MAGNA

BIBLIOTHECA VETERVM PATRVM,

Et antiquorum SCRIPTORVM *Ecclesiasticorum.*

PRIMO QVIDEM A MARGARINO DE LA BIGNE
EX ALMA SORBONÆ SCHOLA CELEBERRIMO THEOLOGO
Doctore Parisiensi composita,

POSTEA STVDIO DOCTISSIMORVM COLONIENSIVM
Theologorum ac Professorum aucta:

NVNC VERO ADDITIONE DVCENTORVM
CIRCITER AVTHORVM, TAM GRÆCORVM QVI IN EDITIONE
Coloniensi, quam LATINORVM qui in Parisiensibus desiderabantur, locupletata,
Accuratissimè emendata, & in XVII. Tomos distributa:

Nec non perfectiori ordine disposita, materiarum enim, de quibus scripserunt authores, seriem complectitur, & Historicam methodum per singula sæcula quibus vixerunt, in indice Chronologico copiosissimo continet.

TOMI XI. PARS II.

Η ΣΟΦΙΑΣ ΠΗΓΗ ΕΝ ΒΙΒΛΙΟΙΣΙ ΡΕΕΙ.

PARISIIS,
Sumptibus Ægidij Morelli Architypographi Regij.
M. DC. XXXXIV.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX OPERVM
QVÆ IN HAC XI. MAGNÆ
BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM
TOMI SECVNDA PARTE CONTINENTVR.

CÆSARII fratris S. Gregorij Nazianzeni, de varijs quæstionibus Dialogi IV. quorum interpretatio Latina primùm in lucem prodijt Basileæ, ann. 1571. opera Ioan. Leunelauij, Græcus textus nunc primùm erutus ex mss. nobilissimi viri Francisci Oliuarij. 545

SENTENTIÆ sanctorum patrum de venerandarum imaginum vsu in VII. synodo comprobatæ, ex editione Parisiensi, ann. 1562. apud Guil. Morellum, eodem Morello interprete. 725

B. DOROTHEI Archimandritæ Expositiones & doctrinæ diversæ de vita rectè & piè instituenda, Hilarione Veroneo interprete, ex editione Basiliensi, 1569. 742

S. MARCI Eremitæ opera quæ extant omnia, Ioanne Pico, Senatus Parisiensis Præside, interprete, ex editione Parisiensi Guil. Morelli 1563. 869

HESYCHII Presbyteri ad Theodulum sermo compendiosus animæ perutilis, eodem Ioan. Pico interprete, ex eadem editione Parisiensi. 985

ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὁμαίμονος, Διάλογοι τέσσαρες.

Πεύσεις προτεθεῖσαι ἀπὸ Κωνσταντίου, Θεοχαρίστου, Ἀνδρέου, Γρηγορίου, Δόμνου, Ἰσιδώρου, Λεοντίου ἐπισκέπτῃ Καισαρείῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ, ὁπηνίκα ἐκρατήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάσκων ἐπὶ ἔτη εἴκοσι. Διάλογος α'.

CÆSARII, SAPIENTISSIMI VIRI, FRATRIS SANCTI Patris nostri Gregorij Theologi, Dialogi IV.

Quibus continentur explicationes quarundam quæstionum de rebus grauibus, propositarum Cæsario per Constantium, Theocharistum, Andream, Gregorium, Domnum, Isidorum, Leontium quo tempore Cæsarius à secretis erat, & Constantinopoli docens, XX. totos annos commorabatur.

DIALOGVS PRIMVS.

Interpretatio Latina primùm in lucem prodijt vnà cum alijs operibus Gregorij Nazianzeni, Basileæ ann. 1571. opera Ioan. Leuuenclaij.

α'. Πεῦσις.

Οἱ τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον διαπλέοντες θάλασσαν, ἕως μὲν ἐξ οὐρίας ἡδέως ποντοπορεῦσι, μικρὰ τῶν προκειμένων φροντίζουσιν· ἐπεὶ δὲ αὖ δὴ ἐναντίος αὖθις καὶ σφοδρὸς ἀντιπνεύσῃ ἄνεμος τὴν ζάλην διεγείρων, καὶ τὸν θάνατον ἀπειλῶν τοῖς πρὸ ὀλίγου ἀφόβως πλέουσι, τότε δὴ τὸν εὔδιον ἐπιποθοῦσι λιμένα, καὶ πᾶσαν τὴν ἀντικρὺ κειμένην περισκοποῦντες, μηδαμοῦ τε ἐνορμισθῆναι δυνάμενοι, λοιπὸν ἐπὶ τὴν πλησίον εἰ τύχοι νῆσον διὰ τῶν πηδαλίων τὴν ὁλκάδα ἰθύνουσι, παντὶ τρόπῳ τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς πραγματευόμενοι. Ταύτῃ δὲ πλησιάσαντες, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ἀκρωτηρίων ὑποφυγόντες ἀπευκτοῦ θανάτου περισωθέντες, εὐχαριστηρίους ἀναπέμπουσι φωνὰς τῷ σωτῆρι πάντων Θεῷ· καὶ ἡμεῖς τοίνυν ὦ φιλότεκνε πάτερ τὴν πολύζαλον τοῦ βίου διαπλέοντες θάλασσαν, καὶ τοῖς κύμασι τῶν αἱρέσεων διαφόρως περιαντλούμενοι, καὶ μηδαμοῦ λιμένα λογικὸν εὑρίσκοντες, πρὸς τὴν σὴν ἥκομεν ἀγάπην δεόμενοι τὰ περὶ τῆς προσκυνητῆς καὶ ἁγίας τριάδος καὶ ἑτέρων κεφαλαίων τῆς ἁγίας γραφῆς ἀκροάσασθαι ἡμᾶς, ὅπως μὴ πλανώμεθα τοῖς ματαιόφροσιν, ἀλλ' ἐνισχυόμενοι τῇ ὑμετέρᾳ κατηχήσει, τοῦ κοσμικοῦ κλύδωνος κατὰ μικρόν, ἀψοφητὶ ἑαυτοὺς ἀπαγάγωμεν, καὶ εἰς τὸν ἀκύμαντον Χριστοῦ λιμένα, τὸ ψυχικὸν σκάφος ἡμῶν εἰσπλεῦσαι σπουδάσωμεν, τῇ σῇ μελιρρύτῳ νουθεσίᾳ ἑπόμενοι.

A 1. *Interrogatio.*

Qui nauigant ingens & amplum mare, quàm quidem diu secundis auris ex animi sententia vela faciunt, non sunt admodum vicinis de locis solliciti: sed si coortur aduersus vehemésque ventus, qui tempestate concitata mortem, paulò antè securè nauigantibus minitetur: tum verò tranquillum aliquem portum offerri sibi magno desiderio expetunt. Itaque postquam oculos om- B nem ad terram obiectam sibi circumtulerint, ac nusquam appellere se posse vident: quod vnum restat, fortè proximam aliquam ad insulam claui adiumento dirigunt nauem, ac nulla non ratione saluti suæ consulunt. Ad eam delati propius, vbi horrendo mortis è periculo seruati, se in tutum sub promõtoria receperunt: testes grati animi voces ad omnium Seruatorem Deum emittunt: Ita nos etiam, Pater optime, qui procellosum vitæ huius mare traiicimus, absurdarúmque opi- C nionum fluctibus multipliciter exhausti, nullum vsquam rationis participem portum inuenimus: ad benignitatem tuam nos conferimus, vtque nos cùm de adoranda sacrosanctaque Trinitate, tum aliis sacrarum litterarum capitibus audias, obsecramus: ne cum insipientibus circumueniamur, sed confirmati doctrina, & admonitioni suauissimæ tuæ obsequuti, è mundi huius tempestate paulatim nosmet taciteque subducamus, & participem animi nauiculam nostram in secretum ab omni fluctu Christi portum agere studeamus.

Responsio.

Meam verò intelligentiam accurata sacrarum litterarum explicatio lógè excedit ac superat: quippe quæ purgata necdũ sit, crassǽq; in nobis materiei multis morbis obnoxiam vestem nondum deposuerit. Nam socordia depressus, ad Deum qui iustus est, ipse non iustus erigi nequeo: nõ ipsum accedere mihi fas est, vt de corporeorum & corporis expertiũ, de iudicij, de prouidentiæ rationibus erudiar: quum & Opifex, & Dux, & Gubernator sit omniũ, non vt cum Rege ac Domino miser ipse versari possum: quippe qui capite nudo hactenus eum compellare audacter nequeo, quum mundi adhuc simulacra circũferam, & corrupta imagine quasi crapula grauatus, ad terrã allidar. Ad summã, quoties diuinarum rerum sublimitatem intueor, mox vertigine correptus tremo, illorũ instar, qui de excelso mõtis vertice in immẽsum mare prospectãt. Vel idem accidit mihi, quod iis, qui dum & læsis oculis, & puro meridie, sole cœlũ perequitante, immoto hunc vultu intueri conantur, victi à nimia radiorum copia, & orto ab iis splendore, videndi facultatem amittunt. Quapropter equidem existimaui, silentij ope mihi vtendum esse: verum ne, si prorsus sim mutus, inuidiæ merito meo me insimuletis, quasi qui facilitatem obsequendi vana taciturnitate repellat, (quũ diuinus ille Dauides canat: Multa tu Domine, qui Deus es meus, admiranda fecisti: nemo tibi par esse cogitando potest. Equidem hæc annuntiaui ac protuli, Supra omnem numerũ amplificata sunt. Item: Magno in cœtu iustitiam annuntiaui. Ecce labia mea, Domine, non comprimam, sicut ipse nosti. Iustitiam tuam meo in corde non occultaui: veritatem ac beneficium in saluando me tuum exposui. Misericordiam & veritatem tuam frequente in concilio non celaui. Tu quidem, Domine, miserationem tuam multiplicem nobis diu ne differto. Itidem quum princeps Apostolus præcipiat, vt ad reddendum rationem ea de spe quam fouemus, ad quem nis de hac sciscitantem parati simus: Paulus etiam clarissimè clamet, esse nobis ipsius vestigiis inhærendũ, imitandúmque Christũ: qui profectò & ipse diuinitus præcepit, vt quæ gratis accepimus, cum aliis vicissim gratis cõmunicemus: omnesque vires in hoc cõtendamus, vt diuina nobis in eum finẽ ab ipso credita talenta, quo augeãtur, duplicemus: ne si vano hæc silentio tanquam in terra defoderimus, vnà cum prauo illo desidéque seruo, de quo proditum est in Euangeliis, ad tenebras extimas abiiciamur: Metuẽdum mihi potius, quam silendum arbitror. Est enim sapientiæ principium, Domini timor: quemadmodum vates ille rerum diuinarum prudens Dauides loquitur. Præclarũ sanè, certo iudicio considerarég; silere, ac mũdo quidem quasi mutũ ac crucifixum:

Prædicanda esse Dei beneficia & opera.

Quæ res silentium, quæ prædicationem nostram requirant.

Ἀπόκρισις.

Πολὺ μὲν ὑπεραναβέβηκε καὶ ὑπερφέρεται τὴν ἐμὴν ἔννοιαν ἡ τῶν θείων γραφῶν ἀκριβεστάτη διήγησις, μήπω καθαρθεῖσαν μηδὲ τὸ πολυπαθὲς τῆς ὕλης ἀποθεμένην ἱμάτιον. οὔτε γὰρ οὐ δίκαιος δικαίῳ διανακύψαι τῷ Θεῷ, ῥαθυμίᾳ κατακείμενος, οὔτε ὡς δημιουργῷ καὶ πάντων καθηγητῇ θεμιτὸν προσέρχεσθαι, παιδευθῆναι λόγους σωμάτων καὶ κρίσεως καὶ προνοίας· οὔτε δὴ ὡς βασιλεῖ καὶ δεσπότῃ ὁ τάλας παρίσταμαι. γυμνῇ γὰρ κεφαλῇ μέχρι καὶ νῦν ἐκλιπαρεῖν αὐτὸν οὐκ ἰσχύω, τὰ τοῦ κόσμου περιφέρων εἴδωλα· καὶ τῇ ἐκείνου σφαλερᾷ καρηβαρούμενος, καὶ περὶ γῆν ἀρασσόμενος. καὶ συνελόντι φάναι, ὅταν πρὸς τὴν τῶν θείων ἴδω ὑπεροχήν, αὖθις ἰλιγγιῶ, καὶ κραδαίνομαι, ὥσπερ οἱ ἔκ τινος ὑψηλῆς ἀκρωρείας εἰς ἀχανὲς κατακύπτοντες πέλαγος. ἢ αὖ πάλιν οἱ τὰς ὄψεις πεπληγότες, ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τοῦ ἡλίου τὸν οὐρανὸν διιππεύοντος, ἀτενὲς αὐτὸν ἀθρῆσαι πειρώμενοι, ὑπερβολῇ τῶν μαρμαρυγῶν καὶ τῇ ἐκεῖθεν λαμπρότητι ἀμαυρούμενοι τὴν ὅρασιν. διὸ τοίνυν ᾠήθην τῇ σιγῇ βοηθῷ χρήσασθαι. ἀλλ' ἵνα μὴ τῇ παντελεῖ κωφότητι βασκανίας ὕποπτος ὑμῖν εἰκότως γένωμαι, τὸ εὐπαθὲς καὶ ὑπήκοον τῇ εἰκαίᾳ σιωπῇ διακρουόμενος· τοῦ μὲν θεσπεσίου Δαβὶδ μελῳδοῦντος· πολλὰ ἐποίησας σὺ Κύριε ὁ Θεός μου τὰ θαυμάσιά σου· καὶ τοῖς διαλογισμοῖς σου οὐκ ἔστι τίς ὁμοιωθήσεται· ἀπήγγειλα καὶ ἐλάλησα, ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ ἀριθμόν. καὶ πάλιν, εὐηγγελισάμην ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ· ἰδοὺ τὰ χείλη μου οὐ μὴ κωλύσω κύριε σὺ ἔγνως. τὴν δικαιοσύνην σου οὐκ ἔκρυψα ἐν τῇ καρδίᾳ μου· τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὸ σωτήριόν σου εἶπα· οὐκ ἔκρυψα τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς· σὺ δὲ κύριε μὴ μακρύνῃς τοὺς οἰκτιρμούς σου ἀφ' ἡμῶν. τοῦ δὲ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων δι' ἐγγράφου καθολικῆς παρεγγυῶντος ἑτοίμους ὑπάρχειν πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ πυνθανομένῳ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος· καὶ Παύλου δὲ τοῦ ὑψηλοῦ διαῤῥήδην βοῶντος, κατ' ἴχνος αὐτοῦ βαίνειν, καὶ Χριστὸν μιμεῖσθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Χριστοῦ θεηγοροῦντος, δωρεὰν εἰλήφατε, ὁμοίως παρέχειν, καὶ παντὶ σθένει διπλασιάζειν τὰ παρ' αὐτοῦ ἡμῖν ἐπὶ τοῦτο πιστευθέντα θεῖα τάλαντα· μὴ ὄκνῳ τῇ εἰκαίᾳ σιγῇ οἱονεὶ ἐν χέρσῳ κατορύξαντες, ἅμα τῷ ἐν εὐαγγελίοις πονηρῷ καὶ ὀκνηρῷ οἰκέτῃ εἰς τὸ σκότος ἐκβληθῶμεν τὸ ἐξώτερον. ἐνταῦθα δέον ἄμεινον τῷ δέει ἢ τῇ σιγῇ βοηθῷ χρήσασθαι. ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος Κυρίου φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός. καλὸν γὰρ τὸ σιωπᾶν ἀκριβεῖ, καὶ λογισμῷ κρείττονι καὶ οἱονεὶ κωφὸν καὶ ἐσταυρωμένον ὑπάρχειν τῷ κόσμῳ.

ἐναργῆ δὲ καὶ ἀείφθογγον τῶν θείων ἐργάσεσι. οὕτως γὰρ συμβήσεται ἡμῖν ἡ τῶν θεσπεσίων ἐσόμεθα κώφωσις καὶ ἀσίγητος ὁμιλία, ὅταν ἐκλιπαρῶμεν τὸ θεῖον· ἐπὶ μὲν τῶν ψυχοφθόρων βοῶντες θεοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου· καὶ μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας. ἐπὶ δὲ τῶν θείων καὶ ζωοποιῶν, Κύριε τὰ χείλη μου ἀνοίξεις· καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου. Εἰκότως οὖν αὖθις ἀποδύσομαι πρὸς τὰς ὑμῶν πεύσεις, Θεὸν καθηγεμόνα τοῦ λόγου ποιούμενος, καὶ ταῖς ὑμῶν πρὸς αὐτὸν ἱκετείαις ἐπερειδόμενος. ἢ ὡς τοῖς περὶ αὐτὴν σπουδαζομένοις ἐν ταῖς ἁμίλλαις τῶν δρόμων, ἂν καὶ μηδὲν προθυμίας εἰς τὸ τάχος ἐλλίπωσιν, ὅμως τῇ περὶ τὴν νίκην σπουδῇ ἄνωθεν τῶν καθισμάτων ἐκ βάθρων ἐπιβοῶσιν ἐξ ὑπεραγωνίας αὐτοῖς· καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῷ δρόμῳ συμπεριάγοντες, διεγείρουσιν ὡς οἴονται, εἰς ὀξυτέραν ὁρμὴν τὸν ἡνίοχον· ἐπικελαδάζοντες ἅμα τοῖς ἵπποις καὶ ἀντὶ μάστιγος τὴν χεῖρα κατ᾽ αὐτῶν παρατείνοντες, καὶ τῷ λιχανῷ δακτύλῳ τοὺς ἐγγὺς παίοντες, καὶ τὴν παρειὰν παρακνώμενοι· πολλάκις δ᾽ καὶ τὸν ὀδόντων παραθήγουσι, καὶ ἀπειλοῦσι τῷ βλέμματι αὐτόθεν ἐπὶ τοὺς σταδιοδρομοῦντας ἐκτεινόμενοι χειρονομοῦντες αὐτοῖς τὰ δοκοῦντα πρὸς τὸ ἔπαθλον, οὐχ ὅτι συντελεῖ πρὸς τὴν νίκην τὰ δρώμενα, ἀλλ᾽ εὐνοίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, φωνῇ τε καὶ σχήματι τὸν πρὸς ἐκείνους ἔρωτα διαχαράττοντες. οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ πρὸς ὑμᾶς πόθῳ, ποιεῖν ἀναγκάζομαι, φίλων ἐμοὶ καὶ ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ὠκυπόδως τὸ ἐνάρετον διαθέουσι στάδιον. καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως πυκνοῖς τε καὶ κούφοις συντεινομένοις τοῖς ἅλμασι· οὐκ οἰκεῖά τινα ἢ αὐτοσχέδια φέρων, ἀλλ᾽ ὅσα τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων πατέρων τοὺς λειμῶνας ἐπελθὼν τῆς ἐκείνων ῥοδωνίας συνήγαγον· ὧν τὰ ῥόδα τῷ ἐκ πλευρᾶς ὕδατι τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου σαρκωθέντος ἀρδεύεται, καὶ τῷ ἐκεῖθεν ἐκχυθέντι αἵματι ἐρυθραίνεται· καὶ κόσμον ὅλον εὐωδιάζοντα λάμποντες καὶ διαδοχοῦντες, ὑπὲρ τοὺς φωστῆρας τοῦ στερεώματος, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· ὧν οὐδέποτε ἡ θρυαλλὶς πίπτει, οὐδὲ ὁ λύχνος συντρίβεται, οὐ δαπανᾶται τὸ ἔλαιον, ἡ λυχνία οὐ σείεται, ὁ πυρσὸς οὐ μαραίνεται. ῥάβδον δὲ σταυρὸν περιφέρουσι, καὶ πήραν τὰ εὐαγγέλια, καὶ τὴν ἀγάπην καλαύροπά τε καὶ σύριγγα. ἐν οἷς τὸ λογικὸν ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ νέμοντες. τοιγαροῦν ἀξιάγαστοι περὶ ὧν ἥκετε, τὰ θεῖα ἐκείνων σπέρματα παρὰ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας ἀμώμενοι.

A in prædicatione verò diuinorum operum ad omnes illustrem ac perpetuò vocalem esse: nimirũ & summa cũ voluptate muti diuinis in rebus erimus, & nihilominus eas absque silentio tractabimus, exorãtes diuinũ numẽ in iis sanè quæ animo perniciẽ adferunt, his verbis: Adhibeto, Domine, custodiã ori meo, & circũ labra mea quoddã ostiũ, quo coërceantur: néve cor meũ ad sermones prauos deflectere patiaris. In illis verò, diuina quæ sunt, & in quibus viuit animus: Aperito labra mea Domine, ac laudẽ tuã os meum annũtiabit. B Quãobrẽ meritò ad interrogationes vestras iterũ accingar, sic tamen, vt & Deũ orationis nostræ docem constituam, & vestris ad hunc supplicationib. innitar. Liber enim illos imitari, qui ludos equestres perlubenter spectãt. Solẽt hi cursuũ in certaminibus ad eos quos fauore suo cõplectuntur, tametsi ad summam illi celeritatem nihil reliqui faciant, victoriæ tamen studio de sellis gradibúsque superioribus quasi toto cum viscerum motu, acclamationibus vti: oculísque vnà cum cursu circumactis, aurigam (vti quidem arbitrantur ipsi) maiorem ad impetum excitant. Quin & C equos acclamando cohortantur, próque flagello manum ad eos protendunt, & indice digito proximos sibi feriunt. Neque malas tantùm fricant, sed nonnunquam & dentem exacuunt, & vultu minantur, & totos se ad stadij cursores erigunt, digitísque gesticulando quæ facere sibi ad consequendum præmium videantur, indicant. Atque hæc non eo faciunt, quod ad victoriam quidquam momenti adferant: sed suam erga illos, qui decertant, beneuolentiam amorémque tam voce quàm gestu exprimunt. Idem vt & ipse D faciã, amici ac fratres, quos equidem maximè suspicio, meum me studium erga vos cogit. Nam apud vos, qui agiliter virtutis stadium percurritis, & ad supernæ vocationis præmiũ crebris & expeditis saltibus contenditis, non quædam propriè mea leuiáque proferam: sed quæcunque clarorum beatorúmque patrum prata peragrans, de illorum rosceto collegi. Quorum rosæ aquã latere Dei ac Sermonis, qui carnem adsumpsit, manante rigantur: & à iugi sanguinis indidem orti riuo, rubro colore tinguntur, totúmque mundum suaui odoris fragrantia replent. Qui & splendore E suo firmamenti luminaria vincunt, & vitæ sermonem continent. Quorum ellychnium nũquam decidit, & lucerna non cõminuitur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguitur. Nam crucem gestant pro virga, Euangelia pro pera, charitatem pro pedo ac fistula, quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt. Quamobrem, viri optimi, sic ea proponite, de quibus percunctatum accessistis, vt qui diuina horum semina messuri ex me, homine cæteroqui vili, sitis.

Qualia esse patrum scripta putari debeant.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐχ ἵνα βροτοῖς κατὰ ῥεῦσιν ἢ τομὴν, ἢ διάστασιν; ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς προσῆλθεν, ἀλλ' ὡς ἐκ κρήνης ποταμοὶ ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ καὶ σὺν αὐτῇ ὄντες· καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου αἱ μαρμαρυγαὶ ἐν αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡ φλὸξ καὶ τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ σὺν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ. ἀμυδροῖς μὲν, ἐοικόσι δὲ τῇ εἰκόνι χρησάμενος ἔφην. τοίνυν ἐν τῷ πατρὶ ὢν ἐξῆλθεν, καὶ σὺν τῷ πατρὶ ὑπάρχει, καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας· καθὼς αὐτός φησιν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος καὶ ἰσοσθενὲς ἐκ τούτων δηλῶν. καὶ πάλιν· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· τὸ ἑτεροῖον καὶ ἰδιάζον τοῦ προσώπου παριστῶν. τὸ δὲ θεῖον καὶ πανάγιον πνεῦμα, οὐ γεννητὸν μὲν, ἐκπορευτὸν δὲ, καὶ αἰτιατὸν ἐξ αἰτίου τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ, ὁ τῆς θείας τριάδος ἐξηγητὴς, τῷ λόγῳ Κυρίου φησὶν οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ζαχαρίας δὲ τούτοις συμφωνῶν· ἰσχυέτωσαν, φησὶν, αἱ χεῖρες Ζοροβαβὲλ, καὶ αἱ χεῖρες Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ. διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ πνεῦμά μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. ἀγέννητος οὖν ὁ πατὴρ, γεννητὸς ὁ υἱὸς, ἐκπορευτὸν τὸ πνεῦμα, ἐν ἀλλήλοις φῶτα· μήτε συναλειφόμενα, ὁμόφωτα, ἀείφωτα, ἀδιαιρέτως διαιρούμενα ταῖς ὑποστάσεσιν ἤτε προσώποις, καὶ ἀσυναλείπτως ἑνούμενα, τῇ ὑπερουσίῳ οὐσίᾳ καὶ ὑπὲρ νοῦν συναφείᾳ, καὶ διαστάσει ἀδιαστάτως. καὶ οὔτε αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰς τοσαύτας φύσεις τέμνουσι τὴν μίαν τῆς θεότητος οὐσίαν, οὔτε ἡ μία οὐσία εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συναλείφθη, ἢ συναιρεῖται τὴν τρίσεμνον καὶ τρισαέναον κρήνην τῆς θεότητος. φῶς τοίνυν ὁ πατὴρ, φῶς ὁ υἱὸς, φῶς τὸ θεῖον πνεῦμα, ἀλλ' οἱ τρεῖς, ἓν ὑπάρχουσι φῶς, ὑπὲρ χρόνον προαιώνιον, ἄναρχον, τρισπρόσωπον, τρισυπόστατον, τρισδέσποτον, τρίθρονον, τριλαμπὲς, τριαυγὲς, ἰσολαμπὲς, ἀναλλοίωτον, ἀμείωτον, ἀνύκτερον, ἀχείρωτον, ἀνώλετον, μία οὐσία, μία συσθένεια, μία εὔκλεια, μία βασιλεία, μία θεότης, ἓν θέλημα, δρᾶμα καὶ πρόσταγμα, πᾶσα ἑνότης καὶ ἰσότης καὶ ταυτότης ἐν τριάδι πλὴν ἀγεννησίας καὶ γεννήσεως, καὶ ἐκπορεύσεως, ἑκάστης ὑποστάσεως ἰδιαζόντως οὔσης καὶ ἐσομένης, οὐκ ἀρξαμένης, οὐ παυσομένης, ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως ἐχούσης καὶ ἀμεταβλήτου μενούσης. ἀεὶ γὰρ ὑπῆρχεν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ· ἀεὶ ὢν πατὴρ παιδὸς μονογενοῦς, αὐδῆς ἐνυποστάτου, πάντα δρώσης,

Responsio.

A Nimirū filius ac spiritus non hominū more per fluxionem sectionémve, aut dimēsionem ex patre prodierunt: sed vt ex fonte flumina, quæ quidem ex eo, & in eo, & cum eo sunt: vt ex Sole radij qui in eo, & cum eo, & ex eo sunt: vt flāma & lux de igne, cum igne, in igne existunt. His enim rebus equidē vsus hæc declaraui, obscurè sanè rē explicantibus, sed ab imagine tamē non prorsus abhorrentibus. Filius ergo qui est in patre, de eodem prodit, & cū patre existit, & infinitis sæculis erit, quemadmodū ipse inquit: Ego in patre sum, & pater est in me. Quibus verbis & eandē vtriusq; B naturā siue essentiā, & nulla ex parte diuersā vtriusq; diuinitatē, & parē denique potestatē esse significat. Rursus quum ait, Ego de patre sum egressus, atque in mundū veni: diuersitatē proprietatēq; personæ demonstrat. Porrò diuinus sanctissimúsque spiritus nō ille quidē est genitus, sed procedit: atque eo ipso quòd de patre procedit, à patre tāquam caussa oritur. Dauides quidem, sacrosanctæ Trinitatis enarrator: Domini sermone, inquit, constabiliti sunt cœli, & spiritu oris ipsius omnis cœlestis exercitus. Quibus & illa Zachariæ verba sunt consentanea: Robustæ sint Zorobabeli, & Iosedeci sacerdotis, & populi manus, quo- C niā ego vobiscū sum, & Sermo meus, & Spiritus meus. Hæc Domini omnipotentis verba sunt. Pater igitur non est genitus, filius genitus, spiritus procedit, quæ tria sunt in seipsis lumina. Nō cōfundūtur, lucēt eodē lumine, lucēt æternū, indiuisè per hypostases siue personas distinguuntur, & sine confusione sunt vnū essētia supernaturali, & cōiūctione mētis vim superāte, & distātia nullā dimensionē admittente. Atq; vti tres hypostases Deitatis vnā essentiā in totidē naturas non diuidūt: ita vnitas essētiæ fontē illū Deitatis tribus ostiis æternū fluentem, in vnam siue personam siue D hypostasin neque cōmiscet neque contrahit. Ergo & pater lumen est, & filius est lumen, & Spiritus itidē sanctus: & nihilo tamen minus hi tres vnū lumē existūt, quod est supra omne tempus, & ante sæcula, & expers principij, & personas tres habet, & tres hypostases, & tres Dominos, & thronos tres, & trinā lucē & trinū splēdorem, & lucis æqualitatē, immutabile, nulli obnoxium diminutioni, caliginis expers, inuictū, interitui minimè subiectum, vna essentia, potestas vna, vna gloria, vnū regnū, vna diuinitas, vna voluntas, actus, imperium. E Denique non nisi vnitas, æqualitas, identitas est in Trinitate, extra proprietatem ingeniti, & geniti, & procedentis: vnaquaque hypostasi singillatim & existēte, & exstitura, non aliquando orta, non desinēte, sed eodē se modo semper habēte, ac manēte citra mutationem omnem. Semper enim exstitit Deus ac pater, qui quidē semper est pater vnigenæ filij, Sermonis subsistentis, à quo facta sunt vniuersa,

Remouendas esse à doctrina de Trinitate cogitationes de generatione humana.

Personarum proprietates.

quibus & diuus ille ſpiritus ſemper adeſt, vnáque cum ipſis ab omnibus intelligentia rationéque præditis creatis adoratur. Nemo in his vel prior eſt natu, vel poſterior: non acceſcit, non imminuitur inſtar luminis, quod ſub ſeoſum cadit, vel inſtar earum, quæ ſupra mundum ſunt, copiarum. Quæ quum vniuerſæ natura ſua idem exiſtant, (quemadmodum & animi hominum rationis participes idem natura ſua ſunt omnes) partim tamẽ ordine, partim ſtatione, partim adſiſtendi miniſtrandique munere differunt, ac per incrementa, & mutationes, & conuerſiones, libero animi conſilio vel in melius vel deterius propẽdentes, non aliqua naturali neceſſitate magis minúſve degenerant, excellentibus aliis alias ſecũdùm ea quæ indicauimus, diſcrimina. Quin & homini luminis appellatio tribuitur, & ſoli, & lunæ, & vario reliquorũ ſiderum choro: quorũ tamẽ maximo numero luminũ, de materie conſtantium, multiſque partibus ac modis inter ſe diuerſorũ auctor eſt & opifex verum illud & expers materiei lumen, nimirum Deus & pater, qui eſt ſupra omnia, cũ vnigena filio ſuo, diuóq; ſpiritu, incorporeus, ſub adſpectum non cadens, omni & natura & cognitione ſuperior: Qui filium genuit, & ſpiritum produxit ratione ſecundum naturam ineffabili, ſine vllo tempore, ante ſæcula. Nõ enim quidquã vel maius vel minus natu, non quidquam prius exiſtens aduentitiúmve diuina in Trinitate vel ante ſæcula fuit, vel eſt hodie, vel deinceps erit. Nimirum tria ſemper exiſtunt, tria ſunt eiuſdem ſanctitatis, tria ſimul expertia principij, tria agentia, tria ſimul agentia, tria in eadem forma, tria conformia, tria efficacia, tria effectionibus coniuncta, tria ſubſiſtentia, tria ſimul ſubſiſtentia, quæ non mutantur, neque tranſeunt, neque miſcentur inter ſeſe. Nam ſemper exiſtit pater, & quidem ſolummodo pater eſt, non etiam filius: ſemper exiſtit filius, & quidem ſolummodo filius eſt, non etiam pater: ſimilitérque diuus ille ſpiritus nec pater eſt, nec filius: ſed omni ſine mutatione procedit: ſemper habent id, quod ſingulis eſt peculiare, perfectione ſumma, pro ſua vnuſquiſque hypoſtaſi. Nimirum pater, filius, ſpiritus ſanctus, in vnitate Trinitas & eſt, & intelligitur, & profitendo perhibetur, & adoratur ab iis, qui verè, non ſpeciei cauſſa, vel blaſphemè adorant, vt Arius qui & Dei naturam diſtrahit, & ad trutinam reuocat, & maius ac minus diuina in Trinitate imaginatur: vel vt Sabellius, qui eandem commiſcet ac confundit, & υἱοπατορίαν, hoc eſt, patris filiique confuſionem ſingulari furore docet. Quapropter ſtatuamus Trinitatem parem potentia, gloria, amplitudine, vel potius ſumma cum gloria, & amplitudine, omnem animi perceptionem ſuperantem, idque in vna diuina natura, regno, robore, libera poteſtate,

Diſcrimen increati luminis, & creatorum.

Impia de Trinitate ſententia reucienda.

ἀεὶ ξυνόντος αὐτοῖς τοῦ θείου πνεύματος, καὶ τιμωμένου καὶ προσκυνουμένου παρὰ πάσης νοερᾶς τε καὶ λογικῆς φύσεως. οὐ πρεσβύτερος τις ἐξ αὐτῶν ἢ ἐπίγονος, οὐκ αὔξων, οὐ λήγων κατὰ τὸ αἰσθητὸν φῶς, ἢ τὰς ὑπερκοσμίους δυνάμεις. αἱ ταυτὸν μὲν τῇ οὐσίᾳ πᾶσαι ὑπάρχουσαι (ὁμοίως καὶ αἱ λογικαὶ βροτῶν ψυχαὶ, ταυτὸν ὑπάρχουσαι τῇ οὐσίᾳ πᾶσαι.) αἱ μὲν τυγχάνουσι τάξει, αἱ δὲ στάσει, ἕτεραι δὲ, παραστάσει, καὶ λειτουργίᾳ, ἐπιβολαῖς καὶ μεταβολαῖς καὶ μεταστροφαῖς, αὐθαιρέτως πρὸς τὸ χεῖρον ἢ κρεῖττον ῥέπουσαι, οὐκ ἀνάγκῃ δὲ φυσικῇ ἐκπίπτουσαι κατὰ τὸ μεῖζον καὶ ἧττον· ἐν τούτοις τὸ διάφορον ἔχουσαι τῆς ὑπεροχῆς. φῶς δὲ καὶ ὁ βροτὸς προσαγορεύεται, φῶς καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καλεῖται· φῶς καὶ ἡ ποικίλη τῶν ἄστρων χορεία κατονόμασται. ἀλλὰ τῶν εἰρημένων πλείστων ὑλικῶν καὶ διαφόρων φώτων πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ποιητὴς καὶ δημιουργὸς ὑπάρχει τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄϋλον φῶς, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς καὶ πατὴρ, σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ παιδὶ καὶ θείῳ πνεύματι· ὁ ἀσώματος, ὁ ἀόρατος, ὁ ὑπερούσιος καὶ ὑπεράγνωστος, ὁ τοῦ μὲν υἱοῦ γεννήτωρ, τοῦ δὲ πνεύματος προβολεὺς, κατὰ φύσιν ἀφάτως, ἀχρόνως, πρὸ τῶν αἰώνων. οὐ γὰρ πρεσβύτερον ἢ ἐπίγονον, οὐ προϋπάρχον ἢ ἐπείσακτόν τι ἐν τῇ θείᾳ τριάδι, οὐ προαιώνιον, οὐ τήμερον, οὐκ ἐπέκεινα. τρία γὰρ ὑπάρχει ἀεὶ, τρία σύναγια, τρία ξυνάναρχα, τρία ἔμπρακτα, τρία σύμπρακτα, τρία ἔμμορφα, τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργὰ, τρία σύνεργα, τρία ἐνυπόστατα, τρία συνυπόστατα, οὐ μεταβαλλόμενα καὶ μεταχωροῦντα, ἢ μιγνύμενα εἰς ἄλληλα. ἀεὶ γὰρ ὁ πατὴρ, καὶ μόνον πατὴρ, οὐχὶ καὶ υἱός· ἀεὶ υἱὸς ὁ υἱὸς καὶ μόνον υἱός· οὐχὶ δὲ καὶ ὁ πατήρ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, οὔτε πατήρ ἐστιν, οὔτε υἱός· ἀλλ᾽ ἐκπορευτὸν ἀναλλοιώτως. ἀμεταβλήτως ἔχουσιν ἀεὶ τὸ ἐσῶς καὶ ἰδιάζον καὶ ὑπερτέλειον, κατὰ τὴν οἰκείαν ἕκαστος ὑπόστασιν· πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα τριὰς ἐν μονάδι ἐστί τε καὶ νοεῖται, καὶ ὁμολογεῖται καὶ προσκυνεῖται, παρὰ τῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐ σχήματι καὶ βλασφημίᾳ προσκυνούντων, ὡς Ἄρειος, διαιρῶν καὶ ζυγοστατῶν, μεῖζον καὶ ἧττον ἐν τῇ θείᾳ τριάδι φανταζόμενος, ἢ ὡς Σαβέλλιος συναλείφων καὶ συγχέων, υἱοπατορίαν μεμηνότως παιδεύων. ἰσοσθενὴς τοίνυν ἡ θεία τριὰς, ἰσοκλεὴς, ἰσομεγέθης, μᾶλλον δὲ ὑπερκλεὴς, ὑπερμεγέθης, καὶ πάσης καταλήψεως ὑπερτέρα, ἐν μιᾷ θεότητι καὶ βασιλείᾳ, καὶ ῥώμῃ καὶ αὐθεντίᾳ,

πάντα ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου δημιουργήσαντα, τὸ δὲ ὅπως, ἐκείνην τὴν ἀκρίβειαν καταλείψωμεν. οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐδὲ τὸν υἱόν τις ἐπίσταται, εἰ μὴ ὁ πατήρ. ἀποκαλύπτει δὲ βροτοῖς ἐκείνους τὸ θεῖον πνεῦμα. οὐκοῦν ταῦτα τρία ὄντα, οὐκ αὔξονται, οὐ λήγονται, οὐ κορυφούμεθα, οὐ συναγόμεθα, ἐξ αὐτοῦ ἢ περὶ αὐτοῦ ἢ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα ἀξίως νοούμενα, καὶ ὀρθῶς πιστευόμενα. καθὼς ἑαυτὰ ἀποκαλύπτει φῶς, πῦρ, πνεῦμα, καὶ ἑτέραις οἶμαι ὁράσεων παραβολαῖς καὶ ὁμοιώσεσι, καθὼς ἄξιος φανείη τοῖς θείοις διακονούμενος.

Πεῦσις δ'.

Καὶ πῶς Μωϋσῆς γράφει, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν; ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ, ἡ Ἄννα, ὅτι οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σοῦ; αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς λέγει, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ οὐκ εἶπε Θεόν.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐχ ὑπεξάγων ἑαυτὸν τῆς θεότητος ὁ Χριστός, ταῦτά φησιν, εἰς μοναρχίαν δὲ καὶ θεογνωσίαν ἀνάγων ἡμᾶς μᾶλλον, ἵνα μηκέτι ὦμεν τοῖς στοιχείοις τοῦ κόσμου ἱκετεύοντες, καὶ ἀντὶ Θεοῦ τοῖς συνδούλοις λατρεύοντες, καὶ εἰς πολυθείαν εἰδώλων ὑποφερόμενοι. φησὶ γοῦν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. τίνα τοῦτον, ἀλλ' ἢ Θεόν, καθώς φησιν ὁ Ἰωάννης, ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. συμφώνως δὲ τούτοις, Παῦλος γράφων περὶ Χριστοῦ, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός.

Πεῦσις ε'.

Εἰ οὖν ἴσος τῷ πατρὶ ὁ υἱός, διατί μὴ προσκυνεῖται τοῖς Ἰωάννου καὶ Παύλου γράμμασιν, ὡς ἐπὶ τοῦ πατρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν;

Ἀπόκρισις.

Ἆρ' οὖν οἷός τε ἀρχὰς ὑποσπάσασθαι τὴν καθολικὴν Ἰωάννου ἐπιστολήν, πρὸς τῷ τέλει βοῶσαν ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος· καὶ ἑτέρωθεν, περὶ μὲν τοῦ πατρός φησιν, ὅτι φῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ προσέθηκε τὸ ἀληθινόν. τολμητέον ἄρα φῆσαι, μὴ εἶναι φῶς ἀληθινὸν τὸν πατέρα;

Πεῦσις ς'.

Περὶ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἱκανῶς ἀπέδειξας τὴν ἰσότητα. λοιπὸν δὲ, ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ζητοῦμεν τοῦ ἀληθινοῦ συμφωνίαν.

Ἀπόκρισις.

Ἱκανῶς τοῦτο παιδεύει ἡμᾶς αὐτὸς ὁ υἱός. ἐὰν γὰρ ἐγὼ ἀπέλθω, φησίν, ἐκεῖνος ἔρχεται τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

A quæ vniuersam rerum naturam de nulla materie subiecta fabricata sit. Quomodo autem hæc sese habeant, id verò accuratè peruestigare supersedeamus. Nam nemo nouit patrē, extra quàm filius, & filium nullus extra patrē nouit. Mortalibus autem eos diuus ille spiritus patefacit. Atque in hunc modum hæc tria sic existunt, vt nec accrescant, nec minuātur, nec altiùs insurgant, nec contrahantur: & singula ex se, vel à se, vel ad se, ratione ipsis consentanea, tam intelligantur quàm credantur. Quemadmodum seipsa patefaciunt Lumen, B Ignis, Spiritus. Quin & per alias, vt equidem arbitror, visionum comparationes ac similitudines patefiunt, prout dignus is habitus fuerit, qui diuinas res tractat.

4. *Interrogatio.*

At enim quî Moyses scribit, Deus ille tuus, qui Dominus est, vnus est Dominus? Et id Annæ hymno dicitur: Non est quisquam sanctus, vt Dominus: non est quisquam iustus, vt Deus noster: non est quisquam sanctus extra te. Quin & ipse Christus ait: Vt agnoscant solum verum Deum esse te, & quem misisti Iesum esse Christum. Non inquit, Iesum esse C Deum.

Responsio.

Obiectio contra Trinitatis doctrinam, prima: Deus vnus est.

Enimuero Christus his verbis à deitate seipsum non eximit, sed potius ad vnius rerum principis ac Dei nos agnitionem in sublime ducit, ne mundi elemētis amplius suppliciter addicti simus, ac Dei loco nostris conseruis cultum diuinum exhibentes, ad deorū multitudinem exorbitemus. Idcirco quum ait, Et quem misisti Iesum esse Christum: quemnam hunc esse dicit, nisi Deum? sicut & Ioannes inquit: Vnigena filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Quibus sunt consentanea, D quæ Paulus de Christo scripsit. Quorum sunt patres, & ex quibus Christus est, quod carnem attinet, qui est Deus supra vniuersa.

5. *Interrogatio.*

Altera obiectio: Christus non appellatur verus Deus.

Si ergo patri æqualis est filius, cur in Ioannis & Pauli monumentis litterarum non adorationis eo cultu adficitur, quo pater, cui veri Dei appellationem illi tribuunt?

Responsio.

Ergóne quisquam poterit vniuersè receptā Ioannis epistolam subuertere, quæ in extremo clamat: Iesus Christus hic verus Deus est, & vita æterna? Et alio quodam loco de E patre dicit, Deus est lumen: neque adiicit vocem, Verum. Ergóne dicere audeamus patrem non esse verum Lumen?

6. *Interrogatio.*

3. An Spiritui sancto veri Dei tribuatur appellatio.

Satis abs te patris & filij demonstrata est æqualitas. Quamobrem quod reliquum est, cupimus etiam de spiritu sancto fateri opera tua, verum hunc Deum dici.

Responsio.

Id verò filius ipse nos abundè docet, quum ait: Ego si abiero, veniet ille, qui spiritus est veritatis.

καὶ ἄκτιστον Θεὸν, τὸν ἀναλλοίωτον, τὸν ἄκτιστόν τε καὶ συναΐδιον τῷ πατρὶ, πρὸ αἰώνων ξυνυπάρχοντα. Ἰωάννου μὲν βοῶντος, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, αὐτὸς Μωσεῖ ἐντέλλεται εἰπεῖν τῷ Φαραὼ, οὐχ ὁ ποτὲ κτισθεὶς, (κατὰ τοὺς εἰκαιοβούλους καὶ ματαιόφρονας,) ἀλλ' ἐρεῖς, φησὶν, ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με. αὐτὸς δὲ περὶ ἑαυτοῦ ἐν Παύλῳ φησὶ, Χριστὸς ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός.

Πεῦσις ι'.

Ἀλλὰ Μωϋσῆς περὶ τοῦ πατρὸς ἔγραψε τὸ, ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με, οὐ γὰρ περὶ Χριστοῦ.

Ἀπόκρισις.

Ἀξιῶ ὑμῶν τὴν ἀγάπην, μὴ παραχαράττειν τὰ εὐαγγέλια, τοῦ Κυρίου ἐν αὐτοῖς διηγορευκότος, Μωσῆς ἔγραψε περὶ ἐμοῦ, καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ὢν τοίνυν ὁ πατὴρ, καὶ ὢν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, οὐ συναλοιφὴ ὢν τῷ πατρὶ, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι, ἀλλὰ συνὼν τῷ πατρὶ ὡς γνήσιος υἱός. οὐκ ἦν γὰρ ποτὲ αἰὼν ἢ χρόνος ἢ καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. ἄρα καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἦν ἑτέρου πατρὸς τοῦ πρὸ αὐτοῦ; ἅμα οὖν πατέρα ὁμολογήσας, ξυνομολόγει αὖθις τὸν μονογενῆ, καὶ φίλτατον παῖδα. οἱ γὰρ δεχόμενοι διὰ τῆς προσυπάρξεως τὸν πατέρα ἡμῶν, τέλεον ἀσεβοῦσι, χρόνον ἢ καιρὸν προστάττοντες τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων Χριστοῦ. παρὰ Θεῷ γὰρ οὐκ αἰὼν, οὐ χρόνος, οὐχ ἡμερῶν περίοδοι, οὐ στιγμαὶ, οὐκ ἄτομοι, οὐ ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ, ἢ διανοίᾳ φαντασθῆναι δύναταί τι τῆς ἀφράστου τριάδος τὸ ἄχρονον. εἰ γὰρ φῂς ὅτι ἦν πατὴρ ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, τίνος ἄρα ὑπῆρχε πατὴρ μὴ ὄντος υἱοῦ; εἰ δ' αὖ πάλιν τὸν πατέρα αὐτὸν μὴ ὑπάρχειν ὑποστὰς εἰς, ξυναφέλου αὐτὸν καθόλου τὸ εἶναι. πίστευε οὖν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, μὴ συνούσιον, κατὰ τὴν τοῦ Σαβελλίου παράνοιαν. τὸ μὲν γὰρ, ὑπάρχει ὑποστάσεως δηλωτικὸν, τὸ δὲ, βλασφημίας, εἰς πατέρα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἀναχεομένων, καὶ εἰς μονάδα τὴν τριάδα ἀναλυούσης, ὅπερ ἀλλότριον παντελῶς τῶν θείων ὑπάρχει νόμων.

Πεῦσις ια'.

Ἐξ ὧν διεισόμεθα, τριθεΐαν φρονεῖς τιμιώτατε πάτερ, εἰς ἣν ἐκφερόμενοι εἰς πολλὰ ἐκπεσούμεθα, καὶ οὐ μοναρχίᾳ ἀλλὰ πολυθεΐᾳ λατρεύειν παρασκευάζεις ἡμᾶς.

Ἀπόκρισις.

Οὐ τὴν θείαν φύσιν διαιρῶν, τρεῖς αὐτῆς ὑποστάσεις φημὶ, ἀλλ' ἐκείνης τὴν ἕνωσιν ὁμολογῶν, τριάδα ποτνιῶμαι δεόμενος.

Πεῦσις ιβ'.

Τὸ δὲ λέγειν σε Θεὸν τὸν πατέρα, καὶ Θεὸν τὸν υἱὸν, καὶ Θεὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα, τριθεΐαν φανερῶς διδάσκεις.

A immutabilem, non creatum, coæternum patri, & cum eo subsistentem ante sæcula: de quo Ioannes clamat, Qui est in sinu patris: & qui Mosem Pharaoni dicere iubet: Non, is qui conditus aliquando est, (de sententia stolidorum quorundam & insipientium) sed, Qui est, ad te me ablegauit. Ipse denique de se per Paulum ait, Christus qui est Deus supra vniuersa.

6. De libro Exodi.

10. *Interrogatio.*

Immo de patre scripsit hoc Moses, Qui est, ad te me ablegauit: non de Christo.

Responsio.

B Equidem à vestra charitate peto, ne sacrorum Euangeliorum falsarij sitis, in quibus ipse Dominus hoc diuinitus protulit: Moses de me scripsit, & mihi testimonio est. Igitur & pater est existens ille, & filius existit cum patre, de patre genitus, non confusus cum patre, non existendi principium habens: sed existens cum patre, tanquam natiuus filius. Nec enim vnquam æuum aliquod, vel tempus, vel temporis articulus fuit, quo filius non existeret. Cæteroqui num & ipse pater, erat alterius se prioris patris? Quapropter simul patrem profiteberis, & mox cum patre vnigenam dilectissimúmque filium. C Nam qui se patrem bonore potant adficere, si dicant eum prius exstitisse, prorsus impij propterea sunt, quòd tempus ante sæculorum opificem Christum statuunt. Etenim apud Deum nec æuo locus est, nec tempori, nec dierum conuersionibus, nec puncto, nec minutis, nec oculi momento, sicuti nec informare secum mens vlla Trinitatis ineffabilis æternitatem potest. Quippe si dicas, fuisse patrem aliquando, quum filius non existeret: cuius erat obsecro pater, quum filium non haberet? Quòd si negas D eum patrem esse, simul ipsam eius naturam in vniuersum tollito. Quapropter credendum, esse filium eiusdem essentiæ cum patre, non cum essentia patris confusum, quemadmodum Sabellius delirabat. Nam horum alterum significationem personæ ac substantiæ habet, alterum planè blasphemum est: quando ea ratione filius & spiritus cum patre commiscentur, ac Trinitas in vnitatem resoluitur: quod omnino diuinis à legibus est alienum.

ὁμοούσιος & συνούσιος

11. *Interrogatio.*

E Quantum nos quidem deprehendimus, veneratione dignissime pater, tres esse Deos statuis. quò si exorbitabimus, in multitudinem incidemus. Eáque ratione fiet vt nos doceas colere nō vnum principem Deū sed multos.

7. num tres Dij.

Responsio.

Ego verò quum tres personas statuo, non diuinam naturam diuido: sed vnitatem eius confitendo, Trinitatem supplex imploro.

12. *Interrogatio.*

At quum Deum patrem, Deum filium, & Deum spiritum sanctum dicis, manifestò tres Deos doces.

Aaa

Responsio.

Immo Trinitatem profiteot vnius & eiusdem essentiæ, potestatis ac diuinitatis eiusdē, quæ non augescit, vel deminuitur, vel deficit, nec incrementum numeri recipit. Quanquā enim Sermoni placuit cum carne vniri, numero tamen Trinitatis haudquaquā aliquid addidit. Quapropter vnicum est in Trinitate signaculum atque salus, & nihil in eadē creatū. Quippe si pater est increatus, filius autem creatus, itemqoe spiritus, de sententia fabularum Arij, reliquorumque dementium: quônam quæso pacto creatis increatum coniunctum est & copulatum, ita vt pari honore gloriáque cū eo adficiatur in obsignatiooe * perfectionis illius arcanæ? quasi videlicet pater salutem largiri non possit, ac proptetea creata duo, quorum ope vteretur, adsumpserit.

* hoc est, in baptismo

13. *Interrogatio.*

8 Obiectio.

Quòd si ergo tres sunt Trinitatis personæ ac tres hypostases, omnino sequetur, hypostasim personam, ac personam vicissim hypostasim constituere, qua ratione tres Dij significantur: id quod Apostolus refellere volens, in hæc verba scripsit: Vnus Dominus, vna fides, vnū baptisma. Et ante ipsum Moses ad Israeliticos inquit, Dominus Deus ille tuus, Dominus vnus est. *Responsio.*

At præter Mosem & Paulum etiam Cheruborum Seraphorumque vocem illam audiamus, qua citra intermissiooem clamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Nā hoc non vel bis vel quater animalia illa spiritualia diuinóque numine plena proferunt, non item semel tātùm efferunt, vel Sancti, Sancti, dicunt, ne quod vnicum est, plures appellationes habere declarent: sed tribus sanctitatē perpetuò tribuūt, & singulari nihilominus vtuntur numero, ne Deûm multitudinem in animos rudiorum inserant.

14. *Interrogatio.*

9 Obiectio ex Paulo.

Quid igitur sibi vult, quod perscriptum legimus, Spiritus scrutatur etiam Dei profunditates? Si Trinitas vnius & eiusdem est essentiæ, si vna cognitio, voluntas vna, diuinitas vna, nec quidquam in ea creatum vel inæquale: quo tandem pacto scrutari spiritus profunditates Dei, tanquam eas ignorans, dicitur? Quippe si eas cognitas habet, perscrutationis haud indiget: quum scrutari, sit ignorationis.

Responsio. At noo scrutatur ex ignoratione vel curiositate, quemadmodum furens ille Macedonius tradit, sed natiua quadam ipsi proprietate. Nam quum diuinus ille sanctissimusque spiritus est in egregiis & sanctis hominibus, sic eos instruit, vt profunditates Dei scrutentur, de faciliore ac obuia cuiuis litterarum sacrarum indagatione subuehens ipsos ad sensum quendam sublimiorem, dum in perscrutatione rerum diuiniorum quasi ad fundum mens penetrat, pérque spiritus hamū de huius vitæ gurgite piscē animi educit, continentē ore staterē illum maximi pretij,

Ἀπόκρισις.

Τριάδα φημὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, τῆς αὐτῆς ῥώμης τε καὶ θεότητος, οὐκ αὔξουσαν ἢ μειουμένην καὶ λήγουσαν, οὐ προσθήκην τὴν ἀριθμοῦ λαμβάνουσαν· εἰ καὶ σαρκὶ ἑνωθῆναι ὁ λόγος ηὐδόκησεν, μηδὲν ἐπεισάγων τῷ ἀριθμῷ τῆς τριάδος. μία οὖν ἐν τριάδι σφραγὶς καὶ σωτηρία, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ κτιστόν. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ πατὴρ, κτιστὸς δὲ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τοὺς Ἀρειανοὺς μύθους, καὶ τοὺς λοιποὺς μανιόφρονας, τίνι λόγῳ συμπλέκεται καὶ συνδέδεται συγκαταριθμούμενον καὶ συνδοξαζόμενον τοῖς κτιστοῖς τὸ ἄκτιστον, ἐν τῇ σφραγῖδι τῆς μυστικῆς τελειότητος; ἆρ' ὡς μὴ οἵου τε τοῦ πατρὸς σώζειν, καὶ προσλαβομένου βοηθείας τὰ δύο κτιστά;

Πεῦσις ιγʹ.

Εἰ οὖν τρία τῆς τριάδος πρόσωπα καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, πάντως ἡ ὑπόστασις ἓν πρόσωπον ἂν εἴη, καὶ τὸ πρόσωπον ἐνυπόστατον. ἐξ ὧν τρεῖς δηλοῦνται θεοί. ὅπερ ἀναιρῶν ὁ ἀπόστολος γράφει, εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. καὶ πρὸ τούτου Μωσῆς τῷ Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μετὰ Μωσέως καὶ Παύλου, καὶ τῆς φωνῆς τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ, ἀκούσωμεν, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἀσιγήτως βοώντων. οὐ γὰρ δὶς ἢ τετράκις τοῦτο, φασὶ τὰ πνευματικὰ ἐκεῖνα καὶ θεοφόρα ζῶα, οὐδ' αὖ πάλιν μονοφωνοῦσιν, ἢ ἅγιοι ἅγιοι φασὶν, ἵνα μὴ τὸ ἑνικὸν πολυώνυμον ἀποφήνωσιν. ἀλλὰ τρισὶ μὲν τὸν ἁγιασμὸν ἀσιγήτως ἀναφωνοῦσιν, ἑνικῶς δὲ ἀποφαίνονται· ἵνα μὴ πολυθείαν τοῖς νηπιόφροσιν ὑποσπείρωσιν.

Πεῦσις ιδʹ.

Τί οὖν ἐστι τὸ γεγραμμένον, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ ὁμοούσιος τριὰς, καὶ μία γνῶσις καὶ ἓν θέλημα, καὶ μία αὐτῆς ἡ θεότης, καὶ οὐ κτιστόν τε καὶ ἀνόμοιον ἐν αὐτῇ, πῶς ἐρευνᾷν λέγεται τὸ πνεῦμα τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀγνοοῦν; εἰ γὰρ γινώσκει, οὐ χρὴ ἐρευνᾷν· ἀγνοίας γάρ ἐστι τὸ ἐρευνᾷν.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἀγνοίᾳ ἢ περιεργίᾳ, κατὰ Μακεδόνιον τὸν μεμηνότα ἐρευνᾷ, ἀλλὰ γνησιότητι. ἐπειδὰν γὰρ ἐν τοῖς ἐναρέτοις καὶ ἐναγίοις βροτῶν γένηται τὸ θεῖον καὶ πανάγιον πνεῦμα, παρασκευάζει αὐτοὺς τὰ βάθη ἐρευνᾷν τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς προχείρου τοῦ γράμματος ἐξετάσεως, ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτοὺς ἀνάγει διάνοιαν, τῇ ἐρεύνῃ τῶν θειοτέρων, ὥσπερ ἐν βυθῷ τινι γενομένης τῆς διανοίας καὶ τῷ ἀγκίστρῳ τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ βιωτικοῦ βυθοῦ τὸν ἰχθὺν τῆς ψυχῆς ἀνάγοντος, ἔχοντα ἐν τῷ στόματι τὸν πολυτίμητον στατῆρα,

καὶ τῶν πάντων σωτῆρα Χριστόν. οὕτως γὰρ καὶ ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ Χριστοῦ τὸν τῆς ψυχῆς ἰχθὺν δοῦναι τοῖς ἀπαιτοῦσι προστάττεται, ἔχοντα τὸν στατῆρα Χριστόν, καὶ τῆς πίστεως τὸν λόγον, ἐν τῷ στόματι, καὶ τὴν ἐκ βάθους καρδίας ἀναγωγὴν καὶ αἴνεσιν. ἀλλὰ καὶ ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, ἡμεῖς δέ, φησί, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησιν, Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε, διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. καὶ πάλιν Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός· τὸ στόμα μου φησὶν ἤνοιξα, καὶ εἵλκυσα πνεῦμα, οὐκ ἀέριον δέ, ἀλλὰ τὸ θεῖον, δι' οὗ τὰ ἀπόκρυφα τῆς θεανδρικῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας, πρὸ χιλίων ἤδη ἐτῶν προαναπεφήνατο, διαῤῥήδην τραγῳδῶν τῷ Θεῷ, τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.

Πεῦσις ιε'.

Καὶ εἰ Θεὸς ὁ υἱὸς καὶ ἴσος τῷ πατρί, πῶς ἀγνοεῖ ἃ ὁ πατὴρ γινώσκει; αὐτὸς γὰρ ἐν εὐαγγελίοις λέγει, ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν τῆς συντελείας, οὔτε οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὔτε ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος.

Ἀπόκρισις.

Ἐπεὶ οὖν παραδείγμασι βροτῶν κεχρῆσθαι πέφυκεν ἡ θεία γραφή, καὶ φυσιολογίαις πολλάκις, καθὼς ἐν εὐαγγελίοις ἐξηγεῖσθαι φησιν ὁ Κύριος, ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, καὶ κόκκῳ σινάπεως· καὶ Παῦλος δὲ ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, σώματα φησὶν ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια, φυσιολογεῖ δὲ καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων, ἀπὸ σάλπιγγος αὐλοῦ καὶ κιθάρας. κἀγὼ τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀμυδρᾷ εἰκόνι χρήσομαι. ἆρ' οὖν ἀγνοεῖ ὁ ἐμὸς λόγος τὰ ἐμὰ βουλεύματα; ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ὁπωσοῦν παιδείας μετειληφότων ταῦτα ἐρεῖ. πῶς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς λόγος ἀγνοεῖ τὰς ἐκείνου βουλάς, φάσκων, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι; τὸ, Θεὸς ἡ ζωή, τὸ φῶς, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀκατάληπτον. καὶ πάλιν, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι πάτερ, καὶ τὰ σὰ ἐμά. εἰ τοίνυν πάντα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐστι, καὶ ἡ γνῶσις ἡ τοῦ πατρός, πάντως αὐτοῦ ἐστι καὶ τοῦ πνεύματος, ὡς μετ' ὀλίγον πλατυτέρως ῥηθήσεται.

Πεῦσις ις'.

Τί οὖν; ἐπεὶ ἐγὼ λέγω, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν, ἆρα καὶ τὴν γνῶσιν ἔχω τοῦ πατρός, καὶ τὴν βουλὴν αὐτοῦ οἶδα;

Ἀπόκρισις.

Ἐρωτῶ κἀγὼ ὑμᾶς ἀξιάγαστοι, τίς μείζων, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα ἐκείνη, ἢ ὁ πατήρ;

Πεῦσις ιζ.

Ὁ πατὴρ δηλονότι, ὡς ἄναρχος καὶ προαιώνιος καὶ ἀκατάληπτός τε καὶ πάντων ποιητής.

adeóque Christum seruatorem omnium. Sic enim & Apostolus ille princeps pro seipso & Christo animæ piscem iis qui exigebant, dare iubetur, habentem staterem Christum, & fidei doctrinam, in ore, profectámque de profunditate cordis subuectionem & laudem. Ex profundis enim, inquit, clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meã. Sed & eximius ille Apostolus: Nos, inquit, spiritum Dei accepimus, vt sciamus quæ à Deo donata sint nobis. Atque iterum inquit idem: Nobis autem Deus reuelauit per spiritum suum. Et rursus diuinorum carminum auctor Dauides: Os meum (inquit) aperui, & spiritum attraxi, nempe non aërium, sed diuinum, per quem abscondita de aduentu vniti cum Deo hominis mille iam ante annos luculentè declarat, canens Deo: Obscura & abscondita sapientiæ tuæ nota fecisti mihi.

15. *Interrogatio.*

Si filius est Deus, & æqualis patri, quomodo ignorat ea quæ nouit pater? At verò ipse in Euangelio inquit: Nemo nouit diem, neque horam consummationis, neque angeli cœlestes, neque filius, nisi solus Pater.

10. Obiectio de die ac hora extrema, quã filius non nouit.

Responsio.

Solet humanis vti similitudinibus sacra scriptura, & de rebus naturalibus sæpenumero quædam petit, vt quum in Euangelio inquit Dominus: Simile est regnum cœlorum fermento, & grano sinapi. Paulus item ille sublimis, Corpora (inquit) cœlestia sunt, & corpora terrestria. Et de rebus naturalibus sumptum etiam illud, quod ad Corinthios scribens, tibiæ citharæque meminit. Iccirco & ipse nunc à rebus nostris petita exili quadam similitudine vtar. Num ignoraret mea ratio consilia mea? nullus hoc eorum, qui vel qualemcumque disciplinam cõsequuti sunt, dicet. Quomodo igitur Dei & patris Sermo ignorabit eius consilia? quum dicat ipse, Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt: nempe, quod Deus est vita, quod est lux, quod est immortalitas, quod est incomprehensibilis. Et alibi ait, Omnia mea tua sunt pater, & tua mea sunt. Si igitur omnia, quæ patris sunt, ipsius sunt: etiam cognitio, quæ patris est, omnino ipsius est, itémque spiritus, vt paulò pòst latiùs dicetur.

16. *Interrogatio.*

Num igitur, si dixero, Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, etiam cognitionem habeo patris, & consilium eius noui?

Responsio.

Meritò interrogem & ego vos ô præclari, Quis maior? num dies & hora illa, an pater?

17. *Interrogatio.*

Pater vtique, qui est absque principio, & sæculis omnibus prior, & incomprehensibilis, & omnium conditor.

Responsio.

A Si ergo maior Pater, quàm hora & dies ille, & quidem maior omnibus: quomodo maius cognoscens filius, ignorabit minus? qui & conditorem cognoscit, & operatur cum ipso in omnibus, quomodo ignorabit à se facta? Quemadmodum, inquit, nouit me pater, etiam ipse noui patrem. Quomodo igitur ignorabit minus, qui nouit id quod maius est?

18. *Interrogatio.*

Atqui nos arbitramur etiam filio maiorem esse patrem, quemadmodum inquit ipse: Pater meus maior me est.

Responsio.

B Non satis piè putatis maiorem esse filio patrem, vel ambitus ratione, vel molis, vel temporis, vel dignitatis, vel roboris, vel diuinitatis, vel magnitudinis, vel excellentiæ. Nihil enim eiusmodi in sancta Trinitate locum habet: sed quatenus pater, pater est, legitimo quodam honore filius patrem adficit. Non enim mole quadam gestatur diuinitas, vt mole superet filium pater. Neque tempori subiacet vt prior tempore sit genitor genito. Neque item sublimitatis habita ratione separatim ponitur pater, qui omnia complectatur, C ipse à nullo comprehensus, expers magnitudinis & quantitatis.

19. *Interrogatio.*

Si igitur æqualis Deo ac patri filius est, & bonus quemadmodum ille, quomodo inquit ipse, Nemo bonus est, præter vnum Deum?

Responsio.

Non quòd neget in semetipso bonitatem, neque de diuinitate se eximens, solum inquit bonum esse Deum & Patrē. Summi nimirum amoris & bonitatis euidens argumentum est, D non sibi sed patri deferre honorem: quo ipso nos amore parentes prosequi debere docet. Nam spōte de se modestè loquēs, nō inanem captat gloriam, neq; dignitatis existimatione effertur, vt solent superbi & arrogantes, qui tenue ac obscurum imperium nacti eo ipso ad inamabiles mores, & omni à comitate in congressibus alienos per vocē præconis elati, immanem quādam in feram mutātur, ideóq; non ex mãsuetudine ac humanitate perpetuę gloriæ potestatem metientes, odiū in sese nō abs re concitabunt. Quod si temerè quoduis bonum deificabitis, plurimos in hac parte E Deos habituri sumus, multis in locis clamāte scriptura sacra, secundum Deum & alia quædam esse bona: verbi gratia, quum quodam ait in loco, bonum fuisse puerum, & sapientem Samuelem: alibi verò, bonus erat Saulus Cisi F. primus rex Israëlitearum. Et Arnæ propter orbitatem ac sterilitatē ingemiscenti dicebat Elcana: Quamobrem mœsto es animo? Nónne bonus tibi sum ego præ decem liberis Sapiēs autem in diuinis Solomō:

Ἀπόκρισις.

Εἰ τοίνυν μείζων ὁ πατὴρ τῆς ὥρας καὶ τῆς ἡμέρας καὶ πάντων· πῶς τὸ μεῖζον ἐπιστάμενος ὁ υἱός, τὸ ἔλασσον ἀγνοεῖ; καὶ τὸν ποιητὴν γινώσκων, καὶ συνεργῶν αὐτῷ ἐν πᾶσι, πῶς ἀγνοήσει τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα; καθὼς γάρ φησι, γινώσκει με ὁ πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα· πῶς οὖν ἀγνοήσει τὸ ἧττον, ὁ τὸ μεῖζον ἐπιστάμενος;

Πεῦσις ιη'.

Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν, καὶ τοῦ υἱοῦ μείζονα εἶναι τὸν πατέρα; καθὼς αὐτός φησιν, ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν.

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ὅσιον οἴεσθε, μείζονα ὑπάρχειν τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, ἢ περιφερείᾳ, ἢ ὄγκῳ, ἢ χρόνῳ, ἢ καιρῷ, ἢ ἀξίᾳ, ἢ ῥώμῃ, ἢ θειότητι, ἢ μεγέθει, ἢ ὕψει. οὐδὲν γὰρ τούτων ἐν τῇ θείᾳ τριάδι. ἀλλὰ καθὸ πατὴρ ὁ πατήρ ἐστιν, οὕτω γνησιότητι ὁ υἱὸς τὸν πατέρα τιμᾷ. οὐ γὰρ ὄγκῳ φέρεται τὸ θεῖον, οὐδ' ὑπερέχει εἰ τοῦ παιδὸς ὁ πατήρ, οὐ χρόνοις ὑπόκειται, ἵνα ὑπερέχων ᾖ ὁ γεννήτωρ, τοῦ γεννηθέντος. οὐδ' αὖ πάλιν τῷ ὕψει μερικῶς ἐκτείνεται ὁ πατήρ, πάντα περιέχων, ὑπ' οὐδενὸς δὲ περιεχόμενος, ἀμεγέθης ὑπάρχων καὶ ἄποσος.

Πεῦσις ιθ'.

Εἰ οὖν ἴσος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὁ υἱός, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἀγαθός, πῶς αὐτὸς λέγει, οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἀρνούμενος ἑαυτὸν τῆς ἀγαθότητος οὐδ' ὑπεκφερόμενος τῆς θεότητος μόνον, φησὶν ἀγαθὸν ὑπάρχειν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα. ἄκρας γὰρ στοργῆς καὶ ἀγαθότητος ἐναργὴς ἀπόδειξις, τὸ μὴ ἑαυτῷ ἀλλὰ τῷ πατρὶ ἀναφέρειν τὴν τιμήν, φιλοπάτορας ἡμᾶς παιδεύων ὑπάρχειν. αὐθαιρέτως γὰρ μετριάζων οὐ φιλοδοξεῖ, οὐδὲ τῷ ἀξιώματι κορυφοῦται κατὰ τοὺς ὑβριστὰς καὶ ἀλαζόνας ἀμυδρᾶς ἐπειλημμένους ἀρχῆς, διὰ τὸ πρὸς τὸ ἀμειδὲς καὶ δυσπρόσιτον τῇ τοῦ κήρυκος φωνῇ ἐξογκούμενοι. καὶ πρὸς ἀνήμερον θῆρα μετατυπούμενοι· οὐχ ἡμερότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐξουσίαν κρίνοντες τῆς ἀλήκτου δόξης, εἰκότως ἐπαχθήσονται. εἰ δὲ προχείρως πᾶν ἀγαθὸν ζωοποιεῖτε, πλείστους ἐν τῷ μέρει τούτῳ Θεοὺς ἕξομεν, πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς μετὰ Θεὸν βοώσης ὑπάρχειν καὶ ἕτερα ἀγαθά, πῇ μὲν φασκούσης ἀγαθὸν παῖδα γεγονότα καὶ σοφὸν τὸν Σαμουήλ, πῇ δὲ ἀγαθὸς Σαοὺλ υἱὸς Κίσου, ὁ πρῶτος τοῦ Ἰσραὴλ ἄναξ, καὶ τῇ Ἄννῃ ἀπαιδίᾳ καὶ στειρώσει ποτνιωμένῃ φησὶν ὁ Ἐλκανᾶ, τί λυπῇ, οὐκ ἀγαθὸς σοι ἐγὼ ὑπὲρ δέκα τέκνα; ὁ δὲ τῶν θείων σοφὸς Σολομών·

ἀγαθόν, φησί, πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους. καί, ἄνοιξον τὸν οὐρανὸν τὸν θησαυρόν σου τὸν ἀγαθόν. καί, ἀγαθὸς λόγος ὑπὲρ δόμα, καὶ ἀγαθὸς κύων ζῶν, ὑπὲρ λέοντα τεθνηκότα· εἰ δὲ καὶ ἔζη, οὐκ ἂν εἴη Θεός, ὥσπερ οὐδὲ ὁ ζῶν κύων, εἰ μὴ παρ' Ἕλλησιν ἴσως, παρ' οἷς κρῆναι, καὶ κρόμμυα, καὶ γαστρὸς πνεύματα μεμηνότες ἐκθειάζονται.

Πεῦσις κ.

Ἐπειδήπερ ἀνωτέρω ἐπηγγείλω πλατυτέρως λέγειν περὶ τοῦ γινώσκειν τὸν Χριστὸν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς συντελείας, ἀπόδος ἡμῖν τὸν λόγον, μήποτε ζητούντων ἡμῶν, δυνηθῶσιν οἱ ἐναντίως ἑτέρως ἡμῶν περιγενέσθαι.

Ἀπόκρισις.

Ἤδη ἐν ἐπιτόμῳ εἴρηται περὶ τούτου· ἄγαμαι δὲ ὑμῶν τὴν ποικίλην περὶ τούτου ζήτησιν. ὁ τίμιος ἅγιος λόγος, ὁ ζῶν, καὶ ἐνυπόστατος ὁ βασιλεὺς πάσης ἅμα κτίσεως, ὁ τοῦ πατρὸς γνήσιος υἱός, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, ὁ συναΐδιος καὶ σύνθρονος τοῦ πατρός, ὁ ἀδέκαστος κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, ὁ ἐκ ζωῆς ζωή, ὁ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ὁ ἐκ τῆς σοφίας σοφία, ὁ ἐκ τῆς θείας κρουνῶν πηγὴ ἀέναος, ὁ ποταμὸς ὁ ἀπαθῶς ῥέων τὰ θεῖα αὐτοῦ χαρίσματα, ὁ τοῖς ὁρμήμασιν εὐφραίνων τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν θείαν μελῳδίαν, ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, τὸ σκῆπτρον τοῦ Δαβίδ, ἡ ῥάβδος, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς θεῖον ἄνθος κατὰ Ἠσαΐαν τὸν θεσπέσιον· ὁ λέων, ὁ βασιλεὺς ὁ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ Μωσέα τὸν ἱεροφάντην, τὸ λογικὸν κατὰ Ἠσαΐαν πρόβατον, τὸ ἄκακον ἀρνίον, κατὰ Ἱερεμίαν τὸν πολυκίνδυνον, ὑπὲρ κόσμου σωτηρίας θυόμενον, ὁ λίθος ὁ ἀδόκιμος παρὰ Ἰουδαίοις, ὁ εἰς κεφαλὴν γωνίας τῆς τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίας τεθείς, καὶ πᾶσαν τὴν θέσιν τὴν οἰκοδομὴν συντηρῶν, κατὰ Δαβὶδ τὸν μελῳδόν, ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, καὶ Θεὸς ἰσχυρός, ὥς φησιν Ἠσαΐας, ὁ βροτὸς γενόμενος, μένων Θεός, μὴ τραπεὶς τὴν φύσιν, μὴ ἀλλοιωθεὶς τὴν θεότητα, ὁ σαρκωθεὶς λόγος καὶ γεννηθεὶς ἐν σαρκί, ὁ λόγος σὰρξ γενόμενος, κἀκεῖνο μείνας, οὐκ ἐκ τούτου μεταπεσὼν τῇ φύσει, (μετὰ γὰρ τὸ βροντῆσαι Ἰωάννην τό, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ πᾶσαν κατακτυπῆσαι τὴν κτίσιν, τότε ἐπάγει, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, προαιώνιον μὲν καὶ ὑπάρχοντα Θεόν, σύνθρονον τῷ πατρὶ τὸν λόγον δεικνύς· τὸ δέ, ἐγένετο, ὕστερον, δηλῶν τὴν ἀνδρικὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας προέλευσιν) ὁ τοίνυν ζῶν ἅγιος καὶ ἐνυπόστατος λόγος, λαλῶν καὶ ἀκούων, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις θεηγορῶν, φησίν, οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν ἐκείνην, οὔτε ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὔτε ὁ υἱός· ὅπερ οἰκονομικῶς φησί,

A Bonum est, inquit, in domum luctus ingredi. Et alibi dicitur: Aperi cœlum, thesaurum tuum bonum. Item, Bonus sermo præstat munere. Item, Bonus canis qui viuit, potior est leone mortuo. Quod si leo maximè viuat, non tamen Deus erit, sicuti nec canis quidem viuus: nisi fortè de ethnicis loquamur, apud quos & fontes, & cepæ, & flatus ventris non sine furore quodam inter Deos referuntur.

20. *Interrogatio.*

Quia suprà pollicitus es, te latiùs dicturum de eo quod Christus norit diem illum, & horam consummationis: rationem eius nobis B redditο, ne quando disputantibus nobis alio quodam modo nos superare queant, qui se nobis opponunt.

Responsio.

Est quidem iam de hoc breuiter dictum: sed nihilominus magni facio vestram multiplicem de eo quæstionem. Sanctus ille Sermo, viuens, & per se subsistens, Rex vniuersæ creaturæ, Patris filius genuinus, splendor gloriæ, & expressa imago substantiæ, coæternus, & in eodem sedens solio cum Patre, incorruptus iudex viuentium & mortuorum, vita de vita, lumen de lumine, sapientia de sapientia, ex diuina scaturigine fons perennis, C flumen quod absque defectu manat diuinis gratiæ donis, quod impetu suo lætificat ciuitatem Dei, sicut est in carmine illo diuino perscriptum, radix Iessea, sceptrum Dauidis, virga, & ortus ex ea diuinus ille flos, secundùm vatem sacrum Esaiam, leo, Rex de tribu Iuda, secundùm mysteriorum doctorem Mosem, Rationalis, secundùm Esaiam, ouis, innocens agnus, secundùm Ieremiam in multis periclitatum, pro salute mundi immolatus, lapis improbatus à Iudæis, qui in caput anguli Ecclesiæ gentium est positus, & totam cœtus eius structuram conseruat, secundùm Dauidem diuinorum carminum D auctorem, maximi consilij nuncius, Deus fortis, vt inquit Esaias, mortalis factus, manens Deus, non immutatus ratione naturæ, neque factus alius secundùm diuinitatem, Sermo ille incarnatus, & carne genitus, Sermo caro factus, qui tamen, quod erat, mansit, non in hoc degenerans ratione naturæ: (postquam enim intonuisset Ioannes, In principio erat Sermo, omnémque personuisset creaturam, infert: Et Sermo caro factus est, quibus verbis Sermonem fuisse ante E æternitatem, & positum supra omne tempus Deum, in eadem solij gloria cum Patre ostēdit: & subsequentibus aliis, quum ait, Caro factus est, significat vniti cū Deo hominis ex Maria semper virgine progressum) viuēs igitur ille sanctus & per se subsistens sermo, loquens & audiens, in Euangelio diuinitus illa verba protulit: Nemo nouit diem aut horam illam, nec angeli cœlestes, neque filius: & quidem ratione administrationis suæ, ac secundùm peculiarem sensum ea protulit.

Hac enim de caussa superiùs à nobis dictum est, si omni magnitudine & comprehensione perceptioneque superiorem Patrem cognoscit, quomodo diem & horam illam nesciret, quæ sunt instar auræ puluerisque cuiusdam, aut etiam leuioris & tenuioris rei, si cum natura numinis illius diuini comparentur? præsertim quum disertè dicat: Nemo nouit patrem nisi filius, neque filium quisquam cognoscit, nisi pater. Vt enim magnus ille pater nouit filium, vtque maximus ille filius nouit genitorem: ita & æqualis magnitudine Spiritus ille sanctus nouit patrem & filium, ab vtrisque cognitus. De duabus autem cognitionibus duplicique notitia sacris in litteris docemur, quarum alia quidem secundum actum, alia verò secundum faciem existit: quemadmodum obscuris exemplis vtens funem ignorationis abrumpam, ac vos à sectarum blasphemo agmine reuocabo. Sic enim captos à versuto Beliale mortales, vicissim captiuos sibi teddit Christus, exaltatus in cruce, secundum Dauidem vatem diuinum. Præuidebat enim sanctus ille vir salutarem passionem & captiuitatem nostram: & ideirco inquit: Adscendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, dedisti dona inter homines. quænam illa? Fidem in Trinitatem, & rerum mysticarum sacram administrationem, & spem resurrectionis. Subiicit autem rursus canticum diuinum: sed & inobedientes ad habitandum. Quidnam & vbi? Eos qui sunt ex Iudæis & gentibus, in sancto habitaculo Ecclesiæ. Inobediens enim ille, terrificus & discerpens Christianos lupus erat Paulus, qui nunc Ecclesiæ columna est, altisona fidei tuba, qui aliquando malè persequebatur, rectè conuersus, spontanea voluntate pro iis qui persequutionem patiuntur, flagellatur; percutiens, virgis cæditur; interfector pro occisis lubens capite truncatur: per auditam cælitus vocem & oculorum plagam conuersus, pro Saulo Paulus, à redemptore Christo deinceps nominatur, vt gentibus Christianorum nomen inderet. Sed enim ad propositum sermonem recurramus, acriore mentis adspectu vtentes ad considerationem duplicis cognitionis & notitiæ. Inquit igitur scriptura sacra de Adamo & Eua, quòd postquam eiecti essent è paradiso, degustato fructu interdicto, cognouerit Adamus Euam vxorem suam, quæ fœtu concepto, peperetit. Quid igitur dicemus? an quod in paradiso non cognouerit eam, qui de ipsa dicebat, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Omnino cognouit eam, illic quidem solo adspectu, heic autem & adspectu & actu corporali. Sic etiam Abrahamus cognouit Saram vxorem suam, non incognitam ante commistionem. De Dauide perscriptum est in libro de Regnis:

A καθὰ γὰρ προειρηκὼς ἔφθην, εἰ πάσης μεγέθους καὶ καταλήψεως ὑπέρτερον ὑπάρχοντα τὸν πατέρα γινώσκων, πῶς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἀτμίδα ἤτοι χνοῦ, καὶ ἔτι ἀδρανῆ καὶ ἀμυδρότερα πρὸς τὸ θεῖον συγκρινόμενα ἀγνοεῖ; διαῤῥήδην γέγραπται, οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱόν τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ πατήρ; ὡς γὰρ μέγας ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱὸν, ὡς δὲ μέγιστος ὁ παῖς γινώσκει τὸν φιτύτορα, καὶ ἰσομεγέθες τὸ θεῖον πνεῦμα ὑπάρχον γι-B νώσκει τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, ὑπ᾽ ἀμφοῖν γινωσκόμενον. δύο δὲ γνώσεις, διπλῆν καὶ εἴδησιν ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς παιδευόμεθα, τὴν μὲν κατ᾽ ἐνέργειαν, τὴν δὲ κατ᾽ ὄψιν, καθὼς ἀμυδροῖς παραδείγμασι χρησάμενος ἀποῤῥήξω τὸν κάλων, εἴ τις ἀγνοεῖ, τῆς αἱρέσεων ἀνθιστάμενος ὑμᾶς τῆς βλασφήμου φάλαγγος. οὕτως γὰρ αἰχμαλωτισθέντας βροτοὺς ὑπὸ τοῦ ποικίλου Βελιὰρ, ἀνταιχμαλωτίζει Χριστὸς ἐπὶ σταυρῷ ὑψούμενος, κατὰ Δαβὶδ τὸν θεῖον μελῳδόν. προειδὼς γὰρ ὁ θεσπέσιος τὸ σωτήριον πάθος καὶ τὴν C ἡμῶν αἰχμαλωσίαν, δι᾽ ὧν φησιν, ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔδωκας δόματα ἐν ἀνθρώποις. τίνα ταῦτα; τὴν εἰς τριάδα πίστιν, καὶ τῶν μυστικῶν τελετὴν, καὶ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. ἐπάγει δὲ αὖθις ἡ τῶν θείων μελῳδία, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνῶσαι. τίνα ἄρα καὶ ποῦ; τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων ἐν τῇ θείᾳ σκηνῇ τῆς ἐκκλησίας. ἀπειθῶν γὰρ, παίων, καὶ σπαράττων λύκος Χριστιανοὺς, Παῦλος ὁ νῦν τῆς ἐκκλησίας στῦλος, ἡ ὑψηλόφωνος τῆς πίστεως σάλπιγξ, ὁ πάλαι διώκων κακῶς, καλῶς τραπεὶς ἑκουσίως ὑπὲρ τῶν D διωχθέντων μαστίζεται, ὁ παίων ῥαβδίζεται, ὁ ἀναιρῶν ὑπὲρ τῶν σφαγέντων αὐθαιρέτως καρατομεῖται, τῇ οὐρανόθεν φωνῇ, καὶ πληγῇ τῶν ὄψεων πρὸς ταῦτα μεταπεσὼν, ἀντὶ Σαύλου Παῦλος, ὑπὸ τοῦ ὠνησαμένου. Χριστοῦ μετονομασθεὶς, ἵνα τὰ ἔθνη Χριστιανοὺς προσαγορεύωσι. ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ προκείμενον τῷ λόγῳ παλινδρομήσωμεν, ὀξυτέρᾳ τῇ ὄψει τῆς διανοίας χρώμενοι, πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς διττῆς γνώσεως καὶ εἰδήσεως. φησὶ γοῦν ἡ E θεία γραφὴ περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, μετὰ τὸ ἐξορμαθῆναι αὐτοὺς τοῦ παραδείσου, γευσαμένους τοῦ ἀπηγορευμένου, ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε. τί οὖν ἐροῦμεν, ὅτι ἐν παραδείσῳ ἠγνόει αὐτὴν ὁ φάσκων περὶ αὐτῆς, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, ἀλλ᾽ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἐκεῖ μὲν τῇ ὄψει μόνῃ, ἐνταῦθα δὲ τῇ ὄψει, καὶ ἐνεργείᾳ σωματικῇ. καὶ Ἀβραὰμ ἔγνω Σάῤῥαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοουμένην πρὸ τῆς μίξεως. καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ φησιν ἡ τῶν βασιλειῶν πυκτίς.

συνέθετο Δαβὶδ, καὶ ἔσκεπον αὐτὸν ἱματίοις, καὶ οὐκ ἐθερμαίνετο, καὶ ἐζήτουν παρθένον συγκαθεύδειν αὐτῷ καὶ συνθάλπειν. καὶ εὑρέθη, φησὶν, Ἀβισὰ ἡ Σωμανῖτις, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν Δαβὶδ, συγκαθεύδουσαν αὐτῷ. ἆρ' οὖν παρὰ τοῦτο ἐροῦμεν μηδὲ τῇ ὄψει καὶ ἁφῇ γινώσκειν αὐτήν; πολλάκις δὲ, καὶ ἡμεῖς φαμὲν πρὸς τοὺς περὶ γυναικῶν ἐγκαλοῦντας ἡμῖν, ὀμνύντες αὐτοῖς, καὶ ἐξομνύμενοι μὴ ἐγνωκέναι αὐτὴν γυναῖκα ὑπάρχειν ἢ ἄνδρα· ἀφ' ὅτι μὲν τῆς ἐνεργείας ἀληθεύειν φαινόμεθα, ἐκ δὲ τῆς φωνῆς καὶ ὄψεως πρόδηλον τὴν γνῶσιν τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος ἔχοντες. οὐκ ἠγνόει οὖν ὁ υἱὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα καὶ φόβητρα προφαίνων, καὶ εἰ προσοῦσαν αὐτὴν τοῖς γνωρίσμασι διαγράφων, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο σαφηνίζειν τὴν εἰκαίαν ἐρώτησιν, ἀγνοεῖσθαι δὲ αὐτὴν πᾶσιν εἰκότως προσεπιθέλεται. ὥστε πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν ἐκείνην οἰομένους παρασκευάζεσθαι πρὸς αὐτὴν, καὶ νήφοντας καραδοκεῖν αὐτὴν, ἥκοντα πρὸς ἔκτισιν τῶν ἐπάθλων τοῦδε τοῦ βίου. ἄπαγε τοίνυν τῆς ἀνοίας, ἄγνοιαν μιᾶς ἡμέρας καὶ ὥρας καταλείφειν τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων, ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ὑπάρχουσι, καθώς φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος.

Πεῦσις κα'.

Τί οὖν; ἄλλως μὲν γινώσκει ὁ πατὴρ ἐκείνην, καὶ ἄλλως ὁ υἱός;

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ἑτέραν γνῶσιν φαμὲν τοῦ πατρὸς, ἑτέραν δὲ τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τὸ μὲν πεπραχθὲν, τὸ δὲ ταμιευόμενον. γινώσκει γὰρ ὁ πατὴρ ἐκείνην τῇ διττῇ γνώσει καὶ πράξει, τῇ μὲν δημιουργήσας, τῇ δὲ κρίνας διὰ τοῦ γνησίου παιδὸς κρίνειν πάντας. γινώσκει δὲ αὐτὴν καὶ ὁ υἱὸς ἴσα τῷ φυτεύσαντι κατ' εἴδησιν καὶ πρᾶξιν δημιουργικὴν, οὐ μέντοι κριτικήν. οὔπω γὰρ ἔκρινεν, τοὺς μὲν πυρὶ ἀσβέστῳ, τοὺς δὲ τρυφῇ ἀλήκτῳ ἀποκρίνας. οὐκ ἀγνοίας δὲ τοῦτο, ἀλλὰ μακροθυμίας, καιρὸν διορθώσεως τοῖς μοχθηροῖς παρεχομένους, ἐν ᾧ τοὺς μὴ καθαιρομένους τὸ αἶσχος καὶ ἐκνήφοντας, ἐκτραγῳδῶν καὶ ταλανίζων ὁ Δαβὶδ φησιν, δανείζεται ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ οὐκ ἀποτίσει· δάνειος τὸν καιρὸν τῆς θείας μακροθυμίας δηλαδὴ, ἔκτισιν δὲ τὴν μετάγνωσιν. καὶ αὖθις ὁ θεῖος ἐπάγει μελῳδὸς, ὁ δὲ δίκαιος οἰκτείρει καὶ δίδωσιν. ὁ διδοὺς, Θεὸς, τὸ διδόμενον, μετανοίας καιρός. δανείζων γὰρ Θεὸς βροτοῖς, σπανίως ἢ μόγις, ἢ οὐδὲ ὅλως ἀπολαμβάνει, μέχρι τέλους τοῦ ὀφείλοντος, ἀναμένων τὴν ἔκτισιν.

A Coosenuit Dauides, & operuerunt eum vestibus, nec tamen calefiebat. Igitur quærebant virginem, quæ cum ipso dormiret, & foueret eum. Et inuenta est Abysa Sunamitis, quam non cognouit Dauides dormientem secum. Num igitur propter hoc dicemus, quod neque adspectu neque attrectatione cognouerit eam? sæpe autem nos quoque dicemus ad eos, qui nobis propter mulieres crimen intentant, deuouentes nosmet, ac iureiurando purgantes, non nouisse nos, sitne mulier illa, vel vir. Id quod actus quidem ratione dicere verè posse videmur, ex voce tamen B & adspectu haud obscuram habemus maris vel fœminæ cognitionem. Nō ignorat igitur filius diem & horam illam, quum omnia eius signa prodigiáque terribilia prædicat, & quasi præsētem suis indiciis describat: verùm noluit clarius respondere ad vanam illam quæstionem, adeóque prudenter omnibus vt ignota esset, instituit, quò nimirum quamlibet diem & horam illam esse arbitrātes, ad eam præparemur, & sobriè exspectemus ipsam venientem, ad compensationem atque remunerationem certaminum huius vitæ. Absit igitur procul ea dementia, quæ C ignorationem vnius diei & horæ quodam cum delirio tribuit conditori sæculorum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, quemadmodum sanctus ille Apostolus loquitur.

21. *Interrogatio.*

Quid igitur? num aliter illam cognoscit Pater, & aliter filius?

Responsio.

Non aliam quidem dicimus cognitionem Patris, aliam verò Filij & Spiritus: sed aliud quidem actu præteritum, aliud verò in futurum reseruatum. Cognoscit enim pater illam D horam duplici cognitione & actu, alia quidem quod tanquam opifex crearit, alia vero quod decreuerit per vnigenitum filium iudicare omnes. Cognoscit autem ipsam & filius æqualiter cum genitore, secundum scientiam & actum creationis, non tamen iudicij. Nondum enim iudicium exercuit, secretis iis qui vel inextincto igni, vel voluptati æternæ destinati sunt: id quod non ignorantiæ, sed longanimitatis est, correctionis tempus flagitiosis præbentis. Quo quidem tempore quotquot à turpitudine non purgantur & euigilant, eorum miseriam decantans & E deplorans Dauides inquit: Mutuum accipit peccator, & vsuram non persoluet. Tempus heic scilicet diuinæ longanimitatis significans, ac persolutionis voce intelligens pœnitentiam. Iterúmque diuinorum carminum auctor subiungit, Iustus autem miseretur, & dat. Quibus in verbis Deus est qui dat, tempus autem pœnitentiæ est id quod datur. Mutuum enim dans Deus hominibus, vel raro, vel vix, vel nunquam recipit, vsque ad finem debitoris exspectās persolutionem.

Mutuum autem accipiens, propter proximos misericordiam rursus multiplicans retribuit: quum citò quidem benefacere, tardè verò punire consueuerit. Nunc enim adhuc impij oderunt Deum, & increduli in diuinis operibus claudicant, neq; vlla alia re mentis gressus firmant, adeóque iniquitas superat, & iudex longanimis est, vsque ad secundum ad nos aduentum, qui est diei & horæ illius nimirum iudicij exercendi cognitio.

22. *Interrogatio.*

Quomodo verò inquit ipse, Ad Deum meum & Deum vestrum, & patrem meum & patrem vestrum? quo ostendit se non æqualem esse patri, quum inquit, Vado ad Deum meum?

Responsio.

Nequaquam recidat eò mens nostra, vt putemus minorem esse patre filium, offensa hoc verbo, quod ratione administrationis vniti cum Deo hominis dicitur. Non enim ante hoc tempus eum constat sic loquutum esse in scriptura veteri, quum adhuc esset incorporeus: Vado ad Deum meum. Immò etiam carni vnito diuinitas nihilominus à vatibus tribuitur. Esaia quidem clamante: Puer natus nobis, & datus est, cuius imperium fuit super humerum eius, & vocabitur nomen eius, Magni consilij nuncius, admirabilis Consiliarius, Deus fortis, Dominator, princeps pacis, pater futuri æui. Dauides autem secundum vniti cum Deo hominis aduentum canit, quo ad iudicium & retributionem omnes excitabuntur: Deus noster manifestò veniet, Deus inquã noster, nec tacitè id fiet. Ignis præcedet ante ipsum, & in circuitu ipsius vehemens procella, impellens ad supplicium reos, quos terribili & incorrupto sistet tribunali eius qui supra omnia existit, Dei scilicet ac Seruatoris nostri Iesu Christi. Meritò igitur propter administrationem in corpore suam, inquit, Vado ad Deum meum. Propter eam verò, quæ secundùm naturam diuinæ ex patre generationis est, Vadu (inquit) ad Patrem meum. Deus igitur ille discipulorum est, & Pater filij secundùm naturam: & Deus idem filij secundùm gratiam.

23. *Interrogatio.*

Et quî fit, vt de patre sit scriptum, Non esuriet, non sitiet, neque est inuenire sapientiam eius: de filio autem, quòd esurierit post quadraginta dies, tentatus in deserto? Et quòd sitierit, dum peteret à Samaritana potum: Iterúmque de patre: Non lassabitur, non dormitabit, neque dormiet custos Israelis. At Iesus defatigatus est ex profectione, & dormiuit in naui: quæ vtique Deo non competunt.

A διαλεζόμενος δὲ διὰ τοὺς πέλας τὸν ἔλεον, αὖθις πολλαπλάσιον ἀντιδίδωσι, ὀξέως εὐεργετεῖν, βραδέως κολάζειν εἰωθώς. ἔτι γὰρ καὶ νῦν ἀσεβεῖς θεοστυγοῦσι, καὶ ἄπιστοι ταῖς θεουργίαις ἐπισκάζουσι, οὐδὲ ἑτέρῳ τῆς διανοίας τὰς βάσεις ἑδράζοντες, καὶ ἡ ἀδικία κρατεῖ, καὶ ὁ κριτὴς μακροθυμεῖ, ἕως τῆς δευτέρας πρὸς ἡμᾶς φοιτήσεως, ἥτις ὑπάρχει τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης ἡ πρακτικὴ τῆς κρίσεως γνῶσις αὐτοῦ.

Πεῦσις κβ'.

Καὶ πῶς αὐτὸς λέγει, πρὸς τὸν Θεόν μου καὶ Θεὸν
B ὑμῶν, καὶ πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν; ἐκ τούτου δεικνὺς μὴ ἴσος ὑπάρχειν τῷ πατρὶ, λέγων, πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ πρὸς δὲ, ἧττον ὑπάρχειν τοῦ πατρὸς τὸν παῖδα, καταπίπτῃ ὑμῶν ἡ διάνοια, τῷ ῥήματι τῆς θεανδρικῆς αὐτοῦ οἰκονομίας προσκόπτουσα. οὐ γὰρ πρὸ ταύτης φαίνεται φήσας ἐν τῇ παλαιᾷ πυκτῇ ἔτι ἀσώματος ὑπάρχων, πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου. καὶ σαρκὶ δὲ ἑνωθεὶς, οὐχ ἧττον ὑπὸ τῶν προφητῶν θεολογεῖται, Ἠσαΐου μὲν βοῶντος, παιδίον ἐγεννήθη
C ἡμῖν καὶ ἐδόθη· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται δὲ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. τοῦ δὲ Δαβὶδ μελῳδοῦντος τὴν δευτέραν αὐτοῦ θεανδρικὴν ἐπιφοίτησιν, ἐπὶ κρίσιν καὶ ἀντιμισθίαν πάντας συναγείρουσαν, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ προπορεύσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα, τοὺς αἰτίους πρὸς τιμωρίαν συνελαύνουσα, καὶ τῷ φρικώδει καὶ ἀκλι-
D νεῖ παριστῶσα βήματι τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. εἰκότως οὖν διὰ τὴν σωματικὴν οἰκονομίαν φησὶ, πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου, διὰ δὲ τὴν κατὰ φύσιν τῆς θείας ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως, πορεύομαι φησὶ πρὸς τὸν πατέρα μου. Θεὸς τοίνυν τῶν μαθητῶν καὶ πατὴρ τοῦ παιδὸς κατὰ φύσιν, Θεὸς δὲ τοῦ υἱοῦ κατὰ σάρκα, καὶ πατὴρ τῶν φοιτητῶν κατὰ χάριν.

Πεῦσις κγ'.

E Καὶ πῶς περὶ τοῦ πατρὸς γέγραπται, οὐ πεινάσει, οὐ διψήσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ὅτι ἐπείνασε μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειρασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ διψήσας ἐζήτει πιεῖν παρὰ τῆς Σαμαρείτιδος; πάλιν περὶ τοῦ πατρὸς, οὐ κοπιάσει, οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ; ἐκοπίασε δὲ Ἰησοῦς ἐκ τῆς ὁδοιπορείας, καὶ ὑπνώσεν ἐν τῷ πλοίῳ, ἅπερ οὐκ ἔστι Θεοῦ.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε σαυτὸν τῆς ἠλιθιότητος, ἄνθρωπε. οὐ μόνον γὰρ πεινῆσαι κατεδέξατο ἐλθὼν ὁ ἐνυπόστατος καὶ ζῶν ἅγιος λόγος, ἀλλὰ καὶ πέπονθε τῷ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι, καὶ ὑπὸ ταφῶν τούτου γέγονε, πρῶτον μαστιχθεὶς τὸν νῶτον, καὶ δέσμιος τῷ εἰωθότι ἀναπεμφθεὶς Ἡρώδῃ ὑπὸ Πιλάτου. εἶθ' οὕτως ῥαπίζεται πλήγαις καὶ ἐμπτύεται. ἀλλὰ καὶ ἐδάκρυσε, καὶ ἐν ἀγωνίᾳ γενόμενος ἵδρωσε· καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος, καὶ ὤφθη ἄγγελος, ἐνισχύων αὐτόν, φησὶν ὁ θεῖος Λουκᾶς. ἀλλ' ὡς ἀγνοῶν περὶ Λαζάρου ἤρετο, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; καὶ περὶ τῆς αἱμοῤῥόου γυναικός, συλησάσης διὰ τοῦ κρασπέδου τὴν ἴασιν, τίς μου ἥψατο, φησί. καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν Ἰουδαίους συλλαβεῖν, τίνα ζητεῖτε, φησί. καὶ τοῖς φοιτηταῖς φησι, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; πόσους ἄρτους ἔχετε; οὐδὲν ἕτερον τούτων ἀγνοῶν· ὡς δὲ πέρας τῶν δρωμένων τεκμήριοι τὸ μὲν Λαζάρου ἡ θανάτου προῤῥησις, περὶ οὗ λευκότερον μικρὸν ὕστερον διαλεξόμεθα, τῆς ὥρας ἐπὶ τὴν παῦλαν τοῦ λόγου συνωθούσης· περὶ δὲ τῆς αἱμοῤῥόου, ἡ τῆς ψαύσεως αἴσθησις, καὶ ἡ τῆς δυνάμεως ἄφθονος ἐπιχορηγία· περὶ δὲ τῶν συλληπτόρων ἡ τῆς ἐφόδου πρόφασις, καὶ ἡ τῆς ὥρας ἐκείνης ἐγγύτης, καὶ δὲ φησὶ τοῖς μιαιφόνοις, ἐγώ εἰμι. περὶ δὲ ὧν τοὺς βροτοὺς ὤετο, ὁ τοῦ Πέτρου ἐπὶ τῇ ἀκριβεστάτῃ καὶ ἀραρότι ὁμολογίᾳ ἐπαινεθεὶς μακαρισμός· περὶ δὲ τῶν ἄρτων, ἡ ἐξ ἀμυδρῶν καὶ βραχέων ἄπειρος πληθὺς τῶν λειψάνων. πέντε γὰρ ὄντες, πεντακισχιλίους εἰς κόρον διέθρεψαν, δώδεκα κοφίνους κλασμάτων μετὰ τὴν ἑστίασιν τοῦ ὄχλου πληρώσαντες, τῇ ἁφῇ καὶ κλάσει αὐξόμενοι τοῦ προστάξαντος ἐν ἀρχῇ τῇ χέρσῳ πυρὸν βλαστῆσαι, καὶ τοῖς ὕδασιν ἐκβράσαι πᾶν γένος πλωτόν, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐξ αὐτῶν φύεται.

Πεῦσις κδ'.

Καὶ εἰ τέλειός ἐστι Θεὸς ὁ Χριστός, πῶς ὁ διαγγελιστὴς λέγει, τὸ δὲ παιδίον Ἰησοῦς ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ; Θεὸς οὐκ αὔξει οὐδὲ προκόπτει σοφίᾳ, οὐδὲ κρατύνεται ὡς ἀσθενής.

Ἀπόκρισις.

Σοφία καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπάρχων, καθά φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος, οἰκονομικῶς καθ' ἡμᾶς ἐπιφοιτᾷ, αὐθαιρέτῳ μετριότητι σοφίαν παιδεύων βροτούς, ὁ τοῦ Ἀδὰμ φυτεύσας τὸ οὖς. βραχὺ δὲ ἀναλαβὼν τὰ εἰρημένα, σαφέστερον τὸν ἐμὸν ἀποδείξω Θεόν, ἀτρέπτως καὶ ἀμεταβλήτως διὰ βροτοὺς βρέφος γενόμενον, καὶ αὔξησιν προσδεξάμενον σώματος, οὐ θεότητος. φησὶ γοῦν ὁ πολυκίνδυνος τῶν προφητῶν

Responsio.

Apagesis cum hac tua dementia mi homo. Non enim esurire modò sustinuit, per se subsistens ille, viuus sanctúsque Sermo: sed & passus est adsumpta nostra natura, in qua & sepulturam subut. Primum flagellis cæso dorso constrictus vinculis ad Herodem missus est à Pilato. Deinde colaphis in maxillas cæditur, & conspuitur Sed & fleuit, & in angore constitutus sudauit, fuitque sudor eius tanquam guttæ sanguinis. Et apparuit angelus qui corroborabat eum, inquit diuinus ille Lucas. Quinetiam velut ignorans de Lazaro quærebat, Vbi posuistis eum Et de muliete profluuio sanguinis laboráre, quæ clam per tactum fimbriæ abstulerat sanitatem: Quis me tetigit? inquit. Et ad Iudæos qui ipsum comprehensuri erant, Quem quæritis, ait. Et ad discipulos, Quem me dicunt homines esse? Item, quot panes habetis? Quum nihil horum ignoraret, sicut exitus ipse rerum declarat: in Lazaro primùm, quod eius mortem prædicit, de quo apertiùs paulò pòst disseram, quum ad finem orationis me tempus compulerit: in muliere sanguinis profluuio laborante, contrectationis ipse sensus, & copiosum diuinæ potestatis auxilium: in comprehensoribus, impetus & accessus caussa, & horæ illius propinquitas, item quod interfectoribus dicit, Ego sum: in eo quod quærit, quis hominibus esse videretur, hoc ipsum, quod Petrum ob exactissimam firmissimámque confessionem bearum prædicat: in panibus, de exiguis & paucis ingens multitudo reliquiarum. Quum enim quinque tantùm essent, quinquies mille ad satietatem pauerunt, ac præterea duodecim cophinos fragmentis repleuerunt, postquam turba epulata erat, contractu & fractione illius aucti, qui in principio terræ mandauerat, vt triticum produceret, & aquis vt produceret omne genus natabile, ac quicquid ex eis nascitur.

24. *Interrogatio.*

Quod si perfectus Deus est Christus, quomodo inquit Euangelista, Puer Iesus crescebat ac spiritu confirmabatur, & proficiebat tam sapientia quàm ætate? Deus certe non crescit, neque proficit sapientia, neque confirmatur, vt anteà infirmus.

Responsio.

Qui est sapientia, & potentia Dei & Patris, vt inquit sanctus ille Apostolus, per dispensationem nostri similis incedit, voluntaria demissione, sapientiam docens mortales, qui Adami plantauit aurem Paulo autem superius oratione repetita, dilucidiùs ipsum demonstrabo Deum, qui citra conuersionem & immutationem vllam propter nos mortales infans sit factus, & incrementum acceperit corporis, non diuinitatis. Dicit igitur multa perpessus ille vates Hieremias:

Homo est, & quis cognoscet ipsum? quo innuit, ipsum Deum esse, qui tamen ignoretur ab iis qui crassiore sunt intellectu, neque possunt per incredulitatem capere cognitionem eius, veluti qui oculis ægrisunt, per imbecillitatem adspectum solis tolerare nequeunt. Si verò homo erat, quomodo non cognoscebatur, quemadmodum nos? Omnis enim homo planè cognoscitur aut ex parentibus, aut ex cognatis & consanguineis, aut denique ex contubernalibus & domesticis. Ex nullo igitur eorum quæ in nobis sunt, vates ipsum exprimens, inquit: Homo est, & quis cognoscet eum? Quoniam quum Deus esset, hæc tamen fieri voluit, famem & sitim æquè admittit, quæ sunt corporis adfectiones, expertes vitij ac reprehensionis: Manichæorum hoc ipso vanitatem refutans, qui opinionem & rem imaginatiam esse statuunt ipsius in carne administrationem.

25. *Interrogatio.*

Num animam tradis habere, corpus Sermonis, vel pro anima ipsa operatur diuinitas? Hoc enim multi adserunt, & verisimile videtur.

Responsio.

Stoliditatis & dementiæ inanimatum putare Dei Sermonis corpus. vtrisque enim, quibus humana natura constat, Sermo vnitus est supra captum rationis nostræ, animæ inquam & corpori, vtrique parti robur suppeditans. Alterutro enim si careat, inutile erit & alterum, & imperfecta salus nostra, dum vel manente in interitu corpore, vel anima detenta in orco.

26. *Interrogatio*

Quamobrem ergo Ioannes id non indicat? Postquam enim dixisset, In principio erat Sermo, & Sermo caro factus est, non addit: quod etiam anima factus sit, aut quod animam sumpserit.

Responsio.

Si inanimatum esse cogitabimus Domini corpus, sequetur prorsus, passioni nos obnoxiam pronuntiare diuinitatem, animæ instar in carne se didentem, famem, sitim, somnum, lacrymas, angorem, sudorémque naturaliter perferentem. Audiatur autem Dauides diuinus ille vates, de anima personæ ex homine Deóque constantis, canens illius ipsius verbis: Quoniam non derelinques animam meam in orco, neque permittes vt sanctus tuus videat corruptionem. Ipse vero Seruator inquit in Euangelio: Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus sumendi eam. Item, Ego sum pastor ille bonus, qui ponit animam suam pro ouibus.

27. *Interrogatio.*

Num igitur & pater animam habet? Esaias enim in ipsius persona, de Christo inquit:

Ἱερεμίας, ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ἐκ τούτου δηλῶν ὅτι Θεός ἐστι, λανθάνων τοὺς παχυτέρους τὴν διάνοιαν, καὶ οὐχ οἵους τε ὄντας δι' ἀπιστίαν χωρῆσαι τὴν γνῶσιν, καθὰ τοὺς βαρυωποῦντας, καὶ δι' ἀσθένειαν μὴ χωροῦντας τοῦ ἡλίου τὴν ὄψιν. Εἰ δὲ ἄνθρωπος ἦν, πῶς οὐκ ἐγινώσκετο καθ' ἡμᾶς; πᾶς γὰρ ἄνθρωπος γινώσκεται πάντως, εἴτε ἀπὸ γεννητόρων, εἴτε ἀπὸ τῶν συγγενῶν καὶ ὁμαίμων, εἴτε ἀπὸ τῶν συσκήνων καὶ οἰκείων. ἐξ οὐδενὸς τοίνυν τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ προφήτης αὐτὸν παριστῶν, φησὶν, ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ὅτι Θεὸς ὑπάρχων τοῦτο γενέσθαι ηὐδόκησε. λιμὸν δὲ καὶ δίψαν ὕδατος προσίεται, τὰ τοῦ σώματος ἀδιάβλητα πάθη, Μανιχαίων λύων τὴν ματαιότητα, δόκησιν καὶ φαντασίαν ποιουμένους τὴν οἰκονομίαν.

Πεῦσις κε.

Ψυχὴν λέγεις ἔχειν τὸ σῶμα τοῦ λόγου, ἢ αὐτὴ ψυχῆς τὴν θεότητα ἐνεργεῖν; πολλοὶ γὰρ τοῦτο λέγουσι, καὶ πιθανὸν δοκεῖ.

Ἀπόκρισις.

Εὐηθείας καὶ νηπιότητος ἄψυχον οἴεσθαι τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου σῶμα. ἀμφοτέροις γὰρ ἐξ ὧν ἡ βροτῶν φύσις συνίσταται, ὁ λόγος ὑπὲρ λόγον ἥνωται, ψυχῇ φημὶ καὶ σώματι, ἑκατέρῳ τμήματι ῥωστίαν δωρούμενος. θατέρου γὰρ αὐτοῦ λείποντος ἀτελὴς ἡμῖν ἡ σωτηρία, ἢ τοῦ σώματος ἐν φθορᾷ μένοντος, ἢ τῆς ψυχῆς ἐν ᾅδῃ κατεχομένης.

Πεῦσις κϛʹ.

Καὶ διὰ τί ὁ Ἰωάννης οὐ λέγει τοῦτο; εἰπὼν γάρ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; οὐ προσέθηκεν, ὅτι καὶ ψυχὴ ἐγένετο, ἢ ὅτι ἔλαβε ψυχήν.

Ἀπόκρισις.

Εἰ ἄψυχον οἰηθῶμεν τὸ κυριακὸν σῶμα, ἕψεται πάντως, παθητὴν ἀποφαίνειν τὴν θεότητα, ψυχῆς δίκην ἐν τῇ σαρκὶ διήκουσαν, πείνῃ τε καὶ δίψει, ὕπνῳ τε καὶ δάκρυσιν, ἀγωνίᾳ τε καὶ ἱδρῶτι φυσικῶς ὑποκύπτουσαν. ἀκουστέον δὲ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ περὶ τῆς θεανδρικῆς μνημονεύοντος ψυχῆς, ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἐκείνου, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις φησὶν, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Πεῦσις κζʹ.

Οὐκοῦν καὶ ὁ πατὴρ ψυχὴν ἔχει; Ἡσαΐας γάρ, ἐκ προσώπου αὐτοῦ, περὶ Χριστοῦ φησιν·

Ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ᾑρετισάμην, ὁ ἀγαπητός μου εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. εἰ οὖν ἐξ ὧν εἶπεν ὁ υἱός, ψυχὴν αὐτὸν νομίζεις ἔχειν, πάντως καὶ ἀφ' ὧν εἶπεν ὁ πατήρ, ψυχὴν αὐτὸν λέγωμεν ἔχειν. ἀλλ' ὁ πατὴρ οὐκ ἔχει, πάντως οὐδὲ ὁ υἱός· εἰ δὲ ἔχει, ἐντεῦθεν δείκνυται ἀνόμοιος κατ' ἀρχὴν τῷ πατρί.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἔχει ψυχὴν ὁ πατήρ, ἐπεὶ οὐδὲ σάρκα βροτὴν περιεβάλετο ἴσα τῷ παιδί· οὐδὲ ἐπὶ σταυρὸν καὶ θάνατον ἦκεν, δι' ὧν καὶ χρεία σαρκὸς τῷ λόγῳ, ὑπ' ἐκείνης κρατουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἀντὶ θνητῶν, ἀθανάτους καὶ μάκαρας ἀεὶ ἐσομένους βροτοὺς ἀπεργαζομένῳ.

Πεῦσις κη'.

Καὶ διὰ τί μὴ φανερῶς εἶπεν Ἰωάννης, ὅτι καὶ ψυχὴν ἔλαβεν, ὡς περὶ τῆς σαρκὸς λέγει;

Ἀπόκρισις.

Ἆρ' οὖν, ἐπεί φησιν ἡ γραφή, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς λαβών, καὶ οὐ προσέθηκεν, ὅτι ἐποίησε κεφαλὴν ἢ ἐγκέφαλον, οὐχ ἧπαρ, ἢ σπλῆνα καὶ πνεύμονα, οὐχ ἕτερόν τι τῶν φυσικῶν μυστηρίων, παρὰ τοῦτο ἐρήμους καὶ ἀκτήμονας ἐκείνων ἑαυτοὺς οἰηθῶμεν, μὴ λεπτηγορούσης τῆς γραφῆς τὰ φυσικὰ ἡμῶν ὄργανα; ὡς γοῦν ἐφ' ἡμῶν ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν διαγινώσκεται, οὕτως καὶ τὸν ἅγιον Θεὸν λόγον, ψυχῇ καὶ σώματι ἡνῶσθαι πιστεύσωμεν· ἵνα μὴ ἄψυχον τὸ θεῖον σῶμα δοξάσαντες τοῦ Θεοῦ, κατὰ φύσιν τὰ πάθη προσάψωμεν.

Πεῦσις κθ'.

Καὶ πῶς ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ θεότητα ὁ Χριστός, ἀγωνίᾳ καὶ ἱδρῶτι συνεχόμενος, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου ἐνισχυόμενος, καθὼς ὁ Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ λέγει· καὶ ἀνωτέρω γὰρ τούτων κινηθέντων παρέδραμες τὴν διασάφησιν;

Ἀπόκρισις.

Σαφῶς ἐκ τούτων παιδευόμεθα, οὐ φαντασίᾳ καὶ δοκήσει, ἀληθείᾳ δὲ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα ἡνῶσθαι τὸν ζῶντα καὶ ἐνυπόστατον ἅγιον Θεὸν λόγον, πλὴν μόνης τῆς ἁμαρτίας καὶ κακίας. ἀνεπίδεκτον γὰρ αὐτῆς τὸ θεῖον. τὸ μὲν ἀγωνιᾶν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ ἱδροῦν, τοῦ σώματος φαμέν, τοὺς δὲ αἱματώδεις θρόμβους τῆς σαρκὸς ἐκβεβρασμένους δοκῶ, διὰ τῆς ἐκδιδομένης ἰκμάδος, τὸν ἐγχυθέντα ἡμῖν δι' ἀκοῆς ἰὸν τοῦ ὄφεως, ἐπὶ τῇ παραβάσει τῆς θείας ἐν παραδείσῳ ἐντολῆς, τῇ ἑνώσει τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου, τῆς φύσεως ἡμῶν ἐκμύζεσθαι· ὥστε μηκέτι κνίσσαις καὶ αἵμασι καὶ παιδοκτονίαις ὑφ' ἡμῶν θρησκεύεσθαι τὸν ἀρχέκακον δαίμονα. ὁ δὲ ἄγγελος ἐπιρρωννύειν, καὶ δυναμοῦν ἀποτελεῖν τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν ἐνισχύειν μοι δοκεῖ. πῶς γὰρ οἰκέτης δεσπότην ἐνισχύσειεν, ἢ πνεῦμα πέτραν ὑποστηρίξειεν; ἡ γὰρ πέτρα ἦν ὁ Χριστός, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ πάλιν,

Ecce seruus meus, quem elegi dilectus meus, qui gratus & acceptus est animo meo. Si igitur ex iis quæ filius loquitur, animam ipsum habere putas: omnino etiam ex iis quæ loquutus est pater, animam habere ipsum dixerimus. Quod si pater non habet, nec filius habebit. Sin autem habet, de hoc ipso liquet, quòd patri sit inæqualis.

Responsio.

At non habet animam pater, quod neque carnem humanam subiit cum filio, neque crucem & mortem, propter quæ Sermo carne opus habuit, vt illa adsumpta pateretur, ac pro mortalibus immortales & æternùm beatos homines efficeret.

28. *Interrogatio.*

Sed quare non apertè Ioannes & de anima dixit, quod adsumpserit eam, sicut dicit de carne?

Responsio.

Num ergo, quia dicit scriptura, quod fecerit Deus hominem, accepto de terra puluere, nec addidit, quod fecerit caput, aut cerebrũ, aut hepar, aut splenem, aut pulmonem: non quod cætera denique naturalia in nobis arcana fecerit, ideo priuatos esse, & illis carere nos putabimus, quia non quæuis minuta nostræ naturæ organa litteræ sacræ recensent? Vt igitur in consideratione nostri ex parte totum cognoscitur: sic & sanctum Deum Sermonem tam animæ quàm corpori vnitum esse credamus, ne inanimatum diuinum illud corpus arbitrantes, Deo quasdam adfectiones naturales tribuamus.

29. *Interrogatio.*

Sed quomodo æqualis patri secundùm diuinitatem est Christus, angori & sudori obnoxius, & ab angelo confirmatus, quemadmodum de ipso Lucas inquit, de quibus suprà quæstione mota, eorum declarationem præterisisti?

Responsio.

Per hæc manifesto docemur, non imaginariè, nec hominum opinione, sed reipsa potiùs nobiscum vnitum esse viuũ illum & per se subsistentem sanctum Deum Sermonem, excepto solo peccato atque vitio, quæ cadere diuinam in naturam nequeunt. Nam angi animæ, sudare vero corporis esse dicimus: sanguineas autem guttas è carne efferuescẽtes, puto, per emanantem liquorem, infusum nobis per aures venenum serpentis in trãsgressione diuini in paradiso præcepti, per vnionẽ Dei & Sermonis à nostra natura abstergere: ne amplius sacrificiorum nidore, & sanguine, filiorúmque mactationibus à nobis colatur auctor ille malorum dæmon. Neque Angelus corroborare, suúmque creatorem confirmare mihi videtur. Quomodo enim famulus Dominum confirmaret, aut spiritus rupem corroboraret? Nam rupes erat Christus, inquit diuus ille Apostolus. Et rursus,

Qui facit Angelos suos spiritus. Item, Absque omni controuersia, minus à maiore benedicitur & confirmatur. Ex quibus meritò intelligatur, propter nouum & inauditum miraculum victoriæ Christi, quod sequuturum erat, victorialem quandam speciem angelum exhibere, Mosis legislatoris verba reipsa declarantem, qui ante mille & plures annos exclamat: Exsultate cœli cum eo, quoniam id quod deiectum erat ad superna reduxit, & adorent ipsum omnes Angeli Dei, quum sua loca hominum accessione augeri cernant. Exsultate gentes cum populo eius & quotquot ex gentibus Enocho, Noe, Abrahamo, Isaaco, Iacobo, Iosepho, Dauidi, Christo, & Ecclesiæ sunt additi. Quoniam sanguis filiorum eius, inquit, vindicatur, & vindicabit, & tetribuet vltionem inimicis, & odio prosequentibus ipsum retribuet, & expurgabit Dominus terram populi sui. Sed & eximius Apostolus victoriosè in Christo se confirmans inquit: Christus est Dei potentia & Dei sapientia. Et rursus tanquam ipsi victori omnem creaturam se suppliciter summittere docens, inquit: In nomine Iesu Christi omne genu se flectet cœlestium & terrestrium, & omnis lingua confitebitur ei. Cum hoc autem consentiens filius ille tonitrui Ioannes, de Christo victoriosè concionatur, in hæc verba: Et conspeximus gloriam eius, gloriam velut vnigeniti à patre, qui plenus est gratia & veritate. Angelum autem & nos imitemur, quasi confirmantes victoriosè Christum, tempore diuinæ illius rerum mysticarum administrationis, clamantes: quia tua est potentia, & tuum est regnum, & potestas, & gloria. Ecce vnitatem diuinæ naturæ, nempe Patris, & Filij & Spiritus sancti. Consimilis & in gymnicis certaminibus consuetudo est, siue in exercitiis corporum ac certaminibus, vt athletæ fortes atque robusti adolescentulorum & admodum iuuenum, quibus adhuc nulla barbæ lanugine genæ conteguntur, acclamationibus excitentur & vngantur, quò vigore quodam aucti fortiùs in aduersarios tendant. Non quod robur & fortitudo ab imbecillioribus suppeditetur fortibus, sed quòd certa lege & ordine consueuerint hæc præcedere. Domini quidem certè lex est, vt à famulis beri vngantur atque colantur. legis autem plenitudo est Christus, qui omnium in vniuersum Dominus est. Angelis vero proposita lex est, vt sapientem illum conditorem & herum suum studiosè colant atque demulceant, & ab eo iuuentur, non eum ipsi iuuent. Nam si illorum robore indigeret, multo magis in deserto, dum quadraginta dies à diabolo tentaretur, indiguisset. Verùm id sacris in litteris nusquam traditur.

ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα. καὶ πάλιν, χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται καὶ ἐνισχύεται. ὅθεν εἰκότως νοείσθω ὑπὲρ τοῦ μεγίστου καὶ παραδόξου τῆς νίκης Χριστοῦ ἐπινίκιον τὸ σχῆμα τὸν ἄγγελον ποιεῖν, ἔργῳ τὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου πληροῦντα ῥήματα, πρὸ χιλίων καὶ ἄνω χρόνων διαῤῥήδην βοῶντος, εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, ὅτι τὰ κάτω ἄνω ἀνήγαγε, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, τὰς σφῶν χώρας προσθήκῃ βροτῶν αὐξομένας ὁρῶντες. εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, οἱ ἐξ ἐθνῶν, τῷ Ἐνὼχ, τῷ Νῶε, τῷ Ἀβραὰμ, τῷ Ἰσαὰκ, τῷ Ἰακὼβ, τῷ Ἰωσὴφ, τῷ Δαβὶδ, τῷ Χριστῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ προστιθέμενοι, ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἱῶν αὐτοῦ φησιν ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει, καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν ἀνταποδώσει, καὶ ἐκκαθαριεῖ Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, ἐπινικίως ἐνισχύων τῷ Χριστῷ, φησὶ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. καὶ πάλιν, ὡς νικητῇ πᾶσαν κτίσιν ποτνιᾶσθαι αὐτῷ, παιδεύων, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτῷ. συμφώνως δὲ τούτῳ βροντόπαις Ἰωάννης, ἐπινικίως θεολογῶν τὸν Χριστὸν, φησὶ, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. τῷ δὲ ἀγγέλῳ ἑπόμενοι καὶ ἡμεῖς, οἷα ἐνισχύοντες, ἐπινικίως τὸν Χριστὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας τῶν μυστικῶν τελετῆς βοῶντες, ὅτι σοῦ ἐστὶ τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα. ἰδοὺ δὲ ἑνικὸν τῆς θείας φύσεως τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὅσπερ νόμος καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, εἴτ' ἐν σωμασκίαις, τοὺς ἀνδρείους καὶ ῥωμαλέους τῶν ἀθλητῶν, ἤτοι παγκρατιαστὰς, τοὺς ὑπὸ μειρακίων τινῶν καὶ κομιδῇ νέων, μηδέπω ἰούλοις τὰς παρειὰς σκιαζομένων, ὑποφωνεῖσθαι καὶ ἀλείφεσθαι, ὥστε αὐτοὺς σφριγῶντας στεῤῥοτέρως κατὰ τῶν ἀντιπάλων χωρεῖν· οὐχ ὅτι ῥώμης καὶ εὐσθενείας τοῖς ἀνδρείοις παρὰ τῶν ἀσθενεστέρων ἐντιθεμένης, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἀκολουθίας ἑκάστῳ δράματι προσηγουμένων. δεσποτείας πάντως νόμος ὑπὸ τῶν οἰκετῶν ἀλείφεσθαι, καὶ θεραπεύεσθαι· πλήρωμα δὲ νόμου Χριστὸς, ὁ πάντων ὁμοῦ δεσπότης· νόμος δὲ ἀγγέλοις, τὸν σοφὸν ποιητὴν καὶ δεσπότην θεραπεύειν καὶ ὑποσαίνειν βοηθουμένους, οὐ βοηθοῦντας. εἰ γὰρ τῆς τῶν ἐκείνων ἰσχύος ἐδεῖτο, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζόμενος ἐκείνης ἐδεήθη. ἀλλ' οὐδέ που τῇ γραφῇ τοῦτο εἴρηται.

Angeli

ἄγγελοι γάρ, φησι, προσελθόντες οὐκ ἐβοήθουν, ἀλλὰ διηκόνουν αὐτῷ. ὅπερ ἐναργῆ τοῦ μὲν τὴν δεσποτείας, τῶν δὲ τὴν οἰκετείας παρίστησι. καὶ οὕτω τὸν ἀποδοθέντα λόγον νοείσθω τὰ περὶ τῶν ἀγγέλων. οὔτε γὰρ τὰ ἅγια Χερουβὶμ ἁγιασμοῦ προστιθέντες ἐν οὐρανῷ τῇ θείᾳ τριάδι ἀσιγήτως, τὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὅταν ἀναφωνῶσιν. οὐδ' αὖ πάλιν ἡμῶν ἐν προσευχῇ, ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐκβοώντων, ἁγιασμὸν ἢ ἰσχὺν ἢ ἀθανασίαν τὸ θεῖον ἐπιδέχεται.

A Angeli enim accedentes, non auxiliabantur, sed ministrabant ei. Id quod evidenter illius quidem dominium, horum autem subiectionem demonstrat. Secundùm hanc igitur rationem expositam intelligantur ista de angelo. Neque enim sancti illi cherubim quippiā sanctitatis addentes in coelo sanctæ Trinitati, sine intermissione, Sanctus, Sanctus, Sanctus, exclamant: neque itidem dum nos in hymno sanctissimo canimus, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, vel sanctitatem aliquam, vel fortitudinem, vel immor-B talitatem diuinitas recipit.

Πεῦσις λʹ.

Ἱκανῶς περὶ τῶν θείων προσταχθέντων σοι παρ' ἡμῶν διδαχθέντες, τὰς τῶν ἀνοήτων δεόμεθα λοιπὸν ἀνατρεπτικὰς φωνάς. λέγουσι γὰρ ἀγνοεῖν τὸν σωτῆρα τὸ τοῦ Λαζάρου μνῆμα, καί, τὴν ἁψαμένην τοῦ κρασπέδου αἱμοῤῥοοῦσαν γυναῖκα, καὶ ὅτι οὐδὲ τέλειος ἦν Θεός. προέκοπτε γὰρ καὶ ἐκραταιοῦτο σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, ὡς λέγει τὸ εὐαγγέλιον.

30. *Interrogatio*

Satis de iis quæ à nobis explicare iussus eras, edocti sumus: quod reliquum est, rogamus vt insipientum quorumdam voces subuertantur. Dicunt enim, Seruatorem ignorare Lazari sepulchrum, & mulierem profluuio sanguinis obnoxiam, quum fimbriam tangeret, non sensisse. Præterea quòd neque perfectus fuerit Deus. Proficiebat enim, & confirmabatur sapientia, & ætate, & gratia, vt inquit Euangelium.

C

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ τὰ οἰκονομικῶς περὶ αὐτοῦ εἰρημένα, πρόφασις βλασφημίας ὑμῖν γένηται, τό, ποῦ τεθείκατε αὐτόν, ἢ τίς μου ἥψατο, ἢ τίνα ζητεῖτε, ἢ τίνα με λέγουσιν; ἢ ὅτι τὸ παιδίον ηὔξετο, καὶ ἐκραταιοῦτο, καὶ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ. οὐδὲν γὰρ τούτων ἀγνοίας κατηγορεῖ, τοῦ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενομένου λόγου Θεοῦ· ἐκ τούτων δὲ μᾶλλον ἴσον τῷ πατρὶ δεικνυμένου. ὁ πατήρ γάρ μου φησίν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. οὐκ ἐκλείποντός τινος τῇ παρ' ἡμῶν τοῦ παντὸς δημιουργίᾳ, ἀτελοῦς τῆς κτίσεως ὁρωμένης, ἀλλ' ἐργαζόμεθα τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, βροτοῖς ὑποτιθέμενοι σὺν τῷ Θεῷ ἡμῶν πατρί, διὰ τῶν ὑπ' ἐκείνου ἤδη ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταρρωσθέντων. ὁ πατὴρ ἐπύθετο προπάτορος ἡμῶν παραβάντος Ἀδάμ, ποῦ εἶ, οὐκ ἀγνοῶν λανθάνειν πειρᾶσθαι, καὶ τὸ δεῖν καταδαμάζεσθαι τὸν παραβάτην, ἀλλ' ὥσπερ γελῶν καὶ χλευάζων αὐτοῦ τὴν ὑπαγωγὴν καὶ εὐήθειαν τῆς ἀβουλίας, αὖθις τῇ ἀγευσίᾳ τοῦ ἀπηγορευμένου κρύπτεσθαι πειρωμένου. πρὸς ὃν φησιν ὁ ἄληστος, ποῦ εἶ ὁ δοκῶν ἐκθεάζεσθαι τῇ συμβουλίᾳ τοῦ δράκοντος; ποῦ εἶ ὁ ἀπειθήσας Θεῷ καὶ πιστεύσας ἐχθρῷ; μὴ κρύπτου, φησίν, οὐ γὰρ λήσῃ τὴν ἀκήρατον καὶ μακαρίαν ζωὴν ἐκδυσάμενος. ὁμοίως οὖν ὁ υἱὸς ποῦ κατῴκητο Λάζαρος οὐκ ἀγνοῶν. πρὸ δύο γὰρ ἡμερῶν τοῦ φθάσαι ἐν Βηθανίᾳ τῇ ἐνεγκαμένῃ Λάζαρον, φησὶ τοῖς ἑπομένοις, Λάζα-

Responsio.

Nolite committere vt quæ ratione administrationis in carne ab ipso dicta sunt, vobis occasionem blasphemiæ præbeant. Nempe, Vbi posuistis ipsum? aut, Quis me tetigit, aut, Quem quæritis? aut, quòd puer crevit, & corroboratus est, & proficiebat sapientia & ætate. Nihil enim horum ignorationis crimē impingit ei, qui propter nos similis nostri factus est Deus Sermo. Pater enim meus, inquit, vsque ad hoc tempus operatur, & ego operor. Non quòd deficiat quidquam in cōdito à no-D bis vniuersitatis huius opificio, quasi imperfecta sint creata sub adspectum cadentia: sed operamur, eam quæ consentanea virtuti est, vitam hominibus suggerentes cum Deo patre nostro: idque per eos, qui ab ipso iam ex conditione deteriore confirmati sunt in meliorem. Pater idem interrogabat primum parentem nostrum Adamum, postquam deliquisset, Vbi es? Non ignorans ipsum latebras conatum quærere, vel quòd oporteret terrore percelli transgressorem: sed quasi ridens ac subsannans clandestinam ipsius subductionē, & temerarij consilij stoliditatem, quod mox E post fructus vetiti degustationem occultare se vellet. Itaque compellat ipsum is, quem nihil latere potest: Vbi es? Tu qui putasti futurū, vt consilio serpentis Deus euaderes, vbinam es? Qui incredulus fuisti Deo, & credidisti inimico, ne te abscondas, inquit: non enim ignorat, te immortalem & beatam vitam exuisse. Similiter igitur & filius, vbi clausus iaceret Lazarus, non ignorabat. Nam ea de caussa iam totum ante biduum, priusquam in Lazari patriam Bethaniam perueniret,

Lazarus, inquit ad comites itineris, amicus noster dormit, & vado vt excitem eum, qui ante totos quatuor dies mortuus fœtet. Quomodo igitur is, qui ante accessum locorum, ea quæ in iis locis acciderant, norat, postquam corpore ad illa peruenit, ignorabat quæ præcognorat ipsius diuinitas, secundùm quam implebat vniuersa? Nimirum certo quodam consilio quærebat, vt ea occasione ipsum demonstrarent Iudæi ad sepulchrum congregati, iidemque testes fierēt resurrectionis eius qui fuerat mortuus: quo pacto illius, cuius sudario caput erat obligatum, facies amictu lintei tecta, pedes vinculis sepulchralibus constricti, iam per caluariam cementis, ore diducto corrupti, lingua oculisque diffluentis: quo igitur pacto huius anima per vocem opificis eminus attracta in corpus illud, quod reliquerat, rursus immigrasset: Quomodo item conuolutis pedibus exsiliens sepulchro, egressus esset, dum illæsus & nulla corporis parte mutilatus cernitur, per vocem Sermonis corroboratus, eóque ad egressum auxiliatore vsus. Videtur autem mihi: ipsam quoque mortem quodammodo commoueri ad velocissimā istam excitationem, ne quando per cunctationem altera voce Sermonis audita, mox vniuersos apud se degentes soluere cogeretur: quale quiddam post sex dies accidit infelici, quum is qui ad reuiuiscendum vocat mortuos, ad mortem accederet, secundùm diuinorum vatum Iobi & Esaiæ Prophetiam, ante mille annos luculentè clamantium: Ingressus es mare, & ambulasti in vestigiis abyssi, aperiuntur tibi cum terrore portæ mortis. Custodes ianuæ orci te videntes exhorruerunt. His autem consentiens diuinorum carminum auctor Dauid es inquit: Cantate Deo, psallite ipsius nomini, viam parate ei, qui ingreditur ad occasum: Dominus nomen ei. Viam autem nos ipsos Domino parare docemur, domúmque facere per sanctam viuendi rationem, numen ad nos velut in sacrarium recipiētes, mansio & templum ipsius facti, vt in Euangelio & Paulo diuinitus ipse docuit. Et intelligi per occasum potest natura nostra, & ærumnosa huius mundi regio, quæ vitiorum voluptatibus obumbratur. Intelligi etiam potest orcus. Atque in his immaterialis & vmbra carens illa lux irradians, omnia meliorem in statum redegit & transformauit. Naturam repatauit mundo illustrato, & orco spoliato, quo mitescat, & detentos apud se dimittat. Atque hoc quidem aliquo modo tectè mihi videtur innui à Dauide. Verba autem Iobi & Esaiæ haud multo pòst explicabimus, nunc propter angustiam temporis ea differētes. Vterque autem id quod futurum erat, quasi iam factum pronuntiauerunt ratione conueniente, tāquam certi de vaticinij sui euentu.

ρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, καὶ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνήσω αὐτὸν ἤδη τετραήμερον ὀδωδότα, νεκρὸν ὑπάρχοντα. πῶς οὖν περὶ τῶν τόπων τὰ ἐν τόποις συμβαίνοντα ἐπιστάμενος, ἐπιβὰς ἐκείνοις σώματι, ἀγνοήσῃ ἃ προέγνω θεότητι καθ᾽ ἣν ἐπλήρωσε τὰ σύμπαντα; ἀλλ᾽ οἰκονομικῶς ἤρετο· ὥστε προφάσει τοῦ ὑποδεῖξαι Ἰουδαῖοι ἐπὶ τὸν τάφον συναγειρόμενοι, μάρτυρες αὐτοὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ τεθνηκότος γένωνται· πῶς σουδαρίῳ μὲν τὴν κεφαλὴν δεδεμένος, καὶ τῇ περιβολῇ τῆς ὀθόνης τὰς ὄψεις κεκαλυμμένος, κειρίαις τὰς βάσεις πεπεδημένος, ἤδη τῇ κεράνῃ διεδορκὼς, καὶ τῷ στόματι σαπρῷ διεφθορώς, τὴν γλῶτταν καὶ τὰς ὄψεις διερρυηκώς· πῶς τῇ φωνῇ τοῦ δημιουργοῦ πόρρωθεν ἡ ψυχὴ ἕλκεται, καὶ τῷ ἀπολειφθέντι ἐνίεται σώματι· πῶς συνειλημμένον τὰς βάσεις, πηδῶν τοῦ τάφου, ἐξεκεχώρει ἀλώβητος καὶ ἀνελλιπὴς ὁρώμενος, τῇ φωνῇ τοῦ λόγου ἐπιρρωννύμενος, καὶ βοηθῷ πρὸς τὴν ἔξοδον χρώμενος. δοκεῖ δέ μοι καὶ τῷ θανάτῳ ὑπονύττεσθαι πρὸς τὴν ὠκυτάτην ἔγερσιν, μήπως τῇ μελλήσει δευτέρας γενομένης ἐκ τοῦ λόγου φωνῆς, πάντας ἀθρόως ἀπολύσῃ ἐκεῖ τελοῦντας· ὅπερ καὶ μετὰ ἓξ ἡμέρας πέπονθεν ὁ δείλαιος, τοῦ φωνοῦντος πρὸς παλινζωΐαν τοὺς νεκρούς, πρὸς αὐτὸν φοιτήσαντος, κατὰ τὴν προφητείαν Ἰὼβ, καὶ Ἠσαΐου τῶν θεσπεσίων, πρὸ χιλίων ἤδη χρόνων διαπρύσιον βοώντων, τοῦ μὲν, ἦλθες ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας, ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου· πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν. συμφώνως δὲ τούτοις ὁ θεῖος Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελῳδός, ᾄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν· Κύριος ὄνομα αὐτῷ. ὁδοποιεῖν δὲ ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ ποιούμεθα, καὶ οἰκοποιεῖν δι᾽ ἐναρέτου πολιτείας, τὸ θεῖον ἐπιδρυόμενοι, μονὴ καὶ ναὸς αὐτοῦ γινόμενοι, καθὼς ἐν Εὐαγγελίοις, καὶ ἐν Παύλῳ θεηγόρως αὐτὸς ἀπεφήνατο. δυσμὴ δὲ νοεῖται ἡ ἡμετέρα φύσις, καὶ τὸ ἐπίπονον τοῦ κόσμου χωρίον ταῖς ἡδοναῖς τῶν παθῶν σκιαζόμενον. νοεῖται δὲ καὶ ὁ ᾅδης, ἐν οἷς τὸ ἄϋλον καὶ ἄσκιον φῶς ἐναστράψαν, πάντα πρὸς τὸ κρεῖττον μετεστοιχείωσε, τὴν φύσιν ἀνεκαίνισε, τὸν κόσμον φαιδρύνας, τὸν ᾅδην σκυλεύσας πρὸς ἡμερότητα, καὶ τῶν ἐνεχομένων ἀπόλεσιν. καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἀμυδρῶς μοι ἔδειξε. τὰ δὲ τοῦ Ἰὼβ, καὶ Ἠσαΐου μετ᾽ οὐ πολὺ ἀποδώσομεν, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας, νῦν ὑπερθέμενοι. ἄμφω δὲ τὸ μέλλον, ὡς ἤδη πραχθὲν, ἐξεβόησαν ἀραρότως, τὴν ἔκβασιν τῆς σφῶν προρρήσεως ἐπιστάμενοι οἰκονομικῶς.

εἶναι ἀγνοεῖν ὑπεκρίνετο πάσης ἅμα κτίσεως μυστηρίων ἀπόρρητα, διὰ τὸ τῆς πεύσεως πλῆθος συνεγερθῆναι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν, καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρηθῆναι μᾶλλον τὸ παράδοξον.

Πεῦσις λα'.

Καλῶς τὸν περὶ Λαζάρου ἀκούσαντες λόγον, δεόμεθα ὑπὲρ τῆς αἱμοῤῥοούσης γυναικὸς, ἐκ ταύτης τεκμηριωσάμενοι περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σωτῆρος ἐπερωτήσεων.

Ἀπόκρισις.

A Καὶ ἐκ ταύτης παιδευόμεθα, ἴσον τὸν παῖδα ὑπάρχειν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ οὐκ ἀγνοίᾳ, ἀλλ' οἰκονομίᾳ, κατ' ἐκεῖνον, πυνθανόμενον. φησὶ γὰρ τῷ πρωτοφόνῳ Κάϊν, βασκανίᾳ τὸν ἀδελφὸν κτείναντι ἐπὶ τῇ προτιμήσει τῶν δώρων, ἐνδομυχοῦντος τοῦ φθόνου, καὶ θήγοντος τοῦ φόνου τὸ φάσγανον, ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ καιρὸν μετανοίας μιαιφόνῳ μνώμενος. ὁ δὲ εἰς ἀπόνοιαν χωρήσας, μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγὼ, φησίν; αὖθις δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ θεία φωνὴ ἐλέγχουσα, φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με· ἐξ ὧν δηλοῦται οὐκ ἄγνοια, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ τὴν πεῦσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῷ μιαιφόνῳ προσάγεσθαι. παραπλησίως οὖν καὶ ὁ υἱὸς οὐκ ἀγνοῶν ἤρετο, ἀλλ' ἵνα μὴ δι' αὐτοῦ φήσας τὸ θαῦμα, δόξῃ τυφοῦσθαι τοῖς παχυτέροις τὴν διάνοιαν, μηδ' αὖ πάλιν σιωπῶντος ζημιωθῶμεν τὸ παράδοξον, οἰκονομικῶς τῇ πεύσει κέχρηται· ὅπως ἐκείνη προελθοῦσα κηρύξῃ τὴν ἐκ τῆς ψαύσεως τοῦ κρασπέδου γενομένην αὐτῇ λύσιν τῆς μάστιγος. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς, ἰδοῦσα ἡ γυνὴ ὅτι οὐ λέληθεν, τρέμουσα ἦλθεν, καὶ προσέπεσεν αὐτῷ. καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸ τῆς ἐνσάρκου πρὸς ἡμᾶς φοιτήσεως ἄγνοιαν προσποιούμενος, φησὶ τῷ Ἀβραὰμ, ποῦ Σάῤῥα ἡ γυνή σου; εἰ δὲ ἠγνόει, οὐκ ἂν ἤλεγξεν ἔνδον ὑπάρχειν τῆς σκηνῆς, καὶ μειδιᾶν. τὸ γὰρ, ἐγέλασεν ἐν ἑαυτῇ Σάῤῥα, μειδιῶσαν αὐτὴν δηλοῖ. καὶ ἀθρόως ὑπὸ τρεῖς ἐπιξενωθεὶς τῷ πατριάρχῃ, ἐκ προσηγορίας τὴν ξεναγὸν ἐπεζήτει, στεῖραν ὑπάρχουσαν παιδοποιεῖν ἐπαγγελλόμενος. πέρας δὲ τῆς ἐπαγγελίας, Ἰσαὰκ ἐκ ταύτης ἐκφυόμενος. οὐ γὰρ πλάσμα, οὐ κτίσις, οὐ παρῳχηκότα, οὐκ ἐνεστῶτα, οὐ μέλλοντα, οὐχ ὁπόσα φραζόμενα ἢ νοούμενα Χριστὸν λέληθε.

Πεῦσις λβ'.

Καὶ πῶς αὐτὸς ἐν διακόνου τάξει καὶ ὑπηρέτου ἑαυτὸν ἐναριθμῶν λέγει, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ χρὴ καὶ ἀντίθετον ταύτης παρα-

A Secundam dispensationem igitur ignorare se simulauit, qui omnis in vniuersum creaturæ cognoscit arcana, vt per interrogationem turba excitaretur ad monstrandum Lazarum, & vt ab ipsis inimicis tanto magis testimonium prodigiosæ rei perhiberetur.

31. *Interrogatio.*

Satis bene hac de Lazaro ratione percepta rogamus de muliere sanguinis profluuio laborante vt disseras, vt ex hac coniecturam faciamus etiam de cæteris interrogationibus Seruatoris.

Responsio.

B Per hanc quoque docemur, æqualem filium esse Deo & Patri, nec ob ignorationem, sed ex dispensatione certoq; consilio, patrem imitãdo, quærere. Inquit enim is ad primum homicidam Cainum, qui per inuidiam interemit fratrem, propterea quod illius dona prælata essent, iam intus latente inuidia, & gladium cædis exacuente: Vbi est Abelus frater tuus? Non ignorans, sed cruento homicidæ occasionem pœnitentiæ suggerens. Ipse verò in amentiam versus: Num custos ego, inquit, fratris mei sum? Rursúsque ipsum diC uina vox redarguens inquit, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Ex quibus manifestum fit, non ex ignorantia, sed ex amore & bonitate qua erga hominem præditus est, interrogationem à Deo & patre ad crudelem homicidam institutam fuisse. Ad eundem igitur modum & filius, non quòd ignoraret, sed ideo interrogauit, ne si ipse per se miraculum indicasset, crassioribus videretur superbire: neque item ipso tacente, iacturam faceremus miraculi, certo consilio interrogatione vsus est, vt ipsa progrediens, prædicaret eius pœnæ ac mali liberationem, quæ per fimbriæ atD trectationem facta erat. Inquit enim Euangelista: Videns mulier quod latere non posset, tremens venit, & adorans congenulabat. Quin etiam ante aduentum suum in carne ignorantiam præ se ferens, inquit ad Abrahamum: Vbi est Sara vxor tua? Quòd si ignorasset, non sanè reprehendisset eam, quæ in tabernaculo ridebat. Nam quod habetur, intra semetipsam risisse Saram, modicè ipsam risisse indicat. Confestimque trinus hospes à Patriarcha susceptus, nominatim ipsam compellabat, eam quæ sterilis erat, fœcundam fore E te promittens. Finis autem promissionis erat, natus ex hac Isaacus. Non enim figmentum, non creatura, non præterita, non præsentia, non futura, non quidquid nominari vel cogitari potest, Christum latet.

32. *Interrogatio.*

At quomodo ipse in ministri ordine & in famuli numero semetipsum ponens dicit, Nemo venit ad patrem, nisi per me?

Responsio. Verùm oportet & eam vocem, quæ huic opposita est,

à Christo audire: Nemo, inquit, venit ad me, nisi pater meus cœlestis traxerit eum.

33. *Interrogatio*

Sed non est idem, per me, & trahere. Nam per me, eius est qui subiectus est: trahere verò, qui propria potestate cogit.

Responsio.

Quid igitur est, quod ad Adamum Deus adducit animalia, vt videret quid vocaret ea, sicut inquit liber de creatione rerum? Num propterea audebis ministrum & famulum nominare Deum?

34. *Interrogatio.*

Ergo si perfectus Deus erat Christus, quomodo sapientia & ætate ipsum proficere dicit Euangelium?

Responsio.

Non debemus illa applicare diuinitati. Secundùm illam enim neque crescit, neque deficit, nun minuitur, non fit gloriosior, non maior, non insistit, non contrahitur. Proficit verò roboratus & crescens secundùm naturam nostram in seruili forma. Non enim plenitudo diuinitatis imminuta est, neque secundùm profectum humanum Deus est.

35. *Interrogatio*

Quumodo verò non dicemus creatum esse filium, de ipso in Epistola dicente Apostolo: Suscipite pontificem fidei vestræ, qui fidelis est ei qui constituit ipsum. Et, Notum sit vobis omnis domus Israëlica, quod hunc Iesum quem vos crucifixistis, Dominum & Christum Deus fecit. Sed & Salomon inquit in persona Christi ad Deum & Patrem: Dominus creauit me, initium viarum suarum, ad opera sua.

Prouer. 8.

Responsio.

Quum etiam in præcedentibus de iisdem tractauerim, iisdem rursus implicari absurditatis fuerit aut lusus puerilis. Nam quod inquit, Fecit ipsum &, Creauit me, de carne intelligi puto. Videmus autem & similitudines nõ idẽ esse cum rebus adsimilatis. Nã in Parœmiæ volumine positũ esse scimus illud, Dominus creauit me. Parœmiæ autem allusiones quædam sunt, in verbis sitæ. ὄιμος enim viã in externa doctrina significat. Quapropter & allusiones & imagines rerum sunt parabolæ. Simile est regnum cœlorum grano sinapis, inquit Dominus. Quumodo verò in grano sinapis omniũ seminum minutissimo immẽsæ multitudines & nationes Angelorũ & Archãgelorũ locũ habebunt, nisi dicamus similitudine vsum esse sapientissimum Dominum, idque vel propter humilem voluntariæ paupertatis & ad nostram tenuitatem demissionem, per quam nobis vmbra & refrigerium fit dolorum præsentis vitæ: vel propter mediocritatem Euangelici gregis, qui erat ab initio: vel propter diuinitatis in Sermone acredinem, per quam cientur niues lacrymarum delicatis & mollibus per virtutem intellectûs pœnitentiæ sinapi participantibus:

Parœmia.

A Χριστοῦ ἀκοῦσαι φωνῆς, οὐδεὶς, φησὶν, ἔρχεται πρός με, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτόν.

Πεῦσις λγ.

Ἀλλ᾽ οὐ ταυτόν ἐστι, τὸ, δι᾽ ἐμοῦ, καὶ τὸ, ἑλκύσῃ. τὸ γὰρ δι᾽ ἐμοῦ, πειθομένου ἐστὶ· τὸ δὲ ἑλκύειν, ἀναγκάζοντος τοῦ αὐθεντοῦντος.

Ἀπόκρισις.

Τί οὖν ἐστι τὸ Ἀδὰμ ὁ Θεὸς προσάγει τὰ κτήνη, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτὰ, φησὶν ὁ τῆς δημιουργίας λόγος; τολμήσεις παρὰ τοῦτο διάκονον καὶ ὑπουργὸν τὸν Θεὸν ἀποφῆναι;

B Πεῦσις λδ.

Καὶ εἰ τέλειος ἦν Θεὸς ὁ Χριστὸς, πῶς σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ προκόπτειν αὐτὸν λέγει τὸ εὐαγγέλιον;

Ἀπόκρισις.

Μὴ τῇ θεότητι ἐκεῖνα προσοίσωμεν. οὐ γὰρ αὔξει κατ᾽ ἐκείνην, οὐδὲ λήγει, οὐ μειοῦται, οὐ δοξάζεται, οὐ κορυφοῦται, οὐχ ὑφίσταται, οὐ συνάγεται· προέβαινε δὲ κραταιούμενος, καὶ αὔξων τῇ καθ᾽ ἡμᾶς δουλικῇ μορφῇ. οὐ γὰρ τὸ πλήρωμα ἠλαττώθη τῆς θεότητος, οὐδὲ κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπων γέγονε Θεός.

C Πεῦσις λε.

Καὶ πῶς μὴ κτιστὸν εἴπωμεν τὸν υἱὸν, τοῦ ἀποστόλου γράφοντος περὶ αὐτοῦ, δέξασθε τὸν ἀρχιερέα τῆς πίστεως ὑμῶν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν· καὶ, γνωστὸν ὑμῖν πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε. καὶ Σολομὼν δέ φησιν, ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.

Ἀπόκρισις.

D Καὶ ἀνωτέρω περὶ τούτων διαλαβὼν, τοῖς αὐτοῖς πάλιν κυλινδεῖσθαι ἀτοπίας ἂν εἴη, ἢ φιλοπαιδίας. τὸ γὰρ, ἐποίησεν αὐτὸν, καὶ ἔκτισέ με, τῇ σαρκὶ νοεῖσθαι δοκῶ ταῦτα. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς παραβολὰς μὴ ταυτὸν ὑπάρχειν τοῖς παραβαλλομένοις. ἐν γὰρ τῇ τῆς παροιμίας πυκτίδι ταχθὲν ἴσμεν τὸ, Κύριος ἔκτισέ με. παροιμίαι δὲ παρῳδίαι τινὰ ὑπάρχει ῥήματα, οἶμος γὰρ ὁδὸς τῇ ἔξω παιδείᾳ νοεῖται. ὥστε παρῳδοὶ καὶ εἰκόνες τῶν πραγμάτων αἱ παραβολαὶ τυγχάνουσιν. ὁμοία γάρ ἐστιν βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, φησὶν ὁ Κύριος.

E πῶς τοίνυν ἐν κόκκῳ πάντων σπερμάτων ἀμυδροτέρῳ ἄπειρα πλήθη, καὶ δῆμοι ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων χωρήσουσιν; ἀλλὰ πάντως τῇ εἰκόνι ταύτῃ κέχρηται ὁ πάνσοφος Κύριος, ἢ διὰ τὴν εὐτελῆ τῆς ἑκουσίου πτωχείας, καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν βραχύτητα συγκατάβασιν, δι᾽ ἧς ἡμῖν σκιὰ, καὶ ἀνάψυξις τῶν ἀλγεινῶν τῆς παρούσης ζωῆς γίνεται· ἢ διὰ τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου ποιμνίου μετριότητα· ἢ διὰ τὴν τῆς θεότητος τοῦ λόγου δριμύτητα, δι᾽ ἧς νιφάδες κινοῦνται δακρύων τοῖς ἡδέως καὶ ἁβροῖς δι᾽ ἀρετῆς μετέχουσι τοῦ νοητοῦ τῆς μετανοίας σινάπεως·

ὡς καὶ ὁ πάνσοφος Δαβὶδ ἐμφερόμενος μελῳδεῖ, λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσι τὴν στρωμνήν μου βρέξω. καὶ πάλιν, διεξόδους ὑδάτων κατέδυσαν οἱ ὀφθαλμοί μου· ἢ διὰ τὴν μέλλουσαν θείαν κρίσιν δριμεῖαν ἐπέρχεσθαι τοῖς ἐπελθοῦσι τῷ χείρονι, καθὼς πάντη ἡ θεία πυκτὶς διαμαρτύρεται, καὶ ἡ τῶν ἔξω παίδευσις διὰ Πλάτωνος τοῖς ἐν πυρὶ κωκυτοὺς ἀπειλεῖ. ἢ διὰ τὴν ἄτμητον καὶ ἀδιαίρετον τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἕνωσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν, οὐδενὶ λόγῳ ἢ ἐπινοίᾳ διαιρουμένην. ἐκπίπτει γὰρ εὐθὺς τῶν δακτύλων τῆς διανοίας τῶν διαιρούντων ὁ θεῖος τῆς βασιλείας κόκκος, βλασφήμοις παλάμαις ἐγκλείεσθαι μηδ' ὅλως ἀνεχόμενος. ἀλλ' οὐδὲ σαφῶς τὸν παροιμιαστὴν Σολομῶντα τίς ἐπίσταται, εἰ περὶ τοῦ Θεοῦ φησι τό, Κύριος ἔκτισέ με. εἰ δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν ἐκληφθῇ ἡ τοῦ σοφοῦ ῥῆσις, δοκεῖ μοι τὴν ἀνδρικὴν τοῦ Κυρίου συμμιγεῖσαν ὑποφαίνειν, φάσκων, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ. πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. πῶς οὖν τὸ γεννώμενον θεμελιοῦται, πῶς δὲ τὸ κτιζόμενον γεννᾶται; τὸ γὰρ κτιστὸν οὐ γεννητόν, τὸ δὲ γεννητὸν οὐ κτιστόν· ἕτερον γὰρ ἐκεῖνο, καὶ ἕτερον δὲ τοῦτο. ἀμφότερα δὲ ὁρῶμεν ὄντα τὸν υἱόν· ἄκτιστον μὲν θεότητι, κτιστὸν δὲ ἀνθρωπότητι. ἀλλ' ἔθος πολλαχοῦ τῇ θείᾳ γραφῇ τὰ ἐγγύτατα ἡμῖν πρῶτα σημαίνειν, καὶ τὰ ἀρχαῖα δεύτερα. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος Ματθαῖος ποιεῖ, ἐκ τῶν ἐγγυτέρων καὶ διαλαμπροτέρων ἀρχόμενος ἡμῖν τὸν Χριστὸν εὐαγγελίζεται, Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ, τοῦτο μὲν Ἰουδαίους ἐπισπώμενος, τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ὑπάρχειν ψευδηγοροῦντας, καὶ μεγαλαυχουμένους εἰκῇ ἐπὶ προγόνοις, ὧν τὸν βίον οὐκ ἐμιμήσαντο. τοῦτο δὲ νηπιάζοντας ἔτι τοὺς ἐκ τῶν ἐγγυτέρων ἡμᾶς εἰς θεογνωσίαν ποδηγεῖ, καὶ προϊὼν τῷ εὐαγγελίῳ κηρύττειν τὸν Χριστὸν ἄρχεται, ὥσπερ διά τινος κλίμακος ἀνάγων ἡμῶν πρὸς τὰ θειότερα τὴν διάνοιαν. φησὶ γοῦν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομῶν, Κύριος ἔκτισέ με, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. ἀρχὴν γὰρ ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης τοῦ εὐαγγελίου τὸ κατὰ σάρκα ἡμῖν ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας γεννηθῆναι τὸν Θεὸν λόγον, ὃς πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν κυκλικὴν ἑβδομάδα τοῦ παρόντος αἰῶνος, τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐθεμελιώθη παρὰ τοῦ οἰκοδόμου τῆς φύσεως ἡμῶν, καὶ οὕτως μετὰ τὴν ἕκτην ἡ ἑβδόμη τοῦ αἰῶνος δημιουργεῖται ἡμέρα ἑπτάκις ἀνακυκλουμένη εἰς ἑαυτὴν διὰ παντὸς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος. ἐπὶ δὲ τὰ θειότερα καὶ ἀρχαιότερα προϊών, φησί, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με βουνῶν· ἐνταῦθα τοὺς οὐρανοὺς ἤτοι τὰς ὑπὲρ αὐτοὺς δυνάμεις δηλοῖ.

A quo & diuious vates Dauides se satiatum canit: Lauabo singulis noctibus lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Et rursus, Decursibus aquarum submersi sunt oculi mei: Vel propter futurū diuinum iudicium, quod acerbum superueniet iis qui superati sunt à vitiis: quemadmodū vbique diuina pagina perhibet, & externæ doctrinæ per Platonem vlulatus lugubres in igni futuros minatur. Vel propter indiuisam & inseparabilem Sermonis & carnis vnionem, & vnam hypostasin, nullo verbo aut cogitatione separabilem. Nam illico excidit diuinum regni granum per digitos mentis eorum B qui diuiduot, blasphemorum manibus iocludi nequaquam sustineos. Sed neque manifesto quisquam scire potest, num Paroemiarum scriptor Salomo de filio Dei loquatur, quum ait: Dominus creauit me: vel etiamsi sic accipiatur sapientis illius viri dictum, videtur mihi significare aduectum vniri cum Deo hominis, quum ait: Dominus creauit me, initium viarum suarum, ad opera sua. Ante æuum me fundauit, & ante omnes colles gignit me. Quomodo igitur genitum fundatur? aut quomodo creatum gignitur? Nam creatum genitum non est, C & genitum creatum non est. Aliud enim est illud, & aliud hoc. Vtraque vero videmus esse filium. Increatum quidem diuinitate, creatum vero humanitate. Est autem frequens mos sacræ scripturæ, ea quæ nobis propiora sunt, indicare primùm, & deinceps antiquiora. Sic enim facit & Diuus Matthæus, ex propinquioribus ordiens annuntiare nobis Euangelium de Christo: Liber (inquiens) generationis Iesu Christi, filij Dauidis, filij Abrahami: partim quidem Iudæos alliciens, filios Abrahami sese falso D prædicantes, & vanè se iactantes propter viros sanctos, quorum vitæ rationem non imitabantur: partim vero rudiores per propinquiora in diuinam cognitionem ducens: & in Euangelio deinde progrediens, orditur diuina prædicare de Christo, quasi per scalam aliquam subducens ad diuiniora nostrum intellectum. Inquit igitur rerum diuinarum peritus ille Salomo: Dominus creauit me, initium viarum suarum. Nam initium viæ iustitiæ Euangelij, est quod secundum E carnem nobis ex perpetuæ virginitatis matre Maria nascitur Deus Sermo, qui ante omne æuum erat. Antequam circularis esset hebdomada sæculi præsentis, sexta die anima in Adamo fundata est ab opifice naturæ nostræ. Atque sic post sextam septima huius sæculi constituitur dies, septies in semetipsam reuoluta per totum præsentem sæculum. Ad diuiniora autem & antiquiora progrediens, inquit, Ante omnes colles gignit me: per colles, hoc loco, cœlos vel certè eas, quæ supra cœlos sunt, potestates significans.

Non enim cœli, non Angeli, non Archangeli, non temporis qualitas aut quãtitas, non sæculum, non aliud quidquam, quod cogitari vel dici potest, antiquius est filio. Nam ipse sæculorum conditor est, omniúmque rerum in vniuersum: apertè clamante Paulo; Per quem & sæcula condidit: &, In ipso creata sunt vniuersa tam adspectabilia quàm inadspectabilia: quoniam omnia per ipsum facta sunt. Creatur igitur ex Maria ratione carnis adsumptæ: fundatur verò anima in creato corpore: vtrisque autem vnitus Sermo, creatus quidem cernitur homo, increatus autem intelligitur Deus, ex increato patre, ac patrem non habente.

36. *Interrogatio.*

At quomodo ipse filius creatũ semetipsum ostendit, dicens: Ego sum ostium ouium, & via? Similiter & à prophetis creatus esse innuitur, ab Esaia quidem, quum lapis offensionis dicitur, & petra scandali: A Dauide verò, columna ignis: & ab aliis, leo, ouis, & alia quàm plurima.

Responsio.

At cauendum, ne litteræ dormitando incumbentes, nosipsos à diuinioribus secludamus. Nam secundum eximium Apostolum, littera occidit, spiritus verò viuificat. Vicissimque inquam ego; Non occidit littera eos qui rectè considerant, neque item viuificat spiritus blasphemantes ipsum. Honoremus igitur spiritum vt intelligamus litteram: Figuratè filium, ostium, & viam, & lapidẽ, & si quid aliud est eiusmodi, similitudinem dici accipiamus, viam intelligentes ipsum, vt qui nos in cognitionem patris diuinarúmque rerum ducat. Ostium est apertum iis qui per virtutes intus regenerari student, pugno frequenter percutientes pectora. Columna verò intelligatur firmamentum esse fidei nostræ; firmiter suffulciens & ferens simul vniuersa. Lapis autem offensionis incredulis est, & petra scandali Iudæis. Nobis autem lapis fundamenti Ecclesiæ, totam basim continens. Petra, robur & firmitas confessionis, qua procellæ hæresum impugnatæ, in spumam rursus dissoluuntur. Vermis, quemadmodum Dauides diuinorum carminum auctor inquit: ac nobis quidem instar vermis ex terra, absque aliquo adfectu, aut coitu, ex perpetuæ virginitatis matre Maria, absque nuptiali commistione natus: aduersariis autem vermis supplicij, stimulans & depascens absque fine.

37. *Interrogatio.*

Atqui nisi ipsum creaturam esse dixeris, contumelia patrem adficis, adfectum ei tribuens. Omnis enim qui generat, omnino erit obnoxius adfectui. Aut enim contrahitur, aut dilatatur, aut sectionem deriuationémve patitur, aut effertur, aut deprimitur, aut certè tale quid sustinet, qui generat.

οὐκ οὐρανοὶ γάρ, οὐκ ἄγγελοι, οὐκ ἀρχάγγελοι, οὐ καιρός, οὐ χρόνος, οὐκ αἰών, οὐχ ἕτερόν τι νοούμενον ἢ φραζόμενον, πρεσβύτερον τοῦ υἱοῦ. αὐτὸς γὰρ ὑπάρχει ποιητὴς τῶν αἰώνων καὶ πάντων ὁμοῦ· Παύλου μὲν διαῤῥήδην βοῶντος τό, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, καὶ τό, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τά τε ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. κτίζεται οὖν ἐκ Μαρίας τῷ προσλήμματι, δημιουργεῖται δὲ ψυχὴ ἐν τῷ κτιζομένῳ σώματι, ἀμφοῖν δὲ ὁ λόγος καταλλήλως ἑνωθείς, κτιστὸς μὲν ὁρᾶται βροτός, ἄκτιστος δὲ νοεῖται Θεός, ἐξ ἀκτίστου πατρὸς πατέρα μὴ ἔχοντος.

Πεῦσις. λϛʹ.

Καὶ πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς κτιστὸν ἑαυτὸν δείκνυσι, φάσκων, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων καὶ ἡ ὁδός; ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὸ τῶν προφητικῶν κτιστὸς ὑποδείκνυται, ὑπὸ μὲν Ἡσαΐου λίθος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου· ὑπὸ δὲ τοῦ Δαβίδ, στῦλος πυρός, ὑφ' ἑτέρων δὲ λέων, πρόβατον, καὶ ἕτερα πλεῖστα.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ τῷ γράμματι προσκαθεύδοντες σφᾶς τῶν θειοτέρων ἀποκλείσωμεν. κατὰ γὰρ τὸν ὑψηλὸν ἀπόστολον τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. ἀνάπαλιν δὲ φημί, οὐ τὸ γράμμα ἀποκτείνει τοὺς ὀρθῶς ἀποσκοποῦντας, οὐδ' αὖ πάλιν ζωοποιεῖ τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντας αὐτό. τιμήσωμεν οὖν τὸ πνεῦμα ὅπως νοήσωμεν τὸ γράμμα, τροπικῶς τὸν υἱὸν θύραν καὶ ὁδὸν καὶ λίθον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εἰκότων ἐκδεχόμενοι, ὁδηγοῦντος αὐτόν, πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν θειοτέρων φέρουσαν θύραν, ἀνοιγομένην μὲν τοῖς διὰ τῶν ἀρετῶν σπεύδουσιν ἐντὸς γενέσθαι, πυγμῇ παίοντες σφῶν τὰ στέρνα. στῦλος δὲ νοείσθω ἑδραίωμα ὑπάρχειν τῆς πίστεως ἡμῶν, ὑποστηρίζων ἅμα καὶ φέρων τὰ σύμπαντα. λίθος δὲ προσκόμματος ὑπάρχει ἀπίστοις, καὶ πέτρα σκανδάλου Ἰουδαίοις, ἡμῖν δὲ λίθος τοῦ θεμελίου τῆς ἐκκλησίας, πᾶσαν τὴν κρηπῖδα συνέχων. πέτρα, τὸ στερρὸν καὶ ἄσειστον τῆς ὁμολογίας, ᾗ προσραττόμεναι αἱ τρικυμίαι τῶν αἱρέσεων, πρὸς ἀφρὸν αὖθις ἐκλύονται. σκώληξ, καθώς φησιν ὁ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός· ἡμῖν μὲν κατὰ τὸν ἐκ τῆς χέρσου σκώληκα ἄνευ τινὸς πάθους ἢ συνουσίας, ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἀπειρογάμως τικτόμενος, τοῖς δὲ ἐναντίοις σκώληξ τιμωρίας, ὑποτρέφων καὶ ὑπερεσθίων ἀλήκτως.

Πεῦσις λζʹ.

Ἀλλ' ἐὰν μὴ εἴπῃς αὐτὸν κτίσμα, ὑβρίζεις τὸν πατέρα, πάθος αὐτῷ προσάπτων. πᾶς γὰρ ὁ γεννῶν ἐμπαθὴς πάντως ἐστί. ἢ συστέλλεται γὰρ ἢ πλατύνεται ἢ τομὴν ἢ ῥεῦσιν ὑφίσταται, ἢ ὀγκοῦται, ἢ ταπεινοῦται, ἢ τι πάντως ὑπομένει ὁ γεννῶν.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε τῆς τοιαύτης ληρῳδίας ἀξιάγαστε. οὐ γὰρ σῶμα τὸ θεῖον ὑπάρχει ὄγκῳ ἢ συστολῇ ὑποκείμενον, ἢ ῥεύσει ἢ τομῇ ἢ ὅλως πάθει τινὶ χρεούμενον. καθὸ οὖν ὁ πατὴρ πνεῦμα ὑπάρχων, τὸν υἱὸν Θεὸν λόγον πνευματικῶς, ἀχρόνως, ἀφάτως γεγέννηκεν. ἀλλ' ἐπεὶ πλείοσι δοκεῖ ἡ ὄψις τῆς ἀκοῆς πιστοτέρα, δεῖν ᾠήθην καὶ ἀμυδρῶς χρήσασθαι παραδείγματι, ἐπὶ τοῦ ἀπαθῶς γεννῆσαι τὸ θεῖον οὐ ῥεῦσιν, οὐ τομὴν ὑφιστάμενον. κτίσμα τοίνυν Θεοῦ ὑπάρχει ὁ ἥλιος, ἀφ' οὗ τινες ἐν ταῖς ἀοικήτοις ἐσχατιαῖς πυρὸς λειπόμενοι, πέττουσι τὰ σῖτα, ἱπποφορβοί τε καὶ βουκόλοι, καὶ συφορβοὶ, καὶ ποιμένες, κύλικα ὕδατος καθαροῦ πληρώσαντες, καὶ τῇ ἀκτῖνι τοῦ ἡλίου ἀντιθέντες, καὶ ὄνθον ξηρὰν ψαύσαντες τῇ ὑδροχόῃ, εὐθὺς τὸ πῦρ αὐτόθεν ἀπεσύλησαν, οὐ τομὴν οὐ ῥεῦσιν, οὐκ ὄγκον, οὐ συστολὴν τοῦ φωστῆρος ὑποστάντος, καὶ διὰ καθαροῦ ὑάλου ἐν οἰκίαις διήκων, καὶ οἱονεὶ ἀπογεννῶν τὰς ἀκτῖνας κατὰ πάσης ἀπείρου ἀνελλιπὴς καὶ ἄτμητος διὰ πάντων ὁρᾶται, ὁμοίως καὶ πυρσὸς μυρίας ἐξάψων λαμπάδας, οὐ ῥεῦσιν, οὐ τομὴν ὑπομένει. εἰ οὖν τέως ἀλώβητα ὑπάρχει ταῦτα, ἀπείρως τὸ θεῖον ὑπερτερεῖν τούτων καθόλου πιστεύσωμεν. ἀτμὶς γὰρ πρὸς ἐκεῖνο ὁμοῦ τὰ σύμπαντα. γεγέννηκε τοίνυν ὁ πατὴρ τὸν παῖδα οὐ διὰ τομῆς ἢ ῥεύσεως, οὐ δι' ὄγκου καὶ συστολῆς· ἀλλ' ἀσώματος ὢν, ἀσώματον λόγον ἐνυπόστατον ἀκούοντα καὶ φθεγγόμενον. οἱ οὖν ἀτίμως τιμῶντες τὸν πατέρα, εἰκαιόβουλοι καὶ ματαιόφρονες, κτιστὸν μὴ τολμάτωσαν ἀποφαίνειν τὸν υἱόν. εἰ γὰρ, καθώς φησι, γεννῶντα πάσχειν τὸν πατέρα, κἀγώ φημι κτίζοντα κάμνειν, πόθεν δώσομεν τὸν υἱὸν, ἵνα μὴ τὸν πατέρα πάσχοντα ἢ κάμνοντα βλασφημήσωμεν; ἄπαγε τοίνυν σαυτὸν, ἀτίμως τὸ θεῖον γεραίρων. ὁ γὰρ τὸν παῖδα βλασφημῶν, τὸν πατέρα λιθάζει, καθὼς αὐτὸς ἐν εὐαγγελίοις κηρύττει, ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα τιμᾷ.

Πεῦσις λη.

Καὶ πῶς τινές φασι, κατ' ἐκλογὴν καὶ χάριν τὸν Χριστὸν γενέσθαι υἱὸν τοῦ Θεοῦ; οὐ γὰρ λέγει ὁ πατήρ· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ὃν ἐγέννησα, ἀλλ' ἐν ᾧ ηὐδόκησα. καὶ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς λέγει περὶ Χριστοῦ, ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ᾑρετισάμην, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν ηὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. ὁμοίως καὶ Σολομὼν λέγει, ἐκλελοχισμένος ἀπὸ μυριάδος.

Ἀπόκρισις.

Ὡς ἔοικε τῆς Ἀρείου παρανοίας ὑπάρχεις, τοσαύτῃ φιλονεικίᾳ κατὰ τῆς ἀληθείας χρώμενος. δεῖξον τοίνυν τοὺς ὁμοίους Χριστοῦ, οὓς δοκιμάσας ὁ πατήρ.

Responsio.

Absit procul tale deliriũ, ô præclare. Non enim diuina natura corpus est, elationi aut contractioni subiectum, aut fluxui, aut sectioni, aut prorsus qualicumque adfectui mancipatum. Quatenus igitur Pater spiritus est, filium Deum Sermonem spiritualiter absque tempore ineffabiliter genuit. Et verò quia plerisque videtur visui potius quàm auditui credendum, etiam facili aliquo exẽplo vtendum esse ratus sum in eo declarando, quod absque affectu Deus generet, non fluxum, neque sectionem patiens. Creatura vtique Dei est Sol, quo aliqui in extremitatibus inhabitabilibus igne carentes vtuntur ad coquendos cibos, equorúmque pastores, & bubulci, subulci & pastores alij, calicem aqua pura implent, & radio solis obuertunt, aridóque fimo admoto ad vas aquarium, illico ignẽ auferunt, quum interim nec sectionem, nec fluxum, nec tumorem, nec cõtractionem luminare ipsum patiatur. Idem per purum vitrum in domicilijs penetrans, quasique radios gignens per vniuersam terram, nihilominus absque defectu, & absque sectione per omnia cernitur. Similiter & fax, etiamsi infinitas lampades accenderit, neque fluxum, neque sectionem patitur. Si igitur absque læsione fiunt ista, in infinitum istis per omnia superiorem esse naturam diuinam credamus. Nam simul in vniuersum omnia in ipsam collata sunt instar venti tenuis. Ergo genuit pater filium, non per sectionem aut fluxum, non per tumorẽ vel contractionem: sed incorporeus existens incorporeum Sermonem eiusdem substantiæ, qui & audit & loquitur. Vani igitur illi & insipientes, qui cum ignominia honorant patrem, ne audeant creatum pronuntiare filium. Si enim, vt aiunt, pater generans patitur: etiam ego creantem fatigari dico. Vnde igitur ortum dicemus filium, ne patrem aut pati, aut fatigari blasphemè statuamus? Absit igitur à te, vt cum hac ignominia velis naturam diuinam honorare. Nam qui filium blasphemat, patrem lapidat. Quemadmodum ipse in Euangelio sanctè prædicat: Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat.

38. *Interrogatio.*

Sed quomodo dicunt aliqui, quod secundum electionem & gratiam Christus sit factus Dei filius? Non enim inquit Pater, Hic est Filius meus dilectus quem genui, sed quo delector. Et Esaias in persona Dei & patris de Christo, inquit, Ecce filius meus quem elegi, dilectus meus quo delectatur animus meus. Ad eundem modum & Solomo inquit, Electus è decem millibus.

Responsio.

Vt videtur, Arriana laboras demẽtia, tanto conatu aduersus veritatem contendens. Ostende igitur similes Christo, quos pater ap-

Hac enim de caussa superiùs à nobis dictum est, si omni magnitudine & comprehensione perceptionéque superiorem Patrem cognoscit, quomodo diem & horam illam nesciret, quæ fumi instar auræ pulueri sque cuiusdam, aut etiam leuioris & tenuioris rei, si cum natura numinis illius diuini comparentur? præsertim quum dissertè dicat: Nemo nouit patrem nisi filius, neque filium quisquam cognoscit, nisi pater. Vt enim magnus ille pater nouit filium, vtque maximus ille filius nouit genitorem: ita & æqualis magnitudine Spiritus ille sāctus nouit patrem & filium, ab vtrisque cognitus. De duabus autem cognitionibus duplicique notitia sacris in litteris docemur, quarum alia quidem secundū actum, alia verò secundùm faciem existit: queadmodum obscuris exemplis vtens funem ignorationis abrumpam, ac vos à sectarum blasphemo agmine reuocabo. Sic enim captos à versuto Beliale mortales, vicissim captiuos sibi reddit Christus, exaltatus in cruce, secondum Dauidem vatem diuinum. Præuidebat enim sanctus ille vir salutarem passionem & captiuitatem nostram: & iccirco inquit: Adscendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, dedisti dona inter homines. quænam illa? Fidem in Trinitatem, & rerum mysticarum sacram administrationem, & spem resurrectionis. Subiicit autem rursus canticum diuinum: sed & inobedientes ad habitandum. Quidnam & vbi? Eos qui sunt ex Iudæis & gentibus, in sancto habitaculo Ecclesiæ. Inobediens enim ille, terrificus & discerpens Christianos lupus erat Paulus, qui nunc Ecclesiæ columna est, altisona fidei tuba, qui aliquando malè persequebatur, rectè conuersus, spontanea voluntate pro iis qui persequutionem patiuntur, flagellatur; percutiens, virgis cæditur; interfector pro occisis lubens capite truncatur: per auditam cælitus vocem & oculorum plagam conuersus, pro Saulo Paulus, à redemptore Christo deinceps nominatur, vt gentibus Christianorum nomen inderet. Sed enim ad propositum sermonem recurramus, acriore mentis adspectu vtentes ad considerationem duplicis cognitionis & notitiæ. Inquit igitur scriptura sacra de Adamo & Eua, quòd postquam eiecti essent è paradiso, degustato fructu interdicto, cognouerit Adamus Euam vxorem suam, quæ fœtu concepto, pepererit. Quid igitur dicemus? an quod in paradiso non cognouerit eam, qui de ipsa dicebat, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Omnino cognouit eam, illic quidem solo adspectu, heic autem & adspectu & actu corporali. Sic etiam Abrahamus cognouit Saram vxorem suam, non incognitam ante commistionem. De Dauide perscriptum est in libro de Regnis:

A καθὰ γὰρ προηγηκῶς ἔφην, εἰ παντὸς μεγέθους καὶ καταλήψεως ὑπέρτερον ὑπάρχοντα τὸν πατέρα γινώσκων, πῶς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἀτμίδα ἤτοι χνοῦν, καὶ ἔτι ἀδρανῆ καὶ ἀμυδρότερα πρὸς τὸ θεῖον συγκρινόμενα ἀγνοεῖ; διαῤῥήδην ἐπηγγελων, οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱόν τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ πατήρ; ὡς γὰρ μέγας ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱόν, ὡς δὲ μέγιστος ὁ παῖς γινώσκει τὸν φυτουργὸν, καὶ ἰσομέγεθες τὸ θεῖον πνεῦμα ὑπάρχον γινώσκει τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, ἐπ' ἀμφοῖν γινωσκόμενον. δύο δὲ γνώσεις, διπλῆν καὶ εἴδησιν ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς παιδευόμεθα, τὴν μὲν κατ' ἐνέργειαν, τὴν δὲ κατ' ὄψιν, καθὼς ἀμυδροῖς παραδείγμασι χρησάμενος ἀποῤῥήξω τὸν κάλων, εἴ τις ἀγνοεῖ, τῶν αἱρέσεων ἀνθελκύσω ὑμᾶς τῆς βλασφήμου φάλαγγος. οὕτως γὰρ αἰχμαλωτισθέντας βροτοὺς ὑπὸ τοῦ ποικίλου Βελιὰρ, ἀντιχμαλωτίζει Χριστὸς ἐπὶ σταυρῷ ὑψούμενος, κατὰ Δαβὶδ τὸν θεῖον μελῳδόν. προεῖδε γὰρ ὁ θεσπέσιος τὸ σωτήριον πάθος καὶ τὴν

C ἡμῶν αἰχμαλωσίαν, δι' ὧν φησιν, ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔδωκας δόματα ἐν ἀνθρώποις. τίνα ταῦτα; τὴν εἰς τριάδα πίστιν, καὶ τῶν μυστικῶν τελετὴν, καὶ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. ἐπάγει δ' αὖθις ἡ τῶν θείων μελῳδία, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνῶσαι. τίνα ἄρα καὶ ποῦ; τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων ἐν τῇ θείᾳ σκηνῇ τῆς ἐκκλησίας. ἀπειθῶν γὰρ, πικρὸς, καὶ σπαράττων λύκος Χριστιανοὺς, Παῦλος ὁ νῦν τῆς ἐκκλησίας στύλος, ἡ ὑψηλόφωνος τῆς πίστεως σάλπιγξ, ὁ πάλαι διώκων κακῶς, καλῶς τραπεὶς ἑκουσίως ὑπὲρ τῶν

D διωχθέντων μαστίζεται, ὁ παίων ῥαβδίζεται, ὁ ἀναιρῶν ὑπὲρ τῶν σφαγέντων αὐθαιρέτως καρατομεῖται, τῇ οὐρανόθεν φωνῇ, καὶ πληγῇ τῶν ὄψεων πρὸς ταῦτα μεταπεσὼν, ἀντὶ Σαύλου Παῦλος, ὑπὸ τοῦ ἐωνησαμένου Χριστοῦ μετονομασθεὶς, ἵνα τὰ ἔθνη Χριστιανοὺς προσαγορεύσῃ. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τῷ λόγῳ παλινδρομήσωμεν, ὀξυτέρᾳ τῇ ὄψει τῆς διανοίας χρώμενοι, πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς διττῆς γνώσεως καὶ εἰδήσεως. φησὶ τοίνυν ἡ

E θεία γραφὴ περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, μετὰ τὸ ἐξορμισθῆναι αὐτοὺς τοῦ παραδείσου, γευσαμένους τοῦ ἀπηγορευμένου, ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε. τί οὖν ἐροῦμεν, ὅτι ἐν παραδείσῳ ἠγνόει αὐτὴν ὁ φάσκων περὶ αὐτῆς, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, ἀλλ' ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἐκεῖ μὲν τῇ ὄψει μόνῃ, ἐνταῦθα δὲ τῇ ὄψει, καὶ ἐνεργείᾳ σωματικῇ. καὶ Ἀβραὰμ ἔγνω Σάῤῥαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοουμένην πρὸ τῆς μίξεως. καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ φησιν ἡ τῶν βασιλειῶν πυκτίς.

γήρασι Δαβίδ, καὶ ἔσκεπον αὐτὸν ἱματίοις, καὶ οὐκ ἐθερμαίνετο, καὶ ἐζήτουν παρθένον συγκαθεύδειν αὐτῷ καὶ συνθάλπειν. καὶ εὑρέθη, φησὶν, Ἀβισὰ ἡ Σωμανῖτις, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν Δαβίδ, συγκαθεύδουσαν αὐτῷ. ἆρ' οὖν παρὰ τοῦτο ἐροῦμεν μηδὲ τῇ ὄψει καὶ ἀφῇ γινώσκειν αὐτήν; πολλάκις δὲ, καὶ ἡμεῖς φαμὲν πρὸς τοὺς περὶ γυναικῶν ἐγκαλοῦντας ἐπομνύμενοι αὐτοῖς, καὶ ἐξομνύμενοι μὴ ἐγνωκέναι αὐτὴν γυναῖκα ὑπάρχειν ἢ ἄνδρα· ἀλλ' ὅτι μὲν τῆς ἐνεργείας ἀληθεύειν φαινόμεθα, ἐκ δὲ τῆς φωνῆς καὶ ὄψεως πρόδηλον τὴν γνῶσιν τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος ἔχοντες. οὐκ ἀγνοεῖ τοίνυν ὁ υἱὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα καὶ φόβητρα προφαίνων, καὶ οἱονεὶ παροῦσαν αὐτὴν τοῖς γνωρίσμασι διαγράφων, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο σαφηνίζειν τὴν εἰκαίαν ἐρώτησιν, ἀγνοεῖσθαι δὲ αὐτὴν πᾶσιν εἰκότως προεμηθεύσατο. ὥστε πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν ἐκείνην οἰομένους παρασκευάζεσθαι πρὸς αὐτὴν, καὶ νηφόντως καραδοκεῖν αὐτήν, ἥκοντα πρὸς ἔκτισιν τῶν ἐπάθλων τοῦδε τοῦ βίου. ἄπαγε τοίνυν τῆς ἀνοίας, ἄγνοιαν μιᾶς ἡμέρας καὶ ὥρας καταληρεῖν τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων, ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ὑπάρχουσι, καθώς φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος.

Πεῦσις κα'.

Τί οὖν; ἄλλως μὲν γινώσκει ὁ πατὴρ ἐκείνην, καὶ ἄλλως ὁ υἱός;

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ἑτέραν γνῶσιν φαμὲν τοῦ πατρὸς, θατέραν δὲ τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τὸ μὲν πραχθὲν, τὸ δὲ ταμιευόμενον. γινώσκει γὰρ ὁ πατὴρ ἐκείνην τῇ διττῇ γνώσει καὶ πράξει, τῇ μὲν δημιουργήσας, τῇ δὲ κρίνας διὰ τοῦ γνησίου παιδὸς κρῖναι πάντας. γινώσκει δὲ αὐτὴν καὶ ὁ υἱὸς ἴσα τῷ γεννήτορι κατ' εἴδησιν καὶ πρᾶξιν δημιουργικὴν, οὐ μέντοι κριτικήν. οὔπω γὰρ ἔκρινεν, τοὺς μὲν πυρὶ ἀσβέστῳ, τοὺς δὲ τρυφῇ ἀλήκτῳ ἀποκρίνας. οὐκ ἀγνοίας δὲ τοῦτο, ἀλλὰ μακροθυμίας, καιρὸν διορθώσεως τοῖς μοχθηροῖς παρεχομένης, ἐν ᾧ τοὺς μὴ καθαιρομένους τὸ ἄγος καὶ ἐκνήφοντας, ἐκτραγῳδῶν καταυλίζων ὁ Δαβίδ φησι, δανείζεται ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ οὐκ ἀποτίσει· δηλῶν τὸν καιρὸν τῆς θείας μακροθυμίας δηλαδὴ, ἔκτισιν δὲ τὴν μετάνοιαν. καὶ αὖθις ὁ θεῖος ἐπάγει μελῳδὸς, ὁ δὲ δίκαιος οἰκτείρει καὶ δίδωσιν. ὁ διδοὺς, Θεὸς, τὸ διδόμενον, μετανοίας καιρός. δανείζων γὰρ Θεὸς βροτοῖς, σπανίως ἢ μόγις, ἢ οὐδ' ὅλως ἀπολαμβάνει, μέχρι τέλους τοῦ ὀφείλοντος, ἀναμένων τὴν ἔκτισιν.

A Conſenuit Dauides, & operuerunt eum veſtibus, nec tamen calefiebat. Igitur quærebant virginem, quæ cum ipſo dormiret, & foueret eum. Et inuenta eſt Abyſa Sunamitis, quam non cognouit Dauides dormientem ſecum. Num igitur propter hoc dicemus, quod neque adſpectu neque attrectatione cognouerit eam? ſæpe autem nos quoque dicemus ad eos, qui nobis propter mulieres crimen intentant, deuouentes noſmet, ac iureiurando purgantes, non nouiſſe nos, ſitne mulier illa, vel vir. Id quod actus quidem ratione dicere verè poſſe videmur, ex voce tamen B & adſpectu haud obſcuram habemus maris vel fœminæ cognitionem. Nō ignorat igitur filius diem & horam illam, quum omnia eius ſigna prodigiáque terribilia prædicat, & quaſi præsētem ſuis indiciis deſcribat: verùm noluit clarius reſpondere ad vanam illam quæſtionem, adeóque prudenter omnibus vt ignota eſſet, inſtituit, quò nimirum quamlibet diem & horam illam eſſe arbitrātes, ad eam præparemur, & ſobriè exſpectemus ipſam venientem, ad compenſationem atque remunerationem certaminum huius vitæ. Abſit igitur procul ea dementia, quæ C ignorationem vnius diei & horæ quodam cum delirio tribuit conditori ſæculorum, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, quemadmodum ſanctus ille Apoſtolus loquitur.

21. *Interrogatio*

Quid igitur? num aliter illam cognoſcit Pater, & aliter filius?

Reſponſio.

Non aliam quidem dicimus cognitionem Patris, aliam verò Filij & Spiritus: ſed aliud quidem actu præteritum, aliud verò in futurum reſeruatum. Cognoſcit enim pater illam D horam duplici cognitione & actu, alia quidem quod tanquam opifex crearit, alia vero quod decreuerit per vnigenitum filium iudicare omnes. Cognoſcit autem ipſam & filius æqualiter cum genitore, ſecundum ſcientiam & actum creationis, non tamen iudicij. Nondum enim iudicium exercuit, ſecretis iis qui vel inextincto igni, vel voluptati æternæ deſtinati ſunt: id quod non ignorantiæ, ſed longanimitatis eſt, correctionis tempus flagitioſis præbentis. Quo quidem tempore quotquot à turpitudine non purgantur & euigilant, eorum miſeriam decantans & E deplorans Dauides inquit: Mutuum accipit peccator, & vſuram non perſoluet. Tempus heic ſcilicet diuinæ longanimitatis ſignificans, ac perſolutionis voce intelligens pœnitentiam. Iterúmque diuinorum carminum auctor ſubiungit, Iuſtus autem miſeretur, & dat. Quibus in verbis Deus eſt qui dat, tempus autem pœnitentiæ eſt id quod datur. Mutuum enim dans Deus hominibus, vel raro, vel vix, vel nunquam recipit, vſque ad finem debitoris exſpectās perſolutionem.

Mutuum autem accipiens, propter proximos misericordiam rursus multiplicans retribuit: quum citò quidem benefacere, tardè verò punire consueuerit. Nunc enim adhuc impij oderunt Deum, & increduli in diuinis operibus claudicant, neq; vlla alia re mentis gressus firmant, adeóque iniquitas superat, & iudex longanimis est, vsque ad secundum ad nos aduentum, qui est diei & horæ illius nimirum iudicij exercendi cognitio.

22. *Interrogatio.*

Quomodo verò inquit ipse, Ad Deum meum & Deum vestrum, & patrem meum & patrem vestrum? quo ostendit se non æqualem esse patri, quum inquit, Vado ad Deum meum?

Responsio.

Nequaquam recidat eò mens nostra, vt putemus minorem esse patre filium, offensa hoc verbo, quod ratione administrationis vniti cum Deo hominis dicitur. Non enim ante hoc tempus eum constat sic loquutum esse in scriptura veteri, quum adhuc esset incorporeus: Vado ad Deum meum. Immò etiam carni vnito diuinitas nihilominus à vatibus tribuitur. Esaia quidem clamaote: Puer natus nobis, & datus est, cuius imperium fuit super humerum eius, & vocabitur nomen eius, Magni consilij nuocius, admirabilis Consiliarius, Deus fortis, Dominator, princeps pacis, pater futuri æui. Dauides autem secundum voiti cum Deo hominis aduentum canit, quo ad iudicium & retributionem omnes excitabuntur: Deus noster manifestò veniet, Deus inquã noster, nec tacitè id fiet. Ignis præcedet ante ipsum, & in circuitu ipsius vehemens procella, impellens ad supplicium reos, quos terribili & incorrupto sistet tribunali eius qui supra omnia exilit, Dei scilicet ac Seruatoris nostri Iesu Christi. Meritò igitur propter administrationem in corpore suam, inquit, Vado ad Deum meum. Propter eam verò, quæ secundùm naturam diuinæ ex patre generationis est, Vado (inquit) ad Patrem meum. Deus igitur ille discipulorum est, & Pater filij secundùm naturam: & Deus idem filij secundùm gratiam.

23. *Interrogatio.*

Et quî fit, vt de patre sit scriptum, Non esuriet, non sitiet, neque est inuenire sapientiam eius: de filio autem, quòd esurierit post quadraginta dies, tentatus in deserto? Et quòd sitierit, dum peteret à Samaritana potum: Iterúmque de patre: Non lassabitur, non dormitabit, neque dormiet custos Israelis. At Iesus defatigatus est ex profectione, & dormiuit in naui: quæ vtique Deo non competunt.

δανειζόμενος δὲ διὰ τοὺς πένητας τὸν ἔλεον, αὖθις πολλαπλάσιον ἀντιδίδωσιν, ὀξέως εὐεργετεῖν, βραδέως κολάζειν εἰωθώς. ἔτι γὰρ καὶ νῦν ἀσεβεῖς θεοστυγοῦσι, καὶ ἄπιστοι ταῖς θεουργίαις ἐπισκάζουσι, οὐδὲ ἑτέρῳ τῆς διανοίας τὰς βάσεις ἑδράζοντες, καὶ ἡ ἀδικία κρατεῖ, καὶ ὁ κριτὴς μακροθυμεῖ, ἕως τῆς δευτέρας πρὸς ἡμᾶς φοιτήσεως, ἥτις ὑπάρχει τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης ἡ πρακτικὴ τῆς κρίσεως γνῶσις αὐτοῦ.

Πεῦσις κβʹ.

Καὶ πῶς αὐτός λέγει, πρὸς τὸν Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν, καὶ πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν; ἐκ τούτου δηλοῖ μὴ ἴσος ὑπάρχειν τοῦ πατρὸς, λέγων, πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ, ἧττον ὑπάρχειν τοῦ πατρὸς τὸν παῖδα, καταπέσῃ ὑμῶν ἡ διάνοια, τῷ ῥήματι τῆς θεανδρικῆς αὐτοῦ οἰκονομίας προσκόπτουσα. οὐ γὰρ πρὸ ταύτης φαίνεται φήσας ἐν τῇ παλαιᾷ πυκτῇ ἔτι ἀσώματος ὑπάρχων, πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου. καὶ σαρκὶ δὲ ἑνωθεὶς, οὐχ ἧττον ὑπὸ τῶν προφητῶν θεολογεῖται, Ἡσαΐου μὲν βοῶντος, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐδόθη, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. τοῦ δὲ Δαβὶδ μελῳδοῦντος τὴν δευτέραν αὐτοῦ θεανδρικὴν ἐπιφοίτησιν, ἐπὶ κρίσιν καὶ ἀντιμισθίαν πάντας συναγείρουσαν, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ προπορεύσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα, τοὺς αἰτίους πρὸς τιμωρίαν συνελαύνουσα, καὶ τῷ φρικώδει καὶ ἀκλινεῖ παριστῶσα βήματι τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. εἰκότως οὖν διὰ τὴν σωματικὴν οἰκονομίαν φησὶ, πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου, διὰ δὲ τὴν κατὰ φύσιν τῆς θείας ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως, πορεύομαί φησι πρὸς τὸν πατέρα μου. Θεὸς τοίνυν τῶν μαθητῶν καὶ πατὴρ τοῦ παιδὸς κατὰ φύσιν, Θεὸς δὲ τοῦ υἱοῦ κατὰ σάρκα, καὶ πατὴρ τῶν φοιτητῶν κατὰ χάριν.

Πεῦσις κγʹ.

Καὶ πῶς περὶ τοῦ πατρὸς γέγραπται, οὐ πεινάσει, οὐ διψήσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ὅτι ἐπείνασε μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειρασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ διψήσας ἐζήτει πιεῖν παρὰ τῆς Σαμαρείτιδος; πάλιν περὶ τοῦ πατρὸς, οὐ κοπιάσει, οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ; ἐκοπίασε δὲ Ἰησοῦς ἐκ τῆς ὁδοιπορείας, καὶ ὕπνωσεν ἐν τῷ πλοίῳ, ἅπερ οὐκ ἔστι Θεοῦ.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε ταύτης τῆς νηπιότητος, ἄνθρωπε. οὐ μόνον γὰρ πεινῆσαι κατεδέξατο ἐλθὼν ὁ ἐνυπόστατος καὶ ζῶν ἅγιος λόγος, ἀλλὰ καὶ πέπονθε τῷ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι, καὶ ὑπὸ τάφον τοῦτον γέγονε, πρῶτον μαστιχθεὶς τὸν νῶτον, καὶ δέσμιος τῇ εἰωσεῖ ἀναπεμφθεὶς Ἡρώδῃ ὑπὸ Πιλάτου. εἶθ' οὕτως ῥαπίζεται ταῖς σιαγόσι καὶ ἐμπτύεται. ἀλλὰ καὶ ἐδάκρυσε, καὶ ἐν ἀγωνίᾳ γενόμενος ἱδρῶσε· καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος, καὶ ὤφθη ἄγγελος, ἐνισχύων αὐτόν, φησὶν ὁ θεῖος Λουκᾶς. ἀλλ' ὡς ἀγνοῶν περὶ Λαζάρου ἤρετο· ποῦ τεθείκατε αὐτόν; καὶ περὶ τῆς αἱμόρρου γυναικός, συλησάσης διὰ τοῦ κρασπέδου τὴν ἴασιν, τίς μου ἥψατο, φησί. καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν Ἰουδαίους συλλαβεῖν, τίνα ζητεῖτε, φησί. καὶ τοῖς φοιτηταῖς φησι, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; πόσους ἄρτους ἔχετε; οὐδὲ ἕτερον τούτων ἀγνοῶν· ὡς τὸ πέρας τῶν δρωμένων παρίστησι. τοῦ μὲν Λαζάρου ἡ θανάτου πρόρρησις, περὶ οὗ λευκότερον μικρὸν ὕστερον διαλέξομαι, τῆς ὥρας ἐπὶ τὴν παῦλαν τοῦ λόγου συνωθούσης· περὶ δὲ τῆς αἱμόρρου, ἡ τῆς ψαύσεως αἴσθησις, καὶ ἡ τῆς δυνάμεως ἄφθονος ἐπιχορηγία· περὶ δὲ τῶν συλληψομένων ἡ τῆς ἐφόδου πρόφασις, καὶ ἡ τῆς ὥρας ἐκείνης ἐγγύτης, καὶ τὸ φῆσαι τοῖς μιαιφόνοις, ἐγώ εἰμι. περὶ δὲ ὧν τοὺς βροτοὺς ᾤετο, ὁ τῷ Πέτρῳ ἐπὶ τῇ ἀκριβεστάτῃ καὶ ἀραροτάτῃ ὁμολογίᾳ ἐπαχθεὶς μακαρισμός· περὶ δὲ τῶν ἄρτων, ἡ ἐξ ἀμυδρῶν καὶ βραχέων ἄπειρος πληθὺς τῶν λειψάνων. πέντε γὰρ ὄντες, πεντακισχιλίους εἰς κόρον διέθρεψαν, δώδεκα κοφίνους κλασμάτων μετὰ τὴν ἑστίασιν τοῦ ὄχλου πληρώσαντες, τῇ ἀφῇ καὶ κλάσει αὐξόμενοι τοῦ προστάξαντος ἐν ἀρχῇ τῇ χέρσῳ πυρὸν βλαστῆσαι, καὶ τοῖς ὕδασιν ἐκβράσαι πᾶν γένος πλωτόν, καὶ πᾶν ὅπερ ἐξ αὐτῶν φύεται.

Πεῦσις κδ.

Καὶ εἰ τέλειός ἐστι Θεὸς ὁ Χριστός, πῶς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, τὸ δὲ παιδίον Ἰησοῦς ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ; Θεὸς οὐκ αὔξει οὐδὲ προκόπτει σοφίᾳ, οὐδὲ κραταιοῦται ὡς ἀσθενής.

Ἀπόκρισις.

Σοφία καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπάρχων, καθά φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος, οἰκονομικῶς καθ' ἡμᾶς ἐξεφοίτησεν, αὐθαιρέτῳ μετριότητι σοφίαν παιδεύων βροτούς, ὁ τοῦ Ἀδὰμ φυτεύσας τὸ οὖς. βραχὺ δὲ ἀναλαβὼν τὰ εἰρημένα, σαφέστερον τὸν ἐμὸν ἀποδείξω Θεόν, ἀτρέπτως καὶ ἀμεταβλήτως διὰ βροτοὺς βρέφος γενόμενον, καὶ αὔξησιν προσδεξάμενον σώματος, οὐ θεότητος. φησὶ γοῦν ὁ πολυκίνδυνος τῶν προφητῶν

Responsio.

Apagesis cum hac tua dementia mi homo. Non enim esurire modò sustinuit, per se subsistens ille, viuus sanctúsque Sermo: sed & passus est adsumpta nostra natura, in qua & sepulturam subiit. Primum flagellis cæso dorso constrictus vinculis ad Herodem missus est à Pilato. Deinde colaphis in maxillas cæditur, & conspuitur Sed & fleuit, & in angore constitutus sudauit, fuitque sudor eius tanquam guttæ sanguinis. Et apparuit angelus qui corroborabat eum, inquit diuinus ille Lucas. Quinetiam velut ignorans de Lazaro quærebat, Vbi posuistis eum Et de muliere profluuio sanguinis laborãte, quæ clam per tactum fimbriæ abstulerat sanitatem: Quis me tetigit? inquit. Et ad Iudæos qui ipsum comprehensuri erant, Quem quæritis? ait. Et ad discipulos, Quem me dicunt homines esse? Item, quot panes habetis? Quum nihil horum ignoraret, sicut exitus ipse rerum declarat: in Lazaro primùm, quod eius mortem prædicit, de quo apertiùs paulò pòst differam, quum ad finem orationis me tempus compulerit: in muliere sanguinis profluuio laborante, contrectationis ipse sensus, & copiosum diuinæ potestatis auxilium: in comprehensoribus, impetus & accessus caussa, & horæ illius propinquitas, item quod interfectoribus dicit, Ego sum: in eo quod quærit, quis hominibus esse videretur, hoc ipsum, quod Petrum ob exactissimam firmissimámque confessionem beatum prædicat: in panibus, de exiguis & paucis ingens multitudo reliquiarum. Quum enim quinque tantùm essent, quinquies mille ad satietatem pauerunt, ac præterea duodecim cophinos fragmentis repleuerunt, postquam turba epulata erat, contactu & fractione illius aucti, qui in principio terræ mandauerat, vt triticum produceret, & aquis vt produceret omne genus natabile, ac quicquid ex eis nascitur.

24. *Interrogatio.*

Quod si perfectus Deus est Christus, quomodo inquit Euangelista, Puer Iesus crescebat ac spiritu confirmabatur, & proficiebat tam sapientia quàm ætate? Deus certè non crescit, neque proficit sapientia, neque confirmatur, vt antea infirmus.

Responsio.

Qui est sapientia, & potentia Dei & Patris, vt inquit sanctus ille Apostolus, per dispensationem nostri similis incedit, voluntaria demissione, sapientiam docens mortales, qui Adami plantauit aurem Paulo autem superius oratione repetita, dilucidiùs ipsum demonstrabo Deum, qui citra conuersionem & immutationem vllam propter nos mortales infans sit factus, & incrementum acceperit corporis, non diuinitatis. Dicit igitur multa perpessus ille vates Hieremias:

Homo est, & quis cognoscet ipsum? quo innuit, ipsum Deum esse, qui tamen ignoretur ab iis qui crassiore sunt intellectu, neque possunt per incredulitatem capere cognitionem eius, veluti qui oculis ægri sunt, per imbecillitatem adspectum solis tolerare nequeunt. Si verò homo erat, quomodo non cognoscebatur, quemadmodum nos? Omnis enim homo planè cognoscitur aut ex parentibus, aut ex cognatis & consanguineis, aut denique ex contubernalibus & domesticis. Ex nullo igitur eorum quæ in nobis sunt, vates ipsum exprimens, inquit: Homo est, & quis cognoscet eum? Quoniam quum Deus esset, hæc tamen fieri voluit, famem & sitim æquè admittit, quæ sunt corporis adfectiones, expertes vitij ac reprehensionis: Manichæorum hoc ipso vanitatem refutans, qui opinionem & rem imaginariam esse statuunt ipsius in carne administrationem.

25. *Interrogatio.*

Num animam tradis habere, corpus Sermonis, vel ipsa pro anima ipsa operatur diuinitas? Hoc enim multi adserunt, & verisimile videtur.

Responsio.

Stoliditatis & dementiæ inanimatum putare Dei Sermonis corpus. vtrisque enim, quibus humana natura constat, Sermo vnitus est supra captum rationis nostræ, animæ inquam & corpori, vtrique parti robur suppeditans. Alterutro enim si careat, inutile erit & alterum, & imperfecta salus nostra, dum vel manente in interitu corpore, vel anima detenta in orco.

26. *Interrogatio.*

Quamobrem ergo Ioannes id non indicat? Postquam enim dixisset, In principio erat Sermo, & Sermo caro factus est, non addit: quod etiam anima factus sit, aut quod animam sumpserit.

Responsio.

Si inanimatum esse cogitabimus Domini corpus, sequetur prorsus, passiuni nos obnoxiam pronuntiare diuinitatem, animæ instar in carne se didentem, famem, sitim, somnum, lacrymas, angorem, sudorémque naturaliter perferentem. Audiatur autem Dauides diuinus ille vates, de anima personæ ex homine Deóque constantis, canens illius ipsius verbis: Quoniam non derelinques animam meam in orco, neque permittes vt sanctus tuus videat corruptionem. Ipse vero Seruator inquit in Euangelio: Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus sumendi eam. Item, Ego sum pastor ille bonus, qui ponit animam suam pro ouibus.

27. *Interrogatio.*

Num igitur & pater animam habet? Esaias enim in ipsius persona, de Christo inquit;

A Ιερεμίας, ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ἐκ τούτου δηλῶν ὅτι Θεός ἐστι, λανθάνων τοὺς παχυτέρους τὴν διάνοιαν, καὶ οὐχ οἵους τε ὄντας δι᾽ ἀπιστίαν χωρῆσαι τὴν γνῶσιν, καθὰ τοὺς βαρυωποῦντας, καὶ δι᾽ ἀσθένειαν μὴ χωροῦντας τοῦ ἡλίου τὴν ὄψιν. Εἰ δὲ ἄνθρωπος ἦν, πῶς οὐκ ἐγινώσκετο καθ᾽ ἡμᾶς; πᾶς γὰρ ἄνθρωπος γινώσκεται πάντως, εἴτε ἀπὸ γεννητόρων, εἴτε ἀπὸ τῶν συγγενῶν καὶ ὁμαίμων, εἴτε ἀπὸ τῶν συσκήνων καὶ συνεστίων. ἐξ οὐδενὸς τοίνυν τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ὁ προφήτης αὐτὸν παριστῶν, φησὶν, ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ὅτι

B Θεὸς ὑπάρχων τοῦτο γενέσθαι ηὐδόκησε. λιμὸν δὲ καὶ δίψαν ὕδατος προσίεται, τὰ τοῦ σώματος ἀδιάβλητα πάθη· Μανιχαίων λύων τὴν ματαιότητα, δόκησιν καὶ φαντασίαν ποιουμένους τὴν οἰκονομίαν.

Πεῦσις κε.

Ψυχὴν λέγεις ἔχειν τὸ σῶμα τοῦ λόγου, ἢ αὐτὴ ψυχῆς τὴν θεότητα ἐνεργεῖν; πολλοὶ γὰρ τοῦτο λέγουσι, καὶ πιθανὸν δοκεῖ.

C Ἀπόκρισις.

Εὐηθείας καὶ νηπιότητος ἄψυχον οἴεσθαι τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου σῶμα. ἀμφοτέροις γὰρ ἐξ ὧν ἡ βροτῶν φύσις συνίσταται, ὁ λόγος ὑπὲρ λόγον ἥνωται, ψυχῇ φημὶ καὶ σώματι, ἑκατέρῳ τμήματι δύναμιν διανεμόμενος. θατέρου γὰρ αὐτοῦ λείποντος ἀτελὴς ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ τοῦ σώματος ἐν φθορᾷ μένοντος, ἢ τῆς ψυχῆς ἐν ᾅδῃ κατεχομένης.

Πεῦσις κϛ´.

Καὶ διὰ τί ὁ Ιωάννης οὐ λέγει τοῦτο; εἰπὼν γὰρ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ

D προσέθηκεν, ὅτι καὶ ψυχὴ ἐγένετο, ἢ ὅτι ἔλαβε ψυχήν.

Ἀπόκρισις.

Εἰ ἄψυχον οἰηθῶμεν τὸ κυριακὸν σῶμα, ἕψεται πάντως, παθητὴν ἀποφαίνειν τὴν θεότητα, ψυχῆς δίκην ἐν τῇ σαρκὶ διηκουσαν, πείνῃ τε καὶ δίψῃ, ὕπνῳ τε καὶ δάκρυσιν, ἀγωνίᾳ τε καὶ ἱδρῶτι φυσικῶς ὑποκύπτουσαν. ἀκουστέον δὲ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ περὶ τῆς θεανδρικῆς μελῳδοῦντος ψυχῆς, ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἐκείνου, ὅτι οὐκ ἐγκα-

E ταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις φησὶν, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Πεῦσις κζ.

Οὐκοῦν καὶ ὁ πατὴρ ψυχὴν ἔχει; Ησαΐας γὰρ, ἐκ προσώπου αὐτοῦ, περὶ Χριστοῦ φησι·

ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ᾑρετισάμην, ὁ ἀγαπητός μου εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. εἰ οὖν ἐξ ὧν εἶπεν ὁ υἱός, ψυχὴν αὐτὸν νομίζεις ἔχειν, πάντως καὶ ἀφ' ὧν εἶπεν ὁ πατήρ, ψυχὴν αὐτὸν λέγωμεν ἔχειν. ἀλλ' ὁ πατὴρ οὐκ ἔχει, πάντως οὐδὲ ὁ υἱός· εἰ δ' ἔχει, ἐντεῦθεν δείκνυται ἀνόμοιος ὑπάρχων τῷ πατρί.

Απόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἔχει ψυχὴν ὁ πατήρ, ἐπεὶ οὐδὲ σάρκα βροτὴν ὑπῆλθεν ἴσα τῷ παιδί· οὐδὲ ἐπὶ σταυρὸν καὶ θάνατον ἥκει, δι' ὧν καὶ χρεία σαρκὸς τῷ λόγῳ, ὑπ' ἐκείνῃ κρατουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἀντὶ θνητῶν, ἀθανάτους καὶ μάκαρας ἀεὶ ἐσομένους βροτοὺς ἀπεργαζομένῳ.

Πεῦσις κη'.

Καὶ διὰ τί μὴ φανερῶς εἶπεν Ἰωάννης, ὅτι καὶ ψυχὴν ἔλαβεν, ὡς περὶ τῆς σαρκὸς λέγει;

Απόκρισις.

Ἆρ' οὖν, ἐπεί φησιν ἡ γραφή, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς λαβών, καὶ οὐ προστέθεικεν, ὅτι ἐποίησε κεφαλὴν ἢ ἐγκέφαλον, οὐχ ἧπαρ, ἢ σπλῆνα καὶ πνεύμονα, οὐχ ἕτερόν τι τῶν φυσικῶν μυστηρίων, παρὰ τοῦτο ἐρήμους καὶ ἀκτήμονας ἐκείνων ἑαυτοὺς οἰηθῶμεν, μὴ λεπτηγορούσης τῆς γραφῆς τὰ φυσικὰ ἡμῶν ὄργανα; ὡς γοῦν ἐφ' ἡμῶν ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν διαγινώσκεται, οὕτως καὶ τὸν ἅγιον Θεὸν λόγον, ψυχῇ καὶ σώματι ἑνῶσθαι πιστεύσωμεν· ἵνα μὴ ἄψυχον τὸ θεῖον σῶμα δοξάζοντες τῷ Θεῷ, κατὰ φύσιν τὰ πάθη προσάψωμεν.

Πεῦσις κθ'.

Καὶ πῶς ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ θεότητα ὁ Χριστός, ἀγωνίᾳ καὶ ἱδρῶτι συνεχόμενος, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου ἐνισχυόμενος, καθὼς ὁ Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ λέγει· καὶ ἀνωτέρω γὰρ τούτων κινηθέντων παρέδραμες τὴν διασάφησιν;

Απόκρισις.

Σαφῶς ἐκ τούτων παιδευόμεθα, οὐ φαντασίᾳ καὶ δοκήσει, ἀληθείᾳ δὲ μᾶλλον τῇ ἡμετέρᾳ ἑνῶσθαι τὸν ζῶντα καὶ ἐνυπόστατον ἅγιον Θεὸν λόγον, πλὴν μόνης τῆς ἀνοσίου κακίας. ἀνεπίδεκτον γὰρ αὐτῆς τὸ θεῖον. τὸ γὰρ ἀγωνιᾶν τῆς ψυχῆς, τὸ δ' ἱδροῦν, τοῦ σώματος φαμέν, τοὺς δ' αἱματώδεις θρόμβους τῆς σαρκὸς ἐκβρασθέντας δοκῶ, διὰ τῆς ἐκβλυζομένης νοτίδος, τὸν ἐγχυθέντα ἡμῖν δι' ἀκοῆς ἰὸν τοῦ ὄφεως, ἐπὶ τῇ παραβάσει τῆς θείας ἐν παραδείσῳ ἐντολῆς, τῇ ἑνώσει τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου, τῆς φύσεως ἡμῶν ἐκμύζεσθαι· ὥστε μηκέτι κνίσαις καὶ αἵμασι καὶ παιδοκτονίαις ὑφ' ἡμῶν θρησκεύεσθαι τὸν ἀρχέκακον δαίμονα. ὁ δὲ ἄγγελος ἐπιρρωννύειν, καὶ δυναμοῦν ἀποτελεῖν τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν οὐχ ὁρᾶν μοι δοκεῖ. πῶς γὰρ οἰκέτης δεσπότην ἐνισχύσειεν, ἢ πνεῦμα πέτραν ὑποστηρίξειεν; ἡ γὰρ πέτρα ἦν ὁ Χριστός, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ πάλιν,

Ecce seruus meus, quem elegi dilectus meus, qui gratus & acceptus est animo meo. Si igitur ex iis quæ filius loquitur, animam ipsum habere putas: omnino etiam ex iis quæ loquutus est pater, animam habere ipsum dixerimus. Quòd si pater non habet, nec filius habebit. Sin autem habet, de hoc ipso liquet, quòd patri sit inæqualis.

Responsio.

At non habet animam pater, quod neque carnem humanam subiit cum filio, neq; crucem & mortem, propter quæ Sermo carne opus habuit, vt illa adsumpta pateretur, ac pro mortalibus immortales & æternùm beatos homines efficeret.

28. *Interrogatio.*

Sed quare non apertè Ioannes & de anima dixit, quod adsumpserit eam, sicut dicit de carne?

Responsio.

Num ergo, quia dicit scriptura, quod fecerit Deus hominem, accepto de terra puluere, nec addidit, quod fecerit caput, aut cerebrũ, aut hepar, aut splenem, aut pulmonem: non quod cætera denique naturalia in nobis arcana fecerit, ideo priuatos esse, & illis carere nos putabimus, quia non quæuis minuta nostræ naturæ organa litteræ sacræ recensent? Vt igitur in consideratione nostri ex parte totum cognoscitur: sic & sanctum Deum Sermonem tam animæ quàm corpori vnitum esse credamus, ne inanimatum diuinum illud corpus arbitrantes, Deo quasdam adfectiones naturales tribuamus.

29. *Interrogatio.*

Sed quomodo æqualis patri secundùm diuinitatem est Christus, angori & sudori obnoxius, & ab angelo confirmatus, quemadmodum de ipso Lucas inquit, de quibus suprà quæstione mota, eorum declarationem præteriisti?

Responsio.

Per hæc manifesto docemur, non imaginariè, nec hominum opinione, sed reipsa potiùs nobiscum vnitum esse viuũ illum & per se subsistentem sanctum Deum Sermonem, excepto solo peccato atque vitio, quæ cadere diuinam in naturam nequeunt. Nam angi animæ, sudare vero corporis esse dicimus: sanguineas autem guttas è carne efferuescẽtes, puto, per emanantem liquorem, infusum nobis per aures venenum serpentis in trãsgressione diuini in paradiso præcepti, per vnionẽ Dei & Sermonis à nostra natura abstergere: ne amplius sacrificiorum nidore, & sanguine, filiorúmque mactationibus à nobis colatur auctor ille malorum dæmon. Neque Angelus corroborare, suúmque creatorem confirmare mihi videtur. Quomodo enim famulus Dominum confirmaret, aut spiritus rupem corroboraret? Nam rupes erat Christus, inquit diuus ille Apostolus. Et rursus,

ἄγγελοι γάρ, φησι, προσελθόντες οὐκ ἐβοήθουν, ἀλλὰ διηκόνουν αὐτῷ. ὅπερ ἐναργῆ τὴν μὲν τὴν δεσποτείαν, τὴν δὲ τὴν οἰκετίαν παρίστησι. κατὰ τοῦτον οὖν τὸν ἀποδοθέντα λόγον νοείσθω τὰ περὶ τοῦ ἀγγέλου. οὔτε γὰρ τὰ ἅγια Χερουβὶμ ἁγιασμοῦ προστιθέντα ἐν οὐρανῷ τῇ θείᾳ τριάδι ἀσιγήτως, τὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὅταν ἀναφωνοῦσι. οὐδ' αὖ πάλιν ἡμῶν ἐν τρισαγίῳ, ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐκβοώντων, ἁγιασμὸν ἢ ἰσχὺν ἢ ἀθανασίαν τὸ θεῖον δέχεται.

Πεῦσις λ'.

Ἱκανῶς περὶ τῶν θείων προσταχθέντων σοι παρ' ἡμῶν διδαχθέντες, τὰς τῶν ἀνοήτων δεόμεθα λοιπὸν ἀνατραπῆναι φωνάς. λέγουσι γὰρ ἀγνοεῖν τὸν σωτῆρα τὸ τοῦ Λαζάρου μνῆμα, καὶ τὴν ἀψαμένην τοῦ κρασπέδου αἱμοῤῥοοῦσαν γυναῖκα, καὶ ὅτι οὐδὲ τέλειος ἦν Θεός. προέκοπτε γὰρ καὶ ἐκραταιοῦτο σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, ὡς λέγει τὸ εὐαγγέλιον.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ τὰ οἰκονομικῶς περὶ αὐτοῦ εἰρημένα, πρόφασις βλασφημίας ὑμῖν γένηται, τὸ, ποῦ τεθείκατε αὐτὸν, ἢ τίς μου ἥψατο, ἢ τίνα ζητεῖτε, ἢ τίνα με λέγουσιν; ἢ ὅτι τὸ παιδίον ηὔξετο, καὶ ἐκραταιοῦτο, καὶ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ. οὐδὲν γὰρ τούτων ἀγνοίας κατηγορεῖ, τοῦ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενομένου λόγου Θεοῦ. ἐκ τούτων δὲ μᾶλλον ἴσον τῷ πατρὶ δεικνυμένου. ὁ πατήρ γάρ μου φησὶν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. οὐκ ἐκλείποντος τινος τῇ παρ' ἡμῶν τοῦ παντὸς δημιουργίᾳ, ἀτελοῦς τῆς κτίσεως ὁρωμένης, ἀλλ' ἐργαζόμεθα τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, βροτοῖς ὑποτιθέμενοι τὸν σὺν Θεῷ ἡμῶν πατρί, διὰ τῶν ὑπ' ἐκείνου ἤδη ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταῤῥωσθέντων. ὁ πατὴρ ἐπύθετο προπάτορος ἡμῶν παραβάντος Ἀδὰμ, ποῦ εἶ, οὐκ ἀγνοῶν λανθάνειν πειρᾶσθαι, καὶ τὸ δεῖν κεκρύφθαι τὸν παραβάτην, ἀλλ' ὥσπερ γελῶν καὶ χλευάζων αὐτοῦ τὴν ὑπαγωγὴν καὶ εὐήθειαν τῆς ἀβουλίας, αὐθις τῇ ἀγχιβασίᾳ τοῦ ἀπηγορευμένου κρύπτεσθαι πειρωμένου. πρὸς ὃν φησιν ὁ ἄληστος, ποῦ εἶ ὁ δοκῶν ἐκθεάζεσθαι τῇ συμβουλίᾳ τοῦ δράκοντος; ποῦ εἶ ὁ ἀπειθήσας Θεῷ καὶ πιστεύσας ἐχθρῷ; μὴ κρύπτου, φησὶν, οὐ γὰρ λήσῃ τὴν ἀκήρατον καὶ μακαρίαν ζωὴν ἐκδυσάμενος. ὁμοίως οὖν ὁ υἱὸς ποῦ κατῴκητο Λάζαρος οὐκ ἀγνοῶν. πρὸ δύο γὰρ ἡμερῶν τοῦ φθάσαι ἐν Βηθανίᾳ τῇ ἐνεγκαμένῃ Λάζαρον, φησὶ τοῖς ἑπομένοις, Λάζα-

Angeli enim accedentes, non auxiliabantur, sed ministrabant ei. Id quod euidenter illius quidem dominium, horum autem subiectionem demonstrat. Secundùm hanc igitur rationem expositam intelligantur ista de angelo. Neque enim sancti illi cherubim quippiā sanctitatus addentes in cœlo sanctæ Trinitati, sine intermissione, Sanctus, Sanctus, Sanctus, exclamant: neque itidem dum nos in hymno sanctissimo canimus, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, vel sanctitatem aliquam, vel fortitudinem, vel immortalitatem diuinitas recipit.

30. *Interrogatio*

Satis de iis quæ à nobis explicare iussus eras, edocti sumus: quod reliquum est, rogamus vt insipientum quorumdam voces subuertantur. Dicunt enim, Seruatorem ignorare Lazari sepulchrum, & mulierem profluuio sanguinis obnoxiam, quum fimbriam tangeret, non sensisse. Præterea quòd neque perfectus fuerit Deus. Proficiebat enim, & confirmabatur sapientia, & ætate, & gratia, vt inquit Euangelium.

Responsio.

Nolite committere vt quæ ratione administrationis in carne ab ipso dicta sunt, vobis occasionem blasphemiæ præbeant. Nempe, Vbi posuistis ipsum? aut, Quis me tetigit, aut, Quem quæritis? aut, quòd puer creuit, & corroboratus est, & proficiebat sapientia & ætate. Nihil enim horum ignorationis crimē impingit ei, qui propter nos similis nostri factus est Deus Sermo. Pater enim meus, inquit, vsque ad hoc tempus operatur, & ego operor. Non quòd deficiat quidquam in cōdito à nobis vniuersitatis huius opificio, quasi imperfecta sint creata sub adspectum cadentia: sed operamur, eam quæ consentanea virtuti est, vitam hominibus suggerentes cum Deo patre nostro: idque per eos, qui ab ipso iam ex conditione deteriore confirmati sunt in meliorem. Pater idem interrogabat primum parentem nostrum Adamum, postquam deliquisset, Vbi es? Non ignorans ipsum latebras conatum quætere, vel quòd oporteret terrore percelli transgressorem: sed quasi ridens ac subsannans clandestinam ipsius subductionē, & temerarij consilij stoliditatem, quod mox post fructus vetiti degustationem occultare se vellet. Itaque compellat ipsum is, quem nihil latere potest: Vbi es? Tu qui putasti futurū, vt consilio serpentis Deus euaderes, vbinam es? Qui incredulus fuisti Deo, & credidisti inimico, ne te abscondas, inquit: non enim ignorat, te immortalem & beatam vitam exuisse. Similiter igitur & filius, vbi clausus iaceret Lazarus, non ignorabat. Nam ea de caussa iam totum ante biduum, priusquam in Lazari patriam Bethaniam perueniret,

Lazarus, inquit ad comites itineris, amicus noster dormit, & vado vt excitem eum, qui ante totos quatuor dies mortuus fœtet. Quomodo igitur is, qui ante accessum locorum, ea quæ in iis locis acciderant, norat, postquam corpore ad illa peruenit, ignorabat quæ præcognorat ipsius diuinitas, secundùm quam implebat vniuersa? Nimirum certo quodam consilio quærebat, vt ea occasione ipsum demonstrarent Iudæi ad sepulchrum congregati, iidemque testes fierēt resurrectionis eius qui fuerat mortuus: quo pacto illius, cuius sudario caput erat obligatum, facies amictu lintei tecta, pedes vinculis sepulchralibus constricti, iam per caluariam cementis, ore diducto corrupti, lingua oculisque diffluentis: quo igitur pacto huius anima per vocem opificis eminus attracta in corpus illud, quod reliquerat, rursus immigrasset: Quomodo item conuolutis pedibus exsiliens sepulchro, egressus esset, dum illæsus & nulla corporis parte mutilatus cernitur, per vocem Sermonis corroboratus, eóque ad egressum auxiliatore vsus. Videtur autem mihi: ipsam quoque mortem quodammodo commoueri ad velocissimā istam excitationem, ne quando per cunctationem altera voce Sermonis audita, mox vniuersos apud se degentes soluere cogeretur: quale quiddam post sex dies accidit infelici, quum is qui ad reuiuiscendum vocat mortuos, ad mortem accederet, secundùm diuinorum vatum Iobi & Esaiæ Prophetiam, ante mille annos luculentè clamantium: Ingressus es mare, & ambulasti in vestigiis abyssi, aperiuntur tibi cum terrore portæ mortis. Custodes ianuæ orci te videntes exhorruerunt. His autem consentiens diuinorum carminum auctor Dauides inquit: Cantate Deo, psallite ipsius nomini, viam parate ei, qui ingreditur ad occasum: Dominus nomen ei. Viam autem nos ipsos Domino parare docemur, domúmque facere per sanctam viuendi rationem, numen ad nos velut in sacrarium recipiētes, mansio & templum ipsius facti, vt in Euangelio & Paulo diuinitus ipse docuit. Et intelligi per occasum potest natura nostra, & ærumnosa huius mundi regio, quæ vitiorum voluptatibus obumbratur. Intelligi etiam potest orcus. Atque in his immaterialis & vmbra carens illa lux irradians, omnia meliorem in statum redegit & transformauit. Naturam reparauit mundo illustrato, & orco spoliato, quo mitescat, & detentos apud se dimittat. Atque hoc quidem aliquo modo tectè mihi videtur innui à Dauide. Verba autem Iobi & Esaiæ haud multo pòst explicabimus, nunc propter angustiam temporis ea differētes. Vterque autem id quod futurum erat, quasi iam factum pronuntiauerunt ratione conueniente, tāquam certi de vaticinij sui euentu.

ρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, καὶ πορεύομαι ἐξυπνῆσαι αὐτὸν ἤδη τεταρταῖον ὀδωδότα, νεκρὸν ὑπάρχοντα. πῶς οὖν πρὸ τῶν τόπων τὰ ἐν τόποις συμβαίνοντα ἐπιστάμενος, ἐπιβὰς ἐκείνοις σώματι, ἀγνοεῖ ἃ προέγνω θεότητι καθ' ἣν ἐπιπληροῖ τὰ σύμπαντα; ἀλλ' οἰκονομικῶς ἠρώτα· ὥστε προφάσει τοῦ ὑποδεῖξαι Ἰουδαίους ἐπὶ τὸν τάφον συναγειρόμενοι, μάρτυρες αὐτοὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ τεθνηκότος γένωνται· πῶς σουδαρίῳ μὲν τὴν κεφαλὴν δεδεμένος, καὶ τῇ περιβολῇ τῆς ὀθόνης τὰς ὄψεις κεκαλυμμένος, κειρίαις τὰς βάσεις πεπεδημένος, ἤδη τῇ κρανίῃ διαδεδρακὼς, καὶ τῷ στόματι σεσηπὼς διεφθαρμένος, τὴν γλῶτταν καὶ τὰς ὄψεις διερρυηκώς· πῶς τῇ φωνῇ τοῦ δημιουργοῦ πόρρωθεν ἡ ψυχὴ ἕλκεται, καὶ τῷ ἀπολειφθέντι ἐνίεται σώματι· πῶς συνειλημμένων τῶν βάσεων, πηδῶν τοῦ τάφου, ἐξεπορεύετο ἀλώβητος καὶ ἀνελλιπὴς ὁρώμενος, τῇ φωνῇ τοῦ λόγου ἐπιρρωννύμενος, καὶ βοηθῷ πρὸς τὴν ἔξοδον χρώμενος. δοκεῖ δέ μοι καὶ τῷ θανάτῳ ὑπονύττεσθαι πρὸς τὴν ὠκυτάτην ἔγερσιν, μήπως τῇ μελλήσει δευτέρας γενομένης ἐκ τοῦ λόγου φωνῆς, πάντας ἀθρόως ἀπολύσῃ ἐκεῖ πλουτοῦντας· ὅπερ καὶ μετὰ ἓξ ἡμέρας πέπονθεν ὁ δείλαιος, τοῦ φωνοῦντος πρὸς παλιζωίαν τοὺς νεκροὺς, πρὸς αὐτὸν φοιτήσαντος, κατὰ τὴν προφητείαν Ἰὼβ, καὶ Ἡσαΐου τῶν θεσπεσίων, πρὸ χιλίων ἤδη χρόνων διαπρύσιον βοώντων, τοῦ μὲν, ἦλθες ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας, ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου· πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν. συμφώνως δὲ τούτοις ὁ θεῖος Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, ᾄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν· Κύριος ὄνομα αὐτῷ. ὁδοποιεῖν δὲ ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ παιδευόμεθα, καὶ οἰκοποιεῖν δι' ἐναρέτου πολιτείας, τὸ θεῖον ἐπιδρυόμενοι, μονὴ καὶ ναὸς αὐτοῦ γενόμενοι, καθὼς ἐν εὐαγγελίοις, καὶ ἐν Παύλῳ θεηγορῶν αὐτὸς ἀπεφήνατο. δυσμὴ δὲ νοεῖται ἡ ἡμετέρα φύσις, καὶ τὸ ἐπίπονον τοῦ κόσμου χωρίον ταῖς ἡδοναῖς τῶν παθῶν σκιαζόμενον. νοεῖται δὲ καὶ ὁ ᾅδης, ἐν οἷς τὸ ἄϋλον καὶ ἄσκιον φῶς ἐναστράψαν, πάντα πρὸς τὸ κρεῖττον μετεστοιχείωσε, τὴν φύσιν ἀνεκαίνισε, τὸν κόσμον φαιδρύνας, τὸν ᾅδην σκυλεύσας πρὸς ἡμερότητα, καὶ τῶν ἐνεχομένων ἀπόλυσιν. καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἀμυδρῶς μοι ἔδοξε. τὰ δὲ τοῦ Ἰὼβ, καὶ Ἡσαΐου μετ' οὐ πολὺ ἀποδώσομεν, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας, νῦν ὑπερτιθέμενοι. ἄμφω δὲ τὸ μέλλον, ὡς ἤδη προελθὸν, ἐξεβόησαν ἀραρότως, τὴν ἔκβασιν τῆς σφῶν προρρήσεως ἐπιστάμενοι οἰκονομικῶς.

ὁίνω ἀγνοεῖ· ὑπεκρίνετο πάσης ἅμα κτίσεως γινώσκων ἀπόρρητα, διὰ τὸ πλείστου πλῆθος συνελθεῖν πρὸς τὴν ὑπόδειξιν, καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρηθῆναι μᾶλλον τὸ παράδοξον.

Πεῦσις λα'.

Καλῶς τὸν περὶ Λαζάρου ἀκούσαντες λόγον, δεόμεθα ὑπὲρ τῆς αἱμοῤῥοούσης γυναικὸς, ἐκ ταύτης τεκμηριωμένων περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σωτῆρος ἐπερωτήσεων.

Ἀπόκρισις.

Καὶ ἐκ ταύτης παιδευόμεθα, ἴσον τὸν παῖδα ὑπάρχειν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ οὐκ ἀγνοίᾳ, ἀλλ' οἰκονομίᾳ, κατ' ἐκεῖνον, πυθόμενον. φησὶ γὰρ τῷ πρωτοφόνῳ Κάϊν, βασκανίᾳ τὸν ἀδελφὸν κτείναντι ἐπὶ τῇ προσρήσει τῶν δώρων, ἐνδομυχοῦντος τοῦ φθόνου, καὶ θήγοντος τοῦ φόνου τὸ φάσγανον, ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ χειρὸς μετάνοιαν μιαιφόνῳ μνώμενος. ὁ δὲ εἰς ἀπόνοιαν χωρήσας, μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγὼ, φησίν; αὖθις δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ θεία φωνὴ ἐλέγχουσα, φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με. ἐξ ὧν δηλοῦται οὐκ ἀγνοίᾳ, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ τὴν πεῦσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῷ μιαιφόνῳ προσάγεσθαι. παραπλησίως οὖν καὶ ὁ υἱὸς οὐκ ἀγνοῶν ἤρετο, ἀλλ' ἵνα μὴ δι' αὐτοῦ φήσας τὸ θαῦμα, δόξῃ τυφοῦσθαι τοῖς παχυτέροις τὴν διάνοιαν, μηδ' αὖ πάλιν σιωπῶντος ζημιωθῶμεν τὸ παράδοξον, οἰκονομικῶς τῇ πεύσει κέχρηται· ὅπως ἐκείνη προελθοῦσα κηρύξῃ τὴν ἐκ τῆς ψαύσεως τοῦ κρασπέδου γενομένην αὐτῇ λύσιν τῆς μάστιγος. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος διαγητὴς, ἰδοῦσα ἡ γυνὴ ὅτι οὐ λέληθεν, τρέμουσα ἦλθεν, καὶ προσεκύνει αὐτῷ. καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸ τῆς ἐνσάρκου πρὸς ἡμᾶς φοιτήσεως ἄγνοιαν προσποιούμενος, φησὶ τῷ Ἀβραάμ, ποῦ Σάῤῥα ἡ γυνή σου; εἰ δὲ ἠγνόει, οὐκ ἂν ἤλεγξεν ἔνδον παρὰ ἀρχὴν τῆς σκηνῆς, καὶ μειδιῶσαν. τὸ γὰρ, ἐγέλασεν ἐν ἑαυτῇ Σάῤῥα, μειδιῶσαν αὐτὴν δηλοῖ. καὶ ἀθρόως ὑπὸ τοῦ ἐπιξενωθεὶς τῷ πατριάρχῃ, ἐξ ὀνόματος προσηγορίας τὴν ξεναγὸν ἐπεζήτει, στεῖραν ὑπάρχουσαν παιδοποιὸν ἐπαγγελλόμενος. πέρας δὲ τῆς ἐπαγγελίας, Ἰσαὰκ ἐκ ταύτης ἐκφυόμενος. οὐ γὰρ πλάσμα, οὐ κτίσις, οὐ παρῳχηκότα, οὐκ ἐνεστῶτα, οὐ μέλλοντα, οὐχ ὁτιοῦν φραζόμενον ἢ νοούμενον Χριστὸν λέληθε.

Πεῦσις λβ'.

Καὶ πῶς αὐτὸς ἐν διακόνου τάξει καὶ ὑπηρέτου ἑαυτὸν ἐναριθμῶν λέγει, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ χρὴ καὶ ἀντίθετον ταύτης παρὰ

Secundam dispensationem igitur ignorare se simulauit, qui omnis in vniuersum creaturæ cognoscit arcana, vt per interrogationem turba excitaretur ad monstrandum Lazarum, & vt ab ipsis inimicis tanto magis testimonium prodigiosæ rei perhiberetur.

31. *Interrogatio.*

Satis bene hac de Lazaro ratione percepta rogamus de muliere sanguinis profluuio laborante vt disseras, vt ex hac coniecturam faciamus etiam de cæteris interrogationibus Seruatoris.

Responsio.

Per hanc quoque docemur, æqualem filium esse Deo & Patri, nec ob ignorationem, sed ex dispensatione certoq; consilio, patrem imitãdo, quærere. Inquit enim is ad primum homicidam Cainum, qui per inuidiam interemit fratrem, propterea quod illius dona prælata essent, iam intus latente inuidia, & gladium cædis exacuente: Vbi est Abelus frater tuus? Non ignorans, sed cruento homicidæ occasionem pœnitentiæ suggerens. Ipse verò in amentiam versus: Num custos ego, inquit, fratris mei sum? Rursúsque ipsum diuina vox redarguens inquit, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Ex quibus manifestum fit, non ex ignorantia, sed ex amore & bonitate qua erga hominem prædictus est, interrogationem à Deo & patre ad crudelem homicidam institutam fuisse. Ad eundem igitur modum & filius, non quòd ignoraret, sed ideo interrogauit, ne si ipse per se miraculum indicasset, crassioribus videretur superbire: neque item ipso tacente, iacturam faceremus miraculi, certo consilio interrogatione vsus est, vt ipsa progrediens, prædicaret eius pœnæ ac mali liberationem, quæ per fimbriæ attrectationem facta erat. Inquit enim Euangelista: Videns mulier quod latere non posset, tremens venit, & adorans congenulabat. Quin etiam ante aduentum suum in carne ignorantiam præ se ferens, inquit ad Abrahamum: Vbi est Sara vxor tua? Quòd si ignorasset, non sanè reprehendisset eam, quæ in tabernaculo ridebat. Nam quod habetur, intra semetipsam risisse Saram, modicè ipsam risisse indicat. Confestimque trinus hospes à Patriarcha susceptus, nominatim ipsam compellabat, eam quæ sterilis erat, fœcundam fore promittens. Finis autem promissionis erat, natus ex hac Isaacus. Non enim figmentum, non creatura, non præterita, non præsentia, non futura, non quidquid nominari vel cogitari potest, Christum latet.

32. *Interrogatio.*

At quomodo ipse in ministri ordine & in famuli numero semetipsum ponens dicit, Nemo venit ad patrem, nisi per me?

Responsio. Verùm oportet & eam vocem, quæ huic opposita est,

à Christo audire: Nemo, inquit, venit ad me, nisi pater meus cœlestis traxerit eum.

33. *Interrogatio.*

Sed non est idem, per me, &, trahere. Nam per me, eius est qui subiectus est: trahere verò, qui propria potestate cogit.

Responsio.

Quid igitur est, quod ad Adamum Deus adducit animalia, vt videret quid vocaret ea, sicut inquit liber de creatione rerum? Num propterea audebis ministrum & famulum nominare Deum?

34 *Interrogatio.*

Ergo si perfectus Deus erat Christus, quomodo sapientia & ætate ipsum proficere dicit Euangelium?

Responsio.

Non debemus illa applicare diuinitati. Secundùm illam enim neque crescit, neque deficit, non minuitur, non fit gloriosior, non maior, non insistit, non contrahitur. Proficit verò roboratus & crescens secundũ naturam nostram in seruili forma. Non enim plenitudo diuinitatis imminuta est, neque secundùm profectum humanum Deus est.

35. *Interrogatio*

Quomodo verò non dicemus creatum esse filium, de ipso in Epistola dicente Apostolo: Suscipite pontificem fidei vestræ, qui fidelis est ei qui constituit ipsum. Et, Notum sit vobis omnis domus Israëlica, quod hunc Iesum quem vos crucifixistis, Dominum & Christum Deus fecit. Sed & Salomon inquit in persona Christi ad Deum & Patrem: Dominus creauit me, initium viarum suarum, ad opera sua.

Prouer. 8.

Responsio.

Quum etiam in præcedentibus de iisdem tractauerim, iisdem rursus implicari absurditatis fuerit aut lusus puerilis. Nam quod inquit, Fecit ipsum &, Creauit me, de carne intelligi puto. Videmus autem & similitudines nõ idẽ esse cum rebus adsimilatis. Nã in Parœmiæ volumine positũ esse scimus illud, Dominus creauit me. Parœmiæ autem allusiones quædam sunt, in verbis sitæ: οἶμος enim viã in externa doctrina significat. Quapropter & allusiones & imagines rerum sunt parabolæ. Simile est regnum cœlorum grano sinapis, inquit Dominus. Quomodo verò in grano sinapis omniũ seminum minutissimo immẽsæ multitudines & nationes Angelorũ & Archãgelorũ locũ habebunt, nisi dicamus similitudine vsum esse sapientissimum Dominum, idque vel propter humilem voluntariæ paupertatis & ad nostram tenuitatem demissionem, per quam nobis vmbra & refrigerium fit dolorum præsentis vitæ: vel propter mediocritatem Euangelici gregis, qui erat ab initio: vel propter diuinitatis in Sermone acredinem, per quam cientur niues lacrymarum delicatis & mollibus per virtutem intellectili pœnitentiæ sinapi participantibus:

Parœmia.

Χριστοῦ ἀκοῦσαι φωνὴν, Οὐδεὶς, φησὶν, ἔρχεται πρός με, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτόν.

Πεῦσις λγ΄.

Ἀλλ' οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ, δι' ἐμοῦ, καὶ τὸ, ἑλκύσῃ. τὸ γὰρ δι' ἐμοῦ, πειθομένου ἐστί· τὸ δὲ ἑλκύειν, ἀναγκάζοντος τοῦ αὐθεντοῦντος.

Ἀπόκρισις.

Τί οὖν ἐστι τῷ Ἀδὰμ ὁ Θεὸς προσάγει τὰ κτήνη, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά, φησὶν ὁ τῆς δημιουργίας λόγος; τολμήσεις διὰ τοῦτο διάκονον καὶ ὑπουργὸν τὸν Θεὸν ἀποφῆναι;

Πεῦσις λδ΄.

Καὶ εἰ τέλειος ἦν Θεὸς ὁ Χριστὸς, πῶς σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ προκόπτειν αὐτὸν λέγει τὸ Εὐαγγέλιον;

Ἀπόκρισις.

Μὴ τῇ θεότητι ἐκεῖνα προσοίσωμεν. οὐ γὰρ αὔξει κατ' ἐκείνην, οὐδὲ λήγει, οὐ μειοῦται, οὐ δοξάζεται, οὐ κρυφοῦται, οὐχ ὑφίσταται, οὐ συνάγεται· προκόπτει δὲ κραταιούμενος, καὶ αὔξων τῇ καθ' ἡμᾶς δουλικῇ μορφῇ. οὐ γὰρ τὸ πλήρωμα ἠλαττώθη τῆς θεότητος, οὐδὲ κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπων γέγονε Θεός.

Πεῦσις λε΄.

Καὶ πῶς μὴ κτιστὸν εἴπωμεν τὸν υἱὸν, τοῦ ἀποστόλου γράφοντος περὶ αὐτοῦ, δέξασθε τὸν ἀρχιερέα τῆς πίστεως ὑμῶν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ, γνωστὸν ὑμῖν πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε. καὶ Σολομὼν δὲ φησὶν, ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.

Ἀπόκρισις.

Καὶ ἀνωτέρω περὶ τούτων διαλαβὼν, τοῖς αὐτοῖς πάλιν κυλινδεῖσθαι ἀτοπίας ἂν εἴη, ἢ φιλοπαιδίας. τὸ γὰρ, ἐποίησεν αὐτὸν, καὶ ἔκτισέ με, τῇ σαρκὶ νοεῖσθαι δοκῶ ταῦτα. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς παραβολὰς μὴ ταὐτὸν ὑπάρχειν τοῖς παραβαλλομένοις. ἐν γὰρ τῇ τῆς παροιμίας πυκτίδι κείμενον ἴσμεν τὸ, Κύριος ἔκτισέ με. παροιμίαι δὲ παρόδιά τινα ὑπάρχει ῥήματα, οἶμος γὰρ ὁδὸς τῇ ἔξω παιδείᾳ νενόμισται. ὥστε καὶ πάροδοι καὶ εἰκόνες τῶν πραγμάτων αἱ παραβολαὶ τυγχάνουσιν. ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, φησὶν ὁ Κύριος. πῶς τοίνυν ἐν κόκκῳ πάντων σπερμάτων ἀμυδροτέρῳ ἄπειρα πλήθη, καὶ δῆμοι ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων χωρήσωσιν; ἀλλὰ πάντως τῇ εἰκόνι ταύτῃ κέχρηται ὁ πάνσοφος Κύριος, ἢ διὰ τὸ εὐτελὲς τῆς ἑκουσίου πτωχείας, καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν βραχύτητα συγκατάβασιν, δι' ἧς ἡμῖν σκιὰ, καὶ ἀνάψυξις τῶν ἀλγεινῶν τῆς παρούσης ζωῆς γίνεται· ἢ διὰ τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου ποιμνίου μετριότητα· ἢ διὰ τὸ τῆς θεότητος τοῦ λόγου δριμύτητα, δι' ἧς ἀφθόνως κινοῦνται δακρύων τοῖς ἡδέως καὶ ἁβρῶς δι' ἀρετῆς μετέχουσι τοῦ νοητοῦ τῆς μετανοίας σινάπεως·

οὗ χάριν ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐμφορούμενος μελῳδεῖ, λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω. καὶ πάλιν, διεξόδους ὑδάτων κατέδυσαν οἱ ὀφθαλμοί μου· ἢ διὰ τὴν μέλλουσαν θείαν κρίσιν δριμεῖαν ἐπάγεσθαι τοῖς ἡττημένοις τοῖς χείροσι, καθὼς πάντη ἡ θεία πυκτὴ διαμαρτύρεται, καὶ ἡ τῶν ἔξω παίδευσις διὰ Πλάτωνος τοῖς ἐν πυρὶ κωκυτοὺς ἀπειλεῖ. ἢ διὰ τὴν ἄτμητον καὶ ἀδιαίρετον τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἕνωσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν, οὐδενὶ λόγῳ ἢ ἐπινοίᾳ διαιρουμένην. ἐκκέκοπται γὰρ αὖθις τῶν δακτύλων τῆς διανοίας τῶν διαιρούντων ὁ θεῖος τῆς βασιλείας κόκκος, βλασφήμοις παλάμαις ἐγκλείεσθαι μηδὲ ὅλως ἀνεχόμενος. ἀλλ' οὐδὲ σαφῶς τὸν παροιμιαστὴν Σολομῶντα τις ἐπίσταται, εἰ περὶ τοῦ Θεοῦ φησί, τὸ, Κύριος ἔκτισέ με. εἰ δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν ἐκληφθῇ ἡ τοῦ σοφοῦ ῥῆσις, δοκεῖ μοι τὴν θεανδρικὴν τοῦ Κυρίου σημαίνειν ἐπιφοίτησιν, φάσκων, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. πῶς οὖν τὸ γεννώμενον θεμελιοῦται, πῶς δὲ τὸ κτιζόμενον γεννᾶται; τὸ γὰρ κτιστὸν οὐ γεννητόν, τὸ δὲ γεννητόν, οὐ κτιστόν· ἕτερον γὰρ ἐκεῖνο, θάτερον δὲ τοῦτο. ἀμφότερα δὲ ὁρῶμεν ὄντα τὸν υἱόν· ἄκτιστον μὲν θεότητι, κτιστὸν δὲ ἀνθρωπότητι. ἀλλ' ἔθος πολλαχοῦ τῇ θείᾳ γραφῇ τὰ ἐγγύτατα ἡμῖν πρῶτα σημαίνειν, καὶ τὰ ἀρχαῖα, δεύτερα. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος Ματθαῖος ποιεῖ, ἐκ τῶν ἐγγυτέρων καὶ ἀληπτοτέρων ἀρχόμενος ἡμῖν τὸν Χριστὸν εὐαγγελίζεται, Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ, τοῦτο μὲν Ἰουδαίους ἐπισπώμενος, τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ὑπάρχειν ψευδηγοροῦντας, καὶ σεμνυνομένους εἰκῆ ἐπὶ δικαίοις, ὧν τὴν πολιτείαν οὐκ ἐμιμήσαντο. τοῦτο δὲ νηπιάζοντας ἔτι τῷ θᾶσσον ἐκ τῶν ἐγγυτέρων ἡμᾶς εἰς θεογνωσίαν παιδῆσαι, καὶ προϊὼν τῷ εὐαγγελίῳ προλέγειν τὸν Χριστὸν ἄρχεται, ὥσπερ διά κλίμακός τινος ἀνάγων ἡμῶν πρὸς τὰ θειότερα τὴν διάνοιαν. φησὶ γοῦν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομῶν, Κύριος ἔκτισέ με, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. ἀρχὴν γὰρ ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης τοῦ εὐαγγελίου τὸ κατὰ σάρκα ἡμῖν ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας γενέσθαι τὸν Θεὸν λόγον, ὃς πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν κυκλικὴν ἑβδομάδα τοῦ παρόντος αἰῶνος, τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐθεμελιώθη παρὰ τοῦ οἰκοδόμου τῆς φύσεως ἡμῶν, καὶ οὕτως μετὰ τὴν ἕκτην ἡ ἑβδόμη τοῦ αἰῶνος δημιουργεῖται ἡμέρα ἑπτάκις ἀνακυκλουμένη εἰς ἑαυτὴν διὰ παντὸς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος. ἐπὶ δὲ τὰ θειότερα καὶ ἀρχαιότερα προϊών, φησί, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· βουνοὺς ἐνταῦθα τοὺς οὐρανοὺς ἤτοι τὰς ὑπὲρ αὐτοὺς δυνάμεις δηλῶν.

quo & diuinus vates Dauides se satiatum canit: Lauabo singulis noctibus lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Et rursus, Decursibus aquarum submersi sunt oculi mei: Vel propter futurũ diuinum iudicium, quod acerbum superueniet iis qui superati sunt à vitiis: quemadmodũ vbique diuina pagina perhibet, & externæ doctrinæ per Platonem vlulatus lugubres in igni futuros minantur. Vel propter indiuisam & inseparabilem Sermonis & carnis vnionem, & vnam hypostasin, nullo verbo aut cogitatione separabilem. Nam illico excidit diuinum regni granum per digitos mentis eorum qui diuidunt, blasphemorum manibus includi nequaquam sustinens. Sed neque manifesto quisquam scire potest, num Parœmiarum scriptor Salomo de filio Dei loquatur, quum ait: Dominus creauit me: vel etiamsi sic accipiatur sapientis illius viri dictum, videtur mihi significare aduentum vniti cum Deo hominis, quum ait: Dominus creauit me, initium viarum suarum, ad opera sua. Ante æuum me fundauit, & ante omnes colles gignit me. Quomodo igitur genitum fundatur? aut quomodo creatum gignitur? Nam creatum genitum non est, & genitum creatum non est. Aliud enim est illud, & aliud hoc. Vtraque vero videmus esse filium. Increatum quidem diuinitate, creatum vero humanitate. Est autem frequens mos sacræ scripturæ, ea quæ nobis propiora sunt, indicare primùm, & deinceps antiquiora. Sic enim facit & Diuus Matthæus, ex propinquioribus ordiens annuntiare nobis Euangelium de Christo: Liber (inquiens) generationis Iesu Christi, filij Dauidis, filij Abrahami: partim quidem Iudæos alliciens, filios Abrahami sese falso prædicantes, & vanè se iactantes propter viros sanctos, quorum vitæ rationem non imitabantur: partim vero rudiores per propinquiora in diuinam cognitionem ducens: & in Euangelio deinde progrediens, orditur diuina prædicare de Christo, quasi per scalam aliquam subducens ad diuiniora nostrum intellectum. Inquit igitur rerum diuinarum peritus ille Salomo: Dominus creauit me, initium viarum suarum. Nam initium viæ iustitiæ Euangelij, est quod secundum carnem nobis ex perpetuæ virginitatis matre Maria nascitur Deus Sermo, qui ante omne æuum erat. Antequam circularis esset hebdomada sæculi præsentis, sexta die anima in Adamo fundata est ab opifice naturæ nostræ. Atque sic post sextam septima huius sæculi constituitur dies, septies in semetipsam reuoluta per totum præsens sæculum. Ad diuiniora autem & antiquiora progrediens, inquit, Ante omnes colles gignit me: per colles, hoc loco, cœlos vel certè eas, quæ supra cœlos sunt, potestates significans.

Non enim cœli, non Angeli, non Archangeli, non temporis qualitas aut quãtitas, non sæculum, non aliud quidquam, quod cogitari vel dici potest, antiquius est filio. Nam ipse sæculorum conditor est, omniúmque rerum in vniuersum: apertè clamante Paulo; Per quem & sæcula condidit: &, In ipso creata sunt vniuersa tam adspectabilia quàm inadspectabilia: quoniam omnia per ipsum facta sunt. Creatur igitur ex Maria ratione carnis adsumptæ: fundatur verò anima in creato corpore: vtrisque autem vnitus Sermo, creatus quidem cernitur homo, increatus autem intelligitur Deus, ex increato patre, ac patrem non habente.

οὐκ οὐρανοὶ γάρ, οὐκ ἄγγελοι, οὐκ ἀρχάγγελοι, οὐ καιροί, οὐ χρόνος, οὐκ αἰών, οὐχ ἕτερόν τι νοούμενον ἢ φραζόμενον, πρεσβύτερον τοῦ υἱοῦ. αὐτὸς γὰρ ὑπάρχει ποιητὴς τῶν αἰώνων καὶ πάντων ὁμοῦ· Παύλου μὲν διαρρήδην βοῶντος τό, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, καὶ τό, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τά τε ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. κτίζεται οὖν ἐκ Μαρίας τῷ προσλήμματι, δημιουργεῖται δὲ ψυχὴ ἐν τῷ κτιζομένῳ σώματι, ἀμφοῖν δὲ ὁ λόγος καταλλήλως ἑνωθείς, κτιστὸς μὲν ὁρᾶται βροτός, ἄκτιστος δὲ νοεῖται Θεός, ἐξ ἀκτίστου πατρὸς πατέρα μὴ ἔχοντος.

36. *Interrogatio.*

At quomodo ipse filius creatũ semetipsum ostendit, dicens: Ego sum ostium ouium, & via? Similiter & à prophetis creatus esse innuitur, ab Esaia quidem, quum lapis offensionis dicitur, & petra scandali: A Dauide verò, columna ignis: & ab aliis, leo, ouis, & alia quàm plurima.

Πεῦσις λϛ´.

Καὶ πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς κτιστὸν ἑαυτὸν δείκνυσι, φάσκων, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων καὶ ἡ ὁδός; ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὸ τῶν προφητῶν κτιστὸς ὑποδείκνυται, ὑπὸ μὲν Ἡσαΐου· λίθος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου· ὑπὸ δὲ τοῦ Δαβίδ, στυλοπύρ, ὑφ' ἑτέρων δὲ λέων, πρόβατον, καὶ ἕτερα πλεῖστα.

Responsio.

At cauendum, ne litteræ dormitando incumbentes, nosipsos à diuinioribus secludamus. Nam secundum eximium Apostolum, littera occidit, spiritus verò viuificat. Vicissimque inquam ego, Non occidit littera eos qui rectè considerant, neque item viuificat spiritus blasphemantes ipsum. Honoremus igitur spiritum vt intelligamus litteram: Figuratè filium, ostium, & viam, & lapidẽ, & si quid aliud est eiusmodi, similitudinem dici accipiamus, viam intelligentes ipsum, vt qui nos in cognitionem patris diuinarúmque rerum ducat. Ostium est apertum iis qui per virtutes intus regenerari student, pugno frequenter percutientes pectora. Columna verò intelligatur firmamentum esse fidei nostræ; firmiter suffulciens & ferens simul vniuersa. Lapis autem offensionis incredulis est, & petra scandali Iudæis. Nobis autem lapis fundamenti Ecclesiæ, totam basim continens. Petra, robur & firmitas confessionis, qua procellæ hæresum impugnatæ, in spumam rursus dissoluuntur. Vermis, quemadmodum Dauides diuinorum carminum auctor inquit: ac nobis quidem instar vermis ex terra, absque aliquo adfectu, aut coitu, ex perpetuæ virginitatis matre Maria, absque nuptiali commistione natus: aduersariis autem vermis supplicij, stimulans & depascens absque fine.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ τῷ γράμματι προσκαθεύδοντες σφᾶς τῶν θειοτέρων ἀποκλείσωμεν. κατὰ γὰρ τὸν ὑψηλὸν ἀπόστολον τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· ἀνάπαλιν δὲ φημί, οὐ τὸ γράμμα ἀποκτείνει τοὺς ὀρθῶς ἀποσκοποῦντας, οὐδ' αὖ πάλιν ζωοποιεῖ τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντας αὐτό. τιμήσωμεν οὖν τὸ πνεῦμα ὅπως νοήσωμεν τὸ γράμμα, τροπικῶς τὸν υἱὸν θύραν καὶ ὁδὸν καὶ λίθον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εἰκόνων ἐκδεχόμενοι, ὁδὸν νοοῦντες αὐτόν, πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν θειοτέρων φέρουσαν θύραν, ἀνοιγομένην μὲν τοῖς διὰ τῶν ἀρετῶν σπεύδουσιν ἐντὸς ἀναγεννᾶσθαι, πυγμῇ παίοντες σφῶν τὰ στέρνα. στῦλος δὲ νοείσθω ἑδραίωμα ὑπάρχων τῆς πίστεως ἡμῶν, ὑποστηρίζων ἅμα καὶ φέρων τὰ σύμπαντα. λίθος δὲ προσκόμματος ὑπάρχει ἀπίστοις, καὶ πέτρα σκανδάλου Ἰουδαίοις, ἡμῖν δὲ λίθος τοῦ θεμελίου τῆς ἐκκλησίας, πᾶσαν τὴν κρηπῖδα συνέχων. πέτρα, τὸ στερρὸν καὶ ἄσειστον τῆς ὁμολογίας, ᾗ προσραγεῖσαι αἱ τρικυμίαι τῶν αἱρέσεων, πρὸς ἀφρὸν αὖθις ἐκλύονται. σκώληξ, καθώς φησιν ὁ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός· ἡμῖν μὲν κατὰ τὸν ἐκ τῆς χέρσου σκώληκα ἄνευ τινὸς πάθους ἢ συνουσίας, ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἀπειρογάμως τικτόμενος, τοῖς δὲ ἐναντίοις σκώληξ τιμωρίας, ὑποτρώγων καὶ ὑποεσθίων ἀλήκτως.

37. *Interrogatio.*

Atqui nisi ipsum creaturam esse dixeris, contumelia patrem adficis, adfectum ei tribuens. Omnis enim qui generat, omnino erit obnoxius adfectui. Aut enim contrahitur, aut dilatatur, aut sectionem deriuationémve patitur, aut effertur, aut deprimitur, aut certè tale quid sustinet, qui generat.

Πεῦσις λζ´.

Ἀλλ' ἐὰν μὴ εἴπῃς αὐτὸν κτίσμα, ὑβρίζεις τὸν πατέρα, πάθος αὐτῷ προσάπτων. πᾶς γὰρ ὁ γεννῶν ἐμπαθὴς πάντως ἐστί. ἢ συστέλλεται γὰρ ἢ πλατύνεται ἢ τομὴν ἢ ῥεῦσιν ὑφίσταται, ἢ ὀγκοῦται, ἢ ταπεινοῦται, ἢ τι πάντως ὑπομένει ὁ γεννῶν.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε τῆς τοιαύτης ληρῳδίας ἀξιάγαστε. οὐ γὰρ σῶμα τὸ θεῖον ὑπάρχει ὄγκῳ ἢ συστολῇ ὑποκείμενον, ἢ ῥεύσει ἢ τομῇ ἢ ὅλως πάθει τινὶ χρώμενον. καθὸ οὖν ὁ πατὴρ πνεῦμα ὑπάρχων, τὸν υἱὸν Θεὸν λόγον πνευματικῶς, ἀχρόνως, ἀφράστως γεγέννηκεν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πλείστοις δοκεῖ ἡ ὄψις τῆς ἀκοῆς πιστοτέρα, δεῖν ᾠήθην καὶ ἀμυδροῖς χρήσασθαι παραδείγμασιν, ὅτι τὸ ἀπαθῶς γεννῆσαι τὸ θεῖον οὐ ῥεῦσιν, οὐ τομὴν ὑφιστάμενον. κτίσμα τοίνυν Θεοῦ ὑπάρχει ὁ ἥλιος, ἀφ᾽ οὗ τινες ἐν ταῖς ἀοικήτοις ἐσχατιαῖς πυρὸς λειπόμενοι, πέττουσι τὰ σῖτα, ἱπποφορβοί τε καὶ βουκόλοι, καὶ συφορβοὶ, καὶ ποιμένες, κύλικα ὕδατος καθαροῦ πληρώσαντες, καὶ τῇ ἀκτῖνι τοῦ ἡλίου ἀντιθέντες, καὶ ὄνθον ξηρὸν ψαύσαντες τῇ ὑδροχόῃ, αὖθις τὸ πῦρ αὐτόθεν ἀποσυλῶσιν, οὐ τομὴν οὐ ῥεῦσιν, οὐκ ὄγκον, οὐ συστολὴν τοῦ φωστῆρος ὑποστάντος, καὶ διὰ καθαροῦ ὑάλου ἐν οἰκίαις διήκων, καὶ οἱονεὶ ἀποτίκτων τὰς ἀκτῖνας κατὰ πάσης ἀπείρου ἀνελλιπὴς καὶ ἄτμητος διὰ πάντων ὁρᾶται, ὁμοίως καὶ πυρσὸς μυρίας ἐξάπτων λαμπάδας, οὐ ῥεῦσιν, οὐ τομὴν ὑπομένει. εἰ οὖν πως ἀλώβητα ὑπάρχει ταῦτα, ἀπείρως τὸ θεῖον ὑπερτερεῖν τούτων καθόλου πιστεύσωμεν. ἀτμήτως γὰρ πρὸς ἐκεῖνο ὁμοῦ τὰ σύμπαντα. γεγέννηκε τοίνυν ὁ πατὴρ τὸν παῖδα οὐ διὰ τομῆς ἢ ῥεύσεως, οὐ δι᾽ ὄγκου καὶ συστολῆς· ἀλλ᾽ ἀσώματος ὢν, ἀσώματον λόγον ἐνυπόστατον ἀκούοντα καὶ φθεγγόμενον. εἰ οὖν ἀτίμως τιμῶντες τὸν πατέρα, ἐθελοβουλοι καὶ ματαιόφρονες, κτιστὸν μὴ τολμάτωσαν ἀποφαίνειν τὸν υἱόν. εἰ γὰρ, καθώς φησι, γεννῶντα πάσχει τὸν πατέρα, κἀγὼ φημὶ κτίζοντα κάμνειν, πόθεν δώσομεν τὸν υἱόν, ἵνα μὴ τὸν πατέρα πάσχοντα ἢ κάμνοντα βλασφημήσωμεν; ἄπαγε τοίνυν σεαυτὸν, ἀτίμως τὸ θεῖον γεραίρων. ὁ γὰρ τὸν παῖδα βλασφημῶν, τὸν πατέρα λιθάζει, καθὼς αὐτὸς ἐν εὐαγγελίοις κηρύττει, ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα τιμᾷ.

Πεῦσις λη.

Καὶ πῶς τινές φασι, κατ᾽ ἐκλογὴν καὶ χάριν τὸν Χριστὸν γενέσθαι υἱὸν τοῦ Θεοῦ; οὐ γὰρ λέγει ὁ πατήρ· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ὃν ἐγέννησα, ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ηὐδόκησα. καὶ Ἠσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς λέγει περὶ Χριστοῦ, ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ᾑρετισάμην· ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν ηὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. ὁμοίως δὲ Σολομὼν λέγει, ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων.

Ἀπόκρισις.

Ὡς ἔοικε τῆς Ἀρείου παροινίας ὑπάρχεις, τοσαύτῃ φιλονεικίᾳ κατὰ τῆς ἀληθείας χρώμενος. δεῖξον τοίνυν τοὺς ὁμοίους Χριστοῦ, οὓς δοκιμάσας ὁ πατὴρ,

Responsio.

Absit procul tale delirium, ô præclare. Non enim diuina natura corpus est, elationi aut contractioni subiectum, aut fluxui, aut sectioni, aut prorsus qualicumque adfectui mancipatum. Quatenus igitur Pater spiritus est, filium Deum Sermonem spiritualiter absque tempore ineffabiliter genuit. Et verò quia plerisque videtur visui potius quàm auditui credendum, etiam facili aliquo exẽplo vtendum esse ratus sum in eo declarando, quod absque affectu Deus generet, non fluxum, neque sectionem patiens. Creatura vtique Dei est Sol, quo aliqui in extremitatibus inhabitabilibus igne carentes vtuntur ad coquendos cibos, equorúmque pastores, & bubulci, subulci & pastores alij, calicem aqua pura implent, & radio solis obuertunt, aridóque fimo admoto ad vas aquarium, illico ignẽ auferunt, quum interim nec sectionem, nec fluxum, nec tumorem, nec cõtractionem luminare ipsum patiatur. Idem per purum vitrum in domiciliis penetrans, quasique radios gignens per vniuersam terram, nihilominus absque defectu, & absque sectione per omnia cernitur. Similiter & fax, etiamsi infinitas lampades accenderit, neque fluxum, neque sectionem patitur. Si igitur absque læsione fiunt ista, in infinitum istis per omnia superiorem esse naturam diuinam credamus. Nam simul in vniuersum omnia in ipsam collata sunt instar venti tenuis. Ergo genuit pater filium, non per sectionem aut fluxum, non per tumorẽ vel contractionem: sed incorporeus existens incorporeum Sermonem eiusdem substantiæ, qui & audit & loquitur. Vani igitur illi & insipientes, qui cum ignominia honorant patrem, ne audeant creatum pronuntiare filium. Si enim, vt aiunt, pater generans patitur: etiam ego creantem fatigari dico. Vnde igitur ortum dicemus filium, ne patrem aut pati, aut fatigari blasphemè statuamus? Absit igitur à te, vt cum hac ignominia velis naturam diuinam honorare. Nam qui filium blasphemat, patrem lapidat. Quemadmodum ipse in Euangelio sanctè prædicat: Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat.

38. *Interrogatio.*

Sed quomodo dicunt aliqui, quod secundum electionem & gratiam Christus sit factus Dei filius? Non enim inquit Pater, Hic est Filius meus dilectus quem genui, sed quo delector. Et Esaias in persona Dei & patris de Christo, inquit, Ecce filius meus quem elegi, dilectus meus quo delectatur animus meus. Ad eundem modum & Solomo inquit, Electus è decem millibus.

Responsio.

Vt videtur, Arriana laboras demẽtia, tanto conatu aduersus veritatem contendens. Ostende igitur similes Christo, quos pater ap-

probauerit, vt Christum elegit solum. Nam si filius est vnigenitus, non habet fratrem aut æqualem, aut sibi ex opposito respondentem. Cecinit enim de ipso Dauides ille diuinus: Quis adsimilabitur Domino, inter filios Dei? Et deinceps: Magnus & tremendus est, supra omnes qui sunt in circuitu ipsius. Tanquam nemo possit secundùm gratiam, aut secundùm profectum conferri Deo Sermoni, qui propter mortales hominem adsumpsit, & meritò electus est. Quum enim plurimæ & innumerabiles essent mulieres adhuc incorruptæ, solam tamen ex omnibus selegit Mariam, in ipsa ineffabiliter vniens sibi & copulans naturam nostram, quemadmodum diuinus ille vates inquit: Elegit nobis hæreditatem sibi pulchritudinem Iacobi, quam dilexit: Mariam perpetuò manentem virginem significans, quæ nunquam ad generandum progressa fuerat, aut fœtum in vtero materno conceperat. Amplexus autem pater eam, quæ ex ipsa erat, incarnationem Sermonis, è supernis acclamat: Ecce filius meus dilectus, quo delector. Quibus in verbis intelligit vnicum illum ex se, & ex perpetua virgine natum nobis filium Deum, sibi & nobis consubstantialem: ipsi quidem diuinitate, nobis verò ratione carnis adsumptæ. Idem enim inter mortales apparens immortalis, spontanea voluntate mansit quod erat, quum conspiceretur id esse, quod sum ego.

39. *Interrogatio.*

Quomodo verò secundùm profectum & dilectionem Apostolus ipsum ostendens filium Dei, de patre inquit; Qui eripuit nos ex potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ?

Responsio.

Verùm ex his non ostendetur, esse ipsum secundùm profectum filium Dei. Alibi enim idem inquit Apostolus, Quoniam Deus dilexit nos in Christo: significans dilectionem Dei & patris esse Christum, quemadmodum & sapientiam & virtutem. Dilectio igitur est Pater, similiter & Filius, vt lumen ex lumine, & Deus ex Deo, & dilectio ex dilectione. Nam Deus est dilectio, inquit Ioannes. Cessent igitur Arrianæ vesaniæ sectatores, qui creaturam creatorem putant, neutro Testamentorum id volente. Quatuor nobis sunt Euangelia, capita mille centum sexaginta duo: & ab initio ad finem vsque in ipsis diuinitus tradit doctrinam filius de patre, & pater de filio, & tamen neuter ipsorum inquit, Creaui mihi filium: aut vice versa, Creauit me pater.

40. *Interrogatio.*

Quid igitur statuis de virgine Maria? num creatam, an increatam, & quod ex ea est corpus Christi? Et quo-

A Χριστὸν ἐξελέξατο μόνον. Εἰ γὰρ μονογενὴς ὑπάρχει μονογενής, οὐκ ἔχει ἀδελφὸν ἢ ἴσον ἢ ἀντιπαρεξέτασιν. ἐμελῴδησε γὰρ περὶ αὐτοῦ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος, Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; καὶ μεθ' ἕτερα, μέγας καὶ φοβερὸς ἐστὶν ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ. ὡς μηδενὸς οἵου τε ὄντος κατὰ χάριν ἢ προκοπὴν παραβάλλεσθαι τῷ Θεῷ λόγῳ, διὰ βροτοὺς ἀνθρωπήσαντι καὶ εἰκότως ἐκλεχθέντι. πλείστων γὰρ ὑπαρχουσῶν μυριάδων γυναικῶν ἔτι ἀφθόρων, μόνην ἐκ πασῶν Μαρίαν ἐπέκρινεν, ἐν αὐτῇ ἀφράστως ἑνώσας ἑαυτῷ καὶ συμ-

B πλέξας τὰ ἡμέτερα, καθώς φησιν ὁ θεῖος τραγῳδός, ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν ἑαυτοῦ, τὴν καλλονὴν Ἰακώβ, ἣν ἠγάπησεν, τὴν ἀειπάρθενον Μαρίαν δηλαδή, μηδέπω εἰς γένεσιν προελθοῦσαν, ἐν νηδύι μητρὸς καταβληθεῖσαν. ἀγάμενος δὲ ὁ πατὴρ τὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ λόγου σάρκωσιν, ἄνωθεν ἐπιβοᾷ, ἰδοὺ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα, ἵνα τὸν παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἀειπάρθενος γνωρίζῃ ἡμῖν παῖδα Θεόν, αὐτῷ καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, τὸ μὲν

C θεότητι, τῆς δὲ τῷ προσλήμματι. ἐν μὲν θνητοῖς γὰρ θνητοῖς ἀθάνατος, αὐθαιρέτως γενόμενος ἔμεινεν ὃ ἦν, ὁρώμενος ὅπερ εἰμί.

Πεῦσις λθ.

Καὶ πῶς κατὰ προκοπὴν καὶ ἀγάπησιν ὁ ἀπόστολος δεικνὺς αὐτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ πατρὸς λέγει, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότου, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

D Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων κατὰ προκοπὴν υἱὸς Θεοῦ δειχθήσεται. ἑτέρωθι γὰρ ὁ αὐτὸς ἱερὸς ἀπόστολός φησιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς ἐν Χριστῷ, σημαίνων ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπάρχειν τὸν Χριστόν, ὡς καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν. ἀγάπη οὖν ὁ πατήρ, ὁμοίως καὶ ὁ υἱός· ὡς φῶς ἐκ φωτὸς καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ ἀγάπη ἐξ ἀγάπης. ὁ Θεὸς γὰρ ἀγάπη ἐστί, φησὶν ὁ Ἰωάννης. παυσάσθωσαν τοίνυν οἱ τῆς Ἀρείου μανίας κτί-

E σμα τὸν κτίστην οἰόμενοι, οὐδὲ ἑτέρας τῶν διαθηκῶν τοῦτο βουλομένης. τέσσαρα ἡμῖν ὑπάρχει εὐαγγέλια, κεφαλαίων χιλίων ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο· καὶ ἀπ' ἄκρου μέχρι πέρατος ἐν αὐτοῖς θεηγορεῖ ὁ υἱὸς περὶ τοῦ πατρός, καὶ ὁ πατὴρ περὶ τοῦ παιδός, οὐδὲ ἕτερος αὐτῶν φησιν, ὅτι ἔκτισα ἐμαυτῷ υἱόν, ἢ αὖ πάλιν, ὅτι ἔκτισέ με ὁ πατήρ.

Πεῦσις μ.

Τί οὖν νομίζεις τὴν παρθένον Μαρίαν, κτιστὴν ἢ ἄκτιστον; καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς σῶμα τοῦ Χριστοῦ; καὶ πῶς

προσκυνεῖς τὸν Χριστόν; Εἰ γὰρ κτιστὸν εἴπῃς, ὅπερ πᾶσα πάντως ἀνάγκη, δηλονότι κτίσματι προσκυνεῖς. Εἰ δὲ μὴ προσκυνεῖς, ἀρνῇ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. οὐ γράφω θεότητος τύπον. ἁπλῆ γὰρ καὶ ἀόρατος καὶ ἀνείδεός ἐστι. τῆς σαρκὸς δὲ τὸν τύπον ἱστορῶν προσκυνῶ θεοπρεπῶς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν.

Ἀπόκρισις.

Νὴ τὴν ἐμὴν ὑγείαν, οὐχ ὡς κτίσματι προσκυνῶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὡς τῷ κτισμάτων ποιητῇ καὶ Θεῷ. ὥσπερ γὰρ τὸν βασιλέα σὺν τῇ ἁλουργίδι τιμῶ μιᾷ προσκυνήσει, οὐ χωρίζων αὐτὸν ἐκείνης. ἢ σοὶ ἄρα δοκεῖ, ἐρεῖ τῷ ἄνακτι, ἀνάστηθι τοῦ θρόνου ἵνα σε προσκυνήσω, ἤ, ἔξελθε τοῦ ναοῦ, ἵνα σε ὑμνήσω χωρὶς τῆς ἀψύχου ὕλης; Εἰ οὖν τὰ ἄψυχα τοῖς ἐμψύχοις συμπροσκυνοῦνται καὶ τὰ εὐτελῆ, τῷ πάσης ὁμοῦ τῆς ὑφ' ἡλίου δεσπότῃ εἰκότως καὶ ὁ Λόγος σὺν τῷ ναῷ τοῦ σώματος, ὅπερ αὐτοῦ καὶ ἁλουργίδα φημὶ καὶ χιτῶνα καὶ θρόνον, μιᾷ προσκυνήσει προσκυνηθήσεται.

Πεῦσις μα.

Καὶ εἰ Θεός ἐστι μετὰ σώματος, πῶς αὐτὸς λέγει, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε; εἰ οὖν Θεὸς ἦν, πάντες οἱ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ εἶδον αὐτόν.

Ἀπόκρισις.

Περὶ τοῦ πατρός φησιν ὁ υἱός, ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. οὐ γὰρ εἶπε τὸν υἱὸν Θεὸν ὄντα λόγον καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. εἶδον μὲν προφῆται καὶ ἀπόστολοι καὶ ἕκαστος τῶν δικαίων Θεόν, ἀλλ' οὐδεὶς καθὸ ὑπάρχει τῇ φύσει ἰδεῖν οἷός τε. οὐδὲ γάρ ἐστι φύσις χωροῦσα τὴν ὄψιν. ἑκάστῳ δὲ τῷ ἀξίῳ φαίνεται, οὐκ ἄνευ τινὸς παραπετάσματος πρὸς τὸ μέτρον τῆς καθάρσεως τοῦ διακονουμένου. εἶδε τοίνυν Ἰώβ, ἀλλὰ διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν· πρὸ αὐτοῦ δέ, Ἀβραάμ, δι' ἀγγέλων φθεγγόμενον· εἶδεν Ἰακώβ, ὡς ἄνθρωπον μετ' αὐτοῦ παλαίοντα. Μωσῆς ἐν μέσῳ τοῦ γνόφου· ὁμοίως καὶ ὁ λοιπὸς τῶν ἁγίων ὅμιλος δι' αἰνιγμάτων καὶ παραπετασμάτων. εἶδον καὶ οἱ ἀπόστολοι, διὰ σαρκὸς ἀνθρωπήσαντα τὸν Θεὸν καὶ λόγον, τὸν αὐτὸν παῖδα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἕκαστος πρὸς τὸ μέτρον τῆς οἰκείας ἀρετῆς καὶ ῥώσεως ψυχικῆς, κατὰ τοὺς ἐρρωμένους ἢ τεθολωμένους τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμούς, τῶν μὲν ἐπὶ πολὺ δυναμένων τῷ ἡλίῳ ἀτενίζειν, τῶν δὲ ἀμυδρῶς· μὴ φερόντων τὴν ἀστραπὴν τοῦ φωστῆρος, μηδὲ τὴν προσβολὴν τῶν μαρμαρυγῶν.

Ὁρῶμεν γὰρ τὴν θάλασσαν ἀπ' ἀκρωρείας ἢ γεωλόφου τινός, καὶ ἀληθεύομεν φάσκοντες ἑωρακέναι· τὴν γὰρ ἐπιφάνειαν τοῦ πελάγους μόνον καὶ ταύτην μερικῶς ὁρῶντες.

modo Christum adoras? Nam si ipsum creatum dixeris, id quod omnino necessum est, creaturam videlicet aliquam adoras. Si verò non adoras, negas filium Dei. Non describo diuinitatem secundùm formam Simplex enim est, & inadspectabilis, & forma carens. Carnis autem formam intuens, adoro Deum, vt par est, propter eam quæ secundum hypostasim est, vnionem.

Responsio.

Per meam certè salutem, non vt creaturam adoro Christum, sed vt creaturarum opificem & Deum. Quemadmodum regem cum purpura honoro vna & eadem veneratione, ipsum ab illa non separans. Alioqui num tibi videtur ad Imperatorem dicendum esse, Surge de throno tuo, vt adorem te? aut, Egredere ex templo, vt te celebrem absque materia inanimata? Si ergo res inanimæ vnà cum animatis adorantur, & res omnino leues; meritò vtique & eius qui omnium in vniuersum, quæ sub sole sunt, dominus est, & Sermo ille, cum templo corporis, quod ipsum purpuram eius voco, & tunicam, & solium, vna adoratione adorabitur.

41. *Interrogatio.*

Atqui si Deus est cum corpore, quomodo inquit ipse, Deum nemo vidit vnquam? Siquidem Deus erat, omnes qui cum illo id temporis fuerunt, viderunt ipsum.

Responsio.

De patre loquitur filius, quum ait, Deum nemo vidit vnquam. Non enim inquit, Filium qui Deus est Sermo, & homo factus, nemo vidit vnquam. Viderunt quidem Prophetæ, & Apostuli, & omnes iusti Deum, verùm nullus quod est naturâ suâ videre potest. Non enim est vlla natura quæ sit capax eius adspectus. Vnicuique verò apparet digno, non sine aliquo velamento pro mensura puritatis eius qui ei ministrat. Vidit proinde Iobus, sed per turbinem & nubes. Ante ipsum verò Abrahamus per Angelum loquentem. Vidit Iacobus vt hominem secum luctantem. Moses in medio caliginis. Similiter & cætera sanctorum turba per ænigmata & velamenta. Viderunt & Apostoli per carnem hominem factum Deum & Sermonem. Eundem filium & Dei & hominis vnusquisque cernit pro mensura propriæ virtutis & roboris animæ, sicuti prout vel lucidi vel turbati sunt corporis oculi; alij quidem diu possunt solem directò intueri, alij verò imbecilliter, haud ferentes fulgorem eius luminaris, neque incursum radiorum.

Videmus enim mare ab aliquo montis vertice vel colle, & cum veritate dicimus, nos mare vidisse: quum superficiem pelagi solam, eámq; tantũ particulariter cernamus,

Non enim ab eo quod apud nos est, plano A præruptove littore, in eam quæ è regione opposita est, speculam vis oculorum pertingere potest: euanesceos in aëre. Neque item profunditatem eius imúmque fundum mens inuenire potest. Semper enim ab eo quod putatur, aliud animum subit, quod contineat eius eminentias, ne diffundatur aut diffluat, quatenus in immensum extenditur, intellectus noster, vt apparet, deficit. Cernimus autem & cœlum non omnes similiter, sed quisque secundum vires oculorum. Neque enim mens ad extremitatem pertingit, neque propter resilientem à nobis illius fornicis soliditatem B prorsus accedere potest.

Locus corruptus.

Cernimus igitur ea quæ sunt in eadem seruitutis conditione, non secundùm id quod sunt, sed secundùm id quod percipimus. Sunt enim nobis proposita tum adspectabilia tum inadspectabilia, & horum aliud quidem ex parte, aliud verò totum. Consimiliter & Deus & adspectabilis & inadspectabilis est hominibus. illud quidem ratione velamenti corporis, per demissionem: hoc verò, naturaliter & immensitatis ratione. Non enim sustinet ignis propinquitatem stipula & palea, quum ob ariditatem mox in terram resoluantur. Paululum enim in se diuinitatem nudans C Christus, in monte transfor nationis versauit columnas Ecclesiæ. Nam illico procidentes Petrus, & Iacobus, & Ioannes, ob timorem palpitantes, propemodum colliquescebant igne diuinitatis. Ad id autem nos ducens diuus Apostolus, apertè clamat: Ex magnitudine creaturarum & pulchritudine, ratione quadam conueniente cernitur. Quum enim cœlum, & terram, & mare, vt secundum naturam sunt, in totum cernere nequeamus: quomodo conditorem nostrum videre secundùm ipsius naturam poterimus?

D 42. *Interrogatio.*

Postquam de Christo satis instructi sumus, cupimus pauca audire de Spiritu sancto, num æqualis sit Patri & Filio, propriæ potestatis auctoritate faciens & mandans quæ vult: & quare cum aqua & igne in scriptura comparetur.

Responsio

Audi proinde ô præclare, propria auctoritate & potestate spiritum præcipientem & facientem æqualia cum Patre & E Filio: Segregate iam mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod vocaui eos, inquit ad Apostolos. Consentiens autem cum hoc ad Paulum inquit filius: Ingredere in ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid tibi faciendum sit. Alibi autem dicunt Acta Apostolorum, Hi quidem emissi à spiritu, abierunt Seleuciam. Ad eundem modum filius, Profecti docete omnes gentes. Consimiliter Apostoli; Visum est, inquiunt, Spiritui sancto & nobis,

A οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα, ἢ πεδινῆς, ἢ ὄχθης, πρὸς τὴν ἀντικρὺ κειμένην σκοπιὰν, ἡ ὄψις δύναταί τι, ἐναπολήγουσα τῷ ἀέρι. οὐδ᾽ αὖ πάλιν τὸ κῦτος αὐτῆς ἢ τὸν ἔσχατον πυθμένα ὁ νοῦς εὑρεῖν οἷός τε. ἀεὶ γὰρ τοῦ νοουμένου ἕτερον ὑποτιθεμένου, περιέχειν αὐτῆς τὰς ἐξοχὰς πρὸς τὸ μὴ διαχεῖσθαι, ἢ καταῤῥεῖν, πρὸς τὸ κάτω εἰς ἀμήχανον εἰκότως τῆς διανοίας ἡμῶν ἐκπιπτούσης. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὸν οὐρανὸν, οὐ πάντες ὁμοίως, ἀλλ᾽ ἕκαστος πρὸς τὴν ῥώμην τοῦ ὄμματος. οὔτε γὰρ ἡ διάνοια τοῦ πέρατος ἀφικέσθαι, B οὐδὲ προσβαλεῖν τῇ ἀντιτυπίᾳ τῆς ἀψῖδος δύναται ἀκριβῶς.

Ὁρῶμεν τοίνυν τὰ σύνδουλα, οὐ καθὸ πέφυκεν, ἀλλὰ καθὸ χωροῦμεν. ὁρατὰ γὰρ ἡμῖν πρόκειται καὶ ἀόρατα, τὸ μὲν μερικῶς, τὸ δὲ ὁλοσχερῶς παραπλησίως καὶ τὸ θεῖον ὁρατὸν, καὶ ἀόρατον βροτοῖς ὑπάρχει. τὸ μὲν, παραπετάσματι σώματος, συγκαταβατικῶς· τὸ δὲ ἀμήχανον φυσικῶς. οὐ γὰρ ἡ καλάμη καὶ τὸ ἄχυρον ὑπομένει τοῦ πυρὸς τὴν ἐγγύτητα, τῇ ξηρίᾳ εἰς γῆν διαφθειρόμενα. βραχὺ γὰρ παραγυμνώσας ἑαυτῷ τὴν θεότητα Χριστὸς, ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς μεταμορφώσεως, τοὺς C στύλους τῆς ἐκκλησίας ἐσφήλευσε. πεσόντες γὰρ αὐτῆς Πέτρος καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, τῷ δέει καρδιαζόμενοι, μικροῦ δεῖν ἐχωνεύοντο τῷ πυρὶ τῆς θεότητος. πρὸς τοῦτο δὲ φέρων καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, διαῤῥήδην βοᾷ, ἐκ γὰρ μεγέθους κτισμάτων καὶ καλλονῆς ἀναλόγως θεωρεῖται. οὐρανοῦ γὰρ καὶ γῆς καὶ θαλάττης ἰδεῖν ὁλομερῶς τὴν φύσιν, οὐ δυνάμενοι, πῶς τὸν ποιητὴν ἑαυτῶν ἰδεῖν τῇ φύσει χωρήσομεν;

Πεῦσις μβʹ.

D Καλῶς περὶ Χριστοῦ διδαχθέντες δεόμεθα ὀλίγα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀκοῦσαι· εἰ ἴσον ὑπάρχει τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, αὐθεντικῶς ποιοῦν καὶ προστάσσον ἃ βούλεται· καὶ διὰ τί ὕδατι καὶ πυρὶ ὑπὸ τῆς γραφῆς ὁμοιοῦται.

Ἀπόκρισις.

Ἄκουε δὴ ἀξιάγαστε, αὐθεντικῶς καὶ αὐτοκρατορικῶς, τοῦ πνεύματος προστάττοντος καὶ δρῶντος ἴσα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ· ἀφορίσατε δή μοι E τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτοὺς, φησὶ τοῖς ἀποστόλοις. συμφώνως δὲ τούτῳ ὁ υἱὸς τῷ Παύλῳ φησίν· Εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, κἀκεῖ λαληθήσεταί σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν. ἑτέρωθι δέ φασιν αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων, οὗτοι μὲν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος, κατῆλθον εἰς τὴν Σελευκίαν. ὁμοίως ὁ υἱὸς, πορευθέντες φησὶ μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· ὁμοίως οἱ ἀπόστολοι, ἔδοξε, φασὶ, τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν·

μηδὲν ἄλλο ἐπιτηδεῦσαι ὑμᾶς πλὴν τῶν ἐπάναγκες. ὁμοίως ὁ Παῦλος φησί, λέγω δὲ καὶ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι. διῆλθον, φησί, τὴν Φρυγίαν καὶ Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ. ὁμοίως ὁ υἱὸς τοῖς ἀποστόλοις φησίν, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε. ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος τῆς θείας τριάδος ἔργον δεικνύς, τὰ σύμπαντα μελῳδεῖ ἐν Ψαλμοῖς· τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· Κύριον τὸν πατέρα δηλῶν, λόγον δὲ τὸν παῖδα, πνεῦμα δὲ τὸ θεῖον πνεῦμα. συμφώνως δὲ τούτῳ ὁ τῆς ὑπ' οὐρανὸν θεῖος καθηγητὴς Παῦλος, φησί, διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργειῶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. τρία μὲν πρόσωπα παριστῶν, μίαν δὲ τὴν θεότητα, αὐθεντίαν τε καὶ βασιλείαν.

Πεῦσις μγ.

Προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις παρακαλοῦμεν, διατί ὕδατι καὶ πυρὶ παρεικάζεται ὑπὸ τῆς γραφῆς τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ εἰκῇ, οὐδ' ἀπρεπῶς ἐκείνοις παραβάλλεται τὸ θεῖον πνεῦμα. χλοοποιὸν γὰρ καὶ ζωοποιόν, καὶ θρεπτικὸν τὸ ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ ὑόμενον, καὶ πάντα πιαῖνον, καὶ πᾶσι μιγνύμενον, μονοειδὲς μὲν ὑπάρχον, πολυτρόπως δὲ ἐνεργοῦν· ἐκ μιᾶς δὲ κρήνης διάφορα γένη φυτῶν ἀρδεύεται. ὁ δὲ αὐτὸς ὑετὸς μονοειδὴς ὑπάρχων φύσει, καὶ ὄψει, πολυτρόπως εὐεργετεῖ· ἐν μὲν κρίνῳ λευκός, ἐν δὲ ῥόδῳ ἐρυθρὸς ὁρώμενος, πορφυροῦς ἐν ἴοις, κιρρὸς δὲ ἐν κρόκῳ. ἐπὶ τῆς συκῆς μονοειδὴς ὑόμενος, ἑτεροειδὴς ἀποτελεῖται, γλυκὺς μὲν ἐν τῷ καρπῷ, στυφὸς δὲ ἐν τῷ ἐκμυζωμένῳ γάλακτι. ὁ αὐτὸς ἐν ἀμπέλῳ μονοειδὴς ἐρχόμενος πυκάζεται, εἰς ἕλικας, εἰς βλαστούς, εἰς ὄμφακας, εἰς βότρυας, εἰς οἶνον, εἰς πότον, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ἐν πᾶσι πάντα γενόμενος. μονοειδὴς ὑπάρχων, τῇ τῶν ὑποδεχομένων φύσει ἑνούμενος, ἑκάστῳ τὸ πρόσφορον νέμει. τὸ πῦρ πάλιν, μονοειδὲς ὑπάρχον, πολυτρόπως ἐνεργεῖ, θερμαίνει, καθαίρει, πέπτει, δοκιμάζει, φωτίζει, φλέγει. ὡσαύτως καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, ἓν ὑπάρχον, μονοειδές, μονότροπον, μονοούσιον, ἀδιαίρετον, ἀλώβητον, ἑκάστῳ διαιρεῖ τὴν χάριν, καθὼς βούλεται. καὶ οἷον ἐπὶ τῶν φυτῶν γίνεσθαι πέφυκεν, ἕως μὲν τὸ ἀμειδὲς τοῦ χειμῶνος αὐτῶν ἐπικρατεῖ, ἄκαρπα μένει, ἐπειδὰν δὲ ὑετῷ ποτιζόμενα, ἡλίῳ διαθάλπηται, ἀναβιοῖ καὶ βλαστάνει· οὕτω καὶ αἱ βροτῶν ψυχαὶ ἕως μὲν τῷ τῆς κακίας χειμῶνι κατέχονται, τὸ ἀμειδὲς καὶ ἀκοινώνητον πρὸς τοὺς πέλας ἐπιδεικνύμεναι, νεκραὶ καὶ ἄκαρποι τυγχάνουσιν.

de nulla alia re vos admonendos, quàm de necessariis illis. Similiter & Paulus inquit, Dico autem non ego, sed Dominus, ne vxor separetur à viro. Peragrata, inquit alius, Phrygia, & Galatica regione, prohibiti sunt à spiritu, quominus doctrinam exponerent in Asia. Ad eundem modum filius ad Apostolos inquit: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne ingrediamini. Sed & diuinus ille Dauides sacræ Trinitatis opus ostēdens, hæc vniuersa canit in Psalmis: Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorū: per Dominum, Patrē significans; per Verbum Filium: per Spiritum denique, sanctum illum Spiritum. Cum hoc autem consentiens diuinus ille omnium quæ sub cœlis sunt, magister Paulus, inquit: Diuisiones donorum sunt, sed idem spiritus: & diuisiones ministeriorum, sed idem Dominus: & diuisiones operationum, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Tres quidem exprimens personas, vnam vero diuinitatem, potestatis auctoritatem & regnum.

43. *Interrogatio.*

Quæsumus vt iis quæ hactenus disseruisti, addas quare cum aqua & igne comparetur in scriptura Spiritus sanctus.

Responsio.

Non frustra, neque abs re illis comparatur diuinus spiritus. Nam herbas producendi, & fouendi, & alendi vim habet aqua de cœlis pluens, & omnia pinguefacit, omnibus sese miscens, ac licèt vniformis sit, multis tamen modis operatur, & ex vna scaturigine diuersa genera germinum rigantur. Eadem pluuia quum sit vniformis natura & adspectu, multifariam sese declarat efficacem: in lilio quidem alba, in rosa vero rubra apparens, purpurea in violis, fulua in croco. Super ficum vniformis pluens, alterius formæ efficitur, dulcis quidem in fructu, acerba vero in expresso lacte. Eadem in vitem vniformis veniens, densatur in capreolos, in germina, in vuas, in botros, in vinum, in potum: & vt summatim dicam, in omnibus omnia fit. Vniformis quum sit, eorum, à quibus suscipitur, naturæ vnita, vnicuique quod est commodum, tribuit. Itidem & ignis vniformis quum sit, variis modis operatur, calfacit, purgat, concoquit, probat, illuminat, ardet. Ad eundem modum & sanctus Spiritus, quum sit vnus, vnius formæ & eiusdem modi, vniusque substantiæ, indiuisus & absque defectu, vnicuique diuidit gratiam sicut vult. Vtque in plantis fieri solet, vt quandiu quidem hyemis asperitas præualet, infrugiferæ maneant: postquam vero pluuiis rigatæ, sole fouentur, renascuntur & germinant: sic & mortalium animæ, quamdiu quidē hyeme vitiorum detinentur, difficiles, & omnis cōmunionis expertes mores erga proximos ostendentes, mortuæ & infrugiferæ sunt,

Quum autem diuinam spiritus pluuiam per doctrinam institutionis susceperint, & turpitudinem quæ est ex vitiositate, absterserint, multisque adfectibus obnoxium corporeæ molis vestimentum deposuerint: mox in eis suscitatur ratio, & quasi renascuntur per diuinam rigationem & calorem spiritus, & fructum ferunt, secundùm Domini sermonem, alius quidem trigesimum, alius verò sexagesimum, alius verò centesimum. Nam alij quidem ad sapientiam accommodat linguam, alij ad vaticinium, alij ad dæmonum expulsionem, alij ad declarationem rerum diuinarum. Alium ad sobriè viuendum instruit, alium ad misericordiam, alium ad temperantiam confirmat. Alium ad martyrium vngit & excitat: ac diuersus in alio esse videtur, quum ipse non sit alius, quemadmodum eximius ille & mentis vi præstans scribit Apostolus. Vnicuique, inquit, datur declaratio spiritus, prout expedit. Nam alij quidem per spiritum datur oratio sapientiæ, alij verò oratio scientiæ secundùm eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu: alij prodigiorum effectiones: alij vaticinatio: alij diiudicationes spirituum: alij genera linguarum. Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem spiritus, dispertiens peculiariter vnicuique sicuti vult. Quemadmodum igitur aqua vim habet producendi herbas, & putrefaciendi; ignis, vrendi & illuminandi: sic diuini spiritus est, benefacere & castigare.

A ἐπειδὰν δ' αὖ τὸν θεῖον τοῦ πνεύματος ὑετὸν διὰ λόγου κατηχήσεως δέξωνται, καὶ τὸ ἀπὸ κακίας αἶσχος ἀποτρίψωνται, τὸ πολυπαθὲς τῆς ὕλης ἱμάτιον ἀποθέμεναι, αὖθις ἀναζωπυρεῖται τὸ λογικὸν, καὶ οἱονεὶ ἀναβιοῦσι τῇ θείᾳ νοτίδι καὶ θέρμῃ τοῦ πνεύματος, καὶ καρποφοροῦσι, κατὰ τὴν θεηγορίαν, ὁ μὲν τριάκοντα, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ ἑκατόν· τῷ μὲν γὰρ συνδέχεται γλῶτταν εἰς σοφίαν, τῷ δὲ εἰς προφητείαν, ἑτέρῳ δὲ εἰς δαιμόνων δραπετείαν, θατέρῳ δὲ εἰς σαφήνειαν τῶν θειοτέρων, ἕτερον δὲ σωφρονίζει παιδεύει, θάτερον δὲ ἐλεεῖν, ἄλλον πρὸς ἐγκράτειαν ῥώννυσιν, ἕτερον πρὸς μαρτύριον B ἀλείφει καὶ ἐπεγείρει, θάτερον ἐν ἑτέρῳ φαινόμενον, αὐτὸ δὲ οὐχ ἕτερον· καθὼς ὁ ὑψηλὸς ἐν θείοις καὶ πολὺς τὴν διάνοιαν γράφει ἀπόστολος· ἑκάστῳ φησὶ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος, ἄλλῳ δὲ λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν C ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. ὥσπερ γὰρ ὕδατος τὸ χλοοποιεῖν καὶ σήπειν, καὶ πυρὸς, καίειν καὶ φωτίζειν, οὕτως καὶ τοῦ θείου πνεύματος, εὐεργετεῖν καὶ κολάζειν.

44. *Interrogatio.*

Quia te medicum animæ deprehendimus, affatim demonstrationes adhibentem animis nostris medicinam, & ab errore adserentem: quæsumus vt adiicias ad præmissa de Angelis, num aliqui sint eorum ordines, & quot, & quales sint natura, num item quæ futura sunt, sciant.

Πεῦσις μδʹ.

Ἰατρόν σε ψυχικὸν εὑρηκότες, ἱκανῶς διὰ τῶν ἀποδείξεων θεραπεύοντα ἡμῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τῆς πλάνης ῥυόμενον, δεόμεθά σου προσθεῖναι τοῖς ῥηθεῖσι περὶ ἀγγέλων, εἰ τάγματά ἐστιν αὐτῶν, καὶ πόσα, καὶ τίνες τὴν φύσιν, καὶ εἰ τὰ μέλλοντα εἴδασι.

Responsio.

Angeli. Creati quidem sunt Angeli, & obnoxij mutationi, spiritus rationales ad ministerium missi, quemadmodum inquit diuinorum carminum auctor, & cum ipso Paulus consentiens: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammam: quibus verbis simul & naturam & maiestatem eorum significant. *Angelorum ordines.* Septem verò sunt ordines, vt scripsit Iudas, & eximius enumerat Apostolus, quem & sequuntur sacri ministri officij diuini, dum alta clamant voce ad Deum: Te laudibus celebrant Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, virtutes. Quòd verò mutabiles sint, euidens est demonstratio: ad malum versus auctor ille mali diabulus, secum ad defectionem multos Angelorum trahens, non natura, sed voluntate mutatos per ducis sui suggestionem, qui congruentem suo facto suscepit appellationem. Nam ab eo, quod alios sui generis calumniatur, propriè nominatus est diabolus: Satã verò ex eo, quòd Deo & hominibus aduersatur.

Ἀπόκρισις.

D Κτιστοὶ μὲν οἱ ἄγγελοι καὶ τρεπτοὶ, πνεύματα λογικὰ εἰς διακονίας ἀποστελλόμενα, καθώς φησιν ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, καὶ μετ' αὐτὸν Παῦλος, ὁμοφώνως· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· ὁμοῦ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν δηλοῦντες. ἑπτὰ δὲ τυγχάνουσι τάγματα, καθὼς Ἰούδας ἔγραψε, καὶ ὁ ὑψηλὸς ἐξαριθμεῖται ἀπόστολος· ᾧ καὶ ἑπόμενοι οἱ τῆς θείας τελετῆς ἱερεῖς ἀναφωνοῦσι Θεῷ· σὲ ὑμνοῦσιν ἄγγελοι, ἀρ- E χάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις· ὅτι δὲ τρεπτοὶ, ἐναργὴς ἀπόδειξις. ἐπεὶ ὁ χείρων πάντων ἀρχέκακος διάβολος, συναποστήσας ἑαυτῷ ἱκανοὺς τῶν ἀγγέλων, οὐ φύσει ἀλλὰ γνώμῃ τραπέντας τῇ ὑποσπορᾷ τοῦ σφόδρα ἡγουμένου, αὐτοῦ κατάλληλον τοῦ δράματος τὴν προσηγορίαν δεξάμενος. ἐκ γὰρ τοῦ διαβάλλειν τὸ ὁμόφυλον φερωνύμως κέκληται διάβολος· Σατὰν δὲ, ἐκ τοῦ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἀντικεῖσθαι

quapropter

διὰ καὶ τῶν ὑπερκοσμίων κατερράχθη· καὶ ὑπὸ Ἰεζεκιὴλ τοῦ θεσπεσίου τῶν Χερουβὶμ ἐξηγητοῦ ὀνειδίζεται· πῶς ἐξέπεσες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων; ὁμοῦ, τὸ πυρῶδες καὶ φωτεινὸν τῆς φύσεως, καὶ ἡγεμονικὸν τῆς τάξεως τῇ εἰκόνι τοῦ φωσφόρου παριστῶν. συμφώνως δὲ τούτῳ Δανιὴλ τὴν μαθητείαν αὐτοῦ διαβάλλων, καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τῶν ἑπομένων, φησίν· ἀγνοοῦσι δὲ ἅμα βροτῶν καὶ ἄγγελοι τὰ μέλλοντα. μόνης γὰρ τῆς θείας τριάδος γινώσκειν τὰ ὄντα καὶ προγινώσκειν τὰ ἐσόμενα. διακονοῦσι δὲ ταύτῃ καὶ ἡμῖν· τῇ μὲν θεοπρεπῶς δουλεύοντες· τοῖς δὲ οἰκονομικῶς, πρὸς σωτηρίαν τὰ παρ' ἐκείνης προσταττόμενα· τοὺς μὲν ἀναιροῦντες δι' ἀκακίαν ἀδιόρθωτον, ὅπως μὴ τῆς λύμης ἐμφράξασθαι τοὺς ἐγγίζοντας κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἰατρῶν, οἱ πρὸ τοῦ διαχυθῆναι κατὰ παντὸς τοῦ σώματος τὴν τοῦ πάθους λώβην, καυτῆρι ἢ τομῇ τὴν ῥύμην ἀνακόπτοντες. ὅπερ καὶ γεωργοῖς σπουδάζεται, ἅμα τῷ ἀνατεῖλαι αὐθις ἐκριζοῦν τὰ ζιζάνια, μήποτε συμφυόμενα καὶ ὑψούμενα τὸν σῖτον λυμαίνωνται. καὶ ἀμπελουργοὶ δὲ ἐπιτάζουσι πρὶν περιπλακῆναι τῇ ἀμπέλῳ τὴν ἀγχομένην ἀνασπῶσιν, ἢ τῇ δρεπάνῃ ὑποτέμνουσι, πρὶν ἢ μὴ τὸν βότρυν λυμήνασθαι. τοῦτο δὲ ὁ γεωργὸς τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀμπελουργὸς ποιεῖν εἴωθεν· προγινώσκων τοῦ ὑπὸ τίτθου τὴν ὀλεθρίαν αὔξησιν· καὶ ἅμα τῷ φυῆναι ἐκριζοῖ καὶ ἀνασπῶν τὸν ἑτέρους ἀνασπᾶν μέλλοντα δράμασι καὶ δόγμασιν ἀπωλείας· ἢ διὰ τὸ κουφότερον ἠμύεσθαι τοῦ ἁμαρτημένου τὴν ὀφλημένην τῶν βεβιωμένων μάστιγα. οἱ γὰρ ἐνταῦθα τὰς ἀξίας ὑπέχοντες, καὶ τὴν ἐκεῖ προαποτίνοντες τιμωρουμένην δίκην, ἀμέθεκτοι δοκοῦσί μοι ἔσεσθαι ὑπὲρ ὧν ἀπολελόγηνται. οὐχ ὑπὲρ ὧν διαφόρως ἔδρασεν ὁ μιαιφόνος, ἀλλ' ὑπὲρ οὗ καὶ δι' οὗ τὴν ἐπὶ θανάτου ἀρτίως ἀπάγεται. ὀφθαλμὸν γὰρ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, καὶ τὸν ἐκχέοντα αἷμα ἀναιρεῖσθαι ὁ θεῖος διακελεύεται νόμος. καὶ τὸ μὴ πάλιν αὐτοὺς ἐκτιμωρεῖσθαι ὑπὲρ ἐκείνων, διαρρήδην βοᾷ. Οὐκ ἐκδικήσει Κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό. οὐδὲ γὰρ παρ' ἡμῖν τοῦτο δίκαιον ὑπὸ δύο κριτῶν κολάζεσθαι τὸν κατάδικον. κρινόμενοι γὰρ ἐνταῦθα, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν ἐκεῖ, φησὶν ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος. ὃν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. οὐ τοὺς μὲν ἀποδέχεται, τοὺς δὲ ἀπωθεῖται. ἀλλ' οἱ μὲν, οἱ δὲ ἐκ τούτων ποιοῦσι, παραδεχόμενοι αὐτὸν, ἢ ἀπωθούμενοι διὰ τῶν ἐντολῶν. οὐ γὰρ αἰτία ἡ λεωφόρος τοῖς προσκόπτουσιν ἢ πίπτουσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἔξω ταύτης τῶν ὀφθαλμῶν περιάγοντες, καὶ ἀφυλάκτοις ποσὶ βαδίζοντες.

quapropter etiam de locis illis vltramundanis eiectus est: & apud Ezechielum diuinum vatem, cheruborum probris incessitur: Quomodo decidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? Simul & igneam lucentémque naturam eius, & principatus dignitatem, in ordine, per similitudinem luminaris illius exprimens. Cum hoc autem consentiens Danielus, nequitiã eius traducit, & subductionem sectatorũ exponit. Ignorant autem vnà cum hominibus & Angeli res futuras. Solius enim sanctæ Trinitatis est, omnia habere cognita, & præscire ea quæ futura sunt. Ministrant autem & huic, & nobis. Huic quidem, vt erga Deum par est, seruientes: nobis verò præstantes ea quæ ad salutem nostri certo consilio ipsis ab ea mandantur. Itaque nonnullos propter malitiã, in qua nullus emendationi locus est, perimunt: ne proximi quique perniciei implicentur: vt prudentes medici solent, qui antequam per totum corpus diffundatur morbi vitium, cauterio aut sectione impetum eius amputant. Id quod ab agricolis etiam studiosè obseruatur, vt mox in exortu malas herbas eradicent, ne fortè simul natæ & sursum tendentes, triticum opprimant. Sed & vinitores herbam vites suffocantẽ, dum adhuc tenera est, antequam viti sese implicet, reuellũt, aut falce resecant, ne vua lædatur. Hoc & agricola ille nostræ naturæ & Ecclesiæ vinitor facere solet. Prævidens eius qui adhuc lacteos ab vberibus pendet, perniciosum incrementum, interim dum crescit, eradicat & euellit eum, qui alios euulsurus erat per opera & doctrinas exitiales. Aut propterea, vt sit leuius ipso sublato flagellum aliis ub ea quæ in vita designarunt, debitum. Nam qui hic pœnas subeunt, & pœnam futuræ vitæ præuenientes dependunt: in eos mihi videtur non amplius inquisitum iri super iis de quibus satisfecerunt. Non propter ea quæ variè commisit homicida, sed ob id eius causa reus damnatus ad mortem ducitur. vt oculum pendat pro oculo, dentem pro dente: item vt ille qui sangoinem effudit, interficiatur, lex diuina præcipit. Et ne rursus iidem adficiantur supplicio propter eadem delicta, apertè dicitur: Non capiet vltionem Dominus bis de eodem. Neque enim hoc apud nos æquum est, sub duobus iudicibus puniri aliquem reum. Nam dum hic iudicamur, à Domino castigamur, ne cum mundo damnemur. Et eximius inquit Apostolus: Quem diligit Dominus, castigat, & corripit omnem filium, quem suscipit. Non alios quidem suscipit, alios verò reiicit: sed alij quidem hic, alij verò illic id faciunt, recipientes ipsum, aut repudiantes per ipsa mandata. Non enim via regia causam præbet offendentibus aut cadentibus, sed ipsimet dum oculis circumuagantur, & incautis pedibus incedunt.

Tollunt igitur Angeli eos qui in malitia perseuerant, conseruant verò eos qui ad virtutem sese conuertunt. Egressus enim est Angelus Domini ex castris, & interfecit centum octogintaquinque millia alienigenarum, inquiunt litteræ sacræ. Item, Angelus suffocauit primogenita Ægypti. Et, Angelus impediebat profectionem Balaami, euntis ad Balaacum, vt Israëlicos exsecraretur: quem vbi conspexisset iumentum, quod ipsum portabat, metu perhorrescens, substitit, humana voce vectorem reprehendens. Michaëlus Archangelus ad Iesum Naue F. mittitur: Gabrielus ad Danielum, vt interpretaretur ei somnia: ad Zachariam, vt annunciaret Ioannis natiuitatem: ad matrem & semper manentem virginem Mariam, de Dei & sermonis conceptione. Ad Tobiam Raphaëlus mittitur, ad portandum eius peram, & ad comitandum quatuordecim dies, vxorémque legitimam copulandum, & ad separandum ab interfectore dæmone eam quæ viro per ipsum iuncta erat, & ad aperiendum oculos socero sponsæ, volucrum stercore cæcatos, & expressa piscis bile restitutos. Sed & alia plurima Angelorum inuenies ministeria, in Abrahami vita, & Mosis, & Manoæ, apud Bethlehemam, & pastores, apud monumentum Christi, & in eius ascensione.

46. *Interrogatio.*

Atqui si res futuras ignorant Angeli, quomodo Danielo prædicit in Babylone Gabriel, post 493. an. nasciturum Christum? Nam 69. hebdomadas, de quibus ad ipsum loquebatur, 70. annorum hebdomadas esse interpretes tradunt.

Responsio.

Sed non propria præscientia id indicauit: verùm quæcũque Angeli à superna sapientia discũt, illa dicũt. Sanctas enim res à sacra Trinitate discũt, & ab ipsis rursus homines, & ab hominib. alij loco inferiores quæ sequuntur.

47. *Interrogatio.*

Si ergo per doctrinam percipiunt, necesse est ipsus libellis & chartis vti more nostro. Voces enim & decreta nõ scripta mox obliuioni dãtur. Nam si voces in memoria durabiles essent, non sanè Moses in tabulis lapideis in monte ipsas scriptas accepisset; iisque cõfractis, aliis non fuisset opus, siquidẽ eorũ, quæ in priorib. scripturis erãt, memor fuisset.

Responsio.

Moses quidẽ in tabulis Decalogi diuinorũ decretorum absque cælatorio scriptorióve instrumento digito Dei exsculptas voces accepit. Quomodo verò idem perscripsit, de sola memoria prompta quæcunque Deus protulit de origine mũdi? aut quomodo per memoriam expresso illo, quod demonstratũ erat ipsi in monte tabernaculum diuinum, oratione sola Bezeleelum docuit per materiam id imitari, quod erat expers materiæ?

ἀναιροῦσι τοίνυν ἄγγελοι κοινῇ τοὺς ἐμμένοντας, διασώζουσι δὲ τοὺς ἐπ' ἀρετὴν περιπολουμένους. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος Κυρίου ἐκ τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἀνεῖλεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀλλοφύλων, φησὶν ἡ θεία πυκτίς. καὶ ἄγγελός φησιν, ἐπάταξε τὰ Αἰγύπτου πρωτότοκα, καὶ ἄγγελος εἶργε τῆς πορείας τὸν Βαλαάμ, πρὸς Βαλὰκ πορευόμενον τὸν Ἰσραὴλ καταράσασθαι, ὃν δὲ φέρειν αὐτὸν ὑποζύγιον, θεασάμενον, τῷ δέει τὸ πλῆξαι συνεχόμενον, ἀνθρωπίᾳ φωνῇ τὸν ἐποχούμενον διελέγξαι. Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ ἀποστέλλεται· Γαβριὴλ πρὸς τὸν Δανιήλ, διασαφηνίζειν αὐτῷ τὰ ὀνείρατα· πρὸς Ζαχαρίαν, τὴν Ἰωάννου γένεσιν αὐτῷ διαγγείλασθαι· πρὸς τὴν μητέρα ἀειπάρθενον Μαρίαν, περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου συλλήψεως· πρὸς τὸν Τωβὶτ ὁ Ῥαφαήλ, τὴν πήραν αὐτοῦ βαστάσαι, καὶ συνοδεῦσαι τέσσαρας καὶ δέκα ἡμέρας, καὶ γυναικὶ νομίμῳ συνάψαι, καὶ τοῦ ἀνδροκτόνου δαίμονος διαζεῦξαι τὴν τῷ ἀνδρὶ συναφθεῖσαν, καὶ τοῦ κηδεστοῦ τῆς γημάσης ὀφθαλμοὺς ἀνοῖξαι, πτηνῶν ἀφοδίῳ πηρωθέντας. καὶ ἑτέρας πλείστας περὶ ἀγγέλων εὑρήσεις διακονίας ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ Μωσέως, καὶ Μανωέ, ἐπὶ τῆς Βηθλεέμ, καὶ τῶν ποιμένων, ἐπὶ τοῦ θείου μνήματος καὶ ἀναλήψεως.

Πεῦσις μϛ'.

Καὶ εἰ ἀγνοοῦσι τὰ μέλλοντα οἱ ἄγγελοι, πῶς προλέγει ὁ Γαβριὴλ ἐν Βαβυλῶνι τῷ Δανιήλ, μετὰ υπγ'. ἔτη γεννᾶσθαι τὸν Χριστόν; τὰς γὰρ ἑξήκοντα ἐννέα ἑβδομάδας, ἃς αὐτῷ εἶπεν, ἐτῶν ἑβδομήκοντα ὑπάρχειν αὐτὰς οἱ ἑρμηνευταὶ διεσάφησαν.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ οἰκείᾳ προγνώσει τοῦτο ἔφρασεν. ἀλλ' ὅσα παρὰ τῆς ἄνω σοφίας παιδεύονται, ἐκεῖνα φασίν. ἄγγελοι γὰρ παρὰ τῆς θείας τριάδος διδάσκονται, παρ' αὐτῶν δὲ ἄνθρωποι, παρ' ἡμῶν δὲ τὰ ἑπόμενα.

Πεῦσις μζ'.

Εἰ οὖν διδακτοί εἰσιν, ἀνάγκη αὐτοὺς δέλτοις καὶ χάρταις κεχρῆσθαι καθ' ἡμᾶς. φωναὶ γὰρ καὶ ψῆφοι μὴ γραφόμεναι, ταχέως λήθῃ παραδίδονται. εἰ γὰρ τῇ μνήμῃ παρέμενον αἱ φωναί, οὐκ ἂν Μωσῆς ἐν πλαξὶ λιθίναις ἐπὶ τοῦ ὄρους γεγραμμένας αὐτὰς ἐδέξατο. τούτων δὲ συντριβέντων, δευτέρων οὐκ ἂν ἐδεήθη, εἰ τὰ ἐν ταῖς προτέραις γραφέντα ἐμνημόνευε.

Ἀπόκρισις.

Μωσῆς μὲν ἐν ταῖς πλαξὶ δέκα λόγους θείων δογμάτων, χωρὶς λαξευτηρίου ἢ γραφίδος θείῳ δακτύλῳ ἐντορευθέντας ἐδέξατο. πῶς δὲ ὁ αὐτὸς γέγραφεν, ἀπὸ μόνης τῆς μνήμης κατ' ἀρχὰς Θεοῦ φάσκοντος περὶ κόσμου γενέσεως; πῶς δὲ μνήμῃ ἐντυπωσάμενος τὴν παραδειχθεῖσαν ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας θείαν σκηνὴν διὰ τοῦ λόγου τὸν Βεσελεὴλ ἐπαίδευσε, δι' ὕλης τὸ ἄϋλον μιμήσασθαι;

πῶς δὲ καὶ πάντες οἱ θεσπέσιοι προφῆται καὶ ἀπόστολοι, οὐ διὰ μαθημάτων, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς ὁ λόγος ἐνήχησε, καὶ τῇ μνήμῃ παρετίθεντο, τῇ οἰκουμένῃ ἐκήρυττον, Γαλιλαῖοι παιδευταὶ Ῥωμαίοις ἐπιφοιτῶντες πρὸς ἕκαστον ἔθνος τῇ γλώττῃ μεταρυθμιζόμενοι. Πάρθοι γὰρ καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμῖται καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη ἤκουον τῆς σφῶν διαλέκτου ἕκαστος λαλούντων τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. ἅπερ οὐ γραμματικῇ παιδείᾳ, ἀλλὰ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ ἐκήρυττον. ὤφθησαν γὰρ αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· πεντηκοστῇ δὲ τῆς ἀναστάσεως, δεκάτῃ δὲ τῆς ἀναλήψεως. καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, φησὶν ὁ θεῖος Λουκᾶς, ἱστορῶν τὰ κατ' αὐτούς.

Πεῦσις μη'.

Εἰ ἀσώματοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι, πῶς γυναιξὶν ἐμίγησαν, ἐξ ὧν προῆλθον οἱ γίγαντες; πῶς δὲ καὶ ἄνθρωποι τοῖς ἁγίοις φαίνονται, εἴπερ ἀσώματοί εἰσι; φησὶ γὰρ ἡ θεία γραφή, καὶ εἰσῆλθον υἱοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἐξ ὧν λέγουσί τινες γεννᾶσθαι τοὺς γίγαντας.

Ἀπόκρισις.

Ἀσώματοι μὲν οἱ ἄγγελοι καθ' ἡμᾶς· σῶμα δὲ καθ' ἑαυτούς, ὡς ἄνεμος, ἢ πῦρ, ἢ καπνός, ἢ ἀήρ. σώματα γὰρ ὑπάρχουσι λεπτὰ καὶ ἄϋλα ἔξω τῆς ἡμετέρας παχύτητος. σώματα γὰρ ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια, φησὶν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος. ἄτοπον δὲ καὶ πάσης ἀνοίας συγκαθεύδειν αὐτοὺς γυναιξὶν οἴεσθαι, ἐπεὶ ἂν καὶ δαίμονας συγκαθεύδειν γυναιξὶν οἴονται. οὐ γὰρ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν τάξιν ἀπέλιπον· οὐδὲ τοῦ μεγέθους, ἀλλὰ τῆς παρρησίας ἀφῃρέθησαν. βλασφημίας τοίνυν καὶ νηπιότητος ὑπάρχει τὸ οἴεσθαι ἀγγέλους θηλυμανεῖν. οὐ περὶ τούτων γάρ φησιν ἡ θεία γραφή, ὅτι εἰσῆλθον οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων. οὐδέποτε γὰρ ἄγγελοι υἱοὶ Θεοῦ προσαγορεύονται, ἀλλ' οἱ τοῦ Σὴθ καὶ Ἐνὼς υἱοί, ὑπὸ τῶν κατ' ἐκείνους καιροὺς ἤρξαντο. οὗτος γὰρ ἤρξατο πρῶτος ἐπικαλεῖσθαι Θεόν, φησὶν ἡ γραφή. καὶ τῷ Μωσῇ φησιν ὁ Κύριος, Θεόν δέδωκά σε τῷ Φαραώ· καὶ περὶ τῶν θείων κριτῶν φησι, Θεοὺς οὐκ ἐρεῖς κακῶς, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου. εἰκότως οὖν, οἱ τοῦ Σὴθ καὶ Ἐνὼς παῖδες υἱοὶ Θεοῦ νοείσθωσαν· οἵτινες ἀσελγείᾳ ἁλόντες πρὸς τὰς θυγατέρας Κάϊν εἰσῆλθον· ἐξ ὧν τῆς ἀκαταλλήλου μιξογαμίας ζωογονοῦνται οἱ γίγαντες, διὰ μὲν τὸν δίκαιον ἰσχυροί, διὰ δὲ τὸν Κάϊν, πονηροί. πῶς δὲ γυναῖκες ἀγγέλοις συγκαθεύδειν ἠδύναντο, ὁπότε ἄνδρες τὴν ἐκείνων ἐνάρκησαν ὄψιν, καὶ οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' ὑπερέχοντες; Δανιὴλ γοῦν τοῦ Γαβριὴλ τὴν ὄψιν μὴ χωρήσας, αὐτίκα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πεσὼν χωνεύεσθαι τῷ δέει ἐκινδύνευεν.

Quomodo item omnes diuini vates & Apostoli, non per disciplinas, sed quemadmodũ in ipsis Sermo sonabat, licet aliquid in memoria reponerent, orbi terrarum prędicabãt? Galilæi doctores cum Romanis consuetudinem habentes, lingua cuilibet genti conformes fiebant. Parthi enim, & Medi, & Elamitæ, & reliquæ gentes audiebant quisque sui sermonis forma proferentes ipsos amplitudinem rerum diuinarum: quas non per disciplinam litterariam, sed per efficacitatem ac vim quandam spiritualem prædicabant. Conspectæ sunt enim in ipsis, diuisæ linguæ velut igneæ, nempe quinquagesima die à resurrectione, decima verò ab adscensione. Et sedit super vnumquemque ipsorum, inquit diuus Lucas, eorum enarrans gesta.

48. *Interrogatio.*

Si incorporei sunt Angeli, quomodo cum mulieribus consuetudinem habuerunt, ex quibus prognati sunt gigantes? Quomodo item, vt homines, sanctis apparent, siquidem incorporei sunt? Inquit enim Scriptura sacra: Et ingressi sunt filij Dei ad filias hominũ, ex quibus aliqui aiunt natos esse gigantes.

Responsio.

Angelica corpora. Incorporei quidem sunt Angeli, ratione respectúq; naturę nostræ, corpus verò habẽt, secũdùm naturam suam, vt ventus, vel ignis, vel fumus, vel aër: corpora enim sunt subtilia, crassæ materiei nostræ expertia. Quippe corpora quædam sunt cælestia, quædam terrestria, inquit sanctus ille Apostolus. Absurdum verò & planè stultũ fuerit, putare ipsus cubare cum mulieribus: sicut & dæmones dormire cum mulieribus existimantur: qui tamen haud naturam, sed statum reliquerũt: neque magnitudine, sed libertate destituti sunt. Blasphemiæ igitur & stultitiæ est, putare quòd * Angeli fœminas depereant. Neque enim de his inquit Scriptura sacra, quòd ingressi sint filii Dei ad filias hominũ: nusquam enim angeli filii Dei appellantur: sed filii Sethi & Enosi per illas corrupti sunt. Deificari enim Sethus & Enosus illis temporibus cœperunt: quia Sethus cœpit primus inuocare Deum, inquit scriptura. Sed & Moysi inquit Dominus: Deum te constitui Pharaoni. Et de diuinis iudicibus inquit: Diis non maledices, nec principibus pópuli. Rectè igitur filii Sethi & Enosi filii Dei intelligendi sunt: qui per libidinem capti, ad filias Caini ingressi sunt, ex quorum mutua contaminatione nuptiali in vitam editi sunt gigantes, propter iustum quidem robusti, propter Cainum autem mali. Et verò quonam pacto mulieres cum Angelis dormire poterant, quando viri ad illorum adspectum obstupuerunt, iique non vulgares, sed virtute præstantes? Hac enim de caussa Danielus Gabrieli adspectum non sustinens, mox in terram cadebat, & præ metu tantum non colliquescebat.

* Filii Dei.

Sed & Zacharias illū horruit, & ad primum adspectum mutus factus, timore palpitabat, linguæ vsu carens vsque ad Ioannis natiuitatem, nutibus tantùm voluntatis placita significans. Id quod mihi videtur prænuntiare silentium legis & veteris cultus sacri, ad præstantioris aduentum. Sed paulò pòst clarius ipsum sensum demonstrabimus. Præterea & mulierculæ ad Seruatoris sepulchrū cum festinatione contendentes, illorum Angelorum adspectu obstupuerunt, & timore perculsæ, non annuntiarunt Apostolis quæ sibi erant iniuncta. Inuaserat enim ipsas tremor & stupor, vt nihil cuiquam dicerent, inquit diuus Euangelista. Si igitur ne Angelorum quidem demissionem viri magni sustinere potuerunt, quomodo tenere mulieres illorum contrectationem aut concubitum ferre possent? Nequaquam enim satis firma est aduersus vim propinquam stupula. Perscriptum sacris est in litteris. Vixit Adamus annos ducentos & trigiōta, genuitque filium ad similitudinē suam, & secundum imaginem suam, hoc est, qualem habuit ab initio, quando factus est à Deo, imaginem & splendorem in facie, & vocauit nomen eius Sethus, hoc est, Resuscitatio. Quoniam videbat in ipso pristinam & admirādam illam formam & gratiam renouatam, & splendorem sacrosancti Spiritus: quem videntes illius temporis homines Deum appellauerunt. Ac propterea Scriptura dicit, quod videntes filij Sethi filias hominum, quæ erant ex genere Caini, acceperint sibi eas in vxores. Participes enim & ipsi erant gratiæ sancti Spiritus, vsque dum dixit Deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis. Atque Sethus quidem ad quingentos quinque annos hanc talem formam retinuit.

49 *Interrogatio.*

Si versus ad deterius diabolus ex cœlis decidit, supra se habens eos, qui permanserunt immutabiles: quomodo ipsi licet cœlis appropinquare, & cum Angelis Deo adsistere, ac deposcere Iobum? Inquit enim de ipso scripta historia: Venerunt Angeli Dei, & diabolus in medio ipsorum.

Responsio.

Non quod possit in cœlos adscendere, qui inde præcipitatus est ob furorem suum diabolus, aut cum Angelis ad Deum accedere, aut vlla ex parte supra cœlorum circumferentiam venire, hoc ita perscriptum est: sed quia diuina natura quantitatis & magnitudinis expers, & incomprehensibilis, vbique præsens sit, & omnia impleat. Nam Deus noster in cœlo est, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis, inquit Dauides, diuinorum carminū auctor. Ex quib. docemur in cōspectu eius esse, & cōspici ab ipso nō solùm Angelos, sed & diabolum & dæmonas, & homines, & iumēta, & simul in vniuersum omnia.

ἀλλὰ καὶ Ζαχαρίας ἐκεῖνον τεθήπει, ἅμα τῷ ὀφθῆναι κωφωθεὶς, τῷ φόβῳ κραδαίνεται, τῇ γλώττῃ πεδούμενος, μέχρι τῆς Ἰωάννου γεννήσεως, νεύμασι μόνον σημαίνων τὰ βουλόμενα· ὅπερ μοι δοκεῖ σιγᾶσθαι τὸν νόμον καὶ τὴν παλαιὰν τῶν ἱερῶν τελετὴν, προμηνύων τῇ παρουσίᾳ τοῦ κρείττονος. μικρὸν δὲ ὕστερον ἐμφανέστερον τὸ νοητὸν ἀποδείξομεν. καὶ τὰ γύναια δὲ ἐπὶ τὸ σωτήριον μνῆμα ἐκποδῶντα τὴν ἐκείνων ἀγγέλων ναρκήσαντα, καὶ τῷ δέει συσταλέντα, οὐκ ἀπήγγελον τοῖς ἀποστόλοις τὰ προστεταχθέντα. εἶχε γὰρ αὐτὰς φόβος καὶ ἔκστασις, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, φησὶν ὁ θεῖος Εὐαγγελιστής. εἰ οὖν οὐδὲ συγκατάβασιν ἀγγέλων οἱ μεγάλοι ἐχώρησαν, πῶς αἱ τελῆ γύναια τὴν ἐκείνων ἀφὴν ἢ συγκατάβασιν φέρειν οἷά τε; οὐδὲ γὰρ οὐδαμῶς καλάμη πρὸς πυρὸς ἐγγύτητα. φησὶν ἡ γραφὴ, ἔζησε δὲ Ἀδὰμ ἔτη σλ΄. καὶ ἐγέννησεν υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τοῦτ᾽ ἔστιν, οἵαν εἶχεν ἀπ᾽ ἀρχῆς ὅτε γέγονεν ὑπὸ Θεοῦ, εἰκόνα καὶ ἔκλαμψιν ἐπὶ τοῦ προσώπου, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Σὴθ, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἐξανάστασις. ἐπεὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθεῖσαν τὴν ἀρχαίαν καὶ παράδοξον ἐκείνην μορφὴν, καὶ χάριν, καὶ ἔλλαμψιν τοῦ παναγίου πνεύματος· ὃν ἰδόντες οἱ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, Θεὸν αὐτὸν προσηγόρευσαν. καὶ διὰ τοῦτο λέγει ἡ γραφὴ, ὅτι ἰδόντες υἱοὶ τοῦ Σὴθ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, τὰς τοῦ γένους τοῦ Κάϊν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας. μετεῖχον γὰρ καὶ αὐτοὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἕως εἶπεν ὁ Θεὸς, ὅτι οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις. ὁ μέντοι Σὴθ ἐπὶ πεντακοσίους πέντε χρόνους διέμεινεν ἔχων τὴν τοιαύτην μορφήν.

Πεῦσις μθ.

Εἰ τραπεὶς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ διάβολος τῶν οὐρανῶν καταπέπτωκε, καθ᾽ ὑπεροχῆς δὲ ἔχων τοὺς μείναντας ἀμεταθέτους, πῶς αὐτῷ ἔξεστιν ἐγγίζειν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ μετ᾽ ἀγγέλων Θεῷ παρίστασθαι, καὶ ἐξαιτεῖν τὸν Ἰώβ; φησὶ γὰρ ἡ κατ᾽ αὐτὸν ἱστορία, καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ διάβολος ἦλθεν ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ὅτι οἷός τε ὑπάρχει εἰς οὐρανοὺς ἀναβαίνειν ὁ ἐκεῖθεν ἐξοιστρήσας διάβολος, ἢ μετ᾽ ἀγγέλων πρὸς Θεὸν παραγίνεσθαι, ἢ ὅλως ὑπὲρ τὴν ἁψῖδα τῶν οὐρανῶν γίνεσθαι· ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὸ θεῖον ἄποσον καὶ ἀμέγεθες, καὶ ἀπερίληπτον ὑπάρχον, πάντῃ πάρεστι, καὶ πάντα πληροῖ. ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελῳδός. ἐξ ὧν παιδευόμεθα ἐν τῷ ἐνώπιον αὐτοῦ ὑπάρχειν, καὶ ὁρᾶσθαι αὐτῷ, οὐ μόνον ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ διάβολον, καὶ δαίμονας, καὶ ἀνθρώπους, καὶ κτήνη, καὶ τὰ σύμπαντα. καὶ γὰρ ἐπὶ γῆς, ὄντες Θεῷ παριστάμεθα.

καθώς φησιν Ἠλίας ὁ θεσβίτης, ζῇ Κύριος, ᾧ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. εἰ γὰρ τῷ ἀέρι πάντα ἐμπεριέχεται, πολλῷ μᾶλλον τῷ ἐκείνου ποιητῇ ἐναπείληπται ἡ τετραφυὴς τῶν ὅλων κατάστασις, ἡ ἄσαρκος, νοερά τε καὶ λογική, ἡ αἰσθητὴ καὶ ἔνσαρκος, ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογος, ἡ ἄψυχος καὶ ἀναίσθητος. πάντα γὰρ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος.

Πεῦσις ν'.

Διατί Μωϋσῆς μὴ ἀπ' ἀγγέλων ἤρξατο, καὶ τῶν ἄνω τῆς συγγραφῆς, ἀλλὰ παραδραμὼν τοὺς δήμους ἀγγέλων, καὶ τὰ ὑπερουράνια πάντα, ἀπ' οὐρανοῦ καὶ γῆς τοῦ συντάγματος ἤρξατο;

Ἀπόκρισις.

Ἁρμόττουσαν τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συμφέρουσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ γράμματος τέθεικε, προσφάτως Ἰουδαίων τῆς Αἰγύπτου ἀπαράντων, καὶ ἔτι ταῖς ἀκοαῖς τὰ τῆς ἐκείνων πλάνης ἐχόντων. οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀθέων, τὸν οὐρανόν· οἱ δὲ τὴν γῆν ἐθεοποίησαν, πνεύμασι καὶ νεφέλαις ἀλλοιούμενα καὶ τρεπόμενα. ἕτεροι δὲ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, τὸ σέβας ἀπένειμαν· ἵν' οἱ μὲν νύκτωρ, οἱ δὲ ἡμέρας τῇ δύσει τῶν φωστήρων ἄθεοι μείνωσιν. οἱ μὲν γὰρ τῇ νυκτὶ, καὶ ὁμίχλῃ, καὶ κόνει ἐπισκοτούμενα ἐκθειάζουσιν· οἱ δὲ τὴν φθίνουσαν, καὶ ἣν μετὰ βραχὺ ἀπολήγουσαν προσκυνοῦσιν. ἕτεροι δὲ κρήνας καὶ ποταμοὺς θεολογοῦσιν, ἵνα ἐν θέρει μὲν λήγοντας, ἐν δὲ χειμῶνι κορυφουμένους καὶ ἐξοιδαίνοντας τῇ πλημμύρᾳ, θεοὺς ἔχωσιν. ἕτεροι δὲ τὸ πῦρ ὡς θεὸν πεφρίκασι τὸ δι' ἐπιβολῇ ὕδατος σβεννύμενον ἢ ἐνδείᾳ τῆς ὑποτρεφούσης ὕλης μαραινόμενον. ὢ τῆς ἀβουλίας, τὰ σφῶν εὐτελέστερα ἐκθειάζουσιν οἱ ἄβουλοι καὶ ματαιόφρονες, ὄντως Θεοῦ ὑπὸ τῆς πλάνης ἀπαγόμενοι. δι' οὓς Μωϋσῆς, ὁ τῶν θείων συγγραφεὺς, καταλιπὼν τὰ ὑπερκόσμια, ἐκ τῶν ὑποκειμένων τῆς ἐξηγήσεως ἄρχεται, διὰ τῶν αἰσθητῶν καὶ ὁρωμένων ποδηγῶν αὐτοὺς πρὸς τὰ νοερά, καὶ τὸν ἀόρατον ὄντως Θεόν. παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀνανίαν θεσπέσιοι τὸν Βαβυλώνιον Θεόν, δίκην πυρσοῦ τὸ πῦρ καταπατοῦντες, τῇ νάφθῃ, καὶ πίσσῃ, καὶ κληματίδι κορυφούμενον, ὕδατι δὲ σβεννύμενον, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον, φασὶν, ἐπὶ τὸν ἄυλόν τε καὶ ἀχειροποίητον Θεὸν Χαλδαίους τοὺς ἀθέους καθηγούμενοι, πάντας τοὺς Ἕλληνας Θεοὺς κτίσματα καὶ ἔργα ὑπάρχειν τοῦ ὄντως ἀληθινοῦ καὶ ἀκτίστου Θεοῦ δηλοῦντες· εὐλογεῖτε γὰρ, φασὶ, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον, ἀκολούθως τῇ μελῳδίᾳ, δοῦλα Θεῷ παρεισάγοντες τὰ σύμπαντα· εὐλογεῖτε, φάσκοντες, ἄγγελοι, οὐρανοὶ, ὕδατα, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, πῦρ, γῆ.

A Quemadmodum Elias ille diuinus ait; Viuit Dominus, in cuius conspectu ego sto hodie Nam si aëre omnia continentur, multo magis in illius conditore comprehensa est hæc quadripartita Naturæ vniuersitatis rerum constitutio, quarum vna carnis est expers, intellectilis & rationalis, altera sensilis & carne prædita & rationalis, tertia animata & irrationalis, quarta inanimata & sensus expers. Omnia enim nuda sunt & resupinata coram oculis eius, nec est creatura occulta in conspectu eius, inquit diuus Apostolus.

50. *Interrogatio.*

B Quare Moses non ab Angelis, & ab iis quæ sunt in supernis, exorsus est descriptionem, sed prætereitis angelorum nationibus, omnibusque quæ supra cœlos sunt, à cœlo & terra contextum orsus est?

Responsio.

Conueniens temporibus & hominibus vtile principium scripti sui statuit, quando id tempore ex Ægypto Iudæi exierant, & insinuatos auribus illorum errores habebant. Nam alij quidem impiorum, cœlum, alij verò terram deificauerunt: quæ duo à ventis & C nubibus mutantur. Alij autem Soli & Lunæ venerationis cultum exhibuerunt, vt alij quidem noctu, alij verò interdiu per occasum luminarium impij manerent. Nam hi quidem quæ nocte, & nebula, & puluere obscurantur, inter deos referunt: illi verò intereuntem, & paulò pòst desituram adorant. Alij item fontes & flumina Deos esse adserunt, vt in æstate quidem desinentia, in hyeme verò aucta & exundantia deos habeant. Alij verò ignem quasi Deum metuunt, qui tamen infusa aqua extinguitur, aut defectu nutrientis materiæ marcescit. D O dementiam, quæ seipsis sunt abiectiora, deificant vani & insipientes: à vero Deo per errorem abducti. Propter quos Moses rerum diuinarum scriptor relictis vltramundanis, ab iis quæ captui nostro sunt exposita, narrationem orditur, per sensilia & adspectabilia ducens ad intellectilia, & ad inadspectabilem illum verumque Deum. Ad eundem modum & illi socij Ananiæ diuini homines, Babylonium Deum, supplicium fornacis, & ignem conculcantes, qui naphtha, & pice, & sarmentis augebatur, E aqua verò extinguebatur: Laudate omnia opera Domini Dominum, inquiunt. Ad immaterialem & nullis manibus factum Deum impios Chaldæos per institutionem hanc ducentes, ac omnes Gentilium Deos creata esse verè subsistentis, & veri, & increati Dei innuentes. Laudate, inquiunt, omnia opera Domini Dominum. consequenter eo cantico demonstrantes, Deo simul in vniuersum omnia ad seruiendum esse obnoxia. Laudate ipsum, aiunt, Angeli, cœli, æquæ, sol, luna, astra, ignis, terra,

montes, colles, iumenta, bestiæ, reptilia, volatilia, & cætera quæcunque gentiles in Deorum numerum retulerunt.

51. *Interrogatio.*

Quomodo creauit Deus omnia, priusquam existeret materies qua vteretur?

Responsio.

Primo quidem die ex nullo subiecto materies produxit, simul cogitans, qualis vnaquæque cuiusque deberet esse materies. Deinde statim proferebat ea quæ cogitauerat. Atque hoc loco nolim te mihi delabi ad cogitationes, vt quærere velis quo id pacto sit factum. Nam & volebat, & poterat omnia vis illa effectrix omnium. Ex iis verò quæ die condidit primo, deinde reliqua creata fecit, videlicet cœlum primum, non illud quod cernimus, sed suprà positum, de quo Dauides canit, Cœlum cœli Domino, ad modum domus duplicem fornacem habentis, intersepiens & discernens à terrestribus vltramundana, & veluti tabulato quodam dirimens.

52. *Interrogatio.*

Quare non scripsit Moses, quod fecerit Deus aquam, aut ignem aut aëra, vt de cœlo, & terra, & arboribus, & cæteris?

Responsio.

Num ergo, quia id etiam scriptum est, quod Deus, accepto puluere terræ formauerit hominem, neque additum sit, quòd ei fecerit oculos, aut aures, aut pedes, aut brachium, ideo putandum est à Deo non esse creata omnia naturæ organa, tum interna tum externa? Nimirum in iis quæ composita, & aliquando seiuncta sunt, ex præstantiore ipsam rem repræsentare sacra scriptura solet. Quemadmodum diuinorum carminum auctor inquit, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: Non vtique à beatitudine mulieres excludens, sed quum eadem sit natura, ex principaliore carmen orditur. Ex iis igitur, quæ in ipso carmine præstantiora sunt, etiam de sequentibus iudicium fiat. Nam commemoratione cœli, & terræ, vniuersum hoc comprehenditur, aër, tenebræ, abyssus.

53. *Interrogatio.*

Cur autem quasi viribus inferior Moses, non aggressus est scribere tenebrarum & abyssi creationem?

Responsio.

Enimvero quæ Moses præteriit, quominus scriberet, non viribus destitutus fecit: sed exercitium nobis reliquit. Salomo scripsit in persona filij ad patrem loquentis: Antequam abyssos faceret, eram apud ipsum, aptè omnia disponens, nimirum potentia & sapientia Dei Christus.

54. *Interrogatio.*

Aër quando factus est? Num quod etiam de hoc scripserit Solomo, dicere potes?

A ὄρη, βουνοί, κτήνη, θηρία, ἑρπετά, πετεινά, καὶ λοιπὰ ὅσα Ἕλληνες ἐθεοποίησαν.

Πεῦσις να'.

Πῶς ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, πρὸ οὔπω ὑπαρχούσης ὕλης χρησάμενος, ἢ καὶ τὰς ὕλας αὐτὸς παρήγαγεν;

Ἀπόκρισις.

Τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου τὰς ὕλας παρήγαγεν, ἅμα τῷ νοῆσαι, ὁποίαν ἑκάστου χρὴ ὑπάρχειν ἑκάστου ὕλην, αὖθις παραστήσας ἑαυτῷ τὸ νοηθέν. καὶ μὴ καταπίπτῃς πρὸς λογισμοὺς πυνθανόμενος τὸ πῶς. ἐβουλήθη γὰρ καὶ ἠδυνήθη, δραστικῶς B δυνάμεως πάντων ὑπαρχούσης. ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ μετεσκεύασε τὰ λοιπὰ τῆς δημιουργίας, ἐποίησεν οὐρανὸν πρῶτον, οὐ τὸν ὁρώμενον, ἀλλ' ὑπερκείμενον, περὶ οὗ καὶ Δαβὶδ μελῳδεῖ, οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, δίκην διορόφου οἰκίας, διαφράξας καὶ ἀποκρίνας τῶν ἐπιγείων τὰ ὑπερκόσμια, καὶ ὡσεὶ ὑπερῴῳ ἀπολαβόμενος.

Πεῦσις νβ'.

Διατί μὴ ἔγραψε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ ἀέρα, ὡς περὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ δένδρων, καὶ τῶν λοιπῶν;

C Ἀπόκρισις.

Τί οὖν; ἐπεὶ γέγραπται, ὅτι λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι ἐποίησεν αὐτῷ ὀφθαλμούς, ἢ ὦτα, ἢ βάσεις, ἢ βραχίονα, παρὰ τοῦτο οἴεσθαι χρή, παρὰ Θεοῦ μὴ κτισθῆναι πάντα τὰ τῆς φύσεως ὄργανα, ἐντός τε καὶ ἐκτός; ἀλλ' ἐπὶ τῶν συνθέτων, καὶ λυομένων ποτέ, ἐκ τοῦ τιμιωτέρου τὸ δρᾶμα παριστᾷν ἡ θεία πέφυκε [φύσις] γραφή. καθὼς καὶ ὁ τῶν θείων φησὶ μελῳδός, μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν. οὐκ ἄρα τοῦ D μακαρισμοῦ τὰς γυναῖκας ἀποκλείσας, ἀλλὰ μιᾶς ὑπαρχούσης τῆς φύσεως, ἐκ τοῦ ἡγεμονικωτέρου τῆς μελῳδίας, τὰ ἑπόμενα τῆς δημιουργίας νοείσθω. τῇ γὰρ ποιήσει τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τὸ πᾶν συμπεριέχεται, ἀήρ, σκότος καὶ ἄβυσσος.

Πεῦσις νγ'.

Τίνι οὖν ἀτονήσας Μωσῆς, οὐχ εἵλετο γράψαι τὴν σκότους καὶ ἀβύσσου κτίσιν;

Ἀπόκρισις.

E Ἀλλ' εἴπερ Μωσῆς παρέδραμεν, οὐκ ἀτονήσας γράψαι, ἀλλὰ γυμνάσιον ἡμῖν καταλείψας. Σολομὼν ἔγραψεν, ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα φάσκων, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, ἡ δύναμις καὶ ἡ σοφία Θεὸς Χριστός.

Πεῦσις νδ'.

Ὁ ἀὴρ πότε γέγονε; μὴ καὶ τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι Σολομὼν ἔγραψεν;

Ἀπόκρισις.

Ἄκουε δὲ Μωσέως φάσκοντος, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. συμφώνως δὲ τούτῳ, ὁ Ἀμμώς, Κύριος στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα.

Πεῦσις νε'.

Ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ ἀέρος λέγει, περὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος μᾶλλον εἴρηται ὁ λόγος. οὐ γὰρ ἄλλο λεγόμενον εἶναι ἢ προσαγορεύεσθαι πνεῦμα, πλὴν τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Ἀπόκρισις.

Δέος μοι τῇ κτίσει συγκαταριθμῆσαι τὸ ἄκτιστον. πλὴν ὅμως οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἰρημένον δέχομαι, καὶ τοῦτο εἰκότως καὶ θεοπρεπῶς νοούμενον, ἐπιφέρεσθαι τοῖς ὕδασι πρὸς ζωογονίαν, αὐτὰ συνθάλποντος δίκην ἐπωαζούσης ὄρνιθος, ζωτικήν τινα δύναμιν ἀφιέντος τοῖς ὑποθαλπομένοις ὕδασι πρὸς τὸ ἐκβλύσαι τὰ ἄπειρα τῶν ἰχθύων γένη.

Πεῦσις νς'.

Μαθεῖν πρὸς τούτοις δεόμεθα περὶ τῆς τοῦ πυρὸς γενέσεως. οὔτε γὰρ τῇ γραφῇ εἴρηται, ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω πῦρ.

Ἀπόκρισις.

Πάντων μάλιστα ἐνεργεστέρα ἡ τοῦ πυρὸς φύσις, συνυπάρχουσα καὶ ἐμφωλεύουσα τῇ ποιήσει τῆς χέρσου φαίνεται. ἐπειδ' ἂν πατάξῃς λίθον, ἀποτίκτεται πῦρ, καὶ σιδήρων προσβαλλομένων, ὁμοίως γίνεσθαι πέφυκε, καὶ ξύλων συνθλιβομένων παραπλησίως ἀποδείκνυται· ὡς ὁ τῆς ἀπήνης ἄξων δηλοῖ, τῷ πιεσμῷ τοῦ φόρτου διασμυχόμενος τῷ ἐξαπτομένῳ πυρί. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μύλων διακενῆς στρεφομένων, ἴνα τὸ πῦρ ἐξαλλόμενον καθ' ὁμοίωσιν τὴν εἰκόνα, καὶ τῶν νεφῶν παραπλησίως τοῖς πνεύμασιν ἐλαυνομένων, ἀστραπὰς ἀποτελεῖν εἰώθασι. πάντα γὰρ πυρὶ κέκραται, καθὼς Πέτρος φησὶν, ὁ κλειδοῦχος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, οὕτω πως. οἱ γὰρ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ πυρὶ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως, καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

Πεῦσις νζ'.

Καὶ πῶς χειμῶνος, τῶν αὐτῶν ὄντων νεφῶν, καὶ ἀνέμων, οὐκ ἀστραπὴ, οὐ βροντὴ γίνεται;

Ἀπόκρισις.

Τὰ περὶ βροντῆς ἀνωτέρω πρὸς τὸ δοκοῦν μοι εἴρηται. τὸ δὲ χειμῶνος ἀστραπὰς μὴ ἐκφαίνεσθαι, διά τε τὴν τοῦ ἀέρος παχύτητα δοκῶ, καὶ τὴν διικνουμένην νοτίδα τῶν νεφῶν. οὐ γὰρ ὁμοίως τὸ ἄνικμον καὶ ξηρὸν τῷ διαβρόχῳ καὶ ὑλώδει ἐν τῇ προστρίψει φαίνεσθαι πέφυκεν, τοῦ μὲν διαφλεγομένου, τοῦ δὲ περιαλιαθαίνοντος.

Πεῦσις νη'.

Καλῶς μὲν ἔχει τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ ἡμῖν περὶ ἀστραπῆς ἡ ζήτησις. ἀλλὰ περὶ γενέσεως πυρὸς, ποῦ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω πῦρ.

Responsio.

Audi Mosem dicentem: Et spiritus Dei ferebatur supra aquam. Cum hoc autem consentit & Amosus: Dominus intendens tonitru, & creans spiritum.

55. *Interrogatio.*

Verùm non de hoc aëre dicit, sed potiùs de Spiritu sancto dictum est id verbum. Non enim aliod dicimos esse aut vocari spiritum, quàm ipsum spiritum sacrosanctum.

Responsio.

Vereor ne cum creatura connumerem increatum. Verumtamen non negans hoc quod dictum est, admitto: & hunc, si vt par est & Deo competit, intelligatur, ferri supra aquas, ad viuentia producenda ipsas fouentem, & instar incubantis gallinæ vitalem quandam vim immittentem aquis sub se fotis, ad producenda innumera piscium genera.

56. *Interrogatio.*

Cupimus insuper ex te discere de ortu ignis. Nusquam enim in Scriptura legimus, quòd dixerit Deus, Fiat ignis.

Responsio.

Omnium maximè efficax est natura ignis, videtúrque consistere & latitare in creatione terræ. Quando lapidem percusseris, ex eo concipitur ignis, & ferro collifo similiter effici solet. Sed & lignis collisis consimiliter conspicitur, vt ostendit axis in curru ex pressura oneris ardens per admissum ignem. Neque id tantum, sed & molæ si circumaguntur inanes, apparet ignis exsiliens: ad quarum similitudinem & nubium collisiones venris impulsarum efficere fulgura consueuerunt. Omnia enim igni mista sunt, vtinquit Petrus ille, claues regni cœlorum gestans, adhunc ferè modum. Nam cœli, qui nunc sunt & terra, igni repositi sunt, & seruantur in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum.

57. *Interrogatio.*

At qui fit vt hyeme, quum eædem sunt nubes & venti, neque fulgur neque tonitru fiat?

Responsio.

Quod tonitru attinet, quid mihi videatur, suprà dictum est. Quod vero fulgura non apparent hyeme, propter aëris crassitudinem fieri puto, & propter penetrantem humorem nubium. Non enim quemadmodum quod siccom & aridum est, etiam madida & multam habentia materiem in collisionibus lucere solent, quum illud quidem per ignem iocendatur, in hoc vero vis eius flaccescat.

58. *Interrogatio.*

Satis qoidem vera sunt quæ dicis: verùm nos de fulgure quærimus, & de generatione ignis, vbinam dixerit Deus, Fiat ignis.

Responsio.

Moses scribit; Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: videlicet ignis natura. Non enim solummodo is ignis est, qui apud nos est: sed & supernæ illæ potestates ignis esse videntur, cognatæ ei qui apud nos est.

59 *Interrogatio.*

Sed quomodo supernus ei qui apud nos est, cognatus est: cùm ille quidem inextinguibilis, hic autem extinguibilis sit?

Responsio.

Propemodum angelos & nostras animas similitudinem quandam dico habere. Vtraque enim sunt spiritus, à Deo suum ortum habentes. Hi quidem in corporibus nostris lampadum instar lucentes, & quasi extincti per separationem, agendi efficacitatem amittunt. Nam & à veteribus sapientibus homines appellantur φῶτες, hoc est, lumen: propter vim rationis. Similiter & ignis dicuntur, vt paulò pòst demonstrabo, postquam oratio ad nostram generationem progressa fuerit. Angelus autem dico spiritus inextinguibiles, non habentes corporalem disiunctionem, aut copulationem. Porrò animorum & angelorum similitudinem etiam tres illi sancti expresserunt pueri quum aiūt: Laudate spiritus & animæ iustorum Dominum. Et rursus in canticis Dauides inquit: Qui facit Angelos suos spiritus. Et similitudinem ipsorum ad animas nostras innuens, inquit; Velociter exaudi me Domine, quia defecit spiritus meus.

60. *Interrogatio.*

Quomodo verò ignis apud nos habet vim vrendi ligna & quamlibet materiam, supernus autē nō adurit aridas arbores, aut ouium vellera, vel capillos nostros soli expositos?

Responsio.

Sit ipse hac in parte sol pædagogus noster, ac doceat nos tam sui, quàm eius qui apud nos est, ignis cognationem. Nam sæpenumero aliqui caprarij, aut bubulci, aut pastores equorum in tabernaculis solitariis agentes, quum coquere carnes aut frumenta volunt, mundo vitreo vase aqua impleto, si ex opposito solarium radiorum id tenuerint, tetigerintque; cum vase aquario fimum aridum, à superno lumine ignem concipiunt.

61. *Interrogatio.*

Tenebras quis fecit? Num Deus? an ab initio fuerunt? Aut num diabolus eas fecit, vt aduersarius lucis? Arbitramur enim plerique, quòd ab initio fuerint ante mundum. Nusquam enim Moses dicit, quod aliquis tenebras fecerit, sed quod fuerint.

Responsio.

Neque Deus ipsas fecit, neque diabolus, neque prius fuerunt, quàm adspectabilis hic mundus. Omnes enim angelorum chori carnis expertes agebant in luce, etiam antequam mundus fieret: sed supernè extenso

Ἀπόκρισις.

Μωσῆς γράφει, καὶ εἶπεν ὁ Θεός, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, ἡ τοῦ πυρὸς δηλονότι φύσις. οὐ γὰρ μόνον τὸ παρ' ἡμῖν πῦρ ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις πῦρ εἶναι δοκοῦσι, συγγενὲς τοῦ παρ' ἡμῖν.

Πεῦσις νθ'.

Καὶ πῶς τὸ ἄνω τοῦ παρ' ἡμῖν ἐστι συγγενές, τοῦ μὲν ἀσβέστου ὄντος, τοῦ δὲ σβεννυμένου;

Ἀπόκρισις.

Παραπλησίως ἀγγέλων καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν τὸ ὅμοιον ἔχειν φημί. ἀμφότερα γὰρ πνεύματα ὑπάρχει, παρὰ Θεοῦ τὴν γένεσιν ἔχοντα, τὰ μὲν ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν λαμπάδων δίκην φαίνοντα, καὶ οἱονεὶ σβεννύμενα τῇ διαζεύξει, τῆς ἐνεργείας παυόμενα. φῶτες γὰρ καὶ βροτοὶ παρὰ τοῖς πάλαι σοφοῖς προσαγορεύονται, ὡς μικρὸν ὕστερον ἀποδείξω, τοῦ λόγου προϊόντος ἐπὶ τὴν ἡμετέραν γένεσιν. τοὺς δὲ ἀγγέλους φημὶ πνεύματα ἄσβεστα, μὴ ἔχοντα σωματικὴν συνάφειαν καὶ διάστασιν. τὴν δὲ ψυχῶν καὶ ἀγγέλων ὁμοιότητα, καὶ οἱ τρεῖς ἅγιοι προέφησαν παῖδες, εὐλογεῖτε, φάσκοντες, πνεύματα, καὶ ψυχαὶ δικαίων, τὸν Κύριον. καὶ πάλιν ἐν μελῳδίαις ὁ Δαβὶδ φησιν, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα. τὸ δὲ ὅμοιον αὐτῶν πρὸς τὰς ἡμῶν ψυχὰς παριστῶν φησί· ταχὺ εἰσάκουσόν μου Κύριε, ἐξέλιπε τὸ πνεῦμά μου.

Πεῦσις ξ'.

Καὶ πῶς τὸ παρ' ἡμῖν πῦρ καυστικὸν ὑπάρχει τῶν ξύλων, καὶ πάσης ὕλης; τὸ δὲ ἄνω, οὐ φλέγει τὰ ξηρὰ τῶν δένδρων, ἢ τὰ ἔρια τῶν προβάτων, ἢ τὰς ἡμῶν τρίχας ἡλιουμένας;

Ἀπόκρισις.

Ὁ ἥλιος μὲν παιδαγωγὸς γενέσθω, διδάσκων ἡμᾶς τοῦ οἰκείου πυρός, καὶ τοῦ παρ' ἡμῖν τὴν συγγένειαν. πολλάκις γάρ τινες τῶν αἰπόλων ἢ βουκόλων ἢ ἱπποφορβῶν, ἐν σκηναῖς ἐπ' ἐρήμων διάγοντες, πέψαι κρέα ἢ σῖτα βουλόμενοι, ὑάλου καθαροῦ σκεῦος πληρώσαντες ὕδατος, καὶ ἀντικρὺ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων κρατήσαντες, εἰ ψαύσειαν τῇ ὑδροχόῃ ὀνίδος ξηρᾶς, ἐκ τῆς ἄνωθεν φρυκτωρείας τὸ πῦρ ἐφυτεύσαντο.

Πεῦσις ξα'.

Τὸ σκότος τίς ἐποίησε; ἢ ἀρχέγονον ἦν, ἢ ὁ διάβολος αὐτὸ ἐποίησεν, ὡς ἀντίπαλος τοῦ φωτός; νομίζομεν γὰρ ὅτι ἦν ἀρχαῖον πρὸ τοῦ κόσμου. οὐδαμοῦ γὰρ λέγει Μωσῆς ὅτι ἐποίησέ τις τὸ σκότος, ἀλλ' ὅτι ἦν.

Ἀπόκρισις.

Οὔτε ὁ Θεὸς αὐτὸ ἐποίησεν, οὔτε ὁ διάβολος, οὔτε προϋπῆρχε τοῦ ὁρωμένου κόσμου. πᾶσαι γὰρ ἐν φωτὶ διῆγον αἱ ἄσαρκοι τῶν ἀγγέλων χορεῖαι, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν κόσμον· ἀλλ' ὑποστάντος τοῦ

ἐξαιρέτου σώματος, ὥσπερ ἐκ φράγματός τινος τῷ ἀποσκιάσματι περιυπέστη τὸ σκότος, κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἐν τῇ περὶ τὴν μεσημβρίᾳ, σκηνὴν ἐκ πυκνῆς τινος καὶ στερεᾶς τῆς ὕλης ἑαυτῷ περιπηξάμενος. ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ναυτιλλομένων παιδευόμεθα, κατὰ τὴν ἐπομβρείας ὑπερπτὸς δέρρεων ἐπισκοπούντων τὴν ὁλκάδα. ἢ εἰ δὲ μὴ τοῦτο, δοκεῖ μοι ἐκ τῆς ὁμιχλώδους ἀναθυμιάσεως τῆς ἀβύσσου παχυνομένης τῆς ἀχλύος, καὶ τὴν αἰτίαν τὸ σκότος συνίστασθαι πέφυκε. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς. πρώτη Θεοῦ φωνὴ φῶς ἐδημιούργησεν, ὅπερ καὶ ἡμέραν ἐκάλεσεν, ἰδίᾳ τινὶ προσηγορίᾳ τιμήσας τὸ πρᾶον καὶ ἥμερον. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἕτερα ἀριθμῆσαι φῶτα παρ' αὐτοῦ γενόμενα. τὸ δὲ πυρὸς τῷ Μωσεῖ φανταζόμενον, ἡνίκα τὴν βάτον ἔκαιεν, οὐ κατέκαιε δὲ, ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν, φῶς δὲ ἐν στύλῳ πυρὸς τῷ Ἰσραὴλ προηγούμενον, καὶ ἡμεροῦσθαι τὴν ἔρημον, φῶς δὲ τοὺς ποιμένας περιαστράψαν, φῶς τὸν Ἠλίαν ἁρπάσαν ἐν τῷ πυρίνῳ ἅρματι, καὶ μὴ συμφλέξαν τὸν ἁρπαζόμενον, φῶς δὲ τοὺς ποιμένας περιαστράψαν, ἡνίκα τὸ ἄχρονον φῶς τῷ χρονικῷ ἐπεφοίτησε Χριστὸς, φῶς δὲ τοῦ φανέντος ἀστέρος, ἐν Βηθλεὲμ, ἵνα καὶ Μάγους ὁδηγήσῃ, καὶ δορυφορήσῃ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς μεθ' ἡμῶν γενόμενον, φῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ στερροτέρα καὶ ὄψεως· φῶς ἡ Παῦλον περιαστράψασα φαντασία, καὶ πληγὴ τῆς ὄψεως τὸν σκότον τῆς ψυχῆς θεραπεύουσα· φῶς καὶ ἐκεῖθεν λαμπρότης τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις ἡνίκα ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι, ὡς ὁ ἥλιος, ὧν ἵσταται ὁ Θεὸς, ἐν μέσῳ θεῶν καὶ βασιλέων διαστέλλων, καὶ διαιρῶν πρὸς ἀξίαν ἑκάστῳ τῶν βεβιωμένων τὰ ἔπαθλα τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος· φῶς ἐστὶ ἡ τῷ προπάτορι ἡμῶν δοθεῖσα ἐν παραδείσῳ ἐντολή· λύχνος γὰρ τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σοῦ καὶ φῶς, καὶ ἡ ἐν ἡμῖν τοῦ λόγου δύναμις, κατευθύνουσα ἡμῶν τὰ κατὰ Θεὸν διαβήματα, φῶς καὶ τὸ ὑπὸ Θεοῦ μαρτυρηθὲν, τὸ πρὸς αὐτὸν πυρσῷ τῆς θεότητος πατῆσαι τὴν φλόγα τῆς πλάνης, ὡς οἱ περὶ Ἀνανίαν, ἐν Βαβυλῶνι, ἐν μέσῃ καμίνου φλογὸς χορεύοντες, μηδὲ τῶν σαραβάρων αὐτοῖς φθειρομένων· φῶς παρὰ ταῦτα ἰδιαζόντως ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς, φῶς ὑπὲρ πάντα, ἡ ἐν τῇ θείᾳ τριάδι εὐκλεὴς καὶ ἀμώμητος πίστις. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα.

Πεῦσις ξβ.

Τί οὖν ἄλλο ἐστὶ φῶς, καὶ ἄλλο ἡμέρα, ἢ ἄλλο νὺξ, καὶ ἄλλο σκότος;

Ἀπόκρισις.

Πᾶν τὸ φαιδρὸν καὶ ἱλαρὸν, ἥμερον εἰκότως,

A cœlesti corpore, quasi ab ſepto quodam per obumbrationem tenebræ ſubierunt, quemadmodum ſi in alto meridie vmbraculum ex denſa aliqua ſolidáque materie circum ſe aliquo figat. Idem ex nauigantibus diſcimus, qui aduerſus imbres expanſione pellium obumbrant nauem. Aut ſi hoc non eſt, videtur mihi ex nebuloſa exhalatione abyſſi denſata caligine & vaporibus tenebras ortas eſſe. Et dixit Deus, Fiat lux. Prima Dei vox lucem procreauit, quam & diem vocant, ſerena quadam appellatione exor-B nans id quod placidum & manſuetum eſt. Poſſunt quidem & alia numerari lumina ab ipſo facta, vtpote lumen ignis Moſi apparens, quando rubum vrebat, neque comburebat tamen, vt & naturam ſuam demonſtraret, & vim notam faceret: Lumen quod in columna ignis Iſraeliticos præcedebat, & manſuefaciebat deſertum: Lumen quod circumfulſit paſtores: Lumen quod Eliam rapuit in igneo curru, raptúmque non combuſſit: Lumen quod paſtores circumfulſit quando lumen expers temporis ad temporale venit Chriſtus: C Lumen apparentis ſtellæ in Bethlehema, vt & Magos in itinere duceret, & ſtiparet ſatellitio ſuo quod ſupra nos eſt lumen, apud nos natum: Lumen, demonſtrata diſcipulis in monte diuinitas, paulùm adſpectu durior: Lumen quod Paulum circumfulſit, plaga oculorum tenebras animæ ſanans. Lumen eſt & futuræ vitæ ſplendor, in illis qui hîc purgati ſunt, quando lucebunt iuſti vt ſol, quorum conſiſtit Deus in medio deorum & regum, diſponens & diuidens vnicuique ſecundùm dignitatem, & pro ratione exactæ vitæ præ-D mia futuræ beatitatis. Lumen etiam, datum in paradiſo primo parenti noſtro præceptum. Lucerna enim pedibus meis lex tua, & lumen ſemitis meis, inquit Dauides, diuinorum carminum auctor. Lumen eſt &. rationis vis, quæ in nobis exiſtit, ſecundùm Deum dirigens greſſus noſtros. Lumen & id, quod de Deo teſtimonium perhibuit, & quod ad ipſum ſua face ducit, conculcata flamma erroris, vt Ananiæ ſocij in Babylone in media flamma camini choreas ducunt, etiam illæſis ipſorum palliis manentibus. Lumen præterea, quo E peculiari modo baptiſmi conſtat illuſtratio. Lumen ſunt vltra omnia, quibus in ſancta Trinitate glorioſa & inculpata eſt fides. Itaque dixit Deus, Fiat lux, & facta eſt lux. Et vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem.

62. *Interrogatio.*

Num igitur aliud eſt lux, & aliud dies, vel aliud nox, & aliud tenebræ?

Reſponſio.

Quidquid lætũ & hilarũ eſt, placidũ meritò

ἡμέρα, dies.
ἥμερον, placi- dum.

appellatur: his verò contraria, nox nominantur. Sed & aliter mihi videtur per appellationem seruitutem ipsorum significare, benéque dispositam cursus per vices constitutionem. Domini enim est nominatim vocare, famulorum verò obedire, & quasi voce, ordinis bona obseruatione respondere.

63. *Interrogatio.*

Quomodo erat terra inadspectabilis & inculta? num quasi semiperfecta à Deo facta? aut quo tandem pacto?

Responsio.

Inadspectabilis erat terra, & inculta, non natura, sed exornatione & facie, nondum segregatis aquis ad proprium locum, vt cerneretur eius substantia, plantis exornaretur, & floribus coronaretur. Abysso namque super ipsam exundante, nondum erat fluuium & fluminum distinctione cincta, neque variegata ad enutritionem eorum quæ diuino præcepto ex ipsa producenda erant, animalium: quasi lugubri quadam veste abysso circundata, quemadmodum auctor ille carminum diuinorum Dauides inquit: Abyssus veluti vestis opertorium eius: Oceano scilicet instar anuli terram adhuc circundante, sicut etiamnum hodie constat.

64. *Interrogatio.*

Quare autem Propheta non dixit in fœminino genere, opertorium eius: sed eius, in masculino vel neutro?

αὐτῆς ἢ αὐτῷ

Responsio.

Nihil in hoc discriminis est, si elementum pro terra subintelligatur: neque item quum omnium animæ fœminino genere appellentur, icirco vel fœminas vel mares esse concedemus animas. Sed & Christus sapientia, & porêtia, & petra appellatur, quum sit Sermo & homo idem. Intelligatur autem & alio modo. Inuisibilis erat terra. Nondum enim erat eius contemplator homo, neque ea quæ naturaliter ad ipsam prona se inclinant, assiduéque ipsam spectant, balatum edentia animalium genera.

65. *Interrogatio.*

Quid est secundùm naturam firmamentum quod intermedium separat aquam, & aquam vltra cœlestem & marinam?

Responsio.

Primo quidem die cælum creabatur, quod situm est supra firmamentum. Secundo verò id firmamentum, quod supra caput nostrum cernitur, quod alterius quàm superius illud est naturæ.

66. *Interrogatio.*

Quomodo verò cùm vnius & eiusdem sint nominis, alterius & diuersæ erunt naturæ?

Responsio. Qui studiosè & non perfunctoriè litteram examinant, etiam in appellatione multum differentiæ deprehendent. Aliud enim cælum, aliud verò

A προσαγορεύεται. τὰ δὲ ἐναντία τούτων, νὺξ ὀνομάζεται. καὶ ἑτέρως δέ μοι δοκεῖ διὰ τῆς κλήσεως τὴν δουλείαν αὐτῶν σημαίνεσθαι, καὶ τὴν εὔτακτον τοῦ δρόμου ἀλλήλοις ἀντιπαράδοσιν. δεσπότου γὰρ τὸ ἐκ προσηγορίας καλεῖν, οἰκετῶν δὲ, τὸ ὑπακούειν, καὶ ὡς φωνῇ τῇ εὐταξίᾳ τοῦ δρόμου ἀποκρίνεσθαι.

Πεῦσις ξγ.

Πῶς ἦν ἡ γῆ ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, ὡς ἡμιτελὴς παρὰ Θεοῦ γενομένη; ἢ πῶς;

Ἀπόκρισις.

B Ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκεύαστος, οὐ τῇ φύσει ἀλλὰ τῇ διακοσμήσει καὶ ὄψει, οὔπω τῶν ὑδάτων ἀποκλεισθέντων πρὸς τὴν οἰκείαν χώραν, τοῦ ὀφθῆναι τὴν ταύτης οὐσίαν, καὶ διακοσμηθῆναι φυτοῖς, καὶ ἄνθεσι στεφανωθῆναι. τῆς γὰρ ἀβύσσου ἐπικλυζούσης αὐτὴν, οὐδέπω κρήναις καὶ ποταμοῖς ὑπῆρχε διεζωσμένη, πρὸς διατροφὴν τῶν μελλόντων ἐξ αὐτῆς θείῳ προστάγματι ἀποβλαστῆσαι ζώων· ὡς πενθήρη τινὰ στολὴν τὴν ἄβυσσον περικειμένη, καθὼς καὶ Δαβὶδ φησιν, ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. τοῦ ὠκεανοῦ δακτυλίου δίκην περι-
C κεῖσθαι αὐτῇ δῆλον μέχρι τήμερον.

Πεῦσις ξδ.

Καὶ διὰ τί μὴ εἶπεν ὁ προφήτης τὸ περιβόλαιον αὐτῆς, ἀλλ' αὐτοῦ.

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τοῦτ' ἐκείνου διαφέρει, στοιχείου νοουμένου τῆς γῆς. οὐδ' αὖ πάλιν πάντων ψυχαὶ θηλυκῶς προσαγορευομένων, θῆλυ καὶ ἄρρεν δώσομεν ὑπάρχειν ψυχάς. καὶ ὁ Χριστὸς σοφία, καὶ δύναμις, καὶ πέτρα προσ-
D αγορεύεται, Θεὸς ὑπάρχων, καὶ λόγος, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. νοείσθω δὲ ἑτέρως· ἀόρατος ὑπάρχει ἡ γῆ, οὔπω γὰρ ἦν ὁ θεατὴς αὐτῆς ἄνθρωπος. οὐδὲ τὰ ὑπὸ αὐτὴν φύσει κατανεύοντα, καὶ ἀτενὲς αὐτὴν ἐνορῶντα, βληχώμενα τῶν ζώων γένη.

Πεῦσις ξε.

Τί τὴν φύσιν ἐστὶ τὸ διαχωρίζον στερέωμα ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὕδατος τοῦ ὑπερουρανίου καὶ θαλασσίου;

Ἀπόκρισις.

Τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ, οὐρανὸς παρήγετο, ὁ ὑπερ-
E κείμενος τοῦ στερεώματος· τῇ δευτέρᾳ δὲ, τὸ ὁρώμενον τοῦτο ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν στερέωμα, ἑτέρας δὲ παρὰ τὸν ὑπερκείμενον ὑπάρχει τῆς φύσεως.

Πεῦσις ξϛ.

Καὶ πῶς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὄντες ὀνομασίας ἄλλης καὶ ἄλλης φύσεως ἔσονται;

Ἀπόκρισις.

Τοῖς φιλομαθῶς καὶ μὴ παρέργως τὸ γράμμα ἐξετάζουσι, καὶ ἐν τῇ προσηγορίᾳ πολὺ τὸ διάφορον ἔχοντες εὑρεθήσονται. ἕτερον γὰρ οὐρανὸς, θάτερον δὲ

στερέωμα. καὶ ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς κλήσεως παιδευόμεθα, στερρότερας ὑπάρχειν φύσεως τῶν ἀοράτων τὸ ὁρώμενον. Μωσῆς μὲν γάρ φησιν, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. ἐνταῦθα δὲ τὸ στερρόν φησι, καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω στερέωμα. καὶ Ἡσαΐας παριστῶν τῶν μὲν τὸ λεπτὸν καὶ κουφότερον τῆς φύσεως, τοῦ δὲ στιβαρώτερον, καὶ παχὺ τοῦ σώματος, φησὶν, ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν, ὡσεὶ καπνὸν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνήν. περὶ δὲ τοῦ ὁρωμένου, φησὶν, ὁ πήξας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν. καὶ γὰρ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, ἀνθρώπους προσαγορεύειν εἴωθεν ἡ θεία γραφὴ, καὶ μιᾶς οὔσης τῆς προσηγορίας, ὁ μὲν καρτερικὸς καὶ ἀχθοφόρος ὑπάρχει, ὁ δὲ χαυνότερος ἤτοι κουφότερος διανοίᾳ, καὶ λόγῳ. τῶν ὑπερκειμένων δὲ τὴν οὐσίαν σιωπῶν, ὡς ἀνέφικτόν μοι, τοῦ ὁρωμένου τὴν φύσιν, κρύσταλλον ὑπάρχειν φημὶ θείῳ προστάγματι παγέν, καὶ ῥωννύμενον φέρειν τὰ ὑπερκείμενα κουφότερα, καὶ ἔξω τῆς ἡμετέρας ὄντα παχύτητος. ἀμφότερα δὲ ἀνέχεσθαι ὑπὸ τῆς πάντα διακρατούσης καὶ φερούσης θείας δυνάμεως.

Πεῦσις ξζ.

Καὶ πῶς δυνάται κρύσταλλον βαστάζειν, καὶ διαχωρίζειν, τὸ πολὺ καὶ ἄπειρον ἐκεῖνο ὕδωρ;

Ἀπόκρισις.

Πίστει κρατύνεσθαι τὰ Χριστιανῶν πέφυκεν. ὅπου γὰρ Θεὸς βούλεται, ἡττᾶται ἡ φύσις παρὰ φύσιν δουλεύουσα. οὕτως τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεθίσταται, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· οὕτω ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Νεῖλος φοινίττεται· οὕτω παρὰ φύσιν διαχερσοῦται τὸ ἐρυθραῖον πέλαγος τειχέων δίκην τῶν ἡμιτόμων πηγνυμένων τοῦ ὕδατος· καὶ ἐν ξηρῷ πυθμένι ἀβρόχῳ, ὁ λαὸς διαβαίνει. ἔστω δέ σοι τῆς ἀπιστίας σωφρονισμὸς ὁ θεοστυγὴς Φαραὼ ποντούμενος. ὁ γὰρ ἐκεῖνον ἐν τῇ αὐτῇ διαβάσει ὑποβρύχιον συγχώσας τοῖς κύμασι, πάλαι μὲν τὸν οὐρανὸν οἷα δέῤῥιν τινὰ ἐξεπέτασε, τῇ μὲν χέρσῳ ἐπικυρτώσας αὐτὸν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀβύσσου θεμελιώσας τοῖς κύμασι, καθὼς παιδεύει ὁ τῶν θείων μελῳδὸς ᾄδων, ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν, ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ. ἧκεν ἡμῖν φησιν ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν σαρκοφόρος, καὶ τὴν ὑγρὰν καὶ ἄστατον θάλασσαν, ἀνίκμοις ποσὶν ἐπιπορευόμενος.

Πεῦσις ξη.

Καὶ πρότερον ἤδη ἐδεήθημέν σου μὴ ὡς ἄπιστοι ὑμᾶς χλευάζειν ἐρωτῶντας, ἀλλὰ ταῖς ἐκείνων φωναῖς χρώμενοι παρὰ σοῦ οἰκοδομεῖσθαι.

Ἀπόκρισις.

Καὶ μάλα εἰκότως ἀξιῶ τὴν ὑμετέραν ἐξαίρετον ἀγχίνοιαν, μηδ' ὅλως ἐπισκάζειν ἢ χωλεύειν τῇ βάσει τῆς διανοίας ἐπὶ τῆς ἀληθείας.

A est firmamentum. Proinde & ex ipsa appellatione discimus, id quod cernitur, solidioris esse naturæ quàm sint inadspectabilia. Moses siquidem inquit, In principio fecit Deus cælum & terram. Hîc verò firmum illud memorat, Et dixit Deus, Fiat firmamentum. Et Esaias adserens illorum quidem tenuitatem & leuitatem naturæ, huius verò soliditatem & crassitudinem corporis, inquit: Qui firmauit cælum veluti fumum, & extendit ipsum veluti tabernaculum. De eo verò quod cernitur, inquit, Qui fixit cælum veluti cameram. Etiam virum & mulierem, B hominem appellare consueuit Scriptura sacra: quúmque sit eadem appellatio, tamen ille quidem robustus & ad grauiora ferenda validus est, hæc verò mollior & leuior, tam intelligentia, quàm oratione. Superiorum igitur substantiam silentio præteriens, quaoatum adsequi possum, eius quod cernitur, naturam crystallinam in quam esse diuino præcepto fixam & roboratam, vt facilius ferat vltramundana, idémque nostræ crassitudinis expertes esse. Vtrosque verò cælos sustineri ab ea, quæ omnia vincit & sustinet, diuina virtute.

Cælum chrystallinum vel glaciale.

C

67. *Interrogatio.*

At quomodo potest crystallum portare & separare multam & infinitam illam aquam?

Responsio.

Per fidem apprehendi dogmata Christianorum solent. Nam vbi vult Deus, subiicitur natura, præter naturam seruiens. Sic aqua in vinum conuertitur in Cana Galilææ. Sic in Ægypto rubrum colorem accipit Nilus. Sic præter naturam instar terræ permeabile fit mare rubrum, instar murorum sectorum constabilita aqua, & in arido fundo non madente pertransit populus. Sit verò tibi incredulitatis castigatio exosus Deo Pharao, aquis D marinis immersus. Nam qui illum in eodem transitu submersum obruit fluctibus, idem olim velut pellem aliquam cælum extendit, supra terram quidem conuexum ipsum eleuans, super abyssum autem fundans, quemadmodum docet diuinorum carminum auctor: Extendens cælum velut pellem, tegens aquis superiora eius. Atque hic venit ad nos, inquit, temporibus extremis carnem gestans, & humidum instabiléque mare siccis pedibus transiens.

E

68. *Interrogatio.*

Atqui iam antè in præcedentibus rogauimus te, qui nos toleres, dum interrogamus, non vt increduli, sed quasi qui aliorum vocibus vtentes, per te velimus ædificari.

Responsio.

Ego verò non abs re vestram eximiam subtilitatem oro, ne claudicetis gressu mentis in cognoscenda veritate.

Dabimus autem verbi gratia similitudinem, quasi centum cubitis terram excedat aqua. Quum autem dixisset Deus, Fiat firmamentum in medio aquæ, & diuidat inter aquam & aquam, constabilitum rursus fuisse crystallum, quod dimidium aquarum sustineat: quemadmodum in vitro videre est, ex quo alius sit separatus calix, qui discernat dupliciter quod infusum est. Maior autem omni humana cogitatione est absolutissimè sapiens operatrix illa vis Dei. Animaduerte verò euidentius exemplum de firmamento, non arte mortalium, sed diuino consilio constitutum, & quasi doctrinæ gratia nobis propositum, vnum ex quatuor fluminibus de paradisi fonte fluentibus, quod Phison à doctrina nostra, apud Græcos verò Ister, apud Romanos Danubius, & apud Gothos Danubis appellatur, si hyeme congelet, & in lapideam duritiem mutetur mollis illa fluminis natura, vt ferre possit incedentes in eo armatos, & ad Romanorum, Illyriorum Thracúmque fines transeuntium multitudinem. Ita sanè etiam illud ipsum ex aqua stabilitum firmamentum. Subtus quidem alluitur subterlabente flumine, sed supra se fert equum & vectorem, aliquoties (vt cernitur) numero decies mille. Fit etiam aliquando, vt asperitate hyemis inualescente, & perseuerante frigore, vehemens aqua è nubibus depluar, & per valles, aut montium vertices, aut colles manans, ad fluminis firmamentum feratur: quod diremptum respectu eius quod supernè fluit, quasi intercepto ex aquis firmamento, absque commistione confusionéque manet cum eo quod subest. Consimilia per niuem discimus, quæ excipitur à firmamento de quo dicimus: ita vt sit ipsum intermedium septum crystallinum, separãs inter aquam & aquam, instar cælestis firmamenti ab infernis & terrestribus superna & vltramundana discernentis. Dico autem infinitis modis fortius, quàm hyems possit, diuinum illud mandatum stabiliuisse impositum capiti nostro firmamentum.

Danubius.

69. *Interrogatio.*

Sed quare sunt aquæ supernæ, vt aliquis hauriat, aut bibat, aut nauiget, aut porum præbeat alteri, aut quémnam propter alium talem vsum?

Responsio.

Quia crystallum esse dixi firmamentum, recepturum erat subiectorum luminarũ splendorem, solem inquam & lunam, & reliquum astrorum cœtum, ex igne naturam habentem. Ne igitur illorum ardore resolueretur quod fixum est, per id ab illo discreuit infinitam illam aquam, veluti positam super humeros eius ad refrigerandam inflammationem, & ad leuigandam rotationem,

Δώσομεν δὲ εἰκόνα τῷ λόγῳ, ὡς ὑπερφυὲς τῆς γῆς τὸ ὕδωρ ἑκατὸν πήχεις. φήσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ, γενηθήτω στερέωμα ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος, παγῆναι δ' αὖθις κρύσταλλον, καὶ ἀνέχειν τὸ ἥμισυ τῶν ὑδάτων· οἷον ἐπὶ τῆς ὑάλου ἔστιν ἀθρῆσαι, ἐξ αὐτῆς ἐκείνην διαπεφραγμένην τὴν κύλικα, καὶ ἀποκρίνουσαν διχῶς τὸ ἐγχεόμενον. μείζων δὲ πάντως ἀνθρωπίνης ἐπινοίας ἡ πάνσοφος τοῦ Θεοῦ δημιουργικὴ δύναμις. ὅρα δέ μοι ἐναργέστερον ὑπόδειγμα περὶ τοῦ στερεώματος, οὐ τέχνῃ βροτῶν ἀλλὰ θείᾳ βουλῇ συνιστάμενον, καὶ οἱονεὶ διδάσκαλον ἡμῖν προκείμενον, τὸν ἕνα τῶν τεσσάρων ἐκ τῆς ἐν παραδείσῳ κρήνης ῥεόντων ποταμῶν, τὸν Φυσῶνα, παρὰ τῇ καθ' ἡμᾶς γραφῇ, παρ' Ἕλλησι δὲ Ἴστρον, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις Δανούβιον, παρὰ δὲ Γότθοις Δουνάβιν προσαγορευόμενον, χειμῶνος πηγνυμένου, καὶ εἰς λιθώδη ἀντιτυπίαν μεθισταμένης τῆς μαλακῆς τοῦ ῥεῖθρου φύσεως, ὡς οἷόν τε φέρειν ἐπιπορευομένων πολεμίων, καὶ πρὸς τὰ Ῥωμαίων, Ἰλλυρικά τε καὶ Θρᾴκια μέρη διαφοιτώντων πλῆθος. οὕτω τοι καὶ τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ ὕδατος παγὲν στερέωμα, ὑποκλύζεται μὲν τῷ ὑποκειμένῳ ῥεῖθρῳ· ὑποφέρει δὲ ἵππον, καὶ ἀναβάτην, ἐν χιλιάσι δέκα πολλάκις ὁρώμενον. ἔστι δ' ὅτι καὶ τῆς ἀμειδίας τοῦ χειμῶνος ἐπικρατούσης, καὶ τοῦ κρύους μένοντος, λάβρον ὕδωρ ἀπὸ νεφῶν ὑόμενον, καὶ διὰ τῶν χαράδρων ἢ ἀκρωρειῶν, καὶ γεωλόφων καταρρηκτὸν ἐπὶ τοῦ ποταμίου στερεώματος φέρεσθαι. ὅπερ διειργόμενον πρὸς τὸ ὑπερρέον οἷον διαφράγματι, τῷ ἐξ ὑδάτων στερεώματι, ἀμιγὲς τέως καὶ ἀσύγχυτον μένει πρὸς τὸ ὑποκείμενον. παραπλήσια δὲ καὶ διὰ τῆς χιόνος παιδευόμεθα, ἐπιξενουμένης τῷ εἰρημένῳ στερεώματι· ὥστε ὑπάρχειν αὐτὸ μεταίχμιον διάφραγμα κρύσταλλον, διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος, δίκην τοῦ οὐρανίου στερεώματος τῶν ἐπιγείων τὰ ὑπερκόσμια διακρίνοντος. ἀπειροπλασίως δὲ καὶ ἀπαραβλήτως χειμῶνος τὸ θεῖον πρόσταγμα φημὶ ἰσχυρότερον, πῆξαι τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν στερέωμα.

Πεῦσις ξθ.

Καὶ διὰ τί ἄρα τὰ ἄνω ὕδατα; ἵνα τις ὑδρεύσηται ἢ πίῃ, ἢ πλεύσῃ, ἢ ποτίσῃ τινά, ἢ ὅλως διὰ ποίαν χρείαν;

Ἀπόκρισις.

Ἐπεὶ κρύσταλλον ὑπάρχειν ἔφην τὸ στερέωμα, δέχεσθαι ἤμελλεν τὴν ὑπερκειμένην τῶν φωστήρων φρυκτωρίαν, ἥλιόν φημι, καὶ σελήνην καὶ τὴν λοιπὴν τῶν ἄστρων ὁμήγυριν, ἐκ πυρὸς τὴν φύσιν ἔχοντα. ἵν' οὖν μὴ τῷ ἐκείνων πυρετῷ ἀναλυθῇ τὸ πεπηγός, διὰ τοῦτο ἐκεῖνο ἀνέκειτο τὸ μυρίον ἐκεῖνο ὕδωρ ὑπὲρ νώτοις αὐτοῦ καταψύχειν τὸν φλογμόν, καὶ ἐπαλείφειν τὸ φέρον,

vt illa

ὅπως τῇ ἐκεῖθεν νοτίδι παχυνόμενον ἀντέχειν τῷ πυρὶ τῶν φωστήρων.

Πεῦσις ο.

Καὶ πῶς δυνατὸν κρύσταλλον ἀντέχειν πυρί, ὅπερ οὐδὲ ὅλως φέρει ἐγγύτητα πυρός; οὐδὲ χειρὸς ψηλάφησιν, οὐδὲ ποιὰν θερμοτέραν, ἢ ἐπιβολὴν ἱματίου;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐ χρὴ τὰ ὑπερκόσμια περιγείοις καθόλου ὑποβάλλειν. καὶ παραλλήλως γάρ, τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ δύναμις πάντα διοικονομοῦσα, καὶ πρυτανεύει. ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τοίνυν ἀμυδροῖς παραδείγμασι χρώμενοι, φαμὲν τὰ ὑπερκείμενα. λύχνῳ μικροτάτῳ, ἐν οἰκίᾳ μεγίστῃ φαίνοντι παραβάλλοντες τὸν βασιλέα τῶν φωστήρων ἥλιον, πρὸς τὸ οὐράνιον σῶμα συγκρινόμενον. καὶ ὥσπερ ἐν δίσκῳ παμμεγέθει, βραχὺ ἀνθρακά τις ἐπιθέμενος, ἢ λύχνον ὑποκαίων, οὐ μόνον φλέξαι, ἢ χωνεῦσαι, τὸ ὑποκείμενον, οὐχ οἷός τε εἴη, ἀλλὰ οὐδὲ θερμαίνειν τὸ σκεῦος ἰσχύσειεν. πῶς οὖν λύχνος ἀμυδρὸς δυνήσεται ἄβυσσον πεπηγυῖαν λῦσαι ἢ καταφλέξαι; πότε δὲ κύλιξ, ἅπτουσα, οἷά τε θραῦσαι χειμῶνος κρυότητα, φιλονεικοῦντος σβέσαι τὴν θρυαλλίδα τῷ παγετῷ εἰς λίθον δὲ μετατυπῶσαι τὸ ἐνυπάρχον ὕδωρ καὶ ἔλαιον τῆς ὑπερβολῆς τοῦ κρύους τὴν λαμπάδα ἀπομαραίνοντος; πῶς δὲ καὶ ἡ ἀμίαντος βοτάνη, καὶ ἄφλεκτος πάντῃ διαμένουσα; ἀλλὰ καὶ Σαλαμάνδραν ζῶον εὐτελές, πυρὸς δὲ τῇ φύσει διαφέρον, ἔγνωμεν διὰ μέσης καμίνου πυρὸς ἐνσκαίρειν, διαβιβάζοντι, καὶ μηδὲν παντελῶς ἐκ τῆς λυμαντικῆς τοῦ πυρὸς φύσεως ὑπομένοι. οὐδὲν τοίνυν ἥλιος παραβλάψειεν τὸν οὐρανὸν ὑποθέων· οὗ τὰς ἑωθινὰς ἀνατολὰς διαγράφων ὁ τῶν θείων μελῳδὸς φησίν, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος, ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ. ἰδού, ἄκρον καὶ ἔξοδος. οὐ σφαῖρα δὲ καὶ ἄνοδος κυκλική, ὡς δοκεῖ τοῖς εἰκαιολόγοις. καὶ τὸ κατάντημα, καὶ ἄκρον, οὐ κάθοδος, καὶ ὑπόδυσις. ἀλλ' ἐπὶ τὴν νυμφικὴν ὡραιότητα τοῦ φωστῆρος ἴωμεν. φησὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ Δαβίδ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, τὸ φαιδρὸν καὶ σύμμετρον τῆς ἑωθινῆς αὐτοῦ ὄψεως παριστῶν. μεσημβρινὸν γὰρ αὐτὸν διιππεύοντα τὸν οὐρανὸν πολλάκις καὶ ἀποδιδράσκειν πειρώμεθα, τὸ φλογῶδες αὐτοῦ μὴ φέροντες. ἅμα δὲ τῷ ἀνίσχειν, τερπνὸς πᾶσιν ὑπάρχει, καὶ ὥσπερ νυμφίου δίκην ὁρώμενος, καὶ ἀπὸ τῆς ἕω μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀφθόνως ἐπιβαίς, διὰ τῶν ἐκ τῶν μαρμαρυγῶν στροφάλιγγας διαλύει τῷ δυστυχὲς τὸ ἀμειδὲς τοῦ ἀέρος, καὶ τῇ γῇ πρὸς καρπογονίαν συνομιλεῖ, συνθάλπων αὐτήν, καὶ ἐκκαλούμενος τὰ σπέρματα ἐκφύειν.

ut illa humiditate crassius redditum resistere possit igni luminarium.

70. *Interrogatio.*

Glacies.

Quomodo verò fieri potest vt glacies resistat igni, quæ nullo modo fert ignis propinquitatē, neque manus contrectationē, neque auram calidiorem, neque vt veste tegatur?

Responsio.

At non sunt illa vltramundana terrenis per omnia subiicienda. Nam aliter quàm pro nostra infirmitate, diuina virtus omnia dispensat atque gubernat. Ex iis igitur rebus, quarum apud nos vsus est, facilibus exemplis vtentes, loquemur de iis quæ supra nos sunt. Lucernę omnium minimæ in domo maxima lucenti conferimus regem luminarium Solem, ad cœleste corpus comparatum. Prorsus ac si quis in disco permagno exiguum carbonem ponat, aut lucernam succendat, non solum comburere aut inflammare illum non poterit, verum ne vas quidem ipsum calfacere quiuerit. Quomodo igitur imbecillis lucerna poterit abyssum constabilitam soluere aut cōburere? Et quî calix attingēdo lædere poterit frigus hyemis enitentis extinguere per gelu lucernæ ellychnium, & in lapidem conuertere aquam quæ in eo est, & oleum, supra modum frigore lampadem debilitante? Quomodo verò Amiantus herba ignem sustinere potest, in medium ipsius flammæ posita, omnisque adustionis expers manens? Sed & Salamandram vile animal, diuersa ab igni natura, scimus per medium caminum in ignem insilire, atque pertransire, nihil tamen prorsus per edacem naturam ignis lædi. Proinde neque Sol læserit cœlum sub quo currit: cuius matutinos exorsus describens diuinorum carminum auctor, inquit: Ipse velut sponsus egrediens ex thalamo suo, exsultabit vt gigas ad currendum viam suam: à summo cœli egressus eius. Vides hîc poni verba Summi & Egressus, non sphæræ & adscensus circularis, vt aliquibus videtur vanas coniecturas sequentibus. Et occursus eius, inquit, vsque ad summum cœli. Vide rursus occursum & summum, non descensum & occasum. Sed enim ad sponsalem pulchritudinem huius luminaris accedamus. Inquit enim de eo Dauides: Et ipse velut sponsus egrediens ex thalamo suo: verbis hisce alacritatem & temperamentum adspectus eius matutini exprimens. Nam quum meridionale cælum percurrit, sępenumero refugium quęrere tentamus, igneum calorem eius non ferentes. Simul autem in exortu iucundus est omnibus, & velut sponsus adspicitur, & à tempore matutino ad vesperam vsque perpetuo per radiorum suorum reflexiones dissoluit hac suæ facis luce iniucunditatem aëris, aut cum terra ad excitandum fertilitatem quasi coit, eamque fouet, ad proferenda semina prouocans.

κατ' ἀρχὰς σὺ Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις. καὶ αὖθις ἐπάγων τὴν παλιγγενεσίαν, φησί, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται. ἀπολειπόντων τοίνυν τῶν ὑπερουρανίων ὑδάτων, τηνικαῦτα πάντα ἄρξεται χωνευθήσεσθαι τῇ ὑπερβολῇ τοῦ πυρός· οἱ γὰρ ἀστέρες πεσοῦνται, ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου, φησὶν ὁ τῶν προφητῶν ὑψηλὸς Ἡσαΐας. ἐν δὲ καθολικαῖς φησὶ Πέτρος, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται. ὅτι δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ λοιπὸν ἀδιάλειπτον τὰ πάντα μεταρρωσθήσεται, φησὶν ὁ τῶν ἐνεστώτων καὶ μελλόντων θεῖος μελῳδός, ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

Πεῦσις ογ.

Οὐκοῦν καὶ ἡ θάλασσα λήξει ποτὲ ἐπὶ τῆς συντελείας, τοσαύτη οὖσα, καὶ τὰ ὑπερουράνια ὕδατα; ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος γενηθήτω στερέωμά φησιν ὁ Θεός.

Ἀπόκρισις.

Καὶ μάλα εἰκότως ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ Ἡσαΐου παιδευόμεθα, λήγειν τὴν θάλασσαν καὶ ἀφανίζεσθαι, ἐπὶ τῆς συντελείας. φησὶ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ θεσπέσιος· ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. νοείσθω δὲ ἐκ μεταφορᾶς, ἄβυσσος μὲν κακίας ὁ διάβολος, ποταμοὶ δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ῥέοντες, δαίμονες, τοῦ μὲν ἐπαφρώσεως ἡμῖν θανατηφόρου, τῶν δὲ, κυμάτων δίκην κορυφουμένων, καὶ ἐφαλλομένων ἡμῖν ἀεὶ διὰ τῶν πειρασμῶν. ἀρκοῦσαν δὲ μόνον τῇ τοῦ παντὸς συστάσει φύσιν τῶν ὑδάτων ὁ κτίσας ἐμηχανήσατο· οὐ μόνον δὲ τῇ καταψύξει τῶν ὑπερκοσμίων ὑδάτων συντετήρηται τὸ στερέωμα, ἀλλὰ καὶ τὴν φλόγα τῶν φωστήρων πρὸς τὸ κάτω πέμπει τῷ πεπλησιασμένῳ αὐτοῦ σώματι τὸ ἀνωφερὲς τοῦ πυρὸς πρὸς τὸ κάτω διακλῶν, καὶ εἰς ἀκτῖνας διαχέων τῷ πιεσμῷ, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐν χερσὶν ἡμῶν λαμπάδος ἄνωθεν πιεζομένης τῆς φλογὸς, πινακίῳ ἢ τηγάνῳ καὶ εἰς ἀκτῖνας καὶ βολὰς διακλωμένης. διὸ καὶ μετάρσιον τὸν ἥλιον ὁ πρὸ αὐτοῦ ἥλιος Χριστὸς ἐμηχανήσατο, ἐντεῦθεν τοῦ θέρους, ἐκεῖθεν δὲ χειμῶνος ἀνίσχοντα· ὅπως μὴ ἐπὶ πολὺ τῷ ἑνὶ προσδιατρίβοντα κλίματι λυμήνασθαι τὴν ἁψῖδα τοῦ στερεώματος, ἢ περιφλέξαι τι τῆς διακοσμήσεως.

Πεῦσις οδʹ.

Τί οὖν; ἆρα καὶ τὰ ὑπερκόσμια ὕδατα ὁμοίως τοῖς θαλαττίοις εἰσί; πικρά τε καὶ ἁλμυρὰ καὶ βαρέα ἢ βρυώδη;

Ἀπόκρισις.

Ἡμιόλιον τοῦ παντὸς ὕδατος τὸ ἀνακριθέν, οὐ μέντοι πικρότατον, ἢ βαρύτατον, ἢ δυσωδέστατον, κατὰ τὸ θαλάττιον. τὸ μὲν γὰρ οὐ ψαύει ὑποθέων ὁ ἥλιος,

A Ab initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum cœli sunt: ipsi intereunt, tu autem permanes. Et rursus de regeneratione subiiciens, inquit: Et omnes vt vestimentum veterascent, & velut pallium circumuolues eos, & mutabuntur. Deficientibus igitur vltracœlestibus aquis, omnia simul liquescent abundantia ignis. nam stellæ cadent, vt de vite folia, inquit eximius ille inter vates Esaias. In catholicis autem epistolis Petrus inquit, Elementa æstuantia soluentur. Quòd autem ad melius, & in statum deinceps non amplius desiturum omnia B corroboranda sint, tradit tam præsentium quàm futurorum diuinus ille vates, his verbis: Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.

73. *Interrogatio.*

Num & mare desinet aliquando in consummatione, quum tam magnum sit? num etiam vltracœlestes aquæ? de quibus inquit Deus, Existat inter aquam & aquam firmamentum.

Responsio.

Atqui satis, vt apparet, ab eximio Esaia docemur, mare deficere & euanescere in C consummatione. Inquit enim ad Deum sanctus ille vates: Qui dicis abysso, Desolaberis, &, Flumina tua siccabo. Intelligantur autem metaphoricè: Abyssus quidem malitiæ, diabolus, flumina autem ex ipso & in ipsum fluentia, dæmones: quando illius quidem alluuies nobis letifera est, hi verò fluctuum instar eleuantur, & semper insultant nobis per tentationes. Porrò naturam aquarum creator condidit, quæ solummodo sufficeret vniuersi huius constitutioni. Non solum autem ad refrigerium vltramundana- D rum aquarum reseruatum est firmamentum, sed & flammam Deus luminarium ad inferiora mittit, propinquo suo corpore sursum tendentem ignem ad inferiora cogens, & in radios diffundens reflexionem, perinde ac si lampadem in manibus nostris tenentes, supernè premamus flammam tabula vel patella, & in radios ac eiaculationes frangamus. Idcirco sublimem solem fecit ipso prior Sol Christus, & hinc æstiuum, illinc hibernum ortum, ne diutius in eodem immorando tractu, corrumpatur circumferentia firmamenti, aut aliqua pars orbis com- E buratur.

74. *Interrogatio.*

Quidnam igitur statuendum de aquis vltramundanis? num similes marinis sunt, amaræ & salsæ, & graues, & muscosæ?

Responsio.

Dimidium est vniuersæ aquæ, id quod supernas in partes est secretum: excepto, quòd nō habet nimium illū amarorē, aut grauitatē aut fœtorem, qui est in aqua marina. Nā illam quidem non attingit subter ipsam currēs sol,

καὶ τὴν ἅλμην ἐκλεπτύνεσθαι, καθάπερ οἶνος ὕδατι κεκραμένος, σπόγγῳ ἢ ἄρτῳ καθαρῷ ἐπιχεόμενος. ὁ μὲν ὡς παχύτερος τοῖς πόροις τοῦ ὑποδεξαμένου ἐνέχεται· τὸ δὲ ὡς λεπτότερον καὶ διαφανέστερον τοὺς πόρους διεκμύζεται. τὸ δὴ αὐτὸ ἀποδείκνυσι καὶ τὸ ὑδρέλαιον τοῖς εἰρημένοις ἐπιχεόμενον· τοῦ μὲν πίονος καὶ παχυτέρου ἐμμένοντος, τοῦ δὲ λεπτοτέρου διήκοντος καὶ ἐκκρίνοντος.

Πεῦσις οη'.

Καὶ εἰ οὕτως ἔχει, διὰ τί μὴ πάντῃ τὸ ὕδωρ ἀναδίδοται τῆς ἀβύσσου, ἀλλὰ φρέατα ὀρύσσοντες, οὐ τὸν τυχόντα εἰσάγομεν κάματον, πολλάκις δὲ ἐπὶ τὸν οἴκτιστον ἀπαγόμεθα θάνατον, ἐπιχωννύμενοι τοῖς ὀρύγμασι;

Ἀπόκρισις.

Καὶ μάλα εἰκότως ἐκ τῶν φρεάτων ἔστι τεκμήρασθαι τῆς ἀβύσσου ὑπάρχειν τὰ κρηναῖα ὕδατα, διὰ στομωδεστέρων λαγόνων τῆς χέρσου ἀναδιδόμενα. τὰ γὰρ μακρὰν ἐκ τῆς ἀβύσσου ἄνοδον διασκολιούμενα, τοῖς πόροις τὴν πικρίαν ἀποζέσει, καὶ τὴν ἀλμυρίδα ἀποτιθέμενα γλυκαίνεται. τὸ δὲ φρεατιαῖον εἰκότως βαρύτερον, καὶ ἔναλμον, καὶ δύσποτον ὑπάρχει, διὰ τὸ πλησιάζειν τῇ ἀβύσσῳ τὸν πυθμένα· καὶ ὥσπερ κάδον τινὰ ἢ πίθον ἐπινήχεσθαι τῇ ἀβύσσῳ, τὸ ὅθεν καὶ τῇ ἐγγυτέρᾳ ἀνόδῳ καὶ συντομωτέρᾳ ἐκφανείᾳ μὴ δύνασθαι τὴν θαλαττίαν πικρὰν ἀλμυρίδα, ἀλλὰ μέσως πως ἔχειν, τοῦ μὲν κρηναίου βαρυτέρως, τοῦ θαλαττίου κουφοτέρως.

Πεῦσις οθ'.

Πῶς ἀνάγουσιν αἱ νεφέλαι τὸ θαλάσσιον ὕδωρ; πῶς δὲ ἀναληφθὲν οὐκ εὐθὺς ἐπιχεῖται; πῶς καὶ ἐν τισὶ μὲν τόποις βρέχει, ἐν τισὶ δὲ οὐ βρέχει;

Ἀπόκρισις.

Ἄκουσον τοῦ Δαβὶδ περὶ Θεοῦ μελῳδοῦντος, συνάγων ὡσεὶ ἀσκὸν ὕδατα θαλάσσης· ἑτέρου δὲ λέγοντος, δεσμεύων ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων. πρὸ δὲ τούτων ὁ Ἰὼβ ὁ τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων καθηγητὴς πύργος καὶ πρόβολος φησι, καὶ οὐκ ἐρράγη νέφος ὑποκάτω αὐτοῦ, τοῦ ὕδατος δηλονότι. νοείσθω δὲ καὶ περὶ τῆς θεανδρικῆς τοῦ σωτῆρος ἀναλήψεως. νεφέλη γὰρ ὑπέβη τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, οὐ συνεργοῦσα πρὸς τὴν ἄνοδον, ἀλλὰ δηλοῦσα ἐκεῖνον ὑπάρχειν, τὸν διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν πάλαι μὲν τῷ Ἰὼβ, μετ' αὐτὸν δὲ, τῷ Μωσῇ φθεγξάμενον. πληρουμένων δὲ τῶν νεφῶν, οἱονεὶ ἀσκῶν ἢ σιφώνων δίκην, ἀντὶ δεσμοῦ ἢ δακτύλου, ἢ τοῦ ἐκθλίβοντος πιεσμοῦ τὸ ὕδωρ τοῦ σίφωνος, τὸ θεῖον αὐταῖς ἐπίκειται πρόσταγμα, κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν νῦν ἐμπόρων, καθιέντων μὲν ὡς ἐν βυθῷ τοῦ σκεύους τὸν σίφωνα, καὶ πληρωθέντα, ἐπὶ τῇ ἀντιθέσει τοῦ ἀντίχειρος ἀναγόντων. καὶ διὰ πάσης τῆς οἰκείας ὡς διὰ κόσμου τὰς νεφέλας πλήρεις φέρεσθαι,

& salsugo extenuatur, veloti si vinum aquæ mistum supet spongiam vel purum panem fundatur, vinum quidem tanquam crassius intra panis meatus retinetur: aqua verò tanquam magis tenue quiddam & pellucidum, per meatus excolatur. Idem ostendit oleum aquæ mistum supra materias prædictas fusum. Nam hic etiam quod pinguius & crassius est, remanet, eo quod magis est tenue transeunte ac excreto.

78. *Interrogatio*

Quod si res ita se habet, quare non vbique aqua de abysso sursum tendit, sed puteos fodientes haud vulgatem suscipimus laborem, interdum & miserrimam mortem reportantes, in fodinis obruti?

Responsio.

Immo verisimiliter ex puteis coniicere licet, fontanas aquas ex abysso esse, per laxiores sinus terræ redditas. Nam procul ex abysso tendentes, & tortuosè per meatus manantes, feruidæ factæ amaritudinem amittunt, & salsugioem deponentes, dulcescunt. Porrò putealis, vt par est, grauior & subsalsa, & parum potabilis est, propterea quod fundum abysso propinquum habet, & tanquam cadus aut dolium innatat abysso. Quo fit, vt propter propinquiorem adscensum, & breuiorem exitum, amaram aquæ marinæ salsuginem æquare nequeat, sed medio quodam modo adfecta sit, grauior quidem quam fontana, marina leuior.

79. *Interrogatio.*

Quomodo ferunt in sublime nubes marinam aquam? aut quomodo sublata non mox effunditur in terram? quomodo item in quibusdam locis pluit, in quibusdam non pluit?

Responsio.

Audi de Deo canentem Dauidem: Qui congregat quasi vtrem aquas maris. Alium item dicentem: Qui ligat aquam in aëreis nubibus. Ante hos autem Iobus certaminum diuinorum magister, turris & propugnaculum, inquit: & non est rupta nubes sub ipsa, scilicet aqua. Intelligatur autem idem etiam de deificatæ humanitatis Seruatoris adsumptione. Nubes enim subiit sub pedes eius, non adiuuans adscensionem: sed vt ostenderetur illum esse qui per turbinem & nubes olim quidem ad Iobum, post ipsum verò ad Mosem loquutus esset: impletis verò nubibus velut vtribus aut siphonibus, loco vinculi, aut digiti, aut siphonis premendo retinentis aquam, diuinum ipsis incumbit mandatum: perinde ac mercatores facere solent, quum demittunt in profundum vas siphonem, eóque impleto, opposito pollice reducunt, & per totam domum ita quasi per mundum ferunt plenas quasi nubes,

& refertur in vsus aqua sumpta, prout visum fuerit ei qui hausit, idque per impositionem & subtractionem digiti.

80. *Interrogatio.*

Quum omnia primū continerentur aqua, & abysso tegeretur, vbi eō gregata est, & quò concessit, dicēte Deo, Congregetur aqua in congregationem vnam, & appareat arida?

Responsio.

Vniuersi effectrix illa diuina vis quando constituit aquam secernere ad congregationem & locum vnum: mox & locum ipsam recepturum condidit. Nondum enim erat illud extra Gadira situm mare, neque magnum illud quod exhorrent nautæ pelagus, quod Britannicam insulam & Hesperios Iberas ambit: sed condita tunc diuino mandato certa regione, ad ipsam simul aquarum multitudines confluxerunt.

81. *Interrogatio.*

Estne vnum mare, siue congregatio, vel multæ?

Responsio.

Vna quidē est coogregatio totius elemēti; plures verò partes principaliores. Nā stagna quæ ad Arctum, & quæcunque ad Græciæ spectantur mare, quæque Macedoniam, & Bithyniam, & Palæstinam obtinent, congregationes vtique sunt, quas multitudinem aquæ habere nullus contradixerit: non tamen propriè maria esse dicimus, licèt propemodum cum mari ob amaritudinē & salsuginē mistæ sint, qualis est Asphaltites lacus in Iudæa, & Serbonites inter Ægyptū & Palæstinam, ad desertū Arabieū extensus, itémque Hyrcaniā & Caspiā. Et videmus à nonnullis ipsos esse descriptos. Oportet enim attēdere descriptionibus Geographicis eorum qui & viderunt, & scitu dignas res memoriæ prodiderūt. Nam occultè conseruantur inter se & coniungūtur vno eóq; maximo mari: quemadmodum Rubrum declarat mare, parte superiore eum Gadirico occultè coniunctum.

82. *Interrogatio.*

At quomodo congregationes aquarum maria vocauit Dominus?

Responsio.

Sinus qui secundùm suas species à circumiacente terra comprehensi sunt, maria Dominus appellauit. Hoc est, mare Boreale, mare Australe, Eoum mare, & Hesperium mare alterum. Præterea pelagi huius vel illius peculiares appellationes, pontus Euxinus, & mare Hellespont icum, Ægæum & Ionium, Sardoum pelagus, & Siculum alterum, & Tyrrhenicum, & infinita marium nomina, quæ vt à nobis cuncta recenseantur, præsentis non est temporis.

83. *Interrogatio.*

Quare Moses in principio Genesis terram nominat: inde rursus aridam? Anoon enim aliud est arida, & aliud terra?

A ἐξοικονομεῖται, ἢ τὸ ἀναληφθὲν πρὸς τὸ δοχεῖον παραγραφὲν, τῇ ἐπαγωγῇ καὶ ἀποθέσει τοῦ δακτύλου.

Πεῦσις π.

Πάντων περιεχομένων τῷ ὕδατι πρότερον, καὶ ἀβύσσῳ καλυπτομένων, πῶς συνήχθη καὶ συνεχώρησε, τοῦ Θεοῦ εἰπόντος, συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά;

Ἀπόκρισις.

Ἡ τοῦ παντὸς δραστικὴ θεία δύναμις, ὅτε συνέθετο εἰς μίαν συναγωγὴν ἀποκεκλεῖσθαι τὸ ὕδωρ, αὐτὸς καὶ τὸ μέλλον αὐτὸ ὑποδέχεσθαι χωρίον ἐτεκτήνατο.
B οὐδὲ γὰρ ἦν ἡ ἔξω Γαδείρων θάλαττα, οὐδὲ τὸ μέγα καὶ ἀπόλμητον πλωτῆρσι πέλαγος τὸ τὴν Βρεττανικὴν νῆσον καὶ τοὺς Ἑσπερίους Ἴβηρας περιπλυνόμενον· ἀλλὰ τότε τῆς χώρας τῷ θείῳ προστάγματι δημιουργηθείσης, ἐπ᾽ αὐτὴν συνεδόθη τῶν ὑδάτων τὰ πλήθη.

Πεῦσις πα'.

Μία ἐστὶ θάλασσα, ἤτοι ἡ συναγωγὴ, ἢ πολλαί;

Ἀπόκρισις.

Μία μὲν ἡ συναγωγὴ τοῦ στοιχείου παντὸς, πλεῖστα
C δὲ τὰ συστήματα. αἵ τε γὰρ λίμναι αἱ κατὰ τὴν ἄρκτον, καὶ ὅσαι κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν ὁρῶνται πόντον, τήν τε Μακεδονίαν Βιθυνίαν τε καὶ Παλαιστίνην κατέχουσαι, συναγωγαὶ τυγχάνουσαι δηλονότι· αἷς τὸ πλῆθος μὲν ἔχειν ὑδάτων οὐδεὶς ἀντερεῖ. οὐ μὴν θαλάσσας κυρίως ὑπάρχειν αὐτὰς φαμὲν εἰ καὶ παραπλησίως τῇ θαλάττῃ τὸ πικρὸν καὶ ἁλμυρὸν ἐγκέκραται, ὡς ἡ Ἀσφαλτῖτις λίμνη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἡ Σερβωνῖτις μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης, τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον παρατείνουσα· εἰ καὶ τὴν Ὑρκανίαν καὶ τὴν Κασπίαν. ὁρῶνται δέ τινες περιγεγράφθαι αὐτάς. ἀλλὰ χρὴ τοὺς τῶν
D ἱστορησάντων προσέχειν Γεωγραφίαις. συντετήρηνται γὰρ ἀφανῶς πρὸς ἀλλήλας, καὶ συνεστόμωνται τῇ μιᾷ καὶ μεγίστῃ, καθὼς ἡ Ἐρυθρὰ παιδεύει θάλαττα, τῇ ἐπέκεινα Γαδείρων ἀφανῶς συναπτομένη.

Πεῦσις πβ.

Καὶ πῶς συστήματα τῶν ὑδάτων θαλάσσας ὁ Κύριος ἐκάλεσεν; Ἀπόκρισις.

Τοὺς κόλπους τοὺς κατ᾽ ἰδέαν σχήματα ὑπὸ τῆς περικειμένης γῆς περιληφθέντας, θαλάττας ὁ Κύριος προσηγόρευσε, τοῦτ᾽ ἔστι, θάλαττα βόρειος, θάλαττα νότιος,
E Ἑῴα θάλαττα, καὶ Ἑσπερία πάλιν ἑτέρα, καὶ προσηγορίαι πελάγει ἰδιάζουσαι, πόντος Εὔξεινος καὶ πρόποντος Ἑλλήσποντος, Αἰγαῖος καὶ Ἰόνιος, Σαρδινικὸν πέλαγος καὶ Σικελικὸν ἕτερον, καὶ ἄλλο Τυῤῥηνικὸν καὶ μυρία ὀνόματα πελάγων, ἅπερ ἡμῖν οὐ τοῦ παρόντος ἐξαριθμεῖσθαι καιροῦ. Πεῦσις πγ.

Διατί μὲν ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς Γενέσεως γῆν ὀνομάζει, ἐντεῦθεν δὲ πάλιν ξηράν; ἆρα μὴ ἄλλο ὑπάρχει ἡ ξηρά, ἄλλο δὲ ἡ γῆ;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲ ὅλως μοι δοκεῖ τὴν ἀλλάττειν τῆς ξηρᾶς ἡ γῆ, ἀλλ' ἵνα μὴ τῷ ἡλίῳ τὴν τῆς ἀναξηρασίας αἰτίαν προσθῶμεν, πρεσβυτέραν τῆς ἡλίου γενέσεως τὴν ξηρότητα τῆς γῆς, ὁ δημιουργήσας Θεὸς ἀπεφήνατο· προσαγαγὼν τοὺς ματαιόφρονας θεοποιεῖν τὸν ἥλιον.

Πεῦσις πδʹ.

Τί ἐστιν ὃ λέγει Μωσῆς, καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν; πῶς ὁ πάντων προγνώστης μετὰ τὸ ποιῆσαι, εἶδεν ὅτι καλὸν τὸ φῶς; εἰ γὰρ ἄνθρωποι πρὸ τοῦ ποιῆσαί τι, ἐπίστανται καλὸν ἢ κακὸν ἔσται τὸ ποιούμενον· πῶς ὁ Θεὸς μετὰ τὸ ποιῆσαι, τότε εἶδεν ὅτι καλόν, ὡς μὴ προγινώσκων ὃ ἤμελλε ποιεῖν;

Ἀπόκρισις.

Οὐκ αὐτὸ τοῦτο, τερπνήν τινα ὄψιν θαλάττης, ὁ λόγος ἐνδείκνυται τῷ Θεῷ πεφυκέναι. Οὐ γὰρ ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ τὰ κάλλη τῆς κτίσεως ὁ ποιητής, ἀλλὰ τῇ ἀρρήτῳ σοφίᾳ θεωρεῖται γινόμενα· ὁ φάσκων τῷ Ἱερεμίᾳ, πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε. τῷ δὲ Ναθαναήλ, πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε· ὁ τῷ Ἀβραὰμ λέγων, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός· τοῖς δὲ Ἰουδαίοις, πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγώ εἰμι. καλὸν γὰρ θέαμα λευκαινομένη θάλαττα, γαλήνης αὐτὴν σταθερᾶς. ἡδὺ δὲ καὶ ὅταν πρὸς ταῖς αὔραις τραχυνομένη τὰ νῶτα πορφυροῦσαν ἢ κυανῆν τοῖς ὁρῶσι προσβάλλεται, μηδὲ τύπτουσα βιαίως τὴν γείτονα χέρσον, μηδὲ τέλεον ἠρεμοῦσα· ἀλλ' οἷον εἰρηνικαῖς τισὶ περιπλοκαῖς, τὰ χείλη αὐτῆς ἀσπαζομένη, πρὸς ἑαυτὴν πάλιν ἀποπηδῶσα. καλὴ δὲ πάλιν διδοῦσα τὸ θεῖον πρόσταγμα, μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα. ἥτις πρὸς ἔλεγχον τῆς ἡμετέρας ἀγνωμοσύνης τὸ ἐπιρριπτόμενον αὐτῇ δέος δηλοῦσα, βραχὺ διὰ τῶν κυμάτων ἐπεκδραμοῦσα τὸν ὅρον, γραμμήν τινα φανερὰν τοῖς αἰγιαλοῖς ἐντυποῦσα, οἷα γλώττῃ παρεγγυᾷ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τοῦ θείου προστάγματος. καλὴ δὲ ὅτι καὶ ποταμῶν ὑπάρχουσα μήτηρ, αὐτὴ πάλιν αὐτοὺς ὑποδέχεται, ἐνταῦθα μὲν ἀποκύουσα, ἐκεῖθεν δὲ ξεναγοῦσα. καλὴ δὲ ὅτι καὶ τὰς πλεῖστον ἀλλήλων διεστώσας ἠπείρους τε καὶ πόλεις συνάπτει δι' ἑαυτῆς, νωτοφοροῦσα τὰς ὁλκάδας, καὶ ἀκώλυτον τοῖς ναυτίλοις, δι' ἐκείνων δὲ τοῖς λοιποῖς τὴν συντυχίαν παρεχομένη· καὶ ἱστορίας τῶν ἀγνοουμένων χαριζομένη, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπικουροῦσα τοῖς δεομένοις, ἐξαγωγὴν καὶ ἀντίδοσιν ταῖς πόλεσι ποιουμένη. οὐ μὴν οὕτως δὲ καὶ Θεῷ οἴεσθαι χρή, καλὴν καὶ ἡδεῖαν ὀφθῆναι τὴν θάλατταν,

Responsio.

Nihil omnino mihi videtur ab arida differre terra: verùm ne causàm arefaciendi tribueremus Soli, antiquiorem Solis ortu ariditatem terræ opifex Deus declarauit, mox à principio desipientes ab ea vanitate reuocans, ne Solem Deum facerent.

84. *Interrogatio.*

Quid est, qnod Moses inquit: Et vidit Deus quod esset bonom? Quomodo omniũ præscius postquam fecisset, vidit quod bona esset lux? Nam si homines antequã quid faciãt, sciunt bonúmne vel malum sit futurum quod perficitur, quomodo Deus postquam fecisset, tunc demũ vidit quod esset bonum, quasi non præcognoscens id quod facturus erat?

Responsio.

Non hoc voluot ista verba, delectabilem maris adspectum Deo visum fuisse. Nec enim opifex rerum intuetur oculis pulcbritudinem creatorum: sed ineffabili sapientia cootemplatur ea quæ fiunt: qui ad Hieremiam inquit, Antequam te formarem in vtero, noui te, & antequam egredereris ex aluo materna, sanctificaui te. Ad Nathanaëlem autem, Antequam te Philippus vocaret, quum esses sub ficu, videbam te. Qui dicit Abrahamo: Ad tempus illud habebit Sara filium: Iudæis autem, Ante Abrahamum ego sum. Pulchrum enim spectaculum mare albicans, quum ipsum eonstans tenet tranquillitas. Iucundum item est, quando ad auras matutinas borridum dorso purpureo cæruleóve spectantibus obiicitur, neque violenter propinquam terram pulsat, neque penitus quiescens, sed pacificis quibusdam amplexibus litora sua salutans, ad semetipsum resilit. Pulchrum item, quod diuioum præceptum reueretur, Hucusque venies, & non transgrediere, sed in semetipso collidentur tui fluctus. Idem ad reprebensionem temeritatis stoliditatisque nostræ inditum sibi metum ostẽdit, ne paullulum quidem fluctibus vltra terminum excurrens, conspicuam litoribus lineã imprimens, quasi lingua maodat ne transgrediatur terminum mandati diuini. Pulchrum qooque, quod quum fluminum sit mater, ipsa eadem rursus suscipit, hinc quidem quasi in lucem proferens, illinc verò recipiens quasi hospites. Pulchrum verò, quod & plurimum inter se dissitas continentis terras & vrbes præ se cootingit, ae ferens in sua summitate naues, oullúmque præbens impedimentum nautis, partim quidem nautis, partim verò cæteris commerciom præbet. Sed & eorum quæ ignorantur, variæ cognitionis beneficium largitur, & in rebus necessariis subuenit indigentibus, exportandi & vicissim reddendi commoditatem ciuitatibus præstans. Non tamen sic & de Deo putandum est, quod bonum vel pulchrum & iucundum illi visum sit mare.

ſed bonum de quo ibi habetur, ratione opificij iudicatur. Ad eundem modum & de luce & cæteris exiſtimandum eſt.

85. *Interrogatio.*

Quomodo ſcripſit Moſes, quod dixerit Deus, Progerminet terra herbam graminis, quæ ſeminet ſemen ſecundùm genus & ſecundùm ſimilitudinem ſuam, & lignum fructiferum, cuius in ſe ſit ſemen ſecundùm genus: cùm tamen videamus multas plantas prorſus infrugiferas, quæ neque ſemen habent? Quémnam enim fructum habet alnus, aut abies, aut pinus ſilueſtris, aut arundo? Quale item ſemen habet allium, aut roſa, aut crocus, aut vitis, aut alia innumera infrugifera?

Reſponſio.

Si quis diligenter & accuratè explicet res diuinas, inueniet omnia abſque defectu diuina voluntate producta. Alnus enim fructū præbet in ramis ad vniuſcuiuſque noſtrum neceſſitatem: folium repoſitum facit ad nutrienda in hyeme pecora: ex fruticante ſtolone oleum quod præbetur infirmis, quod à multis oleum alni nuncupatur. Vice autem ſeminis rami alni defoſſi radices agunt. Ad eundem verò modum & abies, & arbor picea ramuſculis & defractis ſurculis genus auget. Roſa autem, aut allium, aut crocus, partim quidem ad odoris fragrantiam conducunt, partim vt commiſceantur degeneranti vino ſiceræ potoribus, vnguentatiis item ad conficiendum artificioſè ſuffitum, & medicis ad collyria, in cibo ſumptum. Sed & aquæ potoribus aquam innoxiam præſtant. Arundo verò fructum fert, comam quidem ad ſpongias, reliquum verò ad inſtrumenta ſcriptoria. Vtrumque autem radicum ſuppullulationibus genus augent.

86. *Interrogatio.*

Quare quaſi naturaliter cohærent cum bonis mala, corruptibilia cum vita noſtra, cum tritico zizanium, & cicuta: cum roſis ſpinæ: cum cæteris nutrimentis helleborum, & aconitum, & mandragora, & ſuccus papaueris, quæ noſtram vitam tollunt?

Reſponſio.

Num igitur relicta pro vtilibus gratiarum actione, crimen intentabimus opifici, quòd quædam nobis ad diſcrimen, quædam verò vtiliter naſcuntur? Aut non reputabimus illud, quod non omnia propter ventrem noſtrum condita ſunt? Atqui nobis quidem deputati cibi omnibus in promptu & cognitu faciles ſunt. Vnumquodque verò naſcentium peculiarem quandam in creatione rationem implet. Ne enim læderet venenatus taurinus ſanguis, non debuit id animal produci, vel carere ſanguine, cuius robore in ram multis indiget vita noſtra? Atqui ad cauenda pernicioſa tibi ratio ſufficit.

ἀλλὰ τὸ καλὸν, ἐκ τοῦ λόγου τῆς δημιουργίας κρίνεται. ὁμοίως δὲ χρὴ καὶ περὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῶν λοιπῶν διαλαβεῖν.

Πεῦσις πε´.

Πῶς τοῦ Μωσέως γράψαντος, ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ᾽ ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ κατὰ γένος· βλέπομεν πολλὰ τῶν φυτῶν παντελῶς ἄκαρπα, καὶ μηδὲ σπέρμα ἔχοντα; ποῖον γὰρ αἴγειρος ἔχει καρπὸν ἢ ἐλάτη, ἢ πεύκη, ἢ κάλαμος; ποῖον δὲ σπέρμα ἔχει σκόροδον ἢ ῥόδον, ἢ κρόκος, ἢ ἄμπελος, ἢ μυρίκη, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀκάρπων;

Απόκρισις.

Εἴ τις φιλομαθῶς καὶ πεπονημένως ἀναπτύξει τὰ θεῖα, εὑρήσει πάντα ἀνελλιπῶς τῷ θείῳ θελήματι παρεστῶτα. αἴγειρος γὰρ παρέχει καρπὸν, κλονισμὸν πρὸς τὴν ἑκάστου ἡμῶν χρείαν, τὸ φύλλον εἰς κτηνοτροφίαν χειμῶνος ἀποτιθέμενον· τὸ ἐκ τοῦ μόσχου ἔλαιον τοῖς ἀρρώστοις παρεχόμενον, ὅπερ αἰγείρελαιον τοῖς πολλοῖς ὀνομάζεται. ἀντὶ δὲ σπέρματος οἱ κλάδοι τῆς αἰγείρου κατορυττόμενοι ῥιζοῦνται. ὁμοίως δὲ καὶ ἐλάτη καὶ πεύκη, τοῖς κλονίσμασι, καὶ ἀποσπάδσι τὸ γένος αὔξουσι. τὸ δὲ ῥόδον ἢ σκόροδον ἢ κρόκος, τὰ μὲν τὴν εὐωδίαν, καὶ τῷ καταμίγνυσθαι νοθουμένῳ τῷ οἴνῳ τοῖς σικεροπόταις· ὁ μυρεψοῖς πάλιν φιλοτεχνεῖται εἰς θυμίαμα, καὶ ἰατροῖς εἰς κόλλυρα, εἴσω ἐσθιόμενον. καὶ τοῖς ὑδροπόταις τὸ ἀβλαβὲς τοῦ ὕδατος παρεχόμενον. ὁ δὲ κάλαμος καρποφορεῖ τὴν μὲν κόμην εἰς σπόγγους, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς γραφίδας. ἄμφω δὲ ἐν τοῖς παρεκφύσεσι τῶν ῥιζῶν τὸ γένος πληθύνουσι.

Πεῦσις πϛ´.

Διατί συμφύονται τοῖς καλοῖς τὰ κακὰ, καὶ φθαρτικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, μετὰ τοῦ σίτου τὸ ζιζάνιον, καὶ τὸ κώνειον, μετὰ τῶν ῥόδων οἱ τρίβολοι, μετὰ τῶν λοιπῶν τροφίμων ἐλλέβορος, καὶ ἀκόνιτος καὶ μανδραγόρας, καὶ ὁ τῆς μήκωνος ὀπὸς, ἅπερ ἀναιροῦσι τὴν ζωὴν ἡμῶν;

Απόκρισις.

Τί οὖν ἀφέντες τὴν ἐπὶ τοῖς χρησίμοις εὐχαριστίαν, ἐγκαλέσωμεν τῷ δημιουργῷ, ἐπὶ τῷ ἡμῖν πρὸς διάκρισιν ἢ τινῶν συμφερόντως ἐκφυέντων; ἐκεῖνο δὲ οὐ λογιούμεθα, ὅτι οὐ πάντα τῆς γαστρὸς ἕνεκεν τῆς ἡμετέρας δεδημιούργηται; ἀλλ᾽ ἡμῖν μὲν αἱ ἀποτεταγμέναι τροφαὶ πρόχειροι καὶ πᾶσιν εὔγνωστοι. ἕκαστον δὲ τῶν γινομένων ἴδιόν τινα λόγον ἐν τῇ κτίσει πληροῖ. μὴ γὰρ ἐπειδή σοι δηλητήριον ταύρειον αἷμα, οὐκ ὤφειλε παραχθῆναι τὸ ζῶον; ἢ ἄναιμον ὑπάρχειν, οὗ τῆς ἰσχύος πρὸς τοσαῦτα ἡμῶν ὁ βίος ἐπιδέεται; ἀλλά σοι μὲν αὐτάρκης ὁ ἔμφυτος λόγος πρὸς τὴν τῶν ὀλεθρίων φυλακήν.

οὐδήπου γὰρ πρόβατα καὶ αἶγες ἴσασιν ἀποφεύγειν τὰ φθαρτικὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν, μόνῃ τῇ ὀσφρήσει τὰ βλαβερὰ διακρίνοντα; σοὶ δὲ ᾧ καὶ λόγος πάρεστι, καὶ ἰατρικὴ τέχνη τὸ χρήσιμον ἐκπορίζουσα, καὶ ἡ τῶν προλαβόντων πεῖρα τῶν ὀλεθρίων τὴν φυγὴν ὑπαγορεύουσα, χαλεπὸν ἐκκλῖναι τὰ δηλητήρια; οὐδὲν δὲ ἐκείνων ἀργῶς ἢ ἀνωφελῶς ἐξέφυν. ἀλλ' ἢ ἡμῖν ἢ τοῖς κτήνεσι πρὸς τὸ συμφέρον ἐξεδόθη. τὸ μὲν γὰρ κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, τὸν δὲ ἐλλέβορον οἱ ὄρτυγες, ἀμφω τῆς βλάβης ἀπεπίδοντα τῇ κατασκευῇ τῆς φύσεως. διὰ δὲ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον ἰατροὶ ταῖς ἀγρυπνίαις ἐπάγουσι. τῷ δὲ ὀπίῳ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας τῶν σωμάτων κατευνάζουσιν. ἤδη δέ τινες τῷ κωνείῳ καὶ τὸ λυσσῶδες τῶν ὀρέξεων κατεμάραναν, καὶ τῷ ἐλλεβόρῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμόχλευσαν. ὥστε ὃ ἐδοκοῦμεν πολέμιον τῇ φύσει ἡμῶν πεφυκέναι, τοῦτο ἡμῖν εἰς προσθήκην εὐεργεσίας περιελήλυθεν.

Πεῦσις πζ'.

Διατί ἐπὶ μὲν τῆς βοτάνης καὶ τῶν δένδρων, Βλαστησάτω ἡ γῆ, ἐπὶ δὲ τῶν κτηνῶν καὶ θηρίων, Ἐξαγαγέτω; ἆρα μή τινα διαφωνίαν ἔχει ἀμφοτέρων τῆς αὐτῆς προερχομένων γαστρός;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειδὴ τὰ βλαστήματα καὶ οἱ καρποὶ κατ' ἐνιαυτὸν βλαστάνειν ἤμελλον καὶ παραμένειν τῇ γῇ, εἰς αὐτὴν ὥσπερ ἐν κόλπῳ μητρὸς τῇ ἀπορροίᾳ καταλήγοντα, ἐξ αὐτῆς δὲ πάλιν ἀποκυούμενα· τὰ δὲ ζῶα ἅπαξ αὐτῆς ἀποβραχθέντα, οὐκ ἔτι ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν διαδόχων ἀποκύεται.

Πεῦσις πη'.

Διατί μὴ τὸν οὐρανὸν, ὡς πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον διεκόσμησεν, ἀλλὰ τὴν μετ' ἐκεῖνον δημιουργηθεῖσαν γῆν προεξένησεν; ἔδει δὲ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς γενέσεως ἐπαχθῆναι τὴν διακόσμησιν;

Ἀπόκρισις.

Διὰ τὴν μέλλουσαν ἀνακύπτειν πολύθεον πλάνην, τὴν καὶ νῦν κατέχουσαν τοὺς πολλοὺς, ἥλιον ἀντὶ Θεοῦ σέβοντας, καὶ ἄθεοι ἐν νυκτὶ ὑπάρχοντας τῇ ἐκείνου δύσει, μή ποτε νομισθῶσιν οἱ καρποὶ τῇ τοῦ ἡλίου θέρμῃ ἐκβλασθέντες τῆς γῆς πεπᾶνθαι, καὶ οὐ τῇ πάντα συντηρούσῃ θείᾳ ῥώμῃ τελεσφορεῖσθαι ἕκαστον πρὸς τὸ ὑπ' ἐκείνης ὁρισθὲν μέγεθος. ἢ αὖ πάλιν μή ποτε ἀρχηγὸν καὶ πατέρα φωτὸς τὸν ἥλιον οἰηθῶσί τινες, διὰ τὴν πρεσβυτέραν τῆς οὐρανίου ἢ τῆς γῆς διακόσμησιν.

Πεῦσις πθ'.

Καὶ διατί μὴ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀβύσσου ἔτι ἐπεχούσης τὰ ἐπουράνια, καὶ μήπω συναχθείσης πρὸς μίαν συναγωγὴν, μὴ ἐποίησεν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας;

Ἀπόκρισις.

Ἐπεὶ οὐδέπω ἦν τὸ στερέωμα ἐν ᾧ οἱ φωστῆρες ἤμελλον ἀναπήγνυσθαι. ἐν ἀρχῇ γάρ, φησιν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, οὐ τὸν ὁρώμενον, ἀλλὰ τὸν ὑπερκείμενον τοῦ ὁρωμένου.

Annon enim oues & captæ norunt refugere quæ vitæ suæ perniciosa sunt, solo olfactu noxia dijudicantes? Tibi autem cui & ratio adest, & ars medicinæ, quæ quod est salubre, suppeditat, & præcedentium experientia, perniciosorum fugam suggerens, difficile erit declinare mortifera? Nihil autem horum inutiliter aut abs re natum est, sed aut nobis aut pecoribus ad vtilitatem tributum. Nam cicuta quidem sturni pascuntur, helleboro verò coturnices, vtriusque noxæ immunes quadam dispositione naturæ. Per mandragoram autem somnum infirmis inducunt medici. Succo papaueris corporum vehementes dolores sopiunt. Iam verò & cicuta quidam rabiem appetituum sustulerunt, & helleboro multos diuturnos morbos extirparunt. Quare quod putamus inimicum esse nostræ naturæ, id nobis in augmentum gratiarum actionis accessit.

87. *Interrogatio.*

Quare de herba & arboribus, Progerminet terra, inquit: de pecoribus autem & bestiis, Producat? An non aliquam dissonantiam habet, vtrisque ex eodem prouenientibus ventre?

Responsio.

Quandoquidem germina & fructus quotannis germinatura erant, & in terra remansura, in ipsam, velut in sinu matris defluentibus floribus desinentia, & ex ipsa rursus enascentia: animalia verò semel ab ipsa producta, non ampliùs ex ipsa sed à succedentibus procreantur.

88. *Interrogatio.*

Quare non cœlum tanquam primum à se creatum exornauit, sed eius quę post illos cōdita est, terræ priorem curam habuit, quum tamen secundū consequentiā creationis deberet addita fuisse cœlo primùm exornatio?

Responsio.

Propter errorem de multitudine Deorum, qui oriturus erat, qui etiam nunc apud multos obtinet, qui Solem pro Deo colunt, eùm noctu ad illius occasum sint impij, ne existimaretur fructus calore Solis productos à terra digeri, & non ab omnium moderatrice diuina potentia vnumquodque perficiad eam, quæ ab illa definita est, magnitudinem. vel etiam, ne auctorem & patrem lucis Solem putarent aliqui, eam ob causam terra prius quàm cœlum, est exornata.

89. *Interrogatio.*

Et quare non die primo, abysso adhuc obtinente cœlestia, nondúmque congregata aqua ad congregationem vnam, fecit Solem, & Lunam, & stellas?

Responsio.

Eo quòd nondum erat firmamentum in quo luminaria erant reponenda. In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum & terram. Non id quod cernitur, sed supra id quod cernitur, constitutum.

90. *Interrogatio.*

Num & multitudinem dicis cœlorum esse supra firmamentum?

Responsio.

Numerum quidem nullus sanctorum vnquam pronuntiauit, excepto eximio Apostolo, qui ad tertium se peruenisse clamat. Non tamen in eo numerum ipsorum collocat. nam quòd inquit se raptum in tertium cœlum vsque per articulum, vsque, subinnuit etiam alios supra tres constitutos esse. Et Dauides diuinorum auctor carminum, Laudate Dominum ex cœlis, inquit. Et socij Ananiæ diuini, Benedicite, inquiunt, cœli Domini Dominum: vtrique numerum per spiritum subticentes. Quid enim nos iuuabit summum, & numero superius scire cœlum, quum ne quidem id quod est ante, & super capita nostra, conscendere mente velimus, materie crassa grauati & adfectibus: id quod mente percipi potest obscurantes; inferioribus & humi positis semper inhiantes?

91. *Interrogatio.*

Quid igitur? num aliud secundùm naturam putas id, quod suprà positum est, ab eo quod cernimus, & firmamentum dicimus?

Responsio.

Subtilioris illa esse substantiæ dico ab eo quod secundum est, tanquam superiora, & leuiora, velut bullæ in glacie enascentes. Id autem quod cernitur, densius, propter gestationem vltramundanorum. Laudate enim Deum in firmamento virtutis suæ, inquit Dauides. Cum hoc autem consentiunt Ananiæ socij canunt, Sit benedictus, inquiunt, in firmamento cœli. Ante hos autem Moses indicauit, aliud quidem esse quod initio mundi factum est cœlum primo die, aliud verò quod secundo firmamentum. Nam illic quidem, In principio, inquit, fecit Deus cœlum & terram: hic autem, Et dixit Deus, fiat firmamentum, alterius & naturæ & vsus.

92. *Interrogatio.*

Quomodo verò non delabuntur per præruptam compagem firmamenti aquæ quæ supra ipsum sunt?

Responsio.

Non omnino concauæ sunt summitates, sed æquales & planæ, velut balneorum tecta, & sub antris structuræ docent, quæ infernè quidem adspectæ, conuexæ visuntur, supernè verò apparentes, decliues, & planæ & habitabiles sunt. Ad eundem modum & diuinæ protensiones, infernè concauæ videntur in supernis esse, supernè supinæ & æquales sunt, ad se recipientes præclaros in ecclesiis viros. Non enim eo modo quo mortales, operatur Deus, neque eadem ratione, aut nunc hoc, nunc aliud fundamentum ponit, sed supra molle concamerauit grauius, instabili autem & diffluenti crassum & materiale præualet.

Πεῦσις ϟ.

Τί οὖν καὶ πλῆθος λέγεις οὐρανῶν ὑπάρχειν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος;

Ἀπόκρισις.

Ἀριθμὸν μὲν οὐδεὶς τῶν θεσπεσίων πώποτε ἀπεφήνατο, πλὴν τοῦ ὑψηλοῦ ἀποστόλου, ἕως τρίτου διαπεφοιτηκέναι βοῶντος. οὐ μέντοι μέχρις αὐτῶν ἔστησε τὸν ἀριθμόν. τὸ γὰρ φῆσαι ἁρπαγῆναι ἕως τρίτου οὐρανοῦ, δι' ἄρθρου τοῦ, ἕως, ὑπηνίξατο ὑπάρχειν καὶ ἑτέρους τῶν τριῶν. καὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, αἰνεῖτε τὸν Κύριον, φησὶν, ἐκ τῶν οὐρανῶν. καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀνανίαν θεσπέσιοι, εὐλογεῖτε, φασὶν, οἱ οὐρανοὶ Κυρίου τὸν Κύριον, ἀμφότεροι τὸν ἀριθμὸν, διὰ τοῦ πνεύματος σιωπήσαντες. τί γὰρ ἡμᾶς ὀνήσει τὸ κορυφαῖον καὶ ὑπέρτερον τοῦ ἀριθμοῦ γινώσκειν οὐρανὸν, μηδὲ τὸν πρὸ τοῦ, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν, ἐπιβῆναι τῇ διανοίᾳ βουλομένους, ὕλῃ βαρυνομένους καὶ πάθεσι, τὸ διανοητικὸν ἠμαυρωμένοι πρὸς τὰ κάτω καὶ χαμαὶ κείμενα κεχηνότες.

Πεῦσις ϟα.

Τί οὖν; ἄλλον νομίζεις τῇ φύσει τὸν ὑπερκείμενον παρὰ τὸν ὁρώμενον τοῦτον καὶ στερέωμα λεγόμενον;

Ἀπόκρισις.

Λεπτοτέρας αὐτοὺς ὑπάρχειν οὐσίας φημὶ παρὰ τὸν ὑστερούμενον, ὡς ὑπερτέρους, καὶ κουφοτέρους, οἷον πομφόλυγας ἐπὶ κρυστάλλου πεφυκότας· τὸν δὲ ὁρώμενον, στεγνότερον διὰ τὸ φέρειν τὰ ὑπερκόσμια. αἰνεῖτε γὰρ τὸν Θεὸν ἐν στερεώματι δυνάμεως αὐτοῦ, φησὶν ὁ Δαβίδ. συμφώνως δὲ τούτῳ οἱ περὶ Ἀνανίαν ᾄδοντες, εὐλογημένος εἶ, φασὶν, ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ. πρὸ δὲ τούτων Μωσῆς ἐδήλωσεν, ἕτερον μὲν ὑπάρχειν τὸν ἐν ἀρχῇ κόσμου γενόμενον οὐρανὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, θάτερον δὲ τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ στερέωμα. ἐκεῖ μὲν γὰρ, ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐνταῦθα δὲ καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω στερέωμα, ἑτέρας καὶ φύσεως καὶ χρήσεως.

Πεῦσις ϟβ.

Καὶ πῶς οὐ κατολισθαίνει τῆς σκυρωτῆς πήξεως τοῦ στερεώματος τὰ ὑπεράνω αὐτοῦ ὕδατα;

Ἀπόκρισις.

Οὐ πάντως κῦρτος τὰ νῶτα ὑπάρχει, ἀλλ' ἴσος καὶ ὁμαλὸς, καθὼς ὁ τῶν λουτρῶν ὄροφος καὶ τῶν ὑπ' ἄντρων οἰκοδομαὶ παιδεύουσι, τῇ μὲν κάτωθεν ὄψει κυβωτὰ ἱστορούμενα, τῇ δὲ ἄνωθεν ἐπιφανείᾳ, πρανῆ τε καὶ ἰσόπεδα καὶ ἐποικούμενα. ὡσαύτως καὶ τὰ θεῖα προτεινίσματα κάτωθεν κοῖλα πρὸς τὸ ἄνω φαινόμενα, ἄνωθεν ὕπτια καὶ ὁμαλὰ, ἐπαναπαυόμενα τοὺς σπουδαίους τῶν ἐκκλησιῶν ἔχοντα. οὐ γὰρ παραπλησίως βροτῶν ἐργάζεται Θεὸς, οὐδὲ ἀναλόγως ἢ κατ' ἀλλήλους θεμελίους τῇ κτίσει ὑποτίθεται· ἀλλὰ τῷ μαλακῷ τὸ βαρύτατον ἐπεκαμάρωσεν, τῷ δὲ ἀστάτῳ καὶ ῥέοντι τὸ παχὺ καὶ ὑλῶδες περικρατεῖ.

περὶ μὲν ὑψηλῶ τὸν ἀέρα καὶ τὰς ἐξοχὰς τῆς ἀβύσσου ὑφαπλώσας, τῇ δὲ χέρσῳ τὰ ὕδατα ὑποκείσας, τοῖς κουφοτέροις τὰ βαρύτερα φαίνεσθαι πρυτανεύων. ἑκάτερα δὲ ὑπὸ τοῦ μελῳδοῦ τῶν θείων παιδευόμεθα. ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ, ὁ τιθεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ. καὶ μεθ' ἕτερα, ἐξομολογεῖσθε, φησί, τῷ Κυρίῳ τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. καὶ οἰκοδόμοι μὲν μεγέθει οἰκιῶν εἰς ὕψος οἰκοδομοῦντες ἀναλόγους τῷ ὕψει τοὺς θεμελίους ὑποτίθενται· καὶ ναυπηγοὶ μυριοφόρον ὁλκάδα τεκταινόμενοι, καὶ συμβαίνουσαν τῷ βάρει τῶν ἀγωγίμων τὴν τρόπιν πηγνύουσιν· ὁ δὲ Θεός μου πρῶτον τὴν ὀροφὴν ὑπέτεινε, καὶ εἶθ' οὕτως τὸν θεμέλιον ὑπέθηκε, πρῶτον τὰ ἱστία ὑφήπλωσεν, εἶθ' οὕτως τὴν ναῦν τῆς κτίσεως ὑπετεχνήσατο ποντοπορεύουσαν τὸν κλυδώνιον ταύτης, καὶ ῥέουσαν ζωήν, τὴν μηδὲ τὰ φαιδρὰ μόνιμα, μηδὲ τὰ λυπηρὰ διαρκῆ κεκτημένην, μέχρις ἂν πρὸς τὸν εὔδιον τῆς συντελείας ὅρμον ὑπεξέλθῃ τῆς ζάλης τῆς νῦν. ὢ τοῦ θαύματος; πῶς τῷ φθαρτικῷ ἡ χέρσος ἐπινήχεται; πῶς οὐκ οὐ διαδύνει ἡ βαρεῖα τῷ ῥέοντι; πῶς τῷ μαλακῷ τὰ ὄρη οὐ γίνεται ὑποβρύχια; λέληθα ἐμαυτὸν ἐπὶ Θεοῦ φάσκων τὸ πῶς. τίς γὰρ εἴσεται; τίνι γὰρ τείχει ἡ ἄβυσσος περιέχεται, ἢ τίς ὁ ἔσχατος αὐτῆς πυθμὴν καὶ στενωπὸς τὸ κάτω συνέχων; εἰς ἀμήχανα γὰρ καὶ ἀπέραντα ἐκπίπτει μου ἡ διάνοια ἐκείνου ἐμβατεύουσα, ἀεὶ τοῖς διεισκρινομένοις βάθεσι καὶ ὑπερείσμασιν ἐπινοοῦσα ἕτερα· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτῆς ἡ ἔνδεια, τοῦ Σολομῶντος ἐπιβοήσαντος, ὑψηλότερά σου μὴ ζήτει, καὶ βαθύτερά σου μὴ ἐξέταζε, ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ, πιστεύων τὴν συνεκτικὴν τοῦ παντὸς θείαν ῥώμην πάντα διακρατεῖν, καὶ σώζειν, καὶ διὰ πάντων ἥκειν καὶ πρυτανεύειν τὰ σύμπαντα.

Πεῦσις ϟγ.

Πόθεν ἐγένοντο οἱ φωστῆρες ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ τῶν ἀστέρων χορός; ὅτι μὲν Θεοῦ τὸ ἔργον, οἴδαμεν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν ἐπιζητοῦμεν.

Ἀπόκρισις.

Ἐκ τοῦ πρωτογόνου φωτὸς δοκεῖ μοι τοὺς φωστῆρας ὑπάρχειν. τὴν γὰρ ὕλην τοῦ φωτὸς προάγων ὁ Θεός φησι, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. μετασκευάζων δὲ πρὸς τὰς διαφόρους ὄψεις τὴν ὕλην, φησί, γενηθήτωσαν φωστῆρες, ὡς εἴ τις πρότερον προβάλοι τοῦ χρυσοῦ μάζαν, ταύτην δ' εἰς νομίσματα κερματίσας, δύο ὑπερέχειν τῷ μεγέθει ποιήσῃ, καὶ ἐπὶ δίσκου παμμεγέθους κατακολλήσῃ, καὶ τῇ ὀροφῇ τῆς οἰκίας ὑπερτιθῇ, τέρπων μὲν τὰς ὄψεις τῶν ἱστορούντων, ἀθανάτους δὲ ποιῶν τὰς μνήμας τῆς αὐτοῦ ἀγχινοίας· πόρρω δὲ τοῦ στερεώματος ποιήσας αὐτούς, τότε ὑπέθηκεν αὐτῷ. φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ τῶν θείων Μωσῆς, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους. ἐνταῦθά μοι πρόσεχε τὴν ἀκοήν, ἀξιάγαστε.

Atqui sub cœlo quidem aëra & emi[...] abyssi expandit, terræ verò aquas [...] sub leuioribus grauiora conspici [...]s. Vtraque verò ex diuinorum carmin[...] ctore discimus: Qui stabilit in aquis super[...]ra eius, qui ponit in nube adscensum suum. Et post alia: Confitemini, inquit, Domino, qui firmauit terram super aquis. Atque architecti quidem pro magnitudine domorum in altum ædificantes proportione altitudini respondentia fundamenta subdunt: & nauium structores decem millium capacem nauem fabricantes, congruentem ponderi mercium carinam conglutinant: At Deus meus primò fastigium supernè extendit, atque sic demum fundamentum supposuit: primùm vela expandit, ita demum nauem huius creaturæ subtus fabricatus est, quasi in ponto ferentem procellosam hanc & instabilem vitam, quæ neque læta durabilia, neque tristia possidendo perseuerare potest, vsque quò tranquillum consummationis portum subierit ex præsentis turbinis procella. O miraculum! Quomodo solubili innatat terra? Quomodo per liquidum non penetrat graue? Quomodo montes in molli non submerguntur? Oblitus sum mei ad Deum dicens, Quomodo? Quis enim intelliget quo pariete continneatur abyssus, aut quis extremus eius fundus & angiportus inferiora continens? ad immensa enim & infinita deficit meus intellectus, dum sic procedit, præter inuentas sedes imas & bases insuper alias excogitans, vltra quas quod succurrat nihil est; Solomone inclamante, Sublimiora te ne quæras, & profundiora te ne scruteris. Quæ tibi mandata sunt, illa cogita, credens conseruatricem vniuersi diuinam potentiam omnia sustentare & conseruare, & omnia penetrare, ad gubernandum in vniuersa omnia.

93. *Interrogatio.*

Vnde facta sunt luminaria Sol & Luna, & astrorum cœtus? Quòd Dei quidem sit opificium scimus, sed de substantia quærimus.

Responsio.

Ex primigenia luce mihi videntur luminaria esse. Nam materiam lucis producens Deus, inquit, Fiat lux, & facta est lux. Transmutans autem in varias species materiam, inquit, Fiant luminaria. Veluti si quis primùm promat massam auri, quam in numismata secans, duo præcellere magnitudine faciat, & in orbe permagno conjungat, domusque tecto applicet, oblectaos quidem adspicientium oculos, immortalia verò faciens monumenta suæ industriæ: ipsaque procul à firmamento remouens, deinceps illi subiecit. Inquit enim ipse diuinorum enarrator Moses, Et fecit Deus luminaria magna. Hîc mihi attentas aures præbe, ô præclare.

Nam ex ipsa elocutione manifestum faciam, luminarium creationem extra firmamentum esse. Inquit enim Moses, Et posuit ea in cœlo, inferiora significans, aut extra tectum orbes ipsorum describens, sicque deinde ei subiecta esse.

94. Interrogatio

Num simul illa duo constabiliuit, aut à se inuicem disiunxit?

Responsio.

Etiam post terræ exornationem Sol productus est, ne ipsum aliqui lucis auctorem nominarent, neue de terra nascentium opificem. Primùm enim lucis natura producta est. Quarto verò die Solaris corporis currus primigeniæ luci paratus est, velut aliqua lucerna propter impositum sibi ignem. Quemadmodum autem aliud quidem est albedo, aliud verò dealbatum corpus: sic & hæc diuersa quum sint, vnita sunt, licet discreta sint. Enimvero quæ opinione nostra sunt separabilia, operatione differunt, virtute eius qui fecit. Qui & vrendi vim in igne à splendore separauit, velut in rubo, & in fornace trium puerorum, cuiusmodi & in terribili iudicio audimus ignem fore, qui iustos quidem illuminet, comburat verò peccatores. Quemadmodum testatur Dauides, Vox Domini perrumpens flammam ignis. Eorum verò quæ de passionibus Lunæ quæruntur, breuis comprehensio est, quòd decrescens non toto corpore suo consumatur, sed circumiacente luce deposita, rursúsque assumpta, decrementi & incrementi species præbeat. Potest enim in aëre puto videri eius obscuratio tanta circumferentia circumscripta, quanta in pleniluniis est. Idem intelligas & de Sole: Nisi quòd hic quod semel accepit, id inseparabile habet, illa verò assiduè induitur & exuitur. Et hæc de Sole dicta creduntur. Porrò situm eorum ex Mosaico scripto intelligamus. Inquit enim, & fecit Deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento. Luminare magnum in dominium diei, & luminare minus in dominium noctis. Ergo sibiinuicem è regione opposita locauit, illum quidem in regione matutina, hanc verò in vespertina. Et illum quidem qui diei præesset: hanc verò quæ nocti. Vt sibi ex opposito correntes, ille quidem per diem nocturnum, hæc autem per noctem diurnam, ad eundem pertingant ortum. Vt inclinante die, hæc in summum ortos matutini veniat, agens veluti regina, splendoribus noctem exhilarans. Ille verò tenebris ingrauescentibus ad idem centrum appellens, veluti rex præsidentia sua regionem omnem quæ sub cœlo est, illustret. Vt sit illius quidem ortus, huius occasus; & huius præsidentia, illius subtractio. Vt perficiatur illud, Dominentur diei & nocti.

ἐν γὰρ τῇ λέξει τὸ σαφὲς παραστήσω τῆς ἔξω τοῦ στερεώματος τῶν φωστήρων γενέσεως. φησὶ γὰρ Μωσῆς, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ, δηλῶν κάτω, ἢ ἔξω τῆς ὀροφῆς τοὺς πίνακας αὐτῶν γράφων· καὶ εἶθ' οὕτως ὑποκεῖσθαι αὐτῷ.

Πεῦσις ϟδ.

Ὁμοῦ τοὺς δύο ἔπηξεν, ἢ ἀλλήλων αὐτοὺς διέστησε;

Ἀπόκρισις.

Καὶ μετὰ τὴν τῆς γῆς διακόσμησιν ὁ ἥλιος παρήχθη, ἵνα μὴ φωτὸς ἀρχηγὸν αὐτόν τινες ὀνομάσωσι, μήτε τῶν ἐκ γῆς φυομένων δημιουργόν. πρότερον μὲν γὰρ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις παρήχθη. τῇ δ'. δὲ ἡμέρᾳ τὸ ἡλιακὸν τοῦ σώματος ὄχημα εἰς τὸ πρωτογόνῳ φωτὶ παρεσκεύασται. ὥσπερ τις λύχνος διὰ τὸ ἐπιτιθέμενον αὐτῷ πῦρ. ὥσπερ δ' ἕτερον μέν ἡ λευκότης, ἕτερον δὲ τὸ λελευκασμένον σῶμα· οὕτω καὶ ταῦτα διάφορα ὄντα ἥνωνται, εἰ καὶ ἀδιαίρετα εἰσί. ἀλλ' ἅπερ ἡμῖν τῇ ἐπινοίᾳ διαχωριστά, ταῦτα τῇ ἐνεργείᾳ διέστησε τῇ δυνάμει τοῦ ποιήσαντος· ὃς καὶ τὴν καυστικὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς ἀπὸ τῆς λαμπρότητος διεχώρισεν, ὡς ἐν τῇ βάτῳ καὶ ἐν τῇ καμίνῳ τῶν τριῶν παίδων οἷόν τι ἀκούομεν, καὶ τὸ ἐν τῇ φοβερᾷ κρίσει πῦρ τοὺς δικαίους φωτίζον, καὶ τιμωροῦν τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὡς μαρτυρεῖ Δαβίδ· φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός. ἐκ δὲ τῶν περὶ σεληνιακῶν παθῶν τῶν ζητουμένων κατάληψις. λήγουσα γὰρ, οὐ τῷ παντὶ αὐτῆς σώματι δαπανᾶται, ἀλλὰ τὸ περικείμενον φῶς ἀποτιθεμένη, καὶ προσλαμβάνουσα πάλιν, ἐλαττώσεως καὶ αὐξήσεως τὰς φαντασίας παρέχεται. ἔξεστι γὰρ ἐν καθαρῷ τῷ ἀέρι ἰδεῖν τὸ ἀλαμπὲς αὐτῆς, ὑπὸ τοσαύτης ἀψῖδος περιγραφόμενον, ὁπόσης ἐν πανσελήνοις. τοιοῦτον νόει ἐπὶ τοῦ ἡλίου πλὴν, ὁ μὲν ἅπαξ λαβὼν ἀχώριστον ἔχει αὐτήν, ἡ δὲ συνεχῶς ἀμφιαζομένη καὶ ἀποδυομένη. καὶ τὰ περὶ τοῦ ἡλίου εἰρημένα πιστοῦται. Ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ γράμματος τὴν θέσιν αὐτῶν νοήσωμεν· φησὶ γὰρ, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω, εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός. ἀντιπροσώπους τοίνυν ἀλλήλων αὐτοὺς ἔθετο, τὸν μὲν ἐν τῇ ἑῴᾳ, τὴν δ' ἐν τῇ ἑσπέρᾳ, ἐκεῖνον μὲν τῆς ἡμέρας ἄρχειν, ταύτην δὲ τῆς νυκτός. ἵνα ἑαυτοῖς ἀντιθέοντες, ὁ μὲν διὰ τοῦ ἡμερονυκτίου, ἡ δὲ διὰ τοῦ νυκτημέρου, ἐπὶ τὴν μίαν φθάσῃ ἀνατολήν· ὅπως ἡμέρας κλινούσης, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ἑῴας γένηται οἱονεὶ βασιλιστὴν ἔχουσα, καὶ ταῖς αὐγαῖς τὴν νύκτα φαιδρύνουσα· ὁ δὲ τοῦ σκότους ὑποτρέχοντος ἐπὶ τὸ αὐτὸ κέντρον ἐλάσας, οἷα ἄναξ τῇ προεδρίᾳ τὴν ὑπ' οὐρανὸν καταστράψῃ. ὥστε ὑπάρχειν ἐκείνου μὲν τὴν ἀνατολὴν, ταύτης δύσιν· ταύτης δὲ τὴν προεδρίαν, ἐκείνου ὑποστολήν· ὅπως πληρωθῇ τὸ, ἀρχέτωσαν τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς νυκτός.

95. Inter-

Πεῦσις ϟε'.

Πῶς τεταρταία οὖσα τότε, πανσέληνος ἦν πάντα τὸν κόσμον καταυγάζουσα, ὁμοίως τῇ πεντεκαιδεκαταίᾳ γενέσθαι. πῶς δὲ σήμερον τεταρταία πάλιν οὖσα, οὐχ ὁμοίως διὰ νυκτὸς καταλάμπει τὸν κόσμον;

Ἀπόκρισις.

Τετρήμερος μὲν παρὰ τὴν προηγουμένην τῶν στοιχείων γένεσιν λέγεται. οὐχ ὡς δὲ τέσσαρας μὲν ἔχουσα ἡμέρας, καθὼς τῖσαν ὕστερον ἐξεφάνη, ἀλλ᾽ ἡνίκα ἐδημιουργήθη, τελεία ὑπῆρχεν. οὐ γὰρ ἔδει ἠκρωτηριασμένον ἢ ἡμιτελὲς ὑπάρχειν τὸ θεῖον δρᾶμα. τὸ δὲ μὴ τοιαύτην νῦν τεταρταίαν ὁρᾶσθαι, οὐδὲ ζητήσεως ἄξιον οἶμαι, τῆς ἡμετέρας εἰκόνος ἐν αὐτῇ ὁρωμένης. τέλειος γὰρ ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ δημιουργηθεὶς, τελείαν καὶ τὴν βίου κοινωνὸν κομίζεται. καὶ ὁρῶμεν τοὺς ἐκείνων διαδόχους μὴ τὴν ἰσότητα σώζειν τοῦ ἐκείνων μεγέθους, αὖθις τῇ εἰς γένεσιν παρελθεῖν, πρινὴ διὰ τῆς τῶν χρόνων παραδρομῆς ἐπ᾽ ἐκεῖνο φθάσῃ τὸ μέγεθος. ἐπειδὰν δὲ ἐν τούτῳ γένωνται, διὰ θανάτου πάλιν εἰς γῆν ἀπελήλυθ, μετὰ βραχὺ δὲ πάλιν τῇ ἀναστάσει γίνονται, ἀποτιθέμενος καὶ ἐπαμφιεννύμενος τὸ σῶμα κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς σελήνης. τὰς δὲ ἕνδεκα ἐκείνας ἡμέρας ἃς ὑπερεξέκτησε τὸν ἥλιον, οὐ τῇ οὐσίᾳ ἀρξάμενη, ἀλλὰ τῇ φύσει ἀποτίνουσιν αὐτῷ, δι᾽ ἑκάστου μηνὸς εἰκοσιεννέα ἥμισυ ἡμερῶν ἀριθμουμένη, καὶ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀποτελοῦσα τῇ περιόδῳ τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν Ἑβραΐδα ψῆφον. οὐ γὰρ ἴσασιν ἐκεῖνοι τοὺς καθ᾽ ἡμᾶς Ῥωμαίων μῆνας, τῇ σελήνῃ ἑπόμενοι μόνῃ.

Πεῦσις ϟϛ'.

Τί ἐστι τὸ, ἔσονται εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς; ἐπειδὴ τινὲς λέγουσι πολλὰ ἐκ τῶν στοιχείων τεκμαίρεσθαι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως.

Ἀπόκρισις.

Οἱ μὲν ματαιόφρονες ἀστρολογίαις τὴν σφῶν γένεσιν ἐπιγράφουσιν. ὅτι δὲ οὐχ οἷόν τε ἀπὸ ἄστρων σημειοῦσθαί τι περὶ τῆς βροτῶν ζωῆς, μάρτυς Ἡσαΐας, φάσκων, ἀναστήτωσαν οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ βλέποντες εἰς τοὺς ἀστέρας, καὶ ἀναγγειλάτωσάν σοι μέλλει γίνεσθαι. μικρὸν δὲ ὕστερον πλατύτερον ἐκθήσομαι τοὺς ἐκείνων μύθους. τὰ δὲ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἄστρων εἰκότως λεχθείη, ὄμβροι, πνεύματα, χειμῶνες, ἔαρ. ταῦτα ἐκ τῶν ἄστρων παιδευόμεθα, Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ· ὅπως ὁ ναυτίλος ὁρῶν τὸ σημεῖον, ἐπὶ λιμένα οἰακίσας τὴν ναῦν, ἀποδράσῃ τὸ ναυάγιον· ἵνα ὁ γεωργὸς τῷ ἐτησίῳ σημείῳ ἑπόμενος, διασκάψῃ τὴν ἄρουραν· ἵνα ὁ ὁδίτης βραχὺ ἐν τῷ πανδοχείῳ μείνας διαφύγῃ τῆς ἐπομβρίας ἢ τῆς χαλάζης τὴν ἔφοδον. γίνονται σημεῖα καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ταῦτα καὶ ὁ Σωτὴρ ἐβεβαίωσε δημηγορῶν πρὸς Ἰουδαίους.

95. *Interrogatio.*

Quomodo quum elapsi essent dies abortu rerum quatuor, plena erat luna, & totum mundum illustrabat, non aliter ac si dies quindecim elapsi fuissent? Quomodo verò hodie quum itidem quatriduana est, non similiter per noctem illuminat mundum?

Responsio.

Quatriduana quidem respectu præcedentis conseruorum ortus dicitur, non quasi quatriduana fuerit, quæ postmodum creata apparuit. Enimvero quum condita est, perfecta erat. Non enim debuit mutilatum, aut semiperfectum esse diuinum opus. Quòd autem nunc non talis conspicitur, quando quatriduana est, ne quidem quæstione dignum arbitror, si nostram imaginem considerèmus. Perfectus enim primus pater noster Adamus creatus, perfectam quoque vitæ consortem accipit. Atqui videmus illorum posteros non eandem seruare æqualitatem magnitudinis, neque item ad generandum progredi, nisi prius processu temporis ad debitam peruenerint magnitudinem. Posteaquam autem hanc assequuti fuerint, interuentu mortis in terram rursus desiount. Paulo pôst verò per resurrectionem renascuntur, deposito & denuo induto corpore, iuxta Lunæ similitudinem. Vndecim autem dies, quibus superauit Solem, non substantia, sed natura rependit ei, per quemlibet mensem dies viginti nouem & dimidium numeraos, & trecentos quinquaginta quatuor dies absoluens peranni circuitum, secundùm Hebræam supputationem. Non enim norunt illi menses Romanorum, qui apud nos sunt, solam sequentes Lunam.

96. *Interrogatio.*

Quid est hoc, Sint in signa & in tempora, & in dies, & in annos? Si quidem asseruat aliqui multa ex principiis istis iudicari de humana natiuitate.

Responsio.

Circumscribunt quidem suam natiuitatem astrologicis supputationibus vani homines. Quòd verò ex astris non possint quicquam pottendere de mortalium vita, testatur Esaias, dicens: Surgant astrologi cœli, qui stellas intueotur, & annunrient tibi quid futurum sit. Sed paulò post latius illorum fabulas explicabo. Signa verò cœli & astrorum meritò recenseantur, imbres, flatus, tempestates, ver. Hæc ex astris discimus per Dei erga genus humanum bonitatem, vt in mari nauta, signum videns, ad portum nauem dirigens, naufragium effugiat: vt agricola anniuersarium Etesiarum signum sequutus, fodiat aruum: vt viator in diuersorio minus diu moratus, effugiat ingruentem imbrem aut grandinem. Fiunt signa & belli & pacis, quæ ad Iudæos concionans confirmauit Seruator.

97. *Interrogatio.*

Quid igitur? Non idem putas eſſe temporis articulum & ſignum, & tempus? Atqui quomodo Scriptura differentiam indicans, inquit, Et ſint in ſigna, & in tempora, & in dies, & in annos? *Reſponſio.*

Aliud quidem eſt tempus, aliud verò temporis articulus. Nã illud quidem prolixioris ſpatij ſignificationem habet, hoc verò opportunitatis. Neque enim dicimus, Inſtat ſpatiũ tẽporis meſſis, aut vindemiæ, ſed opportunitas: neque ſpatium temporis vt nubat puella, ſed tempeſtiuum eſt: quæ quidem nos ſapiẽs ille docet Solomo. Signa autem aſtrorum illa dico, Ortũ quidem Pleiadis initium meſſis & nauigationis, occaſum verò diuerſum. Nam ille quidẽ congregat, hic verò ſpargit in aruis ſemina. Illud autem, in diem, quę periodo ſeptimanę conſtat, diem ſabbatiſmi dicit. Omnia enim feſta laborum intermiſſionem habentia, ſabbatũ apud Hebræos appellantur: quorum ab ipſis præter hebdomadarium cyclum tria in anno perficiuntur. Aliquoties etiam pręter quàm propriè dictum ſabbatum. Dies enim ſabbati erat & tempus quo veſcebantur infermentatis: ſimiliter & Pentecoſtes: ad eundem modum & Scenopegiæ. Et extra propriè ſabbatum dictum, ſi temporis periodo incidat ipſis feſtum, ſabbatum diem appellant. quod declarans eximius Apoſtolus Matthęus, ſabbato ſecundoprimo inquit: eum diem ſignificans, qui poſt ſabbatum proprium ipſum per feſtum otio vacabat. Proinde menſes Luna perficit, annos autem Sol: illa quidem per periodum dierum plena facta: hic autem ex periodo menſium in eodem centro ortus matutini conſtitutus, conuerſiones ſeruans ęquinoctij, ęſtatis & autumni.

98. *Interrogatio.*

Eſtne ſphæra cœlum, aut hemiſphærium, quod actum circulari motu Solem ſub terram ferat, aut alio modo curſum ei tribuat?

Reſponſio.

In his vtriſque ab eximio Eſaia inſtituamur, qui clamat: Qui conſtituit cœlum velut laquear, & extendit ipſum velut pellem. Quod igitur conſiſtit, non mouetur circulariter: quod expanſum eſt, non ſubtus fertur. Principium igitur habet cœlum & terminum. Non enim inquit Scriptura, aſcendit Sol, ſed, egreſſus eſt ſupra terram: Et, Lothus ingreſſus eſt Segorem: nõ globum, ſed laquear eſſe confirmãs. Et Dauides inquit in carminibus, A vertice cœli egreſſus eius, (non aſcenſus) & occurſus eius vſque ad ſummum cœli: non autem deſcenſus eius, aut occaſus. Ne ipſum percurrentem circulariter moueri faciat Et iterum, Et ipſe, inquit, velut ſponſus, non, aſcendens, ſed, exiẽs ex thalamo ſuo. Ipſe verò cõcionatur Dominus: Mittet, inquit, angelos cum tuba & voce magna, & cõgregabunt electos ab extremo cœli vſque ad extremũ eius.

Πεῦσις ϟζʹ.

Τί οὖν; αὐτὸ νομίζεις ὑπάρχειν καιρὸν καὶ σημεῖον, καὶ χρόνον; καὶ πῶς τὴν διαφορὰν δηλοῦσα ἡ γραφὴ λέγει, καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιρούς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς;

Ἀπόκρισις.

Ἕτερον μὲν χρόνος, ἕτερον δὲ καιρός. ὁ μὲν γὰρ μήκους ὑπάρχει σημαντικόν, ὁ δὲ, εὐκαιρίας. οὐ γὰρ φαμέν, χρόνος ἐπέστη ἀμητοῦ ἢ τρυγητοῦ, ἀλλὰ καιρός. οὐδέ, χρόνος γάμου τῆς νεάνιδος, ἀλλὰ καιρός· τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ταῦτα παιδεύοντος. σημεῖα δὲ τῶν ἄστρων ταῦτά φημι, ἀνατολὴν πλειάδος, ἀρχὴν ἀμητοῦ καὶ ποντοπορείας· δύσιν δὲ τοὐναντίον. ἡ μὲν γὰρ συνάγει, ἡ δὲ σπερματίζει ταῖς ἀρούραις τὰ σπέρματα. τὸ δέ, εἰς ἡμέρας, τὴν ἐκ περιόδου τῆς ἑβδομάδος, ἡμέραν τοῦ σαββατισμοῦ φημί. πᾶσα γὰρ ἑορτὴ ἀνοχὴν τῶν πόνων ἔχουσα, σάββατον παρ' Ἑβραίοις προσαγορεύεται. ὧν παρ' αὐτοῖς παρὰ τὸν ἑβδομαδικὸν κύκλον τρεῖς τοῦ ἔτους ἐπιτελοῦνται. πολλάκις παρὰ τὸ κύριον σάββατον. ἡμέρα γὰρ σαββάτου καὶ ἡ ἀζυμοφαγία· ὁμοίως τῆς πεντηκοστῆς· ὡσαύτως ἡ τῆς σκηνοπηγίας· καὶ ἔξω τοῦ κυρίως σαββάτου διὰ τῆς χρονικῆς περιόδου εἰ ἐμπίπτοι αὐτοῖς ἡ ἑορτή, σάββατον ἡμέραν προσαγορεύουσιν. ὅπερ σαφηνίζων ὁ ὑψηλὸς Ματθαῖος, δευτεροπρώτῳ, φησί, σαββάτῳ, τὴν ἡμέραν δηλῶν τὴν μετὰ τὸ κύριον σάββατον αὐτοῖς δι' ἑορτὴν ἀργουμένην. μῆνας τοίνυν ἡ σελήνη ἀποτελεῖ· ἐνιαυτοὺς δὲ ὁ ἥλιος. ἡ μὲν ἐκ περιόδου ἡμερῶν πληροφανὴς γινομένη· ὁ δὲ ἐκ περιόδου μηνῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κέντρου τῆς ἑῴας καθιστάμενος, τὰς τροπὰς φυλάσσων ἰσημερίας θέρους τε καὶ φθινοπώρου.

Πεῦσις ϟηʹ.

Σφαῖρά ἐστιν ὁ οὐρανός, ἢ ἡμισφαίριον κυλιόμενον τὸν ἥλιον, ὑπὸ τὴν γῆν φέρει, ἢ ἄλλως αὐτῷ τὸν δρόμον παραχωρῶν;

Ἀπόκρισις.

Ἀμφότερα τῷ ὑψηλῷ Ἡσαΐᾳ στοιχήσωμεν, διαρρήδην βοῶντι, ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνήν. τὸ ἑστὼς οὖν οὐ κυλινδεῖται· τὸ διαταθὲν οὐχ ὑποφέρεται. ἀρχὴν τοίνυν ἔχει οὐρανός, καὶ πέρας. οὐ γὰρ φησιν ἡ γραφή, ἀνῆλθεν ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν· καί, Λὼτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ· οὐ τὴν σφαῖραν, ἀλλὰ τὴν καμάραν βεβαιοῦσα. καὶ Δαβὶδ φησιν ἐν μελῳδίαις, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ. οὐχὶ δὲ ἡ ἄνοδος, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου, οὐχὶ δὲ ἡ κάθοδος αὐτοῦ ἢ ἡ κατάδυσις· ἵνα μὴ σφαιροκύλιστον καταστήσῃ αὐτὸν διαθέοντα. καὶ πάλιν, καὶ αὐτός, φησιν, ὡς νυμφίος, οὐκ ἀνερχόμενος, ἀλλ', ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. αὐτὸς δημηγορῶν ὁ Κύριος· ἀποστελεῖ φησι τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, μετὰ σάλπιγγος καὶ φωνῆς μεγάλης, καὶ συνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως ἄκρου αὐτοῦ

Πεῦσις ϟθ'.

Πῶς οὖν δύει ὁ ἥλιος, εἰ μὴ ὑπὸ γῆν φέρεται; καὶ τίς ὁ τόπος ὁ τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ σκιάζων;

Ἀπόκρισις.

Συμποδίσας τὰ οὐράνια τέρματα, καὶ ὑπό τινα πλευρὰν, τὸ βόρειον γινόμενον κλίμα, ὑπεραιρομένου τοῦ Καππαδόκων ἐδάφους, ἀποσκιάζεται μὲν τὴν ἀστραπὴν τῶν ἀκτίνων ταῖς λόχμαις καὶ τοῖς ὕδασι τοῦ ὑπερκειμένου στερεώματος, διακλωμένων τῶν μαρμαρυγῶν ἐπὶ τὰ πλάγια, καὶ τῇ ὑπεροχῇ τῆς χέρσου τὴν φαῦσιν εἰργόμενος, κατὰ τὴν προεκτεθεῖσαν εἰκόνα τῆς παρ' ἡμῖν λαμπάδος αὐτόθεν τηγάνῳ ὀστράκῳ τινὶ τοῦ πυρσοῦ πιεζομένου, καὶ ἐμφραχθέντι τινὶ σκιαζομένου, ἐπὶ δὲ ἐλευθέραν τινὰ τῶν πλαγίων τῆς λαμπρότητος χωρούσης. κατὰ ταῦτα καὶ ὁ φωστὴρ τὴν ἕω, κρύβδην τὸ βόρειον μέρος. καὶ μάρτυς ἡμῖν ἀξιάγαστος ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομών. ἀνατέλλει γάρ, φησιν, ὁ ἥλιος καὶ δύει. ἀνατέλλων πορεύεται κατὰ δύσιν, καὶ κυκλοῖ κυκλῶν πρὸς Βορρᾶν, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἕλκει. ἄθρει δὲ οὖν αὐτὸν τὴν μεσημβρίαν διαθέοντα, καὶ τὸν Βορρᾶν κυκλοῦντα, ἵνα ἐμπροθέσμως ἐπὶ ἑῴας γίνηται.

Πεῦσις ρ'.

Εἰ ἄπαυστος αὐτοῦ ἐστὶν ὁ δρόμος, πῶς θέρους μὲν μεγάλας ἡμῖν τὰς ἡμέρας ἐργάζεται, χειμῶνος δὲ μικροτέρας;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειδὴ οὐχ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κέντρου ἀεὶ πρόεισιν, ἀλλ' ἐγγὺς τῆς μεσημβρίας γινόμενος, οὐ τὴν ὑψηλὴν ἀλλὰ τὴν πλαγίαν ἐλθὼν βραχυτέρας τὰς ἡμέρας ἐργάζεται. δύνας δὲ τοῦ ἄκρου τοῦ ἑσπερίου κλίματος κυκλοῖ διὰ τῆς νυκτὸς πᾶσαν τὴν δύσιν καὶ ἄρκτον, καὶ τὴν ἕω, ὅπως φθάσῃ πάλιν τὸ ἄκρον τῆς μεσημβρίας, κἀκεῖθεν πάλιν τὸν ἡμερινὸν ὠκύτητος ἀρχόμενος. ὅθεν εἰκότως συμβαίνει τὴν νύκτα μηκύνεσθαι, τὴν δὲ ἡμέραν βραχύνεσθαι. ὅταν δὲ ἰσομερῶς διὰ μέσου ἱππηλατεῖ τὸν αἰθέρα, ἰσημερίας ἐργάζεται. θέρους δὲ πάλιν κλίνας ἐπὶ τὸ βόρειον ὑψοῦται, τὸν μὲν νυκτὸς ὑφαιρούμενος, τῇ δὲ ἡμέρᾳ προστιθέμενος διὰ τὸ βραχύτερον ἐν τῇ νυκτὶ κύκλον. ἡ δὲ σελήνη, οὐ τέλειον μειουμένη εὑρίσκεται, ἀλλὰ σκιάζεται τοῦ δίσκου κατὰ μέρος, καὶ ἔστιν ἀθρῆσαι φθίνουσαν αὐτὴν καὶ λήγουσαν ὑπὸ τὸ νέφος σκιαζομένην, δίκην εἰκόνα παραπετάσματι βάμβυκος. πάλιν δ' ἐπαμφιεννυμένη τὸ φῶς, συνελκομένη τοῦ ἀναπληρώματος, δίκην βασιλίδος πρόεισιν, ἐναργὴς εἰκὼν ὑπάρχουσα τῆς ἡμετέρας φύσεως, γεννωμένη, αὐξουμένη, πληρουμένη, φθίνουσα, ἐλαττουμένη, δυομένη. οὐ τέλεον δὲ ἀπολλυμένη. παραπλησίως καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα, αὐξόμεθα, πληρούμεθα ἐν γήρει, εἶθ' οὕτως λήγομεν τῇ ὥρᾳ τῆς ὄψεως, φθίνομεν τῇ εὐχροίᾳ, καὶ ἀνθῇ τῆς παρειᾶς τὸ ἐρυθρὸν ὠχριώμενοι. ἐλαττούμεθα τὴν ῥώμην τοῦ σώματος, κυρτοβατεῖν ἀρχόμενοι,

99. *Interrogatio.*

Quomodo igitur occidit Sol, si non fertur sub terram? & quinam locus est qui radios eius inumbrat?

Responsio.

Peragratis celeri cursu cœlestibus terminis, postquam latus quoddam, boreale nempe clima, subierit, eleuante se Cappadocum solo, ioumbratur quidem radiorum fulgor per siluas & aquas ex superna repressione firmamenti, perfractis ad latera radiis, & per eminentiam terræ luce ipsius exclusa, idque secundùm prius exhibitam similitudinem lampadis, cuius apud nos vsus est, si testa fax comprimatur, & aliqua ex parte inumbretur, ad aliquod liberum latus lux recedit. Hoc modo etiam Sol peruenit ad orientem, occultè borealem plagam permeans. Estque nobis illustris testis in rebus diuinis sapiens ille Solomo: Oritur (inquit) Sol, & occidit. Ortus per occasum graditur, & gyrans circulariter fertur ad Aquilonem, & in locum suum redit. Adspice proinde ipsum per meridiem currentem, & plagam borealem circumeuntem, vt intra præscriptum ab oriente feratur.

100. *Interrogatio.*

Si absque intermissiooe cursus eius est, quomodo æstate quidem maiores nobis dies efficit, hyeme verò minores?

Responsio.

Eo quòd noo ab eodem centro semper procedit, sed prope meridiem constitutus, non altam, sed obliquam incedens viam, breuiores oobis dies efficit. Occidens verò in sommo plagæ vespertinæ ambit per noctem omnem occidentem, & Arctum, & orientem, quo perueniat rursus ad summum meridiei, inde rursus diurnum celerem cursum incipiens. Vnde (ceu coostat) accidit, vt nox longior, dies vero breuior efficiatur. Quando verò æqualiter per medium agit æthera, æquinoctium perficit. Æstate verò rursus ad borealem vergens plagam eleuatur, ac nocti quidem aufert, addit verò diei per breuiorem noctis circulum. Luna autem non prorsus per imminutionem deficere deprehenditur, sed ex parte orbis inumbratur: ipsamque adspicere licet decrescentem atque deficientem sub nube obscuratam, quæ veluti veste bombycina rursus induta luce, attracto complemento, instar reginæ procedit. Estque euidens imago nostræ naturæ nascens, crescens, plena, decrescens, imminuta, occidens, oon tamen prorsus intercidens. Consimiliter & nos oascimur, crescimus, ad plenitudinem euademus io senectute: ita deinde deficimus vigore faciei, decrescimus elegantia coloris, & gratia floris io vultu, subori pallorem introducentes. Imminuimur corporis robore, incipientes incedere curui,

Lunæ hominis imago.

& inniti baculo, ad terram inclinari, & ipsa habitu ipsam obtestantes, Ecce adsum. Morimur, & in ipsam desinimus corpore, non tamen intercidentes spiritu, sed paulo post deposito carnis pallio rursus anima vestitur. Non enim ego sum corpus, sed ego quidem anima, meum autem hoc corpus, & quæcunque ex terra nascuntur: vnde & hinc rursus post interitum nascitur, vt Luna quæ veluti reuiuiscens, sub adspectum omnibus venit. Quandoquidem & nos in sepulchro intereuntes, rursus resurgemus, quasi renati secundùm verbum illud diuinum: Quando venerit filius hominis in regeneratione: quo nostræ resurrectionis tempus significatur.

A καὶ βακτηρίᾳ ὑπερείδεσθαι, πρὸς γῆν νενευκότες, καὶ διὰ τοῦ σχήματος αὐτὴν μαρτυρόμενοι, ἰδοὺ παραγίνομαι. ἀποθνήσκομεν, καὶ εἰς αὐτὴν ἀπολήγομεν σώματι, οὐκ ἀπολλύμενοι πνεύματι. ἀλλὰ μικρὸν ὕστερον τὸ ἀποτεθὲν ἱμάτιον τῆς σαρκὸς ἡ ψυχὴ πάλιν περιβάλλεται. οὐ γὰρ ἐγὼ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἡ ψυχή, ἐμὸν δὲ τὸ σῶμα καὶ ὅσα τῆς χέρσου ἐκφύεται· ὅθεν καὶ τοῦτο πάλιν δὲ μετὰ τὴν λῆξιν γεννᾶται ὡς φαεινάξ, οἱονεὶ ἀναβιοῦσα τῇ ὄψει παρισταμένη. ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐν τάφῳ λήξαντες πάλιν ἀναστησόμεθα, οἱονεὶ παλιγγενώμενοι B κατὰ τὴν θεηγορίαν. ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ· τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν τὸν καιρὸν ἐκ τούτου δηλῶν.

CÆSARII

DIALOGVS II.

101. *Interrogatio.*

QVANDOQVIDEM audinimus heri te ad eos, qui quæsiuerant, dicentem, inanimatam esse terram: si inanima est, quomodo generat animata, bouem, ouem, leonem, draconem, & cætera genera pecorum, & reptilium, & bestiarum?

Responsio.

Nihil horum animatam terram esse demonstrat. Siquidem hoc modo concedemus omnino & vitem cum botris delitescentem, confestim proferri: & palmam arborem fructum plenum proferentem sub terra mox exsilire vt appareat: aut vt triticum plenam spicam & ad messem paratam subtus protendat, tursusque diuino præcepto oriatur. Verum non habet rationem similitudo. Nam si terra animata ex eo est, quòd animata profert, seipsam anima destituit. Nam qui animam educit, siue suam siue proximi, mortuus omnino & exanimis est, vitalem causam eiiciens.

102. *Interrogatio.*

Num igitur, quandoquidem homines viuentia & animata generant, edito in lucem infante inanimus relictus est?

Respensio.

Verùm nihil aliud quàm organum homo generat, animam autem immittit Deus. nusquam enim in scriptura dictum est: Producat mulier animam viuentem: neque quòd Eua concipiens, aut Sara, aut Elisabetha produxerit animam, sed quòd genuerit infantem puerum. Cur cæteroqui plurimæ matres generant sola corpora, anima destituta, siquidem poterant animatum producere fœtum? Aut quare fœtum mortuum enixæ; super eo lugent & plorant,

ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ

Διάλογος β'.

Πεῦσις ρα.

C ΕΠΕΙΔΗ ἠκούσαμέν σου χθὲς πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας εἰπόντος ἄψυχον εἶναι τὴν γῆν· εἰ ἄψυχός ἐστι, πῶς ἀπογεννᾷ τὰ ἔμψυχα, βοῦν, πρόβατον, λέοντα, δράκοντα, καὶ τὰ ἑξῆς γένη κτηνῶν καὶ ἑρπετῶν καὶ θηρίων καὶ τῶν λοιπῶν;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων ἔμψυχον γῆν σοι ἀποδείκνυσιν. ἐπεὶ οὕτως δώσομεν πάντως καὶ τὴν ἄμπελον μετὰ τῶν βοτρύων ὑπολανθάνουσαν ἀθρόως ἀναδεδεῖχθαι, καὶ τὸν φοίνικα καρπῷ πλήρη ὑποφυόντα τῇ γῇ ἀθρόως ἀναπηδῆσαι πρὸς τὴν ἐκφάνειαν, ἢ τὸν πυρὸν πλήρη D στάχυν καὶ πρὸς ἄμητον ἕτοιμον ὑποκάτωθεν, καὶ αὖθις τῷ θείῳ προστάγματι ἀνατέλλεσθαι. ἀλλ' οὐκ ἔχει λόγον ἡ παρομοία. εἰ γὰρ ἔμψυχος ἡ χέρσος ἐκ τοῦ ἀποβλύσαι τὰ ἔμψυχα, ἔρημον οὖν ἑαυτὴν κατέλιπε τῆς ψυχῆς. ὁ γὰρ ἐξάγων ψυχὴν εἴτε τὴν σφετέραν εἴτε τοῦ πέλας, νεκρὸς καὶ ἄψυχος πάντως ὑπάρχει, τὸ ζωτικὸν αἴτιον ἐκβαλών.

Πεῦσις ρβ.

Τί οὖν, ἐπειδὴ ἄνθρωποι ζῶντα καὶ ἔμψυχα γεννῶσιν, ἆρα προελθόντος τοῦ βρέφους ἄψυχος καταλείφθη;

E Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὄργανον γεννᾷ, τὴν δὲ ψυχὴν ὁ θεῖος ἐνίησιν. οὐδέπω γὰρ τῇ γραφῇ εἴρηται, ἐξαγαγέτω ἡ γυνὴ ψυχὴν ζῶσαν, οὐδ' ὅτι συλλαβοῦσα Εὔα ἢ Σάρρα ἢ Ἐλισάβετ ἐξήγαγε ψυχήν, ἀλλ' ὅτι ἐγέννησε παιδίον. διατί δὲ ἄρα πλεῖσται μητέρες ψυχῆς ἔρημα ἀποκυοῦσι μόνα τὰ σώματα, εἴπερ ἦν αὐταῖς δυνατὸν ἔμψυχον ἀποκυεῖν τὸ ἔμβρυον; διατί δὲ νεκροτοκοῦσαι, ἐπικωκύουσι καὶ ὀλοφύρονται,

ἢ μὴ αὖθις τὴν ψυχὴν τῷ νεκρῷ ἐντιθέασιν, εἴπερ τῷ αὐτῆς θανάτῳ τὴν ψυχὴν ἀποθνήσκειν; πῶς δὲ πᾶν τὸ ἔμψυχον σιδήρῳ τεμνόμενον ἢ ἀμυσσόμενον, αὐτίκα αἷμα προχεῖται χρωματικὸν, καὶ περιφοινίττει τὸ ὑποκείμενον· ἡ δὲ χέρσος ἀρουμένη καὶ λίσκῳ διαιρουμένη, καὶ εἰς φρέαρ ὀρυττομένη, οὐ βοᾷ, οὐχ αἱμορραγεῖ, οὐ περιφοινίττεται, οὐ καμμύει τοὺς πλήττοντας, καθάπερ τὰ ἔμψυχα πάντα πέφυκε; πῶς δὲ τὰ σκόροδα, ἢ κρόμμυα, ἢ τὰ λοιπὰ τῶν φυτῶν μαχαίρᾳ ἢ δρεπάνῃ τεμνόμενα, οὐχ αἱμάττεται, εἴπερ ἔμψυχα ὑπάρχει, κατὰ Μανιχαίους τοὺς εἰκαιολόγους, καὶ ματαιόφρονας, τοὺς τὴν ἐκείνων δύσοσμον κακοφημίαν ἐν ταῖς σφῶν ψυχαῖς περιφέροντας; πᾶν δὲ ἔμψυχον χερσαῖόν τε καὶ ἐνάλιον πάντως ἔσται καὶ ἔναιμον. Οὐκ ἔμψυχος τοίνυν ἡ γῆ, οὐδέ τι τῶν φυτῶν, ἢ φωστήρων. οὐδέπω γὰρ περὶ τούτων φησὶν ἡ θεία πυκτὶς, ὅτι ἐνεφύσησεν αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς καθάπερ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου φησίν. ἄπαγε οὖν τῆς ἐκείνων παρανοίας, καὶ φρενίτιδος ἀξίας. πᾶν γὰρ ζῶον ἑαυτῷ ὅμοιον γεννᾷ, βοῦς βοῦν, καὶ ἵππος ὁμοίως, καὶ δορκὰς καὶ τίγρις καὶ τὰ ἀχθοφόρα τῶν ὑποζυγίων, καὶ αἱμοβόρα τῶν θηρίων, ἕκαστον τῆς οἰκείας φύσεως καὶ μόνης ὑπάρχει γεννητικόν. πῶς οὖν ἡ χέρσος οἷά τε μιᾶς ὑπάρχουσα φύσεως, τοσαύτας ἀπογεννῆσαι ψυχὰς, ἀλλογενῶν καὶ ἀνομοίων ζώων, εἰ μὴ τοῖς θείοις προστάγμασιν ἐμψυχοῦντο τὰ ἐκβλαστούμενα; πῶς δὲ καὶ τὰ ὕδατα τῷ αὐτῷ ὑπείκοντα διατάγματι, μιᾶς ὑπάρχοντα φύσεως, μαλακῆς τε καὶ ῥυτῆς, μυρία γένη πλωτῶν ἐμψύχων, κητῶν τε καὶ σελαχῶν, ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ὁμοίως τῇ γῇ ἐξωμόρξατο; ἢ μαλακή τε καὶ ῥυτὴ σώματα ἐμψυχούμενα, στερρά τε καὶ πετρώδη ἐν τῇ ἀβύσσῳ, ὄρεσι τῷ μεγέθει παρισούμενα, φῶκαι καὶ φάλαιναι, πρίονες καὶ γαῦροι, καὶ τὰ λοιπὰ φρικώδη τῇ κλήσει καὶ ὄψει ἐμβύθια ζῶα, ἅπερ οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ διερμηνεύειν; πῶς οὖν εἴπερ μία φύσις ἔμψυχος τὸ ὕδωρ, ἀναρίθμητα ἐξέρρευσε γένη πλωτῶν τε καὶ πτηνῶν ἑτερογενῆ, καὶ ἑτερόβια καὶ ἀμφίβια, νῦν μὲν ἐπὶ τῆς χέρσου, νῦν δὲ ἐν τοῖς ὕδασι διαιτώμενα, οἱ Νειλῷοι τῆς Αἰγύπτου κροκόδειλοι, οἱ ἑσπέριοι Φυσωνῖται κυνοπόταμοι, οἱ Εὐφρατήσιοι γρῦπες, οἱ τελματιαῖοι βάτραχοι, οἱ παρ' ἡμῖν ἐχῖνοι, καὶ κύκνοι. καὶ μυρία τις εὑρήσει τῶν ἀμφιβίων γένη, νῦν μὲν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ μεδίμνων σπερμολογοῦντα, ἢ ποηφαγοῦντα, ἅμα τοῖς χερσαίοις ζώοις· νῦν δὲ ἐν τοῖς ὕδασι τὰ λεπτότερα τῶν πλωτῶν διανηχόμενα κατεσθίει, ὅπερ καὶ τὰ αἱμοβόρα τῶν χερσαίων ποιεῖν πέφυκεν. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τοὺς οἴακας τοῦ λόγου τρέψωμεν, τοῖς προφητικοῖς ἑπόμενοι δόγμασιν. οὐδέπω γὰρ ἔμψυχον τὴν γῆν ἀποφαίνονται, ἀλλὰ θείᾳ ῥώμῃ καὶ πνεύματι ἐμψυχοῦσθαι τὰ ἐκείνης ἀποβλαστήματα. τοῦ μὲν θεσπεσίου Δαβὶδ μελῳδοῦντος, ἀποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου,

& nun mox animam indunt mortuo: siquidē denuo fas erat animam generare? Quomodo verò quodvis animatum ferro dissectum, aut laniatum, mox sanguinem profundit instar torrentis, & circumquaq; rubefacit subiectū? Terra verò arata, pastinoque dissecta, & in puteum effossa non clamat, nō reddit sanguinem, non rubefit, non contradicit percussoribus, vt animata omnia solent. Quomodo verò allium & cepæ, aut aliæ plantæ cultru vel falce amputatæ sanguine non perfunduntur, siquidem animatæ sunt, secundū Manichæos vaniloquos & stultos, qui fœtidam maledicētiā in suis animabus circumferūt? Omne autē animatum terrenum & marinū omnino erit, & sanguinē habens. Non igitur animata terra est, neque quicquā plātarum, aut luminariū. Nusquam enim de his inquit pagina sacra, quòd inspirauerit ipsis flatum vitæ, quemadmodum inquit de homine. Absit igitur à te procul quæso illorum dementia & delirium. Omne enim animal sibi simile generat, bos bouem, similiter & equus equū, & caprea, & tigris, & oneribus portādis destinata iumēta, bestiæq; crudiuoræ, vnūquodlibet suā naturam eāque solam generat. Quomodo igitur terra quū vnius naturæ sit, tot queat animas generare alterius generis & inæqualium animaliū, nisi diuino mādato animarentur quæ inde producuntur? Quomodo verò & aquæ eidem diuino iussui obnoxiæ, quū sint vnius naturæ mollis & fluxę, innumera genera natatilium animatorum, cęterorúmq; & aliorū pisciū cartilagineorū in vno tēporis momento consimiliter cum terra excreuerunt? Quī res mollis & fluida produxit corpora animata, solidaque & lapidea, in abysso fluitantia, adęquata montibus magnitudine, cuiusmodi sunt phocæ, balænæ, priunes, gauri, &c. horribilia dictu & adspectu in profundo degētia animalia, quorum nō est præsentis tēporis expositio? Quomodo igitur, siquidē vna natura animata est aqua, innumera effluxerunt genera natatilium & volatiliū, aliter nascētia, & aliter viuētia, & quidē diuerso victu viuentia: nunc quidem super terrā, nunc vero in aquis victum quærentia? Niliaci sunt in Ægypto crocodili: ad occidentalem Physonem canes fluminei: Euphratæi grypbes, palustres ranæ, & apud nos echini & cygni. Atque innumera quis inuenerit amphibiorum genera, quæ nunc quidem in pratis & medimnis semina colligunt, aut herbas comedunt, vnà cum terrestribus animalibus: nunc vero in aquis natantia leuiores fluuiatilium cibos comedunt: quod & crudiuora ex terrestribus facere solent. Sed ad propositum sermonem gubernacula vertamus, prophetica sequuti dogmata. Nusquam enim terram animatam proununtiant, sed diuina virtute & spiritu animari ex ipsa pullulantia: diuino quidem Dauide canente, Mittes spiritum tuum,

& creabuntur: Esaia verò velut in persona Dei manifestò clamante: Ego Deus qui feci cœlum & terram, & qui dat flatum vitæ omnibus calcantibus eam.

103. *Interrogatio.*

Nihil quod mugit, aut rugit, inanimum esse dicimus, quomodo igitur rugit terra, siquidem inanimata est, & quomodo mugit quando concutitur.

Responsio.

Similiter & mare subterraneis spiritibus intumescens, quasi stridorem aliquem aut mugitum reddit. Etenim illud sæpenumero euaporante profundi æstu commotum & exundans, sonitum efficit, allidens semetipsum procellis vehementioribus. Quiescente verò flatu, velut inanimatum haud clamat, sed sopitum profunditatis tranquillitatem habet. Cæteroqui nũ putatis aquaria vasa, vel dolia animata esse, quæ audimus stridentia & mugientia, quum penetrat aërius spiritus? occisâ verò capra & excoriata, cuius constat ipsam pellem inanimam esse: in vtrem verò cute commutata, & spiritu distenta, deinde rursus cõpressione manuum nostrarum emisso flatu, quomodo stridorem quendam, aut mugitum reddit inanimata? Quomodo item musico seruiens instrumento, ductu hominis variè illo vtentis quoduis carmen efficitur, ac tam lugubriter quàm remissè per fistulas resonat? Nũ igitur animatas dicemus quòd inflatæ musicis insonant instrumẽtis hominum excogitatione? Item cithararum chordas, & tympanorum pelles tinnitus & sonos edunt, perque tactum eius, à quo tenentur, strepũt. Ad hunc modũ cogita & terram, per alterius alicuius operationem, mugire & concuti.

104. *Interrogatio.*

Quomodo igitur tres illi pueri omnem creaturam animatam innuunt, canentes in fornace, Benedicite omnia opera Domini Dominum, celebrate & exaltate ipsum in sæcula. Benedicite Angeli, cœli, terra, sol, luna, astra, rores, pluuiæ niuales, glacies, niues, lux, tenebræ, noctes, dies, montes, colles, mare, flumina: & omnia quæ sequuntur? Nam hoc, esse illa animata significatur.

Responsio.

At non omnia animata ostendit esse illorum sanctorum hymnus, præter homines, etiam bestias, & ceros & cætera terrestria & aquatilia. Angeli enim benedicunt vt rationales spiritus, & ministeriales: cœli autem, non sermone & voce, sed suppeditatione imbrium & firma constitutione. Sol autem & luna, ex ortu, & mutua vicissitudine cursus & radiorum eiaculationibus. Præterea processione ordinata Lucifer quidem diem annuntiat, Hesperus verò diuersum. Pleias conspecta securitatem nauigantibus pollicetur; occidens verò contrarium ∴∴∴∴ aliquando quidem ad matutinas,

καὶ κτισθήσονται. τοῦ δ' Ἡσαΐου ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ διαῤῥήδην βοῶντος, ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διδοὺς πνοὴν ζωῆς τοῖς πατοῦσιν αὐτήν.

Πεῦσις ργ'.

Οὐδὲν μυκώμενον, ἢ ὠρυόμενον, ἄψυχον λέγομεν· ἀπ' ἀρχῆς πῶς ὠρύεται ἡ γῆ, εἴπερ ἄψυχός ἐστι, καὶ μυκᾶται σειομένη;

Ἀπόκρισις.

Ὁμοίως τῇ θαλάττῃ τοῖς ὑπογαίοις πνεύμασι διογκουμένη, ὥσπερ ῥοιζόν τινα ἢ μυκηθμὸν ἀποδίδωσι. καὶ γὰρ ἐκείνη πολλάκις τῇ ἀναθυμιάσει τοῦ βυθοῦ σαλευομένη, καὶ ἐξοιδαίνουσα, ἦχον ἀποτελεῖ, προσαρασσομένη ἑαυτὴν τρικυμίαις. τοῦ δὲ πνεύματος ἠρεμοῦντος εἰ ἄψυχος. βοῶσα δὲ καὶ κοιμωμένη βαθεῖαν ἔχει γαλήνην. ἢ δοκεῖτε τὰς ὑδρείας, ἢ τοὺς πίθους, ἔμψυχα ὑπάρχειν, ὧν ἀκούομεν ῥοιζούντων καὶ μυκωμένων τῇ τοῦ ἀερίου πνεύματος διαφοιτήσει; σφαττομένης δὲ τῆς αἰγὸς, καὶ ἐκδερομένης πάντη δῆλον ἄψυχον ἀπ' ἀρχῆς τὸ κώδιον. εἰς ἀσκὸν δὲ ἐξεργασθέντος, καὶ πνεύματι διογκωθέντος, εἶτα πάλιν τῷ πιεσμῷ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐκπνεομένου, πῶς ῥοιζόν τινα, ἢ μυκηθμὸν ἀποδίδωσιν ὁ ἄψυχος; πῶς δὲ πάλιν τῷ μουσικῷ ὑποπνέον ὀργάνῳ, τῇ ποδηγίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐφεστῶτος πᾶν μέλος διαπεραινόμενον, θρηνῶδες τε καὶ ὕπτιον διὰ τῶν αὐλῶν ἐκφωνεῖ; ἆρ' οὖν παρὰ τοῦτο ἐμψύχους ἐροῦμεν τὰς ὑποπνεομένας τοῖς μουσικοῖς ὀργάνοις τῇ βροτῶν ἐπινοίᾳ; τὰς δὲ κινυρικὰς χορδὰς, καὶ τὰς τυμπανικὰς δοράς ἠχούσας καὶ βομβούσας, καὶ μυκωμένας τῇ ἐπαφῇ καὶ τῷ πλήκτρῳ τοῦ κατέχοντος; οὕτως μοι νόει καὶ τὴν γῆν ἐνεργείᾳ τινὸς ἑτέρου μυκωμένην καὶ σειομένην.

Πεῦσις ρδ'.

Πῶς οὖν οἱ τρεῖς παῖδες, πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔμψυχον παρεισῶσιν, ᾄδοντες ἐν τῇ καμίνῳ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, εὐλογεῖτε ἄγγελοι, οὐρανοὶ, γῆ, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, δρόσοι, νιφετοὶ, πάγοι, χιόνες, φῶς, σκότος, νύκτες, ἡμέραι, καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ, θάλασσαι, καὶ ποταμοὶ, καὶ πάντα τὰ καθεξῆς ἔμψυχα παρεισῶσιν;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐ πάντα ἔμψυχα δείκνυσιν ὁ τῶν θεσπεσίων ὕμνος πλὴν ἀνθρώπων, θηρίων καὶ τῶν κητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν χερσαίων τε καὶ ἐνύδρων. ἄγγελοι γὰρ εὐλογοῦσιν, ὡς λογικὰ πνεύματα καὶ λειτουργικά. οὐρανοὶ δὲ οὐ λόγῳ καὶ φωνῇ, ἀλλὰ τῇ χορηγίᾳ τῶν ὄμβρων καὶ τῇ ἑδραίᾳ στάσει, ἥλιος δὲ καὶ σελήνη τῇ ἀνατολῇ καὶ ἀντιπαραδόσει τοῦ δρόμου καὶ ταῖς βολαῖς τῶν ἀκτίνων. ἀλλὰ δὲ τῇ εὐτάκτῳ πορείᾳ φωσφόρος μὲν ἀνίσχων τὴν ἡμέραν διαγγέλλεται, ἕσπερος δὲ τοὐναντίον. πλειὰς ὁρωμένη τὸ ἀκίνδυνον τοῖς ναυτίλοις ἐπαγγέλλεται· δυόμενος δὲ, τοὐναντίον, ἡ ἀπόνοια,

ποτὲ μὲν ἐπὶ τὰ ἑσπέρια τὸν ἄξονα τρέπουσα, νυκτὸς καὶ ἐπιφαύσεως ὑπάρχει σημαντική. γῆ δὲ τοῖς ἐκφορίοις δεξιουμένη βροτοὺς ὑμνεῖ τὸν Κύριον. θάλασσα κελεύθοις καὶ ξύλοις πεζευομένη, καὶ ἰχθῦς ἡμῖν ἀποκύουσα καὶ φέρουσα, ὑμνεῖ τὸν Κύριον. τὰ δὲ ἄλογα ζῶα καὶ ἄνθρωποι· οἱ μὲν διὰ τοῦ λόγου τοὺς ὕμνους ἀναφέρομεν, τὰ δὲ τοὺς ὑμνοῦντας φέροντα εὐξαμένους ἀπταίστως ἡνιοχούμενα καὶ φόβῳ χαλινούμενα ὑμνεῖ τὸν Κύριον. οὐδὲν γὰρ ἧττον ὡς ὑπὲρ ἑαυτῶν κτημάτων, εὐχόμεθα.

Πεῦσις ρε.

Εἰ ἐν τῷ στερεώματι πεπήγασι τὰ ἄστρα καὶ οἱ φωστῆρες, ἵσταται δὲ ἀκίνητος, ὡς λέγεις, ὁ οὐρανός, πῶς τρέχει δι' ἑαυτοῦ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, μὴ τέμνοντες αὐτοῦ τὴν οὐσίαν; πῶς δὲ καὶ δυνατὸν ἐν [illegible] παγῆναι πῦρ ἐκείνου μὴ λυομένου;

Απόκρισις.

Οὐ πεπήγασιν, ἀλλ' ὑπήρτηνται τοῦ στερεώματος ὀχούμενοι μὲν τῷ αἰθέρι κουφότητι φύσεως· ὑποτρέχοντες δὲ τοῦ στερεώματος τῇ μὲν ἐκείνου καταψύξει ἀναλόγως πρὸς τὸ κάτω συνωθούμενοι, τῇ δὲ ὑποκειμένῃ τοῦ ἀέρος παχύτητι ἀνεχόμενοι. πάντων γὰρ κτισμάτων, κουφοτέρα ἡ τοῦ πυρὸς ὑπάρχει φύσις. διὸ καὶ ἄγγελοι ταύτης ἔλαχον. ὁ ποιῶν γὰρ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα, φησὶν ἐν μελῳδίαις ὁ Δαβίδ. ἐν ἐπιστολαῖς δὲ ὁ Παῦλος, τὸν ἀέρα οὕτω ὑπερέχουσιν οἱ φωστῆρες κουφότητι φύσεως. προσβάλλειν δὲ τῷ στερεώματι, ἢ καταφλογίσαι αὐτό τι, οὐχ οἷοί τε καθεστήκασι τῇ ὑπερπνεούσῃ ψυχρότητι τῶν οὐρανίων ὑδάτων.

Πεῦσις ρϛ.

Καὶ πῶς τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ τοῖς ἄστροις οὐ προσκρούονται, ἢ τὸν δρόμον οὐ κωλύονται;

Απόκρισις.

Ὑποπνέουσι τὰ πνεύματα, καὶ αἱ νεφέλαι ὑποφέρονται τοῦ ἡλίου, ὡς ἔστιν ἀθρῆσαι, ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ νεφῶν κινουμένων ὑποσκιάζεσθαι τὸν ἥλιον ὑπερίπταμένων. ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βία πρόσγειος τυγχάνουσα, εἰκότως ἐκμοχλεύει τὴν ἄβυσσον, καὶ πάσαν τὴν ἀέρα χέει. πῶς δὲ ἡ τῶν πνευμάτων βία ἕνα οἰκίσκον, ἢ λίθον κινῆσαι, οὐχ οἷά τε ὑπάρχουσα, κινήσει ποτὲ, ἢ μεθιδρύσει τὸν πάσης πόλεως μεγέθει ὑπερέχοντα ἥλιον, ἢ τοῖς ἄστροις προσαράξειεν;

Πεῦσις ρζ.

Εἰ μηδὲν πρὸς τὴν ἀνθρώπων συντελοῦσιν οἱ ἀστέρες, οὐδὲ ἔστιν ἐκεῖθεν τὰ ἡμέτερα στοχάζεσθαι, πῶς τῇ γεννήσει τοῦ Χριστοῦ ἀστὴρ ἐπανέτειλεν, ὁδηγὸς τοῖς μάγοις γενόμενος. πῶς δὲ ἐκεῖνοι βασιλικὸν ἐπιγνόντες τὸν ἀστέρα πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἐκινήθησαν, προσκυνῆσαι δὲ παιδίον ὑπὸ τοῦ ἀστέρος ὁδηγούμενοι.

aliquando verò ad vespertinas partes axem flectens, noctem & lucem significat. Terra verò fructibus benigniter fouens mortales, laudat Dominum. Mare prosperitate profectionum, & lignis permeabile, piscesque nobis proferens & conseruans, Dominum laudat. Animalia autem bruta, & homines: nos quidem cum ratione laudes offerimus, illa autem portantia laudantes, & vota facientes, ordinatè ab illis gubernata & in timore cohibita, Dominum prædicant. Nihil enim minus quàm pro nobis ipsis, etiam pro iumentis orare consueuimus.

105. *Interrogatio.*

Si in firmamento fixa sunt astra & luminaria, consistit autem immobile (vt dicitur) cœlum, quomodo currit per ipsum sol & luna, non secantes ipsius substantiam? Quomodo item in glacie figi potest ignis, ita vt non soluatur?

Responsio.

Non sunt fixa, sed sub firmamento aptata: & feruntur quidem in æthere leuitate naturæ, currunt verò sub firmamento: illius quidem refrigeratione secundùm proportionem ad inferiora compulsa, verùm aëris subiecta crassitudine sublata. Omnibus enim creatis leuior est ignis natura, ideoque Angeli etiam hanc sortiti sunt. Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos, ignis flammam, inquit in melodiis Dauides. In Epistolis autem Paulus: Aëra superant luminaria leuitate ignis. Penitus autem ad firmamentum appellere, aut eius aliquam partem inflammare non possunt, propter aspirans desuper frigus cœlestium aquarum.

106. *Interrogatio.*

At quomodo ventorum violentia in astra non impingunt, aut impediuntur cursu?

Responsio.

Spirant infernè flatus, & sub sole feruntur nubes, vt in alto meridie videre licet, quomodo nubibus agitatis superuolans inumbretur Sol. Flatus autem violentia terræ contermina quum sit, meritò commouet abyssum, & in aëra spargit puluerem. Quomodo vero flatuum vis exiguam aliquam domum, aut lapidem mouere quum non possit, mouebit aliquando vel transferet Solem quauis ciuitate maiorem, aut ad astra collidet?

107. *Interrogatio.*

Si nihil ad hominum natiuitatem conferunt stellæ, neque possunt inde indagari quæ nobis accidunt, quomodo in natiuitate Christi exorta est, quæ Magis dux viæ fieret? Aut quomodo illi regalem agnoscentes stellam, ad iter suscipiendum moti sunt, ad adorandum puerum per stellam deducti?

Responsio.

Quia Samaritani & Sadducæi Angelos non recipiebant, meritò stellam Angelum Diuus Euangelista vocat. Sed & cultum astris impensum ad Christum trahens, à multorum Deorum errore mortales reducendo, velut stellam ponit Angelum, viæ adorationis ducem. Non enim alia re Magi ad adorationem excitati sunt, quàm opinione sui cultus. Quum autem remissior & infirmior magia facta fuisset per deificati hominis natiuitatem, qui stellas fundauerat, & ordinem ipsis præscripserat: re intellecta errantes illi Chaldæi, confirmato ad supplicandum animo, expiato errore, sua eunt sponte, tanquam Euangelistæ & primi præcones Gentium de diuini hominis aduentu. Surgentes igitur prophetia eximij Esaiæ audita, clamant: Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius Magni consilij nuntius, Deus fortis, Dominator, princeps pacis, pater futuri sæculi. Hoc autem quum ante quingentos annos ab illo viro sancto prædictum fuisset, licèt illi non audiuissent: tamen re ipsa demonstrarunt, legi & prophetis vacantes, Iudæos intelligentiæ expertes esse: atque ita in fide pergunt. Quòd verò non stella, sed intellectilis quædam & rationalis potestas fuerit ille Magorum dux, ex ipsa discimus tum motione tum institutione. Nam stellarum illæ quidem quæ semper sunt mobiles, nunquam à motu quiescunt, quæ verò fixæ sunt, non mouentur. Hæc autem vtrumque recipere videtur, nimirum quæ & mobilis esset, & fixa, atque etiam ab iis qui ducebantur, sese subduceret: ita vt interrogantibus ipsis, Vbi est natus ille rex Iudæorum? turbatus sit rex Herodes, & tota Hierosolyma, & diuulgatus diuinus partus, latéque sparsus à Magis, propter ademptum viæ ducem. Rursus autem apparens, constitit supra antrum, vbi infans erat, inquit eximius Matthæus. Nam nisi per intermissionem apparuisset, non fuisset commota Hierosolyma interrogatione magorum, neque irritatus fuisset Herodes, de rege audiens. Nisi intellectilis aliqua & rationalis potentia illa stella fuisset, non vtique eius qui natus erat, ministram se declarasset. Nunc autem quod circa reges fieri solet, vocat quidem & præcedens diuinus hic cursor deducit ad regem aliquos: postquam verò ad portam latioris plateæ venerint, vocatos ad limina stare iubet, vsque dum aduentum ipsorum regi significauerit, sicque deinceps ad ipsos reuersus, ad tectum aureum & ad regem intus sedentem deducit. Ita hic stella quidem conspicitur, Angelus autem esse intelligitur, & gentium dux. Quænam cæteroqui vobis videtur esse maxima stella?

Ἀπόκρισις.

Σαμαρειτῶν καὶ Σαδδουκαίων ἀγγέλους μὴ δεχομένων, εἰκότως ἀστέρα τὸν ἄγγελον ὁ θεῖος εὐαγγελιστὴς φησίν. ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ σέβας τῶν ἄστρων, εἰς Χριστὸν ἐπισπώμενος, τῆς πολυθέου πλάνης ἀπάγων βροτούς, ὡς ἀστέρα τὸν ἄγγελον ὁδηγὸν τῆς προσκυνήσεως τέθεικεν. οὐ γὰρ ἑτέρως οἱ Μάγοι εἰς προσκύνησιν συνηγέρθησαν, ἢ ἐν φαντασίᾳ τοῦ σφῶν σεβάσματος. ἀτονωτέρας δὲ καὶ ἀσθενεστέρας τῆς μαγείας γενομένης, τῇ θεανδρικῇ γεννήσει τοῦ θεμελιώσαντος τοὺς ἀστέρας, καὶ τάξιν αὐτοῖς ὁρίσαντος, αἰσθόμενοι οἱ ἐκεῖσε πλανώμενοι Χαλδαῖοι, καὶ ἀνασφαλίσαντες ποτνιᾶσθαι λυτῆρι τῆς πλάνης, αὐτομολοῦσιν, εὐαγγελισταὶ καὶ πρῶτοι κήρυκες ἐθνῶν τῆς θεανδρικῆς ἐπιφοιτήσεως. ἀναστάντες οὖν, τῆς προφητείας τοῦ ὑψηλοῦ Ἡσαΐου ἐπαΐοντες, βοῶντες, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. τὰ δὲ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ θεσπεσίου προφητευθέντα, καὶ μὴ ἀκούσαντες ἔργῳ παρέδωκαν, τοὺς νόμῳ καὶ προφήταις σχολάζοντας ἀνοήτους Ἰουδαίους, τῇ πίστει προβαίνοντες. ὅτι δὲ οὐκ ἀστὴρ, ἀλλὰ νοερά τις καὶ λογικὴ ὑπῆρχε δύναμις ὁ τῶν Μάγων καθηγητὴς, ἐξ αὐτῆς παιδευόμεθα τῆς ἐκείνου κινήσεώς τε καὶ στάσεως. τῶν γὰρ ἀστέρων οἱ μὲν ἀεικίνητοι, οὐκ ἠρεμοῦσι τῆς κινήσεως· οἱ δὲ ἱστάμενοι, οὐ κινοῦνται. οὗτος δὲ ἀμφοτέρας φαίνεται, κινούμενος, καὶ ἱστάμενος, καὶ ἀποκρυπτόμενος τοὺς ὁδηγουμένους· ὅπως πυθομένων αὐτῶν ποῦ ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ταραχθῇ ὁ Ἡρώδης, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα, καὶ διαφημισθῇ ὁ θεῖος τόκος καὶ θρυλλούμενος ὑπὸ τῶν Μάγων, τοῦ καθηγεμόνος αὐτοῖς ἀποκρυβέντος. πάλιν δὲ ἀναφανεὶς ἐλθὼν ἔστη ἐπὶ τοῦ ἄντρου οὗ ἦν τὸ παιδίον, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ματθαῖος. Εἰ γὰρ μὴ ἐκ διαλειμμάτων ἐφάνη, οὐκ ἂν ἐσείσθη Ἱεροσόλυμα τῇ πεύσει τῶν Μάγων, οὐκ ἂν ἐθυμώθη Ἡρώδης περὶ βασιλέως ἀκούων, εἰ μὴ νοερά τις καὶ λογικὴ δύναμις ὁ ἀστὴρ ἐγνωρίσθη· οὐκ ἂν οἰκέτης τοῦ γεννηθέντος ἐδείχθη. νῦν δὲ ὅπερ ἐπὶ τῶν βασιλέων δρᾶσθαι πέφυκε, φωνεῖ μὲν καὶ προηγεῖται ὁ θεῖος κούρσωρ ἐπὶ τὸν βασιλέα τινάς· ἐπεὶ δ' ἂν ἐπὶ τῆς πύλης τῶν πλατειῶν πλατειῶν γένωνται, ἀφίησι τοὺς κληθέντας ἐπὶ τῶν προαυλίων ἑστάναι, μέχρις ἂν μηνύσῃ τῷ βασιλεῖ τὴν αὐτῶν παρουσίαν· εἶθ' οὕτως πάλιν αὖθις ἀναφανεὶς ἐπὶ τὸν χρυσόροφον καὶ τὸν βασιλέα καθεζόμενον προσηγεῖται, ἀστὴρ μὲν φαινόμενος, ἄγγελος δὲ νοούμενος ἐθνῶν ὁδηγός. ἄλλως δὲ, τίς ὑμῖν δοκεῖ μείζων ὑπάρχειν ὁ ἀστήρ;

ἢ ὁ ἥλιος; ἐρεῖς δὲ πάντως, ὁ ἥλιος. τίς οὖν μεσουρανοῦντος αὐτοῦ, εἰπεῖν οἷός τε ὑπάρχει ποίαν τῶν πόλεων ἢ κωμῶν δι᾽ ἀκριβείας καταμηνύει, ἢ τίνα οἶκον ὥσπερ δακτύλῳ σημαίνει. σύγκρινον τοίνυν ἀστέρα πρὸς ἥλιον, ὡς ἐμπίδα πρὸς ἐλέφαντα, καὶ τὸ θεῖον ἄστρον πρὸς τὴν πασῶν μείζονα πόλιν, ὡς πρὸς κάμηλον κώνωπα. εἰ οὖν οὐ γινώσκομεν ποίαν τῶν μεγίστων πόλεων καταμηνύει ὑπερεστὼς ὁ τῶν φωστήρων ἄναξ, πῶς τὸν ἀμυδρὸν ἀστέρα καταμηνύειν τὸ σπήλαιον φήσομεν, εἰ μὴ ἄγγελος ὑπῆρχεν μετέωρον τὴν ἀκροβατείαν ποιούμενος, καὶ μηνύων τὴν δεσποτείαν; παυσάσθωσαν τῆς παραπληξίας οἱ ἀστέρα ἐπανατέλλειν τῷ ἑκάστου ἡμῶν βίῳ οἰόμενοι, μυθολόγοι τινὲς ὑπάρχοντες, καὶ συνεκλείπειν τῷ θνήσκοντι τὸν ἀστέρα ληρῳδοῦντες. δύο γὰρ ἀνθρώπων ὄντων ἐν κόσμῳ, τοῦ Ἀδὰμ φημὶ καὶ τῆς Εὔας, ὁ οὐρανὸς ἄστρων ἐπεπλήρωτο. ὑδάτι δὲ πάλιν ἀφανισθείσης ἐπὶ τῶν γιγάντων πάσης ἐμψύχου φύσεως, πλὴν ὀγδόου τοῦ θεσπεσίου Νῶε περισωθέντος, οὐ συναπέσβη τὰ ἄστρα τοῖς ἐκτεθεῖσι τῷ ὕδατι, οὐδὲ βραχὺ τῆς οἰκείας μετεκινήθη τάξεως.

Πεῦσις ρη.

Καὶ πῶς ἡ γραφὴ ἀστρολόγον τὸν Ἀβραὰμ λέγει; πῶς δὲ καὶ ἑτέρους πλείστους εὑρίσκομεν, ἀπὸ ἄστρων πολλὰ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς λέγοντας, ὅτι φονικὸν ἀποβήσεσθαι τὸ παιδίον αὐξούμενον, ἢ μοιχόν; τὸ δὲ ἕτερον, ἐγκρατῆ, καὶ σωφρονέστερον καὶ εὐτυχῆ, διὰ τὸ ἄστρον;

Ἀπόκρισις.

Ἡ μὲν ἱστορία τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἀστρονόμον φάσκουσα, οὐδέπω αὐτὸν θεοποιεῖν ἢ σέβειν τοὺς ἀστέρας παρείσηκεν, ἀλλὰ πρὸς γεωργίας καὶ ἐπομβρείας αὐχμούς τε καὶ χειμῶνας παρατηρεῖν αὐτοῖς ὁ πατριάρχης πιστεύεται· καὶ ταῦτα πατρὸς ὑπάρχων Ἕλληνος τοῦ Θάρρα, καὶ Χαλδαίοις συνδιάγων πολυθείαν πρεσβεύουσιν. οὐ γὰρ κατὰ ἀστρονομίαν, ἀλλὰ θεοσέβειαν πρῶτον ἑαυτῷ, εἶθ᾽ οὕτως Ἰσαὰκ τῷ παιδὶ, τὸ ἀκριβὲς τῆς περιτομῆς τεθηγμένον ἐπήγαγεν. οὐδὲ κατὰ ἀστρονομίαν, ἀλλὰ θείαν ἐπαγγελίαν, ἐκ τῆς ἀγόνου καὶ προήλικος συμβίου τὴν ἐκείνου γέννησιν ἐπιστεύσατο· περὶ ἧς ἐκ νέας, καὶ ἤδη σφριγώσης τῆς ἡλικίας μέχρις αὐτῆς πολιᾶς καὶ βαθυτάτου γήρως, ἀλλήλοις συγκαθελίσσοντες. οὐδέπω ἀστρονομίαις ἐπείθοντο, οὐδ᾽ αὖ πάλιν τοῦ ἀστροτέκτονος τὸν παῖδα πειραστικῶς αὐτὸν θύειν προστάξαντος. οὐδ᾽ ἄστροις ἑπόμενος, ἀλλὰ Θεῷ πειθόμενος τὴν Χαλδαίων τῇ Μεσοποταμίᾳ Συρίας ἀμείβεται. ἀξιῶ δέ σου τὴν ἀγχίνοιαν ἀξιέραστε Κωνστάντιε, τῆς παρούσης θείας ὁμηγύρεως πρὸς τὴν ἀκρόασιν βραχὺ σιωπώσης τὴν κατὰ σέ,

Num sol? Omnino dices maximum esse sidus solem. Quis igitur quum est in medio cœlo constitutus, dicere queat, quamnam vrbium aut vicorum præcise ostendat, aut quamnam domum quasi digito designet? Compara igitur stellam cum sole, velut .... ad elephantem, & astrum diuinum ad omnium maximam ciuitatem, veluti cum camelo culicem. Si igitur non scimus quam maximarum vrbium designet supernè imminens ille luminarium rex, quomodo stellam exiguam ostendere speluncam dicam, si non Angelus fuit, propinquæ terræ in sublimi iter faciens, & dominum indicans? Facessant igitur hinc cum sua dementia, qui stellam vnà cum vniuscuiusque nostrum natiuitate oriri putant, fabulosi nugatores, cum eodem moriente stellam quoque deficere delirantes. Quum enim duo tantum homines essent in mundo, Adamus inquam & Eua, plenum erat astris cœlum. Rursusque sublaris per aquas tempore Gigantum omnibus animatis naturis, præter eos octo qui cum diuino Noa seruati sunt: non simul ablata sunt astra cum illis, qui aqua deleti sunt, neque vel paululum à suo recesserunt ordine.

108. *Interrogatio.*

Quomodo verò Scriptura astrologum dicit Abrahamum? aut quomodo & alios inuenimus plurimos, qui ex astris multa quæ fiunt apud nos prædicunt, veluti quòd hic infans adultus, in homicidam euasurus sit, aut adulterum: ille verò in sobrium, & modestiorem, & fortunatum, beneficio sideris?

Responsio.

Patriarcham quidem Abrahamum historia astronomum vocans, nusquam ponit ipsum pro diis habuisse vel coluisse stellas. Verùm ad agriculturam, & imbres, & siccitates, tempestatesque ipse obseruasse patriarcha creditur, vt qui patre genitus esset gentili Thare, & cum Chaldæis versatus, qui multitudinem Deorum credebant. Non enim iuxta leges siderum, sed iuxta pietatem in Deum primum sibimetipsi, & deinceps Isaaco filio circumcisionis acutum cultrum adhibuit. Neque secundùm astronomiam, sed diuinam promissionem ex sterili & decrepita consorte sobolem se procreaturum credidit, cum qua ab adolescentia & florenti ætate vsque ad ipsam caniciem & extremam senectutem versatus erat. Nunquam certè astronomiæ paruit, ne tunc quidem, quum astrorum opifex per tentationem filium immolare præcepisset. Neque astra sequens, sed Deo obediens, Chaldæam cum Mesopotamia Syriæ permutat. Obsecro autem acumen illud tuum, præclarissime Constanti, vt in præsenti sacro cœtu paullulum auscultandi gratia tacente,

astronomicam genesim nostram, quam tu statuis, explices mihi, quænam siderum sit tam mistio quàm coniunctio: donec diuina virtute ac sapientia subuersis quæ à te agitantur dogmatis, rursus per sobrietatem & doctrinam melioribus in te excitatis, quemadmodum & ab excelso Apostolo dicitur, demolitis legalibus, & vicissim exaltatis Euangelicis, nequitia fracta, & in melius restituta, paceque cum meis dogmatis reconciliata, & illis qui vna ad audiendum hunc sermonem excitati sunt, illæsis abeuntibus, nec improbitatis gentilinæ quidquam secum asportantibus. Dauides quidem auctor ille diuinorum carminum subiiciat, Hæc est mutatio dexteræ Altissimi: eximius autem vates Esaias acclamet in persona Dei: Ego sum Deus ille, qui facit pacem, & mala in melius reuocat.

109. *Interrogatio.*

Facta mihi dicendi potestate à sanctitate vestra, orationem auspicabor, non vt corrumpam præsentes, sed vti rem perniciosam abiecturus. Quando igitur Mars centrum tenens in domo sua, quadrato aspectu cum Mercurio centrum Lunæ, quę plena esse incipit, in generatione diurna intuetur, efficit homicidas & interfectores, iuramentorum vsurpatores & potores sanguinis, ebrios, effeminatos, dæmoniacas notitias absconditorum mysteriorum scrutantes, magos sacrificos, & quæ sunt istis similia: si præsertim nullius alterius beneficæ stellæ aspectus sit. Rursus idem Mars intuens Venerem aspectu quadrato, si nō sit aspectus alicuius stellæ beneficæ in centro, adulteros efficit, rem cum sororibus & matribus habentes. Venus cum Luna in finibus & domibus Saturni, accedente Saturno, approbante Marte, efficit mulieres agrorum cultrices, & architecturæ omniumque virilium operum gnaras, consuetudinem habentes & concumbentes cum quibus voluerint, nihil impedientibus in hoc eas maritis. Viriles autem efficit mulieres in Capricorno, in Aquario, sed in re venerea infœlices. In viris autem efficitur contrarium, si cum Marte sit in Ariete. Quo fit, vt nequeant vel metu, vel alicuius minis, vel arte continere libidines, propter inclinationem astrorum.

Responsio.

Admodum scitè gentilitij erroris enuntiasti fabulas. Vicissim igitur & ego audacter aggrediar ea quæ à te dicta sunt, & fundæ vel arcus vice sermone vtens refellere conabor, ne ad Martem & Venerem, nostras stellas, cædium causas referas. Prius autem obsecro, vt discere velis, posse hominem, siquidem velit, libidines & actiones vel castigare, vel penitus excutere.

A ἀστρονομικὴν ἡμῶν γένεσιν διηγήσασθαί μοι, καὶ ἥτις αὐτῶν ὑπάρχει κρᾶσις καὶ συμπλοκή· ἕως τῇ θείᾳ ῥώμῃ τε καὶ σοφίᾳ καθαιρουμένων τῶν παρὰ σοῦ δοκουμένων δογμάτων, πάλιν διὰ νήψεως καὶ παιδείας κρειττόνων ὑπὸ σοῦ ἀντεγειρομένων, ὡς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἀποστόλου, καθαιρεθέντων μὲν τῶν νομικῶν, ἀνυψωθέντων δὲ τῶν εὐαγγελικῶν, τῆς δὲ κακίας καταρραγείσης καὶ κτιζομένης ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ εἰρηνώσης σοι πρὸς τὰ ἐμὰ γινομένης δόγματα, καὶ τῶν συνελθόντων ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν τοῦ λόγου ἀλωβήτως ἀποφοιτώντων, μηδὲν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαγομένων κακίας. ἐπάγει μὲν Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός, αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου. ἐπιβοάσθω δὲ καὶ ὁ τῶν προφητῶν ὑψηλὸς Ἠσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

Πεῦσις ρθ'.

Τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης λέγειν μοι ἐπιτρεπούσης, ἐντεῦθεν τοῦ λόγου ἄρχομαι, οὐ λυμαίνεσθαι τοὺς παρόντας, ἀλλ' ἀποθέσθαι τὴν λύμην βουλόμενος. C αὐτίκα γοῦν Ἄρης κέντρον λαβὼν, οἰκείῳ οἴκῳ ἐκ τετραγώνου ἐπιθεωρῶν κέντρον σὺν Ἑρμῇ ἐπὶ κέντρον Σελήνης ἐπ' αὐτοῖ πλήρους ἀρχομένης, ἐπὶ ἡμερινῆς γεννήσεως, ἐκτελεῖ ἀνδροφόνους καὶ κτεινομένους, ἐπωμότας, καὶ αἱμοπότας, μεθύσους, λάγνους, δαιμονιώδεις, μυστηρίων ἀποκρύφων ἵστορας, μάγους θύτας, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, ἐξαιρέτως μηδενὸς τῶν ἀγαθοποιῶν ἀστέρων ἐπιθεωροῦντος. αὐτὸς δὲ πάλιν Ἄρης πρὸς Ἀφροδίτην σχῆμα τετράγωνον, μοιχικοὺς ἐπὶ κέντρον μὴ ἐπιθεωροῦντός τινος ἀγαθοποιοῦ, μοιχοὺς ἀποτελεῖ, ἀδελφαῖς καὶ μητράσι μιγνυμένους. Κύπρις σὺν D Μήνῃ ἐν ὁρίοις καὶ οἴκοις Κρόνου, σὺν Κρόνῳ, ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ Ἄρεος, ἀποτελεῖ γυναῖκας γεωργοὺς καὶ οἰκοδόμους, καὶ πάντων ἀνδρείων ἔργων ἐπιστήμονας, καὶ κοινοῦσθαι καὶ συγκαθεύδειν οἷς δ' ἂν βούλοιντο, καὶ μὴ κωλύεσθαι ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀνδρῶν. ἀνδρείους δὲ ἀποτελεῖ γυναῖκας ἐν αἰγοκέρῳ, ὑδροχόῳ, κακοδαίμονας ἐν ἀφροδίτῃ. ἐπ' ἀνδρῶν δὲ τοὐναντίον σὺν Ἄρει οὖσα, ἐν κριῷ. ὅθεν οὐχ οἷόν τε φόβῳ ἢ τινὸς ἀπειλῇ ἢ μηχανῇ ἐπισχεῖν τὰς ἐπιθυμίας διὰ τὴν τῶν ἄστρων ἀποκλήρωσιν.

E

Ἀπόκρισις.

Ἐπιστημόνως πάνυ τῆς Ἑλλήνων πλάνης τοὺς μύθους ἀπήγγειλας. αὖθις οὖν κἀγὼ θαρραλέως ἀποδύσομαι πρὸς τὰ ὑπὸ σοῦ ῥηθέντα, καὶ σφενδόνῃ ἢ τοξείᾳ τῷ λόγῳ χρώμενος, καθελεῖν πειράσομαι Ἄρεα καὶ Ἀφροδίτην τοὺς ὑμετέρους ἀστέρας, ὅπως μοι ἀστροκτονίας γένεσιν ἐπιφημίσῃς. πρότερον δὲ ἀξιῶ παιδευθῆναί σε, εἴ γε τι ὑπάρχειν, τὸν βουλόμενον, τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἐνεργείας, ἢ κολάζειν, ἢ παντελῶς ἀποσείσασθαι.

σιν δὲ ἐκ τοῦ συνειδότος αἰκιζομένου, καὶ μνήμῃ τοῦ ἀκλινοῦς κριτηρίου, τῶν κακῶν εἰργομένου. ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἀρχόντων νόμοι οἷοί τε παρὰ τῆς πείρας τῶν στρεβλωτηρίων, καὶ τιγάρων, καὶ καταπελτῶν, τῇ ἀκοῇ καὶ μόνῃ τῶν φοβερῶν τῆς κακίας ἀνταμείψεως, σωφρονῆσαι τὴν ἀκόλαστον, καὶ ἀμβλῶσαι τὴν σφριγῶσαν ἀκμὴν τῆς νεότητος, ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ ἐγγράφως ἢ ἀγράφως ὑπάρχοντες παρ' ἡμῖν τε καὶ ἔθνεσιν· ἐν τοῖς μὲν γὰρ γράμμα, ἐν τοῖς δὲ ἡ συνήθεια. νόμος γὰρ ἀνόμοις τὰ πάτρια δοκεῖ. ὧν πρῶτοι Σῆρες οἱ ἐπ' ἄκρῳ τῆς χέρσου οἰκοῦντες, νόμον ἔχοντες τὸ πατρῷον ἔθος, μὴ ἑταιρίζεσθαι, μηδὲ συλᾶν, μὴ μοιχᾶσθαι, μὴ ξοάνοις προσκυνεῖν, ἢ ποτνιᾶσθαι δαίμοσι, μηδ' ὅλως ἐν αὐτοῖς ὑπάρχειν εἴδωλον, ἢ ἑταίραν, ἢ μοιχαλίδα, οὐ συλῶντα, οὐ φονέα, οὐ λωποδύτην· καὶ ὅμως οὐδενὸς τὸ αὐτεξούσιον ἠνάγκασεν ὁ τοῦ, καὶ σὺ, πυρίλαμπες Ἄρεως ἀστὴρ· οὐδὲ βιάσατό τινα αὐτῶν φασγάνῳ τὸν πέλας ἀνελεῖν, ἢ λίθῳ πατάξαι· οὐκ Ἀφροδίτης σὺν Ἄρει, ἐπιπεσεῖν αὐτοὺς ἐπιλυττῆσαι τῇ γυναικὶ τοῦ γείτονος· πονημένου μεσουρανοῦντος τοῦ Ἄρεως, καὶ ὅμως ἰσχυρότερος τῆς ἀνάγκης τῶν ἄστρων παρὰ Σήρσιν ὁ πάτριος νόμος. νόμος δὲ καὶ παρὰ Βακτριανοῖς ἤτοι Βραχμάνοις, ἡ ἐκ προγόνων παιδεία, μὴ μεθύειν, μηδὲ ἀψύχων ἀπογεύεσθαι, οὐκ οἴνου ἀκράτου ἢ νόθου μετέχειν, Θεὸν τὸν ἐμὸν δεδιότας. καίτοι τῶν παρακειμένων αὐτοῖς Ἰνδῶν μιαιφονούντων, καὶ οἰνοφλυγούντων, καὶ μυσαρῶν ἀγρίων ἢ συῶν δίκην θηλυμανούντων, καὶ τῷ πάθει κεδαμασμένων. ἐν δὲ τοῖς Ἑσπερίοις κλίμασιν ἐνδοτέρω τῶν ἐκεῖσε Ἰνδῶν, ξενοβόροι τινὲς ὑπάρχοντες τοὺς ἐπήλυδας ἀναιροῦντες ἐσθίουσι, καὶ οὐδεὶς τῶν ἀγαθοποιῶν ἀστέρων τῆς μιαιφονίας αὐτοὺς ἀπεκώλυσεν ἕως καὶ μέχρι τήμερον. ἕτερος νόμος Χαλδαίοις τε καὶ Βαβυλωνίοις μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοφθορεῖν, καὶ τοῖς σφῶν παισὶν ἐπιμίγνυσθαι, καὶ μιαιφθορεῖν, εἰ καὶ πόρρω τῆς ἐνεγκαμένης γένωνται, καὶ τοῖς σφῶν κεχρῆσθαι νόμοις, φανερῶς καὶ λεληθότως διακελευόμενοι. ἐξ ὧν τινὲς αὐτῶν μέχρι καὶ νῦν ὑπάρχουσιν, ἐν Μήδοις καὶ Πάρθοις καὶ Ἐλαμίταις, καὶ Αἰγυπτίοις, ἐν Φρυξὶ καὶ Γαλάταις, ἔν τισι κώμαις μιαιβιοῦντες. καὶ οὐ-[...]τε Κ[...]ς σὺν Μήνῃ ἐν ὁρίοις καὶ οἴκοις Κρό-[...] [...]ρουντος τοῦ Ἄρεως ἐν ταῖς πάντων [...] γενέσεσιν εὑρίσκεσθαι οἷά τε. ἕτερος δὲ παρὰ Γήλοις νόμος· γυναῖκας γεωργεῖν καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ τὰ ἀνδρῶν πράττειν· ἀλλὰ καὶ κοινωνεῖν οἷς δ' ἂν βούλωνται τῶν ἐπηλύδων, οὐκ ἐπιτιμώμεναι ὑπὸ τῶν προεχόντων ἀνδρῶν, οὐδὲ ζηλούμεναι. οὐ μυρίζονται δὲ, οὐδὲ φυκίοις τὴν ὄψιν νοθεύονται,

A Atque equidem excutere soleo per conscientiæ flagella, & per memoriam inevitabilis iudicij, quod vitia prohibet. Sed & Principum leges, ante tentata tormenta, & angustias, atque catapultarum supplicia, solo auditu rerum terribilium, quæ sunt in compensatione delictorum, modestum reddere possunt hominem intemperantem, & obtundere lasciuientem vigorem iuuentutis in qualibet regione, siue scriptæ sint, siue non scriptæ, tam apud nos quàm gentes. Nam apud aliquos lex scripta, apud alios verò consuetudo valet. Legibus enim qui destituti sunt, patrios mores pro legibus ducunt. B Quorum primi Seres sunt, qui terræ extrema habitantes, pro lege habent patriam consuetudinem, ne quis scortetur, néve prædetur, ne quis adulterium committat, ne statuas adoret, ne dæmones veneretur, ne prorsus apud ipsos imago sit, aut scortum, aut adultera, aut prædo, aut homicida, aut fur. Et tamen nullius horum liberam potestatem coëgit illa, de qua tu dicis, lucens igne Martis stella: neque vi compulit quemquam ipsorum interficere gladio proximum, aut C lapide percutere. Non Venus cum Marte persuasit ipsi vt furiosè ruat in vxorem vicini: si vel toto die medium cœli Mars obtineat. Nihilominus præualet apud Seres astrorum necessitati lex patria. Lex autem & Bactrianis est siue Bragmanis, à maioribus accepta disciplina: Ne quid mactent, neque inanima gustent, ne vino simpliciter, aut..... ..... vtantur, Deum meum reuerentes, licet sint vicini ipsis Indi cædibus polluti & vino dediti, qui porcorum syluestrium aut suum instar cum insania fœminas deperire solent, D & affectibus indulgere. In Hesperiis autem regionibus vltra Indos, habitant quidem qui hospites deuorant, & aduenas interficientes comedunt. Neque vlla stellarum beneficarum à cæde ipsos auertere potuit, vsque in hodiernum diem. Alia Chaldæis & Babyloniis consuetudo est, vt matres in vxores ducant, sorores violent, erga suos liberos insaniant, eosque polluant. Et si procul à patria sint, suis vtuntur legibus, apertè & priuatim admoniti. Ex quibus aliqui etiamnum degunt inter Medos & Parthos, & Elamitas, & Ægyptios, inter Phryges & E Galatas, in quibusdam pagis impiè viuentes, etiamsi nunquam Venus cum Luna in finibus & mansionibus Saturni, adiuuante Marte, in omnium ipsorum natiuitatibus inueniri queat. Alia item apud Gelas lex, vt mulieres agros quidem colant & ædificent, & opera virilia faciant, sed consuetudinem habeant cum quibuscumque velint peregrinis, nulla increpatione virorum, qui ipsis præsunt, neque æmulatione impeditæ. Non vnguntur autem odoramentis, neque fuco in facie inficiuntur,

vt genas pingant, quemadmodum apud nos vxores alienæ quæ faciei medicamenta quædam adhibent. Viri verò induuntur ad pedes demissa veste molli, & tincto amictu. Sunt autem inter ipsas etiam bellicosissimæ, & venantur feras, quibus vix aliæ sunt fortiores. Quomodo igitur non omnes Gelarum mulieres sortitæ sunt Capricornum, aut Aquarium, infausto loco posita Venere? Aut vice versa cur non ipsorum viri sortiti sunt in Ariete cum Marte Venerem, vbi viriles & molles aiunt esse, qui cum Chaldæis sentiunt? Babylonicis autem Susis mulieres omnis generis vnguento pretioso, & ornatu vtuntur, ministris instructæ hilariter in publicum procedunt, cum immodestia vultus & hilaritate magna. Cum omnibus exdem aduenis absque timore & pudore concumbunt. Neque tamen in omni natiuitate Susidum mulierum, medium cœli cum Ioue & Marte in finibus Iouis Venus tenet. In orientali autem plaga pædicones sunt, qui apud Christianos, si deprehendantur ab ipsis consanguineis, nullo parcente, supplicio afficiuntur. In Britannia plurimi viri cum vnica concumbunt muliere. Similiter & multæ mulieres vni iunguntur viro. Vtuntur denique patrijs moribus gentes, veluti lege, citra morsum animi & molestiam. Amazones ne viros quidem habent, sed animalium brutorum ritu semel in anno circa vernum Æquinoctium suis finibus egressæ, & cum viris qui sunt in vicinia coëuntes, quasi conuentum aliquem publicum & festum tempus id coitus ducunt. Ex quibus postquam prægnantes factæ sunt, domum simul omnes remeant. Tempore verò partuum edendorum, prolem quidem masculam interimunt, femellam verò conseruant, & lactant accuratè. Absurdum autem est credere, in conceptione quidem masculini seminis Martem cum Saturno ea hora æqualiter sortiri, in fœminini autem nunquam. Quo cæteróqui pacto in eodem noctis dieive momento seminibus in aluos excipientes iactis, rursusque simul quasi ex eodem vtero progredientibus, alij quidem fœtus interimuntur, simul atque vitam degustarunt, ab homicidis matribus letho dati, antequam lac traxerint, aut vocem ediderint: alij verò in vita manent, & mala legibus præscripta amplectuntur? Aut quomodo eodem tempore mulieres apud nos & concipiunt, & pariunt plurimæ, gemelloque partu edito, ambos infantes proculcant, nullo astro cogente vt interimant, aut solo allidant, vt eos è vita tollant, velut Amazones miseros fœtus suos necant: sed suam potiùs ceruicem pro illorum cæde obiiciant, lactentiumque infantum vitam magis quàm seipsas amenet

A τὰς σφῶν παρειὰς ἐπιχρώννυσαι, καθὼς αἱ παρ' ἡμῖν ἀλλότριαι ὑποδύουσαι προσωπεῖον. οἱ δὲ ἄνδρες στολίζονται ἐσθῆτι μαλακῇ καὶ ἀνθοβάφῳ περιβολῇ. ὑπάρχουσι δὲ ἐν αὐταῖς καὶ πολεμικώταται, καὶ θηρεύουσι τὰ μὴ λίαν ἰσχυρὰ τῶν θηρίων. πῶς οὖν πᾶσαι αἱ Γήλων γυναῖκες, οὐκ ἔλαχον αἰγοκέρωτι ἢ ὑδροχόῳ, κακοδαιμονοῦσι τῇ Κύπριδι; ἢ τί αὖ πάλιν οἱ ἄνδρες αὐτῶν ἔλαχον ἐν κριῷ σὺν Ἄρει τὴν Ἀφροδίτην, ἔνθα τοὺς ἀνδρείους καὶ σπατάλους φασὶν οἱ τῇ γνώμῃ Χαλδαῖοι; ἐν δὲ Σούσοις τῆς Βαβυλῶνος αἱ γυναῖκες πάσῃ μύρῳ B διαφέροντι, καὶ κόσμῳ χρῶνται, ὑπηρετούμεναι καὶ φαιδρῶς προϊοῦσαι σὺν βλωσυνείᾳ, καὶ διαχύσει πολλῇ· πᾶσι δὲ Ἕλλησιν ἀδεῶς τε καὶ ἀναιδῶς συγκαθεύδουσιν· ἄρχουσαι μᾶλλον τῶν οἰκείων ἀνδρῶν. καὶ οὐ πάντως ἐν πάσῃ γενέσει τῶν Σουσίδων γυναικῶν μεσουρανεῖ μετὰ Διὸς καὶ Ἄρεως, ἐν Διὸς ὅροις ἡ Ἀφροδίτη. ἐν δὲ τῇ Ἑῴᾳ οἱ ἀρρενοφθοροῦντες, οἱ παρὰ Χριστιανοῖς, ἐὰν γνωσθῶσιν ὑπὸ τῶν ὁμαίμων ἀφειδῶς τιμωροῦνται. ἐν Βρεττανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μιᾷ συγκαθεύδουσι γυναικί· ὡσαύτως καὶ πολλαὶ γυναῖκες C ἑνὶ ἑταιρίζονται ἀνδρί· καὶ πᾶσι τοῖς πατρίοις τὰ ἔθνη ὥσπερ νόμῳ στοιχοῦσιν ἀδήκτως καὶ ἀπόνως. Ἀμαζόνες δὲ ἄνδρας οὐκ ἔχουσιν· ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα ζῷα, ἅπαξ τοῦ ἔτους περὶ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ὑπερόριοι γινόμεναι, μισγόμεναι τοῖς γειτνιῶσιν ἀνδράσιν, οἷον πανήγυρίν τινα, καὶ ἑορτὴν τὸν καιρὸν τῆς ἐλευθερίας ἡγούμεναι. ἐξ ὧν κατὰ γαστρὸς φέρουσαι, παλινδρομοῦσιν οἴκαδε ἅμα πᾶσαι. τῷ δὲ καιρῷ τῆς ἀποκυήσεως, τὸ μὲν ἄρρεν φθείρουσι, τὸ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι καὶ τιθηνοῦσιν D ἐπιμελῶς. ἄτοπον δὲ πιστεῦσαι ἐπὶ μὲν τῇ τῶν ἀρρένων σπορᾷ Ἄρεα μετὰ Κρόνου ἐπὶ τῆς ὥρας ἰσομοίρως τυχεῖν· ἐπὶ δὲ τοῦ θήλεως οὐδέποτε. καὶ πῶς ἐν τῷ αὐτῷ νυχθημέρῳ πάντων ἐν ταῖς ὑποδεξαμέναις καταβληθέντων, καὶ ὁμοῦ πάλιν ὡς ἐκ μιᾶς νηδύος προερχομένων, τὰ μὲν διαφθείρεται, τοῦ ἅμα τοῦ βίου γεύσασθαι, καὶ ὑπὸ τῶν μιαιφόνων θανατούμενα πρὸ τοῦ σπάσαι γάλα, ἢ ῥῆξαι φωνήν, τὰ δὲ ζωογονεῖται, καὶ περιέπεται ἐν τοῖς ἀνόμοις κόλποις τὰ κακὰ ἐκσκαίροντα; E πῶς ἐν τούτῳ καιρῷ αἱ παρ' ἡμῖν γυναῖκες καὶ συλλαμβάνουσι καὶ ἀποκύουσι πλεῖσται, καὶ διτοκοῦσαι ἄμφω τὰ βρέφη περιπατοῦσι, μηδὲν ὑπὸ τῶν ἄστρων βιαζόμεναι διαφθείρειν, ἢ τῷ ἐδάφει προσαράττειν, καὶ τῇ γῇ προσομαλοῦν, ὡς Ἀμαζόνες τὰ δείλαια· ἀλλὰ τὸν σφῶν αὐχένα τῆς ἐκείνων σφαγῆς προϋπέχουσαι, ἑαυτὰς μᾶλλον ἢ τὰ ὑποτίτθια τοῦ ζῆν ἱμειρόμεναι, ἀπορρήγνυσθαι;

Quòd

καὶ ὁ Ἑρμῆς, ὥς φατε, μετὰ Ἀφροδίτης ἐν οἴκοις ἰδίοις ἐπιτελεῖ πλάστας, ζωγράφους, κερματιστάς, ἐν οἴκοις δὲ Ἀφροδίτης, μυρεψούς, φωνασκούς, ὑποκριτάς, ποιητάς· παρὰ δὲ Ἠλείοις καὶ Σαρακηνοῖς, καὶ τοῖς ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Λιβύῃ καὶ Μαύροις κατὰ τοὺς ἠιόνας καὶ ὄχθας τοῦ Ὠκεανοῦ ποταμοῦ οἰκοῦσι, καὶ ἐν τῇ ἐξωτέρᾳ Γερμανίᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Σαρματίᾳ, καὶ ἐν Σκυθίᾳ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐξωτικοῖς μέρεσι τοῦ Πόντου ἔθνεσιν, οὐχ ἔστι εὑρεῖν κολλυβιστήν, ἢ πλάστην, ἢ ζωγράφον, οὐκ ἀρχιτέκτονα, οὐ φωνασκόν, οὐχ ὑποκριτὴν ποιημάτων, ὡς παρ' ἡμῖν· διὰ τί Ἑρμῆς καὶ Ἀφροδίτη οὐ παρέσχον, κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιτυχεῖν γινομένη τοῖς ἐκλείπουσι τῶν αὐτοῖς ἐπιτηδεύμασι; Μῆδοι δὲ πάντες μετὰ σπουδῆς ἔτι ἐμπνέοντας τοὺς κάμνοντας κυσὶ βορὰν παρατιθέασιν ἀναλγήτως; εἰ τὸ τῇ Μήνῃ, ὥς φατε, τὸν Ἄρεα ἐπὶ ἡμερινῆς γενέσεως ἐν καρκίνῳ Μῆδοι ἔλαχον; Ἰνδοὶ τοὺς νεκροὺς ἑαυτῶν τεφροποιοῦσι πυρὶ μεθ' ὧν καταφλέγουσι ζώσας τὰς συμβίους. καὶ οὐδέπου πᾶσαι αἱ πυριάλωτοι Ἰνδῶν γυναῖκες, ἢ αἱ ζῶσαι, ἔλαχον ὑπὸ τῆς νυκτερινῆς σεληνιάσεως τῶν γεννησάντων σὺν Ἄρει τὸν Ἥλιον, ἐν νυκτὶ μὴ φαίνοντα ἐν μοίραις Ἄρεως. Γερμανῶν δὲ οἱ πλείους ἀγχόνῃ τὸ ζῆν ἀμείβονται· καὶ οὐ πάντως τὸ πλῆθος Γερμανῶν τὴν Σελήνην καὶ τὴν ὥραν μεσολαμβανομένας ὑπὸ Κρόνου καὶ Ἄρεως ἔχουσιν. ἀλλ' εἰ παντὶ ἔθνει ἡμέραις βροτοὶ γεννῶνται, οὐ κρείττονες ἢ χείρονες κατὰ ἄστρων συμπλοκήν, ὡς ὑμεῖς φατε, ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ νόμοι τινὲς καὶ πάτρια ἔθη κρατεῖ, ἐξ ὧν τὸ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρακτέα ὑπάρχειν παιδευόμεθα πάντες. οὐ γὰρ οἷά τε ἡ καθ' ὑμᾶς γένεσις ἀναγκάσαι Σῆρας ἀναιρεῖν, ἢ Βραχμᾶνας κρεωβορεῖν καὶ σικεροποτεῖν, ἢ Πέρσας μὴ μητρογαμεῖν, καὶ ἀδελφοφθορεῖν, ἢ Ἰνδοὺς μὴ πυρὶ διδόναι τοὺς νεκρούς, ἢ Μήδους μὴ κυσὶ τοὺς θνῃσκομένους παρατιθέναι, ἢ Πάρθους μὴ πολυγαμεῖν, ἢ τοὺς Μεσοποταμίτας μὴ ἀκρωσωφρονεῖν, ἢ Ἕλληνας μὴ σωμασκεῖσθαι, ἢ τὰ βάρβαρα ἔθνη τοῖς ὑφ' Ἑλλήνων προσαγορευομένοις κοινωνεῖν· ἀλλ' ὡς προέφην, ἕκαστος βροτῶν χρῆται τῇ τοῦ νόμου ἐλευθερίᾳ, τὰ ἐκ τῶν ἄστρων μυθουργούμενα καθ' Ἕλληνας, παραπεμπόμενος, τοῦ ἐκ τῶν νόμων δέους, ἢ τοῖς ἔθεσιν ἔθη πατρίοις τῶν φαύλων εἰργόμενος. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἀρετῶν ὑπάρχουσι προαιρετικαί, αἱ δὲ περιστατικαί, ἀνάγκῃ ἐπὶ τὸ κρεῖττον προερχομένου τοῦ ζητουμένου ὑπὸ τῶν νόμων.

Πεῦσις ρι'.

Ἀλλ' ἑπτὰ ὄντων τῇ γενέσει ἑκάστου διακεκριμένων ἀστέρων, εἰς ἑπτὰ λέγεσθαι κλίματα τὴν γῆν διαιρεῖσθαι, καὶ ἄρχεσθαι ἕκαστον κλίμα ὑφ' ἑνὸς τῶν ἀστέρων.

A Quòd si Mercurius, vt dicitis, cum Venere in suis mansionibus existẽs efficit fictores, pictores, numularios: in mansionibus autem Veneris, vnguentarios, cantores, mimos, poëtas: qui fit vt apud Helios & Saracenos, & apud eos qui sunt in Libya superiore, apud Mauros item, qui iuxta litora & ripas Oceani habitant, & in vlteriore Germania, & in Sarmatia superiore, & in Scythia, & apud omnes nationes, quæ à Ponto procul dissitæ sunt, inueniri non possit numularius, aut fictor, aut pictor, non architectus, non cantor, non actor B poëmatũ, vt apud nos? Quare Mercurius & Venus id nõ contulerũt etiã apud ipsos nato, vt assequatur ea studiorum & morũ exercitia, quæ apud eos non sunt? Medi data opera omnes adhuc spirantes ægrotos canibus escam citra commiserationem obiiciunt. Atque hi Medi anne eum Luna Martem (vt vos loqui soletis) in diurna natiuitate in Cancro sortiti sunt? Indi cadauera mortuorũ igni in cineres redigunt, & cum eis quorũdam vxores cõburunt. Atqui nequaquã omnes igni absumptæ vxores Indorum, aut adhuc viuentes, sortitæ sunt tẽpore nocturni parentum suorũ coitus, C cum Marte Solem, in partibus Martis noctu non lucentem. Germanorum cõplures strangulatione se vita spoliãt, non tamen omnino maior pars Germanorũ, Lunã, & horam intereeptã à Saturno & Marte habent. Verùm in omni gente si interdiu homines nati fuetint, non meliores peiorẽ∫ve erunt, secũdùm astrorũ coniunctionem, vti vos dicitis, sed in vnaquaque regione leges quædam & patriæ cõsuetudines præualẽt, ex quibus pruprium ius, & quid nobis omnibus faciẽdum sit, omnes discimus. Non enim potest de vestra sen- D tentia, genesis cogere Seres vt interficiãt, aut Brachmanes ad vorandum carnes, siceråmve potandum, aut Persas ne cum matribus matrimonia iungant, & sorores violent: aut Indos ne igni mortuos tradant: aut Medos, ne canibus obiiciant morituros: aut Parthos, ne multa coniugia contrahant: aut Mesopotamios, vt sint valde temperantes: aut Græcos, ne corporibus exercendis occupati sunt: aut barbaras gẽtes, vt cum illis quæ à Græcis prędicantur, commercium habere velint. Verùm vt dixi iamantè, quiuis hominum suæ legis libertate vtitur, & quæ ex astris secun- E dùm Græcos fabulosè ficta sunt, propter legum metum omittit, aut propter consuetudinem patriam gentis à vitiis abstinet. Nam virtutum aliæ sunt ex liberæ voluntatis electione, aliæ verò ex circunstantiis eius qui necessitate coactus accedit ad melius, vt pote legibus ita poscentibus.

110. *Interrogatio.*

Atqui quum sint septem vniuscuiusque nostrum natiuitati deputatæ stellæ, in septẽ plagas terram diuisam esse dicimus, atq; quamlibet plagam gubernari ab vna stellarũ illarũ,

& secundùm illarum coniunctionem duci & perfici subiectos: quam efficacitatem stellæ aliqui legem vocant.

Responsio.

Si in septem plagas diuiditur orbis, quomodo in vna parte multas atque diuersas leges inuenimus? Neque septem modò, secundùm numerum stellarum, neque duodecim, secuudùm Zodiaci signa, neque item triginta sex secundùm decanos: sed innumeræ commemorantur leges, quæ olim mutatæ sunt, & nunc vigent. Quomodo verò in eadem sectione anthropophagos Indos, & ab animatis omnique mactatione abstinentes Brachmanes habitare cernimus? Quomodo Babylonij misti pollutis nuptiis cunsanguineorum delirant? Aut quomodo in sectione alia eiusdem tractus Sclaueni & Physonitæ, qui & Danubiani appellantur, alij quidem vbera mulierum libenter comedunt, quod plena lacte fuerint, instar murium infantes saxis allidentes: alij verò etiam à legitimo & irreprehensibili carnium esu abstinent? Qui eorum alij præfracti sunt, suo iure viuentes absque cuiusquam imperio, ac nonnunquam comedentem secum vel iter facientem principem suum interficieutes, vulpes & siluestres feles porcósque comedentes, & luporum vlulatu se prouocantes: alij verò à voracitate abstinent, & cuinis principi se subiicientes obediunt. Multa certè commemorantur de Longobardis, & Noris, & Gallis occidentalibus, tanquam ignaris Mercurialis & Saturninæ de astris scientiæ. Qunt reges & principes sustulerunt malè latas leges, ipsi sua placita sancientes? aut è diuerso, meliores repudiarunt ab his diuersi, à nullo astro in decretis sibi placitis impediri? Vnum autem proferam, quod incredulorum omnium ora quasi alapa cædet. Iudæi omnes lege quam Moses tulit recepta, omnem fœtum marem participem rationis ipsis natum, octauo die circumcidentes, sanguine perfundunt. A seculo autem nullus Græcorum aut Christianorum circuncisionem recepit, licèt plurimi Iudæi, & Græci, & Christiani iisdem mensibus, & hebdomadibus, & diebus, & horis nati sint. Nihil ergo Mars facit aut Mercurius, aut Venus, aut reliqua Græcorum fabula, vno circulo complectente omnia: nullúsque ab astris vi cogitur. An non enim Græci, aut Iudæi, aut Christiani eadem die vel hora, in maternum iacti sunt vterum, & simul in lucem editi? Quomodo igitur plurimis ipsorum Christo adiunctis, patrio abnegatu errore, non potuit ei terrenæ parti dominans stella ipsos arcere ab vera in Deum pietate?

Valachorum gens semper in principes suos perfida.

A καὶ πρὸς ἐκείνων συμπλοκὰς ἄγεσθαι, καὶ ἀποτελέσθαι τοὺς ἀρχομένους· ὅπερ νόμον τινὲς τὴν τοῦ ἄστρου ἐνέργειαν λέγουσιν.

Ἀπόκρισις.

Καὶ πῶς εἰ ἑπταχῶς διαιρεῖται ἡ οἰκουμένη, ἐν μιᾷ μερίδι, πολλοὺς καὶ διαφόρους νόμους εὑρίσκομεν; καὶ οὔτε ἑπτὰ μόνον κατὰ τοὺς ἀστέρας, οὔτε δὶς ἓξ κατὰ τοὺς ζωδιακούς, οὐδ᾽ αὖ πάλιν τριάκοντα ἓξ κατὰ τοὺς δεκανούς, ἀλλὰ μυρίοι μνημονεύονται νόμοι, πάλαι ἀμειφθέντες, καὶ νῦν ὑπάρχοντες. πῶς δὲ ἐν ταυτῷ τμή- B ματι τοὺς ἀνθρωποβόρους Ἰνδούς, καὶ τοὺς ἐμψύχων καὶ θοίνης ἁπάσης ἀπεχομένους Βραχμᾶνας οἰκοῦντας ὁρῶμεν; πῶς δὲ οἱ ἐν Βαβυλῶνι ὅποι δ᾽ ἂν γίνονται, τῇ μιαιγαμίᾳ τῶν ὁμαίμων παρεισοδοῦσι; πῶς δ᾽ ἐν ἑτέρῳ τμήματι ὄντες οἱ Σκλαυηνοὶ καὶ Φυσωνῖται, οἱ καὶ Δανούβιοι προσαγορευόμενοι, οἱ μὲν γυναικομαστοβοροῦσιν ἡδέως, διὰ τὸ πεπληρῶσθαι τοῦ γάλακτος, μυῶν δίκην τοὺς ὑποτιτθίους ταῖς πέτραις ἐπαράττοντες· οἱ δὲ καὶ τῆς νομίμης καὶ ἀδιαβλήτου κρεωβορίας ἀπέχονται; καὶ οἱ μὲν ὑπάρχουσιν αὐθάδεις, αὐτόνο- C μοι, ἀνηγεμόνευτοι, συνεχῶς ἀναιροῦντες, συνεσθιόμενοι ἢ συνοδεύοντες, τὸν σφῶν ἡγεμόνα καὶ ἄρχοντα, ἀλώπεκας καὶ τοὺς ἐνδρύμους κάττας καὶ μονιοὺς ἐσθίοντες, καὶ τῇ λύκων ὠρυγῇ σφᾶς προσκαλούμενοι. οἱ δὲ καὶ ἀδηφαγίας ἀπέχονται, καὶ τῷ τυχόντι ὑποτεττόμενοι καὶ ὑπείκοντες. καὶ πολὺς ὁ λόγος περὶ Λογγιβαρδῶν καὶ Νόρων καὶ Γάλλων τῶν Ἑσπερίων τῆς Ἑρμαϊκῆς καὶ Κρονικῆς ἀμοιρησάντων ἐπιστήμης τῶν ἄστρων. πόσοι βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες περιῆγαγον τοὺς κακῶς κειμένους νόμους, αὐτοὶ δὲ δικαίως νομοθετήσαντες; ἢ αὖ πάλιν τοὺς κρείττονας οἱ ἐναντίοι ἀπώ- D σαντο, ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν ἄστρων πρὸς τὰ αἱρεθέντα εἰργόμενοι. ἓν δὲ φάναι βούλομαι ὃ καὶ τῶν ἀπίστων πάντων ἀποῤῥάψει τὰ στόματα· Ἰουδαῖοι πάντες τὸν διὰ Μωσέως δεξάμενοι νόμον, πᾶν ἄρρεν λογικὸν αὐτοῖς γενόμενον τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτέμνοντες αἱμάττουσιν. ἀπὸ δὲ τοῦ αἰῶνος, οὐδεὶς Ἑλλήνων ἢ Χριστιανῶν περιτομὴν ἐδέξατο. πλείστων Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας καὶ ἑβδομάδας καὶ ἡμέρας καὶ ὥρας γεννω- E μένων, Ἄρης ἢ Ἑρμῆς ἢ Κύπρις ἢ ὁ λοιπὸς Ἑλλήνων μῦθος, ἑνὸς κύκλου ἐμπεριέχοντος τὰ πάντα, καὶ μηδενὸς ὑπὸ ἀστέρων βιαζομένου. οὐ γὰρ πάντες Ἕλληνες ἢ Ἰουδαῖοι ἢ Χριστιανοὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ ἐν τῇ μητρῴᾳ κατεβλήθησαν νηδύϊ; οὐδ᾽ αὖ πάλιν πάντες ἅμα ἀπεκυήθησαν; πῶς δὲ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν Χριστῷ συνετέθησαν τὴν πατρῴαν ἀρνησάμενοι πλάνην, μὴ ἰσχύσαντος τοῦ ἄρχοντος ἀστέρος τῆς χερσαίου μερίδος ἐμποδίσαι αὐτοὺς πρὸς θεοσέβειαν;

Πεῦσις ρια'. A

Ἀλλ' οὐ περὶ πίστεως ἡμῖν ὁ περὶ ἄστρων λόγος, ἀλλ' ἤθους καὶ πολιτείας καὶ πράξεως ἐκεῖθεν ἁρμοζομένης, ἔτι δὲ καὶ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς. οἱ γὰρ κριοὶ τὴν γένεσιν ἔχοντες, οὖλοι τὴν τρίχα ἀποτελοῦνται, χαριτωμένοι καὶ μεγαλόφρονες, ἐπεὶ ἡγεμονικὸς ὁ κριός· ἀλλὰ καὶ προαιρετικοί, ἐπεὶ καὶ ὁ κριὸς ἀποδύεται ἀλύπως τὸ ἔριον, καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπενδύεται. ὁ δὲ ταυριανὸς ταλαιπωρὸς καὶ δουλικός· ὑπὸ ζυγὸν γὰρ ὁ ταῦρος. ὁ δὲ σκορπιανός, πλήκτης διὰ τὴν πρὸς τὸ θηρίον ὁμοίωσιν. ὁ γὰρ ζυγιανός, δίκαιος, διὰ τὴν παρ' ἡμῖν ἰσότητα τῶν ζυγῶν. B

Ἀπόκρισις.

Ὦ τῆς Ἑλληνικῆς· τί γὰρ ἂν γένοιτο τούτων γελοιότερον; ὁ γὰρ κριός, ἀφ' οὗ τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου ληροῦσιν, οὐρανοῦ μέρος ὑπάρχει τὸ δωδέκατον, ἐν ᾧ φθάνων ὁ ἥλιος τῶν ἐαρινῶν σημείων ἅπτεσθαι· καὶ ζυγὸς δὲ καὶ ταῦρος καὶ σκορπίος, ὁμοίως τούτων ἕκαστον δωδέκατον μόριον ὑπάρχει μέρος τοῦ οὐρανοῦ ζῳδιακοῦ λεγομένου κύκλου. πῶς οὖν ἐκεῖθεν τὰς προηγουμένας αἰτίας φάσκοντες βροτοῖς ὑπάρχειν, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βληχωμένων τὰ ἤθη αὐτοῖς χαρακτηρίζετε; C ἀμεταδότικον γὰρ ὁ κριός. οὐκ ἐπειδὴ τοιούτου ἤχους τυπικὸν ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπεὶ τοιαύτης ἔλαχε τὸ πρόβατον φύσεως παρὰ τοῦ κτίσαντος. ἐκ μὲν τῶν ἄστρων σπουδάζεις ἐμφῆναι τὴν γένεσιν πειρασθῆν, ἐκ δὲ τῶν βληχημάτων πειθὼ ἐπιχειρεῖς. εἰ μὲν παρὰ τῶν ζῴων ὁ οὐρανὸς κομισάμενος ἔχει τὰς ἀφορμὰς τοιαύτας τῶν ἠθῶν, ὑπόκειται καὶ αὐτὸς πάντως ἀλλοτρίαις ἐξουσίαις, αὐτὸς μὲν ταῖς τῶν ἄστρων, ἐκεῖνα δὲ τῶν ζῴων, ἐξ αὐτῶν ἐχόντων τὰς αἰτίας ἀπηρτισμένας. εἰ δὲ καταγέλαστον τοῦτο, καταγελαστότερον τὸ ἐκ τῶν μηδὲν κοινωνούντων ἐπάγειν ἐπιχειρεῖν τὸν λόγον τῆς πιθανότητος περὶ γενέσεως. D πῶς γὰρ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας μυριάκις ἀμείβεται τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα; ἀκίνητοι γὰρ ὄντες οἱ πλανῆται προσαγορευόμενοι, καὶ οἱ μὲν θᾶττον ἐπικαταλαμβάνοντες ἀλλήλους, οἱ δὲ βραδυτέρας περιόδους ποιούμενοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὥρας, πολλάκις ὁρῶσιν ἀλλήλους καὶ ἀποκρύπτονται. εἰ δὲ καὶ ἐκ φύσεως αὐτοῖς τὸ ἀγαθὸν καὶ χεῖρον, ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ παρ' ἡμῶν ἀναφέρεται πάντως. εἰ δὲ προαιρέσει κεκίνηνται, πρῶτον μὲν ἔσται ζῷα E προαιρετικὰ λελυμένας καὶ αὐτοκρατορικὰς ὁρμὰς κεκτημένα· ὅπερ μανίας ὑπάρχει καὶ ἀνοίας ἐσχάτης, τὸν δημιουργὸν βλασφημεῖν, καὶ τῶν ἀψύχων καταψεύδεσθαι. πῶς δὲ οἱ κριοῦ τὴν γένεσιν ἔχοντες, οὖλοι χαριτοί, καὶ προαιρετικοί, καὶ πλούσιοι; ὁρῶμεν πολλοὺς οὔλους μὲν τὴν τρίχα, τυφλοὺς δέ, καὶ οὐκ εὐπόρους, οὐδὲ προαιρετικούς, ἀλλ' ἰταμοὺς καὶ δυσπόρους καὶ ῥυπῶντας καὶ ῥακοφόρους ἀγύρτας,

A 111. *Interrogatio.*

At nobis dum de aſtris loquimur, non eſt ſermo de fide, ſed de moribus, & ratione viuendi, & inde pendente actione, præterea de conſtitutione corporis. Nam quorum ſub Ariete natiuitas eſt, criſpis ſunt crinibus, gratioſi & magnanimi, quia principis officio fungitur Aries: etiam liberæ voluntatis electionem habent, ſiquidē & Aries depoſito abſque dolore vellere, rurſus à natura veſtitur. Subiectus autem Tauro, ærumnoſus eſt, & ſeruilis: Taurus enim ſub iugo eſt. Qui eſt ſub Scorpione, percuſſor eſt, propter eam quæ ab illis B beſtiis ſumitur, ſimilitudinem. Nam & libræ ſubiectus, eſt iuſtus: propter noſtrarum librarum æqualitatem.

Reſponſio.

O gentilitiam dementiam: quid enim iſtis fuerit magis ridiculū? Nam Aries, vnde deliri natiuitatem hominis repetunt, cæli duodecima pars eſt, in quo Sol means, verna ſigna ingreditur Sed & Libra, & Taurus, & Scorpius, & ſimiliter horum quoduis duodecima portio eſt, & pars cœli in Zodiaco (quem vocant) circulo. Quomodo igitur inde mortalibus præcedentes cauſas exiſtere dicūt, dum ex iis C quæ apud nos balant, mores ipſis deſignātur? Animal enim ad impartiendum facile, Aries eſt. Non quòd Arietis ſonū edat ea pars cæli, ſed quòd ouis à creatore talē naturā accepit. Atque ex aſtris quidem ſatagis oſtendere geneſim noſtrā, id verò per balatus perſuadere conaris. Siquidem à talibus animalibus cælū geſtatum tales habet morū cauſas: omoioo & ipſum ſubiectū eſt alienis poteſtatibus, nimirū poteſtatibus aſtrorū, aſtra verò animaliū, pendētes ab ipſis cauſas habētia. Si verò ridiculum hoc eſt, magis ridiculū illud erit, ex iis quę nihil inter ſe commune habent, inducere velle probabilitatem eorum quæ de natiuita- D te dicuntur. Quomodo enim quotidie innumerabiliter mutantur ſtellarum aſpectus? Nā planetę, vt ſunt, ſemper mobiles appellantur. Atque alij quidem citius aſſequuntur ſe inuicem, alij verò periodos eadē hora faciunt tardiores. Aliquoties etiam ſe inuicem aſpicientes, mox occultantur. Quòd ſi ex natura ipſis bonum & malum adeſt, omnino ad opificem cauſa mali à nobis refertur. Quòd ſi liberæ voluntatis electione mouentur, primum quidem erunt animalia prędita libera voluntate, E ſolutis & liberæ poteſtatis motibus vtentia: id quod extremæ inſaniæ atque dementiæ fuerit, cum blaſphemia coniunctum opificis, & cum mendacio de inanimatis. Quomodo autem, qui ad Arietem ſuam natiuitatem referunt, criſpi & gratioſi, & liberæ voluntatis, & diuites ſunt? Videmus multos quidem crinibus criſpis, qui tamen cæci ſunt & minimè diuites, neque libera præditi voluntatis electione, ſed improbi, ad quæſtum faciendum inepti, & ſordidi, & pannoſi, & circumforanei,

qui ianuam cum ianua mutant quotidiani victus adipiscendi gratia. Quomodo autem qui calui sunt, vel etiam crine simplici, aut hebete visu, diuersum habent, diuitias nimirum & abundantiam, atque quietem, rarò cum amicis consanguineis congredientes? Quoties autem die vel nocte regiarum natiuitatum perficiuntur figurationes, quare non qualibet vice reges nascuntur? Aut quomodo patriæ ipsis intercedunt regni successiones? Nimirum non quiuis rex regiam astrorum figurationem per coitum cum consorte tori, filio applicandam obseruare potuit. Neque enim quisquam eam rem habet in potestate sua. Quomodo igitur Ozias rex genuit Ioathamum regem, Ioathamus verò Achazum, Achazus autem Ezechiam? Hic verò Manassem, & is Amosum, ille verò Iosiam, hic autem Ioachasum, vnusquisque rex regem? & quidem nullus eorum in seruilem natiuitatis horam incidit. Deinde si & vitiosarum & virtuti consentanearum actionum non ex nobis principia pendent, sed ex necessitatibus natiuitatis: superflui sunt legumlatores qui sectanda fugiendaque nobis definiunt, superflui iudices, qui virtutem quidem honorant, improbitatem verò puniunt. Neque enim furis aut homicidæ ea iniuria est, qui ne quidem, si velint, manum cohibere possunt, propter vrgentem ipsos ad ea facta, astrorum legem, & propter impositam sibi ex fato necessitatem. Refutabo autem ipsos etiam ex vniuersalium rerum mutatione. Nam quum ante aduentum diuini illius hominis omnes gentes cultui astrorum deditæ essent, & in omni incederent impietate, post accessum diuini hominis, per euangelicam prædicationem, ad pietatem facta transitio est, amolito quidem errore, virtute autem in pretio habita, eodem astrorum manente cùm aspectu tum constitutione: ex Græcis, & Iudæis, & Gentibus quamplurimis conuersis, & Christo adjunctis. Vbi igitur priores stellæ, quæ cogebant ante idola suppliciter procumbere? Vbi latitare videbantur, quæ nunc ad pietatem ipsos pertrahunt? Si verò neque ademptio, neque additio regioni astrorum contigit, vel inuiti fatebuntur, non ex aliquo fato vel necessitate, virtutem improbitatemve viuentibus inseri, aut decerni: sed ex vniuscuiusque libera potestatis electione vnumquemque se ad ea quæ elegit, conferre. Id quod manifestè eximius ostendens Esaias, luculenter clamat in persona Dei: Si volueritis & auscultaueritis mihi, bona terræ comedetis. Si verò nolueritis, neque auscultaueritis mihi, gladius vos deuorabit. Nam os Domini loquutum est ista: Ipse verò in Euangelio concionans Dominus inquit: Hierosolyma, Hierosolyma, quæ occidis vates, & lapidas eos qui ad te missi sunt,

A θύραν ἐκ θύρας ἀμείβοντες τῆς ἐφημέρου τροφῆς ἕνεκεν. πῶς δὲ οἱ φαλακροὶ ἢ καὶ ἁπλῇ κόμῃ, ἢ ἀμβλυωποὶ τὴν ὀμματίαν ἔχουσι, πλοῦτον δὲ καὶ ἀφθονίαν καὶ ἠρεμίαν, σπανίως τοῖς φίλοις ὁμαίμοις συναγελαζόμενοι; ποσάκις δὲ τῆς ἡμέρας, ἢ τῆς νυκτός, οἱ τῶν βασιλικῶν γενέσεων ἀποτελοῦνται σχηματισμοί, διὰ τί μὴ ἐφ' ἑκάστης γίνονται βασιλεῖς, ἢ πῶς πάλιν πατρῷαι αὐτοῖς ἐπαρκοῦσιν αἱ τῆς βασιλείας διαδοχαί; οὐδέπου γὰρ ἕκαστος τῶν βασιλέων παρατετηρημένος εἰς τὸ βασιλικὸν τῶν ἄστρων σχῆμα διὰ τῆς πρὸς τὴν σύμβιον κοινωνίας τῷ υἱῷ B ἐναρμόσαι οἷός τε. οὔτε γάρ τις κύριος τοῦ τοιούτου. πῶς οὖν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, ἐγέννησε τὸν Ἰωαθὰμ βασιλέα, Ἰωαθὰμ δὲ τὸν Ἀχαζ, Ἀχαζ δὲ τὸν Ἐζεκίαν, οὗτος δὲ τὸν Μανασσῆ, οὗτος δὲ τὸν Ἀμμώς, οὗτος δὲ τὸν Ἰωσίαν, οὗτος δὲ τὸν Ἰωαχάζ, ἕκαστος βασιλεὺς βασιλέα; καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς οἰκετικῆς συνέτυχεν ὥρας γεννήσεως. ἔπειτα εἰ καὶ τῶν κατὰ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν αἱ ἀρχαί, ἀλλ' ἐκ τῆς γενέσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ αἱρετὰ καὶ φευκτὰ ἡμῖν ὁρίζοντες, περιττοὶ δὲ οἱ δικα- C σταὶ ἀρετὴν μὲν τιμῶντες, κακίαν δὲ κολάζοντες. οὐ γὰρ τοῦ κλέπτου ἢ τοῦ φονέως τὸ ἀδίκημα, οἷς γε οὐδὲ βουλομένοις κρατεῖν τῆς χειρὸς οἷόν τε, διὰ τὴν ἐπὶ τὰς πράξεις κατεπείγουσαν αὐτοὺς ἀστρονομίαν, καὶ τὴν ἐκ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκην ἐπικειμένην. διελέγξω δὲ αὐτοὺς καὶ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων καθόλου μεταβολῆς. πρὸ γὰρ τῆς θεανδρικῆς ἐπιφοιτήσεως πάντων ἐθνῶν εἰδωλομανούντων, καὶ διὰ πάσης χωρούντων ἀσεβείας, μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ θεάνδρου, διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἡ πρὸς θεοσέβειαν γέγονε μετά- D θεσις, τῆς πλάνης μὲν ἐκποδὼν γενομένης, ἀρετῆς δὲ τιμωμένης, τῆς αὐτῆς τῶν ἄστρων μενούσης ὄψεώς τε καὶ στάσεως, ἐξ Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν πλείστων ἐπιστραφέντων, καὶ Χριστῷ συντεθειμένων. ποῦ οὖν οἱ πρότερον καταναγκάζοντες αὐτοὺς ἀστέρες, εἰδώλοις προσπίπτεσθαι; ποῦ δὲ λανθάνειν ἐδόκουν οἱ νῦν πρὸς θεοσέβειαν αὐτοὺς ἐπισπώμενοι; εἰ δὲ μήτε ἀφαίρεσις, μήτε προσθήκη τῇ χωρείᾳ τῶν ἄστρων γέγονεν, ἄκοντες ὁμολογήσουσιν, οὐκ ἔκ τινος εἱμαρμένης ἢ ἀνάγκης, ἀρετὴν ἢ κακίαν E ἐμβιοτεύεσθαι ἢ αἱρεῖσθαι· ἀλλ' ἐκ τῆς ἑκάστου αὐτεξουσίου προαιρέσεως ἐπὶ αἱρεθέντα χωροῦντας. ὅπερ σαφῶς ὁ ὑψηλὸς προφητῶν Ἡσαΐας διαῤῥήδην βοᾷ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· εἰ δὲ μὴ θέλητε, καὶ μὴ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. αὐτὸς δὲ ἐν εὐαγγελίοις δημηγορῶν ὁ Κύριος φησίν· Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους,

ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν ὑμᾶς ὑπὸ τὰς πτέρυγάς μου, ὃν τρόπον ὄρνις συνάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἐπὶ δὲ θέλησιν ἑκάστου ἀναφέρων τὰ αἱρετὰ, ἢ φευκτὰ, καὶ οὐκ ἐπ᾽ ἀνάγκην εἱμαρμένης ἢ ἀστρονομίας. οὐ γὰρ ἡγήσατο ἡμᾶς ἁμαρτάνοντας, εἴπερ τῆς ἐκείνων μεθοδείας ὑπεκείμεθα.

Πεῦσις ριβ'.

Καὶ εἰ μηδὲν ἐκ τῶν ἄστρων εὐεργετοῦνται, ἢ ἀδικοῦνται οἱ ἄνθρωποι, πῶς τὸ Εὐαγγέλιον σεληνιαζομένους λέγει τοὺς ἐπιληπτικοὺς, ἀφρίζοντας καὶ ῥησσομένους;

Ἀπόκρισις.

Σεληνιαζομένους φησὶ, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν, μὴ χωρούντων ἀκοῦσαι τὸ ὑψηλότερον. ἐπειδὴ γὰρ σελήνῃ, καὶ ἡλίῳ, καὶ ἄστροις τὸ σέβας ἀπένεμον οἱ ματαιόφρονες, βουλόμενος αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν τῆς οἰκείας δόξης, ὡς ἐπιβλαβοῦς, καὶ αἰτίαν τῶν δαιμονιώντων τὴν Σελήνην ἀποφαίνει· ὅπως ναρκῶντες οἱ ἐκείνῃ ποτνιώμενοι ἀποπηδήσωσι τοῦ εἰκαίου σεβάσματος. οὐ γὰρ ἐπὶ λύμῃ βροτῶν τοὺς φωστῆρας ὁ τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτων ἐδείματο Χριστὸς, ἀλλ᾽ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐπιτηρῶν αὐτοῖς τὸ τοιόνδε σχῆμα, ἐπιτωθάζειν τισὶν ὑπαγόμενον, τοὺς εὐρίπους καὶ ἀνεστίους βροτῶν ἐπὶ γόητας καὶ διοτρεφεῖς αὐτομολεῖν, προφάσει ἐπαοιδῆς, καὶ τοῦ ὀχλοῦντος ἀνακωχῆς. πολλάκις δὲ ὁρῶμεν κύνας κρύβδην ἐπαλλομένους ἡμῖν, καὶ οὐ φαμὲν τὴν Σελήνην αἰτίαν τοῦ δήγματος, ἢ τῆς τοῦ ζώου κινήσεως. καὶ οἰκέτης πολλάκις πληροφαοῦς ὑπαρχούσης πρὸς δραπετείαν ἥλατο, τῷ ἐκείνης φωτὶ βοηθῷ πρὸς ὠκυποδίαν χρώμενος. ἆρ᾽ οὖν αἰτιασώμεθα τῆς δυσβουλίας τοῦ ἀποδράντος τὴν φαίνουσαν; καὶ ὁ λάγνος πολλάκις τὸ νυκτερινὸν σκότος δεδιὼς οἴκοι καθεύδειν ἐπείγεται· τῇ δὲ Σελήνῃ καταυγαζομένης τῆς νυκτὸς, θᾶττον ἐπὶ τὸ χαμαιτυπεῖον ἵππου δίκην χαίρων, χρεμετίζων καὶ θέων, ἥκει ἐπισκαίρων τῇ ἑταίρᾳ. ἆρ᾽ οὖν τῆς μιαρᾶς βαδίσεως αἰτία ἡ τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν καταλάμπουσα θείῳ προστάγματι; εἶργε σαυτὸν τῆς σεληνιακῆς παρανοίας. τοῖς γὰρ εὐαλώτοις δαίμονες ὑποσπείρειν εἰώθασιν, οὐ μόνον τοὺς φωστῆρας αἰτιᾶσθαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἤδη τὸν δημιουργὸν, ὡς φαῦλον καὶ φθαρτικὸν ποιητὴν διαβάλλειν. οἱ δὲ τούτοις πειθόμενοι, οὐ Θεῷ ἀλλὰ σποδῷ προσκυνοῦσι, δηλαδὴ τὸν πατραλοίαν καὶ τῶν οἰκείων τέκνων τοὺς γάμους φθείραντα, καὶ ἐν τάφῳ [illegible] φθαρέντος, ὅπερ οὐκ ἔστι Θεοῦ. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου παῖδας ἐξεθείασαν οἱ ἄθεοι καὶ ματαιόφρονες. ἐν μὲν τῇ Ἑρμουπόλει τὸν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀνερμήνευτον Ἑρμῆν εἰς κόνιν διαλυθέντα· ἐν δὲ Κύπρῳ τὴν Κύπριν κόπρῳ ἐν τάφῳ κειμένην· ἐν δὲ Θρᾴκῃ, Ἄρην, τὸν τῆς ἀρᾶς ἐπώνυμον. ἐξ ἧς ἡμῖν ἐκ τοῦ δυσπειθοῦς Ἡσαῦ, Διονύσιος

A quoties volui congregare vos sub alas meas, quemadmodum gallina congregat pullos suos, & noluistis? Ad voluntatem vniuscuiusque referens sequenda aut vitanda, & non ad necessitatem fati aut legis astrorum Non enim peccatores nos esse duceret, si illorum insidiis essemus expositi.

112. *Interrogatio.*

Quòd si nullo vel beneficio vel iniuria ex astris afficiuntur homines, quomodo Euangelium lunaticos vocat epilepticos, spumantes & sese lacerantes? *Responsio.*

Lunaticos vocat secundùm vulgarem multorum sententiã, qui id quod altius est audire B non possunt. Quandoquidem enim Lunæ & Soli & astris venerationis cultum exhibebãt homines vani, volens ipsos à sua tanquam perniciosa opinione reuocare, etiam dæmoniacorum causam ostendit Lunam, vt illi supplicantes languidiores facti, ab eius veneratione resilirent. Nõ enim in perniciem mortalium Luminaria vniuersitatis architectus extruxit Christus, sed immundus spiritus obseruans in ipsis talem speciem, ad seducẽdum aliquos subduxit, vt inconstantes & parum frugi mortales ad præstigiatores & ad eos C abeant sponte, qui à Ioue nutriti videntur, nimirum per incantationum occasionem, & spem leuandi malum. Sæpenumero autem videmus & canes latenter in nos irruere. neque tamen dicimus Lunam causam esse morsus, aut motus animalis. Et serui sæpenumero quum toto Luna lumine splendet, ad capiendum fugam surgunt, & eius auxilio ad celeritatem vtuntur. Num igitur causam temeritatis fugitiui dicemus Lunam? Sæpenumero item & effœminatus homo nocturnas tenebras veritus domi dormire cogitur: Luna D verò per noctem lucente, citiùs ad prostibulum instar equi lasciuè prosiliens, hinniẽs, & currẽs, ad scortum lætus venit. Num igitur itineris scelerati causa est Luna, quæ diuino præcepto terras cœlo subiectas illustrat? Cohibe quęso temetipsum à lunatica dementia. dæmones enim iis qui faciles captu sunt, tacitè in animos inserere consueuerunt, vt non solum luminaria malorum causas esse asserãt, sed ipsum etiam opificem velut malorum & exitiosorum factorem calumnientur Qui verò fidem illis adhibent, non Deum sed cinerem adorant, nimirum parricidam, qui libe-E rorum suorum nuptias violauit, & quidem in sepulchro .... violauit: id quod Dei nequit esse. Nec hoc contenti, etiam ex illo natos liberos inter Deos retulerunt impij & vani: Hermupoli quidem Mercurium, cuius exponi oratione facinora nequeunt, in puluerem nunc redactum: in Cypro verò Venerem, & stercore veluti sepulchro sitam: in Thracia Martem, ab exsecratione cognominatum: ex qua nobis, velut ex immorigero Esauo, Dionysius

Κύπρις Venus, κόπρος stercus. Ἄρης Mars, ἀρὰ exsecratio.

Κρόνος ἢ ὄνος. Ἡρακλῆς, vel ut ἱεράκλης. Σύροι, συρφετοί. Ἄδωνις, & ᾅδης. Νέκτωρ, & ἀλέκτωρ.

A Areopagita ortus est, Diuorum Apostolorum discipulus. Apud Caucasios autem montes Saturnus, immò verò Asinus, ab asinis adoratus, rudens & clamans aduersus ipsos ethnicos. Thebis Bacchus, colentibus se tàm animæ quàm corporis morbus insanabilis & fœtens. In Tyro Hercules, potius abominabilis, qui igni consumptus propter improbitatem, ab impiis inter Deos refertur. In Epidauro Æsculapius mente puer, ab insipientioribus & imperitis Deus appellatur. Et Syri, qui nomine conueniente fæces potius sunt, orci cognominem Adonim malè inter Deos retulerunt. B Ægyptij repentem humi & terræ adfixum Osirin, Elienses miseri Nectorem, ne quidem gallum gallinaceum bonum. Qui in insula Leuca sunt, Icachum Achillem, Pontij parricidam Patroclum inter Deos retulerunt. Rhodij Icemachum Macedonem, & alij alios, puluerem scilicet in sepulchro iacentem, colunt, prorsus impiè agentes. Nullus enim ipsorum in Deo vitam finiit. Quorum vesaniam enumerare, non est præsentis temporis. Si verò quis illorum nugas audire cupit, quærat Orphea & Hesiodum de illorum C fabulis: mihi verò reliqua tacendi facultatem concedat.

113. *Interrogatio.*

Non pro Græcis depugnans aduersus te contendo, mi pater, sed armis aduersus illos per tuam multiplicem doctrinam indui volo. Quomodo igitur inquis, nihil fortuito fieri, neque extra diuinam potestatem? Ecce cælestu arcu apparente, absolutam habet is circumferentiam, & vndique æqualem, cuiusmodi reuera ne quidem mens describere queat: & tamen videmus ipsum à nullo D condi, sed fortuito existere.

Responsio.

Non potest casum fortuitum inducere Iridis constitutio. Nam in figura firmamenti velut coccineus funis in orbem extenditur. Quippe si est fictrix mens, sua quædam effingens: vtique qui fictricem hanc fecit, etiam intellectilem fabricauit, in ea diffusurus aut subacturus, quæ ipsi placent. Neque enim igne liquefactum plumbum, aut cera, aut calx, si alicuius rei formæ infundatur, & E fiat id quod artifici visum fuerit, idcirco fortuito casu existere videbitur, quando manu artificis per formam id quod placuerat, effectum est. Ad hunc sanè modum in [illegible] igitur & Iridis ortus in vehementioribus tempestatibus, quasi signum securitatis [illegible] exhibitæ, quòd non amplius sint [illegible] nda aquisque tollenda quæ sub [illegible]. Ponam enim, inquit Deus, in nu[illegible] cum meum vobis in signum. Sol [illegible] urbitulę sanguisugæ radio[illegible] bus humidum ex nubibus,

A ὁ Ἀρεοπαγίτης ἀνέτειλε, τῶν θείων Ἀποστόλων γενόμενος φοιτητής. παρὰ δὲ τοῖς Κασσίοις ὄρεσι Κρόνος μᾶλλον δὲ ὄνος ὑπὸ τῶν ὄνων προσεκυνήθη, ἀνακράζων καὶ ὀγκώμενος κατ' Ἑλλήνων. ἐν Θήβαις Διόνυσος τοῖς σέβουσι ψυχῆς τε καὶ σώματος ὑπάρχων πάθος ἀνίατον καὶ δυσῶδες. ἐν Τύρῳ Ἡρακλῆς, μᾶλλον δὲ ἱεράκλης, πυριάλωτος γενόμενος διὰ κακίαν, ὑπὸ τῶν ἀθέων ἐκθειάζεται. ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκληπιὸς, ὁ ταῖς φρεσὶ νήπιος, ὑπὸ τῶν νηπιωτέρων καὶ ἀσυνέτων Θεὸς προσαγορεύεται. καὶ Σύροι, μᾶλλον οἱ φερώνυμοι συρφετοὶ, τὸν τοῦ ᾅδου ἐπώνυμον Ἄδωνιν ἐξεθείασαν B κακῶς· Αἰγύπτιοι δὲ τὸν συρόμενον καὶ γεωπετῆ Ὄσιριν· Ἠλεῖοι ἐλεεινοὶ τὸν Νέκτορα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀλέκτορα χρηστόν. οἱ ἐν Λεύκῃ τῇ νήσῳ τὸν Ἴκαχον Ἀχιλλέα, Πόντιοι τὸν πατραλοίαν Πάτροκλον ἀπεθέωσαν. Ῥόδιοι τὸν Εἰκήμαχον Μακεδόνα, καὶ ἕτεροι ἑτέρους, ἐν τάφοις κόνιν κειμένην σέβουσι, τέλεον ἀσεβοῦντες. οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ἐν Θεῷ τοῦ ζῆν ἀπερράγη· ὧν τὰς παρανοίας ὑπεξηγεῖσθαι, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ ὑπάρχει. Εἰ δέ τις ἀκούειν βούλεται τοὺς ἐκείνων λήρους, C πυθέσθω Ὀρφέως καὶ Ἡσιόδου τῶν συγγραφέων τῆς ἐκείνων μυθοποιίας, ἐμοὶ τοῦ λοιποῦ σιωπᾶν χαριζόμενος.

Πεῦσις ριγ.

Οὐχ Ἑλλήνων ὑπερμαχῶν πρὸς σὲ διατείνομαι πάτερ, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων ὅπλα παρὰ τῆς σῆς πολυμαθίας περιθέσθαι βουλόμενος. πῶς τοίνυν λέγεις μηδὲν αὐτομάτως γίνεσθαι, μηδὲ ἔξω τῆς θείας δυνάμεως; ἰδοὺ τῆς ἴρεως ὁρωμένης ἀκριβῆ περιφέρειαν ἐχούσης, καὶ πάντοθεν ἴσην, οἵαν ἀληθῶς οὐδὲ νοῦς περιγράψαι δύναται· καὶ ὅμως ὁρῶμεν ὑπ' οὐδενὸς αὐτὴν D γινομένην, ἀλλ' αὐτομάτως συνισταμένην.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ αὐτοματισμὸν οἷά τε παρεισάξαι ἡ τῆς ἴρεως σύστασις. ἐπὶ τύπῳ γὰρ τοῦ στερεώματος οἷα σπαρτίον κόκκινον ἐπὶ δίσκου διατείνεται. Εἰ γὰρ καὶ ὁ τύπος ἐκτυπωτικὸς τὰ ἴδια νοῦς ὑπάρχει, ἀλλ' οὖν γε ὁ τὸν τύπον δράσας, νοητὸν ἐτεκτήνατο, ἐπ' αὐτοῦ διαχεῖν ἢ ἀναμάττειν μέλλων τὰ αἱρούμενα. οὐ γὰρ ἐν πυρὶ τακεὶς μόλιβδος ἢ κηρὸς, ἢ χαλκὸς, τύπῳ τινὸς ἐπιχεόμενος, καὶ τὸ ἐκείνου σχῆμα ἀ- E ναματτόμενος, καὶ τὸ δοκοῦν τῷ τεχνίτῃ γινόμενος, παρὰ τοῦτο αὐτομάτως συστῆναι δόξει· ἀλλὰ τῇ χειρὶ τοῦ τεχνίτου διὰ τοῦ τύπου τὸ αἱρεθὲν ἀποτελούμενος. οὕτω δὴ νοείσθω ἡ τῆς ἴρεως σύστασις ἐν ταῖς σφοδραῖς ὑετίαις, οἷα εἰς σημεῖον ἀφοβίας τῷ κόσμῳ παρεχομένης, μὴ πάλιν ἀποκλύζεσθαι καὶ ὑδροφορεῖσθαι τὰ ὑπουράνια. θήσω γάρ φησιν ὁ Θεὸς ἐν τῇ νεφέλῃ μου τὸ τόξον εἰς σημεῖον ὑμῖν. ἔστιν οὖν ὁ ἥλιος σικύας δίκην ταῖς τῶν ἀκτίνων βολαῖς τὸ ὑγρὸν τῶν νεφῶν,

ὥσπερ ἐκ σώματός τινος ἐπισπώμενος, καὶ ἀνέλκων τὸν ὑετὸν ὥσπερ ῥεῦμα ἐπὶ τὰς βάσεις φερόμενον. τρίμορφος δὲ ἡ ἶρις, τὸ μὲν ἐρυθρόν, τὸ δὲ ἀεροειδές, τὸ δὲ πράσινον ὑπάρχουσα χλοανή, τὴν εἰρήνην καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ λόγον, καὶ Θεὸν τῶν ὅλων, ἐν αἵματι, καὶ ὕδατι, καὶ πνεύματι, κόσμῳ ἐπιφοιτᾷν προσημαίνουσα, ὕδατι μὲν τοῦ βαπτίσματος πᾶσαν κτίσιν διὰ τῶν Ἰορδανίου ῥείθρων τοῦ αἴσχους ἀποκλύζοντα, πνεύματι δὲ θείῳ τοὺς νοητοὺς καταποντοῦντα γίγαντας. μετὰ δὲ τὸν πρόσγειον τῶν εἰδώλων καὶ δαιμόνων καταπνιγμὸν καὶ ἀπόκλεισιν, τὸ δι᾽ αἵματος σημεῖον σωτηρίας ἡμῖν δίδοται τῆς ἀληθοῦς ἴρεως καὶ εἰρήνης τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου, ὥσπερ ἐπὶ τύπου διὰ σαρκὸς ἐκταθέντος, ἐναργὲς σημεῖον ἵλεως καὶ ἀφοβίας κατακλυσμοῦ δαιμόνων ἡμῖν γινόμενος, ἐκ τῆς ἐκείνων καταιγίδος ἡμᾶς ἐπισπασάμενος, φάσκων, ὅταν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπὶ σταυρῷ δηλονότι, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. καὶ πάλιν φησίν· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. καὶ τρεῖς ὑπάρχειν τούτου μάρτυρας, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, τὸ αἷμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. περὶ γὰρ τὴν ἐνάτην ὥραν κεκράξας ὁ Ἰησοῦς ἀφῆκε τὸ πνεῦμα τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ θεῖον καὶ ἀψύχῳ τῷ σώματι ἥνωτο ὁμοίως καὶ τῇ ψυχῇ ἐνδημούσῃ ἀνακέκρατο. εἰ γὰρ τὸ ἀέριον πνεῦμα ἀμφοῖν ξυνάπτεται, πολὺ μᾶλλον τὸ θεῖον ἑκατέρῳ τμήματι συνείσεται, ἀδιαίρετον ὑπάρχον καὶ ἄποσον. λόγχῃ δὲ πενύξας τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινή ἐστιν αὐτοῦ ἡ μαρτυρία, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης. αἷμα καὶ ὕδωρ τῆς θείας καὶ ἀενάου κρήνης ἐκπιδύει διὰ τὸν κρίνοντα Πιλᾶτον, καὶ τοὺς ἐπιβοῶντας, Ἆρον, Ἆρον, σταύρωσον αὐτόν. τοῦ μὲν ἀπορριψαμένου τῆς κυριοκτονίας τὸ αἷμα· τῶν δὲ ἀντισπασαμένων τὴν ἐκεῖθεν κατάκρισιν, βοώντων· αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἀξιεράστως φαμέν, οὐ τῇ αὐτῇ ἐκείνοις διαθέσει. ἐκεῖνοι γὰρ ὡς βροτὸν ἑωράκασι τὸν παρ᾽ ἡμῶν Θεὸν τῶν ὅλων προσκυνούμενον. ὥσπερ οὖν οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν, τὸ ἐκ τῆς κορυφῆς ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ῥεῦμα φερόμενον ἀνακόπτουσι, διὰ τῆς ἴρεως τὴν ὑδάτων ἐπίχυσιν, ὡς ἐπὶ τύπου τινὶ διατεινομένην τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ ἡλίου δίκην σικύας, διὰ τῶν ἀκτίνων τὰ νέφη συνάγοντος, καὶ ὥσπερ καυτῆρι τῷ θερμῷ τὰς ὑδροχόους φλέβας ἀναξηραίνοντος.

Πεῦσις ριδ΄.

Τὸ μὲν ἀρχέγονον σκότος εἶπας τῇ διαστάσει τοῦ οὐρανίου γεγενῆσθαι σώματος, καὶ εὖ ἔχει περὶ τούτου. πῶς δὲ τὴν νύκτα ὁρῶμεν αὐτομάτως γινομένην, οὐδενὶ τύπῳ ἐκτυπουμένην;

velut ex aliquo corpore ad se trahit, & sursum vehit pluuiam veluti fluxum quendam, qui supra bases fertur. Est autem Iris triformis. Nam partim quidem rubra, partim cærulea, partim instar herbæ viridis est, & Pacem, & sapientiam & potentiam, & Sermonem, & Deum vniuersitatis rerum omnium, in sanguine, & aqua, & spiritu in mundum venire significans: Baptismi quidem aqua omnem creaturam per Iordanis fluxus à turpitudine abluentem: spiritu autem sancto eos qui mente intelliguntur submergentem gigãtes. Cæterum post terrestrem idolorum & dæmonum suffocationem & diluuium, Sanguinis signum salutaris nobis datum est, veræ illius conciliationis & pacis Dei ac Sermonis, velut ante in figura, sic nunc carne extenti, vt qui sit euidens signum propitiationis & securitatis à dæmonum diluuio nobis factus, ex illorum procella nos ad se trahens, quum inquit: Postquam exaltatus fuero à terra, in cruce videlicet, omnes trahã ad meipsum. Et iterum inquit: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici. Tres item huius testes esse, inquit eximius ille Ioannes, sanguinem & aquam, & spiritum, & hos tres vnum esse. Circiter horam enim nonam emisso clamore Iesus emisit spiritum animæ. Nam diuinus ille spiritus inanimo corpori vnitus erat, & similiter animæ inhabitanti contemperatus. Nam si aërius spiritus vtrisque adest, multomagis diuinus vtrique parti aderat, quum sit inseparabilis & expers quantitatis. Lancea verò percusso ipsius latere, exiuit sanguis & aqua: & qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius, inquit eximius ille Ioannes. Sanguis autem & aqua de hoc diuino & perenni fonte scaturit, propter iudicantem Pilatum, & alios acclamantes, Tolle, tolle, crucifige ipsum. Nam Pilatus quidem amouebat à se mortis Domini sanguinem: Iudæi verò damnationem ex ea sequuturam in se transferentes clamabant: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Quod & nos peramanter dicimus non eodem cum ipsis affectu. Nam illi velut hominem intuebantur, qui à nobis Deus vniuersi huius adoratur: prorsus vt periti medici non recidunt à vertice delatum ad oculos fluxum, ita per Iridem aquarum infusionem velut in forma quadam extentam in subiecto Sole, instar cucurbitulæ per radios nubes congregante, ac veluti calido cauterio aquam fundentes venas exsiccante.

114. *Interrogatio.*

Tenebras quidem primigenias dixisti per separationem cœlestis corporis esse factas, quod quidem rectè dicitur. Quomodo verò noctem videmus sponte fieri, nulla forma expressam?

Responsio.

A

Suprà quidem de nocte rationem reddidi, & nunc obscura similitudine vrens demonstrabo non fortuito ipsam extitisse, neque extra diuinam manum. Quemadmodum turres ab ædificantibus extruuntur, & sculpta vel conflata per artificis manum perpoliuntur, ab ipsis autem vmbræ redditæ non ab artifice fieri solent, sed per ea quæ ab illis facta sunt efficiuntur. Proinde si alia quædam cum aliis existere solent, forma alicuius expressa: vtique & formæ ab initio manu opificis factæ sunt. Ideoque nox quoque non per se existit, sed vmbra terræ est, quemadmodum paulo pòst demonstrabo: quando nos modò ratio temporis ad peragenda sacra mysteria, Sancto cœtu nos expectante, compellit.

Ἀπόκρισις.

Ἀνωτέρω μὲν τὸν περὶ νυκτὸς ἀποδέδωκα λόγον, ἀμυδρᾷ δὲ καὶ νῦν εἰκόνι χρησάμενος ἀποδείξω, μὴ αὐτομάτως αὐτὴν συνίστασθαι, μηδὲ ἔξω τῆς θείας χειρός. ὥσπερ γὰρ οἱ πύργοι ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων ἐγείρονται, καὶ τὰ γλυφθέντα ἢ χωνευθέντα ὑπὸ τεχνίτου χειρὸς διαγλύφεται, τὰ δὲ αὐτῶν ἀποσκιάσματα, οὐχ ὑπὸ τεχνίτου γίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν παρ' ἐκείνων γινομένων ἀποτελεῖται. εἰ οὖν δὲ ἕτερα θατέροις τινὰ προϋφίστανται τύπῳ τινὸς ἐκτυπούμενα, ἀλλ' οὖν γε οἱ τύποι ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τεχνίτου χειρὸς γεγόνασι.

B

καὶ ἡ νὺξ τοίνυν οὐκ αὐτομάτη συνίσταται, ἀλλὰ τῆς χέρσου ὑπάρχει ἀποσκίασμα, καθὼς μικρὸν ὕστερον ἀποδείξω, νῦν ἡμᾶς τοῦ καιροῦ ἐπὶ τὴν θείαν τὴν μυστικὴν τελετὴν συνωθοῦντος, καὶ τοῦ θιάσου καραδοκοῦντος.

CÆSARII

DIALOGVS III.

C

115. *Interrogatio.*

QVIA tempus heri plus æquo nos vrgebat, hodie nobis illius mensæ reliquias exponito, quæque de nocte tractanda veniunt, latiùs nobis edissere: & quare dies illa primigenia non sit prima sacris in literis dicta, sed vna. Id quod mihi minus conuenire videtur ad eas quæ post ortæ sunt. Nam si secunda & tertia fuere, quæ post istam nominantur: conuenientius erat, eam quę harum erat exordium, primam, non vnam, dici.

ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ

Διάλογος γʹ.

Πεῦσις ριεʹ.

ΧΘΕΣ τῆς ὥρας κατεπειγούσης, σήμερον ἡμῖν τὰ λείψανα τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀπόδος, τὰ περὶ νυκτὸς ἡμῖν πλατυτέρως σαφηνίζων, καὶ διατί ἡ ἀρχέγονος ἡμέρα, οὐ πρώτη παρὰ τῆς γραφῆς εἴρηται, ἀλλὰ μία. ὅπερ ἀνοίκειον πρὸς τὰς ἐπιγόνους μοι φαίνεται. εἰ γὰρ δευτέρα καὶ τρίτη αἱ μετ' αὐτὴν ὀνομάζονται, ἀκολουθότερον ἦν κατάρχουσαν αὐτῶν πρώτην καὶ οὐχὶ μίαν

D

λεχθῆναι.

Responsio.

Diem cum nocte coniunctam, diem vocat auctor historiæ, potiorique parti totius interualli viginti quatuor horarum, primas partes tribuit. Sic enim multis in locis diuina pagina loqui consueuit, in supputatione temporis dies numerans, non noctes. Audis quid dicat diuinorum ille carminum auctor: Dies annorum nostrorum annos septuaginta continent. Ante hunc autem Iacobus ille patriarcha inquit: Dies vitæ meæ pauci & mali. Rursus idem auctor diuinorum carminum inquit: Vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Quin & diuus inquit Euangelista, ante sex dies Paschæ venit Iesus in Bethaniam. Et Dominus ipse diuinitus suos alloquens ait: Scitis post biduum actum iri pascha. Quapropter quæ nunc in specie narrationis tradita sunt, pro lege in sequentibus habeantur: Et fuit (inquit) vesper,

Ἀπόκρισις.

Τὸ ἡμερονύκτιον μίαν φησὶν ἡμέραν, τῷ ἐπικρατεστέρῳ τοῦ παντὸς διαστήματος, τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, τὸν λόγον ἀπονέμων. οὕτω γὰρ φράζειν εἴωθε πολλαχοῦ ἡ θεία πυκτὶς, ἐν τῷ ἀριθμεῖσθαι τοῦ χρόνου ἡμέρας ἀριθμοῦσα, οὐχὶ δὲ καὶ νύκτας. ἄκουσον δὴ τοῦ θείου μελῳδοῦ, αἱ ἡμέ-

E

ραι ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη. πρὸ τούτου δὲ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης φησὶν, αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς μου μικραὶ καὶ πονηραί. πάλιν δὲ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς φησι, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος εὐαγγελιστής φησιν, πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν. αὐτὸς δὲ θεηγορῶν φησιν, οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται. ὡς τὰ νῦν ἐν ἱστορίας εἴδει παραδοθέντα, νομοθεσία ὑπάρχει πρὸς τὰ ἑξῆς· καὶ ἐγένετο, φησὶν, ἑσπέρα,

καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία, δηλονότι προαγούσης τῆς ἡμέρας ἐγένετο ἑσπέρα, ἐκ δὲ τῆς ἑσπέρας, νύξ, ἐκ δὲ τῆς νυκτὸς, πρωΐ, ἔνθα περατοῦται ἡ μία ἡμέρα, διὰ τῶν τεσσάρων καὶ εἴκοσι ὡρῶν τῆς μιᾶς ἡμέρας τὸ κρεῖσσον ἐχούσης, συνυπακουομένης δηλονότι τῆς νυκτὸς τῇ ἡμέρᾳ διὰ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν. ὥστε κἂν ἐν ταῖς τροπαῖς τοῦ ἡλίου συμβαίνῃ ταύτην ἐκείνης ὑπερβάλλειν τοῖς διαστήμασιν. ἀλλὰ τῷ γε ἀφωρισμένῳ χρόνῳ τῆς ἰσημερίας, δεῖ πάντως ἰσομερεῖς τυγχάνειν ἀμφοτέρας, ἀντισηκουμένας παρ' ἀλλήλων τὸ λεῖπον. καὶ ἡ τοῦ οὐρανοῦ δὲ ὄψις ἐπὶ τὴν αὐτὴν πάλιν ἀποκατάστασιν, μία ἡμέρα εἰκότως προσαγορεύεται. ὅθεν καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου γίνεσθαι πέφυκεν, ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνθοφορίας ἐπὶ τὴν αὐτὴν, ἐνιαυτὸν ὀνομάζεσθαι. ὥστε ὁσάκις ἑσπέρα καὶ πρωῒ κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου περίοδον ἐπιλαμβάνει τὸν κόσμον, μὴ ἐν πλείονι χρόνῳ, ἀλλ' ἐν μιᾶς ἡμέρας διαστήματι σημαίνεσθαι τὸ ἡμερονύκτιον, καὶ τὴν αὐτὴν τῶν φωστήρων ἀποκατάστασιν, ἢ μᾶλλον ἢ κυριώτερός μοι δοκεῖ ὁ ἐν ἀπορρήτοις παραδιδόμενος. ὅτι ὁ τὴν τοῦ χρόνου φύσιν κατασκευάσας Θεὸς, μέτρα αὐτοῦ καὶ σημεῖα τὰ τῶν ἡμερῶν ἐπέταξε διαστήματα, καὶ ἑβδομάδι αὐτὸν ἐκμετρήσας ἀεὶ τὴν ἑβδομάδα εἰς ἑαυτὴν ἀνακυκλοῦσθαι κελεύει, ἐξαριθμοῦσαν τοῦ χρόνου τὴν κίνησιν. τὴν ἑβδομάδα δὲ εἰς ἑαυτὴν ἀνακυκλοῦσθαι, πάλιν ἐκπληροῦν τὴν μίαν ἡμέραν, ἑπτάκις αὐτὴν εἰς ἑαυτὴν ἀναστρέφουσαν. τοῦτο δὲ κυκλικὸν ὑπάρχει σχῆμα, ἀφ' ἑαυτοῦ ἄρχεσθαι καὶ εἰς ἑαυτὸ καταλήγειν. ὃ δὴ καὶ τοῦ αἰῶνος ἴδιον, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναστρέφεσθαι μηδαμοῦ περατούμενον. διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ χρόνου, οὐ πρώτην ἡμερῶν, ἀλλὰ μίαν ὠνόμασεν, ὅπως τῇ προσηγορίᾳ τὸ συγγενὲς ἔχῃ πρὸς τὸ αἰώνιον. τῷ γὰρ μοναχοῦ καὶ ἀκοινωνήτου πρὸς ἕτερον τὸν χαρακτῆρα δεικνῦσα, οἰκείως καὶ προσφυῶς προσηγορεύθη μία, αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ διὰ παντὸς αἰῶνος ἀνακυκλουμένη εἰς ἑαυτήν.

Πεῦσις ρις΄.

Καὶ πῶς ἡ γραφὴ πολλοὺς αἰῶνας ἐμφαίνουσα, λέγει, αἰῶνας αἰώνων; καὶ Δαβὶδ πρὸς τῷ τέλει τοῦ ψαλμοῦ, φησὶν ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ; καὶ πάλιν ὁ αὐτός· ὑψώσω σε ὁ Θεός ὁ βασιλεύς μου, καὶ εὐλογήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος; ἰδοὺ τρεῖς αἰῶνες ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ. ἀλλὰ καὶ τῶν παρὰ τῶν ἱερέων ἀκουομένων τῷ Θεῷ εὐχαριστίαν ἀναφερόντων, καὶ τὸ κράτος κατὰ πάντων ἀπονεμόντων, ὅτε φασί, σοῦ τὸ κράτος, σοῦ ἡ βασιλεία, σοῦ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

& fuit mane, dies vnus: quum dies iam antè præcessisset, exstitit vesper, ex vespere verò nox, ex nocte autem mane, vbi iam vnius diei finis est, quæ per vigintiquatuor horas diei potiorem partem sibi vindicat, subaudita videlicet nocte sub appellatione diei, per vigintiquatuor horas. Quo fit vt etiam tempore conuersionum solis æstiuarum, quæ solstitia vocant, noctem dies interuallis excedat. At tempore, quod æquinoctio destinatum est, prorsus oportet vtrasque æquales esse, vicissim à se inuicem auferentes id quod deest. Sed & cæli facies, rursus ad eandem reuersa constitutionem, vna dies meritò appellatur: quemadmodum in terra fieri solet, vt interiectum ab vno florum prouentu ad alium, tempus, annus vocetur. Quamobrem quoties vesper & mane secundùm Solis circuitum mundum occupat, non in tempore maiore quàm vnius diei spatio, significetur dies vna cum nocte coniunctus, & Luminarium ad priorem constitutionem reuersio. Vel potius tribui plus debere mihi videtur illi rationi, quæ secretò traditur. Quòd nimirum qui temporis naturam fecit Deus, in mensuras eius & signa, dierum interualla ordinauerit, ipsumque per hebdomadem dimetiens, semper hebdomadem in semetipsam reuolui iubet, temporis hoc modo dinumerans motum, sicut hebdomadem rursus explet dies, septies in semetipsam reuoluta. Id autem circularis est figura, à semetipso incipere, & in semetipsum reuerti, nusquam terminatum. Propterea caput temporis non primam dierum, sed vnam nominauit, vt ipsa appellatione cognationem cum æuo haberet. Quandoquidem enim vnitatis, & eius quod communionis ad aliud expers est, notam nobis ostendit, propriè & conuenienter appellata est vna, quum ipsa in seipsa per omne sæculum in seipsam reuoluatur.

116. *Interrogatio.*

Et quonam pacto literæ sacræ multa esse sæcula demonstrantes, sæcula vocant sæculorum? Et Dauides in fine psalmi dicit: Confitemini Domino cæli, quoniam in omnia sæcula misericordia eius? Et rursus idem: Exaltabo te Deus meus, rex meus, & benedicam nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi. Ecce tria sæcula in centesimo quadragesimoquarto psalmo. Sed & in iis quæ dicuntur à sacrorum ministris, Deo gratiarum actionem offerentibus, & imperium in omnia tribuentibus, hæc proferri audimus: Imperium & regnum, & potestas, & gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Responsio.

At ex istis non docemur multa numerare sæcula, sed & mutationes rerum & statuum, non circumscriptiones & terminos, aut successiones sæculorum. Dies enim Domini magnus & illustris, inquit vates. Et iterum: At quid vobis prodest quærere diem Domini? etiam ipsa erit caligo, noo lux. Caligo scilicet iis qui sic merentur. Siquidem absque vespere ac successione diem illam fore scimus, quam & octauam diuinorum carminum auctor appellauit, Pro octaua psalmos suos inscribens. Alium item psalmum inscribit, Pro ea quæ hæreditatem accipit: quasi hæc sola reliquarum dierum sit hæres, per infinita & expertia sectionum vllarum spatia cunctarum rerum imperio redimita: propterea quòd superior sit, & extra septenarium hunc circulum posita. Quamobrem siue diem appellauero, siue sæculum & æuum: eodem vtrumque proferetur intellectu. Siue enim dies fuerit, vna erit, & non multæ: siue sæculum appelletur, vnicum quid fuerit, & absque termino. Ad futuram igitur vitam subducens nostrum intellectum, vnam diem dixit interpres ille rerum sacrarum Moses, vt quæ sit imago totius æternitatis, primitiæ dierum, coæua lucis, diuina denique ac veneranda illa dominica, quæ etiam ex Domini resurrectione honorem peculiarem est consecuta.

117. *Interrogatio.*

Quomodo dicunt aliqui, incantamentis & præstigiis Lunam cælo detrahi? Maxima certè generis humani pars huius rei fama persuasi & occupati, ferrum & æs pulsando, tanquam è potestate egressam per strepitum ab errore liberari putant.

Responsio.

Fabulæ quædam ridiculæ ab aniculis somniantibus vbique disseminatæ sunt, quarum delirium est, imposturis quibusdam propria sede Lunam moueri, & ad ipsam terram ferri, & contrectari. Id quod omnis absurditatis & extremæ dementiæ plenum refutare mihi, diuinorum ille carminum auctor videtur, quum canit: Lunam & stellas tu fundasti. Qualis autem locus quæso detractam ipsam vnquam excepit? cuius exili quadam imagine magnitudinem vanis illis hominibus demonstrabo. Quæ per orbem terrarum sunt vrbes, plurimum à se inuicem secundùm orientalem & occidentalem plagam dissitæ sunt, ac diuersis viarum sectionibus editisque locis seiunctę. Nihilominus æqualiter omnes lunare lumen suscipiunt. Id quod cordatis sufficit, omnibus ipsam vrbibus obuersam, & eximię magnitudinis esse. Nisi enim sic comparata res foret, omnino eos illustraret solos, qui rectà ipsi opponerentur: qui verò ad latus siti essent, eos inclinatis depressisque radiis oblique prætercurrens tantùm attingeret.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων πολλοὺς αἰῶνας ἀριθμεῖν παιδευόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀμείψεις πραγμάτων καὶ καταστάσεων, οὐ περιγραφὰς δὲ καὶ πέρατα, ἢ διαδοχὰς αἰώνων. ἡμέρα γὰρ Κυρίου μεγάλη καὶ ἐπιφανής, φησὶν ὁ προφήτης. καὶ πάλιν, ἵνα τί ὑμῖν ζητεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου; καὶ αὐτὴ σκότος, καὶ οὐ φῶς· σκότος δηλονότι τοῖς ἀξίοις, ἐπεὶ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἶδεν ὁ λόγος. ἣν καὶ ὀγδόην ὁ τῶν θείων μελῳδὸς προσηγόρευσεν, ὑπὲρ τῆς ὀγδόης ἐπιγράφων τὴν ἐν αὐτῷ ψαλμῳδίαν, ἑτέρῳ δὲ γραφῇ, ὑπὲρ κληρονομούσης, ὡς ταύτης καὶ μόνης τὰς λοιπὰς κληρονομούσης ἡμέρας, τοῖς ἀπεράντοις καὶ ἀτμήτοις διαστήμασι, τὸ δὲ κατὰ πάντων κῦρος ἀναδησαμένης, διὰ τὸ ὑπερτερεῖν, καὶ ἔξω κεῖσθαι τοῦ ἑβδοματικοῦ τούτου κύκλου. ὥστε κἂν ἡμέραν φήσω, κἂν αἰῶνα, τὴν αὐτὴν φημὶ ἔννοιαν. εἴτε γὰρ ἡμέρα εἴη, μία ἔσται καὶ οὐ πολλαί. εἴτε αἰὼν προσαγορευθείη, μοναχὸς ἂν εἴη καὶ ἀπέραντος. πρὸς τὴν μέλλουσαν οὖν ζωὴν ἀνάγων ἡμῶν τὴν ἔννοιαν, μίαν ἔγραψε τὴν εἰκόνα τοῦ παντὸς αἰῶνος Μωσῆς ὁ ἱεροφάντης, τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἡμερῶν, τὴν ὁμήλικα τοῦ φωτός, τὴν θείαν καὶ σεπτὴν κυριακήν, τὴν τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου τετιμημένην.

Πεῦσις ριζ΄.

Ἐπειδὴ λέγουσί τινες ἐπαοιδίαις καὶ γοητείαις τὴν Σελήνην κατάγεσθαι οὐρανόθεν· καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνθρώπων τῇ φήμῃ ταύτῃ κρατηθέν, σίδηρον καὶ χαλκὸν κρούοντες, ὥσπερ ἐν ἐκστάσει γενομένην τῷ ἤχῳ τῆς πλάνης αὐτὴν ἐπανάγεσθαι νομίζουσιν.

Ἀπόκρισις.

Μῦθοί τινες καταγέλαστοι ὑπὸ γραῶν καθυπνιζομένων πάντῃ διεδόθησαν παραληρούμενοι, μαγγανείαις τισὶ τῆς οἰκείας ἕδρας ἀποκινεῖσθαι, καὶ πρὸς γῆν αὐτὴν φέρεσθαι, καὶ ψηλαφᾶσθαι· ὅπερ πάσης ἀλογίας καὶ τῆς ἐσχάτης ἀπονοίας ὑπάρχον μοι δοκεῖ τὸν θεῖον παρακρούεσθαι μελῳδόν, ᾄδοντα, σελήνην, ἀστέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας. ποῖος δὲ ἄρα τόπος κατασπασθεῖσαν αὐτὴν ὑπεδέξατο; ἧς δι' ἀμυδρᾶς εἰκόνος ἀποδείξω τὸ μέγεθος τοῖς εἰκαιοβούλοις. αἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην πόλεις πλεῖστον ἀλλήλων διεστῶσαι ταῖς κατὰ τὴν ἕω κειμέναις καὶ τὴν ἑσπέραν, καὶ διαφόροις τῆς χέρσου ῥυμοτομίαις καὶ ὄχθαις, ἰσομοίρως πᾶσαι τὸ σεληνιακὸν φῶς ὑποδέχονται, ὅπερ τοῖς ἀρτίφροσιν ἱκανὸν πάσαις αὐτὴν ἀντιπρόσωπον καὶ ὑπερμεγέθη τυγχάνειν. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦν, πάντως ἂν τοὺς ἐπ' εὐθείας κατεφώτισε μόνους, τοῖς δὲ πλαγίως αὐτῆς ὑποπίπτουσιν ἐγκεκλιμέναις αὐγαῖς, διὰ τῶν πλαγίων παρατρέχουσα, προσέβαλεν ἄν.

οὐδὲν ἧττον καὶ ἑτέρως τὰ περὶ ταύτης σαφηνισθήσεται. εἴποτε οὖν ἀφ' ὑψηλῆς ἀκρωρείας πεδίον ἐθεάσω πολὺ καὶ ὕπτιον, ἡλίκα μέν σοι τῶν βοῶν κατεφάνη τὰ ζεύγη, πηλίκοι δὲ οἱ ἀροτῆρες; ἢ σὺν τῇ χιλιόμβῃ ὁ βουκόλος, ἢ τὸ μυρίαμνον ἐπὶ τοῦ ἕλους βληχώμενον; πηλίκη δὲ ἡ τῶν ἵππων ἀγέλη γαυρῶσα, καὶ ἐπὶ τῶν λειμώνων σκαίρουσα; εἰ μή σοι μυρμήκων ἀμυδρότεροι ἔδοξαν; εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σκοπιᾶς ἢ γεωλόφου τινὸς ἐπὶ μέγιστον πέλαγος τετραμμένος, τῇ θαλάττῃ τὰς ὄψεις ἐπέβαλες, ἡλίκας μέσας ἔδοξας τῶν νήσων αἱ μέγισται; πηλίκη δέ σοι ὤφθη μία τῶν μυριοφόρων ὁλκάδων, λευκοῖς ἱστίοις ὑπὸ κυανῆς ποντοπορεῦσα θαλάσσης, εἰ μὴ πάσης περιστερᾶς ἀμυδροτέραν σοι τὴν ἱστορίαν παρέσχετο, ἐνδαπανωμένης τῷ ἀέρι τῆς ὄψεως, καὶ ἐξασθενουμένης τῷ διαστήματι, πρὸς τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν; ἤδη δέ που καὶ τῶν ὀρέων τὰ μέγιστα, βαθείαις ἐρριζωμένα φάραγξιν καὶ χαράδραις περιφέρεται· καὶ λεία ἡ ὄψις ὑποτίθεται ταῖς ἐξοχαῖς ἤτοι ἐπιφανείαις προσβάλλουσα μόναις, ταῖς δὲ μεταξὺ κοιλότησιν ἐμβῆναι καὶ ἐνατενίσαι δι' ἀτονίαν μὴ δυναμένη. οὐδὲ τετράγωνοι καὶ νεφομήκεις τῶν πύργων, στρογγύλοι τε καὶ ἐμφερεῖς δοκοῦσι πολλοῖς τῷ διαστήματι; ὥστε εἰ μὴ παμμέγεθες ὑπῆρχε τὸ σεληναῖον σῶμα, οὐκ ἂν ὁμοίως πᾶσι πανταχόθεν ἰσοφανὲς ἐφαίνετο, τῆς χέρσου πάσης τῷ ὄγκῳ μὴ δευτερεύουσα, ἐναργῆ ἅμα καὶ τοῖς πόρρω ταύτης ποντοπορεῦσι, τοῦ μεγέθους τὴν ὄψιν παρέχουσα καὶ αὐγάζουσα.

Πεῦσις ριη'.

Τί οὖν βούλεται τὸ ὕφαιμον αὐτὴν πολλάκις γίνεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι καὶ σκορπίζεσθαι;

Ἀπόκρισις.

Τῷ σχήματι τούτῳ οἶμαι, πολεμικὰς αἱμορροίας σημαίνεσθαι, ἢ τῷ ἀναρριπισμῷ τοῦ ἀπὸ γῆς αἰθαλουμένου ἀέρος ἐπιθολοῦσθαι αὐτῆς τὸ φαῦσιν καὶ λαμπρότητα, καὶ ἀλλοιοῦσθαι τῷ χοῒ τὴν ὄψιν, μέχρις ἂν διιππεύουσα ἔξω τοῦ ἐκχόου καὶ αἰθαλώδους τόπου γένηται. πῆ μὲν γὰρ πίων καὶ παχυτέρα, πῆ δὲ ἐξακεκαυμένη καὶ τεφρώδης, ἑτέρωθι δὲ ὑλικὴ καὶ βαρυτέρα ἡ χέρσος πέφυκεν. ὅθεν δοκεῖ μοι, κονιζομένην αὐτὴν ἀλλοιοῦσθαι. πολλάκις δὲ, καὶ καπνοῦ ἀναθυμίασις, ἢ κόνις πλεονάζουσα, τὸ παρ' ἡμῖν ἠμαύρωσε, καὶ καταιγὶς ἢ ὁμίχλη τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἠμβλυνεν. ἢ μᾶλλον τὸ πάντων ἐναργέστερον ἐστὶ, ἀδελφὴν τυγχάνουσαν τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς τῆς σοφίας, Χριστοῦ, μὴ φέρειν τὰς εἰς αὐτὸν δρωμένας ὑπὸ τῶν ἀθέων ὕβρεις· ὥσπερ ἐν ἡλίος ἐν τῷ καθ' αὐτὸν ἡμερινῷ δρόμῳ ἐπεδείξατο, σκότῳ παίων τὴν φρενῖτιν καὶ θεοκτόνον Ἰουδαίων φάλαγγα, τῇ συστολῇ τῶν ἀκτίνων φθάσαι ἱστορῆσαι τὸν σφᾶς ποιητὴν ξύλῳ καθηλωμένον ἐν προσλήμματι, καὶ δόρατι ἀμυσσόμενον.

A Non minùs enim alia ratione eadem de hac declarabuntur. Si quando igitur ab excelso mõtis vertice cãpum cõspiceres ingentem & planũ, quãtæ obsecro magnitudinis esse tibi viderentur boũ iuga? quãtæ, aratores? quãtæ, bubulcus aliquis cum mille boũ armẽto, aut innumerus agnorum grex ad paludẽ balans? quantæ, ferociens equorum armentum, & in pratis exultãs? An non tibi formicis exiliores viderẽtur? Quòd si etiam è specula vel aliquo colle ad amplissimum pelagus conuersus, defixos in mare oculos coniiceres, quantæ tibi magnitudinis esse viderentur insulæ vel maximæ? quantæ, onerata quæpiã infinitis mer- B cibus nauis cum albis velis cæruleo inuecta mari? An non quauis columba exiliorem tibi speciem aspectumque exhiberet, visu in aëre absumpto, & euanescente ob interuallum, quominus accuratè ipsam oculus cõprehendat? Itidem nonnullis in locis montes sunt maximi, qui in profunditatibus ambiuntur per conualles, & torrentium alueis cingũtur, ad quorum eminentias leuis fluxúsque visus fertur, & solam attingit superficiem: quum interiacentes concauitates penetrare & inspicere propter imbecillitatem nequeat. An non etiam quadratæ, & ad nubes altitudine pertingentes turres, humiles & rotũdę mul- C tis videntur ratione interualli? Proinde nisi eximiè magnum sit lunare corpus, non sanè similiter omnibus vbique simili luce conspiceretur, amplitudine sua vniuersę terræ non cedens, simúlque manifestam & his qui procul à terra in mari nauigant, magnitudinis speciem præbens, & radiis suis lucens.

118. *Interrogatio.*

Quid igitur sibi vult, quod sanguinea fit aliquoties, & variatur atque dissipatur?

Responsio.

Equidem hoc aspectu puto bellicas effusiones sanguinis significari: aut per subue- D ctionem obfuscati à terra aëris turbidã reddi eius lucem & splendorem, variarique per puluerem hunc speciem ipsius, donec prouecta puluerulentum fuliginosúmque locum euaserit. partim enim pinguis & densa, partim adusta & cinerea est terra: nonnullis in locis denique crassior & grauior est. Vnde mihi videtur, puluere circundatam Lunam mutari. Sæpe quidem fieri videmus, vt fumi exhalatio, vel puluis nimius aliquid apud nos obscuret, & procella vel nebula solares radios hebetet. Vel potius causa omnium est E euidentissima, quòd quum soror sit Solis, & eiusdẽ matris Sapientiæ filia, nempe Christi, non ferat quæ inferuntur ipsi àb impiis contumelię. quemadmodum & Sol idem in suo diurno cursu demonstrauit caligine puniens vesanam Iudæorũ & Deum necantem phalãgem, contractioneque radiorum fugiens, ne aspiceret creatorem suum ligno clauis affixum ratione assumpti, & hasta vulneratum.

Idem ergo mihi videtur agi à Luna fratrem imitante, dum tempore nocturni cursus eius ad sepulchra & aras eunt præstigiatores, & illic perpetrantur cædes ac puerorum mactationes, & viscerum propriorum dissectiones, quorum sanguine palpitantibus adhuc iecinoribus impij parricidæ polluũtur. Quorum impietatem non abs re tragicè velut exponens Dauides ille diuinus, inquit: Et mactauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis, & effuderunt sanguinem innoxium. Sanguinem filiorum suorum & filiarum, quem immolauerunt sculptilibus Chananæorum. Et postalia, messem eius fermentis ipsis indicans, ait: Et iratus est furore Dominus super populum suum, & abominatus est hæreditatem suam. Quandoquidem igitur nunc quoque plurimi gentilitia caligine inuoluti, clanculum maiorum suorum errori se submittunt, priscam cogitationum cædem in collibus, aut sepulchris, aut monumentis noctu exercent, nidoribus & sanguine dæmonas venerantur, quos ipsos etiam domi supplices adorant: idcirco Luna, quanquam se non demittat, præ dolore tamen æstuat, exhorret, abdit sese, nubem induens, fratris exemplo splendorem suum indignis largiri dedignatur, cœlitus velut ex aliqua specula vel sublimi loco, per ipsam immutationem sui clamans, & caligine puniens atque coërcens homicidas ab impio facinore.

119. *Interrogatio.*

Si non est inæqualis Dei Filius Deo & Patri, sed par in omnibus, & eiusdem honoris, eiusdemque naturæ, quomodo inquit ipse, Ego sum vitis, & pater meus agricola? Non enim eadem natura est vitis & agricolæ, quum hæc quidem sit rationalis & animata, illa verò rationis expers & inanima.

Responsio.

Non laudo tuam inconstantem sagacitatem, quæ multum & extra propositum exorbitat, & aliena quæstione me distrahit. Et siquidem volens, id facis, agnoscito me hoc animaduertere. Sin verò simpliciter in mente genita profers, veniam tibi dari scito, quã & mihi vicissim benignè largieris. Christianorum quidem certè dogmata fide continentur & fulciuntur, non ratiocinationibus, per quas plurimi protsus mentem amiserunt. Num enim diuersæ Paulus & Apollos erant, respectu Ecclesiæ, naturæ? Scribit enim sacro cœtui Ecclesiæ mentis intelligentia sublimi præditus ille Apostolus: Ego plantaui, Apollos rigauit, Deus incrementum dedit. Num igitur inanima & rationis expers erat Ecclesia à Paulo plantata, & ab Apollo rigata, per irrigationem & insitionem præceptorum?

τοῦτό μοι δοκεῖ δρᾶσθαι ὑπὸ τῆς σελήνης τὸν ἀδελφὸν μιμουμένης, ἐν τῷ κατ' αὐτῆς νυκτιπόρῳ δρόμῳ, τῶν ἐπὶ τύμβοις καὶ βωμοῖς αὐτομολούντων γοήτων, καὶ τῶν ἐκεῖ τολμωμένων μιαιφονιῶν καὶ παιδοσφαγιῶν, καὶ σπλάγχνων οἰκείων κατατομῶν, ὧν ἐπὶ τῶν ἡπάτων σπαιρόντων οἱ μιαιφόνοι τῷ αἵματι χραίνονται. ὧν δὲ ἄθεον εἰκότως ἐκτραγῳδῶν Δαβὶδ ὁ θεσπέσιός φησι, καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις, καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἀθῷον, αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων ὧν ἔθυσαν τοῖς γλυπτοῖς Χαναάν· καὶ μεθ' ἕτερα, τὸν ἀμητὸν αὐτοῖς τῶν οἰκείων σπερμάτων, φησί, καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐβδελύξατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν πλεῖστοι τῷ Ἑλληνικῷ ζόφῳ ἐπισκοτούμενοι, καὶ λεληθότως τῇ προγονικῇ πλάνῃ ὑποκύπτοντες, καὶ τῇ πάλαι τῶν λογισμῶν μιαιφονίᾳ, ἐπὶ γεωλόφοις ἢ καὶ τύμβοις ἢ μνήμασι νύκτας ἀποχλεάζοντες, κνίσαις καὶ αἵμασι τοὺς δαίμονας θεραπεύοντες οἴκοι προσκυνούμενοι ἐφ' οἷς χρ

μένοι καθειμένη ἡ σελήνη αὐτὴν ἰλυσπᾷ καὶ πτήσσει καὶ συγκαλύπτεται, τῷ νέφει ἐνδυόμενη, καὶ ἀπαξιοῦσα ἐπιβάλλειν τοῖς ἀναξίοις τὸ φάος, κατ' εἰκόνα τοῦ ἀδελφοῦ ὥσπερ ἐξ ἀπόπτου ἢ ἀκρωρείας οὐρανόθεν τῇ ἀλλοιώσει ἐπιβοῶσα, καὶ σκότῳ παίουσα καὶ εἴργουσα τοὺς μιαιφόνους τοῦ ἀθέου δράματος.

Πεῦσις ριθ'.

Εἰ οὐκ ἀνόμοιος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῷ πατρὶ καὶ Θεῷ, ἀλλ' ἴσος κατὰ πάντα καὶ ὁμότιμος, καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, πῶς αὐτὸς λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός; οὐ γὰρ αὐτὴ φύσις ἐστὶ γεωργοῦ καὶ ἀμπέλου. ἡ μὲν γὰρ ὑπάρχει λογικὴ καὶ ἔμψυχος, ἡ δὲ ἄλογος καὶ ἄψυχος.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ ἐπαινῶ σου τὴν ἀστατοῦσαν ἀγχίνοιαν, καὶ πολλάκις ἔξω τῶν προκειμένων ἀποφοιτῶσαν, καὶ τῇ ἀλλοτρίᾳ πεύσει με διαστρέφουσαν. καὶ εἰ μὲν βουλόμενος τοῦτο ποιεῖς, ἐπίγνωθι γινωσκόμενος· εἰ δ' ἁπλῶς τὰ φυόμενα τῇ διανοίᾳ προσφέρεις, συγγνώμην ἔχε, κἀμοὶ ταύτην δωρούμενος. τὰ δὲ Χριστιανῶν πίστει κρατύνεται, καὶ οὐ συλλογισμοῖς, δι' ὧν οἱ πλεῖστοι τῶν φρενῶν ἐξεκυλίσθησαν. ἆρα γὰρ Παῦλος καὶ Ἀπολλὼς ἑτέρας ὑπῆρχον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν φύσεως; γράφει γὰρ τῷ θιάσῳ τῆς ἐκκλησίας ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν. ἆρ' οὖν ἄψυχος καὶ ἄλογος ἡ ἐκκλησία ὑπὸ Παύλου φυτευομένη καὶ Ἀπολλὼ ποτιζομένη, τῇ τῶν ἐντολῶν ἀρδείᾳ καὶ ἐνιδρύσει;

120. *Inter-*

Πεῦσις ρκ.

Διατί παρέδωκεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰὼβ τῷ διαβόλῳ, αὐτὸς μαρτυρῶν αὐτοῦ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τῇ ἀληθινῇ καὶ ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ; καὶ συγχώρησον τῇ ἀνακολούθῳ ἐρωτήσει. οὐ γὰρ πειράζων τοῦτο ποιῶ.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ αὐτόν, ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ οὐ παρέδωκεν, ἀλλὰ συνεχώρησε, γυμνάζων πρὸς ἀνδρείαν, καὶ ἐπάγων διὰ πηλοῦ τὸν ἄπειρον ἀνταγωνιστὴν τοῦ δικαίου.

Πεῦσις ρκα'.

Καλῶς εἴρηκας, μὴ αὐτὸν ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ παραδεδόσθαι. τί οὖν; οὐκ αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπὸ σκώληξι συνηλούμενος, καὶ ὑπ' αὐτῶν κατεσθιόμενος, καὶ τὸν ἰχῶρα ξύων ὀστράκῳ;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τῇ σωματικῇ πληγῇ τὴν ψυχὴν ἐτρώθη. οὐδ' αὐτὸν ἀσκὸν διατρήσαντες τοῦ ἐγκειμένου θησαυροῦ προσβαλεῖν ἴσχυσαν. οὐ γὰρ Ἰὼβ τὸ σῶμα, ἀλλὰ Ἰὼβ τὸ λογικόν, ἐκείνου δὲ τὸ σῶμα, τούτου δὲ τὰ ἐκ γῆς σύμφυτα. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ λογικὴ νοῦ καὶ ἐπιστήμης, λογικὴ τε καὶ οἰκεία. τὸ δ' ἄλογον, ἀναίσθητον καὶ πηλῶδες. ἀλλὰ τῇ συγκράσει τῶν ἑτερογενῶν καὶ ἑνώσει ζώων λογικῶν προσαγορεύεται εἰκότως ὁ βροτός. συγχωρεῖ οὖν ὁ Θεὸς τῷ πολεμίῳ τὰ ἔξω, ὅπως γνωσθῇ πᾶσι τὰ ἔνδοθεν τοῦ βασιλέως σκῆπτρα ἐπισκοτοῦντα ταῖς ἀστραπαῖς τὴν ὁρωμένην ἁλουργίδα καὶ διάδημα. μόνος γὰρ τῆς Αὐσιτῶν χώρας ἐβασίλευε, πρὶν τοῖς ἑρπετοῖς διατρηθῆναι τῆς σαρκὸς τὰς καλύβας, καὶ ἀστράψαι πᾶσι τὴν οἰκουμένην τῇ ἐν αὐτῷ ὑπομονῇ. παραγυμνοῦται οὖν τὴν ἀνδρείαν, τοῦ πολεμίου δοκοῦντος τῇ περιουσίᾳ ἐπαγάλλεσθαι τῶν κτημάτων, καὶ τῇ ἐκείνων προστασίᾳ θωπευόμενον μὴ βλασφημεῖν. διὸ ἐξαιτεῖται μὲν αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, ἐκείνων δὲ γυμνώσας αὐτόν, καὶ ἀστοχήσας τοῦ σκοποῦ, ἐπικαλύπτει τοῖς φιλτάτοις παισὶ συνεστιωμένοις τὴν οἰκίαν, ὡς ἀφαιδρὸν τάφον αὐτοῖς τὴν τράπεζαν ἐργασάμενος. ἄπρακτος δὲ καὶ οὕτως μετ' αἰσχύνης ἀποκρουσθείς, λοιπὸν τῇ θείᾳ πόλει προσάγει τὰ μηχανήματα, ἧς οἱ πολῖται λογισμοὶ αὖθις τῷ πολεμίῳ παρετάττοντο. μετὰ γὰρ τὸ πάντα ἀφελέσθαι τοῦ δικαίου ὁ διάβολος, καὶ μὴ κλίνας αὐτὸν εἰς βλασφημίαν (τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ μόνον ἦν περισπούδαστον) αὐτὸν λοιπὸν ἐκδοῦναι ἐξαιτεῖ, καί φησι πρὸς Θεόν, ἀπόστειλον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἅψαι τῶν σαρκῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ, εἰ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει, ἀλλὰ μὴ βλασφημήσει. θαρρῶν δὲ τῷ δικαίῳ ὁ τὰς καρδίας ἐμβατεύων Θεός, καὶ πᾶσαν προστασίαν φειδοῦς πρόφασιν περιαιρούμενος, μή ποτε νομισθῇ τῷ διαβόλῳ φειδομένως ἅψασθαι τοῦ δικαίου.

120. *Interrogatio.*

Quare Deus diabolo Iobum tradidit, quum tamen ipse testimonium illius iustitiæ perhibeat, & veræ atque irreprehensibili viuendi rationi? Simul da veniam non cohærenti cum superioribus interrogationi. Non enim tentandi gratia hoc facio.

Responsio

Non ipsum, sed quę ipsius erant, nō tradidit, sed concessit: exercens Iobum ipsum ad fortitudinem, & abducens per res luteas carnis expertē aduersarium à tentatione hominis iusti.

121. *Interrogatio.*

Rectè dixisti, non ipsum, sed quæ ipsius erant, tradita fuisse. Quid igitur? an non ipse erat qui vermibus perfodiebatur, & ab eis comedebatur, & saniem testa radebat?

Responsio.

Minimè per corporea vulnera lædebatur animus: nec vermes, licet vtrem perforarent, intus repositum thesaurum adoriri poterant. Non enim corpus Iobus erat, sed Iobus erat ipsa vis animi rationis particeps: Iobi verò, corpus: corporis, res aliæ terrestres cognatæ. Nam in anima rationali mens est scientię rationalis capax. Quod autem rationis est expers, sensu caret & luteum est. Nihilominus propter cōmistionem eorum quę diuersi sunt generis, & vnionem animalium rationalium, meritò appellatur homo. Concedit igitur Deus hosti externa, vt innotescant omnibus interiora regis sceptra, suis fulgoribus obscurantia purpuram adspectabilem & diadema. Præerat enim solus regioni Vsitarū cum imperio, priusquam à vermibus perforaretur carnis ipsius domicilium, & illustraretur orbis per declaratam in ipso patientiam. Denudatur ergo strenua viri virtus, quum existimaret hostis, eum copia facultatum mirificè delectari, ac illarū cura velut adsentando corruptum Deo dicturum conuitium. Quapropter exposcit ipsius facultates, quibus postquam spoliasset ipsum, & à scopo aberrasset, cōcutit charissimis liberis vnà cum ipso conuiuium celebrantibus totam domū, ac repente mensam in sepulchrum tumultuarium commutat. Infecta autē re cum turpitudine sic etiam repulsus, alias admonet diuinæ ciuitati machinas, cuius ciues cogitationes erant, iterum aduersus hostem in aciem progredientes. Nā postquam omnibus spoliasset hominem iustū diabolus, neque flexisset ad blasphemiam: (hoc enim erat, quod summo studio quærebat) ipsummet deinceps exposcit, & ad Deum inquit: Mitte manum tuam, & tange carnes eius, & ossa eius, ac vide num in faciem tibi non tam benedicturus sit, quàm maledicturus? Confidens autem viro iusto, qui corda scrutatur Deus, & omnem affectum misericordiæve prætextum deponit, ne putaretur à diabolo parcè tangendus iustus:

Simulque fretus pugile suo, & illius aduersarium vituperans, quasi carne & sanguine inferior ille foret, qui carnis erat expers, & gloriabatur atque dicebat: Robore meo faciam, & manu mea destruam terminos gentium, & orbem terrarum totum capiam, & tullam veluti derelicta oua. Ascendam supra sidera, punam supra nubes solium meum, & ero similis Altissimo. Quasi ergo ridens ipsius arrogantiam Deus, inquit: Quid ó miser diabule gloriaris? Ecce vnus est hic seruorum meorum, isque luteus, puluereus, vilis à natura mortalisque homo, non Angelus. (Turpe nimirum fuerit, cum Angelu te certare, qui ne quidem luto superior eris) Ecce, inquit, trado ipsum in manum tuam, quasi vinctum & prostratum. Vide num excelsum illius animum superare possis, expugnans ipsum, & in corpore iaculis configens. Quid secundùm hæc fit? veluti iaculum validiùs inuectus, repulsus est infecta re superbus & arrogans ille, quique se Deum esse putabat, à carne superatus est & sanguine. Non enim potuit oppugnando sagittisque feriendo diuinam corporis illius ciuitatem, aut aliquem ciuium, nempe cogitationum, capere: neque quemquam in portis oris uccidere. In omnibus enim illis quæ acciderunt ei, non admisit vllum peccarum Iobus labiis suis aduersus Dominum, sed hoste impellente, vt Deo conuitium faceret, diuerso se modo gerebat, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit, vt Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum in sæcula. Non proditur igitur, sed proponitur vt pugil & magister fortitudinis, & gratiarum actionis in aduersitatibus huius vitæ. Quatuor igitur modus castigationis scimus. Nam alia quidem propter peccata nobis ad correctionem adhibetur. Multa enim flagella sunt peccatoris, inquit Dauides.) Alia verò superbiam & fastum deucit, hoc est, eleuationem ac tumorem animi comprimit. Superbis enim Dominus resistit. Alij autem latentem virtutem & fortitudinem ostendunt, vt eam spectatores imitentur. Nullus enim accendit lucernam, & ponit eam subter modium aut lectum, sed super candelabrum: vt luceat omnibus, qui sunt in domo, inquit Dominus. quasi dicat, Propter hoc instar facis accendi Iobum, & extra ciuitarem super candelabrum stercoreum posui, vt luceat omnibus in orbe terrarum. Alia denique castigatio est, in vniuersum à Deo deferi propter extremam nequitiam & improbitatem, cui nihil omnino admistum est boni: quod & Pharaoni, & Nabuchodonosori, & Iudæ contigit, vt in exitium traderentur propter inemendabilem malitiam. Auertam enim ab ipsis faciem meam, & ostendam quid cum ipsis futurum sit in nouissimis, inquit Deus per linguam Mosis.

ἅμα δὲ καὶ θαῤῥῶν τῷ οἰκείῳ ἀγωνιστῇ, καὶ ὀνειδίζων αὐτοῦ τὸν ἀντίπαλον, ὡς σαρκὶ καὶ αἵματι ἡττώμενον τὸν ἄσαρκον, τὸν καυχώμενον καὶ λέγοντα, τῇ ἰσχύϊ μου ποιήσω, καὶ τῇ χειρί μου καθελῶ ὅρια ἐθνῶν, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην περιλήψομαι, καὶ ἀρῶ ὡς ἤδη καταλελειμμένα ὠά. ἐπάνω τῶν ἄστρων ἀναβήσομαι, θήσω ἐπὶ τῶν νεφελῶν τὸν θρόνον μου, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. οἱονεὶ γελῶν αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν ὁ Θεὸς, καὶ φάσκων· τί κομπάζεις ὦ μιαρὲ διάβολε; ἰδοὺ εἷς τῶν οἰκετῶν μου πήλινος, χοϊκὸς, εὐτελὴς, τὴν φύσιν βροτὸς, οὐκ ἄγγελος (οὐδεὶς γὰρ ἀγγέλῳ πρέπει σοι ἀγωνίζεσθαι, τὸν μηδὲ πηλοῦ περιεσόμενον) ἰδοὺ φησὶ παραδίδωμι αὐτὸν ἐν τῇ χειρί σου, οἱονεὶ δέσμιον καὶ κάτω κείμενον, εἰ ἄρα περιέσῃ αὐτοῦ τῆς ὑψηλῆς διανοίας, πολιορκῶν αὐτὸν καὶ τοξεύων ἐν τῷ σώματι. καὶ τί μετὰ ταῦτα, οἱονεὶ βέλος στεῤῥοτέρως προσπεσὸν ἀπεκρούσθη ἄπρακτος ὁ ἀλαζὼν καὶ Θεὸς ὑπάρχειν οἰόμενος σαρκὶ ἡττηθεὶς καὶ αἵματι. οὐ γὰρ ἴσχυσε πολιορκῶν καὶ τοξεύων τὴν θείαν τοῦ σώματος πόλιν, ἤ τινα τῶν πολιτῶν λογισμῶν χειρώσασθαι· οὐδὲ τῶν ἐπὶ τῶν πυλῶν τοῦ στόματός τινα ἀνελεῖν. ἐν τούτοις γὰρ πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ, οὐδὲ ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ ἥμαρτεν Ἰὼβ ἐναντίον Κυρίου. ἀλλὰ βλασφημῆσαι ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ πολεμίου, τοὐναντίον ἐποίει, φάσκων, Κύριος ἔδωκε, Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν οὕτως καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. οὐ παραδίδοται οὖν ἀλλὰ προβάλλεται ἀγωνιστὴς καὶ παιδευτὴς ἀνδρείας καὶ ἐν τοῖς ἀλγεινοῖς τοῦ βίου εὐχαριστίας. τέτταρας οὖν παιδείας τρόπους ἴσμεν, τὴν μὲν δι' ἁμαρτίας ἡμῖν πρὸς διόρθωσιν ἐπαγομένην. (πολλαὶ γὰρ αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ, φησὶν ὁ Δαβὶδ) τὴν δὲ δι' ὑπερηφανίας καὶ τύφου καθαίρεσιν, τὴν οἴδησιν ἤτοι κούφωσιν τῆς ψυχῆς καταστέλλουσαν. ὑπερηφάνοις γὰρ Κύριος ἀντιτάσσεται. ἕτεραι δὲ διαλανθάνουσιν ἀρετὴν καὶ ἀνδρείας πρὸς τὸ μιμεῖσθαι τοὺς ὁρῶντας. οὐδεὶς γὰρ ἅπτει λύχνον καὶ τίθησιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον ἢ τὴν κλίνην, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα φαίνῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, φησὶν ὁ Κύριος, οἱονεὶ λέγων, διὰ τοῦτο πυρσοῦ δίκην ἔξηψα τὸν Ἰὼβ, καὶ ἔξω τοῦ ἄστεος ἐπὶ λυχνίαν τῆς κοπρίας ἔθηκα, φαίνειν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ. τὴν δὲ παντελῆ κατάληψιν παρὰ Θεοῦ δι' ἐσχάτην κακίαν καὶ ἀμιγῆ καθόλου τοῦ κρείττονος· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Φαραὼ καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ Ἰούδα συμβέβηκεν, ἀπωλείᾳ παραδοθῆναι διὰ ἀμετάθετον πονηρίαν. ἀποστρέψω γὰρ τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ δείξω τί ἔσται αὐτοῖς ἐπ' ἐσχάτων, φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τῆς Μωσέως γλώττης.

ἀλλ' οὖν γε τῇ παιδείᾳ τὸν Ναβουχοδονόσορ σωφρονισθέντα καὶ τῆς παροινίας ἐκνήψαντα οὐκ ἀπωθεῖται ὁ ἀπωσθεὶς Θεός· ἀλλὰ πάλιν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ἀποδέδωκεν, ἁλουργίδι φαιδρύνας καὶ διαδήματι.

Πεῦσις ρκβ.

Πόσας ἡμέρας διετέλεσεν ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ; ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἱστορησάντων τὰ κατ' αὐτόν, οἱ μὲν λέγουσιν, ἓξ ἡμέρας· διό φησι, ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἦλθεν ὁ Σωτήρ. ἄλλοι δὲ λέγουσιν ἓξ μόνον ὥρας. διὸ καὶ ἕκτῃ ὥρᾳ ἐσταυρώθη ὁ Σωτήρ. ἕτεροι δὲ τεσσαράκοντα λέγουσιν ἡμέρας ἐνδιατρῖψαι τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐντρυφήσαντα, ἐξωσθῆναι τῇ παραβάσει. ἅς, φησιν, ἀντεισάγων ὁ Χριστὸς καὶ ἀντισηκῶν οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζόμενος ὡς ἄνθρωπος.

Ἀπόκρισις.

Τοῦτο μὲν τῆς τεσσαρακοντάδος τὸν ἀριθμὸν κἀγὼ ἤδη προέφην· καὶ οὐ δοκεῖ μοι ἀπεικὸς ὑπάρχειν. ταύτην γὰρ ἐκμιμουμένη ἡ θεία τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὁμήγυρις, ἅπαξ διὰ πάσης τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς περιόδου σὺν σφοδροτάτῃ ἀποχῇ βρωμάτων καὶ πραγμάτων νηστεύει, τὴν ἀρχαίαν τοῦ παραδείσου ἐπιζητοῦσα πατρίδα, καὶ τὴν ἐκεῖ ἱμειρομένην δίαιταν. ἀνθυπέβη γὰρ πᾶσι τοῖς τοῦ προπάτορος ἡμῶν ὀφλήμασιν ὁ Χριστός. ἐκείνου γὰρ παρακούσαντος, ἀνθυπακούει οὗτος μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου. ἐκεῖνος πειραζόμενος διὰ τῆς ΕΥας ἤδη ἡττημένης τῷ πειράζοντι, τῶν ἀπηγορευμένων ἀπεγεύσατο· οὗτος πειραζόμενος, νηστεύει ἀντιπληρούμενος τὰς ἐν παραδείσῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἀδάμ, ἀντεγείρων τῇ τρυφῇ τὴν ἔνδειαν. ἐκεῖνος Θεὸς γενέσθαι βουληθεὶς δέ, καὶ ὅπερ ἦν, ἐτράπη, ἐξ ἀθανάτου θνητὸς γενόμενος, καὶ ἐκ μακαρίου κατάκριτος· οὗτος ὑπὲρ ἐκείνου βροτὸς γέγονε, μένων Θεός, μὴ τραπεὶς τὴν φύσιν, μὴ ἀλλοιωθεὶς τὴν θεότητα. ἐκεῖνος ἐκ παραδείσου εἰς τὸ ἐμπαθὲς καὶ ἐπίπονον τοῦτο ἐξῳκίσθη χωρίον· οὗτος ὑπὲρ ἐκείνου ἐξ οὐρανῶν ἐπιφοιτήσας, τὸν ἐκείνου ἀναλαμβάνεται βίον, ἀντὶ φωτὸς τοῦ ἀπροσίτου τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀφεγγὲς ἄντρον οἰκῶν· ἀντὶ τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν ζώων, ζώοις ἀλόγοις κυκλούμενος· ἀντὶ πασῶν φερουσῶν δυνάμεων ἀγκάλαις γυναικὸς, ἁγίας μὲν ἀχράντου καὶ ἀειπαρθένου, τῆς δὲ κοινῆς ἡμῶν φύσεως φερόμενος· ἀντὶ ἀγγελικῶν ὕμνων καὶ ᾠδῶν, συκοφαντούμενος δαιμόνιον ἔχειν, καὶ ἐν τῷ ἄρχοντι δαιμονίων ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, καὶ πλανᾶν τοὺς ὄχλους· παισὶ τῶν Ἑβραίων ἀνυμνούμενος βοώντων, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. ἀντὶ τῆς παρθένου τῆς ΕΥας ἀειπάρθενον τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μητέρα ἀνήγειρεν· ἀντὶ τῆς ἐκείνης ἐπιτιμίου ταύτῃ τὸ χαῖρε διὰ τοῦ οἰκείου δούλου Γαβριὴλ ἀπέστειλεν,

Veruntamen Nabuehodonoforem per disciplinam cautiorem redditum, & ex temulentia fobrium factum non reiicit qui reiectus ab ipfo erat, Deus: fed rurfus illi regnum reftituit, purpura exhilarans ipfum & diademate.

122. *Interrogatio.*

Quot dies in paradifo exegit Adamus? Siquidem multi, qui eius gefta memoriæ produnt, partim quidem tradunt dies fex, ideoq; (vt aiunt) fexto die venit Seruator. Alij verò fex tantum dicunt horas, ideoque fexta hora crucifixus Seruator. Alij quadraginta dies afferunt, quos in paradifo habitauerit, & in deliciis egerit, vnde propter tranfgreffionem expulfus fit: quos aiunt retuliffe Chriftum & compenfaffe, quo tempore per quadraginta dies neque comedit neque bibit, in deferto à diabolo velut homo tentatus.

Refponfio.

Quod quadraginta dierum tempus attinet, id verò & ipfe iam antea tradidi: ac videtur mihi haud abfimile vero effe. Nam hoc imitaos facer Ecclefiæ noftræ cœtus, femel per totum anni ambitum, cum abftinentia feueriffima tam ciborum quàm rerum ieiunat, priftinam paradifi patriam, & defiderabilem illius victum defiderio maximo expetens. Nimirum viciffim cunctis primi parentis noftri debitis Chriftus fe fubiecit. Quum ille dicto non fuerit obediens, viciffim hic obedit vfque ad crucem & mortem. Ille tentatus per Euam, quum illa iam à tentatore fuperata effet, guftauit de vetitis: hic tentatus ieiunat, compenfans quadraginta exactos in paradifo dies à primo parente noftro Adamo, & pro deliciis ad inopiam nos excitans. Ille Deus fieri volens, fruftratus fpe fua, etiam id mutatus amifit, quod prius erat, ex immortali mortalis factus, & ex beato damnatus: hic pro illo mortalis fit, manens Deus, ratione naturæ non mutatus, neque factus alius ratione diuinitatis. Ille ex paradifo in hunc ærumnofum laboriofumque locum expulfus eft: hic eius caufa de cœlis adueniens, illius affumit vitam, pro luce inacceffa tenebrofam hanc & obfcuram fpeluncam habitans, vice intellectilium & ratione præditorum animalium animalibus ratione carentibus circundatus: loco poteftatum omnium, à quibus geftabatur in vlnis fanctæ quidem mulieris, & cuius intacta perpetuaque virginitas effet, communis tamen nobifcum naturæ portatus: pro angelicis hymnis & canticis, petitus calumnis, quafi dæmonium haberet, & per dæmoniorum principem dæmonia eiiceret, & populum feduceret, cæteroquin à pueris Hebræorum celebratus, clamantibus: Benedictus qui venit in nomine Domini. Pro loco virginis, nimirum Euæ, perpetuam virginem fanctam matrem fuam fufcitauit: pro illius pœna, huic falutem per proprium feruum Gabrielum mifit,

in hac sanans, quæ illa deliquerat. Pro ligno transgressionis lignum resurrectionis in medio terræ, salutarem crucem suã fixit. Quemadmodum inquit ille carminum diuinorum auctor Dauides: Deus noster, qui est ante sæcula, salutem operatus est in medio terrę. Pro non illo quidem naturaliter, sed per transgressionem letifero cibo, naturam suam diuinam nostræ vniens, cibus viuificus medio in aëre pendens omnibus propositus est, & ab omnibus percipitur, ipse nihilominus æternus manens. Pro damnatis damnatus est sua sponte, tanquam Deus & idem homo. Quemadmodum igitur felle pastus aceto rigatur, eius cibi causa, quem Adamus sumpserat, dum homo in diuina natura illius debita dependit: ita mihi videntur & hi quadraginta dies pro totidem diebus rependi. Sed tamen pro illorum numero senario, & meo quadragenario profectam ad nos à quibusdam haud obscuris senibus de hoc rationem, cuius fundamentum eximij Apostoli verbis nititur, recipere malo, quòd nimirum longiore temporis spatio in paradiso beatè primus ille parens noster vixerit. Nam in eius persona diuus Apostolus apertè clamat: Ego verò viuebam absque lege aliquando. Non fuit vtique Paulus ante legem, qui fuit omnium discipulorum legis postremus. Neque item aliquando absque hac erat aut fuit. Nam & Euangelium prædicans legalia testimonia vbique adducit. Nimirum in Adami persona meritò conqueritur, dicens: Ego verò viuebam absque lege aliquando. Manifestiùs autem declarat hæc in persona se Adami proferre, quum ad illustrandum horum verborum intellectum, non amplius inde legem, sed præceptum vocat, quod Adamo datum erat, hæc nempe subiiciens: Veniente verò mandato, (quasi dicat, dato,) peccatum reuixit, ego mortuus sum: videlicet per inobedientiam excidendo beata vita. De quo iam perspicuum est, non mox atque factus erat Adamus, præceptum datum fuisse: sed post aliquod tempus, quod tamen minimè definitum habemus.

A ἐν ταύτῃ τὰ ἐκείνης ἀκεσάμενος, ἀντὶ ξύλου παραβάσεως, ξύλον ἀναστάσεως ἐν μέσῳ τῆς γῆς, τὸ σωτήριον ἑαυτοῦ σταυρὸν ἔπηξε. καθὼς φησι Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός· ὁ δὲ πρὸ αἰώνων Θεὸς ἡμῶν εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς· ἀντὶ τῆς οὐ φύσει ἀλλὰ παρακοῇ θανατηφόρου ἐδωδῆς, τὴν ἑαυτοῦ θείαν φύσιν τῇ ἡμετέρᾳ ἑνώσας, ζωηφόρος ἐδωδὴ προσήλωται κατὰ τὸν ἀέρα ὑπὸ πάντων μετεχόμενος, καὶ μένων ὁ αὐτὸς ἄληκτος, ὁ ὑπὲρ τῶν κατακρίτων κατακριθεὶς ἑκουσίως ὡς Θεὸς καὶ βροτὸς ὁ αὐτός. ὥσπερ οὖν καὶ χολὴν B ἐψωμίσθη καὶ ὄξει ποτίζεται, ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἀδὰμ βρώσεως φιλανθρώπως ἀποτίνων αὐτοῦ τὰ ὀφλήματα· οὕτω μοι δοκοῦσι καὶ τὰς τεσσαράκοντα ὑπὲρ τοσούτων ἀντισηκοῦσθαι ἡμέρας· ἐγὼ δὲ τῆς ἐκείνων ἑξάδος, καὶ τῆς ἐμῆς τεσσαρακοντάδος, τὸν ἔκ τινων οὐκ ἀσήμων γερόντων εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσαντα περὶ τούτου λόγον, μᾶλλον ἀποδέχομαι ἐκ τῶν τοῦ ὑψηλοῦ ἀποστόλου ῥημάτων βεβαιούμενον, τὸ πλείονα χρόνον ἐν παραδείσῳ μακαρίως ζῆσαι τὸν προπάτορα ἡμῶν. ἐκ προσώπου γὰρ αὐτοῦ ὁ θεῖος ἀπόστολος διαρρήδην βοᾷ, ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. οὐκ ἄρα δὲ Παῦλος προϋ- C πῆρχε τοῦ νόμου, ὁ ἔσχατος πάντων τῶν τοῦ νόμου φοιτητῶν. οὐδ᾽ αὖ πάλιν χωρὶς τούτου ποτὲ νόμου ὢν ἢ ἐγένετο. καὶ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον κηρύττων τὰς νομικὰς μαρτυρίας πάντη παρατίθησιν, ἀλλ᾽ ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ ἀποδυρόμενος εἰκότως, φησὶν, ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. σαφέστερον δὲ παριστᾷ ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ ταῦτα βοᾶν. λέγει τὸ νόμου, οὐκ ἔτι νόμον ἀλλ᾽ ἐντολὴν φάσκων, τὴν δοθεῖσαν τῷ Ἀδὰμ δηλονότι. ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς ὡσανεὶ δοθείσης ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν. ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, φησὶ, τῇ διὰ παρακοῆς ἐκπτώσει τῆς μακαρίας ζωῆς. ὡς δῆλον D ὑπάρχειν μὴ εὐθὺς τῷ γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ, δοθῆναι τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ μετά τινα χρόνον, ἀόριστον δέ.

Quæ sequuntur, vsque ad interrogantis personæ verba, non Cæsarij sunt, sed Gregorij Nysseni, amici & coætanei eius: inserta huic libro per aliquem, qui suæ memoriæ consulere vellet, & vno loco duorum scriptorum explicationes habere. Deprehendimus consimilia deinceps quoque occurrere, vbi nos suis locis, quæ incerta sint, indicabimus. Sunt autem hæc descripta ad verbum è libro Nysseni, qui est de hominis opificio.

Porrò datum illud Adamo præceptum in paradiso diuinitus, spectabat fruitionem omnis ligni, & abstinentiam à ligno vetito. Hoc illud est lignum, quod complectitur omne bonum, cui nomen est Omne. Hoc nimirum illud verè bonum est, de quo Dauides inquit: Oblectare in Domino. Et Solomo, Sapientiam, quæ est Dominus, lignum vitæ nominat. Proinde idem est cum ligno vitæ illud Omne lignum, ad cuius fruitionem Deus exhortatur. Ex opposito verò discernit ab hoc

E Ἡ δοθεῖσα ἐντολὴ ἐν παραδείσῳ τῷ Ἀδὰμ παρὰ τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς ἐκ τοῦ παντὸς ξύλου μεταλήψεως, καὶ τῆς ἀποχῆς τοῦ ξύλου τοῦ ἀπηγορευμένου· τοῦτό ἐστι τὸ ξύλον τὸ περιληπτικὸν παντὸς ἀγαθοῦ, ᾧ ὄνομά ἐστι τὸ πᾶν. αὐτό ἐστι τὸ ὄντως ὂν ἀγαθόν. περὶ οὗ Δαβὶδ λέγει, κατατρύφησον τοῦ Κυρίου. Σολομὼν δὲ τὴν σοφίαν ἥτις ἐστὶν ὁ Κύριος, ξύλον ζωῆς ὀνομάζων. οὐκοῦν ταὐτόν ἐστι τὸ τῆς ζωῆς ξύλον, τῷ παντὶ ξύλῳ, οὗ τὴν βρῶσιν ὁ Θεὸς προετρέψατο. ἀντιδιαιρεῖται δὲ τούτῳ τὸ

ἕτερον ξύλον, οὗ ἡ βρῶσις οὐκ ἰδιαζόντως καλοῦ ἢ κακοῦ, ἀλλὰ σύμμικτος· ὃ κωλύει μὲν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, συμβουλεύει δὲ ὁ ὄφις, ἵνα τῷ θανάτῳ κατασκευάσῃ τὴν εἴσοδον. συμμέμικται δὲ διὰ τῶν ἐναντίων ὁ καρπὸς τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὅτι οὐ γυμνὸν πρόκειται τὸ κακὸν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν φαινόμενον· ἡ γὰρ ἄπρακτος ἂν ἦν ἡ κακία μηδενὶ κεχρωσμένη καλῷ πρὸς ἐφελκυσμὸν τοῦ ἀπατωμένου πρὸς ἐπιθυμίαν αὐτῆς. νῦν δὲ σύμμικτός ἐστιν ἐν τῷ βάθει τὸν κεκρυμμένον ὄλεθρον ἔχουσα· ἐν δὲ τῷ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπάτῃ καλοῦ τινα φαντασίαν προδεικνύουσα. οὕτω τὰ ἁμαρτήματα ἐγκεκρυμμένην ἔχοντα τὴν διαφθορὰν, αἱρετὰ τοῖς ἀνεπισκέπτοις γίνεται, ἀντ' ἀγαθοῦ σπουδάζονται ἐξ ἀπάτης, καὶ ἐπὶ τὸ καλὸν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ τὰς αἰσθήσεις εὐφραίνοντα κρίνουσι, καὶ τῆς ὁμωνυμίας, τοῦ τε ὄντος καὶ τοῦ δοκοῦντος καλοῦ. τούτου χάριν ἡ πρὸς τὸ κακὸν ὡς πρὸς τὸ ἀγαθὸν γινομένη ἐπιθυμία, καλοῦ καὶ κακοῦ γνῶσις ὠνομάσθη, οὔτε ἀπολύτως κακὸν, διότι προκαλύπτεται τῷ καλῷ, οὔτε καθαρῶς ἀγαθὸν, διότι ὑποκέκρυπται τὸ κακόν. τὸ γὰρ ὄντως ἀγαθὸν, ἁπλοῦν ἐστι, τὸ δὲ κακὸν, ποικίλον, ἄλλο νομιζόμενον, καὶ ἕτερον διὰ τῆς πείρας ἀναφαινόμενον. διὰ τοῦτο προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπὸν, οὐχ ὡς εἶχε φύσεως τὸ κακὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς ὑποδείξας· οὐ γὰρ ἂν ἠπατήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ. ἀλλὰ διά τινος ὥρας τὸ φαινόμενον ἀγλαΐσας, πιθανὸς ὤφθη τῇ γυναικί. καὶ εἶδε, φησὶν, ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν· ἐπεὶ δὲ ἡ βρῶσις ἐκείνη, θανάτου μήτηρ ἐγένετο, οὕτω γνωστὸν καλοῦ καὶ κακοῦ τὸ ξύλον ὠνομάσθη ἐκεῖνο τὸ κατὰ τὴν τῶν δηλητηρίων κακίαν τὴν προσαρτηθεῖσαν τῷ μέλιτι· ὃ καθὸ μὲν γλυκαίνει τὴν αἴσθησιν καλὸν εἶναι δοκεῖ, καθὸ δὲ φθείρει τὸν προσαψάμενον, κακὸν πάντως ἔσχατον γίνεται.

Πεῦσις ρκγ.

Ἁμαρτία ἡ παρακοὴ καὶ πᾶσα κακία ὀνομάζεται, πρὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ οὐδεὶς ἀνθρώπων ἥμαρτεν· οὔτε γὰρ ἦν. ὑπὸ τίνος οὖν πραχθεῖσα προϋπῆρχε νεκρὰ, καὶ ἀνέζησεν ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς; τῶν δύο γὰρ τὸ ἕτερον ἢ φύσιν ὑποτίθεσθαι ἁμαρτίας ὑπάρχειν, ἢ πραχθῆναι αὐτὴν ὑπό τινος πρὸ τοῦ Ἀδάμ.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε φύσιν λέγειν τῶν κακῶν. ἁμαρτία δέ μοι δοκεῖ πᾶσα τοῦ κρείττονος ἀντίστασις καὶ ἀντιπαράταξις. ταύτην δέ φημι ὑπάρχειν τὸν διάβολον, οὐ φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπέντα. ἐκ γὰρ τοῦ διαβάλλειν Θεῷ τὰς τῶν ἀγγέλων χορείας, φερωνύμως ἐκλήθη διάβολος, ὑπάρχων ἀρχάγγελος

aliud lignum, cuius fruitio nõ est propriè boni vel mali, sed commista: quam prohibet quidẽ princeps vitæ, suadet vero serpens vt morti aditum paret. Mistus est autem per contraria fructus ligni vetiti, hac ratione: quod non nudè nobis propositum est malum secundùm propriam naturam apparens: nam irrita foret malitia, nullo colorata bono, quod hominem deceptum ad concupiscentiam sui pelliceret. Nunc autem mista est, in fundo habens absconditam perniciem, in apparente vero parte speciem quandam boni ostentans. Ita peccata occultum interitum intra se habentia, incautis accepta fiunt, studiosè vsurpata pro bono ex deceptione: & inter bona multi quę sensus exhilarant, referunt: propter communionem nominis, tum eius quod reuera bonum est, tum quod bonum esse putatur. Quapropter tam ad malum quàm ad bonum facta concupiscentia, boni & mali cognitio nominata est. Neque absolutè malum dicitur, eo quòd bono ornatum sit, neque purè bonum, eo quòd subtus malum sit absconditum. Nam quod verè bonum est, simplex est: malum autem, varium, dum aliud atque aliud putatur, & per experientiam aliud deprehenditur. Propterea ostendit serpens prauum peccati fructum, non monstrato manifestè malo, sicut à natura habebat. Aliàs enim homo euidenti malo deceptus non fuisset. Itaque quum per quandam speciem id quod apparebat, splendidè exornasset, apud quam fidem mereri posset mulieri se conspiciendum præbet. Et vidit, inquit Moses, mulier quòd bonum esset lignum in cibum. Quum verò manducatio illa mortis sit mater facta, sic est cognitio boni & mali lignum illud nominatum, quod per malam letiferorum compositionem adiunctum mel habuit: quia quatenus quidem suauiter afficit sensum, bonum esse videtur: at quatenus perdit attingentem ac fruentem, prorsus postremum fit malum.

123. *Interrogatio.*

Peccatum, inobedientia omnisque vitiositas nominatur. Ante Adamum autem nullus hominum peccauit. Neq; enim erat. A quónam igitur perpetratum priùs erat mortuum, & reuixit veniente mandato? Nã duorum illorum necessarium erit sequatur alterum, aut statuere te peccati naturã quandam esse: aut perpetratum ipsum fuisse ab aliquo ante Adamum.

Responsio.

Apage cum dictione naturæ malorum. Peccatum mihi videtur esse omnis aduersus virtutem resistendi conatus & repũgnantia. Id autem dico diabolum esse, non natura, sed voluntate ad deterius conuersum. Nam ab eo quòd calũniatur apud Deum Angelorum choros, conuenienti nomine vocatus est diabolus, quum priùs esset Angelus princeps.

Ex vltramundanis autem locis præcipitatus, reipsa Dei fuit inimicus, nondum adhuc facto hoc adspectabili mundo, quumq; nondũ esset homo, qui postea ab ipso seductus est. Postquam autem homo conditus est, mox Deum apud Adamum calumniari cœpit, inuidiæ crimen ipsi impingẽs, Adamoq; relicto, primum tanquam infirmiorem, Euam aggreditur, & inquit: Quid est quod Dixit Deus, ne comederitis de omni ligno paradisi? Simulatas affert quæstiones ille pestifer, vt ex ea disceret, qualis ea foret arbor, cuius cibum prohibuisset Dominus. Neque enim sciebat, de quanam arborum, ac cuius gratia præceptum datum esset. Illa verò simplicissima, & antehac natura minimè vel vitiata vel adulterata, quidnam ille spectaret ignorans, letalem sibi plagam infert. Inquit enim: De omnis quidẽ ligni in paradiso fructu comedimus, de ligno autem in medio paradisi non comedimus. Tũ ille Deum incusans, ait: Nouit Deus, quòd quocumque die ex eo comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis tanquam dij, scientes bonum & malum, ideoque prohibuit. Hoc modo persuadet miseræ, vt quod vetitum erat comederet, & per illam capit virum: appetentem vtrumque diuinitatem. Postquam igitur spoliauit ipsos etiam iis quæ habebant, nimirum immortalitate, incorruptibilitate & beatitudine: reipsa reuiuiscit hostis ille Dei & homicida, moxque apud Deum, hominem qui transgressus erat, accusat. Exponit autem Moses ille Dei spectator, & legislator diuinus, ipsa calumniæ diaboli verba, fraudulentum illum tragicè describens. His enim diabolus apud ipsum verbis Adamum corã Deo incusans vtitur. Et comedit Iacobus, & saturatus est, & recalcitrauit dilectus. Impinguatus enim est, inquit, & incrassatus est, dilatatus est, & dereliquit Deum conditorem suum, & recessit à Deo seruatore suo. Hoc enim & Iacobi posteris fecit, quum eos ad saturitatem carnis & vinolentiam flexisset, ac deinde ad idololatriam præcipitasset: de quibus Moses, quum armasset Leuitas, viginti tria millia Iacobitarum vno die in deserto graminis instar demessuit. Nihilominus humani generis amator Deus, erga eum qui accusatus erat, haudquaquam mutatus, ad nos venit vt hostem caperet, in eius forma qui deceptus erat, verè natus. Atque ne hosti occasionem daret dicendi, Mortales oppugnans à Deo superatus sum: ipse mortalis fit, manens Deus, & venit vt pro mortalibus hominibus pugnet. Id quod iam ante quingentos annos prædixerat vates ille diuinorumque carminum auctor Dauides: Benedictus enim, inquit, qui venit in nomine Domini. Quisnam est ille, vates diuine? Dominus Deus, & apparuit nobis. At cuius gratia Deus mortalis fit, mi Dauides? Ad destruendum, inquit, inimicum & exactorem diabolum.

Τῶν δὲ ὑπερκοσμίων καταρραγεὶς, ὑπῆρχε τῷ ὄντι Θεοῦ ἐχθρὸς, μήπω γενομένου τοῦ ὁρατοῦ τούτου κόσμου, μηδὲ ὑπάρχοντος τοῦ παρ' αὐτοῦ ὑπαχθέντος ἀνθρώπου. γενομένου δὲ αὖθις διαβάλλει παρὰ Ἀδὰμ τὸν Θεὸν, βασκανίας αὐτῷ καταληψάμενος, καὶ ἀφεὶς τὸν Ἀδὰμ, προσφέρει ἀσθενεστέρᾳ τῇ Εὔᾳ προσέρχεται, καί φησι, τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς μὴ φαγεῖν ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ; ἐρωτικὰς δὲ προσάγει τὰς πεύσεις ὁ ἀλιτήριος, ἵνα παρ' ἐκείνης παιδευθῇ, ποῖον τὸ φυτὸν οὗ τὴν βρῶσιν ἐκώλυσεν ὁ Κύριος. οὐ γὰρ ἠπίστατο τίνι τῶν φυτῶν ἢ τίνος χάριν ἡ ἐντολὴ ἐπήρτηται. ἡ δὲ ἁπλουστάτη καὶ τέως ἀνόθευτος φύσις ἀγνοοῦσα τὸ σκοπούμενον, καιρίαν ἑαυτῇ πληγὴν δίδωσι. φησὶ γάρ, ἀπὸ παντὸς μὲν γὰρ ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγεσθε, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου οὐ φάγεσθε. ὁ δέ φησι διαβάλλων τὸν Θεὸν, εἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔσεσθε ὡς Θεοὶ, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν· καὶ διὰ τοῦτο ἐκώλυσεν. πείθει οὕτως τὴν τάλαιναν ἐσθίειν τοῦ ἀπηγορευμένου, καὶ δι' ἐκείνης χειροῦται τὸν ἄνδρα, ὀρεγομένους θεότητος. γυμνώσας δὲ τούτους αὐτοὺς καὶ ὧν εἴχοντο ἀθανασίας καὶ ἀφθαρσίας καὶ μακαριότητος, ἀνέζησεν τῷ ὄντι ὁ μισόθεος καὶ ἀνθρωποκτόνος. καὶ αὖθις διαβάλλει Θεῷ τὸν ἄνθρωπον παραβάντα. γράφει δὲ Μωσῆς ὁ θεόπτης καὶ θεῖος νομοθέτης, τῆς διαβολῆς αὐτοῦ τὰ ῥήματα· ἐν ᾧ δὴ ἐκτραγῳδεῖ τὸν δόλιον. φησὶ γοῦν διαβάλλων Θεῷ τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος, καὶ ἔφαγεν Ἰακὼβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. ἐλιπάνθη γάρ φησιν, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη· καὶ ἐγκατέλιπε Θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτὸν, καὶ ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς Ἰακὼβ ἐποίησεν, εἰς κρεοβορίαν καὶ παροινίαν αὐτὸν ἐκκυλίσας, εἶθ' οὕτως εἰς εἰδωλολατρείαν αὐτοὺς καταρράξας. καθ' ὧν Μωσῆς τὸν Λευὶν ἐξοπλίσας, εἰκοσιτρεῖς χιλιάδας τοῦ Ἰακὼβ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ, δίκην χόρτου ἐδρέψατο. ἀλλ' ὅμως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἀτρέπτως κατὰ τὸν διαβληθέντα γενόμενος, ἐπεφοίτησεν ἡμῖν τὸν πολέμιον χειρώσασθαι, ἐν ἰδέᾳ τοῦ ἀπατηθέντος ἀληθῶς γενόμενος, ἵνα μηδὲ φάσκῃ τὸν ἐχθρὸν, ὅτι βροτοὺς πολεμήσας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἥττημαι, αὐτὸς βροτὸς γίνεται μένων Θεὸς, καὶ ἥκει πολεμῶν ὑπὲρ βροτῶν. ὅπερ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν ἤδη ὁ τῶν θείων μελῳδὸς Δαβὶδ προεφήτευσεν· εὐλογημένος γάρ φησιν, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. τίς ἐστιν ὦ θεσπέσιε; Θεὸς κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. καὶ τίνος χάριν ὁ Θεὸς βροτὸς γίνεται, ὦ Δαβίδ; τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν, φησὶ, καὶ ἐκδικητὴν τὸν διάβολον.

διαβάλλει γὰρ Θεῷ τὰ πάντα, καὶ ἄλλοις ἐκεῖνον, καὶ ἑκατέροις τὴν ἐκδίκησιν ὑποτίθεται. ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀμφικακῶς ποιεῖ· Θεῷ μὲν φάσκων, μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰὼβ τὸν Θεὸν, ἢ ἐν περιουσίᾳ πολλῇ θάλπεται ἀδεῶς καὶ τρυφᾷ; τῷ δὲ Ἰὼβ φησι, πῦρ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέδετό σου πάντα. καὶ αὖθις φησὶ πρὸς Θεῷ, οὐ μὴν ἀλλὰ ἀπόστειλον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἅψαι τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ· καὶ αὖθις τῷ Ἰὼβ, διὰ τῆς συμβίου, ἕως πότε διακαρτερήσεις αἴθριος ἐπὶ τῆς κοπρίας; ἀλλ' εἰπέ τι ῥῆμα πρὸς Κύριον καὶ τελεύτα, καὶ ἀπαλλάττῃ τῶν συνεχόντων δεινῶν. τοῦτον οὖν ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητὴν καταργῶν ὁ Κύριος τῇ ἐνανδρικῇ αὐτοῦ ἐπιφοιτήσει, φησὶν, ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

Criminatur enim apud Deum omnia, & apud alius illum, & vtrisque vltiunem suggerit. Id quod & erga Iobum, & erga Deum vtrinque malitiosè facit. Ad Deum quidem dicens: Num gratis colit Iobus Deum? aut in multa facultatum possessione fouetur atque deliciatur? Ad Iobum autem inquit: Ignis de cœlo decidit, & adsumpsit omnes facultates tuas. Iterumque inquit ad Deum: Non tantum hoc, sed mitte manum tuam, & tange ossa eius, & carnes eius. Et iterum ad Iobum per vitæ consortem: Quamdiu perseuerabis sub dio in stercore? quin dic verbum aliquod ad Dominum, & morere, vt libereris à malis, quę te detinent. Hunc igitur inimicum & exactorem tollens Dominus per diuinitatis in carnem aduentum, inquit: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici.

Πεῦσις ρκδ'.

Καὶ εἰ καθεῖλε τὸν ἐχθρὸν ὁ Κύριος, τίς ἡμῖν πολεμεῖ ἑκάστοις, καὶ πειρασμοῖς ἀδοκήτοις καὶ ἁμαρτήμασι περιβάλλει;

124. *Interrogatio.*

Quòd si sustulit inimicum Dominus, quis nostrum quemlibet oppugnat, & tentationibus improuisis atque peccatis inuoluit?

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ καὶ οἷός τε ὢν παντελῆ αὐτοῦ ἀφανισμὸν καὶ ἀναίρεσιν ποιήσασθαι, οὐκ ἠβουλήθη, διὰ τὸ μὴ ἀγεράστους ἡμᾶς καταλειφθῆναι ἐν τῇ μελλούσῃ αἰδίῳ ζωῇ, μὴ ὄντος ἡμῖν ἐνταῦθα τινὸς ἀντιπάλου, πρὸς ὃν ἀγωνιζομένους οἱονεὶ ἐν σταδίῳ τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἐν τῇ ἀμοιβῇ ταύτης στεφάνων ἐπιτυχεῖν. πλήξας δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ὅλον τὸν ξυνεπόμενον ὁλκὸν συνενέκρωσε, ἀμυδράν τινα κίνησιν ἐν αὐτῷ καταλείψας, πρὸς γυμνασίαν ἡμῶν καὶ ἀρετῆς ἐπίδειξιν. πολλάκις γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως πλήξαντες, τὸν ἐφέρποντα ὁλκὸν τοῖς παισὶ παίειν ἐπιτρέπομεν, ἅμα θαρρεῖν καὶ θηρολετεῖν αὐτοὺς παιδεύοντες. οὔτε γὰρ συῶν ἐξουσιάζειν οἱ δαίμονες, καθὼς ἡ θεία τῶν εὐαγγελίων παιδεύει πυκτίς. πρὸ γὰρ τῆς θείας Χριστοῦ συγχωρήσεως, οὐκ ἐτόλμησαν ἅψασθαι τῆς τῶν Γεργεσηνῶν ἀγέλης συῶν. ἐπιτρέπει δὲ αὐτοῖς ὁ Κύριος, οὐχ ἅμα τῶν συοφορβῶν ποντῶσαι τὴν ἀγέλην, ἀλλ' ἐκείνους ἐᾶσαι δρασμῷ χρήσασθαι, κατὰ δὲ τῶν ἀλόγων χωρῆσαι· ἐναργῶς παιδεύων ἡμᾶς, ὡς εἰ μὴ τῇ θείᾳ αὐτοῦ καὶ περιεκτικῇ πάντων δυνάμει ἐφρουρούμεθα, παραπλησίως ἢ καὶ χεῖρον τῶν συῶν οἱ δαίμονες διετέθειντο ἡμᾶς ναυτιλλομένους ἢ θαλαττεύοντας.

Responsio.

Atqui licet Deus omnimodam eius extinctionem atque sublationem facere posset, noluit hoc tamen, ne nos inhonorati relinqueremur in futura sempiterna vita, si non esset aliquis nobis hîc aduersarius, aduersus quem decertantes velut in stadio præsentis vitæ, remunerationis tempore coronas adsequeremur. Percusso autem capite draconis, totum qui post ipsum trahitur comitatum leto dedit, saltem exiguo quodam in ipso motu relicto, ad exercitium nostrum, & virtutis declarationem. Aliquoties enim & nos percusso serpentis capite, arrepentem tractum corporis pueris feriendum relinquimus, simul ipsos vt audaces & aduersus feras alacres sint, condocefacimus. Neque enim vel aduersus porcos potestatem dæmones habent, quemadmodum sacra Euangelij scriptura docet. Nam ante diuinam Christi permissionem, non sunt ausi tangere gregem porcorum Gergesinorum. Permittit autem ipsis Dominus non vt vnà cum subulcis submergerent gregem, sed vt iis omissis, quò capessere fugam possent, in bruta egrederentur: euidenter nos docens, quòd nisi per ipsius diuinam & omnia complectentem potestatem custodiremur, vel consimiliter, vel etiam peius, quàm erga porcos, erga nos affecti dæmones forent, qui in huius vitæ mari periculosè nauigamus.

Πεῦσις ρκε'.

Γινώσκων ὁ Θεὸς ὅτι μέλλει παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδάμ, διατί αὐτῷ ἔδωκεν αὐτήν, ἢ πάλιν παραβάντα, διατί θανάτῳ κατέκρινεν;

125. *Interrogatio.*

Quum nosset Deus, quòd Adamus præceptũ transgressurus esset, cur illud ei dedit? vel denique quare trãsgressurem damnauit morte?

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' εἰ μὴ ἔστησεν ὥσπερ βραβεῖον καὶ πάλαισμα τὴν ἐντο-

Responsio.

Atqui nisi præceptum, velut præmium certaminis & luctæ statuisset,

ac permisisset in arbitrij sui potestate aduersarium, non coronaretur, neque deprædicaretur victor. Quòd si non mandasset præcepti obseruationem, & mortem transgressionis pœnam non minatus fuisset, meritò in eum, qui legem posuit, culpam retulisses. Si verò post mandatum lapsus est, & cecidit factus inobediens: superatū accusa, non eum qui certamē proposuit. Item secundùm aliam rationem: Quemadmodum Adamum præcognoscebat transgressurum, similiter præsciebat posteros eius præstatione præceptorum ab ipso velut victores deprædicatum & coronatum iri: alios quidem tempore pacis per declarationē probatæ cum virtute vitæ, alios autem tempore persecutionum per perseuerantiam pro ipso vsque ad mortem. Præcognoscebat enim Abelum iustum fore, similiter & Sethum: Enochū transferendum, ne videret mortem: Noā iustum futurum: Abrahamum radicem fidei fore, ac patrem multarum gentium. Præterea quòd Isaacus seruus suus strenuus declarādus esset, præsciebat: quòd Iacobus ipsum velut hominem in lucta superaturus esset, & quòd torpore soluturus esset latum neruum tacto eius femore. Quòd propter temperantiam in custodia carcereque Iosephus habitaturus esset: quòd factis suis regnum obtenturus. Quòd ad ducendum exercitum & ferendam legem Moses idoneus futurus esset. Quòd Iesus Naue F. hostium trophæa capturus, & in seruitutem redacturus esset Gabaonitas. Quòd Dauides propugnatorem alienigenarum armatum tibialibus: & galea gigantea circundatū, scutum & hastam habentem, totum vndique ferreum, iactu lapidis vnico ex funda, in terram prostraturus, & paulo post regnaturus, & multa de se vaticinaturus esset. Præcognoscebat, Apostolorum, vatum, martyrum, doctorum, cæterorumque ad Ecclesiam pertinentium ex illo germinaturum sacrum cœtum. Et vt breuiter omnia dicam, non oportebat propter vnius ignauiam & defectionem omnibus claudi stadium, & aboleri certamina, fortitudinemque occultari, & victoriæ cessare præmia.

116. *Interrogatio.*

Qui fit vt quum dicat Seruator, quod quemadmodum pater excitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, ad Lazarum veniens, non excitet ipsum potestate propria, sed inuocet patrem, dicens: Pater glorifica filium tuum, sicque reuocet ex mortuis Lazarum?

Responsio

Nihil horum ipsi quidquam potestatis vel auctoritatis adimit. Inquit enim; Propter adstantem turbam dixi, vt credant. Quid vero rursus subiungit? Vt & filius te glorificet. Nunquid igitur indiget gloria, quam consequatur à filio, pater? Nequaquam. Sed glorificauit pater filium, & filius patrem:

λιν, καὶ εἴασεν αὐτεξουσίῳ τὸν ἀνταγωνιστήν, οὐκ ἐστεφανοῦτο, οὐδὲ ἀνεκηρύττετο. Εἰ δὲ καὶ μὴ τὴν ἐντολὴν ὥρισε φυλάξασθαι, καὶ θάνατον τῇ παραβάσει ἠπείλησεν, εἰκότως ᾐτιῶ τὸν δίκαιον. Εἰ δὲ μετὰ τὴν παραγγελίαν ὤλισθεν καὶ πέπτωκε παρακούσας, τοῦ ἡττωμένου κατηγόρει, καὶ μὴ τοῦ θεμένου τὸν ἀγῶνα. ἑτέρως τε δὲ, ὥσπερ τὸν Ἀδὰμ προεγίνωσκε παραβησόμενον, ὁμοίως προηπίστατο τοὺς ἐκγόνους αὐτοῦ τῇ κατορθώσει τῶν ἐντολῶν ἀνακηρύττεσθαι, καὶ στεφανοῦσθαι παρ' αὐτοῦ· τοὺς μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης διὰ ἐπιδείξεως ἐναρέτου βίου, τοὺς δὲ ἐν καιρῷ διωγμῶν, διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ μέχρι θανάτου ἐνστάσεως. προεγίνωσκε γὰρ τὸν Ἄβελ δικαιοῦσθαι, τὸν Σὴθ ὁμοίως, τὸν Ἐνὼχ μετατίθεσθαι, μὴ ἰδεῖν θάνατον, τὸν Νῶε δικαιωθήσεσθαι, τὸν Ἀβραὰμ ῥίζαν τῆς πίστεως γενέσθαι, καὶ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν. ὅτι Ἰσαὰκ δοῦλος αὐτοῦ ἐνάρετος ἀναδειχθήσεται, προεγίνωσκεν· ὅτι Ἰακὼβ αὐτοῦ ἐν τῇ πάλῃ κρατήσει ὡς βροτοῦ, καὶ ναρκήσει ἁψαμένου τοῦ μηροῦ τὸ πλατύνευρον, ὅτι Ἰωσὴφ διὰ σωφροσύνην φρουρὰν οἰκήσει, ὅτι διὰ τῶν ἔργων βασιλείας κρατήσει, ὅτι Μωσῆς πρὸς στρατηγίαν καὶ νομοθεσίαν ἐπιτήδειος φανήσεται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πολεμίων χρώσεται τρόπαια, καὶ δουλώσει Γαβαωνίτας, ὅτι Δαβὶδ πρόμαχον ἀλλοφύλων, κατάφρακτον κνημῖδας καὶ κόρυθα γιγαντικὴν περικείμενον, ἀσπίδα καὶ δόρυ ἔχοντα, καὶ ὅλον σιδηραμφίεστον ὑπάρχοντα, μιᾷ σφενδονήσει λίθου εἰς γῆν καταρράξει, καὶ μετὰ βραχὺ βασιλεύσει, καὶ πολλὰ περὶ αὐτοῦ προφητεύσει. προεγίνωσκεν, ἀποστόλων, προφητῶν, μαρτύρων, διδασκάλων, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐξ ἐκείνου βλαστήσειν θείαν σπορὰν καὶ συντελοῦντα φανῆναι, οὐκ ἔδει τῇ τοῦ ἑνὸς εὐηθείᾳ καὶ ἐκπτώσει πᾶσιν ἀποκλεισθῆναι τὸ στάδιον, καὶ τοὺς ἀγῶνας σβεσθῆναι καὶ τὴν ἀνδρείαν κρυβῆναι, καὶ ἀργεῖν τὰ ἔπαθλα.

Πεῦσις ρκϛʹ.

Πῶς λέγων ὁ Σωτὴρ ὅτι ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ, ἐλθὼν ἐπὶ Λαζάρου οὐκ αὐθεντίᾳ ἐγείρει αὐτόν, ἀλλὰ παρακαλεῖ τὸν πατέρα, λέγων, πάτερ δόξασόν σου τὸν υἱόν· καὶ οὕτως φωνεῖ ἐκ νεκρῶν τὸν Λάζαρον;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων τῆς ἐξουσίας ἢ αὐθεντίας αὐτὸν ἀφαιρεῖται. φησὶ γάρ, διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον, ἵνα εἴπον πιστεύσωσι. τί δὲ ἐπάγει αὖθις, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε; ἆρ' οὖν δόξης παρὰ τοῦ υἱοῦ προσδεῖται ὁ πατήρ; οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐδόξασεν ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα·

φανερῶντες ἡμῖν τὸ ἑαυτῶν ὁμόγνωμον καὶ ὁμόδοξον. πῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μειζόνων αὐθεντῶν πάντα ὁ υἱός, ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων τῆς πατρικῆς δεῖται, ὡς φής, ἐπιῤῥοπῆς ἢ βοηθείας; κολάζων γὰρ καὶ εὐεργετῶν, οὐδαμοῦ τὸν πατέρα ἐπικαλεῖται. δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. πρὸς δὲ τὸ ἕτερον μέρος, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. τῷ παραλύτῳ φησίν, ἐγερθεὶς ἆρόν σου τὸν κράββατον, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. ἑτέρωθι πάλιν, Σοὶ λέγω νεανίσκε, ἐγέρθητι ἐκ νεκρῶν. ὡσαύτως τῇ θυγατρὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου θανούσῃ, φησί, τὸ κοράσιον ἀνάστηθι. τῷ δὲ λεπρῷ ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν καθηλκωμένῳ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, φησί, θέλω, καθαρίσθητι· καὶ αὐτίκα τὸ πάθος δραπετεύει φυγαδευθὲν τῷ θείῳ θελήματι. ἐπιτιμῶν δὲ φησί, Σοὶ λέγω τῷ πονηρῷ δαιμονίῳ, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. καταστέλλει πάλιν ἐπιτιμῶν κορυφουμένην τὴν ἄβυσσον· αὐτάνδρους δὲ πόλεις κατακρίνων, μετ' ἐξουσίας φησίν, οὐαί σοι Χωραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊδά, καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα ἕως ἅδου καταβήσῃ. καὶ τὴν παλαιὰν καθαιρῶν Ἱερουσαλήμ, φησίν, οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον ἐπ' αὐτῇ, ὅπερ γινόμενον ὁρῶμεν. πῶς οὖν ἐπὶ τούτων τῶν μειζόνων μηδαμοῦ τὸν πατέρα ἐπικαλεσάμενος, ἢ τῆς παρ' ἐκείνου ἰσχύος δεόμενος, ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων παρ' αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας δανειζόμενος τοὺς κάμνοντας ἀκεῖται; ἄπαγε οὖν ἀξιάγαστε τῆς τοιαύτης περὶ Χριστοῦ ἐννοίας. οὐ γὰρ καθ' ὑστέρησιν αὐθεντίας ἢ ῥώμης ἔν τισι τόποις τῷ πατρὶ προσδιαλέγεται· ἀλλὰ σκοπὸς αὐτῷ πάντη τὰ ταπεινοφροσύνης παιδεῦσαι ἡμᾶς, καὶ τὴν κορύφωσιν τῆς ὑπερηφανίας ἀποτεμεῖν ἡμῶν, καὶ μηδαμῶς ἑαυτοὺς ἐπιτρέπειν τὰ πρακτέα παρὰ τῆς αὐτοῦ καθηγήσεως. ἀλλὰ πάντα, λόγου καὶ δράματος αὐτὸν ποιεῖσθαι προοίμιον.

manifestantes nobis suum consensum & æqualitatem gloriæ. Quomodo verò in maioribus prorsus auctoritate sua faciens omnia filius, in minoribus paterna indiget, vt ais, permissione vel auxilio? Puniens enim & benefaciens nusquam patrem inuocat. Nam, Venite (inquit) benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum inde vsque à iactis fundamentis mundi. Adalteram autem partem, Discedite à me maledicti in ignem æternum. Ad paralyticum inquit, Surge, tolle tuum grabbatum, & abi in domum tuam. Alibi rursus; Tibi dico adolescens, surge ex mortuis. Similiter & filiæ principis synagogæ defunctæ inquit, Puella surge. Leproso autem à vertice ad pedes vsque vlceribus pleno, extenta manu, Volo, inquit, mundus esto: vbi recedit morbus, diuina voluntate fugatus. Cum increpatione item inquit: Tibi dico, malo dæmoni, exi ab eo. Cohibet etiam increpatione tumidam abyssum. Et cum viris vrbes condemnans, cum potestate inquit, Væ tibi Chorazim, Væ tibi Bethsaida: & tu Capernaum quæ es in cœlum vsque exaltata, vsque ad inferos descendes. Et veterem tollens Hierosolymam, inquit: Non manebit in ea lapis super lapidem. Id quod factum cernimus. Quomodo igitur in maioribus istis nusquam inuocato patre, aut indigens ab ipso collatis viribus, in minoribus à patre beneficia quasi mutuò sumens, medetur laborantibus? Absit igitur procul à te, ô præclarissime, talis de Christo cogitatio. Non enim secundùm defectum auctoritatis, aut roboris in quibusdam locis patrem alloquitur, sed vbique is ei propositus scopus est, vt ad humilitatem nos instruat, & superbiæ fastum nobis adimat: vtque nobis nullo modo permittamus, vt quæ agenda sunt, ante ipsius ductum inchoëmus: sed omnis tam sermonis quàm actionis ab ipso primordia capiamus.

Πεῦσις ρκζ.

Καὶ πῶς ὁ ἀπόστολος ὑποταγήσεσθαι αὐτὸν τῷ πατρὶ λέγει, δηλονότι ὡς μείζονι; ὅταν γάρ, φησιν, ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. πῶς οὖν δύναται ὅμοιος ὑπάρχειν τῷ πατρί; δῆλον γάρ, ὅτι ἐλάσσων τῷ μείζονι ὑποτάσσεται.

127. *Interrogatio.*

Quomodo verò dicit Apostolus, ipsum patri subiiciendum, vt maiori videlicet? Nam qui omnia, inquit, subiecit ei, tunc & ipse subiicietur illi, qui ipsi omnia subiecit. Quomodo igitur potest æqualis esse patri, quum constet minorem subiici maiori?

Ἀπόκρισις.

Αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ δεῖ τὸν ὑψηλὸν ἱεροκήρυκα ἐνταῦθα μὲν σαρκωδέστερον διαλεγόμενον πρὸς τοὺς νηπιωτέρους, καὶ μή πω γεγυμνασμένους τὰ ψυχικὰ αἰσθητήρια πρὸς διάκρισιν ὑψηλοτέρων δογμάτων. ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, φησί, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· οἵτινες ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὑπάρχει ὅμιλος Χριστὸν φορῶν. νῦν δὲ ὑποτασσομένων αὐτῷ ἐν τῇ πίστει ἐθνῶν,

Responsio.

Ille ipse nobis eximius & diuinus præco inspiciendus est, qui hoc loco magis carnaliter disserit ad rudiores, nec adhuc animæ sensibus exercitatos ad diiudicationem sublimiorum doctrinarum. Quicumque in Christum baptizati estis, inquit, Christum induistis. Quibus in verbis Ecclesiasticum intelligit cœtum, qui Christum gestat. Quum autem modò subiiciantur ei per fidem gentes,

nondum integram esse subiectionem Ecclesiæ gentium admittit. Necdum enim plenitudo gentium ingressa est, vt ipse ait Apostolus: sed cottidie sanctus ille cœtus accessione credentium subiectionem recipit, non aliter ac si Christus ipse recipiat. Quando autem plenitudo gentium ingressa fuerit, & absolutam integramque subiectionem habuerit Ecclesia, quæ est Christus secundùm carnem, tunc & ipse totus exercitus subiicietur ei, qui subiecit ipsi, (nimirum Christo secundùm carnem) omnia. Itaque per dictum hoc, quod scripsit ad rudiores, non omnem reuelat ipsius Christi propriæ potestatis auctoritatem & diuinitatem, quæ nihil agit contra patrem. Quando verò apud eos disserit, qui perfectiores sunt intelligentia, quasi solidiorem quendam præter lacteum & puerilem cibum, quo lactentes infantes cibantur, apponit: & à rebus diuinioribus institutionem contexens, paulatim adimit auctoritatis potestatisque Christi velamenta, & æqualem gloria, æqualem potentia, liberumque prorsus ex se Deum esse ipsum demonstrat, luculenter clamans: Exspectamus filium eius è cœlis, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, vt fiat conforme corpori gloriæ suæ, per efficaciam potestatis eius, vt possit & ipse subiicere sibi omnia. Et alibi inquit: Quoniam Deus erat in Christo, mundum sibi ipsi reconcilians. Ecce ambobus istis in locis, quòd sibi ipsi subiiciat, indicatur. Segregato igitur temetipsum à tali dementia, quum semet declaret Apostolus, nec omnia tradat eodem scripto, sed pro ratione vniuscuiusque scribat, & quasi manu ad perfectionem ducat.

128. *Interrogatio.*

Quum igitur Deus sit Christus & æqualis patri, cur hic ipse Apostolus patrem quidem scribit esse Deum, filium autem Dominum? Nec parum huc mihi facere videtur, quod inquit: Quoniam Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Non faciebat hoc Christus, sed inhabitans in ipso Deus.

Responsio.

Equidem aio Christum esse Deum supra omnes potestates & dominatus, æqualem gloria Deo & patri. Neque enim propterea quòd Dominus à sublimi dictus sit Apostolo, diuinitas ipsi adimitur. Neque item alterum illud, à Deo fuisse ipsum inhabitatum indicat: quemadmodum per hunc ipsum Apostolum, prout ex hoc ipso, & per ætate priorem ipso sublimem Esaiam docemur. Nam hic olim de Christo vaticinans, inquit, Et viri Seboim eximij ad te transibunt, & erunt serui tui, & post te sequentur vincti manicis, quoniam in te Deus est. Tollensque eam de qua tu dicis inhabitationem, rursus subjungit:

ἔτι οὐ παντελῆ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐθνῶν δέξασθαι τῆς ἐκκλησίας. οὔπω γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσῆλθε, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος αὐτός. ἀλλ' ἑκάστης ἡμέρας ὁ θίασος τῇ προσθήκῃ τῶν πιστευόντων τὴν ὑποταγὴν δέχεται, ὡσανεὶ Χριστὸς ὁ δεχόμενος. ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ παντελῆ καὶ ἀνυπόλειπτον σχοίη τὴν ὑποταγὴν ἡ ἐκκλησία, ἥτις ἐστὶ Χριστὸς κατὰ σάρκα, τότε καὶ αὐτὴ ἡ παμστρατιὰ ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ (ὡσανεὶ αὐτῷ Χριστῷ κατὰ σάρκα) τὰ πάντα. τῷ οὖν πρὸς τοὺς νηπιωτέρους γράμματι, οὐ πᾶσαν ἐκκαλύπτει αὐτοῦ Χριστοῦ τὴν αὐθεντίαν καὶ θεότητα, τὴν μηδὲν ἀντίξοον αὐτὸν οἰκονομεῖν ἢ ἀντιπράττειν τῷ πατρί. ὁπηνίκα πρὸς τελειοτέρους τὴν αἴσθησιν διαλέγεται, οἷα στερροτέραν παρὰ τὴν γαλακτώδη καὶ νηπίαν τροφὴν παρατίθησι τοῖς ὑποτίτθοις ἀπὸ τῶν θειοτέρων τὴν κατήχησιν ἐξυφαίνων, ἠρέμα συνέλκων τῆς αὐθεντίας Χριστοῦ τὰ παραπετάσματα, καὶ ἰσοκλεῆ τε καὶ ἰσοσθενῆ, αὐτεξούσιον αὐτὸν Θεὸν ἀποδείκνυσι, διαῤῥήδην βοῶν, ἀναμένομεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους αὐτοῦ, τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. καὶ ἑτέρωθι φησὶν ὡς ὅτι ὁ Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων. ἰδοὺ ἄμφω τοῖς χωρίοις τὸ ἑαυτῷ ὑποτάττειν προσάγεται. εἶργε οὖν σεαυτὸν τῆς ἠλιθιότητος, ἑαυτὸν ἑρμηνεύοντος τοῦ ἀποστόλου, οὐ τῷ ἴσῳ δὲ γράμματι πάντα ἐκπαιδεύοντος, ἀλλὰ προσφόρως ἑκάστῳ ἐπιστέλλοντος, καὶ οἱονεὶ χειραγωγοῦντος πρὸς τελείωσιν.

Πεῦσις ρκη'.

Εἰ οὖν Θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ ἴσος τῷ πατρὶ, διὰ τί αὐτὸς οὗτος ὁ ἀπόστολος, τὸν μὲν πατέρα γράφει Θεὸν, τὸν δὲ υἱὸν Κύριον; οὐ μικρῶς δέ μοι συντρέχειν φαίνεται λέγων, ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων· οὐχ ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὁ ἐνοικῶν αὐτῷ Θεός.

Ἀπόκρισις.

Πάσης ὑπέρτερον δυνάμεως καὶ κυριότητος, ἰσοκλεῆ ὄντα τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἐγώ γέ φημι τὸν Θεὸν Χριστόν. οὐδὲ γὰρ τὸ Κύριον εἰρῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ἀποστόλου, ἀφαιρεῖται αὐτὸν τῆς θεότητος. οὐδ' αὖ πάλιν τὸ Θεὸς, ἐν Χριστῷ ἐνοικούμενον αὐτὸν δείκνυσιν· ὥς γε ἐξ αὐτοῦ τούτου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ὑψηλοῦ Ἡσαΐου παιδευόμεθα. ὁ μὲν γὰρ πάλαι προφητεύων περὶ Χριστοῦ φησι, καὶ οἱ Σεβωεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ σοῦ ἔσονται δοῦλοι, καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι, δεδεμένοι χειροπέδαις, ὅτι ἐν σοὶ Θεός ἐστι· καὶ ἀναιρῶν τὴν κατὰ σὲ ἐνοίκησιν, αὖθις ἐπάγει,

καὶ Θεὸς οὐκ ἔστι πλὴν σου. σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ εἴδαμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης πρὸ ἐτῶν φησι, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής. ὁ δὲ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν Παῦλός φησι, Χριστὸς ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. τὸ δὲ, Κύριος, ἱεροψάλτης δείκνυσι Δαβὶδ, μὴ ἔξω ὑπάρχειν τῆς θεότητος. τὴν γὰρ θεανδρικὴν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου ἔνσαρκον ἐπιφοίτησιν προμελῳδῶν φησιν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. πάντη δὲ τῇ παλαιᾷ πυκτῇ τὸν πατέρα Κύριον οἱ θεσπέσιοι προφῆται φασίν. Ἡσαΐας μὲν ὑψηλὸς τάδε λέγει, Κύριος Σαβαώθ. Ἱερεμίας δὲ ὁ πολυκίνδυνος τάδε λέγει, Κύριος παντοκράτωρ. Ἰεζεκιὴλ δὲ ὁ τῶν Χερουβὶμ ἐξηγητὴς, τάδε λέγει; Κύριος Ἀδωναΐ. Κύριος, ὁμοίως καὶ Δανιὴλ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν. οὐδὲ γὰρ Παῦλος φάσκων, Εἷς Θεὸς ὁ πατὴρ, ἔξω αὐτὸν τῆς κυριότητος τίθησιν, ἢ πάλιν λέγων, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἔξω αὐτὸν τῆς θεότητος δείκνυσιν. οὐδ᾽ αὖ πάλιν δημηγορῶν ὁ υἱὸς, ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, ἄμοιρον τῆς ἐκκλησίας τὸν πατέρα δείκνυσι. πάντα γὰρ τὰ ἐμὰ, φησὶ, σά ἐστι, πάτερ, καὶ τὰ σὰ ἐμά. πάντη δὲ τῇ θείᾳ πυκτῇ τὸ Θεὸς καὶ τὸ Κύριος ἥνωται. ταυτώνυμον δὲ καὶ ταυτόδοξον ὑπάρχειν καὶ τὸ θεῖον καὶ πανάγιον πνεῦμα, καὶ τοῦ ἱεροῦ ἀποστόλου παιδευόμεθα ἐπιστέλλοντος· ὁ γὰρ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. τοῖς οὖν ὀξυωποῦσι περὶ τὴν θείαν γραφὴν, οὐ δόξει ποτὲ διαφωνεῖν ἢ διαμάχεσθαι αὐτῇ, νῦν μὲν τὰ ὑψηλότερα, νῦν δὲ τὴν συγκατάβασιν κηρύττουσα πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ ὑπηκόου ἁρμοττομένη· οἱονεὶ φιλότεκνος μήτηρ καταλλήλως τοὺς παῖδας ἐκτρέφουσα, τοὺς μὲν ἔτι ἁπαλοὺς τῶν ὑποτίτθων, οἱονεὶ γάλακτι ποτίζουσα, τοὺς δὲ ἐκφοιτήσαντας τῆς νηπίας καταστάσεως, λαχάνοις ὑποτρέφουσα, τοῖς δὲ τελειοτέροις ἄρτον κομίζουσα. πρὸς γὰρ ἀμφοτέρους φησὶν ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα, οὔπω γὰρ ἠδύνασθε· ἀλλ᾽ οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. πρὸς δὲ ἑτέρους ἀποτεινόμενος, ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει, φησὶ τὰ μέσως νοήματα ἔχοντας, μὴ οἷός τε ὢν ἄρτῳ τρέφεσθαι κατὰ τοὺς ἤδη τῇ παιδείᾳ τελείους, διὰ τὸ ἁπλοῦν ἔτι τῆς διανοίας καὶ ἀσθενικόν.

Πεῦσις ρκθ'.

Καὶ πῶς ὅροις ὑποβάλλων ὁ ἀπόστολος τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, γράφει, δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ;

A Et non est Deus præter te: tu enim es Deus noster, & alium ignotamus, extra Deum Israëlis, Seruatorem. Et rursus idem vates ante..... annos inquit: Puer natus est nobis & filius, & vocabitur nomen eius Deus fortis, dominator. Sublimi autem mente prȩditus Paulus inquit, Christus qui est super omnia Deus, benedictus in sæcula, Amen. Illud autem quòd Dominus dicitur, Psaltes diuinus Dauides ostendit, non extra diuinitatem esse. Nam coniuncti cum Deo hominis, Dei & Verbi in carne aduentum in suis prædicens carminibus, inquit: Benedictus qui venit in B nomine Domini, & Deus Dominus, & apparuit nobis. Vtique autem in Scriptura veteri patrem Dominum Prophetæ diuini vocant. Esaias quidem ille eximius quum ait, Hæc dicit Dominus Sabaoth. Hieremias verò multa perpessus, Hæc dicit Dominus omnipotens. Ezechielus autem enarrator ille Cherubotum, Hæc dicit Dominus Adonai. Similiter & Danielus, & cæteri vates. Neque enim Paulus quum inquit, Vnus est Deus pater, ipsum extra dominationem ponit, vel vice versa, quum inquit, Vnus Do- C minus Iesus Christus, ipsum extra diuinitatem esse significat. Neque item quum ipse filius concionatur; Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, expertem Ecclesiæ patrem ostendit. Omnia enim mea, inquit, tua sunt pater, & tua mea sunt. Nimirum vbique sacris in literis hæc duo vocabula, nempe Deus & Dominus iuncta sunt. Eiusdem verò nominis eiusdemque gloriæ & diuinũ atque sacrosanctum Spiritum esse ex diuo discimus Apostolo, scribente in hæc verba: Dominus spiritus est. Illis igitur qui diuinis in literis perspicaces sunt, nunquam eæ videbuntur à D se dissentire, vel sibi repugnare, quum nunc quidem diuiniora, nũc autem humiliora prædicantes, auditoris intellectui sese accommodant: veluti liberorum facit amans mater, cõuenіente quadam ratione liberos educans, quæ alios quidem adhuc teneros, velut infantes lacte potat, eos verò qui infantiæ statum egressi sunt, oleribus nutrit, perfectioribusque panem porrigit. Nam ad vtrosque inquit eximius ille Apostolus: Lacte potaui vos, non cibo. Nondum enim hoc vesci poteratis, imò ne nunc quidem potestis. Ad E alios autem sermonem dirigens: Qui infirmus est, oleribus vescitur, inquit, quæ veluti media quadam, quod attinet cogitationes, ratione affecta sunt, quum talis pane vesci nequeat, quemadmodum ij qui iam perfecti sunt institutione, propter tenerum & infirmum adhuc intellectum.

129. *Interrogatio.*

Quomodo verò terminis subiiciens Apostolus regnum Christi, scribit, Oportet ipsum regnare vsque dum posuerit inimicos eius sub pedes eius?

Quod quidem aliqui interpretati, tradidetunt, quòd post huius mundi finem, prætereunte regno Christi, ipsoque in patrem redeunte, futurus sit omnia in omnibus Deus, sicut inquit Apostolus.

Responsio.

Illos mihi videtur deplorare Hieremias dicens: Quis dabit aquam capiti meo, & oculis meis fontem lacrymarum? & lugebo nocte & die vulneratos populi mei, qui clauserunt aures, nullam diuini sermonis rationem habentes, qui apertè clamat, Filius manet in æternum? Aduersabitur eis acerbius dementiæ refutator Danielis, vir exoptatissimus, dicens: Contemplabar in visione nocturna, & ecce in nubibus cœli velut filius hominis veniebat. Et paulò pòst inquit: Potestas eius potestas æterna est, quæ non præteribit, & regnum eius non interibit. Similiter & Dauides diuinorum auctor ille carminum: Thronus tuus ô Deus in sæculum sæculi. Virga rectitudinis virga regni tui. Et post alia: Ab initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi interibunt, tu autem permanes, & es idem, & anni tui non deficient. Quæ de Domino exponens sublimis ille intelligentia Paulus, ipsum vbique scribit opificem, & regem, & Deum ante sæcula & in sæcula. Præterea Moses Dei spectator & legislator diuinus in fine Cantici Mariæ scribit: Dominus regnans in sæculum & sæculum. Christum denique iam Dominum esse profitemur. Ne igitur ex eo quod hîc dicitur; Vsque dum & vsque quò, aliquando finem habiturum regnum Christi nugentur, malè intelligentes quæ bene sunt dicta. Nam ex ipsa Apostoli voce redarguitur ipsorum vanitas. Regnauit enim mors ab Adamo ad Mosem vsque, inquit. Num igitur ad illum vsque tantùm regnauit, aut etiam vltrà? Nimirum in multas illa generationes imperium suum extendit. quam denique omnem rationalem ætatem peruadentem, Christus euertit, aduersus illam robore mortales circundans, ipse morti mors factus. Et quia de Mose magnificè sentiebant Iudæi, præ illo cæteros contemnentes, ipsumque Deum esse putantes, quòd ne quidem sepulchrum eius inueniatur vsque in hodiernum diem, quodque vnà cum Helia Propheta in cacumine montis adstitent Christo transformato, ita ve ipsi putent eum adhuc viuere, & in carne, quemadmodum & Eliam, translatum: horum institutionem contrahens tumoremque vanæ de hoc viro opinionis, mortalem ostendit ipsum & eiusdem nobiscum naturæ, quasi digito demonstrans eum, & dicens: Mortuus est Moses, qui mortalis erat, quid gloriamini ô Iudæi?

A ὅπερ οἱ ἑρμηνεύσαντες ἐξέδωκαν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου παραιρουμένης τῆς βασιλείας Χριστοῦ, αὐτοῦ δὲ εἰς τὸν πατέρα ἀναλύοντος, ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος.

Ἀπόκρισις.

Ἐκείνους δοκεῖ μοι Ἱερεμίας ἀποδυρόμενος φάσκειν, τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοὺς τετραυματισμένους τοῦ λαοῦ μου, τοὺς μύσαντας τὰ ὦτα, καὶ μηδένα λόγον τῆς θεηγορίας ποιουμένους, διαρρήδην βοώσης, ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα;

B ἀντικαταπλήξει αὐτοὺς πικρῶς τῆς παρανοίας ἔλεγχος Δανιὴλ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, φάσκων, ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος. καὶ μετὰ βραχέα φησίν, ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. ὁμοίως Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. καὶ μεθ' ἕτερα· κατ' ἀρχὰς

C σὺ Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ ὁ αὐτὸς, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. ἅπερ εἰς τὸν Κύριον ἑρμηνεύων Παῦλος ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, πάντῃ ἐπιστέλλων δημιουργὸν, καὶ βασιλέα καὶ Θεὸν πρὸ αἰώνων καὶ ἐπ' αἰῶνα. καὶ ἔτι τούτοις ὁ Μωσῆς ὁ θεόπτης καὶ θεῖος νομοθέτης ἐν τῷ τέλει τῆς ᾠδῆς Μαρίας γράφει, Κύριος βασιλεύων τῶν αἰώνων καὶ ἐπ' αἰῶνα. καὶ ἔτι, Κύριος δὲ ὁ Χριστός, καὶ παρ' ἡμῶν ἤδη ὁμολογεῖται. μὴ οὖν ἐκ τοῦ ἄχρις οὗ, τέλος ἕξειν ποτὲ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, ληρείτω-

D σαν κακῶς νοοῦντες τὰ καλῶς πεφασμένα. ἐκ γὰρ τῆς αὐτῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς διελέγχεται αὐτῶν ἡ ἐθελοβουλία. ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, φησίν. ἆρ' οὖν μέχρις ἐκείνου ἐβασίλευσεν, ἢ καὶ ἐπέκεινα; εἰς πολλὰς γενεὰς ἐκτείνας τὸ κράτος· ὃν διὰ πάσης λογικῆς ἡλικίας φθάνοντα Χριστὸς ἀνατρέπει, τὸ κατ' ἐκείνου κράτος βροτοὺς ἐνδύσας, αὐτὸς τῷ θανάτῳ γενόμενος θάνατος· τοὺς μέγα τι ἐπὶ Μωσῇ φρονοῦντας

E Ἰουδαίους καὶ ἐξουδενοῦντας, καὶ Θεὸν αὐτὸν ὑπαρχειν οἰομένους, διὰ τὸ μηδὲ τάφον αὐτοῦ εὑρίσκεσθαι μέχρι τήμερον, καὶ ὅτι ἅμα Ἡλίου τοῦ προφήτου ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας παρέστη Χριστῷ μεταμορφωθέντι· ὥστε μὲν δοκεῖν αὐτοῖς ἔτι ζῆν αὐτὸν ἴσα Ἡλίου μετατεθέντα ἐν σαρκί· καταστέλλων αὐτῶν τὸ φύσημα, καὶ τὴν φλεγμονὴν τῆς εἰκαίας περὶ τὸν ἄνδρα δόξης, θνητὸν ἀποδείκνυσιν αὐτὸν, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν φύσεως, οἱονεὶ δακτυλοδεικτῶν αὐτὸν καὶ φάσκων, θνητὸς ὑπάρχων ἔθανε Μωσῆς, τί καυχᾶσθε ὦ Ἰουδαῖοι;

Rursúsque

καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ διελέγχων αὐτούς, μέχρι γὰρ σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἆρ' οὖν μέχρι Παύλου μόνου ἢ καὶ μέχρι συντελείας αὐτῆς Ἰουδαῖοι τυφλώττουσι; πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς ἐπιστέλλων Κορινθίοις φησί· ἄχρι καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. ἆρ' οὖν μέχρι Κορίνθου μόνης, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἑῴας μέχρι τῶν ἑσπερίων ἔφθασεν ὠκυποδῶν κύκλῳ τοῦ Ἰλλυρικοῦ, καὶ μέχρι αὐτῆς Ῥώμης κατὰ τοῦτο ἐκήρυξε; καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησί· παρακαλοῦντες ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ προέφη ὁ θεσπέσιος, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, τοῦ Θεοῦ δηλονότι, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. μέχρι τοῖς οὖν Δαβὶδ μόνοις ἀναγκαία ἄρα ἡ τῆς θείας φωνῆς ὑπακοή; ὢ τῆς παροινίας τῶν εἰκῆ σοφῶν. αὐτοὶ μὲν Χριστοῦ ὑπάρχοντες δημιουργήματα, μετὰ τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι ἀνιστάμενοι διὰ παντὸς μένομεν, αὐτὸς δὲ ἄρα ὁ τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτων καὶ πρύτανις, εἰς πατέρα παλινοστήσας οὐκ ἔσται; πῶς δὲ καὶ βασιλείαν αἰδίως καὶ ἀθανάτως σὺν αὐτῷ βροτοῖς ἐπαγγέλλεται, αὐτὸς ἐκείνου ἀφαιρούμενος, καὶ πρὸς ὅσον τὴν βασιλείαν ἀποθέμενος, κατὰ τοὺς ματαιόφρονας; ἀλλ' ἄπαγε τῆς ἀτοπίας, ἀξιῶ. ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ Δαβὶδ περὶ τῆς Χριστοῦ μελῳδῶν βασιλείας, ἐξομολογησάσθωσάν σοι Κύριε πάντα τὰ ἔργα σου· ἔργον δὲ Χριστοῦ τὰ σύμπαντα. καθώς φησιν ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν Χριστός· καὶ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ πάλιν Δαβίδ, ἡ βασιλεία σου, φησί, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. συμφώνως δὲ Γαβριὴλ τούτῳ ὁ τῆς ἀπεράντου βασιλείας Χριστοῦ διάκονος διαρρήδην βοᾷ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. οὐ χρόνων τοίνυν περιοριστικῶν ὑπάρχει τὸ εἰωθότως πολλαχοῦ τῆς θείας παραφέρεσθαι γραφῆς, τὸ γὰρ ἄχρις οὗ, ἢ σήμερον. παρὰ γὰρ Θεῷ ἀνέσπερος καὶ μία ἡμέρα πᾶς ὁ αἰών. ὁμοίως καὶ πάσαις ταῖς νοεραῖς καὶ λογικαῖς δυνάμεσιν, ἐπεὶ ἀδιαδόχῳ νυκτὶ τὸ ὑπερκόσμιον φῶς.

Πεῦσις ρλ'.

Καὶ εἰ τῷ πατρὶ ἴσος, πῶς αὐτὸς λέγει, οὐδὲν δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα.

Ἀπόκρισις.

Πάσης ἀνοίας τὸ οὕτως περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ παῖδα μονογενῆ θεὸν

A Rursusque idem inquit redarguens ipsos: In hodiernum vsque diem, quando legitur Moses, velum ipsorum cordi impositū est. Num igitur vsque ad tempora Pauli tantùm, an ad ipsam consummationem vsque Iudæi cæcutiunt? Rursus idem ad Corinthios scribens, inquit: Etiam vsque ad vos peruenimus cum Euangelio Christi. Num igitur tantum Corinthum vsque, an ab Orientalibus ad Occidentales vsque peruenit, velocique cursu circumcēs Illyricū, Romam vsque delatus prædicauit? Et iterum idem inquit: Exhortantes vos inuicem cottidie quoad hodiernus dies vocatur. Id quod antea quoque vates diuinus B Dauides protulerat: Hodie si vocem eius audiueritis, nempe Dei, ne induretis corda vestra sicut in exacerbatione, in die tentationis in deserto. Num igitur illis tantum, qui fuerunt ad tempora Dauidis, necessaria fuit diuinæ vocis obedientia? O dementia vanorum sapientum. Nos quidem qui ipsius Christi sumus opificia, post præsens sæculum incorruptibiles & immortales resurgentes, semper manemus: ipse autem totius vniuersitatis architectus & gubernator, in patrem reuersus, non amplius erit? Quomodo verò regnū ipsi æternū & immortale inter homines promit-C titur, siquidem hoc spoliatur, ac post certos quosdam tēporis terminos id deponet, quēadmodum homines illi vana mente prædicti volunt? Sed à te procul obsecro absit talis absurditas. Redarguet enim ipsos in veteri quidem Testamento Dauides de Christi regno canens: Confiteantur tibi Domine omnia opera tua. Opus autem Christi sunt in vniuersum omnia, quemadmodum inquit sublimis ille Ioannes: In principio erat ille Sermo, & Sermo ille erat apud Deum, & Sermo ille erat Deus: qui quidem caro factus est, & habitauit in nobis. Idem, Omnia per ipsum facta sunt. D Et rursus Dauides inquit, Regnum tuum regnum omnium sæculorum, & dominium tuum durat in omnem generationem & generationem. Cum hoc autem consentiens Gabriel, illius nunquā finiendi regni Christi minister disertè clamat: Et regnabit super Iacobitas in sæcula, & regni eius non erit finis. Non igitur temporum determinatorum est, quod consueto more multis in locis sacræ scripturæ dictum est, vsque, donec, & hodie. Apud Deum enim vespere carens, & vnicus E dies est tota æternitas. Similiter & omnibus intellectilibus ac rationalibus illis potestatibus, quoniam à nulla sequente nocte vltra mundana lux excipitur.

130. *Interrogatio.*

Atqui si patri æqualis est, quomodo inquit ipse, Nihil potest filius facere à semetipso, nisi videret facientem patrem?

Responsio. Eiusdem dementiæ est, ad hunc modum erga Dei filium vnigenitum

affectum esse. Sequetur enim omnino, duplicem statuendam esse creationem: aliam quidem patris iam perfectam, aliam verò filij, quæ adhuc perficiatur, & paulatim progrediatur, ac ad imitationem creationis paternæ condat. Ostendant igitur nobis Arianæ insaniæ sectatores, duos soles & duas faces lunares, & discernant nobis quinam sol patris sit aut qui sit filij: quæ sit luna patris, quæ filij. Similiter autem & de terra & mari meritò quæsiero. Quomodo itē vera diceret filius ille tonitrui Ioannes, qui doctrinam de Sermone incarnato ex ipsius sinu per deriuationem hausit, & quasi diuinus calix impletus ex perenni fonte, verbum illud, Omnia per ipsum facta sunt, in omnē Soli subiectam terrā pluit, quasi dicere vellet ad nullum exemplar aut simulacrum respicientem filium omnia facere. At quem obsecro filium? Qui nostræ naturæ vnitus est in vtero perpetuæ virginis Mariæ, adeóque vnigenitus ille Dei filius missus à patre, qui nasceretur è muliere, quemadmodum diuinus ille docet Apostolus. Vbi igitur, aut quando conspexerat patrem incarnatum, & natum, & crucifixum, & sepultum, & ex morte resuscitatum, vt hæc ipsius exemplo ageret? Vbi verò patrem audiens, consimiliter inquit, Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus sumendi eam? Item, Quia nullus adimit eam mihi, sed ego pono eam ex meipso? Vbi verò patrem conspexit iumento vectum, & ad illius imitationem Hierosolymam asino insidens venit? Vt summatim dicam, ad nihil respiciens filius, ea quæ dicta sunt facere solitus fuit. Neque enim Adamum formans, & ex illo Euam faciens, alium quempiam rationis participem, masculum aut fœminam, à patre condi viderat, ad quem suum fabricaret: sed quum esset opifex per se, adeóque liberrimus vniuersitatis huius Deus, ante incarnationem & post illam idem, qui & velle facere omnia poterat, ne ipsum Dei aduersarium, patrisve oppressorem arbitrarentur, qui erga ipsum cæcutiunt, inquit: Nihil potest facere filius à seipso, nisi quod videt patrem facientem. Simul & de amore parentibus debito nos commonefacit.

131. *Interrogatio.*

Quomodo autem Iacobo & Ioanni, Zebedæi FF. consessum cum ipso petentibus, inquit: Sedere à dextra & à sinistra nō est meū dare, sed quibus paratum est à patre meo? Quare non tanquam propria præditus auctoritate, dixit, Quibus paraui, aut, quibus voluero: sed ad patrem ipsos relegat? Id autem non est alicuius liberè agentis.

Responsio.

Non quasi præstando non esset, denegauit, sed prudenti quodam prætextu ad modestiam reuocat ipsorum fastum, & aduersus condiscipulos elationem,

διαιρεῖσθαι. ἔψεται γὰρ ὄντως διττὴν εἶναι τὴν κτίσιν, τὴν μὲν τοῦ πατρὸς ἤδη ἀπηρτισμένην, τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ ἔτι δρωμένην, καὶ κατὰ μέρος εἰσαγομένην, κατὰ μίμησιν τῆς πατρῴας τικτομένην. δειξάτωσαν τοίνυν ἡμῖν οἱ τῆς Ἀρείου μανίας δύο ἡλίους καὶ δύο φωστῆρας, καὶ διακρινάτωσαν ἡμῖν ποῖος ὁ τοῦ πατρὸς, τίς δὲ ὁ τοῦ υἱοῦ· καὶ ποία ἡ τοῦ πατρὸς σελήνη, τίς δὲ ἡ τοῦ παιδός. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς χέρσου καὶ τῆς θαλάσσης εἰκότως ζητήσω. πῶς δὲ καὶ ἀληθεύσει ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης, ὁ τὸν λόγον περὶ τοῦ λόγου σαρκωθέντος τοῦ ἐκεῖ ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ μεταχλήσει ἀρυσάμενος, καὶ οἱονεὶ θεῖος κρατὴρ ἀπὸ κρήνης ἀενάου πληρωθεὶς, καὶ τὸ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐξομβρήσας τῇ ὑφ' ἡλίῳ· ὡς πρὸς μηδένα ἀρχέτυπον ἴνδαλμα ἢ παράδειγμα ὁρῶντα τὸν υἱὸν πάντα δρᾷν. τίς δὲ ἄρα ὁ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἑνωθεὶς ἐν τῇ νηδύϊ τῆς ἀειπαρθένου, ἢ πάντως, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεννηθῆναι ὑπὸ γυναικὸς, καθὼς ὁ θεῖος παιδεύει ἀπόστολος. ποῦ οὖν ἢ πότε ἀθρήσας τὸν πατέρα σαρκωθέντα καὶ τεχθέντα, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα κατ' ἐκεῖνα διεπράξατο; ποῦ δὲ τοῦ γεννήτορος ἐπαΐων παραπλησίως φησὶν, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν; καὶ ὅτι οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀφ' ἐαυτοῦ; ποῦ δὲ τὸν πατέρα ἀθρήσας ὑποζυγίῳ ἐποχούμενον, κατ' ἐκεῖνον, εἰς Ἱερουσαλὴμ ὄνῳ καθεζόμενος ἧκε; καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πρὸς οὐδὲν ἀφορῶν ὁ υἱὸς τὰ ῥηθέντα δρᾷν εἴωθεν. οὔτε γὰρ τὸν Ἀδὰμ πλάττων, καὶ ἐξ ἐκείνου τὴν Εὔαν δημιουργῶν, ἕτερον λογικὸν ἄρσεν ἢ θῆλυ ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεγονὸς ἑώρα, πρὸς ἐκεῖνο τὸ οἰκεῖον ἀποτυπούμενος, ἀλλ' αὐθέντης ὑπάρχων δημιουργὸς, καὶ αὐτεξούσιος τῶν ὅλων Θεὸς, πρὸ σαρκώσεως, καὶ μετ' ἐκείνην ὁ αὐτὸς βουληθῆναι πάντα δρᾷν οἷός τε ὤν. ἵνα οὖν μὴ ἀντίθεον αὐτὸν ἢ πατρολῴαν οἰηθῶσιν οἱ πρὸς αὐτὸν ἀμβλυώττοντες, φησὶν οὐδὲν δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἅμα δὲ καὶ φιλοπατορεῖν ἡμᾶς παιδεύων.

Πεῦσις ρλα'.

Καὶ πῶς Ἰακώβῳ καὶ Ἰωάννῃ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου συνεδρίαν αἰτοῦσι φησι, τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. διατί μὴ ὡς αὐθέντης εἶπεν, οἷς ἡτοίμασα ἢ οἷς θελήσω; ἀλλ' ἐπὶ τὸν πατέρα αὐτοὺς ἀπεπέμψατο; τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν αὐτεξουσίου.

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ὡς μὴ οἷός τε παρασχεῖν, ἀπείπατο, ἀλλ' εὐλόγῳ τινὶ προφάσει καταστέλλει αὐτῶν τὴν οἴησιν, καὶ τὴν κατὰ τῶν συμφοιτητῶν κορύφωσιν.

δι' ἐκείνων καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονίζων, καὶ τὸν ἐσμυχόντα αὐτοῖς ἄτοπον ἔρωτα τῆς πρωτείων μαραίνων τῷ πληκτικῷ τῆς ἀποφάσεως. οὐ γάρ φησιν, ὅτι παρέχει ὑμῖν πάντως ὁ πατήρ, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται πονοῦσι, ἐπαπορύττων. αὐτοὺς πρὸς ἀρετὴν καὶ ἀνδρίαν προτρέπων τὴν εὔνοιαν ἐπιδείξασθαι, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδύσασθαι, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἕως θανάτου ἔνστασιν καὶ ἀνάρρεσιν. οὔπω γάρ, φησι, τὰ ἐμὰ ἐκηρύξατε, καὶ πῶς τὰς φωνὰς κηρύττειν ἱμείρεσθε, οὐδέπω ῥαπισθέντες ὑπὲρ ἐμοῦ; ἀποδύσασθε τοίνυν πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἐν τῷ σταδίῳ, κατέλθετε ἐπὶ τὸ σκάμμα, αὐτομολήσατε, ἀχείρωτοι μείνατε, καὶ ἅμα τῷ λυθῆναι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ θέατρον, ἐγὼ ὑμῖν ἐπαθλα τοὺς θρόνους αὐτὸς παρέχομαι, νῦν δὴ ὑμᾶς εἰκότως ἀποσείομαι τοῦ πατρὸς φάσκοντος ἐκείνοις δωρεῖσθαι. οὐ γὰρ ἑτέρως οἷόν τε ὑμῶν τὴν μητέρα καὶ ὑμᾶς ἐνοχλοῦντας ἀποκρούεσθαι. ἢ κατὰ τοὺς παρέχειν τι πρὸ καιροῦ τοῖς αἰτοῦσι μὴ βουλομένους, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὶ τὴν αὐθεντίαν ὑπάρχειν προσποιουμένους, μήπως κομισάμενοι, ῥαθυμότεροι πρὸς τὴν εὔνοιαν καὶ ἀνδρίαν γένωνται, ἀρκούμενοι τῷ δοθέντι, μηκέτι πονεῖν βουλόμενοι. οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεύοντες ποιεῖν εἰώθασι, προεδρίας ἢ στρατηγίας παρά τινων ἐκλιπαρούμενοι· κύριοι μὲν τοῦ δοῦναι ὑπάρχοντες, πρὸ καιροῦ δὲ μὴ βουλόμενοι, ἕτερος ἑτέρῳ τὴν ἐξουσίαν ἀποτιθέμενοι, τῇ καραδοκίᾳ τῆς ὑπεροχῆς. τοὺς ἱκέτας ὑπὲρ τῆς βασιλείας διεγείροντες, καὶ ἁμιλλᾶσθαι αὐτοὺς ἀλλήλοις, καὶ σφενδονᾶν καὶ παρασκευάζεσθαι κατὰ τῶν πολεμίων παρασκευάζοντες. ἑτέρως τε δέ, ἐπεὶ ἐδόκουν αὐτὸν τὴν ἐπὶ γῆς προσκαίρου βασιλείαν βασιλεύειν, φησὶν αὐτοῖς, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε· ἐγρήγορε, ἐκνήψατε ὦ φοιτηταί μου, ἀνάβητε τῇ διανοίᾳ ἐν τῇ ἐμῇ βασιλείᾳ, μὴ περὶ τὰ παραπτώματα δίκην νυκτερινοῦ φάσματος, μὴ περὶ τὰ χαμαίζηλα ἐπτοημένοι· μή ποτε καὶ παρὰ τοῦ πατρός μου ἀκούσητε, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι ἁπλῶς, ἀλλ' ὑμῖν ἀπαιτῆσαι τὴν τῶν ἀγώνων καὶ ἱδρώτων ἀντάμειψιν. ἄμεινον γὰρ ὀφείλειν ὑμῖν εὐνοίας ἢ ἐγκαλεῖν ῥαθυμίας, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πατρός μου ἁπλῶς τοῖς αἰτοῦσιν, ἐπεὶ αἱ φονεῖς καὶ μοιχοὶ καὶ πᾶς μοχθηρὸς καὶ ἀκόλαστος αἰτοῦντές μοι συγκαθίσονται· οὐκ ἔστιν ἡμέτερον, τὸ δοῦναι εἰκῇ, καὶ παραχαράξαι τὸ δίκαιον. δικαιοκρίτου γὰρ τὸ πρὸς ἀξίαν ἑκάστῳ ἀπονέμειν καὶ μὴ τοὺς ἱδροῦντας παριδεῖν, καὶ ῥαθύμοις παρασχεῖν. εἰ τοίνυν τῶν θρόνων ἐρᾶτε τοὺς ἀγῶνας, οὐκ ἀγνοεῖτε, πρὸς οὓς ὀφείλετε ἀποδύεσθαι· μὴ τῷ τρίβωνι καὶ τῷ πώγωνι καὶ τῇ βακτηρίᾳ μόνοις ἐναβρυνόμενοι, ἀλλὰ τοῖς πόνοις τοὺς θρόνους ἐξωνούμενοι, καὶ τὸ κριτήριον ἱλεούμενοι.

A per illos etiam reliquos castigans, & accensum in ipsis absurdum amorem primatus extinguens terrore denegationis. Non enim dicit: Omnino largitur id vobis pater: sed quibus paratum est laborantibus, exstimulans ipsos ad virtutem & fortitudinem, vt primùm beneuolentiam demonstrarent, ad certamina semet accingerent, pro ipso ad mortem vsque constanter perseuerarent. Nondum enim, inquit; aliis mea prædicastis, & quo tandem pacto voces annuntiare desideratis, nondum pro me colaphis cæsi? B Proinde expedimini ad certamina in stadio, descendite in theatri caueam, alacres incedite, inuicti manete, & quamprimùm præsentis sæculi theatrum solutum fuerit, ego mox vobis illa solia tanquam præmia certaminis largiar. Nunc autem vos meritò reiicio. Dabuntur iis quibus pater iusserit. Neque enim alio modo vestra mater & vos cum hac vestra molestia repelli potestis. Aut agit eo modo, quo solent qui aliquid ante tempus præstare nolunt, sed alij alicui potestatis auctoritatem esse simulant, ne quando receperint, segniores ad alacritatem & fortitudinem C fiant, contenti eo quod datum est, non ampliùs laborare volentes. Sic enim & qui in terris regnant, facere consueuere, quando ab ipsis aliqui dignitates præsidum & officia, vel imperia rei militaris efflagitant, licèt penes ipsos sit, ante tempus tamen dare nolentes, alius ad alium id potestatis referunt, expectatione dignitatis ministros pro regno excitantes, vtque inter se certent, & enitantur acriores aduersus hos fieri, eos præparantes. Vel etiam alia ratione, quia putabant ipsum temporale regnum in terra administraturum, ait D illis: Nescitis quid petitis. quasi dicat; Euigilate quæso discipuli mei, ascendite mente in meum regnum: non ex iis quæ instar nocturni spectri circumuolitant, neque de sordibus humi iacentibus voluptatem capite, ne quando à patre quoque meo audiatis: Non est meum simpliciter dare, sed à vobis vicissim exigere certaminum & sudorum compensationem. Malo enim vobis debere propter beneuolam alacritatem, quàm accusare socordiam. Non est meum dare, at neque patris mei simpliciter petentibus: siquidem obscuri, & adulteri, & quiuis flagitiosus & in-E temperans, si petant, mecum sessuri essent. Non est nostrum, dare temerè, & deprauare quod iustum est. Iusti enim iudicis est, vnicuique pro dignitate meriti tribuere, non negligere laborantes, ac ignauis aliquid largiri. Proinde si thronos amatis, nolite ignorare certamina, ad quæ capessenda debetis expediri. Neque pallio tantum, & barba, baculóque conuenit vos delicatè gloriari: sed laboribus thronos redimite, iudiciúmque placate.

132. *Interrogatio.*

Quod si perinde ac pater, potens & sui iuris est filius: quomodo terretur cruce, patremque rogat, dicens: Pater, si fieri potest, transeat à me poculum hoc? Nimirum non eius est, qui suo agat iure, neque spontaneæ voluntatis, ad alium confugere in necessitatibus, ac velut indigum, illius auxilium implorare.

Responsio.

Letale vulnus & hinc infligi diuina manu illis vana mēte præditis puto, quum eiusdem potestatis etiam nunc cum patre filium esse demonstratum sit, nec quicquam prorsus eius auctoritati adimi per eas voces, quæ ab ipso per simulationem editæ sunt. Quandoquidem enim ægrè recipiebatur vnitæ cùm Deo humanitatis ipsius aduentus, propter nimiam humilitatem & erga homines beneuolentiam fidem superans, propositum illi fuit non diuinitatis potentia propulsare malignum dæmonem, neque principali potestate euertere ipsius aciem: sed mansuetudine potius & diuturna patientia condemnare aduersarium reluctantem. Nam si venisset vsurus potestate naturali, nihil admiratione dignum facere visus fuisset, si aduersus Angelum defectorem decertasset Deus: imò diuersum potiùs accidisset, & in arrogantiam extulisset diabulum, quasi Deo par fuisset aduersarius. Meritò igitur humana vtens humilitate, deprimit ipsius elationem, & victoriæ tropæum nobis asserit. Nam si, quum ab initio seductus fuerit homo, non per aliquem, qui homo esse videretur, tametsi reipsa Deus foret, captus esset ipse vicissim prædo: præclarum hoc facinus humano generi tributum non fuisset. Nunc quum in natura tam diuina quàm humana sanctus ille Sermo ad nos venerit, & in forma capti hostem ipsum ceperit: tanquam Deus imperium nobis in ipsum dedit, diuinitus illa verba pronuncians: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem potestatem inimici.

133. *Interrogatio.*

Quis est igitur, qui crucifixus est, imò qui deprecatur, & inquit: Pater, si fieri potest, transeat à me poculum hoc?

Responsio.

Nec Deus, nec homo seorsū. Nudus enim homo nos seruare non potuisset, Deus verò nudus pati nequit. Quamobrem fecit hoc vnus ex ambobus, per cōcursum & vnionem naturarū ex perpetua virgine natus ille Homo-Deus, qui nihilominus quod erat, seruauit. Idem Deus, idem homo, neutra separata natura, crucem conscendit. Ideóque aliàs quidem diuino, aliàs verò humano more loquens, conuenienter se tempori accommodat. Nunc quidem hoste se extollente per verba & signa Deum se subiectis declarat:

Πεῦσις ρλβʹ.

Καὶ εἰ ὡς ὁ πατὴρ δυνάμενος καὶ αὐτεξούσιος ὁ υἱός, πῶς φοβεῖται τὸν σταυρόν, καὶ δεῖται τοῦ πατρός, λέγων, Πάτερ, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ; τοῦτο δὲ οὐκ αὐθεντίας ἐστὶν οὐδὲ ἐξουσιότητος, τὸ πρὸς ἕτερον καταφεύγειν ἐν ταῖς ἀνάγκαις, καὶ τῆς ἐκείνου δεῖσθαι βοηθείας.

Ἀπόκρισις.

Καιρίαν οἶμαι πληγὴν τοῖς ματαιόφροσι καὶ ἐντεῦθεν ἐπάγεσθαι ὑπὸ τῆς θείας χειρός, ἰσοσθενοῦς καὶ νῦν πρὸς τὸν γεννήτορα δεικνυμένου, καὶ μηδεμιᾶς ὑπαρχὴν αὐθεντίας ἀναίρεσιν ἐκ τῶν καθ' ὑπόκρισιν γινομένων αὐτοῦ φωνῶν. ἐπεὶ γὰρ δυσπαράδεκτος ἦν ἡ θεανδρικὴ αὐτοῦ ἐπιφοίτησις, ὑπερβολῇ μετριότητος καὶ φιλανθρωπίας ἀπιστουμένη· σκοπὸς ἦν αὐτῷ οὐ ῥώμῃ θεότητος ἀμύνασθαι τὸν ἀλάστορα, οὐκ ἐξουσιαστικῶς καθελεῖν αὐτοῦ τὴν φάλαγγα· πρᾳότητι δὲ μᾶλλον καὶ μακροθυμίᾳ καταχρῖναι τὸν ἀντίπαλον. Εἰ γὰρ τῇ φυσικῇ ἰσχύϊ χρώμενος ἦκεν, ἔδοξεν ἂν μηδὲν ἀξιοθαύμαστον δρᾷν, Θεὸς πρὸς ἄγγελον ἀποστάτην ἀγωνιζόμενος. τὸ δὲ ἐναντίον, ἐπῆρεν ἂν μᾶλλον τὸν διάβολον εἰς ἀπόνοιαν, ὡς ἀνταγωνιστὴν Θεῷ γινωσκόμενον. εἰκότως οὖν τῇ βροτῶν χρώμενος εὐτελείᾳ καθαιρεῖ αὐτοῦ τὸ φρύαγμα, καὶ τῆς νίκης τὸ τρόπαιον ἡμῖν περιποιεῖ. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου κατ' ἀρχὰς ὑπαχθέντος, μὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ ὁρωμένου, Θεοῦ δὲ νοουμένου, ἐχειρώθη ὁ πορθήσας, ἔδοξεν ἂν ἀλλοτριοῦσθαι ἡμῶν τοῦ γένους τὸ κατόρθωμα. θεανδρικῇ δὲ φύσει ὁ ἅγιος λόγος ἐπιφοιτήσας, καὶ ὅπλῳ τοῦ ἁλόντος ἡττήσας τὸν πολέμιον, τὸ κατ' ἐκείνου κράτος ἡμῖν, ἅτε Θεὸς παρέσχετο, διαγορεύων, ἰδοὺ δίδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

Πεῦσις ρλγʹ.

Τίς οὖν ἐστιν ὁ σταυρούμενος, μᾶλλον δὲ παραιτούμενος, καὶ λέγων, Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο;

Ἀπόκρισις.

Οὐδέτερος καθ' ἑαυτόν. βροτὸς γὰρ ψιλὸς σῴζειν οὐχ οἷός τε· Θεὸς δὲ γυμνὸς πάσχειν οὐ πέφυκεν. ἀλλ' εἷς ἐξ ἀμφοῖν τῇ συνόδῳ καὶ ἑνώσει τῶν φύσεων, ὁ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου τεχθεὶς θεάνδρος, ἀλώβητον αὐτὴν διατηρήσας, ὁ αὐτὸς Θεός, ὁ αὐτὸς βροτός, οὐδετέρας ἀποχωρισθείσης φύσεως τὸν σταυρὸν ἀναβαίνοντος. ὅθεν πῆ μὲν θείως, πῆ δὲ ἀνθρωπίνως φθεγγόμενος καταλλήλως τῷ καιρῷ ἁρμόττεται. νῦν μὲν τοῦ ἐχθροῦ μετεωριζομένου, διὰ τῶν λόγων καὶ σημείων Θεὸν ἑαυτὸν ἀποδείκνυσι πρὸς τὸ ὑπήκοον·

πάλιν δὲ αὐτοῦ ἐπιφοιτῶντος καὶ ἐνατενίζοντος εἰ ἀλη-
θῶς Θεὸς ὑπάρχει ὁ ὑποφαίνων καὶ
πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸ σκάμμα, αὖθις τὰ βροτῶν
ὑποκρίνεται, μήπως πτήξας ὁ ἐξ ἐναντίας ἀποδρά-
σῃ μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου καταγωνίζεσθαι· ἐν ᾧ
τὸ πᾶν τῆς θεανδρικῆς νίκης ἤρτητο.

Πεῦσις ρλδ'.

Καὶ διατί ἐλθὼν μὴ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐσταυρώθη
θαρρῶν τῇ ἑαυτοῦ ἰσχύϊ· ἀλλά ποτὲ μὲν πτωχὸς, ποτὲ δὲ
φαιδρὸς διατί; διατί δὲ καὶ δειλίαν ὑποκρίνεται
Θεὸς ὤν;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειδὴ οὐδ' ὁ ἐχθρὸς φανερῶς τοῖς προπάτορσιν ἡμῶν
ἐν παραδείσῳ ἐπῆλθεν, ἐπεὶ ἂν ἐφυλάξαντο τὴν
ὑπ᾽ αὐτοῦ φθορὰν καὶ τὸν ὄλισθον· νῦν δὲ κρύπτει μὲν ἐν τῷ
ὄφει τὴν φύσιν, ἑνωθεὶς αὐτῷ, καί φησι τῇ ταλαίνῃ· ᾗ δ' ἂν
ἡμέρᾳ φάγησθε τοῦ ἀπηγορευμένου, ἔσεσθε ὡς Θεοί· καὶ
συνελόντι φάναι, διὰ τῶν ἑξῆς, δολερῶς τῆς μακα-
ρίας αὐτοὺς ἀπήγαγε ζωῆς. ῥήμασι τοίνυν δολεροῖς
ἀπατήσας, ῥήμασι θεϊκοῖς ἠπατήθη ὁ δείλαιος ἐχθρός.
οὐ τοίνυν ἐκεῖ ψιλὸς, οὐδὲ διάβολος γυμνὸς, οὐδὲ
ἐνταῦθα βροτὸς ψιλὸς, οὐδὲ Θεὸς γυμνὸς, οὐδ' αὖ πά-
λιν δειλιᾷ, ἀλλὰ σοφῶς λύει τοῦ μωροῦ τὸ σόφισμα.
ἄθρει δέ μοι τὸ αὐθαίρετον καὶ ῥωμαλέον τῆς καθ'
ὑπόκρισιν δειλίας. ὅτε μὲν αὐτῷ ἐπῆλθον οἱ συλλή-
πτορες Ἰουδαῖοι, πηρώσας αὐτοὺς ἐπηρώτα, τίνα ζητεῖτε; τῶν
δὲ εἰρηκότων Ἰησοῦν ζητεῖν, αὖθις δείκνυσι τὸ ἑκούσιον, καὶ
φησὶν αὐτοῖς, ἰδοὺ ἐγώ εἰμι, καὶ θᾶττον ἕπεται τοῖς ζη-
τοῦσι. τίς οὖν εἶργεν αὐτὸν διαπτῆναι τοὺς γῦπας; τίς
ἐκώλυεν ἐκφοιτῆσαι τῶν πηρωθέντων, φάσκοντα,
ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λα-
βεῖν αὐτήν. πῶς δὲ καὶ Πέτρῳ πληκτικῶς ἐπιτιμῶν-
τι αὐτῷ ἀποκαλούμενος τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἀποδε-
χόμενος; φησὶ γὰρ τῷ ἀγαπητῷ, ὕπαγε ὀπίσω μου
Σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν
ἀνθρώπων, ὡσανεὶ, ἕπου μοι καὶ μὴ προπήδα ἀ-
γνοῶν τὴν οἰκονομίαν, καὶ τῇ ὄψει τῆς σαρκὸς πλανώ-
μενος. πῶς γὰρ δείσω θάνατον ἡ ἀθάνατος ζωή; πῶς
πάθος ἀπεύξομαι ὁ λυτὴρ τῶν παθῶν; ὁ ἀφῇ χειρὸς
τυφλοὺς ἰασάμενος, ὁ ῥήματι ψιλῷ παραλελυμένους σθε-
νώσας, καὶ φέρειν τοὺς φορεῖς σκίμποδας ποιήσας, ὁ
κρουνοὺς αἱμάτων κρασπέδοις ξηράνας, καὶ λεπροὺς
τὴν λώβην ἀποδύσας, ὁ λεγεῶνας δαιμόνων προσ-
τάγματι φυγαδεύσας, ὁ τὴν ἄβυσσον δίκην χέρ-
σου πατήσας· ὁ σιωπᾶν αὐτὴν καὶ φιμοῦσθαι κορυ-
φουμένην καὶ ἀεροπολουμένην ποιήσας, ὁ τοῖς πνεύμα-
σι τὴν χεῖρα πρὸς ἠρεμίαν ἐκτείνας, δι' ὧν τὴν οἴ-
δησιν καὶ τὸν σάλον ὑπεδέχετο· ὁ πέντε ἄρτοις
πεντακισχιλίους εἰς κόρον ἑστιασάμενος, καὶ τοῖς
ἐκεῖθεν λειψάνοις δεκαδύο πληρώσας κοφίνους·

rursus verò ipso accedente & attentiùs inspiciente, num verè Deus esset, qui aliquantenus esse apparebat, &............. ad certamina & luctam, rursus mortalia præ se ferr, ne fortè expauescens aduersarius refugeret vsque ad crucem & mortem ipsum oppugnare: in quo vno tota Homodei victoria sita erat.

134. *Interrogatio.*

Et quare veniens non manifestè crucifixus est, confisus sua ipsius fortitudine, sed aliquando quidem inops, aliquando verò splendidus est? Quare item formidinem pręse fert, quum Deus esset?

Responsio.

Quoniam neque ipse inimicus manifestè primos parentes nostros in paradiso aggressus est, qui cęteroquin à deprauatione ac lapsu sibi cauissent: sed occultabat in serpentis specie suam naturam, illi vnitus: & dicebat ad miseram: Quocunque die comederitis de arbore vetita, eritis tanquā dij. Et vt breuiter omnia proferam quæ ibi sequuntur, dolosè ipsos ab illa beata vita seduxit: Proinde qui verbis dolosis decepit, verbis diuinis deceptus est infœlix hostis. Non igitur illic nudus erat serpens, neque diabolus nudus: neque hic homo nudus, nec Deus nudus. Nec item formidolosus est, sed apertè stulti dolum inutilem reddit. Vide mihi libertatem & robur timoris quem pręse ferebat, quum ipsum inuaderent eum comprehensuri Iudæi. Nam cæcitate percussos interrogat: Quem quæritis? Illi verò postquam dixissent se Deum quærere, rursus ostendit ipsis spontaneam voluntatem, & ait: Ecce ego sum. Atque confestim sequitur se quærentes. Quis impedire potuisset, quo minus celeritate auolādi superaret vultures? quis prohibuisset, quominus eludendo excęcatos euaderet, qui de se aiebat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus sumendi eam? Quomodo verò & Petro se obiurganti ad animum reuocat crucem à se expeti? Inquit enim ad eum cęteruqui dilectum: Abi post me Sarana: quoniam non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Quasi dicat, Sequere me, & noli resilire, ignorans dispensationem, specie carnis deceptus. Quomodo enim formidabo mortem, qui sum aliud nihil quàm vita immortalis? Quomodo passionem deprecabor, qui à passionibus libero? qui tactu manus sanaui cæcos, qui nudo verbo firmaui paralyticos, & feci vt ferrent grabbata, quibus antea gestabantur? Qui fontes sanguinum fimbriis siccaui, & à leprosis maculam abstersi? Qui legiones dęmonum mādato fugaui, abyssum instar terræ calcaui, ipsamque tumidam & elatam silere ac obmutescere feci: qui ad ventos manum pro tranquillitate extendi, per quos etiam tumebant & æstuabant: qui quinque panibus quinque millia ad satietatem cibaui, & inde reliquiis sublatis duodecim cophinos impleui:

qui Lazarum diebus quatuor fœtentem, ad reuiuiſcendum ex monumento vocaui illæſum: qui omnium opifex & Deus, vita & reſurrectio ſum. Præ me fero metum & humilitatem, per aſſimulationem carnis captare volens draconem, & à me quidem illuſum, mortalibus autem illudentem diabolum. Piſcator enim cùm ſim, etiam hamum, nempe meipſum demiſi in profundum huius vitæ, circumdatus veluti verme, aſſumpta mortalium carne, ipſe per meipſum conſimilis ipſis, citra mutationem tamen factus Adamus. Et velut piſcator, nunc quidem blandè demitto & ſubtraho in profundo datum hamum, nunc verò quietum teneo, appropinquante piſce homicida quem obſeruo, ne quà territus reſiliat. Quapropter & per ſeruum meum Dauidem inquam; Ego verò ſum vermis & non homo. Quemadmodum enim ille ex terra abſque aliqua coniunctione carnem accipit, & in vitam producitur: conſimiliter & ego ex ea quæ ſemper eſt virgo abſque aliqua commiſtione & coniunctione viri, incarnatus, naturaliter factus ſum homo, manens Deus. Quapropter ait multa pericula perpeſſus ille vates Ieremias, videns prophetica viſione decipiendum deceptorem, & quaſi deridens ipſius fremitum & arrogantiam, ante annos quingentos & longiùs etiam, de me: Homo eſt, & quis cognoſcet eum? quaſi dicat, quòd qui Deus eſt, per diſpenſationem propter nos homo factus ſit, ſapienter deludere in malitia ſapientem volens, implens prophetiam generoſi Iobi dicentis: Duces draconem hamo. Idem rurſus ait: Semitas abyſſi perambulaſti, ſubterranea percurrens, & illic captos liberans. Et iterum idem inquit: Aperientur tibi terrore portæ mortis: portæ inferni te videntes inhorruerunt.

ὁ Λάζαρον τεταρταῖον ἤδη ὀδωδότα, πρὸς παλιζωΐαν ἐκ τάφου ἀλώβητον φωνήσας· ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ Θεός, ζωὴ καὶ ἀνάστασις αὐτὸς ὑπάρχων. ὑποκρίνομαι δέος καὶ μετριότητα τῇ παραβολῇ τῆς σαρκός, θηρεῦσαι τὸν δράκοντα βουλόμενος, τὸν ὑπ' ἐμοῦ μὲν ἐμπαιζόμενον, βροτοῖς δὲ ἐμπαίζοντα διάβολον. ἁλιεὺς γὰρ ὑπάρχων καὶ ἄγκιστρον ἐμαυτὸν καθῆκα ἐν τῷ βυθῷ τοῦδε βίου, περικείμενος σκώληκα τὴν ἀναλοθεῖσαν βροτῶν σάρκα, αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ κατ' ἐκείνους ἀτρέπτως γενόμενος Ἀδάμ· καὶ ὡς ἁλιεὺς νῦν μὲν ἢ προσαίρων καὶ ὑφέλκων ἐν τῷ βυθῷ δεδομένον τὸ ἄγκιστρον, νῦν δὲ ἠρεμῶν, ἐλπίζοντος τοῦ σκοπουμένου ἰχθύος ἀνθρωποκτόνου, μήπως δείσας ἀποπηδήσῃ. διὸ καί φημι διὰ τοῦ παιδός μου Δαβίδ, ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῆς γῆς χωρὶς τινὸς συμπλοκῆς σαρκοῦται καὶ ζωογονεῖται, παραπλησίως κἀγὼ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου χωρὶς μίξεώς τινος καὶ συμπλοκῆς ἀνδρὸς σαρκωθείς, ἀτρέπτως γέγονα βροτὸς μένων Θεός. διό φησιν Ἱερεμίας ὁ τῶν προφητῶν πολυκίνδυνος, ὁρῶν προφητικῷ ὄμματι ἀπατᾶσθαι μέλλειν τὸν ἀπατεῶνα, οἱονεὶ γελῶν αὐτοῦ τὸ φρύαγμα καὶ τὴν ὀφρύν, πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν καὶ ἄνω, φησὶ περὶ ἐμοῦ· ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ὡς εἰπεῖν, ὅτι Θεὸς ὤν, οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς γενόμενος, σοφῶς μωρᾶναι τὸν ἐν κακίᾳ σοφὸν προαιρούμενος, πληρῶν τοῦ γενναίου Ἰὼβ τὴν προφητείαν, φάσκουσαν, ἄξεις δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ. καὶ πάλιν ὁ αὐτός, ἐν τῷ ἴχνει τῆς ἀβύσσου περιεπάτησας, τὰ καταχθόνια περιελθών, καὶ τοὺς ἐκεῖ αἰχμαλώτους ἐλευθερῶν. καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησιν, ἀνοιγήσονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου· πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν.

135. *Interrogatio.*

Num igitur illuſorem dicis Chriſtum, & quòd dolo ſuperauerit diabolum?

Πεῦσις ρλγ'.

Τί οὖν ἐμπαίκτην λέγεις τὸν Χριστόν, καὶ δόλῳ ἡττήσαντα τὸν διάβολον;

Reſponſio.

Nihil id præter decorum. Siquidem & ipſe antequam vnitus homini Deus eſſet, conſpectus ab interprete rerum diuinarum Moſe, inquit: Vides in quàm multis illuſerim Ægyptiis? Similiter illudit incarnatus intellectili Pharaoni cum toto exercitu ſuo Ægyptiacorum dæmonum, inuiſibiliter flagellato & ſubmerſo ipſo, per id quod inquit, Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me poculum hoc. O poculum diabolos vulnerans, dæmonas fugãs, peccata ventilans, peccatores expians, æternam vitam operans! Homo igitur reipſa Deus Sermo factus, immutabiliter omnia cum veritate proſequutus eſt humana, excepto peccato. Sic tempore paſſionis deprecatur poculũ, nõ metuens id quod iam antea voluerat, ſed nos inſtruens, in pericula non inſiliendum eſſe,

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν ἀπεικός. καὶ γὰρ αὐτὸς πρὸ τῆς ἀνδρικῆς ὄψεως ὀφθεὶς τῷ ἱεροφάντῃ Μωσῇ, φησὶν αὐτῷ, ὁρᾷς πόσα ἐμπέπαιχα τοῖς Αἰγυπτίοις, ὡσαύτως ἐμπαίζει σαρκωθεὶς τὸν νοητὸν Φαραὼ πανστρατιᾷ τῶν αὐτοῦ Αἰγυπτίων δαιμόνων, ἀοράτως μαστίξας καὶ ποντώσας αὐτόν, διὰ τοῦ φάσκειν, Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. ὢ ποτήριον διαβόλου τρωτήριον, δαιμόνων φυγαδευτήριον, ἁμαρτιῶν λικμητήριον, ἁμαρτωλῶν ἱλαστήριον, ζωῆς αἰωνίου ἐργαστήριον. ἄνθρωπος τοίνυν κατ' ἀλήθειαν ὁ Θεὸς λόγος γενόμενος, ἀτρέπτως, πάντα σὺν ἀληθείᾳ τὰ βροτῶν διεξῆλθε πλὴν τῆς ἀνοσίου κακίας· οὕτως καὶ ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ παραιτεῖται τὸ ποτήριον, οὐ δεδοικὼς ὅπερ ἐβούλετο ἤδη, ἀλλὰ παιδεύων, μὴ δεῖν τοῖς κινδύνοις ἐπιπηδᾶν,

ἐπελθόντας δὲ καρτερικῶς καὶ ἀνδρείως δέχεσθαι. διὸ μελετώμενον μὲν τὸν σταυρὸν οἰκονομικῶς παρῃτεῖτο, ἀποφανθέντα δὲ ἐπ' ὤμων ὡς νικηφόρος λαβὼν ηὐτομόλει, ἐπ' αὐτοῦ καθηλοῦσθαι αὐθαιρέτως φοιτῶν. ἁρμόττει δὲ πᾶσιν ὁμοῦ ἀναβοῆσαι τὰ ὑπὸ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ μελῳδούμενα, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. ἀναφωνεῖ δὲ ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος διαῤῥήδην βοῶν, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ὢ τῆς ἀνοίας, οἱ θεσπέσιοι ἀπορροῦσιν, οἱ τυχόντες ζητοῦσιν. σιωπάσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία καὶ λογισμῶν κίνησις. χαίρει γὰρ τὸ θεῖον ἁπλῇ τῇ πίστει τιμώμενον.

Πεῦσις ρλς.

Πάντων καλῶς διασαφηνισθέντων ἡμῖν, δεόμεθα λοιπὸν τὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως μαθεῖν. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ σμικρύνει καὶ εὐτελίζει τὸν ἄνθρωπον λέγων ἐν τῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ, Κύριε τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; ἐν δὲ τῷ τριακοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ, πλὴν μάταιος πᾶς ἄνθρωπος. ἐν δὲ τῷ ρμγ΄. ψαλμῷ, Κύριε τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι ἐγνώσθης αὐτῷ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι λογίζῃ αὐτόν; ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη, φησίν. ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Σολομὼν μεγαλύνει τὸν ἄνθρωπον, καὶ σεμνύνει λέγων, μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον. εἰ οὖν τῷ πατρὶ ὑπάρχει ἀσύμφωνος, πῶς οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν συμφωνήσουσιν;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων οἷόν τε δεῖξαι σύμφωνα τὰ τῶν θεοφαντῶν ῥήματα, φιλομαθῶς ἀδολεσχούμενα, καὶ ἔξω παχείας διανοίας νηφόντως θεωρούμενα. πρᾶξις γὰρ θεωρίας ἐπίβασις. ὁ μὲν τοίνυν τὴν φύσιν ἡμῶν, ὁ δὲ τὴν τιμὴν παρέστησεν, ἣν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων εἰλήφαμεν, παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν θείαις χερσὶ γενόμενοι. ἀναπτύξας δὲ τὴν πρώτην Μωσέως τεῦχος ἑκάτερα παιδευθήσῃ· ὅτι ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. ἐν τῷ, ἔλαβε καὶ ἔπλασε, τὰ τῆς τιμῆς γνωρίζεται· ἐπ' οὐδενὶ τῶν κτισμάτων ῥηθέν, πλὴν ἐπὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου· ἐν δὲ τῷ ληφθέντι χοῒ ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ εὐτελὲς τῆς φύσεως ἡμῶν παιδευόμεθα, ὅτι γῆ καὶ χοῦς ὑπάρχομεν, τὰ μηδενὸς ἄξια καὶ εὐδιάλυτα.

Πεῦσις ρλζ.

Πῶς οὖν μέγα καὶ τίμιον ἄνθρωπος, εἰ εὐτελὴς ὑπάρχει καὶ εὐδιάλυτος, μυρίοις πάθεσι καὶ ἀνάγκαις ὑποκείμενος;

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ πρὸς τὴν φύσιν ἀφορῶν μόνην, συνάπτε δὲ ταύτῃ καὶ τὴν τιμήν. τὸ γὰρ εὐδιάλυτον καὶ ὠκύμορον τῇ φύσει

sed aduentantia fortiter ac viriliter esse excipienda. Ideo crucem per meditationem æstimatam certò consilio deprecabatur quidem, exhibitam verò super humeros tanquam victor tollens, ibat sponte, in ea clauis affigendus. Simul autem omnibus acclamare conuenit, quę à Dauide diuino decātata sunt: Quàm valde magnifica sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. Similiter magniloquus & eximius ille Apostólus disertè clamat: O profunditatem diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei! Quàm inscrutabilia iudicia sunt eius, & imperuestigabiles eius viæ! Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis fuit ei consiliarius? ô dementiam! Sancti hæsitant, vulgares mouent quæstiones. Proinde conticescat omnis contentio, & motus cogitationum. Gaudet enim diuinum illud numen, se simplici fide honorari

136. *Interrogatio.*

Quādoquidem hæc omnia præclarè ac dilucide nobis explicuisti, quod reliquū est, cupimus ea quæ ad nostram naturā pertinent, discere. Ac Dauides quidem extenuat ac vilipēdit hominē, dicēs in octauo Psalmo: Domine, quid est homo quòd memor es eius? Psalmo verò 38. Verūtamen vanitas est omnis homo. Et Psalmo 143. Domine quid est homo, quòd ei notus factus es, aut filius hominis quòd reputas eū? Homo vanitati similis factus est, inquit. Filius autem eius Solomo, magnificè deprædicat & cohonestat hominem, dicēs: Magnum quiddam & pretiosum est homo. Si igitur à patre dissentit, quomodo consentient vates reliqui?

Responsio.

Nihil horum probare potest, inter se dissonare hominum fatidicorum verba, siquidem studiose examinata, & minus pingui iudicio sobriè cōsiderata fuerint. Actio enim ad contēplationē quidā velut ascēsus est. Proinde alius quidē naturam nostrā, alius verò dignitatem demonstrat, quam à Deo vniuersorū creatore accipimus præ omni creatura, diuinis manibus facti. Reuoluto primo volumine Mosis, vtrūque disces: quòd acceperit puluerem de terra Deus, & formauerit hominem, & inspirauerit in faciem eius flatum vitę. Ex eo, quod dicitur, Accepit, & Formauit, quæ ad dignitatem pertinent cognoscuntur, quum hoc dè nulla creaturarum dictum sit, nisi de solo homine. Ex eo autem, quòd acceptus est puluis de terra, vilitatem nostræ naturæ discimus, quòd terra & puluis simus, quæ nullius momenti sunt, & facilè intereunt.

137. *Interrogatio.*

Quomodo igitur magnum & pretiosum quiddam est homo, si vilis est & facilè dissoluitur, infinitis perturbationibus & necessitatibus obnoxius?

Responsio.

Quum ad naturā respicis solā, coniunge cū hac & dignitatē. Nā vilitatē & breue fatū na-

turæ illa tribuerunt, quæ post degenerationem à pristina beataque in paradiso conuersatione nos inuaserunt per transgressionem. Nam post illam perniciosam manducationem, hanc vocem miser ille audiuit: Terra es, & in terram redibis, obedientiâ inimico potius quàm Deo præstita.

138. *Interrogatio.*

Quid innuit Dauides, dicens ad Deum: Manus tuæ fecerunt me & formauerunt me? Num aliud significat per Formationem, & aliud per Faciendi verbum? Ex eo autem duplicis esse naturæ nos intelligeremus. Quales item manus dicendæ sunt in Deo?

Responsio.

Faciendi verbum de anima mihi videtur intelligendum: Formationis autem, de multiplici fictione corporis. Manus verò Dei & Patris, Filium & Spiritum dico, ad quos etiam inquit: Faciamus hominem secundùm imaginem & similitudinem nostram. Quantumuis verò dicat historia, quòd acceperit Deus puluerem de terra, formaueritque hominem: tamen ex adspectu & ipsarum rerum consuetudine denotatur & illud quod sub oculos non cadit. Nam voluntatis hæc operatio prorsus est, non manuum formatio. Veruntamen manuum figmentum ad dignitatem naturæ dictum est. Quandoquidem & id, quòd factus ad imaginem Dei dicitur, non ad imitationem naturæ: (neque enim quisquam eloqui queat, quantum sit discrepantiæ) sed ad notas principatus & libertatis referri debet.

139. *Interrogatio.*

Quid igitur? num membra attribuis Numini secundùm nostram imaginem & similitudinem, aures & brachia & crura ipsum habere significans?

Responsio.

Paululum in his consequenter & ordine exponendis est immorandum, ne confusione quæstionis à sententia aberremus. Ad verticem verò nostri ortus, per orationis scalam rectà conscendamus. Magnum & pretiosum quiddam est homo, qui & olim & nunc ex rebus vilibus habet ortum. Quum enim posset Deus ex ære, vel ferro vel adamante, vel lapide facere hominem, ex puluere potius ipsum fabricauit olim, hodie verò ex tenui ac fluxo excremento. De his manifesta est incomprehensibilis & intellectum superans efficacitas sapientiæ ipsius. Neque subsannet, aut derideat me vestræ charitatis acumen, si exactioris cognitionis gratia summam oratione attigero superficiem naturalium mysteriorum nostri ortus. Neque enim diuina dedignatur scriptura horum meminisse, quum loquitur de filio Iudæ cum Thamare dormiente. Preterea de mulierum purgationibus, de seminis fluxum patiente ..... sedentem, de nouam & coniugem purgante,

ἀπένειμαν, μετὰ τὴν ἐκ τρυφῆς τῆς πάλαι μακαρίας ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς ἡμῖν ἐπεισφρήσαντα, διὰ τῆς παραβάσεως. μετὰ γὰρ τὴν ὀλεθρίαν ἐδωδὴν, τῆς ἀποφάσεως ὁ τάλας ἀκήκοε· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, τῷ ἐχθρῷ μᾶλλον ἢ Θεῷ ὑπακούσας.

Πεῦσις ρλη'.

Τί δηλοῖ ὁ Δαβὶδ λέγων πρὸς Θεόν, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με; ἆρα ἕτερόν τι σημαίνει τὴν πλάσιν καὶ ἄλλο τὴν ποίησιν; ἐκ δὲ τούτου διφυεῖς ἑαυτοὺς νοοῦμεν. ποίας δὲ ἄρα χεῖρας χρὴ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ;

Ἀπόκρισις.

Τὴν ποίησιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς μοι δοκεῖ νοεῖσθαι. τὴν δὲ πλάσιν ἐπὶ τῆς σωματικῆς πολυπλασίας. χεῖρας δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα φημί. πρὸς οὓς καί φησι· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. εἰ δὲ καὶ ἡ ἱστορία φησὶν ὅτι λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, τῷ ὁρατῷ τῇ συνηθείᾳ τῶν πραγμάτων καὶ ἀόρατον τῆς ἐνεργείας παραδηλοῖ. βουλήσεως γὰρ ἐνέργεια τὸ πᾶν, οὐχὶ δὲ χειρῶν πλάσις τὸ κατασκεύασμα. πλὴν χειρῶν πλάσμα, εἰς τιμὴν τῆς φύσεως προσηγόρευται. ἐπεὶ καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ οὐκ εἰς μίμησιν φύσεως, (οὐδὲ γὰρ φάναι οἷόν τε ὅσον ἀπᾴδει) ἀλλ' εἰς χαρακτῆρα ἀρχῆς τε καὶ ἐλευθερότητος.

Πεῦσις ρλθ'.

Τί οὖν; μελογραφεῖς τὸ θεῖον πρὸς τὴν ἡμετέραν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ὦτα καὶ βραχίονας καὶ σκέλη ἔχειν αὐτὸν δηλῶν;

Ἀπόκρισις.

Βραχὺ ἐπιχρονίσαι περὶ τούτων εἰκός, ἀκολούθως καὶ κατ' εἱρμὸν ἐκτιθεμένων· μήπως τῇ ἀταξίᾳ τῆς πεύσεως διασφαλῶμεν τῆς ἀποφάσεως. ἐπὶ δὲ τὴν κορυφὴν τῆς ἡμῶν γενέσεως διὰ τῆς τοῦ λόγου κλίμακος εὐθυπορήσωμεν. μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον, ὁ πάλαι καὶ νῦν ἐξ εὐτελῶν ἔχων τὴν γένεσιν. οἷός τε γὰρ ὢν ὁ Θεός, ἐκ χαλκοῦ ἢ σιδήρου, ἢ ἀδάμαντος, ἢ λίθου δράσαι βροτόν, ἐκ χοὸς μᾶλλον αὐτὸν ἐδημιούργησε πάλαι, τήμερον δὲ ἐξ ἀμυδροτέρας καὶ ῥυτῆς ἀποκρίσεως. ἐκ τούτων δῆλον τὸ ἀκατάληπτον, καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς δραστικῆς αὐτοῦ σοφίας. ἀλλὰ μὴ χλευαζέτω, μηδὲ γελάτω με ἡ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀγχίνοια, ἀκριβείας χάριν ἀκροθιγῶς ἁπτόμενον τῷ λόγῳ τῶν φυσικῶν μυστηρίων τῆς ἡμετέρας γενέσεως. οὔτε γὰρ ἡ θεία ἀπαξιοῖ γραφὴ τούτων μεμνῆσθαι ἐπὶ τοῦ παιδὸς Ἰούδα τῇ Θάμαρ συγκαθεύδοντος, καὶ ἐπὶ τῶν νομικῶν καθαρσίων τὸν γονόρρυν

καθημένην καὶ τὴν νεόλεχον καθαίρουσα.

ἀλλὰ καὶ ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, ἀῤῥενοφθορούντων ἀνδρῶν, καὶ ἀῤῥενομανούντων γυναικῶν, Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων μνημονεύει. καταβάλλεται τοίνυν ἐπὶ τὸ θῆλυ ὑπὸ τοῦ ἄῤῥενος, ψυχρά τις ἀπόβρασις· ἀναχυθεῖσα δὲ τῷ αὐτίκα καταβληθέντι λύθρῳ ὑπὸ τοῦ γυναίου, τυροῦται ὑπὸ τῆς ψυχροτέρας τοῦ ἀνδρὸς ἀποκρίσεως, καθώς φησιν ὁ παρὰ Θεοῦ ἄμεμπτος καὶ ἀληθινὸς ὑπάρχειν μαρτυρηθεὶς Ἰώβ. ἐπεὶ ἐν τῇ πηρώσει τοῦ σώματος πρὸς Θεὸν διαλέγεται· οὐχ ὡς γάλα με ἤμελξας, ἐτύρωσας δέ με ἴσα τυρῷ, δέρμα καὶ κρέας ἐνέδυσάς με, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις ἐνεῖρας με, ζωὴν καὶ ἔλεος ἔθου παρ' ἐμοί· τὴν φύσιν ἅμα καὶ τὸ αὐτοκρατὲς αὐτῆς καὶ αὐτεξούσιον παριστῶν. ζωὴν δέ φησι καὶ ἔλεον ἔθου παρ' ἐμοί ὡσανεί, ἐν ἐμοὶ ἔθου ζῆν καὶ ἐλεεῖν ἐμαυτὸν διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ φυλακῆς τῶν σῶν ἐντολῶν· ἢ ἀναιρεῖν ἐμαυτὸν τῇ παρακοῇ, καὶ μὴ ἐλεεῖσθαι εἰκότως τιμωρούμενον, τῷ ἐχθρῷ μᾶλλον ἢ τῷ δημιουργῷ προστεθειμένον. ὅπερ ὁ προπάτωρ ἡμῶν δράσας μὴ ἐλεῶν ἑαυτὸν, οἱονεὶ φάσγανον τὴν ὀλεθρίαν συμβουλὴν καθ' ἑαυτοῦ παραδεξάμενος, ἀναιρεθεὶς ἐκεῖνος καὶ ἐξ ἀθανάτου θνητὸς γενόμενος ᾤχετο. συμμυόντων τοίνυν πάντων τῶν αἰσθητηρίων καὶ αἰσθήσεων ἀμφοῖν τῶν προσώπων, καὶ οἱονεὶ διακιρναμένων καὶ φυραμένων ἀλλήλοις τῶν σωμάτων ἐν τῇ μίξει, ἐκμαγεῖον τοῦ προσώπου ἡ ἀπόῤῥητος καταβολὴ γίνεται, ὁ πρῶτον δοθὲν καὶ ἐπικρατῆσαν σπέρμα· ὅθεν καὶ πρὸς ἀμίαν καὶ ὁμοίωσιν ὁ χαρακτὴρ ἐκτυποῦται ἐκείνου ἢ ταύτης. οὕτως οὖν ἡ τοῦ ἄῤῥενος καταβολὴ ψυχρά τις ὑπάρχουσα καὶ ὀστώδης, εἰς ὀστέων καὶ νεύρων μεταποιεῖται ῥώμην, στεῤῥουμένη, καταλλήλως τῷ ἀποκειμένῳ· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ γυναίου ἐν τῇ συνουσίᾳ ἀντιδιδόμενον αἷμα θερμὸν κατὰ φύσιν ὑπάρχον, ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ παγὲν εἰς σάρκα μεθίσταται. ἡ δὲ σὰρξ ζωτικήν τινα δύναμιν θεόθεν ἐμπνεομένη ζωογονεῖται. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ποιήσας τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς, καὶ διδοὺς πνοὴν ζωῆς, πᾶσι τοῖς πατοῦσι αὐτήν, φησὶν ὁ Θεός.

A Sed & eximius Apostolus masculos corrumpentium virorum, & masculorum more sese depereuntium mulierum meminit, ad Romanos scribens. Deiicitur itaque in fœminam à mare frigida quædam humoris ebullitio, eáque commista cum obiecto humore sanguineo à muliere reddito, coagulatur à frigidiore viri excremento, quemadmodum inquit vituperationis expers & verax Dei testimonio perhibitus ille Iobus, qui in sui corporis læsione ad Deum loquitur: Nónne sicut lac me mulxisti, & velut caseum coagulasti? B Pelle & carnibus induisti me, ossibus & neruis compegisti, vitam & misericordiam apposuisti mihi: Naturam simul & proprias vires eius propriámque potestatem demonstrans. Vitam autem & misericordiam apposuisti mihi, inquit: quasi dicat, In me posuisti vt viuere, & vt misererer mei ipsius per obedientiam & obseruationem tuorum mandatorum: aut vt perimerem meipsum per inobedientiam, neque misericordiam consequerer, C meritò pœnas dependens, inimico potius quàm opifici adhæreos. Id quod primus noster parens fecit, qui non misertus sui ipsius, veluti gladium ipsam perditionem consultricem aduersus semetipsum suscepit, illóque interfectus est, & ex immortali mortalis factus periit. Quum igitur clausis omnibus sensuum sedibus & ipsis ambarum personarum sensibus, quasique contemperatis atque permistis inter se corporibus in coitu, ineffabile fit initium, videlicet faciei expressio, de excreto primum potioréque semine, vnde ad deli- D neationem & similitudinem figura vel fœminæ vel viri exprimitur: atque hoc modo quū viri excrementum frigidum quodammodo sit & osseum, in ossium & neruorum commutatur robur, pro ratione illius, qui excreuit, soliditatem habeos. Quod autem à muliere in concubitu vicissim redditum est, quum calidus sit natura sanguis, à frigido condensatum, in sanguinem conuertitur. Caro autem per vitalem quandam vim diuinitus inspiratam, viuificatur. Ego enim sum qui feci terram, & hominem ex ea, quique dat statum vitæ omnibus, qui ambulant in ea, inquit Deus.

Alter hic locus est ex iis quorum paulo ante mentionem feci. Nam adiecta fuisse arbitror hæc ab aliquo, qui cum Cæsarij sententia coniunctam eodem loco philosophorum etiam exterorum opinionem de formatione hominis habere vellet.

Λόγος ἐκ τῶν ἔξω.

Η φύσις ἐναπόκειται τῷ σπέρματι. ἡ γὰρ ἐν τούτῳ δύναμις, ἐπειδὰν ἄρξηται κινεῖσθαι, φύσις ὀνομάζεται, διὰ τὸ φύειν καὶ γεννᾶν. τρέφεται δὲ ἐκ τῆς ἐν τῷ σώματι τροφῆς ὡς οὐδὲ τροφὴ ἄνευ ὕλης. κινεῖται δὲ εἰς ἑαυτὴν ἐκπέττουσα τὰς τροφάς· ἀλλὰ καὶ ἀφ'

VERBA DE LIBRIS EXTErorum descripta.

Natura inest semini. Nam quæ est in eo vis, quando moueri cœperit, natura nominatur, propterea quod nascendo producit & generat. Nutritur autem alimento quod est in corpore, quemadmodum neque nutrimentum absque materia est. Mouetur autem in semetipsam, cibos concoquens: & per

semetipsam perficiens digestiones. Facultates verò naturæ tres sunt, Genetans, de qua iam antea dictum in mentione seminis: Augescens, quæ habet motum secundùm tempus: & Nutriens, ad quam cibi confectio pertinet. Per vniuersum autem corpus nutriens & augescens facultates sese didunt: genetans verò tantum sita est in geminis testibus, semen continentibus. Occupata autem est natura primùm circa cibum & spiritum, qui spiritus interna vi calidus, vt qui per se mouetur secundùm id quod dictum est de semine, gignit & absoluit hominem temporibus & magnitudinibus definitis.

A ἑαυτῆς συντελοῦσα τὰς ἀναδόσεις. δυνάμεις δὲ τῆς φύσεως τρεῖς, ἡ γεννητικὴ, ἥτις τοὺς τοῦ σπέρματος προειλήφει λόγους· ἡ αὐξητικὴ ἔχουσα τὴν κατὰ χρόνον κίνησιν· καὶ ἡ θρεπτικὴ, τῆς τροφῆς τὴν ἐξεργασίαν. διήκουσι δὲ διὰ παντὸς τοῦ σώματος, ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητική· ἡ δὲ γεννητικὴ ἐν τοῖς παραστάταις μόνοις τοῖς περιεκτικοῖς τοῦ σπέρματος καταβέβληται δὲ ἡ φύσις τὰ πρῶτα περὶ τροφὴν καὶ πνεῦμα, πνεῦμα ἔνθερμον ἐξ αὐτοῦ κινούμενον κατὰ τοὺς σπερματικοὺς λόγους γεννῶσά τε καὶ τελειοῦσα τὸν ἄνθρωπον ἐν χρόνοις καὶ μεγέθεσιν ὡρισμένοις.

B

140. *Interrogatio.*

Simul existere nos animam dicimus cum eo quod à viro excernitur, & viuum animatúmque quiddam est, quandoquidem & à viuente & animato corpore causa ac origo nostri ortus est. Quemadmodum & ab arboribus auulsi rami, qui vniuscuiusque semen habent, vitalem facultatem earum, à quibus sumpti sunt, continent. Nam si calidus est sanguis, etiam viuum illud semen viri calidum est: ac licèt sanguine non omnes similiter dispositi sint, tamen vitalem quandam caussam habent, quæ est anima. Propter tenuitatem autem & exiguitatem constitutionis primi diei, quum non possit suas operationes perfectè declarare propter subtilitatem eius quod est defectum, ... quod deinceps augescente in aluo materna, & in carnem verso, & inde verso in fœtum, vnà augetur, sicque demum perfectè anima suas declarare effectiones, & apparete cum perfecto iam corpore potest.

Πεῦσις ρμ'.

Συνυπάρχειν ἡμεῖς λέγομεν τὴν ψυχὴν τῇ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς καταβολῇ, καὶ ζῶν καὶ ἔμψυχον ὑπάρχειν, ἐπεὶ καὶ ἀπὸ ζῶντος καὶ ἐμψυχωμένου σώματος αἱ ἀφορμαὶ τῆς ἡμετέρας. καὶ ὥσπερ αἱ τῶν δένδρων ἀποσπάδες, αἱ τὸ ἑκάστου σπέρμα ἔχουσι, τὴν ἐξ ὧν ἀφῃρέθησαν ζωτικὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ τὸ θερμὸν τὸ αἷμα, καὶ τὸ ζῶν ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς σπέρμα. εἰ καὶ οὐχ ὁμοίως τῷ αἵματι πάντως, ἔχουσι τὸ ζωτικὸν αἴτιον,

C ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχή. διὰ δὲ τὸ ἀτελὲς καὶ οὐδαμινὸν τῆς πρώτης ἡμέρας καταστάσεως μὴ δυναμένης τὰς ἑαυτῆς ἐνεργείας τελείως ἐπιδείκνυσθαι, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς καταβολῆς, αὐξομένης δὲ ταύτης ἐν τῇ γαστρὶ καὶ εἰς σάρκα τρεπομένης, ἐκεῖθεν εἰς βρέφος τρεπομένης συναύξεσθαι, καὶ τελείως ἐπιδείκνυσθαι τὴν ψυχὴν τὰς ἑαυτῆς ἐνεργείας, καὶ συνεκφαίνεσθαι τελειουμένου τοῦ σώματος.

Responsio.

Absit vt existere animam cum semine cogitemus. Nam quo pacto simul exstitisse cum Adamo putabimus animam, qui absque coniunctione aliqua vel procreatione factus fuit? Nam si ex viro animam simul excerni concesserimus, sequetur omnino, etiam Dei Sermonis incarnati animam ex semine vnitam corpori: id quod fuerit extremæ dementiæ ac blasphemiæ, ingentem merentis pœnam. Eadem ex vesania sequetur, pœnas daturos potius, quàm præmia certaminum coronásque reportaturos, qui scortationem fugiunt, & fortiter aduersus ipsam decertantes, ac propter regnum cœlorum semetipsos castrantes, quemadmodum inquit Dominus, animas intra semetipsos suffocant, & vnà cum terrenis interimunt membris, sua sobrietate deteriores euadentes quàm sint effeminati & voluptari dediti. Num igitur & Paulus ille sublimi præditus intellectu manebit inhonoratus, pœnásque pendet quasi qui supplicia nobis animarúmque neces conciliauerit, tam reipsa quàm verbis docens, & scribēs vniuerso orbi,

Ἀπόκρισις.

D Ἄπαγε συνύπαρξιν νοεῖν τῶν ψυχῶν. πόθεν γὰρ συνυπάρχειν τῷ Ἀδὰμ τὴν ψυχὴν νοήσωμεν, ἄνευ συμπλοκῆς τινος ἢ σπορᾶς δημιουργηθέντι; εἰ γὰρ συναποκρίνεσθαι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς τὴν ψυχὴν ἐδόθη, ἕπεται πάντως καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου σαρκωθέντος ψυχὴν ἐκ σπορᾶς ὑποστῆναι, ἑνωμένην τῷ σώματι· ὅπερ ἐστὶν ἐσχάτης ἀνοίας, καὶ βλασφημίας, ἀπέραντον ἐχούσης κόλασιν. ἐκ δὲ τῆς παρανοίας ταύτης δίκας μᾶλλον τίσουσιν, ἢ ἔπαθλα καὶ στεφάνους κομίσονται, οἱ τὴν πορνείαν φεύγοντες, καὶ γενναίως κατ'

E αὐτῆς ἀγωνιζόμενοι, καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἑαυτοὺς εὐνουχίζοντες, καθώς φησιν ὁ Κύριος, ψυχὰς ἑαυτοῖς ἐγκαταπνίγοντες καὶ συνεκκρίνοντες τοῖς ἐπιγαίοις μέλεσιν, ἥττονες μᾶλλον τῇ σωφροσύνῃ καὶ ἀγνείᾳ τῶν λάγνων καὶ φιληδόνων ἀποβαίνοντες. ἄρα δὲ καὶ Παῦλος ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν ἀγέραστος μένῃ, καὶ εὐθύνας ἀποτίσῃ, ὡς τιμωρίας ἡμῖν προξενήσας καὶ ψυχοκτονίας ἔργῳ καὶ λόγῳ παιδεύων καὶ ἐπιστέλλων τῇ οἰκουμένῃ,

φεύγειν τὴν πορνείαν, καὶ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι, εἴ οἷόν τε; διὰ τί δὲ καὶ τὸν πορνεύσαντα Κορίνθιον ἐτιμωρήσατο, ἐμπνιγομένην αὐτοῦ ψυχὴν πρὸς ζωὴν προϊέμενον; διὰ τί δ' ἄρα καὶ τὴν γονοῤῥυῆ ὁ νόμος καθαίρεσθαι καὶ ὕδατι ἀποκλύζεσθαι προσέταξεν; εἰ ἄρα ψυχὴ ἐκστενουμένη αὐτοῦ τῇ ὀσφύϊ προσελήλυθεν; ποίων δ' ἄρα φυτῶν ἢ καρπῶν ἀποσπάδας, ἢ σπέρμα λαβὼν ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ τὴν γῆν κατεκόσμησε; πῶς δ' ἡ Σάῤῥα τῷ Ἀβραὰμ εἰς ἑκατὸν ἐκ παιδὸς συγκαθεύδουσα ἔτη, καὶ τὴν αὐτὴν ὑποδεχομένη καταβολὴν, οὐδέπω ἔμψυχον εὗρε τὸ ἀπόκριμα θείῳ προστάγματι, ἢ γενέσθαι Ἰσαὰκ μονογενὴς παῖς τοῖς ἑκατονταέταις; πῶς δὲ Ἄννα τῷ Ἐλκανᾶ συγκλινομένη ἐφ' ἱκανοῖς ἔτεσιν, οὔπω κατὰ γαστρὸς ἐμψυχωμένην τὴν καταβολὴν ἐδέξατο, πρὶν εἰς τὸ ἱερὸν φοιτῆσαι, καὶ τὸ θεῖον ἐκλιπαρῆσαι παιδογονίας ἕνεκεν; ἧς τὸ θεῖον τὴν ἱκετείαν προσδεξάμενον, τὴν πολλοῖς μὲν χρόνοις κατεχεομένην αὐτῇ μηδέποτε ζωογονουμένην, ὡς ἄψυχον ὕλην τῇ ἐθιζούσῃ συγκαταβάσει εἰωθότως καταβληθεῖσαν ἐνεψύχωσε, καὶ τὸν ὑψηλὸν Σαμουὴλ ἱερὸν διετύπωσεν, ὃν ἐκ νηπίας καὶ ὑπὸ τίτθου καταστάσεως ἀποῤῥαγέντα, τῷ παρασχομένῳ ἱερῷ τὸν ἱερὸν παῖδα, διπλοΐδι περιστείλασα ἡ μήτηρ προσενήνοχεν ἐκ σπαργάνων Θεῷ καθιερώσασα; πῶς δὲ καὶ ἡ καλλίγηρως Ἐλισάβετ ἐξ ἁπαλῆς καὶ σφριγώσης ἡλικίας τῷ συνήλικι Ζαχαρίᾳ συγκαθεύδουσα, εἰς αὐτὴν πολιὰν ἐλάσαντες, καὶ τῶν γαμικῶν οὐκ ἀπειπαμένη νόμων, οὐδέποτε ζώσης συλλήψεως ἐπέτυχε, πρὶν τῇ τοῦ ἀγγέλου φωνῇ ψυχωθεῖσαν τὴν ἐν τῇ ὀσφύϊ κειμένην ὕλην ἧς παρ' ἑκατέρων συγκαταβληθείσης, καὶ εἰς σῶμα παγείσης, οἱονεὶ λατόμου τινὸς χειρὶ ἐξ ὄρους ἢ μετάλλου ἀποσπασθέντος λίθου, καὶ τῇ καθ' ἡμέραν γλυφίᾳ διαγλυφομένου, μέχρις ἂν πρὸς τὸ ἐῤῥωμένον τοῦ ἀνδριάντος φθάσῃ ἐκτύπωμα; οὕτω τῇ ἀῤῥήτῳ μηχανῇ, ἡ ποτὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἄψυχος, καὶ εἰδεχθὴς ὕλη εἰς Ἰωάννην διαγλύφεται, καὶ δὴ τὸν Βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον. σιωπάσθω οὖν ἡ τῶν ψυχῶν μυθευομένη συνύπαρξις ἐν τῇ ἀποφύσει τοῦ ἄῤῥενος. πῶς γὰρ ἡ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος τῷ φθαρτῷ καὶ εἰδεχθεῖ συνυπῆρχε; πῶς γὰρ ἡ ἀμείνονος καὶ κρείττονος φύσεως ἐκ τῆς ἥττονος καὶ χείρονος τὴν αἰτίαν ἔχει εἰς τὴν βίου πρόοδον; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον ὑπονοεῖν ἐν φθορᾷ αὐτὴν κατασπείρεσθαι, τοῦ ἀποστόλου φάσκοντος περὶ τοῦ σώματος, σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, οὐχὶ δὲ ψυχή; τὸ γὰρ ψυχικὸν ἀντὶ τοῦ ἰδίου τῆς ψυχῆς ὑπάρχοντος ὀργάνου. ἠρεμείτω δὲ καὶ ἡ ληρῳδουμένη μεθύπαρξις. ἅμα γὰρ τοῦ νοῆσαι Θεὸν,

A fugiendam esse scortationem, & mulierem non rangendam, si fieri queat? Quare igitur & scortatorem Corinthium puniuit, in se suffocatam animam ad vitam emittentem? Quare item seminis fluxu laborantem lex purificari & aqua submergi præcepit, si videlicet arctata nimis anima de eius lumbo progressa est? Qualiúmnam verò plantarum fructuúmve ramos, aut semen accepit Deus, quibus ab initio terram exornauit? Quomodo Sara cum Abrahamo ad centesimum ad adolescentia cubans annum, idemque semen excipiens, nunquam inuenit ani- B matum esse illud excrementum, nisi diuino præcepto, vt nasceretur Isaacus vnigenitus filius centum natis annos? Et quomodo Anna cum Helcana lecti consuetudinem habens pluribus annis, nunquam in vtero animatum excrementum suscepit, priusquam in sacrarium veniret, numénque pro fœcunditate exorasset? Cuius supplici precarione Deus suscepta, quæ multis quidem temporibus de se iudicauerat se vitalem fœtum nunquam pariturum, velut inanimam materiam sequenti concubitu consueto C more deiectam animauit, & eximium illum diuinúmque Samuelum formauit, quem post pueritiæ infantiæque lactentis statum, sancto illi Deo, qui sanctum puerum præbuerat, tunica amictum mater obtulit, ab cunalibus Deo consecratum? Quomodo item anus egregia Elisabetha à tenera & florida ætate cum coætaneo Zacharia cubans ad ipsam vsque caniciem, quum quidem matrimonialibus legibus non renuntiarent, nunquam tamen sunt adsequuti commistionem viuam, prius quàm angeli voce animaretur in lumbo iacens materies, ab vtrisque secreta, & in carnem solidata, D quasi cuiusdam lapicidæ manu à monte vel metallo reuulso lapide, & quotidiana cælatura exsculpto, vsque dum perfectã effigiem statuæ consequatur? Sic & ineffabili arte, materies, quæ quondam in senibus erat inanima & informis, in Ioannem exsculpitur, & ..... Baptistam & præcursorē. Proinde cesset fabulosum illud commentum de existentia animarum in semine, dum illud à mare excernitur. Quomodo enim res incorruptibilis & immortalis cum corruptibili & informi e- E xisteret? Quomodo item anima, quę melioris & præstantioris est naturæ, ex deteriore ac viliore causam ortus in vitam haberet? Quomodo non absurdum fit, putare animam in corruptione procreari, quum de corpore dicat Apostolus: Seritur in corruptione, suscitatur in incorruptibilitate: seritur item corpus animale, non autem anima? Nam animale dicitur, tanquam animæ proprium, quum corpus animæ sit organum. Desinat etiam delirium de eo, quòd deinceps primũ existat. Nam simul atque Deus cogitat,

qualémnam oporteat vnumquodlibet esse, mox etiam materies adest, & ...... vniuscuiusque naturæ cum efficacitate diuinæ voluntatis cuncurrunt. Neque enim vel prius existere, vel existere posteriùs animas diuinæ literæ docent, ne senex & iuuenis idem suiipsius respectu putaretur homo: sed simulac dictum esset, Accepto Deus puluere de terra formauit hominem, confestim subiungitur, Et inspirauit in faciem eius flatum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Neque igitur anima per se, neque corpus est homo quum vtriusque copulatione ac vnione perfectum esse hominem diuinorum scriptorum auctor ille Moses declarauerit. Sed ad ea vnde digressi sumus, reuertamur. Sanguis frigiditate solidatus in carnem transmutatur. Crescit autem pro ratione nutrientium qualitatū cum ipsa vnitarum, ab eo qui cibum dat omni carni, quemadmodum inquit Dauides, carminum diuinorum auctor. Quemadmodum & carnes marinæ, velut in vtero, in ostrearum & pectinum marinorum testis nutritæ, vitalem diuinitus habent vim, salientes & vibrantes sese, quum oris, auditus, dentium atque gustus organorum sint expertes, & articulis careant, ac solo aquarum humore nutriantur. Sed tamen illa in eadem forma perpetuò manent, talem diuino iussu naturam sortita. Nostræ autem generationis causa, licèt exigua quædam sit ad primam seminum commistionem, particularibus additamentis ingestarum nutrientium qualitatum quasi contexta & augescens ineffabiliter formatur per intellectilem & inuisibilem Dei manum, qui ex puluere formauit primum nostrum parentem. Sicque deinde mora temporis nouem mensium, perfectè absolutus diuina vi fœtus, per robur gestantis vteri nutritur. Non quasi non possit vniuersorum opifex exiguum illud in matrice deiectum nostri initium, vel etiam absque illo, quemadmodum omnia ex nulla subiecta materia produxit, nos mox perfectos & absolutos formare, velut Adamum, ideóque indigeat mora temporis nouem mensium in imperfectis fœtibus: sed vt instar pellis aut membranæ per factam paulatim formationem intus iacentis, maior fiat vterus, & intus saliente fœtu, femellæ organa extendantur. Non enim caperent infantem absolutum, si mox illis imponeretur. Habetque locum hîc, quod ij faciunt, qui exiguo & quidem sicco vtre multa complecti volentes, eum subigendo & extendendo firmiorem capaciorémque reddunt. Sic igitur mihi videtur, quæcunque ossea sunt & neruosa, ex maris excremento roborari: quæcunque verò sanguinea & carnosa, ex eo quod fœmina contribuit, consolidari:

A ὁποῖον τι χρὴ ὑπάρχειν ἕκαστον, αὖθις καὶ ἡ ὕλη πάρεστι καὶ τὰ ἄκρα τῆς ἑκάστου ὑπάρξεως τῷ θείῳ συμπνεῖ δραστικῷ βουλήματι. οὔτε γὰρ προϋπάρξιν ἢ μεθυπάρξιν ψυχῶν ἡ θεία παιδεία πυκτὴ, ἵνα μὴ πρεσβύτης καὶ νέος αὐτὸς ἑαυτοῦ εἴη ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἅμα τῷ φῆσαι, καὶ λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, θᾶττον ἐπῆγε, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. οὔτε οὖν ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, οὔτε τὸ σῶμα ὑπάρχει ἄνθρωπος. ἑκατέρων B γὰρ τὴν συνάφειαν καὶ ἕνωσιν ἀπηρτίσθαι βροτὸν ὁ τῶν θείων συγγραφεὺς Μωσῆς ἀπεφήνατο. ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὅθεν ἀπέβημεν, τοῦ λόγου, πάλιν φοιτήσωμεν· τῷ ψυχρῷ παγὲν τὸ αἷμα εἰς σάρκα μεθίσταται· αὐξομένη δὲ ταῖς κατὰ μέρος τῶν σιτείων ποιοτήτων αὐτῇ ἐνιζομένων ὑπὸ τοῦ διδόντος τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, καθώς φησι Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός. καὶ ὥσπερ θαλάττιαι σάρκες, οἱονεὶ ἐν νηδύϊ ταῖς τῶν ὀστρέων καὶ κτενῶν καλύξι περιφερόμεναι, ζωτικὴν μὲν θεόθεν ἔχουσαι δύναμιν, σκαίρουσαι, πάλλουσαι, στόματος δὲ ἀκοῆς ἢ ὀδόντων ἢ γευστικῶν ὀργάνων ἀμοιροῦσι καὶ ἀδιάρθρωτοι. C μόνῃ δὲ τῇ ἐνιζομένῃ τῶν ὑδάτων νοτίδι περιφέρονται. ἀλλ' ἐκεῖνα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος μένει διηνεκῶς, τοιαύτης παρὰ τοῦ θείου προστάγματος λαχόντα φύσεως· ἡ δὲ τῆς ἡμετέρας γενέσεως ἀφορμὴ βραχεῖα μέν τις ὑπάρχουσα κατὰ τὴν πρώτην τῶν σπερμάτων σύγκρασιν, ταῖς κατὰ μέρος προσθήκαις τῶν εἰσκρινομένων σιτείων ποιοτήτων προσυφαινομένη καὶ διογκουμένη ἀρρήτως διαμορφοῦται τῇ νοερᾷ καὶ ἀοράτῳ θείᾳ χειρὶ, τοῦ ἐκ χοὸς διαπλάσαντος ἡμῶν τὸν προπάτορα. εἶθ' οὕτως ἐν τῇ παρολκῇ ἐνναμηνιαίου χρόνου, τελειουργηθὲν τὸ βρέφος θείᾳ ῥώμῃ, τῇ ῥώμῃ D τῆς φερούσης ἐκθυλακοῦται νηδύος· οὐχ ὡς μὴ οἵου τε τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων τὴν ἀμυδρὰν ἐκείνην ἐν τῇ μήτρᾳ καταβληθεῖσαν ἀφορμὴν ἢ καὶ χωρὶς ἐκείνης, ὡς πάντα ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου παρήγαγε, τελείους ἡμᾶς αὖθις καὶ ἀπηρτισμένους πλάττειν, κατὰ τὸν Ἀδάμ, καὶ τούτου χάριν δεῖσθαι τῆς παρολκῆς τοῦ ἐνναμηνιαίου χρόνου ἐπὶ τῶν ἐμβρύων· ἀλλ' ὥσπερ δέρριν τινὰ ἢ ὑμένα τῇ κατὰ μέρος διαμορφώσει τοῦ ἐγκειμένου διογκοῦσθαι τὴν γαστέρα, καὶ διατείνεσθαι τῷ ἐνσκαίροντι. E οὐ γὰρ ἐχώρουν τῆς θηλείας τὰ ὄργανα ἀπηρτισμένον τὸν παῖδα, ἀθρόως αὐτοῖς ἐντεθῆναι· εἰκότως τῶν δρώντων καὶ τὸν ἐν βραχεῖ τόπῳ καὶ αὐχμηρῷ θυλάκῳ καταβάλλεσθαί τι πλεῖον πειρωμένων τῇ μαλαγῇ καὶ διατάσει καρτερὸν καὶ τοῦ πλείονος χωρητικὸν αὐτὸν ἀπεργασμένων. καθὼς οὖν δοκεῖ μοι, ὅσα ὀστώδη καὶ νευρώδη ἐκ τῆς τοῦ ἄρρενος ἀποκρίσεως στερροῦσθαι, ὅσα δὲ αἱμώδη καὶ σαρκώδη ἐκ τῆς θηλυκῆς ἀντιδόσεως συμπήγνυσθαι.

ac dicens

καὶ αὖθις τούτῳ ἐπακολουθεῖ τὸ θεῖον ῥῆμα καὶ δρᾶμα, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, φησὶ τοῖς προγόνοις ἡμῶν ὁ Θεός, ἅμα φάσκων αὐτὸς καὶ ποιῶν ἡμᾶς αὐξάνεσθαι μὲν εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ὡρισμένον τοῦ σώματος μέγεθος, πληθύνεσθαι δὲ τοῖς ἐκγόνοις, καὶ πληροῦσθαι τὴν γῆν. ἐξ αὐτῶν δὲ τούτων τῶν πρωτοπλάστων παιδευόμεθα, τὰ ἐξ ἑκάστου αὐτῶν εἰς τὴν τεκνογονίαν συνερχόμενα. ἐκ μὲν τοῦ Ἀδὰμ τοῦ ὀστέου τῆς πλευρᾶς ἀφαιρεθέντος, εἰς δὲ γυναῖκα τούτου δημιουργηθέντος ὑπὸ τῆς θείας χειρὸς, ὁμοῦ τὴν συνάφειαν καὶ ἕνωσιν τῆς φύσεως δηλούσης, καὶ τὰ ἐξ ἑκάστου τὴν παιδοποιΐαν συμβαίνοντα. ἐκ δὲ τούτων νοείσθω ἐνυπάρχειν ἡμῖν τῶν στοιχειωδῶν .... θεωρουμένων τὴν μοῖραν τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψύχοντος, καὶ τῆς ἑτέρας συζυγίας, τῆς κατὰ τὸ ὑγρόν τι καὶ ξηρὸν νοουμένης. ἡ γὰρ γῆ ἐξ ἧς ἡμᾶς ὁ δημιουργὸς παρήγαγε, τοῖς πᾶσι κεκρᾶσθαί μοι δοκεῖ, ξηρὰ μὲν αὐτὴ προσαγορευομένη, τῷ δὲ ὑγρῷ ἐπινηχομένη, τὸ δὲ πῦρ ἐν πέτραις καὶ σιδήρῳ καὶ ξύλῳ ἐγκεκρυμμένον, τὸν δὲ ἀέρα διὰ πάσης διήκοντα αὐτῆς, καὶ συνθάλποντα. διατυπωθέντος δὲ ἐν τῇ νηδύϊ τοῦ βρέφους, καὶ πρὸς τελείαν διάρθρωσιν τῆς ἀσήμου καὶ ἀνύδρου ὕλης διαγλυφείσης, τρέφεται λοιπὸν καὶ αὔξεται τῶν μελῶν ἕκαστον τῇ ποιότητι τῶν ἐπεισερχομένων τῇ γαστρὶ τῆς φερούσης· οἱονεὶ κατὰ τὴν γεωργίαν πέφυκε γίνεσθαι ἐκ νεφῶν ἐπομβρείας, ἢ ὀχετῶν ἐπιρροῆς διαβρεχούσης τὸ ὑποκείμενον. κῆπος δέ τις ὑποκείσθω τῷ λόγῳ μυρίας φυτῶν ἰδέας ἐν ἑαυτῷ τρέφων ἀλλοτρίους καὶ ἑτερογενεῖς κατὰ τὸν αὐτὸν ἕνα χρόνον. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ πιαίνουσα ταῦτα μία τις ὑπάρχει τοῦ ὕδατος φύσις. ἡ δὲ τῶν τρεφομένων ἰδιότης εἰς διαφόρους τὸ ὑγρὸν μετέβαλε ποιότητας. τὸ γὰρ αὐτὸ πικραίνεται μὲν ἐν τῇ ἀψίνθῳ, εἰς φθοροποιὸν δὲ χυμὸν ἐν τῷ κωνείῳ μεθίσταται, καὶ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ γίνεται τὸ ἕν, ἐν κρόκῳ, ἐν βαλσάμῳ, ἐν μήκωνι. τὸ μὲν γὰρ ἐκθερμαίνεται, τὸ δὲ καταψύχεται, τὸ δὲ μέσην ἔχει ποιότητα. ἐν δάφνῃ δὲ καὶ σχοίνῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις ἀρωματοφόροις ποιόν ἐστι, ἐν συκῇ δὲ καὶ ὄχνῃ καταγλυκαίνεται, καὶ διὰ τῆς ἀμπέλου εἰς οἶνον καὶ τὸν βότρυν μεθίσταται, ἐν τῷ μήλῳ χυμαίνεται, ἐν τῷ κρίνῳ λευκαίνεται, ἐν τῷ ἴῳ κυανίζεται. τοιοῦτόν τι καὶ κατὰ τὸν ἔμψυχον τοῦ σώματος ἡμῶν κῆπον θαυματουργεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως, ὀστᾶ, χόνδροι, φλέβες, ἀρτηρίαι, νεῦρα, σύνδεσμοι, σάρκες, δέρμα, πιμελαί, τρίχες, ἀδένες, ὄνυχες, ὀφθαλμοί, μυκτῆρες, ὦτα, καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἀπ' ἀλλήλων διεστάμενα· μιᾶς δὲ τῆς τροφῆς ἰδέᾳ πάντα καταλλήλως τῇ ἑαυτῶν τρέφεται φύσει, ὡς ἑκάστου τῶν ὑποκειμένων τῆς τροφῆς πρὸς τὸ δεῖξαι ὅπερ ἂν ἐπιπλάσσῃ κατ' ἐκεῖνο ἀλλοιοῦσθαι, οἰκείαν καὶ προσφυῆ τῇ τοῦ μέρους ἰδιότητι γινομένην.

A ac dicens mox sequi diuinum illud verhum & opus: Crescite & mulriplicamioi, & replete terram, sicut inquit ad primos parentes nostros Deus, simul dicens ipse, & faciens nos crescere quidem in definitam ab ipso corporis magnitudinem, multiplicari autem posteris, & implere terram. Ex illis autem ipsis protoplastis discimus, quæ ex vno quolibet ipsorum in procreatione liberorum concurrant. Ex Adamo osse lateris ablato, & in fœminam facto diuina manu: simul copulatio & vnio naturæ declaratur. Secundùm hæc scite debemus, inesse nobis secun- B dùm ordinem elementorum .... partem aliquam calidi & frigidi, & alterius quod restat paris, nimirum humidi atque sicci. Nam terra, ex qua nos Opifex produxit, cum omnibus hisce mista esse mihi videtur: ipsa quidem arida appellata, humido autem innatans: ignem verò in saxis, & ferro, & lignis abditum habens, & aëra per ipsam vniuersam di- ditum, eámque fouentem. Formato in vtero fœtu, & ad articulatam membrorum commissuram obscura humidáque materia exsculpta, nutritur deinceps & crescit vnumquodlibet membrorum pro qualita- C te illorum quæ matris aluum intra recipiuntur: sicut in agricultura fieri solet, ex nubibus imbre, aut elicum riuis atua subiecta rigantibus. Sit autem hortus aliquis de quo sermo habearur, infinitas plantarum species eoutriens, diuersæ tum speciei tum formæ, in vno atque eodem ordine: similirer irrigans illas vna quædam esto aquæ natura: nihilominus eorum quæ nutriunrur, proprietas in diuersas humorem illum qualitates transmutat. Nam idem ille humor ama- D rescit in absinthio, in liquorem verò lethalem in cicuta transit, & aliud alij fit vous & idem, in croco, in balsamo, in papauere, quorum aliud quidem calfacit, aliud refrigerat, aliud verò mediam habet qualitatem: In lauro, in odorato iunco, & aliis similibus aromata ferentibus in fragrantiam commutarur, in ficu & pyro dulcescit, per vitem in vinum & botrum mutatur, in viola fit cæruleus. Tale quiddam & in animato corporis horto mirabili- E ter à natura efficitur, immò verò à naturæ Domino. Ossa sunt hîc, cartilagioes, venæ, arteriæ, nerui, ligamina, carnes, cutis, aruina, pili, tonsillæ, vngues, oculi, nares, aures, & prærer hæc infinita quædam alia, inter se diuersa, quum sit vnica outrimenti species, qua omnia conuenieoter pro sua natura nutriuntur, ita vt vnicuique subiectorum applicata alimenta, in eius naturam mutenrur, ad quod deferuntur, ac propriam partis eius proprietatem induant.

Nam si ad oculum alimonia peruenerit, parti cernenti mista membranam oculi rigat. Et auditus partibus insidens, circumrotatur ad auditum. Et labra humectans, veluti pelliculas quasdam, non finit ea siccari & exarescere. In osse durescit, in medulla mollescit. In neruo roboratur, in superficie vnà extenditur, in vnguem desinit, in capilli generatione per humores conuenientes attenuatur. Ac siquidem per tortuosos meatus fiat euaporatio, crispiores implicatósque crines efficit: si vero per rectos & teneriores, simplices & extentos, instar fili per euaporationes in capillos commutato illo humore, qui ex cibis residet. Si vero per calidiores cordis & iecinoris partes euaporationes in caput exhalant, caluitium fieri solet, ob frigoris defectum. Superante namque calore, exsiccari constat, ac defluere crines. Enimvero res opportuna & suauis, & admiratione digna, omníque prædicatione fuerit, nostrum hic nos Dominum & gubernatorem celebrare, ac vnà cum Dauide diuino vate canere: Quàm magnificata sunt opera tua Domine: Cuncta sapienter fecisti. Quis enim possit eloqui potentias Domini? aut quis enarrabit? Quis assequetur sermo, vt hæc exprimat? Quomodo enim ex iis quæ diuersæ substantiæ sunt, & inter se differunt, vnam naturam nostram condidit? neque refugit alterum ab alterius communione vel vnione, ante positos à te vnicuique vitæ terminos, sed ad finem vsque natura immortalis cum mortali degit: rursúsque longum valedicit coniunctæ corpori, obediens imperio separationis? Quis vero non obstupescat, ex puluere facta videns tot membra partésque corporis, conuenientia inter se ossa, vertebris & iuncturarum tornis inter se commissa, quæ veluti carnium adminicula fulcráque sunt, & ad omnem habilia motum, quasique ad vnam sita lineam, vt quæcunque parum sunt rationi consentanea, remoueant? Sunt item membra cum membris velut in æquilibrio posita: dextra manus pari longitudine cum læua, digitus cum digito, planta cum planta, pes cum pede, itidemque comparata sunt alia singula. Sed est operæpretium vt ad verticem nostræ creationis oratione recurramus, inde ad pedes & talaria deuenientes. Quin ab ipsa iam, si fieri queat, anima ordiamur. Considera igitur obsecro teipsum, & neminis adhibens expositionem, qua de totius vniuersitatis opificio conditorem inuestiges, in temetipso, in paruo mundo, ineffabilem Dei sapientiam perspicies. Atque ante omnia incorporeum esse mihi considera Deum, ex tua ipsius incorporea anima, nullo circumscriptum loco,

Εἰ γὰρ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ῥεύσοιτο, τῷ ὁρατικῷ μέρει συγκατακεράσθη, τὸν ὑμένα ὑπαλείφων τοῦ ὄμματος· καὶ τοῖς ἀκουστικοῖς μέρεσι ἐνιζάνων συμπεριστρέφεται τῇ ἀκοῇ, καὶ τὰ χείλη νοτίζων, οἷα δέρματα οὐκ ἐᾷ καταφρυχθῆναι, καὶ ῥικνοῦσθαι ἐξίτηλα· καὶ ἐν ὀστέῳ πήγνυται, καὶ ἐν μυελῷ ἁπαλύνεται· ἐν δὲ νεύρῳ τονοῦται, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ συνεκτείνεται, καὶ εἰς ὄνυχα διαβαίνει, καὶ εἰς τρίχας διὰ μέσων λεπτουργεῖται τοῖς καταλλήλοις ἀτμοῖς. καὶ εἰ μὲν διὰ σκολιῶν ἐξατμίζεται πόρων, οὐλοτέρους καὶ ἑλικτοὺς ἀποτελεῖ τοὺς βοστρύχους· εἰ δὲ δι' εὐθέων καὶ ἁπαλωτέρων, ἁπλοῦς καὶ νήματος δίκην διὰ τῶν ἀτμῶν περιχυομένου τοῦ ἐκ τῶν σιτίων διϊζάνοντος ὑγροῦ· εἰ δὲ διὰ θερμοτέρων τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἥπατος αἱ ἀναθυμιάσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐξατμίζονται, φαλακροῦσθαι πέφυκε, τοῦ ψυχροῦ ἐπιλείποντος, τοῦ δὲ θερμοῦ ἐπικρατοῦντος, καταφρύγεσθαι καὶ περιχεῖσθαι. ἀλλ' ὄντως ἄξιον ἡμῖν χρῆμα, γλυκύ τε καὶ ἀξιάγαστον καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον λόγου, τὸν σοφὸν δυνάστην καὶ πρύτανιν γεραίρειν, τῷ θεσπεσίῳ Δαβὶδ συμμελῳδεῖν, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. τίς γὰρ λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου; ἢ τίς διηγήσεται; τίς γὰρ ἐφίξεται λόγος παραστῆσαι; πῶς γὰρ ἐξ ἑτερουσίων καὶ διαφόρων, μίαν τὴν φύσιν ἡμῶν ἐδημιούργησε, καὶ οὐ διαφεύγει θάτερον θατέρου, τὴν κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν πρὸ τῶν παρὰ σοῦ ὅρων τῆς ἑκάστου ζωῆς· ἀλλ' ἀφθόνως διικνεῖται μέχρι περάτων τῷ θνητῷ ἡ ἀθάνατος· καὶ πάλιν μακρὰν χαίρειν ἀφίησι τῇ συνημμένῃ τῷ σώματι, πειθομένη τῆς διαστάσεως τῷ προστάγματι; τίς δὲ μὴ ἐκπλαγήσεται ἐκ χοὸς ὁρῶν τοσαῦτα μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος, διάφορα ὀστᾶ καὶ κατάλληλα, στροφαῖς καὶ τόρναις συμβεβλημένα, ὡς σαρκῶν ὑπερείσματα, καὶ πρὸς πᾶσαν εὔκολα κίνησιν, ἅπερ ὡς ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς πάσας ἀποσκεδάζει τὰς ἀλογίας, μέλη μέλεσιν ἰσόρροπα, δεξιὰ χεὶρ ἰσομήκης τῇ λαιᾷ, καὶ δάκτυλος δακτύλῳ, καὶ ταρσὸς ταρσῷ, καὶ βάσις βάσει, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον. ἀλλ' εἰκότως ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς σοφῆς δημιουργίας, τῷ λόγῳ ἀναδράμωμεν, ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς πόδας καὶ τὰ πέδιλα φοιτῶντες. μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς ψυχῆς εἰ οἷόν τε, ἀρξώμεθα. ἴδε μοι τοίνυν σεαυτὸν, καὶ οὐδενὸς δεηθεὶς ἐκ τῆς τῶν ὅλων κατασκευῆς τὸν δημιουργὸν ἐξιχνεύειν. ἀλλ' ἐν σεαυτῷ οἱονεὶ ἐν βραχεῖ κόσμῳ τὴν ἄφραστον κατόψει τοῦ Θεοῦ σοφίαν. καὶ πρό γε ἁπάντων, ἀσώματόν μοι νόει τὸν Θεὸν ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀσωμάτου ψυχῆς, μηδενὶ περιγραφόμενον τόπῳ·

ἐπεὶ οὐδὲ ὁ ἡμέτερος νοῦς, προηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ περιγραφὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ σώματος συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται. ἀόρατον ὑπάρχειν ὁμολογεῖς ἐκ τῆς αὐτῆς εἰκόνος τεκμηράμενος, μὴ ὑποπίπτουσαν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, οὐ χρώματι, οὐ σχήματι, οὐδὲ ἑτέρῳ τινὶ χαρακτῆρι σωματικῷ ἀπεικαζομένην, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ μόνης γνωριζομένην. ὥστε μηδὲ ἐπὶ Θεοῦ ζήτει τὴν δι᾽ ὀφθαλμῶν κατανόησιν αὐτοῦ τῆς φύσεως, πλὴν ἀμυδρᾶς πρόσω χώρει συγκαταβάσεως, καὶ οὕτως οὐκ ἔξω τινὸς παραπετάσματος. οὐδὲ αὐτοῖς γὰρ κατὰ φύσιν ὁρᾶται τοῖς Χερουβὶμ, τῇ προβολῇ τῶν πτερύγων, σκιαζομένων τὴν ὄψιν διὰ τὸ ἀχώρητον αὐτῆς. τῇ διανοίᾳ τοίνυν καὶ πίστει ἐπιτρέψας τὴν κατανόησιν, ἔσῃ θεόπτης τοσοῦτον ὅσον ἀπέβης τῆς ὑλικῆς πολιτείας καὶ ἐπέβης πνευματικῆς, θαυμάζων αὐτοῦ τὴν σοφίαν.

πῶς τὴν ψυχὴν εἰσοικίζει τῷ σώματι μέχρι περάτων αὐτοῦ διάγων αὐτὴν, καὶ τὰ πλεῖστον ἀλλήλων διεστῶτα μέρη, πρὸς μίαν σύμπνοιαν καὶ κοινωνίαν ἄγων. σκόπει δέ μοι τίς ἡ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῇ σαρκὶ ἐνιζάνουσα ῥώμη· τίς δὲ ἡ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τῇ ψυχῇ ἀνακλωμένη συμπάθεια. πῶς σωματοποιεῖται ἐκ τῆς ἀσωμάτου ζωῆς τὸ σῶμα, ἀναμάττεται δὲ ἐκ τοῦ σώματος ἀλγηδόνας ἡ ἀσώματος· πῶς τούτου αἰκιζομένου ἐκείνη βοᾷ· πῶς ἐκείνης εὐδαιμονούσης αὐτὸ σφριγᾷ καὶ ὡραΐζεται. ὢ τῆς καλῆς συναφείας, ὢ τῆς θαυμαστικῆς ἑνώσεως, ὢ τῆς σοφίας τοῦ ἑνώσαντος. τίς γὰρ οἷός τε φράσαι ποῖα ταμεῖα ἤτοι ἀποθήκας τῶν μαθημάτων αὐτῇ ἐνετεκτήνατο; ὥστε μὴ ἐπισκοτίζεσθαι τὰ πάλαι τῇ γνώσει τῶν ἐπεισάκτων, μηδὲ εἴργεσθαί τινι διαφράγματι, τῶν ἑκάστης ἡμέρας ἀκουομένων, σήμερον ἀπαγγεῖλαι τὸν πρὸ πεντήκοντα χρόνων ἀκουσθέντα λόγον· ἀλλ᾽ εὐκρινεῖς καὶ ἀσυγχύτους σώζειν τὰς μνήμας τῆς παιδεύσεως, οἱονεὶ ἐν πέτρᾳ κεχαραγμένας. πῶς δὲ πρὸς τὰ σαρκικὰ ὑπολισθαίνουσα πάθη τὸ οἰκεῖον ἀπανθίζεται κάλλος· πάλιν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἶσχος ἀρετῇ καθαιρομένη πρὸς τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ κτίσαντος. αὐτὸς γὰρ ἐν εὐαγγελίοις φησὶ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν δύο ἐπὶ τῆς γῆς συμφωνήσωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, (τὴν ψυχὴν ἐμφαίνων καὶ τὸ σῶμα, τὴν κυρίαν καὶ τὴν οἰκέτιν) ἐὰν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἡ μὲν σὰρξ δουλεύουσα, ἡ δὲ ψυχὴ ἐν ἀρετῇ προβαίνουσα· ὅπως μὴ τῇ ὑπερβαλλούσῃ σκληραγωγίᾳ καταπονεῖσθαι καὶ ἀπολέγεσθαι τοῖς πόνοις τὴν οἰκέτιν· μήτ᾽ αὖ πάλιν ὑπὸ ταύτης πρὸς πάθη καὶ φιληδονίαν τὴν κυρίαν καταφέρεσθαι· ἀλλὰ συμφώνως τῷ ἴσῳ τῆς ἀρετῆς κανόνι συμπαραθεῖν ἀλλήλοις, καὶ συμπαρέπεσθαι. ἐὰν γὰρ συμφωνήσωσι τὰ δύο ταῦτα,

A siquidem neque mens nostra priùs habet localem circumscriptionem, sed per corporis coniunctionem in loco est. Eandem inadspectabilem esse fateberis ex eadem imagine ratiocinatione ducta: sese non subiicientem carnis oculis, non colore, non forma, neque alia quadam corporali figura expressam, sed ex efficacitate sua, eaque sola cognitam. Quapropter ne in Deo quidem eam, quæ fit per oculos, considerationem ipsius naturæ quærito, nisi quatenus per obscuram quandam vlterius progrediare demissionem, & ita quidem, vt non fiat B hoc extra velamentum aliquod. Neque enim ab ipsis quidem Cherubis ratione naturæ cernitur, obiectione alarum obumbrantibus faciem, propterea quòd eius ipsi non sint capaces. Proinde menti & fidei permissa consideratione, Dei contemplator eris, videns tantum, quantum recesseris ab hac crassa vitæ ratione, & ad spiritualem accesseris, admiratus ipsius sapientiam. Quomodo videlicet animam inserat corpori, vsque ad extremitates eius extendens ipsam, & plurimum inter se dissidentia C membra ad vnam quasi conspirationem ac societatem ducens. Considera mihi, quódnam ab anima carni insit robur, & quænam à carne ad animam reflectatur affectio mutua. Quomodo quasi suum efficiat ex incorporea vita corpus, & particeps dolorum ex corpore fiat, ipsa corporis expers. Quomodo hoc læso, illa clamet. Quomodo illa feliciter agente, corpus vegetum fit, & pulchrius euadat. O præclaram coniunctionem, ô admirabilem vnionem, ô sapientiã eius qui vniuit! Quis enim eloqui queat, quales penus quasique conditoria disciplinarum ea fabricauerit, ne obscurentur ve-D tera per cognitionem eorum quæ præter illa reperiuntur: néve arceantur aliquo septo eorum quæ quotidie audiuntur, quominus exponat hodie quis ante quinquaginta annos auditum sermonem: sed distinctas & inconfusas seruari recordationes institutionis, velut in saxo sculptas? Quomodo ad carnales recidens affectus, propriæ pulchritudinis florem amittat: & vice versa, profectam à vitiositate turpitudinem virtuti repurgans, recurrat ad similitudinem creatoris. Inquit enim ipse in Euange-E lio: Amen dico vobis si duo super terram consenserint: Animam indicans & corpus, dominam & famulam, si consenserint in idem: caro quidem seruiens, anima autem in virtute progressus faciens, ne nimia austeritate depressa granetur & laboribus renunciet famula: neque vice versa ad vitiosas affectiones & voluptatem per hanc deiiciatur domina: sed vt cum consensu pari virtutis regula inter sese currant vnà, séque comitentur. Nam si consenserint ista duo

nempe anima & corpus, de quocunque rogauerint, continget eis, inquit Dominus: siquidem ab ipso petierimus, bona videlicet, contingent. Si verò per negligentiorem & prauis affectibus obnoxiam vitam ad diabolum recesserimus: id quod mihi videtur esse petitio qua quis ei tributarius fiat: omnino perplexum habebunt & difficilem exitum instituta nostra. Proinde attingamus, si ita videtur, etiam corporis opificium & articulatam commissuram, admirantes sapientem architectum vniuersi Deum: quo pacto conueniens & aptum hospitium animæ rationali optimus artifex ædificauerit, & solum inter ea quæ cœlo subiecta sunt animalia, erectum hominem produxerit, per ipsam docens formam, ex cognatione superna nos vitam habere. Nam expertia rationis omnia deorsum ventrem versus se inclinant, hominibus autem solis à natura data & expedita contigit ad cœlum suspectio, ne sit voluptati deditus, neque deorsum per vitia vergat, sed vt erectus sit, & ad superna spectanda moueatur. Deinde caput velut in colle corporis ponens, in eo pretiosas sensuum sedes collocauit. Cerebrum ne quidem implere calicem vacuum posse plerique putant, cui tamen sapientia & prudentia opificis est credita Dei, qui consilio & prudentia fabricauit vniuersa. Quòd autem maximum quiddam ad vitam emolumentum afferat cerebrum, euidenter si quid aduersum accidat, ostendit. Nam si vulnere vel ruptura continens ipsum membrana lædatur, mox è vulnere sequitur præsens mors, ne quidem ad momentum temporis dolori resistente natura. quemadmodum in subterraneis structuris, aut in balneorum tectis, qui totum continet ædificij, vnus est summus lapis, infixus ipsi tholo, quem cuneum opifices ædium appellant, quo perfracto vel reuulso, illico concussum est totum. Laborant maxima luminaria Sol & Luna, cœlestes plagas intra diem & noctem percurrentia. Mens autem nostra in puncto, in momento oculi vnà cum inferis creatis ambit & vltramundana, cursu in ipsis indefesso discurrens, velutique latens latenter latentia circumspectans. Parui & imbecilles videntur pili, verùm & ipsi ad venustatem cuti capitis innati sunt, arcentes lenioribus ventis animalia minutiora caluis infesta, qui propterea semper manus suas ad arcendum ea mouent. Quinetiam hyemis frigori & solis ardori pili resistunt, veluti nemus quoddam vel densa sylua partem subiectam obumbrantes, & imbrem excipientes. Oculi excelsissimam speculam sortiti sunt, quúmque duo tantùm sint, nihilominus omnem cernunt mundi huius ornatum, ita vt ipsis nihil rerum corporearum officiat:

ὅτε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, περὶ παντὸς οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς, φησὶν ὁ Κύριος. εἰ μὲν τῶν αὐτῶν αἰτοῦμεν, δηλονότι ἀγαθῶν, γενήσεται. εἰ δὲ τῷ διαβόλῳ δι' ἀμελεστέρου καὶ ἐμπαθοῦς βίου προσχωρήσωμεν, ὅπερ μοι δοκεῖ αἴτησιν ὑπάρχειν τὸ ὑποφόρον αὐτῷ γίνεσθαι, σκολιὰ πάντως ἀποβήσεται ἡμῖν καὶ χαλεπὰ τὰ ἐπιτηδεύματα. ἁψώμεθα τοίνυν εἰ δοκεῖ καὶ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ διαρθρώσεως, θαυμάζοντες τὸν σοφὸν τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτονα Θεόν· πῶς ἁρμόζειν αὐτὴν καταγώγιον τῇ λογικῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδείματο, καὶ μόνον τῶν ὑπ' οὐρανὸν ζώων, ὄρθιον τὸν ἄνθρωπον παρήγαγεν, ἐξ αὐτοῦ παιδεύων τοῦ σχήματος, ἐκ τῆς ἄνω συγγενείας ἔχειν ἡμᾶς τὴν ζωήν. τὰ γὰρ ἄλογα πάντα κάτω πρὸς τὴν γαστέρα νένευκε· βροτοῖς δὲ μόνοις εὐφυὴς καὶ ἕτοιμος πρὸς οὐρανὸν ἀνάβλεψις. ὥστε μὴ ὑπάρχειν φιλήδονον μηδὲ κάτω νεύειν τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ διανεστῶτα ὑπάρχειν καὶ πρὸς τὰ ἄνω βλέπειν, ἔχειν τὴν κίνησιν. ἔπειτα τὴν κεφαλὴν οἱονεὶ ἐπὶ γεωλόφου τοῦ σώματος θέμενος ἐν αὐτῇ τὰς τιμίας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσατο. τὸν μὲν ἐγκέφαλον μηδὲ κύλικα πληρῶσαι κενωθέντα οἴονται· σοφίαν δὲ δημιουργοῦ πεπίστευμεν καὶ σύνεσιν τοῦ Θεοῦ βουλῇ καὶ συνέσει τεκτηναμένου τὰ σύμπαντα. ὅτι δὲ καὶ μέγιστόν τι πρὸς τὸ ζῆν ὁ ἐγκέφαλος, ἐναργῶς τὸ ἐξ ἐναντίας συμβαῖνον δηλοῖ· εἰ γὰρ τρῶσιν ἢ ῥῆξιν ὁ περιέχων αὐτὸν ὑμὴν ὑποσταίη, αὐτίκα ἔπεισι παρὰ πόδας τῇ τρώσει ὁ θάνατος, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαρὲς τῆς φύσεως ἀντεχούσης τῷ πάθει. ὥσπερ ἐν ταῖς ὑπογαίοις οἰκοδομαῖς, ἢ ἐν τοῖς τῶν λουτρῶν ὀρόφοις, ὁ τὴν πᾶσαν τῆς οἰκοδομῆς συνέχων εἰς ὕψος κορυφαῖος λίθος, ἐγκαθεστηριγμένος τῷ θόλῳ, ὃν σφῆνα οἱ οἰκοδόμοι προσαγορεύουσιν· οὗ δὴ διαρραγέντος ἢ ἀποκρουσθέντος αὐτίκα συγκατασείεται τὸ ὅλον. κάμνουσι τῶν φωστήρων οἱ μέγιστοι Ἥλιος καὶ Σελήνη, τὰ ὑπουράνια ἐν τῷ ἡμερονυκτίῳ περιθέοντες. ὁ νοῦς δ' ὁ ἡμέτερος ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἅμα τῆς κάτω κτίσεως καὶ τὰ ὑπερκόσμια περιπολεῖ, δρόμον αὐτὰ περιθέων ἀκάματον, ὡς ἄδηλος ἀδήλως ἄδηλα περιαθρῶν. βραχεῖς τε καὶ ἀδρανεῖς δοκοῦσιν οἱ βόστρυχοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πρὸς εὐκοσμίαν τῇ δέρρει τῆς κεφαλῆς ἐμπεφύκασιν, ἀποσοβοῦντες αὔραις τῶν ζώων τὰ λεπτότερα τοῖς φαλακροῖς ὄντα πολέμια, ἀεὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπισοβεῖν κινοῦντες. ἀλλὰ καὶ πρὸς χειμῶνος κρυμὸν, καὶ ἡλίου φλογμὸν, αἱ τρίχες ἀντέχουσιν, οἱονεὶ ἄλσος ἢ δρυμὸς τὸ ὑποκείμενον σκιάζουσαι, καὶ τὴν ἐπομβρίαν δεχόμεναι. ὀφθαλμοὶ τὴν ὑψηλοτάτην σκοπιὰν ἔλαχον. καὶ δύο μόνοι τυγχάνοντες, πᾶσαν ὁρῶσι τὴν διακόσμησιν. ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐπισκοτεῖν τῶν σωματικῶν νόμων·

ἀλλὰ βραχείᾳ περιβολῇ τῶν ὀφρύων ὑποκαθήμενοι, ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐξοχῆς πρὸς τὸ εὐθὲς ἀποτείνονται, καὶ δὴ ἀκίσιν ἢ ῥαφίσιν τοῖς ἀχαίτοις τὰ λεπτὰ τῶν ζώων ἀποσείονται, καὶ τῇ συνεχεῖ τῶν βλεφάρων κινήσει τὰς κόρας συντηροῦσι, τὸν φλογμὸν τοῦ ἡλίου διαρριπιζόμενοι. τὰ δὲ αὐτὰ δὴ θερμοῖσι καταπετάσματα αὐτῶν ὑπάρχοντα ἐκκλίνουσι τὸν τῆς ἀκολασίας θάνατον· ὃν Ἱερεμίας ὁ τῶν προφητῶν πολυκίνδυνος μαρτυρόμενος, φησίν, ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων. οὐ μόνον γὰρ τὸ σῶμα ἀνέπαφον, ἀλλὰ καὶ τὰς βολὰς τῶν ὀφθαλμῶν δεῖ παραφυλάττειν καὶ μηδαμῶς ἐπιτρέπειν αὐταῖς ἀναιδῶς ἐφορμᾶν καὶ περιΐπτασθαι τοῖς ἀλλοτρίοις κάλλεσι, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς θέας, ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ὁρμήσωμεν. κατὰ γὰρ τὴν θεηγορίαν, ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. παρθενεύειν οὖν χρὴ τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν, ἰσωνυμίαν τῶν παρθένων τετιμημένας. πολλάκις γὰρ ἡ ἐμπαρθενεύουσα τοῖς βλεφάροις κόρη τῇ διαστολῇ αὐτῶν καὶ ἑαυτῆς περιστροφῇ, νεῦμα καὶ νόημα πορνείας τὸ ἄτιμος ἐγένετο. κολοβὸν ἐκ πάντων ἡμῶν τῶν μελῶν τὸ οὖς κεχάλκευται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ διακοσμεῖ τὸ περικείμενον κύμβαλον, καὶ μόνοις τῆς δημιουργίας πιστεύεται τοῦ Θεοῦ μυστήρια, ἑλικοειδῶς ἐκτετορνευμένον δι' ὅλου, ὥστε μὴ θᾶττον εἰσδύνειν τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν πλείονι χρόνῳ ἐξαπλουμένου τῇ ὀρείᾳ ἐπὶ τὸ βάθος τὴν ὕλην τοῦ ψεύδους, ἅμα τῶν τῆς κατηγορείας σκυβάλων περικαταλεῖψαι τοῖς ὅροις. ἀρετῆς γὰρ τοῦ μὲν φράζοντος μὴ ψευδηγορεῖν, τοῦ δὲ ἀκούοντος δοκιμάζειν τὰ φάσματα, εἰ μηδὲν προσπαθείας πάθος ἐγκέκραται. ὁ μὲν γὰρ οὐκ ὀξυωπεῖ, ὁ δὲ ὅλως οὐχ ὁρᾷ. εἰ δ' ὁποτέρας λώβῃ ὁ λόγος διέφθαρται, τῷ ἐν ἡμῖν κριτηρίῳ τῆς διανοίας τιμωρεῖν αὐτὸν καὶ ἀποξέειν τῆς κακίας, οἱονεὶ δημίῳ τῇ ἀληθείᾳ. τοῦτο γὰρ παιδεύουσα ἡ κατὰ τὸν θεσπέσιον καὶ ἀνδρειότατον ἀγωνιστὴν Ἰὼβ ἱστορία φησίν, νοῦς μὲν καὶ οὖς ῥήματα διακρίνει, λάρυγξ δὲ σῖτα γεύεται. συμφώνως δὲ τούτῳ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς φησι, τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. ὁ δὲ τῶν ὅλων Θεὸς τῶν οἰκετῶν ἐπισφραγίζων τὰ ῥήματα, ἐν εὐαγγελίοις φησί, γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι, διακρίνοντες ἐκ τοῦ δοκίμου τὸ κίβδηλον, οὐχ ἵνα δίκην τῶν κολλυβιστῶν κομπάσαντες τὸν ἦχον δεχώμεθα, ἀλλ' ἵνα σταθμίζοντες τὰς ἀποφάσεις τῶν προσδιαλεγομένων καὶ τὰς ἐκβάσεις τῶν πεπραγμένων, ἐπὶ τὴν δικαίαν μᾶλλον ῥέπωμεν πλάστιγγα. ὤτων γὰρ καὶ γλωττῶν πο-

A sed sub paruo superciliorum propugnaculo constituti, ex eminentia superiore directò extenduntur, & velut acubus aut subulis, nempe spinis minuta animalia excutiunt, & continuo palpebrarum motu pupillas conseruant, ardorem solis quasi ventilatione quadam mitigantes. Eadem quum sint tanquam à calentibus vsurpata oculorum velamina deflectunt intemperantiæ lasciuiæque mortem; de qua Hieremias inter diuinos vates multa pericula perpessus contestans, ait: Ascendit per fenestras mors. Non enim modò corpus intactum, sed & oculorum ra- B dij seruandi sunt incorrupti, neque ipsis vllo modo permittendum, vt impudenter irruant, & in alienæ pulchritudinis formas inuolent, ne ab aspectu ad ipsum actum ruamus. Nam secundùm Domini sermonem, Qui inspexerit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ipsa commisit in corde suo. Quapropter virgines esse debent oculorum pupulæ, quæ idem cum virginibus nominis ornamentum sortitæ sunt. Sæpenumero enim quæ intra palpebras virgo erat pupilla, per ipsarum diductionem vagumque motum suum nutus & cogi- C tatio scortationis facta est. Exiguum quiddam inter omnia membra nostra est auris. Sed & istas exornat vicinum cymbalum, eisque solis inter creata cætera Dei mysteria creduntur. Estque auris tota in rotundum sinuoséque tornata, ne citiùs ingrediatur sermo, sed spatio longioris temporis imminutus, per ipsam excauationem prohibeat quominus ad imum materia mendacij penetret, sed vnà cum maledicentiæ stercoribus superioribus in partibus remaneat. Nam virtutis quidem est in eo qui loquitur, non dicere falsa: in eo qui audit, probare quomodo quælibet dicta videantur, num quid affectus vel amici vel D repugnantis admistum sit. Nam alter quidem non cernit acutum, alter autem prorsus non videt. Quòd si alterutro horum defectuum ratio corrupta est, iudicio mentis quod in nobis est puniri & á prauitate repurgari debet per veritatem, quæ tortoris officio fungatur. Hoc enim docens de diuino & fortissimo athleta Iobo historia inquit: Mens quidem & auris verba diiudicat, guttur autem escas gustat. Cum hoc autem consentiens diuinorum ille carminum au- E ctor Dauides inquit: Eum qui clanculum mentiebatur de proximo suo, persequebar. Ipse autem vniuersitatis huiusce Deus, seruorum obsignans verba, in Euangelio inquit: Estote numularij probi, diiudicantes à bono quod adulterinum est. Non vt instar numulariorum sonum explorando excipiamus, sed vt ponderantes pronuntiata illorum, qui colloquuntur, & euentus factorum, ad iustam potiùs propendeamus trutinam. Aurium enim & linguarum ma-

Κόραι virgines & pupulæ, sicut & pupam propuella Latini dicunt.

gnum quoddam periculum est: cùm exiguum sit membrum lingua, mendacij & veritatis, vel potiùs salutis & perditionis est officina. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, & lingua mea loquetur iustitiam, inquit diuinorum auctor carminum: & idem rursus, Linguis suis dolosè agebant, & lingua eorum sicut serpentis, venenum aspidum sub labiis eorum. Assentitur & patri diuinarum rerum peritus Salomon his verbis: Vita enim & mors in manu linguæ: quasi pro manu Sermonem, pro gladio dolum, homicidam in medium producat Deus, in eodem loco ac numero homicidam & dolosum ponit, quemadmodum & magni Dauidis ore dixit, Virum sanguinum abominatur Dominus. Quem verò censet abominandum Deus, is planè supplicio mulctandus est. Quemadmodum & ferrum abiectum, à rubigine exesum, & lignum aut vestis, quæ abominanda sunt domino suo, à sordibus quibus scatent, absumuntur. aut, quemadmodum domus, quòd inquilino sit destitura particularim destruitur. Pari ratione mihi videtur & mortalis, qui abominationi est Deo ex auersione diuina malis oppressus, quibus inquinatus est, puniri, cùm in eos sententia lata fuerit illa qui audient, Discedite à me maledicti in ignem æternum qui pro meritis eorum quæ admiserint peccatorum plectentur: Tum verò alios quidem tanquam in paleas incidens carbo perpurgat & exurit in perpetuum neque corrumpens, neque corrupta, propterea quod ex sepulchris nos incorruptibiles exurgemus. Iusti autem in securitate ac requie, omni libertate donati permanent in perpetuum immortales. Qui verò se peccatis obstrinxerunt, dum suppliciis puniuntur æternis, nec corrumpuntur nec intereunt, sed in designatis locis super sortes permanent, mœrentes, in angustias redacti, tristes, dolentes, lamentantes, excruciati, lugentes, afflicti, vlulantes, vexati, nihil deinceps agere valentes, qui præsens pœnitentiæ tempus reiecerunt, qui pauperibus facultates suas, sibi verò diuinæ misericordiæ viscera occluserunt. Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam, inquit diuina vox, alios autem & tenebræ in exterioribus vexant locis, ex sententia quæ reos flagellat & exagitat, prout historia de Ægyptiis nos edocet: dum vna quidem fertur à Deo sententia, sed ad propositum tamen ac meritum eorum qui audiunt accommodatur. Nam Ægyptios quidem in Pharaone castigat: Israelitas autem Moysi conseruat incolumes: siquidem illis Nilum rubro colore perfusum in sanguinem vertit, vt sic punirentur: bis verò integram aquæ naturam illibatamque seruauit.

Psalm. 44. 2. *Psalm. 13. 3.* *Prou. 18. 21.* *Psalm. 5. 7.* *Iacob. 2. 13.* *Exod. 7. 20.*

λεῖ τις ὁ κίνδυνος βραχὺ ὑπάρχουσα μέλος ψεύδους καὶ ἀληθείας, ἢ μᾶλλον σωτηρίας καὶ ἀπωλείας τυγχάνουσα ἐργαστήριον. ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου, καὶ ἡ γλῶσσά μου μελετήσει δικαιοσύνην, φησὶν ὁ τῶν θείων μελῳδός. καὶ πάλιν ὁ αὐτός, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὡσεὶ ὄφεως, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. συμφώνως δὲ τῷ πατρὶ ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομών, φησί, ζωὴ γὰρ καὶ θάνατος ἐν χειρὶ γλώσσης· ὡσπερεὶ ἀντὶ χειρὸς τὸν λόγον, ἀντὶ φασγάνου τὸν δόλον, φονέα παριστῶν, καὶ ἐν μιᾷ μερίδι τὸν ἀνδροφόνον καὶ τὸν δόλιον, ὁ θεῖος ἐψηφίσατο. καθὼς φησι διὰ τοῦ μεγάλου Δαβίδ, ἄνδρα αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσσεται Κύριος· ὁ δὲ Θεῷ βδελυκτὸς πάντως καὶ τιμωρητός· ὡς ὁ παραρριφεὶς σίδηρος ὑπὸ τοῦ ἰοῦ δαπανώμενος, καὶ ξύλον ἢ ἐσθὴς ῥυπαρὰ τυγχάνοντα καὶ βδελυκτὰ τῷ δεσπότῃ ὑπὸ τοῦ ἐγκειμένου αὐχμοῦ καταφθείρεται· ἢ ὥσπερ οἶκος τῇ ἐγκαταλείψει τοῦ ἐνοικοῦντος ἐρημούμενος κατὰ μέρος φθείρεται· παραπλησίως μοι δοκεῖ καὶ βροτὸς Θεῷ βδελυκτὸς τῇ θείᾳ ἀποστροφῇ ὑπὸ τῶν ἐγκεχραμμένων αὐτῷ κακῶν κακούμενος τιμωρεῖσθαι, τῆς ἀποφάσεως, τῆς, ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καταλλήλως τῶν ἡμαρτημένων ἐμπεσούσης τοῖς ἀκουσομένοις. τότε τοὺς μὲν οἱονεὶ ἄνθραξ ἐν ἀχύροις ἐμπεσὼν διασμήχει καὶ διαφλέγει αἰωνίως, μήτε φθείρουσα, μήτε φθειρομένη διὰ τὸ ἀφθάρτους ἡμᾶς ἐκ τάφων ἀνίστασθαι· τοὺς μὲν δικαίους ἐν ἀδείᾳ καὶ ἀναπαύσει, καὶ πάσῃ ἐξουσίᾳ μένειν ἀφθάρτους διαιωνίζοντας, τοὺς δὲ ἁμαρτήσαντας αἰωνίως τιμωρουμένους, μὴ φθείρεσθαι, ἀλλὰ περιεῖναι ἐν τοῖς ἀφωρισμένοις τόποις, ἀσχάλλοντας, ἀμηχανοῦντας, ἀδημονοῦντας, ἀλγοῦντας, ὀλοφυρομένους, πιεζομένους, κωκύοντας, δακρυομένους, τιλλομένους, ἀλαλάζοντας, σπαραττομένους, μηδὲν λοιπὸν δυναμένους, τὸν νῦν καιρὸν τῆς μετανοίας παρωσαμένους, τοῖς δεομένοις τὰ ἑαυτῶν, ἑαυτοῖς δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ σπλάγχνα ἀποκλείσαντας. ἀνίλεως γὰρ ἡ κρίσις τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος, φησὶν ἡ θεία φωνή. τοὺς δὲ καὶ σκότος ἐν ἐξωτέροις ἐλαύνων τόποις ἡ τοῦ κριτοῦ ἀπόφασις ἡ τοὺς αἰτίους μαστίζουσα καὶ ἐλαύνουσα· ὡς ἡ κατ' Αἰγυπτίους ἱστορία παιδεύει· μιᾶς μὲν γινομένης τῆς θείας ἀποφάσεως, καταλλήλως δὲ τῇ προαιρέσει τῶν ἀκουόντων ἁρμοττομένης· Αἰγυπτίους μὲν ἐν τῷ Φαραὼ τιμωροῦσα, Ἰσραηλίτας δὲ τῷ Μωσῇ διασώζουσα. τοῖς μὲν γὰρ φοίνιξας τὸν Νεῖλον αἷμα ἀπέδειξε πρὸς τιμωρίαν δίψους, τοῖς δὲ ὕδωρ ἄκτη φύσιν ἐφύλαξε,

τοῖς μὲν τὸ ἡμερινὸν φάος εἰς σκότος ψηλαφητὸν μετέτρεψε, τοῖς δ᾽ ἐπὶ τοῖς ὅροις τὸ φῶς διεφύλαξε· τοῖς μὲν τὸ Ἐρυθραῖον πέλαγος πρὸς διάβασιν διεχέρσωσε, τοῖς δὲ αὐτὸ ἐπισυνάψασα, εἴχεσθαι ὑποβρυχίους φθαρέντας κατέλιπε. παραπλησίως καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίου καμίνου, μιᾶς ἐνεργούσης ἀποφάσεως, οἱ μὲν τρεῖς ἑβραῖοι παῖδες οἱονεὶ ἐν μέσῃ δρόσῳ τῇ φλογὶ διέσκαιρον ὑμνοῦντες, οἱ δὲ τῇ ὑποβολῇ τῆς ὕλης ὑποτρέφοντες καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις κορυφοῦντες τὴν φλόγα, ὑπ᾽ αὐτῆς θᾶττον, μέχρι κόνεως κατεφλέχθησαν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν χέρσον ἴσμεν τῷ θείῳ πειθομένην προστάγματι, διαρραγοῦσαν τὸν Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν πρὸς τιμωρίαν ἐνυποδέξασθαι, τοὺς δ᾽ ἀναιτίους φέρειν κατὰ φύσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ. οὕτω δὲ καὶ τὸν δύστηνον Κάϊν, ταῖς ἀκοαῖς ἐμπεσοῦσα ἡ θεία ἀπόφασις, τιμωρεῖται λέγουσα, στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αὖθις ἡ πεῖρα τῷ λόγῳ ἐπηκολούθησε, τιμωροῦσα μὲν κλόνῳ ἀστάτῳ καὶ στεναγμῷ θρηνώδει, ἐκ καρδίας καὶ ὀνύχων ἀνασπῶντα τὸν πρῶτον ἐν κόσμῳ φονέα ἀδελφοκτόνον Κάϊν, οὐκ ἀναιροῦσα δὲ τοῦτον θανεῖν ἱμειρόμενον, καὶ βοῶντα, ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· πρὸς ὃν τὸ θεῖον ἀποφαίνεται, οὐχ οὕτως· σημεῖον γὰρ ἐθέμην ἐπὶ σοὶ τοῦ μὴ ἀνελεῖν σε πάντα τὸν εὑρίσκοντα. δείσωμεν τοίνυν πῦρ κολαστήριον, καὶ σκώληκα, καὶ σκότος, μηδὲ τῶν ἁγίων φειδόμενον μεμολυσμένων τῷ βίῳ. φησὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ὁ Θεός, διέλθετε καὶ κόψατε, καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἄρξασθε. Εἰ οὖν ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἀσεβὴς ποῦ φανεῖται, φησὶν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομὼν τῆς ἀμελείας διεγείρων ἡμᾶς; μὴ οὖν σφόδρα ἀμελήσωμεν τῷ βαπτίσματι ἐπερειδόμενοι καὶ τῇ μετοχῇ τῶν θείων μυστηρίων, κουφοτέραν ἡμῖν οἰόμενοι τὴν κόλασιν ἐπάγεσθαι τότε. οὐ γάρ τι ὀνήσει ἡμᾶς ἐκεῖ, ἐνταῦθα ὑβρίζομεν καὶ ἀδεῶς παρ᾽ ἀξίαν μετέχομεν. ὁ γὰρ ἀναξίως ἐσθίων καὶ πίνων τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου κραμμάτων, εἰς κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει, καὶ πίνει φησὶν, ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, περιτομὴ μὲν ὠφελεῖ ἐὰν νόμον πράττῃς· εἰ δὲ νόμου παραβάτης ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε, μὴ ἐπαξίως αὐτῆς βιώσαντι. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου ἀλλ᾽ οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται παρὰ τοῦ Θεοῦ. πᾶσι δὲ τοῖς ὁπωσοῦν παιδείας μετειληφόσι δῆλον, ἀντίτυπον τῆς περιτομῆς ὑπάρχειν τὸ σωτήριον βάπτισμα· ὁμοίως δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ νόμου, τὰ σεπτὰ εὐαγγέλια δεδόσθαι ἡμῖν τοῖς πιστοῖς.

Illis quidem lucem diurnam in tenebras mutauit palpabiles, his verò intra limites suos lucem conseruauit. Illis Erythræum mare vt transiri posset, in continentem conuertit: his verò rursus coalescens illud obiecit, vt in illud ingressi fluctibus immersi perierint. Pari ratione in fornace quoque Babylonica cùm vna sententia operaretur, (Dan. 3. 20.) tres quidem Hebræi pueri tanquam in medio rore in flamma tripudiabant, & hymnos canebant: at qui eam materia iniecta fouebant, & ad altitudinem quadraginta nouem cubitorum euehebant, confestim ab ipsa combusti atque in cineres sunt redacti. Eodem pacto scimus terram diuino (Num. 26. 9.) parentem mandato diductam & hiantem Datan & Abiron in pœnam absorptos excepisse; cæteros autem innoxios more solito eadem die atque eadem hora sustentasse. Sic & miserum Cain sententia diuina in eius incidens aures puniuit: dicens: (Gen. 4. 12.) Gemens ac tremens eris super terram: & statim res ipsa verba sequuta est, eumque instabili tremore ac lugubri gemitu ex intimo corde atque vnguibus ducto primum homicidam in mundo fratrisque percussorem puniuit: nec tamen è medio sustulit, quamuis mori perciperet, & exclamaret: Et erit, omnis qui inuenerit me, (Gen. 4. 14.) occidet me. Cui respondens pronuntiauit Deus: Non sic: etenim signum posui super te, ne occidat te omnis qui te inuenerit. Timeamus igitur vindicem illum ignem tormentorum, & vermem, & tenebras, quæ ne sanctis quidem parcunt, quorum fuerit vita in seculo contaminata. Sic enim per Ezechielem inquit Deus: Transite, & (Ezech. 9. 6.) percutite, & à sanctis meis incipite. Si ergo iustus vix saluatur, impius & peccator, (1. Petri 4. 18.) vbi parebit? inquit diuinarum rerum peritus Salomon, vt ab incuria nos eximat. (Prou. 11. 31.) Ne igitur curam nostri abiiciamus baptismo freti, nec propter sacrorum participationem mysteriorum leuiori nos supplicio tunc puniendos arbitremur. Nihil enim nobis illic ea proderunt, quæ hîc contumeliosè tractauimus, ac temerè præter dignitatem participauimus. Qui enim manducat, & (1. Cor. 11. 29.) bibit indignè, Dei Verbi potiones, in iudicium sibi manducat, & bibit, inquit sublimis Apostolus, & idem rursus: Circumcisio quidem proderit, si legem (Rom. 2. 25.) obserues: si autem præuaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est, qui (Rom. 2. 13.) minimè pro dignitate ipsius vixeris. Idemque rursus, Non auditores legis, sed factores legis à Deo iustificabuntur. Omnibus igitur, qui eruditione aliqua vel leuiter tincti sint, manifestum est à circuncisione baptismum tanquam à figura fuisse adumbratum: ac legis loco veneranda nobis fidelibus euangelia tradita esse.

quod confirmans in Euangeliis Dominus, ait: Amen dico vobis, non omnes, qui dicunt mihi Domine, Domine, intrabunt in regnum cœlorum: sed qui faciunt voluntatem meam. Multi enim mihi dicent in illa die: Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & morbos sanauimus? & dicam illis, Nescio vos; Discedite à me maledicti operarij iniquitatis in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Pares autem Christiani etiam plurimi fidelium mihi videntur esse, inter quos planè sit etiam Iudas Apostolus, qui & signa fecit, & infirmos sanauit, priùs quàm aduersus Christum vniuersorum Deum furiosè debaccharetur. Sed & Simo ille, qui à Petro & Paulo pulsus fuit, & plurimi Galatarum, qui postquam signa, & prodigia, & sanationes edidissent, ac vaticinandi dona consequuti fuissent, rursus sub errorem sunt reuersi, pristinæ improbitati adhærentes, quibus scribens eximius ille terræ totius subiectæ Soli doctor inquit: O stulti Galatæ, quis vos fascinauit? Currebatis bene, quis vos impediuit, ne crederetis veritati? Tales, quemadmodum antea dixi, mihi videntur nihil ex baptismo vtilitatis habituri, etiamsi Christo iudici dicturi sint: Domine, non tuo nomine prodigia fecimus, & dæmonia eiecimus, & infirmos sanauimus? quibus lethale, & terribile, & luctus plenum responsum iam dedit Christus, à quo per misericordiam suam nos omnes vindicet, per inculpatos sanctos suos pro nobis exoratus. Impij enim in iudicio non resurgent, inquit Dauides diuinorum carminum auctor. Cum hoc autem consentiens eximius inter vates Esaias inquit, Auferatur impius, ne videat gloriam Domini. Quæ confirmans Diuus Paulus, ait: Quicunque absque lege peccauerunt, etiam absque lege peribunt, videlicet penitus eos deserente Deo & auersante ipsos, & supplicio nullis sæculorum terminis finiendo afficiente. Idem & prophetæ indicant, ad iudicium non sistendos resurgentes impios, sed ad condemnationem illico abducendos vnà cum principe suo Diabolo. Neque enim huius etiam vitæ leges manifestum homicidam vel adulterum, postquam ex carcere arcessitus est, longa oratione damnant in conspectu formidabilis cœtus, quem eius exemplo castigant. Quum enim vnum membrum resecatur, aut vritur in corpore, totum cum parte concutitur & condolet. Et aliquoties vno cæso flagris famulo, tota famulorum cohors extimescens, emendationem sibi pollicetur in animo, & quòd tangere nolit res interdictas, propter quas ille tam tristibus flagris vndique conscissus sit, diuinitus immissa ira ad iudicium pertractus.

Math.7.20. Luc.13.27. Gal.3.1. Esa.26.10. Rom.2.12.

ἅπερ βεβαιῶν ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις, φησίν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐχὶ πάντες οἱ λέγοντές μοι Κύριε Κύριε εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημά μου. πολλοὶ γὰρ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, οὐχὶ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ νόσους ἐθεραπεύσαμεν; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι ἐργάται τῆς ἀνομίας, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. τοιούτους δὲ Χριστιανοὺς καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν μοι δοκεῖ ὑπάρχειν, ἐν οἷς εἴη πάντως καὶ Ἰούδας ὁ ἀπόστολος, σημεῖα πεποιηκὼς καὶ ἀσθενοῦντας ἀκεσάμενος, πρὶν τῷ ἐμπαροινῆσαι τῷ Θεῷ τῶν ὅλων Χριστῷ. ἀλλὰ καὶ Σίμων ὁ ὑπὸ Πέτρου καὶ Παύλου τυμπανισθεὶς [?], καὶ πλεῖστοι Γαλατῶν οἱ μετὰ τὸ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ ἰάσεις ἐνεργῆσαι καὶ προφητείας χαρισμάτων ἀξιωθῆναι, πάλιν ὑπὸ τὴν πλάνην ὑποστρέψαντες καὶ τῇ προτέρᾳ κακίᾳ συνθέμενοι. οἷς ἐπιστέλλων ὁ ὑψηλὸς τῆς ὑφ' ἡλίου καθηγητής, φησίν, ὦ Γαλάται ἀνόητοι, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν; καλῶς ἐτρέχετε, τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; τοὺς τοιούτους, καθὼς προέφην, δοκεῖ μοι μηδὲν ὀνήσασθαι τοῦ βαπτίσματος εἰ καὶ φήσουσι Χριστῷ κρίνοντι, Κύριε, ἐν τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις ἐποιήσαμεν καὶ δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ νοσοῦντας ἐθεραπεύσαμεν· οἷς τὴν πληκτικὴν καὶ δριμεῖαν καὶ κωκυτῶν πλήρη ἔδωκεν ἀπόφασιν Χριστός, ὁ τῷ ἐλέει αὐτοῦ πάντας ἡμᾶς ἐκείνης ἀπέχων, ὑπὸ τῶν ἀμώμων ἁγίων αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκλιπαρούμενος. ἀσεβεῖς γὰρ ἐν κρίσει οὐκ ἀναστήσονται, φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός. συμφώνως δὲ τούτῳ ὁ ὑψηλὸς τῶν προφητῶν Ἡσαΐας, φησίν, ἀρθήτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. ἅπερ βεβαιῶν ὁ ἱερὸς Παῦλος, φησίν· ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, ἀλλὰ τὴν παντελῆ τοῦ Θεοῦ ἐγκατάλειψιν αὐτῶν καὶ ἀποστροφήν, καὶ τὴν εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ζημίαν. ταῦτα δὲ καὶ οἱ προφῆται δηλοῦσιν, οὐκ εἰς κρίσιν παρίστασθαι ἀνισταμένους ἀσεβεῖς, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν αὖθις ἀπαχθήσεσθαι ἅμα τῷ ἡγεμόνι αὐτῶν διαβόλῳ. οὐδὲ γὰρ οἱ τῆδε νόμοι τὸν πρόδηλον φονέα, ἢ μοιχὸν τῆς εἱρκτῆς ἐκφωνήσαντες, μακρηγορίᾳ κρίνουσιν ἐν ὄψει τῆς φρικτῆς ὁμηγύρεως, ἐκείνῳ δὲ ἐκείνου σωφρονίζοντες. ἑνὸς γὰρ μέλους τεμνομένου, ἢ καιομένου, ἐν τῷ σώματι τὸ ὅλον τῷ μέρει συγκραδαίνεται καὶ συναλγεῖ, καὶ ἑνὸς πολλάκις οἰκέτου αἰκιζομένου πᾶσα τῶν οἰκετῶν ἡ φάλαγξ τρέμουσα διόρθωσιν κατὰ διάνοιαν ὑπισχνεῖται, καὶ μὴ ψαύειν τῶν ἀπηγορευμένων· δι' ὧν ἐκεῖνος τοῖς ἀλγεινοῖς περιερρώγη θεηλάτῳ ὀργῇ ἐπὶ τὴν δίκην ἑλκόμενος.

τοῦτό μοι νόει οἰκονομεῖσθαι παρὰ Θεοῦ ἐν μυριάνδρῳ πόλει, μιᾶς τιμωρουμένης οἰκίας, τὴν τῶν ἡμαρτημένων περὶ δίκην ἐκείνου ὑπεχούσης, πρὸς νουθεσίαν καὶ διόρθωσιν τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν καὶ πασῶν πόλεων. ἀσεβῶν γὰρ καταπιπτόντων, δίκαιοι ἔμφοβοι γίνονται, φησὶν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομών. καὶ ὅτι οὐδὲν ὀνήσει ἐπὶ τῆς ἀκλινοῦς καὶ ἀδεκάστου κρίσεως τὸ ἅγιον βάπτισμα, τοὺς ἐνταῦθα αὐτὸ πολιτείᾳ κακίστῃ καθυβρίζοντας, καὶ ἀναξίως τῆς ἐπωνυμίας Χριστοῦ διάγοντας, ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ ἀποστόλου, λευκοτέρως τῶν ῥηθέντων νῦν παιδευόμεθα, διαρρήδην βοῶντος· ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσι χωρὶς οἰκτιρμῶν ἀποθνήσκει. πόσῳ μᾶλλον χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος; καταπατεῖ δὲ τὸν Θεοῦ παῖδα λόγον Θεόν, ὁ τὰ μυστικὰ αὐτοῦ κεράσματα ἀδεῶς χερσὶ πλεονεκτούσαις καὶ κατὰ τοῦ πέλας ἐπηρμέναις δεχόμενος, ἴσα κοινῷ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τιθέμενος ἃ ἐν τοῖς πιστοῖς διανοίας ὄμμασιν ἐνθεωρεῖται Θεός. ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διικνούμενος μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ διακριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν· καθὼς αὐτὸς διὰ Παύλου φησίν. οὐδετέρου γὰρ ἐξεκενώθη τοῦ μὲν καθηλουμένου τοῦ δὲ ῥέοντος. οὐδὲ αὖ πάλιν δαπανᾶται, κατὰ τὸν ἀέρα ὑπὸ πάντων μετεχόμενος, καὶ μένων ὁ αὐτὸς ἀμείωτος Θεός. τὰ δὲ Παύλου ἐπισφραγίζων, καὶ ἴσα τῶν ἀπίστων δεῖν τιμωρήσασθαι, τοὺς κλήσει μὲν Χριστιανούς, ἔργῳ δὲ πονηρούς, καὶ παροινίᾳ τῆς σφῶν ἀμελήσαντων σωτηρίας, ἐν εὐαγγελίοις φησίν· ἐὰν δὲ εἴπῃ ἐν ἑαυτῷ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, χρονίζει ὁ Κύριός μου τοῦ ἐλθεῖν, καὶ ἄρξεται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν μετὰ τῶν συνδούλων μεθυόντων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει Κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν καὶ θήσει τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων. διχοτομεῖσθαι τὸν οἰκέτην μὴ σωματικῶς νοήσωμεν (ἀμαθίας γὰρ τοῦτο καὶ γέλωτος) ἀλλὰ τῇ ἀφαιρέσει τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν παρρησίας, διχοτομεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοὺς κατακριθησομένους ἡμᾶς νοήσωμεν. οὐ γὰρ ἔστι τοὺς Χριστῷ συνδεδεμένους καὶ ὡς στρατιώτας κατασημανθέντας τῇ ἐκείνου σφραγῖδι καὶ τῇ ζώνῃ τῆς αὐτοῦ στρατείας διειλημμένους τιμωρεῖσθαι, μὴ πρότερον ἐκείνων ἀπορραγέντας, καθὼς καὶ οἱ τήμερον νόμοι παιδεύουσι τοὺς αἰτίους τῶν στρατιωτῶν μὴ πρότερον τιμωρεῖσθαι, πρὶν τῆς ζώνης ἀπορραγῶσι.

A Tale quid fciis geri à Deo in populofa ciuitate, quum vna familia fupplicio afficitur, quæ delictorum pœnam luit, ad caftigationem & correctionem cæterorum ciuium, & ciuitatum omnium. Impiis enim cadentibus, timor incutitur iuftis, inquit diuinarum rerum peritus ille Salomo. Quod autem nihil in ineuitabili & incorrupto illo iudicio profuturum fit facrum baptifma iis qui hîc illud per peffimā viuendi rationem contumelia affecerunt, & indignè cognomine Chrifti vixerunt, de eximio Apoftolo dilucidius, quàm ex iis quæ dicta funt hactenus, difcimus, diferte clamante: Qui B afpernatus fuerit legem Mofis, per duos treíve teftes conuictus abfque vlla mifericordia moritur. multo magis peiore dignus habebitur fupplicio, qui filium Dei conculcauerit, & fanguinem teftamenti ceu rem profanam habuerit. Conculcat autem Dei filium & Sermonem Dei, qui myftica eius pocula intrepidè manibus rapacibus & aduerfus proximum eleuatis fumit, veluti communem panem & vinum reputans, quæ in fidelibus mentis oculis funt ipfe Deus. Viuus enim eft fermo Dei, & efficax, & penetrantior quouis gladio vtrinque incidente, & pertingens vfque ad C diuifionem animæ & corporis, compagúmque & medullarum, & difcretor cogitationum & mentis conceptorum, quemadmodum ipfe per Paulum inquit. Nam neutro modo perit, etiamfi partim clauis configatur, partim fluat. Nec item abfumitur, quum perinde vt aër ab omnibus percipiatur, & nihilominus maneat Deus idem, haud imminutus. Verba autem Pauli Dominus obfignans, & pari cum incredulis fupplicio afficiendos oftendens, qui nomine quidem Chriftiani, re verò mali funt, & per temulentiam ne-D gligunt falutem fuam, inquit in Euangelio: Si dixerit in corde fuo feruus ille, Cunctatur Dominus meus venire, fimúlque cœperit percutere conferuos, & edere atque bibere cum conferuis ebriis: Amen dico vobis, veniet Dominus ferui illius die quo non expectat, & hora qua ignorat, & diffecabit eum, & ponet partem ipfius cum incredulis. Diffecari feruum non corporaliter intelligamus, (nam imperitum hoc foret, ac ridiculum) fed per fpoliationem fpiritualium donorum & E baptifmatis, & erga ipfum libertatis, diffecari à Domino damnandos intelligamus. Non enim fieri poteft, vt qui Chrifto adhærent, ac veluti milites illius obfignati fignaculo funt, & zona militiæ ipfius cincti, puniantur: nifi prius illis fpoliati fint. Quemadmodum & præfentes hodie leges docent, reos milites non priùs affici debere fupplicio, quàm illis zona fit adempta,

A quo significatur, symbolo militiæ ipsis ablato, more priuatorum à carnifice puniri posse. Euidentiore verò similitudine vtens, quid hæc diuina dissectio sit, ostendam. Nam qui sublime solium Christi administrant Pontifices, si in aliquo lapsu sit consecratorum quispiam in ipsorum cœtu, non prius ipsum pœnis subiiciunt, quàm diuinis à sacris eum remouerint, & illorum priuatus sit symbolis. Eo pacto spoliatum pro vno ex laicis habent. Per quam ademptionem indicatur dissectio de qua dictum est, & per connumerationem eius cum gregariis & vilibus, portio cum incredulis declaratur. Id quod & Dauides B carminum ille diuinorum auctor longè antè innuit, ita testificans: Vota facite, & reddite Domino Deo nostro: omnes in circuitu eius dona adferant terribili & auferenti spiritus magnatum. Nolim verò quisquam arbitretur de animarum ablatione carmen illud accipiendum esse. Non enim gubernantium modò, sed & eorum qui gubernantur, & dominorum, & seruorum, planè ipse indit & aufert animales spiritus. Nimirum dicitur de anima, immo de spiritualibus donis, & de baptismate. Magnates verò mihi videntur C esse ac domini infidelium fideles, à Dei Sermone, qui erat in principio, id consequuti, vt dominentur etiam ipsis dæmonibus. Nihil enim isti ab illis habebunt discriminis, eodem consensu aduersantes Deo & Christianos oppugnantes. Quos vt imperio premant & proculcent, diuinus ille Dauides multo antè precibus à Deo verbis hisce contendit: Constitues ipsos principes super vniuersam terram. Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Exandito autem vate Deus, Sermo deinceps homo factus vati similis in mundum venit, D & sanctè prædicans in Euangelio inquit ad nos: Confidite, ego sum qui vici mundum. Item, Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem potestatem inimici. Quæ quidem est omnis illa laus. In omni generatione & generatione memores sumus nominis Christi, principes aduersariorum & Domini ab illo constituti per baptismum, & per spiritum sanctum in baptismo nobis datum: quæ quidem duo, virtutis ex præscripto viuendo, honorare studea-E mus, nulla labe vel macula per impuram viuendi rationem ipsa aspergentes, ne quando iudicans nos Iesus dissecet, & cum subiectis incredulis perdat æterno igni, ablato spirituali dono & baptismate. Non vt cuidam vano nugatori videtur, aures quidem mulcenti, sed non nutrienti animas, quòd finem sit habiturum peccatorum supplicium, propterea quod simpliciter tantum æternum dixerit Dominus ignem supplicij, non æternum in æternitates.

Origenem hoc loco intelligit.

A τῆς συμβόλου τῆς στρατείας, καὶ τῇ ἐκείνης ἀφαιρέσει ἴσα τῷ ἰδιώτῃ καταξαίνεσθαι τῷ δημίῳ. ἐναργεστέρᾳ δ' εἰκόνι χρησάμενος παραστήσω τὴν θείαν διχοτομίαν. οἱ γὰρ τὸν ὑψηλὸν τοῦ Χριστοῦ διέποντες θρόνον ἀρχιερεῖς, τοῦ πταίσαντος ἐν ὀλίσθῳ τινὸς τῶν ἱερωμένων γινομένου, οὐ πρότερον αὐτὸν ταῖς δίκαις διδόασι πρὶν τῆς θείας ἀπορρῆξαι τελετῆς, τὰ ἐκείνης ἀφαιρούμενοι σύμβολα· καὶ οὕτως καθαιρεθέντα ἕνα τῶν λαϊκῶν ἡγεῖσθαι. δι' ὧν τῆς ἀφαιρέσεως δηλοῦται ἡ ῥηθεῖσα διχοτομία, B καὶ τῇ συγκαταλέξει τοῦ ἀγελαίου ἡ μετὰ τῶν ἀπίστων μερίς. ὅπερ καὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς προσημήνατο, διαμαρτυρόμενος οὕτως, Εὔξασθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν· πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἴσουσι δῶρα τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρουμένῳ πνεύματα ἀρχόντων· μηδεὶς δὲ οἰέσθω περὶ ψυχῶν ἀφαιρέσεως ἔχειν τὴν μελῳδίαν· (οὐκ ἀρχόντων γὰρ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχομένων καὶ δεσποτῶν καὶ οἰκετῶν, πάντως αὐτὸς ἐντίθησι καὶ ἀφαιρεῖται τὰ ψυχικὰ πνεύματα·) ἀλλὰ πάντως C περὶ τῶν ψυχικῶν, μᾶλλον δὲ πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ τοῦ βαπτίσματος. ἄρχοντες δέ μοι δοκοῦσι καὶ κύριοι τῶν ἀπίστων οἱ πιστοὶ, παρὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου Θεοῦ τὸ ἄρχειν κατ' αὐτῶν καὶ δαιμόνων. οὐδὲν γὰρ οὗτοι ἐκείνων διοίσουσιν, ὁμογνωμόνως Θεῷ ἀντικείμενοι καὶ Χριστιανοῖς πολεμοῦντες. οἷς τὸ ἄρχειν καὶ πατεῖν αὐτοὺς ὁ θεόφορος Δαβὶδ προεπευχόμενος ἀξιοῖ τὸ θεῖον οὕτως· καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. ἐπακούσας δὲ τοῦ προφήτου ὁ Θεὸς καὶ λόγος, ὡς ἐκεῖνος ἀν-D θρωπισθεὶς καὶ ἐκείνῳ κόσμῳ ἐπιφοιτήσας· καὶ θεηγορῶν ἐν εὐαγγελίοις φησὶ πρὸς ἡμᾶς, θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, καὶ ἰδοὺ, δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ πᾶσα αἴνεσις. ἐν πάσῃ δὲ γενεᾷ καὶ γενεᾷ μνημονεύομεν τοῦ ὀνόματος Χριστοῦ ἄρχοντες τῶν ἐναντίων καὶ κύριοι ὑπ' ἐκείνου καταστάντες διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ δοθέντος ἡμῖν ἁγίου E πνεύματος· ἅπερ ἐναρέτως βιοῦντες γεραίρειν σπουδάσωμεν, μηδένα σπίλον ἢ μῶμον αὐτοῖς ἐξ ἀκαθάρτου πολιτείας προστρίβοντες, μήποτε κρίνων Ἰησοῦς διχοτομήσῃ ἡμᾶς, καὶ μετὰ τῶν ἀρχομένων ἀπίστων συναπολέσῃ, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, ἀπορρήξας τοῦ πνευματικοῦ χαρίσματος καὶ βαπτίσματος· οὐχ ὡς ἄνω δὲ τῷ μυθολόγων ἔδοξεν, ἀκοαῖς μὲν θέλγοντι, ψυχὰς δὲ οὐ τρέφοντι, πέρας ἕξει ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν τιμωρία ἐκ τοῦ αἰώνιον μόνον φῆσαι τὸν Κύριον τὸ κολαστήριον πῦρ, καὶ οὐκ αἰώνιον αἰώνων.

Οὐκ ἐπειδὴ γὰρ ὁ προφήτης φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα Κύριε ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ, διὰ τοῦτο μέχρι τινὸς τὸν Θεὸν καὶ λόγον ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπάρχειν νοήσωμεν, μετὰ δὲ τὸν αἰῶνα ἐκφοιτᾶν τῶν οὐρανῶν. καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησι, καὶ ἡ ἀλήθεια Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἆρ' οὖν μετά τινα χρονικὴν πάροδον οὐκ ἔσται ἀληθινὸς ὁ Κύριος, κατὰ τὴν παρανοίαν τοῦ τῆς ὀργῆς ἐπωνύμου; αὐτὸς δὲ ἐν εὐαγγελίοις ὁ κ[illegible]τής φησι τοῖς θείοις αὐτοῦ ἀποστόλοις, καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἆρ' οὖν ἕως χρόνου συνέσεσθαι αὐτὸν τοῖς ἁγίοις ὑπονοήσωμεν, ἢ μᾶλλον ἀιδίως καὶ ἀπεράντως; πῶς δὲ οὐκ ἐσχάτης ὑπάρχει φρενιτείας, πέρας τοῦ αἰῶνος ὑποτίθεσθαι, καὶ μέχρις ἐκείνου τιμωρηθέντα τὸν διάβολον ἅμα τῶν συμπλακέντων μοχθηρῶν ἀνθρώπων, ἐλευθεροῦσθαι τῶν ἀλγεινῶν μηκέτι κολαζομένους; τὸ ἐξ ἀντιθέτου γὰρ πάντως δικαίοις συμβήσεται, μέχρι τινὸς αἰῶνος μακαρίως βιώσασι, καὶ ἐν ἀδείᾳ πάλιν θνήσκειν ἢ τι ὑπομένειν, περαιουμένου τοῦ κατ' αὐτοὺς αἰῶνος. τοὺς μὲν γὰρ εἰς ζωὴν αἰώνιον, τοὺς δ' εἰς κόλασιν αἰώνιον πορεύεσθαι ὁ κριτὴς ἀπεφήνατο. ἀνάγκη οὖν περαιουμένης ἐκείνων τῆς κολάσεως περαιοῦσθαι καὶ τούτων τὴν ζωὴν, καθώς φασιν οἱ τῆς ὄντως ἐστερημένοι ζωῆς, τῶν εἱρκτῶν τὰς χεῖρας ἐκλύοντες, εἰς πέρας κολάσεως αὐτοὺς μετεωρίζοντες. πολὺ δὲ τῶν περὶ τῆς γλώττης προκειμένων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου ἀποφοιτήσαντες, πάλιν ἐπ' αὐτὴν ὠκυποδήσωμεν. ὤτων γὰρ καὶ γλωττῶν μέγας ὁ κίνδυνος. διὸ καὶ ταύτην ὑπὸ δύο χειλέων φρουρεῖσθαι ὁ θεῖος ἐσοφίσατο· ἐνδοτέρω τοῦ τῶν ὀδόντων ἐρείσματος αὐτὴν ἐναποδήσας, ἵν' ἀσφαλοῦς τοῦ φρουρίου τυγχάνοντος τῆς εὐκολίας σωφρονίζηται. ἐν ὑγρῷ γὰρ κειμένη, ποτὲ μὲν λοιδοροῦσα κακοσωδίας, ποτὲ δ' εὐλογοῦσα, πηγάζει, ὑμνῳδίαν Θεῷ ἀναφέρουσα. κατὰ Δαβὶδ τοίνυν τὸν θεσπέσιον ᾄδειν ὀφείλομεν, θοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου· ἁπαλὴ γὰρ οὖσα καὶ εὔστροφος ῥᾳδίας ἔχει τὰς ἐκτροπὰς τῇ φωνῇ, πάσης φωνῆς διαφέρουσα. λάλος μὲν γὰρ ἡ χελιδὼν καὶ ἀείφθογγος, γλυκύφωνος δὲ ἡ τρυγὼν καὶ φιλέρημος, ὁ τέττιξ συριγγόφωνος βραχὺς, κλαγγόφωνος ὁ γέρανος, ἡ περιστερὰ γογγύστρια, ἡ ἄρκτος στεναγμὸν ἐνδιδοῦσα καὶ ὕπαυλος, μυκηρὸς ὁ ταῦρος κατὰ σάλπιγγα· ὁ λέων βρυχητικὸς διασείων τὴν ἐρημίαν· ἕλκει πρὸς ἑαυτὴν τὸν μόσχον μυκωμένη δάμαλις· κρωγμοὺς οἱ κόρακες δημοθορύβους ἀφιᾶσι. μέλος θρηνητικὸν τῷ νυκτικόρακι πέφυκε· γαμικὸν δὲ ἠχεῖ ὁ αὐλὸς, φονικὸν ἡ σάλπιγξ, ὀρχηστικὸν ἡ πηκτὶς, χορευτικὸν δὲ καὶ τὸ τύμπανον. πάντα δὲ ὁμοῦ τῆς βροτῶν ἡδυφωνίας λείπεται.

A Noo enim propterea quòd inquit vates, In æternum Domine Sermo tuus permanet in cœlo: ideo aliquovſque Deum & Sermonem io cœlo eſſe intelligamus, poſt ſæculum autem cœlis egredi. Et iterum inquit idem: Veritas Domini maoet in æternum. Num igitur poſt aliquem temporis progreſſum noo erit verax Dominus, ſecundùm dementiam eius, qui ab ira cognominatus eſt? Etiam ipſe in Euangelio inquit ad ſanctos ſuos Apoſtolos: Equidem vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. Num igitur ad tempus modò cum ſuis ſanctis ipſum fore ſuſpicabimur? an potiùs æternum B & abſque fine? Quomodo verò non eſt extremæ inſaniæ, terminum æternitatis conſtituere, & eo vſque pœnis excruciatum diabolum vnà cum adiunctis ſibi flagitioſis hominibus dicere deinceps à cruciatibus liberandum, nec ampliùs puniendum? Contrarium enim prorſus eueniet iuſtis, poſtquam ad aliquod ſæculum beatè vixerint, vt in ſecuritate rurſus moriantur, vel aliquid patiantur, oempe peracto ſuo ſæculo. Nam hos quidem io vitam æternam, illos autem ad æternũ ſupplicium abituros iudex pronũciat. Neceſſe igitur eſt, vt peracto illorum ſupplicio, terminetur & horum vita, quẽadmodum C volunt homines vera vita priuati, qui manus vinctorum ſoluunt, ac futurũ ſupplicij finem prædicando animos eorum effecerũt. Verùm ab iis quæ orationi noſtræ propoſita erant, impetu quaſi quodam ſermonis nos abripiente digreſſi, ad eadem celeri curſu redeamus. Aurium videlicet linguarumque magnum periculum eſt. Quapropter & linguam ſub duobus labiis cuſtodiri Deus ſapienter inſtituit, intra dẽtium firmamentum ipſam conſtringens, vt tam accurata adhibita cuſtodia à facili motu cohiberetur. Nam quum in bumido ſita ſit, aliquando quidem maledi- D cendo fœtorem mouet, aliquando verò benedicendo ſcaturit, bymnorum coocentum offereos Deo. Cum Dauide igitur canere debemus: Pooe Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium muoitũ circum labia mea. Quippe quum tenera ſit & volubilis, faciles habet in voce deflexiones, ab omni voce ipſa differens. Garrula enim eſt birundo, & perpetuũ ſtrepit. Dulce vero quiddam turtur ſonat, & ſolitudinis eſt amans. Cicada ſu[illegible]n exilem, veluti per fiſtulam edit. Clang[illegible] voce grus, columba murmurat, vrſa ſuſp[illegible]rat & E vocem mollem habet: mugiens taurus inſtar tubæ: Leo rugitu ſuo ſolitudinem concutit: allicit ad ſe vitulum mugiens iuuenca: crocitantes clamores corui populum perturbantes emittunt: carmen luctuoſum bubonis eſt, nuptiale vero tibia ſonat, mortiferum tuba, ſaltatorium lyra, tripudiatorium tympanum. Omnia vero in vniuerſum à dulciſona hominum voce ſuperaotur.

A Vbi enim in ipsis est nostræ linguæ significantia, vel perspicuitas, vel accuratus ille sonus, vel concinnitas, vel suauitas? Hirundines columbarum murmur gemebundum non intelligunt, neque grues passerum, neque noctua seleucidis, aut alcyonis, aut pauonis: neque reliqua animantia bruta voces alienigenas norunt, sed neque nos illas interpretari vel declarare possumus. Quis enim sciet quid leo significet rugiens, quid idem taurus mugiens, quid vero balantes inter bœdos oues? Omnia vero hominum facundiæ cognoscunt significantiam. B Vocantibus enim pastoribus, accedunt oues, minantibus autem rursus secedunt. Capratio clangente, birei à frugibus resiliunt, & ex aruis declinant: similiter equus, & mulus, & asellus, quando ad dextram quidem, aut quando ad sinistram eundum est, humana lingua instruuntur. Canes autem ad latratum prosilientes, si inclamet herus, extimescunt, & illico ad quiescendum sedantur. Considera vero mihi & suem errantem, ae voce pastoris ab errore recurrentem. Aliquoties etiam canis capreæ insistens cursu, postquam longius à venatore recesserit, si fistulæ C sibilum eminus audierit, latratu vicissim respondet, inuocans auxilium eius à quo fuit emissus. Aspice vero & columbarum concolatus, quomodo fistulæ sibilo audito eius qui eas possidet, instar nubis ad columbarias turres deuoleat. Omne item instrumentum musicum ad linguæ nostræ sonos percussione manus aptatur. Estq; verè admirabile, quomodo quum tam parua sit atque tenera, duplicem tamen facultatem habeat, gustandi omnium habitu, & discernendi, tum natura tum disciplina, idque per sapientiam eius qui ipsam creauit, ad omnem sufficiens D sermonis motum & gustum. Qui vero per eam non peccat, is vir magnus est, qui potest quasi freno cohibere etiam totum corpus, inquit scribens ad quoslibet sub Sole Diuus ille Iacobus. Dentes quidem vnà cum illa cooperantur ad sermonis scitam pronuntiationem, firmam illi præbentes ad sermonem exprimendum repercussionem, veluti si plectrum chordis citharæ allidatur. Simul autem & cibi ministri sunt: alij quidem incidentes, alij vero attenuantes. Atque incisiones quidem priores sunt, molares autem interiores, sic appellati apto vocabulo, quod E extenuent & comminuant ingesta. Nasus autem inter genas medium tenens, attrahit & reddit aëra, deriuans ex capite liquorem, & bonum quidem odorem attrahens, contrarium autem reiiciens. Prima vero barba genas tegit, quando puerilem & infirmam ætatem cum robusta permutamus, ad ea quæ ad vitæ necessitatem pertinent, animum adiicientes, innuente (vt arbitror) natura, eò tantum vsque hominem crescere,

Dentes incisiui & molares.

A ποῦ γὰρ ἐν αὐτοῖς τῆς ἡμετέρας γλώττης τὸ εὔσημον, ἢ τρανόν, ἢ ἀκριβές, ἢ εὔρυθμον καὶ ἡδύτατον; αἱ χελιδόνες τῶν περιστερῶν τὸν γογγυσμὸν οὐκ ἴσασιν, οὐδὲ γέρανοι τὴν χελιδόνα, οὐδὲ γλαῦκα τῆς σελευκίδος, ἢ ἀλκυόνος ἢ ταῶνος, οὐδὲ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων τὰς ἀλλοφύλους φωνὰς ἐπίστανται. ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς ἐκείνας ἑρμηνεύειν ἢ σαφηνίζειν πεφύκαμεν. τίς γὰρ εἴσεται τί μὲν ὁ λέων σημαίνει βρυχώμενος, τί δὲ ὁ ταῦρος μυκώμενος; τί δὲ βληχώμενα μεταξὺ τῶν ἐρίφων τὰ πρόβατα; πάντα δὲ τῆς βροτῶν εὐγλωττίας ἐπιγινώσκει τὸ εὔσημον. B καλούντων γὰρ τῶν ποιμένων, ἐγγίζει τὰ πρόβατα, ἀπειλούντων δέ, αὖθις ὑποχωρεῖ. τοῦ αἰπόλου ἐπικλαγγάζοντος οἱ τράγοι τῶν καρπῶν ἀφάλλονται, καὶ τῶν ἀρουρῶν ἐκκλίνουσιν. ὡσαύτως δὲ ἵππος καὶ ἡμίονος καὶ βοῦς καὶ ὑποζύγιον, ποτὲ μὲν δεξιά, ποτὲ δὲ εὐώνυμα ὀφείλει πορεύεσθαι, τῇ βροτῶν γλώττῃ παιδεύεται. κύνες δὲ πρὸς ὑλακὴν ἐξαλλόμενοι τῇ ἐπικοῇ τοῦ ἡγεμόνος πτήξαντες, θᾶττον πρὸς ἠρεμίαν κομίζονται. θέα δέ μοι καὶ σῦν πλανώμενον, τῇ δὲ φωνῇ τοῦ νέμοντος τῆς πλάνης ἐπαναθέουσαν. κύων δὲ πολλάκις δορκάδι ἐπιθέων C καὶ πόρρω τοῦ θηρευτοῦ συναποφοιτήσας, τὸν δὲ συριγμὸν ἐπακούσας, ὑλακῇ ἀνταπεκρίνατο, ἐπιβοώμενος βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐπαποσυρίξαντος. ἄθρει δὲ καὶ τῶν περιστερῶν τὰ συστήματα, πῶς τοῦ συριγμοῦ ἐπακούσαι τοῦ ἡγεμόνος νεφηδὸν ἐπὶ τὰς βάρεις καθίπτανται. πᾶν δὲ μουσικὸν ὄργανον πρὸς τὰ τῆς γλώττης ἡμῶν ἀπηχήματα τῇ πληγῇ τῆς χειρὸς εὐθύνεται. καὶ ὄντως θαυμαστόν, πῶς ἡ βραχεῖα καὶ ἁπαλὴ διττῆς ἐνεργείας ὑπάρχει, γευστικῆς ἕξεως καὶ διακριτικῆς φύσεώς τε καὶ παι- D δείας, τῇ σοφίᾳ τοῦ δημιουργήσαντος, πρὸς πᾶσαν ἀρκοῦσα λόγου κίνησίν τε καὶ γεῦσιν. ὁ δὲ ἐν αὐτῇ μὴ ἁμαρτάνων, οὗτος ἀνὴρ μέγας, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα, φησὶν ἐπιστέλλων τοῖς ὑφ' ἡλίῳ ὁ θεῖος Ἰάκωβος. ὀδόντες καὶ ὁμοῦ συνεργοῦντες ἐκείνῃ πρὸς διάλεκτον, ἰσχυρὰν αὐτῇ παρεχόμενοι πρὸς τὸν λόγον τὴν ἀντίρρησιν, οἱονεὶ πλῆκτρον χορδαῖς κινύρας προσκρουομένους αὐτῆς. ὁμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρέται πεφύκασιν, οἱ μὲν τέμνοντες, οἱ δὲ λεπτύνοντες. τομεῖς μὲν οἱ ἔμπροσθεν, μύλαι δὲ E οἱ ἐνδότεροι, διὰ τὸ ἀπολεπτύνειν καὶ λεαίνειν τὰ προσφερόμενα κατάλληλως καλούμενοι. ἡ δὲ ῥὶς τῆς παρειᾶς μεσιτεύουσα ἐφέλκεται μὲν καὶ ἀποδίδωσι τὸν ἀέρα, ἐξοχετεύουσα καὶ τὸν ἐκ τῶν κρανίων ἰχῶρα, τὸ εὐῶδες ἐπισπωμένη, τὸ δ' ἐναντίον μυσαττομένη. ἴουλος δὲ τὰς παρειὰς σκιάζουσα, ἡνίκα τὴν μειρακιώδη καὶ ἄστατον ἡλικίαν τῇ καθεστώσῃ ἀμείβωμεν, τὰ πρὸς τὸ ζῆν περισκοποῦντες, δηλούσης οἶμαι τῆς φύσεως μέχρι τότε μόνον αὐξάνεσθαι.

& inde

καὶ περὶ πόνων ἐκείνων ἅπτεσθαι. Εὐχαριστῶμεν τοίνυν συμμελῳδοῦντες ἡμεῖς τῷ Δαβίδ, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐν οὕτω βραχείᾳ τῇ κεφαλῇ πάσας ἡμῖν τὰς τιμιωτέρας αἰσθήσεις ἐνιδρυσάμενος, ὅρασιν, ἀκοήν, γεῦσιν, ὄσφρησιν, ἐγγὺς ἀλλήλων ὁμόρους δομήσας, μηδετέρας αὐτῶν ἐπισκοτούσας τῇ ἐνεργείᾳ τῆς γείτονος. οὐδὲ αὖ πάλιν πρὸς ταύταις ἡμῖν ὑπάρχουσι, πλὴν τῆς διὰ τῶν χειρῶν ἁφῆς. εὔστροφος ὁ αὐχὴν καὶ σύμμετρος, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ οὐρανοβλεπὴς ὁ ἄνθρωπος. ἡ εἰκὼν ὀρθοῦ προσώπου ὡς στύλῳ κεφαλὴ ἐστηριγμένη, κεφαλὴ καταλλήλως τῇ συνεργείᾳ τοῦ αὐχένος κλινομένη καὶ ἀνανεύουσα. πέντε τῇ δεξιᾷ χειρί, τοσοῦτοι δὲ καὶ τῇ λαιᾷ ὑπάρχοντες δάκτυλοι· ἐν αὐτοῖς δὲ τὴν χέρσον τέμνομεν, τὰ ὄρη μεταλλεύομεν, τὰς κρήνας αὐτλοῦμεν, ποταμοὺς μεταρρυθμίζομεν, δι' αὐτῶν καλῳδίοις καὶ ξύλοις ποντοπορεῦμεν τὴν ἄβυσσον κατ' ἀλλήλων τῶν πνευμάτων, τὰ ἱστία τῆς νηὸς ἀνέλκομεν, καὶ τοὺς οἴακας ἰθύνομεν, θῆρας δυναμένους ζωγροῦμεν καὶ τιθασσεύομεν, κήτη σαγηνεύομεν, βουνοῖς καὶ ὄρεσι μεγέθει παρισούμενα καὶ ὄψει φοβερά· τὸν ἀέρα τρυγῶμεν, τοῖς καλάμοις τοῦ ἰξοῦ τὰ ἀέρια χειρούμενοι. τὸ δὲ πῦρ οὕτω μὲν σφοδρὸν ὂν τὴν ὁρμήν, φοβερὸν δὲ τὴν ἁφήν, λυμαντικόν τε καὶ βίαιον τὴν κίνησιν τῷ ἡμετέρῳ σκοπῷ ὑπουργεῖν βιαζόμεθα, καὶ τῇ ἑκάστου γνώμῃ συμμεταβάλλεσθαι. ἐν αὐταῖς δὲ καὶ πόλεις ἐγείρομεν, καὶ ἐπάλξεσι καὶ τείχεσι περιβάλλομεν, σφενδόναις καὶ τόξοις καὶ ἑτέροις ἀμυντικοῖς αὐτὰς καθοπλίζοντες. βραχὺ μὲν καὶ περιφερὲς καὶ ἀδιάρθρωτον τῆς καρδίας ὑπάρχει ὄργανον· ἐν αὐτῷ δὲ καὶ τῷ ἐγκεφάλῳ, περὶ Θεοῦ, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, οὐρανοῦ, γῆς, θαλάττης καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως βουλευόμεθα· οἱονεὶ ταμείου ἢ φρουρίου ὑπάρχοντος τῆς ζωτικῆς ἐν ἡμῖν αἰτίας καὶ ῥώμης τοῦ περικαρδίου πνεύματος. ἐπεὶ δ' οὖν κρήνην τινὰ καὶ ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας ζωῆς μετὰ Θεὸν τὴν καρδίαν ἡμῖν ἔδοξεν ὑπάρχειν ἀφ' ἧς αὐλοειδῶς πόροι πολυειδῶς, ἕτερος δι' ἑτέρου διαφυόμενοι ὅλῳ τῷ σώματι, τὸ θερμὸν καὶ πυρῶδες διοχετεύουσι πνεῦμα· ἐπεὶ δὲ πάντως καὶ τροφήν τινα τῷ θερμῷ συμπαρεῖναι παρὰ τῆς φύσεως (οὐ γὰρ πέφυκε τὸ περὶ ἡμᾶς πῦρ μένειν ἀφ' ἑαυτοῦ, μὴ διὰ τοῦ κατ' ἀλλήλων τρεφόμενον) διὰ καὶ τοῦ αἵματος ὀχετοί, καθάπερ ἐκ κρήνης τινὸς τοῦ ἥπατος ἀφορμηθέντες τῷ θερμῷ πνεύματι, δι' ὅλου τοῦ σώματος συμπαραδίδονται, ὡς ἂν μὴ μονωθὲν τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαφθείρῃ τὴν φύσιν πάθος γινόμενον. Ἐπεὶ τοίνυν ἀπροσδεὲς τὸ θεῖον, ἡ δὲ πτωχεία βροτῶν τῶν ἔξωθεν ἐπεισάκτων δεῖται προσιούσαις· εἰ γὰρ πηγὴ τοῦ αἵματος ὑπάρχει τὸ ἧπαρ, ἡ τῆς τροφῆς χορηγία ἀναγκαία καθέστηκεν. τὸ γὰρ ἐπεισαγόμενον ἡμῖν διὰ ταύτης, τὸ αἷμα βρύειν ἐκ τοῦ ἥπατος δίδωσι.

A & inde labores capessere. Tempestiuum proinde, vt cum Dauide canamus: Quàm valde magnifica sunt opera tua : Omnia in sapientia fecisti: in capite vsque adeò paruo omnes præstantiores sensus nostros collocans, visum, auditum, gustum, olfactum, propè inter se confines ædificans, vtque neuter illorum operatione sua vicino sibi officiat. Neque item præter hos alij nobis sunt, præter tactum manus. Agilis ceruix est, & proportione congruens, per quam & cœlum versus spectat homo, imago illa erectæ faciei veluti columnæ innitente capite, quod conueniente quadam ratione B per cooperationem ceruicis sese vel demittit, vel sursum leuat. Quinque dexteræ manui totidemque sinistræ digiti sunt, quibus & terram secamus, è montibus metalla effodimus, fontes haurimus, flumina dirigimus. Per ipsos funibus & lignis nauigamus abyssum, ex opposito flatus vela nauis subducimus & gubernacula dirigimus. Indumitas feras capimus viuas & cicuramus, cetos ipsos capimus, colles & montes magnitudine æquantes, & aspectu terribiles. C Aëra per eosdem quasi vindemiamus, calamis visci viuentes in aëre volucres capientes. Ignem etiam adeò vehementem impetu, terribilem tactu, populabundum & violentum motu, nostro proposito seruire cogimus, & ad vniuscuiusque voluntatem se accommodare. Per hos & ciuitates exstruimus, & propugnaculis murisque communimus, fundis & arcubus, & alijs ad defendendum idoneis armis instruimus. Paruum quidem, & rotundum articuloque carens cordis est organum, in ipso tamen & cerebro, de Deo, an-D gelis & archangelis, cœlo, terra, mari, & de omni in vniuersum creatura deliberamus, veluti promus, aut custos vitalis in nobis causæ & roboris sit spiritus, qui circa cor est. Cor quidem certè fontem aliquem & principium nostræ vitæ post Deum esse putamus, à quo meatus fistulis consimiles multipliciter alius per alium ductus, vniuerso corpori calidum & igneum spiritum diffundunt. Quia autem omnino & nutrimentum aliquod oportuit adesse calori à natura: (non enim per semetipsum manet ignis qui nobis inest, nisi vicissim nutriatur) ideo & E sanguinis fistulæ, velut ex aliquo fonte ab hepate promanantes, calidum illum spiritum per totum corpus comitantur, ne alterum altero destitutum, naturam vitio accidente corrumpat. Quoniam verò solum omnis indigentiæ expers est diuinum illud Numen, egestas autem mortalis aliunde assumptis indiget ad sui constitutionem; idcirco quum sanguinis fons sit hepar, nutrimenti subsidium ei necessarium est. Quod enim per id nobis ingestum est, sanguinis ex hepate scaturiginem reddit.

Quemadmodum in monte nix, proprio humore fontes ad montis radices auget, per profundum sensim proprium humorem ad inferiores venas deprimens. Spiritus autem cordi per proximum infertur viscus, quod pulmonis quidem viscus appellatur, aëris autem receptaculum est, per insertam arteriam ad os pertingentem externum spiritum respirando attrahens. Atque huius in medio cor inuolutum, semper mouetur, consimiliter vt est ignis natura, quale quid in officinis ærariis videas, ex adiacente pulmone spiritum ad se trahens, impletisque per diductionem sui cauitatibus, calorem suum arteriis vicinis præbens, perpetuo motu efflat, partim extrinsecus aliquid per sui diductionem in proprias concauitates attrahens, partim ex se per compressionem in arterias excernens, ac velut in fornace per calorem naturalem colliquationem quandam & coctionem efficiens, tanquam ex aliquo fusorio vase ad cæteros meatus materiem transfundit. Postquam autem crassum à tenui discreuit, quidquid crassius est in intestina repellit, tenuia verò & à sordibus secreta ad portas hepatis defert. Ebulliens autem illud calore, humidum intus deponit, & quod igni cognatum est, in sanguinem rubeo infectum colore mutat. Quę autem vim mediam quandam habent, ea per quandam mixturam temperaturamque vnita corpori, nutriunt atque conseruant per euaporationes cerebrum, à quo rursum puriùs ac subtilius attenuata digestaque illa exhalatio, sublinit continentem cerebrum membranam, quæ supernè ad inferiora instar fistulæ sese spargens, per coniunctas ordine sibi spinæ vertebras, semetipsam & contentam in se medullam perducens, in verenda desinit, estque omnibus ossium & compagum commissuris musculorumque principiis, veluti gubernatrix quædam, indens singulis motum atque quietem. Sed ad propositum reuertamur. Quoniam quàm maximè præcipuum & necessarium vitæ nostræ membrum cor est, ideo præ omnibus nostris organis cum primis ipsum communiuit opifex, robustioribus circumquaque munitionibus ipso in tuto collocato, & septo circundato: retrò quidem dorso & humerorum scapulis, ab vtroque verò latere costarum situ & complexu, ne medium facilè aliquid patiatur, effecit. Ab anteriore autem parte pectus & clauis iuncturam præposuit, vndique adhibita custodia, qua ab externis perturbationibus tutum redderetur. Peculiariter autem & de pulmonis natura paucis disseramus. Est hic pectori aptè coniunctus, recuruus & mollis, & admodum rarus & specie parum elegans, omnesque circuitus suos veluti per ostia quædam exeuntes habens ad arteriæ fundum, cogens & constringens in finibus spiritum relictum,

καθάπερ ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους χιὼν διὰ τῆς οἰκείας ἰκμάδος τὰς πρὸς τὴν ὑπώρειαν αὔξουσα κρήνας, διὰ τοῦ βάθους τὸ οἰκεῖον ὑγρὸν λεληθότως ἐπὶ τὰς κάτω φλέβας συνθλίβουσα. τὸ δὲ ἐγκάρδιον πνεῦμα διὰ τοῦ γείτονος εἰσάγεται σπλάγχνου, πνεύμονος μὲν προσαγορευομένου, δοχείου δὲ ὑπάρχοντος τοῦ ἀέρος, διὰ τῆς ἐγκειμένης ἀρτηρίας τῆς ἐπὶ τὸ στόμα διηκούσης, τὸ ἔξωθεν πνεῦμα ταῖς ἀναπνοαῖς ἐφελκόμενον. ᾧ μέσως ἡ καρδία ἐνειλημμένη ἀεικίνητος, παραπλησίως τῇ τοῦ πυρὸς φύσει, οἷόν τι δρακεῖν ἐν τοῖς χαλκείοις, ἐφ' οἷς ἕλκει τὸ πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τοῦ παρακειμένου πνεύμονος πληρουμένη τῇ διαστολῇ τὰς κοιλότητας, καὶ τὸ πυρῶδες ἑαυτῆς ἐκπορίζουσα ταῖς ἐχομέναις ἀρτηρίαις. ἀεικινήτως ἐκπνεῖ, τὸ μὲν ἔξωθεν διαστελλομένη εἰς τὰς οἰκείας κοιλότητας ἕλκει, τὸ δὲ ἀφ' ἑαυτῆς διὰ τῆς συμπτύξεως ταῖς ἀρτηρίαις ἐκκενοῖ. ὥσπερ δὲ ἐν χωνευτηρίῳ διὰ τῆς φυσικῆς θερμότητος σύντηξίν τινα καὶ πέψιν τῆς ὕλης ποιουμένη, οἱονεὶ ἐκ χοάνης τινὸς πρὸς τοὺς ἐξῆς πόρους μετάγει. τὸ παχὺ δὲ τοῦ λεπτοῦ διακρίνασα τὴν ὕλην τοῖς ἐντέροις ἀπώσατο, τὸ λεπτὸν καὶ εἰλικρινὲς ἐπὶ τὰς πύλας τοῦ ἥπατος ἔδωκεν. ἀναζέουσα δὲ τῷ θερμῷ τὸ ὑγρὸν ἐναποτίθεται, αὐτὸ τὸ συγγενὲς τοῦ πυρὸς εἰς αἷμα τὸ ὑγρὸν καταφοινίξασα, τὰ δὲ τῆς ἑτέρας δυνάμεως διά τινος μίξεώς τε καὶ συγκράσεως ἑνωθέντα τῷ σώματι διὰ τοῦ αἵματος, ἀνατρέφει τε καὶ συνίστησι διὰ τῆς ἀτμῆς τὸν ἐγκέφαλον, ἀφ' οὗ πάλιν ἐπὶ τὸ καθαρώτερον ἐκλεπτυνομένη ἡ ἀπ' ἐκείνου ἀνάδοσις, ὑπαλείφει τὸν περιεκτικὸν τοῦ ἐγκεφάλου ὑμένα, ὃς ἄνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος αὐλοειδῶς διήκων, διὰ τῶν καθεξῆς σπονδύλων ἑαυτόν τε καὶ τὸν ἐγκείμενον μυελὸν διεξάγων, διὰ τῆς νώτης συναπολήγει ἐπὶ τὰ αἰδοῖα, πάσαις ὀστέων καὶ ἁρμονιῶν συμβολαῖς, καὶ μυῶν ἀρχαῖς οἷός τις ἡνίοχος αὐταῖς ἐνδιδοὺς τῆς καθ' ἕκαστον κινήσεώς τε καὶ στάσεως. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανήξομεν· ὅτι τὸ κυριώτατον καὶ ἀναγκαῖον ἡμῶν τῆς ζωῆς ἡ καρδία ὑπάρχει· διὸ καὶ παρὰ πάντα ἡμῶν τὰ ὄργανα, μᾶλλον αὐτὴν ὁ δημιουργὸς κατησφαλίσατο τοῖς ἐν κύκλῳ στερροτέροις περιοχαῖς ὀχυρώσας αὐτὴν καὶ περιφράξας· κατόπιν μὲν τῇ νώτῃ καὶ ταῖς ὠμοπλάταις· καθ' ἑκάτερον δὲ πλάγιον, τῇ τῶν πλευρῶν θέσει περιπλύξας, δυσπαθὲς τὸ μέσον ἀπειργάσατο. ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν τὸ στέρνον καὶ τὴν συζυγίαν τῆς κλειδὸς προεστήσατο· πάντοθεν αὐτῇ τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν διοχλούντων φυλάξας. ἰδίως γὰρ περὶ τῆς τοῦ πνεύμονος φύσεως διὰ βραχέων φήσομεν. ὃ θώρακι τοίνυν ἐστὶν ἐνηρτημένος, γαμψώδης ὑπάρχει καὶ μαλακὸς καὶ πολὺ ἀραιός τε καὶ εἰδεχθής. πάσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ κοιλότητας συνανεστομωμένας ἔχων πρὸς τὸν πυθμένα τῆς ἀρτηρίας, συναγόμενος μὲν καὶ συμπιέζων τὸ ἐναπολειφθὲν τοῖς κόλποις πνεῦμα.

ἀνάγκῃ ἐκπιέζων προΐεται. ἀποχαλῶν δὲ καὶ ἀνοιγόμενος ἐπισπᾶται τῇ βίᾳ πρὸς τὸ κινούμενον διὰ τῆς ὁλκῆς τὸν ἀέρα, καὶ τῇ συνεχεῖ κινήσει τῇ καρδίᾳ περιδινούμενος, τὸ φλογῶδες αὐτῆς καὶ διάπυρον τῷ ῥιπισμῷ διαχεόμενον. ὥσπερ γὰρ φλὸξ μὴ διαπνέουσα ὑπὸ τοῦ οἰκείου καπνοῦ σβέννυται, καὶ τὸ ζῷον μὴ διαπνέον τῷ πνεύμονι τὸ περικάρδιον ἑαυτοῦ πῦρ. διὸ περιδινούμενος τῇ καρδίᾳ καὶ πραείαις αὔραις κολακεύων εὐθαλὲς καὶ ἐρρωμένον τὸ ζῷον διάκειται. ἐν αὐτῇ γὰρ καὶ μόνῃ τὸ ζωτικὸν αἴτιον ἱδρῦσθαί μοι δοκεῖ. τὸ δὲ ἧπαρ καὶ αὐτὸ θερμὸν ὑπάρχον πρὸς τὴν τῶν ἐγχεομένων πέψιν τε καὶ ἐξαιμάτωσιν τῷ δεξιῷ ἐνήρτηται μέρει· οὗ καταψυχθέντος ἀλλοίωσις μὲν τῷ προσώπῳ αὐτῆς ἐπιγίνεται, σπασμὸς δὲ καὶ ἀδυναμία κατὰ μέρος. τῷ δὲ εὐωνύμῳ ὁ σπλὴν ἐμπέφυκεν αἷμα ὑφέλκων καὶ διακρίνων τὸ ὑλῶδες τοῦ αἵματος· καταγλυκαινόμενος δὲ κορυφοῦται ἅμα καὶ πυροῦται ἐκβαίνων τοὺς ἑαυτοῦ ὅρους, καὶ διαπνίγων τοὺς πόρους, πολύσαρκον μὲν φαίνεσθαι ποιεῖ, ὠχρίας δὲ καὶ ἀδυναμίας κατὰ μέρος ἐπάγει. ἐντέρων δὲ ἑλιγμοὶ καὶ συμπλοκαὶ περὶ τὴν γαστέρα, ὅπως τῇ σκολιᾷ περιαγωγῇ χρόνῳ παρακατέχηται τὴν τροφὴν τοῖς σπλάγχνοις· ὡς εἰ μὴ διὰ τὴν εὐθύτητα τοῦ πόρου, ῥᾳδίως καὶ αὐθὶς ἐκκενουμένης ἀνακινοίη τὸ ζῷον πρὸς ὄρεξιν, μηδέποτε ἀπαλλαγόμενον τῆς τοιαύτης ἀσχολίας, κατὰ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν. ὑμενώδεις δὲ οἴκους τῇ ἀφορᾷ τῶν ὑγρῶν, ὁ δημιουργὸς ἀπετεχνήσατο διὰ τῶν ἀοράτων πόρων, κατὰ μέρος ἐπισπωμένων τὸ ὑγρόν, ὅπως μὴ τῇ ἀθρόᾳ ἐξυδατώσει καὶ ἀναξηρασίᾳ δίψῃ ἐνεδρευθείη τὸ ζῷον, ἀλλὰ κατὰ μέρος ἐξοικονομεῖσθαι τὸ ἀρυσθὲν μέχρι χρόνου τινός. σκέλη δὲ ἡμῖν διηρθρωμένα στροφαῖς καὶ τόρμοις συμβεβλημένα, οἱονεὶ στῦλοι ἀχθοφόροι, τὸ ὅλον ἐπερειδόμενοι σῶμα· ἐπικεφαλίδα μὲν τὸ γόνυ ἔχοντες, βάσιν δὲ τὸν ἀστράγαλον, εὐσταλῆ καὶ ἕτοιμα πρὸς πᾶσαν ὑπάρχοντα κίνησιν, προσκυνήσεσί τε καὶ ποτνιάσι, δρόμον τε καὶ ἅλματα. οἱ δὲ πόδες ἡμῖν τυλωτεροι παντὸς τοῦ ὑπερφερομένου σώματος κατεσκευάσθησαν, τῇ χέρσῳ διὰ παντὸς χρῆσθαι μέλλοντες, οἱονεὶ ὀγκίνοις πρὸς διάβασιν τοῖς δακτύλοις συνεργούμενοι· οὓς κρύει ἢ λώβῃ τινὶ ἀποβάλλοντες, μογιβάδεις γινόμεθα. τίς δὲ παραστήσει λόγος τὴν ἐντὸς ἡμῶν τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν; τάς τε στενότητας καὶ ὑμενώδεις σήραγγας, τὰς τῶν ἰνῶν περιπλοκάς, καὶ νεύρων τόνους καὶ ὀστέων στερρότητα, καὶ ὁδοὺς καὶ τρίβους τινὰς ἀφανῶς διανεμούσας τὰ ἐγχεόμενα, διὰ μιᾶς συμπνοίας τοῦ σώματος.

quem necessariò comprimens emittit. Quum rursus autem explicat semet, ac aperitur, violenter aëra attrahit ad id quod mouetur, & assiduo motu circum cor agitatus, inflammationem & feruorem eius ventilatione sua propellit. Quemadmodum enim flamma respiratione carens proprio fumo extinguitur, ita & animal non perflans pulmone ignem cordis emoritur. Igitur quum pulmo circum cor agitatur, & leuibus auris ipsum demulcet, vegetum & robustum animal efficit. In ipso enim, & quidem solo vitalis causa mihi videtur sita esse. Iecur autem & ipsum calidum, ad eorum quæ ingeruntur, concoctionem & sanguinis effectionem, in dextra cordi adiunctum est parte: Quo nimium refrigerato, in facie fit illico quædam mutatio accedente paulatim spasmo & debilitate. Sinistræ verò parti splen inest, sanguinem subtrahens, & discernens id quod crassius est à sanguine: qui si dulcior fiat, inflatur & incenditur, terminos suos transgrediens, & obstruens meatus, carnosum quidem hominem apparere facit, pallorem tamen, & paulatim debilitatem secum adfert. Præterea intestinorum conuolutiones & nexus circa ventrem sunt, vt tortuoso ductu, temporis aliquo spatio detineatur in visceribus cibus, ne propter meatus rectitudinem facilè & illico egestus, excitet animal ad appetitum, à tali occupatione nunquam abducendum secundùm naturam brutorum. Domicilia item ex membranis facta ad humorum gestationem opifex condidit, quæ per subtilissimos & aspectum fugientes meatus paulatim attrahunt humorem, ne subita exundatione & exsiccatione sitis insidietur animali, sed paulatim certa dispensatione quod haustum est ad aliquod tempus retentum expellatur. Ad hæc crura nobis sunt articulis commissa, vertebris & iuncturarum cauitatibus coniuncta, quasi columnæ ad ferenda onera, quibus toto corpore innitimur. Atque his columnis capituli loco est genu, basis verò talus: súntque crura expedita & prompta ad omnem motum, adorationem & venerationem, cursum & saltus. Etiam pedes nobis calloſiores omni alio superimposito corpore facti sunt, qui terram semper pulsaturi essent, ad incessum à digitis velut vncis adiuti, quos frigore vel alia iactura amittentes, ad ingrediendum tardi efficimur. Quænam autem exprimet oratio declaratam in membris nostris interioribus opificis sapientiam & potestatem? meatus & membraneas cauernas, venarum complexiones, neruorum intentiones, ossium firmitatem, vias atque semitas quasdam latenter distribuentes quæ ingeruntur, idque per solam quasi conspirationem membrorum totius corporis,

item attractiones spiritus, aquæductos sanguinis, domicilium caloris, sedem frigoris, alia denique de quibus medicina commentata est, quorum explicationem iis relinquam, qui medicinam studiosè didicerunt.

A ὁλκῆς πνεύματος, ὑδραγωγίας αἵματος, οἴκησιν τοῦ θερμοῦ, ἑστίασιν τοῦ ψυχροῦ, καὶ ὅσα ἰατρικὴ περιφιλοσοφεῖται· ὧν τὴν λύσιν καταλείψω τοῖς περὶ αὐτὴν ἐσχολακόσιν.

Hæc quoque non à Cæsario, sed alio quodam inserta sunt.

SANCTI VIRI, GREGORII Nysseni, locus ex eo capite quo tradit, vnam & eandem existendi causam esse tam animæ quàm corporis.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Νύσσης ἐκ τοῦ ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ αἰτία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑπάρξεως.

Quemadmodum de tritico dicimus, omnem potestate in spica formam eius esse, herbam, calamum, medias iuncturas, fructum, aristas, & nihil horum ratione naturæ vel prius esse, vel deinceps naturæ seminis accedere, sed ordine naturali ea quæ recensuimus, prodire: sic & humanam sationem comparatam esse dicimus, ita vt in ortus eius principio simul ipsa naturæ vis feratur, quæ deinceps explicetur, & patefiat per naturalem seriem, primò quidem Dei voluntate fundamento quasi iacto, deinde generationis caussis accedentibus. Quemadmodum enim in eo quod ad producendum hominem in officina naturæ deponitur, membra singula corporis cerni nequeunt ante factam formationem: ita neque animæ proprietates in eodem animaduerti possunt, priusquam progrediantur in actum. Et quemadmodum impositum illud ex insita sibi vi facultatéque in articulos & viscera formatur, sic & de anima intelligitur. Nam si forma hominis, qui producendus est, in eo potestate est, latet autem propter obscuritatem, ita rerum serie poscente: etiam anima in eo est, licèt nunc quidem non appareat, apparebit autem vnà cum corporali incremento promouens. Quandoquidem autem vis quædam ex animato & viuente ad conceptionem egeritur, non putabis inanimum esse quod in vitam prodit: & quemadmodum illud, quod in eo corporeum est, non carnem dicimus, nec ossa, nec pilos, & cætera, sed vi & potestate horum vnumquodque esse: ita & de eo quod ad animam pertinet, nondum vim rationalem, non affectus mouentem, neque appetentem, & cætera quæ ad animam pertinent, in illo dicimus esse, sed cum corporis opificio etiam animæ operationes augeri. Præcedit autem in hac prima eius structura, augescens nutriensque facultas sola. Neque enim plus capit suscipientis exiguitas. Deinde in eo qui in lucem prodiit, sentiendi beneficium viget, & in adultiore rationalis elucet facultas, non tota tamen confestim, sed cum organi perfectione crescit, quantum subiecti facultas eius est capax. Constat igitur animam non carere, quod à viuente auulsum corpore ad animalis naturam impositum est in officinam naturæ.

Ὥσπερ ἐν τῷ σίτῳ φαμὲν ἅπαν εἶναι τῇ δυνάμει τὸ κατὰ τὸν στάχυν εἶδος, τὸν χόρτον, τὴν καλάμην, τὰς B διὰ μέσου ζώνας, τὸν καρπὸν, τοὺς ἀθέρας, καὶ οὐδὲν τούτων ἐν τῷ τῆς φύσεως λόγῳ προϋπάρχειν, ἢ προεγγίνεσθαι τῇ φύσει τοῦ σπέρματος· ἀλλὰ τάξει φυσικῇ τὰ εἰρημένα φανεροῦσθαι· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπορᾶς, φαμὲν ἐν τῇ τῆς συστάσεως ἀφορμῇ, συγκατεσπαρμένην τὴν τῆς φύσεως δύναμιν. ἐξαπλοῦσθαι δὲ καὶ φανεροῦσθαι διὰ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας, κατὰ μὲν τὸ α' Θεοῦ βουλήματι καταβληθεῖσαν, κατὰ δὲ τὸ β' ἐν ταῖς τῆς γενέσεως ἀφορμαῖς συνισταμένην. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὴν καταδιάρθρωσιν C ἰδεῖν τῷ πρὸς σύλληψιν τοῦ σώματος ἐντιθεμένῳ, πρὸ τῆς διαπλάσεως· οὕτως οὐδὲ τὰς τῆς ψυχῆς ἰδιότητας ἐν τῷ αὐτῷ δυνατόν ἐστι κατανοῆσαι πρὶν προελθεῖν εἰς ἐνέργειαν. καὶ ὥσπερ τὸ ἐντεθὲν ἐκεῖνο ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως πρὸς νεῦρα καὶ σπλάγχνα σχηματίζεται· οὕτω καὶ περὶ ψυχῆς νοεῖται. εἰ γὰρ καὶ τὸ εἶδος τοῦ μέλλοντος συνίστασθαι ἀνθρώπου, ἐν ἐκείνῳ ἐστὶ τῇ δυνάμει, λανθάνει δὲ διὰ τὸ πρὸ τῆς ἀκολουθίας ἄδηλον, καὶ ἡ ψυχή ἐστιν ἐν ἐκείνῳ καὶ μὴ φαινομένη. φανεῖται δὲ τῇ σωματικῇ αὐξήσει συμπροϊοῦσα. ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἐμψύχου D καὶ ζῶντος ἡ πρὸς τὴν σύλληψιν ἐκκρίνεται δύναμις, οὐ τὸ ἄψυχον εἶναι τὸ εἰς ζωὴν προϊέμενον. καὶ ὥσπερ κατὰ τὸ σωματικὸν αὐτῶν, οὐ σάρκα φαμὲν αὐτὸ καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει ἕκαστον τούτων εἶναι· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ, οὔπω τὸ λογικὸν, οὐ τὸ θυμικὸν, οὐδὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ ψυχὴν ἐν ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας συναυξάνεσθαι. προηγεῖται δὲ ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ ἡ αὐξητική τε καὶ θρεπτικὴ μόνη δύναμις. οὐ γὰρ χωρεῖ πλέον ἡ τοῦ δεχομένου βραχύτης. εἶτα προελθόντι εἰς φῶς, ἡ αἰσθη- E τικὴ χάρις ἐπανθεῖ, ἀνδρωθέντι δὲ ἡ λογικὴ διαλάμπει δύναμις· οὐ πᾶσα δι' ἀθρόως, ἀλλὰ τῇ τοῦ ὀργάνου τελειώσει συναύξουσα, ὅσον χωρεῖ τοῦ ὑποκειμένου ἡ δύναμις. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἄψυχον τὸ ἐκ τοῦ ζῶντος ἀποσπασθὲν σώματος πρὸς τὴν τοῦ ζώου φύσιν ἐντίθεται τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς φύσεως.

Ἰστέον δέ, εἰ οὕτως ἔχει, τότε τοιαύτη γίνεται ἡ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἔκκρισις, ὅτε ὁ Θεὸς θελήσῃ γενέσθαι ἄνθρωπον· εἰ δὲ μή, ἐστὶ κωφή· εἰ καὶ ἔξω τούτου εἰκότως λέξει τις τῶν ἔξω, συμβάλλεσθαι τὸ θῆλυ πρὸς ζωογονίαν τῷ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐκρέοντι, ὡς ποιητικῷ αἰτίῳ, καθάπερ τινὰ ὕλην παρεχόμενον τὴν τῶν καταμηνίων παχύτητα ὑγρασίας, οἷάπερ τινὰ χαλκὸν τῷ ἀνδριαντοποιῷ. οὐδὲν γὰρ προΐεται ἡ γυνὴ σπέρμα, ἀλλ' ἄχρηστόν τι ὑγρὸν συμβεβηκὸς τοῖς τόποις. ἔστι δὲ τὸ τοῦ ἄρρενος σπέρμα οἷον δημιουργὸν καὶ ἀρχὴν κινήσεως ἐμποιοῦν, ὥσπερ ἐπὶ τῆς πιτύας ὁρῶμεν τῆς συναγούσης τὸ γάλα. οὕτω καὶ τὸ σπέρμα πεσὸν εἰς τὴν ὑγρὰν μίσγεται τῷ καθαρωτέρῳ τῆς θηλείας περιττώματι. τὸ δὲ συστὰν ἐν τῇ μήτρᾳ λέγει καὶ ψυχῆς μετέχειν, οὐ τελείας δέ, ἀλλὰ τῆς θρεπτικῆς. καθάπερ γὰρ τὰ φυτὰ ἐν τῇ γῇ, οὕτω ζῆν καὶ τὸ ἔμβρυον, ῥίζῃ χρώμενον τῷ ὀμφαλῷ ἐκ τῆς μήτρας· τὴν ὁλκὴν τῆς τροφῆς ποιεῖσθαι. ἐξιὸν δὲ καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐπικτᾶται, καὶ αὖξον συναύξεται αὐτῷ, καὶ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. ἔστι γὰρ ἐν τῷ σπέρματι ψυχῆς τι μόριον τὸ λεγόμενον ζωτικὸν θερμόν, ἀναλογοῦν τῇ θερμότητι τοῦ ἡλίου· ἐπεὶ ἐκείνη ζωτικὴν ἔχουσα δύναμιν ζωογονεῖ. διατυποῦται δὲ πρῶτον ἡ καρδία ἥτις καὶ τελευταίαν φθείρεται. ὡσαύτως καὶ τὰ λοιπὰ ἐντόσθια πρὸ τῶν ἐκτὸς διαρθροῦται, καὶ μᾶλλον τὰ ἄνω τοῦ διαζώματος. ἐσχημάτισται δὲ ἐν τῇ μήτρᾳ ὁ ἄνθρωπος, τὴν μὲν ῥῖνα μέσον τῶν γονάτων ἔχων, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῖς γόνασιν. ἐνισχύειν δὲ τὸ ἔμβρυον ἄρχεται, ὅτε ἡ ἀνακοπὴ τῶν καταμηνίων ἐπὶ τοὺς μαστοὺς εἰς γάλα μεταβάλλεται. ἵστανται αὐτίκα ταῖς γυναιξὶν αἱ ναυτίαι καὶ οἱ ἔμετοι· ἄρρεν δὲ γίνεται, εἰ πεπεμμένον ἐστὶ τὸ τοῦ ἄρρενος σπέρμα. ὅθεν οἱ νέοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὡς ἐπιπολὺ θηλύγονοι· τὸν δὲ πλεονασμὸν ἢ τὴν λεῖψιν γίνεσθαι ἔν τισι μορίοις παρὰ τὴν τῆς ὕλης ἔλλειψιν ἢ πλεονασμόν· τὴν δὲ τοῦ σπέρματος ἔκκρισιν ἐκ τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν γίνεσθαι τόπων, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ κοιλαίνεσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πλεῖστα συνουσιαζόντων. συγκινεῖται δὲ τῇ διανοίᾳ ἡ μήτρα, ὡς καὶ τὸ τοῦ ἄρρενος αἰδοῖον. ποτὲ δὲ καὶ ἀπροαιρέτως δίδυμα δὲ γίνεται κατὰ σχίσιν τοῦ σπέρματος ἐν τῇ μήτρᾳ, εἰ μὲν πεπεμμένον, ἄρρενα δύο· εἰ δὲ μή, τοὐναντίον. γίνεται δὲ καὶ κατ' ἐπισύλληψιν· ὅθεν πολλάκις καὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ γίνεται. τρόφιμον δὲ γάλα, τὸ παχὺ καὶ κιρρόν· καὶ δῆλον ἐκ τῶν τυρῶν. δι' ἑπτὰ μηνῶν γυνὴ πολλάκις, ὡς ἐπιπολὺ δὲ ἐννέα, πολλάκις δὲ ι', προσλαβοῦσα, ἢ ἐκ τοῦ ια'. μόλις ποτέ.

A Sciendum autem, quòd si quidem hoc pacto se res habet, talem è viro fluxionem tum demum fieri, quum Deus hominem generari voluerit. Sin autem, inutiliter effluere, tametsi extraneorum quispiam hoc fortassis absurdum dicet. Volunt enim illi conferre aliquid fœminam ad vitalem procreationem ad id quod à viro excernitur, tanquam si causæ efficienti aliquam materiã præbeat, videlicet menstruorum aliquam humorum partem, veluti quoddam æs statuario. Nullum enim semen emittit mulier, sed inutilem quendam humorem in locis B muliebribus existentem. Est autem maris semen quasi opifex, & principium motus efficit, quemadmodum in coagulo videmus, quod lac cogit. Sic enim & semen in ventrem incidens, miscetur cum purissima fœminæ superfluitate. Quod autem in matrice existit, etiam dicunt animæ particeps esse, non illius quidem perfectæ, sed nutrientis. Quemadmodum enim plantas in terra, ita & fœtum viuere, radice vtentem vmbilico, per quem ex matrice attractio cibi fiat. In lucem autem egressus, etiam sentientem a- C nimam consequitur, crescensque cum corpore crescente augescit & rationalis ac intellectilis illa facultas animæ. Est enim in semine animæ particula quædam, quæ vitalis calor dicitur, conformis calori Solis: siquidem ille vitalem vim habet, & vitalem fœtum generat. Formatur autem primum cor, quod & postremum interit. Similiter & reliqua interna ante externa disponuntur, & cum primis ea quæ sunt supra cincturam. Formatus autem in matrice homo, nasum quidem medium inter genua habet, oculos verò supra genua. Robustior autem fieri fœ- D tus incipit, quando inhibita menstrua in vberibus in lac mutantur. Quo quidem tempore mox finem in mulieribus habent nauseæ, & vomitus. Generatur autem mas, si percoctum est maris semen, vnde iuuenes & senes plerunque femellas procreant. Abundantiam autem vel defectum fieri volunt in quibusdam partibus, propter materiæ defectum aut abundantiam. Seminis autem egestionem ex locis circa caput fieri manifestum ex eo est, quod eorum oculi cauantur, qui multum coëunt. Mouetur etiam cum men- E te cogitationéque matrix, quemadmodum & veretrum viri. Aliquando item sponte gemelli generantur, per diuisionem seminis in matrice: ac siquidem id percoctum fuerit, duo masculi: sin minus, diuersum. Præterea per superfœtationem generantur, vnde aliquoties & masculus & femella simul nascuntur. Plurimum vero nutrit lac spissum & fuluum, vt ex caseis constat. Mulier fœtum gestat ad menses septem aliquando, plerunque ad nouem, sæpenumero ad decem postquam concepit, vix autem post vndecimum.

Ne hæc quidẽ Cæsarij sunt, vti nec Nysseni, sed alterius, ad sententiam Nysseni quædam adijcientis.

Fœtus in lucem editus aut viuit, aut pariet mulier quod mola vocatur, quæ est caro dura: aut periclitabitur. Circa annum decimum quartum mutant corporis habitus tam mares quàm femellæ: & ex bene affectis malè dispositi fiunt, vel è diuerso. Tunc & femellis menstrua incipiunt, maribus verò semen, & vox fit grauior. Vbera item & verenda crescunt. Pallet denique mulier, quæ femellam paritura est.

εἰ ζῇ, ἢ τέξει τὸ καλούμενον μύλον, ὅς ἐστι σὰρξ σκληρά, ἢ κινδυνεύσει. περὶ τὰ δεκατέσσαρα ἔτη μεταβάλλουσι τὰς ἕξεις οἱ ἄρρενες καὶ αἱ θήλειαι· ἐξ εὐεκτούντων κακοεκτοῦντες γενόμενοι, καὶ τοὐναντίον. τότε καὶ ταῖς θηλείαις τὰ καταμήνια ἄρχεται. τοῖς δὲ ἄρρεσι τὸ σπέρμα, καὶ ἡ φωνὴ βαρύνεται· οἱ μαστοὶ δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα αὔξονται· δύσχροος δὲ ἡ γυνὴ ἐὰν θῆλυ κυῆσαι μέλλῃ.

EX EODEM GREGORIO NYSSENO.

Mentis autem ad corpus communio ineffabilem & incomprehensibilem intellectu coniunctionem habet, quæ neque intus est: (neque enim miscetur corpori quod incorporeum est) neque extra circunfusa est: (non enim circumscribitur incorporeum à corporibus) sed modo quodam incredibili & intelligentiam nostram superante mens appropinquans & applicata naturæ, & in ipsa, & circa ipsam existit, sic tamen vt explicari vel cogitatione comprehendi modus nequeat, nisi quòd in statu suo rectè affecta natura, etiam mens efficax est: si verò vitium aliquod circa illam contingat, claudicat eatenus etiam motus intellectus.

Operæpretium est scire, cuius rei gratia terra nascentium germina in ortu rerum præcedant, post quæ producta sunt animantia bruta, & post illa demum homo. Non solū quòd herba quidem animalibus est vtilis, & propter hominem exstitit pecorum copia, tāquam illi ministratura: sed quod hîc eam, quæ de anima est, philosophiam nobis tradat Moses. Explicari autem oratione talis rerum distinctio potest. Res vniuersæ partim intellectiles sunt, partim corporeæ. Omittantur autem nūc intellectiles. Corporeę partim efficacitatis vitalis participes sūt, partim expertes omnino vitæ. Rursus vitale corpus partim quidem sensile, partim verò sensus est expers. Rursus sēsile, aliud quidem rationale, aliud autē rationis est expers. A minoribus igitur ad id quod perfectum est, natura progreditur. Ideòque post inanimā materiā, quasi gradus quosdam formæ animatorū, naturalem hanc vitam exstitisse dicit Legislator, in naturalium germinatione præexistentem, vtpote vim nutrientē & augescentē, sicq; deinde subiicit, & sentiendi facultatē, quæ in animalibus est, etiam eius participem, quæ ante ipsam fuit. Siquidē quæ per carnem viuūt, etiam absque intellectili natura esse possunt. Rationale autē existere non potest, nisi cum sentiente commistum sit. Ideo postremus factus est homo. Ex omni enim specie animarum temperatum est animal rationale. Nutritur enim secundùm speciem animæ quæ est in plantis, augescenti verò facultati sentiens à natura adiuncta est, in sentiente demum intellectilis naturæ efficacitas elucet. Vnde etiam propriè rationalis anima & intellectilis dicitur, quæ per omnia sese didit.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ τοῦ Νύσσης.

Ἡ δὲ τοῦ νοῦ πρὸς τὸ σῶμα κοινωνία ἄφραστόν τε καὶ ἀκατανόητον τὴν συνάφειαν ἔχει· οὔτε ἐντὸς οὖσα, (οὐ γὰρ ἐγκρατεῖται σώματι τὸ ἀσώματον) οὔτε ἐκτὸς περιέχουσα, (οὐ γὰρ περιέχεται τὸ ἀσώματον ὑπὸ σωμάτων,) ἀλλὰ κατά τινα τρόπον ἀμήχανόν τε καὶ ἀνεπινόητον ἐγγίζων ὁ νοῦς τῇ φύσει καὶ προσαπτόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν θεωρεῖται. ἀλλ᾽ ὡς, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, οὐδὲ νοῆσαι, πλὴν ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς εἱρμὸν εὐοδουμένης τῆς φύσεως, καὶ ὁ νοῦς ἐνεργὸς γίνεται. εἰ δὲ πλημμέλημα περὶ ταύτην συμπέσοι, σκάζει κατ᾽ ἐκεῖνο καὶ τῆς διανοίας ἡ κίνησις.

Εἰδέναι χρὴ τίνος χάριν ἐπὶ γῆς ἡ βλάστη τῶν ἐπὶ γῆς φυομένων προηγεῖται, ἐπῆλθε δὲ τὰ ἄλογα τῶν ζώων, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος. οὐ μόνον ὅτι ἡ μὲν πόα χρήσιμος τοῖς ζώοις, διὰ δὲ τὸν ἄνθρωπον τὰ βοτά, ὡς ὑπηρετεῖν μέλλοντα· ἀλλ᾽ ὅτι τὴν περὶ ψυχῆς φιλοσοφίαν ὁ Μωσῆς παραδίδωσιν. ἔστι δὲ ἡ τοῦ λόγου διαίρεσις τοιαύτη τῶν ὄντων, τὸ μὲν νοητόν, τὸ δὲ σωματικόν ἐστιν. ἐάσθω δὲ νῦν τὰ περὶ τοῦ νοητοῦ, τοῦ δὲ σωματικοῦ τὸ μὲν μετέχει ζωτικῆς ἐνεργείας· τὸ δὲ ἄμοιρον καθόλου ζωῆς. πάλιν τοῦ ζωτικοῦ σώματος, τὸ μὲν αἰσθητόν, τὸ δὲ ἀναίσθητον· καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ, τὸ μὲν λογικόν, τὸ δὲ ἄλογον. ἀπὸ τῶν μικροτέρων ἐπὶ τὸ τέλειον ἡ φύσις ποιεῖται τὴν ἄνοδον. διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἄψυχον ὕλην, οἷον ὑποβάθρα τινὰ τῆς τῶν ἐμψύχων ἰδέας τὴν φυσικὴν ταύτην ζωὴν συστῆναι λέγει ὁ νομοθέτης, ἐν τῇ τῶν φυτῶν βλάστῃ προϋποστᾶσαν, ὥστε τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικήν, εἶθ᾽ οὕτως ἐπάγει καὶ τὴν ἐν τοῖς ζώοις αἰσθητικήν, μετέχουσαν καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς. ἐπεὶ τὰ διὰ σαρκὸς ζῶντα καὶ δίχα τῆς νοερᾶς φύσεως δύναται εἶναι· τὸ δὲ λογικόν, οὐ δύναται, εἰ μὴ τῷ αἰσθητικῷ συγκραθείη. διὰ τοῦτο τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος. διὰ πάσης γὰρ ἰδέας τῶν ὁμωνύμως λεγομένων ψυχῶν ἀνακιρνᾶται τὸ λογικὸν ζῶον· τρέφεται καὶ κατὰ τὸ φυτικὸν τῆς ψυχῆς εἶδος. τῇ δὲ αὐξητικῇ δυνάμει ἡ αἰσθητικὴ προσεφύη· εἶτα τῇ αἰσθητικῇ ἡ τῆς νοερᾶς οὐσίας διέλαμψεν ἐνέργεια. ὅθεν καὶ κυρίως λογικὴ ψυχὴ καὶ νοερὰ λέγεται, ἡ διὰ πάντων διήκουσα.

ἐν μὲν γὰρ τῷ λογικῷ καὶ τὰ λοιπὰ περιέλαβεν, ἐν δὲ τῷ αἰσθητικῷ καὶ τὸ φυτικὸν πάντως ἐστὶ, τὸ δὲ φυτικὸν περὶ τὸ ὑλικὸν [illegible] πλὴν ταῦτα διὰ τὴν ζωτικὴν ἐνέργειαν, καταχρηστικῶς ψυχαὶ ὀνομάζονται.

Ἰστέον ὅτι τὰ γεγονότα πρὸς τὸ ἁπλῶς ζῆν ἡμᾶς, εἰσὶν, ἐγκέφαλος, καρδία καὶ πνεύμων, ἧπαρ καὶ γαστήρ. καὶ ἑνὸς γὰρ τούτων παθόντος, ἐξ ἀνάγκης τὸ ζῶον τελευτᾷ. ὀφθαλμοὶ δὲ καὶ χεῖρες καὶ πόδες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἡμᾶς γεγόνασι. τούτων γὰρ παθόντων ζῇ μὲν τὸ ζῶον, οὐ καλῶς δέ. ἄλλα δὲ πρὸς διαδοχὴν τῶν ἐπιγινομένων εἰσί.

Τελευταῖος μετὰ τὴν κτίσιν ἐκ Θεοῦ παρήχθη ὁ ἄνθρωπος. οὐχ ὡς ἀπόβλητος ἐν ἐσχάτοις ἀπορριφείς· ἀλλ' εἰκὸς ἦν τὸν ἄρχοντα πρὸ τῶν ἀρχομένων μὴ ἀναφανῆναι μηδὲ πρὸ τῆς πανδαισίας εὐτρεπισθῆναι, εἰσοικισθῆναι τὸν δαιτυμόνα.

Τιμιωτέρα δὲ πάσης φαινομένης τῆς κτίσεως ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις. ἡ μὲν γὰρ κτίσις ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη, ὁμοῦ τῷ προστάγματι συστᾶσα· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, [βουλῆς] βουλὴ προηγεῖται, καὶ πάντα περὶ αὐτοῦ προδιασκοπεῖται ὁ λόγος· εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ τὰ ἑξῆς τὰ περὶ αὐτοῦ· ὡς πρὸ τῆς γενέσεως τὴν ἀξίαν αὐτὸν λαβεῖν. διὸ καὶ ὕλην τῆς αὐτοῦ συστάσεως προητοίμασε, καὶ πρὸς ποῖον ἀρχέτυπον τὴν ὁμοιότητα ἕξει, διενοήσατο. τὴν ἀνθρωπίνην οὖν φύσιν ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς, οἷόν τι ὄργανον εἰς βασιλείας ἐπιτήδειον ἐδημιούργησε, τοῖς τε κατὰ ψυχὴν προτερήμασι, καὶ αὐτῷ τῷ τοῦ σώματος σχήματι. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τὸ βασιλικὸν δείκνυσιν, ἀδέσποτος οὖσα, καὶ αὐτεξούσιος, ὡς εἰκὼν Θεοῦ κοινωνοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ, ἀντὶ βασιλικῶν ἀμφίων τὴν λαμπρότητα ἐνδεδυμένη τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ταπεινότητος μὴ μετέχουσα.

Μία δὲ δύναμις ἀντιληπτικὴ τῶν πραγμάτων αὐτῆς ὁ τοῦ ἀνθρώπου ἐγκείμενος νοῦς· ὁ δι' ἑκάστου τῶν αἰσθητηρίων διεξιὼν, καὶ τῶν ὄντων ἐπιδρασσόμενος, οἷον χαρακτὴρ τῆς τοῦ Θεοῦ μιᾶς οὐσίας, τῶν ποικίλων ποιημάτων ἐνεργητικός. ἐπιστομιζέσθωσαν οἱ λέγοντες ἀνόμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ, ποιήσωμεν, εἰπὼν, καὶ διὰ τῆς πληθυντικῆς σημασίας, τὴν ἁγίαν τριάδα δηλώσας, οὐκ ἂν τῆς εἰκόνος μοναδικῶς ἐμνημόνευσεν, εἴπερ ἀνομοίως εἶχε πρὸς τὸ ἀρχέτυπον· ἀδύνατον γὰρ μίαν εἰκόνα διαφόροις ὁμοιωθῆναι μορφαῖς· εἰ γὰρ διάφοροι ἦσαν αἱ φύσεις, διαφόρους καὶ τὰς εἰκόνας ἀνεστήσαντο.

Γυμνὸς δὲ τῶν ἐκ τῆς φύσεως ὅπλων καὶ προκαλυμμάτων ὁ ἄνθρωπος, οὐ κέρασι καθωπλισμένος, οὐκ ὀνύχων ἀκμῇ, οὐκ ὀδοῦσιν, ἢ κέντρῳ ἰώδει, ἢ τριχῶν περιβολῇ, ἢ πτε-

A Nam in rationali etiam reliqua comprehendit, quum io sentiente vegetatiua sit, quæ vegetatiua tantùm in rebus crassis existit. Verùm & ista propter vitalem efficaciam abusiuè animæ vocantur.

Sciendum, quod quæ facta sunt ad id simpliciter vt viuamus, sunt cerebrum, cor & pulmo, hepar & venter. Horum enim aliquo læso, necessariò moritur animal. Oculi autem, manus & pedes, ad id vt beoe viuamus, facta suot. His enim læsis, viuit quidem animal, non autem bene. Alia deoique ad propagationem posteritatis pertinent.

B Postremus post creationem à Deo productus est homo. Non quod velut vilis inter postrema abiectus sit: sed par erat principem ante subditos prodire, neque antequam omnigenis refertum epulis conuiuium appararetur, iotroduci cooiuiatorem.

Pretiosior autem est humaoa natura omni creatura quæ oculis cernitur. Nam cætera quidem creata à Deo quasi ex tempore facta sunt, simul cum mandato exhibita. In hominis autem structura consultatio pręcedit, omniaque de eo prius coosiderat ratio. Dixit enim Deus, Faciamus hominem secundùm imaginem: & quæ de eo sequuntur. Vt etiam C ante ortum suum homo dignitatem suam obtineret. Ideo & materiem, de qua conderetur, præparauit, & ad quale exemplar similitudinem habiturus esset, perpendit. Humanam igitur naturam optimus artifex Deus velut organum ad regni administrationem idoneum fabricauit, & animæ priuilegiis & forma corporis donauit. Siquidem anima regalem maiestatem ostendit, oullius dominio subiecta, & propriæ potestatis, tanquam imago Dei, communia cum archetypo quædam habens, pro regalibus palliis induta spleodore virtutum, & cum plebeia vilitate nihil D participans.

Porrò vna perceptrix rerum facultas homini est insita, nimirum mens, quæ per singulas sensuum sedes discurrens, & res omnes apprehendens, ac velut exemplum & imago vnicæ substantiæ diuinæ, variarum operationum effectrix est. Sileant qui dicunt inæqualem patri filium, vel spiritum sanctum secundùm substantiam. Nam qui dixit, Faciamus, idque plurali significatione, sanctam Trinitatem manifestè ostendit: neque imaginis singulari numero mentiooem fecisset, si E ad archetypũ inæqualis fuisset. Nequit enim fieri vt imago vna diuersis formis respondeat. Nam si diuersæ fuissent naturæ, diuersas etiam imagines condidissent.

Nudus autem, & à naturæ armis ac munitionibus destitutus est homo, non cornibus armatus, noo vnguium acie, non deotibus aut aculeo venenato, nullo pilorum operimento, non alatus,

non pedibus celer, neque carnosus. At verò illum qui imperaturus erat, propriis armis oportebat esse instructum. Verùm non abs re aliter res habet. Si enim sic comparatus foret, ferinus aliquis & occursu terribilis esset, aliorúmque negligeret imperium, illorum adiutrice opera non indigens. Nunc autem id quod videtur deesse naturæ, occasio est ad capessendum in subiecta imperium. Ideo ab ipso bos iugo subactus est, equus domitus, ouiũ cura habita, propter prouentus, qui ex ipsis percipiuntur, animalia denique baiulandis oneribus idonea iugo subacta sunt. Canis ad quædam animalia dentium apprehensione obtinenda datus est. Cornibus & vnguibus fortius quiddam excogitatum est ferrum. Inseruiunt item aues & pennæ ipsarum: & ex animalium pellibus consuto calceo pedum nostrorum teneritati consulitur.

Recta etiam hominis facies, & manus dignitatis præstantiam ostendunt præ cæteris animalibus deorsum spectãtibus, quæ pedes habent etiam ad anteriora membra, propterea quod fulcro illa indigerent. Cooperantur autem manus ad omnem necessitatem tam bello quàm pace, & in vsu sermonis & in scribendis literis. Adaptamus enim voces etiam per ipsarum figuram: ita vt proprium quiddam rationalis naturæ manus sint. Quod si manibus humo careret, ad similitudinem quadrupedum, ad id vtique comparata facies esset propter cibi necessitatem, vt ad cibum extenderetur: simul exiles forent nares: vnde necessario consequeretur, vt peregrinam quoque vocem haberet.

Organicum autem ad rationis vsum paratum est corpus. Quandoquidem enim intellectilis quædam & incorporea res mens est, tali opus habuit opificio, vt per aliquam artificiosam rationem motum suum manifestaret, instar plectri vocales partes tangens. Duplex autem est huius organi effectus, alius quidem soni, alius vero auditus. Et ille quidem semper aliquid emittit, auditus autem perpetuo recipit. Estque dignum admiratione, quomodo confusio nulla fiat per eos qui per ipsum ingeruntur sermones & cogitationes. Id quod etiam in oculorum efficacitate locum habet. Nam per hos mens ea quæ sunt extra corpus apprehendit. Vnumquodlibet autem eorum quæ intro recipiuntur, mens examinans, conuenientibus cognitionis locis reponit, aliquoties ex diuersis sensuum sedibus vnam cognitionem excitans, rursúsque ex vno aliquo sensu varia percipiens. Nam si quis audierit nomen mellis, idque viderit, olfeceritque, & tetigerit atque gustauerit, rem vnam per vniuersas sensuum facultates cognouit. Varias vero voces per vnicum auditum percipit, & per visum diuersi generis res considerat, videlicet album & nigrum, & fuscum.

ρωτὸς, οὐ ταχύπους, οὐδὲ πολύσαρκος· καὶ τὸν μέλλοντα ἄρχειν, οἰκείοις αὐτὸν ὅπλοις πεφράχθαι ἐχρῆν· ἀλλὰ εἰκότως· εἰ γὰρ οὕτως εἶχε, θηριώδης τις ἂν ἦν καὶ δυσέντευκτος, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἄλλων προεδρίαν ἀρχικὴν, τῆς συνεργίας ἐκείνων μὴ δεόμενος. νῦν δὲ τὸ δοκοῦν ἐλλιπὲς τῆς φύσεως, ἀφορμὴ πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ὑποχειρίων ἐστί. διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ ὁ βοῦς ὑπὸ ζυγὸν εἰσήχθη, ὁ ἵππος ἐπεδαμάσθη, ἡ ἐπιμέλεια τῶν προβάτων διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν προσόδους γεγονυῖα, τὰ ἀχθοφόρα ζῶα ὑπεζεύχθη. ὁ κύων διὰ τῆς τῶν ὀδόντων λαβῆς, τὸ καταγωνίζεσθαί τινα παρέχει τῶν ζώων· κεράτων καὶ ὀνύχων ἰσχυρότερος ἐπινοεῖται ὁ σίδηρος. ὑπηρετοῦσι δὲ καὶ τὰ ὄρνεα, καὶ τὸ πτίλον αὐτῶν· καὶ ἐκ δερμάτων τῶν ζώων τὸ ἀτελέστερον τῶν ποδῶν ἡμῖν διετηρήθη.

Τὸ δὲ ὄρθιον σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἱ χεῖρες τῆς ἀξίας δηλοῦσι τὴν διαφορὰν, τῶν ἄλλων ζώων ὑποκυπτόντων, πόδας ἐχόντων κατὰ τὰ ἔμπροσθεν κῶλα, διὰ τὸ δεῖσθαι τοῦ ὑπερείδοντος. συνεργοῦσι δὲ αἱ χεῖρες κατὰ πᾶσαν χρείαν ἐπὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην, καὶ τῇ τοῦ λόγου χρείᾳ, καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν. ἐναρμόζομεν γὰρ τὰς φωνὰς καὶ διὰ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ὥστε καὶ ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως αἱ χεῖρές εἰσιν. εἰ δὲ ἠμοίρει τῶν χειρῶν ὁ ἄνθρωπος, καθ' ὁμοιότητα τῶν τετραπόδων κατεσκευάσθη ἂν τὸ πρόσωπον διὰ τὴν τῆς τροφῆς χρείαν, ὡς προμήκη τὴν μορφὴν εἶναι, καὶ τοὺς μυκτῆρας ἀπολεπτύνεσθαι, ὡς ἐπιμάλκες εἶναι καὶ τὴν φωνὴν ἀλλόκοτον ἔχειν.

Ὀργανικὸν δὲ κατεσκευάσθη τὸ σῶμα πρὸς τὴν τοῦ λόγου χρείαν. ἐπεὶ νοερόν τι χρῆμα, καὶ ἀσώματόν ἐστιν ὁ νοῦς, τῆς τοιαύτης ἐδεήθη κατασκευῆς, ἵνα διά τινος ἐπινοίας τὴν κίνησιν αὐτοῦ φανερώσῃ, πλήκτρου δίκην τῶν φωνητικῶν μορίων ἁπτόμενος. διπλῆ δὲ περὶ τὸ ὄργανον ἡ ἐνέργεια· ἡ μὲν ἠχητική, ἡ δὲ ἀκουστική· ἡ μὲν ἀεί τι προΐεται, ἡ δὲ ἀκοὴ δεχομένη διηνεκῶς. καὶ θαῦμα πῶς σύγχυσις οὐ γίνεται ἐπὶ τοῖς δι' αὐτῆς εἰσαγομένοις λόγοις τε καὶ νοήμασι. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ὄψεων ἐνεργείας γίνεται. καὶ διὰ τούτων γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἔξω τοῦ σώματος ἐπιδράττεται· ἕκαστον δὲ τῶν εἰσαγομένων ὁ νοῦς ἐξετάζων τοῖς καταλλήλοις τῆς γνώσεως τόποις ἐναποτίθεται, πολλάκις ἐκ διαφόρων αἰσθητηρίων μίαν γνῶσιν συνεγείρων· πάλιν δὲ ἐκ μιᾶς τῶν αἰσθήσεων ποικίλα καταλαμβάνων· ἀκούσας γάρ τις τοῦ ὀνόματος τοῦ μέλιτος, καὶ ἰδὼν αὐτὸ, καὶ ὀσφρανθεὶς, καὶ ἁψάμενος, καὶ γευσάμενος, ἓν πρᾶγμα δι' ὅλων τῶν αἰσθητηρίων ἐγνώρισε. ποικίλας δὲ φωνὰς διὰ μιᾶς τῆς ἀκοῆς ἐπέγνω· καὶ διὰ τῆς ὁράσεως ἑτερογενοῦς θεωρίας κατέλαβε, λευκοῦ τε καὶ μέλανος, καὶ φαιοῦ.

Ἄλλο δὲ παρὰ τὰς αἰσθήσεις ἐστὶν ὁ νοῦς. εἰ γὰρ ταὐτὸν ἦν τῇ αἰσθήσει, πρὸς μίαν αὐτῶν εἶχεν ἂν οἰκειότητα, ἁπλοῦς ὤν· νῦν δὲ εἰς τὴν αἰσθητικὴν πολυμέρειαν διαμεριζόμενος, καὶ δι' ἑκάστης ἐνεργῶν, ἐν μονότητι τὸ ποικίλον, ἐν ποικιλίᾳ τὸ ἕν. διὰ τοῦτο καὶ διαφεύγει τὴν γνῶσιν ἡ φύσις αὐτοῦ, καὶ τῷ κατ' αὐτὸν ἀγνώστῳ, τὴν ἀκατάληπτον φύσιν τοῦ κατ' εἰκόνα οἰκείαν ποιήσαντος αὐτὸν παριστῶν.

Ἐπεὶ δὲ ὥς τι μουσικὸν ὄργανον τὸ σῶμα δεδημιούργηται, ὡς ἀδυνατεῖ ὁ μουσικὴν ἐπιστάμενος, δεῖξαι τὴν τέχνην εἰς τὴν τοῦ ὀργάνου ἀχρηστίαν· οὕτω καὶ ὁ νοῦς διήκων δι' ὅλου τοῦ ὀργάνου ταῖς νοητικαῖς ἐνεργείαις, ἑκάστου τῶν μελῶν προσαπτόμενος, ἐπὶ τῶν μὲν κατὰ φύσιν διακειμένων τὸ οἰκεῖον ἐνήργησεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενούντων ἠπράκτησεν· οὐ γὰρ μέρους ἅπτεται, μέρους δὲ ἀφίσταται.

Ὥσπερ δὲ κατακοσμεῖται ὁ νοῦς τῇ ὁμοιώσει τοῦ πρωτοτύπου θείου κάλλους, οἷόν τι κατόπτρῳ τῷ ἐμφαινομένῳ χαρακτῆρι μορφούμενος· οὕτω καὶ ἡ φύσις ὑπὸ τοῦ νοὸς οἰκονομουμένη κοσμεῖται· συνέχεται δὲ πάλιν ὑπ' αὐτῆς τὸ ὑλικὸν τῆς ὑποστάσεως, περὶ ἣν θεωρεῖται ἡ φύσις. ὥσπερ δὲ ὁ νοῦς ὑπὸ τῆς ἀμορφίας τῶν παθῶν ζοφωθεὶς, ἄδεκτος γίνεται τοῦ θείου κάλλους, εἰ μὴ ἐκκαθαρθῇ· οὕτω καὶ ἡ ἐν τῇ ὑποστάσει νοουμένη φύσις κατά τι παθοῦσα, τὴν τοῦ νοὸς ἐνέργειαν οὐ δύναται δέξασθαι, εἰ μὴ εἰς τὴν προτέραν ἐπανέλθῃ ὑγείαν.

Δείκνυται δὲ καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ νοῦς τῆς φύσεως ἔχεται. συνεστώσης μὲν γὰρ, καὶ ἐγρηγορυίας, ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται· παρειμένης δὲ τῷ ὕπνῳ μένει ἀκίνητος. τὰς δὲ καθ' ὕπνον φαντασίας, ἰνδάλματά τινα τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἐνεργείας οἰόμεθα· ἐν ἀτόποις γὰρ καὶ ἀμηχάνοις πολλάκις εἶναί τις δοκεῖ, ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο ἐν ἐγρηγόρσει. γίνονται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἠθῶν καταστάσεώς τισιν, καὶ ἄλλα μὲν τοῦ ἀνδρείου, ἄλλα δὲ τοῦ δειλοῦ τὰ φαντάσματα· ἄλλα τοῦ ἀκολάστου, καὶ ἄλλα τοῦ σώφρονος, τοῦ μεταδοτικοῦ τε καὶ ἀπλήστου· παραμένει γὰρ τῷ μνημονικῷ τῆς ψυχῆς τῶν ἐφημερινῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ ἀπηχήματα. πολλάκις δὲ καὶ πρὸς τὰς ποιὰς σωμάτων διαθέσεις ὄνειροι γίνονται. οὕτω γὰρ ὁ διψώδης ἐν πηγαῖς εἶναι δοκεῖ, καὶ εὐωχίαις ὁ τροφῆς προσδεόμενος· καὶ ἁπλῶς πολύτροπος ἡ τῶν ὀνείρων ὄψις ἐστὶ, ματαία δέ· ὁ γὰρ νοῦς τῇ ἀπραξίᾳ τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ ὕπνου συγκαλυφθεὶς, οὔτε ἐκλάμπειν δι' αὐτῶν δύναται, οὔτε παντελῶς κατασβέννυται. εἰ δὲ καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου Φαραὼ, καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ δι' ἐνυπνίων εἰς τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν ὁδηγοῦνται.

A Aliud vero quiddam quàm sensus mens est. Si enim idem esset, cum vno aliquo ipsorum haberet cognationem, quum simplex sit. Nunc autem in varios sensus sparsa est, & per vnum quemlibet efficaciter agit, in vnitate varium quiddam existens, & in varietate vnum. Ideo cognitionem effugit eius natura, & ea ipsa re, quòd cognosci nequeat, incomprehensibilem illam naturam eius repræsentat, qui eam secundùm imaginem propriam fecit.

Et quandoquidem velut instrumentum quoddam musicum corpus factum est; B quemadmodum canendi peritus vitiato instrumento suam artem demonstrare nequit; ita & mens per vniuersum organum vagando, per consentaneas sibi efficacitates vnumquodlibet membrorum attingens, in iis quidem qui naturaliter affecti sunt, proprium effectum habet: in infirmis autem inefficax est. Non enim partem quidem attingit, partem verò deserit.

Quemadmodum item mens ornatur pulchritudine primi exemplaris diuini, veluti eius charactere exaltata: sic & natura à men- C te administrata ornatur, continetúrque rursus ab hac crassities nostræ substantiæ, circa quam cernitur natura. Vt autem mens virorum deformitate obscurata diuinam pulchritudinem non admittit, nisi repurgata fuerit: ita quoque natura alicui vitiositati obnoxia, mentis operationem suscipere non potest, nisi ad pristinam redierit sanitatem.

Præterea ostenditur pet hoc, quòd à natura pendet mens. Quum enim illa consistit & excitata est, etiam hæc efficax est & D mouetur: composita autem somno, manet immobilis. Porrò res imaginarias quæ per somnum fiunt, simulacra quædam eius quæ est in mente operationis, esse putamus. In locis enim insolitis & perplexis aliquoties aliquis sibi videtur esse, quod in vigilante neutiquam accideret. Accidunt autem hæc aliquibus & à morum constitutione, súntque alia fortis, alia meticulosi phantasmata, alia intemperantis, alia sobrij, præterea & liberalis, & eius qui insatiabilis est. Remanent enim in animæ E reminiscente sede diurnorum exercitiorum quasi sonitus relicti. Aliquoties etiam secundùm corporearum qualitatum dispositiones insomnia fiunt. Sic enim sitibundus ad fontes esse sibi videtur, & in conuiuiis, qui cibi indigus est. Denique multiplex somniorum species est, sed vana. Nam mens cessante sensuum actu per somnum contecta, neque per ipsos elucere potest, neque prorsus extinguitur. Quòd autem rex Ægypti Phaiao, & Nabuchodonosor per insomnia ad eorum cognitionem ducuntur,

quæ futura erant, id propter aliud à Deo dispensatum est, vt manifestaretur abscondita sanctorum sapientia.

Sciendum verò, eius quod est intellectile ad corpoream communionem, ineffabilem & intellectu incomprehensibilem coniunctionem habere. Atque hoc etiam in præmissis scriptum est.

141. *Interrogatio.*

Quando percommodè nobis exposuisti ea quæ ad hominem pertinent: vbi tibi videtur esse paradisus, an in cœlo, vel terra? Nam alij quidem ipsum dicunt esse cœlestem & intellectilem, alij verò terrestrem ac sensilem.

Responsio.

Mihi sensilis esse videtur, & in terra: luculentè ac manifestè disertéque id tradentibus litteris sacris.

142. *Interrogatio.*

Quid igitur sibi vult Paulus, dicens: Noui hominem, ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus nouit: & noui huiusmodi hominem raptum in paradisum, & audisse arcana verba, quæ fas non sit homini loqui. Quibus indicatur in cœlis esse paradisum. Non enim dixit, se raptum in tertium vsque cœlum, & inde descendisse in paradisum: sed in raptu vtrorumque meminit.

Responsio.

Ar non vno compendio cœlum & paradisum simul definiuit. Noui enim, inquit, hominem raptum vsque in tertium cœlum, & denuo, In paradisum. Necessariò igitur vestra contra vos vsurpanda mihi vox est, sicque deinde ad articuli quæstionem redeundum. Dicitis enim ipsum non dixisse, quòd descenderit, sed quòd raptus fuerit in paradisum: & inde abstulerit (vt apparet) clarissimorum patrum doctrinas. Quandoquidem enim non dixit se adscendisse in paradisum, sed eò raptum esse, an non adscendit? Si verò adscendit quum raperetur, constat quod & descenderit in paradiso raptus. Inquit enim, Et noui huiusmodi hominem raptum in paradisum.

143 *Interrogatio.*

Sed quia supra nos cœlum cernitur, constat ipsum adscensu visum esse, vt supra ipsum esset, vbi & paradisum intelligimus.

Responsio.

Cur igitur non vtrumque complexus, inquit, Et noui huiusmodi hominem raptum in cœlum & paradisum? sed interiecto articulo loca distinxit, dicens: Et noui huiusmodi hominem raptum in tertium vsque cœlum, & rursus, raptum in paradisum. Illud autem, Et rursus, ad alium aliquem locum transfert: Ad similitudinem montis decliui campo circumdati,

δι' ἑτέραν οἰκονομηθῆ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα φανερωθῇ ἡ κεκρυμμένη τῶν ἁγίων σοφία.

Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸ σωματικὸν κοινωνία ἄφραστον καὶ ἀνεπινόητον τὴν συνάφειαν ἔχει. καὶ τοῦτο προγέγραπται.

Πεῦσις ρμα'.

Καλῶς πάνυ τῶν περὶ ἀνθρώπου διασαφηθέντων ἡμῖν, ποῦ σοι δοκεῖ ὑπάρχειν ὁ παράδεισος; ἐν οὐρανῷ, ἢ ἐπὶ γῆς; οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ὑπάρχειν ἐπουράνιον νοητόν, οἱ δὲ ἐπίγειον αἰσθητόν.

Ἀπόκρισις.

Ἐμοὶ αἰσθητὸς δοκεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἐπὶ γῆς· σαφῶς καὶ φανερῶς διαρρήδην τοῦτο βοώσης τῆς θείας γραφῆς.

Πεῦσις ρμβ'.

Τί οὖν βούλεται Παῦλος λέγων, οἶδα ἄνθρωπον, πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν· καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἁρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἀκηκοότα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι· ἐξ ὧν δηλοῦται ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχειν τὸν παράδεισον· οὐ γὰρ εἶπεν, ἁρπαγέντα εἰς τρίτον οὐρανόν, κἀκεῖθεν καταβάντα εἰς τὸν παράδεισον· ἀλλ' ἐν τῇ ἁρπαγῇ ἀμφοτέρων ἐμνήσθη.

Ἀπόκρισις.

Ἀλλ' οὐκ ἐν μιᾷ συντομίᾳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν παράδεισον συναπεφήνατο. οἶδα γάρ, φησιν, ἄνθρωπον ἁρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὸν παράδεισον. ἀνάγκη οὖν τῇ ὑμετέρᾳ καθ' ὑμῶν χρήσασθαι φωνῇ, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ζήτησιν τοῦ ἄρθρου φοιτῆσαι· φατὲ γὰρ μὴ εἰρηκέναι αὐτόν, καταβάντα, ἀλλ' ἁρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον, ἐκ τούτου ἀποστερούμενοι, ὡς ἔοικε, τὰς τῶν ἀοιδίμων πατέρων παιδείας. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔφη ἀναβάντα, ἀλλ' ἁρπαγέντα, παρὰ τοῦτο ἆρ' οὐκ ἀναβέβηκεν; εἰ δὲ ἀναβέβηκεν ἁρπαγείς, δηλονότι καὶ καταβέβηκεν ἐν παραδείσῳ ἁρπαγείς. καὶ οἶδα γάρ, φησι, τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἁρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον.

Πεῦσις ρμγ'.

Ἀλλ' ὑπεράνω ἡμῶν ὁρώμενος οὐρανός, δηλοῖ ἀναβάσει αὐτὸν χρησάμενον, ὑπεράνω αὐτοῦ γενέσθαι, ἔνθα καὶ τὸν παράδεισον νοοῦμεν.

Ἀπόκρισις.

Διὰ τί οὖν μὴ συνελὼν ἔφη, καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἁρπαγέντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παράδεισον; ἀλλὰ τῇ μεσεμβολῇ τοῦ ἄρθρου, τὰ χωρία διέστησε, φάσκων, καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἁρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ· καὶ πάλιν, ἁρπαγέντα εἰς παράδεισον· τὸ δὲ, καὶ πάλιν, ἐφ' ἕτερον τόπον τινὰ μεθίστησι· κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ προσηνοῦς πεδίου κυκλουμένου ὄρους,

ἐν ᾧ εἴ τις ἐθέλοι ἀγάλλεσθαι, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου πορείας, εὐμαρῶς τοῦτο ἐπιφοιτᾷ· εἰ δὲ βουληθείη πρότερον ἐπιβῆναι τῷ ὄρει, ἐξ αὐτοῦ δὲ τῷ πεδίῳ, πᾶσα ἀνάγκη ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ ἐπὶ τὸ πεδινὸν αὐτὸν παραγενέσθαι. παραπλησίως δοκῶ τὸν ἱερὸν ἀπόστολον, πρότερον μὲν τοῖς οὐρανίοις ἐπιφοιτήσαντα, ἐκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον καταπτῆναι. ἀξιόπιστος δὲ πρὸ Παύλου μάρτυς ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομῶν, αἰσθητὸν καὶ ἐπὶ γῆς δηλῶν τὸν παράδεισον· κατέβη γάρ φησιν ὁ ἀδελφιδός μου εἰς τὸν κῆπον αὐτοῦ, ὁμοῦ τήν τε τοῦ Κυρίου σημαίνων θεανδρικὴν ἐπιφοίτησιν· καὶ τὴν Παύλου ἐν αὐτῷ προφαίνων κατάβασιν ἐξ οὐρανοῦ, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπὲρ αὐτὴν ἁρπαγήν. ἀδελφὸς δὲ Σολομῶντος καὶ Παύλου κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ καταβάς. καὶ πάλιν ἕτερος ἀδελφὸς αὐτῶν, ἄμφω τῆς συναγωγῆς ὑποτίτθιοι γενόμενοι, καὶ τῆς περιτομῆς τὸ σιδήρειον καρτερήσαντες, καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου.

Πεῦσις ρμγ΄.

Τί οὖν; σωτῆρα Χριστὸν οὐκ ἐν οὐρανοῖς ἀλλ' ἐπὶ γῆς νομίζεις τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σταυροῦσθαι παρατίθεσθαι, λέγοντα, Πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου· καὶ πρὸς τὸν λῃστήν, Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ; εἰ οὖν ἐν οὐρανῷ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ παράδεισος, ἐν ᾧ τὸν λῃστὴν εἰσάγειν ὁ Χριστὸς ἐπηγγείλατο συσταυρούμενον αὐτῷ.

Ἀπόκρισις.

Βλάσφημον, καὶ πάσης ἀνοίας μοι δοκεῖ, ἐν οὐρανῷ ἢ παραδείσῳ μόνον, καὶ μὴ πάντη τὸ θεῖον εἶναι· ἐν πᾶσι γὰρ ὑπάρχον, καὶ πάντων ἐστὶ περιεκτικόν, οὐρανίων τε, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· ὥστε οὖν καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ φοιτήσασαν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου σεσαρκωμένου ψυχήν, ἐν ταῖς πατρῴαις χερσὶν αὐτὴν ὑπάρχειν φαμέν· ἐν παραδείσῳ δὲ γενόμενον Χριστὸν τῇ θεότητι, καὶ τοῦ λῃστοῦ τὴν ψυχὴν συνεπαγόμενον καὶ οὕτως τοῦ γεννήτορος παλάμαις ἐνυπάρχειν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν. ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις, φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός· καὶ πάλιν, ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ πάλιν ὁ αὐτός, ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει. εἰ δὲ ὁ οὐρανὸς πάντων ἐστὶν ὑπέρτερος, ᾅδης δὲ τῶν ὅλων βαθύτερος, ἐν τούτοις δὲ τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἅμα τε καὶ πάντα περιέχειν βοῶσιν οἱ θεσπέσιοι, δηλονότι καὶ ὁ Χριστὸς τῇ θεότητι πάντη συμπαρὼν τῷ πατρί, ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ παρέθετο τὴν ψυχήν. εἰ γὰρ ψυχαὶ δικαίων ἐν χειρὶ Κυρίου, καθώς φησιν ὁ προφήτης, πολλῷ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου. περὶ δὲ ἐπίγειον καὶ αἰσθητὸν ὑπάρχειν τὸν παράδεισον παιδευόμεθα· οὐ γάρ φησι τῷ ἐπὶ ξύλου συναπῃωρημένῳ λῃστῇ, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ;

in quo si quis esse velit, per ingressum in campum facilè in eum perueniet. Si verò primò conscendere montem voluerit, & ex eo in campum venire, omnino necessarium est vt ab excelso deueniat io planum. Coosimiliter puto Diuum Apostolum primùm quidem cœlos ingressum, inde in paradisum deuolasse deinde. Fide autem ante Paulum testis rerum diuinarum peritus ille Solomo, sensilem super terram paradisum indicans: Descendit, inquit, frater meus in hortum suum, simul Domini significans diuinum in carnem aduentum, & Pauli in ipso præmonstrans descensum ex cœlis, postquam supra ipsos à terra raptus esset. Frater autem Solomonis & Pauli secundùm carnem est Christus, qui in hortum suum descendit. Et rursus alia ratione ipsorum frater, quòd ambo synagogæ alumni facti, circumcisionis cultum sub iugo legis tolerarunt.

143. *Interrogatio.*

Quid igitur? num Seruatorem Christum non in cœlis, sed in terra putas, animam, dum crucifigeretur apud Deum deponere, dicentem, Pater in manum tuam commendo spiritum meum? Et ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso? Si igitur in cœlo est Deus & Pater Christi, omnino illic & paradisus erit, in quem Christus se promisit introducturum latronem secum crucifixum.

Responsio.

Blasphemum & extremæ dementiæ mihi videtur esse, in cœlo vel paradiso tantum, & non vbique diuinum numen esse arbitrari. In omnibus enim existens, omnia quoque complectitur, cœlestia, terrestria, subterranea. Proinde & in Orcum ingredientem Dei & Sermonis incarnati animam in paternis manibus esse dicimus. In paradiso autem fuisse Christum diuinitate, & vnà latronis animam adduxisse, sicque in genitoris manibus ipsum fuisse confitemur. Deus enim noster in cœlo, & in terra, & in mari, & in omnibus abyssis, inquit Dauides diuinorum ille carminum auctor. Et rursus, Quoniam in manu eius sunt fines terræ. Et iterum inquit idem. Si in cœlum ascendero, tu illic es: si descendero in orcum, tu ades. Quòd si cœlum omnium est summum, orcus autem omnium infimus, & in iis Numen est, simulque ipsum omnia continere clamant viri diuini: constat, quòd & Christus diuinitate vbique præsens patri, nihilominus in manibus eius deposuerit animam. Si enim animæ iustorum in manu Domini, quemadmodum inquit Propheta, multo magis Dei & Sermonis: de quo terrestrem & sensilem esse paradisum docemur. Non enim inquit ad latronem in ligno secum suspensum, Hodie mecum eris in paradiso?

Reducit igitur in paradisum, qui latronem Adamum in exilium egerat, inimicum latronem, cuius misertus erat.

144. *Interrogatio.*

Quid igitur sibi vult Esaias, in persona Dei dicens, In manibus meis depinxi muros tuos? Id quod de paradiso dici intelligimus. Sed & Apostolus idem his verbis indicat, Quæ sursum est Hierosolyma, libera est, quæ est mater nostra. Eam verò nullam putamus aliam, quàm paradisum.

Responsio.

Patrocinari potius quàm aduersari mihi videmini pro paradiso arboribus consito & poma custodiente, ciuitatem & muros mihi adducentes. Est autem etiam æquiuocatio paradisi & Hierosolymæ, vel cœli & Edem, vbi paradisum à Deo factum Moses indicat, dicens: Et plantauit Deus paradisum in Edem, ad orientem: Non autem in cœlo ad orientem. Et fons, inquit, ascendit ex Edem ad irrigandum paradisum: Non autem, descendit ex cœlo. Et fluuius egreditur ex Edem: Non autem, descendit ex cœlis. Hic, inquit, diuiditur in quatuor principia: Non autem, deorsum fluit in quatuor capita. Vbi autem in cœlo sunt fici, palmæ, mala punica, cætera quæ paradisus plurima continet, & quibus floret naturaliter? Vbi verò in cœlo fons & flumina, & arbor transgressionis? Audi igitur historiæ auctorem ex vno fonte quatuor flumina effluentia pronuntiantem, & ea quasi digito demonstrantem per ipsam appellationem. Et vni nomen Phison. Hic verò Æthiopiam, inquit, & Indiam præterlabens, Ganges ab ipsis appellatur. Apud Græcos autem Ister & Indus fluuius dicitur. Apud Illyrios autem & Ripianos accolas fluminis, Danubis: apud Gothos verò Dunautis. Omnem verò terram Euilat circumiens, secundam videlicet Æthiopiam, & partes Elymæorum, percurrensque primam Æthiopiam, sic deinde rursus effusus ad Austrum & Occidentem intra Gadira in celebrem illum effunditur Oceanum.

145. *Interrogatio.*

Ne sermoni finem hîc imponas, benigne pater, sed secundi fluminis impetum sermone describens, perfectè nos exhilara.

Responsio.

Secundus Geon est, qui apud Ægyptios Nilus appellatur, totam inundans leniter & irrigans quotannis Ægyptum. Nauibus autem transitum per vela præbens, arationis opera fieri permittit, & aquatilia se terrestribus aggregare: quorum alia quidem herbis vescuntur, alia verò vescuntur carnibus. Maximam autem præterlabens Æthiopiam, per minorem fluit, perque

ἀντεισάγει τοίνυν ἐν παραδείσῳ ὁ τὸν λῃστὴν Ἀδὰμ ἐξορίσας, τὸν δυσμενῆ λῃστὴν ἐλεήσας.

Πεῦσις ρμδ.

Τί οὖν βούλεται Ἡσαΐας, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγων, ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ τείχη· ὅπερ νοοῦμεν περὶ τοῦ παραδείσου λέγεσθαι. καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ τοῦτο δηλοῖ γράφων, ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν· ἣν τινα οὐκ ἄλλην δοξάζομεν ἢ τὸν παράδεισον.

Ἀπόκρισις.

Συνηγορεῖν μᾶλλον ἢ κατηγορεῖν μοι ἐοίκατε, ἀντὶ παραδείσου φυτοκόμου καὶ φρουροπώρου πόλιν καὶ τείχη μοι παράγοντες. τίς δὲ ἡ ὁμωνυμία παραδείσου καὶ Ἱερουσαλὴμ, ἢ οὐρανοῦ καὶ τῆς Ἐδὲμ, ἐν ᾗ τὸν παράδεισον Μωσῆς ὑπὸ Θεοῦ γενόμενον δηλοῖ, φάσκων, καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς· οὐχὶ δὲ ἐν οὐρανῷ κατὰ ἀνατολάς· καὶ πηγὴ, φησὶν, ἀνέβαινεν ἐξ Ἐδὲμ ποτίζειν τὸν παράδεισον, οὐχὶ δὲ κατέβαινεν ἐξ οὐρανοῦ· καὶ ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδὲμ, οὐχὶ δὲ κάτεισιν ἐξ οὐρανοῦ· οὗτος φησὶ μερίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχὰς, οὐχὶ δὲ καταῤῥεῖ εἰς ἀρχὰς τέσσαρας. ποῦ δὲ ἐν οὐρανῷ συκαῖ, φοίνικες, καὶ ῥοαὶ, καὶ τὰ λοιπὰ, οἷς παράδεισος πυκάζεται, καὶ θάλλειν πέφυκε; ποῦ δὲ ἐν οὐρανοῖς κρήνη καὶ ποταμοὶ, καὶ φυτὸν παραβάσεως; ἄκουε τοίνυν τοῦ συγγραφέως τοὺς ἐκ μιᾶς κρήνης ἀποῤῥέοντας τέσσαρας ποταμοὺς προσαγορεύοντος, καὶ οἱονεὶ δακτυλοδεικτοῦντος αὐτοὺς τῇ προσηγορίᾳ· καὶ ὄνομα τῷ ἑνὶ Φισῶν. οὗτος δὲ τὴν Αἰθιοπίαν φησὶ καὶ τὴν Ἰνδικὴν παραδραμὼν, Γάγγης παρ' αὐτῶν προσαγορεύεται· παρὰ δὲ Ἕλλησιν Ἴστρος καὶ Ἰνδὸς ποταμός· παρὰ δὲ Ἰλλυρίοις καὶ Ῥιπιανοῖς τοῖς παροίκοις τοῦ Ἴστρου, Δανούβης· παρὰ δὲ Γότθοις Δουναοῦτις· πᾶσαν δὲ τὴν γῆν Εὐιλὰτ κυκλῶν, τὴν δευτέραν Αἰθιοπίαν καὶ τὰ μέρη τῶν Ἐλυμαίων, καὶ διαθέων τὴν πρώτην Αἰθιοπίαν, εἶθ' οὕτως ἐκχέεται ἐπὶ τὰ νότια καὶ τὴν ἑσπέραν ἔσωθεν Γαδείρων, εἰς τὸν διαβόητον ἐκχεῖται Ὠκεανόν.

Πεῦσις ρμε.

Μὴ ἐνταῦθα παύσῃ τοῦ λέγειν, φιλότεκνε πάτερ, ἀλλὰ καὶ τοῦ δευτέρου ἡμῖν ποταμοῦ τὴν ὁρμὴν τῷ λόγῳ διαγράψας, τελείως εὔφραινε.

Ἀπόκρισις.

Δεύτερος Γεὼν ὑπάρχει, ὁ παρ' Αἰγυπτίοις Νεῖλος προσαγορευόμενος, πᾶσαν ἐπικλύζων πρᾴως καὶ ἀρδεύων κατ' ἔτος τὴν Αἴγυπτον· ναυσὶ δὲ πορευόμενος μεταξὺ τῶν ἀρμένων, τοῖς ἀρόταις ἐπιτρέπει ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ ἔνυδρα τοῖς χερσαίοις συναγελάζεσθαι, τὰ μὲν ποηβοροῦντα, τὰ δὲ κρεοβοροῦντα· τὴν δὲ μεγίστην ἐπιθέων Αἰθιοπίαν, διαῤῥεῖ τὴν ἐλάσσονα,

Ἀνουμήτην τε καὶ Βλεμμύας, καὶ Αὐξουμήτην, καὶ τὰ μέρη τῆς Θηβαΐδος, καὶ Αἰγύπτου, εἶθ' οὕτως εἰς τὴν θάλασσαν ταύτην ἐκχεῖται. Ἱερεμίας ὁ τῶν προφητῶν πολύαθλος τῆς ἐπ' Αἴγυπτον παλινδρομίας εἴργων τὸν φρενόλυπον Ἰσραὴλ, διαῤῥήδην βοᾷ, τί σοι καὶ τῇ Αἰγύπτῳ τοῦ πιεῖν ὕδωρ τεθολωμένον; τοῦ Νείλου ὕδωρ θολόν.

Πεῦσις ρμϛʹ.

Δεόμεθά σου μὴ ὀκνῆσαι διὰ βραχὺ τῆς ὥρας, ἀλλὰ δι' ἐπιτόμου εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τοῦ τρίτου ῥεύματος, πόθεν ἄρχεται, καὶ ποῦ καταλείπει.

Ἀπόκρισις.

Ὁ μετὰ τὸν δεύτερον τῆς αὐτῆς ὑδροχοῆς προερχόμενος, Τίγρις ὑπὸ τῆς θείας προσαγορευθεὶς γραφῆς, πορευόμενος μὲν κατ' ἐναντίας Συρίων, διαφοιτῶν δὲ τὰ μέρη τῆς Ἑῴας, δεινῶς ὑπὸ τὴν χέρσον ἐπέπεισεν, καὶ ἀναπαφλάζει πάλιν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, διατεμνόμενος ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων χώρᾳ.

Πεῦσις ρμζʹ.

Πλείως ἡμᾶς εὐφραίνων τῷ λόγῳ, καὶ τοῦ τετάρτου ἡμῖν τὴν ῥύμην εἰπεῖν καταξίωσον.

Ἀπόκρισις.

Ὁ τῆς αὐτῆς νηδύος ἐκκυμαινόμενος τέταρτος ὑπάρχει Εὐφράτης ὁ διαβόητος· ὁ καὶ Ἰνδικάς τινας τῆς τοῦ παραδείσου φθινοπωρείας καὶ φυλλοροῆς τῷ ῥεύματι ἐπισυρόμενος, καὶ διακομίζων ἡμῖν ὁμοίως τῷ ὁμοχρίῳ ἐφ' ἱκανὸν ὑπόγειος καθιστάμενος, ἀναβλύζων πάλιν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, ἐκεῖθεν διαβλύζει τὴν Βαβυλωνίαν. ναυσιπορεῖται δὲ τούτων ἕκαστος μυριοφόροις ὁλκάσι, μετὰ τὴν ὑπόγειον χύσιν εἰς τὰ ἐπέκεινα· οὗ ἐπὶ τὸν παράδεισον τῇ καταδύσει ἀποσφάλλοντες καὶ ἀνεπίβατα ποιοῦντες, τοῖς διὰ τοῦ ἀνάπλου, ἢ τῆς τῶν ἠιόνων παραδρομῆς διὰ χέρσου ἰχνεύειν πειρωμένοις τὴν ἐπ' αὐτὸν πορείαν. ἐξ ὧν τινες τῆς Αἰγύπτου ὑδροπόται καὶ σπερμοβόροι ἔξω τῆς καθ' ἡμᾶς παχείας διαίτης ἐκ σπαργάνων ὑπάρχοντες ἐπισιτισάμενοι σπερμάτων διαφορᾶς, καὶ πληρώσαντες ἰκμάδας τῶν νηῶν, τὸ δὲ φέρον αὐτοὺς ῥεῖθρον ἕτοιμον ποτὸν ἔχοντες, τῷ αὐτῷ καὶ τὰ ὄσπρια δεύοντες καὶ πρὸς ἐδωδὴν ἐξομαλείζοντες αὐτοῖς, διὰ τοῦ παρεῤῥέοντος Γεὼν, Νείλου δὲ παρ' αὐτοῖς προσαγορευομένου ἀναπλέοντες, ἐπειρῶντο τῷ ῥεύματι χειραγωγούμενοι εὑρεῖν τὸν μετὰ τὸν Ἀδὰμ πᾶσιν ἀθέατον παράδεισον· ἐπὶ μήκιστον δὲ διανηξάμενοι χρόνον, καὶ ἔξω τῆς οἰκουμένης γενόμενοι, καὶ ἐν ἀμηχάνοις τῷ πυρὶ τοῦ ἡλίου κατεφλέγοντο, καὶ τοῦ ῥεύματος ἐκεῖθεν παφλάζοντος, οὐδ' ἄκροις τοῖς δακτύλοις ἢ χείλεσι ψαύειν λοιπὸν τοῦ ποτοῦ δυνάμενοι,

perque Anumetam, & Blemmyam, & Auxumetam, & partes Thebaidis & Ægypti, sic deinde in mare effunditur. Hieremias inter alios vates multa expertus certamina à reditu in Ægyptum inhibens furiosum Israëlem, disertè clamat: Quid tibi cum Ægypto, vt turbatam bibas aquam? Hoc est, aquam Nili turbulentam.

146. *Interrogatio.*

Quæsumus ne graueris propter temporis breuitatem etiam ea paucis edisserere quæ ad tertium fluuium pertinent, vnde oriatur, & vbi desinat.

Responsio.

Qui post secundum ex eadem scaturigine procedit, Tigris à diuina appellatur Scriptura, manans quidem rectâ versus Syros, pertransiensque partes Orientis, ad immensum spatium terram subit, rursusque emergit in Armenia, diuiditurque in regione Assyriorum.

147. *Interrogatio.*

Vt solitum hoc de oratione tua gaudium percipiamus, etiam quartum nobis flumen describere velis.

Responsio.

Ex eodem vtero exundans quartus est Euphrates ille celebris, qui etiam Indicos quosdam paradisi fructus foliaque amne suo trahens, ad nos transuehit. Qui similiter, vt alter, ex eadem scaturigine fluens, subterraneus aliquousque labitur, & redundat iuxta Armeniam, vnde manat per Babylonem. A nauigantibus autem quilibet horum transitur immensa ferentibus onera nauibus, post subterraneam refusionem ad vlteriora, tanquam ad paradisum per occultos illos meatus contendere volentibus. Verùm ad loca inaccessa peruenire frustra conati, per aduersi fluminis nauigationem, vel litora legendo itinere terrestri saltem indagare aditum ad ipsum tentarunt. Ex quibus Ægyptij quidam aquæ potores & seminibus vescentes, crasso victu nostro ab incunabulis vtentes, diuersorum seminum commeatu comparato, & multis impletis nauibus, expeditum potum ex eo, quod ipsos portabat, flumine habentes, eodemque & legumina madefacientes, & sibi ad cibum emollientes, per prætercurrentem Geonem, apud ipsos autem Nilum appellatum, nauigantes, tentarunt fluminis ductu inuenire post Adamum nemini visum paradisum. Postquam autem tempore longissimo nauigarunt, & extra habitabilem orbem delati sunt, in difficilibus locis igne Solis adurebantur, flumineque illic toto feruente, quum ne quidem summis digitis aut labiis illud amplius attingere possent,

ad eam vnde nauigio venerant terram gubernacula dirigentes, in patriam delati sunt, non reportantes quidquam commeatus, omnibus longo temporis spatio absumptis, vt alii qui Ægyptiorum tradiderunt. Cæterùm hi nautæ, qui à beato illo spectaculo aberrarunt, clarissimè sapientis illius Salomonis verba didicerunt: Profundiora te ne scruteris, & sublimiora te ne inquiras: quæ tibi mandata sunt, illa cogita. Quòd si secundùm Origenem illum impium non est in terra paradisus, quamobrem suos homines, ad illum inspiciendum Ægyptus ablegauit? Quomodo item Moses primus ille Scriptor rerum diuinarum inquit, Et descendit Dominus in paradisum: non autem, ascendit? Et introduxit Dominus Adamum in paradisum: non autem, subuexit: Prætereà si non est in terra paradisus, vt vaniloquus ille nugatur, neque fons ille quadripartitò diuisus, vnde diffunditur Geon, Phison, Tigris, Euphrates? Vbi autem in cœlis ficus, aut vua, quorum consutis foliis homines illi primi post lapsum sese tegebant? Iam si neque sensilis est, neque apud nos ea regio: ne quidem omnino in ea ficus erat. Si non erat arbor in ea, non etiam comederunt primi parentes: quòd si non comederunt, neque transgressi sunt: nec exstitit Adamus, neque ex illo Eua, neque ex ambobus nos, neque alius post nos.

ἐπὶ τὴν ὅθεν ἀπηνέξαντο τοὺς οἴακας ἰθύνοντες, τῇ ἐνεγκαμένῃ εἰσεκομίσθησαν· μηδὲ ὁτιοῦν τῶν σιτηρῶν ἐπαγόμενοι, τοῦ μακροῦ ἐκδαπανηθέντων χρόνου, ὥς τινες Αἰγυπτίων ἱστόρησαν. οἱ δὲ ἀστοχήσαντες πλωτῆρες τοῦ μακαρίου θεάματος, ἐναργῶς τὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐπαιδεύθησαν. βαθύτερά σου μὴ ἔρευνα, καὶ ὑψηλότερά σου μὴ ἐξέταζε, ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ. Εἰ δὲ κατὰ Ὠριγένην τὸν ἀνοσιώτατον, οὐκ ἐπὶ γῆς ὁ παράδεισος, πῶς εἰς τὴν ἱστορίαν ἐκείνου Αἰγύπτιος πέπομφε; πῶς δὲ καὶ Μωσῆς ὁ τῶν θείων πρῶτος συγγραφεὺς φησίν, καὶ κατέβη Κύριος εἰς τὸν παράδεισον, οὐχὶ δὲ ἀνέβη; καὶ εἰσήγαγε Κύριος τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον, οὐχὶ δὲ ἀνήγαγεν; Εἰ δὲ οὐκ ἐπὶ γῆς ὁ παράδεισος, κατὰ τὸν ματαιολόγον, οὐδὲ ἡ κρήνη τετραχῶς διαιρουμένη, πόθεν οὖν προχεῖται Γεὼν, Φισὼν, Τίγρις, Εὐφράτης; ποῦ δὲ ἐν οὐρανοῖς συκῆ, ἢ σταφυλή, οἷς παραβάντες περιεστείλαντο; Εἰ δὲ οὐκ αἰσθητόν, καὶ παρ' ἡμῖν τὸ χωρίον, οὐδὲ συκῆ πάντως· εἰ δὲ οὐχ ὑπάρχει τὸ φυτόν, οὐ βεβρώκασιν οἱ προπάτορες· εἰ δὲ οὐκ ἔφαγον, οὐ παρέβησαν, οὐδ' ὑπάρχει ὁ Ἀδάμ, οὐδὲ ἐξ ἐκείνου ἡ Εὔα, οὐδὲ ἐξ ἀμφοῖν ἡμεῖς, οὐδ' ἕτερος καθ' ἡμᾶς.

148. *Interrogatio.*

Quid igitur? an diabolum non putas excidisse cœlo? Quemadmodum enim de illo, sic & de homine dicimus, lapsum videlicet ex cœlis.

Πεῦσις ρμη.

Τί οὖν; τὸν διάβολον οὐ νομίζεις τοῦ οὐρανοῦ ἐκπεπτωκέναι; ὥσπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνου, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγομεν, τὴν ἔκπτωσιν δηλονότι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Responsio.

Proculdubio dicimus ex vltramundis præcipitatum auctorem illum mali dæmonem, spectatore Cheruborum Ezechielo ipsum deplorante, atque dicente: Quomodo excidit cœlo Lucifer? Consentiens autem cum seruo in Euangelio Dominus, inquit, Videbam Satanam veluti fulgur de cœlo cadentem. De Adamo autem hoc nusquam in diuinis literis positum inuenietur. Quanquam enim consuetudo verbum excidendi vsurpet de homine, itemque vocabulum lapsus de Adamo: non tamen præpositum est cœli nomen ante casum, quemadmodum de Belialo. Et verbo Excidere vtimur etiam, quum ex diuitiis & splendore ad paupertatem quis deuenit, vel à virtute ad vitia redit, vel ex virginitate ad fornicationem ruit, vel quum corpus interit. Num igitur ex cœlis exciderunt illi? Nequaquam: enimuero vtendum existimo diuinarum litterarum subsidio, & ex sacro Scriptore Moyse demonstrationes proferendas. Inquit autem is: Et posuit Deus hominem,

Ἀπόκρισις.

Ἀναμφιβόλως φαμὲν τῶν ὑπερκοσμίων κατηρῶσθαι τὸν ἀρχέκακον δαίμονα, τοῦ θεωροῦ τῶν Χερουβὶμ Ἐζεκιὴλ αὐτὸν ἀποδυρομένου, καὶ φάσκοντος, πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος; συμφώνως δὲ τῷ οἰκέτῃ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος, ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀδάμ, οὐδέπου τῆς θείας πυκτῆς τοῦτο κείμενον εὑρεθήσεται. εἰ γὰρ καὶ ἡ συνήθεια φησὶ τὸ ἐξέπεσε περὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν φησὶ τοῦ Ἀδάμ, οὐ μέντοι προσκεῖνται οἱ οὐρανοὶ τῇ ἐκπτώσει, καθὼς ἐπὶ τοῦ Βελιὰλ. ἔκπτωσιν δὲ φαμὲν καὶ τὸ ἐκ πλούτου καὶ περιφανείας εἰς πτωχείαν ἐλάσαι, καὶ τὴν ἐξ ἀρετῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπονόστησιν, καὶ τὴν ἐκ παρθενίας ἐπὶ λαγνείαν ἀφορμήν, καὶ τὴν λῆξιν τοῦ σώματος. ἆρ' οὖν τῶν οὐρανῶν ἐκπεπτώκασιν οὗτοι; οὐδαμῶς· ἀλλὰ δεῖν ᾠήθην τῇ θείᾳ γραφῇ βοηθῷ χρήσασθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἱερογράφου Μωσέως ἀποδείξεις παρέχεσθαι. φησὶ γοῦν, καὶ ἔθετο ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον

ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν τὸν παράδεισον. ἀπὸ τίνος δὲ ἄρα φυλάσσειν αὐτὸν ὤφειλεν, εἴπερ ἐν οὐρανοῖς ἄγγελοι κλέπτειν οὐκ ἴσασιν; ἄρκτος δὲ ὀπωροβόρος, ἢ ὗς, ἢ μόνιος ἐν οὐρανοῖς οὐχ ὑπάρχει· οὐδὲ χοιρόγρυλλος ποηφάγος· οὐδὲ ἀλώπηξ τοὺς σίμβλους τῶν μελιττῶν διορύττων, καὶ τοὺς βόμβους αὐτῶν διαλύων, ἢ κατεσθίων τὰ κηρία. οὐ λέων αἱμοβόρος, οὐ λύκος ἅρπαξ, οὐκ ἀετός, ἢ γρύψ· οὐχ ἕτερόν τι τῶν παρ' ἡμῖν, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἃ καὶ μόνην τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ Ἀδὰμ φρίττοντα, ψαῦσαι ἢ παρεμβαλεῖν τῷ παραδείσῳ ἐδεδοίκει, πάντα γὰρ αὐτοῦ ἔτρεμον τὴν φωνὴν πρὸ τῆς παραβάσεως· παραβάντα δέ φησι καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς τοῦ παραδείσου· οὐχὶ δὲ κατέβαλε· καὶ κατῴκισεν αὐτούς, φησίν, οὐχ ὑποκάτω τοῦ παραδείσου καὶ ἔταξε τὰ Χερουβίμ, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν, οὐ τὴν ἄνοδον, ἀλλὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. στρεφομένην δὲ αὐτήν φησι, πρὸς τὴν πόρρωθεν κατάπληξιν τῶν ἐπαπειλούντων ἢ ἀλόγων, ἤτοι δαιμόνων· οἷς τι δρᾶν εἰώθασιν οἱ ἀγρόται, τῇ μὲν βοῇ τὰ πτηνά τε καὶ τετράποδα εἴργοντες τῶν ἀμπελώνων καὶ συκωνεώνων. τῇ δὲ περιστροφῇ τοῦ ἐν χερσὶ φασγάνου, καὶ τῇ ἐκεῖθεν ἀστραπηβολίᾳ τοὺς ἐπὶ πόρρωθεν ἥκοντας ἐπὶ λῃστείας τῶν καρπῶν κατέπληξε· πολλάκις δὲ καὶ σφενδόνης περιστροφῇ τῷ ἐκεῖθεν βληθέντι λίθῳ, πόρρωθεν τὸν ἐπήλυδα συλητὴν καταπλήσσουσι.

A vt coleret & custodiret paradisum. A quonam quæso ipsum custodire debet, siquidem in cælis angeli ignorant furari? Vrsus verò poma deuorans, aut sus, aut singularis in cælis non sunt, nec erinaceus ille, qui gramine vescitur: nec item vulpes apum alueare perfodiens, ipsarumque sonos perturbans, aut fauos deuorans: non leo crudiuorus, non rapax lupus, non aquila vel gryphus, non aliud quid eorum quæ sunt apud nos, in cælis est, quæ vel solam increpationem Adami extimescentia, tangere vel accedere paradisum verebantur. Omnia enim ad ipsius intremiscebant vocem ante transgressionem: De B transgresso autem inquit: Et eiecit ipsos ex paradiso, non autem deiecit. Et collocauit ipsos, inquit, non infra, sed è regione paradisi. Et posuit Cherubos, & flammeum gladium versatilem ad custodiendum, non ascensum, sed ingressum ad lignum vitæ. Versatilem autem ipsum inquit, ad feriendum eminus ad id accedentia, siue animantia bruta, siue dæmonia: quemadmodum facere solent agrorum custodes, clamore tam volatiles quàm quadrupedes bestias arcentes à vineis & ficetis, agitatione autem gladij qui in manibus est, illiusque fulgore homines eminus ve- C nientes ad direptionem frugum, perterrent. Aliquoties item fundæ agitatione iacto lapide, eminus aduenientem prædonem metu percellunt.

Πεῦσις ρμθ.

Τίνας δοκοῦσί σοι δερμάτινοι χιτῶνες, οὓς μετὰ τὴν ἔκπτωσιν, τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν ὁ Κύριος ἐνέδυσε; ἠκηκόαμεν γάρ τινος καλῶς λέγοντος, ὅτι νοῦς λογικὸς ὑπῆρχεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ζῷον ἀσώματον λογικόν, μετὰ δὲ τὸ ἁμαρτεῖν παρακούσαντα Θεῷ ἀφορισθῆναι τὸν ἀποψυγέντα νοῦν, καὶ ψυχὴν διὰ τοῦτο κληθῆναι. διὰ δὲ ψυγὴν δὲ θερμὸν τοῦ νοῦ μηκέτι δύνασθαι παραμένειν, καὶ συλλειτουργεῖν τοῖς ἄνω· ἀλλ' ἐνδυθῆναι τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ δερμάτινον χιτῶνα λέγει ἡ γραφή, πρὸς τιμωρίαν περιτεθέντα τῷ ἁμαρτήσαντι, καὶ ὥσπερ κόλασιν αὐτῷ καὶ φυλακὴν ὑπάρχοντα· διὸ καὶ ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι ἀπαλλαγῆναι καὶ ῥυσθῆναι τῆς τιμωρίας· ὁ μὲν Δαβὶδ λέγων, ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου· ὁ δὲ Παῦλος, ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ὁ δὲ Ἰὼβ ἀπαύστως τὸν θάνατον ηὔχετο, μηκέτι φέρων τὴν ἐν τῷ σώματι τοῦ δερματίνου χιτῶνος κόλασιν.

Ἀπόκρισις.

Ἤδη ἀνωτέρω αἰσθόμενος ἔφην ὑμᾶς τὰ Ὠριγένους φρονεῖν δηλητήρια καὶ φθοροποιὰ δόγματα, τοὺς ἁπλουστέρους σκελίζοντα. οὐ γὰρ κατ' οὐρανὸν ἁμαρτοῦσαι ψυχαὶ

149. *Interrogatio.*

Quid tibi videntur esse pelliceæ tunicæ, quibus post lapsum, Adamum & Euam Dominus induit? Audiuimus enim quendam præclarè dicentem, quòd homo mens rationalis fuerit, & animal incorporeum. Post- D quam autem peccauit, per inobedientiam erga Deum exhibitam, separatam esse mortuamque mentem, & animam ideo vocatam esse, quòd frigefactus calor mentis ampliùs remanere non potuerit, & ministrare supernis: sed hoc corpus induisse, quod pelliceam tunicam vocat scriptura, ad supplicium circundatam ei qui peccauerat, vt ei veluti carcer & pœna sit. Ideo & Deum rogarunt sancti, vt morerentur & liberarentur ab hoc supplicio. Dauides quidem dicit, Educ ex car- E cere animam meam. Paulus autem, Miser ego homo, quis me eripiet ex hoc corpore mortis huius? Iobus denique incessanter mortem optabat, non ampliùs ferens in corpore pelliceæ tunicæ supplicium.

Vocabulum ψυχὴ à ψύχει deductum.

Responsio.

Illud iam antè suspicans in præcedentibus dixi, vos idem sentire cum venenatis pestiferisque Origenis dogmatibus, quæ simpliciores decipiunt. Neque enim in cœlo peccantes animæ

condemnatæ sunt, vt in corpore punirentur, non ampliùs valentes obire vltramundani ministerij sacrum officium. Nam si ad correctionem & castigationem istis corporibus inclusæ sunt, quomodo in hoc grauiùs peccant? Qui verò in custodia punitur, constat quòd etiamsi velit peccare, non possit. Cur autem non & dæmones vnà cum diabolo, quum sint mentes & incorporei, postquam peccauerunt, & ex cælis præcipitati sunt, non in corpore, quemadmodum nos, etiam ipsos ad sobrietatem & correctionem confirmauit? Num verò etiam Moses populo superueniens, vt essent infiniti & innumerabiles, velut arena maris, volebat tot intellectiles potestates in cælo peccantes ad corpora deiici, in augmentum eorum qui erant in terris: Et Anna religiosa fœmina pro fœcunditate Numen exorans, num rogabat vt intellectilis & incorporea potestas ex cælis caderet, quo ipsa hominem generaret? Aut Dauides diuinorum ille carminum auctor, pro piis illud votum faciens, Vt videas filios filiorum tuorum, num cupiebat per lapsum vltramundanarum potestatum iusti generis multiplicari? Quòd si animas, quæ in cælo peccauerunt, ad supplicium nostris colligauit corporibus, cur etiam eas quæ non peccauerunt, consimiliter cum illis condemnauit, in corporibus ipsas puniens quemadmodum & illas? Ecce enim quomodo ipse testatur de magno Iobo, ante ostensam aduersus diabolum fortitudinem, Non est in terra quisquam homo similis seruo meo Iobo, qui iustus est & verax, inculpatus, pius, abstinens ab omni re mala.

A ἐν σώματι κατακλεισθεῖσαι τιμωρεῖσθαι· μηκέτι δυνάμεναι συμπαρεῖναι τῇ ὑπερκοσμίῳ λειτουργίᾳ. εἰ γὰρ πρὸς διόρθωσιν καὶ νῆψιν τοῖς σώμασι τούτοις κατεκλείσθησαν, πῶς ἐν τούτῳ βαρυτέρως ἁμαρτάνουσιν; ὁ δὲ ἐν φρουρᾷ τιμωρούμενος δηλονότι καὶ βουλόμενος ἁμαρτεῖν, οὐχ οἷός τε ὑπάρχει. διὰ τί δὲ, ἄρα καὶ τοὺς δαίμονας ἅμα τῷ διαβόλῳ νοῦς ὑπάρχοντας, καὶ ἀσωμάτους ἁμαρτήσαντας, καὶ τῶν οὐρανῶν καταῤῥαγέντας, μὴ ἐν σώμασι καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς νῆψιν καὶ διόρθωσιν κατησφαλίσατο; ἄρα δὲ καὶ Μωσῆς τῷ λαῷ B ἐπελθόμενος, χιλιοπλασίους καὶ ἀναριθμήτους γενέσθαι ὡς τὴν ψάμμον τῆς θαλάσσης, ἐβούλετο τοσαύτας νοερὰς δυνάμεις κατ' οὐρανὸν ἁμαρτούσας καταβληθῆναι πρὸς σώματα, εἰς προσθήκην τῶν ἐπιγείων; καὶ Αννα δὲ ἡ θεόφρων περὶ παιδοποιίας ἐκλιπαροῦσα τὸ θεῖον, ἄρα ἐδεῖτο νοερὰν καὶ ἀσώματον δύναμιν τῶν οὐρανῶν ἐκπεσεῖν, ἵν' ἐκείνη γεννήσῃ βροτόν; ἢ αὖ πάλιν Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, τοῖς εὐαρεστοῦσι ἐπευχόμενος τὸ, καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου, ἄρα ἱμείρετο τῇ ἐκπτώσει τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων τὸ C δικαίων τὸ γένος πληθύνεσθαι; εἰ δὴ ἁμαρτούσας κατ' οὐρανὸν ψυχὰς πρὸς τιμωρίαν τοῖς ἡμετέροις συνέδησε σώμασι, διὰ τί καὶ τὰς μηδὲν ἁμαρτούσας παραπλησίως ἐκείναις κατέκρινεν, ἐν σώμασιν αὐτὰς τιμωρούμενος κατ' ἐκείνας; Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς μαρτυρεῖ περὶ τοῦ μεγάλου Ἰὼβ, πρὸ τοῦ, καὶ τῆς κατὰ διαβόλου ἀνδρείας φάσκων, Οὐκ ἔστι τῶν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος κατὰ τὸν θεράποντά μου Ἰὼβ, δίκαιος, καὶ ἀληθινὸς, ἄμεμπτος, θεοσεβὴς, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος.

150. *Interrogatio.*

Sed vide quid dixeris, dixisse Deum, quòd D non sit homo in terra: quod est eius qui innuit, alios esse homines intellectiles in cælo, ex quorum numero Iobus, postquam peccauit, corpori ad supplicium colligatus est, & per virtutem repurgatus, ante plagam testimonium accepit à Deo, quòd iustior sit illis hominibus qui sunt in terra, non tamen illis qui sunt in cœlis.

Πεῦσις ρν.

Αλλ' ἰδοὺ τί εἶπας εἰρηκέναι τὸν Θεὸν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τῶν ἐπὶ γῆς· ὅπερ δηλοῦντός ἐστιν ὑπάρχειν ἑτέρους ἀνθρώπους νοητοὺς ἐν οὐρανῷ, ἐξ ὧν ἁμαρτήσας Ἰὼβ, σώματι πρὸς τιμωρίαν συνεδέθη· καὶ δι' ἀρετῆς ἀποκαθαρθεὶς, πρὸ τῆς πληγῆς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δικαιότερος ὑπάρχειν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, οὐ μέντοι τῶν ἐν οὐρανοῖς.

Responsio.

Visus & tactus mihi videntur auditu E magis fide digna esse. Proinde relinquamus, quæ frustra & absque demonstratione audiuntur, & potius contrectemus quæ videntur. Neque enim demonstrare potes ex diuina voce de Iobo, alios præter eos qui sunt in terra, in cælis esse homines intellectiles. Aspice igitur & palpa quæ tibi à me euidenter de diuina voce ex voce diuina traduntur. Quandoquidem enim præteritis temporibus primus iustorum fuit Abelus, post illum Sethus, deinde Enochus, Noa, Abrahamus, Isaacus,

Απόκρισις.

Οψις καὶ ἁφὴ ἀκοῆς πιστοτέρα μοι δοκεῖ· ἐάσωμεν τοίνυν τὰ εἰκῆ καὶ ἀναποδείκτως ἀκουόμενα, καὶ μᾶλλον ψηλαφήσωμεν τὰ ὁρώμενα. οὐ γὰρ οἷός τε εἶ ἀποδεῖξαι ἐκ τῆς περὶ τοῦ Ἰὼβ θείας φωνῆς, ἑτέρους παρὰ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχειν ἀνθρώπους νοητούς. ἄθρει δὴ οὖν, καὶ ψηλάφησον τὰ ὑπ' ἐμοῦ σοι ἐναργῶς παρὰ τῆς θείας φωνῆς παραδιδόμενα. ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς παρῳχηκόσι χρόνοις, πρῶτος δικαίων ὑπῆρξεν Αβελ, μετ' ἐκεῖνον Σὴθ, εἶτα Ενὼχ, Νῶε, εἶτα Αβραὰμ, Ἰσαὰκ,

καὶ Ἰακώβ· οὗτοι δὲ πάντες κοιμηθέντες, ὑπὸ γῆν ἐτύγχανον, μόνου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τῶν ἐπὶ γῆς βροτῶν, δικαίου τοῦ Ἰὼβ τυγχάνοντος· ὡς καὶ τοῦ Λὼτ ἐν τῇ πενταπόλει Σοδόμων, μόνου ἐναρέτως βιοῦντος, δικαίως τὸν ἐκείνων ἐκφυγεῖν θάνατον. τῶν δὲ ἤδη προκοιμηθέντων δικαίων ὑπὸ γῆν τυγχανόντων, μόνος τῶν ἐπὶ γῆς δίκαιος ὑπῆρχεν Ἰώβ. ὅτι δὲ οὐχ ἁμαρτὼν κατ' οὐρανοὺς καὶ κατακριθεὶς, σώματι συναφθεὶς, ἐπὶ δικαιοσύνην ἦλθεν, τοῖς μετ' ἐκεῖνον παιδευόμεθα. ποίαν γὰρ ἐπιδειξάμενος ἀρετὴν Ἱερεμίας ὁ θεσπέσιος πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν τῆς νηδύος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖται; τί δὲ δράσας Ἰωάννης ἐν τῇ μήτρᾳ ἔτι φερόμενος πρὸς τὸν ὁμοίως φερόμενον υἱὸν καὶ λόγον ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἀειπαρθένου, παρρησίαν εὕρατο, ἣν σκιρτῶν ἐδήλωσεν; εἰ δ' αὖ πάλιν, καθώς φατε, ἀναμάρτητοι κατ' οὐρανοὺς ὑπῆρχον, τίνος χάριν ἴσα τοῖς κατακρίτοις σώμασι περιεδέθησαν; ἄπαγε Χριστὸς τοὺς προϋπάρχειν ληρῳδοῦντας ψυχὰς, ἵνα ψυχὴν ἀποψυχθέντα νοῦ φάναι τολμήσωσι.

Πεῦσις ρια'.

Τί οὖν; εἰ οὐ προϋπῆρχεν ἡ ψυχὴ κατ' οὐρανοὺς, ὕστερον ἁμαρτήσασα, εἰς τὸν παρόντα ἐξωστρακίσθη βίον, διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπλοκῆς καὶ γεννήσεως, πῶς ὁ Δαβὶδ τοῦτο ἀποδυρόμενος, λέγει, Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων βεβαιοῦσθαι τοὺς Ὠριγένους φλυαρίας οἶδέ τε. τὸ γὰρ, (Ἰδοὺ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην) φησὶν ὁ Δαβὶδ, τὸν συλληφθέντα καὶ αἰχμαλωτισθέντα τῇ ἐπιθυμίᾳ, πεσεῖν ἐν τῇ ἀνομίᾳ, καὶ τὸ ἄλγος ἐργασάμενον τῆς μοιχείας, αὐτῆς συνάψαι καὶ τὴν μιαιφονίαν· δηλοῖ αὐτὸν ἀποδύρεσθαι κρατηθέντα ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ἁλῶναι ἐν τῇ ἀνομίᾳ, τοῦ νόμου παρεγγυῶντος, οὐ φονεύσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. τὸ δὲ, ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου, καὶ μέχρι τήμερον συμβαίνειν πέφυκεν· αἱ γὰρ πλεῖσται μητέρες οὐκ ἐξ ἀγάπης ὡς Σάρρα, ἢ Ῥεβέκκα, ἢ Ἄννα, ἢ Ἐλισάβετ, τοῖς συμβίοις συγκαθεύδουσιν, ἀλλ' ἐριθείαις καὶ μάχαις καὶ ζηλοτυπίαις, συγκλινόμεναι μὲν σώματι, ἀκλινεῖς δὲ καὶ ἀνύπεικτοι προαιρέσει μένουσαι, ὑποκύουσι πολλάκις τὰ ἔμβρυα. ὅπερ καὶ ὁ Δαβὶδ ὑπονοεῖ, ἐκ τοιαύτης ἐρεσχελίας αὐτὸν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν γονέων συνενεχθῆναι. ἐλευθέραν δὲ πάσης ἁμαρτίας, καὶ ἀνωτέραν ἐγκλήματος τὴν κατὰ νόμον συνάφειαν καὶ παιδογονίαν ἀποδείκνυσιν ὁ Κύριος, ἐκ μὲν τοῦ Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα δημιουργήσας, τὴν μέχρι νῦν δι' αὐτῶν συναπτομένων παιδευμάτων τὴν ἕνωσιν, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνων παιδοποιίαν ἀγαπώμενος.

A Iacobus: quum illi omnes obdormiissent, & sub terra essent, solus illis temporibus, inter eos homines qui in terris erant, iustus erat Iobus, sicut & Lothus in quinque ciuitatibus Sodomorum solus integrè viuens, merito illorum mortem effugiebat. Illi igitur insti qui iam antè obdormierant, quum sub terra essent, solus inter eos qui super terram erant, iustus fuit Iobus. Quod autem non in cælis peccando condemnatus, corpori copulatus, iustitiam assequutus sit, ex his qui post illum fuerunt, docemur. Quali enim virtute demonstrata Hieremias ille diuinus, antequam ex vtero egrederetur, sanctus testimonio Dei B perhibetur? Quanam re præstita Ioannes in vtero adhuc gestatus apud eum qui adhuc similiter gestabatur, Filium & Sermonem in aluo perpetuæ virginis, eam libertatem adeptus est, quam & exiliens indicauit? Quod si item, vt dicitis, absque peccatis in cælis fuerunt, cuius gratia quemadmodum & condemnati, corpore circundati sunt? Procul abigat Christus eos qui animas prius existere nugantur: ne & ipsius animam ratione mentis frigefactam dicere audeant.

115. *Interrogatio.*

C Quid igitur? si non prius existens in cælis anima, postquam peccauit, in præsentem est expulsa vitam, per copulationem cum corpore generationemque: quomodo Dauides id deplorans inquit: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea?

Responsio.

Nihil hoc Origenis nugas confirmare potest. Nam quod Dauides ait, Ecce in iniquitatibus conceptus sum, denotat ipsum captum & infectum concupiscentia cecidisse D in flagitium, & adulterij tristitia perpetrata, illico cædem coniunxisse. Indicat ergo se lugere quod à concupiscentia superatus, captus iniquitate sit, lege præcipiente, Non occides, Non concupisces vxorem proximi tui. Illud autem, In peccatis concepit me mater mea, etiam hodie contingere solet. Matres enim quamplurimæ non ex dilectione, sicut Sara, vel Rebecca, vel Anna, vel Elizabetha, cum coniugibus cubant: sed ob iurgia, pugnas, æmulationes, E corpore quidem se summittentes, sed immorigeræ voluntate manentes, aliquando fœtus concipiunt. Id quod & Dauides suspicatur, se ab initio ex eiusmodi contentione conceptum. Ab omni autem peccato liberam, & vituperio superiorem eam quæ legi consentanea est, copulationem & procreationem liberorum ostendit Dominus, dum ex Adamo quidem mulierem fecit: quo docet per ipsam coniunctorum vnionem, & procreationem liberorũ ex illis se amplecti,

ideoque de ea quæ per ipsum est copulatione inquit, Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini ei. Eandem autem denuo viuendi vnà rationem honorans, in Cana Galilææ suo accessu & conuiuij societate ornat, idque magis etiam vt demonstraret, honorarium munus donat, vinum ex aqua factum. Et in Euangelio diuinitus hæc proferens, inquit: Propter hoc deseret homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Et per Paulum inquit, Honorabile coniugium, & cubile impollutum. Scortatores autem & adulteros iudicabit Deus, nimirum hic ipse Christus: Nam pater iudicat neminem, sed omne iudicium filio dedit. Non in iniquitatibus igitur, ad exemplum Christi, fit conceptio nostra. Nam in vtero Hieremias sanctificatus est. Ioannes cum gaudio singulari exsilut. Sermo ille denique, qui etiam Deus est, homo factus est per ineffabilem conceptionem. Proinde non sunt corpora propter animas, neque alterum altero generatione prius est, sed vtraque ineffabiliter propter bonitatem Deus in momento fabricauit. Abalienatum autem à bono, diuinitatéque nudatum rursus propter bonitatem contexit, solida pelle ornans, quum teneritas corporis iam extra paradisi voluptatem diuinámque munitionem esset, & iam labores capesseret, laboriosamque vitam atque sudorem experiretur. Proinde neque prius existentem, neque coexistentem animam pietas docet; ne partim delabi ex cælis animas & inseri corporibus falso existimemus, partim seruantes castitatem, & temperantes, aut seminis fluxum patientes, velut animarum occisores calumniemur, in lumbo & semine animas suffocantes. Longè etiam mihi velim ab ea resilias opinione, quod corpore posterior sit anima. Non enim seipso vel maior vel minor ætate est homo.

A φησὶ τῇ δι' αὐτοῦ συναφείᾳ, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. τὴν δὴ αὐτὴν πάλιν τιμῶν συμβίωσιν, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας φαιδρυνεῖ τῇ πρὸς αὐτὴν φοιτήσει καὶ συνεστιάσει, ἀπόδειξιν τοῦ θέρους, τὸ λοιπὸν δωρησάμενος, οἶνον ἐξ ὕδατος· καὶ ἐν διαθηκίοις θεηγοροῖς φησιν, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καὶ ἐν Παύλῳ φησὶ, τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη B ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεὸς, αὐτὸς δηλονότι ὁ Χριστός. ὁ γὰρ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ. οὐκ ἐν ἀνομίαις οὖν κατὰ Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἡ σύλληψις ἡμῶν· ἐν γαστρὶ γὰρ Ἱερεμίας ἡγιάσθη, Ἰωάννης ἐν ἀγαλλιάσει ἐσκίρτησεν, ὁ λόγος καὶ Θεὸς, βροτὸς γέγονεν ἐξ ἀπορρήτου συλλήψεως. οὐ διὰ τὰς ψυχὰς τοίνυν τὰ σώματα· οὔτε ἐστὶν ἕτερον γὰρ ἑτέρου προγενέστερον· ἀλλ' ἄμφω ἀφράστως δι' ἀγαθότητα, ἐν ἀκαρεῖ Θεὸς ἐδημιούργησεν. ἐκπεπτωκότα δὲ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ γυμνωθέντα τῆς θεότητος, C πάλιν δι' ἀγαθότητα, δέρρει περιέστειλε, τῷ στερεμνίῳ περιέπων τὸ ἁπαλὸν τοῦ σώματος ἄρτι ἔξω γενόμενον τῆς ἐν παραδείσῳ τρυφῆς καὶ τῆς θείας περιβολῆς, ἄρτι τῶν πόνων ἀπτόμενον, τῆς ἐπιπόνου ζωῆς καὶ ἱδρῶτος ἐν πείρᾳ γινόμενον· οὐ προϋπάρχειν τοίνυν, οὐ συνυπάρχειν, οὐ μεθυπάρχειν, ὅσιον παιδεύει· ἵνα μὴ τὸ μὲν ἐκπίπτειν ψυχὰς τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐνείργεσθαι σώμασιν ἀπατηθῶμεν· τὸ δὲ, τοὺς παρθενεύοντας, καὶ τοὺς ἐγκρατεῖς, καὶ τοὺς γονορρυεῖς ψυχοκτόνους βλασφημήσωμεν, ἐν τῇ ὀσφύϊ καὶ τῷ σπέρματι τὰς ψυχὰς καταπνίγοντας. πόῤῥω δή σ' ἀφάλλου καὶ τὸ λη- D ρώδους μεθυπάρχειν· οὐ γὰρ πρεσβύτερος καὶ νεώτερος αὐτὸς ἑαυτοῦ βροτός.

EX SANCTO MAXIMO.

Hæc etiam de alio sunt adiecta. Nam Maximus Philosophus Christianus post Cæsarium vixit.

QVANDOQVIDEM principalis Dei scopus erat, non per coniugium & corruptionem nos generari, transgressio autem coniugium introduxit; ideo omnes qui ex Adamo subiecti sunt primi parentis nostri condemnationi, in iniquitatibus concipiuntur. Illud autem, In peccatis concepit me mater, docet quod prima parens Eua prima concupiuerit voluptatem. Propterea & nos dicimur in peccatis concipi, tanquam illius condemnationi subiecti.

152. *Interrogatio.*

Num igitur vel lanionem vel coriarium debemus existimare Deum, vt Adamum indueret pelliceis tunicis?

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ.

Ἐπειδὴ ὁ προηγούμενος σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἦν, μὴ διὰ γάμου γεννᾶσθαι ἡμᾶς καὶ φθορᾶς· ἡ δὲ παράβασις τὸν γάμον εἰσήγαγε· διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἐξ E Ἀδὰμ, ὑποπίπτοντες τῇ τοῦ προπάτορος καταδίκῃ, ἐν ἀνομίαις συλλαμβάνονται. τὸ δὲ, ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου, ὅτι προμήτωρ Εὔα πρώτη ἐκίσσησε τὴν ἡδονήν· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς κισσᾶσθαι λεγόμεθα ἐν ἁμαρτίαις, ὡς ὑποπίπτοντες τῇ ἐκείνης καταδίκῃ.

Πεῦσις ρνβ'.

Τί οὖν; βυρσοτόμον ἢ ζωοθύτην ὀφείλομεν νοεῖν τὸν Θεὸν, ἵνα τὸν Ἀδὰμ ἐνδύσῃ τοὺς χιτῶνας δερματίνους;

Ἀπόκρισις.

Ἐρῶμαι σε καὶ ἐγώ, ὦ φιλονεικότατε, τί ἀμερίστερον καὶ εὐκοπώτερον, οὐρανὸν ἐξ ὑδάτων πῆξαι, καὶ γῆν ἐπ' ἀβύσσων θεμελιῶσαι, καὶ τὸ μυρίον ὕδωρ ἐν μιᾷ συναγωγῇ συλλέξαι, καὶ τῷ καταλλήλῳ ἕκαστον διακοσμῆσαι, ἄστροις μὲν καταστράψαι τὸν οὐρανόν, φυτοῖς δὲ ποικίλαι τὴν χέρσον, πλωτοῖς δὲ τεκνῶσαι τὴν θάλατταν, ἢ δέρριν συρράψαι, καὶ περιστεῖλαι τὸν γυμνωθέντα, πλάσαι δὲ ζῶον ἢ ἀμφιάσαι, θάλατταν διαχερσῶσαι τῷ προστάγματι, καὶ ἑξακοσίων ἀνδρῶν χιλιάδας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀνίκμοις ποσὶ διαβιβάσαι, ἢ χιτῶσι προστάγματι περιστεῖλαι τοὺς δεομένους, ῥῆξαι ἀκρότομον, καὶ ὕδωρ πηγάσαι, ἀνακόψαι δὲ Ἰορδάνου ῥεῖθρον, καὶ λαὸν διαγαγεῖν, ἢ τὸν γυμνὸν περιβάλαι, ἀνακόψαι χοῦν, νευρῶσαι καὶ ψυχῶσαι, ἢ ἀμφιάσαι τὸ ἐξ αὐτοῦ λογικόν;

Πεῦσις ρνγ'.

Εἰπὲ οὖν ἡμῖν τίς ὁ θύσας, καὶ τί τὸ θυθὲν ζῶον, ἐξ οὗ τὰ δέρματα, καὶ τίς ὁ ῥάψας αὐτά; εἰ γὰρ περὶ τούτων ἀποδῷς τὸν λόγον, ἀνάγκη ἡμᾶς μηκέτι τοῖς παρὰ σοῦ λεγομένοις ἐνδοιάζειν.

Ἀπόκρισις.

Δείξατε οὖν καὶ ὑμεῖς τὸν δαιτυμόνα, καὶ τὰ θυθέντα ζῶα, καὶ τίς ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ἐξ ὧν ὁ διαβόητος πεφοίνικται Νεῖλος, καὶ ἀθρόως δὲ τοιοῦτον ῥεῦμα εἰς αἷμα μετέστη, διὰ Θεοῦ τῷ Μωσῇ πειθόμενον; ποῦ τὰ κρέα τῆς ἀπείρου κτηνοσφαγίας, δι' ὧν εἰς αἷμα ὁ ναυσιπόρος μετέβη ῥεῖθρον; πῶς δὲ καὶ ὁ ἅγιος καὶ αὐθυπόστατος, ζῶν Θεός, καὶ λόγος σαρκοφόρος, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τάφου ἀναστάμενος, ἐν αὐτῷ καταλείψας τὰ ἄμφια, οὐ γυμνὸς ὤφθη; τίς ὁ παρεχόμενος, τίς ὁ ῥάψας, τίς ὁ περιβαλὼν τὸν περίβολον τοῦ παντός; εἰ δὲ ταῦτα τῷ θείῳ αὐτοῦ ὑπέστη βουλήματι, πειθώμεθα καὶ τοὺς προπάτορας ἡμῶν οὕτω περιβεβλῆσθαι τὰς δέρρεις· οὐ γὰρ κατὰ τὸν εἰκαιολέσχην τὰ σώματα ἡμῶν αἱ δέρρεις ὑπάρχουσιν, αἷς μετὰ τὸ ἐσθίεσθαι τῶν ἀπηγορευμένων αἱ ψυχαὶ περιετέθησαν· πρὸ γὰρ τῆς βρώσεως καὶ τῆς παραβάσεως, ἡ πλάσις τῶν σωμάτων ἀναγέγραπται, ἀλλὰ τὴν πλευρὰν εἰς γυναῖκα ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως ἀφῃρέθη· ἔστι δὲ ἀσωμάτου πλευρὰν ἄτοπον οἴεσθαι. τίς δ' αὖθις καὶ ἀνάγκη φύλλα συκῆς περιβεβλῆσθαι, εἰ ὑπῆρχον ἀσώματοι;

Πεῦσις ρνδ'.

Ἐκ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ μανθάνομεν, τὰς ψυχὰς πρεσβυτέρας ὑπάρχειν τῶν σωμάτων. λέγει γὰρ πρὸς Θεόν, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με (τὴν ψυχὴν λέγων) καὶ ἔπλασάν με (τὸ σῶμα δηλονότι.)

A

Responsio.

Meritò & ego ex te quæsierim, contentiosissime, quid leuius & facilius, cælum ex aquis firmasse, terram super abyssum fundasse, & infinitam aquam in vnam congregationem coëgisse, ratione conueniente vnum quodlibet exornasse, astris quidem illustrasse cælum, plantis autem variegasse terram, aquatilibus scaturire fecisse mare: an pellem connectere & contegere nudum? fingere animal aut vestire? mare instar terræ permeabile fecisse præcepto, & sexcenta virorum millia cum mulieribus, & liberis siccis pedibus traduxisse? aut tunicis præcepto contexisse indigos? rupisse saxum, & aquæ fontem produxisse? resecasse Iordanis amnem, populúmque perduxisse, aut nudos operuisse? puluerem neruis firmasse & animasse, an ex puluere factum rationis particeps animal vestiuisse?

B

153 *Interrogatio.*

Ostende igitur nobis quæso, quis fuerit ille qui mactauit, & quodnam mactatum animal, vnde pelles fuerunt, & quis ille qui eas consuerit? Nam si de his rationem reddideris, necessarium erit nos non amplius de tuis dictis ambigere.

C

Responsio.

Ostendite igitur & vos conuiuij structorem, & animalia mactata, & quis eorum numerus quibus celebris ille rubefactus est Nilus, & confestim tantum flumen in sanguinem mutatum, per Deum Mosi obediens: vbi præterea carnes tam immensæ mactationis pecorum, per quæ in sanguinem nauigabilis transformatus est amnis? Quomodo item sanctus & per se subsistens viuus Deus, ac Sermo carnem gestans, & pro nobis ex monumento resurgens, in ipso relictis indumentis, non est nudus conspectus? Quis est qui præbeat, qui consuat, quis est qui cooperiat cooperientem vniuersa? Quod si illa per diuinam eius affuerunt voluntatem, credamus etiam primos parentes nostros per hanc amictos esse pellibus. Non enim secundùm illius vaniloqui opinionem, corpora nostra ex pelles sunt, quibus postquam de vetitis comederant, animæ circumdatæ sunt. Nam ante esum & transgressionem formatio corporum descripta est, sed & costa in mulierem Adamo facta ante transgressionem ablata est: quum in experte corporis costam statuere absurdum sit. Quæ item necessitas ipsos coëgit foliis fici contegi, si erant incorporei?

D

E

154. *Interrogatio.*

Ex magno Dauide discimus, animas ante corpora esse. Inquit enim ad Deum, Manus tuæ fecerunt me, (animam intelligens) & formauerunt me, corpus videlicet.)

Responsio.

Non minor erat Dauide magnus ille Iobus in iustitia, neque minore seprus potentia. Celebris enim & hic rex fuit, & par ei cum Dauide iustitiæ veritatisque testimonium à Deo perhibitum est. At hic ait ad Deum: Manus tuæ fecerunt me. Et rursus: Memento quòd lutum me formasti. Num igitur propterea quòd priore loco ponitur formatio, dicemus ante animam corpus esse? aut formationis ab ipso mentione facta, & factura non abdita, ideo ipsum inanimum dicemus? vel aliter, Quandoquidem inquit Moses diuinus ille creationis descriptor, quòd accepto Deus puluere terræ formauerit hominem, & non addidit quòd eadem hora & momento ipsum perfecerit: num idcirco prius quidem exstitisse verticem, loco secundo autem oculos, tertio collum, & postremo tandem talos & pedes putabimus? Apagesis cum eiusmodi delirio. Vnde enim sciemus, quòd non à plantis aut lingua orsus sit nostram creationem optimus & sapientissimus artifex Deus?

155. *interrogatio.*

Qua in re tibi videtur homo esse factus ad imaginem Dei? Num in anima, tanquam spiritu & re inadspectabili, an in corpore multiplex est?

Responsio.

In neutro, præterquam in animæ immortalitate. Et in eo, quod omnibus dominatur. Neque tamen in his etiam seruat exactam ad Deum æqualitatem & similitudinem: vtraque enim creata sunt, tam anima quàm corpus, & composita mutua copulatione & communione. Compositionem autem prorsus sequitur separatio atque diuisio. Deus autem incompositus est & indiuisibilis, & nulla expressus forma, ipse per seipsum manens, & semper eodem modo adfectus. Neque item in dominatu seruat Archetypum imaginis similitudinem. Non enim eiusdem honoris est cum datore is qui accipit. Nam qui præbet, omnino non indigus est eius quod dedit. Qui autem recipit, indigus eius est quod datum est. Et hic quidem à Deo conseruis dominari iussus est: Deus autem à nemine, quum ipse per se sit propriæ potestatis Dominus, & omnipotens.

156. *Interrogatio.*

At vnumquodlibet per se considera, seorsum animam & ex altera parte corpus, & expone nobis in quo putes esse id quod est secundùm imaginem Dei.

Responsio.

Neutrum ab altero separatum est homo. Nam aliud quidem spiritus, non homo: aliud

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ἧττον τοῦ Δαβὶδ ὁ μέγας Ἰὼβ ἐν δικαιοσύνῃ, οὐδ' ἐν περιβολῇ δυνάμεως· βασιλεὺς γὰρ καὶ οὗτος διαβεβόητος, καὶ ἴσα τῷ Θεῷ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας ὑπὸ Θεοῦ μαρτυρούμενος. Φησὶ δὲ τῷ Θεῷ, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με· καὶ πάλιν, Μνήσθητι ὅτι πηλόν με ἔπλασας. ἆρ' οὖν παρὰ τοῦτο τῆς πλάσεως προταχθείσης, ἐροῦμεν προϋπάρχειν τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα; ἢ αὖ πάλιν, τῆς πλάσεως παρ' αὐτοῦ ῥηθείσης, τῆς δὲ ποιήσεως οὐ προστεθείσης, ἄψυχον παρὰ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτόν; ἑτέρως τε, ἐπειδὴ φησι Μωσῆς ὁ θεῖος συγγραφεὺς τῆς κτίσεως, καὶ λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι αὐθωρεὶ καὶ ἐν ἀτόμῳ ὅλον αὐτὸν ἀπήρτισε· προϋπάρχειν μὲν τὴν κορυφὴν, δευτερεύειν δὲ τὰς ὄψεις, τετάρτην δὲ τὸν αὐχένα, καὶ μεθύστερον ὑπάρχειν τὰ σφυρὰ καὶ τὰς βάσεις, παρὰ τοῦτο νοήσωμεν; ἄπαγε τῆς φλυαρίας· πόθεν γὰρ εἰσόμεθα, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν πελμάτων, ἢ τῆς γλώττης ἤρξατο ἡμῶν τῆς δημιουργίας ὁ ἀριστότεχνος καὶ πάνσοφος Θεός;

Πεῦσις ρνε'.

Ἐν τίνι σοι δοκεῖ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔχειν ὁ ἄνθρωπος; ἐν τῇ ψυχῇ ὡς πνεῦμα οὔσῃ, καὶ ἀοράτῳ, ἢ ἐν τῷ σώματι πολυπλασίῳ;

Ἀπόκρισις.

Ἐν οὐδετέρῳ, πλὴν ἐν τῷ ἀθανάτῳ τῆς ψυχῆς, καὶ ἐν τῷ πάντων ἄρχειν αὐτόν· οὐδ' ἐν τούτοις μέντοι σώζει τὴν ἀκριβῆ πρὸς τὸ θεῖον ἰσότητα καὶ ὁμοίωσιν· ἄμφω γὰρ κτιστὰ, ἥτε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ σύνθετα τῇ πρὸς ἄλληλα συναφείᾳ καὶ κοινωνίᾳ· συνθέσει δὲ πάντως ἕπεται διάστασις, καὶ διαίρεσις· τὸ δὲ θεῖον ἀσύνθετον ὑπάρχει καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἀσχημάτιστον, αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ μένον, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον. οὐδ' αὖ πάλιν ἐν τῷ ἀρχικῷ σώζει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον τῆς εἰκόνος τὴν ὁμοίωσιν. οὐ γὰρ ἰσοκλεὴς τῷ ἐπιχορηγοῦντι ὁ χαριζόμενος. ὁ μὲν γὰρ παρέχων, ἀπροσδεὴς ὑπάρχει πάντως οὗ παρέχει· ὁ δὲ ὑποδεξάμενος ἐνδεὴς ὑπάρχει πάντως τοῦ δοθέντος. καὶ ὁ μὲν παρὰ Θεοῦ τῶν συνδούλων ἄρχειν ἐτάγη· ὁ δὲ Θεὸς παρ' οὐδενὸς, αὐτοκράτωρ τε καὶ παντοκράτωρ ὑπάρχων.

Πεῦσις ρνς'.

Ἀλλ' ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ σκόπησον, τήν τε ψυχὴν ἰδίως, καὶ σῶμα ἑτέρως· καὶ ἀπόδος ἡμῖν ἐν ᾧ δοκεῖς τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ.

Ἀπόκρισις.

Οὐδέτερον τοῦ ἑτέρου διακριθὲν ὑπάρχει βροτός. ἡ μὲν γὰρ, πνεῦμα οὐκ ἄνθρωπος· ἡ δὲ, πη-

τος, ἄλογος καὶ ἀναίσθητος· ἐξ ἀμφοῖν δὲ εἷς ἀποτελεῖται βροτός· καὶ ἡ μὲν ἀλλοιώσει καὶ τροπαῖς ὑπόκειται, ποτὲ μὲν ἐπιλανθανομένη, ποτὲ δὲ μνημονεύουσα, ἐν ἀφθονίᾳ πραγμάτων γαυρουμένη, καὶ βλοσυρὸς ὑπάρχουσα, ταπεινουμένη δὲ καὶ σκυθρωπὸς ἐν ἐνδείᾳ, ποτὲ μὲν σεμνὰ, ποτὲ δὲ ἀκόλαστα λογιζομένη, νῦν μὲν δίκαια, νῦν δὲ ἄδικα προαιρουμένη, νῦν μὲν φιλάνθρωπος, νῦν δὲ ἀπάνθρωπος γινομένη, ἐν ἀκαρεῖ ὀργιζομένη, καὶ ἐν ἀτόμῳ ἡμερουμένη, μερισμοῖς καὶ μεταβολαῖς ὑπέχουσα, καθὼς φησὶν ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, διαρρήδην βοῶν, Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, καὶ διακριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν. πῶς οὖν οἷά τε εἰκὼν ὑπάρχει, τοῦ ἀναλλοιώτου Θεοῦ μερισμοῖς ὑποπίπτουσα, καὶ διακρινομένη τὰς ἐνθυμήσεις καὶ ἐννοίας, οὐ μόνον ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ προφητῶν πολλάκις τὰ διὰ βάθους ἐλεγχομένη; Θεοῦ δὲ τὴν βουλὴν ἢ ἐνθύμησιν τίς καταλήψεται; τοῦ ἱεροῦ ἀποστόλου βοῶντος, Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; Εἰ οὖν τὸ κυριώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος ἡ ψυχὴ ἀπολείπεται τῆς θείας εἰκόνος καὶ ὁμοιότητος, πόσῳ μᾶλλον ἐκείνης πόρρω φανήσεται ἡ τοῦ σώματος παραβολή; τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ὑπάρχει ἄφθαρτον, τὸ δὲ σῶμα φθαρτόν· τὸ μὲν ἀμέγεθες καὶ ἄποσον, τὸ δὲ βραχὺ καὶ περιληπτόν· τὸ μὲν ἀκατάληπτον καὶ ἀναφὲς, καὶ τὸ δὲ ἁπτὸν καὶ ῥοῶδες· τὸ μὲν ἀσώματον καὶ ἄυλον, παντὸς ὕψους μετέωρον, καὶ ὑπερέχον, τὸ δὲ βραχὺ καὶ ὑλικὸν, γεωπετὲς καὶ χθαμαλὸν, περὶ τὰ κάτω καλινδούμενον· τὸ μὲν οὐκ αὔξει, οὐ λήγει, οὐχ ὑφίεται, οὐ μειοῦται· μὴ τοίνυν ἔσο τοῖς κάτω πεπεισμένος, μηδὲ μελογράφου τὸ θεῖον, ἐπαΐων Θεοῦ φάσκοντος, ὅτι ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὀμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου, καὶ ἐρῶ· καὶ πάλιν, ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· καὶ πάλιν τοῦ προφήτου λέγοντος, ὁ μετρήσας τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τὴν γῆν δρακί· καὶ ἑτέρωθι, ὅτι δακτύλῳ χαράξας πλάκας λιθίνας τῷ θεόπτῃ Μωσῇ ἐνεχείρισε. μηδ' ὅ, τι φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, Κλῖνον Κύριε τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσόν μου, καὶ ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με, παρὰ τοῦτο σχηματίσῃς τὸ θεῖον, μέλεσιν αὐτὸ καὶ ὀργάνοις διαγράφων. Εἰ γὰρ ὁ ἄνεμος πνέων πάντῃ πάρεστι, καὶ ὁ ἀὴρ ἐμπεριέχει τὰ σύμπαντα, πόσῳ μᾶλλον ὁ τὸ πνεῖν αὐτοῖς ἐπιτάξας, καὶ πνέοντας συνάξας;

verò lutum rationis & ſenſus expers. Ex vtriſque autem vnus perficitur homo. Atque illa quidem alterationi & mutationibus obnoxia eſt, alia quidem obliuiſcens, alia verò in memoria retinens, & in multitudine rerum læta & truculenta in alios, demiſſa autem & tetrica quum indiget. Aliàs quidem honeſta & grauis, aliàs verò laſciua cogitans: nunc quidem iuſta, nunc autem iniuſta eligens: nunc quidem benigna, nunc verò inhumana: in temporis momento iraſcens, & in puncto placata, diuiſionibus & mutationibus obnoxia, quemadmodum inquit eximius ille Apoſtolus, diſertè clamans: Viuus eſt ſermo Dei & efficax, ac penetrantior quovis gladio vtrinque incidente, & pertingens vſque ad diuiſionem ſpiritus & animæ, & diſcretor cogitationum & intentionum. Quomodo igitur poteſt imago eſſe immutabilis Dei diuiſionibus obnoxia, & cuius diiudicantur cogitationes & intentiones, non ſolùm à Deo, ſed etiam ab eius vatibus, aliquoties etiam de reconditis conuicta? conſilium autem cogitationemve Dei quis deprehendet, diuo Apoſtolo clamante: Quis cognouit mentem Domini, aut quis ei fuit à conſilus? Si igitur quod magis eſt proprium humanæ compoſitionis, ipſa nempe anima, diſtat ab imagine ſimilitudineque diuina: quanto magis ab illa longè diſtare apparebit comparatio corporis? Nam horum alterum incorruptibile eſt, alterum autem corruptibile: & illud quidem magnitudinis & quantitatis expers eſt, hoc autem exiguum & comprehenſile. Illud quidem incomprehenſile tactu, hoc autem tangi poteſt ac fluxum eſt: illud incorporeum & expers materiæ craſſæ, omni altitudine ſublimius & ſupereminentius, hoc autem exiguum & certæ quantitatis, in terra repens & humile, circa hæc inferiora verſans. Illud denique non creſcit, non deſinit, non ſubſidet, non minuitur. Proinde tu quidem inferioribus his acquieſcas, neque Numen membris circumſcribas, audiens Deum dicentem: Tollam in cælum manum meam, & iurabo, atque dicam. Et rurſus, Cælum mihi thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Iterumque prophetam dicentem: Qui menſus eſt cælum palmo, & terram pugno. Et alibi, quòd digito exſculpſerit tabulas lapideas, quas Dei ſpectatori Moſi tradidit. Neque quòd inquit Dauides ille diuinorum carminum auctor: Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me, & ad me reſpice, & miſerere mei: idcirco formam aſſignes Numini, membris ipſum & organo deſcribens. Si enim ventus ſpirans vbique præſens eſt, & aër in ſe complectitur vniuerſa; quanto magis ille, qui ipſum ſpirare iuſſit, & ventos flantes congregauit?

Solium complectitur sedentem, at Deus incomprehensibilis est. Quòd si & terram scabellum habet, quomodo dum incedimus, aut aramus, aut ab Oriente ad Occidentem currimus, imperatorum iussu equos agentes & compellentes, non allidimur ad ipsius pedes? Quomodo verò quum cœlos palmo mensus est, & supernè insidet, rursus in cælum, inquit, aufert manum? Quomodo verò tantis digitis absque ascia tabulas poliuit, absque stylo sculpsit, & in eis legem perscriptam legislatori tradidit? Mentem igitur vel serò tandem recipe, & oculis mentis adspice ista cogitationes tantum & figuras esse, idque considera ex vili & exigua ad Numen comparatione. Mare omnia magnitudine superans elementa, velut ex cado gutta est, & vniuersa veluti stilla sunt, si ad diuinum illud pelagus conferantur: quemadmodum inquit propheta. Veruntamen quum simplex quiddam sit, nullaque forma præditum, clamat absque ore, currit absque pedibus: insilit, & ad festinandum absque tibiis insurgit? detinet nauigantes, non habens manus: in sublime eleuatur absque alis: suffocat multos absque vola vel digitis, aut nexibus: insonat & exspuit labiis carens. rupibus allidit absque brachiis, eleuans immensa ferentes onera naues: absque dentibus deuorat, & vicinam terram excauat. Si verò quum simplex quiddam natura sit & fluxum, ista facere solet: quanto magis præstare potest hæc is, qui huius intolerabilem violentiam atque tyrannidem paucissima arena refrenauit, & quasi ferreo muro circa ipsum posuit terminum? Per fluctus enim ad exteriorem regionem impetum faciens, arena quasi freno inhibetur, & in spumam impetu resoluto, ad seipsum reuertitur. Similiter & spiritus venti, licèt simplex sit, flans fistulat absque labiis, tecta deiicit absque brachiis: vindemiat fructus: arbores quatiendo absque manibus, deiiciens: excutit & feruefacit veluti fornax abyssum, & quæ sunt in fundo in superficiem transponit, non ventilabro, non sarculo vtens: nititur ex aduerso, & resistens inhibet à cursu ingentes naues, pectoribus & humeris carens. Alias autem albatas instar ouium impellit in pelago velut in prato vel campo, non hastili vel baculo feriens: rubefacit valde pallentia hominibus transportandis parata nauigia, nullo ipsa fuco varians. Si igitur mare & ventus, conseruis quidem omnibus magnitudine præstantia, culicis autem vel mulionis, vel grani sinapis, aut alicuius rei minoris locum obtinentia, si cum Deo conferantur, clamant, velocia sunt, insectantur, fortiter vincunt, progressum impediunt, manibus & formis carentia, benefaciunt, puniunt, diuitias conferunt, submergunt ponto,

A ὁ θρόνος περιέχει τὸν καθήμενον, τὸ δὲ θεῖον ἀπερίληπτον. Εἰ δὲ καὶ τὴν γῆν ἔχει ὑποπόδιον, πῶς βαδίζοντες, ἢ ἀροτριῶντες, ἢ ἀπὸ τῆς ἑῴας ἐπὶ τὴν ἑσπέραν θέοντες, βασιλικοῖς προστάγμασιν ἱππηλατοῦντες, καὶ συνωθοῦντες, οὐ προσρησσόμεθα αὐτοῦ τοῖς ποσί; πῶς δὲ σπιθαμῇ τὸν οὐρανὸν μετρήσας, καὶ ἄνω καθήμενος, πάλιν εἰς οὐρανόν φησιν αἴρει τὴν χεῖρα; πῶς δὲ ἐν τοιούτοις δακτύλοις χωρὶς ἀξίνης πλάκας ἐλέαινε; χωρὶς γραφίδος ἐτύπωσε; καὶ τῷ νομοθέτῃ ἐν αὐταῖς τὸν νόμον γράψας ἐπιδέδωκεν; B ἀνάνηψας τοίνυν κἂν ὀψὲ, ὀφθαλμῷ διανοίας, ἄθρει διανοήματα ὑπάρχειν ταῦτα, ἢ σχήματα, καὶ ταῦτα μὲν ἐξ εὐτελοῦς καὶ βραχείας πρὸς τὸ θεῖον παραβολῆς. ἡ θάλασσα μεγάλη πάντων ὑπερέχουσα τῶν στοιχείων ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥανὶς τὰ σύμπαντα πρὸς τὸ θεῖον ὑπάρχει συγκρινόμενα πέλαγος, καθώς φησιν ὁ προφήτης· ἀλλ' οὖν ὅμως ἁπλῆ τις ὑπάρχουσα καὶ ἀσχημάτιστος, βοᾷ χωρὶς στόματος, τρέχει δίχα ποδῶν, ἐπάλλεται καὶ ἐπισπουδάζει δίχα σκελῶν· οἰδαίνουσα κατέχει τοὺς πλωτῆρας C μὴ κεκτημένη χεῖρας· εἰς ὕψος μετεωρίζεται δίχα πτερῶν· πνίγει πολλοὺς δίχα ταρσοῦ ἢ δακτύλων, ἢ ἀγκαλῶν· βαΰζει καὶ ἀποπτύει, χειλέων ἔρημος· προσαράττει ταῖς πέτραις δίχα βραχιόνων, ἐπαίρουσα τὰς μυριοφόρους ὁλκάδας· χωρὶς ὀδόντων ὑπεσθίει καὶ ὑποτρώγει τὴν γείτονα χέρσον. Εἰ δὲ ἁπλῆ τὴν φύσιν καὶ ῥοώδης, ταῦτα δρᾶν εἴωθεν, πόσῳ μᾶλλον ὁ ταύτης τὴν ἀφόρητον βίαν, καὶ τυραννίδα, βραχυτάτῳ ψάμμῳ χαλινώσας, καὶ οἱονεὶ σιδήρῳ τείχει αὐτὴν περιορίσας; ἐφορμῶσα γὰρ διὰ τῶν κυμάτων ἐπὶ τὴν ἔξω D χώραν, οἱονεὶ χαλινῷ τῇ ψάμμῳ κρουομένη, εἰς ἀφρὸν τὴν ὁρμὴν διαλύουσα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπανήκει. ὡσαύτως καὶ τὸ ἀνέμιον πνεῦμα ἁπλοῦν ὑπάρχον, πνέον συρίζει δίχα χειλέων, ὀρόφους καθαιρεῖ δίχα βραχιόνων, τρυγᾷ τοὺς καρπούς, κατασείων τὰ φυτὰ δίχα χειρῶν· ἐκμοχλεύει καὶ ἀναβράττει ὥσπερ χαλκεῖον τὴν ἄβυσσον· καὶ τὰ ἐν τῷ πυθμένι, τῇ ἐπιφανείᾳ διατίθησι, οὐ πτύῳ, οὐ σκαπάνῃ χρώμενον, ἀντερείδεται, καὶ ἀντιβαῖνον εἴργει τοῦ δρόμου τὰς μυριοφόρους τῶν νεῶν, στέρνων καὶ ὤμων ἀμοιροῦν· E ἑτέρας δὲ λευχειμονούσας, δίκην προβάτων ἐλαύνει, ὥσπερ ἐπὶ λειμῶνι ἢ πεδίῳ, τῷ πελάγει, οὐ σιρομάστῃ, οὐ βακτηρίᾳ παῖον, ἐρυθραίνει τὰς λίαν ὠχριώσας βροτοπορείας, σὺν οὐδενὶ φυκίῳ ποικίλλον αὐτάς. Εἰ οὖν θάλασσα καὶ ἄνεμος τῶν μὲν συνδούλων πάντων μεγέθει ὑπερέχοντα, κώνωπος δὲ ἢ ἐμπίδος, ἢ κόκκου σινάπεως, ἢ τινος βραχυτέρου τάξιν ἐπέχοντα πρὸς τὸ θεῖον συγκρινόμενα, βοᾷ, ὠκυποδεῖ, ἐπισπουδάζει, κρατεῖ, εἴργει τοῦ πρόσω, χειρῶν καὶ σχημάτων ἔρημα, εὐεργετεῖ, κολάζει, πλουτίζει, ποντίζει,

ἐστὶ, ἀπάγε, σὺ διὰ τί σχηματίζεις τὸ θεῖον, ὦ ἀξιόπιστε, καὶ μελογραφεῖς τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον, καὶ ἀσχημάτιστον; ἀκούων, κλῖνον Κύριε τὸ οὖς σου· καὶ πάλιν, ἐπίβλεψον ἐπ᾽ ἐμέ· καὶ πάλιν, ἐξαπόστειλον Κύριε τὴν χεῖρά σου ἐξ ὕψους, ἐξελοῦ με, καὶ ῥῦσαί με, καὶ ὅσα τοιαῦτα; ἀπαγε τοίνυν ἐν ψυχῇ ἢ σώματι ὁρίζεσθαι βροτοὺς κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γεγενῆσθαι. πῶς γὰρ τὰ εὐχείρωτα καὶ ἀλλοιούμενα, εἰκὸς ἔσται τῷ θείῳ παραβάλλειν, τῷ διὰ τοῦ προφήτου βοῶντι, ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι;

Οὔτε ὁ θεῖος ψεύδεται λόγος κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ εἰπὼν γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον· οὔτε ἡ ἐλεεινὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ταλαιπωρία τῇ μακαριότητι τῆς ἀπαθοῦς θειότητος καθωμοίωται· ἀνάγκη γὰρ ἐπὶ τῇ συγκρίσει, ἢ παθητὸν τὸ θεῖον, ἢ ἀπαθὲς εἶναι τὸ ἀνθρώπινον. ἐξεταστέον οὖν πῶς ὅμοιον τῷ θείῳ ὀνομάζεται τὸ ἀνθρώπινον. φησὶν ἡ γραφή, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πάλιν ἐπαναλαμβάνει, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ὅπερ καὶ ἀλλότριον Θεοῦ ἐστιν· καὶ λοιπὸν, ἡ εἰκὼν οὐκ ἔχει τὸ τοῦ πρωτοτύπου ὁμοίωμα· ἡ δὲ λύσις τούτου τοιαύτη· διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή· ἡ μὲν νοερὰ, ἥτις καὶ ἐν μετοχῇ πάντων τῶν ἀγαθῶν οὖσα, κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι λέγεται· ἡ δὲ πρὸς τὴν τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος μεμερισμένη διαφοράν. ἐπεὶ δὲ μόνον τὸ θεῖον ἄτρεπτον, τὸ δὲ ἡμέτερον τρεπτὸν, (ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γὰρ ἤρξατο,) ὁ πρὸ τῆς γενέσεως τὰ πάντα εἰδὼς, προγνοὺς πρὸς ὅ, τι ῥέπει ἡ αὐτεξούσιος τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως κίνησις, ἐπιτεχνᾶται τῇ εἰκόνι τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφοράν. εἰπὼν δὲ ὁ λόγος ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, τῷ καθολικῷ ὀνόματι, καὶ τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας ἅπαν συμπεριείληφε τὸ ἀνθρώπινον· οὐ γὰρ συνωνομάσθη τῷ κτίσματι νῦν ὁ Ἀδάμ, καθὼς ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ἀλλὰ ὁ καθόλου ἄνθρωπος. διὸ οὐδὲ ἐν τῷ Ἀδὰμ μόνῳ τὸ κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ· ὁμοίως γὰρ ἔχει ὅ, τε πρῶτος κατασκευασθεὶς, καὶ ὁ τελευταῖος πάντων γενησόμενος. ὁ γοῦν ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς προγνωστικῆς κατανοήσας ἐνεργείας, καὶ τῇ ἰσαγγέλῳ λήξει τιμήσας, ἐπεὶ προεῖδε μὴ εὐθυπορήσειν πρὸς τὸ καλὸν τὴν ἀνθρωπίνην προαίρεσιν, ὡς ἂν μὴ κολοβωθῇ τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν πλῆθος, ἐκπεσὸν ἐκείνου τοῦ τρόπου καθ᾽ ὃν οἱ ἄγγελοι πρὸς πλῆθος ηὐξήθησαν, τὴν κατάλληλον τοῖς εἰς ἁμαρτίας ὀξολισθήσασι, τῆς αὐξήσεως κατασκευάζει ἐπίνοιαν·

docunt, abducunt: cur tu, vir præclarissime ac nobis care, formam tribuis & adscribis membra Numini simplici & incomposito, & nulla forma expresso, dum audis, Inclina Domine aurem tuam & exaudi me? Item, Et respice ad me. Et, Mitte manum tuam ex alto, & eripe atque libera me: Et quæ sunt eiusmodi alia. Proinde absit vt secundùm animam aut corpus definias homines esse factos ad imaginem Dei. Quomodo enim comprehensu facilia & mutabilia conueniet ei assimilare, qui clamat per prophetam: Ego sum, & non mutor?

Neque verò diuinus sermo falsus est, dicens secundùm imaginem Dei factum esse homioem, neque miserabilis humanæ naturæ infœlicitas beatitati adfectionum expertis diuinitatis est similis. In horum námque collatione necessum est, aut passibilem esse diuinitatem, aut humanitatem impassibilem. Et proinde disquirendum est, quomodo humanitas diuinitati similis dicta sit. Scriptura inquit: Et fecit Deus hominem, secundùm imaginem Dei fecit eum. Deinde subdicit: Marem & fœminam fecit ipsos. Id quod à Deo alienum est. Proinde huius respectu imago non habet primi exemplaris similitudinem. Huius autem solutio talis quædam est. Duplex quædam est naturæ nostræ structura. Alia quidem intellectilis, quæ quum in omnium bonorum participatione sit, secundùm imaginem Dei dicitur esse facta. Alia autem in maris & fœminæ differentiam diuisa. Quandoquidem autem sola diuinitas immutabilis est, nostra verò natura mutabilis (cœpit enim esse de nihilo) qui ante generationem omninm præscius erat, præcognito ad quid declinatura esset propria potestate præditus humanæ voluntatis motus: adhibet opificio imaginis eam, quæ est in mare & fœmina, differentiam. Quum dicitur autem, quòd fecerit Deus hominem, vniuersali & indeterminato nomine significationis, vniuersam complexus est humanitatem. Non enim vnà cum creato nunc mentio fit Adami, quemadmodum in sequentibus, sed homo nominatur vniuersè. Ideo neque in solo Adamo structuram quæ secundùm imaginem Dei est, videre licet, sed in quouis homine. Similiter enim adfectus est qui primus est factus, & qui postremus omnium futurus est. Qui igitur omnem humanitatem per præcognoscentem vim facultatemque suam considerauerat, & pari cum angelis sorte honorauerat, quandoquidem præuidebat non rectè ingressuram in bono humanam voluntatem, ne deminueretur humanarum animarum multitudo declinans ab illo modo quo angeli creuerunt in multitudinem, in peccata prolapsis conuenientem præparat incrementi rationem,

Ραψῳδία ab alijs temerè adiecta ad finem verborum Cæsarij. Sunt autem hæc Nysseni.

pro angelica conuersatione, brutum ac rationis expertem propagationis modum humanæ naturæ tribuens: quemadmodum inquit Dauides: Homo cùm esset in honore, non intellexit. Vnde cum iumentis & pecoribus adsimulasilla nostra, sæpenumero melius contegit deteriore, si quis animum ad vitia detraxerit. Nam ad vitiositatem accedens mentis efficacia, multiplicem rerum absurdarum procreationem instituit. Si verò à ratione nihil opis & auxilij vitiositas habuerit, statim dissoluitur. In beata igitur illa natura maris & fœminæ discrimen nullum est. Quapropter quum hominem ad imaginem sui conderet, non augescendi seque amplificandi vim homini addidit: sed quum in marem ac fœminam eum distingueret, inquit: Crescite & multiplicamini, & implete terram: & quæ sequuntur, qua quidem voce priùs etiam ad animalia bruta Deus vsus fuerat. Si enim huiusmodi vox dicta fuisset, quando id quod secundum imaginem est, fecit: non vtique animali generatione indiguissemus. Idcirco autem congruens hominum creationi tempus destinauit, vt vnà cum animarum productione, quę antè determinatæ sunt, ipsum compleretur, tumque vtrumque cessaret: atque ita, fieret huius vniuersi resormatio ac generis humani mutatio à terreno id quod passionis expers est, & æternum. Sciendum quòd imago quidem Dei est quæ in tota humanitate perfectionem habuit. Inquit enim, quòd fecerit Deus hominem, non Adamum. Postquam autem addidisset humanæ naturæ proprietates, videlicet marem & fœminam: tunc & nomen Adami adiecit, quod terrestre figmentum significat, in lingua Hebræa, sicut Paulus Græca voce puluereum ipsum nominat.

157. *Interrogatio.*

Idem nobis videtur esse mens & anima. Quod enim est oculus in corpore, id omnino mens in anima inadspectabili est, & ipsa inadspectabilis, inuisibilis existens. Itaque scire cupimus, an mens sit secundùm imaginem Dei.

Responsio.

Ne mens quidem & anima secundùm meam determinationem idem sunt. Quòd si ipsam etiam aliud quiddam ab anima diuersum ratio demonstrauerit, neque sic erit imago Dei, quæ corruptioni & mutabilitati subest, quemadmodum inquit sublimi mente præditus Apostolus, Cantabo spiritu, cantabo & mẽte: Spiritum animam esse definiens, mentem autem eius principalem & gubernatricem vim, cui obediens & velut regi in capite præsidenti sublimi duci interna cordis consilia deferens, multis captu difficilis est,

ἀντὶ τῆς ἀγγελικῆς διαγωγῆς τὴν κτηνώδη καὶ ἄλογον τὴν ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπον ἐμφυτεύσας τῇ ἀνθρωπότητι, ὡς λέγει Δαβίδ, καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκεν. ὅθεν ἡ πρὸς τὸ κτηνῶδες συγγένεια ἡμῶν συγκαλύπτει πολλάκις τὸ κρεῖττον τῷ χείρονι, ἐπειδάν τις πρὸς τὰ πάθη τὸν νοῦν καθελκύσῃ. τὴν γὰρ παρὰ τοῦ νοὸς συνέργειαν δεὶς τοῖς πάθη, πολύχουν ἀπεργάσεται τὴν ἀτόπων τὴν γένεσιν. Εἰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ λογισμοῦ συμμαχίαν οὐχ ἕξει τὸ πάθος, ταχέως διαλύεται. τῇ μὲν τοι μακαρίᾳ φύσει ἡ κατὰ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορὰ οὐκ ἔστιν, ὅθεν οὐδὲ ὅτε τὸ κατ᾽ εἰκόνα ἐποίησε, τότε τὴν τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι δύναμιν τῷ ἀνθρώπῳ προσέθηκεν· ἀλλ᾽ ὅτε διέκρινε τῇ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορᾷ, τότε φησίν, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε· καὶ τὰ ἑξῆς πρότερον ἐπὶ τῶν ἀλόγων παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς τοιαύτης φωνῆς ῥηθείσης. Εἰ γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ ἐρρέθη, ὅτε τὸ κατ᾽ εἰκόνα ἐποίησεν, οὐκ ἂν τῆς ζωώδους γεννήσεως προσεδεήθημεν. διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὸν σύμμετρον τῶν ἀνθρώπων χρόνον κατενόησεν τῇ κατασκευῇ, ὥστε τῇ παρόδῳ τῶν προορισθεισῶν ψυχῶν συναπαρτισθῆναι αὐτόν· καὶ τότε στῆναι ἀμφότερα, καὶ οὕτως τὴν τοῦ παντὸς ἀναστοιχείωσιν γενέσθαι, καὶ ἀμείψειν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐκ τοῦ γεώδους ἐπὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀΐδιον. Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ μὲν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἣ ἐν πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι τὸ τέλος ἔχει· εἶπε γὰρ καί, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐχὶ τὸν Ἀδάμ, μετὰ δὲ τὸ ἐπαγαγεῖν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ ἰδιώματα, ἤγουν τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ, τότε ἐπονόμασεν αὐτὸν Ἀδάμ. ὅπερ γήϊνον πλάσμα Ἑβραϊστί· καθὼς ὁ Παῦλος διὰ τῆς Ἑλλάδος φωνῆς, χοϊκὸν αὐτὸν ὀνομάζει.

Πεῦσις ρνζ.

Ταυτὸν ἡμῖν δοκεῖ ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχή· ὃ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῷ σώματι ὤν, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάντως νοῦς ἐν τῇ ἀοράτῳ ψυχῇ, ἀόρατος ὢν καὶ αὐτός· ἐπεὶ ἠρωτήσαμεν εἰ ὁ νοῦς ὑπάρχει κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ.

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲ ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ κατά γε τὸν ἐμὸν ὅρον ταυτὸν ὑπάρχει. εἰ δὲ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὴν ψυχήν, ὁ λόγος αὐτὸν ἀποδείξει, οὐδὲ οὕτως εἰκὼν ἔσται τοῦ Θεοῦ, ὁ φθορᾷ καὶ ἀλλοιώσει κρατούμενος. καθώς φησιν ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοΐ· πνεῦμα, τὴν ψυχὴν ὁριζόμενος· νοῦν δὲ τὸν αὐτῆς ἡγεμόνα, καὶ πρύτανιν· ᾧ ὑπείκουσα, καὶ ὥσπερ βασιλεῖ τῷ ἐν τῇ κεφαλῇ προεγκαθημένῳ ὑψηλῷ ἡγεμόνι τὰ ἐγκάρδια βουλεύματα ἀναφέρουσα, δυσάλωτος τοῖς πολλοῖς γίνεται·

repugnans

ἀντιστρατευομένη τὸν ἐπιλογισμὸν τῷ λογισμῷ, καὶ τὴν ἐπίνοιαν τῇ ἀπονοίᾳ. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φησὶν ὁ Κύριος. ἐὰν οὖν πολιορκοῦντος ἡμᾶς τοῦ ἐκ τῆς καρδίας λογισμοῦ, ἀντιτάξωμεν τὸν ἐπιλογισμὸν ἐκ τοῦ νοῦ, ὡσεὶ ἐκ βασιλέως καταπεμφθέντα νόμον, θᾶττον ἠρεμεῖ τὸ πάθος· καὶ ἐὰν τῇ ἀπονοίᾳ τὴν ἐπίνοιαν ἐπεισαγάγωμεν, αὖθις καταπαύεται ἡ οἴδησις τῆς ὑπερηφανίας· καὶ ὁ βρασμὸς τοῦ θυμοῦ κατευνάζεται, ἀεὶ δὲ δύστηνον σῶμα περιφλέγων. ἀπόνοια γὰρ ἀπουσία ὑπάρχει τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς ἀπωθουμένης αὐτοῦ τὴν καθήγησιν, ἐν τοῖς πρακτέοις, καὶ προσχωρούσης τῷ ὑφηγητῇ. ἐπίνοια δὲ ὑπάρχει ἐπιφοίτησις καὶ ἐπαγωγὴ τοῦ νοῦ· καὶ νουθέτησις ἡ θέσις τοῦ νοῦ ἣν ἐντίθενται οἱ καθηγηταὶ τοῖς φοιτηταῖς, νουθετοῦντες αὐτούς.

Πεῦσις ρνη.

Τί οὖν; οἱ μηδὲν μαθόντες τὸν νοῦν οὐκ ἔχουσι;

Ἀπόκρισις.

Ἔχουσι μέν, ἐοίκασι δὲ τοῖς ῥυπώμασιν, ἢ ῥακαμφίοις, ἐσθῆτι μὲν περικειμένοις, διερρωγότι δέ, καὶ ἀτίμῳ. ὅτι οὖν ἕτερον παρὰ τὴν ψυχὴν ὑπάρχει τὸν νοῦν, ἀξιοπίστῳ μάρτυρι τῷ ἀποστόλῳ χρησάμενος, ἀνωτέρω ἀπέδειξα. εἰ δὲ ἐναργεστέραν ἴσως προσδοκεῖτε ἀπόφασιν, ἀθρήσατέ μοι τοὺς μεμηνότας καὶ ἔκφρονας. τὰς μὲν ψυχὰς ἔχοντας, τὸν δὲ νοῦν μὴ ἔχοντας· ὅπερ ὑπάρχει ἀπόνοια· ἀποσφαλέντος αὐτοῖς τοῦ νοῦ, ὀχλήσει τινὶ πτοηθέντος. ἴδε μοι καὶ τοὺς ὑπομαστιδίους, ἐμψύχους μέν, νοῦν δὲ μὴ ἔχοντας, οὔπω τῆς νουθεσίας αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ γενομένης, διὰ τὸ ἀτελὲς καὶ ἀνεπίδεκτον τῆς φύσεως· οἳ καὶ παρὰ τὴν τοῦ νοῦ ἀπουσίαν, πολλάκις φασγάνῳ περιχανόντα, ἢ ὑάλῳ, ἢ τινος κακοῦ, ὡς ἀγαθοῦ ἀπορυσάμενα, θᾶττον οἰκτίστον ἀπηνέγκαντο θάνατον, βίᾳ τοῦ ζῆν ἀπορραγέντα τῇ ἀπονοίᾳ.

Πεῦσις ρνθ.

Οὐκοῦν, εἰ τῆς ψυχῆς ἡγεμὼν ὁ νοῦς ὑπάρχει, ὃ τῇ μὲν παρουσίᾳ τούτου σῳζόμεθα, τῇ δὲ ἀπουσίᾳ μηδαμῶς· πάντως ἡμῖν ἐν τούτῳ ὑπάρχει τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὡς σωτήριον.

Ἀπόκρισις.

Εἰ καὶ ἡγεμόνα τῆς ψυχῆς ἔφην τὸν νοῦν, ἀλλ' αὖθις παρ' ἑτέροις ἔφην, μὴ δὲ αὐτὸν ὑπάρχειν κατ' εἰκόνα Θεοῦ. πῶς γὰρ ἔσται εἰκὼν τοῦ ἀφθάρτου ὁ φθαρτός; καὶ εὐάλωτος, ὁ αἰχμάλωτος τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἀτρέπτου μένοντος;

A repugnans cogitationi cogitatione superueniente, & per considerationem dementiæ. Ex corde enim egrediuntur cogitationes malæ, inquit Dominus. Si igitur inpugnante nos cogitatione ex corde, opposuerimus superuenientem cogitationem ex mente, tanquam à lege emissam legem, citius quiescit affectus: & si dementiæ considerationem superinduxerimus, illico desinet inflatio arrogantiæ, & efferuescentia iræ consopitur circa corpus infœlix vbique feruens. Dementia enim absentia mentis est, anima repellente eius B disciplinam in rebus agendis, & accedente ad alium magistrum. Consideratio autem est accessus & mansuefactio, & admonitio est quasi mentis positio, quam indunt præceptores discipulis, dum ipsos admonent.

Νουθέτησις, νοῦ θέσις.

158. *Interrogatio.*

Num igitur qui nihil didicerunt, mentem non habent?

Responsio.

C Habent quidem, sed squalloribus aut indumento lacero vestitis similes, qui veste quidem amicti sunt, sed corrupta & ignominiosa. Porrò quòd aliud quiddam, quàm anima, sit mens, fide digno vius teste Apostolo, suprà demonstraui. Quòd si euidentiorem exspectatis demonstrationem, considerate mihi insanos & mente captos, qui animas quidem habent, mentem non habent, id quod est dementia, quando in ipsis aberrauit mens, aut aliqua perturbatione excussa est. Adspice item lactentes infantes, ani- D matos quidem, sed mentem non habentes, nondum admonitionem diuinitus consequutos, propter imperfectionem, & quòd eius nondum est capax natura: qui & propter absentiam mentis aliquoties gladio, aut vitro inhiant, aut aliquid mali velut bonum exhaurientes, mox luctuosissimam reportaruut mortem, vita violenter ablata per dementiam.

159. *Interrogatio.*

Si igitur animæ gubernatrix vis, est mens, & præsentia quidem huius seruamur, absentia verò nequaquam: omnino nobis in ea est E id quod secundùm imaginem Dei est, tanquam in eo quod salutem præstat.

Responsio.

Licèt animæ gubernatricem vim dixerim mentem, itidem tamen alibi dixi, neque hanc esse secundùm imaginem Dei. Quomodo enim erit imago incorruptibilis ea quæ corruptibilis est & captu facilis? captiua robusti, & semper similiter immutabilis manentis?

Nam quæ per aliud excutitur aut degrauatur, aut eius quod voluit potestatem non sola habens, sed quæ declinat, aut succumbit deteriori, non erit imago eius qui non flectitur & incomprehensibilis est. Istis autem mens in paradiso succubuit, aut post ista deflexit consilio serpentis, aut repulsa ab anima, aut cum ipsa concidens. Id quod sublimi mente præditus Apostolus significans, inquit: Metuo ne rursus veniens serpens deceperit aliquos vestrûm, & corruperit sensus vestros. Et rursus inquit idem: Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati. Quomodo igitur erit imago Dei immutabilis, carentis omni defectu & incomprehensibilis, quæ è diuerso superata, aut succubuit, aut vnà cum anima cecidit, & in transgressionem prolapsa est?

A ὁ γὰρ τὴν πρὸς ὠθούμενος, ἢ τοῦ αἱρεθέντος τὴν ἐξουσίαν οὐ μόνος ἔχων, ἀλλ' ὑποχωρῶν, ἢ συγκαταπίπτων τῷ χείρονι, οὐκ ἂν ἔσται εἰκὼν τοῦ ἀκλινοῦς καὶ ἀχωρήτου. τούτοις δὲ ὁ νοῦς ἐν παραδείσῳ ὑπέκυψεν, ἢ ὑπεχώρησε τῇ συμβουλῇ τοῦ ὄφεως, ἢ ἀπωσθεὶς ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἢ συγκαταπεσὼν αὐτῇ. ὅπερ δηλῶν ὁ ὑψηλόνους ἀπόστολός φησι, φοβοῦμαι μὴ πάλιν ἐλθὼν ὁ ὄφις ἀπατήσῃ τινὰς ὑμῶν, καὶ φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. ἑτέρωθι δὲ τοὺς ἤδη ἀλόντας κωμῳδῶν φησιν, οἱ κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν. καὶ πάλιν ὁ αὐτός· ὁρῶ δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρα-
B τευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας. πῶς οὖν ἔσται εἰκὼν Θεοῦ τοῦ ἀτρέπτου καὶ ἀλωβήτου καὶ ἀχωρήτου, ὁ τὸ ἐναντίον ἡττηθείς, ἢ ὑποχωρήσας, ἢ συγκαταπεσὼν τῇ ψυχῇ, καὶ εἰς παράβασιν ἐξολισθήσας;

168. *Interrogatio.*

In quo igitur tibi videtur imaginem Dei nos habere, an omnino nos ei dissimiles ostendis?

Πύσις ρξ.

Ἐν τίνι οὖν σοι δοκεῖ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔχειν ἡμᾶς, εἰ ὅλως ἐκείνης ἡμᾶς ἀνομοίους ἐπιδείκνυεις;

Responsio.

Id quidem, quod secundùm similitudinem dicitur, paulo pòst demonstrabo, pro virili diuinam sequens scripturam. Quod autem secundùm imaginem dicitur, quemadmodum prædixi, in immortalitate positum, & in dominatione animæ mihi videtur, non aliter quàm vt prædictum est: Aiunt enim litteræ diuinæ: Et factus est homo in animam viuentem, hoc est, immortalem Id quod in præcedentibus clariùs inquit: Et dixit Deus, Faciamus hominem secundùm imaginem & similitudinem nostram, & dominetur piscibus maris & volucribus cæli, & pecoribus, & bestiis, & reptilibus terræ. In eo igitur quòd dominamur omni creaturæ, quæ sub cælo est, & in immortalitate animæ id quod secundùm imaginem Dei est, habemus. Super quibus velut obstupescens de ineffabili bonitate Dei Dauides carminum diuinorum auctor inquit: Domine quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis quòd inuisis eum? Consentiens autem cum patre peritus ille rerum diuinarum Solomo inquit: Domine, quid est homo quòd magnificasti eum, aut quòd visitas mentem quæ in ipso est? Et iterum inquit Dauides: Omnia subiecisti pedibus eius, oues & boues omnes, insuper & pecora campi, volatilia cæli, & pisces maris, per marinas semitas ingredientes.

Hæc etiam aliunde descripta sunt, & Cæsarianis inserta.

Secundùm imaginem intelligitur secundùm rationem & intellectum & propriam potestatem, secundùm id, quòd mens gignit Sermonem, & Spiritum producit, secundùm dominandi potestatem. In his & angeli secundùm imaginem sunt: abundantiùs autem homines,

Ἀπόκρισις.

C Τὸ μὲν καθ' ὁμοίωσιν μικρὸν ὕστερον ἀποδώσω, κατὰ δύναμιν τῷ θείῳ ἑπόμενος γράμματι. τὸ δὲ κατ' εἰκόνα, ὡς προέφην, ἐν τῷ ἀθανάτῳ καὶ ἀρχικῷ τῆς ψυχῆς μοι δοκεῖ, οὐχ ἑτέρως δὲ ἢ ὡς προείρηται· φησὶ γὰρ τὸ θεῖον γράμμα· καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἀντὶ τοῦ ἀθανάτου. τὸ περὶ τούτου μᾶλλον φράσω. καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτη-
D νῶν καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν τῆς γῆς. ἐν τῷ ἄρχειν τοίνυν πάσης κτίσεως ἐπουρανίου, καὶ ἐν τῷ ἀθανάτῳ τῆς ψυχῆς, τὸ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔχομεν· ὑπὲρ ὧν οἱονεὶ ἐκπληττόμενος τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελῳδός φησι, Κύριε τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; συμφώνως δὲ τῷ πατρὶ Σολομὼν ὁ τῶν θείων σοφὸς, Κύριε τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι ἐμεγάλυνας αὐτὸν, ἢ ὅτι ἐπι-
E σκέπτῃ τὸν νοῦν εἰς αὐτόν; καὶ αὖθις ὁ Δαβὶδ, πάντα ὑπέταξας ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας, ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν.

Τὸ κατ' εἰκόνα νοεῖται, κατὰ τὸ λογικὸν καὶ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον· κατὰ τὸ γεννᾶν τὸν νοῦν λόγον, καὶ προβάλλειν πνεῦμα· κατὰ τὸ ἀρχικόν· ἐν τούτοις καὶ οἱ ἄγγελοι κατ' εἰκόνα· ἐκ περιουσίας δὲ οἱ ἄνθρωποι,

κατὰ δὲ ἀγέννητον τὸν Ἀδάμ, τὸ γεννητὸν τοῦ Σήθ, τὸ ἐκπορευτὸν τῆς Εὔας, κατὰ δὲ φύσει ἀρχικόν· φύσει γὰρ κρατεῖ τοῦ σώματος ἡ ψυχή. καὶ κατὰ δὲ συνάπτειν πᾶσαν τὴν κτίσιν· ἐν τῷ Θεῷ γὰρ ἑνοῦται πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· σύνδεσμος γάρ ἐστι νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως. καὶ ὅτι κατ᾽ εἰκόνα ἤμελλεν γενέσθαι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἄγγελος, ἀλλ᾽ ἄνθρωπος ἐγένετο.

Ὥσπερ τις βασιλεὺς πόλιν ποιήσας μεγάλην, εἰκόνα αὐτοῦ μέσον αὐτῆς ἵστησιν, ἵνα τιμᾷ τὰ εἰς δόξαν ἐκείνου· οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ποιήσας, κατ᾽ εἰκόνα αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε· κατ᾽ εἰκόνα δὲ, διὰ τὸ δεκτικὸν εἶναι ἀρετῆς καὶ ἀγαθότητος· φησὶ γὰρ, γίνεσθε ἅγιοι, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι· καὶ ὁ ἀπόστολος, καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. οὐ δοκεῖ μοι δὲ κατὰ τὸ ἄρχειν, ἐπεὶ καὶ οἱ ἄγγελοι ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι λέγονται· καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἀρχὴν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός· ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο κατ᾽ εἰκόνα λέγονται Θεοῦ. πάλιν ὁ ἀπόστολος λέγει, ὁ ἀνήρ ἐστι κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ, ἡ δὲ γυνὴ, δόξα ἀνδρός· τὸ, ὁμότιμον τῷ ἀνδρὶ γενέσθαι τὴν γυναῖκα, ἠκρωτηριάσθαι δὲ αὐτὴν τὰ τῆς τιμῆς μετὰ τὴν παράβασιν δηλοῖ· τὸ δὲ καθ᾽ ὁμοίωσιν, ἴσως ἐκ παραλλήλου· ὡς τὸ, ἐκοιμήθην, καὶ ὕπνωσα· καὶ τὸ, μακάριος ὁ συνιῶν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἐλεῶν.

Πεῦσις ρξα'.

Καὶ διὰ τί ἄρα τῶν ἰχθύων ἄρχειν ἐτάχθημεν, καὶ τῶν πετεινῶν, καὶ οὕτως κτηνῶν, καὶ θηρίων, καὶ πετεινῶν, καὶ ἑρπετῶν;

Ἀπόκρισις.

Πρῶτον τῶν ἀσθενεστέρων ἔδωκε καταπολμᾶν, καὶ οὕτως θαρρήσομεν καὶ τῶν ἰσχυροτέρων κρατεῖν θηρίων· ἢ ὅτι πρῶτα ἐκ τῶν ὑδάτων, τὸ νηκτὸν καὶ πτηνὸν προῆλθε γένος· εἶθ᾽ οὕτως ἐξεβλάστησε τῆς χέρσου τὰ θηρία, καὶ κτήνη καὶ ἑρπετά. τὰ οὖν πρῶτα γενόμενα εἰκότως καὶ πρῶτα εἰς δουλείαν βροτοῖς προσετέθη.

Πεῦσις ρξβ'.

Καὶ πῶς ἐσμὲν ἄρχοντες κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν, ὁπότε ὁ λέων, ἄρκτος, λύκος, ὄφις, σκορπίος, πάντα ἡμῖν ἐπανίστανται, τὰ μὲν σπαράξαι, τὰ δὲ πλῆξαι, καὶ διὰ τοῦ ἰοῦ ἡμᾶς θανατῶσαι βουλόμενα;

Ἀπόκρισις.

Ἀνωτέρω που, καθόσον οἷός τέ εἰμι, περὶ τούτου ἀπεφηνάμην· καὶ περιττολογίας μοι δοκεῖ τοῖς αὐτοῖς ἐγκαλινδεῖσθαι, μηδὲ τῆς ὥρας ἐγχωρούσης.

Πεῦσις ρξγ'.

Ἀνωτέρω εἶπας, ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας πάντα ἡμῖν τὰ θηρία καὶ ἑρπετὰ ὑπετάγησαν, καὶ ἐφοβεῖτο

secundùm id quòd ingenitus est Adamus, genitus Sethus, procedens Eua, secundùm id quòd naturaliter dominatur: naturaliter enim imperat corpori anima. Et secundùm id quòd coniungit vniuersam creaturam. In Deo enim vnitur omnis creatura, & in homine. Vinculum enim est intellectilis & sensilis creaturæ. Et quòd secundum imaginem nasciturus erat filius Dei. Non enim angelus, sed homo factus est.

Quemadmodum rex aliquis, qui magnam ædificauit ciuitatem, in eius medium imaginem suam statuit, vt honoretur in honorem sui: ita & Deus postquam mundum fecisset, secundùm imaginem suam hominem fecit. Secundùm imaginem autem, quòd capax esset virtutis & bonitatis: Inquit enim, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et Apostolus, Quemadmodum gestauimus imaginem terreni, gestemus & imaginem cælestis. Non videtur autem mihi secundùm dominium, siquidem & angeli, Principatus & Potestates dicuntur, & Sol & Luna dominari diei & nocti: neque tamen ideo secundùm imaginem Dei facta dicuntur. Rursus inquit Apostolus, Vir est secundùm imaginem Dei, mulier autem gloria viri est: quòd eiusdem honoris cum viro fœmina fuerit, amiserit autem honorem post transgressionem, significans Secundum similitudinem autem fortè pro eodem dicitur, vt hoc: Dormiui & sopitus sum: & vt illud, Beatus qui intellectum habet super pauperem & egenum.

161. *Interrogatio.*

Quare verò primum piscibus dominari præceptum est, & volucribus, ac deinceps iumentis, bestiis, & reptilibus?

Responsio.

Primum in infirmiora dedit audaciam, vt sic deinceps confidentior factus etiam fortioribus bestiis dominaretur. Aut quòd primum ex aquis natatile volatileque genus prodiit, deinceps ex terra productæ sunt bestiæ, & iumenta & reptilia. Primum igitur nata meritò quoque primum sunt hominum seruituti subiecta.

162. *Interrogatio.*

Et quomodo sumus domini, quum ex iumentis, & bestiis, & reptilibus quandoque leo, vrsus, lupus, serpens, scorpius, omnia denique aduersus nos insurgunt, partim quidem discerpere, partim verò percutere, ac veneno nos necare volentia?

Responsio.

In superioribus alicubi, quantum meæ facultatis est, id declaraui: superuacaneumque mihi videtur iisdem implicari, quum tempus non suppetat.

163. *Interrogatio.*

In superioribus dixisti, quòd omnes bestiæ & reptilia ante peccatum se nobis submiserint, & nos reuerita sint:

post transgressionem autem, postquam nos ex dominandi potestate excidimus, omnia aduersus nos insurgant: sicque rem habere demonstrasti. Nunc autem audire quærimus, cur non & cælo, & terræ, & mari, & fluminibus, soli & lunæ, & nubibus dominemur, si secundùm imaginem Dei sumus. Deus enim omnibus imperat.

Responsio.

Quod dictum de bestiis est, etiam istis conuenit. Nam qui mox deprauarunt imaginem per subiectionem deterioris, nisi imperio excidissent, etiam istorum domini fuissent.

164. *Interrogatio.*

Num igitur si cælo præcepisset vt plueret, aut terræ vt aliquid produceret, obediuissent? Aut Soli vt exoriretur, num exortus fuisset? aut mari vt siccaretur, aut fluuio vt interrumpererur & non flueret, num obedisset?

Responsio.

De hoc cape euidentes demonstrationes. Moses diuinus ille legislator percussione virgæ rubro interrupto mari, & per medium sectis aquæ partibus instar murorum firmatis, sexcenta millia virorum in abyssi sicco fundo siccis pedibus traduxit. Et haud diu post exercitu aquam quærente in solitudine aquarum experte, baculo percussa rupe, e uestigio fluuium effudit inundantem desertum. Similiter Iesus Naue filius, illius successor, celebri amne Iordanis diuiso, eundem traiecit populum, duodecim lapides ex ripa fluminis populo præcipiens vt tolleret, quos cernimus in hodiernum vsque diem, eò locorum profecti. Idem quum præcepisset Soli cælum percurrenti, defixit ipsum in eo loco vsque ad sequentem diem, & eandem horam, quum tantummodo dixisset: Consistat Sol iuxta Gabaonem, & Luna iuxta vallem Elonem: loca quædam significans, vsque dum hostes sternerent, & victoriæ tropæum erigerent. Considera verò & Heliam illum diuinum, solo verbo ex cælis ignem deducentem super missum ad se à rege quinquagenarium, cui inquit, Si ego sum homo Dei, descendat ignis ex cælo, & absumat te & quinquaginta milites tuos. Mox autem & euestigio superueniens flamma, eam cohortem militum in cineres redegit. Rursus idem zelo Dei correptus, castigare volens astrorum cultui deditum populum, tres & dimidium annum imbriferis nubibus verbo firmatis, perseuerauit morte punire Deo repugnantem populum, pluuiis interceptis. Inquit enim, Viuit Dominus, si erit pluuia super terram, nisi per os meum: quasi dicat, quando mihi visum fuerit. Quum autem in cælum equitaturus, & igneis quadrigis assumendus esset,

μετὰ δὲ τὴν παράβασιν, ἐκπεσόντων ἡμῶν τῆς ἀρχῆς, πάντα ἡμῖν ἐπανάστῆναι, καὶ οὕτως ἔχειν ἀπέδειξας. νῦν δὲ ζητοῦμεν ἀκοῦσαι διὰ τί μὴ καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ποταμῶν, καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ νεφελῶν ἄρχομεν, εἰ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐσμέν· ὁ γὰρ Θεὸς, πάντων ἄρχει.

Ἀπόκρισις.

Ὁ περὶ τῶν θηρίων, καὶ ἐπὶ τούτοις ἁρμόττει λόγος· οἱ γὰρ τὴν εἰκόνα ἅμα παραχαράξαντες διὰ τῆς ὑποταγῆς τῷ χείρονι, μηδὲ τῆς ἀρχῆς ἐκπεπτωκότες, καὶ τούτων ὑπῆρχον ἄρχοντες.

Πεῦσις ρξδʹ.

Ἆρ' οὖν, εἰ ἐπέταξε τῷ οὐρανῷ, ἔβρεχεν, ἢ τῇ γῇ βλαστῆσαί τι, ὑπήκουεν; ἢ τῷ ἡλίῳ ἀνατεῖλαι, ἀνέτειλεν; ἢ τῇ θαλάσσῃ ξηρανθῆναι, ἢ τῷ ποταμῷ ἀνακοπῆναι, καὶ μὴ ῥεῖν, ἆρα ὑπήκουον;

Ἀπόκρισις.

Κομίζου περὶ τούτου ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις. Μωσῆς τοίνυν ὁ θεῖος νομοθέτης πληγῇ ῥάβδου τὸ ἐρυθραῖον διακόψας πέλαγος, καὶ δίκην τειχέων τὰ ἡμίτομα πήξας τοῦ ὕδατος, ἑξακοσίων ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ξηρῷ τῷ πυθμένι τῆς ἀβύσσου ἀβρόχοις ποσὶ διεβίβασε· καὶ μετ' ὀλίγον, ὕδωρ τοῦ στρατοῦ ζητήσαντος κατὰ τὴν ἔρημον, ἀμοιροῦν νοτίδος ἀκρότομον βακτηρίᾳ πατάξας, ποταμὸν αὐθωρὸν ἐξέχεε τὴν ἔρημον καταχλύζοντα. ὡσαύτως Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ τούτου διάδοχος, τὸ πολυθρύλλητον Ἰορδάνου ῥεῖθρον διαστήσας, τὸν αὐτὸν διήγαγε λαόν· δώδεκα λίθους ἐκ τῆς κρηπῖδος τοῦ ῥεύματος ἀνελέσθαι τῷ λαῷ διαταξάμενος· οὓς ὁρῶμεν μέχρι τήμερον οἱ ἐκεῖσε φοιτῶντες. ὁ αὐτὸς ἐπιτάξας τῷ Ἡλίῳ τὸν οὐρανὸν διαθέοντι, κατέπηξεν αὐτὸν ἐν τῷ τόπῳ μέχρι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας καὶ τῆς αὐτῆς ὥρας, φήσας μόνον, στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαών, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Ἐλώμ, τόπους τινὰς δηλῶν, μέχρι τοὺς πολεμίους δρέψασθαι καὶ ἐγεῖραι νίκης τρόπαιον. θέα μοι καὶ Ἠλίαν τὸν θεσπέσιον, λόγῳ ψιλῷ ἐξ οὐρανοῦ πῦρ κατάγοντα ἐπὶ τὸν ἀποσταλέντα πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως πεντηκόνταρχον, ᾧ φησιν, Εἰ ἐγὼ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καταβήτω πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλωσάτω σε, καὶ τοὺς πεντήκοντά σου· αὐτίκα δὲ παρὰ πόδας ἡ φλὸξ ἐπελθοῦσα, τὴν σπεῖραν τῶν στρατιωτῶν ἀπηνθράκωσε. πάλιν ὁ αὐτὸς ζήλῳ Θεοῦ κρατούμενος, τιμωρῆσαι τὸν εἰδωλολάτρην λαὸν βουλόμενος, τρεῖς καὶ ἥμισυ χρόνους τὰς ὀμβροφόρους νεφέλας ῥήματι στερεώσας, ἔμενε θανάτῳ παίων θεομάχον λαὸν, τοὺς ὑετοὺς ἀνακόψας. φησὶ γὰρ, Ζῇ Κύριος, εἰ ἔσται ὑετὸς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου· ὡσανεὶ, ὅταν μοι δόξῃ. τὸν οὐρανὸν δὲ μέλλων ἱππηλατεῖν, καὶ πυρίνῳ τεθρίππῳ ἀναλαμβάνεσθαι,

ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου φθάσας, τῇ μηλωτῇ πλήξας, τὰ ῥεῖθρα διέσχισε, καὶ ἀβρόχῳ ποδὶ ἅμα τῷ Ἐλισσαίῳ διαφοιτήσας, ἐπιβαίνει μόνος τοῦ πυρίνου ὀχήματι· κἀκεῖθεν ἀνερχόμενος, δίῤῥιπτε τῷ μαθητῇ ἐπιῤῥίψας, ἀπήλθη ζῶν μέχρι τήμερον. Θέα δέ μοι πάλιν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ, τοὺς κόσμου κυρίους καὶ ἄρχοντας· πῶς ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τῶν νεφελῶν κατακρημνίζει τὸν Σίμωνα· ὁ δὲ Παῦλος τὸν τρίτον οὐρανὸν πατήσας, κἀκεῖθεν τὸν παράδεισον, κρίνει καὶ ἀγγέλους ἀποστατήσαντας· καὶ συνελόντα φάναι, οἱ τὴν εἰκόνα δυσπραξίαις μὴ μωμησάμενοι, μηδὲ τῆς ἀρχῆς ἐκπεσόντες, πάντων ἄρχουσι καὶ δεσπόζουσι τῶν ἐπουρανίων.

Πεῦσις ρξε.

Καλῶς τὰ περὶ τῆς εἰκόνος ἡμῖν ἐκτέθειται, ἀξιοῦμεν προσεπιθεῖναι ἔτι τὸ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ διὰ τί εἰπὼν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· τὸ μὲν κατ' εἰκόνα, ἔδωκε· τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, ἐσιώπησε. Φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ, Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ οὐ προσετέθη, ὅτι καθ' ὁμοίωσιν.

Ἀπόκρισις.

Μὴ βουλόμενος ὁ Θεὸς ἀργοὺς καὶ ῥαθύμους διαβιοῦν ἡμᾶς, παραπλησίως συῶν, ἢ μονιῶν, ἢ προβάτων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐρημικῶν ἀλόγων, μισθοῦ αὖ πάλιν ἀμοιβῆς γεραίρειν ἡμᾶς ἀναξίως, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καταλέλοιπεν ἐξουσίᾳ, ἐξομοιοῦσθαι αὐτῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν μιμήσεως, καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν κατορθώσεως καὶ ἐπιδείξεως, ὅπως τῇ περὶ τὸν πέλας κηδεμονίᾳ ἐξομοιωθῶμεν αὐτῷ, καθ' ὅσον οἷόν τε τῇ βροτῶν φύσει πρὸς Θεὸν ἁμιλλᾶσθαι· γίνου γὰρ ὀρφανοῖς ὡς πατὴρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρὸς τῇ μητρὶ αὐτῶν, φησὶν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομών· αὐτὸς δὲ ἐν εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος, Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· καὶ πάλιν, Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. καὶ πάλιν, Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Γενώμεθα οὖν φιλάνθρωποι καὶ ἐλεήμονες, αὐτοὶ ἐλέους δεόμενοι, οἰκτειρήσωμεν τὸν εὐπαθεῖν δεόμενον· τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς δεομένοις εὖ ποιεῖν, εἰ ποιήσωμεν ὃ παθεῖν θέλομεν· ποιεῖ γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς ὅ τι ἂν ποιήσωμεν.

Πεῦσις ρξς.

Ἀλλ' οὐκ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μέλλοντα δι' ἀρετῆς ἐξομοιοῦσθαι ἡμῖν· ἀλλ' εὐθέως τέλειον καὶ ἀπηρτισμένον εἶπε δημιουργεῖν αὐτόν. ἆρ' οὖν ἄλλως μὲν εἶπεν, ἄλλως δὲ ἐποίησεν;

quum ad Iordanem peruenisset, quum ipsum pallio percussisset, flumen diuisit, sicco pede vnà cum Elisæo pertransiit, ascendit solus igneum currum, & inde per aëra vadens, tunicam ad discipulum abiecit, abiitque viuus vsque in hodiernum diem. Considera item in Testamento nouo mundi dominos & principes, quomodo Petrus quidem ex nubibus deiicit Simonem: Paulus autem tertio cœlo calcato, & inde paradiso, iudicat angelos qui defecerunt. Et vt omnia summatim dicam, qui imaginem malis actionibus non macularunt, neque imperio exciderunt, omnibus imperant & dominantur cælestibus.

165. *Interrogatio.*

Bene nobis expositis iis quæ dicenda de imagine sunt, rogamus vt adiicias etiam id quod est secundùm similitudinem. Quare quum dixisset Deus, Faciamus hominem secundùm imaginē & similitudinem nostram: id quidem quod secundùm imaginem est, repetiit, id autem quod secundùm similitudinem est, tacuit? Inquit enim Scriptura, Et fecit Deus hominem, secundùm imaginem Dei fecit ipsum, marem & fœminam fecit eos: & non est additum, quòd secundùm similitudinem.

Responsio.

Quia noluit Deus nos desides & socordes vitam agere, instar suum aut porcorum siluestrium, aut ouium & cæterorum ratione carentium animalium, neque item nullam mercedem meritos, indignè honorare: in nostra potestate reliquit, vt adsimilemur ipsi per imitationem erga illum, & per virtutum correctionem & demonstrationem, vt erga proximum sedulitate adsimilemur ipsi, quantum ab humana natura contendente ad Deum præstari potest. Nam, esto pupillis vt pater, & ipsorum matri pro viro, inquit rerum diuinarum peritus ille Solomo. Ille autem in Euangelio Dominus inquit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et iterum: Beati pacifici, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur. Item, Discite à me quòd mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Simus ergo benefici & misericordes, ipsi misericordiæ indigi misereamur eius qui beneficio affici rogat. Hoc enim beneficio Deus rogantes afficit, si fecerimus quod nobis fieri volumus. Facit enim nobis Deus, quodcumque nos aliis fecerimus.

166. *Interrogatio.*

Atqui non dixit Deus, Faciamus hominem nobis per virtutem assimilandum, sed statim perfectum & absolutum dixit se ipsum facere. Num igitur aliter quidem dixit, aliter autem fecit?

Responsio.

Nihil horum arguit in Deo mutationem sententiæ: sed in nobis scintillam amoris erga se reliquit, vt per imitationem ad illius facem contendamus. Alius enim nondum erat, qui ab eo qui producebatur, mox esset oblectandus. Futurum autem merito illis, qui ex illo progressuri erant, tribuit. Consideremus autem etiam alio modo, nihil eorum quæ de imagine & similitudine dicta sunt, deprauantes, sed ex abundaori demonstrationes quasdam petentes. Inquit enim Deus, Faciamus hominem secundùm imaginem & similitudinem nostram. Futurum velut iam præsens sciebat, & antequam faceret omnia, præcognoscens vniuscoiusque exitum. Quemadmodum de Esaüo & Iacobo, antequam conciperentur in vtero materno, aut antequam excernereotur è lumbo paterno: dicens per Malachiam, Iacobum dilexi, Esauum verò odio habui. Sicut & de Hieremia dicit, Antequam te formarem in vtero noui te, & antequam è matrice egredereris, sanctificaui te. Sicut & de Iuda præmonstrans ipsius proditionem, quum adhuc ne quidem parentes ipsius essent, inquit per Dauidem illum diuinum vatem: Qui mecum edit panes, magnum instituit aduersus me dolum. Sicut & de principe Apostolorum Petro per eundem diuinum vatem Dauidem ait: Qui me laudabant, iurabant aduersus me. Simúlque prædicit omnium fugam, Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt, & steterunt, & proximi mei steterunt eminus: qui nondum è lumbo fuerant reiecti, neque in carnem coagulati, immò nondum parentes, aut proauos habebant. Sed & salutarem suam crucem velut iam erectam, & super eam clauis affixum longè antè demonstrans, inquit, Perfoderunt manus meas & pedes meos, enumerauerunt omnia ossa mea, vbi clauos in me transfigant. Et vt summatim omnia dicam, multis in locis diuinæ Scripturæ audimus loqui Deum de futuris velut iam præsentibus, aut præteritis & peractis, quæ secundùm prædestinationem certò euentura sunt: quemadmodum inquit eximius ille Apostolus: Quoniam quos præsciuerat, eosdem & præfiniuit, conformes imaginis filij sui, vt ipse sit primogenitus inter multos fratres. Quum igitur certò sciret primorum parentum nostrorum seductiooem, & lapsum in inobedientiam, & quòd in postremo sæculorum tempore vnigenitus Dei filius homo nasciturus esset, propter homines ob suam separationem periclirsnres, id quod præfiniuit, declarari mihi videtur per id quod inquit, Faciamus hominem secundùm imaginem nostram & similitndinem, quasi dicat,

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων ὑπερβουλίας κατηγορεῖ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ σπινθῆρα τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔρωτος ἡμῖν ἐγκατέλιπεν, ὥστε διὰ μιμήσεως πρὸς τὸν ἐκείνου πυρσὸν ἁμιλλᾶσθαι· ἕτερος γὰρ οὐχ ὑπῆρχεν ἔτι ὁ ὑπὸ τοῦ παραγομένου αὖθις ὀφείλων δὴ παθεῖν· τὸ γὰρ μέλλον, τοῖς ἐξ ἐκείνου προϊοῦσιν εἰκότως ἀπένειμεν. σκοπήσωμεν δὲ καὶ ἑτέρως τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, οὐδὲν τῶν εἰρημένων παραγραφόμενοι, ἀλλ' ἐκ περιουσίας τὰς ἀποδείξεις προσποιούμενοι. φησὶ γὰρ ὁ Θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν, τὸ μέλλον ὡς ἤδη παρὸν ἐπιστάμενος· καὶ πρὸ τοῦ δρᾶσθαι τὰ πάντα, προγινώσκων ἑκάστου τὴν ἔκβασιν· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἡσαῦ καὶ τοῦ Ἰακώβ, πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτοὺς ἐν τῇ μητρῴᾳ νηδύϊ, ἢ τῆς πατρικῆς ἀποκριθῆναι ὀσφύος· φάσκων διὰ τοῦ Μαλαχίου, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἱερεμίου λέγων, πρὸ τοῦ σε πλάσαι ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰούδα, προφαίνων αὐτοῦ τὴν προδοσίαν, μηδὲ τῶν γονέων αὐτοῦ ἔτι ὑπαρχόντων, φησὶ διὰ τοῦ θεσπεσίου Δαβίδ, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν· ὡς ἐπὶ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου διὰ τοῦ θεσπεσίου Δαβίδ, καὶ οἱ ἐπαινοῦντές με κατ' ἐμοῦ ὤμνυον· καὶ πάντων ὁμοῦ τὸν δρασμόν, οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν, καὶ ἔστησαν· καὶ οἱ ἔγγιστά μου, ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν, οἱ μήπω τῆς ὀσφύος προβληθέντες, μηδὲ εἰς σάρκα τυρωθέντες, ἀλλ' οὐδέπω τοὺς γονεῖς ἢ προγόνους ἔχοντες. ἀλλὰ καὶ τὸν σωτήριον ἑαυτοῦ σταυρόν, ὡς ἤδη παγέντα, καὶ ἐπ' αὐτῷ καθηλωθέντα προφαίνων, ὤρυξάν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου, ποῦ τοὺς ἥλους μου διαπερονήσουσι. καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς ἀκούομεν, τὸν Θεὸν φθεγγόμενον περὶ τῶν μελλόντων ὡς ἤδη παρόντων, ἢ παρῳχηκότων καὶ προελθόντων, τῷ προορισμῷ πάντως ἐκβησόμενα, καθώς φησιν ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, ὅτι οὓς προέγνω καὶ προώρισε, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. σαφῶς οὖν ἐπιστάμενος τῶν προγόνων ἡμῶν τὴν ὑπαγωγήν, καὶ τὸν εἰς παρακοὴν ὄλισθον· καὶ ὅτι ἤμελλεν ἐπ' ἐσχάτου τῶν αἰώνων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς βροτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ γίνεσθαι, διὰ βροτοὺς κινδυνεύοντας τῇ ἀπ' αὐτοῦ διαστάσει, ὃ προώρισε, τοῦτο δοκεῖ μοι ἀποφαίνεσθαι, διὰ τοῦ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν· ὡς εἰπεῖν,

καὶ ὀψέ ποτε, δι' αὐτὸν κατ' αὐτὸν γενήσομαι, ἐξ ἀπειρογάμου ἀειπαιδος, ἀσπόρως σωματούμενος· ἐν φάτνῃ ἀλόγων ἀνακλιθήσομαι, τῆς ἀλογίας αὐτὸν ἀνακαλούμενος· δεῖ γάρ με γενέσθαι ὅπερ ἐστὶ, καὶ δρᾶσαι αὐτὸν ὅπερ εἰμί· οἰκῆσαι τὸ ἄντρον τὸ σκοτεινὸν, καὶ ἀφεγγῆ αὐτοῦ βίον, ἵν' ἐκεῖνος οἰκήσῃ τὸν οὐρανόν· σπαργάνοις δεθῆναι, ὅπως ἐκεῖνος λυθῇ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν· αὐξηθῆναι σώματι, ἵνα αὐξήσῃ θεότητι· δεῖ με βαπτισθῆναι, καὶ ἀπολοῦσαι τὸν ῥυπωθέντα· πειρασθῆναι, καὶ νικῆσαι τὸν ἀντίπαλον, καὶ ὑποτάξαι τῷ ἡττωμένῳ· πεινήσω ὑπὲρ τοῦ κακῶς ἐδομένου, ὁ τρέφων τὰ σύμπαντα· διψήσω ὑπὲρ τοῦ κατακρίτου, ὁ ὑετὸν παρεχόμενος, καὶ ἐν σαρκὶ πεζεύων τὴν ἄβυσσον. βουλητῶς δεθήσομαι, καὶ λύσω τὸν ἀβουλήτως δεθέντα· ἐμπαιχθήσομαι καὶ ὀνειδισθήσομαι, ἵνα ῥυσθῇ τοῦ ὀνείδους τῶν ἀνδρῶν τὸ παραβαῖνον γυναίων. ὁ πλάστης ἐμπτυσθήσομαι τὰς σαρκὸς τὰς ὄψεις, ἵνα τοῦ πλασθέντος ἀποσμήξω τὸ πρόσωπον· ῥαπισθήσομαι ὑπὸ τοῦ οἰκέτου ὁ τῶν ἀγγέλων κύριος, ἵν' ἐλευθερώσω τὸν δουλωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ· ῥαπῇ γὰρ ἐλευθεροῦσι τοὺς οἰκέτας οἱ κύριοι, ἅμα τοῦ παῖσαι τῆς δουλείας ἀπαλλάσσοντες. ἀκάνθαις στεφανωθήσομαι ὁ φυτεύσας τὸν παράδεισον, ἵν' ἐκριζωθῶσι βροτῶν αἱ ἄκανθαι. χολῇ ψωμισθήσομαι, καὶ ὄξει ποτισθήσομαι, τῷ προσλήμματι πᾶσαν ἐκμυζῶν τὴν πικρίαν τῆς βροτῶν φύσεως. ὁ τὸ μάννα τῷ Ἰσραὴλ παρασχόμενος, ἐπὶ βωμὸν καὶ σταυρὸν φοιτήσω, τὸ σῶμα καθηλωθῆναι ὁ ἀσώματος· διὰ βροτοὺς δὲ τὸν περιεχόμενος· τούτῳ παρὰ Ἰουδαίων κρατούμενος ὁ ἀκράτητος· τούτῳ θανατούμενος ὁ ἀθάνατος· τοῦ θανάτου θάνατος· τούτῳ ταφήσομαι διὰ τοὺς ἐν ᾅδῃ τυγχάνοντας· τούτῳ οἱονεὶ πέτρᾳ πατάξω ἐκείνου πύλας, ἐξάγων πεπεδημένους, ἐν ἀνδρείᾳ, καθώς φησιν ὁ Δαβὶδ ὁ οἰκέτης μου· τούτῳ εἰς οὐρανοὺς ἀναβήσομαι, μὴ χρῄζων ἀναβάσεως, ὁ πληρῶν τὰ σύμπαντα· τούτῳ ἐκ δεξιῶν καθήσομαι τοῦ ἀσχηματίστου πατρὸς, ὁ κατ' αὐτὸν ἀσχημάτιστος· τοῦτο κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ὑπ' ἐμοῦ γενομένου γενέσθαι ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων ηὐδόκησα, προορισάσης ἐμαυτῷ τῆς δημιουργίας τὸ ἐσόμενον. εἰ τοίνυν δοκεῖ σοι βέβαιος ὁ τῆς εἰκόνος καὶ ὁμοιώσεως λόγος, ἠρεμείτω ἡ περὶ ταύτης τοῦ λοιποῦ ζήτησις.

Πεῦσις ρξζ.

Τί οὖν; ἡ τριὰς ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησεν; οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τὴν ἐμὴν, ἀλλ' ἡμετέραν.

Ἀπόκρισις.

Εἰ τοῖς ἑξῆς τοῦ λόγου ἐπιβαίνων κλύσω-

A Licèt serò, tamen propter ipsum nascar secundùm ipsum, de experte nuptialis consuetudinis & semper virgine absque semine corpus adsumens, in præsepi rationis expertium animalium reponendus, ab experte rationis conditione ipsum reuocans. Oportet enim me fieri quod est, & ipsum facere quod sum: inhabitare tenebrosum & luce carens antrum huius vitæ, vt ipse cælum inhabitet: fasciis ligari, vt ille soluatur à vinculis mortis: crescere corpore, vt crescat diuinitate: me baptizari oportet, & abluere squalloribus obsitum: tentari, & vincere aduersarium, & subiicere superato. Esuriam pro eo, qui malè comedit, ego B nutriens vniuersa. Sitiam pro condemnato, qui pluuiam præbeo, & in carne inambulo abyssum. Volens vinculis constringar, & soluam propter animi voluntatem ligatum. Illudar, & conuiciis exponar, vt ab opprobrio virorum liberetur qui transgressus est sexus muliebris. Creator ipse conspuar in carnis faciem, vt creati abstergam faciem. Colaphis cædar à seruo ego angelorum dominus, vt in libertatem asseram sub seruitutem peccati redactum. Nam colapho manumittunt seruos Domini, simul atque percusserint à seruitute eximentes. Spinis coronabor qui paradi- C sum plantaui, vt eradicentur mortalium spinæ. Felle cibabor, & aceto rigabor, ratione carnis adsumptæ, omnem abstergens humanæ naturæ amaritudinem. Qui Israëli manna præbui, aram & crucem conscendam, vt corpore transfigar incorporeus, at propter homines eo circundatus. Idem faciam à Iudæis comprehensus incomprehensibilis, idem mortuus immortalis, morti mors: idcirco sepeliar propter eos, qui in orco sunt: idcirco veluti saxum aliquod percutiam illius portas, educens vinctos in fortitudine, quemad- D modum inquit Dauides seruus meus. Idcirco cælos ascendam, non indigens ascensione, tanquam implens vniuersa. Idcirco à dextris sedebo nulla forma expressi patris, & ipse ad illius similitudinem nulla forma expressus. Hoc secundùm imaginem & similitudinem eius, qui à me factus est, postremis temporibus fieri placet, qui constitui mihiipsi quod in opificio futurum erit. Quòd si tibi videtur certa hæc de imagine & similitudine oratio, desine deinceps amplius de ea percunctari.

E

167. *Interrogatio.*

Quid igitur? Num Trinitas incarnata & homo facta est? Non enim dixit Deus, Faciamus hominem secundùm imaginem: sed, Faciamus hominem secundùm imaginem & similitudinem non meam sed nostram.

Responsio.

Si in iis quæ ordine in eo sermone se-

quuntur, ingredi voluerimus, femetipfum planè diuinus fermo declarabit, dicens. Et fecit, non, fecerunt: Deus, non dij: hominem fecundùm imaginem Dei, non deorum. Per id igitur quod inquit, Faciamus, tres indicantur perfonæ diuinitatis: Per id autem quod inquit, Fecit, vnitas naturæ, & confilij, & operis, quemadmodum & ex noftra creatione cognouimus. Nam quod inquit, Et fecit Deus hominem, vnitatem naturæ omnium hominum demonftrat. Mafculum & fœminam fecit eos, perfonas indicat. Et alibi inquit, Delebo hominem de terra quem feci: Atqui plurimæ myriades hominum erant, qui temporibus Noe diluuio merfi funt, licèt fingulare verbum fit. Alibi item totius Pharaonici exercitus fubmerfionem canens facrum illud Mariæ carmen: Cantemus Domino, inquit, gloriosè enim glorificatus eft. Equum & afcenforem deiecit in mare. Multitudinem equitatus fingulariter, itidemque exercitus fimiliter decantans, omnibus in rubro mari fubmerfis vnà cum infelici rege fuo. Ad Mofem autem inquit, Ego Deus Abrahami, & Deus Ifaaci, & Deus Iacobi. Per illud quidem, Ego, vnitatem & identitatem fuam fignificans facra Trinitas: per id verò quod ter Deus dixit, tres fuas hypoftafes & perfonas demonftrans, femel quidem ego, ter autem Deus dicens. Sed & ea, quæ omnibus eft ineffabilis & abfcondita ex Maria femper virgine vniti cum Deo hominis in carne fancta apparitio, Patris quidem qui voluit, Filij verò qui incarnatus eft, Spiritus fancti autem qui cooperatus eft, fuiffe dici queat. Non propter inefficacitatem vnius ad perficiendum id opus, fed propter integrum confenfum, & vnitatem, & identitatem vnius confilij, & auctoritatis, & regni in trinitate, folet Scriptura tripartitò multa diuinæ operationis diuidere: Veteris quidem teftamenti opera ad Patrem referens, Noui verò ad Dei filium Chriftum, & quæ nunc in præfenti diuinitus fiunt, ad Spiritum fanctum.

168. *Interrogatio.*

At non dixit Deus, Faciamus hominem fecundùm imaginem & fimilitudinem, in qua aliquando futurus fum, fed iam conftantem & perfectam indicat, dicens: Et fecit Deus hominem, fecundùm imaginem Dei fecit ipfum: quæ quidem Mofis verba funt.

Refponfio.

Nifi data opera contendere volentes perturbarentur in iis quæ dicta funt, non abs re viderentur mihi ea quæ hanc imaginem concernunt, aptè refpondere ad fanctam apparitionem Sermonis apud nos factam, teftimonium perhibente mihi multis in locis

μεν, ἑαυτὴν πάντως ἡ θεία γραφὴ διασαφοῦσα, λέγουσα, καὶ ἐποίησεν, οὐχὶ ἐποιήσαμεν, ὁ Θεός, οὐχ Θεοί, τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ, οὐχὶ Θεῶν. Διὰ μὲν οὖν τοῦ ποιήσωμεν, τὰ τρία σημαίνεσθαι πρόσωπα τῆς θεότητος· διὰ δὲ τοῦ ἐποίησεν, τὸ ἑνικὸν τῆς φύσεως καὶ τῆς βουλῆς, καὶ τοῦ δράματος. ὡς καὶ ἐξ αὐτῆς ἔγνωμεν τῆς δημιουργίας ἡμῶν. καὶ ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, τὸ ταυτὸν τὸ ἑνικὸν τῆς φύσεως πάντων βροτῶν παριστῶν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, ἐκεῖθεν πρόσωπα δηλοῖ. καὶ ἑτέρωθί φησιν, ἐξαλείψω τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς γῆς, ὃν ἐποίησα· καίτοι πλεῖσται μυριάδες ἀνθρώπων ὑπῆρχον, οἱ ἐπὶ Νῶε κατακλυσθέντες, εἰ καὶ ἑνικὸν τὸ ῥῆμα. ἑτέρωθι δὲ τὸν Φαραώνιον πανστρατιᾷ βυθισμόν, παρῳδοῦσα ἡ θεία τῆς Μαρίας ᾠδή, ᾌσωμεν τῷ Κυρίῳ, φησίν, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται, ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· τὸ πλῆθος τῆς ἵππου ἑνικῶς, καὶ τοῦ στρατοῦ πάλιν ὡσαύτως μελῳδοῦσα, πάντων καταποθέντων τῷ Ἐρυθραίῳ πελάγει, ἅμα τῷ δυστήνῳ αὐτῶν ἄνακτι· πρὸς δὲ τὸν Μωσέα φησίν, ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ· διὰ μὲν τὸ (ἐγὼ) τὸ ἑνικὸν καὶ ταὐτὸν δηλοῦσα ἡ θεία Τριάς· διὰ δὲ τὸ τρὶς τὸ (Θεὸς) φωνῆσαι, τὰς τρεῖς ἑαυτῆς ὑποστάσεις, καὶ πρόσωπα παριστῶσα· ἅπαξ μὲν τὸ (ἐγὼ) τρίτον δὲ τὸ (Θεὸς) φθεγξαμένη· ἀλλὰ καὶ ἡ πᾶσιν ἄφατος καὶ ἀπόρρητος, ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἐν σαρκὶ θεανδρικὴ θεοφάνεια, τοῦ μὲν πατρὸς βουληθέντος, τοῦ δὲ υἱοῦ σαρκωθέντος, τοῦ δὲ πνεύματος συνεργήσαντος, φαῖεν ἂν γεγενῆσθαι· οὐκ ἀτονίᾳ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ δρᾶμα, ἀλλὰ πάσῃ συμφωνίᾳ τε καὶ ἑνότητι καὶ ταυτότητι, τῆς μιᾶς βουλῆς τε καὶ αὐθεντίας, καὶ βασιλείας τῆς ἐν Τριάδι, εἴωθεν ἡ γραφὴ τριχῶς τὰ πολλὰ τῆς θεουργίας διαιρεῖν· τὰ μὲν τῆς παλαιᾶς διαθήκης εἰς τὸν πατέρα ἀνάγουσα· τὰ δὲ τῆς νέας, εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ παῖδα Χριστόν· τὰ δὲ ἐνεστώτως θείως δρώμενα εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Πεῦσις ρξη΄

Ἀλλ' οὐκ εἶπεν ὁ Θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ἣν μέλλω ποτὲ γενέσθαι· ἀλλ' ἤδη ἑστῶσαν καὶ ἀπηρτισμένην ἐμφαίνει, λέγων, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, λέγει Μωσῆς.

Ἀπόκρισις.

Εἰ μὴ φιλονεικοῖεν βουλόμενοι κεχρήσονται πρὸς τὰ ῥηθέντα, δοκεῖ μοι εἰκότως ἐφαρμόζεσθαι τὰ τῆς εἰκόνος, τῇ καθ' ἡμᾶς θεοφανείᾳ τοῦ λόγου, συμμαρτυρούσης μοι πολλαχοῦ τῆς

προφητικῆς ὁμηγύρεως πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων, τὴν μετ' αὐτοὺς μέλλουσαν ἔσεσθαι σαρκοφόρον τοῦ λόγου βίωσιν, ὡς ἤδη ἐνεστῶσαν κηρύττοντες. Ἡσαΐας μὲν ὁ τῶν προφητῶν ὑψηλότατος διαῤῥήδην βοᾷ, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ ἐδόθη, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεὸς ἰσχυρός. σιγᾷ δὲ τὴν κατὰ σάρκα μητέρα αὐτοῦ καὶ ἀειπάρθενον εἰς τὸ εἶναι ἔτι προσδεχθείσης. ἕτερος δὲ πρὸ πεντακοσίων καὶ ἄνω χρόνων τῆς θεανδρικῆς τοῦ λόγου ὄψεως, ὡς ἤδη σταυρωθέντα, καὶ ἐκ τάφου ἀναστάντα, καὶ παρεστάμενον ἐρωτᾷ· τί αὗται αἱ πληγαὶ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; πρὸς ὃν ὁ θεῖος μήπω σαρκωθεὶς, κρατύνων δὲ τὰ τοῦ προφήτου, ὡς ἤδη ἐκβεβηκότα, φησὶν, αὗται αἱ πληγαὶ, αἷς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. Δαβὶδ δὲ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς πρὸ χιλίων ἤδη χρόνων, ὡς ἐνεστῶσαν ἢ παρῳχηκυῖαν τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ σωματωθέντος ἄνοδον ὑπερᾴδουσιν, ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος.

Πεῦσις ρξθ'.

Καὶ πῶς ἀνωτέρω ἀποκηρύξας τοὺς μελογράφοντας τὸ θεῖον, καὶ ἀνθρωπόμορφον λέγοντας, πάλιν αὐτό; ἀποκρίνῃ καθ' ἡμᾶς αὐτὸ ὑπάρχειν;

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ὑπάρχειν, ἀλλὰ γίνεσθαι ἔφην, ἑνούμενον ψυχῇ τε καὶ σώματι τοῖς ἡμετέροις· ἐπεὶ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἅγιος λόγος καθ' ἡμᾶς γενόμενος, καὶ συμβιοτεύων ἡμῖν, ὢν ὅπερ ἦν, καὶ ὁρώμενος ὅπερ οὐκ ἦν, φησὶ τῷ θιάσῳ τῶν ἀποστόλων, ἄρτον ἐπιδιαιρῶν· λάβετε, φάγετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· μήπω τυθεὶς τῇ σαρκί· καὶ, λάβετε, πίετε, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, μήπω τρωθεὶς ἐπὶ σταυρῷ δόρει τὴν πλευράν. καὶ ὁρῶμεν τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἄρτον σήμερον ἐν τῷ ἀναιμάκτῳ θυσιαστηρίῳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θείας καὶ μυστικῆς τελετῆς, ἐπὶ τῆς ἀχράντου προστιθέμενον τραπέζης· μὴ ἐοικότα δὲ τῇ εἰκόνι τοῦ σωτηρίου σώματος τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου· μηδὲ τῷ ἐγκεκραμένῳ αὐτῷ αἵματι τὸ συμπροστιθέμενον τῷ ἄρτῳ ποτήριον τοῦ οἴνου· οὐ τῇ τῶν μελῶν διαρθρώσει, οὐ τῇ σαρκικῇ καὶ αἱματώδει ποιότητι· οὐ τῇ ἀοράτῳ καὶ ἀφανεῖ ἑνωμένῃ ἀσχηματίστῳ θεότητι· τὸ μὲν γὰρ ἔναιμον, ἔμψυχον, κατάμελες, ἐρυθρὸν, διηρθρωμένον, ποικίλαις ἀρτηρίαις καὶ φλέβαις χόμενον, οἷς καὶ ὁ δημιουργὸς λόγος διαπέπλεκται μέχρι τριχῶν καὶ ὀνύχων· Θεοῦ γὰρ τρίχα φημὶ τὴν Χριστοῦ, ὁμοίως καὶ πόδας καὶ ὄνυχας, καὶ αἷμα καὶ ὕδωρ. δι' ἐμὲ γὰρ τοῖς ἐμοῖς ὁ λόγος ἑνοῦται· καὶ ἔστι τὸ μὲν, ὄρθιον, διηρθρωμένον, πορευτικὸν, δραστικόν, τὸ δὲ περιφερὲς, ἀδιάρθρωτον, ἄψυχον, ἄναιμον, ἀκίνητον, οὐδετέρῳ ἐοικὸς, οὐ τῷ ὁρωμένῳ τοῦ ἀοράτου θεότητι,

A ante multorum temporum annos prophetico cœtu, qui postſe futuram Sermonis in carne vitam velot iam præſentem prædicat. Eſaias quidem vatum excellentiſſimus diſertè clamat, Puer natus eſt nobis, & datus eſt, & vocabitur nomen eius Deus fortis. Neque item eam quæ ſecundum carnem eſt, matrem eius & ſemper virginem tacet, quæ poſtmodum erat naſcitura. Alius etiam quingentos & amplius annos ante vniti cum Deo hominis & Sermonis exaltationem, velut qui iam crucifixus eſſet, & è monumento reſurrexiſ- B ſet, adſtantem rogabat: Quidnam illa vulnera per medias manus tuas? Cui Deus nondum incarnatus, vatem nihilominus confirmans, velut iſta iam facta eſſent, inquit: Hæc ſunt vulnera, quibus affectus ſum in domo dilecti mei. Dauides autem carminum ille diuinorum auctor ante mille iam annos veluti præſentem, aut præteritam ipſius in corpore ad cælos aſcenſionem cecinit, Aſcendit Deus in iubilo, Dominus in voce tubæ.

169. *Interrogatio.*

At quomodo in ſuperioribus reiecisti eos, C qui membra Deo adſcribunt, & humana forma præditum dicunt, & rurſus idem aſſeris ipſum eſſe ſicut nos?

Ἀνθρωπομορφία

Reſponſio.

Non eſſe, ſed naſci dixi, vnitum & anima & corpore noſtris. Siquidem ipſe ſanctus Sermo noſtri ſimilis factus eſt, & vitam inter nos agens, quum eſſet quod erat, & cerneretur quod non erat, inquit ad ſacrum Apoſtolorum cœtum, panem diſtribuens: Accipite, comedire de hoc omnes, hoc eſt corpus meum: nondum immolatus carne. Et, Accipite, bibire, hic eſt ſanguis meus: D nondum vulneratus in cruce per lanceam in latere. Et videmus ſanctum illum panem hodie in ara incruenta tempore diuini & myſtici officij, in impolluta propoſitum menſa, non tamen ſimilem imagini ſalutiferi corporis Dei & Sermonis: Neque item immiſto ipſius ſanguini, vnà cum pane propoſitum poculum vini. Non membrorum articulatæ diſtinctioni, non carnali & ſanguineæ qualitati, non inuiſibili & abſconditè vnitæ cum ipſo formæ experti diuinitati. Illud enim ſanguinem continet, animatum, rubrum, & articulatum eſt, & va- E riis arteriis atque venis diſtinctum, quibus & opifex ille Sermo variegatus erat vſque ad pilos & vngues. Comam enim Dei voco Chriſti comam, ſimiliter & pedes, & vngues, & ſanguinem, & aquam. Propter me enim meis vnitus eſt Sermo. Eſtque hoc quidem artubus compoſitum, incedendi vim habens & agendi: illud autem rotundum, non articulatum, inanimatum, ſanguine carens, immobile, & neutro ſimile: non ei qui cernitur, & inuiſibilis eſt diuinitate.

Hoc eſt corpus meum: & Hic eſt ſanguis meus.

Credimus nihilominus secundùm sermonem diuinum, etiamsi non sit simile vel æquale, propriè tamen & conuenienter id esse corpus diuinum, quod in diuina mensa sanctè consecratur, & vniuerso cœtui sacro absque sectione diuiditur, & absque defectu participatur. Neque enim sol desinit indigentibus lucem præbere, neque mare per salem participatum, vsque ad fundū exhauritur, neque ignis infinitas succendens faces languescit, aut minuitur, non deficiente eo quod subest, & flammam excitat. Neque item aër omnium animatorum respiratione imminuitur. Rursus ait, Qui non credit in me, iam condemnatus est: quum nondum iudicasset quenquam. Qui verò credit in me, habet vitam æternam, ea nondum recepta ab iis qui credunt, donec hac affectibus obnoxia & crassa vitā liberati fuerint. Ex hac enim ad illam transimus. Sed Sermoni diuino credentes, futurumque certò tenentes, veluti si iam in ea constituti simus, ita sumus affecti. Similiter intelligamus & eum qui de hac imagine est, sermonem, per prædictionem quandam Dei Sermonis formationem, & natiuitatem, vitam denique nostræ similem aptè declarare, sic tamen vt omnis vitiositas excludatur.

A πιστευόμενον δὲ ὅμως τῇ ἀληθείᾳ, καὶ οὐχ ὡς ὅμοιον ἢ ἴσον· ἀλλὰ κυρίως καὶ ἀδιαστάτως αὐτὸ ὑπάρχειν τὸ θεῖον σῶμα, τὸ ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης ἱερουργούμενον, καὶ τῷ λαῷ παντὶ ἀτμήτως διαιρούμενον, καὶ ἀλήπτως μετεχόμενον. οὔτε γὰρ ὁ ἥλιος λήγει τοῖς δεομένοις τὸ φέγγος παρέχειν· οὔτε θάλαττα διὰ τοῦ ἁλὸς μετεχομένη τοῦ κύτους ὑφίεται· οὔτε τὸ πῦρ μυρίας ὁ ἅπτων λαμπάδας μαραίνεται, ἢ μειοῦται, μὴ λείποντος τοῦ ὑποστρέφοντος, καὶ τὸν πυρσὸν ἐγείροντος· οὐδ' αὖ πάλιν ὁ ἀὴρ τῇ ἀναπνοῇ πάντων ἐμψύχων βραχύνεται. καὶ πάλιν, ὁ μὴ πιστεύων, φησὶν, εἰς ἐμὲ, ἤδη κέκριται, μήπου κρίνας τινά. ὁ δὲ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· μήπου δὲ εἰληφότες B αὐτὴν οἱ πιστεύοντες, μέχρι ταύτης ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐμπαθοῦς καὶ ὑλώδους· ἐκ ταύτης γὰρ ἐπ' ἐκείνην διαβαινόμεθα. ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ πιστεύοντες, καὶ τὸ μέλλον ἀσφαλῶς ἔχοντες, ὡς ἤδη ἐγκαθεστῶτες αὐτῇ διακείμεθα. ὁμοίως νοοῦντες καὶ τὸν περὶ τῆς εἰκόνος λόγον, τῷ προορισμῷ καθ' ἡμᾶς τῆς τοῦ λόγου μορφώσεώς τε καὶ γεννήσεως καὶ βιοτεύσεως ἀπεικάζεσθαι, ἀπούσης αὐτῷ τῆς ἀνοσίου κακίας.

170. *Interrogatio.*

Ergo si tibi præfiniuit humanæ carnis assumptionem Deus, culpa carent Iudæi qui ipsum crucifixerunt.

Responsio.

Caruissent culpa, si non prædictum ipsis fuisset per legem & prophetas non alienigenas, sed cognatos & consanguineos, & in eodem exercitio legalis disciplinæ constitutos, quo abstinerent à Dei in Christo nece, & ne contra legem agerent, absque ratione Sermonem per carnem, occidentes. Ideo nihil ex vanis illis garritibus vtilitatis perceperunt, lege illegitimè vsi. Non enim legi adhærentes, & à puero in ea instituti, in inscitia immò perditione senescentes illum reiecissent. At gentes, quibus lex lata non fuit, & quæ in lege educatæ non erant, neque in ea institutæ, bene & legitimè vixerunt, sibimetipsis lex factæ, suumque conditorem amplexæ, ex iis solis quæ ab ipso facta sunt, Deum ipsum esse crediderunt.

C Πεῦσις ρο'.

Οὐκοῦν, εἰ προώρισεν ἑαυτῷ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ Θεὸς, ἀναίτιοί εἰσιν οἱ σταυρώσαντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἀπόκρισις.

Ἀναίτιοι ὑπῆρχον, εἰ μὴ προεκηρύχθη αὐτοῖς διὰ νόμου καὶ προφητῶν, οὐκ ἀλλοφύλοις, ἀλλὰ συγγενῶν καὶ ὁμαίμων, καὶ συναθλεχθῶν τῆς νομικῆς παιδείας, ἀπέχεσθαι τῆς κατὰ Χριστοῦ θεοκτονίας, καὶ μὴ παρανομεῖν, ἀλόγως τὸν λόγον διὰ σαρκὸς ἀναιροῦντας· οὐδὲν διὰ D τῆς εἰκαιολεσχίας ἀπώναντο, ἀνόμως τῷ νόμῳ χρησάμενοι· οὐ γὰρ νόμῳ προσηλωμένοι, καὶ ἐκ παιδὸς αὐτὸν κατηχούμενοι, ἐν ἀμαθίᾳ, μᾶλλον δὲ ἀπωλείᾳ παλαιωθέντες, ἐκεῖνον ἠθέτησαν· τὰ δὲ ἄνομα ἔθνη, μήτε νόμῳ συντραφέντα, μήτε τοῦτον κατηχηθέντα, εὐνόμησαν, ἑαυτοῖς νόμος γενόμενοι, καὶ τὸν σφῶν ποιητὴν ἀγάμενοι, ἐκ μόνων τῶν παρ' αὐτοῦ δρωμένων, Θεὸν ὑπάρχειν αὐτὸν πιστεύοντα.

171. *Interrogatio.*

Quandoquidem in præcedentibus dixisti, in virtutum perfectione nos assimilari Deo, teque dicturum recepisti, quònam id per virtutes pacto fiat, à te petimus, primùm dici nobis, quæ sit perfecta virtus.

Responsio.

Admirabiliter ô charum caput, & præcisè quærens, quis perfectus virtutis finis sit, demonstras te vigilanter ad illum respicere, & quasi (siquidem inoentum sit quod desideratur) eum tuæ ipsius vitæ propriū facere velis.

Πεῦσις ροα'.

E Ἐπειδὴ ἀνωτέρω εἶπας ἐν τῇ τῶν ἀρετῶν τελειώσει ἐξομοιοῦσθαι ἡμᾶς τῷ Θεῷ, καὶ ἐπηγγείλω λέγειν ποίῳ τρόπῳ τὰ περὶ ἀρετὴν, δεόμεθά σου πρότερον λεχθῆναι ἡμῖν, τίς ὁ τέλειος τῆς ἀρετῆς ὅρος.

Ἀπόκρισις.

Θαυμασίως, ὦ φίλη κεφαλὴ, καὶ συντόμως ζητῶν τίς ὁ τέλειος τῆς ἀρετῆς ὅρος, ἔδειξας ἐγρηγόρως πρὸς ἐκεῖνον ὁρᾷν, καὶ ὡς (εἴπερ αἱρετὴν τῷ λόγῳ τὸ ποθούμενον) εἰς τὸν σαυτοῦ σφετερίσασθαι τοῦτον βίον.

ἐγὼ δὲ ἐπ' ἀμφοῖν ἐπ' ἴσης ἀμηχανῶ. τὸ γὰρ περιλαβεῖν ἢ δεῖξαι, ὅπερ αὖ ὁ λόγος κατεμάνθανεν, ὑπὲρ τὴν ἐμὴν εἶναι ὑπάρχειν ἔννοιαν· ἴσως δὲ καὶ πάντες οἱ κατ' ἀρετὴν ἀστράψαντες, ἀνέφικτον αὐτοῖς ὑπάρχειν τὴν τελειότητα ὁμολογήσοιεν. ἡ γὰρ τελειότης ἐπὶ μὲν τῶν ἑτέρων πάντων ὅσα τῇ αἰσθήσει μετρεῖται, πέρασί τισιν ὡρισμένοις διαλαμβάνεται, οἷον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῦ διωρισμένου. πᾶν γὰρ τὸ ἐν ποσότητι μέτρον, οἰκείοις τισὶν ὅροις ἐμπεριέχεται. καὶ ὁ πρὸς τὸν πῆχυν βλέπων, ἢ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ δεκάδα, γινώσκει τὸ ἀπό τινος ἀρξάμενον, καὶ εἴς τινα κατέληξεν· ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ τέλειον ἔχειν. ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς ἕνα παρὰ τοῦ ἀποστόλου τελειότητος ὅρον ἐπαιδεύθημεν, τὸ ὑπάρχειν αὐτὴν ἀόριστον καὶ ἀπεράντωτον. ὁ γὰρ πολὺς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν ἀεὶ διὰ ταύτης θέων, οὐδέποτε τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος ἔληξεν. οὐδὲ γὰρ ἀσφαλεστάτην ᾤετο τὴν τοῦ δρόμου στάσιν· οὐδὲν γὰρ ἀγαθὸν τῇ οἰκείᾳ φύσει ὁρίζεται· τῇ δὲ ἀντιπαραθέσει τοῦ ἐναντίου περατοῦται πάντως, ὡς ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ, καὶ τὸ φῶς τῷ σκότει, καὶ ἡ ῥώμη τῇ ἀρρωστίᾳ. ὥσπερ οὖν τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἀρχὴ θανάτου ἐστὶ, καὶ ἡλίου δύσις ἀρχὴ σκότους, καὶ ἡ τῆς ὑγιείας ἐκκοπὴ ἀρχὴ ἀσθενείας· οὕτως τοῦ κατ' ἀρετὴν δρόμου ἡ στάσις, ἀρχὴ τοῦ τῆς κακίας γίνεται δρόμου. οὐκοῦν εὖ ἔφην μὴ ὅροις ὑποκεῖσθαι οἰκείοις τὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ πέρασι διαλαμβανόμενον οὐκ ἔστιν ἀρετή. ἀρετὴν δὲ τελείαν, ἀπέραντον, καὶ ἀόριστον, ἀμεγέθη τε καὶ ἄποσον, πάσης καταλήψεως ὑπερτέραν τὸ θεῖον φημι, τὸ κυρίως καὶ προηγουμένως ἀγαθὸν, οὗ ἡ φύσις ἀγαθότης ὑπάρχει ἡ ἀπεράντωτος ἀρετή. ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἀρετῆς ὅρος πλὴν κακίας ἀντιπαράθεσις, ἀπαράδεκτον δὲ τοῦ ἐναντίου τὸ θεῖον καὶ ἀόριστον· ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν μετιὼν, πάντως Θεοῦ καὶ αὐτὸς μετέχει· αὐτὸς γὰρ ὑπάρχει παντελὴς ἀρετή· τοῦτο δὲ ὅρον οὐκ ἔχει. ἀναγκαίως καὶ ἡ τοῦ μετέχοντος ἐπιθυμία τῷ ἀορίστῳ συμπαραθέουσα, καὶ συμπαρεκτεινομένη, στάσιν οὐδέπω ἕξει τοῦ δρόμου. ἀόριστος οὖν καὶ ἀπεράντωτος ἡ παντελὴς ἀρετὴ νοείσθω, ἥτις ὑπάρχει τὸ θεῖον.

A At ego in vtroque pariter hæsito. Id enim vel oratione complecti vel demonstrare, quod ratio cognouerit, etiam meum intellectum superare dico. Fortassis autem & omnes qui virtute claruerunt, eius perfectionem se assequi non posse fatebuntur. Perfectio enim in aliis quidem omnibus quæcunque sensu metimur, terminis quibusdam finitis percipitur, velut in quantitate continua & discreta. Omnis enim in quantitate mensura, propriis quibusdam terminis continetur. Vbi qui ad cubitum respicit, aut ad numeri decadem, cognoscit & id vnde cœpit, B & in quo desiit, in quo scilicet existere perfectio solet. In virtute autem vnicum ab Apostolo perfectionis terminum didicimus; quòd ipsa infinita sit, & omni carens termino. Nam magnus ille ac sublimi præditus mente per hanc perpetuò currens, nunquam ad vlteriora se peruenisse dixit. Neque enim satis tutam putabat esse à cursu institionem. Nullum enim bonum propria natura terminatur, sed per comparationem contrarij omnino finitur: quemadmodum vita morte, lux tenebris, & robur infirmitate. Quemadmodum igitur finis vitæ C principium mortis est, & solis occasus principium caliginis, & bonæ valetudinis amissio principium infirmitatis: sic cursus à cursu virtutis institio principium fit cursus vitiosi. Ideo rectè dixi, nullis terminis propriis subiectam esse virtutem. Nam quod terminis comprehenditur, non est virtus. Virtutem verò perfectam, & indeterminatam, & infinitam, magnitudinis & quantitatis expertem, & omni comprehensione superiorem, Deum dico, qui propriè & principaliter est bonus, cuius natura bonitas est & immensissima virtus. Quandoquidem igitur nullus D alius est virtutis terminus, quàm vitiositatis oppositio, Numen autem diuinum contrarij non capax est, & infinitum: etiam is qui virtutem obit, idem omnino & Dei particeps est, qui absoluta est virtus: adeoque terminum non habet. Necessariò denique etiam eius qui participat, cupiditas cum infinito concurrens, & vnà sese extendens, institionem à cursu nusquam habebit. Infinita igitur & immensissima absoluta virtus intelligatur, quæ quidem ipse Deus est.

Πεῦσις ροβ.

Καὶ πῶς τις ὁδοῦ ἢ ἔργου ἐπιβήσεται, ὧν τὸ πέρας καὶ ἡ τελειότης αὐτῷ ἀπροσδόκητος; πῶς δὲ καὶ μετέλθοι τὴν ἀρετὴν ἀπελπίζων τῆς τελειότητος;

E 172. *Interrogatio.*

Et quomodo quis viam aut opus aggredietur, quotum finem & perfectionem expectare sibique polliceri non potest? Quomodo verò virtutem capesset aliquis de eius perfectione desperans?

Ἀπόκρισις.

Ἀλλὰ μὴ, ἐπεὶ τὸ ζητούμενον ἄληπτον ὁ λόγος ἔδειξεν, τῆς ἐνδεχομένης ἀρετῆς ἀμελήσωμεν, τῆς παντελῶς δημηγορούσης, Γίνεσθε τέ-

Responsio.

Ne, quandoquidem id quod in quæstione propositum est incomprehensum oratio nostra demonstrauit, virtutem quæ perfici potest negligamus, quæ planè sanctè concionatur, Esto-

ἀρετῆς οὖν εἴδη τέσσαρα τινὲς ἐφρασάμεθα· τὰ δὲ ὑπάρχει, Ἀνδρείαν, Φρόνησιν, Σωφροσύνην, καὶ Δικαιοσύνην· ἅπερ καλὰ μὲν τυγχάνει, χθαμαλὰ δὲ ἕρπει, καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου νήχεται, κατώτερα τυγχάνοντα τῆς οὐρανίου ἀψῖδος· ἀνδρείαν γὰρ φήσαντες, τὴν τῆς ὕλης ἀντίμαχον· καὶ σωφροσύνην, τὸ κατὰ τῶν παθῶν κράτος καὶ νίκην· φρόνησιν δὲ, τὴν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀριστοκρατίαν· δικαιοσύνην δὲ, τὴν κόσμιον τοῦ βίου μερίδα. ὡς γε ὁρῶντι τάξιν τινὰ νομοθετοῦντες, χαλινώσαντες τὴν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πλείονος ἀμετρίαν· ὑψηλότερον δὲ ἢ μήτε νοῆσαι, μήτε ἐκφᾶναι οἷοί τε, τι ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν τοῖς ὁρωμένοις περιέκλεισαν μόνον, μηδὲν οἰηθέντες αὐτὴν ἔχειν ὑψηλόν τε, ἢ τῆς τῶν οὐρανῶν εὐκοσμίας ἐφάμιλλον. ἡμεῖς δὲ καθηγεμόνα τὸν ὑψηλὸν ἀπόστολον ἔχοντες, πολλὰ μὲν εἴδη ἀρετῆς ἀπαριθμούμενον, τρία πάντων ἐξαίρετα, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην· ὧν ἡ μὲν πίστις δωρεῖται βροτοῖς τὰ ὑπὲρ φύσιν, τοῖς νοητοῖς καταγράφουσα τὸν ἔτι περικείμενον τὸ πολυπαθὲς τῆς ὕλης περιβόλαιον. ἃ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν ἀσάρκων τάξεις ἠγνόησαν, τούτων τοῖς χαμαιπόροις καὶ ἐπὶ γῆς καλινδουμένοις βροτοῖς τὴν ἐπιστήμην εἰσηγεῖται ἡ πίστις, καὶ ὑποδείκνυσι προσάγουσα τὴν διάνοιαν τῷ βασιλικῷ τε καὶ ἀσχηματίστῳ θρόνῳ, καὶ ἀκριβῆ ἐναστράπτουσα τὴν αἴγλην τῆς ἀνάρχου καὶ ἀκηράτου φύσεως, τῇ ἐκεῖθεν ἀστραπῇ τὴν ἀχλὺν τῶν αἰσθήσεων ἀπελαύνουσα, καὶ εἴ τι παχὺ καὶ νεφελῶδες τῷ νῷ δι' αὐτοῦ ἀποψήχουσα, παρέχει ἑταιριζομένην οὐδὲν ἄτοπον πιστεύειν πεπραχέναι. τῶν προτέρων ἀμνηστίαν καὶ ἀπόσμηξιν τῷ λουτρῷ ποιησαμένη, καὶ οἱονεὶ ἀειπαρθένος καὶ ἄμωμος ἀναφαίνεται.

Porrò virtutis aliqui species quatuor esse dixerunt, Fortitudinem, Prudentiam, Temperantiam & Iustitiam: quæ pulchra quidem sunt, sed humi repunt, & innatant terræ, suntque demissiora quàm cælestis illa sublimitas. Furtitudinem enim dixerunt, quæ vitiis resistat: temperantiam, aduersus affectus robur & victoriam: prudentiam, in ciuitatibus optimam Rerumpublicarum constitutionem: iustitiam, quæ laudabiliter curat vitæ cuiusque sortem. Ideo putarunt ordinem quendam se sancire, si cohibuissent modi excessum in eo quod in vtranque partem nimium est: sublimius autem aliquid neque cogitare neque eloqui potuerunt, & quantum in ipsis fuit, virtutem in iis tantum quæ cernuntur, incluserunt, nihil arbitrantes ipsam habere vel sublime, vel quod cœlorum decori simile sit. Nos autem præceptorem eximium illum Apostolum habemus, multas quidem virtutis species recensentem, tres autem præ cæteris omnibus insignes, fidem, spem, charitatem. Quarum fides quidem dat hominibus ea quę supra naturam sunt, intellectilibus adscribens eum qui adhuc circundatus est indumento crassæ materiei multis affectionibus obnoxio Nam quæ angelorum & reliquorum carne carentium ordines ignorarunt, horum humi affixis & in terra versantibus hominibus scientiam largitur fides, & instruit eos, adducens mentem ad regalem & nulla forma expressum thronum, & per exquisitum refulgentémque splendorem principij expertis & incorruptæ naturæ caliginem sensuum depellens, & si quid crassum & nubilosum ex illis est, à mente postquam abstersit, facit vt adiuncti socij nihil absurdi credant commissum, priorum obliuione per ablutionem & lauacrum facta: quasi semper virgo & incontaminata apparens.

Πεῦσις ροδ'.

Τί βούλεται λέγων ὁ Κύριος, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ οἱ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν; οἴδαμεν δὲ ὅτι πάσης κρίσεως καὶ κατάρας ἐστὶν ἄξιος. πῶς οὖν ἄρα νοήσομεν τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα;

174. *Interrogatio.*

Quid sibi vult Dominus, quum ait: A diebus autem Ioannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud? Scimus autem quòd omnis (violentia) condemnatione & maledictione digna sit. quomodu igitur intelligemus hoc Domini dictum?

Ἀπόκρισις.

Ἰωάννου πρώτου ἐνδημήσαντος, ἥκειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν βροτοῖς καταγγείλαντος, καὶ τοῦ σωτῆρος ἐπελθόντος, οἱ ἐδραίως καὶ εἰλικρινῶς πιστεύοντες, δι' ἀκροτάτης ἀσκήσεως καὶ σκληραγωγίας τοὺς ὅρους τῆς φύσεως ὑπερβαίνοντες, καὶ πρὸς τὸ ἀπαθὲς μετασταθέντες ἐν σώματι, καὶ τὰ ἐκ τούτου κωλύματα ὑπερπτάμενοι, νεκροῦντες τὰς ἐπιθυμίας τοῦ σώματος, διὰ τῆς στενῆς καὶ ἐπιπονωτέρας ὁδοῦ ταῖς ἀρεταῖς βαίνοντες, σφᾶς βιάζονται,

Responsio

Quia Ioannes primus eius temporis regni cœlorum aduentum hominibus annuntiauit, & Seruator deinceps aduenit: qui firmiter & sincerè credunt, per summum exercitium & sortitionem terminos naturæ transcendentes, & ad affectuum mortificationem translati in corpore, & ex eo obstacula superuolantes, mortificantes concupiscentias corporis, per angustam & laboriosiorem viam in virtutibus ingredientes, se violenter cogunt,

ad præmium supernæ vocationis compellentes, vt inquit diuus Apostolus.

175. *Interrogatio.*

Quid significat Dominus, de eodem Ioanne dicens, Et si vultis recipere, hic est Helias qui venturus est? Scimus autem, quòd Ioannem Herodes decollauit, & quomodo rursus Helias hic idem erit?

Responsio.

In spiritu & virtute Heliæ ante se missum in suo vniti cum Deo hominis aduentu Heliam meritò appellat. Item propter gratiæ æqualitatem, & administrationis similitudinem. Principium enim, & finis duorum Testamentorum fuit Ioannes. Finis quidem Legis, principium verò Euangelij: hoc est, alterius quàm legalis institutionis & vitæ magister. Similiter & Heliam expectamus in secundo vniti cum Deo hominis Christi aduentu, paulum præcedentem, qui ostendat finem quidem esse præsentis institutionis & vitæ, principium autem futuræ. Quemadmodum autem necatus est Ioannes, ita & ipsum ab intellectili Herode propter veritatem interficiendum credimus.

Helias ante secundum aduentum Christi.

176. *interrogatio.*

Quomodo maior inter natos ex mulieribus Ioannes Baptista est? Et si Propheta fuit, quid amplius habuit quàm Propheta? sic enim dicit Dominus in Euangelio. Quare autem maior omnium testimonio Seruatoris perhibitus est, qui suopsius patri os obthurauit?

Responsio.

Varia mihi de hoc videtur esse declaratio. Et quidem ante omnia vobismetipsis fatentibus, quod maior omnibus mortalibus, & excelsior prophetis testimonio Domini perhibeatur Ioannes: non habemus verbum viuente verbo præcellentius, quod testimonio est voci in deserto clamanti, Parate vias Domini, & rectas facite semitas eius. Sed occasionibus de voce à verbo sumptis, rationem ex neutrius quidem dignitate, pro mea tamen virili de singulis reddam. Maior ergo omnibus inter natos mulierum Ioannes, quòd quum adhuc in vtero materno esset, nostrámque vitam nondum attigisset, vaticinatus sit, instrumento materna lingua vsus sit. Et in tenebris latens, lumen in aluo semper virginis Mariæ incarnatum non ignorauit, fulgore veluti per foramen aliquod, per os eius quæ gestabat, amplexu & osculo Deum gestantis puellæ hausto, eleuatus materna lingua exclamauit: Vnde mihi hoc vt mater Domini mei veniat ad me?

πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐπειγόμενοι, ὥς φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος.

Πεῦσις ροε΄.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος λέγων περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, οὗτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι; οἴδαμεν δὲ ὅτι Ἰωάννην Ἡρώδης ἀπετέμετο· καὶ πῶς πάλιν Ἠλίας αὐτὸς οὗτος γενήσεται;

Ἀπόκρισις.

Ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀποσταλέντα ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐπιφοιτήσει, Ἠλίαν εἰκότως προσηγόρευσε, διά τε τῆς χάριτος τὴν ἰσότητα, καὶ τῆς οἰκονομίας τὸ ἐφάμιλλον. ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος τῶν δύο διαθηκῶν γέγονεν Ἰωάννης· τέλος μὲν τοῦ νόμου, ἀρχὴ τῶν εὐαγγελίων, τουτέστιν, ἑτέρας παρὰ τὴν νομικὴν ἀγωγῆς τε καὶ πολιτείας καθηγητής. ὁμοίως καὶ Ἠλίας καραδοκούμενος ἐν τῇ θεανδρικῇ δευτέρᾳ Χριστοῦ ἐπιφοιτήσει βραχύ τι προήκοντα, πέρας μὲν ὑπάρχει τῆς ἐνεστώσης ἀγωγῆς τε καὶ ζωῆς, ἀρχὴν δὲ τῆς μελλούσης· κατὰ δὲ Ἰωάννην καὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ Ἡρώδου ὑπὲρ ἀληθείας μιαιφονούμενον.

Πεῦσις ρος΄.

Πῶς μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής; καὶ εἰ προφήτης ἦν, τί περισσότερον εἶχε προφήτου; ὅτι οὕτως λέγει ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις. διὰ τί δὲ ἄρα μείζων πάντων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος μαρτυρηθεὶς, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Ζαχαρίαν ἐφίμωσεν;

Ἀπόκρισις.

Ποικίλη μοι δοκεῖ ἡ περὶ τούτου διασάφησις· καὶ πρό γε πάντων ὑμῶν αὐτῶν ὁμολογησάντων, μείζονα πάντων βροτῶν, καὶ ὑψηλότερον προφητῶν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου μαρτυρεῖσθαι τὸν Ἰωάννην, οὐκ ἔχομεν λόγον τοῦ ζῶντος λόγου ἀνώτερον, μαρτυροῦντα τῇ βοώσῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῇ, ἑτοιμάζειν τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιεῖν τὰς τρίβους αὐτοῦ. ἀλλὰ τὰς ἀφορμὰς περὶ τῆς φωνῆς ὑπὸ τοῦ λόγου κομισάμενοι, λόγον οὐδετέρου κατ' ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐμὴν περὶ ἑκάστου ἀποδώσω. μείζων τοίνυν πάντων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννης, ὅτι ἐν τῇ μητρῴᾳ νηδύϊ ὑπάρχων ἔτι, καὶ μή που τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἁψάμενος, προεφήτευσε τῇ μητρῴᾳ γλώττῃ ὀργάνῳ χρησάμενος, καὶ ἐν σκότει λανθάνων, τὸ φῶς ἐν γαστρὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας σαρκούμενον οὐκ ἠγνόησε· τὴν ἀστραπὴν οἱονεὶ δι' ὀπῆς τινος τοῦ τῆς φερούσης στόματος, τῇ περιπλοκῇ καὶ φιλήματι τῆς θεοφόρου νεάνιδος ἀσπασάμενος, ἀρθεὶς τῇ μητρῴᾳ γλώττῃ ἀνεβόησε, πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρός με;

ὁ ἀγνοούμενος οἰκέτης ἐπέγνω τὸν δεσπότην· καὶ σκαίρων ἐξάλλεσθαι τῆς γαστρὸς, πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου ἐπείγεσθαι προφθάσαι τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἑτοιμάσαι τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα λουτρόν. πλεονεκτεῖ δὲ προφητῶν, τῷ καὶ αὐτὸν ἀθρῆσαι ἐν σαρκὶ τὸν προφητευόμενον, καὶ τῆς ἐκείνου κορυφῆς ψαῦσαι, ἣν τρέμει τὰ σύμπαντα, ὃν πάντες πατριάρχαι καὶ προφῆται δι' ὀνείρων ἢ αἰνιγμάτων μόνων ἐφαντάσθησαν, πρὸ τῆς ἀνδρικῆς τοῦ λόγου θεοφανείας τὸν βίον ἀμείψαντες. τὸ δὲ κωφεῦσαι τὸν Ζαχαρίαν, τὴν γέννησιν τοῦ παιδὸς διαγγελθέντα, οὐ κατ' ἔκπληξιν τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἀγγέλου φημὶ, (ἐν συνηθείᾳ γὰρ ἦν τῆς ἐκείνων ὄψεως, καθαρῶς τοῖς ἱεροῖς ἱερατεύων) ἀλλὰ τῷ τύπῳ τῆς ἐκείνου σιγῆς ἡ τοῦ νόμου ἕπεται σιγή. τικτομένου δὲ τοῦ παιδὸς ἡ γλῶττα τοῦ πατρὸς αὖθις ἀπεκατέστατο· δηλοῦσα ἀπὸ τῆς σιγῆς, καὶ στειρώσεως, καὶ γήρως, τὴν φωνὴν τίκτεσθαι· τοῦτ' ἔστιν ἐκ τοῦ παλαιωθέντος, καὶ καταγηράσαντος, καὶ στειρωθέντος νόμου τῇ ἀκαρπίᾳ τῶν δεξαμένων Ἰουδαίων, οὐδὲν ἐκ τῶν προφητικῶν προρρήσεων ἀπονάμενων, οὐδὲ συνιέντων τὴν Ἰουδαϊκὴν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου καθ' ἡμᾶς γέννησιν εἰς ἔργον ἐλθεῖν· καὶ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα ἐξ ἐκείνων προελθεῖν.

A Gratus seruus dominum cognouit, & gestiens exultare in ventre ad ministerium verbi impellitur, ad præueniendum ad Iordanem, & parandum ipsi secundùm carnem quod pro nobis erat, lauacrum. Maior autem prophetis est, quòd ipsum de quo illi vaticinabantur, vidit in carne, illiusque verticem tetigit, quo contremiscunt vniuersa, quem omnes Patriarchæ & Prophetæ per somnia, aut ænigmata tantùm imaginati sunt, ante vniti cum Deo hominis Verbi diuinam apparitionem vita defuncti. Quòd autem mutus factus est Zacharias, postquam illi filij procreatio annuntiata fuisset, id non ex consterB natione conspecti à se angeli profectum dico: (consueta enim illorum visio ei, qui purè legi in officio sancto seruiebat) sed per typum illius silentij sequitur silentium legis. Nato verò puero lingua patris rursus restituta est, significans è silentio & sterilitate atque senio vocem generari: hoc est, ex antiquata, & ad senium redacta sterilique facta lege, ac infœcunditate Iudæorum, qui eam acceperant, neque quicquam ex prophetarum vaticiniis vtilitatis perceperant, neque intellexerant Iudaicam Dei & verbi secundùm naturam nostram, natiuitatem reipsa euenire, & illius C matrem secundùm carnem ex ipsis progredi.

Πεῦσις ρος´.

Καὶ πῶς μείζονα πάντων αὐτὸν ὑπάρχειν ὁ Χριστὸς μαρτυρῶν, πάλιν αὐτὸς λέγει, ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστιν;

176. *Interrogatio.*

Et quomodo quum Christus ipsum omnibus maiorem testetur, rursus idem dicit, Qui autem minor est in regno cœlorum, maior ipso est?

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲ τοῦτ' ἔξω διπλῆς καὶ ποικιλίας τὸ νόημα· τριπλῆν γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος ἐμφαίνει διάνοιαν· τὴν μὲν, ὅτι μικρότερος αὐτοῦ κατὰ σάρκα αὐτὸς ὁ Κύριος, μετὰ ἑξάμηνον χρόνον τῆς ἐκείνου συλλήψεως τὴν οἰκήσας τὴν ἀειπάρθενον, τὸ ἐξ ἐκείνης σῶμα περιτιθέμενος καθ' ἕνωσιν ἀδιάστατον καὶ μίξεως ἐλεύθερον, καθὼς ἐκ τοῦ μεγάλου Γαβριὴλ παιδευόμεθα, διαγγελιζομένου τὴν θεοτόκον. φησὶ γὰρ, ἰδοὺ Ἐλισαβὲτ ἡ συγγενής σου καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει, καὶ οὗτος μὴν ἕκτος αὐτῇ. μικρότερός ἐστιν Ἰωάννου βροτὸς ὁρώμενος, μείζων δὲ, Θεὸς νοούμενος ὁ Χριστός. δευτέραν δὲ τούτοις ἡ τῶν ἀγγέλων πρὸς Ἰωάννην ὑπεροχή. ὁ γὰρ πάντων ἀγγέλων δοκῶν ἔσχατος τῇ τάξει, καὶ τῇ φύσει βραχύτερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ὑπάρχει κατὰ φύσιν καὶ γέννησιν· Ἰωάννην γὰρ ὁ εὐτελὴς Ἡρώδης ἀπέτεμεν· εἷς δὲ ὁ ἄγγελος ὁ πάντων μικρότερος μυρίους Ἡρώδας ἐν ἀκαρεῖ πατάξαι καὶ ἀπολέσαι. εἷς γὰρ ἄγγελος ἐξελθὼν ἐκ τῆς παρεμβολῆς, ἐπὶ τοῦ

Responsio.

Ne hoc quidem citra duplicem & varium D intellectum est accipiendum, triplicem enim nobis hæc verba sensum referunt. Vnum quidem, quòd minor ipso secundùm carnem ipse Dominus esset, quum semestri tempore post illius conceptionem inhabitauerit perpetuæ virginitatis matrem, ex illa corpore circundatus, secundùm vnionem indiuulsus & à commistione liber, quemadmodum ex magno illo Gabrielo discimus, qui Deiparæ id annuntiat. Inquit enim, Ecce Elizabetha cognata tua etiam ipsa concepit filium in senectute sua, & hic ei sextus menE sis est. Minor item est Ioanne quum homo cernitur, maior autem quum Deus esse intelligitur Christus. His autem cedit angelorum Ioannis respectu excellentia. Nam qui omnibus angelis putatur ordine & natura minor in regno cœlorum, maior ipso est secundùm naturam & generationem. Ioannem enim ille vilis Herodes decollauit, vnus autem angelus qui illis omnibus minor est, infinitos Herodes in temporis momento percussisset & perdidisset. Vnus enim angelus egressus ex castris,

Esaiæ & Ezechiæ tempore, centum octoginta quinque millia alienigenarum hostium in temporis puncto prostrauit perimens. Quem verò nobis alium tertius exhibet sensus? quis minor quidem in regno cælorum, maior autem Ioanne? omnino eum, qui à Domino filius tonitrui cognominatus est, Ioannem Theologum. Ille enim cum multo timore etiam iussus tangere Verbi verticem carnem gestantis non audebat, hic autem plus omnibus libertatis habens, in diuina cœna in sinu Domini recumbens, paulo post super ipsum sanctum vniti cum Deo hominis pectus sese reclinat, vt Euangelium docet, de eo qui ipsum proditurus erat quærens. Innuerat enim ei Petrus, qui diceret quisnam esset qui ipsum proderet. Non mater quæ pepererat, non Iosephus qui nominabatur, attamen pater eius non erat, non Ioannes Baptista, non angelus, non archangelus, neque alius quisquam incarnati Dei & verbi ausus fuit attingere illud formidabile pectus, super quo hic Ioannes velut pater super filium diffusus recubuit, inde de Verbo verbum hausit, atque omnibus sub cælo intonuit illud: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ille diuinum & sacrosanctum spiritum in specie columbæ vidit tantùm super Verbum in carne baptizatum ex cælis volantem: hic autem specie linguæ ignis super suum ipsius proprium accepit caput vnà cum condiscipulis in die Pentecostes, quemadmodum magnus ille Lucas Acta scribens de Apostolis memoriæ prodidit. Ille capite truncatur propter lasciuum scortum, quod cum fratribus rem habebat, Herodis vxorem, quæ fuerat antea fratris eius: hic condemnatus qui pro Domino ad sepulchrum migraret, deinceps moritur. Ille baptizabat tantum ad se accedentes, spiritum autem sanctum nemini præstare poterant, qui ab ipso baptizati erant: hic vnà cum reliquis Apostolis rebaptizabat, & ad perfectionem manus imponentes, spiritum sanctum largiti sunt fidelibus ad signorum & prodigiorum editionem. Ille maior omnibus inter natos mulierum esse testimonio maioris perhibitus est: hic lumen mundi vocatus à vera, & ingenita, & semper existente magna illa luce. Ille è vita excessit nullo facto signo, neque prorsus vllo edito miraculo, quemadmodum de ipso perhibet Euangelium, neque quidquam audito eorum quæ sibi illic futura erant: hic vnà cum Christo sedere, & suo nutu iudicare tribus Israëlis à Christo prædicante promissionem accepit vnà cum duodecim. Ille nusquam beatus pronunciatur, licèt magnus esset inter homines:

Ἡσαΐου καὶ Ἐζεχίου, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν πολεμίων ἐν ἀτόμῳ ἐδρέψατο ἀνελών. Τίνα δ' ἡμῖν ἕτερον ἡ τρίτη παρίστησι διάνοια, μικρότερον μὲν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζονα δὲ Ἰωάννου; ἢ πάντως τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τὸν μετακληθέντα υἱὸν βροντῆς, Ἰωάννην τὸν θεολόγον. ἐκεῖνος γὰρ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους καὶ προστεταγμένος ψαῦσαι τῆς τοῦ λόγου κορυφῆς σαρκοφοροῦντος, οὐκ ἐθάρρει. οὗτος δὲ πάντων πλεονεκτῶν παρρησίᾳ, ἐν τῷ θείῳ δείπνῳ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Κυρίου ἀνακλιθείς, μετὰ βραχὺ ὑπ' αὐτὸ τὸ ἅγιον τοῦ θεανδρου στέρνον μετανακλίνεσθαι, καθὼς παιδεύει τὸ εὐαγγέλιον, περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτὸν παραδιδόναι πυνθανόμενος· ἔνευε γὰρ αὐτῷ ὁ Πέτρος μαθεῖν τίς ἄρα ἦν ὁ προδοὺς αὐτόν. οὐ μήτηρ ἡ τεκοῦσα, οὐκ Ἰωσὴφ ὀνομαζόμενος, οὐκ ὢν δὲ πατὴρ αὐτοῦ· οὐκ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐδ' ἕτερός τις ἀνθρωπισθέντος τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου ἐτόλμησε προσψαῦσαι τοῦ φρικώδους ἐκείνου στήθους, ἐφ' οὗ οὗτος ὁ Ἰωάννης, οἷα πατὴρ ἐφ' υἱῷ διαχεόμενος ἀνέκειτο· ἐκεῖθεν τὸν περὶ τοῦ λόγου λόγον ἀρυσάμενος· καὶ ἐν τοῖς ὑπ' οὐρανοῦ βροντήσας τό, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. ἐκεῖνος τὸ θεῖον καὶ πανάγιον πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐθεάσατο μόνον, ἐπὶ τὸν λόγον σαρκὶ βαπτισθέντα ἐξ οὐρανῶν ἐφιπτάμενον. οὗτος δὲ ἐν εἴδει γλώττης πυρὸς ἐπὶ τῆς οἰκείας ἐδέξατο κεφαλῆς, ἅμα τοῖς συμφοιτηταῖς, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, καθὼς ὁ μέγας Λουκᾶς τὰς πράξεις γράφων τῶν ἀποστόλων ἱστόρησεν· ἐκεῖνος καρατομεῖται δι' ἑταίραν ἀκόλαστον ἀδελφομιγῆ, τὴν Ἡρώδου γυναῖκα, γημαμένην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· οὗτος ὑπὲρ τοῦ Κυρίου τὸν τάφον οἰκῆσαι κατακριθείς, ὕστερον τελευτᾷ. ἐκεῖνος ἐβάπτιζε μόνον τοὺς προσιόντας· πνεῦμα δὲ θεῖον οὐδενὶ παρέχειν οἷός τε ἦν· διὸ τοὺς ὑπ' ἐκείνου βαπτισθέντας οὗτος ἅμα καὶ οἱ λοιποὶ ἀνεβάπτιζον οἱ ἀπόστολοι πρὸς τελείωσιν, καὶ χειροτονοῦντες, πνεύματος ἁγίου μετεδίδουν τοῖς πιστοῖς εἰς σημείων καὶ τεράτων ἐπίδειξιν. ἐκεῖνος μείζων πάντων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπάρχειν ἐμαρτυρήθη παρὰ τοῦ μείζονος· οὗτος φῶς τοῦ κόσμου ἐκλήθη παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἀγεννήτου καὶ ἀεὶ ὄντος Θεοῦ μεγάλου φωτός. ἐκεῖνος τὸν βίον ἤμειψε μηδὲν σημεῖον πεποιηκώς, μηδ' ὅλως θαυματουργήσας, καθώς φησι περὶ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον, μηδέ τι ἀκούσας τῶν ἐκεῖ μελλόντων αὐτῷ· οὗτος συγκαθέζεσθαι Χριστῷ, καὶ νεύματι αὐτοῦ κρίνειν τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, παρὰ Χριστοῦ κηρύσσοντος ἐπαγγελίαν ἅμα τοῖς δώδεκα. ἐκεῖνος οὐδαμοῦ μακαρίζεται, εἰ καὶ μέγας ὑπάρχων ἐν βροτοῖς·

τὴν ἀπόδειξιν λαμβάνων τοῦ μείζονα ὑπάρχειν, ὑπὸ τοῦ μακαρίου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν αὐτοῖς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν· ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπετε, καὶ τὰ ὦτα, ὅτι ἀκούετε. προφήτην δὲ καὶ δίκαιον τὸν Ἰωάννην ὑπάρχειν πάντες πιστεύομεν. ἐκεῖνος ἐπήδησεν τῇ οἰκείᾳ μητρὶ τὴν τοῦ ἀπάτορος, ἔνδον μητέρα τιμήσας, ἔσκαιρεν ἐξάλλεσθαι, τῆς φερούσης κινδυνευούσης μὴ φέρων τὴν πυρφόρον ἐγγίζουσαν· τοῦτον δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ συνίστησι καὶ παραδίδωσι τῇ οἰκείᾳ μητρὶ ὁ κατ' οὐσίαν ἀμήτωρ, καὶ κατ' οἰκονομίαν ἀπάτωρ. κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους τῷ σταυρῷ παρεστῶσιν, ἀτενίσας τῷ Ἰωάννῃ, φησὶ τῇ ἀγάμῳ καὶ μητρί, ἰδοὺ ὁ υἱός σου, ἀνάπαλιν δὲ πρὸς ἐκεῖνον, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· θάτερον θατέρῳ δι' ἑαυτοῦ συνιστῶν, καὶ ἑκατέρων τὴν ἀμείωτον καὶ ἀνέπαφον παρθένον διαμαρτυρόμενος τῆς θεομάχου πανηγύρεως. καὶ συνελόντα φάναι, Χριστὸς ὑπάρχει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ὁ οὖν κατὰ νόμον τέλειος καὶ ἀκριβὴς Ἰωάννης ἥττων μοι δοκεῖ τῶν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου βαπτισθέντων· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, καθώς φησιν ὁ πολὺς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ὑψηλὸς ἐν εὐαγγελίοις ἀπόστολος, πάντων ἐν πείρᾳ καθεστώς. ἐν τῇ γενεᾷ οὖν αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ μείζων πάντων ἦν ὁ Ἰωάννης· ἐπεὶ ἄρα διαμάχεται ἑαυτῷ τὸ θεῖον, πρὸς μὲν τὸν Σολομῶντα φάσκων, ὡς σὺ οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σὲ οὐκ ἀναστήσεται ὅμοιός σου. περὶ δὲ Ἰωάννου, καὶ ὅτι οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων αὐτοῦ. κατὰ τὸν νόμον οὖν μείζων ἦν, καὶ ἀκριβέστερος πάντων· ἀμείνονες δὲ ὑπάρχουσιν οἱ ἀπόστολοι· οὐ γάρ φησιν ὁ Κύριος, ὅτι οὐκ ἀναστήσεται μείζων αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγήγερται, ὡσανεὶ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ. περὶ ἀμφοῖν δὲ τούτων, πρὸς τὸν διάβολόν φησιν ὁ Θεός, προσέσχες τῇ διανοίᾳ σου κατὰ τοῦ θεράποντός μου Ἰώβ, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος κατ' αὐτόν; καὶ πρὸς τὸν Μωσέα φησί, παρὰ ἅπαντας ἀνθρώπους ἔγνων σε, καὶ εὗρες χάριν ἐνώπιόν μου. ὥσπερ οὖν μέγας ὑπάρχων ἐπὶ τοῖς καιροῖς αὐτοῦ Ἐνὼχ μετετέθη, καὶ ὥσπερ δίκαιος ὢν ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ Νῶε, ἐν τῇ κιβωτῷ ὄγδοος διεσώθη, τοῦ κόσμου κατακλυσθέντος. καὶ ὥσπερ μέγας τυγχάνων ὁ Λὼτ μόνος περιεσώθη, τῆς πενταπόλεως Σοδόμων ἐμπρησθείσης· οὕτως καὶ Ἰωάννης μείζων πάντων ὑπῆρχε κατὰ νόμον ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ.

Πεῦσις ροζʹ.

Περὶ τίνων λέγει ὁ Κύριος, Ἀμὴν λέγω

hic demonstrationem accipit eius, quod maior sit, à beato Deo & Seruatore nostro Iesu Christo, qui inquit ipsis, Amen dico vobis, multi Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Vestri autem beati sunt oculi quia videtis, & aures quia auditis. Quòd Ioannes Propheta sit, omnes credimus. Ille appropinquante matri suæ eâ quæ gestabat filium sine patre, matrem reueritus, gestiit exsiliendo, ac velut imminente sibi à prægnante periculo, non ferebat eam quæ facem gestabat propius accedere. Hunc autem in eodem loco statuit, & commendat matri propriæ qui secundùm substantiam matrem non habebat, & secundùm dispensationem erat absque patre. Tempore salutiferæ passionis cruci astantibus, intentis in Ioannem oculis, inquit ei quæ sola absque nuptiali consuetudine mater est, Ecce filius tuus: idémque rursus ad illum, Ecce mater tua: alterum alteri pro semetipso commendans, vtriusque incontaminatam & intactam virginitatem perhibente etiam illo cœtu, qui Deo repugnat. Et vt summatim dicam, Christus est regnum cœlorum. Qui igitur secundùm legem perfectus & absolutus erat Ioannes, minor mihi videtur iis qui in mortem Domini baptizati sunt. Nihil enim perfecit lex, vt inquit magnus in Lege & eximius in Euangelio Apostolus, in omnium experientia constitutus. Ergo in generatione sua, & suis temporibus maior erat omnibus Ioannes. Siquidem repugnaret sibiipsi Deus ad Solomonem quidem dicens, Sicut non fuit ante te, & post te non surget qui sit similis tibi. De Ioanne autem, quod non surrexerit inter natos ex mulieribus maior eo. Secundùm legem maior erat & absolutior omnibus. Præstantiores autem sunt Apostoli. Non enim, inquit Dominus, quod non surrecturus sit maior eo, sed quòd non surrexit, tanquam suis temporibus. Ante vtrosque autem illos inquit ad diabolum Deus, Num obseruasti mente tua seruum meum Iobum, quoniam non est super terram homo sicut ipse? Et ad Mosem inquit, Noui te præ cunctis hominibus, & inuenisti gratiam coram me. Sicut igitur magnus cùm esset suis temporibus Enochus translatus est, & sicut Noa iustus erat suis temporibus, in arca cum octo seruatus, mundo per diluuium submerso: quemadmodum item magnus erat Lothus, qui solus conseruatus est inceosa Sodomorum Pentapoli: ita & Ioannes maior omnibus fuit secundùm legem suis temporibus.

177. *Interrogatio.*

De quibusnam dicit Dominus, Amen dico

vobis, sunt quidam hic stantium, qui non gustabunt mortem, donec viderint filium hominis venientem in gloria sua? Quidam enim dicunt de Ioanne Theologo ipsum loquutum fuisse, quòd non moriatur vsque ad secundum aduentum Christi.

Responsio.

Quum iam instituisset se comitantes discipulos, vt mortem contemnerent, & fortiter se expedirent ad subeunda pro ipso pericula; ipsorum abscondita ingreditur, & inueniens ipsos adhuc claudicantes, efficere conatur vt tandem abiicerent quæ ab ipsis anxiè expectabantur, excitans & vngendo quasi parans ipsos promissione beatæ vitæ ad magnanimam cum ipso vsque ad mortem vnionem. Cernebat enim ipsos inconstantes, velut arundines vento quassatas: id quod etiam Iudas ille ante necessitatem, aut persequutionem aliquam flagellationemque, veritus futura, & auaritiam sequutus, & impetu spiritus semetipsum amantis, captus, declarauit, qui Dominum vendidit. Eodem idem passionis tempore, qui Ballilam extimescebat, summus ille Apostolus ter eum iureiurando Dominum abnegauit, licèt mox lacrymarum medicinam adhibuerit. Vtque summatim omnia dicam, ad palam crucis ipso eunte, spiritus timiditatis in ipsis contractus, omnes visu fugæ sibi consulere fecit, permisitque priùs ipsum interfici, quàm prædicarent ea quæ ipsum concernebant. Ideo & his qui comprehendebant ipsum, inquit: Si me quæritis, sinite hos abire. Proinde quum præsciret ipsorum perturbationem fluctuationémque, obfirmat ipsos promissione, eámque ex parte denudat, de tota perobscurè fidem faciens: cuius in præsentia quum non essent capaces, in terram propemodum semet abdebant. Assumptis enim post sex dies Petro, & Iacobo, & Ioanne in altum montis verticem, transformatus est coram ipsis, splenduitque facies eius sicut Sol, vestimenta autem eius erant sicut lux; inquit diuus ille Matthæus. Hîc igitur antequam gustarent mortem, conspexerunt filium hominis in gloria sua, sicut ipsis antea promiserat. Ac tametsi non apparuerit nuda diuinitas, sed vnita membris nostris; in terram tamen ipsos deiecit intolerabili vultus splendore, docens ipsos, quòd si voluisset Christus apparere sicut est, omnia prorsus colliquefacta fuissent, ad comprehendendum intolerabili adspectu, instar ceræ propinquitate Solis liquescentia. Exhibuit autem eis Mosem & Heliam, duos illos eximios iustorum proceres secum colloquentes, ostendens se non modò super terram, sed & iam sub terra constitutis dominari: & non tantùm quatriduo,

A ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν δόξῃ αὐτοῦ; τινὲς γὰρ λέγουσι περὶ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου εἰρηκέναι αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ἕως τῆς δευτέρας Χριστοῦ παρουσίας.

Ἀπόκρισις.

Παιδεύσας ἤδη τοὺς ἑπομένους αὐτῷ φοιτητὰς, θανάτου καταφρονεῖν, καὶ ἀνδρείως ἀποδύεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνους, ἐμβατεύων αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα, καὶ εὑρίσκων ἔτι ἐπισκάζοντας, B καὶ ἐπαμφοτερίζοντας, πειρᾶται ὅπως ἀποβάλλειν αὐτοὺς τὰ καραδοκούμενα, διεγείρων καὶ ὑπαλείφων αὐτοὺς τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς μακροζωίας, πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἕως θανάτου μεγαλόψυχον ἕνωσιν. ἑώρα γὰρ αὐτοὺς εὐρίπους, οἱονεὶ καλάμους πνεύματι σαλευομένους· ὅπερ καὶ πρό τινος ἀνάγκης, ἢ διωγμοῦ, ἢ αἰκίας, δείσας τὰ μέλλοντα, καὶ φιλαργυρήσας, τῇ προσβολῇ τοῦ τῆς φιλαυτίας πνεύματος ἁλοὺς, τὸν Κύριον ἀπέδοτο Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦ πάθους C καιρὸν, τὴν Βαλλίλαν πτήξας ὁ κορυφαῖος, τρὶς μεθ' ὅρκου τὸν Κύριον ἠρνήσατο, εἰ καὶ αὖθις ἐκ τῶν δακρύων ἐπήγαγε τὴν ἰατρείαν. καὶ συνελόντα φάναι, ἐπὶ τὸν σκόλοπα τοῦ σταυροῦ φοιτῶντος αὐτοῦ, τὸ τῆς δειλίας πνεῦμα ἐγκραθὲν αὐτοῖς, πάντας δρασμῷ χρήσασθαι παρεσκεύασε· καὶ συγχωρεῖ ἀναιρεθῆναι, πρὶν κηρύξαι τὰ περὶ αὐτοῦ. διὸ καὶ φησι τοῖς συλλαβοῦσιν, εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν· προγινώσκων τοίνυν αὐτῶν τὸν δρασμὸν καὶ τὸν σάλον, ὑποστηρίζει αὐτοὺς τῇ ἐπαγγελίᾳ, καὶ μερικῶς παραγυμνοῖ αὐτὴν, δι' ἀμυδροῦ D τὸ ὅλον πιστοποιούμενος. ὅπερ μὴ χωρήσαντες, ἐν τῷ παρόντι ἁλόντες, ἐπὶ τῆς χέρσου μικροῦ δεῖν ἐχωννύοντο. παραλαβὼν γὰρ μεθ' ἓξ ἡμέρας Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἐφ' ὑψηλῆς ἀκρωρείας, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἦν ὡς τὸ φῶς, φησὶν ὁ θεῖος Ματθαῖος. ἐνταῦθα οὖν ἐθεάσαντο πρὸ τοῦ θανάτου γεύσασθαι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καθὼς αὐτοῖς E πρότερον ἐπηγγείλατο. καίτοι οὐ γυμνὴ φανεῖσα ἡ θεότης, ἀλλ' ἑνωθεῖσα τοῖς ἡμετέροις, εἰς γῆν αὐτοὺς κατέβαλε τῷ ἀστέκτῳ τῆς ὄψεως, παιδεύων αὐτοὺς, ὡς εἰ ἐβούλετο Χριστὸς φαίνεσθαι, καθὼς πέφυκε, πάντα ἄρδην ἐχωνεύετο, ἀχωρήτῳ ὄψει οἱονεὶ κηρὸς ἐγγύτητι πυρὸς, τηκόμενα. παρέστησε δὲ αὐτοῖς Μωσῆν καὶ Ἠλίαν, τοὺς δύο τῶν δικαίων ὑψηλοὺς ἀκρωτῆρας συλλαλοῦντας· δεικνὺς οὐ μόνον τῶν ἐπιγείων δεσπόζειν, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ὑποχθονίων· καὶ μὴ μόνον τετραημέρους,

ὡς τὸν Λάζαρον, ἢ αὐθημερὸν, ὡς τὸν παῖδα τῆς χήρας, ἀλλὰ καὶ χιλιονταέτας νεκροὺς, καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος φθαρέντας, καὶ μέχρι χόνιος λυθέντας, προστάγματι παραστῆναι ἑαυτῷ ζῶντας καὶ ἐῤῥωμένους οἷός τε. ποιεῖ δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως, παριστῶν μὴ ἀπὸ τούτων ὅτι δι' ὑπομονῆς καὶ ἀνδρείας τεθέντα, ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἔχειν καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀδεκτον, καὶ αὐτεξούσιον ὑπάρχειν αὐτὸς. διὸ καὶ ἑτεροτρόπως ἀλλήλων τὸν βίον ἀμείψαντας παριστᾷ ἑαυτῷ, δεικνὺς τὸ πρὸ τάφου καὶ ἀναστάσεως, ζώντων καὶ νεκρῶν κυριεύειν· Μωσέα μὲν τῷ κοινῷ πᾶσι θανάτῳ ἤδη τοῦ βίου ἀπαγαγών· Ἠλίαν πυρίνῳ τεθρίππῳ οἱονεὶ εἰς οὐρανοὺς, ἐν ἀοράτῳ τῆς χέρσου μεταστήσας τόπῳ, τὸν μὲν ἐκ τῶν καταχθονίων ἀγαγών· τὸν δὲ ἐκ τῆς ὑποδεξαμένης ζώντων χώρας καλέσας, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἑαυτῷ παρέστησεν. ἔτι δὲ αὐτοῦ συλλαλοῦντος αὐτοῖς, φησὶν ὁ μέγας Ματθαῖος· καὶ ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτοὺς, καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ ἀκούετε· τοῦ δὲ πατρὸς διὰ τῆς νεφέλης οὕτω παρεγγυῶντος, θᾶττον οἱ μὲν τῶν θεσπεσίων ἀπεχώρουν· οἱ δὲ πεπτωκότες, τῷ ἀστέκτῳ φωτὶ μύσαντες, ἵν' ὁ ἑστὼς ἐπὶ σχήματος μόνος φανῇ παῖς γνήσιος, ἀγαπητὸς, ὁμοούσιος, θαῤῥαλέως συνομιλῶν τῷ πατρί. ἐπὶ γὰρ τοῦ θείου καὶ βασιλικοῦ σιλεντίου τοὺς μὲν θεραπόντων ἀποσχέσθαι, τοὺς δὲ καταπεποιθότας παρελθεῖν καὶ σιωπᾶν, τιμᾶν τε σιλέντιον. οὐκ ἐγεύσαντο τοίνυν θανάτου οἱ τοῦ Κυρίου φοιτηταὶ ἕως ἂν εἶδον τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἦν, ἀλλ' ὡς ἐχώρουν· καὶ ταῦτα τρεῖς μόνοι οἱ διορατικώτεροι καὶ ἀμείνους τοῦ θιάσου· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων, οὐχὶ πάντες, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ἀμυδρῶς θεασάμενοι, μικροῦ δεῖν τῆς ζωῆς ἀπεῤῥάγησαν. Ἰωάννης τοίνυν, καὶ πάντες ἀπόστολοι, καὶ προφῆται τοῦ ζῆν ἀπῆλθον, πλὴν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίου, οἵτινες μόνοι ἐν σαρκὶ ὑπάρχειν ἔτι διαγγέλλονται, μικρὸν ὕστερον καὶ αὐτοὶ θανατούμενοι.

Πεῦσις ροη'.

Καὶ πῶς τῷ Πέτρῳ λέγει ὁ Κύριος περὶ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι ἐὰν θέλω αὐτὸν μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; ὅπερ δείκνυσιν αὐτὸν ζῆν.

Ἀπόκρισις.

Αὐτὸς Ἰωάννης ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν εὐαγγελίῳ πρὸς τῷ τέλει, διεσάφησε τοῦτο, φάσκων· καὶ τοῦτο εἰπὼν λέγει αὐτῷ, τοῦτ' ἔστι, τῷ Πέτρῳ, ἀκολούθει μοι· ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε,

A vt Lazarum, aut endem die mnrtuos, vt filium viduæ: sed etiani anre mille annos extioctos, & eos qui à sæculo inrenierunt, & in puluerem soluti sunt, mandato suo coram se sistere viuos & valenres posse. Facit autem ista ante passionem & resurrectionem, demonstrans non istud se per patientiam & fortitudinem tanquam testimonio probatum à patre habere in omnia imperium, sed propriæ potestatis esse. Ideo diuersis modis, & aliter atque aliter vita defunctos sibi sistit, ostendens ante sepulturam & resurrectionem B se viuis & mortuis imperare, qui Mosem quidem communi omnibus morte de vita sustulisset, Heliam autem igneis quadrigis velut in cælos ad inuisibilem terræ locum transtulisset: illum quidem ab inferis reductum, hunc autem ex viuentium regione, quæ illis suscipiendis deputara est, vocatum, in oculi momento ad se statuit. Adhuc autem ipso colloquente cum eis, inquit magnus ille Matthæus, ecce nubes lucida obumbra:ir ipsos, & è nube vox audita est, dicens, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Porrò patre per nubem ita mandante, C mox illi viri sancti discesserunt: qui verò sub intolerabili nube sese occultauerant, fecerunt vr qui stabat transformarus, solus appareret filius ille germanus, dilectus, consubstantialis, cum fiducia cum patre colloquens. Nam ad diuinum & regale silentium conueniebat alios quidem famulorum (secedere) adductos aurem præterire, & tacere atque veoerari silentium. Non gustauerunt ergo mortem, donec viderunt filium bominis in gloria sua. Noo vt erat, sed vt cernebanr, idque tres tantùm ex cœtu sacro perspicaciores & præ D stantiores. Inquit enim Domious, Sunt qoidam hîc stantium, oon omnes, qui non gustabunt mortem, donec viderint regnum Dei: quo obscurè tantum viso propemodum vitam amiserunt. Ioannes igitur & omnes Apostoli, & Propbetæ è vita excesserunt præter Enochum & Heliam, qui soli adhuc in carne esse perhibentur, paulo pòst etiam ipsi interficiendi.

178. *Interrogatio.*

Et quomodo Petro de Ioanne Euangelista E dicit Dominus, Quòd si voluero ipsum manere donec venio, quid ad te? Id quod indicat ipsum viuere vsque ad consummationem.

Responsio.

Ipse Ioaones in Euangelio suo id circa finem declarauit, dicens: Et quum hoc dixisset, dicit ei, hoc est Petro, Sequere me. Coouersus autem Petrus videt discipulum, quem diligebat Iesns, sequentem, qui idem & in cœna recubuit super pectus eius: & dixit,

Domine, quis est qui prodit te? Hunc videns Petrus, dicit ad Iesum: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus, Si ipsum voluero manere donec venio, quid ad te? Quandoquidem enim ipsos piscantes offenderat, Petrum admonuit, vt se sequeretur. Volebat autem ille & condiscipulum vnà cum ipsis proficisci, dicitque ad Iesum, Domine, hic autem quid? quem indicare volens Iesus, debere apud mare manere, inquit, Si voluero ipsum manere donec venio, quid ad te?

Κύριε τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε; τοῦτον ἰδὼν ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰησοῦ, Κύριε οὗτος δὲ, τί; λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; ἐπειδὴ τοὺς ἁλιεύοντας αὐτοὺς κατειληφώς, τὸν Πέτρον ἐδίδασκεν ἕπεσθαι αὐτῷ· ἐβούλετο δὲ ἐκεῖνος καὶ τὸν συμφοιτητὴν αὐτοῖς συμπορευθῆναι· φησὶ τῷ Ἰησοῦ, Κύριε, οὗτος δὲ τί; ὃν δηλώσας Ἰησοῦς μένειν ἐπὶ τῆς ἁλίας, φησὶν, ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ;

CÆSARII

DIALOGVS IV.

& idem vltimus.

197. *Interrogatio.*

CVPIMVS ex te discere, quomodo intelligatur parabola fermenti. Non enim parua nobis heri de hac quæstio fuit.

Responsio.

Dupliciter mihi videtur intelligenda ea parabolica oratio. Verùm ipsa primùm recitata, deinde considerationem eius inferamus. Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier prudens abscondit in farinæ sata tria, donec fermentatum est totum. Fermento mihi videtur doctrinam & fidem in se comparare Dominus, mulieri autem Ecclesiam suam, quam & dilexit, quemadmodum inquit diuus Apostolus. Farinæ verò sata tria, Tres Noæ filios, Semum, Chamum & Iaphetum, ex quibus solis post diluuium omnes prodierunt gentes, quæ nunc in Ecclesia congregantur: quibus doctrina prædicationis & fides veluti fermentum immista, totam gentium farinam, quæ constat ex tribus Noæ satis ratione præditis, fermentauit ad cultum Dei. Quòd si aliter dicta audire placet, fermentum intelligatur venerandum & diuinum corpus Dei, quod in vtero intactæ virginis sibi circumdandum formauit, absque semine contextus & vnitus tam animæ quàm corpori. Præterea mulier prudens esse meritò ipse intelligatur, sanctus ille ac viuus, pérque se subsistens Deus Sermo, propter fœmininam appellationem. Christus enim Dei potentia, & Dei sapientia est, inquit diuus Apostolus. Farinæ autem sata tria, primùm quidem vniuersa mortalium natura, deinde mors, postea orcus: in quo absconditum per sepulturam diuinum corpus fermentauit omnia in resurrectionem & vitam. Audi etiam alio modo, esse tria sata, Baptismum, Euangelia, mysteria. Aliter item intelligantur Apostoli, vates & doctores. Et aliter, præterita, præsentia & futura.

ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ

Διάλογος δʹ.

Πεῦσις ρϙζʹ.

ΠΩΣ νοεῖται ἡ τῆς ζύμης παραβολή, μαθεῖν δεόμεθα. οὐ γὰρ μικρὰ ἡμῖν ζήτησις περὶ ταύτης χθὲς γέγονε.

Ἀπόκρισις.

Διχῶς μοι δοκεῖ νοεῖσθαι ἡ παραβολικὴ διήγησις· ἀλλὰ πρότερον αὐτὴν ἐκείνην φήσαντες, οὕτω τὴν διάσκεψιν αὐτῆς ἐπαγώμεθα. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ φρονίμη ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον. ζύμην δοκεῖ μοι διδασκαλίαν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραβάλλειν ὁ Κύριος· γυναικὶ δὲ τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, ἣν καὶ ἠγάπησεν, καθώς φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος. ἀλεύρου δὲ σάτα τρία, τοὺς τρεῖς τοῦ Νῶε παῖδας, τὸν Σὴμ, τὸν Χὰμ, τὸν Ἰαφέτ· ἐξ ὧν μόνων μετὰ τὸν κατακλυσμὸν πάντα προῆλθε τὰ ἔθνη τὰ νῦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναγειρόμενα· οἷς ἡ κατήχησις τοῦ κηρύγματος, καὶ ἡ πίστις, οἱονεὶ ζύμη ἐμφυραθεῖσα, τὸ ὅλον τῶν ἐθνῶν ἄλευρον, τὸ ἐκ τοῦ Νῶε τριῶν σάτων λογικῶν, ἐζύμωσε πρὸς τὴν θεοσέβειαν. Εἰ δὲ καὶ ἑτέρως τὰ ῥηθέντα ἀκοῦσαι δοκεῖ, ζύμη νοείσθω τὸ σεπτὸν καὶ θεῖον σῶμα τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου· ὅπερ ἐν τῇ νηδύϊ τῆς ἀειπαρθένου ἑαυτῷ περιεπλάσατο, ἄνευ σπορᾶς περιυφαινόμενος, καὶ ἑνούμενος ψυχῇ τε καὶ σώματι· οὐ μὴν ἀλλὰ γυνὴ φρονίμη εἰκότως ὁ αὐτὸς νοείσθω ἅγιος καὶ ζῶν, ἐνυπόστατος Θεὸς λόγος, διὰ τὸ θῆλυ τῆς προσηγορίας· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. ἀλεύρου δὲ σάτα τρία, πρῶτον μὲν ἡ πᾶσα βροτῶν φύσις, δεύτερον δὲ ὁ θάνατος, μετὰ τοῦτο ὁ ᾅδης· ἐν ᾧ ἐγκρυφθὲν διὰ ταφῆς τὸ θεῖον σῶμα, ἔφυρε πάντα εἰς ἀνάστασιν καὶ ζωήν. ἄκουε δὴ καὶ ἑτέρως σάτα τρία, τὸ βάπτισμα, τὰ εὐαγγέλια, τὰ μυστήρια. καὶ ἄλλως νοείσθω, ἀπόστολοι, προφῆται, διδάσκαλοι· καὶ ἑτέρως παρῳχηκότα, ἐνεστῶτα, μέλλοντα.

οὐ γὰρ μόνους τοὺς παρόντας σαρκωθεὶς ὁ λόγος ὤνησεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς προκεκοιμηκότας θανάτῳ ἀνέστησε, καὶ ἡμῖν τοῖς ἐπιγόνοις ἐλπίδα ἀναστάσεως ἐδωρήσατο καὶ ζωῆς· δι' ὃν ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἑαυτῷ συνανέστησεν, αὐτὸς μὲν εἰς οὐρανοὺς φοιτήσας, ἐκείνους δὲ τῇ χώρᾳ ζώντων μετοικήσας, ἔνθα Ἐνὼχ καὶ Ἠλίας τυγχάνει, μηκέτι τεθνηξομένους.

Πεῦσις ρπ'.

Ἐπειδὴ κόρος ἡμῖν οὐδεὶς τῶν ἑρμηνειῶν τῆς θείας γραφῆς ἐστιν, ἀλλ' ἀεὶ αὐτῶν ἀκούειν ποθοῦμεν· διασάφησον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῆς σαγήνης, πολὺν καὶ σεαυτῷ συνάγων τὸν μισθὸν, καὶ ἡμῖν ὄφελος. λέγει γὰρ ὁ Κύριος, Μακάριος ὃς ποιήσει καὶ διδάξει μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων· καὶ πάλιν, τὸν σιωπῇ κατορύξαντα τὸ παρ' αὐτοῦ τάλαντον τοῦ λόγου, οὐκ ἀτιμώρητον εἴασεν.

Ἀπόκρισις.

Ἀδελφὰ τῶν εἰρημένων καὶ τὰ ἐν ταύτῃ μοι δοκεῖ τῇ παραβολῇ. ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγούσῃ. ἣν ὅτε ἐπληρώθη ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἄγγεια, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον, φησὶν ὁ Κύριος. τὴν εὐαγγελικὴν κατάστασιν σαγήνῃ δοκεῖ μοι ἀπεικάζειν· ἣν οἱ θεῖοι ἀπόστολοι μετὰ τὸ φῆσαι αὐτοῖς τὸν Κύριον, δεῦτε, ἀκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων· ἀλόγων γὰρ ἰχθύων ἀγρευταὶ ὑπῆρχον οἱ πλεῖστοι, πλέξαντες καὶ συνείραντες ἔκ τε παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης καθῆκαν, καὶ οἱονεὶ ἐν θαλάττῃ τῷ παρόντι βίῳ, λογικοὺς ἀντ' ἀλόγων σαγηνεύοντες, καὶ τέως μὲν ἐκ παντὸς γένους συναγείρουσι, πονηρούς τε καὶ ἀγαθοὺς, δικαίους καὶ ἁμαρτωλοὺς, συγκλείοντες τῇ θείᾳ σαγήνῃ τοῦ κηρύγματος, καὶ ἀδιακρίτως τέως θαλαττεύουσιν οἱ ἅγιοι, τῷ γράμματι καὶ πνεύματι. τῷ γὰρ σώματι τῶν πλείστων ἄπεισι. τοῦτο δὲ καὶ ὁ ὑψηλὸς τῶν προφητῶν Ἡσαΐας πρὸ πεντακοσίων ἤδη ἀνεβόησε· καὶ συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνὸς, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφῳ· καὶ βοῦς καὶ ὄνος ὁμοῦ φάγονται ἄχυρα, καὶ μοσχάριον καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται· καὶ παιδίον μικρὸν ἄξει αὐτά. τὸ ἀδιάκριτον ἐμφαίνων τῆς πνευματικῆς ὁμηγύρεως. ὁμοῦ γὰρ ἐν αὐτῇ τὰ θεῖα νεμόμεθα, οἵ τε ἅρπαγες, καὶ φονικοὶ, καὶ πρᾶοι καὶ ἀνήμεροι, ὑπὸ μικροῦ παιδίου ἀγόμενοι· περὶ οὗ εἴρηται ὁ αὐτὸς, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής. ἐπειδὰν δὲ ὁ τῆς συντελείας ἐπιστῇ καιρὸς, ἀναβιβάσουσιν αὐτὴν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ νεύματι Χριστοῦ ἅμα ἀγγέλοις τὴν διάκρισιν τῶν ἐνόντων ποιούμενοι, τοὺς μοχθηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων ἀφορίζουσι.

Non enim propter præsentes incarnatus (iis solis) profuit, sed & præcedentes à morte resuscitauit, & posteris spem resurrectionis vitamque donauit, propter quod à mortuis suscitatus, secum quosdam resuscitauit, & ipse quidem cælos est ingressus, illòs autem in regionem viuentium transtulit, vbi Enochus & Helias sunt, non ampliùs morituros.

180. *Interrogatio.*

Quandoquidem nulla nobis interpretationum diuinæ scripturæ satietas est, sed semper eas audire desideramus; declara nobis parabolam sagenæ; multam & tibi mercedem cootraheos, & nobis vtilitatem. Dicit enim Dominus, Beatus qui fecerit & docuerit vnum præceptorum istorum: rursusque qui silentio defoderat acceptum ab ipso talentum sermoois, impunitum oon reliquit.

Responsio.

Germana mihu videntur prioribus etiam ea quæ in hac parabola dicta sunt. Simile enim est regnum cælorum sagenæ io mare proiectæ, & ex omni genere contrahenti. Qua, quum impleta esset, retracta in litus, sedentes collegerunt bona in vasa, putrida autem foras eiecerunt. Euangelicum statum mihi videtur repræsentare sagena, quam acceperunt Apostoli diuini, postquam ipsis dixisset Dominus: Sequimioi me, & faciam vos piscatores hominum. Irrationalium enim piscium plerique ipsorum fuerant captatores. Hi nexas & contractas ex Veteri & Nouo testamento sagenas demiserunt, & velut in mari, in præsenti vita, rationales pro ratione carentibus in retia concludentes, hactenus ex omni genere contrahunt, tam malos qoàm bonos, iustos & peccatores, concludentes eos diuina sagena prædicationis: & absque discrimine adhuc in mari laborant viri sancti, tam littera quàm spiritu. Nam corpore à plerisqoe absunt. Id autem eximius inter vates Esaias iam aote quingentos annos exclamauit: Vnà cum agno pascetur lupus, & cum hœdo conquiescet pardalis, & bos & asinus vnà paleas comedent, & vitulus & leo vnà pascentur, & puer paruus ducet ea: nullam separationem spiritualis cœtus fore significans. In eo enim simul rebus diuinis pascimur, tam raptores qoàm homicidæ, mansueti & immites, à paruo puero ducti: de quo alibi idem ioquit: Puer natus est nobis, & vocabitur nomen eius: Deus fortis, dominator. Quaodo verò consummationis tempus adueoerit, retrahent eam in litus, & secuodùm nutum Christi vnà cum angelis separationem eorum quæ insunt facientes, flagitiosos ex medio iustorum segregabunt.

181. *Interrogatio.*

Quid significat Dominus, Petro mandans, vt abeat & hamum mittat, & aperto ore piscis primum egressi, inuentum staterem det pro se & illo, iis qui exigunt censum & didrachma?

Responsio.

Non extra duplicem sensum etiam ista mihi dicta videntur. Staterem enim, quem Petrus ex profundo in pisce accipere iussus est hamo, nostram formam puto, quæ velut in profundo, vtpote in hac vita contecta affectibus, & submersa fluctibus peccati, fluctuat. Sin minus hoc, eam derentionem nostri, quæ in orco per mortem facta est, quam in semetipso ad primum exemplar Dominus reuocat, pro se & Petro dari staterem iubens, tanquam nostri similis homo factus, nostris affectibus obnoxius, & ad dandum tributum requisitus, excepto quòd vitiositati non cessit, nec obsequens factus est, vel declinans ad deterius. Pro se autem & Petro staterem præbens, pro Ecclesia voluntarius patitur. Dicit enim ei: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam. Per semetipsum autem docet ipsam. Ædificatio enim animarum, rerum diuinarum institutio est, lapidem habens in caput anguli primarium magistrum omnium, nempe Christum, de quo inquit carminum ille diuinorum auctor: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, per legem nimirum Iudæi, hic factus est in caput anguli. Et rursus idem in persona lapidis inquit: In capite libri scriptum est de me. Id quod Ioannes reuelauit, dum clamat, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, videlicet carni vnitum, & per semetipsum erudiens eum per illa quæ de pisce dicta sunt & de statere, neque regi neque principi resistendum, citra noxam aliquid præcipienti, sed æquo animo se tributo summittendum. Simul & Deum se his ipsis demonstrauit. Vnde enim ipsi cognoscere licuisset, si homo erat, secundùm temulentiam eorum qui ipsius diuinitatem impugnant, quòd piscis in profundo staterem haberet in ore, & quòd non in carne, sed in ore teneretur? Deinde, quòd primus ille ad hamum esset adducendus? & num sua sponte piscis accedens ad hamum venitet, sicque Dei esset, vtpote qui prædixisset capturam animalis staterem in aperto ore tenentis? Si verò, quod verius est, inuisibili diuinitatis virtute duxit ipsum ad hamum, is verè fuit, qui ceto præcepit, vt susciperet quidem Ionam, illæsum autem custodiret in profundo, sicque saluum & incolumem in terram rursus eiceret. Siquidem piscis ille statere (iacente) in profundo accepto, ad laqueum natabat,

Πεῦσις ρπα΄.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος τῷ Πέτρῳ κελεύων πορευθῆναι καὶ βαλεῖν ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθύος ἀνοῖξαι τὸ στόμα, καὶ τὸν εὑρισκόμενον στατῆρα δοῦναι ἀνθ' ἑαυτοῦ κἀκείνου, τοῖς ἀπαιτοῦσι τὸν κῆνσον καὶ τὰ δίδραχμα;

Ἀπόκρισις.

Οὐκ ἔξω διχονοίας καὶ τάδε μοι δοκεῖ. τὸν γὰρ στατῆρα, ὃν ὁ Πέτρος ἐκ τοῦ βυθοῦ ἐν τῷ ἰχθύϊ λαβεῖν προσετάγη τῷ ἀγκίστρῳ, μορφὴν ἡμῶν δοκῶ, οἷα ἐν βυθῷ τοῦ βίου καλυπτομένην τοῖς πάθεσι, καὶ ὑποβρύχιον κυμάτων ἁμαρτίας κυμαίνειν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τὴν ἐν ᾅδη καταβᾶσαν ἡμῶν γενομένην διὰ θανάτου, ἣν ἐν αὐτῷ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἀνακαλεῖται ὁ Κύριος, ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ Πέτρου δοθῆναι τὸν στατῆρα διακελευόμενος, ὡς γενόμενος καθ' ἡμᾶς βροτὸς, τοῖς ἡμῶν πάθεσιν ὑποκείμενος, καὶ φορολογούμενος, πλὴν τῇ ὁμοίᾳ κακίᾳ μείνας ἀνύπεικτος, καὶ ἀκλινὴς τῷ χείρονι. ἀνθ' ἑαυτοῦ δὲ καὶ Πέτρου τὸν στατῆρα παρεχόμενος, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας πάσχει ἑκών. φησὶ γὰρ αὐτῷ, σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν· δι' ἑαυτοῦ δὲ παιδεύων αὐτήν. οἰκοδομὴ γὰρ ψυχῶν ἡ τῶν θείων ὑπάρχει παίδευσις, λίθον ἔχουσα εἰς κεφαλὴν γωνίας τὸν καθηγεμόνα πάντων Χριστόν· περὶ οὗ φησιν ὁ τῶν θείων μελῳδός· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, διὰ τοῦ νόμου Ἰουδαῖοι, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, ἐκ προσώπου τοῦ λίθου ἔφη, ἐν κεφαλίδι βίβλου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. ὃ Ἰωάννης ἀνακαλύψας, βοᾷ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, ὁ σαρκὶ ἑνωθεὶς, καὶ δι' ἑαυτοῦ παιδεύων αὐτὴν, διὰ τῶν περὶ τοῦ ἰχθύος εἰρημένων, καὶ τοῦ στατῆρος, μηδὲ βασιλεῖ ἢ ἄρχοντι ἀντιτάττεσθαι, ἀβλαβῶς ἐπιτάττοντι, ἀλλ' εὐγνωμόνως φορολογεῖσθαι. ἅμα δὲ καὶ Θεὸν ἑαυτὸν τοῖς αὐτοῖς ἀποδείκνυσι· πόθεν γὰρ αὐτοὺς γινώσκειν, εἴπερ βροτὸς ὑπῆρχε, κατὰ τὴν τῶν θεομάχων παροινίαν, ὅτι ἰχθὺς ἐν τῷ βυθῷ στατῆρα ἔχει ἐν τῷ στόματι, καὶ ὅτι οὐ τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ τῷ στόματι ἔχηται; ἔπειτα δὲ καὶ ὅτι πρῶτος ἐκεῖνος τῷ ἀγκίστρῳ ἁλώσεται; καὶ εἰ μὲν αὐτόματος ὁ ἰχθὺς ἐπὶ τὸ ἄγκιστρον ἧκε, καὶ οὕτως Θεοῦ, τὸ προφῆναι τὴν ἅλωσιν τοῦ ζώου τὸν στατῆρα ἐγκεχαμμένου; εἰ δὲ, ὅπερ ἀληθέστερον, ἀοράτῳ θειότητος τῇ ῥώμῃ ἦγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄγκιστρον, ἐκεῖνος ἀληθῶς ὑπῆρχεν, ὁ τῷ κήτει ἐπιτάξας, δέξασθαι μὲν τὸν Ἰωνᾶν, ἀπαθῆ δὲ φρουρῆσαι τετηρημένον ἐν τῷ βυθῷ, καὶ οὕτως σῶον καὶ ἐρρωμένον ἐπὶ τῆς χέρσου ἐξομόρξασθαι πάλιν. Εἰ μὲν ὁ ἰχθὺς τὸν στατῆρα [illegible] ἐν τῷ βυθῷ λαβὼν ἐπὶ τὴν [illegible] ἀνήγετο.

καὶ πρὸ τούτου αὐτὸς Θεὸς ὑπάρχει ὁ προσφυλάς. τί φησιν; ὁ ἰχθὺς πρῶτος πάντων τῶν ὁμογενῶν ἁλώσεται. εἰ δὲ, ὅπερ κυριώτερον, κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῆς τῆς χρείας, ὁ πάντα ἐκ μὴ ὄντων ὑποστησάμενος, ποιήσας τὸν στατῆρα τοῦ ἰχθύος ἐνέθετο, καὶ ἤλασε πρὸς τὴν ἁλιέα· σαφῶς ἐκεῖνος ὑπάρχει τοῦ Πέτρου ἐπιτάξας βάλλειν ἐν τῇ θαλάσσῃ τὸ ἄγκιστρον. περὶ οὗ ὁ ἄναξ ἅμα καὶ τῶν θείων μελῳδὸς φησίν· ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις, πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν.

A & primus ipse Deus, qui eum præmonstrauit. Quid enim inquit? Piscis primus omnium sui generis capietur? Vel quod potius & magis est consentaneum, ipsius necessitatis tempore is qui omnia ex nihilo produxit, facto statere, ipsum in piscem natatilem imposuit, & ad piscatorem flexit, qui quidem manifeste ille est, qui Petro præcepit hamum in mare iacere. de quo rex ille simul, & diuinorum carminum auctor inquit: Deus noster in cælo, & in terra, & in marinis, & in omnibus abyssis, quæcunque voluit, fecit.

Πεῦσις ρπβ'.

Τί βουλόμενος ὁ Κύριος, τὴν συκῆν ἐξήρανε, καὶ κατηράσατο αὐτὴν, μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν εἰς τὸν αἰῶνα; οὐ γὰρ ἔξω τινὸς νοήματος ἐποίησε τοῦτο.

182. *Interrogatio.*

B Quid Dominus volens, ficum arefecit, & exsecratus est eam, ne amplius fructum ferret in æternum? Non enim id præter aliquod consilium fecit.

Ἀπόκρισις.

Μὴ ἁπλῶς αὐτὸν καταρᾶσθαι καὶ ξηρᾶναι τὸ φυτὸν οἰέσθω τις. παιδεύειν γὰρ διὰ τούτου βούλεται τὴν θεομάχον συναγωγὴν Ἰουδαίων, ὅτι δυνατὸς καὶ τιμωρεῖν, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς, οὐ βούλεται. οὐδενὶ γὰρ αὐτὸν ὁρῶντες ἀμυνόμενον, εὐεργετεῖν αὐτὸν μόνον ὑπελάμβανον δύνασθαι, οὐ μήν τι καὶ τιμωρεῖν. ἐκ τῆς ἀψύχου τοίνυν φύσεως πείθει τὴν θεοστυγῆ συναγωγὴν, ὅτι καὶ κολάζειν ποτὲ, ἀλλὰ τέως ἀνέχεται, καὶ ξηραίνει τὴν ἄψυχον συκῆν, ἵνα καταπείσῃ τὴν ἄθεον συναγωγὴν, τὴν ἀκαρπίαν ὁρᾶν, καὶ ἐρημίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθου ἐν αὐτῇ. ὡς δὴ συκῆ τοὺς φυσικοὺς καρπούς, οὐδ' ἡ συναγωγὴ τοὺς νομικούς. τιμωρεῖται δὲ ἡ ἄψυχος, ἵνα καρποφορήσῃ πίστιν ἡ ἄθεος. ἐπεὶ τίς ἀγνοεῖ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἐνδύσεως καὶ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐν βασιλείοις διαιτώμενος, καὶ ἄπειρος γεωργίας, ὅτι συκῆ χειμῶνος καρπὸν οὐκ ἔχει; ἀλλ' ὡς ἔφην, εἰκόνι τῷ φυτῷ κέχρηται πλείστων ἕνεκεν. πρῶτον μὲν δείκνυς ὅτι οἷός τε ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ παρόντι τοὺς πονηροὺς τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ἐπέχει τέως τὴν δύναμιν, ἐνδιδοὺς ἑκάστῳ πρὸς μετάνοιαν, καθώς φησιν ὁ θεῖος τραγῳδός· ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος ἰσχυρὸς, καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει, τὴν τιμωρητικὴν φάσκων δύναμιν. Θεοῦ γὰρ ὄντως τὸ ξηρᾶναι ῥήματι ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀναθάλλειν ξύλον ξηρὸν, καθώς φησιν Ἐζεχιὴλ ὁ τῶν Χερουβὶμ θεατής. ὁ ξηράνας τὴν συκῆν προστάγματι, αὐτὸς πρὸ ἡλίκων ἐτῶν τῆς καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ γεννήσεως τὴν ξηρὰν καὶ ἄψυχον Μωσέως βακτηρίαν ἐν τῇ χειρὶ ἐχομένην, ἀθρόως εἰς δράκοντα ἐζώωσεν. οὗ τὴν ὄψιν ναρκήσας ὁ ἀλλομένου, δραπετεύειν ἐπειρᾶτο ὁ θεσπέσιος, εἰ μὴ αὖθις αὐτὴν ὁ ζωοποιήσας πάλιν ῥάβδον ἀπέδειξε.

Responsio.

Ne simpliciter ipsum exsecratum esse & arefecisse arborem eam quisquam putet. Nam per id docere voluit, quod Deo repugnantem synagogam Iudæorum etiam punire possit, sed tanquam bonus non velit. Nam quum ipsum à nemine pœnas exigere cernerent, existimabant ipsum tantummodo posse benefacere, non autem punire. Per C inanimatam igitur naturam persuadet inimicæ Deo synagogæ, quod & punire velit, sed adhuc dum toleret, ac arefaciat ficum inanimam, simulque vt aridam faciat impiam synagogam, demonstrat ei sterilitatem, quò viderent (suam) sterilitatem & desolationem, quodque non mansurus esset lapis super lapidem. Vt autem ea ficus naturales fructus (non ferebat,) ita neque synagoga legales. Punitur itaque inanimata, vt proferat fidei fructum impia. Quis enim ignorat, etiamsi vel ab ineunte ætate ac teneris vn- D guiculis in aulis regum vixerit, & ignarus agriculturæ sit, ficum per hyemem fructum non habere? Verùm vt dixi, vice imaginis ea arbore vsus est plurium gratia. Primùm quidem ostendit, quod possit vel etiam in præsenti vita malos afficere supplicio, sed etiamnum cohibeat potentiam, concedens vnicuique tempus ad resipiscentiam, quemadmodum inquit Tragicus ille diuinus: Deus iustus est iudex, fortis & longanimis, nec inducit iram cottidie. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit: vltricem E vim per hanc vocem indicans. Nam illud verè est Dei, arefacere verbo lignum viride, & ex arido rursus facere lignum viride, vt inquit Ezechielus ille spectator Cheruborum. Et qui arefecit ficum mandato, idem nulle annis aote suam secundùm nostram naturam natiuitatem, aridum & inanimatum Mosis baculum in manu detentum, confestim in colubrum animauit, ad cuius assilientis aspectum torpens ille vir diuinus, refugere tentabat, nisi mox qui viuificauerat ipsam, rursus virgam demonstrasset.

Inquit enim ad ipsum is qui de Lazari sepultura quærit: Quid hoc est quod est in manu tua? Ille vero respondebat, Virga. Rursusque vox Dei inquit, Proiice eam abs te super terram. Proiecta verò coluber fiebat, assistens ei qui proiecerat. Illo autem recedente, dicit ei Deus, Extende manum tuam, & apprehende caudam eius: quo facto, restituit animal in id quod erat ante mutationem. Quemadmodum & iis qui ad Lazarum vinctum pertinebant, inquit, Soluite ipsum, & sinite abire. Quibus verbis illum valetudini restituit, postquam corruptus erat & fœtebat, vt esset id quod antequam mortem gustasset, erat. Similiter & aridum foliorumque viriditate carentem Aaronis baculum sine labore & absque humore, terræve complexu, in vna nocte folia & baccas producere fecit, quo facto sacerdotij exhibuit illi demonstrationem. Idem verò qui eā virgam vitore circundedit absque plantatione: semetipsum incorporauit absque copulatione. Egredietur enim virga de radice Iesse. Iesses autem homo erat, pater magni Dauidis. Necesse igitur erat ex animata radice, etiam animatam intelligere virgam, de qua loquitur magnus ille Esaias. Quæ diuinus reuelauit Apostolus, disertè clamans: Habemus Pontificem magnum, qui penetrauit cælos. Hic autem Hierosolymam veniens, haud ita longo tempore post, pro nobis crucem sponte sua subit, simul nudo verbo confestim arborem arefacit: ostendens quod ille ipse sit, qui eam & nasci iusserit, & quod præcipere possit ligno crucis vt fulmine feriat se affigentes, quódque patiatur affixus vt Deus, qualia patitur homo in carne. Euntibus autem ipsis Hierosolymam esuriit in via Iesus, & videns ficum, venit ad eam, quærens fructum, & non inuenit, quemadmodum inquit diuus Euangelista. Figuratè autem intelligatur per viam præsens vita, quam viuens & Sanctus ille Sermo ad similitudinem nostri natus corporaliter ambulat, & loca mutat, vbique diuinitus præsens. Intellectiliter autem esuriebat nostram salutem, præcipuè verò Iudæorum. Venit ad ficū, id est ad synagogam, quærens ex ea non sensiles ficus, sed intellectilem ex lege ac prophetis, dulcémque fœcunditatem. Nam cōsimiliter vt in ficu grana insunt, ita & in synagoga diuina præcepta, de quibus anima participans dulcescit. Sed non inuenit Iesus fructum in ea, nisi folia tantùm legalium & propheticorum instrumentorum, eaque per transgressionem mandatorum diuinorum veluti folia ficus à Iudæis in irrationalem naturam conuersis conculcata. Iumentum enim libris onustum est interfectrix Domini synagoga. Quæ regem quidem sustulit, militem autem honorauit: à quo sæpius in captiuitatem est abducta, sæpe item serua & tributaria facta:

A Φησὶ γὰρ αὐτῷ ὁ περὶ τῆς ταφῆς Λαζάρου πυνθανόμενος, τί τοῦτο ἐν τῇ χειρί σου; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ῥάβδος. καὶ αὖθις θεία φωνή, ῥίψον αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν· ῥιφθείσης δέ, δράκων ἐγένετο, ἐφαλλομένη τῷ προϊεμένῳ· τοῦ δὲ ἀποπηδήσαντος, φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς κέρκου αὐτοῦ· γενομένου δέ, εἰς ἐκεῖνο ἀποκαθίστησι τὸ ζῶον ὅπερ ἦν πρὸ τῆς ἀλλοιώσεως γενόμενον. κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον φησὶ τοῖς περὶ τὸν Λάζαρον· λύσατε αὐτόν, καὶ ἄφετε ὑπάγειν, τοῖς ἐκεῖνον μεταρρώσας, τὸν διερρυηκότα, καὶ ὀδωδότα, ὅπερ ἦν πρὸ B τοῦ θανάτου γεύσασθαι. ὁμοίως καὶ τὴν ξηρὰν καὶ ἄφλοιον τοῦ Ἀαρὼν βακτηρίαν, ἀμογητὶ χωρὶς νοτίδος ἢ γῆς περιπλέξεως, ἐν μιᾷ νυκτὶ φύλλα καὶ κάρυα βλαστῆσαι ποιήσας, τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ παρέσχετο ἀπόδειξιν. ὁ δὲ αὐτὸς τὴν ῥάβδον περιφλοιώσας χωρὶς φυτείας, ἑαυτὸν ἐσωμάτωσε χωρὶς συζυγίας· ἐξελεύσεται γὰρ ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί· Ἰεσσαὶ δὲ βροτὸς ὑπάρχει πατὴρ τοῦ μεγάλου Δαβίδ. ἀνάγκη οὖν ἐξ ἐμψύχου ῥίζης ἔμψυχον νοεῖν καὶ τὴν ῥάβδον· περὶ ἧς τὰ θεῖα μὲν φη- C σιν ὁ ὑψηλὸς Ἡσαΐας· ἅπερ ἀνακαλύψας ὁ θεοφόρος ἀπόστολος διαρρήδην βοᾷ· ἔχομεν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς. οὗτος δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα φοιτῶν μετ' οὐ πολύ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρὸν αὐθαιρέτως ὑφίσταται, ῥήματι ψιλῷ ἀθρόως τὸ φυτὸν ἐξήρανε, δεικνὺς αὐτὸς ὑπάρχειν ὁ καὶ φῦναι κελεύσας, καὶ ὅτι οἷός τε ὑπάρχει προστάξαι τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, κεραυνῶσαι τοὺς καθηλοῦντας· φέρει δὲ ὡς Θεὸς καθηλωμένος οἷα βροτὸς τῇ σαρκί. φοιτώντων δὲ αὐτῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπείνασεν ἐν τῇ ὁδῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἰδὼν συκῆν ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν ζητῶν καρ- D πόν, καὶ οὐχ εὗρε, καθώς φησιν ὁ θεῖος διαγγελιστής. τυπικῶς δὲ νοείσθω ὁδός, ὁ παρὼν βίος, ὃν ὁ ζῶν καὶ ἅγιος λόγος καθ' ἡμᾶς γενόμενος σωματικῶς βαδίζει, καὶ τόπους ἀμείβει, πάντη παρὼν θεϊκῶς· νοητῶς δὲ πεινῶν τὴν πάντων σωτηρίαν, ἐξαιρέτως δὲ Ἰουδαίων, ἦλθεν ἐπὶ τὴν συκῆν, ὡσανεὶ τὴν συναγωγήν, ζητῶν ἐξ αὐτῆς καρπὸν οὐκ αἰσθητῶν σύκων, ἀλλὰ τὴν νοητήν, τὴν ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν γλυκεῖαν καρποφορίαν· παραπλησίως τῶν ἐν τῷ σύκῳ κόκκων ἐγκειμένων E τῇ συναγωγῇ τῶν θείων ἐντολῶν, ἐξ ὧν μετέχουσα ἡ ψυχὴ καταγλυκαίνεται· ἀλλ' οὐχ εὗρεν ὁ Ἰησοῦς καρπὸν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ μόνον φύλλα τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν τευχέων, καὶ αὐτὰ τῇ παραβάσει τῶν θείων οἱονεὶ φύλλα συκῆς ὑπὸ τῶν εἰς ἀλογίαν τραπέντων Ἰουδαίων ἀδεῶς πατούμενα. κτῆνος γὰρ ὑπάρχει βιβλιοφόρον ἡ κυριοκτόνος συναγωγή· ἡ τὸν βασιλέα ἀνελοῦσα, τὸν δὲ στρατιώτην τιμήσασα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ αἰχμαλωτισθεῖσα πολλάκις, καὶ οἰκέτις καὶ ὑπόφορος γενομένη·

quæ

ἡ ἀναγινώσκουσα, καὶ μὴ ἐπιγινώσκουσα· ἡ τὸ γράμμα κρατοῦσα, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀγνοοῦσα· τὴν διαθήκην ἔχουσα, καὶ τῆς εὐνομίας ἀπέχουσα· ἧς μόνος ὁ Χριστὸς ἀνὴρ προσαγορεύεσθαι, εἰ ἑταιριζομένης, βουλόμενος, φησὶ διὰ Ὠσηὲ τοῦ προφήτου, αὕτη οὐχ ἡ γυνή μου, κἀγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. ἕτερος δὲ τῶν θεσπεσίων, τὴν αἰτίαν λέγων βοᾷ, οὗτοι οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ, τῶν κἀγὼ ἠμέλησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἀποκληρονόμος τοίνυν ἡ ἄκαρπος συκῆ, μᾶλλον δὲ συναγωγὴ τὴν διὰ μοιχείαν ὁ τῆς εὐσεβείας ἀρνεῖται λόγος· ταύτην καὶ ἀπὸ τῆς κληρονομίας ἀπείργει νόμος.

Πεῦσις ρπγʹ.

Ἐπεὶ οὐδεὶς ἡμῖν κόρος τῆς σῆς εὐφραδίας, μαθεῖν δεόμεθα καὶ τὴν τῶν ἀληθόντων, καὶ τοῦ μύλωνος παραβολὴν, ἀγροῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δύο ὄντων. λέγει γὰρ ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται· δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι, μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

Ἀπόκρισις.

Ἐν ἀμφοῖν τὰ αὐτὰ δηλοῦται συμβήσεσθαι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως καὶ τὴν τῆς δευτέρας παρουσίας. ἀγρῷ μὲν τὸν κόσμον παραβάλλεται, καθὼς αὐτὸς ἑτέρωθί φησιν, ὅτι ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος, οἱ δὲ θερισταὶ οἱ ἄγγελοι· μύλωνι δὲ ἀπεικάζων τὴν ἄστατον τοῦ βίου περιφορὰν, καὶ τὸ πολύστροφον τῶν ἐν αὐτῷ δρωμένων, ὡς τὰ μύλωνα, ἀεικινήτως καὶ ἀστάτως ἡμῖν περιθέοντα, καὶ παρὰ τοῦ ἀλήθεσθαι ἐν ἡμῖν ἕτερον ἐξ ἑτέρου ἀμείβοντα· τοὺς δὲ ἐν αὐτῷ ἀλήθοντας, μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀληθομένους, τοὺς μὲν παραλαμβανομένους, τοὺς δὲ ἀφιεμένους, ἡμᾶς δηλοῖ, τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τήμερον ἀλήθοντας· καὶ τοὺς μὲν θανάτῳ ἀπαγομένους, τοὺς δὲ πως ἀφιεμένους, καὶ ἐν ἀκαρεῖ, ἐν ἀτόμῳ, πρὸς ἀφθαρσίαν μεθισταμένους, καθώς φησιν ὁ ὑψηλὸς κήρυξ Ἀπόστολος· ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. οἱ τοίνυν θνήσκοντες οἱονεὶ τοῦ μύλωνος λαμβάνονται· οἱ δὲ περιλειπόμενοι, ἀφίενται. ἐν αὐτῷ δὲ φωνούσης ἅμα καὶ διανιστώσης τῆς θείας σάλπιγγος τοὺς ἀπ' αἰῶνος κοιμηθέντας, αὖθις ὁ ἀκλινὴς καὶ ἀδέκαστος προκαθίζεται κριτὴς, ἑκάστῳ πρὸς ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἀνταμειβόμενος, καθώς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· τοὺς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ καὶ τὰ ἑξῆς.

Πεῦσις ρπδʹ.

Περὶ τίνων λέγει ὁ Δαβὶδ, ἄνθρακες ἀνήφθησαν ἀπ' αὐτοῦ;

Ἀπόκρισις.

Τὸ θεῖον πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς πῦρ

quæ legit & non intelligit, quæ literam habet, & rem ignorat, quæ Testamentum habet, & à recta legis obedientia longè abest. Cuius solus Christus maritum se appellari volens, qui sciret ipsam aliis adhærentem, dicit per Oseam Prophetam: Ipsa non vxor mea, & ego non eius maritus. Alius verò vatum caussam indicans, clamat: Isti non perstiterunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus omnipotens. Exheredata est igitur sterilis ficus, immo verò synagoga, quam propter adulterium sermo pietatis abnegat, & ab hereditate lex arcet.

183. *Interrogatio.*

Quia tua eloquentia satiari non possumus, cupimus intelligere & molentium & molæ parabolam, & eam quæ de agro est, & de duobus, qui in eo sunt. Inquit enim in Euangelio Dominus: Tunc duo erunt in agro, vnus assumitur, & vnus relinquitur: duæ molentes in mola, vna assumitur, & vna relinquitur.

Responsio.

In vtrisque eadem euentura significantur tempore resurrectionis & secundi aduentus Christi. Agro quidem mundum comparat, quemadmodum ipse alibi inquit, quod ager sit mundus, messores autem angeli. Molæ autem similem facit instabilem huius vitæ vorationem, & volubilitatem eorum quæ in eo fiunt, quæ velut molæ perpetuo motu, sempérque instabiliter circumcurrentia, & antequam molita sint, in nobis aliud ex alio (inuicem) alternant. In ea verò alternatim variatos, vel potius ab ipsa molitos, alios quidem assumendos, alios verò relinquendos, nos significat, quotquot ab Adamo in hodiernum vsque diem molunt. Atque horum alios quidem morte ablatos, alios autem adhuc relictos, in momento, in temporis puncto ad incorruptibilitatem esse transferendos, quemadmodum inquit eximius ille præco Apostolus: Ecce nobis mysterium: omnes quidem non obdormiemus, omnes autem immutabimur, in puncto, in momento oculi ad extremam tubam. Itaque qui mortui sunt, instar molæ accipiuntur: qui verò sunt residui, relinquuntur. Simul vocem edente & excitante tuba diuina eos qui à sæculo obdormierunt, mox ille qui neque flectitur, neque muneribus corrumpitur, præsidet iudex, vnicuique secundùm dignitatem eorum quæ in vita gesta sunt, retribuens: quemadmodum inquit diuus ille Apostolus, alios quidem secundùm tolerantiam operis boni: & quæ sequuntur.

184. *Interrogatio.*

De quibus inquit Dauides, Carbones accensi sunt ab eo?

Responsio.

Multis in locis sacræ scripturæ Deus ignis

expers materiei cognominatur. Angelorum igitur chori & animæ iustorum propinquitate ad Deum per puritatem inflammati, carbones meritò appellantur, instar luminarium in mundo lucentes, verbum vitæ continentes. Duplicem enim scimus ignis vim & effectum, adurentem & illuminantem: verè quidem attingentibus illuminantem: contemptim autem & intrepidè adurentem. Nam immoderata eius propinquitas vrit, mediocris verò distantia illuminat. Plurimos enim incurabiles morbos cauterio reprimere solent periti medici. licèt Deus non perdat, sed aliter conflet & repurget à turpitudine in gestis vitæ contracta: siquidem per pœnitentiam ad curationem propensus est is qui morbo tenetur. Sin autem infirmus ex hac lamentabili vita excesserit, vritur quidem, at non comburitur, sempiternè igne diuino cruciatus, in immortali deinceps & incorruptibili corpore. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptibilitatem, & hoc mortale induere immortalitatem, vt reportet vnusquisque quod gessit per corpus, inquit eximius ille Apostolus. Itaque hîc est tempus medicinæ, illic reddendæ rationis: hîc sanitatis, illic supplicij: hîc diuinæ longanimitatis tempus est, illic ineuitabilis & iusti iudicij.

185 *Interrogatio.*

Quomodo intelligitur, cuius meminit Euangelium, securis infrugiferas arbores exscindens?

Responsio.

Infrugiferum Iudæorum cernens voluntatis propositum Ioannes, infrugiferis arboribus ipsos assimilauit, ad radicem illorum positam securim denuntians, breuem & acutam viuentis verbi discretionem, qua omnis arbor non faciens fructum bonum, exscinditur, & in ignem proiicitur. Huc item tendit diuus Apostolus, qui inquit: Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrantior quouis gladio vtrinque incidente: dissectricem prædicationis virtutem significans.

186. *Interrogatio.*

Quid Dominus significat, quum inquit: Cuius ventilabrum in manu eius, & repurgabit aream suam, & triticum quidem congregabit in horreum, paleam autem comburet igni inextinguibili?

Responsio.

Ventilabrum mihi videtur incorruptum Dei iudicium, vnumquemlibet quasi per legem Dei ad congruentem sibi secundùm gesta vitæ locum secernens. Aream autem intelligo vniuersorum populorum in terrarum orbe Ecclesiam, & ex mortuis vniuersorum hominum resurrectionem, in qua eos quidem, qui sunt instar paleæ, & instabiles, quouis vero peccati iactati,

A ἄυλον κατονομάζεται. αἱ οὖν τῶν ἀγγέλων χορεῖαι, καὶ τῶν δικαίων αἱ ψυχαί, τῇ διὰ καθαρότητος πρὸς τὸν Θεὸν ἐγγύτητι, ἐκφλογούμεναι ἄνθρακες εἰκότως προσαγορεύονται, φωστήρων ἐν κόσμῳ φαινόμενοι, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. διττὴν γὰρ ἴσμεν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν, καυστικόν τε, καὶ φωτιστικόν. τοῖς δὲ ὄντως ψαύουσι, φωτιστικόν. τοῖς δὲ καταφρονοῦσι καὶ ἀδεῶς, καυστικὸν καὶ καθαρτικόν· ἡ ἄμετρος γὰρ αὐτοῦ ἐγγύτης καυστική· ἡ δὲ μετρία διάστασις φωτιστική· πλεῖστα γὰρ τῶν δυσιάτων παθῶν καυστῆρι ἀναστέλλειν πεφύκασιν B οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες. καὶ εἰ δὲ τὸ θεῖον οὐκ ἀπολλύον, ἀλλὰ ἀναχωνεῦον καὶ ἀποκαθαῖρον τοῦ αἴσχους τῶν βεβιωμένων, εἴπερ διὰ μετανοίας πρὸς ἀκεσμὸν ῥέψη ὁ τῷ πάθει κεκρατημένος· εἰ δὲ ἀσθενῶν ἀπέλθοι τῆς παρούσης ἰαλίμου ζωῆς, καίεται μὲν, οὐ κατακαίεται δὲ, ἀϊδίως τῷ θείῳ πυρὶ τιμωρούμενος, ἐν ἀθανάτῳ λοιπὸν καὶ ἀφθάρτῳ σώματι. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, ἵνα κομίσηται ἕκαστος πρὸς ἃ ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος, φησὶν ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος. ἐνταῦθα οὖν ὑπάρχει τὰ τῆς ἰατρείας, ἐκεῖ τὰ τῆς ἀπολογίας· ἐνταῦθα τὰ τῆς ὑγείας, C ἐκεῖ τὰ τῆς τιμωρίας· ἐνταῦθα τὰ τῆς θείας μακροθυμίας, ἐκεῖ τὰ τῆς ἀκλινοῦς δικαιοκρισίας.

Πεῦσις ρπέ.

Πῶς νοεῖται ἡ δὲ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀξίνη, τὰ ἄκαρπα ἐκκόπτουσα;

Ἀπόκρισις.

Τὴν ἄκαρπον Ἰουδαίων θεωρῶν Ἰωάννης προαίρεσιν, φυτοῖς ἀκάρποις αὐτοὺς ἀπείκασε, πρὸς τὴν ῥίζαν αὐτῶν κεῖσθαι τὴν ἀξίνην ἀποφηνάμενος, τὴν D συντομον καὶ τεθηγμένην τοῦ ζῶντος λόγου διαίρεσιν· ὑφ' ἧς πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. πρὸς τοῦτο δὲ φέρων καὶ αὖθις ὁ θεῖος ἀπόστολος φησὶ, ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, τὴν τμητικὴν τοῦ κηρύγματος δηλῶν δύναμιν.

Πεῦσις ρπς'.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος λέγων, οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ· καὶ τὸν μὲν E σῖτον συνάξει εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ;

Ἀπόκρισις.

Πτύον μοι δοκεῖ ἡ ἀδέκαστος τοῦ Θεοῦ κρίσις, ἕκαστον οἷα διὰ νόμου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν κατάλληλον τῶν βεβιωμένων χώραν ἀποκρίνουσα. ἅλωνα δὲ νοῶ, τὴν πανδήμον τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν πανκαθόλου ἀνάστασιν· ἐν ᾗ τοὺς μὲν ἀχυρώδεις, καὶ εὐρίπους, παντὶ ἀνέμῳ ἁμαρτίας ῥιπιζομένους,

καὶ κούφους καὶ ἀκάρπους γενομένους, ἐξ ὧν ὁ λικμῶν ὁ θεῖος ψῆφος τῷ πυρὶ διαρπάζει εἰς καῦσιν αἰώνιον· τοὺς δ' ἐν τῷ πυρῷ σιτοδοχεῖς τοῖς πέλας γενομένους, καὶ ἀρετὴν ἀνυπόκριτον ἐπιτελέσαντας, εἰς ἀποθήκην συνάγει καταπαύοντας, ἣν καὶ μονὴν προσαγορεύει σωτήριον. ἐκεῖ γὰρ ὄντως ἡ ἀρχαία μονὴ ἡμῶν. ὁ γὰρ παρὼν βίος οὐ μονὴ, ἀλλὰ σκηνή μοι δοκεῖ, σὺν τῇ πήξει ἔχουσα καὶ τὴν καθαίρεσιν.

Πεῦσις ρπζ.

Αφορμὴν ἐκ τῆς ἀποκρίσεως λαβόντες, δεόμεθά σου εἰπεῖν, διὰ τί τὰς ἐκκλησίας πολλάκις καὶ εὐσεβῶν ἀνθρώπων ὁρῶμεν πτῶσιν, καὶ ἀφανισμὸν διὰ σεισμοῦ, ἢ βροντῆς, ἢ ἑτέρας ἀπειλῆς γινομένην, ὡς ἐπὶ ἁμαρτωλοῖς;

Απόκρισις.

Εκ τῆς θείας γραφῆς τὰ περὶ τούτων παιδευόμεθα· εἰ γὰρ τῆς θείας κιβωτοῦ οὐκ ἐφείσατο ὁ Κύριος, ἀλλ' ἀπέδοτο αὐτὴν ἀλλοφύλοις σὺν ἱερεῦσιν αὐτῆς ἀνομήσασι, καὶ πόλιν ἁγίαν τὴν Ιερουσαλὴμ κατέσκαψε, καὶ Χερουβὶμ δόξης τοῦ ἱλαστηρίου καθεῖλε, καὶ στολὴν θείαν διέρρηξε, καὶ χαρίσματα τὰ θεῖα, καὶ προφητείας, καὶ δήλωσιν, καὶ ἐφοὺδ, καὶ λόγιον, καὶ τὸ ἐξ ἀκηράτου χρυσίου πέταλον, ἀρρήτους ἔχον χαρακτῆρας, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τελετῆς ἐν ἔθνεσιν εἰς καταπάτησιν καὶ λαφυραγωγίαν ἐξέδοτο, ἐπὶ κατακρατήσει τῶν ἀνομησάντων· ἄρτι οὐδὲ τῶν νῦν ἑαυτοῦ ἀνακτόρων φείδεται, οὐδὲ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρρήτων, καὶ ἀχράντων μυστηρίων, δέος ἐμβαλὼν τοῖς πταίουσιν, ἀπηνεστέραν καραδοκεῖν τιμωρίαν, τῇ πονηρίᾳ ἐμμένοντας. ὀλολυζέτω γὰρ πίτυς ὅτι πέπτωκε κέδρος, φησὶν Ιερεμίας· τοῦτ' ἔστιν, ἰσχυρῶν καὶ ἁγίων καταπεσόντων, τὰ ἐν τῇ γῇ ἀσθενέστερα παιδευέσθω. ὅπερ αὖ πάλιν φράζων ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομὼν, Ασεβῶν καταπιπτόντων δίκαιοι δειλοὶ γίνονται. οὐ γὰρ ὅπλων αἰχμαὶ, καὶ κράνος, καὶ θώραξ, ἢ κνημῖδες, ἀσφαλῆ πονηροῖς τὴν ζωὴν παρέξουσι, λωποδυτοῦσι, καὶ τὰς λεωφόρους ἐνεδρεύουσι. πολλοὶ γὰρ δυσάλωτοι φρασάμενοι ἐλεεινῶς τοῦ ζῆν ἀπερράγησαν, παρ' ἡμῖν μὲν ἀναγραπτοὶ, Ωρὴβ καὶ Ζηβεὲ, καὶ Σαλμανᾶ, καὶ Αβιμελὲχ, καὶ Γολιὰθ, καὶ Αβεσσαλὼμ, καὶ ὅσοι κατ' ἐκείνους· παρὰ δὲ τοῖς ἔξω, Εκτορες καὶ Αἴαντες, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπὶ ῥώμῃ φυσώμενοι Λακεδαιμόνιοι· ἐπεὶ οὐκ εἶχον συνδρομὴν τῆς εὐσθενείας τὸ δίκαιον. πρὸ τοῦ οὖν Θεὸς ἡμᾶς διὰ πονηρίαν πολεμίοις ἀποδῶται, ἢ τὰς ἐκκλησίας ἐπικατασείσῃ, ἁμαρτάνουσι τὴν σφῶν ἀδικίας πολεμήσωμεν, καὶ τὸν δῆμον τῆς ἁμαρτίας, στρατόπεδον εὐσεβείας ἀνθοπλισώμεθα.

Πεῦσις ρπη.

Τί βούλεται ὁ Κύριος λέγων, εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ, ἕως ἐσμὲν ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ; οὐ γὰρ πάντως

& leues & infrugiferi fuerunt, iostat ventilabri decretum diuinum io igoem eleuat ad æternum inceodium. Qui verò velvt triticum nutritores proximorum fuerunt, & rectè virtutem perfecerunt, illos in horreum comportat cooueniens, quod & mansionem salutarem appellat. Illic enim verè est maosio nostra. Nam præsens vita, noo mansio oostra, sed tabernaculum esse mihi videtur, quod vnà cum fixione etiam destructionem habet.

187. *Interrogatio.*

Per occasionem separationis te quæsomus vt dicas, quare Ecclesiatum sæpeoumero & piorum homiooum videmus casum & ioteritum per terræmotum, aut fulmeo, aut per aliam indignatiooem accidere, vt peccatoribus?

Responsio.

Ex diuina Scriptura de istis docemur. Nam si diuioæ Arcæ non pepercit Deus, sed ipsam alienigenis tradidit cum sacerdotibus eius, qui ioiquè egerant: & ciuitatem sanctam Hierosolymam solo æqoaoit: & Cherubos gloriæ propitiatorij sustulit, & stolam sanctam disrupit, diuinaque charismata, & prophetiam & declaratiooem, & ephod & rationale, & ex auro puro laminam, arcaoos habentem characteres, & reliqua sancti ministerij, gentibus tradidit in cooculcationem & direptionem, tone prænalentibus impiis: ne nunc quidem suis templis parcit, oeque in iis contentis ineffabilibus & Incontaminatis mysteriis, timorem iniiciens offendeotibus, vt seuerius exspectent supplicium, si in malitia perseuerauerint. Nam vlulet pinus, quoniam cecidit cedrus, inquit Hieremias. Hoc est, fortibus & sanctis sublatis, quæ in terra iofirmiora sont erudiantur. Quod itidem tradit hisce verbis peritus ille rerum dioinarum Solomo, Impiis cadentibus, iusti timidi fiunt. Non enim armorum cuspides, & galea, & thorax aut tibialia securam flagitiosis vitam præstabunt, prædatoribus & publicas vias obsidentibus. Multi enim captu difficiles putati, miserabiliter vita priuati fuot, apud oos quidem literis proditi, Orebus, & Zebus, & Zebeas, & Salmana, & Abimelechus, & Goliathus, & Absalon, & quicunque similes illis fuere. Apud exteros autem, Hectores, & Aiaces, & ipsi qui propter fortitudinem inflati erant Lacedæmooij, quoniam non habebant cum robore coniunctam iustitiam. Itaque priusquam nos Deus hostibus tradat, aut Ecclesias cooutiat, com peccantibus propter suam iniustitiam certemus, & populum pro peccato, vallo pietatis armemus.

Responsio.

Quid sibi vult Dominus dicens, vt beneuolentiam habeamus cum aduersario dum sumus io via cum ipso? Non enim semper

nobiscum iter facientes habemus.

Responsio.

Bona quidem & simplex & prompta est beneuolentia, ne succenseat, ne festinet ad vlciscendum eum qui læsit. Inquit enim ipse, Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos odio prosequuntur, & orate pro deuouentibus vos, & nemini malum pro malo reddite, & quæcunque sunt huiusmodi. Habet autem hoc dictum duplicem quendam sensum, latentem eos qui crassiore sunt intellectu. Potest enim & domi desidens, & procul ad vrbanis tumultibus remotus in extremis secessibus agens habere aduersarium. Itaque beneuolentiam cum aduersario habens, melius & acutius illum intelligere iubet, aduersarium quidem corporis appetitum aduersus spiritum diuinè decenterque definiens, vim autem ipsam vitam innuens, à genere nostro inordinatè recedentem. Beneuolentiam verò velocem sensum corporeæ insurrectionis dicit, qui simul vt appetitus motus fuerit, illico intelligere debet, & quasi freno diuino timore refrænare, ne quando in iisdem mandatis nos submiserimus, & indigna fecerimus superna vocatione, tradamur ab illis iudici, quando venerit ad retribuendum vnicuique secundùm dignitatem eorum quæ in vita gessit. Ne igitur promissionem litteræ sufficere putemus ad salutem neglecto opere, neque per tactum incontaminati sacrificij appropinquare Deo nos imaginemur. Nam facere quàm loqui Deo conuenientius esse, Deus demonstrat.

189. *Interrogatio*

Quid est, quod dicit Dominus, Quòd si dexter oculus tuus offendit te, erue ipsum & proiice abs te, & si dextra tua manus offendit te, amputa eam, & proiice abs te?

Responsio.

Oculo & manui dexteræ, Christus oculus nulli somno succumbens, & dextera Dei & patris, propinquitatem consanguineorum, vel etiam amicos accommodos meritò assimilauit, per quos quæ mandata sunt facimus, non aliter quàm corporis mēbris, ad omnem ipsis cooperationem vtentes, & vnà cum ipsis nos mouentes. Quando itaque aliquis eorum nobis auctor scandali fit, peccatum inuoluens, & nobis quidem conuicium, sibi autem ignominiam adfert & opprobrium, mox illum exscindere & domo pellere proculque à nobis abiicere diuinus homo præcipit, ne quando instar pestis depascatur corporis erectum robur bene habentibus & sanis, suam ipsius odoratus maleuolentiam. Ne igitur prætextu philosophiæ veram philosophiam quæ Christus est despiciamus, qui immobilem & nullam adulationem admittentem requirit animum.

τοὺς συνοδεύοντας ἡμῖν ἔχομεν.

Ἀπόκρισις.

Καλὴ μὲν, καὶ ἁπλῆ, καὶ πρόχειρος εὔνοια, τὸ μὴ μηνιᾶν, μηδὲ σπεύδειν ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικήσαντα· φησὶ γὰρ αὐτός, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν κατηρωμένων ὑμῖν, καὶ μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδίδοτε, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἔχει δὲ καί τινα διπλόην τὸ νόημα, λανθάνουσαν τοὺς παχυτέρους τὴν διάνοιαν. ἔστι γὰρ καὶ οἴκοι καθήμενον, καὶ πόῤῥω τῶν ἀστικῶν θορύβων ἐπ' ἐσχατιαῖς διάγοντα, ἔχειν ἀντίδικον. ὁ οὖν εὐνοεῖν τῷ ἀντιδίκῳ, κρειττόνως καὶ ὀξυτέρως ἐκεῖνον νοεῖν διακελεύεται· ἀντίδικον δὲ τὴν τοῦ σώματος ὄρεξιν πρὸς τὸ πνεῦμα θεοπρεπῶς ὁρισάμενος· ὁδὸν δὲ τὸν βίον αἰνιττόμενος, παρὰ τοῦ γένους ἡμῶν ἀτάκτως διαφοιτώμενον· εὔνοιαν δὲ τὴν ὀξεῖαν αἴσθησιν τῆς τοῦ σώματος ἐπαναστάσεως φησὶν, ἅμα τῷ κινηθῆναι τὴν ὄρεξιν, ἐπινοεῖσθαι ὀφείλουσαν, καὶ οἱονεὶ χαλινῷ τῷ θείῳ φόβῳ ἀνασειράζεσθαι, μή ποτε τοῖς αὐτοῖς ἐπιτάγμασιν ὑποκύψαντες, καὶ ἀνάξια τῆς ἄνω κλήσεως δράσαντες, παραδοθῶμεν ὑπ' ἐκείνου τῷ κριτῇ, ὅταν παραγένηται ἑκάστῳ πρὸς ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἀντιμείψασθαι. μὴ οὖν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ γράμματος ἀρκεῖν οἰηθῶμεν πρὸς σωτηρίαν, ἀμελοῦντες τοῦ δράματος, μηδὲ τῇ ψαύσει τῆς ἀχράντου θυσίας, ἐγγίζειν Θεῷ φανταζώμεθα. τὸ γὰρ πράττειν θεοπρεπῶς μᾶλλον ἢ τὸ φράζειν Θεὸς ἐμφανίζει.

Πεῦσις ρπθ.

Τί ἐστιν ὃ λέγει ὁ Κύριος, ὅτι ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καὶ ἐὰν ἡ χείρ σου ἡ δεξιὰ σκανδαλίζῃ σε, ἔκκοψον αὐτήν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ;

Ἀπόκρισις.

Ὀφθαλμῷ καὶ χειρὶ δεξιᾷ, Χριστὸς ὁ ἄυπνος ὀφθαλμὸς, καὶ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, τὴν ἐγγύτητα τῶν ὁμαίμων, ἢ καὶ τῶν φίλων τοὺς ἐπιτηδείους εἰκότως παρείκασε, δι' ὧν τὰ ἐντεταλμένα δρῶμεν, οἱονεὶ τοῖς τοῦ σώματος μέλεσι πρὸς πᾶσαν αὐτοῖς συνεργίαν χρώμενοι καὶ συγκινούμενοι. ὅταν οὖν τις αὐτῶν σκανδάλου ἡμῖν αἴτιος γένηται, ἁμαρτίᾳ ἐγκαλινδούμενος, ἡμῖν μὲν λοιδορίαν, αὐτῷ δὲ ἀτιμίαν φέρων, καὶ ὄνειδος, θᾶττον ἐκτέμνειν ἐκεῖνον, καὶ τῆς οἰκίας εἴργειν, καὶ πόῤῥω βάλλειν ἑαυτοῦ ὁ θεῖος ἀνὴρ διακελεύεται, μή ποτε δίκην λοιμοῦ νεμηθῇ τὴν τοῦ σώματος γαυρότητα, τοῖς εὐεκτοῦσι καὶ ἐῤῥωμένοις τῆς οἰκείας τὴν ἑαυτοῦ ὀσφρήσας κακόνοιαν. μὴ οὖν προφάσει φιλοσοφίας, τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἥτις ὑπάρχει Χριστὸς, ὑπερίδωμεν· ἀκλινοῦς γὰρ καὶ ἀθωπεύτου δεῖται διανοίας·

φησὶ γὰρ Παῦλος ὁ τῆς ἀληθοῦς σοφίας ἔμπλεως· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, οὐ τὸν λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον σεμνύνουσα.

Πεῦσις ρϟ'.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος, τῷ κατηραμένῳ ὄφει ἡμᾶς ἴσα φρονεῖν κελεύων; Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί.

Ἀπόκρισις.

Φρονίμους ἡμᾶς ὑπάρχειν ὁ Κύριος βούλεται κατὰ τὸν ὄφιν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἢ πειρασμῷ τὴν κεφαλὴν συντηροῦντας, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος. ὁ γὰρ ὄφις ὑπὸ βροτοῦ δυνάμει καταληφθεὶς ὅλον μὲν τῷ παίοντι τὸ σῶμα παρίεται· τὴν δὲ κεφαλὴν ἄτρωτον φρουρεῖν μηχανᾶται. καθευναζόμενος δὲ καὶ καθεύδων, σπειρίζων ἑαυτόν, μέσον ὅλου τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀσφαλίζεται, οἱονεὶ τείχει τῷ ἐφεπομένῳ ὁλκῷ περιοχυρῶν αὐτήν· ἀλλὰ καὶ σοφῶς τὴν παλαίωσιν ἀποδύεται, ἐν στενωπῷ τινι παρεισδύσει θλιβόμενος, καὶ τὸ γῆρας ἀποτιθέμενος. βούλεται τοίνυν καὶ ἡμᾶς διὰ τῆς στενῆς καὶ ἐπιπόνου ὁδοῦ διεκθλιβομένους, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεκδύεσθαι, καὶ τὸν νέον ἀνταμφιέννυσθαι τὸν κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἀνακαινούμενον. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν ἐκείνου πανουργίαν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μιμεῖσθαι· καὶ ὡς ἐκεῖνος θωπευτικῶς ἡμᾶς εἰς ὄλισθον καὶ παράβασιν ἐπηγάγετο· οὕτως καὶ ἡμᾶς πανούργως τοῖς πέλας προσερχομένους, ὑποσπείρειν τὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐπαναγαγεῖν πάλιν, καὶ συνάπτειν Θεῷ. τὸ μὲν σῶμα τοῖς διὰ Χριστὸν αἰκίζουσι παρειμένοι καταξαίνεσθαι, τὴν κεφαλὴν ἄτρωτον παντὶ σθένει φυλάξωμεν· ἥτις ἐστὶν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἡμῶν. μηδ' αὖ πάλιν τοῦ θιάσου εὐσταθοῦντος καὶ εἰρηνεύοντος, ἀμβλύνωμεν τῆς τῶν ἀρετῶν συντόνου ἐργασίας· τρίβωνα, καὶ ὑπήνην, καὶ βακτηρίαν, ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς τελείωσιν τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας οἰόμενοι, τοῖς ὀργάνοις τῆς διδασκαλικῆς πολιτείας ἐναμβλυνόμενοι· τὴν δὲ πάλην καὶ μάχην ἐκκλίνοντες, ἐξ ἧς ἡ νίκη τῷ ὑπηκόῳ προσγίνεται, προσθωρακισθέντι τῷ λόγῳ τῆς πίστεως.

Πεῦσις ρϟα'.

Καλῶς τὰ περὶ τοῦ ὄφεως ἡμῖν διεξελθόντος σου, ποθοῦμεν καὶ τὰ περὶ τῆς περιστερᾶς ἀκοῦσαι, διὰ τί αὐτὴν τῷ ὄφει συνέταξεν, ἀκεραιότητα καὶ ἄκακον αὐτὴν ὑπάρχειν δηλῶν;

Ἀπόκρισις.

Ἐπεὶ φρόνιμος μὲν ὑπῆρχεν ὁ ὄφις, οὐκ εἰς τὸ ἀγαθὸν δέ, συνάπτει ὁ Κύριος τῇ φρονήσει τὸ ἄκακον καὶ ἀκέραιον τῆς περιστερᾶς· οὕτως τὴν σωφροσύνην παραινῶν, φρόνιμοι μὲν, ἀκεραίως δὲ καὶ ἀκάκως, μὴ ἑρπυστικῶς καὶ χαμαιζήλως κατὰ τὸν ὄφιν, ἀλλ' οὐρανίους πρὸς Θεὸν ἀναπτάμενοι. Γίνεσθε φρόνιμοι, φησὶν ὁ Κύριος, ὡς ὁ ὄφις καθ' ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς κατ' αὐτοῦ σοφίζεσθε·

A Inquit enim Paulus vera sapientia plenus: Christus Dei sapientia est, non sermonem tantum, sed & vitam ornans.

190. *Interrogatio*

Quid significat Dominus, quum nos similiter vt maledictus serpens sapere iubet, dicens: Estote prudentes vt serpentes, & simplices sicut columbæ?

Responsio.

Prudentes nos esse vult Dominus vt serpentes, in omni periculo aut tentatione caput conseruantes, quod est Christus, quemadmodum inquit Apostolus. Serpens enim B difficulter comprehensus totum quidem percutienti corpus exhibet, caput autem illæsum custodire conatur. Et quieti se tradēs & dormiens, semetipsum rotans, medium intra totum corpus caput communit, veluti muro consequenti tractu circumuallans ipsum. Sed & vetustatem sapienter exuit, ac in angusto aliquo ingressu compressus, senium deponit. Vult igitur & nos per angustam & laboriosam viam pressos veteri homine exui, & nouo vestiri, qui sit secundùm ipsius imaginem renouatus: Ad hæc etiam illius versutiam in meliori imitari; & quemadmodum ille adulando nos in lapsum & transgressionem seduxit: ita & nos astutè proximis accedentibus C suggeramus quæ sunt fidei, redueamusque rursus & coniungamus Deo. Totum itaque corpus iis qui propter Christum flagellant, ad dilacerandum exhibentes, caput illæsum omni robore seruemus, quod est fides nostra in Christum. Neque item cœtu sacro bene habente & tranquillè agente illam negligamus virtutum intentam operationem, pallium & barbam & baculum sufficere nobis ad perfectionem angelicæ conuersationis arbitrantes, instrumentis vitæ nos instituentis instantes, luctam autem & pugnam dese-D rentes, ex qua prouenit victoria ei qui obsequitur, qui armatus est thoraee, sermone fidei.

191. *Interrogatio.*

Postquam nobis bene, quæ serpentem concernunt, recensuisti, cupimus & de columba audire, cur ipsam serpenti coniunxerit, simplicem & absque malitia ipsam esse significans?

Responsio.

Quandoquidem prudens quidem fuit E serpens, at non in bonum, coniungit Dominus prudentiæ innocentiam & simplicitatem columbæ, sic prudentiam commendans, vt prudentes quidem simus, sed simpliciter & innocenter, non serpendo & humi reptando instar serpentis, sed in cælestibus ad Deum subuolantes. Este prudentes inquit Dominus, vt serpens aduersus vos, ita & vos aduersus ipsum prudenter agite.

Sicut ille vos è beata vita, ita & vos ipsum è vestro consortio eiicite: & simplices & innocentes erga proximos sicut columba, nulli mortalium retribuentes mala. Tradunt enim præ cunctis auibus cæterisque degentibus in aëre innocentem columbam esse, neque felliculum habere, qui est bilis organum. Præterea virtutis & malitiæ in duobus animalibus istis principia inuenimus, quum conueniens singula instrumentum habeant. Malitiam quidem velut grauem & humi reptantem serpentémque in simili esse: virtutem autem velut diuinam atque cœlestem in aue cælum permeante apparentem, Dei in humanum genus benignitatem prædicantem. Constat enim, quod per diuinum spiritum virtutes in mortalibus efficaces sunt. Id quidem olim in ea quæ ex arca diuina à Noa emissa columba factum, quæ ad diuinum illum virum reuersa est, ramum oliuæ cum foliis ferens. Per ramum quidem lignosam legem, per pingue folium autem semper virentem Euangelij doctrinam ferens. Nam omnes gentes complexæ Ecclesiæ nostræ imago fuit omnigena Noæ Arca, innatantus pelago fluentis & instabilis huius vitæ, vndique procella tentationum circumfusa nostra ecclesia. Per serpentem paradiso excidimus, per columbam spiritus, in cælos subducti sumus. In huius quippe forma Spiritus sanctus omnium virtutum apex in Iordane super Iesum deuolauit. Illum quidem filium naturalem & non adoptiuum demonstrans, nobis autem simplicitatem & innocentiam afferens. Ne ergo simpliciter vt serpens ad seducendum homines prudentes simus, sed ad benefaciendum rectè sapiamus. (Inquit enim beneuolus ille præstantique mente præditus Apostolus: Non ad sapiendum modò, sed ad rectè sapiendum. Et rursus idem, Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum.) Neque laudibus elati sitis & inflati, neque vituperiis deiecti & animo concidentes. Non enim potest verbis læsus & obtestans, & in iram intolerabilem erumpens, operarius fieri Dominicæ vineæ. Eum namque qui in vnam percussus maxillam, etiam alteram præbet, definit qui pondus diei præsentis sæculi & æstum in eo tentationum fortiter ferat, Dominus, tanquam omne opus laboriosum sui mandati promptè impleuerit. Nec enim ipse tempore spontaneæ passionis à famulo percussus vindicauit, cui ab innumeris angelis ministrabatur. Ad quem contendens à Iudæis quinquies quadragenis vna minùs plagis affectus, mansuetè suscepit, longanimitatem docens similem Deo,

ὡς ἐκεῖνος ὑμᾶς τῆς μακαρίας ζωῆς, καὶ ὑμεῖς αὐτὸν τῆς ἑαυτῶν διαγωγῆς ἐξορίσατε· καὶ ἀκέραιοι καὶ ἄκακοι πρὸς τοὺς πέλας ὡς ἡ περιστερά· μηδενὶ βροτῶν κακῶς ἀνταμειβόμενοι. φασὶ γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν ὄρνιθα, καὶ τὰ λοιπὰ ἀερόβια, ἄκακον τὴν περιστερὰν ὑπάρχειν, καὶ μηδὲ αὐτὴν ἔχειν τὸ χολοδόχον ὄργανον. ἑτέρως τε, ἀρετῆς καὶ κακίας ἐν τοῖς δύο τούτοις ζώοις τὰς ἀρχὰς εὑρίσκομεν, κατάλληλον ἑκάστης ἀγαμένης ὄργανον· τὴν μὲν κακίαν ὡς βαρεῖαν, καὶ χαμαίζηλον, καὶ ἑρπυστικὴν ἐν τῷ ὁμοίῳ γνωριζομένην· τὴν δὲ ἀρετὴν ὡς θείαν καὶ ἐπουράνιον ἐν τῷ οὐρανοπόρῳ πτηνῷ ἀναφαινομένην, τὸ φιλάνθρωπον τοῦ Θεοῦ διακηρύττουσαν. δῆλον γὰρ ὅτι διὰ τοῦ θείου πνεύματος αἱ ἀρεταὶ βροτοῖς ἐνεργοῦνται. τοῦτο δὲ πάλαι μὲν ἐν τῇ ἐκ τῆς θείας ὑπὸ τοῦ Νῶε ἐξαποσταλείσης περιστερᾶς γενόμενον, πρὸς τὸν θεσπέσιον ἐπάνεισι, κάρφος ἐλαίας φύλλων φέρουσα· διὰ μὲν τοῦ κάρφους τὸν ξυλώδη νόμον, διὰ δὲ τοῦ πίονος φύλλου τὴν ἀειθαλῆ τῶν εὐαγγελίων διδασκαλίαν φέρουσα. τῆς γὰρ πανεθνοῦς ἡμῶν ἐκκλησίας εἰκὼν ὑπῆρχεν ἡ πανσπερμὶς τοῦ Νῶε κιβωτός, ἐπινηχομένη τῷ πελάγει τῆς ῥεούσης καὶ ἀστάτου ταύτης ζωῆς, πάντοθεν τῷ κλύδωνι τῶν πειρασμῶν περιαντλουμένης ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας. διὰ τοῦ ὄφεως τοῦ παραδείσου ἐκπεπτώκαμεν· διὰ τῆς περιστερᾶς τοῦ πνεύματος εἰς οὐρανοὺς ἀνήχθημεν· ἐν γὰρ τῷ εἴδει ταύτης τὸ θεῖον πνεῦμα ἡ κορωνὶς τῶν ἀρετῶν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν κατέστη. ἐκεῖνον μὲν παῖδα Θεοῦ φυσικόν, καὶ οὐ θετὸν ἀποδεικνύουσα· ἡμῖν δὲ τὸ ἄκακον καὶ ἀκέραιον κομίζουσα. μὴ τοίνυν μόνον κατὰ τὸν ὄφιν εἰς τὸ πλημμελῆσαι βροτοὺς φρονήσωμεν, ἀλλ' εἰς τὸ εὐεργετῆσαι εὖ φρονήσωμεν. (φησὶ γὰρ ὁ εὔφρων τε καὶ πολιώσεις ἀπόστολος, οὐκ εἰς τὸ φρονεῖν μόνον, ἀλλ' εἰς τὸ σωφρονεῖν· καὶ πάλιν ὁ αὐτός, θέλω μὲν ὑμᾶς σοφοὺς εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους εἰς τὸ κακόν) μηδὲ ἐγκωμίοις ἐπαιρόμενοι καὶ ἐξογκούμενοι· μηδὲ ψόγοις βαλλόμενοι καὶ ἀλύοντες. οὐ γὰρ οἷόν τε λόγοις τρωθέντα καὶ ποτνιώμενον, καὶ πρὸς ὀργὴν ἄσχετον ἐκφερόμενον, ἐργάτην γενέσθαι τοῦ δεσποτικοῦ ἀμπελῶνος. τὸν γὰρ τὴν μίαν σιαγόνα παιόμενον, καὶ τὴν ἑτέραν προϊέμενον, ἐκεῖνον ὁρίζεται τὸ βάρος τῆς ἡμέρας τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, καὶ τὸν καύσωνα τῶν ἐν αὐτῷ πειρασμῶν γενναίως φέρειν ὁ Κύριος, ὡς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπίπονον τῆς ἐντολῆς προθύμως ἐκπληρώσαντα. εἰ γὰρ αὐτὸς παρ' αὐτὸν καιρὸν τοῦ αὐθαιρέτου πάθους ὑπὸ οἰκέτου παιόμενος οὐκ ἠμύνατο, μυριάσιν ἀγγέλων δουλευόμενος. πρὸς ὃν ἁμιλλώμενος ὁ παρὰ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἐμφορηθείς, ἠπίως ἔδειξεν, μακροθυμίαν παιδεύων ἴσα Θεῷ,

ἀρετὴν φερώνυμον, ἧς ὁ μετέχων μακρὰν ἀπὸ θυμοῦ ἐστί. ἐπεὶ οὖν ἡ παντελὴς ἀρετὴ Θεὸς ὑπάρχει, εἰκότως μακρόθυμος προσαγορεύεται, ὡς μακρὰν ὑπάρχων θυμοῦ. ἣν καὶ οἱ τῆς ἔξω παιδείας ἐτιμήθησαν· Σωκράτης μὲν τῶν Ἀττικῶν δογμάτων νομοθέτης παταχθεὶς, οὐκ ἠμύνατο· Ἀντισθένης ὑπό τινος τῶν ὑβριστῶν συντριβεὶς τὸ πρόσωπον, μηδὲν φήσας ᾤχετο, τὴν προσηγορίαν μόνον τοῦ πατάξαντος ἐπιγράψας τῷ μετώπῳ, διὰ τὸ μὴ δαιμονῶντα ἢ πάροινον τοῖς θεωμένοις ὑποπτεύεσθαι. Ἐπικτήτου δὲ τὸ σκέλος ὑπὸ τοῦ μοχθηροῦ δεσπότου πηρωθὲν, πολλοῖς τῶν φιλοσόφων σιωπῆς ἐν τοῖς κινδύνοις γέγονε παιδευτήριον. δεσπότης γὰρ τοῦ δεσπόζοντος ἀπεδείχθη φιλοσοφήσας. μὴ οὖν ἀλλοιώμεθα ὑβριζόμενοι, ἀλλὰ τοῦ σοφοῦ καὶ πάντων δημιουργοῦ κατ' ἴχνος βαίνοντες, κἂν οἰκέτης ἀλλότριος ᾖ ὁ ῥαπίσας τὸ θεῖον ῥῆμα· καὶ ἡμεῖς φήσωμεν αὐτῷ, εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; οὕτως γὰρ οἱονεὶ βέλει τῇ μεγαλοψυχίᾳ ὁ δι' ὕβρεως τρωθήσεται, καὶ τῆς προπετοῦς γλώττης καὶ γνώμης μετακληθεὶς, χάριν σοι εἴσεται ὡς αἰτίῳ τῆς ἀλλοιώσεως, παιδευθεὶς μὴ ποτνιᾶσθαι, καὶ ἀλλοί πρὸς τοὺς ἥττονας πόνους τῶν μεγάλων μισθῶν ὀρεγόμενος, ἀλλὰ στέργειν καὶ τοὺς μείζονας, ὡς οὐχ ἑτέρως δηνάριον κομιούμενος, εἰ μὴ κόπων τελειότητι μαρτυρούμενος. οὐκ ἄξια δὲ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι δόξαν, φησὶν ὁ πλεῖστα διὰ Χριστὸν πεπονθὼς, καὶ πάντα δι' αὐτὸν σκύβαλα ἡγησάμενος τὰ παρόντα ὑψηλὸς ἀπόστολος.

A virtutem verè nominatam, cuius qui particeps est, ab iracundia procul abest. Quandoquidem igitur omnimoda virtus Deus est, meritò longanimis appellatur, tanquam ab animositate longè distans. Quam etiam externæ disciplinæ sectatores honorarunt. Socrates quidem Atticorum dogmatum legislator, percussus non vindicauit: Antisthenes autem à quodam conuitiatore in faciem percussus, quum nihil dixisset, abiit, solo percussoris nomine fronti inscripto, ne insanum vel ebrium suspicarentur ipsum ij qui viderant. Epicteti verò crure à moroso domino conuulso, multis philosophis silentij B & in periculis occasio doctrinæ fuit. Is enim, qui philosophiæ operam dederat, dominus heri sui demonstratus est. Ne igitur deficiamus contumeliis affecti, sed nostri omniúmque opificis vestigiis ingredientes, etiamsi seruus alienus fuerit, qui alapam impegerit in diuinum verbum, etiam nos dicamus ei: Siquidem malè loquutus sum, testare de malo, sin bene, cur me cædis? Sic enim magnanimitate veluti sagitta aduersarius vulnerabitur, & mutata præpropera linguæ sententiæque temeritate, gratiam tibi habebit tanquam auctori traditæ in melius mutationis. Non queruli simus aut deficia- C mus ad minores labores, siquidem magna præmia appetimus, sed & maiores amemus, tanquam aliàs denarium non reportaturi, nisi perfectionis laborum testimonium habentes. Non sunt autem pares passiones præsentis temporis ad gloriam quæ reuelabitur, inquit qui plurima propter Christum passus est, omniáque propter ipsum præsentia pro quisquiliis habuit eximius ille Apostolus.

Πεῦσις ρϟβ'.

Τί ἐστιν ὃ λέγει ὁ Κύριος, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· καὶ ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, ἃ δὲ εἰς τὰ πετρώδη, ἄλλα δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας· καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτά· τὰ δὲ τὰ πετρώδη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς, μηδὲ ῥίζαν, ἀνατείλαντα ἐξηράνθη· τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν συνεπνίγησαν· καὶ ὅσα περὶ τούτων διεξέρχεται ὁ λόγος;

192. *Interrogatio.*

D Quid est quod dicit Dominus, Exiuit qui seminabat ad seminandum, & alia quidem ceciderunt iuxta viam, alia verò in loca petrosa, alia autem in spinas? Et quæ iuxta viam quidem, venerunt volucres cæli, & deuorarunt: Quæ autem in petrosa, propterea quod terræ profunditatem non habebant, neque radicem, postquam exorta sunt, exaruerunt: Quæ verò in spinas, vnà suffocata sunt: & quæcunque de his sermo prosequitur.

Ἀπόκρισις.

Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός· οὗτος γὰρ ὑπάρχει ὁ σπορεὺς τῶν σωτηρίων ἡμῶν. σπέρμα δὲ αὐτοῦ, θεῖος καὶ ζωοποιὸς λόγος· ἄρουρα δὲ, ἡ ἀνθρωπότης πᾶσα· βόες, οἱ ἀπόστολοι· ἄροτρον, ὁ σταυρός· ζυγὸς, ἡ ὁμόνοια· ζεύγη, ἡ γλυκεῖα ἀγάπη συνδεσμοῦσα καὶ ὑποκλίνουσα τοὺς αὐχένας τῶν ἁγίων.

E *Responsio.*

Exiuit qui seminabat ad seminandum. Exiuit à patre Christus, ante sæcula Deus. Hic enim est sator salutis nostræ. Semen autem ipsius, diuinus & viuificus sermo: aruum, vniuersa humanitas: boues, Apostoli: aratrum, crux: iugum, concordia: iugatio, dulcis dilectio, colligans & subdens sanctorum ceruices,

A Exiuit qui seminabat ad seminandum, non triticum, aut hordeum, non aliud aliquid terrenorum, vel si qua insuper alia: sed fidem in patrem, & filium & sanctum spiritum, spem resurrectionis, & dilectionem in Deum & proximum non simulatam. Exiuit sator Christus, habens iuga Apostolos, vt inquit Esaias. Non enim per decem iuga boum fecerunt amphoram vnam? Decem autem iuga boum rationalia, sacrum cœtum Apostolorum significant, duodecim quidem ante passionem: septem item cum Stephano post diuinam resurrectionem ad duodecim B electorum: Vigesimum autem eum qui ex cælis audiuit, Saule Saule, quid me persequeris? qui rursus pro eo quem persequutus fuerat aduersus contribulem Israëlem, in aliam aciem transcribitur, & ad bellum vicissim armatur. Illi itaque rationales satoris illius viginti boues, mortalium effoderunt animale aruum, per Christum disseminauerunt vnicuique sub Sole eam quæ est in ipsum fidem, facta tota terrena massa nostra amphora vna, capace diuinarum misturarum & sanguinis & a- C quæ, effusorum in cruce per apertionem lanceæ ex vase fictili diuini corporis. Ipse enim sator, ipse figulus nostræ massæ Christus: qui ante incarnationem quidem nos ex nihilo creauit, contaminatos autem & inde deterioris capaces factos, per mortem contritos refingit, & per perseuerantiam in posterum efficit nullius malitiæ capaces. Ipse siquidem absque mistione & absque confusione contemperatur cum figmento, & immortales facit nos apparitione nostrorum, & aspectu secundum naturam nostram. Atque ipse fictile D vas est quod ex nostra testa secundùm carnem factum est, habens viuentem & salientem aquam suæ diuinitatis, quod veluti ferens Ioannes per prædicationem baptismatis, clamabat, conspecto Iesu: Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatum mundi, cruce & profusione sanguinis & aquæ. De quo item ipse Iesus interrogatus à discipulis, vbi ipsi pascha legale pararent, inquit: Abite in ciuitatem, & occurret vobis homo fictile vas aquæ gestans, ei dicite, Magister dixit, Apud te facio pascha cum discipulis meis. Et ostendet vobis cœnaculum E stratum magnum, & illic parate. Atque facta quidem sunt hæc sensiliter. Intelligantur autem figuratè, homo quidem gestans fictile vas aquæ, Ioannes Baptista, prædicans pœnitentiæ baptismum & baptizans. Ciuitas autem superna Hierusalem, cuius ciues Ioannes & cætera iustorum & sanctorum turba. Cœnaculum verò stratum splendido lapide cœlum, animalibus quibusdam & formis varietate astrorum figuratum,

A ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι, οὐ πυρόν, ἢ κριθήν, οὐχ ἕτερόν τι τῶν γηΐνων, καὶ περὶ γαστέρα· ἀλλὰ πίστιν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· ἐλπίδα ἀναστάσεως, καὶ ἀγάπην εἰς Θεὸν καὶ τὸν πέλας ἀνυπόκριτον. ἐξῆλθεν ὁ σπορεὺς Χριστός, ἔχων δέκα ζεύγη βοῶν, καθώς φησιν ὁ ὑψηλὸς Ἡσαΐας. οὐ γὰρ δέκα ζεύγη βοῶν ποιήσαι κεράμιον ἕν; δέκα δὲ ζεύγη βοῶν λογικά, τὸν θίασον τῶν ἀποστόλων δηλοῖ· δώδεκα μὲν τοὺς πρὸ τοῦ πάθους· ἑπτὰ δὲ τοὺς περὶ Στέφανον μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν, ὑπὸ τῶν B δώδεκα αἱρεθέντων· εἰκοστὸν δὲ τὸν ἐξ οὐρανῶν ἀκηκοότα, Σαοὺλ, Σαούλ, τί με διώκεις; τὸν αὖθις ὑπὲρ τοῦ διωκομένου κατὰ τοῦ ὁμοφύλου Ἰσραὴλ μεταταξάμενον, καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀνθοπλισάμενον. οὗτοι δὴ οὖν οἱ λογικοὶ τοῦ σπορέως εἴκοσι βόες, τὴν βροτῶν διασκάψαντες ψυχικὴν ἄρουραν διὰ Χριστοῦ κατέσπειραν τῇ ὑφ' ἡλίῳ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν· ποιήσαντες ὅλον τὸ γεῶδες ἡμῶν φύραμα κεράμιον ἕν, δεκτικὸν τῶν θείων κραμάτων, καὶ τοῦ αἵματος, καὶ τοῦ ὕδατος τῶν προχυθέντων ἐπὶ σταυροῦ, τῇ ἀμύξει τοῦ δόρατος ἐκ τοῦ κεραμίου τοῦ θείου σώματος. C αὐτὸς γὰρ σπορεύς, αὐτὸς κεραμεὺς τοῦ ἡμετέρου φυράματος ὁ Χριστός· πρὸ σαρκώσεως μὲν ἡμᾶς ἐκ μὴ ὄντων δημιουργήσας· ῥυπωθέντας δέ, καὶ τοῦ χείρονος γενομένους δεκτικούς, διὰ θανάτου συντρίψας πάλιν ἀναπλάττει, καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ λοιποῦ κακίας ἀπαραδέκτους· αὐτὸς γὰρ ἀμίκτως καὶ ἀσυγχύτως κατακιρνᾶται τῷ πλάσματι, ἀθανάτους ἀεὶ ἐσομένους δράσας ἡμᾶς ἑνώσει τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ὄψει τῇ καθ' ἡμᾶς. καὶ αὐτὸς ὑπάρχει τὸ κεράμιον τὸ ἐκ τοῦ ἡμετέρου ὀστράκου κατὰ σάρκα γενόμενον, καὶ ἔχον D τὸ ζῶν καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ τῆς αὐτοῦ θεότητος. ὅπερ οἱονεὶ φέρων ὁ Ἰωάννης τῷ κηρύγματι τοῦ βαπτίσματος ἐβόα, θεασάμενος τὸν Ἰησοῦν· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, σταυρῷ καὶ προχύσει αἵματος καὶ ὕδατος. περὶ οὗ πάλιν ὁ Ἰησοῦς πυθόμενος τοῖς φοιτηταῖς, ποῦ αὐτῷ τὸ πάσχα τὸ νομικὸν ἑτοιμάσωσιν, φησὶν αὐτοῖς· ἀπέλθατε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος βαστάζων κεράμιον ὕδατος· καὶ εἴπατε αὐτῷ, ὁ διδάσκαλος εἶπε, πρὸς σὲ ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μα- E θητῶν μου· καὶ ὑποδείξει ὑμῖν ἀνώγαιον μέγα ἐστρωμένον· κἀκεῖ ἑτοιμάσατε. καὶ γέγονε μὲν ταῦτα αἰσθητῶς· νοείσθω δὲ τροπικῶς· ἀνὴρ μὲν βαστάζων τὸ κεράμιον τοῦ ὕδατος, Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, κηρύττων μετανοίας βάπτισμα καὶ βαπτίζων. πόλις δὲ ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἧς πολίται Ἰωάννης, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν δικαίων ὅμιλος καὶ ἁγίων. ἀνώγαιον δὲ ἐστρωμένον λαμπρᾷ ψηφίδι, ὁ οὐρανός, ζῴοις τέ τισι καὶ σχήμασι τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἄστρων ὑπομορφούμενος,

ὡς τὸ παρ' ἡμῖν βασιλικὸν ἔδαφος, τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψηφῖδος κατεστρωμένον. ὅτι δὲ βοσὶ τοὺς ἀποστόλους ὁ προφήτης παρείκασε, σαφῶς παρίστησι Παῦλος ὁ τῆς θείας εἰκοσαέμβους ἐξαίρετος, φάσκων, γέγραπται, οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα· καὶ αὖθις ἐπάγων, μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; ἀλλὰ πάντως περὶ ἡμῶν λέγει, δι' ἡμᾶς γὰρ γέγραπται. ἀλλ' ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν Ἡσαΐαν πάλιν φοιτήσωμεν, τῇ παρ' αὐτοῦ προφητείᾳ ἑπόμενοι· οὐ γὰρ ἐργῶνται δέκα ζεύγη βοῶν ποιήσουσι κεράμιον ἕν· καὶ αὖθις ἐπάγει, καὶ ὁ σπείρων ἀρτάβας ἕξ, ποιήσει μέτρα τρία. ἆρ' οὖν τοσαύτην ἀστοχίαν ὑποπτεύσωμεν γενέσθαι ποτέ, ὥστε σπείροντας ἀρτάβας ἕξ, μόνον τρία ἀπολαβεῖν μέτρα; οὐ γάρ φησι, τρεῖς ἀρτάβας ποιήσει, ἀλλὰ τρία μέτρα, βραχύ τι ἔχοντα. ἀλλ' εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ γράμματος καταπέτασμα εἰσδυόμενοι, εὑρήσομεν πάντως τὸ διὰ τούτων ἐσόμενον. ἓξ τοίνυν ἀρτάβας, ἃς τῆς ἐκκλησίας κατασπείρεται ἄρουρα λογικὴ βροτῶν, τέσσαρας μὲν τὰς τῆς θεηγορίας πτύκτας, πέμπτην δὲ τὴν τῶν ἁγίων πρᾶξιν· ἕκτην δὲ τὴν τοῦ ὑψηλοῦ Παύλου μονοτεύχῳ δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν· ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν καρποφορεῖ ὁ θίασος τῇ κατηχήσει τῶν ἡγουμένων, τὰ θεῖα καταλεγόμενος τρία μέτρα, τὴν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα πίστιν. ἐξῆλθε γὰρ ὁ σπείρων, τοῦ σπεῖραι, οὐ πυρὸν ἀρτοποιόν, ἀλλὰ πίστιν ζωοποιόν· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσι. * *

A ad cuius similitudinem regale apud nos pauimentum lapidum varietate stratum. Quòd autem bobus Apostolos comparauit Propheta, manifestè demonstrat Paulus diuini vicenarij præcipuus, dicens: Scriptum est, Non obligabis os boui trituranti. Rursusque infert, Num boum cura est Deo? omnino de nobis dicit. propter nos enim scriptum est. Sed ad sublimem Esaiam redeamus, prophetiam apud ipsum exstantem sequuti: Non operantia decem iuga boum factura esse amphoram vnam: rursusque subiungit: B Et qui seminat arrabas sex, metet tres modios. Num igitur tantam frustrationem aliquandn fore censebimus, vt qui seminauerit artabas sex, tantummodo tres recipiat modios? Non enim inquit, tres artabas faciet, sed tres modios, exiguum quid habentes. Verùm in interius litteræ velamentum ingredientes, inueniemus omnino id secundùm ista futurum. Sex igitur artabas quibus ecclesiæ conseritur aruum rationale mortalium, esse quatuor quidem diuini sermonis libros, C quintam autem sanctorum Acta, sextam verò vnico volumine contentas eximij Apostoli Pauli quatuordecim Epistolas: ex quibus & per quas fructum fert sacer cœtus institutione antistitum in diuinis confitus, tres modios, fidem in Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Exiuit enim qui seminabat ad seminandum, non triticum ex quo panis fit, sed fidem viuificam, at non in omnibus.

(Quædam enim iuxta viam cadunt, quæ via est Christus.) Nam inquit ipse: Ego sum via vitæ. Non ergo procnl à via sunt Ariani: quemadmodum & Græci & Iudæi, neque item in via sunt, sed iuxta viam, id est prope Christum. Quippe quòd Cbristum confitentur, facit vt prope viam sint: quòd verò minorem & inæqualem blasphemant, id ex viuente via ipsos eijcit. Quapropter & volatilia cœli, diabolici exercitus aduolantes, colligunt semina diuina ex corde reproborum. Ipse etenim Dominus quod præcepit, id omnino & facere solet, dicens: Nolite proijcere sanctum meum canibus, oeqne proijcere margaritas meas coram porcis. Et rursus, Tollite, inquit, ab ipso talentum, & date ei qui habet talenta decem. Omni enim habenti fidem rectam, dabitur & adijcietur: ab eo autem qui non habet fidem, spem, & charitatem in Deum, etiam id quod videtur habere, aufeteturm inquit Dominus. Hoc est quòd ipso frui non possint, nisi omni virtute sint perfecti, qui recta fide Deum non colunt. Sicut inqnit ipse: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Vocat autem nomine, vt puto, incredulorum etiam malè credentes, & impios sectatores hæresum. Porrò qui in spinosis sunt, Eunomiani mihi videntur, quos propter blasphemiam Anomœos plurimi appellant. Nam quòd debacchantes creaturam & cogitationem audent nngari Cbristum esse, id velut spinæ suffocat eos, & non permittit germinari & perfici fide. Competit etiam idem sermo quibusdam ecclesiæ nostræ, qui curis vitæ, & spinis negotiorum se suffocant, neque concedunt in se vigere, aut perfectam producere rerum diuinarum naturam. Alia autem ceciderunt non super petram, sed super petroso. Petra enim Christus est, quemadmodum inquit Dinus Paulus. Petrosi verò mihi esse videntur obtusum habentes & obedire nescium cor, quod tenerius quidem est quàm lapis, durius antem quàm propria natura. Talis enim naturæ semẽ est, tenerius quidem lapide, durius autem terra. Cui comparat Dominus Deo inimicos Macedonios, & Marathonæos, qui spiritum blasphemant, & ipsum creatum esse falsò asserunt, implacabilem sibi contrahentes Domini denuntiationem. Inquit enim, Qui dixerit verbum aduersus filium hominis, remittetur illi: qui verò dixerit aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hîc neque in sæculò futuro. Neqne igitur terra sunt bona & frugifera, tenens semen sicut Christiani, neque item solida petra sunt, qui exculpentur à doctoribus in structuram sacri cœtus. Quod enim confitentur Dei filium Iesum Christum similem secundùm substantiam patri, ostendit ipsos molliores esse: quòd autem negant Deum esse Spiritum sanctnm, ipsos ambigere, & ex patre validos

circa totum excutire, creatorem cum creatura connumerantes, & de Domino pariter & seruo perperam sentientes. Quos à Christianismo secludens Apostolus inquit: Si quis spiritum Christi non habet, is non est eius. Et alia, inquit Dominus, ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, alia quidem trigecuplum, alia verò sexagecuplum, alia verò centuplum. Terræ bonæ rectissimum & bene sentiens cor, & voluntatis propositum comparans, repurgatum ab hæreticis spinis, & germinans: Primum quidem herbam fidei, deinde spicam spei crescentem, tum maturum fructum dilectionis perfectæ exhibens. Hæc enim & Diuus Apostolus præcipua esse ostendit, Fidem, spem, charitatem. Qui igitur credit, facit triginta: qui verò sperat, facit sexaginta: qui verò in dilectione perfecta est, centupla per perfectionem facit opera, quæ sunt acceptissima Deo. Qui ex vno semine tertium reddidit fructum, Deum honorans, ecclesiam exaltans, semetipsum deificans, cum spiritu se componens, animæ prouidens, corpori imperans, in terra glorificatus, ex mortuis resurgens, in cælis requiescit. Qui perfectus in Trinitate, fidelis est, mansuetus, facilis erga omnes & modestus, misericors, benignus, iustus, corpus contemnens, diuina exercens, cælestia esuriens, in imagine cum mortalibus degens, & figura super terram apparens, Ideo trigecupla fructificat, tanquam inter homines agens: sexagecupla autem, veluti cum angelis ministrans: centupla verò, tanquam cum Deo conuersans per vnctionem olei sancti dans fructum in trigecuplis: per baptismum autem in sexagecuplis: per vnguenti sacrum ministerium in centuplis. Qui credit in patrem, profert triginta, qui in filium, sexaginta, qui in spiritum, centum.... ....Quo enim putant imminuere spiritum diuinum, hoc magis ipsum extollunt & ornant, numero præponentes ipsum Patri & Filio, malè & imprudenter. Qui enim credit, non in spiritum, sed in patrem credit primùm, deinde in filium, atque tum in consummatorē Trinitatis Spiritum sanctum. Quemadmodum & diuinorum ille carminum auctor, opificium Trinitatis significans esse vniuersa, inquit: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ipsius, omnis virtus eorum Dominum patrem, Verbum filium, Spiritum autem sanctum ilium & consummatorem sacræ Trinitatis appellans. Cuius propriam potestatis auctoritatem significans Dominus, postquam à mortuis resurrexisset, inquit discipulis suis: Accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, auctoritate videlicet spiritus quem accipitis, diuinitus vobis dantis potestatem remittendi peccata. Ne igitur cum hæreticis corruamus, qui à Regina Austri condemnabuntur, per ignauiam in exercenda virtute. Hæc enim fama sapientię à finibus terræ ad Solomonem peruenire properauit: istis autem Christus hodierno tempore clamans, euigilare & aspicere id quod è re ipsorum est, persuasit. Et illam quidem verba & rumores ad salutem velocem reddiderunt, hos autem aspectus & operatio Dei, & verbi incarnati, nequaquam meliores redddetunt.

* τῆς τριάδος θεῖον καὶ ἅγιον πνεῦμα. καθὼς καὶ ὁ τῶν θείων μελῳδὸς, δημιούργημα τῆς τριάδος σημαίνων τὰ σύμπαντα, φησί, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· Κύριον τὸν πατέρα, λόγον δὲ τὸν παῖδα, πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, καὶ συμπληρωτικὸν τῆς θείας τριάδος· οὗ τὴν αὐθεντίαν δηλοῖ ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, φησὶ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον· ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται τῇ αὐθεντίᾳ δηλονότι οὗ λαμβάνετε πνεύματος, θεϊκῶς ὑμῖν παρέχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα. μὴ τοίνυν αἱρετικοῖς συνολισθήσωμεν, ὑπὸ τῆς βασιλίδος τοῦ Νότου κατακρίνεσθαι μέλλουσι, ῥαθυμίᾳ τοῦ κρείττονος· τὴν μὲν γὰρ ἀκοὴ σοφίας ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς Σολομῶντα ἐκπλεῦσαι παρώτρυνε· τούτοις δὲ Χριστὸς σήμερον ἐμβοῶν, νῆψαι καὶ βλέψαι πρὸς τὸ συμφέρον οὐκ ἔπεισε· καὶ τὴν μὲν λόγοι καὶ φῆμαι πρὸς σωτηρίαν ἐπτέρωσαν· τοὺς δὲ, ὄψις καὶ πρᾶξις τοῦ Θεοῦ, καὶ λόγου σαρκωθέντος, οὐδαμῶς ἐβελτίωσαν.

193. *Interrogatio.*

Secundùm litteram intelligitur tantum, aut num aliam aliquam considerationem habet interrogatio Petri & responsum Domini? illo quidem interrogante, Quoties si peccauerit in me frater meus, remittam ei, num septies? Hoc autem abundanter respondente, Amen dico tibi, non tantum septies, sed septuagies septies.

Πεῦσις ργ'.

Τῷ γράμματι νοεῖται μόνον, ἢ καὶ ἑτέραν ἔχει τινὰ θεωρίαν, ἡ τοῦ Πέτρου ἐρώτησις, καὶ ἡ τοῦ Κυρίου ἀπόκρισις; τοῦ μὲν ἐρωτῶντος, ποσάκις ἐὰν ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; τοῦ δὲ πλουσίως ἀποκρινομένου, ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μόνον ἕως ἑπτάκις, ἀλλ᾽ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτάκις.

Responsio.

Pulchra quidem & facilis responsio, conferens vtrique remissionem, cùm ei qui peccauit, tum ei contra quem commissum est aliquid. Illi quidem in quibus deliquit, veniam petenti, huic autem in gratiam recipienti, tanquam iisdem obnoxio.

Ἀπόκρισις.

Καλὴ μὲν καὶ πρόχειρος ἡ ἀπόκρισις, συμφέρουσα ἑκατέροις, τῷ τε ἁμαρτάνοντι, καὶ τῷ πλημμελουμένῳ· τῷ μὲν ἐφ᾽ οἷς ἔπταισε, συγγνώμης αἰτουμένῳ· τῷ δὲ προσδεχομένῳ, ὡς τοῖς αὐτοῖς ὑποκειμένῳ.

οὐδὲν γὰρ ὃ ἀνάλωτον καὶ ἀχείρωτον, πλὴν μόνης τῆς περὶ τῆς καὶ ἀσυνθέτου θείας Τριάδος ἐν μονάδι φύσεως. φησὶ γὰρ ὁ θεοφόρος λόγιον· τίς καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀμαρτίας; περὶ τούτων δὲ Ἰὼβ ὁ θεσπέσιος ὁ πύργος ὁ ἄσειστος, ὁ τῷ παίοντι διαβόλῳ καὶ τοῖς πάθεσιν ἀνύπεικτος, ὁ ἀδαμάντινος ὄροφος διαῤῥήδην βοᾷ· οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας, εἰ καὶ μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. βίος δὲ βροτοῦ οὐχ ἡ ἐκ νηδύος εἰς τὸν βίον πρόοδος· ἀλλὰ μετὰ τὴν σωματικὴν αὔξησιν, καὶ τῆς ἐννοίας τελείωσιν, ἀρχὴ τῆς περὶ τὸν βίον διασκέψεως. ἐπεὶ οὖν ὁ Πέτρος ἔμελλε πιστεύεσθαι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἅπασιν· (κλεῖν δέ μοι νόει τὴν ἐξουσίαν τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας· ἀντὶ γὰρ κλειδὸς τὴν γλῶτταν ἐκέκτητο, ἀνοίγουσαν τὸν οὐρανὸν, καὶ κλείουσαν· τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ὑπάρχει γλῶττα, ἀνοίγειν ἑαυτοῖς, ἢ κλείειν τὸν οὐρανὸν, ὃ μὲν, ἄξια, ὃ δὲ, ἀνάξια τοῦ Θεοῦ φθεγγομένοις συμβαίνοντα·) τὴν ἐξουσίαν τοίνυν τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας κομίζεσθαι καραδοκῶν, τοῦ Κυρίου πυνθάνεται, ποσάκις ἐὰν ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; τίνος δὲ χάριν οὐ τετράκις, ἢ δεκάκις, καὶ ἄνω πυνθάνεται, ἀλλ' ἕως ἑπτάκις; δοκεῖ μοι περὶ τοῦ φονέως λεληθότως μαθεῖν ἱμειρόμενος, εἰ τῆς συγγνώμης διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας ἀξιοῦται, ὁ τοῖς ἑπτὰ περιπεσὼν ἁμαρτήμασι, πρῶτος ἐν κόσμῳ φονεύσας Κάϊν· καὶ τοσαύταις καὶ ταῖς κελευσθείσαις τιμωρίαις, κατ' ἀλλήλων τοῖς ἐκ μιαιφονίας συνυφεστῶσιν ἁμαρτήμασι· πρῶτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις ὁ Κάϊν ἐδολιεύσατο, πρῶτος ἐφόνευσε, πρῶτος Θεῷ ἐψεύσατο πυνθανομένῳ περὶ τοῦ ἀναιρεθέντος, πρῶτος γονεῦσι πένθος καὶ κωκυτὸν ἐπήγαγε, κτείνας τὸν ἀδελφὸν, πρῶτος βασκανίας καὶ φθόνου ὠδίνε, πρῶτος τῶν γεννημάτων τὰς ἀπαρχὰς πονηρῶς προσενήνοχε, πρῶτος τὴν γῆν αἵματι μιάνας, κατήγορος αὐτῇ πρόξενος γέγονε. τοῖς δ' ἑπτὰ τούτοις ἐν τῷ μιαιφόνῳ δράμασιν, ἰσάριθμος καὶ τιμωρία ὑπὸ τῆς θείας φωνῆς ἐπάγεται. στείρωσις καὶ ἀκαρπία τῆς γῆς, μηκέτι δεξιουμένη τὸν μιαιφόνον· στεναγμὸς καὶ κλόνος ὅλου τοῦ σώματος. ἀλλ' ἀριθμῷ καὶ τιμωρίαν πειρᾶσθαι δεῖν ᾠήθην. ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἀπὸ σοῦ, μία κόλασις· ἐργάζου τὴν γῆν, δευτέρα αὕτη. ἀνάγκη γάρ τινι ἀῤῥήτῳ αὐτὸν συνέπλεξε, καταπειγούσῃ πρὸς ταλαίπωρον, τῇ γῇ μοχθεῖν. καὶ οὐ προσθήσει δοῦναί σοι τὴν ἰσχὺν αὐτῆς· τρίτη κόλασις, πονεῖν, καὶ μηδὲν ἐκ τῶν πόνων καρπίζεσθαι. στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς· ταῖς τρισὶ δύο προστίθησι τιμωρίας ἡ θεία ψῆφος, στεναγμὸν διηνεκῆ, καὶ τρόμον ἄπαυστον,

A Nihil enim est quod cadere & capi nequeat, præter solam primæ & incompositæ sacræ Trinitatis in vnitate naturam. Inquit enim diuinum oraculum: Quis gloriabitur castam se habere animam? aut quis liberè dicet, se putum esse à peccato? Ante hos autem Iobus ille diuinus, turris inconcussa, qui percutienti diabolo & affectibus non cessit, adamantinum laquear, disertè clamat: Nullus à peccato purus est, si vel vno tantummodo die super terram durauerit vita eius. Vita autem hominis non fuerit ex B vtero in vitam progressus, sed post corporis incrementum intellectus perfectio principium est consultationis circa vitam. Quandoquidem igitur futurum erat vt Petro crederentur claues regni cælorum, & Ecclesiasticus cœtus: (claudere autem intellige potestatem remittendi peccata: nam pro claue linguam habuit aperientem cælum claudentemque, id quod & nobis est lingua, aperire nobis ipsis aut claudere cælum, illo quidem, iis qui digna, hoc verò, illis qui indigna Deo loquuti sunt, contingente:) potestatem igitur remittendi peccata quum C se accepturum speraret, Dominum interrogat, Quoties si peccauerit in me frater meus, remittam illi? Num septies? Cuius autem gratia non quater, aut decies, aut vlteriùs quærit, sed vsque septies? Videtur mihi ipsum de homicida latenter instrui velle: num venia per baptismum & pœnitentiam dignus habeatur, qui septem peccata incurrit, qui primus in mundo homicidium patrauit Cainus, & totidem damnatus supplicijs se inuicem suscipientibus ex cæde peccatis. Primus enim inter homines D Cainus dolosè egit: primus homicidium fecit: primus mentitus est Deo, quærenti de interfecto: primus parentibus luctum & lamentationem induxit, occiso fratre: primus inuidiam & liuorem peperit: primus fructuum primitias malitiosè obtulit: primus terra sanguine polluta, exectationis ei conciliator fuit. Porrò septem istis in homicidio facinoribus, par numero etiam supplicium per diuinam vocem imponitur. Sterilitas & infœcunditas terræ, quæ non amplius homicidam receptura sit: gemitus & quassatio totius corporis. E Sed enim in enumeratione etiam ipsum supplicium examinandum esse arbitratus sum. Maledicta terra à te, vna pœna est. Operare terram, altera: nam arcana quadam necessitate ipsum constrinxit, cogente ad ærumnosam & molestam in terra vitam. Et non adiiciet vt det tibi robur suum: tertium supplicium, laborare & nullum ex laboribus fructum percipere. Gemens & tremens eris super terram: tribus duo insuper addit supplicia diuinum decretum, gemitum assiduum & tremorem indesinentem,

Sic enim & periti medici facere solent, quando extremo corpore tenetur aliquis incurabili morbo, mox resecant à manu vel pede digitum, antequam ad reliqua membra diffundatur labes. Similiter autem & Moses vir diuinus ad præcepta legis primitus facta consideratione excitans, ob leue delictum lapidibus obrui eum qui ligna legerat in sabbato, præcepit, idque Deum denunciasse scripsit. Nam in magno & mediocri transgressio iudicatur, quemadmodum inquit Dominus, Quòd si totam legem impleuerit aliquis, offenderit autem in vno, factus est omnium reus. Non quòd omnis eius virtus euanuerit: (iniustum enim id vel his, qui leniter de diuino iustoque iudicio sentiunt, meritò videatur) sed reus mihi videtur fieri omnium, qui recesserit ab vno, se pœnæ vnius sceleris & compensationi omnium obnoxium faciens: aut quòd ex illorum ipsorū corpore excidit, aut ab ipsorum numero recessit. Qui ergo non prorsus de semetipso desperauerit, & planè deteriori addictus fuerit, sed vel raro obtulerit Deo virtutem, & proximi misertus fuerit; debet quidem illi, in quibus offendit, debetur autem vicissim ipsi, in quibus benefecit. Subtracta igitur compensatione, ad eius quod redundat, locum decernitur Id quod etiam apud nos sæpenumero accidere cognouimus, si debeamus nos centum denaria, nobisque debeantur triginta. Quemadmodum igitur pecuniæ debitor de omnibus obligatus est creditori, vsque ad debiti persolutionem: ita cui debetur apud Deum pro mille rectè factis, ipse verò vnius delicti debitor est, reus est omnium, donec ratio subducitur vniuscuiusque dispensationis. Transgressio enim in paruo & maiori iudicatur, in comparatione differentiam habens. Enitamur igitur, qui plus habeamus in bono, iniustitiam iustitia deprimentes.

194. *Interrogatio.*

Si ineuitabilis est consummatio mundi, & aduentus Christi: quomodo inquit ipse; Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes, & qui in tecto est, non descendat ad tollendum aliquid ex domo sua, & qui in agro est, ne reuertatur ad tollendum vestimentum suum? Et iterum inquit, Sed orate ne fiat fuga vestra in sabbato, vel in hyeme. Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus. Num quasi si contingat æstate, vel Dominica, vel alia die consummatio, possimus latere vel fugere? Cur autem cùm tanta tunc sit futura turba, tantúsque populus, solas prægnantes & lactantes ex omnibus miseras pronuntiauit, atque deplorauit, quasi propter partum? Num quòd ad partum peruenturæ non sint, vel quasi grauiori supplicio afficiendæ?

A οὕτω γὰρ καὶ οἱ τῆς ἰατρείας ἐπιστήμονες δρᾶν εἰώθασιν, ἐπειδὰν μή τινα ἄκρων τοῦ σώματος πάθη ἀνίατα κρατηθῇ, αὐθις ἐκτέμνονται τῆς χειρὸς, ἢ τοῦ ποδὸς τὸν δάκτυλον, πρὶν τοῦ ἐπὶ τὰ λοιπὰ μέλη διαχυθεῖσαν τὴν λώβην. ὁμοίως δὲ καὶ Μωσῆς ὁ θεσπέσιος τὰ τοῦ νόμου ἐκ προοιμίων θεώμενος, πρῶτον ξυλιζόμενόν τε, ἐπὶ βραχεῖ ἁμαρτήματι καταλευσθῆναι ἐν σαββάτῳ ξυλολογήσαντα προσέταξε, τοῦτο Θεὸν γεγραφὼς ἀποφήνασθαι· ἐπὶ μεγάλῳ γὰρ καὶ μετρίῳ ἡ παράβασις κρίνεται, καθώς φησιν ὁ Κύριος, ὅτι ἐὰν ὅλον τὸν νόμον B πληρώσῃ τις, πταίσῃ δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος· οὐκ ἀφανισθείσης αὐτοῦ πάσης ἀρετῆς. ἄδικον γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς βραχεῖα περὶ τῆς θείας δικαιοκρισίας νοοῦσιν εἰκότως δόξειεν· ἀλλ' ἔνοχος μοι δοκεῖ γίνεσθαι πάντων ὑποπεσὼν μὲν ὅς, κτησιν ἑαυτοῦ ἀργὸς, καὶ ἀντιμετρήσει πᾶσιν ἐνεχόμενος, ἢ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῆς οὐσίας ἀποτεμνόμενος, ἢ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ἀποπεσόμενος. ὁ τοίνυν μὴ παντελῶς ἑαυτοῦ ἀπογνοὺς, καὶ ὀλεθρίως τῷ χείρονι προσδεδεμένος, ἀλλὰ κἂν σπανιάκις προσάγων Θεῷ ἀρετὴν, καὶ οἰκτείρων τὸν πέλας, ὤφειλε μὲν ἐκείνοις ὑφ' ὧν ἔπταισεν C ὀφείλεται δὲ παρ' αὐτοῦ, ὑφ' ὧν εὐηργετήθη. ὑποπεσόμενος τοίνυν τῆς ἀντιμετρήσεως, πρὸς τὴν τοῦ περιττεύοντος χώραν ἀποκρίνεται. τοῦτο δὲ καὶ παρ' ἡμῖν συμβαῖνον πολλάκις ἔγνωμεν, ὀφείλειν ἡμᾶς ἑκατὸν δηνάρια, ὀφειλομένων ἡμῖν τριάκοντα. ὥσπερ οὖν ὁ τοῦ νομίσματος ὀφειλέτης πάντων ἔνοχος ὑπάρχει τῷ δανείσαντι, μέχρι τῆς ἐκτίσεως τοῦ ὀφλήματος· οὕτως ὁ χρεωστούμενος παρὰ Θεοῦ ὑπὲρ χιλίων κατορθωμάτων, ὀφείλων δὲ περὶ ἑνὸς παραπτώματος, πάντων ἔνοχος ὑπάρχει, μέχρι τοῦ γενέσθαι λογοθέσιον τῆς ἑκάστου οἰκονομίας. παράβασις γὰρ ἐπὶ μικρῷ D καὶ μείζονι κρίνεται, ἐν συγκρίσει τὸ διάφορον ἔχουσα. σπεύσωμεν τοίνυν ἐν τῷ καλῷ τὸ πλεῖον ἔχειν, δικαιοσύνῃ τὴν ἀδικίαν βαρύνοντες.

Πεῦσις ρϟδ'.

Εἰ ἄφυκτος ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία, πῶς αὐτὸς λέγει, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβαινέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ; καὶ πάλιν λέγει, ἀλλ' εὔχεσθε ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν ἐν σαββάτῳ E ἢ ἐν χειμῶνι· οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἆρ' ὅτι συμβῇ θέρους γενέσθαι, ἐν κυριακῇ ἢ ἑτέρᾳ τὴν συντέλειαν, δυνάμεθα λαθεῖν, ἢ φυγεῖν; διὰ τί δὲ ἄρα τοσούτου ὄντος ὄχλου καὶ δήμου τότε, μόνας τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας καὶ θηλαζούσας ἐκ πάντων ἐταλάνισε, καὶ ἀπωδύρατο, ὡς διά τὸν τόκον; ἆρα τῷ μὴ φθάσαι αὐτὰς ἀποτεκεῖν; ἢ ὡς βαρυτέρως μελλούσας τιμωρεῖσθαι;

Ἀπόκρισις.

Τὴν ἐσομένην Ἰουδαίοις φυγὴν προφαίνων αὐτοῖς ὁ Κύριος, ἐπὶ τὰ ὄρη δραπετεύειν παρήγγειλε. μετὰ γὰρ Οὐεσπασιανὸν ἐπιστὰς Τίτος παντελῶς κατέσκαψε καὶ ἠρήμωσε τὰ Ἱεροσόλυμα, κακῶς ὀλέσας Ἰουδαίους, τοὺς μὲν ἄνδρας ῥομφαίᾳ δρεψάμενος, τὰ δὲ ἀρτιγενῆ βρέφη τῷ ἐδάφει προσαράξας, τὰς δὲ κυοφορούσας ἀνατέμνων, πανωλέθρῳ καὶ ἀφανισμῷ τὸ θεομάχον γένος ἐξέτριψε. σαββάτῳ καταληφθείσης τῆς πόλεως, καὶ πάντων οἴκοι σχολαζόντων διὰ τὴν κατὰ τὸ σάββατον ἀργίαν, ὄντος δὲ καὶ χειμῶνος, οὐδεὶς αὐτῶν διαδρᾶναι τὴν ἅλωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν ἠδυνήθη. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος λανθάνειν ἐπειρᾶτο, μηδὲν τῶν κάτω ἆραι βουλόμενος, τιμιώτερον τὸ ζῆν ἢ τὸ ἔχειν ἡγούμενος. ὁ δὲ ἐν τῷ ἀγρῷ, οὐ μόνον ἀνεπίστροφος ἐπὶ τὸν οἶκον ἔμενεν, ἀλλὰ καὶ πορρωτέρω φοιτᾶν ἠπείγετο, τὸν ἐμπρησμὸν καὶ τὴν ἅλωσιν ὁρῶν τῆς πόλεως. Εἰ δὲ καὶ κατ' ἀναγωγὴν πρὸς τὰ ἡμέτερα μεθαρμόσασθαι τὸν λόγον εἰκότως βούλεσθε, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ ἐν εὐσεβείᾳ ἑδραῖοι, (τοῦτο γὰρ Ἰουδαία ἑρμηνεύεται) ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν καταφυγὴν Χριστὸν ἀφορώτωσαν, ὑπὸ τῆς σφῶν ὁμολογίας φρουρούμενοι. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. ὁ τῆς παρούσης ὑπερφρονήσας σκιώδους ζωῆς, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνταῦθα καταπατήσας σκηνήν, καὶ ὑψηλὸς τῷ βίῳ γενόμενος, καὶ τὰ ἔνοικα πάθη ἀποπεμψάμενος, μηδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπισπάσθω, μὴ δέος, μὴ ἀθυμίαν, μὴ δόξαν κενήν, μὴ ὄρεξιν πλούτου, ἅπερ ἀφ' ὕψους ὑπάρχει κατάβασις. ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ἐπιστρεψάτω ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. ὁ τὸν παλαιὸν ἀπεκδυσάμενος ἄνθρωπον, καὶ τοῖς σαρκικοῖς ἀποταξάμενος, τὸν νέον φορείτω, ὃς αὐτὸν εἰς καίνωσιν Θεοῦ ἀνεχάρισε, καὶ τῆς ἰλύος ἐξεκάθαρεν. ἐν τούτῳ γὰρ ἕξει τὸ πρὸς πᾶσαν βουλὴν ἀχείρωτον. μηδεὶς οὖν θόρυβος, ἢ προσγενῶν συμπάθεια, τῆς Χριστοῦ ἀπορρήξει ἀγάπης. οὔτε γὰρ Χριστὸς ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν ζητούμενος τὴν κλῆσιν προσήκατο, σωτηρίων δογμάτων τοῖς ἀκροαταῖς ἀπαρξάμενος, παιδεύων τῶν σαρκικῶν ὑπάρχειν τὰ πνευματικὰ προτιμότερα. οὕτω καὶ οἱ αὐτοῦ φοιτηταί, τὴν τραπεζῶν καταλιπόντες τὴν ἐπίσκεψιν, τῆς εὐσεβείας μᾶλλον τὸν λόγον μετεχειρίσαντο, οὐ λόγοις μόνοι σοφιστεύοντες, ἀλλὰ καὶ δράμασι παιδεύοντες. τὸ γὰρ καλῶς φράζειν, λύρᾳ ἢ κυμβάλῳ παρέοικε· τὸ δὲ χρηστῶς πράττειν, ἀγγέλοις συμπέφυκεν.

Πεῦσις ρϟέ.

Ἀλλὰ πάλιν ἔσται αὐτῶν ἀνάκλησις περὶ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου; ὅταν οἱ ἐξ ἐθνῶν

Responsio.

Futuram Iudæorum fugam pręmonstrans, ipsis ad montes fugere præcipit Dominus. Nam post Vespasianum Titus superueniens, prorsus æquauit solo desolauitque Hierosolymam, malè perditis Iudæis, viris quidem gladio prostratis, infantibus verò recens natis, pauimento allisis, prægnantibusque dissectis, omni perditione & interitu inimicum Deo genus deleuit. Sabbato verò id accidit capta ciuitate, omnibusque domi vacantibus propter otium sabbati: hyeme item, nullus ipsorum effugere captiuitatem interitumque poterat. Qui verò in tecto erat, latitare tentabat, nihil eorum quæ infrà erant tollere volens, præstabilius esse viuere, quàm aliquid habere ducens. Qui autem in agro, non modò qui ad domum reuerteretur manebat, sed & vlteriùs abire cogebatur, incensam & captam ciuitatem cernens. Quòd si per subliniorem intellectum ad nostra, vt par est, sermonem applicari vultis: Qui in Iudæa sunt, ad montes fugiant: qui in pietate firmi sunt, (id enim Iudæa ex interpretatione sonat) ad sublime refugium, nempe Christum, respiciant, sub eius confessione custoditi. Qui verò in tecto est, ne descendat ad tollendum aliquid ex domo sua: qui præsenti contemta vmbratili vita, omnique hic conculcato tabernaculo, superior euasit hac vita, relegatis internis affectibus, ne quid eorum secum trahat, non timorem, non animi angustiam, non vanam gloriam, non opum amorem: quæ sunt ab alto descensus. Qui in agro est, non reuertatur ad tollendum vestimentum suum. Qui veterem exuit hominem, & carnalibus renuntiauit, nouum gestet, qui ipsum ad innouationem Dei renouauit, ac cœno repurgauit: In hoc enim habebit virtutem ad omne consilium inuictam. Nulla igitur perturbatio agnatorumve mutuus doloris affectus à Christi nos dilectione abstrahat. Neque enim Christus quum à matre & fratribus quæreretur, vocationem admisit, quum apud auditores salutiferam doctrinam exorsus esset, docens spiritualia carnalibus esse potiora. Ad eundem modum ipsius quoque discipuli, relicta mensarum obseruatione pietatis sermonem potius capessere voluerunt, non verbis tantùm sapienter docentes, sed & factis instituentes. Nam bene loqui, lyræ vel cymbalo simile est: vtiliter autem agere, cum angelorum natura coniunctum est.

195. *Interrogatio.*

At erit ei reuersio ad consummationem mundi, & quando qui sunt ex gentibus

omnes crediderint, tunc & residuum ex Iudæis conuertetur. Dicit enim in Euangelio Dominus: Quoniam habeo & alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili; oportet me & illas adducere, vt fiat vnus grex, vnus pastor. Et Apostolus cum hoc consentiens inquit: Quando pleuitudo gentium ingressa fuerit, tunc omnis Israel seruabitur.

Responsio.

Nunquam perluadebot, Iudæos reuocandos. Neque enim id docet Dominus, neque eximius ille Apostolus, per ea quæ rectè quidem ab ipsis dicta sunt, malè autem à te tum intellecta, tum prolata. Nam quod dixit Dominus, Quoniam & alias oues habeo: constat nos dici, qui non sumus ex eo ouili, vtpote Iudaïco, quorum prima fuit manifestatio Domini: videlicet diuorum Apostolorum, & cum ipsis, atque per ipsos conuersorum fidelium Iudæorum. Nondum enim id, quod ex Gentibus constat, fuit ante salutarem passionem, eò quòd nondum esset prædicatum nobis, neque baptizati essemus: id quod post resurrectionem per Apostolos suos Christus effecit, nosque ad fidele Iudæorum ouile simul induxit, sumusque omnes fideles vnus grex sub vno pastore, summo pontifice, summoque pastore Christo pasti & custoditi. Vnus enim Dominus, vna fides, vnum baptisma, inquit is, qui summi quidem pastoris discipulus, cuiusuis verò sub cœlo magister est, eximius Apostolus, qui idem inquit: Quando plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel seruabitur. Non Iudæos circa consummationem seruandos & reuocandos significans: sed qui per puritatem mentis & per fidem vident Deum. Id enim esse Israël, ab omnibus, atque etiam ab ipsis Iudæis exponitur, Mcotem nimirum cernentem Deum. Non enim omnes, qui ex Israële, sunt Israël, neque quòd sunt semen Abrahami, omnes filij sunt: sed in Isaaco vocabitur tibi semen. hoc est, non ij, qui filij carnis sunt, iidem & filij Dei, inquit idem Apostolus. Rursumque Dominus inquit in Euangelio, Multi sunt vocati, vtpote Israëlitæ & Christiani: pauci verò electi, vtpote illi qui seruantur. Quando igitur plenitudo gentium, hoc est, vniuersos populos complexa ecclesia intrauerit, in Iudicium videlicet: tunc omnis Israël, mens videlicet Deum cernens, hoc est, omnis homo, per fidem & pietatem cognitionem habens, saluus erit.

πάντες πιστεύσωσι, τότε λοιπὸν καὶ ἐξ Ἰουδαίας ἐπιστρέψουσι. λέγει γὰρ ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, ὅτι ἔχω καὶ ἄλλα πρόβατα, ἃ οὐκ εἰσὶν ἐκ τῆς ποίμνης ταύτης· δεῖ με κἀκεῖνα ἀγαγεῖν, ἵνα γένηται μία ποίμνη, καὶ εἷς ποιμήν. καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς τοῦτο συμφωνῶν λέγει, ὅταν γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.

Ἀπόκρισις.

Οὐδέποτε πιθανὸν ὄρθωσῃ, Ἰουδαίους ἀνακεκλήσεσθαι· οὐδὲ γὰρ ταῦτα παραδίδωσιν ὁ Κύριος, οὐδὲ ὁ ὑψηλὸς ἀπόστολος, διὰ τῶν ὀρθῶς μὲν παρ' αὐτῶν εἰρημένων, κακῶς δὲ παρὰ σοῦ νοηθέντων ἅμα καὶ φρασθέντων. τὸ γὰρ φῆσαι τὸν Κύριον, ὅτι ἔχω καὶ ἄλλα πρόβατα, δηλονότι ἡμᾶς, ἃ οὐκ εἰσὶν ἐκ τῆς ποίμνης ταύτης (ὡσανεὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς) ὧν προτέρα ὑπῆρχεν ἡ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις. εἶτα οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, καὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ δι' αὐτοὺς ἐξ Ἰουδαίας πιστοί. οὔπω γὰρ ὑπῆρχεν ἡ ἐξ ἐθνῶν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους, διὰ τὸ μήπω κηρυχθῆναι ἡμῖν, μηδὲ βαπτισθῆναι ἡμᾶς, ὃ δὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ Χριστὸς δράσας τῇ ἐξ Ἰουδαίων πιστῇ ποίμνῃ ἡμᾶς ἐπισυνήγαγε· καὶ ἐσμὲν ἅπαντες οἱ πιστοὶ μία ποίμνη ἑνὶ ποιμένι, τῷ ἀρχιερεῖ καὶ ἀρχιποίμενι Χριστῷ ποιμαινόμενοι καὶ φρουρούμενοι. εἷς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, φησὶν ὁ μὲν τοῦ ἀρχιποίμενος μαθητὴς, τῆς δὲ ὑπ' οὐρανὸν καθηγητὴς ὑψηλὸς ἀπόστολος· ὃς καὶ φησίν· ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, οὐκ Ἰουδαίους περὶ τὴν συντέλειαν σώζεσθαι καὶ ἀναφωνεῖσθαι δηλῶν, ἀλλὰ τοὺς καθαρότητι διανοίας, καὶ πίστει Θεὸν ὁρῶντας. τοῦτο γὰρ Ἰσραὴλ παρὰ πάντων καὶ αὐτῶν Ἰουδαίων ἑρμηνεύεται, νοῦς ὁρῶν Θεόν· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰουδαίας, οὗτοι Ἰσραήλ· οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα· τοῦτ' ἔστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα τέκνα Θεοῦ, φησὶν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος· καὶ πάλιν ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις φησὶ, πολλοὶ κλητοὶ, ὡσανεὶ Ἰσραηλῖται καὶ Χριστιανοί· ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ, ὡσανεὶ οἱ σωζόμενοι. ὅταν οὖν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, τοῦτ' ἔστιν ἡ πάνδημος ἐκκλησία, εἰσέλθῃ, δηλονότι εἰς κρίσιν· τότε πᾶς Ἰσραὴλ (ὁ νοῦς ὁρῶν τὸν Θεὸν) ὅπερ ἐστὶ πᾶς βροτὸς, διὰ πίστεως καὶ εὐσεβείας γνῶσιν ἔχων Θεοῦ, σωθήσεται.

ΧΡΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ, ΔΟΚΙμασθεῖσαι ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ ἑβδόμῃ συνόδῳ, ἐπὶ τῶν εὐσεβῶν βασιλευόντων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς αὐτοῦ μητρὸς, ἔτους ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ψνϛ΄· τῆς δὲ αὐτῶν βασιλείας, ὀγδόου ἱσταμένου.

Ex editione Parisiensi an. 1562 apud Guil. Morelium in Graecis Typographum Regium.

SENTENTIÆ SS. PATRVM DE VENERANDARVM imaginum vſu, comprobatæ in ſancta & generali VII. Synodo imperantibus Conſtantino & Irene matre, anno à Chriſti natiuitate ſeptingenteſimo quinquageſimo ſexto: & eorum imperij octauo incipiente.

G. M. T. Interprete.

Ἀρχέτυπον ἐστὶν ἀρχὴ καὶ παράδειγμα ὑφεστηκὸς, τοῦ ἀπ' αὐτοῦ χαρακτηριζομένου εἴδους, καὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ παρεοικότος, αἴτιον.

Εἰκὼν ἐστὶν ὁμοίωμα τοῦ ἀρχετύπου, ὅλον ἐν ἑαυτῇ τοῦ ἐντυπουμένου τὸ εἶδος διὰ τῆς ἐμφερείας ἐναποματτομένη, τῷ διαφόρῳ τῆς οὐσίας, κατὰ τὴν ὕλην μόνον παραλλάττουσα. ἢ, μίμησις ἀρχετύπου καὶ ἀπείκασμα, οὐσίᾳ δὲ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρουσα. ἢ, τέχνης ἀποτέλεσμα, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχετύπου εἰδοποιούμενον, τῇ οὐσίᾳ διαφέρον. λέγεται δὲ εἰκὼν, παρὰ τὸ ἐοικέναι τῷ ἀρχετύπῳ.

Ἄλλο φυσικὴ εἰκὼν, καὶ ἄλλο μιμητική. ἡ μὲν γὰρ, οὐ φυσικὴν διαφορὰν ἔχουσα πρὸς τὸ αἴτιον ἑαυτῆς, ἀλλ' ὑποστατικὴν, ὡς ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα· μία γὰρ ἀμφοτέρων ἡ φύσις, δύο δὲ ὑποστάσεις. ἡ δὲ τοὐναντίον, οὐχ ὑποστατικὴν διαφορὰν ἔχουσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ φυσικὴν· ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸν Χριστόν. μία μὲν γὰρ ἡ ὑπόστασις τούτων, ὅτι καὶ ἓν πρόσωπον. δύο δὲ φύσεις· ἄλλη γὰρ φύσις ὑλογραφίας, καὶ ἄλλη Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, καθὸ καὶ περιγράφεται, καὶ ἀρχέτυπον εἰκόνος καθίσταται.

Ἐπὶ μὲν τῆς μιμητικῆς εἰκόνος, κατὰ τὴν ἰδέαν, ἤτοι μορφὴν, ἡ ὁμοίωσις· ἐπὶ δὲ τῆς φυσικῆς, κατὰ τὴν οὐσίαν, ἤτοι θεότητα, ἡ ταυτότης. καὶ ἐπὶ μὲν τῆς φυσικῆς, διότι μία φύσις υἱοῦ καὶ πατρὸς, διὰ τοῦτο μία καὶ ἡ προσκύνησις τούτων, ἀλλ' οὐ δύο, κατὰ τὸ διάφορον τῶν ὑποστάσεων. ἐπὶ δὲ τῆς μιμητικῆς, διότι μία ὑπόστασις εἰκόνος Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ, μία καὶ ἡ προσκύνησις τούτων, ἀλλ' οὐ δύο, κατὰ τὸ διάφορον τῶν φύσεων· καὶ ἰδιοϋπόστατός ἐστιν, ἡ μιμητικὴ εἰκὼν αὐτοῦ ἐστι.

Ὑπόστασιν δὲ νῦν λέγομεν, οὐ τὸ ἁπλῶς ὑφεστὼς, ἀλλ' οὐσίαν τινὰ μετὰ ἰδιωμάτων, καθὰ διακρίνεται τῶν ὁμοειδῶν. τὸ γὰρ ἰδιοϋπόστατον, οὐκ εἰκὼν, ἀλλ' ἀρχέτυπον.

Ἡ τῆς εἰκόνος τοίνυν τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ἔστι τούτων μία προσκύνησις, διὰ τὸν ἐν ἀμφοῖν ἕνα χαρακτῆρα.

Euthy. Panop. par. 2. tit. 19.

ARCHETYPVM eſt ſpeciei quam adumbrat, principium & exemplum per ſe conſtans, & inde deriuatæ ſimilitudinis origo.

Imago, ſimulachrum eſt archetypi, quæ totam rei quæ exprimitur ſpeciem in ſe impreſſam ſimilitudine quadam præ ſe fert, à qua eſſentiæ differentia, materia duntaxat differt. vel, Archetypi imitatio & adumbratio, quæ eſſentia & ſubiecto differt. vel, Artis effectio, ad imitandum archetypi ſpeciem conformata, ab eo differens eſſentia. Dicitur autem ab eo imago, quòd Archetypum imitetur & exprimat.

Alia res eſt imago naturalis: & alia imitatrix imago. Nam illa, natura à ſui origine non differt, ſed perſona: vt filius à patre. Vna enim vtriuſque natura eſt, duæ perſonæ, hæc, contra, perſona non differt ab archetypo, ſed natura: vt imago Chriſti, à Chriſto. Etenim vna horum perſona eſt, ſed duæ naturæ. alia enim natura eſt pictæ materiæ, alia Chriſti, quatenus eſt homo, & circumſcribitur, & archetypum imaginis exiſtit.

Imitatrix imago in ſimilitudine ſpeciei ſiue formę cernitur: at naturalis, in eadem eſſentia ſiue diuinitate conſiſtit. Et naturalis quidem idcirco, quia vna eſt filij & patris natura: ideo vna eſt etiam eorum adoratio, non duæ, quòd inter ſe differant perſonis: imitatrix verò, ob id quia vna eſt perſona imaginis Chriſti, & ipſius Chriſti, vna quoque horum eſt adoratio, non duæ, quòd inter ſe differant naturis. nam imitatrix imago propriam non habet perſonam, ſed archetypi perſonam gerit, propter quam imago ipſius eſt.

Mancabit Graeca.

Perſonam autem nunc dicimus, non quod ſimpliciter per ſe conſtat, ſed eſſentiam quandam cum proprietatibus, quibus ſeparatur ab iis quę ſpeciei ſunt eiuſdem. Quandoquidem non imago, ſed archetypum propriam habet perſonam.

Igitur imaginis honor, ad prototypum ſiue primum exemplar tranſit: & eſt vtriuſque adoratio vna, quoniam in vtroque vnus eſt character vnáue forma.

Cyrill. ad Theodoſ.

Quicquid imitatione figuratur, eius non natura, sed personæ figuratur: & ob id idem quod archetypum eius est imago, non natura, sed persona, siue imitatione personæ.

In imagine persona archetypi adumbrata, non materia imaginis adoratur: impressus in ea character, non imaginis essentia.

Quum in imaginis Christi naturam quispiam intuetur, nõ modò negat id quod videt Christum esse, sed ne imaginem quidem Christi. est enim lignũ fortasse, aurũ, argẽtum, aut alia materia quædam: quum verò archetypi similitudinem expressam, & Christum ait, & imaginẽ Christi: at Christũ, nominis communione: Christi imaginem, ad aliud relatione.

Imago refertur ad archetypum, & ab eo tã quam à causa originem ducit. itaque necesse est eam in numero eorum esse ac dici quæ ad aliquid referuntur. Nam relatio in eiuscemodi cernitur. Ad aliquid autem ea referuntur, quæ id ipsum quod sunt, aliorum respectu & consideratione, esse dicuntur, & reciprocant inter se quam habent considerationem. Nam archetypum, imaginis consideratione, archetypum est: & imago ad archetypi respectum est imago: nec quisquam nisi ad aliud respiciat, imaginem dicere possit, alicuius imaginem. simul enim alterum cum altero inducitur, simulque consideratur.

Relatio ad aliud siue respectus, vis quædam naturæ est quæ ea colligat & connectit quæ speciei sunt eiusdem. Dicitur autem relatio seu respectus, quando res diuersæ inter se quicquam habent commune.

Ad aliquid referri dicuntur ea, quibus esse idem est qood ad aliquid modo quodam respicere ac considerari: id est, quorum status, alterius consideratione cernitur. Respiciunt igitur se inuicem, & exempla sunt aliorum: in procreatione quidem, vt pater respectu ad filium est pater: in eodẽ, vt amicus, amici consideratione dicitur amicus: in submissione, vt dominus, serui dominus est, & in similibus eodem modo. Hęc enim omnia se inter se respiciunt, & ob id alia ex aliis demonstrantur.

Itidem fit & in imagine. nam quot nominibus archetypum appellatur, totidem etiam eius imago. verùm illud vt archetypum, & sui causa, atque propriè: hæc autem, vt illius imago, & illius causa, improprieque.

Basi. ad Amphil. cap. 18.

Quum igitur adoratur imago, Christus adoratur, cuius similitudinem refert, non autem materia quæ similitudinem accepit. Ac quemadmodum in speculo delineatur modo quodam persona intuentis, & separata manet à materia: & si quis velit suam ipsius quam cernit in speculo imaginem osculari, applicat & admouet se quàm proximè materiæ, itaque imaginem osculatur: eoque discedeute, vnà quoque auolat imago, quòd à speculi materia seiungatur: sic qui seruatoris imaginem, aut Dei genitricis,

Παντὸς μιμητικῶς εἰκονιζομένου, οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ὑπόστασις εἰκονίζεται· καὶ διὰ τοῦτο ταὐτὸν τοῦ ἀρχετύπου ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ὑποστάσει, ἤγουν τῇ μιμήσει τῆς ὑποστάσεως.

Ἐν τῇ εἰκόνι ἡ εἰκονιζομένη τοῦ ἀρχετύπου ὑπόστασις προσκυνεῖται, καὶ οὐχὶ ἡ ὕλη τῆς εἰκόνος· ὁ ἐναποσφραγισθεὶς αὐτῇ χαρακτὴρ, καὶ οὐχὶ ἡ τῆς εἰκόνος οὐσία.

Ὅτε μὲν πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνος φύσιν ἀπίδοι τις, οὐ μόνον οὐ Χριστὸν, ἀλλ' οὐδὲ εἰκόνα Χριστοῦ εἴποι ἂν τὸ ὁρώμενον. ἔστι γὰρ ξύλον εἰ τύχοι, ἢ χρυσὸς, ἢ ἄργυρος, ἢ τι τῶν ἄλλων ὑλῶν. ὅτε δὲ πρὸς τὴν δι' ἐκτυπώματος ὁμοίωσιν τοῦ ἀρχετύπου, καὶ Χριστὸν, καὶ Χριστοῦ· ἀλλὰ Χριστὸν μὲν, καθ' ὁμωνυμίαν· Χριστοῦ δὲ, κατὰ τὸ πρός τι.

Ἡ εἰκὼν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, καὶ αἰτίου ἐστὶν αἰτιατόν. ἀνάγκη οὖν διὰ τοῦτο καὶ τῶν πρός τι εἶναι ταύτην καὶ λέγεσθαι· τῶν πρός τι γὰρ ἡ σχέσις. τὰ δὲ πρός τι, αὐτὰ ἅπερ ἐστὶν, ἑτέρων εἶναι λέγεται, καὶ ἀντιστρέφει τὴν σχέσιν πρὸς ἄλληλα. ἀρχέτυπον γὰρ, εἰκόνος ἀρχέτυπον· καὶ εἰκὼν, ἀρχετύπου εἰκών. καὶ οὐκ ἄν τις ἄνευ τινὸς εἰκόνα, τὴν τινὸς εἰκόνα φαίη· ἅμα γὰρ συνεισάγεται καὶ συνεπιθεωρεῖται θατέρῳ θάτερον.

Σχέσις δέ ἐστι δύναμις φύσεως, συνδετικὴ τῶν ὁμοειδῶν. λέγεται δὲ σχέσις, ὅταν διάφορα πράγματα κατά τι κοινωνῶσιν ἀλλήλοις.

Πρός τι δέ ἐστιν, οἷς τὸ εἶναι ταὐτόν ἐστι τῷ πρός τί πως ἔχειν· τουτέστιν, ὧν ἡ ὕπαρξις πρὸς ἕτερον· σχέσις ἐστὶ καὶ παράδειγμα, τὸ κατὰ γένεσιν πρός τι, ὡς πατὴρ, υἱοῦ πατήρ· τὸ δὲ, κατὰ ταὐτότητα, ὡς φίλος, φίλου φίλος. τὸ δὲ, κατὰ ὕφεσιν, ὡς δεσπότης, δούλου δεσπότης, καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων· ταῦτα γὰρ πάντα σχέσιν πρὸς ἄλληλα ἔχουσι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀλλήλων δείκνυνται.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος· ὅσοις γὰρ ὀνόμασι τὸ ἀρχέτυπον καλεῖται, τοσούτοις καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν, ὡς ἀρχέτυπον, καὶ δι' ἑαυτὸ, καὶ κυρίως· ἡ δὲ, ὡς εἰκὼν αὐτοῦ, καὶ δι' ἐκεῖνο, καὶ καταχρηστικῶς.

Προσκυνουμένης τοίνυν τῆς εἰκόνος, ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται, οὗ ἐστιν ὁμοίωσις, καὶ οὐχ ἡ ὑποδεξαμένη τὴν ὁμοίωσιν ὕλη· καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατόπτρου διαχαράττεται τρόπον τινὰ τὸ πρόσωπον τοῦ βλέποντος αὐτὸ, καὶ μένει τῆς ὕλης κεχωρισμένον· κἂν θελήσειέ τις ἀσπάσασθαι τὴν ἐμφαινομένην ἰδίαν εἰκόνα, τῇ μὲν ὕλῃ προσέφυ, τὴν δὲ εἰκόνα προσεπτύξατο, καὶ μεταστάντος αὐτοῦ συναπέπτη καὶ τὸ ἴνδαλμα, διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς ὕλης τοῦ κατόπτρου. τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος, ἢ τῆς θεομήτορος

ἢ τινος τῶν ἁγίων ἀσπάζομεν, εἰ καὶ προσφύεται τῇ ὕλῃ, τὴν εἰκόνα, καὶ οὐ τὴν ὕλην ἀσπάζεται. καὶ ἀφανισθέντος τοῦ ἐκτυπώματος, ἐφ᾽ ᾧ ἡ προσκύνησις, ἔμεινεν ἀπροσκύνητος ἡ ὕλη, μηδέν τι κοινωνοῦσα τῷ ὁμοιώματι.

Ἔστω δακτύλιος ἐγκεχαραγμένος εἰκόνα βασιλικήν. εἶτα ἐκτυπούτω ἐν κηρῷ, καὶ πίσσῃ, καὶ ἐν πηλῷ· ἡ μὲν οὖν σφραγὶς μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τούτοις, αἱ δὲ ὗλαι διάφοροι, διὰ τὸ μηδέν τι ταῖς ὕλαις τὴν σφραγῖδα κοινωνεῖν, ἀλλ᾽ εἶναι αὐτὴν τῇ ἐπινοίᾳ τούτων κεχωρισμένην, ἐν τῷ δακτυλίῳ μένουσαν. οὕτως οὖν καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὁμοίωμα, εἰ καὶ ἐν διαφόροις ὕλαις ἐκτυπωθείη, ἀκοινώνητόν ἐστι τῶν ὑλῶν, ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μένον ὑποστάσει.

Τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἀναστηλοῦμεν, ἵνα ταύτας ὁρῶντες δι᾽ αὐτῶν δοκῶμεν ὁρᾶν τὰ τούτων ἀρχέτυπα, καὶ γίνωνται ἡμῖν ὑπομνήματα καὶ παρηγορεία τοῦ πόθου τοῦ πρὸς τὰ τούτων πρωτότυπα.

Ὅσον συνεχῶς αἱ εἰκόνες ὁρῶνται, τοσοῦτον οἱ ταύτας ὁρῶντες διανίστανται πρὸς τὴν τῶν ἀρχετύπων μνήμην καὶ ἐπιπόθησιν καὶ μίμησιν.

Ἡ μὲν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία τῇ μακαρίᾳ τριάδι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπονενέμηται· ταῖς δὲ ἁγίαις εἰκόσιν, οὐ λατρεία πάντως, ἀλλὰ προσκύνησις, καὶ ἀσπασμὸς, καὶ τιμή. εἰ γὰρ καὶ ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ἀλλ᾽ ἡ λατρεία, τῆς μακαρίας ἐστὶ μόνης τριάδος, καὶ οὐ τῶν σεπτῶν εἰκόνων, ἵνα μὴ κτισμολάτραι καὶ ὑλολάτραι δόξωμεν.

Ἐπὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ, λατρευτικὴ ἡ προσκύνησις καὶ φυσική (εἷς γάρ ἐστι τῆς ἁγίας τριάδος) κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν· ὁ προσκυνῶν γὰρ αὐτὸν, συμπροσκυνεῖ καὶ τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν ἐν τριάδι μίαν φύσιν· ὅπερ ἐστὶν ἡ τριαδικὴ προσκύνησις καὶ λατρεία.

Ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, σχετικὴ ἡ προσκύνησις καὶ ὁμωνυμική· προσκυνῶν γὰρ αὐτὴν, οὐ συμπροσκυνεῖ τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐν αὐτῇ Χριστὸν, τὸν διὰ τὸ σαρκωθῆναι εἰκονιζόμενον κατὰ τὴν σωματικὴν ἰδέαν αὐτοῦ· ὅπερ ἐστὶ σχετικὴ προσκύνησις καὶ ὑποστατική.

Ὥσπερ ἡ πίστις, οὕτω καὶ ἡ λατρεία τῇ ἁγίᾳ τριάδι ἀποκεκλήρωται. ὁ γοῦν λατρεύων τῇ εἰκόνι Χριστοῦ, εὑρεθήσεται τετράδι λατρεύων, καὶ συνεξισῶν τῇ ἁγίᾳ τριάδι καὶ τὴν εἰκόνα· τῆς ἁγίας γὰρ τριάδος, ὡς εἴρηται, λατρεύεσθαι.

Εἰ σώματος σκιὰ μερισθῆναι οὐχ οἷόν τε, παρυφιστῶσα αὐτῷ πάντοτε, κἂν μὴ φαίνοιτο· οὐδὲ τὴν εἰκόνα Χριστοῦ δυνατὸν διαιρεθῆναι αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ σκιὰ τῇ τοῦ ἡλίου βολίδι φαίνεται, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, τῇ διατυπώσει τῆς ὕλης.

aut alicuius sanctorum osculatur, licet propiùs admoueat se & applicet materiæ, imaginem tamen, non materiam osculatur: & deleta figura, cuius gratia erat adoratio, materia manet quam nemo adoret, vtpote quæ cum simulachro nihil habeat commune.

Annulus esto imagine regia signatus: deinde ceræ, pici, & luto imprimatur: in his quidem certè signum est vnum & aliud ab alio nihil differens: materiæ tamen diuersæ sunt, quia nihil cum materiis commune signum habet, sed est mente & cogitatione ab illis separatum, & in annulo manet. itidem & Christi similitudo, quamuis diuersis materiis exprimatur, cum materiis nihil commune potest habere, in Christi persona manens.

Sacras imagines erigimus, vt eas cernentes, per eas videre videamur earum archetypa, & nobis memoriam renouent, & desiderium archetyporum quo afficimur leniant.

Quandiu imagines cernuntur, tandiu qui eas vident ad archetyporum recordationem, desiderium & imitationem exuscitantur.

Cultus ille in spiritu & veritate, quam Latriam appellant, beatæ Trinitati tribuitur ab orthodoxis: sanctis autem imaginibus, non latria omnino, sed adoratio, exosculatio & honor. nam tametsi honor imaginis, ad prototypum & primigenium transit, tamen latria, solius est beatæ Trinitatis, non etiam venerandarum imaginum, ne creaturarum cultores & materiarum esse videamur.

Basil. ad Amphil. cap. 18.

Christo adoratio per latriam & naturalis conuenit, (est enim vnus sanctæ Trinitatis) suæ ipsius diuinæ naturæ causa. nam qui eum adorat, simul adorat & patrem, & spiritum sanctum, vnam in Trinitate naturam: eaque est Trinitatis adoratio & latria.

At imagini Christi conuenit adoratio quæ aliò respicit, & fit nomine duntaxat, quam σχετικὴν appellant & ὁμωνυμικήν. nam qui eam adorat, non simul patrem adorat, atque spiritum, sed solum in ea Christum, eo quod carnem assumpserit, expressum, quatenus corporeo cernitur aspectu: eaque est aliò respiciens, & personalis seu hypostatica adoratio.

Quemadmodum fides, sic & latria sanctæ Trinitati est attributa. Nam si quis imaginem Christi eo cultu dignaretur, is quaternitati latriam tribuere deprehenderetur, & imaginem Trinitati coæquare. Sanctæ enim Trinitatis proprium est latria coli.

Si à corpore non potest vmbra separari, quæ semper cum eo, quamuis non appareat, subsistit: nec imago quidem Christi ab eo seiungi diuidique potest: sed veluti vmbra solis radio apparet, ad eundem modum & imago Christi, materiæ figuratione.

Quum vmbra & imago duo sint quę circa corpus considerentur, vmbra obscurā & exilem quandam hominis significationem facit: imago clariorem ac maiorem. Itaque si quod semper est, ei quod aliquando; & quod existit, ei quod priuatus est; & quod dilucidum est, pręstat ei quod obscurum: profectò est imago vmbra præstantior. At verò sanctorum vmbræ, & sanctæ sunt, & salutiferæ: eorum igitur imagines multo sanctiores erunt, venerationeque digniores.

Act. 19.

Christus in sua ipsius cernitur imagine: in quo & ipsa subsistit. Nam Domini nomen, homonymos seu nomine duntaxat, etiam de imagine Domini dicitur, nominatur enim ipsa quoque Dominus, veluti regis imago, rex appellatur, quòd eius speciem per sui similitudinem exprimat.

Quemadmodum quum sancta Trinitas natura inseparabilis maneat, non idcirco quia filius carnem assumpsit, dixerit quispiam & patrem & spiritum carnem induisse: sic quum diuinitas & humanitas in vnam filij personam coeant, & indiuisæ maneant, non ideo quia humanitas eius circunscribitur & depingitur in imagine, etiam circunscribi & depingi eius diuinitatem aliquis pronunciabit. illic enim coniunctio per naturam non confundit personas: hîc per personam vnio, à propriis terminis ac finibus non recedit. Terminus enim ac finis diuinitatis est, neque videri posse, neque circunscribi: humanitatis, posse videri atque circunscribi.

Si eo quod Christus carne crucifixus est, idcirco diuinitatem simul passam esse impium est asseuerare: impium etiam est, quia ipse carne circunscribatur, ideo diuinitatem affirmare circunscribi posse: illud enim Theopaschitarum est: hoc Iconomachorum.

Athan. ca. ad Antioch. 34.

Non vt Deum imagines adoramus, neque in iis spē salutis habemus, neque cultum eis diuinum præbemus: (hoc enim Gentiles faciebant) sed solum animi nostri affectum quendā & charitatē, qua prototypa & prima exēplaria prosequimur, eiuscemodi adoratione demonstramus. Idcirco siquando character deletus sit & forma sublata, quasi lignum, inertem & ociosam comburimus imaginem. nam quis adeo sensus & mentis est expers, quis ita stolidus, qui similitudinem intuens, non statim animo ad eum cuius similitudo est, recurrat, & vt præsentem, absentem ratiocinetur?

Honoramus crucem, vt diaboli victricem. nam quæ ad salutarem vsque in eo passionem, instrumentum mortiferum nuncupabatur, ab eo tempore vitalis armatura facta est, imperiosissima & hostibus maximè formidanda, ex quo, sanguine dominico & aqua respersa est. Itidem crucis figuram adoramus, per quam dæmonum expelluntur cateruæ, & ęgrotationes variæ curantur, ea gratia & virtute quæ semel in prototypo & pri-

Δύο τούτων ὄντων περὶ τὸ σῶμα, σκιᾶς καὶ εἰκόνος, ἡ μὲν σκιὰ, ἀμυδράν τινα σημασίαν τοῦ ἀνθρώπου δείκνυσιν· ἡ δὲ εἰκὼν, εὐδηλοτέραν. εἰ οὖν τὸ ἀεὶ, τοῦ ποτὲ καὶ τὸ καθ' ὕπαρξιν, τοῦ κατὰ στέρησιν· καὶ τὸ τηλαυγὲς, τοῦ ἀμυδροῦ βέλτιον· καὶ ἡ εἰκὼν ἄρα βελτίων τῆς σκιᾶς. ἀλλὰ μὴν αἱ τῶν ἁγίων σκιαὶ, καὶ ἅγιαι καὶ σωτηριοφόροι· καὶ αἱ εἰκόνες αὐτῶν ἄρα πολλῷ μᾶλλον ἁγιώτεραι καὶ σεβασμιώτεραι.

Ὁ μὲν Χριστὸς ὁρᾶται ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ· αὕτη δὲ ὑφίσταται ἐν αὐτῷ. τὸ γὰρ Κυρίου ὄνομα, ὁμωνύμως καὶ κατὰ τῆς εἰκόνος Κυρίου κατηγορεῖται· Κύριος γὰρ καὶ αὐτὴ λέγεται, ὥσπερ καὶ βασιλεὺς ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, ὡς τοῦ εἴδους αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑαυτῆς ὁμοίωσιν ἐκφαινομένου.

Ὥσπερ κατὰ φύσιν ἀχωρίστου μενούσης τῆς ἁγίας τριάδος, ἐπεὶ ὁ υἱὸς ἐσαρκώθη, οὐ διὰ τοῦτο φήσει τις καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα σεσαρκῶσθαι· οὕτω καθ' ὑπόστασιν ἑνωθείσης τῆς θεότητος τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀδιαιρέτου μενούσης, οὐκ ἐπεὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ περιγράφεται καὶ γράφεται ἐν εἰκόνι, διὰ τοῦτο καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ περιγράφεσθαι ἐρεῖ τις· ἐκεῖ μὲν, τῆς κατὰ φύσιν συναφείας μὴ συγχεούσης τὰς ὑποστάσεις· ἐνταῦθα δὲ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως μὴ ἐξιστάσης τῶν οἰκείων ὅρων· ὅρος γὰρ, θεότητος μὲν, τὸ ἀόρατόν τε καὶ ἀπερίγραπτον· ἀνθρωπότητος δὲ, τὸ ὁρατὸν καὶ περίγραπτον.

Εἰ διὰ τὸ τὸν Χριστὸν σαρκὶ ἐσταυρῶσθαι, τὸ συμπεπονθέναι καὶ τὴν θεότητα λέγειν ἀσεβές * * ἐκεῖνο μὲν, θεοπασχιτῶν· τοῦτο δὲ, εἰκονομάχων.

Οὐχ ὡς Θεὸν τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν, οὐδὲ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐν αὐταῖς ἔχομεν, οὐδὲ τὸ θεῖον σέβας ἀπονέμομεν αὐταῖς· τοῦτο γὰρ οἱ Ἕλληνες ἐποίουν· ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἣν ἔχομεν πρὸς τὰ πρωτότυπα, διὰ τῆς τοιαύτης προσκυνήσεως ἐμφανίζομεν. διὸ καὶ χαρακτῆρος λειανθέντος, ὡς ξύλον τὴν ἀργὴν ποτὲ κατακαίομεν εἰκόνα. τίς γὰρ οὕτως ἀναίσθητος καὶ ἠλίθιος, ὃς τινος ἐνορῶν ὁμοίωμα, μὴ πρὸς τὸν ὁμοιούμενον εὐθὺς ἀποδραμεῖται τὸν νοῦν, καὶ ὡς παρόντα, τὸν ἀπόντα λογίσηται;

Τιμῶμεν τὸν σταυρὸν, ὡς καθαιρέτην τοῦ διαβόλου· μέχρι γὰρ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ σωτηρίου πάθους, θανατηφόρον ὄργανον χρηματίζων, ἐκ τότε ζωηφόρον ὅπλον ἐγένετο, βασιλικώτατόν τε καὶ φοβερώτατον τοῖς ἐχθροῖς, ἅτε τῷ δεσποτικῷ αἵματι καὶ ὕδατι καταρραντισθέν. οὕτω τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦμεν, δι' οὗ δαιμόνων ἐλαύνεται στίφη, καὶ πάθη θεραπεύεται ποικίλα, τῇ ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτι καὶ δυ-

ιάματος ἐνεργησάσης, καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων μετὰ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας συμπαριούσης.

Τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον, ἐκ δύο ξύλων συναπτόντες, ἐάν ποτέ τις ἡμῖν τῶν ἀπίστων ἐγκαλέσῃ, ὡς ξύλον προσκυνοῦσι, δυνάμεθα τὰ δύο ξύλα χωρίσαντες, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ διαλύσαντες, ταῦτα νομίζειν ἀργὰ ξύλα, καὶ τὸν ἄπιστον ἐπιστομίζειν, ὅτι οὐ τὸ ξύλον, ἀλλὰ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον σεβόμεθα.

Τῇ πολλῇ καὶ ἀφράστῳ πρὸς τὸν Κύριον στοργῇ, σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν καὶ τοὺς τόπους ἔνθα περιεπάτησεν, ἢ ἐκάθισεν, οὐ τοὺς τόπους προσκυνοῦντες ἁπλῶς, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὸν ἐν αὐτοῖς ἀναστραφέντα, καὶ διὰ τῶν τόπων ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἀναφέροντες.

Περὶ διαφορᾶς προσκυνήσεως.

Τῶν προσκυνήσεων, ἡ μὲν ἐξῃρημένη καὶ πάντων ἐπέκεινα προσκύνησις, μόνῳ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ καὶ πάντων κατεξουσιάζοντι ἐποφείλεται καὶ προσάγεται, οἷα ἡ ἐν λατρείᾳ θεωρουμένη καὶ πνεύματι. τῶν δὲ ἄλλων, ἡ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ τὸ ἀξίωμα, ὡς ἡ τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρχουσι παρὰ τῶν ὑπηκόων προσφερομένη. οὕτω γὰρ νόμοις κεκράτηκεν ἄνωθεν. ἡ δὲ, τυραννικὴ καὶ βίαιος, ἡ τοῖς δεσπόταις καὶ τυράννοις, δέει καὶ ἀγωνίᾳ παρὰ τῶν κατηναγκασμένων προσαγομένη. ἡ δὲ, κατὰ προαίρεσιν καὶ τιμὴν, οὐ κατὰ λατρείαν ἐκ πόθου καὶ πίστεως, παρὰ τῶν πιστῶν τοῖς ἁγίοις, οἷα δόξης λαχοῦσι τῆς κρείττονος, διὰ τὸν τῶν ἁγίων Θεὸν νενεμημένη, ὡς δι' ἐκείνων ἐπ' αὐτὸν ἀναγομένη· ἀγγέλοις τε θείοις καὶ ἀνδράσιν, ἱεροῖς καὶ ναοῖς τιμίοις καὶ σκεύεσι. καὶ γὰρ ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ, ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας, φασὶν οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι· ἀλλ' οὔτε ὡς θεοῖς προσκυνοῦμεν, ἄπαγε τῆς ἀτοπίας, οὔτε τῇ κτίσει τὸ ἀνῃμμένον Θεῷ μόνῳ σέβας προσφέρομεν· πλὴν γὰρ αὐτοῦ, Θεὸν οὐ γινώσκομεν· αὐτῷ γὰρ καὶ δι' ἐκείνων προσάγομεν τὴν προσκύνησιν, οὐ τῇ κτίσει, καὶ τῇ τῆς ὕλης συγκαταπίπτομεν ταπεινότητι. καὶ εἰ μὲν ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Κυρίου, λέγομεν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ, βοήθησον καὶ σῶσον ἡμᾶς· εἰ δὲ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς, λέγομεν, ἁγία Θεοτόκε, μῆτερ τοῦ Κυρίου, πρέσβευσον εἰς τὸν υἱόν σου τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, εἰς τὸ σῶσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν· εἰ δὲ μάρτυρος, ἅγιε μάρτυς ὁ ἐκχύσας τὸ αἷμά σου ὑπὲρ Κυρίου, ἔχων τὴν παρρησίαν πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν. τοιαύτας εὐχὰς ἀναπέμπομεν δι' αὐτῶν, ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἀνάγοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἀόρατα, καὶ ἐκ τοιαύτης ὑλικῆς μορφῆς ἀναπετάζοντες τὸν νοῦν ἡμῶν καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς τὰ ἀρχέτυπα. οὓς γὰρ οὐ βλέπομεν σωματικῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, τούτους ὁρῶμεν πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως.

migenio fuit efficax, ad ipsos quoque crucis effigies vnà cum efficacia simili procedente.

Crucis figuram ex duobus ligni frustis componentes, si quando qnis infidelium nos repreheodat, quòd lignum adoremus, dnobus ligni frustis separatis, & crucis figura dissoluta, possumus ea inutilia ligna censere, & os iofidelis òbstruere, quòd non lignum, sed crucis figuram veneremur.

Leontij adversus Iudaeos.

Magno incredibilique erga dominum amore, veneramur & adoramus ea quoque loca, in quibus ambulauit aut sedit: oon loca simpliciter adorantes, sed per illa eum qui illic conuersatus est, & per loca honorem ad ipsum referentes.

De adorationis differentiis.

Adoratiooum vna est eximia, & supra omnes posira adoratio, quæ soli vniuersorum Deo creatori, & cuins nuto atqne potestate administrantur omnia, debetur & attribuitur, qualis ea est quæ in latria & spiritu consideratur: Aliarum altera est excellentiæ causa & dignitatis, vt quæ regibus & alijs principibus à subditis exhibetur, ita enim iam ab initio legibus obrinnit. Altera tyrannica & violenta, quam hostibus & tyraonis, metu ac pœnæ timore, coacti inuitique præstant: alia voluntaria est & honoraria, non per latriam ex desiderio & fide, quam fideles sanctis, vt iam melinrem adeptis honorem, propter Deum sanctorum attribuunt, vt quę per illos ad eum referatur: angelis item & viris diuinis, honorandis quoque templis & vasis. Etenim eorum qui in eadem seruitute sunt, honor in gratos & bonos, demonstrat quam erga communem horum dominum beneuolentiam habent, aiunt Ecclesiæ doctnres. verùm neque vt Deos adoramus (absit à nobis ea absurditas) neque creaturæ venerationem & coltum Deo soli debitum præbemus. nam præter ipsum, Deum non agnoscimus. ei enim per illos quoque adorationem exhibemus, non creaturæ, nec nos ad abiectam materiam abiicimus & humiliamus. Et si quidem Domini est imago, dicimus, Domine Iesu Christe, fili Dei, adiuua & serua nos: sin sanctæ matris eius, dicimus, Sancta Dei genitrix, mater Domioi, ora filium tuum, verum Deum nostrum, vt animas oostras seruet: sin verò martyris, Sancte martyr, qui pro domioo sanguinem effudisti, cùm tibi liber pateat ad Deum aditus, ora pro nobis. Eiusmodi preces fundimus per eos, à rebus quæ videntur nos erigentes ad ea quæ non videntur: & ab eiusmodi materiæ forma meotem nostram & cogitationem ad archetypa eleuantes. Quorum enim corpora nostris oculis non intuemur, eos spiritaliter per imaginis effigiē videmus.

Gene. 33. 47.

Iosue 5.
Dan. 10.
Basil. serm. de 40. mart.

Est autem aliò respiciens & osculatrix adoratio, quam χετικὴν & ἀσπαστικὴν appellant, ea quæ ex amoris & gratitudinis affectu conciliat omnem & beneuolentiam erga eos qui chari sunt, pollicetur.

Honoramus igitur imagines venerandas, sanctissimæ immaculatæ dominæ nostræ ac veræ patronæ, semper virginis Dei genitricis, quæ secundùm carnem dominum nostrum Iesum Christum Deum siue semine & ineffabiliter ac supra naturam peperit: itemque sanctorum angelorum, vt apparuerunt iis qui eorum conspectu frui meruerunt, humana specie. aliorum etiam omnium sanctorum, qui ab æterno, Deo placuerunt, martyrum, & sanctorum patrum nostrorum, quorum partim Domini poculum vitalis mortis biberunt, baptismo baptizati, & participes passionum eius & gloriæ facti: partim diuturnius & laboriosius martyrium conscientiæ perpessi sunt: circumierunt in ouillis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, acerbè tractati, in desertis errantes, in montibus, speluncis, & cauernis terræ, quibus dignus non erat mundus. Itaque monumenta eorum colentes veneramur, & intercessiones exposcimus: viuunt enim in Deo, & operantur in eo, & confugientibus ad se ac supplicantibus auxiliari succurrereque per eam quam à Deo habent insitam virtutem & gratiam possunt: vnde, Mirabilis Deus in sanctis suis, propheta motus exclamauit.

Hebr. 9.

Per sanctas effigies præclara facinora & illustria certamina sanctorum qui pro domino decertarunt, quasi per libros, tam decora in ecclesiis & tabulis, descripta traduntur, vt palam insigne martyrium eorum elucescat, & spectatores ad diuinum desiderium & æmulationem vitæ quam Deum sequentes illi egerunt, exsuscitentur. Quocirca fuit opus hac quoque crassiore pictura, vt compendiosa, interpretatu facili, & manifestiore, præsertim simpliciorum & rusticiorum gratia, vt & ij qui literas nesciunt, quod per rationem assequi non possunt, per visum eos quasi manu ducentem, percipiant breuiorem & apertiorem rerum ipsarum veritatem, si velint intelligere. Nam quod sæpenumero ne mens quidem ipsa, auditis etiam rationibus percepit, id visus citra fraudem acceptum, apertius enucleauit: & ad recordationem in posterum eorum quæ Christus propter nos & fecit & passus est, facilè deduxit, & sanè celeriùs, quàm per rationum enumerationem, quanto visus ad cognitionem, & ad persuasionem celerior est promptus ac paratus.

Quamobrem Christum & quæ Christus est passus, in ecclesiis, domibus, foris, imaginibus, sindonibus, vestimentis, & in omni loco figuramus & pingimus, vt hæc assiduè videntes, recordemur nec obliuiscamur,

Leontij contra Iudæos.

A ἔστι δὲ καὶ σχετικὴ καὶ ἀσπαστικὴ προσκυνήσις ἐκ φιλικῆς διαθέσεως καὶ εὐγνώμονος, οἰκειῶσαι καὶ εὔνοιαν τοῖς ἀγαπωμένοις ἐπαγγελλομένη.

Τιμῶμεν τοίνυν τὰς σεβασμίας εἰκόνας τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀληθοῦς προστασίας, ἀειπαρθένου θεοτόκου, τῆς κατὰ σάρκα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἀσπόρως καὶ ἀφράστως καὶ ὑπερφυῶς τεκούσης· ὡσαύτως καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὡς ὤφθησαν τοῖς ἠξιωμένοις ἀξίοις θεωρῆσαι αὐτοὺς ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ· καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνος Θεῷ εὐαρεστησάντων, μαρτύρων τε καὶ ὁσίων πατέρων ἡμῶν. ὧν, οἱ μὲν, τὸ τοῦ Κυρίου πεπώκασι ποτήριον τὸ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου, βαπτισθέντες βάπτισμα, καὶ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης γενόμενοι· οἱ δὲ, τὸ χρονιώτερον καὶ ἐπιπονώτερον μαρτύριον τῆς συνειδήσεως διαθλήσαντες περιῆλθον, ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. διὸ καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν εὐσεβοῦντες γεραίρομεν, καὶ τὰς πρεσβείας ἐξαιτούμεθα· ζῶσι γὰρ ἐν Θεῷ, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς προστρέχουσι καὶ δεομένοις ἐπικουρεῖν καὶ βοηθεῖν, τῇ ἐνούσῃ αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ δυνάμει καὶ χάριτι δύνανται. ὅθεν θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, ὁ προφήτης κινηθεὶς ἀνεφώνησε.

Διὰ τῶν ἱερῶν ἐκτυπωμάτων, αἵ τε ἀριστεῖαι καὶ οἱ ἀοίδιμοι ἆθλοι τῶν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου ἀθλησάντων ἁγίων, ὥσπερ ἐν βίβλοις, οὕτω κἀν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς πίναξιν ἐμπρεπόντως, ἀναγραπτοὶ παραδίδονται πρὸς ἐπίδειξιν τῆς καλῆς αὐτῶν μαρτυρίας· καὶ ὥστε τοὺς θεωρουμένους πρὸς θεῖον πόθον καὶ ζῆλον τῆς θεομιμήτου αὐτῶν πολιτείας διεγείρεσθαι. διὸ καὶ ἐδέησε ταύτης τῆς παχυτέρας γραφῆς, ὡς συντόμου καὶ εὐερμηνεύτου καὶ σαφεστέρας, καὶ μάλιστα τῶν ἁπλουστέρων τε καὶ ἀγροικοτέρων ἕνεκεν· ἵνα καὶ οἱ μὴ εἰδότες γράμματα, ὅπερ διὰ τοῦ λόγου καταστοχάζονται, διὰ τῆς ὄψεως αὐτοὺς χειραγωγούμενης ἕλοιεν, συντομώτερόν τε καὶ ἐκδηλότερον τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀλήθειαν κατανοοῦσιν. ὅπερ καὶ πολλάκις ὁ νοῦς οὐχ εἷλε διὰ τῆς τῶν λόγων ἀκοῆς, ἡ

E ὄψις ἀπλανῶς παραλαβοῦσα, σαφέστερον ἀφηρμήνευσε, καὶ εἰς ἀνάμνησιν λοιπὸν ὧν δι' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἔδρασέ τε καὶ ἔπαθε, ῥᾳδίως παράγεται, καὶ θᾶττον ἢ διὰ τῆς τῶν λόγων ὑφηγήσεως, ὅσῳ καὶ ἡ ὄψις, ἀκοῆς θᾶττον εἰς γνῶσιν καὶ πρὸς πίστιν ἑτοιμοτέρα.

Διὰ τοῦτο Χριστὸν καὶ τὰ Χριστοῦ πάθη ἐν ἐκκλησίαις, καὶ οἴκοις, καὶ ἀγοραῖς, καὶ ἐν εἰκόσι, καὶ ἐν σινδόνας καὶ ἱματίοις, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἐκτυποῦμεν καὶ διαζωγραφοῦμεν, ἵνα διηνεκῶς ὁρῶντες ταῦτα, ὑπομιμνησκώμεθα καὶ μὴ ἐπιλανθανώμεθα,

ὡς σὺ ἐπιλαθόμενος Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. ὥσπερ σὺ προσκυνῶν τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, οὐ τὴν φύσιν τῶν ἐν αὐτῷ δερμάτων καὶ τοῦ μέλανος προσκυνεῖς, ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐν αὐτῷ κειμένους· οὕτω κἀγὼ τῇ εἰκόνι τοῦ Χριστοῦ προσκυνῶν, οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου καὶ τῶν χρωμάτων προσκυνῶ, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὸν ἄψυχον χαρακτῆρα Χριστοῦ κρατῶν, δι' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν κρατεῖν δοκῶ καὶ προσκυνεῖν, καὶ ὥσπερ ὁ Ἰακὼβ, οὐ τὸ ἱμάτιον τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ υἱοῦ ἀγαπῶν ἐτίμα, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ νομίζων, τὸν υἱὸν Ἰωσὴφ καταφιλεῖν, καὶ ἐν χερσὶ κατέχειν, κατεφίλει· οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοὶ πάντες, εἰκόνα Χριστοῦ ἢ ἀποστόλου, ἢ μάρτυρος κρατοῦντες, καὶ ἀσπαζόμενοι, τὸν Χριστὸν νομίζομεν, τὸν ἀπόστολον, καὶ τὸν μάρτυρα κατέχειν.

Καὶ μετά τινα. Καὶ σὺ μὲν τὴν σὴν σύμβιον, ἴσως καὶ ἀσεμνοῦσαν, ἀσπαζόμενος ἀκατάγνωστος εἶ· καίπερ οὐδαμοῦ σοι τοῦ Θεοῦ σωματικὸν ἀσπασμὸν γυναικὸς ἐντειλαμένου. ἐμὲ δὲ ἐπὰν ἴδῃς εἰκόνα Χριστοῦ, ἢ τῆς παναμώμου αὐτοῦ μητρὸς, ἢ ἄλλου τινὸς δικαίου ἀσπαζόμενον, ἀγανακτεῖς εὐθέως, βλασφημεῖς, ἀποπηδᾷς, εἰδωλολάτρας ἡμᾶς ἀποκαλεῖς· εἶτα οὐκ αἰσχύνῃ, εἰπέ μοι, οὐ φρίττεις, οὐκ ἐρυθριᾷς, ὁρῶν με καθ' ἡμέραν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ναοὺς εἰδώλων καταλύοντα, καὶ ναοὺς μαρτύρων οἰκοδομοῦντα,

Καὶ μετ' ὀλίγα· Πολλὴ τῶν Ἰουδαίων ἡ τύφλωσις· ἀληθῶς πολλὴ ἡ ἀναίδεια, καὶ ἀσέβεια. ἐκ λειψάνων μαρτύρων καὶ εἰκόνων πολλάκις ἐλαύνονται δαίμονες· καὶ ταῦτα ἐνυβρίζοντες ἄνθρωποι μιαροὶ διαστρέφουσι καὶ διακλῶσι. πόσαι εἰπέ μοι ἐπισκιάσεις, πόσαι ἀναβλύσεις, πολλάκις δὲ καὶ αἱμάτων ῥύσεις ἐξ εἰκόνων καὶ λειψάνων μαρτύρων γεγόνασι;

Βασιλεὺς ἄριστος οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, ὃς ἤδη ἐκ πολέμου εἰρήνην διατίθεσθαι ἱκανὸς πέφυκε. σὺ δὲ τῶν πραγμάτων εὖ καθεστώτων ταῖς ἐκκλησίαις, πόλεμον ἐπάγειν ἡμῖν αἰτίας οὐκ ἔχοντα ἔγνωκας· καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων, ἐν οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ κηρύσσεται σταυρὸς, διαλαμπόντων (καὶ γὰρ οὐχ ἕως, οὐχ ἑσπέρα, οὐ βορρᾶς, οὐ θάλασσα, τῆς τούτου τηλαυγείας ἐξωστράκισται) ἀμυδράν τινα φθοροποιῶν ἀνδρῶν διδασκαλίαν ἀντεγείρειν οὐχ ἥκιστα κέκρικας· τίς γὰρ ὑμῖν Ῥώμη ὁ τοῦ κορυφαίου Πέτρου μεγαλώνυμος θῶκος ἐπ' ἀθετήσει τῆς τοῦ Χριστοῦ σεπτῆς εἰκόνος συνεπένευσεν; ἡμῖν γὰρ ἐπὶ τῇ ταύτης τιμῇ συμπονεῖ καὶ συνήδεται. τίς Ἀλεξάνδρεια, τὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου σεβάσμιον τέμενος, τὴν τῆς θεομήτορος σωματικὴν δι' ὕλης ἐμφέρειαν ἀναστηλοῦσθαί ποτε συναπείπατο; ἐν τούτῳ δὲ ἡμῖν συνεργεῖ καὶ συμφέρεται. τίς Ἀντιόχεια, ὁ τοῦ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων ἕδρα, ἐφ' ὕβρει τῆς τῶν ἁγίων συνέδραμεν ἐκτυπώσεως; ἡμῖν δὲ τὸ τούτων ἀρχαϊκὸν συνεργάζεται γέρας. τίς Ἱεροσόλυμα.

A veluti tu Domini Dei tui es oblitus. Quemadmodum tu dum adoras librum legis, naturam pellium quæ in eo sunt, aut atramenti, non adoras, sed verba Dei quæ in eo scripta sunt: sic ego dum imaginem Christi adoro, ligni naturam & colorum non adoro, absit: sed inanimum characterem Christi tenens, per eum tenere mihi videor Christum & adorare. Et quemadmodum Iacob, non vestimentum filij Ioseph osculabatur & honorabat: sed per id existimans filium Ioseph osculari & in manibus tractare: sic & Christiani omnes, imaginem Christi, aut Apostoli B aut martyris tenentes & osculantes, Christum nos tenere arbitramur, aut Apostolum, aut martyrem.

Gen. 37.

Et post pauca: Tu quoque vitæ consortem, & forte etiam haud pudicam si osculeris, inculpabilis es: & tamen nusquam tibi Deus osculum corporis mulieris imperauit. me verò cùm vides imaginem Christi aut eius immaculatæ matris, aut alius cuiuspiam iusti deosculantem, statim ægrè fers, conuitiaris, dissilis, idololatras nos appellas. Siccine te non C pudet quæso? non horrescis? non erubescis? cùm me vides singulis diebus per totum orbem terrarum idolorum templa demoliri, & martyrum templa ædificare?

Et mox: Multa sanè Iudæorum est excæcatio, verè multa est eorum impudentia & impietas. Martyrum reliquiæ & imagines sæpe dæmonas abegerunt: & eas impuri homines contumeliosè subuertunt, & perrumpũt. quótnam, quæso te, obscurationes, quótnam emersiones, & nonnunquam etiam sanguinis profusiones ex imaginibus & martyrum reliquiis extiterunt?

Rex ille optimus est, qui iam bello pacem D commutare potis est: tu contra rebus in ecclesiis bene cõstitutis, bellum nobis sine causa indixisti atque intulisti, & quum dogmata recta in quorum numero hoc etiam de cruce Christi prædicatur, eluceren:(etenim non oriens, non occidens, non septentrio, non meridies hoc lucis splendore vacat) obscuram quãdam perniciosorum virorum doctrinam excitare minimè dubitasti. Nam quænam vobiscũ magni nominis Romana sedes principis apostolorum ad abrogãdam Christi ve- E nerandam imaginem conspirauit? imò nobiscum in hac honoranda operam studiúmque ponit ac collætatur. Quænam Alexandria, Marci Euangelistæ venerabile templum, Dei genitricis corpoream effigiem ne quis erigeret, aliquando vobiscum ausa est vetare? in hoc certè nobiscum facit & consentit. Quænam Antiochia eius qui inter Apostolos primus est vocatus, sedes, vobis socia concurrit ad sanctorum effigiem contumelia vexandam? quin nobiscum eos honorare ab omni antiquitate conatur. Quænã Hierosolyma,

Leonem Isaurum alloquatur opinor.

vbi præclarus frater Dei Iacobus cōuersatus est, ad euertendas patrū traditiones conspirauit? Quis eorum qui sub imperio vestro sunt, nisi libertatē amiserit, nisi cogatur, & nisi inuitus, vobis se comitē huius facinoris assensoremq; præbuit vnquā? Quænam catholicarū & generaliū Synodorū, à quibus fidei sincerū diuino spiritu symbolū declaratum est apertè, vobis ad has res astipulata est? Nā qui barū assensione & approbatione nudatus est, ecclesiæ tegmentum dogmatum texere non valebit. Quin ô rex ne quæso hæresi huic abiectæ porrigas manū auxiliatricem, neque silentio in speciem probabili, pro iam cōdemnata, contra ecclesiā vocem mittas: cum suis ipsa inuētoribus dissideat atque discordet: in Macariā abiiciatur, quod aiunt: abeat ad coruos, Cynosarges ablegetur: maneat verò sēper ecclesię suum incomparabile decus. Nulla mundi plaga sub sole est, vt tua maiestas dicere præoccupauit, quæ sacris imaginibus ecclesiā relinquere voluerit destitutam: nulla vnquam ordinis confusionem, aduersum eius ordinem legitimum est meditata. Vndique tranquilla & secura stabilisque, procellas & tempestates, ipsasque inferorum portas euincere videtur: ne nouas doctrinas in iam annosam nobis traditionem immittas. Sunt enim illæ ad gratiā quæsitæ, nec quæ Domini sunt, eloqui didicerunt. abortus sunt earum mulierum quæ ab aluo præsagæ oracula fundūt. Quòd si quis alterius opinionis, tuā sobriam mentem aliquantulū à recta via dimouit (scimus enim quod antequam coronam caperes, inculpatæ fidei adhærebas) & sermo qui aures inquinare potest, auditum tuum perculsum fo[?]serit, & offendiculum tibi crearit: desiderésque illud obliterare; id nos tibi facturos, prudentiam hanc nobis Deo largiente, affirmamus. Id enim faciamus oportet, & quod faciamus nihil est magis necesse, quàm vt ea quæ tibi offendiculum concitarunt, Deo largiente radicitus euellamus. Os autem aperire, & spiritalia cum iis qui sunt extra spiritum disquirere, necessarium non ducimus: etsi vel omnium necessitatum causas experiremur, ne dictis quidem illorum cederemus, quæ ex scripturis sacris & sanctorum scriptis corradunt frustatim ac vellicant. Iam dudum enim à multis patribus ea reprehensa & conuicta ceciderunt.

Tum rex anteuertens, Sed nonne tibi Moses, inquit, vt hisce de rebus quod verum sit proferret, curasse videtur? neque verò in dubitationem adduxeris, verbáne Dei sint, verba Mosis, qui neque idolum, neque simulachrum facere permittit, non hominis solùm, sed tam in vniuersum & infinitè, nec eorum quæ per cælum & aërem vagantur, nec eorū quæ in aquis natant: qui fit ergo vt vos imaginibus quas effingitis, honores deferatis & detis, rem à legislatore prohibitam?

Exod. 20.

ὃ τῷ ἀδελφοθέου κληθέντι ἐνδιαίτημα, ἐπ' ἀναιρέσει τῆς πατρικῆς συμπεφρόνηκε παραδόσεως. τίς ὑμῖν τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ὑμῶν τελούντων ἐξουσιαζόμενος ἱερῶς, ἀλλ' οὐχὶ βίαν ὑποστὰς ἀκούσιον, συνήπτετο καὶ συνέστη; ποία δὲ τῶν καθολικῶν συνόδων, ὑφ' ὧν τὸ τῆς πίστεως εἰλικρινὲς πνεύματι θείῳ πεπραγμάτευται σύμβολον, ἐπὶ τούτοις ὑμῖν συνεφθέγξατο; ὁ γὰρ τῆς τούτων γυμνωθεὶς συναινέσεως, τῇ ἐκκλησίᾳ δογμάτων ὑφαίνειν περιβολὴν οὐ δυνήσεται. ἀλλὰ βασιλεῦ, μηδαμῶς τῇ αἱρέσει χεῖρα κατακειμένῃ ὀρέξῃς· μηδὲ τῇ εὐλόγῳ σιγῇ, κατὰ τῆς ἀνακαθαιρεθείσης φωνὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπαφίης· διαφωνείτω μετὰ τῶν αὐτῆς εὑρετῶν, ἀπερρίφθω εἰς Μακαρίαν, οἰχέσθω ἐς κόρακας, ἀποπεμπέσθω εἰς Κυνόσαργες. ἡ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀσύγκριτος ἀεὶ μενέτω μεγαλοπρέπεια. οὐδὲν μέρος τῆς ὑφ' ἡλίῳ, ὡς φθάσαν τὸ ὑμέτερον εἴρηκε κράτος, ἔχει τὴν ἱερῶν εἰκόνων ταύτην παραλιπεῖν προτεθύμηται· οὐδὲν κατὰ τῆς νομίμου αὐτῆς εὐταξίας, ἀταξίαν ποτὲ μεμελέτηκε· πάντοθεν τὸ ἠρεμαῖον καὶ στάσιμον ἔχουσα, κατὰ χειμώνων, καὶ σάλων, καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν καταγωνιζομένη φαίνεται· μὴ ταῖς νεωτεροποιοῖς διδασκαλίαις κατὰ τῆς παραβεβηκυίας ἡμῶν ἐπαφήσοιτε παραδόσεως· αὗται γὰρ πρὸς χάριν, οὐ τὰ τοῦ Κυρίου λαλεῖν μεμαθήκασιν. αὗται τῶν ἀπὸ κοιλίας φωνούντων εἰσὶν ἐξαμβλώματα. εἰ δέ τις τῶν ἑτεροδόξων τὴν ὑμετέραν ὀρθὴν παρεσάλευσε ψῆφον (ἴσμεν μὲν γάρ σε καὶ πρὸ τοῦ στέφους, τῇ ἀμωμήτῳ πίστει προσκείμενον) καὶ λόγος χραίνειν ἀκοὰς δυνάμενος, τὸ ὑμέτερον οὖς διασαλεύσας, πρόσκομμα καὶ σκάνδαλον ἡμῖν ἀπεγέννησεν· εὑρέσθαι δὲ τὴν τούτου λύσιν ἱμείρεσθε, ταύτην ἐπιφέρειν Θεοῦ παρέξειν ὑμῖν βεβαιούμεθα· χρέος γὰρ ἡμῖν τοῦτο, καὶ χρεῶν ἁπάντων ἀναγκαιότατον, τὰ τὸ σκάνδαλον ὑμῖν ἐπιφέροντα, Θεοῦ διδόντος, ἀνασπᾶσαι πρόρριζα. διαίρειν δὲ στόμα, καὶ τὰ τοῦ πνεύματος μετὰ τῶν ἔξω τοῦ πνεύματος συζητεῖν, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. κἂν εἰ πάσης ἀνάγκης πειραθείημεν αἰτία, οὐδὲ ταῖς ὑπ' ἐκείνων ἀποκνισθείσαις γραφικαῖς καὶ πατρικαῖς ὑπείκομεν ῥήσεσι· πάλαι γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἐλεγχθεῖσαι πατέρων τεθνήκασι.

Καὶ ὁ βασιλεὺς ὑποφθάσας φησίν, Ἀλλ' οὐδὲ Μωσῆς σοι περὶ τούτων τῆς ἀληθοῦς πεφροντικέναι φαίνεται ῥήσεως; οὐκ ἂν δὲ ἀμφιγνοοίης, ὡς οἱ Θεοῦ λόγοι, τοῦ Μωσέως οἱ λόγοι, μήτε εἴδωλον, μήτε ὁμοίωμα ποιεῖν ἐπιτρέποντες, οὐκ ἀνθρώπου μόνου, ἁπλῶς δὲ οὕτω καὶ ἀορίστως, μὴ τῶν κατ' οὐρανὸν ἀεροπορούντων, μὴ τῶν ἐν γῇ διαιτωμένων, μὴ τῶν ἐν ὕδατι νηχομένων. πῶς οὖν ὑμεῖς εἰκόνας δημιουργοῦντες προσάγετε αὐταῖς τιμάς, ἃς ὁ νομοθέτης ἀπηγόρευσε;

Ὡς εἰς βαθὺ καὶ ἀχανὲς ζητήσεως πέλαγος ἀνάγεις ἡμᾶς ὦ βασιλεῦ· ὃ πολλοὶ μὲν πολλάκις διέπλευσαν, οὐδεὶς δέ γε ὅσα ἴσμεν ἡμεῖς, ἐπὶ τὸν λιμένα τῆς ἀκριβείας ἀφίκετο. οἱ μὲν γὰρ, καίτοι γε ἄτοπόν τι οἰόμενοι τὰς εἰκόνας χρῆμα, καὶ Ἑλληνικῆς ἔκγονον πλάνης, ἐν μὲν τῷ ἀφανεῖ τῆς ψυχῆς κρυπτηρίῳ διαβάλλουσί τι αὐτὰς, καὶ τοῖς κατηγόροις συντίθενται. ἐπὶ δὲ τῶν πραγμάτων ἐλθόντες, πρύμναν τι ἐκρούσαντο, καὶ ἐναντία δρῶσιν, οἷς ἔγνωσαν· εἰκόνες τε γὰρ αὐτοῖς εἰσι καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ἐν τοῖς οἴκοις· ἤδη δὲ ἔνιοι καὶ συνοδοιπόρους ἔχουσι καὶ ὁμοδιαίτους, καὶ πεζοπορούντες καὶ πελαγίζοντες. οἱ δὲ τελείως πρὸς τὴν ἀπορίαν ὀκλάσαντες, εὐθὺς ἐκ πρώτης συμπλοκῆς τὰ ὅπλα τῆς ψυχῆς ἀπορρίψαντες, νῶτα τῷ πολεμίῳ παρέσχοντο· καὶ οὔτε προφητῶν αὐτοῖς τιμῶνται εἰκόνες, οὔτε ἀποστόλων μορφαὶ, οὔτε μαρτύρων γραφαί, ἀλλὰ τούτων ἁπάντων ἀπηλλαγμένας τὰς ἐκκλησίας συστήσαντες, ἀχρηματίστους καὶ τύπων ἐκτὸς τῷ ἀοράτῳ τε καὶ ἀσωμάτῳ Θεῷ τὰς ἑαυτῶν ἱκεσίας ἀνάγουσιν. ἀλλ' εἰ δοκεῖ, μὴ περὶ τὴν ζήτησιν ἀποκάμωμεν, μηδὲ ἀμβλύνωμεν τῆς θήρας, ἀλλ' ἐν κύκλῳ περιιόντες καὶ ἰχνηλατοῦντες τῷ λόγῳ, ἐν δικτύοις αὐτὴν ἀληθείας ἐμβάλωμεν. ἄκουε δή τι τοῦ λόγου δεῖ μάλα σοφοῦ τε καὶ ἀληθοῦς, ὃν ἀποδέξῃ καὶ ἐπαινέσεις, εἰ τῷ ὄντι τοῦ ὄντος ἐρᾷς, καὶ τῆς ἀληθείας ἐφίεσαι. Οὐκ οἶσθα εἶτα τίς πρότερον περὶ Θεοῦ τὰς Αἰγυπτίων ψυχὰς ἐπενέμετο πλάνη· καὶ εἰς τὴν ἄκτιστόν τε καὶ ἄϋλον τοῦ δεσπότου δόξαν καταγαγόντες εἰς ὕλην καὶ εἶδος, ἀνδρείκελοί τε αὐτὴν καὶ ἀνθρωποειδῆ τετιμήκασι; οἷος ἦν ἀρχαῖος ἐκεῖνος Ὄσιρις, ὁ Τύφως, ὁ Ὧρος, ἡ Ἶσις, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωποειδῶν ὁ κατάλογος, ὧν διελέγχει καὶ ἀποδείκνυσι τὴν ἀκρασίαν ὁ βίος, τὴν πλεονεξίαν ὁ πόλεμος, τὴν φύσιν ὁ θάνατος. Τί δὲ ἄχρι τούτου τὸ θεῖον ἔστησεν; ἢ καὶ εἰς ἄλογα ζῷα καὶ ἀλόγων εἴδη τὸ θεῖον εἶδος τετύπωτο αὐτοῖς καὶ μεμόρφωτο; καὶ προσεκύνουν μὲν ὡς Θεὸν τὸν κύνα· ὕμνητο μόσχος ὁ Ἄπις· τράγος ὁ Ἑρμῆς, καὶ ἰχθὺς ἡ Ἀθηνᾶ· καὶ γνώμῃ ἀλόγῳ τὰ ἄλογα Θεοὺς ἀνηγόρευον. ἤδη δὲ αὐτὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις συνθέντες, πολυμόρφους τινὰς καὶ πολυειδεῖς Θεοὺς ἀνεπλάσαντο· τὸν μὲν τραγόποσι δημιουργήσαντες ὁ Πὰν ἐκεῖνος ἦν· τῷ δὲ προσώπῳ κυνὸς περιάψαντες, Ἄνουβις, οἶμαι, ἐλέγετο, μήτε ἀνὴρ εἶναι ὁλόκληρος, μήτε κύων ἐντελὴς συγχωρούμενος. πότερον ψεύδομαι ταῦτα διεξιὼν, ἢ ὡς ἀληθέσι συντίθεσθε; Ἀληθῆ λέγεις. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος ὁ νομοθέτης τὸν παραδεδομένον αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξάγειν, τὰς ἐντακείσας ἐκείνων ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς δυσεκπλύτους κηλῖδας ἀποσμῆξαί τε καὶ ἀποκαθᾶραι βουλόμενος,

Quàm ad profundum & immensum pelagus quæstionis nos subducis ô rex! quod multi sæpenumero pernauigarunt, nullus tamen quãtum nos scimus, ad portum tutum & certum peruenit. Quidam enim, etsi rem absurdam quandam, & ex errore gentilitio progenitam existimantes esse imagines, obscuro suo animi iudicio eas traducunt, & accusatoribus suffragantur: quum tamen in rem præsentem venerunt, temis nauem inhibent, & contra faciunt quàm decreuerant. Nam vndique imagines ipsis se offerunt, & in ecclesiis, & in foris, & in domibus: iam etiam & nonnulli, comites & socias itineris eas habent, & contubernales, tum quum pedibus iter faciunt, tum quum nauibus vehuntur. Alij anxietate dubitationis fessi, statim primo congressu, abiectis armis animi, victa terga hosti dedere: & nec prophetarum imagines honorant, nec Apostolorũ formas, nec martyrum picturas, sed his omnibus ecclesias priuantes, defotmant eas & omnibus ornamentis figurarum spoliant: itaque Deo inadspectabili & incorporeo supplicant. Verum, si placet, ne in hac quæstione fatiscamus, neque venari hanc negligamus, sed circumeuntes & inuestigantes ratione, in retia veritatis prædam impellamus. Audi ergo sermonem sanè quam sapientem & circunspectum ac veracem: quem recipies & approbabis, si eius quod est, desiderio teneris, & veritatis studio flagras. Nescis quinam prius error de Deo mentes Ægyptiorum depasceretur? quodque nec creatam, nec materialem domini gloriam in materiam & formam demiserint, eamque statua comprehensam, & humana specie honorarint? Qualisnam illis Osiris fuerit, Typhon, Orus, Isis, & aliorum semideorum catalogus ille: quorum intemperantiam arguit & demonstrat vita quam egerunt: ambitionem, bellum quod gesserunt: naturam, mors quam oppetiuerunt. Quidnam quæso hucusque facit vt numen haberi debeant? Nonne etiam animantibus rationis expertibus, & formis à ratione alienis, diuinam illi speciem finxerunt ac formarunt? eanemque quasi Deum adorabant, Apin vitulum celebrabant, hircum Mercurium, piscem Mineruam, itaque dementi sententia quæ rationem non habent, deos pronunciarunt? Quinetiam speciebus ipsis inter se quoque compositis, multiformes multigenosque deos sunt commenti. nam hunc pedibus hircinis fabricantes, Pan is erat: illi caninam faciem aptantes, Anubis, opinor, dicebatur, quem nec hominem totum, nec canem integrum esse licebat. Mentiorne his exponendis, an vera dicenti assentiris? Vera narras. Quum igitur legislator ille, sibi traditum à Deo populum ex Ægypto educeret, quumque vellet eas quæ penitus iam insederant atque inueterauerant in animis eorum maculas eluere atque delere,

ne humanam speciem Deo affingerent, & humanū simulachrum existimarēt, aut vlterius cuiuspiam animātium formæ, veluti cohortatur eos & legem sancit his fere verbis. Ne vos ô homines, Ægyptiorū instituto viuatis, nec monstrose ab illis edocti inter vos imaginibus Deum repræsentetis, vel eorum quæ per aërem volant, vel in terra mouentur, vel natant in aquis, non enim ea Deus est, tametsi videatur Ægyptiis: neque quicquam est exprimendum imagine, quod cerni spectarique non possit. Deus enim informis est, figurari videri que non potest: nec quicquā eorum est quæ apparent, & oculis hominū sunt nota, sed sola mentis potest contemplatione cerni, si modò quis id etiā possit. Nā si fabricator est & opifex omnium rerū, non vnū vtique fuerit vniuersarum: & si per omnia is permeat & transit, in vno nequaquam cōcludi possit. Legislator ergo imagines soli Deo fabricari prohibuit. Quòd autem id velit, apertè primus ipse declarabit, si qui rectè quæ scripta sunt, perspicere ac intelligere velint. Quod enim de Deo hunc sermonem proferat, ad eumque solum referat, quod subiungūt id satis monstrat, quū ait, Non enim adorabis ea, neque seruies illis: nam ego sum dominus Deus tuus, Deus zelotes. Quænam enim impia petulātia, & inepta absurdaque cogitatio, eius aliquādo qui extra omnē naturā, essentiā, cognitionemque lōgè positus est, quem nemo vidit vnquam: nec vnquam est visurus, formā & figuram, sumptis à rebus quę apparent notionibus, sibi audacter effingat? Quod impium facinus incōsideratè Gentiles sunt ausi, qui Deum qoęrentes, non oculos animi sursum erexerunt, neque supra æthere m ac cœlū euecti mēte, illic quod desiderabant, peruestigarunt: sed in terram & materiam prolapsi, & omnē qua præditi erant sapientiā deuincientes, quę apparuerūt, Deum pronunciarunt. Quòd si vir quispiā, aut regē honorans, aut ducem celebrans, aut optimatē admirans, eorum imagines effingat, nihil opinor, iniquè facit, si quem animo laudat, & oculis aspexit, coloribus repræsentet: dūtaxat ne honore decoret, vt illi nugatores ac deliri faciebant, quibus Deus censebatur id quod genitum erat; nam hoc tandem est, quod & Moses vetat, & Christianorum lex abhorret: nec vult nasci & oriri Deum. Meam enim, inquit, gloriam alteri non dabo. Ita quisquis ad hunc modum oracula legislatoris intelligit, is suæ mentis oculos sinceros & integros seruat: & immutabiliter in id quod est immutabile contuens, non figuram, non colorem cogitat inducere, non locum tribuere, non tempus, non alia quæ corporum propria sunt, ad se mentem per oculos attrahentia: sed illic in id quod est incorporeum innixus, immobilis & intrepidus, circum bonum stat firmus, imperturbatas & ab omni liberas affectione suas conseruans singulas actiones.

Deut. 4.
Act. 17.
Ioan. 1.
Exod. 33.

A ἵνα μὴ αἱ ἀνθρωποειδεῖς καὶ ἀνδρείκελοι ἀγῶσι τὸ θεῖον, ἢ ἑτέρας ζώων ἰδέας, παραινεῖ ὡσανεὶ καὶ νομοθετεῖ τοῖς λόγοις τοιάδε, μὴ κατὰ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ νόμον πολιτεύεσθε, ὦ ἄνθρωποι· μηδὲ ἐξ ἐκείνων ἀτόπως μαθόντες Θεοῦ εἰκόνας ἐν ὑμῖν τελεῖτε, ἢ ἐκ τῶν ἐν ἀέρι διιπταμένων, ἢ ἐν γῇ κινουμένων, ἢ ἐννηχομένων τοῖς ὕδασιν· οὐ γὰρ ταῦτα Θεός, εἰ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις δοκεῖ· οὐδὲ ἐν εἰκόνι χαρακτέον, τὸ μὴ θεωρηθῆναι δυνάμενον. ἀνείδεον γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀόρατον, καὶ τῶν φαινομένων καὶ ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων ἐγνωσμένων οὐδέν, ἀλλὰ νῷ μόνῳ θεωρη-
B τόν, εἴ πού τις καὶ τοῦτο δυνήσαιτο. Εἰ γὰρ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, οὐκ ἂν ἓν αὐτὸς εἴη τῶν πάντων· καὶ εἰ διὰ πάντων διήκει, οὐκ ἂν ἐν ἑνὶ περικλείοιτο. ὁ οὖν νομοθέτης, ἐπὶ μόνου Θεοῦ δημιουργεῖν εἰκόνας ἐκώλυσε. καὶ ὅτι τοῦτο σαφές, παρ' αὐτῆς τῆς δηλώσεως τοῖς ἐπιστῆσαι ὀρθῶς τῶν γεγραμμένων ἐθέλουσιν· ὡς γὰρ περὶ Θεοῦ τὸν λόγον προσφέρων, καὶ πρὸς μόνον αὐτὸν ἀναφέρων, τὸ ἔπος ἐπάγει που λέγων· οὐ γὰρ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς· ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ζηλωτής· ἡ μὲν γὰρ ἀσεβής τε προπέτεια καὶ ἀ-
C τοπος ἔννοια· ἢ πῶς ἄρα ποτὲ τὸν πάσης ἐπέκεινα φύσεως καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως, ὃν οὐδεὶς ἑώρακεν, οὔτε μήποτε θεάσασθαι δυνάσεται, τούτου μορφὴν καὶ τύπον, ἐκ τῶν φαινομένων ταῖς ἐννοίαις λαβών, ἑαυτῷ τολμηρῶς ἀναπλάσηται; οἷα τῶν Ἕλλησιν ἀσεβῶς ἐτολμήθη· καὶ Θεὸν ζητοῦντες, οὐκ ἄνω τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς ἔτειναν· οὐδὲ ὑπὲρ αἰθέρα καὶ οὐρανὸν τῷ νῷ κουφισθέντες ἐκεῖ διηρευνήσαντο τὸ ποθούμενον· ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ὕλην κατενεχθέντες, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν σοφίαν κατακαυσάμενοι, τὰ φα-
D νέντα Θεὸν ἀνηγόρευσαν. Εἰ δέ τις ἀνὴρ ἢ βασιλέα τιμῶν, ἢ στρατηγὸν ὑμνῶν, ἢ ἀριστέα θαυμάζων, εἰκόνας αὐτῶν ἀπεργάζεται, ἀδικεῖ τι, οἶμαι, οὐδέν, εἰ ὃν ἐπαινεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ εἶδεν ὀφθαλμοῖς, παριστᾷ τοῖς χρώμασι· μόνον μὴ τιμάτω, κατὰ τοὺς ἐκείνων φλυάφους καὶ λήρους, οἷς Θεὸς ποτὲ τὸ γενόμενον· τοῦτο γὰρ ἤδη ἐστίν, ὃ καὶ Μωσῆς ἀπείργει, καὶ ὁ Χριστιανῶν νόμος μισεῖ· καὶ Θεὸν γίνεσθαι οὐ βούλεται· τὴν γὰρ ἐμήν, φησί, δόξαν ἑτέ-
F ρῳ οὐ δώσω. ὃς μὲν οὖν οὕτως ἐπαΐοι τῶν τοῦ νομοθέτου λογίων, ἀκραιφνὲς μὲν αὐτῷ τηρεῖται τῆς διανοίας τὸ ὄμμα· ἀτρέπτως δὲ τὸ ἄτρεπτον καθορῶν, οὐ τύπον, οὐ χρῶμα περιάπτειν ἐννοεῖ, οὐ τόπον, ἢ χρόνον, ἢ ὅσα τοιαῦτα σωμάτων ἴδια, πρὸς ἑαυτὰ τὸν νοῦν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισπώμενα· ἀλλ' αὐτοῦ που περὶ τὸ ἀσώματον ἑαυτὸν ἐρείδων, ἀκίνητός τε καὶ ἀτρεμὴς περὶ τὸ ἀγαθὸν ἕστηκεν, ἀθόλωτόν τε καὶ ἀπαθῆ τὴν ἑαυτοῦ φυλάττων ἐνεργ-

ὁ δ' ἄλλως αὐτὸν ἀκροώμενος, καὶ πρὸς τὸ ἀειδές τι καὶ νοερὸν ἰλιγγιάσας, ἀτονίᾳ ψυχῆς τῆς περὶ Θεοῦ ἀπολυθείσης ἐννοίας, διὰ τὸ λήθης πεδίον ἀλᾶται, περὶ σώματα καὶ γῆν ἰλυσπώμενος. τί οὖν εἰ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς κατὰ Μωσέα πολιτευσαμένους ἄνδρας ὁσίους μὴ πεφυλαχότας τόνδε ἐπιδείξω τὸν νόμον, μηδὲ πεφευγότας τὴν οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ γῆς, ἢ τῶν ἐν θαλάσσῃ ποιεῖν τὰ ἰνδάλματα, εἰ κατὰ τὰς σὰς ἀορίστους ἐννοίας νοοῖτο ὁ λόγος;

Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

Μὴ οὐκ ἀκήκοας, ὦ βασιλεῦ, ὡς οἰκοδομῶν τὸν ναὸν Σολομῶν, τὴν χαλκῆν ἐκείνην τοῦ ἱεροῦ περιβόλου ἐντὸς ἐτεκτήνατο θάλασσαν, ἐν ᾗ τὰς χεῖρας οἱ ἱερεῖς αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένας ἐκάθαιρον, ἐπὶ τίνων οὖν ταύτην ἀπῃώρησεν; οὐχὶ δυοκαίδεκα βόας χαλκεύσας, καὶ τούτοις ὑποθείς, ἐπ' αὐτῶν τὴν θάλασσαν ἥπλωσε; πῶς οὖν φυλάττει τὸν νόμον, ὁμοίωμα βοῶν ἐν τοῖς τελουμένοις αὐτῷ ποιησάμενος. δι' ὧν, οἶμαι, ὑπέγραφεν, ὡς ὁ τῶν ἀποστόλων ἰσάριθμος χορός, οἱ σοφοὶ τοῦ λόγου βοεργάται, τόνδε τὸν κόσμον, τὴν θάλασσαν, εἰς ὕψος αἴροντες, τῇ γεηπονίᾳ τῆς εὐσεβείας μεμολυσμένας αἵμασι θυσιῶν τῶν ἱερέων τὰς χεῖρας ἐκάθαιρόν τε καὶ ἔσμηχον τοῖς νάμασι τῆς διδασκαλίας, ὧν ἐκεῖνοι ἀπαλλαγέντες, ἀναίμακτον θυσίαν τῷ δεσπότῃ προσφέρουσι. τί δαί, ποικίλους καὶ πολυτελεῖς κατασκευάσας θώκους, οὐ λεόντων ἐν αὐτοῖς ἔθηκε μορφάς, τοὺς μὲν ἄνωθεν, ἐπὶ τοὺς ἀγκῶνας ἐρείσας· τοὺς δὲ ἔνερθεν, ἀνὰ τοὺς βαθμοὺς ἁρμοσάμενος; ἐλέφας δὲ ἦν τῶν λεόντων ἡ ὕλη. καὶ τί ἂν ταῦτα περὶ ἑτέρων σοι φαίην, ἐξὸν καὶ αὐτὸν ἐπιδεικνύναι τὸν νομοθέτην, εἰ οὕτω νοοῖτο, τοῖς οἰκείοις θεσμοῖς οὐχ ἑπόμενον; οὐκ οἶσθα γάρ, ὡς ἱλαστήριον ἐκ καθαροῦ χρυσίου κατεσκεύασε, καὶ τοῦτο ἄνωθεν τῆς χρυσῆς ἐπέθηκε κιβωτοῦ· καὶ ὡς εἰς τὸ ἱλαστήριον δύο Χερουβὶμ κατεσκεύασεν, ἃ διέντα τὰς πτέρυγας, ἐπισκιάζουσί τε αὐτὸ καὶ συγκαλύπτουσι· καὶ ἀφθέγκτῳ βοῇ σιωπῶντα κηρύττουσι τὴν κρυφίαν καὶ ἄγνωστον τοῦ ἐπὶ γῆς φανέντος θεότητα; νοερὰς δὲ εἶναι ταῦτα οὐκ οἶσθα δυνάμεις, αἳ τὰς οὐρανίους σελασφόρους πτυχὰς περιπολοῦντα περὶ Θεὸν καὶ χορεύοντα, τῇ οἰκείᾳ γανύμενα γαλήνῃ, καὶ τῷ πλήθει τῆς γνώσεως, ἣν ἀμφὶ τὸν ποθούμενον ἔχουσι; πῶς οὖν εἰκόνας τούτων ὁ νομοθέτης, ὁ τὰς εἰκόνας, ὡς ἔφης, ἀπαγορεύων, εἰργάσατο; ἤδη δὲ ἄρα καὶ πίπτοντά ποτε τὸν Ἰσραηλίτην λεὼν ἐν τῇ ἐρήμῳ θεώμενος (τὸ δὲ πάθος ἦν, ἐξ ἀφανῶν χωρίων ὄφεις ἕρποντες, καὶ αὐτοῖς βέλη θανάσιμα τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἐπάγοντες) τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον ἐδημιούργησεν ὄφιν, ἐπὶ σημείου τε αὐτὸν ἀπῃώρησεν, εἰς ὃν ἀφορῶντες, αἱ ἐναντίαι δυνάμεις, οἱ ὄφεις, οἱ μὲν, ἐνεκροῦντο· οἱ δὲ ἀφανῶς τιτρωσκόμενοι, ἀθρόως τῶν πληγῶν ἠλευθεροῦντο.

Qui verò aliter ea intelligit & interpretatur, ad id quod informe est & ad intelligentiam caligans, imbecillitate animi ad Dei cogitationem & notionem attingere non valens, per Lethes & obliuionis campum errat, & circum terram & corpora volutatur. Quid, si etiam eos ipsos qui ex Mosis instituto vitam sibi constituerunt, viros sanctos, ostendero hanc legem non seruasse, nec à fabricandis rerum coelestium, terrenarum & marinarum simulachris abstinuisse, si verba ea ita indiscriminatim intelligantur, vt intelligis?

Qui fieri potest, quoque modo?

Non audisti ô rex, quòd templum Salomon ædificans, aureum illud, intra sacrum ambitum, mare fabricauit, in quo sacerdotes sanguine & tabo infectas manus emundarent? Quibusnam igitur illud erectum superposuit? Nonne super duodecim bobus ex ære fabricatis subiectisque ipsum expandit? Quomodo ergo legem custodit, qui simulachrum boum in iis quæ construebat, fecit? Iis autem opinor, adumbrabat chorum Apostolorum pari numero, sapientes verbi aratores, qui hunc mundum, quod mare est, in altum tollentes, pietatis cultura, maculatas sanguine victimarum manus sacrificorum mundabant, & abstergebant riuulis doctrinæ, dum ab illis liberati, Domino sacrificium offerunt incruentum. Quid? varias sumptuosasque sedes & quasi tribunalia cùm erigeret, nonne leonum figuras in eis collocauit, superiora lacertis fulciens eorum, inferiora, vestigiis affirmans? Leonum autem materia erat eburnea. Et quid ista tibi de aliis commemoro, quum liceat ipsum etiam demonstrare legislatorem, si ad hunc modum intelligatur, suis ipsum statutis minimè parentem? Nescis enim, quòd propitiatorium, ex auro puro fabrefecit, idque aureæ superposuit areæ? quodque in eo propitiatorio, duo Cherubim construxit, quæ alis expansis illud obumbrarent & contegerent? clamoréque minimè vocali, tacentia prædicarent occultam & ignotam eius qui super terram apparuit, diuinitatem? faterisne intelligentias hæc esse, quæ per cœli lucida templa Deo circunferuntur exultantia, tripudiantia, sua ipsorum tranquillitate, & cognitionis quam ab eo percipiunt quem amant, multitudine lætantia? Quamobrem ergo illorum imagines legislator, qui, vt ais, ne fierent imagines vetuit, ipse confecit? Iam verò etiam populum Israëliten in deserto cadentem cùm cerneret: (mali causa erat, serpentes ex obscuris & abditis locis prosilientes, tela mortifera iter ipsis facientibus adigebant) æneum illum fabricauit serpentem, eumque de signo suspendit, ad quem si aspicerent, serpentes quidem, aduersariæ potestates, moriebantur. vulnerati autem occultò, statim à plagis liberabantur.

3. Reg. 61.

Exod. 25. 37.

Num. 21.
Ioan. 3.

Nimirum hoc illud, meum Iesum monstrabat, aiunt, & significabat, quem in ligno crucis suspēsum intuitæ aduersariæ potestates, illico hæ quidem conciduunt vt mortuæ & exanimes, ac quod aduersus homines malum accumularunt, frustra vomunt & expuunt: nos verò ad eum aspicientes, quæ purpurea contorquent spicula, partim omnino non excipimus, partim si percussi fuerimus, sanamur. Serpentem autem princeps draco robur intelligens in ligno suspensi, & telorum illinc sibi retusorum memor, infecta re atque frustratus abit, metu veteris plagæ, nouam semper calamitatem deplorans. Vides vt non sit tutum, ita inconsideratè & indistinctè legislatoris intelligere dicta. Illud quoque non te latebit ô rex, si quando recorderis, cuiusnam rei gratia legislator iratus est aliquando & succensuit Israelitico populo.

Non me latet sæpenumero factū: cuius verò rei causa hoc tempore memineris, id me latet.

Quando aurei vituli caput ex tempore fecit, quam iustissimè ipsis est iratus. nam obliti miraculorum in Ægypto editorum, itineris per mare facti, internecionis omnium statim primogenitorum, elementorum mutationis, statim atque aliò se conuertit, vitulinum caput, Deum pronunciarunt. Nunquid non tibi hoc solum peccare videntur, aut legislator vt crimen obiicit, quòd vitulum temerè & inconsideratè simpliciterque formarunt?

Quamobrem hoc dicis? Quoniam si hoc vertimus illis vitio, Solomonem quoque accusabimus, qui boues fingendos curarit. Illudne ergo est quod & nos in illis criminamur, & legislator incusat, quod bouem Deum pronunciarunt, & suam ab Ægypto liberationem & salutem, impiè ferunt ei acceptam? Quocirca simulachrum facere absolutè non prohibuit, sed simulachrum Dei facere. Idcirco & scriptura testatur, quòd muliercularum inauribus detractis, aureum illud vituli caput formauit, tacitè & obscurè innuens, hominum illorum auditum, post acceptos de Deo sinceros & incorruptos sermones, & deinceps alienas opiniones conceptas, ornatum suum abiecisse, seseque nudasse. nam ornatum illum quem auribus acceperunt, abiecerunt. Quin etiam legislator, vt scriptura ipsa quoque docet, vitulum in minutas partes contritum, & aquæ inspersum, populo potum dedit, quidnam hoc sibi volebat? Cùm cerneret eum vt existimo, non intelligere quis esset error in idolis, nec percipere quanta culpæ & offensæ magnitudo esset, de ea sermonibus explanatis & expolitis vndique, ac ad percipiendum accommodatis eos instruxit, & populo ad potandum dedit, ac in intima eorum corda iniecit, ne impietatis ignari, facilè ipsi collaberentur. Verumenimuero cùm illud dicere deliberarem:

τοῦτο δ᾽ ἄρα ἐκεῖνο, τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ἐδήλου, φασὶ, καὶ ἐσήμαινεν· ὃν ἐπὶ ξύλου κατιδοῦσαι τοῦ σταυροῦ αἰωρούμενον αἱ ἐναντίαι δυνάμεις, αἱ μὲν, αὐτίκα νενέκρωνται, καὶ ἄπνοοι γεγόνασι, καὶ τὸν κατ᾽ ἀνθρώπων αὐτοῖς σεσωρευμένον τῆς κακίας ἰὸν, εἰς κενὸν ἐμοῦσι καὶ ἀποπτύουσιν· οἱ δ᾽ εἰς αὐτὸν ἡμεῖς ἀποβλέποντες, τὰς ἐξ αὐτῶν φερομένας πορφυρᾶς ἀκίδας, οἱ μὲν, παντελῶς οὐ δεχόμεθα· οἱ δὲ καὶ βληθέντες, σωζόμεθα. ὁ δὲ τῶν ὄφεων προστάτης δράκων, τοῦ κρεμασθέντος ἐπὶ ξύλου τὴν ἰσχὺν ἐννοῶν, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀφεθέντων αὐτῷ μεμνημένος βελῶν, ἄπρακτος οἴχεται. φόβῳ πληγῆς παλαιᾶς, νέαν ἀεὶ συμφορὰν ὀδυρόμενος. ὁρᾷς οὐκ ἀσφαλὲς, οὕτως εἰκῆ τε καὶ ἀδιακρίτως νοεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου λεγόμενα. εἴσῃ δὲ κἀκεῖνο ὦ βασιλεῦ, εἴ γέ πω μέμνησαι, ὅτου χάριν ποτὲ πρὸς τὸν Ἰσραηλίτην ὁ νομοθέτης λαὸν ἐχαλέπηνεν.

Οἶδα ὡς πολλάκις· ὅτου δὲ χάριν νῦν ἐμνήσθης, οὐκ οἶδα.

Ὅτι τὴν χρυσίου τοῦ μόσχου κεφαλὴν ἐσχεδίασεν, ὡς ὀρθότατα αὐτοῖς ἐχαλέπηνεν· ἐπιλαθόμενοι γὰρ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ θαυματοποιήσιν, τὴν ἐν θαλάσσῃ πορείαν, τὴν τῶν πρωτοτόκων ἀθρόων πανωλεθρίαν, τὴν τῶν στοιχείων μεταβολὴν, ὡς ὁ νομοθέτης ἐπέστρεψε, τοῦ μόσχου τὸ κάρα, Θεὸν ἀνηγόρευσαν. μή τι οὖν τοῦτό σοι πλημμελεῖν δοκοῦσιν· ἢ ὁ νομοθέτης αὐτοῖς ἐγκαλεῖ, ὅτι μόσχον εἰκῆ, καὶ ἁπλῶς ἀνετυπώσαντο;

Διατί; Ὅτι εἰ τοῖς ἐκείνοις κατὰ τοῦτο μεμψόμεθα, καὶ Σολομῶντος κατηγορήσομεν, ὡς βόας καὶ αὐτοῦ πλαστουργήσαντος. οὐκοῦν κατ᾽ ἐκεῖνο καὶ ἡμεῖς τοῖς ἀνδράσι μεμφόμεθα, καὶ ὁ νομοθέτης ἐγκέκληκεν, ὅτι τὸν βοῦν Θεὸν ἀνηγόρευσαν, καὶ τὴν ἀπ᾽ Αἰγύπτου σωτηρίαν εἰς αὐτὸν ἀσεβῶς ἀνέθεσαν; οὐχ ὁμοίωμα γοῦν ποιεῖν ἁπλῶς διεκώλυσεν, ἀλλὰ Θεοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα. διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος γέγραφεν, ὡς τὰ χρυσᾶ τῶν γυναικῶν ἀφελόντες ἐλλόβια, τὴν χρυσῆν ἐκείνην εἰργάσαντο κεφαλὴν τοῦ μόσχου. ὑποδηλῶν, ὡς οἶμαι, καὶ αἰνιττόμενος, ὡς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἀκοὴ παραλαβοῦσα τοὺς περὶ Θεοῦ ἀκιβδήλους λόγους, εἶτα εἰς ἑτέρας ἐκπεσοῦσα δόξας ἀπεκόσμησε καὶ ἐγύμνωσεν ἑαυτήν· τὸν γὰρ ἐμβληθέντα τοῖς αὐτῶν ὠσὶ κόσμον ἀφῄρηνται. ἀλλὰ καὶ ὁ νομοθέτης, ὡς αὐτός φησιν ὁ λόγος, καταλεάνας τὸν μόσχον, καὶ ἐπισπείρας τῷ ὕδατι, ἐπότισεν αὐτὸν τὸν λαόν. τί τοῦτο δηλῶν; ἰδὼν, ὡς οἶμαι, τοῦτον τὴν περὶ εἰδώλων ἀγνοοῦντα πλάνην, καὶ μὴ νενοηκότα τὸ μέγεθος ὅσον ἐστὶν ἀρχὴ τῆς βλάβης, τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους λεπτύνας καὶ περιξέσας, καὶ καταληπτοὺς ποιησάμενος, ἐδίδαξεν αὐτοὺς, καὶ τὸν λαὸν ἐπότισε, καὶ ταῖς καρδίαις γε ἔνδον ἐνέβαλεν, ἵνα μὴ ἀγνοίᾳ τῆς ἀσεβείας, ῥᾳδίως αὐτῇ περιπίπτοιεν. ἀλλὰ γὰρ αἱρουμένῳ μοι κἀκεῖνο λέγειν, ἔφη.

Ποῖον δή; Οὐκ ἀνθρώποις ἔθος δημιουργεῖν πολλάκις λέοντας βλοσυρὸν καὶ δριμὺ ἀποβλέποντας, ἢ σῦς ἀγρίους τὴν χαίτην ἐπιφρίσσοντας, ἢ ὡς ἐν πεδίῳ καὶ ὄρεσιν ἵππους ἐμπρεπῶς διαθέοντας, ἢ ἀηδόνων εἴδη κελαδεῖν δοκούντων, ὡς τὴν ἀκοὴν ὑποσχεῖν πολλάκις, ἵνα τῆς φωνῆς ἐπακροάσοιτο; καὶ ταῦτα ἄνθρωποι, οἱ μὲν, τοίχοις ἐγγράφουσιν· οἱ δὲ, πέπλοις ὑφαίνουσιν· ἤδη ἔνιοι καὶ χαλκοῦς καὶ χρυσοῦς πλαστουργήσαντες, θυμηδίας καὶ ὥρας χάριν, ἢ ἐν οἴκοις ἱστῶσιν, ἢ ἐν ἀγοραῖς ἀνατιθέασι; τί οὖν ταῦτα ἀνθρώποις, ἢ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἐλυμήναντο βίον, εἰ μὴ κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀσεβῆ τερθρείας, τὰ πεποιημένα Θεὸν ὀνομάσωσιν; εἰ δέ τις ἄφρων ἀνὴρ, δαιμόνων πλάνῃ πειθόμενος, Θεὸν τούτων τι ἡγήσεται, οὐκ ἂν αὐτίκα ἢ λίθοις βαλοῦμεν, ἢ πυρὶ κατεφλέξομεν, ἢ θηρίων στόμασιν αἱμοβόροις παρέξομεν; μία οὖν ἐστὶν ὁδὸς, ὦ βασιλεῦ, τοῦ καλῶς βουλεύεσθαι, εἰδέναι τε καὶ ἐπίστασθαι, ὡς ἐπὶ μόνου Θεοῦ τὰς εἰκόνας πλάττειν ὁ νομοθέτης εἶρξέ τε ἡμᾶς καὶ ἐκώλυσε. καὶ εἰ τοῦτό φαμεν, οὔτε τοῖς πάλαι κατὰ τὸν νόμον πολιτευσαμένοις μεμφόμεθα, οὔτε Χριστιανοὶ πλημμελοῦμεν, μαρτύρων ἢ ἄλλων ἀνθρώπων ὁσίων πλάττοντες εἰκόνας, καὶ τὸ φαινόμενον δηλοῦντες, αὐτῶν τὰ μὴ φαινόμενα. καὶ οἶμαι, πείθεσθαι πᾶς εὐσεβεῖν βουλόμενος, οὕτω διαιρετέον καὶ ἀφοριστέον τόνδε τὸν λόγον, καὶ ὡς δύο τινὰς ὅρους θετέον, οὓς ἀνατρέπειν τε καὶ συγχεῖν οὐ χρεών τε.

Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

Ὡς Θεοῦ εἰκόνας οὐ ποιητέον, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἐγχειρήσει τι τῶν τοιούτων, ὡς τῶν Ἑλληνικῶν κοινωνὸν δογμάτων, ποινῇ ὑποβάλλειν ἐσχάτῃ. ἀνθρώπους δὲ ὁσίους γραπτέον, τῇ πρὸς Θεὸν παρρησίᾳ, καὶ τῷ καθαρῷ τῆς ζωῆς ἐναβρυνομένους, καὶ μέσους πως ἡμῶν καὶ προξένους πρὸς αὐτὸν ἱσταμένους· ἢ ἀνάγοντας μὲν τῷ Θεῷ τὰ αἰτούμενα· κατάγοντας δὲ ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ τὰ διδόμενα· οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστιν εἷς, ὦ βασιλεῦ, τῶν Θεῷ προσιόντων, ἢ ἀπὸ Θεοῦ τιμωμένων ὁ τρόπος· ἀλλ' ἡ παρρησία συμμετρεῖται τῷ βίῳ, καὶ τῇ πολιτείᾳ κατάλληλος ἡ ἀντίδοσις ἕπεται. Θεὸς μὲν γὰρ, ὢν ἀεὶ, γένεσιν τε οὐκ ἔχει· τὸ δὲ οὐκ ὂν ἀεὶ, γινόμενον δὲ ὕστερον, τὴν γένεσιν ἐκ τοῦ ὄντος ἐδέξατο. καὶ κατὰ τόνδε μὲν τὸν λόγον, δοῦλον ἂν καλοῖτο Θεοῦ, πᾶν ἀεὶ τὸ γινόμενον· τὸ γὰρ γεννητὸς, δοῦλον ἂν δικαίως τοῦ πεποιηκότος νομίζοιτο. τῇ δὲ πρὸς Θεὸν οἰκειώσει καὶ τῇ διαφορᾷ τῆς ἐκεῖθεν αἴγλης, διάφορός τις καθ' ἕτερον τρόπον προσηγορία καὶ κλῆσις τοῖς προσερχομένοις ἐντίθεται· ὅσοι μὲν γὰρ φόβῳ κολάσεως τῶν πλημμελημάτων ἀπέχονται, οὗτοι θεράποντες ἂν λέγοιντο Θεοῦ, μαστιγίαι τινὲς ἀληθῶς, καὶ δοῦλοι πληγῶν, καὶ εἱρκτῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐταῖς ἀπειλῶν, ἵνα μὴ ἁμάρτωσι χρήζοντες.

Qualenam, inquit? Nonne hominum consuetudo est, fabricari sæpenumero leones toruum acréque intuẽtes, aut aprus hispidis setis horrescẽtes, aut quasi in campo montibusque cursu decoro discurrentes equos, aut vtsorum species propemodum vociferãtium, vt aures quis nonnunquã ad vocis sonitum exaudiendum accommodet? eaque hominum partim muris & parietib. inscribunt, partim intexũt. Sunt & nõnulli qui ęneos & aureos effingentes, animi decorisque gratia, vel in ędibus statuunt, vel in foris dedicant? Quidnam ista homines, aut hominum vitam offenderunt, nisi quemadmodũ impia gentilium deliria solẽt, ea quæ moliti sunt opera, Deum appellent? Si verò quis homo demens, dæmonũ impostura illectus, Deum horum quicquam arbitretur, nonne statim aut lapidibus appetemus, aut concremabimus igni, aut sanguinariarum bestiarum hiatibus obiiciemus? Quamobrẽ vna est ô rex, via, vna ratio rectè deliberandi ac sentiendi, scire ac tenere, quòd solius Dei fingere legislator imagines nobis prohibet & arcet. Quod si dicimus, nec veteres illos ex legis instituto viuentes criminamur, nec nos Christiani delinquimus, qui martyrum, aut aliorum sanctorum virorum imagines fabricamus, & re manifesta significamus quæ illorum non apparent facta, arbitrorque neminẽ esse qui pius velit haberi, cui non sit persuasum, hunc ita distinguendum atque determinandum esse sermonem, duobusque limitibus & terminis circumscribendum, quos euertere & confundere non liceat.

Quo modo quaque ratione?

Dei imagines non esse fingendas: quinetiam si quis tale quid attentet, extremo afficiẽdum esse supplicio: homines sanctos pingẽdos, qui liberi ad Deum accessus beneficio, & vitę puritate gloriantur, & inter nos & ipsum medij quodam modo & interpretes intercedunt: aut qui quæ à Deo postulamus petimusque, referunt, & quæ nobis Deus largitur deserunt. Non est enim, nõ est vnus ô rex, profectò accedentium ad Deum, aut à Deo honoratorũ modus, sed accessus libertas, vitæ respondet, & viuendi rationi consentanea sequitur retributio. nam Deus semper est, nec vllo est ortu generatus. aliud autem quiduis nõ est sempiternum, sed ortũ & generatum posterius, ortũ & originẽ ab eo qui verè est, ducit: & ob hanc quidẽ rationem, merito Dei seruum vocetur quicquid semper est generatũ. Nã quod genitũ est, seruũ iure cẽseatur eius qui procreauit. Cæterũ pro cuiusque coniũctione & necessitudine cũ Deo, proque illinc effulgẽte splendore, varia & differens alio quodam modo, accedẽtibus appellatio nomenq; præbetur. Nã qui metu supplicij à peccatis abstinent, ij omnes mancipia Dei dicantur, verberones quidã reuera, & serui, verberum, carceris, minarum & rerum huiusmodi ne peccent, indigentes.

atqui futurorum bonorum spe ad bonum se conuertunt, domestici illi quidem haud nomioentur, sed Dei mercenarij sint, vt quis dicere possit, vt qui lucri causa, id est, mercedis, quæ sunt facienda, faciant. Qui verò supra hæc prætergressi suot, & ad honestum sincere feruntur, non metu impendentis supplicij, non spe futurorũ bonorum ad booum prosiliunt: sed honestatis ipsius causa quod hooestũ est, conficiunt: hi thesauris sapientię incootaminatis referti, filij Dei meritò nuncupentur, hæredes Dei, & cohæredes Christi, vt est io oraculis: qui cùm etiam hominem ooo exuerint, pro hominibus Deum præ cæteris, suis precibus exorant: & cùm circum hanc mundi capacitatem importuosam & iootdioatam versentur, & tum maximè his lacinijs nudati, & osseo ac comminuto puluere decusso, materiam cum materia collidendam abiecerint, ad propitium bonumque dominum puri ac mundi purè recurrunt ac reuertuntur.

Quid igitur? gentilium decretis non communoicaot, qui sanctorum, vt ais, hominum imagines fabricaotur?

Non ita simpliciter & inconsideratè sunt accusaodi: sed considerandum est & inuestigandum, quo modo Christiani eiusmodi imagioes figurant?

Quo modo figurant? Communicantne ô Rex illis quos depingunt, essentiam illam ineffabilem & quæ supra omoem excellit essentiam?

Nequaquam. Quid verò? honorantne quasi primam illam & soptemam sortitos causam?

Non sanè. Sed homines eos existimant mortales?

Existimant. Quid igitur criminis est, si eos, taoquam homioes rati, tanquam homines picturæ mandamus? & nomen Dei vt eximium, quodque propriè non possit rebus genitis accommodari, essentiæ illi eximiæ relinquentes, quanquam essentiam illam quæ sola congruit, nec figuris, oec characteribus & formis depingimus? quo enim pacto pingamus, quod oculis noo capimus? Martyrum tamen aut alioqui virorum sanctorum imaginibus vtemur, non deos censentes: (absit ita declinemus à recta via) sed domesticos & familiares Dei charos, vt & illis pro fortitudine sua gratiam referamus, & quæ à Rege illo postulare non valemus, nostris peccatis impedieotibus ij quasi regis satellites pro nobis absentibus suo patrocinio impetrent. Si placeat autem, hoc dictum ex rebus examinetur & perquiratur. Nõne in confesso esse censes, quòd qui hoc vniuersum fabricatus est gubernator, cùm sit bonus, & omnium in eo nauigaotium tranquillitati prouideat, ne iostar oauis gubernaculo destitutæ, ab hominib. impulsum, vitæ fluctibus iactetur, sui quasi imaginem & figuram in terra constituerit regem?

οἱ δὲ μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἰδόντες, οἰκέται μὲν οὐκ ἂν ὀνομάζοιντο, μισθωτοὶ δ' ἂν εἶεν, ὡς ἄν τις φαίη, Θεοῦ, κέρδους ἕνεκα τοῦ τοῦ μισθοῦ, τὰ δέοντα πράττοντες. ὅσοι δ' αὖ τούτων ὑπεραναβεβηκότες, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἀκραιφνῶς φανέντες, οὐ προσδοκωμένης φόβῳ κολάσεως, οὐ τῇ μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἄττουσιν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, τὸ καλὸν κατεργάζονται· οὗτοι τῶν ἀκηράτων τῆς σοφίας θησαυρῶν ἐμπλησθέντες, υἱοὶ Θεοῦ καλοῖντ' ἂν δικαίως, Θεοῦ κληρονόμοι, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες· οἳ καὶ ἀνθρώπου περιφυκότες, ὑπὲρ ἀνθρώπων Θεὸν τῶν ἁπάντων πλέον ἱκετεύοντες πείθουσι. καὶ τὸν δὲ μὲν ἔτι περιπολοῦντες τὸν ἀλίμενα καὶ ἄτακτον χῶρον· μάλιστα δὲ τότε γυμνωθέντες ῥακίων, καὶ τὴν ὀστώδη καὶ θρυπτομένην ἀποτιναξάμενοι κόνιν, τῇ ὕλῃ τὴν ὕλην προσρεύσαντες, πρὸς τὸν ἵλεών τε καὶ ἀγαθὸν δεσπότην, καθαροὶ καθαρῶς ἀναδραμοῦσι.

Τί οὖν; τῶν Ἑλληνικῶν οὐ κοινωνοῦσι δογμάτων, οἱ τῶν ὁσίων, ὡς ἔφης, ἀνθρώπων δημιουργοῦντες εἰκόνας;

Οὐχ οὕτως ἁπλῶς κατηγορητέον αὐτῶν, ἀλλὰ σκεπτέον καὶ διερευνητέον, πῶς Χριστιανοὶ τὰς τοιαύτας δημιουργοῦσιν εἰκόνας.

Πῶς γράφουσι;

Μὴ βασιλεῦ, τῆς ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ οὐσίαν μεταδιδόασι τοῖς γραφομένοις οὐσίας;

Οὐδαμῶς. Τί δ', ὡς τῆς πρώτης καὶ αἰωνιωτάτης λαχόντας ἡμῶσιν αἰτίας;

Οὐ δῆτα. Θνητοὺς δ' αὐτοὺς φρονοῦσιν ἀνθρώπους;

Ναί. Τίς οὖν ἡ μέμψις, εἰ ὡς ἀνθρώπους εἰδότες, ὡς ἀνθρώπους γραφῇ παραδίδομεν; καὶ τὴν Θεοῦ προσηγορίαν ἐξαίρετον οὖσαν καὶ τοῖς γεννητοῖς ἐπιτηδεῦσαι κυρίως φύσιν οὐκ ἔχουσαν, ἐπὶ τῆς πάντων ἐξῃρημένης ἐῶντες, οὐσίας ὡς αὐτῇ μόνῃ μόνην ἁρμόζουσαν, ἐκείνην μὲν, οὐ τύποις καὶ χαρακτῆρσιν ἐγγράφομεν· πῶς γὰρ γράψομεν, ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐ γινώσκομεν; μαρτύρων δὲ, ἢ ἄλλως ἀνδρῶν ὁσίων ταῖς εἰκόσι χρώμεθα, οὐ θεοὺς φρονοῦντες (μὴ οὕτω τῶν δεόντων ἐκπέσοιμεν) ἀλλὰ Θεοῦ οἰκέτας ἠγαπημένους, ἵνα καὶ τῆς ἀνδρίας αὐτοὺς ἀμειψώμεθα, καὶ ὅσα δεῖσθαι τοῦ βασιλέως ἀδυνατοῦμεν, ἀπὸ πλημμελημάτων ἀγόμενοι, ὡς δορυφόροι τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ἡμῶν ἀπροσώπως αἰτῶσιν. εἰ δέ σοι δοκεῖ, καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων ἐξεταζέσθω πραγμάτων ὁ λόγος. ἆρα οὐχ ὁμολογεῖσθαι φῂς, ὡς ὁ τόδε τὸ πᾶν τεκτηνάμενος, κυβερνήτης ὢν ἀγαθὸς, καὶ τῆς τῶν ἐν αὐτῷ πλεόντων προνοῶν γαλήνης, ἵνα μὴ ἀκυβερνήτου δίκην ὁλκάδος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὠθούμενοι, ἐν τοῖς τοῦ βίου πλάζοιντο κύμασιν, ὥσπερ εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τύπον ἐπὶ γῆς βασιλέα ἔστησε;

Ναί. Ὁ δὲ Θεὸς μὲν οὐκ ὤν, μιμεῖσθαι δὲ Θεὸν ὡς δυνατὸν ἀνθρώπῳ, βουλόμενος, ἐπεὶ περίγραπτός τέ ἐστι καὶ ἁπλῶς ἄνθρωπος, χειροτονίαις ἀρχόντων ἑτέρων τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν πολιτείαν ἐμπίμπλησιν, ἵνα καὶ ἀπὼν πᾶσι παρῇ, καὶ πόρρω διεστὼς, παρόντα ἐπάγῃ τοῖς ἀρχομένοις τὸν φόβον. Τί οὖν; ἀνέξεταί ποτε, εἰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄρχειν ταχθέντας βασιλέας προσειποίημεν, ἢ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μεταδιδοίημεν; Οὐ δῆτα. Μέμψεται δὲ ἡμῖν, εἰ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθεῖσι, καὶ ὡς ἐν αὐτῷ δοκεῖ, τὰ πράγματα ἄγουσι, προσίοιμεν καὶ ἱκετεύοιμεν· καὶ ὅσα αὐτοὶ παρασχεῖν οὐχ οἷοί τέ ἐσμεν, αἰτοῦντες ἐκείνων αὐτοὶ προσαγόμεθα; Οὐδαμῶς. Οὕτως οὖν, ὦ βασιλεῦ, καὶ Θεὸν νοητέον, χαλεπαίνοντα μὲν, εἰ ἑτέρῳ τῆς Θεοῦ τιμῆς μεταδιδοίημεν· ἐπαινοῦντα δὲ καὶ ἡδόμενον, εἰ τοὺς αὐτοῦ οἰκέτας τιμᾶν προαιροίμεθα. Ἀλλὰ γὰρ ταύτης τῆς δόξης συμφέρεσθαι, καὶ ὁ σοφώτατος φανεῖταί σοι Παῦλος, ἐν οἷς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστέλλει, οὐχ ἁπλῶς εἰκόνας καταψηφιζόμενος, οὐ τοῖς ταῖς εἰκόσι κεχρημένοις μεμφόμενος, ἀλλ' ὅτι ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου· τῷ ὄντι γὰρ οὗτοι τολμηταί τε εἰσι καὶ ἀνόητοι, οἳ Θεοῦ μὲν τύπον ἢ μορφὴν καὶ εἶδος, οὔτε εἶδον, οὔτε ἐννοῆσαι ἠδυνήθησαν· γηγενεῖς γὰρ ὄντες καὶ σποραῖοι, καὶ αἰσθήσεως δοῦλοι, καὶ σάρκες, ὡς εἰπεῖν, ἄψυχοί τινες καὶ ἀκίνητοι, ἀποροῦντες ὅπως ἀΰλως τῷ ἀΰλῳ προσβάλωσι, καὶ μὴ δυνηθέντες τῶν ὁρωμένων ὑπερβῆναι τὴν φύσιν, ἅπερ εἶδον μόνον, ὡς Θεὸν τετιμήκασιν. Ἔνθα καὶ θαυμαστὸν ὄντως τοῦ ἀποστόλου ἐστὶ μάλιστα τὸ βούλημα· τὸ γὰρ ἤλλαξαν, ἴσον ἐκείνῳ, οἶμαι, δηλοῖ, καὶ παρίστησιν, ὡς αἱ περὶ Θεοῦ ἐναποτεθεῖσαι ταῖς ψυχαῖς ἔννοιαι ἐξ ἀρχῆς τε καὶ ἄνωθεν, παραδόσεις τῶν πρώτων ἀνθρώπων, ἔνθα Θεὸν ἀληθῆ μόνον ἐγίνωσκον· οἱ δὲ, τῆς χθονίας ἐρασταὶ σοφίας, ἀφιλοσόφῳ φιλοσοφίᾳ, καὶ λόγῳ ἀλόγῳ, τῆς εὐσεβείας τὰς ῥίζας τολμηρῶς ἀνασπάσαντες, ἤλλαξάν τε αὐτὰς, καὶ ἑτέραν ἐτράποντο· καὶ πολυθείας ἐμβεβληκότες φυτὰ, προὔδωκαν ἣν εἶχον ἀλήθειαν, ἀνθρώπου ὁμοίωμα καὶ πετεινῶν καὶ ἑξῆς, τῷ Θεῷ προσχόμενοι. ἐναλλάττειν γὰρ ὃ πρότερον εἶχεν, ἀντὶ τοῦ ὄντος, τὸ μὴ παρὸν αὐτῷ προαιρούμενος· ὃ δὲ μὴ εἶχεν, οὐκ ἂν ἐναλλάττειν πώποτε ἕλοιτο.

Ἆρα οὖν τοῦτό ἐστιν ὃ διεξῄεις, ὡς ἐπὶ μόνου Θεοῦ παραδεκτέον τὸν τοῦ νομοθέτου λόγον, καὶ ὡς ἐπὶ τούτου τὰς εἰκόνας γράφειν ἐκώλυσε;

Τοῦτό γε ἔφην, καὶ λέγειν οὐδέποτε παύσομαι. Τί δὴ οὖν, Θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν κηρύττεις; Ἔγωγε. Χριστοῦ δὲ εἰκόνα οὐ γράφεις;

A . Cenſen. Hic verò, Deus cùm non ſit, Deumque velit, quatenus homo poteſt, imitari, quandoquidem & circunſcribi poteſt, & ſimpliciter eſt homo, creatis alijs magiſtratibus, ſua totam rempublicam præſentia explet, vt & abſens omnibus adſit, & procul remotus, præſentem ſubditis incutiat metum. Quid igitur? patietur aliquando, ſi eos quos ad imperandum conſtituit, reges ſalutemus, aut ſuam appellationem cum eis communicemus? Non ſanè patietur. At vitio nobis vertet, ſi ad eos quos delegit, & qui vt vult, res adminiſtrant, accedamus & ſupplice- B mus, quæque ſibi non poſſumus offerre, illa ab his poſtulemus? Nequaquam. Ad eundem ergo modum, ô rex, Deum quoque intelligere debemus, & ſuccenſere, ſi cum altero diuinum honorem communicemus: & laudare ac lætari, ſi ſuos familiares & domeſticos in honore habeamus. Quinetiam in hac eſſe ſententia tibi ſapientiſſimus ille Paulus apparebit ex iis verbis quæ ſcribit ad Romanos: vbi non abſolutè & ſimpliciter imagines condemnat, non eos qui ſunt imaginibus vſi reprehendit, ſed quòd mutauerunt incorru- C ptibilis Dei gloriam in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis. Re vera enim hi ſunt temerarij dementeſque, qui Dei figuram aut formam & ſpeciem neque viderint neque intelligere potuerint. Nam quum terrigenæ & ſatu procreati, ſenſuum ſerui, & vt ita dicam, carnes inanimæ atque immobiles ſint, neſcientes quomodo ſine materia ad illum qui eſſet omnis expers materiæ, accederent, nec valentes rerum quæ videntur naturam prætergredi, ea ſolum quæ viderunt vt Deum honore affecerunt. Vnde etiam Apoſtoli conſilium vere admirandũ videri debet. D nam verbum Commutarunt idem quod illud ſignificat, oſtenditq; quòd in animis inſitæ de Deo notiones, ab initio & ab omni antiquitate traditiones ſunt primorum hominum, vnde Deum verum cognouerunt vnum. Hi verò, terreſtris ſapientię amore capti, per philoſophiam philoſophiæ nomine indignam, & per rationem ratione carentem, pietatis ac religionis radicibus audacia temeraria euulſis, ipſas immutarunt, & aliam ingreſſi ſunt viam: & ſtirpibus erroris de multitudine deorum, iniectis, quam tenebant veritatem prodiderunt, hominis ſimilitudinem, volucrum E & cæterarum rerum eiuſmodi, Deo tribuentes. Mutare enim eſt, quum quis quam rem prius habebat pro ea quæ eſt, eam quæ non eſt præſens, mauult: ac nemo quod non habebat, id vnquam mutaſſe voluerit.

Ergóne illud eſt quod aſſeris, de ſolo Dei legiſlatoris ſermonem accipiendum eſſe, & eius imagines pingere prohibuiſſe?

Hoc ſanè aſſerui, & aſſerere nũquã ceſſabo. Quid igitur, Deũ verum Chriſtũne prędicas? Prædico. Chriſti verò imaginem non pingis?

Immo. Quî fit ergo, si Deum verum Christum prædicas, vt imagines Christi pingas, si pingere imagines Dei vetuit legislator? Bene tibi sit, ô rex. nam quod à te quæsitum est, id clariùs decretum exhibebit. responde enim, Nonne Deum verum & hominem verum Christum prædicas? Ita facio. Factus autem homo Christus, perfectène est & hoc & illud, neque suam ipsius naturam minuit, neque quod assumpsit, in diuinitatis naturam commutauit? Ita est profectò. Non confiteris verò & ais nos non posse alium & alium esse Christum pronuntiare? sed eundem & vnum alia atque alia ratione impatibilem ac patibilem dici, quatenus Deus, illud: quatenus idem homo, hoc? Quid igitur? non quatenus Deus est, conspici & tangi non potest, sed intelligi? quatenus autem homo, & videri & tangi parereque potest? Itaque quanquam scimus Deum verum quem pingimus, (Deus enim verè est & incarnatus Christus) non tamen hoc ipso quia Deus est, Christum pingimus, neque hac consideratione imagines ei dicamus: sed quoniam ipse homo fuit, & in terris apparuit, imaginibus vsi sumus: & neque quod videtur & circunscribitur, ad modum & mensuram eius quod neque videtur nec circunscribitur, metimur, ne nostræ saluti res ea fraudi sit: neque rursum quod tangi, videri atque circunscribi non potest, ad tactus, circumscriptionis & visus rationem expendentes insano furore figurare informareue conamur, immo potius edocti, quod in vno Christo adest & quod videri potest & quod non videri, quod circunscribi & quod non circunscribi, indistinctè & inconfusè, pro naturarum ex quibus constat, ratione, propria cuique harum vt suprà demonstratum est, & quæ sua cuiusque sunt, attribuere scimus, idque modus imaginum quas fingimus, monstrabit. Aut enim in cunis iacentem depingunt, aut à matre Dei genitrice alimentum capientem, aut discipulos docentem, aut astantem Pilato, aut in ligno suspensum: aut alia eiusmodi quæ illius præsentiam in terra demonstrant: quorum nihil fuit quatenus Deus erat, sed quatenus idem homo fuit. Si enim homo nunquam fuisset, neque hominis formam aut speciem in terra voluntariò accepisset, non ea vtique pingerentur, neque in eo locum habuisset recipere ntur. Si autem verbum caro factum est, & super terram apparuit, & visus est hominibus homo, qui prius absque carne Deus erat, & incorporeus, nihil iniquè faciamus opinor, si quod vidimus, id pictura repræsentare volumus.

Παύου γε. Πῶς οὖν, εἰ Θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν κηρύττεις, Χριστοῦ δὲ εἰκόνας γράφεις, εἰ Θεοῦ γράφειν εἰκόνας ὁ νομοθέτης ἐκώλυσεν; Εὖ σοι γένοιτο, ὦ βασιλεῦ· τὸ γὰρ παρὰ σοῦ κινηθὲν, περιφανέστερον τὸ δόγμα λαμπρύνει. εἰπὲ γάρ, οὐ Θεὸν ἀληθῆ, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῆ, τὸν Χριστὸν κηρύττεις; Οὕτως ἔχω. Ἄνθρωπος δὲ γεγονὼς ὁ Χριστὸς, οὐ τέλειός ἐστιν ὡσαύτως τοῦτο κἀκεῖνο, καὶ οὔτε τὴν οἰκείαν φύσιν ἐμείωσεν, οὔτε ὃ προσέλαβεν, εἰς θεότητος φύσιν μετέβαλε; Καὶ μάλα. Οὐ συνομολογεῖς δὲ καὶ φὴς ὡς ἄλλον μὲν καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν οὐκ ἄν ποτε φαίημεν· τὸν αὐτὸν δὲ ἕνα κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο ἀπαθῆ καὶ παθητὸν λεγόμενον; καθὸ μὲν Θεὸς, τοῦτο· καθὸ δὲ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ἐκεῖνο; τί δή, οὐ καθὸ μὲν Θεὸς, ἀόρατός τέ ἐστι καὶ ἀναφὴς, καὶ νοούμενος; καθὸ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ὁρατὸς καὶ ἁπτὸς φαινόμενος; Οὐκοῦν εἰ καὶ Θεὸν ἴσμεν ἀληθῆ τὸν γραφόμενον (Θεὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ σαρκωθεὶς ὁ Χριστὸς) ἀλλ' οὐ καθὸ Θεὸς τὸν Χριστὸν γράφομεν, οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ἀνατίθεμεν· καθὸ δὲ ἄνθρωπος ἦν ὁ αὐτὸς, καὶ ἐπὶ γῆς ἐφάνη, ταῖς εἰκόσι κεχρήμεθα, καὶ οὔτε τὸ ὁρατὸν καὶ περιγραπτὸν τοῖς τῆς ἀορασίας καὶ ἀπεριγραφίας ἀναχωμίζομεν μέτροις, ὡς ἂν μὴ τὴν σωτηρίαν διαψευσθείημεν, οὔτε αὖ τὸ ἀναφὲς καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον τοῖς τῆς ἐπαφῆς καὶ περιγραφῆς καὶ ὁράσεως καταχωμίζοντες λόγοις μανιωδῶς διαμορφοῦν ἐπιχειροῦμεν· μᾶλλον δὲ εἰδότες, ὅτι τῷ ἑνὸς Χριστοῦ πρόσεστι, τό, τε ὁρατὸν καὶ ἀόρατον περίγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον ἀδιαιρέτως τε καὶ ἀσυγχύτως κατά γε τὸν τῶν ἐξ ὧν ἐστι φύσεων, ἰδίᾳ ἑκάστῳ τούτων κατὰ τὰ προαποδεδειγμένα, τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν μεμαθήκαμεν. καὶ τοῦτο δείξει τῶν γραφομένων εἰκόνων ὁ τρόπος, ἢ γὰρ ἐν φάτνῃ κείμενον γράφουσιν, ἢ ὑπὸ τῆς μητρὸς Θεοτόκου τρεφόμενον, ἢ ὁμιλοῦντα τοῖς μαθηταῖς, ἢ παρεστῶτα Πιλάτῳ, ἢ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενον, ἢ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρουσίαν δείκνυσιν· ὧν οὐδὲν ἦν καθὸ Θεὸς ἦν, καθὸ δὲ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἦν. Εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἐγεγόνει ποτὲ, οὐδὲ ἀνθρώπου μορφὴν, ἢ εἶδος ἐπὶ γῆς ἑκουσίως ἀνέλαβεν, οὐκ ἂν ταῦτα ἐγράφετο, οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ χώραν γενέσθαι ἐδέχετο. Εἰ δὲ σὰρξ ὁ λόγος ἐγένετο, καὶ ἐπὶ γῆς ἐφάνη καὶ ὤφθη ἀνθρώποις ὁ ἄνθρωπος, ὁ πρὶν ἄσαρκος Θεὸς, καὶ ἀσώματος, οὐκ ἂν ἀδικοῖμεν, οἶμαι, ὃ ἑωράκαμεν, τῇ γραφῇ σημαίνειν ἐθέλοντες.

Τί δὲ βούλει περὶ τῆς τῶν ἄλλων εἰκονογραφίας λέγειν; οὐδὲ γὰρ οἶμαι, ἔφη, ὡς καὶ τὰς ἀγγέλων οἱ ζωγράφοι γινώσκουσι μορφάς, καὶ πρὸς εἶδος ἀκριβὲς ἀποβλέποντες γράφουσιν. Εἶδος μὲν ἀγγέλων, ἢ μορφὴν ἔγωγε οὔτ᾽ ἂν εἰδέναι φαίην αὐτούς, οὔτε ὡς εἰδότας ποιεῖν τὰ γραφόμενα· ἀνθρώπων δὲ αὐτοῖς περιτιθέασιν εἶδος, τῇ γραφῇ ὡς οἶμαι πειθόμενοι. Πόθεν τοῦτο φῄς; Οὐκ οἶσθα ὡς περὶ τῶν τῷ Ἀβραὰμ παρὰ τὴν δρῦν ἀγγέλων ἡ γραφή που φησίν, ὡς ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς Ἀβραὰμ τρεῖς ἄνδρας αὐτῷ παρεστῶτας εἶδε· τί δέ, οὐ τοὺς αὐτοὺς ἐν Σοδόμοις ἀγγέλους, ὡς ἄνδρας φαινομένους εἰσήγαγεν; Οὐχ ἧττον. Εἰ δὲ οὕτοι πλάττονται, οὐδὲ ἀλόγου τόλμης ἔκγονοι αὐτοῖς τὰ γραφόμενα, ἀλλ᾽ οἷοι ὤφθησαν, τοιοῦτοι ταῖς εἰκόσιν ἐγγράφονται. Καὶ πόθεν αὐτοῖς ἡ τῶν πτερῶν προσθήκη ἐφεύρηται; Οἶμαι ὅλως, ἵνα μὴ ἄνθρωποι τελείως νοοῖντο, τῇ προσθήκῃ τὸ διηλλαγμένον ἐδήλωσαν· οὐδέ γε αὐτὴν ὡς δοκῶ, τὴν προσθήκην ἀλόγῳ θαρρήσαντες τόλμῃ, ἀλλὰ τὸ ἀεροπόρον αὐτῶν αἰνιττόμενοι, καὶ τὴν κατ᾽ οὐρανὸν ἐν Θεῷ διαγωγήν, καὶ τὰς ἐκεῖθεν δι᾽ ἡμᾶς καὶ πρὸς ἡμᾶς συντόμους καθόδους, καὶ τὰς εἰς οὐρανὸν ἐξ ἡμῶν ἑτοίμους ἀνόδους, ἐπτερωμένους αὐτοὺς ὑπογράφουσιν· ἤδη δὲ καὶ Μωσέως πτέρυγας ἔχοντα τυπωσαμένου τὰ Χερουβὶμ (ἄγγελοι δὲ καὶ ταῦτα· καὶ γὰρ ἁπλῶς τὰς οὐρανίους τε καὶ νοερὰς δυνάμεις, ἀγγέλους καλοῦσιν, ὡς Διονυσίῳ δοκεῖ) οὐκ ἀπεικότως ἡγοῦμαι, τῷ παραπλησίῳ τῶν παραδειγμάτων ἐχρήσαντο.

Καὶ νῦν, ὦ βασιλεῦ, μνημονευτέον ἐκείνων, καὶ ἀπρὶξ τῇ ψυχῇ φυλακτέον, ὡς εἰ καὶ ἀγγέλων εἰκόνας γράφομεν, κτίσμα πάλιν ἡμῖν τὸ γραφόμενον. καὶ προσίεμαι αὐτοῖς, οὐχ ὡς τὴν ἀνωτάτω καὶ πρώτην κληρωσαμένοις οὐσίαν (μὴ οὕτω μανείην, ὡς Θεὸν νοεῖν τὸ κτιζόμενον) ἀλλ᾽ ὡς συνδούλοις πολλὴν πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην παρρησίαν κεκτημένοις, διὰ τὸ πλουτεῖν τῆς ἀρετῆς.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῇ πρὸς ἀπόκρισιν ἀφασίᾳ πιεσθείς, μόλις τι νεκρόν τι καὶ ἀπηχὲς ἀποφθεγξάμενος, τοῦ ἰδίου λόγου φυγὰς ἀνάνδρως ἐγένετο, καὶ καθαρὰν τὴν ἧτταν καθωμολόγησεν.

A Quid verò de aliarum rerum imaginibus pingendis vis adferre? neque enim credo, dices, angelorum formas à pictoribus cognosci, & imagines ad speciei exemplar intuentibus depingi. Speciem equidem angelorum aut formam, nec ab iis sciri dixerim, neque vt à scientibus imagines depingi: sed humanam eis speciem appingunt, scriptura vt arbitror persuasi. Vndenam hoc ais? Nescis de angelis qui ad quercum apparuerunt Abrahamo, scripturam alicubi dicere, quòd Abraham oculis in cœlum sublatis tres viros sibi astantes aspexit. Quid ergo? nonne eosdem Sodomis angelos apparentes induxit vt viros? Certè. Si B verò ij tales pingantur finganturue, id ab insana profectum audacia videri non debet, sed quales oculis hominum apparuerunt, tales imaginibus sunt à pictoribus repręsentati. At vnde illis alarum additamentum est excogitatum? Arbitror inde omnino, ne homines intelligerentur absolutè, hoc additamento discrimen pictores monstrasse: neque sanè, vt mihi videtur, absque ratione & inconsideratè hoc adiungere sunt ausi, eorum progressum per aërem obscurè innuentes, & conuersationem in cœlo cum Deo, & illinc quas propter nos & ad nos, celeres faciunt descensiones, & C rursum à nobis in cœlum promptas ascensiones: idcirco alatos eos & pennigeros depingunt: iam verò quum etiam Moses Cherubim figurauerit alata (sunt autem & ea angeli: etenim simpliciter cœlestes & intelligentes virtutes, angelos appellant, sicut Dionysio videtur) non ineptè nec incongruenter opinor, similitudine vsi sint exemplorum.

Et nunc, ô rex, quæ diximus, memoria tenenda sunt & mordicus animo retinendum, quòd etiam si pingimus imagines angelorum, id quod pingitur, creatura nobis censetur: D ad eosque accedo, non vt supremam illam ac primam nactos essentiam: (absit ita ego insaniam, vt Deum esse cogitem quod creatura est) sed vt ad conseruos multam libertatem apud communem dominum adeptos, quoniam virtutis copia ditescunt.

Rex autem cùm quod responderet nihil habens premeretur, vixque tandem nescio quid mortuum & insonum inclamasset, sui ipse sermonis exul ignauiter actus est, & se planè victum & expugnatum est fassus.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ

ΗΜΩΝ ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ

ψυχωφελεῖς διάφοροι.

Πίναξ τῆς παρούσης βίβλου.

Διδασκαλία διάφορος τοῦ ἁγίου Δωροθέου πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς.

BEATI DOROTHEI ARCHIMANDRITÆ EXPOSITIONES ET DOCTRINÆ

diuerſæ, animabus perutiles, De vita rectè & piè inſtituenda.

Cum interpretatione Hilarionis Veronei monachi Benedictini, recognita & emendata in hac editione Pariſienſi an. 1622.

Περὶ ἀποταγῆς. διδασκαλία α.
Περὶ ταπεινοφροσύνης. διδασκαλία β.
Περὶ συνειδήσεως. διδασκαλία γ.
Περὶ φόβου Θεοῦ. διδασκαλία δ.
Περὶ τοῦ μὴ στοιχεῖν τῇ ἰδίᾳ γνώσει. διδασκαλία ε.
Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον. διδασκαλία ς.
Περὶ τοῦ ἑαυτὸν μέμφεσθαι. διδασκαλία ζ.
Περὶ μνησικακίας. διδασκαλία η.
Περὶ ψεύδους. διδασκαλία θ.
Περὶ τοῦ μετὰ σκοποῦ νήψεως ὁδεύειν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. διδασκαλία ι.
Περὶ τοῦ σπουδάζειν ταχέως ἐκκόπτειν τὰ πάθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς πρὸ τοῦ ἐν ἕξει κακῇ γενέσθαι. διδασκαλία ια.
Περὶ φόβου τῆς μελλούσης κολάσεως καὶ τοῦ μηδέποτε ἀμελεῖν τῆς ἰδίας σωτηρίας. διδασκαλ. ιβ.
Περὶ τοῦ ἀταράχως καὶ εὐχαρίστως φέρειν τοὺς πειρασμούς. διδασκαλία ιγ.
Περὶ οἰκοδομῆς τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν. διδασκαλ. ιδ.
Περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν. διδασκαλία ιε.
Πρός τινας κελλιώτας περὶ τοῦ παραβάλλειν ἐρωτήσαντας. διδασκαλία ις.
Πρὸς τοὺς ἐν μοναστηρίοις ἐπιστάτας καὶ μαθητάς, πῶς δεῖ ἐπιστατεῖν τῶν ἀδελφῶν, καὶ πῶς τοῖς ἐπισταταῦσιν ὑποτάσσεσθαι. διδασκαλία ιζ.
Περὶ τοῦ ἔχοντος τὴν διακονίαν τοῦ κελλαρείου. διδασκαλία ιη.
Περὶ διαφόρων ῥημάτων ὡς ἐν συντόμῳ. διδασκαλία ιθ.
Πρὸς ἀδελφοὺς ἐρωτήσαντας περὶ ἀναισθησίας ψυχῆς καὶ περὶ ψύξεως ἀγάπης. διδασκαλία κ.
Περὶ πένθους. διδασκ. κα.
Ἑρμηνεία τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. δ. κβ.
Ἑρμηνεία ἑτέρα τῶν ῥητῶν τοῦ Γρηγορίου. δ. κγ.

De Renunciatione. Doctrina. 1.
De humilitate. Doct. 2.
De conſcientia. Doct. 3.
De diuino timore. Doct. 4.
Ne nos ipſos informemus. Doct. 5.
Ne proximum iudicemus. Doct. 6.
De accuſatione ſuiipſius. Doct. 7.
De ira. Doct. 8.
De mendacio. Doct. 9.
Ne deſides & negligentes curramus viam Dei. Doct. 10.
Vt ſtudeamus à nobis præcidere huiuſcemodi paſſiones. Doct. 11.
De timore & pœnis inferni. Doct. 12.
Vt viriliter & cum gratiarum actione aduerſa quæque feramus. Doct. 13.
De ædificio & harmonia virtutum. Doct. 14.
De ſancto ieiunio. Doct. 15.
De frequentia cellæ. Doct. 16.
De inſtitutione fratrum. Doct. 17.
Dialogus eiuſdem ad eum qui penum adminiſtrat. Doct. 18.
Expoſitiones breues eiuſdem & compendioſæ ſententiæ. Doct. 19.
De inſenſibilitate animæ & frigiditate charitatis. Doct. 20.
Alter dialogus: & primo de planctu. 21.
Expoſitio in quædam verba diui Gregorij Nazianzeni. Doct. 22.
Item alia ſuper eiuſdem verba. Doct. 23.

Sermo nouiſſimus de compoſitione Eccleſiaſtici ordinis.

AD OBSERVANDISSIMVM PATREM, DOMINVM OLIVERIVM CARAPHAD, CARDINALEM NEAPOLITANVM, Hilarionis Veronei in Beati Dorothei traductionem, Præfatio.

DOROTHEVM *de monastica institutione cùm nuper è media delectum Græcia (vt aiunt) Latinum fecissem, credidi hoc muneris pluribus rationibus amplitudini tuæ dedicandum. Atque imprimis vt tuorum erga me meritorum magnitudini gratiam vllam aliquando referrem, constaretque apud te omnis otij mei ratio, cuius op*[illegible] *un Cato reddendam putauit: vt cùm obtrectationis inuidia, quæ semper virtutis comes est, decessisset, apud posteros industriæ ac laboris mei testimonium & iudicium tuum non deesset. Quod ego sanè satisfacio, vt eo habito, nullum vlterius mihi putem requirendum. Est enim eius venerabilis & apostolici senatus tui laus non minima, decus eximium, ornamentum maximum. Téque & virtutis & generis nobilitas exornat, attollit præstantia morum, vitæ integritas, humanitas, clementia admirabilem reddit. Præterea cum inter viros religiosos, quos omnes mirum in modum obseruas & colis, nos monachos peculiari quadam & præcipua beneuolentia amplectaris & foueas, vt haberes à me volui, quo hic cœtus noster cùm te visendi studio adiret, abs te moneretur & instrueretur. Quod sanè commodius meliúsque faceret nemo: Si præcepta hæc Dorothei nostri non solum legenda sed etiam perdiscenda tibi proposueris. quod vt facias operæ precium puto. Cum verò sententiæ admodum variæ sint interpretum, atque alij verbum è verbo transferendum putent, alij sententias tantùm traducendas dicant, fateor in hoc opere meo quoppiam me temperamentum & medium inter vtrumque tenuisse: Atque interdum verba verbis vbi aptè concinnéque incidere videbantur, reddidisse, nonnunquam verò illa orationi nostræ inimica, insolentia & barbara, tanquam scopulos, vt præcipue solitus erat Cæsar, declinasse, & sententias tantum, vt monet Horatius, transtulisse, imitatum Ciceronem ac Hieronymum meum. Quorum primus in conuertendis nobilissimis orationibus, inter sese contrarijs Æschinis & Demosthenis, sese ait illas non vt interpretem, sed vt oratorem conuertisse, ijsdem sententijs eorum, formis ac figuris, at verbis ad nostram consuetudinem aptis, nec verbum pro verbo necesse habuit reddere, sed genus omnium verborum vsúmque seruare. Non enim putauit illa lectori annumerari oportere: sed tanquam apprehendere. Eius verba hæc sunt in ipsarum orationum prologo: Conuerti ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes Æschinis & Demosthenis, quas sicut spero ita expressero, virtutibus vtens illorum omnibus, id est, sententijs, & figuris, & rerum ordine: Verba persequens eatenus, vt ea non abhorreant à more nostro: Quæ si à Græcis omnia conuersa non erunt, tamen vt generis eiusdem sint, elaborauimus. Quanta item Tullius prætermiserit tam in ipsis orationibus Æschinis & Demosthenis quàm in Pythagora, Platone, & Xenophonte, quos transtulit, quanta addiderit, quanta mutauerit, vt proprietatem alterius linguæ suis proprietatibus explicaret, exemplaria vtraque legentibus intuerisfas est. Et Terentius, Plautus, ac Cæcilius veteres comicos interpretati, decorem & elegantiam nostram in translatione seruauerunt. Diuus quoque Hieronymus in Eusebij translatione huiuscemodi præfatione vsus est: Difficile est alienas lineas insequentem non alicubi excidere. Et arduum vt in alia lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translatione conseruent. Significatum est aliquid vnius verbi proprietate, non habeo meum quo* [illegible] *efferam, & dum quæro implere sententiam longo ambitu vix breuis spacia consummo. Accedunt hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, varietates figurarum: Ipsum postremo suum, & vt ita dicam, vernaculum linguæ genus. Si ad verbum interpretor, absurdè resonant: Si ob necessitatem aliquid in sermone, in ordine mutauero, ab interpretis videbor officio recessisse. Quod ita esse, si quis experiri voluerit, non satis contentus horum duorum eloquentissimorum virorum iudicio, testimonio, auctoritate, ipse Demosthenem, Socratem, Homerum, ad verbum exprimat in Latinum, videbit ordinem ridiculum, & hos quos eloquentiæ principes, flumina, officinas omnes appellant, vix loqui scire iudicabit. Idem enim mihi videtur in cuiusque linguæ idiomate, quod est in cuiusque gentis moribus & legibus, vt non omnibus scilicet eadem honesta sint & turpia, decora & prophana. Nam apud Romanos laudi datur in conuiuium vxorem ducere, apud Græcos verò nefas est, sedentque mulieres in penetralibus, & in interiore parte ædium, qui locus gynæconitis appellatur, neminique adire eas licet, & quàm rarissimè prodeunt. Spartanæ virgines ante nuptias luctantur in palæstra, nostræ vix apparent ante id tempus. Viduæ nobilissimæ apud Lacedæmonios ad scenam exiuit mercede conductæ, apud nostros summæ turpitudini ducitur in scenam prodire & populo esse spectaculo. Laudantur in Græcia adolescentuli qui plurimos habuerint amatores, apud nos verò huiuscemodi habentur impudicissimi. Licuit Atheniensibus eodem patre natam sororem vxorem ducere. Quin Cimon summus Atheniensium vir fecit haud turpiter, qui Elpinicem sororem germanam habuit in matrimonio. Nostris vero moribus id summum nefas habetur. Musices laus in omni Græcia, quæ maxima, fuit, nec satis eruditus & doctus habebatur qui eiusmodi disciplinam non calluisset. Vnde inter summas Epaminondæ virtutes ea quoque non mediocris est, quòd commode ad numerum saltauerit, scienterque tibijs cecinerit: & Themistocles habitus indoctior est, quòd oblatam sibi de more lyram in conuiuio recusauerit, vt ait Cicero. Quam etiam tanti facit Socrates apud Platonem, vt mutationem Musices periculosam arbitretur. Reip. tan-*

quàm si ciuium fortun.e ex fidibus penderet. Romani verò hanc laudem in suis imperatoribus minimè desider. uerunt. Non iniuriam igitur me fecisse credo, si tantis exemplis decorem magis Latinum quàm Græcum proprietatem seruare volui, & sententias potiùs transferre, quàm verba. Quod etiam præter eos quos superius nominaui Hilarius confessor fecit, in translatione Homeliarum in Iob, & Psalmorum expositione. Qui sanè admodum se in ipsa interpretatione detorsit, nec dormienti literæ assedit: sed quasi captiuos sensus in nostram linguam victoris iure transposuit. Et Hieronymus Antonij monachi vitam ita transtulit, vt nihil in ea desit ex sensu, cùm multa desint ex verbis. Sed in hac tanta sententiarum opinionúmque varietate, Pater dignissime Oliueri, eris tu mihi alter Aristarchus, qui philosophantes non tam iudices quàm corrigas. Ita verò leges Dorotheum nostrum cùm tibi vacuum fuerit, vt apostolicum dogma cum monastica disciplina commisceas.

BEATI DOROTHEI ARCHIMANDRITÆ, DE VITA RECTE ET PIE INSTITVENDA, Doctrinæ.

LAVRENTIVS MONACHVS pio Lectori S.

HABES Candidissime lector, in his beati Dorothei Doctrinis, verè Dei donum nuncupati, quicquid ad bene beateque viuendum, & ad illam supernam fælicitatem capessendam attinet, Hilarione interprete, sacræ Casinensis congregationis monacho vndecunque doctissimo. Inter cætera doctrinæ eruditionisque suæ monumenta, hæc pauca ex multis prodierunt in lucem. In primis quidem translationem fecit Dialectices Ioannis Damasceni facilè principis Græcorum omnium de orthodoxa fide scribentium, necnon ipsius philosophiam (quæ not ad veram Dei Opt. Max sapientiam comitatur) Latinitati posterisque donauit. Enimuero dum noster interpres in humanis ageret, & Hierosolymam visendi desiderio ductus pergere cœpisset, in itinere constitutus, Rhodo insulæ ex Cycladibus præcipuæ, diem clausit extremum, naturæque concessit, ciuibus cunctis, monachisque omnibus eius transitum collacrymantibus. Plura alia scripsit, quæ ad nostram memoriam notitiamque non peruenerunt. Vale, si æqui ac iusti rectique consulis.

A

PRÆFATIO BEATI DOROTHEI.

CVM duo Dorothei, totidemque Barsanuphij fuerint, quorũ alteri Seueri errores defenderũt, alteri sanam doctrinam & pietatis exercitia retinuerũt, sciendum est eorũ ipsorum qui recte senserunt, in hoc libello mentionẽ fieri. Quem & virtutũ præcepta tradẽtem, & quę animã quoque meliorem reddere possint, docẽtem, nobis amplectẽdũ esse sciamus. Idque eo magis, quòd Beati eius Dorothei, qui inter sanctos Patres & recte sentiẽtis & laudati viri nomẽ tulit, citra cõtrouersiam hic labor est: ac nequaquã alterius illius noua atq; aliena opinãtis ac malè cõciliati hominis. Cui⁹ rei Theod. pater noster, Christiq; cõfessor, qui studiorũ omniũ eruditione & sapiẽtia præcellere putatur, testis est locupletissimus. Qui cũ in supremo suo elogio, quod inter discipulos cõdiderat, suæ fidei confessionẽ edidisset, & impiarũ de Deo & vera religione opinionũ autores, ad vnũ oẽs sua hæreditate indignos iudicasset, inter cętera loquit: omnia quidẽ à Deo tradita Noui ac veteris testamẽti volumina agnosco: ac pręterea sanctorũ diuinorũq; patrũ & doct. vitã ac scripta approbo.

P. Theodorus.

B

C

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ Δωροθέου.

ΙΣΤΕΟΝ ὅτι δύο γεγόνασι Δωρόθεοι καὶ δύο Βαρσανούφιοι· οἱ μὲν, τὰ Σεβήρου νοσήσαντες, οἱ δὲ ὀρθοδοξίαν καὶ τελείαν ἄσκησιν ἀσπασάμενοι. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἐμφερόμενοι τῇδε τῇ βίβλῳ· ὅθεν καὶ ἀποδεκτέαν ταύτην ἔχομεν καὶ ἐνάρετον καὶ ψυχωφελῆ ὅτι μάλιστα, ὡς τοῦ μακαρίου Δωροθέου, τοῦ ὀρθοδόξου καὶ ἐπισήμου φανέντος ἐν τοῖς πατράσι, τοῦ ὄντως ἀπαράγραπτον ποίημα, καὶ οὐ τοῦ ἑτερόφρονος καὶ σκαιοῦ. καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογητὴς Θεόδωρος ὁ τῶν Στουδίου περιφανὴς πάνσοφος ἡγούμενος, ἐν τῇ διαθήκῃ τῇ πρὸς ἑαυτοῦ μαθητὰς δι' ἧς μάλα ὑπέδειξε μετὰ τὸ ἀποσημειώσασθαι τῆς ἑαυτοῦ πίστεως τὸ φρόνημα, καὶ ἀποκηρῦξαι συλλήβδην τοὺς ἀνθρώπους αἱρετικοὺς, φήσας οὕτως προσέτι, Καὶ πᾶσαν βίβλον θεόπνευστον παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης ἀποδέχομαι· ἔτι γε μὴν καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν θεσπεσίων πατέρων, διδασκάλων τε καὶ ἀσκητῶν τοὺς βίους τε καὶ τὰ θεῖα συγγράμματα.

Quæ

τοῦτο δ' εἴρηκα διὰ τὴν φανερωθεῖσαν Παμφίλου τοῦ ἀπὸ ἀνατολῆς φοιτήσαντος, καὶ τοὺς δὲ τοὺς ὁσίους διαβαλόντα, λέγω δὲ Μάρκον, Ησαΐαν, Βαρσανούφιον, Δωρόθεόν τε καὶ Ησύχιον· οὐ μὴν Βαρσανούφιον καὶ Ησαΐαν καὶ Δωρόθεον, τοὺς τῶν ἀκεφάλων συνακεφάλους, καὶ τοὺς λεγομένους δεκακεράτων συνωμοκεράτους, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Σωφρονίου ἐν τῷ λιβέλλῳ αὐτοῦ ἀναθεματιζομένους· ἑτέρων δηλονότι παρὰ τοὺς δὲ ὄντων τῶν προειρημένων· οὓς ἐγὼ παρασημασμένως ἀποδέχομαι διά τε ἐρωτήσεως τοῦ ἤδη ἀρχιερατεύσαντος Ταρασίου **B** τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου· ἑτέρων τε ἀξιοπίστων προσώπων αὐτοχθόνων τε καὶ ἀνατολικῶν. καὶ τὰ δὲ καὶ τὴν εἰκόνα Βαρσανουφίου ἐν τῇ θείᾳ ἐνδυτῇ τῇ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνίστασθαι ἁγίοις πατράσιν, Ἀντωνίῳ, Ἐφραὶμ καὶ ἑτέροις· καὶ ὡς μηδέν τι ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν αἱρετικὸν ἀσέβημα· τοὐναντίον δὲ καὶ πολλὴν ψυχικὴν λυσιτέλειαν· ἰδοὺ τούτων διακρίνας ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος τὴν τῶν ἑκατέρων Δωροθέων δόξαν, καὶ τὴν **C** τοῦ ἐν τούτῳ ἐμφερομένου διδασκαλίαν, ὡς ὠφελιμωτάτην εἶναι ἀπεφήνατο· ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν ἀληθῶς ψυχωφελὴς πάνυ· καθ' ἣν ὁ ἀκριβαζόμενος τὸν ἑαυτοῦ βίον, εἰς τὸ τέλειον μέτρον ἐν Χριστῷ τῆς ἀρετῆς ἐλεύσεται· καὶ τῷ τῆς ἀπαθείας στεφάνῳ ἐφθανῶς ἐγκοσμηθήσεται, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, μετὰ τῶν ἁγίων ἀξιωθήσεται.

A Quæ quidem propter apertè perniciosam Pamphili doctrinam dico, qui ex oriente aduentitâs, sanctos illos viros, Marcum, Esaiam, Barsanuphium, Dorotheum & Hesychium calumniari veritus non est. Nec verò ego cùm Bersanuphium, Esaiam, Dorotheum nomino, illos Acephalorum propugnatores, qui & ipsi sine capite sunt, aut eorum qui δεκακέρατοι dicontur, coniuratos, à sancto Sophronio tabella anathematis confixos, intelligo. Ab his enim longè diuersissimi sunt superiores illi: quos non solùm ex sanctissimo Patriarcha Tarasio, qui hoc tempore summo sacerdotio **B** præest, sed ex aliis quoque fide dignis hominibus tam indigenis quàm in Oriente natis, per manus parentum nobis quasi traditos audiens, amplector, veneror que. Accedit his quòd Barsanophij imago in Maximo templo iuxta sanctos patres Antonium, Ephraim, aliosque ritè dicata & collocata visitur. Quamobrem cùm in horum doctrina nullam impietatem, sed contra potiùs adiumenti ad animi perfectionem plurimum magnus pa- rens noster Theodorus deprehenderet, cer- **C** tis limitibus vtriusque Dorothei doctrinam distinxit: ac eius qui in hoc libro celebratur, dogmata, vt reuera ad animi salutem commodissima, ita vtilissima esse demonstrauit: ad quorum normam, qui suam ipsius vitam diligenter instruxerit & examinarit, ad Virtutis Christianæ perfectam mensuram facilè perueniet: & tranquillitate, omniumque perturbationum vacuitate ornabitur: vnáque cum sanctis vitam æternam consequetur.

** scilicet ad annum Dom. 800.*

Summum sacerdotium vocat episcopatum quemmis veteribus visitato more loquendi: de quo vide plura in notis ad Rom. martyr 9 Aprilis. & tom. 5. annal. eccl. anni 197. cap 61.

Imagines Patrum in templo.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΙΤΗΣΑΝΤΑ ΑΔΕΛΦΟΝ
πεμφθῆναι αὐτῷ τοὺς εὑρεθέντας λόγους τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δωροθέου.

EPISTOLA INVENTORIS EDITIONVM DOROTHEI, AD FRATREM QVI PETEBAT SIBI MITTI DOCTRINAS INVENTAS sancti patris Dorothei. In qua epistola continetur laus Dorothei, & narratio vitæ Dosithei, discipuli ipsius Dorothei.

ΕΠΑΙΝΩ σου τὴν προαίρεσιν, μακαρίζω τῆς περὶ τὸ ἀγαθὸν σπουδῆς τὴν εὐλογημένην σου καὶ φιλόκαλον, ὡς ἀληθῶς, ψυχὴν ἀδελφὲ ποθεινότατε. τὸ γὰρ οὕτω φιλοπόνως ἐρευνᾶν καὶ γνησίως ἐπαινεῖν τὸν κατὰ τὸν ὄντως μακάριον καὶ ἄξιον ἡμῶν πατέρα;

LAVDARE cogor propositum tuum, prædicare studium & diligentiam, benedicere decoram inquam & pulchram animam tuam, frater optatissime. Tam studiose enim scrutari, tam syncerè laudare beatissimum ac Deo dignissimum patrem nostrum,

Dei donom nomine referentem, hoc vtique virtutem laudare est, hoc Deum amare, & rationem alterius ac veræ vitæ habere. Æmulationis eoim causa laus est (vt ait diuus Gregorius) æmulatio autem virtutis, virtus verò beatitudinis. Congaudendum igitur & congratulandum est huic taoto profectui tuo. Illum enim visus es imitari qui æmulator esset veri mansueti, atque humilis corde, qui & Petri mentem & eiusdem abdicatiooem secutus, ita harum quæ videntur rerum affectu & amore omoi se exuit vt pari fiducia, quod ipse ooui, posset cum Petro ad Dominom dicere: Ecce oos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quare diuina ope ad sommam perfectionem breui peruenieos, longos anoos expleuit: Non deserta loca peragrans, non montibus victitans, non feris crudelibus imperare pro magno reputaos, non in vasta solitudine degens, sed aoimæ quietem suspirans, ardeosque propius accedere ad montes illos æternos, consuetos mirabilem in nos lucem fuodere, & serpentum scorpionumque capita qoi animas perimunt, cooterere. Ad quos tandem Dei auxilio promeruit feliciter peruenire, pessundata prius tamen & humiliata agonico certamine propria voluntate, quæ rectum illi patrum & maiorum nostrorum callem præmonstraret, quæ leue beatitudinis onus, & salutiferum ac suaue iugum ostenderet. Et verum inquam bonum quærenti præmoostratum est, humilitas scilicet, ex qua directam & optimam cœli semitam potuit praooscere, iuxta illud: Misericors esto & mansuetus, opere sermonem sanctorum seniorum excipiens. His itaque tantis ornatus virtutibus, semper illud in ore gerebat beatus ille vir quod à senioribus sanctis acceperat, quicunque scilicet ad præcidendam propriam voluntatẽ studiose intẽdisset, in locum quietis perueorurum. Vt enim iouenit quod diligenter quæsiuit, omnium quidẽ malorum radicem, amorem proprium & affectum, voluotati oostræ complicatam, efficaci hac medicina vsus emacerauit radicem & mala germina: factusque incorruptibilium frugum cultor, immortalis vitę fructus produxit. Cumque delitescenrem in agro thesaurum, & studiosissime quæsitum tandem inuenisset, possedit, & prædiues factus est, non inaniter. Vellem equidem & idoneus satis esse, qui mẽte & lingua possem sancti viri vitam, ita vt meretur, expoorere, in commune omnium commodum & virtutis typum excellentissimum: Quo pacto vir ille sanctissimus angustam & latam viam prӕter omnium opinionem incesserit: Et hoc quidem ob integritatem, syncȩritatem & custodiam: nec in alterum prӕcipitosi excessus & aofractus rueret. Sic enim & verè magnus Basilius Dei summi amicus angustiam salotaris & afflictæ viæ definit. Illud autem ob affectus proprij mortificationem,

Matt. 19.

Voluntas certamine humiliata.

Philautia omnium malorum radix.

τὸν τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ φερώνυμον· ἀρετὴν ἐστὶν ἐπαινεῖν, τὰ κατὰ τὸν ὄντως μακάριον, καὶ Θεὸν ἀγαπᾷν, καὶ μεριμνᾷν περὶ τῆς ὄντως ζωῆς· ζήλου γὰρ κατὰ τὸν μακάριον Γρηγόριον, ὁ ἔπαινος πρόξενος· ζῆλος δὲ, ἀρετῆς· ἀρετὴ δὲ, μακαριότητος. χαίρειν οὖν δεῖ καὶ συγχαίρειν, ὡς ἀληθῶς, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ σου προκοπῇ· ἐκεῖνον γὰρ ἔοικας ἐζηλωκέναι, τὸν τοῦ πρᾳότου μιμητὴν καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ· ὃς τὴν γνώμην Πέτρου καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἀποταγὴν θηρεύσας, οὕτως ἑαυτὸν τῆς τῶν ὁρωμένων ἐξέδυσε προσπαθείας, οὕτω τοῖς ἴσοις κατὰ Θεὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε πράγμασιν, ὡς μετὰ παῤῥησίας, δύνασθαι, καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν σωτῆρα λέγειν· ὅτι ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· ὅθεν ἐν ὀλίγῳ σὺν Θεῷ τελειωθεὶς, ἐπλήρωσε χρόνους μακρούς· οὐκ αἰσθηταῖς μὲν ἐρημίαις, καὶ ὄρεσιν ἐνδιαιτώμενος· οὐδὲ τὸ ἄρχειν σωματοβόρων θηρίων ἐν μεγάλῳ τιθέμενος· τῆς δὲ ψυχῆς τὴν ἐρημίαν ἀσπαζόμενος, καὶ ὄρεσιν ἐγγίζειν ἐπιποθῶν αἰωνίοις, φωτίζειν θαυμαστῶς ἐπισταμένοις, καὶ ψυχοκτόνων κεφαλὰς πατεῖν ὄφεων καὶ σκορπίων· ὧν καὶ συντόμως τῇ τοῦ Χριστοῦ συνεργίᾳ τυχεῖν ἠξιώθη διὰ τῆς τοῦ ἰδίου θελήματος ἀθλητικῆς ἀφαιρέσεως· ἥτις αὐτῷ τὴν ἀπλανῆ τῶν πατέρων ὁδὸν προεξένησεν· ἥτις, ἐλαφρὸν αὐτῷ τὸ μακάριον ἀπέδειξε φορτίον, καὶ τὸν σωτήριον καὶ χρηστὸν ζυγὸν χρηστὸν ὡς ἀληθῶς ἐφανέρωσεν· οὐδὲ τις, ἀρίστην ἔμαθεν ὕψους ὁδὸν, τὴν ταπείνωσιν, κατὰ τὸ, ἐλεήμων γίνου καὶ πρᾶος, ἔργῳ, καὶ κατὰ τὸν λόγον τῶν ἁγίων γερόντων παραλαβών, πάσαις διὰ τούτων ἐκοσμήθη ταῖς ἀρεταῖς· ὅθεν ἐπὶ στόματος ἐκεῖνο ἀεὶ τὸ γεροντικὸν ἔφερεν ὁ μακάριος ὁ φθάσας, λέγων, εἰς τὸ κόψαι τὸ ἴδιον θέλημα, ἔφθασεν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεως. ἐπεὶ γὰρ εὗρε, καθὸ καὶ ἀξίως ἐζήτησε, πάντων μὲν ῥίζαν οὖσαν τῶν παθῶν τὴν φιλαυτίαν· ταύτην δὲ, τῷ γλυκυπίκρῳ ἡμῶν συνεσφιγμένην θελήματι, τῷ δραστηρίῳ τούτῳ φαρμάκῳ χρησάμενος, συνωλόθρευσεν αὐτὴν τῇ ῥίζῃ, καὶ τὰ πονηρὰ βλαστήματα, καὶ γέγονεν ἀθανάτων εἰλικρινὴς γεωργὸς, καὶ καρποφορεῖ τὴν ὄντως ζωὴν, τὸν ἐγκεκρυμμένον τῷ ἀγρῷ θησαυρὸν καλῶς ὑπ' αὐτοῦ ζητηθέντα καὶ εὑρεθέντα κτησάμενος, καὶ πλουτήσας ὄντως, τὰ μὴ κενούμενα. ἐβουλόμην μὲν οὖν, ἱκανὸς εἶναι καὶ γλώσσῃ καὶ διανοίᾳ, ὡς ἀξιωθεῖσαι καὶ τὸν ἅγιον αὐτοῦ κατὰ μέρος ἐκθέσθαι βίον, εἰς κοινὸν ὄφελος καὶ τύπον ἀρετῆς ἀκριβέστατον· ὅπως τε τὴν στενὴν καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν καὶ παράδοξον ὁ μακάριος ἐκεῖνος διέδραμε· τὸ μὲν, διὰ τὸ ἀπλανὲς καὶ ἀδιάχυτον, καὶ τῆς κρημνώδους ἐφ' ἑκάτερα παρεκβάσεως φυλακτικόν· οὕτω γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος, καὶ μέγας ὄντως Βασίλειος, τὸ στενὸν τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ καὶ σωτηριώδους ὁρίζεται· τὸ δὲ, διὰ τὸ ἀπροσπαθὲς

τὴν πρὸς τοὺς ἄγοντας αὐτὸν ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλθεῖν, καὶ μάλιστα, τὸ τῆς ταπεινώσεως ὑψηλόν, ὃ μόνον, κατὰ τὸν μέγαν Ἀντώνιον, πασῶν τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἀνώτερον. διὸ καὶ ἐπ' αὐτῷ ὡς ἀληθῶς ἐπληρώθη τό, πλατεῖα ἡ ἐντολή σου σφόδρα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὡς ἀδυνάτως ἔχον, ὑπερβήσομαι. οἶδα γὰρ πρὸς ἅπασι τοῖς τοῦ μακαρίου καλοῖς, ὅτι ταῦτα δή, τὰ τῶν ἔξωθεν λεγομένων φιλοσόφων· ἅπερ κατὰ τὴν σοφὴν ὄντως μέλιτταν αὐτὸ λογικῶς φέροντά τι χρήσιμον ἀνεῖρεν, ἀόκνως ἑαυτοῦ ταῖς διδασκαλίαις ἐν καιρῷ παρεβαλλόμενος· οἷον, τὸ μηδὲν ἄγαν, γνῶθι σεαυτόν, καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἄλλα, εἰ καὶ μὴ παρακείμενα ἐγνωμένα, ἀλλά γε τὸ τῆς ἀδυναμίας ἀνάξιόν μου καθὼς εἴρηται συμπλήρωμα. ὁ δέ μοι ἡ σπουδαία καὶ φιλόκαλος ὑμῶν ἐνέλαβε ψυχή, τοῦτο δὴ θαρρῶν καὶ πεποίηκα τό, τὸ βαρὺ τῆς παραχῆς ὑφορώμενος, καὶ τὸ τῆς ὀκνηρείας δεδοικὼς ἐπιτίμιον, καὶ δὴ τοῖς παροῦσι συναπέστειλα γράμμασιν ὑμῖν τοῖς φρονίμοις τοῦ Θεοῦ τραπεζίταις, τὸ κείμενον παρ' ἐμοὶ ἀργὸν τάλαντον, τὰς ἀρετησίους λέγω τοῦ μακαρίου διδασκαλίας, ἅς τε αὐτὸς ἐκ τῶν ἑαυτοῦ παραλαβεῖν ἠξιώθη πατέρων, καὶ ἃς τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς παραδέδωκε· κατὰ τὸν πρῶτον ἡμῶν καὶ ἀληθινὸν καθηγητὴν καὶ σωτῆρα ποιῶν τε καὶ διδάσκων. εἰ δὲ καὶ μὴ πάσας αὐτοῦ τοὺς ἁγίους εὑρεῖν δεδυνήμεθα λόγους, πλὴν δι' ὀλίγους, καὶ τούτους σποράδην ὑπὸ σπουδαίων τινῶν προνοίᾳ Θεοῦ συνειλεγμένους, ἀλλ' οὖν ἱκανὸν ἔσται σου τῇ δεξιότητι καὶ τὸ βραχὺ παρεσχῆσθαι, κατὰ τό, δίδου σοφῷ ἀφορμήν, καὶ σοφώτερος ἔσται.

& fidem quam habuit erga eos qui se ad Deum ducerent, ob profundum quoque humilitatis eius, quæ sola (vt aiebat diuus Antonius) diaboli laqueos superat & abrumpit. Quare in ipso quàm verissimè illud completum est, Latum mandatum tuum nimis. Sed hoc tanquam minus potens missum faciam. Noui autem ex reliquis viri sancti virtutibus illa inesse quæ foris à philosophis collegerat. Qui quidem, vt apes prudentissima, flores legens, quicquid vtilitatis inuenisset in eis, eligebat, & oportuno tempore non inaniter in doctrinam discipulorum fundebat. Quale illud: Nequid nimis: Cognosce teipsum: & alia plurima huiusmodi, quę in vtilitatem animarum essent. Quare etsi propositum meum & institutum fidele debilitas ac tenuitas ingenij repellat, tamen, quia id mihi oneris imposuit anima tua ornatissima, aggressus sum quod iussisti, fretus id oneris obedientiæ, virtuti nunquam graue futurum, & veritus ne mihi inscitiam & negligentiam vitio verteres. Iamque vnà cum literis meis ad vos trapezitas Dei optimos talentum, quod apud me otiosum erat, misi: Viri sancti, sanctas disciplinas, quas & ipse à maioribus suis acceperat, & discipulis posteris impertierat, docens faciensque vt primus & verus præceptor noster atque saluator. Omnes autem doctrinas eius inuenire non potui, at perpaucas admodum, & has etiam sparsim, per studiosos quosdam diuina prouidentia collectas. At tibi par erit pro tua dexteritate & hanc breuitatem approbare iuxta id: Da sapienti occasionem, & sapientior erit.

Psalm. 118.

Prouerb. 9.

Πεπλήρωται, ἐν συντομίᾳ, καὶ τὰ κατὰ τὸν μακάριον Δοσίθεον, τὸν γενόμενον πρῶτον μαθητὴν τοῦ μακαρίου ἀββᾶ Δωροθέου ὄντος αὐτοῦ ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου, καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποταγῆς διαμένοντος

SEQVENTIA NON HABENTVR IN GRÆCO.

QVale enim fuerit sancti viri propositum ad monasticam conuersionem à Deo adducti, quàm idoneam & accommodatam vitam elegerit, animo mecum repeto: Et hinc quidem summam ipsius animæ obedientiam erga patres suos, puram abdicationem, simplicitatem conscientiæ, studium & diligentiam, atque omnia in cognitione fundata: Hinc fidei constantiam, charitatem & perfectionem. Ad confratres, consocios, affabilis erat & verecundus, alacer, benignus, clemens, etiam cùm præesset, non suspiciosus, non deses, nō otiosus, non contumax, non contentiosus, quæ robora sunt nullum iudicandi & nihil sumendi. Concordiam quoque vnanimitatémque super mel dulcia semper souebat: At verò ad opera studiosus, diligens, prudens, attentus, mitis cum omni probitate, exemplum bonorum morum. Ad res autem gerendas accuratus & venerabilis, bonitatis amator & pulchritudinis, nil perperam agens, diuino quodam ingenio & discretione quosuis superans. In cunctis humilis, gratus, fortis, & constans, sobrius & solicitus atque cogitabundus. Sed quid opus est per singula discurrere? Simile quid facturus videor cum eo qui voluerit vel stillicidij guttas, vel vndas maris dinumerare. Æquum est autem quam proposueram metam non excedere, & vobis quoque partem aliquam dulcis huius inquisitionis relinquere, vt pariter his delitiis fruamini mecum, discatisque qua hic via, sanctitate, vrbanitate in diuinam doctrinam & animarum salutem ita deductus sit, ab eo qui omnia gubernat, & prouidentia disponit: Compatiens inquam & beneuolus pater, perdignus qui animas instrueret & illuminaret: Magnus intellectu, maior in obsequio, sublimis in contemplatione, sublimior in humilitate,

Dorothei virtutes habitus.

ne humanam ſpeciem Deo affingerent, & humanũ ſimulachrum exiſtimarẽt, aut vlterius cuiuſpiam animãtium formæ, veluti cohortatur eos & legem ſancit his fere verbis. Ne vos ô homines, Ægyptiorũ inſtituto viuatis, nec monſtroſe ab illis edocti inter vos imaginibus Deum repræſentetis, vel eorum quæ per aërem volant, vel in terra mouentur, vel natant in aquis, non enim ea Deus eſt, tametſi videatur Ægyptiis: neque quicquam eſt exprimendum imagine, quod cerni ſpectarique non poſſit. Deus enim informis eſt, figurati viderique non poteſt: nec quicquã eorum eſt quæ apparent, & oculis hominũ ſunt nota, ſed ſola mentis poteſt contemplatione cerni, ſi modò quis id etiã poſſit. Nã ſi fabricator eſt & opifex omnium rerũ, non vnũ vtique fuerit vniuerſarum: & ſi per omnia is permeat & tranſit, in vno nequaquam cõcludi poſſit. Legiſlator ergo imagines ſoli Deo fabricari prohibuit. Quòd autem id velit, apertè primus ipſe declarabit, ſi qui rectè quæ ſcripta ſunt, perſpicere ac intelligere velint. Quòd enim de Deo hunc ſermonem proferat, ad eumque ſolum referat, quod ſubiungũt id ſatis monſtrat, quũ ait, Non enim adorabis ea, neque ſerueis illis: nam ego ſum dominus Deus tuus, Deus zelotes. Quænam enim impia petulãtia, & inepta abſurdaque cogitatio, eius aliquãdo qui extra omnẽ naturã, eſſentiã, cognitionemque lõgè poſitus eſt, quem nemo vidit vnquam: nec vnquam eſt viſurus, formã & figuram, ſumptis à rebus quę apparent notionibus, ſibi audacter effingat? Quod impium facinus incõſideratè Gentiles ſunt auſi, qui Deum quęrentes, non oculos animi ſurſum erexerunt, neque ſupra ætherem ac cœlũ euecti mẽte, illic quod deſiderabant, perueſtigarunt: ſed in terram & materiam prolapſi, & omnẽ qua præditi erant ſapientiã deuincientes, quę apparuerũt, Deum pronunciarunt. Quòd ſi vir quiſpiã, aut regẽ honorans, aut ducem celebrans, aut optimatẽ admirans, eorum imagines effingat, nihil opinor, iniquè facit, ſi quem animo laudat, & oculis aſpexit, coloribus repræſentet: dũtaxat ne honore decoret, vt illi nugatores ac deliri faciebant, quibus Deus cenſebatur id quod genitum erat; nam hoc tandem eſt, quod & Moſes vetat, & Chriſtianorum lex abhortet: nec vult naſci & oriri Deum. Meam enim, inquit, gloriam alteri non dabo. Ita quiſquis ad hunc modum oracula legiſlatoris intelligit, is ſuæ mentis oculos ſinceros & integros ſeruat: & immutabiliter in id quod eſt immutabile contuens, non figuram, non colorem cogitat inducere, non locum tribuere, non tempus, non alia quæ corporum propria ſunt, ad ſe mentem per oculos attrahentia: ſed illic in id quod eſt incorporeum innixus, immobilis & intrepidus, circum bonum ſtat firmus, imperturbatas & ab omni liberas affectione ſuas conſeruans ſingulas actiones.

Deut. 4.
Act. 17.
Ioan. 1.
Exod. 33.

ἵνα μὴ αἱ θεοπλάσται καὶ ἀνδρείκελοι ἡγῶνται τὸ θεῖον, ἢ ἑτέρας ζώων ἰδέας, παραινεῖ ὥσπερ καὶ νομοθετεῖ τῷ λόγῳ τοιάδε, μὴ κατὰ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ νόμον πολιτεύεσθε, ὦ ἄνθρωποι· μηδὲ ἐξ ἐκείνων ἀτόπως μαθόντες Θεοῦ εἰκόνας ἐν ὑμῖν τελεῖτε, ἢ ἐκ τῶν ἐν ἀέρι διιπταμένων, ἢ ἐν γῇ κινουμένων, ἢ ἐννηχομένων τοῖς ὕδασιν· οὐ γὰρ ταῦτα Θεός, εἰ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις δοκεῖ· οὐδὲ ἐν εἰκόνι χαρακτέον, ὃ μὴ θεωρηθῆναι δυνάμενον. ἀνείδεον γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀόρατον, καὶ τῶν φαινομένων καὶ ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων ἐγνωσμένων οὐδέν, ἀλλὰ νῷ μόνῳ θεωρητόν, εἴ που τις καὶ τοῦτο δυνήσεται. Εἰ γὰρ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, οὐκ ἂν ἓν αὐτὸς εἴη τῶν πάντων· καὶ εἰ διὰ πάντων διήκει, οὐκ ἂν ἐν ἑνὶ περικλείοιτο. ὁ οὖν νομοθέτης, ἐπὶ μόνου Θεοῦ δημιουργεῖν εἰκόνας ἐκώλυσε. καὶ ὅτι τοῦτ' ἔφη, σαφῶς αὐτὸς τοῦτο δηλώσει τοῖς ἐπαΐειν ὀρθῶς τῶν γεγραμμένων ἐθέλουσιν· ὡς γὰρ περὶ Θεοῦ τὸν λόγον προφέρων, καὶ πρὸς μόνον αὐτὸν ἀναφέρων, τὸ ἔπος ἐπάγει που λέγων· οὐ γὰρ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς· ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ζηλωτής· ἡ μὲν γὰρ ἀσεβής τε προπέτεια καὶ ἄτοπος ἔννοια, ἢ τὸν ἄρα ποτὲ τὸν πάσης ἐπέκεινα φύσεως καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως, ὃν οὐδεὶς ἑώρακεν, οὔτε μήποτε θεάσασθαι δυνήσεται, τούτου μορφὴν καὶ τύπον, ἐκ τῶν φαινομένων τὰς ἐννοίας λαβών, ἑαυτῷ τολμηρῶς ἀναπλάσασθαι; οἷα παρ' Ἕλλησιν ἀσεβῶς ἐτολμήθη· καὶ Θεὸν ζητοῦντες, οὐκ ἄνω τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς ἔτειναν· οὐδὲ ὑπὲρ αἰθέρα καὶ οὐρανὸν τῷ νῷ κουφισθέντες ἐκεῖ διηρευνήσαντο τὸ ποθούμενον· ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ὕλην καταπεσόντες, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν σοφίαν καταναλώσαντες, τὰ φανέντα Θεὸν ἀνηγόρευσαν. Εἰ δέ τις ἀνὴρ ἢ βασιλέα τιμῶν, ἢ στρατηγὸν ὑμνῶν, ἢ ἀριστέα θαυμάζων, εἰκόνας αὐτῶν ἀπεργάζεται, ἀδικεῖ μέν, οἶμαι, οὐδέν, εἰ ὃν ἐπῄνεσε τῇ ψυχῇ, καὶ εἶδεν ὀφθαλμοῖς, παρέστησε τοῖς χρώμασι· μόνον μὴ τιμάτω, κατὰ τοὺς ἐκείνων φλυάρους καὶ λήρους, οἷς Θεὸς ποτε τὸ γενόμενον· τοῦτο γὰρ ἤδη ἐστίν, ὃ καὶ Μωσῆς ἀπεῖπε, καὶ ὁ Χριστιανῶν νόμος μισεῖ· καὶ Θεὸν γενέσθαι οὐ βούλεται· τὴν γὰρ ἐμήν, φησί, δόξαν ἑτέρῳ οὐ δώσω. ὃς μὲν οὖν οὕτως ἐπαΐοι τῶν τοῦ νομοθέτου λογίων, ἀκραιφνὲς μὲν αὐτῷ τηρεῖται τῆς διανοίας τὸ ὄμμα· ἀτρέπτως δὲ τὸ ἄτρεπτον καθορῶν, οὐ τύπον, οὐ χρῶμα περιτιθέναι ἐννοεῖ, οὐ τόπον, ἢ χρόνον, ἢ ὅσα τοιαῦτα σωμάτων ἴδια, πρὸς ἑαυτὰ τὸν νοῦν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισπώμενα· ἀλλ' αὐτοῦ που περὶ τὸ ἀσώματον ἑαυτὸν ἐρείδων, ἀκίνητός τε καὶ ἀτρεμὴς περὶ τὸ ἀγαθὸν ἕστηκεν, ἀθόλωτόν τε καὶ ἀπαθῆ τὴν ἑαυτοῦ φυλάττων ἐνέργειαν.

ὁ δ' ἄλλως αὐτὰ ἀκροώμενος, καὶ πρὸς τὸ ἀειδές τε καὶ νοερὸν ἰλιγγιάσας, ἀτονίᾳ ψυχῆς τῆς περὶ Θεοῦ ἀπολυθείσης ἐννοίας, διὰ τοῦ λήθης πεδίου ἀλᾶται, περὶ σώματα καὶ γῆν ἰλυσπώμενος. τί οὖν εἰ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς κατὰ Μωσέα πολιτευσαμένους ἄνδρας ὁσίους μὴ πεφυλαχότας τόνδε ἐπιδείξω τὸν νόμον, μηδὲ πεφεισμένους τῶν οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ γῆς, ἢ τῶν ἐν θαλάσσῃ ποιεῖν τὰ ἰνδάλματα, εἰ κατὰ τὰς σὰς ἀορίστους ἐννοίας νοοῖτο ὁ λόγος;

Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

Μὴ οὐκ ἀκήκοας, ὦ βασιλεῦ, ὡς οἰκοδομῶν τὸν ναὸν Σολομῶν, τὴν χαλκῆν ἐκείνην τοῦ ἱεροῦ περιβόλου ἐντὸς ἐτεκτήνατο θάλασσαν, ἐν ᾗ τὰς χεῖρας οἱ ἱερεῖς αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένας ἐκάθαιρον, ἐπὶ τίνων δὲ ταύτην ἀπῃώρησε; οὐχὶ δυοκαίδεκα βόας χαλκοῦς, καὶ τούτους ὑποθείς, ἐπ' αὐτῶν τὴν θάλασσαν ἥπλωσε; πῶς οὖν φυλάττει τὸν νόμον, ὁμοίωμα βοῶν ἐν τοῖς τελουμένοις αὐτοῦ ποιησάμενος. δι' ὧν, οἶμαι, ὑπέγραφεν, ὡς ὁ τῶν ἀποστόλων ἰσάριθμος χορός, οἱ σοφοὶ τοῦ λόγου βοεργάται, τόνδε τὸν κόσμον, τὴν θάλασσαν, εἰς ὕψος αἴροντες, τῇ γεωπονίᾳ τῆς εὐσεβείας μεμολυσμένας αἵμασι θυσιῶν τῶν ἱερέων τὰς χεῖρας ἐκάθαιρόν τε καὶ ἔσμηχον τοῖς νάμασι τῆς διδασκαλίας, ὧν καὶ ἐκεῖνοι ἀπαλλαγέντες, ἀναίμακτον θυσίαν τῷ δεσπότῃ προσφέρουσι. τί δέ, ποικίλους καὶ πολυτελεῖς κατασκευάσας θώκους, οὐ λεόντων ἐν αὐτοῖς εἴδη μορφάς, τοὺς μὲν ἄνωθεν, ἐπὶ τοὺς ἀγκῶνας ἐρείσας· τοὺς δὲ ἔνερθεν, ἀνὰ τοὺς βαθμοὺς ἁρμοσάμενος; ἐλέφας δὲ ἦν τῶν λεόντων ἡ ὕλη. καὶ τί ἂν ταῦτα περὶ ἑτέρων σοι φαίην, ἐξὸν καὶ αὐτὸν ἐπιδεῖξαι τὸν νομοθέτην, εἰ οὕτω νοοῖτο, τοῖς οἰκείοις θεσμοῖς οὐχ ἑπόμενον; οὐκ οἶσθα γάρ, ὡς ἱλαστήριον ἐκ καθαροῦ χρυσίου κατεσκεύασε, καὶ τοῦτ' ἄνωθεν τῆς χρυσῆς ἐπέθηκε κιβωτοῦ· καὶ ὡς εἰς τὸ ἱλαστήριον δύο Χερουβὶμ κατεσκεύασεν, ἃ διέντα τὰς πτέρυγας, ἐπισκιάζουσί τι αὐτὸ καὶ συγκαλύπτουσι· καὶ ἀφθέγκτῳ βοῇ σιωπῶντα κηρύττουσι τὴν κρυφίαν καὶ ἄγνωστον τοῦ ἐπὶ γῆς φανέντος θεότητα; νοερὰς δὲ εἶναι ταύτας οὐ συνίῃς δυνάμεις, ἀνὰ τὰς οὐρανίους σελασφόρους σκηνὰς περιπολούσας περὶ Θεὸν καὶ χορευούσας, τῇ οἰκείᾳ γλυκυθυμίᾳ γαλήνῃ, καὶ τῷ πλήθει τῆς γνώσεως, ἣν ἀμφὶ τὸν ποθούμενον ἔχουσιν; πῶς οὖν εἰκόνας τούτων ὁ νομοθέτης, ὁ τὰς εἰκόνας, ὡς ἔφης, ἀπαγορεύων, εἰργάσατο; ἤδη δὲ ἄρα καὶ πίπτοντά ποτε τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ θεώμενος (τὸ δὲ πάθος ἦν, ἐξ ἀφανῶν χωρίων ὄφεις ἕρποντες, καὶ αὐτοῖς βέλη θανάσιμα τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἐπάγοντες) τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον ἐδημιούργησεν ὄφιν, ἐπὶ σημείου τε αὐτὸν ἀπῃώρησεν, εἰς ὃν ἀφορῶντες, αἱ ἐναντίαι δυνάμεις, οἱ ὄφεις, οἱ μέν, ἐνεκροῦντο· οἱ δὲ ἀφανῶς τιτρωσκόμενοι, ἀθρόον τῶν πληγῶν ἠλευθεροῦντο.

A Qui verò aliter ea intelligit & interpretatur, ad id quod informe est & ad intelligentiam caligans, imbecillitate animi ad Dei cogitationem & notionem attingere non valens, per Lethes & obliuionis campum errat, & circum terram & corpora volutatur. Quid, si etiam eos ipsos qui ex Mosis instituto vitam sibi constituerunt, viros sanctos, ostendero hanc legem non seruasse, nec à fabricandis rerum cœlestium, terrenarum & marinarum simulachris abstinuisse, si verba ea ita indiscriminatim intelligantur, vt intelligis?

B Quî fieri potest, quoque modo?

Non audisti ô rex, quòd templum Salomon ædificans, aureum illud, intra sacrum ambitum, mare fabricauit, in quo sacerdotes sanguine & tabo infectas manus emundarent? Quibusnam igitur illud erectum superposuit? Nonne super duodecim bobus ex ære fabricatis subiectisque ipsum expandit? Quomodo ergo legem custodit, qui simulachrum boum in iis quæ construebat, fecit? Iis autem opinor, adumbrabat chorum Apostolorum pari numero, sapientes verbi aratores, qui C hunc mundum, quod mare est, in altum tollentes, pietatis cultura, maculatas sanguine victimarum manus sacrificorum mundabant, & abstergebant riuulis doctrinæ, dum ab illis liberati, Domino sacrificium offerunt incruentum. Quid? varias sumptuosasque sedes & quasi tribunalia cùm erigeret, nonne leonum figuras in eis collocauit, superiora lacertis fulciens eorum; inferiora, vestigiis affirmans? Leonum autem materia erat eburnea. Et quid ista tibi de aliis commemoro, quum liceat ipsum etiam demonstrare legislatorem, si ad hunc modum intelligatur, D suis ipsum statutis minimè parentem? Nescis enim, quòd propitiatorium, ex auro puro fabrefecit, idque areæ superposuit arcæ? quodque in eo propitiatorio, duo Cherubim construxit, quæ alis expansis illud obumbrarent & contegerent? clamoréque minimè vocali, tacentia prædicarent occultam & ignotam eius qui super terram apparuit, diuinitatem? fateris ne intelligentias hæc esse, quæ per cœli lucida templa Deo circunferuntur exultantia, tripudiantia, sua ipsorum tranquillitate, & cognitionis quam ab eo perE cipiunt quem amant, multitudine lætantia? Quamobrem ergo illorum imagines legislator, qui, vt ais, ne fierent imagines vetuit, ipse confecit? Iam verò etiam populum Israeliten in deserto cadentem cùm cerneret: (mali causa erat, serpentes ex obscuris & abditis locis prosilientes, tela mortifera iter ipsis facientibus adigebant) æneum illum fabricauit serpentem, eumque de signo suspendit, ad quem si aspicerent, serpentes quidem, aduersariæ potestates, moriebantur. vulnerati autem occultò, statim à plagis liberabantur.

3. Reg. 61.

Exod. 25. 37.

Num. 21. Ioan. 3.

Nimirum hocillud, meum Iesum monstrabat, aiunt, & significabat, quem in ligno crucis suspēsum intuitæ aduersariæ potestates, illico hæ quidem concidunt vt mortuæ & exanimes, ac quod aduersus homines malum accumularunt, frustra vomunt & expuunt: nos verò ad eum aspicientes, quæ purpurea contorquent spicula, partim omnino non excipimus, partim si percussi fuerimus, sanamur. Serpentem autem princeps draco robur intelligens in ligno suspensi, & telorum illinc sibi retusorum memor, infecta re atque frustratus abit, metu veteris plagæ, nouam semper calamitatem deplorans. Vides vt non sit tutum, ita inconsideratè & indistinctè legislatoris intelligere dicta. Illud quoque non te latebit ô rex, si quando recorderis, cuiusnam rei gratia legislator iratus est aliquando & succensuit Israelitico populo.

Non me latet sæpenumero factū: cuius verò rei causa hoc tempore memineris, id me latet.

Quando aurei vituli caput ex tempore fecit, quam iustissimè ipsis est iratus. nam obliti miraculorum in Ægypto editorum, itineris per mare facti, internecionis omnium statim primogenitorum, elementorum mutationis, statim atque aliò se conuertit, vitulinum caput, Deum pronunciarunt. Nunquid non tibi hoc solum peccare videntur, aut legislator vt crimen obiicit, quòd vitulum temerè & inconsideratè simpliciterque formarunt?

Quamobrem hoc dicis? Quoniam si hoc vertimus illis vitio, Solomonem quoque accusabimus, qui boues fingendos curarit. Illudne ergo est quod & nos in illis criminamur, & legislator incusat, quod bouem Deum pronunciarunt, & suam ab Ægypto liberationem & salutem, impiè ferunt ei acceptam? Quocirca simulacbrum facere absolutè non prohibnit, sed simulachrum Dei facere. Idcirco & scriptura testatur, quòd muliercularum inauribus detractis, aureum illud vituli caput formauit, tacitè & obscurè innuens, hominum illorum auditum, post acceptos de Deo sinceros & incorruptos sermones, & deinceps alienas opiniones conceptas, ornatum suum abiecisse, seseque nudasse. nam ornatum illum quem auribus acceperunt, abiecerunt. Quin etiam legislator, vt scriptura ipsa quoque docet, vitulum in minutas partes contritum, & aquæ inspersum, populo porum dedit, quidnam hoc sibi volebat? Cùm cerneret eum vt existimo, non intelligere quis esset error in idolis, nec percipere quanta culpæ & offensæ magnitudo esset, de ea sermonibus explanatis & expolitis vndique, ac ad percipiendum accommodatis eos instruxit, & populo ad potandum dedit, ac in intima eorum corda iniecit, ne impietatis ignari, facilè ipsi collaberentur. Verumenimuero cùm illud dicere deliberarem:

Τοῦτο δ' ἄρα ἐκεῖνο, τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ἐδήλου, φασὶ, καὶ ἐσήμαινεν· ὃν ἐπὶ ξύλου κατιδοῦσαι τοῦ σταυροῦ αἰωρούμενον αἱ ἐναντίαι δυνάμεις, αἱ μὲν, αὐτίκα νενέκρωνται, καὶ ἄπνοοι γεγόνασι, καὶ τὸν κατ' ἀνθρώπων αὖθις σεσωρευμένον τῆς κακίας ἰὸν, εἰς κενὸν ἐμοῦσι καὶ ἀποπτύουσιν· οἱ δὲ εἰς αὐτὸν ἡμεῖς ἀποβλέποντες, τὰς ὑπ' αὐτῶν φερομένας πορφυρᾶς ἀκίδας, οἱ μὲν, παντελῶς οὐ δεχόμεθα· οἱ δὲ καὶ βληθέντες, σωζόμεθα. ὁ δὲ τῶν ὄφεων προστάτης δράκων, τοῦ κρεμασθέντος ἐπὶ ξύλου τὴν ἰσχὺν ἐννοῶν, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀφεθέντων αὐτῷ μεμνημένος βελῶν, ἄπρακτος οἴχεται. φόβῳ πληγῆς παλαιᾶς, νέαν ἀεὶ συμφορὰν ὀδυρόμενος. ὁρᾷς οὐκ ἀσφαλὲς, οὕτως εἰκῆ τε καὶ ἀδιορίστως νοεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου λεγόμενα. εἴσῃ δὲ κἀκεῖνο ὦ βασιλεῦ, εἴ γέ που μέμνησαι, ὅτου χάριν ποτὲ πρὸς τὸν Ἰσραηλίτην ὁ νομοθέτης λαὸν ἐχαλέπηνεν.

Οἶδα ὡς πολλάκις· ὅτου δὲ χάριν νῦν ἐμνήσθης, οὐκ οἶδα.

Ὅτε τὴν χρυσίου τοῦ μόσχου κεφαλὴν ἐσχεδίασεν, ὡς ὀρθότατα αὐτοῖς ἐχαλέπηνεν· ἐπιλαθόμενοι γὰρ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ θαυματοποιΐας, τῆς ἐν θαλάσσῃ πορείας, τῆς τῶν πρωτοτόκων ἀθρόων τελευτῆς, τῆς τῶν στοιχείων μεταβολῆς, ὡς ὁ νομοθέτης ἐπέστρεψε, τοῦ μόσχου τὸ κάρα, Θεὸν ἀνηγόρευσαν. μή τι οὖν τοῦτό σοι πλημμελεῖν δοκοῦσιν· ἢ ὁ νομοθέτης αὐτοῖς ἐγκαλεῖ, ὅτι μόσχον εἰκῆ, καὶ ἁπλῶς ἀνετυπώσαντο;

Διατί; Ὅτι εἰ τοῦτ' ἐκείνοις κατὰ τοῦτο μεμφόμεθα, καὶ Σολομῶντος κατηγορήσομεν, ὡς βόας καὶ αὐτοῦ πλασουργήσαντος. Οὐκοῦν κατ' ἐκεῖνο καὶ ἡμεῖς τοῖς ἀνδράσι μεμφόμεθα, καὶ ὁ νομοθέτης ἐγκέκληκεν, ὅτι τὸν βοῦν Θεὸν ἀνηγόρευσαν, καὶ τὴν ἀπ' Αἰγύπτου σωτηρίαν εἰς αὐτὸν ἀσεβῶς ἀνέθηκαν; οὐχ ὁμοίωμα γοῦν ποιεῖν ἁπλῶς διεκώλυσεν, ἀλλὰ Θεοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα. διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος γέγραφεν, ὡς τὰ χρυσᾶ τῶν γυναικῶν ἀφελόντες ἐλλόβια, τὴν χρυσῆν ἐκείνην εἰργάσαντο κεφαλὴν τοῦ μόσχου. ὑποδηλῶν, ὡς οἶμαι, καὶ αἰνιττόμενος, ὡς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἀκοὴ παραλαβοῦσα τοὺς περὶ Θεοῦ ἀκιβδήλους λόγους, εἶτα εἰς ἑτέρας ἐκπεσοῦσα δόξας ἀπεκόσμησε καὶ ἐγύμνωσεν ἑαυτήν· τὸν γὰρ ἐμβληθέντα τοῖς αὐτῶν ὠσὶ κόσμον ἀφῄρηνται. ἀλλὰ καὶ ὁ νομοθέτης, ὡς αὖθις φησὶν ὁ λόγος, καταλεάνας τὸν μόσχον, καὶ ἐπισπείρας τῷ ὕδατι, ἐπότισε αὐτὸν τὸν λαόν. τί τοῦτο δηλῶν; ἰδὼν, ὡς οἶμαι, τοῦτον τὴν περὶ εἰδώλων ἀγνοοῦντα πλάνην, καὶ μὴ νενοηκότα τὸ μέγεθος ὅσον ὑπὸ ἀρχῇ τῆς βλάβης, τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους λεπτύνας καὶ περιξέσας, καὶ καταλήπτους ποιησάμενος, ἐδίδαξεν αὐτοὺς, καὶ τὸν λαὸν ἐπότισε, καὶ ταῖς καρδίαις γε ἔνδον ἐνέβαλεν, ἵνα μὴ ἀγνοίᾳ τῆς ἀσεβείας, ῥᾳδίως αὖθις περιπέσοιεν. ἀλλὰ γὰρ αἱρουμένῳ μοι κἀκεῖνο λέγειν, ἔφη.

Ποῖον δή; Οὐκ ἀνθρώποις ἔθος δημιουργεῖν πολλάκις λέοντας βλοσυρὸν καὶ δριμὺ ἀποβλέποντας, ἢ σῦς ἀγρίους τὴν χαίτην ἐπιφρίττοντας, ἢ ὡς ἐν πεδίῳ καὶ ὄρεσιν ἵππους ἐμπρεπῶς διαθέοντας, ἢ ἀρκτῶν εἴδη κεκραγότων δοκούντων, ὡς τὴν ἀκοὴν ὑποσχεῖν πολλάκις, ἵνα τῆς φωνῆς ἐπακροάσηται; καὶ ταῦτα ἄνθρωποι, οἱ μὲν, τοίχοις ἐγγράφουσιν· οἱ δὲ, πέπλοις ὑφαίνουσιν· ἤδη ἔνιοι καὶ χαλκοῦς καὶ χρυσοῦς πλασουργήσαντες, θυμηδίας καὶ ὥρας χάριν, ἢ ἐν οἴκοις ἱστῶσιν, ἢ ἐν ἀγοραῖς ἀνατίθενται; τί οὖν ταῦτα ἀνθρώποις, ἢ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἐλυμήνατο βίον, εἰ μὴ κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀσεβῆ τερθρείαν, τὰ πεποιημένα Θεοὺς ὀνομάσωσιν; εἰ δέ τις ἄφρων ἀνὴρ, δαιμόνων πλάνῃ πειθόμενος, Θεὸν τούτων τι ἡγήσεται, οὐκ ἂν αὐτίκα ἢ λίθοις βαλοῦμεν, ἢ πυρὶ κατεφλέξομεν, ἢ θηρίων στόμασιν αἱμοβόρων παρέξομεν; μία οὖν ἐπὶ ὁδὸς, ὦ βασιλεῦ, τοῦ καλῶς βουλεύεσθαι, εἰδέναι τε καὶ ἐπίστασθαι, ὡς ἐπὶ μόνου Θεοῦ τὰς εἰκόνας πλάττειν ὁ νομοθέτης εἶρξέ τε ἡμᾶς καὶ ἐκώλυσε. καὶ εἰ τοῦτό φαμεν, οὔτε τοῖς πάλαι κατὰ τὸν νόμον πολιτευσαμένοις μεμφόμεθα, οὔτε Χριστιανοὶ πλημμελοῦμεν, μαρτύρων ἢ ἄλλων ἀνθρώπων ὁσίων τελοῦντες εἰκόνας, καὶ τῷ φαινομένῳ δηλοῦντες, αὐτῶν τὰ μὴ φαινόμενα. καὶ οἶμαι, πάντας τοὺς εὐσεβεῖν βουλομένους, οὕτω διακριτέον καὶ διοριστέον τόνδε τὸν λόγον, καὶ ὡς δύο τινὰς ὅρους θετέον, οὓς ἀνατρέπειν τε καὶ συγχεῖν οὐ χρεών ἐστι.

Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

Ὡς Θεοῦ εἰκόνας οὐ ποιητέον, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἐγχειρεῖ τι τῶν τοιούτων, ὡς τῶν Ἑλληνικῶν κοινωνὸν δογμάτων, κολάσεις ὑποβάλλειν ἐσχάταις. ἀνθρώπους δὲ ὁσίους γραπτέον, τῇ πρὸς Θεὸν παρρησίᾳ, καὶ τῷ καθαρῷ τῆς ζωῆς ἐναβρυνομένους, καὶ μέσους πως ἡμῶν καὶ ἑρμηνέας πρὸς αὐτὸν ἱσταμένους· ἢ ἀνάγοντας μὲν τῷ Θεῷ τὰ αἰτούμενα· κατάγοντας δὲ ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ τὰ διδόμενα· οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστιν εἷς, ὦ βασιλεῦ, τῶν Θεῷ προσιόντων, ἢ ἀπὸ Θεοῦ τιμωμένων ὁ τρόπος· ἀλλ᾽ ἡ παρρησία συμμετρεῖται τῷ βίῳ, καὶ τῇ πολιτείᾳ κατάλληλος ἡ ἀντίδοσις ἕπεται· Θεὸς μὲν γὰρ ὢν ἀεὶ, γένεσίν τι οὐκ ἔχων· τὸ δὲ οὐκ ὂν ἀεὶ, γενόμενον δὲ ὕστερον, τὴν γένεσιν ἐκ τοῦ ὄντος ἐδέξατο. καὶ κατὰ τόνδε μὲν τὸν λόγον, δοῦλον ἂν καλοῖτο Θεοῦ, πᾶν ἀεὶ τὸ γενόμενον· τὸ γὰρ γεγονὸς, δοῦλον ἂν δικαίως τοῦ πεποιηκότος νομίζοιτο. τῇ δὲ πρὸς Θεὸν οἰκειότητι καὶ τῇ διαφορᾷ τῆς ἐκεῖθεν αἴγλης, διάφορός τις καθ᾽ ἕτερον τρόπον προσηγορία καὶ κλῆσις τοῖς προσερχομένοις ἐπιτίθεται· εἰσὶ μὲν γὰρ φόβῳ κολάσεως τῶν πλημμελημάτων ἀπεχόμενοι, οὗτοι ἀνδράποδα ἂν λέγοιντο Θεοῦ, μαστιγίαι τινὲς ἀληθῶς, καὶ δοῦλοι πληγῶν, καὶ εἱρκτῆς, καὶ τῶν ἐπ᾽ αὐταῖς ἀπειλῶν, ἵνα μὴ ἁμάρτωσι χρῄζοντες.

Qualenam, inquit? Nonne hominum consuetudo est, fabricari sæpenumero leones toruum acréque intuẽtes, aut apros hispidis setis horrescẽtes, aut quasi in campo montibusque cursu decoro discurrentes equos, aut vrsorum species propemodum vociferãtium, vt aures quis nonnunquã, ad vocis sonitum exaudiendum accommodet? eaque hominum partim muris & parietib. inscribunt, partim intexũt. Sunt & nõnulli qui æneos & aureos effingentes, animi decorisque gratia, vel in ędibus statuunt, vel in foris dedicant? Quidnam ista homines, aut hominum vitam offenderunt, nisi quemadmodũ impia gentilium deliria solẽt, ea quæ moliti sunt opera, Deum appellent? Si verò quis homo demens, dæmonũ impostura illectus, Deum horum quicquam arbitretur, nonne statim aut lapidibus appetemus, aut concremabimus igni, aut sanguinariarum bestiarum hiatibus obiiciemus. Quamobrẽ vna est ô rex, via, vna ratio rectè deliberandi ac sentiendi, scire ac tenere, quòd solius Dei fingere legislator imagines nobis prohibet & arcet. Quod si dicimus, nec veteres illos ex legis instituto viuentes criminamur, nec nos Christiani delinquimus, qui martyrum, aut aliorum sanctorum virorum imagines fabricamus, & re manifesta significamus quæ illorum non apparent facta, arbitrorque neminẽ esse qui pius velit haberi, cui non sit persuasum, hunc ita distinguendum atque determinandum esse sermonem, duobusque limitibus & terminis circunscribendum, quos euertere & confundere non liceat.

Quo modo quaque ratione?

Dei imagines non esse fingendas: quinetiam si quis tale quid attentet, extremo afficiẽdum esse supplicio: homines sanctos pingẽdos, qui liberi ad Deum accessus beneficio, & vitę puritate gloriantur, & inter nos & ipsum medij quodam modo & interpretes intercedunt: aut qui quæ à Deo postulamus petimusque, referunt, & quæ nobis Deus largitur deferunt. Non est enim, nõ est vnus ô rex, profectò accedentium ad Deum, aut à Deo honoratorũ modus, sed accessus libertas, vitæ respondet, & viuendi rationi consentanea sequitur retributio. nam Deus semper est, nec vllo est ortu generatus. aliud autem quiduis nõ est sempiternum, sed ortũ & generatum posterius, ortũ & originẽ ab eo qui verè est, ducit: & ob hanc quidẽ rationem, merito Dei seruum vocetur quicquid semper est generatũ. Nã quod genitũ est, seruũ iure cẽseatur eius qui procreauit. Cæterũ pro cuiusque coniũctione & necessitudine cũ Deo, proque illinc effulgẽte splendore, varia & differens alio quodam modo, accedẽtibus appellatio nomenq; præbetur. Nã qui metu supplicij à peccatis abstinent, ij omnes mancipia Dei dicantur, verberones quidã reuera, & serui, verberum, carceris, minarum & rerum huiusmodi ne peccent, indigentes.

atqui futurorum bonorum spe ad bonum se A conuertunt, domestici illi quidem haud nominentur, sed Dei mercenarij sint, vt quis dicere possit, vt qui lucri causa, id est, mercedis, quæ sunt facienda, faciant. Qui verò supra hæc prætergressi sunt, & ad honestum sincere feruntur, non metu impendentis supplicij, non spe futurorũ bonorum ad bonum prosiliunt: sed honestatis ipsius causa quod honestũ est, conficiunt: hi thesauris sapientiæ incontaminatis referti, filij Dei merito nuncupentur, hæredes Dei, & cohæredes Christi, vt est in oraculis: qui cùm etiam hominem non exue- B rint, pro hominibus Deum præ cæteris, suis precibus exorant: & cùm circum hanc mundi capacitatem importuosam & inordinatam versentur, & tum maximè his laciniis nudati, & osseo ac comminuto puluere decusso, materiam cum materia collidendam abiecerint, ad propitium bonumque dominum puri ac mundi purè recurrunt ac reuertuntur.

Quid igitur? gentilium decretis non communicant, qui sanctorum, vt ais, hominum imagines fabricantur?

. Non ita simpliciter & inconsideratè sunt accusandi: sed considerandum est & inuesti- C gandum, quo modo Christiani eiusmodi imagines figurant?

Quo modo figurant? Communicantne ô Rex illis quos depingunt, essentiam illam ineffabilem & quæ supra omnem excellit essentiam?

Nequaquam. Quid verò? honorantne quasi primam illam & supremam sortitos causam?

Non sanè. Sed homines eos existimant mortales?

Existimant. Quid igitur criminis est, si eos, tanquam homines rati, tanquam homines pi- D cturæ mandamus? & nomen Dei vt eximium, quodque propriè non possit rebus genitis accommodari, essentiæ illi eximiæ relinquentes, quanquam essentiam illam quæ sola congruit, nec figuris, nec characteribus & formis depingimus? quo enim pacto pingamus, quod oculis non capimus? Martyrum tamen aut alioqui virorum sanctorum imaginibus vtemur, non deos censentes: (absit ita declinemus à recta via) sed domesticos & familiares Dei charos, vt & illis pro fortitudine sua gratiam referamus, & quæ à Rege illo postula- E re non valemus, nostris peccatis impedientibus ij quasi regis satellites pro nobis absentibus suo patrocinio impetrent. Si placeat autem, hoc dictum ex rebus examinetur & perquiratur. Nõne in confesso esse censes, quòd qui hoc vniuersum fabricatus est gubernator, cùm sit bonus, & omnium in eo nauigantium tranquillitati prouideat, ne instar nauis gubernaculo destitutæ, ab hominib. impulsum, vitæ fluctibus iactetur, sui quasi imaginem & figuram in terra constituerit regem?

οἱ δὲ μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἱδρύσαντες, οἰκέται μὲν οὐκ ἂν ὀνομάζοιντο, μισθωτοὶ δὲ ἂν εἶεν, ὡς ἄν τις φαίη, Θεοῦ, κέρδους ἕνεκα τοῦ μισθοῦ, τὰ δέοντα πράξαντες. ὅσοι δὲ αὖ τούτους ὑπερβεβηκότες, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἀκραιφνῶς φανέντες, οὐ προσδοκωμένης φόβῳ κολάσεως, οὐ τῇ μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἅλλονται· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλόν, τὸ καλὸν κατεργάζονται· οὗτοι τῶν ἀκηράτων τῆς σοφίας θησαυρῶν ἐμπλησθέντες, υἱοὶ Θεοῦ κληθεῖεν ἂν δικαίως, Θεοῦ κληρονόμοι, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες· οἱ καὶ ἄνθρωποι πεφυκότες, ὑπὲρ ἀνθρώπων Θεὸν τὸν ἁπάντων πλέον ἱκετεύοντες πείθουσι. καὶ τὸν δὲ μὲν ἔτι περιπολοῦντες τὸν ἀλίμενα καὶ ἄτακτον χῶρον· μάλιστα δὲ τότε γυμνωθέντες ῥακίων, καὶ τὴν ὀστείνην καὶ θρυπτομένην ἀποτινάξαντες χόνιν, τῇ ὕλῃ τὴν ὕλην προσρίψαντες, πρὸς τὸν ἵλεών τε καὶ ἀγαθὸν δεσπότην, καθαροὶ καθαρῶς ἀναδραμοῦσι.

Τί οὖν; τῶν Ἑλληνικῶν οὐ κοινωνοῦσι δογμάτων, οἱ τῶν ὁσίων, ὡς ἔφης, ἀνθρώπων δημιουργοῦντες εἰκόνας;

Οὐχ οὕτως ἁπλῶς κατηγορητέον αὐτῶν, ἀλλὰ σκεπτέον καὶ διερευνητέον, πῶς Χριστιανοὶ τὰς τοιαύτας δημιουργοῦσιν εἰκόνας.

Πῶς γράφουσι;

Μὴ βασιλεῦ, τῆς ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ οὐσίαν μεταδιδόασι τοῖς γραφομένοις οὐσίας;

Οὐδαμῶς. Τί δέ, ὡς τῆς πρώτης καὶ ἀνωτάτω λαχόντας τιμῶσιν αἰτίας;

Οὐ δῆτα. Θνητοὺς δὲ αὐτοὺς φρονοῦσιν ἀνθρώπους;

Ναί. Τίς οὖν ἡ μέμψις, εἰ ὡς ἀνθρώπους εἰδότες, ὡς ἀνθρώπους γραφῇ παραδίδομεν; καὶ τὴν Θεοῦ προσηγορίαν ἐξαίρετον οὖσαν καὶ τοῖς γεγονόσιν ἐπιτεθῆναι κυρίως φύσιν οὐκ ἔχουσαν, ἐπὶ τῆς πάντων ἐξῃρημένης ἐῶντες, οὐσίας ὡς αὐτῇ μόνῃ μόνην ἁρμόζουσαν, ἐκείνην μέν, οὐ τύποις καὶ χαρακτῆρσιν συγγράφομεν; πῶς γὰρ γράψομεν, ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐ γινώσκομεν; μαρτύρων δέ, ἢ ἄλλως ἀνδρῶν ὁσίων ταῖς εἰκόσι χρησόμεθα, οὐ θεοὺς φρονοῦντες (μὴ οὕτω τῶν δεόντων ἐκπέσοιμεν) ἀλλὰ Θεοῦ οἰκέτας ἡγούμενοι, ἵνα καὶ τῆς ἀνδρείας αὐτοὺς ἀμειψώμεθα, καὶ ὅσα δεῖσθαι τοῦ βασιλέως ἀδυνατοῦμεν, ἀπὸ πλημμελημάτων εἰργόμενοι, ὡς δορυφόροι τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ἡμῶν ἀπροσώπως αἰτῶσι. εἰ δέ σοι δοκεῖ, καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων ἐξεταζέσθω πραγμάτων ὁ λόγος. ἆρα οὐχ ὁμολογεῖσθαι φής, ὡς ὁ τόδε τὸ πᾶν τεκτηνάμενος, κυβερνήτης ὢν ἀγαθός, καὶ τῆς τῶν ἐν αὐτῷ πλεόντων προνοῶν γαλήνης, ἵνα μὴ ἀνερματίστου δίκην ὁλκάδος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὠθούμενον, ἐν τοῖς τοῦ βίου πελάζοιντο κύμασιν, ὥσπερ εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τύπον ἐπὶ γῆς βασιλέα ἔστησε;

Ναί. Ὁ δὲ Θεὸς μὲν οὐκ ὤν, μιμεῖσθαι δὲ Θεὸν ὡς δυνατὸν ἀνθρώπῳ βουλόμενος, ἐπεὶ περίγραπτός τέ ἐστι καὶ ἁπλῶς ἄνθρωπος, χειροτονίαις ἀρχόντων ἑτέρων τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν πολιτείαν ἐμπίμπλησιν, ἵνα καὶ ἀπὼν πᾶσι παρῇ, καὶ πόρρω διεστὼς, παρόντα ἐπάγῃ τοῖς ἀρχομένοις τὸν φόβον. Τί οὖν; ἀνέξεταί ποτε, εἰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄρχειν ταχθέντας βασιλέας προσείπωμεν, ἢ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μεταδοίημεν; Οὐ δῆτα. Μέμψεται δὲ ἡμῖν, εἰ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθεῖσι, καὶ ὡς ἐν αὐτῷ δοκεῖ, τὰ πράγματα ἄγουσι, προσίωμεν καὶ ἱκετεύωμεν· καὶ ὅσα αὐτῷ προσφέρειν οὐχ οἷοί τέ ἐσμεν, αἰτήσεις ἐκείνων αὐτῷ προσαγάγωμεν; Οὐδαμῶς. Οὕτως οὖν, ὦ βασιλεῦ, καὶ Θεὸν νοητέον, χαλεπαίνοντα μὲν, εἰ ἑτέρῳ τῆς Θεοῦ τιμῆς μεταδοίημεν· ἐπαινοῦντα δὲ καὶ ἡδόμενον, εἰ τοὺς αὐτοῦ οἰκείους τιμᾶν προελοίμεθα. Ἀλλὰ γὰρ ταύτης τῆς δόξης συμβῆναι, καὶ ὁ σοφώτατος φανήσεταί σοι Παῦλος, ἐν οἷς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστέλλει, οὐχ ἁπλῶς εἰκόνας καταγινώσκων, οὐ τοῖς ταῖς εἰκόσι κεχρημένοις μεμφόμενος, ἀλλ' ὅτι ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου· τῷ ὄντι γὰρ οὗτοι τολμητίαι τέ εἰσι καὶ ἀνόητοι, οἱ Θεοῦ μὲν τύπον ἢ μορφὴν καὶ εἶδος, οὔτε εἶδον, οὔτε ἐννοεῖν ἠδυνήθησαν· γηγενεῖς γὰρ ὄντες καὶ σπαρτοὶ, καὶ αἰσθήσεως δοῦλοι, καὶ σάρκες, ὡς εἰπεῖν, ἄψυχοί τινες καὶ ἀκίνητοι, ἀπορῶντες ὅπως ἀΰλως τῷ ἀΰλῳ προσβάλωσι, καὶ μὴ δυνηθέντες τὴν τῶν ὁρωμένων ὑπερβῆναι φύσιν, ἅπερ εἶδον μόνον, ὡς Θεὸν τετιμήκασιν. Ἔνθα καὶ θαυμαστὸν ὄντως τοῦ ἀποστόλου φαίνεται μάλιστα τὸ βούλημα· τὸ γὰρ ἤλλαξαν, ἴσον ἐκείνῳ, οἶμαι, δηλοῖ, καὶ παρίστησιν, ὡς αἱ περὶ Θεοῦ ἐνεσπαρμέναι ταῖς ψυχαῖς ἔννοιαι ἐξ ἀρχῆς τε καὶ ἄνωθεν, παραδόσεις τῶν πρώτων ἀνθρώπων, ἔνθα Θεὸν ἀληθῆ μόνον ἐγίνωσκον· οἱ δὲ, τῆς χθονίας ἐρασταὶ σοφίας, ἀφιλοσόφῳ φιλοσοφίᾳ, καὶ λόγῳ ἀλόγῳ, τῆς εὐσεβείας τὰς ῥίζας τολμηρῶς ἀνασπάσαντες, ἤλλαξάν τε αὐτὰς, καὶ ἑτέραν ἐτράποντο· καὶ πολυθεΐας ἐμβεβληκότες φυτὰ, προὔδωκαν ἣν εἶχον ἀλήθειαν, ἀνθρώπου ὁμοίωμα καὶ πετεινῶν καὶ ἑξῆς, τῷ Θεῷ περιεχόμενοι. Ἐναλλάττει γὰρ ὃ πρότερον εἶχεν, ἀντὶ τοῦ ὄντος, τὸ μὴ παρὸν αὐτῷ προαιρούμενος· ὃ δὲ μὴ εἶχεν, οὐκ ἂν ἐναλλάττειν πώποτε ἕλοιτο.

Ἆρ' οὖν τοῦτό ἐστιν ὃ διεξῄεις, ὡς ἐπὶ μόνου Θεοῦ παραδεκτέον τὸν τοῦ νομοθέτου λόγον, καὶ ὡς ἐπὶ τούτου τὰς εἰκόνας γράφειν ἐκώλυσε;

Τοῦτό γε ἔφην, καὶ λέγειν οὐδέποτε παύσομαι. Τί δὲ οὖν, Θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν κηρύττεις; Ἔγωγε. Χριστοῦ δὲ εἰκόνα οὐ γράφεις;

A Censeo. Hic verò, Deus cùm non sit, Deumque velit, quatenus homo potest, imitari, quandoquidem & circunscribi potest, & simpliciter est homo, creatis alijs magistratibus, sua totam rempublicam præsentia explet, vt & absens omnibus adsit, & procul remotus, præsentem subditis incutiat metum. Quid igitur? patietur aliquando, si eos quos ad imperandum constituit, reges salutemus, aut suam appellationem cum eis communicemus? Non sanè patietur. At vitio nobis vertet, si ad eos quos delegit, & qui vt vult, res administrant, accedamus & B supplicemus, quæque sibi non possumus offerre, illa ab his postulemus? Nequaquam. Ad eundem ergo modum, ô rex, Deum quoque intelligere debemus, & succensere, si cum altero diuinum honorem communicemus: & laudare ac lætari, si suos familiares & domesticos in honore habeamus. Quinetiam in hac esse sententia tibi sapientissimus ille Paulus apparebit ex iis verbis quæ scribit ad Romanos: vbi non absolutè & simpliciter imagines condemnat, non eos qui sunt imaginibus vsi reprehendit, sed quòd mutauerunt incorru- C ptibilis Dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Re vera enim hi sunt temerarij dementesque, qui Dei figuram aut formam & speciem neque viderint neque intelligere potuerint. Nam quum terrigenæ & satu procreati, sensuum serui, & ve ita dicam, carnes inanimæ atque immobiles sint, nescientes quomodo sine materia ad illum qui esset omnis expers materiæ, accederent, nec valentes rerum quæ videntur naturam prætergredi, ea solum quæ viderunt vt Deum honore affecerunt. Vnde etiam Apostoli consilium vere admirandũ videri debet. D nam verbum Commutarunt idem quod illud significat, ostenditq; quòd in animis insitæ de Deo notiones, ab initio & ab omni antiquitate traditiones sunt primorum hominum, vnde Deum verum cognouerunt vnum. Hi verò, terrestris sapientię amore capti, per philosophiam philosophiæ nomine indignam, & per rationem ratione carentem, pietatis ac religionis radicibus audacia temeraria euulsis, ipsas immutarunt, & aliam ingressi sunt viam: & stirpibus erroris de multitudine deorum, iniectis, quam tenebant veritatem prodiderunt, hominis similitudinem, volucrum E & cæterarum rerum eiusmodi, Deo tribuentes. Mutare enim est, quum quis quam rem prius habebat pro ea quæ est, eam quæ non est præsens, mauult: ac nemo quod non habebat, id vnquam mutasse voluerit.

Ergóne illud est quod asseris, de solo Deo legislatoris sermonem accipiendum esse, & eius imagines pingere prohibuisse?

Hoc sanè asserui, & asserere nũquã cessabo. Quid igitur, Deũ verum Christũne prędicas? Prædico. Christi verò imaginem non pingis?

Immo. Quî fit ergo, si Deum verum Christum prædicas, vt imagines Christi pingas, si pingere imagines Dei vetuit legislator? Bene tibi sit, ô rex. nam quod à te quæsitum est, id clariùs decretum exhibebit. responde enim, Nonne Deum verum & hominem verum Christum prædicas? Ita facio Factus autem homo Christus, perfecténe est & hoc & illud, neque suam ipsius naturam minuit, neque quod assumpsit, in diuinitatis naturam commutauit? Ita est profectò. Non confiteris verò & ais nos non posse alium & alium esse Christum pronunciare? sed eundem & vnum alia atque alia ratione impatibilem ac patibilem dici, quatenus Deus, illud: quatenus idem homo, hoc? Quid igitur? non quatenus Deus est, conspici & tangi non potest, sed intelligi? quatenus autem homo, & videri & tangi apparereque potest? Itaque quanquam scimus Deum verum quem pingimus, (Deus enim verè est & incarnatus Christus) non tamen hoc ipso quia Deus est, Christum pingimus, neque hac consideratione imagines ei dicamus: sed quoniam ipse homo fuit, & in terris apparuit, imaginibus vsi sumus: & neque quod videtur & circunscribitur, ad modum & mensuram eius quod neque videtur nec circunscribitur, metimur, ne nostræ saluti res ea fraudi sit: neque rursum quod tangi, videri atque circunscribi non potest, ad tactus, circumscriptionis & visus rationem expendentes insano furore figurare informareue conamur, immo potius edocti, quod in vno Christo adest & quod videri potest & quod non videri, quod circunscribi & quod non circunscribi, indistinctè & inconfusè, pro naturarum ex quibus constat, ratione, propria cuique harum vt suprà demonstratum est, & quæ sua cuiusque sunt, attribuere scimus, idque modus imaginum quas fingimus, monstrabit Aut enim in cunis iacentem depingunt, aut à matre Dei genitrice alimentum capientem, aut discipulos docentem, aut astantem Pilato, aut in ligno suspensum: aut alia eiusmodi quæ illius præsentiam in terra demonstrant: quorum nihil fuit quatenus Deus erat, sed quatenus idem homo fuit. Si enim homo nunquam fuisset, neque hominis formam aut speciem in terra voluntariò accepisset, non ea vtique pingerentur, neque in eo locum habuisse reciperentur. Si autem verbum caro factum est, & super terram apparuit, & visus est hominibus homo, qui prius absque carne Deus erat, & incorporeus, nihil iniquè faciamus opinor, si quod vidimus, id pictura repræsentare volumus.

Παύω γε. Πῶς οὖν, εἰ Θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν κηρύττεις, Χριστοῦ δὲ εἰκόνας γράφεις, εἰ Θεοῦ γράφειν εἰκόνας ὁ νομοθέτης ἐκώλυσεν; Εὖ σοι γένοιτο, ὦ βασιλεῦ· τὸ γὰρ παρὰ σοῦ κινηθὲν, σαφέστερον τὸ δόγμα παραστήσει. εἰπὲ γάρ, οὐ Θεὸν ἀληθῆ, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῆ, τὸν Χριστὸν κηρύττεις; Οὕτως ἔχω. Ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ὁ Χριστὸς, οὐ τέλειός ἐστιν ἀμφοτέρως τοῦτο κἀκεῖνο, καὶ οὔτε τὴν οἰκείαν φύσιν ἐμείωσεν, οὔτε ὃ προσέλαβεν, εἰς θεότητος φύσιν μετέβαλε; Καὶ μάλα. Οὐ συνομολογεῖς δὲ καὶ φὴς ὡς ἄλλον μὲν καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν οὐκ ἄν ποτε φαίημεν· τὸν αὐτὸν δὲ ἕνα κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο ἀπαθῆ καὶ παθητὸν λεγόμενον; καθὸ μὲν Θεὸς, τοῦτο· καθὸ δὲ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ἐκεῖνο; τί δὴ, οὐ καθὸ μὲν Θεὸς, ἀόρατός τέ ἐστι καὶ ἀναφὴς, καὶ νοούμενος; καθὸ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ὁρατὸς καὶ ἁπτὸς φαινόμενος; οὐκοῦν εἰ καὶ Θεὸν ἴσμεν ἀληθῆ τὸν γραφόμενον (Θεὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ σεσαρκωμένος ὁ Χριστὸς) ἀλλ' οὐ καθὸ Θεὸς τὸν Χριστὸν γράφομεν, οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ἀνατίθεμεν· καθὸ δὲ ἄνθρωπος ἦν ὁ αὐτὸς, καὶ ἐπὶ γῆς ἐφάνη, ταῖς εἰκόσι κεχρήμεθα, καὶ οὔτε τὸ ὁρατὸν καὶ περιγραπτὸν τοῖς τῆς ἀορασίας καὶ ἀπεριγραφίας ἀναχωρίζομεν μέτροις, ὡς ἂν μὴ τὴν σωτηρίαν διαφθείρωμεν, οὔτε αὖ τὸ ἀναφὲς καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον τοῖς τῆς ἐπαφῆς καὶ περιγραφῆς καὶ ὁράσεως καταγχωμίζοντες λόγοις μανιωδῶς διαμορφοῦν ἐπιχειροῦμεν· μᾶλλον δὲ εἰδότες, ὅτι τῷ ἑνὸς Χριστοῦ πρόσεστι, τό, τε ὁρατὸν καὶ ἀόρατον περίγραπτόν καὶ ἀπερίγραπτον ἀδιαιρέτως τε καὶ ἀσυγχύτως κατά γε τὰ τῶν ἐξ ὧν ἐστι φύσεων, ἰδίᾳ ἑκάστῳ τούτων κατὰ τὰ προαποδεδειγμένα, τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν μεμαθήκαμεν. καὶ τοῦτο δείξει τῶν γραφομένων εἰκόνων ὁ τρόπος, ἢ γὰρ ἐν φάτνῃ κείμενον γράφουσιν, ἢ ὑπὸ τῆς μητρὸς θεοτόκου τρεφόμενον, ἢ ὁμιλοῦντα τοῖς μαθηταῖς, ἢ παρεστῶτα Πιλάτῳ, ἢ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενον, ἢ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρουσίαν δείκνυσιν· ὧν οὐδὲν ἦν καθὸ Θεὸς ἦν, καθὸ δὲ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἦν. Εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἐγεγόνει ποτὲ, οὐδὲ ἀνθρώπου μορφὴν, ἢ εἶδος ἐπὶ γῆς ἑκουσίως ἀνείληφεν, οὐκ ἂν ταῦτα ἐγράφετο, οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ χώραν γενέσθαι ἐδέχετο. Εἰ δὲ σὰρξ ὁ λόγος ἐγένετο, καὶ ἐπὶ γῆς ἐφάνη καὶ ὤφθη ἀνθρώποις ὁ ἄνθρωπος, ὁ πρὶν ἄσαρκος Θεὸς, καὶ ἀσώματος, οὐκ ἂν ἀδικοῖμεν, οἶμαι, ὃ ἑωράκαμεν, τῇ γραφῇ σημαίνειν ἐθέλοντες.

Τί δὲ βούλει περὶ τῆς τῶν ἄλλων εἰκονογραφίας λέγειν; οὐδὲ γὰρ οἶμαι, ἐρεῖς, ὡς καὶ τὰς ἀγγέλων οἱ ζωγράφοι γινώσκουσι μορφὰς, καὶ πρὸς εἶδος ἐκείνων ἀποβλέποντες γράφουσιν. Εἶδος μὲν ἀγγέλων, ἢ μορφὴν ἔγωγε οὔτ' ἂν εἰδέναι φαίην αὐτοὺς, οὔτε ὡς εἰδότας ποιεῖν τὰ γραφόμενα· ἀνθρώπου δὲ αὐτοῖς περιτιθέασιν εἶδος, τῇ γραφῇ ὡς οἶμαι πειθόμενοι. Πόθεν τοῦτο φής; Οὐκ οἶσθα ὡς περὶ τῶν τῷ Ἀβραὰμ παρὰ τὴν δρῦν ἀγγέλων ἡ γραφή που φησὶν, ὡς ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς Ἀβραὰμ τρεῖς ἄνδρας αὐτῷ παρεστῶτας εἶδε· τί δὲ, οὐ τοὺς αὐτοὺς ἐν Σοδόμοις ἀγγέλους, ὡς ἄνδρας φαινομένους εἰσήγαγεν; Οὐκοῦν. Εἰ δὲ οὕτω πλάττονται, οὐδὲ ἀλόγου τόλμης ἔκγονον αὐτοῖς τὰ γραφόμενα, ἀλλ' οἷοι ὤφθησαν, τοιούτους ταῖς εἰκόσιν ἐγγράφουσι. Καὶ πόθεν αὐτοῖς ἡ τῶν πτερῶν προσθήκη ἐφεύρηται; Οἶμαι ὅλως, ἵνα μὴ ἄνθρωποι τελείως νοοῖντο, τῇ προσθήκῃ τὸ διαλλάττον ἐδήλωσαν· οὐδέ γε αὐτὴν ὡς δοκῶ, τὴν προσθήκην ἀλόγῳ θαρρήσαντες τόλμῃ, ἀλλὰ τὸ ἀεροπόρον αὐτῶν αἰνιττόμενοι, καὶ τὴν κατ' οὐρανὸν ἐν Θεῷ διαιτὴν, καὶ τὰς ἐκεῖθεν δι' ἡμᾶς καὶ πρὸς ἡμᾶς συντόμους καθόδους, καὶ τὰς εἰς οὐρανὸν ἐξ ἡμῶν ἑτοίμους ἀνόδους, ἐπτερωμένους αὐτοὺς ὑπογράφουσιν· ἤδη δὲ καὶ Μωσέως πτέρυγας ἔχοντα τυπωσαμένου καὶ Χερουβίμ (ἄγγελοι δὲ καὶ ταῦτα· καὶ γὰρ ἁπλῶς τὰς οὐρανίους τε καὶ νοερὰς δυνάμεις, ἀγγέλους καλοῦσιν, ὡς Διονυσίῳ δοκεῖ) οὐκ ἀπεικότως ἡγοῦμαι, τῷ παραπλησίῳ τῶν παραδειγμάτων ἐχρήσαντο.

Καὶ νῦν, ὦ βασιλεῦ, μνημονευτέον ἐκείνων, καὶ ἀπρὶξ τῇ ψυχῇ φυλακτέον, ὡς εἰ καὶ ἀγγέλων εἰκόνας γράφομεν, κτίσμα πάλιν ἡμῖν τὸ γραφόμενον. καὶ προσίεμαι αὐτοῖς, οὐχ ὡς τὴν ἀνωτάτω καὶ πρώτην κληρωσαμένοις οὐσίαν (μὴ οὕτω μανείην, ὡς Θεὸν νοεῖν τὸ κτιζόμενον) ἀλλ' ὡς συνδούλοις πολλὴν πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην παρρησίαν κεκτημένοις, διὰ τὸ πλούσιον τῆς ἀρετῆς.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῇ πρὸς ἀπόκρισιν ἀφασίᾳ πιεσθεὶς, μόλις τε νεκρόν τι καὶ ἄπηχες ἀποφθεγξάμενος, τοῦ ἰδίου λόγου φυγὰς ἀνάνδρως ἐγένετο, καὶ καθαρὰν τὴν ἧτταν καθωμολόγησεν.

A Quid verò de aliarum rerum imaginibus pingendis vis adferre? neque enim credo, dices, angelnrum formas à pictoribns cognosci, & imagines ad speciei exemplar intuentibus depingi. Speciem equidem angelorum aut formam, nec ab iis scin dixerim, neque vt à scientibus imagines depingi: sed humanam eis speciem appingunt, scriptura vt arbitror persuasi. Vndenam hnc ais? Nescis de angelis qui ad quercum apparuerunt Abrahamo, scripturam alicubi dicere, quòd Abraham oculis in cœlum sublatis tres viros sibi astantes aspexit. Quid ergo? nonne eosdem Sodomis angelos apparentes induxit vt viros? Certè. Si B verò ij tales pingantur finganturue, id ab insana prnfectum audacia videri non debet, sed quales oculis hominum apparuerunt, tales imaginibus sunt à pictoribus repręsentati. At vnde illis alarum additamentum est excogitatum? Arbitrnr inde omnino, ne homines intelligerentur absolutè, hoc additamentn discrimen pictores mnnstrasse: neque sanè, vt mihi videtur, absque ratione & incnnsideratè hoc adiungere sunt ausi, eorum progressum per aërem obscurè innuentes, & conuersationem in cœlo cum Deo, & illinc quas propter nos & ad nos, celeres faciunt descensiones, & C rursum à nobis in cœlnm promptas ascensinnes: idcirco alatos eos & pennigeros depingunt: iam verò quum etiam Moses Cherubim figurauerit alata (sunt autem & ea angeli: etenim simplicitet cœlestes & intelligentes virtutes, angelos appellant, sicut Dionysin videtur) nnn ineptè nec incongruenter opinor, similitudine vsi sint exemplorum.

Et nunc, ô rex, quæ diximus, memoria tenenda sunt & mnrdicus animo retinendum, quòd etiam si pingimus imagines angelorum, id quod pingitur, ctearura nobis cen- D setur: ad eosque accedo, non vt supremam illam ac primam nactos essentiam: (absit ita egn insaniam, vt Deum esse cogitem quod creatura est) sed vt ad conseruos multam libertatem apud commnnem dominum adeptos, quoniam virtutis copia ditescunt.

Rex autem cùm quod responderet nihil habens premeretur, vixque tandem nescin quid mortuum & insonum inclamasset, sui ipse sermonis exul ignauiter actus est, & se planè victum & expugnatum est fassus.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ

ΗΜΩΝ ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ

ψυχωφελεῖς διάφοροι.

Πίναξ τῆς παρούσης βίβλου.

Διδασκαλία διάφορος τοῦ ἁγίου Δωροθέου πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς.

BEATI DOROTHEI ARCHIMANDRITÆ EXPOSITIONES ET DOCTRINÆ

diuersæ, animabus perutiles, De vita rectè & piè instituenda.

Cum interpretatione Hilarionis Veronei monachi Benedictini, recognita & emendata in hac editione Parisiensi an. 1622.

Περὶ ἀποταγῆς. διδασκαλία α.
Περὶ ταπεινοφροσύνης. διδασκαλία β.
Περὶ συνειδήσεως. διδασκαλία γ.
Περὶ φόβου Θεοῦ. διδασκαλία δ.
Περὶ τοῦ μὴ στοιχεῖν τῇ ἰδίᾳ γνώσει. διδασκαλία ε.
Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον. διδασκαλία ς.
Περὶ τοῦ ἑαυτὸν μέμφεσθαι. διδασκαλία ζ.
Περὶ μνησικακίας. διδασκαλία η.
Περὶ ψεύδους. διδασκαλία θ.
Περὶ τοῦ μετὰ σκοποῦ καὶ νήψεως ὁδεύειν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. διδασκαλία ι.
Περὶ τοῦ σπουδάζειν ταχέως ἐκκόπτειν τὰ πάθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς πρὶν ἢ εἰς ἕξιν κακὴν γένεσθαι. διδασκαλία ια.
Περὶ φόβου τῆς μελλούσης κολάσεως καὶ τοῦ μηδέποτε ἀμελεῖν τῆς ἰδίας σωτηρίας. διδασκαλ. ιβ.
Περὶ τοῦ ἀταράχως καὶ εὐχαρίστως φέρειν τοὺς πειρασμούς. διδασκαλία ιγ.
Περὶ οἰκοδομῆς τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν. διδασκαλ. ιδ.
Περὶ τῶν ἁγίων νηστειῶν. διδασκαλία ιε.
Πρός τινας κελλιώτας περὶ τοῦ παραβάλλειν ἐρωτήσαντας. διδασκαλία ις.
Πρὸς τοὺς ἐν μοναστηρίοις ἐπιστάτας καὶ μαθητάς, πῶς δεῖ ἐπιστατεῖν τῶν ἀδελφῶν, καὶ πῶς τοῖς ἐπιστατοῦσιν ὑποτάσσεσθαι. διδασκαλία ιζ.
Περὶ τοῦ ἔχοντος τὴν διακονίαν τοῦ κελλαρείου. διδασκαλία ιη.
Περὶ διαφόρων ῥημάτων ὡς ἐν συντόμῳ. διδασκαλία ιθ.
Πρὸς ἀδελφὸν ἐρωτήσαντα περὶ ἀναισθησίας ψυχῆς καὶ περὶ ψύξεως ἀγάπης. διδασκαλία κ.
Περὶ πένθους. διδασκ. κα.
Ἑρμηνεία τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. δ. κβ.
Ἑρμηνεία ἑτέρα τῶν ῥητῶν τοῦ Γρηγορίου. δ. κγ.

De Renunciatione. Doctrina. 1.
De humilitate. Doct. 2.
De conscientia. Doct. 3.
De diuino timore. Doct. 4.
Ne nos ipsos informemus. Doct. 5.
Ne proximum iudicemus. Doct. 6.
De accusatione suiipsius. Doct. 7.
De ira. Doct 8.
De mendacio. Doct. 9.
Ne desides & negligentes curramus viam Dei. Doct. 10.
Vt studeamus à nobis præcidere huiuscemodi passiones. Doct. 11.
De timore & pœnis inferni. Doct. 12.
Vt viriliter & cum gratiarum actione aduersa quæque feramus. Doct. 13.
De ædificio & harmonia virtutum. Doctr. 14.
De sancto ieiunio. Doct. 15.
De frequentia cellæ. Doct. 16.
De institutione fratrum. Doct. 17.
Dialogus eiusdem ad eum qui penum administrat. Doct. 18.
Expositiones breues eiusdem & compendiosæ sententiæ. Doct. 19.
De insensibilitate animæ & frigiditate charitatis. Doct. 20.
Alter dialogus: & primo de planctu. 21.
Expositio in quædam verba diui Gregorij Nazianzeni. Doct. 22.
Item alia super eiusdem verba. Doct. 23.

Sermo nouissimus de compositione Ecclesiastici ordinis.

AD OBSERVANDISSIMVM PATREM, DOMINVM OLIVERIVM CARAPHAD, CARDINALEM NEAPOLITANVM, Hilarionis Veronei in Beati Dorothei traductionem, Præfatio.

DOROTHEVM de monastica institutione cùm nuper è media delectum Græcia (vt aiunt) Latinum fecissem, credidi hoc muneris pluribus rationibus amplitudini tuæ dedicandum. Atque imprimis vt tuorum erga me meritorum magnitudini gratiam vllam aliquando referrem, constarétque apud te omnis otij mei ratio, cuius op[...] im Cato reddendam putauit: vt cùm obtrectationis inuida, quæ semper virtutis comes est, decessisset, apud posteros industriæ ac labori meo testimonium & iudicium tuum non deesset. Quod ego sanè tanti facio, vt eo habito, nullum vlterius mihi putem requirendum. Est enim eius venerabilis & apostolici senatus tui laus non minima, decus eximium, ornamentum maximum. Téque & virtutis & generis nobilitas exornat, attollit præstantia morum, vitæ integritas, humanitas, clementia admirabilem reddit. Præterea cum inter viros religiosos, quos omnes mirum in modum obseruas & colis, nos monachos peculiari quadam & præcipua beneuolentia amplectaris & foueas, vt haberes à me volui, quo hic cœtus noster cùm te visendi studio adiret, abs te moneretur & instrueretur. Quod sanè commodius meliúsque faceret nemo: Si præcepta hæc Dorothei nostri non solum legenda sed etiam perdiscenda tibi proposueris. quod vt facias operæ precium puto. Cum verò sententiæ admodum variæ sint interpretum, atque alij verbum è verbo transferendum putent, alij sententias tantùm traducendas dicant, fateor in hoc opere meo quoppiam me temperamentum & medium inter vtrumque tenuisse: Atque interdum verba verbis vbi aptè concinnéque incidere videbantur, reddidisse, nonnunquam verò illa orationi nostræ inimica, insolentia & barbara, tanquam scopulos, vt præcipue solitus erat Cæsar, declinasse, & sententias tantum, vt monet Horatius, transtulisse, imitatum Ciceronem ac Hieronymum meum. Quorum primus in conuertendis nobilissimis orationibus, inter se que contrarijs Æschinis & Demosthenis, sese ait illas non vt interpretem, sed vt oratorem conuertisse, iisdem sententijs eorum, formis ac figuris, at verbis ad nostram consuetudinem aptis, nec verbum pro verbo necesse habuit reddere, sed genus omnium verborum vsumque seruare. Non enim putauit illa lectori annumerari oportere: sed tanquam appendere. Eius verba hæc sunt in ipsarum orationum prologo: Conuerti ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes Æschinis & Demosthenis, quas sicut spero ita expressero, virtutibus vtens illorum omnibus, id est, sententijs, & figuris, & rerum ordine: Verba persequens eatenus, vt ea non abhorreant à more nostro: Quæ si à Græcis omnia conuersa non erunt, tamen vt generis eiusdem sint, elaborauimus. Quanta item Tullius prætermiserit tam in ipsis orationibus Æschinis & Demosthenis quàm in Pythagora, Platone, & Xenophonte, quos transtulit, quanta addiderit, quanta mutauerit, vt proprietatem alterius linguæ suis proprietatibus explicaret, exemplaria vtraque legentibus inuersa sæpe. Et Terentius, Plautus, ac Cæcilius veteres comicos interpretati, decorem & elegantiam nostram in translatione seruauerunt. Diuus quoque Hieronymus in Eusebij translatione huiuscemodi præfatione vsus est: Difficile est alienas lineas insequentem non alicubi excidere. Et arduum vt in alia lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translatione conseruent. Significatum est aliquid vnius verbi proprietate, non habeo meum quo [...] efferam, & dum quæro implere sententiam longo ambitu vix breuis spacij consummo. Accedunt hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, varietates figurarum: Ipsum postremo suum, & vt ita dicam, vernaculum linguæ genus. Si ad verbum interpretor, absurdè resonant: Si ob necessitatem aliquid in sermone, in ordine mutauero, ab interpretis videbor officio recessisse. Quod ita esse, si quis experiri voluerit, non satis contentus horum duorum eloquentissimorum virorum iudicio, testimonio, auctoritate, ipse Demosthenem, Socratem, Homerum, ad verbum exprimat in Latinum, videbit ordinem ridiculum, & hos quos eloquentiæ principes, flumina, officinas omnes appellant, vix loqui scire iudicabit. Idem enim mihi videtur in cuiusque linguæ idiomate, quod est in cuiusque gentis moribus & legibus, vt non omnibus scilicet eadem honesta sint & turpia, decora & prophana. Nam apud Romanos laudi datur in conuiuium vxorem ducere, apud Græcos verò nefas est, sedentque mulieres in penetralibus, & in interiore parte ædium, qui locus gynæconitis appellatur, neminique adire eas licet, & quàm rarissimè prodeunt. Spartanæ virgines ante nuptias luctantur in palæstra, nostræ vix apparent ante id tempus. Viduæ nobilissimæ apud Lacedæmonias ad scenam eunt mercede conductæ, apud nostros summæ turpitudini ducitur in scenam prodire & populo esse spectaculo. Laudantur in Græcia adolescentuli qui plurimos habuerint amatores, apud nos verò huiuscemodi habentur impudicissimi. Licuit Athenensibus eodem patre natam sororem vxorem ducere. Quin Cimon summus Athenensium vir fecit haud turpiter, qui Elpinicem sororem germanam habuit in matrimonio. Nostris vero moribus id summum nefas habetur. Musices laus in omni Græcia, quæ maxima, fuit, nec satis eruditus & doctus habebatur qui eiusmodi disciplinam non callusset. Vnde inter summas Epaminondæ virtutes ea quoque non mediocris est, quod commode ad numerum saltauerit, scienterque tibijs cecinerit: & Themistocles habitus indoctior est, quòd oblatam sibi de more lyram in conuiuio recusauerit, vt ait Cicero. Quam etiam tanti facit Socrates apud Platonem, vt mutationem Musices periculosam arbitretur. Reip. tan-

quàm si ciuium fortuna ex fidibus penderet. Romani verò hanc laudem in suis imperatoribus minimè desiderauerunt. Non iniuriam igitur me fecisse credo, si tantis exemplis decorem magis Latinum quàm Græcam proprietatem seruare volui, & sententias potiùs transferre, quàm verba. Quod etiam præter eos quos superius nominaui Hilarius confessor fecit, in translatione Homeliarum in Iob, & Psalmorum expositione. Qui sanè admodum se in ipsa interpretatione detorsit, nec dormienti literæ assedit: sed quasi captiuos sensus in nostram linguam victoris iure transposuit. Et Hieronymus Antonij monachi vitam ita transtulit, vt nihil in ea desit ex sensu, cùm multa desint ex verbis. Sed in hac tanta sententiarum opinionúmque varietate, Pater dignissime Oliueri, eris tu mihi alter Aristarchus, qui philosophantes non tam iudices quàm corrigas. Ita verò leges Dorotheum nostrum cùm tibi vacuum fuerit, vt apostolicum dogma cum monastica disciplina commisceas.

BEATI DOROTHEI ARCHIMANDRITÆ, DE VITA RECTE ET PIE INSTITVENDA, Doctrinæ.

LAVRENTIVS MONACHVS pio Lectori S.

HABES Candidissime lector, in his beati Dorothei Doctrinis, verè Dei donum nuncupatis, quicquid ad bene beateque viuendum, & ad illam supernam fœlicitatem capessendam attinet, Hilarione interprete, sacræ Casinensis congregationis monacho vndecunque doctissimo. Inter cætera doctrinæ eruditionisque suæ monumenta, hæc pauca ex multis prodierunt in lucem. In primis quidem translationem fecit Dialectices Ioannis Damasceni facilè principis Græcorum omnium de orthodoxa fide scribentium, necnon ipsius philosophiam (quæ not adveram Dei Opt. Max. sapientiam comitatur) Latinitati posterisque donauit. Enimuero dum noster interpres in humanis ageret, & Hierosolymam visendi desiderio ductus pergere cœpisset, in itinere constitutus, Rhodo insulæ ex Cycladibus præcipuæ, diem clausit extremum, naturæque concessit, ciuibus cunctis, monachisque omnibus eius transitum collacrymantibus. Plura alia scripsit, quæ ad nostram memoriam notitiamque non peruenerunt. Vale, si æqui ac iusti rectique consulis.

A

PRÆFATIO BEATI DOROTHEI.

CVM duo Dorothei, totidemque Barsaouphij fuerint, quorũ alteri Seueri errores defenderũt, alteri sanam doctrinam & pietatis exercitia retinuerũt, sciendum est eorũ ipsorum qui recte senserunt, in hoc libello mentionẽ fieri. Quem & virtutũ præcepta tradẽtem, & quę animã quoque meliorem reddere possint, docẽtem, nobis amplectẽdũ esse sciamus. Idque eo magis, quòd Beati eius Dorothei, qui inter sanctos Patres & recte sentiẽtis & laudati viri nomẽ tulit, citra cõtrouersiam hic labor est: ac nequaquã alterius illius noua atq; aliena opinãtis ac malè cõciliati hominis. Cui⁹ rei Theod. pater noster, Christiq; cõfessor, qui studiorũ omniũ eruditione & sapiẽtia præcellere putatur, testis est locupletissimus. Qui cũ in supremo suo elogio, quod inter discipulos cõdiderat, suæ fidei confessionẽ edidisset, & impiarũ de Deo & vera religione opinionũ autores, ad vnũ oẽs sua hæreditate indignos iudicasset, inter cętera inquit: omnia quidẽ à Deo tradita Noui ac veteris testamẽti volumina agnosco: ac prętetea sanctorũ diuinorũq; patrũ & doct. vitã ac scripta approbo.

P. Theodorus.

B

C

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ Δωροθέου.

ΙΣΤΕΟΝ ὅτι δύο γεγόνασι Δωρόθεοι καὶ δύο Βαρσανούφιοι· οἱ μὲν, τὰ Σευήρου φρονοῦντες, οἱ δὲ ὀρθοδοξίαν καὶ τελείαν ἄσκησιν ἀσπασάμενοι. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἐμφερόμενοι τῇ δὲ τῇ βίβλῳ· ὅθεν καὶ ἀποδεκτέαν ταύτην ἔχομεν ὡς ἐνάρετον καὶ ψυχωφελῆ ὅτι μάλιστα, ὡς τοῦ μακαρίου Δωροθέου, τοῦ ὀρθοδόξου καὶ ἐπισήμου φανέντος ἐν τοῖς πατράσι, τοῦ ὄντι ἀπαραχάρακτον πόνημα, καὶ οὐ τοῦ ἑτεροφρόνος καὶ σκαιοῦ. καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογητὴς Θεόδωρος ὁ τῶν σπουδῶν πεφηνὼς πάνσοφος ἡγούμενος, ἐν τῇ διαθήκῃ τῇ πρὸς ἑαυτοῦ μαθητὰς δῆ μάλα ὑπέδειξε μετὰ τὸ ὑποσημειώσασθαι τῆς ἑαυτοῦ πίστεως τὸ φρόνημα, καὶ ἀποκηρύξαι συλλήβδην τοὺς ἀθέους αἱρετικούς, φήσας οὕτως προσέτι, Καὶ πᾶσαν βίβλον θεόπνευστον παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης ἀποδέχομαι· ἔτι γε μὴν καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν θεσπεσίων πατέρων, διδασκάλων τε καὶ ἀσκητῶν τοὺς βίους τε καὶ τὰ θεῖα συγγράμματα.

Quæ

τοῦτο δ' εἴρηκα διὰ τὸν φανερῶς βλαβερὸν Πάμφιλον τὸν ἀπὸ ἀνατολῆς φοιτήσαντα, καὶ τοὺς δὲ τοὺς ὁσίους διαβαλόντα, λέγω δὲ Μάρκον, Ἡσαΐαν, Βαρσανούφιον, Δωρόθεόν τε καὶ Ἡσύχιον· οὐ μὴν Βαρσανούφιον καὶ Ἡσαΐαν καὶ Δωρόθεον, τοὺς τῶν ἀκεφάλων συνακεφάλους, καὶ τοὺς λεγομένους δεκακεράτων συνομοκεράτας, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Σωφρονίου ἐν τῷ λιβέλλῳ αὐτοῦ ἀναθεματιζομένους· ἑτέρων δηλονότι παρὰ τοὺς δὲ ὄντων τῶν προειρημένων· οὓς ἐγὼ παραδεδεγμένους ἀποδέχομαι διά τε ἐρωτήσεως τοῦ ἤδη ἀρχιερατεύσαντος Ταρασίου B τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου· ἑτέρων τε ἀξιοπίστων προσώπων αὐτοχθόνων τε καὶ ἀνατολικῶν. καὶ τὰ δὲ καὶ τὴν εἰκόνα Βαρσανουφίου ἐν τῇ θείᾳ ἐνδυτῇ τῇ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνίστασθαι ἁγίοις πατράσιν, Ἀντωνίῳ, Ἐφραὶμ καὶ ἑτέροις καὶ ὡς μήτι ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν αἱρετικῶς ἀσέβημα· τοὐναντίον δὲ καὶ πολλὴν ψυχικὴν λυσιτέλειαν· ἰδοὺ τούτων διακρινήσεται ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος τὴν τῶν ἑκατέρων Δωροθέων δόξαν, καὶ τὴν C τοῦ ἐνταῦθα ἐμφερομένου διδασκαλίαν, ὡς ὠφελιμωτάτην εἶναι ἀπεφήνατο· ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν ἀληθῶς ψυχωφελὴς πάνυ· καθ' ἣν ὁ ἀκριβαζόμενος τὸν ἑαυτοῦ βίον, εἰς τὸ τέλειον μέτρον ἐν Χριστῷ τῆς ἀρετῆς ἐλάσειε· καὶ τῷ τῆς ἀπαθείας στεφάνῳ ἐφθαρκῶς ἐγκοσμηθήσεται, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, μετὰ τῶν ἁγίων ἀξιωθήσεται.

A Quæ quidem propter apertè perniciosam Pamphili doctrinam dico, qui ex oriente aduenticiis, sanctos illos viros, Marcum, Esaiam, Barsanuphium, Dorotheum & Hesychium calumniari veritus non est. Nec verò ego cùm Bersanuphium, Esaiam, Dorotheum nomino, illos Acephalorum propugnatores, qui & ipsi sine capite sunt, aut eorum qui δεκακεράτων dicuntur, coniuratos, à sancto Sophronio tabella anathematis confixos, intelligo. Ab his enim longè diuersissimi sunt superiores illi: quos non solùm ex sanctissimo Patriarcha Tarasio, qui hoc tempore summo sacerdotio B præest, sed ex aliis quoque fide dignis hominibus tam indigenis quàm in Oriente natis, per manus parentum nobis quasi traditos audiens, amplector, veneror que. Accedit his quòd Barsanuphij imago in Maximo templo iuxta sanctos patres Antonium, Ephraim, aliosque ritè dicata & collocata visitur. Quamobrem cùm in horum doctrina nullam impietatem, sed contra potiùs adiumenta ad animi perfectionem plurimum magnus parens noster Theodorus deprehenderet, certis C limitibus vtriusque Dorothei doctrinam distinxit: ac eius qui in hoc libro celebratur, dogmata, vt reuera ad animi salutem commodissima, ita vtilissima esse demonstrauit: ad quorum normam, qui suam ipsius vitam diligenter instruxerit & examinarit, ad Virtutis Christianæ perfectam mensuram facilè perueniet: & tranquillitate, omniumque perturbationum vacuitate ornabitur: vnáque cum sanctis vitam æternam consequetur.

scilicet ad annum Dom. 800.

Summum sacerdotium vocat episcopatum quemuis veteribus vsitato more loquendi: de quo vide plura in notis ad Rom. martyr. 9 Aprilis. & tom. 5. annal. eccl. anni 197. cap. 61.

Imagines Patrum in templo.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΙΤΗΣΑΝΤΑ ΑΔΕΛΦΟΝ πεμφθῆναι αὐτῷ τοὺς εὑρεθέντας λόγους τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δωροθέου.

EPISTOLA INVENTORIS EDITIONVM DOROTHEI, AD FRATREM QVI PETEBAT SIBI MITTI DOCTRINAS INVENTAS

sancti patris Dorothei. In qua epistola continetur laus Dorothei, & narratio vitæ Dosithei, discipuli ipsius Dorothei.

ΕΠΑΙΝΩ σου τὴν προαίρεσιν, μακαρίζω τῆς περὶ τὸ ἀγαθὸν σπουδῆς τὴν εὐλογημένην σου καὶ φιλόκαλον, ὡς ἀληθῶς, ψυχήν, ἀδελφὲ ποθεινότατε. τὸ γὰρ οὕτω φιλοπόνως ἐρευνᾶν καὶ γνησίως ἐπαινεῖν τὰ κατὰ τὸν ὄντως μακάριον καὶ ἀξιάγαστον ἡμῶν πατέρα,

LAVDARE cogor propositum tuum, prædicare studium & diligentiam; benedicere decoram inquam & pulchram animam tuam, frater optatissime. Tam studiose enim scrutari, tam syncerè laudare beatissimum ac Deo dignissimum patrem nostrum,

Dei donum nomine referentem, hoc vtique virtutem laudare est, hoc Deum amare, & rationem alterius ac veræ vitæ habere. Æmulationis enim causa laus est (vt ait diuus Gregorius) æmulatio autem virtutis, virtus verò beatitudinis. Congaudendum igitur & congratulandum est huic tanto profectui tuo. Illum enim visus es imitari qui æmulator esset veri mansueti, atque humilis corde, qui & Petri mentem & eiusdem abdicationem secutus, ita harum quæ videntur rerum affectu & amore omni se exuit vt pari fiducia, quod ipse noui, posset cum Petro ad Dominum dicere: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quare diuina ope ad summam perfectionem breui perueniens, longos annos expleuit: Non deserta loca peragrans, non montibus victitans, non feris crudelibus imperare pro magno reputans, non in vasta solitudine degens, sed animæ quietem suspirans, ardensque propius accedere ad montes illos æternos, consuetos mirabilem in nos lucem fundere, & serpentum scorpionumque capita qui animas perimunt, conterere. Ad quos tandem Dei auxilio promeruit feliciter peruenire, pessundata prius tamen & humiliata agonico certamine propria voluntate, quæ rectum illi patrum & maiorum nostrorum callem præmonstraret, quæ leue beatitudinis onus, & salutiferum ac suaue iugum ostenderet. Et verum inquam bonum quærenti præmonstratum est, humilitas scilicet, ex qua directam & optimam cœli semitam potuit prænoscere, iuxta illud: Misericors esto & mansuetus, opere sermonem sanctorum seniorum excipiens. His itaque tantis ornatus virtutibus, semper illud in ore gerebat beatus ille vir quod à senioribus sanctis acceperat, quicunque scilicet ad præcidendam propriam voluntatē studiose intēdisset, in locum quietis peruenturum. Vt enim inuenit quod diligenter quæsiuit, omnium quidē malorum radicem, amorem proprium & affectum, voluntati nostræ complicatam, efficaci hac medicina vsus emacerauit radicem & mala germina: factusque incorruptibilium frugum cultor, immortalis vitę fructus produxit. Cumque delitescentem in agro thesaurum, & studiosissime quæsitum tandem inuenisset, possedit, & prædiues factus est, non inaniter. Vellem equidem & idoneus satis esse, qui mēte & lingua possem sancti viri vitam, ita vt meretur, exponere, in commune omnium commodum & virtutis typum excellentissimum: Quo pacto vir ille sanctissimus angustam & latam viam præter omnium opinionem incesserit: Et hoc quidem ob integritatem, syncęritatem & custodiam: nec in alterum pręcipitosi excessus & anfractus rueret. Sic enim & verè magnus Basilius Dei summi amicus angustiam salutaris & afflictæ viæ definit. Illud autem ob affectus proprij mortificationem,

Matt. 19.

Voluntas certamine humiliata.

Philautia omnium malorum radix.

τὸν τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ φερώνυμον ἀρετὴν ἐστιν ἐπαινεῖν, τὸ κατὰ τὸν οὕτως μακάριον, καὶ Θεὸν ἀγαπᾷν, καὶ μεμνῆσθαι ἀεὶ τῆς ὄντως ζωῆς. ζήλου γὰρ κατὰ τὸν μακάριον Γρηγόριον, ὁ ἔπαινος προξένος· ζῆλος δὲ, ἀρετῆς· ἀρετὴ δὲ, μακαριότητος. χαίρειν οὖν ἐπὶ καὶ συγχαίρειν, ὡς ἀληθῶς, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ σου προκοπῇ ἄξιον. ἐκεῖνον γὰρ ἔοικας ἰχνηλατεῖν, τὸν τοῦ πράου μιμητὴν καὶ ταπεινοῦ τῇ καρδίᾳ· ὃς τὴν νοητὴν Πέτρου καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἀποταγὴν ζηλώσας, οὕτως ἑαυτὸν τῆς τῶν ὁρωμένων ἐξέδυσε προσπαθείας, οὕτω τε ἑαυτὸν κατὰ Θεὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε πράγμασιν, ὡς μετὰ παρρησίας, δύνασθαι, καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν σωτῆρα λέγειν· ὅτι ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ὅθεν ἐν ὀλίγῳ σὺν Θεῷ τελειωθεὶς, ἐπλήρωσεν χρόνους μακρούς· οὐκ αἰσθηταῖς μὲν ἐρημίαις, καὶ ὄρεσιν ἐνδιαιτώμενος, οὐδὲ τὸ ἄρχειν σωματοβόρων θηρίων ἐν μεγάλῳ τιθέμενος· τῆς δὲ ψυχῆς τὴν ἐρημίαν ἀσπαζόμενος, καὶ ὄρεσιν ἐπιβαίνειν ἐπιποθῶν αἰωνίοις, φωτίζειν θαυμαστῶς ἐπισταμένοις, καὶ ψυχοκτόνων κεφαλὰς πατεῖν ὄφεων καὶ σκορπίων· ὧν καὶ συντόμως τῇ τοῦ Χριστοῦ συνεργίᾳ τυχεῖν ἠξιώθη διὰ τῆς τοῦ ἰδίου θελήματος ἀθλητικῆς ἀναιρέσεως· ἥτις αὐτῷ τὴν ἀπλανῆ τῶν πατέρων ὁδὸν προεξένησεν· ἥτις, ἐλαφρὸν αὐτῷ δὲ μακάριον ἀπέδειξε φορτίον, καὶ τὸν σωτήριον καὶ χρηστὸν ζυγὸν χρηστὸν ὡς ἀληθῶς ἐφανέρωσεν. εὗρε γὰρ τις, ἀρίστην ἔμαθεν ὕψους ὁδὸν, τὴν ταπείνωσιν, καὶ τὸ, ἐλεήμων γίνου καὶ πρᾶος, ἔργῳ, καὶ κατὰ τὸν λόγον τῶν ἁγίων γερόντων παραλαβὼν, πάσαις διὰ τούτων ἐκοσμεῖτο ταῖς ἀρεταῖς· ὅθεν ἐπὶ στόματος ἐνδιάθετον ἀεὶ δὲ γεροντικὸν ἔφερεν ὁ μακάριος ὁ φθάσας, λέγων, εἰς τὸ κόψαι τὸ ἴδιον θέλημα, ἔφθασεν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεως. ἐπεὶ γὰρ εὗρε, καθὸ καὶ ἀξίως ἐζήτησεν, πάντων μὲν ῥίζαν οὖσαν τῶν παθῶν τὴν φιλαυτίαν· ταύτην δὲ, τῷ γλυκυπίκρῳ ἡμῶν συνυφασμένην θελήματι, τῷ δραστηρίῳ τούτῳ φαρμάκῳ χρησάμενος, συνολοθρεύσας τῇ ῥίζῃ, καὶ τὰ πονηρὰ βλαστήματα, καὶ γῆς ἀθανάτων εἰλικρινὴς γεωργὸς, καὶ καρποφόρος τῆς ὄντως ζωῆς, τὸν ἐγκεκρυμμένον τῷ ἀγρῷ θησαυρὸν καλῶς ὑπ' αὐτοῦ ζητηθέντα καὶ εὑρεθέντα κτησάμενος, καὶ πλουτήσας ὄντως, τὰ μὴ κενούμενα. ἐβουλόμην μὲν οὖν, ἱκανὸς εἶναι καὶ γλώττῃ καὶ διανοίᾳ, ὡς ἀξιωθῆναι καὶ τὸν ἅγιον αὐτοῦ κατὰ μέρος ἐκθέσθαι βίον, εἰς κοινὸν ὄφελος καὶ τύπον ἀρετῆς ἀκριβέστατον· ὅπως τε τὴν στενὴν καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν καὶ παράδοξον ὁ μακάριος ἐκεῖνος διέδραμε· τὸ μὲν, διὰ τὸ ἀπλανὲς καὶ ἀδιάφθορον, καὶ τῆς κρημνώδους ἐφ' ἑκάτερα παρεκβάσεως φυλακτικόν· οὕτω γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος, ὁ μέγας ὄντως Βασίλειος, τὸ στενὸν τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ καὶ σωτηριώδους ὁρίζεται· τὸ δὲ, διὰ τὸ ἀπροσπαθὲς

καὶ πρὸς τοὺς ἄγοντας αὐτὸν ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλθεῖν, καὶ μάλιστα, τὸ τῆς ταπεινώσεως ὑψηλὸν, ὃ μόνον, κατὰ τὸν μέγαν Ἀντώνιον, πασῶν τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἀνώτερον. Διὸ καὶ κατ' αὐτὸν ὡς ἀληθῶς ἐπληρώθη τὸ, πλατεῖα ἡ ἐντολή σου σφόδρα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὡς ἀδυνάτως ἔχον, ὑπερβήσομαι. Οἶδα γὰρ πρὸς ἅπασι τοῖς τοῦ μακαρίου καλοῖς, καὶ ταῦτα δὴ, τὰ τῶν ἔξωθεν λεγομένων φιλοσόφων· ἅπερ κατὰ τὴν σοφωτάτην μέλισσαν ἀπολέγων, φέροντά τι χρήσιμον εὑρίσκων, ἀόκνως ἐν ταῖς διδασκαλίαις ἐν καιρῷ παρεβάλλετο· οἷον, τὸ μηδὲν ἄγαν, γνῶθι σεαυτὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἅπερ, εἰ καὶ μὴ προαιρέσεως ἀγνοῶν, ἀλλά γε τὸ τῆς ἀδυναμίας ἀνάξιόν με καθαίρεται συνελαμβανόμην. ὁ δέ μοι ἡ σπουδαία καὶ φιλόκαλος ὑμῶν ἐπέλαβε ψυχή, τοῦτο δὴ θαρρῶν καὶ πεποιθὼς τό, τι βαρὺ τῆς παρακοῆς ὑφορώμενος, καὶ τὸ τῆς ὀκνηρίας δεδοικὼς ἐπιτίμιον, καὶ δὴ τοῖς παροῦσι συναπέστειλα γράμμασιν ὑμῖν τοῖς φρονίμοις τοῦ Θεοῦ τραπεζίταις, τὸ καίτοι παρ' ἐμοὶ ἀργὸν τάλαντον, τὰς ἀρετηφόρους λέγω τοῦ μακαρίου διδασκαλίας, ἅς τε αὐτὸς ἐκ τῶν ἑαυτοῦ παραλαβεῖν ἠξιώθη πατέρων, καὶ ἃς τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς παραδέδωκε κατὰ τὸν πρῶτον ἡμῶν καὶ ἀληθινὸν καθηγητὴν καὶ σωτῆρα ποιῶν τε καὶ διδάσκων. Εἰ δὲ καὶ μὴ πάντας αὐτοῦ τοὺς ἁγίους εὑρεῖν δεδυνήμεθα λόγους, πάνυ δὲ ὀλίγους, καὶ τούτους σποράδην ὑπὸ σπουδαίων τινῶν προνοίᾳ Θεοῦ συλλεγομένους, ἀλλ' οὖν ἱκανὸς ἔσῃ που τῇ δεξιότητι καὶ τὸ βραχὺ παραδέξασθαι, κατὰ τὸ, δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.

A & fidem quam habuit erga eos qui se ad Deum ducerent, ob profundum quoque humilitatis eius, quæ sola (vt aiebat diuus Antonius) diaboli laqueos superat & abrumpit. Quare in ipso quàm verissimè illud completum est, Latum mandatum tuum omnis. Sed hoc tanquam minus potens missum faciam, Noui autem ex reliquis viri sancti virtutibus illa inesse quæ foris à philosophis collegerat. Qui quidem, vt apes prudentissima, flores legens, quicquid vtilitatis inuenisset in eis, eligebat, & oportuno tempore non inaniter in doctrinam discipulorum fundebat. Quale il- B lud: Nequid nimis: Cognosce teipsum: & alia plurima huiusmodi, quæ in vtilitatem animarum essent. Quare etsi propositum meum & institutum fidele debilitas ac tenuitas ingenij repellat, tamen, quia id mihi oneris imposuit anima tua ornatissima, aggressus sum quod iussisti, fretus id oneris obedientiæ, virtuti nunquam graue futurum, & veritus ne mihi inscitiam & negligentiam vitio verteres. Iamque vnà cum literis meis ad vos trapezitas Dei optimos talentum, quod apud me otiosum erat, misi: Viri sancti, sanctas disciplinas, quas & ipse à maioribus suis acceperat, & discipulis posteris impertierat, docens C faciensque vt primus & verus præceptor noster atque saluator. Omnes autem doctrinas eius inuenire non potui, at perpaucas admodum, & has etiam sparsim, per studiosos quosdam diuina prouidentia collectas. At tibi par erit pro tua dexteritate & hanc breuitatem approbare iuxta id: Da sapienti occasionem, & sapientior erit

Psalm. 118.

Prouerb. 9.

Πεπέρασται, ὦ συντιμότατέ μοι, καὶ τὰ κατὰ τὸν μακάριον Δοσίθεον, τὸν γενόμενον πρῶτον μαθητὴν τοῦ μακαρίου ἀββᾶ Δωροθέου ὄντος αὐτοῦ ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου, καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποταγῆς ἐξανύσαντος.

SEQVENTIA NON HABENTVR IN GRÆCO.

QVale enim fuerit sancti viri propositum ad monasticam conuersionem à Deo adducti, quàm idoneam & accommodatam vitam elegerit, animo mecum repeto: Et hinc quidem summam ipsius animæ obedientiam erga patres suos, puram abdicationem, simplicitatem conscientiæ, studium & diligentiam, atque omnia in cognitione fundata: Hinc fidei constantiam, charitatem & perfectionem. Ad confratres, consocios, affabilis erat & verecundus, alacer, benignus, clemens, etiam cùm præesset, non suspiciosus, non deses, nō otiosus, non contumax, non contentiosus, quæ robora sunt nullum iudicandi & nihil sumendi. Concordiam quoque vnanimitatémque super mel dulcia semper fouebat: At verò ad opera studiosus, diligens, prudens, attentus, mitis cum omni probitate, exemplum bonorum morum. Ad res autem gerendas accuratus & venerabilis, bonitatis amator & pulchritudinis, nil perperam agens, diuino quodam ingenio & discretione quosuis superans. In cunctis humilis, gratus, fortis, & constans, sobrius & solicitus atque cogitabundus. Sed quid opus est per singula discurrere? Simile quid facturus videor cum eo qui voluerit vel stillicidij guttas, vel vndas maris dinumerare. Æquum est autem quam proposueram metam non excedere, & vobis quoque partem aliquam dulcis huius inquisitionis relinquere, vt pariter his delitiis fruamini mecum, discatisque qua hic via, sanctitate, vrbanitate in diuinam doctrinam & animarum salutem ita deductus sit, ab eo qui omnia gubernat, & prouidentia disponit: Compatiens inquam & beneuolus pater, perdignus qui animas instrueret & illuminaret: Magnus intellectu, maior in obsequio, sublimis in contemplatione, sublimior in humilitate,

Dorothei virtutes habētur.

diues in Deo, pauper in ſpiritu, dulcis eloquio, dulcior occurſu, doctus medicus in quemcunque volueris morbum. Qui ægritudinem diuitibus, mendicis, ſapientibus, & inſipientibus, fœminis, viris, ſenibus, iunioribus, afflictis, lætis, aduenis, ſuis coniunctis, ſolis imperantibus, dominis, ſeruis, ſubditis, liberis: Sanctam illam & variam innumeramque œconomiam cunctis hominibus vti talentum impertiens, & omnibus omnia factus, ſicque plurimos perlucratus. Sed iam hora eſt, amantiſſime, vt menſam ſermonis ſuauiſſimi apponam: Cuius vnaquæque pars & dictio etiam minima non minimum affert commodum & vtilitatem. Nam diuino verè & admirabili eloquio fuit vir ille, ſed humili & pedeſtri oratione repere voluit ob humilitatis exemplum, & inornatum ſermonem exculto vbique prætulit. Tu igitur ſyncero hoc ſtudio & beatitudinis fructu enutrire, alere huiuſmodi viatico & cibo: Accede ad ſanctam vrbanitatem quam diu optaſti, & pro languore meo ſedulò ſupplicato.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΤΑΓΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ Α. ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

πατρὸς ἡμῶν Ἀββᾶ Δωροθέου. διδασκαλίαι διάφοροι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς. ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ ἐκ τῆς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου, καὶ τὸ ἴδιον σὺν Θεῷ συστησαμένου μοναστήριον, μετὰ τὴν τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ προφήτου τελευτὴν καὶ τέλειον σιωπὴν τοῦ ἀββᾶ Βαρσανουφίου περὶ ἀποταγῆς.

DIVI DOROTHEI ABBATIS DOCTRINA PRIMA DE RENVNTIATIONE.

Geneſ. 2.

Adami vita in paradiſo.

PRINCIPIO factus homo à Deo, in paradiſo voluptatis eſt poſitus, (vt ſacræ literæ fatentur) ornatus, inquam, omni virtute, præcepto tamen aſtrictus, ne de ligno eſſet, quod in medio paradiſi poſitum erat. Sicque inter paradiſi delicias orabat, contemplabatur, in omni gloria & honore erat, ſenſibus integris & validis, ſecundùm naturæ ſuæ, ad quam conditus erat, habitum. Ad imaginem quippe ſuam fecit Deus hominem, immortalem ſcilicet, liberum, ornatum omni virtute. Vbi autem tranſgreſſus eſt præceptum, & de ligno edit, quod ne ederet, præceperat ei Deus, deiectus illico eſt ab ipſo paradiſo, decidit à naturali ſtatu in eum qui ſuæ naturæ aduerſus erat, hoc eſt, in peccatum, in ambitionem, in amorem præſentis vitæ, & cæteras paſſiones innumeras, ſuccumbens illis & parens in omnibus. Seruum enim ſeipſum fecerat ob tranſgreſſionem. Tunc igitur augeri paulatim malitia & dominari mors cœpit: nuſquam religio, nuſquam pietas erat. Vbique ignorantia Dei, paucique admodum patres ex naturæ lege edocti Deum agnoſcebant: quales Abraham cæterique patriarchæ & Noe & Iacob, & vt breuiter dicam perpauci & rari. Tunc prodidit hoſtis omnem verſutiam ſuam, tunc dominari iniquitas & iniuſtitia, tunc cœpta eſt idololatria, tum varius deorum cultus, tum præſtigiæ, tum cædes innumeraque diaboli machinamenta. Miſertus ergo Deus optimus creaturæ ſuæ dedit ſcriptam legem per Moyſen.

Adami lapſus

Initiũ peccati

A

ΕΝ ἀρχῇ ὅτε ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ (καθὼς λέγει ἡ θεία ἁγία γραφὴ) κοσμήσας ἐν πάσῃ ἀρετῇ, δοὺς αὐτῷ ἐντολὴν τοῦ μὴ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου. καὶ ἦν ἐν τρυφῇ τοῦ παραδείσου, ἐν εὐχῇ, ἐν θεωρίᾳ, ἐν πάσῃ δόξῃ καὶ τιμῇ, ἔχων σῶας τὰς αἰσθήσεις καὶ ὢν ἐν τῷ κατὰ φύσιν καθὼς καὶ ἐκτίσθη. κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, τουτέστιν ἀθάνατον, αὐτεξούσιον, κεκοσμημένον πάσῃ ἀρετῇ. ὅτε δὲ παρέβη τὴν ἐντολὴν καὶ ἔφαγεν ἐκ τοῦ ξύλου οὗ

B

ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ Θεὸς μὴ φαγεῖν αὐτόν, τότε ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου, καὶ ἐξέπεσε τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ ἦν ἐν τῷ παρὰ φύσιν, τουτέστιν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ, καὶ φιληδονίᾳ τοῦ βίου τούτου, καὶ τοῖς λοιποῖς πάθεσι, κατακυριευόμενος ὑπ' αὐτῶν· κατεδούλωσε γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς παραβάσεως· τότε λοιπὸν ηὐξήθη κατὰ μέρος ἡ κακία, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος· οὐδαμοῦ ἦν θεοσέβεια, πανταχοῦ δὲ ἀγνωσία Θεοῦ, ὀλίγοι τινές, ὡς εἰπεῖν, οἱ πατέρες ἐκ τοῦ φυσικοῦ νόμου κινούμενοι, ἐγίνωσκον τὸν Θεόν· οἷος ἦν ὁ Ἀβραάμ, καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι, καὶ Νῶε, καὶ

C

Ἰακώβ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ὀλίγοι τινὲς καὶ πάνυ σπάνιοι ἦσαν οἱ γινώσκοντες τὸν Θεόν· τότε γὰρ ἤπλωσεν ὁ ἐχθρὸς πᾶσαν τὴν κακίαν αὐτοῦ, καθότι ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία, τότε ἤρξατο εἰδωλολατρεία, * πολυθεΐα, γοητεία, φόνοι καὶ ἡ λοιπὴ κακία τοῦ διαβόλου, τότε λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐλεήσας τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ἔδωκε τὸν γραπτὸν νόμον διὰ Μωσέως·

ἐν ᾧ τὰ μὲν ἀπηγόρευσεν, τὰ δὲ ἐπηγόρευσεν, οἷον τὸ λέγειν, τοῦτο ποιήσατε, τοῦτο μὴ ποιήσατε. ἔδωκεν ἐντολὰς, καὶ εὐθέως λέγει, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστὶν· ἵνα τέως ἀποστήσῃ τὸν νοῦν αὐτῶν ἀπὸ πολυθείας. καὶ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. πανταχοῦ κηρύξεις ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἔδειξεν ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστὶ, καὶ εἷς Κύριός ἐστι καὶ πάλιν εἰς τοὺς δεκαλόγους, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ. λοιπὸν ἐπάγει τὸ, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι. οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. ἐσέβοντο γὰρ πάντα τὰ κτίσματα. ἔδωκεν οὖν τὸν νόμον ὁ ἀγαθὸς Θεὸς πρὸς βοήθειαν, πρὸς ἐπιστροφὴν, πρὸς διόρθωσιν τῆς κακίας· καὶ ὅμως οὐ διωρθώθη. ἔπεμψε προφήτας, καὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἠδυνήθησαν. ὑπερίσχυσε γὰρ ἡ κακία ὡς λέγει ὁ Ἡσαΐας. οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους· οὐδὲ εἰπεῖν, οὐκ ἔστι μερικὴ ἡ κακία, οὐδὲ ἐν ἑνὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν ὅλῳ τῷ σώματι ὅλην περιέχει τὴν ψυχήν. ὅλας τὰς δυνάμεις αὐτῆς συνέχει· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι καὶ τὰ ἑξῆς. οἱονεὶ, πάντα δεδούλωται τῇ ἁμαρτίᾳ, πάντα κατέχεται ὑπ' αὐτῆς· λέγει δὲ καὶ ὁ Ἱερεμίας, Ἰατρεύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα καὶ οὐκ ἰάθη, τοῦτ' ἔστι τὸ ὄνομά σου ἐφανερώσαμεν, τὰς ἐντολάς σου ἀνηγγείλαμεν, τὰς εὐεργεσίας. τὰς ἐπαγγελίας, ἐχθρῶν ἐπιδρομὰς προεστομώσαμεν* (?), καὶ ὅμως οὐκ ἰάθη· τοῦτ' ἔστιν οὐ μετενόησεν, οὐκ ἐφοβήθη, οὐκ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τῆς κακίας αὐτῆς. ὡς καὶ *ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι οὐκ ἐδέξαντο παιδείαν· τοῦτ' ἔστι νουθεσίαν, διδασκαλίαν. καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει· πᾶν βρῶμα ἐβδελύξατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καὶ ἤγγισαν ἕως τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου. τότε λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς, πέμπει τὸν μονογενῆ αὐτοῦ τὸν υἱόν. Θεοῦ γὰρ ἦν μόνον τὸ ἰᾶσθαι καὶ περιγενέσθαι τοιούτου πάθους. καὶ οὐκ ἠγνόησαν τοῦτο οἱ προφῆται. ὅθεν καὶ φανερῶς ἔλεγεν ὁ Δαβίδ· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐμφάνηθι. ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς· καὶ, Κύριε κλῖνον οὐρανούς καὶ κατάβηθι· καὶ ὅσα τοιαῦτα. καὶ ἄλλοι δὲ προφῆται πάντως ἕκαστος αὐτῶν διαφόρως πολλὰ ἔκραξαν· τὰ μὲν παρακαλοῦντες ἵνα κατέλθῃ· τὰ δὲ πληροφορηθέντες ὅτι πάντως κατέρχεται. ἦλθεν οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ἵνα ὡς λέγει ὁ ἅγιος *Γρηγόριος, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον *ἰάσηται· τῇ ψυχῇ τὴν ψυχὴν, τῇ σαρκὶ τὴν σάρκα. πάντα γὰρ τὰ χωρὶς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος· αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἡμῶν ἔλαβεν· τὴν ἀπαρχὴν τοῦ φυράματος ἡμῶν· καὶ γέγονε νέος Ἀδάμ, κατ' εἰκόνα τοῦ πλάσαντος αὐτόν·

In qua aliqua prohibuit, aliqua permisit: dicens, hoc facite, hoc ne facite. Dedit præcepta, quale illud: Dominus Deus tuus vnus est, vt statim animum à cultura deorum reuocaret. Item diliges Dominum Deum tuum, in tota anima tua, in tota mente tua: Vbique prædicabis quòd Deus vnus est, & non est alius. Nam in quo ait, diliges Dominum Deum tuum, ostendit vnum esse Deum, vnum esse Dominum, & non alium. Item in decalogo: Dominum Denm tuom adorabis, & illi soli seruies, illi adhærebis: Deinde subiungit, non erunt tibi dij alieni, neque omnis similitudo quæcunque est sursum in cœlo & in terra deorsum. Venerabaotur enim creaturas quascunque. Quare data à misericordiæ Deo lex ad auxilium, ad conuersionem, ad correctionem prauitatis, nec tamen correcta est. Misit Prophetas, sed nec ipsi quicquam effecerunt. Præualuit enim iniquitas (vt ait Esaias) neque vulnus, neque cicatrix, neque tuberosa plaga malagma, aut oleum, aut alligationes admisit. Neque priuatam dixerim, aut vnius loci tantùm prauitatem hanc, scilicet quæ in toto corpore totam circuodat animam, & omnes illius potentias occupat: nimirum omnia peccato seruiunt, omnia ab eo captiua ducuntur. Ait autem & Hieremias, Babyloni mederi voluimus, nec tamen curata est, hoc est nomen tuum manifestauimus, præcepta tua adnunciauimus, beneficia, monita, hostium incursiooes Babyloni prædiximus, nec tamen sanata est, id est, nequaquam eam pœnituit, non timuit, non est ab iniquitate sua auersa. Quemadmodum & alibi ait, quòd disciplinam non recepere, hoc est, non correctionem, non doctrinam. Et vt in Psalmo dicit: Omnem escam abomioata est anima eorum, & appropinquarunt ad portas mortis. Post hæc igitur tandem optimus Deus noster & clementissimus mittit Filium suum vnigenitum: Dei enim solius erat mederi: & huiuscemodi miseriis opitulari. Quod saoè à Propberis nequaquam est ignoratum. Nam dicit id Dauid apertissimè. Qui sedes super Cherubim, iam nobis appare. Excita potentiam tuam & veni vt saluos facias nos. Item. Domine inclina cælos tuos & descende. Atque alia pleraqne in hunc modum. Propbetæ eteoim omoes diuersis inter se modis multa clamarunt, partim rogando, vt descenderet, partim certò persuasi animo eum descensurum. Venit igitur tandem Dominus noster factus propter nos homo, quò (vt sentit diuus Gregorius) simile simili curaret, anima animam, carne carnem. Omnia enim qoæ hominis erant, præter peccatum, assumpsit, ipsamqoe humanam substantiam & massæ nostræ primitias: nouusque factus est Adam, illi similis quem ipse formauerat.

m. 2

Lex cur data à Deo.

Hier. 51.

* προεστομώσαμεν.

* ἀλλαχοῦ.

Psalm. 106.

Filius cur missus.

Christus cur factus homo.

* Γρηγόριος.

* ἰάσηται.

Christus aduentu suo quid præstiterit.

Renouauitque denuo ipsius naturam, & corruptos sensus ad integritatem reduxit, vt essent quales à principio fuerant. Releuauit quoque lapsum hominem homo factus: & peccato seruientem & vi ab eo subactum manumisit. Violentia enim & tyrannide peccati sub iugo trahebatur ab hoste infelix homo: inuitusque & nolens fere peccare cogebatur: vt ait de seipso Apostolus sub nostra persona. Non enim quod bonum volo, hoc facio: sed quod nolo malum, id operor. Factus igitur homo Deus propter nos, hominem à tyrannica captiuitate eripuit. Omnem enim hostilem potentiam contriuit, virtutem confregit, & ab ea nos omnino liberauit: ne mancipia, ne serui illius essemus: nisi sponte nostra peccare nos ipsi eligamus. Dedit enim potestatem, vt ipse dixit, qua serpentes & scorpionẽ omnemque tyrannicam potentiam possemus pessundare, purgatos nos reddens per baptisma à quauis labe. Omnem enim maculam iniquitatis purgat & abluit sanctum baptisma. Rursum igitur Deus infirmitatem nostram recognoscens, & id certò sciens, nos, scilicet etiam post sacrum baptisma collapsuros: vt scriptum est: Quoniam pronum est cor hominis in malum ab adolescentia sua: dedit nobis ex sua bonitate sacrosancta præcepta: quæ purgatos nos redderent. Vt denuo si vellemus per obseruantiam mandatorum purgari possemus: nec solùm à peccatis, sed etiam ab innatis affectibus. Aliod enim peccatum, aliud affectus est. Affectus hi sunt: ira, superbia, luxuria, odium, cupiditas praua: & quæcunque istiusmodi. Peccata verò sunt opera ipsa affectionum: quando quis agit & ad actum corporis trahit ea opera quæ sibi fuerint à passionibus ipsis suggesta. Haud profectò possibile est omni carere passione: non operari autem illas, hoc vtique non impossibile est. Dedit igitur nobis Deus præcepta (vt prædictum est) quæ nos à passionibus ipsis expurgarent: & à prauis affectionibus quæ homini insunt. Ingenerauit enim illi discretionem boni & mali, excitauit eum: ostendit illi causas vnde in peccatum laberetur, & ait: Prohibuit lex ne adulter esses. Ego autem dico neque concupiscas. Docuit lex ne occideres: ego dico neque irascaris. Si enim concupiscas hodie, & si adulterium non perpetres: non tamen interius te desistit exagitare concupiscentia, donec ad actum pertraxerit. Si autem irascaris teque ipsum moueas aduersus fratrem tuum, cùm iam eo vsque perueneris vt ipsi detrahas: deinde vt pares insidias: sensim tandem procedes vsque ad cædem. Rursum lex ait, oculum pro oculo, dentem pro dente, & quæ sequuntur. Ipse autem nos admonet, non solum suscipere patienter plagam cædentis nos: sed etiam alteram cum humilitate maxillam porrigere.

Rom. 7.

Luc. 10.

Gen. 8.

Non vellendo penitus fomitẽ peccati, sed reprimendo & absistendo. Nã statim se rectè Dorotheus exponit.

Peccata sunt opera ipsa affectionum.

Purgatio ab innatis affectibus.

Matth. 5.

Concupiscẽtia bellum.

Matt. 5. Exod. 21. Leuit. 24. Deut. 19.

ἀνανεοῖ γὰρ τὴν κατὰ φύσιν, καὶ σώας πάλιν ποιεῖ τὰς αἰσθήσεις ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο· ἀνανέωσεν αὐτὸν πεσόντα ἄνθρωπον γενόμενος ἄνθρωπος· τὸν καταδουλωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ ἠλευθέρωσε, τὸν βίᾳ ὑπ' αὐτῆς κρατούμενον. βίᾳ γὰρ καὶ τυραννίδι ἤγετο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἄκοντες καὶ μὴ θέλοντες ἁμαρτῆσαι, βίᾳ ἡμαρτάνομεν· ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος ἐν προσώπῳ ἡμῶν· οὐ γὰρ ὃ θέλω ἀγαθὸν, τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω. γενόμενος οὖν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, ἠλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον τυραννίδος τοῦ ἐχθροῦ. πᾶσαν γὰρ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καθεῖλεν, αὐτὴν τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ συνέτριψε, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς τοῦ εἶναι ὑποχειρίους αὐτοῦ, τοῦ εἶναι καταδεδουλωμένους αὐτῷ· εἰ μήτοι γε ἡμεῖς αὐτοὶ ἑκουσίως θελήσωμεν ἁμαρτῆσαι. ἔδωκε γὰρ ἡμῖν ἐξουσίαν, καθὼς εἶπε, πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καθαρίσας ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. πᾶσαν γὰρ ἁμαρτίαν συγχωρεῖ τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ ἐξαλείφει. πάλιν δὲ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς γινώσκων τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, καὶ προειδὼς ὅτι μέλλομεν καὶ μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα πάλιν ἁμαρτῆσαι, ὡς γέγραπται, ὅτι ἔγκειται ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ· ἔδωκεν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ ἐντολὰς ἁγίας καθαιρούσας ἡμᾶς· ἵνα ἐὰν θελήσωμεν, δυνηθῶμεν πάλιν καθαρισθῆναι διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν· οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν παθῶν. ἄλλα γάρ εἰσι τὰ πάθη, καὶ ἄλλαι εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι· τὰ πάθη εἰσὶ θυμὸς, κενοδοξία, φιληδονία, μῖσος, ἐπιθυμία κακὴ καὶ ὅσα τοιαῦτα· αἱ δὲ ἁμαρτίαι εἰσὶν, αὗται αἱ ἐνέργειαι τῶν παθῶν, ὅτε τις ἐνεργῇ πρὸς αὐτά· ὅτε πράττει διὰ τοῦ σώματος ἐκεῖνα τὰ ἔργα ἃ ὑπαγορεύουσιν αὐτῷ τὰ πάθη. ἀμήχανον ἐνδέχεται ἵνα ἔχειν μὲν τὰ πάθη, μὴ ἐνεργεῖν δὲ αὐτά. ἔδωκεν οὖν ἡμῖν, ὡς εἶπον, ἐντολὰς καθαιρούσας καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν παθῶν ἡμῶν, αὐτῶν τῶν κακῶν διαθέσεων τῶν ἐντὸς ἀνθρώπου ἡμῶν. παρέπεμψε γὰρ αὐτῷ τὴν διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἐξυπνίζει αὐτὸν, δείκνυσιν αὐτῷ τὰς αἰτίας ὅθεν ἔρχεται εἰς τὸ ἁμαρτάνειν· καὶ λέγει· ὁ νόμος εἶπε μὴ μοιχεύσῃς· ἐγὼ δὲ λέγω μηδὲ ἐπιθυμήσῃς. ὁ νόμος εἶπε, μὴ φονεύσῃς· ἐγὼ δὲ λέγω μηδὲ ὀργισθῇς· ἐὰν γὰρ ἐπιθυμήσῃς, κἂν σήμερον μὴ μοιχεύσῃς, ἀλλ' οὐ παύεται ἔσωθεν ὀχλοῦσά σε ἡ ἐπιθυμία ἕως οὗ ῥίψῃ σε καὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν. ἐὰν θυμωθῇς καὶ ἐρεθίζῃς σεαυτὸν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, ὅτε δήποτε ἐμπίπτεις καὶ εἰς τὸ καταλαλῆσαι, εἶτα εἰς τὸ ἐπιβουλεῦσαι· καὶ οὕτω προβαίνων κατὰ μικρὸν ἔρχῃ λοιπὸν καὶ εἰς τὸ φονεῦσαι. πάλιν ὁ νόμος λέγει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. καὶ τὰ ἑξῆς. αὐτὸς δὲ παραγγέλλει μὴ μόνον δέχεσθαι μετὰ μακροθυμίας τὴν πληγὴν τοῦ ῥαπίζοντος ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα στρέφειν αὐτῷ μετὰ ταπεινώσεως·

τότε γὰρ ὁ σκοπὸς ἦν τοῦ νόμου, διδάξαι ἡμᾶς τὸ μὴ ποιεῖν ἃ μὴ θέλωμεν παθεῖν. ἀνέκοπτεν οὖν ἡμᾶς τοῦ ποιεῖν τὸ κακόν, διὰ τὸν φόβον τοῦ μὴ παθεῖν. ἄρτι δὲ ζητούμενόν ἐστιν, ὡς εἶπον, ἐκβαλεῖν αὐτὸ τὸ μῖσος, αὐτὴν τὴν φιληδονίαν, αὐτὴν τὴν φιλοδοξίαν, καὶ τὰ λοιπὰ πάθη. σκοπὸς εἶπον ἁπλῶς ἐστι τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ, διδάξαι ἡμᾶς πόθεν ἤλθομεν εἰς ὅλας τὰς ἁμαρτίας ταύτας, πόθεν ἐνεπέσαμεν εἰς ὅλας τὰς κακὰς ἡμέρας. πρῶτον μὲν οὖν ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ὡς ἤδη εἶπον, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, δοὺς ἡμῖν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν ποιεῖν τὸ καλὸν ἐὰν θέλωμεν· καὶ μηκέτι ἕλκεσθαι, ὡς ἂν εἴποι τις, μετὰ βίας εἰς τὸ κακόν. ὁ γὰρ δεδουλωμένος ἁμαρτίαις, βαρεῖται καὶ ἕλκεται ὑπ' αὐτῶν· καθὼς λέγει· σειραῖς δὲ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. εἶτα διδάσκει ἡμᾶς διὰ τῶν ἁγίων ἐντολῶν πῶς καθαρισθῶμεν καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν παθῶν, ἵνα μὴ διὰ τούτων πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἁμαρτήμασι περιπέσωμεν· λοιπὸν δείκνυσιν ἡμῖν τὴν αἰτίαν ὅθεν ἔρχεται εἰς καταφρόνησιν καὶ παρακοὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ οὕτως παρέχει ἡμῖν καὶ τούτου τὴν ἰατρείαν, ἵνα δυνηθῶμεν ὑπακοῦσαι καὶ σωθῆναι· τίς οὖν ἐστιν αὕτη ἰατρεία καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς καταφρονήσεως; ἀκούσατε τί λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ἰδοὺ ὧδε ἐν συντόμῳ δι' ἑνὸς λόγου, ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν ῥίζαν καὶ αἰτίαν πάντων τῶν κακῶν, καὶ τὴν ἰατρείαν * αὐτοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν. ἔδειξεν ὅτι ἡ ἔπαρσις κατέβαλεν ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἄλλως ἐλεηθῆναι, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἐναντίου· ὅπερ ἐστὶν ἡ ταπεινοφροσύνη. ἡ γὰρ ἔπαρσις γεννᾷ τὴν καταφρόνησιν καὶ τὴν παρακοὴν τὴν ὀλεθρίαν· ὥσπερ καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη γεννᾷ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν * σωτηρίαν τῶν ψυχῶν. ἐκείνην δὲ λέγω, τὴν ὄντως ταπεινοφροσύνην, οὐ τὴν ἐν λόγῳ μόνῳ, ἢ σχήματι ταπείνωσιν. ἀλλὰ διάθεσιν ἰδικῶς ταπεινὴν γινομένην ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ. ὁ θέλων οὖν εὑρεῖν ἀληθινὴν ταπείνωσιν, καὶ ἀνάπαυσιν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, μαθέτω τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ βλέπει ὅτι ἐν αὐτῇ ἐστι πᾶσα ἡ χαρὰ καὶ πᾶσα ἡ δόξα, καὶ πᾶσα ἡ ἀνάπαυσις· ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ πάντα τὰ ἐναντία· πόθεν γὰρ ἤλθομεν εἰς ὅλας τὰς θλίψεις ταύτας; οὐ διὰ τὴν ὑπερηφανίαν ἡμῶν; οὐ διὰ τὴν ἀπόνοιαν ἡμῶν; οὐ διὰ τὸ ἀνέχεσθαι ἡμᾶς τῆς κακῆς προαιρέσεως ἡμῶν; οὐ διὰ τὸ κρατῆσαι τὴν πικρίαν τοῦ θελήματος ἡμῶν; ἀλλὰ πόθεν; οὐκ ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος ἐν πάσῃ τρυφῇ; ἐν πάσῃ χαρᾷ; ἐν πάσῃ ἀναπαύσει; ἐν πάσῃ δόξῃ; οὐκ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ; ἐνετάλθη, μὴ ποιήσῃς τόδε, καὶ ἐποίησε. βλέπεις ὑπερηφανίαν, βλέπεις τράχηλον, βλέπεις ἀνυποταξίαν;

A Is enim legis finis tunc erat, erudire nos: alteri non facere, quod pati ipsi ab altero nollemus. Sicque à nobis malefacta abscidit, metu talionis. Hæc noua quæstio est, abscindere ipsum odium, ipsam voluptatem, ipsam ambitionem & inanem gloriam, cæterasque omnes passiones. Fuit hic Domini nostri Iesu Christi scopus, vt nos edoceret cur in huiuscemodi peccata lapsi essemus: cur in tam mala & iniqua tempora incidissemus. Primùm igitur (vt sæpiùs repetitum est) per sacrum baptisma nos liberauit, dans nobis remissionem peccatorum omnium: B dans potestatem qua operari bonum possemus si vellemus: ne pertrahi ad peccatum nolentes (vt ita dicam) possemus vlla vi. Aggrauatur enim & trahitur qui peccato seruierit: vt dicitur, funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Docet nos exinde per sacra præcepta, quemadmodum expurgemur omnino à passionibus, nec peccatis rursum illabamur. Vltimò & causam aperit, cur quis in contemptum & inobedientiam mandatorum diuinorum incidat: & hac in re quoque nobis præstat medicinam, vt parere possimus & salui esse. C Quæ igitur est hæc medicina, quæ causa contemptus? Audite ipsum Dominum eloquentem: Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Et quomodo vnico verbo ostendit nobis radicem & causam malorum omnium: medicinam item bonorum omnium? Aperuit quod nos deiecit elatio: quodque saluari aliter non possumus quàm per oppositum, quod est humilitas. elatio enim contemptum parit, & perditricem omnium nostrorum inobedientiam. Quemadmodum & humilitas parit obedientiam D & salutem animarum. Hanc autem dico humilitatem, non quæ in sermone atque habitu est: sed propositum omnino humile in ipso corde, in ipsa mente. Sic enim ait, quia mitis sum & humilis corde. Qui optat igitur veram requiem animæ parare, discat humilitatem, & aduertat in ea positam esse omnem lætitiam, & omnem gloriam, omnem requiem: vt omnia contraria in ipsa superbia. Vnde enim pertinemus in huiuscemodi afflictionem? vnde incidimus in miseriam tantam? Nunquid non per superbiam E nostram? nunquid non per vecordiam nostram? nunquid non per appetitum nostrum: quem inique in nobis dominari pertulimus: nunquid non quia voluntatis nostræ amaritudo in nobis regnauit? Non hinc tantum quàm & aliunde. An non conditus est homo in omni voluptate, in omni gaudio, in omni tranquillitate, & in omni gloria? Nunquid non in paradiso erat? iussit illi Deus hoc ne facias: & fecit. Vides superbiam, vides ceruicem, vides contumaciam?

Peccati seruitus.

Matth 11.

* αὐτῆς.

Ex elatione, inobedientia.

* ἀνεσίας.

Vera humilitas quæ sit.

Adami superbia. *ἀναίδειαν.*

A Deus igitur impudentiam tantam videns ait, hic amēs factus est, neque gaudiū quid sit nouit: experiatur dies malos, abeat, pereat. Nisi enim didicerit quid sit angustia, non cognoscet quid sit quies. Tunc digna meritis illi contribuit, eiecitque infelicē e paradiso. Traditus est ergo proprio sui amori, traditus propriæ volūtati, vt laboribus corpus suum attereret, disceretq; non cōfidere sibi ipsi, sed mandatis Dei, vt miseria ipsa inobediētiæ doceret eum quietem obedientiç: vt ait apud prophetā, docebit te rebellio tua. Nō tamen potuit diuina B clementia, vt sępius à me dictū est, plasma suū spernere: sed rursum cōuertitur, rursum hortatur, rursū reuocat. Venite ad me ait omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Quasi diceret, Ecce elaborastis, ecce miseri facti estis, iam experti estis malum cōtumaciç vestræ: Venite igitur, cōuertimini, venite, cognoscite imbecillitatē & ignominiam vestrā, vt redeatis in requiem, in gloriā vestrā pristinā. Venite, reuiuiscite per humilitatē qui per superbiam morti addicti estis. Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Hem fratres mei C quid facit superbia? hem quid potest humilitas? Quid opus erat tot ambagibus? Si enim principio humiliatus quamprimū fuisset homo, paruisset Deo, & audiēs fuisset dictis diuinis, nequaquā excidisset. Denuo tamē & post ignominiosum lapsum, occasio illi data est à Deo, qua pœnitentia ductus, misericordiam consequi posset: nec humiliari nec ceruicem flectere voluit. Venit enim ad eum dicēs, Adā vbi es? Ac si diceret, à quāta gloria in quātam ignominiā lapsus es? Interrogat ergo eum, vt quid peccasti? vt quid transgressus es? Specia- D tim ad eum reuersus, ac si ipsi innueret vt responderet, Dimitte Domine. Et nusquam nusquam, parce, auditur, nusquam humilitas, nusquam pœnitentia conspicitur, sed oppositum magis. Respondet enim, Mulier quam dedisti mihi, causa fuit: neque ait, mulier mea illusit, sed quam dedisti mihi, ac si dicat, calamitas ista quam tu in caput meum induxisti. Neque illi sat est, fratres mei, quòd sese accusare non vult, Deum quoque ipsum incusat. Inde ad mulierem pergit, atque item illi ait, vt quid & tu dictis meis non obediens fuisti? innuens quoque ei E quodammodo, vt responderet, Dimitte mihi obsecro Domine, ac statim sanaretur humilitate: & nequaquam ita respondit. Sed & ipsa, Serpens inquit decepit me, hic si peccauit, quid noxæ in me est? Quid facitis miseri? præferte vnicam pœnitentiam, agnoscite lapsum vestrum, miseramini nuditatem vestram. Neuter sese dignatus est accusare, neque vel vnus inuentus est qui modicam humilitatem præ se ferret. En in conspectu iam nostro est fratres, quò nos pertinacia nostra perduxerit, quò status noster peruenerit.

Matth. 11.

Gen. 3.

αἰσχύνην.

Adami proteruia.

αὐτή.

A λοιπὸν ὁ Θεὸς ἰδὼν τὴν * ἀναίδειαν ἐκείνου, λέγει, ἐπεὶ πικρός ἐστιν, ἐπεὶ οὐκ οἶδε χαρῆναι· ἐὰν μὴ ποιήσῃ κακὰς ἡμέρας ἐπεὶ ὑπάγει, τελείως ἀπόλλυται. ἐὰν γὰρ μὴ μάθῃ τί ἐστι θλίψις, οὐ μανθάνει τί ἐστιν ἀνάπαυσις. τότε ἔδωκεν αὐτῷ τὰ ἄξια αὐτοῦ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ παραδείσου. παρεδόθη λοιπὸν τῇ ἰδίᾳ φιλαυτίᾳ καὶ τοῖς ἰδίοις θελήμασιν, ἵνα συντρίψῃ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ μὴ στοιχεῖν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῇ ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ, ἵνα αὐτὴ ἡ ταλαιπωρία τῆς παρακοῆς διδάξῃ αὐτὸν τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ὑπακοῆς, ὡς λέγει ἐν τῷ προ- B φήτῃ, παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου. ὅμως ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καθὼς πολλάκις εἶπον, οὐ παρεῖδε τὸ ἴδιον πλάσμα, ἀλλὰ πάλιν προτρέπεται, πάλιν παρακαλεῖ, δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. οἷον εἰπεῖν, ἰδοὺ ἐκοπιάσατε, ἰδοὺ ἐταλαιπωρήσατε, ἰδοὺ ἐπειράθητε τοῦ κακοῦ, ἐκ τῆς ἀπειθείας ὑμῶν· δεῦτε λοιπὸν, ἐπιστρέψατε, δεῦτε ἐπιγνῶτε τὴν ἀδυναμίαν ὑμῶν, ἵνα ἔλθητε εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν δόξαν ὑμῶν. δεῦτε ζήσατε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀνθ᾽ ὧν ἐθανατώθητε διὰ τῆς ὑψη- C λοφροσύνης· μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. βαβαὶ ἀδελφοί μου τί ποιεῖ ἡ ὑπερηφανία; βαβαὶ τί δύναται ἡ ταπεινοφροσύνη; τίς ἦν ἡ χρεία ὅλων τῶν κύκλων τούτων; ἐξ ἀρχῆς γὰρ εἰ ἐταπεινώθη καὶ ὑπήκουσε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐφύλαξε τὴν ἐντολὴν, οὐκ εἶχεν ἐκπεσεῖν. πάλιν μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι, ἔδωκε πρόφασιν τοῦ μετανοῆσαι καὶ ἐλεηθῆναι, καὶ ἔμεινεν ὁ τράχηλος αὐτοῦ ὑψηλός. ἦλθε γὰρ λέγων αὐτῷ, Ἀδὰμ ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, ἀπὸ ποίας δόξης εἰς ποίαν ἦλθες * αἰσχύνην; καὶ λοιπὸν ἐρωτᾷ αὐτὸν, διὰ τί ἥμαρτες; D διὰ τί παρέβης; προτρεπόμενος αὐτὸν ἰδικῶς, εἰς τὸ εἰπεῖν, συγχώρησον· οὐδαμοῦ ταπείνωσις. καὶ ποῦ ἐστι τὸ συγχώρησον; οὐδαμοῦ μετάνοια, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. ἀντιλέγει καὶ αὐτὸς, ἡ γυνὴ ἣν δέδωκάς μοι, οὔτε λέγει, ἡ γυνή μου ἐχλεύασέ με, ἀλλ᾽ ἡ γυνὴ ἣν δέδωκάς μοι, ὡς ἄν τις εἴποι, ἡ συμφορὰ ἣν ἐπήνεγκας κατὰ τῆς κεφαλῆς μου· οὕτως γάρ ἐστιν ἀδελφοὶ, ὅτε μὴ κρατῇ ἄνθρωπος τὸ ἑαυτὸν μέμφεσθαι, οὐκ ὀκνεῖ οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν αἰτιᾶσθαι. εἶτα ἔρχεται πρὸς ἐκείνην καὶ λέγει E αὐτῇ, διὰ τί καὶ σὺ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολήν; ὡς τί ποτε ἰδικῶς λέγων εἰπὲ κἂν συγχώρησον, ἵνα ταπεινωθῇ ἡ ψυχή σου καὶ ἐλεηθῇς· καὶ πάλιν οὐδαμοῦ τὸ συγχώρησον· ἀποκρίνεται γὰρ καὶ * αὐτὴ λέγουσα, ὁ ὄφις ἠπάτησέ με, ὡς ἂν, εἰ αὐτὸς ἥμαρτεν, ἐγὼ τί ἔχω πρᾶγμα; τί ποιεῖτε ἄθλιοι, βάλλετε μίαν μετάνοιαν, ἐπιγνῶτε τὸ πταῖσμα ὑμῶν, ἐλεήσατε τὴν γύμνωσιν ὑμῶν· καὶ οὐδὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ἠξιώθη μέμψασθαι ἑαυτὸν, οὐδὲ εἷς εὑρέθη ἔχων μικρὰν ταπείνωσιν. καὶ λοιπὸν, ἰδοὺ ἁπλῶς βλέπετε, ποῦ ἔφθασεν ἡ κατάστασις ἡμῶν

…σὺ εἰς ποῖα καὶ πόσα κακὰ ὤθησεν ἡμᾶς τὸ δὲ δικαιοῦν ἑαυτούς, τὸ κρατεῖν τὸ ἴδιον θέλημα, τὸ στηρίζειν ἑαυτούς· ἅπερ εἰσὶ τέκνα τῆς ἔχθρας τοῦ Θεοῦ ὑπερηφανίας· ὥσπερ καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τέκνα εἰσί, τὸ ἑαυτὸν μέμφεσθαι, τὸ μὴ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ συνέσει, τὸ μισεῖν τὸ ἴδιον θέλημα. ἐκ τούτων γὰρ ἀξιοῦταί τις ἀναλαβέσθαι ἑαυτόν, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς τὸ κατὰ φύσιν, διὰ τῆς καθάρσεως τῶν ἁγίων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. δίχα γὰρ ταπεινώσεως, οὐ δύναται ὑποταγῆναι ταῖς ἐντολαῖς, οὐδὲ ἐλθεῖν εἰς τί ποτε ἀγαθόν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Μάρκος· ἀλλὰ συντριβῆς καρδίας, ἀδύνατον ἀπαλλαγῆναι κακίας, καὶ κτήσασθαι ἀρετήν. *οὖν διὰ τῆς συντριβῆς τῆς καρδίας καταδέχεταί τις τὰς ἐντολάς, ἀπαλλάσσεται τῆς κακίας, κτᾶται τὰς ἀρετάς, καὶ λοιπὸν ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἰδίαν ἀνάπαυσιν. τοῦτο καὶ οἱ ἅγιοι πάντες ἐπιστάμενοι, ἐσπούδαζον διὰ πάσης ταπεινῆς ἀγωγῆς, ἑνῶσαι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. ἐγένοντο γάρ τινες φιλόθεοι, οἵτινες μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα, οὐ μόνον τὰς ἐνεργείας τῶν παθῶν περιέκοψαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πάθη νικῆσαι ἠβουλήθησαν, καὶ γενέσθαι ἀπαθεῖς· οἷος ἦν ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, καὶ Παχώμιος, καὶ οἱ λοιποὶ θεοφόροι πατέρες. ἐπεὶ οὖν ἔσχον σκοπὸν καθαρίσαι ἑαυτούς, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἔγνωσαν ὅτι διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν, ὡς ἤδη εἴπομεν, καθαίρεται ἡ ψυχή, καὶ δὴ εἶπον καθαίρεται καὶ ὁ νοῦς καὶ ἀναβλέπει καὶ ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν (ἡ ἐντολὴ γὰρ Κυρίου τηλαυγής φωτίζουσα ὀφθαλμούς) κατενόησαν ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες, οὐκ εὐχερῶς δύνανται κατορθῶσαι τὴν ἀρετήν, καὶ ἐπενόησαν ἑαυτοῖς ξένον βίον, ξένην τινὰ διαγωγήν, λέγω δὴ τὸν μονήρη βίον, καὶ ἤρξαντο φεύγειν τὸν κόσμον, καὶ οἰκεῖν ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἐν νηστείαις καὶ χαμευνίαις, καὶ ἀγρυπνίαις καὶ τῇ λοιπῇ κακοπαθείᾳ, καὶ ἀποταξίᾳ πάσης πατρίδος καὶ συγγενῶν, χρημάτων, κτημάτων· καὶ ἁπλῶς ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ· καὶ οὐ μόνον τὰς ἐντολὰς ἐφύλαξαν, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσήνεγκαν τῷ Θεῷ. καὶ λέγω πῶς, αἱ ἐντολαὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἐδόθησαν, καὶ ὑπόκειται πᾶς Χριστιανὸς φυλάξαι αὐτάς· ἀναγκαῖαί εἰσιν, ὡς αἱ εἰσφοραί, βασιλεῖ κεχρεωστημέναι. τίς λέγων, οὐ δίδωμι αἰτίας τῷ βασιλεῖ, ἐκφεύγει κόλασιν; εἰσὶ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ μεγάλοι ἄνθρωποι καὶ λαμπροί, οἵτινες οὐ μόνον αἰτίας παρέχουσι τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσφέρουσιν αὐτῷ· καὶ ἀξιοῦνται ὑπὸ μεγάλης τιμῆς, μεγάλων δωρεῶν, καὶ ἀξιωμάτων. οὕτως οὖν καὶ οἱ πατέρες οὐ μόνον τὰς ἐντολὰς ἐφύλαξαν, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσήνεγκαν τῷ Θεῷ. δῶρα δέ εἰσι, παρθενία καὶ * ἀκτημοσύνη· ταῦτα οὐκ εἰσὶν ἐντολαί, δῶρά εἰσιν· οὐδαμοῦ γὰρ

A En in quot mala collapsi sumus, dum iustos nos facimus, dum nobis obsequimur, dū propriam volūtatem superbię filiā, ac Deo nimis infensam, defendimus. Humilitatis enim filię sunt, sui ipsius perpetua accusatio, proprię voluntatis odium, cōsilij sui ac sensus abominatio. Ex his enim quisque se redemit dignus qui ad naturam suam propriam reuertatur, initiatus sanctissimis Dei præceptis. Neque enim parere quisquam diuinę iustitię ac bonum vllum attingere sine humilitate potest, vt aiebat D. Marcus Abbas: nec absque cordis compunctione possibile est malitiam deserere, aut B virtutis quippiam omnino possidere. Igitur si per dolorē cordis intelligit quis mādata Dei, recedit ab iniquitate, possidet virtutes, hic vtique in pristinā quietem reuertitur. Hoc inquam cùm cognouissent sancti viri, omni studio & diligentia in operationes humiles, quibus sese Deo coniungerent, intēderunt, factique ex his plurimi amici Deo, quòd post sanctum baptisma non solum à passionum operationibus & actibus abstinuere, sed passiones quoq; ipsas radicitus auellere & impassibiles omnino fieri studuere. Quales fuisse accepi- C mus Antonium, Pachomium, Macarium, ceterosque deiferos patres Ex quo igitur decreuere seipsos purgatos reddere ab omni (vt ait Apostolus) tam carnis quàm spiritus turpitudine, cognoueruntque animam non nisi per obseruantiam diuinorum præceptorum (vt iam diximus) purgari posse: mentem item ita expurgatam in propriam naturam redire: (Mādatum enim Dei lucidum oculos illuminans) intellexere proculdubio, sese, quòd mūdani essent & seculares, ne quicquam posse ad virtutem conscendere: quare sibiipsis durio- D rem vitam peregrinamque stationem quam nos solitariam & heremiticā appellamus, excogitarunt: Cœperuntque illico mūdum deserere & vastas eremos incolere, ieiuniis, vigiliis, ac nudæ terræ indormitionibus, aliisque afflictionibus seipsos macerantes: Renunciaruntque omnino patriæ, affinibus, pecuniis, agris & possessionibus atque (vt breuiter dicam) in cūctis mūdo seipsos crucifixere. Nec diuina solum præcepta obseruauerunt, sed & dona Deo huiuscemodi obtulerūt. Data sunt decem pręcepta Christianis omnibus & ad ea obseruanda quisq; cōpellitur. Sūt hæc vecti- E galia annua regi debita. Quis igitur non persoluens debita hæc vectigalia regi, mulctā effugiet? Sunt autē & in seculo clari & illustres viri, qui non solum regi suo vectigalia annua persoluunt, sed & munera offerunt. Atque hi digni habentur honore, munificentia, & liberalitate regia Sic igitur & patres nostri non solum præcepta Dei obseruauere debita, sed & gratuita munera pariter obtulere, qualia, virginitatem, castitatem, inopiam omnium. Hæc enim quæ non præcipiuntur, si offerantur, dona sunt. Neque enim cuiquam omniū

Humilitatis filia.

Nihil boni fieri potest sine humilitate.

Marcus Abbas.

Compunctio.

Psal. 18.

S. Anachoretæ cur in solitudinem migrauerint.

Eremitæ mūdum sibi in cunctis crucifixerunt.

Deo munera offerre, quid sit.

Gratuita munera oblata Deo, sine consilia.

* ἀκτημοσύνη.

aliquando præceptum est ne vxorem ducat, ne filios generet. Non item cogitur quisquam sua venundare & dare pauperibus. Nam cùm legisperitus ille ad Dominum venisset dicens, Domine quid faciendo vitam æternam possidebo, respondit de præceptis: Non homicida, non fur, non adulter esto, non iniquum feres testimonium aduersus proximum tuum: & quæ sequuntur. Respondente exinde illo, quòd hæc omnia à iuuentute sua obseruasset, intulit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me. Non dixit, vende omnia quæ habes, tanquam imperans, sed tanquam consulens. Illud enim, si vis, consulentis est, non imperantis. Obtulerunt igitur patres nostri Deo cum cæteris virtutibus & dona, qualia prædiximus, virginitatem, inopiam, & mundum sibi ipsi omnem crucifixere, ac deinceps studuerunt vt seipsos quoque mundo crucifigerent. Quemadmodum dicit Apostolus: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Quid igitur differt crucifigere sibi ipsi mundum & mundo crucifigi? Mundus homini crucifigitur, cùm mundo abrenunciat homo, & exinde solitarius fit, relictis parentibus, possessionibus, agris, negotiationibus, rerum copia. Crucifigitur enim illi mundus, quia deserit eum: & hoc est Apostolicum dictum: Mihi mundus crucifixus est, subiungit deinde, & ego mundo. Quo pacto crucifigitur homo, mundo? Cùm scilicet vbi ex mundi rebus excesserit, certat aduersus rerum concupiscentias, aduersus voluptates, aduersus propriam voluntatem, subigitque innatas passiones, & vitia. Tunc verè mundo crucifigitur, tunc meritò potest cum Apostolo dicere, mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Patres igitur sancti & maiores nostri sibi ipsis mundum crucifigentes, per dura certamina sese quoque mundo crucifixere. Nos verò videmur quidem nobis ipsis mundum crucifixisse, quia reliquimus eum, & ad monasterium diuertimus, at noluimus mundo nos crucifigere. Adhuc enim in animo nostro vigent illius blanditiæ: adhuc in nobis ipsius affectum abscondimus: compatimur illius gloriæ, compatimur delitiis & voluptatibus, compatimur ornamentis & vestibus, & ob viles & inanes res delabimur plerumque in pristinas eius passiones: Si fortè fabrile aliquod instrumentum pulchrum fuerit, immodicè illo afficimur, & vt dixit Abbas Sozimus, permittimus vt illud instrumentum fiat nobis loco centenarij. Quod sanè non nisi ex amentia multa prouenit, vt qui pretiosas ac magnas res reliquimus, ob minimas plurimum perturbemur. Fitque id à nobis pessimè.

Matth. 19.

Consilia.

Gal. 9.

Mundum homini crucifigi, quid sit.

Hominem mundo crucifigi, quid sit

Renunciatio non vera.

Amentia est perturbari levioribus, cùm maiora relinqueris.

γεγαμῆσθαι, μὴ λαβόντος γυναῖκα, μὴ παιδοποιῆσαι· οὐδὲ πάλιν ἔδωκεν ἐντολὴν ὁ Χριστὸς λέγων· Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὅτε προσῆλθεν αὐτῷ ὁ νομικὸς λέγων, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ἀπεκρίθη, Τὰς ἐντολὰς οἶδας· οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου· καὶ τὰ ἑξῆς. τοῦ δὲ εἰπόντος ὅτι ταῦτα πάντα ἐφύλαξα ἐκ νεότητός μου, ἐπιφέρει, τό, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ τὰ ἑξῆς. ἰδοὺ οὐκ εἶπε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα ὡς ἐντελλόμενος, ἀλλ' ὡς συμβουλεύων. τὸ γὰρ εἰπεῖν εἰ θέλεις οὐκ ἔστιν ἐντελλομένου, ἀλλ' ὡς συμβουλεύοντος. καθὼς οὖν εἴπομεν, προσήνεγκαν οἱ πατέρες τῷ Θεῷ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς δῶρα, τὴν παρθενίαν καὶ τὴν ἀκτημοσύνην, καὶ καθὼς προείπομεν, ἐσταύρωσαν ἑαυτοῖς τὸν κόσμον, καὶ ἠγωνίζοντο λοιπὸν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ σταυρώσωσι, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. τίς οὖν ἡ διαφορά; ὁ κόσμος σταυροῦται τῷ ἀνθρώπῳ, ὅταν ἀποτάξηται ἄνθρωπος τῷ κόσμῳ· καὶ δήπου μονάζῃ, καὶ ἀφήσῃ γονεῖς, χρήματα, κτήματα, πραγματείας, δοσοληψίας, τότε σταυροῦται αὐτῷ ὁ κόσμος· ἀφῆκε γὰρ αὐτόν· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται. εἶτα ἐπάγει, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. πῶς λοιπὸν σταυροῦται ὁ ἄνθρωπος τῷ κόσμῳ; ὅταν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἔξω πραγμάτων ἀγωνίζεται καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἡδονὰς, πρὸς αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας τῶν πραγμάτων, καὶ πρὸς τὰ θελήματα αὐτοῦ, νεκρώσῃ τὰ πάθη αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς σταυροῦται τῷ κόσμῳ· καὶ ἀξιοῦται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἰπεῖν τό, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. οἱ πατέρες ἡμῶν καθὼς εἴπομεν σταυρώσαντες ἑαυτοῖς τὸν κόσμον, ἐσπούδασαν δι' ἀγώνων, καὶ ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ· ἡμεῖς μὲν ἐδόξαμεν σταυροῦν ἑαυτοῖς τὸν κόσμον, ὅτι ἀφήκαμεν αὐτὸν καὶ ἤλθομεν εἰς τὸ μοναστήριον, ἑαυτοὺς δὲ οὐ θέλομεν σταυρῶσαι τῷ κόσμῳ, ἔτι γὰρ ἔχομεν τὰς ἡδονὰς αὐτοῦ, ἀκμὴν ἔχομεν τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, προσπάσχομεν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, προσπάσχομεν βρώμασιν, ἱματίοις· ἐργαλεῖον καλὸν ἐὰν ᾖ, προσπάσχομεν αὐτῷ, καὶ ἀφίεμεν τὸ μικρὸν ἐργαλεῖον ἐκεῖνο ποιῆσαι ἐν ἡμῖν, ὡς εἶπεν ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς, τόπον κεντηναρίου, καὶ ἐδόξαμεν ἐξελθεῖν τοῦ κόσμου, καὶ ἀφεῖναι τὰ αὐτοῦ, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ δι' εὐτελῶν πραγμάτων πληροῦμεν τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ. τοῦτο δὲ πάσχομεν ἀπὸ πολλῆς ἀφροσύνης, ὅτι ἀφέντες μεγάλα καὶ πολύτιμα πράγματα, εἰς δὲ ἀχρεῖά τινα πληροῦμεν τὰ πάθη ἡμῶν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ὃ εἶχεν, ἀφῆκεν, ὁ ἔχων μεγάλα, τὰ μεγάλα, καὶ ὁ ἔχων εἴ τι δήποτε, καὶ αὐτὸς ὃ εἶχεν ἀφῆκεν, ἕκαστος πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ καθὼς εἶπον, δι' εὐτελῶν πραγμάτων, καὶ μηδαμινῶν, πληροῦμεν τὴν προσπάθειαν ἡμῶν. οὐκ ὀφείλομεν δὲ οὕτως ποιεῖν·

Ἀλλ' ὥσπερ ἀπεταξάμεθα τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς πράγμασιν αὐτοῦ, οὕτως ὀφείλομεν καὶ αὐτῇ τῇ προσπαθείᾳ τῇ περὶ τὰς ὕλας ἀποτάξασθαι, καὶ εἰδέναι τί ἐστιν αὕτη ἡ ἀποταγή, καὶ διὰ τί ἤλθομεν εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ τί ἐστι τὸ σχῆμα ὃ λαμβάνομεν, καὶ πρὸς αὐτὸ καταρτίζειν ἑαυτούς, καὶ ἀγωνίζεσθαι κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν. Τὸ σχῆμα ὃ φοροῦμεν, κολόβιόν ἐστι, μὴ ἔχον χειρίδια, καὶ ζώνη δερματίνη, καὶ ἀνάλαβος, καὶ κουκούλιον. Ταῦτα δὲ σύμβολά ἐστι· καὶ ὀφείλομεν μαθεῖν τί σημαίνουσιν ἡμῖν τὰ σύμβολα τοῦ σχήματος ἡμῶν. Διὰ τί φοροῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια, ἡμεῖς δὲ τί οὐκ ἔχομεν; τὰ χειρίδια, σύμβολά εἰσι τῶν χειρῶν. αἱ δὲ χεῖρες λαμβάνονται εἰς πρακτικήν. ὅτε οὖν ἔρχεται ἡμῖν λογισμὸς ἐνεργῆσαί τι διὰ τῶν χειρῶν, τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, ὑπόθου κλέψαι ἢ δεῖραι, ἢ ἁπλῶς οἱανδήποτε ἁμαρτίαν ποιῆσαι διὰ τῶν χειρῶν, ὀφείλομεν προσέχειν τῷ σχήματι ἡμῶν, καὶ μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔχομεν χειρίδια· τουτέστιν οὐκ ἔχομεν χεῖρας τοῦ ἐνεργῆσαί τι τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου. ἔχει δὲ τὸ κολόβιον ἡμῶν καὶ σημεῖόν τι πορφυροῦν· τί θέλει τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν; ἕκαστος στρατευόμενος τῷ βασιλεῖ, πορφύραν ἔχει εἰς τὸ χλανίδιον αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ βασιλεὺς πορφύραν φορεῖ, πάντες οἱ στρατευόμενοι αὐτῷ, βάλλουσιν πορφύραν εἰς τὸ χλανίδιον αὐτῶν· τουτέστι τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα· ἵνα διὰ τούτου δείξωσιν ὅτι τοῦ βασιλέως εἰσί, καὶ ὅτι αὐτῷ στρατεύονται· οὕτως καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν εἰς τὸ κολόβιον ἡμῶν, δηλοῦντες ὅτι τῷ Χριστῷ ἐστρατεύθημεν, καὶ χρεωστοῦμεν ὑπομεῖναι ὅλα τὰ παθήματα αὐτοῦ, ὅσα ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς. καὶ γὰρ ὅτε ἔπαθεν ὁ δεσπότης ἡμῶν, ἐφόρεσε τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον. πρῶτον μὲν ὡς βασιλεύς. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων· ἔπειτα δὲ καὶ ὡς ἐμπαιζόμενος ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν ἐκείνων. καὶ ἡμεῖς οὖν ἔχοντες τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν, ἐπαγγελλόμεθα, ὡς εἰπεῖν, ὑποφέρειν πάντα τὰ παθήματα αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ ὁ στρατιώτης οὐκ ἀφίησι τὴν στρατείαν αὐτοῦ, καὶ ὑπάγει γίνεται γεωργὸς ἢ πραγματευτής, ἐπεὶ ἐκπίπτει τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ· οὕτως καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀθλῆσαι καὶ ἀμεριμνῆσαι ἀπὸ πάντων τῶν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ Θεῷ μόνῳ σχολάσαι, ὡς λέγει, ἵνα ἡ παρθένος εὐπάρεδρος, καὶ ἀπερίσπαστος. ἔχομεν δὲ καὶ ζώνην· διὰ τί δὲ φοροῦμεν; ἡ ζώνη ἣν φοροῦμεν, σύμβολόν ἐστι πρῶτον μέν, ὅτι ἐσμὲν ἕτοιμοι εἰς ἔργον. ἕκαστος γὰρ θέλων ἐργάζεσθαι, πρῶτον ζώννυται, καὶ οὕτως ἄρχεται τοῦ ἔργου,

A Vt enim mundo & rebus eius abrenuntiamus: ita & pristinis illius passionibus abrenuntiare debemus: Discere item quæ vera sit abrenuntiatio, & ad quid profecti simus in monasterium: quidque nobis innuat habitus noster, atque illi nos adaptare & conformare, certareque pro virili parte vti patres nostri. Habitus noster is est: Tunica absque manicis, & zona pellicea, analabus, & cucullus. Hæc autem signa sunt omnia. A nnbis igitur perdiscendum est, quid hæc habitus nostri signa præ se ferant. Vt quid B autem tunicam feramus absque manicis, cum cætera quæque manicas habeant? Quid manicas non habemus? manicæ signa sunt manuum: manus autem ad practicen pertinent. Cùm igitur surrepit nobis cogitatio aliqua operandi & agendi quippiam per pristini hominis manus, vtpote furari vel verberare, atque, vt dicam breuiter, peccatum aliquod patrare cogitas, aduertamus tunc oculos mentis ad habitum nostrum, discamusque abesse illi manicas, id est, non habere nos manus ad operandum quippiam C pristini hominis. Habet & tunica signum purpureum: quid oro id igitur? habet vnusquisque regi militans purpuram in lena sua. Ex quo enim rex purpuram ferre cœpit, omnes eius milites togulis suis purpurea signa apposuere: vt ex his appareat regios sese esse, & regi commilitare: sic & nos purpureum signum pro amictu nostro sumpsimus, vt appareat commilitare nos Christo, & quod tot illius gratia perferre debemus, quot ille nostri causa pertulit. Cùm enim passus est Dominus noster, purpuream vestem portauit. Primùm quidem vti D rex: est enim ipse regum omnium rex, & dominantium Dominus: Secundò autem vt delusus à prophanissimis illis Iudæis. Et nos igitur signum purpureum gerentes ad toleranda quæque pro eo promptos profiteamur. Et quemadmodum miles nequicquam militia sua dimissa, mercator fit, aut agricola, sed militare pergit, vt ait Apostolus: Nemo militans Deo implicet se negotiis sæcularibus, vt imperatori suo place- E re queat: Ita nos si veri certatores esse cupimus, negligamus quæcunqne sunt mundi: solique Deo dedamus, soli assistamus, soli obsequamur, soli seruiamus: Vt sit, qnod ait, virgo assidens & à nullo distracta. Habemus autem & zonam pelliceam circa renes nostros. Id signum est, ad opus quodque aceincti vt quamprimum simus & parati. Laboraturus enim quis primò accingitur, & sic demum opus aggreditur,

Vestitus monasticus.

Vestis monastica sine manicis quid significet.

Tunica purpureum signum.

Purpurea Christi vestis.

2. Tim. 2.

Zona pellicea quid significet.

vt dicitur, Accingimini renes vestros, mortificati quoque corporis signum est. Nos enim desideria nostra mortificare debemus: præsertimque ea quæ à renibus procedunt, in quibus animæ voluptas esse dicitur. Iuxta quod aiebat Apostolus, Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam: quæque sequuntur. Habemus & Analabum. Analabus, seu succinctorium, in crucis modum ponitur. Super humeros autem nostros crucis signum deferimus, ex eo quod dicitur: Tolle crucem tuam, & sequere me. Quid est aliud crux quàm vera mortificatio, quæ à nobis erigitur per fidem quam habemus in Christum? Fides enim, vt dicitur rursus in libro senum, amouet semper & repellit quæcunque sunt impedimento, & liberam nobis reddit operationem, quæ nos ad perfectam hanc mortificationem deducit, id est, vt seipsum quisque sæculi rebus omnino exuat, & earundem pariter amore atque affectione. Relinquimus enim certatim parentes, relinquimus agros, possessiones, pecunias & quæcunque nobis fuerant abrenuntiauimus, abrenuntiemus pariter & affectui, sicque perfecti erimus abrenuntiatores. Ferimus & cucullum, quod innocentiæ signum est & puritatis. Pueri enim paruuli cucullum ferunt, non viri perfecti. Nos igitur ideo cucullum ferimus vt paruuli simus malitia. Quemadmodum monet Apostolus, Nolite sensibus paruuli esse, malitia paruuli estote. Quid autem significat malitia paruulum esse? Paruulus sine malitia, à quocunque spernatur, non irascitur, honoratus non effertur in gloriam vanam, priuatus aut spoliatus propriis, non affligitur. Paruulus enim malitia, non etiam iniuriam vlciscitur, non affectat gloriam. Est & cucullus signum gratiæ Dei. Quoniam quemadmodum cucullus tuetur & fouet pueri caput, sic & gratia Dei mentes nostras defendit. Est igitur cucullus signum gratiæ Saluatoris nostri tuentis caput nostrum, & circumfouentis quæ in Christo est, synceritatem, ob Dæmonas qui nos continuò aggrediuntur, vt percutiant & vulnerent. Habemus & zonam ad lumbos nostros, signum sanè mortificandi irrationabilis appetitus nostri. Et analabum, id est, scapulare in humeris, quod est crux. Ecce & cucullum innocentiæ & puritatis signum. Conuersemur igitur, ex habitu nostro, vt dixerunt Patres, ne alienum habitum feramus: atque vt magna dimisimus, ita parua relinquamus. Dimisimus mundum, dimittamus pariter & illius affectiones. Amor enim nimius & immoderatus plerunque nos ob vilia & tenuia iterum colligat, nosque cæci & miseri vix aduertimus.

Anima voluptas est in renibus.

Analabus monasticus ad quid incitet.

Fides remouet ea omnia quæ impediunt perfectionem.

Ad renunciandum affectui, cucullus.

Paruulus malitia, qui sit.

Zona.

Analabus.

ὡς λέγει, Ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι· καὶ πάλιν, ἵνα ὥσπερ ἐστὶν ἀπὸ νεκροῦ σώματος ἡ ζώνη, οὕτως καὶ ἡμεῖς νεκρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν. ἔστι γὰρ ἡ ζώνη κατὰ τῆς ὀσφύος ἡμῶν· ἐκεῖ δὲ εἰσιν οἱ νεφροί, ἐν οἷς λέγεται εἶναι τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος· νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν· καὶ τὰ ἑξῆς. ἔχομεν καὶ ἀνάλαβον· ὁ ἀνάλαβος ἅπτεται σταυροειδῶς ἐπὶ τοὺς ὤμους ἡμῶν· τοῦτ᾽ ἔστι, τοῦ σταυροῦ τὸ σύμβολον βαστάζομεν εἰς τοὺς ὤμους ἡμῶν, καθὼς λέγει, ἆρον τὸν σταυρόν σου καὶ ἀκολούθει μοι. τί δέ ἐστι σταυρὸς ἀλλ᾽ ἢ τελεία νέκρωσις ἥτις κατορθοῦται ἡμῖν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως; ἡ γὰρ πίστις, ὡς λέγει πάλιν εἰς τὸ γεροντικόν, περιστέλλει ἀεὶ τὰ κωλύοντα, καὶ ἀνεμπόδιστον ποιεῖ ἡμῖν τὴν ἐνεργασίαν, τὴν φέρουσαν ἡμᾶς εἰς τοιαύτην τελείαν νέκρωσιν· τοῦτ᾽ ἔστιν ἵνα νεκρώσῃ τις ἑαυτὸν ἀπὸ πάντων τῶν τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ἐὰν ἀφῆκε γονεῖς, ἵνα ἀγωνίσηται καὶ πρὸς τὴν προσπάθειαν, ὁμοίως καὶ χρήματα ἢ κτήματα, καὶ ἕκαστον πρᾶγμα ὅπερ ἂν ἀποτάξηταί τις, θέλει καὶ αὐτῇ τῇ προσπαθείᾳ αὐτοῦ ἀποτάξασθαι, καθὼς καὶ ἤδη εἴπομεν. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία ἀποταγή. λαμβάνομεν δὲ κουκούλιον· τοῦτο δέ ἐστι σύμβολον τῆς ταπεινώσεως. τὰ νήπια γὰρ τὰ μικρὰ τὰ ἄκακα, φοροῦσι κουκούλια. ἄνθρωπος δὲ τέλειος κουκούλιον οὐ φορεῖ. ἡμεῖς οὖν διὰ τοῦτο φοροῦμεν, ἵνα νηπιάζωμεν τῇ κακίᾳ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε. τί δέ ἐστι τὸ νηπιάζειν τῇ κακίᾳ; τὸ νήπιον, τὸ μὴ ἔχον κακίαν, ἐὰν ἀτιμασθῇ, οὐκ ὀργίζεται, καὶ ἐὰν τιμηθῇ οὐ κενοδοξεῖ. ἐὰν λάβῃ τις τὰ αὐτοῦ, οὐ θλίβεται· νηπιάζει γὰρ τῇ κακίᾳ, οὐκ ἐκδικεῖ πάθος, οὐκ ἀντιποιεῖται δόξης. ἔστι πάλιν τὸ κουκούλιον σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. ὅτι ὥσπερ τὸ κουκούλιον σκεπάζει καὶ θάλπει τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου, οὕτως καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ σκεπάζει τὸν νοῦν ἡμῶν, ὡς λέγει εἰς τὸ γεροντικόν· ὅτι τὸ κουκούλιον σύμβολόν ἐστι τῆς χάριτος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, σκεπαζούσης ἡμῶν τὸ ἡγεμονικόν, καὶ περιθαλπούσης τὴν ἐν Χριστῷ νηπιότητα διὰ τοὺς ῥαπίζειν ἀεὶ καὶ τιτρώσκειν ἐπιχειροῦντας δαίμονας. ἰδοὺ ἔχομεν καὶ τὴν ζώνην ἐπὶ τῆς ὀσφύος ἡμῶν· ὅ ἐστιν ἡ νέκρωσις τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας· καὶ τὸν ἀνάλαβον κατὰ τῶν ὤμων, ὅ ἐστι σταυρός. ἰδοὺ καὶ τὸ κουκούλιον ὅ ἐστι σημεῖον τῆς ἀκακίας, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ νηπιότητος. πολιτευσώμεθα ἀξίως πρὸς τὸ σχῆμα, ὡς εἶπον οἱ πατέρες, ἵνα μὴ ἀλλότριον σχῆμα φορῶμεν· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀφήκαμεν τὰ μεγάλα, οὕτως ἀφήκωμεν καὶ τὰ μικρά· ἀφήκαμεν τὸν κόσμον, ἀφήκωμεν καὶ τὰς προσπαθείας αὐτοῦ· αἱ γὰρ προσπάθειαι, καθὼς εἶπον, καὶ διὰ μικρῶν τινων καὶ μηδενὸς λόγου ἀξίων πάλιν συνδεσμεύουσιν ἡμᾶς τῷ κόσμῳ, καὶ οὐ νοοῦμεν.

Si liberari

ἐὰν οὖν θέλωμεν τελείως ἀπαλλαγῆναι καὶ ἐλευθερωθῆναι, μάθωμεν κόπτειν τὰ θελήματα ἡμῶν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν σὺν Θεῷ προκόπτομεν, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἀπροσπάθειαν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὠφελεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς τὸ κόπτειν τὸ ἴδιον θέλημα· ὄντως προκόπτει τις ἐκ τούτου τοῦ πράγματος σχεδὸν ὑπὲρ πᾶσαν ἀρετήν. καὶ ὥσπερ ἄνθρωπος ὁδεύων ἐν ὁδῷ, καὶ εὑρίσκων ἐν αὐτῇ κοντυδάκιον, καὶ ὑπάγων αὐτό, δι' ἐκείνου τοῦ κοντυδακίου προλαμβάνων πολὺ μέρος ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης, οὕτως ἐστὶν ὁδεύων ταύτην τὴν ὁδὸν τῆς κοπῆς τοῦ θελήματος· ἐκ τοῦ γὰρ κόπτειν τινὰ τὸ ἴδιον θέλημα αὐτοῦ, κτᾶται τὴν ἀπροσπάθειαν, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσπαθείας, ἔρχεται σὺν Θεῷ εἰς τελείαν ἀπάθειαν. δύναται δὲ εἰς μικρὸν διάστημα κόψαι δέκα θελήματα, καὶ πῶς· περιπατεῖ τις εἰς μικρὸν διάστημα, καὶ βλέπει τί ποτε, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ λογισμός, πρόσχες ἐκεῖ, καὶ λέγει τῷ λογισμῷ, οὕτως οὐ προσέχω, καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐ προσέχει· πάλιν εὑρίσκει τινὰς καταλαλοῦντας, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ λογισμός, εἰπὲ καὶ σὺ τόδε τὸ ῥῆμα, καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐ λέγει· πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ λογισμός, ὕπαγε, ἐρώτησον τὸν μάγειρον τί ἕψει, καὶ οὐχ ὑπάγει, καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ. βλέπει τί ποτε, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ λογισμός, ἐρώτησον τίς ἤνεγκεν αὐτό· καὶ κόπτει τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐρωτᾷ· καὶ οὕτως κόπτων εἰς συνήθειαν ἔρχεται τοῦ κόπτειν, καὶ ἐκ τῶν μικρῶν ἄρχεται καὶ τὰ μεγάλα μετὰ ἀναπαύσεως κόπτειν, καὶ οὕτως λοιπὸν ἄρχεται μήτε ἔχειν ὅλως θέλημα· ἀλλ' εἴτι δ' ἂν συμβῇ, ἀναπαύει αὐτόν, ὡς ὅτι αὐτοῦ ἐστι. καὶ αὐτοῦ μὴ θέλοντος ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, εὑρίσκεται * πάντοτε ποιῶν αὐτό. ὁ γὰρ ἴδιον οὐκ ἔχει, ἕκαστον γενόμενον ἴδιον αὐτοῦ ἐστι, καὶ οὕτως εὑρίσκεται, ὡς εἴπομεν, μὴ ἔχων προσπάθειαν, καὶ ἐκ τῆς ἀπροσπαθείας, ὡς εἶπον, ἔρχεται εἰς τὴν ἀπάθειαν· βλέπετε κατὰ μικρόν, εἰς ποίαν φέρει προκοπὴν τὸ κόπτειν τὸ ἴδιον θέλημα; οἷος ἦν ὁ μακάριος ἐκεῖνος Δωσίθεος. ἀπὸ ποίου βίου, καὶ ἀπὸ ποίας τρυφῆς, ἀπὸ ποίας βλακείας ἄνθρωπος, μηδὲ ἀκούσας ποτὲ λόγον Θεοῦ, καὶ ὅμως ἠκούσατε εἰς ποῖα μέτρα ἤνεγκεν αὐτὸν δι' ὀλίγου χρόνου τὸ κρατῆσαι αὐτὸν τὴν ὑπακοήν, καὶ κόψαι τὸ ἴδιον θέλημα· πῶς δὲ καὶ ἐδόξασεν αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἀφῆκεν εἰς λήθην ἐλθεῖν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀρετήν· ἀλλὰ ἀπεκάλυψε τῷ ἁγίῳ γέροντι, καὶ εἶδεν αὐτὸν μεταξὺ ὅλων ἐκείνων τῶν ἁγίων ἀπολαύοντα τῆς μακαριότητος αὐτῶν. λέγω ὑμῖν καὶ ἄλλο πρᾶγμα ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἐμοῦ γενόμενον· ἵνα μάθητε ὅτι καὶ ἀπὸ θανάτου ῥύεται ἄνθρωπον ἡ ὑπακοή, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὸ ἴδιον θέλημα. ποτὲ ὄντος μου ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σερίδου,

A Si liberari perfectè volumus & ab hoc sæculo discedere, oderimus imprimis voluntatem nostram, & sic breui diuino præsidio ad impassibilitatem animi perueniemus. Nihil enim adeò adiuuat hominem ad hoc ac sensus suos odisse. Atque ita sese habet hæc ratio ad omnem virtutem, vt si viator iter aggressus, scipione inuento cui innitatur iter magis acceleret, & præoccupet viam: sic enim qui viam hanc incedit, si propriam voluntatem abscindat, abscindit & pristinas affectiones, quibus præcisis, fit Dei opere omnino impassibilis. B Nec quisquam hoc putet arduum & difficile, cùm breui compendio & spacio quis seipsum possit si velit decies abnegare. Quod quo pacto fiat, edocebo: Obambulat aliquis & quippiam conspicatus persuadetur à cogitatione vt id aduertat: At is cogitationi & non bonæ persuasioni repugnat, seque auertit. Rursum inuenit quis nugis & varijs rumoribus occupatos, persuadet vt se quoque turbæ immisceat, & verba pariter inserat, negat id se acturum, & auersus aliò propriam voluntatem abscindit. Item succurrit illi vt coquum adeat, interrogetque quid C paret obsonij, non adit ac se cohibet: Cernit aliquid in culina, quis illud attulerit solicitatur interrogare, comprimit appetitum & vocem, & nihil percunctatur. Sicque dum praua quæque præcidit, sensim quæcunque præcidere aduenientia consuescit, & iam summa cum requie nihil præter voluntatem suam se sentit habere, & quicquid factum fuerit, eo ita contentus est, ac si ad vota sua euenisset. Qui enim proprium nihil habet aut suum, quicquid factum fuerit id proprium putat. Cúmque nullam affectionem habeat, omnino tandem (vt dixi) ad impassibilitatem animi D perducitur. Aduertite igitur quantum pusillum hoc proficere nus faciat, & propriam abscindere voluntatem quantum conferat. Huius rei mirabile exemplar fuit beatus ille Dositheus, qui à vita deliciosissima & molli veniens, nullis diuinarum rerum doctrinis imbutus, breui tempore in summam perfectionem prouectus est, dum obedientiam vnicam amplectitur, & propriam voluntatem abscindit. Quem tandem Deus gloriosissimum ostendit, E nec passus est ipsius virtutem in obscuro esse. Vni enim ex sanctissimis illis senioribus reuelatus est, & visus inter diuorum aliorum cateruas, vnà cum illis perfruens beatitudine. Narrare licet & vobis miraculum alterum, quod ætate mea factum est, vt intelligatis tantam esse obedientiæ & abnegatæ voluntatis vim, quæ à morte quoque eripere & liberare hominem possit. Cùm essem quandoque apud Abbatem Seridum,

Voluntatem propriam odisse breuis est ad impassibilitatem via.

Abnegare seipsum, facile est.

B. Dositheus, exemplar spiritualis profectus.

Voluntatis abnegata vis.

Abbas Seridus.

ad eum profectus est ab oris Ascalonis A monachus ab Abbate suo cum mandatis missus. Imperatum autem ei à seniore fuerat vt ad vesperam omnino rediret Interim oborta est immensa tempestas, imber maximus, tonitrua horrenda, videbaturque torrenti similis ea inundatio. Volebat ille reuerti vrgente senioris præcepto, nos verò è contra cohortabamur expectare serenitatem, asserentes periclitari illum maximè in tantis aquarum eruptionibus. Non acquieuit ille nobis vllo pacto, vt maneret. Decreuimus igitur eum adusque flumen subsequi, sperantes, ipsum, cum illud vidisset, emendaturum consilium & reuersurum. Eò autem postquam vnà peruenimus, exutus ille vestes, eas ceruici collectas imposuit, & accinctus scapulare suum, sese dedit præcipitem in torrentem, statimque natare cœpit: Formidantibus autem nobis ne mergeretur, subitò in littus alterum (mirabile dictu) conspectus est, & resumptis denuo vestibus, à nobis impetrata venia, discessit: Nos autem plusquam dici queat obstupuimus, mirati virtutis vim & potentiam. Nobis C enim vix in eum sine tremore contuentibus ipse solus intrepidus absque vlla formidine & periculo enatauit, fretus obedientiæ merito. Haud dissimile fuit & illud quod alteri discipulo contigit, qui ab Abbate in proximam villulam missus ad expedienda quæ opus fuerant, cùm se sentiret in concupiscentiam propriæ filiolæ sollicitari, exclamauit vnicam hanc vocem: Deus patris mei libera me, statimque sese apud viam Scetiam reperit: qua reuersus ad patrem suum est. Videte potentiam virtutis, contemplamini D vim verbi. Quantum scilicet afferat auxilij paternis precibus sese dedere: ipsorum enim ille similia locutus est verba: Libera me Deus per patris mei orationes. Considerate humilitatem & obseruantiam amborum: erat vterque dubius & anxius, volebatque senex fratrem ad monasterij necessaria dimittere, nec tamen vt iret, imperare voluit, sed vtrum proficisci vellet percontatus est. Non item frater respondit, eo, sed quicquid iusseris faciam pater. Hinc enim scandala verebatur, hinc patris inobedientiam formidabat. Ad hæc igitur senex, E exurge ait, & actutum perge. Recedens frater dixit: Non spero in Deum quia me proteget, sed in orationibus patris mei, quia me tuebuntur, sicque cùm in tentationem incidisset, non Deum in auxilium vocauit, sed patris sui orationes. Atque ita paternis orationibus fretus vterque maximè fuit. en quemadmodum obedientiæ humilitatem coniunxere:

Obedientiæ meritum.

Filiola.

Oratio patris spiritualis.

ἦλθεν ἐκεῖ μαθητὴς μεγάλου γέροντος ἐκ τῶν μερῶν Ἀσκάλωνος εἴς τινα ἀπὸ τοῦ Ἀββᾶ αὐτοῦ. εἶχε δὲ ἐντολὴν παρὰ τοῦ γέροντος ὑποστρέψαι ἀπὸ ἑσπέρας εἰς τὸ ἴδιον κελλίον. ἐν δὲ τούτῳ δὲ γέγονε χειμὼν σφοδρότατος καὶ ὄμβροι, καὶ βρονταί, καὶ ὡς ὁ παραπλήσιος χείμαρρος εἰς ὅλην τὴν πλημμύραν αὐτοῦ. εἶτα ἐκεῖνος ἤθελεν ἀπελθεῖν διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ γέροντος. ἡμεῖς δὲ παρεκαλοῦμεν αὐτὸν μεῖναι, ἔχοντες ὅτι ἀδύνατόν ἐστι σωθῆναι αὐτὸν ἐκ τοῦ ποταμοῦ. ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἐπείσθη ἡμῖν μεῖναι. λέγομεν ὕστερον, ἀπέλθωμεν μετ' αὐτοῦ ἕως τοῦ ποταμοῦ· ἐὰν γὰρ ἴδῃ αὐτόν, ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχει ἀνακάμψαι. ἀπήλθομεν οὖν μετ' αὐτοῦ, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν τὸν ποταμόν, ἀποδύεται ἐκεῖνος τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ δεσμεῖ αὐτὰ εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ζώννυται τὸ μαφόριον αὐτοῦ, καὶ βάλλει ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμὸν εἰς ὅλον τὸ φοβερὸν ῥεῦμα ἐκεῖνο. ἡμεῖς δὲ ἱστάμεθα ἐκπληττόμενοι καὶ τρέμοντες μήπως ἀποθάνῃ· ἐκεῖνος δὲ ἦλθε κολυμβῶν, καὶ εὑρίσκεται παραχρῆμα εἰς τὸ ἄλλο πέραν, καὶ ἐνδύεται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ βάλλει ἡμῖν ἐκεῖθεν μετάνοιαν, καὶ λαμβάνει παράθεσιν, καὶ ἀπέρχεται τρέχων· ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν θαυμάζοντες, καὶ ἐκπληττόμενοι τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς· ὅτι ἡμεῖς μετὰ φόβου, κἂν περιείχομεν, ἐκεῖνος δὲ ἀκινδύνως διῆλθε διὰ τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ. καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος, ὃν ἔπεμψεν ὁ ἀββᾶς αὐτοῦ διὰ τὰς χρείας αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀποκρισιάριον αὐτοῦ εἰς τὴν κώμην· πῶς ὅτι εἶδεν αὐτὸν ἑλκόμενον ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ εἰς αἰσχρὰν μίξιν. ἵνα * μόνον εἴπῃ, ὁ Θεὸς τοῦ πατρός μου, ἐξελοῦ με, εὐθέως εὑρέθη εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Σκήτεως; ὑπάγων πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. βλέπετε δύναμιν ἀρετῆς, βλέπετε ἐνέργειαν ῥήματος, πόσην βοήθειαν ἔχει καὶ τὸ ἐπικαλέσασθαί τινα τὰς εὐχὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; ἵνα εἴπῃ, ὁ Θεὸς διὰ τὰς εὐχὰς τοῦ πατρός μου; ἐξελοῦ με, εὐθέως εὑρέθη εἰς τὴν ὁδόν. καταμάθετε δὲ τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν εὐλάβειαν ἀμφοτέρων. ἦσαν μὲν στενοί, καὶ ἤθελεν ὁ γέρων πέμψαι τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν ἀπόκρισιν, καὶ οὐκ ἔλεγεν αὐτῷ, ὕπαγε, ἀλλ' ἔλεγεν αὐτῷ, θέλεις ἀπελθεῖν; ὁμοίως καὶ ὁ ἀδελφὸς οὐκ εἶπεν, ὑπάγω· ἀλλ' ἔλεγεν αὐτῷ, ὡς θέλεις ποίει. ἐφοβεῖτο γὰρ καὶ διὰ τὰ σκάνδαλα, καὶ διὰ τὸ μὴ παρακοῦσαι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. εἶτα ὡς πλεῖον ἐστενοχωρήθησαν, λέγει αὐτῷ ὁ γέρων· ἐγείρου, ὕπαγε· καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, ἐλπίζω εἰς τὸν Θεόν μου ὅτι * σκεπάζει σε· ἀλλὰ λέγει, ἐλπίζω εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ πατρός μου ὅτι σκεπάζουσί με. ὁμοίως καὶ ὁ ἀδελφός, ὅτε ἐπειράσθη, οὐκ εἶπεν ὅτι ὁ Θεός μου ἐξελοῦ με, ἀλλ' ὁ Θεὸς εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ πατρός μου ἐξελοῦ με· καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἤλπιζε. βλέπετε πῶς ἔζευξαν τὴν ὑπακοὴν τῇ ταπεινώσει·

ὥσπερ γὰρ ζεύγνυται τὸ ἅρμα, καὶ οὐ δύναται ὁ ἵππος προσλαβεῖν τὸν ἄλλον, ἐπικλᾶται· οὕτως χρήζει ἡ ὑπακοὴ ἔχειν συνεζευγμένην αὐτῇ τὴν ταπείνωσιν. καὶ πῶς δύναταί τις ἀξιωθῆναι ταύτης τῆς χάριτος, ἐὰν μή, καθὼς εἶπον, βιάσηται κόψαι τὰ ἴδια θελήματα, καὶ ἐκδῷ ἑαυτὸν μετὰ Θεὸν τῷ ἑαυτοῦ πατρί, ἐν μηδενὶ διστάζων, ἀλλὰ πάντα ποιῶν, ὥσπερ κελεύεται, μετὰ πληροφορίας ὡς ὅτι τῷ Θεῷ ὑπακούει; τίς ἄξιος ἐλεηθῆναι, τίς ἄξιος σωθῆναι. φέρεται ποτὲ τοιοῦτος λόγος, ὅτι περιερχόμενός ποτε ὁ ἅγιος Βασίλειος διὰ τῶν κοινοβίων αὐτοῦ, λέγει ἑνὶ τῶν ἡγουμένων, ἔχεις τινὰ τῶν σωζομένων; λέγει αὐτῷ ὁ Ἀββᾶς, διὰ τῶν εὐχῶν σου δέσποτα πάντες θέλομεν σωθῆναι. λέγει πάλιν αὐτῷ ὁ ἅγιος Βασίλειος· τῶν σωζομένων ἔχεις τινά; ἐκεῖνος νοήσας (ἦν γὰρ καὶ αὐτὸς πνευματικός) λέγει, ναί. ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ, λέγει ὁ ἅγιος αὐτῷ, δὸς νίψωμαι. ἀπέρχεται, καὶ φέρει αὐτῷ νίψασθαι. μετὰ δὲ τὸ νίψασθαι τὸν ἅγιον Βασίλειον, λαμβάνει καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος τὸ νίμμα, καὶ λέγει τῷ ἀδελφῷ, δέξαι, καὶ αὐτὸς νίψαι. δέχεται οὖν ἐκεῖνος τὸ νίμμα ἀδιακρίτως παρὰ τοῦ ἁγίου. μετὰ οὖν τὸ δοκιμάσαι αὐτὸν ἐν τούτῳ, λέγει αὐτῷ πάλιν· ὅτε εἰσέρχομαι εἰς τὸ ἱερατεῖον, ἐλθὲ ὑπόμνησόν με ἵνα χειροτονήσω σε. πάλιν ἐκεῖνος ἀδιακρίτως ὑπακούει. καὶ ὅτε εἶδε τὸν ἅγιον Βασίλειον ἔσω εἰς τὸ ἱερατεῖον, ἀπέρχεται καὶ ὑπομιμνήσκει αὐτόν, καὶ χειροτονεῖ αὐτόν, καὶ λαμβάνει αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. τίνι γὰρ ἔπρεπεν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ ἁγίου ἐκείνου τοῦ θεοφόρου, τῷ τοιούτῳ εὐλογημένῳ ἀδελφῷ; ὑμεῖς οὐκ ἔχετε πεῖραν ὑπακοῆς ἀδιακρίτου· οὐδὲ οἴδατε τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῆς. ἠρώτησά ποτε γέροντα τὸν ἀββᾶν Ἰωάννην τὸν τοῦ Ἀββᾶ Βαρσανουφίου, καὶ εἶπον, δέσποτα ἐπειδὴ ἡ γραφὴ λέγει ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ βλέπω ὅτι οὐδὲ μίαν θλίψιν ἔχω, τί ὀφείλω ποιῆσαι, μήπως καὶ ἀπόλλω τὴν ψυχήν μου, ὅτι οὐκ εἶχον οὐδὲ μίαν θλίψιν οὐδὲ μέριμναν· ἔτι δὲ καὶ συνέβη με ἔχειν λογισμόν, ἐλάμβανον τὸ πινακίδιον, καὶ ἔγραφον τῷ γέροντι· διὰ γραμμάτων γὰρ ἠρώτων πρὸ τοῦ με ὑπηρετῆσαι αὐτῷ, καὶ πρὶν πληρώσω γράφων ᾐσθανόμην ὠφελείας καὶ κουφισμοῦ· τοσαύτη ἦν ἡ ἀμεριμνία καὶ ἡ ἀνάπαυσις. ἐγὼ δὲ μὴ εἰδὼς τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς, καὶ ἀκούων ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐφοβούμην ὅτι οὐκ εἶχον θλίψιν. ὡς οὖν ἐδήλωσα τῷ γέροντι, δηλοῖ μοι οὕτως, μηδὲν * θλίβης· σὺ οὐκ ἔχεις πρᾶγμα· ἀλλ' ἕκαστος βάλλων ἑαυτὸν εἰς ὑπακοὴν πατέρων, ταύτην τὴν ἀμεριμνίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχει.

A vt enim currus vno equo non satis commodè trahitur, nisi & alterum apponas: ita obediens humilitatem coniugatam sibi deposcit. Qua sanè gratia & virtute haberi nemo dignus potest, nisi antè consuescat præcludere & amputare propriam voluntatem, & seipsum post Deum patri suo dedere, atque ab eo nulla in re postmodum dissentire, sed omnia ipsius arbitrio facere, ea fide & certitudine, ac si Deo in cunctis non homini pareret, vt illi quos prædiximus factitarunt: hic saluari, B hic misericordiam consequi dignus est. Memoria est de beato Basilio, qui cùm cœnobia sua inuiseret, ab vno prælatorum percontatus est, num quem in choro suorum habeeet, quem confideret saluandum. Respondente autem illo, sperare se omnes per suas orationes fore saluos, rursum id ipsum interrogauit. Nec antè destitit, quàm ille ex optimis meliorem sibi offerret electum: Cui cùm pater sanctissimus imperaret vt aquam ad abluendos pedes afferret, abiit statim, attulit & lauit: iussit postmodum sedere eum, ac C lauari pariter, paruit ille simpliciter, & ministrante patre lotus est. Post hoc periculum obedientiæ ingressus est in sanctuarium cum eo pater, & celebranti discipulo ministrare voluit: eo nulla in re dissentiente quamcunque imperasset. Atque illum post hæc socium sibi & perpetuum comitem asciuit. Neque enim alium quàm sanctum discipulum & benedictum decebat habere Deiferum patrem & sanctissimum. Vos autem omnino fratres adhuc expertes video huiuscemodi obedientiæ indiscretæ, nec nosse quanta eius sit re- D quies. Memini me quandoque Abbatem Ioannem Beati Barsanuphij discipulum interrogasse rem huiuscemodi: Cùm scriptura commemoret opus nobis esse multis afflictionibus & angustiis ad vitæ ingressum & salutis, dubitare me ne perirem, qui nulla me sentirem cura moueri & sollicitari: idque per litteras sciscitabar. Inter scribendum, fateor, augeri mihi lætitiam sentiebam, timebamque mihi ipsi magis ad tribulationes scripturæ aduertens, quibus omnino carere me cognoscebam. At mihi senex respondit, & vanum timorem E ademit, inferens ita necessariò euenire, vt scilicet pacatissimi, iocundissimi & quietissimi sint, quicunque sese in patrum obedientiam dedidere.

Obedientia humilitatem comitem requirit.

S. Basilij monasteriorum visitatio.

Anachoretica obedientia exemplum.

Abbas Ioannes Barsanuphij discipulus

Obedientes necessariò incundissimi & quietissimi sunt.

DE HVMILITATE, DOCTRINA II.

SENIORIS vnius ea memoriæ prodita est sententia: Ante omoia oobis opus esse humilitate, decereque nos ad audiendum esse quàm promptissimos, quæcunque dicerentur, admittentes: Omnia etiam hostis & aduersarij nostri tela per humilitatem disrumpi. Quæramus qualis hæc sit doctrina. Vt quid enim ait seoior, præ omnibus humilitate nobis opus esse, ac non potiùs abstinentia & patientia? Ait namque Apostolus: Qui certat, ab omnibus se abstinet, vel etiam timore Dei. Cum dicat Scriptura sacra: Initium sapientiæ timor Domini. Et rursum: Timore domini declinat quis à malo: vel misericordia & fide. Dicitur enim, eleemosyna & fide purgari delicta, & Apostolus, Sine fide impossibile est placere Deo. Si igitur impossibile est Deo placere absque fide & eleemosyna, & fide purgantur delicta, & timore Domioi quis à malo declinat, & initium sapientiæ est timor Domini, & qui certat, abstinet se ab omnibus: quare tantopere hîc nobis præter omnia humilitate opus esse dixit, & hæc omnia vsque adeò necessaria prætermisit? Credo voluisse nobis innuere senem, quòd neqoe timur Domini, neque eleemosyna, neque fides, neque abstineotia, neque vlla vnquam virtutum potest sine humilitate in oobis erigi. Hioc ait: Ante omnia nobis opus est, fratres, humilitas, attentissimis ad omnia quæcunque audiuerimus, patientissimisque ad quæcunque dicentur. Per humilitateoi enim omnia hostis & aduersarij tela franguotur. Atteodite fratres quanta sit humilitatis vis. Aduertite quid operis habeat hoc quod ait: Patienter aosculta. Vt quid autem diabolus non solum hostis, sed & aduersarius noster vocatur? Hostis scilicet, quia bonum omne omnesque mortales odio habet, cunctisque insidias ponit: Aduersarius autem, quia in omni bono opere impedimento nobis esse quærit. Vult aliquis orare, hunc quærit auertere & impedire per malas cogitatiooes, per captiuitatem, per acediam: Optat alius cuiusquam misereri, hunc impedire studet per inertiam, incuriam, & negligentiam, & (vt breuiter dicam) cuiuis operi bono aduersatur, & hac de causa hostis & aduersarius maxime appellatur. Quare autem per humilitatem in cunctis superatur?

1.Tim.6.

Psal.110.

Hebr.11.

Nulla est virtus sine humilitate.

Diabolus hominis hostis & aduersarius in omni opere bono.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΑΠΕΙΝΟφροσύνης, διδασκαλία β'.

ΕΙΠΕ τις τῶν γερόντων, πρὸ πάντων χρῄζομεν τῆς ταπεινοφροσύνης, ἑτοίμους ὄντας ἐν παντὶ λόγῳ ᾧ ἀκούομεν, λέγειν, συγχώρησον. διὰ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης, πάντα τὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντικειμένου διαφθείρεται. ζητήσωμεν δὲ τίς ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ λόγου τοῦ γέροντος. διὰ τί λέγει πρὸ πάντων χρῄζομεν τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ μὴ μᾶλλον, πρὸ πάντων χρῄζομεν ἐγκρατείας; λέγει γὰρ ὁ ἀπόστολος· ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. ἢ διὰ τί μὴ λέγει, πρὸ πάντων χρῄζομεν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ; λέγει γὰρ ἡ γραφή, ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου· καὶ πάλιν· ἐν τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ. διὰ τί γὰρ οὐ λέγει, πρὸ πάντων χρῄζομεν τῆς ἐλεημοσύνης, ἢ τῆς πίστεως; λέγει γάρ, ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει· χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Εἰ οὖν ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι χωρὶς πίστεως, καὶ ἐλεημοσύναις, καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι, καὶ τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ, καὶ ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου, καὶ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται· πῶς οὖν λέγει ὅτι πρὸ πάντων χρῄζομεν τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀφῆκε ταῦτα πάντα οὕτως ἀναγκαῖα ὄντα; θέλει δεῖξαι ἡμῖν ὁ γέρων, ὅτι οὔτε αὐτὸς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη, οὔτε ἡ πίστις, οὔτε ἡ ἐγκράτεια, οὔτε ἄλλη μία τῶν ἀρετῶν δύναται κατορθωθῆναι χωρὶς ταπεινοφροσύνης. διὰ τοῦτο λέγει, πρὸ πάντων χρῄζομεν τῆς ταπεινοφροσύνης, ἑτοίμους ὄντας ἐν παντὶ λόγῳ ᾧ ἀκούομεν, λέγειν, συγχώρησον· διὰ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης, πάντα τὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντικειμένου διαφθείρεται· ἰδοὺ βλέπετε ἀδελφοὶ πόση ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς ταπεινοφροσύνης, βλέπετε ποίαν ἐνέργειαν ἔχει τὸ λέγειν, συγχώρησον. διὰ τί δὲ καλεῖται ὁ διάβολος οὐ μόνον ἐχθρός, ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενος; ἐχθρὸς λέγεται, καθότι μισάνθρωπός ἐστι, μισόκαλος, ἐπίβουλος· ἀντικείμενος δὲ λέγεται, ἐπειδὴ εἰς πᾶν πρᾶγμα καλὸν ἐπιχειρεῖ ἐμποδίσαι· θέλει τις προσεύξασθαι, ἐκεῖνος ἀντίκειται ἐμποδίζων διὰ κακῶν ἐνθυμήσεων, δι' αἰχμαλωσίας, διὰ ἀκηδίας. θέλει τις ἐλεῆσαι, ἐκεῖνος ἐμποδίζει διὰ φιλαργυρίας, διὰ ὀκνηρίας. θέλει τις ἀγρυπνῆσαι, ἐκεῖνος ἐμποδίζει δι' ὀκνηρίας, διὰ ῥαθυμίας, καὶ εἰς ἕκαστον πρᾶγμα ἐναντιοῦται ἡμῖν, εἰς ὃ ἐπιβαλλόμεθα καλόν. διὰ τοῦτο λέγεται οὐ μόνον ἐχθρὸς ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενος· διὰ οὖν τῆς ταπεινοφροσύνης πάντα τὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντικειμένου διαφθείρεται.

μεγάλη γάρ ἐστιν ὄντως ἡ ταπεινοφροσύνη, καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων δι' αὐτῆς τῆς ταπεινοφροσύνης ὥδευσε, καὶ διὰ τοῦ κόπου συνέτεμεν τὴν ὁδοιπορίαν· ὡς λέγει· ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ἐταπεινώθην καὶ ἔσωσέ με ὁ Κύριος. δύναται μὲν γὰρ καὶ ἡ ταπείνωσις μόνη εἰσενεγκεῖν, ὡς ἔλεγεν ὁ γέρων ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, βραδυτέρως δέ. ταπεινωθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς μικρόν, καὶ σωζόμεθα· κἂν οὐ δυνάμεθα κοπιάσαι, ὡς ἀσθενεῖς, σπουδάσωμεν ταπεινωθῆναι. καὶ πιστεύω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ διὰ τὸ μικρὸν μετὰ ταπεινώσεως γινόμενον εὑρισκόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον τῶν ἁγίων ἐκείνων τῶν πολλὰ κοπιασάντων, καὶ δουλευσάντων τῷ Θεῷ. ναὶ ἀσθενοῦμεν, καὶ οὐ δυνάμεθα κοπιάσαι, μὴ ταπεινωθῆναι οὐ δυνάμεθα; μακάριός ἐστιν, ἀδελφοί, ὁ ἔχων ταπείνωσιν. μεγάλη ἐστὶν ἡ ταπείνωσις· καλῶς ἐσήμανεν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, τὸν ἔχοντα ἀληθινὴν ταπείνωσιν· διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι ἡ ταπείνωσις, οὐκ ὀργίζεται, οὐδὲ παροργίζει τινά, καὶ δοκεῖ ὡς ξένον εἶναι τὸ πρᾶγμα· ἡ ταπείνωσις γὰρ τῇ κενοδοξίᾳ μόνῃ ἐναντιοῦται, καὶ ἀπ' αὐτῆς δύναται φυλάξαι τὸν ἄνθρωπον. ὀργίζεται δέ τις καὶ διὰ χρήματα, καὶ διὰ βρώματα· πῶς οὖν λέγει ὅτι ἡ ταπείνωσις οὐκ ὀργίζεται οὐδὲ παροργίζει τινά; ἡ ταπείνωσις μεγάλη ἐστίν, ὡς εἴπομεν, καὶ δυνατή ἐστιν ὥστε ἐπισπᾶσθαι τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχήν. λοιπὸν αὐτὴ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐλθοῦσα σκεπάζει τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἄλλων δύο παθῶν τούτων τῶν βαρέων. τί γάρ ἐστι βαρύτερον τοῦ ὀργίζεσθαι, καὶ τοῦ παροργίζειν τὸν πλησίον, ὡς εἶπέ τις; ξένον παντάπασι μοναχοῖς τὸ ὀργίζεσθαι. ὄντως εἰ μὴ ταχέως σκεπασθῇ ὁ τοιοῦτος διὰ ταπεινώσεως, κατὰ μικρὸν ἔρχεται εἰς κατάστασιν δαίμονος, ταράσσων καὶ ταρασσόμενος. διὰ τοῦτο οὖν λέγει ὅτι ἡ ταπείνωσις οὐκ ὀργίζεται, οὐδὲ παροργίζει τινά. τί δὲ λέγω, ὅτι ἀπὸ τῶν δύο παθῶν σκεπάζει; ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντὸς πάθους, ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ σκεπάζει ἡ ταπείνωσις τὴν ψυχήν. ὅτε ἐθεώρησεν ὁ ἅγιος Ἀντώνιος πάσας τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου ἡπλωμένας, καὶ στενάξας, ἠρώτησε τὸν Θεόν· ὅστις ἄρα παρέρχεται ταύτας; τί ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Θεός; ὅτι ἡ ταπείνωσις παρέρχεται αὐτάς. καὶ ποῖον ἄλλο θαυμαστὸν προσέθηκε, τό, καὶ οὔτε ἅπτονται αὐτῆς. βλέπεις δύναμιν [illegible]; βλέπεις χάριν ἀρετῆς; τῷ ὄντι, οὐδὲν ἰσχυρότερον ταπεινοφροσύνης. εἴ τι δ' ἂν συμβῇ λυπηρὸν τῷ ταπεινῷ, εὐθέως χωρεῖ κατὰ ἑαυτοῦ, εὐθέως καταμέμφεται ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν ἄξιος· οὐκ ἀνέχεται μέμψασθαί τινα, οὐκ ἀνέχεται βαλεῖν ἐπάνω ἄλλου τὴν αἰτίαν, καὶ λοιπὸν παρέρχεται ἀταράχως, ἀθλίπτως, μετὰ πάσης ἀναπαύσεως. διὰ τοῦτο οὔτε ὀργίζεται,

A Maxima inquam est humilitas, per quam sanctorum quivis incessit, & cum labore viæ longitudinem abscidit, vt dicitur. Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea. Potest enim sola nos humilitas introducere, vt aiebat Ioannes Abbas. Humiliemur igitur & nos paululum, vt saluemur. Et si ob imbecillitatem laborare non possumus, humiliari saltem studeamus. Confido enim in Domino per modicam hanc humilitatem fore nos tandem diuina misericordia inter sanctorum illorum choros collocandos. Fateor de- B bilitate corporis non posse nos laborare, sed nunquid non possumus non humiliari? Beatus vir est qui humilitatem habuerit. Ea permaxima est, fratres, humilitatis virtus, quam optimè definiuit beatus ille qui veram in se virtutem habuit, cùm dixit: Humilitas nunquam irascitur, irritat neminem; humana est, & benigna. Nos autem eam vti peregrinam & alienam abhorremus. Humilitas vanæ gloriæ sola aduersatur, & ab ea hominem liberat, tuetur, & protegit. Irascitur quis pecuniarum & ciborum gratia, quare non dicat hanc esse humilitatem? Quia C sanè irritat neminem humilitas, neque prouocatur à quoquam. Magna est & potens, ita vt gratiam Dei in animam queat attrahere. Gratia igitur Dei est quæ miseretur, quæ animam protegit à duabus his passionibus, irascendi scilicet & irritandi. At quidnam est grauius, irasci ne, an proximum prouocare? Definit senior, nihil esse adeò alienum à monacho quàm irasci. Neque sanè mentitus est. Nisi enim quisque humilitate illico resipiscat, sensim labitur in seditionem dæmonis: qui turbatus conti- D nuè, continuas in nobis quoque turbationes quærit. Quare autem ais humilitatem neque vllum prouocare, neque aliquando prouocari? Ego verò quid dicam, liberari nos per humilitatem à duabus his passionibus? Ab omni fateor nos passione eripi per humilitatem, & ab omni tentatione protegi animam. Cùm beatus Antonius tot laqueos dæmonis orbi cuncto intensos cerneret, suspirans, Dominum interrogauit, quis euasurus eos potissimùm esset? cui responsum est, humilitas sola euadet hos laqueos: additumque est illud admiran- E dum, Neque eam omnino contingere poterunt. Cernis vim subiectionis? Cernis gratiam virtutis? Nihil profectò fortius humilitate. Nam vero humili quicquid aduersi contigerit, illico in se totus contrahitur, illico iudicat sese dignum ea aduersitate & ærumna, nec sustinet quemquam accusare, non sustinet in alium causam huiuscemodi inferre. At sine perturbatione, sine molestia, cum omni tranquillitate se habet: atque ea de causa, neque irascitur,

Psal. 24.

Humilitas omnibus possibilis.

1. Cor. 13.

Dei gratia humilitate in animam attrahitur.

B. Antonij visio de humilitate.

Vera humilitas.

neque vllum prouocat. Bene igitur ac præclarè locutus est vir sanctissimus, præ omnibus humilitate nobis opus esse. Duo autem genera sunt humilitatis, vt item genera duo superbiæ. Primum superbiæ genus est, cùm quis fratrem suum contemnit, eumque quasi nullius æstimat, se ipsum verò cunctis excellentiorem habet. Hic statim, nisi se reuocet & respiciat, sensim labitur in secundam superbiam, ita vt in Deum etiam incipiat insolescere, & bona opera sibi ipsi ascribere non Deo. Memini fratres mei vidisse me aliquando huiuscemodi hominem, qui in hanc miserrimam conditionem incidisset. Et initio quidem si quis è fratribus locutus quippiam esset in alterius commendationem & laudem, statim illum spernebat, & quasi conspuebat, dicens: Quis est ille? Non est alius qui aliquid valeat præter Zosimam & qui cum eo sunt. Post cœpit & illos contemnere ac dicere, neminem alicuius pretij esse præter Macarium, & paulo post: Quis, ait, Macarius? nullus est, præter Basilium & Gregorium. Atque etiam non multo pòst hos quoque cœpit pariter spernere, & nullum vllius existimare, nisi Petrum & Paulum. Cui ego prædixi quod euenit, fore vt hos quoque tempore contemneret. Quod sanè factum est: nam eos spreuit, & nihil esse in pretio habendum præter Trinitatem asserere cœpit. Statimque in Deum quoque factus insolentior, intumuit. Nobis igitur luctandum est cum prima, fratres, ne paulatim in secundam labamur superbiam. Est autem superbia monachalis, & secularis. Secularis est cùm quis insolescit in fratrem suum, vtpote ditior, pulchrior, vel ornatior, vel nobilior eo. Cùm igitur intuemur aliquos gloriosos, vel quòd eorum monasterium maius sit & dignius, vel quòd abundantius, & plures monachos continens, nouerimus hos superbia seculari adhuc teneri. Cùm item alius circa naturæ dotes gloriatur, vel quòd suauis sit vocis, quòd probè psallat, quod nitidè & præclarè ministret, huiuscemodi gloriolæ primatus sunt, & vanitatis secularis. Monastica autem superbia est, cùm quis gloriatur vt ieiuniorum, vt vigiliarum obseruantissimus, vt venerabilis, vt ciuilis, vt studiosus, & cùm quis adipiscendæ gloriæ gratia humiliatur: hæc ad monasticam superbiam pertinent. Licet autem (si omnino gloriandum) monasticè potiùs quàm mundanè gloriari. Diximus iam quæ sit prima superbia, quæve item secunda, quæ monastica, quæ secularis: reliquum est, totidem humilitatis genera opponamus. Prima igitur humilitas est, si fratrem tuum existimes esse te prudentiorem, & in cunctis te anteire:

Superbia duo genera. Primum.

Exemplum paulatim inualescentis superbiæ.

Superbia monastica.

Humilitatis duo genera.

οὔτε παροργίζει τινά. διὰ τοῦτο καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος, ὅτι πρὸ πάντων χρῄζομεν τῆς ταπεινοφροσύνης. δύο δέ εἰσι ταπεινώσεις, ὥσπερ καὶ δύο ὑπερηφανίαι. ἡ πρώτη ὑπερηφανία ἐστὶν, ὅταν ἐξουδενῇ τις τὸν ἀδελφὸν, ὅταν εὐτελίζῃ αὐτὸν, ὡς μηδὲν ὄντα, καὶ ἑαυτὸν ὑπερέχοντα αὐτοῦ. ὁ τοιοῦτος ἐὰν μὴ ταχέως νήψῃ καὶ σπουδάσῃ, κατὰ μικρὸν ἔρχεται καὶ εἰς τὴν δευτέραν ὑπερηφανίαν· ἵνα καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ ὑπερηφανεύηται· καὶ ἑαυτῷ ἐπιγράφει τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, καὶ οὐ τῷ Θεῷ. ὄντως ἀδελφοί μου, οἶδά ποτε ἐλθόντα τινὰ εἰς ταύτην τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν· καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἀρχὴν εἴ τι ἐλάλησεν αὐτῷ τις τῶν ἀδελφῶν, κατέπτυεν ἑκάστου, καὶ ἔλεγε· τίς ἐστιν ἐκεῖνος, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ Ζωσιμᾶς, καὶ οἱ κατ' αὐτόν. εἶτα ἤρξατο καὶ τούτους εὐτελίζειν καὶ λέγειν· οὐδείς ἐστιν εἰ μὴ Μακάριος· καὶ μετ' ὀλίγον ἤρξατο λέγειν· τίς ἐστι Μακάριος, οὐδεὶς, εἰ μὴ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. εἶτα μετὰ μικρὸν ἤρξατο καὶ τούτους εὐτελίζειν, λέγων, τίς ἐστι Βασίλειος καὶ τίς ἐστι Γρηγόριος· οὐδεὶς, εἰ μὴ Παῦλος καὶ Πέτρος. λέγω αὐτῷ, ὄντως ἀδελφὲ, καὶ τούτους ἔχεις ἐξουδενῶσαι. πιστεύσατέ μοι, ὅτι μετ' ὀλίγον χρόνον ἤρξατο λέγειν, τίς ἐστι Πέτρος καὶ τίς ἐστι Παῦλος; οὐδεὶς, εἰ μὴ ἡ ἁγία Τριάς. οὕτως ὕστερον καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπερηφανεύθη, καὶ οὕτως ἐξέστη· διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἀγωνίζεσθαι ἀδελφοί μου πρὸς τὴν πρώτην ὑπερηφανίαν, ἵνα μὴ κατὰ μικρὸν ἐμπέσωμεν καὶ εἰς τελείαν ὑπερηφανίαν· ἔστι δὲ καὶ κοσμικὴ ὑπερηφανία, καὶ μοναχική· ἡ κοσμικὴ ὑπερηφανία ἐστὶν, ὅταν τις ὑπερηφανεύεται κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὡς πλουσιώτερος, ἢ ὡς εὐμορφότερος αὐτοῦ, ἢ ὡς καλλίω φορῶν πλεῖον αὐτοῦ, ἢ ὡς γενναιότερος αὐτοῦ. ὅταν οὖν βλέπωμεν ἑαυτοὺς κενοδοξοῦντας ἐν τούτοις, ἢ ὅτι τὸ μοναστήριον ἡμῶν μεῖζον, ἢ εὐπορώτερον, ἢ ὅτι ἔχομεν πολλοὺς ἀδελφοὺς, ὀφείλομεν εἰδέναι ὅτι ἀκμὴν ἐσμὲν ἐν τῇ κοσμικῇ ὑπερηφανίᾳ. ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐπὶ φυσικά τινα κενοδοξεῖ τις. οἷον, τί λέγω, κενοδοξεῖ τις ὅτι καλλίφωνός ἐστι καὶ καλῶς ψάλλει, ἢ ὅτι ἐστὶν ἐπιδέξιος καὶ καθαρείως ὑπηρετεῖ· ταῦτα σμικρότερα μέν εἰσι τῶν προτέρων· ὅμως καὶ αὐτὰ τῆς κοσμικῆς ὑπερηφανίας. ἡ δὲ μοναχικὴ ὑπερηφανία ἐστὶν, ὅτε κενοδοξεῖ τις, ὡς ἀγρυπνῶν, ὡς νηστεύων, ὡς εὐλαβὴς, ὡς πολιτείας, ὡς σπουδαῖος. ἔστι δὲ ὅτε καὶ ταπεινοῦταί τις διὰ δόξαν. ταῦτα τῆς μοναχικῆς ὑπερηφανίας ἐστίν. ἐνδέχεται ἡμᾶς μὴ ὅλως ὑπερηφανεύεσθαι· εἰ δὲ, κἂν εἰς τὰ μοναχικὰ ὑπερηφανεύεσθαι, καὶ μὴ εἰς τὰ κοσμικά. ἰδοὺ εἴπομεν τίς ἐστιν ἡ πρώτη ὑπερηφανία, καὶ τίς ἐστιν ἡ δευτέρα, ὁμοίως εἴπομεν τίς ἐστιν ἡ κοσμικὴ, καὶ τίς ἐστι μοναχικὴ ὑπερηφανία. μάθωμεν λοιπὸν ποῖαί εἰσι καὶ αἱ δύο ταπεινώσεις. ἡ πρώτη ταπείνωσίς ἐστι, τὸ ἔχειν τινὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ συνετώτερον ἑαυτοῦ, καὶ εἰς πάντα ὑπερέχοντα ἑαυτοῦ.

καὶ ἁπλῶς, ὡς εἶπεν ἐκεῖνος ὁ ἅγιος, τὸ εἶναι ὑποκάτω πάντων. ἡ δὲ δευτέρα ταπείνωσίς ἐστι, τὸ ἐπιγράφειν τῷ Θεῷ τὰ κατορθώματα. αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία ταπείνωσις, τῶν ἁγίων αὕτη ἡ φυσικῶς γενομένη ἐν τῇ ψυχῇ, ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν. ὥσπερ γὰρ τὰ δένδρα ὅταν βαστάζῃ καρπὸν πολύν, αὐτὸς ὁ καρπὸς κάμπτει κάτω τοὺς κλάδους, καὶ κατασπᾷ αὐτούς, ὁ δὲ κλάδος ὁ μὴ βαστάζων καρπόν, ὑψοῦται ἄνω καὶ ἀνέρχεται ὀρθός. εἰσὶ δέ τινα τῶν δένδρων, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἀνέρχεται ὁ κλάδος αὐτῶν ἄνω, οὐ βαστάζει καρπόν· ἐὰν δὲ λάβῃ τις λίθον καὶ κρεμάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν κλάδον, καὶ κατασπάσῃ αὐτὸν κάτω, τότε ποιεῖ καρπόν· οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ ψυχή· ὅταν ταπεινοῦται, τότε καρπὸν φέρει, καὶ ὅσον ποιεῖ καρπόν, τοσοῦτον ταπεινοῦται. καὶ ὅσον γὰρ ἐγγίζουσιν οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ, τοσοῦτον βλέπουσιν ἑαυτοὺς ἁμαρτωλούς. μέμνημαι ὅτι ἐλαλοῦμέν ποτε περὶ ταπεινώσεως, καί τις τῶν λαμπροτέρων Γάζης ἀκούων ἡμῶν λεγόντων τοῦτο, ὅτι ὅσον ἐγγίζει τις τῷ Θεῷ, τοσοῦτον βλέπει ἑαυτὸν ἁμαρτωλόν, ἐξενίζετο, καὶ ἔλεγε· πῶς ἐνδέχεται τοῦτο; καὶ ἠγνόει θέλων μαθεῖν τὸν λόγον. λέγω αὐτῷ· κύρ ὁ πρωτεύων, εἰπέ μοι, τί ἔχεις σεαυτὸν εἰς τὴν πόλιν σου; λέγει ἐκεῖνος, ἔχω ἐμαυτὸν μέγαν καὶ πρῶτον τῆς πόλεως· λέγω αὐτῷ, ἐὰν δὲ ἀπέλθῃς εἰς Καισάρειαν, τί ἔχεις ἑαυτὸν ἐκεῖ; λέγει, ἔχω ἐμαυτὸν ἀτελέστερον τῶν μεγάλων τῶν ἐκεῖ· λέγω αὐτῷ, ἐὰν δὲ ἀπέλθῃς εἰς Ἀντιόχειαν, τί ἔχεις σεαυτόν; λέγει μοι ἐκεῖνος, ἔχω ἐμαυτὸν ὡς ἕνα πηγμένον [uncertain reading]· λέγω αὐτῷ· ἐὰν δὲ εἰς Κωνσταντίνου πόλιν ἀπέλθῃς ἐγγὺς τοῦ βασιλέως, ἐκεῖ τί ἔχεις ἑαυτόν; λέγει μοι ἐκεῖνος, ἔχω ἐμαυτὸν ἕνα πένητα. τότε λέγω αὐτῷ, ἰδού, οὕτως εἰσὶν οἱ ἅγιοι, ὅσον ἐγγίζουσι τῷ Θεῷ, τοσοῦτον ἁμαρτωλοὺς βλέπουσιν ἑαυτούς. Ἀβραὰμ γὰρ ὅτε εἶδε τὸν Κύριον, γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν. Ἡσαΐας δὲ ἔλεγεν, ὢ τάλας καὶ ἀκάθαρτός εἰμι ἐγώ. ὁμοίως καὶ ὁ Δανιὴλ ὅτε ἦν εἰς τὸν λάκκον μετὰ τῶν λεόντων, καὶ ἀπῆλθεν Ἀββακοὺμ, ἔχων τὸ ἄριστον, λέγων αὐτῷ· δέξαι τὸ ἄριστον ὃ ἔπεμψέ σοι ὁ Θεός, ἀπεκρίθη λέγων· ἐμνήσθη γάρ μου ὁ Θεός; οἵαν ταπείνωσιν εἶχεν ἡ καρδία αὐτοῦ, ἔτι ὢν εἰς τὸν λάκκον μετὰ τῶν λεόντων, καὶ οὐκ ἔβλαπτον αὐτόν, καὶ οὐ μόνον ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δεύτερον· καὶ μετὰ ταῦτα ἐθαύμασε, λέγων, ἐμνήσθη γάρ μου ὁ Θεός; βλέπετε τὴν ταπείνωσιν τῶν ἁγίων πῶς διάκεινται αἱ καρδίαι αὐτῶν; ἀλλ' οὐδὲ πεμπόμενοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν ἀνθρώπων, καταδέχονται ἀπὸ ταπεινώσεως, φεύγοντες τὸ δοξασθῆναι. ὥσπερ γάρ τις ἐνδεδυμένος ὁλοσήρικον, ἐὰν ῥιφῇ κατ' αὐτοῦ ῥάκος ἀκάθαρτον, φεύγει ἵνα μὴ μιανθῇ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ τὸ τίμιον·

&, vt vir ille sanctus aiebat, sis omnium abiectissimus. Secunda humilitas est, quæuis recta opera Deo ascribere: & hæc perfecta sanctorum humilitas. Quæ quidem naturalis in anima fit & generatur ex obseruantia mandatorum Dei. Vt enim arbores cùm multo fructu onustæ fuerint, inclinant ramos & eos plerunque frangunt: qui autem ramus nullum habet fructum, attollitur in altum, & rectus assurgit: si autem lapis appendatur, inclinetur que ne rectus assurgat, illico poma parit: Sic anima nostra si humilietur, statim fructus edit, quantoque plures fructus attulerit, tanto magis humiliatur. Nam viri sancti quanto ad Deum propius accesserint, tanto se iniquiores agnoscunt. Memini autem cùm loqueremur aliquando de humilitate, & quidam ex Gazæ principibus nos audiret illue ipsum asserentes, obstupuisse eum atque dixisse, hoc quomodo fieri posset, ignorare sese; discere autem velle. Cui ego respondi, Dic obsecro domine, vir primarie, quem te habes inter concives tuos? Ad hæc ille. Habeo me inquit vt nobilem & principem ciuitatis meæ. Econtra ego: Si Cæsaream pergas, isticque te habeas? Viliorem ait aliquanto principibus ciuitatis illius. Iterum: Si Antiochiam abeas, quem te ibi existimes? vt rusticum, inquit, quendam. Si autem Byzantij apud regem, quem te reputes? vt pauperem, ait, quendam & mendicum. Tunc ego ad eum versus, & sic inquam sese habent sancti viri: quo enim Deo propiores fiunt, eo se inferiores putant. Abraam enim cùm Dominum vidit, cinerem se vocauit & lutum. Esaias dixit: Infelix ego, quia labiis pollutus sum. Sic & Daniel, cùm in lacu inter leones esset, & venisset Abacuc ad eum cum prandio, diceretque, accipe prandium, quod misit tibi Dominus, respondit cum lacrymis: Recordatus est mei Dominus? Quantam cordis humilitatem etiam in eo lacu habuit? Quare à leonibus non primùm, non secundò læsus est? Obstupuit enim & dixit: Recordatus est mei Dominus? Videris humilitatem sanctorum, quo pacto affecta sint illorum corda. Sed neque à Deo missi ad opem hominis ferendam admittunt legationem, præ humilitate gloriam & honorem fugientes. Vt indutus namque quis purpura & serico, si ei iniiciatur lacerna immunda, declinat illam & fugit: ne indumentum preciosum commaculet:

Superbia fugiende ratio, & exempla.

Sancti quo magis Deo appropinquant eo se putant viliores.

Sic viri sancti virtutes præclarissimas induti, humanam gloriam deuitant, ne ab ea dehonestentur. Qui autē gloriæ cupidi sunt, hi mihi similes nudo videntur, qui vsquequaque circuit vt lacernam aliquam inueniat vel aliud quippiam quo possit nuditatem suam contegere. Ita virtute spoliatus, humanam gloriam, qua se obumbret, sectatur. Sancti verò ad mortalium opem plerunque à Deo missi vix præ humilitate parere voluerunt. Moyses enim dixit: Obsecro te Domine mitte alium eloquentiorem me, ego enim raucæ vocis sum, & impeditioris linguæ. Hieremias autem ait: Puer ego sum. Sancti denique omnes humilitatem hanc possederunt, dum præcepta Dei (vt diximus) obseruauerunt. Nemo autem omnium sermone explicare queat quo pacto ea in mentem veniat, nisi prius illam experientia didicerit. Sermonem habebat quandoque Abbas Zosimus de humilitate. Cùmque ibi sophista quidam adesset, nec satis quæ dicebantur, acciperet, quo certius hæc disceret, ait ad Abbatem: Dic mihi obsecro, Quomodo peccatorem te habeas non noui, cum & virtutes facias & sanctus sis: En quæcunque præcepta facis, & es illorum obseruantissimus, cur igitur peccatorem te prædices? Senex autem ad hæc quid potissimum responderet non nouerat, at dixit: Quid tibi responsi dem ad ea quæ interrogas nescio, sed habere sic rem scito. Sophista verò magis renitebatur, volens huiusce rei rationem à sene extorquere. Senex autem nihil inueniens quo rem hanc illi declararet, cœpit dicere cum sancta simplicitate: Ne diuertas me sophismatibus, ego me sic habeo. Vt autem ego senem vidi dubitantem quid responderet, præripui sermonem & dixi: Hoc ego reor vtique se habere, quemadmodum sophistica & medicinalis: quas artes cùm quispiam optimè calluerit & ad actum perduxerit, seusim frequentato acto ipsarum fit habitus & medicu & sophistæ. Hi autem postmodum docere nequeunt nec norunt, quo pacto ad earum disciplinarum habitum peruenerint Sic anima (vt dixi) seosim sine sensu disciplinas has ex actione concepit. Idem dicere est de humilitate, quòd scilicet ex crebra operatione mandatorum Dei fiat habitus quidam humilitatis in anima, qui non possit explicari sermone. Hæc vt audiuit Abbas Zozimus, lætus ad me conuersus ait: Probè rationem inuenisti, sic habet vt dixisti. Ita liberatus sophista scrupulo cùm hæc audisset, quæcunque admisit & abiit. Dixerunt autem maiores nostri, nos in his quæ agimus factitandis posse humilitatem hanc intelligere, ipsam verò dispositionem vti est cùm in nobis facta est, posse neminem dicere. Abbatem Agathonem cum esset moriturus, interrogarunt fratres circunstantes an timeret:

Superbi quibus similes sint

Abbatis Zosimi, de humilitate collatio cum quodam Sophista.

Humilitatis habitus.

Abbatis Agathonis habitatio extrema [partly illegible]

A οὕτως εἰσὶ καὶ οἱ ἅγιοι ἐνδεδυμένοι τὰς ἀρετὰς, καὶ φεύγουσι τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, ἵνα μὴ μιανθῶσιν ὑπ' αὐτῆς. οἱ δὲ θέλοντες τὴν δόξαν, ὅμοιοί εἰσι τινὶ γυμνῷ, ὅστις ἀεὶ θέλει εὑρεῖν μικρὸν ῥάκος ἢ ἐπίδυμά ποτε, ἵνα σκεπάσῃ τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. οὕτως καὶ ὁ γυμνὸς ἀπὸ ἀρετῶν, ζητεῖ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων. πεμπόμενοι οὖν οἱ ἅγιοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ ταπεινώσεως οὐ κατεδέχοντο. ἀλλ' ὁ μὲν Μωϋσῆς ἔλεγε· δέομαί σου προχείρισαι ἄλλον δυνάμενον· ἐγὼ γάρ εἰμι ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος. Ἱερεμίας δὲ ἔλεγε, B νεώτερός εἰμι ἐγώ. καὶ ἕκαστος ἁπλῶς τῶν ἁγίων, ταύτην τὴν ταπείνωσιν ἐκτήσαντο, ἐκ τοῦ ἐνεργῆσαι, ὡς εἴπομεν, τὰς ἐντολάς. ταύτην τὴν ταπείνωσιν οὐδεὶς δύναται λόγῳ φράσαι πῶς ἐστιν, ἢ πῶς ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ, ἐὰν μὴ ἀπὸ πείρας μάθῃ αὐτὴν ἄνθρωπος· λόγῳ δὲ οὐδεὶς δύναται μαθεῖν αὐτήν. ποτὲ ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς ἐλάλει περὶ ταπεινώσεως, καί τις ποτὲ σοφιστὴς εὑρεθεὶς ἐκεῖ, ἀκούων ἃ ἐλάλει, θέλων μαθεῖν τὴν ἀκρίβειαν, ἔλεγεν αὐτῷ, εἰπέ μοι πῶς ἔχεις ἑαυτὸν ἁμαρτωλόν; οὐκ οἶδας ὅτι ἅγιος εἶ, οὐκ οἶδας ὅτι ἔχεις ἀρετάς; ἰδοὺ βλέπεις πῶς C ἐνεργεῖς τὰς ἐντολάς; πῶς τοιαῦτα ποιῶν, ἔχεις ὅτι ἁμαρτωλός εἶ. ὁ δὲ γέρων οὐχ ηὕρισκε πῶς φράσαι αὐτῷ τὴν ἀπόκρισιν, ἀλλὰ ἔλεγεν αὐτῷ, οὐκ οἶδα πῶς εἴπω σοι, ἀλλ' οὕτως ἔχω. ὁ σοφιστὴς οὖν ἐνεκαλεῖτο αὐτῷ θέλων μαθεῖν πῶς ἐστιν. ὁ δὲ γέρων μὴ εὑρίσκων πῶς παραστήσῃ αὐτῷ τὸ πρᾶγμα, ἤρξατο λέγειν μετὰ τῆς ἁγίας ἁπλότητος αὐτοῦ, μὴ διαστρέψῃς με, ἐγὼ τέως οὕτως ἔχω. ὡς οὖν εἶδον ἐγὼ τὸν γέροντα ἀπορούμενον πῶς ἀποκριθῇ, λέγω αὐτῷ, ἆρα μὴ τοῦτό ἐστιν ὥσπερ ἡ σοφιστι- D κὴ καὶ ἰατρική· ὅταν καλῶς μανθάνει αὐτήν τις καὶ πράττει αὐτὴν κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν αὐτὴν, γίνεταί τις ἕξις τῷ ἰατρῷ ἢ τῷ σοφιστῇ καὶ οὐ δύναται εἰπεῖν οὐδὲ οἶδε φράσαι πῶς ἦλθεν εἰς ἕξιν τοῦ πράγματος· κατὰ μικρὸν, ὡς εἶπον, ἀνεπαισθήτως προσελάβετο αὐτὴν ἡ ψυχὴ, ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν τὴν τέχνην. οὕτως ἐστὶν εὑρεῖν καὶ ἐπὶ τῆς ταπεινώσεως ὅτι ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐντολῶν, γίνεταί τις ἕξις ταπεινὴ, καὶ οὐ δύναται λό- E γῳ ῥηθῆναι. ὡς οὖν ἤκουσεν ὁ ἀββᾶς Ζωσιμᾶς τοῦτο, ἐχάρη, καὶ εὐθέως περιέλαβέ με, καὶ λέγει μοι, εὗρες τὸ πρᾶγμα, οὕτως ἐστὶν ὡς εἶπες. ἐπληροφορήθη δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς ἀκούσας, καὶ ἀπεδέξατο καὶ αὐτὸς τὸν λόγον. εἶπον γὰρ καὶ οἱ γέροντές τινα ποιοῦντας ἡμᾶς νοῆσαι τὴν ταπείνωσιν· αὐτὴν δὲ τὴν [illegible] διάθεσιν, ὡς ἔστιν, οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν. ἐπεὶ ὁ ἀββᾶς Ἀγάθων, ὅτε ἔμελλε τελευτᾷν, εἶπον αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ, καὶ σὺ φοβῇ Πάτερ;

εἶπε, πῶς ἐποίησα τὴν δύναμίν μου φυλάξαι τὰς ἐντολάς· ἀλλ' ἄνθρωπός εἰμι. πόθεν οἶδα εἰ τὸ ἔργον μου ἤρεσε τῷ Θεῷ; ἄλλο γάρ ἐστι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἀνθρώπων. ἰδοὺ ὡμμάτωσεν ἡμᾶς εἰς τὸ νοῆσαι αὐτήν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ὁδὸν εἰς τὸ καταλαβέσθαι αὐτήν. πῶς δὲ γίνεται τῇ ψυχῇ, καθὼς πολλάκις εἶπον, οὐδεὶς εὗρεν εἰπεῖν, οὐδὲ ἠδυνήθη λόγῳ καταλαβέσθαι, εἰ μήτε ἡ ψυχὴ ἡ ἀξιωθεῖσα ἀπὸ ἔργων μαθεῖν αὐτήν. τί δέ ἐστι τὸ φέρον αὐτήν, εἶπον οἱ πατέρες. λέγει γὰρ ἐν τῷ γεροντικῷ, ὅτι ἠρώτησεν ἀδελφὸς γέροντα, λέγων· τί ἐστιν ἡ ταπείνωσις; καὶ εἶπεν ὁ γέρων· ἡ ταπείνωσις μέγα ἔργον ἐστὶ καὶ θεϊκόν· ἡ δὲ ὁδὸς τῆς ταπεινώσεώς ἐστιν οἱ κόποι οἱ σωματικοὶ ἐν γνώσει, καὶ τὸ εἶναι ὑποκάτω πάντων, αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς ταπεινώσεως. αὕτη δὲ ἡ ταπείνωσις, θεϊκή ἐστι καὶ ἀκατάληπτος. διὰ τί δὲ λέγει ὅτι οἱ κόποι οἱ σωματικοὶ τὴν ψυχὴν φέρουσιν εἰς ταπείνωσιν; ποίῳ λόγῳ οἱ σωματικοὶ κόποι τῆς ψυχῆς εἰσὶν ἀρεταί; τὸ μὲν γὰρ εἶναι ὑποκάτω πάντων, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅτι ἀντίκειται τῇ πρώτῃ ὑπερηφανίᾳ. πῶς γὰρ δύναται ἔχειν ἑαυτὸν μείζονα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἢ ἐπαρθῆναι ἔν τινι, ἢ μέμψασθαι, ἢ ἐξουδενῶσαί τινα, ὁ ἔχων ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων; ὁμοίως καὶ τὸ εὔχεσθαι διὰ παντός, φανερόν ἐστι διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῇ δευτέρᾳ ὑπερηφανίᾳ. πρόδηλον γὰρ ὅτι ὁ ταπεινός, ὁ εὐλαβής, ὡς γινώσκων ὅτι οὐδὲν ἰσχύει κατορθῶσαι ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ ἄνευ τῆς βοηθείας καὶ σκέπης τοῦ Θεοῦ, οὐ παύεται ἀδιαλείπτως δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ἵνα ποιήσῃ μετ' αὐτοῦ ἔλεος. καὶ γὰρ ὁ πάντοτε δεόμενος τοῦ Θεοῦ εἴ τι δ' ἂν ἀξιωθῇ κατορθῶσαι, οἶδε πόθεν κατώρθωσε, καὶ οὐ δύναται ἐπαρθῆναι, οὐδὲ ἐπιγράψαι τῇ ἰδίᾳ δυνάμει, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐπιγράφει πάντα τὰ κατορθώματα, καὶ αὐτῷ ἀεὶ εὐχαριστεῖ· καὶ αὐτὸν ἀεὶ παρακαλεῖ, τρέμων μὴ ἐκπέσῃ τῆς τοιαύτης βοηθείας, καὶ φανερωθῇ ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἀδυναμία αὐτοῦ. καὶ οὕτως διὰ τῆς ταπεινώσεως εὔχεται, καὶ διὰ τῆς εὐχῆς ταπεινοῦται, καὶ ὅσον ἀεὶ κατορθοῖ, ἀεὶ ταπεινοῦται, καὶ ὅσον ταπεινοῦται, βοηθεῖται καὶ προκόπτει διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης. διὰ τί δὲ πάλιν λέγει ὅτι οἱ σωματικοὶ κόποι φέρουσι τὴν ταπεινοφροσύνην; τί ἔχει ὁ σωματικὸς κόπος πρὸς διάθεσιν ψυχῆς; ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ἐπειδὴ ἐκπεσοῦσα ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἐντολῆς εἰς τὴν παράβασιν, παρεδόθη, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τῇ φιληδονίᾳ καὶ τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης, καὶ ἠγάπησε τὰ σωματικά, καὶ τρόπον τινὰ ὡς ἕν τι εὑρέθη μετὰ τοῦ σώματος, καὶ ἐγένετο ὅλη σάρξ, καθὼς λέγει, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· καὶ τὸ συμπάσχει, καὶ συνδιατίθεται ἡ ἀθλία ψυχὴ αὕτη τοῖς γινομένοις ὑπὸ τοῦ σώματος·

Quibus respondit hactenus elaborasse se pro viribus, vt Dei præcepta obseruaret & faceret. Cùm tamen homo esset, ignorare se, an Deo grata fuissent opera sua, cùm aliter iudicet Deus: aliter homo. Ecce huiuscemodi verbis innuit nobis quo pacto humilitatem hanc intelligamus, ostendit quoque viam qua illam apprehendamus. Qualis autem sit cùm venerit in animam, vt sæpius dixi, nemo id potest sermone consequi, nisi anima ex operibus forte suis adeò digna habita fuerit, quæ hanc discat & intelligat. Quæ autem illa sint quæ in nobis humilitatem faciant, docuerunt sæpe patres. B Interrogatus enim senior à fratre, quid esset humilitas? respondit: Magnum opus esse humilitatem, ac diuinum nescio quid. Vias verò humilitatis labores corporeos esse: quos cum scientia facis, & si tu te omnino omni subiicias, & sine intermissione Deum ores, hæc inquam est vera humilitatis via. Ipsa autem humilitas diuina est & incomprehensibilis. Cur verò ait labores corporeos ferre animam in humilitatem? Et qua ratione corporei labores virtutes sunt animæ? subesse enim omnibus (vt superius commemorauimus) aduersatur primæ superbiæ. C Nam quo pacto maiorem potest habere se fratre, aut superbire in aliquo, vel accusare, vel despicere quemquam, qui omnibus subiectus est? Item & sine intermissione orare, patet quia contradicit secundæ superbiæ: Claret enim quòd humilis, verecundus, vt ad omne opus bonum, inualidum se, & ineptum, absque diuino auxilio recognoscens, non cessabit ab oratione iugi & assidua, Deum rogans vt secum faciat misericordiam: Et si quid boni postmodum fecerit, nouit planè vnde id fluxerit, nec efferri D potest, neque illud virtuti propriæ ascribere, sed Deo dat quicquid rectè agit, atque illi tremens perpetuò supplicat, perpetuò gratias agit, ne ab hoc auxilio decidat, appareatque imbecillitas & infirmitas sua. Sicque per humilitatem orat & per orationem fit humilis, quantóque rectius operatur, tanto magis humiliatur & proficit anima per humilitatem. Cur autem *Ex labore humilitas.* ait corporeos labores animam in humilitatem adducere? Quid habet in se corpo- E reus labor ad animæ dispositionem? Docebo vos paucis. Anima vbi præuaricata est, & à præcepto decidit (vt ait diuus Gregorius) concupiscentiæ omni & arbitrio erroris permissa est & data, cœpitque omnino corporeos mores diligere, & amplecti, ita vt vnum cum corpore inuenta sit, & tota caro facta. Iuxta quod ait Dominus: Non permanebit spiritus meus in hominibus his, caro enim sunt. *Gen. 6.* Et quoniam compatitur simulque afficitur anima infelix ab his quæ patrantur in corpore,

ideo dixit senior, corporeum laborem animam in humilitatem inducere. Aliter disposita est enim anima bene habentis, aliter aegrotantis, aliter famescentis, aliter saturati, aliter item disponitur anima insidentis equo, aliter insidentis asino, aliter sedentis in throno, aliter sedentis in terra, aliter optimis vestibus induti, aliter contritis & marcidis. Labor igitur humiliat corpus, humiliatoque corpore, humiliatur pariter & anima. Ita vt optima fuerit senioris sententia de labore corporeo. Hac de causa Euagrius à blasphemia oppugnatus, haud inscius blasphemiam à superbia prouenire, & humiliato corpore, humiliari pariter & animam, quadraginta dies sub dio transegit, ita vt ex eius corpore vermes scaturirent, vt in agrestibus animalibus solet accidere, & prae labore pus euomeret. Neque id ob blasphemiam factum, sed ob humilitatem. Praeclarè igitur dictum est à sene nos corporeis laboribus ad humilitatem deduci. Deus igitur bonus & sanctus, gratificetur nobis huiuscemodi humilitatem, quae à maximis periculis homines liberat, & ab innumeris tentationibus protegit.

Anima corporis habitum sequitur.

Euagrij ob blasphemiam poenitentia.

A διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ γέρων, ὅτι καὶ ὁ σωματικὸς κόπος ὁδηγεῖ εἰς ταπείνωσιν· ἄλλως γὰρ διατίθεται ἡ ψυχὴ τοῦ ὑγιαίνοντος, καὶ ἄλλως τοῦ ἀῤῥωστοῦντος, καὶ ἄλλως τοῦ πεινῶντος, καὶ ἄλλως τοῦ κεκορεσμένου. ὁμοίως πάλιν, ἄλλως διατίθεται ἡ ψυχὴ τοῦ καθημένου ἵππῳ, καὶ ἄλλως τοῦ καθημένου εἰς θρόνον, καὶ ἄλλως τοῦ καθημένου χαμαί, ἄλλως τοῦ φοροῦντος καλὰ ἱμάτια, καὶ ἄλλως τοῦ φοροῦντος σαπρὰ ἱμάτια. ὁ κόπος οὖν ταπεινοῖ τὸ σῶμα. τοῦ δὲ σώματος ταπεινουμένου, συνταπεινοῦται καὶ ἡ ψυχή. ὥστε καλῶς εἶπεν ὅτι καὶ ὁ σωματικὸς κόπος, ὁδηγεῖ εἰς ταπείνωσιν. B διὸ ὅτε ἐπολεμήθη Εὐάγριος ὑπὸ τῆς βλασφημίας, ὡς ἔχων γνῶσιν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ βλασφημία ἀπὸ ὑπερηφανίας ἔρχεται, ταπεινουμένου δὲ τοῦ σώματος συνταπεινοῦται καὶ ἡ ψυχή, ἐποίησε τεσσαράκοντα ἡμέρας μὴ εἰσελθὼν ὑπὸ στέγην, ὥστε τὸ σῶμα αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ συγγραφεύς, ἐκβαλεῖν κρότων, ὡς τὰ ἄγρια ζῶα· ὥστε ὁ κόπος οὐ διὰ τὴν βλασφημίαν ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τὴν ταπείνωσιν. καλῶς οὖν εἶπεν ὁ γέρων, ὅτι οἱ σωματικοὶ κόποι ὁδηγοῦσιν εἰς ταπείνωσιν. C ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς χαρίσεται ἡμῖν τὴν ταπείνωσιν, ὅτι καὶ ἀπὸ πολλῶν κακῶν ῥύεται τὸν ἄνθρωπον, καὶ σκεπάζει αὐτὸν ἀπὸ μεγάλων πειρασμῶν.

DE CONSCIENTIA,
DOCTRINA III.

CVM formauit Deus hominem, immisit illi nescio quid diuinum, mentem scilicet quandam illustrem & feruidam: quae ipsum instrueret malum à bono secernere: eaque conscientia vocatur, quae naturalis lex est. Huius figura erant putei quos effodit Iacob, vt patres nostri asseruere, oppleti postmodum à Philistaeis. legi huic adhaerentes Patriarchae & sancti omnes ante scriptam legem Deo admodum placuerunt. Hac verò coonculcata & defossa ab hominibus praeuaricatione praecepti, opus fuit tandem aduentu ipsius Domini nostri Iesu Christi, qui illam releuaret & excitaret, qui hanc tanquam scintillam extinctam suscitaret per obseruationem mandatorum ipsius. In nobis igitur ipsis est, rursum vel illum defodere, vel permittere vt nobis resplendeat & luceat, sed illi credere, & fidem habere opus est. Cùm igitur nobis conscientia nostra dixerit: hoc facito & contemnimus: rursum que admonuerit, id ne faciamus, nos verò persistimus illam pessundare,

Gen. 2.

Gen. 26.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ,
διδασκαλία γ.

ΟΤΕ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐνέσπειρεν αὐτῷ τί ποτε θεῖον, ὥσπερ λογισμόν τινα θερμότερον καὶ φωτεινὸν σπινθῆρος λόγον ἐπέχοντα· φωτίζοντα τὸν νοῦν καὶ D δεικνύοντα αὐτῷ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. τοῦτο καλεῖται συνείδησις, ὅς ἐστιν ὁ φυσικὸς νόμος· τοῦτο ἐστι τὰ φρέατα ἃ ὤρυξεν ὁ Ἰακώβ, ὥσπερ εἶπον οἱ πατέρες, καὶ κατέχωσαν αὐτὰ οἱ Φιλισιείμ. τοῦτ' ἔστι τῷ συνειδότι ἤρεσαν αὐτῷ οἱ Πατριάρχαι, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι πρὸ τοῦ γραπτοῦ νόμου, εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ. Ταύτης καταχωσθείσης καὶ καταπατηθείσης ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν παράβασιν ἁμαρτίας, E ἐδεήθημεν τοῦ γραπτοῦ νόμου, ἐδεήθημεν τῶν ἁγίων προφητῶν, ἐδεήθημεν αὐτῆς τῆς ἐπιδημίας τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ἀνακαλύψαι καὶ ἀνεγεῖραι αὐτήν, εἰς τὸ ἀναζωπυρῆσαι ἐκεῖνον τὸν καταχωσθέντα σπινθῆρα διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν. ἐν ἡμῖν οὖν ἐστιν ἄρτι, ἢ τὸ καταχῶσαι αὐτὸν πάλιν, ἢ τὸ ἐᾶσαι αὐτὸν ἐλλάμπειν καὶ φωτίζειν ἡμᾶς, ἐὰν πειθώμεθα αὐτῷ. ὅταν γὰρ ἡ συνείδησις λέγει ἡμῖν, ποίησον τόδε τι, καὶ καταφρονοῦμεν, καὶ πάλιν λέγει, καὶ οὐ ποιοῦμεν, ἀλλὰ μένομεν καταπατοῦντες αὐτήν,

λοιπὸν καταχωννύουσιν αὐτήν, καὶ οὐκ ἔτι δύναται τρανῶς λαλεῖν ἡμῖν ἐκ τοῦ βάρους τοῦ ἐπικειμένου αὐτῇ. ἀλλ' ὥσπερ λύχνος διὰ σπίκλων, οὕτως ἄρχεται δεικνύειν ἡμῖν ἀμαυρότερον, ἤγουν σκοτεινότερα τὰ πράγματα, καὶ οὕτω κατὰ πρόβασιν ὥσπερ ὕδατος τεθολωμένου ἀπὸ πολλοῦ χοὸς οὐδεὶς δύναται καταvοῆσαι τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ· οὕτως εὑρισκόμεθα μὴ αἰσθανόμενοι ὧν λέγει ἡμῖν ἡ συνείδησις ἡμῶν, ὡς νομίζειν ἡμᾶς σχεδὸν μὴ ἔχειν αὐτήν. οὐδεὶς δὲ ἐστιν ὁ μὴ ἔχων αὐτήν. τί ποτε γάρ θεῖόν ἐστιν ὥσπερ εἴπομεν ἤδη, καὶ οὐδέποτε ἀπόλλυται, ἀλλ' ἀεὶ πάντοτε ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς τὸ ὀφειλόμενον· ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ αἰσθανόμεθα, ἐκ τοῦ ἡμᾶς, ὡς εἶπον, καταφρονεῖν καὶ καταπατεῖν αὐτήν. διὰ τοῦτο ὁ προφήτης πενθεῖ τὸν Ἐφραίμ, καὶ λέγει, κατεδυνάστευσεν Ἐφραὶμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, καὶ κατεπάτησε κρίμα. ἀντίδικον λέγει τὴν συνείδησιν. ὅθεν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ· μήποτέ σε παραδῷ τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς τοῖς ὑπηρέταις, καὶ βάλωσί σε εἰς τὴν φυλακήν. ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως οὗ ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην. διὰ τί δὲ καλεῖ τὴν συνείδησιν ἀντίδικον; ἀντίδικος λέγεται, ἐπειδὴ αὕτη ἀντίκειται πάντοτε τῷ θελήματι ἡμῶν τῷ κακῷ, καὶ λέγει ἡμᾶς εἰς ὃ ὀφείλοντες ποιῆσαι, οὐ ποιοῦμεν, καὶ πάλιν, εἰς ὃ μὴ ὀφείλοντες ποιῆσαι, ποιοῦμεν· καὶ αὕτη κατηγορεῖ ἡμῶν. διὰ τοῦτο καλεῖ αὐτὴν ἀντίδικον, καὶ παραγγέλλει, λέγων· ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. ἡ ὁδὸς ἐστιν ὡς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὁ κόσμος οὗτος. σπουδάσωμεν οὖν ἀδελφοὶ φυλάττειν τὴν συνείδησιν ἡμῶν, ἐν ὅσῳ ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, μὴ ἀφιέντες αὐτὴν ἐλέγξαι ἡμᾶς ἔν τινι πράγματι, μὴ καταπατοῦντες αὐτὴν εἰς τί ποτε ὅλως κἂν ἐλάχιστον ᾖ· ἵνα εἰδῆτε ὅτι ἐκ τῶν μικρῶν τούτων καὶ φύσει εὐτελῶν, ἐρχόμεθα εἰς τὸ καταφρονεῖν τῶν μεγάλων. ὅταν γὰρ ἄρξηταί τις λέγειν, τί γάρ ἐστιν, ἐὰν λαλήσω τοῦτον τὸν λόγον· τί γάρ ἐστιν, ἐὰν φάγω τοῦτο τὸ μικρόν· τί γάρ ἐστιν ἐὰν προσέχω τῷ δε τῷ πράγματι. ἐκ τοῦ τί ἐστι τοῦτο καὶ τί ἐστιν ἐκεῖνο, λαμβάνει τις κακὴν καὶ πικρὰν νομήν, καὶ ἄρχεται καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ βαρύτερα καταφρονεῖν καὶ καταπατεῖν τὴν ἰδίαν συνείδησιν· καὶ οὕτως λοιπὸν κατὰ μέρος προκόπτων κινδυνεύει καὶ εἰς τελείαν ἀναισθησίαν ἐμπεσεῖν. διὰ τοῦτο βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ἀμελήσωμεν τῶν μικρῶν. βλέπετε μὴ καταφρονήσωμεν αὐτῶν, ὡς μηδαμινῶν, οὐκ εἰσὶ μικρά, νομή ἐστι, κακὴ συνήθεια ἐστι, νήψωμεν, φροντίσωμεν τῶν ἐλαφρῶν, ἐν ὅσῳ εἰσὶν ἐλαφρά, ἵνα μὴ γένωνται βαρέα. καὶ τὸ κατορθῶσαι καὶ τὸ ἁμαρτῆσαι ἀπὸ μικρῶν ἄρχεται, καὶ εἰς μεγάλα φέρει, ἢ ἀγαθά, ἢ κακά.

A sine dubio tunc eam defodimus, & iam nobis apertè præ onere incumbenti ei loqui nequit: Sed quasi lumen per speculum transflucens, ita nobis incipit quæcunque obscuriora & tenebrosiora ostendere: Et inde ob peccatum, vt in aqua cœnosa & turbida, nemo potest in ea vultum suum contemplari. Talesque plerunque sumus, dum quæ nobis dictarit, audire negligimus, vt existimemus nullam nos in nobis habere conscientiam. nemo est autem qui illam non habeat. Est enim diuinum nescio quid, vt dixi-
B mus, & nunquam perit, scilicet officium nostrum nobis semper ad memoriam reuocat. Nos verò non aduertimus, quòd, vt dixi, spernatur & conculcetur à nobis. Quare Propheta Ephraim maximè deplorat & queritur dicens: Præualuit Ephraim in aduersarium suum, & conculcauit iudicium. Et in Euangelio dicitur. Esto consentiens aduersario tuo, dum es in via cum ipso, ne quando tradat te iudici, & iudex ministris, & te in vincula coniiciant: Amen dico tibi, non exibis inde donec reddas minimum qua-
C drantem. Cur autem vocat conscientiam aduersarium? Aduersarius dicitur quia aduersatur omni prauæ nostræ voluntati, & nos arguit, in quo minùs agimus quod debemus, & rursum cùm agimus quod non debemus, nos accusat. Hac de causâ eam vocat aduersarium nostrum, & admonet dicens: Esto consentiens aduersario tuo dum es in via cum eo: via (vt ait diuus Basilius) hic mundus est. Studeamus igitur custodire conscientiam nostram, dum sumus
D in hoc mundo, ne si eam reiecerimus, in multis à Domino postmodum reprehendamur, neque conculcemus illam in aliquo, etsi id minimum sit. Vt enim videre facile est, ex his minimis & verè vilibus, ad magna contemnenda delabimur. Cùm enim cœperit quis dicere, Quid est, si verbulum hoc vnicum locutus fuero? Quid est, si modicum huc comedero? Quid si in rem hanc intendero? & hoc, quid id, quid illud; admittitur mala & amara esca, & sensim incipit quis pedetentim in
E maiora & grauiora prolabi, & sic deinceps per partes prouens periclitatur, atque in perfectam insensibilitatem decidit. Quapropter aduertite fratres, ne parua negligatis, illa contemnere ve nullius momenti cauete: non sunt parua contemnenda, vlcus depascens est consuetudo. Sobrij estote, curate leuia, quoad leuia sunt, ne grauiora fiant. Et virtutes & peccata à paruis incipiunt, & ad magna, vel bona, vel mala perducunt,

Conscientia diuinū quiddiam est.

Zach. 9.

Matth. 5.

Conscientia est aduersarius noster.

Leuia peccata quàm maximè fugienda.

Consuetudo est esca pessima.

Quare admonet nos Dominus non negligere conscientiam nostram, & quasi vnum è multis contestatus ait illi: vide infelix quid agas, sobrius sis: Esto consentiens aduersario tuo dum es in via cum illo: & subdit terrorem & periculum rei, dicens: ne te iudici tradat, & iudex seruis, & in vincula coniiciaris. Quid autem postea? Amen dico tibi non exibis inde donec reddas nouissimum quadrantem. Ea enim (vt dixi) nos corripit & in bono & in malo, præscribitque nobis quid agendum quidve declinandum. Nec desinet etiam in futuro nos sæculo accusare. Hinc ait: Ne tradat te iudici: & quæ sequuntur: Ad conscientiæ autem diligentiam & custodiam differentiæ sunt plurimæ. Rationem enim habemus conscientiæ, ad Deum, ad proximum, & ad res. Ad Deum, ne quis scilicet eius præcepta contemnat, etiam in iis in quibus eum mortalium nemo videt, nemo repetit, nemo iudicat. Custodiat ipse conscientiam Deo in abscondito, vt exempli gratia: Neglexit orationem, ascendit praua cogitatio in cor eius, nec sobrius fuit, nec repressit seipsum, sed oblectatione obsecutus est. Vidit proximum quippiam vel agentem, vel dicentem, statimque cum suspicione illum iudicauit, & vt concludam breuiter, ad omnia diligentia opus est, quæ sunt à nobis in abditis perpetrata, quæque nullus omnium, nisi Deus & conscientia nostra conspexit. Hæc nimirum est ad Deum conscientia. Erga proximum autem conscientia habetur, si nemo quippiam omnino faciat quod intelligat quamuis minimam molestiam & afflictionem proximo afferre. Non re, non verbo, non animo, non signo, non aspectu. Sunt enim signa quędam, vt sępe dixi, quibus proximum lædamus, sunt aspectus, quibus eundem affligamus, & molestia non parua afficiamus. Et, vt breuiter dicam, quibuscunque sensent homo molestiam sese proximo afferre, ab iis omnibus iubet abstinere conscientia. Quod si contrà faciat, commaculatur & rea est, non ignara eà à se studiose agi, vt noceat, vt affligat. Et hoc est quod dicimus erga proximum conscientiam custodire. Ad res autem habere conscientiam, est re nulla abuti omnino, vt scilicet non sinat fœdari rem vel proiici, sed cum viderit quippiam proiectum non negligat, etiam si vilis sit, sed corripiat potiùs, & in locum suum statim reponat. Ne quis itē propriis vestimentis abutatur, est enim quis, exēpli gratia, qui tunicā suam queat vnā duasve adhuc hebdomadas ferre, & abiens illam ante id temporis abluit & conterit, ita vt cùm per menses alios quinque atque amplius vtilis esse posset, crebra lotione eam reddat inutilem: contra conscientiam fit hoc. Idem est in lecto, quum contentus esse quis possit vnico ceruicali, stratum amplissimum quæritat, habens laneum, illud quærit commutare,

Conscientia ratio multiplex.

Conscientia ad proximum.

Proximum nec signo quidem lædendum.

Conscientia ratio ad res ipsas.

A Διὰ τοῦτο παραγγέλλει ἡμῖν ὁ Κύριος περὶ τὴν συνείδησιν, ὡς τί ποτε ἰδικῶς διαμαρτυρόμενος, καὶ λέγει αὐτῷ, βλέπε τί ποιεῖς ἄθλιε· νῆφε, ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἕως ἧς ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. καὶ ἐπιφέρει καὶ τὸν φόβον καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ πράγματος, λέγων, μή ποτε παραδῷ σε τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς τοῖς ὑπηρέταις, καὶ βαλοῦσί σε εἰς φυλακήν. καὶ τί; ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως οὗ ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην. αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἐλέγχει, ὡς εἶπον, εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ κακόν, καὶ δείκνυσιν ἡμῖν τί ποιῆσαι καὶ τί μὴ ποιῆσαι, καὶ αὐτὴ πάλιν κατηγορεῖ B ἡμῶν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· διὰ τοῦτο λέγει μή ποτέ σε παραδῷ τῷ κριτῇ καὶ τὰ ἑξῆς. τὸ δὲ φυλάξαι αὐτὴν πολλὴν ἔχει τὴν διαφοράν. δεῖ γάρ τις φυλάξαι συνείδησιν, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, καὶ πρὸς τὰς ὕλας. καὶ πρὸς μὲν τὸν Θεόν, ἵνα μὴ καταφρονῇ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἃ οὐ βλέπει αὐτὸν ἄνθρωπος καὶ εἰς ἃ οὐκ ἀπαιτεῖται παρά τινος, αὐτὸς φυλάττει τῷ Θεῷ συνείδησιν ἐν τῷ κρυπτῷ· οἷον τί λέγω, ἠμέλησεν εὐχῆς, ἀνέβη λογισμὸς ἐμπαθὴς εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔνηψε, καὶ ἔσφιγξεν ἑαυτόν, ἀλλὰ συγκατέθετο· εἶδεν τὸν C πλησίον λέγοντά τι, ἢ ποιοῦντα, ἢ ὡς εἰκὸς ὑπενόησε καὶ κατέκρινεν αὐτόν. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅσα ἐστὶν ἐν τῷ κρυπτῷ γινόμενα, ἃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Θεός, καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν, χρήζομεν φυλάττειν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν συνείδησις. ἡ δὲ πρὸς τὸν πλησίον ἐστίν, ἵνα μὴ ποιῇ τίς τι ποτε παντελῶς εἰς ὃ οἶδεν ὅτι θλίβει ἢ πλήσσει τὸν πλησίον, εἴτε ἐν ἔργῳ, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν σχήματι, εἴτε ἐν βλέμματι. ἔστι γὰρ καὶ σχῆμα, ὡς πολλάκις ἀεὶ λέγω, πλῆσσον τὸν πλησίον· ἔστι καὶ βλέμμα δυνάμενον πλῆξαι· καὶ ἁπλῶς D εἰπεῖν, ὅσα οἶδεν ὁ ἄνθρωπος ὅτι ἐπιτηδείως ποιεῖ διὰ τὸ δοῦναι λογισμὸν τὸν πλησίον, καὶ αὐτὴ ἡ συνείδησις αὐτοῦ μολύνεται εἰδυῖα ὅτι διὰ τὸ βλάψαι, ἢ θλῖψαι ἐπιτηδεύει, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ φυλάξαι συνείδησιν πρὸς τὸν πλησίον. τὸ δὲ πρὸς τὰς ὕλας φυλάξαι ἐστίν, ἵνα μὴ κακῶς κέχρηταί τις πράγματι· ἵνα μὴ ἀφῇ πρᾶγμα ἀχρειωθῆναι, ἢ ῥιφῆναι· ἀλλὰ κἂν ἴδῃ τί ποτε ἐρριμμένον, μὴ παρίδῃ κἂν εὐτελὲς ᾖ, ἀλλὰ συστέλλει καὶ θήσει εἰς τὸν ἴδιον τόπον. ἵνα μὴ E παραχρᾶται τοῖς ἰδίοις ἱματίοις. ἔστι γάρ, ὑπόθου, ὅτι δύναταί τις φορέσαι τὸ ἱμάτιον ἄλλην μίαν ἢ δύο ἑβδομάδας, καὶ ἀπέρχεται, ἀφαρῇ πλύνει αὐτὸ παρὰ χειρός, καὶ κατατρίβει αὐτό, καὶ ἀντὶ τοῦ χρησιμεῦσαι αὐτὸ ἄλλους πέντε μῆνας, ἢ πλέον, πλύνων παλαιοῖ αὐτό, καὶ ποιεῖ αὐτὸ ἀχρήσιμον· καὶ ἔστι παρὰ συνείδησιν. ὁμοίως καὶ ἐν στρώματι πολλάκις δύναταί τις ποιῆσαι τὴν χρείαν αὐτοῦ εἰς ἓν κερβικάριον, καὶ ζητεῖ μέγα στρῶμα· ἔχει τρίχινον, ἐάν ποτε καὶ θέλει ἀλλάξαι αὐτό,

vt nouum

καὶ λαβεῖν ἄλλο, ἢ νέον, ἢ εὔμορφον ἀπὸ περπερείας, ἢ ἀπὸ ἀκηδίας. δύναταί τις ἀρκεσθῆναι ἐπὶ κεντωνίῳ, καὶ ζητεῖ λεβιτῶνα, ἴσως καὶ φιλονεικεῖ, ἐὰν μὴ λάβῃ. Εἰ δὲ καὶ ἄρξηται προσέχειν καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ λέγειν, διὰ τί οὗτος τόδε ἔχει, κἀγὼ οὐκ ἔχω; ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἐν προκοπῇ. πάλιν ἁπλοῖ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ ἢ τὸ σκέπασμα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ ἀμελεῖ τοῦ ἐπᾶραι αὐτό, καὶ ἀφῇ αὐτὸ καυκῶσαι, καὶ τοῦτο παρὰ συνείδησίν ἐστιν· ὁμοίως καὶ ἐν βρώμασι· δύναταί τις ποιῆσαι τὴν χρείαν αὐτοῦ εἰς μικρὸν λάχανον ἢ ὄσπριον, ἢ ὀλίγας ἐλαίας, καὶ οὐκ ἀνέχεται ποιῆσαι, ἀλλὰ ζητεῖ ἄλλο βρῶμα ἡδύτερον, ἢ πολυτελέστερον. ταῦτα πάντα παρὰ συνείδησίν ἐστιν. οἱ δὲ πατέρες λέγουσιν ὅτι οὐκ ὀφείλει ὁ μοναχὸς ἐᾶσαι ποτὲ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ καταπονῆσαι αὐτόν, οὐδ' ἐνδήποτε πράγματι. χρεία οὖν ἐστιν ἀδελφοὶ νήφειν ἡμᾶς πάντοτε καὶ φυλάττειν ἑαυτοὺς ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς τὸν κίνδυνον. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος προεμαρτύρατο ἡμᾶς καθὼς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὁ Θεὸς δῴη ἡμῖν ἀκούειν καὶ φυλάττειν ταῦτα, ἵνα μὴ εἰς κρίσιν γένωνται ἡμῖν οἱ λόγοι τῶν πατέρων ἡμῶν.

A vt nouum recipiat vel aliud pulcrius, motus superbia & vanitate. Potest item alicui satis esse culcitra vna, & rapetem quærit, altercaturque etiam fortè nisi acceperit. Si quis quoque animaduertat fratrem aliquid habere quo ipse careat, iouideatque & murmuret, non est hic in via proficiendi. Rursum extendit quis ad solem vel tunicam vel opertorium, & negligentia & incuria ardere illud permittit, nec eleuat cum debet, & B hoc vtrque contra conscientiam est. Idem est in cibo: Potest corporeæ necessitati quis satisfacere, olusculis, leguminibus, vel modicis oliuis, nec iis contentus est, sed lautiores & delicatiores dapes perquirit, hæc omnia contra conscientiam sunt. Admonuere autem crebrò maiores nostri non debere pati monachum remorderi sese aliquando à conscientia sua, ne vna quidem re minima. Opus igitur nobis est, fratres, sobrietate perpetua, vt nos ab huiuscemodi omnino custodiamus illæsos: Ne aliquando incidamus in periculum quod nobis Dominus comminatus est, vt superiùs diximus. Præstet nobis Deus hæc omnia non tam audire quàm obseruare, ne iudicio extremo C patrum nostrorum exhortationes optimæ in iudicium & condemnationem nobis fiant.

Qui fratri inuidet, non est in via proficiendi.

Remorderi à conscientia.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΦΟΒΟΥ.

Διδασκαλία δ.

ΛΕΓΕΙ ἐν ταῖς καθολικαῖς ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. D Ἆρα τί θέλει διὰ τούτου * σημᾶναι ἡμῖν ὁ ἅγιος; ποίαν ἄρα λέγει ἡμῖν ἀγάπην, καὶ ποῖον φόβον; ὁ μὲν προφήτης ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ, καὶ ἄλλα δὲ μυρία τοιαῦτα εὑρίσκομεν ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. Εἰ οὖν καὶ οἱ ἅγιοι οὕτως ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, φοβοῦνται αὐτόν, πῶς λέγει, ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον; δεῖξαι ἡμῖν θέλει ὁ ἅγιος ὅτι δύο εἰσὶ φόβοι, εἷς εἰσαγωγικός, καὶ εἷς τέλειος· καὶ ὅτι ὁ μὲν εἷς τῶν ἀρχομένων ἐστίν, ὡς ἂν εἴποι τις τῶν ποσεβοῦς· E ὁ δὲ ἄλλος τῶν ἁγίων τῶν τελειωθέντων ἐστί, τῶν φθασάντων εἰς τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης. οἷον λέγω· ποιεῖ τις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν κολάσεων· οὗτος, ὡς εἴπομεν, ἀκμὴν ἀρχάριός ἐστιν, οὗτος οὐ ποιεῖ ἀκμὴν δι' αὐτὸ καλόν, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν πληγῶν. ἄλλος δὲ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαπῶν αὐτὸν τὸν Θεόν, ἀγαπῶν αὐτὸν ἰδικῶς τοῦ εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ,

DE DIVINO TIMORE.

DOCTRINA IV.

SENTENTIA Ioannis est in epistolis suis, quòd perfecta charitas foras eiicit timorem. Quid obsecro hac sententia nobis innuit sanctus? Cur charitatem, cur timorem ait? Propheta inquit in Psalmo: Timete dominum omnes sancti eius. Et alia pleraque huiuscemodi, quæ in sacris literis reperimus. Si enim amantes Dominum sancti illum verentur & timent, vt quid ait, perfecta charitas foras eiicit timorem? Ostendere nobis vult sanctus, timoris esse duo genera, alterum quidem isagogicum, hoc est, introductorium, alterum verò perfectum. Et primum, inquam, eorum est, qui nuper religionem inuadunt. Secundum autem sanctorum atque perfectorum, qui iam ad charitatis sanctæ culmen peruenere, vt, verbi gratia, Facit quis Dei voluntatem præ timore gehennæ: hic (vt diximus) adhuc nouitius est & incipiens, is adhuc propter se bonum non exercet, sed timore plagarum. Alter Deo in cunctis paret ex amore & beneuolentia in Deum, & in ipsum bonum atque virtutem, vt scilicet hoc medio Deo placeat, & gratus fit.

1. Ioan. 4. 18.

Timor Dei duplex.

Nouit hic profectò quid bonum, quid virtus sit: nouit quid sit cum Deo esse. Hic perfectam & veram de qua loquitur Apostolus, habet charitatem, & ipsa charitas eum in perfectum timorem adducit. Timet enim hic diuinam voluntatem & obseruat, non metu plagarum, non verberum, sed degustans iam, quàm dulce sit cum Deo esse, timetque ne ea priuetur dulcedine, neve excidat. Is igitur perfectus timor ab hac charitate descendens isagogicum porro abigit: hinc ait Apostolus, quòd perfecta charitas foras emittit timorem. Fieri autem nequit vllo pacto, vt perfectus aliter quàm per isagogicum introducatur. Tres enim sunt conditiones & status (vt diuus Basilius ait) quibus Deo grati esse possimus. Si enim pœnam formidamus, in seruili statu sumus. Si vero mercedis lucra consectantes, vtilitatis & commodi proprij gratia diuina mandata peragimus, mercenarijs assimilamur. Sin autem bono & honesto propter seipsum adhæreamus; in filiorum genere sumus. Filius enim vbi ad prudentiam discretionemque peruenerit, paterna vota exequitur, non timore scilicet plagarum, non etiam mercedis & præmij cupiditate, sed amore, pietate, obseruantiaque erga patrem. Persuasus enim satis est suum fore quicquid patris fuerit. Meretur hic audire non quòd seruus sit, sed quod filius & hæres Domini nostri Iesu Christi. Hic etiam vt antè dictum est, non metuit Deum timore isagogico, sed amat, vt ait beatus Antonius: Ego nusquam Deum timebo. Et Dominus cùm ad Abraham dixit post immolationem filij, Nunc noui quòd Deum metuas, de illo vtique timore dixit, qui ex charitate prouenit. Quomodo enim se habeat hoc, nunc cognoui? Tanta fecerat, omnem reliquerat substantiam suam, peregrè profectus erat in terram alienam, & ad gentem idolis deditam, vbi nullum erat pietatis vestigium aut religionis. Passus erat & hanc horrendam tentationem de immolando filio, & post hæc omnia illi dicitur, Nunc noui quia Deum timeas, ad innuendum perfectum illum timorem qui non nisi sanctorum est. Neque enim ob metum pœnæ aut præmij cupiditate viri sancti, sed amore & beneuolentia sola præcepta Dei custodiunt, formidantes quippiam facere prætèr eius quem diligunt, voluntatem. Et hinc ait perfectam charitatem foras eiicere timorem. Neque enim ex metu est vt agant, sed ex charitate vt metuant. Hic est perfectus timor qui haberi nullo modo potest, nisi isagogicus præcesserit. Ait enim: Initium sapientiæ timor Domini. Et rursum: Principium & finis, timor est Domini.

Cautè lege, nã innuit nullo pacto haberi posse timorem filialem quin præcesserit seruilis. Ordinariè quidē ita euenit in peccatorum iustificatione extra sacramenta, vt habetur cap. 6. concil. Trid. at cōtingit interdū aliter cùm quis per sacramenta iustificatur, & in subitarijs & miraculosis iustificationibus. vide S. Thomã par. 2. quæst. 113. ar. 7. & 10

Triplex hominum status

Timor isagogicus.

Genes. 22.

1. Ioan. 4.

Cautè lege, & regreditor ad notam huius columnæ.

Prou. 1.

Timor seruilis

A οὗτος οἶδε τί ἐστιν αὐτὸ τὸ καλόν, οὗτος ἔγνω τί ἐστι τὸ εἶναι μετὰ τοῦ Θεοῦ. ἰδοὺ οὗτος ἐστὶν ὁ ἔχων τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, ἣν λέγει ὁ ἅγιος τελείαν, καὶ αὕτη ἡ ἀγάπη φέρει αὐτὸν εἰς τὸν τέλειον φόβον. φοβεῖται γὰρ ὁ τοιοῦτος καὶ φυλάττει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔτι διὰ τὰς πληγάς, οὐκ ἔτι διὰ τὸ μὴ κολασθῆναι· ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, γευσάμενος αὐτῆς τῆς γλυκύτητος, τοῦ εἶναι μετὰ τοῦ Θεοῦ· φοβεῖται μὴ ἐκπέσῃ αὐτῆς, φοβεῖται μὴ στερηθῇ αὐτῆς. οὗτος οὖν ὁ τέλειος φόβος ὁ ἐκ τῆς ἀγάπης ταύτης γινόμενος, ἔξω βάλλει τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. B ἀδύνατον δέ ἐστιν ἐλθεῖν τὸν τέλειον φόβον εἰ μὴ διὰ τοῦ εἰσαγωγικοῦ. τρεῖς γάρ εἰσι διαθέσεις, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, δι' ὧν δυνάμεθα εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. ἢ γὰρ φοβούμενοι τὴν κόλασιν, εὐαρεστοῦμεν καί ἐσμεν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ δούλου· ἢ τὰ ἐκ τοῦ μισθοῦ κέρδη διώκοντες, τῆς ἑαυτῶν ἕνεκεν ὠφελείας πληροῦμεν τὰ προστεταγμένα, καὶ κατὰ τοῦτο προσεοίκαμεν τοῖς μισθίοις· ἢ δι' αὐτὸ τὸ καλόν, καί ἐσμεν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ υἱοῦ. ὁ γὰρ υἱὸς ὅταν ἔλθῃ εἰς C φρόνησιν, ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐ φοβούμενος ἵνα μὴ δαρῇ· οὐδὲ διὰ τὸ λαβεῖν μισθὸν παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀγαπῶν αὐτόν, φυλάττων αὐτῷ ἰδικῶς αὐτὴν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τὴν πατρικήν, καὶ πεπεισμένος ἐστὶν ὅτι πάντα τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐστιν. ὁ τοιοῦτος ἀξιοῦται ἀκοῦσαι, οὐκ ἔτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ· ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔτι φοβεῖται, ὡς εἴπομεν, τὸν Θεόν, κατ' ἐκεῖνον δῆλον ὅτι τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον· ἀλλὰ ἀγαπᾷ, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἀντώνιος. ἐγὼ οὐκ ἔτι φοβοῦμαι τὸν Θεόν. καὶ ὁ Κύριος λέγων τῷ Ἀβραάμ, μετὰ τὸ προσενέγκαι D τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τό, νῦν ἔγνων ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν· ἐκεῖνον σημαίνει τὸν τέλειον φόβον τὸν ἐκ τῆς ἀγάπης ἐγγινόμενον. πῶς γὰρ εἶχεν εἰπεῖν τὸ νῦν ἔγνων; ὃς τοσαῦτα ἐποίησεν· ὑπήκουσε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀφῆκε τὰ ἴδια πάντα, καὶ παρῴκησεν εἰς γῆν ἀλλοτρίαν καὶ εἰς ἔθνος εἰδωλολατρῶν, ὅπου οὐκ ἦν οὔτε ἴχνος θεοσεβείας, καὶ ἐπὶ τούτοις ὑπέμεινε καὶ τὸν τοιοῦτον φοβερὸν πειρασμὸν τῆς θυσίας τοῦ υἱοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλέγετο αὐτῷ, νῦν ἔγνων ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν. δῆλον ὅτι τὸν τέλειον φόβον ἔλεγε τὸν τῶν ἁγίων. οὐκ ἔτι γὰρ διὰ E φόβον κολάσεως, ἢ διὰ τὸ λαβεῖν μισθὸν ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀγαπῶντες, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, φοβούμενοι ποιῆσαί τι παρὰ τὸ θέλημα τοῦ ἀγαπητοῦ. καὶ διὰ τοῦτο λέγει, ἡ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. οὐκ ἔτι γὰρ ἀπὸ φόβου ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν φοβοῦνται. οὗτός ἐστιν ὁ τέλειος φόβος, ἀλλ' οὐ δυνατὸν τὸν τέλειον ἐλθεῖν, ὡς προείπομεν, εἰ μὴ ἔχῃ τις πρῶτον τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον. λέγει γάρ, ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου· καὶ πάλιν λέγει, ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστίν, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ.

ἀρχὴν λέγει τὸν εἰσαγωγικὸν φόβον, μεθ' ὃν ἐστὶν ὁ τέλειος ὁ τῶν ἁγίων. ὁ οὖν εἰσαγωγικὸς φόβος, τῆς καταστάσεως ἡμῶν ἐστι· οὗτος φυλάττει τὴν ψυχὴν, ὥσπερ ἡ γάνωσις ἀπὸ πάσης κακίας· λέγει γὰρ, τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ. ἐὰν οὖν ἐκκλίνῃ πᾶς ἀπὸ κακοῦ διὰ τὸν φόβον τῆς κολάσεως, ὡς ὁ δοῦλος ὁ φοβούμενος τὸν δεσπότην, ἔρχεται κατὰ μέρος καὶ εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ κατὰ μικρὸν ἄρχεται καὶ ἀνταπόδοσίν τινα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀγαθοῦ ἐλπίζειν, καθάπερ ὁ μισθωτός. ὅταν οὖν ἐμμείνῃ φεύγων τὸ κακὸν, ὡς εἴπομεν, διὰ τὸν φόβον ὥσπερ καὶ δοῦλος, καὶ πάλιν ποιῶν τὸ ἀγαθὸν διὰ τὴν ἐλπίδα, ὥσπερ ὁ μισθωτὸς, *χρονίζων σὺν Θεῷ εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ κατὰ ἀναλογίαν συναπτόμενος τῷ Θεῷ, γεύεται λοιπὸν, καὶ εἰς αἴσθησίν τινα ἔρχεται αὐτοῦ τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ, καὶ οὐκέτι θέλει χωρισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ. τίς γὰρ αὐτὸν ἔτι δύναται χωρίσαι, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; τότε φθάνει εἰς τὸ μέτρον τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀγαπᾷ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ φοβεῖται ἐπειδὴ ἀγαπᾷ, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ μέγας καὶ τέλειος φόβος. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης διδάσκων ἡμᾶς τὴν διαφορὰν, τούτων τῶν φόβων ἔλεγε· δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου φόβον Κυρίου, διδάξω ὑμᾶς. πρόσεχε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς ἕκαστον ῥῆμα τοῦ προφήτου· πῶς ἑκάστη λέξις αὐτοῦ δύναμιν ἔχει. πρῶτον λέγει δεῦτε πρός με, προσκαλούμενος ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρετήν. προστίθει καὶ τέκνα· τέκνα καλοῦσιν οἱ ἅγιοι τοὺς διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν μεταμορφουμένους, ἀπὸ τῆς κακίας πρὸς τὴν ἀρετὴν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω μέχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν· εἶτα μετὰ τὸ προσκαλέσασθαι ἡμᾶς καὶ προτρέψασθαι ἐπὶ τὴν τοιαύτην μεταμόρφωσιν, λέγει φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς· βλέπετε τὴν παρρησίαν τοῦ ἁγίου. ἡμεῖς ὅταν θέλωμεν εἰπεῖν τί ποτε καλὸν, ἀεὶ λέγομεν· θέλετε διαλεχθῶμεν μικρὸν καὶ γυμνάσωμεν περὶ φόβου Θεοῦ, ἢ περὶ ἄλλης ἀρετῆς; ὁ δὲ ἅγιος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ἔλεγε· δεῦτε τέκνα ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς. τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς; εἶτα, ὡς τινος ἀποκρινομένου, ὅτι ἐγὼ θέλω, δίδαξόν με πῶς ζῆσαι, καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθὰς, διδάσκει καὶ λέγει· παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον. ἰδοὺ πῶς τὴν ἐνέργειαν ἀποκόπτει τοῦ κακοῦ διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· τὸ παῦσαι τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, ἐστὶ τὸ μὴ πλῆξαι διά τινος τὴν συνείδησιν τοῦ πλησίον, τὸ μὴ καταλαλῆσαι, τὸ μὴ παροξῦναι· τὸ δὲ, τὰ χείλη σου μὴ λαλῆσαι δόλον, ἐστὶ, τὸ μὴ δολιεύσασθαι τὸν πλησίον· εἶτα ἐπάγει, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ. εἶπε πρῶτον μερικάς τινας ἁμαρτίας, τὴν καταλαλιὰν, τὴν δολιότητα, καὶ οὕτως ἐπήγαγε περιεκτικῶς περὶ πάσης τῆς κακίας, τὸ, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ ὅλως.

A principium dicit isagogicum, post quem est perfectus is, qui sanctis datur. Isagogicus igitur timor nostri status est. Hic animam nostram perinde ac sancta natura quædam ab omni prauitate tuetur & protegit. Dicitur enim, Timore Domini declinat omnis à malo. Si quis igitur à malo declinat ob metum pœnæ, vt seruus est, qui dominum veretur. Sensim autem cùm declinat à malo, eò peruenit vt bonum agat. Et dum retributionem vllam bonæ operationis sperare incipit, mercenarius fit. Qui igitur bono instat, & malum fugit ob metum, hic seruus est: & qui rursum ob spem B præmij, hic mercenarius. Qui diutius in bono commoratur cum Deo est, & secundùm analogiam Deo adhæret. Degustat enim & peruenit in sensum quendam veri ipsius boni, nec ab eo diuelli amodo aut vult aut potest. Quid enim iam ipsum potest (vt ait Apostolus) à charitate Christi diuellere? tuncque in perfectam filij mensuram & statum peruenit, & diligit bonum propter seipsum, timetque cum diligit. Atque hic magnus & perfectus est timor. Ex hoc Propheta nos edocet quòd timores isti inter se differant, cum ait: Venite filij, C audite me, timorem Domini docebo vos. Aduertite animum ad singula Prophetæ verba. Quemadmodum vnaquæque dictio summam vim habeat, contemplamini. Primum igitur inquit, venite filij. Hortatur nos ad virtutem, cùm filij nomen adiicit: filios enim appellauere viri sancti conuersos ab iniquitate ad iustitiam & virtutem, vt ait Apostolus. Filij quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Deinde cùm nos exhortatus esset ad huiuscemodi conuersionem & reformationem, subiunxit, di- D cens, Timorem Domini docebo vos. Contemplamini nunc Prophetæ fiduciam. Nos cùm volumus de virtute aliqua apud nos verba facere, semper ita dicere consueuimus, An vobis gratum est vt aliquid de Dei timore, vel de quauis alia virtute inter nos disputemus? Propheta autem non sic, sed cum fiducia ait: Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos: quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Post hæc tanquam aliquo acclamante se velle, & respon- E dente, doce me quo pacto viuam, & videam dies bonos, docet & ait. Prohibe linguam tuam à malo, hoc est, nulla in re conscientiam proximi lædas, non obloquendo, non prouocando, labia autem ne loquantur dolum, id est nihil doli mediteris aut struas in proximum. Hinc ait: Prohibe linguam tuam à malo: & pòst subdit, Declina à malo. Primùm particularia quædam delicta tangit, qualia procacitatem, maledicentiam, & dolum: Secundò de quauis malitia & iniquitate complexè locutus est, ac si dicat apertè,

*χρονίζων.

Rom. 5. 35.

Psalm. 33.

Gal. 4.

Psalm. 33.

fuge omne genus mali; declina ab omni re quæ peccatum aut labem vllam præ se ferat. Neque cùm hoc dixisset, conticuit, sed addidit, & fac bonum, hoc est, non satis vtique non malefacere, nisi & benefacias, non satis nullum lædere, nisi & alicuius miserearis, non satis non odisse, nisi & diligamus: bene igitur coniunctim Propheta ait. Declina à malo & fac bonum. Ostendit enim nobis consequentiam trium illorum statuum de quibus locuti superiùs sumus. Quomodo scilicet ex timore Dei peruenitur in declinationem mali, & post conuersionem ad bonum conscenditur. Cùm enim quis dignus habitus est ad malum torpescere, & ab eo fugere, necessariò adiutus à superis, bonum operatur. Hæc vbi dixit præclarè, infert consequenter, Inquire pacem & persequere eam. Nec inquire tantùm dixit, sed & acriùs insectare, vt comprehendas eam. Animum obsecro hæc aduertite ad dicta, & contemplamini Prophetæ studium & diligentiam. Cùm dignus quis habitus est, vt queat à malo declinare, & benefacere Deo fauente, & virtutem exercere, illico inferuntur ei hostilia bella. Concertat igitur, dimicat, laborat, obteritur, veritus non solùm, ne rursus in malum decidat: (vt superiùs de seruo diximus) sed etiam fretus præmio ac mercede boni, vt mercenarius. Dum igitur oppugnatur & repugnat, dum luctatur, agit bene: sed multa cum angustia, multo cum labore. At vbi cœlitus à Deo venerit auxilium, tunc habitus boni in eo fieri incipit, tunc requiem intelligit & contuetur, tunc illi accumulata pax aduenit, tunc cognoscit & sentit quid laboris in bello sit, quid gaudij & lætitiæ in pace, tunc igitur eam quærit, tunc studiosissimè accurrit, vt illam apprehendat, vt omnino eam obtineat possideatque, vt illam in se totam cogat inhabitare. Quid ergo beatius anima huiuscemodi, quæ hoc statu digna est habita? Quis dicat animam illam etiam ob aliud quippiam facere bonum, quàm vt bono ipso tantùm fruatur? Gaudium illius nemo nouit, nisi qui illud experientia didicerit. Tunc & is perfectum pariter timorem cognoscit, vt prædictum sæpius est. Audiuimus igitur quis sanctorum virorum perfectus timor sit, quis item isagogicus. Quis status noster. Vnde quis fugiat, quove perueniat ob timorem Dei. Restat igitur nunc dicere, quomodo adueniat nobis diuinus hic timor, quæque ea sint quæ nos ab hoc timore disterminant. Affirmauerint Patres communi sententia, possidere eum timorem Dei, qui mortis crebrò

Spiritualis perfectionis acquirendæ methodus.

Gratia diuina effectus in anima.

Timor perfectus.

Dei timorem quomodo quis possit discere vel dedifcere.

A φύγε ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ἔκκλινον ἀπὸ πάσης πράγματος φέροντος ἁμαρτίαν. οὐκ εἶπε τοῦτο πάλιν μόνον, καὶ ἐσιώπησεν· ἀλλὰ προσέθηκε, καὶ ποίησον ἀγαθόν. ἔστι γὰρ ὅτι οὐ κακοποιεῖ τις, οὐ μήν τοι καὶ ἀγαθοποιεῖ. ἔστι πάλιν ὅτι οὐκ ἀδικεῖ τις, οὐ μήν τοι καὶ ἐλεεῖ. ἔστιν ὅτι οὐ μισεῖ τις, οὐ μήν τοι καὶ ἀγαπᾷ. καλῶς οὖν εἶπεν ὁ προφήτης, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν· ἰδοὺ δεικνύει ἡμῖν τὴν ἀκολουθίαν ἐκείνην τῶν τριῶν καταστάσεων ἣν προείπομεν. πῶς διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ ἐξεργάζηται εἰς τὸ ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ, καὶ οὕτω προτρέπεται ἐπιβῆναι καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ἐὰν γὰρ ἀξιωθῇ
B τις ἀργῆσαι ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ φυγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, φυσικῶς λοιπὸν ἐνεργεῖ τὸ ἀγαθόν, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν ἁγίων. ταῦτα εἰπὼν πάνυ καλῶς, καὶ ἀκολούθως ἐπιφέρει τό, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν, καὶ οὐκ εἶπε, ζήτησον, μόνον, ἀλλὰ δρομαίως καταδίωξον, ἵνα καταλάβῃς αὐτήν. θέτε πάνυ τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο, καὶ βλέπετε ἀκρίβειαν τοῦ ἁγίου· ὅταν ἀξιωθῇ τις ἐκκλῖναι ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ σπουδάσῃ σὺν Θεῷ λοιπὸν καὶ ἐνεργῆσαι τὸ ἀγαθόν, εὐθέως ἐπέρχονται αὐτῷ οἱ πόλεμοι τοῦ ἐχθροῦ, λοιπὸν ἀγωνίζεται, κοπιᾷ,
C συντρίβεται, οὐ μόνον φοβούμενος ἀποστρέψαι πάλιν εἰς τὸ κακόν, ὡς εἴπομεν περὶ τοῦ δούλου, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζων, ὡς προείπομεν, τὸν μισθὸν τοῦ ἀγαθοῦ, καθὰ ὁ μισθωτός. ἐν τῷ οὖν πολεμεῖσθαι καὶ πολεμεῖν καὶ ἀντιβάλλειν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, ποιεῖ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς θλίψεως, μετὰ πολλῆς συντριβῆς. ὅταν δὲ ἔλθῃ αὐτῷ βοήθεια παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄρξηται λοιπὸν ἐν ἕξει γίνεσθαι περὶ τὸ ἀγαθόν, τότε βλέπει τὴν ἀνάπαυσιν, τότε κατὰ προκοπὴν γεύεται τῆς εἰρήνης, τότε αἰσθάνεται τί ἐστιν ἡ θλίψις τοῦ πολέμου, καὶ τί ἐστιν ἡ χα-
D ρὰ καὶ ἡ εὐφροσύνη τῆς εἰρήνης. λοιπόν, ζητεῖ αὐτήν, σπουδάζει λοιπὸν καὶ τρέχει καταδιώκων * τελείως καταλαβεῖν αὐτήν, ἵνα τελείως κτήσηται αὐτήν, ἵνα εἰσοικήσῃ αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ. καὶ τί λοιπὸν μακαριώτερον τῆς ψυχῆς τῆς ἀξιωθείσης τούτου τοῦ μέτρου; ὁ τοιοῦτος, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, εἰς τὸ μέτρον ἐστὶ τοῦ υἱοῦ. μακάριοι γὰρ ὄντως οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. τίς ποιεῖ τὴν ψυχὴν ἐκείνην ἔτι δι' ἄλλο τι ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, εἰ μὴ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῦ τοῦ
E ἀγαθοῦ; τίς οἶδε τὴν χαρὰν ἐκείνην, εἰ μὴ ὁ ἔχων αὐτῆς πεῖραν; τότε καὶ τὸν τέλειον φόβον ὁ τοιοῦτος γνωρίζει, καθὼς πολλάκις εἴπομεν· ἰδοὺ ἠκούσαμεν τί ἐστιν ὁ τέλειος φόβος τῶν ἁγίων, καὶ τί ἐστιν ὁ εἰσαγωγικὸς φόβος ὁ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, καὶ πόθεν φεύγει τις, καὶ ποῦ ἔρχεται διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. θέλομεν λοιπὸν μαθεῖν ἀρτί, καὶ τὸ πῶς ἔρχεται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, θέλομεν εἰπεῖν τί ἐστι τὰ ἀφορίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. εἶπον οἱ πατέρες ὅτι κτᾶται ἄνθρωπος τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν μνήμην τοῦ θανάτου,

καὶ τὴν μνήμην τῶν κολάσεων, καὶ ἐκ τοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἐρευνᾶν ἑαυτόν, πῶς παρῆλθε τὴν ἡμέραν, καὶ πρωῒ πάλιν ἐρευνᾶν πῶς παρῆλθε τὴν νύκτα, καὶ ἐκ τοῦ μὴ παρρησιάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ προσκολλᾶσθαι ἀνθρώπῳ φοβουμένῳ τὸν Θεόν. λέγουσι γὰρ ὅτι ἠρώτησεν ἀδελφός ἕνα τῶν γερόντων, τί ποιήσω Πάτερ, ἵνα φοβῶμαι τὸν Θεόν; καὶ λέγει αὐτῷ ὁ γέρων, ὕπαγε, κολλήθητι ἀνθρώπῳ φοβουμένῳ τὸν Θεόν, καὶ ἐκ τοῦ φοβεῖσθαι αὐτὸν τὸν Θεόν, διδάσκει καί σε φοβεῖσθαι τὸν Θεόν. ἐκδιώκομεν δὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀφ᾽ ἡμῶν, ἐκ τοῦ ποιεῖν ἡμᾶς τὰ ἐναντία τούτων, ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν μνήμην θανάτου, μηδὲ κολάσεων, ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἐκ τοῦ μὴ ἐρευνᾶν πῶς παρερχόμεθα, ἀλλὰ ἀδιαφόρως ζῆν, καὶ μετὰ ἀδιαφόρων ἀναστρέφεσθαι, ἐκ τοῦ παρρησιάζεσθαι· τοῦτό ἐστι χεῖρον πάντων, τοῦτό ἐστιν ἡ τελεία ἀπώλεια. οὐ γὰρ οὕτως ἐκδιώκει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ παρρησία; τοῦτο ὅτε ἠρωτήθη ὁ ἀββᾶς Ἀγάθων περὶ τῆς παρρησίας, εἶπεν, ὅτι ἔοικε καύσωνι μεγάλῳ, ὅστις ὅταν γένηται, πάντες φεύγουσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τῶν δένδρων δὲ τὸν καρπὸν διαφθείρει. βλέπεις ποίαν δύναμιν πάθους; βλέπεις ὀργήν; καὶ πάλιν ἐρωτηθείς, εἰ οὕτως χαλεπόν ἐστιν ἡ παρρησία, λέγει. οὐκ ἔστι πάθος χαλεπώτερον τῆς παρρησίας. γεννήτειρα γάρ ἐστι πάντων τῶν παθῶν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἐκδιώκει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ, πάντως ὅπου οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ, ἐκεῖ ἕκαστον πάθος. ὁ Θεὸς ῥύσηται τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ὀλεθρίου πάθους τῆς παρρησίας. ἔστι δὲ καὶ πολύτροπος ἡ παρρησία. παρρησιάζεταί τις καὶ διὰ λόγου, καὶ δι᾽ ἁφῆς, καὶ διὰ βλέμματος. ἔρχεταί τις ἀπὸ παρρησίας καὶ εἰς τὸ ἀργολογεῖν, καὶ εἰς τὸ λαλεῖν τὰ κοσμικά, καὶ εἰς τὸ ποιεῖν γελοῖα, καὶ κινεῖν γέλωτας ἀσέμνους. παρρησία ἐστὶ καὶ τὸ ἅψασθαί τινος δίχα ἀνάγκης· τὸ ἐκτεῖναι χεῖρα κατά τινος γελῶντος, τὸ ὠθῆσαί τινα, ἢ ἁρπάσαι τι παρ᾽ αὐτοῦ, τὸ προσέχειν τινὶ ἀναιδῶς· ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ μὴ εἶναι φόβον Θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ· ἔρχεται δὲ ἐκ τούτων κατὰ μικρόν τις καὶ εἰς τελείαν καταφρόνησιν. διὰ τοῦτο ὅτε παρεδίδου ὁ Θεὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ἔλεγεν, εὐλαβεῖς ποιεῖτε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. δίχα γὰρ εὐλαβείας οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν τιμᾷ τις, οὐδὲ προσέχει ἅπαξ οἱᾳδήποτε ἐντολῇ. διὰ τοῦτο οὐδὲν βαρύτερον τῆς παρρησίας· διὰ τοῦτο γεννήτειρά ἐστι πάντων τῶν παθῶν· ἐπειδὴ ἐκβάλλει τὴν εὐλάβειαν· ἐπειδὴ διώκει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ γεννᾷ τὴν καταφρόνησιν, ἐκ τοῦ ἔχειν ἡμᾶς παρρησίαν μετὰ ἀλλήλων, καὶ ἀναιδεύεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ καταλαλεῖτε ἀλλήλοις κακῶς καὶ πλήσσετε ἀλλήλους. καὶ ἐὰν ἴδῃ τις ἐξ ὑμῶν τί ποτε μὴ ὠφέλιμον,

A & gehennæ reminiſcitur, quique veſpere à ſeipſo rationem exigit quemadmodum die ambulauerit, mane ſimiliter quo pacto noctem transegerit. Et qui nihil de ſe præſumpſerit, quique viro timenti Deum adhæſerit. Quæſiſſe enim aiunt à ſeniore fratrem aliquando, quid ageret vt Deum timeret, reſpondiſſeque ſenem, I, & homini timenti Deum, te ſubijce, quem cùm timueris, Deum quoque vt timeas neceſſe erit. Abigimus autem à nobis Dei timorem, cùm, his quæ diximus, contraria operamur, cùm ſcilicet immemores mortis & gehennæ perpetuò ſu- B mus: cùm nuſquam ſcrutamur vias noſtras, cùm nullam de nobis curam gerimus, cùm ſine ratione viuimus, cum conſuetudinem cum his habemus, quibus inimica ratio eſt, cum de nobis admodum præſumimus, quo ſanè nihil eſt deterius. In hoc enim extremus eſt interitus. Quid enim adeò ab anima depellit timorem Dei, vt ſuiipſius præſumptio? Hinc rogatus Abbas Agathon de præſumptione quidnam eſſet, illam ſummo æſtui cõparauit, qui cum excandeſceret, procul omnes abigeret, qui arborum poma vitiaret. Cernis affe- C ctus huius quanta ſit vis, quantus impetus? Cumque rurſum rogaretur an grauis eſſet, & difficilis præſumptio: reſpondit, nullum eſſe vitium grauius, vtpote quæ cunctorũ vitiorũ mater & genitrix eſſet. Quam bene & ſapienter illã dixit vitiorũ omnium genitricem, quæ timorem Domini ab anima pelleret? Si enim timore Domini declinat quis à malo, vbi igitur is non fuerit, omne vt inſit vitium, omne malum neceſſe eſt. Eripiat nos Dominus ab hac deteſtabili pręſumptionis peſte. Pluribus autem modis pręſumere quis dicitur, ſermone ſcilicet, tactu, & viſu. Præſumit quiſquis D vana & otioſa loquitur. Præſumit qui ea quæ ſæculi ſunt, enarrat, qui ridenda facit, qui cæteros à grauitate auocat cachinno. Præſumptio eſt etiam cum quis abſque neceſſitate vllũ cõtigerit, extenderitve manũ in alium ridentem, impulerit aliquem, vel violenter quippiam ab eo rapuerit, aut impudenter oculos in quempiam iniecerit. Hæc omnia præſumptio facit. Hac omnia patimur cum diuino timore vacat anima. Labitur autem ex his ſenſim quis in perfectum contemptum. Quare cum legis præcepta daret Deus, dixit: E Veneramini filios Iſrael. Abſque enim mutua reuerentia colit nemo Deum, neque vni etiam ſoli ac minimo præcepto poteſt adhærere. Nihil igitur præſumptione grauius, quæ vitiorum omnium & mater eſt, & genitrix. Hæc enim reuerentiam mutuam à nobis abducit, hęc timorem Dei abigit, hęc contemptum parit. Ex pręſumptione namque fit impudenter vt vos inter vos plerũque agatis, malè colloquamini, mutuis diuerberationibus laſciuiatis. Hinc eſt vt cum viderit quis veſtrûm aliquid inutile & vanum,

Nihil deterius quàm de ſe multum præſumere.

Præſumptio, incendium maximum.

Præſumptio vndenam oriatur.

Sine mutua hominum inter ſe reuerentia, non cõſtat Dei cultus.

Ex præſumptione quàm multa ſe ſequantur peccata.

statim abeat, & illud garrula lingua vbique disseminet, & alterius fratris menti ac animo ingerat, nec contentus sibiipsi nocuisse, nisi in commune damnum & fratrem trahat, prauamque æruginem illius cordi immittat. Alius alteri fortè dum oratione vacat, vel aliud quid boni operatur, superuenerit frater futile aliquid afferens, de quo inaniter inter se colloquantur. Nec solùm ab ea vtilitate illum abstrahit, sed etiam in tentationem communem trahit: qua malitia nulla grauior est aut perniciosior, vt scilicet non tibi solùm, sed & proximo nocere appetas. Absit autem à nobis fratres vt hoc agamus. Seruemus mutuam reuerentiam, timeamus communia damna, inuicem nobis deferamus. Studeamus ne nictemus, ne vagemur oculis, ne vultus nostros crebrò contemplemur. Nam illud quoque præsumptionis est genus, vt maiorum fuit sententia. Præterea si fratrem conspicias perperam quid facientem, ne illum spernas, ne conspuas, ne taceas ac perire permittas. Neque etiam illi maledicas aut vbique diffames, sed cùm misericordia & timore Dei illi teuela qui possit eum erigere. Aut tute ipse fratrem compella cum beneuolentia & mansuetudine: dicens, Da veniam obsecro mi frater, video quòd hoc rei sine dubio non bene agas. Quòd si te non audierit, alteri dicas in quo videris eum fidem habere, vel etiam Præposito aut Abbati pro peccati magnitudine, ac deinde securus esto, vt autem diximus, caueat quiuis, hoc agat alia intentione atque animo, quàm fratris agendi. Non per garrulitatem, non per infamiam, non per contemptum ipsius, non vt in exemplum aliorum trahat, non vt iudicet eum, non prætexens simulatione correctionem. Quòd si habet in se quippiam horum quæ prædiximus, vt scilicet delator fratris sit apud Abbatem nocendi consilio, non studio corrigendi, peccatum est & infamia. Scrutabitur primò cor suum diligentissimè, & si simultatis instinctu aut odio hoc se facere senserit, abstinebit neque dicet. Si autem cùm viscera sua diligenter rimatus fuerit, sese cognouerit correctionis & charitatis gratia id facere, impediri autem à cogitatione scrupulosa quadam, Abbati humiliter & suum & proximi peccatum pandat, dicatque conscientiæ testimonio id se facere vt corrigat, verberari tamen se à turba quadam cogitationum, ita vt ignoret, an aduersum fratrem quippiam habeat, an hæc calumnia sit à qua impediatur loqui & corrigere. Cui postmodum respondeat Abbas, debeat necne illud dicere. Fit autem hoc & aliquando, nec propter commodum aut damnum fratris, nec propter inimicitiam vllam: sed ex quadam malè loquendi consuetudine. Et quis oro huius garrulitatis vsus?

Alterum trahere intentationem quam sit graue.

Non est spernendus qui peccat frater, sed erigendus.

Correctionis fraternæ modus.

ἀπέρχεται, φλυαρεῖ αὐτό, καὶ βάλλει εἰς τὴν καρδίαν ἄλλου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς βλάπτεται, ἀλλὰ βλάπτει καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλων εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἰὸν πονηρόν. Καὶ πολλάκις εἶχε τὸν νοῦν αὐτοῦ εἰς προσευχήν, ἢ εἰς ἄλλο καλὸν πρᾶγμα, καὶ ἀπέρχεται ἐκεῖνος, παρέχει αὐτῷ εἰς τὸ ἀδολεσχῆσαι, καὶ οὐ μόνον ἐμποδίζει τῇ ὠφελείᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πειρασμὸν φέρει αὐτῷ. καὶ οὐδὲν τούτου βαρύτερον, οὐδὲ ὀλεθριώτερον τοῦ τινὰ μὴ μόνον ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον βλάπτειν. Διὰ τοῦτο καλόν ἐστιν ἵνα ἔχωμεν εὐλάβειαν, ἀδελφοί· ἵνα φοβώμεθα τὴν βλάβην ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων, ἵνα τιμῶμεν ἀλλήλους, καὶ ἵνα σπουδάζωμεν μηδὲ [illegible], μηδὲ εἰς τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. καὶ τοῦτο γάρ, ὡς εἶπέ τις τῶν γερόντων, εἶδός ἐστι παρρησίας. καὶ ἐὰν συμβῇ τινα βλέπειν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα, μήτε καταφρονήσῃ αὐτοῦ, καὶ σιωπήσει καὶ ἀφήσει αὐτὸν ἀπολέσθαι, μήτε πάλιν λοιδορήσει αὐτόν, μήτε καταλαλήσει αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ συμπαθείας καὶ φόβου Θεοῦ εἴπῃ τῷ δυναμένῳ διορθώσασθαι αὐτόν, ἢ αὐτὸς λαλήσει αὐτῷ μετὰ ἀγάπης καὶ ταπεινώσεως λέγων, συγχώρησόν μοι ἀδελφέ μου, ὅτι, ὡς ἀσύστροφος βλέπω, ὅτι τάχα οὐ καλῶς ποιοῦμεν τοῦτο τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐὰν μὴ ἀκούσῃ, εἰπὲ ἄλλῳ, εἰς ὃν βλέπεις ὅτι ἔχει πληροφορίαν, ἢ εἰπὲ τῷ ἐπιστάτῃ αὐτοῦ, ἢ τῷ ἀββᾷ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σφάλματος, καὶ ἀμεριμνεῖ· ἀλλ᾽ ὡς εἴπομεν, σκοπῷ τοῦ διορθωθῆναι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ εἴπῃ, καὶ μὴ κατὰ φλυαρίαν, μὴ καταλαλῶν, μὴ ἐξουδενῶν αὐτόν, μὴ θέλων αὐτόν, φησίν, παραδειγματίσαι, μὴ κατακρίνων αὐτόν, μὴ σχηματιζόμενος δῆθεν διορθῶσαι· ἔσωθεν δὲ ἔχων τί ποτε τούτων ὧν εἴπον· οὕτως γὰρ εἶπε τῷ ἀββᾷ αὐτοῦ. ἐὰν λέγῃ τις, καὶ μὴ λέγῃ διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ πλησίον, ἢ διὰ ἰδίαν βλάβην, ἁμαρτίας ἐστὶ· καταλαλιὰ γάρ ἐστιν. ἀλλὰ ψηλαφήσει τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ, εἰ ἔχει κίνησιν τινὰ ἐμπαθῆ, καὶ μὴ εἴπῃ· ἐὰν δὲ καὶ βλέπει ἑαυτὸν μετὰ ἀκριβείας ὅτι διὰ τὴν συμπάθειαν καὶ ὠφέλειαν θέλει εἰπεῖν, ὀχλεῖ δὲ καὶ ὁ λογισμός τις ἔσωθεν ἐμπαθής, ἀναγγεῖλαι τῷ ἀββᾷ μετὰ ταπεινώσεως, καὶ τὸ ἴδιον καὶ τὸ τοῦ πλησίον λέγων· ὅτι ἡ μὲν συνείδησίς μου μαρτυρεῖ μου ὅτι διὰ ὀρθῶσιν θέλω εἰπεῖν, ἀλλ᾽ αἰσθάνομαι ὅτι ἔσωθέν τις ποτὲ λογισμὸς μεμιγμένος. εἴτε ἐπειδὴ ἔχω ποτὲ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, οὐκ οἶδα· εἴτε συκοφαντία ἐστὶ θέλουσα ἐμποδίσαι με εἰπεῖν καὶ [illegible] διορθῶσαι, οὐκ οἶδα· καὶ λοιπὸν ὁ ἀββᾶς λέγει αὐτῷ, εἰ ὀφείλει εἰπεῖν, ἢ μὴ εἰπεῖν. ἔστι δὲ ὅτε λέγει τις οὔτε διὰ ὠφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, οὔτε διὰ ἰδίαν βλάβην, οὔτε κατὰ μνησικακίαν τινά, ἀλλ᾽ οὕτως ἁπλῶς διηγούμενος, ὡς ἀπὸ ἀργολογίας. Καὶ τίς ἡ χρεία τῆς φλυαρίας ταύτης.

πολλάκις γὰρ καὶ μανθάνει ὁ ἀδελφὸς ὅτι εἶπε περὶ αὐτοῦ, καὶ καταταράσσεται, καὶ γίνεται ἐκ τούτου θλίψις, γίνεται καὶ ἄλλη προσθήκη βλάβης. ὅταν γὰρ λέγει τις δι' αὐτὴν τὴν ὠφέλειαν, ὡς εἴπομεν, καὶ μόνην, οὐ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς γενέσθαι ταραχὴν· οὐκ ἀφῇ παρακολουθῆσαι θλίψιν, ἢ βλάβην. σπουδάσατε δὲ ὡς εἴπομεν καὶ τηρεῖν τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, ἵνα μὴ λαλῇ τις κακῶς τὸν πλησίον, μήτε πλήσσει τινὰ, ἢ λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ σχήματι, ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ· μηδὲ ἔστε δὲ εὔκνηστοι· ἵνα μὴ ὅταν ἀκούσῃ τις ὑμῶν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ῥῆμα, εὐθέως κνίζεται, ἢ καὶ ἀποκρίνεται αὐτῷ κακῶς, ἢ μένει θλιβόμενος κατ' αὐτοῦ. οὐκ εἰσὶ ταῦτα θελόντων σωθῆναι, οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἀγωνιζομένων. κτήσασθε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μετ' εὐλαβείας· ἵνα ἀπαντᾶτε ἀλλήλοις, ἕκαστος κλίνων τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καθὼς εἴπομεν, ἕκαστος ταπεινούμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ κόπτων αὐτοῦ τὸ θέλημα αὐτοῦ. οὕτως καλὸν, ἐάν τις ποιῇ πρᾶγμα, καὶ παραχωρήσῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ προτιμήσῃ αὐτόν. ὠφελεῖται αὐτὸς ὁ παραχωρήσας πλέον ἐκείνου. ἐγὼ οὐκ οἶδα ἐμαυτὸν ποιήσαντά ποτε ἀγαθόν· ἀλλὰ εἰ ὅλως ἐσκεπάσθην ἐκ τούτου, οἶδα ὅτι ἐσκεπάσθην, ὅτι οὐδέποτε προέκρινα ἐμαυτὸν τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ἀεὶ τὸν ἀδελφόν μου ἔβαλλον ἔμπροσθέν μου. ποτὲ ὄντος μου ἔτι ἐν τοῖς τοῦ ἀββᾶ Σεριδοῦ, ἠσθένησεν ὁ ὑπηρέτης τοῦ γέροντος, τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ μετὰ τὸν ἀββᾶν Βαρσανούφιον, καὶ ἐπέτρεψέ μοι ὁ ἀββᾶς ὑπηρετῆσαι τὸν γέροντα. οὕτως δὲ ἠσπαζόμην τὴν θύραν τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἔξωθεν, ὥσπερ προσκυνεῖ τις τὸν τίμιον σταυρόν· πόσῳ γε μᾶλλον τὸ ὑπηρετῆσαι αὐτῷ· τίς γὰρ οὐκ ἤθελεν ἀξιωθῆναι τοιούτου ἁγίου; εἶχε δὲ καὶ λόγοι θαυμάσιον, καὶ καθ' ἑκάστην ἀεὶ μετὰ τὸ πληρῶσαί με τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἔβαλλον αὐτῷ μετάνοιαν ἵνα λάβω παράθεσιν παρ' αὐτοῦ καὶ ἀναχωρήσω, καὶ ἐλάλει μοι πάντως. εἶχε γὰρ ὁ γέρων τέσσαρα ῥήματα, καὶ ὡς εἶπον καθ' ἑσπέραν, ὡς ἤμελλον ἀναχωρεῖν, ἔλεγέ μοι πάντως ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων, καὶ ἔλεγεν οὕτως· Φησὶν ἅπαξ· οὕτως γὰρ ἦν ἡ συνήθεια τοῦ γέροντος ἐν ἑκάστῳ ῥήματι λέγειν· Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφὲ ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην· εἶπον οἱ πατέρες, τὸ φυλάξαι τὴν συνείδησιν τοῦ πλησίον τίκτει τὴν ταπεινοφροσύνην. πάλιν τῇ ἄλλῃ ἑσπέρᾳ ἔλεγέ μοι· Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφὲ ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην· εἶπον οἱ πατέρες· οὐδέποτε ἔβαλλον τὸ θέλημά μου ἔμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ μου· ἄλλοτε πάλιν ἔλεγε, Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφὲ ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην· εἶπον οἱ πατέρες, φεῦγε τὰ ἀνθρώπινα καὶ σώζῃ. πάλιν ἔλεγε, Φησὶν ἅπαξ, ἀδελφὲ ὁ Θεὸς φυλάξει τὴν ἀγάπην·

A sæpe enim fit vt rescifcat postmodum frater sibi detractum esse, & perturbetur molestiaque non modica afficiatur: & hoc alterum quoque damnum accedat. Quòd si (vt præfati sumus) id fiat ob vtilitatem & commodum fratris, non patitur Deus illum perturbari aut fluctuare, non angustiam, non damnum accedere. Curate igitur & linguam cohibere, ne quis proximo mala loquatur, nec vllum verbo aut vmbra, aut re, aut quouis omnino alio modo feriat. Neque sitis prurientes auri- B bus: ne scilicet, cum quis audierit quippiam de se maledictum, prurito illico percutiatur: & ipse quoque vel malè respondeat vel perturbetur ab eo. Non enim talia concertantes athletæ agere consueuerunt, non qui pro salute desudant. Possidete timorem Dei & mutua reuerentia vos præuenite: vobis obuij estote: inclinate capita vestra: humiliamini in conspectu summi Dei, & in conspectu fratrum: subiicite propriam voluntatem. Bonum inquam opus aggreditur qui hoc facit, qui aduenienti fratri cedit, qui C honore præuenit: consequitur plus commodi qui cedit, eo cui ceditur. Ego me ipsum noui nil boni agere, sed quòd huius vitij omnino expers sim & vacuus, hoc vtique noui. Neque enim me aliquando fratrum cuiquam anteposui, sed quemuis mihi semper iudicaui præstare debere: Cum essem aliquando apud Abbatem Seridum ægrotare contigit ministrum Abbatis Ioanois: quare mihi imperauit Abbas seniori vt deseruirem. Ego verò oneri subiens, sic cellulæ ipsius ostium obseruabam vt qui pretiosam crucem ado- D rat: quanto igitur magis cum illi ministrarem? Quis enim non optaret tam sancto homini deseruire? Erat autem suaui & admirando eloquio. Quare ego quotidie post expletum ministerium inclinato corpore illi reuerentiam exhibebam, vt data venia & accepta benedictione discederem. Et semper ille mihi aliquid quod instrueret ædificaretque, loquebatur. Habuit autem senex quatuor verba in ore consueta, quorum vnum recessuro mihi ad vesperam semper commemorabat. Mos autem seniori erat ante omnem narrationem suam hoc præ- E ponere: Conseruet, frater, Deus charitatem mutuam. Quod cum hoc quoque tempore mihi dixisset, arbitrati sunt Patres custodiam propriæ conscientiæ erga proximum parare humilitatem. In secunda quoque vespera dixit mihi, Conseruet, frater, Deus mutuam charitatem. Arbitrati sunt Patres voluntatem propriam fraternæ nunquam anteponendam. Tertia vespera ait, Fuge humana hæc, & saluaberis. Quarto die dixit, Conseruet, frater, Deus mutuam charitatem.

Aurium & linguæ prurientes.

Abbas Seridus.

Crucem adorare.

Gal. 6.

Dixerunt patres, inuicem si feramus onera nostra ita Christi legem completuros. Sic semper coosueuerat senex ex his voam mihi quocunque die sententiam commemorare, tanquam aliquid viatici præstans. Quas omoes in vitæ meæ custodiam seruaui semper & tenui: tanta fide erga sanctissimum patrem fui dum illi ministrarem. Cùm autem semel tantùm intellexissem vnum è fratribus afflictum, qui id mioisterium mihi exoptaret eripere, Abbatem adij statim, & accito fratre rogaui patrem, eius animo vt morem gereret, quòd id ministerium & munus multo me meliùs exequi & vellet & posset. Negauit pater, & neque ipse oeque senex hoc permiserunt, ego tameo quantum in me fuit, fratrem mihi prætuli. Cùm etiam annos nouem in eo mioisterio fuissem, nuoquam in fratrem illum expui verbum vel turpe vel molestum, etiam cùm administratiooem aliquam haberem, neque priuatus essem omnino. Quæ dicam credite. Ab infirmaria ad ecclesiam pleruoque me frater insectatus est multis conuitiis & contumeliis, cui ego nunquam ne verbum quodlibet vnum contrà respondi. Quin potiùs & cùm id rescisset Abbas nescio quo referente, decreuissetque illum obiurgare, procidi ego ad pedes patris obsecrans per Iesum Christum id ne faceret, quòd videlicet meum fuisset peccatum, non fratris. Alter quoque vel ex teotatione vel simplicitate, vt oouit Deus, obseruato noctis tempore vrinam suam in caput meum effudit, ita vt lectulus meus totus maderet. Alij quoque fratres eonuenere per diem vt storeas suas excuterent ante cellam meam, quo facto tanta cimicum multitudo in eam commigrauit, quantam ego nullo modo satis fuissem interficere: erant autem infiniti præ tanta æstu. Cùm ego igitur cubitum concessissem, in me omoes facto agmine corruere, cúmque diutius obdormissem præ labore, vt eram fessus admodum io die, tandem excitatus à somno offendi corpusculum meum omne depastum. Neque tamen illorum coiqoam verbum aliquando vllum feci, aut oe id amodo facerent, aut quòd malè facerent. Et vt prædicta repetam, me nunquam memini quicquam aliquando locutum, quod vel molestiam vel afflictionem vlli afferret. Discite igitur & vos fratres, alter alterius onera portare, discite mutuam reuerentiam exhibere. Cúmque vestrum quis verbum audiuerit quandoque minùs gratum, ne illico deprimatur aut deficiat, non statim pruriat, ne belli & lucri tempore inueniatur corde afflicto, demisso, obtuso, quòd scilicet impotens sit etiam ictum minimum sustinere: vt in pepone solet euenire, quem si paruum vasculum contingerit, illico vulnerat & putrescere cogit.

Dorothei humilitas.

Infirmaria.

Dorothei patientia.

Gal. 6.

Peponis cum iracundo homine collatio.

εἶπον οἱ πατέρες, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. πάντως εἶχεν ὁ γέρων μίαν παραγγελίαν δοῦναί μοι ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων, ὡς ἀνάγνωσιν καθ' ἑκάστην, ὡς τίς ποτε, παρέχων τινὶ ἐφόδιον. καὶ οὕτως εἶχον αὐτὰ εἰς φυλακὴν ὅλης τῆς ζωῆς μου· καὶ ὅμως κατὰ τοιαύτην πληροφορίαν ἔχων εἰς τὸν ἅγιον, καὶ οὕτω διακείμενος περὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἵνα αἰσθανθῶ μόνον ὅτι τίς ποτε τῶν ἀδελφῶν ἐθλίβετο ζητῶν ἵνα αὐτὸς ὑπηρετήσῃ αὐτῷ, ἀπῆλθον εὐθὺ πρὸς τὸν Ἀββᾶν, καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν λέγων, ὅτι περὶ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ μᾶλλον πρέπει τοῦτο ἐὰν συγχωρῇς κύριε, καὶ οὐ συνεχώρησέ μοι οὔτε ὁ Ἀββᾶς, οὔτε αὐτὸς ὁ γέρων. πλὴν πῶς ἐγὼ ἐπλήρωσα τὴν δύναμίν μου εἰς τὸ προτιμηθῆναι τὸν ἀδελφόν, καὶ ὅτι ἐποίησα ἐκεῖ ἐννέα ἔτη, οὐκ οἶδα λαλήσας τινὶ ῥῆμα σκληρόν· καίτοι ἔχων διακονίαν, ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι οὐκ εἶχον. καὶ πιστεύσατε, οἶδα ὅτι ἐποίησεν * εἷς ἀδελφὸς ἀπὸ τοῦ νοσοκομείου ἕως τῆς ἐκκλησίας περιπατῶν ὀπίσω μου ὑβρίζων με· κἀγὼ ἔμπροσθεν αὐτοῦ μὴ φθεγγόμενος αὐτῷ οὐδὲ ἓν ῥῆμα· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔμαθεν ὁ Ἀββᾶς, οὐκ οἶδα τίνος εἰπόντος αὐτῷ, καὶ ἠθέλησεν ἐπιτιμῆσαι αὐτῷ, ἐγὼ ἔμεινα κατὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγων, μὴ διὰ τὸν Κύριον, ἐγὼ ἐσφάλην, οὐδὲν πρᾶγμα ἔχει ὁ ἀδελφός. καὶ ἄλλος πάλιν εἴτε ἀπὸ πειρασμοῦ εἴτε ἀπὸ ἁπλότητος, ὁ Θεὸς οἶδεν πόθεν, ἐποίησε χρόνον κατὰ νύκτα ποιῶν τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πρὸς κεφαλήν μου, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν στρωμνήν μου βρέχεσθαι. ὁμοίως καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἤρχοντο ἡμέραν, καὶ ἐτίνασσον τὰ ψιάθια αὐτῶν ἔμπροσθεν τοῦ κελλίου μου, καὶ ἔβλεπον τοσοῦτον πλῆθος κορέων εἰσερχομένων εἰς τὸ κελλίον μου, ὡς μήτε περιγενέσθαι τοῦ φονεύειν αὐτάς· ἦσαν γὰρ ἄπειροι ἐκ τῶν καυμάτων. λοιπὸν ὡς ἀπερχόμενος κοιμηθῆναι, συνήγοντο ὅλοι ἐκεῖνοι ἐπάνω μου, καὶ ἤρχετο μὲν ὁ ὕπνος ἐκ τοῦ πολλοῦ κόπου. ἐγειρόμενος δέ μου ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ηὕρισκον ὅλον τὸ σῶμά μου καταβεβρωμένον, καὶ οὐδέποτε εἶπον τινὶ αὐτῶν, μὴ ποιήσῃς οὕτως, ἢ διατί οὕτως ποιεῖς. οὔτε οἶδα ἐμαυτὸν καθὼς εἶπον λαλήσαντά ποτε ῥῆμα πλῆττον ἢ λυποῦν τινα. μάθετε καὶ ὑμεῖς βαστάζειν τὰ βάρη ἀλλήλων, μάθετε ἐντρέπεσθαι ἀλλήλους, καὶ ἐὰν ἀκούσῃ τις ὑμῶν ῥῆμα παρά τινος ἀπαρέσκον αὐτῷ, ἢ ἐὰν πάθῃ τίς ποτε παρὰ προαίρεσιν, μὴ εὐθέως ὀλιγωρῇ, μὴ εὐθέως κινηθῇ, μὴ εὑρεθῇ ἐν καιρῷ ἀγῶνος καὶ ὠφελείας ἔχων καρδίαν ἐκλελυμένην, ἀμελῆτον, ἄτονον, μὴ δυναμένην δέξασθαι οἱανδήποτε προσβολήν· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πέπονος, ὅτι μικρὸν βιζάκιον ἐὰν ἐγγίσῃ αὐτῷ, εὐθέως ποιεῖ τραῦμα καὶ σήπεται·

ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα ἔχητε καρδίαν στερεάν, ἵνα ἔχητε μακροθυμίαν, ἵνα νικᾷ πάντα τὰ συμβαίνοντα ἡ ἀγάπη ὑμῶν εἰς ἀλλήλους. Καὶ ἐὰν ἔχῃ τις διακονίαν, ἢ καὶ ἐὰν εὑρεθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἔχων οἱανδήποτε ἀπόκρισιν, εἴτε πρὸς τὸν κηπουρόν, εἴτε πρὸς τὸν κελλαρίτην, εἴτε πρὸς τὸν μάγειρον, εἴτε ἁπλῶς πρὸς ὅντινα δήποτε τῶν συνδιακονούντων ὑμῖν, ἵνα σπουδάζῃ καὶ αὐτὸς ὁ τὴν ἀπόκρισιν ζητῶν, καὶ αὐτὸς ὁ διακονητὴς ὁ ταύτην ἔχων, περὶ παντὸς πράγματος φυλάξαι τὴν ἰδίαν κατάστασιν, καὶ μηδέποτε ἀφιέτω ἑαυτόν, εἴτε εἰς ταραχήν, εἴτε εἰς ἀντιπάθειαν, ἢ προσπάθειαν, ἢ οἱονδήποτε ἴδιον θέλημα, ἢ δικαίωμα, ἐκκλῖναι ἀπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ οἷον εὑρεθῇ τὸ πρᾶγμα, εἴτε μικρὸν εἴτε μέγα, καταφρονείσθω αὐτοῦ καὶ ἀμελείσθω· κακὴ γάρ ἐστιν ἡ ἀδιαφορία. μήτε πάλιν προτιμάσθω αὐτῷ τῆς ἰδίας καταστάσεως εἰς τὸ καὶ βλαβῆναι, εἰ τύχῃ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, διὰ τὸ περιγενέσθαι τοῦ πράγματος. εἰς οἷον γὰρ πρᾶγμα ἐὰν εὑρεθῆτε, κἂν πάνυ κατεπεῖγον ἐστὶ καὶ σπουδαῖον, οὐ θέλω ὑμᾶς ποιεῖν ποτε μετὰ φιλονεικίας τι ἢ μετὰ ταραχῆς, ἀλλ' ἵνα ἦτε πεπληροφορημένοι ὅ, τι πᾶν ἔργον ὃ ἐὰν ποιῆτε, κἂν μέγα, ὡς εἴπομεν, ἐστί, κἂν μικρόν, τὸ ὄγδοόν ἐστι τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου, τὸ δὲ φυλάξαι τὴν ἰδίαν κατάστασιν, κἂν συμβῇ διὰ τοῦτο ἀποτυχεῖν τοῦ διακονήματος, τὸ ἥμισυ τέταρτον τοῦ ὀγδόου ἐστί. βλέπετε πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον; ὅταν οὖν ποιῆτε πρᾶγμα ἐὰν θέλετε αὐτὸ τέλειον καὶ ὁλόκληρον ποιεῖν, ἵνα σπουδάζητε καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ποιῆσαι ὅπερ ἐστὶν ὥσπερ τὸ ὄγδοον, καὶ τὴν ἰδίαν κατάστασιν φυλάξαι ἀβλαβῆ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἥμισυ τέταρτον ὄγδοον. εἰ δὲ παρακολουθήσει ἀνάγκη τοῦ παραπορεῦσαι καὶ ἐκκλῖναι τῆς ἐντολῆς καὶ βλαβῆναι, ἢ βλάψαι διὰ τὸ τὴν χρείαν πληροφορῆσαι τῆς διακονίας, οὐκ ἔστι καλὸν ἵνα τὸ ἥμισυ τέταρτον ὄγδοον ἀπολέσῃ τις, ἵνα φυλάξῃ τὸ ὄγδοον. ἐπεὶ ἐὰν οἴδατε ὅτι τοῦτο ποιεῖ τις, οὐ ποιεῖ γνώσει τὴν ἰδίαν διακονίαν ὁ τοιοῦτος. ἢ γὰρ διὰ κενοδοξίαν, ἢ διὰ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐπιμένει φιλονεικῶν, καὶ κολάζων καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον, ὡς ἵνα μετὰ ταῦτα ἀκούσῃ ὅτι οὐδεὶς ἠδυνήθη νικῆσαι αὐτόν. βαβαὶ μεγάλη ἀνδραγαθία· οὐκ ἔστιν αὕτη νίκη, ἀδελφοί, αὕτη ζημία ἐστίν, αὕτη ἀπώλειά ἐστιν. ἰδοὺ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐὰν πέμψω ἵνα ἐξ ὑμῶν εἰς οἱανδήποτε χρείαν, καὶ ἴδῃ ταραχὴν ἀνακύπτουσαν, ἢ οἱανδήποτε ἄλλην βλάβην, κόψον· καὶ μηδέποτε βλάψητε ἑαυτούς, ἢ καὶ ἀλλήλους· ἀλλὰ ἀπέλθῃ καὶ ἡ χρεία, μὴ γένηται, καὶ μόνον μὴ ταράσσητε ἀλλήλους. ἐπειδή, ὡς εἶπον, τὸ ἥμισυ τέταρτον ὄγδοον ἀπόλλεται. ἔστι δὲ τοῦτο προφανὴς ἀλογία. ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν, οὐχ ἵνα εὐθέως μικροψυχῆτε, καὶ κόπτετε τὰ πράγματα, ἢ ἵνα ἀδιαφορῆτε καὶ ῥίπτετε * ἀφαρῇ τὰς ὕλας, καὶ καταπατῆτε τὴν

A Virile cor & intrepidum habete: magnanimitatem induite, vt quæcunque inter vos contigerint, mutua charitas ea sufferat & vincat. Quod si quis ex vobis etiam administrationem habuerit, fueritque necesse vel olitori, vel coquo, vel œconomo quippiam respondere, vel cuiuis alij coadministrantium, studeat obsecro vterque & qui daturus & qui accepturus responsum est, statum suum in omni re seruare, ita vt nihil afflictionis, nihil perturbationis, nihil affectionis, nihil indignationis, sinat vnquam interuenire, neque aliquid propriæ voluntatis B interlabi, neque iustitiam aliquando à præceptis diuinis patiatur aberrare. Sed vti res inuenta fuerit vel parua vel magna, ita eam permittat & negligat. Est enim malus eiusmodi rerum contemptus, & improbandus. Neque rursum honoret illum vltra eius statum, maximè si animæ damnum incumbat, quia videlicet à re ipsa superetur. Quocunque enim in negotio fueritis, etsi illud impellens admodum sit, requiratque diligentiam & studium, nolo vos aliquando illud cum contentione gerere Sed certiores estote, omne opus quodcunque agitis, licèt ma- C gnum fuerit vel paruum, vt dixi, octauam partem esse eius rei quam quæritis. Custodire autem proprium statum etiamsi ex hoc contigerit priuari administratione, quartum est dimidium octaui: videte igitur quantum distent. Cùm ergo rem vllam agitis, si eam cupitis integram incorruptamque seruare, studete eam vti est facere. quod dixi de octauo, & proprium statum indemnem custodire, quod est quartum dimidium octaui. Si verò incumbat necessitas transgrediendi & à præcepto diuertendi, damnumque vel accipere vel inferre cogatur, vt compleatur vsus administrationis, non est æquum vt quis D quartum dimidium octaui perdat quò conseruet octauum. Quare cùm aliquem cognoueritis istuc ipsum facientem, haud dubitate hunc in cognitione vera nō administrare. vel enim per ambitionem aut humanum obsequium pergit contendere se ipsum & proximum pariter lædens: vt scilicet postea ab eo audias potuisse sese à nemine superari. Papæ quanta est fortitudo ista. Non est hæc victoria, fratres, non lucrum: iactura est atque perditio. En repeto vobis, si quando contigerit vllum vestrū E mitti à me in aliquod ministerium, videritque imminere vel perturbationem vel damnum, amputet illud, abiiciat, amoueat, nec vobis ipsis inuicem noceatis. Sed pereat potiùs ministerium, nec fiat, dummodo inter vos non fiant turbæ. Quoniam, vt sæpe dixi, quartum dimidium octaui ita perditis: atque hæc manifesta iactura est. Dicuntur autem hæc à me non vt statim cadatis animo, non vt indiscreti sitis, non vt à vobis statim res quascunque proiiciatis conculcetisque,

* ἀφαρεῖ.

conſcientiam veſtram; volentes eas ſponte negligere & nihil curare. Neque vt etiam obaudiatis, dicatque quiſque veſtrûm, non queo rem hanc facere, grauis mihi eſt, & malè afficior ab ea, non expedit mihi. Huiuſcemodi enim tergiuerſatione, nullus vnquam miniſterium vllum faceret, neque præceptum Dei poſſetis adimplere. Sed vt adhibeatis omnem diligentiam vt mutua cum charitate fiat à vobis omne miniſterium veſtrum, ſubiecti ſitis inuicem cum humilitate honorantes, exhortantes. Nihil enim eſt humilitate potentius. Quare ſi quis veſtrum viderit ad horam proximum vel ſeipſum afflictum, lugete & præ nimio dolore plangite, cedite vobis inuicem, & nolite expectare vt aliquid damni ſubſequatur. Melius enim eſt, quod vobis millies repeto, non fieri quod opus erat, etſi neceſſitas vrgeret, neque per concordiam vel iuſtitiam fieri, etiamſi benefactum videretur, quàm turbari vos & mutuò affligi & perdere quartum dimidium octaui. Magna eſt enim damni differentia. Accidit enim plerunque vt & ipſum octauum amittat aliquis, nihilque omnino faciat. (At quæ vtilitas niſi inuicem humiliemur?) at potiùs quod contrarium eſt, turbas inter nos & moleſtias ſuſcitemus. An vobis oro excidit illa ex libro Seniorum ſententia, quæ affirmat ex proximo vitam & mortem prouenire? Hæc crebrò inter vos fratres meditamini, exercete ſermones & inſtitutiones patrum, ſtudete cum charitate & timore Dei mutuam vtilitatem quærere. Ita ex omnibus quæcunque vobis acciderint, poteritis lucrum referre: atque proficere opitulante Domino. Ipſe humanus Deus noſter gratificetur nobis timorem ſuum. Ait enim, Deum time, & mandata eius cuſtodi, quoniam hoc requiritur in omni homine.

Humilitate nihil potentius.
** ἴδῃ.*

συνειδήσει ὑμῶν, θέλοντες ἀμελεῖν· οὐδὲ πάλιν ἵνα παρακούετε, καὶ λέγει ἕκαστος ὑμῶν, οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, βλάπτομαι· οὐκ ἀπέρχομαι ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδέ ποτε ποιεῖτε οἱανδήποτε διακονίαν, οὐδὲ δύνασθέ ποτε πληρῶσαι ἐντολὴν Θεοῦ. ἀλλ' ἵνα παρέχετε πᾶσαν τὴν δύναμιν ὑμῶν εἰς τὸ ποιῆσαι ἑκάστην μετὰ ἀγάπης διακονίαν ὑμῶν, μετὰ ταπεινοφροσύνης ὑποκλινόμενοι ἀλλήλοις, τιμῶντες, παρακαλοῦντες, οὐδὲν δυνατώτερον τῆς ταπεινοφροσύνης. εἰ μὲν οὖν* ἴδῃ τις τὸν πλησίον πρὸς τὴν ὥραν θλιβόμενον, ἢ ἑαυτὸν, κλαύσατε, παραχωρήσατε ἀλλήλοις, μὴ ἐπιμείνητε ἕως οὗ καὶ βλάβη παρακολουθήσῃ· κρεῖσσον γάρ ἐστιν, ἰδοὺ μυριάκις εἶπον, μὴ γενέσθαι τὴν χρείαν, ὡς θέλετε· ἀλλ' ὡς ἀπέρχεται πρὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ μὴ διὰ μονοτιμίας, ἢ διὰ δικαίωμα, κἂν ἐστιν εὐλογοφανὲς ταράξαι ἡμᾶς, ἢ θλίψαι ἀλλήλους, καὶ ἀπολέσαι τὸ ἥμισυ τέταρτον ὄγδοον. πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ διαφορὰ τῆς ζημίας. συμβαίνει δὲ ὅτι πολλάκις, καὶ αὐτὸ τὸ ὄγδοον ἀπόλλει τις, καὶ οὐδὲν ὅλως ποιεῖ. τοιαῦτα γάρ εἰσι τὰ τῆς φιλονεικίας· αὐτὴν τὴν ἀρχὴν πάντα τὰ ἔργα ἃ ποιοῦμεν, διὰ τὸ ὠφεληθῆναι ἐξ αὐτῶν, ποιοῦμεν. ποία δὲ ὠφέλεια, ἐὰν μὴ ταπεινούμεθα ἀλλήλοις) ἀλλὰ τὸ ἐναντίον καὶ ταρασσόμεθα καὶ θλίβομεν ἀλλήλους, καὶ οἴδατε τὸ λέγει ἐν τῷ γεροντικῷ, ὅτι ἐκ τοῦ πλησίον ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ἵνα μελετᾶτε ταῦτα ἀεὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀδελφοὶ, ἵνα γυμνάζητε τοὺς λόγους τῶν ἁγίων γερόντων, ἵνα σπουδάζητε μετὰ ἀγάπης καὶ φόβου Θεοῦ ζητεῖν τὴν ὠφέλειαν ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων. οὕτως δύνασθε ἐκ πάντων τῶν συμβαινόντων ὠφελεῖσθαι καὶ προκόπτειν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ. αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς φιλάνθρωπος, χαρίσεται ἡμῖν τὸν φόβον αὐτοῦ. λέγει γὰρ, τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλαξον, ὅτι τοῦτο ἀπαιτεῖται πᾶς ἄνθρωπος.

NON DEBERE QVENQVAM SVÆ PRVDENTIÆ CONFIDERE.

DOCTRINA V.

Prou. 11.

INTER prouerbia dicitur: Quibus non eſt gubernatio, decidunt vt folia. Salus autem eſt in multo conſilio. Contemplamini ſententiæ vim, fratres. Contemplamini quid diuina ſcriptura edoceat. Cauere nos admonet ne noſmetipſos informemus, ne nos ſciolos habeamus, ne perſuadeamur eſſe nos ſatis nobis ad regimen noſtrum. Opus enim nobis eſt auxilio præter Deum, opus coadiutoribus. Nihil eſt miſerabilius, nil quod citiùs expugnari queat his qui nullos duces, nullos auctores habent ad viam Dei.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΟΦΕΙΛΕΙΝ ΤΙΝΑ στοιχεῖν τῇ ἰδίᾳ συνέσει.

Διδασκαλία ε'.

ΕΝ ταῖς παροιμίαις λέγει· οἷς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν ὥσπερ φύλλα. σωτηρία δὲ ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. βλέπετε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου ἀδελφοί· βλέπετε τί διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἁγία γραφή· ἀσφαλίζεται ἡμᾶς, ἵνα μὴ στοιχῶμεν ἑαυτοῖς, ἵνα μὴ ἔχωμεν ἑαυτοὺς συνετοὺς, ἵνα μὴ πιστεύωμεν ὅτι δυνάμεθα ἑαυτοὺς διοικῆσαι. χρήζομεν βοηθείας, χρήζομεν τῶν μετὰ Θεὸν κυβερνώντων ἡμᾶς· οὐδέν ἐστιν ἀθλιώτερον, οὐδὲν εὐαλωτότερον τῶν μὴ ἐχόντων τινὰ ὁδηγοῦντα αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ.

Τί γὰρ λέγει; οἷς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις, πίπτουσιν ὥσπερ φύλλα· τὸ φύλλον ἐξ ἀρχῆς ἀεὶ ἐστὶ χλωρόν, εὐθαλές, τερπνόν, εἶτα κατὰ μικρὸν ξηραίνεται καὶ πίπτει, καὶ λοιπὸν περιφρονεῖται, καὶ καταπατεῖται. οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ μὴ κυβερνώμενος ὑπό τινος. ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀεὶ ἔχει θέρμην εἰς νηστείαν, εἰς ἀγρυπνίαν, εἰς ἡσυχίαν, εἰς ὑπακοήν, εἰς ἄλλα τινὰ ἀγαθά· εἶτα κατὰ μικρὸν τῆς θέρμης ἐκείνης σβεννυμένης καὶ μὴ ἔχοντος αὐτοῦ τὸν κυβερνῶντα αὐτόν, τὸν πιαίνοντα καὶ ἐξάπτοντα τὴν θέρμην αὐτοῦ, ξηραίνεται οὕτως ἀνεπαισθήτως, καὶ πίπτει, καὶ γίνεται λοιπὸν ὑποχείριος τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ποιοῦσιν εἰς αὐτὸν εἴ τι θέλουσι. περὶ δὲ τῶν ἐξαγγελλόντων τὰ καθ' ἑαυτούς, καὶ μετὰ βουλῆς πάντα ποιούντων, λέγει, σωτηρία ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. οὐ λέγει πολλῇ βουλῇ, ὡς ἵνα μετὰ ἑκάστου βουλεύηται· δῆλον ὅτι μεθ' οὗ ὀφείλει ἔχειν πληροφορίαν, καὶ μὴ τὰ μὲν σιωπᾷν, τὰ δὲ λέγειν, ἀλλὰ πάντα ἐξαγγέλλειν, καὶ εἰς πάντα βουλεύεσθαι. τῷ γὰρ τοιούτῳ ἀκριβῶς σωτηρία ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. ἐὰν γὰρ μὴ πάντα ἀναθῆται ἄνθρωπος τὰ καθ' ἑαυτόν, καὶ μάλιστα ἐὰν εὑρεθῇ τις ἀπὸ κακῆς συνηθείας, ἢ καὶ ἀναστροφῆς, εὑρίσκει ὁ διάβολος ἐν αὐτῷ ἓν θέλημα, ἢ ἓν δικαίωμα, καὶ δι' αὐτοῦ καταβάλλει αὐτόν. ὅταν γὰρ βλέπῃ ὁ διάβολος τινὰ μὴ θέλοντα ἁμαρτῆσαι, οὐχ οὕτως ἐστὶν ἀφυὴς περὶ τὸ κακοποιῆσαι, ὥστε ὑποβάλλειν αὐτῷ, οὕτως ἀφηρῆ τις τῶν περιφανῶν ἁμαρτημάτων, οὐ λέγει αὐτῷ ὕπαγε, πόρνευσον, ὕπαγε, κλέψον. οἶδε γὰρ ὅτι οὐ θέλομεν ταῦτα· καὶ οὐκ ἀνέχεται ἡμῖν εἰπεῖν ἃ οὐ θέλομεν· ἀλλὰ εὑρίσκει ἡμᾶς ἔχοντας, ὡς εἶπον, ἓν θέλημα, ἢ ἓν δικαίωμα, καὶ δι' ἐκείνου μετὰ καὶ εὐλογοφανείας βλάπτει ἡμᾶς· ὅθεν πάλιν λέγει, πονηρὸς κακοποιεῖ, ὅταν συμμίξῃ δικαίωμα, ὁ πονηρός ἐστιν ὁ διάβολος, τότε δὲ κακοποιῆσαι, ὅταν συμμίξῃ δικαίωμα, τουτέστι τῷ δικαιώματι ἡμῶν. τότε γὰρ πλέον ἰσχύει, τότε πλέον βλάπτει, τότε πλέον ἐνεργεῖ. ὅταν γὰρ κρατῶμεν τὸ ἴδιον, καὶ στοιχῶμεν τοῖς δικαιώμασιν ἡμῶν, τότε λοιπόν, ὡς καλὸν πρᾶγμα ποιοῦντες, ἑαυτοὺς ἐπιβουλευόμεθα, καὶ οὔτε οἴδαμεν πῶς ἀπολλύμεθα. πῶς γὰρ δυνάμεθα γνῶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅλως ζητῆσαι * αὐτό, πιστεύοντες ἑαυτοῖς, καὶ κρατοῦντες τὸ ἴδιον θέλημα; διὰ τοῦτο ὁ ἀββᾶς ποιμὴν ἔλεγεν, ὅτι τὸ θέλημα τεῖχός ἐστι χαλκοῦν ἀναμέσον ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. βλέπετε δύναμιν λόγου. καὶ πάλιν προσέθηκε, λέγων· Πέτρα ἐστὶν ἀντιδιερουσα, οἱονεὶ ἐναντιουμένη καὶ ἀντικρούουσα τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. ἐὰν οὖν καταλείπῃ αὐτὸ ἄνθρωπος, λέγει καὶ αὐτός, ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβήσομαι τεῖχος. ὁ Θεός μου ἄμωμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. πάνυ θαυμαστῶς εἶπε. τότε γὰρ βλέπει τις τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ μὴ ἔχουσαν μῶμον,

A Ait enim, quibus non est gubernatio, decidunt vt folia, folium à principio semper virens, semper germinans, semper delectabile est, non multo pòst arescit & languet, & cadens contemnitur & conculcatur. Talis homo est qui à nemine regitur. A principio feruentissimus ad ieiunia, ad vigilias, ad quietem, ad obedientiam, & ad quæcunque cætera bona. Paulo pòst extincto eo feruore si nullum habuerit sui gubernatorem aut altorem, qui extinctum ignem suscitet & accendat, desiccatur & cadit, ac deniqm destitutus ab hostibus suis captiuus trahitur, B qui vt voluerint, in ipsum grassantur. De his autem qui nihil præcipitant, nihil temere, sed omnia consultò faciunt, ait, Salus autem est in multo consilio. Nec verò dicit in multo consilio, vt quis quemcunque consulat, sed vt eum cuius fidei se totum crediderit. Neque hoc vt taceat, illud loquatur, sed vt omnia exponat, de omnibus consultet: huiuscemodi enim salus profectò est in multo consilio. Nisi enim homo cuncta sua viro probo exponat, & in eius sinu deponat, & is maximè qui nuper à prauis moribus ad C conuersionem bonorum venit, in hoc protinus diabolus vnicam inuenit voluntatem, vnicam iustitiam, per quam ipsum demolitur & destruit. Cùm enim quempiam cognouerit diabolus, elegisse nullo modo peccare, neque est adeò amens & ineptus ad malè agendum, vt statim illi suggerat aut persuadeat quippiam malorum prophanissimorum, qualia sunt adulteria, & furta (nouit enim quia talia declinamus & fugimus.) sed inueniens, nos habere propriam voluntatem propriamque iustitiam, quærit nos callidus cum ea sub aliquo rationis prætextu D decipere. Vnde rursum dicitur: Prauus tunc malè agit, cùm iustitiam coadmiscet. Prauus diabolus est, tunc autem perperam agit cùm iustitiam admiscet iustitiæ nostræ: tunc enim fortior est, tunc magis nocet, tunc ampliùs operatur. Cùm enim perstamus in voluntate nostra, & nosmetipsos iustitiis nostris instituimus & informamus, tunc sub * prætextu hoc boni nobis maximè insidiamur, nec nouimus quo pacto ipsi pereamus. Quomodo enim Dei voluntatem vèl cognoscere vel quærere possumus, cùm nobis E ipsis credimus, cùm proprium appetitum in cunctis sequimur? Quare Abba-Pastor præclarè solitus erat dicere: Parietem esse æneum voluntatem inter Deum & homines. Aduertite animum ad ea quæ dixit. Adiecit rursum; Petra est repercutiens, & ex opposito reuerberans diuinam voluntatem. Eam igitur si reliquerit homo, statim ait: In Deo meo transgrediar murum, Deus meus immaculata via eius. Quàm præclarè dixit: tunc enim intelligit viam Dei nullam habere maculam,

Qualis forte sit qui à nullo regitur.

Ars dæmonis.

Psalm. 17.

cùm reliquerit propriam voluntatem: sin autem propriæ vuluntatis affectibus consequitur, non intelligit viam Dei immaculatam. Sed si quando audierit cautos esse nos oportere, cautelæ nomen statim recusat & respuit, repellit, & auertitur. Quo pacto enim sustinere quempiam possit vel vllius consilio persuaderi, qui propriam sequitur voluntatem? Deinceps & de iustitia ait senex: Si autem iustitia voluntari cooperetur, non bene conuertitur homo. Papæ quam consequentiam habent sanctorum dicta! Interitus, inquam, est iustitia voluntate commixta, summum periculum, maximus pauor. Tunc omnino periclitatur, imò perit infoelix. Quis enim valeat huic persuadere vt credat, qui per se videns quid præstet, quid magis vtile sit, maximè tamen adducitur vt propriæ opinioni inhæreat? Inde igitur vt optat inimicus illum supplantat, & labi & cadere facit. Ideo ait, tunc malè agit malignus, cùm iustitiam admiscet. Odit autem cautelæ nomen maximè, neque odit solùm: sed nec ipsius verbi sonum pati potest. Odit quicquid de ea locutus quis fuerit, vt verbi gratia, Antequam quicquam quis operetur, percunctatur de eius rei, quam aggredi cupit, vtilitate: antequam intelligat hostis, aduertat ne animum ad ea quæ dicuntur necne, odit tamen omnino ipsam interrogationem, odit attentionem, odit quicquid vtile narratur & dicitur, & hoc est quod ait: Odisse eum & nomen & sonum cautelæ, & ab ipso omnino auerti. Nouit enim versutus & callidus eos iam intelligere vel suspicari malitiam suam, ex eo quod de vtilitate sermonem miscent & interrogant. Nec quicquam adeò abominatur & fugit quàm pandi & aperiri malitiam suam, nihil postmodum inuenturus quo insidias struere possit, hominemque prosternere. Si enim sibi ipsi cauet anima, ex eo quòd omnia occulta sua manifestat, ex eo quòd obedit alteri sapientiori qui se instruat, hoc vt faciat, illud vt fugiat, hoc bonum esse, illud item malum, hoc iustitiam, illud appetitum: audit non esse item tempus huius rei nunc, aliàs esse tempus: non inuenit diabolus tunc quomodo noceat, quomodo supplantet, cùm ex omni parte gubernetur, cùm vndique tutus sit & cautus. Et tunc id maximè fit quod dicitur: Salutem consistere in multo consilio. Quod sanè nollet inimicus. Sed maximè odio habet, vtpotè qui semper optat malefacere, & his maximè congratulatur qui duce carent & gubernatore, quia vt folia decidunt. Illum autem maximè dilexit fratrem diabolus, de quo Abbati Macario dixit: Habeo vnum è fratribus tuis quem vti turbinem cùm volo verso. Tales diligit, atque his maximè delectatur, qui sine duce sunt, non his qui sese summittunt ei qui post Deum auxilium præstare potens est, & manum dare:

Voluntatem propriam ne sequamur.

Cautela, Dæmoni odiosa.

Prou. 11.

Qualis erat Frater quidā qui confessionē detestabatur.

Remedium contra diaboli tentationes.

A ὅταν καταλείψῃ τὸ ἴδιον θέλημα, ὅταν δὲ πείθηται τῷ ἰδίῳ θελήματι, οὐ βλέπει ἄμωμον τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' εἴ τι ποτ' ἂν ἀκούσῃ περὶ ἀσφαλείας, εὐθέως μέμφεται, καταπτύει, ἀποστρέφεται, ἀντικρούει. πῶς γὰρ ἔχει ἀνέχεσθαί τινος, ἢ πεισθῆναι οἱᾳδήποτε συμβουλίᾳ, ὁ κρατῶν τὸ ἴδιον θέλημα; εἶτα λέγει ὁ γέρων καὶ περὶ τοῦ δικαιώματος· ἐὰν δὲ καὶ τὸ δικαίωμα συνεργήσῃ τῷ θελήματι, οὐκ εὐσυστροφεῖ ὁ ἄνθρωπος. βαβαί, ποίαν ἀκολουθίαν ἔχουσιν οἱ λόγοι τῶν πατέρων; θάνατος ἰδικῶς ἐστι τὸ εὑρεθῆναι δι-
B καίωμα μετὰ τοῦ θελήματος, μέγας κίνδυνος, μέγας φόβος, τότε πίπτει τελείως ὁ ἄθλιος. τίς γὰρ πείθει τὸν τοιοῦτον πιστεῦσαι, ὅτι εἶδεν ἄνθρωπος πλέον αὐτοῦ τὸ συμφέρον αὐτῷ; τότε τελείως ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν ἀκολουθῆσαι τῷ ἰδίῳ θελήματι, καὶ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ· καὶ λοιπόν, ὡς θέλει ὁ ἐχθρός, πτωματίζει αὐτόν. διὰ τοῦτο λέγει, πονηρὸς κακοποιεῖ, ὅταν συμμίξει δικαίωμα. μισεῖ δὲ * ἦχον ἀσφαλείας. λέγει, ὅτι οὐ μόνον τὴν ἀσφάλειαν μισεῖ ὁ πονηρός, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς δύναται ἀκοῦσαι· ἀλλὰ
C καὶ αὐτὸν τὸν ἦχον τῆς ἀσφαλείας μισεῖ, τοῦτ' ἔστιν αὐτὸ τὸ λαληθῆναι περὶ ἀσφαλείας· οἷόν τι λέγω, πρὸ τοῦ ἐνεργῆσαί τι, τὸν ἐπερωτῆσαι περὶ ὠφελείας, πρὸ τοῦ γνῶναι τὸν ἐχθρόν, εἰ φυλάττει ὃ ἀκούει, ἢ οὐ φυλάττει ὃ ἀκούει, μισεῖ αὐτὸ ὅλως τὸ ἐπερωτῆσαι ἵνα καὶ ἀκούσῃ τι τῶν συμφερόντων, αὐτὴν τὴν φωνήν, αὐτὸν τὸν ἦχον τῶν τοιούτων λόγων μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται. καὶ λέγω διὰ τί; οἶδεν ὅτι τάχιον νοεῖται ἡ κακουργία αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐπερωτᾶν καὶ γυμνάζειν λόγον περὶ ὠφελείας, καὶ οὐδὲν οὕτως μισεῖ καὶ φοβεῖται, ὡς τὸ γνωσθῆναι· ἐπειδὴ οὐκ ἔτι
D εὑρίσκει ἐπιβουλεῦσαι, ὡς θέλει. ἐὰν γὰρ ἀσφαλίζηται ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ ἀναγγεῖλαι πάντα, καὶ ἀκοῦσαι παρά τινος εἰδότος, τοῦτο ποίησον, τοῦτο μὴ ποιήσῃς, τοῦτο καλόν ἐστι, τοῦτο οὐκ ἔστι καλόν, τοῦτο δικαίωμά ἐστι, τοῦτο θέλημά ἐστι, πάλιν ἀκούει, οὐκ ἔστι καιρὸς τούτου τοῦ πράγματος, ἄλλοτε ἀκούει ἄρτι καιρός ἐστιν· οὐχ εὑρίσκει ὁ διάβολος διὰ ποίας αἰτίας βλάψαι αὐτόν, οὐδὲ πῶς ῥίψαι αὐτόν, ἐπειδὴ πάντοτε, ὡς εἶπον, κυβερνᾶται, καὶ πανταχόθεν ἀσ-
E φαλίζεται, καὶ γίνεται ἐν αὐτῷ σωτηρία, ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ. ὁ πονηρὸς δὲ οὐ θέλει τοῦτο, ἀλλὰ μισεῖ. θέλει γὰρ κακοποιῆσαι, καὶ μᾶλλον ἐκείνοις χαίρει, οἷς μὴ ὑπάρχει κυβέρνησις. διὰ τί; ἐπειδὴ πίπτουσιν, ὥσπερ φύλλα. ἴδε ἐκεῖνον τὸν ἀδελφὸν ὃν ἠγάπα ὁ πονηρός, περὶ οὗ ἔλεγε τῷ ἀββᾷ Μακαρίῳ, ἔχω ἕνα ἀδελφόν, καὶ ὅτε βλέπει με, στρέφεται, ὡς ἀνέμου. τοὺς τοιούτους ἀγαπᾷ, τοῖς τοιούτοις ἀεὶ χαίρει, τοῖς ἀκυβερνήτοις, τοῖς μὴ ἀνατιθεμένοις τῷ δυναμένῳ μετὰ Θεὸν βοηθῆσαι, καὶ δοῦναι αὐτοῖς χεῖρα.

Neque

μὴ γὰρ οὐ παρὰ πάντας τοὺς ἀδελφοὺς ἀπῆλθεν τῷ Θεῷ ὁ δαίμων ἐκεῖνος, ὅπου εἶδεν αὐτὸν ὁ ἅγιος βαστάζοντα ὅλα τὰ γλάσματα ἐκεῖνα ἐν τοῖς λυκηθίοις, μὴ οὐ προσέβαλεν ὅλοις· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν αἰσθανόμενος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτοῦ, ἔτρεχε καὶ ἀνήγγελε τοὺς ἰδίους λογισμούς, καὶ ηὕρισκε βοήθειαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ λοιπὸν οὐκ ἴσχυε κατ' αὐτῶν ὁ πονηρός. τὸν ἄθλιον δὲ ἐκεῖνον μόνον ηὕρισκεν ἑαυτῷ στοιχοῦντα, καὶ μὴ ἔχοντα παρά τινος ἀντίληψιν, καὶ εἶχεν αὐτὸν παίγνιον, καὶ ἀνεχώρει εὐχαριστῶν αὐτῷ, καὶ καταρώμενος τοὺς ἄλλους ἀμέλει. ὅτε εἶπε τῷ Ἀββᾷ Μακαρίῳ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἔδραμεν ὁ ἅγιος πρὸς αὐτὸν, εὗρεν ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ, εὗρεν αὐτὸν μὴ θέλοντα ὁμολογῆσαι, εὗρεν αὐτὸν μὴ ἔχοντα συνήθειαν τοῦ ἐξαγγέλλειν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἔστρεφεν αὐτὸν ὅπου ἤθελεν ὁ ἐχθρός. ἐρωτώμενος γὰρ ὑπὸ τοῦ ἁγίου, πῶς τὰ κατὰ σέ, ἀδελφέ, ἔλεγεν, διὰ τῶν εὐχῶν σου καλῶς. καὶ πάλιν αὐτοῦ λέγοντος, οὐ πολεμοῦσί σε οἱ λογισμοί, ἀπεκρίνατο, τέως καλῶς εἰμί, καὶ οὐδὲν ἤθελεν ὁμολογῆσαι, ἕως οὗ μετὰ τέχνης ἔπεισεν αὐτὸν ὁ ἅγιος ἐξειπεῖν τὰ καθ' ἑαυτόν, καὶ λαλήσας αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἠσφαλίσατο αὐτὸν καὶ ὑπέστρεψεν. ἦλθεν οὖν πάλιν ὁ ἐχθρὸς κατὰ τὴν συνήθειαν θέλων ῥῖψαι αὐτόν, καὶ ἠσχημόνησεν. εὗρε γὰρ αὐτὸν ἐστηριγμένον, εὗρεν αὐτὸν μηκέτι χλευαζόμενον. ἀπῆλθεν λοιπὸν ἄπρακτος, ἀπῆλθε κατῃσχυμμένος, ὑπ' αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ἐπερωτηθεὶς πάλιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου, πῶς ἔχει ἐκεῖνος ὁ ἀδελφὸς ὁ φίλος σου; οὐκ ἔτι εἶπεν αὐτὸν φίλον, ἀλλ' ἐχθρόν, καὶ κατηράσατο αὐτόν, λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς διεστράφη, καὶ οὐδὲ αὐτός μοι πείθεται· ἀλλ' ἀγριώτερος πάντων ἐγένετο. ἴδε διὰ τί μισεῖ ὁ ἐχθρὸς τὸν ἦχον τῆς ἀσφαλείας, ἐπειδὴ θέλει πάντοτε τὴν ἀπώλειαν ἡμῶν. ἴδε διὰ τί ἀγαπᾷ τοὺς στοιχοῦντας ἑαυτοῖς, ἐπειδὴ τῷ διαβόλῳ συνεργοῦσιν, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπιβουλεύοντες. ἐγὼ ἄλλην πτῶσιν οὐκ οἶδα μοναχοῦ ἀλλ' ἐκ τοῦ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ. τινὲς λέγουσι διὰ τόδε πίπτει ὁ ἄνθρωπος, ἢ διὰ τόδε, ἐγὼ δὲ, καθὼς εἶπον, ἄλλην πτῶσιν γινομένην τινὶ οὐκ οἶδα εἰ μὴ ἐκ τούτου. εἶδές τινα πεσόντα, μάθε ὅτι αὐτῷ ἐστοίχησεν. οὐδὲν βαρύτερον τοῦ στοιχεῖν ἑαυτῷ, οὐδὲν τούτου ὀλεθριώτερον. ἐσκέπασέ με ὁ Θεός, καὶ ἀεὶ ἐφοβήθην τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὅτε ἤμην εἰς τὸ κοινόβιον, πάντα ἀνετιθέμην τῷ γέροντι τῷ Ἀββᾷ Ἰωάννῃ. οὐδέποτε γὰρ, καθὼς εἶπον, ἠνεσχόμην ποιῆσαί τι δίχα γνώμης. καὶ ἔστιν ὅτε ἔλεγέ μοι ὁ λογισμός, οὐ τόδε σοι ἔχει εἰπεῖν ὁ γέρων, τί θέλεις ὀχλῆσαι αὐτῷ; καὶ ἔλεγον τῷ λογισμῷ,

A Neque enim diabolus ille cunctos adeundi fratres potestatem habuit, cùm illum sanctus pater reperit tot potiuneulas, tot vascula, tot alabastra circumferentem, non omnibus propinauit. Nam quisquis illius præsensit insidias, accurrit illico & cogitationes suas quascunque latentes aperuit patri, & sic auxilium inuenit in tempore tentationis, & hac de causa non potuit aduersus eos iniquus insidiator. Infœlicem illum vnum inuenit qui se ipsum regeret & instrueret, qui nullũ haberet coadiutorem, quemque vt voluit ludo habuit, discedensque soli gratias egit, cęteros omnes detestans. B Denique cùm rem beatissimo patri aperuit diabolus, & fratris nomen edidit accurrit e uestigio ad eum pater sanctus, & illam solam comperit fuisse causam perditionis suę. Inuenit enim ipsum confessionem detestantem, inuenit eum malè assuetum vel seipsum accusare vel cordis sui secreta reuelare, atque illum idcirco dęmon cùm voluit vt turbinem huc & illuc circunuoluit. Interrogatus enim à sanctissimo patre vt sese res ipsius haberent, hactenus respondit, bene tuis orationibus pater: & illo iterum interrogante nunquid suis C cogitationibus oppugnaretur, noluit fateri, donec illi multa arte & labore persuasit pater omnia edicere quæ contra seipsum essent, sermonesque Dei afferens, tandem illum tutatus est & conuertit. Venit igitur rursum inimicus ex consuetudine volens, vt antè, ipsum deiicere frustráque & turpiter egit. Inuenit enim eum obfirmatũ, neq; vt antea vagũ & delirum. Discessit ab eo delusus. Quare interrogatus postmodum diabolus à patre sancto vt sese haberet frater ille amicus suus, haud illũ amplius appellauit amicum, sed hostem infestissimũ, & ei maledixit: D Auersus enim inquit est à me, nec me iã audit, sed omnibus durior & agrestior factus est. Intelligere vobis iam licet cur oderit diabolus cautelæ sonũ. Quia perditionem nostram ex omni parte optat & quærit. Intelligitis quare sese instituentes ac docentes diligat, quia videlicet cooperatores eius sunt, sibiipsis insidias parãtes. Ego casum aliũ nullũ præter hunc noui monachorũ vlli cõtigisse. Aiũt autẽ plerique nullũ penè casũ homini cõtingere nisi ei qui cordi suo sese crediderit. Quare cũ vllũ senseris concidisse, scito nullã aliã potiorẽ causam interuenisse, quã E quòd cordi suo credidit, quòd se ipsum instituit. Nihil grauius, nihil perniciosius quam se ipsũ regere. Protexit me Deus, fateor, & semper tutatus est ab hac ruina, & ab hoc periculo. Cum essem adhuc cũ cæteris in cœnobio, reponebã semper omnia apud Abbatem Ioannem seniorem, nec aliquãdo sustinui quicquã facere præter eius volũtatem. Quòd si mihi aliquando cogitatio & mens mea respõdisset, dixissetque quid nunc turbare senem pergas? hoc tibi dicturus est quod ego: iratus in cogitationem huiuscemodi meam referebam:

Peccati causa

Dorotheus præter Abbatis Ioannis volũtatem nihil faciebat.

Anathema tibi Quicquid iudicij est tibi, quicquid discretionis est, quicquid prudentiæ, quicquid intelligentiæ, id omne tibi à dæmonibus est. Rectà igitur statim ad patrem proficiscebar, sæpiusque accidit vt id ipsum mihi senex responderet quod antè cogitatio mea præmeditata erat. Insultabat illa igitur postmodum mihi. Quid ergo? en vt dixi est. Quid senem importunus perturbasti? Cui ego contrà respondebam, nunc bonum est, nunc id tibi fuit à Spiritu sancto. Quicquid enim tuum est, omne malum est, & à dæmone & ab habitu vitioso. Sicque sustioui nunquam cogitatiooi meæ credere, nisi patrem coosultassem priùs. Quo factum est (credite quod dicam fratres) vt in tanta semper quiete & securitate essem vt plerunque pœniteret me tantæ tranquillitatis. Quod memini aliàs me vobis sæpiùs dixisse. Cùm enim ooo ignorarem opus esse nobis per multas tribulationes intrare in regnum cœlorum, sentiremque me ipsum neque vnam afflictiooem pati, aogebar mirum io modum, fateor, dubius insciusque, vnde hæc tantæ quietis causa esset. Quod mihi tandem senex aperuit, monuitque oe mœrerem: dicens: Quicuoque sese traderet in patrum obedieotiam, haoc tandem quietem & securitatem à Deo necessariò coosequi. Studete igitur & vos fratres crebrò percuoctari, & nec à vobis ipsis instrui. Cogooscite quantam tranquillitatem & gaudium resista afferat. Sed quia prædixi sensisse me nullam aliquando afflictionem, quid mihi cùm adbuc essem in cœnobio, acciderit, aduertite: Iocidi quadam die in subitam maximamque tristitiam, circa quam vsque adeò laborabam sudabamque vt peoè animam redderem. Afflictio autem hæc & teotatio ex insidiis dæmonum erat in me ipsum ab illis liuore & inuidia coogesta. Grauissima, inquam, erat, at parui temporis, vrgens, dubia, desperata, cootinua, quæ nullam haberet requiem, sed ab omni parte affligeret, ab omni parte suffocaret. At præsto est vniuscuiusque menti gratia Dei, cùm afflictionem & angustiam ferre amodo ooo quiuit. Hac igitur pressus molestia & tentatione cùm penè deficerem, in atrio monasterij, Deum supplicabam: Cùm ecce in Ecclesia subitò animaduerto virum grauissimum episcopali schemate ornatum, sacra manibus ferre, ac sanctuarium ingredi. Ego verò paterna instructione & veteri consuetudine hospitibus nunquam adhærebam aut iniussu patris aot sine necessitate. Eo verò tempore taoquam ab alio traherer, subsecutus eum sum. Qui per iotegram ferè horam erectis ad cœlum manibus orauit. Egóque pariter post ipsum staos cum magno timore supplicabam. Iniectus enim terror erat plurimus ex illius aspectu venerabili.

Malum vnde. — *2.Cor.8.* — *Quietis animi causa.* — *Dorotheo adest Deus in tentatione.* — *Dorothei visio*

Ἀνάθεμά σοι, καὶ τῇ διακρίσει σου, καὶ τῇ συνέσει σου, καὶ τῇ φρονήσει σου, καὶ τῇ εἰδήσει σου, ὅτι ὃ οἶδας, ἀπὸ δαιμόνων οἶδας. ἀπηρχόμην οὖν, καὶ ἠρώτων τὸν γέροντα, καὶ συνέβαινε ὅτι καὶ ἐνίοτε ἀπεκρίνετό μοι τὸν λόγον ἐκεῖνον, ὃν ἐθυμήθην, καὶ λοιπὸν ἔλεγέ μοι ὁ λογισμός. τί οὖν; ἰδοὺ αὐτό ἐστιν ὃ εἶπον, μὴ οὐκ ἀχρείως ὤχλησας τὸν γέροντα; καὶ ἔλεγον τῷ λογισμῷ· ἀλλ' ἄρτι καλόν ἐστιν, ἄρτι ἀπὸ πνεύματος ἁγίου ἐστί. τὸ σὸν γὰρ πονηρόν ἐστιν, ἀπὸ δαιμόνων ἐστὶν, ἀπὸ ἐμπαθοῦς καταστάσεώς ἐστι, καὶ οὕτως οὐδέποτε συνεχώρουν τῷ λογισμῷ πεισθῆναι ἐμμε- τῷ αὐτοῦ ἐρωτήσεως· καὶ πιστεύσατέ μοι ἀδελφοί, ὅτι ἤμην ἐν μεγάλῃ ἀναπαύσει, ἐν μεγάλῃ ἀμεριμνίᾳ· ὥστε με καὶ δυσχεραίνειν ἐπὶ τούτῳ, καθὼς καὶ ἄλλοτε οἶδα εἰπὼν ὑμῖν. ἤκουον γὰρ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔβλεπον ἑαυτὸν μὴ ἔχοντα μηδεμίαν θλῖψιν, καὶ ἐφοβούμην, καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἤμην, μὴ γινώσκων τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀναπαύσεως, ἕως οὗ ἐδήλωσέ μοι ὁ γέρων, ὅτι μὴ θλίβου. ἕκαστος γὰρ βάλλων ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑπακοὴν τῶν πατέρων, ταύτην τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν ἀμεριμνίαν ἔχει. σπουδάσατε καὶ ὑμεῖς ἐρωτᾷν ἀδελφοὶ καὶ μὴ στηρίζειν ἑαυτοῖς· μάθετε ποίαν ἀμεριμνίαν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ποίαν χαρὰν, ποίαν ἀνάπαυσιν. ἀλλ' ἐπεὶ εἶπον ὅτι οὐδέποτε ἐθλιβόμην, ἀκούσατε καὶ περὶ τούτου ποῖόν μοι συνέβη τότε· ἔτι ὄντος μου ἐκεῖ ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἅπαξ ἐγένετό μοι μεγάλη καὶ ἀφόρητος λύπη, καὶ ἤμην ἐν τοιούτῳ κόπῳ καὶ στενώσει, ὡς παράγων σχεδὸν παραδοῦναι καὶ αὐτὴν τὴν ψυχήν μου· ἦν δὲ ἡ θλῖψις ἐκείνη ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν δαιμόνων, καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος πειρασμὸς ἐκ τοῦ φθόνου τῶν δαιμόνων ἐπιφερόμενος, βαρύτατος μὲν, ὀλιγοχρόνιος δὲ, βαρὺς, σκοτεινὸς, ἀπαράκλητος, μὴ ἔχων μηδεμίαν ἀνάπαυσιν· ἀλλὰ πανταχόθεν στένωσις, πανταχόθεν πνιγμός. ταχέως δὲ ἔρχεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν, ἐπεὶ οὐδεὶς ἠδύνατο βαστάσαι. ἤμην δὲ, ὡς εἶπον, ἐν τοιούτῳ πειρασμῷ καὶ ἐν τοιαύτῃ στενοχωρίᾳ· ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐν ὅσῳ ἵσταμαι εἰς τὸ αἴθριον τοῦ μοναστηρίου, ὀλιγωρῶν καὶ παρακαλῶν περὶ τούτου τὸν Θεὸν, αἰφνίδιον παρακύψας ἔσω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ βλέπω τινὰ ἐν σχήματι ἐπισκόπου φοροῦντα, ὡς μέλλον εἰσερχόμενον εἰς τὸ ἱερατεῖον· οὐδέποτε δὲ ἐπλησίαζον ξένοις δίχα ἀνάγκης, ἢ ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ὡς τί ποτε ἔσυρέ με τότε, καὶ εἰσέρχομαι ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ μένει ἱστάμενος ἐπὶ ἱκανὸν, ἔχων τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐκτεταμένας εἰς τὸν οὐρανὸν, κἀγὼ ὀπίσω αὐτοῦ ἱστάμην, μετὰ πολλοῦ φόβου εὐχόμενος. ἐγένετο γάρ μοι δειλία πολλὴ ἐκ τῆς θέας αὐτοῦ.

μετὰ δὲ παύσασθαι αὐτὸν τὴν εὐχὴν, στρέφεται καὶ ἔρχεται πρὸς με, καὶ καθόσον ἤγγιζέ μοι, ᾐσθανόμην ὡς ὑποχωρούσης μου τῆς λύπης καὶ τῆς δειλίας. εἶτα ὡς ἐστάθη ἔμπροσθέν μου, ἐκτείνει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἥψατο τοῦ στήθους μου, καὶ ἔκρουε τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ εἰς τὸ στῆθός μου, λέγων· Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσήκουσέ μου τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ᾆσμα καινὸν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν. καὶ λέγει ἔλεγε τοὺς στίχους ἐκ τρίτου, κρούων, ὡς εἶπον, εἰς τὸ στῆθός μου, καὶ οὕτως ἐξέρχεται. καὶ γίνεται εὐθέως εἰς τὴν καρδίαν μου φῶς, χαρὰ, παράκλησις, γλυκύτης, καὶ εὑρίσκομαι ἄλλος ἐξ ἄλλου. ὡς οὖν ἐξῆλθον τρέχων ὀπίσω αὐτοῦ θέλων εὑρεῖν, καὶ οὐχ εὗρον, ἀλλ' ἐγένετο ἀφανὴς ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔτι οἶδα ἐμαυτὸν ὀχληθέντα, οὔτε ὑπὸ λύπης, οὔτε ὑπὸ δειλίας· ἀλλ' ἐσκέπασέ με ὁ Κύριος μέχρι τοῦ νῦν, διὰ τῶν εὐχῶν ἐκείνων τῶν ἁγίων γερόντων. Ταῦτα εἶπον ὑμῖν, ἵνα μάθητε πόσην ἔχει ἀνάπαυσιν καὶ ἀμεριμνίαν μετὰ καὶ πάσης ἀσφαλείας, τὸ μὴ στοιχεῖν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐπιρρίπτειν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἐπὶ τοὺς δυναμένους μετὰ Θεὸν ὁδηγῆσαι αὐτόν. μάθετε οὖν καὶ ὑμεῖς ἐρωτᾷν ἀδελφοί· μάθετε μὴ στοιχεῖν ἑαυτοῖς· καλόν ἐστι. ταπείνωσίς ἐστιν, ἀνάπαυσίς ἐστι, χαρά ἐστι. τίς ἡ χρεία αὐτὸν συντρίβεσθαι εἰς μάτην; οὐκ ἐνδέχεταί τινα ἄλλως σωθῆναι εἰ μὴ οὕτως· ἴσως δὲ ἐνθυμεῖταί τις ὅτι ἐὰν μὴ ἔχει τίς τινα ἐπερωτῆσαι, τί ἔχει ποιῆσαι; ὄντως ἐὰν ἐν ἀληθείᾳ θελήσῃ τις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, οὐδέποτε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ Θεός. ἀλλὰ πάντως ὁδηγεῖ αὐτὸν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. ὄντως ἐὰν κατευθύνῃ τις τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παιδίον μικρὸν φωτίζει ὁ Θεὸς εἰπεῖν αὐτῷ τὸ θέλημα αὐτοῦ. ἐὰν δὲ μὴ θέλῃ τις μετ' ἀληθείας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, κἂν πρὸς προφήτην ἀπέλθῃ, πρὸς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὴν στρεβλὴν, δίδωσι δὲ ὁ Θεὸς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ προφήτου ἀποκριθῆναι αὐτῷ, καθὼς λέγει ἡ γραφή, ἐὰν πλανηθῇ καὶ λαλήσῃ ὁ προφήτης, ἐγὼ Κύριος ἐπλάνησα τὸν προφήτην ἐκεῖνον· διὰ τοῦτο ὀφείλομεν πάσῃ δυνάμει κατευθύνειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ. ἀλλὰ καὶ καλὸν πρᾶγμα ἐὰν ᾖ, καὶ ἀκούσωμεν παρά τινος ἁγίου ὅτι καλόν ἐστιν, ὀφείλομεν ἔχειν μὲν ὅτι καλὸν, μὴ πιστεύειν δὲ ἑαυτοῖς, ὅτι ἤδη καὶ καλῶς ποιοῦμεν αὐτὸ, καὶ ὡς δικαίως ὀφείλει γίνεσθαι. ἀλλὰ ὀφείλομεν ποιεῖν μὲν τὴν δύναμιν ἡμῶν, πάλιν δὲ ἀνατίθεσθαι, καὶ τὸ πῶς ποιοῦμεν, καὶ μανθάνειν εἰ καὶ καλῶς αὐτὸ ποιοῦμεν, καὶ μετὰ ταῦτα, μήτε οὕτως ἀμεριμνεῖν,

A Cùm autem ab oratione surrexisset, ad me conuersus venit, quantoque mihi propior fieret, tanto sentiebam amoueri à me tristitiam & pauorem. Vt autem prope me fuit extendens manum, pectus meum digitis percutiebat, dicens: Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi, & audiuit precem meam: Et eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos, & immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro. Et hos versiculos omnes tertiò repetens, pectus, vt B dixi, meum semper verberabat. Eo postmodum recedente factum est subitum in me lumen, gaudium, consolatio, dulcedo, & in alium transmutatus sum. Accurrens autem subitò vt eum præuenirem, nusquam illum inueni aut vidi. Ab eo die diuina misericordiâ nulla me sensi perturbatum tristitia vel timore, sed protectus à Domino sum semper precibus sanctorum illorum seniorum. Hæc vobis dixi, fratres, volens ostendere quam securitatem, quam quietem habeat tranquillitatemque, nulla in re se ipsum instituere, sed omnia sua ad C Dominum referre, & in eos qui post Deum possunt nos regere. Discite igitur & vos, fratres, interrogare, discite vos ipsos non regere quàm bonum sit: hoc enim humilitas, hoc quies, hoc gaudium est. Quis enim vsus otiosa quædam sectari? Non licere autem aliter saluari: quàm sic, fortasse aliquis cogitat, meditaturque quomodo habeat quem interroget, quid facto opus sit. Quicunque sanè voluerit, non dissimulatè voluntatem Dei facere, nunquam illum patietur Deus labi, sed semper eum diriget in voluntatem suam. Et quisquis cor suum di- D rexerit ad diuinam voluntatem, huc puerum quamuis paruum adeò illuminatum mirabiliter offendet, à quo poterit voluntatem Dei discere. Quòd si quis simulatè quæsierit voluntatem Dei, & ad Prophetam sciscitaturus abierit, cordi eius iniquo quid respondeat, dabit Deus in cor Prophetæ. Ita enim ait scriptura: Si autem errauerit, & locutus fuerit Propheta, Ego Dominus errare feci Prophetam illum. Nostrum igitur est, fratres, nos ipsos totis E viribus ad voluntatem Dei dirigere, nec proprio cordi quippiam credere. Sed si quid nobis bonæ rei fuerit, audiamusque ab aliquo seniorum quia bona est, debemus quidem credere quia bona est, non autem credere, quòd antè nobis sit visa bona esse. Et quia iusta est, debet fieri, non autem quòd sic eam opinemur. Adiiciendum quoque est quo pacto id fecimus, & discendum si illud bene fecimus, & post hæc omnia, neque adhuc quiescendum,

Voluntatem Dei facile scire possumus.

Deut. 13.

sed & suscipiendum Dei iudicium, quemadmodum pater ille sanctus Agathon effecit, qui interrogatus an formidaret, respondit, laboraui, inquam, pro facultate mea: opus autem meum gratumne fuerit Deo, hoc non noui: aliud est enim Dei iudicium & aliud hominum. Deus nos eripiat ab hoc periculo instituendi nos ipsos, dignosque faciat vt sequamur & teneamus viam patrum nostrorum, qui nomini eius placuerunt.

Pater Agathon.

ἀλλ' ἐκδεχόμεθα καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ὥσπερ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος εἶπεν Ἀγάθων, ὅτε ἠρωτήθη, καὶ σὺ φοβῇ Πάτερ, ἀπεκρίνατο, ὅτι τέως ἐγὼ τὴν δύναμίν μου ἐποίησα, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἤρεσε τὸ ἔργον μου τῷ Θεῷ. ἄλλο γάρ ἐστι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἀνθρώπων. ὁ Θεὸς σκεπάσει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κινδύνου τοῦ στοιχειοῦντος ἑαυτοῖς, καὶ ἀξιώσει κρατῆσαι τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων ἡμῶν τῶν εὐαρεστησάντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

NE PROXIMVM IVDICEMVS.

DOCTRINA VI.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΚΡΙΝΕΙΝ ΠΛΗΣΙΟΝ.

Διδασκαλία ϛ'.

Si meminerimus, fratres, dicta sanctorum seniorum, si meditemur ea vsquequaque, non facilè nos ipsos negligemus. Si enim, vt illi dixerunt, non spernamus parua, & quæ nobis nullius momenti videntur, non poterimus incidere in magna & grauia. Admoneo vos semper ex his minimis, cùm scilicet dicimus, quid hoc, qui illud est, fieri malam in anima nostra consuetudinem, & iam incipere nos in maiora spernendo prolabi. Cernis quàm graue peccatum sit proximum iudicare? quid hoc grauius esse potest? Nihil enim adeò execratur Deus, odit, & abominatur, ex sententia patrum, quia temerario iudicio nihil est deterius. Et tamen ex his quæ parua videntur iudicatu, in aliquod maximum malum incidimus, ex minima enim suspicione aduersus proximum, ex hoc dicto: Quid est si obseruo hunc fratrem quid loquatur? Quid est si ego huiuscemodi sermonem loquor? Quid est si curiosè inspicio, quid hic frater, quid hic hospes agat? Itaque iam incipit mens propria peccata negligere, quæ sunt proximi attendere. Post quod sequitur obloquium, condemnatio, contemptus, sensimque in ea ipse incidit, quæ in altero damnat & iudicat: Negligere enim propria mala, neque, vt patres dixerunt, cadauer suum deflere: huc qui fecerit nunquam se ipsum eriget, semper enim in proximi operibus mordendis iudicandisque occupabitur. Quare nihil adeo prouocat Deum, nihil adeo hominem spoliat, & fert in ambiguum, vt obloqui, vt condemnare, vt spernere proximum. Aliud autem est obloqui, aliud condemnare, aliud contendere. Obloqui quidem est, aliquid dicere aduersus quempiam, vt quòd mentitus, quòd iratus, quòd fornicatus sit, vel quippiam aliud huiuscemodi. Ecce peccatum eius prodidit & dispositionem animi sui. Condemnare autem est, dicere quòd quis mendax sit, iracundus, adulter. En damnauit dispositionem ipsam animæ suæ,

Proximum iudicare, quã execrabile sit.

Obloqui proximo.

Εἰ ἐμνημονεύομεν ἀδελφοὶ τῶν λόγων τῶν ἁγίων γερόντων, εἰ ἐμελετῶμεν αὐτοὺς πάντοτε, δυσχερῶς εἴχομεν ἀμελῆσαι ἑαυτῶν. εἰ γάρ, ὡς εἶπον ἐκεῖνοι, μὴ καταφρονῶμεν τῶν μικρῶν, καὶ δοκούντων ἡμῖν εἶναι μηδαμινῶν, οὐκ εἴχομεν ἐμπίπτειν εἰς τὰ μεγάλα καὶ βαρέα. ἀεὶ λέγω ὑμῖν ὅτι ἐκ τούτων τῶν λεπτῶν, ἐκ τοῦ λέγειν τί γάρ ἐστι τοῦτο, τί ἐστιν ἐκεῖνο, γίνεται κακὴ συνήθεια τῇ ψυχῇ, καὶ ἄρχεται εἰς τὰ μεγάλα καταφρονεῖν. οἴδατε ποῖον βαρὺ ἁμάρτημά ἐστι τὸ κρίνειν τὸν πλησίον. τί γὰρ τούτου βαρύτερον; τί γὰρ οὕτως μισεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἀποστρέφεται, καθὼς καὶ οἱ πατέρες εἶπον, ὅτι οὐδὲν χεῖρον τοῦ κρίνειν; καὶ ὅμως ἀπὸ τούτων, φησί, τῶν φαινομένων εὐτελῶν, ἔρχεταί τις εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα κακόν. ἐκ τοῦ γὰρ δέξασθαι μικρὰν ὑπόνοιαν κατὰ τοῦ πλησίον, ἐκ τοῦ λέγειν, τί γάρ ἐστιν ἐὰν ἀκούσω τί * λαλεῖ ὁ ἀδελφὸς οὗτος; τί γάρ ἐστιν ἐὰν εἴπω κἀγὼ τοῦτον τὸν ὅσα λόγον; τί ἐστιν ἐὰν ἴδω τί ἀπέρχεται οὗτος ὁ ἀδελφός, ἢ ἐκεῖνος ὁ ξένος ποιῆσαι; ἄρχεται ὁ νοῦς ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας τὰς ἰδίας, καὶ ἀδολεσχεῖν εἰς τὰ τοῦ πλησίον· καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου γίνεται τὸ κατακρίνειν, τὸ καταλαλεῖν, τὸ ἐξουθενεῖν, ἐκ τούτου καὶ εἰς αὐτὰ ἃ κατακρίνει τις, ἐμπίπτει. ἐκ τοῦ γὰρ μὴ μεριμνᾷν τὰ ἴδια κακά, μηδὲ κλαίειν, ὡς εἶπον οἱ πατέρες, τὸν ἴδιον νεκρόν, οὐ δύναταί τι εἰς ἑαυτὸν διορθώσασθαι, ἀλλὰ πάντοτε τὸν πλησίον ἔργῳ λαμβάνει. καὶ οὐδὲν οὕτως παροργίζει τὸν Θεόν, καὶ οὐδὲν οὕτως γυμνοῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ φέρει εἰς ἀκατάληψιν, ὡς τὸ καταλαλεῖν, ἢ κατακρίνειν, ἢ ἐξουθενεῖν τὸν πλησίον. ἄλλο γάρ ἐστι τὸ καταλαλῆσαι, καὶ ἄλλο τὸ κατακρῖναι, καὶ ἄλλο τὸ ἐξουθενῆσαι. τὸ καταλαλῆσαί ἐστι τὸ εἰπεῖν κατά τινος ὅτι ἐψεύσατο ὁ δεῖνα, ἢ ὅτι ὠργίσθη, ἢ ὅτι ἐπόρνευσεν, ἢ τι τοιοῦτον. ἤδη γὰρ κατελάλησεν αὐτοῦ, οἱονεὶ ἐλάλησε κατ' αὐτοῦ ἐμπαθῶς τὸ ἁμάρτημα αὐτοῦ. τὸ δὲ κατακρῖναι, ἐστὶ τὸ εἰπεῖν ὅτι ὁ δεῖνα ψεύστης ἐστίν, ὀργίλος ἐστίν, πόρνος ἐστίν. ἰδοὺ γὰρ κατέκρινεν αὐτὴν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ,

καὶ ἀπεφήνατο κατὰ ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ, λέγων ὅτι τοιοῦτός ἐστι, καὶ κατέκρινεν αὐτὸν ὡς τοιοῦτον. καὶ ἔστι βαρὺ πρᾶγμα. ἄλλο γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, ὠργίσθη, καὶ ἄλλο, τὸ εἰπεῖν ὅτι ὀργίλος ἐστὶ, καὶ ἀποφήνασθαι, ὡς εἶπον, κατ' αὐτῆς ὅλης τῆς ζωῆς αὐτοῦ. καὶ τοσοῦτόν ἐστι βαρὺ τὸ κατακρῖναι ὑπὲρ ἑκάστην ἁμαρτίαν, ὥστε αὐτὸν τὸν Χριστὸν λέγειν, ὑποκριτὰ ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἀπείκασε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πλησίον πρὸς τὸ κάρφος· τὸ δὲ κατακρῖναι πρὸς τὴν δοκὸν, τοσοῦτον χαλεπόν ἐστι τὸ κατακρῖναι, σχεδὸν ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν. καὶ ἐκεῖνος δὲ ὁ Φαρισαῖος εὐχόμενος καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ διὰ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἔλεγε· καὶ οὐ διὰ τοῦτο κατεκρίθη. χρεωστοῦμεν γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ἐπειδὰν ἀξιωθῶμεν τι ἀγαθὸν ποιῆσαι, ὡς αὐτοῦ συνεργήσαντος, καὶ βοηθήσαντος ἡμῖν. διὰ τοῦτο, ὡς εἶπον, οὐ κατεκρίθη, ὅτι εἶπεν, οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ὅτι στραφεὶς πρὸς τὸν τελώνην, εἶπεν, οὐδὲ ὡς ὁ τελώνης οὗτος, τότε κατεκρίθη· κατέκρινε γὰρ αὐτοῦ τοῦ προσώπου, αὐτῆς διαθέσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ κατέβη ὁ τελώνης δεδικαιωμένος ὑπὲρ ἐκεῖνον. οὐδὲν γὰρ βαρύτερον, οὐδὲ χαλεπώτερον, ὡς πολλάκις λέγω, τοῦ κατακρῖναι, ἢ ἐξουθενῆσαι τὸν πλησίον. διὰ τί μὴ μᾶλλον ἑαυτοὺς κατακρίνομεν, καὶ τὰ κακὰ ἡμῶν ἀκριβῶς οἴδαμεν, καὶ περὶ ὧν μέλλομεν λόγον δοῦναι τῷ Θεῷ; τί ἁρπάζομεν τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; τί θέλομεν ἐκ τοῦ πλάσματος αὐτοῦ; οὐκ ὀφείλομεν τρέμειν ἀκούοντες τῷ μεγάλῳ γέροντι ἐκείνῳ τί συνέβη, τῷ ἀκούσαντι περί τινος ἀδελφοῦ πεσόντος εἰς πορνείαν, καὶ εἰπόντι, ὢ κακῶς ἐποίησεν; οὐκ οἴδατε ποῖον φρικτὸν λέγει περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ γεροντικόν; ὅτι ἀπήνεγκεν ὁ ἅγιος ἄγγελος τὴν ψυχὴν τοῦ ἁμαρτήσαντος πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· ἴδε ὃν ἔκρινας, ἐκοιμήθη. ποῦ θέλεις καταβάλω αὐτὸν, εἰς βασιλείαν ἢ εἰς τὴν κόλασιν; ἔστι δὲ τούτου τοῦ βάρους τι φοβερώτερον; τί ἄλλο ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὸν γέροντα εἰ μὴ τοῦτο; ἐπειδὴ σὺ εἶ ὁ κριτὴς τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, εἰπὲ τί κελεύεις περὶ τῆς ταπεινῆς ψυχῆς ταύτης· ἐλεεῖς αὐτήν; κολάζεις αὐτήν; ὥστε τὸν ἅγιον γέροντα, ὑπερεκπλαγέντα * μεῖναι ὅλον τὸ ὑπόλοιπον αὐτοῦ χρόνον μετὰ στεναγμῶν, μετὰ δακρύων, μετὰ μυρίων πόνων· δεόμενον τοῦ Θεοῦ συγχωρῆσαι αὐτῷ περὶ τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης.

& omnem eius vitam aperuit, dicens quòd talis est, nam eum vt talem damnauit. Quod sanè grauissimum peccatum est. Aliud est dicere quod iratus sit, & aliud quòd iracundus, quia scilicet hoc, vt dixi, totam ipsius vitam aperit. Atque adeo graue est de omni peccato iudicare, vt Christus dixerit in Euangelio: Hypocrita eiice primum trabem ex oculo tuo, & tunc eiicies festucam de fratris oculo. Comparauit enim festucam peccato, damnationem autem trabi. Excedit, inquam, omne peccatum temerarium iudicium. Et Pharisæus ille orans & gratias agens Deo de bonis operibus suis, nequicquam mentitus est, sed vera confessus, neque ob hoc damnatus. Debitores enim sumus ad agendas Deo gratias cùm boni aliquid ab ipso egimus, vtpote qui nos adiuuit & cooperatus est ad id bonum. Neque ex hoc, vt prædixi, damnatus à Domino est, neque quòd dixerit vt cæteri homines, sed ob hoc quia ad publicanum conuersus, neque, inquit, vt hic publicanus. Tunc enim condemnatus est. Damnauit enim ipsam personam, ipsam dispositionem mentis, &, vt breuiter dicam, omnem ipsius vitam. Qua ex re descendit publicanus super illum iustificatus. Nihil (vt sæpius dixi) grauius, nihil difficilius, quàm proximum iudicare atque contemnere. Cur enim non magis nosipsos diiudicemus de malis propriis quæ optimè nouimus, & de quibus reddere rationem Deo cogemur? Quid vsurpamus iudicium Dei, quid ad nos de creatura & seruo alieno? An non contremiscimus totis visceribus dum audimus quid seniori illi magno contigerit? Qui cùm audisset vnum è fratribus in fornicationem cecidisse, cum indignatione quòd malè fecisset, respondit: An non accepistis quàm horrenda res de ipso narratur in libro Seniorum? Aiunt enim sanctum Angelum, peccatoris illius animam, cùm iam è vita migrasset, ad senem detulisse, atque dixisse, En quem iudicasti, vita functus est, quò me igitur iubes ipsius animam deferre, ad superos ne, an ad inferos? Quid obsecro hac re potest esse magis horrendum? Nihil aliud innuere seniori voluit Angelicus sermo quàm hoc: Si tu iustorum & peccatorum iam factus es iudex, dic mihi oro de miserabili hac anima quam sententiam feras, velisne misereri an sæuire? Quare percussus senior ille sanctissimus hac tam horribili re, reliquum omne vitæ suæ tempus inter lacrymas gemitusque & innumeras ærumnas egit, veniam tanti peccati deposcens à Deo.

Luc. 6. *Hyperbolicè ita loquitur.*

Luc. 18.

Senioris fratrem iudicantis exemplum.

* μεῖναι

tametsi ad pedes angeli procidens, audiret impetrasse se veniam à Deo, Deumque id fecisse vt ostenderet quàm ei graue & molestum esset iudicium nostrum temerarium, monuitque ne animo id vnquam faceret. Non tamen potuit ex his verbis anima Senioris amarissima consolationem vllam admittere in eo luctu & mœrore, dum vixit. Quid nobis igitur de proximo? Quid nobis de alieno malo? Habemus nosipsi, fratres, in nobis quod curemus. Quilibet sibiipsi attendat & suis malis. Solius enim Dei est & iustificare & iudicare, qui statum & virtutem, conuersiones & gratias, compositionem & aptitudinem vniuscuiusque nouit, atque horum vnumquemque potest solus discernere. Aliter enim iudicat Deus episcopos, aliter principes, aliter prælatos, aliter subditos, aliter seniores, aliter iuniores, aliter ægrotos, aliter bene habentes: & quis tot queat iudicia facere præter eum qui omnia condidit, omnia formauit, omnia nouit: Memoria autem teneo factum huiuscemodi quandoque me audisse. Nauem scilicet seruorum ad quam nescio vrbem applicuisse, in qua sanè vrbe esset virgo sanctissima salutis suæ admodum diligens & studiosa: Hoc cùm accepisset, læta facta est: optabat enim sibi ancillulam ex his mercari quam suo arbitratu aleret & enutriret in Dei cultu, nec vlla labe sæcularis malitiæ fineret contaminari. Accersiri ergo iubet nauis gubernatorem, quem statim comperit, tenere penes se puellas duas eius ætatis quam optabat. Quibus visis ex his alteram sibi dato pretio accepit. Vbi verò abiit mercator haud longè digressus à virgine illa, obuiam habuit scenicam & prostibulam quandam, cui poscenti puellam alteram pretio dedit. Contemplamini obsecto mysterium Dei, contemplamini iudicium. Quis potest de hac re sanam afferre rationem? Suscipit virgo sanctissimam puellam primam, eamque in timore Domini nutrit, instituit, informat, in omne opus bonum. docet omnem monasticam conuersationem, ostendit suauitatem angelorum & mandatorum Dei. Suscipit & scenica eodem pretio secundam, & eam (breuiter dicam) diabolicis operibus omnino addicit. Quid enim aliud habeat furia illa quod eam doceret quàm animæ suæ interitum & ruinam? Quid autem dicemus de horribili iudicio hoc? Ambæ paruæ erant, ambæ venundatæ, ambæ ignaræ quò proficiscerentur, qui sese manerent exitus, & ecce in manus Dei altera, altera in manus diaboli incidit. Nunquid igitur dicere possumus idem consilio & dispositione Dei factum?

Iudicium Dei pro ratione varia personarum.

Exemplum terribilis Dei iudicij circa homines.

καὶ ταῦτα μετὰ τὸ πεσεῖν αὐτὸν ἐπὶ πρόσωπον πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ἀγγέλου, καὶ λαβεῖν συγχώρησιν. τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν ἄγγελον, ἰδοὺ ἔδειξέ σοι ὁ Θεὸς τί ἐστι τὸ βάρος τοῦ κατακρῖναι. μηκέτι ποιήσῃς. τὸ πρᾶγμα τοῦ συγχωρήσαντος ἦν, καὶ ὅμως οὐκ ἠνέσχετο ὅλως παρακληθῆναι ἡ ψυχὴ τοῦ γέροντος ἀπὸ τοῦ πένθους ἐκείνου, ἕως ὅπου ἀπέθανε. τί οὖν θέλομεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ πλησίον, τί θέλομεν ἀπὸ ἀλλοτρίου βάρους; ἔχομεν τί μεριμνήσωμεν, ἀδελφοί, ἕκαστος ἑαυτῷ προσεχέτω καὶ τοῖς ἰδίοις κακοῖς. Θεοῦ μόνου ἐστὶ τὸ δικαιῶσαι καὶ τὸ κατακρῖναι, τοῦ εἰδότος καὶ τὴν κατάστασιν ἑκάστου, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὰς ἀναστροφὰς, καὶ τὰ χαρίσματα, καὶ τὴν κρᾶσιν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα· πρὸς ἕνα ἕκαστον τούτων κρίνοντος καθὼς οἶδεν αὐτὸς μόνος. ἄλλως γὰρ κρίνει ὁ Θεὸς τὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ ἄρχοντος, ἄλλως κρίνει τὰ τοῦ ἡγουμένου, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ μαθητοῦ, ἄλλως τὰ τοῦ γέροντος, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ νεωτέρου, ἄλλως τὰ τοῦ ἀσθενοῦντος, καὶ ἄλλως τὰ τοῦ ὑγιαίνοντος. καὶ τίς δύναται ταῦτα τὰ κρίματα εἰδέναι, εἰ μὴ αὐτὸς μόνος ὁ ποιήσας τὰ πάντα, ὁ καὶ πλάσας πάντα καὶ γινώσκων πάντα; μέμνημαι ἀκούσας ὅτι ποτὲ εὑρέθη πρᾶγμα τοιοῦτον, πλοῖον ἀνδραπόδων παρέβαλεν εἰς πόλιν τινά. ἦν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει μία παρθένος ἁγία πάνυ προσέχουσα ἑαυτῇ. αὕτη μαθοῦσα ὅτι παρέβαλε τὸ πλοῖον ἐκεῖνο, ἐχάρη. ἐπεθύμει γὰρ ἀγοράσαι ἑαυτῇ ἓν κοράσιον μικρὸν πάνυ. ἐλογίζετο γὰρ ὅτι λαμβάνω καὶ ἀνατρέφομαι αὐτὴν, ὡς θέλω, ἵνα μηδὲν οἶδεν τῆς κακίας τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πέμψασα μετεστείλατο τὸν ναύκληρον τοῦ πλοίου ἐκείνου, καὶ εὑρίσκει αὐτὸν ἔχοντα δύο κοράσια πάνυ μικρὰ, οἷα ἰδικῶς ἐπεθύμει ἡ παρθένος, καὶ εὐθέως μετὰ χαρᾶς παρέσχε τὴν τιμὴν, καὶ λαμβάνει τὸ ἓν κοράσιον πρὸς ἑαυτήν. ὡς οὖν κατῆλθεν ὁ ναύκληρος, ὅθεν ἡ ἁγία ἐκείνη μόνον παρεπάτησε μικρὸν, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ μία θυμελικὴ πάνυ τεταχηνος, καὶ βλέπει τὸ ἄλλο κοράσιον μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμησε λαβεῖν αὐτὸ, καὶ λαμβάνει. συμφωνεῖ καὶ παρέσχε τὴν τιμὴν, καὶ ἀπέρχεται. αὐτὸ βλέπετε μυστήριον Θεοῦ, βλέπετε κρίμα, τίς δύναται δοῦναι περὶ τούτου λόγον; λαμβάνει οὖν ἡ ἁγία παρθένος τὴν μικρὰν ἐκείνην, καὶ ἀνατρέφει αὐτὴν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, τυποῦσα αὐτὴν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, διδάσκουσα αὐτὴν πᾶσαν τὴν μοναχικὴν κατάστασιν, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν εὐωδίαν τῶν ἁγίων ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. λαβοῦσα καὶ ἡ θυμελικὴ τὴν ἀθλίαν ἐκείνην, ἀπετέλεσεν αὐτὴν ἐργαλεῖον τοῦ διαβόλου. τί γὰρ ἄλλο εἶχεν ἡ ὀργὴ ἐκείνη διδάξαι αὐτῇ, εἰ μὴ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς αὐτῆς; τί οὖν δυνάμεθα εἰπεῖν περὶ τοῦ φοβεροῦ κρίματος τούτου; αἱ δύο μικραὶ ἦσαν, αἱ δύο ἐπράθησαν μή τι εἰδυῖαι ποῦ ἀπέρχονται, καὶ εὑρέθη ἡ μία εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἄλλη ἐνέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου. ἆρα οὖν δυνατόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἀπαιτεῖ αὐτὴν ὁ Θεὸς, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἄλλην;

πῶς ἐχρῆν; ἆρα ἐὰν αἱ δύο ἐμπέσωσιν εἰς πορνείαν, ἢ εἰς ἄλλο παράπτωμα, δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι τὸ αὐτὸ κρῖμα ἔχουσιν αἱ δύο, κἂν τὸ αὐτὸ σφάλμα συμβῇ ἀμφοτέραις. πῶς ἐνδέχεται, αὕτη ἔμαθε τὰ περὶ τῆς κρίσεως, ἔμαθε τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ· ἐκείνη ἡ ἀθλία οὐδέποτε οἶδεν, ἢ ἤκουσέ τι ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, πάντα τὰ αἰσχρά, πάντα τὰ διαβολικά, καὶ πῶς ἠδύνατο ἀπαιτηθῆναι ἀμφοτέρας τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν; οὐκοῦν οὐδεὶς δύναται ἄνθρωπος εἰδέναι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ αὐτὸς μόνος ἐστὶν ὁ καταλαμβάνων πάντα, καὶ δυνάμενος τὰ καθ' ἕκαστον κρῖναι, καθὼς μόνος ἐπίσταται, ἀληθῶς συμβαίνει, ὅτι ποιεῖ ἀδελφὸς πρᾶγμά τινα ἐν ἁπλότητι· ἔχει δὲ ἓν πρᾶγμα ὃ ἀρέσκει τῷ Θεῷ ὑπὲρ ὅλην τὴν ζωήν σου, καὶ σὺ καθίζεις κατακρίνων αὐτὸν, καὶ κολάζων τὴν ψυχήν σου; εἰ δὲ καὶ συμβῇ αὐτὸν ἀσυγραφῆναι, πόθεν οἶδας πόσα ἠγωνίσατο, καὶ πόσα ἔσταξε τὸ αἷμα αὐτοῦ πρὶν ἐνεργήσῃ, καὶ σχεδὸν εὑρίσκεται τὸ σφάλμα αὐτοῦ, ὡς δικαιοσύνη παρὰ τῷ Θεῷ; βλέπει γὰρ ὁ Θεὸς τὸν κόπον αὐτοῦ, καὶ τὴν θλῖψιν ἣν εἶχεν, ὡς εἶπον, πρὸ τοῦ ἐνεργῆσαι, ἐλεεῖ αὐτὸν, καὶ συγχωρεῖ αὐτῷ, καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἐλεεῖ αὐτὸν, σὺ δὲ κατακρίνεις αὐτὸν, καὶ ἀπολλεῖς τὴν ψυχήν σου; πόθεν δὲ οἶδας, καὶ πόσα δάκρυα ἐξέχεεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ περὶ τούτου; καὶ σὺ τὴν μὲν ἁμαρτίαν οἶδας, τὴν δὲ μετάνοιαν οὐκ οἶδας. ἔσθ' ὅτε μόνον ὅτι οὐ κατακρίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενοῦμεν. ἄλλο γάρ ἐστιν, ὡς εἶπον, τὸ κατακρῖναι, καὶ ἄλλο ἐξουθενῆσαι. ἡ ἐξουθένωσίς ἐστιν, ὅτι οὐ μόνον κατακρίνει τις, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενεῖ, οἱονεὶ βδελύσσεσθαι τὸν πλησίον, * στυγεῖσθαι αὐτὸν, ὡς ἀηδίαν τινά, καὶ ἔστι τοῦτο χεῖρον τοῦ κατακρῖναι, καὶ ὀλεθριώτερον πάνυ. οἱ δὲ θέλοντες σωθῆναι, οὐ προσέχουσιν ἐλαττώματι τοῦ πλησίον, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις πάντοτε, καὶ προκόπτουσιν. οἷος ἦν ἐκεῖνος ὁ ἰδὼν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα, καὶ στενάξας, καὶ εἰπὼν, οὐαί μοι, ὅτι σήμερον αὐτὸς, οὕτως κἀγὼ αὔριον. βλέπεις ἀσφάλειαν; βλέπεις ἑτοιμασίαν ψυχῆς; πῶς εὗρεν εὐθέως φυγεῖν τὸ κατακρῖναι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; διὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι πάντως κἀγὼ αὔριον, ἔδωκεν ἑαυτῷ φόβον, καὶ μέριμναν περὶ ὧν ἤμελλε δῆθεν ἁμαρτῆσαι, καὶ οὕτως ἐξέφυγε τὸ κατακρῖναι τὸν πλησίον, καὶ οὐκ ἠρκέσθη ἕως τούτου, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἔβαλεν ὑποκάτω αὐτοῦ λέγων; καὶ οὗτος μὲν μετενόησε περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ οὐ πάντως μετενόησα, οὐ πάντως φθάνω, οὐ πάντως ὅ, τι ἰσχύω μετανοῆσαι· βλέπεις θείας ψυχῆς φωτισμόν; ὅτι οὐ μόνον ἠδυνήθη ἐκφυγεῖν τὸ κατακρῖναι τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν δέδωκεν ὑποκάτω αὐτοῦ; καὶ ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι ἀδιαφόρως κατακρίνομεν, ἀηδιζόμεθα, ἐξουθενοῦμεν εἴ τι δήποτε ἐὰν ἴδωμεν, ἢ ἀκούσωμεν, ἢ ὑπονοήσωμεν·

A Haud inquam licet, haud fas est ita iudicare. Si enim ambæ in idipsum vitium incidissent, liceret vtique dicere idem iudicium ambabus euenisse. At hæc didicit omnia de iudicio, de regno Dei, die ac nocte inter verba Dei versata est. Misera autem illa nunquam vidit, nonquam audiuit quid bonum esset, at contrà potiùs in omne malum est edocta, ad omnia turpia, obscœna, diabolica, instructa. Et quomodo potest repeti ab vtrisque eadem diligentia? An non igitur quod dixi dudum verissimum est? Non posse hominem vllum iudicium Dei agnoscere? Sed solum esse B Deum qui circa singula suscepit iudicium, vt solum qui omnia nouerit? Contingit plerunque aliquem ex fratribus in multis errare simpliciter, rem autem aliquam in se habere, qua Deo mirificè super omnem vitam tuam placeat, & tu sedens & otiosus illum iudicas, atque animam tuam lædis? Esto ceciderit, tu quid scis quomodo concertauerit, quomodo effuderit sanguinem suum, antequam caderet, ita vt pene inueniatur vitium eius tanquam iustitia reputatum apud Deum? Vidit fortè Deus laborem eius & afflictionem quam C passus est cùm tentaretur, misertusque est illius, & ignouit. Cùmque illum misertus Deus sit, tu iudicare audeas, atque animam tuam perdere? Quid tu, oro, scis quot fuderit lacrymas pro delicto huiuscemodi? Nosti quidem delictum, non nosti pœnitentiam. Sed esto quòd iudicares tantùm, hoc non contentus, etiam contemnis. Aliud est enim, vt dixi, iudicare, atque aliud, contemnere. Contemptus fit post iudicium, vt si conuiciris proximo, ludo illum atque odio habeas. quod sanè peius D est & perniciosius iudicio. Qui optant igitur saluari, nunquam curiosi sunt circa minima proximorum delicta, sed circa sua semper occupantur, atque ea præcidunt. Quo præclare egit ille, qui cùm fratrem suum peccasse audiret, suspirans dixit: hei mihi quia ille hodie, cras ego. Cernis cautionem? Cernis in eo animæ promptitudinem? Quàm citò inuenit, ne fratrem suum iudicaret? Id enim verbum quod dixit, ego cras, ipsi timorem dedit & cogitatio- E nem, vt caueret ab his in quibus se peccaturum prædixisset, ac sic proximi iudicium effugit. Neque hoc satisfuit, sed & seipsum humiliauit, & subdidit, dicens: Agit hic pœnitentiam, ego autem pœnitentiam nullam ago, nec præuenio vt possim pœnitere. Vides diuinæ animæ lumen, quæ non solum effugit proximi iudicium, verùm etiam seipsam humiliauit? At nos infœlices absque vlla discretione iudicamus, odio habemus, contemnimus quicquid viderimus, audiuerimus, suspicati fuerimus.

Dei iudicia homini inuestigabilia. Rom. 11.

Fratrem non temere iudicandum.

Anachoretæ cuiusdā præclarè dictum.

quodque grauius est multo, non contenti damno nostro, cæteros in communem ruinam trahimus. Obuium enim quemcunque habuerimus ex fratribus, illi statim dicimus, hoc & hoc factum esse, eique pariter nocemus, dum cordi eius prauas cogitationes ingerimus. Nec formidamus comminantem ac dicentem: Væ qui proximo propinat turbidam euersionem: Quod opus sanè dæmonum est, hæc cùm facimus nulla nobis cura est. Quid aliud dæmon quàm damna & turbationes mouere studet? Itaque parum à dæmonibus quibus cooperamur in ruinam nostram & proximorum, distare probamur. Qui enim animam lædit, cooperatur dæmoni, eique auxilium fert: item, is qui animæ prodest, Angelorum cooperator est. Cuius rei causa est, quia in nobis vel nulla vel exigua charitas est. Ea enim compatitur & conteritur cùm proximorum peccata viderit, vt dicitur: Quia charitas operit multitudinem peccatorum. Et iterum: Charitas non cogitat malum, & omnia celat. Nos igitur si charitatem haberemus, omnia tegeremus, omnia dissimularemus, vt factum est à maioribus nostris, dum delicta hominum cernerent. Sed an cæcos illos fortasse opinamur? absit. Cæci ad peccata hominum erant. Qui autem hominum sic odere peccata vt sancti? neque tamen peccantem odio habuere, non contemplere, non auerterunt sese ab eo. Sed compatientes admonuere, hortati sunt, curarunt vt membrum debile. Omnia fecere, omnia sustinuere, vt ad salutem illum reducerent. Imitati piscatores, qui cùm piscem vllum immensum hamo iactu ceperint, vbi illum fluctus miscere & magna vi concuti sentiunt, non eum subitò ad littus trahunt cum impetu, alioqui præscinderet funem, liberque euaderet molestia, sed callidè funem illi remittunt, sinuntque molliter enatare quò voluerit. At vbi cognouerunt remissam iram, & feruorem, sensim illum incipiunt trahere, sicque capto potiuntur. Ita viri sancti cum patientia & charitate fratrem trahunt, neque ipsum calcibus appetunt, aut odio insectantur: sed veluti mater quæ deformem filium peperit: non eum spernit quia deformis est, sed materno amore, beneuolentia & mansuetudine ornatum reddit, & quicquid gratum nouerit, facit. Sic illi peccatorem semper suscipiunt, ornant, tuentur, protegunt, vt tandem eum reuocent & erigant, neque alius ab eo lædatur, ipsi verò magis in Christi charitatem proficiant. Ita sanè fecit Hamon sanctissimus, cùm ad eum venissent fratres ira & furore pleni, quòd mulierem in cella monachi deprehendissent. Quantum enim miserationis & charitatis in eo iudicio anima illa sancta præ se tulit?

Habac. 2.

Charitas hominum ferè nulla.

Iac. 5.

1. Cor 13.

** αἴσθωνται.*

Correptio fraterna.

S. Hamon.

τὸ χειρότερον ὅτι οὐ μέχρι τῆς ἰδίας βλάβης αὐτοῦ ἱστάμεθα, ἀλλὰ ἀπαντῶμεν ἄλλῳ ἀδελφῷ, καὶ εὐθέως λέγομεν αὐτῷ, τόδε καὶ τόδε ἐγένετο, καὶ βλάπτομεν, κἀκεῖνον βάλλοντες εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἁμαρτίαν, καὶ οὐ φοβούμεθα τὸν εἰπόντα, οὐαὶ, ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολεράν· ἀλλὰ ποιοῦμεν ἔργον δαιμόνων, καὶ οὐ μέλει ἡμῖν. τί γὰρ ἄλλο ἔχει ποιῆσαι δαίμων, εἰ μὴ ταράξαι καὶ βλάψαι; καὶ εὑρισκόμεθα συνεργοῦντες τοῖς δαίμοσιν εἰς ἀπώλειαν ἑαυτῶν καὶ τοῦ πλησίον. ὁ γὰρ βλάπτων ψυχὴν, τοῖς δαίμοσι συνεργεῖ καὶ βοηθεῖ· ὥσπερ καὶ ὁ ὠφελῶν, συνεργεῖ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις. πόθεν δὲ πάσχομεν ταῦτα, εἰ μὴ ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν ἡμᾶς ἀγάπην; εἰ γὰρ εἴχομεν ἀγάπην μετὰ συμπαθείας καὶ πόνου, ἠμελοῦμεν βλέπειν τὰ ἐλαττώματα τοῦ πλησίον· καθὼς λέγει, ὅτι ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν, καὶ πάλιν, ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακὸν, πάντα στέγει, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἡμεῖς οὖν, ὡς εἶπον, εἰ εἴχομεν τὴν ἀγάπην, αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐσκέπασεν ἂν ἕκαστον παράπτωμα· ὥσπερ καὶ οἱ ἅγιοι βλέποντες τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων· μὴ γὰρ τυφλοί εἰσιν οἱ ἅγιοι, ἀλλ' οὐ βλέπουσι τὰ ἁμαρτήματα; τίς δὲ καὶ μισεῖ οὕτως τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἅγιοι; καὶ ὅμως οὐ μισοῦσι τὸν ἁμαρτάνοντα, οὐδὲ καταγινώσκουσιν, οὐκ ἀποστρέφονται, ἀλλὰ συμπάσχουσι, νουθετοῦσι, παρακαλοῦσι, θεραπεύουσιν, ὡς μέλος ἀσθενοῦν· πάντα ποιοῦσι, διὰ τὸ σῶσαι αὐτόν. ὥσπερ οἱ ἁλιεῖς, ὅτε βάλλουσιν ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κρατήσουσι μέγαν ἰχθὺν καὶ * ἔσθονται, ὅτι ταράσσεται καὶ ἀτακτεῖ, οὐκ εὐθέως καὶ ἐπαχθῶς ἕλκουσιν αὐτὸν, ἐπεὶ κόπτεται τὸ ῥάμμα καὶ τελείως ἀπόλλυται. ἀλλὰ ἐνδιδόασιν αὐτῷ ἀφειδῶς τὸ ῥάμμα, καὶ ἀφίασιν αὐτὸν, φησὶν, ἀπελθεῖν ὅπου θέλει, καὶ ὅτε μάθωσιν ὅτι ἠτόνησε, καὶ ἡσύχασεν ἀπὸ τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ, τότε ἄρχονται πάλιν κατὰ μικρὸν σύρειν αὐτόν· οὕτως καὶ οἱ ἅγιοι τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ ἀγάπῃ ἕλκουσι τὸν ἀδελφὸν, καὶ οὐκ ἀποπηδῶσιν ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἀηδίζονται αὐτόν. ἀλλ' ὥσπερ ἡ μήτηρ ἐὰν ἔχῃ υἱὸν ἄμορφον, οὐκ ἀηδίζεται αὐτὸν, οὐδὲ ἀποστρέφεται, ἀλλὰ καὶ ἡδέως κοσμεῖ αὐτὸν, καὶ εἴ τι δήποτε ποιεῖ διὰ τὸ χαριτῶσαι αὐτόν· οὕτως ἀεὶ σκέπουσι, κοσμοῦσιν, ἀντιλαμβάνονται, ἵνα καὶ τὸν πταίοντα κατὰ καιρὸν διορθώσωνται, καὶ μήτε ἄλλον ἐάσωσι βλαβῆναι ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἵνα καὶ αὐτοὶ μειζόνως προκόψωσιν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. τί ἐποίησεν ὁ ἅγιος Ἀμμωνᾶς, ὅτε ἦλθον οἱ ἀδελφοὶ ἐκεῖνοι ταρασσόμενοι, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ἐλθὲ, βλέπε τι Ἀββᾶ ὅτι γυνή ἐστιν εἰς τὸ κελλίον τοῦδε τοῦ ἀδελφοῦ; πόσην εὐσπλαγχνίαν ἐνεδείξατο, πόσην ἀγάπην εἶχεν ἡ ἁγία ψυχὴ ἐκείνη;

γνοὺς γὰρ ὅτι ἔκρυψεν ὁ ἀδελφὸς τὴν γυναῖκα ὑποκάτω τοῦ πίθου εἴσω, ἀπελθὼν, ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ζητῆσαι εἰς ὅλον τὸ κελλίον· καὶ ὡς οὐχ εὗρον, λέγει αὐτοῖς· ὁ Θεὸς συγχωρήσει ὑμῖν, καί φησιν, ᾔσχυνεν αὐτούς, καὶ ἐβόησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ πιστεύσωσιν εὐχερῶς κατὰ τοῦ πλησίον· καὶ ἐκεῖνον δὲ ἐσωφρόνισεν, μὴ μόνον σκεπάσας μετὰ Θεόν, ἀλλὰ καὶ διορθωσάμενος αὐτόν, ὡς εὗρε τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον. ὡς γὰρ μόνου ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτοῦ, μετὰ τὸ ἐξέβαλε πάντας, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι φρόντισον ἑαυτοῦ ἀδελφέ, εὐθέως ἐδυσωπήθη καὶ κατενύγη ὁ ἀδελφός, εὐθέως ἐνήργησεν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ γέροντος. καὶ ἡμεῖς οὖν κτησώμεθα ἀγάπην, κτησώμεθα εὐσπλαγχνίας εἰς τὸν πλησίον, ἵνα φυλαχθῶμεν ἀπὸ τῆς δεινῆς καταλαλιᾶς, καὶ τοῦ καταλαλεῖν, ἢ ἐξουδενοῦν τινά. βοηθήσωμεν ἀλλήλοις, ὡς ἰδίοις μέλεσι. τίς ἔχων τραῦμα εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἢ εἰς τὸν πόδα, ἢ εἰς ἓν τῶν λοιπῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀηδίζεται ἑαυτόν, ἢ κόπτει τὸ ἴδιον μέλος, κἂν ποιήσῃ σῆψιν, καὶ οὐ μᾶλλον καθαρίζει, ἀποπλύνει, βάλλει ἔμπλαστρον, κατασφραγίζει, ἐπιτίθησιν ἁγίασμα, εὔχεται, παρακαλεῖ τοὺς ἁγίους εὔξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς ἔλεγε καὶ ὁ Ἀββᾶς Ζωσιμᾶς, καὶ ἁπλῶς οὐ παραχωρεῖ, οὐκ ἀποστρέφεται τὸ ἴδιον μέλος, οὐδὲ τὴν δυσωδίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντα ποιεῖ ἵνα ὑγιάνῃ· οὕτως ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς συμπάσχειν ἀλλήλοις, ἀντιλαμβάνεσθαι δι' ἑαυτῶν, δι' ἄλλων δυνατωτέρων, καὶ πάντα ἐπινοεῖν, καὶ ποιεῖν εἰς τὸ βοηθῆσαι καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις. μέλη γάρ ἐσμεν ἀλλήλων, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. εἰ γὰρ πάντες ἓν σῶμά ἐσμεν, οἱ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη, καὶ ἐὰν πάσχῃ ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. τί δοκοῦσιν ἡμῖν εἶναι τὰ κοινόβια, οὐ δοκοῦσιν ἡμῖν εἶναι ἓν σῶμα καὶ μέλη ἀλλήλων; οἱ μὲν διοικοῦντες, εἰσὶν ἡ κεφαλή, οἱ δὲ προσέχοντες καὶ διορθούμενοι, εἰσὶν ὀφθαλμοί, οἱ διὰ λόγου ὠφελοῦντες, εἰσὶ τὸ στόμα, τὰ δὲ ὦτά εἰσιν, οἱ ὑπακούοντες, αἱ χεῖρές εἰσιν, οἱ ἐργαζόμενοι, οἱ πόδες εἰσίν, οἱ ἀποκρισιάριοι καὶ οἱ ἔχοντες τὰς διακονίας. κεφαλὴ εἶ; διοίκησον. ὀφθαλμὸς εἶ; πρόσεχε, καὶ κατανόησον. στόμα εἶ; λάλησον, ὠφέλησον. οὖς εἶ; ὑπάκουσον. χεὶρ εἶ; ἐργάσαι. πούς εἶ; διακόνησον. ἕκαστος λειτουργείτω εἰς τὸ σῶμα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ σπουδάσατε ἀεὶ βοηθεῖν ἀλλήλοις· εἴτε διὰ τοῦ διδάξαι καὶ δοῦναι λόγον Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀδελφοῦ, εἴτε διὰ τοῦ παρακαλέσαι ἐν καιρῷ θλίψεως, ἢ δοῦναι χεῖρα εἰς ἔργον καὶ βοηθῆσαι. ἕκαστος ἁπλῶς, ὡς εἶπον, πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, σπουδάσατε ἑνωθῆναι ἀλλήλοις. ὅσον γὰρ ἑνοῦταί τις τῷ πλησίον, τοσοῦτον ἑνοῦται τῷ Θεῷ. καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα ἐκ τῶν πατέρων, ἵνα νοήσητε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου. ὑπόθεσθέ μοι κύκλον εἶναι ἐν τῇ γῇ, τουτέστι χάραγμα στρογγύλον ἀπὸ διαβήτου καὶ κέντρον λέγεται* αὐτὸ ἰδικῶς τὸ μεσώτατον τοῦ κύκλου ἕως τοῦ κέντρου. ἴδετε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ λεγόμενον.

Nam vbi cognouit mulierem sub doliolo latere, statim super illud sedit, iussitque fratres cellam vniuersam quærere. Qui cùm nihil inuenissent, dixit ad eos: Parcat vobis Deus, illosque penè confusos præmonitosque ne facilè crederent aduersus proximum, dimisit: fratrem autem illum, tempus nactus opportunum, Deo adiuuante, correxit erexitque: illis enim explosis omnibus, solius manum tenens, curam tui habe frater dixit: qui statim oratione compunctus est, & benignitate & clementia patris sanatus. Et nos igitur in nobis foueamus humanitatem & mansuetudinem erga proximum. Fugiamus à detractione, iudicio, & contemptu proximorum, inuicem nobis opem feramus vt propriis membris. Vulneratum enim quis habens pedem, vel manum, vel quoduis aliud membrorum, illud non abominatur, aut abscissum proiicit, etsi pus fœtidissimum emiserit, sed potius abluit, purgat, medicinam adhibet, obsignat, consolidat, benedicit, supplicat, adhibet preces, & orationes sanctorum, & quæcunque tandem facit, quæ ad valitudinem consequendam pertineant. Compatiamur igitur inuicem membris nostris & mutuo complexantes foueamus. Omnia faciamus, excogitemus vt inuicem nobis opem feramus. Membra enim inuicem sumus, vt ait Apostolus. Si enim vnum corpus sumus, singuli autem singulorum membra: Et, si quodpiam membrorum patitur, compatiuntur & cætera. Quid enim nos cœnobia existimamus? An non videntur vnum corpus esse, singuli autem membra? Qui enim administrant, caput, qui verò speculantur & corrigunt, oculi, qui sermone prosunt, os, qui obediunt, aures, qui exercentur, manus, pedes, qui reddunt responsa & administratores sunt. Caput igitur es? administra. Oculus es? aduerte animum & cogita. Os es? loquere, adiuua. Auris es? pareas. Manus es? operare. Pedes? ministra. Vnumquodque membrum subministret corpori pro viribus suis. Nitimini opem mutuam præstare, vel docentes ignaros, vel Dei verbum immittentes cordibus fratrum, vel consolantes in tempore tribulationis, vel manum dantes & auxiliantes ad opus aliquod. Et, vt concludam breuiter quod antè dixi, studeat vnusquisque pro virili parte cohærere proximo suo; quo enim magis quis proximo in amore & beneuolentia cohæserit, eo ampliùs & Deo cohærebit. Exponam vobis exemplum olim à Patribus datum, vt sermonis vim & potentiam contemplemini. Subscribite mihi huiuscemodi figuram sphæricam cum hoc signo, & animum ad ea quæ dicam aduertite.

Rom. 12.

1.Cor.12.

Charitatis natura, ex analogia circuli, & centri, ad Deum & mundum.

Circulum fingite mundum esse, centrum autem circuli, Deum, lineas autem à circulo in medium ductas, vias credite varias negotiationesque mortalium. Quo magis penetrant sancti viri ad interiora vt Deo appropient per rationem ingressus, eo magis appropiant Deo & sibiipsis, quantoque sibiipsis, tanto & Deo: & quanto viciniores fiunt Deo, tanto & sibiipsis, quantoque sibiipsis, tanto & Deo. Considerate item recessum & ablongationem. Cùm scilicet recedunt à Deo & ad exteriora sese effundunt. Quanto enim magis à Deo recedunt, tanto & à seipsis, & quanto à seipsis, tanto à Deo. Huiusmodi est charitatis vis & natura. Quo enim magis à Dei dilectione recedimus, eo & à proximi amore distamus: quanto Dei charitati adhæremus, tanto & proximi; quantoque proximo, tanto & Deo. Dignos faciat nos Deus audire quæ nobis vtilia sint atque eadem facere. Quo enim studiosiores fuerimus ad agendum audita, eo nos magis illuminabit Deus, & docebit voluntatem suam.

A ὑπόθου τὸν κύκλον, μέσον τὸ κέντρον, αὐτὸ δὲ τὸ μέσον τοῦ κύκλου τὸν Θεόν· τὰς δὲ εὐθείας τὰς ἀπὸ τοῦ κύκλου ἐπὶ τὸ μέσον τὰς ὁδούς, ἤτοι τὰς πολιτείας τῶν ἀνθρώπων. ἐφ' ὅσον οὖν εἰσέρχονται οἱ ἅγιοι ἐπὶ τὰ ἔσω ἐπιποθοῦντες ἐγγίσαι τῷ Θεῷ, καθ' ἀναλογίαν τῆς εἰσόδου, πλησίον γίνονται τοῦ Θεοῦ καὶ ἀλλήλων· καὶ ὅσον πλησιάζουσι τῷ Θεῷ, πλησιάζουσιν ἀλλήλοις· καὶ ὅσον πλησιάζουσιν ἀλλήλοις, πλησιάζουσι τῷ Θεῷ. ὁμοίως νοήσατε καὶ τὸν χωρισμόν. ὅταν γὰρ ἀφιστῶσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστρέφωσιν ἐπὶ τὰ ἔξω, δῆλόν ἐστιν ὅτι ὅσον B ἐξέρχονται καὶ μακρύνουσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοσοῦτον μακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων· καὶ ὅσον μακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων, τοσοῦτον μακρύνονται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ φύσις τῆς ἀγάπης. ἐφ' ὅσον μὲν ἐσμὲν ἔξω, καὶ οὐκ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ἐπὶ τοσοῦτον ἔχομεν διάστασιν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον. ἐὰν δὲ ἀγαπήσωμεν τὸν Θεόν, ὅσον ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, τοσοῦτον ἑνούμεθα τῇ ἀγάπῃ τῇ τοῦ πλησίον, καὶ ὅσον ἑνούμεθα τῷ πλησίον, τοσοῦτον ἑνούμεθα τῷ Θεῷ. ὁ Θεὸς ἀξιώσει ἡμᾶς ἀκούειν τὰ συμφέροντα ἡμῖν, καὶ ποιεῖν αὐτά. C ὅσω γὰρ ἂν φροντίσωμεν καὶ σπουδάσωμεν ἐνεργεῖν ἃ ἀκούομεν, τοσοῦτον καὶ ὁ Θεὸς ἀεὶ φωτίζει ἡμᾶς, καὶ διδάσκει τὸ θέλημα αὐτοῦ.

DE ACCVSATIONE SVIIPSIVS.

DOCTRINA VII.

Quinam facilè ferant conuitia, & cur.

QVÆRAMVS, fratres, id vnde potissimùm eueniat, vt cùm verbum quis vllum molestum acceperit, quasi illud non audiuerit, sæpe absque vlla afflictione discedat; nonnunquam verò statim vt illud audiuerit, turbetur & affligatur? Quæ oro causa est huiusce varietatis? Vnam ne rationem habeat res hæc an plures? Ego multas inesse rationes & causas animaduerto, atque vnam imprimis quæ cæteras omnes gignit, vt quidam ait: ex ipso interdum statu in quo quisque reperitur, hoc prouenit. In oratione enim aut contemplatione repertus, facilè conuitiantem fratrem fert, & immobilis perstat. Aliquando ex affectione nimia qua quis in aliquem fratrem tenetur: omnia enim præ amore ab eo patientissimè tolerat. Nonnunquam quoque ex contemptu, cùm scilicet quis contemnit & spernit eum qui sese turbare voluerit, dedignaturque in illum tanquam in vilissimum omnium intueri, aut verbum illi respondere, aut de ipsius iniuriis & maledictis cum aliquo mentionem facere. Huiuscemodi vir, fateor, admiratione summa dignus est.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥΣ μέμφεσθαι,

Διδασκαλία ζ'.

ΖΗΤΗΣΩΜΕΝ, ἀδελφοί, πόθεν ποτὲ μὲν ἀκούει τις ῥῆμα θλιβερόν, καὶ D παρέρχεται αὐτὸ ἀταράχως, ὡς μηδὲ ἀκούσας σχεδόν· ποτὲ δὲ ἀκούει, καὶ εὐθέως ταράσσεται. τίς ἐστιν ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης διαφορᾶς; ἆρα δὲ καὶ μίαν ἔχει διαφορὰν τῆς τοιαύτης αἰτίας τὸ πρᾶγμα, ἢ καὶ πολλάς; ἐγὼ βλέπω ὅτι πολλὰς μὲν ἔχει αἰτίας, μία δέ ἐστιν ἡ γεννῶσα, ὡς ἂν εἴποι τις, ὅλας τὰς πολλὰς αἰτίας. καὶ λέγω πῶς. πρῶτον μὲν συμβαίνει τινὰ εὑρεθῆναι ἀπὸ εὐχῆς, ἢ ἀπὸ καλοῦ καθίσματος, καὶ διάκειται, ὡς ἂν εἴπῃ τις, ἐν καλῇ καταστάσει, καὶ E βαστάζει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ παρέρχεται ἀταράχως· πάλιν δὲ συμβαίνει ὅτι διάκειταί τις ἔχων προσπάθειαν πρός τινα, καὶ διὰ τοῦτο ἀθλίπτως βαστάζει τὰ παρ' αὐτοῦ ἐπιφερόμενα αὐτῷ. ἔστι πάλιν ὅτι καταφρονεῖ τις τοῦ θέλοντος αὐτὸν βλάψαι, καὶ ὡς ἐκπαίζων τὰ παρ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲ προσέχων αὐτῷ, ὡς ἀνθρώπῳ, μηδὲ ποιούμενος αὐτοῦ λόγον ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις. καὶ λέγω ὑμῖν τι τοιοῦτον, ἵνα θαυμάσητε.

A Ἦν τις ἀδελφὸς ἐν τῷ κοινοβίῳ πρὸ τοῦ με ἀναχωρῆσαι ἐκεῖθεν, καὶ ἔβλεπον αὐτὸν μηδέποτε ταρασσόμενον, ἢ θλιβόμενον πρός τινα. καί τοι γε διαφόρως εἶδον πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν ὑβρίζοντας καὶ * σπαίροντας αὐτόν· οὕτως δὲ ἔφερεν ὁ νεώτερος ἐκεῖνος τὰ παρ' ἑκάστου αὐτῶν, ὡς μηδενὸς παντελῶς ὀχλοῦντος αὐτῷ. ἐγὼ δὲ ἤμην ἐθαύμαζον ἀεὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνεξικακίας αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμουν μαθεῖν πόθεν ἐκτήσατο τὴν ἀρετὴν ταύτην, καὶ λαμβάνω αὐτὸν ἅπαξ παρ' ἰδίως, καὶ βάλλω αὐτῷ μετάνοιαν, παρακαλῶν εἰπεῖν μοι ποῖον ἀεὶ λογισμὸν ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, εἴτε ὑβριζόμενος, εἴτε οἱονδήποτε ἐπηρεαστῶς πάσχων ὑπό B τινος, ὅτι τοιαύτην ἐνδείκνυται μακροθυμίαν. ὁ δὲ ἀποκρίνεται φυσικῶς μετ' ἀπονοίας, καὶ λέγει μοι· ἀλλ' ἐγὼ ἔχω προσέχειν τοῖς ἀπελέσμασι τούτοις, ἢ δέχεσθαι τὰ παρ' αὐτῶν, ὡς παρὰ ἀνθρώπων ὡραῖοι κύνες. ἀκούσας ἐγὼ τοῦτο, ἔβαλον κάτω τὰ ὦτά μου, καὶ λέγω ἐν ἐμαυτῷ, εὗρε τὴν ὁδὸν ὁ ἀδελφὸς οὗτος, καὶ σφραγίσας ἐμαυτὸν ἀπῆλθον εὐχόμενος, ἵνα καὶ ἐμὲ καὶ αὐτὸν ὁ Θεὸς σκεπάσῃ, ὥστε συμβαίνει, ὡς εἶπον, καὶ ἀπὸ καταφρονήσεως * με ταραχθῆναί τινα. τοῦτο δὲ προφανής ἐστιν ἀπώλεια. τὸ δὲ ταραχθῆναι τινα πρὸς ἀδελφὸν θλίβοντα αὐτὸν, συμβαίνει ἢ ἐκ C τοῦ μὴ εὑρεθῆναι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐν καλῇ καταστάσει, ἢ ἐκ τοῦ ἔχειν ἀηδίαν τινα πρὸς αὐτόν. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ αἴτια τούτου, ἅπερ διαφόρως εἴρηται. τὸ δὲ αἴτιον πάσης ταραχῆς ἐστιν, ἐὰν μετὰ ἀκριβείας ζητήσωμεν, τὸ μὴ μέμφεσθαι ἑαυτούς, ἐκ τούτου ἔχομεν ὅλην τὴν συντριβὴν ταύτην, ἐκεῖθεν οὐδέποτε εὑρίσκομεν ἀνάπαυσιν. οὐκ ἔστι γὰρ θαυμαστὸν ὅτι ἀκούομεν παρὰ πάντων τῶν ἁγίων, μὴ εἶναι ἄλλην ὁδὸν πλὴν ταύτης, καὶ βλέπομεν ὅτι οὐδεὶς D ὥδευσέ ποτε ἄλλην ὁδὸν, καὶ εὗρεν ἀνάπαυσιν, καὶ προσδοκῶμεν ἡμεῖς ἀναπαύεσθαι, ἢ ὅλως ὁδὸν εὐθείαν κρατεῖν, μηδέποτε ἀνεχόμενοι ἑαυτοὺς μέμφεσθαι. ὄντως ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος μυρίας πολιτείας, κρατήσῃ δὲ τὴν ὁδὸν ταύτην οὐ, μὴ παύσηταί ποτε θλίβων καὶ θλιβόμενος, καὶ ἀπολλύων ὅλους τοὺς κόπους αὐτοῦ. ποίαν δὲ χαρὰν, ποίαν ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχει ὁ τοιοῦτος, ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃ, ὡς εἶπε καὶ ὁ Ἀββᾶς Ποιμὴν, ὁ ἑαυτὸν μεμφόμενος; εἴ τι γὰρ συμβῇ αὐτῷ εἴτε ζημία, εἴτε ἀτιμία, εἴτε οἱαδήποτε θλίψις, προλαβὼν ἔχει ἑαυτὸν ἄξιον, καὶ οὐδέ- E ποτε ταράσσεται. ἔστι τούτου τί ποτε ἀμεριμνότερον; ἀλλ' ἂν λέγει τις, καὶ ἐὰν θλίβῃ με ὁ ἀδελφὸς, καὶ ἐρευνήσω ἐμαυτὸν, καὶ εὕρω ὅτι οὐκ ἔδωκα αὐτῷ οἱανδήποτε πρόφασιν, πῶς δύναμαι μέμψασθαι ἐμαυτόν; ὄντως ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἑαυτὸν μετὰ φόβου Θεοῦ, εὑρίσκει ὅτι πάντως ἔδωκεν αἰτίαν, εἴτε ἔργῳ, εἴτε λόγῳ, εἴτε σχήματι. εἰ δὲ καὶ βλέπει ἑαυτὸν, ὡς λέγει, ὅτι ἐν οὐδενὶ τούτων ἔδωκεν ὅλως αἰτίαν πρὸς τὸ παρόν,

A Erat in cœnobio nostro frater antequam ego inde digrederer, quem nunquam videbam vel turbatum vel afflictum in aliquo; è contrà aspiciebam plurimos ex fratribus illi verbis asperis molestos & graues; quæ omnia animo æquissimo ferebat & patientissimo. Mirabar, fateor, excellentiam patientiæ eius, optabamque ex eo audire quomodo sibi virtutem hanc tantam parasset. Cùm igitur eum aliquando obuium habuissem, exhibita reuerentia orare cœpi, ne me celaret quid soleret apud se cogitare, cùm à multis plurimis afficeretur iniuriis, & quomodo tantum pati æquo animo pos- B set & ferre. Respondit ille mihi simpliciter nulla circuitione, aut recusatione. Ego me sic habeo ad has iniurias & ita eas perfero, vt ab hominibus blandi canes. His auditis demisi aures, & mihi ipsi dixi, inuenit frater hic viam per quam rectè incedat, meque obsignans & firmans abij, supplicans Deo vt me & illum protegeret. Hinc igitur vt dixi prouenit non turbari aliquem aut affligi, si quæ dicuntur, spernat, & negligat. Turbari autem & affligi ex verbis fratris inde fit, quòd in statu nullo bono reperitur, vel quòd fratrem illum oderit. Sunt autem & C aliæ plurimæ huiusce rei causæ, quæ differenter dictæ sunt. Sed ratio omnis perturbationis, si quæramus diligenter, ea est, quòd nemo seipsum accusat. hinc fluit omnis molestia & afflictio, hinc est vt nullam aliquando requiem habeamus: nec mirari licet, cùm à sanctis hominibus acceperimus nullam præter hanc nobis ad quietem viam dari. Quod ita esse in plurimis vidimus, & nos desides & amantes requiem speramus, vel credimus viam re- D ctam à nobis incedi, cùm in omnibus simus impatientissimi, nunquam sustinentes nosmetipsos accusare. Ita se res habet. Quotquot virtutes possederit homo, & si innumeras atque infinitas, à via autem hac declinauerit, nunquam quiescet, sed semper vel affligetur, vel affliget alios, laborésque suos omnes deperdet. Quod autem gaudium vel requiem consequatur is qui talis factus fuerit, vt aiebat Abbas Pastor? Qui enim sese accusauerit, quicquid incom- E modi, damni, probri, ignominiæ vel alterius, cuiuscunque afflictionis incurrerit, omnia hilarè suscipit, omnibus dignissimum se putat, neque vllo modo turbari potest. Quid hoc homine quietius? Sed mihi fortasse quis obiiciet: Quid si me affligat frater, quærensque nullam me inueniam occasionem dedisse, cur me accusare debeam? Profectò si se quis cum Dei timore diligenter examinet, nunquam omnino se insontem inueniet: videbitque vel actu, vel verbo, vel figura vllam à se occasionem datam. Quòd si in nullo horum se tunc sontem inueniet,

*σπαράσσοντες.

Obsignare se.

* μὴ.

Perturbationis causa qua fit.

Abbas pastor.

profectò alio tempore afflixit fratrem illum, vel eâdem vel dissimili in re, aut fortè quempiam alium fratrem vexauit. Quare hoc meritò repatitur, vel ob alia quæ aliâs plurima peccata commisit. Quærit alius cur se ipsum accuset? cùm sedens in omni pace & quiete affligitur à superueniente fratre, verbo vllo, vel molesto, vel ignominioso, quod cùm pati non queat, irasci se putat, & turbari eum ratione. quia nisi incidisset ille, & locutus fuisset & turbationem fecisset, nunquam peccasset. hoc certè ridiculum est, nullaque nititur ratione. Neque enim ex hoc quòd verbum vllum dixerit, passionem iræ illi iniecit, quin potiùs ostendit, qua laboraret passione: vt, si vellet, pœnitentiam ageret. Hic siligini similis factus est nitidæ & splendenti, quam cùm quis fregerit, cœnum eius patefaciet. Sic qui sedet quietus & pacificus vt existimat, passionem intus habet quam nón videt. Superuenit frater, verbum aliquod molestum obiicit, statimque pus omne & lutum quod intus latebat, euomitur. Quare si misericordiam vult consequi, pœnitentiam agat, purget se, proficere studeat, videbitque debuisse magis sese fratri illi gratias, quàm iniuriam referre, qui tantæ sibi fuerit vtilitatis occasio. Non enim postmodum tentationibus adeò affligitur, sed quanto profecerit magis, tanto illas sentiet leuiores. Nam quanto proficit anima, tanto fit fortior & valentior ad ferenda quæcunque dura contigerint. Iumentum enim illud fortissimum dicimus, quod onus quodque etiam magnum valenter & commodè vehit: &, si contigerit casu vllo offendere vel cadere, ita statim excitatur & resurgit, vt vix ostendisse vel cecidisse se senserit. Debile autẽ animal cuicumque oneri etiam leuissimo succumbit, &, si ceciderit, ad resurgendum multorum opus habet auxilio. Idem est de anima, quæ quo magis peccauerit, eo fit semper debilior. Peccatum enim in miseriam quæcunque trahit, & concutit apud quem fuerit, quòd si postea quippiam contigerit, illud eum adhuc magis aggrauat. Sin verò profecerit homo & surrexerit ex peccato, quæcunque postmodum acciderint leuia reputabit, cùm antea visa essent grauissima, cōferuntque magis & benefaciunt, quàm lædant, ad summumque progressum & quietẽ deducimur, si nos ipsos potius quàm vllũ aliũ in omnib. accusemus, eo etiã magis quo nihil nobis absque diuino nutu & prouidẽtia euenit. At dicet fortasse aliquis: Quo pacto possum non turbari cùm mihi re quapiã opus est necessariò, nec eam accipio? At neque ex hoc potes quemquam accusare vel turbari cũ ratione. Nã quicunque re vlla opus habet, nec eã accipit, debet in seipso dicere. Nouit Christus Dominus quid mihi opus sit, fiat igitur ipse mihi huiusce rei vel huius cibi loco.

Iracundia nullius iusta causa.

Anima peccato debilitatur.

εἰκὸς ἄλλοτε ἔθλιβεν αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ εἰς ἄλλο, ἢ εἰκὸς ἄλλον ἀδελφὸν ἔθλιψεν, καὶ ἐχρεώστει διὰ τοῦτο παθεῖν, ἢ πολλάκις καὶ δι' ἄλλην ἁμαρτίαν· ὥστε ἐὰν, ὡς εἶπον, μετὰ φόβου Θεοῦ ἐρευνήσῃ τις ἑαυτὸν καὶ ψηλαφήσῃ τὴν ἰδίαν συνείδησιν ἀκριβῶς, εὑρίσκει ἑαυτὸν πάντως αἴτιον. πάλιν ἐστὶν ὅτι βλέπει τις ἑαυτὸν, ὡς μετὰ εἰρήνης καὶ ἡσυχίας καθεζόμενον, καὶ ὅτε εἴπῃ αὐτῷ ἀδελφὸς τὸ ῥῆμα τὸ λυποῦν αὐτὸν, σκανδαλίζεται, καὶ ὡς ἐκ τούτου νομίζει εὐλόγως θλίβεσθαι, κατ' αὐτὸν λέγων· ὅτι εἰ μὴ ἦλθε καὶ ἐλάλησέ με, καὶ ἐτάραξέ με, οὐκ εἶχον ἁμαρτῆσαι, καὶ τοῦτο χλεύη ἐστὶ, καὶ τοῦτο παραλογισμός ἐστι. μὴ γὰρ ὁ εἰπὼν αὐτῷ τὸ ῥῆμα, ἐνέβαλεν αὐτῷ τὸ πάθος, ὃ ἐν αὐτῷ ἔδειξεν αὐτῷ, ἵνα ἐὰν θέλῃ, μετανοήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. οὗτος γὰρ ἔοικε σιλιγνίῳ καθαρῷ, ἔξωθεν μὲν ὡραῖον, ἔσωθεν δὲ λαμπουθόν τι. καὶ ὅταν κλάσῃ αὐτό τις, τότε φαίνεται ὁ βόρβορος αὐτοῦ. οὕτως καὶ αὐτὸς ἐκάθητο μετ' εἰρήνης, ὡς ἐνόμιζεν· εἶχε δὲ ἔσωθεν αὐτοῦ τὸ πάθος, καὶ οὐκ ᾔδει· ἓν ῥῆμα εἶπεν αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἐξέβαλε τὸν βόρβορον τὸν κεκρυμμένον ἔσω. ἐὰν οὖν θέλῃ ἐλεηθῆναι, μετανοήσῃ καὶ καθαρίσῃ, προκόψῃ, καὶ βλέπει ὅτι μᾶλλον εὐχαριστῆσαι ὀφείλει τῷ ἀδελφῷ, ὡς αἰτίῳ γενομένῳ αὐτῷ τῆς τοιαύτης ὠφελείας. οὐκ ἔτι γὰρ ὁμοίως βαροῦσιν αὐτὸν οἱ πειρασμοί· ἀλλ' ὅσον προκόπτει, τοσοῦτον εὑρίσκονται αὐτῷ ἐλαφρότεροι. ὅσον γὰρ προκόπτει ἡ ψυχὴ, γίνεται ἰσχυρὰ, καὶ ἔχουσα δύναμιν βαστάσαι τὰ ἀπερχόμενα. ὥσπερ ἐὰν ἐστι ζῶον ἰσχυρὸν, καὶ φορτώσῃς τις, αὐτὸ γεμᾶσαν μετὰ ἀναπαύσεως βαστάζει· εἰ δὲ καὶ συμβῇ αὐτῷ προσκόψαι, εὐθέως ἐγείρεται, καὶ σχεδὸν, οὐδὲ αἰσθάνεται ὅτι προσέκοψεν· ἐὰν δὲ ἐστι ζῶον ταλαίπωρον, καὶ τὸ τυχὸν δήποτε, βαρεῖ αὐτό· εἰ δὲ καὶ πέσῃ, δέεται πολλῆς βοηθείας εἰς τὸ ἐγεῖραι αὐτό· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς, ὅσον ἐνεργεῖ τὴν ἁμαρτίαν, ταλαιπωρεῖ ἐξ αὐτῆς. εἰ γὰρ ἡ ἁμαρτία ταλαιπωροποιός ἐστι, καὶ συνθλίβει τὸν ἔχοντα αὐτὴν, λοιπὸν εἴ τι δήποτε ἐὰν συμβῇ, βαρεῖ αὐτόν. ἐὰν δὲ προκόψῃ ἄνθρωπος, γίνονται αὐτῷ κατὰ προσβάσιν ἐλαφρότερα ἐκεῖνα τὰ ποτὲ βαρύνοντα αὐτόν· ὥστε πάνυ ἡμᾶς εὐεργετεῖ, καὶ εἰς πολλὴν ἀνάπαυσιν καὶ προκοπὴν φέρει τὸ ἑαυτοὺς καὶ μηδένα ἄλλον ἐν τοῖς συμβαίνουσιν αἰτιᾶσθαι. καὶ μάλιστα οὐδὲν ἔξω φησὶν τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι ἡμῖν. οὐκοῦν κἂν λέγῃ τις ὅτι πῶς οὐ δύναμαι θλιβῆναι, ἐὰν χρῄζω πράγματος, καὶ οὐ λαμβάνω· ἰδοὺ γὰρ χρῄζω αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον· καὶ οὐδὲ οὕτως ἔχει λόγον τὸ μέμψασθαι ἑαυτόν τινα, ἢ θλιβῆναι κατά τινος· ἀλλὰ ἐὰν τῷ ὄντι χρῄζῃ πράγματος, ὡς λέγει, καὶ οὐ λαμβάνει, ὀφείλει λέγειν ὅτι ὁ Χριστὸς οἶδε πλέον μου εἰ ὀφείλω ἀναπαῆναι, καὶ αὐτός γίνεταί μοι ἀντὶ τοῦδε τοῦ πράγματος, ἢ ἀντὶ τοῦδε τοῦ βρώματος·

Filij

οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη. καὶ ἓν μὲν εἶδος ἦν τὸ μάννα. ἑκάστῳ δὲ ἐγίνετο καθὼς ἔχρῃζε· τῷ χρῄζοντι ἁλμυροῦ, ἁλμυρὸν ἐγίνετο· τῷ χρῄζοντι γλυκέος, ἐγίνετο γλυκὺ, καὶ ἑκάστῳ ἁπλῶς οὕτως ἐγίνετο, ἁρμόζον πρὸς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ. οὕτως οὖν ἐὰν χρῄζῃ τις ᾠοῦ, καὶ οὐ λαμβάνει εἰ μὴ λάχανον, εἴπῃ τῷ λογισμῷ αὐτοῦ ὅτι εἰ συνέφερέ μοι, εἶχε πάντως πέμψαι μοι αὐτὸ ὁ Θεός. πλὴν δυνατὸς καὶ αὐτὸ τὸ λάχανον ποιῆσαί μοι, ὡς ᾠόν. καὶ πιστεύει τῷ Θεῷ, ὅτι γίνεται αὐτῷ εἰς μαρτύριον. καὶ γὰρ μετ' ἀληθείας ἐὰν ἐστὶν ἄξιός τις τοῦ ἀναπαῆναι, καὶ ἀργῆσαι, πληροφορεῖ ὁ Θεὸς ποιῆσαι μετ' αὐτοῦ ἔλεος κατὰ τὴν χρείαν αὐτοῦ. ἐὰν δὲ οὐκ ἔστιν ἄξιος τοῦ ἀναπαῆναι, ἢ οὐ συμφέρει αὐτῷ, καινὸν οὐρανὸν, καινὴν γῆν ἐὰν ποιήσῃ, οὐχ εὑρίσκει ἀνάπαυσιν. ἀμέλει, ποτὲ μὲν εὑρίσκει τις ἀνάπαυσιν καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν αὐτοῦ, ποτὲ δὲ οὐδὲ τὴν χρείαν αὐτοῦ. ἔστι δὲ ὅτε οἰκονομεῖ ἵνα καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς, ὡς ἐλεήμων ἑκάστῳ, παρέχει τὴν χρείαν αὐτοῦ· ἔστι δὲ ὅτε οἰκονομεῖ τινα καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν, δεικνύων αὐτῷ τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ διδάσκων αὐτὸν τὴν εὐχαριστίαν. ὅταν δὲ οὐ παρέχει αὐτῷ τὴν χρείαν αὐτοῦ, ποιεῖ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πράγματος οὗ χρῄζει, καὶ διδάσκει αὐτὸν τὴν ὑπομονήν· ὥστε εἰς πάντα ἄνω ὀφείλομεν προσέχειν, κἂν καλῶς, ἢ κακῶς ἃ πάθωμεν, παρά τινος, ἄνω προσέχειν, καὶ εὐχαριστεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι, βαστάζοντες ἀεὶ τὴν μέμψιν ἑαυτῶν· καὶ λέγοντες, καθὼς εἶπον οἱ πατέρες· Εἰ μὲν καλόν τι ποτὲ συμβῇ, ὅτι οἰκονομία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, εἰ δὲ κακὸν, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. ἐν ἀληθείᾳ γὰρ πᾶν ὃ ἐὰν πάθωμεν, ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν πάσχομεν. οἱ γὰρ ἅγιοι κἂν πάσχωσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ πάσχουσιν, ἢ διὰ τὸ ἀναδειχθῆναι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν εἰς πολλῶν ὠφέλειαν, ἢ διὰ τὸ πληθυνθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν αὐτῶν. περὶ ἡμῶν δὲ τῶν ἀθλίων πῶς δυνάμεθα εἰπεῖν τοῦτο; καθ' ἑκάστην οὕτως ἁμαρτάνοντες καὶ ἐκδικοῦντες τὰ πάθη ἡμῶν, ἀφήκαμεν τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἣν εἶπον οἱ πατέρες τὸ μέμφεσθαι ἑαυτοὺς, καὶ ὁδεύομεν τὴν στρεβλὴν ὁδὸν μεμφόμενοι τὸν πλησίον, καὶ ἕκαστος ἡμῶν σπουδάζει ἐν παντὶ πράγματι, βαλεῖν τὴν αἰτίαν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ ῥῖψαι κατ' αὐτοῦ τὸ βάρος· ἕκαστος ἀμελεῖ καὶ οὐδὲν φυλάττει, καὶ τὸν πλησίον ἀπαιτοῦμεν τὰς ἐντολάς. ἦλθον ἐγγύς μου ποτὲ δύο ἀδελφοὶ θλιβόμενοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἔλεγεν ὁ μείζων περὶ τοῦ μικροτέρου, ὅτι ἐπιτάσσω αὐτῷ πρᾶγμα, καὶ θλίβεται· καὶ θλίβομαι κἀγὼ, ἐνθυμούμενος ὅτι εἰ εἶχε πίστιν καὶ ἀγάπην πρός με, ἐδέχετο τὰ παρ' ἐμοῦ μετὰ πληροφορίας.

A Filij enim Israël manducauerunt manna in deserto annos quadraginta. Fuitque species vnica mannæ, vnicuique factum est, vt illud quiuis optabat & opus habebat. Nam cui acredine & salcedine opus erat, amarũ & salsum factum est, cui dulcedine, dulce, conueniens ad quamlibet comestionem. Sic igitur cùm alicui opus fuerit ouo, acceperit tantum olusculа, dicat sibiipsi, si mihi ouum expedierit, illud potens est Dominus mittere, vel potiùs olera in ouum conuertere: credatque Deo quoniam hoc sibi fiet in martyrium. Si quis quoque quiete dignus fuerit, & otio, certus sit facturum B cum eo Deum misericordiam, prout opus fuerit. Quod si quiete indignus fuerit, vel inutile ei quiescere: si nouum conderet cœlum, nouam terram, requiem nunquam consequetur. Ex quo fit vt alius præter necessitatem suam plerunque habeat, alius multis egeat, quoniam Deus misericors vnicuique necessaria impertitur. Cùmque alij dederit præter necessitatem, huic ostendit humanitatis suæ magnitudinem, docetque vt gratias agat: cùm autem alteri non præstat quod videtur necessarium, hac ratione facit vt ostendat hæc non C adeo necessaria esse, doceatque pati, & in cunctis ad superiora prospectum nostrum intendere. Ita vt intelligamus si vel bene vel malè à quoquam fuerimus affecti, id omne desuper esse, & in cunctis quæ nobis occurrerint, gratias semper agendas: ferentes in nos semper omnem accusationem. Dixerunt enim maiores nostri, quòd quicquid nobis boni euenisset, id esse diuinam dispensationem; si autem malum vllum venisset, esse id peccata nostra. Verè enim quicquid patimur, ob delicta D nostra patimur. At sancti viri passi sunt, vel ob Christi Iesu nomen, vel vt virtutem suam in lucem ederent ad multorum vtilitatem, vel vt præmium suum maius apud Deum efficerent. De nobis autem infœlicibus quomodo possumus hoc dicere? Qui quotidie peccantes, & passionibus vitiisque nostris obsequentes, relinquimus viam rectam quam patres nostri in sui ipsius vera accusatione dixêre consistere? Nos verò retrò lapsi in cunctis E proximum accusamus, ita vt quiuis nostrum studeat, semper causam omnem erroris in fratrem referre, & omne onus illi imponere, omniáque negligentes & nihil curantes à proximo præcepta repetimus. Conuenere ad me quandoque fratres duo, qui mutuo tumultuati fuerant. Dixitque maior imperasse sese rem minori, ex qua ille statim turbatus esset, quo viso non potuisse quoque ab ira temperare. Quia, inquit, si in me fidem & charitatem habuisset, omnia excepisset à me cum fiducia & mansuetudine.

Dei prouidentia.

Tribulationum causa.

Via recta in sui ipsius accusatione consistit.

Respondebat iunior, da veniam quæso pater, hic mihi non est locutus cum timore Dei, sed vt ille qui ambit imperare, ex quo existimo cor meum fortasse in eum non potuisse spem & fidem habere. Aduertite animum quemadmodum ambo sese inuicem accusabant, & neuter eorum in seipsum culpam conferebat. Verùm hi duo cùm turbationes inter se commouissent, etsi mutuò sibi reuerentiam inclinatione corporis exhibebant, dubij ancipitesque mansere. Dicebat quidem alter, non exhibitam sibi ex corde reuerentiam, atque ea de causa non potuisse confidere. Aiebat alter non fuisse illum in caritate perfectum, antequam ipse illi reuerentiam & honorem exhiberet, ideóque se illi non posse fidere. Vides rem ridiculam? vides turbinem cogitationum? Sæpe mecum doleo, vt nouit Dominus, quòd maiorum & patrum nostrorum sententias ad iniquas & prauas cogitationes nostras inuertimus, & animarum nostrarum interitum. Debuit vterque illorum accusationem in se ipsum torquere, & alter quidem dicere quia ex corde fratri pacem non dedisset, ideo fecisse Deum ne omnino confideret. Alter autem, quia non fuisset ad fraternam remissionem omnino præparatus, nisi antè ille pœnitentiam egisset, hac de causa eidem noluisse fidem præstare. Idem & in alijs duobus faciendum fuit. Et primus quidem accusare se debuit, quòd imperiosus nimis esset: Secundus autem cogitare & dicere, imperari sibi cum charitate & fraterna dilectione, se verò inobedientem superbum esse, ac sine timore Dei. At neuter viam inuenit qua seipsum accusaret, sed alter potiùs in alterum causam intorsit semper. Hinc fit quòd nunquam proficimus, nunquam procedimus, conterentes omne vitæ nostræ tempus, computremus in cogitationibus nostris, bellóque intestino nos inuicem lacessimus. Vnusquisque etenim nostrum se iustum facit, labiturque quiuis ad quæcunque, legem nullam obseruans, & extorquet præcepta à proximo. Hinc fit vt neque ad bonum consuescamus. Cùm enim paululum excanduerimus ira, omnia ex proximo volumus extorquere. Accusamúsque eum illico & dicimus sic agere eum debuisse, inclamamúsque quare ita non egerit. At cur non magis ipsi nobis imperamus? Cur non accusamus nos ipsos potiùs vt desides & negligentes in rebus nostris? Vbinam senior ille, qui interrogatus quam potissimam viam ad Deum inuenisset, respondit: Hanc præ omnibus, vt seipsum homo in cunctis semper accuset? Laudata est sententia, ab interrogante magis magísque confirmata.

ii. Fratrum iurgium quòd neuter se accusabat.

Accusare seipsum quisque debet.

** idu.*

Seipsum accusare quàm laudabile sit.

A ἔλεγε δὲ καὶ ὁ μικρότερος, συγχώρησόν μοι κῦρι, ὅτι ταχέως οὐ λέγει μοι μετὰ φόβου Θεοῦ· ἀλλ' ὡς θέλων κελεῦσαί μοι, καὶ νομίζω ὅτι διὰ τοῦτο οὐ πληροφορεῖται ἡ καρδία μου, ὡς λέγουσιν οἱ πατέρες. ἴδετε τὸν νοῦν ὑμῶν πῶς οἱ δύο ἀλλήλους ἐμέμφοντο καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐμέμψατο ἑαυτόν· ἀλλ' οἱ δύο θλίβοντες πάλιν πρὸς ἀλλήλους, καὶ βάλλοντες ἀλλήλοις μετάνοιαν, ἔμειναν ἀπληροφόρητοι· καὶ ὁ μὲν εἷς ἔλεγεν ὅτι οὐκ ἀπὸ καρδίας ἔβαλέ μοι μετάνοιαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπληροφορήθην. οὕτως γὰρ εἶπον οἱ πατέρες. ὁ δὲ ἄλ- B λος ἔλεγεν ὅτι ἐπειδὴ οὐκ ἦν κατηρτισμένος εἰς ἀγάπην πρὸς ἐμὲ, πρὶν ἐγὼ μετανοήσω αὐτῷ, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐγὼ ἐπληροφορήθην. βλέπεις χλεύην κῦρι; βλέπεις διαστροφὴν λογισμοῦ; ὁ Θεὸς οἶδεν, ἐκπλήττομαι ὅτι καὶ τὰς χρήσεις τῶν πατέρων λαμβανόμεθα πρὸς τὰ θελήματα ἡμῶν τὰ πονηρὰ, καὶ πρὸς ἀπώλειαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν. δέον ἕκαστον αὐτῶν βαλεῖν ἐπάνω αὐτοῦ τὴν μέμψιν, καὶ τὸν μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἀπὸ καρδίας ἔβα- C λον μετάνοιαν τῷ ἀδελφῷ μου, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπληροφόρησεν αὐτὸν ὁ Θεός· τὸν δὲ ἄλλον εἰπεῖν, ὅτι ἐγὼ οὐκ ἤμην κατηρτισμένος ἐν ἀγάπῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν μου πρὸ τοῦ αὐτὸν μετανοῆσαί μοι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπληροφόρησεν αὐτὸν ὁ Θεός. ὁμοίως * ἔδει καὶ τοὺς ἄλλους ποιῆσαι, τοὺς πρὸ τούτων. ὁ γὰρ πρῶτος ὀφείλει εἰπεῖν, ὅτι ἐγὼ μετὰ αὐθαδείας λαλῶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ πληροφορεῖ ὁ Θεὸς τὸν ἀδελφόν μου. καὶ ὁ ἄλλος ὀφείλει λογίζεσθαι, ὅτι ὁ ἀδελφός μου μετὰ ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης ἐπιτάσσει μοι, ἀλλ' ἐγώ εἰμι ἀνυπότακτος, καὶ μὴ ἔχων D φόβον Θεοῦ. οὐδεὶς αὐτῶν εὗρε τὴν ὁδὸν, καὶ ἐμέμψατο ἑαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐβάρησεν· ἴδε, διὰ τοῦτο οὐχ εὑρίσκομεν προκόψαι. διὰ τοῦτο οὐχ εὑρίσκομεν ὠφεληθῆναι εἰς τί ποτε, ἀλλὰ μένομεν ὅλον τὸν χρόνον ἡμῶν κατ' ἀλλήλων, καὶ συντρίβοντες ἑαυτούς· ἐπειδὴ ἕκαστος ἑαυτὸν δικαιοῖ· ἕκαστος ἀφίησιν ἑαυτὸν, ὡς προεῖπον, μηδὲν φυλάττοντα, καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ἀπαιτοῦμεν τὰς ἐντολάς. διὰ τοῦτο οὔτε συνεθιζόμεθα εἰς E τὸ ἀγαθὸν, ὅτι κἂν μικρὸν τι θυμωθῶμεν, εὐθέως ἐκ τοῦ πλησίου ἀπαιτοῦμεν αὐτὸ, μεμφόμενοι αὐτὸν, καὶ λέγοντες, ὅτι ὀφείλει τόδε ποιῆσαι, καὶ διὰ τί τοιῶσδε οὐκ ἐποίησε; διὰ τί μὴ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἀπαιτοῦμεν τὰς ἐντολὰς, καὶ ἑαυτοὺς μεμφόμεθα, ὡς μὴ φυλάττοντας; ποῦ ὁ γέρων ἐκεῖνος ὁ ἐρωτηθεὶς, τί πλέον εὗρες ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ Πάτερ; καὶ ἀποκριθεὶς, καὶ εἰπών, τὸ, ἐν παντὶ ἑαυτὸν μέμφεσθαι· ὅπερ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἐπῄνεσε. καὶ λέγει αὐτῷ, ἄλλη ὁδὸς οὐκ ἔστι πλὴν ταύτης.

ὁμοίως καὶ ὁ Ἀββᾶς Ποιμὴν εἶπεν, ὅτι μετὰ στεναγμοῦ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦτον εἰσῆλθον παρεκτὸς μιᾶς ἀρετῆς, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, κόπῳ ἵσταται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἠρωτήσαμεν αὐτὸν ποία ἐστὶν αὕτη, καὶ λέγει, ἵνα ὁ ἄνθρωπος μέμφηται ἑαυτόν. εἶπε δὲ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τὸ σφάλμα αὐτοῦ ἐπάνω αὐτοῦ βάλλῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ προσδοκήσῃ πειρασμὸν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. καὶ πανταχοῦ εὑρίσκομεν, ὅτι οἱ πατέρες τοῦτο φυλάξαντες καὶ ἀνάγοντες πάντα ἐπὶ τὸν Θεόν, ἕως καὶ τῶν λεπτῶν, ἀνεπαύσαντο. οἷος ἦν ὁ ἅγιος γέρων ἐκεῖνος ὅτε ἠσθένησε, καὶ ἔβαλεν ὁ ἀδελφὸς εἰς τὸ βρῶμα αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ μέλιτος, τὸ ἔλαιον τὸ ἀπὸ τοῦ λινοσπέρμου· ἔστι δὲ πάνυ ὀλέθριον· καὶ ὅμως ὁ γέρων οὐδὲν εἶπεν· ἀλλ' ἔφαγε σιωπῶν τὸ προσενεχθέντι, καὶ τὸ δεύτερον, εἶτα ποιήσαντα τὴν χρείαν αὐτοῦ, μὴ μεμψάμενος τὸν ἀδελφὸν ἐν ἑαυτῷ, λέγων, ὅτι κατεφρόνησεν. καὶ οὐ μόνον τοῦτο οὐκ εἶπεν· ἀλλ' οὐδὲ λόγῳ ἐλύπησεν αὐτόν. ὅτε δὲ ἔμαθεν ὁ ἀδελφὸς τὸ τί ἐποίησε, καὶ ἤρξατο θλίβεσθαι, λέγων, ἐφόνευσά σε Ἀββᾶ, καὶ σὺ τὴν ἁμαρτίαν ἔθηκας ἐπ' ἐμέ, ὅτι ἐσιώπησας· πῶς μετὰ πρᾳότητος ἀπεκρίθη αὐτῷ λέγων, μὴ θλιβῇς τέκνον; εἰ ἤθελέ με ὁ Θεὸς φαγεῖν μέλι, μέλι εἶχες βαλεῖν· καὶ εὐθὺς ἀνήγαγε τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸν Θεόν. τί ἔχει πρᾶγμα ὁ Θεὸς καλόγηρε, ὁ ἀδελφὸς ἐλάθη, καὶ λέγεις εἰ ἤθελεν ὁ Θεός; τί πρὸς τὸ πρᾶγμα; καὶ λέγει, ναὶ εἰ ἤθελεν ὁ Θεὸς ἵνα μέλι φάγω, μέλι εἶχεν ὁ ἀδελφός. καὶ τοῦτο, ὅτι τοσαύτην ἀσθένειαν εἶχεν ὁ γέρων, τοσαύτας ἡμέρας μὴ δυνάμενος δέξασθαι τροφήν, καὶ ὅμως οὐκ ἐθλίβη πρὸς τὸν ἀδελφόν, ἀλλ' ἀνήγαγε τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ ἀνεπαύη, καὶ καλῶς ἔλεγεν ὁ γέρων· ᾔδει γὰρ ὅτι εἰ ἤθελεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἵνα μέλι φάγῃ, καὶ τὸ ὀζέλαιον ἔλαιον μετέτρεπεν εἰς μέλι. ἡμεῖς δὲ ἐν ἑκάστῳ πράγματι, κατὰ τοῦ πλησίον ἐρχόμεθα ἐγκαλοῦντες, μεμφόμενοι ὡς καταφρονοῦντα καὶ παρὰ συνείδησιν ποιοῦντα· κἂν ῥῆμα ἀκούσωμεν, εὐθέως διαστρέφομεν αὐτό, λέγοντες, εἰ μὴ ἤθελε πλῆξαί με, οὐκ ἔλεγε. ποῦ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ εἰπὼν περὶ τοῦ Σεμεεΐ, ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅτι Κύριος εἶπεν αὐτῷ καταράσασθαι τὸν Δαβίδ. ἀνδρὶ φονεῖ ἐλάλει ὁ Θεὸς ἵνα καταράσηται τὸν προφήτην. πῶς οὖν ὁ Θεὸς εἶπεν αὐτῷ; ἀλλ' ὁ προφήτης, ὡς ἔχων γνῶσιν καὶ εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτως τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν ψυχὴν φέρει, ὡς οἱ πειρασμοὶ καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ θλίψεως καὶ περιστάσεως προσφερόμενοι, καὶ προσδεχόμενοι, ἔλεγεν, ἄφετε αὐτὸν καταράσασθαι τὸν Δαβίδ, ὅτι ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ· διὰ τί; ὅπως * ἴδῃ ὁ Θεὸς τὴν ταπείνωσίν μου καὶ ἐπιστρέψῃ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ. ὁρᾷς πῶς ἐν γνώσει ἐποίει ὁ προφήτης; ὅθεν καὶ ἀπεστρέφετο πρὸς τοὺς θέλοντας ἀμύνεσθαι τὸν καταρώμενον λέγων,

A Dixit & Abbas Pastor virtutes omnes cum gemitu domum ad virtutem vnam commigrasse, & hominem extra hanc frustra eniti & laborare. Interrogatusque quænam illa esset, hæc, ait, vt seipsum homo accuset. Aiebat & diuus Antonius, esse hanc humani operis partem maximam, quæ peccatum proprium in conspectu Dei ponit. quæ nullũ tentationum vitabit incursum, sed durabit semper dum vita spiritusque manebit. Hinc patres & seniores nostros inuenimus huiusce virtutis fuisse studiosissimos, & minima quæque ac vilia in Deum semper retulisse. Quare in pace, otio B & quiete semper extitisse. Ita fecit sanctissimus ille senex, in cuius pulmentum cùm minister incautus oleum lini perniciosum pro melle infudisset, idque præsentisset, nihil locutus est, sed comedit tacens vnam atque alterã parapsidem, quantúmque sibi opus fuit. Neque fratrem accusauit in animo, neque cogitauit quòd esset ab eo contemptus, neque verbum vllum quod eum tristitia afficeret, locutus est. Hoc autem vbi cognouit frater, cœpit conqueri dicens: Occidi te pater Abba, & tu peccatum huiusmodi super me posuisti tuo silentio. Audi obsecro qua mansuetudine C respondit illi senex: Ne te excrucies vel affligas fili, si me voluisset Deus mel edere, mel apposuisses. Statim ad Deum rem retulit. Quid hoc ad Deum ô calogere? frater errore ductus id egit, tu quæ dicis, si Deus voluisset me mel comedere, mel apposuisses? hoc vtique est, quod dico. Noui enim & certissimum habeo, quòd si me Deus mel voluisset edere, pestiferum oleum in mel conuertisset. En senis constantiam nusquam erga fratrem conturbati, etsi dies plurimos æger capere cibum nunquam potuis- D set: En quomodo ad Deum rem omnem retulit, quomodo fratri bene locutus est. Nos autem quauis etiam re facillima in proximum irruimus, increpantes, accusantes eum, vt spernentem nos, vt contra conscientiam factitantem. Cúmque verbum audiuerimus, statim illud peruertimus dicentes, Nisi me carpere & mordere voluisset, id non dixisset. Vbi oro sanctissimus ille Dauid, qui de Semei dixit: Sinite illum mihi maledicere, quoniam ei dixit Dominus, vt Dauid execraretur? Viro homicidæ locutus est Dominus vt Prophetam malediceret? Quo pacto E illi hoc dixit Deus? Propheta vtique cognoscens & intelligens nihil ita misericordiam Dei ostendere erga nos, vt tentationes, in tempore maximè tribulationis & seditionis, aiebat, Sinite illum Dauidi maledicere, quoniam Dominus dixit ei. At quare hoc? Vt videat, inquit, Dominus humilitatem meam, & inducat mihi bona pro hac maledictione. En vt Propheta hæc aiebat cum cognitione? vnde retinebat ab his qui maledictum vlcisci volebant: dicens,

a. Reg. 6.

Quid mihi & vobis filij Saruiæ? Sinite eum maledicere, quoniam Dominus dixit illi. Nos verò adduci non possumus vt de fratre nostro dicamus, Dominus dixit illi: sed cùm verbum vllum in nos dictum audimus, canes imitamur: hi enim si quis in eos lapidem iecerit, iaciente dimisso lapidem remordent: Ita nos Deo relicto, qui nobis tribulationes huiuscemodi ad peccatorum nostrorum purgationem procurat, ad lapidem, hoc est, ad proximum currimus: dicentes: Quare hoc mihi locutus est, quare hoc fecit? Cúmque ex his proficere admodum possimus & mereri, negligentia nostra demeremur: ignorantes quòd omnia Dei prouidentia fiant ad vtilitatem vniuscuiusque. Deus ipse intelligere ista nos faciat, precibus meritísque sanctorum. Amen.

Impatientes canibus similes.

Preces & merita Sanctorũ.

A Τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν υἱοὶ Σαρουΐα; ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι. ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεχόμεθα εἰπεῖν περὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν ὅτι Κύριος εἶπεν αὐτῷ· ἀλλ' ἐὰν ἀκούσωμεν ῥῆμα, εὐθέως τὸ τῶν κυνῶν πάσχομεν. ῥίπτει τις κατ' αὐτοῦ λίθον, καὶ ἀφεὶς τὸν ῥίψαντα, καὶ ἀπέρχεται, καὶ δάκνει τὸν λίθον· οὕτως καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, ἀφίεμεν τὸν Θεὸν συγχωροῦντα ἐπενεχθῆναι ἡμῖν τὰς ἐπιφορὰς πρὸς κάθαρσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ χωροῦμεν κατὰ τοῦ πλησίον, λέγοντες· διὰ τί εἶπέ μοι, καὶ διὰ τί ἐποίησέ μοι, καὶ δυνάμενοι ἐκ τῶν τοιούτων μεγάλως ὠφεληθῆναι, τὸ ἐναντίον ἐπιβουλεύομεν ἑαυτοῖς· B ἀγνοοῦντες ὅτι πάντα προνοίᾳ Θεοῦ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον ἑκάστῳ. ὁ Θεὸς συνετίσῃ ἡμᾶς εὐχαῖς ἁγίων, ἀμήν.

DE SIMVLATE.

DOCTRINA VIII.

DIsseruere sæpe maiores nostri nihil adeò alienum & extraneum à monachis esse, vt irasci, aut vllum molestia afficere. Item eũ qui iram superaret, dæmones superare. Eum autem qui ab hac passione superaretur, esse omnino ab institutione monastica alienum: & quæ sequuntur. Quid igitur nos de his dicamus qui non solùm ad animi cogitationem vsque iramque perueniunt, sed etiam ad studium vindictæ impelluntur? Quid aliud debemus, nisi nostrum hunc miserrimum & infœlicissimum statum deflere? Abstineamus fratres igitur & nobis ipsis opem feramus, vt fauente Deo eripiamur ab hac amara & perdita passione. Ea enim est, cùm quis post datam pacem & reuerentiam exhibitam fratri suo ex aliqua (vt plurimum fit) vel perturbatione, vel afflictione inter eos prouenienre, perseuerat tristis & mœstus, varijsque agitur cogitationibus Quas nemo vestrùm debet contemnere, sed quam potest celerrimè illas amputare. Est.n. hæc iracundia, opusque est (vt antè dixi) continentia & sobrietate plurima, opus pœnitentia, opus certamine, ne in his diutius immoratus pericliterur & pereat. Qui.n. pacẽ dedit & reuerentiam exhibuit ex præcepto, irã quidẽ in præsentiarũ fugit, contra studium vindictæ autem nondũ reluctatus est: eamque ob causam contra fratrem suum tristis & mœstus est. Aliud.n. est μνησικακία, aliud ὀργὴ, aliud θυμός. Subuciam exemplum hoc vobis, vt clarius fiat Accendit quis ignem, primùm habet carbunculum, id est verbum vnicum, quo quis fratrum affligitur. Quid vnicum fratris verbum est? si illud æquo animo feras, illico ignitum carbonem extinxisti.

Iracundia 3. gradus.

ΠΕΡΙ ΜΝΗΣΙΚΑΚΙΑΣ,

Διδασκαλία η'.

C ΟΙ πατέρες εἶπον, ὅτι ξένον μοναχοῖς τὸ ὀργίζεσθαι, ὁμοίως καὶ τὸ λυπεῖν τινά. καὶ πάλιν εἴ τις θυμοῦ κεκράτηκεν, οὗτος δαιμόνων κεκράτηκεν· εἰ δέ τις τῷ πάθει τούτῳ ἥττηται, παντάπασι τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐστὶν ἀλλότριος· καὶ τὰ ἑξῆς. τί οὖν ὀφείλομεν ἡμεῖς εἰπεῖν περὶ ἑαυτῶν, μηδὲ μέχρι θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἱσταμένων· ἀλλὰ καὶ εἰς μνησικακίαν ἑαυτοὺς ἐσθ' ὅτε συνελαυνόντων· τί ἄλλο, εἰ μὴ πενθῆσαι τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐλεεινὴν καὶ ἀπόθετον κατάστασιν, νήψωμεν οὖν ἀδελφοί, καὶ βοηθήσωμεν ἑαυτοῖς μετὰ Θεόν, ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῆς πικρίας τούτου D τοῦ ὀλεθρίου πάθους. ἔστι γὰρ ὅτι βάλλει τις μετάνοιαν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ταραχῆς, ὡς εἰκός, μεταξὺ αὐτῶν, ἢ θλίψεως ἐμπεσούσης, καὶ μένει καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν λυπούμενος καὶ ἔχων λογισμοὺς κατ' αὐτοῦ. οὐκ ὀφείλει ὁ τοιοῦτος καταφρονῆσαι, ἀλλὰ κόψαι αὐτοὺς ταχέως. μνησικακία γάρ ἐστι, καὶ χρεία νήψεως πολλῆς, ὡς εἶπον, ἵνα μὴ χρονίσῃ ἐν τούτοις καὶ κινδυνεύσῃ. βαλὼν γὰρ μετάνοιαν, ὡς διὰ τὴν ἐντολὴν ἔβαλε, καὶ τὴν μὲν ὀργὴν, πρὸς τὸ παρὸν ἐθεράπευσε, πρὸς δὲ τὴν μνησικακίαν οὔ- E πω ἠγωνίσατο· καὶ διὰ τοῦτο ἔμεινεν ἔχων τὴν λύπην κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. ἄλλο γάρ ἐστι μνησικακία, καὶ ἄλλο ὀργή, καὶ ἄλλο θυμός, καὶ ἄλλο ταραχή. καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα, ἵνα νοήσητε, ὅτι ὁ ἀνάπτων ἑστίαν, πρῶτον μὲν ἔχει μικρὸν ἀνθρακίδιον· ὅπερ ἐστὶ ῥῆμα ἀδελφοῦ θλίψαντος· ἰδοὺ ἀκμὴν μικρὸν ἀνθρακίδιόν ἐστι. τί γάρ ἐστι ῥῆμα τοῦ ἀδελφοῦ σου; ἐὰν βαστάσῃς αὐτό, ἔσβεσας τὴν ἀνθρακιάν.

εἰ δὲ μείνῃς λογιζόμενος, καὶ διὰ τί εἶπέ μοι, καὶ ἐγὼ ἔχω εἰπεῖν αὐτῷ, καὶ εἰ μὴ ἤθελε θλῖψαί με, οὐκ ἔλεγε, καὶ πίστευσον ἔχω κἀγὼ θλῖψαι αὐτόν· ἰδοὺ ἔβαλες μικρὰ ξυλάρια, ἤ εἴ τι δήποτε, ὥσπερ ὁ ἀνάπτων, καὶ ἐποίησας καπνὸν ὅπερ ἐστὶν ἡ ταραχή. Ταραχὴ δέ ἐστιν αὕτη ἡ κίνησις καὶ συμβολὴ τῶν λογισμῶν, ἥτις διεγείρει καὶ θρασύνει τὴν καρδίαν. Θρασύτης δέ ἐστιν, ἡ ἀνταποδοτικὴ ἔγερσις κατὰ τοῦ λυπήσαντος· ἥτις καὶ τολμηρία γίνεται, ὡς εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Μακάριος Μάρκος· κακία ἐν λογισμοῖς μελετωμένη, θρασύνει καρδίαν· ἀναιρουμένη δὲ διὰ προσευχῆς καὶ ἐλπίδος, συντρίβει αὐτήν. Εἰ γὰρ ἐβάστασας τὸ μικρὸν ῥῆμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, εἶχες σβέσαι, ὡς εἶπον, καὶ αὐτὴν τὴν μικρὰν ἀνθρακιάν, πρὶν γένηται ἡ ταραχή. Ὅμως καὶ ταύτην ἐὰν θέλῃς, δύνασαι εὐχερῶς σβέσαι, ὡς ἔτι νεαράν, διὰ σιωπῆς, διὰ προσευχῆς, διὰ μιᾶς μετανοίας ἀπὸ καρδίας. Ἐὰν δὲ μείνῃς καπνίζων οἱονεὶ θρασύνων καὶ διεγείρων τὴν καρδίαν σου, διὰ τοῦ ἐνθυμηθῆναι, διὰ τί εἶπέ μοι, καὶ ἔχω εἰπεῖν αὐτῷ, ἐξ αὐτῆς, ὡς ἄν τις εἴπῃ, τῆς συμβολῆς, καὶ τοῦ συμματρυσμοῦ τῶν λογισμῶν, ἐκτριβομένης οἱονεὶ καὶ παραθερμαινομένης τῆς καρδίας, γίνεται ἔξαψις τοῦ θυμοῦ. Θυμὸς γάρ ἐστι, ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος. Ἰδοὺ γέγονε θυμός, αὕτη ἐστὶν ἣν λέγουσιν ὀξυχολίαν. Ἐὰν οὖν θέλῃς, δύνασαι σβέσαι καὶ αὐτόν, πρὶν γένηται ὀργή· εἰ δὲ μένῃς ταράσσων καὶ ταρασσόμενος, εὑρίσκῃ ὡς ὁ βάλλων ξύλα εἰς τὴν ἑστίαν, καὶ πλέον ἐκκαίων τὸ πῦρ, καὶ οὕτως λοιπὸν γίνονται ἄνθρακες, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὀργή. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Ἀββᾶς Ζωσιμᾶς ὅτε ἠρωτήθη· τί ἐστι τὸ ῥητὸν τὸ λέγον, ὅπου οὐκ ἔστι θυμός, ἡσυχάζει μάχη. Ἐὰν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ταραχῆς, ὅτε ἄρχηται, ὡς εἴπομεν καπνίζειν καὶ ποιεῖν σπινθῆράς τινας, προλαβών τις μέμψηται ἑαυτόν, καὶ βάλλῃ μετάνοιαν πρὶν ἐξαφθῇ καὶ γένηται θυμός, εἰρηνεύει· πάλιν μεθ' ὃ γένηται θυμός ἐὰν μὴ ἡσυχάσῃ, ἀλλὰ μένῃ ταρασσόμενος καὶ θρασυνόμενος, εὑρίσκεται, ὡς εἴπομεν, ὁμοίως τῷ χορηγοῦντι ξύλα τῷ πυρί, καὶ μένει καίων ἕως οὗ ποιήσει μεγάλους ἄνθρακας. Ὥσπερ οὖν οἱ ἄνθρακες γίνονται κάρβωνες καὶ ἀποτίθενται, καὶ ποιοῦσι πόσα ἔτη μὴ φθειρόμενοι, καὶ οὐδὲ ἐὰν βάλλῃ τις εἰς αὐτοὺς ὕδωρ, σήπονται· οὕτως καὶ ἡ ὀργὴ ἐὰν χρονίσῃ, γίνεται μνησικακία, καὶ λοιπὸν ἐὰν μὴ στάξῃ τις τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐκ ἀπαλλάσσεται αὐτῆς. Ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν τὴν διαφοράν, ἐνοήσατε· ἰδοὺ ἠκούσατε τί ἐστιν ἡ πρώτη ταραχή, καὶ τί ὁ θυμός, καὶ τί ἡ ὀργή, καὶ τί ἡ μνησικακία, βλέπετε πῶς ἀπὸ ἑνὸς ῥήματος εἰς τοσοῦτον κακὸν ἔφθασεν; Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἔβαλεν ἐπάνω αὐτοῦ τὴν μέμψιν,

A Sin verò post verbum illud tute tecum pergas cogitare & dicere, hoc mihi cur dixit, quid rei mihi est cum ipso? nisi me affligere voluisset, hoc non esset locutus, sed ne dubitet se quoque à me pariter remordendum: En verbis huiuscemodi & cogitatione adiecisti ligna & fomenta, vt qui ignem accendit, cœpistique fumum excitare, quæ est ipsa perturbatio. Perturbatio enim est ipse motus & congressus cogitationum, quæ excitant & ferocius audaciusque cor reddunt. Audacia vero est excitatio vindictæ aduersus eum qui nos afflixit: quæ & τολμηρία dicitur: vt disserebat Abbas Marcus. Malitia enim in animo versata, audere cor facit, extincta autem per orationem & spem conterit ipsum. Si enim æquè tuleris (vt dixi) vnicum illud verbum fratris, extinxeris illicò carbunculum illum, nec venies ad perturbationem. Ad quam tamen si peruenisti, potes & illam subitò vt paruam extinguere, per orationem, per taciturnitatem, per vnicam cordis pœnitentiam: Sin verò pergas fumum excitare, & commouere cor tuum variis cogitationibus, ita reputans tecum: Quare hoc C mihi locutus est? Quid illi mecum rei est? ex hoc congressu & agitatione cogitationum, corde quasi attrito & calefacto, fit excandescentia animi, τοῦ θυμοῦ. qui est feruor quidam sanguinis circa cor, vt definit Diuus Basilius. En in te iam θυμὸς factus est, hic est quem vocauit ὀξυχολίαν, id est, acutam choleram. quòd si volueris & hanc poteris extinguere antequam fiat ὀργή: sin verò pergas perturbatus alium commouere, ita facis vt qui ligna in ignem congerit, magisque excitat & incendit ignem. Sicque fuerint ex vno carbone plures, & existet ὀργή. Atque id est quod Ab-D bas Zosimas aiebat. Interrogatus enim vt sententiam hanc exponeret: Vbi non fuerit θυμὸς, languescit pugna. Si quis ait principio turbationis, cùm scilicet incipit fumus erumpere, & scintillare ignis, seipsum increpet, corrigat & accuset, agatque pœnitentiam antequam erumpat flamma, & fiat θυμὸς, in pace adhuc & quiete est. Post autem exortum θυμὸν, non amodo quiescit, sed commoto & accenso corde perseuerat, assimilis factus ei qui vt diximus ligna in ignem congerit, & accendens illa, magnos carbones efficit. Vt autem carbones extincti & repositi plures annos perstant E incorrupti, nec si in eos etiam aquã infuderis, computrescunt, sic & cùm ὀργὴ, ira diuturnior, in aliquo fuerit, fit μνησικακία, impotens quædã vlciscendi libido. & nisi emunxeris omnem eius sanguinem, abigi haud vnquã vix poterit. Dixi iam vobis affectionum harum omnium & passionum doctrinam. Audistisque quid sit ἡ πρώτη ταραχὴ, quid ὁ θυμὸς, quid ἡ ὀργὴ, quid μνησικακία. En vt ex solo & vnico verbo in tantum malum peruenitur? Si enim principio in se ipsum accusationem omnem conuertisset,

Audacia quid sit.

Abbas Zosimas.

patienterque tulisset verbum fratris sui, noluissetque contra niti, atque vnico verbulo duo vel plura opponere, nec malum pro malo referre, hæc omnia pariter à se mala expulisset. Quare admoneo vos sæpissimè, passiones vestras cùm nouellæ sunt & recentes, abscindere atque amputare, ne scilicet obfirmentur in vobis, & ad miseriam summam vos trahant. Aliter enim extirpatur planta, aliter arbor euellitur cum coaluerit ad magnitudinem. Nihil aliud adeò hoc demiror, quod videlicet non aduertimus quid quotidie psallamus. Psallimus quotidie atque nos ipsos maledicimus & execramur, neque id aduertimus. An non debemus quod psallimus intelligere? Si reddidi, ait, retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Quid est decidam? Dum aliquis stat, potens est aduersario suo colluctare, cædit & cæditur, vincit & vincitur, adhuc stat. Quòd si cadere eum contingat & labi, quomodo in terra iacens poterit cum aduersario suo pugnam inire? Oremus sedulò non solum vt non cadamus, sed ne vacui cadamus & inanes. Quid sit verò cadere aliquem inanem ab inimicis suis, dicemus. Cadere, est non habere potestatem surgendi, sed iacere in terra. Inanem autem esse, est, neque vllum bonum in se habere, quo quis valeat tandem erigi & assurgere. Qui enim stat denuo reficere sese potest & curare, & sic rursum ad congressum venire. Vnde subiungimus, Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, non solum persequatur sed etiam comprehendat: vt illi simus in perpetuam seruitutem, vt omnino victi cedamus, vt in vnaquaque re nos demoliatur & destruat: Si reddidimus retribuentibus nobis mala. Neque hoc solum petimus, sed etiam vt conculcet in terra vitam nostram. Quid est vita nostra? Virtutes sunt vita nostra, quibus anima rectè viuit. Oramus igitur conculcari in terra vitam nostram, id est, vt quis fiat totus terrenus, atque omnis eius prudentia deprimatur in hæc infima & terrena. Et gloriam meam in puluerem deducat. Quid est aliud gloria nostra, nisi cognitio in anima facta per præceptorum obseruantiam? Hoc igitur dicimus vt gloria nostra, quemadmodum ait Apostolus, sit in confusione, vt in puluerem redigat eam, faciatque vitam nostram & gloriam omnimodo terrenam, vt nihil sapiamus secundùm Deum, sed omnia corporalia, omnia carnalia, vt illi de quibus Dominus ait: Non permanebit spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt. En igitur quod canentes hæc omnia, nobis ipsis imprecamur, si malum retribuimus malo. Adde quod prius est, nulla nobis cura est, quòd mala pro malis retribuimus,

Passiones cùm nouellæ sunt, abscindendæ sunt.

Contra vltionis appetitum.

Psal. 7.

Vitam nostrã conculcari, quid sit.

Genes. 6.

A καὶ ἐβάστασε τὸ ῥῆμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ μὴ ἤθελησεν ἀντιδικῆσαι ἑαυτόν, καὶ ἀντὶ ἑνὸς λόγου εἰπεῖν δύο ἢ καὶ πέντε λόγους, καὶ ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, εἶχεν ἐξηλλάσσαι ἀπὸ ὅλων τῶν κακῶν τούτων. Διὰ τοῦτο ἀεὶ λέγω ὑμῖν, ὡς εἰσὶ νεαρὰ τὰ πάθη, ἐκκόψατε αὐτὰ πρὶν στερεωθῶσι καθ' ὑμῶν, καὶ μὴ ἔχετε ταλαιπωρῆσαι. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ ἀνασπάσαι μικρὰν βοτάνην, καὶ ἄλλο τὸ ἐκριζῶσαι μέγα δένδρον. Οὐ ξενίζομαι ἄλλο, ἢ ὅτι οὐ τεθείδαμεν τί ψάλλομεν· καθ' ἑκάστην ψάλλομεν, καὶ καταρώμεθα ἑαυτούς, καὶ οὐ συνιοῦμεν. Οὐκ ὀφείλομεν εἰδέναι τί ψάλλομεν; ὅτι B ἀεὶ λέγομεν, Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακά, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός. Τί ἐστι ἀποπέσοιμι; ἐν ὅσῳ τις ἵσταται, ἔχει δύναμιν ἀντιστῆναι τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ, δέρει, δέρεται, νικᾷ, ἡττᾶται· ἀκμὴν γὰρ ἵσταται. Ἐὰν δὲ φθάσῃ πεσεῖν, πῶς ἔτι δυνήσεται χαμαὶ κείμενος παλαῖσαι πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ. Καὶ κατευχόμεθα ἑαυτῶν, μὴ μόνον πεσεῖν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ κενοὶ πέσωμεν. Τί δέ ἐστι τὸ πεσεῖν τινὰ κενὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ C εἴπωμεν. Τὸ πεσεῖν ἐστι, μηκέτι ἔχειν δύναμιν ἀναστῆναι, ἀλλὰ χαμαὶ κεῖσθαι· τὸ δὲ κενὸν ἐστι, τὸ μηδέποτε ἀγαθὸν, ἵνα πῶς κἂν ἀναστῆναι τις δυνηθῇ. Ὁ γὰρ ἱστάμενος δύναται πάλιν ἐπιμελήσασθαι ἑαυτὸν, καὶ ὅτι δήποτε πάλιν ἔρχεται εἰς συμβολήν. Εἶτα λέγομεν καταδιώξαι ἄρα ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχήν μου καὶ καταλάβοι, μὴ μόνον καταδιώξαι, ἀλλὰ καὶ καταλάβοι, ἵνα ὦμεν ὑποχείριοι αὐτοῦ, ἵνα εἰς πάντα ἡττώμεθα ἐν ἑκάστῳ πράγματι. Καὶ καταβάλλῃ ἡμᾶς, εἰ ἀνταποδώσωμεν τοῖς ἀνταποδιδοῦσιν ἡμῖν κακά. D Καὶ οὐ μόνον τοῦτο εὐχόμεθα, ἀλλὰ καὶ καταπατῆσαι εἰς γῆν τὴν ζωὴν ἡμῶν. Τί ἐστιν ἡ ζωὴ ἡμῶν; ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστιν, αἱ ἀρεταί, καὶ εὐχόμεθα καταπατηθῆναι εἰς γῆν τὴν ζωὴν ἡμῶν; ἵνα γένηταί τις ὅλως γήϊνος, ὅλον τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἔχων κάτω εἰς τὴν γῆν. Καὶ τὴν δόξαν μου εἰς χοῦν κατασκηνώσαι· τί δέ ἐστιν ἡ δόξα ἡμῶν, εἰ μὴ ἡ γνῶσις ἡ διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ; τοῦτο οὖν λέγομεν, ἵνα ποιήσῃ τὴν δόξαν ἡμῶν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἐν τῇ E αἰσχύνῃ ἡμῶν, ἵνα εἰς τὸν χοῦν κατασκηνώσῃ αὐτὴν, καὶ ποιήσῃ τὴν ζωὴν ἡμῶν καὶ τὴν δόξαν ἡμῶν γηΐνην, ἵνα μηδὲν φρονῶμεν κατὰ Θεόν. Ἀλλὰ πάντα σωματικά, πάντα σαρκικά, ὥσπερ ἐκεῖνοι περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Θεός, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. Ἰδοὺ ὅλα ταῦτα ψάλλοντες, ἑαυτοὺς καταρώμεθα, ἐὰν ἀποδίδωμεν κακὸν ἀντὶ κακοῦ, καὶ πόσα ἀποδίδομεν κακὰ ἀντὶ κακῶν, καὶ οὐ μέλει ἡμῖν,

ἀλλὰ ἀδιαφοροῦμεν. ἔστι δὲ ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, οὐ μόνον ἐν ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ σχήματι. καὶ δοκεῖ τις ἔργῳ μὲν, μὴ ἀποδοῦναι κακὸν, εὑρίσκεται δὲ λόγῳ, ὡς εἰπεῖν, ἢ καὶ σχήματι ἀποδιδούς. ἔστι γὰρ ὅτι ποιεῖ τις ἓν σχῆμα, ἢ κίνημα, ἢ βλέμμα, καὶ ταράσσει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. δύναται γάρ τις καὶ διὰ βλέμματος ἢ κινήματος, πλῆξαι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἔστι καὶ τοῦτο ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ· ἄλλος σπουδάζει μήτε ἔργῳ, μήτε λόγῳ, μήτε σχήματι, ἢ κινήματι ἀποδοῦναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ. ἔχει δὲ λύπην ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ θλίβεται κατ' αὐτοῦ. βλέπετε πόσην διαφορὰν καταστάσεως, ἄλλος οὔτε λύπην τινὰ ἔχει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ ἀκούσῃ ὅτι ἔθλιψεν αὐτὸν, ἢ τις δήποτε ἢ ἐγόγγυσε κατ' αὐτοῦ, ἢ ἐλοιδόρησεν αὐτὸν, ἀεὶ τέρπεται ἀκούων, καὶ εὑρίσκεται, καὶ οὕτως ἀποδίδωσι κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. ἄλλος οὔτε κακίαν κρατεῖ οὔτε χαίρει ἀκούων λοιδορίαν κατὰ τοῦ θλίψαντος αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ θλίβεται ἐὰν θλιβῇ, οὐχ ἡδέως δὲ ἔχει ἵνα καὶ καλῶς πάθῃ· ἀλλ' ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν δοξαζόμενον ἢ ἀναπαυόμενον, θλίβεται, καὶ ἔστι καὶ τοῦτο εἶδος μνησικακίας, κουφότερον μὲν ὅμως ἐστί. ἄλλος δέ τις καὶ χαίρει τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ πάντα ποιεῖ πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον πρᾶγμα ἐπιτηδεύει πρὸς θεραπείαν καὶ ἀνάπαυσιν αὐτοῦ. εἴπομεν δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου ὅτι ἔστι τις βάλλων μετάνοιαν, μένει ἀκμὴν ἔχων λύπην κατ' αὐτοῦ, καὶ λέγομεν ὅτι βαλὼν τὴν μετάνοιαν, τὴν μὲν ὀργὴν, δι' αὐτῆς ἐθεράπευσε, πρὸς δὲ τὴν μνησικακίαν οὔπω ἠγωνίσατο· ἔστι δὲ ἄλλος ὅτι ἐὰν συμβῇ τινὰ θλίψαι αὐτὸν, καὶ βάλλωσι μετάνοιαν καὶ διαλλαγῶσιν ἀλλήλοις, εἰρηνεύει πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐδεμίαν μνήμην κακὴν ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ συμβῇ αὐτὸν μεθ' ἡμέρας εἰπεῖν αὐτῷ τι θλίβον αὐτὸν, ἄρχεται καὶ τῶν προτέρων μνημονεύειν, καὶ ταράσσεσθαι οὐ μόνον περὶ τῶν δευτέρων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν προτέρων. οὗτος ἔοικεν ἀνθρώπῳ ἔχοντι τραῦμα, καὶ βάλλοντι ἔμπλαστρον, καὶ τέως διὰ τῆς ἐμπλάστρου ἐθεράπευσε τὸ τραῦμα, καὶ συνούλωσεν, ἔτι δὲ ἀσθενέστερός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ὅτε δήποτε ῥίψει τις λίθον κατ' αὐτοῦ, πλέον ὅλου τοῦ σώματος ἐκεῖνος ὁ τόπος εὐχερῶς πλήσσεται, καὶ ἄρχεται εὐθέως αἱμοῤῥοεῖν· οὕτως ἔπαθε καὶ οὗτος· εἶχε τραῦμα, καὶ ἔβαλεν ἔμπλαστρον, ἥτις ἐστὶν ἡ μετάνοια, καὶ τέως μὲν ἐθεράπευσε τὸ τραῦμα, ὥσπερ καὶ ὁ πρῶτος, τοῦτ' ἔστι τὴν ὀργὴν, ἤρξατο καὶ τῆς μνησικακίας ἐπιμελεῖσθαι, διὰ τοῦ σπουδάσαι μηδεμίαν κακὴν μνήμην κρατῆσαι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνουλῶσαι τὸ τραῦμα· οὔπω δὲ τελείως ἐξήλειψεν, ἀλλ' ἔτι ἔχει ἔλλειμμα τῆς μνησικακίας, ὅπερ ἐστὶν ἡ οὐλὴ ἐξ ἧς εὐχερῶς ἀναδαρῦται ὅλον τὸ τραῦμα σῶμα, ὅταν δέξηται μικρὰν πληγήν.

A sed omoia promiscuè agimus, nihilque discernimus. Contingit autem interdum vt quis malum pro malo reddat, non solum opere sed verbo & habitu. Alius verò non opere, sed vel lingua vel habitu: Cùm scilicet io habitu vel motu aliquo vel aspectu fratrem suum conturbat: hoc enim modo quis facilè fratrem suum cooturbat, atque hoc quidem est malum pro malo reddere. Alius quoque non verbo, uon opere, oon gestu, non habitu, studet malum pro malo reddere, B affligitur autem in corde & conteritur erga fratrem. Aduertite animum fratres, quantum hi inter se differant status. Alius nullam habet erga fratrem suum tristitiam: cùm verò audiuerit quòd illum quis afflixerit, vel obmurmurauerit de eo, vel iniuria & contumelia affecerit, delectatur aodiens, atque hic pariter reddit malum pro malo io corde suo Alius neque odium io corde retioet, neque gaudet dum audit affectum contumelia eum qui se contrà afflixerit, quinimo doler illum malè habere, non tamen libenrer audit ipsum bene C habere, neque admodum gaudet in gloria eius & quiete: hæc quoque species est μνησικακίας, leuior tamen cæteris. Gaudet alius in quiete & pace fratris, nihilque illius gratia facere recusar, quod ad eius commodum & honores conducat: At diximus principio orationis nostræ esse aliquem qui cùm veoerit in concordiam cum fratte suo, adhuc tameo tristitiam setuet erga ipsum. hunc dicimus iram quidem extinxisse & superasse, hoc est, τὴν ὀργὴν, contra autem μνησικακίας nondum esse luctatum. Est & alius qui acceptam iniuriam statim D obliuiscitur, & illico fratri reconciliatur, sin verò post dies aliquot contigerit ab eodem in se dici quippiam minùs gratum, euestigio ad memoriam reuocat primam iniuriam, gliscitque primam & secundam pariter si possit vlcisci. Hic similis factus est homini vulnerato, & emplastra vulneri superimpooenti. Curatus enim & sanatus cùm fuerit, superinducta cicatrix, relinquitur tamen locus ille vulneris debilis adhuc & infirmus, & in eum si quis lapidem iecerit, dolet toto corpore, statim- E que incipit sanguis effluere. Sic ille accepto vulnere iniuriæ, emplastra superimposuit, quæ sunt pax & pœoitentia. Tandemque vulnus curatum est, id est, ὀργὴ, cœpit autem & μνησικακίας velle curare, vt scilicet nullam omnino memoriam iniuriæ teneret in corde, & hoc est cicatricem superioduci vulneri; nondum tamen perfectè aboleuit, sed teoet adhuc io se reliquias quasdam & semina τῆς μνησικακίας quæ est cicatrix, ex qua facilè totum vulnus recrudescit, eam paruam quamuis plagam acceperit.

Malum pro malo redditur pluribus modis.

Μνησικακία.

Odij curatio.

Debet igitur ita concertare, vt etiam cicatricem omnem faciat euanescere, atque ita locum vulneris expolire, vt nulla ibi deformitas relinquatur, neque aliquando reminiscatur vulnus illic extitisse. Quòd si quæras quo pacto id facias, scito per orationem hoc maximè fieri, cùm videlicet toto corde pro fratre affligente te supplicas & dicis: Domine auxiliare mihi & fratri meo per mutuas preces. Et sic supplicans pro fratre argumentum præstat charitatis, compassionis & humilitatis, dum scilicet fraternis precibus sibi quoque implorat auxilium. Vbi autem fuerit charitas, compassio, humilitas, quid ibi poterit, vel θυμὸς, vel μνησικακία, vel alia quævis passio? Hinc rectè aiebat Abbas Zosimas, si diabolus cum cætero dæmonum agmine ad hæc omnes artes suas & machinamenta adhibeat, vanos fore otiosos omnes impetus & conatus eius, & sub humilitate quæ a Christo præcepta est, conteri omnes & conculcari. Et alterius ex patribus fuit ista sententia: Quòd pro inimicis orans nunquam possit esse iracundus aut vindictæ studiosus. Operamini igitur fratres & sedula mente reuoluite quæ tam studiosè auditis: hæc enim ita sese habent vt opere magis parentur, quàm oratione. Quis enim hominum volens disciplinam vllam aut artem imbibere, illam solo sermone consequatur? Facere vtique primum perstat, perseueratque omni studio & diligentia, iterum facit deletque: atque ita pedetentim labore multo artem ipsam & disciplinam apprehendit, Deo laborem studiumque illius prosequente. Nos verò artem artium solo sermone credamus apprehendere absque opere? Hoc nequicquam licebit. Nobis igitur fratres primùm intendamus, operemurque studiosissimè dum tempus superest. Det nobis Deus meminisse ista & facere quæ audiuimus, ne illa nobis fiant in iudicium in Iudicij die.

Abbas Zosimas.

Qui orat pro inimicis, nunquam erit iracundus.

Artes non assequimur solo sermone, multò minus artem artium.

ὀφείλει γοῦν ἀγωνίσασθαι, ἵνα καὶ τὴν οὐλὴν τελείως ἐξαλείψῃ, ὥστε καὶ τριχῶσαι τὸν τόπον, καὶ μήτε ἀμορφίαν τινὰ ὑπολειφθῆναι, μήτε νοεῖσθαι ὅλως, ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τραῦμα. πῶς δὲ δύναται τοῦτο κατορθῶσαι; διὰ τοῦ προσεύχεσθαι ἐξ ὅλης καρδίας ὑπὲρ τοῦ λυπήσαντος αὐτὸν, καὶ λέγει· ὁ Θεὸς βοήθησον τῷ ἀδελφῷ μου κἀμοὶ διὰ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ· καὶ εὑρίσκεται ὑπερευχόμενος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ὅπερ ἐστὶ συμπαθείας καὶ ἀγάπης τεκμήριον. καὶ ταπεινούμενος ἐκ τοῦ αἰτεῖν βοήθειαν διὰ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ. ὅπου δὲ συμπάθεια καὶ ἀγάπη καὶ ταπείνωσις, τί δύναται ἰσχῦσαι θυμός; ἢ μνησικακία, ἢ ἕτερον πάθος, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Ζωσιμᾶς; ὅτι ἐὰν κινήσῃ πάντα τὰ μαγγανεύματα τῆς κακίας αὐτοῦ ὁ διάβολος μετὰ πάντων τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἀργοῦσι πᾶσαι αἱ μεθοδίαι αὐτοῦ, καὶ συντρίβονται ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ. λέγει δὲ καὶ ἕτερος γέρων, ὁ προσευχόμενος ὑπὲρ ἐχθρῶν, ἀμνησίκακος ἔσται. ἐργάζεσθε καὶ νοεῖτε καλῶς ἅπερ ἀκούετε. οὕτως γὰρ ἐὰν μὴ ἐργάσησθε, οὐ δύνασθε λόγῳ ταῦτα παραλαβεῖν. ποῖος ἄνθρωπος θέλων μαθεῖν τέχνην, λόγῳ μόνῳ παραλαμβάνει αὐτήν; πάντως πρῶτον παραμένων ποιεῖ καὶ ἀναστρέφει, ποιεῖ καὶ ἀφανίζει, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν κοπιῶν καὶ ὑπομένων, μανθάνει τὴν τέχνην, τοῦ Θεοῦ βλέποντος τὸν κόπον καὶ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ, καὶ συνεργοῦντος αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν λόγῳ θέλομεν παραλαβεῖν, μὴ ἐπιβαλλόμενοι ἔργῳ; καὶ πῶς ἐνδέχεται; προσέχωμεν οὖν ἑαυτοῖς ἀδελφοὶ, καὶ ἐργασώμεθα μετὰ σπουδῆς, ὡς ἔτι ἔχομεν καιρόν. ὁ Θεὸς δώσει ἡμῖν μνημονεύειν καὶ φυλάττειν ἃ ἀκούομεν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα ἡμῶν γένωνται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

DE MENDACIO,

DOCTRINA IX.

DEcreuimus fratres pauca quædã vobis de mẽdacio non inutiliter ad memoriã reuocare. Videmus enim vos non admodum studiosos ad linguã cohibẽdam. Quò fit vt facilè in multis labamini. Áduertite fratres ad ea quæ vobis quã sæpissimè solitus sum cõmemorare, consuetudine scilicet fieri bonum & malũ. Opus igitur esse multa diligẽtia, ne nos aliquando mendacio vllo velemus. Nemo.n. mẽdax adhærere Deo potest: alienũque omnino est à Deo mẽdacium. Scriptum nãque est, à malo esse mendacium, & quia mendax est &

Consuetudine fit bonum & malum.

Ioan. 8.

ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΟΥΣ,

Διδασκαλία θ'.

ΘΕΛΩ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι ἀδελφοὶ περὶ τοῦ ψεύδους ὀλίγα. βλέπω γὰρ ὑμᾶς μὴ πάνυ σπουδάζοντας τηρεῖν τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, καὶ ἐκ τούτου εὐχερῶς εἰς πολλὰ κατασυρόμεθα. βλέπετε ἀδελφοί μου ὅτι εἰς πᾶν πρᾶγμα καθὼς ἀεὶ λέγω ὑμῖν, συνήθειά ἐστι, καὶ εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ κακόν. χρεία οὖν πολλῆς νήψεως, ἵνα μὴ κλεπτώμεθα ὑπὸ τοῦ ψεύδους. οὐδεὶς γὰρ ψευδόμενος ἑνοῦται τῷ Θεῷ. ἀλλότριόν ἐστι τοῦ Θεοῦ τὸ ψεῦδος. γέγραπται γὰρ, ὅτι τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστι. καὶ πάλιν, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ

πατὴρ αὐτοῦ. ἰδοὺ πατέρα λέγει τοῦ ψεύδους τὸν διάβολον· ἡ δὲ ἀλήθεια ἐστὶν ὁ Θεός. αὐτὸς γὰρ λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή. βλέπετε πόθεν χωρίζομεν ἑαυτοὺς, καὶ τίνι τρόπῳ προσκολλώμεθα διὰ τοῦ ψεύδους; δῆλον ὅτι τῷ πονηρῷ. εἰ οὖν θέλομεν τῷ ὄντι σωθῆναι, ὀφείλομεν πάσῃ δυνάμει καὶ πάσῃ σπουδῇ ἀγαπᾷν τὴν ἀλήθειαν, καὶ φυλάττειν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς ψεύδους, ἵνα μὴ χωρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς. εἰσὶ δὲ τρεῖς διαφοραὶ τοῦ ψεύδους. ἔστι γάρ ὁ ψευδόμενος κατὰ διάνοιαν· καὶ ἔστιν ὁ ἐν λόγῳ ψευδόμενος· ἔστι καὶ ὁ εἰς αὐτὸν τὸν βίον αὐτοῦ ψευδόμενος. ὁ κατὰ διάνοιαν ψευδόμενός ἐστιν, ὁ δεχόμενος τὰς ὑπονοίας. ἐὰν ἴδῃ τινὰ ἵνα λαλοῦντα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὑπονοεῖ, καὶ λέγει ὅτι δι' ἐμὲ καταλαλοῦσι· καὶ ἐὰν κόψωσι τὴν ὁμιλίαν, πάλιν ὑπονοεῖ ὅτι δι' αὐτὸν ἔκοψαν· ἐὰν εἴπῃ τις ῥῆμα, ὑπονοεῖ ὅτι διὰ τὸ θλῖψαι αὐτὸν εἶπε, καὶ ἁπλῶς εἰς ἕκαστον πρᾶγμα οὕτως λέγει τὸν πλησίον, λέγων, δι' ἐμὲ τόδε ἐποίησε, δι' ἐμὲ τόδε εἶπε· διὰ τόδε, τόδε ἐποίησεν· τοῦτό ἐστιν ὁ κατὰ διάνοιαν ψευδόμενος. οὐδὲν γὰρ ἀληθὲς λέγει, ἀλλὰ πάντα ὑπονοίας· ἐκ τούτου λοιπὸν περιεργεῖαι, καταλαλιαί, τὸ παρακροᾶσθαι, τὸ μάχεσθαι, τὸ κατακρίνειν. ἔστι δὲ ὅτε ὑπονοεῖ τι πρᾶγμα, καὶ εὑρίσκεται ἐκ τοῦ συμβάντος ἀληθὲς, καὶ ὡς ἐκ τούτου φησὶ θέλων αὐτὸν διορθώσασθαι, περιεργάζεται λογιζόμενος, ὅτι ἐὰν κατ' ἐμοῦ λαλῇ τις, βλέπω. τί ἐστι τὸ σφάλμα μου ἕνεκα διαβάλλῃ με, καὶ διορθώσομαι ἐμαυτόν; πρῶτον μὲν οὖν αὕτη ἡ ἀρχὴ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστί. διὰ γὰρ τοῦ ψεύδους ἤρξατο, μὴ εἰδὼς ὑπενόησεν ὃ οὐκ εἶδε· πῶς οὖν δύναται δένδρον πονηρὸν, καρποὺς καλοὺς ποιῆσαι; εἰ δὲ ὅλως θέλει διορθώσασθαι, ὅταν εἴπῃ αὐτῷ ἀδελφὸς, μὴ ποιήσῃς τόδε, ἢ διὰ τί τόδε ἐποίησας, μὴ ταραχθῇ, ἀλλὰ βάλλει μετάνοιαν, καὶ εὐχαριστήσει αὐτῷ, τότε διορθοῦται. καὶ ἐὰν ἴδῃ ὁ Θεὸς ὅτι τοιαύτη ἐστὶν ἡ προαίρεσις αὐτοῦ, οὐδέποτε ἀφῇ αὐτὸν πλανηθῆναι· ἀλλὰ πέμπει πάντως τὸν ὀφείλοντα αὐτὸν διορθώσασθαι. τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι διὰ τὸ διορθωθῆναι, πιστεύω ταῖς ὑπονοίαις μου, καὶ λοιπὸν παρακούεσθαι καὶ περιεργάζεσθαι, δικαίωμά ἐστι τοῦ διαβόλου θέλοντος ἐπιβουλεῦσαι. ποτὲ ὄντος μου ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἐπειραζόμην ἵνα ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ἀνθρώπου καταλαμβάνω τὴν κατάστασιν αὐτοῦ. ἀπήντησέ μοι οὖν τοιοῦτο πρᾶγμα· ἅπαξ ὡς ἵσταμην, παρήρχετο μία γυνὴ βαστάζουσα ὑδρίαν ὕδατος, καὶ οὐκ οἶδα πῶς ἡρπάσθην, καὶ προσέσχον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς· καὶ ὑπέβαλλέ μοι ὁ λογισμὸς εὐθέως, ὅτι πόρνη ἐστίν. ὡς οὖν ὑπέβαλε τοῦτο ὁ λογισμὸς, ἐθλιβόμην πάνυ, καὶ δηλῶ τῷ γέροντι τῷ Ἀββᾷ Ἰωάννῃ, οὕτως·

A parer eius. Ecce mendacij patrem diabolum vocat, veritas autem Deus est. Ipse enim dicit: Ego sum via, veritas, & vita. *1. Ioan. 14.* Videte à quo abeamus, cuive adhæreamus propter mendacium. A bono vtique discedimus, malo autem adhæremus. Si igitur verè saluari cupimus, curemus omni studio & diligentia amare veritatem, & custodire nosipsos ab omni mendacij specie, quod nos segregat à veritate & vita. *Mendacij 3. sunt genera.* Tria autem sunt mendacij genera: primum est, cùm quis animo: secundum, cum verbo mentitur: tertium, cùm in vitam suam quis B mendax est. *Suspiciosus animo mentitur.* Qui mentitur animo, is est qui facilè qualcunque suspiciones admittit, vtpote cùm fratres viderit colloquentes, suspicatur ne de se obloquatur, &, si colloquium interciderint, suspicatur item ne propter se intercideriut. Si quis quoque verbum vllum simpliciter dixerit, suspicatur illico illud contra se dictum, vt afficiatur mœrore, & in omni denique re suspiciosissimus est, existimans omnio dici, omnia fieri propter se. Is animo mendax est, & nulla in re verum dicit, quia ex suspicione quæcunque loquitur. C Hinc igitur proueniunt curiositates, distractiones, murmura, factiones, turbationes, iudicia. *Incommoda ex suspicionibus.* Interdum autem ex suspicione rei contingit verum dici, ex quo fit, vt qui hoc verè dixerit, hac vnica occasione tanquam seipsum velit erigere, curiosus semper existat, dicatque curiositate sua se vitium suum quo insimulatur, agnoscere, atque ita emendari & corrigi. At principium ipsum iniquum est, à malo enim est; & à mendacio originem sumit. nam ignorans suspicatur quod nescit. Quo pacto igitur potest arbor mala bonos fructus facere? Si autem D corrigi voluerit, vt ait: cùm acceperit à fratre ex amore & charitate ne aliquid faciat, fueritque in aliquo correctus, ne excandescat, ne irascatur, sed gratias agat, det fratri pacem, corporis inclinatione honorem exhibeat, atque ita corrigatur. Si viderit Deus esse illum huius animi, nunquam falli aut decipi ipsum patietur, sed semper illum qui eum corrigat, destinabit. Dicere autem vt meipsum corrigam, credam suspicionibus, atque deinceps parêre recusabo, eróque curiosus, iustitiæ diaboli sunt quibus supplantare nos quærit. *Iustitia diaboli.* E Dum essem in cœnobio fallebar plerunque à meipso, credens certo ex motu exteriore hominis posse statum mentis deprehendi. Die autem quadam dum in ea essem fluctuatione & cogitatione animi, occurrit mihi mulier, aquæ hydriam portans, in quam nescio quo pacto correptus oculos ieci, statimque suspicatus sum scortum esse. *B. Dorotheus aliquãdo suspiciosus, quo modo sese correxerit.* Vt autem hoc mihi scrupulum iniecit cogitatio mea, affligebar admodum, eò vsque dum id Abbati Ioanni reuelaui, dixique

Obsecro te mi pater, nescio quo pacto nolens ex motu corporis iudico statum interioris mentis, cogitatione mea hoc mihi dictante, quid igitur censes faciendum? Respondit ad hæc senior. Cùm quis vitium vllum naturale & ingenitum habuerit, & per pugnam illud superauerit, non licebit ex hoc statum ipsius cognoscere, multo minùs ex suspicionibus, quibus vt nunquam credas admoneo, Regula enim obliqua, etiam quæ recta sunt obliquat. Mendacissimæ sunt suspiciones, & omnibus habentibus nocent. Ex eo igitur tempore si mihi cogitatio mea dixisset solem solem esse, & tenebras tenebras, vix credidissem. Nihil grauius suspicionibus, quæ adeò noxiæ sunt, vt si in nobis paululum insideant, nitantur statim persuadere vt credamus nosipsos euidentissimè cernere ea etiam quę neque sunt neq; fuerunt. Et rem vobis super hoc narrabo mirabilem, in quam ego incidi dum essem adhuc in cœnobio. Fratrem habuimus maximè perturbatione hac exagitatũ, qui suspicionibus suis ita crederet, vt persuaderi nullo modo posset aliter sentire, aut esse posse, quàm sua sibi cogitatio dictasset. Tempore igitur succrescente malo, ita est dæmonum institutione deceptus, vt casu hortum ingressus ad eum de more custodiendum, videre videretur fratrem surripientem ficus & comedentem. Erat autem parasceue horaque nondum secunda. Vt verò sibiipsi persuasit quòd rem verè non fantasticè vidisset, egressus cum silentio obseruabat denuò horam, vt videret quidnam ageret frater ille in collecta, qui paulo ante surripuisse ficus & comedisse visus erat. Vt verò hunc vidit manus lauantem & sese ad communionem percipiendam pręparantem, accurrit ad Abbatem, rogatque vt fratrem à sacra cõmunione cohibeat, quem mane ficus ex horto vidisset surripuisse & comedisse. Interea ingreditur frater ille pius & religiosus summa cum deuotione & compunctione ad sanctissimam oblationem: erat enim vnus ex piis & valde religiosis. Quem cùm vidit Abbas priusquam presbytero à quo communicandus erat, propter fieret, euocauit ad se, & secretò illum alloquẽs percunctabatur quidnã eo die fecisset. Expauit simplex hac subita interrogatione, maximè verò inhorruit vbi rẽ omnẽ ex Abbate cognouit: respondet eo die sese hortum non vidisse, imò ipso manè non fuisse in cœnobio, emissum foras ad necessaria monasterij ab œconomo. Distabat autem locus multis millib. vnde venerat ille ipsa hora. Vocatus œconomus omnia cõfessus est, & veniã poposcit, quòd hoc ipsu inscio fecisset, ne scilicet eũ à studio & vigiliis disturbaret.

Suspiciones mendacissimæ sunt.

Suspiciosum esse, quàm graue sit.

Fratris cuiusdam suspiciosi exemplum.

Manuum lotio ante communionem.

Communio ieiunis sumẽda.

Oeconomus monasterij.

δέσποτα ἐὰν μὴ θέλων ἴδω κίνημά τινος, καὶ ὑποβάλῃ μοι ὁ λογισμὸς τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, τί ὀφείλω ποιῆσαι; καὶ δηλοῖ μοι καὶ ὁ γέρων οὕτως. τί οὖν; οὐκ ἔστιν ὅτε ἀεὶ ἔχει τις φυσικὸν ἐλάττωμα, καὶ δι' ἀγῶνος κατορθοῖ αὐτό; οὐκ ἔστιν ἐκ τούτου μαθεῖν κατάστασίν τινος· μηδέποτε οὖν πιστεύσῃς ταῖς ὑπονοίαις σου. σκαμβὸς γὰρ κανών, καὶ τὰ ὀρθὰ σκαμβὰ ποιεῖ. ψευδεῖς εἰσιν αἱ ὑπόνοιαι καὶ βλάπτουσιν. ἐκ τότε εἴπῃ μοι ὁ λογισμὸς περὶ τοῦ ἡλίου ὅτι ἥλιός ἐστιν, ἢ περὶ τοῦ σκότους ὅτι σκότος ἐστίν, οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. οὐδὲν βαρύτερον τῆς ὑπονοίας· τοσοῦτον εἰσὶν ἐπιβλαβεῖς· ὅτι χρονίζουσαι ἐν ἡμῖν ἄρχονται πείθειν ἡμᾶς καὶ ἐναργῶς δοκεῖν βλέπειν πράγματα μήτε ὄντα, μήτε γενόμενα. καὶ λέγω ὑμῖν πρᾶγμα θαυμαστὸν περὶ τούτου ὅτι ἐγὼ παρηκολούθησα ἔτι ὢν ἐν τῷ κοινοβίῳ. ἀδελφόν τινα εἴχομεν ἐκεῖ πάνυ ὀχλούμενον ὑπὸ τοῦ πάθους τούτου, καὶ οὕτως ἐπείθετο ταῖς ἰδίαις ὑπονοίαις, ὡς πληροφορεῖσθαι αὐτὸν περὶ ἑκάστης ὑπονοίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτως ἐστὶ πάντως, ὡς ὑπογράφει ὁ λογισμὸς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως. τῷ οὖν χείρω προκόπτοντος τοῦ κακοῦ, οὕτως αὐτὸν ἔπεισαν οἱ δαίμονες πλανᾶσθαι, ὥστε εἰσελθεῖν αὐτὸν ἅπαξ εἰς τὸν κῆπον κατασκοποῦντα. καὶ γὰρ παρετηρεῖτο καὶ παρηκροᾶτο· καὶ ἔδοξε βλέπειν τινὰ τῶν ἀδελφῶν κλέπτοντα σῦκα καὶ τρώγοντα. ἦν δὲ καὶ παρασκευή, καὶ οὔπω ἦν ὥρα δευτέρα. ὡς οὖν ἔπεισεν αὐτόν, ὡς ὅτι ἰδικῶς μετὰ ἀληθείας εἶδε τὸ πρᾶγμα· κρύπτει ἑαυτόν φησι καὶ ἐξέρχεται σιωπῶν, καὶ παρατηρεῖ πάλιν εἰς τὴν ὥραν τῆς συνάξεως ἰδεῖν τί ποιεῖ ὁ ἀδελφὸς εἰς τὴν κοινωνίαν ὁ δῆθεν κλέψας τὰ σῦκα καὶ φαγών. καὶ ὡς εἶδεν αὐτὸν νίπτοντα τὰς χεῖρας, ἵνα εἰσέλθῃ καὶ κοινωνήσῃ, τρέχει καὶ λέγει τῷ Ἀββᾷ· ὅτι ὁ δεῖνα ὁ ἀδελφός, ἴδε που εἰσέρχεται μεταλαβεῖν τῆς ἁγίας κοινωνίας μετὰ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλὰ κέλευσον μὴ δοθῆναι αὐτῷ. ἐγὼ γὰρ οἶδα αὐτὸν ἀπὸ πρωῒ κλέπτοντα σῦκα ἐκ τοῦ κήπου καὶ τρώγοντα. ἐν τοσούτῳ εἰσέρχεται ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος μετὰ πολλῆς κατανύξεως εἰς τὴν ἁγίαν προσφοράν. ἦν γὰρ καὶ τῶν εὐλαβῶν. ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν ὁ ἀββᾶς, καλεῖ αὐτὸν πρὶν ἢ πλησιάζει τῷ πρεσβυτέρῳ τῷ μεταδιδοῦντι, καὶ λαμβάνει αὐτὸν κατ' ἰδίαν, καὶ λέγει αὐτῷ· εἰπέ μοι ἀδελφέ, τί ἐστιν ὃ ἐποίησας σήμερον; ἐκεῖνος ἐξενίσθη, καὶ λέγει αὐτῷ, ποῦ δέσποτα; λέγει αὐτῷ ὁ ἀββᾶς· εἰς τὸν κῆπον ὅτε εἰσῆλθες τὸ πρωΐ, τί ἐποίεις ἐκεῖ; λέγει πάλιν, ὡς ἐκπληττόμενος ὁ ἀδελφός· δέσποτα οὔτε τὸν κῆπον εἶδον σήμερον, οὔτε ὧδε ἤμην εἰς τὸ κοινόβιον τὸ πρωΐ, ἀλλ' ἄρτι ἰδὲ ἦλθον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ. εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ ἀπολῦσαι τὴν ἀγρυπνίαν, ἔπεμψέ με ὁ οἰκονόμος εἰς τήνδε τὴν ἀπόκρισιν· ἦν δὲ ἡ ἀπόκρισις περὶ ἧς εἶπεν ἀπὸ πολλῶν μιλίων, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς συνάξεως ἦν φθάσας ὁ ἀδελφός. μεταστέλλεται ὁ ἀββᾶς τὸν οἰκονόμον καὶ λέγει αὐτῷ· ποῦ ἔπεμψας τὸν ἀδελφὸν τοῦτον; ἀποκρίνεται ὁ οἰκονόμος ὅπερ εἶπε καὶ ὁ ἀδελφός, ὅτι εἰς τήνδε τὴν κώμην ἔπεμψα αὐτόν, καὶ βάλλει μετάνοιαν, εἰπών, συγχώρησόν μοι, ὅτι ἀνεπαύου ἀπὸ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησα αὐτὸν λαβεῖν παρά σου ἀπόλυσιν·

ὡς οὖν ἐπληροφορήθη ὁ Ἀββᾶς, ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν κοινωνῆσαι. καὶ καλεῖ τὸν ἀδελφὸν τὸν τὰς ὑπονοίας ἔχοντα, καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτόν, καὶ ἀφορίζει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἁγίας κοινωνίας· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ καλέσας τοὺς μοναχοὺς πάντας μετὰ τὴν σύναξιν, ἐξήγγελλεν αὐτοῖς μετὰ δακρύων τὰ συμβάντα, καὶ ἐστηλίτευσε τὸν ἀδελφὸν ἐπὶ πάντων· τρία ἐκ τούτου πραγματευόμενος, τὸ καταισχυνθῆναι τὸν διάβολον, καὶ παραδειγματισθῆναι τὸν σπείροντα τὰς ὑπονοίας, καὶ τὸ συγχωρηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀδελφοῦ διὰ τῆς ἀτιμίας ἐκείνης, καὶ λαβεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ τὸ ποιῆσαι τοὺς ἀδελφοὺς ἀσφαλεστέρους πρὸς τὸ μηδέποτε ἀναγκάσθαι ἡμᾶς ταῖς ἰδίαις πείθεσθαι ὑπονοίαις· καὶ πολλὰ νουθετήσας περὶ τούτου, καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἀδελφόν, ἔλεγεν οὐδὲν εἶναι βλαβερώτερον τῆς ὑπονοίας, καὶ ἐδείκνυε διὰ τοῦ συμβάντος ὑποδείγματος. καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα διαφόρως εἶπον οἱ πατέρες ἀσφαλιζόμενοι ἡμᾶς περὶ τῆς βλάβης τῆς ὑπονοίας. σπουδάσωμεν οὖν πάσῃ δυνάμει ἡμῶν μηδέποτε πιστεύειν ταῖς ἰδίαις ὑπονοίαις· οὐδὲν οὕτως ἀφιστᾷ ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ μὴ προσέχειν ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις, καὶ ποιεῖν αὐτὸν πάντοτε περιεργάζεσθαι τὰ μὴ ἀνήκοντα αὐτῷ· καὶ ἐκ τούτου οὐδὲν καλόν, καὶ ἐκ τούτου μυρίαι θλίψεις, καὶ ἐκ τούτου οὐδέποτε σχολάζει ἄνθρωπος κτήσασθαι φόβον Θεοῦ· κἂν σπαρῶσιν ἡμῖν ὑπόνοιαι πονηραὶ διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν, εὐθέως μεταστρέψωμεν αὐτὰς εἰς καλονοησίας, καὶ οὐ βλάπτωσιν ἡμᾶς. κακαὶ γάρ εἰσιν αἱ ὑπόνοιαι, καὶ οὐδέποτε ἀφίουσι τὴν ψυχὴν εἰρηνεῦσαι· ἰδοὺ τοῦτό ἐστι τὸ κατὰ διάνοιαν ψεῦδος. ὁ δὲ ἐν λόγῳ ψευδόμενός ἐστιν, ὅταν, ὑποθοῦ, ὀκνεῖ τις ἀναστῆναι εἰς τὴν ἀγρυπνίαν, καὶ οὐ λέγει, συγχώρησόν μοι, ὅτι ὤκνησα ἀναστῆναι· ἀλλὰ λέγει, ἐπύρεξα, ἐσκοτώθην, οὐκ ἠδυνήθην ἀναστῆναι, ἠτόνουν, καὶ λέγει δέκα ῥήματα ψευδῆ, ἵνα μὴ βάλλῃ μίαν μετάνοιαν, καὶ ταπεινωθῇ· ἐὰν δέ τις μέμφηται αὐτὸν ἐν πράγματι, μένει ἀλλάσσων τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ φιλονεικῶν, ἵνα μὴ βαστάσῃ τὴν μέμψιν αὐτοῦ. ὁμοίως, ἐὰν συμβῇ αὐτὸν ἔχειν λόγον τινὰ πρὸς ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐ παύεται δικαιολογούμενος· καὶ λέγων· ἀλλὰ σὺ εἶπας, ἀλλὰ σὺ ἐποίησας, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ εἶπον, ἀλλ' ἐκεῖνος εἶπεν, ἀλλὰ τοῦτο ἀλλ' ἐκεῖνο, ἵνα μὴ μόνον ταπεινωθῇ· πάλιν ἐὰν ἐπιθυμήσῃ πράγματος, οὐκ ἀνέχεται εἰπεῖν ὅτι ἐπιθυμῶ τόδε, ἀλλὰ μένει στρέφων τοὺς λόγους αὐτοῦ, λέγων,

A Persuasus & credens omnino his Abbas, eos cum benedictione misit ad communionem: Vocatóque fratre altero qui suspicionibus suis agebatur, illum acriter increpauit, & communione prohibuit. Post verò expletas cerimonias & sacra, coetum omnium monachorum & conuentum congregauit, & ante omnes vberibus lacrymis, quæ contigissent, exposuit, & posuit fratrem reum ante ipsos: tria hoc vno facturus: confusurus primò diabolum, pòst erecturus B exemplo quicunque suspiciones disseminaret, deinde fratri peccatum hoc dimissurus per ipsam confusionem, quam ante omnes positus pateretur. Multa itaque de hac re loquens, omnes cautos reddidit, ne vnquam posthàc suspicionibus crederemus, clarum faciens exemplo præsenti nihil esse grauius suspicionibus. Et alia plurima huiuscemodi à patribus dicta sunt, quæ nos contra suspicionum damna munirent. Curemus ergo fratres, quo possumus studio & diligentia, suspiciones omnes à C nobis abigere. Nihil enim adeò hominem à Deo segregat, vt nullam suorum vitiorum curam habere, & scrutari semper quæ nihil ad se attinent. Hinc nullum bonum, sed innumeræ afflictiones procedunt. Hinc fit vt homo nunquam pacificus sit, nunquam quiescat, nunquam Dei timorem possideat. Vt igitur cœperint in nobis oriri suspiciones malæ ex malitia & iniquitate nostra, eas illico ad rectam intelligentiam reflectamus, atque ita nos minimè lædent. Malæ etenim suspiciones D animam quam possederint, nunquam quiescere, aut nulla pace frui patiuntur. Mendacium omne mentis atque animi iam exposui. Sermone autem quis mendax est, cùm verbi gratia, torpescens aliquis ad nocturnas vigilias surgere, & sibiipsi parcens, non ait postmodum, da veniam obsecro, pater, quia desidia & negligentia non assurrexi, sed febrem, inquit, passus sum, & vertiginem, nec quiui vllo pacto surgere, deficiebam, debilis eram: Et de- E cies mentitur, ne vnica corporis inclinatioue honorem deferat, atque humilietur. Alius aliqua in re accusatus, verba peruertit, expolit sermonem, ne ferat accusationem. Si quis item cum fratre contenderit, non cessat sophisticè arguere, & noxam omnem in fratrem reflectere: dicens, hoc tu dixisti, hoc tu fecisti, non ego: atque alia plurima in hunc modum, ne humilietur. Alius quoque cùm rem aliquam desiderauerit, non audet apertè dicere, quòd eam desideret, sed circuitionibus vtitur, dicens,

Monachi suspiciosi pœna.

Suspiciones fugienda.

Incõmoda ex suspicionibus.

Piger solet mentiri cùm defuit officio.

Mendacij multiplicis exempla.

Hoc patior, hac re mihi opus est, hoc mihi debetur, & toties mentiri pergit, dum desiderium suum expleat, dum voti sui compos fiat. Cùm autem omne peccarum ex triplici radice proueniat, vel ex voluptate, vel ex auaritia, vel ex inani gloria & superbia, idem potest dici de mendacio. Mentitur enim aliquis ne accusationem patiatur & humilietur, alius vt votum suum expleat, alius vt quippiam lucretur, qui nunquam quiescit, nunc ad id, nunc ad illud versus, omnia distorquens dum voti sui sit compos. Is nunquam fidelis est, nuoquam verax, & si quandoque contigerir vt verbum vllum verum dixerit, facit vt sibi nunquam credarur. Eius quoque veritas nunquam simplex & aperta, sed vt plurimum obscura & inuoluta reperitur. Alius cùm sibi re aliqua opus esse viderit, dissimulat parumper, ne res ipsa in maiorem turbationem & afflictionem sibi vertatur: vbi verò omnino cogitur, nec potest vlteriùs protrahere desiderium, mutar verba, vt vitet quod dixi turbationum periculum & afflictionem. Quæsiuit autem Abbas Alonius ab Abbate Agathone ita dicens: Coniuratunt homines duo in cædem tuam, atque alter illorum in cellam tuam fugit: dum eum quærit iudex, abs re vbi sit, petit. Nunquid huiuscemodi hominem in mortem tradas, an verba commures? Licere ait puto in tali articulo & necessitate. Debet tamen qui hoc egit, non negligere factum, sed pœnitentiam agere & flere amarissimè in conspectu Dei: atque hoc tempus habere vti tempus tentationis. Neque ad hæc consuescat, sed semel ob multa. In vsum enim & consuetudinem deducta noceant, ad tempus autem & in summa necessitare ioterdum prosunt. Sic itaque debet quis vri hac re, vt non nisi in summa oecessitate verba commutet: & tunc quoque eum timore, ostendens Deo & intentiooem suam & vrgentem necessitatem. sic potest quis protegi & excusari ne offendar. Diximus igitur, quis meote, quis item verbo meodax sit. Dicamus & quis in vitam suam mentiatur. Mentitur aliquis in vitam suam, cùm turpis & luxuriosus cootinentiam simulat: auarus & tenax de eleemosyna loquitur, compassiooem & misericordiam laudat: superbus & audax humilitatem admiratur. Hic non volens virtutem laudare illam admiratur, si enim hoc animo laudaret & admiraretur, fateretur proptium peccatum, & diceret, heu me miserum & infelicem, omni virtute, omni bono vacuus sum. Et ita post confessionem propriæ infirmitatis laudare posset & admirari virturem. Noo etiam virtutem laudat ne quem scandalizet. sic enim primò sibi dicendum esset:

Mendacij radices.

Abbas Alonius.

Liceatne aliquando verba commutare.

Hypocrita mentitur in vitam suam.

τόδε πάσχω καὶ τοῦδε χρήζω, ἢ τοῦδε ἐπετάγην, καὶ λέγει πόσα ψεύδη, ἕως οὗ πληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ. πᾶσα γὰρ ἁμαρτία, ἢ διὰ φιληδονίαν, ἢ διὰ φιλαργυρίαν, ἢ φιλοδοξίαν γίνεται· ὁμοίως καὶ τὸ ψεῦδος διὰ τούτων τῶν τριῶν γίνεται, ἢ διὰ τὸ μὴ μεμφθῆναι καὶ ταπεινωθῆναι, ψεύδεταί τις, ἢ διὰ τὸ αὐτῶσαι θέλημα, ἢ διὰ τὸ κερδῆσαι· καὶ οὐ παύεται στρέφων ὧδε στρέφων ἐκεῖ, πάντα μηχανώμενον τὸ εἰπεῖν ἕως ἀνύσῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. ὁ τοιοῦτος οὐδέποτε πιστεύεται· ἀλλὰ καὶ ἀληθὲς ῥῆμα ἐὰν εἴπῃ, οὐδεὶς δύναται πιστεῦσαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ, ἀμφίβολον εὑρίσκεται. ἔστι δὲ ὅτι γίνεται ἀνάγκη πράγματος, καὶ ἐὰν μὴ κρύψῃ τις μικρόν, ἔρχεται τὸ πρᾶγμα εἰς πλείονα ταραχὴν καὶ θλίψιν· ὅτε οὖν τοιαύτη περίστασις γένηται, καὶ ἴδῃ τις ἑαυτὸν ἀναγκαζόμενον, διὰ τοῦτο ἀλλάξαι ῥῆμα, ἵνα μὴ γένηται, ὡς εἶπον, πλείων ταραχὴ καὶ θλίψις, ἢ κίνδυνος· ὥσπερ εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Ἀλώνιος τῷ Ἀββᾷ Ἀγάθωνι· ἰδοὺ δύο ἄνθρωποι ἐπὶ σοῦ φόνον ἐποίησαν, καὶ ὁ εἷς ἔφυγεν εἰς τὸ κελλίον σου, καὶ ἰδοὺ ὁ ἄρχων ζητεῖ αὐτόν· καὶ ἐρωτᾷ σε, λέγων, ἐπὶ σοῦ φόνος γέγονεν. ἐὰν μὴ οἰκονομήσῃς, παραδίδως τὸν ἄνθρωπον εἰς θάνατον· ὅταν οὖν μεγάλη τις ἀνάγκη συμβῇ, θέλει οὖν τις μηδὲ οὕτως ἀμεριμνῆσαι, ἀλλὰ μετανοεῖν καὶ κλαίειν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχειν τοιοῦτον, ὡς καιρὸν πειρασμοῦ, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνεχῶς, ἀλλ' ἅπαξ διὰ πολλῶν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς μελακῆς καὶ τοῦ καθαρσίου, ὅτι συνεχῶς λαμβανόμενα βλάπτουσιν, εἰ δὲ ληφθῇ τις ἅπαξ διὰ χρόνου διὰ πολλὴν ἀνάγκην ὠφελοῦσιν αὐτόν, οὕτως ὀφείλει τις χρᾶσθαι τῷ πράγματι τούτῳ, ἵνα κἂν δι' ἀνάγκην θελήσῃ ἀλλάξαι, μὴ συνεχῶς· ἀλλ' ἄρα ἐστὶν ἅπαξ διὰ πολλῶν, ἐὰν ἴδῃ, ὡς εἶπον, πολλὴν ἀνάγκην, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ διὰ χρόνου μετὰ φόβου καὶ τρόμου δεικνύων τῷ Θεῷ, καὶ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνάγκην, καὶ σκεπάζεται· ἐπεὶ καὶ εἰς αὐτὸ βλάπτεται. ἰδοὺ εἴπομεν τί ἐστιν ὁ ψευδόμενος κατὰ διάνοιαν, καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐν λόγῳ ψευδόμενος· θέλομεν λοιπὸν εἰπεῖν τίς ἐστι καὶ ὁ εἰς αὐτὸν τὸν βίον αὐτοῦ ψευδόμενος· ὁ εἰς τὸν βίον ἑαυτοῦ ψευδόμενός ἐστιν, ὅταν τις ἄσωτος ὢν προσποιῆται ἐγκράτειαν, ἢ πλεονέκτης ἐστί, καὶ λαλεῖ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ἐπαινεῖ τὴν συμπάθειαν, ἢ ὑπερήφανός ἐστι, καὶ θαυμάζει τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ οὐχ ὡς θέλει τὴν ἀρετὴν ἐπαινέσαι, θαυμάζει αὐτήν. εἰ γὰρ εἶχε τὸν σκοπὸν τοῦτον, πρῶτον μετὰ ταπεινώσεως ὡμολόγει τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, λέγων· οἴμοι τῷ ἀθλίῳ ὅτι μεμάκρυμαι ἀπὸ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ μετὰ τὸ ὁμολογῆσαι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, οὕτως εἶχε θαυμάσαι, καὶ ἐπαινέσαι τὴν ἀρετήν. ἀλλ' οὐδὲ σκοπὸν ἔχων τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινά, ἐγκωμιάζει τὴν ἀρετήν. ὀφείλει γὰρ καὶ οὕτως λογίζεσθαι·

ὅτι καὶ ἐγὼ ἄθλιός εἰμι καὶ ἐμπαθής, διὰ τί ἵνα τὸν ἄλλον σκανδαλίσω, διὰ τί ἵνα βλάψω καὶ ἄλλην ψυχήν, καὶ ἐνέγκω ἐμαυτῷ τὸ ἄλλου βάρος, καὶ εἶχεν εἰ καὶ εἰς αὐτὸν ἡμάρτομεν, ἀλλ' οὖν ἀψευδὴς τοῦ καλοῦ. Ταπεινώσεως γάρ ἐστι τὸ ἑαυτὸν ταλανίζειν, καὶ συμπαθείας, τὸ φείδεσθαι τοῦ πλησίου. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος, οὐ κατά τινα τῶν εἰρημένων, θαυμάζει, ὡς εἶπον, τὴν ἀρετήν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ σκεπάσαι τὴν ἰδίαν ἀσχημοσύνην προσλαμβάνεται τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς, καὶ λαλεῖ περὶ αὐτῆς, ὡς ὅτι καὶ αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν, ἢ πολλάκις διὰ τὸ βλάψαι καὶ *δελεάσαι τινα. οὔτε μία γὰρ κακία, οὔτε μία αἵρεσις, οὔτε αὐτὸς ὁ διάβολος δύναται ἀπατῆσαι τινα, εἰ μὴ διὰ τοῦ σχηματίζεσθαι τὴν ἀρετήν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι αὐτὸς ὁ διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται, ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. οὕτως οὖν καὶ ὁ ψεύστης, εἴτε φοβούμενος αἰσχύνην διὰ τὸ μὴ ταπεινωθῆναι, εἴτε ὡς εἴπομεν θέλων δελεάσαι καὶ ἀπατῆσαί τινα, λαλεῖ περὶ τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει, ὡς ἰδιοποιούμενος αὐτάς, καὶ πεπειραμένος αὐτῶν. οὗτός ἐστιν ὁ ψευδόμενος εἰς αὐτὸν τὸν βίον αὐτοῦ, ὅστις οὐκ ἔστιν ἁπλοῦς ἄνθρωπος, ἀλλὰ διπλοῦς· ἄλλος ἐστὶν ἔσωθεν, καὶ ἄλλος ἔξωθεν· διπλοῦν ἔχει καὶ ὅλον ἐσχλευασμένον τὸν βίον αὐτοῦ. ἰδοὺ εἴπομεν περὶ τοῦ ψεύδους ὅτι ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν. εἴπομεν καὶ περὶ τῆς ἀληθείας ὅτι ἡ ἀλήθεια, ὁ Θεός ἐστι. φύγωμεν οὖν τὸ ψεῦδος ἀδελφοί, ἵνα ῥυσθῶμεν ἐκ τῆς μερίδος τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀγωνισώμεθα κτήσασθαι τὴν ἀλήθειαν, ἵνα ἑνωθῶμεν τῷ εἰπόντι, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ὁ Θεὸς ἀξιώσει ἡμᾶς τῆς ἀληθείας αὐτοῦ.

A Infœlix ego sum & miser qui scandalo vnicuique sum, vniuscuiusque lædo animam, atque alienum onus in me fero: & ita fateretur peccatum quod in alterum commisit, non in bono proprio gloriaretur. Humilitatis enim proprium est, seipsum semper vilipendere, & proximo compati. Hic secundùm nullum prędictorum modorum virtutes laudauit, sed vt vitium & dedecus suum tegeret, virtutis nomen adiecit: ita loquitur de ea ac si talis ipse sit. Sæpe etiam virtutem laudat vt cuipiam noceat, vt aliquem ad se alliciat. Neque enim vna malitia est, vna conditio. Diabolus ipse B non potest interdum fallere, nisi virtutem adumbret, nisi (vt ait Apostolus) transfiguret se in Angelum lucis. Haud mirum igitur & si ministri eius transfigurant se in ministros iustitiæ. Hic ergo mendax est (vt dixi) siue timore propriæ ignominiæ & confusionis, vel vt aliquem ad se trahat, vel vt cuipiam noceat; loquiturque de virtutibus, admiratur & laudat, tanquam & ipse earum rerum sit possessor quas laudat, tanquam in his habitum summum & longam consuetudinem fecerit. Hic propriè est qui in vitam suam mentitur: C Non simplex, qualem virtus desiderat, sed duplex: alius interiùs, alius exteriùs: atque ita ridiculam & inconstantem agit vitam suam. Diximus iam de mendacio, quòd omne à malo sit, hoc est à diabolo. Diximus & de veritate quia Deus veritas est. Fugiamus igitur mendacium fratres, vt eruamur à consortio mali, insudemus ad parandam virtutem, vt illi coniungamur qui ait: Ego sum veritas. Deus nos dignos faciat sua veritate.

Virtutē laudare ne fratrē scādalizemus humilitatis proprium.

* *Δελεάσαι.*

Diabolus fallere non potest nisi specie virtutis.

2. Cor. 11.

Hypocrita vita ridicula est

Omne mendaciū à diabolo.

Ioan. 14.

D

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑ ΣΚΟΠΟΥ καὶ νήψεως ὁδεύειν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ.

Διδασκαλία ι'.

ΦΡΟΝΤΙΣΩΜΕΝ ἑαυτῶν ἀδελφοί, νήψωμεν· τίς δώσει ἡμῖν τὸν καιρὸν τοῦτον, ἐὰν ἀπολέσωμεν αὐτόν; ὄντως ἔχομεν ζητῆσαι τὰς ἡμέρας ταύτας, καὶ μὴ εὕρωμεν αὐτάς. ὁ Ἀββᾶς Ἀρσένιος ἔλεγεν ἐν ἑαυτῷ πάντοτε, Ἀρσένιε διὰ τί ἐξῆλθες; ἡμεῖς δὲ ἐν τοσαύτῃ ἐσμὲν ἀπωλείᾳ καὶ ἀμελείᾳ· ὅτι οὔτε οἴδαμεν διὰ τί ἐξήλθομεν, οὔτε οὐκ οἴδαμεν τί ἐστιν ὃ ἠθελήσαμεν· διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ προκόπτομεν ἀλλὰ καὶ θλιβόμεθα πάντοτε· τοῦτο δὲ γίνεται ἡμῖν ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν προσοχὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν. καὶ ὄντως εἰ ἠθέλομεν μικρὸν ἀγωνίσασθαι, οὐκ εἴχομεν ἐπὶ πολὺ θλιβῆναι οὐδὲ κοπιᾶν· κἂν γὰρ παρὰ τὰς ἀρχὰς βιάζηταί τις ἑαυτόν,

VT AD CERTVM SCOPVM & sobrietatem in Dei via dirigamur.

DOCTRINA X.

CVREMVS nosipsos dilectissimi, inuigilemus nobis. Quis enim nobis amissum tempus restituet? Quærere hos dies poterimus, sed nusquam eos inueniemus. E Abbatem Arsenium solitum aiunt sibiipsi semper dicere: Arseni ad quid venisti? Nos autem adeò desides sumus & inertes, vt ad quid venerimus, omnino ignoremus, neque quidnam velimus, sciamus. Atque ideo non solùm non proficimus, sed semper angimur, semper affligimur. Quod inde fit, quia nullā de nobis curam, nullā attentionem gerimus. Nam si (vt par esset) decertare nobiscum modicum vellemus, non vsque adeo affligeremur, non tantùm laboraremus. Qui enim principio sibiipsi vim fecerit atque restiterit,

Temporis iactura sarciri non potest.

Pugnandum nobiscū vt pacem in nobis habeamus.

& paulatim pugnare perrexerit, proficiet sanè, & deinceps pacem & quietem consequetur. Cùm enim aduerterit Deus aliquem seipsum principio cogere, statim ad auxilium properat. Et nos igitur, fratres, nosipsos cogamus, iaciamus tandem fundamenta, velimus tandem bonum, etsi nondum perfecti simus. Hoc enim bonum optare & velle, salutis exordium est nobis, & cùm velle incipimus, incipimus etiam auxiliante Domino pugnare. Pugnantibus autem nobis non desunt qui opem ferant ad virtutes parandas. Hinc vnus è senioribus ita solitus erat dicere: Da sanguinem, & accipe spiritum, id est pugna vt ad virtutis habitum peruenias. Cùm ad ludum pergerem egressus iam ex ephebis, inuigilabam admodum à principio, vbi verò cœpi ad lectiones ascendere & librum aperire, territus penè diffugiebam, eramque vt qui agreste animal formidat contingere. At vbi meipsum coëgi, & durauí pergens vt poteram, Deus opem attulit, & sic ad habitum disciplinæ perueni: itaque plerunque distrahebar studio miro & ardore lectionum, vt quid comedissem, bibissem, obdurmissem, interdum ignorarem. Neque aliquando acquieui vt à quoquam amicorum in prandium in symbolum, lectionis tempore ducerer, diligebam tamen socios meos. Cùm igitur nos dimiserat sophista, lauabar; indigebam enim quotidiana lotione; cùm quotidie in studio & labore lectionum desudarem. Concedebam inde domum, nihil curans quid mihi edendum esset, cùm neque mihi otium ad parandos cibos suppeteret. Aderat autem amicus & familiaris meus, qui mihi pararet si quid voluissem. Accipiebam igitur quicquid ab eo præparatum offendissem, habens semper ex opposito lectulum meum cum libro. Inclinabamque post cibum, & cùm paululum obdormissem cum vicino semper libro, exiliebam illicò ad lectionem è somno. Item & ad vesperã cùm è ludo discederem, semper cum lumine ad mediam noctem legebã & vigilabam. Cúmque ita me haberem, nullã fateor alicunde dulcedinẽ aut voluptatem capiebam, nisi à lectione. Posteaquam igitur ad monasterium veni, dicebam mihiipsi quàm sæpissimè, si tanta cupiditas tibi fuit in adipiscenda eloquentia, si tantus ardor lectionis, vt ad ipsius habitũ proueheretis, quanto magis debes virtutis gratia elaborare? & ex hac cogitatione admodum, fateor, proficiebam. Sic ergo cùm parare virtutem quispiam voluerit, decet nõ distrahi ad diuersa, neque obliuiosum esse: vt qui rhethoricam discere voluerit, qui nulli alij rei operã suam nauat quàm illi. Quod est imprimis ab his factitandum qui spiritualem artem parare student, vt scilicet nulli omnino rei præterquam huic operam dent: atque in ea dies noctésque cogitationem omnem suam figant,

Initium salutis.

B. Dorothei attentio ad studia.

ἐλουόμην.

Dorotheus scholasticorum exemplar.

Virtutis magis quàm eloquẽtia gratia laborare nos decet.

ἀλλὰ ἀγωνιζόμενος κατὰ μικρὸν, μικρὸν προκόπτει, καὶ λοιπὸν μετὰ ἀναπαύσεως ποιεῖ· ὁ Θεὸς βλέπων ὅτι ὅτε βιάζεται ἑαυτὸν, καὶ παρέχει αὐτῷ βοήθειαν. καὶ ἡμεῖς οὖν βιασώμεθα ἑαυτοὺς, βάλλωμεν καλὴν ἀρχὴν, θελήσωμεν πῶς τὸ καλόν. καὶ γὰρ οὔπω ἐν τελειότητι ἐσμέν. ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ θέλειν, ἀρχὴ σωτηρίας ἡμῖν ἐστιν· ἐκ τοῦ γὰρ θέλειν, ἐρχόμεθα σὺν Θεῷ καὶ εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἀγωνίζεσθαι, βοηθεῖταί τις εἰς τὸ κτήσασθαι τὰς ἀρετάς· διὰ τοῦτο τις τῶν πατέρων λέγει· δὸς αἷμα καὶ λάβε πνεῦμα· τουτέστιν ἀγώνισαι, καὶ ἔλθῃς ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς. ὅτε ἀνεχώρησα εἰς τὴν ἔξω παιδείαν, ἐσκόπουν ἐξ ἀρχῆς πάνυ, καὶ ὅτε ἠρχόμην κρατῆσαι τὸ βιβλίον, οὕτως ἤμην, ὡς τις ὑπάγων ἅψασθαι θηρίου. ὡς οὖν ἔμεινα βιαζόμενος ἐμαυτὸν, ἐβοήθησέ μοι ὁ Θεὸς, καὶ οὕτως ἐγενόμην ἐν ἕξει τοῦ πράγματος, ὥστε μὴ εἰδέναι με τί ἔφαγον ἢ τί ἔπιον, ἢ πῶς ἐκοιμώμην, ἐκ τῆς καύσεως τῶν ἀναγνωσμάτων· καὶ οὐδέποτε ἐλκυσθῆναι εἰς ἄριστον μετὰ ἑνὸς τῶν φίλων μου· ἀλλ᾽ οὐδὲ εἰς συντυχίαν ἠρχόμην μετ᾽ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἀναγνώσματος· καίτοι φιλεταιριστὴς ὢν καὶ ἀγαπῶν τοὺς ἑταίρους μου. ὡς οὖν ἀπέλυεν ἡμᾶς ὁ σοφιστὴς καὶ *ἐλουόμην (ἐχρῇζον γὰρ καθ᾽ ἡμέραν ἐνυγραίνεσθαι, ἐπειδὴ ἀπεξηραινόμην ἐκ τῆς ὑπερβολῆς τῶν ἀναγνωσμάτων) ἀνεχώρουν ὅπου ἔμενον, μήτε εἰδὼς ὅτι ἔχω φαγεῖν· οὐκ ἠδυνάμην γὰρ ἀποσχοληθῆναι οὐδὲ εἰς τὸ ἐπιτάξαι αὐτῷ τὸ φαγεῖν μου· πλὴν εἶχον πιστὸν, καὶ αὐτὸς ἡτοίμαζέ μοι εἴ τι ἤθελον· ἐλάμβανον οὖν εἴ τι εὕρισκον αὐτὸν ποιήσαντα, ἔχων καὶ τὸ βιβλίον μου ἐκ πλαγίων μου εἰς τὸν κράββατον, καὶ κατὰ μικρὸν ἐνέκυπτον εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν τῷ κοιμηθῆναι, ὁμοίως πλησίον μου εἶχον αὐτὸ εἰς τὸ θρονίον μου, καὶ ὡς ἥρπαζον μικρὸν, εὐθέως ἀνεπήδων εἰς τὴν ἀνάγνωσιν· πάλιν ἑσπέρας, ὡς ἀνεχώρουν μετὰ τὸ λυχνικὸν, ἥπτον τὸν λύχνον, καὶ ἐποίουν ἕως τοῦ μεσονυκτίου ἀναγινώσκων, καὶ οὕτως ἤμην ὅτι οὐκ ᾐσθανόμην οἱασδήποτε ἡδύτητος εἰ μὴ ἐκ τῶν ἀναγνωσμάτων· ὅτε οὖν ἦλθον εἰς τὸ μοναστήριον, ἔλεγον ἐμαυτῷ· εἰ ἐπὶ τοῦ ἔξω λόγου ἐγένετο τοιοῦτο πάθος καὶ τοιαύτη θέρμη, ἐκ τοῦ σχολάσαι τινὰ τῇ ἀναγνώσει γενέσθαι ἐν ἕξει αὐτῆς, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀρετῆς; καὶ ἐλάμβανον πολλὴν δύναμιν ἐκ τοῦ πράγματος. οὕτως ἐὰν θέλῃ τις κτήσασθαι ἀρετὴν, οὐκ ὀφείλει ἀδιαφορεῖν οὐδὲ μετεωρίζεσθαι. ὥσπερ γάρ τις θέλων μαθεῖν τεκτονικὴν, οὐ προσέχει ἄλλῃ τέχνῃ, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν θελόντων κτήσασθαι ἐργασίαν πνευματικήν. οὐκ ὀφείλουσι προσέχειν ἄλλῳ τινὶ πράγματι, ἀλλὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετᾷν ἐν αὐτῷ,

πῶς διανυσθῶσι κτήσασθαι αὐτήν. οἱ δὲ μὴ οὕτως προσερχόμενοι τῷ πράγματι, οὐ μόνον οὐ προκόπτουσιν, ἀλλὰ καὶ συντρίβονται, οὕτως ἀσκόπως περιφερόμενοι. ἐὰν γὰρ μὴ νήφῃ τις καὶ ἀγωνίζηται, εὐχερῶς ἐκπίπτει εἰς τὰς ὑπερεκβάσεις τῆς ἀρετῆς. αἱ γὰρ ἀρεταὶ μέσαι εἰσίν, ἡ βασιλικὴ ὁδός ἐστι, περὶ ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος γέρων ἐκεῖνος· ὁδῷ βασιλικῇ πορεύεσθε, καὶ τὰ μίλια μετρεῖτε. μέσαι οὖν, ὡς εἶπον, αἱ ἀρεταί, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· διὰ τοῦτο γέγραπται, μὴ ἐκκλίνῃς εἰς τὰ δεξιά, μηδὲ εἰς τὰ ἀριστερά· ἀλλὰ ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου. καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγει, εὐθύς ἐστι τῇ καρδίᾳ ὁ τὸν λογισμὸν μὴ ἔχων ῥέποντα εἰς ὑπερβολὴν μήτε ἔλλειψιν, ἀλλ' ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς. οἷόν τι λέγω, ἡ κακία καθ' ἑαυτὴν οὐδέν ἐστιν. οὔτε γὰρ οὐσία τίς ἐστιν, οὔτε ὑπόστασίν τινα ἔχει· μὴ γένοιτο. ἀλλὰ κλίνουσα ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, γίνεται ἐμπαθής, καὶ * ἀποτελέσει τὴν κακίαν. ὅθεν καὶ κολάζεται ὑπ' αὐτῆς, μὴ εὑρίσκουσα φυσικὴν τὴν ἀνάπαυσιν ἐν αὐτῇ. ὥσπερ, ὑπόθου, τὸ ξύλον. μὴ γὰρ σκώληκα ἔχει ἔσωθεν αὐτοῦ, ἀλλὰ ποιεῖ μικρὰν σῆψιν, καὶ ἐκ τῆς σήψεως ἐκείνης γίνεται ὁ σκώληξ, καὶ οὕτως αὐτὸς ὁ σκώληξ βιβρώσκει τὸ ξύλον. ὁμοίως καὶ ὁ χαλκὸς αὐτὸς ποιεῖ τὸν ἰόν, καὶ αὐτὸς πάλιν ἀναλίσκεται ὑπὸ τοῦ ἰοῦ, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτὰ ποιεῖ τὸν σῆτα· καὶ αὐτὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ γινόμενος σὴς φθείρει αὐτό. οὕτως οὖν καὶ ἡ ψυχή, αὐτὴ ποιεῖ τὴν κακίαν, μηδὲν πρὸ τούτου οὖσαν, μηδεμίαν ἔχουσαν, ὡς εἶπον, ὑπόστασιν, καὶ αὐτὴ κολάζεται ὑπὸ τῆς κακίας. καὶ καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος Γρηγόριος· πῦρ γὰρ ὕλης γέννημα καὶ δαπάνημα τῶν ὑλῶν, ὡς τοὺς κακοὺς ἡ κακία. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρρωστούντων σωμάτων ἐστὶν εὑρεῖν· ὅταν ἀτακτήσῃ τις καὶ μὴ ἐξοικονομήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ὑγείᾳ, γίνεται ἢ πλεονασμός, ἢ ἔλλειψις, καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου ἀνωμαλεῖ· ὥστε πρὸ τούτου οὐδαμοῦ ἦν ἀρρωστία, οὐδέ τι ἦν· καὶ πάλιν μετὰ τὸ ὑγιᾶναι τὸ σῶμα, οὐδὲ οὐχ εὑρίσκεται ἡ ἀρρωστία· οὐδέ τί ποτε ἦν. ὁμοίως καὶ ἡ κακία ἀρρωστία ἐστὶ τῆς ψυχῆς στερουμένης τῆς ἰδίας αὐτῆς καὶ κατὰ φύσιν ὑγείας· ἥτις ἐστὶν ἡ ἀρετή. διὰ τοῦτο εἴπομεν ὅτι μέσαι εἰσὶν ἀρεταί· ἤγουν ἡ ἀνδρεία μέση ἐστὶ τῆς δειλίας καὶ τῆς θρασύτητος· ἡ ταπεινοφροσύνη μέση ἐστὶ τῆς ὑπερηφανίας καὶ τῆς ἀνθρωπαρεσκίας· ὁμοίως ἡ εὐλάβεια, μέση ἐστὶ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς ἀναιδείας· οὕτως κατὰ ἀναλογίαν καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί. ἐὰν οὖν εὑρεθῇ ἄνθρωπος ἀξιούμενος τούτων τῶν ἀρετῶν, οἷος εὑρίσκεται τίμιος παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἀεὶ φαίνεται μὲν τρώγων καὶ πίνων καὶ κοιμώμενος, ὥσπερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· ἔστι δὲ ὁ τοιοῦτος τίμιος διὰ τὰς ἀρετὰς ἃς ἔχει. εἰ δὲ μὴ νήφῃ τις καὶ φυλάττῃ ἑαυτόν, ἐκκλίνει εὐχερῶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, ἢ εἰς τὰ δεξιά, ἢ εἰς τὰ ἀριστερά· τουτέστιν ἐπὶ ὑπερβολὴν ἢ ἔλλειψιν, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀρρωστίαν ἥτις ἐστὶν ἡ κακία.

A dum ad eius possessionem cooperante Domino tandem perueniant. Quod sanè qui non fecerint, non solùm non proficiunt, sed etiam tempus omne terunt vsque adeò insipienter circumducti. Nisi enim quis vigilet, certétque secum, facilè in extrema virtutum, hoc est in vitia ipsa, decidet. Mediæ sunt namque virtutes, & regia via, de qua sulitus erat dicere sanctissimus ille senex: Regia via incedite, & in hæc stadia percurrite. Mediæ igitur sunt (vt diximus) virtutes inter excessus atque defectus. Quare scri-B ptum est: Ne declines ad dextram neque ad sinistram, sed regia via incede. Et Basilius ait: Rectum illud cor est, quod cogitationem habet, neque in excessum, neque in defectum declinantem, sed directam ad virtutis medium. Exempli gratia: Malitia secundùm se ipsam nihil est, neque enim substantia est, aut subsistentiam vllam habet. Esto igitur eam nihil esse. Cùm declinat anima à virtute, fit vitiosa, & perficit malitiam, affligiturque ab ea nullam inueniens in ipsa requiem secundùm naturam. Idem fit in ligno. Non enim habet lignum intrà C se vermes, creat modicam putredinem, & ex ea putredine fit vermis, qui postmodum vermis lignum rodit & depascit. Ita & ferrum rubiginem facit, atque ipsum rursum consumitur à rubigine. Et vestis tineam procreat, atque ipsa tinea vestem corrumpit. Sic tandem & anima ipsa malitiam facit, quæ nihil est, & nullam habet subsistentiam, atque ipsam animam destruit & annihilat. Quare diuus Gregorius præclarissimè dixit: Ignem materia procreat, & ab eo consumitur, vt à malis, malitia. Quod etiam videre est in ægrotantium corporibus. Cùm enim quis de-D ordinatus est & intemperans, neque ei cura est vlla valetudinis, fit in ipso statim vel defectus, vel excessus, & quædam inæqualitas, ex qua subita consequitur ægritudo quæ nihil est. Nam vbi corpus conualuerit & sanitati redditum fuerit, nullibi locorum reperitur ægritudo illa, & nulla est. Ita & malitia ægritudo est animæ, quæ illam priuat propria & naturali valetudine, quæ virtus est. Dicimus autem medias esse virtutes. Vt fortitudinem, quæ media est inter timorem & audaciam: humilitatem inter superbiam & hu-E manam complacentiam: pudorem inter verecundiam & impudentiam: & eodem modo reliquas omnes virtutes. Qui ergo repertus fuerit hominum huiuscemodi virtutibus ornatus, præclarissimus erit apud Deum, & quanquam comedat, bibat, dormiátque vt cæteri, tamen ex his virtutibus, apud omnes erit venerabilis. Nisi verò fuerit diligens & circumspectus erga seipsum, ad dexteram facilè vel sinistram declinabit: hoc est, vel in defectum vel in excessum: peruenietque ad animæ ægritudinem quam malitiam diximus.

Virtutis via regia est.

Deuter. 17.

*fort. ἀποτελεῖ

Nulla quies est secundùm naturam, in peccato.

Virtus est anima valetudo. Virtus in medio est.

Lapsus facilis est in extremis.

Humana vita viæ similis.

Hæc est igitur via regia, per quam sancti omnes profecti sunt. Stadia autem varij sunt status, quæ debet quisque emetiri, semper & inspicere vbi nam sit, quotque stadia decurrunt, & in quem statum peruenerit, vt exempli gratia: Quemcunque huc conuenimus scopū, eundem tenemus ad æternam patriam, ex eadem penè ciuitate egressi. Atque alij, quidem stadia quinque profecti substiterunt, alij decem. hi verò inter medium perrexere: alij non omnino emensi sunt, sed cùm è ciuitate exiissent, extra ianuam in fœtore & labe illius remanserunt. Viatores quoque alij cùm duo plerunque stadia ambulauerint, errantes retrograediuntur, vel duo profecti stadia, quinque reuertuntur. Viatores hi sumus nos. Aliqui enim ex nobis sæculo abrenunciantes ad monasterium venere eo animo vt virtutes quascunque studiosissimè parent. Atque alij quidem cùm vel parum profecerint, desistunt illicò, alij magis progrediuntur. Alij medium rei consecuti, desidia torpent, alij autem nihil omnino se erigunt, aut proficiunt, sed egressi corpore tantùm è mundi illecebris, animo in eius labe & affectibus perseuerant. Quidam etiam cùm aliquid boni operis effecerint, illud statim dissoluunt & destruunt. Sunt & alij qui plus dissoluunt, quàm moliti sint. Nonnulli virtutes cōsecuti, superbi & insolētes, contemptorésque proximorum & fratrū facti sunt, qui extra ianuam manserunt, neque intromitti potuerūt, atque ita neque hi scopum suum assecuti sunt. Nā etsi ad ciuitatis portam perducti, non sunt tamen intromissi, deciderúntque infelices à proposito suo. Contēpletur igitur vnusquisque nostrum, fratres, vbi sit. Si verè egressus est è ciuitate sua, si extra portam in fœtore illius & labe remanet. Si paululùm processit aut multùm, si peruenit ad viæ medium, si vbi progressus est ad duo miliaria, totidem regressus est, an progressus ad duo, quinque rediit. Si adusque ciuitatem peruenit, si est Hierusalem sanctam ingressus, an si ad ciuitatem vsque perductus, non est admissus. Discat vnusquisque statum suum in quo est.

3. Hominum status.

Tres enim hominis status sunt. Primus quidem qui passionem & vitium ad actionem perducit. Secundus qui innatum vitium expugnat, sistitque illud & refrenat, ne ad actum prorumpat. Tertius qui omnino id eradicat & euellit. Qui passionem innatam operatur: is est, qui vitium quod in se fuerit ad actum perducit, consummat & perficit. Qui verò eam sistit, is est qui neque vitium operatur, neque amputat illud à se, sed philosophatur & transgreditur ipsum, etsi in se conseruet & teneat. Qui autē eradicat vellitque passionem, is est qui certat viriliter, & quicquid vitio suo passionisque contrarium animaduerterit, id totis viribus aggreditur & operatur. habent autem hi tres status summam latitudinem.

A Ἰδοὺ αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ βασιλική, ἐν ᾗ ὥδευσαν πάντες οἱ ἅγιοι· τὰ δὲ μίλια εἰσὶν αἱ διάφοροι καταστάσεις ἃς ὀφείλει τις μετρεῖν, πάντοτε καὶ βλέπειν ποῦ ἐστιν, εἰς ποῖον μίλιον ἔφθασεν, εἰς ποίαν κατάστασιν ἐστίν· οἷόν τι λέγω, οὕτως ἐσμὲν ἡμεῖς πάντες ὥσπερ τινὲς ἔχοντες σκοπὸν ὁδεῦσαι ἐπὶ τὴν ἁγίαν πόλιν· καὶ ἐξελθόντες ἀπὸ μιᾶς πόλεως, οἱ μὲν, ὥδευσαν πέντε μίλια καὶ ἀπέμειναν· οἱ δὲ, ὥδευσαν δέκα· οἱ δὲ, καὶ ἕως τοῦ ἡμίσεως τῆς ὁδοῦ· οἱ δὲ, οὐδὲ ὅλως ὥδευσαν, ἀλλ' ἐξῆλθον μὲν τῆς πόλεως· ἔμειναν δὲ ἔξω τῶν πυλῶν εἰς τὴν δυσωδίαν αὐτῆς· οἱ δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ὄντες, ἔστιν ὅτι ὁδεύουσι δύο μίλια, καὶ πλανῶνται, καὶ ὑποστρέφουσιν αὐτά, ἢ δύο ποιοῦσι, καὶ ὑποστρέφουσι πέντε· οἱ δὲ, ὥδευσαν ἕως αὐτῆς τῆς πόλεως, ἔμειναν δὲ ἔξω, καὶ οὐκ εἰσῆλθον ἔσω εἰς τὴν πόλιν· ἰδοὺ οὕτως ἐσμὲν καὶ ἡμεῖς. Εἰσὶ γάρ τινες ἐξ ἡμῶν, οἵτε ἀφῆκαν τὸν κόσμον, καὶ ἦλθον εἰς τὸ μοναστήριον σκοπὸν ἔχοντες εἰς τὸ κτήσασθαι τὰς ἀρετάς. καὶ οἱ μὲν κατώρθωσαν ὀλίγον καὶ ἀπέμειναν. ἄλλοι ἔτι μικρόν, ἄλλοι καὶ ἕως τοῦ ἡμίσεως τοῦ πράγματος, καὶ ἐστάθησαν, ἄλλοι οὐδὲν ὅλως κατώρθωσαν, ἀλλὰ καὶ ἔδοξαν μὲν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου, ἔμειναν δὲ εἰς τὰ τοῦ κόσμου πάθη, καὶ εἰς τὴν δυσωδίαν αὐτοῦ· ἄλλοι κατορθοῦσι μικρὸν καλόν, καὶ πάλιν ἀναλύουσιν αὐτό. Εἰ δέ τινες καὶ πλεῖον οὐ κατώρθωσαν, ἀναλύουσιν· ἄλλοι κατώρθωσαν μὲν τὰς ἀρετάς, ἔχουσι δὲ ὑπερηφανίαν καὶ ἐξουδένωσιν τῶν πλησίον, καὶ ἔμειναν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ οὐκ εἰσῆλθον ἔσω, καὶ ὅμως οὐδὲ αὐτοὶ ἔτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν· κἂν γὰρ ἔφθασαν τὴν πύλην τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἔξωθεν ἔμειναν· ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐξέπεσαν τοῦ ἰδίου σκοποῦ. ἕκαστος οὖν ἡμῶν μάθῃ ποῦ ἐστιν· εἰ ἐξέβη ἐκ τῆς ἰδίας πόλεως, ἔμεινε δὲ ἔξω τῆς πύλης εἰς τὴν δυσωδίαν τῆς πόλεως, ἢ προέβη μικρόν, ἢ πολύ, ἢ ἔφθασε τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοῦ· εἰ δύο μίλια ποιεῖ, καὶ ἀναλύει τὰ δύο. εἰ δύο ποιεῖ καὶ ἀναλύει πέντε· εἰ ὥδευσεν ἕως τῆς πόλεως, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· εἰς τὴν πόλιν μὲν ἔφθασεν· ἔσωθεν δὲ οὐκ ἠδυνήθη εἰσελθεῖν. ἕκαστος μάθῃ τὴν κατάστασιν ἑαυτοῦ, ποῦ ἐστι. τρεῖς καταστάσεις εἰσὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἔστιν ὁ ἐνεργῶν τὸ πάθος, καὶ ἔστιν ὁ ἱστῶν αὐτό, καὶ ἔστιν ὁ ἐκριζῶν αὐτό· ὁ ἐνεργῶν τὸ πάθος ἐστίν, ὁ πληρῶν αὐτό, ὁ ἐπιτελῶν αὐτό· ὁ δὲ ἱστῶν τὸ πάθος ἐστίν, ὁ μήτε ἐνεργῶν, μήτε ἐκκόπτων αὐτό, ἀλλὰ φιλοσοφῶν μέν, καὶ ὑπερχόμενος, ἔχων δὲ τὸ πάθος ἐν ἑαυτῷ· ὁ δὲ ἐκριζῶν τὸ πάθος, ἐστὶν ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ ποιῶν τὰ ἐναντία τοῦ πάθους. ἔχουσι δὲ αἱ τρεῖς καταστάσεις αὗται πολὺ πλάτος·

δὴ τί εἴπατε δή; θέλετε πάθος καὶ γυμνασώμεθα αὐτό. θέλετε εἴπωμεν περὶ ὑπερηφανίας, θέλετε εἴπωμεν περὶ πορνείας, ἢ θέλετε μᾶλλον λέγωμεν περὶ κενοδοξίας, ἐπειδὴ καὶ πάνυ ἡττώμεθα εἰς αὐτὴν ἀπὸ κενοδοξίας; οὐ δύναταί τις ἀκοῦσαι ῥῆμα ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἔστιν οὖν τις ὅτι ἀκούει ἓν ῥῆμα καὶ ταράσσεται, καὶ λέγει πέντε ῥήματα, ἢ καὶ δέκα ἀντὶ ἑνὸς ῥήματος, καὶ μάχεται καὶ ταράσσεται, καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι ἐκ τῆς μάχης, μένει λογιζόμενος κατὰ τοῦ εἰπόντος αὐτῷ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο, καὶ μνησικακῶν αὐτῷ, καὶ λυπούμενος ὅτι οὐκ εἶπε πλέον ὧν εἶπε, καὶ ἑτοιμάζει ἑαυτῷ ῥήματα ἔτι δεινότερα εἰς τὸ εἰπεῖν αὐτῷ, καὶ ἀεὶ λέγει· διὰ τί οὐκ εἶπον αὐτῷ τόδε, καὶ ἔχω εἰπεῖν αὐτῷ τόδε, καὶ ἀεὶ μαίνεται. ἰδοὺ μία κατάστασις, αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν ἕξει ἔχουσα τὸ κακόν. ὁ Θεὸς ῥύσεται ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως. ἡ γὰρ τοιαύτη κατάστασις, ὑπόκειται πάντως τῇ κολάσει. πᾶσα γὰρ ἡ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτία ὑπὸ τὸν ᾅδην ἐστίν· ἀλλὰ κἂν θελήσοι ὁ τοιοῦτος μετανοῆσαι, οὐκ ἰσχύει μόνος περιγενέσθαι τοῦ πάθους, εἰ μὴ καὶ βοήθειαν σχῇ παρά τινων ἁγίων, καθὼς καὶ οἱ πατέρες εἶπον· διὰ τοῦτο ἀεὶ λέγω ὑμῖν, σπουδάζετε κόψαι τὰ πάθη πρὶν γένεσθαι ἐν ἕξει αὐτῶν. ἔστιν ἄλλος ὅτι ἀκούει ῥῆμα καὶ ταράσσεται μὲν καὶ λέγει καὶ αὐτὸς πέντε ῥήματα, ἢ καὶ δέκα ἀντὶ ἑνὸς, καὶ θλίβεται ὅτι οὐκ εἶπεν ἄλλα τρία χείρω, καὶ λυπεῖται καὶ μνησικακεῖ. ποιεῖ δὲ ὀλίγας ἡμέρας, καὶ μεταβάλλεται· ἄλλος ποιεῖ ἑβδομάδα ἐν τούτοις, καὶ μεταβάλλεται· ἄλλος ποιεῖ μίαν ἡμέραν καὶ μεταβάλλεται· ἄλλος ὑβρίζει, μάχεται, ταράσσεται, ταράσσει καὶ εὐθέως μεταβάλλεται. ἰδοὺ πόσαι διαφοραὶ καταστάσεων, καὶ ὅμως ὑπὸ τὸν ᾅδην εἰσὶν οὗτοι πάντες ἐφ' ὅσον ἐνεργοῦσιν. εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἱστώντων τὸ πάθος· ὅτι ἐστί τις ὅτι ἀκούει ῥῆμα καὶ θλίβεται μὲν καθ' ἑαυτόν· πλὴν λυπεῖται οὐχ ὅτι ὑβρίσθη, ἀλλ' ὅτι οὐχ ὑπήνεγκεν· οὗτος τῆς καταστάσεως τῶν ἀγωνιζομένων ἐστί· τῶν ἱστώντων τὸ πάθος ἐστίν. ἄλλος ἀγωνίζεται καὶ κοπιᾷ, ὕστερον δὲ νικᾶται ἐκ τοῦ βαρεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πάθους· ἄλλος οὐ θέλει μὲν ἀποκριθῆναι κακῶς, ἀπὸ συνηθείας δὲ συναρπάζεται· ἄλλος ἀγωνίζεται μὲν μὴ λαλῆσαι ὅλως τι κακόν· λυπεῖται δὲ ὅτι ὑβρίσθη· πλὴν ἀλλὰ καταγινώσκει ἑαυτοῦ ὅτι λυπεῖται καὶ μετανοεῖ περὶ τούτου· ἄλλος οὐ λυπεῖται μὲν ὅτι ὑβρίσθη, ἀλλ' οὐδὲ χαίρει. ἰδοὺ οὗτοι πάντες οἱ ἱστῶντες τὸ πάθος εἰσίν· ἔχουσι δὲ ἐν ἑαυτοῖς διαφορὰν οἱ δύο πρὸς τοὺς λοιπούς, ὁ ἡττώμενος ἐν τῷ ἀγωνίζεσθαι, καὶ ὁ συναρπαζόμενος ἀπὸ συνηθείας, καὶ ὁ καταγινώσκων ἑαυτοῦ, ὅτι οὐχ ὑπήνεγκε μετ' εὐχαριστίας τὴν ὕβριν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐν φόβῳ εἰσὶ τοῦ κινδύνου τῶν ἐνεργούντων.

Qnam oro in vobis passionem habuistis, atque illius amputandæ studiosi fuistis? Vultis dicamus de superbia, de fornicatione, an potiùs de inani gloria, à qua vt plurimum omnes superamur & vincimur? Inanis gloria est quæ non sustinet audire verbum vel minimum à fratre suo. Hoc est cùm quis vnico verbo quinque vel decem plena omni tribulatione respondet, contenditque & turbas facit. Cúmque quieuerit à contentione, non cessat tamen etiam cogitare de verbo illo quod audiuerit, irascitúrque secum, & dolet quòd non plura & acriora verba retulerit, & se disponit & præparat, si alia incidat occasio ad grauiora in eum euomenda, à quo vnicum accepit. Et semper in ea cogitatione est, hoc & hoc illi dicam, non euadet impune, sicque velut amens perpetuò furit. En primum statum qui mali habitum gerit, à quo liberet nos Deus omnipotens. Is enim status gehennæ proximus est, quia omne peccatum cùm ad actum venerit, gehennam parat. Nec talis etiam si volnerit pœnitentiam agere solus poterit passionem superare, sed erit ei opus alicuius sancti viri auxilium implorare, vt patres omnes dixere. Quare admoneo vos semper & hortor ad studium & diligentiam abscindendi à vobis passiones priusqnam in habitum transeant. Alius est qui verbum quidem cùm audiuerit, irascitur, & vnico quinque vel decem respondet, doletque qnod tria peiora vel acriora non addiderit. Post dies autem paucos ad se redit. Alius post vnam hebdomadam, alius post vnum diem statim resipiscit. Alius conuitiatur, contendit, turbationes mouet, sed illico pœnitentiam agit. Hæ sunt statuum differentiæ, quæ tamen omnes ad iter gehennæ tendunt, si ad actum perueniant. Dicamus & de his qui passiones sistnnt. Audit quis verbum & turbatur in seipso, doletque statim, non quod iniuria affectus sit, sed quòd eam pati non quiuerit. Is in statu concertantium est, in statu eorum qui passionem sistunt. Certat alius laboratque diu: & tandem vi passionis superatur & vincitur. Non vult alius malè respondere, sed à praua consnetudine trahitur. Alius certat quidem secum, ne quid mali omnino loquatur, dolet tamen propter iniuriam & contumeliam, & cùm sese norit ob hoc ipsum dolere, agit pœnitentiam. Alius non dolet quidem quod contumelia affectus sit, sed neque etiam gaudere potest. His omnes variis modis passiones suas sistunt & cohibent, differunt tamen primi duo à reliquis. Qui scilicet superatur in certamine, & qui trahitur nolens à consuetudine, cognoscitque seipsum, quòd iniuriam non tulerit cum gratiarum actione. Reliqui autem in timore sunt & periculo operantium.

Inanis gloria, iracundia primus status.

Caute lege. Nam frequēs est in ista non satis tuta sententia, aliquos peccatores non posse pœnitentiam agere, nisi eos alicuius Sanctioratio adiunet. Sic enim dicere videtur in proximè sequentibus, & alibi. Passiones abscindenda priusquam in habitum transeant.

Iracundia, 2. gradus.

Iracundorum varia genera.

Non est diuturnum, quod non vult anima.

Dicunt autem hos in eorum statu esse, qui passionem quidem quam in habitu habent, sistunt, noluntque operari, dolent tamen in certamine. At patres nostri dixerunt diuturnum esse nnn posse quicquid anima noluerit. Contrectent autem se ipsos & excutiant diligenter, &, si passionem ipsam vlcisci nequiuerint, causas passionis abscindant, ne trahi pnssint aliquando & superari. Certant alij passionem sistere altera passione, atque taciturnitati studet quis ob inanem gloriam, alius ob humanam ccmplacentiam. Hi omnes malo medentur malo. Dicebat autem Abbas Pastor quòd malitia nequaquam malitiam tolleret. Sunt verò hi, etsi non credant, rideántque, inter operatores. Dicendum & de his qui passiones euellunt. Gaudet aliquis cùm afficitur contumelia, eo tamen animo vt mercedem recipiat. Is in eorum numero est qui eradicant quidem passiones, non tamen cum scientia. Gaudet alius affectus contumelia, & certum habet, affectum sese contumelia meritò, quia causam dederit. Hic cum scientia & cogitatione passionem educit. Contumelia enim affici, & in seipsum causam transferre, & vt à se venientia omnia suscipere, hoc vtique scientiæ est maximæ. Quicunque autem à Domino poscit humilitatem, sciat se poscere aliquem ad se destinari, à quo contumeliis & iniuriis afficiatur, cúmque eas pariter ferat æquo animo contemnátque seipsum in corde, vt & foris & intus pariter humilietur. Alius non solum gaudet affectus contumelia, & in seipsum causam transfert, sed etiam dolet quòd turbatus sit qui iniuriam intulit. Vtinam fratres nos Deus in hunc statum adducat. Videte quanta sit trium horum statuum latitudo. Discat igitur vnusquisque cuius sit ipse status, vel eorum qui operantur, & vlciscuntur passiones, vel eorum qui nolentes quidem & inuiti superantur à consuetudine, & ad opus trahuntur, post opus autem mœrent, affliguntur, & dolent, agúntque pœnitentiam. Discat si in eorum numero sit qui passiones sistunt cum scientia & cognitione, vel si certat (vt diximus) passiooem tollere passione. Hoc est, si quis silentio studet ob inanem gloriam, ob humanam complacentiam aut humanam & temporalem cogitationem. Discat si cœpit euellere passionem: euellítque illam cum scientia, & agit quæ vident passioni esse contraria. Discat vnusquisque vbi sit, aut in quo libro scriptus. Debemus enim non solum nos per dies singulos discutere, sed per quælibet tempora, per menses, per hebdomadas, ac nobis ipsis dicere: Prima hebdomada huiuscemodi passione affectus es, nunc quomodo habes? item per tempus quodque anno transacto victus es, & superatus ab hac passione, nunc quomodo habes?

Abbas Pastor.

Patientium multa genera.

Iracundia affectum cum cognitione euellere.

Humilitatem petere, quid sit.

Vt nos ipsos discutiamus.

Εἶπον δὲ αὐτοὺς τῶν ἱσταμένων τὸ πάθος εἶναι· τῇ γὰρ διαθέσει ἱστῶσι τὸ πάθος, καὶ οὐ θέλουσιν ἐνεργῆσαι, ἀλλὰ καὶ λυποῦνται ἀγωνίζοντες. εἶπον δὲ οἱ πατέρες, ὅτι πολὺ πρᾶγμα ὃ μὴ θέλει ἡ ψυχή, ὀλιγοχρόνιόν ἐστιν. ὀφείλουσι δὲ ψηλαφᾷν ἑαυτούς. μή πως κἂν μὴ αὐτὸ τὸ πάθος, ἀλλά τι τῶν αἰτίων τοῦ πάθους ἐπεκδικοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο ἡττῶνται ἢ συναρπάζονται· εἰσὶ δέ τινες, φησί, ἀγωνιζόμενοι στῆσαι τὸ πάθος, ἀλλὰ κατὰ πάθος. ὁ μὲν γὰρ σιωπᾷ διὰ κενοδοξίαν· ὁ δὲ, δι' ἀνθρωπαρέσκειαν, ἢ δι' ἄλλο οἷον δήποτε πάθος. οὗτοι κακῷ τὸ κακὸν ἰῶνται. εἶπε δὲ ὁ Ἀββᾶς Ποιμὴν, ὅτι πονηρία οὐδαμῶς πονηρίαν ἀναιρεῖ· οὗτοι μετὰ τῶν ἐνεργούντων εἰσὶ κἂν χλευάζωνται. θέλομεν λοιπὸν εἰπεῖν, καὶ περὶ τῶν ἐκριζούντων τὸ πάθος. ἔστι τις ὅτι χαίρει μὲν ἐπὰν ὑβρισθῇ· ἀλλὰ διὰ τὸ ἔχειν μισθόν· οὗτος τῶν ἐκριζούντων τὸ πάθος ἐστὶν, ἀλλ' οὐ μετὰ γνώσεως. ἄλλος δὲ χαίρει ὑβριζόμενος, καὶ ἔχει ὅτι χρεωστεῖ ὑβρισθῆναι, ὡς ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τὴν αἰτίαν. οὗτος μετὰ γνώσεως ἐκριζοῖ τὸ πάθος. τὸ γὰρ ὑβρισθῆναί τινα, καὶ φέρειν καθ' ἑαυτοῦ τὴν αἰτίαν, καὶ δέχεσθαι, ὡς ἴδια τὰ ἐπερχόμενα αὐτῷ, γνώσεώς ἐστιν· ἕκαστος γὰρ ὁ εὐχόμενος τῷ Θεῷ, Κύριε δός μοι ταπείνωσιν, ὀφείλει εἰδέναι ὅτι τοῦτό ἐστιν ὃ αἰτεῖ, ἵνα πέμψῃ αὐτῷ τινα ὑβρίσαι αὐτόν· ὅταν ὑβρίζεται ὑπό τινος, ὀφείλει καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑβρίζειν, καὶ ἐξουδενεῖν τῷ ἰδίῳ λογισμῷ, ἵνα ὁ ἐχθρὸς μὲν ταπεινοῖ αὐτὸν ἔξωθεν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν, ἔσωθεν. ἔστιν ἄλλος ὅτι οὐ χαίρει μόνον ὑβριζόμενος, καὶ ἑαυτὸν αἰτιᾶται· ἀλλὰ καὶ λυπεῖται διὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὑβρίσαντος αὐτόν· ὁ Θεὸς ἐνέγκοι ἡμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν· βλέπετε πόσον ἐστὶ πλάτος εἰς τὰς τρεῖς καταστάσεις; ἕκαστος οὖν ἡμῶν, ὡς εἶπον, μαθέτω ποίας ἐστὶ καταστάσεως· ἐὰν θέλων ἀμελῶν ἐνεργεῖ τὸ πάθος, καὶ ἐπεκδικεῖ, ἢ θέλει μὲν οὐ ποιεῖ νικώμενος δὲ, ἢ ἀπὸ συνηθείας συναρπαζόμενος ἐνεργεῖ αὐτὸ, καὶ μετὰ τὸ ἐνεργῆσαι, θλίβεται καὶ μετανοεῖ ὅτι ἐνήργησεν, ἢ ἀγωνίζεται στῆσαι τὸ πάθος ἐν γνώσει, ἢ κατ' ἄλλο πάθος ἀγωνίζεται, ὥσπερ εἴπομεν. ἔστιν ὅτι σιωπᾷ τις ἢ κατὰ κενοδοξίαν, ἢ κατ' ἀνθρωπαρέσκειαν, ἢ ἁπλῶς εἰπεῖν κατά τινα λογισμὸν ἀνθρώπινον, καὶ ἤρξατο ἐκριζοῦν τὸ πάθος. καὶ εἰ μὲν μετὰ γνώσεως ἐκριζοῖ, καὶ ποιεῖ τὰ ἐναντία τοῦ πάθους· ἕκαστος μάθῃ ποῦ ἐστιν * εἰ ποῖον μέλιον ἐστιν· οὐ μόνον γὰρ ὀφείλομεν καθ' ἡμέραν ἐρευνᾷν ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ μῆνα, καὶ καθ' ἑβδομάδα, καὶ λέγειν τὴν προτέραν ἑβδομάδα, τοιῶς δὲ ἐβαρυνόμην εἰς τόδε τὸ πάθος· ἄρα ἄρτι πῶς εἰμί; ὁμοίως καὶ κατὰ καιρὸν λέγειν, ὅτι πέρυσι τοιῶσδε ἐνικώμην ὑπὸ τοῦδε τοῦ πάθους· ἄρτι πῶς ἔχω;

καὶ οὕτως καθ' ἑκάστην γυμνάζειν ἑαυτούς, εἰ περιεκόψαμέν τι μικρόν, ἢ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐσμέν, ἢ εἰς τὸ χεῖρον ἐρχόμεθα. ὁ Θεὸς δώσῃ ἡμῖν δύναμιν, ἵνα πῶς κἂν μὴ ἐκριζῶμεν τὸ πάθος, ἀλλ' οὖν μὴ ἐνεργῶμεν, ἀλλ' ἱστῶμεν αὐτό. οὕτως γὰρ βαρὺ πρᾶγμα τὸ ἐνεργεῖν, καὶ μὴ ἱστᾶν τὸ πάθος. καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα· ὅτι ὁ ἐνεργῶν τὸ πάθος καὶ ἐκδικῶν αὐτό, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ κατατιτρωσκομένῳ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, καὶ δεχομένῳ ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὰ βέλη, καὶ πηγνύοντι αὐτὰ εἰς τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ. ὁ δὲ ἱστῶν τὸ πάθος, ὅμοιός ἐστι τῷ κατατιτρωσκομένῳ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, περιβεβλημένῳ δὲ θώρακα, καὶ οὐκ εἰσδεχομένῳ τὸ βέλος. ὁ δὲ ἐκριζῶν τὸ πάθος, ὅμοιός ἐστι κατατιτρωσκομένῳ, καὶ δεχομένῳ τὰ βέλη καὶ συντρίβοντι αὐτά, ἢ ἀποστρέφοντι αὐτὰ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἐχθροῦ, ὡς λέγει ἐν τῷ ψαλμῷ, ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας ἑαυτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη. σπουδάσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἀδελφοί, κἂν οὐ δυνάμεθα πῶς ἀποστρέψαι τὴν ῥομφαίαν αὐτῶν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν· ἀλλ' οὖν μήτε δεξώμεθα τὰ βέλη καὶ πήξωμεν αὐτὰ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ περιθωρακίσωμεν ἑαυτούς, ἵνα μὴ πληγῶμεν ὑπ' αὐτῶν· ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς σκεπάσῃ ἡμᾶς ἀπ' αὐτῶν, καὶ δώσῃ ἡμῖν νῆψιν, καὶ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.

A & ita quotidie diligenter inspicere, si quid à nobis abscindimus ex illis, an in eisdem voluimur vel in deteriora delapsi sumus. Det nobis Deus virtutem & potestatem, si non euellendi passiones, saltem non operandi, atque sistendi & comprimendi eas. Grauissimum enim est passionem in actum proferre, neque eam comprimere. Subuciam vobis similitudinem, cuius potissimùm similis sit qui passionem exercet & vlciscitur. Homini puto similem sagitta ab hoste percusso, qui sagittam suis manibus arripiens, cordi proprio infigit. Qui verò passionem comprimit, simi- B lis est percusso quidem sagitta ab hoste, sed nusquam vulnerato ob thoracem quo indutus est. Qui autem eradicat & vellit passionem, similis est percusso quidem, sed sagittas arreptas manibus confringenti, aut illas in hostis cor detorquenti, vt canitur in Psalmo: Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur. Studeamus ergo fratres si non possumus contorquere gladium ipsorum in corda eorum, non suscipere saltem sagittas illorum, & in cordibus nostris defigere: armemúsque potius nos thorace, ne percutiamur & vulneremur ab illis. C Deus optimus protegat nos ab eis, largiatúrque virtutem nobis, dirigatque ipse nos in viam suam.

Psal. 36.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΖΕΙΝ

ταχέως ἐκκόπτειν τὰ πάθη πρὸ τοῦ ἐν ἕξει κακῇ γενέσθαι τὴν ψυχήν.

Διδασκαλία ια΄.

D

ΘΕΤΕ τὸν νοῦν ὑμῶν ἀδελφοί, ὡς ἔστι τὰ πράγματα, καὶ βλέπετε, μὴ ἀμελήσητε ἑαυτῶν· ἐπεὶ εἰς μεγάλους κινδύνους φέρει ἡμᾶς καὶ μικρὰ ἀμέλεια. παρέβαλλον ἄρτι τινὶ ἀδελφῷ ποτε, καὶ εὗρον αὐτὸν πῶς ἀπὸ ἀρρωστίας, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν ἡμᾶς, ἔμαθον ὅτι ἑπτὰ ἡμέρας ἐπύρεξε μόνας, καὶ ἰδοὺ ἔχει ἄλλας τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ οὐχ εὑρίσκει ἀκμὴν ἀναλαβεῖν ἑαυτόν· βλέπετε ἀδελφοὶ πόση ταλαιπωρία τοῦ ἐμπεσεῖν τινα εἰς ἀνώμαλον διάθεσιν. E ἀεὶ καταφρονεῖ τις μικρᾶς ἀταξίας, καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι ἐὰν φθάσῃ μικρὸν κακουχηθῆναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ἐὰν ἐστὶν ἀσθενέστερος, πολλοῦ πόνου χρεία καὶ κόπου καὶ χρόνου πρὶν ἢ ἀνάκτηται αὐτοῦ ἡ κατόρθωσις· ἑπτὰ ἡμέρας ἐπύρεξεν ὁ ταπεινὸς οὗτος, καὶ ἰδοὺ τοσαῦται ἡμέραι, καὶ οὐχ εὑρίσκει ἀνάπαυσιν, οὐδὲ ἀναλαβεῖν ἑαυτόν. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς· μικρὸν ἁμαρτάνει τις, καὶ ποιεῖ πόσον χρόνον στάζων τὸ αἷμα αὐτοῦ, πρὶν διορθώσηται ἑαυτόν;

VT STVDEAMVS A

nobis præcidere statim passiones, priusquam in habitum animæ transeant,

DOCTRINA XI.

ADVERTITE animum fratres ad quascúmque res, & cauete ne vos ipsos negligatis. in maxima enim pericula plerunque nos abducit & minima negligentia. Incidi quandoque in fratrem non tam ægrotum quàm debilem: cognouique ex eo quod dies tantú septem tertianam passus esset, iámque quadragesimum diem ageret, à febris liberatione, nec posset adhuc pristinas vires accipere. Videte igitur fratres quam miserum sit in enormé dispositionem incidere. Soliti semper sumus enormitates minimas cótemnere, neque aduertimus, quicquid mali in corpus nostrum ingruerit, cú maximè debilius fuerit, maximum esse. nec sine multo studio, labore, sudore, & tempore vires pristinas posse recuperari. Septem tantùm dies infœlix ille febré passus erat, nec tamen releuari potuit etiam tot diebus, tanto tempore. Idipsum in anima est quod in corpore. Tenuiter quis peccat. Quátum tamen transigit temporis, quantum distillat sanguinis antequam seipsum erigat?

Etiam minima negligentia, in grauia pericula nos coniicit.

Ægritudinis varia causa in corporibus.

Et in corporibus quidem ægritudinis & morbi varias causas reperimus, vel quod medicinæ rancidulæ vim suam amiserunt, vel quod medicus indoctus nec satis expertus, aliã pro alia medicinam præbuerit, vel quod ægrotus inordinatè se gerat, & nihil seruet eorum quę medicus imperauerit. Non est autem in anima idipsum dicere. Neque enim habemus medicum imperitum qui medicinas accommodatas languori non dederit. Christus namque animarum nostrarum medicus est, isque nouit omnia, & vnicuique languori & morbo accommodatum donat antidotum. Nam, exempli gratia: Inani gloriæ humilitatis præcepta opposuit: Luxuriæ continentiam: Auaritiæ eleemosynam: & vt concludam breuiter, Vnicuique passioni medicinam dedit & accommodatissimũ remedium: ita vt nequicquam medicus imperitus queat iudicari. Sed neque etiam randiculæ sunt medicinæ, vt nõ queant operari virtutem suam. Christi enim præcepta nunquam inueterãtur: sed quo magis exercentur, eo magis renouantur. Neque valetudini animæ quidquam est quod obstet aut impedimento sit, nisi cùm ipsa sese minùs disposuerit. Attendamus igitur nobisipsis fratres, vigilemus dum tempus habemus. Cur enim nos negligimus? Faciamus semper aliquid boni, vt auxilium tandem inueniamus in tempore tentationis. Quid vitam nostram deperdimus? Tot quotidie tantaq; sentimus, & omnia contemnimus, nec vlla nobis cura est illa discernere? Videmus quotidie fratres nostros & rapi & mori, nobisque ipsis nusquã inuigilamus, nec intelligimus nos quoque in horas morti viciniores fieri. Horæ ferè tres sunt ex quo vobis loqui cœpi sedens, quis dubitet nos nunc morti viciniores esse quàm antea? Labi tempus & perire nobis animaduertimus & non timemus. An non venit in mentem sententiæ illius, quæ frequens erat in ore senis dum diceret: Aurum vel argentum si amiserit homo, posse eum vel idipsum vel tantundem recuperare. tempus autem si pereat, nec ipsum amissum, nec aliud pro eo posse aliquando restaurari. Quod verissimum esse patet. Quis enim diem vel horam temporis amissam quærens aliquando inuenit? Quot sunt qui verbum Dei audire gestiunt, nec inueniunt qui eis illud propinet? Nos verò quotidie tantaque audientes contemnimus copiam, neque quicquam extenditur. Nouit Deus quantum discrucier animarum nostrarum duritie, quia saluari cùm possimus, negligimus & nolumus. Euellere enim possumus vitia & passiones nostras cùm teneræ sunt tanquam arbusta, nec curamus. Quin potiùs sinimus illas obdurescere & crescere in nobis, vt perfectam in nobis malitiam & postremam tandem faciant. Aliud est enim vt sæpe dixi euellere paruam herbam & teneram, quæ statim extirpatur, & aliam magnam arborem eradicare. Otiosus erat quandoque senex magnus cum discipulis suis

Peccatorum antidota.

Id vnum impedit animæ salutem, quòd ipsa se non disponit.

Temporis iactura, quàm magni sit pretij.

Contemnimus copiam spiritualium exhortationum.

Peccatorum germina euellenda antequam adolescant.

Animæ passionum collatio ad arbores.

καὶ ἐπὶ μὲν τῆς σωματικῆς ἀσθενείας εὑρίσκομεν διαφόρους αἰτίας, ἢ ὅτι τὰ φάρμακα παλαιὰ ὄντα, οὐκ ἐνεργοῦσιν, ἢ ὅτι ὁ ἰατρὸς ἄπειρός ἐστι, καὶ ἄλλο ἀντ' ἄλλου φάρμακον παρέχει, ἢ ὅτι ὁ ἄρρωστος ἀτακτεῖ, καὶ οὐ φυλάσσει ἃ ἐπιτάσσεται παρὰ τοῦ ἰατροῦ. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ὁ ἰατρὸς ἄπειρος ὢν οὐκ ἔδωκεν ἁρμόδια τὰ φάρμακα. ὁ Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν, καὶ πάντα γινώσκει, καὶ ἁρμόδιον ἑκάστῳ πάθει παρέχει καὶ τὸ φάρμακον· οἷον τί λέγω, τῇ κενοδοξίᾳ τὰς περὶ ταπεινοφροσύνης ἐντολάς, τῇ φιληδονίᾳ τὰς περὶ ἐγκρατείας, τῇ φιλαργυρίᾳ τὰς περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς ἕκαστον πάθος ἔχει φάρμακον τὴν ἁρμόζουσαν αὐτῷ ἐντολήν. ὥστε ὁ ἰατρὸς, οὐκ ἔστιν ἄπειρος· ἀλλ' οὐδὲ πάλιν τὰ φάρμακα παλαιὰ ὄντα οὐκ ἐνεργοῦσιν. αἱ ἐντολαὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ, οὐδέποτε παλαιοῦνται· ἀλλ' ὅσον ἐνεργοῦνται, τοσοῦτον ἀνακαινοῦνται. οὐκοῦν τῇ ὑγείᾳ τῆς ψυχῆς οὐδέν ἐστι τὸ ἐμποδίζον εἰ μὴ μόνον ἡ ἀταξία αὐτῆς. προσέχωμεν οὖν ἑαυτοῖς ἀδελφοί· νήψωμεν καιρόν. τί ἑαυτῶν ἀμελοῦμεν; ποιήσωμεν τι ἀγαθὸν, ἵνα εὕρωμεν βοήθειαν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ. τί ἀπολλύομεν τὴν ζωὴν ἡμῶν, τοσαῦτα ἀκούομεν καὶ οὐ μέλει ἡμῖν, ἀλλὰ καταφρονοῦμεν; βλέπομεν τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἁρπαζομένους ἐκ μέσου ἡμῶν, καὶ οὐ νήφομεν εἰδότες ὅτι μετὰ μικρὸν, καὶ ἡμεῖς ἐγγίζομεν τῷ θανάτῳ. ἰδοὺ γὰρ ὅτου ἐκαθίσαμεν λαλῆσαι ἕως ἄρτι, ἀνηλώσαμεν δύο, ἢ τρεῖς ὥρας τοῦ χρόνου ἡμῶν, καὶ ἐπλησιάσαμεν τῷ θανάτῳ, καὶ βλέπομεν ὅτι ἀπολλύομεν τὸν καιρὸν, καὶ οὐ φοβούμεθα. πῶς οὐ μνημονεύομεν τοῦ ῥητοῦ τοῦ γέροντος ἐκείνου τοῦ εἰπόντος, ὅτι χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἐὰν ἀπολέσῃ τις, δύναται ἀντ' αὐτοῦ εὑρεῖν ἕτερον· καιρὸν δὲ ἐὰν ἀπολέσωμεν, ἀργῶς καὶ ῥαθύμως βιοῦντες, ἄλλον εὑρεῖν οὐ δυνάμεθα; ὄντως μελήσομεν ζητῆσαι μίαν ὥραν τοῦ καιροῦ τούτου καὶ μὴ εὑρεῖν. πόσοι ἐπιθυμοῦσιν ἀκοῦσαι ῥῆμα Θεοῦ, καὶ οὐχ εὑρίσκουσι, καὶ ἡμεῖς τοσαῦτα ἀκούομεν καὶ καταφρονοῦμεν, καὶ οὐ διεγειρόμεθα. ὁ Θεὸς οἶδεν, ἐκπλήττομαι ἐπὶ τῇ ἀναισθησίᾳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὅτι δυνάμεθα σωθῆναι, καὶ οὐ θέλομεν. δυνάμεθα γὰρ, ὡς εἰσὶ νεαρὰ τὰ πάθη ἡμῶν, κόψαι αὐτὰ, καὶ οὐ φροντίζομεν· ἀλλὰ ἀφίεμεν αὐτὰ σκληρυνθῆναι κατὰ ἡμῶν, ἵνα πλέον κάκιον ἐργάτην ποιήσωμεν. ἄλλο γάρ ἐστιν, ὡς πολλάκις εἶπον ὑμῖν, τὸ ἐκριζῶσαι βοτάνιον, ὅτι εὐθὺς ἀποσπᾶται, καὶ ἄλλο ἐστὶ τὸ ἐκριζῶσαι μέγα δένδρον. ἐσχόλαζέ ποτέ τις μέγας γέρων μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ

ἐν τόπῳ τινὶ, ἐν ᾧ ἦσαν κυπαρίσσια διάφορα μικρά τε καὶ μεγάλα. καὶ λέγει ὁ γέρων ἑνὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἀνάσπασον τὸ κυπαρίσσιον τοῦτο· ἦν δὲ μικρὸν πάνυ, καὶ εὐθέως τῇ μιᾷ χειρὶ ἀνέσπασεν αὐτὸ ὁ ἀδελφός· εἶτα δείκνυσιν αὐτῷ ὁ γέρων ἄλλο μεῖζον τοῦ προτέρου, καὶ λέγει αὐτῷ, ἀνάσπασον καὶ τοῦτο· ὁ δὲ σαλεύσας ταῖς δύο χερσὶν ἀνέσπασε κἀκεῖνο, πάλιν δείκνυσιν αὐτῷ ὁ γέρων ἄλλο μειζότερον· ὁ δὲ μετὰ πλείονος κόπου ἀνέσπασε κἀκεῖνο· εἶτα δείκνυσιν αὐτῷ καὶ ἄλλο μειζότερον· ὁ δὲ μετὰ πλείονος κόπου πολλὰ σαλεύσας, καὶ κοπιάσας καὶ ἱδρώσας ἐπῆρε κἀκεῖνο· εἶτα δείκνυσιν αὐτῷ ὁ γέρων ἔτι μειζότερον, ὁ δὲ καὶ πολλὰ κοπιάσας καὶ ἱδρώσας οὐκ ἠδυνήθη ἐπᾶραι αὐτό. ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν ὁ γέρων μὴ δυνάμενον, ἐπέτρεψεν ἄλλῳ ἀδελφῷ ἀναστῆναι καὶ βοηθῆσαι αὐτῷ, καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν ἀμφότεροι ἀνασπάσαι αὐτό· τότε λέγει ὁ γέρων ἐκείνοις τοῖς ἀδελφοῖς· ἰδοὺ οὕτως εἰσὶ καὶ τὰ πάθη ἀδελφοὶ, ἐφ' ὅσον εἰσὶ μικρὰ, ἐὰν θέλωμεν δυνάμεθα μετὰ ἀναπαύσεως ἐκκόψαι αὐτά. ἐὰν δὲ ἀμελήσωμεν αὐτῶν, ὡς μικρῶν, σκληρυνόονται, καὶ ὅσον σκληρύνονται, τοσοῦτον πλείονος δέονται κόπου. ἐὰν δὲ ἐπὶ πλέον ἀνδρυνθῶσι καθ' ἡμῶν, οὐκ ἔτι οὐδὲ μετὰ κόπου δυνάμεθα ἐκκόψαι αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν, ἐὰν μὴ καὶ βοήθειαν σχῶμεν τινῶν ἁγίων ἀντιλαμβανομένων ἡμῶν μετὰ Θεόν. βλέπετε πόσην δύναμιν ἔχουσι τὰ παρὰ τῶν ἁγίων γερόντων λεγόμενα; καὶ ὁ προφήτης ὁμοίως περὶ τούτου διδάσκει ἡμᾶς ἐν τῷ ψαλμῷ, ὅπου λέγει, θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος, μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου, ὃ ἀνταπέδωκας ἡμῖν· μακάριος ὃς κρατήσει καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν· ἀλλὰ ψηλαφήσωμεν κατὰ ἀκολουθίαν τὸ λεγόμενον, Βαβυλῶνα λέγει τὴν σύγχυσιν· οὕτω γὰρ ἑρμηνεύεται παρὰ τὸ Βαβέλ, ὅπερ ἐστὶ Συχέμ· θυγατέρα Βαβυλῶνος λέγει τὴν ἔχθραν. πρῶτον γὰρ συγχεῖται ἡ ψυχὴ, καὶ οὕτως ἀποτελεῖ τὴν ἁμαρτίαν· ταλαίπωρον δὲ αὐτὴν καλεῖ, ἐπειδὴ (καὶ ἄλλοτε ὑμῖν εἶπον) ἀνούσιός ἐστι καὶ ἀνυπόστατος ἡ κακία διὰ τῆς ἡμῶν ἀμελείας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος στερισταμένη· πάλιν διὰ τῆς ἡμῶν κατορθώσεως, ἀπολλυμένη καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν χωροῦσα. λέγει γοῦν, ὡς πρὸς αὐτὴν ὁ ἅγιος· μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου ὃ ἀνταπέδωκας ἡμῖν· μάθωμεν τί μὲν ἐδώκαμεν, τί δὲ ἀντελάβομεν, καὶ τί θέλωμεν ἀνταποδοῦναι. ἐδώκαμεν τὸ θέλημα ἡμῶν· καὶ ἀντελάβομεν τὴν ἁμαρτίαν. μακαρίζεται οὖν ὁ λόγος τοὺς ταύτην ἀνταποδιδόντας. τὸ δὲ ἀνταποδοῦναί ἐστι, τὸ μηκέτι πρᾶξαι αὐτήν. εἶτα ἐπιφέρει· μακάριος ὃς κρατήσει καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν· οἱονεὶ μακάριος ὁ τὰ παρὰ σοῦ γινόμενα· τουτέστι τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς

A in hortis, in quibus cupressi variæ, magnæ scilicet ac paruæ creuerant. Imperauit igitur vni ex fratribus senex cupressum euellere: quæ cùm parua esset & tenera, vna manu extirpata est. post quam iussit aliam maiusculam euelli, quæ non vna, sed ambabus manibus tandem euulsa est. Tertiò maiorem adhuc prioribus videns senex, & illam imperauit velli, quæ non sine magno labore extracta est. Quartam quoque cæteris altiorem extirpari iussit, quæ summo conatu, labore & sudore, vix extrahi potuit. Quintam adiecit maximam, quam B cùm ille conaretur euellere, nunquam valuit, sed incassum circa eam elaborabat desudabatque. Quod vt vidit senex solum videlicet opus perficere minimè posse, iussit coadiutorem accedere, sicque ambo illam tandem extraxere. Tunc ad omnes conuersus senex ait: Huiuscemodi sunt passiones nostræ fratres. Cùm teneræ sunt & paruæ, si volumus, facilè illas possumus à nobis extirpare. Quòd si eas neglexerimus, obdurescent illicò, quòque magis obduruerint, eo maiore vi & labore opus erit. Quinimo irriti erunt conatus nostri C omnes in illas, nisi alicuius viri sancti orationes ad auxilium nobis post Deum accesserint. Tantam vim habent auxilia quæ à viris iustis & sanctis expetuntur. Quod Propheta nos quoque docet in Psalmo quo ait: Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Sed exponamus per ordinem quòd dictum est. Babylonem confusionem vocat. Sic enim interpretatur: à Babel dicta quod est Sichem. Filiam autem Babylonis dicit inimicitiam. D Primum enim confunditur anima & postmodum perficit peccatum. Mulierem autem nominat eius malitiam. Quæ vt aliàs vobis quàm sæpissimè dixi, sine existentia & substantia vlla omnino est, ex nihilo in aliquid à nostra negligentia & iniustitia deducta, & rursum ex iustitia & diligentia nostra in nihilum redacta. Dicit igitur ad eam sanctus Dauid: Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. Discamus quidnam illi dederimus vel ab ea receperimus, & quid E illud potissimum sit, quod est ei retribuendum. Dedimus illi voluntatem nostram, recepimúsque ab ea peccatum. Beatos igitur eos facit hic sermo qui ei retribuerunt retributionem suam, qui eam amodo non fecerunt: est enim hoc illi retribuere. Infert deinde: Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram: Ac si dicat: ille inquam beatus est, qui quæcunque genimina tua, id est, prauas & iniquas cogitationes non admiserit in se:

Viri sancti alicuius orationum auxilium postulandum in euellendis peccatis.
Psal. 136.

Babel. Sichem.

neque his omnino in principio locum dederit, vt coalescere possent & augeri, ac tandem malum operari: sed statim cùm adhuc paruulæ & teneræ essent, antequam enutrirentur & crescerent, illas allisit & percussit ad petram, quæ Christus est, & his peremptis omnino confugit ad Dominum. Ecce igitur vt Seniores nostri & sacra pariter scriptura conclamant eosque beatos faciunt, qui studiosi fuerint à se ipsis passiones abscindere, dum teneræ fuerint & molles, antequam dolorem & amaritudinem earum experiamur. Demus igitur operam, vt misericordiam consequamur à Domino, elaboremusque interdum ne nobis desit remissio & indulgentia diuina. Docuerunt enim sæpe nos patres nostri, quo pacto purgemus nosipsos per singulos dies, vt scilicet in vesperam perscrutemur nobiscum, quomodo transactam diem exegerimus, & rursum mane quomodo noctem, & sic pœnitentiam agamus apud Deum vt par est, in quo peccasse nos deprehenderimus. Sanè cùm admodum delinquamus peccemusque, obliuiscamúrque facillimè delicta & peccata nostra; opus esset nobis in horas cura diligenti & examinatione, quo pacto scilicet ambulassemus id momenti & temporis, & in quo deliquissemus. Deberetque vnusquisque nostrûm à seipso tanquam iudex rationem cuiuslibet facti extorquere, & dicere: Nunquid locutus sum quæ fratrem meum morderent & carperent? An fratrem aliquid facientem iudicaui? An eum contempsi? Num oblocutus de ipso sum? An si quid petij à Cellarita, & ipse mihi negauit, murmuraui aduersus ipsum? An coquum increpaui? num pudore illum affeci? num ego imprudentissimus in meipso obmurmuraui quòd cibaria non bene decoxisset, artificiose curasset? An dixit mihi cerimoniarum princeps vel quis alius fratrum verbum nec ferre potui? at statim illi aduersatus sum? Sicque per singulos dies agendum nobis esset, discutiendum & cognoscendum quo pacto ambulassemus. Debet item quis à se exigere, vt noctem transierit, si videlicet cum diligentia & promptitudine ad vigilias surrexerit, si neglexit respondere * excubitori, si contra ipsum in aliquo obmurmurauit. scire etenim quemque decet excubitori nostro nos admodum debere, vtpote illi qui nos plurimis beneficiis afficiat. Causa enim est nobis multorum bonorum. Excitat nos ad colloquendum cum Deo, ad orandum pro nostris & alienis peccatis, vt illuminemur à diuina gratia. Huic de tot bonis quis non agat gratias? Huic verè agendæ sunt gratiæ plurimæ, à quo quodammodo salus nostra dependet. Dicam ad hoc propositum vobis rem mirandam, quam audisse me memini à patre quodam maximo * Dioratico. Aiebat enim ille nocte quadam dum in Ecclesia excubaret, in principio psalmodiæ vidisse se quendam è sacrariu egredientem cum veste splendida,

Pœnitentiæ quotidianæ ratio & modus.

Ceremoniarū princeps.

** Is qui ad vigilias excitare solet.*

Excubitoris officium.

** Chrysostomi Cabri editio habet, Horatico.*

B. Dioratici visio.

μηδὲ τὴν ἀρχὴν δοὺς χώραν τοῦ αὐξηθῆναι ἐν αὐτῷ καὶ ἐνεργηθῆναι τὸ κακόν· ἀλλὰ ταχέως, ὡς ἔτι εἰσὶ νήπια, πρὶν τραφῶσι καὶ αὐξηθῶσι κατ' αὐτοῦ, κρατήσας καὶ προσρήξας αὐτοὺς τῇ πέτρᾳ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ ἀπολέσας αὐτοὺς διὰ τοῦ καταφυγεῖν πρὸς τὸν Χριστόν. ἰδοὺ πῶς καὶ οἱ γέροντες καὶ ἡ ἁγία γραφὴ πάντες συμφωνοῦσι καὶ μακαρίζουσι τοὺς ἀγωνιζομένους ἐκκόψαι, ὡς ἔτι νεαρὰ τὰ πάθη, πρὸ τοῦ πειρασθῆναι τῆς ὀδύνης καὶ τῆς πικρίας αὐτῶν. σπουδάσωμεν οὖν ἀδελφοί, ἵνα ἐλεηθῶμεν· κοπιάσωμεν μικρὸν καὶ εὑρήσομεν πολλὴν ἀνάπαυσιν. εἶπον οἱ πατέρες πῶς ὀφείλει ὁ καθ' ἡμέραν ἑαυτὸν καθαρίζειν, ἵνα καθ' ἑσπέραν ἐξετάζῃ ἑαυτόν, πῶς παρῆλθε τὴν ἡμέραν, καὶ πάλιν πρωΐας, πῶς παρῆλθε τὴν νύκτα, καὶ μετανοῇ τῷ Θεῷ, περὶ ὧν, ὡς εἰκός, ἁμαρτάνει. ἀληθῶς δὲ ἡμεῖς ἐπειδὴ πολλὰ ἁμαρτάνομεν, χρῄζομεν διὰ τὴν λήθην ἡμῶν καὶ κατὰ ἓξ ὥρας ἐρευνᾶν ἑαυτούς, πῶς παρήλθομεν καὶ εἰς τί ἡμάρτομεν· καὶ λέγειν ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτῷ· ἆρα μήπως ἐλάλησα πλήσσοντα τὸν ἀδελφόν μου; ἆρα μὴ εἶδον αὐτὸν ποιοῦντα πρᾶγμα, καὶ κατέκρινα αὐτόν, ἢ ἐξουδένωσα αὐτόν, ἢ κατελάλησα κατ' αὐτοῦ; ἆρα ᾔτησα τὸν κελλαρίτην πρᾶγμα, καὶ οὐκ ἔδωκέ μοι, καὶ ἐγόγγυσα κατ' αὐτοῦ; μή, ὅτι ἔψησεν οὐ καλῶς, καὶ εἶπον ῥῆμα, καὶ κατῄσχυνα τὸν μάγειρον, καὶ ἔθλιψα αὐτόν, ἢ ἐγὼ ἀνοήτως ἐγόγγυσα καθ' ἑαυτοῦ; ἐὰν γὰρ καθ' ἑαυτοῦ γογγύσῃ τις, ἁμαρτία ἐστί. πάλιν λέγει, ἆρα εἶπέ μοι ὁ κανονάρχης ῥῆμα, ἢ ἄλλος τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐκ ἐβάστασα, ἀλλὰ ἐναντιώθην αὐτῷ; οὕτως καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀφείλομεν ψηλαφᾶν ἑαυτούς, πῶς παρήλθομεν τὴν ἡμέραν· ὁμοίως ὀφείλει τις ἐρευνᾶν ἑαυτὸν πῶς παρῆλθε καὶ τὴν νύκτα, εἰ μετὰ προθυμίας ἀνέστη εἰς τὴν ἀγρυπνίαν, εἰ μὴ ὀλιγώρησε πρὸς τὸν ἐξυπνίζοντα αὐτόν, ἢ ἐγόγγυσε κατ' αὐτοῦ. ὀφείλει γὰρ τις εἰδέναι ὅτι ὁ ἐξυπνίζων αὐτὸν εἰς ἀγρυπνίαν, μεγάλα καὶ εὐεργετεῖ αὐτόν, καὶ μεγάλων ἀγαθῶν πρόξενος αὐτῷ γίνεται· ἐξυπνίζων αὐτὸν δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ φωτισθῆναι· πῶς οὐκ ὀφείλει τις εὐχαριστεῖν τῷ τοιούτῳ; ἀληθῶς ὀφείλει, ἔχει ὅτι σχεδὸν δι' αὐτοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία αὐτοῦ. καὶ λέγω ὑμῖν περὶ τούτου θαυμαστὸν ὃ ἤκουσα περὶ μεγάλου γέροντος Διορατικοῦ· ὅτι ἱστάμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἔβαλλον ἀρχὴν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ψάλλειν, ἔβλεπέ τινα λαμπροφόρον ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ ἱερατείου,

καὶ κατέχοντα ὡς ξύλλιόν τι ἔχον ἁγίασμα καὶ μίαν μύλλην, καὶ ἔβαπτε τὴν μύλλην ἐκείνην ἐκ τοῦ ξυλλίου, καὶ περιήρχετο ὅλους τοὺς ἀδελφούς, κατασφραγίζων ἕκαστον αὐτῶν· τῶν δὲ μὴ εὑρισκομένων τόπους, τοὺς μὲν ἐσφράγιζε, τοὺς δὲ παρήρχετο· πάλιν ὡς ἔμελλον ἀπολῦσαι, ἔβλεπον αὐτὸν ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ ἱερατείου, καὶ τὸ αὐτὸ ὁμοίως ποιοῦντα. ἐν μιᾷ οὖν κατέχει αὐτὸν ὁ γέρων, καὶ ῥίπτει ἑαυτὸν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρακαλῶν μαθεῖν τί ἐστι, καὶ ὅστις ἐστί· καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος ὁ λαμπροφόρος· ἐγὼ ἄγγελός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπετράπην εἰς τὴν συνάξιν παρέχειν τὴν σφραγῖδα ταύτην τοῖς εὑρισκομένοις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ψαλμῳδίας, καὶ τοῖς μένουσιν ἕως τῆς ἀπολύσεως, διὰ τὴν προθυμίαν καὶ σπουδὴν, καὶ τὴν καλὴν αὐτῶν προαίρεσιν· λέγει αὐτῷ ὁ γέρων, καὶ πῶς τινῶν μὴ εὑρισκομένων σφραγίζεις τοὺς τόπους; ἀποκρίνεται αὐτῷ ὁ ἅγιος ἄγγελος λέγων· ὅσοι εἰσὶ τῶν ἀδελφῶν σπουδαῖοι μὲν καὶ καλοὶ τὴν προαίρεσιν, διά δέ τινα ἀναγκαίαν ἀσθένειαν ἀπόντες μετὰ εὐλογίας τῶν πατέρων, ἢ πάλιν διά τινα ἐντολὴν εἰς ὑπακοὴν αὐτῶν ἀσχολούμενοι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εὑρισκόμενοι, οὗτοι καὶ ἀπόντες τὴν σφραγῖδα αὐτῶν λαμβάνουσιν, ἐπειδὴ τῇ διαθέσει μετὰ τῶν ψαλλόντων εἰσί· μόνοις δὲ τοῖς δυναμένοις εὑρεθῆναι, καὶ ἀπὸ ἀμελείας μὴ εὑρισκομένοις, τούτοις ἐπετράπην μὴ δοῦναι τὴν σφραγῖδα, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐποίησαν. ἴδετε, βλέπετε ποῖον δῶρον παρέχει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὁ ἐγείρων αὐτὸν εἰς τὸν κανόνα τῆς ἀγρυπνίας. σπουδάσατε οὖν ἀδελφοὶ μὴ ζημιωθῆναί ποτε τὴν σφραγῖδα τοῦ ἁγίου ἀγγέλου· εἰ δὲ καὶ συμβῇ τινα μετεωρισθῆναι, καὶ ὑπομνήσῃ αὐτὸν ἄλλος, οὐκ ὀφείλει ἀγανακτεῖν· ἀλλὰ προσέχων τῷ καλῷ, εὐχαριστῆσαι τῷ ὑπομιμνήσκοντι αὐτόν· κἂν εἴτις δήποτέ ἐστιν. ὅτε ἤμην ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἐποίησέ με ὁ Ἀββᾶς ξενοδόχον μετὰ γνώμης τῶν γερόντων· ἤμην δὲ καὶ ἀπὸ μεγάλης ἀρρωστίας. ἤρχοντο οὖν ξένοι, καὶ ἐσπέραζον μετ' αὐτῶν, καὶ πάλιν καμηλάριοι, καὶ ἐποίουν τὴν χρείαν αὐτῶν· πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τὸ ἀπερχόμενον κοιμηθῆναι, πάλιν ἀπήντα ἄλλη χρεία, καὶ ἐξύπνιζέ με. ἐν τοσούτῳ οὖν ἔφθανεν ἡ ὥρα τῆς ἀγρυπνίας, καὶ ὡς μόνον ἥρπαζον μικρὸν, ἰδοὺ ὁ κανονάρχης ἐξύπνιζέ με· λοιπὸν εὑρισκόμην εἴτε ἀπὸ τοῦ κόπου εἴτε ἀπὸ τῆς ἀσθενείας· ἔτι γὰρ περικλειόμην ὑπὸ λεπτοπυρέτων διαλελυμένος, ὡς μὴ ἔχειν ἑαυτόν. ἀποκρινάμενος οὖν αὐτῷ καταφερόμενος ὕπνου· καλῶς κῦρι, μνησθείη ἡ ἀγάπη ὁ Θεὸς, δώῃ σοι τὸν μισθὸν, ἐκέλευσας, ἔρχομαι κῦρι· εἶτα ὡς ἀπήρχετο, πάλιν ἀπεκοιμώμην·

A habentemque in manu vasculum quoddam plenum libamine & sanctificatione, itemque cochleare, quo sanctificatione illa intincto obambulantem, fratres omnes obsignasse. Eorum verò qui ad vigilias non surrexissent aliquorum sedes & loca tetigisse, aliquorum pertransisse. Atque hoc ipsum in fine psalmodiæ reperisse, è sacrario vt anteà egredientem. Quod senem admodum admiratum, cùm ante se pertransiret, ad genua illius aduolutum rogasse, vt quidnam hoc esset mysterij, dignaretur aperire. Respondisseque illum esse sese Angelum Dei, qui delegatus ad hoc esset, vt signo B huiuscemodi eos obsignaret quos diligentes & promptos ad principium psalmodiæ & in finem vsque perseuerantes in Ecclesia reperisset. Senem verò post hæc iterum subdidisse, cur aliquorum loca & sedes quos in Ecclesia non reperisset, obsignaret: Retulisseque rursum Angelum sanctum, eorum se loca obsignasse qui & promptissimi & paratissimi fuissent, quantum in ipsis erat, ad vigilias surgere, sed aliqua necessitate compediti, cum obedientia, & patris benedictione vel etiam imperio occupati abessent. Hos æquum esse signum suum re- C cipere, cùm animo & proposito cum psallentibus affuissent. Illorum verò qui psalmodiæ interesse potuissent, sed torpere & negligentia destitissent, iussu Dei summi sedes & loca noluisse obsignare, quoniam ipsi sese indignos hoc cœlesti signo fecissent. Contemplamini igitur quale nobis donum ministret, qui nos ad vigilias & laudes Dei excitat. Curate fratres Angelicum signum non amittere: at si contigerit vllum ex vobis dormitare, fueritque ab altero excitarus, ne molestè feratis, sed potiùs ra- D tione tanti boni gratias agite quicunque ille fuerit. Cùm essem in cœnobio præposuit me Abbas suscipiendis hospitibus seniorum suorum consilio: Surrexeram autem tunc à maxima ægritudine, ita vt vix possem pedibus consistere. Veniebant igitur hospites: & plerunque cum illis multam noctem vigilabam. Veniebant camelarij & illis necessaria ministrabam, agebamque inde me cubitum, alteraque quàm sæpissimè occurrebat quæ me statim excitaret E necessitas. Aduentabat interea modico interuallo hora vigiliæ, & cùm paululum quippiam obdormissem, excitabar à canonarcha nostro. Eram igitur & labore & ægritudine vicina mirum in modum defessus, calebamque interdum alternis febribus, vt vix me ipsum erigere possem. Ita verò illi respondebam, vt qui esset à somno oppressus & alió translatus. Bene faciat tibi Deus frater, & charitatis tuæ memor sit, en vt iussisti, propero. Cùmque post hæc discessisset, inuitus & nolens iterum obdormiebam:

Angelus Dei visus obsignare psallentes monachos.

Canonarcha

P. Dorothei vigilia.

Vſque adeò autem pœnitebat me deſidiæ & negligentiæ meæ, cùm videbam me non interfuiſſe vigiliis, nec ille me denuò excitaſſet, vt fratres duos rogauerim, alterum vt me excitaret in tempore, alterum vt me non pateretur dormitare vigiliarum tempore. Et mihi oro credite, ita illos amabam, venerabar, colebam vt à quibus ſalus mea dependeret & eſſet. Tales & vus eſſe decet erga excitantes vos ad vigilias, ad horas canonicas, & ad omne aliud opus bonum: Habendáque eſt (vt diximus) à nobis temporis ratio, exquirendúmque vt diem noctemque tranſegerimus. B Si cum reuerentia & attentione ad pſalmodiam, ad orationem, ſteterimus, nec paſſi fuerimus captiuos nos trahi à cogitationibus & paſſionibus noſtris: ſi attentas aures præſtiterimus diuinis lectionibus: ſi interruperimus pſalmodiam inaniter extra Eccleſiam & chorum educti: ſi ſeſe quiſque per ſingulos dies ita diſcutiat agatque pœnitentiam in quo deliquiſſe ſe deprehenderit, ſtatimque poſt lapſum ſurgat emendatus, incipiemus malitiam noſtram ſenſim minuere, & quod nouies malè agebamus, vix iam octies agemus. Sicque coopitulante Deo proficiemus, & non poterunt in nobis paſſiones obfirmari. C Periculoſum enim valde eſt in habitũ paſſionũ & vitiorũ incidere, quas (vt diximus) cùm voluerit homo non poſſit ſolus ſuperare, ſed opus ſit ſanctorum virorum auxilium implorare. Libet narrare vobis de quodam confratre noſtro, qui miſer & infœlix in habitum paſſionis lapſus erat. Accipite rem lacrymabilem. Cùm eſſem in cœnobio conſueuerant fratres omnes cogitationes ſuas ad me deferre, vel per iocum vel per quandam ſimplicitem, ita vt etiam Abbas hanc mihi curam ſeniorum conſilio imponeret: Die igitur quadam ad me venit vnus è fratrib. & dixit mihi: D Da mihi veniam obſecro, & ora pro me quoniam & furtim ſurripio, & comedo. Qui à me interrogatus quare id ageret, reſpondit fame ſeſe cruciari, nec poſſe in menſa cum reliquis ſaturari, vel adduci vt quicquam aliud poſtularet. Hortabar vt hoc Abbati inſinuaret, ille autem pudore teneri ſeſe dicebat. Ego igitur Abbatem illo volẽte adij, & fratris fragilitatẽ aperui, qui mihi omnẽ eius curam cõmiſit, vt eũ ſcilicet curarẽ, vt mihi viſum eſſet. Acceſſi e veſtigio ad œconomum, imperauique illi, vt quacunque hora frater edere vellet, nihil ei F. negaret, omnia præſtaret. Sicque vt imperaveram, agebat. Dies itaq; aliquot cauit à furto frater, ſcilicet non multò pòſt ad me venit cũ lacrymis dicens, Ignuſce mihi Domine, quia adhuc ad furtum priſtinum redij. Ad hũc ego cõuerſus, ſciſcitabar, hoc cur faceret, aut ſi pateretur repulſam vllã ab œconomo. Negabat ille quicquã ſibi deeſſe, ſed vereri & erubeſcere œconomũ illũ. Ego tũc ab eo quærere cœpi an de me erubeſceret, quòd cum negaſſet,

Furandi conſuetudo quàm periculoſa ſit. exemplum.

A πολὺ δὲ ἐθλιβόμην ὅτι ἐβράδυνον ἀναστῆναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ἐπεὶ οὐχ ὑπακούοντα πρὸς ἐκεῖνο προσεκαρτέρησαμι, ἤτησα δύο τινὰς τῶν ἀδελφῶν, τὸν μὲν ἕνα, ἵνα ἐξυπνίζῃ με, τὸν δὲ ἄλλον, ἵνα μὴ ἀφῇ με νυστάξαι εἰς τὴν ἀγρυπνίαν. καὶ πιστεύσατέ μοι ἀδελφοὶ, οὕτως ἐσεβόμην αὐτοὺς, ὡς ὅτι δι' αὐτῶν ἐστὶν ἡ σωτηρία μου, καὶ σχεδὸν ἐσεβόμην αὐτούς. οὕτως οὖν καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἐγείροντας ὑμᾶς εἰς τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς πᾶν πρᾶγμα ἀγαθόν. καθὼς οὖν ἐλέγομεν, ὀφείλει τις ἐρευνᾷν πῶς παρῆλθε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. B εἰ μετὰ νήψεως ἵστατο εἰς τὴν ψαλμῳδίαν, ἢ εἰς τὴν εὐχὴν ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ λογισμῶν ἐμπαθῶν, ἢ νουνεχῶς ἤκουσε τῶν θείων ἀναγνωσμάτων, ἢ μὴ ἀφῆκε τὴν ψαλμῳδίαν, καὶ ἐξῆλθεν ἔξω τῆς ἐκκλησίας μετεωριζόμενος· ἐὰν οὕτως ἐρευνᾷ τις ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην, καὶ σπουδάζει μετανοεῖν ὑπὲρ ὧν ἥμαρτε, καὶ διορθοῦσθαι ἑαυτὸν, ἄρχεται μειοῦν τὴν κακίαν, καὶ εἰ ἐποίει ἐννέα, ποιεῖ ὀκτώ, καὶ οὕτως σὺν Θεῷ κατὰ μικρὸν προκόπτων, οὐκ ἐᾷ τὰ πάθη στερεωθῆναι κατ' αὐτοῦ. C μέγας γὰρ κίνδυνος τὸ ἐμπεσεῖν τινα εἰς ἕξιν πάθους. ἐπεὶ καθὼς εἴπομεν, οὔτε ἐὰν θέλῃ ὁ τοιοῦτος, δυνατός ἐστι μόνος περιγενέσθαι τοῦ πάθους, ἐὰν μὴ σχῇ καὶ βοήθειαν παρά τινων ἁγίων. θέλετε, διηγήσομαι ὑμῖν περί τινος ἔχοντος πάθους ἐν ἕξει, ἀκούσατε πρᾶγμα ἄξιον πολλοῦ κλαυθμοῦ· ὅτι ἤμην εἰς τὸ κοινόβιον, οὐκ οἶδα πῶς ἁπλῶς ἐχλευάζοντο οἱ ἀδελφοὶ ἀνατίθεσθαί μοι τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν. φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἀββᾶς καὶ ἐπέτρεψέ μοι κατὰ γνώμην τῶν γερόντων τὴν φροντίδα τούτου ποιεῖσθαι τοῦ μέρους. ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, ἔρχεταί τις τῶν ἀδελ- D φῶν, καὶ λέγει μοι· συγχώρησόν μοι καὶ εὔχου ὑπὲρ ἐμοῦ, ὅτι κλέπτω καὶ τρώγω· λέγω αὐτῷ, διὰ τί; πεινᾷς; καὶ λέγει μοι, ναί. οὐκ ἀρκοῦμαι τῇ τραπέζῃ τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐ δύναμαι αἰτῆσαι· λέγω αὐτῷ διὰ τί μὴ ὑπάγεις ἀνατίθεις τῷ Ἀββᾷ; λέγει αἰσχύνομαι. λέγω αὐτῷ, καὶ θέλεις ἀπέρχομαι ἐγώ; καὶ λέγει μοι, ὡς κελεύεις κύριε. ἀπῆλθον οὖν καὶ εἶπον τῷ Ἀββᾷ, καὶ λέγει μοι· ποίησον ἀγάπην καὶ φρόντισον αὐτοῦ, ὡς οἶδας· τότε λαμβάνω αὐτὸν, καὶ λέγω τῷ κελλαρίτῃ ἐπ' αὐτοῦ, F. ποίησον ἀγάπην, καὶ οἵαν ὥραν ἔρχεται ἐνταῦθα ὁ ἀδελφὸς πρός σε, δὸς αὐτῷ ὅσα θέλει, καὶ μηδὲν κωλύσῃς αὐτόν. ἀκούσας ὁ κελλαρίτης, λέγει μοι, ἐκέλευσας, οὕτως ποιῶ· ποιεῖ οὕτως ὀλίγας ἡμέρας ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος· καὶ ἔρχεται λέγων μοι, συγχώρησόν μοι κύριε ὅτι ἠρξάμην πάλιν κλέπτειν· λέγω αὐτῷ, διὰ τί; οὐ παρέχει σοι ὁ κελλαρίτης εἴ τι θέλεις; ναί. συγχώρησον, ὅσα θέλω παρέχει μοι· ἀλλ' ἐγὼ αἰσχύνομαι αὐτόν. λέγω αὐτῷ, μὴ ἐμὲ αἰσχύνῃ; λέγει μοι, οὔ.

iuſſi

λέγω αὐτῷ· ἐκ τοῦ νῦν εἴ τι θέλεις, ἔρχου καὶ λάμβανε παρ' ἐμοῦ, καὶ μὴ κλέψῃς. Εἶχον γὰρ τότε τὴν διακονίαν τοῦ νοσοκομείου· ἤρχετο οὖν ἐκεῖνος πρός με, καὶ ἐλάμβανεν ὅσον ἤθελεν. ἤρξατο οὖν μετ' ἡμέρας πάλιν κλέπτειν, καὶ ἔρχεται θλιβόμενος, καὶ λέγει μοι· ἰδοὺ πάλιν κλέπτω, λέγω αὐτῷ, διὰ τί ἀδελφέ μου; οὐ παρέχω σοι εἴ τι θέλεις; λέγει ναί. λέγω αὐτῷ, καὶ διὰ τί κλέπτεις; λέγει μοι, συγχώρησόν μοι, οὐκ οἶδα διὰ τί· ἀλλὰ οὕτως ἁπλῶς κλέπτω. τότε λέγω αὐτῷ, τὸ ὄντως σὺ εἰπέ μοι καὶ τί ποιεῖς αὐτὰ ἃ κλέπτεις; λέγει μοι, τῷ ὄνῳ παρέχω αὐτά, καὶ εὑρέθη ὅτι ἔκλεπτεν ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος βουκκία, φοινίκια, συκία, κρόμμυα· εἶτα δήποτε ἁπλῶς ηὕρισκε, καὶ ἔκρυβεν αὐτά, τὰ μὲν ὑπὸ κάτω τῆς στρώσεως αὐτοῦ· τὰ δὲ ἀλλαχοῦ. καὶ τέλος μὴ εὑρίσκων τί ποιήσει αὐτά, ὡς ἔβλεπεν αὐτὰ ἀχρειούμενα, λοιπὸν ἀπήρχετο, ἔρριπτεν αὐτά, ἢ παρεῖχεν αὐτὰ ἐμπεσεῖν τῶν ἀλόγων. ἰδοὺ βλέπετε τί ἐστι τὸ ἔχειν πάθος ἐν ἕξει; βλέπετε ποία ἀθλιότης, ποία ταλαιπωρία; ᾔδει ὅτι κακόν ἐστιν, ᾔδει ὅτι κακῶς ποιεῖ, ἐθλίβετο, ἔκλαιε, καὶ ὅμως εἵλκετο ὁ ἄθλιος ὑπὸ τῆς κακῆς συνηθείας ἧς ἐποίησεν ἑαυτῷ, διὰ τῆς προλαβούσης ἀμελείας. καὶ καλῶς ἔλεγεν ὁ Ἀββᾶς Νισθερώ, ἐάν τις κατασυρῇ ὑπὸ πάθους, γίνεται δοῦλος τοῦ πάθους. ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς ῥύσεται ἡμᾶς ἀπὸ κακῆς ἕξεως, ἵνα μὴ καὶ ἡμῖν εἴπῃ· τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διαφθοράν; εἶπον δὲ ὑμῖν διαφόρως καὶ τὸ πῶς ἐμπίπτει τις εἰς ἕξιν. οὐ γὰρ ὁ ἅπαξ θυμούμενος ἤδη λέγεται θυμώδης· οὐδὲ ὁ ἅπαξ πορνεύων, λέγεται πόρνος· οὔτε ὁ ἅπαξ ἐλεῶν, λέγεται ἐλεήμων· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, ἐκ τοῦ συνεχῶς ἐνεργεῖσθαι ἕξιν τινὰ ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἕξις, ἢ κολάζει, ἢ ἀναπαύει αὐτήν. τὸ δὲ πῶς ἀναπαύει τὴν ψυχὴν ἡ ἀρετή, καὶ πῶς κολάζει αὐτὴν ἡ κακία, εἴπομεν διαφόρως. ὅτι ἡ μὲν ἀρετή, φυσική ἐστι, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστιν. ἀνεξάλειπτα γὰρ σπέρματα τῆς ἀρετῆς. εἶπον οὖν ὅτι ὅσον ἐνεργοῦμεν τὰ καλά, ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς γινόμεθα· τουτέστι τὴν ἰδίαν ἕξιν ἀναλαμβανόμεθα, εἰς τὴν ἰδίαν ὑγείαν ἐπανερχόμεθα, ὥσπερ ἀπὸ ὀφθαλμίας εἰς τὸ οἰκεῖον φῶς, ἢ ἀπὸ ἄλλης οἵας δήποτε ἀρρωστίας, ἐπὶ τὴν ἰδίαν καὶ κατὰ φύσιν ὑγείαν· ἐπὶ δὲ τῆς κακίας, οὐχ οὕτως· ἀλλὰ ξένην τινὰ καὶ παρὰ φύσιν λαμβανόμεθα ἕξιν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ κακοῦ· οἱονεί, ἐν ἕξει λοιμώδους τινὸς ἀρρωστίας γινόμεθα, ἵνα μήτε δυνώμεθα ἐπὶ ὑγείαν, ἄνευ πολλῶν δακρύων, δυναμένων κινῆσαι ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Χριστοῦ. ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς εὑρίσκομεν. Εἰσί τινα βρώματα τοιαῦτα, ὑπόθου, μελαγχολικὸν χυμόν,

iussi vt deinceps ad me accederet, & à me solo necessaria caperet, neque furtim amodo quippiam acciperet. Erat autem tunc fortè mihi cura infirmorum. Perseuerauit igitur apud me dies aliquot absque furto, egoq; illi deesse nihil patiebar. Non multo autem pòst vt primùm lacrymans ad me venit, & ad furtum redisse se denuò confitetur. Interrogo rursum quare id faceret, cùm & de me non erubesceret, & nullam mediam aut necessitatem pateretur. Respondit simpliciter nescire sese quare aut quo pacto id faceret, sed id esse ex quadam mala consuetudine. Quæ etenim furaretur, non sibi ipsi reseruare, sed asino apponere, atque ita inuentum est. Fabas, palmulas, ficus, cepas, & quicquid aliud inueniret, ab eo, asino apponi. Nam cùm illa surripuerat, lecto supponebat, aut alibi abscondebat, cúmque iam putrescere inciperet, inscius quid de his ageret, iumentis obiiciebat. Contemplamini ex hoc fratres, quàm miserum, quàm infœlicissimum sit in habitū passionis peruenire. Non ignorabat infœlix malè facere sese, nō ignorabat adeò iniquum esse, affligebatur dolore & lacrymis crebris, & tamen trahebatur miser nolens à mala hac consuetudine, quam in se induxerat ex præmissa negligentia. Rectè igitur aiebat sentiebatque Abbas Nistheron, qui raperetur à passione, fieri seruum passionis. Liberet nos Deus à malo habitu, ne nobis dicat, Quæ vtilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Prædixi vobis quo pacto differenter & diuersis modis quis in habitum deueniat. Neque enim qui semel irascitur, dicitur iracundus, aut qui semel fornicatur, fornicator: neque qui semel miseretur, misericors. Sed tā virtus quàm malitia, cùm in ea se quis crebrò exercuerit, habitum quēdam in anima parit, & sic ipse habitus si malus fuerit, animā distorquet & cruciat; si bonus, in quiete summa collocat. Hæc autem omnia quomodo fiant, vt scilicet virtute anima cōquiescat, malitiâ crucietur & laboret, diximus in superioribus. A natura enim nobis inest virtus, neque deleri omnino possunt iacta in nobis virtutum semina. Cùm igitur bene agimus, ad virtutis habitum deuenimus, & proprium & nostrū non alienū habitum suscipimus: in propriam valetudinē atq; habitudinē bonam corporis reuertimur, vt à cæcitate quadam in proprium lumen, vel à quauis alia ægritudine in proprium & naturale robur. In malitia autem haud licet ipsum id dicere, sed extorrem, ac præter naturam habitum suscipimus, cùm malis insistimus, & quasi in pestilentem quandam ægritudinem labimur. A qua postmodum non possumus ad propriam sanitatē reduci, absq; multis lacrymis, quæ misericordias Domini in nos potuerint reuocare. Quod idem in rebus his corporeis videre licet. Est.n. exempli gratia aliquod cibi genus humoris melācholici,

Abbas Nistheron: Chrys. Calaber. eum nominat Nestheronem.

Malū est præter naturam.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΗΣ μελλούσης κολάσεως, καὶ ὅτι χρὴ τὸν θέλοντα σωθῆναι, μηδέποτε ἀμεριμνεῖν περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας,

Διδασκαλία ιβ'.

Ἐν τῷ ἀλγεῖν με τοὺς πόδας, καὶ ἀσθενεῖν ἐξ αὐτῶν, τινὲς τῶν διελθόντων ἐπισκέψασθαί με ἀδελφοί, ἠρώτων ἵνα εἴπω αὐτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς νόσου. δύο ὡς νομίζω πραγματευόμενοι. τὸ παραμυθήσασθαί με μικρὸν ἀπαγαγεῖν ἐκ τοῦ πόνου, καὶ τὸ δοῦναι ἀφορμὴν λαλῆσαι αὐτοῖς τι περὶ ὠφελείας. ἀλλ' ἐπεὶ οὐ συνεχώρει μοι ὁ πόνος λαλῆσαι ὑμῖν εἴ τι ἤθελον τότε, χρεία ἐστὶν ἄρτι ἀναδοῦναι περὶ τούτου· ἔστι γὰρ καὶ τερπνὴ ἡ διήγησις τῆς θλίψεως μετὰ τὴν θλῖψιν. καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτε ἐπεγείρεται ζάλη, ἀεὶ θλίβονται πάντες· μετὰ τὸ παρελθεῖν τὴν ζάλην, μετὰ χαρᾶς ἀεὶ διηγοῦνται ἀλλήλοις τερπόμενοι τὰ συμβάντα. καὶ καλόν ἐστιν ἀδελφοί, καθὼς ἀεὶ λέγω ὑμῖν, ἕκαστον πρᾶγμα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγειν, καὶ λέγειν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ οὐδὲν γίνεται. ἀλλὰ πάντως οὕτως οἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν ἐστι καὶ συμφέρον, καὶ οὕτως ἐποίησε· κἂν ἔχῃ ἔξωθεν αἰτίαν τινὰ τὸ πρᾶγμα· οἷον τι λέγω· ἐδυνάμην εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ ἔφαγον μετὰ ξένων, καὶ μικρὸν ἐβιασάμην μετ' αὐτῶν διὰ τὸ ἀναπαῦσαι αὐτούς, ἐβαρύνθη ὁ στόμαχός μου, καὶ ἐγένετο σύρροια εἰς τὸν πόδα μου, κἀκεῖθεν ἐρρευματίσθην· ἢ καὶ ἄλλας διαφόρους αἰτίας· οὐ λείπουσι γὰρ τῷ θέλοντι. ἀλλὰ τὸ ἀκριβέστερον καὶ ὠφέλιμον, τοῦτο μᾶλλόν ἐστιν, ὅτι οὕτως οἶδεν ὁ Θεός, ὅτι συμφέρει τῇ ψυχῇ μου, καὶ οὕτως ἐγένετο· οὐδὲν γάρ ἐστιν ὧν ποιεῖ ὁ Θεός, ὅ, τι οὐκ ἔστι καλόν, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν· οὐ δεῖ οὖν τινα ἀθυμεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν· ἀλλὰ πάντα, ὡς εἶπον, ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀναφέρειν καὶ ἀναπαύεσθαι. εἰσί τινες εἰς τοσοῦτον ἐπὶ ταῖς συμβαινούσαις θλίψεσι βαρυνόμενοι, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἀπολέγεσθαι, καὶ ἡδέως ἔχειν τοῦ ἀποθανεῖν, ὡς διὰ τούτου ἀπαλλαγῆναι· τοῦτο δὲ ἀπὸ μικροψυχίας καὶ πολλῆς ἀγνωσίας πάσχει τις ἀγνοῶν τὴν φοβερὰν ἀνάγκην τὴν μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· μεγάλη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ἀδελφοί, τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· ἀλλ' ἡμεῖς ἀγνοοῦντες τὰ ἐκεῖ, βαρέα βλέπομεν τὰ ὧδε· καὶ οὐκ ἔστιν οὕτως. οὐκ οἴδατε ἐν τῷ γεροντικῷ τί λέγει;

DE TIMORE ET POENIS inferni, & quòd eum qui saluari cupit, non deceat sine cura suæ salutis viuere.

DOCTRINA XII.

Cum podagra laborarem, ita vt eius dolore lecto decumberem, venientes ad me è fratribus plurimi visendi gratia, rogabāt vt doloris & ęgritudinis meæ causam manifestarem. duo (vt arbitror) ex hoc facturi, & me afflictum ex dolore consolaturi ac recreaturi, & mihi ipsi occasionem materiamque daturi, vt illis aliquid vtilitatis & ædificationis de more exponerem. Sed quoniam non permisit me dolor fari quæ vellem, operæ pretium erit nunc de ipso dolore aliquid dicere. Iocunda enim esse solet afflictionis & periculi post periculum ipsum narratio. Et in mari quidem cùm æstus fuerit, affligitur omnes quotquot in naui fuerint, cùm autē tranquillitas redierit, læti omnes inter se narrant tēpestatis horrorem. Optimū est fratres, quod me plerunque vobis memini dixisse, vt quicquid nobis euenerit, idipsum ad Deum illicò referamus, dicamusq; nihil fieri absque nutu & volūtate diuina, pręcognouisseq; Deum id nobis futurum vtile, atque adeò permisisse, etiamsi res ipsa causam aliquam exteriorem habere videretur. Quod exemplo nostro clarius erit. Possem ego nūc dicere, quòd ex quo aduenis bis nostris cōuiua fui, méq; ipsum inuitū ad cibū coēgi vt illos recrearē, stomacho aggrauatus sum, & humore in pedem defluente, hinc cruciatus, & affectus tam graui dolore sum, atque alias innumeras & diuersas causas afferrē, quę volenti nusquam deessent. At melius & rationabilius est dicere, hoc ipsum permisisse Deū, quia animæ meæ præstaret, & sic vtique existimo. Nihil enim est eorum quæ fecit Deus, quod non sit optimum, iuxta quod dicitur: Dei opera esse omnia bona valde. Quare dolendum nemini puto in his quæ sibi contigerint, sed omnia æquè ad Dei prouidentiam referenda, atque ita æstuantem animum & turbatum sedandum. Sunt autem nonnulli in his quæ sibi acciderint aduersa, adeò impatientes & debiles, vt vitæ ipsi abrenuntient & mori optent vt his liberentur. Quod sanè ex pusillanimitate atque ignorantia procedit. Ignorāt enim hi terribilem necessitatem quæ animæ incumbit cùm è corpore egressa est. Magna est Dei clementia fratres dum in hac vita sumus, sed ignorantes quàm grauiora sint quæ post obitum expectamus, ad hæc tantùm præsentia oculos flectimus, quæ profectò grauiora non sunt. An ignoratis sententiam illam in libro Seniorum,

Morbi accidunt homini Deo permittente.

Genes. 1.

Prouidentia.

Desperatio.

cùm interroganti fratri valde laborioso, & dicenti quòd mori optaret, respondit senex, vt tribulationem fugias istud optas? Sed ignoras quòd quæ ventura sunt, grauiora sunt & acriora multo his? Alius item cùm senem interrogasset, vnde fieret quòd sibi molestum esset in cella sedere, accepit: Quia nondum prospexisti in futuram requiem vel afflictionem. Si enim hæc animo diligenter inspicias & mediteris, etiamsi cella tua vermes scaturiat vt ad collum vsque immergaris in illis, sustineres vtique absque molestia vlla & difficultate. Sed heu nos infœlices, dormitantes saluari cupimus, & inter tribulationes & angustias deficimus. Qui Deo magis indefessè gratias agere deberemus, nosque beatos existimare, qui habiti digni essemus hîc aliquid pati, vt istic postmodum requiem modicam inueniremus. Aiebat Euagrius, peccatorem hominem qui Deum rogaret, vitam suam citò terminare & finire, similem eius esse qui fabrum lignarium obsecraret, vt lecticam ægroti citò contereret. Ex corpore enim hoc fit, vt anima à suis passionibus auocetur & recreetur, comedat, bibat, dormiat, colloquatur, gradiatur cum amicis. Cùm autem soluta fuerit hoc corpore, sula erit cum passionibus eius. Ideoque semper sub ipsis & in ipsis affligetur & punietur, ita vt disturbata & incensa ab earum molestia, diductaque & dispersa per varia, non queat etiam Dei reminisci. Consolatur enim animam memoria Dei, vt ait Propheta in Psalmo: Memor fui Dei, & delectatus sum: sed neque hoc illi passiones concedent. Quod etiam clariùs altero patebit exemplo. Includatur quis vestrùm in abditam & obscuram cellulam, tridnumque tantum sustineat inediam & ieiunet, non bibat, non dormiat, non conueniat cum aliquo, non oret, non cantet, neque omnino memoriam vllam Dei habeat: intelligetque quid in se agant possintque passiones. Quòd si hoc cùm etiam sit in corpore, quanto magis cùm anima fuerit egressa à corpore, & illis tradita atque omnino coniuncta & addicta? Nemini profectò dubium esse debet, passuram eam grauissima cum illis. Possumus etiam considerare ex his quæ nunc hîc sunt, futuras tribulationes. Cùm enim quis digitum adusserit vel modicum hîc, quantum est quod adurit? At quem ignem, quam flammam, quod incendium istic ea ligna facitura sunt? Vt corpus melancholicum & intemperatum continuè ab ipsa melancholia & intemperantia vritur & affligitur: sic anima vitiis subiecta semper à malitia & iniquitate sua torquetur, atque in perpetua memoria, dolore & amaritudine est passionum, quę ipsam adurit & incêdunt. Et præter hæc quis possit fratres horrenda illa loca narrare? Tortores terribiles animas infœlices diro cruciatu torquentes perpetuo,

Mortem expetitam ignorantia.

Anima status in futuro seculo.

Pœnæ futuræ ex præsentibus cognoscuntur.

Gehenna horror.

A ὅτι ἠρώτησεν ἀδελφὸς πολὺ ἐργάτης τινὰ γέροντα λέγων, ἡ ψυχή μου ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον· καὶ λέγει αὐτῷ ὁ γέρων· ἐπειδὴ τὴν θλίψιν φεύγῃ, καὶ οὐκ οἶδας ὅτι ἡ μέλλουσα θλίψις, πολὺ χείρων ἐστὶ τῆς ἐνταῦθα. καὶ ἄλλος ὁμοίως ἠρώτησε γέροντα λέγων· πόθεν ἀκηδιῶ καθήμενος ἐν τῷ κελλίῳ μου; καὶ λέγει αὐτῷ ὁ γέρων, ὅτι ἀκμὴν οὐχ ἑώρακας οὔτε τὴν ἐλπιζομένην ἀνάπαυσιν, οὔτε τὴν ἐσομένην κόλασιν. εἰ γὰρ ἰδὼς ἀκριβῶς ταῦτα, εἰ σκωλήκων ἔγεμεν ὁ κελλίον σου, ὥστε σε ἐν αὐτοῖς δεδυκέναι ἕως τραχήλου, ὑπέμενες ἂν μὴ ἀκηδιῶν. ἀλλ' ἡμεῖς καὶ κοιμώμενοι θέλομεν σωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγωροῦμεν ἐν ταῖς θλίψεσιν,
B ὀφείλοντες μᾶλλον εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ μακαρίζειν ἑαυτούς, ὅτι ὅλως ἀξιούμεθα μικρὸν θλιβῆναι ὧδε, ἵνα ἐκεῖ εὕρωμεν μικρὰν ἀνάπαυσιν. ἔλεγε καὶ Εὐάγριος ὅτι ἐμπαθὴς ὢν καὶ προσευχόμενος ταχυτέραν αὐτῷ ἔσεσθαι τὴν ἔξοδον, ἔοικεν ἀνθρώπῳ παρακαλοῦντι τὸν τέκτονα, ταχέως συντρίψαι τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦντος. διὰ γὰρ τοῦ σώματος τούτου περισπᾶται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῶν παθῶν αὐτῆς, καὶ παρακαλεῖται, τρώγει, πίνει, κοιμᾶται, συντυγχάνει, ἀπάγεται μετὰ ἀγαπητῶν. ἐπειδὰν δὲ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σώματος μονοῦται αὐτὴ,
C καὶ τὰ πάθη αὐτῆς, καὶ λοιπὸν κολάζεται πάντοτε ὑπ' αὐτῶν, εἰς αὐτὰ ἀδολεσχοῦσα, καὶ φλεγομένη ὑπὸ τῆς ὀχλήσεως αὐτῶν, καὶ διασπαραττομένη ὑπ' αὐτῶν, ὡς μηδὲ μνημονεῦσαι Θεοῦ δύνασθαι. αὐτὴ γὰρ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ παρακαλεῖ τὴν ψυχὴν ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφράνθην· καὶ ὅμως οὐδὲ τοῦτο συγχωροῦσιν αὐτῇ τὰ πάθη. θέλετε ὡς ἐν ὑποδείγματι μαθεῖν τί ἐστιν ὃ λέγω; ἔλθῃ τις ὑμῶν καὶ ἐγκλείσῃ αὐτὸν εἰς ἓν κελλίον σκοτεινὸν, καὶ μὴ φάγῃ τρεῖς ἡμέρας μόνον, καὶ μὴ πίῃ, καὶ μὴ κοιμηθῇ, μὴ συντύχῃ
D τινὶ, μὴ ψάλλῃ, μὴ εὔξηται, μηδὲ ὅλως μνημονεύσῃ Θεοῦ, καὶ μάθῃ τί ποιοῦσιν εἰς αὐτὸν τὰ πάθη· καὶ τοῦτο ὅτι ἔστιν ἀκμὴν ἐνταῦθα, πόσῳ γε μᾶλλον μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ παραδοθῆναι αὐτοῖς καὶ μονωθῆναι μετ' αὐτῶν. ἆρα τί ἔχει παθεῖν τότε ἡ ἀθλία ὑπ' αὐτῶν, δυνάμεθα ἀπὸ τῶν ὧδε κατανοῆσαι πῶς, καὶ τὴν θλῖψιν ἐκείνην. ὅταν μὲν γὰρ πυρέσσῃ τις, τί ἐστι τὸ καῖον αὐτόν; ποῖον πῦρ, ἢ ποῖα ξύλα ποιοῦσι τὴν καῦσιν ἐκείνην; εἰ δὲ καὶ εὑρεθῇ τις ἔχων σῶμα μελαγχολικὸν δύσκρατον,
E οὐκ αὐτὴ ἡ δυσκρασία αὐτοῦ καίει αὐτὸν, καὶ ταράσσει πάντοτε καὶ θλίβει τὴν ζωὴν αὐτοῦ; οὕτω καὶ ἡ ἐμπαθὴς ψυχὴ, πάντοτε κολάζεται ἡ ἀθλία ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοεξίας ἔχουσα ἀεὶ τὴν πικρὰν μνήμην καὶ τὴν ὑπομονὴν ἀδολεσχίαν τῶν παθῶν καιόντων ἀεὶ καὶ καταφλεγόντων αὐτήν. καὶ πρὸς τούτοις, τίς δύναται ἀδελφοὶ διηγήσασθαι τοὺς τόπους ἐκείνους τοὺς φοβεροὺς, τὰ σώματα ἐκεῖνα τὰ κολαστικὰ, τὰ ὑπουργοῦντα τὰς ψυχὰς εἰς τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὀδύνην, καὶ μὴ φρίξωμεν;

τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄφατον, τὸ σκότος, τὰς ἀποτόμους ἐκείνας δυνάμεις τὰς τιμωρητικάς, τὰ ἄλλα μυρία βασανιστήρια, ὅσα ἄλλῃ ἄλλως εἴρηται ταῖς θείαις γραφαῖς· πάντα ἀναλογοῦντα πρὸς τὴν κακίαν πρᾶξιν τῶν ψυχῶν καὶ τὰς κακὰς αὐτῶν ἐνθυμήσεις. ὥσπερ οἱ ἅγιοι λαμβάνουσι τόπους τινὰς φωτεινοὺς καὶ εὐφροσύνην ἀγγελικὴν ἀναλογοῦσαν τῇ ἀγαθῇ αὐτῶν πράξει, οὕτω καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ λαμβάνουσι τόπους σκοτεινοὺς καὶ ζοφώδεις γέμοντας φρίκης καὶ ἐκστάσεως, καθὼς λέγουσιν οἱ ἅγιοι. τί γάρ ἐστι φοβερώτερον ἢ ἐλεεινότερον ἐκείνων τῶν τόπων ἐν οἷς πέμπονται οἱ δαίμονες; τί δὲ πικρότερον τῆς κολάσεως ἧς κατακρίνονται; καὶ ὅμως κολάζονται καὶ ἁμαρτωλοὶ μετ' αὐτῶν τῶν δαιμόνων. καθὼς λέγει, ἀπέλθετε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· τὸ δὲ φοβερὸν ἐκεῖνο μάλιστα ὃ λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι εἰ καὶ μὴ ποταμοὺς εἷλκε τοῦ πυρός, μηδὲ ἄγγελοι παρειστήκεισαν φοβεροί· μόνον δὲ καλουμένων τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐπαινοῦντες καὶ ἐδοξάζοντο, οἱ δὲ παρεπέμποντο ἄτιμοι, ἵνα μὴ ἴδωσι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. ἆρα οὐκ ἦν πικροτέρα πάσης γεέννης ἡ κόλασις τῆς αἰσχύνης, καὶ τῆς ἀτιμίας ἐκείνης, καὶ ἡ ὀδύνη τῆς ἐκπτώσεως τῶν τοιούτων ἀγαθῶν; τό, τε γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη τῶν πεπραγμένων, καθὼς ἀνωτέρω εἴπομεν, χείρων ἐστὶ μυρίων καὶ ἀφάτων τιμωριῶν. πάντα γὰρ μέμνηνται αἱ ψυχαὶ τῶν ἐνταῦθα, καθὼς λέγουσιν οἱ πατέρες, καὶ λόγων καὶ ἔργων, καὶ ἐνθυμήσεων, καὶ οὐδενὸς τούτων δύνανται ἐπιλαθέσθαι· ὃ δὲ λέγει ἐν τῷ ψαλμῷ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν, τοὺς διαλογισμοὺς λέγει τοῦ αἰῶνος τούτου. οἷον, οἰκοδομῆς, χωρίων, γονέων, τέκνων, πάσης ἀντιλήψεως. ταῦτα ἅμα τῷ ἐξελθεῖν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀπόλλυται, καὶ οὐδενὸς τούτων μνημονεύει, ἢ φροντίζει· ἃ δὲ ἐποίησε κατ' ἀρετήν, ἢ κατὰ πάθος, τούτων μέμνηται καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἀπόλλυσι. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὠφέλησέ τις τινά, ἢ αὐτὸς ὠφελήθη παρά τινος, ἀεὶ μέμνηται καὶ τοῦ ὠφεληθέντος παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὠφελήσαντος αὐτόν· ὁμοίως ἐβλάβη παρά τινος, ἢ αὐτὸς ἔβλαψέ τινα, ἀεὶ μέμνηται, καὶ τοῦ βλάψαντος αὐτόν, καὶ τοῦ βλαβέντος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν καθὼς εἶπον ἀπόλλυσιν ἡ ψυχὴ ὧν ἔπραξεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ πάντων μέμνηται μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος· ἀλλὰ καὶ ἔτι τρανωτέρως, ἔτι φανωτέρως, ὡς ἀπαλλαγεῖσα τοῦ γηΐνου τούτου σώματος. ποτὲ ἐλαλοῦμεν μετά τινος μεγάλου γέροντος περὶ τούτου· καὶ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ γέρων, ὅτι μέμνηται ἡ ψυχὴ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος, τοῦ πάθους οὗ ἐνήργησε, καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ προσώπου μεθ' οὗ ἐνήργησεν αὐτήν. ἐγὼ δὲ ἔλεγον αὐτῷ, τάχα οὐχ οὕτως,

A ignem illum inexplicabilem, tenebras, asperos & rigidos vindices & vltores, atque alia dira & innumerabilia tormenta, vt pluribus in locis sacræ scripturæ memoratur. Quæ omnia debita proportione animarum delictis, etiam prauis earum voluntatibus accommodata sunt. Vt enim sancti capiunt loca præclara & lucida, angelorúmque delectationem bonitati eorum congruam, sic peccatores habent loca obscura & tenebrosa, horrore & extasi plena. Quid enim magis horrendum esse potest his locis ad quæ dæmones detruduntur? Quid magis crudele & durum ea pœna, cui adiudicantur? B Cruciantur tamen & ipsi dæmones vnà cum peccatoribus (vt scriptum est.) Discedite à me maledicti in ignem æternum paratum diabolo & angelis eius. At omnem horrorem superat, quod Chrysostomus ait: Si non essent scilicet flumina istic quæ igne fluerent, non dæmones horrendi, at solùm ex iudicatis hi gloria & triumpho cœli donarentur: illi inglorij & inhonorati relinquerentur, ne viderent gloriam Domini. Hanc pœnam, hanc ignominiam, hanc confusionem omne tormenti genus, omnem gehennam C superare. Accedit præterea casus sui dolor, conscientiæ morsus & memoria amarissima malefactorum, quæ omnia duriora sunt tormentis innumeris & inenarrabilibus. Omnium enim memoriam habent istic animæ, quæ in vita hac perpetrarunt, & sermonum, & actionum, & desideriorum, & concupiscentiarum, & horum nihil possunt obliuisci vnquam. Quod autem dicitur in Psalmo: In illa die peribunt omnes cogitationes eorum, cogitationes intelligit huius sæculi, quales sunt domorum, possessionum, filiorum, propinquorum, & omnis commerD cij. Hæc omnia vbi exiit anima à corpore, pereunt. Nihil horum ampliùs reminiscitur aut curat. Quæ autem fecit vel secundùm virtutem vel vitium, hæc omnia meminit, nihilque horum perire ipsi potest. Si qua etiam in re alicui prodesse curarunt, vel ipsi ab vllo beneficio affecti sunt, hoc semper meminere. Item si cui iniuriam intulere, aut ipsi ab alio recepere, vtrumque reminiscuntur & sciunt, nihilque omnino vt dixi perdit anima eorum quæ in vita hac vel bene vel malè gessit. Imò etiam clariùs dilucidiúsque exuta hoc terrestri corpore omnia perE cipit, agnoscit, intelligit. Loquebamur quandoque de re hac cum seniore quodam maximo, aiebátque ille: Exuto corpore animam reminisci omnis virtutis & vitij quod viuens in corpore operata esset, personæ etiam qua cum illa perpetrasset. Ego verò contrà dicebam non ita esse omnino,

Matth.25.

Anima omnium in hac vita gestorum meminit.

Psalm.14.

sed fortasse habere eam habitum peccati, quem in seipsa ex frequenti actu peperisset, atque huius meminisse. Sicque de re hac diutius inter nos contendimus, cùm optaret hoc ipsum vterque nostrum pro certo scire. Non poterat autem seni hoc persuaderi, persistebátque, dicens quod anima etiam ipsius peccati speciem reminisceretur, nec non personam & locum vbi peccasset. Et sanè si ita est, etiam peiora erunt nouissima nostra quàm dicebam, nisi nobisipsis attendamus. Hac de causa vos semper adhortor fratres, vt optimas cogitationes quas istic postmodum inueniatis vobis excolatis. Quicquid enim hic homo sibi parauerit, istic omne tenebit semper, & cum eo pariter egredietur ex corpore. Curemus igitur & studeamus fratres ab hac dura necessitate liberari, & dabit nobis Deus misericordiam suam. Ipse enim est (vt in Psalmo) spes omnium finium terræ & in mari longè. Qui oro sunt in finibus terræ? Hi qui in perfecta iniquitate sũt. Qui autem in mari longè? qui in extrema ignorantia sunt: & tamen horum omnium Christus spes est. Non igitur opus nobis est multo labore. Elaboremus modicum, & misericordiã multam consequemur. Si quis villam habeat, & negligens illam sinat incultam fieri, nonne quanto illam neglexerit, tanto magis spinis & tribulis replebitur? Quòd si postmodum ad eam expurgandam surrexerit, nónne quo plenior spinis fuerit, eo magis manus eius sanguine fluent, dum eas & cæteras herbas infœcũdas & steriles quas ibi pullulare sua negligentia permisit, extirpare curabit? Impossibile est aliquem aliud metere quàm quod seminauerit. Oportet autem agricolam qui villam suam optimè purgare voluerit, primùm quidem radicitus herbas euellere. Nisi enim ita fecerit, & summitatem tantùm abraserit, denuo pullulabunt. Opus est igitur (vt dixi) radices primùm extirpare: Quod cùm egerit & ab infœcundis ac malis herbis expurgatam reddiderit, omnino tunc incipiet glebas inuertere & frãgere, demúmque arabit illam & semen optimum in eam sparget. Nam vbi illam adeò excoluerit, si otiosam reliquerit, nõne pullulabunt in ea rursus herbæ steriles, & mollem atque optimam ex cultura terram inueniẽtes nõne radices altiores & potentiores emittent? Idipsum in anima est. Opus nobis est affectionẽ omnem pristini hominis ac malos sæculi mores cõsuetudinésque à nobis amputare. Nihil enim peius prauis moribus & mala cõsuetudine. Hinc D. Basilius aiebat, Haud paruũ certamen esse, suiipsius superare cõsuetudinẽ. Morẽ enim firmatũ longo tempore, naturæ vt plurimum vim habere. Certamen igitur primũ sit aduersus malos mores & vitia causásque eorũ, quæ radices sunt. Quas sanè radices nisi quisque extirpauerit, necesse erit iterum spinas erumpere & excrescere.

Psal. 64.

Peccatorum radices euellendæ.

Consuetudine praua nil peius.

A ἀλλ' ἴσως τὴν ἕξιν τὴν γενομένην αὐτῇ ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς ἁμαρτίας μόνης ἔχειν, καὶ αὐτῆς μέμνηται. καὶ ἐμείναμεν ἐπὶ πολὺ φιλονεικοῦντες περὶ τοῦ λόγου τούτου θέλοντες μαθεῖν, καὶ οὐκ ἐπείθετο ὁ γέρων λέγων, ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς ἁμαρτίας μέμνηται, καὶ αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ αὐτοῦ τοῦ προσώπου συναμαρτήσαντος. καὶ ὄντως ἐὰν οὕτως ἐστὶν, ἔτι πλέον χείρω ἐσχάτην ἔχομεν ἑαυτοῖς. διὰ τοῦτο ἀεὶ λέγω ὑμῖν, σπουδάζετε γεωργεῖν καλοὺς λογισμοὺς, ἵνα αὐτοὺς εὕρητε ἐκεῖ. εἴ τι γὰρ ἔχει τις ὧδε, αὐτὸ ἐξέρχεται μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸ μέλλει ἔχειν ἐκεῖ. φροντίσωμεν ῥυσθῆναι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ἀδελφοὶ, σπουδάσωμεν, καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ B μεθ' ἡμῶν τὸ ἔλεος. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν. οἱ εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, εἰσὶν οἱ ἐν τελείᾳ κακίᾳ· οἱ δὲ ἐν θαλάσσῃ μακρὰν εἰσιν, οἱ ἐν ἐσχάτῃ ἀγνωσίᾳ· καὶ ὅμως ὁ Χριστός ἐστιν, ἡ ἐλπὶς τῶν τοιούτων. χρεία μικροῦ κόπου, κοπιάσωμεν, ἵνα ἐλεηθῶμεν. ἐὰν ἔχῃ τις χωρίον καὶ ἀμελήσῃ αὐτοῦ καὶ χερσωθῇ, οὐχ ὅσον ἀμελεῖ αὐτοῦ, τοσοῦτον γεμοῦται C ἀκανθῶν καὶ τριβόλων; ὅταν δὲ ἔλθῃ εἰς τὸ καθαρίσαι αὐτὸ, οὐχ ὅσον γέμουσι τοσοῦτο ἔχουσιν αἱμορραγῆσαι αἱ χεῖρες αὐτοῦ, θέλοντος ἀνασπάσαι τὴν κακὴν βοτάνην ἐκείνην, ἣν ἀφῆκεν διελθεῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀμελείας αὐτοῦ; ἀδύνατον γάρ ἐστι τινὰ μὴ θερίσαι ὃ ἔσπειρε· χρήζει δὲ ὁ θέλων καθαρίσαι τὸ χωρίον αὐτοῦ, πρῶτον μὲν ἵνα καλῶς ἐκριζώσῃ πάσας τὰς βοτάνας. ἐὰν γὰρ μὴ καλῶς ἀνασπάσῃ τὰς ῥίζας αὐτῶν πάσας, ἀλλὰ μόνον ἄνωθεν κόψῃ αὐτὰς, πάλιν φύονται. θέλει οὖν τις ἵνα D αὐτὰς ῥίζας, ὡς εἶπον, ἀνασπάσῃ, καὶ μετὰ τὸ καλῶς καθαρίσαι αὐτὸ ἀπὸ τῶν βοτανῶν, καὶ ἀκανθῶν καὶ τῶν τοιούτων, θέλει καλοστροφῆσαι αὐτὸ καὶ κοπρίσαι, καὶ οὕτως ἀροτριάσαι αὐτό. τότε λοιπὸν θέλει σπεῖραι αὐτὸ καλὸν σπέρμα. ἐὰν γὰρ μετὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν τοσαύτην φιλοκαλίαν, ἐάσει αὐτὸ ἀργὸν, ἀνέρχονται αἱ βοτάναι, καὶ εὑρίσκουσι τὴν γῆν ἁπαλὴν καὶ καλὴν ἐκ τῆς φιλοκαλίας, καὶ βαθύνουσι κάτω εἰς βάθος τὰς ῥίζας, καὶ πλέον ἰσχυροποιοῦνται καὶ πληθύνονται ἐν αὐτῇ· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς· E πρῶτον θέλει ἐκκόψαι πᾶσαν παλαιὰν προσπάθειαν, καὶ τὰς κακὰς συνηθείας. καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγει· οὐ μικρὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀγὼν, ἑαυτοῦ περιγενέσθαι τῆς συνηθείας. ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχὺν, ὥστε τὰ πολλὰ, λαμβάνει· λέγει οὖν τις ἀγωνίζεσθαι, ὡς εἶπον, πρὸς τὰς κακὰς συνηθείας, καὶ πρὸς τὰ πάθη, καὶ οὐ μόνον πρὸς τὰς αἰτίας αὐτῶν, αἵτινες εἰσὶ ῥίζαι. καὶ ἐὰν μὴ αἱ ῥίζαι ἐκβληθῶσιν, ἀνάγκη τὰς ἀκάνθας πάλιν φύεσθαι.

εἰσὶ γάρ τινα πάθη μηδὲν ἰσχύοντα, ἐὰν ἐκκόψῃς τὰς τούτων αἰτίας· οἷον, ὁ φθόνος καθ' ἑαυτὸν οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ ἔχει τινὰ αἰτίαν, ἐξ ὧν ἐστὶ καὶ ἡ φιλοδοξία. θέλων γάρ τις δοξασθῆναι, φθονεῖ τῷ δοξαζομένῳ, ἢ τῷ προτιμωμένῳ. ὁμοίως καὶ ἡ ὀργὴ γίνεται ἐξ ἄλλων αἰτιῶν, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς φιληδονίας. καὶ μέμνηται τούτου καὶ Εὐάγριος λέγων περί τινος ἁγίου, ὅτι ἔλεγε, διὰ τοῦτο * ἐπιρρίπτω τὰς ἡδονάς, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περικόψω προφάσεις. καὶ πάντες δὲ οἱ πατέρες λέγουσιν ὅτι ἕκαστον πάθος ἐκ τούτων τῶν τριῶν γίνεται, τῆς φιλοδοξίας, τῆς φιλαργυρίας, καὶ τῆς φιληδονίας, καθὼς διαφόρως εἶπον ὑμῖν. θέλει οὖν τις οὐ μόνον ἐκκόψαι τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν, καὶ οὕτως φιλοκαλῆσαι καλῶς τὰ ἤθη αὐτοῦ, διὰ μετανοίας, καὶ διὰ κλαυθμῶν, καὶ τότε ἄρξασθαι σπείρειν τὸ καλὸν σπέρμα· ἅτινα εἰσὶ τὰ καλὰ ἔργα. ἐπεὶ ὥσπερ εἴπομεν περὶ τοῦ χωρίου, ὅτι ἐὰν μὴ βάλλῃ τις καλὸν σπέρμα, ἀνέρχονται αἱ βοτάναι καὶ εὑρίσκουσι τὴν γῆν καλήν, καὶ ἁπαλὴν ἐκ τῆς φιλοκαλίας, καὶ πλέον ῥιζοβολοῦσιν εἰς αὐτήν. οὕτως εἰσὶ καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου· ἐὰν μετὰ τὸ φιλοκαλῆσαι αὐτὸν τὰ ἤθη αὐτοῦ, καὶ μετανοῆσαι ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοῦ πράξεων, ἀμελήσῃ τοῦ ποιῆσαι καλὰ ἔργα καὶ κτήσασθαι τὰς ἀρετάς, γίνεται ἐπ' αὐτῷ, ὡς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον, τότε λέγει, ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον, καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει αὐτὸν σχολάζοντα, δῆλον ἀπὸ πάσης ἀρετῆς, καὶ σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον· τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα αὐτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων. ἀδύνατον γάρ ἐστι τὴν ψυχὴν μεῖναι ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει· ἀλλ' εἰς προκοπὴν ἔρχεται, εἴτε ἐπὶ τὸ κρεῖττον, εἴτε ἐπὶ τὸ χεῖρον. διὰ τοῦτο ἕκαστος θέλων σωθῆναι, χρείαν ἔχει οὐ μόνον μὴ ποιεῖν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, ὡς λέγει ἐν τῷ ψαλμῷ· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. οὐκ εἶπεν ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ποίησον ἀγαθόν. οἷον τί λέγω· εἰώθει τις ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ δικαιοπραγεῖν· εἰ ἦν ἄσωτος, θέλει οὐ μόνον μὴ ἀσωτεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐγκρατεύεσθαι· εἰ ἦν ὀργίλος, θέλει οὐ μόνον μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ πραΰτητα κτήσασθαι· εἰ ἐθρασεύετό τις, θέλει οὐ μόνον μὴ θρασύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταπεινοῦσθαι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀγαθόν. ἕκαστον γὰρ πάθος ἔχει τὴν ἐναντίαν αὐτοῦ ἀρετήν· ἡ ὑπερηφανία, ἔχει τὴν ταπεινοφροσύνην, ἡ φιλαργυρία ἔχει τὴν ἐλεημοσύνην, ἡ ἀσωτία, τὴν ἐγκράτειαν, ἡ ὀλιγωρία ἔχει τὴν ὑπομονήν, ἡ ὀργὴ τὴν πραότητα, τὸ μῖσος, τὴν ἀγάπην. ἕκαστον ἁπλῶς πάθος, ὡς εἶπον, ἔχει τὴν ἐναντίαν αὐτοῦ ἀρετήν.

A Sunt enim vitia quædam quæ nihil poſſunt, ſi cauſas illorum amputes. nam inuidia in ſe ipſa nihil eſt, ſed habet cauſam inanis gloriæ. Qui enim gloriari voluerit, inuideat neceſſe eſt & digniori & honoratiori ſe. Ira quoque ex aliis cauſis procedit, & maximè ex voluptate. Cuius ſanè meminit Euagrius narrans de viro quodam ſanctiſſimo, quòd ſcilicet dixiſſet, hac de cauſa tollo à me voluptates, vt iracundiæ abſcindam occaſiones. Et ſeniores quidem omnes affirmauere vitium omne à tribus his paſſionibus habere originem, auaritia ſcilicet, inani gloria, & luxuria. Amputet B igitur vnuſquiſque à ſe non ſolùm vitia, ſed & vitiorum cauſas, exornérque mores ſuos per pœnitentiam, per lacrymas, per gemitum: Sicque ſenſim incipiet ſemen bonum, hoc eſt, opera bona, per agrum ſuum ſpargere. Nam vt de villa diximus, niſi ea expurgata & exculta ab agricola, ſtatim iacta fuerint ſemina optima, reſurgunt illico mala gramina, & inuenientia mollem & cultam terram magis magiſque in ea irradicantur. Quod ipſum in homine eſt. Nam vbi mores ſuos excoluerit, & per pœnitentiam deſtiterit à priotibus actibus ſuis, ſi neglexerit opera C bona facere, & virtutes acquirere, fit in eo quod dicitur in Euangelio: Quia cùm ſpiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa quærens requiem, & non inueniens: Tunc ait, reuertar in domum meam vnde exiui, & veniens inuenit eam mundatam ſcopis & ornatam, vacuamque omni virtute. Tunc abit & aſſumit ſecum ſeptem ſpiritus nequiores ſe, qui irruentes ibi inhabitant, & fiunt vltima hominis illius peiora prioribus. Impoſſibile enim eſt hominem in eodem ſtatu ſemper permanere, ſed aut melior aut peior fit ſem-D per. Quare qui ſaluari cupit, abſtineat non ſolùm à malo, ſed & quod bonum eſt faciat neceſſe eſt. Quod dicitur in Pſalmo: Declina à malo, neque hoc tantum, ſed addit, & fac bonum. Quod ita fit: exempli gratia: Conſueuerat quis iniuſtus eſſe, non ſolùm deſinat eſſe iniuſtus, ſed etiam iuſta facere pergat: Intemperans quis erat & luxurioſus, debet non ſolùm ab intemperantia abſtinere, ſed etiam continenter viuere. Erat quis iracundus, debet non ſolum non iraſci, ſed etiam manſuetudinem ample-E cti. Inſolens & contumax quis erat, debet non ſolùm contumaciam tollere, ſed etiam humilitatem induere, & hoc eſt declinare à malo & facere bonum. Omne enim vitium oppoſitam habet virtutem: Vt ſuperbia humilitatem, auaritia miſericordiam, luxuria continentiam, acedia patientiam, ira manſuetudinem, odium charitatem, & alia plurima huiuſmodi.

* ἀπείρω

Luc. 11. Matth. 12.

Pſalm. 36.

Hinc sæpe vos moneo ne virtutes à nobis eiiciamus, & vitia introducamus, sed vt procul à nobis vitia omnia pellamus vt aliena, virtutésque vt proprias admittamus. Natura enim nobis virtutes ingenitæ sunt à Deo. Et cùm fecit Deus hominem, virtutes ei cum anima infudit, vt ait ipse, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ad imaginem dixit, quia animam immortalem, incorruptibilem, & sui iuris fecerat. Ad similitudinem autem, secundum virtutem. Ait enim, Estote misericordes sicut & Pater vester cœlestis misericors est. Et alio loco: Estote sancti, quoniam & ego sanctus sum. Et rursum Apostolus dixit: Estote inuicem benigni. Et Psalmus: Bonus Dominus expectantibus: atque alia plurima, in hunc sensum. est igitur hoc quod ait, ad similitudinem. Quia scilicet naturæ nostræ virtutes Deus ingenerauit. Vitia autem nequaquam à natura nobis sunt. Neque enim vllam habent substantiam vel hypostasin: sed quemadmodum tenebræ non subsistunt per vllam substantiam, sed passio quædam sunt circa aërem (vt ait Basilius) priuationi luminis subiecta: ita nec vitia. At verò declinans anima per voluptatem à virtutibus, se ipsam natura sua priuat & vitiis aditum parat. Quare opus est (vt de villa dixi) cùm eam excoluerimus, illicò semen optimum infundamos, vt fructum bonum afferat. Necesse qooque est seminanti agricolæ, vbi semen iecerit, illud occultare, atque immittere in profundam terram, ne venientia volatilia illud auferant, & pereat. Cúmq; illud obtexerit terra, expectat misericordiam Dei, vt scilicet è cœlo pluuiam mittat, & crescat semen. Agricola enim quantumcunque elaborauerit purgans villam, excolens & seminans, nisi tamen Deus desuper pluuiam dederit, otiosum semper semen erit & sterile, & quicquid egerit, vanum. Ita nos facere debemus vt scilicet cùm boni quippiam egerimus, illud terra occultemus per humilitatem: iaciamus inde coram Deo infirmitatem nostram, orantes eum vt faueat & respiciat in opus nostrũ, ne otiosum sit & vacuum. Plerumq; etiam cùm semen ex pluuia cœperit erumpere, nisi denuo pro tempore imber adueniat, exiccatur germen & perit. Egent enim pari modo & semen & germen pluuia, dũ scilicet excreuerit, magis magísq; firmatum fuerit. Sed neque etiam post hæc securus esse quis potest. Sæpe enim etiam cũ excreuerit & aristam fecerit, superuenit vel bruchus, vel grando, vel aliud quippiam huiuscemodi quod fructum perdat & perimat. Idem fit nonnunquam in anima. Quare cùm illam expurgauerit aliquis à multis quæ prædixi vitiis, & erexerit studiosissime ad virtutes omnes, tunc prospectum atque oculos suos dirigat omnino in misericordiam Dei &

Gen. 1.

Anima sui iuris facta.

Vitia sunt præter naturam.

Boni operis collatio ad semen & segetem.

A Ταῦτα πολλάκις εἶπον ὑμῖν. ὡς γὰρ οὖν ἐξεβάλομεν τὰς ἀρετὰς καὶ εἰσηνέγκαμεν τὰ πάθη αὐτῶν, οὕτως θέλομεν κοπιάσαι οὐ μόνον ἐκβαλεῖν τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ εἰσενέγκαι τὰς ἀρετάς, καὶ καταστῆσαι αὐτὰς εἰς τὸν ἴδιον τόπον. φυσικῶς γὰρ ἔχομεν τὰς ἀρετὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδωρημένας ἡμῖν. ἅμα γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐνέσπειρεν αὐτῷ τὰς ἀρετάς, ὡς λέγει, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. κατ' εἰκόνα εἶπεν, ἐπειδὴ ἄφθαρτον καὶ αὐτεξούσιον ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὴν ψυχήν· καθ' ὁ- B μοίωσιν λέγει, τὸ κατ' ἀρετήν. λέγει γάρ, γίνεσθε οἰκτίρμονες καθὼς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστί. γίνεσθε ἅγιοι ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι. καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος λέγει· γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί· καὶ λέγει ὁ ψαλμός· χρηστὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τοῦτό ἐστι τὸ καθ' ὁμοίωσιν. ὥστε φυσικῶς ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὰς ἀρετάς· πάθη δὲ οὐκ ἔχομεν φυσικῶς. οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν οὐσίαν τινά, ἢ ὑπόστασιν, ἀλλ' ὥσπερ τὸ σκότος οὐχ ὑφέστηκε κατ' οὐσίαν· ἀλλὰ πάθος ἐστὶ περὶ τὸν ἀέρα, ὡς λέγει ὁ μέγας Βα- C σίλειος, τῇ στερήσει τοῦ φωτὸς συνυφιστάμενον· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τῶν παθῶν. κλίνασα ἡ ψυχὴ διὰ φιληδονίας ἐκ τῶν ἀρετῶν κατεσκεύασε τὰ πάθη, καὶ ἐστερέωσεν αὐτὰ καθ' ἑαυτῆς. ὥστε χρείαν ἔχομεν, ὡς εἶπον, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ χωρίου μετὰ τὸ ποιῆσαι πᾶσαν φιλοκαλίαν, εὐθὺς σπεῖραι τὸ καλὸν σπέρμα, ἵνα πρὸς αὐτὸ καὶ τὸν καρπὸν καλὸν ποιήσῃ· ἀλλὰ πάλιν ὁ σπείρων τὸ χωρίον αὐτοῦ ἅμα τῷ βαλεῖν τὸ σπέρμα, κρύψαι καὶ βυθίσαι αὐτὸ εἰς τὴν γῆν· ἐπεὶ ἔρχονται τὰ πετεινά, καὶ ἁρπάζουσιν αὐτό, καὶ ἀπόλλυται, καὶ μετὰ ὁ κρύψῃ αὐτό, ἀναμένει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἕως ὅτε πέμψῃ τὴν βρο- D χήν, καὶ αὐξηθῇ ὁ σπόρος. μυρία γὰρ ἐὰν κοπιάσῃ ὁ γεωργὸς καθαρίζων καὶ φιλοκαλῶν, καὶ τότε σπείρων, ἐὰν μὴ βρέξῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸν σπόρον αὐτοῦ, εἰς μάτην γίνεται ὅλος ὁ κόπος αὐτοῦ. οὕτως καὶ ἡμεῖς θέλομεν· κἂν ποιήσωμεν τι ἀγαθόν, ἵνα καλύπτωμεν αὐτὸ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ἐπιρρίπτωμεν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· δεόμενοι αὐτοῦ ἵνα ἐπιβλέψῃ εἰς τὸν κόπον ἡμῶν, ἐπεὶ εἰς μάτην γίνεται. ἔστι πάλιν ὅτε καὶ μετὰ τὸ βρέξαι καὶ βλαστῆσαι τὸν σπόρον, οὐ κατέρχεται πάλιν E ἡ βροχὴ κατὰ τὸν καιρόν, καὶ ξηραίνεται τὸ βλάστημα καὶ ἀπόλλυται. χρήζει γὰρ καὶ ὁ σπόρος τῆς βροχῆς, καὶ τὸ βλάστημα ὁμοίως κατὰ πρόβασιν, ἕως οὗ στερεωθῇ, καὶ οὐδὲ οὕτως δύναταί τις ἀμεριμνῆσαι. ἐνίοτε γὰρ καὶ μετὰ τὸ αὐξηθῆναι καὶ ποιῆσαι στάχυν, γίνεται βροῦχος, ἢ χάλαζα καὶ εἴτι τῶν τοιούτων, καὶ ἀπόλλυσι τὸν καρπόν. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. ὅταν γὰρ κοπιάσῃ καὶ καθαρίσῃ αὐτὴν ἀπὸ ὅλων τῶν παθῶν, ὧν εἴπομεν, καὶ σπουδάσῃ εἰς ὅλας τὰς ἀρετάς, θέλει πάντοτε προσέχειν εἰς ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς

τὴν σκέπην αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὴν καὶ ἀπόληται. ὥσπερ γὰρ εἴπομεν καὶ περὶ τοῦ σπόρου, ὅτι καὶ μετὰ τὸ βλαστῆσαι καὶ αὐξηθῆναι καὶ ποιῆσαι καρπὸν, ἐὰν μὴ πάλιν κατὰ περίστασιν κατέλθῃ ἡ βροχὴ, ξηραίνεται καὶ ἀπόλλυται· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου· ἐὰν μετὰ τὸ ποιῆσαι τοῦτο, ἐπάρῃ ὁ Θεὸς μικρὸν τὴν σκέπην αὐτοῦ, καὶ ἐγκαταλείπῃ αὐτὸν, ἀπόλλυται. ἡ ἐγκατάλειψις δὲ γίνεται τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ποιῇ πρᾶγμα παρὰ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ. οἷον τί λέγω, ἐάν τις ᾖ εὐλαβὴς καὶ ἔλθῃ εἰς ἀδιαφορίαν, ἢ ταπεινὸς καὶ ἔλθῃ εἰς θρασύτητα. καὶ οὐ τοσοῦτον ἐγκαταλιμπάνει ὁ Θεὸς τὸν ἀδιάφορον, ἐὰν ἀδιαφορήσῃ, οὐδὲ τὸν θρασὺν ἐὰν θρασυνθῇ, ὅσον ἐγκαταλιμπάνει τὸν εὐλαβῆ ἐὰν ἀδιαφορήσῃ, καὶ τὸν ταπεινὸν ἐὰν θρασυνθῇ. τοῦτό ἐστι τὸ ἁμαρτεῖν παρὰ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ· ἐκ τούτου γὰρ γίνεται ἡ ἐγκατάλειψις. διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Βασίλειος ἄλλως κρίνει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ εὐλαβοῦς, καὶ ἄλλως τὴν τοῦ διαφόρου. ὅταν δὲ φυλάξῃ τις ἑαυτὸν καὶ ἀπὸ τούτου, θέλει προσέχειν, ἵνα μὴ ἐὰν ἐποίει μικρὸν ἀγαθὸν, ποιῇ αὐτὸ μετὰ κενοδοξίας, ἢ ἀνθρωπαρεσκίας, ἢ κατά τινα λογισμὸν ἀνθρώπινον, καὶ ἀπόλλῃ αὐτὸ τὸ μικρὸν ὀλίγον ἐποίει, ὡς εἴπομεν περὶ τοῦ βρούχου, καὶ τῆς χαλάζης καὶ τῶν τοιούτων. πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὅταν καὶ μηδὲν πάθῃ κακὸν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ καὶ φυλαχθῇ ἕως τοῦ θερισμοῦ· οὐδὲ οὕτως δύναται ὁ γεωργὸς ἀμεριμνῆσαι· ἔστι γὰρ ὅτε καὶ μετὰ τὸ θερίσαι ἵνα τὸ χωρίον, καὶ ποιῆσαι ὅλον τὸν κόπον αὐτοῦ, ἔρχεται πονηρὸς ἄνθρωπος μετὰ μίσους, καὶ βάλλει πῦρ εἰς τὸν καρπὸν ἐκεῖνον, καὶ ἀπόλλει ὅλον τὸν καρπὸν, καὶ τὸν κόπον ἐκεῖνον τοῦ ἀνθρώπου. ἕως οὖν ἴδῃ ὅτι ἐκαθάρισεν αὐτὸν καλῶς καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ἀποθήκην, οὐ δύναται ἀμεριμνῆσαι· ὁμοίως καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν δυνηθῇ ἐκ τούτων πάντων ὧν εἴπομεν ἐξελῆσαι, οὐ θέλει οὐδὲ οὕτως ἀμεριμνῆσαι. συμβαίνει γὰρ ὅτι μετὰ ὅλα ταῦτα, ἀφίησιν ὁ διάβολος πλανῆσαι αὐτὸν, ἢ διὰ δικαιωμάτων, ἢ διὰ ὑπερηφανίας, ἢ διὰ τὸ ἐμβαλεῖν λογισμοὺς ἀπιστίας, ἢ κακῆς αἱρέσεως· καὶ οὐ μόνον ὅτι ἀπόλλει ὅλους τοὺς κόπους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ χωρίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. καὶ εἴ τι οὐκ ἠδυνήθη αὐτῷ διὰ τῆς πράξεως, δι' ἑνὸς λογισμοῦ ποιεῖ αὐτῷ. ἔστι γὰρ ὅτε καὶ λογισμὸς δύναται χωρίσαι ἵνα τοῦ Θεοῦ, ἐὰν καταδέξηται, καὶ συγκατάθηται αὐτῷ. ὥστε ὁ θέλων μετὰ ἀληθείας σωθῆναι, οὐκ ὀφείλει ἀμεριμνῆσαι, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. χρεία οὖν κόπου καὶ φροντίδος πολλῆς, καὶ τοῦ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ διὰ παντὸς, ἵνα αὐτὸς σκεπάσῃ καὶ διασώσῃ ἡμᾶς τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ, εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου ὀνόματος αὐτοῦ.

patrocinium Dei, ne illam derelinquat & pereat. Nam, vt diximus de semine, quod etiam cùm germinauerit & excreuerit ac fructum fecerit, nisi rursum per excrescentiam pluuia aduenerit, exiccatur, & perit: ita & de homine dici potest: à quo si Deus per momentum protectionem & patrocinium suum abstulerit, ac reliquerit eum, perit omnino & euanescit. Quod homini tunc sanè contingit, cùm rem facit præter statum suum. vt si quis verecundus existēs & grauis contemptor fiat, aut humilis in superbiam cadat. Neque adeò deserit Deus contemptorem vbi contemnit, aut superbum cùm superbia vtitur, quantùm verecundum cùm contemnit, aut humilem cùm insolescit. Atque hoc est peccare præter statum suum, vnde fit derelictio Dei ab homine. Hinc Diuus Basilius peccatum viri sancti aliter discernit, aliter peccatoris. Vbi etiam ab his omnibus sese quis custodierit, id ipsum etiam diligenter aduertat, ne bonum quamuis minimum faciat cum iactantiá, aut ad humanam complacentiam & intētionem. Id enim modicum iactantiæ totum perdit quicquid egit, (vt superiùs de brucho & grandine diximus) atque aliis huiuscemodi. Et rursum nihil licèt aduersi seges ipsa patiatur in terra, sed illæsa ad messem vsque perueniat, non tamen securus adhuc agricola esse omnino potest. Post messem enim agri, & cæteros omnes qui in eo fiunt labores, interdum venit malus homo, & cum odio & inimicitia ignem mittit in segetem, ita vt & fructum omnem & laborem agricolæ pariter perimat. Quo fit vt intelligat securum esse nunquam se posse, nisi cùm triticum expurgauerit, atque in borrea congesserit. Ita & homo cùm ex his omnibus quæ dixi, euaserit, non tamen securus esse debet aut negligere. Cōtingit enim plerunque post hæc omnia diabolum seducere eum, vel ex iustificationibus & arrogantiis, vel per infidelitatis cogitationes, aut prauę hæresis, quas menti immiserit, ita vt non solum labores omnes suos amittat, sed plerunque etiam à Deo recedat. Et quod non potuit diabolus per actionem, egerit per cognitionem. Potest enim vnica cogitatio hominem à Deo separare, cùm scilicet eam susceperit eique consenserit. Quare qui verè saluari optat, nullo tempore vsque ad vltimum spiritum, de se debet esse securus. Opus igitur labore, cura & studio multo, continuóque orationi vacandum, vt Deus nos custodiat & saluet sua bonitate & clementia in gloriam sanctissimi nominis sui.

Deus cur hominem deserat

Iactantia fugienda.

Homo nunquā sit securus.

VT VIRILITER ET CVM gratiarum actione tentationes feramus.

DOCTRINA XIII.

QVAM præclarè locutus est Abbas Pastor, monachi scilicet veri signum inter tentationes maximè apparere. Debet enim monachus qui non fictè non simulatè ad Dei seruitium venerit, iuxta Sapientiam præparare cor suum ad tentationes, ita vt in his quæ sibi contigerint, non obstupescat aliquando, non conturbetur, hoc secum reputans, & certum habens sine diuina prouidentia fieri nihil. Quæcunque enim nobiscum agit & dispensat Deus, omnia in vtilitatem nostram agit, omnia ex beneuolentia & charitate sua erga nos dispensat, vt scilicet curet & saluet. Quare in cunctis (vt ait Apostolus) eius bonitati gratias agere debemus, atque in nullo contristari, aut deficere vel minimùm quæcunque nobis acciderint: sed omnia intrepidè aduenientia suscipere cum humilitate & spe in Deum, certò persuasi (vt dixi) quòd quicquid nobiscum agit Deus, id sua bonitate & beneuolentia erga nos agat. Neque enim decet ea aliter bene fieri quàm vt sic misereatur Deus. Nam si quis amicum habeat, & certissimus sit ab eo se diligi, quanquam aliquid ab eo patiatur interdum molesti, id tamen putat amanter factum, neque persuaderi potest vllo modo nocendi animum amicum habuisse. At quanto magis de Deo debemus hoc credere, qui nos plasmauit, qui cùm non essemus, fecit vt essemus, qui pro nobis incarnatus, pro nobis mortuus est? Et in amico quidem cogitari quædam possunt, quòd scilicet amanter & curam mei gerens hoc fecerit. Cùm tamen non esset in eo omnis prouidentia & sapientia mearum rerum administrandarum, vt decebat, fortasse nolens obfuit mihi. Hæc quidem de amico possumus & dicere & cogitare, de Deo autem nequaquam. Ipse enim fons & sapientiæ, & quicquid nobis aduenit, prænouit optimè vsque etiam ad minima quæque & vilissima. De amico etiam fortasse dicetur quòd nos diligat, quòd nostrarum rerum curam gerat, quòd sapiens & prudens sit in earundem administratione: sed quòd minimè possit in omnibus prodesse, in quibus & vellet & optaret. At de Deo nefas hoc dicere. Omnia illi possibilia sunt, & nihil impossibile in conspectu eius. Quid si igitur hæc omnia de Deo nouimus, quòd nos diligat & amet, quòd curam habeat sui plasmatis, quòd sapientiæ fons sit, quòd nouit optimè quomodo nostra administret, quòd nihil sit ei impossibile,

2.Cor.7.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΤΑΡΑΧΩΣ ΚΑΙ εὐχαρίστως ὑποφέρειν τοὺς πειρασμούς.

Διδασκαλία ιγ΄.

ΚΑΛΩΣ εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Ποιμήν· ὅτι τὸ σημεῖον τοῦ μοναχοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς φαίνεται. ὀφείλει γὰρ ὁ μοναχὸς ὁ μετ' ἀληθείας προσερχόμενος τῷ Κυρίῳ δουλεῦσαι, ἑτοιμάσαι κατὰ τὴν σοφίαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς πειρασμούς, ἵνα μὴ ξενίζηταί ποτε μηδὲ ταράσσηται ἐν τοῖς συμβαίνουσι· πιστεύων ὅτι οὐδὲν ἄνευ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ γίνεται. ὅπου δὲ Θεοῦ πρόνοια, πάντως καλόν ἐστι, καὶ εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς τὸ γινόμενον. πάντα γὰρ ὅσα ποιεῖ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ποιεῖ, καὶ ἀγαπῶν ἡμᾶς καὶ φειδόμενος ἡμῶν, καὶ ὀφείλομεν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ, καὶ μηδέποτε ἀθυμεῖν, ἢ μικροψυχεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἡμῖν, ἀλλὰ δέχεσθαι ἀταράχως τὰ ἐπερχόμενα μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς μετὰ Θεὸν ἐλπίδος πεπεισμένοι, καθὼς εἶπον, ὅτι πάντα ὅσα ἂν ποιῇ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἀγαθότητι ποιεῖ, καὶ ἀγαπῶν ἡμᾶς ποιεῖ, καὶ καλῶς ποιεῖ, καὶ οὐκ ἐνδέχεται αὐτὰ ἄλλως καλῶς γενέσθαι, εἰ μὴ οὕτως ἐλεήσειν ὁ Θεός. φίλον ἐὰν ἔχῃ τις καὶ πληροφορῆται ὅτι ἀγαπᾷ αὐτὸν, εἴτι δ' ἂν πάθῃ παρ' αὐτοῦ, κἂν θλιβερὸν εἴη, ἔχει ὅτι ἀγαπῶν ἐποίησε, καὶ οὐδέποτε πιστεύει περὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ, ὅτι βλάψαι αὐτὸν θέλει. πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν ἔχειν περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντος, καὶ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, ὅτι πάντα ἀγαθότητι ποιεῖ μεθ' ἡμῶν, καὶ ἀγαπῶν ἡμᾶς ποιεῖ· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ φίλου ἔστι λογίσασθαί τινα, ὅτι ἀγαπῶν με ποιεῖ, καὶ φειδόμενος δι' ἐμοῦ· ἀλλ' οὐ πάντως καὶ σύνεσιν ἔχει τοσαύτην, ὥστε διοικῆσαι τὰ κατ' ἐμὲ, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἰκὸς, καὶ μὴ θέλων βλάπτει με· ἐπὶ δὲ Θεοῦ οὐ δυνάμεθα τοῦτο εἰπεῖν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, καὶ οἶδε πάντα τὰ συμφέροντα ἡμῖν, καὶ πρὸς αὐτὸ διοικεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστέρων. ἔστι δὲ πάλιν εἰπεῖν περὶ τοῦ φίλου ὅτι ἀγαπᾷ, καὶ φείδεται, καὶ συνετός ἐστιν εἰς τὸ διοικῆσαι τὰ κατ' ἐμὲ, οὐ μὴν καὶ δύναμιν ἔχει εἰς τὸ βοηθῆσαί μοι ἐν οἷς νομίζει με ὠφελεῖσθαι. οὐδὲ τοῦτο δυνάμεθα περὶ τοῦ Θεοῦ εἰπεῖν. πάντα γὰρ δυνατὰ αὐτῷ ἐστι, καὶ οὐδὲν ἀδύνατον ἐνώπιον αὐτοῦ. ὥστε οὖν οἴδαμεν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀγαπᾷ καὶ φείδεται τοῦ ἰδίου πλάσματος, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, καὶ οἶδε πῶς διοικῆσαι τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀδύνατον αὐτῷ,

ἀλλὰ πάντα ὑπουργεῖ τῷ θελήματι αὐτοῦ, καὶ ὀφείλομεν εἰδέναι ὅτι πάντα ὅσα ποιεῖ, ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ποιεῖ, καὶ δέχεσθαι αὐτὰ μετ' εὐχαριστίας, καθὼς προείπομεν, ὡς παρὰ εὐεργέτου καὶ ἀγαθοῦ δεσπότου, κἂν θλιβερὰ ὦσι· πάντα γὰρ δικαιοκρισίᾳ γίνονται, καὶ οὐ παραβλέπει ὁ Θεὸς ὁ οὕτως ἐλεήμων, οὐδὲ τὴν ψυχοῦσαν ἡμῶν θλίψιν. πολλάκις δὲ ἀμφιβάλλει τις ἐν ἑαυτῷ λέγων, καὶ ἐὰν ἐν ταῖς ἐπιφοραῖς ἁμαρτάνει τις ἀπὸ θλίψεως, πῶς δύναται ἔχειν ὅτι ὑπὲρ τοῦ συμφέροντός εἰσιν; οὐχ ἁμαρτάνομεν ἐν ταῖς ἐπιφοραῖς, εἰ μὴ ἐκ τοῦ εἶναι ἡμᾶς ἀφερεπόνους, καὶ μὴ θέλειν βαστάσαι μικρὰν θλίψιν, ἢ παθεῖν τι παρὰ σκοπόν· ἐπεὶ οὐ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ἐπενεχθῆναι ἡμῖν πρᾶγμα παρὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα· ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ μὴ ἔχοντες ὑπομονήν, μηδὲν θέλοντες ποιῆσαι μικρόν, μηδὲ ἀνεχόμενοι δέξασθαί τι μετὰ ταπεινώσεως· διὰ τοῦτο συντριβόμεθα, καὶ ὅσον σπουδάζομεν ἐκφυγεῖν τοὺς πειρασμούς, τοσοῦτον βαρούμεθα ἑαυτοῖς, καὶ ὀλιγωροῦμεν, καὶ οὐδὲ ἐξηλῆσαι δυνάμεθα. εἰσί τινες κολυμβῶντες διὰ χρείαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐὰν εἰδῶσι τὴν τέχνην τοῦ κολυμβῆσαι, ὅτε ἔρχεται τὸ κῦμα κατ' αὐτῶν, ὑποκάτω αὐτοῦ ἕως οὗ παρέλθῃ, καὶ λοιπὸν μένουσιν ἀβλαβῶς κολυμβῶντες. ἐὰν δὲ θελήσωσιν ἐναντιωθῆναι τῷ κύματι, ὠθεῖ αὐτοὺς ἔξω, καὶ ἀκοντίζει πολὺ διάστημα· πάλιν ὡς ἄρξονται κολυμβᾶν, ἔρχεται ἄλλο κῦμα ἐπάνω αὐτῶν, ἐὰν πάλιν ἐναντιωθῶσι, πάλιν ὠθεῖ αὐτοὺς ἔξω· καὶ μόνον συντρίβονται μηδὲν ἀνύοντες. ἐὰν δέ, ὡς εἶπον, ὑποκύψωσι τῷ κύματι καὶ ταπεινωθῶσιν ὑποκάτω αὐτοῦ, παρέρχεται μηδὲν βλάπτον αὐτούς, καὶ μένουσι κολυμβῶντες ὅσον θέλουσι, καὶ ποιοῦντες τὸ ἔργον αὐτῶν. οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν πειρασμῶν, ἐάν τις βαστάσῃ τὸν πειρασμὸν μεθ' ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως, παρέρχεται ἀβλαβῶς· ἐὰν δὲ μένῃ θλιβόμενος, ταρασσόμενος, αἰτιώμενος ἕκαστον, ἑαυτὸν κολάζει, βαρύνων καθ' ἑαυτοῦ τὸν πειρασμόν, ἀφ' οὗ οὐκ ὠφελεῖται, ἀλλὰ βλάπτεται. πολὺ γὰρ ὠφελοῦσιν οἱ πειρασμοὶ τὸν ἀταράχως ὑπομένοντα αὐτούς. καὶ πάθος δὲ ἐὰν ὀχλήσῃ ἡμῖν, οὐκ ὀφείλομεν οὐδὲ ἐν τούτῳ ταράσσεσθαι· τὸ γὰρ ταραχθῆναί τινα ὀχλούμενον ὑπὸ πάθους, ἀγνωσίας ἐστὶ καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι τὴν ἰδίαν κατάστασιν, καὶ ἐκ τοῦ φεύγειν τὸν κόπον, καθὼς εἶπον οἱ πατέρες. διὰ τοῦτο οὐ προκόπτομεν, ὅτι οὐκ ἐπιστάμεθα τὰ μέτρα ἑαυτῶν, οὐδὲ ἔχομεν ὑπομονὴν ἐν ᾧ ἀρχόμεθα ἔργῳ, ἀλλὰ ἀπόνως θέλομεν * ἀρετὴν κτήσασθαι. διὰ τί γὰρ ξενίζεται ὁ ἐμπαθὴς ὀχλούμενος ὑπὸ πάθους; διὰ τί γὰρ (ταράσσεται) ἐνεργήσας αὐτό; ἔχεις αὐτὸ καὶ ταράσσῃ; τοὺς ἀρραβῶνας αὐτοῦ ἔχεις, καὶ λέγεις, διὰ τί ὀχλεῖ μοι; μᾶλλον ὑπόμεινον, ἀγώνισαι, παρακάλεσον τὸν Θεόν.

A quòd omnia subiiciantur eius voluntati, debemus vtique & certissimè tenere, quòd quicquid agit, in nostram vtilitatem & commodum agat, atque omnia ita suscipere cum gratiarum actione vt à benefactore & Domino nostro optimo, etiamsi illa molestiæ aliquid & tribulationis attulerint. Nam si in his quæ aduersa obtinenerint, præ dolore quis peccat & angustia, quomodo existimandus est credere fieri hæc à Deo pro sua vtilitate & commodo? Non peccamus in his quæ nobis à Deo inferuntur, nisi ex maxima impatientia nostra, qui nolimus B tribulationem vllam & angustiam vel minimam pati, non quicquid nobis insperatò & præter opinionem acciderit. Nam Deus nihil nobis permittit euenire supra vires nostras, (vt ait Apostolus.) Fidelis est Deus, qui non permittet vos tentari supra id quod potestis. Nos verò adeò debiles & imbecilles sumus, vt pati nolumus quicquam, qui laborem etiam paruum subterfugiamus, qui nihil cum humilitate velimus suscipere, hincque conterimur, hinc agimur. Quantoque magis studue- C rimus tentationes deuitare, tanto magis illas incurrimus, his prægrauamur, in his deficimus, nec ab eis possumus eripi & liberari. Sunt plerique in mari natantes ex aliqua necessitate, qui cùm peritiam & artem natandi optimè teneant, vbi vndas in se prouentes aspexerint, incuruari illis sese subiiciunt, dum pertransierint, atque ita ab eis nusquam læduntur. Quòd si vellent venienti vndæ seipsos opponere, illos absque dubio longiùs vnda repelleret, & quasi iacularetur in mare, atque ita fatigarentur & frangerentur vi vndarum, ni- D hil omnino perficientes. Idem in tentationibus contingit. Cùm quis aduenientem tentationem tulerit cum humilitate & patientia, illam sine molestia, sine læsione vlla pertraosit. Qui si angatur, crucietur, turbetur, caosas in quemcunque referens, seipsum lædit, & tentationem ipsam grauiorem reddit, ita vt non solùm non prosit ipsa tentatio, sed maximè obsit. Illi enim vtiles sunt tentationes qui eas intrepidè susceperit ac sustinuerit. Non igitur passio nos conturbet, non affligat, affligi E enim à passione ignorantiæ est & superbiæ, quòd scilicet non nouerimus statum nostrum, & laborem omnem subterfugiamus, Atque hinc fit (vt patres nostri senserunt) vt nunquam proficiamus, quia metas nostras ignoramus, quia in cœptis operibus non perseueramus, quia sine labore parare virtutem credimus. Quare enim vitiosus miretur conturbatus à suo vitio? Quare affligatur, dum illud operatur? id in te habes & turbaris? Pignora eius tenes, & dicis: quare mihi turbas facit? Patere, sustine, certa, Deum ora.

Natantium astutia.

Tentationes cur vtiles sint.

* ἀρετὴν.

npossibile enim est non habere eum afflictionem passionis & vitij, qui illud ad actum perduxerit. Vasa ipsius (vt aiebat Abbas Sisoës) intra te sunt, da illis pignus suum, & abibunt. Vasa dicit causas, quas cùm diligimus atque operamur, impossibile est non captiuari nos à vitiosis cogitationibus, quæ postmodùm nos cogunt etiam nolentes operari vitia, ex quo volentes illis dedimus manus. Et hoc est quod ait Propheta de Ephraim præualente in aduersarium suum, hoc est in propriam conscientiam, & conculcante iudicium, quoniam quæsiuit Ægyptum, & vi deprehensus est in Assyriis: Ægyptum interpretantur patres carnalem voluntatem, quæ nos inclinat in corporalem quietem, & otium, ac sensum libidinosum. Assyrios autem vocat vitiosas & impuras cogitationes, quæ mentem nostram confundunt, & turbant, & replent eam idolis immundis, trahentes vi etiam nolentem ad actionem peccati. Cùm igitur quis sese dediderit libidini corporis, cogitur nolens etiam trahi in Assyrios ad seruiendum Nabuchodonosor. Quod Propheta cognoscens affligebatur admodum: & dicebat eis: Ne pergatis in Ægyptum. Quid enim facitis miseri, humiliamini parumper, inclinate humeros vestros & opera vestra præstate regi Babylonis, sedete in terra patrum vestrorum. Iterum excitabat eos dicens: Nolite timere à facie eius, quoniam nobiscum est Deus, potens liberare nos de manu eius. Deinde prædicit eis futuram afflictionem, nisi Deo paruerint. Si enim, inquit, perrexeritis in Ægyptum, eritis cum eo ceu inuium quoddam, & eritis serui, & in maledictionem & confusionem & opprobrium. Responderuntque infœlices & miseri, non sedebimus in terra hac, sed ingrediemur Ægyptum: & non videbimus bellum, neque sonitum tubæ audiemus: & in panibus non esuriemus. Profecti igitur sunt, & sponte Pharaoni seruierunt. Haud verò multo pòst nolentes tracti sunt in Assyrios: & ipsis pariter seruierunt. Aduertite obsecro animum ad ea quæ dicta sunt. Antequam quis peccatum ad actum perduxerit, etsi contra ipsum pugnauerint cogitationes, tamen in sua ciuitate adhuc liber est, & Deum habet opitulantem sibi. Si igitur Deo ceruicem humiliet, feratque tentationis & tribulationis iugum cum gratiarum actione, concertetque paululum, nec bello statim cedat, auxilio Domini liberatur. Quòd si pugnam subterfugerit & laborem, reclinaueritque seipsum in corporeas voluptates, tunc vi trahitur inuitus ad terram Assyriorum, & seruituti eorum nolens subiicitur. Qua de causa inclamat illis Propheta: Orate vt viuat Nabuchodonosor,

Abbas Sisoës.

Ægyptus & Assyrij mystice quid.

Canti longe vt attā alijs locis, vbi ita loqui solet, forsan hyperbolicè de vehementia impura cogitationis aut vitiosi habitus: alioquin in omni actu liberalis peccato adest actio voluntatis plenè liberæ & sui iuris.

Hier. 42.

Tentatio constanter ferēda

Bar. 1.

A ἀδύνατον γάρ ἐστι μὴ ἔχειν τὴν θλῖψιν τῶν παθῶν, τὸν ἐμπεσόντα εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. τὰ σκεύη αὐτῶν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Σισώης, ἔνδοθέν σου εἰσί· δὸς αὐτοῖς τὸν ἀῤῥαβῶνα αὐτῶν, καὶ ὑπάγουσι. τὰ σκεύη εἶπε τὰ αἴτια. ἐφ' ὅσον οὖν ταῦτα ἀγαπῶμεν καὶ ἐνεργοῦμεν, οὐ δυνατὸν μὴ αἰχμαλωτίζεσθαι ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, ἐκβιαζομένων ἡμῶν καὶ μὴ θέλοντας ἐνεργῆσαι τὰ πάθη· ἐπειδὴ ἑκόντες ἑαυτοὺς παρεδώκαμεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ὁ προφήτης περὶ

B τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ καταδυναστεύσαντος τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ· τοῦτ' ἔστι τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ καταπατήσαντος κρίσιν, ὅτι ἐζήτησεν Αἴγυπτον, καὶ βίᾳ ἐλήφθη ἐν Ἀσσυρίοις. Αἴγυπτον λέγουσιν οἱ πατέρες τὸ θέλημα τὸ σαρκικὸν τὸ κλῖνον ἡμᾶς εἰς τὴν σωματικὴν ἀνάπαυσιν, καὶ διδάσκον εἶναι ἡδυπαθῆ τὸν νοῦν. Ἀσσυρίους δὲ, τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, τοὺς θολοῦντας καὶ συγχέοντας τὸν νοῦν καὶ πληροῦντας αὐτὸν εἰδώλων ἀκαθάρτων, καὶ φέροντας αὐτὸν βίᾳ καὶ μὴ βουλόμενον, εἰς τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν. ἐὰν οὖν ἑκὼν ἐκδῷ τις ἑαυτὸν τῇ ἡδυ-

C παθείᾳ τοῦ σώματος, ἀναγκάζεται καὶ μὴ θέλων ἀχθῆναι εἰς Ἀσσυρίους βίᾳ, καὶ δουλεῦσαι τῷ Ναβουχοδονόσορ. τοῦτο εἰδὼς ὁ προφήτης διεπονεῖτο καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, μὴ κατέλθητε εἰς Αἴγυπτον· τί ποιεῖτε ἄθλιοι, ταπεινώθητε μικρόν· κλίνατε τὸν ὦμον ὑμῶν καὶ ἐργάσασθε τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, καὶ καθίσατε ἐπὶ τῆς γῆς τῶν πατέρων ὑμῶν. πάλιν διεγείρει αὐτοὺς λέγων, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, ὅτι μεθ' ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεὸς τοῦ ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. εἶτα προλέγει καὶ τὴν ἐπερχομένην αὐτοῖς θλῖψιν, ἐὰν ἀπειθήσωσι τῷ Θεῷ. ἐὰν γάρ φησιν εἰσέλθητε εἰς Αἴγυπτον, ἔσεσθε εἰς ἄβα-

D τον, καὶ ὑποχείριοι, καὶ εἰς ἀρὰν, καὶ εἰς ὀνειδισμόν. καὶ λέγουσιν αὐτῷ κἀκεῖνοι, οὐ μὴ καθίσωμεν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ὅτι εἰς Αἴγυπτον εἰσελευσόμεθα, καὶ οὐ μὴ ἴδωμεν πόλεμον, καὶ φωνῆς σάλπιγγος οὐκ ἀκούσωμεν, καὶ ἐν ἄρτοις οὐ μὴ πεινάσωμεν. κατῆλθον οὖν καὶ ἐδούλευσαν ἑκόντες τῷ Φαραώ· εἶτα ἤχθησαν βίᾳ εἰς Ἀσσυρίους, καὶ ἐδούλευσαν αὐτοῖς καὶ μὴ θέλοντες. θέτε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ λεγόμενον, πρὸ τοῦ ἐνεργῆσαί τινα τὸ πάθος, κἂν ἐπιστρατεύσωσιν οἱ λογισμοὶ κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐν

E τῇ ἰδίᾳ πόλει ἐστὶν, ἐλεύθερός ἐστιν, ἔχει δὲ καὶ τὸν Θεὸν βοηθοῦντα αὐτῷ. ἐὰν οὖν ταπεινωθῇ τῷ Θεῷ, καὶ βαστάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς θλίψεως καὶ τοῦ πειρασμοῦ μετ' εὐχαριστίας, καὶ ἀγωνίζηται μικρὸν, ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἐξαιρεῖται αὐτόν. ἐὰν δὲ φύγῃ τὸν κόπον, καὶ κατέλθῃ εἰς τὴν ἡδυπάθειαν τοῦ σώματος, τότε ἄγεται βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ εἰς τὴν γῆν τῶν Ἀσσυρίων, καὶ δουλεύει αὐτοῖς κἂν μὴ θέλων. τότε λοιπὸν λέγει αὐτοῖς ὁ προφήτης, εὔξασθε ὑπὲρ τῆς ζωῆς Ναβουχοδονόσορ·

quòd

ὅτι ζωὴ αὐτοῦ ἐστιν ἡ σωτηρία ὑμῶν. Ναβουχοδονόσορ ἐστὶ, τὸ μὴ ὀλιγωρεῖν ἵνα πρὸς τὴν θλίψιν τοῦ συμβαίνοντος αὐτῷ πειρασμοῦ, μηδὲ ἀπολακτίζειν ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ ταπεινώσεως βαστάζειν, ὡς χρεωστῶν παθεῖν, καὶ ἔχειν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄξιος οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι τοῦ βάρους, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τοῦ χρονίσαι, καὶ στερεωθῆναι κατ' αὐτὸν τὸν πειρασμόν. κἂν συνείδῃ ἑαυτοῦ τὴν αἰτίαν, κἂν πρὸς τὸ παρὸν, κἂν μὴ συνειδῇ, πιστεύων ὅτι οὐδὲν ἄκαιρον παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἄδικον. ὥσπερ ἔλεγεν ἐκεῖνος ὁ ἀδελφὸς λυπούμενος καὶ * κλαίων, ἐπειδὴ ἐπῆρεν ὁ Θεὸς τὸν πειρασμόν· Κύριε οὐκ εἰμὶ ἄξιος θλιβῆναι μικρόν; πάλιν γέγραπται ὅτι μαθητὴς μεγάλου γέροντος ἐπολεμήθη εἰς πορνείαν. καὶ βλέπων αὐτὸν ὁ γέρων κοπιῶντα, λέγει αὐτῷ, θέλεις παρακαλέσω τὸν Θεὸν, καὶ κουφίζει ἀπό σου τὸν πόλεμον; ὁ δὲ εἶπεν· εἰ καὶ κοπιῶ Ἀββᾶ, ἀλλὰ βλέπω ἐκ τοῦ πόνου καρπὸν εἰς ἐμέ. τοῦτο δὲ μᾶλλον παρακάλεσον τὸν Θεὸν, ἵνα δώσῃ μοι ὑπομονήν. * εἶδεν οὗτοί εἰσιν ἀκριβῶς οἱ σωθῆναι θέλοντες, τοῦτό ἐστι τὸ βαστάσαι μετὰ ταπεινοφροσύνης τὸν ζυγὸν, καὶ εὔξασθαι ὑπὲρ τῆς ζωῆς Ναβουχοδονόσορ. διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης ὅτι ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐστιν ἡ σωτηρία ὑμῶν. ὅμοιόν ἐστι τὸ εἰπεῖν τὸν ἀδελφὸν, βλέπω καρπὸν ἐκ τοῦ κόπου εἰς ἐμὲ, τῷ εἰπεῖν, ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐστιν ἡ σωτηρία μου, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ γέρων αὐτῷ, σήμερον ἔγνων ὅτι ἐν προκοπῇ εἶ, καὶ ὑπερβαίνεις με. ἐπειδὴ γὰρ ἀγωνίζεταί τις πρὸς τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, καὶ ἄρξηται πολεμεῖν, καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους λογισμοὺς ἐμπαθεῖς ταπεινοῦται, συντρίβεται, ἀγωνίζεται, καὶ διὰ τῆς θλίψεως τῶν ἀγώνων κατὰ μικρὸν καθαίρεται καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν. ὥστε καθὼς εἴπομεν ἀπὸ ἀγνωσίας καὶ ὑπερηφανίας ταράσσεταί τις ὅταν ὀχλῆται ὑπὸ πάθους, ἀλλὰ μᾶλλον μετὰ ταπεινώσεως ὀφείλει εἰδέναι τὰ ἴδια μέτρα· καὶ ὑπομεῖναι δεόμενος, ἕως ποιήσει ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος. ἐὰν γὰρ μὴ πειρασθῇ τις, καὶ ἴδῃ τὴν θλίψιν τῶν παθῶν, οὔτε ἀγωνίζεταί ποτε καθαρισθῆναι. καὶ λέγει ὁ ψαλμὸς περὶ τούτου, ἐν τῷ ἀνατεῖλαι ἁμαρτωλοὺς ὡσεὶ χόρτον, καὶ διέκυψαν πάντες οἱ ἐργαζόμενοι, ὅπως ἂν ἐξολοθρευθῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ἁμαρτωλοὶ ἀνατέλλοντες ὡσεὶ χόρτος εἰσὶν οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοί. ἀσθενὴς γάρ ἐστιν ὁ χόρτος, καὶ μὴ ἔχων δύναμιν. ὅτε οὖν ἀνατείλωσιν οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοὶ ἐν τῇ ψυχῇ, τότε διακύπτουσι, τοῦτ' ἔστιν ἀναφαίνονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· οἵτινές εἰσι τὰ πάθη, ὅπως ἂν ἐξολοθρευθῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ὅταν γὰρ ἀναφανῶσι τὰ πάθη τοῖς ἀγωνιζομένοις, τότε ἐξολοθρεύονται ὑπ' αὐτῶν. νοήσατε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου. πρῶτον ἀνατέλλουσιν οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοὶ, ἔπειτα διακύπτουσι τὰ πάθη, εἶθ' οὕτως ἐξολοθρεύονται.

A quod in vita eius est salus vestra. Nabuchodonosor est non deficere ad vllam tribulationem, neque statim superueniente ad vllam tentationem recalcitrare, sed cum humilitate ferre & pati illam vt debitores, existimareque nos ipsos indignos liberari huiuscemodi tentatione, orareque Deum potiùs vt prorogetur, vigeat, firmeturque in nobis tentatio, siue nouerimus, siue ignorauerimus ipsius tentationis causam · hoc ipsum certè tenentes, nihil esse apud Deum iniquum, nihil iniustum. Quod dixit frater ille mœstus & flens cùm ab eo Dominus tentationem abstulisset: Domine num ego non sum dignus B modica aliqua tribulatione? Scriptum est etiam de discipulo magni patris, quià fornicationis spiritu maximè vexabatur, quòd interrogatus à patre an orari pro se Deum vellet vt auferretur ab eo huiuscemodi tentatio, responderit: Etsi laborem vt vides pater abba: affligarque non modicum, non ignoro tamen quantum fructus & vtilitatis hinc mihi proueniat. Quare Deum potiùs ora vt mihi constantiam & patientiam largiatur. Ecce eos qui diligentes & anxij sunt circa salutem suam, hoc est enim ferre iugum cum humilitate. Hinc Propheta ait: Orate pro vita Na- C buchodonosur, quoniam in ipsius vita est salus vestra. Idem fere est dicere: video fructum qui mihi ex labore & tentatione prouenit: & dicere, quoniam in ipsius vita est salus vestra. Quod ita esse ostendit & senior prædictus cùm discipulo respōderet, dicens: Cognoui hodie fili, quia & proficis, & iam me superas. Cùm enim quis oppugnatur vt ad peccati actum proueniat, ille autem virili animo repugnat & resistit prauis cogitationibus, humiliatur, affligitur, certat, & per labores afflictionesq. certaminis paulatim pur- D gatur, & quasi reddit ad id quod est sibi à natura ingenitum. Vt quoque diximus ab ignorantia & superbia sua affligitur qui sub passione turbatur, cum magis deberet mensuram suam cognoscere cum humilitate, & sustinere supplicās, donec cum eo misericordiā faceret Deus. Nisi enim tentatus quis fuerit, videritque afflictionem passionū, haud certabit aliquando vt purgetur. Ac de similibus loquitur Psalmus: Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatē, vt intereant in sæculū sæculi. Pec- E catores qui vt fœnum oriuntur, sunt impuræ cogitationes. Est enim debile quid & infirmū fœnum nullam habens potētiam. Cùm igitur oriuntur in anima vitiosæ cogitationes, tunc apparent omnes qui operantur iniquitatem, quæ sunt ipsa vitia, vt intereant in sæculum sæculi. Cùm enim apparuerint vitia ante concertatores & athletas, statim ab eis perimuntur. Contemplamini consequētiam orationis. Oriuntur primò cogitationes malæ, pòst apparent vitia, inde omnia intereunt.

* κλαίων.

* ἰδοὺ.

Psalm. 91.

Hæc omnia ad athletas pertinent. Nos verò peccatum ad actum perducentes, & semper vitia ipsa consummantes, neque nosse quimus quando oriantur malæ cogitationes, neque quando appareant vitia, vt pugnemus aduersus ea, sed adhuc in Ægypto inferiore subsistimus lateritiam sub Pharaone exercentes. Et quis dabit nobis vt perueniamus ad sensum & cognitionem miseræ seruitutis nostræ, vt humiliemur, & misericordiam consequi studeamus? Cùm essent filij Israël in Ægypto sub Pharaonis seruitute & lateritiam exercerent, semper in laboribus erant, & solo fixos oculos semper tenebant: Sic & anima cùm imperio diaboli subiecta fuerit, & ex peccati actione infirma sapientiam suam conculcauerit, cogitur à diabolo ipso terrena semper & sapere & facere, & spiritualia quæque negligere. Ædificarunt deinde sibi filij Israel ex lateribus quos fecerant, vrbes tres munitissimas, scilicet, Pitho * Ramesin, & On, quæ est vrbs Solis. Hæ autem sunt luxuria, auaritia, & inanis gloria, ex quibus peccatum omne conficitur. Vbi verò misit Dominus Moysen qui educeret eos ex Ægypto & seruitute Pharaonis, aggrauati sunt magis operibus à rege, qui ait eis: Otiosi estis & desides, atque ideo dicitis, eamus, sacrificemus Domino Deo nostro. Sic diabolus cùm viderit Deum decreuisse infœlici animæ misereri, & curam illius habere vt eripiat à vitiis & peccatis, vel per verbum suum, vel per aliquem seruorum suorum, tunc & ipse aggrauat magis in ea vitia, & vehementiùs illam impugnat. Quod cùm à patribus nostris cognitum esset, corroborare hominem doctrina sua studuerunt, & ne timeret adhortati sunt. Et alius quidem ait: Cecidisti? surge. Et si denuo cecideris, denuo surge. Alius autem item dicit: Robur eorum qui ad parandas virtutes student, est vt cùm ceciderint, non deficiant animo, sed rursum respirent, & resurgentes curam sui habeant, & eorum quilibet, vt animus tulit simpliciter & differenter. Porrigit alius manus concertanti & pugnanti viriliter cum hoste. Quod sane vt facerent, ita sunt à sacra scriptura edocti, quæ ait: Nunquid qui cecidit, non resurget? Nunquid auersus non conuertetur? Conuertimini ad me filij & sanabo contritiones vestras, ait Dominus, & alia plurima huiusmodi. Vt autem aggrauata est manus Domini super Pharaonem & super seruos eius, & voluit dimittere filios Israël, ait Moysi: Ite, sacrificate Domino Deo vestro, veruntamen relinquite oues & boues vestros, qui significant cogitationes mentis nostræ, quibus dominari voluit Pharao,

Exod.1.

Diaboli tyrannis.

Exod.1.

* *Ramesim.*

Eccles.5.

Psalm.40.

Hier.8.

Exod.10.

Oues & boues, mysticè quid significent in scriptura.

A Ταῦτα πάντα τῶν ἀγωνιζομένων εἰσί. ἡμεῖς δὲ ποιοῦντες τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, καὶ ἀεὶ ἀπεκδικοῦντες τὰ πάθη· οὔτε οἴδαμεν πότε ἀνατέλλουσιν οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοὶ, οὐδέ ποτε ἀνακύπτουσι τὰ πάθη, ἵνα ἀγωνισώμεθα πρὸς αὐτά· ἀλλὰ κάτω ἐσμὲν ἀκμὴν, εἰς Αἴγυπτον, εἰς τὴν ἐλθεῖν πλινθοποιΐαν τοῦ Φαραώ. καὶ τίς δώσει ἡμῖν κἂν εἰς αἴσθησιν ἐλθεῖν τῆς πικρᾶς δουλείας ἡμῶν, ἵνα ταπεινωθῶμεν, καὶ σπουδάσωμεν ἐλεηθῆναι; ὅτε ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐδούλευον τῷ Φαραὼ, ἐποίουν τὴν πλινθίαν, οἱ δὲ πλινθεύειν ἐργαζόμενοι πάντοτε κάτω εἰσὶ κεκυμμένοι εἰς τὴν γῆν προσέχοντες· οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἐὰν κυριευθῇ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ποιῇ τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, καταπατεῖ τὸ φρόνημα αὐτῆς, καὶ ποιεῖ αὐτὴν μηδὲν φρονεῖν πνευματικὸν, ἀλλὰ πάντοτε τὰ γήϊνα καὶ φρονεῖν καὶ ποιεῖν. Εἶτα ᾠκοδόμησαν αὐτοῖς ἐκ τῶν πλινθείων ὧν εἰργάσαντο, τρεῖς πόλεις ὀχυράς, τὴν Πιθὼ καὶ τὴν Ῥαμεσὴ, καὶ τὴν Ὢν ἥ ἐστιν Ἡλιόπολις. αὗται δέ εἰσι, φιληδονία, φιλοδοξία, καὶ φιλαργυρία, ἐξ ὧν συνίσταται πᾶσα ἁμαρτία. ὅτε δὲ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Μωυσῆν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ τῆς
C δουλείας τοῦ Φαραὼ, κατεβαρύνθη κατ' αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ λέγει αὐτοῖς, σχολασταί ἐστε, σχολάζετε, διὰ τοῦτο λέγετε, ἀπελθόντες λατρεύσωμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. ὁμοίως καὶ ὁ διάβολος ὅταν ἤδη ἐπένευσεν ὁ Θεὸς τοῦ ἐλεῆσαι ψυχὴν καὶ κουφίσαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν παθῶν διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἢ διά τινος τῶν δούλων αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς πλέον βαρεῖ κατ' αὐτῆς τὰ πάθη, καὶ σφοδροτέρως πολεμεῖ αὐτήν. οἱ δὲ πατέρες τοῦτο εἰδότες, ἐνδυναμοῦσι τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀ-
D φιοῦσιν αὐτὸν φοβηθῆναι· ὁ μὲν λέγων, ἔπεσας; ἀνάστα; καὶ εἰ πάλιν ἔπεσας, ἀνάστα. καὶ πάλιν, καὶ εἰ ἑξῆς. ἄλλος δὲ πάλιν λέγει, ἡ ἰσχὺς τῶν θελόντων κτήσασθαι τὰς ἀρετὰς, τοῦτό ἐστιν, ἵνα ἐὰν πέσωσι, μὴ μικροψυχήσωσιν· ἀλλὰ πάλιν φροντίσωσι, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἁπλῶς διαφόρως. ὁ μὲν τοίνυν ὀρέγει χεῖρα τοῖς ἀγωνιζομένοις καὶ θλιβομένοις ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. καὶ αὐτοὶ γὰρ οὕτως παρέλαβον ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς λεγούσης, μὴ ὁ πί-
E πτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; ἐπιστράφητε πρός με τέκνα, καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν, λέγει Κύριος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὡς δὲ ἐβαρύνθη ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Φαραὼ, καὶ ἐπὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ, καὶ ἠθέλησεν ἀποστεῖλαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, λέγει τῷ Μωυσῇ, βαδίζετε, λατρεύετε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, πλὴν τὰ πρόβατα ὑμῶν καὶ τοὺς βόας ὑμῶν ὑπολείπεσθε· ἅ τινα σημαίνει τοὺς κατὰ διάνοιαν λογισμοὺς, ὧν ἤθελεν ὁ Φαραὼ κυριεῦσαι,

ἐλπίζων δι' αὐτῶν ἑλκύσαι πάλιν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πρὸς ἑαυτόν. καὶ λέγει αὐτῷ Μωυσῆς· ἐκ ἔ, οὐχί, ἀλλὰ καὶ σὺ δώσεις ἡμῖν θυσίας καὶ ὁλοκαυτώματα ἃ ποιήσομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν πορεύσονται μεθ' ἡμῶν, καὶ οὐχ ὑπολειψόμεθα οὐδὲ ὁπλήν. ὡς δὲ ἐξήγαγεν ὁ Μωυσῆς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, διεπέρασεν αὐτοὺς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· θέλων αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀγαγεῖν εἰς τὰ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων, καὶ εἰς τὰς ιβ. πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρῶτον φέρει αὐτοὺς εἰς Μεῤῥάν, καὶ θλίβεται ὁ λαὸς μὴ εὑρίσκων * πιεῖν διὰ τὸ εἶναι τὸ ὕδωρ πικρόν. καὶ διὰ τῆς Μεῤῥᾶς ἐνέβηκεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τῶν ἑβδομήκοντα φοινίκων, καὶ τῶν δώδεκα πηγῶν τῶν ὑδάτων· οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ὅταν παύσηται τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας, καὶ περάσῃ τὴν νοητὴν θάλασσαν, πρῶτον θέλει κοπιάσαι ἀγωνιζομένη καὶ πολλὰ θλιβομένη, καὶ οὕτως διὰ τῶν θλίψεων εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἁγίαν ἀνάπαυσιν. διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· αἱ θλίψεις γὰρ κινοῦσι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχήν, ὥσπερ οἱ ἄνεμοι κινοῦσι τὴν βροχήν. καὶ ὥσπερ ἡ βροχὴ ἐπὶ πολὺ κατερχομένη, ἐὰν ἔστιν ἔτι τὸ βλάστημα ἁπαλόν, σήπει αὐτό, καὶ ἀπόλλυται ὁ καρπὸς αὐτοῦ· οἱ δὲ ἄνεμοι κατὰ μέρος ἀναξηραίνουσι καὶ στερεοῦσιν αὐτό· οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ἡ * ἄθυσις καὶ ἡ ἀμεριμνία, καὶ ἡ ἀνάπαυσις χαυνοῦσι καὶ διαχέουσιν αὐτήν· οἱ δὲ πειρασμοὶ συσφίγγουσι καὶ ἑνοῦσιν αὐτὴν τῷ Θεῷ, ὡς λέγει ὁ προφήτης· Κύριε ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου. ὥστε καθὼς εἴπομεν, οὐ χρὴ ταράττεσθαι ἡμᾶς, οὐδὲ ἀκηδιᾷν ἐν τοῖς πειρασμοῖς· ἀλλ' ὑπομένειν καὶ εὐχαριστεῖν ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ ἐν ταπεινώσει διὰ παντός, ἵνα ποιήσῃ μετὰ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλεος, καὶ σκεπάσῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ εἰς δόξαν αὐτοῦ, ἀμήν.

A sperans per eas rursus filios Israel ad se pertrahi posse. Et respondit illi Moyses: Nequaquam hoc fiet, sed dabis etiam nobis sacrificia & holocausta quæ Domino Deo nostro offeramus, & iumenta quoque nostra nobiscum pariter proficiscentur, neque tibi vnicam illorum vngulam relinquemus. Vt verò eduxit Moyses filios Israël ex Ægypto, & transuexit illos mare rubrum: volens illos Domino adducere ad septuaginta truncos palmarum, & ad duodecim fontes aquarum, primùm eos traxit in Meram, vbi affligitur & cruciatur populus, non inueniens quid biberet, cùm B amara esset aqua: Et ex Mera duxit eos in locum septuaginta palmarum & duodecim fontium. Hæc animæ similitudo est, quæ vbi quiescit absque peccato vllo, & spiritualе mare pertransit, primùm vult concertare cum angustiis, afflictionibus, & ex his peruenire in sanctam requiem. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum. Tribulationes enim nostræ mouent misericordiam Dei in animam, vt venti pluuiam. Et quemadmodum superflua pluuia adueniens cùm germen floridum est, illud facit putrescere & perire vnà cum fructu: venti autem si inierspira- C uerint, desicant & firmant illud: Sic est & in anima. Remissio, incuria, desidia, otium, illam fatigant & dissipant. Tentationes autem astringunt eam & Deo coniungunt, vt ait Propheta: Domine in tribulatione recordati sumus tui. Itaque, vt diximus, haud affligi nos decet & angi inter tribulationes: sed patienter ferendum, & agendæ Deo sunt gratiæ cùm tentamur, supplicandùmque illi semper, vt misericordiam suam infirmitati nostræ addat, & protegat nos ab omni tentatione in gloriam suam. D Amen.

Exod 15. * πιεῖν *Num 33.* *Act 14.* *Pluuia intempestiua corrūpit segetes.* * ἄνεσις *Isa 33.* *Quid agendū in tentationibus.*

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΑΡμολογίας τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν.

Διδασκαλία ιδʹ.

Η ΓΡΑΦΗ λέγει περὶ ἐκείνων τῶν μαιῶν, αἵτινες ἐζωογόνουν τὰ ἄρσενα τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅτι διὰ τὸ φοβεῖσθαι τὰς μαίας τὸν Θεόν, ἐποίησαν ἑαυταῖς οἰκίας· ἆρα περὶ αἰσθητῶν οἰκιῶν λέγει; καὶ ποῖον λόγον ἔχει τὸ κτίζεσθαι ταύτας τὰς οἰκίας διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ; καίτοιγε ἡμεῖς τὸ ἐναντίον, καὶ ἃς ἔχομεν οἴκους διδασκόμεθα ἐν καιρῷ καταλιμπάνειν, διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· ὥστε οὐ λέγει περὶ αἰσθητοῦ οἴκου, ἀλλὰ περὶ τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς ὃν οἰκοδομεῖ τις ἑαυτῷ,

DE ÆDIFICIO ET HARmonia virtutum animæ,

DOCTRINA XIV.

NARRAT scriptura de obstetricibus illis, quæ Israëlitarum masculos educabant, E quia cùm Deum timuissent, ædificarunt sibi domos, hoc ne de materialib. domibus intelligendū? Qua igitur ratione dictū, cū timuissent Deum, sibi domos ædificauerunt? Et nos inquā contrarium facere docemur, vt scilicet quas habemus domos ad tēpus relinquamus ob timorē Dei, ita vt clarū sit, non de sensibilibus domibus, sed de domicilio animæ habere sermonem, quod quisque sibi extruit,

Exod.1.

cùm diuina mandata custodit. Nos igitur docet per hoc sacra scriptura, quòd Dei timor animam præparat ad ipsius præcepta custodienda, & per Dei præcepta, animæ domus extruitur. Quare nobis ipsis fratres intendamus, timeamus & nos Deum, ædificemus nobis domos, quibus hiberno tempore protegamur, & tonitrua, fulgura, & pluuiam declinemus. Graue enim est hyems his qui domo caruerint. At quo pacto ædificatur animæ domus? Possumus à materiali rei huius diligentiam perdiscere. Opus primum ei est qui voluerit domum condere, vndique illam præmunire, & à quatuor partibus attollere ædificium, nec vnius tantum partis habere curam, cæteras verò negligere, quandoquidem, nihil proficit, sed & laborem & sumptum atque omnia denique perdit. Idipsum est in anima, cuius nullam partem debet homo neglectui habere: sed æqualiter & aptè eam erigere. Et hoc est quod aiebat senior ille venerabilis Ioannes Abbas: Libet mihi hominem ab vnaquaque virtute pauxillum quid decerpere, & non (vt plurimi faciunt) vni semper virtuti insistere, cæteras negligere. Hi enim cùm in ea ipsa virtute cui insistunt, principatum fortasse teneant, nec ab opposito & contrario vllo ipsius virtutis oppugnentur, à reliquis tamen passionibus subducuntur & oppugnantur, nulláque illis cura deinceps est, sed existimant sese magnum quippiam tenere. Hi similes mihi videntur eius qui cùm parietem ædificare voluerit, & attollere quantum quiuerit, ad ipsius altitudinem tantum prospectum habet, & magnum aliquid extruxisse se credit, non prospicit autem quòd quiuis ventus etiam modicus spirauerit, illum potest ad terram deiicere. Non enim catenam habet & coniunctionem aliorum parietum. Neque potest quis sibi tectum facere ex vno pariete: priuatus enim est cæteris partibus. At verò minimè sic agendum est, sed potiùs qui ædificare sibi voluerit domicilium, & tectum facere, ex omni parte illud ædificet, & vndique munitissimum reddat. Atque hoc quo pacto faciat, docebo: Primum igitur iacienda sunt fundamenta, quæ fides est: Sine fide enim (vt ait Apostolus) impossibile est placere Deo. Construat deinde supra fundamentum ædificium excellentissimum. Occurrit obedientia? Adiiciat lapidem primum obedientiæ. Contingit ira vel commotio vlla fratris in se? Apponat alterum patientiæ lapidem. Intercurrit incontinentia? Tertium addat continentiæ lapidem. Et sic à quacunque virtute quæ occurrerit, sumendus est lapis ædificio atque apponendus, & sic per circuitum attollendum hinc quidem lapide misericordiæ, inde mortificatæ voluntatis, alia ex parte lapide mansuetudinis, atque aliarum huiuscemodi virtutum.

Animæ ædificatio.

Hebr. 11.

Spiritualis ædificij consideratio.

διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. διδάσκει ἡμᾶς διὰ τούτου ἡ γραφὴ, ὅτι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει τὴν ψυχὴν φυλάττειν τὰς ἐντολὰς, καὶ διὰ τῶν ἐντολῶν οἰκοδομεῖται ὁ τῆς ψυχῆς οἶκος. προσέχωμεν καὶ ἡμεῖς ἀδελφοὶ ἑαυτοῖς, φοβηθῶμεν τὸν Θεὸν καὶ ἡμεῖς· οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς οἰκίας, ἵνα εὕρωμεν ἑαυτοῖς σκέπην ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἐν καιρῷ ὄμβρων καὶ ἀστραπῶν, καὶ βροντῶν, ὅτι ἀνάγκη ἐστὶ μεγάλη τοῦ χειμῶνος τῷ μὴ ἔχοντι οἶκον. πῶς δὲ οἰκοδομεῖται ὁ οἶκος τῆς ψυχῆς; ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ οἴκου δυνάμεθα μαθεῖν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πράγματος. χρῄζει γὰρ ὁ θέλων οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον τοῦτον, πανταχόθεν ἀσφαλίσασθαι αὐτὸν, καὶ ἐκ τετραπλεύρου ἀνεγεῖραι τὴν οἰκοδομὴν, καὶ μὴ ἑνὸς μὲν μέρους φροντίζειν, τῶν δὲ ἄλλων καταφρονεῖν, ἐπεὶ οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν καὶ τὰ δαπανήματα, καὶ τὸν κόπον, ὅλα εἰς μάτην ποιεῖ. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. χρῄζει γὰρ ὁ ἄνθρωπος μηδενὸς μέρους τῆς οἰκοδομίας αὐτοῦ ἀμελεῖν· ἀλλ' ἴσην καὶ ἁρμοδίως ἀναφέρειν αὐτήν. τοῦτο δέ ἐστιν ὃ λέγει ὁ Ἀββᾶς Ἰωάννης· ἐγὼ θέλω τὸν ἄνθρωπον λαμβάνειν μικρὸν ἀπὸ ἑκάστης ἀρετῆς, καὶ μὴ καθὼς τινὲς ποιοῦσι, κρατοῦντες μίαν ἀρετὴν, καὶ μένοντες εἰς αὐτὴν, καὶ αὐτὴν ἐργαζόμενοι μόνον, τῶν δὲ λοιπῶν ἀμελοῦντες. ἴσως δὲ καὶ προστέρημά τι ἔχουσιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐκ τούτου, οὔτε βαροῦνται ὑπὸ τοῦ ἐναντιουμένου πάθους αὐτῆς· λοιπὸν κλέπτονται ὑπὸ τῶν ἄλλων παθῶν, καὶ βαροῦνται ὑπ' αὐτῶν, καὶ οὐ μέλει αὐτοῖς, ἀλλὰ νομίζουσιν ἔχειν τι μέγα. οὗτοι δὲ ἐοίκασι τῷ οἰκοδομοῦντι ἕνα τοῖχον, καὶ ὑψοῦντι αὐτὸν ἄνω ὅσον δύναται, καὶ προσέχοντι εἰς τὸ ὕψος τοῦ τοίχου ἐκείνου, καὶ νομίζοντι ὅτι τι μέγα ἐποίησε, καὶ οὐκ εἶδεν ὅτι εἷς ἄνεμος, ἐὰν ἔλθῃ, βάλλει αὐτὸν κάτω· μόνος γὰρ ἵσταται, μὴ ἔχων τὸν σύνδεσμον τῶν ἄλλων τοίχων. καὶ οὔτε σκέπην δύναταί τις ποιῆσαι ἑαυτῷ ἀπὸ ἑνὸς τοίχου· γυμνοῦται γὰρ ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν· οὐ χρὴ δὲ οὕτως ποιεῖν· ἀλλὰ μᾶλλον ὁ θέλων οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι αὐτῷ σκέπην, ὀφείλει ἐκ παντὸς μέρους οἰκοδομεῖν αὐτὸν, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν ἀσφαλίζεσθαι. καὶ λέγω πῶς. πρῶτον ὀφείλει βάλλειν τὸ θεμέλιον, ἥτις ἐστὶν ἡ πίστις· ἄνευ γὰρ πίστεως, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, καὶ οὕτως κτίζειν ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον τὴν οἰκοδομὴν κατὰ ἀναλογίαν. ὑπαντήσει ὑπακοή, ὀφείλει βάλλειν ἕνα λίθον ὑπακοῆς· συμβαίνει παροξυσμὸς ἀδελφοῦ, ὀφείλει βάλλειν ἕνα λίθον μακροθυμίας· ὑπαντήσει ἐγκράτεια, ὀφείλει βάλλειν ἕνα λίθον ἐγκρατείας. οὕτως ἀπὸ ἑκάστης ἀρετῆς ἀπαντώσης, δεῖ βάλλειν ἕνα λίθον εἰς τὴν οἰκοδομὴν, καὶ οὕτως κύκλῳ ἀναφέρειν αὐτὴν ἀπὸ ἑνὸς λίθου συμπαθείας, ἑνὸς λίθου κοπῆς θελήματος, ἑνὸς λίθου πραότητος, καὶ τῶν ὁμοίων.

ἐπιμελεῖσθαι δὲ ὀφείλει ἐν πᾶσι τούτοις τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας· αὗται γάρ εἰσιν αἱ γωνίαι, καὶ δι' αὐτῶν συσφίγγεται ἡ οἰκοδομὴ καὶ ἑνοῦται τοῖχος πρὸς τοῖχον, καὶ οὐ κλίνουσιν οὐδὲ ῥήγνυνται ἀπ' ἀλλήλων οἱ τοῖχοι. χωρὶς γὰρ τούτων, οὐκ ἠδύνατό τις τελειῶσαι οὐδεμίαν ἀρετήν. ἐὰν γὰρ μὴ ἔχῃ τις ἀνδρείαν ἐν τῇ ψυχῇ, οὐδὲ ὑπομένει, καὶ ἐὰν μὴ ᾖ ὑπομονή, οὐδεὶς δύναται παντελῶς κατορθῶσαι. διὰ τοῦτο λέγει, ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. ὀφείλει ὁμοίως ὁ κτίζων, ἕκαστον λίθον μετὰ πηλοῦ βάλλειν. ἐὰν γὰρ βάλῃ λίθον ἐπάνω λίθου ἄνευ πηλοῦ, κλῶνται οἱ λίθοι καὶ πίπτει ὁ οἶκος. ὁ πηλός ἐστιν ἡ ταπείνωσις. ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ἐστὶ πάντων. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ ἄνευ ταπεινώσεως γινομένη, οὐκ ἔστιν ἀρετή, ὡς λέγει καὶ εἰς τὸ γεροντικόν. ὥσπερ ἀδύνατον ναῦν χωρὶς ἥλων κατασκευασθῆναι, οὕτως ἀμήχανον χωρὶς ταπεινοφροσύνης σωθῆναι. ὀφείλει οὖν τις ὃ ἐὰν ποιῇ ἀγαθὸν, μετὰ ταπεινώσεως ποιεῖν, ἵνα διὰ τῆς ταπεινώσεως συντηρηθῇ τὸ γινόμενον. θέλει δὲ ἔχειν ὁ οἶκος καὶ ταῦτα τὰ λεγόμενα ἱμαντώματα, ἅτινά ἐστιν ἡ διάκρισις ἡ στερεοῦσα τὸν οἶκον, καὶ ἑνοῦσα λίθον πρὸς λίθον, καὶ συσφίγγουσα τὴν οἰκοδομὴν μετὰ τοῦ καὶ εὐπρέπειαν πολλὴν παρέχειν τῷ οἴκῳ. ἡ δὲ στέγη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἥτις ἐστὶν ἡ τελείωσις τῶν ἀρετῶν, καθάπερ ἐστὶν ἡ στέγη τοῦ οἴκου. εἶτα μετὰ τὴν στέγην, ἡ περιστεφάνωσις τοῦ δώματος· τί ἐστιν ἡ περιστεφάνωσις τοῦ δώματος, καὶ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐὰν οἰκοδομήσητε ἑαυτοῖς οἶκον, καὶ ποιήσητε αὐτῷ δῶμα, ποιήσατε στεφάνωμα τῷ δώματι, ἵνα μὴ πέσωσι τὰ παιδία ὑμῶν ἀπὸ τοῦ δώματος. ἡ στεφάνη ἐστὶν ἡ ταπείνωσις. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ στεφανοῦσα καὶ φυλάττουσα πάσας τὰς ἀρετάς. καὶ ὥσπερ ἑκάστη ἀρετὴ μετὰ ταπεινώσεως θέλει γίνεσθαι, καθὼς εἴπομεν ἐπάνω ὅτι ἕκαστος λίθος μετὰ πηλοῦ βάλλεται· οὕτως καὶ ἡ τελείωσις τῆς ἀρετῆς χρήζει τῆς ταπεινώσεως, ἢ καὶ ὅτι φυσικῶς προκόπτοντες οἱ ἅγιοι, εἰς ταπείνωσιν ἔρχονται· ὥσπερ ἀεὶ λέγω ὑμῖν ὅτι ὅσον ἐγγίζει τις τῷ Θεῷ, τοσοῦτον βλέπει ἑαυτὸν ἁμαρτωλόν. τί δέ ἐστι τὰ παιδία περὶ ὧν εἶπεν ὁ νόμος, ἵνα μὴ πέσωσιν ἀπὸ τοῦ δώματος; τὰ παιδία εἰσὶν οἱ λογισμοὶ οἱ γινόμενοι ἐν τῇ ψυχῇ· οὓς δεῖ φυλάττειν διὰ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα μὴ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ δώματος ἐκπέσωσιν. ἐτελειώθη, ἔχει τὰ ἱμαντώματα, ἔχει τὴν στέγην τῶν ἀρετῶν· ἰδοὺ ὁ οἶκος ὅνπερ εἴπομεν εἶναι τὴν τελείωσιν· ἰδοὺ καὶ ἡ περιστεφάνωσις, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς τετελείωται ὁ οἶκος· ἆρα μὴ λείπει αὐτῷ τι; καὶ ἄλλο ἓν ὃ παρελείψαμεν· τί δέ ἐστι τοῦτο; ἵνα ἔστι καὶ ὁ οἰκοδόμος τεχνίτης. ἐὰν γὰρ μὴ ἔστι τεχνίτης, στρεβλοῖ λοιπὸν τὴν οἰκοδομὴν, καὶ ὅτε δήποτε πίπτει ὁ οἶκος. ὁ τεχνίτης ἐστὶν ὁ ἐν γνώσει ποιῶν. συμβαίνει γὰρ ὅτι καὶ ποιεῖ τις κόπον τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν ἐν γνώσει,

A Ante omnia autem procuranda est patientia & longanimitas: hæc enim anguli domus sunt: quibus ædificium ipsum constringitur, & parieti paries annectitur & copulatur, ita vt rescindi aut decidere, duellique alter ab altero nunquam queat. Absque his etiam nemo potest ne vnam quidem in se virtutem perficere. Nisi enim quis in anima fortitudinem habuerit, nihil patietur, & si non fuerit patientia, nihil vnquam poterit erigere. Hinc ait Dominus: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Debet etiam qui extruit B aut ædificat, lapidem cum cæmento adiicere. Si enim lapidem lapidi quis absque cæmento & calce superimponat, excutiuntur lapides & ruit domus. Cæmentum humilitas est, (est enim terra quæ pedibus omnium atteritur.) Omnis igitur virtus, absque humilitate, non reputatur virtus, vt est in libro Seniorum. Omnium enim fuit vna sententia, ita & impossibile esse saluari animam absque humilitate, vt nauim sine clauis ædificari. Quicquid igitur boni quisque egerit, id agat cum humili- C tate: vt per humilitatem conseruetur quod factum fuerit. Debet autem & domus lquearia quædam habere ad discriminandam firmandámque ipsam, & lapidem lapidi copulandum, & astringendum ædificium, & postremò ad domum vniuersam decorandam. Tectum autem charitas est, quæ est perfectio virtutum omnium, vti tectum domus. Post tectum quoque corona circumponenda est. Est enim in lege præceptum, si ædificaueritis vobis domum, coronam illi circumponite, ne cadant paruuli vestri ab alto. Corona hæc humilitas est, ea enim (vt dixi) coronat & ser- D uat virtutes omnes, & omnis virtutis perfectio eget humilitate, quemadmodum lapides in structura, luto. Sanctorum namque omnium profectus, accessus est ad humilitatem. Et (vt sæpe dixi) quo quisque magis Deo adhæserit, eo se magis peccatorem agnoscet & intelliget. Qui sunt autem paruuli de quibus lex ait, ne cadant paruuli à domo? Paruuli cogitationes sunt in anima nostra conceptæ, quæ sunt per humilitatem custodiendæ, E ne ab ipsa domo corruant: & hanc dicimus perfectionem esse virtutum omnium. En iam consummata domus & perfecta est, habet lora, habet tectum, habet coronam, & cætera quæ illi opus sunt. Nunquid ei deest aliud? Aliud profectò deest quod nondum diximus. Fabricator scilicet doctus & artifex: nisi enim affuerit artifex, ædificium omne vitiabit, & fortasse ruet domus. Artifex est qui ex arte & scientia agit. Euenit enim plerunque, cùm aliquis virtutem agit absque scientia,

Patientia est angulus domus spiritualis.

Luc. 21.

Humilitas quam necessaria sit ad salutem.

Paruuli nostri, mysticè qui sint.

Architectus spiritualis ædificij.

vt illā facilè diſſoluat, neque rectam omnino agat, nec inueniat quo pacto virtutem ipſam perficiat, ſed eius ſimilis ſit, qui lapidem vnū domui apponit, alterum tollit. Alij quoque ſunt, qui cùm lapidem vnum appoſuerint, duos tollant: vt exempli gratia: Venit aliquis è fratribus, & inſolenti verbo vel impatienti te affligit & percutit. Tu verò taces & inclinatione corporis honorem defers. En lapidē vnum appoſuiſti: pòſt abis, & altero fratrum reperto illi narras, & murmuras, quòd ſis ab eo fratre iniuria affectus, & auges iniuriam, & tacuiſſe te dictitas, & inclinato corpore honorem detuliſſe. Ecce cùm lapidem vnum appoſuiſſes, duos abſtuliſti. Alius itē honorē defert inanis gloriæ gratia, & humilitatem pariter cum vana gloria inuenit, hoc eſt apponere & auferre pariter lapidem. Qui verò cum ſcientia honorem exhibet, ipſe ſibi perſuadet ſine dubio quòd peccator ſit, quòd in multis delinquat & erret, quòd cauſa fuerit iniuriæ fraternæ, atque id certiſſimū habet. Et hoc eſt cum ſcientia & cognitione honorem exhibere. Alius ſilētium ſibiipſi indicit, ſed non cum cognitione: habet enim tantum quòd ſilentium virtus eſt. Hic autem cum ſcientia tacet, quia ſe indignum putat loqui, & hoc eſt cum ſcientia & cognitione ſilere, vt definiunt Patres. Magnificat item ſe alius & magnum quid facere ſe putat, quia humilis eſt. Infœlix qui ignorat ſe nihil eſſe omnino, cùm ſine cognitione hoc agat. Nam metiri ſeipſum cum cognitione, eſt certo credere nihil ſe eſſe, & omnino indignum exiſtimare hominum conſuetudine. Vt ſeipſum acuſabat Abbas Moyſes dicens: Sterquilinium cùm ſis & cinis non homo, cur ad homines ingrederis? Miniſtrat quis infirmo, & eo animo vt mercedem laboris acquirat, & hoc vtique haud eſt cum cognitione ſeruire & miniſtrare. Quare cùm aduerſi quippiam illi contigerit, facilè à bono deſiſtit, nec cœptum opus ſuſtinet perficere, quia non operatur (vt dixi) cum cognitione. Qui autem cum ſcientia & cognitione miniſtrat, ideo miniſtrat quia ægroto compatitur, quia miſericordiæ viſceribus mouetur. Et quicunque hunc ſcopum ſibi ſtatuerit, nulla in re aduerſa vel afflictione externa mouebitur, non ſi ægrotus eum ſpreuerit, aut maledictis laceſſiuerit, ſed in ſcopum ſuum intentus feret omnia patientiſſimè, & certò credet maiori beneficio ſe affici ab ægroto, quàm ægrotum à ſeipſo. Hoc autem ignorare vos nolo, eum qui libenter ægro deſeruiat cum cognitione, releuari mirabiliter ab animi paſſionibus, & diaboli impugnationibus. Noui enim fratrem acriter oppugnatum à fornicationis dæmone, & cùm ægro ex dyſenteriis deſeruiret, ab hoc bello eſſe liberatum. Et Euagrius narrat de ſeniore quodam magno, quòd diſcipulum ſuum huiuſmodi phantaſmatibus nocte oppugnatum hac via liberauit, indicto ſcilicet illi & ieiunio & ægrorū cura.

Lapidem apponere pariter & auferre.

Metiri ſeipſum.

Ægrotis quomodo inſeruiendum, & quàm vtile ſit.

ἀναλύῃ αὐτήν, ἢ μηδὲ ὅλως ἀποστραφῇ, καὶ μὴ εὑρίσκων πληρῶσαι τὸ ἔργον· ἀλλὰ βάλλων ἕνα λίθον, καὶ ἐπαίρων αὐτόν. ἔστι δὲ ἄλλος βάλλων ἕνα, καὶ ἐπαίρων δύο· οἷον τί λέγω, ἰδοὺ ἔρχεται ὁ ἀδελφός σου, καὶ λέγει σοι ῥῆμα, θλίβων σε, ἢ πλήσσων, καὶ σιωπᾷς καὶ βάλλεις μετάνοιαν· ἰδοὺ ἔβαλες ἕνα λίθον· εἶτα ὑπάγεις καὶ λέγεις ἄλλῳ ἀδελφῷ, ὕβρισέ με ὁ δεῖνα· τόδε καὶ τόδε εἶπέ μοι· καὶ οὐ μόνον ἐσιώπησα, ἀλλὰ καὶ μετάνοιαν αὐτῷ ἔβαλον. ἰδοὺ ἔβαλες ἕνα λίθον, καὶ δύο ἐπῆρες. πάλιν βάλλει τὶς μετάνοιαν θέλων δοξασθῆναι, καὶ εὑρίσκεται ταπεινώσεις μετὰ κενοδοξίας· τοῦτό ἐστι τὸ βάλλειν ἕνα λίθον καὶ ἐπαίρειν αὐτόν. ὁ δὲ ἐν γνώσει ποιῶν μετάνοιαν, πείθει αὐτὸν ἀκριβῶς, ὅτι αὐτὸς ἐσφάλη, καὶ πληροφορεῖ ἑαυτόν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ αἴτιος. τοῦτό ἐστι τὸ ἐν γνώσει ποιεῖν μετάνοιαν· ἄλλος ἀσκεῖ σιωπήν· ἀλλ᾽ οὐκ ἐν γνώσει. ἔχει γὰρ ὅτι ἀρετὴν ποιεῖ ὁ τοιοῦτος, οὐδὲν δὲ ποιεῖ. ὁ δὲ ἐν γνώσει σιωπῶν, τοιοῦτος ἔχει, ὅτι ἀνάξιός ἐστι τοῦ λαλῆσαι, ὡς εἶπον οἱ πατέρες, καὶ αὕτη ἐστὶ σιωπὴ ἐν γνώσει. πάλιν οὐ μετρεῖ τις ἑαυτόν, καὶ νομίζει ὅτι τι μέγα ποιεῖ, καὶ ὅτι ἑαυτὸν ταπεινοῖ, καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι οὐδὲν ἔχει, ἐπεὶ οὐκ ἐν γνώσει ποιεῖ. τὸ δὲ [μὴ] μετρεῖν ἑαυτὸν ἐν γνώσει, τουτέστι, τὸ ἔχειν ἑαυτόν, ὅτι οὐδέν ἐστιν· οὐδὲ ἄξιός ἐστι τοῦ ψηφισθῆναι μετὰ ἀνθρώπων, ὥσπερ εἶπεν ἑαυτῷ ὁ Ἀββᾶς Μωϋσῆς· σποδόδερμα μελανόν, μὴ ὢν ἄνθρωπος, τί ἔρχῃ ἐν μέσῳ ἀνθρώπων; πάλιν ὑπηρετεῖ τις ἀρρώστῳ· ἀλλὰ διὰ τὸ ἔχειν μισθὸν ὑπηρετεῖ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲ τοῦτο ἐν γνώσει. καὶ λοιπὸν εἴ τι δ᾽ ἂν συμβῇ αὐτῷ λυπηρόν, εὐχερῶς ἐκκόπτει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ οὐ φθάνει πληρῶσαι, ἐπεὶ οὐκ ἐν γνώσει ποιεῖ· ὁ δὲ ἐν γνώσει ὑπηρετῶν, διὰ τὸ κτήσασθαι συμπάθειαν ὑπηρετεῖ· διὰ τὸ κτήσασθαι σπλάγχνα οἰκτιρμῶν· ὁ γὰρ ἔχων σκοπὸν τοιοῦτον, εἴ τι δ᾽ ἂν συμβῇ αὐτῷ, κἂν θλίψις ἔξωθεν, κἂν αὐτὸς ὁ ἄρρωστος ὀλιγωρήσῃ πρὸς αὐτόν, αὐτὸς ἀπερισπάστως βαστάζει, προσέχων τῷ ἰδίῳ σκοπῷ, καὶ εἰδώς, ὅτι ὁ ἄρρωστος μᾶλλον αὐτὸν εὐεργετεῖ, ἤπερ αὐτὸς τὸν ἄρρωστον. πιστεύσατε γὰρ ὅτι καὶ ἀπὸ παθῶν καὶ πολέμων κουφίζεται ὁ ἐν γνώσει ὑπηρετῶν ἀρρώστοις· ἐγὼ γὰρ οἶδα ἀδελφὸν πολεμούμενον ὑπὸ αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας, καὶ διὰ τὸ ὑπηρετεῖν ἀρρώστῳ δυσεντεριῶντι, μετὰ γνώσεως, ἀπαλλαγέντα τοῦ πολέμου. καὶ Εὐάγριος λέγει περί τινος μεγάλου γέροντος, ὅτι τινὰ τῶν ἀδελφῶν ταρασσόμενον ἐν ταῖς νυξί, τῶν τοιούτων φαντασμάτων ἀπήλλαξεν, ἀσθενέσι μετὰ νηστείας ὑπηρετῆσαι προστάξας.

καὶ ἔλεγεν ἐρωτηθεὶς τὸν ποιὸν τούτου λόγον, ὅτι οὐδὲν οὕτως ὡς ἔλεος τὰ τοιαῦτα κατασβέννυται πάθη. πάλιν ἐὰν ἀσκῇ τις, ἢ διὰ κενοδοξίαν, ἢ ἔχων ὅτι ἀρετὴν ποιεῖ, οὐκ ἀσκεῖ ὁ τοιοῦτος ἐν γνώσει, λοιπὸν ἐκ τούτου ἄρχεται ἐξουθενεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἔχων ἑαυτόν τι· καὶ εὑρίσκεται οὐ μόνον βάλλων ἕνα λίθον καὶ ἐπαίρων δύο, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν τοῖχον κινδυνεύων ῥῖψαι διὰ τοῦ κρῖναι τὸν πλησίον· ὁ δὲ ἐν γνώσει ἐγκρατευόμενος, οὐκ ἔχει ὅτι ἀρετὴν ποιεῖ· οὐδὲ θέλει ἐπαινεῖσθαι, ὡς ἀσκητής· ἀλλὰ ἔχει ὅτι διὰ τῆς ἐγκρατείας κτᾶται σωφροσύνην, καὶ ὅτι διὰ ταύτης ἔρχεται εἰς ταπείνωσιν, ὡς λέγουσιν οἱ πατέρες, ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς ταπεινώσεώς ἐστιν οἱ κόποι οἱ σωματικοὶ ἐν γνώσει· καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἁπλῶς ἑκάστην ἀρετὴν οὕτως δεῖ τινὰ ποιεῖν, ὥστε κτήσασθαι αὐτὴν καὶ γενέσθαι ἐν ἕξει αὐτῆς. καὶ εὑρίσκεται, ὡς εἴπομεν, ὁ καλὸς τεχνίτης οἰκοδόμος δυνάμενος μετ' ἀσφαλείας οἰκοδομῆσαι τὸν ἴδιον οἶκον. ὁ θέλων οὖν σὺν Θεῷ ἐλθεῖν εἰς τοσαύτην καλὴν κατάστασιν, οὐκ ὀφείλει λέγειν, ὅτι μεγάλαι εἰσὶν αἱ ἀρεταί, καὶ οὐ δύναμαι φθάσαι αὐτάς. τοῦτο γάρ, ἢ μὴ ἐλπίζοντός ἐστιν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὀκνοῦντος ἐπιβαλέσθαι τι ἀγαθοῦ· ἐπεὶ ποίαν θέλετε ἀρετὴν καὶ γυμνάζωμεν· καὶ βλέπετε ὅτι ἐν ὑμῖν ἐστι καὶ τὸ κατορθῶσαι. ἰδοὺ λέγει, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν, μὴ προσέχῃς πόσον ἀπέχεις ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ * ἄρξῃ δειλιᾶν καὶ λέγειν· πῶς δύναμαι ἀγαπῆσαι τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν; πῶς δύναμαι τὰς θλίψεις αὐτοῦ μεριμνᾶν, ὥσπερ τὰς ἰδίας, καὶ μάλιστα τὰς κεκρυμμένας ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἃς οὔτε βλέπω οὔτε γινώσκω, ὥσπερ τὰς ἐμαυτοῦ. μὴ ἀπασχολήσῃς ἑαυτὸν εἰς τὸ λογίζεσθαι ταῦτα, καὶ μὴ νομίσῃς ὑπερέκεινα εἶναι καὶ δυσκατόρθωτον τὴν ἀρετήν, ἀλλὰ βάλε τέως ἀρχήν, πιστεύων τῷ Θεῷ· δεῖξον αὐτῷ τὴν προαίρεσίν σου, καὶ τὴν σπουδήν, καὶ βλέπεις τὴν βοήθειαν ἣν παρέχει σοι εἰς τὸ κατορθῶσαι. οἷον λέγω, ὑπόθου με δύο κλίμακας εἶναι· τὴν μὲν ἀναφέρουσαν ἄνω εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν ἄλλην καταφέρουσαν κάτω εἰς τὸν ᾅδην, καὶ σὺ ἵστασαι εἰς τὴν γῆν μέσον τῶν δύο κλιμάκων. μὴ θελήσῃς λογίσασθαι καὶ εἰπεῖν, πῶς δύναμαι πετασθῆναι ἐκ τῆς γῆς, καὶ εὑρεθῆναι ἅπαξ ἄνω εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλίμακος; οὔτε γὰρ δυνατόν ἐστιν, οὔτε ἀπαιτήσει ὁ Θεὸς τοῦτο· ἀλλὰ φύλαξαι τέως, μὴ κατελθεῖν κάτω· μὴ κακοποιήσῃς τὸν πλησίον, μὴ πλήξῃς, μὴ καταλαλήσῃς, μὴ λοιδορήσῃς, μὴ ἐξουθενήσῃς· καὶ οὕτως λοιπὸν ἄρχῃ καὶ εὐεργετεῖν μικρὸν διὰ τοῦ παρακαλεῖν λόγῳ τὸν ἀδελφόν σου· διὰ τοῦ συμπαθεῖν αὐτῷ· καὶ ἐὰν χρῄζῃ πράγματος, ἐπιδιδόναι αὐτῷ· καὶ οὕτως μίαν βαθμίδα ἀνερχόμενος,

Et de re hac interrogatus respondit: Nihil esse quod adeo passiones huiusceemodi extingueret vt misericordiam: Si quis item sese exerceat vel ex inani gloria, vel vt virtutem agere videatur, neque hic cum cognitione se exercet. Cùm enim aliquid esse se existimat, incipit fratrem contemnere. Et hic non solùm lapidem vnum adiicit, atque adimit duos, sed vniuersum parietem minari ruinam facit & periclitari, cùm proximum contemnat & iudicet. Qui autem continens est cum cognitione, non quia virtus est continentia, hanc exercet, non vt tanquam fortis & industrius laudem consequatur humanam, sed quia confidit per eam sese ad modestiam peruenturum, & ex ea postmodum in humilitatem. Senserunt etenim patres & maiores nostri per labores corporis, dum fierent cum cognitione, viam esse ad humilitatem. Et ita demum opus est vnumquemque virtutem facere, vt & illam possideat, & in habitum ipsius perueniat, & tunc sese optimum artificem intelligat, optimum ædificatorem qui securus propriam domum possit ædificare. Caueat igitur qui ad hunc perfectionis statum peruenire voluerit, vel dicere, vel cogitare, magnas esse virtutes, nec posse adiri eas à nobis. Hoc est enim nihil sperare in diuina ope, atque animo ad opus bonum torpescere & dormitare. Dicite mihi, si quam virtutem cupitis, exercenda ea est à nobis, quæcunque sit, sunt enim in nobis virtutes, & bene operari cùm volumus, possumus. Ecce in lege scribitur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Ne aduertas quàm longè absis à virtute, ne timere incipias & dicere, Quomodo possum proximum meum diligere vt meipsum? Quomodo illius afflictiones & angustias scrutari possum, & eas maximè quas corde tegit: cùm eas nec videam nec agnoscam vt meas? Noli ista meditari: ita enim putabis arduum quid & difficile admodum esse virtutem. At fundamenta iacias quæcunque potes in Domino confisus. Ostende studium & desiderium tuum illi, statimque tibi auxilium cœlitus adesse ad bene agendum senties. Exempli autem gratia finge geminas scalas, vnam quæ in cœlum erecta sit, alteram quæ ad inferos vsque tendat, & te inter ambas medium puta, an non tecum cogitates & dicetes, qua possum via ex terra hac in apicem scalarum harum quæ ad cœlos diriguntur, euolare? At neque id possibile esset, neque talia Deus abs te requirit. Requirit autem tibi vt caueas ne inferiùs labaris & corruas, ne iniuria proximum afficias, ne percutias, ne obloquaris, ne conuitieris, ne despicias, & sic sensim benefacere incipis, dum fratrem tuum curas dulci sermone, dum compateris illi: & cùm re vlla ei opus fuerit, tradis. Et sic per gradus conscendens,

Continentia.

* fort. ἄρ.

Leuit. 19. Matt. 5. Iac. 2.

tandem auxiliante Domino ad ſcalarum A ſummitatem peruenies. Ex hoc enim modico auxilio proximi, ad id conſcendis vt optes commodum & vtilitatem eius ſicut tuam, & hoc eſt, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Inueniemns abſque dubio ſi quæramus, & ſi Deum ad opem ferendam inuocemus, ſtatim aderit nos illuminans. Dicit enim Euangelium; Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis: petite, vt ſcilicet orando precemur. Quærite autem, hoc eſt, ſcrutamini diligenter quo adueniat virtus in vos, quid potiſſimum ſit quod eam afferat, quid agendum nobis, vt illam conſequamur & poſſideamus: & hoc eſt, quod ait, quærite, quotidie videlicet iſta perueſtigare. Pulſare autem eſt præcepta Domini obſeruare & facere: qui enim pulſat, manibus pulſat: manus igitur ad actiones deſignandas accipiuntur. Innuit igitur nobis non ſolùm petendum eſſe, ſed & quærendum & pulſandum, ita vt iuxta Apoſtolum parati ſimus & perfecti in omne opus bonum. Quid eſt autem perfecti? Ædificaturus quis nauem, primùm præparat quæcunque neceſſaria ad eam C ſunt, & picem & ſtupam, & clauos. Et mulier cùm textrinum erigere voluerit, vel telam texere, diſponit primùm quæcunque neceſſaria, etiam fila minutiſſima, & hoc eſt perfecti, habere omnem rei neceſſitatem præparatam. Vt igitur ſimus & nos perfecti in omne opus bonum, habeamus omnem curam & diligentiam & promptitudinem noſtram, ad perficiendam diuinam voluntatem cum cognitione, quacunque in re illi placitum fuerit. Nam (vt ait Apoſtolus) voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta eſt. Omnia autem quæcunque fiunt, per- D mittente Deo vel diſponente fiunt, vt dicit ipſe in Propbeta. Ego Dominus faciens lucem & creans tenebras. Et iterum: Non eſt malum in ciuitate quod non fecerit Dominus. Malum dicit afflictiones & anguſtias quæ ad diſciplinam noſtram fiunt & mala noſtra corrigenda: Vt fames, peſtilentiæ, ſiccitas, ægritudines, bella. Hæc non fiunt ex diuina voluntate aut diſpoſitione, ſed permiſſione ipſius, permittente Deo ea nobis ingruere ad vtilitatem noſtram. Hæc tamen velle nos aut optare prohibet Deus, neque E his vult nos concurrere: vt verbi gratia, Voluntas Dei eſt per permiſſionem vt vrbs diruatur, nunquid etiam vult Deus, cùm ipſius voluntas ſit, vt vrbs ruat, vt nos pariter faces immittamus & comburamus eam? vel vt ſecures ſuſcipiamus & vnà diruamus illam? Permittit item Deus aliquem affligi vel ægrotare, nunquid quia voluntas Dei eſt, vt is affligatur, debemus pariter & nos eum affligere? an quia dicimus voluntate diuina alterum ægrotare, non miſereri eius in aliquo?

Dilectio proximi.
Matth. 7.
Luc. 11.
Rom. 12.
Iſa. 45.
Amos 3.
Cautè lege, nam malum pœna certum eſt ex theologia, nedum permittente Deo, ſed etiā efficiente, ordinante & diſponente fieri: nec ſatis explicatè ad regulas Theologiæ hic loquitur auctor.

A φθάνεις σὺν Θεῷ καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλίμακος. Διὰ γὰρ τοῦ κατὰ μικρὸν βοηθεῖν τῷ πλησίον, ἔρχῃ καὶ εἰς τὸ θέλειν τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ὡς τὸ σοί, συμφέρον σοί, καὶ τὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ, ὡς τὴν σήν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν. Ἐὰν ζητήσωμεν, εὑρίσκομεν, καὶ ἐὰν αἰτῶμεν τὸν Θεόν, φωτίζει ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Αἰτεῖτε λέγει, ἵνα παρακαλῶμεν διὰ τῆς εὐχῆς. Τὸ δὲ ζητεῖτέ ἐστιν, ἵνα ἐρευνῶμεν πῶς ἔρχεται B αὕτη ἡ ἀρετή· τί ἐστι τὸ φέρον αὐτήν, τί ὀφείλομεν ποιῆσαι, ἵνα κτησώμεθα αὐτήν. Τὸ οὕτως καθ' ἑκάστην ἐρευνᾶν ἐστι τὸ ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε· τὸ δὲ κροῦσαι ἐστι, τὸ ἐνεργῆσαι τὰς ἐντολάς. Ἕκαστος γὰρ κρούων, διὰ τῶν χειρῶν κρούει· αἱ δὲ χεῖρες εἰς τὴν πρᾶξιν λαμβάνονται. Θέλομεν οὖν μὴ μόνον αἰτεῖν, ἀλλὰ καὶ ζητεῖν σπουδάζοντες καὶ ποιεῖν ἔτι, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, κατηρτισμένοι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν· τί ἐστι κατηρτισμένοι; ὅταν τις θέλῃ κατασκευάσαι πλοῖον, πρότερον ἑτοιμάζει πᾶσαν τὴν χρείαν τοῦ πλοίου ἕως C καὶ μικροῦ ἡλαρίου, καὶ μικρᾶς πίσσης, καὶ μικροῦ στυππίου· ὁμοίως καὶ ἱστάριον ἐὰν θέλῃ γυνὴ στῆσαι, ἑτοιμάζει ἕως καὶ μικροῦ ῥάμματος· τοῦτο λέγεται κατάρτιον τὸ ἔχειν πᾶσαν τὴν χρείαν ἡτοιμασμένην τοῦ πράγματος. Οὕτως οὖν ἵνα ὦμεν καὶ ἡμεῖς κατηρτισμένοι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἔχοντες πᾶσαν τὴν ἑτοιμασίαν ἡμῶν, εἰς τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετὰ γνώσεως, ὡς θέλει καὶ ὡς ἀρέσκει αὐτῷ. Τί ἐστιν ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον; πάντα τὰ γινόμενα, ἢ κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ γίνεται, ἢ κατ' εὐδοκίαν, ὡς λέγει ἐν D τῷ προφήτῃ· ἐγὼ Κύριος ποιῶν φῶς, καὶ κτίζων σκότος· καὶ πάλιν, οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν ὁ Κύριος οὐκ ἐποίησε· κακίας λέγει πάντα τὰ κακωτικά· οἱονεὶ τὰ θλιβερὰ τὰ γινόμενα πρὸς παίδευσιν ἡμῶν διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν· ἅ τινά ἐστι, λιμός, σεισμός, ἀβροχία, νόσοι, πόλεμοι, ταῦτα οὐ γίνονται κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν, συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ ἐπενεχθῆναι ταῦτα ἡμῖν πρὸς τὸ συμφέρον. Ταῦτα οὖν οὐ θέλει ἡμᾶς θέλειν ὁ E Θεός, οὐδὲ συνεπέχειν αὐτοῖς· οἷον τί λέγω· ἔστι θέλημα Θεοῦ, ὡς εἴπομεν κατὰ συγχώρησιν, τὸ στραφθῆναι πόλιν. Οὐ θέλει οὖν ἡμᾶς, ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστι στραφθῆναι αὐτήν, ἵνα βάλλωμεν καὶ ἡμεῖς πῦρ, καὶ καύσωμεν, ἢ ἵνα λάβωμεν ἀξίνας καὶ καταστρέψωμεν· πάλιν εὑρίσκεται συγχώρησις Θεοῦ, ἵνα θλιβῇ τις, ἢ ἵνα ἀρρωστήσῃ, οὐκ ἐπειδὴ θέλημα αὐτοῦ ἐστιν, ἵνα θλιβῇ, θέλει ἡμᾶς ἵνα θλίβωμεν αὐτόν, ἢ ἵνα εἴπωμεν, ὅτι ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστιν ἵνα ἀσθενήσῃ, μὴ ἐλεήσωμεν αὐτόν.

τοῦτο οὐ θέλει ὁ Θεός, οὐ θέλει ἡμᾶς ὑπουργῆσαι τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ θελήματι. τοιούτους θέλει ἡμᾶς εἶναι ἀγαθούς, ὅτι αὐτὸς ὁ ποιεῖ, οὐ θέλει ἵνα θελήσωμεν αὐτό· ἀλλὰ τί θέλει; θέλει ἡμᾶς τὸ θέλημα αὐτοῦ θέλειν τὸ ἀγαθόν, τὸ κατ' εὐδοκίαν, ὡς εἶπον, γινόμενον. τοῦτο δέ ἐστι, πάντα τὰ κατ' ἐντολὴν γινόμενα, τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν, τὸ συμπάσχειν, τὸ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἰδοὺ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν· τί δέ ἐστι καὶ εὐάρεστον; οὐδὲν γάρ, ὃ ποιεῖ τις ἀγαθόν, πάντως ὅτι εὐάρεστον αὐτὸ ποιεῖ. καὶ λέγω πῶς. συμβαίνει ὅτι εὑρίσκει τις μίαν ὀρφανὴν καὶ πτωχὴν εὔμορφον, καὶ ἀρέσκεται διὰ τὴν εὐμορφίαν, καὶ λαμβάνει καὶ ἀνατρέφει αὐτήν· δόξαντος αὐτοῦ, ὡς ὀρφανὴν πτωχὴν εὔμορφον. ἰδοὺ καὶ θέλημα Θεοῦ ἐστι καὶ ἀγαθόν ἐστιν, οὐ μέντοι καὶ εὐάρεστον. τὸ δὲ εὐάρεστον, ὅταν ποιῇ τις ἐλεημοσύνην οὐ διά τινα λογισμὸν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλόν, διὰ τὴν συμπάθειαν, τοῦτό ἐστιν εὐάρεστον τῷ Θεῷ· τὸ δὲ τέλειόν ἐστιν ὅταν ποιῇ τις ἐλεημοσύνην, μὴ κατὰ κνιπείαν, μηδὲ κατὰ ὄκνον, μηδὲ κατὰ ὀλιγωρίαν, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει, καὶ πάσῃ προαιρέσει, οὕτως παρέχων, ὡς αὐτὸς λαμβάνων, οὕτως εὐεργετῶν, ὡς αὐτὸς εὐεργετούμενος. καὶ τότε γίνεται τέλειον. καὶ οὕτως εὑρίσκεταί τις ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον. ἰδοὺ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν γνώσει ποιεῖν. θέλει γὰρ τις γινώσκειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐλεημοσύνης, αὐτὴν τὴν χάριν αὐτῆς ὅτι μεγάλη ἐστίν, ὅτι δύναται καὶ ἁμαρτίας ἀφιέναι, καθὼς λέγει ὁ προφήτης· λύτρον ἀνδρός, ὁ ἴδιος πλοῦτος· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει, ἐλεημοσύναις λύτρωσαι τὰς ἁμαρτίας σου. καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπε· γίνεσθε οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν· οὐκ εἶπε, νηστεύσατε, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος νηστεύει· οὐδὲ εἶπε, γίνεσθε ἀκτήμονες, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀκτήμων ἐστίν. ἀλλὰ τί λέγει; γίνεσθε οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. ἰδικῶς γὰρ ἡ ἀρετὴ αὕτη μιμεῖται Θεόν· χαρακτηρίζει αὐτόν. χρεία οὖν ἐστιν, ὡς εἴπομεν, τούτῳ τῷ σκοπῷ προσέχειν ἀεί, καὶ ἐν γνώσει ποιεῖν. πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ διαφορά, ἡ ἐπὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐλεημοσύνης. ἔστι γάρ τις ποιῶν ἐλεημοσύνην, διὰ τὸ εὐλογηθῆναι τὸ χωρίον αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὸ χωρίον αὐτοῦ· ἄλλος ποιεῖ ἐλεημοσύνην, διὰ τὸ πλοῖον αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς σώζει τὸ πλοῖον αὐτοῦ· ἄλλος ποιεῖ διὰ τὰ τέκνα αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς σώζει καὶ φυλάττει τὰ τέκνα αὐτοῦ· ἄλλος ποιεῖ διὰ τὸ δοξασθῆναι, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζει αὐτόν, καὶ οὐκ ἀθετεῖ ὁ Θεὸς τινά.

A Hoc non vult Deus, vt scilicet voluntati suæ subseruiamus aut concurramus in istis. Vult nos Deus esse bonos, non quæ ipse voluerit hoc modo vt velimus. Quid igitur velle nos vult? Voluntatem ipsius bonam, & quicquid per bonam voluntatem eius fit. Huc est quæcunque nutu & præcepto eius eueniunt & fiunt, vt amare sese mutuo, compati, eleemosynas facere, atque alia huiuscemodi. En bona voluntas Dei. *Rom. 13.* Quid autem est & beneplacens? Omne bonum quod ab vllo fit, etsi semper bonum sit, non semper tamen beneplacens & gratum. Subiiciam exemplum: Occurrit quis B orphanæ puellæ & inopi: cuius pulchritudine captus & delectatus, illam suscipit in domum vt nutriat: exteriùs vt orphanam suscipit, interiùs autem in animo vt eius pulchritudine delectetur. *Voluntas beneplacens.* En hîc voluntas Dei est & bona, non autem beneplacens. Beneplacens enim est, cùm quis eleemosynam fecerit, non respectu aliquo humano, sed ob ipsum bonum, ob ipsam misericordiam & compassionem. Perfecta autem est, cùm quis petenti tribuit non parcè, non desidiosè, non negligenter, sed promptè, totis viribus, tota C intentione, sicque præbet, vt accipere, sic beneficio afficit vt beneficio affici videatur. En perfectam voluntatem Dei; Ita factitando diuinam voluntatem qualem ait Apostolus, *Rom. 13.* bonam, beneplacentem & perfectam complere quis poterit: hoc nimirum est, quod cum scientia & cognitione geritur. Optat verò aliquis vestrum agnoscere quantum sit bonum, quanta gratia eleemosynæ? *Eleemosynæ vtilitas.* magna profectò est, quæ potest peccata dimittere, (vt ait Propheta) Redemptio viri, sunt propriæ diuitiæ. *Prou. 13.* Et alio loco: In eleemosynis D redime peccata tua. *Dan. 4.* Et ipse Dominus dicit: Estote misericordes sicut pater vester cœlestis misericors est. *Luc. 6.* Non dixit, ieiunate, vt pater vester cœlestis ieiunat. Neque dixit, pauperes estote, vt pater vester cœlestis inops est. Sed quid ait? Estote misericordes sicut pater vester cœlestis misericors est. Propriè enim virtus ipsa imitatur Deum, ipsum exprimit & significat. Hoc igitur scopo & consideratione (vt dixi) semper nobis opus est; vt semper intenti simus cum scienE tia & cognitione operari. Variè enim & differenter considerari solet eleemosyna. *Eleemosyna danda multiplex finis, & ratio.* Alius enim facit eleemosynam vt benedicantur rura sua, & Deus vtique huius rura & agros benedicit. Alius eleemosynam facit, ne periclitetur nauis sua in mari, & Deus vtique istius nauem deducit in portum incolumem & saluat. Alius vt custodiat Deus filios suos, & hos quoque custodit Deus. Alius vt gloriam consequatur, & huic Deus gloriam largitur, & neminem fraudat Deus,

Sed quod quisque voluerit, hoc illi dat, dummodo id tale non sit quod animæ suæ noceat. Sed hi omnes mercedem suam amittunt, nullum enim depositum seruant apud Deum, cùm illorum intentio quam præmiserunt, non fuerit ob vtilitatem animæ. Vt benediceret Deus rura & agros tuos, fecisti, benedixit illa Deus: ob filios tuos fecisti, custodiuit filios tuos Deus: vt gloriam consequereris, fecisti, gloriam tibi largitus est Deus. Qua igitur in re debitor tuus est Deus? Reddidit tibi eorum quæ fecisti quam voluisti gratiam. Est autem & alius faciens eleemosynam vt liberetur à ventura pœna. Ecce hic facit ob vtilitatem animæ suæ, hic facit propter Deum. Non tamen & hic omnino vt vult Deus, facit. Adhuc enim in seruili statu est hic. Seruus enim non facit voluntatem Domini sui sponte & volens, sed timens ne vapulet. Similiter & hic facit, vt à pœna scilicet liberetur, & ipsum Deus à pœna liberabit. Facit alius eleemosynam vt mercedem recipiat, hoc quidem primo altius est. Sed & hic non facit omnino adhuc vt vult Deus. Neque enim adhuc est in filij statu: scilicet, vt mercenarius facit voluntatem Domini sui, vt mercedem recipiat & lucretur: ita hic facit præmij gratia. Tres autem status & dispositiones sunt, iuxta quas ex* Basilij sententia benefacere & virtutem exercere debemus, de quibus omnibus aliàs sermonem me vobis fecisse commemini. Si enim timore gehennæ benefaciamus, in seruili statu sumus: si vt mercedem recipiamus, in mercenarij: si boni ipsius gratia, ad filiorum statum transimus. Filius enim non facit patris voluntatem ob timorem, neque vt recipiat mercedem ab illo, sed volens illi deseruire, volens ipsum honorare, volens ipsi in omnibus obsequi & morem gerere. Sic igitur & nos eleemosynam faciamus ob ipsius eleemosynæ bonum: compatientes mutuò vt propriis membris, sic curam gerentes vniuscuiusque vt ab eo curari nos optaremus: sic dantes, tanquam acciperemus: & hæc est eleemosyna quæ cum cognitione fit. Ita vt dixi in filiorum statu reperimur. Nemo autem potest dicere, Pauper sum, & vnde misericordiam faciam, non habeo. Si enim non potes diuitibus & potentibus æqua distribuere, da in gazophylacium duo minuta, vt vidua illa paupercula; & illa accipit à te Deus super diuitum dona. Quod si nec etiam hoc habueris, at certè potes per ministerium ægrotantis misereri. Non potes & hoc? potes verbo fratrem tuum consolari & adhortari. Miserere igitur illius per verbum, & audi dicentem: Verbum bonum super datum optimum.

3. Hominum status. — ** Gregorij.* — *Marc.12. Luc.21. Eleemosyna multis modis.* — ** τῶν Eccl.18.*

A Ἀλλ' ὃ θέλει ἕκαστος παρέχει αὐτῷ, ὅταν μὴ βλάπτεται ἐκ τούτου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. ἀλλ' οὗτοι πάντες ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. οὐδὲν γὰρ ἀπέθεντο ἑαυτοῖς παρὰ τῷ Θεῷ, ἐπεὶ καὶ ὁ σκοπὸς ὃν προέθεντο, οὐκ ἦν διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν. διὰ τὸ εὐλογηθῆναι τὸ χωρίον σου, ἐποίησας, εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὸ χωρίον σου· διὰ τὰ τέκνα σου ἐποίησας, ἐφύλαξε τὰ τέκνα σου ὁ Θεός· διὰ τὸ δοξασθῆναι ἐποίησας, ἐδόξασέ σε ὁ Θεός· τί οὖν χρεωστεῖ σοι ὁ Θεός; ἀπέδωκέ σοι τὸν μισθὸν ὧν ἐποίησας. ἔστι δὲ ἄλλος ποιῶν ἐλεημοσύνην, ἵνα ῥυσθῇ ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως· B ἰδοὺ οὗτος ποιεῖ διὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· οὗτος κατὰ Θεὸν ποιεῖ· πλὴν οὐκ ἔστι καὶ καθὼς θέλει ὁ Θεός. ἀκμὴν γὰρ ἐν τῇ δουλικῇ καταστάσει ἐστίν. ὁ δοῦλος οὐ ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ θέλων, ἀλλὰ φοβούμενος μὴ δαρῇ· ὁμοίως καὶ οὗτος ποιεῖ, ἵνα ῥυσθῇ τῆς κολάσεως, καὶ ὁ Θεὸς ῥύεται αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς. ἄλλος ποιεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, ἵνα λάβῃ μισθόν· τοῦτο ὑψηλότερον μέν ἐστι τοῦ πρώτου· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἀκμὴν, ὡς θέλει ὁ Θεός. οὔπω C γάρ ἐστιν ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ διαθέσει· ἀλλ' ὥσπερ ὁ μισθωτὸς ποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ δεσπότου, διὰ τὸ λαβεῖν τὸν μισθὸν τοῦ δεσπότου καὶ κερδῆσαι· ὁμοίως καὶ οὗτος ποιεῖ διὰ τὸ κερδῆσαι καὶ ἔχειν μισθόν. τρεῖς γάρ εἰσι διαθέσεις δι' ὧν ὀφείλομεν ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος· ταῦτα καὶ ἄλλοτε εἶπον ὑμῖν. ἢ γὰρ φοβούμενοι τὴν κόλασιν ποιοῦμεν τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῇ δουλικῇ καταστάσει· ἢ διὰ τὸ λαβεῖν τὸν μισθὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῇ διαθέσει τοῦ μισθωτοῦ· ἢ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῇ διαθέσει τοῦ υἱοῦ. ὁ υἱὸς γὰρ οὐ ποιεῖ τὸ D θέλημα τοῦ πατρὸς ἀπὸ φόβου· οὐδὲ ὡς θέλων παρ' αὐτοῦ λαβεῖν μισθὸν, ἀλλὰ θέλων θεραπεῦσαι αὐτὸν, θέλων τιμῆσαι καὶ ἀναπαῦσαι αὐτόν. καὶ ἡμεῖς οὖν οὕτως ὀφείλομεν ποιεῖν τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τὸ καλὸν, συμπάσχοντες ἀλλήλοις, ὡς ἰδίοις μέλεσιν· οὕτως δὲ θεραπεύοντές τινα, ὡς ὅτι ἡμεῖς δι' ἐκείνου θεραπευόμεθα· οὕτως διδόντες, ὡς αὐτοὶ λαμβάνοντες. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν γνώσει ἐλεημοσύνη· οὕτως εὑρισκόμεθα καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ διαθέσει, E καθὼς εἴπομεν. οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν, πτωχός εἰμι, καὶ οὐκ ἔχω πόθεν ἐλεῆσαι. κἂν γὰρ οὐ δύνασαι δοῦναι, ὡς ἐκεῖνοι οἱ πλούσιοι οἱ διδόντες τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, δὸς δύο λεπτὰ, ὡς ἡ χήρα ἡ πτωχή· καὶ προσδέχεται αὐτὰ ὁ Θεὸς παρά σου ὑπὲρ τὰ δῶρα ἐκείνων. οὐδὲ οὕτως ἔχεις; ἀλλ' ἔχεις δύναμιν, καὶ δύνασαι δι' ὑπηρεσίας ἐλεῆσαι τὸν ἀσθενοῦντα. οὐ δύνασαι οὐδὲ *τοῦτο, δύνασαι λόγῳ παρακαλέσαι τὸν ἀδελφόν σου. ἐλέησον οὖν αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου, καὶ ἄκουσον τοῦ λέγοντος, ἀγαθὸς λόγος ὑπὲρ δῶρα·

ἀπαντῆσαι, οὐδὲ λόγῳ δυνάσαι ὠφελῆσαι, δύνασαι ἐὰν παροξυνθῇ κατὰ σοῦ ὁ ἀδελφός σου, ποιῆσαι ἔλεος εἰς αὐτόν, καὶ βαστάσαι αὐτὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ταραχῆς αὐτοῦ, βλέπων αὐτὸν ἐπηρεαζόμενον ἐκ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ· καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ ἓν ῥῆμα καὶ πλέον ταράξαι αὐτόν, σιωπῆσαι, καὶ ἐλεῆσαι αὐτόν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀποσπῶν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ· δύνασαι πάλιν ἐὰν ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐλεῆσαι αὐτόν, καὶ ἀφιέναι αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἵνα καὶ σὺ ἄφεσιν λάβῃς παρὰ Θεοῦ. λέγει γάρ, ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· καὶ εὑρίσκῃ ποιῶν ἔλεος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, συγχωρῶν αὐτῷ ἃ ἡμάρτησεν εἰς σέ. ἔδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐξουσίαν, ἐὰν θέλωμεν, συγχωρεῖν ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα καὶ εἰς ἡμᾶς γινόμενα· καὶ οὐκ ἔχεις πῶς ἐλεῆσαι τὸ σῶμα, ἐλεεῖς δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. καὶ ποῖον ἔλεος μέγα, ὡς τὸ ἔλεος τῆς ψυχῆς; ὥσπερ γὰρ ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα ἐστὶ τοῦ σώματος, οὕτως καὶ τὸ ἔλεος τὸ γινόμενον εἰς τὴν ψυχήν, μεῖζόν ἐστι τοῦ γινομένου εἰς τὸ σῶμα· ὥστε οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν ὅτι οὐ δύναμαι ἐλεῆσαι. ἕκαστος δύναται πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ποιεῖν ἔλεος, μόνον σπουδασάτω ἕκαστος ἐκεῖνο ὃ ποιεῖ ἀγαθόν, μετὰ γνώσεως ποιεῖν· καθὼς περὶ ἑκάστης ἀρετῆς εἴπομεν. εἴπομεν γὰρ ὅτι ὁ ἐν γνώσει ποιῶν, οὗτός ἐστιν ὁ δόκιμος καὶ τεχνίτης, ὁ οἰκοδομῶν μετὰ ἀσφαλείας τὸν ἴδιον οἶκον. περὶ τούτου λέγει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ὅτι ὁ φρόνιμος οἰκοδομεῖ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ οὐδὲν τῶν ἀπαντώντων δύναται παρασαλεῦσαι αὐτήν. ὁ Θεὸς ὁ φιλάνθρωπος δώῃ ἡμῖν ἀκούειν καὶ ποιεῖν ἃ ἀκούομεν, ἵνα μὴ γένωνται ἡμῖν εἰς κρίμα οἱ λόγοι οὗτοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A Sed esto quòd neque verbo possis misericordiam facere, at certè potes si in te excanduerit frater, fragilitatis illius misereri, & eum ferre in tempore turbationis suæ, cùm non ignores tentatum illum à communi hoste. Cúmque possis illi respondere, & turbatum magis incendere, si taceas, misericordiam facis in animam eius: & de hostili eum manu rapis. Potes rursum, si in te peccauerit frater tuus, illi dimittere & ignoscere peccatum eius, vt & tu à Domino misericordiam & veniam consequaris: ait enim, Dimittite & di- *Luc. 6.* B mittetur vobis: & sic misericordiam facis in animam fratris tui, dimittens illi peccatum quod in te commisit. Videtur enim Deus nobis potestatem dedisse dimittendi peccata inter nos commissa. Ita vt si non habeas, quomodo corporis eius miserearis, misereri possis animæ. Et quod obsecro, misericordiæ maius genus est, quàm misericordia animæ? Vt enim illustrior est anima quàm corpus. Ita misericordia animæ maior est quàm corporis. Ita iã potest nemo dicere non posse se misericordiam facere. Potest vnusquisque iuxta vires & statum suum misereri, dummodo studeat C quicquid erit boni, illud agere cum cognitione, vt superiùs de qualibet virtute diximus. Diximus enim, eum qui cum scientia & cognitione operatur, esse probatissimum architectum, qui domum suam securus ædificat. De talibus etiam dicit Euangelium: Quia scilicet vir prudens ædificat domum *Matth. 7.* suam supra petram, ita vt nullus incursus hostium, illam possit concutere aut mouere. Deus benignus & clemens præstet nobis audire & facere quæ diximus, ne in iudicij die sermones huiusce modi nobis ad indicium fiant. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. D Amen.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΝΙΣΤΕΙΩΝ,

Διδασκαλία ιε΄.

ΕΝ τῷ νόμῳ προσέταξεν ὁ Θεὸς υἱοῖς Ἰσραήλ, ἵνα καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδεκατῶσι πάντα ὅσα ἂν κτήσωνται· καὶ οὕτως ποιοῦντες, εὐλογοῦντο ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῶν. τοῦτο εἰδότες οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἐβουλεύσαντο πρὸς βοήθειαν καὶ εὐεργεσίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ τοῦτο μειζόνως καὶ ὑψηλοτέρως ἡμῖν παραδοῦναι αὐτὰς τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποδεκατοῦσθαι, καὶ οἱονεὶ ἀφιερῶσαι τῷ Θεῷ, ἵνα οὕτως καὶ εὐλογούμεθα ἐν τοῖς ἔργοις ἡμῶν,

DE IEIVNIO SANCTO.

DOCTRINA XV.

E IN lege scriptum est imperasse Deum filiis Israel, vt singulis annis decimas *Num. 18.* darent omnium quæ possiderent: & id facientes in cunctis operibus suis benedicebantur. Hoc agnoscentes Apostoli sancti consuluere commodis & vtilitatibus animarum nostrarum, quò decimationem hanc excellentius & magnificentius redderemus: dom scilicet dierum vitæ nostræ decimas daremus, & sic Deo nostro sacrificaremus, sic ab eo benediceremur in operibus nostris,

sic quoquo anno peccata purgaremus, quæ A per integrum annum essent à nobis perpetrata. atque boc inter se tractantes consecrarunt nobis ex trecentis sexaginta diebus, septem has hebdomadas ieiuniorum. Quibus patres nostri aliam addere cogitauerunt, quo ad labores venturi ieiunij præpararemur, & ipsum ieiunium numeru sanctæ quadragesimæ quam Dominus noster integram ieiunauit, honoratius redderent. Octo enim hebdomadas, subtractis sabbatis & domioicis, quadraginta dies persiciunt, præhonorato quoque B in seipso ieiunio sabbati sancti quod inter cætera ieiunia totius anni sanctissimum & verissimum est. Septem autem hebdomadæ absque sabbatis & dominicis, triginta quinque dies complent, quibus adiecto sabbato sancto & media parte illustrius illius & splendidissimæ noctis triginta sex cum dimidio computantur dies, quæ decima pars est, si rectè numeres, trecentorum sexagiota quinque dierum anoi. Trecentorum enim dierum decima pars est triginta, sexagenarij verò numeri, sex, quinquenarij au C tem dimidius dies. Hæc est decimatio, quam nobis in pœnitentiam & purgationem peccatorum nostrorum Apostoli sancti coosecrarunt. Quicunque igitur seipsum sacris his diebus, vt decet, omni diligentia seruauerit, beatus erit, fratres, etiamsi ei vt bomini peccare interdum cootigerit, vel ex fragilitate, vel infirmitate Ad hoc eoim nobis dedit Deus sanctissimos hos dies, vt in eis scilicet studeat vnusquisque pœnitentiam agere, & purgari à peccatis toto anno commissis, vt ita purgata & releuata ab onere D anima sacratissimo die resurrectioois occurrat, & sanctissima mysteria in gratia accipiat nouus homo factus per pœnitentiam sanctorum horum ieiuniorum, sicque cum gaudio & lætitia spirituali cum Deo celebret sanctam omnem pentecosten. Pentecoste enim animæ resurrectio est, vt è senioribus vnus aiebat: Cuius sanè id signum est qoòd genua in ecclesia non flectimus per sanctam omnem pentecosten. Quisquis igitur purgari voluerit à peccatis totius anni, caueat E primum ne se nimio cibo, aut potu ingurgitet. Ciborum enim nimia ingorgitatio (vt patres nostri sensere) plurima mala homini affert. Caueat quoque ne ieiunium absque magna necessitate dissoluat, non quærat opiparas dapes, nec se ad vomitum expleat: non sollicitus sit de generibus vini, non de varietate ciborum.

Octaua quadragesima. *Sabbatum sanctum.* *Intelligit de ritu Græcanico.* *Nam Romana Ecclesia alium morem colit sabbatis in quadragesima ieiunans.* * ὀκτώ. * ἡγίασαν. *Mysteria sanctiss.* * αὐταῖς. *Pentecoste.* *Gula duplex differentia.*

καὶ ἐξιλασώμεθα καθ' ἕκαστον ἔτος τὰς ἁμαρτίας ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ. καὶ ψηφίσαντες, ἡγίασαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ταύτας τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῶν νηστειῶν· οὕτω γὰρ ἀφώρισαν ἑπτὰ ἑβδομάδας. ἀλλ' οἱ πατέρες τῷ χρόνῳ συνεῖδον προστεθῆναι αὐταῖς καὶ ἄλλην μίαν ἑβδομάδα, ἅμα μὲν διὰ τὸ προγυμνάζεσθαι, καὶ οἷον προσομαλίζεσθαι τοὺς μέλλοντας εἰσελθεῖν εἰς τὸν κόπον τῶν νηστειῶν, ἅμα δὲ καὶ τιμῶντες τὰς νηστείας τῷ ἀριθμῷ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς· ἣν ἐνήστευσεν ὁ Κύριος ἡμῶν. αἱ γὰρ * ἑπτὰ B ἑβδομάδες ὑφαιρουμένων τῶν Σαββάτων καὶ τῶν κυριακῶν, τεσσαράκοντα ἡμέραι γίνονται, τιμωμένης καθ' ἑαυτὴν τῆς νηστείας τοῦ ἁγίου Σαββάτου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἱερωτάτην καὶ μόνην νηστείαν, ἀπὸ πάντων τῶν Σαββάτων τοῦ ἐνιαυτοῦ. αἱ δὲ ἑπτὰ ἑβδομάδες χωρὶς τῶν Σαββάτων καὶ τῶν κυριακῶν γίνονται τριάκοντα πέντε ἡμέραι· λοιπὸν, προστιθεμένου τοῦ Σαββάτου τοῦ μεγάλου, καὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς λαμπρᾶς καὶ φωτοποιοῦ νυκτὸς, τριάκοντα ἓξ ἥμισυ ἡμέραι εἰσίν. ὅπερ ἐστὶ τὸ δέκατον τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας. τῶν γὰρ τριακοσίων τὸ C δέκατόν ἐστι τριάκοντα, καὶ τῶν ἑξήκοντα τὸ δέκατον, ἡ ς'. καὶ τῶν πέντε, τὸ ἥμισυ. ἰδοὺ τριάκοντα ἓξ ἥμισυ ἡμέραι καθὼς εἴπομεν. αὕτη ἐστὶν ἡ δεκατία, ὡς ἂν εἴπῃ τις, παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἣν * ὑγίασαν ἡμῖν εἰς μετάνοιαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καθάρσιον οὖσαν τῶν ἁμαρτιῶν, ὡς εἶπον, παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ. ὅστις οὖν φυλάττει ἑαυτὸν καλῶς καὶ ὡς δεῖ ἐν ταῖς ἁγίαις ἡμέραις ταύταις, μακάριός ἐστιν ἀδελφοί. κἂν γὰρ ἔτυχεν αὐτὸν, ὡς ἄνθρωπον, ἁμαρτῆσαι, εἴτε ἐξ ἀσθενείας, ἢ ἀμελείας· ἰδοὺ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὰς ἁγίας ἡμέρας ταύτας, ἵνα ἐὰν σπουδάσῃ D τις μετὰ νήψεως καὶ ταπεινοφροσύνης φροντίσαι ἑαυτοῦ, καὶ μετανοῆσαι ἐν * ἑαυτῆς, καθαρθῇ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ λοιπὸν ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βάρους, καὶ οὕτως καθαρῶς προσέρχεται τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μεταλαμβάνει ἀκατακρίτως τῶν ἁγίων μυστηρίων νέος ἄνθρωπος γενόμενος, διὰ τῆς μετανοίας τῶν ἁγίων νηστειῶν τούτων, καὶ μένει μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς, ἑορτάζων σὺν Θεῷ πᾶσαν τὴν ἁγίαν πεντηκοστήν. πεντηκοστὴ γάρ ἐστιν ἀνάστασις ψυχῆς, ὡς λέγει τις. τού- E του γὰρ καὶ σύμβολόν ἐστι τὸ μὴ κλίνειν ἡμᾶς γόνυ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ πᾶσαν τὴν πεντηκοστήν. ἕκαστος οὖν θέλων καθαρισθῆναι ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, διὰ τῶν ἡμερῶν τούτων, θέλει πρῶτον μὲν φυλάττειν ἑαυτὸν ἀπὸ ἀδιαφορίας βρωμάτων. ἡ γὰρ ἀδιαφορία τῶν βρωμάτων, καθὼς λέγουσιν οἱ πατέρες, γεννᾷ τῷ ἀνθρώπῳ πᾶν κακόν. εἶτα θέλει ὁμοίως φυλάττειν τὸ, μὴ καταλύειν τὴν νηστείαν χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης, τὸ μὴ ἐπιζητεῖν τὰ ἡδέα βρώματα, τὸ μὴ καταβαρεῖν ἑαυτὸν τῇ πλησμονῇ τῶν βρωμάτων, ἢ πομάτων·

Dux

δύο γάρ εἰσι διαφοραὶ τῆς γαστριμαργίας· ἔστιν ὅτε πολεμεῖταί τις εἰς τὴν ἡδύτητα, καὶ οὐκ ἀεὶ θέλει πολλὰ φαγεῖν· ἀλλὰ θέλει εὔηδα. καὶ συμβαίνει ὅτι ἐσθίει ὁ τοιοῦτος βρῶμα ἀρέσκον αὐτῷ, καὶ τοσοῦτον ἡττᾶται τῇ ἡδονῇ αὐτοῦ, ὅτι μένει κρατῶν τὸ βρῶμα ἔνδον εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ μασώμενος αὐτὸ ἐπὶ ἱκανόν, καὶ μὴ βουλόμενος καταπιεῖν αὐτὸ διὰ τὴν ἡδονήν. αὕτη λέγεται * λαιμαργία. ἄλλος πολεμεῖται εἰς πλησμονήν, καὶ οὐ θέλει καλὰ βρώματα, οὐδὲ μέλει αὐτῷ περὶ ἡδύτητος. ἀλλὰ κἂν καλά εἰσι κἂν κακά, οὐ θέλει εἰ μὴ μόνον φαγεῖν, εἴτι δήποτε ἐὰν ὦσι, οὐ μέλει αὐτῷ εἰ μὴ μόνον τοῦ γεμίσαι τὴν γαστέρα αὐτοῦ. αὕτη λέγεται γαστριμαργία. καὶ λέγω ὑμῖν καὶ τὴν αἰτίαν τῶν ὀνομάτων τούτων· μαργαίνειν λέγεται παρὰ τοῖς ἔξω τὸ μαίνεσθαι, καὶ μάργος λέγεται ὁ μαινόμενος. ὅταν μὲν οὖν ἔλθῃ ἡ νόσος ἐκείνη καὶ ἡ μανία τινὶ περὶ τὸ πληρωθῆναι τὴν γαστέρα, τότε λέγεται γαστριμαργία, παρὰ τὸ μαργαίνειν· ὅ ἐστι μαίνεσθαι τὴν γαστέρα, ὅταν δὲ γένηται περὶ τὸν λαιμὸν καὶ μόνον ἡ ἡδονή, καλεῖται λαιμαργία, παρὰ τὸ μαργαίνειν τὸν λαιμόν. ταῦτα οὖν χρὴ φυλάττειν, καὶ φεύγειν μετὰ πάσης νήψεως τὸν θέλοντα καθαρθῆναι ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. οὐκ εἰσὶ γὰρ κατὰ χρείαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ κατὰ πάθος· καὶ ἐὰν ἀνάσχηται αὐτῶν, γίνονται αὐτῷ εἰς ἁμαρτίαν· ὥσπερ ἐστὶ τὸ νομίμως βιῶσαι καὶ τὸ πορνεῦσαι· ὅτι ἡ μὲν πρᾶξις ἡ αὐτή, ὁ δὲ σκοπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὴν διαφορὰν τοῦ πράγματος. ὁ μὲν γὰρ διὰ παιδοποιΐαν συμμίγνυται, ὁ δὲ διὰ τὸ πληρῶσαι ἰδίαν φιληδονίαν· οὕτως ἐστὶν εὑρεῖν καὶ ἐπὶ τῆς βρώσεως, ὅτι ἓν πρᾶγμά ἐστι τὸ φαγεῖν κατὰ χρείαν καὶ τὸ φαγεῖν διὰ τὴν ἡδονήν. ὁ δὲ σκοπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν. τὸ δὲ κατὰ χρείαν φαγεῖν ἐστιν, ὅταν ὁρίζει τις ἑαυτῷ πόσον λαμβάνει τῆς ἡμέρας, καὶ βλέπει, εἰ ἐβάρησεν αὐτὸν ἐκεῖνο ὃ ὥρισε, καὶ χρήζει ἐπᾶραι μικρὸν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐπαίρει, ἢ οὐκ ἐβάρησεν αὐτόν, οὐκ ἐστάθη δὲ ἐπ᾽ αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ χρήζει προσθεῖναι ἄλλο μικρόν, καὶ προστίθησι μικρόν, καὶ οὕτως δοκιμάζει καλῶς τὴν χρείαν αὐτοῦ, καὶ στοιχεῖ λοιπὸν τῷ ὁρισμένῳ, καὶ οὐ διὰ τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ σκοπῷ τοῦ στῆσαι τὴν δύναμιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. καὶ αὐτὸ δὲ ὃ λαμβάνει τις, ὀφείλει μετ᾽ εὐχῆς λαμβάνειν, καὶ κατακρίνειν ἑαυτὸν ἐν τῷ λογισμῷ, καὶ ὡς ἀνάξιον ὄντα οἵας δήποτε παρακλήσεως, καὶ μὴ προσέχειν ἐάν τινες κατά τινος χρείας, ὡς εἰκός, ἢ ἀνάγκης θεραπεύωνται, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ζητῇ ἀνάπαυσιν, ἢ νομίζει ὅτι ἐλαφρόν ἐστι τῇ ψυχῇ τὸ ἀναπαύεσθαι. ποτὲ ὄντος μου ἐν τῷ κοινοβίῳ, ἀπῆλθον ἐπισκέψασθαι ἕνα τῶν γερόντων. (ἦσαν γὰρ ἐκεῖ πολλοὶ μεγάλοι γέροντες,)

A Duæ enim differentiæ gulæ sunt. Prima est cùm homo ad dulcia & gustu suauia trahitur, nec edere multum optat, sed id pauxillum & modicũ quod edendum est, vt quàm apparatissimũ sit & suauissimum vult. Et huic vt plurimum euenit cùm quidpiã sibi gratũ comederit, vt à voluptate tandem superetur, quòd cibũ per os sæpe sæpiusq; volutat, & contritũ dentibus satis superq; vix pariter deglutire ob nimiã quã in eo capit dulcedinem & voluptatem. Hęc lęmargia dicitur, id est gutturis, seu palati voluptas. Altera est quæ ad saturitatem explere se cupit, neq, optat apparatas mensas, aut ipsi curæ est varietas ciborum, sed qualescunque B sint, non discernit, non curat, explere tantummodo se & ingurgitare cupit. Hęc dicitur gastrimargia. i. ventris ingluuies. Quorũ nominum libet vobis rationem afferre & aperire, μαργαίνειν exponunt profani μαίνεσθαι. i. furere, insanire, & μάργος, i. μαινόμενος, hoc est furens, insanus. Cùm igitur in homine fit is furor & insania vt ventrem immodestiùs impleat, γαστριμαργία, id est, ventris ingluuies vel insania: παρὰ τὸ μαργαίνειν, ὅ ἐστι μαίνεσθαι τὴν γαστέρα, id est quòd venter insaniat. Cùm verò fit circa solam gutturis voluptatem, vocatur λαιμαργία παρὰ τὸ μαργαίνειν τὸν λαιμόν, id est quòd guttur insaniat. C Has igitur gulæ species declinare opus est ei qui à peccatis suis purgari voluerit. Nõ enim sunt ad necessitatem corporis, sed ad vitium ipsius, fientque in peccatum vnicuique qui eas in se regnare patietur. Nam vt differt legitimo matrimonio vti, & fornicari, cùm eadem ipsa actio sit, intẽtio verò ipsius rei differentiam & distinctionem faciat: * Hic enim vt filios generet commiscetur & coit, ille autem vt libidinem expleat: Id ipsum in cibo dicere & inuenire est, quoniam idem est edere ob necessitatem, & edere ob volupta-D tem. Intentio autem peccatum facit. Comedere autem ob necessitatem, est quando quis sibiipsi statuit quauis die tantum cibi quantũ expedit & satis est vesci. Qui si postea ea mensura sese aggrauatum senserit, aliquantulùm ex ea demit, aut si modica fuerit ad corpoream necessitatem, adiicit quantum satis esse iudicat: hic sanè non iniuria commendatur, quòd corpori suo necessaria tribuat & procuret, non voluptatem inducat. Intentio enim eius semper est ad corpoream E necessitatem, non ad voluptatem, aut gulam. Debet & is prętерea qui comedit, cibum cum gratiarum actione recipere, & sese quasi indignum existimare refectione huiuscemodi, neque imitari quosdam, qui vel ex consuetudine ob eorum dignitatem, vel ex necessitate seruitia ministrorũ adhibeot sibi frequẽtia, & in mensa diutius recumbunt. Nam huiuscemodi cerimoniæ animæ inutiles admodum sunt. Dum essem aliquando in cœnobio, vnum è senioribus visendi gratia adij, (Tunc enim ibi aderant plures viri graues & senes)

[margin: * λαιμαργία.]

[margin: Gastrimargia]

[margin: * In his scilicet quæ ex suo genere non sunt peccata.]

[margin: Gratiarum actio post pastũ.]

inueniqué adoleſcentem cum eo comedentem, atque illi pariter deſeruientem. Seorſum igitur euocato adoleſcente, dixi ei, Intelligis ne frater, ſeniores hos conuiuantes quam parciſſimè & modeſtiſſimè, ſimiles eorum eſſe qui loculos tenent, & tamdiu operantur quamdiu illos repleant, & congregare in eo ſtudent varij generis pecunias, & nummos quos in neceſſitatis tempore proferant? Operati ſanè ſunt hi & laborauerunt diligenter, & theſauros innumeros ſibi parauerunt, quorum partem obſignauerunt & concluſerunt, partem ad neceſſitatem eorum ſeruauerunt: quos nunc in tempore infirmitatis & ſenectutis proferunt, reliquos autem clauſos & obſignatos ſeruant. Nos verò cùm loculos nullos habeamus, vnde abſumimus? Vt igitur dixi, etiam in his quæ ad neceſſitatem noſtram pertinent, indignum eſt curam & diligentiam expetere, cùm etiam ipſa vita ſulitaria vix digni ſimus: & ita omnia cum timore Domini accipere decet: ſicque nihil nobis fiet in iudicium. Et iam ſatis dictum eſt de ventris continentia. At non ſolùm diætæ noſtræ à nobis ratio habenda eſt, ſed etiam ab omni alio peccati genere abſtinendum, vt quemadmodum corpore ieiunamus, ita quoque linguam à murmuratione coërceamus, à mendacio, ab ira, à conuitiis, ab otioſo ſermone, & à quouis denique peccati genere, quod à lingua procedit. Debemus etiam oculis ieiunare, ne ſcilicet vana inſpiciamus, ne diſcurramus vagi & curioſi, ne oculos aliquando ad inhoneſta aliqua & pudenda inflectamus. Similiter manus & pedes ab omni nefario opere perpetuò cohibere congruum eſt. Et huiuſcemodi ieiunium acceptabile ieiunantes, vt ait diuus Baſilius, hoc eſt abſtinentes ab omni malo in quod ſenſus noſtri inclinantur, diei illi ſacratiſſimæ reſurrectionis mundi renouati, & digni diuinorum myſteriorum participatione occurremus. Egrediemur quoque obuiam Domino noſtro, recipientes eum cum palmis & ramis oliuarum in pullo aſinæ ſedentem, & in ſanctam ciuitatem ingredientem. Quid eſt autem Dominum in pullo aſinæ ſedere? In pullo aſinæ ſedit vt animam noſtram irrationalem factam, vt ait Propheta, & iumentis inſipientibus comparatam, conuerteret ad rationem Dei, & eam diuinitati ſuæ ſubiiceret. Quid verò eſt illi occurrere cum palmis & ramis oliuarũ? Moris eſt cùm quis à bello redierit, profligatis hoſtibus & in fugam verſis, vt ſuorum quiſque ei cum palmis & ramis oliuarum vt victori occurrat. Victoriæ namque ſignum palma eſt. Item cùm aliquis iniuria affectus extre voluerit ad eum qui poſſit illum ab iniuria vindicare & vlciſci, oliuarum ramos præmittit, clamitans

Deliciæ iuuenis fugiendæ.

Lingua coërcenda.

Oculis ieiunare.

Matth. 21.

Christus aſinæ inſidens, myſticè quid.

καὶ εὑρίσκω τινὰ ὑπηρετοῦντα αὐτῷ ἀδελφὸν προσμένοντα μετ' αὐτοῦ, καὶ λέγω αὐτῷ κατ' ἰδίαν, εἶδες ἀδελφέ, οὗτοι οἱ γέροντες οὓς βλέπεις προσηνεῖς καὶ ἔχοντας μικρὰν θεραπείαν, ὅμοιοί εἰσιν ἀνθρώποις οἵτινες κτησάμενοι βαλάντιον, ἔμειναν ἐργαζόμενοι καὶ βάλλοντες εἰς τὸ βαλάντιον ἐκεῖνο, ἕως οὗ ἐγέμισαν αὐτό, καὶ μετὰ τὸ σφραγίσαι αὐτό, πάλιν εἰργάσαντο καὶ συνῆξαν ἑαυτοῖς πρὸς ἄλλα χίλια νομίσματα, ἵνα ἐν καιρῷ ἀνάγκης εὕρωσι πόθεν ἐκβαλεῖν, καὶ φυλάξωσι τὰ ἐν τῷ βαλαντίῳ· οὕτως καὶ οὗτοι ἔμειναν ἐργαζόμενοι, καὶ θησαυρίζοντες ἑαυτοῖς, καὶ μετὰ τὸ σφραγίσαι τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, εἰργάσαντο ἄλλα ὀλίγα, καὶ ἔχουσιν αὐτὰ ἐν καιρῷ ἀσθενείας, ἢ γήρως, ἵνα ἀπ' αὐτῶν ἐκβάλλωσιν· ἐκεῖνα δὲ ἔχωσι τεθησαυρισμένα. ἡμεῖς δέ, οὐδὲ αὐτὸ τὸ βαλάντιον ἐκτησάμεθα, πόθεν ἀναλίσκομεν; διὰ τοῦτο, ὡς εἶπον, ὀφείλομεν κἂν εἰς χρείαν λαμβάνωμεν, καταγινώσκειν ἑαυτοὺς καὶ ἀναξίους λογίζεσθαι πάντη τῆς θεραπείας, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς μοναδικῆς ζωῆς, καὶ μὴ μετὰ ἀδείας λαμβάνειν. καὶ οὕτως οὐ γίνεται ἡμῖν εἰς κατάκριμα. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐγκρατείας τῆς γαστρός. χρήζομεν δὲ μὴ μόνον τὴν δίαιταν ἑαυτῶν φυλάττειν, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης ἁμαρτίας ἀπέχεσθαι, ἵνα ὥσπερ νηστεύομεν τῇ κοιλίᾳ, οὕτως νηστεύωμεν καὶ τῇ γλώττῃ, ἀπεχόμενοι ἀπὸ καταλαλιᾶς, ἀπὸ ψεύδους, ἀπὸ ἀργολογίας, ἀπὸ λοιδορίας, ἀπὸ ὀργῆς, ἀπὸ πάσης ἁπλῶς ἁμαρτίας γινομένης διὰ τῆς γλώσσης· ὁμοίως νηστεύειν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ μὴ βλέπειν μάταια, τὸ μὴ παρρησιάζεσθαι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, μὴ προσέχειν τινὶ ἀναιδῶς· ὁμοίως καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας κωλύειν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος· καὶ οὕτως νηστεύοντες, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος, νηστείαν δεκτήν, ἀπεχόμενοι ἀπὸ πάσης κακίας διὰ ὅλων τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν ἐνεργουμένης, προσερχόμεθα τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, ὡς εἴπομεν ἤδη, νέοι καὶ καθαροί, καὶ ἄξιοι τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων μυστηρίων, προσέτι ἐξελθόντες εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ δεξάμενοι αὐτὸν μετὰ βαΐων καὶ κλάδων ἐλαιῶν, καθήμενον ἐπὶ πῶλον, καὶ εἰσερχόμενον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. τί θέλει εἶναι τὸ καθίσαι αὐτὸν ἐπὶ πῶλον; ἐπὶ πῶλον ἐκάθισεν, ἵνα τὴν ἀλογωθεῖσαν, φησὶν ὁ προφήτης, ψυχὴν καὶ ὁμοιωθεῖσαν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ἐπιστρέψῃ, ὡς λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑποτάξῃ αὐτὴν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι. τί δέ ἐστι τὸ ἀπαντῆσαι αὐτῷ μετὰ βαΐων καὶ κλάδων ἐλαιῶν; ὅταν ἐξέρχεταί τις εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ ἀντιδίκου, καὶ ὑποστρέφει νικήσας, ἔχουσιν τῶν ἰδίων ἀπαντᾷν αὐτῷ μετὰ βαΐων, ὡς νικητῇ. νίκης γὰρ σύμβολόν ἐστι τὸ βαΐον· πάλιν ὅταν τις ἀδικεῖται ὑπό τινος, θέλει προσελθεῖν τῷ δυναμένῳ ποιῆσαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ, κλάδους ἐλαιῶν βαστάζει,

βοῶν καὶ αὐτῶν ἐλεηθῆναι καὶ τυχεῖν βοηθείας· αἱ ἐλαῖαι γὰρ σύμβολόν εἰσι τοῦ ἐλέους. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπαντήσωμεν τῷ δεσπότῃ ἡμῶν Χριστῷ μετὰ βαΐων μὲν, ὡς νικητῇ· αὐτὸς γὰρ ἐνίκησε τὸν ἐχθρὸν ὑπὲρ ἡμῶν· μετὰ κλάδων δὲ ἐλαιῶν, αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ ἔλεος. οὕτως καὶ ἡμεῖς νικήσωμεν δι' αὐτοῦ αἰτοῦντες, καὶ εὑρεθῶμεν βαστάζοντες αὐτῷ τὰ νικητήρια, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς νίκης ἧς αὐτὸς ἐνίκησεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἧς ἐνικήσαμεν καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν.

A vt sui omnes misereantur, & opem ferant: oliua enim misericordiæ signum est. Sic & nos Domino nostro Christo occurramus cum palmis vt victori: vicit enim ipse hostem nostrum: cum ramis autem oliuarum, vt ab eo misericordiam impetremus: vt quemadmodum ille pro nobis pugnauit & vicit, ita & nos per ipsum victores esse possimus, portemusque signa victoriæ non solùm ob victoriam qua ille pro nobis vicit, sed etiam ob eam qua & nos per ipsum vicimus, precibus sanctorum omnium. Amen.

Cum ramis oliuarũ Christo occurrendum.

B

ΠΡΟΣ ΤΙΝΑΣ ΚΕΛΛΙΩΤΑΣ ἐρωτήσαντας αὐτὸν τοῦ παραβάλλειν.

Διδασκαλία ιϛʹ.

ΛΕΓΟΥΣΙΝ οἱ πατέρες, ὅτι καθῆσαι εἰς τὸ κελλίον ἥμισύ ἐστι, καὶ τὸ παραβάλλειν γέρουσιν ἥμισυ ἐστι. τοῦτο σημαίνει ὁ λόγος, ὅτι καὶ ἐν τῷ κελλίῳ καὶ ἔξωθεν τοῦ κελλίου, ὁμοίως τηρήσεως χρεία, καὶ τοῦ εἰδέναι ἵνα τί καὶ διὰ τί ὀφείλει ἡσυχάζειν καθ' ἑαυτὸν, καὶ διὰ τί ὀφείλει παραβάλλειν πατράσι καὶ ἀδελφοῖς. ἐὰν γὰρ νήφῃ τις περὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον, σπουδάζει ποιεῖν, ὡς εἶπον οἱ πατέρες· καὶ ὅτε μὲν κάθηται ἐν τῷ κελλίῳ, εὔχεται, μελετᾷ, ποιεῖ μικρὸν ἐργόχειρον, φροντίζει κατὰ δύναμιν τῶν λογισμῶν· ὅτε δὲ πάλιν παραβάλλει πού ποτε, κατανοεῖ καὶ βλέπει τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, εἰ ὠφελεῖται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῶν ἀδελφῶν, ἢ οὔ. καὶ ἔτι δύναται ἀβλαβῶς ἀνακάμψαι εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν εἰς τι βλαβέντα, μανθάνει τὴν ἀσθένειαν ἑαυτοῦ· μανθάνει ὅτι ἀκμὴν οὐδὲν ἐκτήσατο ἐκ τῆς ἡσυχίας, καὶ * ἀποστρέφει ταπεινωμένος εἰς τὸ ἴδιον κελλίον, καὶ κλαίων, μετανοῶν, παρακαλῶν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ, καὶ οὕτως λοιπὸν καθέζεται προσέχων ἑαυτῷ. εἶτα πάλιν ἔρχεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ βλέπει ἑαυτὸν εἰ ἔμεινεν ἡττωμένος εἰς τὰ πρῶτα, ἢ εἰς ἄλλα, καὶ οὕτως πάλιν ὑποστρέφει εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, ὁμοίως τὰ αὐτὰ ποιῶν, κλαίων, μετανοῶν, δεόμενος περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. τὸ κελλίον γὰρ ὑψοῖ, οἱ δὲ ἄνθρωποι δοκιμάζουσιν. ὥστε καλῶς εἶπον οἱ πατέρες, ὅτι τὸ καθῆσαι εἰς τὸ κελλίον, ἥμισύ ἐστι, καὶ τὸ παραβάλλειν γέρουσιν, ἥμισύ ἐστι. καὶ ὑμεῖς οὖν ὅτε παραβάλλετε ἀλλήλοις, ὀφείλετε εἰδέναι διὰ τί ἐξέρχεσθε τοῦ κελλίου, καὶ μὴ ἀφαρεὶ ἀπέρχεσθαι πώποτε. ὁ γὰρ ἀσκόπως ὁδοιπορῶν, καθὼς εἶπον οἱ πατέρες, ματαιοπονεῖ. ἕκαστος οὖν ποιῶν πρᾶγμα, ὀφείλει ἔχειν σκοπὸν πάντως καὶ εἰδέναι διὰ τί ποιεῖ αὐτό.

AD QVOSDAM CELLIOTAS interrogantes ipsum de congressibus & colloquiis.

DOCTRINA XVI.

DICVNT patres nostri quòd in cella sedere dimidium quoddam, & cum senioribus congredi, dimidium est. Videtur C hic sermo nobis innuere, & in cella & extra cellam custodia nobis opus esse & diligentia, Vt scilicet nouerimus quare in cella quiescendum, & quare seniores & fratres adeundi sint. Si enim quisque in hac consideratione frequens & diligens fuerit, ea studebit facere quæ iam pridem sint à patribus factitata. Cùmque in cella fuerit, orabit, meditabitur, non erit otiosus manibus, cogitationes suas quascunque, quales fuerint, scrutabitur. Cùm verò animaduerterit vbi sit, considerabit pariter & cognoscet statum suum, intelligetque lucrum ne, an iacturam D fecerit, quo tempore à cella abfuit, & an idem redeat, qui ab ea exiuit, sine damno scilicet & iactura. Qui si in aliquo se viderit iacturam fecisse discet infirmitatem suam. Discet se nihil adhuc lucri consecutum ex quiete atque otio cellæ, reuerteturque cum humilitate ad eam, pœnitentiam agens cum lacrymis, & rogans Deum pro sua imbecillitate & fragilitate, & sic demum sedebit sibipsi tantùm intentus. Rursum eum exierit ad homines, intuebitur se ipsum, sitne superatus & victus in quibus primùm, an in aliis & diuersis, rursumque in cellam rediens faciat quæ primò. E Pœnitentiam agat, defleat, rogetq; Deum suo pro statu. Cella enim attollit, homines autem probant. Quare probè dictũ est à patribus, & sedere in cella dimidium quid esse, & ad seniores aduertere alterum dimidium. Et nos igitur è cella cùm egredimur, aduertamus quare egrediamur, neque id frustra, & sine causa fiat. Qui enim iter aggreditur sine causa, vt Patres aiunt, frustra laborat. Quicunque facturus est aliquid, aduertat, præcognoscat, cõsideret, quare id agat, quóve fine;

Monachi de cursum in cella.

* ἀποστρέφεται.

Monachus vt è cella egrediatur.

Nam in cunctis, vt quàm sæpissimè dixi, scopus & intentio nostra præmittenda est, & ad eam omnes actus nostri dirigendi. Si conuenimus interdum, primùm conueniamus ob mutuam charitatem: Ait enim, cùm vides fratrem tuum, vides Dominum Deum tuum. Secundò, conueniamus vt sermonem Dei audiamus. In conuentu enim vt plurimùm moueri solet sermo Dei, & cùm multi ignorantes sint, interrogantes doctiores ediscunt statum suum. Refectionis hora nos vocat, & comedendum est: consideret seipsum quisque, & videat cùm grati & optimi cibi appositi fuerint, si potest continere appetitum, neque vltro accipere, aut maiorem & delicatiorem partem optare, cùm omnia per partes cuique, vt scitis, diuidantur. Sunt nonnulli qui non erubescunt manum extendere, & minorem portionem ante fratrem ponere, maiorem ad se trahere. Vt quid enim maiorem à minore parte discernimus? Quantulum illud est quod inter duas partes superat, vt quis tam vili & modica re auarus erga fratrem suum repetiatur? Aduertat rursum, si se continere potest à plurimo cibo, neque quod minimè decet, quærat diuersa fercula, seque ad vomitum expleat. Custodiat quoque seipsum ab insolentia & præsumptione. Videns fratrem suum præhonorari, ferat id æquo animo. Videns alterum insolescentem, inclamantem, obloquentem, conuitiantem, turbas miscentem, non attendat illi, non iudicet ipsum, sed conuertat mentem & oculos in alterum venerabiliorem & meliorem: studeatque facere quod de beato Antonio legitur. Qui cùm plurimos fratres adiret visendi gratia, & hunc atque illum videret boni aliquid agentem, id statim tanquam flosculum colligebat, & in pectore recondebat, ab hoc quidem mansuetudinem, ab illo humilitatem, ab alio quietem accipiens: & ita sese ipsum quasi virtutum omnium exemplar constituebat. Ita debemus & nos facere, atque ad singula animum aduertere, & (vt dixi) cùm ad cellas nostras redierimus, perscrutati nosipsos, & discere lucrum ne an iacturam foris fecerimus: & si nos indemnes inuenerimus, gratias agere Deo nostro, cuius munere protecti sumus: in quibus autem videbimur lapsi deliquisse, pœnitentiam agere, deflere, lugere proprium statum. Vnusquisque enim à statu suo ex semetipso vel læditur, vel iuuatur, & in nobis est si velimus prodesse, an obesse nobis. Cuius rei vobis exemplum subiiciam, vt clarius fiat quod dicimus. Contingit aliquem ex oppidanis, non loquor de monachis, nocte in angulo vrbis consistere, vel in platea, iuxta hunc pertranseunt viri tres,

Monachi decorū in mensa.

Auaritia in re modica.

B. Antonij sapientia in instituenda vita.

A Ὡς οὖν εἶπον, ὁ σκοπὸς ὃν ὀφείλομεν ἡμεῖς ἔχειν, ὅταν ἀπερχώμεθα πρὸς ἀλλήλους· πρῶτον διὰ τὴν ἀγάπην· λέγει γάρ, εἶδες τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου· δεύτερον, διὰ τὸ ἀκοῦσαι λόγον Θεοῦ. πάντως γὰρ ἐν τῷ πλήθει πλέον κινεῖται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. ὃ γὰρ οὗτος πολλάκις οὐκ οἶδεν, ἄλλος * ἐρωτᾷ· ἔπειτα καὶ διὰ τὸ μαθεῖν, ὡς προεῖπον, τὴν ἰδίαν κατάστασιν. ὅτι λέγω, ἀπερχόμενός τις, εἰ τύχοι, εἰς τὸ φαγεῖν μετὰ τῶν συνδιεσθιομένων, κατανοεῖ αὐτὸν καὶ βλέπει, ἐὰν παρατεθῇ βρῶμα καλὸν καὶ ὡραῖον, αὐτὸς εἰ δύναται ἐγκρατεύσασθαι καὶ μὴ λαβεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ σπουδάζει μὴ πλεονεκτῆσαι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, B καὶ λαβεῖν περισσότερον αὐτοῦ, ἢ ἵνα ἐὰν κατὰ μερίδας παρατεθῇ, ἢ σπουδάζει μὴ λαβεῖν τὸ περισσότερον μέρος, καὶ * ἀφῆσαι αὐτῷ τὸ μικρότερον. εἰσὶ γάρ τινες οὐδὲ τὴν χεῖρα αἰσχύνονταί τινες ἐκτεῖναι καὶ τοῦ θεῖναι τὸ μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν τὸ μέγα ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ἆρα τί ἔχει ὅλη ἡ διαφορὰ τοῦ μειζοτέρου μέρους πρὸς τὸ μικρότερον, πόσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων; ὅτι διὰ τὰ τοιαῦτα καὶ εὐτελῆ πράγματα εὑρίσκεται πλεονεκτῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ [illegible]; πάλιν προσέχει ἐὰν C δύναται αὐτὸν κρατῆσαι ἀπὸ πολλῶν βρωμάτων, καὶ μὴ ὡς εἰκὸς εὑρίσκων διάφορα βρώματα, ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν εἰς χορτασίαν· εἰ φυλάττει ἑαυτὸν ἀπὸ παρρησίας, εἰ βλέπει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ προτιμώμενον, ἢ ἀναπαυόμενον πλέον αὐτοῦ, καὶ οὐ ταράσσεται, εἰ βλέπει ἄλλον παρρησιαζόμενον μετ' ἄλλου, ἢ λαλοῦντα πολλά, εἴ τι δήποτε ἀσυστροφοῦντα, καὶ οὐ προσέχει αὐτῷ, οὐδὲ κατακρίνει αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ διαφέροντι προσέχει, καὶ σπουδάζει ποιῆσαι, ὡς λέγει περὶ τοῦ Ἀββᾶ Ἀντωνίου, ὅτι ἀπερχόμενος πρός τινας, εἴ τι ἔβλεπε καλὸν D ἔχοντα ἕκαστον αὐτῶν, ἐκεῖνο ἐλάμβανε καὶ ἐκράτει, τοῦ μὲν τὸ πρᾶγμα, τοῦ δὲ τὸ ταπεινόν, τοῦ δὲ τὸ ἥσυχον, καὶ εὑρίσκετο αὐτὸς ἔχων τὰ ἑκάστου ἐν ἑαυτῷ. ἰδοὺ οὕτως ὀφείλομεν ποιεῖν, καὶ διὰ ταῦτα παραβάλλειν· καὶ ὅτι ἀποστρεφόμεθα εἰς τὰ κελλία ἡμῶν, ἐρευνᾶν ἑαυτοὺς καὶ μανθάνειν εἰς τί ὠφελήθημεν, ἢ εἰς τί ἐβλάβημεν, καὶ ἀβλαβεῖς εὑρίσκωμεν, ὅτι ἐσκεπάσθημεν. εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, τῷ σκεπάσαντι ἡμᾶς ἀβλαβεῖς περιελθεῖν· ἐφ' οἷς δὲ ἐσφάλημεν, μετανοήσωμεν, κλαύσωμεν, πενθήσωμεν E τὴν ἰδίαν κατάστασιν. ἕκαστος γὰρ ἐκ τῆς ἰδίας καταστάσεως βλάπτεται ἢ ὠφελεῖται· ἐπεὶ οὐδεὶς βλάπτει τινά. ἀλλ' ἐὰν καταβλαβῶμεν, ἐκ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, ὡς εἶπον, βλαπτόμεθα. δυνάμεθα γάρ, ὡς ἀεὶ λέγω ὑμῖν, ἀπὸ ἑκάστου πράγματος, ἐὰν θέλωμεν καὶ ὠφεληθῆναι καὶ βλαβῆναι. καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα, ἵνα μάθητε ὅτι οὕτως ἐστί. συμβαίνει τινὰ ἵστασθαι ἐν νυκτὶ εἰς τόπον τινά, οὐ λέγω μοναχόν, ἀλλ' εἴ τινα δήποτε ἐν τῇ πόλει· καὶ παρέρχονται δι' αὐτοῦ τρεῖς ἄνθρωποι,

* ἐρωτᾷ

* ἀφῆσαι

καὶ ὁ μὲν εἷς λογίζεται δι' ἑαυτοῦ, ὅτι ἵνα ἐκδέχεται, ἵνα ἀπέλθῃ καὶ πορνεύσωσιν· ὁ δὲ ἄλλος λογίζεται ὅτι κλέπτης ἐστίν· ὁ δὲ ἕτερος λογίζεται, ὅτι φίλον τινὰ αὐτοῦ ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ πλησίον οἴκου, καὶ ἐκδέχεται αὐτόν, ἵνα κατέλθῃ καὶ ἀπέλθωσιν ἅμα πώποτε εἰς προσευχήν. ἰδοὺ καὶ οἱ τρεῖς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶδον, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, καὶ ὅμως οὐκ ἐλογίσαντο οἱ τρεῖς περὶ αὐτοῦ τὸν αὐτὸν λογισμόν· ἀλλ' ὁ μὲν, τοῦτο ἐνεθυμήθη, ὁ δὲ, ἐκεῖνο, ὁ δὲ, τὸ ἄλλο· ἕκαστος δῆλον ὅτι πρὸς τὴν ἰδίαν κατάστασιν. ὥσπερ γάρ εἰσι τὰ σώματα τὰ μελαγχολικὰ, καὶ κακόχυμα, ἕκαστον βρῶμα ὃ λαμβάνουσιν εἰς κακοχυμίαν αὐτὸ τρέπουσι, κἂν ὠφέλιμον εἴη τὸ βρῶμα· καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ βρώματος ἡ αἰτία· ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα, ὡς εἴπον, δυσκρατόν ἐστι, καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πρὸς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ ἐργάζεται καὶ ἀλλοιοῖ τὰ βρώματα· οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἔχουσα κακὴν ἕξιν, ἀπὸ ἑκάστου πράγματος βλάπτεται, κἂν ὠφέλιμόν ἐστι τὸ πρᾶγμα αὐτῇ, βλάπτεται· ἐὰν γὰρ ᾖ μοι ἀγγεῖον μέλιτος (ἐστὶ), καὶ βάλλῃ τις εἰς αὐτὸ μικρὸν ἀψινθίαν, οὐκ ἀφανίζει τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ὅλον τὸ ἀγγεῖον, καὶ ποιεῖ ὅλον τὸ μέλι πικρόν; οὕτως καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, ἐκβάλλομεν μικρὸν ἐκ τῆς πικρίας ἡμῶν, καὶ ἀφανίζομεν τὸ καλὸν τοῦ πλησίον· βλέποντες αὐτὸ πρὸς τὴν κατάστασιν ἡμῶν, καὶ ἀλλοιοῦντες αὐτὸ πρὸς τὴν κακοεξίαν τὴν ἐν ἡμῖν. οἱ δὲ ἔχοντες καλὴν ἕξιν, ὁμοιοῦνται ὥσπερ τις ἔχων σῶμα εὔχυμον, ὅτι κἂν βλαβερὸν ᾖ φάγῃ, τρέπει αὐτὸ εἰς εὐχυμίαν πρὸς τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ἀδικεῖ αὐτὸν τὸ κακὸν βρῶμα ἐκεῖνο· ἐπειδὴ, ὡς εἶπον, τὸ σῶμα αὐτοῦ εὔχυμόν ἐστι, καὶ πρὸς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ ἐργάζεται τὴν τροφὴν, καὶ καθὼς εἴπομεν περὶ τοῦ προτέρου, ὅτι πρὸς τὴν δυσκρασίαν αὐτοῦ, καὶ τὸ καλὸν βρῶμα μεταβάλλει εἰς κακοχυμίαν· ὁμοίως καὶ οὗτος πρὸς τὸ εὔκρατον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τὸ κακὸν βρῶμα μεταβάλλει εἰς εὐχυμίαν· καὶ λέγω ὑμῖν ὑπόδειγμα, ἵνα νοήσητε· ὁ χοῖρος σῶμα ἔχει εὔχυμον πάνυ· ἔστι δὲ ἡ τροφὴ αὐτοῦ κεράτια, καὶ ὀστᾶ φοινίκων, καὶ βόρβορος· καὶ ὅμως ἐπειδὴ σῶμα εὔχυμον ἔχει, ὡς ἔχει τὴν τοιαύτην τροφὴν, εἰς εὐχυμίαν μεταβάλλει· οὕτως καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ἔχωμεν καλὴν ἕξιν, καὶ κατάστασιν καλὴν, δυνάμεθα, ὡς προεῖπον, ἀπὸ ἑκάστου πράγματος ὠφεληθῆναι, κἂν μὴ ὠφέλιμον ᾖ τὸ πρᾶγμα. καὶ καλῶς λέγει ἡ παροιμία· βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται. καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, πάντα ἐναντία ἀνδρὶ ἄφρονι. ἤκουσα περί τινος ἀδελφοῦ, ὅτι εἴ ποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ κελλίον ἀδελφοῦ, καὶ ἔβλεπε τὸ κελλίον αὐτοῦ ἀσύστροφον ἀφιλοκάλητον, ἔλεγεν ἐν ἑαυτῷ· μακάριός ἐστιν οὗτος ὁ ἀδελφὸς· πῶς ἠμελημένος ἀπὸ πολλῶν, ἢ μᾶλλον ἀπὸ ὅλων τῶν γηΐνων, καὶ οὕτως ὅλον τὸν νοῦν αὐτοῦ ἔλαβεν ἄνω;

A & vnus quidem ex eis suspicatur, illum aliquem sociorum præstolari, vt fornicentur pariter: alius autem putat vocatum ab eo amicum è domo, vt simul ad orationem exeant. Tertius autem arbitratur eum furem esse. Ecce tres eundem hominem in eodem loco pariter conspexere, nec tamen eandem cogitationem habuere, sed aliud primus, aliud secundus, alius tertius, suspicati sunt. Atque vnusquisque pro statu suæ mentis sententiam tulit. Vt enim corpora melancho-
B lici & mali humoris, quicquid cibi sumpserint, illud in choleram conuertunt, & quodammodo perimunt, licèt fuerit cibus optimus, nec à cibo causa est, sed à corpore, quod distemperatum contraria ad digestionem operatur, & ciborum naturam immutat: Sic animæ male dispositæ, vna quæque res, quamuis bona & vtilis, suo vitio nocet. Finge mellis vasculum ante nos positum esse, si quis in illud modicum quid absynthij iaciat, noone vas totum corrumpit & mel amarum facit? Idem nos facere videmus,
C cùm pugillo amaritudinis nostræ totum proximi bonum corrumpimus, iudicantes illum pro statu mentis nostræ, & transformantes quodammodo ipsum ex mala dispositione quæ in nobis est. Nam qui bene animo dispositi fuerint, tales suot erga omnes, quales qui corpus temperatissimum habent, qui quicquid noceens comederint, omne conuertunt in nutrimentum & optimam concoctionem: ita vt nihil eis noceat, etiam quod nocens est. Cuius rei ratio est, vt dixi, corporis cootemperamentum, sanitas &
D bona habitudo, quæ omnia faciunt vt quicquid comederint, bene vertant, bene digerant, bene concoquant. Quod vt manifestius pateat, subiiciam exemplum: Sus corpus habet sanè temperatum & succidum, cuius cibus, & nutrimentum, corna, glandes, palmarum ossa, & lutum esse solent vt plurimum: quæ omnia ex corpore bene disposito, bene concoquit & digerit. Ita nos cùm bene dispositi atque instituti erimus (vt dixi) poterimus à quauis re etiam nocenti, vti-
E litatem sumere. Hinc bene in prouerbiis dicitur: Qui leniter intuetur, misericordiam consequitur. Et alibi: Omnia aduersantur viro insipienti. Accepi de quodam confratrum nostrorum rem sanè dignam imitatione. Quia scilicet, si qnando alterius fratris cellam vidisset immundam, incompositam, incultam, statim intra se aiebat: Quàm beatus est frater iste: En vt abstractus, vt alienus est ab his terrenis & transitoriis, & se totum ad cœlestia & diuina contemplanda transtulit:

Contra suspiciosos.

De proximo bene iudicando.

nam neque propriæ cellæ exornandæ illi cura est aliqua. Si alterius item fratrum cellam compositam, mundam, ornatam, excultamque; vidisset, dicebat secum: En quàm pura & immaculata est fratris huius anima. Ad animæ namque; statum, cellæ puritatem direxit, ut unà cum animâ cella quam incolit purissima fit. Neque quandoque vel illum negligentem & desidem, vel hunc vanum & ambitiosum dixit, sed ex optimo mentis suæ statu, de utroque commodum & utilitatem traxit. Deus optimus det nobis optimum statum, ut possimus & nos à quocunque utilitatem sumere, neque suspicari aliquando quippiam mali aut sinistri de proximo: vel si quandoque cogitauerimus aut suspicati fuerimus, statim cogitationem nostram in melius inuertamus. Non discernere enim aut cognoscere proximi malum, miram in nobis parit bonitatem, per quam Deo magnopere placemus. Illi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ὠφελεῖτο.

ὅτι οὐδὲ τὸ κελλίον αὐτοῦ χρῄζει καταστῆσαι. πάλιν, εἰ ἀπήρχετο πρὸς ἄλλον, καὶ ἔβλεπε τὸ κελλίον αὐτοῦ κατεστολισμένον, καθαρὸν, πεφιλοκαλημένον, ἔλεγε πάλιν ἐν ἑαυτῷ· ὥσπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τούτου καθαρὰ, οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ κελλίον αὐτοῦ καθαρόν. καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐστι καὶ ἡ κατάστασις τοῦ κελλίου αὐτοῦ. καὶ οὐδέποτε εἶπε περί τινος, ὅτι οὗτος ἀσύστροφος, ἢ οὗτος πέρπερος· ἀλλ' ἐκ τῆς καλῆς αὐτοῦ καταστάσεως, * ὠφελεῖτο ἀπὸ ἑκάστου. ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς δώῃ ἡμῖν καλὴν κατάστασιν, ἵνα δυνώμεθα καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ἑκάστου ὠφεληθῆναι, καὶ μηδέποτε νοῆσαι τὴν κακίαν τοῦ πλησίον. εἰ δὲ καὶ νοήσωμεν, ἢ καὶ ὑπονοήσωμεν ἐκ τῆς κακίας ἡμῶν, εὐθέως ὑποστρέψωμεν τὸν λογισμὸν ἡμῶν, εἰς καλονοίαν. τὸ γὰρ μὴ εἰδέναι τὴν κακίαν τοῦ πλησίον, τίκτει σὺν Θεῷ ἀγαθότητα δι' ἧς εὐαρεστεῖται ὁ Θεὸς, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

DE INSTITUTIONE FRATRUM in Monasteriis, quomodo præpositi præesse fratribus, & hi illis subesse debeant.

DOCTRINA XVII.

Monachi quomodo à rectoribus instituendi.

Dum fueris fratrum institutor & rector, eos potissimùm cura cordis seueritate & uiscenbus misericordiæ instruere, hos verbo & exéplo quę agéda sunt, edocés, atque exéplo magis & opere, cùm magis operétur exempla & fortiùs moueát. Et si corpore validus fueris, in his etiam quæ ad corpus pertinent, illos pariter exerceas & instruas. Quòd si infirmus & imbecillis, in animę statu optimo, & in Spiritus sancti fructibus qui ab Apostolo numerátur, instituas: Charitate videlicet, gaudio, pace, cóstantia bonitate, fide, rectitudine, mansuetudine, cótinentia vitiorũ omniũ. Sin autẽ eos cótigerit, interdũ errare, & delinquere, nõ admodũ anxius sis neve indigneris, sed cũ omni mãsuetudine & clementia peccati damnũ ostende. Et si increpatione opus fuerit, serua personã, modum, & tẽpus congruũ. Neque; in quouis etiam paruo errato seuerus nimis esse velis, tanquã ex amussi æquus & iustus sis, vel statim inclames & reprehẽdas (hoc enim apud omnes molestum & durum semper est, & ex cõsuetudine hac reprehendendi & increpãdi, plerunque minùs sentitur reprehensio & contemnitur nonnũquam qui reprehendit.) Neque superbè imperes aut cõtumeliosè, sed cũ omni mãsuetudine cũ fratre consulta: mouet enim magis & efficacior ad persuadendũ sermo huiuscemodi, & turbatos animos sedat,

Correctionis modus.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΙΣ ἐπιστάτας καὶ μαθητὰς, πῶς δεῖ ἐπιστατεῖν ἀδελφῶν, καὶ πῶς τοὺς ἐπιστατοῦσιν ὑποτάσσεσθαι,

Διδασκαλία ιζ'.

ΕΑΝ εἶ ἀδελφῶν ἐπιστάτης, φρόντισον αὐτῶν ἐν στρυφνότητι καρδίας καὶ σπλάγχνοις οἰκτιρμοῦ· παιδεύων αὐτοὺς ἔργῳ καὶ λόγῳ τὰ πρακτέα, τὰ πλείω δὲ τῷ ἔργῳ· ἐπεὶ τὰ ὑποδείγματα μᾶλλον ἐνεργέστερά εἰσιν· εἰ μὲν δυνατὸς, καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς τύπου αὐτούς· εἰ δὲ ἀσθενὴς εἶ, τῇ τῆς ψυχῆς καλῇ καταστάσει, καὶ τοῖς παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἠριθμημένοις καρποῖς τοῦ πνεύματος, ἀγάπῃ, μακροθυμίᾳ, χαρᾷ, εἰρήνῃ, χρηστότητι, ἀγαθωσύνῃ, πίστει, πραότητι, καὶ τῇ κατὰ πάντων τῶν παθῶν ἐγκρατείᾳ· ἐπὶ δὲ τοῖς συμβαίνουσι σφάλμασι, μὴ σφόδρα ἀγανάκτει, ἀλλὰ ἀταράχως δείκνυε καὶ τὴν βλάβην τὴν ἀπὸ τοῦ σφάλματος· κἂν ἐπιτιμῆσαι δέοι πρόσωπον τήρει καὶ καιρὸν ἐπιτήδειον. μὴ ἀκριβάζου δὲ μηδὲ τὰ μικρὰ σφάλματα, ὡς ἀκριβοδίκαιος αὐτὸς, μηδὲ συνεχῶς ἔλεγχε. (φορτικὸν γὰρ τοῦτο, καὶ διὰ τῆς συνηθείας τοῦ ἐλέγχου, εἰς ἀναισθησίαν ἄγει καὶ καταφρόνησιν) μὴ προστακτικῶς ἐπιτάσσων, ἀλλὰ μετὰ ταπεινώσεως συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ· προτρεπτικὸς γάρ ἐστιν ὁ λόγος οὗτος, καὶ πείθει μᾶλλον καὶ τὸν πλησίον ἀναπαύει.

ἐν καιρῷ ταραχῆς ἀδελφοῦ σοὶ ἀνθισταμένου, φύλαξον τὴν γλῶσσάν σου μὴ λαλήσῃ τι τὸ σκολιὸν ἐν ὀργῇ, καὶ μὴ ἐάσῃς τὴν καρδίαν σου ἐπαρθῆναι κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ μνήσθητι ὅτι ὁ ἀδελφός σου καὶ μέλος ἐν Χριστῷ, καὶ εἰκὼν Θεοῦ ἐπηρεαζομένη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν, καὶ σπλαγχνίσθητι ἐπ' αὐτῷ, μήπως αἰχμαλωτίσας αὐτὴν ὁ διάβολος ἀπὸ τῆς πληγῆς τοῦ θυμοῦ, θανατώσῃ εἰς μνησικακίας, καὶ ἀπόληται ψυχὴ δι' ἀπροσεξίας ἡμῶν ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανε. μνήσθητι δὲ ὅτι καὶ σὺ ὑπόκεισαι τῷ αὐτῷ κρίματι τῆς ὀργῆς, καὶ ἐκ τῆς ἀσθενείας συμπάθησον τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ εὐχαρίστει ὅτι εὗρες ἀφορμὴν εἰς τὸ συγχωρῆσαι, ἵνα καὶ σὺ τὰ μείζονα καὶ πλείονα παρὰ τοῦ Θεοῦ συγχωρηθῇς. ἄφετε γὰρ καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. ἀλλὰ νομίζεις βλάπτεσθαι τὸν ἀδελφόν σου ἐκ τῆς σῆς μακροθυμίας; ἀλλ' ὁ ἀπόστολος παραγγέλλει, νικᾶν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, καὶ οὐκ ἐν τῷ κακῷ τὸ ἀγαθόν. καὶ οἱ πατέρες δὲ λέγουσιν, ἐὰν ἑτέρῳ ἐπιτιμῶν εἰς ὀργὴν κινηθῇς, ἴδιον πάθος ἐπλήρωσας, καὶ οὐδεὶς συνετὸς λύει τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, ἵνα τὴν τοῦ πλησίον οἰκοδομήσῃ. ἐπιμενούσης δὲ τῆς ταραχῆς, βίασαι τὴν καρδίαν σου, καὶ εὖξαι λέγων οὕτως· ὁ Θεὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ φιλόψυχος, ὁ τῇ ἀφάτῳ σου ἀγαθότητι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιήσας ἡμᾶς ἐπὶ μεταλήψει τῶν σῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀποστάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου ἀνακαλέσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ σωτῆρος ἡμῶν, καὶ νῦν παράστηθι τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, καὶ ἐπιτίμησον ὥσπερ ποτε κυματουμένῃ τῇ θαλάσσῃ, οὕτως νῦν τῇ ταραχῇ τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ μὴ ἀτεκνωθῇς ἐν μιᾷ ὥρᾳ τῶν ἀμφοτέρων ἡμῶν θανατωθέντων τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴ εἴπῃς ἡμῖν, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς* διαφθοράν; ἤ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐκ οἶδα ὑμᾶς, διὰ τὸ σβεσθῆναι τὰς λαμπάδας ὑμῶν ἐλαίου λείψαντος; καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην πραϋνθείσης σου τῆς καρδίας, δυνάσαι λοιπὸν μετὰ συνέσεως καὶ ταπεινώσεως καρδίας, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα ἐλέγξαι καὶ ἐπιτιμῆσαι, καὶ μετὰ συμπαθείας, ὡς μέλος ἀσθενὲς θεραπεῦσαι καὶ διορθώσασθαι. τότε γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς καταδέχεται τὴν διόρθωσιν μετὰ πληροφορίας, καταγνοὺς ἑαυτοῦ ἐπὶ τῇ σκληρότητι· καὶ διὰ τῆς εἰρήνης εἰρηνεύσεις τὴν αὐτοῦ καρδίαν. μηδὲν τοίνυν χωριζέτω σε τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ παραδόσεως· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. ἐπιμελεῖσθαι γὰρ χρὴ πρῶτον εἰρηνικῆς καταστάσεως, ὥστε μηδὲ ἐπὶ δικαίαις προφάσεσιν, ἢ ἐντολῆς δῆθεν χάριν τὴν καρδίαν θολοῦν, πεπεισμένοις ὡς πάσας τὰς ἐντολὰς ἐπιτηδεύομεν ἀγάπης ἕνεκα καὶ τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας·

In tempore autem fraternæ turbationis si contra nititur, tu linguam tuam cohibe, & moderare, ne quid fortaſſe perdirum loquatur irata, neque ſinas efferti cot tuum in ipſum. Sed memineris fratrem tuum eſſe & membrum in Domino, & imaginem Dei ab hoſte noſtro communi, rentatam & prouocatam, veliſque potiùs in ea manſueſcere, benignitate erga eam vti potiùs quàm ſæuire, ne captiuam illam agar diabolus ex vulnere excandeſcentiæ, & morte afficiat poſtmodum in vulnere iracundiæ, ſicque pereat anima negligentia noſtra, pro qua mortuus eſt Chriſtus. Memineris etiam eidem iudicio iræ te ſubeſſe: & ex propria infirmitate fratri ruo comparere, & age gratias quòd facultas tibi data ſit ignoſcendi, vt tibi puſtea plura & maiora ignoſcantur & dimittantur à Deo. Dimitte enim ait, & dimittetur vobis. Quia ſi cogitas nocere fratri patientia & cunſtantia tua, memineris ab Apoſtolo dictum, vt bono, malum vincas, non malo bonum. Aiebant autem maiores & patres noſtri, quòd ſi quis alterum inctepans excandeſcat & concitetur in iram, huiuſcemodi hominem vitium ſuum palam feciſſe: & nullum qui ſit prudens, diſſoluturum domicilium ſuum, vt illud proximi reficiat & ſarciat. Si perrexerit turbatio & ira, comprime cor tuum, & ora Dominum in hæc verba: Clementiſſime Deus & amator animarum, qui bonitate tua ineffabili nos, cùm non eſſemus, feciſti vt eſſemus, communicans nobiſcum bona tua, quique apoſtatantes poſtmodum à præceptis tuis reuocaſti pretioſo ſanguine vnigeniti filij tui Seruatoris noſtri, & nunc obſecro adeſſe digneris infirmitati noſtræ, & vt quondam æſtuanti pelago, ſic nunc turbationi cordis noſtri impera, nec velis eodem momento orbari duobus filiis, qui morte peccati afficiuntur. Ne dicas nobis, Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? Et, Amen dico vobis, neſcio vos: ob lampades ſcilicet veſtras extinctas oleo deficiente. Poſt huiuſcemodi orationem redeunte tranquillitate & manſueſcente corde potes deinceps cum prudentia & humilitate cordis, iuxta præceptum Apoſtolicum arguere, increpare, obſecrare, & cum miſericordia vt infirmum membrum curare & erigere. Tunc enim & frater correptionem tuam admittet cum fiducia & perſuaſione certa, & ſeipſum cum aſperitate coarguet, ſicque pace tua pacem dabis fratri & cor eius exhilarabis. Nunquam à te diſcedat ſancta illa doctrina: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. In primiſq; tibi ipſi procura quietum ſtatum & pacificum, vt ſcilicet nunquam non iuſtis occaſionibus, non imperandi gratia, aliquando in turbationem cordis inducaris, ſed impera omnia effecta charitatis, amoris, beneuolentię & mũditię animi cauſa,

Lingua moderanda in correptione. — *Matth. 6. Luc. 6.* — *Rom. 12.* — *Oratio contra iracundiam.* — * διαφθοράν. *Psal. 29.* — *Matth. 25.* — *2. Tim. 4. Matth. 11.*

Iier. 5.

Monastica obedientia.

Voluntas abscindenda.

Dei prouidentia.

Sic fratrē ędificabis & instrues, & audies postmodum eam vocē quæ ait: Si extraxeris preciosum ab immundo, vt os meum eris. Si autē fueris sub obedientia alterius, tu nunquā cordi tuo credas: excæcaris enim à pristinis affectionibus. Neque aliquando secundùm iudicium vel scientiā tuam teipsum in aliquo instituas, aut constituas quippiam apud te absq; maiorum consultatione & sententia, neve existimes aut putes rationabiliora & iustiora esse quæ cogitas, quàm quæ tuus gubernator & rector. Neque cēsor & iudex fias operum & actionum eius, deciperis enim plerunque tua probatione: & dolus diaboli est, vt insidias his ponat qui sese in omnibus cum omni fide & certa salutis spe maioribus supposuerint. Subditus autē esto in omnibus, & sic cum pace & sine periculo & errore viam patrum nostrorū ibis. Coge teipsum in cunctis & vince, & volūtatem tuam in primis abscinde. Si enim cōsueueris propriā voluntatē amputare, per Christi gratiam & misericordiam habitū acquires, vt omnia sine molestia, sine controuersia facias, fiasque omnino tui iuris. Ne optes ad vota tua res euenire, sed eas velis & optes, vt eueniunt, & sic in omnibus pacem habes. Hęc autē dico de his in quibus non est transgressio pręceptorum Dei aut patrum. Inter omnes cōtende vt teipsum semper accuses, & suspende quod nō est deliberatū cum cognitione. Certum habe, quęcunque in nobis fiunt aut eueniunt, etiāsi minima & vilissima fuerint, ex diuina prouidentia euenire, & omnia perferas constantissimè, persuadeas tibi ipsi esse antidota & medicinas contra superbiam animæ tuæ, quicquid conuitij, cōtumeliæ & opprobrij tibi cōtigerit, & orato pro his qui tibi conuitiantur, tanquā pro veris medicis. Qui enim probra & cōtumelias odio habet, odio habet humilitatē, & qui prouocantes se, declinat & fugit, fugit mansuetudinē. Vt enim quis probro affectus fit humilis, ita & qui irritatur, si patienter fert, fit māsuetus. Noli cognoscere malū proximi tui, neq; suspiciosus sis in ipsum. Quòd si malignitate aliorum aliqua disseminantur, stude illa commutare in meliorem sensum. In omnibus gratias age, & posside bonitatem & sanctam charitatem. Ante omnia verò custodiamus cuncti conscientiam nostram, & in his quæ ad Deum, quæ ad proximum, quæ ad res pertinent. Et antequam dicamus faciamusve quippiam, scrutemur si secundùm voluntatem Dei est, & oremus semper cùm id vel dicimus vel facimus, fragilitatemque nostram iaciamus ante conspectū Dei, & eius bonitas & clementia in cunctis nobis aderit & opem feret. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

οὕτω τὸν ἀδελφὸν διδάξῃς, ἀκούσεις τῆς λεγούσης φωνῆς, ἐὰν ἐξαγάγῃς τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσῃ. ἐν ὑποταγῇ δὲ ὤν, μηδέποτε πιστεύσῃς τῇ καρδίᾳ σου· τυφλοῦται γὰρ ἀπὸ τῶν παλαιῶν προσπαθειῶν· καὶ μὴ στοιχήσῃς ἔν τινι τῇ ἰδίᾳ κρίσει, καὶ μὴ στήσῃς παρὰ σεαυτῷ μηδὲν χωρὶς ἐρωτήσεως καὶ γνώμης, καὶ μὴ λογίζου ἢ νόμιζε εὐλογώτερα καὶ δικαιότερα τοῦ διοικοῦντός σε, μηδὲ γίνου ἐξεταστὴς τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ πεπλανημένος πολλάκις δοκιμάσῃς. ἀπάτη γὰρ αὕτη τοῦ πονηροῦ πρὸς τὸ ἐμποδίσαι τὴν μετὰ πίστεως κατὰ πάντα ὑποταγὴν, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ἀσφαλῆ σωτηρίαν, καὶ ὑποστάσει μετὰ ἀναπαύσεως, καὶ ἀκινδύνως ὁδεύεις καὶ ἀπλανῶς τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων. βιάζου δὲ σεαυτὸν εἰς πάντα, καὶ κόπτε τὸ θέλημά σου, καὶ χάριτι Χριστοῦ διὰ τῆς συνηθείας ἐν ἕξει τοῦ κόπτειν γενόμενος, ἀβιάστως τοῦ λοιποῦ καὶ ἀθλίπτως αὐτὸ ποιεῖς, ὡς συμβαίνειν τὸ σοὶ πάντοτε γίνεσθαι, ὡς θέλεις. ἀλλὰ θέλεις ὡς γίνεται, καὶ οὕτως εἰρηνεύεις μετὰ πάντων. ταῦτα μέντοι ἐν οἷς οὐκ ἔστι παράβασις ἐντολῆς Θεοῦ, ἢ πατέρων· ἀγωνίζου διείσκειν ἐν παντὶ τὸ μέμφεσθαι ἑαυτὸν, καὶ κράτει τὸ ἀνεψήφιστον ἐν γνώσει, καὶ πίστευε ὅτι ὑπὸ προνοίας Θεοῦ ἐστι καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ φέρε τὰ ἐπερχόμενά σοι ἀταράχως· πίστευε ὅτι φαρμακά εἰσιν ἰατρικὰ τῆς ὑπερηφανίας τῆς ψυχῆς σου, αἱ ἀτιμίαι καὶ ὕβρεις, καὶ ὑπερεύχου τῶν λοιδορούντων, ὡς ἰατρῶν ἀληθινῶν· πεπεισμένος ὡς ὁ μισῶν ἀτιμίαν, μισεῖ ταπείνωσιν, καὶ ὁ φεύγων ἐρεθίζοντας, φεύγει πραότητα. μὴ θέλε εἰδέναι τὴν κακίαν τοῦ πλησίον σου, καὶ μὴ προσδέχου τὰς κατ' αὐτοῦ ὑπονοίας· εἰ δὲ καὶ ἀναφύει διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν, σπούδαζε μεταβάλλειν αὐτὰς εἰς καλλιονοίαν, καὶ ἐν παντὶ εὐχαρίστει, καὶ κτῶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἁγίαν ἀγάπην. πρὸ δὲ πάντων φυλάξωμεν πάντες τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἐν πᾶσι, τοῖς τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καὶ ἐν ταῖς ὕλαις, καὶ πρὶν εἰπεῖν, ἢ ποιῆσαί τι, ἐξετάσωμεν εἰ κατὰ θέλημά ἐστι τοῦ Θεοῦ· καὶ οὕτως εὐξάμενοι, εἴπωμεν ἢ ποιήσωμεν καὶ παραρρίψωμεν τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ συνέρχεται ἡμῖν ἐν πᾶσι.

A

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΧΟΝΤΟΣ ΤΗΝ διακονίαν τοῦ κελλαρείου.

Διδασκαλία ιη.

Ἐν θυμῷ καὶ μνησικακίᾳ περιπίπτειν οὐ θέλεις; ἐμπερισπᾶσθαι τὸ καθόλου μὴ ἔχε περὶ τὴν ὕλην, μηδὲ αὐτῇ ποιοῦ σκεύους οἱουδήποτε, μήτε δὲ πάλιν, ὡς ἐλαχίστου καὶ μηδαμινοῦ καταφρόνει· ἀλλὰ κἂν θέλῃ τις ἀπό σου, δίδου, κἂν δὲ ἀπὸ ἀσυντροφίας, ἢ καταφρονήσεως κλασθῇ, ἢ ἀπόλληται, μὴ μεριμνήσῃς. τοῦτο δὲ ποιεῖν ὀφείλεις, οὐχ ὡς καταφρονῶν τῶν σκευῶν τοῦ μοναστηρίου. χρεωστεῖς γὰρ πάσῃ δυνάμει καὶ πάσῃ σπουδῇ φροντίζειν αὐτῶν· ἀλλ' ὡς θέλων τὸ ἀτάραχον καὶ ἀθόρυβον ἑαυτοῦ φυλάττειν· δεικνύων ἀεὶ τῷ Θεῷ τὸ κατὰ δύναμιν. τοῦτο δὲ κατορθῶσαι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ ὡς ἴδια οἰκῇς τὰ πράγματα, ἀλλ' ὡς τῷ Θεῷ ἀνακείμενα, καὶ μόνον τούτων πιστευθεὶς τὴν φροντίδα. τὸ μὲν γάρ ἐστι, μὴ προσπάσχειν καθὼς εἶπον, τὸ δὲ, μὴ καταφρονεῖν παρασκευάζει. εἰ δὲ τοῦτον οὐκ ἔχεις τὸν σκοπὸν, θάρσει οὐ μὴ παύσῃ ταρασσόμενος καὶ ταράττων.

Ἐρώτησις.

Τοῦ λογισμοῦ χαίροντος ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ θέλοντος εἶναι οὕτως, πόθεν οὐχ εὑρίσκομεν εἰς τὴν ὥραν τοῦ πράγματος ἕτοιμος;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειδὴ οὐ μελετᾷς αὐτὰ πάντοτε· εἰ δὲ θέλεις ἔχειν αὐτὰ ἐν καιρῷ, πάντοτε αὐτὰ μελέτα, καὶ ἐν τούτοις ἴσθι· καὶ πιστεύω τῷ Θεῷ, ὅτι μέλλεις προκόπτειν, τὴν προσευχὴν σύζευξε τῇ μελέτῃ, τοὺς ἀσθενεῖς θεράπευε περισσῶς, ἵνα κτήσῃ ἐκ τούτου συμπαθεῖν, ὡς πολλάκις εἶπον, ἔπειτα δὲ, ἵνα καὶ σὺ ὅτε δήποτε ἀσθενήσεις ἐγείρῃ ὁ Θεὸς τὸν θεραπεύοντά σε. ἐν ᾧ γὰρ μέτρῳ, φησὶ, μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. ἐὰν σπουδῆς ποιεῖν πρᾶγμα μετὰ τῆς συνειδήσεως πρὸς τὴν δύναμίν σου, εἰδέναι ὀφείλεις καὶ ἑαυτὸν πληροφορεῖν, ὅτι τὴν ἀληθινὴν ὁδὸν οὔπω οἶδας, καὶ ὀφείλεις ἀταράχως καὶ ἀθλίπτως, καὶ μετὰ χαρᾶς δέχεσθαι, ὅτε ἀκούσεις ἐπεσφάλης εἰς ἐκεῖνο ὃ ἐνόμισας ποιεῖν μετὰ συνειδήσεως. τῇ γὰρ κρίσει τῶν συνεταίρων σου, πάντως ἢ τὸ ἀπολειπόμενον διορθεύσεται, ἢ τὸ καλῶς γενόμενον ἀσφαλέστερον γίνεται. σπούδαζε προκόψαι, ἵνα ἐὰν συμβῇ σοι θλίψις, ἢ σωματικῶς ἢ πνευματικῶς, ἀθλίπτως καὶ ἀβαρῶς καὶ μεθ' ὑπομονῆς δυνηθῇς βαστάσαι. ἐὰν ἀκούσῃς ὅτι ἐποίησας πρᾶγμα ὅπερ οὐκ ἐποίησας, μὴ θορυβηθῇς ὅλως μηδὲ πυρῆς·

DIALOGVS AD EVM QVI penum administrat.

DOCTRINA XVIII.

SI in iram & in recordationem iniuriarum relabi non vis, ne nimiùm afficiaris rebus materialibus monasterij, neque vas aliquod etiam minimum affectes immoderatè, neque rursus vt nullius pretij contemne, sed quicquid voluerit aut petierit abs te frater, dato. Si quid fractum vel amissum fuerit, aut ex negligentia, aut ex inuersione suppellectilium, ne cures, & angaris. Debes autem hoc facere non vt contemptor rerum monasterij, quas omni cura & studio curare par est, sed vt teipsum tranquillum & sine tumultu aut perturbatione aliqua habeas. Demonstra semper Deo quicquid potes: hoc autem rectè poteris facere, si res administraueris non tanquam proprias, sed vti Deo subiectas: & certò credas harum tantùm veram à nobis curam habendam. Hoc enim (vt dixi) facit, ne his afficiaris, neque contemnas: quòd si huiuscemodi considerationem non habueris, certum habe, quia & tu alios & te alij pluribus afficient molestiis.

Terrena vt curanda.

Interrogatio.

Mens mea in his verbis tuis exultat, & optat talis esse qualem instruis, miratur autem cur in hora ipsius rei non sit prompta & parata.

Responsio.

Ea causa est quòd illa continuè non meditaris: nam si hæc parata volueris in tempore suo habere, vt præmediteris illa necesse est, & in his perseuera: Certum habeo & credo Deo te profecturum. Orationem meditationi annecte. Infirmos cura diligenter, & his compatere & miserere, vt sæpè dixi. Quò te postea fortassis ægrotante excitet Deus aliquem qui tibi ministret & seruiat. In qua enim mensura (ait) mensi fueritis, remetietur & vobis. Stude omnia cum conscientia facere, & certum habe te nondum viam quam ambules, reperisse, cùm audieris in id collapsum, quod te existimaras facere cum conscientia. Omnia sine turbatione, sine molestia, cum gaudio suscipe. Iudicio coæqualium te crede, cùm vel quod minus videbatur, additur, vel quod bene actum fuerat, meliùs & rectiùs iteratur. Da operam vt proficias, vt cùm tibi afflictio aliqua vel spiritualis vel corporalis contigerit, illam cum omni patientia ferre & sustinere queas. Si audieris dici fecisse te rem vllam quam non feceris, ne turberis, ne commouearis,

Ægrotantium cura.
Matth. 7.

sed illico inclinatione corporis honorem exhibens, illum, qui tibi id dixerit, vt tibi dimittat, & oret pro te cum humilitate roga, & post hæc omnino silentium agito. Sin verò interrogatus fueris verùm ne sit quod fecisse diceris, post inclinationem corporis cum mansuetudine, rem omnem ordine suo cum veritate manifesta. Et hoc dicto, rursum corpore inclinato reuerentiam exhibens vt pro te supplicet altissimo, & veniam det, rogato.

*ὅπως ἐμοῦ.

Interrogatio.

Quid faciam? non enim id mihi est animi cùm fratres obuios habuero, aut ad hoc me promptum & paratum offendo.

Responsio.

Proximum ne iudicemus. In eodem statu esse semper haud potes, dum fratribus tuis obuias, sed interim da operam ne scandaliseris in aliquo, neque iudices quequam, aut obloquaris de aliquo.

ἀφελοῦντι. Neve aduertas animum ad sermonem, aut opus, aut motum vllum fraternum, quominus ædificeris, sed tu te magis in omnibus cura componere. Neque velis gloriosus videri, dum loqueris, dum facis quippiam.

Libertas. Libertatem in cunctis posside, in conuersatione, in sermone, & in vnaquaque re tenuissima & minima. Cùm enim quis oppugnatur vel affligitur ab aliqua vitiosa cogitatione, & eam ad actum perducit, inualescit vitium in ipsum: & ipse ei fortitudinem hanc præstat, vt deinceps fortiùs oppugnetur & affligatur. Quia si pro virili parte cogitationi repugnauerit, & contraria illi opposuerit, debilitatur vitium, & impotens fit denuo ad oppugnandum eum, sicque certans, & à Deo adiutus in certamine sensim vitium ipsum omnino superat & conterit. Deus nos protegat precibus omnium sanctorum. Amen.

A ἀλλ' εὐθέως βάλε μετάνοιαν τῷ εἰπόντι σοι, μετὰ ταπεινώσεως λέγων αὐτῷ, συγχώρησόν μοι, καὶ εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ σιώπα μέχρι τούτου, καθὼς καὶ οἱ πατέρες εἶπον. ἐὰν δὲ ἐρωτηθῇς ὑπ' αὐτοῦ, εἰ ἀληθές ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἢ οὔ, τότε βάλε μετάνοιαν μετὰ ταπεινώσεως, λέγων μετ' ἀληθείας πῶς ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ μετὰ τὸ λέγειν πάλιν βάλε μετάνοιαν μετὰ ταπεινώσεως, λέγων, συγχώρησόν μοι καὶ εὖξαι * μόνον.

Ἐρώτησις.

Τί ποιήσω, ὅτι οὐ τὴν αὐτὴν ἔχω κατάστασιν ἐν τῇ B ἀπαντήσει τῶν ἀδελφῶν;

Ἀπόκρισις.

Τὴν μὲν αὐτὴν κατάστασιν ἐν τῇ ἀπαντήσει τῶν ἀδελφῶν, οὔπω δύνασαι ἔχειν· ἀλλὰ τέως σπούδαζε, μὴ σκανδαλισθῆναι ἔν τινι, μηδὲ καταγινώσκειν τινά, μηδὲ καταλαλεῖν τινος, μηδὲ προσέχειν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κινήματι ἀδελφῶν μὴ * ὠφελοῦντός σε. ἀλλὰ μᾶλλον σπούδαζε ἐν πᾶσιν οἰκοδομεῖν ἑαυτόν, καὶ μὴ θέλε φημιπιᾶν ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, καὶ κενοδοξεῖν, κτῆσαι ἐλευθερίαν εἰς τὴν διαγωγήν σου, καὶ εἰς τὸν λόγον σου, ἕως ἐλαχίστου πράγματος, γίνωσκε ὅτι ἐὰν πολεμῆταί τις, ἢ θλίβεται ὑπό τινος ἐμπαθοῦς λογι- C σμοῦ, καὶ ἐξαγορεύῃ αὐτόν, αὐτὸς ἰσχυροποιεῖ αὐτὸν καθ' ἑαυτοῦ· οἱονεὶ δύναμιν παρέχων αὐτῷ εἰς τὸ πλέον πολεμεῖν καὶ θλίβειν αὐτόν. ἐὰν δὲ πάλιν ἀγωνίσηται, καὶ ἐναντιωθῇ τῷ λογισμῷ αὐτοῦ, καὶ ἐνεργήσῃ τὰ ἐναντιούμενα αὐτῷ καθὼς πολλάκις εἴπομεν, ἐξασθενεῖ τὸ πάθος, καὶ ἀνισχυεῖ τοῦ εἰς τὸ πολεμεῖν καὶ θλίβειν αὐτόν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἀγωνιζόμενος, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, περιγίνεται καὶ αὐτοῦ τοῦ πάθους. ὁ Θεὸς σκεπάσει ἡμᾶς εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν.

Interrogatio.

Vt quid Abbas pastor dixit: Tria esse principia, timere Dominum, supplicare Deo, & in proximum facere misericordiam?

Responsio.

Timor Dei. Timendum esse Dominum dixit senex, quia timor Dei virtutem omnem præcedit. Principium enim sapientiæ est timor Domini, & nullus absq; timore Dei virtutem dirigit, aut bonum aliquod: cùm timore Dei declinet quiuis à malo. Supplicandum autem esse Domino dixit, quia neque virtutem potest possidere homo, neque quoduis aliud bonum facere (vt dixi) etiam si id velit & appetat per timorem Dei, absque ope & auxilio diuino. Opus enim est diligentiæ & studio nostro etiam

Beneficentia. diuinum auxilium. Quare necesse est quauis in re etiam minima supplicare & orare Dominum, vt cuicunque actioni nostræ adsit & opem ferat. Benefacere autem proximo, hoc charitatis est, & amoris. Quoniam igitur qui Deum timet & Domino supplicat, sibi soli prodest, & virtus omnis per charitatem erga proximum perficitur, ideo dixit senex etiam proximo benefaciendum. Nam qui Deum timet, & eidem supplicat, debet hic vtique proximo prodesse, & benefacere. Hoc est enim (vt dixi) charitatis & amoris proprium. Hæc perfectio virtutum est (vt ait sanctus Apostolus)

Rom. 13. Gloria sit Deo nostro, nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΡΗΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ, ἐν συντόμῳ.

Διδασκαλία ιθ'.

Ὁ Ἀββᾶς Δωρόθεος ἔλεγεν ὅτι ἀδύνατόν ἐστι τὸν ἔχοντα ἰδίαν σύνεσιν, ἢ ἴδιον λογισμὸν, ὑποταγῆναι ἢ ἀκολουθῆσαι τὸ καλὸν τοῦ πλησίον.

Ἔλεγε πάλιν ὅτι ἐμπαθεῖς ὄντες, οὐκ ὀφείλομεν ὅλως πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ. σκαμβὸς γὰρ κανὼν, καὶ τὰ ὀρθὰ σκαμβὰ ποιεῖ. B

Ἔλεγε πάλιν ὅτι οὐκ ἔστι μέγα τὸ μὴ κρίναι, ἢ καὶ συμπαθῆσαι τῷ ἐν θλίψει ὄντι καὶ ὑποπίπτοντι σοι· μέγα δέ ἐστι τὸ μὴ κρίναι, ἢ ἀντιπαθῆσαι τῷ διὰ πάθος ἴδιον ἀντιλέγοντί σοι, μηδὲ συμπαθῆναι μετὰ τοῦ κρίναντος αὐτὸν, καὶ τὸ συγχαρῆναι τῷ προτιμωμένῳ σου.

Ἔλεγε πάλιν ὅτι ὁ μὴ καταφρονῶν πάσης ὕλης καὶ δόξης, καὶ σωματικῆς ἀναπαύσεως, ἔτι μὴν καὶ τῶν δικαιωμάτων, οὐ δύναται κόψαι τὰ θελήματα αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι ὀργῆς καὶ λύπης, οὐδὲ ἀναπαῦσαι τὸν πλησίον. C

Πάλιν εἶπε, μὴ ἀπαίτει ἀγάπην παρὰ τοῦ πλησίον. ὁ γὰρ ἀπαιτῶν ταράσσεται, ἐὰν μὴ ἀπαντήσῃ. ἀλλὰ μᾶλλον σὺ δεῖξον τὴν ἀγάπην τῷ πλησίον, καὶ ἀναπαύου, καὶ οὕτως φέρεις καὶ τὸν πλησίον εἰς ἀγάπην.

Πάλιν εἶπεν, ὅτι ἐὰν ποιήσῃ τις πρᾶγμα κατὰ Θεὸν, πάντως ἔρχεται αὐτῷ πειρασμός. πάντι γὰρ ἀγαθῷ, ἢ προηγεῖται, ἢ ἐπακολουθεῖ πειρασμός. οὔτε γὰρ βέβαιόν ἐστι τὸ κατὰ Θεὸν γενόμενον εἰ μὴ δοκιμασθῇ διὰ πειρασμοῦ. D

Πάλιν εἶπεν, οὐδὲν οὕτως ποιεῖ ἕνωσιν, ὡς τὸ τοῖς ἀλλήλοις χαίρειν, καὶ τὸ αὐτὰ φρονεῖν.

Πάλιν εἶπε, τὸ μὴ ἐξουδενῶσαί τινα τὴν χάριν τοῦ πλησίον, ταπεινοφροσύνης ἐστί· δεῖ γὰρ καταδέχεσθαι αὐτὴν μετὰ εὐχαριστίας, κἂν μικρὰ καὶ ἐλάχιστός ἐστι.

Καὶ πάλιν εἶπεν· ἐγὼ, ἐὰν συμβῇ μοι πρᾶγμα, ἡδέως ἔχω γίνεσθαι γνώμῃ τοῦ πλησίον καὶ ἀνατραφῆσαι μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐὰν ἀπαντήσῃ ἢ καὶ στοιχῆσαι τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ ἀνατραφῆσαι. E

Πάλιν εἶπε, καλόν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ πράγματι τὸ παρὰ μικρὸν τῆς χρείας ἐπιτηδεύειν ἑαυτοῖς. οὐ γὰρ συμφέρει τινὶ κατὰ πάντα ἀναπαῦσαι.

Πάλιν εἶπε, ἐν παντὶ πράγματι συμβαίνοντί μοι, οὐδέποτε ἠθέλησα ἀνθρωπίνῃ φρονήσει περιδραμεῖν ἐμαυτῷ· ἀλλ' ἀεὶ ποιῶ μικρὸν τὴν δύναμίν μου, εἰς εἴτι δήποτε, καὶ ἀφῶ τὸ πᾶν τῷ Θεῷ.

BREVES ET COMPENDIOSÆ SENTENTIÆ,

DOCTRINA XIX.

Voluntas propria. AIEBAT Abbas Dorotheus eum qui proprij sensus & voluntatis esset, haud unquam parêre posse vel adhærere proximi vtilitati.

Aiebat etiam cùm simus omnes peccatores, non debere nos semper & in cunctis menti nostræ credere: obliquam enim regulam quæ recta essent, inflectere & intorquere.

Iracundia. Haud esse magnum non iudicare, aut compati afflicto & subdito tibi, sed magnum non irasci, aut conferri ei qui ob vitium suum tibi aliqua in re contradixerit, neque conuenire cum eo qui illum iudicauerit, vel congratulari illi qui te ei antetulerit, hoc vtique magnum.

Qui non contempserit mundi gloriam & corporis quietem, & iustitias denique omnes, haud posse vnquam propriam voluntatem à se remouere, vel liberari ab ira & tristitia, aut proximo quietem afferre.

Non esse poscendam à proximo charitatem, futurum enim molestum, ni eandem rependeris: sed debere nos magis in proximum beneuolentiam ostendere, & postmodum destituros: ita enim proximum ad mutuum amorem inducendum.

Tentatio. Et qui opus aliquod fecerit secundùm Deum, omnino superuenire tentationem aliquam, quia necessariò bonum omne præcedit aut sequitur tentatio: neque bonum dici posse, aut secundùm Deum, nisi approbetur tentatione.

Concordia. Nihil adeò concordiam & vnitatem afferre, sicut eadem sapere, & eisdem congaudere.

Humilitas. Nullam proximi gratiam spernere, humilitatis summæ esse, oportereque quàm libenter susceperis, etiam promptè referre, etiamsi praua & tenuis fuerit.

Dicebat quoque, se de vnaquaque te libenter consultare cum proximo, & illius sententiæ suam accommodare, etiamsi contraria & aduersa videretur.

Optimum esse vnamquamque rem pro vsu & necessitate nostra affectare, malum autem ad quæcunque discurrere nec vnquam quiescere.

Quicquid sibi contigisset, nunquam sese id voluisse humano sensu discutere, sed cùm fecisset pro virtute sua, omne postmodum commisisse Deo.

Voluntas propria.

Eum qui non habuerit propriam voluntatem, illum etiam nihil exterius proprium habere, & contentum esse quacunque re, & ita semper propriam voluntatem facere, neque velle res euenire sibi ad vota, sed eas velle vt euenerint.

Non oportere in ipsa hora qua peccauerit, fratrem corrigere, neque vllo alio tempore vltionis gratia,

Qui secundùm Deum esset amor, potentiorem esse eo qui secundùm naturam est.

Non esse malum eum risu perpetrandum: euenire enim, vt cùm quis malum ridens egerit, pòst nolens in ipsum defigatur.

Psa. 138.

Haud optandum alicui, vt à vitio liberetur, quo eius afflictionem & molestiam fugiat, sed quia illud maximè oderit, iuxta quod scriptum est: Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi.

Ira ex superbia oritur.

Impossibile esse aliquem in proximum suum irasci vel excandescere, nisi prius elatus fuerit corde & contempserit eum, & illo se potiorem existimauerit.

Correctio.

Signum esse potissimum, aliquem sponte malum egisse cùm correctus & deprehensus turbatus fuerit. Correctionem autem & reprehensionem ferre absque ira & turbatione, id maximum argumentum esse, quòd vel victus vel ignorans id malum egerit.

Πάλιν εἶπεν, ὁ μὴ ἔχων ἴδιον θέλημα, πώποτε τὸ ἴδιον ποιεῖ· ἐξώτερον γὰρ ἴδιον οὐκ ἔχει· εἴ τι δὲ ἂν καὶ δῴη, ἀναπαύει αὐτόν, καὶ εὑρίσκεται πώποτε τὸ ἴδιον ποιῶν. οὐ γὰρ θέλει τὰ πράγματα γίνεσθαι, ὡς θέλει, ἀλλὰ θέλει, ὡς γίνεται.

Πάλιν εἶπεν, οὐ δεῖ τινα ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ἁμαρτάνει ὁ ἀδελφὸς κατ' αὐτοῦ διορθῶσαι αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἄλλῳ καιρῷ χάριν τῆς ἰδίας ἐκδικήσεως.

Ἔλεγε πάλιν, ὅτι ἡ κατὰ Θεὸν ἀγάπη δυνατωτέρα ἐστὶ καὶ τῆς φυσικῆς.

Ἔλεγε πάλιν, μηδὲ ἐν γέλωτι τὸ κακόν. συμβαίνει, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν ποιεῖ τις κακὸν μετὰ γέλωτος· ὕστερον δὲ καὶ μὴ θέλων πήγνυται εἰς αὐτό.

Ἔλεγε πάλιν, ὅτι οὐ δεῖ θελῆσαί τινα ἀπαλλαγῆναι πάθους, ὡς θέλων φυγεῖν τὴν θλῖψιν αὐτοῦ· ἀλλὰ ἀκριβῶς μισοῦντα αὐτό, ὡς λέγει, τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι.

Ἔλεγε πάλιν, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὀργισθῆναί τινα κατὰ τοῦ πλησίον, εἰ μὴ πρότερον ἐπήρθη ἡ καρδία αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐξουδενώσει αὐτόν, καὶ ἔχει ἑαυτὸν ὑπερέχοντα αὐτοῦ.

Ἔλεγε πάλιν, σημεῖόν ἐστιν ὅτι ἑκουσίως ἐνεργεῖ τὸ πάθος, ὅτε ἐλεγχόμενος, ἢ διορθούμενος περὶ αὐτοῦ ταράσσεται. τὸ δὲ ἀταράχως βαστάζειν τὸν περὶ αὐτοῦ ἔλεγχον, ἤγουν διόρθωσιν, σημεῖόν ἐστιν, ὅτι ἡττώμενός ἐστιν ἢ ἀγνοῶν ἐνήργησεν αὐτό.

DE INSENSIBILITATE animæ & refrigerio charitatis.

DOCTRINA XX.

AD insensibilitatem animæ, frater, frequens lectio diuinarum scripturarum vtilis est, post nocturnos sermones deiferorum patrum, & memoria terribilium iudiciorum Dei, & egressus animæ à corpore, & terribilium potestatum, quæ illi futuræ obuiam sunt, quibus cum iniquitatem fecit, dum fuit in hac breui & miserabili vita. Quomodo etiam in futuro sit expauescendum ante tribunal Christi, & quemadmodum sit exigenda ratio non solùm operationum, sed etiam sermonum & cogitationum in conspectu Dei, & omnium Angelorum eius, &, vt breuiter dicam, omnis creaturæ. Memineris autem continuè eius vocis, quam terribilis & iustus iudex his dicturus est, qui à sinistris erunt:

Matt. 25.

Discedite à me maledicti in ignem æternum,

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ πρὸς ἀδελφὸν ἐπερωτήσαντα αὐτὸν περὶ ἀναισθησίας ψυχῆς, καὶ περὶ ψύξεως ἀγάπης.

Διδασκαλία κ΄.

ΠΕΡΙ τῆς ἀναισθησίας τῆς ψυχῆς, ἀδελφέ, συνεχὴς ἀνάγνωσις τῶν θείων γραφῶν συμβάλλεται μετὰ κατανυκτικῶν λογίων, τῶν θεοφόρων πατέρων, καὶ ἡ μνήμη τῶν φοβερῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐξόδου τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ τῶν μελλουσῶν ἀπαντᾶν αὐτῇ φοβερῶν δυνάμεων, μεθ' ὧν ἔπραξε τὴν πονηρίαν ἐν τῇ ὀλιγοχρονίᾳ καὶ ἐλεεινῇ ζωῇ ταύτῃ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ μέλλειν παρίστασθαι τῷ φρικτῷ καὶ ἀδεκάστῳ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴ μόνον περὶ πράξεων, ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ ἐννοιῶν ἀπαιτεῖσθαι λόγον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντων τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ πάσης ἁπλῶς τῆς κτίσεως. μνημόνευε δὲ συνεχῶς καὶ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης, ἣν ἐρεῖ ὁ φοβερὸς καὶ δίκαιος κριτὴς τοῖς εὐωνύμοις· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον,

τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. καλὸν δὲ καὶ τῶν μεγάλων θλίψεων τῶν ἀνθρωπίνων μνημονεύειν. μόλις γὰρ οὕτως ἵνα ἡ σκληρὰ καὶ ἀναίσθητος μαλαχθῇ ψυχή, καὶ εἰς αἴσθησιν ἔλθῃ τῆς ἰδίας αὐτῆς κακῆς καταστάσεως. τὸ δὲ ἀσθενεῖν περὶ τὴν ἀγάπην τὴν ἀδελφικήν, ἐκ τοῦ δέχεσθαί σε τοὺς ἐξ ὑποψίας λογισμοὺς καὶ πιστεύειν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ, γίνεταί σοι, καὶ ἐκ τοῦ μηδὲν θέλειν παθεῖν κατὰ προαίρεσιν. θέλεις οὖν βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, προηγουμένως μὴ πιστεύειν ὅλως ταῖς ἰδίαις ὑπονοίαις, καὶ πάσῃ δυνάμει σπουδάζειν ταπεινοῦσθαι τοῖς ἀδελφοῖς, κόπτειν αὐτοῖς τὸ ἴδιον θέλημα· ἐὰν ὑβρίσῃ σέ τις αὐτῶν, ἢ ἄλλως θλίψῃ, ὑπερεύχου αὐτοῦ, ὡς εἶπον οἱ πατέρες, ὡς μεγάλα σε εὐεργετοῦντι, ὡς ἰατροῦ τῆς φιληδονίας σου. ἐκ τούτου ὁ θυμός σου μειοῦται, εἴγε κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας θυμοῦ χαλινὸς ἡ ἀγάπη. πρὸ δὲ πάντων παρακάλει τὸν Θεὸν δοῦναί σοι νῆψιν καὶ σύνεσιν τοῦ εἰδέναι τί τὸ θέλημα αὐτοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, ἔτι δὲ τὴν δύναμιν εἰς τὸ καταρτισθῆναι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.

qui paratus est diabolo & angelis eius. Bonum etiam est humanarum afflictionum reminisci: sic etiam dura & insensibilis anima emollescet, & ad sensum perueniet proprij status & malitię suæ. Desidem autem esse circa fraternam charitatem, & hoc prouenire ex cogitationibus suspiciosis in animum admissis, & propriæ mentis credulitate, hinc etiam fieri vt nihil velimus inopinatum pati. Vis igitur tibi à Deo opem ferri? Principio & ante omnia nusquam tuis suspicionibus credas, & omni cura da operam subijci & submitti fratribus tuis, ac voluntatem omnem tuam amputa, & si quis te ignominia affecerit vel probro, pro illo sic orato tanquam pro eo qui te innumeris beneficijs affecisset, qui libidinis tuæ medicus fuisset: ex his enim ira minuitur, cuius frenum charitas est secundùm patres. In primis autem Deum roga, vt det tibi intellectum & studium cognoscendi quæ sit voluntas eius bona, beneplacita, atque perfecta, & præstet pariter constantiam perficiendi omne opus bonum.

Remedia contra mentis stuporem.

Ira frenum charitas.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, πρὸς τὸν μέγαν γέροντα, τὸν ἅγιον Βαρσανούφιον, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ μαθητήν, τὸν Ἀββᾶν Ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα Προφήτην, διὰ τὸ διορατικὸν χάρισμα, ὃ ἔσχε παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐρώτησις α΄. τοῦ Ἀββᾶ Δωροθέου, πρὸς τὸν Ἀββᾶν Ἰωάννην.

EIVSDEM ABBATIS DOROTHEI ad magnum senem sanctum Barsanuphium, & ad eius discipulum Abbatem Ioannem cognomento Prophetam, ob perspicaciæ donum, quod habuit à Deo. Interrogatio I. Abbatis Dorothei. Dialogus, & primo de planctu.

Διδασκαλία κα΄.

Ἐρώτησις.

ΠΩΣ δυνήσομαι ἐκκόψαι τὴν παρρησίαν, καὶ κρατῆσαι τῆς γλώσσης μου;

Ἀπόκρισις.

Διὰ πένθους.

Ἐρώτησις.

Καὶ πῶς δύναμαι εἰσερχόμενος καὶ ἐξερχόμενος μεταξὺ ἀνθρώπων, καὶ ποιῶν ὑπηρεσίας, φυλάξαι τὸ πένθος; καὶ εἰ ἔστι πένθος ἄνευ δακρύων.

Ἀπόκρισις.

Οὐ τὸ πένθος διὰ δακρύων· ἀλλὰ τὰ δάκρυα διὰ τοῦ πένθους. ὁ δὲ μεταξὺ ἀνθρώπων, ἐὰν κόπτῃ τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ μὴ προσέχῃ πράγμασιν ἀνθρώπων, οὗτος κτᾶται τὸ πένθος. ἐκ τούτου γὰρ συνάγονται οἱ λογισμοὶ αὐτοῦ, καὶ οὕτω συναγόμενοι γεννῶσι λύπην κατὰ Θεὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἡ λύπη τὰ δάκρυα.

DOCTRINA XXI.

Interrogatio.

QVOMODO possum nimiam libertatem restringere, & linguam meam moderari?

Responsio.

Per luctum.

Interrogatio.

Quo pacto possum quotidianam habens consuetudinem cum hominibus sæculi, & ægritudines per singulos dies, ad domestica negotia planctum seruare? & an sit fletus ex lacrymis.

Responsio.

Non fletus per lacrymas, sed per fletum lacrymæ. Qui verò versatur cum hominibus abscindens & amputans propriam voluntatem, nec in aliorum culpas aduertens, hic fletum possidet. Conueniunt in vnum cogitationes illius, & his conuenientibus & coeuntibus, generatur secundùm Deum tristitia in corde, & tristitia lacrymas generat.

Propria voluntas.

Interrogatio.

Quid patientia ignominiæ conferat ad quietem.

Responsio.

Qui debitor alicuius fuerit, donec reddiderit debitum, quouis locorum abeat, debitor est, nec habet potestatem sedendi cum quiete. Quòd si afficiatur ignominiis ab hominibus, erubescit, tuncque debitum soluit, at si liber fit, & cum fiducia & audacia potest in populo esse, & vbicunque voluerit, sedere. Sic homo cùm patiēter tulerit iniurias, ignominias, damna, & incommoda, ob peccata commissa, humilitatem discit & laborem, & ita recedunt ab eo peccata, iuxta quod scriptum est: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea. Cogita autem attentè crucifixum, quot contumelias, quot probra sustinuerit Dominus noster Christus, & post hæc omnia demum crucem conscenderit. Et ita scito neminem in requiem sanctam & perfectam posse peruenire, nisi primum Christo compatiatur, & ferat omnes passiones eius: iuxta Apostolum dicentem: Si compatimur, & glorificabimur. Noli itaque errare, noli seduci, quia nulla alia salutis via est, præter hanc. Dominus qui in omnibus nobis opem fert, det nos firma fundamenta domus nostræ iacere super petram quæ Christus est.

Psalm. 24.

Rom. 8.

Interrogatio.

Quæ via expeditior est ad salutem, vel per laborem, vel per humilitatem, dic obsecro Domine, & de obliuione, de halitu, de custodia oculorum.

Responsio.

Labor verus non est extra humilitatem. Labor enim in seipsum frustra fit, & ad nihilum valet. Dicit enim, Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea. Hæc igitur qui habet, celeriter peruenit ad salutem: similiter & qui humilitatem habet cum contemptu: contemptus enim laboris locum tenet. Qui autem humilitatem habuerit in seipsum, ingreditur quidem in salutem, sed tardè. Quare qui veram humilitatem possidere voluerit, non blandiatur sibiipsi vlla in re omnino. Hæc est vera humilitas. Ignem accepit Dominus & misit. Qui excipit ignem quem venit Dominus in terram mittere, obliuionem & captiuitatem non suscipit: quia habet sensum ignis. Subiiciamus exemplum: Moritur homo, ignis ei apponitur, statim dolorem sentit. Et quocunque alio modo captiuus quis fuerit, inciderit autem in ipsum carbo ignis.

Psalm 24.

* fort. ἐμοῦ.

Luc. 12.

Ἐρώτησις.

Τὸ ὑπενεγκεῖν ἀτιμίαν, τί συμβάλλεται πρὸς ἡσυχίαν;

Ἀπόκρισις.

Ὁ χρεώστης τοῦ ἀνθρώπου ἐὰν μὴ ἀποδῷ τὸ χρέος, ὅπου δή ἂν ἀπέλθῃ, χρεώστης ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει ἐλευθερίαν τοῦ καθίσαι μετὰ ἀναπαύσεως. ἐὰν δὲ πρὸς τὸ κοπιάσαι ἀπὸ τῶν ὀνειδισμῶν τῶν ἀνθρώπων, αἰσχυνέται, καὶ τότε ἀποδίδωσι τὸ χρέος. καὶ ὅτι ἐλευθεροῦται, τότε μετὰ θάρσους καὶ πολλῆς παρρησίας δύναται δημοσιεῦσαι, καὶ καθίσαι ὅπου θέλει. οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ποιήσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ βαστάσαι ὕβρεις, ἀτιμίας, ζημίας, διὰ τὰς πεπραγμένας αὐτῷ ἁμαρτίας, ταπείνωσιν μανθάνει, καὶ τὸν κόπον, καὶ συγχωροῦνται διὰ τούτων αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὸν κόπον μου· καὶ τὰ ἑξῆς. κατανόησον δὲ πρὸς τὸν σταυρόν, πόσας ὕβρεις καὶ ὀνειδισμοὺς ὑπέμεινεν ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστός, καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὸν σταυρόν· οὕτως, οὐδεὶς εἰς ἡσυχίαν τελείαν ἔγκαρπον, καὶ εἰς κατάπαυσιν ἁγίαν τῆς τελειότητος δύναται ἐλθεῖν, ἐὰν μὴ πρῶτον συμπαθῇ τῷ Χριστῷ, καὶ ὑπενέγκῃ ὅλα τὰ παθήματα αὐτοῦ, μνημονεύων τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι ἐὰν συμπάσχωμεν αὐτῷ, καὶ συνδοξαζόμεθα αὐτῷ. μὴ οὖν πλανηθῇς. ἄλλη γὰρ ὁδὸς σωτηρίας οὐκ ἔστι, πλὴν ταύτης. ὁ Κύριος συνέλθοι σοι κατὰ τὰ θελήματα αὐτοῦ, ἵνα καλῶς θεμελιώσῃ σε τὴν οἰκοδομὴν ἐπὶ τὴν πέτραν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός.

Ἐρώτησις.

Ποία ὁδὸς σώζει μᾶλλον, ἢ διὰ τοῦ κόπου, ἢ ἡ διὰ τῆς ταπεινώσεως, εἰπέ μοι δέσποτα, καὶ περὶ τῆς λήθης, καὶ χάσεως περὶ ῥῖνας, καὶ φυλακῆς ὀφθαλμῶν.

Ἀπόκρισις.

Ὁ κόπος ὁ ἀληθινὸς, οὐκ ἔστιν ἐκτὸς ταπεινώσεως. ὁ γὰρ καθ' ἑαυτὸν κόπος, εἰς μάτην ἐστὶ, καὶ εἰς οὐδὲν λογίζεται, φησὶ γάρ, ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου. ὁ οὖν ἔχων ταύτην, διὰ τάχους φθάνει, καὶ ὁ ἔχων δὲ τὴν ταπείνωσιν* μου ἐξουδενώσεως, καὶ αὐτὸς τὸ ὅμοιον ἔχει. ἡ ἐξουδένωσις τὸν τόπον ἐπέχει τοῦ κόπου· ὁ δὲ ἔχων τὴν ταπείνωσιν καθ' ἑαυτὸν, εἰσέρχεται μὲν, βραδυτέρως δέ. εἴ τις δὲ θέλει κρατῆσαι τὴν ἀληθινὴν ταπείνωσιν, μὴ ψηφίσῃ ἑαυτὸν ἔν τινι πράγματι ὅλως, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ταπείνωσις. ὁ δεχόμενος τὸ πῦρ ὃ ἦλθεν ὁ Κύριος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, λήθην καὶ αἰχμαλωσίαν οὐ δέχεται, ἔχων πάντοτε τὴν αἴσθησιν τοῦ πυρός. λάβε οὖν ὑπόδειγμα, ἐὰν ἀρρωστῇ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἀποθανεῖν, καὶ προσενεχθῇ αὐτῷ πῦρ, εὐθέως αἰσθάνεται ἀπὸ τοῦ πόνου· καὶ εἰς ἄλλο δήποτε πρᾶγμα ἐὰν αἰχμαλωτισθῇ ἄνθρωπος, ἐπιπέσῃ δὲ ἐπ' αὐτὸν ἄνθραξ πυρός, οὐδὲ θέλων μένει ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τὸ πῦρ ἀδελφέ, ἀλλὰ σβέννυται· ἐπεὶ οὐδὲ πῦρ ἐστὶ λοιπόν.

Εἰ ἀπαλλαγῆναι θέλεις καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ἄλλως οὐ δυνάσαι, ἐὰν μὴ κτήσῃ ἑαυτῷ τὸ πατρικὸν τοῦτο πῦρ. ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ θερμότητος, ἐκεῖνα ἀφανίζονται. κτᾶται δέ τις τὸ πῦρ τοῦτο, τῷ κατὰ Θεὸν πόθῳ. τὸ δὲ μὴ πολὺ φιλίαν ἔχειν πρός τινα συνηλικιώτην, καλόν ἐστιν· ἡ γὰρ τοιαύτη συνήθεια ἐστὶν * ἀμφίνοσον ἐλθεῖν τὸ πένθος. μηδὲ πρὸς ἄλλον τινὰ ἀφαιροῦντα ἀπὸ σοῦ τὸ πένθος, ἔχε φιλίαν· οὐ γὰρ ὠφελεῖ σε. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βλάπτει. οὐδεὶς δύναται κτήσασθαί τι ἀγαθὸν, εἰ μὴ ἐν πολλῷ κόπῳ. παίδευσον οὖν τοὺς ὀφθαλμούς σου τοῦ μὴ βλέπειν τινὶ, καὶ οὐ πληρώσεις τὴν καρδίαν τῆς δεινῆς παρρησίας, εἰς ἀπώλειαν φερούσης ὅλως τοὺς κόπους τοῦ μοναχοῦ. εἰ ταῦτα πάντα ἀδελφὲ, ἐὰν μὴ ποιήσῃ ἡ καρδία, * νύκτα καὶ ἡμέραν ζητοῦσα τὸν Κύριον, προκόψαι ἄνθρωπος οὐ δύναται. ἐὰν σχολάσῃς ἐν τούτοις, ἔρχῃ εἰς αὐτά. φησὶ γάρ, σχολάσατε· καὶ τὰ ἑξῆς. δώῃ σοι Κύριος τοῦ συνιέναι ταῦτα.

Ἐρώτησις.

Τί ἐστιν ἡ ἐξουδένωσις πρὸς τὴν ταπείνωσιν; καὶ τί πάλιν ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας; καὶ εἰ κτᾶταί τις ἐξουδένωσιν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ταπεινῶν, τί χρεία καὶ τῶν ἔξωθεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὀνειδισμῶν καὶ ὕβρεων, καὶ εὐτελεστέρων δὲ πράξεων; ἔτι, εἰ ὀφείλει ὁ ταπεινόφρων πράγματα ἐπιτηδεύειν ταπεινὰ, ἢ καὶ ταπεινολογεῖν;

Ἀπόκρισις.

Η ἐξουδένωσις δύο τρόπους ἔχει, ἕνα τὸν ἀπὸ καρδίας, καὶ ἕτερον, τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιφερόμενον. μείζων δέ ἐστιν ἡ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξουδένωσις τῆς ἀπὸ καρδίας. οὐ γὰρ πολὺ ἔχει κόπον ἡ ἀπὸ τῆς καρδίας, ὅσον ἡ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. πολὺ γὰρ πάσχει ἡ καρδία, εἰς τὴν ἔξωθεν ἐπιφερομένην. τὸ δὲ τρέχειν ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὰς εὐτελεῖς πράξεις, οὐ φέρει τινὰ εἰς προκοπὴν, τάχα δὲ μᾶλλον, εἰς κενοδοξίαν. ἀλλὰ τὸ κελευσθῆναι καὶ μὴ ἀντιλέξαι, ἀλλὰ ποιεῖν μετὰ ὑπακοῆς, τοῦτο γὰρ εἰς προκοπὴν, καὶ τὸ κτήσασθαι ἐξουδένωσιν. ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας ἐστὶ, τὸ μὴ ἐᾶσαι αὐτὴν ῥέμβεσθαι μετὰ ἀλλοτρίων λογισμῶν. ἡ ταπείνωσίς ἐστι, τὸ μὴ ψηφίζειν ἑαυτὸν ἔν τινι πράγματι ὅλως, καὶ τὸ κόψαι τὸ ἴδιον θέλημα κατὰ πάντα· ὥστε τὸ ὑποταγῆναι πᾶσι, καὶ βαστάσαι ἀταράχως τὰ ἐπερχόμενα ὑπὸ ἄλλων· τοῦτό ἐστιν ἡ ἀληθινὴ ταπείνωσις· εἰς ἣν οὐχ εὑρίσκει ἐν αὐτῇ χώραν ἡ κενοδοξία.

Τὸ δὲ ταπεινολογεῖν, κενοδοξίαν φέρει, καὶ κακὸν μᾶλλόν ἐστιν, ἢ ὠφέλιμον· ἀλλὰ ἀρκεῖ λέγειν, συγχώρησον, καὶ εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ἐρώτησις.

Εἰ ἐν τοῖς καλοῖς, ἢ ἐν τοῖς μέσοις δεῖ κόπτειν τὸ θέλημα, ἢ καὶ ἐν οἷς παράβασις φθάνει ἐντολῆς; καὶ ὑπὲρ

A Et tu igitur si liberari volueris à captiuitate, non potes aliter, nisi tibi specialem hunc ignem paraueris, à calore enim illius ista disparent & euanescunt. Possidet autem quis ignem hunc, cùm Deum desiderat. Bonum est autem non admodum affici erga coætaneum: huiuscemodi enim consuetudo & ni- * mia familiaritas fletum affert. Quare is non est multùm diligendus, qui obest magis quàm prosit. Nemo potest ad virtutem conscendere absque magno labore. Consuesce non circumferre oculos tuos ad aliena & vana, hæc enim depetire faciunt labores omnes B monasticos. Quare mi frater nisi die noctúque elaborauerit homo, haud vnquam ad ea poterit pertingere. At si toto corde Dominum quæres, te sedulò exercueris, citò peruenies. Ait enim: Vacate: & quæ sequuntur. Det tibi Dominus vt hæc intelligas.

Margin: * ἐφίσαν. — *Familiaritas coætaneorum.* — * νύκτα. — *Psalm. 45.*

Interrogatio.

Quid est contemptus ad humilitatem? Quid rursum contritio cordis? Et si quis contemptum possideat, seipsum verè humilians C in corde suo, quid opus sit etiam exterius ab hominibus probra & contumelias pati, quid opus item vilibus actionibus? Si debeat etiam humilia affectare humiles operationes & humilitet cogitare?

Responsio.

Contemptus duos modos habet, vnum à corde, alterum ab hominibus. Maior autem qui est ab hominibus quàm est à corde. Neque adeò laborare nos facit qui à corde est, vt qui ab hominibus: cor enim ad hoc admodum patitur. Currere autem sua sponte ad vi- D lia exercitia, nullius profectus est, quin potiùs inanis gloria. Sed cùm tibi vile aliquid præcipitur, neque tu contradicis, sed iussa facis cum omni mansuetudine & obedientia, tunc fit hoc ad perfectum: & hoc est contemptum suspsius habere. Contritio verò cordis est, si id vagari non permittas in alienis & vanis cogitationibus. Humilitas est nullius pretij seipsum existimare, & propriam voluntatem in cunctis amputare, ita vt cunctis in cunctis subiectus, & intrepidè ac con- E stanter feras quicquid euenerit. Hæc est vera humilitas in qua non inuenit locum inanis gloria.

Margin: *Contemptus suspsius.* — *Cordis vera contritio.* — *Humilitas vera.*

Sed humiliter loqui, arrogantiam præ se fert, & magis nocet, quàm prodest: sed sufficit dicere, ignosce, & ora pro me.

Interrogatio.

Anne in bonis, aut mediis oportet incidere voluntatem, aut in iis vbi transgressio in præceptum impingit? Et, si

iussum excedat meam vocationem, debeo ne denegare, ne molestia aut pudore afficiam? Præterea si cui necesse sit vt aliquid ab Abbate petat, & dicat mihi vt se in negotio adiuuem, sustineam ne, aut non feram honorem, quòd totus mihi placeam? Adde si quis roget, vt orem, tollam ne manus & adiuuem ipsum? Aut quousque oportet denegare aut contendere, vbi sit transgressio præcepti?

Responsio.

Frater, volens * esse, non debet omnino voluntatem habere in omni re: & hoc innuens Dominus dixit, Veni in mundum non vt faciam meam voluntatem: & quæ sequuntur. Volens enim hoc & illud facere propter quæ rogatur, aut prudentiorem se declarat eo qui iniungit, aut à dæmonibus illuditur: quod vtrunque malum & diabolicum. Quare in omnibus obedire debes. Qui enim imperat tibi Abbas tuus, tuum iudicium portat, qui rationem dabit pro te: si graue tibi videbitur quod impositum est, ipsum interroga, eiusque iudicio relinque negotium. Si autem fratres sint qui aliquid tibi iniungant, & vides aut existimas aliquid mali cum negotio coniunctum, aut quod excedat tuas vires, rursum Abbatem tuum interroga, & quæ dicit tibi, fac: Si enim velis non solùm res, sed etiam homines iudicare, tribulationem tibi ipsi accerses. Sed vbi videbitur bonum esse negotium, ibi ostende obedientiam fratribus tuis. Sed vbi cogitatio tua distrahitur, aut vires tuas excedit, aut damnum affert, communica cum Abbate tuo, & quod diiudicabit, facito. Ipse enim scit, quid faciat, & quid curæ habeat de anima tua, & quiesce. Crede igitur, quòd quicquid dixerit tibi, diuinum sit: omne autem diuinum, vtile est, & molestiam aut perturbationem nullam affert. Ex bono enim nullum malum egreditur: omnis enim arbor bona fructus bonos profert. Cùm autem opus habet aliquis te apud Abbatem, fac vt præceptum impleturus, quod audiuisti ab Abbate. Si enim te custodem foribus apposuerit, dicens, significa mihi omnem hominem aduenientem, teipsum magni facis, aut mandatum exequeris. Si Abbas dixerit, vt indices ipsi, aut non indices, & culpam non habebis. Si verò in cellam intraris fratris, aut si dicat ipse, vt ores, vsque ad tertiam vicem, dic, ignosce mihi. Et si tertia vice instabit, tum facito cum humilitate. Et tu ter dicas alicui, qui si nolit, desine in pace, & non affligas eum. Et hæc est vera via Dei, in qua vide vt te geras sine hypocrisi, in puro corde, Deo porrigente tibi manum, & adiuuante per gratiam suam.

Ioan. 6.

Res indicāda, non autem homines.

Matth. 7.

πλὴν κατὰ πᾶσαν μου ἐὰν εὑρεθῇ ἐπιταγή· Εἰ ὀφείλω παραιτήσασθαι, ἵνα μὴ λύπῃ καὶ ταραχὴν ὑπενέγκω; ἔτι δὲ ἐάν τις εὑρεθῇ χρείαν ἔχων πρὸς τὸν Ἀββᾶν, ἵνα αἰτήσῃ τι αὐτὸν, καὶ εἴπῃ μοι βοηθῆσαι αὐτῷ εἰς τὸ πρᾶγμα, εἰ ἀνάσχωμαι, εἰ μὴ φέρει μοι τιμὴν, ὅτι ὅλως ψηφίζομαι; ἔτι δὲ ἐὰν αἰτήσῃ με τίς ποιῆσαι εὐχὴν, θελήσω βαλεῖν χεῖρα καὶ βοηθῆσαι τινί; μέχρι τίνος δεῖ παραιτήσασθαι ἢ φιλονεικεῖν ἔνθα ἐστὶ παράβασις ἐντολῆς;

Ἀπόκρισις.

Ἀδελφέ, ὁ θέλων α * εἶναι, οὐκ ὀφείλει ὅλως θέλημα ἔχειν ἔν τινι πράγματι. καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Κύριος εἶπεν, ἦλθον εἰς τὸν κόσμον, οὐ τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῆσαι· καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ θέλων γὰρ τόδε ποιεῖν καὶ τόδε δι᾽ ἃ παραιτεῖται, ἢ διακρίνει περὶ ἑαυτὸν δίκαιος τοῦ ἐπιτάσσοντος αὐτὸν, ἢ ὑπὸ δαιμόνων χλευάζεται· ἄμφω ἀμφότερα κακὰ καὶ δαιμονιώδη. ὥστε ἐν πᾶσιν ὀφείλεις ὑπακούειν. ὁ γὰρ ἐπιτάσσων Ἀββᾶς σου, βαστάζει σου τὸ κρίμα, ὡς ἀπαιτούμενος λόγον ὑπὲρ σοῦ. ἐὰν φαίνηταί σοι βαρὺ τὸ ἐπιτασσόμενον, αὐτὸν ἐρώτησον, καὶ τῇ αὐτοῦ διακρίσει ἄφες τὸ πρᾶγμα. ἐὰν δὲ ἀδελφοί ὦσιν οἱ ἐπιτάσσοντες, καὶ βλέπεις ἢ νομίζεις ὅτι βλάβην ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἢ ὑπὲρ τὴν δύναμίν σου, πάλιν τὸν Ἀββᾶν ἐρώτησον, καὶ ἃ λέγει σοι, ποίησον. ἂν γὰρ θέλῃς οὐ μόνον τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους διακρίνειν, θλίψεις σεαυτῷ ἐπισπᾶσαι. ἀλλ᾽ ὅπου δοκεῖ καλὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἐκεῖ δεῖξον τὴν ὑπακοὴν τοῖς ἀδελφοῖς. ὅπου δὲ διστάζει ὁ λογισμὸς, ἢ ὑπὲρ τὴν δύναμίν σου ἐστὶν, ἢ ἔχει βλάβην, ἀνάθου τῷ Ἀββᾷ σου, καὶ ὃ διακρίνει, ποίησον. αὐτὸς γὰρ οἶδε τί ποιεῖ, καὶ πῶς φροντίζει σου τῆς ψυχῆς· καὶ ἀναπαύου. πίστευε οὖν ὅτι εἴ τι λέγει σοι, κατὰ Θεόν ἐστι· πᾶν δὲ τὸ κατὰ Θεὸν, ὠφέλιμόν ἐστι, καὶ λύπην ἢ ταραχὴν οὐ φέρει. ἐκ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδὲν κακὸν ἐξέρχεται. πᾶν γὰρ δένδρον καλὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ. περὶ δὲ τοῦ δεηθῆναί σε ἵνα πρὸς τὸν Ἀββᾶν, ποίησον ὡς ἐντολὴν πληρῶν ἣν ἤκουσας παρὰ τοῦ Ἀββᾶ ποιῆσαι. ἐὰν γὰρ καθίσῃ σε εἰς τὴν θυρωρείαν λέγων, κελεύσατέ μοι πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον, ἐφ᾽ ἑαυτῷ σεαυτὸν ψηφίζεις, ἢ κέλευσιν ἐκπληροῖς. ἐὰν εἴπῃ ὁ Ἀββᾶς εἰπεῖν αὐτῷ, ἢ μὴ εἰπεῖν, σὺ πρᾶγμα οὐκ ἔχεις. περὶ δὲ τοῦ, ἐὰν εἰσέλθῃς εἰς κελλίον ἀδελφοῦ, ἢ αὐτὸς ἐὰν εἴπῃ σοι εὔξασθαι, ἕως τρίτου, εἰπὲ, συγχώρησον, καὶ ἐὰν μετὰ τρίτον ἐμμείνῃ, τότε ποίησον μετὰ ταπεινώσεως· καὶ σὺ τρίτως εἰπὸ τινὶ, κἂν μὴ θελήσῃ, παῦσαι μετ᾽ εἰρήνης, καὶ μὴ θλίψῃς αὐτόν. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ πρόσεχε σεαυτῷ ἐργάζεσθαι ἀνυποκρίτως, ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, τοῦ Θεοῦ διδόντος σοι χεῖρα, καὶ βοηθοῦντος διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Ερώτησις.

Εἰ δεῖ συγκαταβαίνειν τῷ σώματι περὶ τὴν δίαιταν, μήπω τελείως καταπεσόντα; ἐὰν δὲ καὶ κακχεκτῇ τις πρὸς τὸ συνήθες βρῶμα, ἐὰν δὲ καὶ μηδὲν πάσχων τις, παραιτήσαι τόδε τὸ βρῶμα, ὡς τόδε πάθος ποιοῦν, εἰ καλῶς ποιεῖ;

Απόκρισις.

Ἐὰν ἴδῃ ἄνθρωπος ἑαυτὸν μὴ ὀχλούμενον ὑπὸ πάθους, μηδὲ πολεμούμενον, ὀφείλει συγκαταβαίνειν τῷ σώματι μικρόν, ἐὰν δὲ πολεμῆται, οὐχί. φανερὸν γάρ ἐστιν, ὅτι καὶ ἡ φαινομένη αὕτη ἀσθένεια τῶν δαιμόνων ἐστίν. ἐν τῇ ἀληθινῇ γὰρ ἀσθενείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λεπτύνεται καὶ ὁ πόλεμος. ὥστε συμφέρει ὅπου πόλεμος, καταπονῆσαι τὸ σῶμα, κἂν ἐμπέσῃ εἰς ἀρρωστίαν. ἐκβάλλει γὰρ τὴν ψυχήν. ἐὰν δὲ φανερὰ ᾖ ἡ αἰτία τῆς ἀνωμαλίας, καὶ εἰ ἐξ ὁδοιπορίας τυχόν, ἀπὸ τραυμάτων βαρέων ἀσθενήσει τὸ σῶμα, ὀφείλει συγκαταβαίνειν, σεμνῶς μέντοι καὶ μὴ ὑπὲρ τὸ δέον. ἐπεὶ καὶ οἱ δαίμονες τὸ ἑαυτῶν σμήχουσιν. εἰς δὲ τὴν καχεξίαν, ἔστιν ὅτε δύναταί τις ἀναγκάσαι ὀλίγον τὸν λογισμόν. ἐὰν δὲ οὐ δύναται, συγκαταβαίνει ὀλίγον. ἀσθένεια γάρ ἐστι καὶ αὐτή. ἐὰν δέ τις μάθῃ, ὅτι τόδε τὸ βρῶμα ποιεῖ πάθος, οὐκ ὀφείλει φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ. ἡττώμενος γὰρ αὐτὸς εὑρίσκεται, καὶ φυλάξαι ὀφείλει. σπούδασον μὴ εἰς λήθην βαλεῖν, καὶ πίστευσον μετὰ τῶν ὑπὸ Θεοῦ βοηθουμένων καὶ σωζομένων, ὅτι σώζῃ.

Ερώτησις.

Ἐὰν συνεσθίων τοῖς ἀδελφοῖς τάχιον λάβω τὴν χρείαν μου, καλόν ἐστιν, ἵνα ἀναστῶ, ἢ μείνω μέχρι πάντες ἀναστῶσιν; ἐὰν δὲ τὸ μέτρον τοῦ ἄρτου μου συμμετρήσω τοῖς ὄψοις πᾶσι, κρεῖττον ποιῶ;

Απόκρισις.

Καθήμενος εἰς τὴν τράπεζαν, ἐὰν ἴδῃς ὅτι ἐπληρώθη σου ἡ χρεία, καὶ οὐ δύνασαι καθίσαι μὴ τρώγων, ἀνάστα. τὸ δὲ καθίσαι καὶ μὴ φαγεῖν, μεῖζον αὐτοῦ ἐστι, τὸ δὲ ἀποκτεῖναι τὸ βουκίον σου εἰς ὅλα τὰ ἑψητά, κάλλιον τῶν δύο ἐστίν.

Ερώτησις.

Τί ποιήσω ὅτι φοβοῦμαι τὴν αἰσχύνην τῆς ἀτιμίας; καὶ εἰς συντυχίαν δὲ ἂν ἐμπέσω μετά τινων, πάνυ ἕλκομαι εἰς αὐτήν, καὶ αἰχμαλωτίζομαι, ὡς σχεδὸν ἐπιλανθάνεσθαι ἐμαυτοῦ, ἀεὶ δὲ καὶ ὡς αἰσχυνόμενος ἀφεῖναι αὐτούς.

Απόκρισις.

Ἐὰν συντείνῃ εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐ παρεκκόπτῃ ἀναγκαιοτέρου πράγματος, ἐπιμείνας ὡς οὗ διαλέγεται· εἰ δὲ ἀνόητός ἐστιν, εἰπέ, συγχώρησον, ἐγώ πως ἀσθενής εἰμι. περὶ δὲ τῆς αἰσχύνης, * ἐννόει περιπλεόμενον ἐπὶ τοῦ Κυρίου μέλλουσαν ἔσεσθαι τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ τὴν πρόσκαιρον δι' αὐτὴν ὀλιγώρησον.

A

Interrogatio.

Anne corpori obsequi oportet in diæta, eum qui nondum prorsus laborat? aut si non conueniat alicui cum consueto cibo: aut etiam si quis non ægrotet, fugiat tamen cibum, quòd hunc vel illum morbum generet, bene ne facit?

Responsio.

Si viderit homo seipsum non turbari aut affligi morbo, debet obsequi corpori paulùm, si verò affligatur, non. In confesso enim est, quòd hæc apparens imbecillitas dæmonum est. In vera enim ęgrotatione, quæ à Deo est, etiam bellum minuitur. Quare conducit, vbi bellum est, ibi laboribus exercere corpus, etsi in morbum inciderit, eiicit enim animam: Si autem causa aperta fuerit huius ægritudinis, & vel ex peregrinatione, vel vulneribus grauiter laborabit corpus, oportet ei indulgere, cum grauitate tamen quadam & non vltra modum. quando & dæmones ipsorum curant. Ad malam autem habitudinem, aliquando potest quis cogere suam rationem: si autem non potest, indulget paulisper. Imbecillitas enim est & illa. Si quis autem sciat quòd hic vel ille cibus generat morbum, non debet comedere de eo. Nam in eo vinci ipsum inuenitur, & debet cauere. Vide ne obliuiscaris, & crede te vnà cum aliis qui à Deo adiuti & saluati sunt, sanandum te quoque esse.

Corpori quatenus indulgendum.

* *Dictum Platonici.*

Interrogatio.

Si comedens cum fratribus meis, citiùs satur fuero, decetne me surgere, an verò manebo, dum omnes surgant? Aut si modum panis mei commetiar cum opsoniis omnibus, meliùs faciam?

Responsio.

D Sedens ad mensam, cùm videris te exaturatum, & non potes sedere non comedens, surge. Sed sedere & non comedere, maius est. Sed intingere buccellam tuam in omnia opsonia, his duobus melius est.

Interrogatio.

Quid faciam, quia timeo pudorem contemptus? & si quando cum aliquibus congressus fuero, prorsus incido in eum & captiuus fio, vt fermè obliuiscar mei ipsius, & tamen vereor eos dimittere?

E

Responsio.

Si ad ædificationem facit & non impeditur magis necessarium negotium, mane quandiu colloquitur: si verò imprudens est colloquium, dic, dimitte me, ego imbecillis sum. De pudore autem, cogita communem in Dominum, qui erit in peccatoribus: & temporalem illum contemne.

Contra vitiosum pudorem.

A

EXPOSITIO EIVSDEM sancti Dorothei in quædam dicta Gregorij Nazianzeni: quæ cantatur per modulos quosdam ad sanctum Pascha.

DOCTRINA XXII.

LIBET mihi, fratres, pauca quædam de Psalmis non inutiliter vobis afferre, vt non sitis tantùm ad cantus suauitatem in- B tenti, sed & omnis mens quoque vestra, vt par est, incalescat in virtute sermonum. Quid igitur id est quod nunc psallimus? Resurrectionis hodie dies est, offeramus nosipsos primitias Deo. Quemadmodum apud maiores nostros filij Israël in sollennitatibus vel panegyricis offerebant dona Domino secundùm legem, vtpote sacrificia, holocausta, primitias, & alia huiuscemodi: ita nos hodie admonemur à beato Gregorio iuxta eorum morem, solennitatem agere Domino: & generatim omnibus solennitatem indicit, & ait: Resurrectionis dies est, hoc est, dies sanctæ solennitatis, dies diuinæ mercationis, dies paschæ, C dies Christi. Quid est pascha Christi? Phase fecerunt filij Israël, cùm exirent ex Ægypto. Præsens autem pascha quod nos hortatur sanctus hic celebrare, anima rectè celebrat & perficit, cùm egreditur à cogitationibus Ægypti, hoc est à peccato. Quotiens enim digreditur anima à peccato ad virtutem, totiens Domino celebrat Phase (vt aiebat Euagrius.) Pascha Domini propriè digressio est à malo. Hodie igitur pascha Domini est, splendidæ solennitatis dies, resurrectionis Christi dies, qui peccatum nostrum cruci affixit, & pro D nobis mortuus est & resurrexit. Offeramus Domino & nos sacrificia, holocausta non irrationabilium animalium, qualia non appetit Deus à nobis. Sacrificium enim & oblationem brutorum noluit Dominus, & holocausta vitulorum & ouium non probauit, vt ait Isaias: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum ait Dominus? Sed quoniam immaculatus Dei agnus sacrificatus pro nobis est (vt ait Apostolus) etenim pascha nostrum immolatus est Christus vt tollat peccatum mundi, E & maledictus pro nobis factus est, iuxta quod scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt nos liberaret à maledicto legis, & vt filiorum adoptionem reciperemus: debemus & nos illi iam munus aliquod quod placeat, offerre. Sed cùm brutorum sacrificia spernat, quod munus, quod donum placere illi poterit? Docet nos D. Gregorius quale offeramus donum: & ait: In die resurrectionis nosipsos Domino primitias Domino offeramus.

Festus resurrectionis Christi dies.

Pascha mystice quid.

Isa. 1.

1. Cor. 5.

Gal. 3.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΩΡΟθέου, ἑρμηνεία τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ψαλλομένων μετὰ τροπαρίων εἰς τὸ ἅγιον πάσχα.

Διδασκαλία κβ.

ΗΔΕΩΣ ἐλέγομεν ὑμῖν ὀλίγα περὶ τῶν ψαλμῶν ὧν ψάλλομεν, ἵνα μὴ ἀπομετεωρίζεσθε πρὸς τὸ μέλος· ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς ὑμῶν κατὰ ἀναλογίαν συμπεπυρωμένος ᾖ τῇ δυνάμει τῶν λόγων. Τί οὖν ἐψάλλομεν ἄρτι; ἀναστάσεως ἡμέρα, καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς· ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἑορταῖς ἢ ταῖς πανηγύρεσι προσέφερον δῶρα τῷ Κυρίῳ κατὰ νόμον οἷον, θυσίας, ὁλοκαυτώματα, ἀπαρχὰς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. παραινεῖ ἡμῖν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἑορτάσαι ὥσπερ ἐκεῖνοι τῷ Κυρίῳ, καὶ παρακαλεῖ λέγων, ἀναστάσεως ἡμέρα· ἀντὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς ἡμέρα· θείας πανηγύρεως ἡμέρα, τοῦ πάσχα τοῦ Χριστοῦ ἡμέρα. Τί ἐστι πάσχα Χριστοῦ; τὸ Φασὲχ ἐποίησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐξῆλθον ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τὸ δὲ νῦν πάσχα ὃ προτρέπεται ἡμᾶς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἑορτάσαι, ἡ ψυχὴ ἐπιτελεῖ, ἢ ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς νοητῆς Αἰγύπτου, τουτέστι τῆς ἁμαρτίας. ὅτε γὰρ διαβαίνει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν ἀρετὴν, τότε ποιεῖ τὸ Φασὲχ τῷ Κυρίῳ, ὡς εἶπεν Εὐάγριος. πάσχα Κυρίου, διάβασις ἀπὸ κακίας, σήμερον οὖν πάσχα Κυρίου, λαμπρᾶς ἑορτῆς ἡμέρα· τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως ἡμέρα, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀνασταυρώσαντος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος. προσενέγκωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς δῶρα τῷ Κυρίῳ θυσίας, ὁλοκαυτώσεις, μὴ ἀλόγων ζώων, ὧν Χριστὸς οὐ βούλεται· θυσίαν γὰρ καὶ προσφορὰν ἀλόγων, οὐκ ἠθέλησε, καὶ ὁλοκαυτώματα μόσχων καὶ προβάτων οὐκ ἐδέξατο. καὶ Ἡσαΐας λέγει· Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν λέγει Κύριος, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἐπεὶ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ἐτύθη ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς, ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ κατάρα ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου· ἵνα ἡμᾶς ἐξαγοράσῃ ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, καὶ ἵνα υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν· ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τί ποτε ἀρέσκον αὐτῷ προσενέγκαι δῶρον ἡμῶν. ποῖον οὖν δῶρον, ἢ ποίαν θυσίαν ὀφείλομεν προσενέγκαι τῷ Χριστῷ, ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως ἡμέρᾳ, ἵνα ἀρέσῃ αὐτῷ, ἐπειδὴ οὐ βούλεται ἀλόγων ζώων θυσίας; αὐτὸς πάλιν ὁ ἅγιος καὶ τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς· Εἰπὼν γὰρ, ἀναστάσεως ἡμέρα ἐπήγαγε, καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς.

ὡς λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος, παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. πῶς οὖν ὀφείλομεν παραστῆσαι τὰ σώματα ἡμῶν θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν τῷ Θεῷ; τῷ μηκέτι ποιεῖν τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν ἡμῶν, ἀλλὰ πνεύματι περιπατεῖν, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς μὴ ἐκτελεῖν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ νεκρῶσαι τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· αὕτη λέγεται θυσία ζῶσα. ἐπεὶ τὰ ἄλογα τὰ εἰς θυσίαν ἀπαγόμενα, ἐν αὐτῷ θυσιάζεται καὶ ἀποθνήσκει· οἱ ἅγιοι ἑαυτοὺς καρποφοροῦντες τῷ Θεῷ, ζῶντες θυσιάζουσι τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς λέγει Δαβίδ, ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν, ὡς πρόβατα σφαγῆς· τοῦτο ἐστὶ ὃ λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος· καρποφορήσωμεν ὑμᾶς αὐτούς, τουτέστι, θυσιάσωμεν ἡμᾶς ἑαυτούς, θανατώσωμεν ἑαυτοὺς ὅλην τὴν ἡμέραν, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι πάντες ἕνεκεν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἕνεκεν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος. πῶς δὲ ἐθανάτωσαν ἑαυτούς; μὴ ἀγαπήσαντες τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ, καθὼς λέγει ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐπιστολαῖς· ἀλλ' ἀποταξάμενοι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς σαρκὸς καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ ἀλαζονείᾳ τοῦ βίου· τουτέστι φιληδονίας, φιλαργυρίας, κενοδοξίας, καὶ ἄραντες τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθήσαντες τῷ Χριστῷ, καὶ τὸν κόσμον ἑαυτοῖς σταυρώσαντες, καὶ ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ. περὶ τούτων λέγει ὁ ἀπόστολος· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. ἰδοὺ οὕτως ἐθανάτωσαν ἑαυτοὺς οἱ ἅγιοι· πῶς δὲ καὶ ἐκαρποφόρησαν ἑαυτούς; μὴ ζήσαντες ἑαυτοῖς, ἀλλὰ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, ἑαυτοὺς καταδουλώσαντες, καὶ ἀφέντες τὰ θελήματα αὐτῶν ἐν τῇ ἐντολῇ, καὶ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, καθὼς εἶπεν ὁ ἅγιος Πέτρος· ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. τί ἀφῆκε; μὴ γὰρ χρήματα εἶχεν, ἢ κτήματα, ἢ χρυσόν, ἢ ἄργυρον; σαγήνην εἶχε καὶ αὐτὴν πεπαλαιωμένην, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀλλ' ἀφῆκεν, ὡς εἶπε, πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ, πᾶσαν προσπάθειαν τοῦ αἰῶνος τούτου, ὡς εἰ δῆλον ὅτι καὶ χρήματα εἰ εἶχεν, ἢ περιουσίαν, κἀκείνων καταφρονῆσαι, καὶ ἄρας τὸν σταυρόν, ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ, καὶ κατὰ τὸ, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ἰδοὺ οὕτως ἐκαρποφόρησαν ἑαυτοὺς οἱ ἅγιοι νεκρώσαντες ἑαυτούς, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ πάσης προσπαθείας καὶ ἰδίου θελήματος, καὶ μόνῳ Χριστῷ καὶ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ ζήσαντες· οὕτως καὶ ἡμεῖς καρποφορήσωμεν αὐτοὺς ἡμᾶς, ὡς διδάσκει ὁ ἅγιος Γρηγόριος. ἡμᾶς γὰρ θέλει ὁ τιμιώτατον τοῦ Θεοῦ κτῆμα. ἀληθῶς πάντων τῶν ὁρωμένων κτισμάτων τιμιώτερον ὁ ἄνθρωπος.

A Quod confirmat Apostolus cùm dicit: Exhibete corpora vestra hostiam viuam, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, Deo placentem, rationale obsequium vestrum. Quomodo igitur debemus exhibere corpora nostra hostiam viuam, sanctam, beneplacitam Domino? Ne scilicet ampliùs faciamus voluntatem carnis & cogitationes nostras, sed vt spiritu ambulemus, & desideria carnis non perficiamus, & membra nostra mortificemus, quæ sunt super terram. Hæc est enim hostia viuens. Nam victima ad sacrificium ducta, illico mactatur & moritur. B Sancti autem viri dum primitias viuentes seipsos offerunt, quotidie Domino sacrificant. Vnde ait Dauid: Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Et diuus hic Gregorius: Primitias offeramus nosipsos Deo, hoc est, sacrificemus nosipsos tota die Christo nostro, qui pro nobis mortuus est, vt sancti viri nos suo exemplo inuitant & prouocant. Quo pacto autem sese morti addixêre? non diligentes scilicet mundum, neque ea quæ in mundo sunt, vt in catholicis Epistolis di- C citur, sed renunciantes desideriis carnis, desideriis oculorum, & superbiæ vitæ, hoc est luxuriæ, auaritiæ & inani gloriæ, tollentes crucem & imitantes Christum, crucifigentes sibipsis mundum & seipsos mundo. De quibus ait Apostolus: Qui autem sunt Iesu Christi, crucifixerunt sibi carnem cum peccatis & desideriis suis. En quo pacto se mortificauerunt sancti viri. Quomodo autem obtulerunt seipsos primitias Deo? non viuentes scilicet sibipsis, sed præceptis Dei deseruientes, seque ipsos in seruitutem redi- D gentes, relinquentes propria vota & desideria amore & charitate mandatorum Dei & proximi. Vt dixit sanctus ille Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. Quid reliquerat bonus ille senex? Non agros aut pecunias habebat, non aurum neque argentum, sagenam tantùm babuit eamque perueterem atque laceram, vt sanctus ait Chrysostomus, sed reliquerat omnes voluntates suas, omnem affectum & amorem præsentis sæculi. Certum est autem, quoniam & si pecunias aut alia bona habuisset, omnia contempsisset, & tollens cru- E cem secutus esset Christum, iuxta quod ait: Viuo autem iam non ego, sed viuit in me Christus. Ita seipsos Deo primitias obtulêre sancti mortificantes (vt dixi) seipsos ab omni affectione & propria voluntate, solique Christo & præceptis eius viuentes. Sic igitur & nos Deo primitias offeramus, vt sanctus docet & monet Gregorius, nosipsos videlicet: nos enim vult Dominus pretiosissimam omnium possessionem. Et verè creaturarum omnium quæ videntur, pretiosissimus homo est.

Rom. 12. *Hostia viuens quæ sit.* *Psal. 43.* *Rom. 8.* *Gal. 5.* *Matth. 19.* *Gal. 2.*

Illas enim creator omnium condidit verbo, dicens: Fiat hoc & factum est, & item: Producat terra hoc, & produxit: producat aqua: & alia huiuscemodi. Hominem autem suis manibus formauit ornauitque. Et illa quidem ad seruitium & delectationem hominis statuit, ipsum autem hominem horum omnium regem & principem fecit, vtque deliciis Paradisi frueretur, voluit. Fecit & aliud quod magis mirum est. Nam illum cadentem à Paradiso ob peccatum, rursum per sanguinem vnigeniti Filij sui redemit & reuocauit. Ita vt absque dubio omnium quæ videntur, pretiosissima sit possessio Deo homo. Neque solùm pretiosissima, sed etiam præter omnes, domestica & familiaris creatura. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & iterum: Fecit Deus hominem, ad imaginem quippe Dei fecit illum, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Et ipse Dominus noster exul ad nos veniens, formam & mentem hominis assumpsit, noui hominis carnem, &, vt dicam breuiter, quicquid erat in homine præter peccatum. Quare rectè diximus nullum esse animal quod Deo esset magis accommodatum, magis domesticum, magis familiare ipso homine: & sanctus noster nullam creaturam pretiosiorem dixit. quare manifestè subintulit, vt scilicet redderemus imagini, quod esset secundùm imaginem. Quod quale sit, discamus ab Apostolo qui ait: Mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus. Purificemus imaginem nostram, vt qualem accepimus, talem reddamus. Abstergamus ipsum squalorem peccati, vt omnis eius pulchritudo per virtutes appareat. De qua sanè pulchritudine gratias agit Dauid dicens: Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Purgemus imaginem nostram, vult enim illam à nobis Deus absque macula & ruga, aut aliqua huiuscemodi turpitudine. Reddamus imagini quod est ad imaginem. Cognoscamus dignitatem nostram. Discamus quàm magnis bonis digni habeamur. Discamus ad cuius imaginem conditi sumus. Ne ignoremus munera nostra nobis cœlitus à Deo data sua clementia & bonitate, non meritis nostris. Cognoscamus quoniam ad imaginem Dei facti sumus: ipse enim fecit nos: honorem exhibeamus archetypo. Ne afficiamus contumelia imaginem Dei, ad quam facti sumus. Quis enim regiam imaginem depicturus, colorem pallidum & turpem audeat imagini imponere, & regem contemnere à quo sit postmodum pœnas accepturus? An non potiùs colores pretiosos perspicuos & claros adhibebit, & dignos regia maiestate? Laminas aureas imponet, vestes omnes (vt regem decet) adaptabit,

Homo pretiosiss. omnium creaturarum. — *Gen 2.* — *Gen.1.* — *2.Cor.7.* — *Psalm.29.* — * αὐτὸ. — * forte ἰδιότητας.

A ἐκεῖνα μὲν γὰρ λόγῳ παρήγαγεν ὁ δημιουργὸς πάντων, γενηθήτω τόδε, καὶ ἐγένετο. καὶ πάλιν ἐξαγαγέτω ἡ γῆ τόδε, καὶ ἐγένετο· καὶ ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα. καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὸν δὲ ἄνθρωπον ἰδίαις χερσὶν ἔπλασε καὶ κατεκόσμησε, καὶ πάντα μὲν ἐκεῖνα εἰς ὑπηρεσίαν καὶ ἀνάπαυσιν τοῦ ἀνθρώπου ἔταξεν· αὐτὸν δὲ καὶ βασιλέα τούτων πάντων κατέστησε, καὶ τῆς τρυφῆς τοῦ παραδείσου ἀπολαύειν ἐποίησε. καὶ τὸ θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ ἐκπεσόντος αὐτοῦ ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἰδίας ἁμαρτίας, πάλιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς B υἱοῦ αὐτοῦ ἀνεκαλέσατο· ὥστε πάντων τῶν ὁρωμένων, τιμιώτατον κτῆμα Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐ μόνον τιμιώτατον, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος, ἀλλὰ καὶ οἰκειότατον. ποιήσωμεν γὰρ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ πάλιν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πνοὴν ζωῆς· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπιδημήσας πρὸς ἡμᾶς, ἀνθρώπου μορφὴν ἀνέλαβε, σῶμα ἀνθρώπου, ψυχὴν ἀνθρώπου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάντα γέγονε, πλὴν τῆς C ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος· προσοικειωσάμενος καὶ διὰ τούτου τὸν ἄνθρωπον, ὡς δεῖ εἰπεῖν, ἰδιοποιήσατο. καλῶς οὖν καὶ ἁρμοδίως εἶπεν ὁ ἅγιος, τὸ τιμιώτατον κτῆμα ὁ ἄνθρωπος. εἶτα ἐπιφέρει σαφέστερον· ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα. πῶς καὶ τοῦτο; παρὰ τοῦ ἀποστόλου μάθωμεν λέγοντος· καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· ποιήσωμεν καθαρὰν τὴν εἰκόνα ἡμῶν καθὼς ἐλάβομεν αὐτήν, ἀποσμήξωμεν αὐτὴν τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας, ἵνα φανῇ τὸ κάλλος αὐτῆς διὰ τῶν ἀρετῶν. περὶ τούτου τοῦ κάλλους εὔχεται ὁ Δα- D βὶδ λέγων· Κύριε ἐν τῷ θελήματί σου παράσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν. ἐκκαθάρωμεν οὖν τὸ κατ' εἰκόνα ἡμῶν. θέλει γὰρ * αὐτὸ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς καθὼς ἔδωκε μὴ ἔχον σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι * τὸ κατ' εἰκόνα, γνωρίσωμεν ἡμῶν τὸ ἀξίωμα· μάθωμεν ποίων μεγάλων ἀγαθῶν ἠξιώθημεν· μάθωμεν κατ' εἰκόνα τίνος γεγόναμεν· μὴ ἀγνοήσωμεν τὰ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ δωρηθέντα ἡμῖν, διὰ μόνην τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν· γνῶμεν ὅτι κατ' εἰκόνα γεγόναμεν E Θεοῦ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς· τιμήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον, μὴ καθυβρίσωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα καθ' ἣν γεγόναμεν. τίς βουλόμενος εἰκόνα γράψαι βασιλικήν, τολμᾷ βαλεῖν χρῶμα σαπρὸν ἐν τῇ εἰκόνι, καὶ ἀτιμάσαι τὸν βασιλέα καὶ τιμωρηθῆναι; ἀλλὰ βάλλει πάντα χρώματα ἔντιμα καὶ λαμπρὰ ἄξια τῆς τοῦ βασιλέως εἰκόνος. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πέταλα χρυσᾶ ἐντίθεται ταῖς εἰκόσι τῶν βασιλέων, καὶ σπουδάζει πάσας τὰς * αἰσθητὰς τοῦ βασιλέως, καθὸ ἐνδέχεται, ἐνθεῖναι τῇ εἰκόνι,

ἵνα βλέπῃ τις τὴν εἰκόνα, περικεχρυσωμένην ὅλην τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα, καὶ νομίζῃ ὅτι σχεδὸν αὐτὸν τὸν βασιλέα βλέπει, αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον. ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν ἔνδοξος καὶ λαμπρά. καὶ ἡμεῖς οὖν μὴ ἀτιμάσωμεν τὸ ἀρχέτυπον ἡμῶν. Θεοῦ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἔντιμον τὴν ἰδίαν εἰκόνα ποιήσωμεν, καὶ ἀξίαν τοῦ ἀρχετύπου. εἰ γὰρ ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁμοιογενοῦς ἀτιμάσας βασιλέως κολάζεται, τί ὀφείλομεν ἡμεῖς παθεῖν καταφρονοῦντες τῆς ἐν ἡμῖν θείας εἰκόνος, καὶ μὴ καθαρὰν, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος, τὴν εἰκόνα ἀποδιδόντες; τιμήσωμεν οὖν τὸ ἀρχέτυπον, γνῶμεν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὑπὲρ τίνος Χριστὸς ἀπέθανεν. ἡ δύναμις τοῦ μυστηρίου τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, αὕτη ἐστίν· ἐπεὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἡμῶν ἠφανίσαμεν διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεκρώθημεν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις. ὁ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς οἰκτειρήσας τὸ ἴδιον πλάσμα καὶ τῆς ἰδίας εἰκόνα, δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸν ὑπὲρ πάντων κατεδέξατο θάνατον, ἵνα ἡμᾶς τοὺς νεκρωθέντας ἐπαναγάγῃ πρὸς τὴν ζωὴν, ἐξ ἧς ἐξεπέσαμεν διὰ τῆς παρακοῆς. ἀνελθὼν γὰρ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σταυρῷ ἀναβὰς καὶ ἀνασταυρώσας τὴν ἁμαρτίαν δι' ἣν καὶ ἐξεβλήθημεν ἐκ τοῦ παραδείσου, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καθὼς γέγραπται. τί ἐστιν ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν; ὅτι ἀπὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ ᾐχμαλώτευσεν ἡμᾶς ὁ ἐχθρὸς καὶ ὑποχειρίους εἶχε. λοιπὸν οὖν ἐξερχόμεναι αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τοῦ σώματος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸν ᾅδην ἀπήρχοντο. ἐκέκλειστο γὰρ ὁ παράδεισος. ἀναβὰς οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῆς αἰχμαλωσίας ἧς ἡμᾶς ᾐχμαλώτευσεν ὁ ἐχθρὸς διὰ τῆς παραβάσεως, ἐρρύσατο ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. τοῦτ' ἔστιν ἀφήρπασε πάλιν ἡμᾶς ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οἱονεὶ ἀντηχμαλώτευσεν ἡμᾶς νικήσας καὶ καταβαλὼν τὸν αἰχμαλωτεύσαντα ἡμᾶς. διὰ τοῦτο λέγεται αἰχμαλωτίζειν αἰχμαλωσίαν· αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ μυστηρίου· διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἵνα ἡμᾶς τοὺς νεκρωθέντας, ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος, ἐπαναγάγῃ πρὸς τὴν ζωήν. ἐρρύσθημεν οὖν ἐκ τοῦ ᾅδου διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστι τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον. οὐκέτι γὰρ τυραννεῖ καθὼς τὸ πρότερον, οὐδὲ ἔχει δεδουλωμένους ἡμᾶς. μόνον φροντίσωμεν ἀδελφοὶ καὶ φυλάξωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας. προεῖπον γὰρ ὑμῖν πολλάκις, ὅτι πᾶσα ἡ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτία, πάλιν ὑποχειρίους ἡμᾶς ποιεῖ ἐπεὶ ἑκόντες ἑαυτοὺς καταβαλλόμεθα καὶ καταδουλούμεθα. οὐκ ἔστι γὰρ αἰσχύνη καὶ μεγάλη ταλαιπωρία μετὰ τὸ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ ᾅδου διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ μετὰ τὸ ἀκούομεν ταῦτα, ἐὰν πάλιν ἀπέλθωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ᾅδην; ἆρα οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι καὶ ἐπὶ χείρονος καὶ ἐλεεινοτέρας κολάσεως;

A vt cùm illam fuerit quiſpiam contuitus, & omnem regium characterem viderit, putet ſeſe regem ipſum, non imaginem intueri, atque ipſum archetypum conſiderare, tantus nimirum ſplendor eſt maieſtaſque imaginis. Et nos igitur archetypum noſtrum ne contemnamus Deum, ad cuius imaginem facti ſumus. Sed puram, nitidam, honeſtam, propriam imaginem faciamus, & dignam archetypo. Si enim imaginem ſenſibilis, & ſimiliter vt nos geniti regis commaculantes puniuntur, quid nos paſſuros credimus, qui ſpernimus quæ in nobis eſt, diuinam imaginem, neque illam vt par eſt, puram & immaculatam reddimus? Honoremus fratres archetypum. Cognoſcamus myſterij virtutem, cognoſcamus pro qua cauſa Christus mortuus eſt. ipſa enim eſt virtus, ipſa myſterium eſt mortis Chriſti. Per peccatum namque imaginem noſtram deleuimus, & idcirco mortis legi addicti ſumus, vt ait Apoſtolus. Faciens enim nos Dominus ad imaginem ſuam, miſertuſque proprij plaſmatis, propter nos factus eſt homo, pro nobis mortem ſuſcepit, vt mortuos reduceret ad vitam, ex qua propter inobedientiam excideramus. Aſcendens in crucem voluntate ſua, & peccatum ruinæ noſtræ cauſam cruci affigens, captiuam duxit captiuitatem, vt ſcriptum eſt: Quid eſt captiuam duxit captiuitatem? Ex tranſgreſſione namque Adæ captiuos omnes nos fecit inimicus, & ſubiectos habuit. Vnde egredientes animæ ex corporibus hominum, inferna petebant: clauſus enim erat Paradiſus. Aſcendens igitur Chriſtus in altitudinem ſanctæ & viuificæ crucis, à captiuitate in quam nos hoſtis duxerat ob tranſgreſſionem, liberauit per ſanguinem ſuum: & iterum nos ex manibus inimici traxit, & ſuperauit eiicientem & captiuos facientem nos: & hinc dicitur, captiuam duxit captiuitatem. Hæc eſt virtus myſterij, propter hoc pro nobis mortuus Chriſtus, vt nos mortuos reduceret ad vitam. Erepti ſumus igitur ab inferis ob Chriſti humanitatem, & in noſtra manu eſt redire ad Paradiſum, non enim vſque adeò tyrannidem exercet hoſtis vt antea, neque nos ſub ea qua primùm ſeruitute habet. Reliquum igitur eſt fratres, vt caueamus & cuſtodiamus noſipſos, ne rurſus in peccati ruinam decidamus: vt enim vobis ſæpius dixi: Peccati actio ſeruos nos facit, & ſponte noſtra ſeruituri huic ſubiicimur. An non pudeat nos noſtri? Non miſereamur nobis, vt extracti ab inferis per ſanguinem Chriſti rurſum relabamur & reiiciamus noſipſos in infernum? An non ita digni videmur maiore ſupplicio & pœna?

Anima cùm ſit imago Dei non eſt peccato deformanda.

Deus clemens misereatur nostri, & det nobis studium intelligendi & opem ferendi nobisipsis, ita vt paulum quid misericordiæ mereamur ab eo inuenire.

Ὁ Θεὸς ὁ φιλάνθρωπος ἐλεήσῃ ἡμᾶς καὶ δώσῃ ἡμῖν νῆψιν τοῦ συνιέναι καὶ βοηθεῖν ἑαυτοῖς, ἵνα εὕρωμεν μικρόν ἔλεος.

EXPOSITIO IN VERBA diui Gregorij decantata in sanctos Martyres.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΡΗΤΩΝ ΤΟΥ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας.

DOCTRINA XXIII.

Διδασκαλία κγ΄.

BONVM est semper aliquid decantare ex sermonibus sanctorum patrum. In his enim semper eorum studium fuit nos edocere & erudire quæcunque extenderentur ad lumen animarum nostrarum. Quare debemus & nos parati esse ex ipsis sermonibus virtutem elicere quæ memoriam nostram mentemque perficiat. Atque hoc maximè faciendum est cùm Dominica solennitas vel sanctorum martyrum, vel quæcunque dies sancta fuerit & præclara. Ita vt psalmodiæ studium & curam adhibeamus, & mentem tamen non diuertamus à virtute sanctorum verborum. Vt scilicet, quemadmodum in historia Patrum memoratur, & os & cor pariter psallant. Didicimus igitur ex primo Psalmo quædam pro capacitate ingenij nostri de sancto paschate. Videamus etiam nunc quid docere nos gestiat diuus Gregorius de sanctis martyribus, ait enim de iis psalmus quem modò concinuimus: Sacrificia viuentia, holocaustomata rationabilia. Quid est, sacrificia viuentia? Sacrificium dicitur, quicquid sacrum Deo libatur. subùce veruecem, vel bouem, vel aliud quid simile. Quid autem ait de sanctis martyribus sacrificia viuentia? Aries ductus ad sacrificium iugulatur primùm & interficitur, postea diuiditur & in frusta conciditur, atque ita immolatur Deo. Sancti autem martyres viuentes conciderunt carnes suas, excoriati, secti, cruciati, multis laboribus & tormentis afflicti. Quorum aliis tortores manus absciderunt, aliis linguam extraxerunt, aliis oculos effoderunt, aliis latera dissuerunt, ita vt ordinem & harmoniam intestinorum suorum possent cernere. Quæ omnia & viuentes & habentes adhuc in corporibus animas patiebantur. Quare optimè sacrificia viuentia appellati sunt. holocaustomata verò rationabilia quare dicta sunt? Sacrificij genus aliud est, quod vocant, cùm scilicet totum arietem non offerunt, sed primitias eius, vt dicitur in lege: Brachium dextrum, & fibras,

ΔΙΑ τοῦτο καλόν ἐστι τὸ ψάλλειν ἐκ τῶν λόγων τῶν ἁγίων θεοφόρων, ἐπειδὴ πανταχοῦ σπουδάζουσιν ἀεὶ διδάσκειν ἡμᾶς πάντα τὰ συντείνοντα πρὸς φωτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν· ἐν οἷς καὶ προσήκει ἡμῖν ἐξ αὐτῶν τῶν προσφόρων λόγων, καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς ἐπιτελουμένης μνήμης ἀεὶ μανθάνειν, εἴτε δεσποτική ἐστιν ἑορτὴ, εἴτε ἁγίων μαρτύρων· εἴτε πατέρων, εἴτε ἁπλῶς οἵα δήποτε ἡμέρα ἁγία καὶ περιφανής. ὀφείλομεν οὕτω καὶ ἡμεῖς μετὰ νήψεως ψάλλειν, καὶ τηρεῖν τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τὴν δύναμιν τῶν λόγων τῶν ἁγίων, ἵνα μὴ μόνον τὸ στόμα, καθὼς λέγει εἰς τὸ γεροντικὸν· ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία ἡμῶν μετὰ στόματος ψάλλῃ. ἐμάθομεν οὖν ἐκ τοῦ προτέρου ψαλμοῦ ὀλίγα κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν περὶ τοῦ ἁγίου πάσχα· ἴδωμεν πάλιν τί θέλει διδάξαι ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ὁ ἅγιος Γρηγόριος. λέγει γὰρ καὶ ὁ εἰς αὐτοὺς ψαλμὸς ὃν εἴπομεν ἄρτι ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ· ἱερεῖα ἔμψυχα, ὁλοκαυτώματα λογικά. καὶ τὰ ἑξῆς· τί ἐστιν ἱερεῖα ἔμψυχα; ἱερεῖόν ἐστι * πᾶν τὸ ἀφιερωμένον εἰς θυσίαν Θεῷ. οἷον πρόβατον, ἢ βοῦς, ἢ τι τῶν τοιούτων. διὰ τί οὖν λέγει περὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἱερεῖα ἔμψυχα; ὅτι τὸ πρόβατον τὸ εἰς θυσίαν προσαγόμενον πρῶτον σφάζεται καὶ ἀποθνήσκει· εἶθ᾽ οὕτως μερίζεται καὶ κατατέμνεται καὶ προσάγεται τῷ Θεῷ· οἱ δὲ ἅγιοι μάρτυρες ζῶντες κατετέμνοντο τὰς σάρκας ξεόμενοι, βασανιζόμενοι, μελοκοπούμενοι. ἑώρων ὅτι γὰρ καὶ χεῖρας αὐτῶν ἀπέκοπτον οἱ δήμιοι, καὶ πόδας καὶ γλώσσας καὶ ὀφθαλμοὺς ἐξώρυττον, καὶ ἐπὶ τὸ τούτων ἔξεον τὰς πλευρὰς, ὥστε καὶ αὐτὴν φαίνεσθαι τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν ἐντοσθίων αὐτῶν. ταῦτα δὲ πάντα, ὡς εἶπον, ζῶντες ὑπέμενον οἱ ἅγιοι ἔτι ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, καὶ διὰ τοῦτο λέγονται ἱερεῖα ἔμψυχα· ὁλοκαυτώματα δὲ λογικά. διὰ τί; ἐπειδὴ ἄλλο ἐστὶ θυσία. ἔστιν ὅτι οὐ προσφέρουσιν ὅλον τὸ πρόβατον, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ἐν τῷ νόμῳ, τὸν βραχίονα τὸν δεξιὸν, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος,

* πάντων.

καὶ τοὺς δύο νεφρούς, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· ταῦτα οἱ προσφέροντες, θυσίας προσφέρειν· οἱονεὶ τὴν ἀπαρχὴν προσφέρειν· καὶ αὕτη λέγεται θυσία. ὁλοκαύτωμα δέ ἐστιν ὅτι ὅλον τὸ πρόβατον ἢ τὸν βοῦν, ἢ εἴ τι ἐστὶ τὸ προσφερόμενον, καίουσιν ὅλον, ὡς λέγει ἐκεῖ, κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὴν βύρσαν, καὶ τὴν κόπρον, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς, ὅλον ἐξ ὅλου κατακαίουσιν. αὕτη λέγεται ὁλοκαύτωσις. οὕτως ἐπετέλουν καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ὁλοκαυτώσεις οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν νόμον. σύμβολα δὲ ἦσαν αἱ θυσίαι ἐκεῖναι καὶ αἱ ὁλοκαυτώσεις, τῶν ψυχῶν τῶν θελουσῶν σωθῆναι, καὶ ἑαυτὰς προσφέρειν τῷ Θεῷ. καὶ λέγω ὑμῖν καὶ περὶ τούτων ὀλίγα ἐξ ὧν εἶπον οἱ πατέρες, ἵνα ὅτε ἀναγινώσκετε αὐτά, ἀνάγητε μικρὸν τὰ νοήματα ὑμῶν, καὶ πιαίνηται ἡ ψυχὴ ὑμῶν. τὸν βραχίονα λέγουσιν εἶναι τὴν πρακτικήν· λαμβάνονται δὲ εἰς ταύτην αἱ χεῖρες, καθὼς καὶ διαφόρως εἴπομεν, ὁ βραχίων ἡ δύναμίς ἐστι τῆς χειρός. προσέφερον οὖν τὴν δύναμιν τῆς δεξιᾶς χειρός, τουτέστι τῶν ἀγαθῶν ἔργων· τὴν δεξιὰν γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν λαμβάνουσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα εἴπομεν· οἷον ὁ λοβὸς τοῦ ἥπατος, καὶ οἱ δύο νεφροί, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἡ ὀσφύς, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τῶν μηρῶν καὶ ἡ καρδία καὶ τὸ στηθύνιον καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὁμοίως καὶ ταῦτα σύμβολά εἰσι. ταῦτα γὰρ πάντα, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις. ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, καὶ λέγω ὑμῖν πῶς. ἡ ψυχή, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τριμερής ἐστιν. ἔχει γὰρ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τὸ θυμικόν, καὶ τὸ λογικόν. προσέφερον οὖν τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος. τὸ ἧπαρ λαμβάνουσιν οἱ πατέρες εἰς τὴν ἐπιθυμίαν· ὁ δὲ λοβὸς τοῦ ἥπατος, ἐστὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ. προσέφερον οὖν ἐκεῖνοι συμβολικῶς τὸ ἄκρον τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους, τουτέστι τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ, τὸ κάλλιστον καὶ τιμιώτερον μέρος αὐτοῦ· ὅπερ σημαίνει, τὸ μηδὲν πρὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαπᾶν, μηδὲν ἐκ πάντων τῶν ἐπιθυμητικῶν προτιμᾶν τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐπιθυμίας. εἴπομεν γὰρ ὅτι τὸ τιμιώτερον αὐτοῦ προσέφερον. καὶ οἱ νεφροὶ δέ, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἡ ὀσφύς, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τῶν μηρῶν τὸ αὐτὸ κατὰ ἀναλογίαν τινὰ σημαίνουσιν. ἐκεῖ γὰρ λέγουσιν εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν. ἰδοὺ ταῦτα ἐστὶ τὰ σύμβολα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους. τοῦ δὲ θυμικοῦ, σύμβολόν ἐστιν ἡ καρδία. ἐκεῖ γὰρ λέγουσιν εἶναι τὸν θυμόν, καὶ τοῦτο σημαίνει καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγων· θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος· τὸ δὲ στηθύνιον, σύμβολόν ἐστι τοῦ λογικοῦ. τὸ γὰρ στῆθος εἰς τοῦτο λαμβάνουσι. διὰ τοῦτο καὶ τὸν Μωσέα λέγουσιν ἐνδύοντα τὸν Ἀαρὼν τὸ * ἄδυμα τὸ ἀρχιερατικόν, ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ διδόναι τὸ λόγιον, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγήν. ταῦτα οὖν πάντα, ὡς εἴπομεν, σύμβολά εἰσι τῆς ψυχῆς τῆς διὰ τῆς πρακτικῆς σὺν Θεῷ καθαιρούσης ἑαυτὴν καὶ ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν ἐπανερχομένης.

A & duos renes, & his similia: qui hæc offerebant, sacrificium offerre dicebantur, hoc est, primitias: & hoc genus propriè nominatur sacrificium. Holocaustum antem est cùm totus aries, vel bos, vel qnicqnid offertur, omnino exuritur. Vt præcipitur in lege, Caput cum pedibus & intestinis comburetis: nonnunquam etiam pellem: & vt breui dicam, omnia comburebant, & hoc erat propriè holocaustum. Ita peragebant sacrificia & bolocausta filij Israël secundùm legem. Digna erant sacrificia illa & B holocausta animarum salutem quærentium, & sese offerentium Deo, de quibus etiam ego nunc vobis pauca quædam referabo, vt cùm ea legeritis & cogitatiooes vestras in illa intenderitis, foueatis animas vestras. Bracbium de quo prædiximus, interpretati sunt maiores nostri actionis esse. Accipiamus autem & pro eadem re manum, vt solemus dicere, brachium virtutem esse manus. Obtulerunt igitur virtutem maous dextræ, hoc est, bonorum operum, dexteram enim pro bono accipiunt, Et alia omnia quæcunque diximus, fibras, renes C duos, abdomen eorum, lumbos, seuum crurum, cor, pectusculum: signa erant bæc omnia, vt enim ait etiam Apostolus: In figura hæc omnia contingebant illis: & scripta sunt ad doctrinam nostram. Et hoc quo pacto, dicam: Anima nostra (vt ait diuus Gregorius) in tres partes diuisa est, in appetibilem, irascibilem, & rationabilein. Obtulerunt igitut fibras epatis. Epar interpretantur Patres appetitum: fibra autem eparis est suminum ipsius epatis. Obtulerunt igitur illi in figura summitatem appetibilis par- D tis, hoc est, primitias eius, partem sanè optimam & magis pretiosam ipsius: Quod significat nihil ante Deum esse diligendum: neque ex omnibus appetibilibus ante Deum appetendum esse. Dicimus etiam quòd partes magis pretiosas obrulêre, quales, renes, lumbos, abdomen, & crurum pioguedinem, quæ omnia excellentiam quandam significant: in his enim dicunt esse appetitum Hæc igitur signa sunt partis appetibilis. Irascibilis antem signum dicunt cor: in eo enim iram esse autumant, & hoc affirmatur etiam à Basilio, cùm iram ita definit: Ira est ebullitio sanguinis cir- E ca cor. Pectusculum autem signum est rationalis, nam pectus rationem significare aiunt, indncentes Moysen cùm Aaron fratrem indueret sacerdotale indumentum, pectori eius rationale, vt iusserat Dominns, apposuisse. Hæc igitur omnia, vt diximus, signa sunt animæ, quæ se per bona opera purgat, & redit ad propriam naturam.

*fort. ἔνδυμα

Nam, vt ait Euagrius, rationalis anima A tunc agit secundùm naturam, cùm pars eius appetibilis virtutes appetit, irascibilis ad eas acquirendas pugnat, rationabilis contemplatur & aduertit quæ facta sunt. Cùm ergo offerebatur vel bos vel ouis, vel aliud quippiam simile in sacrificium, accipiebant illud filij Israël ex manibus offerentis, & imponebant super altare in conspectu Domini, idque sacrificium dicebatur. Holocaustum autem cùm, totum ex toto offerebant, & illud omnino comburebant, B & ita, vt diximus, saluum, integrum, & perfectum erat, ad perfectorum hominum signum, qui dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Ad quam perfectionem hortabatur illum Dominus, qui præcepta decalogi seruasse se ab adolescentiæ sua respondit, cùm dixit ei: Vnum tibi deest, vt scilicet tollas crucem tuam, & sequaris me. Sic igitur sancti martyres totos sese Deo obtulêre: neque solùm seipsos, sed & quæ ipsorum fuerant & quæ circa ipsos. Aliud enim nos sumus (vt ait Ba- C silius) aliud nostra, aliud quæ circa nos. Nos vt aliàs vobis dixi, sumus mens & anima, nostrum est corpus, circa nos sunt possessiones, & alia huiuscemodi. Obtulerunt ergo sese primùm sancti Deo, toto corde, tota anima, tota virtute, vt scriptum est: Diliges Dominum Deum tuum, toto corde tuo, tota mente, tota anima tua. Non solùm enim filios, vxores, gloriam, pecunias, & cæteram omnem substantiam contempserunt, sed & sua propria corpora tradiderunt. Quare rectè dicuntur ho- D locaustomata. Rationabilia autem, quia rationale animal est homo, & sacrificium perfectum Deo. Sequitur: Deum cognoscentes, & à Deo cognitas oues. Quo pacto Deum cognoscentes? Ostendit hoc Dominus: docuitque dicens: Oues meæ vocem meam audiunt, *Ioan. 10.* hoc est, sermonibus meis parent, præcepta mea custodiunt, & ex his cognoscunt me. Per obseruantiam enim præceptorum appropinquant Deo sancti, & quanto magis illi appropinquant, E tanto magis cognoscunt, & ab eo cognoscuntur. Dominus enim omnia nouit, & profunda & occulta, & etiam quæ nondum sunt. Cognosci autem dicuntur ab eo per obseruantiam præceptorum, vt diximus, ea similitudine qua quis ignorare & ignorari ab aliquo dicitur per elongationem, & per appropinquationem sciri & cognosci.

A λέγει γὰρ Εὐάγριος ὅτι κατὰ φύσιν ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ λογικὴ, ὅταν τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν μέρος αὐτῆς, τῆς ἀρετῆς ἐφίεται, τὸ δὲ θυμικὸν, ὑπὲρ ταύτης ἀγωνίζεται, τὸ δὲ λογικὸν, ἐπιβάλλει τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων. ὅτι οὖν προσέφερεν πρόβατον, ἢ βοῦν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον εἰς θυσίας, ταῦτα ἐλάμβανον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐκ τοῦ προσφερομένου, καὶ ἐπετίθουν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἔναντι Κυρίου, καὶ λέγεται θυσία. ὁλοκαύτωμα δὲ ἐστιν, ὅτι ὅλον ἐξ ὅλου τὸ ἱερεῖον προσέφερον, καὶ κατέκαιον αὐτὸ οὕτως, ὡς ἔστι σῶον, ὁλόκληρον, τέλειον· B καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν. τοῦτο τῶν τελείων ἐστὶ σύμβολον· τοῦτο τῶν λεγόντων ἐστὶ, τὸ, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ὁ Κύριος προετρέπετο ἐκεῖνον ἐλθεῖν τὸν εἰπόντα αὐτῷ, ὅτι ταῦτα πάντα ἐφύλαξα ἐκ νεότητός μου· ἀπεκρίνατο γὰρ αὐτῷ λέγων, ὅτι ἕν σοι λείπει. ποῖον; τὸ, Ἆρον τὸν σταυρόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. οἱ οὖν ἅγιοι μάρτυρες οὕτως προσήνεγκαν ὅλους ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καὶ οὐ μόνον ἑαυτοὺς ἀλλὰ καὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ τὰ περὶ αὐτούς. ἄλλο γάρ ἐσμεν ἡμεῖς καθὼς λέγει ὁ ἅγιος C Βασίλειος, καὶ ἄλλο τὸ ἡμέτερον, καὶ ἄλλο τὸ περὶ ἡμᾶς· ταῦτα καὶ ἄλλοτε εἶπον ὑμῖν. ἡμεῖς ἐσμεν ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα· τὰ δὲ περὶ ἡμᾶς, κτήματα καὶ αἱ λοιπαὶ ὕλαι. προσήνεγκαν οὖν ἑαυτοὺς οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ ὅλῃ καρδίᾳ, ὅλῃ ψυχῇ, ὅλῃ ἰσχύϊ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· οὐ μόνον γὰρ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ δόξης, καὶ χρημάτων, καὶ τῆς λοιπῆς ἁπάσης περιουσίας κατεφρόνησαν· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων σωμάτων· καὶ διὰ τοῦτο λέγονται ὁλοκαυ- D τώματα. λογικὰ δὲ, ἐπειδὴ λογικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ θύματα τέλεια Θεῷ. εἶτα τὸ ἑξῆς, Θεὸν γινώσκοντα καὶ Θεῷ γινωσκόμενα πρόβατα. πῶς Θεὸν γινώσκοντα; ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἔδειξε καὶ ἐδίδαξεν εἰπών· τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. διὰ τί εἶπε τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι; ἀντὶ τοῦ, λόγων μου ὑπακούουσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάττουσι, καὶ διὰ τοῦτο γινώσκουσί με· διὰ γὰρ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν, ἐγγίζουσιν οἱ ἅγιοι E τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον ἐγγίζουσιν αὐτῷ, τοσοῦτον γινώσκουσιν αὐτὸν, καὶ γινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ· ἐπεὶ ὁ Θεὸς τὰ πάντα γινώσκει, καὶ τὰ κρυπτὰ, καὶ τὰ βαθέα, καὶ τὰ μὴ ὄντα. διὰ τί οὖν λέγει περὶ τῶν ἁγίων Θεῷ γινωσκόμενα; ὅτι, καθὼς εἶπον, διὰ τῶν ἐντολῶν ἐγγίζοντες αὐτῷ, γινώσκουσιν αὐτὸν καὶ γινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ· ὅσον γὰρ ἀποστρέφεταί τις καὶ μακρύνει ἑαυτὸν ἀπό τινος, τοσοῦτον λέγεται ἀγνοεῖν αὐτὸν καὶ ἀγνοεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ὁ ἐγγίζων ὁμοίως λέγεται γινώσκειν καὶ γινώσκεσθαι·

κατὰ τοῦτο οὖν λέγεται καὶ ὁ Θεὸς ἀγνοεῖν τοὺς ἁμαρτωλοὺς καθὸ μακρύνουσιν ἑαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τοῖς τοιούτοις λέγει· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. οἱ οὖν ἅγιοι καθὼς πολλάκις εἶπον, ὅσον κτῶνται διὰ τῶν ἐντολῶν τὰς ἀρετὰς, τοσοῦτον προσοικειοῦνται τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον προσοικειοῦνται αὐτῷ, τοσοῦτον γινώσκουσιν αὐτὸν καὶ γινώσκονται ὑπ' αὐτοῦ. ὧν ἡ μάνδρα λύκοις ἀνεπίβατος. μάνδρα λέγεται, τόπος περιπεφραγμένος, ἔνθα συνάγει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα καὶ φυλάσσει, ἵνα μὴ διαρπασθῶσιν ὑπὸ λύκων, ἢ ὑπὸ λῃστῶν συληθῶσιν. ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ ἡ μάνδρα ἀπὸ οἱουδήποτε μέρους σαθροτέρα, εὐείσακτός ἐστιν εὐεπίβατος, καὶ εὐχερῶς ἐπιβουλεύεται καὶ ὑπὸ τῶν λύκων καὶ τῶν λῃστῶν. ἡ οὖν μάνδρα τῶν ἁγίων, πανταχόθεν ἠσφάλισται καὶ πεφύλακται, ὥσπερ εἶπεν ὁ Κύριος, ἔνθα κλέπται οὐ διορύσσουσιν οὔτε ἄλλό τι τῶν βλαβερῶν ἐπιβουλεῦσαι δύνανται. εὐξώμεθα οὖν ἀδελφοὶ, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀξιωθῶμεν συμποιμανθῆναι αὐτοῖς, καὶ εὑρεθῆναι καὶ ἐν τῷ τόπῳ τῆς μακαρίας τρυφῆς ἐκείνης, καὶ τῆς ἀναπαύσεως αὐτῶν· κἂν γὰρ οὐκ ἐφθάσαμεν τὴν κατάστασιν τῶν ἁγίων, κἂν οὐκ ἄξιοι ἐσμὲν τοῦ εἶναι ἐν τῇ δόξῃ αὐτῶν, ἀλλὰ δυνάμεθα μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ παραδείσου, ἐὰν νήφωμεν καὶ βιάζωμεν ἑαυτοὺς μικρὸν, ὡς λέγει καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης, κἂν μὴ στεφανοῦταί τις, ἀλλὰ σπουδάσῃ μὴ μακρὰν εὑρεθῆναι τῶν στεφανουμένων. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ παλατίῳ εἰσὶ μεγάλαι καὶ λαμπραὶ στρατεῖαι, ὑπόθου τὴν σύγκλητον, τοὺς πατρικίους, τοὺς στρατηλάτας, τοὺς ὑπάρχους, τοὺς σιλεντιαρίους. εἰσὶ γὰρ αὗται πολύτιμοι στρατεῖαι. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς ἐν τῷ αὐτῷ παλατίῳ στρατευόμενοι ὀλίγων νομισμάτων· ὅμως λέγονται καὶ αὐτοὶ στρατεύεσθαι τῷ βασιλεῖ, καί εἰσιν ἔσω ἐν τῷ παλατίῳ, κἂν τὴν δόξαν τῶν μεγάλων οὐκ ἔχωσιν· ἀλλά πως εἰσί. συμβαίνει δὲ ὅτι καὶ κατὰ μικρὸν προκόπτοντες, τυγχάνουσι καὶ αὐτοὶ μεγάλων στρατειῶν καὶ λαμπρῶν ἀξιωμάτων· οὕτως καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν ἐκφυγεῖν τὴν κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, ἵνα πως ἐξελάσωμεν τοῦ ᾅδου· καὶ οὕτως δυνάμεθα διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ αὐτῆς τῆς εἰσόδου τοῦ παραδείσου τυχεῖν, εὐχαῖς πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν.

Iuxta quod dicitur, Deum ignorare peccatores, quoniam longè fiant ab eo per peccatum. De quibus ait Dominus in Euangelio: Amen amen dico vobis, nescio vos. Sancti igitur, vt dico sæpius, quo magis præceptorum obseruatione parant virtutes, eo magis appropinquant Deo, quóque magis accedũt ad Deum, eo magis cognoscunt eum, & ab eo cognoscuntur. Sequitur: Quarum mandra lupis est inuia. Mandra dicitur locus circumseptus, huc congregat pastor oues, & custodiam illarum agit, ne rapiantur à lupis, vel abigantur à furibus. Quòd si aliqua ex parte mandra fragilis fuerit & debilis, facilè peruia fit insidiis tam luporum, quàm furum. Mandra igitur sanctorum, munita est vndique, tuta, & obseruata, &, vt ait Dominus, vbi fures non effodiunt, neque quicquam nocens afferre possunt. Oremus fratres Dominum, vt & nos illis pariter corregnemus, pariter congaudeamus in loco deliciarum & sanctę quietis. Nisi enim in eorum statum & perfectionem peruenerimus, haud vnquam digni erimus eorum gloria. At vtinam à Paradiso non cadamus: quod sanè minimè continget, si vigilauerimus, si studiosi fuerimus, si nosipsos coëgerimus. Vt enim ait sanctus Clemens: Quisquis coronam optat consequi, studeat atque operam det, vt sit apud coronatos. Vt enim in palatio magni sunt ac splendidi magistratus, finge senatum, patritios, magistros equitum, præfectos, silentiarios, qui omnes magistratus venerabiles sunt. Et alij quoque in eodem palatio sunt militiam agentes paruo ære & modico stipendio, & tamen ipsi quoque militare dicuntur regi, & quamuis summorum illorum gloriam non habeant, & ipsi tamen in palatio sunt. Contingit autem plerunque vt & ipsi sensim proficientes consequantur magistratus illos magnos & splendidos, & eandem gloriam adipiscantur. Ita & nos operam demus, vt à peccato immunes omnino simus, quo, gehenna repulsa, liberum aditum in Paradisum Christi clementia, & misericordia, & sanctorum precibus habeamus.

Matth. 25.

DE COMPOSITIONE MONACHI.

DOCTRINA XXIIII.

HÆC est modesta & grata Deo compositio: Primùm non circumferre huc & illuc oculos; sed quæ ante te sunt, solùm intueri: neque vana & otiosa loqui, sed tantùm necessaria. Vestibus ita modicis vti, quæ ad corporis necessitatem sint: & cibis, qui corpus consolident, nec gulam prouocent. Nihil discernere, de omnibus indifferenter degustare. Non cibos hos vt

viles reijcere, illos vt delicatos eligere, séque bis ad vomitum ingurgitare. Maior quacunque virtute discretiu est. Vino ne vtere extra symbolum, vel infirmitatis aut imbecillitatis gratia. Ne interrumpas sermonem altero loquente, neque vt rudis & indoctus respondeas, sed vt sapiens. Stabilis & firmus sis, & vbicunque locorum fueris, ministrum & seruum te puta fratrum tuorum. Ne denudaueris præsente aliquo vllum membrorum tuorum, neque appropinques corpori alicuius absque manifesta & summa necessitate, aut permittas alium tibi appropinquare absque rationabili causa. Fuge præsumptionem tanquam mortem. Sobrius & modestus esto. In somno ne longè fiat à te virtus quæ tibi circumuigilat. Vbi autem cubes nemo (si fieri potest) vel sciat vel videat. Ne expuas vel excrees ante aliquem. Quòd si te tussis inuaserit sedentem ad mensam, verte faciem tuam retrorsum, & cum omni modestia expue. Comede & bibe vt decet seruos Dei. Ne extendas manum impudenter, vt capias quod ante fratrem tuum est. Si sederit tecum hospes, inuita illum semel & iterum ad comedendum. Compositæ mensæ assideas modestè, & contractè, non confusè. Nullum membrorum tuorum enuda, cùm æstuas & cales. Cùm oscitas, caue os tuum quispiam videat, comprimente autem te spiritum tuum, illico pertransiet. Cùm ingrederis cellam præpositi vel amici vel discipuli tui, caue quippiam curiosius inspicias earum rerum quæ in illa fuerint. Qui enim in his impudenter se habet, mentitur monasticum habitum, & Christum, qui habitum huiuscemodi nobis gratificatus est. Cum modestia & sine strepitu aperi & claude ostia vel tua vel amici tui. Ne tumultuariè ingrediaris ad quemquam, sed prius exterius pulsans, cùm vocatus fueris ingredere. Ne studeas in incessu tuo absque necessaria causa. Cunctis pare in omni opere bono, non tamen diuitibus, locupletibus & sæcularibus multum adhæseris, ne fiat opus diabolicum. Cum mansuetudine omnibus loquere, & cum modestia homines intuere & contemplare, ne videaris faciem alicuius non cernere, sed haurire oculis tuis. Cùm ambulas in via, ne præoccupes aut præcedas maiores tuos: quòd si tuum erit præcedere, præstolare socium tuum, neque multum velis eum anteire. Qui enim hoc non egerit, insipiens iudicabitur, & similis porco exlegi. Si locutus fuerit socius tuus cum occursantibus amicis in via, expecta eum libenter, neque compelle. Sanus ægro dicat ante tempus, comedamus. Ne reprehenderis vllum aliquando peccantem vel labentem in aliquo, sed te semper suspectum habeto, & lapsus illius te causam puta. Omne opus vile adeas libenter & cum humilitate. Si coactus fueris ridere, risus tuus careat dentibus. Si compulsus fueris mulieribus congredi, auerte faciem tuam à conspectu earum, & sic loquere. Ab impudicis fuge tanquam ab igne & laqueo diaboli, & caue illas nusquam obuias habeas, alloquaris, aut aspicias: ne cor tuum luto passionum deturpetur: etiamsi sorores tibi fuerint, eas vt ignotas declina. Cognatis & affinibus tuis ne admodum commiscearis, ne refrigescat cor tuum à charitate Dei. Adolescentulorum colloquia & consuetudinem fuge, vt amicitiam diaboli. Vnicum habeto socium, vnicum amicum Deum timentem, quîcum loquaris, & consuescas, quique in domo inops sit & tenuis, in mysteriis autem Dei, diues & plenus. Secreta tua, bella animi, & quoscunque actus tuos, apud omnes cela. Ante nullum sedeas, nisi compulsus. Cum modestia egredere ad necessarios vsus necessariè. Venerare custodem tui angelum in omnibus actibus tuis. Cum timore Dei omnia perfice, téque ad orationem, meditationem, & contemplationem sæpe compelle. Melius tibi est est mortiferam æruginem manducare, quàm cum muliere comedere, etiamsi mater, si soror tua sit. Melius tibi est cohabitare serpenti, quàm cum scorto consedere, etiam si tibi soror fuerit secundùm carnem. Si à superioribus tuis cùm in itinere es, inuitatus fueris ad psallendum, ne recusa parere: quòd si nihil dixerint, lingua tace, corde tamen Dominum glorifica: ne contendas cum vllo de re aliqua, ne facias turbationes, ne mentiaris, ne iures in Dei nomine. Contemne te ipsum, non alium, te ipsum iniuria affice, non alium. Melius est omnia corporea perire cum corpore, quàm in re quauis minima lædi animam. Ne contende in iudicio cum aliquo, sed adiudicatus patientiam habe, etiamsi non meritus sis iudicium. Nihil in te diligas, quod pristinum hominem redoleat. Subiicere superioribus & ducibus tuis, & illorum nimiam consuetudinem vita. est enim laqueus negligentes & desides in perditionem inducens. O gulose qui ventrem tuum ingurgitare studes, melius tibi esset carbones ignis deuorare, vel patellas & frixorias deglutire, quàm ita ventrem enutrire. In omnes misericors esto, abstractus autem ab omnibus. A multiloquio abstine: hoc enim extinguit cordi aduenientes cogitationes rationabiles, & cœlestes. Caue dogmatizare cum alumnis prælatis Ecclesiæ, & cum alienigenis, & præsertim in publico. Si quos videris inter se verbis altercantes & ira percitos, transeas ne cor tuum quoque ira impleatur, & dominentur cordi tuo erroris tenebræ. Cum superbo ne eas, ne Spiritus sancti actio tollatur ab anima tua, & fias habitaculum omnis prauæ & immundæ passionis. Hæc præcepta, si custodieris ô homo, téque semper exercueris in Dei meditatione syncere & absque fictione, apparebit in anima tua lumen Christi, quod in æternum non extinguetur. Ipsi gloria & potestas in sæcula sæculorum, Amen.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΟΝ συνοχλούμενον ὑπὸ πειρασμοῦ.

Πρῶτον μὲν, τέκνον, οὐκ οἴδαμεν τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀφείλομεν παραχωρεῖν αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἡμῶν· ὅπερ καὶ νῦν μάλιστα ὀφείλομεν ποιεῖν. ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς κρίνειν τὰ ἀπαντῶντα, καὶ μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐπιρρίπτειν τὴν μέριμνάν σου, κοπώσῃ. δεῖ οὖν ὅτε ἔρχονται στενοῦντές σε ἐναντίοι λογισμοὶ, κράζειν πρὸς τὸν Θεὸν, Κύριε ὡς θέλεις, καὶ ὡς οἶδας, οἰκονόμει σὺ τὸ πρᾶγμα. B πολλὰ γὰρ παρ' ὃ νομίζομεν ἢ παρ' ἐλπίδας ποιεῖ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλως ἐλπιζόμενα πράγματα, ἐπὶ τῆς πείρας εὑρέθησαν ἑτέρως· καὶ ἁπλῶς μὴ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς θέλει, ὡς εἶπον, ἢ νομίζει περιγίνεσθαι λογισμῶν δαιμονικῶν. ὁ Ἀββᾶς Ποιμὴν εἰδὼς ταῦτα, τὸ μὴ μεριμνῆσαι περὶ τὴν αὔριον φησὶ, ἀνθρώπῳ εἴρηται ἐν πειρασμῷ ὄντι. πιστεύων οὖν ἀληθῆ ταῦτα εἶναι, τέκνον, ἄφες πάντα λογισμὸν ἴδιον κἂν συνετὸς ᾖ, καὶ κράτει τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, τὸν ἐκ περισσοῦ ποιοῦντα C ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν. ἠδυνάμην πᾶσιν οἷς εἶπας ἀντιθεῖναι· ἀλλ' οὐ θέλω ἀντιστῆναί σοι, ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτῷ εἰ μὴ μᾶλλον τὴν ἐπὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ, ὁδὸν ὑποδεῖξαι· αὕτη γὰρ ἀμεριμνοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα ἐστίν. ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

Πρὸς τὸν αὐτόν.

Μνήσθητι, τέκνον, τοῦ εἰπόντος, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ μὴ διορίσαντος, τοιῶνδε, ἢ τοιῶνδε, ἀλλ' εἰπόντος ἀορίστως, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων, καὶ οὕτως ὑπόμενε D τὰ ἐπερχόμενα μετ' εὐχαριστίας, ἐν γνώσει, ὡς ἡδέα, ἐὰν ἔχῃς ἁμαρτίας· εἰ δὲ μὴ ἔχῃς, ὡς καθαίροντά σε ἀπὸ παθῶν, ἢ προξενοῦντα τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁ Θεὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ φιλόψυχος, ὁ ἐπιτιμήσας τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ποιήσας γαλήνην μεγάλην, ἐπιτιμήσει καὶ τοῖς σοῖς πειρασμοῖς τέκνον, καὶ δώῃ σοι πλάτος καρδίας, εἰς τὸ εἰδέναι τὴν κακουργίαν τοῦ ἐχθροῦ, ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΟΝ ἐμπεσόντα εἰς μακρὰν ἀσθένειαν, καὶ συμπτώματα διάφορα.

E

Παρακαλῶ σε, τέκνον, ὑπόμενε καὶ εὐχαρίστει ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ συμπτώμασι, κατὰ τὸν λέγοντα, πάντα τὰ ἐπερχόμενά σοι, ὡς ἀγαθὰ προσδέχου, ἵνα ὁ σκοπὸς τῆς προνοίας, εἰς εὐάρεστον αὐτῇ πληρωθῇ ἐπὶ σοὶ, τέκνον μου· ἀνδρίζου τοίνυν καὶ κραταιοῦ ἐν Κυρίῳ, καὶ τῇ περὶ σὲ οἰκονομίᾳ. ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ.

EIUSDEM AD FRATREM tentationibus oppressum.

Primò quidem, fili, nescimus Dei dispensationem, & debemus ei permittere gubernationem nostri: quod nunc præcipuè facere debemus. Si enim velis humanis rationibus ea quæ contingunt, iudicare, & non potiùs in Deum reiicere curam tuam, laborabis valde. Oportet igitur, cùm contrarij impetus tibi subeunt opprimentes te, ad Deum clamare: Domine sicut vis & sicut nosti, guberna negotium. Multa enim prouidentia Dei præterquam putamus aut speramus facit: & res aliter speratæ, experientia aliter inueniuntur, & omnino non humanis consiliis solent, vt dixi, superari diaboli insidiæ. Abbas Pastor hæc sciens, dixit homini in tentationibus existenti dictum esse: Ne de crastino solicitus sis. Crede igitur vera esse hæc, fili, dimitte proprias cogitationes, etiamsi prudentes sint, & tene spem in Deum: qui abundanter facit quæ petimus aut cogitamus. Potuissem omnibus quæ dixisti, respondere: sed nolo tecum pugnare, imo nec mecum: sed tantùm viam ad spem in Deum demonstrare. Illa enim sine sollicitudine & tranquilla est: Dominus sit tecum.

Ephes. 3.

Ad eundem.

Recordare, fili, eius qui dixit, quòd per multas afflictiones oporteat nos intrare in regnum cœlorũ, non adiiciens per has aut illas, sed dicens indefinitè, per multas. Et tu igitur sufferas, quæ incidunt, cum gratiarum actione in scientia, tanquam iucunda, si habes peccatum: sin minùs, tanquam purgantia te ab affectibus, aut præparaoria regnum cœlorum. Deus amans hominum & animarum, qui imperauit vento & mari, & fecit tranquillitatem magnam, imperabit etiam tuis tentationibus fili: & det tibi magnitudinem animi, vt videre possis malitiam hostis. Amen.

Act. 14.

EIUSDEM AD FRATREM qui in diuturnum morbum & varia accidentia inciderat.

Hortor fili vt toleres & gratias agas ob ea quæ in morbo accidunt tibi, secundùm eum qui dixit: Omnia quæ accidunt tibi, tanquam bona suscipe. Vt scopus prouidentiæ ad beneplacitum ipsius consummetur in te, fili mi. Virili igitur animo sis & corroborare in Domino, & in dispensatione eius erga te. Dominus sit tecum.

A

EIVSDEM AD FRATREM in tentatione existentem.

PAx in Christo, frater. Vince animum tuum, quia tu omnino occasionem dedisti tentationi tuæ, etsi nunc quidem causam non intelligis: & accusa teipsum & sustine & ora. Et credo in misericordiam boni Domini Christi, quòd tollat tentationem. Dixit enim Apostolus: Pax Christi, quæ excedit omnem intellectum, custodiet corda vestra.

Ad eundem.

Quemadmodum corpora vmbra, sic præcepta tentationes sequuntur. Nemo enim, vt magnus Antonius inquit, sine tentationibus intrabit in regnum cœlorum. Noli igitur mirari, fili, si quum tibi de salute tua consulimus, tentationes habes & afflictiones: sustine forti animo & precare, gratias agens quòd dignus reputaris ad exercitia & probationem, tentari in anima tua propter præceptum. Bonus Dominus dabit tibi resipiscentiam tempore tentationis & tolerantiam.

Ad eundem

Boni & amantissimi Dei figmentum & opus sumus, qui dixit: Viuo ego nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat: Et iterum: Non veni vocare iustos, sed peccatores, ad pœnitentiam. Si igitur ita se habet: ita & credamus, iaciamus in Dominum curam nostram, & ipse enutriet nos & saluabit. Ipsi enim curæ sumus nos: Qui cor tuum fili consolabitur precibus sanctorum. Amen.

Ad eundem.

Bene Abbas Pastor intellexit illud: Ne quis curet de crastino, de homine dictum esse qui tentetur. Eiusdem generis est illud: Iacta curam tuam in Dominum. Relinque igitur cogitationes humanas, & prehende in Deum spem, facientem multa præter quàm cogitamus, & tranquillum te reddet spes in Deum. Deus adiuuet te fili precibus sanctorum. Oportet igitur nos relinquere eiusmodi cogitationes, ne habeamus curam vitæ crastinæ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΟΝ ἐν πειρασμῷ ὄντα.

ΕΙΡΗΝΗ σοι ἐν Χριστῷ, ἀδελφέ· νίκησον τὴν καρδίαν σου, ὅτι σὺ πάντως τὴν ἀφορμὴν παρέχεις τοῦ πειρασμοῦ καὶ νῦν, πρὸς δὲ παρὸν τὴν αἰτίαν οὐχ εὑρίσκεις· καὶ μέμψαι σεαυτὸν καὶ ὑπόμεινον καὶ εὖξαι, καὶ πιστεύω εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ὅτι παράγει τὸν πειρασμόν· εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ἡ γὰρ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὴν καρδίαν ὑμῶν.

Πρὸς τὸν αὐτόν.

Ὥσπερ τοῖς σώμασιν αἱ σκιαί, οὕτω καὶ ταῖς ἐντολαῖς οἱ πειρασμοὶ παρακολουθοῦσιν. οὐδεὶς γάρ, φησιν ὁ μέγας Ἀντώνιος, ἀπείραστος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. μὴ οὖν θαυμάσῃς, τέκνον, ἐὰν συμβουλευόμενος περὶ τῆς σωτηρίας σου, πειρασμοὺς εὑρίσκῃς καὶ θλίψεις, ἀλλ' ὑπομένων ἀπαρέγχως καὶ εὔχου, εὐχαριστῶν, ὅτι ὅλως ἀξιοῦσαι πρὸς γυμνασίαν καὶ δοκιμὴν τῆς ψυχῆς σου πειρασθῆναι ὑπὸ τῆς ἐντολῆς. ὁ ἀγαθὸς Θεὸς χαρίσεταί σοι νῆψιν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καὶ ὑπομονήν.

Πρὸς τὸν αὐτόν.

Ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ ἐσμὲν πλάσμα καὶ ἔργον, τοῦ εἰπόντος, ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. πάλιν, οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. εἰ οὖν οὕτως ἐστὶ καὶ οὕτως πιστεύομεν, ἐπιρρίψωμεν ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν ἡμῶν καὶ αὐτὸς ἡμᾶς διαθρέψει, ὅτι αὐτῷ γὰρ μέλει περὶ ἡμῶν· αὐτὸς καὶ τὴν καρδίαν σου παρακαλέσει, τέκνον, εὐχαῖς ἁγίων, ἀμήν.

Πρὸς τὸν αὐτόν.

Καλῶς ὁ Ἀββᾶς Ποιμὴν ἐνόησε, τὸ μὴ μεριμνῆσαί τινας περὶ τῆς αὔριον, πρὸς ἄνθρωπον εἰρῆσθαι ἐν πειρασμῷ ὄντα. καὶ τό, ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, εἰς τὸ αὐτὸ φέρει. ἀπόστα οὖν τέκνον τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, καὶ κράτει τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, πολλὰ ποιοῦσαν ὑπὲρ ἃ διανοούμεθα, καὶ ἀναπαύσει σε ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς. ὁ Κύριος βοηθήσει σοι τέκνον διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἁγίων. δεῖ οὖν ἡμᾶς ἀφιστᾶν ἑαυτοὺς τῶν τοιούτων λογισμῶν, μὴ ἔχοντας φροντίδας περὶ τῆς αὔριον ζωῆς.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΣΘΕΝΕΣΤΕΡΟΝ τινα ἀδελφὸν, λαμβάνοντα διαφόρους λογισμοὺς περὶ τῶν οἰκονομούντων τὰ πρὸς τὴν χρείαν αὐτοῦ.

ΕΝ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἀδελφέ μου οὐδὲν ἔχομεν δίκαιον πρὸς τὸν πλησίον. χρεωστοῦμεν γὰρ τοῦτον διὰ τῆς ἀγάπης νικῆσαι καὶ καταπιεῖν. οὐδεὶς λέγει τῷ πλησίον, διὰ τί οὐκ ἀγαπᾷς με; ἀλλ' αὐτὸς ποιῶν τὰ ἄξια τῆς ἀγάπης ἐφέλκεται καὶ τὸν πλησίον εἰς ἀγάπην. περὶ δὲ τῆς χρείας τοῦ σώματος ἐάν τις ᾖ ἄξιος τοῦ ἀναπαυθῆναι, καὶ Σαρακηνῶν καρδίαν πληροφορεῖ ὁ Θεὸς ποιῆσαι μετ' αὐτοῦ ἔλεος κατὰ τὴν χρείαν αὐτοῦ. ἐὰν δὲ οὐκ ἔστιν ἄξιος, ἢ οὐ συμφέρει αὐτῷ ἐν τῇ παιδείᾳ αὐτοῦ παρακληθῆναι· καινὸν οὐρανὸν, καὶ καινὴν γῆν ἐὰν ποιήσῃ, οὐχ εὑρίσκει ἀνάπαυσιν. περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν σε ὅτι βαρεῖς τοὺς ἀδελφοὺς, ὁμολογουμένως δικαίωμά ἐστιν. οὐδεὶς γὰρ παραξενῶν ἐντολὴν Θεοῦ ἐργάσασθαι τῷ πλησίον βουλομένῳ σωθῆναι, λέγει ὅτι βαρύ ἐστιν. ὁ μισῶν ἐρεθίζοντας μισεῖ πραΰτητα· ὁ φεύγων θλίβοντας, φεύγει τὴν ἐν Χριστῷ ἀνάπαυσιν. ὁ Θεὸς ὁ φιλάνθρωπος, τέκνον, σκεπάσει ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ εὐχῶν πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν.

EIUSDEM AD IMBECILliorem quendam fratrem, varia cogitantem de administrante quæ ad ipsius vsum pertinebant.

IN nomine Iesu Christi. Frater mi, nihil iuris habemus in proximum. Opus habemus eum charitate vincere & deuorare. B Nemo enim dicit proximo, Cur non amas me? sed ipse faciens amore digna, allicit etiam proximum in amorem. Quod ad necessitatem corporis attinet, si quis dignus sit requie, etiam Saracenorum corda flectet Dominus, vt faciant cum eo misericordiam iuxta necessitatem ipsius. Si verò non est dignus, nec conducit ipsi vt in castigatione sua consolationem accipiat, nouum cœlum & nouam terram si faciet, inueniet requiem. Quòd autem dicis quòd graues fratres tuos, apertè C iustificari vis. Nullus enim cupiens præcepta Dei custodire proximo cupienti saluari dicit, quòd eum grauet: Odio habens irritantes, odit lenitatem: fugiens afflictos, fugit requiem in Christo. Deus amator hominum, fili, custodiat nos sua gratia propter preces omnium sanctorum. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΜΑΡΚΟΥ ἐρημίτου καὶ ἀσκητοῦ τὰ διασωζόμενα συγγράμματα.

SANCTI PATRIS NOSTRI MARCI EREMITÆ OPERA QVÆ EXTANT.

Ex ed[illegible] Parisie[illegible] no 1563 [illegible] Guil. Morellum.

Μάρκος περὶ παραδείσου καὶ νόμου πνευματικοῦ. 1
Κεφάλαια περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι. 2
Περὶ μετανοίας. 3
Ἀπόκρισις πρὸς τοὺς ἀπορουμένους περὶ τοῦ θείου βαπτίσματος. 4
Νουθεσίαι ψυχωφελεῖς. 5
Ἀντίγραφον παρὰ Νικολάου πρὸς Μάρκον ἀσκητήν. 6
Κεφάλαια νηπτικά. 7
Τοῦ αὐτοῦ Μάρκου ἀντιβολὴ πρὸς σχολαστικόν. 8
Συμβουλία νοὸς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. 9

De Paradiso & Lege Spirituali. 1
De his qui putant se ex operibus iustificari. 2
De Pœnitentia. 3
De Baptismo. 4
Præcepta salutaria. 5
Rescriptum à Nicolao ad Marcum Monachum. 6
Capitula Temperantiæ. 7
Marci disputatio cum causidico. 8
Consultatio intellectus cum sua ipsius anima. 9

ΕΚ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ.

ΦΑΣΙ δὲ Μάρκον μὲν καὶ ἐν τῷ νέῳ τῆς ἡλικίας εἰς ἄγαν πρᾷον καὶ σώφρονα, καὶ μνήμονα ἱερῶν γραφῶν γενέσθαι· θεοφιλῆ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ὡς ἰσχυρίζεσθαι Μακάριον, τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον ὄντα τῶν Κελλίων, μηδὲ πώποτε παρ' αὐτοῦ λαβεῖν, ἃ θέμις ἱερεῦσι διδόναι τοῖς μεμυημένοις περὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν· ἄγγελος δ' αὐτῷ ἐδίδου, οὗ τὴν χεῖρα μέχρι τοῦ καρποῦ μόνον ἔλεγε θεωρεῖν.

Ex Sozomeni Ecclesiasticæ Historiæ, Lib. 6. cap 29.

MARCVM *ferunt etiam in ætate iuuenili admodum fuisse placidum, prudentem, & sanctarum scripturarum memorem: denique vsque adeò Deo charum, vt Macarius affirmauerit, quòd cum presbyter Cellinorum esset, abs se nunquam acceperit, quæ sacerdotes initiatis ad mensam sacram dare decet: sed Angelus ei dederit, cuius se manum ad iuncturam vsque tantùm vidisse dixit.*

De sancto Marco Eremita ex Palladij Lausiaca Historia.

MACARIVS *Alexandrinus nobis narrauit (erat enim presbyter) se obseruasse tempore communionis Christi sacramentorum, se Marco Exercitatori nunquam dedisse oblationem, sed ei Angelum dedisse ex ara: solum autem se vidisse digitum manus eius qui dabat. Cùm esset autem hic Marcus iunior, dicebat memoriter vetus & nouum Testamentum, eratque insigniter mitis, & summè temperans. Quodam ergo die cùm satis otij haberem in cella mea, in extrema iam eius senectute ad eum venio, & ostio eius cellæ assideo. Quem ego, vtpote qui essem adhuc rudis, existimabam esse supra hominem, sicut erat: & auscultabam quidnam diceret vel faceret. Is autem intus solus, cùm iam centum annos transegisset, & dentes amisisset, secum pugnabat, & cum diabolo, & dicebat; Quid vis deinceps κακόγηρε, id est male senex? Ecce iam & vinum bibisti, & oleum attigisti. Quid vis deinceps πολυφάγε, id est, vorax in canicie, & γαστρίδουλε, id est ventri seruiens, probro & contumelia teipsum afficiens? Et diabolo dicens: Recede à me diabole: consenuisti mecum in dissensionibus. Iniecisti mihi imbecillitatem corporis. Fecisti me bibere vinum, & sumere oleum, me reddens voluptuarium. Adhùcne tibi aliquid debeo? Apud me nihil inuenis, quod velis diripere? Recede à me deinceps inimice hominum. Ac veluti se prouocans & irritans, secum loquebatur, dicendo, Adesdum ò nugator, in canicie veterator, & helluo in senectute. Quandiu ero tecum?*

Ex Nicephori Historiæ Ecclesiasticæ, Lib. 14. cap. 54.

IPSE *quoque Marcus in Monastica priùs versatus, multa post se reliquit scripta. Eorum, qui ad nos peruenerunt, libri octo sunt, vniuersalium affectionum numerum æquantes: & alij triginta & duo, in quibus vias totius Asceticæ vitæ omnes persequitur, ad quæ loca secedendum, & quomodo ad voluntatem Dei gressus dirigendi sint: quomodo etiam homo dæmonum tentationes superet, mentemque repurget: atque ad veterem dignitatem progrediatur, & cum Deo, cœleste institutum sectatus, viuat.*

Ex Zonara in vita Leonis Imperatoris; & eum sequuto Glyca, Parte 3. Annalium: & Constantino Manasse in Annal. 141.

MARCVS *Monachus, qui Tetraodium magni sabbati suppleuit tum præsens: Imperator (inquit) istud à Dauide prædictum est, his verbis, Quæ hostis tuus in sancto improbè egit, & qui te oderunt, in medio festiuitatis gloriati sunt. Scito igitur, te ab hoc tempore decem annos regnaturum. Quemadmodum dixit, ita factum est. Nam Leo post decennium, ea ipsa die, qua caput ictus fuerat, est mortuus.*

Cæterùm hic Marcus Monachus, qui Leoni VI. Imperatori ab amente quodam grauiter in capite icto salutem, & decennium ampliùs vitæ prædixit, vt Curopalates, Cedrenus & Græci alij historici produnt longè diuersus est ab illo Marco, de quo posita hîc habentur relationes Palladij, Sozomeni atque Nicephori: nam ille centum iam vitæ annos excesserat cùm eum inuisit Palladius, qui sub Theodosio magno vixit. Hic autem multò posterior decennium vitæ Leoni VI prænuncians circiter annum Domini 900 fermè quingentis annis altero illo Marco recentior. Vtri autem horum opera, quæ hîc subijciuntur tribuenda sint, in ambiguo est. Forsan neutri: nam si opus ab hæreticis non sit deprauatum (quod facilè contingere potuit) indignum planè est, quod vel illi, vel huic Marco adscribatur, cùm vterque vir fuerit sanctissimus. & opus ipsum multas contineat sententias à recta fidei regula exorbitantes. Si ob ea quæ Nicephorus scribit, priori Marco, qui tempore Palladij nimiùm senex erat, scriptiones istæ tribuuntur, vt indicat etiam disputatio cum causidico infra posita, moneimus lectorem forte hæretica externa manu temeratum opus. Vtcumque sit cautissimè semper, & cum acri iudicio legendum, propter sentes, & vepres errorum, in quæ nonnunquam offendi possit.

A

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ, ΚΑΙ ΝΟΜΟΥ πνευματικοῦ.

Ὥσπερ ἐκ τῶν φανερῶν ἔργων ἔστι νοῆσαι τὰ κεκρυμμένα βουλεύματα, οὕτως ἐκ τῶν τῆς ψυχῆς πραγμάτων ἔστι συνιέναι τὰ τῆς γραφῆς διηγήματα. τοῦτο δὲ οὐ πάντες, ἀλλ' ὅσοι διὰ κακουχίας μερικῶς ἀπάθειαν ἐκτήσαντο. ὥσπερ γὰρ τὰ μέλλοντα ἡ γραφὴ διηγεῖται· οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πράγματα. τὰ γὰρ μέλλοντα πάντα εἰς αὐτὴν πνευματικῶς ἐγκέκρυπται, ὑφ' ὧν τις μετέχων, ἀπεντεῦθεν τούτων κἀκείνων μέτοχος τυγχάνει. ὅταν οὖν ἀκούσῃς τῆς γραφῆς διηγουμένης τὰ τοῦ παραδείσου, καὶ τὰ τοῦ Ἀδάμ, καὶ τὰ τοῦ ὄφεως, πρόσεχε ἀπαθῶς τῇ καρδίᾳ σου, καὶ εὑρήσεις παράδεισον μὲν, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· τὴν δὲ ἐν αὐτῷ ἀπόλαυσιν, τὴν μετοχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὄφιν δὲ, τὴν προσφιλιασομένην ἡδυπάθειαν, διὰ τῆς συνουσίας προσέρπουσαν, καὶ ἀπατῶσαν ἡμᾶς τοῦ γεύσασθαι τοῦ ξύλου, τουτέστι μερίμνης βιωτικῆς· καὶ ἀποκτείνουσαν διὰ τῆς παρακοῆς. μὴ μεριμνήσητε γὰρ περὶ τῆς αὔριον. τὰ συναμφότερα δὲ ὁ αὐτὸς Θεὸς εἶπε· τὸ εἰρημένον, ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· καὶ τὸ, βλέπετε μὴ βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραιπάλῃ. ἀποθανατίζει γὰρ τὴν ψυχὴν τὸ ἐκ τῆς μερίμνης καὶ κραιπάλης ἐπιγενόμενον σκότος, ἐκβάλλον αὐτὴν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ λόγου, καὶ ὑστερῶν αὐτὴν τῆς θείας ἐνεργείας. τούτου οὖν τοῦ ξύλου ἀπείργει ἡμᾶς ὁ Κύριος λέγων, μηδὲν μεριμνήσητε πλὴν τὴν βασιλείαν. ὅσοι γὰρ εἰσῆλθον εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ παράδεισον, καὶ ἐφύλαξαν τὴν ἐντολὴν ταύτην, οὐκ ἐξελύθησαν, ἀλλ' ὅσον γήινον ἐπέχοντο, τὸν πνευματικὸν ἑκατονταπλασίονα ἀπολαύουσιν, ἐνεργῶς καὶ ὁμαλιζόντως τῆς χάριτος παρακαλούσης. δεξώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς φυλάξαι αὐτήν, ἵνα ἐμμείναντες εἰς τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἀπολαύσωμεν τῆς τοῦ πνεύματος τρυφῆς, καὶ ὧδε, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. ὥσπερ γὰρ ἐκβάλλεται Ἀδὰμ ἀπογευσάμενος τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, οὕτως οὐ δύνανται μένειν εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον, οἱ τὰ γήινα φρονοῦντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου τούτου, ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστι. διὸ ἡ γραφὴ λέγει, πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, ἵνα τις ὡς παράδεισον φυλάσσων τὸν ἐν αὐτῇ λόγον, ἀπολαύσῃ τῆς χάριτος, μὴ ἀκούων τοῦ ἔνδον εἰλισσομένου ὄφεως, συμβουλεύοντος τὰ πρὸς ἡδονήν, δι' ἧς γεννᾶται θυμὸς ὁ ἀνδροκτόνος, καὶ ἀποθνήσκει ψυχὴ ἡ κτείνουσα. ἀλλ' ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος, ἐπιμελεῖσθε πίστεως καὶ ἐλπίδος, δι' ὧν γεννᾶται

DE PARADISO, ET lege spirituali.

Proœmium istud integrũ habetur homiliarum Macarij 37.

QVEMADMODVM secreta consilia perspiciuntur ex operibus manifestis: sic ex his quæ fiunt ab anima eloquia scripturæ licet intelligere. Hoc autem non omnes capiunt, sed quicunque per ærumnas aliqua ex parte deuenerunt ad vacuitatem affectionum. Sicut enim scriptura narrat futura: ita quæ geruntur ab anima. Nam in ea spiritali modo recondita sunt omnia futura: quæ quicunque fuerit adeptus, hæc & illa consequitur. Cùm igitur scripturam audieris enarrantem, quæ pertinent ad Paradisum, ad Adamum, & ad serpentem, omnibus affectionibus semotis, ad cor tuum conuerte animum, & reperies paradisum nempe verbum Dei: delectationem autem, quæ percipiuntur in eo, participationem Spiritus sancti: serpentem quoque, nimitum voluptatem carnalem, quæ propter conuictum quem habet nobiscum, irrepit, & dolosè nos prouocat ad gustandum de ligno, hoc est, de curis victus: qui quidem serpens per inobediẽtiam interimit. Nolite enim solliciti esse in crastinum: vtrunque dixit Deus: & id quod dictum est: Quacunque die comederitis de ligno: morte moriemini: & illud: Attendite, ne grauentur corda vestra in crapula. Nam tenebræ quæ gignuntur ex sollicitudine & crapula, animam interficiunt, deturbantes eam à verbo spiritali, ac priuantes virtute diuina. Ab hoc igitur ligno nos arcet Dominus, dum, inquit: De nulla re soliciti sitis, præterquam de regno. Quicunque enim Dei paradisum ingressi, custodiunt mandatum illud, non sunt expulsi: sed quantum paradiso terreno potiti sunt primi parentes, centies tantum in paradiso spiritali oblectamur, verè nos & continenter consolante gratia Dei. Quare nos quoque summopere desideremus ipsum seruare mandatum: vt permanentes in verbo Domini, fruamur nunc & in futuro sæculo deliciis spiritus. Vt enim expulsus est Adam qui degustarat de ligno scientiæ: ita qui terrena sapiunt, permanere non possunt in verbo Christi, quemadmodum scriptum est: Amicitia huius mundi inimica est Dei. Quocirca iubet scriptura, hominem omni custodia seruare cor suum conseruans in eo verbum, tanquam paradisum: fruatur gratia: nec audiat serpentem intus se implicantem, & consulentem quæ faciunt ad voluptatem, vnde nascitur iracundia, quæ ad fratricidium admittendum impellit, & moritur anima quæ interfecit. Verùm audito Dominum dicentem: Curam habete fidei ac spei, è quibus oritur

Matth. 6. *Gen. 2.* *Luc. 21.* *Iacob. 4.* *Prou. 4.*

B C D E

charitas, vnicè complectens Deum & homines, quæ vitam confert æternam In huiusmodi paradisum ingressus est Noë, mandatum seruans & exequens: ac per charitatem seruatus est ab iracundia. Hunc Abraham custodiens, paruit voci diuinæ. Hunc custodiens Moses, gloriam in facie recepit. Itidem & Dauid hunc conseruans, opere compleuit: vnde dominatus est hostibus. Quinetiam Saul quandiu custodiuit cor, prosperè agebat: quando verò prorsus transgressus est, prorsus est expugnatus. Nam moderatè & ex proportione peruenit ad vnumquemque verbum Domini. Quantum quis possederit, tãtum possidebitur: quantumque seruauerit, tantum seruabitur. Propterea chorus vniuersus sanctorum prophetarum, Apostolorum & Martyrum custodierunt verbum in cordibus suis, nullius alterius rei soliciti: sed contemnentes terrena, permanserunt in mandato spiritus sancti, eligentes quod bonum erat & Deo gratum: non verbo solo aut simplici cognitione, sed verbo & opere ac rebus ipsis, pro diuitiis amplectentes paupertatem: pro gloria, honorum contemptum: pro voluptate, ærumnas: vnde etiam pro ira, dilectionem: & quæ suauia sunt in hac vita odio habentes, illos vehementiùs diligebant, qui hæc eriperent, tanquam adiuuarentur ab illis in scopo assequendo, bonum à malo non discernentes. Neque enim bonos repellebãt, nec accusabant improbos: illos omnes existimabant legatos administrationis dominicæ. Idcirco erga omnes bene affectum gerebant animum. Cùm enim audirent Dominum dicentem: Dimittite & dimittemini: tunc beneficos reputabant, qui illos læderent, tanquam ab ipsis nacti occasionem remittendi. Rursus cùm audirent dicentem: Quemadmodum vultis vt faciant vobis homines, vos etiam illis facite similiter: tunc probos in conscientia diligebant. Relinquentes enim suam iustitiam, & quærentes iustitiam Dei, consequenter inuenerunt charitatem, naturaliter in ipsa reconditam. Siquidem Dominus, cùm de charitate multa præciperet, iustitiam Dei quærere iussit, quam nouerat esse matrem charitatis. Nam aliter saluari non possumus, quàm per proximum, sicuti Dominus præcipiens ait: Dimittite, & dimittemini. Hæc est lex spiritalis, quæ in cordibus fidelibus scribitur, nempe complementum prioris legis. Non veni enim, ait, soluere legem, sed adimplere. Quo itaque modo impleatur, accipe. Prior lex accepta occasione benedicendi eum qui peccauerat, condemnauit eum qui læsus est. In quo enim quis iudicat alterum, seipsum condemnat: in quo verò remittit, remittetur ei. Ita enim lex ait: In medio iudicij iudicium, & in medio remissionis remissio. Plenitudo ergo legis, est remissio. Porrò priorem legem diximus,

Dauid. *Saul.* *Martyrum studia.* *Luc. 6.* *Matth. 7.* *Iustitia mater Charitatis.* *Luc. 6.* *Matth. 7.*

ἡ φιλόθεος καὶ φιλάνθρωπος ἀγάπη, ἡ τὴν αἰώνιον ζωὴν περιέχουσα. Εἰς τοῦτον τὸν παράδεισον εἰσῆλθε Νῶε, τὴν ἐντολὴν φυλάσσων καὶ ἐργαζόμενος· καὶ διὰ τῆς ἀγάπης ἐλυτρώθη τῆς ὀργῆς. τοῦτον φυλάσσων Ἀβραάμ, φωνῆς Θεοῦ ἤκουσε. τοῦτον φυλάσσων Μωυσῆς, δόξαν ἐπὶ προσώπου ἐλάμβανεν. ὁμοίως Δαβὶδ τοῦτον φυλάσσων, εἰργάζετο ὅθεν τῶν ἐχθρῶν κατεκυρίευσεν. ἀλλὰ καὶ Σαοὺλ ἕως οὗ ἐφύλαξε τὴν καρδίαν, εὐωδοῦτο· ὅτε δὲ εἰς τέλος παρέβη, εἰς τέλος περιελήφθη. ἐμμέτρως γὰρ κατὰ ἀναλογίαν μετέρχεται εἰς ἕκαστον ὁ λόγος τοῦ Κυρίου. ὅσον ἐπικρατεῖ τις, τοσοῦτον ἐπικρατεῖται· καὶ ὅσον φυλάσσει, τοσοῦτον φυλάσσεται. διὰ τοῦτο πᾶς ὁ χορὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, τὸν λόγον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐφύλαξαν, μηδὲν ἕτερον μεριμνῶντες· ἀλλὰ τῶν γηΐνων καταφρονήσαντες, καὶ ἐπιμείναντες τῇ ἐντολῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ φιλόθεον καὶ ἀγαθὸν προκρίνοντες, οὐ λόγῳ μόνῳ ἢ γνώσει ψιλῇ, ἀλλ' ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἀντὶ πλούτου ἑλόμενοι πτωχείαν, ἀντὶ δόξης ἀτιμίαν, ἀντὶ ἀπολαύσεως κακουχίαν· ὅθεν καὶ ἀντὶ θυμοῦ, ἀγάπην· μισοῦντες γὰρ τὰ ἡδέα τοῦ βίου, τοὺς ἀφαιρουμένους αὐτὰ μᾶλλον ἠγάπων, ὡς συνεργοῦντας αὐτοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπεχόμενοι τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν· οὐδὲ γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς ἠρνοῦντο, οὐδὲ τοὺς κακοὺς ἠτιῶντο, πάντας ἀποκρισιαρίους τῆς δεσποτικῆς οἰκονομίας ἡγούμενοι. πρὸς πάντας οὖν εἶχον εὐδιάθετον ἔννοιαν. ὅτε γὰρ ἤκουον τοῦ Κυρίου λέγοντος, ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν, τότε τοὺς ἀδικοῦντας εὐεργέτας ἐλογίζοντο, εἰς ἄφεσιν ἔχοντες τὰς παρ' αὐτῶν ἀφορμάς· ὅτε δὲ πάλιν ἤκουον λέγοντος, καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως, τότε καὶ τοὺς ἀγαθοὺς κατὰ συνείδησιν ἠγάπων. ἀφέντες γὰρ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐν αὐτοῖς, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην ζητήσαντες, εὗρον ἀκολούθως καὶ τὴν ἀγάπην ἐν αὐτῇ κατὰ φύσιν ἐγκεκρυμμένην. καὶ γὰρ ὁ Κύριος περὶ τῆς ἀγάπης πολλὰ ἐντειλάμενος, τὴν δικαιοσύνην ἐκέλευσε τὴν τοῦ Θεοῦ ζητεῖν· οἶδε γὰρ ταύτην μητέρα τῆς ἀγάπης ὑπάρχουσαν. οὐκ ἔστι γὰρ ἄλλως σωθῆναι, ἢ μὴ διὰ τοῦ πλησίον, καθὼς ὁ Κύριος ἐντειλάμενος εἶπε, ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. τοῦτό ἐστιν ὁ πνευματικὸς νόμος, ὁ ἐν καρδίαις πιστῶν γραφόμενος, τὸ πλήρωμα τοῦ προτέρου νόμου· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. πῶς δὲ πληροῦται, μάθε. ὁ πρότερος νόμος διὰ τῆς εὐλόγου ἀφορμῆς τοῦ ἁμαρτήσαντος κατέκρινε τὸν ἀδικηθέντα· ἐν ᾧ γὰρ κρίνει τις ἕτερον, ἑαυτὸν κατακρίνει· ἐν ᾧ δὲ ἀφίησιν, ἀφεθήσεται αὐτῷ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ νόμος λέγει· ἀνὰ μέσον κρίσεως, κρίσις· καὶ ἀνὰ μέσον ἀφέσεως, ἄφεσις. πλήρωμα οὖν νόμου, ἄφεσις τυγχάνει. πρότερον νόμον εἰρήκαμεν,

οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς δύο νόμους προέθετο τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἕνα· πνευματικὸν μὲν κατὰ νόμον φύσει, κατὰ δὲ τὴν ἐκδίκησιν, δικαίαν ἐπιφέροντα τὴν ψῆφον τῷ ἀφιέντι ἄφεσιν· καὶ τῷ πλεονεκτοῦντι, πλεονέκτησιν. φησὶ γὰρ, μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. διὰ τοῦτο οἱ πνευματικῶς αὐτὸν ἐκτελοῦντες, καὶ ἀναλόγως τῆς χάριτος μετέχοντες, οὐ μόνον τοὺς εὐεργετοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑβρίζοντας καὶ διώκοντας ἀγαπῶσι, τὴν πνευματικὴν ἀγάπην ἀνταπόδοσιν ἐκδεχόμενοι τῶν ἀγαθῶν. ἀγαθῶν δὲ λέγω, οὐχ ὅτι ἀδικήματα συνεχώρησαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικησάντων εὐεργέτησαν· οὕτω γὰρ αὐτοὺς προσέθεντο τῷ Θεῷ, ὡς δι' αὐτῶν τοῦ μακαρισμοῦ τυχόντες, ὥς φησι, μακάριοί ἐστε ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίσωσιν. ὑπὸ δὲ τοῦ πνευματικοῦ νόμου οὕτω φρονεῖν ἐδιδάσκοντο. ὑπομενόντων γὰρ αὐτῶν, καὶ τὴν νοερὰν πρᾳότητα τηρούντων, ὁ Κύριος βλέπων τὴν ὑπομονὴν τῆς καρδίας πολεμουμένην, καὶ τῆς ἀγάπης μὴ σαλευομένην, διήρησε τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τελείως τὴν ἔχθραν ἀπέβαλε· καὶ οὐκέτι μετὰ βίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ βοηθείας ἔχειν τὴν ἀγάπην. ὁ γὰρ Κύριος λοιπὸν κατέχει τὴν στρεφομένην ῥομφαίαν, τὴν κινοῦσαν τοὺς λογισμούς. καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ὁ Κύριος· καὶ ἐντρυφῶσι τοῖς καρποῖς τοῦ πνεύματος· καὶ τὰ μέλλοντα ἐν βεβαιότητι τῆς καρδίας θεασάμενοι, κατὰ τὸν ἀπόστολον, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι, λέγουσιν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἀλλ' ἐγὼ τοῦτο τὸ θαυμαστὸν ἐπερωτήσω, εἰ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὑμεῖς αὐτὰ πῶς οἴδατε; μάλιστα ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁμολογήσαντες ὁμοιοπαθεῖς ἡμῶν εἶναι ἀνθρώποι. ἀλλ' ἄκουε τί ἀποκρίνεται πρὸς ταῦτα ὁ μακάριος Παῦλος. ἡμῖν δέ, φησιν, ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, ὅτι αὐτοῖς ἐδόθη τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡς ἀποστόλοις, ἡμῖν δὲ κατὰ φύσιν ἀχώρητον τοῦτο, διὰ τοῦτο λέγει, ἐπευχόμενος· δῴη ὑμῖν ὁ Θεὸς δύναμιν κραταιωθῆναι εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. καὶ πάλιν λέγει, εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. δεξώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ αἰσθήσει λαβεῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ εἰσελθεῖν ὅθεν ἐξεβλήθημεν· καὶ τοῦ λοιποῦ ἀποστραφῆναι τὸν θυμοκτόνον ὄφιν, καὶ κενόδοξον σύμβουλον, τὸ πνεῦμα τῆς μερίμνης καὶ κραιπάλης· ὅπως βεβαίως πιστεύσαντες,

non quòd duas leges præscripserit Deus hominibus, sed vnicam: quæ quidem natura spiritalis est ex vi legis, & vlciscens vicem illius qui remittit offensam alteri, iustam pro eo fert sententiam: ei verò qui potiore conditione semper esse desiderat, plurimum infert suppliciorum. Inquit enim: Cum electo, electus eris: & cum peruerso, peruersè ages. Quamobrem qui spiritualiter eam implent, & pro modo participes sunt gratię, non beneficos modò, sed etiam contumeliosos & persequentes diligunt, charitatem spiritalem recipientes pro remuneratione bonorum: bonorum dico, non quia remiserunt iniurias, sed quia beneficio affecerunt animas iniuriã inferentium. Sic enim eos obtulerunt Deo, tanquam per eos consecuti beatitudinem, quemadmodum dicit: * Beati estis, cùm persecuti vos fuerint, & contumeliis vos affecerint. Ita sentire docuit illos lex spiritalis. Dum enim patienter ferunt, & spiritalem seruant mansuetudinem, Dominus intuens animi patientiam bello infestatam, charitate tamen minimè labescente, diruit medium parietem, & quoddam veluti vallum, ac inimicitias prorsus expellit: vt iam charitatem non vi sibi ipsis subiectam habeant, eaque prædit sint, sed illa sit eis velut auxilians, quia Dominus in posterum coërcet gladium versatilem, cogitationes accendentem, & ingrediuntur interiora velaminis, quò præcursor pro nobis Dominus introiuit: & lautè atque ad delicias vsque fruuntur fructibus spiritus, spectantes futura constanti animo, secundùm Apostolum, vt in speculo & ænigmate: ac inquiunt: * Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum. Ego verò quæstionem hanc admirandam mouebo, Si in cor hominis non ascenderunt, quî vos illa nostis, qui libro Actorum Apostolicorum fatemini vos esse homines, nostri similes, & affectionibus obnoxios? Sed audi quid ad hæc respondeat beatus Paulus: * Nobis autem, ait, reuelauit Deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Cæterùm ne quis dicat, ipsis, tanquam Apostolis, datum esse spiritum sanctum, à nobis autem hoc naturâ comprehendi non posse, propterea deprecans ait? Vt Det vobis Deus virtutem corroborari in interiori homine, Christum habitare in cordibus vestris. Et rursum: Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas Et iterum ait, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quare deprecemur nos quoque cum omni fiducia & sensu; vt accipiamus gratiam sancti Spiritus, & ingrediamur vnde sumus expulsi, declinantea postbac serpentem interfectorem animi, superbum & vanum consultorem, spiritum sollicitudinis & crapulæ: vt firmiter credentes,

Psalm. 17.

Causè lege, nã videtur in-nuere condonationi iniuriarũ propter Deum, rependi remunerationẽ à Deo, forsitan loquitur de remuneratione quadam eximia & excellenti, qua perfectissimo actai eius qui acdum remisit iniurias, sed etiam præclari beneficio aduersus inimicum extitit reddi à Deo solet. Vel intelligit recepturos remunerationẽ, non tantum quia remiserunt iniurias, sed etiã quia beneficio affecerunt inimicos.

* Matth. 5.

* 1. Cor. 2.

* 1. Cor. 2.

Ephes. 3.

2. Cor. 3.

Rom. 8.

præcepta seruemus per Dominum, & crescamus in virum perfectum, in mensuram ętatis, vt non vltrà dominetur nobis amor huius sæculi, sed cum certitudine spiritus versemur, neque diffidamus: quia peccatores pœnitentiam agentes etiam beneuolè excipit gratia Dei. Quod enim per gratiam donatur, non iam metiri debemus pro modo & merito antecedentis infirmitatis. Siquidem gratia iam non esset gratia. Sed credentes in Deum omnipotentem, cum simplici & curis vacuo corde accedamus ad eum qui per fidem confert communicationem spiritus, non ex proportione operum naturæ. Ait enim: * Non ex operibus legis spiritum accepistis, sed ex auditu fidei.

Certitudo Spiritus.

Gratia.

** Clausulam hanc intellige de fide viua. Galat. 3 1. Cor. 14.*

Interrogatio.

Dixisti, omnia spiritaliter esse recondita in anima: quid ergo est, Volo quinque verba in Ecclesia sensu meo loqui?

Responsio.

Ecclesia intelligitur in duabus personis: modò in cõgregatione fidelium, modò in cõpositione animæ. Cùm ergo spiritualiter accipitur in homine, Ecclesia est tota illius cõpages: quinq; autẽ verba, sunt virtutes, quib. comprehenditur, ac totus homo construitur: suntq; illę variis modis distinctę. Nã quemadmodũ qui loquitur in Domino, per quinque verba complectitur omnẽ sapientiam: ita qui sequitur Dominũ, per quinque virtutes summopere religionẽ ędificat. Quæ quidem cùm sint quinque, reliquas complectentes, prima, oratio: secunda, cõtinentia; misericordia, paupertas, longanimitas: implentur desiderio ac voluntate: suntque verba animæ, quę per Dominum proferũtur, & exaudiuntur in corde. Dominus enim operatur, & tunc spiritus loquitur spiritualiter: & cor quantum fertur desiderio, tantum se prodit operando. Virtutes autem illæ vt omnes comprehendunt, ita sese mutuò producunt. Nã sublata prima, omnes tolluntur. Itidẽ si secũdam tollas, quæ sequũtur, pereunt, & ita deinceps. Quomodo enim quis orabit, non impulsus à spiritu? Mihi quidem testimoniũ perhibet scriptura, quę dicit: Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Porrò quo pacto continens perseuerabit, absque orationis auxilio? Et qui non est continens per omnia, quomodo miserebitur esurientis, aut iniuriã passi? At qui misericordia non mouetur, neque libenter tolerat paupertatem. Iracundia verò siue pecuniã habeat, siue careat, alumna est auaritiæ. Cæterùm anima quæ uirtutib. pollet, ita promouet in Ecclesia, non quia gessit, sed quia voluit atque cupiuit aliquid facere. Nõ enim saluat hominem opus suum, sed qui facultatẽ operandi largitur. Quapropter si quis stigmata Domini perferat, ne existimet aliquid esse, quòd quiduis fecerit, & quòd diligenter atq; accuratè, vt opus illud efficeret, incubuerit.

Hic accipe opus quatenus humanum.

A τὰς ἐντολὰς διὰ τοῦ Κυρίου φυλάξωμεν, καὶ αὐξήσωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας, τοῦ μηκέτι καταχυριευθῆναι ὑπὸ τῆς ἀπάτης τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀλλ᾿ εἶναι ἐν πληροφορίᾳ τοῦ πνεύματος, καὶ μὴ ἀπιστεῖν, ὅτι καὶ εἰς ἁμαρτωλοὺς μετανοοῦντας ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐνδέχεται. τὸ γὰρ κατὰ χάριν δωρούμενον, οὐκέτι ἐν τῷ ἐξετασμῷ τῆς προλαβούσης ἀσθενείας μετρεῖται. ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι χάρις· ἀλλὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ πιστεύσαντες, ἁπλῇ καὶ ἀπεριέργῳ καρδίᾳ προσέλθωμεν τῷ διὰ πίστεως τὴν μετουσίαν τοῦ B πνεύματος χαριζομένῳ, καὶ οὐ διὰ τῶν ἐξετασμοῦ πίστεως ἔργων. φησὶ γάρ, οὐκ ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἀλλ᾿ ἐξ ἀκοῆς πίστεως.

Ἐρώτησις.

Εἶπας ὅτι πάντα εἰς τὴν ψυχὴν πνευματικῶς ἐγκέκρυπται. τί οὖν ἐστι, θέλω πέντε λόγους ἐν ἐκκλησίᾳ τῷ νοΐ μου λαλῆσαι;

Ἀπόκρισις.

Ἡ ἐκκλησία ἐν δυσὶ προσώποις νοεῖται, ἐν τῷ συστήματι τῶν πιστῶν, καὶ ἐν τῷ συγκρίματι τῆς ψυχῆς. ὅταν μὲν οὖν πνευματικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον λαμβάνηται, C ἐκκλησία ἐστὶν ὅλον αὐτοῦ τὸ σύγκριμα· πέντε λόγοι εἰσὶν αἱ περιεκτικαὶ ἀρεταί, ὅλον τὸν ἄνθρωπον οἰκοδομοῦσαι, πολυτρόπως διαιρούμεναι. ὥσπερ γὰρ ὁ λαλῶν ἐν Κυρίῳ, διὰ πέντε λόγων πᾶσαν σοφίαν περιεβάλλετο· οὕτως ὁ ἀκολουθῶν τῷ Κυρίῳ, διὰ τῶν πέντε ἀρετῶν πολλὴν οἰκοδομεῖ τὴν εὐσέβειαν. πέντε γὰρ οὖσαι πᾶσαι αἱ περιέχουσαι, πρώτη εὐχή, λοιπὸν ἐγκράτεια, καὶ ἐλεημοσύνη, πτωχεία, μακροθυμία, ταῦτα πόθῳ καὶ προαιρέσει ἐπιτελούμενα, λόγοι εἰσὶ τῆς ψυχῆς ὑπὸ Κυρίου λαλούμενοι, καὶ ὑπὸ καρδίαν ἀκουόμενοι. ὁ γὰρ Κύριος ἐνεργεῖ, καὶ τὸ πνεῦμα τότε νοε- D ρῶς λαλεῖ· καὶ ἡ καρδία ὅσον ἐπιποθεῖ, τοσοῦτον καὶ φανερῶς ἐπιτελεῖ. αἱ δὲ ἀρεταὶ ὥσπερ εἰσὶ περιεκτικαὶ πασῶν, οὕτως ἀλλήλων γεννητικαί. τῆς πρώτης γὰρ ἀπολειπομένης ἀναιροῦνται πᾶσαι. ὁμοίως διὰ τῆς δευτέρας αἱ ἀκόλουθοι, καὶ ὡσαύτως καθεξῆς. πῶς γὰρ εὔξεταί τις μὴ ὑπὸ πνεύματος ἐνεργηθείς; καὶ μαρτυρεῖ μοι ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα, οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. πῶς δὲ ὑπομένει ὁ χωρὶς εὐχῆς ἐγκρατευόμενος ἀβοηθήτως; ὁ δὲ ἐν πᾶσι μὴ ἐγκρατευόμε- E νος, πῶς ἐλεήσει τὸν πεινῶντα, ἢ τὸν ἀδικούμενον; ὁ δὲ μὴ ἐλεῶν, οὐδὲ πτωχεύει ἑκουσίως. πάλιν δὲ τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας, θυμὸς σύντροφος, κἂν ἔχῃ χρήματα, κἂν μὴ ἔχῃ. ἡ δὲ ἐνάρετος ψυχὴ οὕτως προσοικοδομεῖ τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐχ ὅτι ἐποίησεν, ἀλλ᾿ ὅτι ἐπόθησεν. οὐ γὰρ τὸ ἴδιον ἔργον σώζει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾿ ὁ χαρισάμενος τὴν δύναμιν. ἐὰν οὖν ὑπομείνῃ τις τὰ στίγματα τοῦ δεσπότου, μὴ νομιζέτω ὅτι ἐν τούτοις κἂν τὸ τυχὸν πεποίηκε, κἂν ἐπιποθήσῃ πρὸς τὰς ἐνεργείας, ἁμαρτάνει.

μὴ οὖν δόξῃς ποτὲ ἐν ἀρετῇ προειληφέναι τὸν Κύριον, κατὰ τὸν λέγοντα, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

Ἐρώτησις.

Τί οὖν ἡ γραφὴ τῷ ἀνθρώπῳ παραγγέλλει τοῦτο ποιεῖν;

Ἀπόκρισις.

Προείπαμεν ὅτι τὴν ἐπιτήδευσιν ὁ ἄνθρωπος ἔχει κατὰ φύσιν, καὶ ταύτην ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ. παραγγέλλει οὖν ἵνα πρῶτον νοήσῃ, καὶ νοήσας ἀγαπήσῃ, καὶ θελήματι ἐπιτηδεύσῃ. τὸ δὲ ἐνεργηθῆναι τὸν νοῦν ὑπομεῖναι τὸν κόπον, ἢ τελέσαι τὸ ἔργον, ἡ χάρις τοῦ Κυρίου παρέχει τῷ θελήσαντι. τὸ οὖν θέλημα τοῦ ἀνθρώπου ὡς παράστασις ὑποστατική· μὴ παρόντος δὲ τοῦ θελήματος, οὐδὲν αὐτὸς ποιεῖ, καίπερ δυνάμενος διὰ τὸ αὐτεξούσιον. ἡ οὖν τελεσιουργία, τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ θέλημα, τοῦ ἀνθρώπου. πλὴν ἐὰν ὅλον τὸ θέλημα δῶμεν αὐτῷ, ὅλον τὸ ἔργον ἡμῖν ἐγγράφει. θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν πᾶσι, καὶ ἀπερινόητος τὸ σύνολον· ἄνθρωποι δὲ τὶ μέρος τῶν θαυμασίων αὐτοῦ λαβεῖν ἐπιχειροῦμεν, τῇ γραφῇ ἐπερειδόμενοι, μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτῆς συνετιζόμενοι. τίς γάρ, φησιν, ἔγνω νοῦν Κυρίου; αὐτὸς δέ φησι, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ὡς ἐκ τούτου πιστεύειν, ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἐπισυνάγει· ἡμῖν δὲ ἀπαιτεῖ μόνον τὸ θέλημα. τίς δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ θελήματος, εἰ μὴ πόνος ἑκούσιος; ὥσπερ γὰρ σίδηρος τρίζων, ἐκκόπτων, γεωργῶν, καταφυτεύων, αὐτὸς μὲν ὑποθλιβόμενος ἐνδίδωσι, πλὴν ἄλλος ἐστὶν ὁ κινῶν, καὶ ἀπάγων, καὶ τῷ συντετρῖφθαι πυρῶν καὶ ἀνακαινίζων· οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος, κἂν θλίβηται καὶ κοπιᾷ ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, πλὴν ὁ Κύριος λανθανόντως ἐν αὐτῷ ἐργάζεται, καὶ ἐν τῷ κοπιάσαι καὶ συντετρῖφθαι τὴν καρδίαν παρακαλεῖ καὶ ἀνακαινίζων· καθὼς καὶ ὁ προφήτης λέγει, μὴ δοξασθήσεται ἀξίνη ἄνευ τοῦ κόπτοντος, ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἄνευ τοῦ ἕλκοντος; οὕτω δέ ἐστι καὶ εἰς τὸ κακόν, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ὑπακούει καὶ ἑτοιμάζεται, τότε ὁ Σατανᾶς ἐλαύνει καὶ παροξύνει ὡς ὁ λῃστὴς τὸ ξίφος. σιδήρῳ δὲ παρεικάζομεν τὴν καρδίαν, διὰ τὴν ἀναισθησίαν τῶν πραγμάτων, καὶ πολλὴν σκληρότητα. οὐκ ἔδει δὲ ἡμᾶς ἀγνοεῖν τὸν χειραγωγοῦντα, ὡς ἀναίσθητος σίδηρος (ἐπεὶ ταχέως ὑπὸ τοῦ γεωργοῦ λόγου εἰς τὸν τοῦ πονηροῦ λογισμὸν μεταπίπτομεν) ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὁ βοῦς καὶ ὄνος εἰδέναι τὸν ἐλαύνοντα καὶ ὁδηγοῦντα κατὰ διάνοιαν. φησὶ γὰρ, ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω. εὐξώμεθα τοίνυν δέξασθαι γνῶσιν Θεοῦ, καὶ πνευματικῷ παιδευθῆναι νόμῳ εἰς ὑπουργίαν τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, ἀμήν.

A Nunquam igitur existimes te prçuenisse Dominum in virtute, ex eius sententia qui dicit: Ipse est, qui operatur in vobis & velle & perficere, pro bona voluntate. *Philip. 2.*

Interrogatio.

Cur igitur scriptura præcipit homini hoc facere?

Responsio.

Bona opera quomodo à Deo, & ab homine fiant.

Iam diximus, hominem à natura habere promptitudinem animi, quam Deus requirit. Iubet ergo, vt homo in primis cognoscat: & cùm cognouit, amet, & voluntatem depromat. Vt autem mens exerceatur, labo- B rem perferat, aut opus aliquod perficiat, gratia Domini largitur volenti & credenti. Quare voluntas hominis est velut auxilium à natura insitum: qua absente, ne Deus quidem quippiam operatur, tametsi facultate non careat: quod fit ob arbitrij humani libertatem. Igitur operis perfectio, Dei est: voluntas autem, hominis. Atqui si totam voluntatem tribuamus homini, integrum opus nobis ascribitur. Mirabilis Deus in omnibus, & qui prorsus animo comprehendi nequit. Nos autem homines particulam aliquam mirabilium eius assequi nitimur, scriptura C nixi, vel potiùs ab illa edocti. Quis enim, ait, cognouit sensum Domini? Ipse verò dixit, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: Tandem ex hoc crede, quòd ipse nos manu ducit, à nobis autem solam requirit voluntatem. Sed quæ voluntatis erit declaratio, nisi labor spontaneus? Quemadmodum itaque ferrum, dum secat, scindit, arat, plantat, ipsum quidem quatenus impellitur, aliquid præbet: alius tamen est qui mouet & agitat ferrum: & vbi fuerat attritum, igni mandat, & instaurat: hunc in modum homo, licèt exerceatur & laboret, operans D quod bonum est, Dominus tamen clam in ipso operatur: & dum labore fatigatur & atteritur, ille consolatur atque recreat animum: vt ait Propheta: Num gloriabitur securis, absque scindente: aut in altum tolletur serra, sine trahente? Eodem modo se res habet in committendo quod malum est: quando promptus est & paratus homo, ac se submittit: tum Satanas impellit illū, & acuit, vt ensem latro. Veruntamen cor assimilauimus ferro, multam ob duritiam & rerum imperitiam. Quanquam nos, quasi ferrum sensu E carens, ignorare non debeamus eum à quo regimur (nam celeriter ab agricolæ verbo dilabimur ad cogitationem malitiæ) sed potiùs, veluti bos & asinus, nosse debemus eum qui nostrum animum impellit & dirigit. Nam ait: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non cognouit. Oremus ergo, vt notitiam Dei consequamur, & erudiamur in lege spiritali, ad mandata eius peragenda.

Cautè lege, nā auctor nimium obscurè de gratia Dei disserere, seu potiùs in Pelagianum errorem labi videtur.

Esa 4. Luc 13.

Esa. 10.

Cor humanū ferro simile.

Esa. 1.

EIVSDEM SANCTI PATRIS nostri Marci Eremitæ, capitula de Paradiso & Lege spirituali.

Ex Bibliotheca Regia Galliarum.

CVM sæpenumero scire desideraueritis, quînam lex spiritualis se haberet, secundùm diuinum Apostolum: tum quomodo cognoscenda, & opere implenda sit iis qui eandem seruare decreuissent animo: eius rei gratia pro virili nostra disseruimus.

Deus totius boni author. 1 Primum igitur omnium certò scimus, Deum totius boni esse authorem, cùm principium, tum medium, tum finem: porrò impossibile esse, nos quicquam boni facere, aut credere, nisi per Christum Iesum & Spiritum sanctum.

2 Omne bonum à Domino gratuitò nobis datum est. Ad hunc ergo modum credens, illud neutiquam amissurus est. Cæterùm firma & constans fides, turris est fortissima. Christus autem credenti fit omnia.

3 Incipiat ille promouendo omne animi tui propositum, qui omnis boni consueuit esse principium: vt secundùm Deum fiat, quicquid faciendum statueris.

Scriptura quo affectu legenda. 4 Homo humilis, & opus habens spirituale, sacras scripturas perlegendo, omnia in seipsum, & non in alium dicta, intelligere debet.

5 Inuoca Dominum, vt aperiat oculos cordis tui, & videas ac teipsa intelligas vtilitatem orationis & lectionis.

Compassio. 6 Qui habuerit aliquod donum seu gratiam, & compatitur non habentibus, hac ipsa compassione conseruat munus à Deo acceptum.

Arrogantia. Cæterùm homo iactabundus & arrogans amittit illud, dum arrogantiæ tentationibus decipitur.

Ioan. 18. 7 Os humilia sentientis, loquetur veritatem: at qui veritati contradicit, similis est seruo illi, qui Domino in maxillam incussit alapam.

8 Ne fias discipulus hominis semetipsum extollentis: ne humilitatis loco discas superbiã.

9 Ne extollaris vnquam in corde tuo propter scripturæ intelligentiam, ne quando in spiritum blasphemiæ incidas.

Disputationes 10 Caue ne vnquam tentes rem difficilem per contentionem dissoluere, sed per ea quæ lex spiritualis facienda mandat: nempe, per patientiam, & precationem, & spem vnicam.

Luc. 10. 11 Cæcus est, clamans & dicens: Fili Dauid, miserere mei. Precabatur autem corporaliter, nondum instructus cognitione spirituali. Idem receptis oculis, ac viso Domino, non ampliùs eundem, filij Dauid, sed filij Dei appellatione confessus adorauit.

Lacryma in oratione. 12 Ne extollaris, si inter orandum profuderis lacrymas. Christus enim oculos cordis tui tetigit, & iam visum intellectualem recepisti.

13 Qui cæcum imitans, abiectis vestimen-

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΚΕΦΑΛΑΙΑ περὶ Νόμου πνευματικοῦ.

ΕΠΕΙΔΗ πολλάκις ἐβουλήθητε γνῶναι, πῶς ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, καὶ τίς ἡ γνῶσις, καὶ ἡ ἐργασία τῶν φυλάττειν αὐτὸν βουλομένων, τούτου χάριν κατὰ δύναμιν εἰρήκαμεν.

α. Πρῶτον, ὅτι Θεὸν οἴδαμεν παντὸς ἀγαθοῦ εἶναι αἴτιον, καὶ ἀρχήν, καὶ μεσότητα, καὶ τέλος· τὸ δὲ ἀγαθὸν, ἀμήχανον ἐνεργεῖν ἢ πιστεύεσθαι, εἰ μὴ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἁγίῳ πνεύματι.

β'. Πᾶν ἀγαθὸν παρὰ Κυρίου δεδώρηται. καὶ ὁ οὕτω πιστεύων, οὐκ ἀπολεῖ αὐτό. ἡ δὲ βεβαία πίστις, πύργος ἐστὶν ἰσχυρός· Χριστὸς δὲ, τὰ πάντα τῷ πιστεύοντι γίνεται.

γ'. Καταρχέτω σε πάσης προθέσεως, ὁ κατάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπως κατὰ Θεὸν γένοιτο τὸ προκείμενον.

δ'. Ὁ ταπεινόφρων καὶ ἔργον ἔχων πνευματικὸν, ἀναγινώσκων τὰς θείας γραφὰς, πάντα εἰς ἑαυτὸν νοήσει, καὶ οὐκ εἰς ἕτερον.

ε'. Ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον, ἵνα ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας σου, καὶ ἴδῃς τὴν ὠφέλειαν τῆς προσευχῆς καὶ ἀναγνώσεως.

ϛ'. Ὁ ἔχων τι χάρισμα, καὶ συμπάσχων τοῖς μὴ ἔχουσι, διὰ τῆς συμπαθείας φυλάσσει τὸ δώρημα. ὁ δὲ ἀλαζὼν ἀπολεῖ αὐτὸ, τοῖς τῆς ἀλαζονείας πειρασμοῖς περικρουόμενος.

ζ. Στόμα ταπεινόφρονος λαλήσει ἀλήθειαν· ὁ δὲ ἀντιλέγων αὐτῷ, ὅμοιός ἐστι τῷ ὑπηρέτῃ ἐκείνῳ, τῷ ἐπὶ σιαγόνα τὸν Κύριον ῥαπίσαντι.

η'. Μὴ γίνου μαθητὴς τοῦ ἐπαίροντος ἑαυτὸν, ἵνα μὴ ἀντὶ ταπεινοφροσύνης ὑπερηφανίαν μάθῃς.

θ'. Μὴ ἐπαρθῇς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἐπὶ νοήμασι γραφικοῖς, μήποτε τῷ πνεύματι τῆς βλασφημίας περιπέσῃς.

ι'. Μὴ πειρῶ πρᾶγμα σκολιὸν ἐπιλύσαι διὰ φιλονεικίας, ἀλλὰ δι' ὧν ὁ πνευματικὸς παρακελεύεται νόμος, δι' ὑπομονῆς, καὶ προσευχῆς, καὶ μονολογίστου ἐλπίδος.

ια'. Τυφλός ἐστι κράζων καὶ λέγων, υἱὲ Δαβὶδ ἐλέησόν με, ὁ προσευχόμενος σωματικῶς, καὶ μήπω ἔχων γνῶσιν πνευματικήν. ὁ ποτὲ τυφλὸς ἀναβλέψας καὶ ἰδὼν τὸν Κύριον, οὐκέτι υἱὸν Δαβὶδ, ἀλλ' υἱὸν Θεοῦ ὁμολογήσας προσεκύνησε.

ιβ'. Μὴ ἐπαρθῇς ἐκχέων δάκρυα ἐν προσευχῇ σου· Χριστὸς γὰρ ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν τῆς καρδίας σου, καὶ νοερῶς ἀνέβλεψας.

ιγ'. Ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ τυφλοῦ ἀποβαλὼν τὸ ἱμά-

tis

πον, καὶ ἐγγίσας τοῦ Κυρίου, ἀκολουθεῖ αὐτῷ, καὶ κήρυξ γίνεται τῶν τελειοτέρων δογμάτων.

ιδ'. Κακία ἐν λογισμοῖς μελετωμένη, θρασύνει καρδίαν, ἀναιρουμένη δι' ἐγκρατείας καὶ ἐλπίδος συντρίβει αὐτήν.

ιε'. Ἔστι συντετριμμὸς καρδίας, ὁμαλὸς καὶ ἐπωφελής, εἰς κατάνυξιν αὐτῆς· καὶ ἔστιν ἕτερος ἀνώμαλος καὶ ἐπιβλαβής, εἰς πλῆξιν αὐτῆς.

ιϛ'. Ἀγρυπνία, καὶ προσευχή, καὶ τῶν ἐπερχομένων ὑπομονή, συντετριμμὸς ἐστὶν ἀνεπηρέαστος, καὶ ἐπωφελὴς τῇ καρδίᾳ· μόνον εἰ μὴ διά τινος πλεονεξίας ἐκψοφῶμεν αὐτῶν τὴν σύγκρασιν. ὁ γὰρ ἐν τούτοις ὑπομένων, καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς βοηθήσεται· ὁ δὲ ἀμελῶν καὶ διαχεόμενος, ἐν ἐξόδῳ ἀφορήτως ὀδυνηθήσεται.

ιζ'. Φιλήδονος καρδία, εἱρκτὴ καὶ ἅλυσις τῇ ψυχῇ ἐν καιρῷ ἐξόδου· ἡ δὲ φιλόπονος θύρα ἐστὶν ἀνεῳγμένη.

ιη'. Σιδηρᾶ πύλη ἐπὶ τὴν πόλιν ἀπάγουσα, ἐστὶ σκληρὰ καρδία· τῷ δὲ κακοπαθοῦντι καὶ τεθλιμμένῳ αὐτομάτη ἀνοιχθήσεται, καθὼς καὶ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ.

ιθ'. Πολλοὶ μέν εἰσι προσευχῆς τρόποι, ἕτερος ἑτέρου διαφορώτερος· ὅμως οὐδεὶς τρόπος εὐχῆς ἐπιβλαβὴς τυγχάνει. εἰ μή τι ἄρα οὐκ ἔστιν εὐχή, ἀλλ' ἐργασία σατανική.

κ'. Ἄνθρωπος κακοποιῆσαι θέλων, πρῶτον ηὔξατο κατὰ συνήθειαν· καὶ οἰκονομικῶς ἐμποδισθείς, ὕστερον εὐχαρίστησεν.

κα'. Ὁ Δαβὶδ φονεῦσαι βουληθεὶς Ναβὰλ τὸν Καρμήλιον, ὑπόμνησιν λαβὼν περὶ θείας ἀνταποδόσεως, ἐκκοπεὶς τῆς προθέσεως, πολλὰ εὐχαρίστησεν.

κβ'. Οἴδαμεν δὲ πάλιν ἃ πεποίηκεν ἐπιλαθόμενος τοῦ Θεοῦ· καὶ οὐκ ἐπαύσατο ἕως ὁ Νάθαν αὐτὸν εἰς μνήμην κατέστησεν.

κγ'. Ἐν καιρῷ μνήμης Θεοῦ πολυπλασίασον δέησιν, ἵνα ὅταν ἐπιλάθῃ, ὁ Κύριος ὑπομνήσῃ σε.

κδ'. Ὁ ἀναγινώσκων τὰς θείας γραφάς, νόησον τὰ κεκρυμμένα· ὅσα γὰρ προεγράφη, φησίν, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη.

κε'. Τὴν πίστιν ἡ γραφὴ λέγει, ἐλπιζομένων ὑπόστασιν· καὶ τοὺς μὴ ἐπιγινώσκοντας τὴν ἐνοίκησιν τοῦ Χριστοῦ, τούτους ἀδοκίμους εἴρηκεν.

κϛ'. Ὥσπερ δι' ἔργων καὶ λόγων φανεροῦται ἔννοια, οὕτω διὰ τῶν καρδιακῶν ἐνεργημάτων ἡ μέλλουσα ἀνταπόδοσις.

κζ'. Οἰκτίρμων καρδία δῆλον ὅτι οἰκτειρηθήσεται, καὶ ἐλεηθήσεται ὁμοίως ἐλεήμων· τὰ δὲ ἐναντία, ἡ ἀκολουθία ἀντιπεφώνηκεν.

κη'. Ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας διδάσκει πᾶσαν ἀλήθειαν· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ τοῦτον κατὰ γνῶσιν ἀναγινώσκουσιν· ὀλίγοι δὲ νοοῦσιν αὐτὸν κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν.

tis Domino appropinquauerit, eũdem sequitur, ac perfectiorum doctrinarum præco fit.

14 Malitia animi cogitationibus meditata, cor induratur: dum autem per temperantiam & spem tollitur, emollit illud.

15 Quędam est contritio cordis recta & vtilis, tendens ad eius illustrationẽ: est & altera peruersa & noxia, tendẽs ad perturbationẽ ipsius. *Cordis contritio.*

16 Vigiliæ & precatio, & earum rerũ quæ nobis obiciuntur, tolerantia, contritio est inoffensa & cordi vtilis, nisi alicuius lucri gratia earundẽ commixtionẽ absciderimus. Etenim in hisce constãter perdurãs, & in reliquis sentiet auxilium. At ista negligens & effundens temerè, in exitu difficiles dolores sentiet.

17 Cor voluptatis amans, carcer & catena est animæ in tempore egressionis: at idem laboris studiosum, ianua est aperta.

18 Ferrea porta ducens ad ciuitatem, cor durum est. Cæterùm ei qui malis affligitur, & tribulationibus iactatur, sua sponte, quemadmodum beato Petro, aperitur. *Cor durum.*

19 Multæ sunt precationis faciendæ rationes, altera tamen est altera præstantior. Veruntamen nulla existit noxia, nisi non fuerit precatio, sed operatio quædam diabolica.

20 Homo malum facinus perpetrare volens, primùm pro more precatus est: At diuina dispensatione præpeditus ne malè ageret, postea gratias egit.

21 Dauid cùm apud animum suum decreuisset, neci dare Nabal Carmelitam, cùm eius mentem subijsset diuina retributio, abstractus à proposito, magnas Deo egit gratias. *1 Reg. 25.*

22 Neque rursum ignoramus, quid fecerit Dei oblitus, neque eius rei priùs finem fecit, quàm eidem Nathan Propheta Deum vindicem in memoriam reuocarit.

23 Quo tempore memoria Dei in mentem tibi venerit, omnibus modis precationi vacandum censeas: vt si eius fortè tibi venerit obliuio, ille te sui commonefaciat.

24 Sacram scripturã perlegẽs, mysteriorũ rationẽ habe. Quæcunq; enim pręscripta sunt, inquit, ad nostrã doctrinam præscripta sunt. *Rom. 15.*

25 Fidem vocat scriptura, rerum sperandarum substantiam: & eos qui nullam habent habitationis Christi in nobis cognitionem, reprobos esse dixit.

26 Quemadmodum operibus & sermonibus manifestatur animi cogitatio: sic cordis operationibus futura retributio.

27 Cor clemens & benignum, clementiam videlicet consequitur: pari quoque ratione, misericordiæ fit particeps. Cæterùm ab his virtutibus alieno & auerso, consimilis etiam respondebit consequentia.

28 Lex libertatis omnem veritatem perdocet: atque equidem non pauci illam iuxta cognitionem legunt: porrò autem perpauci eandem iuxta proportionem operationis mandatorum cognoscunt.

29 Ne quæras legis illius perfectionem in humanis virtutibus: perfectus enim nullus in illis inuenitur. Siquidem perfectio illius legis in cruce abscondita est.

30 Lex libertatis, veritatis quidem cognitione legitur, operatione autem mādatorum intelligitur: completur autem per miserationes Domini nostri Iesu Christi.

31 Quando ad omnia mandata Dei conscientia nostra emendari cogemur, tunc primùm intelligemus, legem Domini esse irreprehensibilem: quæ nostris quidem bonis operibus exercetur, verùm citra Dei miserationes ab hominibus compleri non potest.

32 Quicunque totius legis Christi debitores seipsos non reputauerunt, illi legem diuinam tantùm legunt corporaliter, non intelligentes quæ dicant, neque de quibus certò affirment. Propterea eandem semet operibus quoque complere posse existimant.

33 Est res, quæ manifestè perficitur vt bona, neque tamen scopus perficientis illam, bonus est: est rursum alia velut mala, scopus tamen illam perficientis tendit ad bonum.

34 Non solùm autem opera quidam faciunt, verùm sermones etiam loquuntur, ad eum modum quem prædiximus. Alij enim immutant opera iuxta imperitiam aut ignorantiam, alij verò immutant proposito malitiæ, partim autem iuxta scopum pietatis.

35 Qui laudis prætextu celat calumniam, cōprehensu difficilis est simplicioribus. Similis autem illi est, qui vestitu sordido amictus, ambitiosè arrogans est.

36 Qui aliquandiu veritatem mēdaciis fraudulenter obfuscarunt, tandem vbi secesserint, ipsis operibus mendaces redarguuntur.

37 Est qui apertè bonum opus facit, & nocet per hoc proximo: est rursum, qui illud non facit, & proximo vtilis est secundùm animi cogitationem.

38 Est reprehensio, quæ fit impulsu malitiæ, & propter vindictam: est rursum alia, quæ fit in timore Dei, & secundùm veritatem.

39 Eum qui delinquendi finem fecit, & resipiscit, non ampliùs coargue. Si autem dixeris, secundùm Deum te illum redarguere, primùm tua vitia palam facito.

40 Omnis virtutis initium, & author Deus est, quemadmodum sol quotidiani luminis.

41 Quoties aliquid virtutis feceris, fac memor sis eius, qui dixit: Sine me nihil potestis facere.

Ioan. 15.

42 Per tribulationes & afflictiones bona parantur hominibus, quemadmodum mala per vanam gloriam & voluptatis studium.

43 Peccata solet effugere, quicunque ab hominibus iniuriosè afficitur, ac æquale tribulationi inuenit subsidium.

κθ'. Μὴ ζήτει αὐτοῦ τὴν τελειότητα ἐν ἀρεταῖς ἀνθρωπίναις· τέλειος γὰρ ἐν αὐταῖς οὐχ εὑρίσκεται· ἡ γὰρ τελειότης αὐτοῦ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ ἐγκέκρυπται.

λ'. Ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας, διὰ μὲν γνώσεως ἀληθοῦς ἀναγινώσκεται· διὰ δὲ ἐργασίας τῶν ἐντολῶν νοεῖται· πληροῦται δὲ, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

λα'. Ὅταν πρὸς πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ διὰ συνειδήσεως κατορθοῦσθαι βιαζώμεθα, τότε νοήσομεν τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ἄμωμον, ἐν τοῖς ἡμετέροις μὲν καλοῖς ἐπιτηδευόμενον· χωρὶς δὲ οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀνθρώποις πληρωθῆναι μὴ δυνάμενον.

λβ'. Ὅσοι πάσης ἐντολῆς Χριστοῦ ἑαυτοὺς ὀφειλέτας οὐκ ἐλογίσαντο, οὗτοι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον σωματικῶς ἀναγινώσκουσι, μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περί τινος διαβεβαιοῦνται· διὸ καὶ πληροῦν αὐτὸν ἐξ ἔργων νομίζουσιν.

λγ'. Ἔστι πρᾶγμα προφανῶς ἐπιτελούμενον, ὡς καλὸν, ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ ἐπιτελοῦντος αὐτὸ, εἰς πονηρόν· καὶ ἔστιν ἕτερον ὡς πονηρὸν, καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἐπιτελοῦντος αὐτὸ, εἰς ἀγαθόν.

λδ'. Οὐ μόνον δὲ ἔργα ποιοῦσί τινες, ἀλλὰ καὶ λόγους λαλοῦσι τῷ τρόπῳ ᾧ προειρήκαμεν· οἱ μὲν γὰρ ἐναλλάσσουσι πράγματα κατὰ ἀπειρίαν ἢ ἄγνοιαν· οἱ δὲ, ἐναλλάσσουσι κατὰ πρόθεσιν πονηρίας· ἕτεροι δὲ, κατὰ σκοπὸν εὐσεβείας.

λε'. Ὁ ἐν προβολῇ ἐπαίνου ἐγκρύπτων διαβολὴν, δυσεύρετός ἐστι τοῖς ἁπλουστέροις. ὅμοιος δὲ τούτῳ ἐστὶν ὁ κενόδοξος ἐν ταπεινῷ σχήματι.

λϛ'. Οἵτινες ἐπὶ πολὺ κατασοφισάμενοι τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ ψεύδει, παραχωρηθέντες ὕστερον, διὰ τῶν πραγμάτων ἐξελέγχονται.

λζ'. Ἔστι ποιῶν τις προφανῶς ὡς καλὸν τὸν πλησίον ἀμυνόμενος· καὶ ἔστιν ἐν τῷ μὴ ποιῆσαι αὐτὸν ὠφεληθεὶς κατὰ διάνοιαν.

λη'. Ἔστιν ἔλεγχος κατὰ κακίαν, καὶ δι' ἄμυναν· καὶ ἔστιν ἕτερος κατὰ φόβον Θεοῦ καὶ ἀλήθειαν.

λθ'. Τὸν παυσάμενον καὶ μετανοοῦντα μηκέτι ἔλεγχε. εἰ δὲ λέγεις κατὰ Θεὸν αὐτὸν ἐλέγχειν, πρότερον τὰ σὰ κακὰ φανέρωσον.

μ'. Πάσης ἀρετῆς καταρχὴ Θεὸς, ὡς καὶ τοῦ καθημερινοῦ φωτὸς ὁ ἥλιος.

μα'. Ποιήσας ἀρετὴν, μνήσθητι τοῦ εἰρηκότος, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

μβ'. Διὰ θλίψεως τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἡτοίμασται· ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ διὰ κενοδοξίας καὶ ἡδονῆς.

μγ'. Ἐκφεύγει ἀπὸ ἁμαρτίας ὁ παρὰ ἀνθρώπων ἀδικούμενος, καὶ ὁμοίαν τῆς θλίψεως εὑρίσκει τὴν ἀντίληψιν.

μδ'. Ὁ μὴ πιστεύων τῷ Χριστῷ περὶ ἀνταποδόσεως, πᾶσαν ἀδικίαν ὑπομένει κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως.

με'. Ὁ ἀδικούντων ἀνθρώπων ὑπερευχόμενος καταρᾶται τοὺς δαίμονας· ὁ δὲ τοῖς προτέροις ἀντιτασσόμενος, ὑπὸ τῶν δευτέρων τιτρώσκεται.

μς'. Κρείσσων πλημμέλεια ἀνθρώπων, καὶ μὴ δαιμόνων· ὁ δὲ εὐαρεστῶν τῷ Κυρίῳ, ἀμφοτέρους ἐνίκησε.

μζ'. Πᾶν ἀγαθὸν παρὰ Θεοῦ οἰκονομικῶς παραγίνεται· διαφεύγει δὲ μυστικῶς τοὺς ἀγνώμονας καὶ ἀχαρίστους καὶ ἀργούς.

μη'. Πᾶσα κακία εἰς τὴν ἀπηγορευμένην ἡδονὴν καταλήγει, καὶ πᾶσα ἀρετὴ εἰς παράκλησιν πνευματικήν. καὶ ἡ μὲν προτέρα κρατοῦσα, προσερεθίζει τὰ οἰκεῖα· καὶ ἡ δευτέρα δὲ, ὁμοίως τὰ συγγενῆ.

μθ'. Ὀνειδισμὸς ἀνθρώπων θλίψιν παρέχει τῇ καρδίᾳ· ἁγνείας δὲ γίνεται αἰτία τῷ ὑπομένοντι.

ν'. Ἄγνοια ἀντιλέγειν πρὸς τὰ ὠφέλιμα παρασκευάζει, καὶ θρασυνομένη αὔξει τὰς κακίας.

να'. Τὰ προσεκκείμενα μηδὲν ζημιούμενος, τὰ θλιβερὰ προσδέχου· καὶ ὡς ἀποδώσων λόγον, πλεονεξίαν ἀπόβαλε.

νβ'. Ἁμαρτήσας λαθραίως, μὴ πειρῶ λανθάνειν· πάντα γὰρ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.

νγ'. Κατὰ διάνοιαν σεαυτὸν ἐπιδείκνυε τῷ Δεσπότῃ· ἄνθρωπος γὰρ εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ Θεὸς εἰς καρδίαν ὁρᾷ.

νδ'. Μηδὲν λογίζου ἢ πρᾶττε ἄνευ σκοποῦ· ὁ γὰρ ἀσκόπως ὁδοιπορῶν, ματαιοπονήσει.

νε'. Τῷ ἐκτὸς ἀνάγκης ἁμαρτάνοντι δυσμετανόητα γίνεται· διότι ἀπαραίτητος ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη.

νς'. Σύμβασις ὀδυνηρὰ μνήμην Θεοῦ παρέχει τῷ συνετῷ, θλίβουσα κατὰ ἀναλογίαν τὸν ἐπιλανθανόμενον τοῦ Κυρίου.

νζ'. Πᾶς ἀκούσιος πόνος γενέσθω σοι μνήμης Θεοῦ διδάσκαλος, καὶ οὐκ ἐπιλείψει σοι ἀφορμὴ πρὸς μετάνοιαν.

νη'. Λήθη καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀμελείας κατ' ἀναλογίαν κρατύνεται.

νθ'. Μὴ λέγε, Τί ποιήσω; ὅ, τι οὐκ ἐθέλω, τοῦτο ἔρχεται· διότι μνημονεύων τὸ ἐλογίσω τὸ ὀφειλόμενον.

ξ'. Ὃ γὰρ μνημονεύεις, ποίησον· καὶ ὃ ἀμνημονεῖς, ἀποκαλύπτεταί σοι· καὶ οὐ μὴ παραδῷς ἀκρίτως τὴν ἔννοιαν λήθῃ.

ξα'. Ἡ γραφή φησιν, ᾅδης, καὶ ἀπώλεια φανερὰ παρὰ Κυρίῳ· ταῦτα δὲ περὶ καρδίας τῆς ἀγνοίας καὶ λήθης λέγει.

ξβ'. ᾍδης ἐστὶν ἄγνοια, ἀπώλεια δὲ ἐστὶ λήθη. ἀμφότερα δέ ἐστιν ἀφανῆ· διότι ἐξ ὑπαρχόντων ἀπώλοντο.

44 Qui non credit Christo de retributione, omnem iustitiam suffert, iuxta proportionem fidei.

45 Qui pro hominibus iniuriam inferentibus precatur, maledicit dæmonibus. Qui verò primis resistit, à secundis vulnus accipit.

46 Melior est iniuria ab hominibus illata, quàm à dæmonibus: cæterùm qui Domino placuerit, vtrosque superauit.

47 Omne bonum proficiscitur à Deo, pro nutu dispensante, qui secreto iudicio repellere solet stupidos, ingratos, & ignauos.

48 Omne vitium in desperantem voluptatem desinit, & omnis virtus in consolationem spiritualem. Ac illud quidem prædominans, prouocat domestica seu propria, hæc verò similiter cognata.

49 Probrum obiectum ab hominibus, cordi tribulationem exhibet, sanctimoniæ autem & puritatis causa est pertoleranti. *Probra.*

50 Ignorantia occasio fit contradicendi iis quæ sunt vtilia: quæ si audaciâ animatur, auget vitiorum propositum.

51 Nullam inferens iniuriam, molesta & afflig entia te suscipe: & tanquam rationem redditurus, abiice à te auaritiam.

52 Si quid occultè aut clanculum peccaueris, ne coneris celare aut clam habere. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis illius, erga quem nobis sermo est.

53 Etiam quod ad animum & cogitationes attinet, Domino Deo temet ostende. Homines enim in faciem, Deus autem in cor & pectus fixos habet oculos.

54 Nihil cogites aut facias, circa scopum Deo gratum. Etenim qui sine scopo iter facit, nequicquam laborat.

55 Qui nulla necessitate coactus peccat, hunc difficulter subit pœnitentia, propterea falli non potest diuina iustitia.

56 Casus molestus ac dolorem adferens, Dei memoriam homini intelligentia exculto exhibet: pari modo affligit eum qui Domini obliuiscitur.

57 Omnis labor quem inuitus feceris, Dei reminiscendi tibi magister sit. Ita fiet vt nunquam tibi desit occasio resipiscentiæ.

58 Obliuio per se nullius est virtutis, sed per nostra scelera viribus roborata dominatur.

59 Ne dicas, Quid faciam, quoniam quod non volo, mihi euenit? propterea deliberans statue, quod factu sit optimum.

60 Quorum memor es, facito: & quorum non memor es, ea reuelantur. & ne citra iudicium & temerè prodas tuam cogitationem.

61 Scriptura dicit: Infernus & perditio manifesta sunt apud Dominum. Hæc autem de cordis ignorantia & obliuione dicta sunt. *Prou. 15.*

62 Infernus est ignorantia: perditio autem, obliuio: vtraque verò obscura est, propterea quoque noxia.

63 De tui ipsius malis satage, & non de proximi: ne vnâ mentis tuæ sedulitas intereat.

Socordia. 64 Nihil magis distrahit ab omni genere boni, quàm socordia: misericordia autem & precatio adhortantur negligentes.

65 Omnis afflictio secundùm Deum opus pietatis est certissimum. Siquidem vera charitas in aduersis probatur.

66 Ne dicas te virtutis possessorem esse citra afflictionem: neque enim probari potest propter requiem & tranquillitatis otium.

67 Omnis voluntariæ afflictionis exitum cōsidera, & inuenies in illa peccati interitum.

68 Multa consilia proximi ad vtilitatem: vnicuique autem propria sententia nihil conuenientius.

Conscientia. 69 Quærens remedium, curam habe conscientiæ, & quæcumque loquitor, facito: & ita vtilitatem inuenies.

70 Cuiusque hominis arcana Deus comperta habet, & conscientia: & propter hæc ipsa semet emendat & corrigit.

71 Inconsulto labore semet conficiens, prorsus mendicum agit. Cæterùm qui spe propositâ currit, locuples est admodum.

72 Quæcunque potest homo, pro voluntate sua facit: verùm Deus horum exitum, prout iustum est, dispensat.

73 Quòd si animus est, nullius iudicio laudem obnoxiam ab hominibus consequi, primùm de peccatis tuis redargutionem amans, boni consule.

74 Quantamcunque pro veritate Christi ignominiam quis pertulerit, tātum in centuplo magis à multitudine gloriæ consequetur.

75 Satius autem est, omne bonum operari propter futura.

76 Quoties homo homini verbis profuerit aut operibus, Dei vterque gratiam esse agnoscat. Cæterùm hoc non intelligens ab intelligente potestate superabitur.

Laus ficta. 77 Laudans proximum simulata quadam & figurata laude, temporis progressu illum probro afficiet, & ipse rursum pudore suffundetur.

78 Ignorans hostium insidias, haud difficulter iugulatur: & cui affectionum causæ non sunt perspectæ, facilè labitur.

79 A voluptatis amore & studio, negligentia, à negligentia proficiscitur obliuio. Rerum enim vtilium cognitionem Deus omnibus largitus est.

80 Homo dat consilium homini, quemadmodum nouit: Deus autem operatur in audiente, secundùm quod credidit.

81 Vidi homines idiotas opere humilia sapientes, & facti sunt sapientiores sapientibus. Alter idiota cùm audisset illum extolli laudibus, humilitatem non est imitatus, sed in priuata sua conditione ambitiosè & arrogantèr semet efferens, superbiam arripuit.

ξγ'. Τὰ σὰ περιεργάζου κακά, καὶ μὴ τὰ τοῦ πλησίον· καὶ οὐ μὴ συλληθῇ σου τὸ νοερὸν ἐργαστήριον.

ξδ'. Πάντων τῶν κατὰ δύναμιν καλῶν, συγχώρητος ἡ ἀμέλεια· ἐλεημοσύνη δὲ καὶ προσευχή, ἀνακαλεῖται τοὺς ἀμελήσαντας.

ξε'. Πᾶσα θλίψις κατὰ Θεόν, ἔργον ἐστὶν εὐσεβείας ἀναγκαῖον. ἡ γὰρ ἀληθινὴ ἀγάπη δι' ἐναντίων δοκιμάζεται.

ξς'. Μὴ λέγε κεκτῆσθαι ἀρετὴν ἐκτὸς θλίψεως· ἀδόκιμος γάρ ἐστι διὰ τὴν ἄνεσιν.

ξζ'. Πάσης ἑκουσίου θλίψεως ἀναλογίζου τὴν ἔκβασιν, καὶ εὑρήσεις ἐν αὐτῇ ἁμαρτίας ἀναίρεσιν.

ξη'. Πολλαὶ συμβουλίαι τῶν πέλας πρὸς τὸ συμφέρον· ἑκάστῳ δὲ τῆς ἰδίας γνώμης οὐδὲν ἁρμοδιώτερον.

ξθ'. Ζητῶν θεραπείαν, ἐπιμελήσαι τῆς συνειδήσεως· καὶ ὅσα λέγει, ποίησον, καὶ εὑρήσεις τὴν ὠφέλειαν.

ο'. Τὰ κρυπτὰ ἑκάστου, ὁ Θεὸς οἶδε, καὶ ἡ συνείδησις· καὶ διὰ τούτων αὐτὴν λαμβανέτω διόρθωσιν.

οα'. Ὁ ἀβουλήτως κοπιῶν, καθολικῶς πτωχεύει· ὁ δὲ μετ' ἐλπίδος τρέχων, δίπλουτός ἐστιν.

οβ'. Ἄνθρωπος ὅσα δύναται ἐπιτηδεύει κατὰ τὸ θέλημα· ὁ δὲ Θεὸς τὰς τούτων ἐκβάσεις ποιεῖ κατὰ τὸ δίκαιον.

ογ'. Ἐὰν θέλῃς ἀκατακρίτως παρὰ ἀνθρώπων ἔπαινον λαβεῖν, πρῶτον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν σου ἀγάπησον ἔλεγχον.

οδ'. Ὅσην ἄν τις ὑπὲρ ἀληθείας Χριστοῦ καταδέξηται ἀτιμίαν, ἑκατονταπλασίως ὑπὸ πλήθους δοξασθήσεται.

οε'. Κρεῖσσον δὲ πᾶν ἀγαθὸν ἐργάζεσθαι διὰ τὰ μέλλοντα.

ος'. Ὅταν ἄνθρωπος ἄνθρωπον ὠφελήσῃ ἐν λόγοις ἢ ἐν πράγμασι, Θεοῦ εἶναι τὴν χάριν νοείτωσαν ἀμφότεροι. ὁ δὲ μὴ συνιὼν τοῦτο, παρὰ τοῦ συνιέντος ἐξουσιασθήσεται.

οζ'. Ὁ ἐπαινῶν τὸν πλησίον κατά τινα ὑπόκρισιν, ὀνειδίσει αὐτὸν ἐν καιρῷ, καὶ αὐτὸς ἐντραπήσεται.

οη'. Ὁ ἀγνοῶν ἐνέδρας πολεμίων, σφάζεται εὐχερῶς· καὶ ὁ μὴ εἰδὼς τὰς αἰτίας τῶν παθῶν, καταπίπτει ῥᾳδίως.

οθ'. Ἀπὸ φιληδονίας ἀμέλεια, καὶ ἀπὸ ἀμελείας λήθη προέρχεται· τῶν συμφερόντων γὰρ τὴν γνῶσιν ὁ Θεὸς πᾶσι δεδώρηται.

π'. Ἄνθρωπος ὑποτίθεται τῷ πλησίον, καθὼς ἐπίσταται· Θεὸς δὲ ἐνεργεῖ τῷ ἀκούοντι, καθὼς ἐπίστευσεν.

πα'. Εἶδον ἰδιώτας ἔργῳ ταπεινοφρονήσαντας, καὶ ἐγένοντο τῶν σοφῶν σοφώτεροι. ἕτερος ἰδιώτης ἀκούσας ἐκείνους ἐπαινουμένους, τὴν ταπείνωσιν οὐκ ἐμιμήσατο· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἰδιωτείᾳ κενοδοξῶν, ὑπερηφανίαν προσελάβετο.

πβ'. Ὁ συνέσει ἐξουθενῶν, καὶ εἰς ἀμαθίας ἐγκαυχώμενος, οὐκ ἔστιν ἰδιώτης μόνον τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώσει.

πγ'. Ὥσπερ ἐστὶν ἄλλο σοφία λόγου, καὶ ἄλλο φρόνησις· οὕτως ἕτερον ἰδιωτεία λόγου, καὶ ἕτερον ἀφροσύνη.

πδ'. Οὐδὲν βλάψει ἀμαθία λέξεων τὸν εὐλαβέστατον, ὡς οὐδὲ σοφία λόγων τὸν ταπεινόφρονα.

πε'. Μὴ λέγε, οὐκ ἐπίσταμαι τὸ δέον, καὶ ἀναίτιός εἰμι μὴ ποιῶν αὐτό· εἰ γὰρ ἐποίεις καλῶς ὅσα ἐπίστασαι, καὶ τὰ λοιπά σοι ἀκολούθως ἀπεκαλύπτετο, οἰκείῳ τρόπῳ ἓν δι' ἑνὸς κατανοούμενα.

πϛ'. Οὐ συμφέρει σοι πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν προτέρων, εἰδέναι τὰ δεύτερα· ἡ γὰρ γνῶσις φυσιοῖ διὰ τὴν ἀργίαν· ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ, διὰ τὸ πάντα ὑπομένειν.

πζ'. Τῆς γραφῆς τὰ ῥήματα διὰ πράξεων ἀναγίνωσκε· καὶ μὴ πλατυλόγει ἐπὶ ψιλοῖς τοῖς νοήμασιν εἰκῆ φυσιούμενος.

πη'. Ὁ ἀφεὶς τὴν πρᾶξιν, καὶ γυμνῇ τῇ γνώσει ἐπερειδόμενος, ἀντὶ διστόμου μαχαίρας καλαμίνην ῥάβδον κρατεῖ, ἥτις ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὴν γραφὴν, τρήσει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὴν εἰσελεύσεται, τὸν ἰὸν τῆς φύσεως πρὸ τῶν πολεμίων ἐμβάλλουσα.

πθ'. Μέτρον ἔχει καὶ σταθμὸν παρὰ Θεῷ πᾶσα ἔννοια· ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ ἢ ἐμπαθῶς ἢ μετρίως λογίσασθαι.

ϟ'. Ὁ ποιήσας ἐντολὴν, ἐκδεχέσθω τὸν ὑπὲρ αὐτῆς πειρασμόν· ἡ γὰρ εἰς Χριστὸν ἀγάπη, διὰ ἐναντίων δοκιμάζεται.

ϟα'. Μὴ καταφρονήσῃς ποτὲ ἐν λογισμῶν ἀμελείᾳ· ἀλάθητος γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς ἐπὶ πάσης ἐννοίας.

ϟβ'. Ὅταν ἴδῃς λογισμὸν ἀνθρωπίνην σοι δόξαν ὑπαγορεύοντα, γίνωσκε σαφῶς, ὅτι αἰσχύνην σοι κατασκευάζει.

ϟγ'. Ἐπίσταται ὁ ἐχθρὸς, τὸν πνευματικὸν νόμον δίκαιον, καὶ ζητεῖ μόνον τὴν νοερὰν συγκατάθεσιν· οὕτω γὰρ ἢ τοῖς τῆς μετανοίας ὑπευθύνοις ποιήσει τὸν ὑποχείριον, ἢ μὴ μετανοοῦντα, ἀκουσίοις ἐπιφοραῖς ὀδυνήσει αὐτόν.

ϟδ'. Ἔστι δ' ὅτι καὶ πρὸς τὰς ἐπιφορὰς ἀντιμάχεσθαι παρασκευάζει, ὅπως καὶ ὧδε τὰς ὀδύνας πολυπλασιάσῃ, καὶ ἐν ἐξόδῳ διὰ τὴν ἀνυπομονησίαν ἀποδείξῃ ἄπιστον.

ϟε'. Πρὸς τὰ ἐπερχόμενα πολλοὶ πολλὰ ἀντετάξαντο· ἀλλ' ἐκτὸς προσευχῆς καὶ μετανοίας οὐδεὶς τὸ δεινὸν διέφυγεν.

ϟϛ'. Ἐν δι' ἑνὸς τὰ κακὰ λαμβάνει τὴν δύναμιν, ὁμοίως καὶ τὰ ἀγαθὰ δι' ἀλλήλων αὔξονται· καὶ τὸν ἑαυτῶν μέτοχον ἐπὶ τὰ πρόσω μείζονα προτρέπονται.

ϟζ'. Τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα ἐξευτελίζει ὁ διάβολος· ἄλλως γὰρ ἐπὶ μεῖζον κακὸν ἀγαγεῖν οὐ δύναται.

A 82 Respuens intellectus prudentiam, & ad imperitiam semet conuertens, non solùm est idiota sermone, sed etiam cognitione.

83 Quemadmodum aliud est sapientia sermonis, & aliud intellectus: sic aliud sermonis imperitia, aliud insipientia.

84 Quemadmodum viro pio non nocet imperitia dicendi: sic neque eloquentia nocet humili.

85 Ne dixeris, Nescio quid mihi sit agendum, & ob id sum extra culpam, si illud non egero. Si enim facis, quæcunque scis esse bo- B na, cætera deinceps tibi reuelabuntur, & vnum ex vno peculiari modo intelliges.

86 Nihil tibi conducit nosse posteriora, antequam priora peregeris. Siquidem scientia inflat, nullum opus producendo: Charitas verò ædificat, omnia perferendo. *1. Cor. 8.*

87 Legens verba scripturæ sanctæ, opere ipso exequere: & ne verba fundas remerè, glorians de nuda eius cognitione.

88 Qui relicto operandi studio, solam cognitionem amplectitur, pro gladio bis acuto baculum arundineum tenet: qui tempore C belli (vt ait scriptura) perforabit atque ingredietur manum eius, atque in conspectu hostium naturale venenum immittet. *Esa. 36.*

89 Metitur Deus & trutinat omnem intellectum. Licet enim eandem rem animo grauiter affecto cogitare, & temperato.

90 Qui facit mandatum, pro eo sufferre tentationem non dubitet: quia dilectio erga Christum per contraria probatur.

91 Curam cogitationum tuarum nunquam negligas: quoniam Deum nulla conceptio latere potest.

D 92 Cùm animaduerteris, cogitationem pollliceri tibi gloriam humanam, probè noueris, quòd ignominiam tibi præparet. *Gloria.*

93 Cognoscit inimicus iustitiam legis spiritualis, tantùm nititur occupare dispositionem intellectus. Hoc enim modo vel pœnitentem sibi captiuum reddet, aut non resipiscentem grauibus calamitatibus afficiet.

94 Quandoque ad resistendum afflictionibus prouocabit, vt ita dolores multiplicet: & tandem per obliuionem perfidum demonstrabit.

95 Aduersus imminens infortunium multi E multa opposuerunt: sed citra orationem & resipiscentiam nullus fatum effugere potuit.

96 Quæ mala sunt, gradatim ac sensim incrementum accipiunt: similiter etiam quæ bona sunt, mutuo augmento multiplicantur, suique participem subinde porrò ad maiora cohortantur & impellunt.

97 Modica delicta admodum eleuat & extenuat diabolus, alioqui enim ad maius malum aut vitium hominem adducere non posset. *Peccata leuia.*

98 Turpis concupiſcentiæ radix eſt laus humana: quemadmodum etiam modeſtiæ, vitiorum reprehenſio: non quando illam audimus, ſed quando illam non grauatim ſuſcipimus.

99 Nihil vtilitatis cooſecutus eſt, qui bonis ſuis renunciauit, & indulget deliciis. Quod enim faciebat opes poſſidens, illud etiam nibil habens operatur.

100 Rurſus homo temperans, ſi opum diues fuerit, frater eſt prioris, quo ad animum: matris quidem eiuſdem propter ſpiritualem delectationem, patris verò alterius, propter affectuum mutationem.

501 Eſt qui affectus reſecat, maioris voluptatis conſequendæ gratia: atque ita ab ignorantibus ſcopum eius, gloriam conſequitur. Fortaſſe autem ſeipſum quoque ignorat, quòd inutili labore ſemet conturbet.

Inanis gloria.

102 Omnis vitioſitatis cauſa eſt inanis gloriæ cupiditas & voluptas: quas qui non odio habuerit, nunquam affectus abiiciet.

Tim. 6.

103 Radix omnium malorum dicta eſt auaritia; verùm etiam hæc per illa manifeſta conſiſtit. Excæcatur autem mens tribus hiſce affectionibus, auaritia videlicet, & gloriæ cupidine, ac voluptate.

Prou. 30.

104 Tres hirudinis ſeu ſanguiſugæ filias illas eſſe affirmo, quæ diuinæ ſcripturæ teſtimonio, à matre immodeſtia ſummo amore diliguntur.

105 Cognitio & fides naturæ noſtræ coalũnæ, nulla alia re quàm per illas hebetatæ ſunt.

106 Furor & iracũdia, & bellum & cædes, & reliquus vniuerſus vitiorũ catalogus, propter illas inter homines vehementer inualuerunt.

107 Ita odio habenda eſt auaritia, & vana gloria, & voluptas, vt vitiorum matres, & virtutum nouercæ.

108 Propter hæc ne diligamus mundum: neque ea quæ in mundo ſuot, nobis colenda propooamus. Quod dictum eſt, non vt ea quæ à Deo creata ſunt, ſine iudicio proſequamur odio, verùm vt horum trium affectuum occaſiones præcidamus.

109 Nemo, ioquit Apoſtolus, militans Deo, huius vitæ negotiis implicatur. Etenim qui hiſce implicitus, affectiones ſuperare voluerit, ſimilis eſt ei qui paleis conatur incendium reſtinguere.

2. Tim. 2.

110 Qui propter opes aut gloriã aut voluptatem proximo iraſcitur, oondũ cognouit, Deũ iuſtitia res mundanas adminiſtrare ſolere.

111 Quando audieritis Dominum dicentem: Niſi quis renuntiauerit omnibus ſubſtaotiis ſuis, non eſt me digous: non tantùm de relinquendis diuitiis hoc dictum accipias, ſed etiam de omnibus vitiorum ac improbitatis actionibus.

Luc. 14.

112 Qui non cognoſcit veritatem, nequaquam verè poteſt credere. Siquidem cognitio ſecundùm naturam præcedit fidem.

ϟη΄. Ῥίζα αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας, ὁ ἀνθρώπινος ἔπαινος· ὥσπερ καὶ σωφροσύνης, ὁ περὶ κακίας ἔλεγχος, οὐχ ὅταν ἀκούωμεν, ἀλλ᾽ ὅταν αὐτὸν καταδεχώμεθα.

ϟθ΄. Οὐδὲν ὠφελήθη ὁ ἀποταξάμενος καὶ ἡδυπαθῶν· ὃ γὰρ ἐποίει διὰ τῶν χρημάτων, τοῦτο καὶ μηδὲν ἔχων ἐργάζεται.

ρ΄. Πάλιν δὲ ὁ ἐγκρατὴς ἐὰν κτήσηται χρήματα, ἀδελφός ἐστι τοῦ προτέρου κατὰ διάνοιαν· μητρὸς μὲν τῆς αὐτῆς διὰ τὴν νοερὰν ἡδονήν· πατρὸς δὲ ἑτέρου διὰ τὴν τοῦ πάθους ἐναλλαγήν.

ρα΄. Ἔστιν ὁ περικόπτων πάθος διὰ μείζονα ἡδυπάθειαν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων αὐτοῦ τὸν σκοπὸν, δοξάζεται· τάχα δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀγνοεῖ κοπιῶν ἀνόνητα.

ρβ΄. Ἡ αἰτία πάσης κακίας, κενοδοξία καὶ ἡδονή· ὁ δὲ μὴ μισήσας αὐτὰ, οὐ μὴ περιαιρῇ πάθος.

ργ΄. Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν εἴρηται ἡ φιλαργυρία· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ σαφῶς δι᾽ ἐκείνων συνίσταται. ἐκτυφλοῦται δὲ ὁ νοῦς διὰ τῶν τριῶν τούτων παθῶν, φιλαργυρίας λέγω, κενοδοξίας, καὶ ἡδονῆς.

ρδ΄. Τρεῖς θυγατέρας λέγω βδέλλης. αὗται εἰσι, κατὰ τὴν θείαν γραφὴν, ὑπὸ μητρὸς ἀφροσύνης ἀγαπητῶς ἀγαπώμεναι.

ρε΄. Γνῶσις καὶ πίστις, αἱ τῆς φύσεως ἡμῶν σύζυγοι, δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ δι᾽ ἐκείνας ἠμβλύνθησαν.

ρϛ΄. Θυμὸς καὶ ὀργὴ, καὶ πόλεμος καὶ φόνοι, καὶ πᾶς ὁ λοιπὸς κατάλογος τῶν κακῶν, δι᾽ ἐκείνας ἐν ἀνθρώποις σφόδρα ἐκραταιώθησαν.

ρζ΄. Οὕτω μισῆσαι δεῖ φιλαργυρίαν, καὶ κενοδοξίαν, καὶ ἡδονὴν, ὡς μητέρας τῶν κακῶν, καὶ μητρυιὰς τῶν ἀρετῶν.

ρη΄. Διὰ ταῦτα μὴ ἀγαπᾷν τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ προσεταχθημεν. τοῦτο δὲ εἴρηται, οὐχ ἵνα τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ ἀκρίτως μισήσωμεν, ἀλλ᾽ ὅπως τῶν τριῶν ἐκείνων παθῶν τὰς ἀφορμὰς περικόψωμεν.

ρθ΄. Οὐδεὶς, φησὶ, στρατευόμενος τῷ Θεῷ, ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις· ὁ γὰρ μετὰ τῆς ἐμπλοκῆς τὰ πάθη νικῆσαι θέλων, ὅμοιός ἐστι τῷ μετὰ ἀχύρων σβεννύοντι ἐμπυρισμόν.

ρι΄. Ὁ διὰ χρήματα, ἢ δόξαν, ἢ ἡδονὴν ὀργιζόμενος τῷ πλησίον, οὔπω ἔγνωκεν ὅτι ἐν δικαιοσύνῃ διοικεῖ ὁ Θεὸς τὰ πράγματα.

ρια΄. Ὅταν ἀκούσῃς τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι εἴ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, μὴ μόνον περὶ χρημάτων νόει τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν τῆς κακίας πραγμάτων.

ριβ΄. Ὁ μὴ γινώσκων τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ἀληθῶς πιστεῦσαι δύναται. ἡ γὰρ γνῶσις κατὰ φύσιν προηγεῖται τῆς πίστεως.

ριγ'. Ὥσπερ ἑκάστῳ τῶν ὁρωμένων τὸ προσφυὲς ἀπένειμεν ὁ Θεός, οὕτω καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς, κἂν θέλωμεν, κἂν μή.

ριδ'. Εἴ τις προφανῶς ἁμαρτάνων καὶ μὴ μετανοῶν, οὐδὲν ἔπαθεν ἕως ἐξόδου, τοῦτον νόμιζε ἀνίλεων ἕξειν τὴν κρίσιν ἐκεῖ.

ριε'. Ὁ ἐμφρόνως προσευχόμενος, ὑπομένει τὰ ἐπερχόμενα· ὁ δὲ μνησικακῶν, οὔπω καθαρῶς προσηύξατο.

ρις'. Ζημιωθεὶς, ἢ ὀνειδισθεὶς, ἢ διωχθεὶς παρά τινος, μὴ λογίζου τὸ παρόν, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἐκδέχου· εὑρήσεις ὅτι πολλῶν σοι ἀγαθῶν γέγονε πρόξενος, οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

ριζ'. Ὥσπερ τοῖς κακοσίτοις ἀψίνθιον ὠφελεῖ τὸ πικρόν· οὕτω τοῖς κακοτρόποις κακὰ πάσχειν συμφέρει· τοὺς μὲν γὰρ, εὐεκτεῖν· τοὺς δὲ, μετανοεῖν παρασκευάζει τὰ φάρμακα.

ριη'. Εἰ μὴ θέλεις κακοπαθεῖν, μηδὲ κακοποιεῖν θέλε· διότι τοῦτο ἐκείνῳ ἀπαραβάτως ἀκολουθεῖ. ὃ γὰρ σπείρει ἕκαστος, τοῦτο καὶ θερίσει.

ριθ'. Ἑκουσίως τὰ φαῦλα σπείροντες, καὶ ἀκουσίως θερίζοντες, τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ θαυμάζειν ὀφείλομεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ θέρους καὶ σπόρου μέσον χρόνος τις διώρισται, τούτου χάριν ἀπιστοῦμεν περὶ τὴν ἀνταπόδοσιν.

ρκ'. Ἁμαρτήσας, μὴ αἰτιῶ τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν· εἰ μὴ γὰρ ὁ νοῦς προέδραμεν, οὐκ ἂν τὸ σῶμα ἐπηκολούθησε.

ρκα'. Τῶν προφανῶς ἀδικούντων πονηρότερός ἐστιν ὁ λαθροκακοῦργος· διόπερ ἐκεῖνος καὶ πονηροτέρως κολάζεται.

ρκβ'. Ὁ δόλους συμπλέκων καὶ κεκρυμμένως κακοποιῶν, ὄφις ἐστὶ, κατὰ τὴν γραφὴν, ὁ καθήμενος ἐν ὁδῷ, καὶ δάκνων πτέρναν ἵππου.

ρκγ'. Ὁ ἐν τῷ αὐτῷ εἴς τινα μὲν ἐπαινῶν, εἴς τινα δὲ ψέγων τὸν πέλας, οὗτος κενοδοξίᾳ καὶ φθόνῳ κεκράτηται· καὶ διὰ μὲν τῶν ἐπαίνων, κρύπτειν πειρᾶται τὸν φθόνον· διὰ δὲ τῶν ψόγων, ἑαυτὸν εὐδοκιμώτερον ἐκείνου συνίστησι.

ρκδ'. Ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πρόβατα βόσκειν καὶ λύκους, οὕτως ἀδύνατον ἐλέους τυχεῖν τὸν δολοπλοκοῦντα τὸν πλησίον.

ρκε'. Ὁ τῇ ἐντολῇ ἐπιμίσγων λάθρα τὸ ἴδιον θέλημα, μοιχός ἐστι, καθὼς ἐν τῇ Σοφίᾳ δεδήλωται, καὶ δι' ἔνδειαν φρενῶν, ὀδύνας καὶ ἀτιμίας ὑποφέρει.

A 113 Quemadmodum vnicuique rerum quæ videntur Deus quod naturale est, tribuit: sic humanis quoque cogitationibus, siue velimus, siue nolimus.

114 Si quis apertè & obstinatè peccans, & non pœnitens, nihil passus fuerit vsque ad vitæ exitum, in hunc iudicium sine misericordia futurum, ne dubites.

115 Qui cordatè orat, suffert ea quæ illi obiiciuntur. Cæterùm qui acceptarum iniuriarum memor est, nondum purè precatus est. *Iacob. 2.*

116 Damno affectus, aut probro & contumelia lacessitus, aut persecutionem passus à quopiam, fac ne animo tecum cogites, quod B præsens est, sed quod futurum est, suscipe: atque ita certò inuenies, eum multorum bonorum tibi fuisse authorem, non tantùm in præsenti, sed etiam in futuro sæculo.

117 Quemadmodum iis qui crudo & indigesto sunt stomacho, amarum prodest absinthium; sic malè moratis mala tolerare vtile est. Illos enim ad bonam valetudinem consequendam, hos verò ad resipiscentiam amplectendam inducunt pharmaca.

118 Quòd si nolueris mala pati, neque malè C facere velis. Siquidem illud huic indiuisus comes esse consueuit. Quod enim quisque seminat, hoc etiam metet. *Gal 6.*

119 Volente animo mala seminantes, & inuito eadem metentes, iustitiam Dei admirari debemus: cùm sationis ac messis tempus medio interiecto definitum sit, huius rei gratia diffidimus de retributione.

120 Si quid flagitiosè deliquisti, caue ipsum culpes facinus, sed potiùs mentis tuæ cogitationem. Nisi enim præcurrisset cogitationem animus, corpus nunquam fuisset subsecutum. *Cogitatio mala præcedit opus.*

D 121 Apertè peccantibus, multo improbior est in occulto admittens flagitia: propterea ille quoque grauiore punietur supplicio.

122 Qui nectit & conatur dolos per fallaciam, & occultè malis afficit proximum, ille serpens est, secundùm scripturam, qui iacet in via, & equi pungit calcaneum. *Gen. 43.*

123 Qui eadem de causa apud hunc quidem laudat, apud alium verò vituperat proximum, illum ambitione & inuidentia victum esse constat: & per laudem quidem inuidentiam E celare nititur, per reprehensionem verò seipsum illo præstantiorem ostendere conatur.

124 Quemadmodum non licet simul & oues & lupos pascere: ita nullo modo fieri potest vt is misericordiam consequatur, qui dolosè agit cum proximo.

125 Qui mandato sibi iniuncto propriam voluntatem subimmiscet, mœchus est, quemadmodum in Sapientia manifestatum est: & propter mentis inopiam, dolorem sustinet & ignominiam.

126 Quemadmodum aquæ & ignis contraria est societas: sic quoque cootraria sunt inter se, iustificatio sui & humiliatio.

127 Quærens peccatorum condooatiooem & veniam, humilitatem diligat. Cæterùm qui condemnar proximum, obsignat sua ipsius mala.

Peccatum modicum.

128 Ne dimittas peccatum iodeletum, tametsi sit valde modicum: ne te postea ad maius malum & vitium pertrahat.

129 Quòd si animus est saluari, veracem sermonem dilige: oeque vnquam præcipiranter & temerè reprehensionem auerseris

130 Sermo verus mutauit viperarum progenies, illisque ostendit, vt fugerent à futura ira.

131 Qui suscipit sermones veritatis, suscipiet Deum Verbum. dicit enim Dominus, Qui recipit vos, me recipir.

Matth.10.

132 Paralyticus per tectum demissus, est peccator qui à fidelibus secundùm Deum redarguitur, & propter illorum fidem remissionem consequitur.

133 Satius est cum timore orare pro proximo, quàm eundem in omni opere redarguere.

134 Qui verè resipiscit, emendata in melius vita, ab hominibus fatuis subsaonatur, hoc autem illius probitatis argumentum est.

135 Qui certat, ab omnibus se temperat: nec prius finem facit, quàm Dominus omne semen Babylonis profligatum extermioauerit.

136 Considera, vndecim esse peccati affectiones: quarum si vnam vltrò amaueris, ea omnium vndecim locum occupabit.

137 Ignis ardens, est peccarum. Iam quantum peccandi materiam sustuleris, tantum extioguetur: quantumque adieceris, tantum accenderur.

138 Si laudatus, animo sublato superbieris, ignomioiam amplectitor. Ait enim: Qui se exaltat, humiliabitur.

Luc.10.

139 Quando oostra sponte omnem iniquitatem ex animo eiecerimus, tuoc aduersus affectiones, quæ mentem præoccupant, dimicabimus.

Peccati memoria.

140 Mentis præoccupatio est priorum malorum aut vitiorum memoria non voluntaria: quæ à certatore, ne io affectum erumpat, prohibetur: à victore verò vsque ad impetum violentiorem subuertitur.

141 Impetus verò violentior est motus cordis, carens imaginationibus, occultum iudicium in expertis detioens

Caute lege, nã non in omni cogitatione cum imaginum repræsentatione resitur consensus.

142 Vbi cogitatioonm imagines, ibi facta est assensio. Motus enim est ab imaginationibus alienus, extra noxam impetus. Est autem, qui etiam ex iis aufugit, veluri ex igne stipes aut tirio. Est rursus, qui non reuertitur, donec flamma concremata subsederit.

A ρκϛʹ. Ὥσπερ ὕδατος καὶ πυρὸς ἐναντία ἡ συνόδος, οὕτως ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις δικαιολογία καὶ ταπείνωσις.

ρκζʹ. Ὁ ζητῶν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀγαπάτω ταπεινοφροσύνην. ὁ δὲ κατακρίνων τὸν ἕτερον, σφραγίζει τὰ ἑαυτῷ κακά.

ρκηʹ. Μὴ ἀφῇς ἀνεξάλειπτον ἁμαρτίαν, κἂν βραχυτάτη τυγχάνῃ, ἵνα μὴ ὕστερον ἐπὶ μεῖζον κακὸν κατασύρῃ σε.

ρκθʹ. Ἐὰν θέλῃς σωθῆναι, ἀληθῆ λόγον ἀγάπησον, καὶ μηδέποτε ἀκρίτως ἐλέγχον ἀποστραφῇς.

B ρλʹ. Λόγος ἀληθὴς μετέβαλε γεννήματα ἐχιδνῶν, καὶ ὑπέδειξεν αὐτοῖς φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς.

ρλαʹ. Ὁ δεχόμενος λόγους ἀληθείας, ὑποδέξεται τὸν Θεὸν Λόγον· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται.

ρλβʹ. Παραλυτικός ἐστι χαλασθεὶς διὰ τοῦ δώματος, ἁμαρτωλὸς παρὰ πιστῶν κατὰ Θεὸν ἐλεγχόμενος, καὶ διὰ τὴν ἐκείνων πίστιν λαμβάνων τὴν ἄφεσιν.

ρλγʹ. Κρεῖσσον μετ᾽ εὐλαβείας προσεύχεσθαι τοῦ
C πλησίον, ἢ ἐλέγχειν αὐτὸν ἐν παντὶ πράγματι.

ρλδʹ. Ὁ ὀρθῶς μετανοῶν, ὑπὸ ἀφρόνων χλευάζεται. τοῦτο δὲ αὐτῷ ἐστι τεκμήριον εὐαρεστήσεως.

ρλεʹ. Ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται, καὶ οὐ παύσεται ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ Κύριος σπέρμα ἐκ Βαβυλῶνος.

ρλϛʹ. Λόγισαί μοι ἕνδεκα εἶναι τὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας· ἐὰν ἓν ἐξ αὐτῶν ἀγαπήσῃς θελήματι, ἐκεῖνο ἀναπληρώσει τὸν τόπον τῶν ἕνδεκα.

ρλζʹ. Πῦρ ἐστι καιόμενον ἡ ἁμαρτία· ὅσον ἂν περικόψῃς τὴν ὕλην, τοσοῦτον σβεσθήσεται· καὶ καθὸ ἐν ἐπι-
D θῇς, ἀναλόγως ἐκκαυθήσεται.

ρληʹ. Ἐπαρθεὶς ἐν ἐπαίνοις, ἐκδέχου ἀτιμίας· φησὶ γὰρ, ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται.

ρλθʹ. Ὅταν πᾶσαν ἑκούσιον κακίαν ἀποβάλωμεν τῆς διανοίας, τότε ἂν πολεμήσωμεν πάθεσι τοῖς κατὰ πρόληψιν.

ρμʹ. Πρόληψίς ἐστι τῶν προτέρων κακῶν μνεία ἀκούσιος, παρὰ μὲν τῷ ἀγωνιστῇ προβῆναι εἰς πάθος
E κωλυομένη· παρὰ δὲ τῷ νικητῇ ἕως προσβολῆς ἀναστελλομένη.

ρμαʹ. Προσβολή ἐστιν ἀνείδωλον κίνημα καρδίας, κλεισούρας δίκην, ὑπὸ τῶν ἐμπείρων καταλαμβανόμενον.

ρμβʹ. Ὅπου εἰκόνες λογισμῶν, ἐκεῖ γέγονε συγκατάθεσις· κίνημα γάρ ἐστιν ἀνείδωλον, ἀναίτιος προσβολή. ἔστι δὲ καὶ ὁ ἐκ τούτων ἐκφεύγων, ὡς δαλὸς ἐκ πυρός· καὶ ἔστιν ὁ μὴ ἀναστρέφων, ἕως ἂν ἐκκαύσῃ φλόγα.

ρμγ'. Μὴ λέγε, ὅτι οὐ θέλω, καὶ ἔρχεται· πάντως γὰρ κἂν μὴ αὐτὸ ἀγαπᾷς, τὰς δὲ αἰτίας ἀγαπᾷς τοῦ πράγματος.

ρμδ'. Ὁ ζητῶν ἔπαινον, ἔχεται πάθει· καὶ θλίψιν ἐπελθοῦσαν ἀποδυρόμενος ἀγαπᾷ τὴν ἄνεσιν.

ρμε'. Ὡς ἐπὶ ζυγοῦ ἵσταται τοῦ ἡδυπαθοῦντος ὁ λογισμός, καί ποτε μὲν κλαίει καὶ ἀποδύρεται δι' ἁμαρτίας· ποτὲ δὲ πολεμεῖ καὶ ἀντιλέγει τῷ πλησίον, ἐκδικῶν τὰς ἡδονάς.

ρμς'. Ὁ πάντα δοκιμάζων καὶ τὸ καλὸν κατέχων, ἀκολούθως ἀπὸ παντὸς πονηροῦ ἀφέξεται.

ρμζ'. Μακρόθυμος ἀνὴρ, πολὺς ἐν φρονήσει· ὁμοίως καὶ ὁ λόγοις σοφίας παραβάλλων τὸ οὖς αὐτοῦ.

ρμη'. Χωρὶς μνήμης Θεοῦ, γνῶσις ἀληθὴς εἶναι οὐ δύναται· ἐκτὸς γὰρ τῆς προτέρας, ἡ δευτέρα νόθος ὑπάρχει.

ρμθ'. Τὸν σκληροκάρδιον οὐκ ὠφελεῖ λεπτοτέρας γνώσεως λόγος, διότι ἐκτὸς φόβου, μετανοίας πόνους οὐ καταδέχεται.

ρν'. Τῷ πρᾳεῖ ἀνθρώπῳ πιστολογία συμβάλλεται, καθότι οὐ πειράζει Θεοῦ μακροθυμίαν, καὶ οὐ τύπτεται ἐν πυκνῇ παραβάσει.

ρνα'. Ἄνδρα δυνατὸν μὴ ἐλέγξῃς ἐπὶ κενοδοξίᾳ, ἀλλὰ τὴν ἐπιφορὰν τῆς μελλούσης ἀτιμίας ὑπόδειξον· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ ὁ συνετὸς ἡδέως ἐλέγχεται.

ρνβ'. Ὁ μισῶν ἔλεγχον, κατὰ προαίρεσιν ἔχεται τῷ πάθει· ὁ δὲ ἀγαπῶν, δηλονότι κατὰ πρόληψιν παραφέρεται.

ρνγ'. Μὴ θέλε ἀκούειν ἀλλότρια πονηρεύματα· τῷ γὰρ τοιούτῳ θελήματι καὶ οἱ χαρακτῆρες τῶν πονηρευμάτων διατρέφονται.

ρνδ'. Ὁ κακοῖς λόγοις ἐνηχηθεὶς, σεαυτῷ ὀργίζου, καὶ μὴ τῷ λαλήσαντι· πονηρᾶς γὰρ ἀκοῆς, πονηρὸς καὶ ὁ ἀποκρισιάριος.

ρνε'. Εἴ τις ματαιολόγοις ἀνθρώποις περιέτυχεν, ὑπεύθυνον ἑαυτὸν ἡγείσθω τῶν τοιούτων ῥημάτων, κἂν μὴ προσφάτως, ἀλλ' ἐκ παλαιοῦ χρεωστήματος.

ρνς'. Ἐὰν ἴδῃς τινὰ καθ' ὑπόκρισιν ἐπαινοῦντά σε, ἐν ἰδίῳ καιρῷ παρ' ἐκείνου ψόγον ἐκδέχου.

ρνζ'. Τὰ παρόντα θλιβερὰ προσκοινώνησον τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς, καὶ οὐδέποτέ σου τὸν ἀγῶνα χαυνώσει πλημμέλεια.

ρνη'. Ὅταν διὰ σωματικὴν παροχὴν ἄνθρωπον ὡς ἀγαθὸν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπαινέσῃς, ὕστερον ὁ αὐτός σοι πονηρὸς καταφανήσεται.

ρνθ'. Πᾶν ἀγαθὸν, παρὰ Κυρίου οἰκονομικῶς ἐπέρχεται· καὶ οἱ φέροντες αὐτό, εἰσὶν ἀγαθοῦ διάκονοι.

143 Nec dicas, Quod nolo, accidit. Omnino enim etsi illud nequaquam volueris, tamen rei, quæ contigit, causas amare te verisimile est.

144 Qui laudem venatur, in affectus incidit: & tribulationem venientem deplorans, amat requiem.

145 Tanquam in statera voluptates sectantis fluctuat cogitatio: nonnunquam plorat & deflet peccata, mox pugnat & contradicit proximo, excusans atque defendens voluptates.

146 Omnia probans, & bonum retinens; consequenter ab omni quoque malitia semet abstinet. *Patientia*

147 Homo longanimis multa sapientia præditus est: similiter, qui verbis sapientiæ suam aurem accommodat.

148 Citra Dei recordationem aut memoriam, vera cognitio non potest subsistere Etenim sine priore, illud posterius spurium & illegitimum est.

149 Hominem graui corde præditum, nihil iuuat subtilioris & argutioris cognitionis oratio: propterea quòd præ superbia pœnitentiæ laborem subire nequeat.

150 Homini miti confert credulitas, quatenus Dei longanimitatem non tentat, neque crebra transgressione pereutitur.

151 Hominem potentem ne coarguas ambitionis & inanis gloriæ: sed potiùs futuræ damnationis ignominiam illi ostende. Hoc enim modo homo intelligens & cordatus haud difficulter coarguitur.

152 Qui odio habet redargutionem, secundùm propositum adhuc subiectus est affectibus: cæterùm qui amat eam, videlicet secundùm mentis præoccupationem rapitur.

153 Ne velis cupidus esse audiendi aliena flagitia. Hac enim audiendi voluptate & prolunio, flagitiorum quoque characteres nutriuntur.

154 Maledicas orationes inaudiens, tibi ipse, nó ei qui locutus est, irascere. Prauarum enim rerum auditor, prauus euadit nuntius. *Maledicitia.*

155 Si quis in vaniloquos homines inciderit, reum seipsum putet talium verborum, quanquam non ex recenti colloquio, sed ex antiquo debito.

156 Si quem videris simulanter & hypocriticè te laudantem, ab eodem suo tempore vituperationem quoque expecta.

157 Præsentes tribulationes cum futuris bonis commuta: & ita nulla vnquam difficultas tuum certamen eludet.

158 Quando propter externam aliquam, hoc est corporalem largitionem, hominem vt virum bonum extra Deum laudaueris, postea ille tibi improbus apparebit.

159 Omne bonum à Domino pro sua dispensatione venire solet: cæterùm illud deferentes, boni illius ministri sunt.

160 Bonarum & malarum rerum communes implicationes æqua ratione suscipito: atque ita Deus auertit inæqualitatis occasiones.

A ρξ'. Ἀγαθῶν καὶ κακῶν τὰς μεταμβολὰς ὁμαλῷ λογισμῷ ὑποδέχου· καὶ οὕτως ἀνατρέπει ὁ Θεὸς τῆς ἀνωμαλίας τὰ πράγματα.

161 Cogitationum inæqualitas, propriorum impropriè mutationes infert. Nam Deus inuita voluntariis promptè distribuit.

ρξα'. Ἡ ἀνισότης τῶν λογισμῶν, τὰς τῶν ἰδικῶν ἀνιδίων μεταβολὰς ἐπιφέρει· ὁ Θεὸς γὰρ τὰ ἀκούσια τοῖς ἑκουσίοις προσφυῶς ἀπένειμε.

162 Opera externa promanant ex intelligibilibus, atque ex sententia diuina suppeditant quod necessarium est.

ρξβ'. Τὰ αἰσθητὰ, τῶν νοερῶν ἐστὶν ἔκγονα, τὸ δέον φέροντα ψήφῳ Θεοῦ.

163 Cordi deliciis indulgenti, pestilentes succrescunt cogitationes: & in fumo materiam subiacentem cognoscimus.

ρξγ'. Καρδίας ἡδυπαθούσης, λογισμοὶ λοιμοὶ ἀναφύονται· καὶ ἐν τῷ καπνῷ τὴν ὑποκειμένην ὕλην B ἐπιγινώσκομεν.

t64 Permane constans in animo, & nullam senties in tentationibus molestiam: illinc autem discedens, suffer contingentia.

ρξδ'. Παράμενε τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐ κοπιάσεις ἐν πειρασμοῖς· ἐκεῖθεν δὲ ἀναχωρῶν, ὑπόμενε τὰ ἐπερχόμενα.

t65 Precare Deum, ne tibi veniat tentatio: cæterùm venientem suscipito, vt tuam, non vt alienam.

ρξε'. Εὔχου μὴ ἐλθεῖν σοι πειρασμόν· ἐλθόντα δὲ, καταδέξαι ὡς σὸν, καὶ οὐκ ἀλλότριον.

Auaritia. 166 Tolle cogitationem tuam ab omni auaritia, ac tum conspicere poteris omnes diaboli insidias.

ρξϛ'. Αἶρε τὴν ἔννοιαν ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, καὶ τότε δυνήσῃ ἰδεῖν τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.

t67 Qui dixerit, se nosse omnes diaboli insidias, non nouit seipsum perfectum gerere.

ρξζ'. Ὁ λέγων πάσας εἰδέναι τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, οὐκ οἶδεν ἑαυτὸν τέλειον εἰσφέ- C ρειν.

t68 Mens egressa de corporalibus curis, videt secundùm proportionem inimicorum versutias.

ρξη'. Ὅταν ἐξέλθῃ ὁ νοῦς τῶν σωματικῶν φροντίδων, βλέπει κατ' ἀναλογίαν τὰς τῶν ἐχθρῶν πανουργίας.

t69 Qui cogitationibus ducitur, excæcatur ab illis: & peccatorum quidem operationes videt, porrò illorum causas videre non potest.

ρξθ'. Ὁ λογισμοῖς συναπαγόμενος, ἐκτυφλοῦται ὑπ' αὐτῶν· καὶ τὰς μὲν ἐργασίας τῆς ἁμαρτίας βλέπει, τὰς δὲ αἰτίας αὐτῶν οὐ δύναται ἰδεῖν.

170 Est qui facit propalam mandatum, affectibus seruiens, & per cogitationes prauas bonum opus obscurans.

ρο'. Ἔστιν ὁ ποιῶν προφανῶς ἐντολὴν, δουλεύων πάθει, καὶ διὰ λογισμῶν πονηρῶν ἀγαθὴν πρᾶξιν ἐξαφανίζων.

t7t Dum versaris in mali seu peccati principio, ne dicas: Non vinces me. Quatenus enim in eo versaris, tantum iam quoque victus es.

D ροα'. Ἐμφερόμενος ἐν ἀρχῇ κακοῦ, μὴ λέγε, οὐ μὴ νικήσῃ με· καθὸ γὰρ ἂν ἐμφέρῃ, κατὰ τοσοῦτον ἤδη νενίκησαι.

t72 Vnumquodque eorum quod fit, à paruis incipitur initiis: atque ita dum particulatim nutritur, lentis incrementis augmentum consequitur.

ροβ'. Ἕκαστον τῶν γινομένων, ἀπὸ μικροῦ ἄρχεται· καὶ κατὰ μέρος τρεφόμενον, λαμβάνει τὴν αὔξησιν.

173 Vitiorum methodus rete est multiplex: qui particulatim implicatus est, si neglexerit, tandem omnibus membris constringitur.

ρογ'. Δίκτυόν ἐστι πολύπλοκον, ἡ τῆς κακίας μέθοδος, ᾧ μερικῶς ἐμπλακεὶς, ἐὰν ἀμελήσῃ, παντελικῶς σφίγγεται.

174 Ne velis cupidus esse audiendi inimicorum hominum infortunia. Libenter enim audientes verba huiusmodi proprij propositi fructus vindemiant.

E ροδ'. Μὴ θέλε ἀκούειν δυστυχίας ἐχθρῶν ἀνθρώπων· οἱ γὰρ ἡδέως ἀκούοντες τῶν τοιούτων ῥημάτων, καρποὺς τρυγῶσι τῆς ἰδίας προθέσεως.

t75 Ne omnem afflictionem aut tribulationem hominibus propter peccata contingere existimes. Sunt enim nonnulli qui Deo placent, & tamen probantur tentationibus. Scriptum est enim: Impij & iniqui persecutionem patientur. Similiter scriptum est: Volentes in Christo piè viuere, persecutionem patientur.

Tribulationes *2. Tim. 3.*

ροε'. Μὴ πᾶσαν θλῖψιν ἐπέρχεσθαι τοῖς ἀνθρώποις δι' ἁμαρτίαν νόμιζε· εἰσὶ γάρ τινες εὐαρεστοῦντες καὶ πειραζόμενοι. γέγραπται γὰρ, ἀσεβεῖς καὶ ἄνομοι ἐκδιωχθήσονται. ὁμοίως καὶ οἱ εὐσεβῶς θέλοντες ζῆν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται.

ρος'. Ἐν καιρῷ θλίψεως, βλέπε τὴν προσβολὴν τῆς θλίψεως. ἐπεὶ γὰρ ἡ προσβολὴ παραμυθεῖται τὴν θλίψιν, εὐπαράδεκτος γίνεται.

ροζ'. Τινὲς φρονίμους λέγουσι, τοὺς διακρίνοντας τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. φρόνιμοι δέ εἰσιν, οἱ ἐπικρατοῦντες τῶν ἰδίων θελημάτων.

ροη'. Πρὸ ἀναιρέσεως τῶν κακῶν, μὴ ὑπακούσῃς τῇ καρδίᾳ σου· οἵας γὰρ ἐνθήκας ἔχει, τοιαύτας καὶ προσθήκας ἐπιζητεῖ.

ροθ'. Ὥσπερ εἰσὶν ὄφεις συναντῶντες ἐν νάπαις, καί εἰσιν ἕτεροι φωλεύοντες ἐν οἰκίαις· οὕτως εἰσὶ πάθη, λογιστικῶς μορφούμενα. καί εἰσιν ἕτερα, πρακτικῶς ἐγκείμενα, εἰ καὶ ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλας εἰκόνας μεταμορφωθῶσιν.

ρπ'. Ὅταν ἴδῃς τὰ ἐγκείμενα ὑποσαλευτικῶς κινούμενα, καὶ εἰς πάθος προσκαλούμενα τὸν νοῦν ἡσυχάζοντα, γίνωσκε ὅτι ὁ νοῦς ποτὲ καὶ τούτων προηγήσατο, καὶ εἰς πρᾶξιν ἤγαγε, καὶ τῇ καρδίᾳ ἐνέθηκεν.

ρπα'. Οὐ συνίσταται νέφος ἐκτὸς αὔρας καὶ ἀνέμου, καὶ οὐ γίνεται πάθος ἐκτὸς ἐννοίας.

ρπβ'. Ἐὰν μηκέτι ποιῶμεν τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς κατὰ τὴν γραφὴν, ῥᾳδίως ἐν Κυρίῳ ὑπολήξει τὰ προεγκείμενα.

ρπγ'. Τὰ μὲν ὑποσταλτικὰ τοῦ νοὸς εἴδωλα, πονηρότερά ἐστι καὶ ἐπικρατέστερα· τὰ δὲ λογιστικὰ, τούτων αἴτια καὶ προηγητικά.

ρπδ'. Ἔστι κακία καρδιακῶς κατέχουσα διὰ τὴν χρονίαν πρόληψιν· καὶ ἔστι κακία λογιστικῶς πολεμοῦσα διὰ τῶν καθημερινῶν πραγμάτων.

ρπε'. Ὁ Θεὸς τὰς πράξεις κατὰ τὰς προθέσεις λογίζεται· δῴη γάρ σοι, φησὶ, Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου.

ρπς'. Ὁ ἐν θεωρίᾳ συνειδήσεως μὴ ἐγκαρτερῶν, οὐδὲ τοὺς σωματικοὺς πόνους ὑπὲρ εὐσεβείας καταδέχεται.

ρπζ'. Φυσικὴ βίβλος ἐστὶ συνείδησις. ὁ ἐμπράκτως ἀναγινώσκων αὐτὴν, λαμβάνει πεῖραν θείας ἀντιλήψεως.

ρπη'. Ὁ μὴ αἱρούμενος τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας πόνους ἑκουσίως, ὑπὸ τῶν ἀκουσίων χαλεπωτέρως παιδεύεται.

ρπθ'. Ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ δύναμιν ποιῶν αὐτὸ, διὰ μικρῶν πόνων τοὺς μεγάλους ἐκφεύξεται.

ρϟ'. Ὁ ἐκτὸς προσευχῆς καὶ ὑπομονῆς πειρασμοὺς νικῆσαι θέλων, οὐκ ἀπώσεται αὐτοὺς, ἀλλὰ πλέον ἐμπλακήσεται.

ρϟα'. Κύριος εἰς τὰς ἰδίας ἐντολὰς ἐγκέκρυπται, καὶ τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν κατ' ἀναλογίαν εὑρίσκεται.

A 176 In tempore tribulationis, accessum tribulationis intuere. Si enim adiectio tribulationem consolatur, dulcis fit tribulatio & facilis.

177 Quidam prudentes vocant eos qui multo vsu exculti, res sensibiles diiudicare possunt. Verùm illi demum prudentes perhibendi sunt, qui propriæ voluntati dominantur.

178 Ante vitiorum sublationem caue cordi tuo obtemperes. Quales enim impositiones habet, tales etiam appositiones requirit.

179 Quemadmodum sunt serpentes occurrentes in nemonbus, sunt item alij in ædibus B latenter excubantes: sic affectus sunt in mente formati, sunt item alij latentes in operibus, tametsi ex alijs in alias formas subinde transmutentur.

180 Cùm videris concupiscentias certò moueri, & ad affectum mentem quiescentem iisdem prouocari, tum sciás, quòd harum antehac mens dux extiterit, inque opus duxerit, cordique eas ipsas imposuerit.

181 Non conflatur nubes citra venti spiritum, neque vllus generatur affectus citra cogitationem.

182 Si non ampliùs carnis voluntates fecerimus, C secundùm scripturam, facilè in Domino desinent concupiscentiæ conceptæ in animo.

183 Substantiua mentis simulachra, peiora sunt & fortiora: cæterùm rationalia, horum causæ sunt & duces.

184 Est vitium, quo cor prorsus tenetur propter diurnam mentis præoccupationem. Rursus est aliud, mentem impugnans per quotidianas actiones.

185 Deus actiones secundùm propositum æstimat Tribuat enim, inquit, tibi Dominus, D secundùm cor tuum. *Psalm. 19.*

186 Qui in contemplatione conscientię constanter non perdurat, neque labores corporales pro pietate ferendos suscipit.

187 Naturalis liber est conscientia: hanc quicunque strenuè & grauiter legerit, ille diuini auxilij non dubiam sumet experientiam.

188 Quicunque pro veritate tuenda labores sua sponte non susceperit, à multo grauioribus & acerbioribus etiam inuitus castigabitur. *Veritas.*

E 189 Qui voluntatem Dei perspectam habet, eandemque pro virili fecerit, modicis laboribus maximas difficultates effugiet.

190 Qui citra orationem & patientiam, tentationes vincere voluerit, nequaquam eas à se propulsabit, sed multo magis illis implicabitur.

191 Dominus in suis ipsius mandatis delitescit absconditus: qui hactenus inuenitur à quærentibus, quatenus inquiritur ab illis.

192 Ne dicas: Mandatis satisfeci, neque tamen Dominum reperi. Etenim cognitionem cum iustitia non rarò inuenisti. Cæterùm qui rectè quærunt illum, pacem inuenient.

Pax.

193 Porrò pax est affectuum liberatio. Hæc autem, vt beatus inquit Apostolus, citra Spiritus sancti cooperationem non inuenitur.

194 Aliud est mandati executio, aliud virtus: tametsi ex se mutuo omnia hæc bonorum occasiones accipiant.

195 Executio mandati dicitur id quod ipso opere in mandato faciendum ordinatum est. Virtus autem in hoc sita est, vt placeat veritati id quod actum est.

196 Quemadmodum vnæ sunt diuitiæ sensibiles, iuxta possessionem autem multiplices: sic vna virtus est, diuersimodas habens actiones, quibus perficitur.

Diuites ex iniquitate.

197 Qui citra laborem alios decipiendo, & verba fundendo, ditescit ex iniquitate, etiam labores eius secundùm scripturam, in alienas ædes migrabunt.

198 Auro obediunt omnia, inquit, & gratia Dei res conceptæ geruntur.

Gen. 37.

199 Conscientia bona per orationem inuenitur, & pura oratio per conscientiam. Alterum enim secundùm naturam egens est alterius.

200 Iacob filio suo Ioseph variegatam parauit tunicam, & Dominus mansueto veritatis largitur notitiam: quemadmodum scriptum est: Docebit mites vias suas.

Psalm. 24.

Luc. 6.

201 Semper pro virili operare bonum: & in tempore maioris, ne conuertas te ad id quod minus est. Qui enim se vertit retrò, inquit Christus, non aptus est regno cœlorum.

A ρϞβʹ. Μὴ εἴπῃς, ἐποίησα ἐντολάς, καὶ οὐχ εὗρον τὸν Κύριον. γνῶσιν γὰρ μετὰ δικαιοσύνης πολλάκις εὕρηκας· οἱ δὲ ὀρθῶς ζητοῦντες αὐτόν, εὑρήσουσιν εἰρήνην.

ρϞγʹ. Εἰρήνη ἐστὶ τῶν παθῶν ἀπαλλαγή· αὕτη δέ, ὡς λέγει ὁ ἅγιος ἀπόστολος, ἐκτὸς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐχ εὑρίσκεται.

ρϞδʹ. Ἄλλο πρᾶξις ἐντολῆς, καὶ ἄλλο ἀρετή, κἂν ἐξ ἀλλήλων τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀφορμὰς λαμβάνωσι τὰ πάντα.

ρϞεʹ. Πρᾶξις ἐντολῆς λέγεται, ἐν τῷ πρᾶξαι τὸ προστεταγμένον· ἀρετὴ δέ, ἐν τῷ ἀρέσκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ γενόμενον.

B ρϞϛʹ. Ὥσπερ εἷς μέν ἐστιν ὁ αἰσθητὸς πλοῦτος, κατὰ δὲ κτῆσιν πολυμερής· οὕτω μία ἐστὶν ἡ ἀρετή, πολυτρόπους ἔχουσα τὰς ἐργασίας.

ρϞζʹ. Ὁ ἐκτὸς ἔργου σοφιζόμενος καὶ λαλῶν λόγους, πλουτεῖ ἐξ ἀδικίας· καὶ οἱ πόνοι αὐτοῦ κατὰ τὴν γραφήν, εἰς οἴκους ἀλλοτρίους ἔρχονται.

ρϞηʹ. Πάντα ὑπακούσεται τῷ χρυσίῳ φησί· καὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τὰ νοητὰ διοικηθήσεται.

ρϞθʹ. Συνείδησις ἀγαθή, διὰ προσευχῆς εὑρίσκεται, καὶ προσευχὴ καθαρὰ διὰ συνειδήσεως· θάτερον γὰρ θατέρου κατὰ φύσιν προσδέεται.

σʹ. Ὁ Ἰακὼβ τῷ Ἰωσὴφ χιτῶνα ποικίλον ἐποίησε, καὶ ὁ Κύριος τῷ πρᾳεῖ γνῶσιν ἀληθείας χαρίζεται, C καθὰ γέγραπται, ὅτι διδάξει πρᾳεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ.

σαʹ. Πάντοτε ἐργάζου τὸ ἀγαθὸν κατὰ δύναμιν, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ μείζονος μὴ στρέφου ἐπὶ τὸ ἔλαττον· ὁ γὰρ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, φησίν, οὐκ ἔστιν εὔθετος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΙΟΜΕΝΩΝ ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι, κεφάλαια.

EIVSDEM S. MARCI CAPITVLA, DE HIS qui putant ex operibus se iustificari.

Cautè & cum delectu lege istud opusculum 211. sententijs comprehensum: nam plerisque locis auctor haud obscurè innuere videtur, regnum cælorum non dari pro mercede nostrorum bonorum operum, sed ex gratuita Dei voluntate: cùm fides catholica doceat, bonis nostris operibus quæ in gratia, & ex gratia fiunt, regnum cælorum reddi pro mercede, ijs qui in finem vsque iusti perseuerauerint. Vide Concilium Trid. sess. 6. cap. 16. & canone 26. Quocirca in libello isto omnes istæ sententiæ cautissimè legendæ, nempe 1. 2. 3. 4. 17. 18. 21. 22. 24. 42. 43. & 54. quæ perperam indicant regnum cælorum non mercedem, sed gratuitum esse, cùm sanè & gratia & merces reuera sit. Forsitan auctor, cùm operibus nostris nihil tribuere videtur, intelligit de illis quatenus humana sunt, & à solo libero arbitrio proficiscuntur, non ea ratione qua in gratia fiunt. vel innuit non tantùm mercedem, sed potissimùm gratiam esse.

IN rebus externis malè collocata fides, his quæ infrà scripta sunt, confutatur à firmiter credentibus, & veritatem cognoscentibus.

Ἡ ΤΩΝ ἔξωθεν κακοτεχνία ἐν τοῖς ὑπογεγραμμένοις, ἐλέγχεται ὑπὸ τῶν βεβαιούντων, καὶ ἐπιγνωκότων τὴν ἀλήθειαν.

β'. Ὁ Κύριος πᾶσαν ἐντολὴν ὀφειλομένην δεῖξαι θέλων, τὴν δὲ υἱοθεσίαν ἰδίῳ αἵματι δεδωρημένην τοῖς ἀνθρώποις, φησίν, ὅταν πάντα ποιήσητε τὰ προστεταγμένα ὑμῖν, τότε εἴπατε, δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, καὶ ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι μισθὸς ἔργων, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ χάρις δεσπότου, πιστοῖς δούλοις ἡτοιμασμένη.

γ'. Οὐκ ἀπαιτεῖ δοῦλος ὡς μισθὸν, τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εὐαρεστεῖ ὡς ὀφειλέτης, καὶ κατὰ χάριν ἐκδέχεται.

δ'. Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ τοῖς καλῶς δουλεύουσιν αὐτῷ, τὴν ἐλευθερίαν χαρίζεται· φησὶ γὰρ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἐγένου πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου.

ε'. Οὔπω δοῦλός ἐστι πιστὸς, ὁ ψιλῇ τῇ γνώσει ἐπερειδόμενος, ἀλλ' ὁ δι' ὑπακοῆς τῷ ἐντειλαμένῳ Χριστῷ πιστεύων.

ς'. Ὁ τὸν δεσπότην τιμῶν, ποιεῖ τὰ κελευόμενα· σφαλεὶς δὲ ἢ παρακούσας, ὑπομένει ὡς ἴδια τὰ ἐπερχόμενα.

ζ'. Φιλομαθὴς ὢν, γίνου καὶ φιλόπονος· ἡ γὰρ ψιλὴ γνῶσις, φυσιοῖ τὸν ἄνθρωπον.

η'. Οἱ ἀπροσδοκήτως ἡμῖν συμβαίνοντες πειρασμοὶ, οἰκονομικῶς ἡμᾶς φιλοπόνους διδάσκουσι, καὶ μὴ βουλομένους εἰς μετάνοιαν ἕλκουσιν.

θ'. Αἱ ἐπερχόμεναι θλίψεις ἀνθρώποις, τῶν ἰδίων κακῶν εἰσιν ἔκγονα· ἐὰν δὲ αὐτὰς διὰ προσευχῆς ὑπομείνωμεν, εὑρήσομεν πάλιν ἀγαθῶν προσγινομένων ἐπιφοράν.

ι'. Τινὲς ἐπ' ἀρετῇ ἐπαινεθέντες, ἥσθησαν, καὶ τὴν τῆς κενοδοξίας αὐτῶν ἡδονὴν, ἔδοξαν εἶναι παράκλησιν· ἕτεροι ἐφ' ἁμαρτίαις ἐλεγχθέντες, ἐπόνεσαν, καὶ τὸν ἐπωφελῆ πόνον ἐλογίσαντο εἶναι κακίας ἐνέργειαν.

ια'. Ὅσοι προφάσει ἀγώνων ἀμελεστέρων κατεπαίρονται, οὗτοι ἐξ ἔργων σωματικῶν δικαιοῦσθαι νομίζουσιν· ὅσοι δὲ ἐπερειδόμενοι ψιλῇ τῇ γνώσει τοὺς ἀγνοοῦντας ἐξευτελίζουσιν, οὗτοι ἐκείνων πολὺ ἀφρονέστεροι τυγχάνουσιν.

ιβ'. Ἐκτὸς τῶν κατ' ἀρετὴν ἔργων, οὔπω βεβαία ἡ γνῶσις, κἂν ἀληθὴς τυγχάνῃ. διότι παντὶ πράγματι τὸ ἔργον ἐστὶ βεβαίωσις.

ιγ'. Πολλάκις ἐκ τῆς περὶ τὴν πρᾶξιν ἀμελείας, καὶ ἡ γνῶσις σκοτίζεται· ὧν γὰρ αἱ ἐργασίαι καθόλου παρελογίσθησαν, τούτων καὶ αἱ μνῆμαι κατὰ μέρος οἰχήσονται. ἡ γραφὴ διὰ τοῦτο κατὰ γνῶσιν εἰδέναι τὸν Θεὸν ὑποτίθεται, ἵν' ὀρθῶς αὐτῷ ποτε διὰ τῶν ἔργων δουλεύσωμεν.

A 2 Dominus, totius legis debitores nos esse indicare volens, & filiorum adoptionem proprio sanguine hominibus gratuito datam, inquit: Cùm omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, & quod debuimus facere, fecimus. Propterea regnum cœlorum non est merces operum, sed gratia Domini fidelibus seruis præparata. *Luc.17.*

3 Seruus non postulat libertatem, tanquam debitam sibi mercedem: sed acquiescit tanquam debitor benignitatem heri sentiens, &
B ex gratia suscipit.

4 Qui pro peccatis nostris mortuus est, secundùm scripturas, etiam fideliter & probè ipsi seruientibus, libertatem largitur gratuito. Ait enim, Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. *Matth.25.*

5 Nondum verò seruus fidelis perhibendus est, qui nudæ solùm cognitioni innititur: sed qui per obedientiam præcipienti Christo fide adhæreseit.

6 Qui Dominum honore afficit, iussa Domi-
C ni tui capessit. Cæterùm qui errat, aut hero suo dicto non est audiens, tanquam propria fert, quæ sibi obueniunt.

7 Discendi studiosus existens, fac etiam laboris amans euadas. Siquidem nuda cognitio inflate solet hominem.

8 Tentationes ex improuiso nobis contingentes, dispensatione quadam laboris studiosos nos erudiunt, atque etiam inuitos ad pœnitentiam pertrahunt.

9 Tribulationes hominibus contingentes, ex propriis nascuntur vitiis. Eas verò si per orationem tolerauimus, iterum bonarum re-
D rum additamentum inueniemus. *Tribulationum causa sunt vitia.*

10 Quidam ob virtutis claritatem atque præstantiam laudati, gestierunt lætitia, ac suæ ipsius ambitionis voluptatem, cohortationem esse existimauerunt. Alij propter peccata reprehensi, doluerunt seu laborauerunt, & vtilem dolorem seu laborem efficacem vitiorum operationem reputauerunt.

11 Quicunque occasione certaminũ aduersus vilioris conditionis homines insolenter extollitur, illi ex operibus corporeis & externis iustificationem semet consecuturos existimãt. Quotquot autem nudæ tantùm cognitioni
E innitentes, ignorantes aspernantur, ij priori-bus longè dementiores habendi sunt.

12 Citra virtutis opera nondum firma est cognitio, tametsi vera existat. Quamobrem cuiusque rei stabilitas opus est.

13 Non raro per negligentiã, quæ circa alicuius rei operationem cõmittitur, etiã cognitio obscuratur. Etenim quarũ rerũ operationes prorsus neglectæ sunt, harum etiam memoria sensim & particulatim abolescet. Scriptura ideo suggerit, vt Deum cognoscamus atque sciamus, quò rectè illi per opera seruiamus.

14 Quando apertè præceptis satisfacimus, peculiaria quidem à Domino, pro sua dispensatione, recipimus: adiuuamur autem secundùm scopum propositi.

15 Cui animus est aliquid faciendi, nec potest, perinde est apud Deum cordis cognitorem, ac si fecisset. Hoc de bonis & malis rebus intelligendum est.

16 Animus hominis sine corpore bona & mala multa perficit: cæterùm corpus, sine animo, horum nihil potest perficere. Quapropter lex libertatis ante opus cognoscitur.

Regnum cælorum cõstat fide & operibus.

17 Quidam non facientes præcepta, se tamen rectè & sanè credere existimant. Rursum sunt nonnulli facientes, qui tanquam debitam mercedem regnum cœlorum se suscepturos sperant. Horum vtrique à regni cœlestis possessione frustrati excident.

18 Ab heris nulla merces seruis debetur: neque rursum, nisi rectè seruientes, libertatem & manumissionem consequuntur.

Caute lege priorem partem huius sententia: nam fides catholica docet in peccatore fideli manere veram tametsi non fructuosam & meritoriam fidem. Posteriorẽ verò annotatam habes initio huius libelli.

19 Si Christus pro nobis mortuus est, secundùm scripturas, non viuamus nobisipsis: sed ei qui pro nobis mortuus est, & resurrexit, pro officio seruire debemus vsque ad mortem. Quomodo igitur filiorum adoptionem nobis deberi putabimus?

20 Christus Dominus noster est & secundùm essentiam, & Dominus secundùm gubernationem siue familiæ administrationem. Quoniam cùm non essemus, nos fecit, & condidit, & peccato mortuos proprio sanguine suo nos mercatus est: & iis qui ita credunt, gratiam suam gratuitò largitus est

Psalm. 16.

21 Quando audieris scripturam dicentem, quòd redditurus sit vnicuique secundùm opera sua, non dicit opera gehenna aut regno digna: verùm vnicuique suæ incredulitatis aut fidei opera redditurus est, non tanquam circa res contrahens, sed veluti Deus conditor & mercator noster.

Deus mercator noster.

22 Quicunque regenerationis lauacro dignati sumus, bona opera non propter retributionem facimus, sed propter custodiam concessæ nobis puritatis & munditiæ.

Opus bonum naturaliter.

23 Omne opus bonum quod per nostram naturam operamur, tantùm equidem efficit, vt à contrario malo aut vitio abstineamus: Cęterùm extra gratiam, sanctificationis accessionem nobis facere non potest.

24 Qui temperantis est animi, à crapula & gastrimargia abstinet: opum negligens ab auaritia: quietus à garrulitate: purus & castus à voluptatibus: pudicus à scortationibus: contentus, à studio congerendæ pecuniæ: mitis & mansuetus à tumultu & turbis: humilis animi ab ambitione & vana gloria: qui præest, à contentione: redarguens, à simulatione. Similiter qui vacat precationibus ab incredulitate & diffidentia alienus est: confessor à negatione:

A ιδ'. Ὅταν προφανῶς ἐπιτελῶμεν ἐντολάς, τὰ μὲν ἰδικὰ παρὰ Κυρίου ἀναλόγως λαμβάνομεν· ὠφελούμεθα δὲ, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς προθέσεως.

ιε'. Ὁ θέλων τι πρᾶξαι καὶ μὴ δυνάμενος, ὡς ποιήσας ἐστὶ παρὰ τῷ καρδιογνώστῃ Θεῷ. τοῦτο καὶ ἐπὶ ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ νεκροῖς, νοητέον.

ις'. Ὁ νοῦς ἐκτὸς τοῦ σώματος, ἀγαθὰ καὶ κακὰ ἐκτελεῖ πολλά· τὸ δὲ σῶμα ἐκτὸς τοῦ νοὸς, οὐδὲν τούτων ἐπιτελέσαι δύναται. διότι ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας, πρὸ τῆς πράξεως ἀναγινώσκε- B ται.

ιζ'. Τινὲς μὴ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς, πιστεύειν ὀρθῶς νομίζουσι· τινὲς δὲ ποιοῦντες, ὡς μισθὸν ὀφειλόμενον, τὴν βασιλείαν ἐκδέχονται· ἀμφότεροι δὲ τῆς βασιλείας ἀποσφάλλονται.

ιη'. Παρὰ δεσπότου μισθὸς δούλοις οὐ κεχρεώστηται, οὐδ' αὖ πάλιν εἰ μὴ δουλεύσαντες ὀρθῶς ἐλευθερίαν τυγχάνουσιν.

ιθ'. Εἰ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ οὐ ζῶμεν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπο- C θανόντι καὶ ἐγερθέντι, δηλονότι δουλεύειν αὐτῷ ἕως θανάτου κεχρεωστήκαμεν. πῶς οὖν ὀφειλομένην τὴν υἱοθεσίαν λογιούμεθα;

κ'. Χριστὸς δεσπότης κατ' οὐσίαν, καὶ δεσπότης κατ' οἰκονομίαν, ὅτι καὶ μὴ ὄντας ἐποίησε, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ θανόντας, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξηγόρασε, καὶ τοῖς οὕτω πιστεύουσι, τὴν χάριν ἐδωρήσατο.

κα'. Ὅταν ἀκούσῃς τῆς γραφῆς λεγούσης, ὅτι ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὐκ ἔργα λέγει γεέννης ἢ βασιλείας ἀντάξια· ἀλλ' ἔργα τῆς ἰ- D δίας ἀπιστίας ἢ πίστεως, ἃ Χριστὸς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ, οὐχ ὡς συναλλάκτης πραγμάτων, ἀλλ' ὡς Θεὸς κτίστης καὶ ἀγοραστὴς ἡμῶν.

κβ'. Ὅσοι τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἠξιώθημεν, τὰ ἀγαθὰ ἔργα, οὐ δι' ἀνταπόδοσιν προσφέρομεν, ἀλλὰ διὰ φυλακὴν τῆς δοθείσης ἡμῖν καθαρότητος.

κγ'. Πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ὃ διὰ τῆς ἡμετέρας ἐργαζόμεθα φύσεως, ἀπέχεσθαι μὲν ποιεῖ τοῦ ἐναντίου E κακοῦ, προσθήκην δὲ ἁγιασμοῦ ἐκτὸς χάριτος ποιῆσαι οὐ δύναται.

κδ'. Ὁ ἐγκρατὴς, ἀπέχεται γαστριμαργίας· ὁ ἀκτήμων, πλεονεξίας· ὁ ἥσυχος, πολυλογίας· ὁ ἁγνὸς, φιληδονίας· ὁ σεμνὸς, πορνείας· ὁ αὐτάρκης, φιλαργυρίας· ὁ πρᾷος, ταραχῆς· ὁ ταπεινόφρων, κενοδοξίας· ὁ ὑποτακτικὸς, φιλονεικίας· ὁ ἐλεγκτικὸς, ὑποκρίσεως. ὁμοίως ὁ εὐχόμενος, ἀπέχεται ἀνελπιστίας· ὁ πτωχὸς, φιλοχρηματίας· ὁ ὁμολογητὴς, ἀρνήσεως·

ὁ μάρτυς, εἰδωλολατρείας. βλέπεις πῶς πᾶσα ἡ ἕως θανάτου ἐπιτελουμένη ἀρετή, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἁμαρτίας ἐστὶν ἀποχή; ἁμαρτίας δὲ ἀποχή, φυσικῆς ἐστιν ἔργον, οὐ βασιλείας ἀντάλλαγμα· ἄνθρωπος μόλις φυλάσσει τὰ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως· Χριστὸς δέ, διὰ σταυροῦ τὴν υἱοθεσίαν χαρίζεται.

κε'. Ἔστιν ἐντολὴ μερική, καὶ ἔστιν ἑτέρα περιεκτική. τῇ μὲν γὰρ μερικῶς, κελεύει μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι, τῇ δὲ ἐντέλλεται, πᾶσιν ἀποτάξασθαι τοῖς ὑπάρχουσιν.

κϛ'. Ἔστιν ἐνέργεια χάριτος, τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη· καὶ ἔστι τῆς κακίας ἑτέρα, τῇ ἀληθείᾳ ἐξομοιουμένη. καλὸν δὲ τὰ τοιαῦτα μὴ ἐνστερνίζεσθαι, διὰ τὴν πλάνην· μήτε μὴν ἀναθεματίζειν, διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πάντα δι᾽ ἐλπίδος προσφέρειν τῷ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ οἶδε τῶν ἀμφοτέρων τὸ χρήσιμον.

κζ'. Ὁ διαπεράσαι θέλων τὴν νοητὴν θάλασσαν, μακροθυμεῖ, ταπεινοφρονεῖ, ἀγρυπνεῖ, ἐγκρατεύεται· ἐκτὸς δὲ τῶν τεσσάρων τούτων ἐὰν εἰσελθεῖν βιάσηται, θορυβεῖ μὲν τὴν καρδίαν, περάσαι δὲ οὐ δύναται.

κη'. Ἡσυχία ὠφελεῖ, τῶν κακῶν ἀργήσασα· ἐὰν δὲ καὶ τὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἐν προσευχῇ προσλάβῃ βοήθημα, πρὸς ἀπάθειαν οὐδὲν αὐτῇ συντομώτερον.

κθ'. Οὐκ ἔστιν ἡσυχάσαι τὸν νοῦν ἄνευ σώματος, οὔτε λῦσαι δὲ τούτων μεσότοιχον ἄνευ ἡσυχίας καὶ προσευχῆς.

λ'. Σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· οἱ δὲ πνεύματι περιπατοῦντες, ἐπιθυμίαν σαρκικὴν οὐ μὴ τελέσωσιν.

λα'. Οὐκ ἔστι τελεία προσευχὴ χωρὶς νοητῆς ἐπικλήσεως· ἀπερισπάστως δὲ βοώσης ἐννοίας ἐπακούει ὁ Κύριος.

λβ'. Νοῦς ἀπερισπάστως εὐχόμενος, θλίβει καρδίαν· καρδίαν δὲ συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει.

λγ'. Ἡ προσευχή, ἀρετὴ λέγεται, κἂν μήτηρ αὐτῶν τυγχάνῃ· ἀπογεννᾷ γὰρ αὐτάς, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν συναφείας.

λδ'. Ἐὰν πράξωμεν χωρὶς προσευχῆς καὶ ἀγαθῆς ἐλπίδος, ὕστερον ἐπιβλαβεῖς καὶ ἀτελεῖς τυγχάνει.

λε'. Ὅταν ἀκούσῃς, ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, μετόχους ἀρετῶν καὶ μετόχους ἀγάπης νόει· ἀγάπη γάρ, ἐσχάτη μὲν ἀρετῶν τυγχάνει, πρώτη δὲ δείκνυται ἁπασῶν κατὰ τὴν ἀξίαν, τὰς προγεννηθείσας αὐτῆς, ἐσχάτας ἀποδεικνύουσα.

λϛ'. Ἐὰν ἀκηδιάσῃς, ὑπὸ κακίας πολυτρόπως θλιβόμενος, μνημόνευσον τῆς ἐξόδου καὶ τῶν χαλεπῶν κολάσεων.

A martyr ab idololatria. Vides ergo quemadmodum omnis virtus, quæ ad mortem vsque perficitur, nullum aliud opus, quàm peccati abstinentia sit. Porrò autem peccati abstinentiam naturæ opus esse, certum est: quod regni permutatione nequaquam pensandum est. Homo vix quæ naturæ sunt opera seruat, Christus autem per crucem adoptionem filiorum largitur.

Cum lege... falsum est, tantum nihil aliud opus quam peccati abstinentiam, cum suam formalem & positiuam rationem habent: ut enim fortitudo dicitur, qua non pusillanimus, &c. includit sane quæque virtus abstinentiam sui peccati contrarii, sed propriam præter hoc & natiuam rationem habet. Porro quod addit auctor, peccati abstinentiam naturæ opus esse, Pelagianismum redolet.

25 Est præceptum particulare, & est alterum generale: illo particulariter præcipit, non habenti impertiendum: hoc mandat omnibus bonis renuntiandum.

B 26 Est actio gratiæ stulto incognita: est rursum altera vitij seu malitiæ, quæ veritati assimilatur. Porrò bonum est, ne talia approbemus, propter errorem: neque reprobemus, propter veritatem, Sed omnia in spe Deo offerenda sunt. Ipse enim nouit vtrorumque vtilitatem.

27 Traiicere volens mare intellectuale, longanimis est, humilis est, vigilat, temperans est. Absque his quatuor si conaris ingredi, cor quidem conturbat, traiicere verò non poterit.

C 28 Quies prodest, quæ à vitiis agitur otium: cæterum si hasce quatuor virtutes in precationibus in auxilium asciuerit, ad affectuum abiectionem nihil habere potest compendiosius.

Orationis comites.

29 Non licet pacare mentem sine corpore, neque soluere horum parietem intermedium, sine quiete & precationibus.

30 Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Cæterùm qui spiritu ambulant, carnalem concupiscentiam non perficiunt.

Galat. 5.

31 Non est perfecta precatio, sine inuocatione ab animo prodeunte. Animum autem indesinenter clamantem exaudit Dominus.

D

32 Animus indesinenter vacans precationibus cor affligit & conterit. Cor autem contritum & humiliatum Deus non despiciet.

Psalm. 50.

33 Precatio quoque virtus dicitur, tametsi mater illarum sit: Siquidem virtutes progenerat, propinquitate qua Christo affinis est.

34 Si operati fuerimus sine precatione & bona spe, noxium & imperfectum postea redditur.

E 35 Cùm audieris, Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi: virtutum participes & charitatis participes intellige. Etenim charitas nouissima virtutum existit, secundùm generationem: prima autem omnium inuenitur, iuxta dignitatem, eas quæ ante ipsam natæ sunt, nouissimas esse ostendens.

Matth. 20.

Charitas, virtutum prima, & vltima est.

36 Si torpueris pigritia à vitiis multipliciter vexatus, memor esto exitus & acerborum suppliciorum.

37 Melius est adhærere Deo precationibus & spe, quàm rerum externarum reminisci, tametsi bonæ sint & vtiles.

38 Nulla virtutum sola per se naturalem nostram ianuam aperit, nisi omnes consequenter ex ipsa dependeant.

Spes cogitationibus melior est. 39 Ille non est temperans, qui alitur cogitationibus. Nam tametsi vtiles fuerint, non tamen sunt spe præstantiures.

40 Omne peccatum quod alienum est à pœnitentia, morti est obnoxium: pro quo condonando, etiamsi sanctus pro altero intercesserit, non exaudietur.

41 Qui verè resipiscit, non reputat laborem priscis peccatis æqualem, verùm semper per se Deum placat.

42 Si quæcunque bona natura nostra habet, quotidie facere debuimus, quid reliquum pro anteactis vitiis Deo retribuemus?

43 Quantum virtutis augmentum hodie fecerimus, præteritæ negligentiæ argumentum est, non compensatio.

44 Qui mente affligitur, & quiescit corpore, similis est ei qui corpore affligitur, & mente lætatur. Cæterùm voluntaria afflictio, siue venit ex vtrisque, cooperatur ad alterum: mentis quidem, carnali: carnis verò, ei quæ secundùm mentem est: harum verò disiunctio, tantùm fit deterior.

Charitatis nō ficta signum. 45 Magna virtus est, perferre ea quæ accidunt, & diligere eos qui nos prosequuntur odio, secundùm verbum Domini. Porrò charitatis non fictæ & simulandi nesciæ signum est iniuriarum condonatio.

46 Impossibile est ex corde ignoscere cuiquam sua delicta, sine vera cognitione. Hæc enim quæ vnicuique accidunt, ostendit.

47 Nullius rei iacturam facies, quam propter Dominum reliqueris. Suo enim peculiari tempore multiplici fœnore ad te redibit.

48 Quoties humanus animus scopum pietatis obliuioni tradiderit, tunc manifestum opus virtutis inutile redditur.

49 Si omni homini infœliciter cedere solet inconsulta temeritas, multo magis his, qui accuratam inuestigandi diligentiam tolluut è medio.

50 Opere philosophare de consilio hominis & retributione Dei. Nullus enim sermo aut disputatio operatione est sapientior.

Retributio. 51 Labores pro pietate susceptos sequitur retributio: hoc autem cognoscendum est per legem diuinam & conscientiam.

52 Vnus prudentiam accepit, & inconsideratè vicit: alter accepit, & cum veritate iudicauit. Quærendum vter illorum fecerit religiosiùs.

A λζ'. Κρεῖσσον γὰρ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ διὰ προσευχῆς καὶ ἐλπίδος, ἢ μνήμας ἔχειν ἐξωτέρας, κἂν ἐπωφελεῖς τυγχάνωσι.

λη'. Οὐδεμία τῶν ἀρετῶν μόνη καθ' ἑαυτὴν ἀνοίγει τὴν φυσικὴν ἡμῶν θύραν, ἐὰν μὴ πᾶσαι ἀκολούθως ἀλλήλων ἐξήρτηνται.

λθ'. Οὐκ ἔστιν ἐγκρατὴς, ὁ λογισμοῖς τρεφόμενος· κἂν γὰρ ὠφέλιμοι ὦσιν, οὐκ εἰσὶ τῆς ἐλπίδος ὠφελιμώτεροι.

μ'. Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον πᾶσα ἁμετανόητος, περὶ ἧς κἂν ἅγιος ὑπὲρ ἑτέρου προσεύξηται, οὐκ B εἰσακουσθήσεται.

μα'. Ὁ ὀρθῶς μετανοῶν, οὐκ ἀντιλογίζεται τὸν κόπον τοῖς παλαιοῖς ἁμαρτήμασιν, ἀλλ' ἀεὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ἐξευμενίζεται.

μβ'. Εἰ ὅσα ἔχει ἡ φύσις ἡμῶν ἀγαθὰ, καθ' ἡμέραν ποιεῖν αὐτὰ κεχρεωστήκαμεν, τί λοιπὸν περὶ τῶν προγεγενημένων κακῶν τῷ Θεῷ ἀνταποδώσομεν;

μγ'. Ὅσην ἂν ὑπερβολὴν ἀρετῆς σήμερον ποιήσωμεν, τῆς παρελθούσης ἀμελείας ἔλεγχός ἐστιν, οὐκ ἀνταπόδοσις.

C μδ'. Ὁ θλιβόμενος νοερῶς, καὶ ἀναπαυόμενος σωματικῶς, ὅμοιός ἐστι τῷ σωματικῶς θλιβομένῳ, καὶ νοερῶς διαχεομένῳ. ἡ δὲ ἐξ ἀμφοῖν θλίψις ἑκούσιος, συνεργεῖ πρὸς θάτερον, ἥτε τῆς διανοίας, τῇ σωματικῇ, καὶ ἡ τῆς σαρκὸς, πρὸς τὴν διάνοιαν· ὁ γὰρ ἀσύνθετον αὐτῶν, μοχθηρότερον γίνεται.

με'. Μεγάλη ἀρετὴ, τὸ ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα, καὶ ἀγαπᾷν τοὺς μισοῦντας, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. ἀγάπης δὲ ἀνυποκρίτου τεκμήριον, ἀδικημάτων συγχώρησις.

μϛ'. Οὐκ ἔστιν ἀπὸ καρδίας συγχωρῆσαί τινι τὰ παD ραπτώματα, ἐκτὸς γνώσεως ἀληθοῦς· αὕτη γὰρ ἵστησιν ἑκάστῳ τὰ ἐπερχόμενα δίκαια.

μζ'. Οὐδὲν ἀπολέσεις, ὃ ἂν ἀφῇς διὰ τὸν Κύριον· τῷ γὰρ ἰδίῳ καιρῷ, πολυπλασίως ἐλεύσεται.

μη'. Ὅταν ὁ νοῦς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιλάθηται, τότε τὸ προφανὲς ἔργον τῆς ἀρετῆς ἀνόνητον γίνεται.

μθ'. Εἰ παντὶ ἀνθρώπῳ βλαβερὰ ἡ κακοβουλία, πολλῷ μᾶλλον τοῖς τὴν ἀκρίβειαν ὑπομημένοις.

E ν'. Ἔργῳ φιλοσόφει περὶ βουλῆς ἀνθρώπου, καὶ ἀνταποδόσεως Θεοῦ· οὐκ ἔστι γὰρ ὁ λόγος τῆς ἐργασίας σοφώτερος.

να'. Τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας πόνοις ἀκολουθεῖ ἡ ἀντίληψις. τοῦτο δὲ γνωστέον, διὰ νόμου θείου καὶ συνειδήσεως.

νβ'. Εἷς μὲν ἔλαβε φρόνημα, καὶ ἀπερισκέπτως ἐκράτησεν· ἕτερος δὲ μὲν ἔλαβε, καὶ τῇ ἀληθείᾳ συνέκρινε· ζητητέον, ποῖος αὐτῶν εὐσεβεστέρως ἐπόνησε.

νγ΄. Σημεῖον γνώσεως ἀληθοῦς, ἡ τῶν θλίψεων ὑπομονή, καὶ τὸ μὴ αἰτιᾶσθαι ἀνθρώπους ἐπὶ ταῖς ἑαυτῶν συμφοραῖς.

νδ΄. Ὁ ποιῶν ἀγαθόν, καὶ ζητῶν ἀνταπόδοσιν, οὐ δουλεύει Θεῷ, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ θελήματι. Οὐκ ἔστιν ἁμαρτήσαντα, τὴν ἀνταπόδοσιν διαδρᾶσαι, εἰ μὴ διὰ μετανοίας προσηκούσης τῷ σφάλματι.

νε΄. Τινὲς λέγουσιν, οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, ἐὰν μὴ ἐναργῶς δεξώμεθα τὴν χάριν τοῦ πνεύματος· ἀεὶ δὲ οἱ προαιρέσει ταῖς ἡδοναῖς ἐγκείμενοι, ὡς ἀβοήθητοι παραιτοῦνται τὸ κατὰ δύναμιν.

νς΄. Ἡ μὲν χάρις, τοῖς ἐν Χριστῷ βαπτισθεῖσι, μυστικῶς δεδώρηται· ἐνεργεῖ δέ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν. καὶ κρυφίως βοηθεῖν ἡμῖν ἡ χάρις οὐ παύεται· ἐφ' ἡμῖν δέ ἐστι ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν κατὰ δύναμιν· πρῶτον μὲν θεοπρεπῶς διεγείρει τὴν συνείδησιν, ὅθεν καὶ κακοποιοὶ μετανοήσαντες τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν. πάλιν ἐν διδασκαλίᾳ τοῦ πλησίον ἐγκρύπτεται. ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει, τῇ διανοίᾳ παρέπεται, καὶ διὰ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας, ἐκδιδάσκει τὸν νοῦν, τὴν ἑαυτῆς ἀλήθειαν. Εἰ οὖν τῆς μερικῆς ταύτης ἀκολουθίας μὴ κρύψωμεν τὸ τάλαντον, εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἐναργῶς εἰσελευσόμεθα.

νζ΄. Ὁ πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τὰς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος ἐπιζητῶν, ὅμοιός ἐστι δούλῳ ἀργυρωνήτῳ, ὃς ἅμα τῷ ἀγορασθῆναι, σὺν ταῖς ὠναῖς καὶ ἐλευθερίας γραφὴν ἐπιζητεῖ.

νη΄. Ὁ τὰς ἔξωθεν ἐπιφορὰς δικαιοσύνῃ Θεοῦ παραγινομένας εὑρηκώς, οὗτος ζητῶν τὸν Κύριον, εὗρε γνῶσιν μετὰ δικαιοσύνης.

νθ΄. Ἐὰν νοήσῃς, κατὰ τὴν γραφήν, ὅτι ἐν πάσῃ τῇ γῇ τὰ κρίματα Κυρίου, γενήσεταί σοι πᾶσα σύμβασις, θεογνωσίας διδάσκαλος.

ξ΄. Κατὰ τὴν ἑκάστου ἔννοιαν ἀπαντᾷ τὸ ὀφειλόμενον· τὴν δὲ ποικιλίαν τῆς ἁρμοδίου ἐπιφορᾶς, μόνος ὁ Θεὸς ἐπίσταται.

ξα΄. Ὅταν ἀτιμίας τινὰ παρὰ ἀνθρώπων πάθῃς, εὐθὺς τὴν ἐπιφορὰν τῆς παρὰ Θεοῦ δόξης ἐννόησον· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ ἀτιμίᾳ, ἄλυπος καὶ ἀτάραχος ἔσῃ· ἐπὶ δὲ τῇ δόξῃ, πιστὸς καὶ ἀκατάκριτος εὑρεθήσῃ, ὅταν ἐλεύσεται.

ξβ΄. Ἐπαινούμενος ὑπὸ πλήθους κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ, ἐπιδεικτικὸν μὲν μηδὲν ἐπιμίξῃς τῇ κυριακῇ οἰκονομίᾳ, ἵνα μὴ πάλιν ἐκ μεταβολῆς εἰς τοὐναντίον ἐμπέσῃς.

ξγ΄. Σπόρος οὐκ αὐξηθήσεται δίχα γῆς καὶ ὕδατος, καὶ οὐκ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐκτὸς ἑκουσίων πόνων, καὶ θείας ἀντιλήψεως.

A 53 Veræ cognitionis signum est, afflictionum tolerantia, neque suarum calamitatum aut damnorum culpam assignare hominibus. *Sapientiæ signa.*

54 Faciens bonum, & quærens retributionem, non seruit Deo, sed propriæ voluntati. Neque possibile est, eum qui peccauit, retributionem perficere, nisi per resipiscentiam delicto conuenientem & congruam.

55 Quidam dicunt, Non possumus bonum facere, nisi euidenter Spiritus sancti gratiam susceperimus. Semper autem tales animi proposito studentes voluptatibus, tanquam ij qui omni destituti sunt auxilio, faciendi facul- B tatem expostulant.

56 Gratia quidem iis qui in Christo baptizati sunt, arcana quadam & mystica ratione data est, operatur autem secundùm proportionem executionis præceptorum. Quin etiam occultè gratia nobis auxiliari non desinit: in nobis autem situm est, pro virili bonum facere aut non facere. *Liberum arbitrium.* Primùm quidem diuinitus excitat conscientiam. Vnde etiam malefici, vita per resipiscentiam in melius mutatâ, Deo accepti sunt. Rursum in doctrina proximi occultatur. Est etiam, quando in sacrarũ literarũ lectione cogitationem subsequitur, & per naturalem C ordinem mentem docet suam ipsius veritatem. Proinde si particularis huius ordinis talentum non defossum absconderimus, in gaudium Domini manifestè intrabimus.

57 Qui antequam præcepta exequatur, spiritus opem aut efficaciam quærit, seruo ære empto non est absimilis, qui simul atque emptus fuerit, vna cum pretio emptionis, etiam libertatis libellum quærit.

58 Qui externam condemnationem iustitia Dei prouenientem inuenit, ille quærens Dominum, inuenit cognitionem post iusti- D ficationem.

59 Si intellexeris, secundùm scripturam, in omni terra esse iudicia Domini, quicquid tibi acciderit, diuinam cognitionem te docebit.

60 Vnicuique pro animi conceptione occurrit, quid agere debeat: varietatem autem congrui successus, solus Deus nouit.

61 Ignominia affectus ab hominibus, illico retributionem gloriæ, quæ est à Deo, fac animo cogites: atque ita nullam tristitiam & conturbationem, ignominia ab hominibus E obiecta tibi illatura est: propter gloriam autem fidelis & irreprehensibilis inuenieris, cùm venerit. *Retributionis cogitatio.*

62 Cùm laudaris à multitudine secundùm voluntatem Dei, caue quicquam ostentationis dispensationi domioicæ admisceas: ne rursum mutatione facta, in contrarium prolabaris. *Ostentatio fugienda.*

63 Semen non excrescet accepto augmento, sine terra & pluuia: neque homo quicquam vtilitatis capiet sine laboribus voluntarijs, diuinoque adiutorio.

Bona conscientia. 64 Non affunditur sine nubibus pluuia: neque sine bona conscientia Deo placere possibile est.

65 Ne recuses discere, tametsi vehementer prudens fueris. Dei enim dispensatio vtilior est, quàm nostra prudentia.

66 Quando à voluptatis titillatione cor submotum fuerit à spontanei laboris loco, tunc instar grauissimi lapidis in lubrici loci descensu decurrentis, difficulter teneri potest.

67 Quemadmodum imperitus vitulus currens in gramine, defertur ad præcipitium: sic inuenitur anima, quæ paulatim à cogitationibus agitata aut pasta fuerit.

68 Cùm mens in Domino viriliter adulta, animam à temporali occupatione abstraxerit, tunc cor veluti à tortoribus punitur, trahentibus illud hinc & hinc mente & affectibus.

69 Quemadmodum ij qui in mari nauigant, solis æstum libenter perferunt: sic illi quibus odio sunt vitia, reprehensionem diligunt: Ille enim ventis auersatur, hæc verò affectibus.

70 Quemadmodum fuga in hyeme & in sabbato, dolor est corpori, & prophanatio animæ: sic affectuum resuscitatio senescenti corpori, & animæ sanctificatæ.

71 Nemo tantæ bonitatis & misericordiæ, ac Deus, est: at resipiscere nolenti, neque ipse largitur veniam

Tristitia ex peccatis. 72 Multi nostrûm sunt, quibus peccata tristitiam ingerunt: illorum tamen causas libenter suscipimus.

73 Talpa sub terram serpens, capta oculis, stellas videre non potest: & qui de rebus temporaneis Deo fidem non habet, neque de æternis potest credere.

Infideles. 74 Gratia pro gratia, vera cognitio à Deo data est hominibus, præ omnibus largitori credere, sui participes erudiens.

Hier. 51. 75 Cùm anima peccatis obnoxia accidentes sibi tribulationes non suscipit, tunc Angeli de illa dicunt: Medebamur Babyloni, & non est sanata.

76 Mens quæ veræ cognitionis obliuiscitur, pro rebus sibi contrariis, tanquam vtilibus, cum hominibus certamen suscipit.

Turpis cogitatio. 77 Quemadmodum in aqua, ignis durare non potest, ita neque turpis cogitatio in corde Dei amante Quoniam omnis qui Dei amatur est, etiam laboris amans est. Cæterùm labor voluntarius naturaliter voluptati inimicus est.

78 Affectus victus operis consuetudine per voluntatem, postea inuito etiam participi violenter excitatur.

A ξδ'. Οὐκ ἔστι χωρὶς νέφους ἐπιχυθῆναι βροχήν· οὐδὲ χωρὶς συνειδήσεως ἀγαθῆς διαρεστῆσαι Θεῷ.

ξε'. Μὴ ἀπόκνει μανθάνειν, κἂν λίαν φρόνιμος τυγχάνῃς· ἡ γὰρ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, ὠφελιμωτέρα ἐστὶ τῆς ἡμετέρας φρονήσεως.

ξϛ'. Ὅταν ὑφ' ἡδονῆς τινος ἡ καρδία παρακινηθῇ τοῦ τῆς φιλοπονίας τόπου, τότε λίθου βαρυτάτου δίκην ἐπὶ καταβάσει ἐξολισθήσασα, δυσκατακράτητος γίνεται.

ξζ'. Ὥσπερ μόσχος ἄπειρος βοτάνας ἐπιτρέχων, B καταντήσει εἰς ἀμφίκρημνον τόπον, οὕτως εὑρίσκεται ψυχὴ κατὰ μικρὸν ὑπὸ λογισμῶν ἀποβουκολουμένη.

ξη'. Ὅταν ὁ νοῦς ἀνδρισάμενος ἐν Κυρίῳ ἀποσπάσῃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ χρονίας προσλήψεως, τότε ἡ καρδία ὡς ὑπὸ δημίων κολάζεται, τεινόντων αὐτὴν ἔνθα καὶ ἔνθα τοῦ νοὸς καὶ τοῦ πάθους.

ξθ'. Ὥσπερ οἱ ἐν θαλάσσῃ πλέοντες, ἡδέως ὑπομένουσι τὸν ἡλιακὸν καύσωνα· οὕτως οἱ μισοῦντες τὴν κακίαν, ἀγαπῶσι ἔλεγχον. διότι ἐναντιοῦται, ὁ μὲν τοῖς ἀνέμοις· ὁ δὲ, τοῖς πάθεσιν.

C ο'. Ὥσπερ φυγὴ ἐν χειμῶνι, ἢ ἐν σαββάτῳ, ὀδύνη γίνεται τῇ σαρκί, καὶ βεβήλωσις τῇ ψυχῇ, οὕτως ἐπανάστασις παθῶν γηραλέῳ σώματι καὶ ψυχῇ καθιερωμένῃ.

οα'. Οὐδεὶς οὕτως ἀγαθὸς καὶ οἰκτίρμων, ὡς ὁ Θεός· τῷ δὲ μὴ μετανοοῦντι, οὐδὲ αὐτὸς ἀφίησι.

οβ'. Πολλοὶ λυπούμεθα ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, τὰς δὲ αὐτῶν αἰτίας, ἡδέως καταδεχόμεθα.

ογ'. Ἀσπάλαξ ὑπὸ γῆν ἕρπων τυφλὸς ὤν, ἀστέρας ἰδεῖν οὐ δύναται· καὶ ὁ μὴ πιστεύων περὶ προσκαί- D ρων, οὔτε περὶ τῶν αἰωνίων πιστεῦσαι δύναται.

οδ'. Χάρις πρὸ χάριτος, ἡ ἀληθὴς γνῶσις δεδώρηται τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῷ δωρησαμένῳ πιστεύειν, τοὺς μετόχους αὐτῆς ἐκδιδάσκουσα.

οε'. Ὅταν ἐναμάρτητος ψυχὴ τὰς ἐπερχομένας θλίψεις αὐτῇ οὐ καταδέχηται, τότε οἱ ἄγγελοι περὶ αὐτῆς λέγουσιν, ἰατρεύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἰάθη.

οϛ'. Νοῦς ἐπιλαθόμενος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, ὑ- E πὲρ τῶν ἐναντίων ὡς συμφερόντων, τοῖς ἀνθρώποις διαμάχεται.

οζ'. Ὥσπερ ἐν ὕδατι πῦρ χρονίσαι οὐ δύναται, οὕτως οὐδὲ λογισμὸς αἰσχρὸς, φιλοθέῳ καρδίᾳ, ὅτι πᾶς φιλόθεός ἐστι καὶ φιλόπονος· ἑκούσιος δὲ πόνος, ἐχθρὸς ἡδονῆς κατὰ φύσιν ὑπάρχει.

οη'. Πάθος ἔργου νομὴν κρατηθὲν διὰ τοῦ θελήματος, ὕστερον καὶ μὴ θέλοντι τῷ μετόχῳ βιαίως κατεπείγεται.

οθ'. Τῶν ἀκουσίων λογισμῶν τὰς αἰτίας ἀγαπῶμεν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέρχονται τῶν ἑκουσίων δηλονότι καὶ τὰ πράγματα.

π'. Οἴησις καὶ ἀλαζονεία βλασφημίας εἰσὶν αἴτια· φιλαργυρία δὲ καὶ κενοδοξία, ἀσπλαγχνίας καὶ ὑποκρίσεως.

πα'. Ὅταν ἴδῃ ὁ διάβολος, ὅτι ὁ νοῦς ἐκ καρδίας προσηύξατο, τότε μεγάλους καὶ κακοτέχνους λογισμοὺς ἐπιφέρει. μικραῖς γὰρ ἀρεταῖς, μεγάλας ἐπιφορὰς ἀναιρεῖν οὐκ ἀνέχεται.

πβ'. Λογισμὸς ἐγχρονίζων, δηλοῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου προσπάθειαν· ταχέως δὲ ἀναιρούμενος, σημαίνει πόλεμον καὶ ἐναντιότητα.

πγ'. Τρεῖς εἰσι νοητοὶ τόποι εἰς οὓς ὁ νοῦς ἐκ μεταβολῆς εἰσέρχεται, κατὰ φύσιν, παρὰ φύσιν, ὑπὲρ φύσιν· καὶ ὅταν μὲν εἰς τὸν κατὰ φύσιν εἰσέλθῃ, εὑρίσκει ἑαυτὸν αἴτιον τῶν πονηρῶν λογισμῶν, καὶ ἐξομολογεῖται τῷ Θεῷ τὰς ἁμαρτίας, ἐπιγινώσκων τὰς αἰτίας τῶν παθῶν· ὅταν δὲ εἰς τὸν παρὰ φύσιν γένηται, ἐπιλανθάνεται τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις διαμάχεται ὡς ἀδικοῦσιν αὐτόν· ὅταν δὲ εἰς τὸν ὑπὲρ φύσιν εἰσαχθῇ, εὑρίσκει τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὓς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀγάπην, χαράν, εἰρήνην· καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οἶδεν, ὅτι ἐὰν προκρίνῃ τὰς σωματικὰς φροντίδας, ἐμμεῖναι ἐκεῖ οὐ δύναται· καὶ ἀναχωρῶν τοῦ τόπου ἐκείνου, ἐμπίπτει εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ εἰς τὰς ἐπακολουθούσας αὐτῇ δεινὰς συμβάσεις, κἂν μὴ πρόσφατον, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ καιρῷ, ὡς οἶδεν ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη.

πδ'. Τοσοῦτον ἑκάστου γνῶσις ἀληθὴς τυγχάνει, ὅσον αὐτὴν πραότης καὶ ταπείνωσις καὶ ἀγάπη βεβαιώσωσι.

πε'. Πᾶς ὁ βαπτισθεὶς ὀρθοδόξως, ἔλαβε μυστικῶς πᾶσαν μὲν τὴν χάριν· πληροφορεῖται δὲ λοιπόν, κατὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν.

πς'. Ἐντολὴ Χριστοῦ κατὰ συνείδησιν ἐπιτελουμένη, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν τῆς καρδίας, δωρεῖται παράκλησιν· πλὴν, ἕκαστον αὐτῶν ἰδίῳ καιρῷ παραγίνεται.

πζ'. Ἔχε παράμονον δέησιν ἐπὶ παντὶ πράγματι, ὡς μηδὲν ἐπιτελεῖν δυνάμενος ἐκτὸς βοηθείας.

πη'. Οὐδὲν προσευχῆς εἰς συνεργίαν δυνατώτερον, καὶ πρὸς εὐδοκίαν Θεοῦ, οὐδὲν αὐτῆς ὠφελιμώτερον.

πθ'. Πᾶσα ἐργασία ἐντολῶν, ἐν αὐτῇ περικέκλεισται· τῆς γὰρ εἰς Θεὸν ἀγάπης οὐδὲν εὕρηται ἀνώτερον.

ϙ'. Προσευχὴ ἀρρέμβος, σημεῖον φιλοθείας τῷ προσμένοντι· ἀμέλεια δὲ αὐτῆς καὶ ῥεμβασμός, φιληδονίας τεκμήριον.

A 79 Cogitationum inuitis nobis emergentium causas amamus: atque hinc etiam ab eis quæ nobis volentibus contingunt, res nobis eueniunt.

80 Opinio & atrogantia, causa sunt blasphemiæ: auaritia autem & ambitio, immisericordiæ & hypocrise⁎s. *Blasphemia. Hypocrisis.*

81 Cùm viderit diabolus mentem ex corde orasse, tunc magnas & malitiosas cogitationes animo ingerit. Modicis enim virtutibus magnas impressiones subuertere non sustinet.

82 Cogitatio perseuerans, hominis affectum significat: at quæ celeriter tollitur, bellum & B repugnantiam indicat. *Cogitatio perseuerans.*

83 Tres sunt loci intellectuales, in quos animus ex mutatione ingreditur: vnus, secundùm naturam: alter, præter naturam: tertius, supra naturam. Et quando eum qui est secundùm naturam ingreditur, inuenit seipsum malarum cogitationum causam & authorem esse, confitetutque Deo peccata, cognoscens causam affectuum. Cùm verò in eo qui est præter naturam, constitutus fuerit, iustitiæ Dei obliuiscitur, contenditque cum hominibus, tanquam ipsum iniuria affecerint. At quando in eum qui est su- C pra naturam, inductus fuerit, tum Spiritus sancti fructus offendit, quos Apostolus vocat, charitatem, gaudium, pacem & reliqua. Neque illud ignorat, quòd si corporalium rerum curas prætulerit, sei bi perdurare non posse. Atque discedens ex illo loco, in peccatum incidit, inque grauia, quæ hoc consequuntur, dispendia: &, si non illico, suo tamen peculiari tempore, quemadmodum nouit Dei iustitia. *Gal 5.*

84 In tantum cuiusque cogoitio vera esse solet, quantum mansuetudo, & humilitas, & D charitas firmam fecerint.

85 Omnis ritè baptizatus, omnem gratiam accepit mysticè, plenissimè verò nouit reliquum, per præceptorum operationem.

86 Præceptum Christi quod iuxta conscientiam perficitur, secundùm multitudinem dolorum cordis largitur consolationem. Veruntamen vnumquodque horum suo tempore perficitur.

87 Constantem in omni re precationem obtine, quasi nihil citra opem possis effectum E reddere.

88 Ad parandum Dei subsidium, nihil est precatione efficacius aut potentius, atque ad eiusdem beneplacitum nihil illa vtilius. *Oratione nihil magis efficax.*

89 Omnis preceptorum executio in illa conclusa est. Ea enim quæ est erga Deum charitate, nihil dictu est sublimius.

90 Precatio attenta signum est amoris erga Deum perseuerantis. At eiusdem negligentia, & distracta mentis occupatio, studij voluptatis argumentum est *Oratio.*

91 Qui sine dolore & molestia vigilat, longanimis est, & vacat precationibus, ille perspicuè Spiritus sancti est particeps. Qui verò in his affligitur, voluntate tamen constanter perseuerat, actutum & ille subsidium consequetur.

Rom. 10. Hebr. 11.

92 Præceptum præcepto ostensum est excellentius: ideo etiam fides fide firmior inuenitur. Est fides ex auditu, secundùm Apostolum, & est fides rerum spetandarum substantia.

93 Pulchrum est, differendo prodesse interrogantibus: est autem longè præstantius, per virtutem & precationem illis cooperari. Etenim qui per hæc seipsum Deo offert, etiam proximo auxiliatur, proprio quodam auxilio.

94 Quòd si compendioso quodam sermone discendi cupidum iuuare est animus, fac illi ostendas precationem & rectam fidem, necnon rerum accidentium tolerantiam. Omnia enim reliqua, quæ pulchra sunt, per hæc inueniuntur.

95 Pro quibus rebus consequendis aliquis in Deum sperauit, illarum gratia ampliùs contendit cum proximo.

96 Si omne non voluntarium ex voluntariis, secundùm scripturam, causam habet & originem, nemo ita infensus est homini, vt sibiipsi existit. Voluntariam dicit cogitationem, non voluntariam autem contingentiam.

97 Omnium malorum dux est ignorantia, secunda post hanc est incredulitas.

98 Patientia & precatione fugienda est teotatio: quæ si absiot, si te illis opposueris, vehementiùs te impugnabit.

99 Qui iuxta doctrinam Christi mitis est, sapientibus est sapientior. Et qui humilis est corde, potentibus est potentior. Quoniam huiusmodi iugum Christi secundùm cognitionem baiulant.

Orationis necessitas.

100 Quæcunque citra precationem aut loquimur aut facimus, postea aut erronea aut damnosa existunt, ac nos ab omni cognitione rerum alienos esse arguunt.

Prauia semper & comitante gratia Dei.

101 Ex operibus & sermonibus & cogitatione est iustificatio: ex fide autem & gratia & pœnitentia, multi thesauri proueniunt.

102 Quemadmodum à pœnitentiam agente alienum est elato animo superbire: sic sua spōte peccantem humilem esse impossibile est.

103 Non est conscientiæ damnatio, humilitas: sed gratię Dei & condolentis affectus cognitio.

104 Quod domus sensibilis est communi aëri, hoc mens rationalis diuinæ gratiæ.

105 Quantum eieceris materiæ, tãtum aufugiet: quantũ verò inieceris, tantum accedet.

106 Materia domus, suppellex, & res cibaria: materia autem mentis, voluptas, & inanis gloriæ cupiditas.

ϟα'. Ὁ ἀλύπως ἀγρυπνῶν, καὶ μακροθυμῶν, καὶ προσευχόμενος, πνεύματος ἁγίου ἐναργῶς μέτοχος τυγχάνει· ὁ δὲ θλιβόμενος ἐν τούτοις, καὶ τῷ θελήματι ὑπομένων, ταχέως καὶ οὗτος ἐπιτυγχάνει τῆς ἀντιλήψεως.

ϟβ'. Ἐντολὴ ἐντολῆς ἀποδέδεικται διαφορωτέρα· διὸ καὶ πίστις πίστεως βεβαιοτέρα εὑρίσκεται. ἔστι πίστις ἐξ ἀκοῆς κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ ἔστι πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις.

ϟγ'. Καλὸν μὲν διὰ λόγων ὠφελεῖν τοὺς πυνθανομένους· κρεῖσσον δὲ, δι' ἀρετῆς καὶ προσευχῆς συνεργεῖν αὐτοῖς· ὁ γὰρ διὰ τούτων ἑαυτὸν προσφέρων τῷ Θεῷ, βοηθεῖ καὶ τῷ πέλας διὰ τοῦ ἰδίου βοηθήματος.

ϟδ'. Εἰ θέλεις συντόμῳ λόγῳ ὠφελῆσαι τὸν φιλομαθῆ, ὑπόδειξον αὐτῷ προσευχὴν καὶ πίστιν ὀρθὴν, καὶ τὴν ἐπερχομένων ὑπομονήν· πάντα γὰρ λοιπὰ τὰ καλὰ, διὰ τούτων εὑρίσκεται.

ϟε'. Περὶ ὧν τις ἤλπισεν εἰς Θεὸν, οὐκ ἔτι περὶ ἐκείνων τῷ πλησίον διαμάχεται.

ϟϛ'. Εἰ πᾶν ἀκούσιον ἐκ τῶν ἑκουσίων τὴν αἰτίαν ἔχει, κατὰ τὴν γραφὴν, οὐδεὶς οὕτως ἐχθρὸς ἀνθρώπου, ὡς αὐτὸς ἑαυτῷ τυγχάνει. ἑκούσιον λέγει τὸν λογισμόν. ἀκούσιον δὲ, τὴν συμβάσιν.

ϟζ'. Πάντων τῶν κακῶν προηγεῖται ἡ ἄγνοια· δευτέρα δὲ αὐτῆς ἐστιν, ἡ ἀπιστία.

ϟη'. Φεῦγε πειρασμὸν δι' ὑπομονῆς καὶ δεήσεως· εἰ δὲ ἐκτὸς τούτων ἀντιτάσσει, σφοδροτέρως ἐπέρχεται.

ϟθ'. Ὁ πρᾶος κατὰ Θεὸν, τῶν σοφῶν ἐστι σοφώτερος· καὶ ὁ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, τῶν δυνατῶν δυνατώτερος, ἐπεὶ τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ κατὰ γνῶσιν βαστάζουσι.

ρ'. Ὅσα ἐκτὸς προσευχῆς ἢ λαλοῦμεν, ἢ πράττομεν, ὕστερον ἢ σφαλερὰ, ἢ ἐπιβλαβῆ τυγχάνουσι, καὶ ἡμᾶς ἀγνώστους διὰ τῶν πραγμάτων ἐλέγχουσιν.

ρα'. Ἐξ ἔργων, καὶ λόγων, καὶ ἐννοίας, δικαίωσις· ἐκ δὲ πίστεως, καὶ χάριτος, καὶ μετανοίας, θησαυροὶ σωτηρίας πολλοί.

ρβ'. Ὥσπερ μετανοοῦντι ὑψηλοφρονεῖν ἀλλότριον, οὕτως ἑκουσίως ἁμαρτάνοντι, ταπεινοφρονεῖν ἀδύνατον.

ργ'. Οὐκ ἔστι συνειδήσεως κατάγνωσις ἡ ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ χάριτος Θεοῦ καὶ συμπαθείας ἐπίγνωσις.

ρδ'. Ὅπερ ἐστὶν οἶκος αἰσθητὸς τῷ κοινῷ ἀέρι, τοῦτο νοῦς λογικὸς τῇ θείᾳ χάριτι.

ρε'. Ὅσον ἂν ἐκβάλῃς ὕλην, τοσοῦτον αὐτομολήσει· καὶ ὅσον ἂν ἐμβάλῃς, τοσοῦτον ὑποχωρήσει.

ρϛ'. Ὕλη οἴκου, σκεύη καὶ βρώματα· ὕλη δὲ νοὸς, κενοδοξία καὶ ἡδονή.

ρζ'. Χώρημα καρδίας, ἐλπὶς εἰς Θεόν· στενοχωρία δὲ αὐτῆς, φροντὶς σωματική.

ρη'. Μία μέν ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος ἡ χάρις τοῦ πνεύματος· ἐνεργεῖ δὲ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται.

ρθ'. Ὥσπερ ὑετὸς ἐπιχυθεὶς τῇ γῇ, τοῖς φυτοῖς παρέχει ποιότητα, γλυκεῖαν μὲν τοῖς γλυκέσι, στυφὴν δὲ τοῖς στυφοῖς· οὕτω ἡ χάρις ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν ἀτρέπτως ἐπιβάλλουσα, ἁρμοζούσας τῆς ἀρετῆς τὰς ἐνεργείας χαρίζεται· τῷ διὰ Χριστὸν πεινῶντι, γίνεται τροφή, καὶ τῷ διψῶντι, πόμα ἡδύτατον· τῷ ῥιγῶντι, ἔνδυμα, καὶ τῷ κοπιῶντι, ἀνάπαυσις· τῷ προσευχομένῳ, ἐλπὶς καρδιακή, καὶ τῷ πενθοῦντι παράκλησις.

ρι'. Ὅταν δὲ οὖν ἀκούσῃς τῆς ἁγίας γραφῆς λεγούσης περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι ἐκάθισεν ἐφ' ἕκαστον τῶν ἀποστόλων· ἢ ὅτι ἐφήλατο ἐπὶ τὸν προφήτην, ἢ ἐνεργεῖ, ἢ λυπεῖται, ἢ σβέννυται, ἢ παροξύνεται· καὶ πάλιν, τοὺς μέν, ἀπαρχὴν ἔχοντας· τοὺς δέ, πλήρεις πνεύματος ἁγίου· μὴ τομήν, ἢ ἀλλοίωσιν ἐννοήσῃς ἐπὶ τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ πίστευε, καθὸν προειρήκαμεν εἶπεν, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ παντοδύναμον, δι' ὃν ἐν ταῖς ἐνεργείαις καὶ μένει ὅ ἐστι, καὶ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀποσώζει θεοπρεπῶς· αὐτὸ μὲν γὰρ ἡλίου δίκην, ἐπὶ τοὺς βαπτισθέντας ἐκκέχυται τελείως· ἕκαστος δὲ ἡμῶν, καθ' ὅσον μὲν τὰ ἐπισκοτοῦντα πάθη μισήσας περιαιρεῖ, ἀναλόγως φωτίζεται· καθ' ὅσον δὲ ἀγαπῶν αὐτὰ διαλογίζηται, ὁμοίως σκοτίζεται.

ρια'. Ὁ μισῶν πάθη, περιαιρεῖ τὰς τούτων αἰτίας· ὁ δὲ ταῖς αἰτίαις ἐγκαίμενος, ὑπὸ τῶν παθῶν καὶ μὴ βουλόμενος πολεμεῖται.

ριβ'. Ὅταν ὑπὸ τῶν πονηρῶν λογισμῶν ἐνεργώμεθα, ἑαυτοὺς αἰτιασώμεθα, καὶ μὴ πατρῴαν ἁμαρτίαν.

ριγ'. Ῥίζαι τῶν λογισμῶν εἰσιν, αἱ προφανεῖς κακίαι, ἃς χερσὶ καὶ ποσὶ καὶ στόματι ἐκδικούμενον ἕκαστος.

ριδ'. Οὐκ ἔστι προσομιλεῖν πάθει κατὰ διάνοιαν, μὴ ἀγαπῶντα τὰς τούτου αἰτίας. τίς γὰρ αἰσχύνης καταφρονῶν, κενοδοξίᾳ προσομιλεῖ; ἢ τίς ἐξουδένωσιν ἀγαπῶν, ἐπὶ ἀτιμίᾳ ταράσσεται; τίς δὲ καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ἔχων, ἡδονὴν σαρκὸς παραδέχεται; ἢ τίς τῷ Χριστῷ τελείως πιστεύων, μεριμνᾷ περὶ προσκαίρων, ἢ διαμάχεται;

ριε'. Ὁ ἐξουθενούμενος ὑπό τινος, καὶ μήτε λόγῳ, μήτε ἐννοίᾳ τῷ ἀτιμάσαντι φιλονεικῶν, γνῶσιν ἀληθῆ κέκτηται, καὶ πίστιν βεβαίαν ἐπιδείκνυται τῷ δεσπότῃ.

ρις'. Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς τοῦ

107 Capacitas cordis, spes in Deum est: at eiusdem angustia, cura rerum corporalium.

108 Vna est & immutabilis gratia Spiritus: operatur autem in vnoquoque, quemadmodum sibi visum fuerit.

109 Quemadmodum pluuia terræ infusa, accommodatam qualitatem plantis suppeditat, dulcem quidem dulcibus, acerbam autē acerbis: sic quoque gratia in corda fidelium assiduè descendens ac influens, conuenientes virtutibus actiones largitur: Esurienti propter Christum, cibus fit: sitienti, potus delicatissimus: algenti indumentum: laboranti requies: precanti cordis spes: & lugenti consolatio.

Gratia varij effectus.

110 Cùm audieris sacram scripturam dicentem de sancto Spiritu, quòd descenderit super singulos Apostolorum, aut quòd insilierit super prophetam: aut, operatur, contristatur, extinguitur, aut exasperatur: & rursus, alios quidem primitias Spiritus habentes, alios verò plenos sancto Spiritu: Ne sectionem, aut versionem seu mutationem Spiritus sancti in animo cogites: sed ad eum modum crede, quem diximus: nempe immutabilem, immobilem, & omnipotentem. Propterea etiam in actionibus & manet & versatur, & vnicuique, quod decet, conseruat diuinitus. Ille enim solis instar super baptizatos perfectè effusus est. Vnusquisque autem nostrûm in quantum obtenebrantes affectus odio habuerit, & sustulerit è medio, similiter & illuminatur: quantum verò eosdem amans animo retractauerit, tantum etiam obscuratur.

Act. 1.

111 Qui affectus odio habuerit, eorundem causas tollit, ac præscindit. Verùm qui causis incumbit, ille etiam nolens ab affectibus impugnatur.

112 Cùm à prauis cogitationibus irritamur aut impellimur: ipsi nos accusemus, & non paternum piaculum.

Cogitationum malitia.

113 Cogitationum radices sunt aperta vitia: quæ manibus pedibusque, & ore nostrûm quisque eiiciat.

114 Non licet ex proposito colloquium inire cum affectibus, nisi eorum causas & occasiones dilexerimus. Quis enim contemnens turpitudinem, inanem gloriam colendam amplectitur? Aut quis contemptum amans, propter acceptam ignominiam conturbaretur? Quis autem cor contritum & humiliatum habens, voluptatem carnis susciperet? Aut quis Christo perfecta & syncera fide adhærens, de rebus temporalibus sollicitus est, aut pro eisdem contentiosè pugnat?

115 Qui spernitur ab aliquo, neque tamen vel verbo vel cogitatione cum eo, à quo spernitur, expostulat, ille veram cognitionem possidet, ac firmam fidem Domino ostendit.

116 Mendaces sunt filij hominum in state-

ris, vt decipiant: cùm tamen Deus vnicuique quod iustum est, conseruet.

Psalm. 61.

117 Si neque decipienti vlla accrescit abundantia, neque ei qui decipitur, vlla penuria: in imagine pertransit homo, veruntamen frustra conturbatur.

Psalm. 38.

Dolere ignominia.

118 Cùm videris aliquem in multa ignominia dolentem, scias eum ambitionis cogitationibus impletum, libenter cordis seminum metere manipulos.

119 Qui voluptatibus corporalibus, prӕterquam par est, fruitur, ille centuplicibus laboribus pensabit abundantiam.

120 Qui in imperio est, subdito debet dicere debitum officium, at non auscultanti malorum pœnam annuntiare.

Iniuriam patientes.

121 Qui iniuria afficitur ab aliquo, neque tamen iniurianti debitam vltionem quærit, secundùm eam quidem partem Christo credit: & centuplicia quidem in hoc seculo accipit, & vitam æternam hæreditate consequetur.

122 Memoria Dei labor cordis est pro pietate susceptus. Omnis autem qui Dei obliuiscitur, voluptuarius & omni misericordia carens redditur.

123 Ne dicas, eum qui ab affectibus liber est, affligi aut dolere non posse. Nam tametsi non pro seipso, pro proximo tamen istud facere debuit.

124 Cùm inimicus peccatorum obliuioni datorum multa chirographa assecutus fuerit, tunc debitorem etiam in memoria ea ipsa facere adigit, peccati causa rationabiliter abutens.

125 Si volueris indesinenter Dei memor esse, ne auerseris eius correptiones & pœnas, tanquam iniustas: sed velut iustè venientes tolera. Siquidem tolerantia in singulis malis accidentibus memoriam renouat ac refricat: cæterùm repulsio & querimonia hilarem cordis laborem minuit, atque ita remissione obliuionem inducit & operatur.

126 Si volueris apud Dominum peccata tua occultare, fac, ne ambitiosè virtutes tuas manifestes hominibus. Quicquid enim in his fecerimus, hoc etiam Deus in illis faciet.

127 Virtutem occultans, ne extollaris, quasi iustitiam operatus esses. Iustitia enim est, non tantùm celare quę pulchra sunt, verumetiam ne mente quidem concipere quippiam eorum quibus renuntiaueris.

Gaudium ex patientia.

128 Ne gaudeas, cùm alicui benefeceris: sed cùm citra acceptarum iniuriarum memoriam, ingruentem aduersitatem pertuleris. Quo enim modo noctes diebus, eodem vitia succedunt virtutibus.

129 Gloriæ & auaritiæ atque voluptatis studium, benefactorum collationem immaculatam permanere non sinunt, nisi priùs ipsæ, metu Dei prostratæ conciderint.

ἀδικήσωσιν, ἑκάστῳ τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ ἀποσώζοντος.

ριζʹ. Εἰ οὔτε τῷ ἀδικοῦντι ἐστὶ περίσσευμα, οὔτε τῷ ἀδικουμένῳ ὑστέρημα, ἐν εἰκόνι μὲν διαπορεύεται ἄνθρωπος, πλὴν μάτην ταράσσεται.

ριηʹ. Ὅταν ἴδῃς τινὰ ἐν πολλαῖς ἀτιμίαις ὀδυνώμενον, γίνωσκε ὅτι λογισμοῖς κενοδοξίας ἐμφορηθεὶς, ἡδέως τῶν καρδιακῶν σπερμάτων θερίζει τὰ δράγματα.

ριθʹ. Ὁ σωματικαῖς ἡδοναῖς πέρα τοῦ δέοντος ἀπολαύσας, ἑκατονταπλασίοις πόνοις ἀποτίσει τὴν περισσείαν.

ρκʹ. Ἀρχικὸς ὑποτακτικῷ χρεωστεῖ λέγειν τὸ ὀφειλόμενον· παρακουομένῳ δὲ, τὴν ἐπιφορὰν τῶν κακῶν προδιαγγέλλειν.

ρκαʹ. Ὁ ἀδικούμενος παρά τινος, καὶ μὴ παραζητῶν τῷ ἀδικοῦντι τὰ δέοντα, κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος πιστεύει τῷ Χριστῷ, καὶ ἑκατονταπλασίως λαμβάνει ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ κληρονομεῖ ζωὴν τὴν αἰώνιον.

ρκβʹ. Μνήμη Θεοῦ ἐστι, πόνος καρδίας ὑπὲρ εὐσεβείας γινόμενος· πᾶς δὲ ἐπιλανθανόμενος τοῦ Θεοῦ, ἡδυπαθὴς καὶ ἀνάλγητος γίνεται.

ρκγʹ. Μὴ λέγε, ὅτι ὁ ἀπαθὴς θλίβεσθαι οὐ δύναται· κἂν μὴ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πλησίον τοῦτο κεχρεώστηκεν.

ρκδʹ. Ὅταν ὁ ἐχθρὸς τῶν ἐν τῇ λήθῃ ἁμαρτημάτων πολλὰ κρατήσῃ χειρόγραφα, τότε καὶ ἐν τῇ μνήμῃ ποιεῖν αὐτὰ τὸν χρεωφειλέτην ἀναγκάζει, τῷ τῆς ἁμαρτίας λόγῳ εὐλόγως ἀποχρώμενος.

ρκεʹ. Εἰ βούλει διηνεκῶς μνημονεύειν Θεοῦ, μὴ ἀπωθοῦ ὡς ἀδίκους τὰς ἐπιφορὰς, ἀλλ' ὡς δικαίως ἐρχομένας ὑπόμενε. ἡ μὲν γὰρ ὑπομονὴ, δι' ἑκάστης συμβάσεως τὴν μνήμην ἀνακινεῖ· ἡ δὲ παραίτησις, μειοῖ τὸν φαιδρὸν τῆς καρδίας πόνον, καὶ διὰ τῆς ἀνέσεως τὴν λήθην ἐργάζεται.

ρκϛʹ. Ἐὰν θέλῃς παρὰ Κυρίου ἐπικαλυφθῆναι τὰς ἁμαρτίας σου, μὴ φανεροποιήσῃς ἀνθρώποις τὰς σεαυτοῦ ἀρετάς· ὃ γὰρ ἂν περιστείλωμεν ἐπὶ ταύταις, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐπ' ἐκείναις ἐργάζεται.

ρκζʹ. Κρύψας ἀρετὴν, μὴ ἐπαίρου ὡς δικαιοσύνην ἐκτελέσας· δικαιοσύνη γάρ ἐστι, μὴ μόνον τὸ κρύπτειν τὰ καλὰ, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἐννοεῖν τι τῶν ἀπηγορευμένων.

ρκηʹ. Μὴ χαῖρε ὅταν εὖ ποιήσῃς τινὶ, ἀλλ' ὅταν ἀμνησικάκως ὑπομείνῃς τὴν ἐπιφερομένην ἐναντιότητα. ὃν γὰρ τρόπον αἱ νύκτες τὰς ἡμέρας, οὕτως αἱ κακίαι τὰς ἀρετὰς διαδέχονται.

ρκθʹ. Κενοδοξία, καὶ φιλαργυρία, καὶ ἡδονὴ ἄσπιλον εὐποιΐαν διαμένειν οὐκ ἀφιᾶσιν, εἰ μὴ πρότερον αὗται φόβῳ Θεοῦ καταπέσωσιν.

ρλ'. Εἰς τὰς ἀκουσίους ὀδύνας, τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ θαυμασίως ἐγκέκρυπται, τὸν ὑπομένοντα εἰς μετάνοιαν ἕλκον, καὶ ἀπαλλάττον τῆς αἰωνίου κολάσεως.

ρλα'. Τινὲς ἐργαζόμενοι ἐντολὰς, ἐν ζυγῷ ἀντιρρέψαι αὐτὰς ταῖς ἁμαρτίαις ἐκδέχονται· τινὲς δὲ δι' αὐτὸν τὸν ἀποθανόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐξευμενίζονται· ζητητέον τίς αὐτῶν ἔχει ὀρθὸν τὸ φρόνημα.

ρλβ'. Γεέννης φόβος καὶ παραδείσου πόθος, παρέχουσι τὴν τῶν θλιβερῶν ὑπομονήν· καὶ τοῦτο, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γινώσκοντος τοὺς διαλογισμοὺς ἡμῶν.

ρλγ'. Ὁ πιστεύων περὶ τῶν μελλόντων, τῶν ὧδε ἡδέων ἀδιδάκτως ἀπέχεται· ὁ δὲ ἀπιστῶν, ἡδὺς καὶ ἀνάλγητος γίνεται.

ρλδ'. Μὴ εἴπῃς, πῶς ἡδυπαθεῖ ὁ πένης, μὴ ἔχων τὰ αἴτια· δύναται γάρ τις καὶ διὰ μόνων τῶν λογισμῶν, ἀθλιωτέρως ἡδυπαθεῖν.

ρλε'. Ἑτέρα ἐστὶ γνῶσις πραγμάτων, καὶ ἑτέρα ἐστὶν ἀληθείας ἐπίγνωσις. καθ' ὅσον οὖν διαφέρει ὁ ἥλιος τῆς σελήνης, κατὰ τοσοῦτον τῆς προτέρας ἡ δευτέρα ὠφελιμωτέρα τυγχάνει. ἡ τῶν πραγμάτων γνῶσις, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν περιγίνεται· ἡ δὲ ἀληθείας ἐπίγνωσις, κατὰ τὸ μέτρον τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος. Εἰ οὖν θέλεις σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, πειρῶ πάντοτε ὑπερβαίνειν τὰ αἰσθητὰ, καὶ διὰ μόνης ἐλπίδος προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ. οὕτω γὰρ ἀγγέλους μὲν παρατρεπομένους, εὑρήσεις ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, διὰ τῶν προσβολῶν πολεμούσας σοι· τούτους δὲ διὰ τῆς προσευχῆς νικῶν καὶ μένων εὔελπις εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τῆς μελλούσης ὀργῆς ῥυομένην σε.

ρλϛ'. Ὁ συνιὼν τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Παύλου μυστικῶς εἰρημένον, τὴν πάλην ἡμῶν πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας φήσαντος, γνώσεται καὶ τὴν παραβολὴν τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν.

ρλζ'. Ὁ νόμος ἓξ ἡμέρας τυπικῶς ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ ἑβδόμῃ σχολάζειν, παρακελεύεται· ἐπειδὴ ψυχῆς ἔργον ἐστὶν, ἡ διὰ χρημάτων εὐποιΐα· σχολὴ δὲ αὐτῆς καὶ κατάπαυσις, τὸ, πωλῆσαι πάντα, καὶ δοῦναι πτωχοῖς κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· καὶ διὰ τῆς ἀκτημοσύνης καταπαύσαντα, τῇ νοερᾷ σχολάζειν ἐλπίδι. εἰς ταύτην τὴν κατάπαυσιν, καὶ ὁ Παῦλος ἡμᾶς μετὰ σπουδῆς προτρέπεται λέγων, σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν. Ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν, οὐκ ἀποκλείοντες τὰ μέλλοντα, οὔτε ὧδε τὴν καθολικὴν ἀνταπόδοσιν εἶναι ὁρίζοντες· ἀλλ' ὅτι χρὴ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ ἔχειν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργοῦσαν, καὶ οὕτω κατ' ἀναλογίαν εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

A 130 In doloribus non voluntariis misericordia Dei mirabili quadam ratione occultata est, tolerantem trahens ad pœnitentiam, & liberans ab æternis supplicijs. *Tribulationes tolerandæ.*

131 Quidam exequentes præcepta, expectant, vt ea peccatis in statera præpoderent. Alij verò per eum qui pro peccatis nostris mortuus est, in beneuolentiam Dei semet insinuant. Quærendum, quinam illorum rectiùs sapiant.

132 Gehennæ metus, & paradisi desiderium, B præbent afflictionum patientiam: & hoc non ex seipsis, sed ex eo qui cognoscit cogitationes nostras. *Patientia vnde nascatur.*

133 Qui de rebus futuris fidem habet, à rebus huius seculi dulcibus & voluptuosis, nullo docente, abstinet: qui verò non credit, voluptuarius, & carens omni misericordia efficitur.

134 Ne dixeris: Quomodo pauper indulget voluptatibus, non habens occasionem aut facultatem seruiendi illis? Potest enim aliquis vel solis cordis cogitationibus voluptatum illecebris miserrimè esse C deditus.

135 Aliud est rerum cognitio, & aliud veritatis cognitio. Quanto enim sol lunâ præstantior, tanto priore secunda est præstantior. Rerum cognitio, pro modo executionis præceptorum accidit: at veritatis cognitio, secundùm mensuram spei, quæ est in Christum. Itaque si saluari volueris, & in veritatis cognitionem peruenire, enitere prorsus omnia sensibilia excedere ac sola spe Deo adhærere. Ad hunc enim modum procul antè admonitus, inuenies principes & potestates, per suggestiones tibi bellum inferentes: hoc autem oratione vinces, inque bona spe perseuerabis gratiæ Dei, quę à ventura ira te liberabit. *Rerum & veritatis cognitio differunt.* *Obserua hic varias conditiones agentis & contemplantis.* D

136 Qui intelligit id quod à sancto Paulo mystice dicitur, affirmante, nostram luctam aduersus spiritualia esse nequitiæ, ille cognoscet etiam parabolam Domini, docentis semper orandum esse, & non defatigandum. *Ephes. 6.* *Luc. 18.*

137 Sex dies sub figuræ prætextu operari, septimo autem otium agere lex iubet. Quia animæ opus est, opibus prodesse egentibus: E otium autem eius & requies, vendere omnia & dare pauperibus, secundùm sermonem Domini: atque ita per rerum nuditatem quiescentem nouæ spei vacare. Ad eandem requiem & Paulus omni nos hortatur studio, sic inquiens: Festinemus ingredi in illam requiem. Hæc autem diximus, non excludentes futura, neque hic plenariam retributionem esse definientes: sed quòd oporteat primùm in corde habere gratiam Spiritus sancti operantem, atque ita secundùm proportionem ingredi in regnum cœlorum. *Sabbatum.* *Hebr. 4.*

Hoc manifestans etiam Dominus dicebat, Regnum cœlorum intra vos est. Hoc etiam Apostolus dixit: Fides est sperandarum substantia rerum. Et iterum: Sic currite, vt comprehendatis. Et iterum: Probate vos ipsos, num sitis in fide. An verò non cognoscitis, quòd Christus Iesus in vobis est? nisi fortè reprobi estis.

Luc.17. Hebr.11. 1 Cor.9. 2.Cor.13.

138 Qui veritatis cognitionem consecutus est, afflictionibus non repugnat: neque enim ignorat, quòd in timorem Dei perducant hominem.

Patientia.

139 Præterita peccata specie quadam memoria repetita, nocent homini in bona spe constituto. Nam cum tristitia apparentia à spe abducunt: sine tristitia autem sub imagine quadam concepta in animo, veteri inquinatione hominem contaminant.

140 Cùm mens per vitiorum abnegationem & renuntiationem spem vnicè considerandam apprehenderit, tunc inimicus sub confessionis prætextu, antè menti impressa vitia effingit: vt affectus gratia Dei obliuioni traditos, iterum incensos exsuscitet, & hominem latenter iniuria afficiat. Tunc enim si clarus & affectibus inimicus existat, necessariò obtenebrabitur, detentus & confusus propter perpetrata vitia. Et si nebulosus adhuc & voluptatum amans fuerit, omnino vnà perseuerabit, & affecto animo cum occurrentibus affectionibus familiaritatem contrahet: vt mentis anticipatio, talis memoria, & non confessio inueniatur. Itaque si volueris Deo offerre irreprehensibilem confessionem, speciatim errorum ne recorderis (nam valdè inquinant animum) verùm horum illecebras generosè perferto.

Cautè lege, nã recogitare per confessionem peccata in amaritudine pœnitẽtis animæ, sanctissimum & vilissimum est.

141 Ea minimè curari possunt, quæ ex præteritorum peccatorum consuetudine naturam quandam subinduxerunt.

Cautè lege, nã etsi vitiorum habitus difficilè curẽtur, curari tamẽ possunt, nec simpliciter incurabiles dici possunt.

142 Scientia præditus, quique veritatem nouit, nequaquam memoria rerum factarum, sed patientia rerum contingentium confitetur Deo.

143 Cùm abieceris laborem & ignominiam ne pollicearis per alias virtutes resipiscentiam. Ambitio enim & indolentia in rebus secundis inseruire peccato solent.

144 Sicut virtutes laboribus & ignominia, sic etiam vitia voluptatibus & gloria procreari consueuerunt.

Virtutum & vitiorum causa.

145 Omnis corporalis voluptas ex præsumpta licentia prouenit. Porrò licentiam incredulitas generat.

146 Qui in peccatis constitutus est, non potest solus carnalem voluptatem superare. Quipropter prouocatorem habet irrequietum, & vrgentem affectibus.

147 Qui vrgentur affectibus, his oratio, atque submissio siue humiliatio est necessaria. Vix enim licet cum auxilio mentis anticipationibus repugnare.

Oratio.

τοῦτο φανεροποιῶν ὁ Κύριος, ἔλεγεν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι. τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος ἔλεγεν, ἔστι πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις· καὶ πάλιν, οὕτως τρέχετε, ἵνα καταλάβητε· καὶ πάλιν, δοκιμάζετε ἑαυτοὺς εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει· εἰ δὲ οὐκ ἐπιγινώσκετε ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, εἰ μήτι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε.

ρλη'. Ὁ ἀλήθειαν ἐγνωκὼς, ταῖς θλιβεραῖς ἐπιφοραῖς οὐκ ἀντιτάσσεται· οἶδε γὰρ ὅτι εἰς φόβον Θεοῦ ὁδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον.

ρλθ'. Αἱ παλαιαὶ ἁμαρτίαι κατ' εἶδος μνημονευθεῖσαι, βλάπτουσι τὸν εὔελπιν· μετὰ λύπης μὲν γὰρ ἀναπολισθεῖσαι, τῆς ἐλπίδος ἀφιστῶσιν· ἀλύπως δὲ ἐξεικονισθεῖσαι, τὸν παλαιὸν μολυσμὸν ἐναποτίθενται.

ρμ'. Ὅταν ὁ νοῦς κρατήσῃ δι' ἀρνήσεως τὴν μονολόγιστον ἐλπίδα, τότε ὁ ἐχθρὸς προφάσει ἐξομολογήσεως, τὰ προγεγραμμένα κακὰ ἐξεικονίζει, ἵνα τὰ χάριτι Θεοῦ ἐπιλησθέντα πάθη, ἀναζωπυρήσῃ καὶ λεληθότως ἀδικήσῃ τὸν ἄνθρωπον. τότε γὰρ κἂν φαιδρὸς καὶ μισοπαθὴς ὑπάρχῃ, ἐξ ἀνάγκης σκοτισθήσεται, συγχυθεὶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις· κἂν ὁμιχλώδης ἔτι καὶ φιλήδονος εἴη, συσχεθεὶς πάντως καὶ ἐμπαθῶς προσομιλήσει ταῖς προσβολαῖς, ὡς πρόληψιν εὑρεθῆναι τὴν τοιαύτην μνήμην, καὶ οὐκ ἐξομολόγησιν. εἰ θέλεις Θεῷ προσφέρειν ἀκαταγνώστως ἐξομολόγησιν, μὴ μνημόνευε κατ' εἶδος τὰς παραβάσεις· λίαν γὰρ μολύνουσι τὴν διάνοιαν· ἀλλ' ὑπόμενε γενναίως τὰς τούτων ἐπαγωγάς.

ρμα'. Τὰ ἀνιαρὰ, διὰ τὰς προεγνωσμένας ἁμαρτίας ἐπέρχονται πάσης πλημμελείας τὸ προσφυὲς ἐπικομίζοντα.

ρμβ'. Ὁ γνωστικὸς καὶ εἰδὼς τὴν ἀλήθειαν, οὐ διὰ μνήμης τῶν πραχθέντων, ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς τῶν ἐπερχομένων, ἐξομολογεῖται τῷ Θεῷ.

ρμγ'. Ἀποβαλὼν πόνον καὶ ἀτιμίαν, μὴ ἐπαγγέλλου δι' ἑτέρων ἀρετῶν μετάνοιαν· κενοδοξία γὰρ καὶ ἀναλγησία δουλεύειν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ διὰ δεξιῶν πεφύκασιν.

ρμδ'. Ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πόνοι καὶ ἀτιμίαι, οὕτω καὶ τὰς κακίας ἡδοναὶ καὶ δόξαι τίκτειν εἰώθασι.

ρμε'. Πᾶσα σωματικὴ ἡδονὴ, ἐκ προβαλούσης ἐστὶν ἀνέσεως· ἄνεσιν δὲ γεννᾷ ἡ ἀπιστία.

ρμς'. Ὁ ὢν ὑπὸ ἁμαρτίας, οὐ δύναται μόνος περιγενέσθαι τοῦ σαρκικοῦ θελήματος. διότι τὸν ἐρεθισμὸν ἄπαυστον ἔχει καὶ ἐγκείμενον τοῖς πάθεσιν.

ρμζ'. Ἐμπαθεῖς ὄντας προσεύχεσθαι δεῖ καὶ ὑποτάσσεσθαι· μόλις γὰρ ἐστὶ μετὰ βοηθείας πολεμῆσαι τὰς προλήψεις.

148 Qui

ρμη'. Ὁ μεθ' ὑποταγῆς καὶ προσευχῆς παλαίων τῷ θελήματι, ἀθλητής ἐστιν ἔμμεθοδος, ὁ τὴν νοητὴν πάλην διὰ τῆς τῶν αἰσθητῶν ἀποχῆς προφανῶς ἐπιδεικνύμενος.

ρμθ'. Ὁ μὴ συναλλάσσων τῷ Θεῷ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ὑποσκελίζεται ἐν τοῖς ἰδίοις ἐπιτηδεύμασι, καὶ ὑποχείριος τῶν ἀντιπάλων γίνεται.

ρν'. Ὅταν ἴδῃς δύο κακοὺς ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, γίνωσκε ὅτι ἕτερος τῷ ἑτέρῳ συνεργεῖ πρὸς τὸ θέλημα.

ρνα'. Ὑψηλόφρων καὶ κενόδοξος, ἀλλήλοις ἡδέως συναλλάσσουσιν· ὁ μὲν γὰρ δουλικῶς ὑποπίπτοντα ἐπαινεῖ τὸν κενόδοξον· ὁ δὲ, συνεχῶς ἐπαινοῦντα, μεγαλύνει τὸν ὑψηλόφρονα.

ρνβ'. Φιλαλήθης ἀκροατὴς, ἀμφοτέρωθεν πορίζεται τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ μὲν τοῖς ἀγαθοῖς μαρτυρούμενος, προθυμότερος γίνεται· ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς ἐλεγχόμενος, μετανοεῖν ἀναγκάζεται.

ρνγ'. Δεῖ ἡμᾶς κατὰ τὴν προκοπὴν, καὶ τὸν βίον ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν βίον, ὀφείλομεν τὰς προσευχὰς ἀναφέρειν τῷ Θεῷ.

ρνδ'. Καλὸν μὲν τὴν κεφαλαιωδεστέραν κρατεῖν ἐντολὴν, καὶ μηδὲν κατ' εἶδος μεριμνᾷν, μηδὲ κατ' εἶδος προσεύχεσθαι, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν τὴν βασιλείαν, κατὰ τὸν λόγον Κυρίου· εἰ δὲ περὶ ἑκάστης χρείας φροντίζομεν, ὀφείλομεν περὶ ἑκάστης προσεύχεσθαι· ὁ γὰρ ἐκτὸς προσευχῆς τι ποιῶν ἢ φροντίζων, οὐκ εὐοδοῦται ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ πράγματος· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ εἶπεν ὁ Κύριος, οὐ δύνασθε χωρὶς ἐμοῦ ποιεῖν οὐδέν.

ρνε'. Τὸν παραλογιζόμενον τὴν περὶ προσευχῆς ἐντολὴν, ἀτοπώτεραι παρακοαὶ διαδέχονται, ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ καθάπερ δέσμιον παραπέμπουσα.

ρνς'. Ὁ τὰ ἐνεστῶτα θλιβερὰ προσδοκίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν προσδεχόμενος, γνῶσιν ἀληθείας εὕρηκε, καὶ ὀργῆς καὶ λύπης ταχέως ἀπαλλαγήσεται.

ρνζ'. Ὁ κακουχίαν καὶ ἀτιμίαν ὑπὲρ ἀληθείας αἱρούμενος, ἀποστολικὴν ὁδὸν πορεύεται, τὸν σταυρὸν ἄρας, καὶ τὴν ἅλυσιν περικείμενος· ὁ δὲ ἐκτὸς τῶν δύο τούτων προσέχειν τῇ καρδίᾳ πειρώμενος, πλανᾶται κατὰ νοῦν, καὶ ἐμπίπτει εἰς πειρασμοὺς καὶ παγίδας τοῦ διαβόλου.

ρνη'. Οὔτε τοῖς λογισμοῖς τοῖς κακοῖς ἐκτὸς τῶν αἰτιῶν, οὔτε ταῖς αἰτίαις ἐκτὸς τῶν λογισμῶν ἐστι πολεμοῦντα νικῆσαί ποτε. ὅταν γὰρ τὸ ἓν μονομερῶς ἀποβάλωμεν, μετ' οὐ πολὺ διὰ τοῦ ἑτέρου τοῖς ἀμφοτέροις ἐμφερόμεθα.

ρνθ'. Ὁ φόβῳ κακοπαθείας καὶ ὀνειδισμοῦ τοῖς ἀνθρώποις μαχόμενος, ἢ ὧδε δι' ἐπιφορᾶς περισσοτέρως κακοπαθεῖ, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀνηλεῶς κολάζεται.

A 148 Qui cum subiectione & precatione aduersus voluntatem luctatur, hic athleta valde industrius & artificiosus est: qui mentis luctam per rerum sensibilium abstinentiam manifestò ostendit.

149 Qui non conciliat Deo suam voluntatem, supplantatur & euertitur propriis exercitiis, & ab aduersariis superatur.

150 Cùm videris duos improbos mutua beneuolentia coniunctos, tum scias, quòd alter alteri cooperatur ad voluntatem.

151 Superbus & ambitiosus inter se libenter familiaritatem ineunt. Ille enim seruiliter succumbentem ambitiosum laudat. hic verò indesinenter laudantem magnificat superbum.

Amor veritatis.

B 152 Veritatis amans auditor, vtrinque veritatem lucratur. Cùm enim in bonis testimonio vincitur, promptior & melior redditur: in malis autem dum coarguitur, ad resipiscentiam adigitur.

153 Oportet nos secundùm quod proficimus, etiam vitam instituere: & secundùm vitam, debemus precationes offerre Deo.

C 154 Equidem pulchrum est, vt maximè summarium illud præceptum arripiamus, & nihil speciatim solliciti simus, neque quicquam speciatim precemur, sed solum regnum Dei, iuxta Domini sermonem, quæramus. Si verò de vnaquaque re necessaria sollicitè cogitauerimus, debemus etiam pro vnaquaque consequenda preces ad Deum fundere. Quicunque enim sine precatione aliquid facit, aut sollicito animo cogitat, ille nullam prosperitatem tandem sentiet. Et hoc est quod dixit Dominus: Sine me nihil potestis facere.

Orationis necessitas.

Ioan 15.

D 155 Fallentem præceptum de faciendis precationibus, absurdiores inobedientiæ excipient, altera alteri tanquam vinctum alternis vicibus transmittentes.

156 Qui instantes huius vitæ molestias ac tribulationes futurorum bonorum expectatione suscipit, veritatis cognitionem inuenit, & ab iracundia atque tristitia facilè liberabitur.

157 Qui ærumnas & ignominiam pro veritate elegit, ille apostolicam viam, sublata in humeros cruce & vinctus catena, ambulat. Qui verò citra hæc duo cordi morem gerere voluerit, errat secundùm animum, & incidit in E tentationes & laqueos diaboli.

158 Neque qui aduersus malas cogitationes sine caussis, neque qui aduersus caussas sine cogitationibus pugnat, vnquam vincit. Vno enim tantùm profligato, non multo pòst per alterum in vtrumque rapitur.

Pugna contra cogitationes.

156 Qui metu vexationis & contumeliæ pugnat cum hominibus, ille aut in hac vita per impressiones abundantiùs vexabitur, aut in futuro seculo immisericorditer punietur.

160 Qui omnium malorum impetum & impressionem excludere voluerit, debet precationibus Deo commendare sua negotia, & spem, quæ in illum est, animo apprehendere, curam verò rerum sensibilium pro virili contemnere.

161 Cùm diabolus hominem inuenerit, sine necessitate negotiis corporalibus vacantem, primùm quidem rapit ipsius cognitionis spolia, deinde spem, quam in Deum habet, veluti caput amputat.

162 Si quando puræ precationis tutum locum inueneris, rerum cognitionem, quam tibi inimicus suggerit in tempore, caue suscipias: ne id quod maius est, amittas. Præstabilius enim est, precationis iaculis iaculari ipsum in loco concluso, quam conuersationem cum illo habere exuuias afferente, & nos à precandi sedulitate, quæ aduersus illum fit, abstrahere moliente.

163 Locus rerum aut negotiorum tempore tentationis & socordiæ iuuat homines: tempore verò puræ precationis consueuit lædere.

Doctoris officium. 164 Si docendi prouinciam assecutus es in Domino, & obaudiendo neglexeris, mente fac affligaris, neque tamen apertè perturberis. Cùm enim affligeris, nequaquam cum obaudiente damnaris: porrò si perturbaris, eadem re tentaberis.

165 Quo tempore tibi aliquid exponendum fuerit, ne velis præsentes, quæ dictu & auditu consentanea sunt, clam habere. Et ea quidem, quæ honesta & decora sunt, manifestiùs: quæ verò dura & obscura, ænigmaticè exponas.

Correptio fraterna. 166 Ei qui tibi subiectus non est, errorem ne exprobres in faciem. Hoc enim potestatis magis quàm consilij argumentum esset.

167 Quæ in communi fiunt pro pluribus, omnibus fiunt vtilia. Vnicuique propria, secundùm conscientiam apparent.

168 Qui rectè loquitur, debet etiam ipse gratias agere, vt qui à Deo verba sumpserit. Etenim veritas, non loquentis, sed operantis Dei est.

169 A quibus obedientiæ confessionem non habes, ne contentiosè repugnes, veritati resistens: ne quod odium aduersus scripturam sacram importunitate tua exsuscites.

170 Qui subdito contradicenti, vbi non oportet, cesserit, ea in re seducit illum, & obedientiæ fœdera obiicit contemptui.

Iniuriarum memoria. 171 Qui timore Dei legem condit, aut peccantem castigat, contrariam errori virtutem, sibi ipsi vendicat atque conciliat. Qui verò iniuriarum memor est & malitiosè exprobrat, in eundem affectum, secundùm legem spiritualem, incidit.

172 Qui probè legem perdidicit, timet legislatorem: & sperans in eundem, ab omni malo declinat.

ρξ'. Ὁ πᾶσαν κακίαν ἐπιφορὰν ἀποκλεῖσαι βουλόμενος, ὀφείλει διὰ προσευχῆς συναλλάσσειν τῷ Θεῷ τὰ πράγματα, καὶ κρατεῖν μὲν νοερῶς τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, τὴν δὲ φροντίδα τῶν αἰσθητῶν κατὰ δύναμιν παραλογίζεσθαι.

ρξα'. Ὅταν εὕρῃ ὁ διάβολος ἐκτὸς ἀνάγκης ἀνθρώπους τοῖς σωματικοῖς ἐνασχολουμένους, πρότερον ἁρπάζει αὐτῶν τὰ τῆς γνώσεως λάφυρα· εἶθ' οὕτω τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, ὡς κεφαλὴν ἀποτέμνει.

ρξβ'. Εἴποτε λάβοις καθαρᾶς προσευχῆς ὀχυρὸν τόπον, τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων ἀναδιδομένην παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῷ καιρῷ, μὴ καταδέχου, ἵνα τὸ μεῖζον μὴ ἀπολέσῃς. κρεῖσσον γὰρ τοῖς τῆς προσευχῆς βέλεσι κατατοξεύειν αὐτὸν κατὰ τόπον συγκεκλεισμένον, ἢ προσομιλεῖν αὐτῷ τὰ σκῦλα προσφέροντι, καὶ ἀποσπᾶν ἡμᾶς τῆς κατ' αὐτοῦ δεήσεως μηχανωμένῳ.

ρξγ'. Ἡ τῶν πραγμάτων χώρα, ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καὶ ἀκηδίας, ὠφελεῖ τοὺς ἀνθρώπους· ἐν καιρῷ δὲ καθαρᾶς προσευχῆς, καταβλάπτειν εἴωθε.

ρξδ'. Διδασκαλίαν ἐν Κυρίῳ λαχών, καὶ παρακουόμενος, θλίβου νοερῶς, καὶ μὴ ταράσσου φανερῶς. θλιβόμενος γὰρ, οὐ συγκατακριθήσῃ τῷ παρακούοντι· ταρασσόμενος δὲ, ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι πειρασθήσῃ.

ρξε'. Ἐν καιρῷ ἐξηγήσεως, μὴ κρύψῃς τὰ τοῖς παροῦσι προσήκοντα· τὰ μὲν εὐπρεπῆ, σαφέστερον, τὰ δὲ σκληρὰ, αἰνιγματωδῶς διηγούμενος.

ρξϛ'. Τοῦ ἐν ὑποταγῇ σου μὴ ὄντος, σφάλμα μὴ προσενέγκῃς εἰς πρόσωπον· τοῦτο γὰρ ἐξουσίας μᾶλλον, ἢ συμβουλίας ἐστί.

ρξζ'. Τὰ πληθυντικῶς γινόμενα, πᾶσιν ὠφέλιμα· ἑκάστῳ τὰ ἴδια, κατὰ συνείδησιν ἐμφανίζονται.

ρξη'. Ὁ λαλῶν ὀρθῶς, ὀφείλει καὶ αὐτὸς εὐχαριστεῖν, ὡς παρὰ Θεοῦ λαμβάνων τὰ ῥήματα· ἡ γὰρ ἀλήθεια, οὐ τοῦ λαλοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργοῦντος Θεοῦ.

ρξθ'. Παρ' ὧν οὐκ ἔχεις ὁμολογίαν ὑποταγῆς, μὴ φιλονείκει ἀνθιστάμενος τῇ ἀληθείᾳ, ἵνα μὴ μῖσος ἐγείρῃς κατὰ τὴν θείαν γραφήν.

ρο'. Ὁ ὑποτακτικῷ ὅπου οὐ δεῖ ἀντιλέγοντι παραχωρῶν, πλανᾷ αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ τῷ πράγματι, καὶ τὰς συνθήκας τῆς ὑποταγῆς ἀθετεῖν παρασκευάζει.

ροα'. Ὁ φόβῳ Θεοῦ νομοθετῶν ἢ παιδεύων τὸν ἁμαρτάνοντα, τὴν ἐναντίαν μὲν τῷ σφάλματι ἀρετὴν ἑαυτῷ περιποιεῖται· ὁ δὲ μνησικακῶν καὶ κακοθελῶς ὀνειδίζων, τῷ ὁμοίῳ πάθει κατὰ τὸν πνευματικὸν περιπίπτει νόμον.

ροβ'. Ὁ καλῶς μαθὼν τὸν νόμον, φοβεῖται τὸν νομοθέτην· καὶ ἐλπίζων ἐπ' αὐτῷ ἐκκλίνει ἀπὸ παντὸς κακοῦ.

ρογ'. Μὴ γίνου δίγλωσσος, ἑτέρως μὲν τῷ λόγῳ, ἑτέρως δὲ τῇ συνειδήσει διακείμενος· τὸν γὰρ τοιοῦτον ἡ γραφὴ, ὑπὸ κατάραν ἵστησιν.

ροδ'. Ἔστιν ὁ ἀλήθειαν λέγων καὶ ὑπὸ ἀφρόνων μισούμενος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ ἔστιν ὁ ὑποκρινόμενος, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπώμενος. ὅμως οὐδέτερον τῶν ἀνταποδόσεων τούτων, πολυχρόνιον ἐστί· διότι ὁ Κύριος ἐν ἰδίῳ καιρῷ, ἑκάστῳ ὃ δεῖ ἀνταποδίδωσιν.

ροε'. Ὁ τὰ μέλλοντα μοχθηρὰ ἀναιρεῖν βουλόμενος, ὀφείλει τὰ ἐνεστῶτα ἡδέως ὑποφέρειν. οὕτω γὰρ νοερῶς συναλλάσσων πράγματι, διὰ μικρῶν ὀδυνῶν, μεγάλας ἐκφεύξεται.

ρος'. Ἀσφάλισαι λόγον ἀπὸ καυχήσεως, καὶ λογισμὸν ἀπὸ οἰήσεως, ἵνα μὴ παραχωρηθεὶς, πράξῃς τὰ ἐναντία· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου μόνον τελεσιουργεῖται τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ.

ροζ'. Ὁ παντεπόπτης Θεὸς, ὥσπερ τοῖς ἔργοις ἡμῶν ἀξίας ἐπιφορὰς ἀπένειμεν· οὕτω καὶ τοῖς λογισμοῖς καὶ τοῖς ἑκουσίοις νοήμασιν.

ροη'. Οἱ ἀκούσιοι λογισμοὶ, ἐκ προλαβούσης ἁμαρτίας ἀναφύονται· οἱ δὲ ἑκούσιοι, ἐκ τοῦ αὐτεξουσίου θελήματος· ὅθεν αἴτιοι εὑρίσκονται τῶν προτέρων οἱ δεύτεροι.

ροθ'. Ταῖς μὲν παρὰ πρόθεσιν κακαῖς ἐννοίαις, λύπη παρέπεται· διὸ καὶ συντόμως ἐξαφανίζονται· ταῖς δὲ κατὰ πρόθεσιν, χαρά· ὅθεν καὶ δυσαπάλλακτοι γίνονται.

ρπ'. Ὁ φιλήδονος λυπεῖται ἐν ψόγοις καὶ κακοπαθείαις· ὁ δὲ φιλόθεος, ἐν ἐπαίνοις καὶ πλεονεξίαις.

ρπα'. Ὁ μὴ γινώσκων τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ, ἀμφίκρημνον ὁδὸν κατὰ νοῦν διαβαίνει, καὶ ὑπὸ παντὸς ἀνέμου ῥᾳδίως ἀνατρέπεται, ἐπαινούμενος γαυριᾷ, καὶ ψεγόμενος ἐρεθίζεται, εὐωχούμενος ἀσελγαίνει, καὶ κακοπαθῶν ἀποδύρεται, συνιὼν φαντιᾷ, καὶ μὴ νοῶν σχηματίζεται, πλουτῶν ἀλαζονεύεται, καὶ πτωχεύων ὑποκρίνεται, κορεσθεὶς θρασύνεται, καὶ νηστεύων κενοδοξεῖ, τοῖς ἐλέγχουσι φιλονεικεῖ, καὶ τοῖς συγγνώμην αὐτῷ ἀπονέμουσιν ὡς ἀνοήτοις ἐφυβρίζει. ἐὰν μή τι οὖν κατὰ χάριν Χριστοῦ γνῶσιν ἀληθείας, καὶ φόβον Θεοῦ αἰτήσηται, οὐ μόνον ἐκ τῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν συμβάσεων, ἰδίως τραυματίζεται.

ρπβ'. Ὅταν λύσαι θέλῃς πρᾶγμα συμπεπλεγμένον, ζήτει περὶ αὐτοῦ, τί τῷ Θεῷ ἀρέσκει, καὶ εὑρήσεις τὴν λύσιν αὐτοῦ ἐπωφελῆ.

ρπγ'. Ἐν οἷς ἂν πράγμασιν εὐδοκῇ ὁ Θεὸς, ἐν τούτοις καὶ πᾶσα κτίσις ὑπηρετεῖ· ἐν οἷς δὲ ἂν αὐτὸς ἀποστρέφηται, ὁμοίως καὶ ἡ κτίσις ἀνθίσταται.

173 Ne sis bilinguis, aliter quidem sermone, aliter verò conscientia temer ostentans. Eiusmodi enim hominem scriptura sub maledictione statuit.

174 Est qui veritatem dicit, & ab insipientibus habetur odio, secundùm Apostolum: & est qui simulat, & propter hoc amatur. Attamen neutra harum retributionum diuturna est: quoniam Dominus suo tempore vnicuique, vt oportet, retribuet. *Gal. 4.*

175 Qui futuras tribulationes tollere voluerit, ille præsentes debet iucundè & libenter perpeti. Ita enim mente assuescens tei, modicis doloribus & molestiis, magnas effugiet.

176 Fac munias linguam tuam à iactantia, & cogitationem ab opinione, ne cùm cesseris, diuersa facias. Neque enim ab homine solo bonum perficitur, sed ab omnia vidente Deo.

177 Omnia videns Deus, quemadmodum operibus nostris digna incrementa suppeditat, sic etiam cogitationibus & voluntariis consiliis.

178 Non volũtariæ cogitationes ex anteuer tente peccato nascũtur: cęterùm vulũtariç ex voluntate libera & spontanea. Vnde posteriores causæ esse priorum deprebenduntur. *Cogitationes inuoluntaria.*

179 Malas cogitationes præter propositum contingentes, tristitia subsequitur: quapropter etiam breui momento euanescunt. At quæ sunt iuxta propositum, gaudium: vnde fit vt etiam difficulter queant abiici.

180 Voluptatis studiosus & amans, in reprehensionibus & vexationibus tristitia afficitur: porrò homo diligens Deum, in laudibus & abundantia.

181 Cui non sunt explorata iudicia Dei, periculosam & præcipitem viam iuxta mentem ambulat, & à quouis vento facilè mouetur & impellitur: si laudatur, iactabundus insolescit: si reprehenditur, irritatur: conuiuium agitans, lasciuit ebrius: si vexatur malis, lamentatur: intelligens, effertur ostentatione: non intelligens, simulat: abundans opibus, arroganter superbit: mendicum agens, opes domi simulat: saturatus, ferocit: & ieiunans, inani seruit gloriæ: cum reprehendentibus contendit: & his qui illi largiuntur veniam, tanquam stultis, petulanter iniuriosus est. Itaque si non secundùm gratiam Christi, veritatis cognitionem & Dei timorem postulauerit, non tantùm ab affectionibus, sed etiam ab accidentibus grauiter vulneratur. *Iudiciorũ Dei quam vtilis sit cognitio.*

182 Quando causam aut negotinm aliquod intricatum soluere animo decreueris, primùm fac in eo quæras, quod Deo placet: atque ita eius negotij commodam solutionem inuenies.

183 In quibus rebus Deus complacitum habuerit, in illis etiam omnis creatura subseruit: quę verò ille auersatur, similiter in illis & omnis creatura reluctatur.

184 Qui repugnat, semet opponens tristibus aduersitatibus, ille nescius repugnat Dei imperio: qui autem easdem suscipit vera cognitione, ille, secundùm scripturam, sustert Dominum.

Tribulationes patienter tolerande.

185 Tentatione veniente ne quæras, quare aut per quem venerit: verùm vt eandem gratanter & sine iniuriarum recordatione perferas, memento.

186 Alienum malum non addit peccatum, si nos illud malis cogitationibus non suscepimus.

187 Si non facilè inuenire licet eum, qui sine tentationibus placuerit, gratiæ Deo agendæ sunt in omnibus quæcunque nobis acciderint.

Luc. 5. Act. 9. Act. 7.

*188 Si Petrus nocturna captura frustratus non fuisset, nunquam diurnam esset adeptus: & nisi corporaliter excæcatus fuisset Paulus, nunquam spiritualiter visum recepisset: & nisi, vt blasphemus, sycophanticè accusatus fuisset Stephanus, nequaquam apertis ei cœlis Dominum vidisset.

Per occasionē intellige, & non per necessitatem.

189 Quemadmodum operatio secundùm Deum dicitur virtus: sic præter expectationem afflictio, vocatur tentatio.

Gen 22.

190 Deus tentauit Abrahamum, hoc est, ad vtilitatem eius afflixit, non vt disceret, qualis esset (nouerat enim eum, qui nouit omnia, priusquam ipse natus esset) sed vt perfectæ fidei occasiones illi suppeditaret.

Tentatio quid sit.

191 Omnis afflictio arguit momentum seu inclinationem voluntatis, siue in dextram vergat, siue in sinistram. Quapropter accidens tribulatio, vocatur tentatio, occultarum voluntatum experientiam participi exhibens.

192 Timor Dei cogit nos pugnare aduersus animi prauitatem atque malitiam: nobis autem pugnantibus, Dominus illam destruit.

Patientia.

193 Sapientia est non solùm per naturalem consequentiam nosse veritatem, sed perferre, tanquam proprium, hominum iniuria afficientium, supplicium. Nam qui in priori persistunt, efferuntur superbia: at qui ad secundum quoque peruenerunt, humilitatem consecuti sunt.

Remediū contra prauas cogitationes.

194 Quòd si nolueris à prauis cogitationibus fatigari, humilitatem animi & carnis tribulationem suscipe. Et hoc non aliquando, sed loco & tempore & in omni negotio.

195 Qui afflictionibus animo voluntario castigatur, ab inuitis cogitationibus nequaquam comprehenditur. At qui priores non amplectitur, à posterioribus vel nolens captiuus ducitur.

Patientia.

196 Cùm tibi iniuria affecto cor & viscera indurucrint, ne contristeris ob faciem rei præsentis dispositione diuina mutatam: sed gaude, & auerte prorumpentes cogitationes:

ρπδ'. Ὁ ἀντιπαλαιόμενος τοῖς συμβαίνουσι ἐπιφοραῖς, οὐκ οἶδεν, ἀντιμάχεται τῇ κελεύσει τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ καταδεχόμενος αὐτὰς μετὰ γνώσεως ἀληθοῦς, οὗτος κατὰ τὴν γραφὴν ὑπομένει τὸν Κύριον.

ρπε'. Πειρασμοῦ ἐπελθόντος, μὴ ζήτει διὰ τί, ἢ διὰ τίνος ἐλήλυθεν, ἀλλ' ὅπως αὐτὸν εὐχαρίστως καὶ ἀμνησικάκως ὑπομείνῃς.

ρπϛ'. Ἀλλότριον κακὸν οὐ προστίθησιν ἁμαρτίας, ἐὰν μὴ ἡμεῖς αὐτὸ κακοῖς παραδεξώμεθα ἐννοίαις.

ρπζ'. Εἰ οὐκ ἔστι ῥᾳδίως εὑρεῖν τὸν ἐκτὸς πειρασμοῦ εὐαρεστήσαντα, εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ ἐπὶ πᾶσι συμβᾶσι.

ρπη'. Εἰ μὴ νυκτερινῆς ἄγρας ἐπέτυχεν ὁ Πέτρος, οὐκ ἂν τῆς ἡμερινῆς ἐπέτυχε· καὶ εἰ μὴ αἰσθητῶς ἐτυφλοῦτο ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν πνευματικῶς ἀνέβλεψε· καὶ εἰ μὴ ὡς βλάσφημος ἐσυκοφαντεῖτο ὁ Στέφανος, οὐκ ἂν τῶν οὐρανῶν αὐτῷ ἀνεῳχθέντων, τὸν Κύριον ἐθεάσατο.

ρπθ'. Ὥσπερ ἡ κατὰ Θεὸν ἐργασία, ἀρετὴ λέγεται, οὕτως ἡ παρὰ προσδοκίαν θλῖψις πειρασμὸς λέγεται.

ρϟ'. Ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπείραζε, τουτέστι πρὸς τὸ συμφέρον ἔθλιβεν, οὐχ ἵνα μάθῃ ὁποῖός ἐστιν· ᾔδει γὰρ αὐτὸν ὁ εἰδὼς τὰ πάντα, πρὶν γενέσθαι αὐτόν, ἀλλ' ὅπως ἀφορμὰς αὐτῷ παράσχῃ τῆς τελείας πίστεως.

ρϟα'. Πᾶσα θλῖψις ἐλέγχει τὴν ῥοπὴν τοῦ θελήματος, εἴτε εἰς δεξιὰ ῥέπει, εἴτε εἰς ἀριστερά· διὰ τοῦτο ἡ συμβαίνουσα θλῖψις, πειρασμὸς ὀνομάζεται, τῷ μετόχῳ πεῖραν τῶν κεκρυμμένων θελημάτων παρέχουσα.

ρϟβ'. Φόβος Θεοῦ, ἀναγκάζει ἡμᾶς πολεμεῖν τῇ κακίᾳ· ἡμῶν δὲ πολεμούντων, ὁ Κύριος ἀναιρεῖ αὐτήν.

ρϟγ'. Σοφία ἐστίν, οὐ μόνον τὸ διὰ φυσικῆς ἀκολουθίας εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπομένειν ὡς ἰδίαν τὴν τῶν ἀδικούντων τιμωρίαν· οἱ μὲν γὰρ τῇ προτέρᾳ ἐναπομείναντες, πρὸς ὑπερηφανείαν ἀνεπτερώθησαν· οἱ δὲ ἐπὶ τὴν δευτέραν φθάσαντες, ταπεινοφροσύνην ἐκτήσαντο.

ρϟδ'. Εἰ βούλει μὴ ἐνοχλεῖσθαι ὑπὸ πονηρῶν λογισμῶν, ἐξουδένωσιν ψυχῆς καὶ θλῖψιν σαρκὸς ὑπόδεχου, καὶ τοῦτο οὐ μερικῶς, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ, καὶ καιρῷ, καὶ πράγματι.

ρϟε'. Ὁ ταῖς θλίψεσιν ἑκουσίως ἐμπαιδευόμενος, ὑπὸ τῶν ἀκουσίων λογισμῶν οὐ κατέχεται. ὁ δὲ ταύτας μὴ καταδεχόμενος, ὑπὸ τῶν δευτέρων καὶ μὴ βουλόμενος αἰχμαλωτίζεται.

ρϟϛ'. Ὅταν ἀδικουμένου σοῦ σκληρυνθῇ τὰ σπλάγχνα καὶ ἡ καρδία, μὴ λυποῦ, ὅτι οἰκονομικῶς ἐκινήθη τὸ προκείμενον· ἀλλὰ χαῖρε ἀνατρέπων τοὺς ἐπανακύπτοντας λογισμούς·

εἰδὼς ὅτι τούτων ἐκ προσβολῆς ἀναιρουμένων, κἀκεῖνα μετὰ τὴν κίνησιν ἀναιρεῖσθαι πέφυκε. τῶν δὲ λογισμῶν ἐνδελεχούντων, κἀκεῖνα προσθήκην λαμβάνειν εἰώθασι.

ρϟζ΄. Ἐκτὸς συντετριμμένης καρδίας, ἀδύνατον κακίας ἀπαλλαγῆναι καὶ δόλου· συντρίβει δὲ καρδίαν, ἡ τριμερὴς ἐγκράτεια, ὕπνου λέγω, καὶ τροφῆς, καὶ σωματικῆς ἀνέσεως. ἡ δὲ περὶ τούτων πλεονασία, ἡδυπάθειαν ἐντίθησιν· ἡδυπάθεια δὲ, τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς παραδέχεται. ἀντίκειται δὲ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ προσηκούσῃ διακονίᾳ.

ρϟη΄. Κελεύειν ἀδελφοῖς λαχὼν, φύλαττε τὴν τάξιν σου, καὶ μὴ διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας, παρασιωπήσῃς τὰ δέοντα. ἐν οἷς μὲν γὰρ ὑπακούσουσι, μισθὸν ἕξεις ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς· ἐν οἷς δὲ παρακούσωσι, πάντως ἀφήσεις αὐτοῖς, καὶ λήψῃ τὰ ἴσα παρὰ τοῦ εἰρηκότος, ἀφίετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν.

ρϟθ΄. Πανηγύρει ἔοικε πᾶσα σύμβασις· ὁ εἰδὼς πραγματεύεσθαι, κερδαίνει πολλά· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς, ζημίας ὑποφέρει.

σ΄. Τὸν ἀπὸ ἑνὸς λόγου μὴ ὑπακούοντα, μὴ βιάζου μετὰ φιλονεικίας, ἀλλὰ τὸ κέρδος ὃ ἀπέβαλεν ἐκεῖνος, σὺ περιποίησαι σεαυτῷ. πλεῖον γὰρ τῆς ἐκείνου διορθώσεως ὠφελήσει ἡ σὴ ἀνεξικακία.

σα΄. Ὅταν ἡ τοῦ ἑνὸς βλάβη εἰς τοὺς πολλοὺς διατρέχῃ, τότε οὐ δεῖ μακροθυμεῖν, οὔτε ζητεῖν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν. διότι τῆς μονομεροῦς ἀρετῆς ἡ πολυμερὴς ὠφελιμωτέρα τυγχάνει.

σβ΄. Ἐάν τις πέσῃ εἰς οἱανδήποτε ἁμαρτίαν, καὶ μὴ λυπηθῇ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ σφάλματος, εὐχερῶς τῷ αὐτῷ περιπεσεῖται δικτύῳ.

σγ΄. Ὥσπερ λέαινα δαμάλει φιλικῶς οὐ προσίεται, οὕτως ἀναισχυντία τὴν κατὰ Θεὸν λύπην, εὐμενῶς οὐ παραδέχεται.

σδ΄. Ὥσπερ λύκῳ πρόβατον οὐ συνέρχεται εἰς τεκνογονίαν, οὕτως οὔτε κόρῳ πόνος καρδιακὸς εἰς κύησιν ἀρετῶν.

σε΄. Οὐδεὶς δύναται πόνον καὶ λύπην κατὰ Θεὸν ἔχειν, ἐὰν μὴ πρότερον καὶ τούτων τὰς αἰτίας ἀγαπήσῃ.

σϛ΄. Φόβος Θεοῦ καὶ ἔλεγχος, εἰσδέχονται λύπην· ἐγκράτεια δὲ καὶ ἀγρυπνία, προσομιλοῦσι πόνῳ.

σζ΄. Ὁ γραφικαῖς ἐντολαῖς καὶ νουθεσίαις μὴ παιδευόμενος, τῇ μάστιγι τοῦ ἵππου, καὶ τῷ κέντρῳ τοῦ ὄνου ἐλαθήσεται. εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀντιπίπτει, καὶ ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας ἀγχθήσεται.

ση΄. Ὁ ὑπὸ τῶν μικρῶν εὐχερῶς νικώμενος, ἐν τοῖς μεγάλοις ἐξ ἀνάγκης δεδούλωται· ὁ δὲ τούτων καταφρονῶν, καὶ τοῖς μεγάλοις ἐν Κυρίῳ ἀντιπίπτει.

A sciens, his primo statim impetu sublatis, & illa post motum tolli solere. At cogitationibus assiduè mouentibus, & illa augmentum accepere consueuerunt.

197 Sine corde contrito impossibile est omnino liberari à malitia & vitiis. Conterit autem cor tripartita temperantia, somni dico, & cibi, & corporalis remissionis. Cæterùm horum excessus & abundantia voluptatem generat, voluptas autem prauas cogitationes ingerit: repugnat verò precationi & conuenienti obsequio, siue ministerio.

Cor ex quibus causis conteratur.

198 Cùm fratribus præcipiendi prouinciam B nactus es, custodi ordinem tuum: & caue, ne propter contradicentes, ea quę decent, silentio dissimulata prætereas. Etenim in quibus obtemperauerint, præmium habebis propter ipsorum virtutes: in quibus verò minus morem gesserint, prorsus remittes eis concessa venia, & accipies paria ab eo qui dixit: Remittite, & remittetur vobis.

Prælati officium.

Luc. 6.

199 Nundinis seu populoso conuentui simile est omne quod nobis accidit. Qui nouerit vti foro, multa lucratur: qui verò minùs nouerit, damno afficitur.

Casus humani.

C 200 Eum qui vno sermone nō statim obtēperat, ne cōtentiosè cogas: sed lucrū quod repulit, tibiipsi vendica. Plus enim ex tua clemētia vtilitatis capies, quàm ex eius emendatione.

Correctio fraterna.

201 Cùm vnius detrimentum, in multos percurrens diffunditur, tunc non oportet esse longanimem: neque quærenda est sua ipsius vtilitas, sed multorum, vt seruentur. Quoniam vnius virtute, multorum virtus potior est atque præstantior.

202 Si quis in quodcunque peccatum inciderit, neque pro modo peccati cōturbatur, haud difficulter in idem rete iterum incidit.

Impœnitentia

D 203 Sicut leæna ad iuuencam amico non accedit animo: ita neque impudentia tristitiam, quæ secundùm Deum est, beneuolè & libenter accipit.

204 Quemadmodum ouis cum lupo procreandæ sobolis gratia nullam conuersationem contrahit: ita neque cum satietate labor cordialis procreandarum virtutum gratia vllam coniunctionem copulat.

205 Nemo laborem & tristitiam secundùm Deum habere potest, nisi priùs horum causas amauerit.

E 206 Metus Dei & redargutio tristitiam suscipiunt, temperantia autem & vigilia cum labore habent commercium.

207 Qui præceptis & admonitionibus scripturæ non docetur aut castigatur, equi flagello & asini stimulo impellendus est: quòd si etiam his reluctetur, in chamo & fræno maxilla eius confringenda est.

208 Qui à paruis tentationibus facilè vincitur, etiā à magnis necessariò in captiuitatem subigitur: qui verò illas contempserit, etiam maioribus, Domini auxilio, repugnat.

Tentationes leniores.

Ostentatores frustra argui.

209 Ne tentes redarguendo iuuare hominem virtutum suarum iactabundum ostētatorem propterea quòd monitorum impatiens est, & veritatis amator esse nequeat. A

210 Omne verbum Christi, misericordiam & iustitiam & sapientiam Dei, & harum virtutem per auditum iniicit libenter audientibus. Vnde immisericordes & iniusti non libenter audientes, Dei sapientiam cognoscere non potuerunt: quinetiam loquentes crucifixerunt. Nobis igitur videndum est, num libenter ipsum audimus. Ipse enim dixit: Qui diligit me, præcepta mea seruabit, & diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Vides quomodo sui ipsius manifestationem in præceptis absconderit. B

Ioan. 14.

Charitas.

211 Ex omnibus præceptis non aliud plura complectitur, quàm præceptum charitatis, quæ est erga Deum & proximum. Hæc ex rerum sensibilium abstinentia & cogitationum quiete constat & subsistit. Hoc cùm non ignorasset Dominus, præcepit nobis, dicens: Ne solliciti sitis de crastino. Et iustè quidem. Nam qui à rebus sensibilibus & earum sollicitudine liberatus non est, à prauis cogitationibus quomodo liberabitur? Porrò C qui cogitationibus detinetur, quomodo videre possit peccatum certum, sub illis latens: aut quæ sint tenebræ & caligo animæ, quæ prauis cogitationibus & sermonibus & operibus incidit, partim quidem diabolo violento incursu tentante & principium commonstrante, partim verò homine studio voluptatis & ambitione libēter conuersante? Etenim si secundùm diiudicationem non voluit, secundùm operationem tamen potuit & suscepit. Cæterùm qui hoc tam latè patens peccatum non animaduertit, quando tandem D precatur vt ab illius contagio perpurgetur? At ab illo nondum purgatus, quomodo puræ naturæ locum inueniat? Porrò, qui hunc non inuenerit, quomodo interiorem Christi domum perspiciat? Siquidem domus Dei sumus, iuxta Propheticum & Euangelicum & Apostolicū sermonem. Oportet itaque iuxta prædictorum consequentiam, eiusmodi domum quærere, & precando perseuerantes pulsare, vt hîc aut in exitu aperiat nobis paterfamilias, & non dicat negligentibus: Nescio vnde vos E estis. Non autem solùm debemus petere & accipere, sed etiam, quod datum est, seruare. Sunt enim quidam, qui, quod acceperunt, amittunt. Quapropter prædictarum rerum nudam cognitionem, aut etiam fortuitam experientiam, fortasse etiam qui tardo sunt ad discendum ingenio, & iuuenes apprehendunt & amplectuntur; operationem verò cum perseuerantia consistentem, vix è senibus qui religiosi habentur & multa ornati experientia: qui non tarò ipsam amiserunt sua negligentia, & voluntariis laboribus eandem iterum quæsiuerunt, & inuenerunt.

Matth. 6.

Perseuerātia bonorum non multis commune.

σθ'. Μὴ πειρῶ ἐλέγχων ὠφελεῖν τὸν ἐν ἀρεταῖς καυχώμενον, διότι ὁ αὐτὸς καὶ φιλενδείκτης καὶ φιλαλήθης εἶναι οὐ δύναται.

σι'. Πᾶν ῥῆμα Χριστοῦ, ἔλεον, καὶ δικαιοσύνην, καὶ σοφίαν ἐμφαίνει Θεοῦ, καὶ τὴν τούτων δύναμιν διὰ τῆς ἀκοῆς ἐμβάλλει τοῖς ἡδέως ἀκούουσιν· ὅθεν οἱ ἀνελεήμονες, καὶ ἄδικοι, ἀηδῶς ἀκούοντες τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, γνῶναι οὐκ ἠδυνήθησαν· ἀλλὰ καὶ λαλοῦντα, ἐσταύρωσαν. καὶ ἡμεῖς οὖν ἴδωμεν, εἰ ἡδέως αὐτοῦ ἀκούομεν· αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, κἀγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. βλέπεις, πῶς τὴν ἑαυτοῦ ἐμφάνειαν ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἐνέκρυψε;

σια'. Πασῶν τῶν ἐντολῶν ἐστὶ περιεκτικωτάτη, ἡ εἰς Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη, ἥτις ἐκ τῆς τῶν ὑλικῶν ἀποχῆς, καὶ τῆς τῶν λογισμῶν ἡσυχίας συνίσταται. τοῦτο εἰδὼς ὁ Κύριος, παραγγέλλει ἡμῖν λέγων, μὴ μεριμνήσητε περὶ τῆς αὔριον. καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ τῶν ὑλικῶν καὶ τῆς μερίμνης αὐτῶν μὴ ἀπαλλαγεὶς, τῶν πονηρῶν λογισμῶν πῶς ἀπαλλαγήσεται; ὁ δὲ τοῖς λογισμοῖς περιεχόμενος, πῶς ἂν ἴδοι τὴν ὑπὸ τούτων καλυπτομένην ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον, ἥτις ἐστὶ σκότος καὶ ὁμίχλη ψυχῆς, ἐξ ἐννοιῶν πονηρῶν καὶ λόγων καὶ πράξεων ἐμπεσοῦσα· τοῦ μὲν διαβόλου διὰ προσβολῆς βιαίου πειράζοντος, καὶ τὴν ἀρχὴν ὑποδεικνύοντος· τοῦ δὲ ἀνθρώπου διὰ φιληδονίαν καὶ κενοδοξίαν ἡδέως προσομιλήσαντος; εἰ γὰρ καὶ κατὰ διάκρισιν οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν ἐδύνατο καὶ προσεδέχετο. ὁ δὲ ταύτην μὴ θεασάμενος τὴν περιεκτικὴν ἁμαρτίαν, πότε ἂν δεηθείη περὶ αὐτῆς καθαρισθῆναι; ὁ δὲ μὴ καθαρισθεὶς, πῶς ἂν εὕροι τὸν τόπον τῆς καθαρᾶς φύσεως; ὁ δὲ τοῦτο μὴ εὑρὼν, πῶς ἂν ἴδοι τὸν ἐνδότερον οἶκον τοῦ Χριστοῦ, εἴπερ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, κατὰ τὸν προφητικὸν, καὶ εὐαγγελικὸν, καὶ ἀποστολικὸν λόγον; χρὴ οὖν διὰ τῆς τῶν προειρημένων ἀκολουθίας, ζητῆσαι τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ διὰ προσευχῆς παραμένοντας, κρούειν, ὅπως ἢ ὧδε, ἢ ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀνοίξῃ ἡμῖν ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ἀμελήσασιν εἴπῃ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐστέ; οὐ μόνον δὲ ὀφείλομεν αἰτήσασθαι καὶ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ δοθὲν φυλάξαι· εἰσὶ γάρ τινες οἱ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν, ἀπολέσαντες. διὸ τῶν προειρημένων πραγμάτων, ψιλὴν μὲν τὴν γνῶσιν, ἢ καὶ συμβατικὴν τὴν πεῖραν, ἴσως καὶ ὀψιμαθεῖς καὶ νέοι κατέχουσι· τὴν δὲ μεθ' ὑπομονῆς παραμένουσαν ἐργασίαν, μόλις τῶν γερόντων οἱ εὐλαβεῖς καὶ πολύπειροι, οἱ πολλάκις αὐτὴν δι' ἀπροσεξίας ἀπολέσαντες, καὶ δι' ἑκουσίων πόνων ἀναζητοῦντες, καὶ εὑρίσκοντες.

τοῦτο οὖν ποιεῖ· καὶ ἡμεῖς μὴ παυσώμεθα, ἕως αὐτὴν ἀναφαίρετον κατ᾽ ἐκείνους κτησώμεθα.

Ταῦτα τοῦ πνευματικοῦ νόμου ἐκ πολλῶν ὀλίγα ἐγνώκαμεν τὰ δικαιώματα, ἃ καὶ ὁ μέγας ψαλμῳδὸς ὑφηγεῖται ἐν διαλέξεσι τοῦ μετ᾽ αὐτὰ καὶ ποιεῖν τοὺς συνετῶς ψάλλοντας ἐν Κυρίῳ. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A Itaque hoc ipsum nec nos facere desistamus, donec illam ita nostra potestate possideamus, quemadmodum ipsi, vt à nobis auferri nequeat amplius.

Hæc quidem de lege spirituali, ex multis pauca iustitiæ præcepta nouimus: quæ etiam à magno Psalmista iugiter percensentur, vt ea perdiscant & faciant, qui cum aliqua intelligentia psallunt in Domino. Ipsi gloria in secula. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ τοῖς πᾶσι πάντοτε προσηκούσης εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας, ἣν οἱ πιστοὶ καὶ πρὸ τῆς ἐργασίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ βαπτίσματος ἔλαβον.

B EIVSDEM DE POENITENTIA, cunctis, vt operari queant, planè necessaria: quam fideles etiam antequam operentur, per gratiam baptismi accipere solent.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, θεοπρεπῶς ὡς οἶδεν αὐτὸς, τῆς πάντων προνοῶν σωτηρίας, διαφόροις δόγμασι τὸν τῆς ἐλευθερίας θέμενος νόμον, ἕνα σκοπὸν πρέποντα τοῖς πᾶσιν ὥρισατο, λέγων, μετανοεῖτε· ὡς C ἐκ τούτου δυνατὸν ἡμῖν ἐπιγνῶναι, ὅτι πᾶσα ἡ ποικιλία τῶν ἐντολῶν, εἰς ἕνα καταλήγει τὸν τῆς μετανοίας ὅρον, καθὼς καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐν κεφαλαίῳ ἐνετείλατο, εἰπὼν, λέγετε αὐτοῖς, μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· οὐ πάντως χρονικὴν εἰρηκὼς ἐγγύτητα τῆς βασιλείας, ὡς ἐναργῶς ἐπικειμένην τῷ κόσμῳ· οὐ γὰρ δὴ ἡ ἀλήθεια ἀκατάλληλα τοῖς πράγμασι διωρίζετο. ἰδοὺ γὰρ καὶ οἱ τηνικαῦτα περιόντες, καὶ οἱ μετ᾽ ἐκείνους ἐκοιμήθησαν, ἀμοιρήσαντες τῆς καθόλου συντελείας· ἀλλ᾽ εἰδὼς τὸν ἑαυτοῦ λόγον ὁ Κύριος, καὶ βασιλείας, καὶ μετανοίας D δύναμιν ἔχοντα, μετανοεῖτε, φησίν· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο δοθείη, πῶς ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον· ἢ καθότι ἡ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ὑποδεξαμένη διάνοια ἔκρυψεν εἰς τὴν τριμερῆ ὑπόστασιν, σώματος λέγω, καὶ πνεύματος, καὶ ψυχῆς, κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐν τοῖς λογισμοῖς λεπτότητα, ἀλεύρου δίκην πολυμερῶς διακεχυμένην, E εἰς μίαν τῆς πίστεως ζύμην συνήγαγεν, ἐξομοιωθῆναι τῷ ἐνεργοῦντι λόγῳ καθόλου περιμένουσα; οὕτως ὡμοίωσε τὸν τῆς ἀληθείας λόγον κόκκῳ σινάπεως, μικρὸν μὲν ἐν τῇ τῶν ἀκουόντων καρδίᾳ κατασπειρόμενον· διὰ δὲ τῆς προσηκούσης ἐργασίας αὐξανόμενον· καὶ ὥσπερ δένδρον μέγιστον ἐν ὑψηλῷ τόπῳ, οὕτως εἰς οἶκον καταφυγῆς γινόμενον ταῖς προσερχομέναις διανοίαις. τότε δὲ ἀληθῶς ἂν εἴη, ὁπότε καθαροὺς καὶ τοὺς ἀποστόλους εἶναι ἔφη, διὰ τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε,

DOMINVS noster Iesus Christus, Dei virtus ac Dei sapientia, prospiciens omnium saluti in condenda variis dogmatum generibus lege libertatis: prout Deo dignum erat, quemadmodum ipse nouit, vnum omnibus conuenientem scopum præscripsit, dum ait: Pœnitentiam agite: vt inde perspicere possimus, omnem præceptorum varietatem in vnum desinere pœnitentiæ terminum: sicut etiam Apostolis in summa præcepit, bis verbis: Dicite illis, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum. Non equidem quòd diceret temporalem regni propinquitatem mundo propè imminentem (neque enim veritas in rebus quippiam incongruum statueret. Nam & qui tum viuebant, & eorum posteri consummationis vniuersalis expertes dormierunt) sed quia nouerat Dominus suum ipsius sermonem tum regni, tum pœnitentiæ vim habere. Pœnitentiam agite, inquit, appropinquauit enim regnum cœlorum. Siquidem nisi hoc concedatur, quo pacto simile est regnum cœlorum fermento, quod accipiens mulier abscondit in sata tria farinæ, donec fermentetur totum: nisi quòd intellectus susceptum Dei verbum occultat in tripartitam hypostasin, corporis inquam, spiritus, & animæ, secundùm Apostolum: omnemque illorum subtilitatem in conceptionibus animi positam, instar farinæ variè confusam in vnum fidei fermentum cogit, expectans, donec efficienti verbo per omnia similis euadat? Hoc modo grano sinapis assimilauit verbum veritatis: quod quidem exiguum est, dum seminatur in corde audientium, sed per innatam efficaciam crescit: ac velut arbor prægrandis in loco excelso, sic accedentibus animis fit domus refugij. Quod quidem verè tum contigit, quando mundos esse dixit Apostolos propter sermonem quem audierant:

Matth. 4.

vtpote qui vererentur facultate sermonem ad operationem referente, ob idque euaserunt mundi. Viuus est enim sermo Dei & efficax: Et hac de causa velut infideles condemnauit illos qui non vsi sunt hac relatione: dicens: Si non venissem, & locutus non fuissem eis, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Hoc autem non eo diximus quòd diffidamus de regno futuro, quod quidem suis temporibus, nobis tamen incognitis, certò venturum est: sed quòd sermo Dei eandem regni vim contineat, qui fidelibus est, eorum quæ sperantur, hypostasis, arrhabo hæreditatis futuræ, ac primitiæ æternorum bonorum: infidelibus autem & impiis, argumentum quòd careant Deo. Idcirco ait: Pœnitentiam agite, appropinquauit regnum cœlorum. Quare si sermo, qui confert in animo efficaciam eorum quæ dicuntur, illos qui duntaxat audiunt, declarat esse debitores operis, quid agemus nos, qui non modò sermonum, sed multorum ac ingentium beneficiorum vim concursantem contempsimus, & non vocum duntaxat talentum, sed quinque & duo in terram occuluimus, carnaliter abusi beneficiis Domini, quibus vel animalia ratione carentia dum afficiuntur, manu ducenti verisimiliter obtemperant pro facultate naturæ suæ: adeò vt agrestium feritas conuertatur in rationem obediendi benè merenti? Tanto nos, qui libertatis arbitrio præ cunctis animalibus exornati sumus, ipsis feris agrestiores, & brutis minùs rationales apparuimus. Illa enim mutuum congressum iucundè fecerunt: vnde etiam dum pascuntur, vnumquodque satisfacit occurrenti, & sine inuidia, quod sibi præstò est, relinquit alteri. Nos verò ordinati vt præsimus & dominemur irrationalibus, naturæ vitium prætulimus: adeò vt vel nulla necessaria cogente causa, sine misericordia & inuidè nos geramus erga gentilem nostrum. Tales, opinor, Ioannes appellauit serpentes, genimina viperarum, quos, vt inuenerunt pœnitentiam, admonet iram venturam fugere, fructusque pœnitentiâ dignos facere, & è duabus tunicis impertiri non habenti, ac de cibis præcipiens similiter facere. Porrò si illos qui ante fidem ignorabant quid agere deberent, assimilauit serpentibus, ob parem affectuum rationem, eritne non assimilandum vitium, si post fidem, cognitionem, & munera quæ accepimus, sine metu peccemus? Quocirca prætermissis occultis, quæ quisque cogitatione perpetrare potest, ea potiùs commemorabo, quæ grauem in nos mutuò gerentes animum admittimus: maximè in eos qui nos offendisse videntur, non cum humilibus neque cum magnis secundùm Deum congruentes.

Hebr. 4. — *Ioan. 15.* — *Matth. 4.* — *Homines brutis deteriores.* — *Contra superbos.*

A τῇ συνεισφερομένῃ τῷ λόγῳ δυνάμει πρὸς ἐργασίαν ἀπογενσαμένους, καὶ διὰ τοῦτο καθαροὺς γενομένους. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς ὑπάρχει. Διὸ καὶ τοὺς μὴ χρησαμένους τοιαύτῃ συνεισφορᾷ, ὡς ἀπίστους κατέκρινεν, εἰπών, εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. Τοῦτο δὲ εἰρήκαμεν, οὐχ ὡς ἀπιστοῦντες περὶ τῆς μελλούσης βασιλείας, ἥτις τοῖς ἰδίοις καὶ ἀορίστοις καιροῖς ἀπαραβάτως ἐλεύσεται· ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τὴν αὐτὴν τῆς βασιλείας ἐπέχει δύναμιν,
B γενόμενος τοῖς πιστοῖς ἐλπιζομένων ὑπόστασις, ἀρραβὼν τῆς μελλούσης κληρονομίας, ἀπαρχὴ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· τοῖς δὲ ἀπίστοις καὶ βεβήλοις, ἐνυποστάτος ἀθείας ἔλεγχος. Διό φησι, μετανοεῖτε· ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Εἰ οὖν μόνον τοὺς ἀκούοντας ὀφειλέτας ἔργου ὁ λόγος δείκνυσι, συνεισφέρων ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, τί ποιήσομεθα ἡμεῖς, οἱ οὐ μόνον λόγων, ἀλλὰ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν συνεισελθούσης τῆς δυνάμεως ἀθετήσαντες· καὶ οὐ μόνον τὸ ἓν τάλαντον, ἀλλὰ καὶ τὰ πέντε, καὶ τὰ δύο εἰς γῆν κρύψαντες, σω-
C ματικῶς ταῖς εὐεργεσίαις τοῦ Κυρίου ἀποχρησάμενοι· δι' ὧν εἰκὸς καὶ ἄλογα εὐεργετούμενα ὑπακούει τῷ χειραγωγοῦντι, καθὸ ἔχει φύσεως δύναμιν, ὡς καὶ θηρίων ἀγριότητα τρέπεσθαι πρὸς λόγον ὑπακοῆς τοῦ εὐεργέτου; κατὰ τοσοῦτον ἡμεῖς οἱ αὐτεξουσιότητι ὑπὲρ πάντα τὰ ζῶα τιμηθέντες, τῶν θηρίων ἀγριώτεροι, καὶ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι πεφανερώμεθα. Ἐκεῖνα γὰρ πρὸς τὸν ἀλλήλων πλησιασμὸν ἡδέως ἔχει, ὅθεν καὶ νεμόμενα ἕκαστον ἐξαρκεῖται τῷ παρατυχόντι, καὶ ἀφθόνως τῷ ἑτέρῳ καταλείπει τὸ
D παρακείμενον. Ἡμεῖς δὲ οἱ τῶν ἀλόγων ἐπιστατεῖν καὶ κυριεύειν τεταγμένοι, τῆς φύσεως τὴν κακίαν προετιμήσαμεν· ὥστε καὶ μηδεμιᾶς ἀναγκαστικῆς αἰτίας ἡμᾶς βιαζομένης, ἀνηλεῶς καὶ ἐπιφθόνως ἔχειν πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Τοὺς τοιούτους οἶμαι ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν ὁ Ἰωάννης ὠνόμασε, φυγεῖν τῆς μελλούσης ὀργῆς, τὴν μετάνοιαν εὑρηκότας, ἧς ποιῆσαι καρποὺς ἀξίους παρακελεύεται, καὶ ἐκ δύο χιτώνων μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι, καὶ περὶ βρω-
E μάτων ὁμοίως ποιεῖν ἐντειλάμενος. Εἰ δὲ τοὺς πρὸ τῆς πίστεως τὸ δέον ἠγνοηκότας, ὄφεσι διὰ τὸ συμπαθὲς παρείκασεν, ἀπαρείκαστον ἂν εἴη κακόν, τὸ μετὰ πίστιν καὶ γνῶσιν, καὶ παρ᾽ ἃς εἰλήφαμεν, ἀδεῶς ἐξαμαρτάνειν. Τὰ μὲν οὖν κρύφια παρήσω, ἃ ἕκαστος λογικῶς κατ' ἐξουσίαν ἔχει ἀποτελεῖν· εἴπω δὲ μᾶλλον ἃ πρὸς ἀλλήλους ἐπαχθῶς ἔχοντες ἐπιτηδευόμεθα, μάλιστα πρὸς τοὺς δοκοῦντας ἠδικηκέναι, μήτε μικροῖς, μήτε μεγάλοις κατὰ Θεὸν συντυγχάνοντες.

A τῶν μὲν γὰρ ἀφανεστέρων, ἢ πτωχοτέρων προφανῶς κατεπαιρόμεθα, ὥσπερ μισθίων, ἢ δούλων κατεξουσιάζειν ἐθέλοντες, οὐκέτι ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἐν σαρκὶ καὶ πλούτῳ ἐνδεικνύντες τὴν εὐγένειαν. καὶ ὅταν μέν τινα τῶν εὐπορωτέρων ἁμαρτάνοντα ἴδωμεν, ἐλέγξαι οὐ δυνάμεθα· φαμὲν δὲ τοῖς παρατυχοῦσιν, ὅτι γέγραπται, μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος. τῶν δὲ ταπεινοτέρων μικράν τινα αἰτίαν εὑρόντες, εὐθέως κατεπειγόμεθα, θορυβοῦντες, καὶ λέγοντες, ὅτι γέγραπται, τὸν ἁμαρτάνοντα ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε. B καὶ οὕτως, τὴν μὲν ἑαυτῶν ὑπόκρισιν, ἤτοι κακίαν, ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις ἐνδιαστρόφως ὑποκαλυπτόμεθα· ἐκείνοις δέ, ὡς κατὰ Θεὸν ἐλέγχοντες διακείμεθα. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς ὑποδεεστέροις· τοῖς δὲ ἰσοδυναμοῦσι ἐπὶ μικραῖς πάσαις ἀφορμαῖς εὐθέως ἀποστρεφόμεθα, πᾶσαν μηχανὴν κινοῦντες πρὸς ἄμυναν. καὶ οὐ πρότερον αὐτοῖς ἡσυχάζομεν, ἄχρις οὗ αὐτοῖς κατὰ γνώμην γενώμεθα. προφάσεως δὲ τῆς αὐτῆς ἐπιλαβόμενοι, ὡς ἐπ' ἀγαθῷ χαίροντες, τὴν πονηρίαν ἐπιδεικνύμεθα, καὶ μετὰ τὸ ἀμύνασθαι, τότε φιλικωτέρως αὐτοῖς C ὁμιλοῦμεν, δευτέρας φιλίας τὴν προλαβοῦσαν τοῦ κακοῦ νίκην θεμέλιον προϊέμενοι. ἀνάγκη δὲ πᾶσα τὸ ἔργον ὅμοιον τῷ θεμελίῳ ἐπακολουθῆσαι, καὶ πάλιν νεῖκος ζητεῖν, ὡς μηδέποτε ἄμαχον φιλίαν διαμεῖναι τῷ νικᾶν βουλομένῳ, ἀλλ' ἀεὶ παρακολουθεῖν τῇ νίκῃ τὸ μῖσος, καθώς φησιν ἡ θεία γραφή, ὅτι μῖσος ἐγείρει νεῖκος. τὸ δὲ τοιοῦτον νόσημα προσγίνεται τοῖς ἐν δόξῃ καὶ χρήμασι τὰ πρωτεῖα μεταδιώκουσι, καθάπερ τὸ πρῶτον τῆς νόσου τὸ δυσεντερικόν· ὅπερ καὶ νῦν ὁ μακάριος Παῦλος θεραπεύει λέγων, D τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους προηγούμενοι ὑπερέχοντες ἑαυτῶν. πρὸς μὲν οὖν τοὺς ταπεινοτέρους, εἴτ' οὖν ἰσοτίμους, οὕτως διακείμεθα. τὴν δὲ πρὸς τοὺς δυνατωτέρους πονηρίαν κεκρυμμένην οὖσαν καὶ πολύτροπον, οὐδὲ εἰπεῖν ὡς ἔστιν, ἢ νοῆσαι ῥᾴδιον. οὐ γὰρ ὡς ἐντολὴν τηροῦντες διακείμεθα τοῖς ἀνωτέροις, ἀλλ' ἐκείνους ὑποτρέχομεν οὓς ἀδικῆσαι μὴ δυνάμεθα, καὶ ὀφθαλμῷ μὲν βασκάνῳ τὰς εὐτυχίας αὐτῶν καθορῶμεν πικρῶς, εὐδαιμονίαν δὲ αὐτῶν οὐδὲ κηρυττομένην ἡδέως ἀκούο- E μεν· καὶ σχήματι μὲν καὶ λόγοις εἰρηνικῶς κολακεύομεν τοὺς τοιούτους, ἐναντίως δὲ ταῖς ἐννοίαις πρὸς αὐτοὺς διακείμεθα· ὡς ὑφ' ἡμῶν πληροῦσθαι τὸ λεγόμενον, τῶν λαλούντων εἰρήνην μετὰ τῶν πλησίον αὐτῶν, κακὰ δὲ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν περὶ τῶν ἄκοντι περιφερομένων, τοὺς ἑκουσίως ἁμαρτάνοντας ἀλλοτρίους δεῖξαι βουλόμενοι, καὶ πρὸς μετάνοιαν δυσκόλως ῥέποντας. πῶς γὰρ οὐχὶ ἑκουσίως, εἰ μὴ θέλοντες πληροῦν τὸ τοῦ Δανιὴλ,

A Nam aduersus viliores & pauperiores palàm extollimur, quibus tanquam mercenariis aut seruis, licenter vti volumus, non ampliùs in Christo, sed in carne ac opibus, nobilitatem vendicantes. Itaque vbi quempiam è ditioribus delinquentem viderimus, corripere non possumus: sed dicere solemus iis quicunque se obtulerint, scriptum esse, Nolite ante tempus iudicare quicquam: quoad vsque veniat Dominus. At in abiectioribus crimen aliquod leue nacti, mox insurgimus euulgantes, ac dicimus B esse scriptum, Peccantem coram omnibus argue. Atque ita nostram hypocrisin, siue malitiam scripturæ testimoniis peruersè tegimus; erga illos verò sic nos habemus, quasi secundùm Deum eos corripiamus. Hæc igitur in inferioribus. Pares autem leuibus oblatis occasionibus statim auersamur, omnem animo lapidem mouentes, quò de his vlciscamur: neque de his antè quiescimus, quàm pro voto animi illis vsi fuerimus: hanc ipsam porrò occasionem nacti, tanquam de rebus secundis gaudentes, nequitiam declaramus C ac vltione sumpta, familiariùs cum illis colloquimur, iacientes pro fundamento posterioris amicitiæ præcedentem nequitiæ victoriam. Atqui planè necesse est fundamento sequi opus consimile, ac denuò iurgium quærere: quasi vincere volenti vacua iurgio amicitia nunquam perduret, sed victoriam semper sequatur odium, vt ait scriptura diuina: Odium suscitat rixas. Huiusmodi verò morbus illis adhæresicit qui sectantur in primis ea quæ faciunt ad gloriam & diuitias: sicuti præcipuus morborum est dysente- D ricus, quem quidem nunc quoque curat beatus Paulus, his verbis: Honore inuicem præuenientes, vincentes vos ipsos. Ad huoc igitur modum nos habeamus tam erga tenuiores quàm æquales. Ceterùm latentem ac variam in potentiores nequitiam, vt est, nec verbis nec animo facile est consequi. Neque enim vt seruantes mandatum erga superiores nos gerimus: sed quos lædere nequimus, illis clàm insinuamus, inuido quidem oculo prosperitatem eorum ægrè intue- E mur, nec fœlicitatem illorum prædicari libenter audimus: tum habitu tum verbis pacificè blandimur eius generis hominibus, in illos tamen aduersariorum gerimus animos: ita vt impleatur in nobis, quod dicitur: Qui loquuntur pacem cum proximo suo: mala autem in cordibus eorum. Hæc autem diximus de his qui inuiti errant, volentes ostendere, eos qui spontè peccant, alienos esse, & non facilè ad pœnitentiam inclinare. Nam quomodo non sponte, cùm nolint implere illud Danielis,

1. Cor. 4.

1 Tim. 5.
Hypocrisis hominum in reprehendendis vitiis alienis.

Odij nequitia

Prou. 10.

Rom. 12.

Psal. 27.

Dan. 7. Eleemosyna pauperis. *Luc. 17.* *Matth. 18.* *Luc. 6.* *Diuites probi.*

& remissionem consequi, dum ait: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas miserationibus pauperum? Sed fortè dices, Careo pecuniis: quo pacto miserebor pauperis? Non habes pecunias, at habes voluntatem: abrenuntia illi, & in ea fac quod bonum est. Non potes benefacere manu corporea? benefac dextera voluntate. Cùm peccauerit in te frater tuus, dimitte ei, iuxta verbum Domini: & erit tibi eleemosyna magna. Si quæramus à Deo dimitti nobis peccata, hoc ipsum facere debemus erga vnumquemque, cuiusuis delicti nomine: quò eueniat illud: Dimittite, & dimittetur vobis. Magnum quidem est habenti pecunias, elargiri pauperibus: at in causa peccati misereri proximi, tanto præstantius est ad remissionem, quanto magis anima antecellit natura corpori. Quicunque verò postulauerunt à Deo remissionem, adepti sunt quidem sæpenumero, sic vt ob id nihil inde mali senserint: at si hoc ipsum proximis communicari nolumus, similes sumus illius serui nequam, qui decies mille talentorum accepta remissione à Domino, centum denarios conseruo dimittere noluit. quem quidem iustè Dominus obiurgans, ait: Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: Nonne ergo oportebat & te misereri conserui tui, & dimittere illi debitum, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus ait: Tradite illum tortoribus, donec reddat vniuersum debitum. Subiicitque dicens: Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo delicta de cordibus vestris. Quapropter etiam alio in loco defiet illos, qui cùm ab eo variis beneficiis locupletati fuerint, animum tamen misericordiæ & compassionis expertem gerunt, his verbis: Væ vobis diuitibus, quia recipitis consolationem vestram. Re enim vera variorum nobis collatorum munerum copia est quidem nobis diuitiæ: cæterùm væ nobis, quia rogantes sæpius consecuti sumus misericordiam: ipsi verò rogati, nullius misertí sumus, sed recipimus consolationem nostram. Atqui dum locutus est de diuitibus, non omnes accusat locupletes. Sunt enim inter eos, qui verè sciunt administrare facultates, pro voluntate Dei, qui donauit: centuplum etiam, vt scriptum est, in hoc seculo accipientes. Exempli gratia, beatus Abraham & iustus Iob eleemosynam facientes, euaserunt ditiores, tum in hoc, tum in futuro sæculo. Sed, quemadmodum prædiximus, redarguit illos, qui auariore sunt animo, & tam in pecuniis quàm in variis miserationibus suffurantur dona Dei, proximique misereri nolunt. Nam creatura quæ proficiscitur à Domino, non lædit eum qui hac potitur:

καὶ εὕρῃ ἄφεσιν, λέγοντος, Τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων. ἀλλ' ἐρεῖς τυχόν, Οὐκ ἔχω χρήματα, πῶς οἰκτειρήσω πένητα; Οὐκ ἔχεις χρήματα, ἀλλ' ἔχεις θελήματα· ἀπόταξαι αὐτοῖς, καὶ ἐν ἐκείνοις ἐργάζου τὸ ἀγαθόν. οὐ δύνασαι εὐποιῆσαι χειρὶ σωματικῇ; εὐποίησον δεξιᾷ προαιρέσει. ὅταν ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἄφες αὐτῷ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ ἔσται σοι ἐλεημοσύνη μεγάλη. Εἰ ζητοῦμεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρὰ Θεοῦ, τοῦτο ποιεῖν ὀφείλομεν ἐπὶ πάσῃ πλημμελείᾳ πρὸς ἕκαστον, ὅπως πληρωθῇ τό, ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. μέγα μὲν τῷ ἔχοντι χρήματα μεταδιδόναι τοῖς πένησι· ἐλεῆσαι δὲ τοὺς πλησίον ἐπὶ ἁμαρτήμασι, τοσούτῳ μεῖζόν ἐστι πρὸς ἄφεσιν, ὅσῳ ψυχὴ τιμιωτέρα σώματος κατὰ φύσιν ὑπάρχει. ὅσοι δὲ αἰτήσαντες ἄφεσιν παρὰ Θεοῦ, ἔλαβον μὲν πολλάκις, ὡς διὰ τοῦτο μηδὲν ἡμᾶς ἐντεῦθεν πονηρὸν ὑπομένειν· τὸ αὐτὸ δὲ τοῖς πλησίον μετέχειν οὐ καταδεχόμεθα· ὅμοιοί ἐσμεν τῷ δούλῳ ἐκείνῳ τῷ πονηρῷ, ὃς μυρίων ταλάντων ἄφεσιν εἰληφὼς παρὰ τοῦ δεσπότου, τῷ συνδούλῳ ἑκατὸν δηνάρια οὐ συνεχώρησεν. ᾧ καὶ νομίμως ὁ Κύριος διαλεγόμενος ἔφη, δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου ἀφεῖναι αὐτῷ τὸ ὀφειλόμενον, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα; καὶ ὀργισθείς, φησί, παράδοτε αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. καὶ ἐπάγει λέγων, οὕτως ποιήσει ὑμῖν ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ τὰ παραπτώματα ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ τοὺς ποικίλαις εὐεργεσίαις παρ' αὐτοῦ πλουτισθέντας, ἀνελεήμονα δὲ καὶ ἀσυμπαθῆ τρόπον ἔχοντας, ταλανίζει λέγων, οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. ὄντως γάρ, πλοῦτος μὲν ἡμῖν ἐστιν ἡ περιουσία τῶν διαφόρων ἡμῖν δωρημάτων· οὐαὶ δὲ ἡμῖν, ὅτι παρακαλέσαντες καὶ πολλάκις ἐλεηθέντες, αὐτοὶ παρακαλούμενοι οὐδένα ἠλεήσαμεν, ἀλλ' ἀπέχομεν τὴν παράκλησιν ἡμῶν. εἰπὼν γὰρ περὶ πλουσίων, οὐ πάντας αἰτιᾶται τοὺς εὐποροῦντας. εἰσὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ οἱ ἀληθῶς τὸν πλοῦτον διοικεῖν ἐπιστάμενοι πρὸς τὸ θέλημα τοῦ δεδωκότος Θεοῦ, καὶ ἑκατονταπλασίονα, καθὼς γέγραπται, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ λαμβάνοντες· ὡς ὁ μακάριος Ἀβραάμ, καὶ ὁ δίκαιος Ἰώβ, ἐλεήμονες γενόμενοι πλέον ἐπλούτησαν, καὶ ὧδε, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ἀλλὰ καθὰ προειρήκαμεν, τοὺς πλεονεκτικὸν τρόπον ἔχοντας, καὶ εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διαφόροις οἰκτιρμοῖς νοσφιζομένους τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεάς, καὶ τὸν πλησίον μὴ βουλομένους ἐλεεῖν ἐπιμέμφεται. οὐ γὰρ ἡ παρὰ Κυρίου κτίσις, τὸν ἔχοντα ἀδικεῖ.

ἀλλ' ἡ ἐξ ἀδικίας ἐπιγινομένη πλεονεξία, καὶ ἡ ταύ-
της μήτηρ ἀσπλαγχνία, ἃς παντελῶς φεύγοντες οἱ
βεβαιόπιστοι, ἀρχῆθεν τοῖς παροῦσιν ἀπετάξαντο· οὐ τὴν
τοῦ Θεοῦ κτίσιν ἀκρίτως μισήσαντες, ἀλλὰ πεπιστευ-
κότες τῷ τοῦτο ποιεῖν αὐτοῖς ἐντειλαμένῳ Χριστῷ,
παρ' αὐτοῦ τὴν ἐφήμερον αὐτάρκειαν ἐκδεχόμενοι.
δύναται οὖν τις καὶ ἐκτὸς χρημάτων πλουτεῖν, συνέ-
χων ἐν πλεονεξίᾳ, ἤτοι λόγον, ἢ γνῶσιν, ἢ οἱανδήπο-
τε συμπάθειαν, τὰ κοινῇ πᾶσι χαριζόμενα. λαμβά-
νει γὰρ, ἵνα μεταδῷ τῷ μὴ ἔχοντι. οἱ δὲ ἀνελεημό-
νως πρὸς τὸν πλησίον διακείμενοι, τὸ οὐαὶ προσλαμ-
βάνουσιν, ὅτι ἀπέχουσι τὴν παράκλησιν αὐτῶν. πα-
ραπλησίως δὲ τούτοις καὶ ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀπόστο-
λος, τοῖς οὕτω πλουτοῦσι λέγει, ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι
καὶ κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις
ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. κλαίειν δὲ καὶ ὀλολύζειν ἐπι-
τρέπων, εἰς μετάνοιαν ἡμᾶς προτρέπεται. συνει-
δὼς δὲ ὅτι ἀνεπιμέλητον τὸ πάθος ἐστί, φησιν, ὁ πλοῦ-
τος ὑμῶν σέσηπεν, ὡς ἂν εἴποι, ἄχρηστός ἐστι, μὴ καὶ
εἰς ἑτέρους μεταδοθεὶς, ὅν τινα οἱ πολλοὶ καὶ δίχα χρη-
μάτων κεκτήμεθα, ἐν τοῖς νοεροῖς ταμείοις τὴν πλεο-
νεξίαν χρυσοῦ δίκην κατορύξαντες. περὶ οὗ καὶ ὁ
προφήτης ἐκφαντικώτατά φησι, προσώζεσαν καὶ
ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου, τὸν ἀφιλάγαθον καὶ
πλεονεκτικὸν αὐτοῦ τρόπον μώλωπας λέγων. τὸ δὲ,
προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν, τὴν μεγίστην ἐξόδου ἀ-
μέλειαν, ὀζομένην (τὸ σηπεῖν εἶ) λογισάμενος· καὶ γάρ
τινες αἱρούμεθα μᾶλλον ὑπὸ γῆν καλύψαι τὴν πε-
ριουσίαν, ἢ μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι. τότε δὴ ἐξόδου
καταλαβούσης, προσόζει τῇ ψυχῇ τὸ τοιοῦτον τραῦ-
μα, ὡς σηπεδόνος καὶ ἀφροσύνης αἴτιον· καὶ αἰώνιος
μώλωψ αὐτῇ προσγινόμενος, οὐκ ἀφίησιν εἰσελθεῖν
εἰς τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν τῶν πρωτοτόκων, κα-
θὼς ὁ νόμος περὶ τῶν ἐχόντων μῶμον ἐξαγορεύει. τά-
χα δὲ καιρὸς ἂν εἴη καὶ τοὺς χαλεπωτέρους μώλωπας
γυμνῶσαι, καὶ τῷ ἰατρῷ τῶν ψυχῶν ἐπιδεῖξαι. τοῦ γὰρ
ἁγίου Παύλου εἰπόντος τὸ, ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ
ἐκείνων ὑστέρημα· ἡμεῖς τὸ ἐναντίον ποιοῦμεν, τὸ ὑστέρη-
μα τῶν πενήτων ἀφαρπάζοντες, καὶ προστιθέντες τῷ ἡ-
μετέρῳ περισσεύματι. τοῦτο δὲ καὶ ἐκτὸς χρημάτων κατερ-
γαζόμεθα. ὅταν πλημμελήσωμεν εἰς τὸν ἀδελφὸν
ἐπί τινι πράγματι, οὐ μόνον ἀθεράπευτον ἀφίεμεν,
ἀλλὰ καὶ ἀπολογίαν ἣν ἡμεῖς ἐχρεωστοῦμεν, ταύτην
παρ' ἐκείνου τυραννικῶς λαμβάνομεν, οὐδὲν ἕτερον
ποιοῦντες, ἢ καθὼς προείρηται, τὸ ἐκείνων ὑστέρημα
προστιθέντες τῷ ἡμετέρῳ περισσεύματι, τῇ γραφῇ
ὡς εἰπεῖν ἐναντιούμενοι. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἡμῖν ἀπο-
γνωστέον, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν κακῶν κρι-
νόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν μετανοῆσαι, καὶ γνῶναι τὰ
τοῦ Χριστοῦ θαυμάσια, καθὼς μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια·

A ſed ab iniquitate manans auaritia, & eius
mater vacuitas miſericordiæ: quas quidem
planè fugientes ij qui firmam fidem obti-
nuerunt, bonis præſentibus prorſus abre-
nuntiarunt: non quòd indiſcretè Dei crea-
turam odiſſent, ſed quòd crederent Chri-
ſto, qui præceperat illis hoc facere: à quo
ſufficientiam quotidianam accipiebant.
Ideoque vel abſque pecuniis poteſt quiſ-
piam eſſe diues, dum retinet auarè ſermo-
nem, cognitionem, aut quamuis aliam com-
miſerationem, quæ communiter omnibus
B gratis data ſunt. Accipit enim, vt communi-
cet non habenti. Qui verò nulla miſericor-
dia ducuntur erga proximum, conſequun-
tur ipſum væ: quia recipiunt conſolationem
ſuam. Atque horum ſimilia beatus quoque
Iacobus Apoſtolus huiuſmodi diuitibus in- *Iacob. 5.*
quit: Agite nunc diuites, plorate, vlulantes
ob miſerias veſtras, quæ aduenient vobis.
Qui dum plorare ſuadet & vlulare, adhorta-
tur nos ad pœnitentiam. Exploratum autem *Ibidem.*
habens, affectionem illam nulla cura teneri,
dicit: Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt: per-
inde ac ſi diceret, ſunt inutiles, aliis non
C communicatæ: quas quidem plerique etiam
citra pecunias poſſidemus, auaritiam, inſtar
auri, defodiendo in penetralibus animi. De
quibus etiam propheta luculentiſſimè lo-
quitur, Putruerunt, & corruptæ ſunt cicatri-
ces meæ: cicatrices appellans, boni non a- *Psalm. 37.*
mantem, & auarum animum. Per hæc au-
tem: Putruerunt & corruptæ ſunt, exiſtimat
extremam negligentiam, fœtorem, & putre-
dinem eſſe. Etenim quidem malumus ſub
terram occultare facultates, quàm impartiri
non habenti. Tunc ſanè cùm exitus nos
D comprehenderit, vulnus tale putredinem
inurit animæ, tanquam putredinis & inſi-
pientiæ cauſa: cui perpetua cicatrix adna-
ſcens, non ſinit introire in regnum cœleſte
primitiuorum, ſicuti lex edixit de iis qui no-
tati ſunt macula. At verò tempus eſt fortaſſe
denudandi grauiores cicatrices, eaſque ani-
marum medico demonſtrandi. Nam cùm
ſanctus Paulus dicat: Veſtra abundantia il- *1. Cor 8.*
lorum inopiam ſuppleat: nos contrà faci-
mus, dum egenorum inopiam abripientes,
adiungimus abundãtiæ noſtræ: quod quidem
etiam citra vllam pecuniarum direptionem
E peragimus, quando aliquam ob rem delin-
quimus in fratrem, non modò non ſanatum
illum dimittimus, ſed etiam ab illo defenſio-
nem, quam debemus, tyrannicè extorque-
mus, nihil aliud agentes, quàm (vt antea di-
ctum eſt) inopiam illorum accumulantes
abundantiæ noſtræ, reluctantes, vt ita dicam,
ſcripturæ. Atqui non idcirco deſperare de-
bemus. Abſit. Quia non ob multitudinem
peccatorum damnamur: ſed quòd pœniten-
tiam agere nolumus, & Chriſti res mirandas
noſſe: quemadmodum teſtatur ipſa veritas;

Luc.13. Putatis enim, ait, quòd hi Galilæi, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum, præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decem & octo supra quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos: putatis, quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. Vides damnari nos, eò quòd deflectimus à pœnitentia. Pœnitentia porrò non est, vt arbitror, limitata temporibus aut rebus: sed, proportione habita, perficitur mandatis Christi. E quorum mandatorum numero quædam latiùs patent, & plura singularia in seipsis complectuntur: multas quoque vitij particulas semel amputant, verbi gratia, scriptum est: *Luc.6.* *Matth.5.* Omni petenti te, tribue: &, qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et, Volentem à te mutuò accipere, ne auerieris. *Matth.19.* *Matth.16.* Hæc singularia sunt: quod autem ista comprehendit, est istud: Vende quæ habes, & da pauperibus. Et, Tolle crucem tuam, & veni, sequere me: Crucem appellans, obuenientium afflictionum tolerantiam. Igitur qui cuncta distribuerit pauperibus, & tulerit crucem suam, vniuersa prædicta mandata simul & semel peregit. *1.Tim.2.* *Matth.6.* Et iterum: Volo, inquit, viros orare in omni loco, leuantes puras manus. Et præterea: Intra in cubiculum tuum, & ora patrem tuum, qui est in abscondito. Et rursum, qui sine intermissione orat, omnem prorsus deprecationem complectitur. *Exod.20.* *2.Cor.10.* Et denuo ait: Non committes stuprum, non mœchaberis, non occides: & quæuis similia. Et supra hæc: Destruentes cogitationes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei. Qui verò cogitationes amputat, vniuersa prædicta vitia exclusit. Quocirca qui diligunt Deum, & firmæ sunt fidei, impetu quodam feruntur ad illa generaliora præcepta: particularia tamen, cùm casu occurrerint, non prætermittunt. Quare existimo, pœnitentiæ opus, tribus hisce mandatis contexi, amputandis cogitationibus, orando sine intermissione, ac obuenientes afflictiones perferendo: ** Pœnitentiæ partes quæ alias dicuntur, contritio, confessio, & satisfactio.* quæ non exteriorem modò, sed & mentis operationem requirunt, ita vt immorantes in iis reddant affectionibus vacuos. Cùm igitur à tribus antè dictis virtutibus perfici possit opus pœnitentiæ, vt sermo demonstrauit: cunctis perpetuò conuenire puta pœnitentiam, tàm iustis quàm peccatoribus, qui salutem consequi desiderant: propterea quòd nullus est perfectionis terminus, qui non expectet operationem prædictis virtutibus cognatam. Etenim nouitiis quidem pietatis introductio: mediis, promotio:

A δοκεῖτε γάρ, φησιν, ὅτι ὧν τὸ αἷμα ἔμιξε Πιλᾶτος μετὰ τῶν Γαλιλαίων, ἁμαρτωλότεροι ἦσαν παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ γῆν; οὔ, λέγω ὑμῖν· ἀλλὰ ἐὰν μὴ μετανοήσητε, ὡσαύτως ἀπολεῖσθε. καὶ οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐφ' οὓς ἔπεσεν ὁ πύργος τοῦ Σιλωάμ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτούς· δοκεῖτε ὅτι ἁμαρτωλότεροι ἦσαν παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ; οὔ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήσητε, ὡσαύτως ἀπολεῖσθε. ὁρᾷς, ὅτι διὰ τὸ ἀποστῆναι τῆς μετανοίας, κατακρινόμεθα; μετάνοια δέ, ὡς οἶμαι, οὔτε καιροῖς, οὔτε πράγμασι περιώρισται, ἀλλὰ B διὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν ἀναλόγως ἐπιτηδεύεται. ἐντολαὶ δέ τινες περιεκτικώτεραι τυγχάνουσι, πολλὰ τῶν εἰδικῶν ἐν ἑαυταῖς περιέχουσαι, καὶ πολλὰ μέρια κακίας ὑφ' ἓν περικόπτουσαι· οἷον γέγραπται, παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· καὶ, ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ κωλύσῃς· καὶ, τὸν θέλοντα δανείσασθαι ἀπὸ σοῦ, μὴ ἀποστραφῇς. ταῦτα δὲ εἰδικά ἐστι· περιεκτικὸν δὲ ἐπὶ τούτοις τὸ, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἆρον τὸν σταυρόν σου, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, σταυρὸν λέγων τὴν τῶν ἐπερχομένων θλίψεων ὑπομονήν. ὁ οὖν πάντα διαδοὺς πτω- C χοῖς, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, πάσας τὰς ἐντολὰς τὰς προειρημένας ἐφάπαξ ἐποίησε. καὶ πάλιν, βούλομαι, φησί, προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας· καὶ ἐπὶ τούτοις, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ πρόσευξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ πάλιν, ἀδιαλείπτως προσευχόμενος τὴν ἐν παντὶ προσευχὴν περιέκλεισε. καὶ πάλιν φησίν, οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ ἐπὶ τούτοις, λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς δό- D ξης τοῦ Θεοῦ. ὁ δὲ καθαιρῶν λογισμούς, πάσας τὰς προειρημένας κακίας ἀπέκλεισε. διὰ τοῦτο οἱ φιλόθεοι καὶ βεβαιόπιστοι ἐπὶ τὰς περιεκτικὰς ἐντολὰς βιάζονται, καὶ τὰς μερικὰς δὲ κατὰ σύμβασιν ἀπαντώσας οὐ παραπέμπονται· ὅθεν λογίζομαι τὸ τῆς μετανοίας ἔργον, ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις ἐντολαῖς συνυφαίνεσθαι, ἐν τῷ λογισμοὺς καθαιρεῖν, καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, καὶ τὰς ἐπερχομένας θλίψεις ὑποφέρειν, ἅπερ οὐ μόνον φανεράν, ἀλλὰ E καὶ νοερὰν ἐργασίαν ἔχειν ὀφείλει, ὥστε τοὺς ἐγχρονίζοντας, ἀπαθεῖς καταστῆναι. ἐπεὶ οὖν ὑπὸ τῶν προειρημένων τριῶν ἀρετῶν δύναται τελειωθῆναι τὸ τῆς μετανοίας ἔργον, καθὼς ὁ λόγος ἀπέδειξε, πᾶσι πάντοτε προσήκειν οἶμαι τὴν μετάνοιαν, ἁμαρτωλοῖς τε καὶ δικαίοις τοῖς βουλομένοις σωτηρίας τυχεῖν· διότι οὐδείς ἐστιν ὅρος τελειότητος, ὁ μὴ χρήζων τῆς τῶν προειρημένων ἀρετῶν ἐργασίας. καὶ γὰρ ἀρχομένοις μὲν εὐσεβείας εἰσαγωγή, μέσοις δέ, προκοπή,

perfectis

τελείοις δὲ βεβαίωσις δι' αὐτῶν περιγίνεται, μήτε χρόνοις, μήτε δικαιώμασιν ἀνακοπτομένων, εἰ μὴ μόνον τῷ ἀπὸ ἀγνοίας καὶ κακοπιστίας, καὶ τούτῳ εὐχερῶς ἐπὶ τὰς ἡδονὰς ῥέποντι, καὶ προφάσει ἀπελπισμοῦ φιληδονοῦντι, καὶ τὸ τῶν Ναβατιανῶν φρόνημα προσλαμβανομένῳ, καὶ μετάνοιαν ἐκβάλλοντι, εἰ καὶ ἐπερείδοιτο τῷ ἀποστόλῳ διαλεγομένῳ πρὸς Ἑβραίους, τοῖς ἑκουσίως ἁμαρτάνουσι καὶ καθ' ἡμέραν βαπτιζομένοις λέγοντι, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίστεως ἐπὶ Θεὸν, βαπτισμῶν διδαχῆς. τοῦτο δὲ εἴρηκεν, οὐ τὴν μετάνοιαν ἐκβάλλων, μὴ γένοιτο, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἀλλ' ἐν πάσῃ ἐργασίᾳ μετανοίας ἕνα θεμέλιον εἶναι τὸ βάπτισμα ἐν Χριστῷ διδάσκων, τοῦ μὴ καθ' ἡμέραν βαπτίζεσθαι τοὺς ἐκ περιτομῆς πεπιστευκότας. καὶ ἐπάγει, ἀδύνατον γὰρ ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν πρὸς μετάνοιαν, ἵνα εἰδῇς ἀνακαινισμὸν καὶ θεμέλιον ἐπὶ πάσῃ μετανοίᾳ προκείμενον τὸ ἅγιον βάπτισμα. καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει· ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι ἀπολείπεται θυσία περὶ ἁμαρτιῶν. ἐπεὶ οὖν εἰσὶ τὰ πράγματα, ἐκεῖ ἁρμόζει τὰ προσφυῶς λεγόμενα, δῆλον ὅτι οὐ μόνον Ἰουδαίοις λέγει, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἑκουσίως ἐξαμαρτάνουσιν· ὧν πρῶτοι εἰσὶν οἱ λέγοντες μετὰ τὸ βάπτισμα μὴ εἶναι μετάνοιαν· καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν αὐθαιρέτως ἀπατώμενοι, τὴν ἀνομίαν ἐργάζονται. τὰ δὲ ῥήματα ὁ ἅγιος Παῦλος ὕστερον πρότερον εἴρηκε· καὶ τοῦτο οἰκονομικῶς ποιῶν, ὡς οἶμαι, ὅπως τοῖς μὲν ἐπιμελεστέροις διὰ τῆς τῶν γραφῶν ἐκζητήσεως σαφὲς γένοιτο τὸ νόημα· τοῖς δὲ ἀμελεστέροις καὶ καταφρονηταῖς δυσεύρετον, ἵνα μὴ προφάσει μελλούσης μετανοίας, ἀδεῶς ἐξαμαρτάνωσιν. ἐπεὶ οὖν, οἱ μὲν, προφάσει μετανοίας κατὰ πρόθεσιν ἔγκειται τοῖς κακοῖς· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ πιστεύειν εἶναι μετάνοιαν, ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῷ διαβόλῳ. ἀμφοτέροις δὲ τὸ πάθος πονηρὸν καὶ δυσίατον· διὰ τοῦτο ἡ ἀλήθεια πᾶσιν ἁρμόδιον προσφέρει βοήθημα λέγουσα, μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπως μήτε οἱ πνευματικοὶ, καὶ οἱ ἐν προκοπῇ τυγχάνοντες, ἀμελήσωσι τοῦ προστάγματος τούτου, ἐπ' αὐτοῖς ὡς εἰπεῖν τοῖς λεπτοῖς καὶ ὀλίγοις ἀσφαλιζόμενοι. φησὶ γὰρ, ὁ ἐξουδενῶν τὰ ὀλίγα, κατὰ μικρὸν πεσεῖται. καὶ μὴ εἴπῃς, πῶς δύναται ὁ πνευματικὸς πεσεῖν; τοιοῦτος μὲν διαμένων, οὐ καταπίπτει. ὅταν δέ τι τῶν ἐναντίων καταδέξηται, καὶ ἐπ' αὐτῷ μείνῃ ἀμετανόητος, ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ μικρὸν χρονίσαν καὶ αὐξηθὲν, οὐκέτι ἀνέχεται ὀρφανικῶς αὐτῷ συνεῖναι,

perfectis autem confirmatio per has comparatur, quæ non diuturnitate temporis, neque iustificationum accessu rescinduntur, præterquam apud eum qui ignarus est, aut malè credit, & proinde in voluptates facilè delabitur, ac desperationis prætextu illas libenter sectatur. Nouatianorum denique sententiam amplexus, reiicit pœnitentiam, licèt innitatur Apostolo, eum Hebræis disputanti, qui spontè precantibus & baptismum quotidie repetentibus ait: Non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ. Quod quidem dixit, non quòd respuat pœnitentiam: vt inquiunt illi: absit: sed vt doceret, in omni operatione pœnitentiæ, vnum esse fundamentum, baptismum in Christo: ne, qui crediderant ex circuncisione, quotidie baptizarentur. Et subiicit: Impossibile enim est, eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, vt qui nouerit, sanctum baptisma esse renouationem & fundamentum in omni pœnitentia positum, nun peccet ampliùs. Et paulò pòst subdit: Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccaris hostia. Cùm itaque res sic se habeant, quę illic aptè dicuntur, conuenit non modò certè Iudæis dicere, sed cunctis vltrò peccantibus: quorum primi asserentes post baptisma non esse pœnitentiam, ob idque in reliquum sua sponte seducti perpetrant iniqua. Quanquam præposterè sanctus Paulus verba protulerit, quod mea sententia, non sine dispensatione fecit: vt circunspectiores indagandis scripturis sensum clariorem assequantur, negligentiores autem & contemptiores difficiliùs reperiant: vt non audacter peccent sub prætextu futuræ pœnitentiæ. Quoniam igitur hi quidem sub prætextu pœnitentiæ ex animo vitiis sunt dediti, alij verò non credentes esse pœnitentiam, desperati seipsos tradiderunt diabolo: amborum autem affectio praua non potest facilè curari: idcirco congruum omnibus auxilium offert veritas, quæ ait: Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ne spiritales & qui proficiunt, de tenuibus & modicis, vt ita dicam, nimium securi contemnant præceptum istud. Inquit enim: Qui spernit modica, paulatim decidet. Neque dixeris: Qui fieri potest vt cadat homo spiritalis? Quandiu quidem talis est, non labitur: cùm autem è contrariis quippiam admittit, & in eo sine pœnitentia permanet: illud ipsum quod paruum erat, temporis progressu auctum, cum illo, velut illi mure, conuersari nequit:

Nouatiani eluntur dictis Apostoli.

Hebr.6.

Ibidem.

Hebr.10.

Matth.4.

Ecclef.19.

sed amicitia longa, tanquam funiculo, vinlenter adactum, trahit in suam cognationem: quem licet precibus certans abscindat, nihilominus à congrua sibi affectionum vacuitate tantùm defecit, quantùm distat quodlibet vitium ab affectione. Sin remissin pugnæ precumque labore, per vehementiorem dominantis intentionem prorsus adducatur, necesse est illum à cæteris quoque affectionibus inescari: & ita consequentia quadam paulatim ab vnoquaque familiariter seductus, pro modo seductionis, à diuino soluitur Dei auxilio, deferturque tandem ad atrociora vitia, vel inuitus fortè, coactus earum vi quæ antea præoccuparunt. At dices vtique mihi: Nonne poterat initio mali rogare Deum, ne in hæc extrema vitia incideret? Ego ego tibi dico, quòd poterat: sed præ facilitate, quod modicum erat, tanquam nihilum sua sponte amplexus, iam non potest illius causa rogare; ignorans, exiguum illud vitium, introductionem & causam esse insignioris siue boni siue mali. Vbi verò in immensum creuerit & pabulum adepta fuerit affectio per voluntatem, posthac præter voluntatem vi insurgit in eum. Tum animaduertens, Deum implorat, decertans cum hoste, quem priùs ignorans defendebat, dum pro eo pugnaret cum hominibus. Quandoque tamen accidit vt homo non protinus quàm est exauditus à Domino consequatur opem: quia non solet obuenire pro arbitrio hominis, sed quemadmodum dispensauerit Dominus ad vtilitatem. Exploratam siquidem habens indignitatis nostræ contemptusque rationem, auxilia pleraque tribulatione præuia confert hominibus: ne sine afflictione liberati, eadem denuò committant peccata. Vnde pronuntiamus, necessariò perferenda esse rerum euenta, & hoc prorsus innatum pœnitentiæ. Atqui dices planè mihi: Atqui verè grati fuere Deo, & peruenerunt ad perfectionem, quanam egent adhuc pœnitentia? Assentior equidem, fuisse & esse eius generis homines: verùm audi attentè, & disces, qua ratione tales etiam opus habeant pœnitentia. Dixit Deus mendacium esse à diabolo: & fornicationem existimauit, si quis intueretur mulierem ad concupiscendam eam: iram etiam in proximum cædi parem fecit: ac de verbo otioso reddendam esse rationem declarauit: Quis ergo expers est mendacij, ab omni quæ circa visum est, libidine purus, altercando proximo nunquam iratus, neque minister otiosi verbi repertus, vt pœnitentia non fuerit ei necessaria? Nam etsi modò non est eiusmodi, fuit tamen aliquando: proinde obnoxius pœnitentiæ ad mortem vsque. Ponamus itaque, quosdam repertos immunes ab his, & ex quo nati sunt, alienos ab omni vitio: (quod quidem fieri nequit, cùm dicat Paulus,

Matth. 5.

ἀλλ᾽ ἕλκει αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν συζυγίαν, χοινίου δίκην τῇ μακρᾷ φιλίᾳ βιαίως ἐπισπώμενον. καὶ εἰ μὲν διὰ προσευχῆς μαχησάμενος ἀποκόψῃ, ἐμμένει μέντοι γε ἀπολείξας τῆς πρεπούσης αὐτῷ ἀπαθείας τοσοῦτον, ὅσον ἀπέστηκε τοῦ τυχόντος κακοῦ πρὸς πάθος. εἰ δὲ εἰς τέλος συναπάγηται τῇ ἐπιτάσει τοῦ ἐπικρατοῦντος, τὸν τῆς μάχης καὶ προσευχῆς κόπον παραιτούμενος, ἀνάγκη δελεάζεσθαι καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων παθῶν· καὶ οὕτως ἐκ διαδοχῆς ὑπὸ ἑκάστου κατὰ μικρὸν συνηθικῶς ἀπαγόμενος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀπαγωγῆς ἀποχωρίζεται τῆς θείας τοῦ Θεοῦ βοηθείας, καὶ ἀποφέρεται λοιπὸν καὶ εἰς μείζονα κακὰ, ἴσως καὶ μὴ βουλόμενος ὑπὸ τῆς βίας τῶν προκατεσχηκότων. πάντως δὲ ἐρεῖς μοι, οὐκ ἠδύνατο ἐν ἀρχῇ τοῦ κακοῦ τυγχάνων παρακαλέσαι τὸν Θεὸν μὴ ἐκπεσεῖν εἰς τὸ ἔσχατον· κἀγώ σοι λέγω, ὅτι ἠδύνατο· ἀλλ᾽ ἐξ εὐτελείας τὸ μικρὸν, τῷ θελήματι αὐτοῦ παραδεξάμενος ὡς οὐδὲν, οὐκέτι παρακαλεῖ περὶ αὐτοῦ, ἀγνοῶν ὅτι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο γίνεται εἰσαγωγὴ καὶ αἰτία τοῦ μείζονος· οὕτως ἐπ᾽ ἀγαθῶν, καὶ οὕτως ἐπὶ κακῶν. ὅταν δὲ μεγαλυνθῇ τὸ πάθος, καὶ νομὴν κρατήσῃ διὰ τοῦ θελήματος, λοιπὸν καὶ παρὰ θέλημα βιαίως αὐτῷ κατεπαίρεται. τότε νοήσας παρακαλεῖ τὸν Θεὸν, πολεμῶν τῷ ἐχθρῷ, ὃν ἀγνοῶν ἐξεδίκει πρότερον, μαχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις. ἔστι δὲ καὶ ὅταν ὑπακουσθῇ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὴν βοήθειαν οὐκ ἐδέξατο, διότι οὐκ ἦλθεν ὡς ἐνόμισεν ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὡς οἰκονόμησεν ὁ Κύριος πρὸς τὸ συμφέρον. εἰδὼς γὰρ ἡμῶν τὸ ἀσθενὲς καὶ καταφρονητικὸν, τὰ πολλὰ βοηθήματα διὰ θλίψεως παρέχει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ ἀθλίπτως ῥυσθέντες, πάλιν τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύωμεν ἁμαρτήματα. ὅθεν ἀναγκαῖον εἶναι φαμὲν ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα, καὶ τοῦτο προσφυὲς τῇ μετανοίᾳ. ἀλλ᾽ ἐρεῖς μοι πάντως, οἱ ἀληθῶς εὐηρεστηκότες τῷ Θεῷ, καὶ εἰς τέλειον πεφθακότες, ποίας ἔτι χρήζουσι μετανοίας; ὅτι μὲν γὰρ ἐγένοντο τοιοῦτοι ἄνθρωποι καὶ εἰσι, σύμφημι· ἀλλ᾽ ἄκουσον συνετῶς, καὶ γνώσῃ, πῶς καὶ οἱ τοιοῦτοι χρήζουσιν αὐτῆς. τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου εἶναι εἴρηκεν ὁ Θεὸς, καὶ τὸ ἐμβλέψαι γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, μοιχείαν ἐλογίσατο, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ὀργὴν φόνῳ παρείκασε, καὶ περὶ ἀργοῦ ῥήματος λόγον διδόναι ἐφανέρωσε· τίς οὖν ὁ ψεύδους ἀπείρατος, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸ ἐμβλέψαι ἐπιθυμίας ἀμύητος, καὶ μηδέποτε ὀργισθεὶς τῷ πλησίον φιλονεικεῖν, μηδὲ ἀργοῦ ῥήματος ὑπηρέτης εὑρεθεὶς, ὥστε μὴ χρήζειν μετανοίας; εἰ γὰρ καὶ νῦν οὐκ ἔστι τοιοῦτος, ποτὲ δὲ ἐγένετο, μετάνοιαν κεχρεώστηκεν ἕως θανάτου. θῶμεν δὲ, ὅτι καὶ τούτων τινὲς ἐκτὸς εὑρίσκονται, καὶ ἀπὸ γεννήσεως πάσης κακίας ἀλλότριοι. (ὅπερ ἀδύνατον, τοῦ ἁγίου Παύλου λέγοντος,

πάντες ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι) ὅμως εἰ καὶ ἐτύγχανον τοιοῦτοι, πλὴν ἐκ τοῦ Ἀδάμ εἰσι, καὶ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν τῆς παραβάσεως πάντες γεγόνασι, καὶ διὰ τοῦτο τῷ θανάτῳ τῆς ἀποφάσεως κατεδικάσθησαν, σωθῆναι ἐκτὸς τοῦ Χριστοῦ μὴ δυνάμενοι. σταυρωθέντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἐξαγοραζομένου, τότε καὶ αὐτοὶ λυτροῦνται. εἶτα καὶ αὐτὸς ὁ λυτρωτὴς πᾶσι τίθησιν ὅρον ἕνα περιεκτικὸν τῶν πραγμάτων, καί φησι πρὸς τοὺς ἀποστόλους, λέγετε αὐτοῖς, μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· πάλιν ὁμοῦ ἅμα ἐντολὰς τὰς ἐκτελούσας τὴν μετάνοιαν, καὶ τὴν πλήρωσιν αὐτῶν ἕως θανάτου ὥρισεν, εἰπών, ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν. καὶ πάλιν, ἀρνήσασθαι πάντα βουλομένων προσέθηκεν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, καὶ σφραγίζει λέγων, ὁ λύσας μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. εἰ οὖν ἕως θανάτου ὥρισε τὴν μετάνοιαν, καθὼς ἀποδέδεικται, ὁ πρὸ θανάτου λέγων αὐτὴν τετελεκέναι, λύει τὴν ἐντολήν, ὑφαιρῶν τὸν θάνατον. ὅθεν μικροῖς τε καὶ μεγάλοις ἕως θανάτου ἀτέλεστος ἡ μετάνοια. εἰ γὰρ καὶ τῇ πράξει ἕως ἐκεῖ μὴ δυνηθῶμεν, τῷ δὲ σκοπῷ ἐπιτηδεύειν ὀφείλομεν, ἵνα μὴ κατὰ πρόθεσιν λύοντες τὴν ἐντολήν, ὑποβληθῶμεν τῷ κρίματι, ἐλάχιστοι κληθέντες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ζήτησον τοὺς ἀπ' αἰῶνος τὸν βίον τοῦτον διοδεύσαντας, καὶ εὑρήσεις διὰ μετανοίας τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον ἐπὶ τοῖς εὐαρεστήσασι τελεσθέν. οὐδεὶς κατεκρίθη, εἰ μὴ ταύτης καταφρονήσει· καὶ οὐδεὶς ἐδικαιώθη, εἰ μὴ ταύτης ἐπιμελήσατο. Σαμψών, καὶ Σαούλ, καὶ Ηλεὶ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἤδη μερικῶς ἁγιωσύνην μεταλαβόντων, πρῶτον μὲν ταύτην ἀπώλεσαν, τῆς μετανοίας ἀμελήσαντες· τῆς δὲ χρείας ἐπελθούσης, ἔσχατον ὑποδίκῳ θανάτῳ πεπτώκασιν. ὁ διάβολος οὐ παύεται πολεμῶν ἡμᾶς, οὔτε ἡ μετάνοια ἀργεῖν ὀφείλει ποτέ. οἱ ἅγιοι ὑπὲρ τῶν πλησίον αὐτὴν προσφέρειν ἀναγκάζονται, ἐκτὸς ἐνεργοῦς ἀγάπης τελειωθῆναι μὴ δυνάμενοι. μάθε πῶς ἡ φύσις διδάσκει ἡμᾶς, ἕως θανάτου μὴ ἀφίεσθαι αὐτήν. νοῦς λογικῶς ἀργεῖν οὐ δύναται, ἀλλὰ κἂν τέλειος ᾖ, καλῶς ἔχων ἐν τοῖς δεξιοῖς ἐργάζεται. ἐὰν δὲ προφάσει τελειότητος παύσηται τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐργασίας, πάντως ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν νεύει· ἀποχωρῶν δὲ τοῦ ἀριστεροῦ, πάλιν ἐπὶ τὸ δεξιὸν φυσικῶς ἕλκεται. δεξιῶν δὲ ἐργασία καὶ ἀρχομένοις, καὶ μέσοις, καὶ τελείοις ἐστὶ προσευχή, καὶ λογισμῶν καθαίρεσις, καὶ τῶν ἐπερχομένων ὑπομονή, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι κατορθῶσαι τὰς λοιπὰς ἀρετάς· δι' ὧν γίνεται εὐπρόσδεκτος ἡ μετάνοια.

A Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, tamen etsi tales erant, nihilominus ab Adam trahunt originem, cunctique peccato transgressionis fuerunt obnoxij, ideoque capitali sententia condemnati, adeo vt citra Christum saluari non possent. Vbi verò Christus est crucifixus, & omnes proprio sanguine redemit, tum ipsi quoque rediminuntur. Deinde, redemptor etiam ipse ponit omnibus terminum vnum, res vniuersas continentem: & ait Apostolis: Dicite illis, Poenitentiam agite: appropin-B quauit enim regnum coelorum: vna condens mandata ad poenitentiam perficiendam idonea: quorum implementum morte praescriptum esse dixit: Qui perdiderit animam suam propter me & Euangelium, in vitam aeternam custodit eam. Et iterum, suadens abnegare omnia, addit: Adhuc autem & animam suam: quod confirmat his verbis, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno coelorum. Cùm igitur poenitentiam ad tempus vsque mortis producendam definierit, vt demonstratum est, qui se dicit ante mortem absoluisse poe-C nitentiam, dum terminum mortis subducit, soluit mandatum. Quare tam à pusillis quàm à magnis poenitentia perfici non potest, nisi ad obitum vsque, nisi etiam eò vsque operatione polleamus. Itaque nos debemus exercere diligenter ad scopum, ne de industria soluentes mandatum, subiciamur iudicio, quo minimi vocemur in regno coelorum. Perquire eos qui hunc vitae cursum à seculo transegerunt, & reperies apud eos qui Deo placuerunt, impletum esse per poenitentiam pietatis mysterium. Nemo damnatus est, nisi hanc contempserit: nullusque iustificatus est, qui D studiosus eius non fuerit. Samson, Saül, & Heli cum filiis eius, cùm iam aliqua in parte sanctificationem adepti essent, primùm hanc perdiderunt, vt neglexerunt poenitentiam: cùmque non animaduerterent, tandem, vt rei mortis, ceciderunt. Diabolus nun cessat impugnare nos: neque cessare debet vnquam poenitentia. Sancti, nomine proximorum illā offerre coguntur: cùm citra dilectionem efficacem nequeant esse perfecti. Disce quo pacto natura docet nos, nō deserere illam vsque ad mortem. Mens non potest esse otiosa, quin E aliquid semper meditetur: sed licèt perfecta sit, modò rectè habeat, quae dextra sunt, agit: quae si perfectionis occasione desinat agere quae bona sunt, planè declinat ad sinistrum: quando verò deflectit à sinistro denuò trahitur naturaliter ad dextrum. Peragere verò quę dextra sunt, tam apud nouitios & medios, quàm apud perfectos, nihil est aliud, quàm precatio, cogitationum amputatio, & afflictionum accidentium tulerantia: sine quibus feliciter exercere non licet reliquas virtutes, per quas redditur acceptior poenitentia.

Rom. 3.

Peccatum trāsgressionis.

Matth. 4.

Marc 8.

Luc. 14.

Matth. 5.

Soli impoenitētes damnati.

De Samsone, vt interim de Heli omittamus, perpetuē fallitur hic auctor, nam eū inter sanctos adeptos repromissiones enumerat Paulus Rom. 11. vers. 32.

Matth. 7.

Misericordia

Si pœnitentia est petitio misericordiæ, vtilis est habẽti, qui curam illius gerit. Quia omnis qui petit, accipit. Si igitur qui misericordiam exercet, consequitur misericordiam: illius, vt puto, causa totus mundus consistit, dum alter ab altero, Deo ita dispẽsante, capit auxilium. Propter hanc Deus saluauit Niniuitas: negligentes autem illam Sodomitas, incendio perdidit. Licet autem pœnitentiam agentes ad mortem vsque certemus, non tamen hoc modo impleuimus quod decet. Nihil enim condignum regno cœlorum. Quemadmodum natura edimus, bibimus, loquimur, & audimus: ita procliues esse debemus ad agendam pœnitentiam. Planè qui dignus erat morte, secundùm legem morti tradebatur: qui autẽ viuit, pœnitentiæ causa relinquitur, non vt licenter agat. Cæterùm ob transgressionis peccatũ baptizati, purgati sumus, purgati accepimus mãdata. Qui primo simile quid iterat, inquinat primum, obliuionem accipiẽs purgationis veterũ suorũ delictorum, in quibus nemo reperitur, qui quotidie nullatenus deficiat, & qui mandatorum nihil vnquam prætermiserit: quamobrem omnibus est necessaria pœnitentia. Hęc, quę quondam erant spõtanea, nunc demonstrat violẽta: eò quòd odio prosequamur affectiones, & à facinore abstineamus. Qui expellit eam, conuertitur ad ea quæ sunt à tergo, & lapsus veteres renouat. Qui verã habet notitiã, nouit etiam se pœnitẽtia opus habere. Horũ enim quodque mutuo dirigitur ab altero. Christus desponsauit nos in pœnitentia: qui negligit illam, spõsum contemnit. Absque pœnitentia, quantum ad operationem, nihil dignum regno Dei efficere possumus. Ingentem porrò misericordiã exercemus ob animi votum. Qui vim patitur vsque ad obitũ, eiusque cõpos existit, licèt in quibusdam deliquerit, propter vim tamen saluabitur. Istud enim pollicitus est Dominus in Euangeliis. Qui dicit, hac se vltrà non egere, seipsum iustum existimat, & filius malus appellatur à scriptura. Qui opinione iustitiæ ducitur, tãquam impleuerit illam, vice versa, velut ignarus, conspirat cum voluptatibus: siquidẽ opinio sui & arrogantia sunt voluptates. Qui de se aliquam concipit opinionẽ, non potest saluari. Scriptum est enim, Superbus & contẽptor vir arrogans nihil ad finẽ perducit. Si virum perfectũ non lędit humilitas, neque ipse deserere debet matrem eius pœnitẽtiam. Fidelis Abraham & iustus Iob terrã & cinerẽ seipsus appellabãt: quæ verba præbẽt humilitatis argumentum. Qui verò fastidit pœnitentiam, humilis esse non potest. Tres pueri, re vera magnanimi & insignes martyres, è media flamma ardente confessionem emittebant, se peccasse & iniquè egisse dicentes: de præteritis malis pœnitentiam agebãt, cùm essent alioqui perfecti: ac totus propemodum hymnus eorum pœnitentiæ vim continet.

Cautè lege nisi eo sensu loquatur, quo Paulus, inquit: Nõ sunt condigna passiones huius temporis, &c.

Peccatum trãsgressionis. 2. Pet. 1.

Pœnitentia, quàm necessaria sit.

Εἰ αἴτησις ἐστὶν ἐλέους ἡ μετάνοια, ἐπιμελεῖσθαι χρεία τῷ ἔχοντι. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει. Εἰ οὖν ὁ ἐλεῶν ἐλεηθήσεται, διὰ ταύτην, ὡς οἶμαι, ὅλος ὁ κόσμος συνέστηκεν ἕτερος δι' ἑτέρου οἰκονομικῶς βοηθούμενος· διὰ ταύτην ὁ Θεὸς τοὺς Νινευΐτας ἔσωσεν, ἀμελήσαντας δὲ αὐτῆς Σοδομίτας κατέφλεξεν. Εἰ καὶ μέχρι θανάτου μετανοοῦντες ἀγωνισώμεθα, οὐδὲ οὕτως τὸ δέον ἐπληρώσαμεν· οὐδὲν γὰρ ἀντάξιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ὥσπερ ἐσθίομεν καὶ πίνομεν, καὶ λαλοῦμεν, καὶ ἀκούομεν, οὕτω καὶ μετανοεῖν φυσικῶς κεχρεωστήκαμεν. ἅπαξ ὁ ἄξιος θανάτου κατὰ νόμον παραδίδοται· ὁ δὲ ζῇ, μετανοίας ἕνεκεν, καὶ μὴ δι' ἄδειαν. ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς παραβάσεως ἁμαρτίαν, βαπτισθέντες ἐκαθαρίσθημεν· καθαρισθέντες, ἐντολὰς ἐλάβομεν. ὁμοιοποιῶν τὸ δεύτερον, τὸ πρῶτον ἐμόλυνεν, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτιῶν, ὧν οὐδεὶς ἀνελλιπὴς ὁ καθ' ἡμέραν εὑρίσκεται, μηδέποτε μηδὲν τῶν προστεταγμένων παραλείψας. διὰ τοῦτο πᾶσιν ἂν εἴη ἀναγκαία ἡ μετάνοια. αὕτη τά ποτε ἑκούσια νῦν ἀκούσια ἀποδείκνυσι, διὰ τὸ μισῆσαι τὰ πάθη, καὶ ἀπέχεσθαι τοῦ πράγματος. ὁ ἐξορίζων αὐτὴν, στρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἀνακαινίζει τὰ παλαιὰ παραπτώματα. ὁ ἔχων γνῶσιν ἀληθῆ, οἶδεν ὅτι χρείαν ἔχει καὶ μετανοίας· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἐν ἀλλήλοις κατευθύνεται. Χριστὸς ἡμᾶς ἐπὶ μετανοίας ἐμνηστεύσατο· ὁ ἀφιεὶς αὐτὴν ἀθετεῖ τὸν ἐγγυησάμενον. ἄνευ μετανοίας κατὰ πρᾶξιν οὐδὲν ἄξιον ποιῆσαι δυνάμεθα· ἐλεούμεθα δὲ μεγάλως διὰ τὴν πρόθεσιν. βιαζόμενος ἕως ἐξόδου, καὶ κρατῶν αὐτὴν, κἂν ἔν τινι πλημμελήσῃ, διὰ τὴν βίαν σωθήσεται· τοῦτο γὰρ ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο. ὁ λέγων μηκέτι χρήζειν αὐτῆς, δίκαιον ἑαυτὸν κρίνει, καὶ ἔγγονον κακὸν ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται. ὁ οἰήσει δικαιοσύνης, ὡς τελέσας αὐτὴν διακείμενος, ὡς οὐκ εἰδὼς, ἀντιστρόφως συνδυάζεται ταῖς ἡδοναῖς, εἴπερ ἡ οἴησις καὶ ἡ ἀλαζονεία ἡδοναὶ τυγχάνουσιν. ὁ ἔχων οἴησιν, οὐ δύναται σωθῆναι· γέγραπται γὰρ, ὁ κατοιόμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζὼν, οὐδὲν οὐ μὴ περάνῃ. εἰ οὐδὲν βλάπτει τὸν τέλειον ἡ ταπεινοφροσύνη, μηδὲ αὐτὸς ἀφῇ ταύτης μητέρα μετάνοιαν. ὁ πιστὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ δίκαιος Ἰὼβ γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτοὺς ὠνόμασαν· ταῦτα δὲ τὰ ῥήματα ταπεινοφροσύνης τεκμήριον. ὁ δὲ μετανοίας κεχωρισμένος, ταπεινοφρονεῖν οὐ δύναται. οἱ τρεῖς παῖδες οἱ ὄντως μεγαλόφρονες, καὶ μεγαλομάρτυρες, ἐκ μέσου καιομένης φλογὸς ἐξωμολογήσαντο, καὶ τὸ ἡμαρτηκέναι καὶ ἠνομηκέναι λέγοντες, περὶ τῶν ποτε κακῶν μετενόουν, λοιπὸν τέλειοι ὄντες· καὶ πᾶς σχεδὸν ὁ ὕμνος αὐτῶν, μετανοίας ἐπέχει δύναμιν.

εἰ οὖν καὶ λίαν διαρεστήσαντές τινες καὶ τέλειοι διὰ πραγμάτων ἀποδειχθέντες, τούτῳ ἕως θανάτου ἐχρήσαντο τῷ βοηθήματι, τίς ἐστι λοιπὸν ὁ προφάσει δικαιοσύνης θαῤῥῶν ἑαυτῷ, καὶ μετανοίας καταφρονῶν; ἐγὼ μὲν οἶμαι, οὐδὲ ἂν κατὰ Παῦλον ἢ Πέτρον ἅγιός τις εἴη, οὐδὲ οὕτως ἀρνήσεται τὴν αἰτίαν τῆς ταπεινοφροσύνης καταλιπεῖν. διὰ τοῦτο Πέτρος ἑαυτὸν τῷ Κορνηλίῳ, κρύψας μετὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, τὸ δὲ ἴδιον φανερώσας, εἶπεν, ἀνάστα, κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι· μηδὲν δὲ κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν πόθεν ἐδιδάχθημεν, ὁμολογήσας. Παῦλος δὲ τῆς διδομένης αὐτῷ χάριτος παρὰ Χριστοῦ, ἀπολήγειν οὐδαμοῦ ἕως θανάτου λογισάμενος, οὕτως ἔφη, διώκω δὲ, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ᾽ ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, κατάληψιν τὴν μέχρις ἐξόδου ἐπιμονὴν εἰρηκώς· καθάπερ καὶ τῷ πιστῷ Τιμοθέῳ ἐπιστέλλει, φανερῶν αὐτῷ τὴν ἐγγύτητα τῆς ἐξόδου καθιστῶν, λέγων, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. οὐκ ἔστασιν καὶ ὅρον χρονικὸν ἐπιμετρήσας ἑαυτῷ, ὡς καταπαύσας τὸν δρόμον διὰ τελειότητα, καὶ μηκέτι χρήζων ἀγώνων τῶν ὑπὲρ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μηδέποτε ἐπὶ γῆς καταπαυομένων, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία· ἀλλὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, τέλος δρόμου καὶ ἀγώνων εἴρηκε. φησὶ γὰρ, ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. ὁρᾷς ὅτι οὐκ εἶπεν, ἀναπαύομαι, ἀλλ᾽, ἤδη σπένδομαι, διὰ τῶν τοιούτων ῥημάτων τε καὶ πραγμάτων δηλοῖ πᾶσι τῆς μετανοίας τὸν ὅρον ἕως λύσεως καὶ θανάτου χρεωστούμενον τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Quocirca si illi, qui Deo valde grati fuerunt, & rebus ipsis perfecti declarati sunt, hoc ipso ad obitum vsque vsi sunt auxilio, quis posthac iustitiæ nomine sibi ipsi confidere audeat, ac pœnitentiam aspernari? Nullus equidem, vt arbitror, sanctus fuerit, ex sententia Petri & Pauli, qui matrem humilitatis optet relinquere. Quapropter Petrus, cùm seipsum quidem Cornelio celasset, quid esset Dei proprium in hac parte, quidve suum declarauit, dicens: Surge: & ego ipse homo sum: nihil porrò commune aut immundum dicere, diuinitus edocti sumus, vt ipse confessus est. Paulus autem, cùm existimaret, nunquam sibi quiescendum esse, quin à Christo sibi donatam gratiam exerceret, inquit in hunc modum: Sequor autem, si quomodo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo: comprehensionem appellans, perseuerantiam vsque ad exitum: vt fideli quoque Timotheo per epistolam scribit, declarans ei, quàm propinquus esset obitus suus, bis verbis: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Non quòd sibi ipse dimetiretur stationem aut temporis terminum, quasi perfectionis nomine cursum sistens, non vltrà subire deberet nunquam cessantia super terram certamina pro corpore Christi, quod est Ecclesia: sed exitum suum è vita, finem cursus & certaminum dixit. Ait siquidem: Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Vides, illum non dixisse, Requiesco: sed, iam delibor, his verbis ac rebus ostendens omnibus, pœnitentiæ terminum vsque ad resolutionem & mortem deberi cœlesti regi Christo: Cui gloria in secula. Amen.

Act. 10. — *Philip. 3.* — *2. Tim. 4.* — *Ibidem.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ πρὸς τοὺς ἀποροῦντας περὶ τοῦ θείου βαπτίσματος.

ΕΠΕΙΔΗ οἱ μὲν τέλειον λέγουσι τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἐπερειδόμενοι τῇ γραφῇ λεγούσῃ, ἀναστὰς βάπτισαι καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου· καὶ τὸ, λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε· καὶ πάλιν, ἀλλ᾽ ἀπελούσασθε, ἀλλ᾽ ἡγιάσθητε, καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰς μαρτυρίαν φέροντες· ἕτεροι δὲ ἐξ ἀγώνων ἀναιρεῖσθαι τὴν παλαιὰν ἁμαρτίαν, φέροντες καὶ αὐτοὶ μαρτυρίαν τῆς γραφῆς λεγούσης, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. ἅμα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν τῆς ἁμαρτίας μετὰ τὸ βάπτισμα ἐν ἑαυτοῖς εὑρίσκοντες, πρὸς ταῦτα ἡμεῖς τί ἐροῦμεν, ἢ τίνι πιστεύσομεν;

EIUSDEM RESPONSIO ad eos qui de diuino Baptismate dubitabant.

Quandoquidem nonnulli Baptisma diuinum aiunt esse perfectum, innixi scripturæ, quæ dicit, Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua. Et illud, Lauamini, mundi estote. Et iterum, Sed abluti estis, sed sanctificati estis, & eius generis pleraque adferentes in testimonium: Alij verò dicunt, certaminibus tolli vetera peccata, allato etiam ab ipsis testimonio scripturæ, dicentis: Mundemus nosipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus, vnà quoque post baptismum inuenientes in seipsis illam ipsam efficaciam peccati: Ad hæc quid dicturi sumus, aut cui credemus?

Act. 22. — *Esa. 1.* — *1. Cor. 6.* — *2. Cor. 7.*

Responsio.

Nos quidem fidem adhibere conuenit Apostolicæ prædicationi, & in illius persistere confessionibus, nec tentare opinionibus humanis potentiam diuinam: neque spontaneo rursum iugo seruitutis detineri, sed libertate potiri, executione mandatorum, pro cuius modo veritas omnis reperitur: & exploratum habere, nos à peccato fatigari, iuxta proportionem defectus illorum. Quia verò prædicatinnem inanem existimauimus, maiorem curiositati fidem habentes, quàm verbn Dei, propterea inanis est & fides nostra, & adhuc sumus in peccatis nostris.

Interrogatio.

Nos non dicimus, inanem esse prædicationem, sed optamus discere veritatem.

Responsio.

Si ergo prædicationem habemus pro vera, peragamus omnia mandata: túmque sciemus, an obsideamur à peccato. Sanctum enim baptisma perfectum quidem est, non tamen perficit eum, qùi mandata non implet. Quamobrem nun humanis opinionibus, sed magis scripturæ diuinæ credamus, Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundùm scripturas. Et, Consepulti sumus cum illo per baptismum. Et, Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Et, Peccatum nobis non dominabitur, si præcepta eius exequamur: sin minùs, infideles sumus, & à peccato detinemur, Fidei enim est, vt non solùm in Christum baptizemur, sed etiam eius mandata opere compleamus. Quia certum est, nos mysticè consepultos esse cum illo per baptismum: Et conresuscitasse nos, & consedere fecisse in cœlestibus, iuxta scripturam. Dedit nihiluminus mandata, vt ea peragentes, donatam nobis perfectionem consequamur. Alioqui neglectis illis, vltro videbimur à peccato agitari. Si dicamus, ex operibus tolli peccatum, certè Christus gratis mortuus est, & quæ dicta sunt, falsa sunt omnia. Si etiam baptisma non est perfectum, sed ex operibus dicunt consequi perfectionem, superuacua est apud illos lex libertatis: & vniuersæ leges nouo testamento latæ, sunt extinctæ. Iniustum quoque Christum introducunt, qui libertatis opera præcipiat baptizatis, præter voluntatem (vt aiunt) adhuc peccato seruientibus Et gratia Dei iam nun est gratia, sed laborum nostrurum remuneratio. Nam si ex operibus, iam non gratiâ: si verò gratiâ, iam opus non est opus, sed mandatum eius qui liberauit, & opus libertatis ac fidei. Talia sanctus Paulus scribebat Galatis pro Ecclesiasticæ familiæ salute corripiens etiam illos, qui simili diffidentia laborabant.

1.Cor.15. Rom.6. Ibidem. Ibidem. Ephes.2. Galat.2.

Ἀπόκρισις.

Χρὴ μὲν ἡμᾶς τῷ ἀποστολικῷ κηρύγματι πιστεύειν, καὶ ἐμμένειν ταῖς ἑαυτοῦ ὁμολογίαις, καὶ μὴ πειράζειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἐν ἀνθρωπίναις ὑπονοίαις, μηδὲ πάλιν ἑκουσίως ζυγῷ δουλείας ἀνέχεσθαι, ἀλλὰ κρατεῖν τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν, δι' ὧν ἀναλόγως πᾶσα ἀλήθεια εὑρίσκεται· καὶ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι διὰ τὴν τούτων ἔλλειψιν κατὰ ἀναλογίαν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐνεργούμεθα. Ἐπεὶ δὲ μάταιον ἐλογισάμεθα τὸ κήρυγμα, περιεργασίᾳ μᾶλλον ἢ λόγῳ Θεοῦ πειθόμενοι, διὰ τοῦτο ματαία καὶ ἡ πίστις ἡμῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν.

Ἐρώτησις.

Ἡμεῖς οὐ λέγομεν μάταιον τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ζητοῦμεν μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν.

Ἀπόκρισις.

Εἰ οὖν τὸ κήρυγμα ἀληθὲς ἔχομεν, τελέσωμεν πάσας τὰς ἐντολάς, καὶ τότε εἰδῶμεν εἰ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐνεργούμεθα· τὸ γὰρ ἅγιον βάπτισμα, τέλειον μέν ἐστιν, οὐ τελειοῖ δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα τὰς ἐντολάς. μὴ οὖν ἀνθρωπίναις ὑπονοίαις, ἀλλὰ τῇ θείᾳ γραφῇ μᾶλλον πιστεύσωμεν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· καὶ, ὁ ἀποθανὼν, δεδικαίωται ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας· καὶ ὅτι ἁμαρτία, ἡμῶν οὐ κυριεύσει, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ποιήσωμεν· εἰ δὲ οὐ ποιοῦμεν, ἄπιστοί ἐσμεν, καὶ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατούμεθα. πίστις γάρ ἐστιν, οὐ μόνον τὸ βαπτισθῆναι εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· ὅτι μὲν γὰρ μυστικῶς συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ συνήγειρεν ἡμᾶς, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις κατὰ τὴν γραφὴν, δῆλον· ὅμως ἔδωκεν ἐντολάς, ἵνα ταύτας ποιήσαντες, εὕρωμεν τὴν δεδομένην ἡμῖν τελειότητα· Εἰ δὲ μὴ ποιήσωμεν, ἑκουσίως φανούμεθα ἐνεργούμενοι ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. εἰ λέγομεν ἐξ ἔργων αἴρεσθαι ἁμαρτίαν, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε, καὶ τὰ εἰρημένα πάντα ψευδῆ τυγχάνει. καὶ εἰ οὐκ ἔστι τέλειον τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ἐξ ἀγώνων λέγουσιν ἔχειν τὴν τελειότητα, μάταιος παρ' ἐκείνοις ὁ τῆς ἐλευθερίας νόμος, καὶ πᾶσα ἡ τῆς καινῆς διαθήκης νομοθεσία ἀνήρηται. ἄδικον δὲ καὶ τὸν Χριστὸν εἰσάγουσι, τοῖς βαπτισθεῖσιν ἔργα ἐλευθερίας προστάξαντα, ἔτι παρὰ προαίρεσιν δεδουλωμένοις τῇ ἁμαρτίᾳ, καθὼς λέγουσι· καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, οὐκέτι χάρις, ἀλλ' ἡμετέρων ἀγώνων ἀνταπόδοσις. εἰ γὰρ ἐξ ἔργων, οὐκ ἔτι χάριτι· Εἰ δὲ χάριτι, τὸ ἔργον οὐκ ἔστιν ἔργον, ἀλλ' ἐντολὴ τοῦ ἐλευθερώσαντος, καὶ ἔργον ἐλευθερίας καὶ πίστεως. τοιαῦτα πρὸς Γαλάτας ὁ ἅγιος Παῦλος οἰκονομικῶς προέγραψεν, νουθετῶν καὶ αὐτοὺς τὰ ὅμοια ἀπιστήσαντας.

ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἀπωσάμεθα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἐπὶ τῷ κηρύγματι πίστιν ἀρνούμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατούμεθα, οὐχ ὡς τοῦ βαπτίσματος ἀτελοῦς ὄντος, ἀλλ' ὡς ἡμῶν τῆς ἐντολῆς ἀμελούντων, καὶ εἰκόντων ταῖς ἡδοναῖς προαιρέσει, καθάπερ ἐλέγχει ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ λέγουσα, ὡς κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον· οὕτως ἄνθρωπος ἐπιστρέφων ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν αὐτεξουσίῳ προαιρέσει· τὸ γὰρ θέλημα, καὶ τὸ βάπτισμα, οὔτε Θεός, οὔτε Σατανᾶς βιάζεται. ἄρα οὐκ ἤκουσαν ὅτι ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ αἱ μετὰ τὸ βάπτισμα δεδομέναι, νόμος ἐλευθερίας ἐστί, καθά φησιν ἡ γραφή, οὕτως ποιεῖτε, καὶ οὕτως λαλεῖτε, ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι. καὶ πάλιν ὁ ἅγιος Πέτρος, ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετήν. καὶ τὰ ἑξῆς εἰπών, ἐπάγει λέγων, ᾧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτημάτων. συνοπτέον διὰ τῶν προειρημένων τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρισμόν, μυστικῶς μὲν γινόμενον, ἐνεργῶς δὲ διὰ τῶν ἐντολῶν εὑρισκόμενον. εἰ δὲ βαπτισθέντες οὐκ ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἁμαρτίας, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὰ τῆς ἐλευθερίας ἔργα ποιεῖν δυνάμεθα. εἰ δὲ δυνάμεθα ποιεῖν αὐτά, φανερὸν μὲν ὅτι μυστικῶς τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν δουλείας ἠλευθερώθημεν κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου· διὰ δὲ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἐντολῶν τῶν καθαρισάντων ἡμᾶς, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐνεργούμεθα. ἢ οὖν δειξάτωσάν μοι τοὺς βεβαπτισμένους ἀδυνάτως ἔχειν τὰς ἐντολὰς τῆς ἐλευθερίας ἐργάζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εἶναι τέλειον τὸ βάπτισμα· ἢ ἡμῶν δεικνυόντων εἰληφέναι αὐτοὺς τὴν τοιαύτην δύναμιν, ὁμολογησάτωσαν, ἐλευθεροῦσθαι μὲν χάριτι Χριστοῦ, ἑαυτοὺς δὲ παραδεδωκέναι τῇ τῶν κακῶν δουλείᾳ, διὰ τὸ μὴ τελεῖν πάσας τὰς ἐντολάς, καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ὑποχειρίους γεγονέναι. λαβέτωσαν δὲ ἐκ τῶν ἰδίων μαρτυριῶν τὸν ἔλεγχον· καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀδελφοὶ ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. ὁ οὖν δοῦλος τῆς ἁμαρτίας, πῶς δύναται ἑαυτὸν καθαρίσαι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, μὴ ἔχων τὴν τοιαύτην ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατούμενος; εἰ δὲ ἔχεις τὸ κρατεῖν τῶν παθῶν, γίνωσκε ὅτι οὐ κατοχῇ ἐξουσία, ἀλλ' αἰτία θελήματος. ὅσα οὖν ἡ θεία γραφὴ περὶ καθαρισμοῦ διαλέγεται, ὡς ἐλευθέροις διαλέγεται, ὡς ἐλευθέροις παραινεῖ, τοῦ μὴ μένειν ἐν τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς, ἀλλὰ ἀγαπᾶν τὴν ἐλευθερίαν, ἐξουσίαν ἔχοντας ῥέπειν, ἐφ' ὃ ἂν θέλωμεν, ἤτοι ἀγαθόν, ἤτοι κακόν.

Ἐρώτησις.

Εἰ ἠλευθερώθημεν ἐν τῷ βαπτίσματι, διὰ τί

A Cæterùm nos non tam perfidè de gratia Dei sentimus: Absit: nec propter prædicationem, fidem negamus: sed si etiam post baptisma detineamur à peccatu: non quòd imperfectum sit baptisma, sed quòd negligamus præcepta, vltroque voluptatibus addicti simus: quemadmodum arguit nos scriptura diuina, dum ait, Sicut canis reuersus ad suum vomitum, sic homo qui proprio libertatis arbitrio redit ad suum ipsius peccatum. Siquidem voluntatem ad baptismum non cogit Deus, nec Satanas. Verùm non audierunt mandata B Christi post baptisma data legem esse libertatis, vt ait scriptura; Sic loquimini & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari. Et iterum sanctus Petrus: Ministrate in fide vestra virtutem. Et cùm sequentia dixisset, subdit: Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Ex prædictis intelligite, purgationem mysticè quidem per baptismum fieri, re autem ipsa mandatorum obseruatione reperiri. Atqui si baptizati, non C simus à peccato paterno liberati, neque scilicet opera libertatis edere possumus: sin ea possumus efficere, clarum est, nos esse mysticè ereptos à seruitute peccati, iuxta id quod scriptum est: Lex spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis: Sed ob neglectum mandatorum eius qui purgauit nos, obsidemur à peccato. Quapropter aut demonstra mihi, baptizatos exequi non posse mandata libertatis, & ea de causa baptismum non esse perfectum: aut si demonstremus, eos accepisse talem facultatem, confiteantur, liberari quidem D gratia Christi, at seipsos tradidisse vitiorum seruituti, eò quòd non impleant omnia mandata: ideóque rursum mancipatos esse. Sumant autem argumentum à propriis testimoniis: Mundemus nosipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus. Seruus ergo peccati, quî potest seipsum purgare ab omni inquinamento carnis & spiritus, si talem libertatem ac potestatem non habeat, sed teneatur sub dominio peccati? Sin aduersus affectiones polles facultate, scito, te non vi & authoritate regi, sed E à fonte voluntatis. Quæcunque igitur scriptura diuina de purgatione differit, tanquam libertatem habentibus loquitur, tanquam liberis suadet, non esse permanendum in huiusmodi cogitationibus, sed colendam esse libertatem, cùm habeamus facultatem inclinandi quò libuerit, siue ad bonum siue ad malum.

2.Pet.2.

Iacob 2.

2.Pet.1.

Rom 8.

2.Cor.7.

Arbitrij libertas.

Interrogatio.

Si liberati sumus in baptismo, quamobrem

non perſpicimus libertatis aërem, vti vident qui decertant?

Reſponſio.

Obruunt nos tenebris ſpontaneæ voluptates neglectioneſque mandatorum, in quibus illi fœliciter promouent. Nam antè diximus, hominem liberari beneficio Christi. At ex propria voluntate, in quo figit amorem (tametſi baptizatus eſt) ob liberam arbitrij voluntatem, in eu immoratur. Cùm ergo dicit: Violenti rapiunt regnum cœlorum: tum de propria voluntate luquitur: vt quiſque noſtrûm iuxta regulam baptiſmi elaboret, nec conuertatur ad malum: ſed perſeueret in eo quod ducit ad bunuin. Etenim ſi vim homo patiebatur à poteſtatibus (malignis) planè Deus poterat nos liberare, & vi nos immortales efficere. Nunc autem non ita res eſt: ſed per baptiſmum à violenta ſeruitute nos eripuit, euacuato per crucem peccato, ſtatuitque præcepta libertatis: in quibus vt permaneamus, necne, liberæ noſtræ conceſſit voluntati. Quare mandata quatenus excoluntur, hactenus declarant dilectionem erga illum qui liberauit: quatenus autem negliguntur ac deficiunt, iucundam erga voluptates oſtendunt affectionem. Alij propriis ratiucinationibus labuntur, dum inquiunt: Volumus ſcilicet exequi mandata, at non poſſumus, quia ſub imperio peccati detinemur: idcirco decertandum eſt priùs, & delendum peccatum, vt pergere queamus mandata libertatis: non intelligentes quæ dicunt, neque de quibus affirmant. Nam ſi cares prorſus libertate, nec potes implere mandata, quibus certaminibus ais te deleturum peccatum? Certamina fidelium, ſunt mandata. Dicis ergo: Non poſſum perficere mandata, niſi priùs per certamina mundatus fuero. Oſtende mihi, quæ dicis certamina præter mandata, & credam opinioni tuæ. Nam ſi dicas precationem, eſt mandatum: ſi ieiunium, ſi vigilias, eſt mandatum: ſi largitionem, ſi abnegationem animæ, mandatum eſt; ſi cogitationum euerſionem, eſt mandatum: ſin mortem, crucem, aut aliud quoduis opus virtutis dixeris, omnia ſunt mandata. Quare iis qui facultatem implendorum mandatorum acceperunt, denuntiat, tanquam fidelibus, certandum eſſe ne conuertantur ad ea quæ retrò ſunt; non quò per hæc deleant peccatum, ſed ne ipſos vltrà conuertant ad poſteriora. * Quocirca mandata ipſa non tollunt peccatum (hoc enim per ſolam crucem factum eſt) ſed duntaxat nobis libertatis limites cuſtodiunt. Etenim dicito mihi tu: Si per opera tollis Adæ peccatum, quomodo ſecundùm ſcripturas, Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris? Verùm his contradicere nequeunt:

Matth. 11.

Voluntas libera.

Intellige iſta quando ex præcepto fiunt.

** Opera bona noſtra, quæ antecedũt auxilia efficacia gratiæ, & ipsã iuſtificationẽ, nec merentur, nec faciũt remiſſionem peccatorum, ſimiliter nec opera quæ ſequuntur poſt iuſtificationem: Cæterùm iuſtificatio noſtra, quæ merè gratis abſque vllo noſtro merito nobis ex ſanguine Chriſti confertur, non fit abſque actu noſtro deteſtationis peccati, & vera pœnitentia, qui ex efficaci auxilio Dei eſt vera diſpoſitio remiſſionis peccatorum, vt docent Theologi.*

οὐκ οἴδαμεν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας, καθὼς βλέπουσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι;

Ἀπόκρισις.

Ἐπισκοτοῦσιν ἡμῖν αἱ κατὰ θέλησιν ἡδοναί, καὶ ἀμέλειαι τῶν ἐντολῶν, ἃς ἐκεῖνοι διορθώσαντο. προειρήκαμεν γάρ, ὅτι ἐλευθεροῦται μὲν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον θέλημα, ὅπου ἀγαπᾷ, ἐκεῖ ἐμμένει κἂν βεβάπτισται, διὰ τὸ αὐτεξούσιον. ὅταν οὖν λέγῃ, βιασταὶ ἁρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος λέγει, ἵνα βιάσηται ἕκαστος ἡμῶν κατὰ τὸ βάπτισμα μὴ τρέπεσθαι ἐπὶ τὸ κακόν, ἀλλ' ἐμμένειν εἰς τὸ ἀγαθόν· εἰ γὰρ βίᾳ ἔπασχεν ὑπὸ τῶν ἐξουσιῶν ὁ ἄνθρωπος, πάντως ἠδύνατο ἐλευθερῶσαι ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἀθανάτους βίᾳ ποιῆσαι· νῦν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτὸς μὲν διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς κατὰ βίαν δουλείας ἐξήγαγε, καταργήσας τὴν ἁμαρτίαν διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐντολὰς ἐλευθερίας ἔδωκε. ἐμμένειν δέ, ἢ μὴ ἐμμένειν ταῖς ἐντολαῖς τῷ αὐτεξουσίῳ ἡμῶν θελήματι παρεχώρησεν. αἱ οὖν ἐντολαὶ καθὸ μὲν ἐπιμελοῦνται κατ' αὐτὸ τὴν πρὸς τὸν ἐλευθερώσαντα ἀγάπην σημαίνουσι· καθὸ δὲ ἀμελοῦνται, ἢ ἐκλείπουσι, τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς ἡδυπάθειαν δεικνύουσιν. οἱ δέ, τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς περιπίπτουσι λέγοντες, ὅτι θέλομεν ποιῆσαι τὰς ἐντολάς, καὶ οὐ δυνάμεθα, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατ' ἐξουσίαν κρατούμενοι· διὸ χρὴ πρότερον ἀγωνίζεσθαι καὶ ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτελέσαι τὰς τῆς ἐλευθερίας ἐντολάς, μὴ νοοῦντες ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. εἰ γὰρ ὅλως οὐκ ἔχεις τὴν ἐλευθερίαν, καὶ οὐ δύνασαι ἐπιτελέσαι τὰς ἐντολάς, διὰ ποίων ἀγώνων λέγεις ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν; οἱ ἀγῶνες τῶν πιστῶν ἐντολαί εἰσιν. σὺ οὖν λέγεις, οὐ δύναμαι ποιῆσαι τὰς ἐντολάς, ἐὰν μὴ πρῶτον δι' ἀγώνων καθαρισθῶ. δεῖξόν μοι ἐκτὸς τῶν ἐντολῶν οὓς λέγεις ἀγῶνας, καὶ πείθομαί σου τῷ φρονήματι. κἂν γὰρ προσευχὴν εἴποις, ἐντολή ἐστι· κἂν νηστείαν, κἂν ἀγρυπνίαν, ἐντολή ἐστι· κἂν μετάδοσιν, κἂν ψυχῆς ἄρνησιν, ἐντολή ἐστι· κἂν λογισμῶν καθαίρεσιν, ἐντολή ἐστι· κἂν θάνατον, ἢ σταυρόν, ἢ ὁποῖον ἔργον ἀρετῆς εἴποις, ἐντολαί εἰσι πάντα. διὸ τοῖς λαβοῦσι τὴν δύναμιν τῶν ἐντολῶν, ὡς πιστοῖς παραγγέλλει, τοῦ ἐπαγωνίσασθαι διὰ τὸ μὴ στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, οὐχ ὡς διὰ τούτων ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὥστε μηκέτι ἑαυτοὺς ἐπιστραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω. καὶ αὐταὶ οὖν αἱ ἐντολαί, οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκκόπτουσι· τοῦτο γὰρ διὰ μόνου τοῦ σταυροῦ γεγένηται· ἀλλὰ τοὺς ὅρους τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας φυλάττουσιν. ἐπεὶ εἰπέ μοι σύ, εἰ δι' ἔργων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Ἀδὰμ ἐκκόπτεις, πῶς ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς; ἀλλὰ πρὸς ταῦτα μὲν ἀντιλέγειν οὐκ ἔχουσιν,

ἀνακόλουθα δὲ μόνον ἐρωτῶσι, πρὸς τὰς ἑαυτῶν ὑπονοίας τὸ πᾶν νεύοντες, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῆς γραφῆς μὴ πειθαρχοῦντες. Εἰ γάρ φησιν, ἐν τῷ βαπτίσματι αἴρεται ἁμαρτία, διὰ τί πάλιν ἐνεργεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ; ἡμεῖς δὲ πολλάκις εἰρήκαμεν τὴν αἰτίαν, ὅτι οὐ καταλειφθεῖσα ἐνεργεῖ μετὰ τὸ βάπτισμα (δίδωσι γὰρ τελείαν τὴν λύσιν) δέονται δὲ πάλιν ἑαυτοὺς διὰ τῆς προσπαθείας, ἃ λελυμένα ἐστὶ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν, τῆς τοῦ αὐτεξουσίου ἐστὶ προαιρέσεως· ὁ γὰρ περί τινα ἡδονὴν ἢ θυμὸν ἐγχρονίζων λογισμὸς, οὐχ ἁμαρτίας ἐγκαταλειφθείσης, ἀλλ' αὐτεξουσίου προσπαθείας ἐστὶ τεκμήριον. διότι ἔχομεν ἐξουσίαν λογισμοὺς καθαιρεῖν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν γραφήν. λογισμὸν οὖν πονηρὸν τοῖς καθαιροῦσιν αὐτὸν ἐν αὐτοῖς, φιλοθείας, οὐχ ἁμαρτίας ἐστὶ σημεῖον· οὐ γὰρ ἡ προσβολὴ τοῦ λογισμοῦ, ἐστὶ σημεῖον ἁμαρτίας, ἀλλ' ἡ τοῦ νοὸς πρὸς αὐτὸν φιλικὴ ὁμιλία. Εἰ δὲ οὐ φιλοῦμεν, τίνος χάριν αὐτῷ συγχρονίζομεν; ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀπὸ καρδίας μισούμενον, τῇ καρδίᾳ παρατατικῶς προσομιλεῖν, ἐκτὸς ἡμετέρας κακοπραγίας. Εἰ οὖν καὶ μισούμενος λογισμὸς κρατεῖ κατ' ἐξουσίαν τὸν νοῦν. (συμβαίνει γὰρ, καὶ οὐκ ἀντιλέγω) ὅμως τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐγκατάλειμμα τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίας, ἀλλὰ τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα ἀθεσίας. ὅταν γὰρ μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα δυνάμενοι ποιεῖν ὅλας τὰς ἐντολὰς, οὐ ποιοῦμεν αὐτὰς, τότε καὶ μὴ θέλοντες ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατούμεθα, ἕως ἂν διὰ μετανοίας τὸν Θεὸν παρακαλέσωμεν, πρὸς πάσας τὰς ἐντολὰς κατορθούμενοι, καὶ ἐξαλείψῃ ἡμῶν τὴν τῆς ἀθεσίας ἁμαρτίαν. δύο γάρ εἰσιν αἰτίαι τῆς τοῦ κακοῦ ἐνεργείας, καὶ αἱ δύο ἐξ ἡμῶν εἰσί· μία μὲν ἐνεργοῦσα, κατὰ ἀναλογίαν τῆς τῶν ἐντολῶν ἐλλείψεως· ἑτέρα δὲ, ἀπαραιτήτως κρατοῦσα, διὰ τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα κακοπραγίαν· ἣν ὁ Θεὸς μόνος αἴρει διὰ ἐλεημοσύνης καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς τῶν ἐπερχομένων ὑπομονῆς παρακαλούμενος· ἅπερ καὶ αὐτὰ παρέχει ἡμῖν λεληθότως ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἡμῖν δεδομένη τελεία χάρις.

Ἐρώτησις.

Οὐκοῦν ὁ Παῦλος μετὰ τὸ βάπτισμα ἥμαρτεν, ὅτι ἀκουσίως ἐνηργεῖτο; λέγει γὰρ, ὅτι βλέπω ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου.

Ἀπόκρισις.

Οὕτω καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς οἱ κακῶς νοοῦντες διαστρέφουσι, καὶ πλανῶνται· ἀνάλαβε γὰρ ἄνωθεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, καὶ εὑρήσεις ὅτι ὁ ἅγιος Παῦλος, οὐ λέγει περὶ ἑαυτοῦ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων πρόσωπον λαμβάνει, πείθων αὐτούς,

A rogant duntaxat consequentia, suis ipsorum opiniooibus semper annuentes, at non obtemperantes veritati scripturæ. Si enim, inqoiunt, in baptismate tollitur peccatum, qoamobrem deouo vim suam exercet in corde? Nos autem ratiooẽ sæpè diximus: nempe, non esse reliquias peccati quæ agitent post susceptum baptisma: (illud enim plenam dat peccati solutionem) sed quòd rursum per affectionem seipsos alligant iis quæ per executiooem mandatorum soluta sunt, à libera proficiscitur arbitrij libertate. Siquidem cogitatio qoæ circa voluptatem aut iram aliquandiu immoratur, non reliqui peccati, sed B liberæ affectionis est argumentum. Quapropter habemus facultatem destruendi cogitationes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus cogoitionem Dei, iuxta scripturam. His igitur qui euertunt in seipsis cogitationem prauam, amoris diuioi est indiciom, non peccati. Quia violentus impetus cogitationis non arguit peccatum, sed mentis cum ea familiaris conuersatio. Quòd si non diligimus, qua de causa cum ea commoramur? Non enim fieri potest, vt citra prauam operationem nostram in mente cum eo proC lixè coofabulemur, quem ex intimo corde oderimus. Hanc ob rem si etiam odiosa cogitatio facultate sua mentem occupat (potest enim ita contingere: nec contradico) hoc tameo imputandum non est reliquis peccati Adæ, sed præuaricationi post baptismum admissæ. Quamdiu enim, post sanctum baptisma susceptum, non facimus mandata quorum omnium implendorum facultatem adepti sumus, tandiu, vel inuiti occupamur à peccato: donec per pœnitentiam, vniuersorum mandatorum studiosi, Deum implorauerimus, qui nostrum præuaricationis peccatum D deleat. Duæ sunt enim causæ actiooıs peruersæ: & hæ duæ oriuntur à nobis. Vna quidem vim suam exercet, iuxta proportionem deficieotium mandatorum. Altera seuerissimè dominatur, ob malè agendi studium post susceptum baptisma: quod solus Deus tollit exoratus eleemosyna, precibus, & rerum accidentium toleraotia: quæ quidem ipsa nobis etiam secretò præbet perfecta gratia, per baptismum nobis dooata.

Certum est secundum fidem in homine baptizato remanere reliquias originalis peccati, nẽpe fomitem seu concupiscentiam, nulla tamẽ reliqua manẽt, quæ habeant veram rationem peccati, & hoc forsitan intelligit auctor.

Peccati duæ causæ.

Interrogatio.

Nunquid igitur Paulus post acceptum E baptisma peccauit, quia spontè agitabatur? Ait enim: Video aliam legem repugnantem legi mentis meæ.

Responsio.

Huncio modũ reliquas quoque scripturas non rectè intelligentes inuertunt, & erraot. Repete capitulum istud è superioribus, & reperies saoctom Paulum non loqui de seipso post acceptum baptisma: sed infidelium Iudæorum assumpta persona suadere illis,

non posse fieri, vt sine gratia Christi, quæ per baptismum confertur, superetur peccatum: dum inquit: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Post hæc subdit: Gratias ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum, quòd lex spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis. Propterea dicit: Lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, vænundatus sub peccato. Vnde etiam cuncta quæ pertinent ad legem, templum & sacrificia, implentur in nobis, qui gratiam sancti Spiritus mysticè per baptismum accepimus. Namque dixit, nos esse templum sancti Spiritus, hortaturque, vt offeramus spirituales hostias, appellans nos Iudæos in occulto, non in manifesto: & circuncisionem cordis in spiritu, non litera. Ipsam quoque legem spiritalem cœlestis legislator Christus per Spiritum sanctum inscripsit fidelibus; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Qua igitur ratione ista dixit in occulto esse, eadem ratione intelligito mihi singula eorum quę typicè dicta sunt. Sed quia nondum Christo firmiter credidimus, nec omnibus eius mandatis nos obnoxios existimauimus, neque iuxta verbum eius abnegauimus nosipsos: hac de causa prædicta mysteria accepisse nos à baptismo ignoramus. Quòd si ita cadat, vt modicam ob fidem ea negligamus, syncerè tamen credamus ipsi in cunctis eius mandatis: tunc rerum antè dictarum in nobis facto periculo, verè confitebimur, perfectum esse sanctum baptisma, & in eo occultè latere gratiam Christi, quæ alioqui nostram obedientiam excipiat: & mandatorum obseruationem, quorum implendorum facultatem antè per ipsum gratiam nacti sumus. Propterea quicunque præcepta libertatis nondum seruauimus, necdum ad liberam Ierusalem peruenimus. Quæ enim sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra regenerans nos per lauacrum regenerationis. Cæterùm adhuc stamus in via Cain, & erramus, ambulantes per inuia loca. Dum enim quispiam ignarus contendit aut contradicit veritati, viam immutat, & non dirigit. Quamobrem beatus Paulus, cùm tardè progredi nos videret ad perfectionem, Sic ait: currite, vt comprehendatis. Verùm qui ciuitatem nondum nacti sumus, quando templum ipsum spectabimus, & introgressi, accessum ad altare consequemur? Sed quid de fide, templo, atque altari commemoro, cùm ne feras quidem arundinis præterierimus, pro quibus increpandis propheta deprecabatur Deum, ne primitiæ victimarum, quas Iudæus in occulto iussus erat offerre, fierent ex animalibus à fera captis: si tua quidem opinione,

Rom. 7. Rom. 7. 1. Cor. 6. Gal. 4. 1. Cor. 9. Psalm. 67.

ἔτι χωρεῖς χάριτος Χριστοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος δεδομένης, ἀδύνατον περιγενέσθαι τῆς ἁμαρτίας· εἰπὼν ὅτι ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ἐπάγει λέγων, εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. διὰ τοῦτο φησιν, ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· ὅθεν καὶ ὅλα τὰ τοῦ νόμου, καὶ τὰ τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν θυσιῶν ἐν ἡμῖν πληροῦνται τοῖς τὴν χάριν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος μυστικῶς εἰληφόσι. ναὸν γὰρ τοῦ πνεύματος ἡμᾶς εἴρηκεν εἶναι, καὶ ἀναφέρειν πνευματικὰς θυσίας παρεκάλεσεν. Ἰουδαίους λέγων ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ οὐκ ἐν τῷ φανερῷ· καὶ περιτομὴν καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν νόμον πνευματικὸν ὁ ἐπουράνιος νομοθέτης Χριστὸς διὰ τοῦ πνεύματος τοῖς πιστοῖς ἐπέγραψεν, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. ὥσπερ οὖν ταῦτα ἐν τῷ κρυπτῷ εἴρηκεν εἶναι, οὕτω μοι νόει καὶ ἕκαστα τῶν τυπικῶς εἰρημένων. ἐπεὶ δὲ οὔπω βεβαίως ἐπιστεύσαμεν Χριστῷ, οὐδὲ πασῶν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ὀφειλέτας ἑαυτοὺς ἐλογισάμεθα, οὐδὲ ἠρνησάμεθα αὐτοὺς κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ. τούτου χάριν τὰ προειρημένα μυστήρια, ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος εἰληφότες ἀγνοοῦμεν. ὅταν δὲ ἐπὶ τῇ ὀλιγοπιστίᾳ αὐτῶν καταγνῶμεν, καὶ εἰλικρινῶς αὐτῷ διὰ πασῶν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ πιστεύσωμεν, τότε τῶν προειρημένων πραγμάτων πεῖραν λαβόντες ἐν αὐτοῖς, ὁμολογήσωμεν ἀληθῶς τέλειον εἶναι τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἀφανῶς ἐγκεκρυμμένην, ἐκδεχομένην δὲ λοιπὸν τὴν ἡμετέραν ὑπακοήν, καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν, ὧν τὴν δύναμιν δι' αὐτῆς προειλήφαμεν. διὰ τοῦτο ὅσοι οὔπω τὰς ἐντολὰς εἰργασάμεθα τῆς ἐλευθερίας, οὔπω τὴν ἐλευθέραν Ἱερουσαλὴμ κατειλήφαμεν. ἡ γὰρ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν, ἀναγεννῶσα ἡμᾶς διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας. ἀλλ' ἔτι ἐν τῇ ὁδῷ ἐσμεν τοῦ Κάϊν, καὶ πλανώμεθα ἀνοδίας ὁδεύοντες. ὁ γὰρ φιλονεικῶν ἀγνοοῦντα, ἀντιλέγων τῇ ἀληθείᾳ, τῆς ὁδοῦ εἰσι παραλλαγαὶ καὶ οὐκ ὀρθοτομίαι. διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν τελείαν ἄνοδον ὁρῶν ἡμᾶς βραδύνοντας, ὁ μακάριος Παῦλος οὕτως φησί, τρέχετε ἵνα καταλάβητε. εἰ δὲ τὴν πόλιν οὔπω κατειλήφαμεν, πότε τὸν ναὸν θεασώμεθα, καὶ εἰσελθόντες ἔνδον τύχωμεν τῆς τοῦ θυσιαστηρίου προσαγωγῆς; καὶ τί λέγω περὶ πίστεως, καὶ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅπου γε οὐδὲ τὰ θηρία τοῦ καλάμου παρεληλύθαμεν, οἷς ἐπιτιμῆσαι τὸν Θεὸν ἐπηύχετο ὁ προφήτης, ἵνα μὴ θηριάλωτα γένηται τὰ πρωτότοκα τῶν θυμάτων, ἃ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος ἀναφέρειν προστέτακται. εἰ κατὰ σέ,

ὁ μὲν Ἰουδαῖος ἐστὶν ἐν τῷ κρυπτῷ κατὰ τὸν λόγον Παύλου· ὁ δὲ ναὸς παρὰ τοῦ υἱοῦ Δαβὶδ οὔπω ᾠκοδόμηται, οὔτε τὸ ἱλαστήριον παρ' αὐτοῦ κατεσκεύασται· τοῦτο γὰρ ἄντικρυς βοᾷ ὁ λέγων ἐξ ἀγώνων ἀναιρεῖν τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, καὶ οὐ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἥτις ἐν ἡμῖν μέν ἐστι κρυπτῶς διὰ τοῦ βαπτίσματος· τότε δὲ ὀφθήσεται, ὅταν τὴν ὁδὸν τῶν ἐντολῶν καλῶς διανύσαντες, τοὺς τῆς φύσεως ἡμῶν λογισμοὺς τῷ ἀρχιερεῖ Χριστῷ ὡς θῦμά τι προσενέγκωμεν τὰ ὑγιῆ, οὐ τὰ θηριόδηκτα· θηριάλωτοι γὰρ γίνονται οἱ πλεῖσοι, τῶν ἐντολῶν ὅσοι ἐκτρέπονται· λέγω δὴ τῆς τῶν θλιβερῶν ὑπομονῆς· καὶ ἀποσκιρτῶντες τῆς εὐθείας, ἀνοδίας βαδίζουσιν, ἑτέρους μᾶλλον ἢ ἑαυτοὺς ἐπὶ ταῖς αἰτίαις μεμφόμενοι. μόλις δὲ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν τινες δι' εὐθείας ὁδεύουσι· καὶ τοῦτο διὰ προσευχῆς φυλαττόμενοι, δι' ἐλπίδων δεσμούμενοι, διὰ πειρασμῶν τυπτόμενοι, καὶ οὕτω τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν καταλαμβάνουσι, καὶ εἰς θυσίαν ἀναφέρουσιν τι. πόλις δέ ἐστιν ἡ φαιδρὰ καὶ ἔννομος ἐν Χριστῷ διάκρισις, ἥτις, ὅταν μὲν εὐσεβῶς διοικῇ τὰ πράγματα, εἰρηνεύει τε καὶ εὐθύνει· ὅταν δὲ διαμαρτάνῃ, τοῖς ἐχθροῖς παραδίδοται εἰς κατάλυσιν αὐτῆς. ναὸς δὲ, τὸ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος θεόκτιστον τέμενος· θυσιαστήριον, τὸ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τῆς ἐλπίδος ἵδρυμα, ἐν ᾧ πάσης συμβάσεως πρωτογενὴς λογισμὸς, ὥσπερ πρωτότοκον ζῶον ὑπὸ τοῦ νοῦ ἀναφερόμενος θύεται εἰς ἱλασμὸν τοῦ ἀναφέροντος, εἴγε καὶ ἄμωμον αὐτῷ ἀνενέγκοι. ἔχει δὲ καὶ ὁ ναὸς οὗτος τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, καὶ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν, εἰ μή τι ἄρα ἀδόκιμοί ἐσμεν· ὅπερ ἐστὶ τὸ ἐνδότατον καὶ ἀπόκρυφον καὶ εἰλικρινὲς χώρημα τῆς καρδίας, ὃ εἰ μὴ διὰ Θεοῦ, καὶ λογικῆς καὶ νοερᾶς ἐλπίδος ἀνοιγῇ, οὐκ ἔστι βεβαίως ἐπιγνῶναι τὸν ἐνοικοῦντα, οὔτε εἰδέναι εἰ προσεδέχθησαν ἡμῶν αἱ λογικαὶ θυσίαι, ἢ οὔ. καθάπερ γὰρ ἐν πρώτοις ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ πῦρ ἀνήλισκε τὰ λείψανα, οὕτω καὶ ὧδε συμβαίνει· ἀνοιγείσης γὰρ τῆς πιστῆς καρδίας διὰ τῆς προειρημένης ἐλπίδος, ὁ ἐπουράνιος ἀρχιερεὺς δέχεται τοὺς πρωτοτόκους τοῦ νοῦ λογισμοὺς, καὶ ἀναλίσκει τῷ θείῳ πυρί, περὶ οὗ εἶπε, πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὸν κόσμον, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη. πρωτοτόκους δὲ λογισμοὺς εἴρηκε τοὺς ἐν δευτεροίᾳ καρδίας μὴ γεγεννημένους, ἀλλὰ ἐκ πρώτης προσβολῆς καὶ ἀναδόσεως εὐθὺς Χριστῷ προσφερομένους. τοὺς γὰρ ἐκ πολυνοίας αὐτῷ προσφερομένους, χωλὰ καὶ τυφλὰ καὶ τερατώδη ὀνόμασεν ἡ γραφή, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εἶναι δεκάτας τῷ ἐπουρανίῳ ἀρχιερεῖ δεσπότῃ Χριστῷ. ὅτι μὲν οὖν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, πάσης πονηρᾶς ἐννοίας ἡμεῖς ἐσμὲν αἴτιοι, ἤδη διὰ τῶν γραφικῶν μαρτυριῶν ἀποδέδεικται. εἰ δὲ χρὴ καὶ διὰ φυσικῆς ἀκολουθίας τοῦτο φανερὸν καταστῆσαι, πάλιν εἰρήσεται·

A Iudæus est in occulto secundùm Paulum: templum autem à filio Dauid nondum erat ædificatum, neque propitiatorium ab eo constructum? Nam hoc disertè inclamat, qui certaminibus tolli peccatum Adæ dicit, & non pet gratiam Dei, quam per baprismum in nobis habemus absconditam: qoæ tum subiicietur oculis, quando mādatorum viam rectè peregerimus, offerentes in sacrificium summo pontifici Christo naturæ nostræ cogitationes, velut animalia sana & à feris non morsa. Plerique siquidem sub potestatem bestiarum rediguntur, quicunque deflectunt B à mandatis, à patientia scilicet in rebus aduersis: qui dum resiliunt à via recta, incedunt per inuia loca, aliorum scelera magis quàm sua ipsorum arguentes. Ex illis itaque panci quidem per viam rectam ambulant: iique consetuantur precibus, summa spe deuincuntur, pulsantur tentarionibus: & hoc pacto peruenientes ad ciuitatem & templum, sacrificium offerunt. Ciuitas autem est, pulchra legitimaque in Christo discretio, quæ quidem vbi piè rem administrat, tranquillè & rectè se habet: quando verò peccat, traditur hostibus ad interitum sui. Templum autē C est, animæ corporisque delubrum à Deo creatum. Altare situm in hoc templo sedes est spei, in qua rerum omnium accidentium primo nata cogitatio offertur à mente & velut animal primogenitum immolatur, iu propitiationem offerentis, modò immacnlatum ei offerat. Templum eriam istud habet interiorem partem velaminis: vbi præcursor pro nobis introiit Iesus (qui habitar in nobis, nisi fortè reprobi simus) qui quidem est intimus, reconditus, & syncerus locus cordis: qui nisi beneficio diuino rationalisque & intelle- D ctualis spei aperiatur, eum qui inhabitat certò nosse non possumus, neque scire an sacrificia nostra rarionalia suscepta sint, necne. Nam quemadmodum initio, tempore populi Israëlitici, ignis consumebat reliquias: non aliter hîc euenit. Fideli enim corde per spem antè dictam reserato, cælestis pontifex apprehendit primogenitas animi cogitationes, illasque igne diuino absumit: de quo inquit: Ignem veni mittere in terram: & quid vulo, nisi vt accendatur? Primogenitas porrò cogitationes uocat eas, non quæ secunda E cordis apprehensione nascuntur: sed quæ ad ptimam obiectionem & redditionem statim offeruntur Christo. Quæ enim animo multùm agitatæ offerunrur ei, clauda, cæca, monstrosa animalia scriptura nominauit: ideoque loco decimarum non esse apud cælestem pontificem Chtistum Dominum. Quare iam demonstratum est scripturæ testimoniis, etiam pust acceptum baptisma, nos omnium prauarum esse cogitationum authores Sin etiam necesse est, consequentia naturali hoc planum facere, dicetur iterum:

Propitiatoria

Templum & Altare Hominis, mysticè quale sit.
Heb. 6.

Luc. 12.

O homo, qui asseris, circa culpam te vexari peccato Adæ post acceptum baptisma, illudque certaminibus amputare polliceris: agnosce diligenter, te aduersari, labique tuis ipsius verbis. Quandoquidem si improbas cogitationes ais esse peccatum Adæ, discas à sancto Paulo, te, qui per baptisma Christum induisti, habere vim & arma ad profligandas illas. Arma enim, inquit, militiæ nostræ non carnalia sunt: sed potentia Deo: ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus cognitionem Dei. Quòd si potestate fretus aduersus illas, non statim eas vt impetunt, euertis, infidelitate ductus, voluptatem amplecteris scilicet, & cum illis conspiras: tu denique vexationis eiusmodi authores, non Adam.

2. Cor. 10.

Interrogatio.

Qua ratione potest ob infidelitatem studere voluptatibus, & cum cogitationibus conspirare, qui seipsum reclusit in cellulam, quotidie ieiunans, dans operam continentiæ, pauperis & peregrini more vitam agens, vigilans, deprecans, multasque eius generis perfereos afflictiones?

Responsio.

Rectè dixisti, multas eum sufferre tribulationes, qui talia gerit. Nam si absque vllo afflictionis sensu claras virtutes antedictas cum gaudio & laboris amore compleremus, nunquam voluptates ex animo sectaremur. Non potest enim fieri vt qui in suscipiendis corporeis laboribus angitur, non ad eundem modum sermocinetur cum insilientibus cogitationibus, ac soletur contractam ex laboribus mœstitiam, quod quidem si is repudiaret, non ægrè ferret labores. Hoc autem ideo nobis accidit, quòd non desiderio futurorum bonorum malè patimur: sed metu nobis obuenientium in hac vita tentationum. Vnde malam quidem actionem nostrum esse peccatum iudicamus; præeuntem verò illi cogitationem, alienam vim esse dicimus, quam non possunt auertere, qui non propriam, sed externam arbitrantur. Est igitur cogitatio quædam molesta citra familiaritatem: quæ dum est odiosa, more latronis irruentis ex improuiso, vi corripit animum ad seipsam. Disce nihilominus accuratè, illam à nobis occasionem sumere. Quoniam si post baptisma peruersæ cuipiam cogitationi ad actum vsque nosipsos tradiderimus, ob idque etiam præter opinionem rei constituamur, aut semina quædam viarum vltrò teneamus, vnde fortior euadat diabolus: illa quidem quæ seminibus nos detinet, non recedit, donec ea proiiciamus: quæ verò per operationem malam perdurat, tum fugatur, cùm Deo dignos labores obtulerimus.

Perpessionis malorum duplex finis.

Cogitatio molesta.

Cogitatio mala quemodo vincatur.

A ὦ ἄνθρωπε, ὁ λέγων ἐκ τῆς αἰτίας ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίας μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ διὰ τῶν ἀγώνων ταύτην ἐκκόπτειν ἐπαγγελλόμενος, γνῶθι ἀκριβῶς ὅτι ἠναντίωσαι, καὶ περιπέπτωκας τοῖς ἑαυτοῦ ῥήμασι. Εἰ γὰρ λέγεις τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς εἶναι τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, μάθε παρὰ τοῦ ἁγίου Παύλου, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος Χριστὸν ἐνδυσάμενος, ἔχεις δύναμιν καὶ ὅπλα καθαιρεῖν αὐτούς. τὰ γὰρ ὅπλα φησὶ τῆς στρατείας ἡμῶν, οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαι- B ροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. εἰ δὲ ἔχων τὴν κατ' αὐτῶν δύναμιν οὐ καθαιρεῖς αὐτοὺς ἐκ προσβολῆς, δηλονότι φιληδονεῖς ἐξ ἀπιστίας, καὶ συνδυάζεις αὐτοῖς· καὶ σὺ αἴτιος εἶ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας, οὐχὶ Ἀδάμ.

Ἐρώτησις.

Πῶς δύναται ἐξ ἀπιστίας φιληδονεῖν, ἢ συνδυάζειν τοῖς λογισμοῖς, ὁ ἑαυτὸν καθείρξας ἐν τῷ κελλίῳ, καὶ καθ' ἡμέραν νηστεύων, καὶ ἐγκρατευόμενος, καὶ πτωχεύων, καὶ ξενιτεύων, καὶ ἀγρυπνῶν, καὶ προσευχόμενος, C καὶ πολλὰς τοιαύτας θλίψεις ὑποφέρων;

Ἀπόκρισις.

Καλῶς εἴρηκας, ὅτι πολλὰς θλίψεις τοιαῦτα ποιῶν ὑποφέρει. Εἰ γὰρ ἀθλίπτως καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ φιλοπονίας, τὰς προειρημένας φανερὰς ἀρετὰς ἐπετελοῦμεν, οὐκ ἂν κατὰ νοῦν ἦμεν φιλήδονοι. ἀδύνατον γάρ τινα ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς πόνοις ἀλγυνόμενον, μὴ κατὰ ἀναλογίαν προσομιλεῖν ταῖς προσβολαῖς, καὶ παραμυθεῖσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς πόνοις ἀηδίαν· Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐβούλετο ὁ τοιοῦτος, οὐκ ἂν ἐπὶ τοῖς πόνοις ἐθλίβετο. τοῦτο δὲ πάσχομεν, ἐπειδὴ οὐ πόθῳ τῶν μελ- D λόντων ἀγαθῶν κακοπαθοῦμεν, ἀλλὰ φόβῳ τῶν ἐν ἡμῖν νῦν ἐπερχομένων πειρασμῶν. ὅθεν, τὴν μὲν κακὴν πρᾶξιν, ἑαυτῶν ἁμαρτίαν εἶναι νομίζομεν, τὸν δὲ πρὸ ταύτης λογισμόν, ἀλλοτρίαν λέγομεν εἶναι ἐνέργειαν. ἀδύνατον δέ, τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀποστραφῆναι, τοὺς μὴ ἰδίαν αὐτὴν, ἀλλὰ ἀλλοτρίαν ἡγουμένους. ἔστι μὲν οὖν καὶ δίχα συνδυασμοῦ λογισμός τις ἀηδής, καὶ μισούμενος καθάπερ λῃστὴς ἀπροσδοκήτως ἐπιβαλών, βίᾳ κατέχει τὸν νοῦν πρὸς ἑαυτόν. ὅμως E μάθε ἀκριβῶς, ὅτι καὶ τοῦτο ἐξ ἡμῶν ἔχει τὰς ἀφορμάς. Εἰ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα τινὶ πονηρῷ λογισμῷ ἑαυτοὺς ἕως πράξεως ἐπιδώκαμεν· καὶ διὰ τοῦτο ὑπεύθυνοι καὶ παρὰ γνώμην γεγόναμεν, ἤ τινα σπέρματα ἑκουσίως κρατοῦμεν κακίας· καὶ διὰ τοῦτο ἰσχύρωται ὁ πονηρός· καὶ ὁ μὲν διὰ σπερμάτων κρατήσας ἡμᾶς, οὐκ ἀναχωρεῖ, ἕως ἂν αὐτὰ ῥίψωμεν· ὁ δὲ διὰ τῆς κακῆς πράξεως παραμένων, τότε φυγαδεύεται, ὅταν πόνους ἀξίους τῷ Θεῷ προσενέγκωμεν.

Quare

Διὰ τοῦτο οὐκ αὐτὴν ἐγὼ λέγω τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἢ μᾶλλον τοῦ πράξαντος τὸ κακὸν, καὶ τοῦ ἔχοντος τὰ σπέρματα. Εἰ δὲ λογισμοὶ, (ὅτι καὶ τῶν δύο τούτων λογισμοὶ προηγήσαντο) καὶ λῃστής τις ἐπὶ τούτων αἴτιος, κἀγώ σοι λέγω, ὅτι ὁ ἔχων ἐξουσίαν καθαρίσαι αὐτὸν ἐκ προσβολῆς, καὶ μὴ καθαρίσας, ἀλλ' ἕως πράξεως προσομιλήσας αὐτῷ. Εἰ δὲ ὅλως πρὸ τῆς πράξεως οὐκ ἐδυνάτο αὐτὸν καταβαλεῖν διὰ τὴν τοῦ νοὸς ἀσθένειαν, πῶς μετὰ τὴν πρᾶξιν ἐπαγγέλλεται ἐκκόπτειν αὐτόν; νόησον ὅτι καὶ πρὸ τῆς πράξεως εἰ ἤθελες, ὁ Θεὸς ἐβοήθησέ σοι· καὶ ὅταν ἴδῃς διὰ τῆς καρδίας σου γινομένην σοι τὴν βοήθειαν, σύνες ἀκριβῶς, ὅτι οὐκ ἔξωθεν μεταβατικῶς ἐλήλυθεν ἡ χάρις· ἀλλ' ἡ δεδομένη σοι διὰ τοῦ βαπτίσματος κρυπτῶς νῦν ἐνήργησε τοσοῦτον ὅσον καὶ σὺ μισήσας τὸν λογισμὸν ἀπεστράφης. καὶ διὰ τοῦτο λύσας ἡμᾶς πάσης βίας ὁ Χριστὸς, τὴν προσβολὴν τῶν λογισμῶν οὐκ ἀπεκώλυσε τῆς καρδίας, ἵνα οἱ μὲν μισούμενοι ἐκ καρδίας εὐθὺς ἐξαφανίζωνται· οἱ δὲ ἀγαπώμενοι ὅσον ἀγαπῶνται, τοσοῦτον καὶ παραμένωσιν, ὅπως δειχθῇ καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου τί ἀγαπᾷ· τοὺς πόνους διὰ τὴν χάριν, ἢ τοὺς λογισμοὺς διὰ τὴν ἡδονήν. καὶ μὴ ξενιζώμεθα, ὅτι οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀγαπωμένων βιαίως ἐνεργούμεθα· καθ' ὅ, τι ὡς τὸ πονηρὸν αὐτῶν συζυγία, οὕτω ταῖς ἡμῶν ἐπιθυμίαις αἱ προσβολαὶ συνεργοῦσιν ἀλλήλαις, καὶ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς ἐργάτην συγχρονίσασα, λοιπὸν τῇ πλησίον παραδίδωσιν, ὡς ὑπὸ τῆς δευτέρας καὶ παρὰ γνώμην ἴσως ἀπάγεσθαι τῇ πρὸς τὴν προτέραν συνηθείᾳ βιαίως ἑλκόμενον. τίς γὰρ κενοδοξίας ἐμπλησθεὶς, ὑπερηφανίαν διαφυγεῖν δυνήσεται; ἢ τρυφῆς ἀπολαύσας λογισμῷ πορνείας οὐ κρατηθήσεται; ἢ τῇ πλεονεξίᾳ ἑαυτὸν ἐπιδοὺς, ὑπὸ ἀσπλαγχνίας οὐ σφίγγεται; πῶς δὲ οἱ τούτων πάντων παρὰ γνώμην ἀποπειρώμενοι, οὐ θυμωθήσονται καὶ δεινῶς ἐλασθήσονται; διὸ χρὴ νοῆσαι, ὅτι καθ' ἡμετέραν αἰτίαν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐνεργούμεθα, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα τῆς κατὰ βίαν δουλείας ἐλευθερούμεθα. ὁ γὰρ νόμος, φησὶ, τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. καὶ ἐφ' ἡμῖν λοιπὸν ἐστὶ τοῖς ἀκούσασι καὶ μαθοῦσι τὰ ἐντάλματα τοῦ πνεύματος, ἢ κατὰ σάρκα περιπατῆσαι, ἢ κατὰ πνεῦμα. ἀδύνατον δὲ κατὰ πνεῦμα περιπατῆσαι, τοὺς ἔπαινον ἀνθρώπων ἢ ἄνεσιν σώματος ἠγαπηκότας· καὶ ἀμήχανον κατὰ σάρκα βιῶσαι τοὺς τὰ μέλλοντα τῶν παρόντων ἐνδιαθέτως προκρίνοντας. διὸ χρὴ πολλὰ πλανηθέντας ἡμᾶς λοιπὸν μισῆσαι ἔπαινον ἀνθρώπων καὶ ἄνεσιν σώματος, δι' ὧν οἱ πονηροὶ λογισμοὶ καὶ μὴ θελόντων ἡμῶν ἀναφύονται.

Quarę non hoc eſſe dico peccatum Adæ, ſed eius potiùs, qui malum committit, aut ſemina recipit. Sin cogitationes (præeunt enim cogitationes his duobus) & latro quidam illorum eſt author: ego etiam tibi dicere audeo, illum, qui cùm poſſit primo congreſſu purgare cogitationem, nón tamen purgat, ſed eâ familiariter vtitur, donec opere compleat, eſſe authorem eorum. Sin antequam perueniretur ad actum, propter imbecillitatem animi non poterat eam prorſus euertere, vbi iam opere compleuit: quo pacto promittit ſe illam amputaturum? intelligito etiam, antequam prodires ad agendum, Deum opem tibi laturum fuiſſe, ſi voluiſſes. Cùm itaque ſenſeris in corde tuo auxilium tibi ſuppetere, intellige diligenter non extrinſecus tranſitiuo motu gratiam aduenisse: ſed per baptiſmum tibi donatam occultè, nunc operari pro modo quo cogitationem odio proſecutus auerteris. Hac de cauſa Chriſtus, cùm omni violentia nos eximeret, cogitationum inſultationem non cohibuit ab animo: vt quę ex animo odio haberentur, quamprimùm delerentur: quæ verò gratæ eſſent, quandiu diligerentur, tandiu permanerent: quò perſpicua fieret gratia Dei, & voluntas hominis, quidnam amaret: an labores, propter gratiam: an cogitationes, ob voluptatem. Neque peregrinum nobis videatur, quòd non ab his duntaxat quas diligimus, violentè tractamur: quia quemadmodum peruerſa eſt illarum cognatio, ita cogitationum inſultationes mutuò cooperantur cum concupiſcentiis noſtris, & vnaquæque apud eum qui eam operatur, commorata, poſtea tradit proximæ, vt etiam præter ſententiam forſan abducatur à ſecunda, vi tractus, ex conſuetudine quam iniit cum prima. Quis enim plenus vana gloria, poterit effugere ſuperbiam: aut fruens deliciis, cogitatione ſtupri non detinebitur? Aut quis auaritiæ deditus, affectu experti miſericordiæ non perſtringetur? Verùm qui fiet, vt ab his omnibus præter opinionem ſuperari, non indignentur & grauiter exagitentur? Quapropter intelligere debemus, culpâ noſtrâ vexari nos à peccato: ſed per ſpiritum à violentâ ſeruitute liberari. Lex enim ait: Spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis. Itaque nos, qui audiuimus ac didicimus mandata ſpiritus, habemus facultatem ambulandi ſecundùm carnem aut ſecundùm ſpiritum. Nequit porrò fieri, vt ſecundùm ſpiritum ambulent, qui laudem humanam aut remiſſionem corporis ſectantur: nec poſſunt ſecundùm carnem viuere, qui toto affectu futura præſentibus anteponunt. Quamobrem nos, qui mirum in modum ſeducti ſumus, debemus poſthac odiſſe laudem humanam, corporiſque relaxationem, vnde peruerſę cogitationes nobis etiā nolentibus renaſcũtur.

Gratia tranſitiuus motus.

Cogitationes vincunt nos conſuetudine.

Rom. 8

Secundùm Spiritum ambulare.

Psal. 138. & ex animo dicere Domino illud Prophetæ dictum: Nónne qui oderunt te, Domine, oderam: & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Et reuera cogitationes prauæ sunt inimici Dei, prohibentes ne fiat voluntas eius; *1.Tim.2.* Siquidem hic vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: illæ verò per affectionem seducunt nos, & excludunt à salute. De quibus etiam Dominus dixit, eas non ab Adamo, sed ex corde prodire, & idcirco coinquinare hominem. Certum autem est, eas non a fide, sed à vana gloria exoriri. *Ioan.5.* Quomodo enim, inquit, potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Quando igitur oderimus vanam gloriam, ac de omnibus Deo fidem habuerimus, omnem cordis cogitationem & rationis fiduciam in eo tanquam fundo figentes: tum, sicut initio fidei per baptismum quæsitæ, corpus Christi cibus erat viri fidelis: sic in spe intellectuali, & cogitationum abnegatione, firma fide præditus ac purus animus, fit cibus Iesu, dicentis: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei: *Ioan 4.* *1.Tim.2.* vt omnes homines salui fiant, & veniant ad agnitionem veritatis, secundùm Pauli sermonem. Veritatem autem dicit eius fidei, quæ reperitur in mente iuncta spei, vt antè diximus: quæ quidem non iam ex auditu, sed per efficaciam sacrosancti Spiritus creditur: quæ est substantia eorum quæ sperantur, ex scriptura. *Rom 10.* *Hebr.11.* Est enim fides ex auditu, & est fides sperandarum substantia rerum. At non baptizatus, aut vanæ gloriæ deditus, ad agnitionem huiusce veritatis peruenire non potest. In primis enim baptizabitur in Ecclesia Catholica: & per baptismum donatur mysticè gratia Spiritus sancti, quæ clàm inhabitat: & deinceps pro modo impletionis mandatorum ac spei intellectualis reuelatur iis qui ita credunt Domino dicenti: *Ioan.7.* Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Hanc ob rem credimus, per baptismum nos libertatem & purgationem mysticè consecutos esse, ex sententia eius qui dicit: *1.Cor.6.* Sed nunc abluti estis, nunc iustificati estis, nunc purgati estis. Ac talia scribit Corinthiis, nondum secundùm spem intellectualem, per abnegationem cogitationum, expurgatis, & per operationem spiritus in corde sanctificatis: sed improbis adhuc, iniuriam facientibus, ac fraudantibus, & hæc in fratres committentibus: vt ostendat baptizatos dono quidem Christi mysticè purgationem adeptos esse:

καὶ ἐκ διαθέσεως εἰπεῖν τῷ Κυρίῳ τὸ τοῦ προφήτου ῥητόν, οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε Κύριε ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι. καὶ ὄντως ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ εἰσιν οἱ πονηροὶ λογισμοί, οἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ γενέσθαι διακωλύοντες. εἴπερ ὁ μὲν θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ἐκεῖνοι δὲ διὰ προσπαθείας ἡμᾶς πλανῶσι, καὶ τῆς σωτηρίας ἡμᾶς ἀπείργουσι. περὶ ὧν καὶ ὁ Κύριος εἴρηκεν, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ' ἐκ τῆς καρδίας εἶπεν ἐκπορεύεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο κοινοῦσι τὸν ἄνθρωπον· δῆλον δὲ ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐκ κενοδοξίας. πῶς γὰρ δύνασθέ φησι πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; ὅταν οὖν τὴν κενοδοξίαν μισήσωμεν, καὶ περὶ πάντων αὐτῷ πιστεύσωμεν, πάντα λογισμὸν καρδιακῆς καὶ μονολογίστου ἐλπίδος αὐτῷ προσεδαφίζοντες. τότε, καθὼς ἐν ἀρχῇ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος πίστεως, ἐγένετο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ βρώματα τοῦ πιστοῦ· οὕτως ἐν τῇ νοερᾷ ἐλπίδι καὶ ἀρνήσει τῶν λογισμῶν, μετὰ τῆς βεβαιότητος καὶ καθαρὸς νοῦς, βρῶμα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ εἰπόντος, ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, κατὰ τὸν λόγον Παύλου. ἀλήθειαν δὲ λέγει τῆς κατ' ἐλπίδα νοερᾶς πίστεως διερχομένης καθὼς προειρήκαμεν, ἥτις οὐκέτι ἐξ ἀκοῆς, ἀλλ' ἐξ ἐνεργείας τοῦ παναγίου πνεύματος πιστεύεται, ἥτις ἐστὶν ἐλπιζομένων ὑπόστασις, κατὰ τὴν γραφήν· ἔστι γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς, καὶ ἔστι πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις. ἀβάπτιστος δὲ ἢ κενόδοξος εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ταύτης ἐλθεῖν οὐ δύναται. πρότερον γὰρ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ βαπτίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος χάρις δίδοται μυστικῶς, καὶ ἐνοικεῖ κρυπτῶς. εἶθ' οὕτως κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς νοερᾶς ἐλπίδος ἀποκαλύπτεται τοῖς οὕτω πιστεύουσι τῷ Κυρίῳ εἰρηκότι, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. διόπερ ἡμεῖς πιστεύομεν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν καθαρισμὸν μυστικῶς εἰληφέναι κατὰ τὸν λέγοντα, νῦν δὲ ἀπελούσασθε, νῦν δὲ ἐδικαιώθητε, νῦν δὲ ἐκαθαρίσθητε. καὶ τοιαῦτα γράφει Κορινθίοις, μήπω κατ' ἐλπίδα νοερὰν διὰ τῆς τῶν λογισμῶν ἀρνήσεως κεκαθαρμένοις, καὶ διὰ τῆς καρδιακῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας ἡγιασμένοις· ἀλλ' ἔτι κακοῖς οὖσι καὶ ἀδικοῦσι, καὶ ἀποστεροῦσι, καὶ ταῦτα ἀδελφούς, ἵνα δείξῃ ὅτι οἱ βαπτισθέντες, κατὰ μὲν τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ, τὸν καθαρισμὸν μυστικῶς εἰλήφασι·

κατὰ δὲ τὴν ἰδίαν ὀλιγοπιστίαν ἕκαστος ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος· καθὼς γέγραπται· εἶτα ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον. οὐκοῦν ἐκ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἡ λογικὴ ἁμαρτία, ἐκ δὲ ταύτης τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατ' αὐτὴν πράξεως, ὃ ἡ γραφὴ ὠνόμασε θάνατον. ὅτι δὲ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἡμῖν ἐστιν ἡ χάρις τοῦ πνεύματος, διδάσκουσα ἡμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, μάθε πάλιν ἀπὸ τῆς γραφῆς καὶ τῶν πραγμάτων. ἰδοὺ ἐν ταῖς πράξεσι τί λέγει τῷ πλήθει ὁ μακάριος Πέτρος· μετανοήσατε, φησί, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. καθὸ αὖ δέ τις ἀπιστεῖ, εὐθέως ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατεῖται. ἰδοὺ καὶ τοῖς ἐν Ἐφέσῳ δέκα καὶ δύο ἀνδράσιν ἀπίστως βαπτισθεῖσι, πῶς ἐγκαλεῖ ὁ ἀπόστολος, καί φησιν, εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; οἱ δὲ, πρὸς αὐτὸν εἶπον, ἀλλ' οὐδ' εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἠκούσαμεν. εἶπεν οὖν πρὸς αὐτούς, εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; οἱ δὲ, εἶπον, εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. εἶπε δὲ Παῦλος, Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, λέγων τῷ λαῷ, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν. ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς. ἐπείσθης ἄρα κἂν νῦν, ὅτι εὐθέως ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς βεβαιοπίστοις· τοῖς δὲ ἀπίστοις, ἢ κακοπίστοις, καὶ μὴ βαπτισθεῖσιν οὐ δίδοται; ὅτι δὲ ἡμεῖς ἐσμὲν, οἱ λυποῦντες αὐτὸ, καὶ ἐν ἑαυτοῖς ἀποσβεννῦντες, μάθετε παρὰ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε· καὶ πάλιν, μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. ταύτας δὲ τὰς μαρτυρίας εἰσάγομεν, οὐχ ὡς πάντα ἄνθρωπον βεβαπτισμένον καὶ λαβόντα τὴν χάριν, λοιπὸν ἄτρεπτον λέγοντες, καὶ μηκέτι χρῄζοντα μετανοίας, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, κατὰ μὲν τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ, τελεία ἡ χάρις ἡμῖν τοῦ Θεοῦ δεδώρηται, πρὸς ἐκπλήρωσιν πασῶν τῶν ἐντολῶν. λοιπὸν δὲ ἕκαστος αὐτὴν λαβὼν μυστικῶς, καὶ μὴ τελεσιουργῶν τὰς ἐντολὰς, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐλλείψεως ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἥτις οὐκ ἔστι τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλὰ τοῦ ἀμελήσαντος· καθότι λαβὼν τὴν δύναμιν τῆς ἐργασίας, τὸ ἔργον οὐκ ἐπιτελεῖ. ἡ δὲ ἔλλειψις, ἐξ ἀπιστίας ἐστίν· ἡ δὲ ἀπιστία, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀλλοτρία, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἀπιστήσαντος, ἥτις λοιπὸν πάσης ἁμαρτίας μήτηρ καὶ εἰσαγωγή ἐστιν. εἴτε οὖν ταχέως τελειωθῆναι βουλόμεθα, εἴτε βραδέως, ὀφειλέται ἐσμὲν τελείως τῷ Χριστῷ πιστεῦσαι.

ob suam verò exilitatem fidei, vnumquemque torqueri à concupiscentia sua abstractum & illectum: vt scriptum est; Deinde concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem. *Iacob. 1.* Igitur ex propria concupiscentia nascitur conceptum peccatum: cuius executionis consummatio est, quam scriptura mortem appellauit. Quòd autem à baptismate sit in nobis gratia spiritus sancti, quæ nos docet omnem veritatem, iuxtà verbum Domini, disce denuò ex scriptura & rebus ipsis. En in Actis Apostolorum quid dicit beatus Petrus turbæ: Pœnitentiam agite, inquit, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus sancti. *Act. 2.* Quatenus autem quis non credit, mox obsidetur à peccato. En etiam apud Ephesum quomodo Apostolus increpat duodecim viros sine fide baptizatos, & ait: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum, Sed neque si Spiritus sanctus est, audiuimus. *Act. 19.* Ille verò ait illis: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, In Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus: Ioannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum, vt crederent, hoc est, in Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. Et cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos. Nunc etiam tibi persuasum est, statim à baptismo donari Spiritum sanctum firmiter credentibus: infidelibus autem, aut malè credentibus ac non baptizatis non conferri. Quòd autem nos sumus ij qui contristant illum, aut in seipsis extingunt, discito ab Apostolo, dicente: Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. *1 Thes. 5.* Et iterum: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. *Ephes. 4.* Ista verò testimonia adducimus, non quòd dicamus, omnem hominem qui baptizatus est, & gratiam adeptus, posthac immotari non posse, & vltrà non egere pœnitentia: sed quòd à baptismo per Christi beneficentiam plena gratia Dei nobis donata est ad implenda cuncta mandata. Quod reliquum est, quicunque mysticè illam accepit, non tamen facto implet mandata, pro modo defectus torquetur à peccato: quod quidem Adamo non est imputandum, sed negligenti, eo quòd consecutus facultatem operandi, opus non peregit. Defectus autem ab infidelitate nascitur: infidelitas autem haud peccatum alienum, sed eius qui non credit: quod quidem postea fit omnis peccati mater & introductio. Itaque siue celeriter siue lentè volumus euadere perfecti, debemus integrè Christo credere,

& omnia mandata eius operi mandare; quippe qui ab ipso sic operandi facultatem accepimus: non quòd vnumquodque sigillatim & particulariter sit assequendum, sed in generalioribus singularia comprehendere debemus, & hac ratione, vniuersa compendiariè peragere. Sunt enim præcepta generaliora, quæ complectuntur in se magnam reliquorum multitudinem. Hoc igitur certamen duntaxat ineundum nobis est aduersus nostram ipsorum perfidiam; neque negligenda sunt vniuersalia præcepta, per quæ reuelatur apertè donata nobis gratia. Quod quidem sanctus Paulus nobis euenire precatur, dum ait: Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi; vt det vobis Dominus virtutem corroborari per spiritum eius in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, cum omni plenitudine & sensu. Sed iam opportunum fuerit, etiam rebus ipsis hoc testimonium confirmare, vt antea diximus. Ecce enim, quantum credentes peragimus mandata, tantum etiam proprios fructus edit in nobis spiritus sanctus. Fructus autem spiritus apud sanctum Paulum sunt, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Quis ergo post acceptum baptisma effectibus istis omnino non est initiatus, vt à baptismo gratiam sancti spiritus accepisse se, negare audeat? Quis autem è diuerso, nondum peractis mandatis, quotidie sine intermissione sic in his fructibus exercetur, vt dicere possit: Perfectus ego sum, & immutabilis? Ex quibus declarat, quemadmodum perfecta quidem est gratia, nos autem, quia mandata non facimus, imperfecti; sic sanctum baptismum erga nos esse perfectum, nos autem erga illum imperfectos esse. Tu te igitur, ô homo qui baptizatus es in Christo, exhibe duntaxat operationem, ad quam facultatem es adeptus: teque ipsum præparato, ad manifestandum eum qui inhabitat; & ita Dominus, prout pollicitus est, spiritaliter quemadmodum ipse nouit, tibi seipsum manifestabit. Dominus autem, spiritus est: vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Túmque intelliges quod dictum est, nempe: Regnum cœlorum intra vos est. Hoc quoque necessariò sciendum est, quòd particularia præcepta, quæ de numero particularium sunt, eademque singularia vocantur, implentur ab ipsis: & qui particulariter exequuntur mandata, iuxta proportionem illam intrant in regnum. At qui perfectionem attingere desiderant, debent comprehensim cuncta seruare mandata. Comprehensiua autem omnium mandatorum est abnegatio animæ, quæ est mors. Et quemadmodum qui viuit in carne,

Ephes. 3.

Galat. 5.

2. Cor. 3.

Luc. 17.

A καὶ πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐργάζεσθαι, εἰληφότες τῆς τοιαύτης ἐργασίας παρ' αὐτοῦ τὴν δύναμιν. καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ὡς κατὰ μίαν ἐντολὴν ὀφείλοντες καὶ μονομερῶς ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ περιεκτικῶς συλλαβεῖν τὰς ἑνικάς, καὶ οὕτω πάσας τελεσιουργῆσαι συντόμως. εἰσὶ γὰρ ἐντολαὶ κεφαλαιωδέστεραι, ἐν αἷς πολὺ πλῆθος τῶν λοιπῶν περιέχουσι. τοῦτον μόνον οὖν τὸν ἀγῶνα χρεωστοῦμεν ἡμεῖς τῆς ἑαυτῶν ἀπιστίας καταγωνίσασθαι, καὶ μὴ ἀμελῆσαι περιεκτικῶν ἐντολῶν, δι' ὧν ἡ δοθεῖσα ἡμῖν χάρις
B ἐναργῶς ἀποκαλύπτεται. ὅπερ καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος γενέσθαι ἡμῖν προσεύχεται λέγων, τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα δῴη ἡμῖν ὁ Κύριος δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ αἰσθήσει, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν διὰ τῆς πίστεως. καιρὸς δὴ ἂν εἴη καθὼς προειρήκαμεν, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τὴν μαρτυρίαν ταύτην βεβαιῶσαι· ἰδοὺ γὰρ καθόσον πιστεύοντες τὰς ἐντο-
C λὰς ἐργαζόμεθα, κατὰ τοσοῦτον καὶ τοὺς ἰδίους καρποὺς ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οἱ δὲ καρποὶ τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν ἅγιον Παῦλόν εἰσιν, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. τίς οὖν καθόλου τούτων τῶν ἐνεργημάτων ἀμύητος μετὰ τὸ βάπτισμα τυγχάνει, ἵνα ἀρνήσηται λέγων τὴν τοῦ πνεύματος χάριν μὴ εἰληφέναι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος; τίς δὲ πάλιν καθ' ἡμέραν ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν καρπῶν τούτων ἐνεργεῖται, μήπω τελεσιουργήσας τὰς ἐντολάς, ἵνα εἴπῃ, τέλειός εἰμι καὶ ἄτρεπτος, ὅθεν δηλοῖ
D ὅτι ὥσπερ τελεία μέν ἐστιν ἡ χάρις, ἡμεῖς δὲ οὐ τέλειοι διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν ἔλλειψιν· οὕτω δὲ καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα, τέλειόν ἐστιν εἰς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ ἀτελεῖς πρὸς αὐτὸ τυγχάνομεν. σὺ οὖν ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἐν Χριστῷ βεβαπτισμένος, μόνον δὸς τὴν ἐργασίαν, εἰς ἣν τὴν δύναμιν εἴληφας, καὶ σεαυτὸν πρὸς τὴν ἐμφάνειαν τοῦ ἐνοικοῦντος εὐτρέπισον. καὶ οὕτω σοι ἐμφανίσει ἑαυτὸν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ὁ Κύριος πνευματικῶς, ὡς οἶδεν αὐτός. ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. καὶ τότε νοή-
E σεις τὸ εἰρημένον, ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν. καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαίως εἰδέναι χρή, ὅτι τὰς ἐντολὰς μερικὰς μερικῶν ἐντολῶν οὔσας, καὶ ὑπ' ἐκείνων πληροῦσθαι, αἳ καὶ ἑνικαὶ λέγονται· καὶ οἱ μερικῶς τὰς ἐντολὰς ἐργασάμενοι, κατὰ ἀναλογίαν εἰς βασιλείαν εἰσέρχονται· οἱ δὲ βουλόμενοι εἰς τὸ τέλειον φθάσαι, ὀφείλουσι περιεκτικῶς πάσας τὰς ἐντολὰς ἐργάσασθαι. περιεκτικὴ δὲ πασῶν ἐντολῶν, ἡ τῆς ψυχῆς ἄρνησίς ἐστιν, ὅ ἐστι θάνατος. καὶ ὥσπερ ζῶν ἐν σαρκί,

ἐλλιπὴς ἐστὶ τῆς τελεσιουργίας ταύτης, οὕτως ἕως ἐξόδου ἄδεκτος εἶναι προσβολῆς οὐ δύναται διὰ τὴν προειρημένην ἔλλειψιν. εἴ τις οὖν τῶν πιστῶν καλῶς διὰ τῶν ἐντολῶν πολιτευσάμενος, τινὰ πνευματικὴν ἀναλόγως εὕροι ἐνέργειαν, πιστευέτω ὅτι ἤδη προείληφε τὴν ταύτης δύναμιν, καθότι ἔλαβε διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, τὴν πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν· λέγω δή, οὐ μόνον τῶν κρυπτῶν καὶ πνευματικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν φανερῶν ἀρετῶν πρόξενον. καὶ μηδεὶς τῶν ἐναρέτων ὑπολαμβανέτω, διὰ μόνης τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως πεποιηκέναι τι ἀγαθόν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ, φησὶν ὁ λόγος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προφέρει τὸ ἀγαθόν, θησαυρὸν λέγων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν πιστῶν κεκρυμμένον. ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπελθὼν ἐπώλησε πάντα, καὶ ἠγόρασε τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. τοῦτο γὰρ πάνυ τοῖς εἰρημένοις προσφυὲς ἔχει· ὁ γὰρ νοήσας ἀκριβῶς, ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ κεκρυμμένον ἔχει, κατὰ τὸν ἀπόστολον, πάντα ῥίψας τὰ τοῦ κόσμου τούτου πράγματα, παραμένει ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, πάσῃ φυλακῇ τηρῶν αὐτήν, καὶ ζητῶν τὴν ἔξοδον τῆς ζωῆς κατὰ τὴν παροιμίαν. διὰ τοῦτο οὐ χρὴ οἴεσθαι δι᾽ ἀγώνων ἐκκόπτειν τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰς ἰδίας ἁμαρτίας τὰς μετὰ τὸ βάπτισμα γινομένας, εἰ μὴ διὰ Χριστοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας. προσθεὶς δὲ τὸ ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, δείκνυσιν ὅτι τὸ εὐδοκεῖν ἐν ταῖς ἀρεταῖς ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστι. καὶ τὸ εἰπεῖν δέ, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν· καὶ τό, οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ᾽ ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς, εἰς τὸ αὐτὸ συντείνει νόημα. τάχα δὲ οὕτω νοητέον, καὶ τό, πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν· εἴπερ ἐν τοῖς πᾶσίν ἐστι καὶ τὰ ἡμέτερα. καὶ τό, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι᾽ ἐμοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὐκ εἶπεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τὸν ναόν σου σοὶ οἴσουσι βασιλεῖς δῶρα, (τὸ εἰκὸς καὶ γινόμενον,) ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, ἀπὸ τοῦ ναοῦ σου ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ σοὶ οἴσουσι βασιλεῖς δῶρα· διότι ἑκάστου βασιλικωτάτου νοῦς ἀπὸ τοῦ κρυπτοῦ τῆς καρδίας ναοῦ πρῶτον λαμβάνει τὰς καλὰς καὶ ἀγαθὰς ὑποθέσεις ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος Χριστοῦ, καὶ ἄγει αὐτὰς ἐπὶ τὴν ἐνάρετον πολιτείαν, ἣν Ἱερουσαλὴμ ὠνόμασε. καὶ πάλιν αὐτὰς αὐτῷ προσφέρει διὰ τῆς ἀγαθῆς ἐννοίας προσδεδωρημένῳ Χριστῷ. ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν, οὐκ ἀποκλείοντες τὰ μέλλοντα, ἀλλ᾽ ὁμολογοῦντες, ὅτι τὴν δύναμιν τῶν ἐντολῶν εἰλήφαμεν, καὶ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου ἐλύθημεν. ὀφειλέται δὲ ἐσμὲν τῆς ἐργασίας λοιπόν·

A destitutus est hac operationis perfectione: sic ob antè dictum defectum non potest vsque ad exitum non esse susceptiuus insultantium affectionum. Si quis ergo fidelium rectè versatus in præceptis, pro modo illo, spiritalem quandam affectionem nactus sit, credat se iam antè adeptum esse vim illius, cùm per baptismum gratiam sancti spiritus acceperit, omnium bonorum causam: dico sanè non modò occultarum & spiritualium virtutum, sed etiam manifestarum procuratricem. Nemóque studentium virtuti existimet, se suapte duntaxat facultate boni B quippiam fecisse: quia bonus homo non à seipso, inquit verbum, sed de bono thesauro cordis profert bonum: thesaurum appellans spiritum sanctum in corde fidelium absconditum. Nam simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit: & abiens vendidit vniuersa, & emit agrum illum. Istud enim magnam cum iis quæ dicta sunt, habet affinitatem. Nam qui exactè, secundùm Apostolum, perspicit in seipso, à baptismo se Christum reconditum haC bere, abiectis omnibus huiusce mundi negotiis, permanet in suo ipsius corde, omni custodia conseruans illud; quærens, iuxta parœmiam, exitum è vita. Quare non est existimandum, Adæ peccatum certaminibus amputari posse, neque etiam propria peccata, quæ post baptisma susceptum accidunt, nisi per Christum. Ipse enim est, qui operatur in vobis, velle & perficere, pru bona voluntate. Adducens enim istud, pro voluntate, demonstrat bene velle circa virtutes, in nostra sitam esse voD luntate. Dum autem ait: Sine me nihil potestis facere: & hoc: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos: in eandem concurrit sententiam. Ac fortè sic etiam illud intelligi debet: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est; si quidem nostra sunt de numero omnium; & illud: Nemo venit ad patrem, nisi per me. Ea quoque de causa Propheta non dixit: Ab Ierusalem in templum tuum offerent tibi reges munera (quod verisimile erat, & fieri solebat) sed, A templo tuo in Ierusalem tibi offerent reges munera. Quoniam animus E cuiusque, maximè regius, ab occulto cordis sui templo primùm sumit honestas & bonas suggestiones, quæ suggeruntur ab inhabitante Christo; quas etiam adducit ad politiam virtutibus plenam, quam Ierusalem nominauit; iterumque per intentionem bonam offert eas ipsi, qui donauit, Christo. Cæterùm ista diximus, non quòd futura velimus excludere; sed confitentes, quòd implendorum mandatorum accepimus facultatem, & vinculis mortis exoluti sumus. Quod superest, operari debemus;

Luc. 6.

Matth. 13.

Philipp. 2.

Ioan. 5.
Ioan. 15.

Ioan. 1.

Ioan. 14.

Psalm. 67.

Suggestiones honestæ sunt à Christo.

ae nisi mandata Dei peragamus, gratia nobis donata manifestari non potest. Quo enim pacto nos, qui mortui eramus in peccato, potuissemus à nobisipsis boni quippiam agere, nisi Dominus ipse per lauacrum regenerationis viuificasset nos, & contulisset nobis gratiam Spiritus sancti? Vnde cognoscimus, perfectam sancti Spiritus gratiam nobis esse donatam, ad explenda omnia mandata: quę promouendi in Christo præstat accessionem, suósque operarios confirmat vsque ad mortem: donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, iuxta seriem paternam, de qua sumus ante locuti.

Ephes. 4.

Interrogatio.

Baptizatus ergo quem mysticè recipit, Christum, an Spiritum sanctum? Interdum enim Christum, quandoque Spiritum sanctum inhabitare dixisti.

Responsio.

In baptismo Spiritum sanctum suscipimus. At quoniam dicitur etiam spiritus Dei, & spiritus Christi, hac de causa, per Spiritum sanctum, patrem & filium recepimus.

Interrogatio.

Sanctus igitur spiritus est Trinitas?

Responsio.

Non sic in vnica persona Trinitatem consistere dicimus, sed quia Spiritus sanctus à patre filióque non separatur, propterea in ipso, secundùm suam ipsius diuinitatem, Trinitatem esse confitemur. Sicut enim in patre est filius ac spiritus sanctus, & rursum in filio pater & spiritus, sic & in spiritu sancto est pater & filius: non confusione trium hypostaseon, sed vnione eiusdem & vnius essentiæ ac deitatis: Adeò vt nos, siue Patrem, siue Filium, siue Spiritum sanctum particulariter nominemus, hoc vnico nomine Trinitatem vocemus, vt modò diximus.

Interrogatio.

Qua ratione scriptura dicit, Ierusalem cœlestem, tu verò illam esse in corde dixisti?

Responsio.

Scimus non modò Ierusalem, sed etiam reliqua bona, quæcunque in resurrectione iusti sunt accepturi, sursum esse: sed horum arrabones & primitias spiritali modo exercere vim suam, etiam, in hoc sæculo, in cordibus firmiter credentium: vt certam de futuris habentes persuasionem, euocta præsentia contemnamus, & diligamus Deum vsque ad mortem. Quapropter non dixit: Potestis accedere: sed, Accessistis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem.

Hebr. 12.

A καὶ εἰ μὴ ἐργασώμεθα τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἡ δεδομένη ἡμῖν χάρις οὐκ ἀποκαλύπτεται. πῶς γὰρ οἱ ἀποθανόντες ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, τὸ καλὸν ἐφ' ἑαυτῶν ποιεῖν ἠδυνάμεθα, εἰ μὴ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἐζωοποίησε, καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος ἐδωρήσατο; ὅθεν νοήσωμεν, ὅτι τελεία ἡ χάρις ἡμῖν δεδώρηται τοῦ πνεύματος, εἰς ἐκπλήρωσιν πασῶν τῶν ἐντολῶν, προσθήκην τῆς κατὰ Χριστὸν αὐξήσεως παρέχουσα, ἐνδυναμοῦσα ἕως θανάτου τοὺς ἰδίους ἐργάτας, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν B ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν πατρικὴν ἀκολουθίαν, ἣν προειρήκαμεν.

Ἐρώτησις.

Ὁ οὖν βαπτισθεὶς, τίνα δέχεται μυστικῶς, τὸν Χριστὸν, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα; ποτὲ γὰρ εἴρηκας τὸν Χριστὸν ἐνοικεῖν, ποτὲ δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Ἀπόκρισις.

Τὸ ἅγιον πνεῦμα δεχόμεθα διὰ τοῦ βαπτίσματος. C ἐπεὶ δὲ καὶ πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ· τούτου χάριν διὰ τοῦ πνεύματος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δεχόμεθα.

Ἐρώτησις.

Οὐκοῦν τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ τριάς;

Ἀπόκρισις.

Οὕτω μονοπροσώπως οὐ λέγομεν εἶναι τὴν τριάδα, ἀλλ' ἐπεὶ οὐ χωρίζεται τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ τὴν τριάδα ὁμολογοῦμεν κατὰ τὴν αὐτοῦ θεότητα. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ πατρί ἐστιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ D πνεῦμα, καὶ πάλιν ἐν τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα, οὕτως ἐν τῷ πνεύματι ὁ πατὴρ καὶ υἱός ἐστιν, οὐ συγχύσει τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῇ ἑνώσει τῆς αὐτῆς μιᾶς βουλῆς καὶ θεότητος. ὥστε καὶ ἡμεῖς εἴτε τὸν πατέρα μονομερῶς ὀνομάζομεν, εἴτε τὸν υἱὸν, εἴτε τὸ πνεῦμα, ἐν τῷ ἑνὶ ὀνόματι τὴν τριάδα ὀνομάζομεν, κατὰ τὸν νῦν ὃν εἰρήκαμεν λόγον.

Ἐρώτησις.

Πῶς ἡ γραφὴ λέγει ἐπουράνιον εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, E σὺ δὲ εἴρηκας ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτὴν εἶναι;

Ἀπόκρισις.

Οὐ μόνον τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, ὅσα μέλλουσιν ἐν τῇ ἀναστάσει λαμβάνειν οἱ δίκαιοι, οἴδαμεν ὅτι ἄνω εἰσί. τούτων δὲ οἱ ἀῤῥαβῶνες καὶ ἀπαρχαὶ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν βεβαιοπίστων ἀπὸ τοῦ νῦν πνευματικῶς ἐνεργοῦσιν· ὅπως πληροφορηθέντες περὶ τῶν μελλόντων, τῶν παρόντων ἁπάντων καταφρονήσωμεν, καὶ ἕως θανάτου τὸν Θεὸν ἀγαπήσωμεν. διὰ τοῦτο προσελθεῖν ἔχετε, οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ·

δεκτικοὶ γὰρ τούτων ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος γεγόναμεν· τυχεῖν δὲ αὐτῶν μόνοι καταξιοῦνται οἱ βεβαιόπιστοι, οἱ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀγάπην καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες, τοῦτ' ἔστι πᾶσαν ἔννοιαν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ὑπερβαίνοντες, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοοῦντες ἢ μόνον, πότε καταντήσουσιν εἰς τελείαν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἥτις ἐστὶν ἐνδότερον ἄνοιγμα τῆς καρδίας, ὅπου πρόδρομος εἰσῆλθεν Ἰησοῦς. τοῦτο ζητῶν παρὰ τὰς ἀρχὰς ὁ ἅγιος Παῦλος ἔλεγε· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην, τοῦτ' ἔστιν ἵνα ἀγαπήσω, ἐφ' ᾧ καὶ ἠγαπήθην ὑπὸ Χριστοῦ. μετὰ δὲ τὸ καταλαβέσθαι ταύτην τὴν ἀγάπην, οὐκέτι ἕτερόν τι ἐννοεῖν κατεδέχετο, οὐ τὰ θλιβερὰ τούτου τοῦ σώματος, οὔτε τὰ θαύματα τῆς κτίσεως, ἀλλὰ πᾶσαν σχεδὸν ἔννοιαν παρῃτεῖτο, μηδὲ πρὸς ὥραν τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας ἀποστερηθῆναι καταδεχόμενος. ἐφανεροποίησε δὲ, ὅσα διὰ τὴν πνευματικὴν ἀγάπην παρῃτεῖτο, καί φησι, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν, πέπεισμαι, φησὶν, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καθότι οὐδὲν τοιοῦτον ἐννοεῖν ἠνείχετο, ἢ μόνον ἐκεῖ παραμένειν.

Ἐρώτησις.

Πῶς πρὸ βραχέος εἴρηκας, ὅτι τελείως ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν τὸ πνεῦμα;

Ἀπόκρισις.

Ἀπαρχὴν εἶπον, οὐ μέρος τι τοῦ πνεύματος, οὐδὲ ὡς τομήν τινα τοῦ πνεύματος εἰσάγων (οὔτε γὰρ τέμνεται, οὔτε ἀλλοιοῦται) ἀλλὰ τὸ ἡμῶν χωρητικὸν ἐμφαίνων μὴ δυνάμενον χωρῆσαι πᾶσαν τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν, εἰ μὴ διὰ τῆς τελείας ἐντολῆς, τοῦτ' ἔστι διὰ θανάτου. εἴπερ καὶ ὁ ὑπὲρ ἀληθείας Χριστοῦ θάνατος ἐντολὴ Θεοῦ ἐστιν. ὥσπερ οὖν ὁ ἥλιος ὢν τέλειος, τελείαν καὶ ἁπλῆν καὶ ἴσην ἅπασι τὴν ἑαυτοῦ χάριν ἐπιβάλλει, λοιπὸν δὲ ἕκαστος καθ' ὅσον ἔχει τὸ ὄμμα κεκαθαρμένον, κατ' αὐτὸν καὶ εἰς λαϊκὸν εἰσδέχεται φῶς· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πασῶν μὲν ἐνεργειῶν καὶ δωρεῶν τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ δεκτικοὺς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐποίησε. λοιπὸν δὲ οὐ πᾶσιν ὁμοτίμως τὰς δωρεὰς ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἑκάστῳ πρὸς ἀξίαν, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν, ὅσον μαρτυρῆσαι τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ φανεροποιῆσαι τὸ μέτρον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. διὸ, φησὶν, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον, Ἀββᾶ ὁ πατήρ. καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ.

Nam à baptismo capaces horum facti sumus: At hi soli digni putantur, qui consequantur ea, nempe firmiter credentes: qui Christi amore quotidie moriuntur, hoc est, omnem cogitationem humanam excedentes, nihil aliud versant animo, quàm illud duntaxat, vt occurrant aliquando ad perfectam dilectionem Christi: quæ est cordis interior apertio, quò præcursor introiit Iesus. *Philip. 3.* Hoc in primis quærens sanctus Paulus, dicebat: Sequor autem, si quomodo comprehendam, in quo comprehensus sum: hoc est, vt diligam, in quo & dilectus sum à Christo. Hac autem ipsa dilectione comprehensa, non vltrà poterat aliud quippiam animo complecti: non afflictiones corporis huius, neque miracula creaturæ: sed omnem propè cogitationem auersabatur, non ferens si vel ad horam priuaretur effectu Spiritus sancti. Declarauit autem, quæ spiritalis dilectionis causa repudiabat, & ait, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? & quæ sequuntur. *Rom. 8.* Et rursum: Certus sum, inquit, quòd neque mors, neque vita, & reliqua. *Ibidem.* Iterúmque: Neque vlla alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro: *Ibidem.* propterea quòd tale nihil animo concipiebat, præter hoc solum vt in eo statu permaneret.

Interrogatio.

Quomodo paulo antè dixisti, perfectè Spiritum sanctum in nobis habitare?

Responsio.

Primitias dixi, non quòd partem aliquam totius aut diuisionem quandam sancti Spiritus introducere vellem (neque enim diuiditur, nec alteretur) sed capacitatem nostram ostendere: quæ vim vniuersam Spiritus sancti capere non potest, nisi per mandatum perfectum, id est, per mortem. Siquidem & mors pro veritate Christi, mandatum Dei. Quo igitur modo sol perfectus, plenum, simplex, & æquale cunctis suum ipsius beneficium confert: quisque verò quatenus purgatum habet oculum, hactenus, etiam si plebeius fuerit, lucem recipit: ita Spiritus sanctus à baptismo suscepto credentes ei omnium actionum ac donorum capaces reddidit: *Spiritus sancti ad Solem analogia.* non tamen omnibus concessit, vt æqualiter dona exercerent: sed cuique pro dignitate & pro modo executionis mandatorum, quatenus testificatus est operibus bonis, & perspicuam edidit suæ in Christum fidei mensuram. Quapropter, inquit, misit Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater. *Galat. 4.* Et, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. *Rom. 8.*

Verùm quòd nemo sibiipsi peccatum Adæ possit amputare, sed solus Christus, iuxta proportionem fidei in illum, audi Apostolum dicentem, Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundùm scripturas. Et rursum: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Et, Consepulti sumus cum illo per baptismum: vt quomodo Christus surrexit à mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus: & reliqua. Et, Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Et, Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Et iterum: Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Vt filij lucis ambulate. Et rursus: Nos non sumus ancillæ filij, sed liberæ. In libertate igitur, qua Christus nos liberauit, state. Et iterum: Quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ, libertatem. Vides, vt scriptura hæc appellet nouitatis, libertatis, ac lucis opera, quorum certamine dicis rescindi peccatum? Declarat etiam liberi arbitrij conuersiones: quas Adæ dicis esse peccatum. Istud enim, Habere libertatem vt velamen malitiæ: &, Contristare spiritum sanctum: &, Facere voluntatem carnis & cogitationum: & hoc, Qui spiritu cœperunt, nunc carne consummari: &, Debitores sumus, non carni, vt secundùm carnem viuamus: hæc & similia cùm sciat scriptura, in nostra facultate positum esse, vt agamus, necne; propterea non Satanam, neque peccatum Adæ, sed nos increpat. Atqui si velis attentè audire, compendium omnium tibi rescro. Tu cogitationes & transformationes (animi) asseris esse peccatum Adæ: & ecce, beatus Paulus clarè & studiosè propter hanc mentis nequitiam, nos velut authores accusat, & inquit, Nolite conformari huic sæculo: sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Sin autem ista non pendent à nostra voluntate, sed à tyrannide Satanæ, & à reliquus peccati per Adamum contracti, quamobrem nos accusamur à scriptura, qui nolentes vexamur à peccato, à Satana tyrannicè tractamur? Nónne immeritò puniemur? Aut forsan etiam iniustus est Deus, qui præcepit ea quæ sunt supra naturam: & præter naturam exigit à nobis, quæ vires excedant? Sed hoc non ita est. Absit. Nam ego interrogabo te: & da mihi responsum. Quantamcunque pietatis vim habet natura nostra, hancne quotidie debemus offerre Deo, necne? Planè dices mihi, vtique fieri debere, cùm Deus liberaliter hoc naturæ largitus sit ac pro modo virium nostrarum dederit mandata.

1. Cor. 15.

Rom. 5.

Rom. 6.

Ibidem.

Ephes. 2.

Ephes. 5.

Galat. 4.

1. Petri 2.

Arbitrij liberi conuersiones.

Rom. 8.

Rom. 12.

Deus non præcipit impossibilia.

A ὅτι δὲ οὐδεὶς ἑαυτοῦ ἐκκόπτει τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μόνος κατὰ ἀναλογίαν τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, ἄκουε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς· καὶ πάλιν, συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· καὶ, συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν· καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ, ὅτι ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅτι χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται· καὶ πάλιν, ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ, ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε· καὶ πάλιν, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ᾗ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε· καὶ πάλιν, ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν. βλέπεις πῶς δι' ὧν σὺ λέγεις ἀγώνων ἐκκόπτειν τὴν ἁμαρτίαν, ταῦτα καινότητος, καὶ ἐλευθερίας, καὶ φωτὸς ἔργα λέγει ἡ γραφή; φανεροῖ δὲ καὶ αὐτεξουσίου περιτροπὰς, ἃς σὺ λέγεις εἶναι C τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν. τὸ γὰρ ὡς ἐπικάλυμμα τῆς κακίας ἔχειν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ λυπεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ποιεῖν τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν διανοιῶν· καὶ τὸ διαρξαμένους πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθαι· καὶ ὅτι ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, ταῦτα καὶ τοιαῦτα εἰδυῖα ἡ γραφὴ, ὅτι ποιεῖν αὐτὰ ἢ μὴ ποιεῖν ἐφ' ἡμῖν ἐστι· διὰ τοῦτο, οὐχὶ τὸν σατανᾶν, οὐδὲ τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἡμᾶς μέμφεται. εἰ δὲ βούλει νουνεχῶς ἀκοῦσαι, εἴπω σοι τῶν πάντων κεφαλαιωδέστερον· σὺ D τοὺς λογισμοὺς μετασχηματικοὺς λέγεις εἶναι τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν. καὶ ἰδοὺ ὁ μακάριος Παῦλος φανερῶς καὶ ἀειδίλως περὶ τῆς κακονοίας ταύτης, ὡς αἰτίους ἡμᾶς ἐγκαλεῖ, λέγων, μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ἡμῶν. εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἔστι τοῦ ἡμετέρου θελήματος, ἀλλὰ τῆς τοῦ σατανᾶ τυραννίδος, καὶ ἐγκαταλείμματα τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίας, διὰ τί ἡμεῖς ὑπὸ τῆς γραφῆς ἐγκαλούμεθα, οἱ ἀκουσίως ὑπὸ τῆς ἁ- E μαρτίας ἐνεργούμενοι, καὶ ὑπὸ τοῦ σατανᾶ τυραννούμενοι; ἆρα καὶ ἀναιτίως μέλλομεν κολάζεσθαι; ἢ τάχα καὶ ἄδικος ὁ Θεὸς τὰ ὑπὲρ φύσιν προστάξας, καὶ παρὰ φύσιν ζητῶν ἡμῖν τὰ ὑπὲρ δύναμιν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο· ἐπεὶ ἐγώ σε ἐρωτήσω, καὶ δός μοι ἀπόκρισιν, ὅσην ἔχει ἡ φύσις ἡμῶν εὐσεβείας δύναμιν, ταύτην καθημέραν κεχρεωστήκαμεν τῷ Θεῷ προσφέρειν ἢ οὔ; πάντως ἐρεῖς μοι ὅτι ναὶ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τῇ φύσει κεχάρισται, καὶ κατὰ δύναμιν τὰς ἐντολὰς ἔθετο·

οὐκοῦν εἰ σήμερον αὐτὴν προσφέρεσθαι ἀγαθὸν, σημερινόν ἐστι χρέος, δεῖξόν μοι λοιπὸν τῆς παλαιᾶς ἁμαρτίας ἀνταπόδομα, ἤτοι τῆς σῆς, ἤτοι τῆς Ἀδάμ. ἐγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι οὐ μόνον τοῦτο οὐκ ἔχεις δεῖξαι, ἀλλ' οὐδὲ τὸ καθ' ἡμέραν ἀνελλιπῶς ἀποδοῦναι. καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο; ἐκ τοῦ μὴ πάντοτε ἐν ταῖς αὐταῖς ἀρεταῖς εὑρίσκεσθαι. ὅσον γὰρ ἂν σήμερον προσθείης τῇ ἀρετῇ, τοσοῦτον ἠλέγχθης χρεώστης εἶναι τῆς παρελθούσης, φανεροποιήσας τὴν τῆς φύσεως δύναμιν. ἐδείχθη γὰρ διὰ τῆς σήμερον προσθήκης, ὅτι οὐ φύσεως ἀλλὰ θελήματος πρόσθεσίς ἐστιν ἢ ἔλλειψις, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀναιρούμεθα.

Ἐρώτησις.

Δέδοται ταῦτα οὕτως ἔχειν, ὅμως ἓν οἶδα, ὅτι εἰ μὴ ὁ Ἀδὰμ παρέβη, ἐγὼ τῆς τοῦ κακοῦ προσβολῆς πεῖραν οὐκ ἐλάμβανον.

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲ τοῦτο ὀρθῶς εἴρηκας· τὸ γὰρ τῆς τοῦ κακοῦ προσβολῆς ἄπειρον εἶναι, ἀτρέπτου φύσεώς ἐστιν, οὐχὶ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης· ἡμεῖς γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ, μιᾶς φύσεως ἐσμέν. ἔδει κἀκεῖνον καθ' ἡμᾶς εἶναι, καὶ ἡμᾶς κατ' ἐκεῖνον. οὐκοῦν πειθέτω σε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὅτι οὔτε ἄτρεπτος ἦν, οὔτε μονομερῶς κακότρεπτος, καὶ οὐκ ἀνάγκῃ φύσεως παρέβη τὴν ἐντολὴν, ἀλλ' εὐδοκίᾳ θελήματος. ὥσπερ ἐκεῖνος, δεκτικὸς μὲν ἦν τῆς τοῦ σατανᾶ προσβολῆς ὑπακοῦσαι, εἶχε δὲ τὴν ἐξουσίαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς.

Ἐρώτησις.

Τάχα νῦν ἀνέχομαί σου, ὅτι τὴν προσβολὴν τοῦ σατανᾶ οὐκ αἴρεις.

Ἀπόκρισις.

Ἐγὼ μὲν οὐδὲ ἐν τοῖς προειρημένοις ἀρνοῦμαι πώποτε· οἶδα γὰρ καὶ τὸν Ἰὼβ πειρασθέντα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὴν γραφὴν λέγουσαν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. καὶ πάλιν, ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐν ἑτέρῳ, ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ. ἀλλ' ἐπεὶ ἡμᾶς τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, οὐχ ἡμῶν, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν εἶναι νομίζομεν, ποτὲ μὲν λέγοντες αὐτοὺς εἶναι τὴν Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, ποτὲ δὲ αὐτὸν τὸν σατανᾶν, ποτὲ δὲ τὴν τοῦ σατανᾶ προσβολὴν, τούτου χάριν λέγομεν, ὅτι ἄλλο μέν ἐστιν ἡ τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτία, καὶ ἄλλο ὁ σατανᾶς, καὶ ἄλλο ἡ τοῦ σατανᾶ προσβολὴ, καὶ ἕτεροι οἱ πονηροὶ ἡμῶν λογισμοὶ, κἂν ἐκ προσβολῆς τὰς ἀφορμὰς ἔχωσι. σατανᾶς μὲν γάρ ἐστιν, αὐτὴ ἡ τοῦ διαβόλου ὑπόστασις, ἡ καὶ τὸν Κύριον πειράζειν ἐπιχειρήσασα.

A Ergo si bonum, quod illi offertur hodie, debitum est hodiernum: ostende mihi, quid pensatum sit pro tuo vel Adæ veteri peccato. Ego verò tibi dico, te non modò hoc ostendere non posse: sed ne illud quidem, te debitum quotidianum absque vllo defectu persoluere. Et vnde hoc liquet? Ex eo quòd non semper inueniare perseuerans in eisdem virtutibus. Quantum enim addideris hodie virtuti, tantundem præteritæ debere conuinceris, dum vires naturæ declarasti. Siquidem per adiectionem hodiernam ostensum est, non naturæ, sed voluntatis accessionem esse, B vel defectum, eaque de causa interimimur à peccato.

Nemo præstat Deo quod debet.

Interrogatio.

Donetur hæc ita se habere: vnum tamen scio, si non esset Adam transgressus, me non expertum fuisse oppugnationem vitij.

Responsio.

Neque hoc rectè dixisti: quia insultantis expertem esse vitij, pertinet ad naturam conuersioni non obnoxiam, non autem ad humanam. Nos enim vnius cum Adamo C sumus naturæ. Decebat illum nostri, nósque illius esse similes. Quare tibi persuadeat ille ipse primus homo, se non fuisse mutationis expertem, nec ad vitium particulariter conuertibilem, neque necessitate naturæ, sed beneplacito voluntatis transgressum esse mandatum. Quemadmodum ille parere poterat oppugnationi Satanæ, habebat autem potestatem, sic & nos.

Peccatum fuit per Adæ voluntatem.

Interrogatio.

Nunc fortè suffero te, quia non tollis impetum Satanæ.

D

Responsio.

Ego quidem superioribus sermonibus nunquam negaui: Scio enim etiam Iob à diabolo tentatum esse, scripturamque dicere: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Et iterum, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Et alibi, Aduersarius vester diabolus, tanquam Leo E rugiens, circuit quærens quem deuoret. Sed cùm nos prauas cogitationes non à nobis, sed ab aliis quibusdam manare putemus, dicentes, interdum ipsas esse peccatum Adæ, quandoque ipsum Satanam, aliquando violentam ipsius Satanæ aggressionem: hac de causa dicimus, aliud esse peccatum Adæ, aliud Satanam, & aliud impetum Satanæ, aliud etiam peruersas cogitationes nostras, licèt ab impetu sumant occasionem. Satanas quidem est ipsa diaboli persona, quæ etiam Dominum tentare conata est:

Petri 4.

1. Petri 5.

Satanas tentauit Christũ & Adamum.

Adæ verò primi peccatum est, mandati per primum hominem commissa transgressio: Impetus autem Satanæ est rei peruersæ cogitationi duntaxat obiecta species: quæ quidem ob pusillam fidem reperit occasionem adeundi mentem nostram. Cùm enim animus, accepto mandato, ne cuiusquam alterius rei curam gerat, sed omni custodia suum ipsius cor conseru[illegible] & quærat situm intra nos regnum cœlorum, cœperit cor & antedictam indagationem deserere; confestim locum præbet insultationi diaboli, fitque pronus ad recipiendum suggestionem malam. At ne tunc quidem diabolus habet potestatem commouendi cogitationes nostras: alioqui nunquam parceret nobis, sed nullam non immitteret vi conceptionem prauam, nec sineret bonum quippiam animo complecti: potest autem cogitatione duntaxat & prima animi conceptione subostentare peruersas instructiones, vt tentet interiorem affectum nostrum, an inclinet in suggestionem ipsius, an ad mandatum Dei. Nam hæc mutuò aduersantur. Quare nos in rebus nobis gratis quamprimùm commouemus cogitationes ad propositum exemplar, & cum affectu sermocinamur animo cum re suggesta: in odiosis autem immorari non possumus, sed ipsam obiectionem odio habemus. Quòd si odiosa suggestio duret (potest enim contingere) non tamen ex recentiore affectu, sed ex antiqua præoccupatione, vires capit: ob idque in loco manet innoxia, & cogitationem non transgrediens: vt quæ, præ tædio cordis, ad intellectum & affectum pergere prohibeatur. Quia odiosa species quæ gerit vnicam personam, apud eum qui seipsum obseruat, non habet naturam commouendi & cogendi mentem ad perturbationem intellectus, nisi per solam animi voluptatem. Itaque si recederemus prorsus à deliciis, neque præoccupantium imaginationum sola species non vltra lædere posset, nec iuxta futurorum certitudinem damnare conscientiam. Nam vbi agnoscit animus inutilem præoccupantis cogitationis contentionem, vetúsque peccatum Deo confitetur, statim interimitur huiusmodi tentatio: denuóque potest animus attendere cordi, & omni custodia conseruare illud: & in penetralia ipsius, omni perturbatione carentia, ingredi conatur: vbi nulli cogitationum improbarum venti violentè impellunt animam & corpus in præcipitia voluptatum, aut in puteos bituminis deturbant: neque vlla via lata & spatiosa, quæ verbis & habitu sapientiæ mundanæ sauciata sequentes eam illiciat, etiamsi valde cordati sunt. Interiora verò animæ pura cubicula domúsque Christi nihil suscipiunt, quod ab hoc sæculo nudè inseratur, siue rationabile,

Diaboli impotentia.

Suggestiones varia.

ἁμαρτία δὲ τοῦ πρώτου Ἀδάμ ἐστιν ἡ τῆς ἐντολῆς παράβασις τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· προσβολὴ δὲ τοῦ Σατανᾶ ἐστι, μονολόγιστος ἐμφάνεια πράγματος πονηροῦ, ἥτις ἑαυτῷ προσεγγίσασα τῷ νῷ ἡμῶν δι' ὀλιγοπιστίας εὑρίσκει. ἐντολὴν γὰρ ἡμῶν λαβὼν τοῦ μηδὲν μεριμνᾶν, ἀλλὰ πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, καὶ ζητεῖν ἐντὸς ἡμῶν οὖσαν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅταν ἀποστῇ ὁ νοῦς τῆς καρδίας καὶ τῆς προειρημένης ζητήσεως, εὐθέως δίδωσι τόπον τῇ τοῦ διαβόλου προσβολῇ, καὶ γίνεται δεκτικὸς τῆς πονηρᾶς ὑποθέσεως. ἀλλ' οὐδὲ τότε κινεῖν ὁ διάβολος τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν κατ' ἐξουσίαν ἔχει, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἡμῶν ἐφείσατο, πᾶσαν κακίαν ἔννοιαν ἀναγκαστικῶς ἐπιφέρων, καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἐννοεῖν συγχωρῶν· ἐξουσίαν δὲ μόνον ἔχει μονολογίστως ἐν προεννοίᾳ ὑποδεικνύειν τὰ πονηρὰ δόγματα τοῦ πειράζειν ἡμῶν τὸν ἐνδιάθετον τῆς ῥοπῆς πρὸς τὴν ἐκείνου ὑπόθεσιν, ἢ πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκειται. ὅθεν ἡμεῖς, ἐφ' οἷς μὲν ἀγαπῶμεν, εὐθέως πρὸς τὸ ὑπόδειγμα ἀνακινοῦμεν τοὺς λογισμούς, καὶ ἐμπαθῶς προσομιλοῦμεν κατὰ διάνοιαν τῷ ὑποβληθέντι πράγματι. ἐφ' οἷς δὲ μισοῦμεν, συγχρονίζειν οὐ δυνάμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν μισοῦμεν τὴν προσβολήν. ἡ δὲ μισουμένη, παραμένουσα (γίνεται γάρ) πλὴν οὐκ ἐκ διαθέσεως προσφάτου, ἀλλ' ἐκ παλαιᾶς προλήψεως ἰσχύρωται· διὸ καὶ ἀπρόσκοπτος ἵσταται ἐν τῷ τόπῳ, καὶ μονολόγιστος ὑπὸ τῆς καρδιακῆς ἀηδίας, εἰς πολυλογίαν καὶ πάθος προσβῆναι κωλυομένη· οὐ γὰρ ἔχει φύσιν ἡ μονοπρόσωπος ἐμφάνεια μισουμένη, παρὰ τῷ προσέχοντος ἑαυτῷ, βίᾳ κατασύρειν τὸν νοῦν εἰς τὸ τῆς πολυλογίας πάθος, εἰ μὴ διὰ ἡδυπαθείας καρδιακῆς μόνης. ὥστε ἡμεῖς τῆς ἡδυπαθείας εἰ παντελῶς ἀποστῶμεν, οὐδὲ ἡ τῶν προλήψεων μονολόγιστος ἐμφάνεια βλάψαι ἡμᾶς ἔτι δυνήσεται, καὶ τὴν συνείδησιν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν μελλόντων κατακρίνειν. ἐπιγνόντος γὰρ τοῦ νοὸς τὴν ἀργὴν τῆς προλήψεως ἔνστασιν, καὶ ἐξομολογουμένου τῷ Θεῷ τὴν παλαιὰν αἰτίαν, εὐθέως ἀφανίζεται καὶ οὐκ ἔστιν ὁ πειρασμός· καὶ πάλιν ὁ νοῦς ἐξουσίαν ἔχει προσέχειν τῇ καρδίᾳ, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν αὐτήν, εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῆς ἀνενόχλητα ταμεῖα εἰσελθεῖν πειρώμενος, ἔνθα οὐκ εἰσὶ πονηρῶν λογισμῶν ἄνεμοι, βιαίως ὠθοῦντες καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐπὶ τοὺς κρημνοὺς τῆς ἡδυπαθείας, καὶ εἰς φρέατα ἀσφάλτου καταβάλλοντες. οὔτε πλατεῖά τις καὶ εὐρύχωρος ὁδός, ῥήμασί τε καὶ σχήμασι κοσμικῆς σοφίας κατατετρωμένη, καὶ δελεάζουσα τοὺς ἑπομένους αὐτῇ, κἂν λίαν φρόνιμοι τυγχάνωσι. τὰ δὲ καθαρὰ τῆς ψυχῆς ἐνδότερα ταμεῖα, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Χριστοῦ, γυμνὸν οὐκ εἰσδέχονται μηδὲν ἐπιφερόμενον τοῦ αἰῶνος τούτου, μὴ εὔλογον,

μὴ ἄλογον, εἰ μὴ τὰ τρία ταῦτα, ἅ εἶπεν ὁ ἀπόστολος, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην. δυνάται οὖν τις φιλαλήθης ὢν καὶ καρδιοπονεῖν βουλόμενος, μηδὲ ὑπὸ τῶν περιλήψεων ἐκλυθῆναι κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τὴν προειρημένην, ἀλλὰ προσέχειν τῇ καρδίᾳ, καὶ προκόπτειν εἰς τὸ ἐνδότερον, καὶ ἐγγίζειν τῷ Θεῷ μόνον, ἵνα ἐπὶ τῆς προσοχῆς καὶ παραμονῆς πόνοις μὴ ἀπαιτῆται. οὐ δύναται γὰρ μὴ καρδιοπονεῖν ὁ προσεχτικὸς τὸν λογιστικὸν μετεωρισμόν, καὶ σαρκικὴν ἡδονὴν ἑαυτὸν καθ' ἡμέραν, οὐκ ἔξωθεν μόνον ἀλλὰ καὶ ἔνδοθεν περιγράφων· ἐν οἷς πολλάκις καὶ ἔννοια καὶ πρᾶξις ἀνετράφη· ὅθεν, τὴν μὲν μονολόγιστον προσβολὴν, ἀναγκαστικὴν οἴδαμεν, διὰ τὸ καὶ μισουμένην παραμένειν· τὴν δὲ τῶν ἐπαγομένων λογισμῶν ὁμιλίαν, προαιρετικήν. ἔδειξαν δὲ τοῦτο καὶ οἱ μὴ ἁμαρτήσαντες ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, τὴν μὲν προσβολὴν κωλῦσαι μὴ δυνηθέντες, τὴν δὲ πρὸς αὐτὴν ὁμιλίαν καὶ προσπάθειαν καθόλου παραιτησάμενοι.

Ἐρώτησις.

Εἰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν κατ' ἀνάγκην ὑπεδεξάμεθα· ὅ ἐστιν ἡ λογιστικὴ ἡμῶν ἁμαρτία.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ ἔστι τοῦ Ἀδὰμ παράβασις, ἀλλ' ἔλεγχος τῆς ἑκάστου ἐθελοκακίας· ἀλλ' οὐδὲ τὴν παράβασιν διεδεξάμεθα. ἐπεὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν, ἀνάγκη ἦν πάντας παραβάτας εἶναι, καὶ μὴ ἐγκαλεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ κατ' ἀνάγκην φυσικῆς διαδοχῆς παραβαίνοντας. νῦν δὲ οὐχ οὕτως· οὐδὲ γὰρ πάντες παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν, οὐδὲ πάντες φυλάττομεν. ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ κατ' ἀνάγκην ἐστὶν, ἀλλ' ἡδυπάθεια ἡ παράβασις. εἰ δὲ λέγεις διὰ ταύτην ἐληλυθέναι τὸν Κύριον, διὰ τί ταύτην οὐκ ἀνῄρει ἐν τῷ βαπτίσματι· ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ἕκαστος ἐξουσίαν ἔχει παραβῆναι, ἢ μὴ παραβῆναι; οὐκοῦν τὴν παράβασιν προαιρετικὴν οὖσαν, καθὼς ἀπεδείχθη, οὐδεὶς ἐξ ἀνάγκης διεδέξατο· τὸν δὲ ἐκ ταύτης θάνατον ἀναγκαστικὸν ὄντα διεδεξάμεθα, ὅς ἐστι Θεοῦ ἀλλοτρίωσις. ἀποθανόντος γὰρ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τουτέστιν ἀλλοτριωθέντος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡμεῖς ζῆν ἐν Θεῷ ἠδυνάμεθα· διὸ ἦλθεν ὁ Κύριος, ἵνα ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ζωοποιήσῃ, καὶ καταλλάξῃ τῷ Θεῷ, ὃ καὶ πεποίηκεν. οὐκοῦν οὐ τὴν παράβασιν διεδεξάμεθα, ἐπειδὴ κἀκεῖνον ἐξ ἀνάγκης ἐκράτησεν, ὅς ἐβασίλευσε καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ.

Ἐρώτησις.

Δεδόσθω ὅτι τὴν παράβασιν θέλημα τι ἔχει ὁ Ἀδὰμ,

siue alienum à ratione, præterquam hęc tria, quæ nominauit Apostolus, fidem, spem, & charitatem. Potest igitur quispiam studiosus veritatis & ex animo laborare cupiens, non fatigari præsumptis cogitationibus, secundùm ante dictam consecutionem: sed attendere cordi, & interiùs proficere, Deóque appropinquare, modò non molesti sint labores in illa attentione & perseuerantia suscepti. Nequaquam enim potest cor non affligere, qui iactationibus conceptis animum attendit, & voluptatibus carnis quotidie, non exteriùs modò, sed & interiùs seipsum circunscribit: quibus intellectus & actio sæpè subuerti solent. Vnde cogitationi obiectam insultationem scimus esse coactam: cùm, etiamsi sit odiosa, perduret. At cum iniectis cogitationibus familiaritatem contrahere, spontaneum est. Quod ita esse demonstrarunt etiam, qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ: qui quidem oppugnationem prohibere non potuerunt cogitationum, omnem tamen familiaritatem & affectionem erga illas auersati sunt.

Interrogatio.

Nónne transgressionem Adæ (quod est animæ nostræ rationalis peccatum) necessariò suscepimus?

Responsio.

Peccatum, non est Adami transgressio, sed index voluntatis cuiusque. At neque transgressionem suscepimus: nam per successionem oporteret omnes transgressores esse, nec reprehendi debere à Deo, qui transgrediuntur necessitate successionis naturalis. Nunc autem non ita est: quia non omnes transgredimur mandatum, neque item omnes seruamus. Vnde clarum est, transgressionem non à necessitate originem trahere, sed à voluptate. Quòd si dicas, illius causa venisse Dominum, quamobrem non prorsus eam delebat in susceptione baptismi: sed quisque etiam nunc habet potestatem transgrediendi, vel non? Quare transgressionem, quæ spontanea est, vt demonstrauimus, nemo suscipit ex necessitate: suscipimus tamen ex hac necessariò consequentem mortem: quæ est alienatio à Deo. Primo siquidem homine mortuo, hoc est, alienato à Deo, nec nos in Deo viuere poteramus: propterea venit Dominus, vt per lauacrum regenerationis nos viuificaret & reconciliaret Deo, quod etiam præstitit. Quocirca non suscepimus transgressionem, quoniam in illum quoque necessariò dominata esset ea quæ regnauit etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.

Interrogatio.

Concedatur, Adamũ vltrò trãsgressum esse,

Crede tutò, post Baptismũ remanere fomitem peccati quem Paulus vocat legem repugnantem legi mentis Dei.

Loqui tantùm videtur de peccato nostro actuali, & actuali Adami transgressione, non de originali, Rom. 5.

atque ob id nos similis consortes naturæ sponte etiam labi: nunquid vltrò perferebat impugnationem?

Responsio.

Libera voluntas.

Profectò necessariò tolerabat impugnationem illam. At oppugnatio non est peccatum aut iustitia: sed argumentum liberæ voluntatis nostræ. Quapropter opponere propugnaculum nobis etiam permissum est: vt ij qui tendunt ad mandatum, velut fideles coronari demonstrentur: qui verò tendunt ad voluptatem, condemnari tanquam infideles. Cæterùm hoc etiam scire debemus, non ab vnaquaque nostrum conuersione statim nos probos aut reprobos iudicari: sed cùm in tota vita quam agimus in carne, per insultationes probati fuerimus, modò vincentes, nunc superati: modò cadentes, nunc excitati: modò errantes, nunc ad rectam viam deducti: tum in die exitus omnibus computatis, iuxta proportionem iudicabimur. Quamobrem oppugnatio non est peccatum. Absit. Quamuis enim ex necessitate, cogitatione tenus, res ostentet, nos tamen per Dominum spiritaliter operandi vim accepimus: estque in nostra potestate à prima conceptione probare quid sit noxium, quid vtile: nec à necessitate, sed ab affectu dependet, vt crescentes cogitationes repudiemus aut amplectamur. Sed ponamus, vt existimas, ex necessitate & per successionem has renasci: quare prauarum cogitationum nomine condemnat nos scriptura diuina? Aut quo pacto possumus eas excludere, cùm ex necessitate & successione nos infestant? Sin dixeris mihi, Possumus per gratiam quam accepimus à baptismo, secundum scripturas: hac etiam ratione nosce, nos authores esse: qui consecuti sumus à Deo facultatem excludendi illas, à prima apprehensione & redditione. Si quis autem alium statuat authorem suorum ipsius vitiorum, non modò peccat audacter, sed etiam blasphemat aduersus Deum: vt qui permittat insontes homines oppugnari.

Iudicium in die nostri exitus.

Interrogatio.

Cur igitur ego baptizatus, & Deum obsecro, & gratiam eius imploro: totisque votis à prauis cogitationibus liberari ac exolui desidero: nec tamen possum? Nónne clarum est, hanc irrecusabilem hæreditatem nobis ex Adæ præuaricatione relictam esse?

Responsio.

Oportebat nos ratione præditos scire quid audiamus. Sed quoniam anima voluptatis amore vanáque gloriâ obscurata in profundum ignorationis delapsa est: iam non audit mandatum scripturæ; non ordinem naturalem, nec peritorum moderationem: proprias duntaxat conceptiones sectatur. Quis enim, si fidem habeat scripturæ diuinæ, Dominique mandata peragat,

καὶ διὰ τοῦτο ὁμοφυεῖς ὄντες καὶ ἡμεῖς θελήματι ἐκπίπτομεν, μὴ καὶ τὴν προσβολὴν θελήματι εἶχε;

Ἀπόκρισις.

Ναὶ τὴν προσβολὴν κατ' ἀνάγκην εἶχεν· ἀλλ' ἡ προσβολὴ οὔτε ἁμαρτία ἐστὶν, οὔτε δικαιοσύνη, ἀλλ' ἔλεγχος τοῦ αὐτεξουσίου ἡμῶν θελήματος. διὸ καὶ προσβάλλειν ἡμῖν ἐπετράπη, ἵνα τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν ἐντολὴν ῥέποντας στεφανίτας ἀποδείξῃ, ὡς πιστούς· τοὺς δὲ ἐπὶ τὴν ἡδονὴν κατηγορουμένους, ὡς ἀπίστους. καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι ἡμᾶς χρὴ, ὅτι οὐ καθ' ἑκάστην ἡμῶν τροπὴν εὐθέως δόκιμοι ἢ ἀδόκιμοι κρινόμεθα· ἀλλ' ὅταν ὅλην ἡμῶν τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν διὰ τῶν προσβολῶν δοκιμασθῶμεν νικῶντες, νικώμενοι, πίπτοντες, ἐγειρόμενοι, πλανώμενοι, ὁδηγούμενοι, τότε ἐν ἡμέρᾳ ἐξόδου πάντων συμψηφισθέντων, κατ' ἀναλογίαν κρινόμεθα. οὔτε οὖν ἡ προσβολή ἐστιν ἁμαρτία, μὴ γένοιτο· εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἀνάγκης μονολογίστως δεικνύει τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ ἐλάβομεν ἐξουσίαν πνευματικῆς ἐργασίας, καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ἀπὸ πρώτης ἐννοίας δοκιμάζειν τὸ βλαβερὸν καὶ τὸ ὠφέλιμον, καὶ ἀποβάλλειν ἢ προσδέχεσθαι τοὺς λογισμοὺς οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀλλ' ἐκ διαθέσεως πληθυνομένους. θῶμεν δὲ κατὰ σὲ, ὅτι καὶ οὕτω κατ' ἀνάγκην καὶ διαδοχὴν ἀναφύονται· διὰ τί ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ κατακρίνει ἐπὶ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς; ἢ πῶς δυνάμεθα ἀποκλεῖσαι τοὺς ἐξ ἀνάγκης καὶ διαδοχῆς ἡμῖν ἐνοχλοῦντας; εἰ δέ μοι λέγεις, δυνάμεθα διὰ τῆς χάριτος ἧς εἰλήφαμεν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, κατὰ τὰς γραφὰς, γνῶθι ὅτι καὶ οὕτως ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι, ἔχοντες παρὰ Θεοῦ δύναμιν ἀποκλείειν αὐτοὺς ἀπὸ πρώτης ἐννοίας καὶ ἀναδόσεως. εἴ τις δὲ ἄλλον τινὰ ἵστησιν αἴτιον τῶν ἑαυτοῦ κακῶν, οὐ μόνον ἀδεῶς ἐξαμαρτάνει, ἀλλὰ καὶ βλασφημεῖ κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀναιτίως τοὺς ἀνθρώπους παραχωροῦντος πολεμεῖσθαι.

Ἐρώτησις.

Διὰ τί οὖν ἐγὼ βεβαπτισμένος, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλῶ, καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπικαλοῦμαι, καὶ ὅλῳ θελήματι βούλομαι ῥυσθῆναι καὶ ἀπαλλαγῆναι τῶν πονηρῶν λογισμῶν, καὶ οὐ δύναμαι; ἢ δῆλον ὅτι ἡ τοῦ Ἀδὰμ παράβασις, ταύτην ἡμῖν τὴν ἀπαραίτητον κληρονομίαν κατέλιπεν;

Ἀπόκρισις.

Ἔδει μὲν ἡμᾶς λογικοὺς ὄντας, εἰδέναι τί ἀκούομεν. ἐπεὶ δὲ ὑπὸ φιληδονίας καὶ κενοδοξίας σκοτισθεῖσα ἡ ψυχὴ εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἀγνοίας καταπέπτωκεν, οὐκ ἔτι οὔτε γραφικῆς ἐντολῆς ἀκούει, οὔτε φυσικῆς ἀκολουθίας, οὔτε ἐμπείρων ἐπιστασίας, ἢ μόνον ταῖς ἐννοίαις ἰδίαις ἀκολουθεῖν. τίς γὰρ πιστεύων τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ ποιῶν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου,

non

ψυχὴ οὐχ εὑρίσκει κατὰ ἀναλογίαν τὴν ὑπόληψιν τῶν λογισμῶν· καὶ πληροφορεῖται ὅτι οὐ κατ' ἐξουσίαν κρατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ἡμῶν καὶ ἔλλειψιν τῶν ἐντολῶν; διὸ οὐ πάντες τῇ καταστάσει ἴσοι ἐσμέν, οὔτε ταῖς αὐταῖς ἐννοίαις ἐλαυνόμεθα, ἐπεὶ προαιρετικαί εἰσιν αἱ τῶν λογισμῶν αἰτίαι. εἰ γὰρ ἦσαν ἀναγκαστικαὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ, πάντες ἂν ὁμοίως ἐνεργούμεθα, καὶ ἀπαραιτήτως ἐκρατούμεθα· καὶ οὔτε γραφικῆς νουθεσίας ἐδεόμεθα, φύσεως κατὰ διαδοχὴν κρατούσης, καὶ οὐ φιληδόνου θελήματος. νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἐστί, μὴ γένοιτο· ἰδοὺ γὰρ ὁρῶμεν, ὅτι οὐ πάντες ὁμοίως ἐνεργούμεθα, οὐδὲ ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς, οὔτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν· ἀλλ' ἕκαστος καθὸ ἂν ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ, περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀνθρωπίνης δόξης, καὶ ἡδυπαθείας καταφρονήσας, τοσοῦτον τοὺς λογισμοὺς ἀπέκλεισε, καὶ τοῦ ἡδυπαθοῦντος ἡσυχέστερος τυγχάνει. διὰ τοῦτο ἕτερος ἑτέρου καὶ τῇ ἐννοίᾳ καὶ τῷ βίῳ διενηνόχαμεν. ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο σοφιζόμεθα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ζητοῦμεν οὐκ ἐκ πίστεως Ἰησοῦ, τοῦτ' ἔστιν οὐ δι' ἐργασίας τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, οὔτε δι' εὐτελείας καὶ ταπεινοφροσύνης καρδίας πονοῦντες σβέσαι τοὺς λογισμούς, ἀλλὰ μετὰ τῆς κρυφίας ἡδυπαθείας, κενοδοξίας λέγω καὶ ἀνθρωπαρεσκείας, οἰήσεως καὶ φαντασμοῦ, νίκης καὶ ἐπάρσεως, καὶ ἑτέρων τοιούτων, ὧν αἱ μὲν ἀποτυχίαι τοὺς ἐπιθυμητικοὺς πληθύνουσι λογισμούς, τούτου χάριν οὐ δυνάμεθα. ἆρ' οὖν τὰς αἰτίας κρατοῦντες πειρώμεθα ἀποβάλλειν ἀδίκως τὰς προσφυεῖς αὐτῶν ἐνεργείας; εἰ δὲ ψευδὴς ὁ λόγος, καὶ χωρὶς ἡμετέρας αἰτίας ὑπὸ τῶν λογισμῶν ἐνεργούμεθα, ἀκριβῶς ἐπισκεψώμεθα ὡς Θεῷ ἐξομολογούμενοι. τίς οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἔργῳ, καὶ λόγῳ, καὶ διανοίᾳ τὰ προειρημένα πάθη ἐπισπώμεθα καθ' ἡμέραν· καὶ τοὺς μὲν συνεργοῦντας ἀγαπῶμεν, ὡς εὐεργέτας· τοὺς δὲ ἐμποδίζοντας, ὡς ἐχθροὺς ἀποστρεφόμεθα· εἰ δὲ οὕτω τὰ προειρημένα πάθη ἀγαπῶμεν, ὡς καὶ προφανῶς αὐτὰ ἐκδικεῖν, πῶς τὴν μονολόγιστον αὐτῶν προσβολὴν μισήσομεν; τῆς δὲ προεννοίας δὲ παραδεχθείσης, πῶς οἱ ταύτης ἀπηρτισμένοι λογισμοὶ μὴ ἀκολουθήσωσι;

Ἐρώτησις.

Εἰ καὶ ταῦτα θῶμεν οὕτως ἔχειν, οὕτως ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο, ποιῆσαι τὴν ἐκδίκησιν τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

Ἀπόκρισις.

Ὁ μὲν Κύριος οὐ πρὸς τοὺς ἐγκειμένους ταῖς ἡδυπαθείαις θελήματι τὴν παραβολὴν λέγει, ἀλλὰ τοῖς ὑπὸ μόνων τῶν προσλήψεων πολεμουμένοις· διὸ τοὺς μὲν ὑπὸ ἐχθρῶν ἀδικουμένους ἐκδικῆσαι ἐπηγγείλατο, ἐκείνοις δὲ ὡς τὴν βοηθοῦσαν ἐντολὴν ἀπωσαμένοις ἐπιπλήσσει, λέγων,

non repetit consimili modo paulatim desinere cogitationes, certiórque fit, illas non ex potentia regnare, sed ob exilitatem fidei nostræ & mandatorum defectum? Quapropter non omnes statu pares sumus, neque iisdem impellimur conceptionibus: quia spontaneæ sunt causæ conceptionum. Nam si necessariò manarent ab Adamo, cuncti pariter agitaremur, & ineuitabili modo obsideremur: nec opus haberemus admonitione scripturæ, natura per successionem dominante, non voluptatibus dedita voluntate. Nunc autem non ita res est: Absit. Ecce enim videmus, non omnes nos æqualiter torqueri, nec iisdem temporibus, nec easdem ob res. Sed quatenus quisque Domino credidit de futuris bonis humanæ gloriæ, voluptatum studio contempto: hactenus exclusit cogitationes, & tranquilliore est animo, quàm is qui voluptatibus afficitur. Propterea alter ab altero tum animi conceptione, tum vita discreti sumus. Cùm ergo in eo cauillemur etiam veritatem, & quæramus extiuguere cogitationes, nõ ex fide Iesu, hoc est, non in mandatis eius exequendis, aut per simplicitatem & humilitatem cor affligendo: sed occulta voluptate, vana inquam gloria, hominibus placendo, opinione & imaginatione victoriæ atque arrogantia ducti, aliisque similibus: quorum frustrationes, cupiditatum plenas augent cogitationes: hac de causa non possumus. Quid igitur retinentes causas, iniustè naturales earum affectus abiicere tentamus? Sin falsum est quod dicimus, ac citra culpam nostram vexamur tentationibus, accuratè perpendamus, vt confitentes Deo. Quis ignorat, nos quotidie facto, verbo, & animo, antedictas affectiones accersere: & eos qui adiuuant, vt beneficos, amare: qui verò impediunt, velut hostes, auersari? Sin autem affectiones: quas antè diximus, vsque adeo diligimus, vt palam eas vendicemus: quí fiet vt earum insultationem, quæ fit cogitatione tenus, odio prosequamur? Vbi verò conceptionem primam amplexi fuerimus, quomodo dependentes ab ea cogitationes non subsequentur?

Cogitationum regnum non esse ab Adamo.

Interrogatio.

Quamuis hæc ita se habere ponamus: sic in Euangelius promisit Dominus, se facturum vindictam clamantium ad se die ac nocte.

Luc. 18.

Responsio.

Dominus quidem non dicit parabolam iis qui spontè iacent in deliciis: sed illis, qui solis apprehensionibus impugnantur. Idcirco hos quidem iniuriam patientes, ab hostibus vindicaturum se pollicitus est: illos autem, vt qui abiecerint fetens opem mandatum, increpat, dicens:

Luc. 6.

Quid vocatis me Domine, & non facitis quæ dico? Quos etiam assimilat viro stulto, qui super arenam voluntatum suarum, ædificat domum suam. Ne ergo inconstantia animi & rationis experti consilio ductus, omnibus opinionibus tuis innitare, tanquam veris, dicens interdum, Ego sum baptizatus, Deum inuoco, gratiam eius accerso, tota voluntate desiderans liberari à cogitationibus malis, & nequeo: tanquam sine culpa detinearis cogitationibus: quandoque verò contrà expectās à Domino vindictam, quam facturum in euangeliis denuntiauimus: vbique teipsum insontem constituens, quod quidem ingentis est blasphemiæ. Veruntamen ego te etiam rogabo sensum opinionis tuæ: & responde mihi. Scio autem, quòd à veritate coactus, aut maioris arrogantiæ verba proferes, aut tuam ipsius culpam confitebere.

Interrogatio.

Luc 1.

Quamobrem Dominus cùm dixerit, Cito faciet vindictam, non celeriter facit, sed moratur, & relinquit te in cogitationibus prauis, licèt deprecentem ex toto corde, & absque hæsitatione, quemadmodum dixisti?

Responsio.

Ille verò dixit: Non puto vllam aliam ob causam eum tardare, quàm patientiæ meæ. Quanto enim plus quispiam per impugnationem perpessus fuerit, tanto maiore afficietur gloria. Ego quidem respondere duntaxat decreueram opinioni quam imbibisti: tu verò etiam adiecisti blasphemiam. Nam vt ascriberes tibi nomen falsæ patientiæ, constituisti Deum tuo proprio sermone mentientem: prauásque cogitationes, quæ prodeunt ex corde, iuxta verbum Domini, & coinquinant hominem, non esse iam ex scriptura diuina procuratrices nequitiæ, deliciarum, totiúsque peccati, sed patientiæ causas esse. Ego verò nunquam reperi, constrictos prauis cogitationibus à scriptura diuina laudati, siue in veteri, siue in nouo testamento: sed vt reos potiùs & condemnatos haberi. Deus siquidem vt peruersas cogitationes odit, sic & cor, vnde nascuntur. Quare nos, qui ipsas alimus, lugere debemus, velut amantes peccati: & non intumescere, quasi pugnemus aduersus externa vitia. Scito igitur, ô homo, Dominum intueri corda omnium, eósque qui primam improbarum cogitationum conceptionem oderunt, confestim vindicare, sicuti promisit: neque dimittere legionem multiplicis apprehensionis insurgentem, vt inquinet ipsorum animum & conscientiam: Illos autem qui per fidem ac spem primas pullulationes non euertunt, sed quasi discendo & probando deliciis adhærent,

Cogitationes vitiosæ cur nō statim à Deo exscindantur.

ὑμεῖς καλεῖτε, Κύριε Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω; οὓς καὶ ἀπεικάζει ἀνδρὶ μωρῷ ἐπὶ ψάμμου τῶν ἰδίων θελημάτων οἰκοδομοῦντι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. μὴ οὖν ἀστεμφὴς τῷ νῷ, καὶ ἀλόγῳ βουλῇ πάσαις ταῖς ἑαυτοῦ ὑπονοίαις ὡς ἀληθέσιν ἐπερείδου, ποτὲ μὲν λέγων, ὅτι ἐγὼ βεβάπτισμαι, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλῶ, καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπισπῶμαι, ὅλῳ θελήματι βουλόμενος ῥυσθῆναι τῶν πονηρῶν λογισμῶν, καὶ οὐ δύναμαι, ὡς ἀναιτίως ὑπὸ τῶν λογισμῶν κρατούμενος· ποτὲ δὲ πάλιν τὴν ἐκδίκησιν περιμένων τοῦ Κυρίου, ἣν ποιήσειν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κατηγγείλαμεν, πανταχοῦ σεαυτὸν ἀναίτιον ἱστῶν, ὅπερ μεγάλης ἐστὶ βλασφημίας. ὅμως ἐρωτήσω σε κἀγὼ τῆς οἰήσεώς σου νόημα, καὶ δός μοι ἀπόκρισιν, οἶδα δὲ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀληθείας σφιγγόμενος, ἢ μείζονος ἐπάρσεως ῥήματα λαλήσεις, ἢ τὴν σεαυτοῦ αἰτίαν ὁμολογήσεις.

Ερώτησις.

Διὰ τί ὁ Κύριος εἰπὼν, ἐν τάχει ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν, οὐ ποιεῖ ἐν τάχει, ἀλλὰ βραδύνει, καὶ ἀφίησί σε ἐν τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς, καίτοι ὁλοκαρδίως καὶ ἀδιστάκτως εὐχόμενοι, καθὼς εἴρηκας;

Απόκρισις.

Ο δὲ εἶπεν, ἐγὼ λογίζομαι ὅτι δι᾽ οὐδὲν ἕτερον βραδύνει, ἢ διὰ τὴν ἐμὴν ὑπομονήν· ὅσον γὰρ αὖ τις ὑπομείνῃ πολεμούμενος, τοσοῦτον καὶ δοξασθήσεται. ἐγὼ μὲν ἐδόκουν μόνης τῆς προλεχθείσης σου οἰήσεως προσοτεθέναι ἀπόκρισιν, σὺ δὲ καὶ βλασφημίαν προσέθηκας. ἵνα γὰρ σεαυτῷ ψευδώνυμον ὑπομονὴν ἐπιγράψῃς, ἔστησας τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῦ ἰδίου λόγου ψευδόμενον· καὶ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, οὐκέτι κατὰ τὴν θείαν γραφὴν, πονηρίας καὶ ἡδυπαθείας, καὶ πάσης ἁμαρτίας προξένους ἐκ τῆς καρδίας ἐκπορευομένους, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ κοινοῦντας τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ὑπομονῆς αἰτίους. ἐγὼ δὲ οὐδέποτε τοὺς τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς συνεχομένους ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς ἐπαινουμένους εὕρηκα, οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ, οὔτε ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς αἰτίους καὶ κατακρινομένους· ὁ Θεὸς γὰρ ὥσπερ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς μισεῖ, οὕτω καὶ τὴν γεννῶσαν αὐτοὺς καρδίαν. διὸ οἱ ἔχοντες αὐτοὺς, πενθεῖν ὀφείλομεν ὡς φιλαμαρτήμονες, καὶ μὴ φυσιοῦσθαι ὡς πολεμοῦντες ἀλλοτρίοις κακοῖς. γνῶθι οὖν ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ὁ Κύριος ἐφορᾷ τὰς πάντων καρδίας, καὶ τοὺς μὲν μισοῦντας τῶν πονηρῶν ἐνθυμημάτων τὴν προσπάθειαν, παραχρῆμα ἐκδικεῖ, καθὼς ἐπηγγείλατο, καὶ οὐκ ἀποφίησι τὸν ἑσμὸν τῆς πολυνοίας ἐπαναστάντα μολῦναι αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ τὴν συνείδησιν· τοὺς δὲ τὰς πρώτας ἀναδόσεις μὴ διὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος καταβάλλοντας, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ καταμανθάνειν δῆθεν καὶ δοκιμάζειν πρὸς ἡδυπαθοῦντας ἀφίησι,

ὡς ἄπιστοι, καὶ αὐτοβοηθοῦντας περιεργασθῶμεν, καὶ ὑπὸ τῶν ἐφεπομένων λογισμῶν οὐ διὰ τοῦτο ἐξαιρεῖ. ἐπεὶ βλέπει τὴν πρὸς αὐτοὺς προσβολὴν ὑφ' ἡμῶν ἀγαπωμένην, καὶ μὴ ἐκ πρώτης ἀφανείας μισουμένην. εἰ δέ τις μετὰ τοσαύτην φανερολογίαν ἀπιστεῖ τοῖς εἰρημένοις, ἔργῳ ἐπιτηδευσάτω μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν. εἰ δὲ οὔτε τῇ γραφῇ πιστεύει, οὔτε ἔργῳ βούλεται ἑαυτὸν πληροφορῆσαι, δῆλός ἐστιν ἀγαπῶν τὴν ἡδονὴν τῆς οἰήσεως. τί γὰρ ταύτης ἡδυπαθέστερον ἀλλοτρίαν τὴν λογικὴν ἁμαρτίαν ὑπολημμένης, καὶ γαυριᾶν καὶ ἐπαίρεσθαι, ὡς ἀναιτίους μᾶλλον, ἢ ἐξομολογεῖσθαι καὶ πενθεῖν ἐπὶ τοῖς πονηροῖς βουλεύμασι παρασκευαζούσης;

Ἐρώτησις.

Σὺ προείρηκας, ὅτι τὴν μὲν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ οὐ διεδεξάμεθα, τὸν δὲ θάνατον αὐτοῦ διεδέχθημεν. ἐκείνου τοῦ θανάτου κρατοῦντος, κρατοῦσι καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοί.

Ἀπόκρισις.

Ὢ τῆς ἀπιστίας! τί οὖν ἦλθεν ὁ Κύριος ἐν σαρκί, ἢ πάντως, ἵνα εἷς ὑπὲρ πάντων ἀποθάνῃ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον; εἰ δὲ ἔτι τὸν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ θάνατον κρατεῖν ἐκτὸς ἡμετέρας κακοπιστίας νομίζεις, δηλονότι καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἀθετεῖς, καὶ τὸ βάπτισμα ἀτέλεστον ἔχεις, ἔτι τῶν βεβαπτισμένων χωρὶς αἰτίας ἰδίας ὑπὸ τοῦ πατρικοῦ θανάτου κρατουμένων. διὰ τοῦτο ὦ ἄνθρωπε, πῶς χάριτι Χριστοῦ νέος Ἀδὰμ γέγονας, καὶ οὐδὲν τοῦ παλαιοῦ ἐξ ἀνάγκης ἐπιφέρεις, εἰ μή τι ἂν ἐκ τῆς σῆς κακοπιστίας καὶ παραβάσεως; ἦλθε δι' ἡμᾶς ὁ Κύριος, ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἔλυσεν ἡμᾶς τοῦ πατρικοῦ θανάτου, καθαρίζει ἡμᾶς καὶ ἀνακαινίζει διὰ τοῦ βαπτίσματος, τίθησιν ἡμᾶς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐσθίειν ἐπιτρέπει, τουτέστι πάντα βεβαπτισμένον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀγαπᾷν καὶ ὑπομένειν ἐν τοῖς ἡττήμασι, καὶ μὴ ἐν ταῖς τροπαῖς ἕτερον ἐφευρίσκειν· καὶ ἐν μὲν τοῖς δοκοῦσι καλοῖς ἀγαπᾷν, ἐν δὲ τοῖς νομιζομένοις κακοῖς μισεῖν, ὅ ἐστι τὸ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν· οὗ ἀπογευσάμενος ὁ νοῦς, εὐθέως περιπίπτει τοῖς αὐτοῖς ἡττήμασι· καὶ εὑρίσκει τὴν ἑαυτοῦ γύμνωσιν διὰ τῆς πονηρᾶς ἐφευρέσεως, διὰ τὰ τοῦ πλησίον, ἣν πρότερον οὐκ ἐπίστατο, διὰ συμπαθείας ἐπικεκαλυμμένην. διὰ τοῦτο τοῖς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς ἐκκλησίας τιθεῖσιν ἐντέλλεται λέγων, μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. συντέμνων ἐπὶ τούτοις φησίν, ὅσα θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται· ὃν τρόπον ἐποίησας, ἔσται σοι.

A velut infideles à ſeipſis auxilium petentes, etiam à ſubſequentibus cogitationibus pulſandos dimittit: quas ideo non perimit, quia videt nos impugnationem noſtri diligere ac non odio proſequi, vbi primùm obſcurè cœperit apparere. Si quis verò poſt tantam tamque claram diſputationem, fidem non habeat iis quæ dicta ſunt, re ipſa det operam, vt diſcat veritatem. Si verò non credit ſcripturæ, neque ipſo facto vult ſeipſum certiorem facere, is apertè demonſtrat ſe diligere & amplecti ſuam opinionem. Quid enim delectabilius eâ quę ſuggerit, peccatum cogitationum B extraneum eſſe, efficítque vt velut innocentes gloriemur & extollamur potiùs, quàm praua commenta confiteamur ac lugeamus?

Interrogatio.

Dixiſti ſuperiùs, nos non præuaricationem Adæ, ſed mortem eius ſuſcepiſſe. Cùm ergo mors vigeat, vigent etiam cogitationes prauæ.

Reſponſio.

O infidelitatem! Qua igitur de cauſa C venit Dominus in carne, niſi planè vt vnus pro omnibus moreretur, ſecundùm ſcripturas, & deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum? *Hebr. 2.* Sin arbitraris adhuc regnare mortem ex Adamo profectam, citra noſtram malam fidem, aduentum Chriſti profectò contemnis: & baptiſmum habes imperfectum, ſi baptizati paterna morte citra ſuam culpam adhuc detineantur. Quapropter, ô homo, quo pacto per gratiam Chriſti nouus Adam factus es, & veteris nihil circunfers neceſſariò, niſi malæ fidei præuaricationiſque tuæ D quippiam habuiſſes? Noſtra cauſa venit Dominus, mortuus eſt pro nobis, exoluit nos morte paterna, purgat nos ac renouat per baptiſmum, collocat nos in paradiſo Eccleſiæ, ex omni ligno quod eſt in paradiſo, permittit edere, hoc eſt, omnem baptizatum in Eccleſia diligere, & delinquentem tolerare: *Gen. 2.* & ne quis alium in ſuis mutationibus reperiſſe gaudeat, qui diligat quidem in his quæ proſpera putantur, oderit autem in his quæ exiſtimantur aduerſa: quod eſt lignum ſcientiæ boni & mali, de E quo cùm guſtauerit animus, in ſuam infirmitatem protinus delabitur, & per malignam inuentionem in rebus ad proximum pertinentibus, quam antea ignorabat compaſſione velatam, reperit ſuiipſius denudationem. Quare mandata dedit his qui conſtituti ſunt in paradiſo Eccleſiæ, dicens: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Dimittite, & dimittetur vobis. *Matth. 7. Luc. 6.* Horum compendium inquit: Quęcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter. Hæc eſt enim lex & prophetæ. *Matth. 7.* Perinde tibi erit, vt alij feceris.

Quoties igitur hæc mandata contaminauimus? Quoties proximum absque vlla compassione condemnauimus? Quoties odio prosecuti sumus: aut etiam nihil nos lædentem affecimus iniuria! Quòd si hæc ita se habent, quid adhuc de Adamo conquerimur, & accusamus aliena vitia? Nam & in mortem consimilem incidimus: immò, perinde ac ille spontè mandatum transgressi sumus. Tria igitur contigerunt Adamo, non ita vt existimas: quæ quidem sunt dispensatio, impugnatio, transgressio pro modo suæ perfidiæ, & ex iusto Dei iudicio mors, quæ non minùs sequitur ipsam cum dispensatione permissam impugnationem, quàm nascentem è perfidia transgressionem. Solam ergo mortem ab Adamo suscepimus, quoniam ex mortuis viuentes effici non poteramus, donec venit Dominus, qui cunctos vitæ restituit. Atqui primam conceptionem habemus ex dispensatione, quemadmodum & ille: & perinde ac ille, pro arbitrio possumus obtemperare, vel non obtemperare. Nobis etiam suadent, in libera voluntate situm esse, vt per cogitationes transgrediantur, ij qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, vt ait Apostolus. Si enim qui orti sunt ab Adamo, potuerunt non peccare in similitudinem præuaricationis Adæ, certè nos etiam possumus. Quid igitur prætexímus accusationes in peccatis, & perperam de Deo loquimur, quasi nos iniustè permittat alienis oppugnari vitiis? Quapropter exactè scire debemus, post vniuersam Adæ culpam à Domino deletam, si quispiã aliquid vitij patiatur, quicunque sit ille, hoc ei accidere, quòd perfectionem, quam mysticè adeptus est in baptismo, sua perfidia, aut potiùs voluptatis amore contempsit. Etsi enim homo, cùm imperfectæ sit fidei & operatione destitutus, nondum nouit quid accepit, Deus tamen rem perfectam donauit. Inquit enim: Omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum. Hoc autem ipsum perfectum non leuiter aut temerè quis animo consequitur, etiamsi totius urbis intellectum adhibuerit, præterquam exequendis mandatis diuinis: idque iuxtà proportionem: quia pro varietate operationis, donum etiam variè nobis reuelatur. Nullus ergo verbis aut habitu se comprimat, nõ allato huius generis intellectu. Inquit enim; Non qui seipsum cõmendát, ille probatus est: sed quem Deus commẽdat. Ille porrò qui commendationes accipit à Domino, debet rectè & prudenter vti: ac scire diligenter, quòd quantum quis contra suam ipsius perfidiam certauerit, & profecerit in fide, & boni quippiam adeptus fuerit, non nudâ modò cognitione, sed operando: nihil amplius consequitur aut consequi poterit, quàm id quod antè mysticè per baptismum acceperat, quod est Christus.

Peccatum Adami.

Cautè lege, nã nõ solam mortem, sed & peccatum originale, & peccati fomitem, & multa mala inde nascẽtia ex Adami lapsu suscepimus.

Arbitrium liberum.

Rom 5.

Peccatũ unde

Iacob.1.

2.Cor.10.

ποσάκις οὖν τὰς ἐντολὰς ταύτας ἐβεβηλώσαμεν; ποσάκις τὸν πλησίον κατεκρίναμεν ἀσυμπαθῶς; ποσάκις ἐμισήσαμεν; ἢ καὶ μηδὲν ἀδικοῦντας ἠδικήσαμεν; Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί ἔτι τὸν Ἀδὰμ μεμφόμεθα, καὶ ἑτέροις αἰτιώμεθα κακοῖς; εἰ γὰρ καὶ περιεπέσαμεν τῷ ὁμοίῳ θανάτῳ, ἀλλὰ καὶ ὁμοίως παρέβημεν τὴν ἐντολὴν θελήματι, καθὼς κἀκεῖνος. τρία οὖν συμβέβηκε τῷ Ἀδὰμ πράγματα, καὶ οὐχ ὡς σὺ νομίζεις, ἅτινά ἐστι, προσβολὴ κατ' οἰκονομίαν, παράβασις κατὰ ἰδίαν ἀπιστίαν, θάνατος κατὰ δικαίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐπακολουθήσας οὐχ ἧττον τῇ οἰκονομικῇ προσβολῇ, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἀπιστίας παραβάσει. ἡμεῖς οὖν μόνον τὸν θάνατον τοῦ Ἀδὰμ διεδεξάμεθα, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐκ νεκρῶν ζῶντας γενέσθαι, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ Κύριος, καὶ πάντας ἐζωοποίησε. τὴν δὲ [illegible] κατ' οἰκονομίαν ἔχομεν ὥσπερ κἀκεῖνος, καὶ τὸ παρακοῦσαι, ἢ μὴ παρακοῦσαι κατὰ θέλημα ἔχομεν, ὥσπερ κἀκεῖνος. καὶ πείθουσιν ἡμᾶς, ὅτι προαιρετικὴν ἔχουσι τὴν διὰ τῶν λογισμῶν παράβασιν, οἱ μὴ ἁμαρτήσαντες ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ὄντες ἐκεῖνοι ἠδυνήθησαν μὴ ἁμαρτῆσαι ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, δηλονότι καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα. τί οὖν προφασιζόμεθα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, καὶ καταλαλοῦμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίας, ὡς ἀλλοτρίοις κακοῖς πολεμεῖσθαι ἡμᾶς παραχωρήσαντος ἀδίκως; ὀφείλομεν δὲ οὖν ἀκριβῶς εἰδέναι, ὅτι πάσης τῆς τοῦ Ἀδὰμ αἰτίας ἀφαιρεθείσης παρὰ τοῦ Κυρίου, ἕκαστος εἴ τι πάσχει κακόν, ἀθετήσας, διὰ τῆς ἰδίας ἀπιστίας ἤγουν ἐκ φιληδονίας, ἣν ἔλαβε μυστικῶς ἐν τῷ βαπτίσματι τελειότητα. εἰ γὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος οὔπω ἔγνω ὃ ἔλαβεν ἀτελὴς ὢν τῇ πίστει, καὶ ἐλλιπὴς ὢν τῇ ἐργασίᾳ, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸ τέλειον ἐδωρήσατο· φησὶ γάρ, πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων. τοῦτο δὲ αὐτὸ τὸ τέλειον οὐχ ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν εὑρίσκει τις, κἂν πᾶσαν κοσμικὴν σύνεσιν προσειλήφῃ, εἰ μὴ δι' ἐργασίας τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν καὶ τοῦτο ἀναλόγως. κατὰ γὰρ τὴν διαφορὰν τῆς ἐργασίας, διαφόρως καὶ ἡ δωρεὰ ἡμῖν ἀποκαλύπτεται. μηδεὶς οὖν ἑαυτὸν συστελλέτω λόγοις καὶ σχήμασιν, ἐκείνην μὴ ἔχων τὴν σύνεσιν. φησὶ γάρ, οὐχ ὁ ἑαυτὸν συνιστάνων, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησι. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ παρὰ Κυρίου τὰς συστάσεις λαμβάνων, ὀφείλει ὀρθῷ φρονήματι κεχρῆσθαι, καὶ εἰδέναι ἀκριβῶς, ὅτι ὅσον ἄν τις ἠγωνίσατο κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀπιστίας, καὶ προέκοψε τῇ πίστει, καὶ κατέλαβέ τι ἀγαθόν, οὐ κατὰ γνῶσιν μόνον ψιλήν, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν· οὐδὲν πλέον εὑρεῖν ἢ εὑρεῖν δυνήσεται, εἰ μὴ ὃ προείληφε μυστικῶς διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστός.

ὅσοι γάρ, φασιν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Χριστὸς δὲ τέλειος Θεὸς ὤν, τελείαν τοῖς βαπτισθεῖσι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος δεδώρηται· προσθήκην δὲ παρ' ἡμῶν οὐ λαμβάνουσαν, ἀποκαλυπτομένην δὲ καὶ ἐμφανιζομένην ἡμῖν κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐντολῶν ἐργασίας, καὶ προσθήκην ἡμῖν τῆς πίστεως παρέχουσαν, ἕως ἂν καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. εἴ τι οὖν προσφέρομεν αὐτῷ ἀναγεννηθέντες, τοῦτο ἤδη παρ' αὐτοῦ ἦν ἐγκεκρυμμένον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Quicumque enim, ait, in Christo baptizati estis, Christum induistis. At cùm Christus sit perfectus Deus, baptizatis perfectam sancti Spiritus gratiam largitur: quæ nullum à nobis incrementum accipit, sed reuelatur & seipsam prodit nobis, pro modo obseruationis mandatorum: quæ nobis præstat accessionem fidei, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Si quid igitur regenerati offeramus ei, illud iam erat ab eo in nobis reconditum: quemadmodum scriptum est: B Quis cognouit sensum Domini, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Galat. 4. *Ephes. 4.* *Rom. 11.*

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

Ερημίτου πρὸς Νικόλαον νουθεσίαι ψυχωφελεῖς.

ΕΠΕΙΔΗΠΕΡ πρώην πολλὴν φροντίζων ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, καὶ πολλὴν ἔχων μέριμναν περὶ τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς, ἀντέλαβες ἡμῖν τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγούμενος, δι' οἵων πόνων καὶ ὁρμῆς ζεούσης εἴωθας προσκολλᾶσθαι τῷ Κυρίῳ δι' ἀκριβοῦς πολιτείας καὶ ἐγκρατείας, καὶ πάσης ἄλλης κακοπαθείας, ἀγρυπνίας τε πολλῆς, καὶ συντόνου προσευχῆς ἀγωνιζόμενος· οὕτω πόλεμοι καὶ ἐρεθισμοὶ σαρκικῶν παθῶν ἐν τῇ σωματικῇ φύσει ἀναρριπίζοντες, καὶ κατὰ τῆς ψυχῆς ἐπεγείρονται ἐκ τοῦ ἀντιστρατευομένου νόμου τῆς ἁμαρτίας τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἡμῶν, χαλεπωτέρως παρενοχλεῖσθαι ἀπεδύρου ὑπὸ τοῦ τῆς ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας πάθους· καὶ μέθοδόν τινα, καὶ λόγους παρακλήσεως ἐπεζήτεις, οἵοις τε πόνοις καὶ ἀγῶσι χρησάμενος ἀνώτερος τῶν προειρημένων ὀλεθρίων παθῶν καταστῆναι δυνήσῃ. καὶ ἐν μὲν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅσον ἦν δυνατὸν κατὰ πρόσωπον τῇ ἀγάπῃ σου παρῃνέσαμεν, τὰ ψυχωφελῆ νοήματα καὶ φρονήματα ὑποτιθέμενοι, καὶ ἀποδεικνύντες οἵοις πόνοις καὶ τρόποις ἀσκητικοῖς μετὰ συνέσεως, καὶ πεφωτισμένης γνώσεως λογικῶς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτευομένη ψυχή, διὰ πίστεως χάριτι βοηθουμένη δυνήσεται περιγενέσθαι τῶν ἔνδοθεν τῆς καρδίας βρυόντων κακῶν, ἐξαιρέτως δὲ τῶν προειρημένων παθῶν. πρὸς ἃ γὰρ πάθη διὰ προλήψεως καὶ συνηθείας μᾶλλον πεποίηται ἡ ψυχὴ χαλεπωτέρως ὀχλουμένη, καὶ ὀξυτέρως ὑπ' αὐτῶν ὑποσυρομένη, κατὰ τούτων σπουδαιότερον καὶ ἀδιάλειπτον ἀγῶνα ἀναλαβεῖν ὀφείλει, ἕως οὗ ὑποτάξῃ τὰ σαρκικὰ καὶ ἄλογα τῆς κακίας ἐνεργήματα, οἷς πρότερον ὑπετάσσετο, καὶ ὑπεσύρετο,

---

S. MARCI EREMITÆ AD

Nicolaum præcepta animæ salutaria.

C CVM de tua ipsius salute nuper admodum sollicitus essem, multámque curam gereres de vita secundùm Deum agenda, occurristi nobis, res tuas commemorans: quibus laboribus, & quàm feruenti impetu animi adhæsurus esses Domino, exacta vitæ conuersatione, continentia, omnique alia afflictione, crebris vigiliis, & vehementi decertans oratione: quæve bella & carnalium affectionum pulsationes in natura corporea sese vibrarent, & aduersus animam excitarentur à lege peccati, repugnante D legi mentis nostræ: grauiùs ab affectu irascendi perturbari te querebare: ac methodum quandam hortatoriósque sermones requirebas: quibúsve laboribus & certaminibus vtens, perniciosis affectionibus antè dictis superior euadere posses. Ac illo quidem tempore, quoad fieri poterat, præsentes dilectionem tuam exhortati sumus, propositis consilij & prudentiæ præceptis animæ salutaribus, ostendentes quibus laboribus & contentionibus exercitatoriis cum pru- E dentia & cognitione illustrata rationabiliter secundùm Euangelium versans anima, adiuta gratia per fidem possit interiùs scaturientia cordis vitia superare: maximè verò supradictas affectiones. Quarum enim affectionum præoccupatione & familiaritate frequentiùs perturbata, & celeriùs agitata est anima, vehementiùs & assiduum aduersus eas debet inire certamen, donec carnales & irrationales affectus vitiorum subiugauerit, quibus antea subiiciebatur & agitabatur,

& continua simulatione cogitationum, praúaque meditatione per internum animi consensum abducebatur captiua. Cùm ergo corporeo modo à corpore tuo, non animo, disiuncti simus, qui venimus in desertum ad veros operarios & athletas Christi, vt & nos vel quantulumcunque dimicantes, & vnà pugnantes cum fratribus certantibus aduersus contrarias facultates, & affectionibus viriliter resistentibus, pigritiam omnem exueremus: abiectáque à nobisipsis omni negligentia, omne studium & diligentiam ad beneplacitum Dei peragendum alacres resumeremus: Quapropter exiguam admonitionem & exhortationem animæ perutilem decreui mandare literis ingenuitati tuæ: vt perinde ac si præsentes essemus, per ea quæ paucis scriptura nostra exhortatoria mediocri complexi sumus, diligentem nauans operam, spiritalem fructum percipias eorum de quibus tecum præsens disserebam. Initium igitur, ô fili, præmonendi secundùm Deum tuum hinc facere debes: Perpetua & nulla obliuione delenda memoria, cum assidua meditatione perpendi debent vniuersæ Dei humanissimi administrationes, in te collata beneficia, salutis animæ tuæ gratia: & ne per socordiam & obliuionem multorum & ingentium beneficiorum eius excidat è memoria tua tegi vitia, ideóque reliquum tempus inutiliter & ingratè transigas Nam continua huiusmodi memoria cor pungens, instar aculei, perpetuò excitat illud ad confessionem, abiectionem, contritionem, & gratiarum actionem cum anima contrita, ad omne bonum studium: & vt mansueta vitæ ratio benignique mores rependantur Deo cum omni eo digna virtute: semper animo bene conscio meditando illud propheticum eloquium, Quid retribuemus Domino, pro omnibus quæ retribuit nobis? Cùm enim secum anima beneficia reputauerit ab humanissimo Deo collata, à tempore natiuitatis: aut è quantis periculis sæpiùs erepta sit: aut in quanta mala ruens & crebrò delictis succumbens delapsa, spiritibus, qui seduxerant eam, tradita non fuerit in interitum & mortem, vt iusto iudicio poterat: sed humanissimus Dominus longanimiter dissimulans delicta, conseruauerit eam, illius conuersione suscepta: & eam quæ hostibus & spiritibus malignis vltrò per affectiones inseruierat, ipse fouens & per omnia prouidens alebat: quam spiritu bono tardem duxerit in salutem: & amatorio poculo exercitatoriæ vitæ cordi indito, ei, vt mundum & vniuersam carnalium affectionum eius seductionem læta desereret, vires addidit: exornauit etiam Angelico habitu ordinis Angelici, effecitque vt à sanctis patribus in cœtum fraternitatis facilè assumeretur.

Memoria diuinorum beneficiorum.

Psalm. 115.

Fraternitas.

A καὶ τῇ συνεχεῖ τῶν λογισμῶν ὑποσκελισθεῖσα καὶ μὴ ἔτι κακῇ διὰ τῆς ἔνδον τῶν ἐννοιῶν συγκαταθέσεως αἰχμάλωτος ἀπεφέρετο. ἐπεὶ οὖν σωματικῶς διεστῶμεν σου σώματι, οὐ καρδίᾳ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐληλυθότες πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς ἐργάτας καὶ ἀθλητὰς τοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ἡμεῖς κἂν μικρῶς πως ἀγωνιζόμενοι καὶ συναθλοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, τοῖς ἀθλοῦσι πρὸς τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας, καὶ τοῖς πάθεσι γενναίως ἀνθισταμένοις, τὸν ὄκνον ἀποθώμεθα, τὴν ἀμέλειαν ἀφ' ἑαυτῶν ἀπορρίψωμεν, καὶ πᾶσαν σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν B ἀναλάβωμεν, πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ ἐπειγόμενοι· διὰ τοῦτο ὀλίγην παραίνεσιν καὶ νουθεσίαν ψυχωφελῆ προεθυμήθην διὰ γράμματος χαράξαι τῇ γνησιότητί σου, ἵνα ὡσεὶ ὡς κατὰ πρόσωπον σοι ἐλάλουν, ταῦτα δι' ὀλίγων ἐν τῷ μετρίῳ τῆς παραινέσεως ἡμῶν γράμματι ἐντυγχάνων ἐπιμελῶς, ὡς παρόντων ἡμῶν πνευματικὴν ὠφέλειαν καρπώσῃ. τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν τῆς κατὰ Θεόν σου ὠφελείας, ὦ τέκνον, ἐντεῦθεν ποιήσασθαι ὀφείλεις· ἀνεπιλήστως καὶ ἀδιαλείπτως ἐν ἀδιαλείπτῳ μελέτῃ ἀναλογίζεσθαι χρὴ πάσας τὰς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ εἰς σὲ γενομέ- C νας οἰκονομίας καὶ εὐεργεσίας εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου, καὶ μὴ λήθῃ κακίας καλυπτομένης ῥαθυμίας αἰτίᾳ, ἀμνημονίᾳ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνωφελῶς καὶ ἀχαρίστως παρέρχεσθαι τὸν ὑπόλοιπον χρόνον· αἱ γὰρ τοιαῦται ἀδιάλειπτοι μνῆμαι ὥσπερ τι κέντρον νύττουσαι τὴν καρδίαν, κινοῦσιν αὐτὴν πάντοτε εἰς ἐξομολόγησιν, εἰς ταπείνωσιν, εἰς εὐχαριστίαν μετὰ συντετριμμένης ψυχῆς εἰς πᾶσαν σπουδὴν ἀγαθὴν, καὶ ἀνταποδοῦσιν τρόπον καὶ ἤθει χρηστῶν, καὶ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν ἀρετῆς, ἀεὶ μελετώσαις εὐσυνειδήτῳ γνώμῃ τὸ προφητικὸν λό- D γιον, τὸ, τί ἀνταποδώσομεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; ὅταν γὰρ ἀναλογίσηται ψυχὴ τὰς ἀπὸ γεννήσεως εὐεργεσίας τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἢ ἐκ πόσων κινδύνων πολλάκις ἐρρύσθη, ἢ πόσοις κακοῖς περιπεσοῦσα, καὶ ἐν πλημμελείαις πολλάκις ὑποπεσοῦσα, ὀλισθήσασα οὐ παρεδόθη κατὰ τὸ δίκαιον κρῖμα τοῖς ἀπατήσασι πνεύμασιν εἰς ἀπώλειαν καὶ εἰς θάνατον· ἀλλὰ μακροθύμως ὁ φιλάνθρωπος δεσπότης παρορῶν τὰ πλημμελήματα διεφύλαξεν, ἐκδεχόμενος τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐχθροῖς καὶ πονηροῖς πνεύμασιν ἑκουσίως διὰ τῶν παθῶν δουλεύουσαν, αὐτὸς διέτρεφε, σκέπων καὶ πανταχόθεν προνοῶν, καὶ τέλος ἀγαθῷ πνεύματι εἰς σωτηρίαν ὡδήγησε, καὶ φίλτρον ἀσκητικοῦ βίου τῇ καρδίᾳ ἐνέθηκε, καὶ μετὰ χαρᾶς τὸν κόσμον καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀπάτην τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καταλιπεῖν ἐνεδυνάμωσε, καὶ ἀγγελικῷ σχήματι τῆς ἀγγελικῆς τάξεως κατεκόσμησε, καὶ εὐχερῶς προσληφθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἐν συστήματι ἀδελφότητος παρεσκεύασε.

τίς δὲ ἀσυνείδητον ἔχων γνώμην, καὶ ταῦτα ἀναλογιζόμενος, οὐχὶ πάντοτε ἐν συντετριμμένῃ καρδίᾳ διατελέσει ἔχων τῶν ἐνέχυρα προλαβουσῶν εὐεργεσιῶν, μηδὲν ἀγαθὸν πρότερον αὐτὸς ποιήσας; οὐχὶ πάντοτε βεβαίαν ἐλπίδα ἀναλήψεται, τοῦτο λογιζόμενος, ὅτι εἰ μηδὲν ἀγαθόν μου ποιήσαντος, ἀλλὰ πολλὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ἁμαρτήσαντος, ἐν ἀκαθαρσίᾳ σαρκὸς καὶ ἄλλαις πολλαῖς κακίαις συλληφθέντος, οὐ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἐποίησεν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ἀνταπέδωκεν, ἀλλὰ τοσαύτας δωρεὰς καὶ χάριτας εἰς σωτηρίαν ἐνεχορήγησεν; ἐὰν οὖν ὁλοτελῶς δώσωμεν αὐτοὺς τὸ λοιπὸν δουλεύειν αὐτῷ ἐν πάσῃ ἁγνῇ ἀναστροφῇ, καὶ ἀρετῶν κατορθώσει πασῶν, ἀγαθῶν καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων καταξιώσει, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν κατευοδῶν καὶ δυναμῶν. Διὰ τοῦτο ὁ πάντοτε τὸν τοιοῦτον λογισμὸν διασώζων, καὶ μὴ ἐπιλανθανόμενος τῶν τοιούτων εὐεργεσιῶν, δυσωπεῖ αὐτὸν καὶ εὐθύνει, καὶ ἐπείγει πρὸς πᾶσαν ἄσκησιν ἀρετῆς ἀγαθῆς, καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν δικαιοσύνης πάντοτε προθύμως, καὶ πάντοτε ἑτοίμως εἰς τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ οὖν, ὦ τέκνον ἀγαπητόν, ἔχων χάριτι Θεοῦ φυσικὴν σύνεσιν, ταύτην τὴν ἀδολεσχίαν καὶ μελέτην ἀγαθὴν πάντοτε ἐν σεαυτῷ φύλαξον, μὴ ὑπὸ λήθης τῆς ὀλεθρίου καλυπτόμενος, μηδὲ ὑπὸ ῥαθυμίας τῆς ματαιούσης καὶ ἐκκλινούσης ἀπὸ ζωῆς τὸν νοῦν ἐμποδιζόμενος, μὴ ὑπὸ ἀγνοίας τῆς πάντων τῶν κακῶν αἰτίας τὸν λογισμὸν σκοτιζόμενος, μὴ ἀμελείας τῷ παντελεῖ δελεαζόμενος, μὴ ὑπὸ ἡδονῆς τῆς σαρκὸς ὑποσυρόμενος, μὴ ὑπὸ ἐπιθυμίας τὸν νοῦν αἰχμαλωτιζόμενος, καὶ συγκαταθέσει πορνικῶν λογισμῶν μιασμὸν ἐν αὐτῷ ἐργαζόμενος, μὴ ὑπὸ ὀργῆς μισαδελφίαν θυμώσης νικώμενος, καὶ οἰκτρᾶς ἕνεκεν καὶ ταλαιπώρου προφάσεως λυπῶν καὶ λυπούμενος, καὶ συνάγων μνήμας τοῦ πλησίον λογισμῶν πονηρῶν τῆς πρὸς Θεὸν καθαρᾶς προσευχῆς ἐκκλειόμενος, καὶ τὸν νοῦν ἐξανδραποδιζόμενος, καὶ θρασεῖ λογισμῷ τὸν ὁμόψυχον ἀδελφὸν ὑποβλεπόμενος, καὶ τοῖς ἀλόγοις τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος τρόποις τῇ συνειδήσει δεσμούμενος, καὶ τοῖς πονηροῖς πνεύμασιν οἷς ὑπῆρξας εἰς παιδείαν παραδιδόμενος ἄχρι καιροῦ, ἕως οὗ πάντοθεν ἐξαπορηθεὶς ὁ νοῦς, καὶ ὑπὸ λύπης καὶ ῥαθυμίας καταποθείς, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν προκοπὴν διὰ τὰς προλαβούσας αἰτίας ἀπολέσας, πάλιν ἄρχεται ἐπιλαμβάνεσθαι διὰ πολλῆς ταπεινώσεως, ἀρχὴν ὁδοῦ σωτηρίας· καὶ πολλὰ καμὼν ἐν εὐχαῖς καὶ ὁλονυκτίαις, ἀγρυπνίαις, λύσας τὰ αἴτια διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ ἐξομολογήσεως τῆς πρὸς Θεόν, οὕτως ἄρχεται πάλιν ἀνανήφειν, καὶ διὰ φωτισμοῦ γνώσεως εὐαγγελικῆς θείᾳ χάριτι ἐλλαμπόμενος γινώσκει ὅτι ὁ μὴ ἑαυτὸν τελείως τῷ σταυρῷ ἐπιδιδοὺς ἐν φρονήματι ταπεινώσεως,

Quis porrò bene conscio præditus animo his consideratis, habens tanta pignora, nullúmque bonum pluris faciens quàm percepta beneficia, non semper contrito corde permaneat? Nónne firmam fiduciam perpetuò resumet, hoc perpendens, nempe, Si cùm nihil egissem boni, sed coram eo multum peccassem deprehensus in carnis impuritate, aliísque permultis vitiis, non secundùm peccata fecit, neque secundùm iniquitates retribuit: sed tanta munera gratiasque ad salutem suppeditauit. Quamobrem si nos in posterum deuouerimus integrè seruitio illius, in omni pura conuersatione & consummatione virtutum, bonis omnibus ac spiritalibus charismatibus nos dignabitur, deducens ad omne bonum opus, & corroborans. Idcirco qui perennem huiusmodi cogitationem conseruat, non oblitus talium beneficiorum, se placat & dirigit, impellitque ad omne bonum exercitium virtutis, & omnem operationem iustitiæ, prompto & parato semper animo ad peragendam Dei voluntatem. Quare, dilecte fili, qui per Dei gratiam habes naturalem intellectum, hanc assiduam meditationem & exercitationem bonam iugiter apud teipsum conserua, non obrutus obliuione perniciosa, non impeditus ignauia, quæ desipientem reddit animum & à vita seducit, non habens cogitationem obscuratam ignoratione, malorum omnium causa; non illectus mala prorsus negligentia, non concussus voluptate carnis, non habens à cupiditate captum animum, non exercens in teipso, per consensum, lubricarum cogitationum pollutionem; non victus ira, quæ fraternum parit odium; vt qui misera & infœlici quadam occasione proximum angas, & angare, eique memoriam colligas prauarum cogitationum., destitutus munda erga Deum precatione, & emancipato animo, ferinóque conceptu fratrem vnanimem subintuens, & irrationalibus affectus carnalis motibus deuinctam habens conscientiam, malignisque spiritibus quibus traditus eras erudiendus ad tempus, donec ex omni parte spoliatus animus, & tristitia atque ignauia absorptus, perdita propter scelera præcedentia promotione diuina, denuò per multam humilitatem repetere incipiat initium viæ salutaris; cúmque precibus & integris vigiliis nocturnis multùm insudauerit, dissolutis culpis per deiectionem & confessionem Deo factam, hac ratione sobrietatem incipiat resumere: ac per gratiam diuinam illustratione cognitionis Euangelicæ splendens cognoscat, eum videlicet, qui per humilitatem animi seipsum cruci planè non dedicauerit,

Psalm. 102.

Naturalis intellectus.

abieceritque conculcandum ab omnibus, A contemnendum, afficiendum iniuria, illudendum & subsannandum, eáque omnia læto animo perferat propter Dominum, nullo prorsus modo sibi vendicans humana: verbi gratia, gloriam, honorem, laudem, voluptatem cibi potionisque vel indumenti, verum Christianum euadere non posse. Itaque nos, qui hactenus huiusmodi certamina, conflictus & coronas nobis non proposuimus, sub specie simulatæ pietatis Domino seruimus: dum aliud esse existimamur à multis, aliud in abdito esse cognoscimur & reuelamur. Nam san- B cti credimur ab hominibus, re vera tamen moribus admodum agrestes sumus: formam quidem habentes pietatis, virtutem autem eius coram Deo non possidentes: qui virgines & puri putamur à plerisque, at apud eum qui nouit abscondita, quia lubricis cogitationibus assentimur, spurcitiis interiùs inquinati sumus, & passionum affectibus sordescimus: ac per exercitium nostrum simulatum humanis laudibus ducti laboramus ignauia, animóque excæcato sumus. Hucusque ergo in vanitate mentis C ambulamus, & Euangelicæ sapientiæ non incumbimus, & conuersationem in conscientia sitam non agnoscimus, vt hanc diligenter persequamur, quò conscientiæ libertatem consequamur: sed adhuc in putatiua externi hominis iustitia persistimus: & penuria cognitionis veræ, externis duntaxat officiis ipsi nos seducimus, volentes hominibus placere, gloriam & honorem cum laudibus ab ipsis venantes. Veniet proculdubio is, qui reuelat abscondita tenebrarum, & manifestat consilia cordium, iudex qui falli non potest: D nec diuitem reueretur, nec miseretur pauperis: qui exteriorem formam amputat, & veritatem interiùs latentem emittit in lucem: qui veros certatores & athletas secundùm conscientiam versantes, coram Angelis sub nutu patris sui coronat: ac de simulatis, speciemque pietatis indutis, qui apparentem duntaxat conuersationem ostentant hominibus, & in ea manent incassum fixi, suum ipsorum animum alioqui fallentibus, in superna vocatione sanctorum & vniuerso cœtu cœlesti triumphum agit, illis grauiter erubescentibus, E qui ab exteriori specie iudicantur, more fatuarum virginum: quæ externis quidem partibus corporis virginitatem seruauerunt (de eo siquidem non sunt accusatæ) sed & oleum particulatim habebant in vasis, hoc est, quarundam virtutum ac rerum bene gestarum participes erant, ideóque lampades earum aliquatenus ardebant: sed præ negligentia, ignoratione, & ignauia puritatem internam sibi nō comparauerunt:

Verum Christianum, id est perfectum: nã multa hic Christiano obeunda imponit, quæ sunt tantum euangelica cõsilia, non præcepta.

Hypocrisis.

Iustitia putatiua.

Matth. 25.

A καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ὑπὸ πάντων καταπατεῖσθαι καὶ καταφρονεῖσθαι, ἀδικεῖσθαί τε καὶ καταγελᾶσθαι, καὶ χλευάζεσθαι, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ χαρᾶς διὰ τὸν Κύριον ὑπομένων, καὶ μὴ ἐκδικῶν ὅλως τὰ ἀνθρώπινα, δόξαν, ἢ τιμὴν, ἢ ἔπαινον, ἢ ἡδονὴν βρώσεως, ἢ πόσεως, ἢ ἐνδύματος, Χριστιανὸς ἀληθινὸς οὐ δύναται γενέσθαι. Τοιγαροῦν οὐ τοιούτων ἡμῖν προκειμένων ἀγώνων καὶ ἄθλων καὶ στεφάνων, μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς ἐσχηματισμένης εὐσεβοῦς μορφώσεως τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες, ἄλλο τοῖς ἀνθρώποις νομιζό- B μενοι, καὶ ἄλλο τῷ κρυπτῷ γινωσκόμενοι καὶ καταφαινόμενοι. ἅγιοι γὰρ παρὰ πολλοῖς νομιζόμενοι, ἄγριοι ἀκμὴν τὸ ἦθος τυγχάνομεν ἀληθῶς, μόρφωσιν εὐσεβείας ἔχοντες· τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἐνώπιον Θεοῦ μὴ κεκτημένοι, παρθένοι καὶ ἁγνοὶ παρὰ πολλοῖς νομιζόμενοι, καὶ παρὰ τῷ τὰ κρυπτὰ κατανοοῦντι ἐν ἀκαθαρσίαις συγκαταθέσεως πορνικῆς ἔνδοθεν μολυνόμενοι, καὶ ταῖς ἐνεργείαις τῶν παθῶν βορβορούμενοι, καὶ διὰ τὴν ἐσχηματισμένην ἡμῶν ἄσκησιν, ἔτι καὶ τοῖς ἐπαίνοις τῶν ἀνθρώπων ὑπτιούμενοι, καὶ τὸν νοῦν ἐκτυ- C φλούμενοι. ἕως πότε οὖν ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοὸς πορευόμεθα, τοῦ εὐαγγελικοῦ φρονήματος μὴ ἐπιλαβόμενοι, καὶ τὴν κατὰ συνείδησιν πολιτείαν οὐκ ἐπιγινώσκομεν, ἵνα ταύτην σπουδαίως μεταδιώξωμεν, ὅπως καὶ τὴν κατὰ συνείδησιν παρρησίαν εὑρήσωμεν, ἀλλ' ἔτι ἐν τῇ νομιζομένῃ τοῦ ἔξωθεν ἀνθρώπου δικαιοσύνῃ στηριζόμεθα, καὶ δι' ὑστέρησιν ἀληθοῦς γνώσεως, διὰ τῶν ἔξωθεν μόνον ἐπιτηδευμάτων ἑαυτοὺς πλανώμεθα, τοῖς ἀνθρώποις ἀρέσκειν βουλόμενοι, καὶ τὰς παρ' αὐτῶν δόξας καὶ τιμὰς καὶ ἐπαίνους θηρώμενοι, ἥξει πάντως ὁ τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους ἀποκαλύπτων, καὶ φανερῶν D τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, ὁ ἀπαραλόγιστος δικαστὴς, ὁ μήτε πλούσιον ἐντρεπόμενος, μήτε πτωχὸν ἐλεῶν, ὁ τὸ σχῆμα τὸ ἔξωθεν περιαιρῶν, καὶ τὴν ἀλήθειαν τὴν ἔνδοθεν κεκρυμμένην φανερῶν· ὁ τοὺς κατὰ συνείδησιν πολιτευσαμένους ἀληθινοὺς ἀγωνιστὰς καὶ ἀθλητὰς, ἐν παρουσίᾳ ἀγγέλων ἐπὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς στεφανῶν, καὶ τοὺς ἐσχηματισμένους καὶ μόρφωσιν εὐσεβείας περιβεβλημένους, καὶ φαινομένην μόνην πολιτείαν τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδεικνυμένους, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ματαίως στηριζομένους, καὶ ἑαυτοὺς φρεναπατῶντας ἐπὶ τῆς ἄνω κλή- E σεως τῶν ἁγίων, καὶ πάσης τῆς ἐπουρανίου στρατιᾶς θριαμβεύων δεινῶς αἰσχυνομένους, καὶ εἰς τὸ ἐξώτερον κατακρινομένους κατὰ τὰς μωρὰς παρθένους, αἵτινες, τοῖς μὲν ἔξωθεν τοῦ σώματος παρθενίαν ἐφύλαξαν· οὐδὲ γὰρ περὶ τούτου ἐνεκλήθησαν· ἀλλὰ καὶ ἔλαιον μερικῶς ἐν τοῖς ἀγγείοις εἶχον, τουτέστιν ἀρετῶν τινῶν καὶ κατορθωμάτων μέτοχοι ἐτύγχανον· διὸ καὶ αἱ λαμπάδες αὐτῶν μέχρι τινὸς ἧπτοντο· διὰ δὲ ἀμέλειαν καὶ ἄγνοιαν καὶ ῥᾳθυμίαν, τῆς ἔνδοθεν καθαρότητος πρόνοιαν οὐκ ἐποιήσαντο·

καὶ τὸν κρυπτόμενον ἔσωθεν τῶν παθῶν ἑσμὸν τὸν ὑπὸ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ πνευμάτων ἐνεργούμενον, ἀκριβῶς οὐκ ἐπέγνωσαν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν τὰ νοήματα αὐτῶν ἐφθείροντο ἐν τῇ τῶν λογισμῶν συγκαταθέσει κινοῦσαι ἑαυτάς, δελεαζόμεναι κρυπτῶς καὶ ἡττώμεναι φθόνῳ τῷ κακίστῳ, ζήλῳ τῷ μισοκάλῳ, ἔριδι, μίσει, φιλονεικίᾳ, ὀργῇ, πικρίᾳ, ὑποκρίσει, θυμῷ, ὑπερηφανίᾳ, κενοδοξίᾳ, ἀνθρωπαρεσκείᾳ, φιλαργυρίᾳ, ἐπιθυμίᾳ σαρκικῇ, ἐν λογισμοῖς τὴν ἡδυπάθειαν ἐργαζομένοις, ἀπιστίᾳ, ἀφοβίᾳ, δειλίᾳ, ἀκηδίᾳ, λύπῃ, ἀντιλογίᾳ, χαυνώσει, ὕπνῳ, οἰήσει, δικαιοσύνῃ, ἐπάρσει, ἀλαζονείᾳ, ἀπληστίᾳ, ἀσωτίᾳ, πλεονεξίᾳ, ἀνελπιστίᾳ τῇ πάντων χαλεπωτέρᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τῆς κακίας λεπτοτάτοις ἐνεργήμασιν. αἵτινες καὶ τῶν καλῶν τὴν ἐργασίαν, ἢ πολιτείαν σεμνὴν, καὶ αὗται ἐδόκουν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖσθαι, τοὺς παρ' αὐτῶν ἐπαίνους καρποῦσαι, εἰ καί τινων χαρισμάτων μετέχουσαι, τοῖς κενοδοξίας καὶ ἀνθρωπαρεσκείας πνεύμασιν ἀπημπόλων τὰ θεῖα χαρίσματα, τοῖς δὲ λοιποῖς πάθεσι κοινωνοῦσαι ἐμίγνυον τὰ καλὰ ἐπιτηδεύματα τοῖς πονηροῖς καὶ σαρκικοῖς φρονήμασι· διὸ ἀπρόσδεκτα καὶ ἀκάθαρτα ἀπηργάζοντο κατὰ τὴν τοῦ Κάϊν θυσίαν· διὸ καὶ τοιούτου τέλους ἔτυχον, νυμφίου χαρᾶς στερηθεῖσαι, καὶ νυμφῶνος ἐπουρανίου ἀποκλεισθεῖσαι. Ταῦτα οὖν λογιζόμενοι καὶ διακρίνοντες, γνῶμεν καὶ συνιῶμεν τίνες ἐσμὲν, ἵνα ὡς ἔτι καιρὸν μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς ἔχοντες, ἑαυτοὺς διορθωσώμεθα, ὅπως τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα καθαρῶς ἐπιτελούμενα, ἀληθινὰ καὶ καλὰ ᾖ, σαρκικῷ φρονήματι μὴ μιγνύμενα, ἵνα μὴ ἀπόβλητα γένηται, ὡς θυσία ἐπίμωμος, δι' ἀφοβίαν καὶ ἀμέλειαν, καὶ ἀληθινῆς γνώσεως ἔλλειψιν, μή πως καὶ τὸν κόπον τῆς παρθενίας καὶ ἐγκρατείας, νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, καὶ κακοπαθείας ὑπομένοντες, καὶ τὰς ἡμέρας ἀναλώσαντες, καὶ τὰς προειρημένας τῶν παθῶν αἰτίας, τὰ δοκοῦντα ἡμῖν δικαιώματα ὡς θυσία ἐπίμωμος εὑρεθέντα ἀπρόσδεκτα τῷ ἐπουρανίῳ ἀρχιερεῖ Χριστῷ γένηται. γνώσεως οὖν τέκνον καὶ συνέσεως προηγουμένης, ἐπιμελητέον τῷ βουλομένῳ τὸν σταυρὸν ἆραι, καὶ τῷ Χριστῷ ἐπακολουθεῖν διὰ τῆς ἀδιαλείπτου ἐν ἑαυτῷ τῶν λογισμῶν ἐρεύνης, καὶ πολλῆς μερίμνης περὶ σωτηρίας, καὶ πολλῆς τῆς πρὸς Θεὸν ἐφέσεως, καὶ συνέσεως, καὶ ἐρωτήσεως τῶν ὁμοφρόνων, καὶ συμψύχων δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζομένων, ἵνα μὴ ἀγνοῶν περιπατῇ ἐν σκότει, καὶ ἄνευ φωτὸς καὶ λύχνου ὁδεύῃ. ὁ γὰρ ἐστερημένος ἄνευ εὐαγγελικῆς γνώσεως καὶ ὁδηγίας ὁδεύων, πολλὰ προσκόπτει, καὶ εἰς πολλοὺς βόθρους καὶ παγίδας τοῦ διαβόλου ἐμπίπτει,

A & latentem intus affectionum turbam à malignis cogitationibus & spiritibus agitatam, exactè non agnouerunt: sed ab aduersarus affectibus iotellectum suum corrumpi passæ sunt, dum seipsas moueruot ad præstandum consensum cogitationibus, illectæ tlàm & victæ pessimâ inuidià, zelo, odio habente quod bunum est, lite, odio, contentione, ita acerbitate, simulatiooe, indignatione, superbia, vana gloria, hominibus placendi studio, amore pecuniæ, cupiditate carnis, quæ delectationem pariunt B in cugitationibus: perfidia, securitate, timiditate, incuria, tristitia, contiadicendi studio, mollitie, somno, opinione sui, iustitia, elatione, arrogantia, auiditate inexplebili, luxu, auaritia, omnibus grauiore desperatione, & reliquis vitiorum minutissimis effectibus. Quæ quidem virgines sibi videbantur homioibus bonas operationes & præclaram conuersationem agere, laudes ab illis pro fructu ferentes, & si charismatum quorundam participes erant, spiritibus vanæ gloriæ studiique hominibus placendi charismata C diuina permutabant: babentes autem communionem cum reliquis affectionibus, permiscebant honesta studia prauis & carnalibus cogitationibus: ideòque instar oblationis Cain, impura & susceptu indigna perpetrabant: quamobrem adepiæ sunt consimilem finem, sponsi gaudio priuatæ & thalamo cœlesti exclusæ. Hæc igitur cum reputatione & discretione tractantes, noscamus & intelligimus quinam sumus: vt dum pœnitentiæ conuersionisque tempus adhuc habemus, ipsi nos corrigamus: vt opera nostra bona purè facta, genuina sint & ho-D nesta, & voluntati carnis non permixta: ne, velut reprehensibile sacrificium, ob securitatem, negligentiam, & cognitionis veræ defectum, reiectitia fiant: ne quo etiam pacto, exhaustis virginitatis, contioentiæ, ieiunij, vigiliarum & afflictionis laboribus, diebúsque consumptis, & affectionum causis suprà dictis, hæ quas arbitramur iustificationes, velut culpandum sacrificium, non inueniantur dignæ quæ suscipiantur à cœlesti Pontifice Christo. In primis ergo fili, cognitionis & intelligeotiæ cura est habenda ei qui crucem tollere & sequi Christum desi-E derat: per assiduam apud seipsum cogitatiooum scrutationem, immodicam de salute sollicitudinem, ingens ad Deum perueniendi desiderium, multam prudentiam & iutertogatiooem eorum qui concordi & vnaoimi seotentia Deo seruiunt, idemque certant certamen: ne ignarus ambulet in tenebris, & sine lumine & lucerna incedat. Qui enim priuatur sequitur genium, & absque cognitione & directione euangelica graditur, impingit io multa, & in foueas & laqueos multos diaboli cadit,

Iustificationes non digna.

in multis labitur & errat, in multa pericula dilabitur, nec nouit qualem consequatur exitum. Pletique siquidem non modicos labores & exercitationes decurrerunt, afflictiones & ærumnas multas, tanquam Dei nomine, pertulerunt: priuatáque dispositio & indiscretio; item arbitrari se non egere auxilio proximi, ipsorum tam graues labores, fatigationes & vexationes infructuosas effecerunt. Tu ergo, dilecte fili, quemadmodum initio exhortationis nostræ diximus, ne furto & pigritia seductus, obliuiscare beneficiorum in te collatorum à Deo hominum amantissimo: sed iis quæ donata sunt ab initio natiuitatis tuæ vsque ad præsens tempus, tàm corporeis quàm spiritualibus beneficiis ante oculos positis, hæc meditare, & in his continenter exercere, iuxta id quod dictum est: Et noli obliuisci omnes retributiones eius: vt promptè & facilè te inducant ad diligendum Deum. Mouetur enim animus ad reddendum pro viribus vitam synceram, conuersationem virtutibus deditam, conscientiam religiosam, sermonem bene cunuenientem; & vt flexus memoria tantorum bonorum quibus affectus es à bono & humano Domino, teipsum illi totum dedices: quò per hanc beneficiorum memoriam spontaneo quodam modo, immò potiùs auxilio superno tecum operante, vulneretur cor tuum in amorem & desiderium: quia quæ admiranda summo iudicio non contulit aliis, sua ipsius indicibili humanitate tibi præstitit. Da igitur operam vt perpetuò memoriâ teneas cuncta bona quæ tibi obuenerunt à Deo: potissimúmque illius admirandæ gratiæ beneficiíque ne sis vnquam immemor, quod præbuit tibi vna cum matre tua, è sanctis locis Constantinopolim nauiganti, quemadmodum ipse retulisti nobis: quando horrenda illa & intolerabili procella ingenti que tempestate noctu excitata, omnes qui erant in naui vnà cum nautis & ipsa matre tua perierunt in profundo: & ex insperata & diuina potentia tu solus cum duobus aliis proiecti seruati estis: & qua ratione, Deo ita dispensante, factum est, vt anchora vectus, & à libero quodam homine paternis visceribus exceptus, copulatus es affecto cum Epiphanio religiosissimo filio: vt ambo deducti operâ sancti viri veniretis in viam salutis, ac velut germani filij à sanctis Dei seruis susciperemini. Horum ergo cunctorum bonorum nomine tibi concessorum à Deo, quid dignum reddere possis ei qui vocauit animam tuam ad vitam æternam? Tibi enim in posterum viuere non debes (vt æquum est) sed ei qui tua causa mortuus est, & excitatus ad omnem virtutem iustitiæ, & omnem promotionem in mandatis: semper inquirens quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta:

Memoria diuinorum beneficiorum.

Psalm 102.

Sancta loca.

πολλὰ πίπτει, καὶ πολλὰ πλανᾶται, καὶ πολλοῖς περιπίπτει κινδύνοις· καὶ οὐκ οἶδε ποίου τέλους τυγχάνει· πολλοὶ γὰρ διὰ πολλῶν κόπων καὶ ἀσκήσεων διῆλθον, καὶ κακοπαθείας καὶ πολλοὺς μόχθους, ὡς διὰ Θεὸν, ὑπέμειναν. καὶ ἡ ἰδιορρυθμία, καὶ ἡ ἀδιακρισία, καὶ τὸ ἀνεπιτήδειον τῆς παρὰ τοῦ πλησίον ὠφελείας, ἀχρείους αὐτῶν τοὺς τοσούτους κόπους καὶ πόνους καὶ καμάτους εἰργάσαντο. σὺ οὖν τέκνον ἀγαπητὸν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς τοῦ λόγου παραινέσεως τὰς εἰς σὲ γεγενημένας τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ μὴ ἐπιλανθάνου εὐεργεσίας, κλοπῆς καὶ ῥαθυμίας ὑποσυρόμενος· ἀλλὰ τὰς ἐξ ἀρχῆς γενέσεώς σου μέχρι τοῦ νῦν, εἴτε τι σωματικὰς, εἴτε τι πνευματικὰς εὐεργεσίας πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενος, μελέτα ἐν αὐταῖς καὶ ἀδιαλείπτως κατὰ τὸ εἰρημένον, καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ, ἵνα ῥᾳδίως καὶ εὐκόλως προσάξωσιν εἰς ἀγάπην Θεοῦ. ἡ καρδία κινεῖται ἀνταποδοῦναι κατὰ δύναμιν, βίον ἀκριβῆ, πολιτείαν ἐνάρετον, συνείδησιν εὐλαβῆ, λόγον εὐάρμοστον, καὶ ὅλον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ ἀναθεῖναι δυσωπούμενον ὑπὸ τῆς μνήμης τῶν τοσούτων καλῶν, ὧν πέπονθας ὑπὸ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου δεσπότου, ὅπως αὐτομάτως πως τρόπῳ διὰ τῆς τοιαύτης τῶν εὐεργεσιῶν μνήμης, μᾶλλον δὲ συνεργούσης σοι καὶ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, εἰς ἀγάπην καὶ πόθον τιτρώσκεται ἡ καρδία σου, ὅτι ἅπερ ἄλλοις οὐκ ἐποίησε, πολλὰ ἐκείνῳ θαυμάσια, τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἀρρήτῳ φιλανθρωπίᾳ σοὶ ἐποίησε. πάντων μὲν οὖν τῶν εἰς σὲ καλῶν παρὰ Θεοῦ γεγενημένων ἐν μνήμῃ ἀδιαλείπτῳ εἶναι σπούδαζε. ἐξαιρέτως δὲ ἐκείνης τῆς θαυμαστῆς χάριτος καὶ εὐεργεσίας ἀδιαλείπτως μέμνησο, ἧς ἐκπλέοντί σοι ἅμα τῇ μητρί σου ἐκ τῶν ἁγίων τόπων ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν παρέσχε σοι καθὼς ἡμῖν διηγήσω, ὅτε ἡ φοβερὰ ἐκείνη καὶ ἀκατάσχετος ζάλη, καὶ κλύδων μέγας τῇ νυκτὶ ἐκινήθη. καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἅμα τοῖς ναύταις καὶ αὐτῇ τῇ μητρί σου ἀπώλοντο ἐν τῷ βυθῷ· καὶ ἐκ παραδόξου καὶ θείας δυνάμεως μόνος σὺ μετὰ δύο ἄλλων ἀπορριφθέντες διεσώθητε. καὶ πῶς οἰκονομηθεὶς ἐλθεῖν σε ἐν αἰγιαλῷ, καὶ πατρικοῖς σπλάγχνοις παρά τινος ἐλευθέρου προσληφθέντα, καὶ διαθέσει ζευχθέντα τῷ εὐλαβεστάτῳ τέκνῳ Ἐπιφανίῳ· ἵνα ἀμφότεροι ὁδηγηθῆτε δι' ὁσίου ἀνδρὸς ἐλθεῖν εἰς σωτηρίας ὁδόν· καὶ παρὰ ἁγίων δούλων Θεοῦ, ὡς γνήσια τέκνα, προσληφθῆναι. ὑπὲρ τούτων οὖν ἁπάντων τῶν παρὰ Θεοῦ σοι γεγενημένων καλῶν, τί ἄξιον ἔχεις ἀνταποδοῦναι τῷ καλέσαντι τὴν ψυχήν σου εἰς ζωὴν αἰώνιον; ἑαυτῷ γὰρ λοιπὸν κατὰ τὸ δίκαιον, οὐκ ἔτι ζῆν ὀφείλεις, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ σοῦ ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι εἰς πᾶσαν ἀρετὴν δικαιοσύνης, εἰς πᾶσαν κατόρθωσιν ἐντολῶν, ἐκζητῶν ἀεὶ, τί ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον·

καὶ τοῦτο παντὶ σθένει σπουδάζειν καὶ διώκειν. πλὴν τὴν νεότητά σου ὦ τέκνον, οὕτως ὑπόταξον τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. παράστησον τὸ σῶμα ὡς θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν, πᾶσάν τε νοτίδα ἐπιθυμίας σαρκικῆς διὰ ὀλιγοσιτίας καὶ ὀλιγοποσίας, καὶ ὁλονυκτίων ἀγρυπνιῶν ψῦξον καὶ ξήρανον, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐκ διαθέσεως εἴπῃς, ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ, τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπελαθόμην· καὶ ἐπιγνοὺς ὅτι Χριστοῦ εἶ, τὴν σαυτοῦ σάρκα σταύρωσον κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς νέκρωσον, οὐ μόνον τὴν πρακτικὴν τῆς πορνείας, ἀλλὰ τὴν ἐνεργουμένην ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων τῆς ψυχικῆς ἀκαθαρσίας. καὶ οὐ μόνον ἕως τούτου ἔστησε τὸν ἀγῶνα ὁ ἀληθινῆς καὶ ἀμολύντου καὶ ὁλοτελοῦς παρθενίας τὸν στέφανον ἐκδεχόμενος· ἀλλ' ἐπακολουθῶν τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ, καὶ αὐτοῦ τοῦ πάθους τὴν συμμαχίαν καὶ κίνησιν νεκροῦν ἀγωνίζεται. καὶ οὔπω οὕτως πληροφορεῖται σφοδρῷ ἔρωτι τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν καὶ ἄχραντον παρθενίαν ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι κατεσκηνῶσθαι ἐκδεχόμενος· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐν μόνῳ τῷ λογισμῷ ψυχῆς, ἐπιθυμίας ἐνθύμησιν ἄνευ κινήσεως καὶ ἐνεργείας σωματικοῦ πάθους ἐν παραρριπισμῷ νοὸς ἐρχομένην, ἐξαφανισθῆναι εὔχεται. τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἄνωθεν βοηθείας καὶ δυνάμεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ ἁγίου πνεύματος μόνης κατορθοῦσθαι δυνατόν. εἰ ἄρα τινὲς εἶεν οἱ τῆς χάριτος αὐτῆς ἠξιωμένοι, ἀλλ' ὅ γε τῆς καθαρᾶς καὶ ἀχράντου παρθενίας τὸν στέφανον ἐκδεχόμενος, νεκροῖ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς μέλη, ἐπιτάσει καὶ ἐπιμονῇ τῆς ἐγκρατείας διαφθείρων τὸν ἔξω ἄνθρωπον, λεπτύνων αὐτὸν καὶ ῥικνῶν, καὶ κατασκελετευόμενον ἀπεργαζόμενος, ἵνα διὰ πίστεως καὶ ἀγώνων, καὶ τῇ τῆς χάριτος ἐνεργείᾳ, ὁ ἔσω ἀνακαινίζηται, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκόπτων, ἀγάπῃ αὐξανόμενος, ἐλπίδι μεγαλυνόμενος, πραότητι κοσμούμενος, εἰρήνῃ Χριστοῦ βραβευόμενος, χρηστότητι ἀγόμενος, ἀγαλλιάσει πνεύματος εὐφραινόμενος, ἀγαθότητι φρουρούμενος, φόβῳ Θεοῦ συνεχόμενος, συνέσει καὶ γνώσει φωτιζόμενος, σοφίᾳ λαμπρυνόμενος, ταπεινοφροσύνῃ ὁδηγούμενος. τούτοις καὶ ταῖς ὁμοίαις ἀρεταῖς ἐγκαινιζόμενος ὁ νοῦς, τὸν θεοειδῆ εἰκόνος τὸν χαρακτῆρα ἐν ἑαυτῷ γνωρίζει, καὶ τῆς δεσποτικῆς ὁμοιώσεως τὸ νοητὸν καὶ ἄρρητον κάλλος συνίησι, καὶ τῆς αὐτοδιδάκτου καὶ αὐτομαθοῦς σοφίας, καὶ ἐνδιαθέτου νόμου τὸν πλοῦτον καταλαμβάνει. λέπτυνον οὖν ὦ τέκνον, τὴν νεωτερικὴν σάρκα, καὶ τοῖς προειρημένοις πίαινε τὴν ἀθάνατον ψυχήν· καὶ ταῖς προειρημέναις ἀρεταῖς ἀνακαίνιζε τὸν νοῦν τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος. νεότητος γὰρ σάρκα φασὶ πιαινομένην διαφόροις βρώμασι, καὶ οἴνου πόσεσιν ὡς χοῖρον ἕτοιμον εἰς σφαγὴν εἶναι. οὕτω τῇ πυρώσει τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν ἡ ψυχὴ κατασφάζεται,

A & ei toto conatu dare operam, háncque persequi. Cæterùm, ô fili, iuuentutem tuam ita subiice verbo Dei, vt ipsum verbum exiget. Exhibe corpus, vt hostiam viuentem sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium: omnémque humorem cupiditatis carnalis, cibi potúsque parsimonia & integrarum noctium vigiliis refrigera & desicca: vt ipse dicas ex affectu: Factus sum sicut vter in pruina: iustificationes tuas non sum oblitus. Et cùm agnoscas, te esse Christi, crucifige carnem tuam, iuxta vocem Apostolicam, cum vitiis & concupiscentiis: & mortifica membra quæ sunt B super terram: non eam modò immunditiam quæ stuprum carni procurat, sed eam etiam quæ inducitur à malignis spiritibus. Nec eò vsque certamen constituit, qui veræ, impollutæ, perfectæque virginitatis coronam accipere desiderat: sed Apostolicam doctrinam secutus, etiam ipsius affectionis consortium ac motum interimere contendit. Non ita tamen amoris vehementia persuasum habet, se vocem Euangelicam & impollutam virginitatem accepisse, & in corpore suo habitare, sed & ipsam cupiditatis conceptionem in sola cogitatione animæ positam, citra motum & actionem affe- C ctionis corporeæ, quæ aduentu suo ventilat animum, deletam iri precatur: hoc autem duntaxat ope potentiáque superoa, sancto Spiritu suppeditante, fœliciter peragi potest. Quocirca etsi quidam hac gratia digni sunt habiti, is tamen qui puræ & immaculatæ virginitatis coronam suscipit, mortificat membra super terram, accessione & continuatione continentiæ: corrumpens exteriorem hominem, extenuans & fallens eum, ac deficcatum efficiens: vt per fidem, certamioa, efficaciam gratiæ, re- D nouetur interior homo, de die in diem proficiens in melius: dum augetur charitate, spe crescit, mansuetudine exornatur, pace Christi palmam reportat, benignitate ducitur, exultatione spiritus lætatur, bonitate tutus est, timore Dei continetur, intellectu & cognitione illustratur, splendescit sapientia, humilitate dirigitur. His & consimilibus virtutibus renouatus animus, characterem imaginis diuinam speciem refereotis in seipso perspicit, & arca- E nam ac intellectualem similitudinis dominicæ pulchritudinem intelligit, & per se doctæ & à seipsa discentis sapientiæ internæque legis opes assequitur. Proinde, fili, iuutilem carnem extenua, & iis quæ dicta sunt, sagina immortalem animam, ac supradictis virtutibus animum renoua, coopetante Spiritu sancto. Aiunt enim, iuuenilem carnem varus cibis vinique potionibus saginatam, esse velut porcum mactationi paratum. Sic ardore voluptatũ corporis mactatur anima,

Psalm. 11

Galat. 5.

Immunditia à malignis spiritibus inducitur.

Caro iuuenilis, porcus saginatus.

A & cupiditatis prauæ feruore captiuus redditur animus, vt resistere non possit voluptatibus carnis. Nam accessio sanguinis imminutionem spiritus parit. In primis autem ne vini sumptionem iuuentus odoretur: ne flamma duplex accensa, feruore inquam naturaliter insito, & vini potu exterius insuso, tormento compunctionis ex ea suscepto spiritalem abigat lætitiam, & confusionem ac incendium gignat in corde. Imò in gratiam spiritalis desiderij ne desideret iuuentus aquę satietatem. Valde enim confert ad promo- B uendam temperantiam aquæ penuria: quod cùm re ipsa tentaueris, periculo facto exploratum habebis. Non enim hoc sancimus aut præscribimus, quasi iugum necessarium tibi velimus imponere: sed amica exhortatione tibi proponimus excogitationem & methodum probam ad iuuandam virginitatem veram, & exactam temperantiam: atque consulimus, relinquentes libero tuo arbitrio, quod ei libuerit. Age verò posthac & de experte rationis ira pauca tractemus: quę totã animam reddit desolatam, confusam & obtenebratam: necnon tempore motionis & affectionis suæ ostendit hominem bestiarum C esse similem: illum maximè, qui facilè & celeriter labitur in illam affectionem. Hæc superbia potissimùm stabilitur & confirmatur ac fit indissolubilis: quandiu videlicet amaritudinis, iræ & indignationis arbor diabolica humectatur aqua superbiæ vitiosa: quæ quidem arbor florens & virens adferr fructũ iniquitatis copiosum: & hac ratione domus ipsius maligni struitur in anima, hoc suffulta & firmata superbiæ fundamento, vt dissolui nequeat. Si ergo libuerit arborem iniquitatis, affectum dico acerbitatis, iræ, & indignationis, in te exarescere & sterilem fieri, vt ad- D ueniens securis Spiritus sancti amputet eam & mittat in ignem, iuxta sermonem euangelicum, tollatque cum omni nequitia: si etiam velis, domum iniquitatis, quam Malignus, ita dispensaote Deo, nullo non tempore construit in anima, coaceruans, instar lapidum, varias occasiones rationabiles aut ratione carentes, ex materia negotiorum aut verborum positorum in cogitationibus, ædificium nequitiæ moliens in anima, suggestis pro munimento & firmamento cogitationibus superbiæ: si velis, inquam, horum dissolui & effodi domicilium, habeto in cor- E de tuo humilitatem Domini nulla obliuione delendam, quis sit, quid nostra causa factus sit, à quali sublimitate lucis diuinitatis, quæ reuelata est, quantum ferre possunt supernæ substantiæ, & glorificatur in cœlis ab omni rationali natura, ab Angelis, Archangelis, Thronis, Dominationibus, Principatibus, Potestatibus, Cherubim & Seraphim, & aliis innominatis Virtutibus intellectualibus, quarum nomina nun peruenerunt ad nos,

Iuuenes ne vinum bibant.

Methodus cõseruandæ virginitatis.

Ira fundamẽtum superbia.

Humilitas Christi est antidotum contra superbiam

A καὶ τῇ ζέσει τῆς κακῆς ἐπιθυμίας ὁ νοῦς αἰχμαλωτίζεται, ἀντέχειν πρὸς τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς μὴ δυνάμενος· εἰσφορὰ γὰρ αἵματος, ἐκφορὰν πνεύματος ἀπεργάζεται. ἐξαιρέτως δὲ οἴνου μετάληψιν μὴ ὀσφραινέσθω ἡ νεότης, ἵνα μὴ διπλῆ πυρκαϊὰ ἐξαπτομένη, τῇ ἐμφύτῳ λέγω ζέσει, καὶ τῇ ἔξωθεν ἐπιχεομένῃ οἰνοποσίᾳ, τὴν πνευματικὴν ἡδονὴν τῷ πόνῳ τῆς κατανύξεως ἐξ αὐτῆς ἀποδιώκῃ, καὶ σύγχυσιν καὶ πύρωσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμποιῇ. ἀλλὰ δι' ἐπιθυμίαν πνευματικήν, καὶ ὕδατος κόρον ἡ νεότης μὴ περιεπέσθω· πάνυ γὰρ πρὸς συνερ- B γίαν σωφροσύνης συμβάλλεται ἡ τοῦ ὕδατος ἔνδεια· καὶ τοῦτο ἔργῳ δοκιμάσας αὐτῇ τῇ πείρᾳ τὴν πληροφορίαν λήψῃ. οὐ γὰρ ὡς ζυγὸν ἀνάγκης ἐπιθεῖναί σοι βουλόμενοι τοῦτο νομοθετοῦμεν ἢ ὁρίζομεν. ἀλλ' ὡς ἐπίνοιαν καὶ μέθοδον ἀγαθὴν πρὸς συνεργίαν ἀληθοῦς παρθενίας καὶ ἀκριβοῦς σωφροσύνης ὑποδεικνύομεν ἀγαπητικῶς καὶ συμβουλεύομεν, τῇ αὐτεξουσιότητί σου καταλιμπάνοντες ὃ βούλεται. δεῦρο δὴ λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ ἀλόγου τῆς ὀργῆς πάθους ὀλίγα διαλάβωμεν, τοῦ πᾶσαν ψυχὴν ἐρημοῦντος, καὶ συγχέοντος, καὶ C σκοτίζοντος, καὶ θηρίοις ὅμοιον τὸν ἄνθρωπον ἀποδεικνύοντος ἐν καιρῷ τῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ, τὸν μάλιστα εὐολίσθως καὶ ὀξυρρεπῶς πρὸς αὐτὸ ἔχοντα τὸ πάθος. τοῦτο ἐξαιρέτως ὑπερηφανίᾳ στηρίζεται καὶ κρατύνεται, καὶ ἀκατάλυτον γίνεται, ἕως ἂν ποτίζηται τὸ τῆς πικρίας λέγω, καὶ ὀργῆς, καὶ θυμοῦ διαβολικὸν δένδρον, τῷ φαύλῳ τῆς ὑπερηφανίας ὕδατι· καὶ εὐανθὲς καὶ εὐθαλὲς πολὺν τὸν τῆς ἀνομίας καρπὸν φέρει· καὶ οὕτως ἀκαταλύτως ἡ τοῦ πονηροῦ οἰκοδομὴ ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται, ἔχουσα στήριγμα, καὶ κραταίωμα τοῦτον τῆς ὑπερηφανίας θεμέλιον. εἰ οὖν βούλει τὸ δένδρον τῆς ἀνομίας, D τὸ τῆς πικρίας καὶ ὀργῆς, καὶ θυμοῦ λέγω πάθος, ἐν σοὶ ξηρανθῆναι καὶ ἄκαρπον γενέσθαι, ἵνα ἡ ἀξίνη τοῦ πνεύματος ἐλθοῦσα ἐκκόψῃ, καὶ εἰς πῦρ βάλλῃ, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνήν, καὶ ἐξάρῃ σὺν πάσῃ κακίᾳ· καὶ εἰ βούλει τὸν τῆς ἀνομίας οἶκον, ὃν ὁ πονηρὸς οἰκονομικῶς ἐν τῇ ψυχῇ ἑκάστοτε, ὡς λίθους, προφάσεις διαφόρους εὐλόγους ἢ ἀλόγους συνάγων διὰ τῆς ὕλης πραγμάτων ἢ ῥημάτων ἐν τοῖς λογισμοῖς, καὶ οἰκοδομὴν κακίας ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάζων στήριγμα καὶ κραταίωμα, τοὺς τῆς ὑπερηφανείας λογισμοὺς ὑπο- E τίθησιν· εἰ οὖν βούλει τούτων καταλυθῆναι, καὶ κατασκαφῆναι τὸν οἶκον, ἔχε τὴν ταπείνωσιν τοῦ Κυρίου ἀνεπίληστον ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ὤν, τί γέγονε δι' ἡμᾶς, καὶ ἐξ οἵου ὕψους φωτὸς θεότητος ἀποκεκαλυμμένης, κατὰ δύναμιν τῶν ἄνω οὐσιῶν, καὶ ἐν οὐρανοῖς δοξαζομένης ὑπὸ πάσης λογικῆς φύσεως, ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ, καὶ τῶν ἀκατονομάστων νοερῶν δυνάμεων, ὧν οὐκ ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς τὰ ὀνόματα,

vt

κατὰ τὸ ἀποστόλου αἴνιγμα, εἰς ὅσον βάθος ταπεινώσεως ἀνθρώπων, δι' ἄφατον ἀγαθότητα κατῆλθε, καὶ κατὰ πάντα ὁμοιωθεὶς ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν παθῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κυριευομένοις. ἐν τοιαύτῃ τοίνυν αἰχμαλωσίᾳ ὄντας ἡμᾶς, καὶ βασιλευομένους ὑπὸ τοῦ ἀοράτου καὶ πονηροῦ θανάτου, οὐκ ἐπῃσχύνθη ὁ πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου δεσπότης, ἀλλὰ ταπεινώσας ἑαυτὸν, καὶ ἀναλαβὼν τὸν ὑπὸ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καὶ δεσποτικῆς ἀποφάσεως καταδικασθέντα ἄνθρωπον, κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν γέγονε χωρὶς ἁμαρτίας, τοῦτ' ἔστι, χωρὶς παθῶν ἀτιμίας· τὰ γὰρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς παραβάσεως ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ἐπενεχθέντα τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιτίμια, θανάτου, κόπου, πείνης, δίψης, καὶ τῶν τοιούτων πάντων ἀνέλαβε, γενόμενος ὃ ἐσμεν, ἵνα γενώμεθα ὃ ἐστιν· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα σὰρξ γένηται λόγος. πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· ὡμοιώθη διὰ φιλανθρωπίαν ἡμῖν, ἵνα διὰ πάσης ἀρετῆς ὁμοιωθῶμεν αὐτῷ. ἐξ οὗ γὰρ ἐπιδήμησε Χριστὸς, ἀληθῶς ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν καινὸς ἄνθρωπος διὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος καὶ δυνάμεως ἀνακαινίζεται, εἰς μέτρον τῆς τελείας ἀγάπης φθάνων τῆς ἔξω βαλλούσης τὸν φόβον, τῆς μηκέτι ὑπὸ πτῶσιν γενέσθαι δυναμένης. ἡ γὰρ ἀγάπη οὐδέποτε πίπτει. ὁ γὰρ ἀγάπη, φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὁ Θεὸς ἐστι, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει. τούτου τοῦ μέτρου κατηξιώθησαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ὁμοίως αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν ἐξασκήσαντες, καὶ τελείους ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ παραστήσαντες, καὶ τελείῳ πόθῳ ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ αὐτῶν τῷ σωτῆρι ἀκολουθήσαντες· τὴν τοσαύτην ταπείνωσιν, ἣν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην, ἀῤῥήτῳ φιλανθρωπίᾳ ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς, ἐὰν πάντοτε ἀνεπιλήστως ἀναλογίζῃ, τοῦτ' ἔστι τὴν ἐν μήτρᾳ τοῦ Θεοῦ λόγου κατασκήνωσιν, τοῦ ἀνθρώπου ἀνάληψιν, τὴν ἐπὶ γυναικὸς γέννησιν, τὴν κατὰ μέρος τῆς σωματικῆς ἡλικίας αὔξησιν, τὰς ἀτιμίας, τὰς ὕβρεις, τοὺς ὀνειδισμοὺς, τὰς λοιδορίας, τὰς μάστιγας, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ ἐπὶ κόρρης ῥαπίσματα, τὸν καταγέλωτα, τὸν ἐμπαιγμὸν, τὴν κοκκίνην χλαμύδα, τὸν ἀκάνθινον στέφανον, τὴν τῶν ἀρχόντων κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν, τὴν τῶν ἀνόμων Ἰουδαίων, ὁμοφύλων ὄντων, κατ' αὐτοῦ βόησιν, ἆρον ἆρον, σταύρωσον αὐτόν· τὸν σταυρὸν, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὸν κάλαμον, τὸν ποτισμὸν τοῦ ὄξους καὶ τῆς χολῆς, τὸν θρίαμβον τῶν ἐχθρῶν, τὸν καταγέλωτα παραπορευομένων, καὶ λεγόντων, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομέν σοι· καὶ τὰ λοιπὰ τῶν παθημάτων, ἅπερ δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε, τὴν σταύρωσιν, τὸν θάνατον, τὴν ἐν τῷ μνημείῳ τριήμερον ταφὴν, τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον·

A vt obscurè locutus ait Apostolus: in quantam profunditatem humilitatis hominum, indicibili bonitate ductus, descendit: & assimilatus per omnia nobis sedentibus in tenebris & vmbra mortis, & affectionum vi in potestatem inimici redactis. Dominus ergo vniuersæ creaturæ tam visibilis quàm inuisibilis, non erubuit nos in huiusmodi captiuitate constitutos, & qui inuisibilis & malignæ mortis imperio regebamur: sed humilians semetipsum & assumens hominem affectionibus obscœnis B subditum, & sententia dominica condemnatum, per omnia nostrî similis factus est, excepto peccato; hoc est, demptis ignominiosis affectibus. Nam inflictas homini voce dominica ob peccatum transgressionis pœnas mortis, afflictionis, famis, sitis, omniúmque similium assumpsit; factus id quod sumus, vt efficeremur id quod est. Verbum, caro factum est, vt caro Verbum fieret. Cùm esset diues, nostra causa factus est pauper, vt nos illius paupertate ditesceremus. Beneuolentia C qua complectebatur hominem, factus est similis nostri, vt in omni virtute similes eius essemus. Ex quo siquidem Christus aduenit, re vera nouus homo per gratiam & virtutem sancti Spiritus renouatur ad imaginem & similitudinem (Dei) perueniens ad gradum perfectæ charitatis quæ foras mittit timorem, nec potest vltra labi. Charitas enim nunquam excidit. Deus enim charitas est, inquit Ioannes: & qui manet in charitate, in Deo manet. Hunc ipsum gradum meruerunt Apostoli, & qui, perinde ac illi, virtutem exercuerunt, & D exhibuerunt seipsos Domino perfectos, ac pleno desiderio per totam vitam suam secuti sunt Saluatorem. Si semper animo perpenderis sine vlla obliuione tantam abiectionem, quam arcana beneuolentia ductus ob suam in nos charitatem Christus assumpsit, vtpote verbi Dei habitationem in vtero, hominis assumptionem in vtero, natiuitatem ex muliere, crescentem paulatim ætatem corpoream, ignominias, iniurias, opprobria, conuicia, flagella, sputa, colaphos in maxillam, derisiones, ludibria, chlamydem coccineam, spineam coronam, principum aduersus E eum sententiam, iniquorum Iudæorum qui contribules erant, acclamationem in eum, Tolle, tolle, crucifige eum: crucem, clauos, lanceam, arundinem, aceti eum felle potionem, triumphum inimicorum, illusionem prætereuntium, qui dicebant: Si Filius Dei es, descende de cruce, & credemus tibi: & reliquas passiones, quas quidem nostra causa pertulit, crucifixionem, mortem tridnanam in monumento, sepulturam, descensum ad inferos:

Ioan. 1. — *1. Ioan. 4.* — *Ioan. 19.* — *Matth. 27.*

Passionis Christi fructus.

Deinde qualia & quænam sint passionum emolumenta, hoc est, resurrectionem à mortuis, inferni mortísque spoliationem, earum quæ cum Domino venerunt, animarum assumptionem in cœlos, sessionem à dextris Patris, honorem & gloriam; cuius nomen extollitur supra omnem principatum, potestatem, & omne nomen, Angelorum omnium adorationem erga primogenitum mortuorum ob susceptas passiones, vt Apostolica voce dicitur: Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum. En in quantam gloriam & celsitudinem, prædictorum causæ iusto Dei iudicio dominicum extulerunt hominem. Itaque si desiderio & affectu non obliuioso memoriam horum conseruaueris in corde tuo, affectus iræ, acerbitatis & indignationis, non imperabit tibi. Euanescentibus enim affectionis superbiæ fundamentis per humilitatem Christi quam versas animo, totum ædificium iniquitatis, indignationis & iræ facilè & sponte soluitur. Nam quod tam durum cor & lapideum, si continenter habeat in animo tantam Deitatis Vnigeniti propter nos susceptam humilitatem, & enumeratam ante dictarum passionum memoriam, non conteratur? Nónne se libenter terram & cinerem fieri, & ab omnibus hominibus conculcari sinet? Dum autem sic humiliatur & conteritur anima, intendens in humilitatem Domini, velut in scopum, quæ indignatio eam occupare potest? qualis ira, qualis acerbitas superare? Sed vt verisimile est, harum perutilium & viuificantium nos cogitationum obliuio, huius item soror pigritia, & harum adiutrix & prædita similibus moribus ignoratio, quæ sunt profundiores & interiores affectiones animæ inuentu correctúque difficiles, graui curiositate velantes & obtenebrantes animam, efficiunt vt delitescant & operentur in ea reliqui vitiosi affectus: & cuique affectioni quantum ad viam & facultatem agendi audacter & facilè præbent & indunt contemptum & negligentiam bonorum. Quandoquidem vbi velata fuerit anima mala prorsus obliuione, perniciosa pigritia, omniúmque malorum matre & nutrice ignorantia: cuique rei visæ, conceptæ vel auditæ facilè miser & occæcatus animus adhærescit, verbi gratia, si pulchritudinem mulieris conspexerit, carnali cupiditate mox vulneratus est:

Philip. 2.

Christum hominē dominicū appellarunt nōnulli ex veteribus patribus: sed phrasis excusanda, & ab ea abstinendum docet S. Augustinus. Vide S. Thomam 3. p. q. 16. art. 3. eiusque interpretes.

Remedium contra iram.

Peccati generatio in animo

ἔπειτα τὰς τῶν παθημάτων ἐπικαρπίας, οἷαι καὶ τίνες εἰσι, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὴν τοῦ ᾅδου καὶ θανάτου σκύλευσιν, τῶν συνελθουσῶν τῷ Κυρίῳ ψυχῶν, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀνάληψιν, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέδραν, τὴν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένην τιμὴν καὶ δόξαν, τὴν πάντων τῶν ἀγγέλων προσκύνησιν εἰς τὸν πρωτότοκον τῶν νεκρῶν, διὰ τὴν τῶν παθημάτων αἰτίαν, κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου φωνὴν τὴν λέγουσαν, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. ἰδοὺ αἱ τῶν προῤῥηθέντων αἰτίαι κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ κρῖμα, εἰς οἵαν δόξαν καὶ ὕψος, τὸν κυριακὸν ἀνήγαγον ἄνθρωπον. τί γὰρ ἄλλο, ἐὰν πόθῳ καὶ ἀδιαλείπτῳ ἀνεπιλήστῳ τὰς μνήμας ταύτας διασώζῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐ κατακυριεύσει σου τὸ τῆς ὀργῆς, καὶ πικρίας, καὶ θυμοῦ πάθος· τῶν γὰρ θεμελίων τοῦ πάθους τῆς ὑπερηφανίας διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἣς διαλογίζῃ ὑφαιρεθέντων, ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀνομίας τοῦ θυμοῦ καὶ ὀργῆς, εὐχερῶς καὶ αὐτομάτως καταλύεται. ποία γὰρ σκληρὰ καὶ λιθίνη καρδία ἐὰν ἔχῃ ἐν τῷ διηνεκῶς τὴν τοσαύτην τῆς θεότητος τοῦ μονογενοῦς δι' ἡμᾶς ταπείνωσιν, καὶ τὴν ἀπηριθμημένην τῶν προῤῥηθέντων παθημάτων μνήμην, οὐ συντρίβεται; οὐχὶ γῆ καὶ σποδὸς, καὶ πάτημα παρὰ πάντων ἀνθρώπων ἑκουσίως γίνεται; οὕτω δὲ ταπεινουμένης καὶ συντριβομένης τῆς ψυχῆς, εἰς ταπείνωσιν τοῦ Κυρίου ἀποσκοπούσης, ποῖος θυμὸς ταύτης κατακρατῆσαι δυνήσεται· ποία ὀργὴ, ποία πικρία περιγενέσθαι; ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἡ λήθη τῶν συμφερόντων τούτων καὶ ζωοποιούντων ἡμᾶς λογισμῶν, καὶ ἡ ταύτης ἀδελφὴ ῥαθυμία, καὶ ἡ τούτων συνεργὸς καὶ ὁμότροπος ἄγνοια, τὰ βαθύτερα καὶ ἐσώτερα τῆς ψυχῆς πάθη, τὰ δυσεξάλειπτα καὶ δυσκατόρθωτα περιεργείᾳ δεινῇ τὴν ψυχὴν καλύπτοντα καὶ σκοτίζοντα, τὰ λοιπὰ πάθη τῆς κακίας ἐνεργεῖν, καὶ ἐμφωλεύειν ἐν αὐτῇ παρασκευάζει, ὡς ἀφοβίαν καὶ ἀμέλειαν τῶν καλῶν ἐμποιοῦντα, εἰς ὁδὸν καὶ ἐργασίαν ἑκάστῳ πάθει, ἀδεῶς καὶ εὐκόλως παρέχοντα. κεκαλυμμένης γὰρ τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῆς παγκάκου λήθης, καὶ τῆς ὀλεθρίου ῥαθυμίας, καὶ τῆς πάντων τῶν κακῶν μητρὸς καὶ τροφοῦ ἀγνοίας, ἑκάστῳ τῶν ὁρωμένων, ἢ νοουμένων, ἢ ἀκουομένων εὐχερῶς προσδέδεται ὁ ἄθλιος καὶ τυφλώττων νοῦς. οἷον ἐὰν κάλλος ἴδῃ γυναικὸς, εὐθὺς ἐτρώθη τῇ σαρκικῇ ἐπιθυμίᾳ·

καὶ οὕτω λοιπὸν διαδεξάμεναι αἱ μνῆμαι τῶν ἐμπαθῶς καὶ ἡδέως θεωρηθέντων διὰ τῆς ἀνατυπώσεως τῶν ἐννοιῶν καὶ κακῆς μελέτης ἔνδον τὰς εἰκόνας ἀναζωγραφοῦσι. καὶ οὕτω τὸν ἐμπαθῆ ἔτι καὶ ἄθλιον μιαίνουσι νοῦν, διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν πονηρῶν πνευμάτων. τὸ λοιπὸν γὰρ καὶ ἡ σὰρξ ἐὰν ᾖ πία καὶ νεάζουσα, ἢ ὑγροτέρα, ταῖς τοιαύταις μνήμαις ἑτοίμως διεγειρομένη τῷ πάθει ἐνεργεῖ τὰ ἐν αὐταῖς πρὸς ἐπιθυμίας κινουμένη, ἢ ἐνίοτε καθ' ὕπνους, ἢ καθ' ὕπαρ ἀκαθαρσίας ἐργαζομένη. εἰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς φαινομένοις γυναικὶ οὐκ ἐκοινώνησε, σώφρων καὶ παρθένος, καὶ ἁγνὸς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νενόμισται, ἢ καὶ ἁγίου ἔχει ὑπόληψιν· παρὰ δὲ τῷ τὰ κρυπτὰ ὑποπτεύοντι, βέβηλος καὶ μοιχὸς καὶ ἄσωτος ἐστὶ κρίνεται· καὶ δικαίως ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ κατακρίνεται, ἐὰν μὴ θρηνήσῃ καὶ πενθήσῃ, νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις καὶ εὐχαῖς ἀδιαλείπτοις τὴν σάρκα κατατήξας, καὶ τὸν νοῦν ταῖς ἁγίαις μνήμαις καὶ μελέταις τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ θεραπεύσας, καὶ διορθωσάμενος, ἀξίαν μετάνοιαν τῷ Θεῷ προσενέγκῃ, οὗ ἐνώπιον τὰ κακὰ ἐνενόησεν, ἢ ἐποίησεν· ἀψευδὴς γὰρ ἡ ζῶσα φωνὴ εἰποῦσα, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. διὰ τοῦτο συμβάλλεται τοῖς νέοις μάλιστα, τὸ, μήτε ὅλως, εἰ δυνατὸν, συντυγχάνειν γυναιξὶ, κἂν ἅγιαι νομίζωνται. εἰ δὲ δυνατὸν καὶ ἔξωθεν τῶν ἀνθρώπων διάγειν, ἐλαφρότερος ὁ πόλεμος διατελεῖ. καὶ τρανώτερον γνωρίζει, μάλιστα ἐὰν ἀκριβῶς προσέχῃ ἑαυτῷ καὶ ὀλιγοσιτίᾳ, καὶ ὀλιγοποσίᾳ ὕδατος, καὶ ἀγρυπνίᾳ πολλῇ, ἐν προσευχῇ τὴν διαγωγὴν ἔχειν ἀγωνιζόμενος, καὶ μάλιστα ἐμπείροις πνευματικῶν πατέρων συναναστρέφεσθαι, καὶ συνεῖναι, καὶ ὁδηγεῖσθαι σπουδάζων. ἐπικίνδυνον γάρ ἐστι μόνον καὶ ἰδιορρύθμως καὶ ἀμαρτύρως, καὶ μετὰ ἀπείρων τοῦ πνευματικοῦ πολέμου συζῆν· ἄλλοις γὰρ πολέμων τρόποις, οἱ τοιοῦτοι ἁλίσκονται, ὅτι πολλά εἰσι τῆς κακίας τὰ μηχανήματα καὶ ἔνεδρα κεκρυμμένα, καὶ διάφοροι παγίδες καταπεπήγασι τοῦ ἐχθροῦ πανταχόθεν· καὶ διὰ τοῦτο συνεῖναι ἢ συνεχῶς συντυγχάνειν γνωστικοῖς ἀνδράσι σπουδαστέον καὶ ἀγωνιστέον· ὅπως κἂν μὴ αὐτὸς ἔχῃ λύχνον ἀληθοῦς γνώσεως, διὰ τὸ ἔτι ἀτελὲς τῆς νοητῆς ἡλικίας καὶ νήπιον, τῷ ἔχοντι συνοδεύων οὐ περιπατεῖ ἐν σκότει, οὐ κινδυνεύει βρόχοις καὶ παγίσι, καὶ τοῖς νοητοῖς, οὐ περιπίπτει θηρίοις τοῖς ἐν τῷ σκότει νεμομένοις, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ χωρὶς λύχνου νοητοῦ τοῦ θείου λόγου περιπατοῦντας ἁρπάζουσι καὶ διαφθείρουσιν. εἰ δὲ βούλει, τέκνον, οἰκεῖον λύχνον φωτὸς νοητοῦ γνώσεως πνευματικῆς ἔνδον κτήσασθαι, ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ ἀπροσκόπτως τοῦ αἰῶνος τούτου περιπατεῖν δυνήσῃ, καὶ ὑπὸ Κυρίου τὰ διαβήματά σου κατευθυνθῇ,

A & ita postmodum susceptiua memoria per formationem conceptuum prauámque meditationem depingit intus imagines eorum quæ cum affectu & libenter conspecta sunt: eáque ratione, spiritibus malignis operam dantibus, miserum & affectibus adhuc deditum animum inquinat. Quod superest, caro, si pinguis, si iuuenilis, si humidior fuerit, huiusmodi memoriis ab affectu quamprimùm excitata, mota pro libidine versatur circa ea quæ reperit in eis, exercens immunditias interdum in somniis, quandoque inter vigilandum. Licèt enim homo qui communionem non habuerit exteriùs cum muliere, temperans, virgo, & purus apud homines puretur, & habeatur, & sanctus; apud Deum tamen, qui existimat occulta, pollutus, fornicator, & intemperans iudicatur: & iustè condemnatur in illa die, nisi lamentetur & lugeat, macerans continenter carnem ieiuniis, vigiliis & precibus: & sanctis monimentis & meditationibus verbi Dei curans & emendans animum, pœnitentiam dignam obtulerit Deo, in cuius conspectu cogitauit mala vel commisit. Verax enim est viua vox, quæ dicit: Ego autem dico vobis: Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Proinde maximè confert adolescentibus, nullo prorsus modo, si fieri potest, versari cum mulieribus, etiamsi sanctæ habeantur. Quòd si semotam etiam ab hominibus vitam agere liceat, leuius superest bellum, cognitio quoque multò planior: potissimùm si quis seipsum, ac cibi & potus aquæ modicitatem diligenter obseruet, in multis vigiliis & precationibus transigere vitam cooтendat, versari & esse cum peritis è Patrum spiritualium numero, atque ab ipsis deduci studeat vehementer. Nam periculosum est, solum, arbitrio proprio, nullo teste, & cum imperitis belli spiritalis viuere. Aliis enim bellorum rationibus, qui eiusmodi sunt, capiuntur: quia multæ sunt vitiorum machinæ & insidiæ latentes, variique laquei inimici, quacunque ex parte confixi. Ideóque studendum est ac certandum, vt assiduè sit & conuersetur cum viris cognitione pollentibus: quod si vel ipse careat lucerna veræ cognitionis, ob imperfectam & pusillam adhuc ætatem intellectiuam, gradiens cum eo qui præditus est, non ambulet in tenebris; non periclitetur in cassibus & laqueis, non incidat in bestias intelligibiles, quæ pascuntur in tenebris, & obambulantes in eis absque intellectuali lucerna verbi diuini, rapiunt & perdunt. Si placuerit ergo tibi, fili, interiùs comparare lucernam propriam luminis intellectualis cognitionis spiritalis, nocte profundissima sæculi huius inoffensè poteris ambulare, & à Domino dirigentur gressus tui,

Caro efficitur rerum memoria.

Matth. 5.

Mulieres prorsus fugienda.

Solitudo est periculosa.

vt per experientiam fidei, iuxta Propheticum eloquium, vehementer amplecti desideres viam Euangelij, hoc est, perfectiora statuta euangelica, & desiderio votóque animi particeps fias passionum Domini. Cæterùm ostendo tibi admirandam & stabilem methodum rationis spiritalis, quæ non opus habet labore aut certamine corporeo, sed animo desiderióque animæ & attento intellectu, & cum timore & dilectione Dei operatur: ex cuius cogitationis beneficio phalangem hostium fugare facilè poteris, more beati Dauidis, qui per fidem & fiduciam quã habebat in Deum, gigantem vnum exalienigenis interemit, & hoc pacto cum suo populo multa millia hostium facilè vertit in fugam. At verò pro subiecta specie sermonis nostri propone ante oculos, tres ex alienigenis validos & potentes gigantes, quibus sustentatur tota vis omnis confundentis intellectualis aduersarij: iisque deletis omnis malignorum spirituum potentia tendens in perniciem nostri facilè frangetur. Sunt porrò qui robusti gigantes illius maligni nominantur, antè iam dicta ignoratio, malorum omnium mater: obliuio, quæ est eius soror adiutrix & socia: &, quæ tenebrosum atrę nubis amictum & velamen subtexit animæ, socordia: quæ fulcit & confirmat ambas, eisque præbet vt subsistant, efficiens vt in anima negligentissima vitium immoretur. Nã ab ignauia, obliuione, & ignoratione reliquorum affectuum fulcimenta firmantur & crescunt: quia se mutuo iuuant, & vna reliquis absentibus subsistere nequit. Potentes aduersarij vires, & validi principes illius maligni demõstrantur: vtpote quorum operâ vniuersus exercitus spirituum nequitiæ subingreditur, suffulcitur, & quæ excogitauit, peragere potest: sine quibus proposita consistere nequeunt. Si velis igitur aduersus affectiones antè dictas reportare victoriam, & aciem alienigenarum intelligibilium facilè fugare, precibus & auxilio diuino roboratus, tam in teipso quàm in profũdo cordis, inuestigato hosce tres potentes diaboli gigantes, obliuionẽ, inquam, ignauiam, & ignorationem: hoc est, præsidium alienigenarum intelligibilium: vnde reliqui vitiosi affectus subingressi agũt, viuunt & valent in animis hominum voluptatibus & vanæ gloriæ deditorum. Et vbi per summam attentionem & animi sollicitudinem, ope superna fauente, inueneris ignota plerisque vitia, reliquis tamen magis exitialia, per arma iustitiæ ex aduerso respondentia, illam (inquam) bonam memoriam, omnium rerum honestarum causam: & notitiam illustratam, à qua anima expergefacta ignorantiæ tenebras à seipsa depellit: & per optimam animi promptitudinem, quæ instruit ad salutem, & inducit in animum quæ pertinent ad virtutem; indutus arma

1. Reg. 17.

Gigantes mystici qui sint.

Resipiscentiæ modus.

A ὅπως τὴν ὁδὸν τοῦ βίου σου, ἵν, θελήσῃς σφόδρα κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, τουτέστι, πίστεως διὰ πεῖραν τῶν τελειοτέρων διατηρητικῶν προσταγμάτων περιέχεσθαι, καὶ τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου δι' ἐπιθυμίας καὶ εὐχῆς γενέσθαι κοινωνός, ὑποδείκνυμί σοι μέθοδον θαυμαστὴν καὶ ἐπίμονον, ἔργου πνευματικοῦ, οὐ σωματικοῦ κόπου ἢ ἀγῶνος δεομένην, ἀλλὰ ψυχικοῦ πόθου καὶ νοὸς προσοχῆς διανοίας χρήζουσαν, φόβῳ καὶ ἀγάπῃ Θεοῦ συνεργουμένην· δι' ἧς ἐπινοίας τὴν φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν εὐχερῶς ἐκπολεμεῖσθαι δυνηθήσῃ κατὰ τὸν μακάριον Δαβίδ, ὃς καὶ γίγαντα B τῶν ἀλλοφύλων ἀνελόντα διὰ πίστεως, καὶ πεποιθήσεως τῆς εἰς Θεόν, καὶ οὕτω τὰς μυριάδας τῶν ἐχθρῶν μετὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ εὐχερῶς ἐκπολεμησάμενον. εἰ δὲ ὑποθέσεως τοῦ ἡμετέρου λόγου, τρεῖς τοὺς δυνατοὺς καὶ κραταιοὺς τῶν ἀλλοφύλων γίγαντας ὅρα, εἰς οὓς ὑποστηρίζεται πᾶσα ἡ τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων ἐμπνοουμένη δύναμις, ὧν καθαιρεθέντων, εὐχερῶς λοιπὸν πᾶσα εἰς ἀναίρεσιν ἡ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἀσθενήσει δύναμις. εἰσὶ δὲ οἱ ὀνομαζόμενοι τοῦ πονηροῦ ἰσχυροὶ γίγαντες, ἡ ἤδη προειρημένη ἄγνοια, ἡ τῶν κακῶν ἁπάντων μήτηρ, λήθη ἡ ταύτης ἀδελφὴ καὶ C συνεργὸς καὶ συνέριθος· ἡ τὸ σκοτεινὸν τοῦ ζοφώδους νέφους ἔνδυμα καὶ κάλυμμα ἐν τῇ ψυχῇ ἐξυφαίνουσα ῥᾳθυμία, ἡ ἀμφοτέρας στηρίζουσα καὶ κρατύνουσα, καὶ σύστασιν αὐταῖς παρασχομένη, τῇ ἀμελεστάτῃ ψυχῇ, τὸ ἐμμόνιον κακὸν ἐργαζομένη. ὑπὸ γὰρ ῥᾳθυμίας λήθης τε καὶ ἀγνοίας τὰ τῶν λοιπῶν παθῶν ὑποστηρίγματα κρατύνονται καὶ μεγαλύνονται· βοηθοὶ γὰρ ἀλλήλων εἰσί, καὶ χωρὶς ἀλλήλων μὴ δύνασθαι συνίστασθαι, ἰσχυροὶ τῆς ἀντικειμένου δυνάμεως ἀποδείκνυνται, καὶ οἱ κραταιοὶ τοῦ πονηροῦ ἄρχοντες, δι' ὧν πᾶσα ἡ στρατιὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ὑποστηρίζεται, καὶ ὑποστηρίζονται, καὶ τὰ διανοήματα D ἐκτελεῖν ἰσχύει· ὧν ἄνευ συστῆναι τὰ προκείμενα οὐ δύνανται. εἰ οὖν βούλει κατὰ τῶν προειρημένων παθῶν τὸ νῖκος ἁρπάσαι, καὶ τὴν φάλαγγα τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων εὐχερῶς ἐκπολεμῆσαι, δι' εὐχῆς καὶ συνεργείας Θεοῦ γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας δύνας, ἀνίχνευσον τοὺς τρεῖς τούτους δυνατοὺς τοῦ διαβόλου γίγαντας, λήθην λέγω, καὶ ῥᾳθυμίαν, καὶ ἄγνοιαν, τὸ ὑποστήριγμα τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων, ἐξ ὧν τὰ λοιπὰ τῆς κακίας πάθη ὑποστηριζόμενα ἐνεργεῖ, καὶ ζῇ, καὶ ἰσχύει, ἐν ταῖς τῶν φιληδόνων καὶ κενοδόξων ψυχαῖς· καὶ E διὰ πολλῆς προσοχῆς, καὶ νοὸς ἐπιστασίας μετὰ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς εὑρὼν τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα, ὀλεθριώτερα τῶν λοιπῶν ὄντα κακά, διὰ τῶν δικαιοσύνης ὅπλων τῶν ἀπαντώσας, ἐκείνης μνήμης ἀγαθῆς, λέγω τῆς πάντων τῶν καλῶν αἰτίας, καὶ γνώσεως πεφωτισμένης, δι' ἧς διανεγειρομένη ψυχὴ τὸ τῆς ἀγνοίας σκότος διώκει ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ προθυμίας ἀρίστης πρὸς σωτηρίαν διεγειρούσης, καὶ ἐπεισαγούσης τῇ ψυχῇ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐνδυσάμενος ὅπλα,

ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου, διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως θυμικῶς καὶ ἀνδρείως καταγωνίσῃ τοὺς τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων τρεῖς προειρημένους γίγαντας. διὰ μὲν τῆς ἀρίστης κατὰ Θεὸν μνήμης ἀγαθῆς, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα εὔφημα· εἴ τις ἀρετή, καὶ εἴ τις ἔπαινος πάντα λογιζόμενος, τὴν παγκάκιστον λήθην ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκδιώκων· διὰ δὲ τῆς πεφωτισμένης καὶ οὐρανίου γνώσεως, τὴν ὀλέθριον ἄγνοιαν τοῦ σκότους ἐξαφανίζων· διὰ δὲ τῆς πολυαρέτου καὶ καλλίστης προθυμίας, τὴν ἄθεον καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐν τῇ ψυχῇ κατεργαζομένην ῥαθυμίαν ἐξελαύνων. ταύτας δὲ τὰς ἀρετάς, οὐ ψιλῆς, ἢ ἐκ μόνης προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ δυνάμεως Θεοῦ καὶ συνεργείας ἁγίου πνεύματος, ἐν πολλῇ προσευχῇ καὶ εὐχῇ ἐκ τριῶν κτησάμενος. οὕτω δυνήσῃ τῶν προειρημένων ἰσχυρῶν γιγάντων ῥυσθῆναι τοῦ πονηροῦ· γνώσεως γὰρ ἀληθοῦς, καὶ μνήμης λόγου Θεοῦ, καὶ ἀγαθῆς προθυμίας συμφωνίᾳ διὰ χάριτος ἐνεργουμένης ἐν τῇ ψυχῇ συντηρεῖ σπουδαζομένης, καὶ ἐπιμελῶς φυλαττομένης, λήθης καὶ ἀγνοίας καὶ ῥαθυμίας ἴχνος ἐν αὐτῇ ἀφανίζεται, καὶ εἰς τὸ μηδὲν περιΐσταται, τῆς χάριτος βασιλευούσης ἐν αὐτῇ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A in virtute sancti Spiritus per omnem orationem & obsecrationem strenuè & viriliter expugnabis tres alienigenarum intelligibilium antè dictos Gigantes. Optima quidem & Deo grata memoria, quæcunque sunt vera, quæcunque præclara, quæcunque iusta, quæcunque pura, quæcunque bonæ famæ, si qua laus, si qua virtus omnia considerans, pessimam omnium obliuionem à teipso excuties: illustrata verò cœlestique cognitione, perniciosam & caligine plenam delebis ignorationem: honestissima autem & omnium virtutum studiosa alacritate animi expelles B ignauiam Deo carentem, & omnium in animauiriorum procreatricem. Has porrò virtutes cùm obtinueris, non nuda aut sola voluntate, sed diuina potentia & ope sancti Spiritus cum summa attentione & precibus amplificabis: húncque in modum poteris robustorum diaboli Gigantum suprà dictorum molestia liberari. Cognitionis enim veræ, ac memoriæ verbi Dei, probæque alacritatis animi consonantiâ, per gratiam efficacem in anima, quę procuratur vt simul adsit & studiosè cōseruetur, vestigium obliuionis, ignorantiæ atque socordiæ deletur in anima: & tandem eò C redigitur, vt non sit: in ea regnante gratia per Iesum Christum Dominum nostrum: Cui gloria & imperium in sæcula. Amen.

Deo grata memoria.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ
κεφάλαια νηπτικά.

Ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μόνον πιστός, ὁ ὄρεος τῆς κακίας ἑαυτοῦ διὰ πίστεως μετατίθησι, ἀπωθούμενος ἑαυτοῦ τῇ ἀστάτῳ περιφορᾷ τὴν ἐν τῇ αἰσθήσει, τὴν ἐπ' αὐτῆς προτέραν διάθεσιν. ὁ δὲ μαθητὴς εἶναι δυνάμενος, ἐκ τοῦ λόγου δεχόμενος χερσὶ τῶν γνωστικῶν ἄρτων τὰ κλάσματα, διατρέφει χιλιάδας, πρᾶξιν δείκνυσι πληθυνομένην τοῦ λόγου τὴν δύναμιν. ὁ δὲ ἀπόστολος ἱκανὸς εἶναι, πᾶσαν ἰατρεύει νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐκβάλλων δαιμόνια, τοῦτ' ἔστι τὴν τῶν παθῶν φυγαδεύων ἐνέργειαν, νοσοῦντας ἰώμενος, πρὸς ἕξιν εὐσεβείας τοὺς στερηθέντας αὐτῆς δι' ἐλπίδος ἐπανάγων, καὶ τοὺς δι' ὄκνον μαλακισθέντας ἐπιστρέφων τῷ λόγῳ τῆς πίστεως· πατεῖν γὰρ ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων κελευσθεὶς ἀρχήν, τέλος τῆς ἁμαρτίας ἐξαφανίζει.

β'. Σάββατα σαββάτων ἐστὶν ἠρεμία ψυχικὴ ψυχῆς λογικῆς, καὶ ἀπ' αὐτῶν πάντων ἐν τοῖς οὖσι θειοτέρων λόγων τὸν νοῦν συστειλάσης, καὶ μόνον τὸν Θεὸν κατ' ἔρωτα θεῖον ἐκστατικῶς ὁλικῶς ἐνδυσάσης, καὶ παντελῶς ἀκίνητον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς μυστικῆς θεολογίας ποιησάσης.

S. MARCI CAPITVLA, AD temperantiam pertinentia.

QVI iuxta legem Euangelicam fidelis est dumtaxat, fide transfert à seipso montem nequitiæ, instabili reuolu- D tione à seipso excutiens affectum sub sensu positum, qui priùs in sensu residebat. Qui verò potest esse discipulus, à verbo suscipiens manibus fragmenta panum, notiooem præstantium, alit multa millia: ostendens ipso facto multiplicari vim verbi. Cui autem peruenire licet ad gradum Apostoli, is curat omnem morbum & omnem languorem: eiiciens dæmonia, hoc est, fugans affectionum efficaciam: sanans ægrotos, spe reducens ad habitum pietatis eos qui illo priuati erant: perstringens E verbo fidei, quos reperit ignauia languentes. Qui enim iussus est conculcare caput serpentum & scorpionum, delet caudam peccati.

Panum multiplicatio mysticè quæ sit.

2 Sabbata sabbatorum, est requies rationalis animæ rationalis: quæ à cunctis ipsis rerum diuinioribus sermonibus mente correpta amoris excessu solum planè Deum induit, ipsúmque prorsus inseparabilem à Deo mysticæ Theologiæ beneficio reddit.

Sabbatum Sabbatorum.

Messis messium quid.

3 Messis messium est omnis inaccessa Dei intellectio, & quæ post mysticam rerum sub intellectum cadentium speculationem, modo nobis ignoto, consistit in intellectu: quam commode promit, qui ex conspicuis & inuisibilibus creaturis pro dignitate veneratur creatorem.

Cautè lege totam hãc quartam & quintam sententiam. nam videtur docere in iustis extingui funditus fomitem peccati, nec in ipsis vllos exsurgere affectus: Stoicamque apathiam videtur introducere: quod est à doctrina Ecclesiæ prorsus alienum, temerariũ & erroneum.

4 Qui peremptis antè primis peccati motionibus sextum agit Euangelicè diem, ope virtutum, omni vitio vacuum apprehendit statum affectibus carentem, mente quiescens vel ab ipsa nuda affectionum imaginatione. Qui verò Iordanem transmisit, migrat in regionem notitiæ: qua mens ædificata, mysticæ pacis operâ Dei domicilium euadit in spiritu.

Dies octaua.

5 Qui cum exhibitione operum & cogitationum sextum sibipsi diuinè compleuit diem, ac Deo fauente rectè sua peregit opera, omnem intellectu traiecit hypostasio naturalem & temporaneam: estque translatus in mysticam seculorum & æternorum contemplationem, animo rerum plenè relictarum & transmissarum, ratione nobis ignota, sabbathum agens. Sin octauo quoque die dignus habitus resurrexit à mortuis, (nempe ab omnibus inferioribus Deo rerum sensibilium & intelligibilium sermonibus & conceptis) vixit beatam Dei vitam (cùm lex re vera propriæ vitæ sit & dicatur) quasi promotione diuina factus est ipse Deus.

6 Omnia quæ subiacent oculis, egent cruce: sub qua habitus contineat habitudinem eorum quæ sensu peragunt. Cuncta verò quæ percipiuntur intellectu, exigunt sepulchrum: in quo nullus sit eorum motus quæ versantur animo. Naturali enim circa res omnes actione motúque vnà cum habitudine sublatis, ratio nuda in seipsa consistens velut à mortuis excitata, emergit super omnia quæ circumscribuntur ab ipsa: cùm nihil sit prorsus, quod per naturalem habitudinem cum ipsa familiaritatem habeat. A gratia siquidem oritur, non à natura, salus eorum qui saluantur.

Salus ex gratia.

7 Donec purè animo egressi fuerimus habitum, quem gerimus erga nostram omniúmque inferiorum Deo substantiam, immunitatem auersionis à virtute nondum accepimus. Vbi enim hæc dignitas prosperè nobis per charitatem obuenerit, tum agnoscemus vim promissionis diuinæ. Quoniam qui digni sunt, credere debent, illic esse domicilium immotum. Vbi præueniens animus virium suarum per charitatem fixit radices. Nam qui à seipso & ab omnibus quæ quomodocunque comprehenduntur animo, non fuerit egressus, & in silentio intellectum excedente constitutus, ab omnium mutatione liber esse non potest.

γʹ. Θέρος θερῶν ἐστιν ἡ πᾶσα ἄβατος, καὶ κατὰ τὴν τῶν νοητῶν μυστικὴν θεωρίαν, περὶ νοῦν ἀγνώστως συνισταμένη τοῦ Θεοῦ κατανόησις, ἣν προσφόρως δεόντως ὁ ἐκ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων κτισμάτων ἀξίως γεραίρων τὸν κτίσαντα.

δʹ. Ὁ τὴν ἕκτην εὐαγγελικῶς ἄγων ἡμέραν, ἀποκτείνας πρότερον τὰ τῆς ἁμαρτίας πρῶτα κινήματα, τὴν πάσης κακίας ἔρημον διὰ τῶν ἀρετῶν καταλαμβάνει τῆς ἀπαθείας κατάστασιν, σαββατίζων κατὰ νοῦν καὶ αὐτῆς ψιλῆς τῆς τῶν παθῶν φαντασίας. ὁ δὲ τὸν Ἰορδάνην διαπεράσας, εἰς τὴν τῆς γνώσεως μετατίθεται χώραν, καθ' ἣν ὁ νοῦς μυστικῶς ὑπὸ τῆς εἰρήνης οἰκοδομούμενος Θεοῦ γίνεται κατοικητήριον ἐν πνεύματι.

εʹ. Ὁ τὴν ἕκτην θείως μετὰ τῶν προσφόρων ἔργων καὶ ἐννοιῶν ἑαυτῷ συμπληρώσας ἡμέραν, καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Θεοῦ καλῶς τὰ ἑαυτοῦ συντελέσας ἔργα, διέβη τῇ κατανοήσει πᾶσαν τὴν ὑπὸ φύσιν καὶ χρόνον ὑπόστασιν, καὶ εἰς τὴν τῶν αἰώνων καὶ αἰωνίων μετετάξατο μυστικὴν θεωρίαν, σαββατίζων ἀγνώστως κατὰ νοῦν τὴν ὁλικὴν τῶν ὄντων ἀπόλειψίν τε καὶ ὑπέρβασιν. εἰ δὲ καὶ τῆς ὀγδόης ἀξιωθεὶς ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη (τῶν μετὰ Θεὸν λέγω πάντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, καὶ λόγων) καὶ νοημάτων καὶ ἔζησε τὴν τοῦ Θεοῦ μακαρίαν ζωὴν (τοῦ μόνου κατὰ ἀλήθειαν κυρίως ζωῆς καὶ λεγομένου καὶ ὄντος) οἷα καὶ αὐτὸς γενόμενος τῇ θεώσει Θεός.

ϛʹ. Τὰ φαινόμενα πάντα δεῖται σταυροῦ, τῆς τῶν ἐπ' αὐτοῖς κατ' αἴσθησιν ἐνεργουμένων ἐπεχούσης τὴν σχέσιν ἕξεως· τὰ δὲ νοούμενα πάντα χρῄζει ταφῆς, τῆς τῶν ἐπ' αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἐνεργουμένων ὁλικῆς ἀκινησίας· τῇ γὰρ σχέσει συναναιρουμένης τῆς περὶ πάντα φυσικῆς ἐνεργείας τε καὶ κινήσεως, ὁ λόγος μόνος ἐφ' ἑαυτὸν ὑπάρχων ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος, προσαναφαίνεται πάντα περιγραφὴν ἔχοντα ἐξ αὐτοῦ, μηδενὸς φυσικῇ σχέσει τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα τὸ σύνολον ἔχοντος. κατὰ χάριν γάρ, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ τῶν σωζομένων σωτηρία.

ζʹ. Ἕως τῆς ἡμῶν τε καὶ πάντων τῶν μετὰ Θεὸν οὐσίας κατὰ διάνοιαν καθαρῶς οὐκ ἐμβεβήκαμεν τὴν ἕξιν, οὔπω τὴν κατ' ἀρετὴν ἀτρεψίαν ἐλάβομεν. ὁπηνίκα δὲ τοῦτο δι' ἀγάπης ἡμῖν κατορθωθῇ τὸ ἀξίωμα, τότε γνωσόμεθα τῆς θείας ἐπαγγελίας τὴν δύναμιν· ἐκεῖ γὰρ εἶναι χρὴ πιστεύειν καθίδρυσιν ἀμετάθετον τοὺς ἀξίους, ἔνθα προκαταλαβὼν ὁ νοῦς δι' ἀγάπης τὴν σφετέραν ἐρρίζωσε δύναμιν. ὁ γὰρ μὴ ἐκβὰς ἑαυτοῦ, καὶ πάντων τῶν ὁπωσοῦν νοεῖσθαι δυναμένων, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ νόησιν σιγὴν καταστάς, οὐ δύναται τροπῆς εἶναι πάντων ἐλεύθερος.

η'. Πᾶσα νόησις, πλήθους, ἢ τὸ ἐλάχιστον δυάδος, πάντως ἔμφασιν ἔχει. μέση γάρ τινῶν ἐστιν ἀκροτήτων σχέσις ἀλλήλοις συνάπτουσα. τό τε νοοῦν δηλονότι καὶ τὸ νοούμενον· οὐδέτερον γὰρ οὐδετέρου δι' ὅλου τὴν ἁπλότητα πέφυκε σώζειν. τό τε γὰρ νοοῦν, ὑποκείμενόν τί ἐστι, πάντως συνεπινοουμένην αὐτῷ τὴν τοῦ νοεῖσθαι ἔχον δύναμιν, ἢ πρὸς ὑποκειμένην τὴν οὗ ἐστι δύναμις οὐσίαν. οὐ γάρ τι τῶν ὄντων τὸ σύνολον, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ἁπλῆ τις οὐσία ἢ νόησίς ἐστιν, ἵνα καὶ μονὰς ἀδιαίρετος. τὸν δὲ Θεὸν εἴτε οὐσίαν εἴποιμεν, οὐκ ἔχει φυσικῶς συνεπινοουμένην αὐτῷ τὴν τοῦ νοεῖσθαι δύναμιν, ἵνα μὴ καὶ σύνθετος· εἴτε νόησιν, οὐκ ἔχει φυσικῶς δεκτικὴν τὴν τῆς νοήσεως ὑποκειμένην οὐσίαν, ἀλλ' αὐτὸς κατ' οὐσίαν, νόησίς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ ὅλος νόησις, καὶ μόνον, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ὅλος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ὅλος· διότι μονὰς ἀδιαίρετος, καὶ ἀμερὴς, καὶ ἁπλῆ. ὁ τοίνυν καθ' οἱονοῦν νόησιν ἔχων, οὔπω τῆς δυάδος ἐξῆλθεν· ὁ δὲ ταύτην παντελῶς ἀπολιπὼν, γέγονε πως ἐν τῇ μονάδι, τὴν τοῦ νοεῖν ὑπεροχικῶς ἀποθέμενος δύναμιν.

θ'. Ἐν μὲν τοῖς πολλοῖς ἑτερότης καὶ ἀνομοιότης ἐστὶ καὶ διαφορά· ἐν δὲ τῷ Θεῷ κυρίως ἑνὶ καὶ μόνῳ τυγχάνοντι, ταύτης καὶ ἔξω γίνεσθαι, τῶν πολλῶν ἐπιβάλλειν ταῖς περὶ Θεοῦ θεωρίαις. καὶ δηλοῖ τοῦτο Μωϋσῆς ἔξω τῆς παρεμβολῆς πηγνύμενος τὴν σκηνὴν τῆς διανοίας· καὶ τότε προσομιλῶν τῷ Θεῷ. τὸ γὰρ μετὰ λόγου τοῦ κατὰ προφορὰν πειρᾶσθαι φάναι τὸ ἄρρητον, ἐπικίνδυνον, ὅτι δυὰς καὶ πλεῖόν ἐστιν ὁ κατὰ προφορὰν λόγος· τὸ δὲ ἄνευ φωνῆς μόνῃ ψυχῇ τὸ ὂν θεωρεῖν ἀσφαλέστερον, ὅτι κατὰ τὴν ἀδιαίρετον ἵσταται μονάδα, καὶ οὐκ ἐν τοῖς πολλοῖς. ὁ γὰρ ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἔσω τοῦ καταπετάσματος εἰσιέναι μόλις προστεταγμένος, διδάσκει, μόνον δεῖν ἐκεῖνον τὸν τὴν αὐλὴν καὶ τὰ ἅγια διαβάντα, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἔσω γινόμενον, τοῦτ' ἔστι τὴν ἅπασαν τῶν αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν παρελθόντα φύσιν, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἰδιότητος γενόμενον καθαρὸν, ἀνειμένῃ καὶ γυμνῇ τῇ διανοίᾳ προσβάλλειν ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις.

ι'. Μωσῆς ὁ μέγας ἔξω τῆς παρεμβολῆς πηξάμενος τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν, τοῦτ' ἔστι τὴν γνώμην καὶ τὴν διάνοιαν ἱδρυσάμενος ἔξω τῶν ὁρωμένων, προσκυνεῖν τὸν Θεὸν ἄρχεται, καὶ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθὼν τὸν ἀειδῆ καὶ ἄϋλον τῆς γνώσεως τόπον, ἐκεῖ μένει τελούμενος τὰς ἱερωτάτας τελετάς.

ια'. Ὁ τὸν νόμον διὰ βίου καὶ πολιτείας ἐπιτελῶν, μόνων τῶν τῆς κακίας ἀργεῖ συμπερασμάτων, καταθύων τῷ Θεῷ τὴν ἄλογον τῶν παθῶν ἐνέργειαν, καὶ τούτῳ πρὸς σωτηρίαν ἀρκεῖται τέως, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ πνεύματος ταύτην νηπιότητα.

A 8 Omnis iotellectio profectò plurium aut ad minimum duorum significationem habet. Est enim habitudo media inter extrema quædam illis inuicem consentanea. Quandoquidem tum illod quod intelligitur officio cuiusdam subiecti fungitor, tum etiam ipsum intelligens: neutrum enim omnino simplicitatem natura seruare potest, habens planè facultatem intelligendi, quæ simul intelligatur ab ipso: vel erga subiectam substaotiam eius qui præditus est facultate. Nulla eoim res prorsus extat, quę per seipsam simplex substantia sit aut intellectio, vt sit B vnitas indiuidua. Deus autem siue substantia dicatur, non habet à natura facultatem intelligendi quæ vnà intelligatur ab ipso ne sit compositus: siue dicatur intellectio, non habet naturaliter subiectam substantiam intellectionis susceptiuam. At verò Deus ipse secundùm substaotiam est intellectio, & totus intellectio, ac solus & totus excedeos substantiam & intellectum: ideóque vnitas indiuidua, simplex & carens partibus. Proinde qui quomodocunque præditus est iotellectione, oondum exiit binarium: qui veC rò hunc prorsus reliquit, aliquantisper in vnitate vim intelligendi præstantissimè deposuit.

Intellectio.

9 Equidem multis in rebus est diuersitas, dissimilitudo atque differentia: dicere verò, Deum, qui propriè vnus ac solus est, illius expertem esse, est multorum de Deo speculationes incessere. Et hoc ita se habere, declarat Moyses, qui fixo extra castra tabernaculo intellectûs, familiariter est cuoi Deo locutus. Periculosum enim est, sermone prolato ioeffabilem eloqui tentare, quia sermo prolatus, dualis est ac pluralis. At animo soD lo sine voce contemplari ipsum ens, tutius est: quoniam in iodiuidua subsistit vnitate, non in pluribus. Etenim pontifex, cui vix mandatum erat vt semel io anno ingrederetur in sancta sanctorum iotra velamen, docet, illum solum qui aulam & sancta transiit, & ad sancta sanctorum peruenit, hoc est, rerum sensibilium ac intelligibilium vniuersam naturam transgressus est, & omoi vitio peculiari, quod contraxit à natiuitate, purgatus, nuda apertaque mente ad imaginationes de Deo irrumpere debere.

Periculosum est loqui de Deo
Num 4.
Exod.34.

E 10 Magnus ille Moses cùm fixisset extra castra suum ipsius tabernaculum, hoc est, semotis iis quæ cernuntur, firmasset aoimum & intellectum, cœpit adorare Deum: & in nubem caliginosam ingressus, inamœnum & materia carentem notitię locum, illic manet, vt initietur sacrosanctis mysteriis.

11 * Qui vita & cuouersatione legem exequitur, is vitiosis duntaxat connexionibus vacat, immolans Deo irrationalem affectuum operationem: cui modus ille sufficit ad salutem, ob exilitatem sui spiritus.

** Cauiè lege sententiā hanc 11. & 12. Innuere enim auctor videtur, perfectionem Euangelicam cōsistere in apathia quadā Stoica, hoc est omniū affectionū & perturbationū carētia, quasi in viro perfectè Euangelico nullus vnquā existat conflictus carnis & spiritus, extinguatur in illo peccati fomes, quod est erroneū & temerariū Vt. de S. Augustinum. 2. retract cap. 19.*

Vita Euangelica.

12 Qui vitam Euangelicam verè cumplectitur, initium & finem suspsius à vitio secreuit, omnémque virtutem opere & sermone percurrit, immolans sacrificium laudis & confessionis, ereptus ab omni perturbatione quæ gignitur ex affectuum vigore, & liber à conflictu mentis aduersus illam: alens dumtaxat animo, spe futurorum bonorum, delicias nullam afferentes satietatem.

Metus Gehennæ.

13 Metus gehennæ instruit nouitios, vt fugiant vitium: desiderium autem remunerandi accepta beneficia, largitur promotis alacritatem animi ad ea quæ bona sunt peragenda. At charitatis mysterium supra creaturas omnes extollit mentem, efficiens illam cæcam quoad vniuersa Deo posteriora. Illos enim solos Dominus, patefactis quæ diuiniora sunt, sapientiam docet, qui cæci sunt in rebus Deo inferioribus.

Charitas.

Deut. 5. *Matth. 16.*

14 Qui nosse desiderat, immota animæ fundamenta figit apud Dominum: quemadmodum Deus dixit Mosi: Tu verò hîc sta mecum. Sciendum porrò discrimen esse inter eos qui stant apud Dominum, si modò non abs re legitur illud à discendi studiosis. Sunt quidam de hîc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. Non enim Dominus omnibus apud eum stantibus semper apparet gloriosus: sed ad nouitios quidem accedit in forma serui: illis verò qui sequi possunt eum ascendentem in excelsum montem transfigurationis suæ, apparet in forma Dei, in qua erat antequam mundus extaret. Potest ergo fieri, vt simul idem Dominus appareat omnibus apud eum constitutis: verùm his quidem hoc modo, illis verò aliter, pro modo fidei cuiusque, nempe pro variorum meditatione.

Matth. 17. *Dei cognitio.*

Eccles. 1.

15 Oritur sol, & occidit sol, inquit scriptura: Proinde etiam verbum quandoque superno modo existimatur, quandoque inferno: pro dignitate videlicet, ipso sermone & animo percurrentium virtutem, & circa diuinam cognitionem versantium. Sed beatus est ille, qui possidet aditum in seipso, more Iesu filij Naue, solem iustitiæ: qui totus est modus diei nequitiæ præsentis vitæ, non circunscriptus vespera & ignoratione: vt legitimè fugare possit malignos dæmones insurgentes in eum.

Orandum contra inuisibiles Potestates.

16 Qui pietati deditam percurrit Philosophiam, stans in acie aduersus inuisibiles potestates, deprecetur vt naturaliter insita sibi discretio mediocri lumine prædita, & illuminatrix gratia sancti Spiritus secum permaneat. Illa enim moderatur carnem, ad virtutem exercendam: hæc autē illustrat animum,

ιβʹ. Ὁ τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν γνησίως ἀσπαζόμενος, καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος ἑαυτοῦ τῆς κακίας ἐξέτεμε, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ μετέρχεται, θύων θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξομολογήσεως, πάσης τῆς κατ' ἐνέργειαν τῶν παθῶν ἀπηλλαγμένος ὀχλήσεως, καὶ τῆς κατὰ νοῦν πρὸς αὐτὴν μάχης ὑπάρχων ἐλεύθερος, καὶ μόνον ἔχων τὴν ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν διατρέφουσαν ἀκόρεστον ἡδονήν.

ιγʹ. Ὁ τῆς γεέννης φόβος, κακίας φεύγειν παρασκευάζει τοὺς εἰσαγομένους· ὁ δὲ πόθος τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀντιδόσεως, τοῖς προκόπτουσι τὴν ἐπ' ἐνεργείᾳ τῶν ἀγαθῶν χαρίζεται προθυμίαν· τὸ δὲ τῆς ἀγάπης μυστήριον, πάντων ὑπεραίρει τῶν γεγονότων τὸν νοῦν, πρὸς πάντα τὰ μετὰ Θεὸν τυφλὸν ἀπεργαζόμενον. μόνους γὰρ τοὺς τυφλοὺς πρὸς πάντα τὰ μετὰ Θεὸν γεγυμνωμένους ὁ Κύριος σοφίζει, δεικνὺς τὰ θειότερα.

ιδʹ. Ὁ γνώσεως ἐφιέμενος, ἀμετακινήτως τὰς βάσεις τῆς ψυχῆς ἐρείσατο παρὰ τῷ Κυρίῳ, καθά φησιν ὁ Θεὸς τῷ Μωσῇ, σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱσταμένοις παρὰ τῷ Κυρίῳ ἐστὶ διαφορά, εἴπερ ἐκεῖνο μὴ παρέργως ἀναγινώσκεται τοῖς φιλομαθέσι, τὸ, καί εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει· οὐ γὰρ πᾶσιν ἀεὶ μετὰ δόξης ὁ Κύριος ἐπιφαίνεται τοῖς αὐτῷ ἱσταμένοις. ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰσαγομένοις, ἐν δούλου μορφῇ παραγίνεται· τοῖς δὲ δυναμένοις ἀκολουθῆσαι αὐτῷ ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἀναβαίνοντι τῆς αὐτοῦ μεταμορφώσεως ὄρος, ἐπὶ Θεοῦ μορφῇ ἐπιφαίνεται, ἐν ᾗ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. δυνατὸν οὖν ἐστι κατὰ τὸ αὐτὸ τὸν αὐτὸν πᾶσι τοῖς παρ' αὐτὸν τυγχάνουσιν ἐπιφαίνεσθαι Κύριον· ἀλλὰ τοῖς μὲν οὕτω, τοῖς δὲ ἑτέρως, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐν ἑκάστῳ πίστεως δηλονότι ποικίλων τὴν θεωρίαν.

ιεʹ. Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, φησὶν ἡ γραφή· ἐκ τούτου καὶ ὁ λόγος, ποτὲ μὲν νομίζεται ἄνω, ποτὲ δὲ κάτω, κατὰ τὴν ἀξίαν δηλονότι, καὶ αὐτὸν τὸν λόγον, ἢ τὸν τρόπον τῶν μετερχομένων τὴν ἀρετήν, καὶ περὶ τὴν θείαν κινουμένων γνῶσιν. μακάριος δὲ ὁ κρατῶν ἄδυτον ἐν ἑαυτῷ κατὰ τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον, ὅλον τὸ μέτρον τῆς κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἡμέρας κακίας, ἑσπέρας καὶ ἀγνωσίας μὴ περιγραφόμενον, ἵνα δυνηθῇ νομίμως τροπώσασθαι τοὺς ἐπανισταμένους αὐτῷ πονηροὺς δαίμονας.

ιϛʹ. Ὁ τὴν κατ' εὐσέβειαν μετιὼν φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς τὰς ἀοράτους παρατασσόμενος δυνάμεις, εὐχέσθω τήν τε φυσικὴν αὐτοῦ διάκρισιν παραμεῖναι φῶς ἔχουσαν σύμμετρον, καὶ τὴν φωτιστικὴν τοῦ πνεύματος χάριν· ἡ μὲν γὰρ, παιδαγωγεῖ τὴν σάρκα πρὸς ἀρετῆς διαπράξεως· ἡ δὲ, φωτίζει τὸν νοῦν

τῆς σοφίας πάντων προσκεῖται συμβίωσιν, καθὼς τὴν τε τῆς κακίας ὀχυρωμάτων, καὶ παντὸς ὑψώματος ἐπαιρομένου κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ποιεῖται τὴν καθαίρεσιν. Καὶ δηλοῖ δι' εὐχῆς αἰτῶν ὁ Ναυῆ Ἰησοῦς στῆναι τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαὼν, τοῦτ' ἔστιν, ἄδυτον αὐτὸν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ὄρος τῆς κατὰ νοῦν θεωρίας φυλαχθῆναι· καὶ τὴν σελήνην κατὰ φάραγγα, τοῦτ' ἔστι, τὴν φυσικὴν διάκρισιν, ἐπὶ τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας κειμένην ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἀναλλοίωτον διαμεῖναι.

ιζ'. Οἱ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων κατὰ τὴν Γαλιλαίαν ἐν τῷ ὑπερῴῳ κλείσαντες τὰς θύρας καθήμενοι, τοῦτ' ἔστιν οἱ διὰ τὸν φόβον τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, κατὰ τὴν χώραν τῶν ἀποκαλύψεων ἐν τῷ ὕψει τῶν θείων θεωρημάτων ἀσφαλῶς βεβηκότες, θυρῶν δίκην μύσαντες τὰς αἰσθήσεις, παραγινόμενον ἀγνώστως δέχονται τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ἄνευ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐνεργείας αὐτοῖς ἐπιφαινόμενον, ἀπάθειάν τε διὰ τῆς εἰρήνης, καὶ μερισμοὺς πνεύματος ἁγίου διὰ τῆς ἐμπνεύσεως δωρούμενον, καὶ τὴν κατὰ πνευμάτων πονηρῶν ἐξουσίαν παρέχοντα, καὶ δεικνύοντα τῶν αὐτοῦ μυστηρίων τὰ σύμβολα.

ιη'. Ἡ γῆ τῶν Χαλδαίων ἐστὶν ὁ ἐμπαθὴς βίος, ἐν ᾧ τῶν ἁμαρτημάτων δημιουργεῖται καὶ προσκυνεῖται τὰ εἴδωλα· ἡ δὲ μέση τῶν ποταμῶν ἐστιν, ὁ ἐπαμφοτερίζων τοῖς ἐναντίοις τρόποις· ἡ δὲ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ἐστὶν, ἡ παντὸς ἀγαθοῦ πεπληρωμένη κατάστασις. πᾶς οὖν ὁ ταύτης, κατὰ τὸν παλαιὸν Ἰσραὴλ, τῆς ἕξεως, πρὸς δουλείας πάλιν καταστρέφεται παθῶν, τῆς δοθείσης ἐλευθερίας στερούμενος.

ιθ'. Σημειωτέον, ὡς οὐδεὶς τῶν ἁγίων φαίνεται καταχθεὶς εἰς τὴν Βαβυλωνίαν· οὐ γὰρ θέμις, οὔτε συνετὸς ἐστὶ λογικῆς, τῶν ἀγαθῶν ἀνθαιρεῖσθαι τὰ χείρονα τοὺς τὸν Θεὸν ἀγαπῶντας. Εἰ δέ τινες αὐτῶν κατὰ βίαν ἐκεῖ τῷ λαῷ συναπήχθησαν, νοοῦμεν διὰ τούτων τοὺς μὴ προηγουμένως, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν σωτηρίας, ἕνεκεν τῶν χρηζόντων χειραγωγίας, ἀφέντας τὸν ὑψηλότερον τῆς γνώσεως λόγον, καὶ τὴν περὶ παθῶν μετερχομένους διδασκαλίαν. καθὼς καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος ἐν σαρκὶ λυσιτελέστερον ἔκρινεν εἶναι, τοῦτ' ἔστι τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ, διὰ τοὺς μαθητὰς, ὅλον ἔχων τὸν πόθον ἀναλῦσαι τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, καὶ σὺν Χριστῷ γενέσθαι διὰ τῆς κατὰ νοῦν ὑπερκοσμίου καὶ ἁπλῆς θεωρίας.

κ'. Ἀποδημεῖ σαρκὸς, ὁ πρὸς τὴν γνωστικὴν ἕξιν μεταβὰς ἀπὸ τῆς πρακτικῆς, ἁρπαζόμενος ὡς αἱ νεφέλαι τοῖς ὑψηλοτέροις νοήμασιν, εἰς τὸν διαφανῆ τῆς μυστικῆς θεωρίας ἀέρα, καθὸ πρὸ Κυρίῳ εἶναι δυνήσεται. πάντοτε ἐνδημεῖ ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὁ μήπω δίχα τῶν κατ' αἴσθησιν ἐνεργειῶν καθαρῷ τῷ νοΐ θεωρῆσαι κατὰ τὸ ἐφικτὸν, τὰ νοήματα δυνάμενος· καὶ τὸν περὶ τοῦ Κυρίου λόγον ἁπλοῦν χωρὶς αἰνιγμάτων μὴ χωρῶν.

vt conuersationem quę sapientia regitur, omnibus anteponat: qua destruuntur arces tum vitiorum tum celsitudinis omnis extollentis se aduersus cognitionem Dei. Quod perspicuum facit Iesus filius Naue, postulans precibus vt subsisteret Sol contra Gabaonitas, hoc est, vt arcanum lumen illud cognitionis Dei conseruaretur in monte contemplationis animi: & Luna in valle; hoc est, discretio naturalis in carne debili posita, absque virtutis alteratione perduraret. *Iof. 10.*

17 Qui metu Iudæorum in Galilæa sedent in tabulato claudentes portas, id est, qui timore spirituum malignorum in regione reuelationum per sublimitatem diuinarum contemplationum securè viuunt, claudentes sensus instar portarum, suscipiunt aduenientem ignoto modo verbum Dei, sine vllius sensus operatione apparens illis. Quod quidem per tranquillitatem & distributionem sancti Spiritus insufflans confert affectionum vacuitatem, præstátque robur aduersus malignos spiritus, prolatis suorum mysteriorum indiciis.

18 Terra Chaldæorum, est vita affectionibus dedita, in qua peccatorum idola fabricantur & adorantur. Mesopotamia verò, est quæ particeps est vtrinque morum contrariorum. Terra autem promissionis, est status omni genere bonorum plenus. Quicunque ergo ab hoc habitu, Israëlitarum antiquorum more permotus, reperit seruiturem, donata priuatur affectuum libertatione. *Terra Chaldæorum, Mystice quid sit.*

19 Notandum est, sanctorum neminem descendisse visum in Babylonem: nefas enim est neque intellectui rationali congruit, eos qui Deum diligunt, deteriora pro bonis eligere. At verò si quidam illorum per vim abducti sunt illuc cum populo, per hos intelligimus, non opinione potissima, sed circunstantia quadam salutis, manuducendorum gratia, sublimiorem notitiæ sermonem dimisisse, affectuum disciplina prætérita. Propter quod magnus Apostolus iudicauit, vtilius esse in carne versari, hoc est, in doctrina morum, discipulorum causâ: cùm alioqui totus desideraret solui doctrina morali, & esse cum Christo, per simplicem & supramundanam animi contemplationem. *Babylon.* *Phil. 1.* *Ibidem.*

20 Peregrinatur à carne, qui ab actiuo transit ad cognitionis habitum, instar nubium raptus à sublimioribus conceptibus in translucidum mysticæ contemplationis aërem vt perpetuò esse possit cum Domino. Peregrinatur autem à Domino, qui non potest pura mente speculari pro viribus intellectiones absque sensibilibus operationibus, nec citra ænigmata capit simplicem de Deo sermonem. *Peregrinari à Domino, & à carne. 2. Cor. 5.*

21 Quî fit, vt in voluminine sanctæ scripturæ variè per ænigmata videamus incorporatum Deum Dei verbum, nondum tamen animo conspexerimus incorporeum, simplicem, vnicum, ac solum patrem, velut in incorporeo, vnico, ac solo filio, iuxta illud: Qui videt me, videt & patrem: Et, Ego in patre, & pater in me est. [Ioan.14.] Proinde egent plerique scientia, vt priùs velamenta verborum Deo verbo circumposita contemplari possint: deinceps animo nudum & purum existentem, qui se reuelat hominibus. Quare necesse est, eum qui religiosè Deum inquirit, nulli addictum esse dictioni: ne ignarus accipiat loco Dei, quæ de Deo feruntur, id est, ne vice Dei verbi periculosè amplectens eloquia scripturæ, dum ipsum Dei verbum fugit animum, ex vestimentis teneat eum qui videatur esse verbum incorporeum; more Ægyptiæ, quæ non ipsum Ioseph, sed eius indumenta apprehendit: & veterum hominum exemplo, qui solo eorum quæ subiacent oculis splendore capti, ignari seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori. [De Deo quomodo inquirendum. Gen.39. Rom.1.]

22 Cùm plures de verbis veritatis opiniones sibi insitas discutit animus, tum clarus apparet illi sermo veritatis, qui præbet ei pignora veræ notitiæ: & antè conceptas opiniones, velut squammas, excurit à facultate videndi: quemadmodum accidit diuino & magno Apostolo Paulo. [Act.9.] Et enim vera opiniones, solis scripturæ verbis adhærentes, & sensibiles eorum quæ cernuntur speculationes affectibus deditæ, sunt squammæ appositæ visiuæ facultati animæ, impedientes ne perueniat ad syncerum veritatis sermonem.

23 Qui luctatus est strenuè aduersus affectiones corporis, & immundis spiritibus fœliciter expugnatis, eorum consilia expulit è regione animæ suæ, precetur cor mundum sibi donari, & spiritum rectum in visceribus innouari, hoc est, improbis cogitationibus penitus exhauriri, diuinis autem conceptionibus per gratiam impleri: vt efficiatur Dei mundus intellectualis, splendidus & ingens, qui moralibus, naturalibus, & Theologicis constet præceptis.

24 Cor mundum est illud, quod exhibet Deo memoriam omni specie formáque vacuam: paratum insigniri Solis ipsius typis, quibus euadere solet illustre. [Cor mundum.]

25 Quærunt nonnulli disciplinarum studiosi, quonam pacto se habebit illa mansionum æternarum & promissionum distinctio: num secundum localem subsistendi rationem, an secundùm intellectionem, hypostasi spiritali per singulas mansiones peculiarem habente qualitatem & quantitatem. Et quibusdam placet prior opinio, aliis verò posterior. At qui nouit, quid sit hoc, Regnum Dei intra vos est: [Ioan 14. Luc.17. Ioan.14.]

A κα'. Πῶς τὸν Θεὸν ἐν τῇ τῆς ἁγίας γραφῆς ποικίλως διὰ τῶν αἰνιγμάτων σεσωματοποιημένον ὁρῶμεν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, οὔπω τὸν ἀσώματον καὶ ἁπλοῦν καὶ ἑνιαῖον, καὶ μόνον, ὡς ἐν ἀσωμάτῳ καὶ ἑνιαίῳ καὶ μόνῳ υἱῷ, νοητῶς τεθεάμεθα πατέρα· κατὰ τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. πολλοῖς οὖν χρεία τῆς ἐπιστήμης, ὥστε διαδύντας πρότερον τὰ περὶ τὸν λόγον τῶν ῥημάτων καλύμματα, οὕτω γυμνὸν τῷ νοῒ καθαρὸν αὐτὸν ἑστῶτα θεάσασθαι τοῖς ἀνθρώποις δεικνύμενον. διὸ γὰρ ἀνάγκη τὸν εὐσεβῶς τὸν Θεὸν ἐπιζητοῦντα, μηδενὶ κρατεῖσθαι ῥητῷ, ἵνα μὴ ἀντὶ Θεοῦ τὰ περὶ Θεοῦ λεγόμενα λάβῃ, τοῦτ' ἔστιν ἀντὶ τοῦ λόγου τὰ ῥητὰ στέργων ἐπισφαλῶς τῆς γραφῆς, τοῦ λόγου διαφυγόντος τὸν νοῦν, τὸν ἐκ τῶν περιβλημάτων κρατεῖν δοκοῦντα τὸν ἀσώματον λόγον, κατά γε τὴν Αἰγυπτίαν, τὴν μὴ τὸν Ἰωσὴφ, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ ἐπιλαμβανομένην ἱματίων· καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀνθρώπους, οἳ μόνῃ τῇ εὐπρεπείᾳ τῶν ὁρωμένων ἐναπομείναντες, ἔλαθον τῇ κτίσει λατρεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα.

κβ'. Ὅταν ὁ νοῦς τὰς ἐπικειμένας αὐτῷ πολλὰς περὶ τῶν τῆς ἀληθείας λόγων ὠθῆται δόξας, τότε σαφῶς αὐτῷ τῆς C ἀληθείας ὁ λόγος ἀναφαίνεται, διδοὺς αὐτῷ τῆς ὄντως γνώσεως τὰς ὑποθήκας, καὶ τὰς πρὶν ἐπ' αὐτῷ προλήψεις, ὡσεὶ λεπίδας τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως ἀπωθούμενος κατὰ τὸν θειότατον καὶ μέγαν ἀπόστολον Παῦλον· λεπίδες γάρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς ἐπικείμεναι τῷ ὁρατικῷ τῆς ψυχῆς, καὶ ἀπείργουσαι τὴν πρὸς τὸν ἀκραιφνῆ τῆς ἀληθείας λόγον διάβασιν, αἵ τε πρὸς τὸ ῥητὸν μόνον τῆς γραφῆς ὑπολήψεις, καὶ τῶν ὁρωμένων αἱ κατ' αἴσθησιν προσπαθεῖς θεωρίαι.

κγ'. Ὁ γενναίως καταπαλαίσας τὰ πάθη τοῦ σώματος, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν ἱκανῶς πολεμήσας, D καὶ τῆς ἑαυτοῦ κατὰ ψυχὴν χώρας ἐξελάσας αὐτῶν τὰ νοήματα, καρδίαν εὐχέσθω καθαρὰν αὐτῷ δοθῆναι, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινισθῆναι, τοῦτ' ἔστι, τελείως, τῶν μὲν φαύλων κενωθῆναι λογισμῶν, τῶν δὲ θείων ἐννοιῶν πληρωθῆναι διὰ τῆς χάριτος, ἵνα γένηται κόσμος Θεοῦ νοητὸς, λαμπρός τε καὶ μέγας ἐξ ἠθικῶν, καὶ φυσικῶν, καὶ θεολογικῶν συνεστὼς θεωρημάτων.

κδ'. Καρδία ἐστὶ καθαρὰ, ἡ παντάπασιν ἀνείδεον τῷ Θεῷ, καὶ ἀδιαμόρφωτον παραστήσασα τὴν μνήμην, E καὶ μόνοις τοῖς αὐτοῦ ἑτοίμην ἐνσημανθῆναι τύποις, δι' ὧν ἐμφανὴς πέφυκε γενέσθαι.

κε'. Ζητοῦσί τινες τῶν φιλομαθῶν, κατὰ ποῖον ἔσται τρόπον ἡ τῶν αἰωνίων μονῶν τε καὶ ἐπαγγελιῶν διαφορά· πότερον καθ' ὑπόστασιν τοπικὴν, ἢ κατ' ἐπίνοιαν τῆς ἰδιαζούσης καθ' ἑκάστην μονὴν πνευματικῆς ποιότητός τε καὶ ποσότητος· καὶ τοῖς μὲν, δοκεῖ τὸ πρότερον· τοῖς δὲ, τὸ δεύτερον. ὁ δὲ γνοὺς, τί τὸ, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι,

καί τι δὲ, μοναὶ πολλαὶ παρὰ τῷ πατρί, τὸ δεύτερον πάλιν δηλώσεται.

κϛ'. Ὁ τῷ θείῳ πόθῳ νικήσας τὴν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς διάθεσιν, ἀπερίγραφος γέγονε, κἂν ἔστιν ἐν σώματι. ὁ γὰρ ἕλκων τὴν τοῦ ποθοῦντος ἔφεσιν, Θεὸς πάντων ἀσυγκρίτως ἐστὶν ὑψηλότερος, οὐκ ἐῶν τὸν ποθοῦντά τινι τῶν μετὰ Θεὸν προσηλῶσαι τὴν ἔφεσιν. ποθήσωμεν οὖν τὸν Θεὸν καθ᾽ ὅλην ἡμῶν τὴν τῆς ἐφέσεως ἰσχὺν, καὶ πᾶσι τοῖς σωματικοῖς τὴν προαίρεσιν ἀκράτητον ποιησώμεθα, καὶ πάντων τῶν ὄντως αἰσθητῶν καὶ νοητῶν ὑπεράνω τῇ διαθέσει γενώμεθα, καὶ οὐδὲν κατὰ γνώμην πρὸς τὸ συνεῖναι Θεῷ τῷ κατὰ φύσιν ἀπεριγράφῳ, παντελῶς ὑπὸ τῆς φυσικῆς ζωῆς ζημιωθησόμεθα.

Ἐρώτησις.

Εἰ πάντοτε εἰσέρχεται ἄνθρωπος εἰς ἐκεῖνα τὰ πράγματα;

Ἀπόκρισις.

Ἡ μὲν χάρις ἀδιαλείπτως συνέστι, καὶ ἐρρίζωται καὶ ἐζύμωται ἐκ νέας ἡλικίας, καὶ ὡς φυσικὸν καὶ πηκτὸν ἐγένετο αὐτοῦ συνὸν τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς μία οὖσα ἡ χάρις. πολυτρόπως δὲ ὡς θέλει πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου οἰκονομεῖ· ποτὲ πλέον ἐκκαίεται καὶ ἀνάπτεται τὸ πῦρ· ποτὲ δὲ ὡς πραΰτερον καὶ μαλακώτερον, αὐτὸ τὸ φῶς κατὰ καιροὺς πλέον ἐξάπτεται καὶ λάμπει· ποτὲ ὑποστέλλει καὶ συννεάζει. καίτοι ὁ λαμπὰς πάντοτε καιομένη καὶ λάμπουσα· ὅταν δὲ φαιδρυνθῇ, πλέον ἐν μέθῃ ἐξετάζεται τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τὸ φῶς ἐνδιδοῦσα· καίτοι συνὸν τὸ φῶς ἀμβλύτερόν ἐστι. πλὴν ἐπεφάνη τισὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διὰ φωτὸς, καὶ προσεπάγη τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ. ἄλλοτε πάλιν ἐν τῇ εὐχῇ, ὡς ἐν ἐκστάσει γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ εὑρέθη εἰς θυσιαστήριον ἑστὼς ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ προσηνέχθησαν τρεῖς ἄρτοι τινὲς, ὡς δι᾽ ἐλαίου ἐζυμωμένοι· καὶ ὅσα ἤσθιεν ἐκεῖνο πλέον ηὔξανε καὶ ἐμεγαλύνετο. ἄλλοτε πάλιν ὥσπερ ἔνδυμά τι φωτεινὸν, οἷον οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, οὔτε ἀπὸ ἀνθρωπίνων χειρῶν δυνατὸν κατασκευασθῆναι. ὃν τρόπον εἰς τὸ ὄρος ἀνελθὼν ὁ Κύριος μετὰ Ἰωάννου καὶ Πέτρου μετεμορφώθη, καὶ τὰ αὐτοῦ ἱμάτια ἐξήστραψεν. οὕτως ἦν τὸ ἔνδυμα ἐκεῖνο· καὶ ἐθαυμάζετο ὁ ἄνθρωπος ἐνδεδυμένος. ἐν ἄλλῳ καιρῷ, ἀδιαλείπτως φαίνων ἐν τῇ καρδίᾳ, ἤνοιγε τὸ ἐνδότερον, καὶ βαθύτερον, καὶ ἀπόκρυφον φῶς· ὁ καινὸς κόσμος ὁ φωτεινὸς σὺν τῷ Κυρίῳ καὶ αἰνῶν καὶ δοξολογῶν, ὥστε ὅλον τὸν ἄνθρωπον καταποθέντα εἰς ἐκείνην τὴν γλυκύτητα καὶ θεωρίαν, μηκέτι ἔχειν ἑαυτὸν, ἀλλὰ εἶναι ὡς μωρὸν καὶ βάρβαρον τῷ κόσμῳ τούτῳ, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην καὶ ἡδύτητα, καὶ διὰ τὰ ἀπόκρυφα μυστήρια· ὥστε τὸν ἄνθρωπον κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐλευθερωθέντα φθάσαι εἰς τὰ τέλεια μέτρα,

A item illud: In domo patris mei mansiones multæ sunt: posteriori rursum fauebit.

26 Qui diuino desiderio ductus animæ vicit affectum erga corpus, incircunscriptus euasit: tametsi degit in corpore. Deus enim, qui trahit desiderantis appetitum, sine vlla comparatione celsior est omnibus: nec finit optantem rei cuipiam, quæ post Deum sit, affigere desiderium. Quocirca desideremus Deum totis viribus appetitionis nostræ, demúsque operam vt voluntas nullis rebus corporeis teneri possit: & affectu supra cuncta feramur, quæ sensu verè percipiuntur B aut intellectu: ac nihil prorsus damni animo patiemur ab hac vita naturali, quominus cum Deo versemur, naturâ minimè circunscripto.

Interrogatio.

Sempérne ingreditur homo in tes eiusmodi?

Responsio.

Gratia quidem continenter adest radicata & permixta ab ineunte ætate, ac veluti naturale quiddam & concretum nunquam abest ab eo: idque vt vnica gratia, quæ diuersa ratione pro vsu moderatur, ad vtilitatem C hominis. Quandoque enim vehementiùs ardet & accenditur ignis, interdum remissiùs & molliùs. Ipsum quoque lumen quibusdam temporibus intensiùs accenditur & lucet, quandoque verò remittitur & subtristius est. Ita hæc lucerna, nempe gratia, semper ardens & splendens, quando nitidior apparuerit, vehementiùs accenditur ab ebrietate dilectionis Dei: rursúmque dispensatione quadam lucet, lumenque quod inest, obtusius redditur. Porrò beneficio luminis apparuit quibusdam signum crucis, penetrans interiorem hominem. Aliàs item inter D urandum inuentus est homo velut in excessu mentis, ad altare stans in Ecclesia, cui oblati sunt tres panes velut oleo fermentati: de quibus quanto plus edebat, tanto magis crescebant & augebantur. Aliàs iterum apparuit velut indumentum quoddam lucidum, quale non extat super terram in hoc vsque sæculum, nec manibus humanis parari potest. Quemadmodum enim Dominus ascendens in montem cum Petro & Ioanne transfiguratus est, & vestimenta sua instar fulguris, * splendida reddidit, huius generis erat illud indumentum: quo indutus homo ille E obstupescebat. Alio tempore perpetuò visus est in corde, qui aperiebat interiorem, profundiorem & secretiorem lucem, nonus item mundus lucidus cum Domino laudans & glorificans: adeò vt totus homo absorberetur in illam suauitatem & speculationem, nec iam sui compos esset, sed ob nimiam dilectionem & suauitatem arcanáque mysteria esset huic mundo velut stultus ac barbarus: ita vt illo tempore homo liber perueniret ad perfectum gradum, essétque purus,

* *Alba tanquam nix, dicitur Euangelista.*

Matth. 14.

& immunis à peccato, Sed postea, subducta A gratia, successit velamẽ aduersariæ potestatis aliquatenus tamẽ apparẽs, licèt adhuc homo consistat in vno gradu inferiori perfectionis. Nam (verbi gratia) necesse est quempiam decurrisse duodecim gradus, vt perfectionem attingat: & accidit interdum eò peruenisse, vt ad mẽsuram illã pertingeret, perfectionemq; assequeretur. Denuo inclinat gratia, & reuertitur vno gradu diminuta, quæ subsistit in vndecim gradibus. Porrò qui diues est in gratia, continenter noctes atque dies permanet in statu perfecto, liber ac purus, semper captiuus & suspensus. Cęterùm si admiranda B illa quæ homini patuerunt, & quorũ periculũ fecit, ei semper adessent, nequaquã ministerium verbi aut onus aliquod ferre posset: imò neque de ipso audire, aut sui vel crastinæ diei curam agere, quando res exigeret: sed tantùm in vno iaceret angulo suspensus & inebriatus. Quare status perfectus non est concessus homini, vt possit operam nauare, & fratrũ curã habere, ac ministrãdi. Verumtamen medius ille paries, qui obstruebat, dissolutus est, ac mors superata. Res autem sic se habẽt.

Status perfectus.

Quemadmodũ caliginosa quędã vis adiacet, C & instar aëris crassi subtiliter tegit lucernam semper ardẽtem & lucentẽ: sic adiacet lumini illi velamẽ. Vnde confitetur vir ille, quòd minimè perfectus sit & penitus immunis à peccato: ita vt dicere audeat, liberũ se esse, & nõ liberum, ac destructũ quidẽ esse & perfossum parietẽ illũ mediũ qui obstruit, ac rursus aliqua in parte minimè esse dissolutum. Neque semper erat æqualis precatio. Quandoque enim gratia plenius hominem accẽdit, consolatur, & cõponit: interdũ verò subducitur & D imminuitur, pro ratione dispẽsationis ipsius, quãtúmque expedit homini. Sed quis vnquã perfectum illum gradum assecutus est, ac gustauit & expertus est seculum illud: Nondum enim quempiam vidi Christianum perfectum aut liberũ. Itaque licèt quis requiescat in gratia, & pertingat ad mysteria, & reuelationes, ad multam denique dulcedinem gratiæ, nihilominus intus adhuc habet peccatum. Atqui huiusmodi homines ob superabundantẽ in ipsis gratiam ac lucem, se liberos ac perfectos existimant. Qui quidem licèt vim gratię obtineant, tamen falluntur, tanquam non experti. Nullum porrò vidi hactenus liberum. E Siquidem & ego aliquatenus interdum ad gradum illum pertigi: discendóque cognoui, quòd nullus est homo perfectus.

Nemo perfectus in vita. Cautè lege, nã cũ gratia peccatum mortale esse nõ potest. Intelligit ergo peccatum metonymicè, hoc est fomitẽ peccati, qui & effectus est peccati, & ad peccatum allicit.

Interrogatio.

Dic nobis, Quisnã est status tui modus? *Resp.* Statim post signum crucis gratia sic operatur. Sedat omnia membra pariter & cor: ita vt anima præ summo gaudio videatur esse velut puellus mali nescius ac simplex: nec in posterum homo condemnat Græcum aut Iudæum peccatorem vel mundo deditum:

Signũ crucis.

καὶ ἦν καθαρὸς ἐκ τῆς ἁμαρτίας. ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὑποστέλλει ἡ χάρις, καὶ ἦλθε τὸ κάλυμμα τῆς ἐναντίας δυνάμεως. φαίνεται δέ πως μερικῶς, καὶ ἔστη εἰς ἕνα βαθμὸν τὸν κατώτερον τῆς τελειότητος· ὡς, ἵνα εἴπωμεν, δεῖ δώδεκα παρελθεῖν τινας βαθμοὺς, καὶ φθάσαι εἰς τὴν τελειότητα· καὶ ἐν καιρῷ τινι ἔφθασε καταλαβεῖν ἐκεῖνο τὸ μέτρον, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τελειότητα. πάλιν ἐνδίδωσιν ἡ χάρις, καὶ κατέρχεται παρὰ ἕνα βαθμὸν, καὶ ἵσταται εἰς τὰ ἕνδεκα. εἰ δέ τις πλούσιος ἐν τῇ χάριτι, πάντοτε νυκτὸς καὶ ἡμέρας, εἰς τὰ τέλεια μέτρα ἕστηκεν, ὢν ἐλεύθερος καὶ καθαρὸς, πάντοτε αἰχμάλωτος καὶ μετέωρος· καὶ νῦν, ὡς ἐδείχθη, ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια, καὶ ὧν πεῖραν ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος, εἰ συνέβαινεν αὐτῷ πάντοτε, οὐκ ἠδύνατο τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, ἢ τὸ βάρος ὑποδέξασθαι· οὔτε ἠνείχετο ἀκοῦσαί τι, ἢ μεριμνᾶν κἂν εἰς τὸ τυχὸν περὶ ἑαυτοῦ, οὔτε περὶ τῆς αὔριον, εἰ μὴ μόνον καθέζεσθαι ἐν μιᾷ γωνίᾳ μετέωρος καὶ μεμεθυσμένον· ὥστε τὸ τέλειον μέτρον οὐκ ἐδόθη, ἵνα δυνηθῇ σχολάσαι εἰς τὴν μέριμναν τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου. πάλιν τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ διαλέλυται· τὰ δὲ πράγματα οὕτως ἐστὶν, ὡς γνοφώδης τις δύναμις ἐπίκειται· σκεπάζει ὡς ἀὴρ ἐλαφρὸς, λεπτὸς, καίτοι πάντοτε τῆς λαμπάδος καιομένης καὶ φαινούσης, ὥσπερ ἐπίκειται ἐκείνῳ τῷ φωτὶ κάλυμμα. ὅθεν ὁμολογεῖ, εἰδότες ὅτι οὐκ ἔστι τέλειος· οὐδὲ ἐλεύθερος τὸ ὅλον ἐκ τῆς ἁμαρτίας· ὥστε εἰπεῖν καὶ ἐλεύθερος καὶ οὐκ ἐλεύθερος· καὶ διαλέλυται καὶ τεθραυσται τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ· καὶ πάλιν ἔν τινι οὐ διαλέλυται τὸ ὅλον, οὔτε δὲ πάντοτε ἴση ἡ εὐχὴ ἦν. ἔστι καιρὸς ὅτε πλέον ἐξάπτει καὶ παρακαλεῖ καὶ ἀναπαύει· ἔστι καιρὸς ὅτε ὑποστέλλει, καὶ συννεφιάζει, ὡς αὐτὴ ἡ χάρις οἰκονομεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τῷ ἀνθρώπῳ. ὅμως εἰσελθὼν εἰς τὸ μέτρον, τὸ τέλειον, ἐν καιρῷ τινι καὶ γευσάμενος, καὶ πεῖραν ἔχων ἐκείνου τοῦ αἰῶνος. οὐδέπω δὲ οὐδένα εἶδον, Χριστιανὸν τέλειον ἢ ἐλεύθερον. ἀλλὰ καὶ ἀναπαύεταί τις ἐν τῇ χάριτι, καὶ εἰσέρχεται εἰς μυστήρια καὶ ἀποκαλύψεις καὶ εἰς ἡδύτητα πολλὴν τῆς χάριτος· καὶ ἡ ἁμαρτία ἔσω σύνεστι. οὗτοι δὲ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς φῶς, νομίζουσιν ἐλεύθεροι καὶ τέλειοι εἶναι, παρὰ ἀπειρίαν σφαλλόμενοι, ἐπειδὴ ἔχουσιν ἐνέργειαν τῆς χάριτος. ἀκμὴν δὲ οὐδένα εἶδον ἐλεύθερον, ἐπειδὴ κἀγὼ μερικῶς ἐν καιρῷ ποτε εἰσῆλθον ἐν ἐκείνῳ τῷ μέτρῳ, καὶ οἶδα καταμαθὼν πῶς ἐστι τέλειος.

κζ. Μετὰ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, νῦν ἡ χάρις οὕτως ἐνεργεῖ, εἰρηνεύει ὅλα τὰ μέλη, ὥστε τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς πολλῆς χαρᾶς, ὡς παιδίον ἄκακον ἀφελὲς φαίνεσθαι, καὶ οὐκέτι κατακρίνει ὁ ἄνθρωπος, ἢ Ἕλληνα, ἢ Ἰουδαῖον, ἢ ἁμαρτωλὸν,

sed

ἀλλ' ὁ ἔσω ἄνθρωπος καθαρῷ ὀφθαλμῷ πάντας ὡς ἕνα ὁρᾷ, καὶ χαίρει ὁμοίως ἐφ' ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ πάντας θέλει προσκυνεῖν, Ἕλληνας, Ἰουδαίους, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς πατέρα, καὶ ἀνοίγονται αὐτῷ θύραι, καὶ εἰσέρχεται ἔνδον εἰς πολλὰς μονάς, καὶ ὅσον εἰσέρχεται, πάλιν ἀνοίγονται αὐτῷ πρὸς λόγον, ἀφ' ἑκατὸν μονῶν εἰς ἄλλας ἑκατὸν μονάς, καὶ πλουτεῖ. πάλιν ἄλλα ἄλλα καινότερα καὶ θαυμάσια δείκνυται αὐτῷ, καὶ ἐμπιστεύεται ὡς υἱῷ καὶ κληρονόμῳ, πράγματα μὴ δυνάμενα ῥηθῆναι ὑπὸ φύσεως ἀνθρωπίνης, ἢ στόματι καὶ γλώσσῃ ταύτῃ. ἄλλῃ ὥρᾳ λοιπὸν ὡς πρέσβυς Θεοῦ ἐκ τῆς πολλῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, ἄρχεται δεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ κόσμου, ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος ὅλος ὁ Ἀδὰμ ἐκκαιόμενος ἐκ τῆς ἀγάπης, καὶ θέλων πάντας σωθῆναι, διδάσκει λόγον ζωῆς καὶ τὰ τῆς βασιλείας, πρεσβεύων ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ ἐξηγούμενος ὅσον δυνατὸν ἀκοῦσαι, μυστήρια ἐπουράνια καὶ θεῖα τοῦ ἀπείρου αἰῶνος τοῦ ἀκαταλήπτου. ἄλλῃ ὥρᾳ ὁπλίζεται ὅλος ὁ ἄνθρωπος τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ ἐνδεδυμένος, καὶ λαμβάνει στρατὸν ἐπουράνιον, καὶ ἄρχεται κατακόπτειν τὰς παρεμβολὰς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ποιεῖ ἐκεῖ σφαγὰς πολλὰς πτωμάτων πολλῶν. ἄλλῃ ὥρᾳ ἐνεργεῖ τὴν ψυχήν, καὶ εὐφραίνονται μετ' ἀλλήλων ἡ ψυχὴ καὶ ὁ Κύριος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἐν πολλῷ φωτὶ καὶ χαρᾷ πρός τε τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀδελφούς. ὅμως δὲ ἡ λαμπὰς καὶ τὸ φῶς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας καίεται, τὸ δὲ ὅλον κατ' οἰκονομίαν οὐκ ἀλλοιοῦται, καὶ ὅλος ἐστὶ καθαρὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ σχεδὸν οὐκ ἔστιν ὡς δεῖ, ὅμως διακέκοπται καὶ τὸ μεσότοιχον, καὶ νενίκηται ὁ θάνατος. ποτὲ δὲ ἡ λαμπὰς πλέον ἐκκαίεται, καὶ φαιδρύνεται, ὥστε μὴ δύνασθαι τὸν ἄνθρωπον τὴν λαμπηδόνα ἐκείνην, καὶ τὴν στιλβότητα φέρειν, ἀλλ' οἱονεὶ ὡς ἐκλελυμένον. πάλιν ἔστιν ἀμαυρούμενον τὸ φῶς, ὥσπερ συννεφιάζει, καὶ ἐπίκειται ὥσπερ ἀήρ τις λεπτὸς, γνοφώδης, ὡς ἐπὶ δέρματος τῆς ἐναντίας δυνάμεως· διὰ τοῦτο λέγει ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὅτι οὐκ εἰμὶ τὸ ὅλον ἐλεύθερος. εἰς τοὺς αἰῶνας δόξα τῷ Κυρίῳ, ἀμήν.

κη'. Καλὴ ἐστὶν ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία, ἡ ξενιτεία, ἀλλὰ ταῦτα ἀρχὴ πολιτείας ἐστὶν ἀγαθῆς, πλέον ἡ τάξις τῶν Χριστιανῶν ἐσωτέρα ἐστὶ τούτων, καὶ οὐκ ὀφείλει τις ἐπὶ τούτοις τὴν πεποίθησιν ἔχειν. συμβαίνει δὲ ὅτι εἰσί τινες χάριτος μέτοχοι καὶ ἡ κακία ἔτι ἔσω οὖσα, τεχνάζεται καὶ παραχωρεῖ ἔχουσα, καὶ οὐκ ἐνεργεῖ, ἀλλὰ ποιεῖ νομίσαι τὸν ἄνθρωπον, ὅτι ἐκαθαρίσθη ὁ νοῦς αὐτοῦ καὶ λοιπὸν φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς οἴησιν ὅτι Χριστιανός ἐστι τέλειος· καὶ μετὰ ταῦτα ὅταν νομίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἐλεύθερός εἰμι, καὶ ἀμέριμνος, τότε λῃστρικῷ τρόπῳ ἐπέρχεται αὐτῷ ἡ κακία ἔγκρυμμα ποιοῦσα, καὶ πειράζει αὐτόν, καὶ καταφέρει αὐτὸν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς· εἰ γὰρ ἄνθρωποι εἴκοσι ἐτῶν ὄντες, ἢ λῃσταί, ἢ στρατιῶται,

sed internus homo cunctos vt vnum intuetur oculo puro, gaudétque de vniuerso mundo æqualiter: & vult, vt omnes tam Græci quàm Iudæi filium Dei adorent, vt patrem. Alia quadam hora, perinde ac filius regis, confidit Filio Dei tanquam patri: & aperiuntur ei fores, per quas ingreditur intrò in multas mansiones: & quantò magis penetrat, denuo aperiuntur ei iuxta proportionem supra centum mansiones aliæ centum: túmque ditescit. Et quanto locupletior euadit, rursum alia mirabilia & magis noua demonstrantur ei. Cui tanquam filio & hæredi committuntur res, quas humana natura non potest eloqui, nec os aut lingua pronuntiare. Alia item hora tanquam legatus Dei, summa dilectione, qua fertur in eum, incipit deprecari pro mundo: vt saluetur mundus, qui totus Adam est: ardens charitate, voléns que cunctos saluari, docet Verbum vitæ, & quæ pertinent ad regnum legatione fungens in Christo enarrans, quantum audire licet, cœlestia infiniti & incomprehensi sæculi. Alia hora totus armatur homo, induens armaturam Dei, assumptóque exercitu cœlesti trucidare incipit hostium castra, & illic multas cædes cadauerum multorum committere. Alia hora excolit animam, ac mutuò secum lætantur Dominus & anima: fruitúrque homo ingenti luce & lætitia, tam erga Dominum quàm erga fratres. Attamen lampas & lumen noctu diúque ardet, ipsum autem totum per dispositionem diuinam non alteratur: & purus est totus homo, ac propemodum non est vt oportet: abscissus est tamen murus intermedius, & mors deuicta. Quandoque lampas feruentiùs ardet & exhilaratur: ita vt homo splendorem illum & vibrationem sufferre nequeat, sed quasi soluatur. Contra quandoque lumen accensum propè subtristatur: cui adiacet aër tenuis & caliginosus, vt in pelle potestatis aduersariæ: propterea loquitur homo ille: Non sum plenè liber. Gloria Domino in secula. Amen.

Veri Anachoretæ studia & exercitia.

28 Ieiunium, vigiliæ, peregrinatio, bona sunt: sed hæc pertinent adhuc ad honestam viuendi rationem. Atqui status Christianorum magis interna respicit, quàm hæc: neque debet quisquam in istis collocare fiduciam. Itaque contingit quosdam esse participes gratiæ, apud quos vitium intus adhuc existens, struit dolos, interim vltro cedens absque vlla operatione: hoc solum efficiens, vt putet homo se mente purum esse: quod superest, eò extollit hominem, vt existimet se Christianum perfectum esse. Deinde verò, cùm homo se liberum putans securè agit, tunc furtiuo quodam modò subrepit vitium struens latebras, tentatque illum, ac detrudit in inferna terræ. Si enim homines annum agentes vicesimum, prædones, aut milites,

Per. bonae.

insidias moliri norunt aduersus hostes, & subsidentes in paratis cuniculis comprehendunt eos à tergo, & vndiquaque conclusos interficiunt: quanto magis vitium tot annorum millia natum, hoc facinus habens perpetrandum, interimet animas? Nouit struere latebras in corde, quiescere certis temporibus, vt efferat animam in opinionem perfectionis. Christianæ porrò vitæ fundamentum est istud, Quæcunque opera iustitiæ fecerit homo, ne glorietur eorum nomine, néve de seipso magnificè sentiat: sed pauper sit spiritu: ac licèt sit particeps gratiæ, ne seipsum adeptum esse quippiam existimet, neque se putet aliquid esse, aut docere incipiat. Sed etsi fuerit honestæ conuersationis, pollens ieiunio, multa peregrinatione, precibus & gratiæ participatione: ne animam suam habeat aliquo in pretio: sed tum re vera gratiæ initium esse maximè incipit: cùm afflictionem pertulerit, esurierit, ac sitierit, ne sit satiatus, séque ipsum iustum aut gratiæ diuitem existimet: verùm lugeat & lacrymetur, perinde ac si esset mater vnicum habens filium, quem erudisset: & hunc factum virum mori contingeret.

Vitium inueteratum est periculosum.

Superbia fugienda.

Peregrinatio.

Gratia initium.

Reliqua desiderantur.

A κατὰ πολεμίων οἴδασι τεχνάζεσθαι, καὶ ὑποκαθίζονται καὶ ποιοῦσιν ἔκρυμμα, καὶ λαμβάνουσι τὰ ἰσχία τῶν ἐχθρῶν, καὶ περικυκλοῦσιν αὐτοὺς ἀθρόως, καὶ ἀποκτείνουσι· πόσῳ μᾶλλον ἡ κακία οὖσα τοσούτων χιλιάδων, τοῦτο τὸ ἔργον ἔχουσα, πῶς ἀπολέσῃ ψυχάς; οἶδεν ἔκρυμμα ποιεῖν ἐν καρδίᾳ, κατὰ καιροὺς μὴ ἐνεργεῖν, ἵνα ἐνέγκῃ τὴν ψυχὴν εἰς οἴησιν τελειότητος. ὁ θεμέλιος τοῦ Χριστιανοῦ ἐστιν οὗτος, ὅσας ἂν ποιήσῃ ἄνθρωπος δικαιοσύνας, ἵνα μὴ ἐπαίρηται ἐν αὐταῖς, καὶ ἔχῃ ἑαυτὸν μέγα, ἀλλ' ἵνα ᾖ πτωχὸς τῷ πνεύματι καὶ γένηται μέτοχος χάριτος, μὴ νομίσῃ ἑαυτὸν καταληφέναι τι, καὶ οἴηται εἶναί τις, καὶ ἄρξηται διδάσκειν· ἀλλ' ἵνα ὢν καλῆς πολιτείας, νηστεύων πολύ, ξενιτεύων, [illegible], μέτοχος χάριτος, μὴ ἡγήσαιτο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιμίαν. ἀλλὰ τότε μάλιστα ὄντως ἀρχὴ χάριτος γίνηται, ἵνα ἔχῃ τὸν πόνον, τὴν πεῖναν, καὶ τὴν δίψαν, ἵνα μὴ ᾖ κεκορεσμένος, ἵνα μὴ ἔχῃ ἑαυτὸν δίκαιον, ἢ πλούσιον ἐν χάριτι· ἀλλ' ἵνα ᾖ πενθῶν καὶ δακρύων, ὡς ὥσπερ ἵνα ᾖ μήτηρ, καὶ ἔχῃ υἱὸν μονογενῆ καὶ παιδεύσῃ αὐτόν, καὶ ὅταν γένηται ἀνήρ, συμβαίνῃ αὐτὸν ἀποθανεῖν καὶ λοιπόν. * * *

λείπει.

RESCRIPTVM A NICOLAO, missum ad Marcum Exercitorem, quo agit illi gratias ob præcepta Salutaria quæ illi per Epistolam scripserat.

GRATIA sit, gratia sit (inquam) Deo, gratia incredibili & inenarrabili dono eius? quòd animum grauibus detentum perturbationibus, & totum propemodum à se abalienatum, beneuolè ac humaniter complexus est: quòd etiam illum visitauit. Per intimam & totam prorsus in Deo collocatam inteotionem, sanctum dico deditúmque virtutibus ac Deo agglutinatum animum tuum, quo tu ad me missus es scintilla fulgens, diuini plena luminis, hamus esca spiritali imbutus: quòd tandem beneficio lucernæ sermonum cum labore & desiderio editorum à cogitatione Deo vnita, miseram animam meam extraxit ab obscurissimis tenebris & turbine: fecítque Dominus eximius, vt intellectus meus abnueret & auersaretur tres indicatos mihi gigantes. Re enim vera sunt gigantes magni & immites, qui nunquam intermittunt bellum in genus humanum. Quem porrò in terra sic ferociter ac molestè detinent, vt me, qui malè & proprio arbitrio illis adhuc inseruio? At misericordia motus is qui nullo modo delectatur interitu viuentium, longanimitatem suam humanitatémque declarauit,

Gigantes magni.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ πρὸς Μάρκον ἀσκητήν.

Ἡ ΧΑΡΙΣ, τῷ Θεῷ χάρις· χάρις τῇ ἀνυπερβλήτῳ καὶ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ, ὅτι D ἐφιλανθρωπεύσατο ψυχὴν ἐν πάθεσι δεινοῖς κατεχομένην, καὶ ὅλην ἀκμὴν ἀπηλλοτριωμένην, καὶ ἐπεσκέψατο διὰ τῆς εὐσπλάγχνου καὶ ὅλης δι' ὅλης Θεῷ ἀνακειμένης προαιρέσεως, λέγω δὲ τῆς ἐναρέτου καὶ Θεῷ κεκολλημένης τῆς ὁσίας σου ψυχῆς, δι' ἧς ἀπεστάλης μοι σπινθὴρ ἀστράπτων, πλήρης φωτὸς θεϊκοῦ, καὶ ἄγκιστρον ἔχον δέλεαρ πνευματικόν· καὶ ἀπὸ τῆς λυχνίας τῶν πόνῳ καὶ πόθῳ ὑπὸ τοῦ συνηνωμένου τῷ Θεῷ λογισμοῦ τεχθέντων ῥημάτων ἀνέσπασε τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν ἐκ τοῦ ζοφωδεστάτου σκότους καὶ θυέλλης, καὶ ἀ- E νανεῦσαι ἐποίησε τὴν διάνοιάν μου ὁ ἐξαίρετος δεσπότης ἐκ τῶν μηνυθέντων μοι τριῶν γιγάντων· ὄντως γὰρ γίγαντές μεγάλοι καὶ ἀνήμεροι, μηδέποτε παυόμενοι τοῦ πολεμεῖν τὸ ἀνθρώπινον γένος. ἵνα δὲ οὕτως ἀγρίως καὶ δεινῶς κατέχουσιν ἐπὶ γῆς, ὡς ἐμὲ τὸν κακῶς καὶ ἰδίῳ θελήματι ὑπ' αὐτῶν ἔτι κυριευόμενον; ἀλλ' ὁ μηδέποτε τερπόμενος ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων, ἠλέησε καὶ ἀνέδειξε τὸ μακρόθυμον αὐτοῦ καὶ εὔσπλαγχνον τῆς φιλανθρωπίας,

καὶ ἐκίνησεν ἐκ τῶν ἄνωθεν λογισμῶν καὶ ἐξύπνισε τὴν ὕπνῳ βαθυτάτῳ κατακοιμωμένην προαίρεσιν, καὶ ἀνέδειξε καὶ ἐφανέρωσέ μοι τοὺς προειρημένους γίγαντας. λέγω δὲ πρῶτον, τὴν λήθην τὴν ἐκβαλοῦσαν τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου. εἰ μὴ γὰρ ἐλάθετο τὴν παραγγελίας τοῦ δεσπότου, οὐκ ἂν ἐξέπεσε τῆς τοιαύτης δόξης· καὶ τὴν ῥαθυμίαν δι᾽ ἧς ῥαθυμήσας ἤκουσε τῆς ὁμοζύγου· καὶ τὴν ἄγνοιαν δι᾽ ἧς ἠγνόησε, τίς ἦν καὶ τί ἔπραττε. ταῦτα τρία πνεύματα φανερά μοι κατέστησεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν σοί. ἐξαπέστειλε γὰρ ἀληθῶς μάχαιραν δίστομον, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, καὶ ἐδιχοτόμησε τὸν νοῦν ἐν πολλῇ γαλήνῃ. οὐ μόνον δὲ τούτου μέχρι ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ἡδύτητά τινα πνευματικὴν, ὡς τῶν σῶν ῥημάτων, ἐνέθηκε τῇ προαιρέσει μου. πόσοις οὖν στόμασι καὶ ποίαις γλώσσαις δυνηθῶ ἀξίως ἀπαγγεῖλαι τῷ ἀληθινῷ καὶ δεσπότῃ Θεῷ, ὑπὲρ τῶν παρὰ σοῦ ὑπομνησθέντων μοι εὐεργεσιῶν; ἢ αὖ πάλιν τῆς ἐπιστολῆς τὸ ἀμέθοδον καὶ εὔσπλαγχνον τῶν ῥημάτων, καὶ διεγερτικὸν πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας, καὶ τήρησιν ἐντολῶν Θεοῦ, καὶ πολλὴν ὠφέλειαν τοῖς βαδίσαι θέλουσι τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, τὴν ἀπάγουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον. οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ ἡ τοιαύτη ὠφέλεια διὰ τὸν λόγον ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ὅσοι αὐτὸν ἤκουσαν, μεγάλως ἐλαμπρύνθη αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ πολλὴν ὠφέλειαν ἐκαρπώσαντο ἀπὸ τῶν ἐναργῶς λεχθέντων ῥημάτων. ἀμέλει τὰ ῥήματα πράγματα ἐβεβαιώθησαν, καὶ οἱ λόγοι οὐκ ἠκούσθησαν ὡς λόγοι, ἀλλ᾽ ὡς ἔργον φανερὸν προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. εὐθέως γὰρ ἐνέθηκε τῇ ψυχῇ πολλὴν ὁ λόγος εἰς τὰς προαιρέσεις. καὶ ἐπειδὴ ἐνεργὴς ἦν ὁ λόγος, οὐκ ἔμεινεν ἀργὸς, ἀλλ᾽ εὐθέως στάχυας ἐβλάστησε, καὶ τὸν καρπὸν ὥριμον ἔδειξε. καὶ οὐ μόνον ἕως τούτου ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ἀκόρεστος ἐγένετο, ὡς οἶδεν ὁ Θεός· ὁσάκις γὰρ ἐντύχω, κόρον οὐ λαμβάνει ἡ ταλαίπωρός μου ψυχή. τῇ οὖν πρεσβείᾳ τῆς σῆς ἁγιωσύνης, ἔσται δὲ δῶρον τοῦτο ἔμμονον, τοῦ παραμεῖναί με τὸν οὐράνιον σπινθῆρα, καὶ ἀπολέσαι παντελῶς τοὺς προειρημένους γίγαντας ἕως τέλους, μή ποτε ἐπιλαθόμενος καὶ τῆς αὐτεξουσίου προαιρέσεως προδοσίᾳ ἐμβαλῶ ἐμαυτὸν εἰς τὰ προειρημένα κακὰ, καὶ γένωμαι κατάβρωμα τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ πιστεύω τῷ Κυρίῳ μου Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἐνοικοῦντι ἐν σοὶ, ὅτι διὰ τῆς ὁσιότητός σου καὶ τῶν ὁμοίως σοι ἀγωνιζομένων, οὐ μή με παρείδῃ, οὐδὲ οὐ μὴ παραδώσῃ με εἰς τὰ στόματα τῶν προειρημένων γιγάντων, ἀλλὰ πάντοτε διὰ τῶν ὁσίων δούλων αὐτοῦ ὑπομιμνήσκων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, γνωρίσαι μοι ταῖς πρεσβείαις σου ἁγίαις. παρακαλῶ οὖν καὶ ἱκετεύω τὴν εὔσπλαγχνον καὶ ὁσίαν σου ψυχὴν, μὴ καταγνῷς μου εἰς τοῦτο, ὅτι θαρσήσας ἀπετόλμησα τοῦ ἀντιγράψαι γράμματα τῇ ἁγιότητί σου·

& emotâ illâ cogitatione pia excitauit propositum profundissimo somno demersum, osteosis ac manifestatis mihi, quos dixi, gigantibus. Primum sanè dico, nbliuionem: quæ expulit Adamum è paradiso. nam nisi Domini præceptum oblitus fuisset, nunquam eâ gloria excidisset. Secundum, socordiam: qua ignauus effectus paruit coniugi. Tertium, ignorantiam: qua ductus ignorauittum quis esset, tum quid ageretur. Hosce tres spiritus Dominus Iesus manifestos mibi reddidit per Spiritum sanctum habitantem in te. Nam emisit profectò gladium bis acutum, quod est verbum Dei, quo admodum placatè bipartitus est animum meum. Nec hucusqoe duntaxat processit, sed etiam quasi suauitatem quandam spiritalem verborum tuorum indidit voluntati meæ. Quot igitur ora, quótve linguæ suppetere poterũt, ad dignè gratias agendas Domino ac Deo vero pro mihi reductis in memoriam à te beneficiis? Commodam item epistolæ methodum, & sitam in verbis intimam beneuolentiam, quæ incitant ad inuestigandam veritatem, ad obseruanda mandata Dei, multum denique cooseruot ambulare volenti viam Domini, quæ deducit ad vitam æternam, quis dignè laudabit? Neque verò mihi solùm hoc commodum accessit è sermone tuo: sed & omnium eorum qui ipsum audierunt, intellectus magnificè illustratus est, multúmque fructum excerpsit è verbis efficaciter prolatis: proculdubiò perinde rata erant, ac res ipsæ: sermonésque exaudiebantur, ooo vt sermones, sed velut opus manifestum, quod subiicitur oculis nostris. Mox enim sermo temperaotiam summam indidit animis. Et quia efficax erat sermo, manere non poterat otiosus: sed confestim, productis spicis, fructum tempestiuum exbibuit. Neque etiam eò vsque solùm processit: sed eo satiari nemo poterat (ita nouit Deus) quandocunque enim incido in illum, anima mea misera satietatem non capit. Precibus igitur sanctitatis tuæ boc dnnum perpetuò inhærebit, vt ego scintilla cœlestis permaneam: deletis prorsus iam dictis gigantibus in finem vsqoe: ne fortè etiam liberi arbitrij oblitus, meipsum prodens in antè dicta mala me coniiciam, & fiam pabulum aduersariorum meoruoı. Cæterùm credo, Dominum meum Iesum Christnm, qui in te inhabitat, ope sanctitatis tuæ, aliorúmque periode ac tu certantium, non aspernaturum esse me, oec traditurum in ora modò dictorum gigantum: verùm assidua opera sanctorum seruorum suggesturum, vt ego miser, adiutus sanctis tuis precibus, perspectam habeam viam suam. Quare deptecor ac supplico misericordi sanctæque animæ tuæ, ne me damnes eo nomine, quòd nimia fiducia adductus ausus sum rescribere litteras sanctitati tuæ:

Obliuio. Adami. Socordia. Ignorantia

Arbitrium liberum.

quoniam vbi animaduerti aperta esse viscera paterna, statui vel leuibus literis obsecrare te & precari, vt hora quacunque memor sis mei (semper enim obseruat Dominus assidentem sibi & irremissum cultorem, mentem dico beoedictæ animæ tuæ dignè purgatam) vt per sanctimoniam tuam ego quoque liberer à vitiis meis, fœlicémque consequar exitum, per gratiam Christi Dei; cum quo, patri honor & imperium, vnà cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

A ἀλλ' ἐπεὶ εἶδον ἀνεῳγμένα τὰ σπλάγχνα τὰ πατρικὰ, καὶ δι' ἁπλῶν γραμμάτων παρακαλῶ καὶ δέομαί σου μνημονεύεσθαί μου ἐν πάσῃ ὥρᾳ (ὅτι ἀεὶ ὁ Κύριος ἐπισκέπτεται τὸν παρεδρευτὴν, καὶ ἀδιάλειπτον λατρευτὴν, λέγω δὴ τὸν ἀξίως κεκαθαρμένον νοῦν τῆς εὐλογημένης σου ψυχῆς) ὅπως διὰ τῆς ἁγιωσύνης σου κἀγὼ ἀπὸ τῶν κακῶν μου ῥυσθῶ, καὶ εὕρω διέξοδον ἀγαθὴν χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ τιμὴ καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

B

EIVSDEM DISPVTATIO CVM seculari quodam Causidico.

QVIDAM causarum forensium peritus percoōtatus seoem exercitorem, ait, obsecro, suadete mihi scire desideranti, quid vobis venit in mentem dum vos monachi dicitis, oon esse vocandos in ius eos qui iniuriam inferunt? Quidve negotij tractantes, abstinetis ab operibus corporeis? C quorum nomine vehementer vos iosimulamus, quasi & iustitiam præter leges, & otium præter naturam sectemini. Sin philosophaodi gratia hoc facere agnoscitis, proculdubiò etiam ipse ab accusatione desistam, vestrámque virtutem æmulabor. Tum Exercitor priùs Deum mente precatus, hæc inquit: Oportebat, ô disertissime, hæc te sciscitari à peritis, adhuc enim nos discipuli sumus. Cæterùm, quia doctus ad idiotas transfugisti, tanquam habiturus fidem de his quæ proposuisti, audi: Monachi non sectaotur alienam ab Ecclesia doctrinam: sed Christi doctrinam tenere conantur, ex Apo- D stoli sententia dicentis, Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cùm in forma Dei esset, oon rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis; Quamobrem scito, Dei donum esse & summæ virtutis, vt quis, inquam, sit studiosus humilitatis. Re autem ipsa præce- E cepit Ecclesiæ Dominus, hoc opere complere, his verbis: Operamini, non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Tum Foreosis: Sciamus quæso, inquit, etiam oos, qualénam sit hoc opus. Cui Exercitor: Precibus quærere regnum Dei, & iustitiam eius: quod quidem regnum intra nos esse dixit: & quærentibus illud, pollicitus est omnia quæ corporis sunt necessaria. Cùm ergo hæc audierimus à Domino,

Cautè lege ista de nō vocando in ius eo qui iniuriam intulit: nam licitū est iuris dici, sine odio, &c. apud iudicem vindictam expetere iniuria illata. Vide S. Thomam 2. 2. q. 108. art 1. Forsan Auctor intelligit hoc esse consilij & summa perfectionis in priuato homine nō litigare. Adito Sixtum Senēsem lib. 6. biblioth. annot 27. vel loquitur de eo, qui odio, vel quouis alio prauo affectu aliquē in iudicio vocat. Quamuis Auctor iste nimis apertè praposteram sententiā suā hac in re prodere videatur, & ideirco cauendus.

Philip. 2.

Ioan 6.

Luc. 17.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΝΤΙΒΟΛΗ πρὸς σχολαστικόν.

ΗΡΩΤΗΣΕ ΤΙΣ τῶν ἐν λόγοις δικανικῶν γέροντα ἀσκητὴν, λέγων, παρακαλῶ, πεῖσαί με γνῶναι θέλοντα, τί φρονοῦντες οἱ μοναχοὶ φατὲ δεῖν τοὺς ἀδικοῦντας μὴ κρίνειν· ἢ τί μεταχειριζόμενοι, τῶν αἰσθητῶν ἔργων ἀπέχεσθε; ἐφ' ᾧ λίαν C καταμεμφόμεθα ὑμᾶς, ὡς τὴν μὲν ἀκρισίαν παρὰ τοὺς νόμους, τὴν δὲ ἀργίαν παρὰ τὴν φύσιν ἐπιτηδεύοντας. εἰ δὲ φιλοσοφίας χάριν τοῦτο ποιοῦντες ἐπιγνῶτε, ἀναμφιβόλως καὶ αὐτὸς τῆς μέμψεως ἀποστὰς, ζηλώσω τὴν ἀρετὴν ὑμῶν. ὁ δὲ ἀσκητὴς πρότερον κατὰ νοῦν εὐξάμενος, οὕτως ἔφη, ἔδει μὲν ὦ λογιώτατε, ταῦτά σε πυθόμενον παρὰ τῶν εἰδότων μαθεῖν· ἡμεῖς γὰρ ἔτι τῶν διδασκομένων τυγχάνομεν. ἐπεὶ δὲ ὁ σοφὸς πρὸς τοὺς ἰδιώτας ηὐτομόλησας, ὡς πιστωσόμενος περὶ ὧν ἔφης, ἄκουσον· οἱ μοναχοὶ ξένον τῆς ἐκκλησίας οὐχ ἡρετίσαντο φρόνημα, D ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ κατέχειν σπουδάζουσι, κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγοντα, τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. γνῶθι οὖν ὅτι θεοδώρητόν ἐστι, καὶ τῆς μεγάλης ἀρετῆς, λέγω δὲ τὸ ταπεινοφροσύνης προέξεως. E ἔργῳ δὲ ἐνετείλατο ὁ Κύριος τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἐργάζεσθαι, εἰπὼν, ἐργάζεσθε, μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ὁ δὲ δικανικὸς λέγει, γνωσόμεθα καὶ ἡμεῖς, παρακαλῶ, ποῖόν ἐστι τὸ ἔργον. ὁ δὲ ἀσκητὴς, τὸ διὰ προσευχῆς ζητεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· ἣν καὶ ἐντὸς ἡμῶν εἴρηκεν εἶναι· καὶ τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν, τὰ σωματικὰ πάντα ὑπέσχετο. ταῦτα οὖν ἀκούσαντες παρὰ τοῦ Κυρίου,

καὶ πιστεύσαντες, κατὰ δύναμιν ἐργαζόμεθα, πῶς ἔξω τῆς φύσεως ἡμᾶς πράττειν λέγεις; εἰ δὲ φαίνεταί σοι παρὰ φύσιν, γνῶθι τίνα καταμέμφῃ· ὁ Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐντειλάμενος. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ κρίνειν τοὺς ἀδικοῦντας, Θεοῦ ἐντολή ἐστι. πῶς παραβαίνουσιν οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, εἰρηκότος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος; καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, μὴ κρίνετε καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· καὶ τοῦ ἀποστόλου, μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε· καὶ πάλιν, μὴ ἐκδικοῦντες ἑαυτούς· καὶ πάλιν, σὺ τί κρίνεις ἀλλότριον οἰκέτην; τίς ἐστι λοιπὸν ὁ τούτων δικαιοτέρους νόμους ὁρίσαι ἐθέλων, καὶ πρὸ καιροῦ κρῖναι θέλων τοὺς ἀδικοῦντας, ὡσεὶ ἀναμάρτητος, καὶ τοὺς τὸν Θεοῦ νόμον φυλάττειν πειρωμένους παρανομίαν ἐγκαλεῖν, καὶ τὴν ἀνεξικακίαν ὀνομάζων κακίαν; ταῦτα ἀκούσας ὁ σχολαστικὸς ἔφη, οἱ οὖν ἄρχοντες ἁμαρτάνουσι, τοὺς ἀδικοῦντας ἀμυνόμενοι, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις τὸ δίκαιον ἀποσώζοντες. ἀπεκρίθη ὁ γέρων, οἱ δικασταὶ οὐχ ἁμαρτάνουσιν, ἀλλ' οἱ παραδιδόντες, καὶ μὴ τῷ Θεῷ ἀποδιδόντες. πρῶτον μὲν, πᾶν τὸ ἐπελθὸν αὐτοῖς, τῶν ἰδίων κακῶν ἐπιφορὰ τυγχάνει, εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς ἕλκον, καὶ οὐκ εἰς ἄμυναν· δεύτερον δὲ, εἰ καὶ ἀδίκως ἔπαθον, τὸ τυχὸν πλημμέλημα ἔδει ἀφεῖναι τῷ ἀδικήσαντι, ἀκούσαντας τοῦ Κυρίου εἰρηκότος, ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν, καὶ μὴ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνταποδόσεως ἀσυγχώρητα ποιεῖν τὰ ἑαυτῶν κακά. οἱ δὲ ἄρχοντες, κατὰ τὸν ἀπόστολον, οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. οὐ γὰρ τοὺς πιστοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀναγκάζουσι τῶν ἀδικησάντων κατηγορεῖν; οὐδὲ τοῖς ἀνεξικάκοις ἐγκαλοῦσι, διότι οὐ χρῶνται τοῖς δικαστηρίοις ἀδικούμενοι, ἀλλὰ τοῖς βουλομένοις παρέχουσι τὴν ἐκδίκησιν· τοὺς δὲ διὰ τὸν Θεὸν μακροθυμοῦντας, ὡς μᾶλλον εὖ φρονοῦντας, καὶ τιμῶσι καὶ ἀποδέχονται. ὥσπερ οὖν τοὺς μὴ βουλομένους ἐντυγχάνειν, οὐκ ἐφέλκονται· οὕτω τοὺς κατηγοροῦντας ἐκδικοῦντες, οὐχ ἁμαρτάνουσι. διὸ χρὴ, ὦ σοφώτατε, μετὰ τοὺς ἔξωθεν λόγους τε καὶ νόμους, λοιπὸν καὶ τὸν πνευματικὸν διαδέξασθαι νόμον, καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀναδέξασθαι πόνους, καὶ ὡς ἴδια ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα λυπηρὰ, ὧν χωρὶς οὐ δύναταί τις ἀληθῶς γενέσθαι σοφός. τοῦ δὲ σχολαστικοῦ ζητοῦντος μαθεῖν, τίνες εἰσὶν οἱ ὑπὲρ εὐσεβείας πόνοι, εἶπεν ὁ γέρων, τὰς τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐντολὰς, ὧν πρώτη καὶ μεγίστη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, καθότι οὐ λογίζεται τὸ κακὸν, ἀλλὰ πάντα στέργει, πάντα ἐλπίζει, πάντα πιστεύει, πάντα ὑπομένει, κατὰ τὴν γραφήν. ταῦτα δὲ ποιοῦσα, οὐ δύναται κρίνειν τὸν ἀδικεῖν αὐτὴν δοκοῦντα. ἐν ταύτῃ ἕτερος μὲν ἑτέρου διαφέρομεν, πάντα δὲ τῆς ἀξίας αὐτῆς ἀπολειπόμεθα· ἐκδεχόμενοι χάριτι Χριστοῦ τῶν ἐλλειμμάτων τὴν ἀναπλήρωσιν, ὑπὲρ τῆς κατὰ δύναμιν ἐργασίας μὴ ἀμελήσωμεν.

A &habita illi fide pro viribus operamur, quî dicis nos agere præter naturam? Quòd si tibi videtur esse præter naturam, videto quem arguas. Deus enim est, qui præcepit. Itidem non iudicare nocentes, est præceptum Dei. Quo igitur pacto transgrediuntur legem, qui hæc faciunt: cùm Dominus dixerit per Prophetam: Mihi vindictam: ego retribuam, dicit Dominus: Et in Euangeliis: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et Apostolus: Nolite ante tempus iudicare. Et iterum: Non defendentes vos metipsos. Ac rursum: Tu quid iudicas alienum seruum? *Deu.32. Rom.12. Luc.6. 1 Cor 12. Rom.12. Rom.14.*

B Quis igitur iustiores his præscribat leges? qui, tanquam innoxius, & velit ante tempus iudicare nocentes: & eos qui legem Dei seruare nituntur, transgressionis accuset: ac tolerantiam malorum appellet malitiam? Hæc vt audiuit Scholasticus, ait: Magistratus ergo peccant, dum vindictam sumunt de nocentibus, seruata læsis iustitia: Respondit Senex: Minimè peccant iudices: sed qui tradunt eis, & rem Deo non relinquunt. Primũ quidem, quicquid accidit illis, propriorum facinorum est appendix, trahens eos ad pœnitentiam, non ad vindictam.

C Deinde verò, etsi passi sunt iniustè, delictum illud quale remittere debent ei qui commisit, cùm audierint Dominum dicentem: Dimittite, & dimittetur vobis: Et non retaliatione per humanum iudicem facta, sua ipsorum scelera irremissibilia reddere. Principes autem non sunt timori boni operis, sed mali. Non enim adigunt fideles & benignos ad accusandum eos qui iniuria affecerunt: neque arguunt tolerantes malorum, quòd offensi non vtantur iudiciis: sed desiderantibus vltionem præbent: illos verò qui Dei nomine æquiore *Luc.6. Rom.13.*

D animo ferunt, velut sapientiores, honore prosequuntur & excipiunt. Proinde quemadmodum non attrahunt accedere nolentes: ita dum vindicant accusantes, non peccant. Quare, ô doctissime, decet vt post acceptam secularium artium & legum disciplinam, quod superest, etiam spiritalem amplectare legem, ac pietatis & religionis causa labores suscipias: item aduersa tibi obuenientia toleres vt propria, sine quibus nemo potest euadere sapiens. Quærenti verò Scholastico ac scire cupienti quinam essent illi labores

E pro religione subeundi, dixit senex, esse Christi præcepta: quorum primum atque maximum est charitas: quatenus non cogitat malum; sed omnia suffert, omnia sperat, omnia credit, omnia sustinet, secundùm scripturam. Quæ dum hæc agit, in iudicium vocare nequit eum qui ipsam offendere videtur. Circa hanc alter ab altero discrepamus, cùm tamen eius dignitate per omnia longè inferiores simus. Atqui benignè ferentes per gratiam Christi defectuum complementum, ne pro viribus operari negligamus. *1.Cor.13.*

Nouit enim Deus quãtum per infirmitatem operari nequeamus, quantúmue per ignauiã non exerceamus opus charitatis. Et quia non tãtùm susceptis vltro laboribus firmatur, sed etiam accidentarıis afflictionibus, multam nobis à Deo patientiam ac mansuetudinem impetrare debemus. Propterea, inquit Apostolus: Qui vult esse sapiens in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Hic antecessores suos, quoad voluntatem perfectæ charitatis nõ iudicat: sed seipsum potiùs ad illorum excellentiam porrigit: quos assecutus, rursum alios quærit seipso præstantiores: hos nactus contendit cum illis, nec vnquam cessat á cursu, donec inueniat quosdam qui illum instituant in virtute charitatis. Quorum quidẽ si quis par non sit superioribus, illos nihilominus vt non perfectos iudicet, condemnat eum non nosse seipsum. Ait enim; Nolite condemnare: & non condemnabimini. Vnde qui verbo tenus sunt sapientes, hos solum peccare arbitrantur, qui lædunt: spirituales autem, etiam læsi, seipsos accusant, quando non libenter & cum gaudio feruot offensas: nec ob eam rem duntaxat, sed etiam quòd è veteri illorum culpa afflictiones exoriuntur: quanquam peccatum est aliud alio leuius. Qui enim seipsum vlciscitur, videtur condemnare Deum, quòd iustitiam non faciat. Qui verò occurrentem sibi calamitatem tolerat vt propriam, suam præsumptionem confitetur: propter quam etiã toleranter aduersa patitur. Indignabundus porrò secularis ille, eo quòd conuinceretur, ait: Si præcipit hæc lex vestra spiritalis, ex oraculo, vt ais, diuino, quamobrem quidam monachorum istorum labuntur, tenentes legem? Cui senex: Non labuntur, qui tenent eam: sed qui deserunt ac negligunt, quæ illi valde congruunt, precationem dico & humilitatem, curis huius vitæ & vana gloria seducti. Quare diabolus non deterret solùm, ne cogitemus quicquid ad vitam pertinet: sed etiam ab oratione seducit & humilitate, quia nouit quæcunque citra hæc duo geruntur, tametsi bona sint, tandem se quandoque ablaturum. Orationem autem dicimus, non quæ tantùm gestu quodam corporeo demonstratur, sed quæ etiam per intellectum indistractum offertur Deo. Quoniam horum vnum si distrahatur importunè, ne alterum quidem singulariter sumptum præstò est Deo, sed propriæ voluntati. Rogat Scholasticus: Habétne caro voluntatem, præter eam quę est in intellectu? Respondit Exercitor: Habet, ita sentiẽte Apostolo, sub his verbis: Eramus aliquando & nos increduli, facientes voluntatem carnis. Et iterum, Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem. Videto igitur, carnem habere cupiditatem & voluntatem: quæ quidem ignoramus, propterea quòd confusionem cogitationum non aduertimus.

1. Cor. 3.

Sapiens nõ iudicat suos antecessores.

Luc 6.

Spiritales læsi, accusant seipsos.

Dem n auertit nos ab oratione.

Ephes. 2.
Galat 5.

Θεὸς γὰρ οἶδε πόσον ἀσθενοῦντες οὐ δυνάμεθα ποιεῖν, καὶ πόσον ἀμελοῦντες οὐκ ἐργαζόμεθα τὸ ἔργον τῆς ἀγάπης. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐκ τῶν προαιρετικῶν πόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων θλίψεων κρατύνεται, πολλῆς ἡμῖν χρεία παρὰ Θεοῦ ὑπομονῆς καὶ πρᾳότητος· διὰ τοῦτό φησιν ὁ ἀπόστολος, ὁ θέλων γενέσθαι σοφὸς ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ὁ τοιοῦτος, τοὺς μὲν ἀνωτέρους αὐτοῦ ἐν τοῖς θελήμασι τῆς τελείας ἀγάπης οὐ κατακρίνει· ἑαυτὸν δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπεροχὴν ἐπεκτείνει· καὶ ὅταν αὐτοὺς καταλάβῃ, πάλιν ἄλλους ζητεῖ ἑαυτοῦ μείζονας, καὶ εὑρὼν ἁμιλλᾶται κἀκείνοις. Καὶ οὐδέποτε παύεται τοῦ δρόμου, ἕως ἂν εὕρῃ τινὰς αὐτὸν ἐν τῇ ἀγάπῃ προσάγοντας. Εἰ δέ τις αὐτῶν μὲν τοὺς ἀνωτέρους οὐ παρεικάζει, ἐκείνους δὲ ὡς μὴ τελείους κατακρίνει, ὡς οὐκ εἰδὼς ἑαυτόν, καταδικάζει. Φησὶ γάρ, μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. Ὅθεν οἱ ἐν ῥήμασι σοφοί, μόνους τοὺς ἀδικοῦντας ἁμαρτάνειν νομίζουσιν· οἱ δὲ πνευματικοί, καὶ ἀδικούμενοι, ἑαυτοὺς καταμέμφονται, ὅταν μὴ μετὰ χαρᾶς αὐθαιρέτως τὰς ἀδικίας ὑποφέρωσιν· οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ παλαιᾶς αὐτῶν αἰτίας αἱ θλίψεις ἀναφύονται, εἰ καὶ ἁμάρτημα ἁμαρτήματος ἐλαφρότερον τυγχάνει. Ὁ μὲν γὰρ ἐκδικῶν ἑαυτόν, ἀνελεησίας Θεοῦ δοκεῖ καταγινώσκειν· ὁ δὲ ὑποφέρων, ὡς ἰδίαν τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτῷ θλίψιν, τὴν ἰδίαν πρόληψιν ὁμολογεῖ, δι' ἣν καὶ ὑπομένων πάσχει τὰ δεινά. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ κοσμικὸς ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις, ἔφη, εἰ ταῦτα ὁ πνευματικὸς ὑμῶν παρακελεύεται νόμος, τοῦ Θεοῦ θεσπίσαντος, καθὼς ἔφης, διὰ τί πίπτουσί τινες τῶν μοναχῶν, τοῦτον κρατοῦντες τὸν νόμον; ὁ δὲ γέρων ἔφη, οἱ κρατοῦντες αὐτόν, οὐ πίπτουσιν, ἀλλ' οἱ καταλείποντες, καὶ τῶν χρειῶν αὐτοῦ ἀμελήσαντες, προσευχῆς λέγω καὶ ταπεινοφροσύνης, ὑπὸ μερίμνης βιωτικῆς καὶ κενοδοξίας κλαπέντες. Ὅθεν καὶ ὁ διάβολος πάντα τὰ βιωτικὰ ἐννοεῖν οὐκ ἀποτρέπει μόνον, ἀλλ' ἵνα προσευχῆς καὶ ταπεινοφροσύνης ἀποσπᾷ· οἶδε γὰρ τὰ ἐκτὸς τῶν δύο τούτων γινόμενα, ὅτι κἂν καλὰ τυγχάνῃ, ὀψέ ποτε ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Προσευχὴν δὲ λέγομεν, οὐ μόνον διὰ σχήματος ἐπιδεικνυμένην, ἀλλὰ καὶ δι' ἐννοίας ἀπερισπάστου τῷ Θεῷ προσφερομένην. Ἐὰν γὰρ ἓν ἐξ αὐτῶν ἀκαίρως περισπασθῇ, οὐδὲ τὸ ἕτερον καταμόνας παρίσταται τῷ Θεῷ φερόμενον, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ θελήματι. Ἐπερωτᾷ ὁ σχολαστικός, Ἔχει θέλημα ἡ σὰρξ παρὰ τὴν διάνοιαν; ἀπεκρίθη ὁ ἀσκητής, ἔχει, κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγοντα, ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀπειθοῦντες, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκός· καὶ πάλιν, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Ἰδὲ οὖν, ὅτι ἔχει καὶ ἐπιθυμίαν καὶ θέλημα, ἅπερ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν διὰ τὴν τῶν λογισμῶν ἀπροσεξίαν καὶ σύγχυσιν.

ὅθεν οὐ μόνον οἱ ἀμελοῦντες προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ τῇ διανοίᾳ μὴ προσέχοντες ἐπιπαροξύνουσι. ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν οὐχ ὡς ἑτέρους κατακρίνοντες, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἐλλείμματα ὁμολογοῦντες· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὑπερηφανίας, τοῦτο δὲ ταπεινοφροσύνης γνώρισμα. καὶ ὑπερηφάνοις μὲν ἀντιτάσσεται Κύριος, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν, δι' ἧς οὐ μόνον εἰς γνῶσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕξιν ἡμᾶς ἄγει τῆς ἱερᾶς ἀρετῆς, λέγω δὴ τῆς ἀπερισπάστου προσευχῆς, ἧς μηδόλως ἡμᾶς ἀμελεῖν βουλόμενος ὁ μακάριος Παῦλος λέγει, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. ἅμα δὲ καὶ τὸ ἀμετεώριστον τοῦ νοὸς ἐμφαίνει λέγων, μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. ἐπεὶ γὰρ πρὸς τὴν ὀλιγοπιστίαν ἡμῶν καὶ ἀσθένειαν διαφόρους ἐντολὰς ἔθετο ὁ Θεὸς, ὅπως κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἕκαστος ἐκφύγοι τὴν κόλασιν, καὶ τύχοι τῆς σωτηρίας, τούτου χάριν ὁ ἀπόστολος ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἐπὶ τὸ τέλειον τοῦ Θεοῦ θέλημα, μηδόλως ἡμᾶς κινδυνεῦσαι βουλόμενος. εἰδὼς δὲ πρὸς κατόρθωσιν πασῶν τῶν ἐντολῶν συνεργοῦσαν τὴν προσευχὴν, οὐ παύεται πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως περὶ αὐτῆς ἐντελλόμενος, καὶ λέγων, προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει. ὅθεν γινώσκομεν, ὅτι προσευχὴ προσευχῆς διαφορωτέρα τυγχάνει· ἄλλο γάρ ἐστιν, ἀτρεμούσῃ διανοίᾳ, καὶ μὴ θολωτῷ νῷ παρακαλεῖν τὸν Θεὸν, καὶ ἄλλο τὸ παρεῖναι τὸ σῶμα, καὶ τῇ διανοίᾳ ῥέμβεσθαι· καὶ πάλιν, ἄλλο ἐστὶ καιροσκοπεῖν καὶ μετὰ τὰς σωματικὰς ἀσχολίας εὐκαιρήσαντα προσεύξασθαι, καὶ ἄλλο, ὅσον δυνατὸν προθυμεῖν καὶ παραρπάζειν τὰς εὐχὰς τῶν κοσμικῶν φροντίδων, κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγοντα· ὁ Κύριος ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε, ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν· καθὼς καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἔφη, σωφρονήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς προσευχὰς, πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιῤῥίψαντες ἐπὶ τὸν Θεόν. πρῶτον δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰδὼς, ὅτι πάντα διὰ προσευχῆς ὀχυροῦται, φησὶ, μὴ μεριμνήσητε τί φάγητε, ἢ τί πίητε, ἢ τί ἐνδύσησθε, ἀλλὰ μόνον ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. τάχα δὲ καὶ εἰς μείζονα πίστιν διὰ τούτου ἡμᾶς προσκαλεῖται ὁ Κύριος· τίς γὰρ τὴν ὑπὲρ τῶν προσκαίρων μέριμναν ἀποβαλὼν, καὶ ἀνενδεὴς γενόμενος, μὴ πιστεύσει λοιπὸν αὐτῷ καὶ περὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν; ὅθεν καὶ αὐτὸς τοῦτο φανεροποιῶν ἔλεγεν· ὁ ἐν ὀλίγῳ ἄπιστος, καὶ ἐν πολλῷ ἄπιστός ἐστιν.

A vnde non solùm qui negligunt orationem, sed & qui non attendunt animum, offenduntur. Ista porrò diximus, non vt de aliis iudicemus, sed vt nostros ipsorum defectus confiteamur. Illud enim est arrogantiæ nota: hoc, humilitatis. Et superbis quidem resistit Dominus, humilibus verò dat gratiam: per quam non ad notitiam duntaxat, sed ad habitum sacræ virtutis nos etiam ducit, hoc est, indistractæ precationis: quam nullo modo vult à nobis negligi beatus Paulus, dicens, Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Vnà verò etiam B ostendit Paulus depressionem animi, his verbis, Nolite conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis vos quæ sit voluntas Dei bona, bene placens, & perfecta. Nam cùm Deus pro exiguitate fidei nostræ atque infirmitate posuerit varia præcepta, vt quisque pro sua ipsius virili & vitet pœnam & salutem consequatur: hac de causa deducit nos Apostolus ad voluntatem Dei perfectam: vt qui nolit prorsus nos in damnationem incidere. Qui sciens orationem cooperari ad omnia C mandata rectè peragenda, non desinit aliis atque aliis modis de oratione præcipere: aitque: Orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia & obsecratione. Vnde perspicimus, orationem aliam ab alia longè differre. Aliud siquidem est, pacato intellectu menteque non turbata Deum implorare: & aliud, adesse corpore, animo verò vagari. Aliud item, opportunum tempus obseruare, & post curam eorum quæ pertinent ad corpus, opportunitate D quæsita, precari: & aliud, postpositis huius mundi curis, quoad fieri potest, orationem præferre ac præripere, secundùm Apostolum inquientem, Dominus propè est. Nihil solliciti sitis: sed in omni oratione & obsecratione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Quemadmodum & beatus Petrus ait: Estote itaque prudentes, & vigilate in omnibus, omnem sollicitudinem vestram proiicientes in Deum. In primis verò Dominus, qui notat omnia E per orationem tuta esse, dicit: Ne solliciti sitis, quid manducetis, aut quid bibatis, aut quo induamini: sed tantùm quærite regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. At fortè per hoc etiam nos ad maiorem sibi fidem habendam Dominus inuitauit. Quis enim abiecta rerum temporalium sollicitudine, nullius rei factus egenus, non habeat etiam ei posthac fidem de bonis æternis? quod & ipse verbis hisce declarauit: Qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est.

1.Petri 5. 1.Thess 5. Rom.12. Ephes.6. Oratio. Philip.4. 1.Petri 5. Matth.6. Luc.16.

Sollicitudo corporis.

Nihilominus & in eo perhumaniter egit nobiscum, quia non ignorans diurnam corporis sollicitudinem vitari non posse, non amputauit curam quotidianam: sed concessa nobis hodierna sollicitudine, de crastino iubet non esse sollicitos: planè prout Deum decebat & hominem. Fieri enim nequit vt qui carnem gestamus, atque homines sumus, protsus ea negligamus, quæ sunt vitæ corporeæ necessaria. Fieri quidem potest, vt precationis & temperantiæ gratia, multa contrahantur in pauca, omnino verò prætermitti non possunt. Quocirca, quicunque vis secundùm scripturam occurrere in virum perfectum, in mensuram æratis plenitudinis Christi, non debes temerè vniuersa tei familiaris ministeria præponere, nec item citra necessitatem coarctare: neque si ex necessitate quadam & ex dispensatione diuina occurrant, prætextu orationis summouere & repellere. Sed agnoscendum est discrimen, inseruiendúmque diuinæ dispẽsationi, etiam absque alio decreto. Qui enim non ita sentit, minimè credit, iuxta scripturam mandatorum aliud alio præstantius esse, latiúsq; patere: neque, vt sentit Propheta, ad omnia mandata diuina dispensatione occurrẽtia dirigi desiderat. Cùm ergo necessaria & per diuinam dispensationem accidentia vitari nequeant, antepositâ precatione summouendæ sunt occupationes parum opportunæ: potissimùm illæ, quæ nos attrahunt ad maiorem tum rerum preciosarum, tum pecuniæ copiam habendam. Quantum enim quis illas coërcet in Domino, & superfluam illarum materiam amputat, tantum animi cogitationem ab inutilibus vagationibus coërcet: quantum verò arctat conceptum animi, tantum loci præbet orationi puræ, fidemque sinceram in Christum perspicuam efficit. At verò si quis modicã ob fidem, aliámve quandam imbecillitatem hoc facere non possit, saltem agnoscat veritatem: & pro viribus nitatur, suam accusans infantiam. Satius est enim defectus sui reddere rationem, quàm erroris, aut arrogantiæ. Cuius rei fidem tibi faciat parabola Domini, quæ vnum Pharisæum, alterum Publicanum introducit. Quapropter nos etiam precibus ac spe nitamur omnem curam secularem expellere. Quod si consequi nequimus absque vitio, defectuum certè confessionem Deo offeramus: nec tamen his ipsis operam dare cessemus. Quia satius est, delicti cuiusdã particularis reum fieri, quàm talenti planè absconditi. Atqui inter omnia studiosi precũ esse debemus. Etenim dum quisque versatur circa id quod sibi gratum & ex vsu est, debitum obsequium exolluere videtur, ignorans, se pluris facere debere quod placet Deo, quàm quæ ad rem suam faciunt. In his autem hoc difficile est discernere, mandata non semper eque eadem esse necessaria, & quæ vitari nequeant:

A ὅμως καὶ ἐν τούτῳ ἡμᾶς ἐφιλανθρωπεύσατο· εἰδὼς γὰρ ἀπαραίτητον οὖσαν τὴν ἐφήμερον τῆς σαρκὸς ἐπιμέλειαν, οὐ περιέκοψε τὴν καθημερινὴν φροντίδα, ἀλλὰ παραχωρήσας ἡμῖν τὴν σήμερον, περὶ τῆς αὔριον μὴ μεριμνᾷν παρεκελεύσατο, πάνυ θεοπρεπῶς καὶ φιλανθρώπως. καὶ γὰρ οὐκ ἔστι δυνατὸν σάρκα φοροῦντας, καὶ ἀνθρώπους τυγχάνοντας, τὰ τῆς σωματικῆς ζωῆς καθόλου παραλογίσασθαι. συστεῖλαι γὰρ τὰ πολλὰ εἰς ὀλίγα διὰ προσευχῆς καὶ ἐγκρατείας ἐνδέχεται· παντελῶς δὲ παροραθῆναι B ἀδύνατον. διόπερ ὁ βουλόμενος εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ καταντῆσαι, κατὰ τὴν γραφὴν, οὐκ ὀφείλει προχείρως πάσας τὰς διακονίας, ἢ ἐκτὸς ἀνάγκης ἐπισπᾶσθαι ὡς ἔτυχεν, οὔτε ἀπαντώσας κατ᾽ ἀνάγκην τινὰ καὶ οἰκονομίαν Θεοῦ, προφάσει προσευχῆς παρωθεῖν καὶ ἀποβάλλειν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν ἐπιγινώσκειν, καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ δουλεύειν ἀδογματίστως. ὁ γὰρ μὴ οὕτως φρονῶν, οὔτε κατὰ τὴν γραφὴν, ἐντολὴν ἐντολῆς διαφορωτέραν καὶ περιεκτικωτέραν εἶναι πιστεύει· οὔτε κατὰ τὸν προφήτην, πρὸς πάσας τὰς ἐν- C τολὰς κατορθοῦσθαι οἰκονομικῶς ἀπαντώσας βούλεται. ἀπαραιτήτων οὖν ὄντων τῶν ἀναγκαίων, καὶ οἰκονομικῶς ἀπαντώντων, παραιτεῖσθαι χρὴ τὰς ἀκαίρους ἀσχολίας, προτιμῶντας τὴν προσευχὴν, μάλιστα τὰς εἰς πολυτέλειαν καὶ πλεονεξίαν χρημάτων ἡμᾶς κατασπώσας. ὅσον γὰρ ἄν τις ἐν Κυρίῳ συστέλλει ταύτας, καὶ τὰς περισσὰς αὐτῶν ὕλας ἐκκόπτει, τοσοῦτον καὶ τὴν ἔννοιαν ἀπὸ ῥεμβασμοῦ συστέλλει· καὶ ὅσον ἂν συστέλλει τὴν ἔννοιαν, τοσοῦτον καὶ τῇ καθαρᾷ προσευχῇ δίδωσι τόπον, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν εἰλικρινῆ ἐπι- D δείκνυσιν. εἰ δέ τις δι᾽ ὀλιγοπιστίαν, ἢ ἑτέραν τινὰ ἀσθένειαν, τοῦτο ποιεῖν οὐ δύναται, κἂν τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινωσκέτω, καὶ κατὰ δύναμιν ἐπιτηδευέσθω τὴν ἑαυτοῦ νηπιότητα καταγινώσκων. κρεῖσσον γὰρ ἐλλείψεως δοῦναι λόγον, καὶ μὴ πλάνης καὶ οἰήσεως. πειθέτω σε ἡ παραβολὴ τοῦ Κυρίου, ἕνα Φαρισαῖον καὶ ἕτερον τελώνην παρεισάγουσα. διὸ καὶ ἡμεῖς πειρώμεθα πᾶσαν κοσμικὴν μέριμναν, δι᾽ εὐχῆς καὶ ἐλπίδος ἀποκρούσασθαι. μὴ δυνάμενοι δὲ ἀνελλιπῶς τοῦτο κατορθῶσαι, τῷ μὲν Θεῷ προσφέρωμεν τῶν ἐλλειμμάτων τὴν ἐξο- E μολόγησιν· τῆς δὲ περὶ τὸ αὐτὸ σπουδῆς οὐκ ἀφιστάμεθα. βέλτιον γὰρ ἐγκληθῆναι περὶ ἐλλείψεως μερικῆς, καὶ μὴ παντελοῦς ἐγκαλύψεως. ἐπὶ πᾶσι δὲ περὶ προσευχῆς ὀφείλομεν, ἐπεὶ ἕκαστος πρὸς τὴν ἠγαπημένην αὐτοῦ χρείαν ἀσχολούμενος, ὀφειλομένην διακονίαν ἐκπληροῦν δοκεῖ, ἀγνοῶν ὅτι πρὸς ἀρέσκειαν Θεοῦ μᾶλλον, ἢ αὐτοῦ τὰ πράγματα ποιεῖν ὀφείλεται. ὃ δὲ ἐπὶ τούτοις δυσδιάκριτον, ὅτι αὗται ἀναγκαῖαι καὶ ἀπαραίτητοι ἐντολαί, οὐ πάντοτε εἰσὶν αἱ αὐταί·

ἀλλ' ἑτέρα τῆς ἑτέρας ἐν ἰδίῳ καιρῷ προτιμᾶσθαι ὀφείλει· ἐπεὶ οὐ πᾶσι μὲν διακονίας πάντοτε, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ καιρῷ ἐπιτελεῖται. τῆς δὲ προσευχῆς ἀδιαλείπτως ἡμῖν ἡ λειτουργία νενομοθέτηται· τούτου χάριν τῶν ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀσχολιῶν προκρίνειν αὐτὴν ὀφείλομεν. ταύτην τὴν διαφορὰν πάντες οἱ ἀπόστολοι διδάσκοντες τὸ πλῆθος τὸ ἑλκύσαι αὐτοὺς εἰς διακονίαν βουλόμενον, ἔλεγον, οὐκ ἀρεστόν ἐστι καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις· ἐπισκέψασθε οὖν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἄνδρας μαρτυρουμένους ἑπτὰ, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης· ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν· καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους. εἰ δὲ διὰ τούτων μανθάνομεν, ὅτι τοὺς μὴ δυναμένους προσκαρτερεῖν τῇ προσευχῇ, καλὸν τὸ ἐγκεῖσθαι τῇ διακονίᾳ, ἵνα μὴ ἀμφοτέρων ἐκπέσωμεν. τοῖς δὲ δυναμένοις, χρεών ἐστι τὸ μὴ ἀμελεῖν τοῦ βελτίονος. ὁ δὲ δικανικὸς ἀκούσας ταῦτα, οὕτως ἔφη, πῶς οἱ κατὰ κόσμον σοφοὶ προσευχῆς ἀμελοῦντες οὐ καταπίπτουσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς φιλοσοφίας ἑαυτοὺς φυλάττουσιν; ὁ δὲ ἀσκητὴς στενάξας οὕτως ἔφη, καλῶς εἶπας, ὅτι οὐ πίπτουσι· πεσόντες γὰρ ἅπαξ τὸ ἐξαίσιον καὶ διπλοῦν πτῶμα, τὸ τῆς οἰήσεως καὶ ἀμελείας λέγω, οὔτε ἀναστῆναι δύνανται χωρὶς τῆς προσευχῆς, οὔτε ἔχουσι πόθεν πέσωσι. τίς γὰρ ἔτι μέριμνα τῷ διαβόλῳ παλαίειν τοῖς ἀεὶ κάτω κειμένοις, καὶ μηδέποτε ἱσταμένοις; ἕτεροι μέν εἰσιν, οἱ ποτὲ μὲν νικῶντες, ποτὲ δὲ νικώμενοι, πίπτοντες, ἐγειρόμενοι, θλίβοντες, θλιβόμενοι, πολεμοῦντες, πολεμούμενοι· καὶ ἕτεροι οἱ τῇ πρώτῃ πτώσει διὰ πολλὴν ἄγνοιαν ἐναπομείναντες, καὶ μὴ εἰδότες ὅτι πεπτώκασιν, οἷς ἐλεεινῶς ὁ προφήτης διαλέγεται· μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέψει; καὶ πάλιν, ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. μὴ βουλομένοις δὲ τὸν τῆς ἐγέρσεως κόπον ἀναδέξασθαι, καὶ τῇ προσευχῇ προσέχειν, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας θλίβεσθαι, διὰ τὴν μέλλουσαν βασιλείαν φησί, τῇ διαφθορᾷ σου, Ἰσραὴλ τίς βοηθήσει; οὐκ ἔστι τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα, οὔτε τι τῶν παρὰ θέλημα συμβαινόντων κακῶν· αὕτη ἐστὶν ἡ ἁμαρτία ἡ πρὸς θάνατον, μηδὲ ταῖς ἑτέρων προσευχαῖς ἰατρευομένη. ἰατρεύσαμεν γὰρ τὴν Βαβυλῶνα καὶ οὐκ ἰάθη· διότι αὐθαίρετος ἡ νόσος, καὶ οὐκέτι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους, τὰ παρ' ἑτέρων βοηθήματα. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀποφθέγγεται ἡ θεία γραφὴ πρὸς τοὺς ἐξευτελίζοντας τὴν προσευχὴν καὶ ἐκτὸς ἀνάγκης καὶ ἀσθενείας ὥραις καὶ καιροῖς ταύτην περιορίζοντας· τοῦ μὲν Κυρίου πάντοτε νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τοῦ δὲ ἀποστόλου ἀδιαλείπτως αὐτὴν προσφέρειν τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ νομοθετήσαντος.

ſed aliud alij ſuo tempore præferendum eſſe. Quandoquidem non ſemper omnibus, ſed certis temporibus officium exhiberi ſolet: munus autem orandi ſine intermiſſione nobis lege ſtatutum eſt, quapropter illud occupationibus neceſſariis eſt præferendum. *Orandi tempus.* Hanc ipſam differentiam Apoſtoli docentes multitudinem, quæ ipſos attrahere volebat ad miniſteria, dicebant: Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis. *Act.6.* Conſiderate ergo ex vobis viros boni teſtimonij ſeptem, quos conſtituamus ſuper hoc opus: nos verò orationi & miniſterio verbi inſtantes erimus. Et placuit ſermo coram omni multitudine. Ex his diſcimus, illos incumbere debere miniſteriis, qui in oratione perdurare nequeant, ne vtriſque deſtituantur: qui vero poſſunt, his, quod præſtantius eſt, non eſſe negligendum. Forenſis autem his auditis, hunc in modum locutus eſt: Qui fit, vt non labantur, qui neglecta peccandi ratione, more ſeculi ſapiunt, ſed ope Philoſophiæ ſeipſos conſeruant? Tum Exercitor ingemiſcens viſus eſt his verbis. Rectè dixiſti, eos non labi. Qui enim ſemel ceciderunt ingenti ac duplici caſu, arrogantiæ, inquam, & negligentiæ, nec reſurgere poſſunt abſque precibus, nec habent vnde labantur. Quæ ſiquidem cura ſupereſt his qui ſemper proſtrati iacent, & nunquam eriguntur, certandi cum diabolo? Sunt equidem alij, qui modò vincunt modò vincuntur: cadunt, & reſurgunt: affligunt, & affliguntur: impugnant, & expugnantur. Alij etiam multam ob ignorantiam in ipſo primo lapſu immorantur, ac ſe cecidiſſe neſciunt: quibuſcum non ſine commiſeratione diſputat Propheta; Nunquid qui cadit, non reſurget? & qui auertit ſe, non conuertetur? *Ierem 8.* Et iterum: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. & illuminabit te Chriſtus. *Ephes.5.* His porrò qui recuſant exſurgendi laborem ſuſcipere, in oratione perſeuerare, ac futurum ob regnum, pietatis nomine affligi, ait: Corruptioni tuæ, Iſraël, quis opem feret? *Eſai.1.* Non eſt vulnus, non eſt cicatrix, non eſt plaga tumens, nec quicquam aduerſorum quę præter voluntatem euenire ſolent. Iſtud eſt peccatum ad mortem, quod ne aliorum quidem precibus ſanatur. Medicamentum applicuimus Babyloni & non eſt ſanata: quia ſpontaneus erat morbus. *Ierem.51.* Non iam malagma, non oleum, non ligatura, aut quæ ab aliis afferuntur adminicula adhiberi poſſunt. His ac ſimilibus verbis ſcriptura diuina alloquitur eos qui eleuant orationem, & citra neceſſitatem aut infirmitatem horis & opportunitate circunſcribunt eam, cùm Dominus quidem ſemper, noctu diúque; Apoſtolus verò ſine intermiſſione ipſam offerri debere Deo omnipotenti ſanciuerit.

En quo pacto vetus etiam testamentum abscindit eum, qui sibi ipsi confidit, & de sapientia sua effertur, inquiens; Sta fidens in Dominum in toto corde tuo; & ne innitaris prudentiæ tuæ. Non sunt hæc nuda verba, vt quidam arbitrati sunt; qui propterea libros compararunt, & agnita scriptorum vi, nihil eorum opere complentes, supra modum intumescunt de nuda intelligentia: & disputationibus ac quæstionibus seipsos inuoluentes, apud imperitos laudem consequuntur: qui tamen studium atque diligentiam non attingentes, cùm nullam operandi mentionem faciant, atrociorem à Deo & studiosis piisque viris referunt condemnationem. Itaque dum introductoria scripturarum notitia vtuntur, non ad opus aliquod, sed ad ostentationem, gratia per Spiritum sanctum operante priuati sunt. Hi sunt, qui gloriantur in facie, & non in corde. Quare qui expertes sunt operis, huic manum admoueant. Nam quæ commemorat scriptura, non vt intelligamus duntaxat inuenta sunt, sed vt illa exequamur. Sumamus igitur initium ab opere, & ita deinceps promouentes, inueniemus non solùm spem in Deum, sed etiam firmam fidem, dilectionem non simulatam, malorum obliuionem, fraternum amorem, temperantiam, patientiam, internam cognitionem, liberationem à tentationibus, charismatum dona, confessionem à corde manantem, & copiosas ex oratione lacrymas fidelibus innasci. Nec ista modò, sed etiam afflictionum obuenientium tolerantiam, remissionem proximo sincerè factam, legis spiritalis notitiam, iustitiæ diuinæ adeptionem, aduentum sancti Spiritus, Thesaurorum spiritualium largitionem, omnia denique quæcunque promisit Deus se præstiturum fidelibus hominibus tum hîc tum in futuro seculo. Et vt in summa dicam, non potest anima repræsentare imaginem Dei, nisi per gratiam diuinam ac fidem ex animo perseueret homo in summa humilitate, & oratione non hæsitante. Qua igitur ratione qui hisce tantis bonis per ignorantiam & orationis neglectum sunt destituti, aiunt, Non cecidimus, sibique ipsis sapientiam ascribunt? Nisi verò proprium interitum agnoscant, miseri sunt ob casum, & ob imperitiam miseri: hoc duntaxat facientes lucri, quòd nos copiosiùs instruunt ad maiorem fidem habendam scripturæ, quæ dicit, Sapientiam huius mundi stultitiam esse apud Deum: quæ autem ex Deo est, desursum est, descendens à patre luminum, cuius indicium est humilitas. Qui ergo placere volunt hominibus, pro diuina sapientia nacti sunt humanam: de qua inflati & gloriantes, deceperunt plures è simplicioribus: dum suaserunt illis vt philosopharentur non circa studia pietatis & orationis,

Prou. 3.

Caute lege, nā homo in peccato mortali, verè & propriè retinet imaginē Dei quoad substātiam, vt sic dicamus, nempe quoad intellectum & voluntatē, tametsi nō quoad similitudinem sublimiorem, hoc est participationem gratiæ & sanctitatis, & bonorum supernaturalium. Vide Sixtu lib. 5. Bibliot. annot. 31. & 49.

1. Cor 3.

ἰδοὺ καὶ ἡ παλαιὰ διαθήκη πῶς διακόπτει τὸν πεποιθότα ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ ἐπὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ ἐπαιρόμενον, λέγουσα, ἴσθι πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου· ἐπὶ δὲ σῇ σοφίᾳ μὴ ἐπαίρου. Ταῦτα δὲ οὐκ εἰσὶ ψιλὰ ῥήματα, καθὼς τισὶν ἔδοξε, καὶ διὰ τοῦτο βίβλους ἐκτήσαντο, καὶ γνόντες τὴν τῶν γεγραμμένων δύναμιν, μηδὲν τούτων ἐργασάμενοι, ὑπερφυσῶνται ψιλοῖς τοῖς νοήμασι, καὶ διὰ λόγων καὶ ζητημάτων συνιστῶντες ἑαυτούς, μέγαν παρὰ τοῖς σοφίας ἀπείροις φέρουσιν ἔπαινον, τῆς φιλοπονίας μὴ ἁψάμενοι, μηδὲ τοῦ ἔργου μνησθέντες, πολλὴν παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν φιλοπόνων καὶ εὐσεβῶν ἀνδρῶν ἀποφέρονται τὴν κατάγνωσιν. διότι τῇ εἰσαγωγικῇ γνώσει τῶν γραφῶν οὐ πρὸς ἔργον, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν ἀποχρησάμενοι, τῆς κατ' ἐνέργειαν πνεύματος ἁγίου ἀπεστερήθησαν χάριτος. οὗτοί εἰσιν οἱ ἐν προσώπῳ καυχώμενοι, καὶ οὐ καρδίᾳ. ὅθεν οἱ τοῦ ἔργου ἄπειροι ὀφείλουσιν αὐτοῦ ἅψασθαι· τὰ γὰρ παρὰ τῆς γραφῆς εἰρημένα, οὐχ ἵνα νοήσωμεν μόνον, ἀλλ' ὅπως αὐτὰ καὶ ποιήσωμεν, εἴρηνται. ἀρξώμεθα οὖν τοῦ ἔργου· οὕτως οὖν ἀκολούθως προκόπτοντες εὑρήσομεν ὅτι οὐ μόνον εἰς Θεὸν ἐλπίς, ἀλλὰ καὶ βεβαία πίστις, καὶ ἀνυπόκριτος ἀγάπη, καὶ ἀμνησικακία, καὶ φιλαδελφία, καὶ ἐγκράτεια, καὶ ὑπομονή, καὶ γνῶσις ἐσωτέρα, καὶ πειρασμῶν λύτρωσις, καὶ χαρισμάτων δωρήματα, καὶ ἐξομολόγησις καρδιακή, καὶ δάκρυον ἐκτενές, διὰ προσευχῆς τοῖς πιστοῖς ἐγγίζει. οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπερχομένων θλίψεων ὑπομονή, καὶ εἰλικρινὴς τοῦ πλησίον ἄφεσις, καὶ νόμου πνευματικοῦ ἐπίγνωσις, καὶ δικαιοσύνης Θεοῦ εὕρεσις, καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησις, καὶ θησαυρῶν πνευματικῶν δόσις, καὶ πάντα ὅσα ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς παρέχειν τοῖς πιστοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὧδε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. καὶ ἁπαξαπλῶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀναφανῆναι τὴν ψυχὴν ἀδύνατον, εἰ μὴ διὰ χάριτος Θεοῦ καὶ πίστεως, ἀνθρώπου μετὰ πολλῆς ταπεινοφροσύνης καὶ ἀμετεωρίστου προσευχῆς τῇ καρδίᾳ παραμένοντος. πῶς οὖν οἱ τοιούτων καὶ τοσούτων ἀγαθῶν δι' ἄγνοιαν καὶ προσευχῆς ἀμέλειαν ἀπεστερημένοι λέγουσιν, οὐ πεπτώκαμεν; καὶ σοφίαν ἑαυτοῖς ἐπιγράφουσιν, οἱ μηδὲ τὴν ἰδίαν καταβολὴν ἐπιστάμενοι, ἐλεεινοὶ τῆς πτώσεως, ἐλεεινοὶ τῆς ἀπειρίας, τοῦτο μόνον κερδαίνοντες, ὅτι ἡμᾶς πλέον πιστεύειν τῇ γραφῇ παρασκευάζουσι, λεγούσῃ, τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου μωρίαν εἶναι παρὰ τῷ Θεῷ· ἡ δὲ ἐκ Θεοῦ, ἄνωθέν ἐστι κατερχομένη παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, ἧς τεκμήριόν ἐστιν ἡ ταπεινοφροσύνη. οἱ οὖν ἀνθρώποις ἀρέσκειν βουλόμενοι ἀντὶ τῆς θείας τὴν ἀνθρωπίνην ἐδέξαντο, καὶ ἐν ταύτῃ φυσιούμενοι καὶ ἐγκαυχώμενοι, πολλοὺς τῶν ἁπλουστέρων ἠπάτησαν, πείσαντες οὐκ ἐν πόνοις εὐσεβείας καὶ προσευχῆς,

ἀλλ' ἐν πειθοῖ ἀνθρωπίνης σοφίας, καὶ λόγοις φιλοσοφεῖ· ἣν καὶ ὁ ἀπόστολος συνεχῶς μέμφεται, καὶ κένωσιν τοῦ σταυροῦ ὀνομάζει. Φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ, Οὐκ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν, τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενούμενα ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. εἰ οὖν ὁ Θεὸς οὐκ ἐν ῥήμασιν Ἑλληνικῆς σοφίας, ἀλλ' ἐν ποιήμασι προσευχῆς καὶ ταπεινοφροσύνης εὐδοκεῖ, καθὼς καὶ ἀποδέδεικται, τί ματαιοφρονοῦσι, καὶ τὸν πρῶτον τρόπον τῆς θεοσεβείας ὡς δυσκατόρθωτον καταλιπόντες, οὐδὲ τῷ δευτέρῳ, ἢ κἂν τῷ τρίτῳ σώζεσθαι βουλόμενοι, καὶ τοὺς ἁπλουστέρους ἐξαπατῶσιν; τοῦ δὲ σχολαστικοῦ βουλομένου μαθεῖν, τίνες εἰσὶ τῆς θεοσεβείας τρόποι, ὁ ἀσκητὴς ἀπεκρίνατο, ὁ πρῶτός ἐστι, τὸ μὴ ἁμαρτάνειν· ὁ δεύτερος, τῷ ἁμαρτήσαντι ὑπομένειν τὰ ἐπερχόμενα θλιβερά· ὁ δὲ τρίτος τρόπος, τὸν μὴ ὑπομένοντα πενθεῖν ἐν τοῖς ὑπομονῆς ἐλλείμμασι, καθότι ἃ δὲ μὴ διορθωθέντα διὰ τῶν προσφυῶν συμβάσεων, ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν τὴν ἐκ δίκης ἡμῖν κρίσιν ἀπάγουσιν· εἰ μή τι οὖν πενθοῦντας ἡμᾶς καὶ τεταπεινωμένους ἰδὼν ὁ Θεὸς, ὡς οἶδε, τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι καὶ θείᾳ χάριτι ἐξαλείψῃ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. εἰ δὲ ἐπὶ τῇ τῶν προειρημένων ἀμελείᾳ τὸ πένθος καὶ τὴν ταπείνωσιν καταλιπόντες, ἔτι ἑαυτοὺς καὶ λόγοις κοσμικῆς σοφίας ἀρεσκόμεθα, ὅπως καὶ ἐν τούτοις τῶν ἁπλουστέρων κατεπαιρώμεθα, πῶς ἐλεηθῶμεν λοιπὸν ἐναντία τοῦ ἐλέους ποιοῦντες; ὦ πῶς πιθανόν ἐστι τὸ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας πάθος καὶ δυσεύρετον, καθότι καὶ τῶν φρονίμων κατακρατεῖ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων παθῶν αἱ ἐργασίαι τοῖς μετόχοις αὐτῶν εὔδηλοί εἰσιν, ὅθεν καὶ ταπεινοφρονεῖν τοὺς κεκρατημένους παρασκευάζουσιν. ἡ δὲ ἀνθρωπαρέσκεια ῥήμασί τε καὶ σχήμασιν εὐσεβείας ἐπικρύπτεται, ὡς μηδὲ τὰς παρεκτροπὰς αὐτῆς, τοὺς δελεαζομένους ἐπιγνῶναι ῥᾳδίως. ἐπηρώτησεν ὁ κοσμικὸς, ποῖαί εἰσιν αἱ ἐξ ἀνθρωπαρεσκείας παρεκτροπαί; μᾶλλον δὲ περὶ τούτων μαθεῖν βούλομαι, τί ἐστιν ἀνθρωπαρέσκεια· ὁρῶ γάρ σε οὐ φύσεως ἀκόλουθα λέγειν τοῖς χρηματιζομένοις ἑπόμενον, ἀλλ' ἀμαθίας αἰτίαν τῶν πάντων καταστοχαζόμενον, καὶ ἀσυναρτήτοις μαρτυρίαις ψέγοντα τὰ ὠφέλιμα· διὰ τοῦτό μοι τῆς προσωνυμίας, πρῶτον εἰπὲ τὴν οἰκειότητα, καὶ οὕτως πιστεύομέν σοι, ὅτι καὶ τὴν γενικωτάτην αὐτῆς βλάβην κατείληφας· ὁ δὲ ἀσκητὴς ἔφη, ἀνθρωπαρέσκειά ἐστιν, ὡς δοκῶ, τὸ τοῖς ἀνθρώποις ἀρέσκειν. ταύτην εἶναι οἶδα τοῦ χρηματισμοῦ τὴν οἰκειότητα. ὁ δὲ δικανικὸς,

A sed in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis: de qua continenter queritur Apostolus, euacuationem crucis appellans. Inquit enim Epistola ad Corinthios: Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi: vt non euacuetur crux Christi. Et iterum: Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Cùm ergo, vt demonstratum est, non sint grata Deo Græ- B canicæ sapientiæ verba, sed potius orationis & humilitatis studia: quid inanitet sapiunt, & derelicta prima colendi Dei ratione, quasi à recto aberret, non per secundam, neque per tertiam seruari volunt: & ita circunueniunt simpliciores? Tum Scholastico scire cupienti, quinam essent colendi Dei modi; respondit Exercitor: Primus est, non peccare; Secundus, cùm quis peccauerit, quæ illi accidunt aduersa vt toleret; Tertius, si non ferat æquo animo, vt lugeat patientiæ defectiones: propterea quòd hîc non emen- C datæ per ea quæ adnata sunt accidentia, necessariò posthac orientem inde nobis infligunt condemnationem, nisi fortè nos Deus, vbi conspexerit lugentes & humiliatos, omnipotenti (vt inquit) bonitate sua, & gratia diuina deleat peccata nostra. Sin ad eorum quæ diximus, neglectum, accedat luctus & humilitatis omissio, & insuper ipsi nobis placeamus de humanæ sapientiæ verbis, ita vt de illis extollamur aduersus simpliciores: quo pacto posthac misericordiam consequemur, qui contraria misericordiæ perpetramus? ô, qua ratione probabile fiet, D quanta cum difficultate reperiatur humanæ complacentiæ affectus: quæ vel ipsorum sapientum animos tenet? Reliquarum enim perturbationum operationes perspicuæ sunt his qui earum sunt participes: ob idque præparant ad humilitatem, quos occupauerint: humana verò complacentia adeò tegitur verbis & habito religionis, vt qui ea sunt inescati, diuerticula illius facilè perspicere non possint. Percontatus est Sæcularis: Quænam sunt humanæ complacentiæ diuerticula? Imò verò antea discere E malo, quid est humana complacentia, quoniam animaduerto te, secutum eos qui venantur lucra, non dicere consentanea naturæ: sed omnes de culpa imperitiæ suspectos habere, & quæ sunt vtilia ineptis argumentis improbare. Idcirco edissere mihi primùm proprietatem denominationis huius: & ita credemus, te maximè generalia eius incommoda complexum esse. Tum Exercitor ait: Complacentia humana est, vt arbitror, hominibus placere, hanc scio captando quæstui esse proprietatem. Forensis autem

1. Cor. 1.

Ibidem.

Modi diuini cultus.

A admiratus quod dictum est, tanquam magnum quiddam, inquit; Equidem ad naturam aptè dixisti; Cur ergo, vir religiosissime, iniustè vituperas quod iustum est? Existimásne æquum esse, cuique concedi suorum operum approbationem; an aliis potiùs honesti iudicium esse permittendum, quàm sibipsi? Ego verò non placere hominibus, & non laudari à proximo, assero planè non esse virtutem appellandam, quod quidem audiui scripturam dicentem; Laudet te proximus, & non os tuum; aliena, & non tua labia. Et rursum, Vnusquisque vestrûm proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Et iterum; Sine offensione estote Iudæis & gentibus & Ecclesiæ Dei. Quis autem, nisi placeat hominibus, potest esse sine offensione? Cur ergo tam profunda disputatione complacentiam humanam reprehendis? Si, vt sententia tua est, recipiantur qui non placent, peropportunè posthac laudare potes latrones, homicidas, raptores, & insidiatores. Nemini siquidem hominum placent. Cæterùm ne mireris, quòd hactenus, dum habuisti sermonem præcedentem, tacuimus: quia non vt nescientes scripturas, aut quod iustum est, ignorantes, hoc fecimus: sed quòd priùs sermonem vestrum audire cuperemus. Nouimus autem condonare his, qui sermocinando falluntur, dummodo non proficiscatur hoc à voluntate quæ causa sit imperitiæ, & probatis denominationibus vitium ascribat: quod quidem tibi, vir religiosissime, præter opinionem accidit: volebas enim, vt arbitror, explicare quid esset αὐταρέσκεια, hoc est, sui cõplacentia. Cùm igitur tibi nõ ab ignauia, sed ab imperitia acciderit, æquum fuerit, explicata denominatione, etiã causas veluti falsas silentio prætermitti, quas tam futiles & inuentu difficiles existimasti, vt vel sapientum animos impediant. Exercitor autem, vt cognouit illum in argumentis manifestè excandescere, ac de his quæ dicenda erant, conqueri, modicùm obstupuit, ita vt cuncti auditores coniicerent, illum velut syllogismis confossum, congressiones esse relicturum. Sed is aperto ore dicere cœpit: Quoniam non animo vincendi deuenimus ad has disputationes, sed vt fructum aliquem consequamur: tu verò hactenus silentio vsus es, non quòd ignorares, dixisti, quid iustius sit, sed quòd priùs explanationem nostram audire expeteres: hac de causa magnitudinem tuam admirandam obsecramus, vt pollicitationi finem imponas, ac demonstres, scripturam diuinam (quam vniuersam cùm probè calleat, improbè hactenus subticuisti) non ex sua persona & ipsa specie reprehendere complacentiam humanam, sed sub alterius nomine. Ita enim fiet, vt te narrante, quæ sunt scripturæ, non ob ea solùm quæ dicta sunt, adducamur ad credendum:

Prou.27. Rom.15. 1.Cor.10.

A ὡς μέγα τι θαυμάσας τὸ ῥῆμα, φησι, πάνυ προσφυῶς εἴρηκας· τί οὖν ὦ εὐλαβέστατε ψέγεις ἀδίκως τὸ δίκαιον; ἢ οὐ φαίνεταί σοι δίκαιον εἶναι τὸ ἑκάστῳ τῶν οἰκείων ἔργων τὴν δοκιμασίαν ἑαυτῷ ἀποδιδόναι, ἀλλ᾽ ἑτέροις τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ἐπιτρέπειν μᾶλλον ἢ ἑαυτοῖς; ἐγὼ δέ φημι μήτε ὅλως ἀρετὴν ὀνομάζεσθαι, τὸ μὴ ἀρέσκειν ἀνθρώποις, μήτε παρὰ τοῦ πέλας ἔχειν τὸν ἔπαινον· ὅπερ καὶ τῆς γραφῆς ἤκουσα λεγούσης, ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἀλλότρια, καὶ μὴ τὰ σὰ χείλη· καὶ πάλιν· ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν· καὶ πάλιν, ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. πῶς δὲ δύναται μὴ ἀρέσκων τοῖς ἀνθρώποις, ἀπρόσκοπος εἶναι; τί οὖν τοσούτοις βάθεσι τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν μεμφόμενος; εἰ δὲ τοὺς κατά σε μὴ ἀρέσκοντας ἀποδέχεσθαι, καιρός σοι λοιπὸν τοὺς λῃστάς, καὶ φονεῖς, καὶ ἅρπαγας, καὶ ἐπιβούλους ἐπαινεῖν, ἐπεὶ οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων ἀρέσκουσιν. εἰ δὲ ἐν τοῖς εἰρημένοις παρὰ σοῦ, ἡμεῖς μέχρι νῦν σεσιωπήκαμεν, μὴ θαυμάσῃς· οὐ γὰρ ὡς μὴ ἐπιστάμενοι τὰς γραφάς, οὐδὲ ὡς ἀγνοοῦντες τὸ δίκαιον, ἀλλὰ βουλόμενοι πρότερον ἐπακοῦσαι τῶν ὑμετέρων λόγων· οἴδαμεν δὲ καὶ συγγνώμην ἀποδιδόναι τοῖς ἐν λόγῳ σφαλλομένοις, ὅταν μὴ θελήματι ἀπαιδευσίας αἴτια τοῦτο ποιῶσι, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς προσηγορίαις κακίαν ἐπιγράφωσιν· ὅπερ καὶ σὺ παρὰ γνώμην πέπονθας ὦ εὐλαβέστατε· βουλόμενος γάρ, ὡς οἶμαι, φανεροποιῆσαι τὴν αὐταρέσκειαν. ἐπεὶ οὖν σοι οὐκ ἀπὸ ἀμελείας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀμαθίας προσελήλυθε, δίκαιον ἂν εἴη τῆς προσωνυμίας φανερωθείσης, καὶ τὰς αἰτίας ὡς ψευδεῖς παρασιωπηθῆναι, ἃς τοσοῦτον φαύλας καὶ δυσευρέτους ἔδοξας εἶναι, ὡς καὶ τῶν φρονίμων κατακρατεῖν. ὁ δὲ ἀσκητὴς ἐπιγνοὺς ὅτι φανερῶς πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀγανακτεῖ, καὶ τὰ ῥηθησόμενα παραιτεῖται, ἀπεσιώπησε μικρόν, ὡς εἰκάσαι πάντας τοὺς ἀκούοντας, ὅτι τοῖς συλλογισμοῖς καταπλαγείς, τὰς συστάσεις καταλείψει. ἀνοίξας δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ ἔφη, ἐπεὶ οὐ νικῆσαι, ἀλλ᾽ ὠφεληθῆναι προθέμενοι, ἐπὶ ταύτας ἤκομεν τὰς λέξεις· αὐτὸς δὲ ἄχρι τοῦ νῦν παρεσιώπησας, οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὸ δικαιότερον, ἔφης, ἀλλὰ πρότερον τὴν παρ᾽ ἡμῶν ἀκοῦσαι διήγησιν βουλόμενος· τούτου χάριν παρεκαλοῦμεν τὴν θαυμασιότητά σου τέλος δοῦναι τῷ ἐπαγγέλματι, καὶ διδάξαι, ὡς οὐκ αὐτοπροσώπως, ἀλλ᾽ ἑτεροπροσώπως μέμφεται τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν ἡ θεία γραφή, (ἣν πᾶσαν καλῶς ἐπιστάμενος, οὐ καλῶς ἄχρι νῦν παρεσιώπησας) οὕτω γὰρ τὰ τῆς γραφῆς, σοῦ λέγοντος, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς προειρημένοις πεισθῶμεν,

sed etiam

ἀλλὰ καὶ πολλοῖς διηγήμασιν ἀνεξόμεθά σε δικαιότερα λέγοντος, εἰ καὶ ἀπὸ ἰδιωτείας ὡς ἔφης, τὰ ὀνόματα διαλλάξαντες, ἀρετὴν ἀντὶ πάθους ἡτοιμάσαμεν. ὁ δὲ βιωτικὸς ταῦτα ἀκούσας, ἀπεκρίνατο, οὐκ εἶπον, ὅτι πᾶσαν γραφὴν ἐπίσταμαι, ἀλλ᾽ ἀπὸ μέρους. οὐκοῦν μὴ εἰς τὸ λέγειν με προσκαλοῦ, ἀλλ᾽ ἐναρξάμενος, εἰ μέν ἀπορεῖς τῶν συζητήσεων, σιώπα, καὶ παρ᾽ ἡμῶν συγγνώμην ἕξεις· εἰ δὲ πάρεστί σοι δεῖξαι κατ᾽ ἐπιγινωσκομένων ὀνόμασι τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν, λέγε· καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀνάγκης κἂν μὴ θέλωμεν τὴν ἀλήθειαν ὁμολογήσομεν. ὁ δὲ ἀσκητὴς ἔφη, ἐχέτω ταῦτα οὕτως· τὰς δὲ ἀδίκους παρ᾽ ἐσοῦ μέμψεις ποῦ θήσομεν; ὁ δὲ δικανικὸς λέγει, εἰς τὸν τῆς μακροθυμίας νόμον, ὃν ἡμᾶς προεδίδαξας. ὁ δὲ γέρων πρὸς αὐτὸν, ἐπαινῶ σε τῆς σοφίας, ἵνα μὴ λέγω τῆς πανουργίας, καθότι ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ συμπάθειαν προήγαγες, διὰ τῆς παρέχειν ἐπαγγελίας τὸ λαβεῖν προσκεψάμενος· ὅμως ταῦτα καταλιπόντες, τοῦ προκειμένου ἐχώμεθα. ἄκουε οὖν τῆς γραφῆς προσφερούσης τὰς κατὰ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας μέμψεις· πρῶτον τοῦ προφήτου λέγοντος, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὀστᾶ ἀνθρωπαρέσκων· κατῃσχύνθησαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξουδένωσεν αὐτούς. καὶ ὁ ἀπόστολος, μὴ κατ᾽ ὀφθαλμοδουλείαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι· καὶ πάλιν, εἰ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν· καὶ ἔτι, εἰ ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην· καὶ πολλὰ ἕτερα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἀναλεξάμενος εὑρήσεις. ὁ δὲ κοσμικὸς ἔφη, τί οὖν ὅτι καὶ ἃ εἶπον γέγραπται, ἆρα ἡ γραφὴ ἀσύμφωνος ἑαυτῇ; ὁ ἀσκητὴς ἔφη, οὐκ ἔστιν ἑαυτῇ ἀσύμφωνος, ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἀμβλυωποῦμεν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν. ἐπεὶ γὰρ οὐ πάντες ἀσεβεῖς ἄνθρωποι, οὐδὲ πάντες εὐσεβεῖς τυγχάνομεν· τούτου χάριν οὐ πᾶσιν ἀρέσκειν ὀφείλομεν, πλὴν τοῖς ἀγαθοῖς. ὁμοίως δὲ οὐ πᾶσι μὴ ἀρέσκειν ὀφείλομεν, πλὴν τοῖς πονηροῖς. διὸ καὶ ὁ κύριος τοῦτο φανεροποιῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησὶν, οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι. οὐ μόνον δὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσι καλοῖς ἀνθρωπαρεσκεῖν ἡμᾶς κωλύει, ὅταν μὴ δι᾽ ἔλεγχον καὶ μίμησιν, ἀλλὰ δι᾽ ἔπαινον καὶ ἵνα ἀντίδοσιν ἐπιδείκνυωμεν τὰ καλὰ τοῖς ἀνθρώποις. καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ ἀνταποδόσεως ἕνεκεν σωματικῆς ἀρέσκειν τοῖς ἀνθρώποις βούλεται, οὐδὲ χάρισμα πνευματικὸν παρὰ Θεοῦ λαμβάνει, οὐδὲ τυγχάνει τῆς ἐκεῖ ἀνταποδόσεως, ἀπέχων τὸν μισθὸν αὐτοῦ, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐφανέρωσεν, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις· καὶ περὶ προσευχῆς, καὶ περὶ νηστείας, καὶ ἐλεημοσύνης ἐντελλόμενος κρύπτειν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων παρήγγελλεν. ὁ δὲ σχολαστικὸς, ἔτι λαλουμένων τῶν ῥημάτων, εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἱκανῶς ἔχει, περὶ τούτου πεπληροφόρημαι· λείπεταί σοι μὴ ἐν αἰνίγματι, μηδὲ ἐν εἰκασμῷ, ἀλλὰ φανερῶς εἰπεῖν, τίνες εἰσὶν αἱ τῆς κακίας παρεκτροπαὶ, ἵνα γνῶμεν ἀκριβῶς, εἰ εἰσὶ καθὼς εἴρηκας,

A ſed etiam in rebus permultis exponendis, te iuſtiora dicentem libenter feramus: licet ex ſimplicitate & imperitia, vt dixiſti, permutatis nominibus, perturbationis loco virtutem propoſuerimus. Sæcularis autem, his auditis reſpondit; Nequaquam dixi me ſcire ſcripturam omnem, ſed aliqua ex parte. Tutè igitur ne me prouoces ad dicendum: ſed vbi incœperis, ſi de aliqua fortè diſputatione dubites, tace: & à nobis veniam conſequere. Sin potes demõſtrare nominatim, prout noſti, complacentiam humanam dicito: & neceſſariò nos, vel inuiti, fatebimur veritatem. Tum E- B xercitor inquit; Iſthæc ita ſe habeant, Reprehenſiones autem tuas iniuſtas quo in loco ponemus? Sub legem, inquit Forenſis, longanimitatis, quam nos antea docuiſti. Senex porrò ſic reſpondit; Laudo te ſapientiæ nomine, ne dicam calliditatis, quòd ignorationi compaſſionem induxiſti, dum ex præſtandi promiſſione accepturum te præuides. Cæterùm, his prætermiſſis, reuertamur ad inſtitutum. Audi igitur ſcripturam ſuas enuntiantem querelas aduersùs humanã cõplacentiã, & in primis Prophetam dicentem: Quoniam *Pſalm. 52.* C Deus diſſipauit oſſa eorũ qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniã Deus ſpreuit eos. Et Apoſtolus: Nõ ad oculum ſeruiẽtes, quaſi *Epheſ. 6.* hominibus placentes, Et rurſum: An quæro *Galat. 1.* hominibus placere? Et rurſũ, Si adhuc homi- *Ibidem.* nibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et multa alia decerpens è ſcriptura diuina reperies. Tũ Sæcularis: Quid ergo, inquit, cùm ea quoque ſcripta ſint, quæ dixi, num ſcriptura à ſeipſa diſſonat? Ait Exercitor: Minimè diſſonat à ſeipſa: ſed nos cæcutimus in demonſtratione veritatis. Cùm enim non omnes homines ſint impij, neque omnes pij ſimus, D hanc ob rem non omnibus placere debemus, verùm bonis: itidem non omnibus diſplicere debemus, ſed malis. Quò fit vt apertè Dominus dicat in Euangelio: Væ cùm benedixe- *Luc. 6.* rint vobis omnes homines. Neque verò in his duntaxat, ſed etiam in his quæ præ ſe ferunt ſpeciem boni, placere nos vetat hominibus: quando non emendationis aut imitationis gratia, ſed ſtudio laudis aut remunerationis oſtẽtamus hominibus quæ ſunt recta. Et meritò. Nã ſi retributionis corporeæ cauſa velit quiſpiam hominibus placere, chariſma ſpiritale non recipit à Deo, neque repoſitas illic E conſequitur remunerationes, cùm recipiat mercedem ſuam, vti Dominus etiam declarauit in Euangelijs, non ſemel, ſed ſępius: necnon in dãdis orationis, ieiunij, & eleemoſynę præceptis, denuntiat vt illa occultentur hominibus. Scholaſticus autem, dum hæc proferrentur adhuc verbo, intenſa voce dixit, Sufficit, hanc rem compertiſſimam habeo. Supereſt tibi, vt non ſub ænigmate aut coniectura, ſed clarè dicas, quæ ſint diuerticula nequitiæ, vt exactè ſciamus, an ſint, vt dixiſti,

tenebris obducta & inuentu difficilia, vt possint, cùm occurrunt, etiam prudentes occupare. Dixit Exercitor; Audi attentè, & recitabo tibi nominatim: ipse verò insistas, si non reperias cuncta illa per omnia hæc affectui ipsi valde connexa. Primum igitur & mater horum diuerticulorum est infidelitas: quam postea, velut fœtus, sequuntur inuidia, odium, æmulatio, dolus, contentio, hypocrisis, personarum acceptio, obsequium oculis exhibitum, detractio, mendacium, religionis species & imago, non veritatis, & quæcunque similes obscuræ & caliginosæ perturbationes. Et quod peius est omnibus, orationis artificio nonnulli cumulant ista velut bona, & sub ea latentia tegunt incommoda. Quòd si placet, eorum versutiam speciatim explicabo. Callidus, & qui placet hominibus, dùm vni consulit, alteri insidiatur: si laudat alium, alium vituperat: cùm admonet proximum, seipsum stabilit: patrocinatur in iudicio, non vt quod iustum est iudicet, sed vt de inimicis sumat vltionem: blãdè reprehendit, donec contumeliosè exceperit suum ipsius inimicum, suppresso nomine calumniatur, vt suam detractionem occultet: iureiurando adigit pauperes profiteri quibus indigeant, tanquam elargiturus quippiam: cúmque declarauerint, diffamat eos, vt efflagitatores: gloriatur apud imperitos, & apud doctos submissa voce loquitur, vt qui venetur ab vtrisque laudem: ægrè fert dum celebrantur encomiis, qui dant operam virtuti; aliáque narratione interiecta contrahit encomium: magnates, cùm absunt, deprimit, præsentes autem in faciem extollit: subsannat humiles, & magistros reprehendendi gratia curiosè obseruat: simplices probro afficit, vt seipsum sapiẽtem ostendat: virtutes omnium cauillatur, & vitia tenet memoriâ. Et, vt semel dicam, captet occasiones, inseruit personis, quò probatum reddat valde multiplicem humanæ complacentiæ effectum: sua ipsius vitia celare nititur, alienorũ interrogatione. At verè monachi non sunt eiusmodi, imò cõtra aliorum vitia compatiendo dissimulant, sua verò declarant Deo, ideóque apud ignaros homines parui fiunt: quia non tam student hominibus placere, quàm Deo: in hoc quidem rectè placentes, illo verò seipsos condemnantes: vtroque tamen nomine accepturi remunerationem à Domino, dicente: Qui se exaltat, humiliabitur. Scholasticus autem argumentis fatigatus ait: Ego tum animi tui sensa, ô Exercitor, tum astutiam tuam demiror: de qua cùm obscurè ipse alios accuses, hac tamen ipse teneris. Destitutus siquidem liberalibus disciplinis, redactus es in eam quæ secundùm Deum est stultitiam, asserens illam maximam & Deo gratam esse sapientiam: cui precationem & labores pro pietate susceptos adiunxisti,

Infidelitas & eius fœtus.

Callidi hominis improbitas.

Veri monachi quales sint.

Luc 14.

A συσκιώτερα καὶ δυσεύρετα, ὡς δύνασθαι αὐτὰ καὶ τοὺς φρονίμους καταλαμβάνειν. ὁ δὲ ἀσκητὴς ἔφη, ἄκουε συνετῶς, καὶ ἀπαριθμήσω σοι ὀνομαστί· αὐτὸς δ' ἐπίστησον, εἰ μὴ αὐτὸς εὕρῃς πάσας ταύτας ἐν πᾶσι ἐκείνοις τοῖς πάθει οἰκειωμένας. πρῶτη καὶ μήτηρ ἐστὶ τῶν παρεκβάσεων ἡ ἀπιστία. ταύτῃ δὲ λοιπὸν ὡς τέκνα ἐπακολουθοῦσι, φθόνος, μῖσος, ζῆλος, δόλος, ἔρις, ὑπόκρισις, προσωποληψία, ὀφθαλμοδουλεία, καταλαλιά, ψεῦδος, εὐσεβείας πρόσχημα, οὐκ ἀληθείας, καὶ ὅσα τοιαῦτα δυσφανῆ καὶ σκο-
B τεινὰ πάθη. τὸ δὲ πάντων φαυλότερον, ὅτι τινὲς διὰ τῆς τοῦ λόγου σοφίας συνιστῶσιν αὐτὰ ὡς καλὰ, καὶ τὴν αὐτῶν βλάβην ἐπικαλύπτουσιν. εἰ δὲ βούλει, καὶ τὴν πανουργίαν αὐτῶν μερικῶς φανεροποιήσω. ὁ πανοῦργος ἀνθρωπάρεσκος, ἑτέρῳ συμβουλεύων, ἑτέρῳ ἐπιβουλεύει· ἄλλον ἐπαινῶν, ἄλλον ψέγει· νουθετῶν τὸν πλησίον, ἑαυτὸν συνίστησιν· εἰς δίκην συνηγορεῖ, οὐχ ἵνα τὸ δίκαιον κρίνῃ, ἀλλ' ἵνα τὸν ἐχθρὸν ἀμύνηται· μετὰ κολακείας ἐλέγχει, ἕως οὗ ὀνειδίζων παραλάβῃ τὸν ἑαυτοῦ ἐχθρόν· ἀνωνύμως διαβάλλει, ἵνα τὴν ἑαυτοῦ καταλαλιὰν ἐπικρύψῃ· ὁρκίζει τοὺς πένη-
C μένας τοῦ ὁμολογῆσαι τὰ ἐνδέοντα, ὡς παρέχειν βουλόμενος· καὶ ὅταν εἴπωσιν, ὡς αἰτοῦντας διαφημίζει· παρὰ ἀπείροις καυχᾶται, καὶ παρὰ ἐμπείροις ταπεινολογεῖ, τὸν ἐξ ἀμφοτέρων ἔπαινον θηρώμενος. ἐγκωμιαζομένων ἐναρέτων ἀηδίζεται· καὶ ἐπιρρίπτας ἑτέραν διήγησιν, περιαιρεῖ τὸ ἐγκώμιον· τοὺς ἀρχικοὺς ἀπόντας ἐξευτελίζει, καὶ παρόντας εἰς πρόσωπον δοξάζει· τοὺς ταπεινόφρονας μυκτηρίζει, καὶ τοὺς διδασκάλους μωμοσκοπεῖ· ἰδιωτείαν ὀνειδίζει, ἵνα ὡς σοφὸν ἑαυτὸν ἐπιδείξῃ· πάντων τὰς ἀρετὰς παραλογίζεται, τὰς δὲ κακίας διὰ μνήμης ἔχει· καὶ ἅπαξ ἀπλῶς, και-
D ροὺς θηρεύει, καὶ προσώποις δουλεύει, ὅπως πληροφορήσῃ τὸ πολυτροπώτατον τῆς ἀνθρωπαρεσκείας πάθος· κρύπτειν πειρᾶται τὰ ἑαυτοῦ κακὰ διὰ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐρωτήσεως. οἱ δὲ ὄντως μοναχοὶ, οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τοὐναντίον, τὰ μὲν ἄλλων συμπαθῶς παρορῶσι· τὰ δ' αὐτῶν, τῷ Θεῷ φανεροποιοῦσι. διὸ καὶ παρὰ τῶν ἀγνοούντων ἀνθρώπων ἐξευτελίζονται. οὐ γὰρ τοσοῦτον βροτοῖς, ὅσον Θεῷ ἀρέσκειν σπουδάζουσι, τοῦτο μὲν διαρεσκοῦντες, τοῦτο δὲ καὶ ἑαυτοὺς καταγινώσκοντες,
E ἐπ' ἀμφοτέροις ἐκδεχόμενοι παρὰ Κυρίου τὴν ἀνταπόδοσιν, εἰρηκότος, ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται. ὁ δὲ σχολαστικὸς, πονήσας ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις, ἔφη, ἐγώ σου καὶ τοῖς νοήμασι, ὦ ἀσκητὰ, καὶ τὴν πανουργίαν ἐθαύμασα, ἣν ἑτέροις ἐγκαλῶν, αὐτὸς ἐπισκιασμένως κατέχεις. ἀπορῶν γὰρ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως, εἰς τὴν κατὰ Θεὸν μωρίαν ἐπιπέπτωκας, λέγων αὐτὴν σοφίαν εἶναι μεγίστην, καὶ Θεῷ ἀρεστόν, μεθ' ἧς καὶ τὴν προσευχὴν, καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας πόνους προσέθηκας,

πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἀπαγγελίαν τῇ ἀδήλῳ ἀσαφείᾳ ἐπικαλύψῃς· εἰ δὲ ὅλως ἐργάτης τυγχάνεις τῶν σῶν διηγημάτων, αὔριον πάλιν ἐπιβαλόντες ἐπιγνωσόμεθα, καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀναστὰς ἀπῆλθεν. ὁ δὲ γέρων προπέμψας αὐτὸν καὶ στραφεὶς ἐστέναξεν. οἱ δὲ ἀδελφοὶ παρεκάλουν αὐτὸν τοῦ στεναγμοῦ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν. ὁ δὲ εἶπεν, ὁρῶ τινὰς ὑμῶν τεταραγμένους· τεκμαίρομαι γὰρ ἐκεῖθεν, ὅτι οὐ πρὸς ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρὸς βλάβην ἐδέξασθε τοῦ δικανικοῦ τὰ ῥήματα· καὶ οὐκ ὠφεληθέντες, ἀλλ' ὑβρισθέντας ἑαυτοὺς ἐλογίσασθε ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἐμῆς ἀθυμίας, ὅτι τὸν πνευματικὸν νόμον ἑτέροις λαλοῦμεν, αὐτοὶ δὲ οὐ τηροῦμεν. ἐγὼ δὲ οὐ προσφυῶς κατηκολούθησα τῷ βουλήματι τῶν σκυθρωπῶν, ἀλλ' αὐτοὶ κρατοῦσι τοῦ τοῦ Θεοῦ νόμου, καὶ πάντα θλιβερὰ οὐκ ἀδίκως ἐπέρχεσθαι πιστεύουσι κατὰ τὴν γραφὴν, ὡς γέροντί μοι συγγνώμην τῆς μικροψυχίας ἀπόδοτε, μόνον ἵνα πιστεύσωμεν, ὅτι τῶν συμβαινόντων ἡμῖν λυπηρῶν ἐσμὲν ὑπεύθυνοι, καὶ εἰ μὴ προσφάτως, ἢ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ παλαιοῦ χρεωστήματος. τότε εἷς τῶν ἀδελφῶν πεποιθὼς ἐπὶ ἐγκρατείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀγνοῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάντα μὲν τὰ θλιβερὰ ὑπομένειν πειρώμενος, ὅμως ὡς μάρτυς πάσχειν ἀδίκως οἰόμενος, μετὰ θράσους ἀπεκρίνατο, λέγων, ποῦ ἡ γραφὴ κατ' αἰτίαν ἑκάστου, καὶ δικαίᾳ κρίσει Θεοῦ ἐπέρχεσθαι τοῖς ἀνθρώποις τὰς συμφορὰς εἴρηκεν; ὁ δὲ γέρων, ἐφ' οἷς εἴρηκε λίαν εὖ προσωπήσας ἔφη, ἐν πολλοῖς κεφαλαίοις τοῦτο ζητήσας, εὑρήσεις ἀγαπητὲ, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ· εἰ δὲ βούλει καὶ ἡμεῖς σμικρὰ φανερώσωμεν· αὐτὸς δὲ μαθὼν, ἀπόβαλε τὴν ὑψηλοφροσύνην, καὶ κτῆσαι τὴν τοῦ Χριστοῦ ταπείνωσιν, λέγοντος, ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ δὲ ὑποτακτικὸς ἐπιδραμὼν τῷ λόγῳ, ἔφη, εἰ ἕκαστος ἡμῶν ἐν τούτῳ μιμεῖται τὴν ταπείνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ ἴδιον χρέος ἡγεῖσθαι τὰ ἐπερχόμενα, καθὼς εἴρηκας, δηλονότι καὶ ὁ Χριστὸς παθὼν, ἴδιον χρέος ἐξετέλεσεν· ὥστε ἐγὼ βλασφημεῖν ἡγοῦμαι τὸν τοῦτο λέγοντα. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἡγούμενος, λέγει, ἐγὼ μὲν ἐπειρώμην τὴν προλαβοῦσάν σου πεῦσιν πρότερον λῦσαι· ἐπεὶ δὲ καὶ ταύτην ἑτέραν ἐπέβαλες, ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν μυρίων ἐρωτήσεων ἐπικαλύψας τὰς λύσεις· ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ καὶ περὶ τούτου πληροφορήσομεν τὰ προσήκοντα ἀντεπερωτήσαντες. εἰπέ μοι, οἱ δανειζόμενοι ἴδιον χρέος, αὐτοὶ μόνοι χρεωσταὶ τυγχάνουσιν, ἢ καὶ οἱ ἐγγυώμενοι αὐτούς; ὁ δὲ ὑποτακτικὸς ἀπεκρίθη, δηλονότι καὶ οἱ ἐγγυώμενοι αὐτούς. ὁ δὲ γέρων πρὸς αὐτὸν, γνῶθι οὖν ἀκριβῶς, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ἀναδεξάμενος χρεωφειλέτην ἑαυτὸν κατέστησε, κατὰ τὰς θείας γραφάς,

A vt imperitiam manifestam obscura religione tegeres. An verò tuarum enarrationum sis prorsus artifex, cras denuò comites agnoscemus. Et his dictis surgens, abiit. Tum senex, eo à se dimisso, conuersus obtestabatur cum gemitu: fratres autem rogabant, vt gemitus sui causam exponeret, qui dixit: Video quosdam vestrûm perturbatos, quòd inde conicio, quia non in commodum, sed in detrimentum Causidici verba excepistis: & nihilo adiutos vosipsos his quæ dicta sunt, existimastis, B imò contumelia affectos: hæc est causa mœroris mei, quòd legem spiritalem eloquimur aliis, ipsi verò non seruamus. Si verò non secutus sum ingenuè morosorum voluntatem, qui legem Dei tenent, & credunt, iuxta scripturam, aduersa omnia non iniustè accidere, mihi, vt seni, ob imbecillitatem intellectus condonate, vt contingentium saltem nobis molestiarum reos nos esse credamus, & si non recenter aut ob præsentia facinora, at ex antiquo debito. Tunc vnus è fratribus, qui de sua fiducia C hat continentia, & ea de causa veritatem ignorabat, qui etiam aduersitates omnes sufferre conabatur, verum se velut martyrem immeritò pati existimabat, respondit audacter, inquiens: Vbinam scriptura dixit, iusto Dei iudicio, pro culpa cuiusque, calamitates hominibus euenire? Senex verò valdè sereno vultu excipiens quæ dixerat, inquit; Multis in capitulis, ô dilecte, si quæras, hoc reperies, tum in veteri, tum in nouo testamento: ac si velis, pauca subiiciemus oculis: ipse verò vbi didiceris, abiecta arrogantia postula humilitatem Christi, dicentis: D Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Subditus porrò disputationi occurrens dixit: Si quisque nostrum imitatur in eo humilitatem Christi, quòd arbitratur, ea quæ accidunt, esse velut proprium debitum, quemadmodum dixisti, profectò etiam Christus, dum passus est, proprium debitum persoluit: quo fit, vt ego eum blasphemare affirmem, qui hoc dicit. Hæc cùm audisset qui præerat, ait: Conabar equidem pristinam tuam quæstionem priùs soluere: sed quoniam huic & E alteram iniecisti, tanquam infinitarum quæstionum confusione solutiones obruisti. Nos tamen de eo per Dominum satisfaciemus, congruentibus vicissim vtentes interrogationibus. Dicito mihi, qui ex mutuo debitum proprium contrahunt, huic soli debitores existunt, an & illi qui spondent pro eis? Respondit subditus: Vtrique & qui fideiubent eorum nomine. Cui senex: Exploratum igitur tibi sit, Christum quando nos suscepit, seipsum, secundùm scripturas diuinas, debitorem constituisse,

Matth. 11.

Christus quomodo debitor fuit.

Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi, *Ioan. 1.* Qui factus est pro nobis maledictus, *Galat.* Qui mortem omnium suscepit, & pro omnibus mortuus est, non te duntaxat excepit. Hoc apertè confitere, & nos victi sumus. Frater autem se prosternens inquit, Etsi velut pusillus ignorantiâ falsus sum, non tamen abnego redemptorem ac susceptorem animarum nostrarum. Scio enim nullam aliam superesse spem salutis hominibus: cùm dicat Apostolus: *Rom. 3.* Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iustificati gratis per gratiam ipsius. Recreatis autem omnibus ob agnitionem & resipiscentiam fratris, Senex ait: Superest, vt demonstremus è scriptura, ex aduersis quæ cuique accidunt, nullum iniustè euenire, sed omnia ex iusto Dei iudicio: dum alij propter sua scelera, alij proximorum nomine patiuntur, iniquis omnia recidunt in sinum: *Prou. 16.* à Deo tamen omnia iusta. Et iterum; *Ibidem.* Omnia opera Dei cum iustitia. Et, Quod *Gal. 6.* seminat homo, hoc & metet. Et, Si *Rom. 3.* iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? secundùm hominem dico. Absit. *Dan. 3.* Ecce tres pueri in caminum proiecti, docent nos ita sentire debere: cùm aiunt, pro sua culpa & castigatione diuina se iniectos esse licèt aliam personam susciperent. Sanctus quoque Dauid dum iussu Dei affligitur à Semei, ob facinora propria se fatetur affligi. *2. Reg. 16.* Esaias item & Hieremias, Ezechiel, Daniel, & reliqui Prophetæ, tam populo quàm gentibus prophetarunt, pro cuiusque peccato venturas ipsis calamitates: vnaque causas & occasiones antè declarauerunt. Ait enim: Pro eo quòd loquebatur hæc & illa, & ista committebant: hæc & illa eueniebant eis. Quod apertè dicebat sanctus Dauid in Psalmo: *Psalm. 118.* Cognoui, Domine, quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me. Et iterum: *Psalm. 38.* Opprobrium insipienti dedisti me: obmutui, & non aperui os meum, quia tu fecisti. Et demissa sibi latentium in nobis cogitationum prauarum cogitatione gratias agit: vt exactè perpensis animi nostri conceptibus, corrigamus nosipsos, & non versemur in ancipiti, vitiorum nostrorum multitudinem ignorantes. Integri siquidem viri est, in suis delictis non torpescere. Quòd si conspicua delicta sunt nobis cognitu difficilia, quanto magis cogitationes? Quamobrem, ea commodo nostro contingere, quæcunque Dominus immittit, & per ea admodum bene nobiscum agere. Nam efficit imprimis, vt indagemus quæ nos clam occupant cogitationes: his repertis, sinceram & non simulatam humilitatem addit:

ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, ὁ πάντων τὸν θάνατον ἀναδεξάμενος, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀποθανών, σὲ μόνον οὐκ ἀπέδειξεν. τοῦτο ὁμολόγησον σαφῶς, καὶ ἡμεῖς ἡττήμεθα. ὁ δὲ ἀδελφὸς προσπεσὼν ἔφη, Εἰ καὶ ὡς νήπιος ἐσφάλην κατὰ ἄγνοιαν, τὸν δὲ λυτρωτὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ ἀνάδοχον οὐκ ἀρνοῦμαι· οἶδα γὰρ ὅτι οὐδεμία ἑτέρα ἐλπὶς σωτηρίας ὑπολέλειπται τοῖς ἀνθρώποις, τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι πάντες ἥμαρτον, καὶ ὑστερούμενοι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. εὐφρανθέντων δὲ πάντων ἐπὶ τῇ ἐπιγνώσει καὶ μετανοίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ δὲ γέρων ἔφη, λείπεται λοιπὸν ἡμᾶς δεῖξαι ἀπὸ τῆς γραφῆς, ὅτι οὐδὲν τῶν συμβαινόντων λυπηρῶν ἑκάστῳ ἀδίκως ἐπέρχεται, ἀλλὰ πάντα κατὰ δικαίαν κρίσιν Θεοῦ, τῶν μὲν ὑπὲρ ἰδίων κακῶν, τῶν δὲ ὑπὲρ τῶν πλησίον πασχόντων, εἰς κόλπον ἐπέρχεται πάντα τοῖς ἀδίκοις, παρὰ δὲ Κυρίου πάντα δίκαια. καὶ πάλιν πάντα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ μετὰ δικαιοσύνης. καὶ ὃ ἂν σπείρῃ ἕκαστος, τοῦτο καὶ θερίσει. καὶ εἰ ἡμῶν ἀδικία, Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω· μὴ γένοιτο. ἰδοὺ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες, διδάσκουσιν ἡμᾶς τοῦτο φρονεῖν, κατὰ ἰδίαν αἰτίαν καὶ Θεοῦ παίδευσιν, λέγοντες ἐμβεβλῆσθαι, εἰ καὶ ἄλλο ἀνεδέξαντο πρόσωπον. καὶ ὁ ἅγιος Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Σεμεῒ θλιβόμενος, κελεύσει Θεοῦ, καὶ διὰ ἴδια ἁμαρτήματα ὁμολογεῖ θλίβεσθαι. καὶ Ἡσαΐας δὲ καὶ Ἱερεμίας, Ἰεζεκιήλ τε καὶ Δανιήλ, καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται, τῷ τε λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι τὰ μέλλοντα θλιβερὰ κατὰ τὴν ἑκάστου ἁμαρτίαν ἐπέρχεσθαι αὐτοῖς προεφήτευον, ἅμα καὶ τὰς αἰτίας, καὶ τὰς ἀφορμὰς προδηλώσαντες· φησὶ γάρ, ἀνθ᾽ ὧν ἐλάλουν τάδε καὶ τάδε, καὶ ἐποίουν τάδε, ἐπῆλθον αὐτοῖς τάδε καὶ τάδε. καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ ὁ μακάριος Δαβὶδ τοῦτο φανερώτατα εἴρηκεν, ἔγνων Κύριε, ὅτι δικαιοσύνη τὰ κρίματά σου, καὶ ἐν ἀληθείᾳ σου ἐταπείνωσάς με. καὶ πάλιν, ὄνειδος ἄφρονι ἔδωκάς με, ἐκωφώθην, καὶ οὐκ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, ὅτι σὺ ἐποίησας. καὶ εὐχαριστεῖ, ὅτι τὴν ἐγκεκαλυμμένων ἐν ἡμῖν ἐννοιῶν πονηρῶν ἔλεγχον ἀποστέλλει αὐτῷ, ἵνα ἀκριβῶς τὰς ἐννοίας ἡμῶν ἐπιβλεψάμενοι, ἑαυτοὺς διορθωσώμεθα, καὶ μὴ ἀμφιβάλλωμεν ἐν ᾧ τὸ πλῆθος τῆς κακίας τῆς ἑαυτῶν ἀγνοοῦμεν. τελείου γὰρ ἀνδρός ἐστιν ἀληθάργητον εἶναι ἐν τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν. εἰ δὲ τὰ προφανῆ πταίσματα ἐστὶ δυσκατανόητα, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἐνθυμήματα. γνωσόμεθα οὖν ὡς λογικοί, ὅτι πρὸς τὴν ἡμῶν ὠφέλειαν ἐπιφέρει Κύριος τὰς ἐπαγωγάς, καὶ πολλὰ καλὰ δι᾽ αὐτῶν ἐν ἡμῖν ἐργάζεται· πρῶτον εὑρεῖν τὰς κρυπτῶς ἡμᾶς κατεχούσας ἐννοίας, μετὰ τὴν τούτων εὕρεσιν, καὶ ταπεινοφροσύνην προστίθησιν ἀληθινὴν καὶ ἀχρημάτιστον

οἴτε τῆς ματαίας οἰήσεως ἀπαλλαγῆναι κελεύουσιν ἀνακάλυψιν κατὰ τὸ γεγραμμένον, διέκυψαν πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, ὅπως ἂν ἐξολοθρευθῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. τοῦτο οὖν ἀκριβῶς ἴστε γινώσκοντες ἀδελφοὶ, ὅτι ἐὰν μὴ τὰς ἐπιφορὰς μετὰ πίστεως καὶ εὐχαριστίας ὑπομείνωμεν, τὴν ἐγκεκρυμμένην κακίαν εὑρεῖν οὐ δυνάμεθα. ταύτης δὲ παντελῶς μὴ εὑρεθείσης, οὔτε τοὺς ἐνεστῶτας φαύλους λογισμοὺς ἀπορρίψαι δυνάμεθα, οὔτε τῶν προγεγενημένων κακῶν ἱλασμὸν ζητῆσαι, οὔτε περὶ τῶν μελλόντων ἀσφάλειαν δέξασθαι.

Ἐρώτησις.

Εἰ τὰ ῥήματα τοῦ δικανικοῦ, ἔλεγχοί εἰσι τῶν ἡμετέρων πραγμάτων, διὰ τί τῶν εἰρημένων ὑπευθύνους ἑαυτοὺς οὐχ εὑρίσκομεν;

Ἀπόκρισις.

Αἱ ἐπιφοραὶ καὶ οἱ ἔλεγχοι ταῖς αἰτίαις εἰς τὸ φανερὸν ἐξομοιοῦνται· κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν, πᾶσαν ἀποσώζουσι δικαιοσύνην. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῆς ἁγίας γραφῆς γνῶναι δυνάμεθα· μὴ γὰρ οἱ ὑπὸ τοῦ πύργου τοῦ Σιλωὰμ ἀποθανόντες, ἕτερον πύργον ἀπεκατέστησαν· καὶ οἱ ἀπελθόντες εἰς μετοικεσίαν ἐν Βαβυλῶνι αἰχμάλωτοι ἑβδομήκοντα ἔτη, ἄλλους τινὰς αἰχμαλώτους ἔλαβον εἰς μετάνοιαν· οὐχ οὕτως εἰσὶν αἱ παιδευτικαὶ συμβάσεις. ἀλλ' ὥσπερ οἱ στρατιῶται ὅταν φωραθῶσιν ἁμαρτήσαντες, αἰκίζονται μὲν, οὐ τὰ αὐτὰ δὲ πάσχουσιν, οἷα φαῦλοι πεποιήκασιν· οὕτω καὶ πάντες παιδευόμεθα μὲν διὰ τῶν ἐπερχομένων, εὐκαίρως δὲ καὶ ἁρμοζόντως καὶ πρὸς μετάνοιαν· οὐχ ὁμοιοτρόπως δὲ, οὐδὲ ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ, οὐδὲ διὰ τῶν αὐτῶν πραγμάτων. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἄγει τοὺς πολλοὺς εἰς ἀπιστίαν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, ἡ τοῦ καιροῦ ὑπερέθεσις, καὶ ἡ τῶν ἐπιφερομένων ἀνομοιότης. ἐπεὶ οὖν ἐπεὶ πολλὰ ἐπέρχεται ἡμῖν θλιβερὰ πράγματα, τοῦτο μὲν δι' ἀνθρώπων φθονούντων, κολακευόντων, καταλαλούντων, διαβαλλόντων, συκοφαντούντων, πλανώντων, ἀπατώντων, διαρυπτόντων, κλεπτόντων, ἀποστερούντων, σκανδαλιζόντων, διωκόντων, καταφρονούντων, μισούντων, τυπτόντων, ἐπηρεαζόντων, καὶ ὅσα ἀνθρώποις παρὰ ἀνθρώπων ἐπέρχονται, καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου σώματος σφριγῶντος, πολεμοῦντος, ἀναπαύσεως δεόντος· ἐν τούτοις συμβαίνοντα δήγματα κυνῶν ἰοβόλων, ἢ θηριοβόρων θηρίων· πρὸς τούτοις λοιμοὶ, σεισμοὶ, παγετοὶ, καύσωνες, γῆρας, πενία, μόνωσις, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τοῦτο δὲ διὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας πρὸς ἃ τὴν πάλην ἡμῶν εἶναι ὁ ἀπόστολος ἐφανέρωσε, τοὺς λόγους ἡμῶν καὶ τὰς πράξεις ἐπιτηρούντων, δι' ὧν ἀκολούθως ἐφαμίλλους καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν κατασκευάζονται ὄντως, εἰκότως. εἰ μὴ γὰρ ὁ αὐτεξούσιος ἡμῶν νοῦς ταῖς δοκιμαστικαῖς προσβολαῖς ἐξ ἀπιστίας προσομιλήσει,

A deinde reuelationem, quæ iubet, vt opinione nostri vana liberemur: quemadmodum scriptum est: Prospexerunt omnes qui operantur iniquitatem, vt intereant in seculum seculi. Hoc ergo fratres accuratè scitote & cognoscite, nos occulta vitia non inuenturos, nisi cum fide & gratiarum actione perferamus ea quæ nobis immittuntur: illis verò planè non repertis: prauas cogitationes insitas abigere non possumus, nec malorum priùs admissorum propitiationem quærere, neque de futuris esse securi.

Psalm 91.

Vitia occulta non excutiuntur, nisi patienter feramus aduersa.

B

Interrogatio.

Si quæ dixit Forensis, redarguunt facinora nostra, cur dictis reprehensionibus nosipsos esse obnoxios non sentimus?

Responsio.

Impressiones & castigationes non sunt ipsa euidentia culpis consimiles: verùm quoad Spiritum, omnem cõseruant æqualitatem iustitiæ, quod vel è scriptura sancta possumus cognoscere. Non enim qui sub turre Siloë eeciderunt, alus instaurarunt turrim: & qui C pœnitentiæ nomine captiui spatio septuaginta annorum abducti sunt in Babylonem, alios quosdam captiuos cœperunt ad pœnitentiã, non ita se habent conditiones castigatoriæ. Sed velut milites in delicto deprehensi vapulant quidem, non tamen eadem patiuntur supplicia quæ hi qui scelera commiserunt: sic etiam omnes per ea quæ obueniunt, erudimur opportunè & conuenienter & ad pœnitentiam: non eodem modo, aut eodem tempore, neque earumdem rerum euentu. Et hoc est, quod deducit multos, vt non credant iustitiam diuinam, temporis videlicet D prorogatio, & eorum quæ infliguntur, disparitas. Cùm ergo permultæ nobis contingãt afflictiones, partim quidem per homines inuidos, adulatores, detractores, calumniatores, sycophantas, seductores, ineptos, effossores, fures, spoliatores, scandalorum authores, persecutores, contemptores, osores, pulsatores, ad nocendum paratos, & quæcunque homini ab homine possunt euenire, quę item à proprio corpore lasciuiente, infestante, requiem postulante, & inter accidentia, morsus canum, serpentium virus iaculantium, aut E belluarum carnes vorantium: præterea pestis terræ motus, glacies, ardores, senium, paupertas, desertio, & quęuis similia: partim verò operâ eorum, aduersus quos nobis colluctationem esse declarauit Apostolus, nempe spirituum nequitiæ, sermones nostros & actiones obseruantium: vnde consequentia quadam suspicantur cogitationes nostras similes, meritò quidem hæc nobis obueniunt. Quia nisi meos nostra liberi arbitrij compos, per infidelitatem contrahat familiaritatem cum suggestionibus probatoriis,

Luc. 13.

Militum castigatio.

Tribulationũ genera infinita.

Ephes.

Liberum arbitrium.

& spe Catholica relicta cogitationes exciteт, non eduntur sermones, nec actiones perficiuntur.

Interrogatio.

Ipse dixisti, calamitates omnes cuique euenire prout in causa est, easque ad notitiam diuinæ iustitiæ nos adducere. Explica ergo nobis causas, vt hac ratione credamus, nos reos esse casuum nostrorum, & occurrentes afflictiones ferre debere: ne in iudicio, non vt peccatores duntaxat, sed vt qui medelam recusauerimus, grauiore supplicio plectamur.

Responsio.

Cunctorum casuum causę sunt cogitationes vniuscuiusque. Poteram etiam dicere, sermones & operationes: sed quoniam hęc non pręcedunt conceptionem, idcirco totum cogitationibus libenter ascripserim. Cùm ergo cogitatio præeat & dominetur, in reliquo sermones & actiones præbent nobis mutuæ societatis occasionem. Sunt autem duę societatis rationes: vna, quæ proficiscitur à dilectione: altera, quæ oritur à vitio. Per societatem vicissim spōdemus pro iis quos non nouimus. Sponsionibus autem necessariò succedunt impressiones, vt ait scriptura. Qui fideiubet pro amico suo, hosti tradit manum suam. Ita fit, vt quisque non solùm sibi peculiariter accidentia ferat, sed etiam proximi nomine, in quibus pro eo spopondit.

Prou.6.

Interrogatio.

Discere peroptamus vnum sponsionis modum, qui dicitur trahere originem à vitio.

Responsio.

Sponsio vitiosa fit præter animi sententiam. Quæ sic accidit: Qui spoliat, pro arbitrio, recipit in se redundantes tentationes eius qui spoliatur: qui studet auaritiæ, tentationes rei desideratæ: necnon sycophanta, eius quem defert: vexator, eius quem vexat: detractor, eius cui detrahit: contemptor, eius quem contemnit: calumniator, eius qui calumniam patitur: &, ne per singula dicam, quicunque damnum dat, iuxta proportionem recipit tentationes eius qui damno afficitur. Hisce testimonium præbet scriptura diuina, quæ dicit: Iustus de angustia liberabitur, pro eo verò traditur impius. Et iterum: Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, in seipsum reuoluit. Et rursum; Iniquis omnia redundant in sinum; à Deo autem prodeunt cuncta. Si ergo iniquitas nostra, secundùm Apostolum, iustitiam Dei commendat, inuicem, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus, qui infert iram, non his modò qui per impressiones erudiuntur, sed his etiam qui earum euentu inconsideratè exasperantur?

Prou.11.

Prou 26.

Prou.16. Cōmunis Latina & Hebraica lectio habet. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.

Rom.3.

A καὶ ἀφεὶς τὴν καθολικὴν ἐλπίδα λογισμοὺς ἀνακινήσῃ, οὔτε λόγοι προσφέρονται, οὔτε πράξεις ἐπιτελοῦνται.

Ἐρώτησις.

Αὐτὸς εἴρηκας, ὅτι πᾶσαι αἱ συμφοραὶ κατ' αἰτίαν ἀναλόγως ἑκάστῳ ἐπέρχονται, εἰς ἐπίγνωσιν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης ἡμᾶς ἐφέλκουσι. Φανέρωσον οὖν ἡμῖν τὰς αἰτίας, ἵνα οὕτως πιστεύσωμεν ὅτι ὑπεύθυνοι τῆς ἐπιφορᾶς ἐσμεν, καὶ ὀφείλομεν ὑπομένειν τὰς ἐπερχόμενα θλίβερα, ἵνα μὴ ἐν τῇ κρίσει, οὐχ ὡς ἁμαρτωλοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς τὴν ἴασιν μὴ προσδεξάμενοι, βαρυτέραν ἕξωμεν τὴν κόλασιν.

B

Ἀπόκρισις.

Πάσης συμβάσεως αἰτία ἐστὶν οἱ ἑκάστου λογισμοί. εἶχον δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις· ἐπεὶ δὲ πρὸς ἐννοίας ταῦτα οὐ προέρχονται, τούτου χάριν τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς ἐπιγράφοιμι. τοῦ λογισμοῦ οὖν προηγουμένου, λοιπὸν οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις παρέχουσιν ἡμῖν τὴν εἰς ἀλλήλους κοινωνίαν. δύο δέ εἰσιν οἱ τρόποι τῆς κοινωνίας, εἷς ἀπὸ ἀγάπης, καὶ εἷς ἀπὸ κακίας. διὰ δὲ τῆς κοινωνίας οὓς οὐκ οἴδαμεν, ἀλλήλους ἀναδεχόμεθα. ταῖς δὲ ἀναδοχαῖς ἐπιφοραὶ ἀναγκαίως ἀκολουθοῦσι, καθὼς φησὶν ἡ γραφή, ὁ ἐγγυώμενος τὸν ἑαυτοῦ φίλον, ἐχθρῷ παραδίδωσι τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα· οὕτως ἕκαστος οὐ μόνον ἑαυτοῦ τὰ ἐπερχόμενα ὑπομένει, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ πλησίον, ἐφ' οἷς αὐτὸν ἐνεδέξατο.

C

Ἐρώτησις.

Ἀξιοῦμεν μαθεῖν τὸν ἕνα τρόπον τῆς ἀναδοχῆς, λεγόμενον δέ τι ἀπὸ κακίας γινόμενον.

Ἀπόκρισις.

Ἀπὸ κακίας ἀναδοχὴ ἀκούσιός ἐστιν. οὕτω δὲ συμβαίνει· ἀναδέχεται τοὺς πειρασμούς, ὡς θέλει ὁ ἀποστερῶν τοῦ ἀποστερουμένου, ὁ πλεονεκτῶν τοῦ πλεονεκτουμένου, ὁμοίως ὁ συκοφαντῶν τοῦ συκοφαντουμένου, ὁ καταπονῶν τοῦ καταπονουμένου, ὁ καταλαλῶν τοῦ καταλαλουμένου, ὁ καταφρονῶν τοῦ καταφρονουμένου, ὁ διαβάλλων τοῦ διαβαλλομένου· καὶ ἵνα μὴ καθ' ἓν λέγω, πᾶς ὁ ἀδικῶν, τοῦ ἀδικουμένου κατ' ἀναλογίαν ἀναδέχεται τοὺς πειρασμούς. τούτοις δὲ μαρτυρεῖ ἡ θεία γραφὴ λέγουσα, δίκαιος ἐκ θήρας ἐκδύνει· ἀντ' αὐτοῦ δὲ παραδίδοται ἀσεβής· καὶ πάλιν, ὁ ὀρύσσων βόθρον, ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν, καὶ ὁ κυλίων λίθον, ἐφ' ἑαυτὸν κυλίει. καὶ πάλιν, εἰς κόλπον ἐπέρχεται πάντα τοῖς ἀδίκοις, παρὰ δὲ Κυρίου πάντα δίκαια. Εἰ οὖν ἡ ἡμῶν ἀδικία, Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησιν ἐν ἀλλήλοις κατὰ τὸν ἀπόστολον, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργὴν τοῖς παιδευομένοις διὰ τῆς ἐπιφορᾶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα ἀνεπισκέπτως ἀγριαινομένοις;

D

E

A

Ἐρώτησις.

Ταῦτα οὕτως ἔχειν πιστεύομεν δι' ἀκολουθίας ἐπακούσαντες· λοιπὸν εἰπὲ ἡμῖν καὶ τὴν ἐξ ἀγάπης ἀναδοχήν, ἵνα καὶ τοῦτο μὴ ἀγνοῶμεν.

Ἀπόκρισις.

Ἐξ ἀγάπης ἀναδοχή ἐστιν, ἣν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἡμῖν πάντως δέδωκε, πρῶτον ἰασάμενος ἡμῶν τὰς ἀσθενείας τῆς ψυχῆς, εἶτα θεραπεύων πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν· ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τὴν καθαρὰν φύσιν ἀποκαθιστῶν τοῖς βεβαίως αὐτῷ πιστεύουσι, θανάτου λύτρωσιν, θεοσέβειαν παραδιδοὺς, εὐσέβειαν διδάσκων, ὑπὲρ ἀγάπης κακοπαθεῖν ἕως B θανάτου ὑποδεικνύων· τὴν ἐπὶ τούτοις ὑπομονὴν διὰ τῆς τοῦ πνεύματος μετουσίας χαριζόμενος ἡμῖν· καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. διὸ καὶ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν πειρασμοὺς ἀναδέχεται· μυκτηριζόμενος, ὀνειδιζόμενος, δεσμούμενος, παραδιδόμενος, κολαφιζόμενος, ὄξος καὶ χολὴν ποτιζόμενος, συκοφαντούμενος, διωκόμενος, ῥαπιζόμενος. οὗτος ἡμῖν διὰ σαρκὸς καὶ πνεύματος κοινωνήσας, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάθη ἀναδεξάμενος, πάλιν τοῖς ἰδίοις ἀποστόλοις παρέδωκε τὸν νό- C μον τοῦτον, προφήταις, πατράσι, πατριάρχαις· τοὺς μὲν προδιδάξας διὰ τοῦ παναγίου πνεύματος· τοῖς δὲ ὑποδείξας διὰ τοῦ ἀχράντου σώματος. ταύτην τὴν ἀναδοχὴν ἐμφαίνων ἔλεγε, μὴ φοβεῖσθε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον· καὶ πάλιν, ἐγὼ ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτὸν ἵνα καὶ αὐτοὶ ὦσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ πάλιν, μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος μιμούμενος τὸν Κύ- D ριον ἔλεγε· νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία· καὶ αὐτὸς τὴν ἐξ ἀγάπης ἀναδοχὴν αἰνιττόμενος, βούλει σαφέστερον, πῶς ἡμῖν πάντες οἱ ἀπόστολοι δι' ἐννοίας καὶ λόγου καὶ πράξεως ἐκοινώνησαν, καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξαντο πειρασμούς; διὰ μὲν ἐννοίας τὰς γραφὰς ἡμῖν διανοίγοντες, τὰς προφητείας παρατιθέμενοι, E τῷ Χριστῷ πιστεύειν ὡς λυτρωτῇ πείθοντες, λατρεύειν αὐτῷ ὡς κατὰ φύσιν υἱῷ Θεοῦ πληροφοροῦντες, ὑπὲρ ἡμῶν προσευχόμενοι, δακρύοντες, καὶ ὅσα τοῖς πιστοῖς ἔξεστι διὰ ἐννοίας· διὰ δὲ λόγου, παρακαλοῦντες, νουθετοῦντες, ἐλέγχοντες, τὴν ἀπιστίαν ἡμῶν ἐπισκώπτοντες, τὰς γραφὰς διερμηνεύοντες, τοὺς καιροὺς φανεροποιοῦντες, τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντες, αὐτὸν εἶναι τὸν ἐσαρκωμένον κηρύττοντες, τὸν λόγον ἐνανθρωπήσαντα, ἕνα, καὶ οὐ δύο λέγοντες,

A

Interrogatio.

Hæc ex ordine audita, ita se habere credimus. Superest, vt edisseras nobis sponsionem, quæ fit ex charitate: ne hoc quoque ignoremus.

Responsio.

Ex charitate prodiens sponsio est, quam Dominus Iesus per omnia nobis exhibuit. Qui sanat imprimis infirmitates animæ nostræ: deinde curat omnem morbum, & omnē languorem: qui tollit peccata mundi: qui puram restituit naturam his qui firmiter credunt ei, redemptionem à morte, atque Dei cultum donat, pietatem & religionem docet, ostendit B ad mortem vsque perferendas esse afflictiones charitatis gratia, necessariam in eū vsum patientiam gratuitò nobis largitur, per communicationem sancti Spiritus, necnon futura bona, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Propter quod & nostra causa tentationes suscipit, dum subsannatur, probris afficitur, ligatur, proditur, colaphis cæditur, bibendum cū felle acetum ei porrigitur, calumniam patitur & persecutionem, dum etiam alapis tūditur. Ille, cùm carnem spiritúmque communem nobiscum haberet, passionésque nostro no- C mine suscepisset, denuò hanc ipsam legem tradidit Apostolis suis, Prophetis, Patribus, & Patriarchis: qui hos quidem anteriore tempore per sacrosanctum Spiritum edocuit, illorum verò subiiciens oculis per corpus impollutum, hanc sponsionem, planè dicebat: Confidite, ego vici mundum. Et rursum: Ego pro eis sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Et iterum; Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Vnde sanctus Paulus imitans Dominum, aiebat: D Nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis gentibus, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. In quo etiam ipse significat obscurè sponsionem ex charitate susceptam. Vis tibi magis perspicuum fieri, quo pacto omnes Apostoli nobiscum inierunt societatem intellectu, sermone, & opere ipso? qua societate permulti susceperunt pro nobis tentationes? Intellectu quidem, dum aperientes nobis scripturas, adductis E prophetis suadent credere Christo vt redemptori: certissimamque fidem faciunt, inseruiendum esse illi, tanquam natura Filio Dei: dum precantur pro nobis, lacrymis emissis; & agunt quæcunque per intellectum fidelibus efficere licet. Verbis autem, dum exhortantur, admonent, reprehendunt, perstringunt incredulitatem nostram, Scripturas interpretantur, subiiciunt oculis tempora, confitentur Christum ipsum esse Verbum hominem factum, & crucifixum prædicant; vnum, non duos asserunt,

Ioan 16.
Ioan.17.
Ioan.15.

Coloss.1.

Apostolorum in nos beneficia.

Vita Christiana officia.

liceṫ intelligatur ex duobus vnitis absq; vlla diuisione aut confusione: in omni re, loco, & tempore, malam fidem amputant: non assentiuntur mendacio: cum his qui gloriantur secundùm carnem, non miscent colloquia; cum deditis vanæ gloriæ non conuersantur, arrogantes ne intuentur quidem, malignè versantes nihil faciunt, amplexãtur humiles, cum piis & religiosis familiaritatem contrahunt, & nos eadem facere docuerunt. Ipso autem facto, dum persecutionem patiuntur, mittuntur in carcerem, malè tractantur, subsannantur, spoliantur, affliguntur, & interficiuntur, & quæcunque eiusdem generis passi sunt nostra causa. Hunc igitur in modum societate ducti susceperunt in se tentationes nostras. Siue enim, inquit, tribulamur, pro vestra exhortatione & salute: siue consolamur, pro vestra consolatione & salute: vt qui legem acceperunt à Christo, dicente: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et nobis etiam ipsi tradiderunt, his verbis: Si Dominus animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Et rursum; Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. Quare perspectam habentes duplicem societatis mutuę rationem, ac consequentem necessariò spõsionem, occurrentes item ex proportione tentationes, non est vobis valde laborandum quo pacto, quando, aut per quem eueniant: hoc enim cuique adnatum est: Scire porrò earum quę differri nequeũt, accelerationẽ, aut tendentem eò creaturæ vniuersæ cooperationẽ, solius est Dei. Nos autẽ credere duntaxat debemus iustitiæ diuinæ, & exploratum habere, quicquid nobis inuitis accidit, aut propter dilectionẽ, aut ob nequitiam cõtingere ideóq; tolerandum nobis est illud, non auersandum: ne peccatis nostris addamus peccata. Ante omnia, fratres, obsecro vos, vt attendatis accuratè his quæ dicta sunt: ne sine fructus nos perferamus tẽtationes sermonũ causa, vósq; ignauia ducti tradatis obliuioni quę diximus. Obliuio siquidẽ filia est ignauiæ: ambæ verò sunt neptes incredulitatis. Responderunt ad hæc fratres: Promptior esto, pater, ad enarrãdum; tenemus enim quæ audiuimus, certiores de Scriptura diuina quæ hęc asserit: nempe eorum quæ præter voluntatem hominibus contingunt, extra iustitiam diuinam nihil accidere; tametsi, quòd homines sumus, non assequimur mysticum accidentium concursum, & congruam accelerationem, quemadmodum ipse antea dixisti. Idcirco quidam, ex his quæ dicta sunt, amentior effectus, ait: Superest, vt dicas nobis, quid sit voluntas carnis; qua ratione extra intellectum subsistere possit. Nam Scholasticus quęsiuit tantùm, an sit; quo autem modo se habeat, aut quid sit, non est percontatus. Dixit ad hæc Exercitor:

2.Cor.1. *Ioan.15.* *Ioan.3.* *Galat.6.*

Obliuio, ignauiæ est filia.

καὶ ἐκ δύο τελείων ἡνωμένων ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως, ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι τὴν κακοπιστίαν ἀνακόπτοντες, τῷ ψεύδει μὴ συντιθέμενοι, καυχωμένοις κατὰ σάρκα μὴ συνομιλοῦντες, κενοδόξοις μὴ συνδιατρίβοντες, ἀλαζόνας μηδόλως κατοπτεύσαντες, πονηρευομένους ἐξουθενοῦντες, τοὺς ταπεινοὺς περιϊέμενοι, τοὺς εὐσεβεῖς οἰκειούμενοι, καὶ ἡμᾶς τὰ αὐτὰ ποιεῖν διδάξαντες. διὰ δὲ τῆς πράξεως διωκόμενοι, φυλακιζόμενοι, κακουχούμενοι, μυκτηριζόμενοι, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, καὶ ἀποκτεινόμενοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθον. οὕτω δὴ οὖν διὰ τῆς κοινωνίας ἀνεδέξαντο ἡμῶν τοὺς πειρασμούς· Εἴτε γάρ φησι, θλιβόμεθα, εἴτε παρακαλούμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας καὶ παρακλήσεως, τὸν νόμον παρὰ Χριστοῦ δεξάμενοι τοῦ λέγοντος, μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. καὶ αὐτοὶ ἡμῖν παραδεδώκασι λέγοντες, εἰ ὁ Κύριος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἔθηκε, ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τιθέναι· καὶ πάλιν, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. εἰ οὖν ἔγνωμεν τοὺς δύο τρόπους τῆς εἰς ἀλλήλους κοινωνίας, καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθοῦσαν ἀναδοχήν, καὶ τοὺς κατὰ ἀναλογίαν συμβαίνοντας πειρασμούς, μὴ περιεργάζεσθε τὸ πῶς, ἢ πότε, ἢ διά τινος ἐπέρχονται· τὸ γὰρ ἑκάστῳ προσφυές. καὶ τὴν ἀνυπέρθετον αὐτῶν ἔπειξιν, καὶ τὴν πάσης τῆς κτίσεως εἰς τοῦτο συνεργίαν, μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστιν εἰδέναι. ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν μόνον πιστεύειν τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ, καὶ εἰδέναι ὅτι πᾶν τὸ ἐπελθὸν ἡμῖν ἀκουσίως, ἢ δι' ἀγάπην, ἢ διὰ κακίαν ἡμῖν ἐλήλυθε· καὶ διὰ τοῦτο ὑπομένειν χρή, καὶ μὴ ἀπωθεῖσθαι αὐτό, ἵνα μὴ προσθῶμεν ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίαις ἡμῶν. πρὸ πάντων παρακαλῶ ὑμᾶς ἀδελφοὶ ἀκριβῶς προσέχειν τοῖς εἰρημένοις, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀνωφελῶς τοὺς ὑπὲρ τῶν λόγων πειρασμοὺς ὑπομείνωμεν, καὶ ὑμεῖς διὰ ῥᾳθυμίας τὰ εἰρημένα λήθῃ παραδώσητε. ἡ γὰρ λήθη ῥᾳθυμίας θυγάτηρ, ἀμφότεραι δὲ ἀπιστίας ἔγγονα τυγχάνει. πρὸς ταῦτα ἀπεκρίθησαν οἱ ἀδελφοί, προθυμότερος ἔσο περὶ τὴν διήγησιν, ὦ Πάτερ· ἡμεῖς γὰρ οἴδαμεν ἃ ἠκούσαμεν, βεβαιούμενοι περὶ τῆς θείας γραφῆς ταῦτα λεγούσης, ὅτι ἐκτὸς δικαιοσύνης Θεοῦ, οὐδὲν τῶν ἀκουσίων τοῖς ἀνθρώποις συμβαίνει, εἰ καὶ τὴν μυστικὴν τῶν συμβάσεων συνδρομὴν καὶ ἐναρμόνιον ἔπειξιν ἄνθρωποι ὄντες οὐ καταλαμβανόμεθα, καθὼς καὶ αὐτὸς προείρηκας· διὸ ἐκ τῶν εἰρημένων ἄφρων τις γενόμενος ἔφη, εἰπὲ ἡμῖν λοιπόν, τί τὸ θέλημα τῆς σαρκός, καὶ πῶς ἐκτὸς τοῦ νοὸς ὑφέστηκεν. ὁ γὰρ σχολαστικὸς ἠρώτησε μόνον, εἰ ἔστι· τὸ δὲ πῶς, ἢ τί ἐστιν, οὐκ ἐπύθετο. πρὸς ταῦτα ὁ ἀσκητὴς ἔφη,

θέλημα σαρκός ἐστιν ἡ φυσικὴ τοῦ σώματος κίνησις μετὰ τῆς ἑπομένης χωρὶς λογισμοῦ πυρώσεως· ἀπὸ δὲ ὕπνου καὶ τῆς τῶν μελῶν ἀνέσεως ἰσχὺν λαμβάνει· περὶ ὧν φησιν ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἀγαπητοί, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος. καὶ ὁ μακάριος Παῦλος περὶ αὐτῶν ἔφη, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. διὸ καὶ παραγγέλλει λέγων, ἐν πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε ποτέ. ταῦτα δὲ εἴρηκα ἀσυμβιβάστους ἡμᾶς πρὸς τὰς τοιαύτας κινήσεις εἶναι βουλόμενος.

A Voluntas carnis est motus corporis naturalis, cum subsequente citra rationem feruore: quæ quidem à somno & membrorum remissione vires accipiunt. De quibus Petrus Apostolus ait: Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Beatus etiam Paulus de hisce dixit, Caro concupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. Ideóque denuntiat inquiens: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis vnquam. Quæ dixeruor, eò quòd nollent vllum nobis esse fœdus cum huiusmodi motionibus.

Voluntas carnis quæ sit. *1. Petr. 4.* *Galat. 5.*

B

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ νοὸς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν.

ΑΚΟΥΕ ψυχὴ λογική, κοινωνὲ τῶν ἐμῶν βουλευμάτων· βούλομαί σοί τι μυστικόν, καὶ κοινὸν διηγήσασθαι πρᾶγμα, ὥσπερ ὅτι οὐ καθαρθεῖσαν τῶν παθῶν, κατείληφα, ἀλλὰ χάριτι Χριστοῦ μικρὸν αἰσθητόν. ἔγνων γὰρ ὡς ὦ ψυχή, ὅτι ἐγώ τε καὶ σὺ παρὰ φύσιν ἐνεργούμενοι, ἀπὸ ἀγνοίας πλανώμεθα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας, ἑτέρους μεμφόμεθα, ἔξωθεν ἡμῶν τὴν κακίαν εἶναι λέγοντες· καί ποτε μὲν τὸν Ἀδάμ, ποτὲ δὲ τὸν Σατανᾶν, ποτὲ δὲ τοὺς ἀνθρώπους αἰτιώμεθα. καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦντες ἑτέρους πολεμεῖν, ἑαυτοὺς πολεμοῦμεν· καὶ νομίζοντες ἀλλήλων ὑπερασπίζειν, ἐγώ τε καὶ σὺ κατ' ἀλλήλων στρατευόμεθα· καὶ ἑαυτοὺς εὐεργετεῖν οἰόμενοι, ἑαυτοὺς αἰκίζομεν, κόπους καὶ ὀνειδισμοὺς ἀδοιήτους δικαίως ὑπέχοντες· τὰς μὲν ἐντολὰς τῷ δοκεῖν ἀγαπῶντες, τὰς δὲ αἰτίας αὐτῶν διὰ τὴν τῶν ἀνέμων μισήσαντες. ὅθεν ἔγνων ἀκριβῶς, ὅτι οὔτε εἰς τὸ ἀγαθόν, οὔτε εἰς τὸ κακὸν ὑπό τινος ἐξ ἰδίας ἀδίκως ἑλκόμεθα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν πραγμάτων, ᾧ ἂν πρὸς τὸ θέλημα δουλεύσωμεν, ἤτοι τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ διαβόλου, αὐτὸς ἡμᾶς δικαίως λοιπὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον καταστρέφει μέρος. αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν πραγμάτων εἰσὶν ἀπαράλογιστοι προσβολαὶ δύο, ἔπαινος ἀνθρώπων, καὶ ἄνεσις σώματος, αἵτινες ἑκουσίως προσβάλλουσι πρὸ τοῦ θελήματος ἡμῶν, οὔτε κακίαι εἰσί, οὔτε ἀρεταί, ἀλλ' ἔλεγχοι τῆς ἡμετέρας προθέσεως που ῥεπούσης· τοῦ γὰρ Κυρίου βουλομένου ἡμᾶς ὑπομένειν ὀνειδισμοὺς καὶ κακοπαθεῖν, τοῦ δὲ διαβόλου τὰ ἐναντία θέλοντος, ἡμεῖς ὅταν θέλωμεν ἐπὶ ταῖς προσβολαῖς ἐκείναις, φανερὸν ὅτι τὴν ῥοπὴν ἐδώκαμεν τῷ φιληδόνῳ πνεύματι, παρακούσαντες τοῦ Κυρίου· ὅταν δὲ ἐπὶ τὰς προειρημένας προσβολὰς θλιβώμεθα, δῆλον ὅτι τὴν ῥοπὴν ἐδώκαμεν τῷ Θεῷ, τὴν στενὴν ἀγαπήσαντες.

EIVSDEM CONSVLTATIO intellectus cum sua ipsius anima.

AVDI rationalis anima, socia consiliorum meorum: mysticum quippiam, rémque vtrisque nostrûm communem commemorare tibi desidero: qua deprehendi, te non prorsus expurgatam in perturbationibus, sed per gratiam minùs fore deditam. Certò equidem scio, ô anima, cùm C tu & ego præter naturam agitamur, nos ignoratione falli: ob idque, dum vitium extra nos esse dicimus, de nostris ipsorum peccatis alios accusare: atque interdum quidem ipsi Adamo, quandoque Satanæ, aliquando hominibus culpam ascribimus. In quo dum aliis bellum inferre putamus, ipsi bellum nobiscum gerimus: dum nos tueri mutuò arbitramur, ego & tu inuicem pugnamus: dum de nobis ipsis bene mereri existimamus, nosipsos percutimus, labores inutiles & probra non immeritò perferentes; specie D quidem amplectentes mandata, ipsorum autem causas, vtpore seducti, prosequentes odio. Vnde certò scio, nos à nulla potestate siue ad bonum, siue ad malum, iniuria trahi; sed statim à baptismo in ipsis rerum initiis, cuicunque ad nutum inseruierimus, siue Deo, siue diabolo, is meritò in posterum nos ad suas partes adigit. Cæterùm initia rerum sunt obiecta duo, quæ non animaduertuntur, laus humana, & remissio corporis, quæ sponte sua obtrusa, antequam voluntas nostra accedat, nec vitia E sunt neque virtutes, sed propensionem animi nostri, quóve inclinemus, arguunt. Nam cùm Dominus iubeat ferre contumelias & molestias, diabolus autem velit contraria, vbi placuerimus nobis in obiectis illis, perspicuum est, obaudito Domino, propensionem animi nos tradidisse spiritui voluptuario; quando verò suggestionibus suprà dictis angimur, certum est amplexus angustias, inclinationem Deo deditam habere.

Peccati settius vnde.

Hanc igitur ob rem duo illa obiecta hominibus proponi permissa sunt, vt qui mandata Dei colunt, momentum voluntatis suæ tradant Christo; qui nactus introitum, deducat mentem in veritatem. Ad eundem modum intelligito mihi contrarium. Nam è diuerso, quicunque gloriam humanam amplectuntur, & remissionem corporis, præbent aditum diabolo; qui etiam ipse ingressu peculiari reperto, sua suggerit vitia, quæ tandiu crescere non desinunt, quandiu cogitant quę grata sunt ei; donec ex corde oderint, quæ priùs diximus obiecta. At nos vsque adeò diligimus ea, vt eorum gratia non solùm prodamus virtutem, sed etiam illorum ipsorum alteri, data occasione, commutemus: interdum voluptatis gratia subimus ignominiam. Quando verò citra dolorem illis assentimur, postmodum illorum promotricem materiam indagamus. Atqui vanæ gloriæ voluptatisque materia est auaritia: quæ ex sententia scripturæ diuinæ, radix est omnium malorũ. Verùm, dices equidem mihi, anima charissima, nos aurum in thesaurum non recondere, neque possessiones habere: Et ego tibi dico, aurum aut possessiones non nocere, sed, vt antè dixi, inhærentem affectui abusum eorum. En, quidam citra affectionem locupletes Deo pergrati fuerunt, velut sanctus Abraham, Iob, & Dauid: Nonnulli verò etiam carentes opibus, affectum auaritiæ fouemus in rebus leuissimis, ideóque miseriores sumus his qui multa possederunt: quia relictis vniuersim prauis affectionibus, quasi Deum lateamus, calliditati voluptatis affectum adjũgimus. Fugientes enim auaritiam, non fugimus voluptatem: non recondentes aurum, res viles coaceruamus: magistratum atque imperium repudiamus, gloriam tamen & honorem eorum quouismodo venamur. Reliquimus possessiones, harum tamen fruitionem non auersamur: si quando verò auersari videmur, non quòd auaritiam fugiamus, sed velut execrantes Dei creaturas, dicimus: Ne tetigeris, neque gustaueris, neque contrectaueris. Cùm audieris, anima charissima, Adami & Euæ transgressionem, credas equidem initio per illos propriè commissam esse: nunc autem, quod ad intellectũ, per me ac te committi reperies. Hæc enim in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, &c. Quandoquidem, ecce, per baptismum renati, transgressi sumus mandatum eius qui nos regenerauit: quia cum Dominus præcepisset, vt omnes eandem fidem profitentes diligeremus, & ex omnibus prodeuntem fructum toleranter ederemus, quemadmodum dictum est, vt ederent ex omni ligno quod erat in paradiso: nos suasionibus serpentis vsi, quosdam, vt bonos dileximus; alios, tanquam malos, habuimus odio: quod est lignum cogitationis boni

Auaritia est voluptatis & vana gloria materia.

Diuites quidã Deo grati.

Paupertas nõ voluntatis, qualis sit.

Coloss. 2.

1. Cor. 10.

Gen. 1.

A Διὰ τοῦτο δὲ αἱ δύο αὗται προσβολαὶ τοῖς ἀνθρώποις προσβάλλειν συνεχωρήθησαν, ὅπως οἱ τὴν ἐντολὴν ἀγαπῶντες δώσωσι τῷ Χριστῷ τὴν ῥοπὴν τοῦ θελήματος. καὶ αὐτὸς εἴσοδον εὑρὼν, ὁδηγήσῃ τὸν νοῦν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. οὕτω δὲ μοι νόει καὶ τὸ ἐναντίον. ὅσοι γὰρ πάλιν ἀγαπῶσι τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, καὶ τὴν ἄνεσιν τοῦ σώματος, διδόασιν εἴσοδον τῷ διαβόλῳ, ὃς καὶ αὐτὸς εὑρὼν ἰδίαν εἴσοδον, τὰ ἴδια λοιπὸν ὑποτίθεται κακά· καθὸ ἂν αὐτῷ ἡδέως λογίζωνται, προσθήκας ποιεῖν οὐ παύονται, ἕως οὗ τὰς προειρημένας B προσβολὰς ἐκ καρδίας μισήσωμεν· ἡμεῖς δὲ οὕτως αὐτὰς ἀγαπῶμεν, ὥστε οὐ μόνον τὴν ἀρετὴν ἀντ' αὐτῶν προδιδόαμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ἐκείνας ἑτέρας τῇ ἑτέρᾳ ἐν καιρῷ καταλλάσσομεν, ποτὲ ἀτιμίαν ὑποφέρομεν διὰ φιληδονίαν, ὅταν δὲ καὶ τούτοις ἀλύπως συνθώμεθα, λοιπὸν τὰς αὐξητικὰς ὕλας αὐτῶν ζητοῦμεν. ὕλαι καὶ κενοδοξίας καὶ ἡδονῆς φιλαργυρεία, ἡ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν κατὰ τὴν θείαν γραφήν. πάντως δὲ ἐρεῖς μοι, ὦ φίλη ψυχὴ, ὅτι οὔτε χρυσίον θησαυρίζομεν, οὔτε κτήματα ἔχομεν· κἀγὼ σοι λέγω, ὅτι οὔ- C τε χρυσὸς, οὔτε κτήματα πέφυκεν τὴν βλάβην, ἀλλὰ καθὼς προείρηκα, ἡ ἐμπαθὴς αὐτῶν παράχρησις. ἰδοὺ γάρ τινες ἀπαθῶς πλουτήσαντες εὐηρέστησαν, ὡς ὁ ἅγιος Ἀβραὰμ καὶ Ἰὼβ, καὶ Δαβίδ. τινὲς δὲ καὶ ἀκτήμονες τὸ πάθος τῆς φιλοχρηματίας ἐν εὐτελεστάταις ὕλαις ἐτρέψαμεν· ὅθεν τῶν πολλὰ κεκτημένων ἐσμὲν ἀθλιώτεροι· διότι ἀφέντες τὸ καθολικὸν κατὰ πάθη μετὰ πανουργίας, ὡς λανθάνοντες Θεὸν, ἡδυπαθοῦμεν· τὴν γὰρ φιλαργυρίαν διαφεύγοντες, τὴν φιληδονίαν οὐ φεύγομεν· χρυσὸν οὐ θησαυρίζομεν, καὶ τὰς λεπτὰς ὕλας συνάγομεν· ἀρχὰς καὶ ἡγεμονίας οὐ λαμβάνο- D μεν, τὰς δὲ δόξας αὐτῶν καὶ τοὺς ἐπαίνους ἐκ παντὸς τρόπου θηρεύομεν· τὰς κτήσεις καταλείπομεν, καὶ τὰς ἀπολαύσεις αὐτῶν οὐ παραιτούμεθα· ὅταν δὲ καὶ παραιτεῖσθαι δόξωμεν, οὐχ ὡς τὴν πλεονεξίαν φεύγοντες, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ βδελυσσόμενοι, μὴ ἅψῃ, μὴ γεύσῃ, μὴ θίγῃς. ὅταν ἀκούσῃς, ὦ φίλη ψυχὴ, τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, ἐν ἀρχῇ μὲν ἰδικῶς ἐπ' ἐκείνοις γεγενημένην πίστευε· νυνὶ δὲ νοητῶς ἐπ' ἐμοὶ καὶ σοὶ γινομένην εὑρήσεις. ταῦτα γὰρ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ E τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν. ἰδοὺ γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθέντες τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀναγεννήσαντος ἡμᾶς παρέβημεν, καθότι τοῦ Κυρίου πάντας τοὺς ὁμοπίστους ἀγαπᾶν, καὶ τὸν ἐκ πάντων ἐρχόμενον καρπὸν δι' ὑπομονῆς ἐσθίειν κελεύσαντος, κατὰ τὸ εἰρημένον, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγεῖν, ἡμεῖς τοῖς τοῦ ὄφεως λογισμοῖς χρησάμενοι, τοὺς μὲν, ὡς καλοὺς ἠγαπήσαμεν· τοὺς δὲ, ὡς πονηροὺς ἐμισήσαμεν· ὅπερ ἐστὶ τὸ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν

καὶ πονηρῷ, οὐκ ἀπηγγελσάμενοι τῷ διαφόρων θανατούμεθα· οὐχὶ τοῦ Θεοῦ τὸν θάνατον ποιήσαντος, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου τὸν πλησίον μισήσαντος. Θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων, οὔτε κινεῖται πάθει ὀργῆς, οὔτε ἐπινοεῖ πρᾶγμα εἰς ἄμυναν, οὔτε ἀλλοιοῦται πρὸς τὴν ἑκάστου ἀξίαν. ἀλλὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν, ὑπὸ νόμῳ πνευματικῷ κρίνεσθαι προορίσας. διὰ τοῦτο οὐ λέγει τῷ Ἀδάμ, ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἐγὼ θανατώσω ὑμᾶς, ἀλλ' ἀσφαλιζόμενος τὸν τῆς δικαιοσύνης προλέγει νόμον, καί φησιν, ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ ὅλως δὲ ἑκάστῳ πράγματι καλῷ τε καὶ κακῷ φυσικῶς ἐπακολουθεῖν τὸ ἴδιον ἀπένειμε, καὶ οὐκ ἐπινοητικῶς, ὥς τινες νομίζουσιν, οἱ τὸν πνευματικὸν ἀγνοοῦντες νόμον· ἡμεῖς δὲ οἱ μερικῶς τοῦτον ἐπιστάμενοι, γινώσκειν ὀφείλομεν, ὅτι εἴ τινα τῶν ὁμοπίστων ὡς κακὸν μισήσομεν, καὶ ἡμεῖς κακοὶ ὄντες ὑπὸ Θεοῦ μισηθησόμεθα· καὶ εἰ ὡς ἁμαρτωλὸν τῆς μετανοίας ἐκβάλλομεν, καὶ ἡμεῖς ἁμαρτωλοὶ ὄντες ἀποβληθησόμεθα· καὶ εἰ οὐκ ἀφίεμεν τῷ πλησίον τὰ ἁμαρτήματα, οὔτε ἡμῖν ἀφεθήσεται. τοῦτον τὸν νόμον φανεροποιῶν ὁ νομοθέτης Χριστὸς, εἴρηκε· μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. τοῦτον ἰδὼν τὸν νόμον, φανεροποιῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὁ κρίνων τὸν ἕτερον, ἑαυτὸν κατακρίνει. καὶ ὁ προφήτης δὲ οὐκ ἀγνοῶν τοῦτο, ἐβόα πρὸς τὸν Θεὸν λέγων, ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ἕτερος προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησιν, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. καὶ τί λέγω καθ' ἕν, ὅπου γε πᾶσα ἡ γραφὴ παλαιά τε καὶ νέα, μάλιστα ὁ μέγας ψαλμῳδὸς σαφέστερον ἡμῖν τοῦτον ὑποδεικνύουσι τὸν νόμον, ὅπως πνευματικὸν εὑρόντες αὐτὸν, καὶ μυστικῶς προωρισμένον ἐπὶ πάσῃ ἡμῶν τῇ [illegible], οὐ μόνον προφανῶς, ἀλλὰ καὶ κρυπτῶς ἀγαπᾶν τοὺς ἀδελφοὺς σπουδάσωμεν. οὐ γάρ ἐστι Μωσαϊκὸς νόμος τὰ φανερὰ κρίνων, ἀλλὰ πνευματικὸς καὶ τὰ κρυπτὰ ἐλέγχων· καίτοι μὲν ὁ αὐτὸς Θεὸς ἐνομοθέτησε τοῖς ἰδίοις καιροῖς πρέποντα· τότε δὲ ἐκεῖνον ἐπλήρωσε, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰρηκότος, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. διὰ τοῦτο, δεῖ πάντας πραγματείας ἅπαξ λελήσθαι καὶ λοιπὸν συγχωρεῖν τῷ δοκοῦντι ἠδικηκέναι, κἂν εὔλογον εἴη κἂν ἄλογον τὸ ἀδίκημα, πάσης ἀρετῆς εἰδότας μείζονα εἶναι τὴν τῆς συγχωρήσεως. ἐπεὶ δὲ οὐ δυνάμεθα τοῦτο ποιεῖν διὰ τὴν προκατέχουσαν ἁμαρτίαν, ὀφείλομεν μετὰ ἀγρυπνίας καὶ πάσης κακοπαθείας τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, ἕως οὗ εὕρωμεν ἱλασμὸν, καὶ λάβωμεν τὴν τοιαύτην δύναμιν. πρὸς ταῦτα ὦ ψυχὴ, ἕνα σκοπὸν ὀφείλομεν ἔχειν ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι, τὸ ὑπὸ ἀνθρώπων διαφόρως ἀδικούμενοι χαίρειν

A & mali. quod vbi gustauimus, morimur animo: non quòd Deus creuerit mortem, sed quòd proximum oderit homo. Deus enim mortem non fecit, nec delectatur in perditione viuentium: non mouetur affectu iræ, nec excogitat quicquam, vt postea sumat vltionem, neque mutatur cuiusuis dignitate: sed omnia sapienter condidit, quæ per legem spiritalem iudicari præfiniuit. Propterea non dicit Adamo: Quacunque die comederitis, ego tradam vos morti: verùm certissimè prædicit iustitiæ legem, hac voce; Quacunque die comederitis, morte B moriemini. Et planè cuicunque rei, siue bona sit, siue mala, annexum natura decorum largitus est, non quòd postea excogitet illud, vt quidam legem spiritalem ignorantes putauerunt. Nos verò, qui aliqua ex parte tenemus illam, nosse debemus, si quempiam eorum qui parem nobiscum sortiti sunt fidem, vt malum oderimus, nos quoque, cùm mali simus, Deo fore odiosos; & si, velut peccatorem, illum repulerimus à pœnitentia, nos etiam, qui sumus peccatores, excludendos; & si proximo non dimittimus peccata, C nec dimittentur nobis. Hanc legem declarans legislator Christus, dixit: Nolite iudicare, & non iudicabimini; dimittite, & dimittetur vobis. Eandem legem sciens Paulus, explicabat his verbis: Qui iudicat alterum, seipsum condemnat. Quod non ignorans Propheta clamabat ad Deum, inquiens; Nempe tu reddes vnicuique iuxta opera sua. Alter item propheta sub persona Dei dicit; Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Cæterùm quid singula commemoro? quando scriptura tam vetus quàm noua, & maximè summus ille psaltes, nobis omnibus D clariùs hanc subindicat legem; vt illam spiritalem & mysticè præscriptam esse inuenerimus, de vniuersa nostra inclinatione metuentes, non in speciem duntaxat, sed etiam in secretis animi diligere fratres enitamur. Non enim est lex Mosaica, quæ manifesta iudicare solet; sed spiritalis, quæ etiam occulta corripit, quanquam etiam suis temporibus congruam tulit idem Deus; impleuit autem eam, per gratiam Domini nostri, qui dixit; Non veni soluere legem, sed adimplere. E Quamobrem (vt omni de re summatim dicam) debemus posthac condonare ei qui quempiam offendisse videtur, iusta vel iniusta sit offensio; certò scientes, cōdonandi virtutem quacunque virtute præstãtiorem esse. Verùm quia præoccupante nos peccato impediti, nequimus hoc efficere, debemus obsecrare Deum cum vigiliis & maceratione carnis immodica, donec cōsequamur propitiationem, eamque cōparemus facultatem. Deinde in omni re, loco, & tempore vnus nobis, ò anima, proponendus est scopus, vt quouis modo læsi ab hominibus, gaudeamus,

Sap. 1.

Genes. 2.

Odium proximi.

Luc. 6.

Rom. 2.

Ierem. 32.

Deut. 32.

Deut. 32. Hebr. 10.

Matth. 5.

Iniuriarum condonatio est Dei donum.

& nulla afficiamur triſtitia; gaudeamus autem, non vtcunque aut temerè, ſed quòd nacti ſumus occaſionem, tum remittendi ei qui peccauit, tum peccatorum noſtrorum remiſſionem conſequendi. Hæc eſt vera Dei notitia, quæ cogitationem omnem complectitur; qua poſſumus inuocare Deum, & exaudire. Hæc eſt precationis vbertas; cuius vi licet nobis tollere crucem, & ſequi Dominum. Hæc primorum & ſummorum mandatorum mater exiſtit. Per hanc enim poſſumus diligere Deum ex toto corde, & proximum ſicut noſipſos. Huius ope, ieiuniis, vigiliis, & macerandæ carni B danda nobis eſt opera, quò animus & viſcera aperta ſuſcipiant iſthæc, & non repellant. Ita enim fiet vt ſecretò nobis donatam ſancti baptiſmatis gratiam, non iam obſcurè, ſed cum omni certitudine & ſenſus perceptione operari agnoſcamus, eò quò proximo peccata remittimus. Veruntamen hanc virtutem duo impediunt vitia, vana gloria, & voluptas, quæ conuenit in primis ex animo auerſari, & ita amplecti virtutem. Quamobrem, ô anima, quæ horum duorum vitiorum obſequendo voluntati, teipſam prodi- C diſti, neminem accuſes, non Adamum, non Satanam, non homines: ſed contende cum voluntate tua, & ne contemnas. Bellum enim eſt inteſtinum. Nam non eſt externum, vt nobis pugnandum ſit aduerſus fratres qui verſantur nobiſcum, ſed inteſtinum eſt bellum. In pugna nemo hominum nobis aderit: vnicum habemus commilitonem, qui per baptiſmum in nobis arcanè reconditus eſt, Chriſtum inuictum, & quem nihil latet. Is autem certabit à partibus noſtris, ſi mandata eius pro virili peragamus. Quæ ve- D rò bellum nobis inferunt, ſunt, vt antè diximus, voluptas permixta corpori, & vana gloria; quibus ego & tu detinemur. Illa, inquam, duo ſeduxerunt Euam, & Adamum fefellerunt. Voluptas quidem oſtendit lignum eſu bonum, & contemplatu formoſum: vana autem gloria ſubiecit illud: Eritis ſicut Dij, cognoſcentes bonum & malum. Quemadmodum ergo Adam primò formatus & Eua erubeſcebant inuicem: ita etiam nos, vbi abiecto intellectualium oculorum vitio, noſipſos nudos conſpicimus, mutuo conſcientiæ pudore ſuffundimur. Et iam folia ficus nobis E ipſis conſuimus, dum extraneis ſermonibus, figuris & iuſtificationibus nos induimus. Dominus autem parat nobis veſtimentum è pellibus, & ait: In patientia veſtra poſſidete animas veſtras. Et ſuadet quæ ſequuntur, his verbis: Qui inuenerit animam ſuam, hoc eſt, reductis in memoriam offenſionibus, perdet eam. Et qui in ea memoria perdiderit animam, in vitam æternam inueniet illam. Ipſi gloria in ſecula. Amen.

Certitudine intellige morali, & per coniecturas, non infallibili & abſoluta.

Sola voluntas peccati cauſa eſt.

Adami peccatum. Geneſ. 3.

Luc. 21.

Matth. 10.

A καὶ μὴ λυπεῖσθαι· χαίρειν δὲ οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἀσκόπως, ἀλλ' ὅτι εὕρομεν ἀφορμὴν τοῦ ἀφιέναι τῷ ἁμαρτήσαντι, καὶ λαβεῖν ἄφεσιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀληθὴς θεογνωσία πάσης γνώσεως περιεκτικωτάτη, δι' ἧς δυνάμεθα παρακαλεῖν τὸν Θεὸν καὶ ἐπακούεσθαι. αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς εὐχῆς καρποφορία· διὰ ταύτης τὸν σταυρὸν ἆραι καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Κυρίῳ δυνάμεθα. αὕτη τῶν πρώτων καὶ μεγάλων ἐντολῶν μήτηρ τυγχάνει· διὰ ταύτης γὰρ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς B δυνάμεθα· διὰ ταύτης γὰρ νηστεύειν καὶ ἀγρυπνεῖν καὶ κακοπαθεῖν ὀφείλομεν, ὅπως ἡ καρδία καὶ τὰ σπλάγχνα ἀνοιγόμενα εἰσδέξωνται ταῦτα, καὶ μὴ ἀποβάλωσι· τότε γὰρ καὶ τὴν κρυπτῶς δεδωρημένην ἡμῖν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάριν, οὐκέτι ἀδήλως, ἀλλ' ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ αἰσθήσει ἐνεργοῦσαν εὑρήσομεν, διὰ τὸ ἀφιέναι τῷ πλησίον τὰ ἁμαρτήματα. ταύτης δὲ τῆς ἀρετῆς κωλυτικαί εἰσι κακίαι δύο, κενοδοξία, καὶ ἡδονή, ἃς χρὴ πρότερον κατὰ νοῦ παραιτήσασθαι, καὶ οὕτω τὴν ἀρετὴν κρατῆσαι. διὰ τοῦτο, ὦ ψυχή, προδοῦ- C σα ἑαυτὴν τοῖς δυσὶ τούτοις θελήμασι, μηδένα αἰτιῶ, μήτε τὸν Ἀδάμ, μήτε τὸν Σατανᾶν, μήτε τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ πολέμησον τῷ σῷ θελήματι, καὶ μὴ καταφρονήσῃς· ἐμφύλιος γάρ ἐστιν ὁ πόλεμος· οὐκ ἔστιν ἔξωθεν, ἵνα μετὰ τῶν συνόντων ἀδελφῶν πολεμήσωμεν· ἔνδοθέν ἐστι, καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων συμπολεμήσει ἡμῖν. ἕνα ἔχομεν σύμμαχον τὸν μυστικῶς ἡμῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐγκεκρυμμένον Χριστόν, ἀνίκητον καὶ ἀλάθητον. συμμαχήσει δὲ ἡμῖν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ κατὰ δύναμιν ποιήσωμεν. τὰ δὲ πολεμοῦντα ἡμῖν, D καθὼς προειρήκαμεν, ἡδονὴ συμμιγεῖσα τῷ σώματι, καὶ κενοδοξία, αἳ καὶ ἐμὲ καὶ σὲ κατέχουσι. ταῦτα τὰ δύο τὴν Εὔαν ἐπλάνησεν, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐξηπάτησεν· ἡ μὲν ἡδονὴ ἔδειξε τὸ ξύλον, ὡς καλὸν εἰς βρῶσιν, καὶ ὡραῖον τοῦ κατανοῆσαι· ἡ δὲ κενοδοξία τό, ὡς θεοὶ ἔσεσθε, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν. καθάπερ οὖν ὁ πρωτόπλαστος Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ᾐσχύνοντο ἀλλήλους, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὴν κακίαν τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν ἀποβαλόντες, καὶ ἑαυτοὺς γυμνοὺς ὁρῶντες, ἀλλήλους κατὰ συνείδησιν αἰσχυνόμεθα· καὶ ἰδοὺ φύλλα συκῆς ἑαυτοῖς E συρράπτομεν, ἐξωτερικοῖς ῥήμασι καὶ σχήμασι καὶ δικαιολογίαις ἐνδυόμενοι. ὁ δὲ Κύριος κατασκευάζει ἡμῖν τὸ ἐκ δερμάτων ἔνδυμα, καὶ λέγει, ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. καὶ τὰ ἀκόλουθα παραινεῖ λέγων, ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν μνησικακίᾳ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἐν αὐτῇ ἀπολέσας αὐτήν, εἰς ζωὴν αἰώνιον εὑρήσει αὐτήν. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

HESYCHII

A

ΗΣΥΧΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

πρὸς Θεόδουλον, λόγος ψυχωφελὴς περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς κεφαλαιώδης, τὰ λεγόμενα ἀντιρρητικὰ, καὶ εὐκτικά.

Κεφάλαιον πρῶτον.

ΝΗΨΙΣ ἐστι, μέθοδος πνευματικὴ ἐμπαθῶν νοημάτων, καὶ λόγων, καὶ πονηρῶν ἔργων παντελῶς τὸν ἄνθρωπον σὺν Θεῷ ἀπαλλάττουσα, χειρίζουσα, καὶ προθύμως ὁδευομένη· γνῶσίν τε ἀσφαλῆ Θεοῦ τοῦ ἀκαταλήπτου χαρίζεται, καθ' ὅσον ἐφικτὸν, καὶ μυστηρίων θείων καὶ ἀποκρύφων ἀποκρύφως λύσιν· ἐπαρκεῖ τε πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης ποιητικὴ, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος περιεκτική· αὕτη δὲ κυρίως ἐστὶν, ἡ τῆς καρδίας καθαρότης· ἥτις διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῆς, ἢ κυριωτέρως εἰπεῖν, διὰ τὴν ἀπροσεξίαν καὶ ἀμέλειαν ἡμῶν, σπανίζει σήμερον πάνυ ἐν μοναχοῖς· ἣν ὁ Χριστὸς μακαρίζει λέγων, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Τοιαύτη οὖν οὖσα, πολλοῦ ἀγοράζεται. νῆψις ἐν ἀνθρώπῳ χρονίζουσα, ὀρθοῦ καὶ θεαρέστου βίου ὁδηγὸς γίνεται. τούτου καὶ ἐπίβασις, θεωρίαν τε καὶ τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς δικαίως κινεῖν ἡμᾶς ἐκδιδάσκει, καὶ τὰς αἰσθήσεις τε ἀσφαλῶς τηρεῖ, καὶ τὰς γενικὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἐν τοῖς μετόχοις αὐτῆς καθ' ἡμέραν αὔξει.

β'. Ὁ μέγας νομοθέτης Μωσῆς, μᾶλλον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀποδεικνύων τὸ ἄμωμον καὶ καθαρὸν, καὶ περιεκτικὸν, καὶ ὑψοποιὸν τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅπως ταύτης ἄρχεσθαι καὶ ἐκτελεῖν δεῖ, πρόσεχε σεαυτῷ, φησὶ, μὴ γένηται ῥῆμα κρυπτὸν, τὴν μονολόγιστον ἐμφάνειαν ὀνομάζων πράγματός τινος μισουμένου πονηροῦ ὑπὸ Θεοῦ· ἣν δὴ καὶ προσβολὴν λέγουσιν οἱ πατέρες, προσαγομένην τῇ καρδίᾳ σου παρὰ τοῦ διαβόλου, ᾗ ἐπακολουθοῦσιν οἱ ἡμέτεροι λογισμοὶ, εὐθὺς παραφανείσῃ τῷ νῷ, ἐμπαθῶς τε αὐτῇ προσδιαλέγονται.

γ'. Νῆψίς ἐστιν, ὁδὸς πάσης ἀρετῆς καὶ ἐντολῆς Θεοῦ, ἥτις καὶ καρδία καὶ ἡσυχία, καὶ ἀφαντάστως τελεωθεῖσα φυλακὴ νοὸς ἐστὶν αὐτή.

δ'. Οὐχ ὁρᾷ φῶς ἡλίου ὁ γεννηθεὶς τυφλός· οὕτως οὐδ' ὁ μὴ νήψει ὁδεύων ὁρᾷ πλουσίως τὰς μαρμαρυγὰς τῆς ἄνωθεν χάριτος· οὔτε γε ἐλευθερωθήσεται ἐκ πονηρῶν καὶ μισητῶν Θεῷ ἔργων τε καὶ λόγων καὶ ἐννοιῶν, ὃς οὐκ ἐλευθερίως ἕξει πως ἐν τῇ ἐξόδῳ τοὺς ταρταρείους παρελάσαι ἄρχοντας.

HESYCHII PRESBYTERI AD

Theodulum sermo compendiosus, animæ perutilis, De temperantia & virtute: quæ dicuntur ἀντιῤῥητικὰ & εὐκτικὰ, hoc est, de ratione reluctandi atque precandi.

CAPVT I.

TEMPERANTIA, methodus est spiritalis: quæ sine cunctetur, siue pergat alacriter, hominem à conceptibus & sermonibus affectionum plenis, ac prauis operibus, opitulante Deo, prorsus liberat: certam etiam de Deo incomprehensibili notitiam largitur, quantùm assequi licet: necnon diuinorum & occultorum mysteriorum secretam præbet solutionem: suppeditat vires implendi cuncta Dei mandata, tam veteri quàm nouo testamento comprehensa: & tandem vniuersa bona præstat futuri sæculi. Hæc autem propriè est puritas cordis, quæ quidem propter excellentiam & bonitatem suam, vel (vt magis propriè loquar) ob ignauiam & negligentiam nostram, hodie profectò rara est in monachis: quam Christus beatam prædicat, his verbis, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Cùm ergo fit eiusmodi, magnò redimitur. Temperantia quæ perdurat in homine, rectæ Deóque placentis vitæ dux efficitur: cuius progressus nos edocet, vt iustè moueamus speculationem, & triplicẽ animæ facultatem: sensus in tuto conseruat: quatuor etiam generales virtutes participio sui auget quotidie. *Matth.5.*

2 Magnus ille legislator Moses, imò verò spiritus sanctus, dum huiusce virtutis facultatem irreprehensibilem, puram, capacem, & magnificam subindicat, instruens nos qua ratione ducẽdum sit ab ea initium, atque complementum: Attende tibi ipsi, ait, ne verbum fiat occultum: singularem appellans ostentationem cuiusdam rei prauæ Deo odiosæ, quã sanè patres etiam nominant suggestionem, quæ cordi tuo obtruditur à diabolo. Quam, statim vt sese exhibuerit menti, sequuntur cogitationes nostræ, & cum ea colloquia miscent affectibus plena.

3 Temperantia est via virtutum omnium, & mandatorum Dei, quę quidem etiam est cor, & quies: eademque ad vacuitatem imaginationum perfectè redacta, mentis est custodia.

4 Qui excæcatus est, non videt solis lumen: ita qui non ambulat temperanter, pretiosos gratiæ supernę splendores nequit perspicere: neque à malis & Deo odiosis operibus, sermonibus, & cogitationibus liberabitur. Et is tẽpore exitus, nulla liberè euadẽdi ratione perpẽsa, tartareorũ principũ manus nõ effugie-

5 Attentio, est continua cordis requies, ab omnibus cogitationibus libera: quæ solum Iesum Christum Dei filium & Deum perpetuò ac sine intermissione spirat & implorat, stat cum eo viriliter in acie aduersus hostes, eique confitetur, nempe qui possit remittere peccata. Cùm enim anima inuocationibus assiduis circumplectitur Christum, qui solus secretò scrutatur corda, omnemque dat operam, ne vlli hominum notæ sint dulcedines suę interníque conflictus, nullo pacto improbus ille clàm nequitiam promouere poterit, & operationes optimas delere.

6 Temperantia, est perseuerans cogitationum constantia: quando scilicet sistuntur ipsæ pro foribus cordis, perspicit & audit illa quid dicant, quídve faciant furtim obrepentes cogitationes exitiales: quænam etiam sit forma, quæ à dæmonibus insculpitur & imprimitur: ac per seipsam imaginationibus dissoluere nititur animum. Hæc enim diligenter exculta, si velimus, admodum scitè nos docent belli intellectualis experientiam.

7 Quando deserimur à Deo, quando item occurrunt tentationes ad erudiendum aptæ, duplex ille metus attentionis magistram cõtinuationem parere solet in mente hominis: qui prauarum cogitationum operúmque conatur obturare fontem, vnde & desertiones & insperatæ à Deo tentationes ad emendationem vitæ nostræ obueniunt nobis præcipuè, qui recreationem huius boni gustauimus, & tamen negligimus. Continuatio verò gignit habitum: habitus autem, naturalem quandam temperantiæ frequentiam: hæc tandem, pro qualitate rei, sensim producit contemplationem belli: quam excipit perseuerans erga Iesum precatio, suauis tranquillitas animi imaginationibus vacua, & stabilitas in Iesu fundata.

8 Constans animus, qui Christum inuocat aduersus hostes, ad illúmque perfugit, est velut fera quędam à canibus non paucis circundata, quę seipsam ex aduerso collocat in tuto. Cùm autem procul mẽte præuideat hostium inuisibilium intellectuales insidias, quia continenter aduersum illos stat cum Iesu pacifico, permanet illæsus ab illis.

9 Si præes, ac tibi datum est, vt assistas & specteris horarum matutinarum tempore, concessum est vtique, vt sis etiam spectator. Sin minùs, vigila, & consequeris.

10 Corpus maris consistit in aquarum multitudine: compages autem & firmamentum sobrietatis, abstinentiæ, & profundissimæ quietis animæ, abyssus item contemplationum tam* quam arcanorum, exploratricis etiam humilitatis, rectitudinis ac dilectionis, est summa temperantia & deprecatio Iesu Christi carens cogitationibus: idque cum frequentibus suspiriis & continuo labore, citra tamen offensionem sui.

ε'. Προσοχή ἐστι, καρδίας ἡ ἀδιάλειπτος ἡσυχία ἀπὸ παντὸς λογισμοῦ, Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἀεὶ καὶ αἰωνίως καὶ ἀδιαλείπτως μόνον αὐτὸν ἀναπνέουσα, καὶ ἐπικαλουμένη, καὶ ἀνδρείως κατὰ τῶν ἐχθρῶν συμπαραταττομένη αὐτῷ, αὐτῷ τε ἐξομολογουμένη τῷ ἐξουσίαν ἔχοντι συγχωρεῖν ἁμαρτήματα. περιπτυσσομένη γὰρ συνεχῶς Χριστὸν δι᾽ ἐπικλήσεως κρυπτῶς μόνῳ τῷ τὰς καρδίας ἐξεταζομένῳ, τοῖς ἀνθρώποις τε πάντας παντοίως λαθεῖν πειρωμένη τῆς ψυχῆς τὴν γλυκύτητα αὐτῆς, καὶ τὸν ἔνδον ἀγῶνα, μήπως ὁ πονηρὸς λαθὼν εἰσδύσῃ κακίας, καὶ ἀφανίσῃ καλλίστην ἐργασίαν.

ς'. Νῆψίς ἐστιν, ἔμμονος λογισμοῦ πῆξις, καὶ στάσις αὐτοῦ ἐν πύλῃ καρδίας, ἣ τοὺς ἐρχομένους λογισμοὺς κλέπτας ὡς ὁρᾷ καὶ ἀκούει, τί μὲν λέγουσι, τί δὲ ποιοῦσιν οἱ φόνιοι, καὶ τίς ἐστιν ἡ ἐγγλυφθεῖσα καὶ στηλωθεῖσα μορφὴ παρὰ τῶν δαιμόνων, καὶ πειρωμένη δι᾽ ἑαυτῆς φανταστικῶς καταλῦσαι τὸν νοῦν. ταῦτα γὰρ φιλοπονούμενα τὴν πεῖραν τοῦ νοητοῦ πολέμου ἐπιστημόνως ἄγαν ἡμῖν, ἐὰν θέλωμεν, διανοίγουσιν.

ζ. Οἶδε γεννᾶν φόβος ὁ διπλὸς καὶ αἱ ἀπὸ Θεοῦ ἐγκαταλείψεις, καὶ αἱ παιδευτικαὶ τῶν πειρασμῶν συμβάσεις, συνέχειαν ἐπιστατικὴν προσοχῆς ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τοῦ ἀνθρώπου πειρωμένου τὴν πηγὴν φράξαι τῶν κακῶν λογισμῶν καὶ ἔργων, δι᾽ ἣν καὶ ἐγκαταλείψεις, καὶ οἱ ἀδόκητοι ἀπὸ Θεοῦ πειρασμοὶ πρὸς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ βίου διορθοῦσι, καὶ μάλιστα τοῖς γευσαμένοις τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ καλοῦ τούτου καὶ ἀμελοῦσιν. ἡ δὲ συνέχεια γεννᾷ ἕξιν· ἡ δὲ, φυσικήν τινα πυκνότητα νήψεως· ἡ δὲ, θεωρίας πως τοῦ πολέμου ἠρέμα κατὰ ποιότητα γεννᾷ, ἣν δέχεται ἐπίμονος Ἰησοῦ εὐχὴ, ἡ ἀφάνταστος νοὸς γλυκεῖα ἠρεμία, καὶ ἡ κατάστασις ἐξ Ἰησοῦ συνεστῶσα.

η'. Ισταμένη καὶ ἐπικαλουμένη ἡ διάνοια Χριστὸν κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ καταφεύγουσα ἐπ᾽ αὐτὸν, οἷα θήρ τις κυκλωθεὶς ὑπὸ κυνῶν πολλῶν, καὶ ἀντιστήσας ἑαυτὸν ἐν ὀχυρώματι, πόρρωθεν δὲ νοητῶς τοὺς νοητοὺς λόχους τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν προβλέπουσα, καὶ διὰ τὸ συνεχῶς ἐντυγχάνειν τῷ εἰρηνοποιῷ Ἰησοῦ κατ᾽ αὐτῶν, ἄτρωτος ἐξ αὐτῶν διαμένει.

θ'. Εἰ ἐπίστασαι καὶ ἐδόθη σοι εἰς τὰς πρωΐας παρεστάναι, καὶ ἐποπτεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐποπτεύειν, οἶδας ὃ λέγω· εἰ δὲ οὔ, νῆφε, καὶ λήψῃ.

ι'. Σύστημα θαλασσῶν ὕδωρ πολύ· σύστημα δὲ καὶ κράτημα νήψεως, καὶ νηφαλιότητος, καὶ ψυχικῆς κατὰ βάθους ἡσυχίας, καὶ ἄβυσσος θεωρημάτων καὶ ὄντων * τε καὶ ἀπορρήτων, καὶ ἐπιγνωμονικῆς ταπεινώσεως, καὶ εὐθύτητος καὶ ἀγάπης, νῆψις ἄκρα καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ χωρὶς λογισμῶν εὐχὴ, καὶ τοῦτο συνεχῶς, καὶ πυκνῶς, καὶ διηνεκῶς, καὶ ποιητικῶς, καὶ μὴ παρακακεῖν.

α'. Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται, φησὶν, ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου. θέλημα δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐστι τοῦτο, τό, οἱ ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, μισεῖτε πονηρά. Ἐκκόψωμεν οὖν τῇ εὐχῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μισήσωμεν καὶ πονηροὺς λογισμοὺς, καὶ ἰδοὺ πεποιήκαμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

ιβ'. Ἀρετῆς πάσης ὑπογραμμὸς καὶ ὑπόδειγμα ἀνθρώποις ἀνθρώποις, καὶ ἀνάκλησις τοῦ παλαιοῦ πτώματος, ὁ δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς σαρκωθεὶς, προέθηκεν ἡμῖν, ζωγραφήσας τὸν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πανάρετον βίον. σὺν πᾶσι δὲ τοῖς καλοῖς οἷς ἡμῖν ὑπέδειξε, μετὰ τὸ βάπτισμα ἀνελθὼν εἰς τὴν ἔρημον μετὰ νηστείας ἤρξατο πάλης νοητῆς τοῦ διαβόλου ὡς ἀνθρώπου ψιλοῦ αὐτῷ προσελθόντος, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τῆς νίκης ἐδίδαξε καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀχρείους, δούλους ὁ δεσπότης πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ὅπως χρὴ τὴν πάλην ἐνεργεῖν, τοῦτ' ἔστιν ἐν ταπεινώσει καὶ νηστείᾳ, καὶ εὐχῇ καὶ νήψει, ὁ μὴ χρῄζων τῶν τοιούτων, καθὸ Θεὸς, καὶ Θεὸς τῶν θεῶν.

ιγ'. Τὸ δὲ, πόσοι τρόποι εἰσὶ κατ' ἐμὲ τῆς νήψεως, καθαιρεῖν ἀπὸ λογισμῶν ἐμπαθῶν τὸν νοῦν κατ' ὀλίγον, ἰδοὺ σημαίνειν σοι αὐτοὺς ἀνεμποδίστῳ λέξει καὶ ἀποικίλῳ οὐκ ὀκνήσω· οὐ γὰρ ἐκεῖνα ὥσπερ ἐν τοῖς τοῦ πολέμου διηγήμασιν, ἐν τῷδε τῷ λόγῳ κρύψαι τὴν ὠφέλειαν διὰ τῶν λέξεων, καὶ μάλιστα τοῖς ἁπλουστέροις. σὺ δὲ τέκνον Τιμόθεε πρόσεχε οἷς ἀναγινώσκεις.

ιδ'. Εἷς οὖν τρόπος νήψεως, τὸ, τὴν φαντασίαν πυκνὰ σκοπεῖν, ἤγουν τὴν προσβολὴν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸν σατανᾶν χωρὶς φαντασίας λογισμοὺς δημιουργεῖν, καὶ παραδεικνύειν τῷ νῷ πρὸς ἀπάτην ψευδῆ.

ιε'. Ἕτερος δὲ, τὸ ἔχειν τὴν καρδίαν βαθέως διὰ παντὸς σιωπῶσαν καὶ ἡσυχάζουσαν ἀπὸ παντὸς λογισμοῦ, καὶ εὔχεσθαι.

ιϛ'. Ἄλλος, τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν εἰς βοήθειαν συνεχῶς ἐν ταπεινώσει.

ιζ'. Ἕτερος δὲ τρόπος, τὸ, μνήμην ἔχειν θανάτου ἀδιάλειπτον ἐν τῇ ψυχῇ.

ιη'. Αὗται πᾶσαι αἱ ἐργασίαι, ἀγαπητὲ, τοὺς πονηροὺς ἐννοίας δίκην πυλωρῶν κωλύουσι. τὸ δὲ ὁρᾷν πρὸς οὐρανὸν καὶ γῆν μηδὲ ἡγεῖσθαι ὅπως ἐνεργές ἐστι σὺν τοῖς ἄλλοις, Θεοῦ διδόντος, ῥῆμα ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐκπληρέστερον ἐκτιθήσομεν.

ιθ'. Ἐὰν πρὸς ὀλίγον τῶν παθῶν τὰς αἰτίας ἐκκόψαντες, τοῖς πνευματικοῖς ἐνασχοληθῶμεν θεωρήμασι, μὴ ἐν αὐτοῖς δὲ διατελέσωμεν, ἀπὸ τούτων ἐργαζόμενοι, ῥᾳδίως πάλιν ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη ἐπιστρεψόμεθα, μηδὲν ἄλλο ἐκ τούτου καρπωσάμενοι, ἢ σκότωσιν παντελῆ τοῦ νοὸς, καὶ ἐπὶ τὰ ὑλικὰ ἐκτροπήν.

11 Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, inquit: sed qui facit voluntatem patris mei. Voluntas autem patris eius hæc est, nempe, Qui diligitis Dominum, odite mala. Accedentibus ergo precibus erga Iesum Christum, prosequamur odio cogitationes malas, & ecce, voluntatem Dei fecimus. *Matth. 7.* *Psalm. 96.*

12 Omnium virtutum typus, exemplar humani generis, ac numen inuocandum pro veteri lapsu, Dominus noster ac Deus incarnatus, vt picturam viuam proposuit nobis suam, quam in carne transegit, vitam, omni virtutum genere splendentem. Præter illa verò bona quæ nobis exhibuit, post baptismum susceptum rediens in desertum, cùm ieiunasset, pugnam intellectualem cœpit inire cum diabolo, illum, vt purum hominem aggrediente. Et ea vincendi ratione etiam nos inutiles seruos docuit Dominus, quo pacto confligendum sit cum spiritibus nequitiæ, hoc est, in humilitate, ieiunio, precibus, & temperantia: qui tamen, vt Deus, ac Deorum Deus, talibus non habebat opus.

13 Quot autem, mea sententia, sint modi mentis expurgandæ paulatim cogitationibus affectuum plenis, vt perueniatur ad temperantiam, iam indicare tibi non dubitabo, sermone haud quaquam ornato aut vario. Non enim, vt in historia bellica, statui hac oratione sub verborum lenocinius vtilitatem occultare, & maximè simplicioribus. Tu verò, fili Theodule, attende animum his quæ legis.

14 Vnus ergo modus temperantiæ comparandæ est, vt imaginationem crebrò perpendamus, obiectionem videlicet: eò quòd absque imaginatione Satanas nequeat moliri cogitationes, aut, fallendi gratiâ, menti proponere mendacia.

15 Alter verò, vt in profundo per omnia silentio, & quiete omni sermone vacua, demersum habeamus animum, ac precemur.

16 Alius, vt cum humilitate Iesum in auxilium continenter inuocemus.

17 Quartus autem modus est, vt continuam in animo habeamus mortis memoriam.

18 Vniuersæ operationes eiusmodi, charissime, more ianitorum arcere solent prauas conceptiones. Quanti verò sit momenti, cœlum intueri, & nihili facere terram, vnà cum reliquis, Deo donante facultatem dicendi, alio loco pleniùs exponam.

19 Si amputatis ad modicum tempus affectionum causis, studere incipiamus spiritalibus obseruationibus, & in eis non immoremur, eandem nauantes operam, facilè denuo reuoluemur ad carnis affectus, nullum inde fructum alium referentes, quàm omnimodam obtenebrationem mentis, & ad res sensibiles conuersionem.

Eum qui sustinet interiora certamina, eodem momento temporis, hisce quatuor prædituem esse conuenit, humilitate, attentione summa, reluctatione, & precatione. Humilitate quidem, quoniam conflictus ille est aduersus superbos dæmonas, humilitatis aduersarios: quò Christi auxilium in manu cordis habeat: cùm Dominus oderit superbos. Attentione verò, vt suum ipsius animum cogitationibus, etiam velut bonitatis speciem præ se ferentibus, immunem semper reddat. Reluctatione autem, vt cùm accedentem diligenti mentis acumine nouerit, mox excandescens contradicat illi nequam. Et respondebo, inquit, exprobrãtibus mihi mala: Nonne Deo subiecta erit anima mea? Precatione autem, vt posteaquam restiterit, confestim ex intimo corde vociferetur ad Christum gemitu inodicibili. Túmque is, qui modò certabat, vidébit hostem cum illusionibus suis, per nomen Iesu sanctum & adorandum, velut puluerem à vento, aut fumi euanescentis instar dissolui.

Psalm. 118. *Psalm. 61.*

21 Qui non est fretus precatione cogitationibus purgata, caret armis ad bellum aptis. Precationem dico, semper vigentem in penetralibus animæ: vt per inuocationem Iesu Christi & intestinum bellum castigetur, & hostis exuratur.

22 Debes equidem tu subtili & intenso mentis intuitu perspicere, vt intelligas ingredientes cogitationes. Vbi verò noris, statim resistendo conteras caput serpentis: vnáque suspirans, Christum inclamato. Et ita experiere diuinam & inuisibilem defensionem: Ac tum liquidò perspicua fiet cordis rectitudo.

23 Quemadmodum is qui speculum tenet in manu, si fortè cõsistens in medio multorum, defixis oculis intueatur in speculo, videt quidem qualis sit ipse facie, videt etiam aliorum vultum in idem speculum incumbentium. ita qui totus in cor suum incumbit, & suum ipsius statum in eo conspicit, & nigram spiritalium Æthiopum intuetur faciem.

24 Cæterùm mens per seipsam solam non potest superare illusionem dæmonum: ne sibi de eo nimiùm fidat. Nam cùm sint versuti, etiam vinci simulant, dum aliunde per inanem gloriam supplantant. Quando vero Iesus inuocatur, ne ad horam quidem subsistere, aut fallere te possunt.

25 Obserua, ne qua ducatis opinione, more populi Israëlitici: & ita tradaris hostibus intellectualibus. Ille enim beneficio Dei omnium authoris liberatus ab Ægypto, ad opem sibi ferendam excogitauit idolum conflatile.

26 Idolum conflatile intelliges, mentem nostram infirmam; quæ quandiu quidem implorat Iesum Christum aduersus nequitiæ spiritus, facilè profligat eos:

A κ'. Δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον ἔνδον κατὰ στιγμὴν χρόνου ἔχειν τὰ τέσσαρα ταῦτα, ταπείνωσιν, προσοχὴν τὴν ἄκραν, ἀντίρρησιν, καὶ προσευχήν· ταπείνωσιν μὲν, ὅτι πρὸς ὑπερηφάνους δαίμονας ἀντιπάλους ταπεινοφροσύνης αὕτη ἡ πάλη, ἵνα τὴν Χριστοῦ βοήθειαν ἐν χειρὶ καρδίας ἔχῃ, διὰ τὸ τὸν Κύριον ὑπερηφάνους μισεῖν· προσοχὴν δὲ, ἵνα ἀεὶ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ποιῇ μηδένα λογισμὸν ἔχειν, κἂν δῆθεν ἀγαθὸς φαίνηται· ἀντίρρησιν δὲ, ἵνα ὁπηνίκα ὀξέως γνοὺς τὸν ἐλθόντα, εὐθὺς μετ' ὀργῆς ἀντιλογισθείη τῷ πονηρῷ. καὶ ἀποκριθήσομαι, φησὶ, τοῖς ὀνειδίζουσί μοι κακά. οὐχὶ τῷ B Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχή μου; εὐχὴν δὲ, ἵνα μετὰ τὴν ἀντίρρησιν, εὐθὺς ἐκ βάθους καρδίας κεκραγάσῃ πρὸς Χριστὸν στεναγμῷ ἀλαλήτῳ· καὶ τότε αὐτὸς ὁ ἀγωνιζόμενος βλέψεται τὸν ἐχθρὸν λυόμενον τῷ ἁγίῳ καὶ προσκυνητῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, ὡς χνοῦν ὑπὸ ἀνέμου, ἢ ὡς καπνὸν ἐκλείποντα μετὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ.

κα'. Ὁ μὴ ἔχων εὐχὴν καθαρὰν λογισμῶν, ὅπλον οὐκ ἔχει εἰς πόλεμον· εὐχὴν δὲ λέγω ἀενάως ἐνεργουμένην C ἐν ἀδύτοις τῆς ψυχῆς, ἵνα τῇ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσει ὁ κρυφίως πόλεμος μαστίζηται, καὶ φλέγηται πολέμιος.

κβ'. Εὖ μὲν ὀφείλεις ὀξὺ καὶ συντόνῳ τοῦ βλέμματι βλέπειν, ὥστε νοεῖν τοὺς εἰσερχομένους· γνοὺς δὲ, παραυτὰ δι' ἀντιρρήσεως θλάσῃ τὴν τοῦ ὄφεως κεφαλὴν, καὶ ἅμα τούτῳ σὺν στεναγμῷ βόησον πρὸς Χριστὸν, καὶ λήψῃ πεῖραν τότε θείας ἀοράτου ἀντιλήψεως· καὶ τότε ὁρᾷς τηλαυγῶς εὐθύτητα καρδίας.

κγ'. Ὥσπερ ὁ κρατῶν ἔσοπτρον ἐν χειρὶ, μέσον δὲ εἰ D τύχοι πολλῶν ἱστάμενος ἀτενίζων τῷ ἐσόπτρῳ, βλέπει μὲν τὸ ἴδιον πρόσωπον ὁποῖον, βλέπει δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐγκυπτόντων ἐν τῷ ἑνὶ ἐσόπτρῳ· οὕτως ὁ δι' ὅλου ἐγκύπτων εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, βλέπει μὲν τὴν ἑαυτοῦ κατάστασιν ἐν αὐτῇ, βλέπει δὲ καὶ τὰ μέλανα πρόσωπα τῶν νοητῶν Αἰθιόπων.

κδ'. Ἀλλ' οὐ δυνάται ὁ νοῦς νικῆσαι φαντασίαν δαιμονικὴν δι' ἑαυτοῦ μόνου, μή ποτε τοῦτο θαρρείτω· πανοῦργοι γὰρ ὄντες καὶ ἡττᾶσθαι ὑποκρίνονται, ἀλλαχόθεν διὰ κενοδοξίας F ὑποσκελίζοντες· τῇ δ' Ἰησοῦ ἐπικλήσει στῆναι, καὶ δολιεύσασθαί σε οὐδὲ κἂν πρὸς ὥραν ὑπομένουσιν.

κε'. Ὅρα μὴ οἰηθῇς κατὰ τὸν πάλαι Ἰσραὴλ, καὶ παραδοθήσῃ καὶ αὐτὸς τοῖς νοητοῖς ἐχθροῖς· ἐκεῖνος γὰρ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, Αἰγύπτου ἀπαλλαγεὶς, βοηθὸν ἑαυτῷ ἐπενόησεν εἴδωλον χωνευτόν.

κς'. Εἴδωλον δὲ νόησον χωνευτὸν, τὸν ἀσθενῆ ἡμῶν νοῦν, ὅστις ἕως μὲν Ἰησοῦν Χριστὸν παρακαλεῖ κατὰ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων, εὐκόλως αὐτὰ καταδιώκει

ἡ μετ' ἐπιστήμης ἐντέχνου ἀποκρούεται τὰς ἀοράτους πολεμίας τὰς ἐχθρὰς δυνάμεις. ἐπὰν δὲ αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἀφρόνως θαρρήσειεν ὅλος, ὡς ὁ λεγόμενος ὀξύπτερος, καταρράξεται. Ἐπὶ τῷ Θεῷ, φησίν, ἤλπισεν ἡ καρδία μου, καὶ ἐβοηθήθην, καὶ ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου. καὶ, τίς παρὰ τοῦ Κυρίου ἀναστήσεταί με, ἢ συμπαρατάξεταί μοι ἐπὶ πονηρευομένοις πολλοῖς λογισμοῖς; ὁ δὲ εἰς ἑαυτὸν θαρρῶν καὶ οὐκ εἰς Θεόν, πεσεῖται πτῶμα ἐξαίσιον.

κζ'. Καρδιακῆς ἡσυχίας ἐστὶ τύπος καὶ τάξις, εἰ βούλει ἀθλεῖν, τὸ μικρὸν ζωΰφιον· ἡ ἀράχνη ἔστω σοι πρὸς ὑπόδειγμα· εἰ δὲ μή, οὔπω ὡς δεῖ, ἡσύχασας τῷ νοΐ. ἐκείνη μὲν μυίας μικρὰς θηρεύει· σὺ δὲ εἰ οὕτω καὶ ὡς αὐτὴ ἐν ψυχῇ πονοῦσα ἡσυχάζεις, οὐ παύσῃ κτείνων τὰ νήπια Βαβυλώνια, καθ' ὧν φόνον μακαρίζῃ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, διὰ Δαβίδ.

κη'. Ὥσπερ οὐ δυνατὸν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐν τῷ στερεώματι ὀφθῆναι μέσον ἀστέρων, καὶ ὡς οὐκ ἔνι ἄνθρωπον ἐν γῇ περιπατοῦντα μὴ τὸν ἀέρα τοῦτον ἀναπνεῖν· οὕτως ἀδύνατον καθαρεῦσαι τὴν ἡμῶν καρδίαν ἐξ ἐμπαθῶν νοημάτων, καὶ ἀποδιῶξαι νοητοὺς ἐχθροὺς ἐξ αὐτῆς ἄνευ συχνῆς ἐπικλήσεως Ἰησοῦ.

κθ'. Ἐὰν μετὰ ταπεινώσεως φρονήματος καὶ μνήμης θανάτου, καὶ αὐτομέμψεως, καὶ ἀντιρρήσεως, καὶ ἐπικλήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς διατριβὰς πάντοτε ποιῇς ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ, καὶ τὴν στενὴν μέν, ἀλλὰ χαροποιὸν καὶ τερπνὴν ὁδὸν τῆς διανοίας καθ' ἡμέραν, μετὰ τούτων τῶν ὅπλων ὁδεύῃς νηφόντως, εἰς θεωρίας ἁγίας ἁγίων ἐλεύσῃ, καὶ φωτισθήσῃ μυστήρια βαθέα παρὰ Χριστοῦ, παρ' ᾧ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι· ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· αἰσθήσῃ γὰρ παρὰ Ἰησοῦ, ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐφήλλατο τῇ σῇ ψυχῇ, παρ' οὗ νοῦς ἀνθρώπων διαυγάζεται ὁρᾶν ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ. Οὐδεὶς φησί, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, δηλαδὴ βεβαιοῦν μυστικῶς τὸ ζητούμενον.

λ'. Πλὴν καὶ τοῦτο δέον εἰδέναι, τοὺς φιλομαθεῖς, ὅτι παρ' οἱ φθονεροὶ δαίμονες * τι πολλάκις καὶ κρύπτουσι καὶ ὑποστέλλουσιν ἐξ ἡμῶν τὸν νοητὸν πόλεμον, βασκαίνοντες ἡμῖν οἱ δεινοὶ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου ὠφελείας τε καὶ γνώσεως, καὶ πρὸς Θεὸν ἀναβάσεως, καὶ ἵν' ἀμεριμνησάντων ἡμῶν ἐξαίφνης τὸν νοῦν αὖθις ἁρπάσωσι, καὶ ἀπροσεχεῖς ἵνα τῇ διανοίᾳ πάλιν ἐργάσωνται (σκοπὸς γὰρ αὐτοῖς ἄληκτος καὶ ἀγὼν φροντίζεται μηδ' ὅλως ἐᾶν ἡμᾶς τὴν καρδίαν ἡμῶν προσέχειν ἀεί) εἰδότες τὸν συναγόμενον πλοῦτον τῇ ψυχῇ, ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν προσοχῆς. ἀλλ' ἡμεῖς γε τότε μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκτεινόμεθα εἰς πνευματικὰς θεωρίας,

A & inuisibiles inimici copias militares arte subtili repulsat. Sin prorsus in seipsa fiduciam imprudenter collocet, velut auis quæ dicitur ὀξύπτερος, deturbabitur. In Deo, inquit, sperauit cor meum, & adiutus sum: & refloruit caro mea. (*Psalm. 27.*) Et, Quis, præter Dominum, consurget mihi, aut stabit mecum adversus innumeras cogitationes malignas? (*Psalm. 63.*) Qui verò sibi ipsi, & non Deo fidit, casu ruet grauissimo.

27 Is est typus & ordo tranquillitatis animi, Si certare statuisti, imitandum tibi propone exiguum animalculum, araneam: sin B minùs, tranquillum, vt decet, nondum geris animum. Illa quidem minutas venatur muscas. Quòd situ, illius exemplo, labore quietem animæ comparare volueris, irremissè pueros interficies Babylonicos, quo genere cædis dicêris per Dauidem beatus à spiritu sancto.

28 Quemadmodum fieri nequit, vt in firmamento situm inter astra conspiciatur mare rubrum, & homo super terram ambulans non respiret hunc aërem: Sic absque frequenti Iesu inuocatione, cor nostrum pur- C gare non possumus affectionum studiosis conceptibus, nec ab eo intellectuales hostes profligare.

29 Si cum humilitate, prudentia, mortisque memoria, conquestione, contradictione, imploratione Iesu Christi, continenter exercitia peragas in corde tuo, & per angustam quidem, sed animæ iucundam atque delectabilem viam, his quotidie armis instructus, castè incedas, ad sanctas sanctorum contemplationes peruenies: & profunda mysteria tibi manifestabuntur à Christo: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scien- (*Coloss. 2.*) D tiæ absconditi: In quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. (*Ibidem.*) Senties enim ab Iesu Christo insilire in animam tuam spiritum sanctum: per quem illustratur mens hominum, vt reuelata facie possit intueri. Nemo (inquit) dicit, Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, confirmante scilicet mysticè eum qui quærit. (*1. Cor. 12.*)

30 Istud porrò scire debent, qui discendi desiderio tenentur, sæpenumero dæmones inuidos celare nos, & subtrahere à nobis E spiritale bellum: dum infesti illi nobis inuident nascentem ex eo bello fructum, cognitionem, & ascensionem ad Deum: vt negligentibus nobis, mox repentè mentem eripiant, & ignauo animo quosdam denuo efficiant (perpetua enim illorum intentio & labor in eo consistit, vt non sinant nos cor nostrum obseruare) non ignari quotæ proueniant opes animæ, ex quotidiana obseruatione. Nos verò tunc memores Domini nostri Iesu Christi, erigimur ad spiritales contemplationes,

denuóqne bellum insurgit in animum, modò cum consilio, vt ita dicam, Domini ipsius, & humilitate non modica peragamus omnia.

31 Nos qui degimns in cœnobio, spontaneo proposito & alacri animo debemus amputare omnem volunratem nostram, cùm Deus adsit prælato. Abiecti etiam nosipsi quodammodo efficiamur, & voluntate carentes. Et hanc artem callere conuenit illis, ne bili perturbemur, & nostram irascendi facultatem præter naturam & rationem moueamus, & ad committendum spiritale bellum in posterum, reperiamur timidi. Voluntas enim nostra à nobis vltrò noo abscissa, excandescere solet in eos, qui vi illam à nobis amputare nituntur. Vnde ira perinota malè oblatrans, adimit belli notitiam, quam vix multo cum labore consequi potuit. Ira siquidem naturâ facultatem habet interimendi: in cogitationes quidem diabolicas emota, perimit & dissoluit eas: sio contra homines, itidem cogitationes humanas in nobis delet. Itaque, vt video, ira quascunque corrumpit cogitationes, seu sioistras, seu, si ita contingat, dexteras. Arma enim & tela nobis aduersus dæmones à Deo donata, nisi teneantur io vtrisque, licèt varium habeaot effectum, perniciosa sunt. Noui, enim, canem, alioqui in lupos audacem, etiam oues interficere.

32 Perinde fugienda est securitas, vt aspidis venenum: & pleræque connersationes vitandæ, tanquam serpentes & viperarum fœtus: cùm hæc eam vim habeant, vt quamprimùm inducant in profundam interni belli obliuiooem, & abducant animam à sublimi lætitia, quam concipit ex puritate cordis. Quandoquidem animaduersioni non aliter aduersatur execranda obliuio, quàm aqua igni: qua hostis in singulas horas valde nititur. Quoniam ex obliuione dilabimur in negligentiam: à negligentia, in contemptum & socordiam ac desideria absurda: & ita deouo conuertimur ad ea quæ reliquimus à tergo, velut canis ad proprium vomitum. Quare fugiamus securitatem, vt lethale venenum. Exitiale autem detrimentum obliuionis, & quæ ex ea nascuntur, sanat perdiligens custodia mentis, & inuocatio Domini nostri Iesu Christi admodum assidua: quia sine eo nihil possumus facere.

33 Non solemus, nec possumus conciliari serpeoti, & eum in sinu gestare: neque corpus variis blanditiis prosequi, delinire, & redamare, non administratis iis quæ necessaria sunt & vtilia, ac virtutis itidem cœlestis curam agere. Nam ille vulnerare solet fouentem: hoc autem inseruientem volnptatibus inquinare. Idcirco, pro modo delicti, flagellis & pugnis cædatur acerrimè,

καὶ ὁ πόλεμος πάλιν εἰς τὸν νοῦν ἐπανέρχεται, μόνον μετὰ βουλῆς, ἵνα οὕτως εἴπω, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ μετὰ ταπεινώσεως πολλῆς πάντα ποιούμεθα.

λα'. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἐν κοινῷ βίῳ διατρίβοντας μετ' ἑκουσίου προαιρέσεως, καὶ προθύμῳ καρδίᾳ πᾶν θέλημα ἡμῶν ἐκκόπτειν, τῷ προεστῶτι τοῦ Θεοῦ συνηγορουμένου· ἄβουλοι καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς πως γινώμεθα καὶ ἀθέλητοι. ὧδε τέχνην ταύτην ἔχειν προσήκει, ἵνα μὴ τῇ χολῇ ταρασσώμεθα, καὶ τὸ θυμικὸν ἡμῶν παραλόγως καὶ παρὰ φύσιν κινοῦμεν, καὶ ἀπειρημένοι τὸ λοιπὸν εἰς τὸν ἀόρατον πόλεμον εὑρισκώμεθα. εἴωθε γὰρ τὸ θέλημα ἡμῶν μὴ κοπτόμενον παρ' ἡμῶν αὐθεκουσίως, ὀργίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀκουσίως ἡμῶν κόπτειν αὐτὸ ἐπιχειροῦντας. καὶ ἐκ τούτου οὕτω ὁ θυμὸς κακῶς ὑλακτῶν κινηθεὶς, ἀπόλλυσι τὴν γνῶσιν τῆς πάλης, ἣν μόγις μετὰ καμάτου πολλοῦ κτήσασθαι ἠδυνήθη. φθαρτικὸς γὰρ ὁ θυμὸς εἶναι πέφυκεν. εἰ μὲν οὖν πρὸς λογισμοὺς κινηθείη δαιμονιώδεις, φθείρει καὶ ἀπολλύει αὐτούς. εἰ δ' αὖ πάλιν κατὰ ἀνθρώπων * φθείρει καὶ οὕτως τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ἐν ἡμῖν. πλὴν ὁ θυμὸς ὁρῶ ὅτι φθαρτικὸς τυγχάνει λογισμῶν πάντων, εἴτε πονηρῶν, εἴτε τύχῃ καὶ δεξιῶν. ὅπλον γὰρ παρὰ Θεοῦ καὶ τόξον κατὰ δαιμόνων ἡμῖν παρασχεθὲν, εἰ μὴ ἐπέχηται ἐν ἀμφοτέροις, εἰ καὶ διαφόρως ἐνεργεῖ, ὀλέθριον ἐστί. ἐγὼ γὰρ εἶδον καὶ κύνα θρασυνόμενον ἴσως τοῖς λύκοις, ἢ τὰ πρόβατα διαφθείροντα.

λβ'. Οὕτως ἐχρῆν φεύγειν τὴν παρρησίαν, ὡς ἰὸν ἀσπίδος, καὶ ἐκτρέπεσθαι τὰς πολλὰς συντυχίας, ὡς ὄφεις καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν, δυνάμενα ταῦτα σφοδρῶς εἰς λήθην ἐμβάλλειν τοῦ ἔνδον πολέμου [illegible] τελείαν, καὶ καταγάγειν τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς χαρᾶς, τῆς ἀπὸ τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας. ἀντίκειται γὰρ ἡ κατάρατος λήθη τῇ προσοχῇ ὡς πυρὶ ὕδωρ· καὶ πολέμιος αὐτῇ καθ' ὥραν κραταιῶς τυγχάνει· ἀπὸ γὰρ λήθης εἰς ἀμέλειαν καταπίπτομεν, ἐκ δὲ ἀμελείας εἰς καταφρόνησιν καὶ ῥᾳθυμίαν, καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπους· καὶ οὕτω πάλιν ἐπιστρέφομεν εἰς τὰ ὀπίσω, ὃν τρόπον κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον. φύγωμεν τοίνυν τὴν παρρησίαν, ὡς ἰὸν θανάτου· τὸ δὲ κακὸν πῆμα τῆς λήθης καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς, ἰᾶται ἀκριβὴς λίαν νοὸς φυλακὴ, καὶ συνεχὴς πάνυ ἐπίκλησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρὶς γὰρ αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδέν.

λγ'. Οὐκ ἐνδέχεται οὔτε μὴν δυνατὸν, ὄφει συμφιλιάσαι, καὶ εἰς κόλπον βαστάσαι· οὐδὲ τὸ σῶμα παντοίως κολακεύειν καὶ θεραπεύειν καὶ ἀγαπᾶν ἐκτὸς τῶν χρειωδῶν τε καὶ ἀναγκαίων, καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀρετῆς οὐρανίου. πέφυκε γὰρ, ὁ μὲν, πληγώσειν τὸν θάλποντα, τὸ δὲ μολύνειν ἐν ἡδοναῖς τὸν θεραπεύοντα· ἐν οἷς πταίει, μάστιξιν αἰκιζέσθω πὺξ ἀφειδῶς,

ὡς δοῦλος δραπέτης γλεύκους μεμεστωμένος νώτῳ μαστιγίας· τὸν κύριον μὴ καπηλευέτω, μὴ ἀγνοείτω τὴν κυρίαν καὶ ἄφθαρτον, ἡ φθαρτὴ πηλὸς, καὶ δούλη καὶ νυκτερινή. ἕως ἐξόδου μὴ θαρρήσῃς σὺ τῇ σαρκί· τὸ γὰρ φρόνημά φησι τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· καὶ, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ πνεύματι.

λδʹ. Τῆς μὲν φρονήσεως ἔργον, τὸ ἀεὶ κινεῖν τὸ θυμικὸν πρὸς συμπλοκὴν τῆς ἔνδον μάχης, καὶ πρὸς αὐτομεμψίαν· τῆς σοφίας δὲ, κινεῖν τὸ λογιστικὸν πρὸς νῆψιν ἀκριβῆ καὶ ἐνδελεχῆ, καὶ θεωρίαν πνευματικήν· τῆς δὲ δικαιοσύνης, τὸ ἰθύνειν τὸ ἐπιθυμητικὸν πρός τε ἀρετὴν καὶ Θεόν· τῆς δὲ ἀνδρείας, τὰς πέντε αἰσθήσεις κυβερνᾷν καὶ διακατέχειν, ἵνα μὴ δι' αὐτῶν μολύνηται ὁ ἐντὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, ὅς ἐστιν ἡ καρδία· καὶ ὁ ἐκτὸς ὅς ἐστι τὸ σῶμα.

λεʹ. Ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ, ἐπὶ νοῦν ὁρῶντα τὸ κάλλος ὡς δυνατὸν, τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις, ἐν ψυχαῖς φωτιζομέναις ἀτενιζούσαις εἰς τὰς πρωΐας, τὸν ἐν δεξιᾷ τῇ πατρικῇ ἐφιζόμενον, φωτοβολοῦντα αὐταῖς ὡς ἥλιος νεφέλαις καθαραῖς ἀκτινοβολῶν, ἐράσμιον ἀποδείκνυσι.

λϛʹ. Ἁμαρτάνων εἷς, φησὶν ἡ θεία γραφὴ, ἀπολέσει ἀγαθωσύνην μεγάλην, καὶ ἁμαρτάνων νοῦς ἐξόλλυσι τὰ ἐν τῷ προγεγραμμένῳ κεφαλαίῳ ποτὰ καὶ βρωτὰ ἀμβροσίας.

λζʹ. Οὐκ ἐσμὲν Σαμψὼν δυνατώτεροι, οὐ Σολομῶντος σοφώτεροι, οὐ Δαβὶδ τοῦ θείου γνωστικώτεροι, οὐ Πέτρου τοῦ κορυφαίου μᾶλλον Θεὸν ἀγαπῶντες· μὴ ἑαυτοῖς τοίνυν θαρρήσωμεν· φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ, ὁ εἰς αὐτὸν θαρρῶν, πεσεῖται πτῶμα ἐξαίσιον.

ληʹ. Μάθωμεν ἀπὸ Χριστοῦ ταπεινοφροσύνην, καὶ ἐκ Δαβὶδ ταπείνωσιν, καὶ ἐκ Πέτρου δακρύειν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν, ἀλλὰ μὴ ἀπογινώσκειν, κατὰ Σαμψὼν, καὶ Ἰούδαν, καὶ Σολομῶντα τὸν λίαν σοφώτατον.

λθʹ. Ὁ γὰρ διάβολος ὠρυόμενος ὡς λέων περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ σὺν ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσι. μήποτε οὖν ἡ καρδιακὴ δι' ὅλου προσευχὴ, καὶ νῆψις, καὶ ἀντίρρησις, καὶ εὐχὴ πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἀργείτω ποτὲ, πλὴν ἐξ Ἰησοῦ· κρεῖττον γὰρ βοήθημα οὐχ εὑρήσεις ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ σου· αὐτὸς γὰρ μόνος ὁ Κύριος γινώσκει ὡς Θεὸς τὰς τῶν δαιμόνων πανουργίας, καὶ μεθοδείας, καὶ δόλους.

μʹ. Ἡ ψυχὴ τοίνυν θαρρείτω εἰς Χριστὸν, καὶ προσκαλείτω αὐτὸν, καὶ μηδ' ὅλως δειλιάτω. οὐ γὰρ μόνη πολεμεῖ, ἀλλὰ μετὰ φοβεροῦ βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, κτίστου πάντων τῶν ὄντων, ἀσωμάτων τε καὶ ἐνσωμάτων, ἤγουν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων.

A velut seruus fugitiuus, musto plenus, in dorso flagellis obnoxio: ne Dominum tractet vt cauponem: ne corruptibile lutum & ancilla obscura ignoret dominam, & corruptionis expertem. Adusque decessum, ne fidas carni tuæ. Sapientia enim carnis, inquit, inimica est Deo, legi enim Dei non est subiecta. Et, Caro concupiscit aduersus spiritum. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Nos verò non sumus in carne, sed in spiritu.

Rom. 8. *Galat. 5.* *Rom. 8.*

34 Prudentiæ quidem officium est, irascendi vim iugiter torquere ad conflictum interioris pugnæ, & ad sui conquestionem. Sapientiæ B verò, mouere rationalem facultatem ad exactam temperantiam & continuam, necnon ad contemplationem spiritalem. Iustitiæ autem est, cupiditatem ad virtutem & Deum dirigere: Fortitudinis verò, quinque sensus moderari & continere: ne per ipsos maculetur interior homo noster, quod est cor: néve exterior, quod est corpus.

35 In Israële est magnificentia eius: in animo vidente, quoad fieri potest, decorem gloriæ ipsius Dei. Et virtus eius in nubibus: hoc est, in animis splendentibus, intentè intuentibus in auroram matutinam, hoc est, in eum qui C sedet in dextera patris, in illos splendores emittens, veluti sol suis radiis penetrans nubes mundas, quod amabile est, ostendit. *Psalm 67.*

36 Cùm quis peccat, inquit scriptura diuina, perdet bona multa. Et mens quæ peccat, escas & potiones ambrosiæ, in antè scripto capitulo declaratas, perdit.

37 Non sumus fortiores Samsone: non Salomone sapientiores, non perspicaciores in re diuina quàm Dauid: non diligimus Deum vehementiùs quàm Petrus Apostolorum princeps. Quamobrem non nobis ipsis fidamus. D Inquit enim scriptura, Qui in seipso confidit, ruet casu grauissimo.

38 Discamus à Christo, de nobis humiliter sentire: Et à Dauide, abiectionem: A Petro, flere ob casus contingentes. Non tamen despondeamus animum, more Samsonis, Iudæ, & sapientissimi Salomonis.

37 Diabolus enim rugiens, vt leo, obambulans quærit cum omnibus potestatibus suis, quem deuoret. Quapropter ne remittatur vnquam mentis obseruatio, temperantia, re-E luctatio, & preces erga Deum nostrum Iesum Christum. Nullum enim præstantius auxilium in tota vita tua reperies, præterquam ab Iesu. Solus enim ipse Dominus nouit, vt Deus, versutias, artificia, & dolos dæmonum.

40 Confidat igitur anima in Christum, & inuocet illum: & nullatenus extimescat. Non enim sola dimicat, sed ab Iesu Christo rege tremendo adiuta: qui est creator omnium rerum, corporearum & corpore carentium, visibilium scilicet & inuisibilium.

41 Quemadmodum pluuia quanto copiosiùs effunditur super terram, tanto molliorem reddit illam: ita sanctum Christi nomen à nobis inuocatum, explosis cogitationibus, quanto frequentiùs ipsum inuocamus, tanto magis emollit terram cordis nostri, eámque gaudio & lætitia perfundit.

42 Cæterùm & hoc imperitos nosse conuenit, rem nobis esse cum hostibus incorporeis, inuisibilibus, malignis, ad affligendum callidis, velocibus, leuibus, belli peritis, ab annis Adæ ad hæc vsque tempora: qui nos crassos, tam corpore quàm sensu, aggrauant in terram. Hos nulla alia ratione superare possumus, quàm perpetua animi temperantia, & inuocatione Iesu Christi Dei & creatoris nostri. Rudibus itaque pro modo & præceptore optimo sint hæc, deprecatio Iesu Christi, & ad probandum & cognoscendum quid rectum sit, exhortatio. Peritis autem, executio, experientia, & requies, quæ ex recto & bono oritur.

43 Quemadmodum puer, paruulus scilicet & nullius capax malitiæ, vbi præstigiatorem quempiam videt, lætatur, & sua simplicitate ductus, illum imaginum effictorem sectatur: Sic anima nostra, cùm sit simplex & bona, hunc in modum à suo bono Domino creata, delectatur illusoriis suggestionibus diaboli: & decepta, properans ad id quod detenus est, pro bono amplectitur: non aliter quàm columba eum qui insidiis pullis insidiatur: & hoc pacto suas cogitationes permiscet cum illusione suggestionis diabolicæ. Si formosæ mulieris facies occurrat, aut aliud quippiam mandatis Christi planè prohibitum, cum illis quasi quippiam artificiosum moliri desiderat: vnde, quod sibi visum est pulchrum, ad effectum perducere possit, deinde vbi deuenerit ad consensum, iniquitatem intellectu sibi repræsentatam, ministerio corporis opere ipso perficit, in suam ipsius condemnationem.

44 Ea est ars spiritus nequam, iisque telis omnem venenat animam. Ideóque, antequam animus conflictu militari multam comparauerit experientiam, non est tutum sinere vt ingrediantur cogitationes in cor nostrum: idque potissimùm initio, quando delectatur adhuc anima nostra dæmoniacis suggestionibus, atque gaudet, & sectatur eas. Quin huiusmodi cogitationes sunt potiùs attendendæ, statímque amputandæ atque repellendæ vbi obiectæ fuerint. Cùm autem animus in eo admirando opere immoratus, exercitatus fuerit, intellexerit, & illæsum belli habitum acquisierit, vt & verè pernoscat eas, & (vt inquit propheta) vulpeculas facilè reprehendere possit: tum sciте permittat eas introgredi, vt illas ope Christi expugnet, coarguat, & captiuas abducat.

μα'. Ὡς γὰρ ὁ ὑετὸς ὅσῳ πλεῖον ἐπὶ τῆς γῆς καταφέρεται, τοσοῦτον καὶ τὴν γῆν ἁπαλύνει· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ παρ' ἡμῶν ἐπιβοώμενον χωρὶς λογισμῶν, ὅσον πυκνότερον αὐτὸ ἐπικαλούμεθα, ἁπαλύνει τὴν γῆν τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ χαροποιεῖ, καὶ εὐφραίνει.

μβ'. Καλὸν δὲ καὶ τοῦτο τοὺς ἀπείρους εἰδέναι, ὅτι ἐχθροὺς ἔχομεν ἀσωμάτους καὶ ἀοράτους καὶ κακοβούλους, καὶ φρονίμους εἰς τὸ κακῶσαι, καὶ ὀξεῖς καὶ κούφους, ἐμπείρους πολέμους, ἔτεσι τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ μέχρι καὶ τοῖς δεῦρο, οἳ παχεῖς ἡμᾶς καὶ πρὸς γῆν βρίθοντας, καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ φρονήματι· οὐδὲν ἄλλῳ τρόπῳ δυνατὸν αὐτοὺς νικῆσαι, ἀλλ' ἢ δι' ἀεννάου νήψεως καὶ ἐπικλήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ποιητοῦ ἡμῶν. Καὶ τοῖς μὲν ἀπείροις Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐχὴ προτροπὴ τοῦ δοκιμάσαι καὶ γνῶναι τὸ καλὸν ἔστω ταῦτα· τοῖς δὲ ἐμπείροις ἡ πρᾶξις καὶ ἡ δοκιμασία καὶ ἡ ἀνάπαυσις, τοῦ καλοῦ ἄριστος καὶ τρόπος καὶ διδάσκαλος.

μγ'. Ὥσπερ παιδίον, μικρὸν ἤγουν καὶ ἀπόνηρον, φαντασιοποιόν τινα βλέπον, ἥδεται καὶ ἀκολουθεῖ τῷ φαντασιοκόπῳ δι' ἀκακίας· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἁπλῆ τις οὖσα καὶ ἀγαθή, οὕτως ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότου αὐτῆς κτισθεῖσα, ἥδεται ταῖς προσβολαῖς τοῦ διαβόλου ταῖς φανταστικαῖς, καὶ ἀπατωμένη προστρέχει ὡς καλῷ τῷ χείρονι, ὡς ἡ περιστερὰ τῷ ἐπιβούλῳ τῶν ἑαυτῆς τέκνων· καὶ οὕτω μιγνύει τοὺς ἑαυτῆς λογισμούς, τῇ φαντασίᾳ τῆς δαιμονιώδους προσβολῆς. Εἰ τύχοι γυναικὸς εὐμόρφου πρόσωπον, ἢ ἄλλό τι παρὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ πάμπολυ ἀπηγορευμένον, βούλεται ὥσπερ μετ' αὐτῶν τι διαμεθοδεῦσαι, τοῦ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὸ ὀφθὲν αὐτῇ ὡραῖον· καὶ τότε τι εἰς συγκατάθεσιν ἐλθοῦσα, εἰς ἔργον λοιπὸν ἄγει διὰ τοῦ σώματος τὸ ὀφθὲν αὐτῇ ἀθέμιτον κατὰ διάνοιαν εἰς ἑαυτῆς κατάκρισιν.

μδ'. Αὕτη ἡ τέχνη τοῦ πονηροῦ, καὶ μετὰ τούτων τῶν βελῶν φαρμακεύει πᾶσαν ψυχήν· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀσφαλές, πρὸ πείρας πολεμικῆς τοῦ νοῦ πολλῆς, εἰσέρχεσθαι ἐᾶν τοὺς λογισμοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἐν ἀρχῇ μάλιστα, ἐπειδὰν ἀκμαιὸν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τέρπεται ταῖς δαιμονιώδεσι προσβολαῖς, καὶ ἥδεται καὶ ἀκολουθεῖ αὐταῖς· ἀλλὰ μᾶλλον νοεῖν αὐτούς, καὶ εὐθὺς κόπτειν ἐξ ἀναδόσεως καὶ προσβολῆς. Ὅταν δὲ χρονίσας ὁ νοῦς εἰς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον ἐξασκηθῇ καὶ νοήσῃ, καὶ ἐν ἕξει ἀδιακόπτως γένηται τοῦ πολέμου, τοῦ ἀληθῶς τι νοεῖν τούτους, καὶ (ὡς ὁ προφήτης φησὶ) τοῦ εὐχερῶς δύνασθαι αὐτὸν κρατεῖν τὰς μικρὰς ἀλώπεκας, τότε μετ' ἐπιστήμης ἐᾷν αὐτοὺς ἔρχεσθαι ἔνδον, καὶ πολεμεῖν σὺν Χριστῷ αὐτούς, καὶ διελέγχειν αὐτοὺς καὶ κατάγειν.

μέ. Ὡς ἀδύνατόν ἐστιν ἐν ἑνὶ σωλῆνι πῦρ καὶ ὕδωρ ἅμα διέρχεσθαι, οὕτως ἀδύνατόν ἐστιν ἐν καρδίᾳ ἁμαρτίαν εἰσελθεῖν, ἐὰν μὴ κρούσῃ πρότερον ἐν θύρᾳ καρδίας διὰ φαντασίας προσβολῆς πονηρᾶς.

μς'. Ἔστι πρῶτον προσβολή, δεύτερον συνδυασμός, ἤγουν ἀνάμιξ γινόμενοι οἱ ἡμῶν καὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων λογισμοί· τρίτον συγκατάθεσις, πῶς δεῖ ἐμφέρεσθαι μεταξὺ τῶν ἀμφοτέρων λογισμῶν, βουλευομένων κακῶς· τέταρτον δέ ἐστιν, ἡ αἰσθητὴ πρᾶξις, ἤγουν ἡ ἁμαρτία. ἐὰν οὖν προσέχῃ ὁ νοῦς νήφων, καὶ δι' ἀντιρρήσεως καὶ ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ φυγαδεύῃ ἐξ ἀναδόσεως τὴν φαντασίαν τῆς προσβολῆς, τὰ ἑξῆς αὐτῆς ἀργὰ μένουσι. νοῦς γὰρ ὢν ἀσώματος ὁ πονηρός, οὐκ ἄλλως δύναται πλανῆσαι ψυχάς, εἰ μὴ διὰ φαντασίας καὶ λογισμῶν. καὶ περὶ μὲν τῆς προσβολῆς ὁ Δαβίδ φησιν, Εἰς τὰς πρωΐας ἀπέκτεινον· καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ δὲ μέγας φησὶ Μωσῆς περὶ συγκαταθέσεως, καὶ οὐ συγκαταθήσῃ, φησί, αὐτοῖς.

μζ'. Νοερῶς οἱ ἀοράτως πρὸς μάχην συμπλέκεται, ὁ δαιμόνιος νοῦς τῷ ἡμετέρῳ νοΐ. καὶ διὰ τοῦτο χρεία ἐκ βαθέων κατὰ στιγμὴν βοᾶν πρὸς τὸν Χριστόν, ἀπελάσαι μὲν τὸν δαιμόνιον νοῦν, τὰ νικητήρια δὲ δοῦναι ὡς φιλάνθρωπον.

μη'. Τύπος σοι ἡσυχίας καρδιακῆς, ὁ κατέχων κάτοπτρον καὶ πρὸς αὐτὸ ἀτενίζων ἔσω· καὶ τότε ὄψει ἐν τῇ καρδίᾳ νοητῶς ἐγγραφόμενα πονηρά τε καὶ ἀγαθά.

μθ'. Τρέφε ἀεὶ μηδένα λογισμὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἄλογον, μὴ εὔλογον, ἵνα οὕτω ῥᾳδίως ἐπιγινώσκῃς τοὺς ἀλλοφύλους, ἤγουν τοὺς τῶν Αἰγυπτίων πρωτοτόκους υἱούς.

ν'. Ὡς ἀγαθὴ καὶ τερπνή, καὶ ἡδίστη, φωτεινή τε καὶ πάγκαλος, καὶ ἀγλαόφανής, καὶ ὡραία ἀρετή, νῆψις ὑπάρχει σου Χριστὲ ὁ Θεὸς ὁδηγουμένη, καὶ ἐγρηγορότως ἀνθρωπίνου νοὸς ἐν ταπεινώσει πολλῇ ὁδευομένη· ἐκτείνει γὰρ ἕως θαλάσσης καὶ ἀβύσσου θεωρειῶν τὰ κλήματα αὐτῆς, καὶ ἕως ποταμῶν μυστηρίων τερπνῶν τε καὶ θείων τὰς παραφυάδας αὐτῆς, ποτίζει τε νοῦν ἐκ χρόνου πολλοῦ καυματισθέντα τῇ ἀσεβείᾳ ὑπὸ ἁλμυρῶν πονηρῶν λογισμῶν πόματι, καὶ τοῦ τῆς σαρκὸς δαιμονιώδους φρονήματος, ὅ ἐστι θάνατος.

να'. Νῆψις ἔοικε τῇ τοῦ Ἰακὼβ κλίμακι, ἐφ' ἧς ὁ Θεὸς ἐπεστήρικται, καὶ οἱ ἄγγελοι ἀναβαίνουσιν· αἴρει γὰρ ἐξ ἡμῶν πᾶν κακόν· αὕτη γὰρ ἐκκόπτει πολυλογίας, λοιδορίας, καταλαλιάς, καὶ πάντων τῶν αἰσθητῶν κακῶν τὸν κατάλογον, οὐκ ἀνασχομένη διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸς ὀλίγον στερῆσθαι τῆς ἰδίας γλυκύτητος.

νβ'. Ταύτης πρόθυμοι ἀδελφοὶ μέτοχοι γενώμεθα, καὶ ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτῆς, καθαρᾷ διανοίᾳ σὺν Χριστῷ,

45 Quemadmodum per eundem canalem ignis & aqua simul transire ueque unt: ita fieri nequit, vt peccatum introeat in cor, nisi priùs fores cordis pulsauerit illusione suggestionis prauæ.

46 Primo loco, est suggestio: Secundo, copulatio: nempe cùm cogitationes nostræ permiscentur cum malignis cogitationibus dæmonum: Tertio, consensus: quo scilicet pacto se gerat anima inter vtrasque cogitationes malè consultas: Quarto verò loco, est ipsa sensilis operatio, videlicet peccatum. Si ergo temperans animus attenderit, & repugnando, ac Dominum Iesum inuocādo, imaginationem suggestionis prauæ fugauerit & repulerit: quæ deinceps moliuntur, manent inutilia. Nam, cùm spiritus nequam sit mens incorporea, non potest alia ratione seducere animas, quàm illusionibus cogitationum. Porrò de suggestione quidem ait Dauid. In matutino interficiebam. & quæ sequuntur. Magnus verò Moses de consensu inquit, Et non assentietur illis.

47 Mens cum mente modo non aspectabili pugnat: mens quippe dæmonis cum mente nostra. Quapropter ex intimo cordis in ipso pugnæ momento clamare debemus ad Christum, vt dæmonis quidem mentem procul abigat, ac, velut perhumanus, victoriæ præmia donet. *Psal. 100.*

48 Qui tenet speculum, & ipsum fixis oculis intuetur, sit tibi typus quietis cordis: túmque perspicies, quæ intellectuali modo insculpuntur in corde, bona & mala.

49 Vide perpetuò, ne vllam in corde conserues cogitationem, seu irrationalem, seu rationi consentaneam: vt hoc pacto facilè discernas alienigenas, filios nimirum primogenitos Ægyptiorum.

50 Quàm bona, delectabilis, suauis, splendida, præclara, venusta & speciosa virtus est temperantia: quæ à te, Christe Deus, dirigitur, & cum summa mentis humanæ humiliatione vigilanter deducitur! Extendit enim palmites suos vsque ad mare, & abyssum speculationum, & vsque ad flumina iucundorum ac diuinorum mysteriorum propagines suas: atque potu reficit animum iamdudum impietate æstuantem, præ salsugine tum prauarum cogitationum à dæmonibus inuectarum, tum hostilis (quæ mors est) prudentiæ carnis.

51 Temperantia persimilis est scalæ Iacob, cui Deus innixus est, & qua ascendunt Angeli. Tollit enim a nobis omne vitium. Nam amputat ipsa loquacitatem, conuicium, detractionem omnium denique vitiorum sensibilium catalogum, quæ idcirco ne tantisper quidem ferre potest, vt suauitate propria careat.

52 Huiusce, fratres, alacri animo desideremus esse participes: ac in speculationibus eius puro corde cum Christo

Iesu volantes, discutiamus peccatorum nostrorum & pristinæ vitæ rationem: vt peccatorum nostrorum recordatione contriti & humiliati, indiuulso à nobis Domini nostri Iesu Christi potiamur auxilio, ad bellum inuisibile peragendum. Ope siquidem Iesu destituti, per arrogantiam, humanum amorem, aut vanam gloriam, priuati sumus cordis puritate, qua innotescit homini Deus. Prius enim, vt ipse pollicetur, est causa secundi.

53 Animus qui in seipso excolendo interiorem operationem non negligit, præter reliqua bona, quæ ex continua actionis obseruatione consequetur, etiam quinque sensus corporis externis vitiis vacuos ostendet. Qui enim propriam virtutem ac temperantiam planè curat, & prælatis delectatur consiliis, non sinit occupari se quinque sensibus accessu crassarum vanarúmque cogitationum: sed harum insidias cùm norit, intra seipsum summopere cohibet eas.

54 In eadem permane sententia, & in tentationibus non laborabis, á qua si recedas, toleta quæ occurrerint.

55 Quemadmodum amarum absinthium iuuat eos qui cibos fastidiunt: ita malè moratis hominibus vtile est, vt patiantur aduersa.

56 Nisi statueris aduersa perpeti, ne decernas bene agere: cùm hoc ex illo perpetuò sequatur. Quod enim quisque seminat, hoc etiam metet. Proinde, si quæ sponte seminamus mala, inuiti metimus, iustitiam diuinam admirari debemus.

57 Hi tres affectus excæcant animum: auaritia inquam, vana gloria, & voluptas.

58 Nulla alia te, quàm his, cognitio & fides, quæ collectaneæ sunt naturæ nostræ, profligantur.

59 Furor, ira, bella, cædes, & reliquus malorum vniuersus catalogus, illarum vi vehementer inualuerunt inter homines.

60 Qui non nouit veritatem, nec verè credere potest: quia notio naturâ præcedit fidem. Eloquia siquidem scripturæ non vt intelligamus duntaxat scripta sunt, sed vt ea opere compleamus.

61 Ducamus igitur initium ab opere, hac enim ratione deinceps proficientes, reperiemus, non modò spem in Deum, sed etiam firmam fidem, notitiam interiorem, liberationem à tentationibus, charismatum dona, cordis confessionem, & assiduas lacrymas, precationis beneficio fidelibus accedere. Neque verò hæc solùm, sed etiam accidentium tribulationum tolerantiam, sinceram, quæ fit proximo, remissionem, cognitionem legis spiritalis, iustitiæ diuinæ adeptionem,

Ἰησοῦ πετόμενοι, κινῶμεν τὴν μνείαν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ τοῦ βίου τοῦ προτέρου, ἵνα ἐν τῇ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν μνήμῃ συντριβόμενοι καὶ ταπεινούμενοι, ἀδιάσπαστον ἔξ ἡμῶν ἔχωμεν τὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν βοήθειαν εἰς τὸν ἀόρατον πόλεμον· στερηθέντες γὰρ τῆς Ἰησοῦ βοηθείας δι' ὑπερηφανίας, ἢ φιλανθρωπίας, ἢ κενοδοξίας, ὑστερήθημεν καθαρότητος καρδίας, δι' ἧς γνωρίζεσθαι ἀνθρώπῳ Θεός· αἴτιον γὰρ ὡς ὑπόσχεσις τοῦ δευτέρου, τὸ πρότερον.

νγ'. Νοῦς μὴ ἀμελῶν τῆς ἑαυτοῦ κρυπτῆς ἐργασίας, σὺν τοῖς λοιποῖς καλοῖς οἷς ἐκ τῆς διηνεκοῦς ἐργασίας τῆς φυλακῆς εὑρήσει, καὶ τὰς πέντε αἰσθήσεις τοῦ σώματος, ἀργὰς τῶν ἔξω κακῶν ἀποδείξει. τῇ γὰρ οἰκείᾳ ἀρετῇ καὶ νήψει δι' ὅλου προσέχων, καὶ τοῖς νοήμασι τοῖς καλοῖς κατατρυφᾶν θέλων, οὐκ ἀνέχεται κλέπτεσθαι διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, ἐνύλων καὶ ματαίων λογισμῶν αὐτοῦ περιερχομένων, ἀλλὰ γνοὺς αὐτῶν τὸ ἀπατηλόν, ἔνδον ἑαυτοῦ τὰ πολλὰ συστέλλει αὐτάς.

νδ'. Παραμένωμεν τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐ κοπιάσεις ἐν πειρασμοῖς· ἐκεῖθεν δὲ ἀναχωρῶν, ὑπομένεις τὰ ἐπερχόμενα.

νε'. Ὥσπερ τοῖς κακοσίτοις, ἀψίνθιον ὠφελεῖ τὸ πικρόν, οὕτω τοῖς κακοτρόποις κακὰ πάσχειν συμφέρει.

νς'. Εἰ μὴ θέλεις κακοπαθεῖν, μηδὲ κακοποιεῖν θέλε, διότι τὸ ἓν κἀκεῖνο ἀπαραβάτως ἀκολουθεῖ· ὃ γὰρ σπείρει ἕκαστος, τοῦτο καὶ θερίσει. ἑκουσίως οὖν τὰ φαῦλα σπείροντες, καὶ ἀκουσίως θερίζοντες, τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ θαυμάζειν ὀφείλομεν.

νζ'. Ἐκτυφλοῦται ὁ νοῦς διὰ τῶν τριῶν τούτων παθῶν· φιλαργυρίας λέγω, κενοδοξίας καὶ ἡδονῆς.

νη'. Γνῶσις καὶ πίστις αἱ τῆς φύσεως ἡμῶν σύντροφοι, δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ δι' ἐκείνας ἠμβλυώθησαν.

νθ'. Θυμὸς δὲ ὀργή, καὶ πόλεμοι καὶ φόνοι, καὶ πᾶς ὁ λοιπὸς τῶν κακῶν κατάλογος, δι' ἐκείνας ἐν ἀνθρώποις σφόδρα ἐκραταιώθησαν.

ξ'. Ὁ μὴ γινώσκων τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ἀληθῶς πιστεύειν δύναται· ἡ γὰρ γνῶσις τῇ φύσει προηγεῖται τῆς πίστεως· τὰ γὰρ τῆς γραφῆς εἰρημένα, οὐχ ἵνα νοήσωμεν μόνον, ἀλλ' ὅπως αὐτὰ ποιήσωμεν, εἴρηται.

ξα'. Ἀρξώμεθα δὴ οὖν τοῦ ἔργου· οὕτω γὰρ ἀκολούθως προκόπτοντες, εὑρήσομεν ὅτι οὐ μόνον ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, ἀλλὰ καὶ βεβαία πίστις καὶ γνῶσις ἐσωτέρα, καὶ πειρασμῶν λύτρωσις, καὶ χαρισμάτων δωρήματα, καὶ ἐξομολόγησις καρδιακή, καὶ δάκρυα ἐκτενῆ, διὰ προσευχῆς τοῖς πιστοῖς παραγίνεται. οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπερχομένων θλίψεων ὑπομονή, καὶ εἰλικρινὴς τοῦ πλησίον ἄφεσις, καὶ νόμου πνευματικοῦ ἐπίγνωσις, καὶ δικαιοσύνης Θεοῦ εὕρεσις,

καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησις, καὶ θησαυρῶν πνευματικῶν δόσις, καὶ πάντα ὅσα ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς παρέχειν τοῖς πιστοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὧδε, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἅπαξ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀναφαίνειν τὴν ψυχὴν ἀδύνατον, εἰ μὴ διὰ χαρίσματος Θεοῦ καὶ πίστεως ἀνθρώπου μετὰ πολλῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀμετεωρίστου προσευχῆς, τῇ διανοίᾳ παραμένοντος.

ξβʹ. Μέγα ὄντως ἀγαθὸν ὡς ἐκ πείρας παρειλήφαμεν, τὸ συνεχῶς ἐπικαλεῖσθαι Κύριον Ἰησοῦν κατὰ τῶν ἀντικειμένων πολεμίων, τὸν βουλόμενον τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν καθαίρειν· ὅρα πῶς σύμφωνος ὁ λόγος ὁ ἐκ πείρας παρ' ἐμοῦ ῥηθεὶς ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις. ἑτοιμάζου, φησὶν, Ἰσραὴλ, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου· καὶ ὁ ἀπόστολος, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε· καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν φησὶν, οὐ δύνασθε χωρὶς ἐμοῦ ποιεῖν οὐδέν· ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν· καὶ πάλιν, ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοὶ, ἐκβληθῇ ἔξω ὡς τὸ κλῆμα· μέγα ἀγαθὸν εὐχὴ, καὶ ἀγαθὸν πάντων περιεκτικὸν, καρδίαν καθαίρει, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται τοῖς πιστοῖς.

ξγʹ. Τὸ τῆς ταπεινώσεως χρῆμα, ἐπεὶ ὑψοποιὸν πέφυκεν εἶναι, καὶ Θεῷ ἀγαπώμενον, καὶ ἀναλωτικὸν σχεδὸν πάντων τῶν ἐν ἡμῖν κακῶν καὶ μισουμένων Θεῷ, δυσαπόριστον διὰ ταῦτα πέφυκεν εἶναι· καὶ ῥᾳδίως ἂν ἐν ἀνθρώπῳ ἑνὶ πολλῶν ἀρετῶν ἄλλων ἐργασίας τινὰς μερικάς. ζητήσας δ' ἐν αὐτῷ ὀσμὴν ταπεινώσεως μόλις εὑρήσεις. διὰ τοῦτο χρεία πολλῆς νήψεως, ὥστε κτήσασθαι τοῦτο τὸ χρῆμα. καὶ γὰρ ἀκάθαρτον καὶ τὸν διάβολον λέγει ἡ γραφή, ἐπεὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀγαθὸν τῆς ταπεινοφροσύνης χρῆμα ἀπώσατο· καὶ τὴν ὑπερηφανίαν ἠγάπησε. διὸ καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς προσαγορεύεται. ἐπεὶ ποίαν ἀκαθαρσίαν σωματικὴν δύναται ἐργάσασθαι τὸ ἀσώματον πάντῃ, καὶ ἄσαρκόν τι, καὶ ἄστατον καὶ ἄναιμον οἷος ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς καὶ νῦν ὁ σατανᾶς, ἵνα ἀκάθαρτος ἀπὸ τούτων λέγηται; εὔδηλον ὅτι διὰ τὴν ὑπερηφανίαν ἐκλήθη ἀκάθαρτος, καὶ ἐκ καθαροῦ καὶ φωτεινοῦ ἀγγέλου βέβηλος καὶ ἀκάθαρτος ἀπεφάνθη, καὶ ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος· πρώτη γάρ φησιν ἁμαρτία ἡ ὑπερηφανία· οὕτω γὰρ καὶ ὁ ὑπερήφανος Φαραὼ ἔλεγε, τὸν Θεόν σου, φησὶν, οὐκ οἶδα, καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαποστελῶ.

ξδʹ. Εἰσὶ δὲ πολλὰ τῶν τοῦ νοῦ ἐνεργημάτων, τὰ δυνάμενα ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν δῶρον τῆς ταπεινοφροσύνης περιποιῆσαι, εἴπερ μὴ ἀμελοῦμεν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τοῦτ' ἔστι μνήμη ἁμαρτημάτων, ἐν λόγοις, καὶ ἔργοις, καὶ διανοίᾳ, καὶ ἕτερα πλεῖστα εἰς ταπεινοφροσύνην ἡμῖν συμβάλλονται τῇ θεωρίᾳ ἀναλεγόμενα.

aduentum sancti spiritus, spiritalium thesaurorum largitionem, & cuncta quæ pollicitus est Deus se donaturum fidelibus hominibus, tum in hoc tum in futuro sæculo. Et vt in summa dicam, non potest anima præ se ferre imaginem Dei, nisi gratuito Dei munere, ac fide hominis ex animo perseuerantis in summa humilitate, & non hæsitante precatione.

62 Ingens profectò bonum est, sicuti experientia accepimus, vt qui suum ipsius cor expurgare desiderat, continenter inuocet Dominum Iesum aduersus hostes spiritales. Animaduerte, quantum id, quod facto periculo dixi, consonet cum testimoniis scripturæ. Præpara te, inquit, Israël, ad inuocandum nomen Domini Dei tui. Et Apostolus, Sine intermissione orate. *1. Thess. 5.* Ac Dominus noster inquit, Sine me nihil potestis facere. *Ioan. 15.* Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. *Ibidem.* Et iterum, Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes. Bonum ingens est oratio, bonum inquam, quod etiam omnia procurat: & emundat cor, in quo spectatur Deus à fidelibus.

63 Humilitatis bonum, cùm habeat vim exaltandi naturâ suâ, Deóque sit gratissimum, quod etiam omnia propemodum vitia, & quæ Deo sunt odiosa, in nobis absumat, propterea non facilè comparari solet. Itaque in vno eodémque homine, non difficile est reperire particulares quasdam multarum aliarum virtutum actiones: in eo verò si quæras humiliationis odoratum, vix reperies. Quamobrem temperantia non modica opus est, ad hoc bonum consequendum. Etenim vel diabolum scriptura dicit immundum, quoniam ab initio hoc ipsum humilitatis bonum repulit, & superbiam adamauit: propterea denominatur in vniuersa scriptura spiritus immundus. Quam enim immunditiam corpoream perpetrare queat id, quod corporis & carnis est penitus expers, nec vllo loco situm est, & sanguine caret, qualis initio & nunc est Satanas, vt ex his dicatur immundus? Perspicuum est, eum superbiæ caussa appellatum esse immundum: & ex puro & lucido Angelo inquinatus & impurus declaratus est. Quinetiam apud Dominum, quicunque superbo est corde, immundus habetur. Primum enim peccatum, inquit, est superbia. Et hunc etiam in modum superbus Pharao dicebat, Deum tuum, inquit, non noui, & Israël non dimittam. *Exod. 5.*

64 Sunt autem permultæ mentis actiones, quæ nos iuuare possunt ad vendicandum illud præclarum humilitatis donum, modò solliciti simus de salute nostra: verbi gratia, recordatio peccatorum, quæ verbis, operibus, & cogitatione contrahimus: & alia plurima, quæ speculando colligi possunt, perutilia sunt nobis ad humilitatem.

Necnon illud veram humilitatem parit, si quis res quæ quotidie prosperè geruntur, à proximis, inter quos versatur, & alia quæ natura suppeditat eis, possessiones item, apud seipsum magnifaciat: rerúmque ad eos pertinentium cum suis collatione facta, ita contempletur animo suam exilitatem, & quàm longè absit ab eorum perfectione, terram ac cinerem seipsum existimet, & non hominem, sed canem quendam: velut cunctorum qui in terra degunt hominum rationalium in omni genere infimum & postremum.

65 Os Christi, columna Ecclesiæ, magnus pater noster Basilius ait, valde conferre ad vitandum peccatum, & vt postera die in eadem crimina non dilabamur, si peracto quoque die nosipsos nostráque examinemus in conscientia nostra: quid deliquimus, quídue boni operis edidimus. Id etiam Iob faciebat, tam sua quàm filiorum causa. Quę enim quotidie ratione subducuntur, declarant quid hora quaque gestum sit ac gerendum. Rursum ille ipse Basilius dicit, Modum omnem esse optimum.

66 Denuo alius è peritis rerum diuinarum loquit, Initium fertilitatis, est flos: & principium rerum agendarum, est continentia. Continentes igitur simus: idque cum modo & statera, sicuti patres docent: totamque diem duodecim horarum in conseruando animo transigamus. Ita enim agentes, poterimus, Deo præeunte, vi quadam imminuere vitium & extinguere. Violenta siquidem est conuersatio virtutibus dedita: quâ regnum cœlorum donatur.

67 Via quæ ducit ad cognitionem, est vacuitas affectionum, & humilitas: sine quibus nemo videbit Dominum.

68 Qui assiduè dat operam rebus internis, is prudens est. Neque verò id tantùm: sed & contemplationi & theologiæ studet & precationi. Istúdque est quod ait Apostolus, Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. *Galat. 5.*

69 Qui viam spiritalem conficere nescit, non curat cogitationes affectibus deditas, sed totus de carne sollicitus est: & aut crapulatur & intemperantiam exercet, aut angitur & indignatur, ac iniurias in memoriam reuocat vnde mentem tenebris obruit: aut exercitatione immodica vtitur, & inquinat animum.

70 Qui rebus abrenuntiauit, exempli gratia, vxori, possessionibus, & reliquis, exteriorem hominem fecit monachum, nondum autem & interiorem. Qui verò cogitationibus ista affectantibus renuntiauit, interiorem hominem, nimirum animum, reddidit monachum. Et exteriorem quidem hominem, modò libeat, facilè potest quispiam monachum efficere: atqui non est exigui operis, internum hominem facere monachum. *Monachus.*

A ἐμποιεῖ δὲ καὶ ταπείνωσιν ἀληθῆ, καὶ τὸ, ἵνα τις τῶν πέλας τὰ κατορθώματα καθ' ἑκάστην ἐν οἷς περιστρέφει, καὶ ἕτερα ἑαυτῶν φυσικὰ καὶ πλεονεκτήματα ἐν ἑαυτῷ μεγαλύνῃ, καὶ συνεξετάζῃ τοῖς ἑαυτοῦ τὰ ἐκείνων. καὶ οὕτω βλέπων ὁ νοῦς τὴν ἑαυτοῦ λιτότητα, καὶ πόσον ἀπολείπεται τῆς τῶν ἀδελφῶν τελειότητος, γῆν καὶ σποδὸν ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν λογίζεται, καὶ οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ κύνα τινὰ, ὡς πάντων ἐπὶ γῆς λογικῶν ἀνθρώπων εἰς πάντα ὑστερούμενα καὶ ἀπολειπόμενον.

B ξε'. Φησὶ δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, ὁ στῦλος τῆς ἐκκλησίας, ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Βασίλειος, μέγα ἀγαθὸν πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, μηδὲ τῇ ἐρχομένῃ ἡμέρᾳ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν, τὸ μετὰ τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς ἡμέρας ἀνακρίνειν ἐν τῷ συνειδότι ἡμῶν, ἡμᾶς ἑαυτοὺς τὰ καθ' ἡμᾶς, τί πεπλημμελήκαμεν, τί δὲ ἐδικαιοπραγήσαμεν. τοῦτο καὶ ὁ Ἰὼβ ἐποίει, περί τε αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. τὰ γὰρ καθ' ἑκάστην λογιζόμενα δὲ καθ' ὥραν φωτίζουσι. καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησι, πᾶν μέτρον ἄριστον.

C ξς'. Καὶ πάλιν ἕτερος τῶν τὰ θεῖα σοφῶν ἔφη, ἀρχὴ καρποφορίας ἄνθος, καὶ ἀρχὴ πρακτικῆς ἐγκράτεια. οὐκοῦν ἐγκρατευσώμεθα, καὶ τοῦτο, μέτρῳ καὶ σταθμῷ, ὡς οἱ πατέρες ἐκδιδάσκουσι· καὶ τὴν ἡμέραν ὅλην τῶν δώδεκα ὡρῶν ἐν τῇ τηρήσει τοῦ νοὸς περιεργασώμεθα· οὕτω γὰρ ποιοῦντες, τὴν κακίαν βίᾳ τινὶ σβέσαι καὶ μειῶσαι δυνησόμεθα μετὰ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ βιαστή ἐστιν ἡ ἐνάρετος πολιτεία, δι' ἧς δίδοται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ξζ'. Ὁδὸς ἐπὶ τὴν γνῶσιν, ἀπάθεια καὶ ταπείνωσις, ὧν χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.

D ξη'. Ὁ ἀδιαλείπτως περὶ τὰ ἔνδον τὰς διατριβὰς ποιούμενος, σωφρονεῖ· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ, καὶ θεολογεῖ, καὶ προσεύχεται. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ὁ ἀπόστολος, πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

ξθ'. Ὁ τὴν ὁδὸν τὴν πνευματικὴν ὁδεύειν μὴ ἐπιστάμενος, τῶν ἐμπαθῶν νοημάτων οὐ ποιεῖται φροντίδα, ἀλλ' ὅλην τὴν σχολὴν περὶ τὴν σάρκα ἔχει, καὶ ἢ γαστριμαργεῖ καὶ ἀκολασταίνει, λυπεῖταί τε καὶ ὀργίζεται, καὶ μνησικακεῖ· ἐξ ὧν σκοτίζει τὸν νοῦν, ἢ ἀμέτρῳ ἀσκήσει κέχρηται, καὶ θολοῖ τὴν διάνοιαν. E

ο'. Ὁ μὲν τοῖς πράγμασιν ἀποταξάμενος, οἷον τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς χρήμασι, καὶ τοῖς ἑξῆς, τὸν ἔξω ἄνθρωπον ἐποίησε μοναχὸν, οὔπω δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν ἔσω· ὁ δὲ τοῖς τούτων ἐμπαθέσι νοήμασι, τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὅ ἐστιν ὁ νοῦς. καὶ τὸν μὲν ἔξω ἄνθρωπον εὐκόλως τις ποιεῖ μοναχὸν, μόνον ἐὰν θελήσῃ, οὐκ ὀλίγος δὲ ἀγὼν τὸν ἔσω ἄνθρωπον ποιῆσαι μοναχόν.

οα'. Τίς ἐστιν ἄρα ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ ὁ παντάπασιν ἀπαλλαγεὶς ἐμπαθῶν νοημάτων, καὶ τῆς καθαρᾶς διὰ παντὸς καὶ ἀΰλου καταξιωθεὶς προσευχῆς, ὅπερ ἐστὶ σημεῖον τοῦ ἔνδον μοναχοῦ.

οβ'. Πολλὰ πάθη ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐγκέκρυπται· τότε δὲ ἐλέγχεται, ὅταν τὰ αἴτια φαίνωνται.

ογ'. Μὴ ὅλην τὴν σχολὴν περὶ τὴν σάρκα ἔχε, ἀλλ' ὅσον αὐτὴν κατὰ δύναμιν περὶ τὴν ἄσκησιν, καὶ ὅλον τὸν νοῦν σου περὶ τὰ ἔνδον στρέψον· ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια, εἰς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν.

οδ'. Ἐπὰν τῇ τῶν παθῶν ἀνενεργησίᾳ, ἡ ὑπερηφανία συμβαίνει, ἢ τῶν αἰτίων οὐκ ἀποκοπτομένων, ἢ τῶν δαιμόνων δολουργῶς ὑποχωρούντων.

οε'. Ἡ ταπείνωσις καὶ κακοπάθεια, πάσης ἁμαρτίας ἐλευθεροῦσι τὸν ἄνθρωπον· ἡ μὲν, τὰ τῆς ψυχῆς· ἡ δὲ, τὰ τοῦ σώματος περικόπτουσα πάθη· διὰ τοῦτο λέγει ὁ Κύριος, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται, αὐτὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ θησαυρούς, ὅταν δι' ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας ἑαυτοὺς καθάρωσι, καὶ τοσοῦτον πλέον, ὅσον τὴν κάθαρσιν ἐπιτείνουσι.

ος'. Σκοπὸς τέλειος τῶν περὶ ἀρετῆς πάσης λόγων, ἡ τοῦ νοῦ τήρησίς ἐστιν, ὡς ὁ πάλαι τοῦ Δαβὶδ σκοπὸς τὴν περιτομὴν τῆς καρδίας προεδήλου.

οζ'. Ὥσπερ αἰσθητῶς τὰ βλάπτοντα ὁρῶντες βλαπτόμεθα, οὕτω κατὰ νοῦν.

οη'. Ὥσπερ ὁ τὴν τοῦ φυτοῦ τρώσας καρδίαν, ὅλον ἐξήρανεν, οὕτω καὶ ἐπὶ καρδίας ἀνθρώπου νόει, αὐτὴν τὴν στιγμὴν προσέχειν δεῖ, ἐπειδὴ οὐκ ἀργοῦσιν οἱ κλέπται.

οθ'. Ὁ Κύριος πάσης ἐντολῆς ὀφειλομένην δεῖξαι θέλων, τὴν δὲ υἱοθεσίαν ἰδίῳ αἵματι τοῖς ἀνθρώποις δεδωρημένην, φησὶν, ὅταν πάντα ποιήσητε τὰ προστεταγμένα ὑμῖν, εἴπατε, ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν, καὶ ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι μισθὸς ἔργων ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ χάρις δεσπότου πιστοῖς δούλοις ἡτοιμασμένη· οὐκ ἀπαιτεῖ δοῦλος ὡς μισθὸν, τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εὐχαριστεῖ ὡς ὀφειλέτης, καὶ κατὰ χάριν ἐκδέχεται.

π'. Ὡς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ τοῖς εὖ δουλεύουσιν αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν χαρίζεται· φησὶ γὰρ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἐγένου πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. οὔπω δὲ δοῦλός ἐστι πιστὸς, ὁ ψιλῇ τῇ γνώσει ἐπερειδόμενος, ἀλλ' ὁ δι' ὑπακοῆς τῷ ἐντειλαμένῳ Χριστῷ πιστεύων, τὸν δεσπότην τιμῶν, ποιεῖ τὰ κελευόμενα· σφαλεὶς δὲ ἢ παρακούσας, ὑπομένει ὡς ἴδια τὰ ἐπερχόμενα.

71. Quis porrò generationis huius, qui cogitationibus affectionum studiosis planè liberatus, puræ per omnia defæcatæque orationis dignitatem adipisci meruit? quod quidem signum est interni monachi.

72 Affectiones non paucæ latent in animis nostris: quæ tum deprehenduntur, cùm emerserint earum causæ.

73 Ne colloces omnem operam tuam in carne curanda: sed stato tempore pro viribus eam exerceto, atque animum tuum penitus ad interiora conuerte. Corporalis enim exercitatio ad modicum vtilis est: pietas autem ad omnia vtilis est. *1. Tim. 4.*

74 Vbi cessant affectus imperere, tum oboritur arrogantia, vel ob id, quòd non amputantur causæ, vel eo quòd insidiosè subrepunt dæmones.

75 Humilitas & afflictio liberant hominem omni peccato: cùm illa quidem rescindat affectiones animi, ista verò, corporis. Propterea Dominus ait, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: ipsum inquam, & thesauros in eo reconditos: quando per charitatem & continentiam seipsos emundauerint. Tantóque plenius videbunt, quanto se purgauerint accuratiùs. *Matth. 5.*

76 Sermonum, qui de quacunque virtute habentur, intentio est, vt integer seruetur animus: sicut antiquus Dauidis scopus circuncisionem cordis præsignabat.

77 Vt in sensibus, cùm ea videmus quæ offendunt, lædimur: ita circa animum accidit.

78 Quemadmodum qui cor alicuius plantæ vulnerauit, illam prorsus aridam reddidit: ita de eodem humano debes intelligere, & punctum ipsum animaduertere, quandoquidem fures nusquam quiescunt.

79 Cùm vellet Dominus ostendere, nos ad omnia mandata peragenda teneri: filiorum autem adoptionem esse proprio sanguine donatam hominibus, ait, Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Ea de causa regnum cœlorum non est merces operum, sed gratia Domini, fidelibus seruis præparata. Non postulat seruus libertatem, veluti mercedem: sed gratias agit, vt debitor, & velut gratuitum munus excipit. *Luc. 17.*

80 Nam mortuus est pro peccatis nostris, secundùm scripturas: ac bene seruientibus ei, libertatem gratuitò largitur. Inquit enim, Euge serue bone & fidelis, supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui. At nondum est fidelis seruus, qui de nuda cognitione gloriatur: sed qui obtemperans præcipienti Christo, credit, & prosequens honore Dominum, illius iussa peragit. Qui autem errat, & non paret, casus velut peculiares ferre cogitur. *Matth. 25.*

Quocirca discendi & operandi studiosus esto: quia nuda cognitio inflare solet hominem.

81 Tentationes, quæ nobis ex insperato contingunt, dispensatione diuina nos docent, in continuo labore versari debere.

82 Stellæ proprietas, est lumen quo ambitur: pij verò ac Deum timentis viri proprietas, est simplicitas & humilitas. Nullum est enim aliud quodvis manifestius ac certius signum discipulorum Christi, quàm humilis de se existimatio, & simplex habitus. Et hoc inclamant omnia quatuor euangelia. Qui verò in ea simplicitate vitam non agit, eo priuatur beneficio, vt sponte se humiliare possit, vsque ad crucem & mortem perferendam. Quinetiam ipso diuinorum euangeliorum legislatore priuatur: qui sanciuit, nunquam non operandum esse.

Esa 55. 83 Sitientes (inquit) venite ad aquam. At qui sititis Deum, accedite cum puritate cordis. Veruntamen necesse est, eum qui huius puritatis ope volat in altum, etiam in terram suæ ipsius simplicitatis intueri: quia nemo humili viro sublimior. Vt enim absente lumine, caliginosa & tenebrosa sunt omnia: ita si desit humilitas, omnia studia nostra, quæ in Deo colendo impendimus, vana sunt & friuola.

Eccles. 12. 84 Vniuersum sermonis finem audi, Deum time, & mandata eius serua, tam animo quàm sensibus. Nam vbi coëgeris animo *Psalm. 39.* teipsum ad ea seruanda, impingens in sensus tuos, indigebis interdum illis: cùm Dauid dicat, Volui voluntatem tuam & legem tuam facere, in medio ventris mei. Nisi in medio ventris, hoc est, in medio corde, voluntatem ac legem Dei impleat homo, nec exteriùs hoc facilè poterit efficere. Conueniet itaque Deum intemperans & vagus homo, his verbis, Viam tuam scire nolo: vtique ob defectum illustrationis diuinæ, cuius quidem qui particeps est, non est incertus: sed illigatus & impeditus euadet abundè circa res diuinas.

85 Quomodo sal istud sensibile condire solet panem, & omnem escam, carnes item quasdam, & quæ duratura sunt, conseruat à putredine, omnémque malum fugat odorem: hunc etiam in modum sentire debes de conseruatione mentis, suauitate animi, & admiranda eius efficacia. Suauem enim diuinitùs reddit hominem, tam internum, quàm externum: & prauarum cogitationum pædore profligato, perseuerans in rebus honestis, nos conseruat.

86 E suggestione cogitationes orinntur immodicæ: ex his porrò erumpunt exteriùs actiones improbæ. Cæterùm qui diuino adiutus auxilio, confestim primùm extinxerit, reliqua effugiet: suauemque rerum diuinarum assequetur cumulatè notitiam,

φιλομαθὴς σπουδαίου καὶ φιλόπονος· ἡ γὰρ ψιλὴ γνῶσις φυσιοῖ τὸν ἄνθρωπον.

πα'. Οἱ ἀπροσδοκήτως ἡμῖν συμβαίνοντες πειρασμοὶ, οἰκονομικῶς ἡμᾶς φιλοπόνους διδάσκουσι γίνεσθαι.

πβ'. Ἴδιον μὲν ἀστέρος τὸ περὶ αὐτὸν φῶς, τοῦ δὲ θεοσεβοῦς καὶ Θεὸν φοβουμένου ἴδιον, ἁπλότης καὶ ταπείνωσις· ἐπεὶ μηδὲ ἄλλό τι γνωριστικὸν πέφυκεν εἶναι, καὶ δηλότερον σημεῖον τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, ὡς ταπεινὸν φρόνημα καὶ ἁπλοῦν σχῆμα. καὶ τοῦτο πάντα βοᾷ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια· ὁ γὰρ μὴ οὕτως ταπεινῶς βιοὺς, τῆς μερίδος ἐκπίπτει τοῦ ἑαυτὸν ἑκουσίως ταπεινώσαντος μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, τοῦ καὶ τῶν θείων εὐαγγελίων προστακτικοῦ νομοθέτου.

πγ'. Οἱ διψῶντες, φησὶ, πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ· οἱ δὲ διψῶντες Θεὸν, πορεύεσθε καθαρότητι διανοίας· πλὴν τοῦ ὑψηλῶς δι' αὐτῆς πετομένου, χρὴ καὶ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἑαυτοῦ εὐτελείας ὁρᾷν· οὐδεὶς γὰρ τοῦ ταπεινοῦ ὑψηλότερος. ὡς γὰρ φωτὸς μὴ παρόντος ζοφώδη καὶ σκοτεινὰ ἅπαντα, οὕτω καὶ μὴ παρούσης ταπεινοφροσύνης, πάντα ἡμῶν μάταια, καὶ ἕωλα τὰ κατὰ Θεὸν σπουδαζόμενα.

πδ'. Τέλος δὲ λόγου, τὸ πᾶν ἄκουε, τὸν Θεὸν φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλαττε, καὶ νοητῶς καὶ αἰσθητῶς· εἰ γὰρ νοητῶς βιάσῃς σεαυτὸν αὐτὰς τηρεῖν, ὀλιγάκις τῶν αἰσθητῶν εἰς αὐτὰς κέντρων δεήσῃ. φησὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ, ἠβουλήθην τὸ θέλημά σου καὶ τὸν νόμον σου ποιῆσαι ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. εἰ μὴ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας, τουτέστιν ἐν μέσῃ καρδίᾳ ὁ ἄνθρωπος τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα καὶ τὸν νόμον ποιήσειεν, οὔτε ἔξωθεν ῥᾳδίως πρᾶξαι τοῦτο δυνήσεται. καὶ ἐρεῖ πρὸς Θεὸν ὁ μὴ νήφων καὶ ἀδιάφορος, τὸ, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι, πάντως δι' ἔλλειψιν θείας ἐλλάμψεως· ἧστινος ὁ μετέχων οὐκ ἀπληροφόρητος, ἀλλὰ καὶ ἔμπεδος ἱκανῶς περὶ τὰ θεῖα διατελεῖ.

πε'. Ὥσπερ γὰρ τὸ αἰσθητὸν ἅλας ἡδύνει τόν τε ἄρτον καὶ πᾶν ὄψον, καὶ ἄσηπτα εἶναι τῶν κρεῶν καὶ διαρκῶν φυλάττει, καὶ τὴν ὀζωδίαν πᾶσαν διασκεδάζει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ νοὸς φυλακῆς, τῆς νοητῆς ἡδύτητος καὶ θαυμαστῆς ἐργασίας νόει· καὶ γὰρ ἡδύνει θείως, καὶ τὸν ἐντὸς καὶ τὸν ἐκτὸς ἄνθρωπον, καὶ τὴν ὀζωδίαν τῶν πονηρῶν λογισμῶν ἐκδιώκει, καὶ διαρκεῖν ἐν τοῖς καλοῖς ἡμᾶς διαφυλάττει.

πς'. Ἐκ προσβολῆς πολλοὶ λογισμοὶ, ἐκ δὲ τούτων ἡ πονηρὰ αἰσθητὴ πρᾶξις· ὁ δὲ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ τὸ πρῶτον εὐθὺς σβεννύων, τὰ ἑξῆς διέφυγε, καὶ γνῶσιν θείαν γλυκεῖαν πλουτεῖ,

δι' ἧς Θεὸν εὑρήσει τὸν πανταχοῦ ὄντα· ἐν αὐτῇ γὰρ τῷ κατόπτρῳ τοῦ νοὸς ἀντερείσας φωτίζεται διηνεκῶς καθ' ὁμοιότητα τοῦ καθαροῦ ὑέλου, καὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, καὶ τότε ἀναπαύεται ὁ νοῦς, ὡς τὸ ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν φθάσας, ἀπὸ πάσης ἄλλης τινὸς ἐν αὐτῷ θεωρίας.

πζ΄. Ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτὸν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντα διακριθῇ ἀπὸ πάντων, καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, ἐπείπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνη κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων περιφαίνεσθαι τῷ καθαρῷ νοΐ.

πη΄. Ὅσον τὴν διάνοιαν ἄκρως προσέχῃς, κατὰ τοσοῦτον μετὰ πόθου τῷ Ἰησοῦ προσεύξῃ. καὶ ὅσον πάλιν τὴν διάνοιαν ἀμελῶς ἐπισκέψῃ, κατὰ τοσοῦτον καὶ τοῦ Ἰησοῦ μακρυνθήσῃ· καὶ ὥσπερ τὸ πρότερον ἄκρως τὸν ἀέρα τῆς διανοίας φωτίζει, οὕτω καὶ τὸ ἐκλείπειν ἀπὸ τῆς νήψεως, καὶ τῆς γλυκείας ἐπικλήσεως Ἰησοῦ, σκοτίζειν αὐτὸν ἐκ παντὸς πέφυκεν, ὡς ἔστι φύσει τὸ πρᾶγμα τοιοῦτον ὡς εἴπομεν, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστι. καὶ τοῦτο περιλήψῃ, ἔργῳ δοκιμάσας, ἐπεὶ μὴ πέφυκεν ἀρετὴ ἡ τοιαύτη φωτοτόκος τερπνὴ ἐργασία, εἰ μὴ τῇ πείρᾳ διδάσκεσθαι.

πθ΄. Τὸ μὲν μετὰ πόθου τινὸς μεστοῦ γλυκύτητος καὶ χαρᾶς ἐπικαλεῖσθαι συνεχῶς Ἰησοῦν, αἴτιον τοῦ χαρᾶς ἔμπλεον καὶ γαλήνης εἶναι τὸν ἀέρα τῆς καρδίας, ἐκ τῆς ἄκρας προσοχῆς· τοῦ δὲ ἄκρως καθαίρεσθαι τὴν καρδίαν, αἴτιος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ πάντων τῶν καλῶν αἴτιος καὶ ποιητής. ἐγὼ γάρ, φησι, Θεὸς ποιῶν εἰρήνην.

ϙ΄. Εὐεργετουμένη ψυχή, καὶ γλυκαινομένη ὑπὸ Ἰησοῦ, μετ' ἀγαλλιάσεώς τινος καὶ ἀγάπης διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τὸν εὐεργέτην ἀμείβεται, εὐχαριστοῦσα καὶ ἐπικαλουμένη μετ' θυμηδίας, τὸν εἰρηνοποιοῦντα αὐτήν, καὶ μέσον αὐτῆς νοητῶς ὁρῶσα αὐτὸν λύοντα τὰς φαντασίας τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων.

ϙα΄. Καὶ ἐπεῖδε, φησὶν ὁ Δαβὶδ ὁ νοητός, ὀφθαλμός μου ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου. καὶ ἐν τοῖς ἐπανισταμένοις ἀκούσεται τὸ οὖς μου· καὶ ἀνταπόδοσιν ἁμαρτωλῶν εἶδον παρὰ Θεοῦ ἐν ἐμοὶ γινομένην.

ϙβ΄. Φαντασιῶν δὲ μὴ οὐσῶν τινων ἐν καρδίᾳ, ἔτι δὲ κατὰ φύσιν ὁ νοῦς ἵσταται ἕτοιμος ὢν κινεῖσθαι εἰς πᾶσαν θεωρίαν τερπνὴν πνευματικὴν καὶ θεοφιλῆ.

ϙγ΄. Οὕτως οὖν, ὡς εἶπον, πεφύκασιν εἶναι ἀλλήλων συστατικά, ἥ τε νῆψις, καὶ Ἰησοῦ εὐχή· ἡ μὲν γάρ, ἄκρα προσοχὴ τῆς συνεχοῦς εὐχῆς· ἡ δὲ εὐχὴ πάλιν ἐμποιὸν τῆς ἄκρας νήψεως καὶ προσοχῆς.

ϙδ΄. Χρηστὸς παιδαγωγὸς καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ἀνεπίληπτος μνήμη τοῦ θανάτου, καὶ τό,

qua Deum vbique adesse sentiet. In eo verò speculum mentis ex reuerberatione continenter illustratur, non aliter quàm vitrum mundum à sole sensibili. Et tum quiescet animus ab omni alia, quamcunque conceperat, speculatione: velut occurrens scopo omnium bonorum desiderarissimo.

87 Cùm omnis cogitatio ex imaginatione rerum quarundam sensibilium oriatur in corde: tunc beatum diuinitatis lumen illustrabit hominem, cùm omnia prorsus pacata reddiderit, & huiusmodi formarum expers apparuerit: si verum est, splendorem illum puræ menti perspicuum esse, conceptionum omnium priuatione.

88 Quanto accuratiùs obseruaueris cogitationes animi tui, tanto maiore cum desiderio Iesum precaberis. Et contrà, quanto negligentiùs eas scrutatus fueris, tanto longiùs ab Iesu recesseris. Et quemadmodum prius illud aërem mentis mirum in modum illustrat: ita, si quis temperantia destituatur, & suaui Iesu inuocatione, tenebris prorsus obducetur. Et rem huiusmodi sic naturâ se habere, vt diximus, & non aliter, experientia disces, cùm facto ipso tentaueris: cùm ea virtus iucunda illuminandi facultate prædita, non aliter percipi soleat, quàm experientia.

89 Implòrare Iesum assiduis precibus, cum desiderio quodam suauitatis & lætitiæ pleno, reddit mentis aërem plenum gaudio & tranquillitate, ob summam sui obseruationem. Vt autem animus penitùs mundetur, causa est Iesus Christus filius Dei, & Deus, omnium bonorum author & effector. Ego enim, inquit, Deus faciens pacem.

90 Anima, quæ beneficiis & dulcedine affecta est ab Iesu, cum exultatione quadam & charitate, per confessionem, eum qui beneficia contulit, remunerat: tam gratias agendo, quàm inuocando cum voluptate animi placatorem suum: vel eo tempore, quo videt eum in medio dissoluentem, intellectuali ratione, illusiones spirituum nequitiæ.

91 Et despexit, inquit Dauid, oculus meus intellectualis inimicos meos spiritales: & insurgentibus in me audiet auris mea. Et retributionem peccatorum in me à Deo fieri videbam. *Psalm. 92.*

92 Si nullæ fuerint in mente illusiones, in suo naturali statu permanet animus, paratus inclinare in omnem delectabilem, spiritalem, & Deo gratam contemplationem.

93 Hac ergo ratione, vt dixi, temperantia & deprecatio Iesu sese naturâ mutuò stabilire solent. Summa enim obseruatio, continuam promouet precationem: precatio rursum, procuratrix est summæ temperantiæ & obseruationis cogitationum.

94 Optimus corporis & animæ pædagogus est, indelebilis memoria mortis: &

iis quæ ante oculos iacent, omnino prætermissis, continenter cubile præuidere, in quo posthac cum refrigerio requiescere possimus.

95 Non debet, fratres, amplecti somnum, qui perpetuò vult illæsus manere. Itaque necesse est alterum duorum, aut spoliatum virtutibus occumbere & perire, aut mente semper armata consistere: quia nunquam non adstat hostis, stipatus exercitu suo.

96 Status quidam diuinus nascitur in animo nostro ex continua Domini nostri memoria, & assidua eius inuocatione: modò solliciti simus de frequentibus animi precibus erga Christum, crebris ieiuniis, & operibus principatum tenentibus: re vera, opere ipso, quod in inuocatione Domini nostri Iesu Christi consistit, semper & eodem modo peragendo prædici simus, accenso corde exclamantes, vt sancti nominis Iesu possimus esse participes. Assiduitas enim, siue in virtute siue in vitio, mater est habitus: habitus autem, velut natura, cætera obtinet. In eo itaque statu collocatus animus, hostes inquirit, vt canis Laconicus in syluis leporem, ad hunc enim modum mens scrutatur peruersas cogitationes: sed ille quidem, vt comedat: hæc autem, vt labefactet.

97 Quandocunque & quotiescunque contigerit, vt augeatur in nobis numerus prauarum cogitationum, interiiciamus in medium earum implorationem Domini nostri Iesu Christi: túmque mox eas, instar fumi in aëre, videbimus euanescere: sicuti docuit experientia. Et si mens sola comprehendatur ab illis, denuo resumamus initium continentis obseruationis & inuocationis. Quoties itaque tali quodam periculo rursum vexabimur, hoc ipsum agamus.

98 Quemadmodum fieri non potest vt quis nudo corpore descendens in prælium, victor euadat, aut cum indumentis in immenso pelago natet, aut viuat sine respiratione: ita fieri non potest vt citra humilitatem & continuam Christi supplicationem, spiritale & secretum bellum ediscamus, & artificiosè cogitationes illas expellamus & cædamus.

Psalm. 58.

99 Magnus Dauid, rerum gerendarum peritissimus, Dominum alloquens, ait, Fortitudinem meam ad te custodiam. Ita vt tota vis quietis spiritalis animi nostri, vnde nascuntur omnes virtutes, conseruetur auxilio Domini: qui & præcepta dedit, & impuram obliuionem à nobis expellit, & à continenter inclamantibus, ignauiam: quæ tranquillitatem mentis non aliter corrumpit, quàm aqua ignem. Quamobrem, monache, ne dormias in mortem præ negligentia, sed in nomine Iesu percute hostes: &, vt quidam sapiens dixit, adhæreat nomen Iesu spiraculo tuo,

A τὰ ἐν μέσῳ πάντας παραδεδραμηκότα αὐτὸν, ἀεὶ προβλέπειν, τὴν κλίνην ἔνθα ψυχραγωγοῦντες μέλλομεν κατακεῖσθαι, καὶ τὰ λοιπά.

ϟε'. Οὐκ ἔστιν, ἀδελφοὶ, ὕπνον δέξασθαι τὸν βουλόμενον ἄτρωτον μένειν διὰ παντός· ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ πεσεῖν καὶ ἀπολέσθαι γυμνωθέντα τὴν ἀρετὴν, ἢ διὰ παντὸς τῷ νοῒ καθωπλισμένον ἑστάναι· καὶ γὰρ ὁ ἐχθρὸς ἀεὶ ἵσταται μετὰ τῆς ἑαυτοῦ παρατάξεως.

ϟϛ'. Γίνεταί τις κατάστασις θεία ἐν τῷ νοῒ ἡμῶν ἐκ τῆς συνεχοῦς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ ἐπικλήσεως αὐτοῦ συνεχοῦς, ἐὰν μὴ ἀμελῶμεν τῆς πρὸς Χρι-B στὸν συχνῆς κατὰ νοῦν δεήσεως καὶ τῆς πυκνῆς νήψεως, καὶ τοῦ ἐπιστατικοῦ ἔργου· ἀλλὰ καὶ ὄντως ἔργον αὐτὸ ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως ἐπιτελούμενοι ἔχωμεν τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπικλήσεως, ἀλλὰ μετὰ πυρώσεως καρδίας ἐκβοῶντες, ὥστε μεταλαβεῖν τὸ ἅγιον ὄνομα Ἰησοῦ· συνήθεια γὰρ καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ ἐπὶ κακίας μήτηρ ἕξεως· ἡ δὲ, ὡς φύσις λοιπὸν κρατεῖ. καὶ ἐν καταστάσει τοιαύτῃ ὁ νοῦς γενόμενος, ζητεῖ τοὺς πολεμίους, ὥσπερ κύων λακωνικὸς λαγωὸν ἐν λόχμαις. οὕτω γὰρ καὶ ὁ νοῦς πονηροὺς λογισμοὺς ἐξερευνᾷ· ἀλλ' ὁ μὲν, ἵνα καταφάγῃ· ὁ δὲ, ἵνα κατα-C φθείρῃ.

ϟζ'. Ὅτε οὖν καὶ ὁσάκις ἐπισυμβαίνει πληθύνεσθαι ἐν ἡμῖν τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίκλησιν μέσον αὐτῶν ἐμβαλοῦμεν· καὶ διαλυομένους αὐτοὺς ἀθρόως τότε ὡσεὶ καπνὸν ἐν ἀέρι ὀψόμεθα, ὡς ἡ πεῖρα ἐδίδαξε· καὶ τοῦ νοὸς μόνου καταλειφθέντος τότε ἀρχόμεθα πάλιν τῆς συνεχοῦς προσοχῆς καὶ ἐπικλήσεως. καὶ ὁσάκις ἐκ πείρας τινὸς τοῦτο πάλιν πάθωμεν, οὕτως ποιῶμεν.

D

ϟη'. Ὥσπερ γὰρ οὐ δυνατὸν γυμνὸν εἰς πόλεμον εἰσελθόντα σώματι, ἢ πλεῦσαι μέγα πέλαγος μετ' ἐνδυμάτων, ἢ ζῆν ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν, οὕτως ἀδύνατον χωρὶς ταπεινώσεως καὶ συνεχοῦς πρὸς Χριστὸν ἱκεσίας, τὸν νοητὸν καὶ κρυπτὸν πόλεμον ἐκμαθεῖν, καὶ τεχνικῶς τούτους καταδιώκειν καὶ βάλλειν.

ϟθ'. Ὁ μέγας πραγματικώτατος Δαβίδ φησι, τὸ κράτος μου πρὸς σὲ φυλάξω, πρὸς τὸν Κύριον λέ-E γει, ὥστε τὸ φυλαχθῆναι ἐν ἡμῖν τὸ κράτος τῆς καρδιακῆς νοερᾶς ἡσυχίας, ἐξ ἧς γεννῶνται πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ, διὰ τοῦ βοηθεῖσθαι ἡμᾶς παρὰ τοῦ Κυρίου προσγίνεται τοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς δόντος, καὶ ἀφ' ἡμῶν τὴν μιαρὰν λήθην ἐκδιώκοντος, συνεχῶς παρ' ἡμῶν ἐπιβοωμένου, φθαρτικὴν οὖσαν μάλιστα τῆς καρδιακῆς ἡσυχίας τὴν ἀμέλειαν, ὡς ὕδωρ πυρός. διόπερ μοναχὲ, μὴ ἐξ ἀμελείας ὑπνώσῃς εἰς θάνατον, ἀλλὰ Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους, καὶ ὡς σοφός τις λέλεχεν, Ἰησοῦ ὄνομα κολληθήτω τῇ πνοῇ σου

καὶ πάσῃ τῇ ζωῇ σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν.

ρ'. Ὅταν τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μεγάλου βασιλέως ἡμῶν φοβερῶν φρικτῶν ἀξιωθῶμεν οἱ ἀνάξιοι, τότε μᾶλλον τὴν νῆψιν καὶ τὴν τήρησιν τοῦ νοὸς καὶ ἀκρίβειαν ἐπιδειξώμεθα, ἵνα καταναλώσῃ ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ῥυπάσματα, τὸ πῦρ τὸ θεῖον, ἤγουν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ γὰρ εἰσερχόμενον ἐν ἡμῖν, τὰ πονηρὰ πνεύματα τῆς πονηρίας εὐθὺς ἐκ τῆς καρδίας ἀπελαύνει, καὶ τὰς ἁμαρτίας τὰς προγενομένας ἡμῖν συγχωρεῖ, καὶ καταλιμπάνεται ὁ νοῦς χωρὶς ὀχλήσεως πονηρῶν λογισμῶν· καὶ εἴπερ μετὰ ταῦτα ἀκριβῶς τὸν νοῦν τηρήσωμεν, καὶ ἐν πύλῃ καρδίας ἡμῶν στῶμεν, ὅτε πάλιν αὐτῶν καταξιωθῶμεν, μᾶλλον ἔτι καὶ μᾶλλον λαμπρύνει τὸν νοῦν, καὶ ἀστεροειδὲς αὐτὸν τὸ θεῖον σῶμα ἀπεργάζεται.

& vniuersæ vitæ: iamque cognosces requietis fructum.

100 Quando nos, qui alioqui indigni sumus, ad diuina & impolluta mysteria Christi, Dei summi, & extimescendi regis nostri, non sine horrore admittimur, tunc maiorem & accuratiorem temperantiam & mentis custodiam demonstrare debemus: vt ignis diuinus, nempe corpus Domini nostri Iesu Christi, peccata nostra, & tam magnas quàm exiguas sordes absumat. Nam illud, statim vt ingreditur in nos, expellit è corde improbos spiritus nequitiæ, peccata in nobis oborta condonat: & relinquitur animus prau rum cogitationum perturbatione vacuus. Necnon si postea, stantes ad fores cordis nostri, diligenter animum conseruauerimus, quando rursum ad ea mysteria accedimus, corpus diuinum maiore adhuc, maiore inquam, splendore mentem perfundit, & stellæ similem reddit.

De sumptione Eucharistiæ.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ.

Κεφάλαιον πρῶτον.

ΛΗΘΗ σβεννύειν οἶδε νοὸς φυλακήν, ὥσπερ σβέννυσι πῦρ ὕδωρ· συνεχὴς δὲ Ἰησοῦ εὐχὴ εἰς τέλος αὐτὴν ἐκδαπανᾷ τῆς καρδίας μετὰ νήψεως συντόνου· χρῄζει γὰρ ἡ εὐχὴ τῆς νήψεως, ὥσπερ λαμπάδιον φωτὸς λύχνου.

β'. Πονεῖν δεῖ ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῶν τιμίων· τίμια δὲ ὡς ἀληθῶς, τὰ φυλάττοντα ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κακίας αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς. Ταῦτα δέ εἰσι φυλακὴ νοὸς σὺν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσει, βλέπειν τε ἀεὶ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας, καὶ ἡσυχάζειν ἀεννάως τῇ διανοίᾳ, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ ἐκ τῶν δοκούντων λογισμῶν δεξιῶν εἶναι, καὶ σπουδάζειν κενοὶ λογισμῶν εὑρίσκεσθαι, ἵνα μὴ λανθάνωσιν οἱ κλέπται· καὶ εἰ καὶ πονοῦμεν τῇ καρδίᾳ παρεδρεύοντες, ἀλλ' ἐγγὺς ἡ παράκλησις.

γ'. Πέφυκε γὰρ ἡ καρδία ἀδιαλείπτως τρεφομένη, καὶ συγχωρουμένη, τὰς μορφὰς, καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ τὰς φαντασίας δέχεσθαι τῶν σκοτεινῶν καὶ πονηρῶν πνευμάτων, λογισμοὺς φερεφόρους ἐξ ἑαυτῆς κυΐσκειν. ὥσπερ γὰρ ὁ ἄνθραξ γεννᾷ φλόγα, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἐνοικῶν τῇ καρδίᾳ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, εἴπερ εὑρίσκει τὸν ἀέρα τῆς διανοίας ἡμῶν καθαρὸν ἀνέμων πονηρίας καὶ ὑπὸ φυλακῆς νοὸς τηρούμενον, ἀνάπτει τὸ διανοητικὸν ἡμῶν πρὸς θεωρίας, ὡς φλὸξ κηρόν.

δ'. Δεῖ γὰρ ἀεὶ στρέφειν ἐν χωρήματι καρδίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ὥσπερ καὶ ἀστραπὴν στρέφεσθαι ἐν ἀέρι τοῦ στερεώματος ὑετοῦ μέλλοντος.

CENTVRIA SECVNDA.

CAPVT I.

OBLIVIO delere solet mentis custodiam, sicut aqua extinguit ignem. Continua verò erga Iesum precatio, vehementi iuncta temperantiæ, tandem absorbet illam è meore. Eget enim oratio temperantiâ, non aliter quam lampas exigua, lumine lucernæ.

2 Elaborandum est in asseruandis iis quæ sunt pretiosa: pretiosa porrò reuera sunt, quæ nos conseruant ab omni vitio, tam corporis quàm animæ, & sunt ista, Custodia mentis, secum habens annexam inuocationem Iesu Christi, profunda cordis semper intueri, animum perpetuò, vt ita dicam, fluctuantem tranquillum reddere, etiam ab iis cogitationibus quæ rectæ videntur, dare operam vt cogitationibus libenter careamus, ne fures nos lateant. Et quamuis laboriosus sit, in conseruando corde permanere, at proxima est consolatio.

3 Mens enim quæ sine intermissione custoditur, & tamen ei conceditur excipere formas, imagines & illosiones obscurorum & prauorum spirituum, solet ex eis ipsis cogitationes lucidas concipere. Nam vt carbo flammam producit, multo magis Deus habitans in corde, ex sancto baptismate, si reperiat aërem intellectus nostri purum à spiritibus nequitiæ, sub custodia mentis asseruatum, accendet intellectiuam animi nostri facultatem ad contemplationem, perinde vt flamma ceram.

4 Quemadmodum imminente pluuia fulgur voluitur in aëre firmamenti: ita necesse est nomen Iesu Christi perpetuò versari in area cordis nostri.

quod exactè norunt, qui mentis & interni belli periculum fecerunt. Sic bellum intellectuale gerimus, vt in acie. Primùm, attentione vtimur: Deinde, vbi hostem cogitatione ferire nouimus, ipsum verbis maledictionis in animo iracundè cædimus. Tertio mox ordine, eor contorquentes, inuocato Iesu Christo, imprecamur ei, vt quamprimùm dissoluatur effigies dæmonis: ne mens sectetur imaginationem, more pueri, qui seducitur ab illusore quopiam.

Psalm. 68. 5 Elaboremus, Dauidis in morem vociferantes, Iesu Christe, ne irraucescant fauces nostræ: néve deficiant intellectuales oculi nostri, dum speramus in Domino Deo nostro: memores semper dictæ à Domino parabolæ, de iudice iniquitatis: quæ innuit, semper nos precari debere, & non fatigari, lucrum inde consecuturos, & vindictam.

6 Vt qui intentis oculis solem intuetur, non potest visum abundè illustratum non habere: ita qui semper incumbit in aërem cordis sui, non potest non illustrari.

7 Quemadmodum absque cibo potúque vitam hanc viuere non possumus: ita, si desit conseruatio mentis, & puritas cordis, quæ est & dicitur temperantia, non potest ad rem vllam anima spiritalem & Deo gratam peruenire, aut animi peccato liberari: etiamsi metu pœnarum sibi vim quis inferat, ad vitandum peccatum.

8 Veruntamen & qui vi quadam abstinent à perpetrando peccato, beati censentur apud Deum, Angelos, & homines: quia violenti, raptores esse regni cœlorum inueniuntur.

9 Inter commoda quæ referuntur ex tranquillitate animi, hoc mirum est, quòd omnia peccata priùs cogitationibus duntaxat pulsant animum: à quo si recipiantur, sensibilia fiunt & crassa. Virtus autem operandi studiosa, promouente & opem ferente Domino nostro Iesu Christo, abscindit vniuersa peccata in homine nostro interno, ne sinat ea deduci in opera praua.

10 Vetus testamentum est imago externæ, sensibilis & corporeæ exercitationis. Sanctum autem Euangelium, quod est nouum testamentum, imago est attentionis siue puritatis cordis. Et quemadmodum vetus illud interiorem hominem perfectum & certiorem non faciebat in cultu diuino (Nemi- *Hebr. 7.* nem enim, inquit Apostolus, ad perfectum adduxit lex) sed sola crassiora peccata prohibebat. (Nam cogitationes cordis & prauas animi conceptiones amputare, quod est præceptum euangelicum, præstantius quiddam est ad munditiam animæ, quàm vetare ne quis eruat oculum aut dentem proximi)

A καὶ γὰρ τοῦτο ἴσασιν ἀκριβῶς οἱ πεῖραν τοῦ νοῦ ἔχοντες καὶ τοῦ ἔνδον πολέμου, ὡς καὶ ἐν τάξει· οὕτω τὸν νοητὸν πόλεμον στρατηγούμεθα· πρῶτον προσοχῇ· εἶτα τὸν ἐχθρὸν λογισμῷ γνόντες παραβαλόντα, λόγοις καταρατικοῖς ἐν καρδίᾳ μετ' ὀργῆς αὐτὸν βαλλόμεθα. τρίτη τάξις εὐθὺς, κατεύξασθαι κατ' αὐτοῦ, συστρέφοντας τὴν καρδίαν τῇ ἐπικλήσει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵν' εὐθέως καταλυθῇ τὸ δαιμόνιον ἴνδαλμα, ἵνα μὴ ἐξακολουθήσῃ τῇ φαντασίᾳ ὁ νοῦς, ὡς νήπιος ὑπὸ φαντασιοσκόπου τινὸς πλανώμενος.

ε'. Κοπιάσωμεν ὡς ὁ Δαβὶδ, κράζοντες δὲ, Ἰησοῦ B Χριστὲ, μὴ βραγχιασάτω ἡμῶν ὁ λάρυγξ, καὶ μὴ ἐκλείπωσιν οἱ νοητοὶ ἡμῶν ὀφθαλμοὶ ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν ἡμᾶς ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῆς παραβολῆς ἀεὶ μεμνημένοι τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας, ἣν εἶπεν ὁ Κύριος, πρὸς τὸ δεῖν ἡμᾶς πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν, καὶ τὸ κέρδος εὑρήσομεν καὶ τὴν ἐκδίκησιν.

ς'. Ὥσπερ ὁ τῷ ἡλίῳ ἀτενίζων, ἀδύνατον μὴ πλουσίως τὰς ὄψεις καταυγάζεσθαι· οὕτως ὁ ἀεὶ ἐγκύπτων εἰς ἀέρα καρδίας αὐτοῦ, οὐ δυνατὸν μὴ φωτίζεσθαι.

ζ'. Ὡς ἀδύνατον, τὴν παροδικὴν ζωὴν ζῆν ἄνευ C τοῦ ἐσθίειν καὶ πίνειν, οὕτως ἀδύνατον χωρὶς φυλακῆς νοὸς καὶ καθαρότητος καρδίας, ὃ δὴ καὶ λέγεται νῆψις, εἰς τι πνευματικὸν καὶ ἀρέσκον Θεῷ φθάσαι τὴν ψυχὴν, ἢ ἐλευθερωθῆναι τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας, εἰ καὶ βιάζεταί τις ἑαυτὸν διὰ τὸν φόβον τῆς κολάσεως μὴ ἁμαρτάνειν.

η'. Πλὴν καὶ οἱ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας βίᾳ τινὶ ἀπεχόμενοι, μακάριοι παρά τε Θεῷ καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις, ὅτι βιασταὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εὑρίσκονται.

θ'. Τοῦτο θαυμαστὸν τῆς ὠφελείας τῆς τοῦ νοῦ ἡσυ- D χίας, ὅτι πάντα τὰ ἁμαρτήματα κατὰ νοῦν πρότερον κρούονται ἐν λογισμοῖς μόνον· ὥστε εἰ παραδεχθῶσι παρὰ τῆς διανοίας, γίνεσθαι αἰσθητὰ καὶ παχέα. ἁμαρτήματα πάντα ἐκκόπτει ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ ἐν τῷ ἔσω ἡμῶν ἀνθρώπῳ, μὴ ἐῶσα ταῦτα εἰς ἔργα ἀχθῆναι πονηρὰ, τῇ ῥοπῇ καὶ ἀντιλήψει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ι'. Εἰκὼν τῆς ἐξωτέρας καὶ αἰσθητῆς καὶ σωματικῆς ἀσκήσεως, ἡ παλαιὰ διαθήκη· τὸ δ' ἅγιον Εὐαγγέ- F. λιον, ὅ ἐστιν ἡ καινὴ, εἰκὼν τῆς προσοχῆς, ἤγουν τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας. καὶ ὥσπερ ἡ παλαιὰ οὐκ ἐτελείου, οὐτε ἐπληροφόρει τὸν ἔσω ἄνθρωπον εἰς θεοσέβειαν (οὐδένα γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος, νόμος ἐτελείωσε) μόνα δὲ τὰ παχέα ἁμαρτήματα διεκώλυε (τὸ γὰρ κολοῦσαι μὴ ἐκβαλεῖν τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ὀδόντα τοῦ πλησίον, τὸ καὶ τοὺς λογισμοὺς ἀπὸ καρδίας ἐκκόψαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου διάταγμα, καὶ τὰς πονηρὰς ἐνθυμήσεις, μεῖζόν τι εἰς καθαρότητα ψυχῆς)

οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς διηγούμεθα ἀσκήσεως, νηστείας λέγω, ἐγκρατείας, χαμευνίας, ἀγρυπνίας, στάσεως, καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ περὶ τὸ σῶμα πεφύκασι, καὶ τὸ παθητικὸν μέρος τοῦ σώματος ἡσυχάζειν ποιεῖ ἀπὸ τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν ἁμαρτίας, ὥσπερ εἴπομεν περὶ τῆς παλαιᾶς, καλὰ ταῦτα καὶ ταῦτα· παιδαγωγία γάρ εἰσι τοῦ ἔξω ἡμῶν ἀνθρώπου, καὶ φρουρὸς τῶν κατ᾽ ἐνέργειαν παθῶν, οὐ μὴν καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτημάτων κωλυτικά, ὥστε ἀπαλλάξαι ἡμᾶς σὺν Θεῷ παντελῶς, φθόνου, ὀργῆς, καὶ τῶν λοιπῶν.

ια'. Ἡ δὲ καθαρότης τῆς καρδίας, ἤγουν ἡ τοῦ νοὸς τήρησις καὶ φυλακή, ἧς τύπος ἡ καινὴ διαθήκη, εἴπερ ὡς δεῖ παρ᾽ ἡμῶν φυλάττεται, πάντα τὰ πάθη καὶ πάντα τὰ κακά, ἀπὸ καρδίας ἐκριζοῦσα ἐκκόπτει, καὶ ἀντεισάγει χαράν, εὐελπιστίαν, κατάνυξιν, πένθος, δάκρυα, ἐπίγνωσιν ἡμῶν ἑαυτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, μνήμην θανάτου, ταπείνωσιν ἀληθῆ, ἀγάπην τε ἄπειρον, πρός τε Θεὸν καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἔρωτα θεῖον ἐγκάρδιον.

ιβ'. Ὡς οὐκ ἔνι μὴ τέμνειν τοῦτον τὸν ἀέρα ἐν γῇ βαδίζοντα· οὕτω μήτε πολεμεῖσθαι ἀενάως ὑπὸ δαιμόνων καρδίαν ἀνθρώπου ἀδύνατον, ἢ ὑπ᾽ αὐτῶν κρυφίως ἐνεργεῖσθαι, κἂν σωματικὴν ἄσκησιν πολλὴν ἔχῃ.

ιγ'. Εἴπερ ἐν Κυρίῳ θέλεις μὴ δοκήσει μόνον εἶναι μοναχός, καὶ χρηστός, καὶ ἐπιεικής, καὶ Θεῷ πάντοτε ἑνούμενος, ἀλλὰ καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἔργῳ τοιοῦτος εἶναι βούλει, προσοχικὴν ἀρετὴν πάσῃ δυνάμει μέτελθε, ἥ ἐστι νοὸς φυλακή, νοῦ τήρησις καὶ τελείωσις καρδιακῆς γλυκείας, ἡσυχία ἀφαντάστος, μακαρία ψυχῆς κατάστασις, πρᾶγμα οὐκ ἐν πολλοῖς εὑρισκόμενον.

ιδ'. Ταῦτα γὰρ λέγονται τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ ὅδευε ταύτην ἐν πολλῇ θλίψει, καὶ θερμῇ προθυμίᾳ σὺν εὐχῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ταπεινώσει καὶ πυκνότητι καὶ σιωπῇ αἰσθητῶν χειλέων καὶ νοητῶν, σὺν ἐγκρατείᾳ βρωμάτων καὶ πομάτων, καὶ παντὸς ἐφαμαρτίου πράγματος· ὅδευε ταύτην ἐν ὁδῷ διανοίας ἐπιστημόνως ἐν φρονήσει· καὶ αὕτη σε διδάξει σὺν Θεῷ καὶ γνωρίσει, καὶ φωτίσει, καὶ συνετίσει, καὶ φυλάξει καὶ μαθητεύσει σε ἅπερ πρότερον λαβεῖν εἰς νοῦν ἀδυνάτως εἶχες, ἐν σκότει παθῶν περιπατῶν, καὶ σκοτεινὸν ἔργον καὶ ὑπὸ λήθης καὶ συγχύσεως ἀβύσσου καλυπτόμενος.

ιε'. Ὥσπερ αἱ κοιλάδες πληθύνουσι σῖτον, οὕτως αὕτη πληθύνει ἐν τῇ καρδίᾳ ἀγαθὸν ἅπαν. μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ταῦτα παρέξει σοι, οὗ χωρίς, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδέν. καὶ πρῶτον μὲν κλίμακα αὐτὴν εὑρήσεις, ἔπειτα δὲ βίβλον ἀναγινωσκομένην, εἶτα προκόπτων εὑρήσεις αὐτὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ἐπουράνιον, καὶ τὸν βασιλέα Χριστὸν τῶν δυνάμεων τοῦ Ἰσραὴλ ἐναργῶς νοητῶς ὄψει.

A Eodem modo & in externa iustitia & exercitatione, ieiunio videlicet, continentia, cùm dormitur humi, vigiliis, quiete, & reliquis quę circa corpus versantur, & partem corporis affectibus obnoxiam componit, ne peccatum in corpus externum erumpat, vt de veteri testamento dicimus, quanquam & hęc quidem bona sunt. Erudiunt enim exteriorem nostrum hominem, & tuentur ab externis vitiis in actum prorumpentibus: non tamen animi peccata coërceut: cuiusmodi est, liberare nos prorsus, opitulante Deo, ab inuidia, ira, & reliquis affectibus.

B 11 Cordis autem puritas, conseruatio scilicet & custodia mentis, cuius typus est nouum testamentum, si adseruetur à nobis, vt decet, affectiones omnes & vniuersa vitia è corde radicitùs amputat: & contrà introducit lætitiam, bonam fiduciam, compunctionem, luctum, lacrymas, nostri ipsorum ac peccatorũ nostrorum notitiam, memoriam mortis, veram humilitatem, dilectionem ingentem tam erga Deum quàm erga homines, & inhærentem cordi diuinum amorem.

12 Sicut is qui facit iter in terra, non potest C aërem istum non diuidere: ita fieri non potest, vt cor humanum perpetuò non impugnetur à dæmonibus, aut clàm torqueatur ab illis, etiam si frequenti occupetur exercitio corporali.

13 Si velis in Domino, non opinione solùm, esse monachus bonus, æquus, & Deo semper vnitus, sed re vera & facto ipso talis esse desideras, sectare pro viribus attẽtionis virtutem quæ est custodia & conseruatiu mentis, consummatio suauitatis ipsius cordis, requies illusionibus vacua, beatus animæ status, res quæ apud paucos reperitur.

D 14 Hæc dicuntur menti philosophiæ deditę. Et illud, Perge hac via cum multa tribulatione, & ardenti desiderio, cum humili & crebra Iesu Christi deprecatione, cum silentio labiorum tam sensibilium quàm intellectualium, cum abstinentia cibi & potus, rerumque omnium obnoxiarum peccato. Perge hac, duce intellectu, scitè & prudenter. Et hæc, iuuante Deo, te docebit, perspicuum faciet, illustrabit, intelligere faciet, conseruabit, & erudiet, quæ priùs animo consequi non poteras, dum ambulares in tenebris affectionum, & abysso E obliuionis & confusionis inuolutus, quid sit opus tenebrarum, ignorares.

15 Quemadmodum valles copiosius præbent frumentum: ita hæc via omne bonum augebit in corde tuo: imò potiùs Dominus noster Iesus Christus, sine quo nihil possumus facere, suppeditabit hæc tibi. Et hanc scalam primùm reperies: deinde librum, qui legi solet: postea cùm profeceris, ciuitatem ipsam Ierusalem cœlestem inuenies, Christumque regem virium Israëlis intellectu manifestè conspicies.

16 Dæmones ſemper illuſione & mendacio nos inducunt ad peccandum. Nam per illuſionem, auaritia & lucrum miſerum Iudam ſeduxerunt, vt proderet Dominum & Deum omnium. Mendacio verò, dum recreatione corporea nullius momenti, honore, quæſtu, & gloria propoſitis, illum ſtrangulatione deturbarunt: & infœlices pro ſua ipſorum illuſione, ſuggeſtionem dico, prorſus contrarium ei rependentes, mortem æternam illi conciliarunt.

ιϛʹ. Διὰ φαντασίας καὶ ψεύδους ἀεὶ οἱ δαίμονες ἐνάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. καὶ γὰρ ἐν φαντασίᾳ φιλαργυρίᾳ καὶ κέρδος τὸν ἄθλιον Ἰούδαν παρεσκεύασαν παραδοῦναι τὸν Κύριον καὶ Θεὸν τῶν ἁπάντων. διὰ δὲ ψεύδους καὶ οὐτιδανῆς ἀναπαύσεως σωματικῆς καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους, καὶ δόξης, ἀγχόνῃ αὐτὸν περιέβαλλε, καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον αὐτῷ προεξένησαν· ἀποδιδοῦσαι οἱ δείλαιοι πάμπαν τῆς ἑαυτῶν φαντασίας, τῆς προσβολῆς λέγω, αὐτὰ ἀντιμετρήσαντες.

17 Vide, quo pacto hoſtes ſalutis noſtræ illuſione, mendacio, vaniſque pollicitationibus, labi nos faciunt. Eundem in modum etiam ipſe ſatan à ſuis elationibus, inſtar fulguris, effractus eſt, cùm ſe Deo æqualem imaginaretur. Eadem rurſum ratione Adam deiecit à Deo: cùm maieſtatem diuinam imaginatione quadam ſibi arrogare vellet. Et ita mendax & doloſus hoſtis omnes qui peccant, circumuenire ſolet.

ιζʹ. Ὅρα πῶς διὰ φαντασίας καὶ ψεύδους, καὶ κενῶν ὑποσχέσεων ἡμᾶς πτωματίζουσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. καὶ αὐτὸς ὁ σατανᾶς οὕτως ἐκ τῶν ὑψωμάτων ὡς ἀστραπὴ κατερράγη ἰσοθεΐαν φαντασθείς. καὶ οὕτω πάλιν τὸν Ἀδὰμ ἐχώρισε Θεοῦ, θεϊκὸν ἀξίωμα φαντάσας αὐτόν, καὶ οὕτω πάντας τοὺς ἁμαρτάνοντας ἀπατᾷ ὁ ψεύστης καὶ δόλιος εἰωθὼς ἐχθρός.

18 A veneno cogitationum peruerſarum exacerbamur animo, quando attentione, Ieſúque deprecatione diu neglectis, nos abducit obliuio. Contrà verò dulceſcimus, ex perceptione & ſuauitate quadam beatæ exultationis, quando conſtanter, alacriter, & ſtudioſè in officina mentis, amore diuino ducti, iſta, quæ antè diximus, exequimur. Tunc enim nullam aliam ob cauſam quieto corde viuere exoptamus, quàm ob ſuauem illius in anima voluptatem & delectationem.

ιηʹ. Πικρανόμεθα τὴν καρδίαν ὑπὸ ἰοῦ λογισμῶν πονηρίας, ὅταν προσοχῆς καὶ Ἰησοῦ εὐχῆς παρὰ πολὺ ὑπὸ λήθης ἀμελοῦντες ἀπαγόμεθα· γλυκαινόμεθα δὲ πάλιν ἐν αἰσθήσει καὶ ἡδύτητί τινι ἀγαλλιάσεως μακαρίας, ὅταν τὰ προειρημένα κρατυνῶς καὶ προθύμως ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς διανοίας ἐμμελῶς διὰ ἔρωτος θείου ἐπιτελῶμεν· τότε γὰρ οὐ δι' ἄλλο τι τῇ καρδιακῇ ἡσυχίᾳ βαδίζειν προθυμούμεθα, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἑαυτῆς ἐν τῇ ψυχῇ γλυκεῖαν ἡδονὴν καὶ τέρψιν.

19 Ars artium, & ſcientia ſcientiarum, eſt ars malignarum cogitationum. Modus igitur optimus & ars earum eſt, conſpecta, Domino fauente, ſuggeſtionis imaginatione, conſeruare animum, ſicuti ſenſibilem oculum cuſtodimus, & eo acutè videmus caſum venientem ad percutendum illum, ac pro viribus ab eo feſtucam omnem arcemus.

ιθʹ. Ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, καὶ τέχνη τεχνῶν, ἡ τῶν κακούργων λογισμῶν ἐστι τέχνη. ἔστι δὲ ὁ ἄριστος τρόπος καὶ τέχνη αὐτῶν, τὸ, ἐν Κυρίῳ τὴν φαντασίαν βλέπειν τῆς προσβολῆς, καὶ φυλάττειν τὴν διάνοιαν, ὥσπερ τὸν αἰσθητὸν φυλάττομεν ὀφθαλμόν, καὶ ὀξέως μετ' αὐτοῦ βλέπομεν τὸ πλῆξαι τοῦτον ἐκ συμβάσεως ἐρχόμενον, καὶ ὅσον δυνάμεις πᾶν κάρφος κωλύομεν ἐξ αὐτοῦ.

20 Quemadmodum nix non pariet flammam, nec aqua producet ignem, aut ſpina ficum: ita cor cuiuſuis hominis, niſi purgauerit interiora, non liberabitur dæmoniacis cogitationibus, operibus & ſermonibus: niſi etiam attentio iuncta deprecationi Ieſu, accendat temperantiam, qua humilitatem & quietem animi dirigente, cor deducatur, & valde alacriter incedat. Sed neceſſariò euadet anima, quæ non attendit, ſterilis totius boni & intelligentiæ perfectæ, perinde ac mulus inutilis, cui non eſt intellectus ſapientiæ ſpiritalis. Profectò pax eſt ſuauitas animæ, tam re, quàm nomine, & euacuatio cogitationum deditarum affectionibus.

κʹ. Ὡς οὐ τέξεται χιὼν φλόγα, ἢ ὕδωρ πῦρ γεννήσει, ἢ ῥάμνος σῦκον, οὕτως οὐκ ἐλευθερωθήσεται παντὸς ἀνθρώπου καρδία ἀπὸ δαιμονικῶν λογισμῶν, καὶ ἔργων καὶ λόγων, μὴ καθαρίσασα τὰ ἔνδον· καὶ νῆψις σὺν εὐχῇ Ἰησοῦ συνάψῃ νῆψιν, καὶ ταπείνωσιν καὶ ψυχικὴν ἡσυχίαν κατορθοῦσα, καὶ ἐπειγομένη σὺν προθυμίᾳ πολλῇ, καὶ ὁδεύουσα. ἀλλ' ἀνάγκη στερεῖσθαι τὴν ἀπρόσεκτον ψυχὴν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ τελείου νοήματος, ὡς ἡμίονον ἄκαρπον, ἢ οὐκ ἔστι σύνεσις πνευματικῆς συνέσεως· ὄντως εἰρήνη ἐστὶ τῆς ψυχῆς τὸ γλυκὺ πρᾶγμα, καὶ ὄνομα, καὶ κένωσις νοημάτων ἐμπαθῶν.

21 Quando vitioſè concordat anima cum corpore, tunc ambo cõſtruunt ciuitatem vanæ gloriæ, & ſuperbiæ turrim, habitantes etiã in eis impias cogitationes. Cæterùm Dominus, eorum concordiam metu gehennæ

καʹ. Ὅταν κακῶς συμφωνήσῃ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος, τότε ἄμφω οἰκοδομοῦσι πόλιν κενοδοξίας, καὶ πύργον ὑπερηφανίας, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντας ἀσεβεῖς λογισμούς. ὁ δὲ Κύριος τῷ φόβῳ τῆς γεέννης τὴν ὁμοφωνίαν αὐτῶν

συνέχει τε καὶ διαιρεῖ. ἀλλότριά τε καὶ ἐναντία τῷ σώματι τὴν κυρίαν ψυχὴν λαλεῖν τε καὶ φρονεῖν ἀναγκάζων. ἐξ οὗ φόβος καὶ διαμερισμὸς αὐτοῖς συμβαίνει, διὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθραν εἰς Θεὸν εἶναι, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ μὴ ὑποτάσσεσθαι.

κβʹ. Τὰ καθ' ἡμέραν ἡμῶν ἔργα δεῖ σταθμίζειν καθ' ὥραν καὶ προσέχειν, καὶ καθ' ἃ ὅση δύναμις ἐπ' ἀνάγκης ποιεῖν τῇ ἑσπέρᾳ διὰ τῆς μετανοίας, εἴγε βουλόμεθα σὺν Θεῷ τῆς κακίας περιγίνεσθαι. καὶ σκοπεῖν δεῖ, εἰ κατὰ Θεὸν τελοῦμεν πάντα τὰ αἰσθητὰ καὶ φαινόμενα ἡμῶν ἔργα κατ' ἐνώπιον Θεοῦ, καὶ μόνον ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων ἀλόγως κλεπτώμεθα.

κγʹ. Ἐὰν δὲ καθ' ἑκάστην κερδαίνωμεν σὺν Θεῷ ἐκ τῆς ἡμῶν νήψεως, οὐκ ὀφείλομεν ἀδιαφόρως ἀναστρέφεσθαι καὶ ζημιοῦσθαι διὰ πολλῶν συντυχιῶν ἐπισφαλῶν, ἀλλὰ μᾶλλον καταφρονεῖν δεῖ τῶν ματαίων, διὰ δὲ ἐράσμιον καὶ γλυκὺ τῆς ἀρετῆς κέρδος καὶ κάλλος.

κδʹ. Δικαίως κατὰ φύσιν ὥσπερ ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοῦ, ὀφείλομεν κινεῖν δὲ τριμερὲς τῆς ψυχῆς. κινοῦμεν τὸν θυμὸν μὲν κατὰ τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ὄφεως σατανᾶ. ὀργίζεσθέ φησι, κατὰ τῆς ἁμαρτίας, τουτέστιν, ἐν αὐτοῖς καὶ τῷ διαβόλῳ. ὀργίζεσθέ φησιν, ὅπως μὴ εἰς Θεὸν ἁμαρτάνητε. τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν χρὴ κινεῖν, πρός τε Θεὸν καὶ ἀρετήν. τὸ δὲ λογικὸν, τούτοις ἀμφοτέροις μετὰ σοφίας τε καὶ ἐπιστήμης τάξομεν διατάττεσθαι, νουθετεῖν, τιμωρεῖσθαι καὶ ὅμως ἄρχειν, ὡς βασιλεὺς ἄρχει δούλων. καὶ κατὰ Θεὸν οὕτω ὁ λόγος ὁ ἐν ἡμῖν διακυβερνᾷ. καὶ εἰ πρὸς τὸν λόγον τὰ πάθη στασιάζει καὶ ἡγεμονεύει, τὸν λόγον τούτοις ἐπικαταστήσωμεν· φησὶ γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς, εἴτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνήρ· καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα ἀληθῶς φάναι, πᾶσα ἀνομία καὶ ἁμαρτία διὰ τῶν τριῶν τούτων ἐπιτελεῖται, καὶ πᾶσα ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη, δι' αὐτῶν πάλιν τῶν τριῶν τούτων.

κεʹ. Τηνικαῦτα ὁ νοῦς σκοτίζεται, καὶ ἄκαρπος μένει, ἡνίκα αὐ ἢ λόγους κοσμικοὺς λαλήσῃ, ἢ κατὰ διάνοιαν καταδεξάμενος προσομιλήσῃ αὐτοῖς, ἢ εἰς αἰσθητά τινα τὸ σῶμα σὺν τῷ νῷ ματαίως ἐνασχοληθῇ, ἢ ματαιότησιν ὁ μοναχὸς ἑαυτὸν ἐκδῷ. εὐθέως γὰρ καὶ πρὸ τοῦ αὐτὰ ἀπολεῖ τὴν θέρμην καὶ κατάνυξιν, καὶ τὴν ἐν Θεῷ παρρησίαν τε καὶ γνῶσιν· ὅσον γὰρ προσέχομεν τῷ νῷ, φωτιζόμεθα, καὶ ὅσον οὐ προσέχομεν, σκοτιζόμεθα.

κϛʹ. Ὁ γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν τοῦ νοῦ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν διώκων καὶ ζητῶν, οὗτος ῥᾳδίως καταφρονήσει αἰσθητοῦ παντὸς, ἵνα μὴ μάτην κοπιᾷ. εἰ δὲ παραλογίζεται τὴν ἰδίαν συνείδησιν, πικρῶς ὑπνώσει τὸν τῆς λήθης θάνατον· οὗ δὴ ἀποτυχεῖν τοῦ μὴ ὑπνῶσαι

A confundit ac diuidit: dum cogit principatum tenentem animam sentire & loqui aliena & contraria corpori. Ex quo metu oritur illis diuisio: eo quòd prudentia carnis inimica sit Deo, & legi diuinæ non sit subiecta.

22 Debemus opera nostra quotidiana singulis horis ponderare & obseruare: eáque vespertino tempore, pro virili, necessitatum habita ratione, beneficio pœnitentiæ alleuare, si quidem, fauente Deo, vitium superare volumus. Animaduertendum est etiam, an vniuersa opera nostra externa coram Deo conspicua, ex sententia diuina peragantur: B hac etiam solùm de causa, ne irrationali modo subripiantur à sensibus.

23 Si, opitulante Deo, ex temperantia nostra hoc lucri quotidie fecerimus, non debemus sine discrimine conuersari, ne damnum ex variis conuersationibus erroneis contrahamus: sed potiùs amabili & dulci virtutis quæstu & honestate contenti, vanas conuersationes contemnere debemus.

24 Iusta ratione triplicem animæ facultatem mouere debemus secundùm naturam, quemadmodum à Deo creata est. Vim equidẽ irascẽdi moneamus aduersus externum nostrum C hominem, & contra Satanã serpentem. *Psalm. 4.* Irascimini, inquit, aduersus peccatum, hoc est, inter cæteros ipsi diabolo. Irascimini, ait, ne peccetis in Deum. At cupiditatis facultatem mouere conuenit erga Deum & virtutem. Rationalem autem animæ partem in eo collocabimus ordine, vt his ambabus sapienter & discretè præcipiat, arguat, plectat, & nihilominus, vt rex seruis, imperet. Itaque ratio quæ secundùm Deum viget in nobis, moderatur illas. Et quamuis affectiones aduersus rationem tumultuentur, & dominari nitantur, rationem tamen his præficiemus. D Inquit enim frater Domini, Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir: & cætera. *Iacob. 3.* Ita vt verè dicamus, omnem iniquitatem & omne peccatum, & rursum virtutem omnem atque iustitiam, per hasce tres perfici.

25 Tunc obtenebratur animus, & sine fructu manet, quando sæculares sermones loquitur, aut cum illis ab intellectu susceptis confabulatur: aut quando vanè rebus quibusdam sensibilibus vnà cum mente corpus occupatur: aut monachus vanitatibus seipsum tradit. Mox enim, etiam dum hæc agit, perdidit ferE uorem, compunctionem, liberam in Deo fiduciam, atque notitiam. Nam quanto diligentiùs obseruamus animum, tanto magis illustramur: & quanto minùs attendimus, tanto maioribus obruimur tenebris.

26 Qui quotidie mentis pacem & quietem prosequitur & quærit, is sensibile quidvis facilè contemnit, ne frustra laboret. Quòd si propriam conscientiam eludat, mortifero obliuionis somno acerbè dormiet: quo ne dormiat,

Psalm. 11. *Iac. 4.*

sanctus Dauid precatur. Ait enim Apostolus, Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

27 Reuertitur autem animus ab incuria in proprium ordinem & temperantiam, si denuo beneficium diligentiæ consequatur: & si actiuam mentis nostræ facultatem rursum collocemus in feruenti studio.

28 Asinus molaris non progreditur extra circulum, in quo detinetur alligatus. Nec mens, quæ non castigat sui partes interiores, proficiet in virtute perfectrice: sed oculis internis perpetuo excæcata non potest intueri virtutem, nec Iesum lumine fulgentem.

29 Equus ferox & contumax cùm exceperit sessorem, subsilit: mens verò voluptati dedita, vel sola limina ingrediens delectabitur lumine diuino conceptionibus liberata: & ea, sibiipsi renuntians, ex philosophica facultate mentis actiua progredietur ad vim arcanam, arcanorum & virtutum contemplatricem. Et cùm imam profunditatem infinitarum notitiarum diuinarum animo fuerit assecuta, videbitur Deus Deorum, quantum permittitur animo, vnde mens attonita glorificat amantissimè Deum conspectum & conspicientem: qui vtraque de causa assiduè intuentem saluat.

30 Cor tranquillum, emendatum & noscendi peritum scrutabitur valde profunda: & auris quietæ mentis efficietur à Deo capax audiendi immensa.

31 Viator breui profecturus longam, transitu difficilem & molestiam viam, suspicans etiam ne diuertendo erret, signa quædam, viæ duces, in sua profectione defigit, quæ facilem sibi parent reditum ad sua. Vir autem, qui sobriè incedit, quæ audierit, notabit: idem etiam ipse obseruans.

32 Sed viatori quidem reditus, vnde egressus est, lætitiam gignit: sobrio autem viro regressus ad ea quæ à tergo reliquit, est animæ rationalis interitus, ac indicium defectionis ab operibus, sermonibus, & cogitationibus Deo gratis. Is itaque tempore somni lethalis animæ habiturus est cogitationes, instar aculeorum excitantes eum, commemoratione crapulæ multæ, & ignauiæ, nascentis è negligentia.

33 Cùm incidimus in tribulationes, desponsiones animi ac desperationes, verba Dauidis in nobisipsi exequi debemus, effundere in conspectu Dei corda nostra, precationem & afflictionem nostram, vt est, Domino denuntiate. Confitemur enim Deo, tanquam ea quę circa nos sunt, sapienter gubernanti, & qui tribulationem cum fructu leuem efficere potest, & liberare nos ab interitu & corruptibili molestia.

34 Ira siquidem aduersus homines præter naturam emota, & tristitiam non secundùm Deum, & tædium gignit:

A ὁ ἅγιος Δαβίδ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, τῷ εἰδότι καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν.

κζ'. Ἔρχεται δὲ ὁ νοῦς ἐξ ἀμελείας εἰς τὴν ἰδίαν πάλιν τάξιν καὶ νῆψιν, εἴπερ αὖθις ἐπιμελείας τύχῃ. καὶ ἐὰν τὸ πρακτικὸν ἡμῶν τοῦ νοὸς ἐν θερμῇ σπουδῇ πάλιν στήσωμεν.

κη'. Οὐ προβήσεται μυλικὸς ὄνος κύκλῳ ἐν ᾧ συνεδέθη· οὔτε νοῦς προβήσεται ἐν ἀρετῇ τελειοποιῷ, μὴ τὰ ἔνδον ἑαυτοῦ διορθωσάμενος· τυφλώττοντι ἀεὶ ἐν τοῖς ἔνδον ὄμμασιν, ἀδυνατῶν ὁρᾶν καὶ ἀρετήν, καὶ

B φωτὶ μαρμαρυγαῖς ὄντα τὸν Ἰησοῦν.

κθ'. Ἵππος μὲν θρασὺς τις καὶ γαῦρος ἐξάλλεται ἐπιβάτην δεξάμενος· νοῦς δὲ ἡδονόμενος, τερφθήσεται ἐν φωτὶ Κυρίου, εἰσδυόμενος εἰς τὰς προθύρας, νοημάτων ἐλευθερούμενος· προβήσεται ἐκ δυνάμεως φιλοσοφίας νοῦ, πρακτικὸν αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποδυόμενος εἰς δύναμιν ἄρρητον, ἀρρήτων δὲ καὶ ἀρετῶν θεωρητικήν. καὶ βάθος ὑψηλὸν τῶν ἀπείρων θείων ἐννοιῶν ἐν καρδίᾳ δεξάμενος, ὀφθήσεται ὡς ἐφικτὸν καρδίᾳ, ὁ Θεὸς τῶν θεῶν· ὁ δὲ νοῦς ἐκπλαγεὶς κυδαίνει ἀγαπητικῶς Θεὸν

C τὸν βλεπόμενον καὶ βλέποντα, καὶ διὰ τοῦτο κἀκεῖνο καὶ σώζει τὸν ἀτενίζοντα.

λ'. Βυθὸν ὑψηλὸν κατόψεται γνωστικὸς ἡσυχίᾳ καρδία καὶ κατορθουμένη, καὶ ἐξαίσια παρὰ Θεοῦ ἀκουσθήσεται οὖς ἡσυχίας.

λα. Ὁδοιπόρος μὲν μακρὰν καὶ δυσδιάβατον καὶ ἀργαλέαν ὁδὸν στέλλεσθαι ἐναρξάμενος, πλανᾶσθαί τι ὑφορώμενος ἐν τῇ ὑποστροφῇ, σημεῖά τινα καὶ ὁδηγοὺς ἐν ὁδοιπορίᾳ αὐτοῦ καταπήξεται, ῥᾳδίαν αὐτῷ τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐπαναχώρησιν προξενοῦντα. λόγους δὲ ὁ νηφαλίως ὁδεύων ἀνὴρ στηλώσεται, τοῦτο αὐτὸ

D καὶ αὐτὸς ὑφορώμενος.

λβ'. Ἀλλὰ τῷ μὲν ὁδοιπόρῳ ἐπαναχάμψαι, ὅθεν ἐξέβη χαρᾶς πρόξενον· νηφαλέῳ δὲ ἐπαναχάμπτειν εἰς τὰ ὀπίσω, ὄλεθρος ψυχῆς λογικῆς, καὶ σημεῖον ἀποστασίας τῶν θεαρέστων ἔργων τε καὶ λόγων, καὶ ἐννοιῶν, καὶ ἕξει ἐν καιρῷ ὕπνου ψυχῆς θανατηφόρου τοὺς λόγους ὡς κέντρα διεγείροντας αὐτὸν τῇ ὑπομνήσει τοῦ πολλοῦ κάρου, καὶ ῥᾳθυμίας τῆς ἐξ ἀμελείας αὐτῷ συμβάσης.

λγ'. Ἐν θλίψεσι, καὶ ἀπογνώσεσι, καὶ ἀπελπισμοῖς

E περιπεσόντας ἡμᾶς χρὴ ποιεῖν ἐν ἑαυτοῖς τοῦ Δαβὶδ τὸν λόγον, ἐκχέειν τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὴν δέησιν καὶ τὴν θλίψιν ἡμῶν ὡς ἐστι Κυρίῳ ἀναγγέλλειν. ἐξομολογούμεθα γὰρ τῷ Θεῷ, ὡς σοφῶς δυναμένῳ τὰ κατ' ἡμᾶς διοικῆσαι, καὶ τὴν θλίψιν ἐπὶ συμφέροντι ποιῆσαι ῥᾳδίαν, καὶ ῥύσασθαι ἡμᾶς τῆς ὀλεθρίας τε καὶ φθαρτῆς λύπης.

λδ'. Θυμὸς γὰρ παρὰ φύσιν κατὰ ἀνθρώπων κινούμενος, καὶ λύπη οὐ κατὰ Θεόν, καὶ ἀκηδίαν ἐμποιεῖ

φθαρτικὰ ὁμοίως εἰσὶ τῶν ἀγαθῶν τε καὶ γνωστικῶν λογισμῶν, ἃ ὁ Κύριος τῇ ἐξομολογήσει σκορπίζων, χαρὰν ἐμποιεῖ.

λε'. Λογισμοὺς δὲ ἐν καρδίᾳ, καὶ μὴ θελόντων ἡμῶν παγέντας τε καὶ ἱσταμένους, ἐξαλείφειν πέφυκεν Ἰησοῦ εὐχὴ μετὰ νήψεως ἐκ βαθέων ἐννοιῶν καρδίας.

λϛ'. Κουφισμὸν δὲ καὶ χαρὰν ἐν θλίψει πολλῶν ἀλόγων λογισμῶν γινόμενοι, εὑρήσομεν, ὅταν μεμψώμεθα ἑαυτοὺς ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀπροσπαθῶς· ἢ τῷ ἀναγγεῖλαι πάντα καθάπερ ἀνθρώπῳ, τῷ Κυρίῳ. καὶ πάντως ἐκ τῶν δύο τούτων εὑρήσομεν ἀνάπαυσιν ἐκ πάντων, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστιν. εἰ δέ γε νομίζοιμεν, ὡς χειρικῶς τὸν τῶν ποιημάτων αἴτιον, καὶ πυγμικῶς ἀνταμειβόμεθα, γνωσόμεθα· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, φησὶν ὁ Κύριος.

λζ'. Εἰκόνα τοῦ νοῦ ὁ νομοθέτης Μωσῆς λαμβάνεται παρὰ τῶν πατέρων, ὃς Θεὸν ὁρᾷ ἐν τῇ βάτῳ, καὶ τὸ πρόσωπον δοξάζεται, καὶ Θεὸς Φαραὼ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν θεῶν καθίσταται, Αἴγυπτον μαστίζει, καὶ ἐξάγει τὸν Ἰσραήλ, καὶ νομοθετεῖ· ἅτινα τροπικῶς λαμβανόμενα, κατὰ πνεῦμα τοῦ νοός εἰσιν ἐνεργήματα καὶ προτερήματα.

λη'. Εἰκὼν δὲ τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου Ἀαρὼν ὁ ἀδελφὸς τοῦ νομοθέτου. ἐγκλήσεις οὖν μετὰ θυμοῦ ὡς Μωσῆς τῷ ἁμαρτάνοντι τῷ Ἀαρὼν, καὶ ἡμεῖς εἰσφέροντες λέγωμεν, τί ἠδίκησέ σε Ἰσραὴλ, ὅτι ἐσπούδασας ἀποστῆσαι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Κυρίου Θεοῦ ζῶντος παντοκράτορος;

λθ'. Παρέδειξε γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος σὺν πᾶσιν ἄλλοις ἀγαθοῖς, καὶ τοῦτο, ὅτε ἔμελλεν ἀναστῆσαι τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν, τὸ ἀναστέλλειν διὰ ἐμβριμήσεως τὸ θηλυδρῶδες καὶ διακεχυτικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ σωφρόνητος ζηλοῦν, ὅ οἶδε, φημὶ δὲ τὸ αὐτομεμφὲς ἐκ φιλαυτίας, ἐκ κενοδοξίας τε, καὶ ὑπερηφανίας τὴν ψυχὴν λυτροῦσθαι.

μ'. Ὥσπερ οὖν ἄτερ πλοίου μεγάλου θαλάττιον πέλαγος περάσαι οὐ δυνατόν, οὕτως ἀδύνατον ἐκδιῶξαι προσβολὴν λογισμοῦ πονηροῦ, χωρὶς ἐπικλήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

μα'. Ἀντίρρησις μὲν φιμοῖ, ἐπίκλησις δὲ διώκει ἐκ καρδίας εἴωθε τοὺς λογισμούς. ἡ γὰρ προσβολὴ μορφωθεῖσα ἐν φαντασίᾳ αἰσθητοῦ πράγματος ἐν τῇ ψυχῇ, οἷον τὸ τοῦ λυπήσαντος ἡμᾶς πρόσωπον, ἢ κάλλους γυναικείου φαντασία, ἢ χρυσίου, ἢ ἀργυρίου, ἓν καθ' ἓν τούτων ἐπὰν φέρηται ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν, εὐθέως ἐλέγχονται οἱ τῆς μνησικακίας, καὶ πορνείας, καὶ φιλαργυρίας φαντασθέντες τὴν καρδίαν λογισμοί. καὶ εἰ μὲν πεπειραμένος ὁ νοῦς ἡμῶν καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχει, ἐν ἕξει ὢν τῆς τοῦ ἰδίου τηρήσεως καὶ τοῦ καθαρῶς καὶ ἐν αἰθρίᾳ βλέπειν τὰς θελκτικὰς φαντασίας τε καὶ ἀπάτας τῶν πονηρῶν, ἀκόπως εὐθὺς ἐξ ἀναδόσεως καὶ ἀντιρρήσεως καὶ εὐχῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, σβεννύει τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου,

A quæ pariter corrumpunt bonas & eruditas cogitationes: & per confessionem dissipantur à Domino lætitiam iofetente.

35 Cogitatiooes in animo, vel nobis inuitis fixas & consistentes delere solet deprecatio erga Iesum, ex intimis animi conceptibus orta cum sobrietate.

36 Cùm angimur multitudine cogitationum irrationalium, leuari dolorem & recreari nos sentiemus, si verè, & omni affectu deposito, nosipsos accusemus: aut si Domioo, velut homini, aonuntiemus omnia. Hac duplici ratione, & non aliter recreationem omnimo- B dam naociscemur. Sio existimemus, velut porrecta maou, Deum authorem rerum, & horum esse cautam, & oblato pugno rependi nobis cognoscemus illud, Qui habet aures audiendi, audiat, ioquit Dominus.

Matth.11.

37 Mentis imaginem à patribus accepit legislator Moses, qui Deum videt in rubo, vultu illustratur, Deus Pharaonis à Deo Deorum constituitur, flagellat Ægyptum, educit Israëlem, & leges sancit quæ quidem tropicè sumpta, suot secuodùm spiritum, effectus meotis & prærogatiuæ.

C 38 Aaron autem legislatoris frater, erat imago hominis externi. Nos ergo subinferentes expostulationes iracundas, quemadmodum Moses in Aaron delinquentem, dicamus, Qua te iniuria affecit Israël, quòd tam citò seduxeris eos à Domino Deo viuo omnipotente?

39 Quod etiam, præter omnia alia eius beneficia, oos docuit Dominus, suscitaturus Lazarum a mortuis, seuera comminatiooe refrenandam esse mollitiem & effusionem animæ & habitum animi constantem amplectendum. Quo pacto, nempe si nobis ipsis indi- D gnemur, fiet, vt amore sui, vana gloria, & superbia, liberetur anima.

40 Vt ergo non possumus absque magna nauigatione profundum maris traucere: ita fieri nequit, vt expellamus impetum cogitationis prauæ, citra inuocatiooem Iesu Christi.

41 Reluctatio quidem præcludere solet cogitationes: inuocatio autem Dei, expellit eas è corde. Suggestio enim in anima, formata per imaginatiooem rei sensibilis: verbi gratia, facies eius qui oos of- E fendit, aut imaginatio pulchritudinis muliebris, auri, vel argenti, horum singula si concipiantur intellectu nostro, statim deprehenduntur cogitationes, quæ iniuriarum recordationis, stupri, & auaritiæ visionem in animo nostro pepererunt. Ac si mens quidem nostra perita fuerit, & erudita comparauerit habitum conseruandi sui, & perspiciendi purè & in statu sereno, blandas illusiones & insidias malignorum: perfacilè statim repulsione, contradictione, Iesu Christi etiam imploratione, extinguit ignita tela diaboli:

nec finit illusionem affectionibus imbutam, sibi cognatam aut familiarem fieri: aut cogitationes nostras affectionum vinculo similes imagini obiectæ formari, aut colloqui familiariter, aut longam animi moram & consensum contrahere: quibus necessariò succedunt opera mala, velut noctes diebus.

42 Sin expers fueris solertis temperantiæ mens nostra, confestim affectionum intercessione permiscetur cum re per imaginationem obiecta, qualiscunque ea fuerit, disputat cum ea, interrogationes sceleſtas excipit, & dat responsiones: túmque fit, vt promiscuè versentur cogitationes nostræ cum illusione diabolica: illa, tum viribus quàm numero vehementiùs augescente, quò amabilis, speciosa & grata appareat illam admittenti & deprædato animo. Cui idem contingit, quemadmodum cùm in campestri quodam loco canis apparet, & ibi sint agni nuper nati: hi, cùm sint innoxij & pusilli, ad eum, quem conspexerunt, frequenter cursitant, velut ad propriam matrem: nihil ex accessu ad canem lucrantes, quàm vt eius sordes duntaxat & malum odorem referant. Ad eundem modum cogitationes nostræ præcurrunt imperitè ad cunctas dæmoniacas illusiones animum ingredientes: quibus cùm permixtæ fuerint, vt dixi, videre licet eas ambas, Agamemnonis & Menelai more, Troiam euertere velle: ita & hæ expetunt, id quod gerendum est, ministerio corporis ad effectũ perducere, iuxta illud quod sibi præ dilectionis affectu ex suggestione diabolica formosum & suaue visuiu fuerit: & sic tum animæ delicta moliuntur intus, quod reliquum est, verùm necesse est, eodem momento interiora cordis ab illis educere.

43 Animus enim est quippiam simplex & innoxium: qui facilè sectatur imaginationes, & ab illusionibus malignis ægrè se continet: nisi habuerit, qui eum perpetuò coërceat, & refrenet auxilium facultatem, quò solet imperare cogitationibus & affectionibus.

44 Contemplatio & cognitio naturâ solent esse duces & authores exactæ vitæ: quoniam harum ope extollitur animus, vt in primis contemnat voluptates, & alia sensum oblectantia, tanquam leuia.

45 Viuendi modus sui obseruantissimus, qui dirigitur ex sententia Iesu Christi, contemplationis & cognitionis pater efficitur, & aursus genitor ascensionem diuinarum, ac doctarum cogitationum, si fuerit humilitati coniugi adaptatus, vt inquit propheta diuinus Esaias, Qui sustinent Dominum, mutabunt fortitudinem: & alati volabunt, & expandentur à Domino, ait. *Isa. 40.*

46 Durum ac difficile videtur hominibus, animum habere posse tranquillum ab omni cogitationum disputatione.

μὴ συγχωρεῖν τὴν ἐμπαθῆ φαντασίαν συνήθη ἅμα αὐτῇ καὶ τοὺς ἡμῶν λογισμοὺς συμμορφωθῆναι τῷ ἰνδάλματι ἐμπαθῶς, ἢ προσλαλῆσαι φιλικῶς, ἢ πολυώνιον ἢ συγκατάθεσιν ποιῆσαι, ἐξ ὧν ἐπακολουθοῦσιν ἀνάγκῃ τινὶ ὡς ἡμέραις αἱ νύκτες, τὰ πονηρὰ ἔργα.

μβ'. Εἰ δὲ ἄπειρος ἐστὶν ὁ νοῦς ἡμῶν ἐντρεχοῦς νήψεως, εὐθὺς μίγνυται τῷ φανταθέντι αὐτῷ ἐμπαθῶς, οἷον ἂν εἴη, καὶ διαλέγεται, πεύσεις λαμβάνων ἀδίκους, καὶ διδοὺς ἀποκρίσεις, καὶ τότε ἀνάμιξ γίνονται οἱ ἡμέτεροι λογισμοὶ τῇ δαιμονιώδει φαντασίᾳ, αὐτῆς ἔτι μᾶλλον αὐξανομένης τε καὶ πληθυνομένης, ἵνα ἐράσμια, ὡραία τε καὶ ἀρέσκουσα καταφαίνηται τῷ προσδεχομένῳ νοΐ καὶ συλωμένῳ, καὶ ταυτὸν πάσχει τότε ὁ νοῦς, οἷον εἰ ὤφθη κύων ἐν πεδινῷ τόπῳ τινί, ἔνθα καὶ ἄρνες τύχωσιν οἵτινες ἄκακοι καὶ μικροί, τῷ ὀφθέντι αὐτοῖς προστρέχουσιν ὡς μητρὶ ἰδίᾳ πολλάκις, μηδὲν ἐκ τῆς τοῦ κυνὸς πλησιάσεως κερδαίνοντες, ἢ μόνον τῆς τοῦ κυνὸς ἀκαθαρσίας, καὶ δυσωδίας ἀντιλαβέσθαι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ οἱ ἡμέτεροι λογισμοὶ προστρέχουσιν ἀπαιδεύτως πάσαις ταῖς δαιμονικαῖς ἐν νῷ φαντασίαις, καὶ ἀνάμιξ ὡς ἔφην γινόμενοι· ἔστιν ἰδεῖν αὐτοὺς ἄμφω καταστρέψαι βουλομένους τὴν Ἰλίου πόλιν ὡς ὁ Ἀγαμέμνων τε καὶ Μενέλαος. οὕτω γὰρ καὶ οὗτοι βούλονται ὅ, τι δεῖ γενέσθαι εἰς ἔργον ἀγαγεῖν διὰ τοῦ σώματος τὸ ὡραῖον αὐτοῖς καὶ ἡδὺ φανὲν ἐξ ἀπάτης διὰ τῆς δαιμονίας εἰσβολῆς· καὶ οὕτω δὴ λοιπὸν τότε ἔνδον δημιουργοῦνται τὰ τῆς ψυχῆς πτώματα· ἀνάγκη δὲ ἐκπίπτει καὶ ἐκτὸς αὐτὰ ἐκφέρειν τὰ ἔνδον τῆς καρδίας.

μγ'. Εὔκολον γάρ τι καὶ ἄκακον πρᾶγμα ὁ νοῦς, ῥᾳδίως ἐπακολουθῶν τοῖς φαντάσμασι, καὶ πρὸς τὰς ἀνόμους φαντασίας δυσκάθεκτος, εἰ μὴ ἔχοι κωλύοντα αὐτὸν ἀεννάως καὶ χαλινοῦντα τὸν αὐτοκράτορα παθῶν λογισμόν.

μδ'. Θεωρία καὶ γνῶσις, ὁδηγοὶ ἀκριβοῦς βίου καὶ προξενοι πεφύκασι γίνεσθαι διὰ τὸ, τὴν διάνοιαν ἐπαίρεσθαι τούτων, εἰς καταφρόνησιν φθάσαι τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν καὶ ἡδέων τοῦ βίου ὡς εὐτελῶν.

με'. Βίος δὲ προσεκτικὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κατορθούμενος, πατὴρ γίνεται τῆς θεωρίας καὶ γνώσεως. πάλιν γεννήτωρ τε ἀναβάσεων θείων, καὶ ἐννοιῶν σοφωτάτων ἁρμοσθεὶς συζύγῳ τῇ ταπεινώσει, ὡς φησιν Ἡσαΐας ὁ θεῖος προφήτης. οἱ γὰρ ὑπομένοντες τὸν Κύριον, ἀλλάξουσιν ἰσχὺν, πτεροβολήσουσι καὶ πεταθήσονται διὰ Κυρίου, φησί.

μϛ'. Σκληρὸν δὲ καὶ χαλεπὸν τοῖς ἀνθρώποις καταφαίνεται τὸ ψυχικῶς ἡσυχάζειν ἀπὸ παντὸς διαλογισμοῦ.

Et est

ἐστιν ὄντως ὡς ἀληθῶς ἐργῶδες καὶ ἐπίπονον· οὐ γὰρ μόνοις ἐπαχθὲς τοῖς ἀμυήτοις τοῦ πολέμου τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ περικλείειν τε καὶ περιορίζειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πεῖραν εἰληφόσι τῆς ἔνδον ἀΰλου μάχης. ὁ δὲ Κύριον Ἰησοῦν διὰ συνεχοῦς εὐχῆς ἐνστερνισάμενος, οὐ κοπιάσει κατακολουθῶν αὐτῷ κατὰ τὸν προφήτην, καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐπιθυμήσει διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τερπνότητα καὶ γλυκύτητα Ἰησοῦ, καὶ τοὺς κύκλῳ ἀσεβεῖς δαίμονας περιπατοῦντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταισχυνθήσεται, λαλῶν αὐτοῖς ἐν πύλαις καρδίας, καὶ διὰ Ἰησοῦ, κατὰ νώτου διώκων.

μζ'. Ἀναπτᾶσα ψυχὴ διὰ θανάτου ἐν ἀέρι ἐν πύλαις οὐρανίαις, μεθ' ἑαυτῆς ὑπὲρ αὐτῆς Ἰησοῦν ἔχουσα, οὔτ' ἐκεῖ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς αἰσχυνθήσεται· ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ὡς νῦν, καὶ τότε λαλήσει ἐν πύλαις πρὸς αὐτούς, μόνον ἕως ἐξόδου αὐτῆς μὴ ἐκκακήσῃ βοᾷν πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν ἡμέρας καὶ νυκτός. ὁ δὲ αὐτὸς ποιῶν ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς ἐν τάχει, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ καὶ θείαν ὑπόσχεσιν, ἣν ἔφη περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας· ναὶ λέγω ὑμῖν ποιήσει, καὶ ἐν ζωῇ τῇ παρούσῃ, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς ἔξοδον.

μη'. Τὴν νοητὴν θάλασσαν πλέων, θάῤῥει τῷ Ἰησοῦ· φωνεῖ γὰρ ἔνδον ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ μυστικῶς, τὸ, μὴ φοβοῦ παῖς μου Ἰακὼβ, ὀλιγοστὸς Ἰσραήλ· μὴ φοβοῦ σκώληξ Ἰσραὴλ, ἐγὼ ὑπερασπίζω σοῦ. εἰ οὖν ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς πονηρὸς καθ' ἡμῶν; ὃς γὰρ μεμακάρικε καθαροὺς τῇ καρδίᾳ, καὶ νενομοθέτηκεν ὡς ταῖς καθαραῖς καρδίαις ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς καθαρῶς μόνος ἐπιβαίνειν θεϊκῶς καὶ ἐνοικεῖν θέλων; διὸ μὴ ἀποστῶμεν κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον, γυμναζόμενοι τὸν νοῦν πρὸς εὐσέβειαν· ἀληθῶς γὰρ εὐσέβεια εἰκότως ἐῤῥέθη, ἡ ῥιζόθεν ἐκτίλλουσα τὰ τοῦ πονηροῦ σπέρματα· αὕτη εὐσέβεια, αὕτη οἶμος τοῦ λόγου, τοῦτ' ἔστιν ὁδὸς τοῦ λογιστικοῦ, ἤτοι ὁδὸς λογισμοῦ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον· οἶμος γὰρ κατὰ θέσιν ἡ ὁδὸς λέγεται, ὅ ἐστι λογισμός.

μθ'. Ἐπὶ πλήθει κατατρυφήσει εἰρήνης κατὰ Δαβὶδ, ὃς οὐ λαμβάνει πρόσωπον ἀνθρώπου, καὶ κρίνει ἀδικίαν ἐν καρδίᾳ, ἤτοι μορφὰς μὴ λαμβάνων τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ διὰ τῶν μορφῶν λογιζόμενος τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κακῶς κρίνων καὶ δικάζων ἐν γῇ τῆς ἰδίας καρδίας, τὰ δίκαια τῇ ἁμαρτίᾳ διδούς. ἀνθρώπους γὰρ καὶ τοὺς δαίμονας οἱ μεγάλοι τε καὶ γνωστικοὶ πατέρες ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν ἐκάλεσαν, διὰ τὸ λογιστικὸν, ὅπερ ἐστὶ καὶ τὸ διαλογιστικὸν, ἔνθα φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι πονηρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησε, καὶ τῷ σίτῳ καὶ τὰ ζιζάνια κατέμιξεν. οὐκ ἔστιν ἀντιῤῥήσεις ταχὺ ἀπὸ τῶν τοιούτων τῶν ποιούντων τὸ πονηρὸν, τούτου δὴ χάριν καὶ κατὰ τὴν ἀναλισκόμεθα ὑπὸ τῶν λογισμῶν.

ν'. Νοῦ προσοχὴν δεξάμενοι πολιτεύεσθαι,

A Et est sanè arduum & laboriosum: quia non bis solis onerosum, qui nondum initiati bello, incorporeum nesciunt includere corpore & circunscribere: sed etiam iis qui pugnam intestinam & incorpoream sunt experti. Qui verò continua precatione toto pectore Iesum complexus fuerit, non laborabit sequens illum, vt ait Propheta: idemque captus decore, oblectatione & suauitate Iesu, non expetet diem humanum: hostesque suos, impios dæmones in circuitu ambulantes, non extimescet, alloquens eos pro foribus cordis, &, opitulante Iesu, expellens eos B à tergo

47 Anima quæ per obitum euolat in aëre ad portas cœlestes, secum & supra se Iesum habens, hostes suos illic non exhorrescet: sed fidenter, vt nunc, alloquetur tunc eos pro foribus, modò ne ad decessum vsque suum fatigetur, diu noctúque clamando, Iesum Christum inuocare, qui proculdubio quamprimùm vlciscetur de eis, iuxta diuinam & minimè fallacem eius promissionem, qua de iudice iniquo dixit, Amen dico vobis, citò faciet vindictam: tam in hac vita quàm post decessionem eius è corpore. *Luc.18.*

48 Spiritale mare traiciens, confide in C Iesum. Intus enim mysticè sonat illud in corde tuo, Ne timeas, puer mi Iacob, pusille Israel, ne metuas, vermis Israël: ego pro te pugnabo. Si igitur Deus pro nobis, quis malignus contra nos? Deus inquam, qui beatos dixit, mundos corde: & lege sanciuit, in mundis cordibus dulcem Iesum purè solum & diuinitùs incedere & inhabitare velle? Quapropter, vt diuinus Paulus ait, ne desinamus exercere animum ad pietatem. Re enim vera pietas meritò ra- D dicata est, quæ semina maligni radicitùs euellit. Ipsa pietas est via rationis, hoc est, rationalis facultatis siue ratiocinationis via. Nam secundùm proprietatem linguæ Græcæ, via dicitur οἶμος & οἴμωσις, quod est ratiocinatio. *1. Tim.4.*

49 Dauidis sententia, Delectabitur in multitudine pacis, is qui non accipit personam hominis, nec iniustè iudicat in corde: siue formas à malignis spiritibus oblatas non suscipit, vnde concipiat peccatum: nec E malè sentit aut iudicat in terra cordis sui, cùm iusta rependat peccato Summi enim & docti patres in scriptoris suis ipsos dæmonas, ob ferendarum cogitationum vim, vocauerunt homines. Cuius generis est Euangelium, in quo Dominus ait, Inimicus homo hoc fecit, & tritico permiscuit zizania. Et quia talibus nequitiam perpetrantibus non statim reluctamur, ideo etiam absumimur cogitationibus. *Psalm.36.* *Matth.13.*

50 Mentis attentionem administraturi,

si temperantiæ humilitatem aptemus, & reluctationi iungamus precationem, via intellectus rectè incedemus: donum cordis nostri adorando & sancto nomine Iesu Christi, velut lampade lucis, decorantes, exornantes, & nequitia expurgantes. Sin confidimus in sola temperantia & obseruatione nostra, statim vt impellemur ab hostibus, corruemus euersi. Et expugnabunt nos deceptores illi versutissimi, & hasta valida, nomine Iesu Christi carentes, suis retibus, nempe malignis excogitationibus, facilius & vehementius nos informabunt & sigillabunt. Solus enim colendus ille gladius, nomen inquam Iesu, in stabili corde sæpius reuolutus, potest contorquere & abscindere illos, adurere inquam & ad latebras cogere, velut ignis stipulam. Quinetiam, re satis ante oculos subiecta, certiorem facit peritissimum certantis animum, nempe auxiliatorem & omnis illusionis diabolicæ purgatorem esse Deum: cui cedunt & subiiciuntur omnia.

51 Temperantiæ verò opus non intermittendum, & animæ summum lucrum & emolumentum est, perspicere cogitationum imaginationes, cùm primùm formantur in mente. Reluctationis autem, est deprehendere & indicare cogitationem, quæ per imaginationem rei cuiusdam sensibilis, aërem mentis nostræ ingredi nititur. Cæterùm nihil est, quod tam citò extinguat & dissoluat omnem aduersariorum conceptionem, omnem sermonem, omne visum, omnem statuam, omne idolum, & omnem reprobum titulum, quàm inuocatio Domini. Ac nos quidem ipsi conspicimus in animo, de illis, potentiâ Iesu summi Dei nostri, tum victoriam dari, tum nostram, qui humiles, exiles, & inutiles sumus, vltionem sumi.

52 Ignoramus plerique, vniuersas cogitationes nihil aliud esse, præterquam solas imaginationes sensibilium & mundanarum rerum. Quòd si sobrij precibus immoremur, precatio priuat animum omni crassa sordidarum cogitationum imaginatione. Perspicuas etiam ipsa facit hostium artes: & declarat, ingens ex precibus & temperantia lucrum oriri. Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum spiritalium animo etiam tu ipse videbis, & considerabis, inquit Dauid modulator diuinus. *Psalm. 90.*

53 Perpetuam, si fieri potest, mortis gestemus memoriam: qua curarum, vanitatum omnium, & reliquorum quæ sunt in nobis, depositio nascitur: conseruatio etiam mentis, & assidua precatio, alienatio item ab omni corporis affectu, execratio peccati, ac propemodum, si verum dicere oportet, virtus omnis ex ea prodiens scaturit. Quamobrem ipso facto, tanquam propria spiratione, si fieri potest, vtamur ea.

εἰ μὲν ἁρμόττοιμεν νήψει ταπείνωσιν, καὶ τῇ ἀντιῤῥήσει τὴν εὐχὴν συζευγνύοιμεν, τὴν ὁδὸν τῆς διανοίας καλῶς ὁδεύσομεν, ὥσπερ μετὰ λαμπάδος φωτὸς μετὰ τοῦ προσκυνητοῦ καὶ ἁγίου ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν οἶκον ἡμῶν τῆς καρδίας ἐκ πονηρίας φιλοκαλοῦντες, κοσμοῦντές τε καὶ ἐκκαθαίροντες. εἰ δὲ μόνοι ἐν νήψει ἡμετέρᾳ ἢ προσοχῇ θαῤῥήσομεν, ταχέως παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὠθούμενοι ἀνατραπέντες πεσούμεθα, καὶ καταβαλοῦσιν ἡμᾶς οἱ δολομῆται καὶ δολιώτατοι, καὶ τοῖς ἀμφιβλήστροις αὐτῶν τοῖς πονηροῖς ἐνθυμήσεσι πλειόνως ἐμπλακησόμεθα, ἢ καὶ σφαγησόμεθα ῥᾳδίως ὑπ' αὐτῶν, τὸ κραταιὸν δόρυ οὐκ ἔχοντες τὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄνομα. μόνον γὰρ τὸ σεβάσμιον φάσγανον τοῦτο πυκνῶς ἄγαν στρεφόμενον ἐν μονοτρόπῳ καρδίᾳ οἶδε συστρέφειν καὶ κατακόπτειν αὐτούς, καταφλέγειν τε καὶ ἀποκρύπτειν· τὸ μὲν ὡσεὶ πῦρ, οἱ δὲ ὡς καλάμην. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν αὐθοψίᾳ ἱκανῇ ποτε ὑπάρχει, γνωρίζει τὴν τοῦ ἀγωνιστοῦ πολύπειρον καρδίαν, ὅτιπερ ἐκ πάσης δαιμονίας φαντασίας βοηθῶν καὶ καθαίρων Θεός ἐστιν, ᾧτινι πᾶν ὑπείκει, καὶ πάντα ὑποτέτακται.

να'. Ἔργον δὲ, νήψεως μὲν, ἀδιάλειπτον καὶ τῆς ψυχῆς ὄνησις καὶ κέρδος μέγα, τὸ ὁρᾷν εὐθὺς σχηματιζομένας τὰς τῶν λογισμῶν ἐν νῷ φαντασίας· ἀντιῤῥήσεως δὲ, τὸ διελέγχειν καὶ δηλοῦν τὸν πειρώμενον εἰσελθεῖν λογισμὸν ἐν τῷ ἀέρι τοῦ νοὸς ἡμῶν, διὰ φαντασίας αἰσθητοῦ τινος πράγματος· τὸ δὲ σβεννύον καὶ διαλύον τῶν ἀντιπάλων εὐθέως πᾶν νόημα, πάντα λόγον, πᾶν φάντασμα, πᾶν ἴνδαλμα, πᾶν εἴδωλον, πᾶσαν στήλην πονηρὰν, ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἐπίκλησις. καὶ ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ ἐν νῷ βλέπομεν τὴν κατὰ κράτος αὐτῶν ἧτταν, τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν ἡμῶν τῶν ταπεινῶν καὶ εὐτελῶν καὶ ἀχρείων ἐκδίκησιν.

νβ'. Ὅτι πάντες οἱ λογισμοὶ οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν ἀλλ' ἢ φαντασίαι μόναι αἰσθητῶν καὶ κοσμικῶν πραγμάτων, οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦμεν. εἴπερ δὲ χρονίσομεν ἐν εὐχῇ νήφοντες, στερίσκει μὲν εὐχὴ τὴν διάνοιαν πάσης ὑλώδους φαντασίας λογισμῶν ῥυπαρῶν· γνωρίζει δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς λόγους τῶν πολεμίων, καὶ τὸ μέγα κέρδος εὐχῆς τε καὶ νήψεως. πλὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου κατανοήσεις, καὶ ἀνταπόδοσιν ἁμαρτωλῶν νοητῶν νοητῶς καὶ αὐτὸς ὄψει, καὶ κατανοήσεις φησὶ Δαβὶδ ὁ θεῖος μελῳδός.

νγ'. Μνημονεύσωμεν, εἰ δυνατὸν, τοῦ θανάτου, ἀδιαλείπτως· δι' ἧς μνήμης φροντίδων ἀπόθεσις ματαιοτήτων πάντων τε τῶν ἐν ἡμῖν γίνεται, φυλακή τε νοὸς καὶ διηνεκὴς δέησις, ἀποστροφὴ δὲ τοῦ σώματος, βδέλυξις ἁμαρτίας, καὶ σχεδὸν εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, πᾶσα ἀρετὴ ἄγουσα ἐκ ταύτης ἐκβλύζεται· διὸ ὡς τῇ ἰδίᾳ πνοῇ εἰ δυνατὸν τῷ πράγματι χρησώμεθα.

νδ'. Καρδία ξενωθεῖσα φαντασιῶν, τελέως νοήματα τέξεται μέσον αὐτῆς σκιρτῶντα θεῖά τε καὶ μυστηριώδη, ὃν τρόπον σκιρτῶσιν ἰχθύες, καὶ ἐγκυβιστῶσι δελφῖνες γαληνιώσης θαλάσσης· καὶ ῥιπίζεται μὲν θάλασσα ὑπὸ λεπτῆς αὔρας· ἄβυσσος δὲ καρδίας ὑπὸ πνεύματος ἁγίου. ὅτι δέ, φησιν, ἐστὲ υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν κράζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ.

νε'. Ἀπορήσει δὲ διηνεκῶς πᾶς μοναχὸς πνευματικοῦ ἔργου, πρὸ ἐπιτυχίας τοῦ λαβεῖν, ἢ οὐκ εἰδὼς μὲν τὸ ταύτης κάλλος, ἢ εἰδὼς μέν, δι' ἀμελείας δὲ μὴ δυνάμενος. τῆς δὲ ἀπορίας ἀναμφιβόλως λυθήσεται, νοὸς τήρησιν ἐπιβάς, ἥ ἐστι καὶ λέγεται πρακτικὴ φιλοσοφία νοός, ὡς τὴν ὁδὸν εἰρηκὼς ἡ εἶπεν, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ζωή.

νϛ'. Πάλιν αὖθις ἀπορήσει ὁρῶν ἄβυσσον λογισμῶν, καὶ πλῆθος νηπίων Βαβυλωνίων, ἀλλὰ καὶ ταύτην λύει τὴν ἀπορίαν Χριστός, εἴγε τῇ βάσει τῆς διανοίας διηνεκῶς ἐπ' αὐτὸν ἱστάμεθα. τὰ δὲ πάντα Βαβυλώνια νήπια ἐν τῇ πέτρᾳ ταύτῃ ἐδαφιοῦντες ἐναποκρυβόμεθα πληροῦντες κατὰ τὸ λόγιον, τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ἐξ αὐτῶν. ὃς γάρ, φησι, φυλάσσει ἐντολήν, οὐ γνώσεται ῥῆμα πονηρόν· χωρὶς γὰρ ἐμοῦ, ἔφη, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

νζ'. Οὗτος ἀληθινὸς τυγχάνει μοναχός, ὁ νήφειν κατορθῶν, καὶ οὗτος ἀληθινὸς νηφάλιος ὁ ἐν καρδίᾳ ὢν μοναχός.

νη'. Συμπεριεκτείνεται ὁ ἀνθρώπινος βίος ἐν ἐνιαυτοῖς, ἐν μησίν, ἐν ἑβδομάσιν, ἔν τε ἡμέραις, καὶ ὥραις, καὶ νυξί, καὶ στιγμαῖς ἀνακυκλούμενος· τούτοις ἄρα ἐχρῆν καὶ ἡμᾶς συμπεριεκτείνειν τὰς ἐναρέτους ἐργασίας, φημὶ δὴ τὴν νῆψίν τε καὶ εὐχήν, καὶ τὴν τῆς καρδίας ἡδύτητα ἐπὶ ἐμμελεῖ ἡσυχίᾳ μέχρις ἐξόδου ἡμῶν.

νθ'. Ἐπελεύσεται γὰρ ὥρα ἐφ' ἡμᾶς φοβερὰ ἡ τοῦ θανάτου, ἐλεύσεται καὶ διαφυγεῖν οὐ δυνατόν. καὶ εἴθε ὁ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀέρος ἄρχων τότε ἐρχόμενος, εὑρήσει τὰ ἡμῶν ἀνομήματα ὀλίγα τε καὶ εὐτελῆ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ ἀληθεύων, καὶ κλαύσωμεν ἀνωφελῶς. ἐκεῖνος γὰρ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὡς δοῦλος δαρήσεται πολλά, φησιν.

ξ'. Οὐαὶ τοῖς ἀπολωλεκόσι τὴν καρδίαν, φησί. καὶ τί ποιήσουσιν ὅταν ἐπισκέπτηται Κύριος; διὸ σπουδαστέον ἡμῖν ἀδελφοί.

ξα'. Τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἀπαθέσιν ἐγγὺς δεύτεροι λογισμοὶ οἱ ἐμπαθεῖς παρέπονται, καθὼς εὕρομεν πολυχρονίῳ πείρᾳ τε καὶ παρατηρήσει, ὥσπερ ὄφις περιστερᾷ εἰσερχομένῃ ἐν ἰδίᾳ νοσσιᾷ· ὡς οἶμαι, οἱ πρῶτοι λογισμοὶ εἰσόδους τῶν δευτέρων γεγένηνται, καὶ τῶν ἐμπαθῶν οἱ ἀπαθεῖς.

54 Mens procul ab illusionibus alienata, tandem diuinas & mysteriis plenas conceptiones pariet, exultans in medio sui, quemadmodum tranquillo mari exiliunt pisces, & demisso capite delphini subsultant. Et leui quidem aura perflatur mare: abyssus autem cordis, spiritu sancto. Quoniam autem estis, ait, filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, Abba pater. *Galat.4.*

55 De opere spiritali hæsitabit, & ab eo alienus erit omnis monachus, qui temperantiam animi antè non adeptus fuerit, aut ignorauerit eius dignitatem: aut scierit quidem, sed socordia victus eam exercere non possit. Qua procul dubio dubitatione liberabitur, vbi mentis obseruationem aggressus fuerit: quæ & est & dicitur philosophia mentis actiua: quemadmodum viam appellauit, qui dixit, Ego sum via, resurrectio, & vita. *Ioan.11.*

56 Denuo hæsitabit, attendens abyssum cogitationum, & multitudinem paruulorum Babyloniorum. Sed hanc etiam hæsitationem soluit Christus, dummodo ei velut animi fundamento continenter innitamur. Vniuersos autem Babylonios infantulos huic petræ tãquam pauimento allidimus, implentes, iuxta eloquium, desiderium nostrum ex ipsis. Qui enim, inquit, custodit præceptum, non experietur quicquam mali. Quia sine me, ait, nihil potestis facere. *Psalm.136.* *Eccles.8.* *Ioan.15.*

57 Hic profectò verus est monachus, qui tectè temperantiam exercet. Et hic verè temperans est, qui monachus est animo.

58 Vita hominum protenditur, per annos, menses, hebdomadas, dies, horas, noctes, & momenta reuoluta. Quamobrem vnà cum iis oportebat nostras secundùm virtutem operationes protendere: temperantiam dico, precationem, suauitatem cordis, cum impigra quiete vsque ad exitum nostrum.

59 Obueniet enim nobis terribilis hora mortis: obueniet, nec effugere licebit. Atque vtinam tum veniens princeps mundi & aëris, iniquitates nostras reperiat exiguas & leues: ne deprehendatur verax, & frustra lugeamus. Ille enim seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non fecit secundùm voluntatem eius (tanquam seruus) vapulabit multis, inquit. *Luc.12.*

60 Væ perditis corde, ait. Et quid facient, cùm inspicere cœperit Dominus? Idcirco, fratres, nobis elaborandum. *Eccles.2.*

61 Cogitationibus simplicibus & affectione vacuis, ferè succedunt aliæ affectionum plenæ: perinde ac serpens sequitur columbam ad pullos suos accedentem: vt diuturna experientia & obseruatione comperimus. Ac, vt opinor, priores cogitationes posterioribus præbent aditum: & affectu carentes, affectionem sectantibus.

62 Quandoquidem homo bifariam diuidendus est: (partiri enim debemus, vt dixi, in voluntatem, & intellectum sapientissimum.) Horum qui erit inimicus, sine dubio ipsius hominis irreconciliabilis hostis erit. Quo igitur affectu esse potest quis erga eum, à quo nimis acerbè & frequenter fit afflictus: & ita, vt etiam grauiore sit affectus iniuria: si quidem nos rectè gerere volumus iuxta summum & primum mandatum? Dico sanè, illũ Christi conuersationem imitari debere, beatam videlicet humilitatem Dei, quam incarnatus expressit, dũ in mũdo versaretur. Hinc Apostolus ait, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Legi enim Dei non subiicitur. Vt autem ostenderet, subdere corpus voluntati diuinæ, esse de numero eorum quæ sunt in potestate nostra, dixit, Si enim nosipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autem, à Domino corripimur.

Rom. 7.

1. Cor. 11.

63 Initium fertilitatis est flos: conseruandæ verò mentis principium est temperantia à cibis & potibus: quarumcumque etiam cogitationum abnegatio & abstinentia, necnon tranquillitas cordis nostri.

64 Cùm sumus in Christo Iesu firmati, & sub tutela temperantiæ educari cœperimus, apparet nobis in animo primùm velut lampas, quæ, quasi manu mentis à nobis teneatur, animi nostri semitas dirigit. Deinde, tanquam luna integrè lucens circumuoluitur in firmamento cordis. Postea verò nobis apparet, vt sol, Iesus, radiorum instar solarium iustitiam emittens: ostendens scilicet seipsum, vt ille, & speculationum suipsius præclara lumina.

65 Isthæc mysticè reuelat animo obtemperanti præcepto eius, quod dicit, Et circumcidetis, inquit, duritiam cordis vestri. Temperantia quoque hominis diligenter exculta, sublimes docet intelligentias, vt dictum est: quia numen diuinum personam non accipit. Vnde Dominus ait, Audite me, & intelligite, Habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et, Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: quanto magis certè cooperabuntur ei virtutes?

Deut. 10.

Matth. 13.

Rom. 8.

66 Nauis multa millia non perambulabit absque aqua: ita conseruatio mentis citra temperantiam iunctam humilitati, & implorationi Iesu Christi assiduæ, nequaquam proficiet.

67 Fundamentum domus, sunt lapides: huius autem virtutis fundamenta & tecta sunt sanctum & adorandũ nomen Domini nostri Iesu Christi. Itaque gubernator nauis imprudens, qui tempore procellæ nautis expulsis, remis & velis in mare proiectis, dormit, facilè naufragium facit. Faciliùs autem anima demergetur à dæmonibus, quæ & temperantiam negligit, & ingruentibus suggestionibus inuocare nomen Iesu Christi non curat.

ξβʹ. Τῷ ὄντι γὰρ διχῆ τέμνεσθαι δεῖ ἄνθρωπον, τῇ προαιρέσει καὶ ἐπινοίᾳ σοφωτάτῃ, χωρίζεσθαι χρή, ὡς ἔφην. καὶ ἐχθρὸς αὐτοῖς, ὃ αὐτὸ εἶναι ἀκατάλλακτος πρόσωποι ἀληθῶς. οἵαν οὖν τις διάθεσιν δύναιτο ἔχειν ἀνθρώπου πρὸς τὸν οὕτως ἄγαν καὶ πολλάκις ἐκθλίψαντα τε καὶ ἀδικήσαντα οὕτως, ἢ καὶ πολὺ πλέον, εἴγε βουλόμεθα κατορθοῦσθαι τὴν μεγάλην τε καὶ πρώτην ἐντολήν; φημὶ δὲ τὴν Χριστοῦ πολιτείαν, τὴν μακαρίαν ταπείνωσιν, τὴν ἐνσάρκου Θεοῦ βιοτήν· ἔνθεν φησὶν ὁ ἀπόστολος, Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. δεικνὺς δὲ ὅτι τὸ ὑποτάξαι τὸ σῶμα πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, ἔφη, εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου, παιδευόμεθα.

ξγʹ. Ἀρχὴ μὲν καρποφορίας, ἄνθος· ἀρχὴ δὲ τηρήσεως νοῦ, βρωμάτων ἐγκράτεια καὶ πομάτων, καὶ παντοίων λογισμῶν ἀπάρνησις καὶ ἀποχή, καὶ ἡσυχία καρδίας.

ξδʹ. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ δυναμουμένοις, καὶ ὑπὸ νήψεως ἀσφαλείας περίφθαι ἀρξαμένοις ὡς λαμπὰς ἡμῖν καταφαίνεται, ἐν τῷ νοῒ πρῶτον, τῶν ἡμῶν οἷα κρατουμένη ἐν χειρὶ νοῦ, καὶ ὁδηγοῦσα ἡμῖν τρίβους διανοίας· ἔπειτα ὡς σελήνη πεμφαὴς ἐν στερεώματι καρδίας περιπολοῦσα· μετέπειτα δὲ φαίνεται ἡμῖν ὡς ἥλιος Ἰησοῦς δικαιοσύνην ἡλιοβολῶν, δηλονότι δεικνὺς ἑαυτὸν ὡς ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἑαυτοῦ ὁλοφανῆ φῶτα τὰ τῶν θεωρημάτων.

ξεʹ. Ταῦτα μυστικῶς ἀποκαλύπτει ὁ νοῦς ἑπομένῳ τῇ ἐντολῇ αὐτῇ τῇ φασκούσῃ, καὶ περιτεμεῖσθε, φησι, τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν. καί, ὡς εἴρηται, ἐννοίας ὑψηλὰς ἐκδιδάσκει ἀνθρώπου νῆψις ἡ σπουδαία· τὸ γὰρ θεῖον ἀπροσωπόληπτον, ὅθεν φησὶν ὁ Κύριος, ἀκούσατέ μου καὶ συνίετε· ὃς γὰρ ἂν ἔχοι, δοθήσεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται· ὃς δὲ μὴ ἔχει, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. πολλῷ γοῦν μᾶλλον αὐτοῖς αἱ ἀρεταὶ συνεργήσουσιν.

ξςʹ. Οὐ περιπατήσει πλοῖον πολλὰ μίλια, ὑδάτων χωρίς, καὶ νοῦ τήρησις οὐδ' ὅλως προκόψει χωρὶς νήψεως σὺν ταπεινώσει ἡ εὐχῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' ὅλης.

ξζʹ. Οἴκου θεμέλιος, λίθοι· ταύτης δὲ τῆς ἀρετῆς, καὶ θεμέλιοι, καὶ ὄροφοι, τὸ προσκυνητὸν καὶ ἅγιον ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ εὐχερῶς μὲν ναυαγήσει κυβερνήτης ἄφρων ἐν καιρῷ κλύδωνος, τοὺς μὲν ναύτας ἐκδιώξας, τὰς δὲ κώπας καὶ τὰ ἱστία ἐν τῷ πελάγει ῥίψας, αὐτὸς δὲ καθεύδων· εὐχερέστερον δὲ ψυχὴ καταποντισθήσεται ἐκ δαιμόνων, νήψεως ἀμελοῦσα, καὶ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι ἐν ταῖς προσβολαῖς ἀρχομέναις Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄνομα.

ξη'. Οἴδαμεν, γράφοντες λέγομεν· καὶ ὃ ἑωράκαμεν, τὴν ὁδὸν διαβαίνοντες, μαρτυρούμεθα τοῖς θέλουσιν, εἴγε ἀποδέξασθαι τὰ εἰρημένα βουληθήσεσθε. ὅτι αὐτὸς εἴρηκεν, ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοί, ἐκβληθήσεται ἔξω, ὡς τὸ κλῆμα, καὶ συνάγουσιν αὐτό, καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι, καὶ καίεται· ὁ δὲ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. ὡς γὰρ λάμψαι ἥλιον φωτὸς ἄτερ οὐ δυνατόν, οὕτως ἀδύνατον καθαρθῆναι καρδίαν ῥύπου λογισμῶν ἀπωλείας, ἄνευ τῆς ἐπικλήσεως Χριστοῦ, ᾗ ὡς τῇ ἰδίᾳ πνοῇ χρηζόμεθα. τὸ μὲν γάρ, φῶς· οἱ δέ, σκότος. καὶ ὁ μὲν Θεὸς καὶ δεσπότης· οἱ δὲ δοῦλοι δαιμόνων.

ξθ'. Φωτοτόκος καὶ ἀστραπητόκος, καὶ φωτοβόλος, καὶ πυρφόρος ἡ τοῦ νοῦ φυλακὴ προσφυῶς καὶ φερωνύμως καλείσθω· ὑπερέχει γάρ, τὸ ἀληθὲς φάναι, ἀπείρων σωματικῶν καὶ πολλῶν ἀρετῶν. τούτου δὴ ἕνεκα τοῖς τιμίοις ὀνόμασι καλεῖν χρὴ τὴν ἀρετὴν ταύτην, διὰ τὰ ἐξ αὐτῆς τικτόμενα ἀγλαοφανῆ φῶτα· οἷς οἱ ἐρασθέντες ἐξ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀχρείων, καὶ βεβήλων, καὶ ἀγνωστῶν, ἀσυνέτων τε καὶ ἀδίκων, δίκαιοι, εὔχρηστοι, καθαροί, ἅγιοι, καὶ συνετοὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενέσθαι δύνανται· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ μυστικὰ θεωροῦσι, καὶ θεωρητικοὶ γενόμενοι τῷ ἀκραιφνεστάτῳ καὶ ἀπείρῳ φωτὶ νῦν διαπήττεσθαι συμβήσεται, θήγεσθαί τε αὐτοῦ ἀρρήτοις θίξεσι, καὶ σὺν αὐτῷ κατοικοῦσί τε καὶ πολιτεύονται, ἐπεὶ ἐγεύσαντο ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος, ὡς πληροῦσθαι σαφῶς ἐν τοῖς τοιούτοις πρωταγγέλοις τὸ τοῦ θείου Δαβίδ, πλὴν δίκαιοι ἐξομολογήσονται τῷ ὀνόματί σου, καὶ κατοικήσουσιν εὐθεῖς σὺν τῷ προσώπῳ σου. ὄντως γὰρ δὴ ὄντως οὗτοι μόνοι ἀτρεκῶς ἐπικαλοῦνται καὶ ἐξομολογοῦνται Θεῷ, ᾧ καὶ φιλοῦσιν ὁμιλεῖν ἀγαπῶντες αὐτόν.

ο'. Οὐαὶ τῷ ἔσω ἀπὸ τοῦ ἔξω· σφόδρα γὰρ λυπηθήσεται ὁ ἔνδον ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν ἔξω αἰσθήσεων. καὶ λυπηθεὶς οὗτος μάστιξι χρήσεται κατὰ τῶν ἔξω αἰσθήσεων. ὁ πράξας τὸ ἐν τῷ γράμματι, ἤδη ἔγνω τὸ ἐν τῷ θεωρήματι.

οα'. Ἐὰν ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος κατὰ τοὺς πατέρας νήφῃ, δυνατός ἐστι φυλάξαι καὶ τὸν ἔξω, πλὴν ὅτι ἡμεῖς τε καὶ οἱ κακοεργάται δαίμονες κοινῶς ἄμφω διαπραττόμεθα τὰς ἁμαρτίας. καὶ οἱ μὲν ἐν λογισμοῖς μόνον, ἤτοι ἐν φαντασιώδεσι ζωγραφίαις διαχρωματίζουσιν ἐν νῷ, ὡς βούλονται, τὴν ἁμαρτίαν· ἡμεῖς δὲ καὶ διὰ λογισμῶν ἔνδοθεν καὶ δι' ἔργων ἔξωθεν. παχύτητος γὰρ σωμάτων ἀποροῦντες οἱ δαίμονες, διὰ λογισμῶν μόνον καὶ δολιότητα καὶ ἀπάτην, καὶ ὡς αὐτοῖς προξενοῦσι καὶ ἡμῖν τὴν κόλασιν. εἰ γὰρ παχύτητος σωμάτων μὴ ἐστέρηντο οἱ ἀλιτήριοι, οὐκ ἂν καὶ δι' ἔργων ἁμαρτάνειν ἐπαύοντο, ἐπείπερ εἰς τὸ ἀσεβεῖν τὴν προαίρεσιν ἀεὶ διασώζοντες.

A 68 Quod ſcimus, ſcriptis dicimus: quod vidimus, dum viam tranſigeremus, teſtificamur volentibus: ſiquidem excipere dicta vobis libeat, quia ipſe dixit, Si quis in me non manſerit, mittetur foras, ſicut palmes: & colligunt eum, & in ignem mittunt, & ardet. Qui autem manet in me, & ego in eo. Nam ſicut ſol abſque lumine, ſplendere non poteſt: ita cor purgari non poteſt ſordibus perimentium cogitationum, ſine Chriſti inuocatione, qua vtimur, velut propria ſpiratione. Illud enim lumen, hæ verò tenebræ: & ille B quidem Deus ac Dominus, hæ verò dæmonum ancillæ.

Ioan. 15.

69 Cuſtodia mentis germano & vero nomine lucipara, fulguripara, lumen emittens, & ignifera vocitetur. Superat enim, vt verum dicamus, infinitas res corporeas, & virtutes pleraſque. Qua de cauſa virtus iſta claris nominibus eſt appellanda, ob ſplendida lumina, quæ naſcuntur ex ea: quorum amore qui capiuntur, per Ieſum Chriſtum euadere poſſunt ex peccatoribus, inutilibus, inquinatis, ignotis & inſipientibus & iniquis, iuſti, homines frugi, puri, ſancti, & ſapien- C tes, neque id ſolùm, ſed etiam eueniet vt myſtica ſpeculentur: & vbi ſpeculatiui fuerint effecti, vt puriſſimo & infinito lumine traiiciantur, & exacuantur ab ipſo arcanis acuminibus: & cum ipſo habitant & conuerſantur, quia guſtauerunt, quòd ſuauis eſt Dominus: vt in talibus protangelis clarè impleatur illud diuini Dauidis, Veruntamen iuſti confitebuntur nomini tuo: & habitabunt recti cum vultu tuo. Re enim vera, re inquam vera hi ſoli ſincerè inuocant, & confitentur Deo: cum quo colloqui expetunt, amantes eum.

Pſalm. 139.

D 70 Væ interiori homini, propter exteriorem. Grauem enim moleſtiam internus homo contrahet ab externis ſenſibus, tum ille moleſtiâ affectus, flagellis caſtigabit eos. Qui executus eſt quod habet littera, iam nouit quod theoremate continetur.

71 Si ex ſententia patrum, interior noſter homo ſit temperans, etiam exteriorem poteſt conſeruare. Cæterùm nos & malorum effectores dæmones, ambo ſimul perpetramus peccata. Ac hi quidem in cogita- E tionibus duntaxat ſiue deſcriptionibus imaginatoriis pro arbitrio formant in animo peccatum: nos autem & cogitationibus intus, & extrà operibus ipſis. Nam cùm craſſitudine corporis dæmones careant, cogitationibus ſolis, machinatione, atque circunuentione nituntur: & perinde nobis ac ſibi procurant ſupplicium. Quòd ſi exitialis illi molis corporeæ non eſſent expertes, etiam factis ipſis peccare non deſinerent: vt qui ad impiè agendum paratam ſemper ſeruent intentionem.

72 Sola precatio perimit, & in cinerem redigit eorum fraudes: nempe Iesus Deus & Dei filius à nobis continenter & sine hæsitatione inuocatus, qui prorsus eis non permittit, vt vel initium incursionis suæ (quam etiam impressionem vocant) aut formam subostendant menti in speculo intellectus: vel quosdam sermones habeant cum corde. Forma porrò dæmoniaca, quæ nullas habet vires in cor, erit etiam vacua cogitationibus, vt diximus: quia cogitationibus intercedentibus animam clàm alloqui solet, & edocere vitia.

73 Quamobrem assiduarum precum auxilio; purgatur aër mentis nostræ nebulis obscuris, & ventis nequissimorum spirituum. Mentis autem aëre purgato, non potest, inquit, ei non lucere diuinum Iesu lumen: modo ne vana gloria, superbia, & ostentatione simus inflati, & leuiores ad captanda quæ sunt incomprehensibilia: & ab Iesu reperiamur non esse opitulatione digni, eò quòd Christus iudex humilitatis oderit vitia illa.

74 Demus ergo colla duobus istis, orationi & humilitati: quæ adbibitâ temperantiâ sunt aduersus dæmones armata, perinde ac flammeus ensis. Quandiu enim sic agemus, singulis diebus & horis læti, mysticum festum animo celebrare poterimus.

65 Octo generaliores vitiosæ cogitationes, quæ cogitationem omnem complectuntur, & vnde cunctæ nascuntur (quemadmodum ex Ioue & Iunone omnis dæmon execrandus, Deus Græcorum, vt ferunt illorum fabulæ) omnes redeunt ad fores animi, quæ cùm inuenerint mentem custodia destitutam, sigillatim ingrediuntur, suo quæque tempore. Quæcunque enim, illarum octo, cogitatio ascendens in animum, introduxerit exercitum, nempe gregem obscœnarum cogitationum, ea, obtenebratâ mente, prouocat corpus, conuersa ad opera turpia perpetranda.

76 Quapropter qui caput serpentis obseruauerit, & iracundè reluctando, verbis animosis vsus, iniecto pugno in faciem pulsauerit hostem (in quo modò quispiam alius laborabat) primus de fructibus percipere debet, vt placet Paulo. Qui ergo contundit caput, is & multas cogitationes prauas euitat, & opera peiora. fitque tum, vt tranquillus permaneat animus: cùius excitationem aduersus cogitationes probat Deus, & remunerandi causa docet eum, quo pacto impugnantes se superare queat: & qua ratione cor paulatim purgare oporteat cogitationibus maculantibus & inquinantibus interiorem hominem, sicut ait Dominus, De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes: & hæc sunt, quæ coiuquinant hominem.

2.Tim.2.

Matth.15.

οβʹ. Εὐχὴ δὲ μονολόγιστος κτείνει τε καὶ ἐκτεφροῖ τὰς αὐτῶν ἀπάτας, δι' ἡμῶν παρακαλούμενος Ἰησοῦς ὁ Θεὸς καὶ Θεοῦ υἱὸς, συνεχῶς δὲ καὶ ἀόκνως, μηδ' ὅλως παραχωρεῖν τούτοις, οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς εἰσβολῆς, ἣν δὴ καὶ προσβολὴν καλοῦσιν, ἢ ὑποδεῖξαι τῷ νῷ ἐν κατόπτρῳ τῆς διανοίας, οὐ μορφὴν, οὔτε μὴν λόγους τινὰς λαλῆσαι τῇ καρδίᾳ. δαιμονιώδης δὲ μορφὴ μὴ εἰσδυομένη ἐν καρδίᾳ, καὶ λογισμῶν ὡς ἔφημεν, κενὴ ἔσται, ὅτι τῇ ψυχῇ διὰ λογισμῶν ὁμιλεῖν τε καὶ ἐκδιδάσκειν τὴν κακίαν ἔθος αὐτῇ λεληθότως.

ογʹ. Ἐξ εὐχῆς οὖν συνεχοῦς καθαρεύει ὁ ἀὴρ τῆς διανοίας ἐκ νεφελῶν σκοτεινῶν, ἐξ ἀνέμων πνευμάτων πονηροτάτων. καθαρεύοντος δὲ τῆς καρδίας ἀέρος ἀδύνατον μὴ λάμπειν φησὶν αὐτῷ τὸ θεϊκὸν φῶς Ἰησοῦ, εἰ μήτοιγε ἀπὸ κενοδοξίας ἢ τύφου καὶ φαντασμοῦ φυσώμεθα, ἢ κουφιζόμεθα εἰς τὰ ἀκίχητα, ἢ ἀβοήθητοι παρὰ Ἰησοῦ εὑρισκόμεθα αὖθις, τῷ μισεῖν τὸν Χριστὸν τὰ τοιαῦτα, τὸν τῆς ταπεινώσεως ἀποδέκτην.

οδʹ. Ἐχώμεθα τοίνυν εὐχῆς καὶ ταπεινώσεως τῶν δύο τούτων, ἅτινα κατὰ δαιμόνων σὺν νήψει ὁπλίζονται οἷα μάχαιρα φλόγινος· ἔξεστι γὰρ ἡμῖν οὕτω γε ποιοῦσι καθ' ἡμέραν καὶ καθ' ὥραν καρδιακῶς μυστικῶς γλυκομένοις ἑορτάζειν.

οεʹ. Οἱ ὀκτὼ γενικώτατοι τῆς κακίας λογισμοί, ἐν οἷς περιέχονται πᾶς λογισμὸς, καὶ ἐξ ὧν πάντες τὴν γένεσιν ἔχουσιν (ὡς ἐκ τῆς Ἥρας τε καὶ Διὸς πᾶς δαίμων ἐναγὴς Θεὸς Δαναῶν κατὰ τοὺς ἐκείνων μύθους) πάντες ἀνέρχονται ἐν πύλῃ καρδίας, καὶ τὸν νοῦν εὑρόντες ἀφύλακτον, εἷς καθ' εἷς εἰσέρχονται ἐν ἰδίῳ καιρῷ. ὁπότερος γὰρ τῶν ὀκτὼ διαλογισμὸς ἀναβὰς ἐν καρδίᾳ εἰσέλθῃ, ἑσμὸν λογισμῶν αἰσχρῶν φάλαγγα εἰσαγαγεῖν, καὶ οὕτω τὸν νοῦν σκοτίσας ἐκκαλεῖ τὸ σῶμα, τραπόμενος εἰς ἐργασίαν αἰσχρῶν πράξεων.

οςʹ. Ὁ τοίνυν τὴν κεφαλὴν τηρῶν τὴν τοῦ ὄφεως, καὶ δι' ἀντιρρήσεως θυμώδους δακεθίμοις ῥήμασι χρώμενος, πὺξ βαλὼν διὰ μέτωπον ἀπεκρούσατο τὸν πολέμιον (ὃ καὶ νῦν τις ἄλλος ἐκοπίαν) πρῶτος τῶν καρπῶν μεταλάβοι, ὡς δοκεῖ Παύλῳ. ὁ τοίνυν θλῶν τὴν κάραν, ἐξέφυγε καὶ πολλοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ ἔργα πονηρότερα, καὶ τότε διαμένει ἀκύμαντος ἡ διάνοια, τοῦ Θεοῦ ἀποδεχομένου τὴν αὐτῆς ἐγρήγορσιν εἰς τοὺς λογισμοὺς, καὶ ἀντιδωρουμένου αὐτῇ εἰδέναι, πῶς δεῖ περιγενέσθαι τοὺς ἀντιπαλαίοντας αὐτὴν, καὶ ὅπως χρὴ καθαίρεσθαι κατὰ μικρὸν τὴν καρδίαν, ἐκ λογισμῶν κοινούντων ἢ μιαινόντων τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὥς φησιν ὁ Κύριος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, κἀκεῖνά εἰσι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον.

οζ'. Οὕτως ἄρα δυνάσεται ψυχὴ ἐν Κυρίῳ σώζειν τὴν ἑαυτῆς εὐμορφίαν καὶ ὡραιότητι καὶ εὐθύτητι ὡς ἐξ ἀρχῆς παρὰ Θεοῦ ἐκτίσθη λίαν καλή τε καὶ εὐθεῖα, καθὼς φησὶν ὁ μέγας τοῦ Κυρίου θεράπων Ἀντώνιος, τῆς ψυχῆς τὸ νοερὸν κατὰ φύσιν ἐχούσης ἀρετὴ συνίσταται. καὶ πάλιν εἶπε, τὸ γὰρ εὐθεῖαν εἶναι τὴν ψυχήν, τοῦτό ἐστι τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτὴν ὡς ἐκτίσθη· καὶ μετ' ὀλίγα αὖθις φησί, καθαρεύσωμεν τὴν διάνοιαν· ἐγὼ γὰρ πιστεύω ὅτι καθαρεύσασα ψυχὴ πανταχόθεν καὶ κατὰ φύσιν ἑστῶσα, δύναται διορατικὴ γενομένη πλεῖον καὶ μακρότερα βλέπειν τῶν δαιμόνων, ἔχουσα τὸν ἀποκαλύπτοντα Κύριον αὐτῇ· ταῦτα φησὶν ὁ κλεινὸς Ἀντώνιος, ὥς φησιν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ Ἀντωνίου βίῳ.

οη'. Πᾶς λογισμὸς φαντασία ἐν τῷ νῷ αἰσθητοῦ τινὸς πράγματος. νοῦς γὰρ ὢν ὁ Ἀσσύριος οὐκ ἄλλως ἀπατᾷν ἐξισχύει, εἰ μὴ χρήσεται τοῖς παρ' ἡμῖν αἰσθητοῖς καὶ συνήθεσι.

οθ'. Ὥς οὐ δυνατὸν ἄρα ὄρνεα διώκειν ἡμᾶς ἐν τῷ ἀέρι πετόμενα ὄντας ἀνθρώπους, ἢ ἀνίπτασθαι ὥσπερ κἀκεῖνα, τοῦτο τῆς ἡμῶν φύσεως οὐκ ἐχούσης· οὕτως οὐ δυνατὸν λογισμοὺς ἀσωμάτους δαιμονιώδεις περιγενέσθαι χωρὶς εὐχῆς ἐκτενοῦς συχνῆς, ἢ ἀτενῶς ἄγειν πρὸς Θεὸν ὄμμα νοὸς ἐπείγεσθαι. εἰ δ' οὔ, γῆν θραύσεις.

π'. Εἰ ἀληθῶς ἄρα περιβαλεῖν αἰσχύνῃ τοὺς λογισμοὺς θέλεις, καὶ ἡσυχάζειν εὐκόλως, καὶ νήφειν τῇ καρδίᾳ μετ' εὐκολίας, Ἰησοῦ εὐχὴ κολληθήτω σῇ πνοῇ, καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις γενόμενον ὄψει τοῦτο.

πα'. Ὥς γὰρ ἐν ἀέρι γράμματα οὐ δυνατὸν χαράξαι· δεῖ γὰρ αὐτὰ εἴς τι σῶμα ἐντυπωθῆναι, ὅπως διαρκῶς σώζοιντο· οὕτω γε τῇ κατηπονημένῃ νήψει ἡμῶν τῇ εὐχῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ κολλήσωμεν, ἵνα ἡ τῆς νηφαλιότητος πάγκαλος ἀρετή, διαρκῶς σὺν αὐτῷ διαμένῃ, καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν εἰς αἰῶνα διατηρεῖσθαι ἀναφαίρετος.

πβ'. Κύλισον ἐπὶ Κύριον τὰ ἔργα σου, καὶ εὑρήσεις χάριν, φησίν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγηται παρὰ τοῦ προφήτου, ἐγγὺς εἶ σὺ Κύριε τοῦ στόματος αὐτῶν, πόρρω δὲ ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. οὐδεὶς παρὲξ Ἰησοῦ ἑτέρως τὴν σὴν καρδίαν σταθερῶς ἐκ παθῶν εἰρηνεύσει, εἰ μὴ αὐτὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τὰ πόρρω διεστῶτα συνάψας.

πγ'. Ὁμοίως ἀμφότερα τὴν ψυχὴν σκοποῦσι, καὶ αἱ κατὰ διάνοιαν τῶν λογισμῶν ὁμιλίαι, καὶ αἱ ἔξωθεν συντυχίαι, καὶ ἀργολογίαι. χρὴ δὲ ἐκτρεπόμενον τὴν τοῦ νοὸς βλάβην, ἀμφοτέρας ἀργολογίας ἀγαπῶντας λυπεῖν, καὶ λογισμοὺς καὶ ἀνθρώπους, δι' αἰτίαν εὐλογωτάτην κατὰ Θεόν, ἵνα μὴ σκοτιζόμενος ὁ νοῦς χαλάσῃ τὴν νῆψιν. ἐκ γὰρ λήθης σκοτούμενοι τὸν νοῦν ἀπολλύμεθα.

77 Hae itaque ratione potest anima, per Dominum, retinere suam ipsius venustatem, pulchritudinem, & rectitudinem, sicut initio creata est ad similitudinem Dei, valde speciosa & recta, vt inquit magnus Domini seruus Antonius, Animæ, quæ secundùm naturam regitur, vis intellectiua constat virtute. Et iterum dixit, Rectam esse animam, hoc est, ipsam habere facultatem intellectiuam naturæ consentaneam, vti creata est. Et statim paucis interiectis ait, Purgato simus animo. Ego enim credo, animam quaeunque parte purgatam, & naturâ suâ constantem, posse perspicacem effectam, acutiùs & remotiora videre, quàm possint dæmones, quippe quæ Dominum sibi reuelantem habeat. Hæc dicit inclytus Antonius, authore Athanasio Magno, in vita Antonij.

78 Quæuis cogitatio est imaginatio quæ oritur in mente ex perceptione sensitiua rei cuiusdam. Cùm enim Assyrius sit spiritus, non potest aliter fallere, quàm si vtatur iis quæ sunt nostris sensibus & moribus familiaria.

Per Assyrium intelligit diabolum.

79 Vt nos, qui sumus homines, aues in aëre volantes assequi non possumus, aut, quemadmodum illæ, sursum volare, cùm hanc vim natura nostra non habeat: ita fide frequenti & temperantię plena oratione, aut vehementi oculorum mentis in Deum intentione, non potes fortuitas cogitationes diabolicas superare: sin minùs, terram ferias.

80 Profectò si verè cupis cingere pudore cogitationes, & eas benignè componere, temperantem etiam animum facilè comparare, deprecatio Iesu adhæreat spirationi tuæ: & hoc intra paucus dies fieri perspicies.

81 Vt enim litteræ scribi nequeunt in aëre, eo quòd in corpore quodam necesse habent subsistere, vt duraturæ seruentur: ita per laboriosam temperantiam nostram precationi Iesu Christi inhæreamus: vt præclara virtus temperantiæ cum ipso perduret & maneat, & per ipsum nobis conseruetur in sæcula, adeò vt auferri non possit.

82 Versa in Dominum opera tua, & inuenies gratiam, inquit. Ne de nobis etiam dicat propheta, Propè es tu Domine in ore ipsorum, sed procul à renibus eorum. Nullus alius pręter Iesum reddet cor tuum pacatum & tranquillum ab affectionibus: præter Iesum inquam Christū, qui longè distantia coniungit.

Ierem. 12.

83 Vtraque pariter spectant ad animam, tum mentales cogitationum allocutiones, tum exteriores conuersationes & confabulationes otiosæ. Iustissima porrò secûdùm Deum ratione qui declinare vult animi damnum, debet ambobus tam hominibus quàm cogitationibus otiosa verba sectantibus succensere, ne mens obscurata perturbet temperantiam: quoniam obliuione obtenebrati perdimus animum.

84 Qui omni studio puritatem cordis semper conseruat, legislatorum illius Christum habiturus est pro magistro: qui mysticè ipsi voluntatem suam eloquatur. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, inquit Dauid, dum declarat istud. Explicans autem accuratam animi apud seipsum commentationem, de spiritali bello ac de remuneratoria Dei protectione, dicebat: Et dicet homo, Eritne fructus iusto? Deinde ex ea commentatione consilium vtrinque excerptum quasi depromens, ait: Vtique est Deus iudicans eos in terra, peruersos scilicet dæmonas in terra cordis nostri. Et alibi dicit, Accedet homo ad cor altum: & exaltabitur Deus. Tunc plagæ eorum nobis censebuntur esse sagittæ paruulorum.

Psalm. 84. *Psalm. 57.* *Ibidem.* *Psalm. 63.*

85 Ex sententia sacri psaltæ, corde sapientiæ alligato semper degamus, ipsam Dei patris virtutem ac Dei sapientiam Iesum Christum respirantes. Quòd si ob circunstantiam quandam remissiores effecti, actiones animi neglexerimus, subsequenti denuo hora matutina lumbos mentis commodè perstringentes, rursum opus ipsum attingemus, non ignari, nullam nobis, qui nouimus quod bonum est, superesse excusationem, nisi hoc ipsum peragamus.

86 Quemadmodum cibi gignentes morbos, statim vt in corpus sunt iniecti, perturbant: at qui comedit, mox vt damnum sentit, vomitorio quodam pharmaco confestim adhibito, manet illæsus: hoc pacto mens quando susceptas cogitationes malas ebibit & manducauit, acerbitatem earum sentit: Deprecatio verò Iesu Christi, ex intimo corde proficiscens, illas facilè euomit, & tandem expellit, sicuti temperantes viros docuit & erudiuit, fauente Deo, rerum subiectarum perpessio & experientia.

87 Vnire studeto spiraculo narium tuarum temperantiam, necnon nomen Iesu, cum nullius ignara meditatione mortis, & humilitate, quia mirum in modum ambo iuuare solent.

Matth. 11.

88 Dixit Dominus, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris.

Luc. 18.

89 Dixit Dominus, Quicunque seipsum humiliauerit, sicut paruulus iste, exaltabitur: qui autem seipsum exaltat, humiliabitur. A me, inquit, discite, vides, humilitatem esse disciplinam. Propterea qui non est humilis, excidit à vita: quinetiam contrarius inuenietur.

90 Cùm itaque virtus omnis, corporis & animæ ministerio creetur, Dei porrò creaturæ sint anima & corpus, quorum opera virtus, vt dixi, subsistit: quomodo non intolerabiliter insanimus, de alienis corporis & animæ ornamentis gloriantes? vana gloria elati & inflati, superbiæ, velut baculo arundineo, innitimur:

A πδ'. Ὁ γὰρ πάσῃ σπουδῇ τηρῶν αὐτὴν καθαρότητα τῆς καρδίας, ἕξει διδάσκαλον τὸν ταύτης νομοθέτην Χριστὸν, μυστικῶς αὐτῷ λαλοῦντα τὸ θέλημα αὐτοῦ. ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός, φησὶν ὁ Δαβὶδ τοῦτο ἐμφαίνων· τὴν δὲ τοῦ νοὸς πρὸς ἑαυτὸν ἐμμελῆ ἐπίσκεψιν περὶ τοῦ νοητοῦ πολέμου δηλῶν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀντιληπτικὴν ὑπεράσπισιν ἔλεγε· καὶ ἐρεῖ, φησὶν, ἄνθρωπος· ἄρα ἔστιν καρπὸς τῷ δικαίῳ; εἶτα τὸ ἐκ τῆς συζητήσεως σκέμμα ἀμφοῖν ἐκρηθὲν ὡς ἐκφαίνων λέγει· ἄρα ἐστὶν ὁ Θεὸς κρίνων αὐτοὺς ἐν B τῇ γῇ· τοὺς πονηροὺς δαίμονας ἐν τῇ γῇ τῆς καρδίας ἡμῶν. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ, προσελεύσεται ἄνθρωπος καὶ καρδία βαθεῖα, καὶ ὑψωθήσεται ὁ Θεός, καὶ τότε αἱ πληγαὶ αὐτῶν ὡς βέλη νηπίων ἡμῖν λογισθήσονται.

πε'. Ἐν σοφίᾳ πεπεδημένοι τὴν καρδίαν ἀεὶ διάγωμεν κατὰ τὸν ἱεροψάλτην, αὐτὴν τὴν τοῦ πατρὸς Θεοῦ δύναμιν, καὶ Θεοῦ σοφίαν Χριστὸν Ἰησοῦν ἀναπνέοντες. Εἰ δὲ καὶ ἔκ περιστάσεώς τινος χαυνωθέντες τῆς νοητῆς κατωλιγωρήσαμεν πράξεως, τῇ ἑξῆς πρωΐᾳ πάλιν τὴν ὀσφὺν τοῦ νοὸς καλῶς περισφίγ- C ξαντες, ἐγχειρισμοῦ τοῦ ἔργου πάλιν ἀψώμεθα, εἰδότες ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀπολογία τὸ καλὸν ἐγνωκόσιν, ἐὰν μὴ αὐτὸ πράξωμεν.

πϛ'. Ὥσπερ τὰ νοσοποιὰ βρώματα ἐμβληθέντα, προσφάτως ἐν σώματι ἐνοχλεῖ, ὁ δὲ φαγὼν εὐθὺς τῆς βλάβης αἰσθόμενος, θᾶττον διά τινος ἐμέσεως φαρμάκου ταῦτα ἀπήμαντος διέμεινεν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὅτε πονηροὺς λογισμοὺς δεξάμενος κατέπιεν ἢ κατέφαγεν, αἰσθάνεται τῆς πικρίας αὐτῶν, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ βαθέων καρδίας εὐκόλως τούτους ἐξεμεῖται, καὶ τέλεον ἀποβάλλεται, ὡς σὺν Θεῷ ἡ πάθησις καὶ D ἡ πεῖρα τοῖς μαθοῦσι νενοηκέναι περὶ τοῦ προκειμένου ἐκδεδώκασι τοῖς νήφουσι.

πζ'. Εἰς πνοὴν τῆς ῥινός, νῆψιν ἕνωσον καὶ Ἰησοῦ ὄνομα, καὶ μελέτην θανάτου ἀλάθητον ταπείνωσιν· ὠφελεῖν γὰρ λίαν οἴδασι τὰ ἀμφότερα.

πη'. Εἶπεν ὁ Κύριος, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

πθ'. Εἶπεν ὁ Κύριος, ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, ὑψωθήσεται, ὑψῶν δὲ ἑαυτὸν ταπεινωθή- F σεται. ἀπ' ἐμοῦ φησὶ μάθετε. ὁρᾷς ὅτι μάθησίς ἐστιν ἡ ταπείνωσις. ὁ μὴ ταπεινὸς ὢν, τῆς ζωῆς ἀπολίσθησε, καὶ ἐναντίος δηλονότι εὑρεθήσεται.

ϟ'. Εἰ γὰρ πᾶσα ἀρετὴ διὰ ψυχῆς καὶ σώματος κτίζεται, κτίσμα δὲ Θεοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, δι' ὧν ἡ ἀρετὴ, ὡς ἔφην, συνίσταται, πῶς οὐκ ἀφάτως μαινόμεθα ἐπ' ἀλλοτρίοις κόσμοις καλλωπιζόμενοι, ψυχῆς τε καὶ σώματος; καὶ κενοδοξοῦντες ἐπαιρόμεθα, καὶ ὑπερηφανίας ὡς ἐπὶ καλαμίνης ῥάβδου φυσιούμενοι, στηριζόμεθα·

ὡς καὶ τὸν ἀπειρομεγέθη Θεὸν ἡμῶν διεγείρομεν τὸν φρικτότατον διὰ τὴν ἄγαν ἡμῶν ἀνομίας τε καὶ ἀνοίας· Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται· καὶ ἀντὶ τοῦ μιμεῖσθαι τὸν Κύριον ἐν ταπεινώσει, τῷ τοῦ Κυρίου διεχθρῷ φιλιούμεθα ὑπερηφάνῳ δαίμονι, ἐκ κενοδόξου καὶ ὑπερηφάνου φρονήματος· τούτου γὰρ ἕνεκεν ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος· Τί γὰρ ἔχεις, φησὶν, ὃ οὐκ ἔλαβες ἀπὸ Θεοῦ; μὴ σὺ σεαυτὸν ἔκτισας; εἰ δὲ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς καὶ δι' ὧν πᾶσα ἀρετὴ συνίσταται, παρὰ Θεοῦ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; Κύριος γάρ σοι ὁ ταῦτα δωρούμενος.

ϟα'. Ἄλλως οὐκ ἄλλο τί ἐστι καθαρισμὸς καρδίας, δι' οὗ καὶ ταπείνωσις καὶ ἀγαθὸν ἅπαν ἐν ἡμῖν εὑρίσκεται καταβαῖνον ἄνωθεν, εἰ μὴ τὸ μηδ' ὅλως παραχωρεῖν τοὺς λογισμοὺς προκύπτοντας εἰσελθεῖν.

ϟβ'. Νοὸς γὰρ φυλακὴ σὺν Θεῷ καὶ διὰ μόνου Θεοῦ ἐν ψυχῇ ἐγχρονίσασα φρόνησιν παρέξει τῷ ἡγεμονικῷ ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἀγωνίσμασιν· οὐκ ὀλίγην δὲ ἱκανότητα τῷ μετόχῳ χορηγεῖ, ἐν τῷ οἰκονομεῖν τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους ἐν κρίσει ἀναπόδεικτα κατὰ Κύριον.

ϟγ'. Τὰ τοῦ ἱερέως δῆλα ἐν τῷ παλαιῷ προτυπώματα καρδίας καθαρᾶς ὑπῆρχον, ἵνα καὶ ἡμεῖς προσέχωμεν τῷ τῆς καρδίας πετάλῳ, μήπως ἐξ ἁμαρτίας μεμολύνηται, ἵνα δάκρυσι καὶ μετανοίᾳ, καὶ προσευχῇ ἀποσμήχωμεν. εὔκολον γάρ τι πρᾶγμα ὁ νοῦς καὶ πρὸς τοὺς ἀνόμους ἐνθυμήσεις δυσκάθεκτον. ὁμοίως κακαῖς τε καὶ ἀγαθαῖς φαντασίαις λογιστικῆς εὐκόλως ἐξακολουθοῦν.

ϟδ'. Μακάριος ὄντως ὁ οὕτω κεκόλληται Ἰησοῦ εὐχῇ ἐν διανοίᾳ, καὶ φωνεῖ αὐτὸν ἀδιαλείπτως ἐν καρδίᾳ, ὥσπερ ἥνωται ὁ ἀὴρ τοῖς ἡμῶν σώμασιν, ἢ ὡς φλὸξ κηρῷ. καὶ διερχόμενος μὲν ἥλιος ὑπὲρ γῆν ποιήσει ἡμέραν· τὸ δὲ Κυρίου Ἰησοῦ ἅγιον ὄνομα καὶ σεβάσμιον ἐν διανοίᾳ λάμπον τῇ συνεχείᾳ, γεννήσει ἀναριθμήτους ἡλιοειδεῖς ἐννοίας.

ϟε'. Καὶ διασκεδασθέντων μὲν νεφῶν, ἀὴρ καθαρὸς δείκνυται. φαντασίαι δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης Ἰησοῦ Χριστοῦ διασκεδασθεῖσαι καὶ λεανθεῖσαι, φωτοειδῆ καὶ ἀστροειδῆ νοήματα γεννᾶσθαι ἐν καρδίᾳ ἐκ τῶν πεφυκέναι τὰ ἀέρος αὐτῆς διὰ Ἰησοῦ φωτισθέντος· φησὶ γὰρ ὁ ἐκκλησιαστής, οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον, συνήσουσιν ἀλήθειαν· καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

ϟϛ'. Ἐν μὲν τοῖς ὄπισθεν λόγοις τοῖς ἐν πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ ἑκατοντάδι, τοὺς τῆς ἱερᾶς νοὸς ἡσυχίας πόνους συνετάξαμεν, οὐχὶ γεώργιον τῆς ἐμῆς διανοίας μόνον, ἀλλ' ἅπερ καὶ οἱ τῶν θεοσόφων πατέρες διδάσκουσιν ἡμᾶς θεῖοι λόγοι περὶ νοὸς καθαρότητος.

A atque præ iniquitate & dementia nostra horrendissimum illum tanquam infinitæ magnitudinis Deum nostrum excitamus. Dominus superbis resistit. Et cùm imitari Dominum in humilitate deberemus, cum inimico Domini superbo dæmone conciliamus amicitiam: eo quòd vanè gloriosa & arroganti opinione ducimur; hac namque de causa Apostolus dixit, Quid habes, quod non accepisti à Deo? Num tu teipsum creasti? Quòd si corpus & animam, ex quibus, in quibus, & per quæ consistit omnis virtus à Deo acceperis, Quid gloriaris, quasi non acceperis? Dominus enim B est, qui tibi ista largitus est.

Iacob. 4. *1. Cor. 4.* *Ibidem.*

91 Nulla prorsus est alia cordis expurgandi ratio, quâ & humilitatem & omne bonum è supernis in nos descendere comperimus, quàm si nullum demus planè locum cogitationibus ostio imminentibus.

92 Custodia enim mentis, quæ Deo fauente, & Dei solius auxilio perseuerat in anima, sapientiam comparat intellectui principatum obtinenti, in certaminibus Dei nutu ineundis, eiusque custodiæ participi, sufficientiam non modicam præstat, in rebus & sermonibus Deo gratis cum iudicio regendis. C

93 Pontificis ornamenta in veteri testamento manifesta, erant præeuntes cordis puri figuræ: vt & nos laminam cordis obseruemus ne vllo modo nigrescat peccato: sed abstergamus illud lacrymis, pœnitentia, & oratione. Mens enim res est quædam lubrica, quæ non facilè coërcetur ab iniquis conceptionibus: nullóque negotio bonas & malas imaginationes rationali parti obiectas perinde sectatur.

94 Profectò beatus est ille, cui sic adhæret D in animo deprecatio Iesu, & qui sine intermissione resonat ipsum in corde, sicut vnitur aër corporibus nostris, aut flamma candelæ. Sol itaque transiens supra terram, diem efficiet: sanctum autem ac reuerendum Domini Iesu nomen, relucens in mente, contiguitate sua innumerabiles, solis instar splendentes, procreabit conceptiones.

95 Et dissipatis quidem nubibus aër apparet purus: illusiones autem ab Iesu Christo sole iustitiæ dissipatæ & deletæ, ex vniuerso mentis aëre per Iesum illustrato, solent in ea E producere conceptiones splendidas, & astrorum speciem præ se ferentes. Nam ait Ecclesiastes, Qui fiduciam habent in Domino, intelligent veritatem: & qui fideles sunt in dilectione, permanebunt in eo. Cui gloria in sæcula. Amen.

Sapient. 3.

96 Præcedentibus quidem sermonibus, quos in prima & secunda centuriis habuimus, quantum elaborandum sit, pro sacra mentis quiete comparanda, descripsimus: non velut ingenij nostri culturam solam, sed quæcunque diuini sermones patrum diuina sapientium nos docent de puritate mentis.

Iam verò, vbi paucis verbis, quoad fieri potest, demonstrauerimus, quantum oriatur lucrum ex conseruatione mentis, finem dicendi faciemus.

97 Quod superest, adesdum quicunque fueris, & sequere me, ad contingendam beatam mentis conseruationem, exoptans in spiritu dies videre bonos: & docebo te in Domino conspicuam operationem & conuersationem spiritalium potestatum.

68 Quoniam Angeli nulla capientur satietate laudandi creatoris, neque mens decertandi. Et quemadmodum illi corporis expertes de cibo nihil sunt solliciti: ita hi, licèt corpore prædití, non curant escam, modò in cœlum tranquillum animus ingrediatur.

99 Quo igitur modo supernæ potestates nulla tenentur cura pecuniarum aut possessionum: ita qui perspicacem animæ facultatem expurgarunt, & compararunt habitum virtutis, haud curant, quàm malè torqueantur à spiritibus nequissimis. Et quo modo norunt illi diuitias promotionis in Deum: sic & hi perspectum habent amorem in Deum, necnon intensionem & ascensionem dilectionis erga numen diuinum. Quinetiam amatoria & inexplebili ascensione dilatati, ob gustum diuinum & desiderium in excessu positum, non subsistent, donec ad Seraphim peruenіant: neque fatigabuntur à diligenti obseruatione mentis, & exaltatione charissima, donec Angeli fiant per Iesum Christum Dominum nostrum.

100 Non est venenum, quod superet venenum aspidis & basilici: neque vllum est vitiũ, quod vincat φιλαυτίας vitium. Fructus porrò philautiæ habes per omnium ora volitantes: qui sunt hi, laudes sui in animo latentes, rerum omnium displicentia, ventris ingluuies, stuprum, vana gloria, & omnium vertex superbia: quæ quidem nouit è cœlis expellere non solùm homines, sed etiam Angelos, & caliginem pro luce obtrudere. Hæc ad te scribit, Theodule, qui cognominatur Hesychius licèt operationem ipsam sit ementitus: at non omnino fortasse, quatenus scilicet Deus donauit. Qui in patre & filio & spiritu sancto laudatur & glorificatur, à rationali natura Angelorum & hominum, necnon ab vniuersa creatura, quam fabricauit arcana trinitas, vnus Deus. Cuius regnum præclarum vtinam & nos consequamur, precibus purissimæ Deiparæ, sanctorumque patrum nostrorum. Cui Deo incomprehensibili gloria sempiterna. Amen.

νοῦ ἡ μικρὰ εἰπόντες ὅσον δεῖξαι τὸ κέρδος τῆς τοῦ νοῦ φυλακῆς, τὸν λόγον παυσόμεθα.

ϟζʹ. Δεῦρο δὴ λοιπὸν ἀκολούθει μοι πρὸς τὴν συνάφειαν τῆς μακαρίας τοῦ νοῦ τηρήσεως, ὅς τις εἶ ἔτι, καὶ ἐπιποθῶν ἐν πνεύματι ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς, καὶ ἐν Κυρίῳ διδάξω σε ὁρωμένην ἐργασίαν καὶ πολιτείαν νοερῶν δυνάμεων.

ϟηʹ. Οὐ γὰρ κορεσθήσονται ἄγγελοι ὑμνοῦντες τὸν ποιητήν, οὔτε νοῦς ἀμιλλώμενος· καὶ ὥσπερ οἱ ἄϋλοι οὐ φροντίζουσι περὶ τροφῆς, οὕτως οὐδὲ οὗτοι οἱ ἔνυλοι αὐτῆς φροντίζουσιν, εἴγε ἐν οὐρανῷ ἡσυχίας νοῦς εἰσελεύσεται.

ϟθʹ. Ὥσπερ οὖν αἱ ἄνω δυνάμεις οὐ φροντίζουσι χρημάτων ἢ κτημάτων, οὕτως οὔτε οἱ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν ἐκκαθάραντες, ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς γενόμενοι, οὐ μεριμνήσουσι περὶ κακώσεως τῶν πονηρῶν πνευμάτων. καὶ ὡς ἐκείνοις φανερὸς τῆς εἰς Θεὸν προκοπῆς ὁ πλοῦτος, οὕτω καὶ τοῖς τοιούτοις ὁ εἰς Θεὸν φανερὸς ἔρως, καὶ ἡ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τὸ θεῖον ἀτένισίς τε καὶ ἀνάβασις· ἔτι δὲ ἐρωτικῶς καὶ ἀπλήστως τῇ ἀναβάσει ἐπεκτεινόμενοι ἐκ γεύσεως θείου, καὶ ἐκστατικοῦ πόθου, οὐ παύσονται μέχρι τὰ Σεραφὶμ φθάσωσιν, οὐδὲ κοπιάσουσι τῆς τοῦ νοῦ νήψεως, καὶ ἐρωτικῆς ὑψώσεως, μέχρις ἂν ἄγγελοι γένωνται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

ρʹ. Οὐκ ἔστιν ἰὸς ὑπὲρ ἰὸν ἀσπίδων καὶ βασιλίσκων, καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν φιλαυτίας. τέκνα δὲ φιλαυτίας ἔχεις πετόμενα, ἅ εἰσι ταῦτα, ἔπαινοι ἐν καρδίᾳ, ἀπαρέσκεια, γαστριμαργία, πορνεία, κενοδοξία, καὶ ἡ κορωνὶς πάντων ὑπερηφανία, ἥ τις κατασπᾶν ἐπίσταται, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους ἐξ οὐρανῶν, καὶ ζόφον ἀντὶ φωτὸς περιβάλλειν. Ταῦτά σοι, Θεόδουλε, ὁ ἡσυχίας φερώνυμος, εἰ καὶ τῆς πράξεως διέψευσται, ἀλλ᾽ ἴσως οὐχ ὅλον, ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς δέδωκεν· ὁ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι αἰνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῆς λογικῆς φύσεως, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ πάσης κτίσεως, ἣν ἡ ἄρρητος τριὰς δεδημιούργηκεν· ὁ εἷς Θεός, οὗ καὶ ἡμᾶς τῆς λαμπρᾶς βασιλείας, εὐχαῖς τῆς ὑπεράγνου θεοτόκου τύχοιμεν, καὶ εὐχαῖς τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν. ᾧ Θεῷ ἀκιχήτῳ δόξα αἰώνιος. Ἀμήν.

FINIS.